

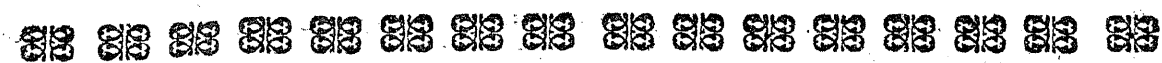
RONCAGLIA
MORALIS THEOLOGIA
UNIVERSA.

300 40
CELESTIA
MADE IN SPAIN

RONCAGLIA
MORALIS THEOLOGIA
UNIVERSA.

AD LECTOREM.

DUO maximè desideranda in quocumque, qui *Moralis Theologiae Studio* addictus, saltem idoneus *Sacramenti Pœnitentiae Minister* evadere exoptat. Primum est, ne satis se scire posse arbitretur, dum modò unum, modò alterum *Moralis Theologiae casum* lectitando, sibi sufficientem scientiam comparare presumat. Hac studendi, veluti per saltum, si ita liceat effari, metodo, nunquam satis principia, à quibus tanquam à fontibus, hac scientia haurienda est, addiscuntur, quibus ignoratis, nemo non scit unumquemque *Theologi Moralis* nomen falsò sibi tribuere. Certè rideremus *Architectum*, qui nil de fundamento construendo cogitans, totus esset in adificiù mole erigenda; eumque propriis conspeliendum ruinis quantocypus diceremus. Eandem profectò agendi rationem sectantur, qui penes *Authores* quid agendum in quibusdam conscientia casibus explorantes, omittunt studere principis, ex quibus ducuntur; unde fit ut si in quibusdam particularibus resolutionibus veluti *Magistri* punctum attigerunt, in aliis pene rudes se ostendant. Hoc autem fortasse non rarò contingit, quia *Moralis Theologiae Tyrones* adeo prolixam sibi in non paucis Voluminibus exhibitam vident, ut animis omnino despondeant; cum satis nec virium, nec ingenii, & fortasse nec temporis, nec voluntatis posse habere se autument ad longiores vel legendos *Tractatus*, quorum singuli aliquando integram constant volumem. Cum autem nec *Authores* nimis brevitati consulentes, quæ necessariò *Confessarium* scire oportet, sufficienter explicent, hinc non paucos videmus *Sacramenti Pœnitentiae Ministros*, quos non satis scire in re tam necessaria legendum est. Ut igitur nec *Tractatum* prolixa explicatione territi, à vera studendi metodo discedant, nec nimia brevitate, dum aliquorum ignavia consulitur, tam sublimis facultas diminutè exponatur, *Moralis Theologiae Cursum* nec ita prolixum, ut tadium legentibus ingerat; nec ita breve, ut iisdem, quæ scitu digna sunt, subtrahat, sub ipsorum oculos exponere opera pretium duxi. Fateor etiam in banc qualemcumque molem paulatim, & præter opinionem excrevisse; nam dum juxta banc methodum *Moralem Theologiam* exarare à me ceptum est, id solùm animo destinaveram, ut aliquos *Tractatus* ejusdem *Auditoribus* proponerem; quanquam & quam hujusce mei laboris partem aliqui scripto exaratam habent, in aliquibus auctam, & quandoque in opinionibus diversam modò videbunt, cum novarum rationum ponderealiter sentire sim coactus.

Alterum quod in *Sacramenti Pœnitentiae Ministro* summopere desiderandum venit, est ut quæ verà studendi metodo didicit, ad praxim ritè applicare satagat. Non ejus natura est *Moralis Theologia*, ut solummodo ingenio speculandi materiem subministret, atque in veritatis contemplatione sistat, fruaturque. Ideo docet, ut ad suas regulas hominum mores componantur; sed quia illas ad praxim applicare non faciliè omnibus datur, ideo ad praxim bene dirigendam quamplures regulas pro ingenii mei tenuitate Addiscentibus exposui, ut ita suorum laborum fructum colligere facilius valeant; neque enim difficile est adinvenire, qui, etsi fortè satis sciunt, nihilominus quæ sciunt ad praxim applicare ignorent. Accedit, quòd ad ita, ut par est, agendum, non rarò *Prudentia Scientiam* famulari necesse est; atque hac tam excellenti, tam necessarià *Cardinali Vir-*

Virtute non omnes, immo pauci præditi adinveniuntur. In his igitur regulis practici exponendis non exiguam muneris mei partem esse putavi; ac sperare licet saltem ex hac ratione, post tot Moralis Theologiae conscripta Volumina, etiam meos Tractatus ipsi aliquam novam utilitatem allaturos.

In ea autem componenda illam mihi proposui S. Bonaventurae regulam, quam legere est l.2. Compend. Theol. Verit. cap.52. Cavenda est, ait, conscientia nimis larga, & nimis stricta, nam prima generat præsumptionem, secunda desperationem: item prima sæpè dicit malum bonum, secunda è contra bonum malum: ita prima sæpè salvat damnandum, secunda è contra damnatum salvandum. Et quidem non solum ex nimio rigore, vel ex nimia indulgentia non rarè in Morali Theologia errores irrepserunt, sed etiam ex utraque, velut ex impuro fonte, permulta hæreses dimanarunt: ac difficile æstimatu fuerit, an plus nocenti irrationabilis indulgentia, quàm nimis rigor tum Ecclesie, cum Saluti Animarum attulerint. Nec, quæso, aliquis mihi vitio vertat, me Casuistarum vestigia perlegisse, hac maxime nostrâ atate, qua non solum quidam, qui ob alicujus doctrinam, vel eruditionis famam saltem non indocti reputantur, sed etiam qui nec à limine vel rigidiorum, vel magis benignam salutarum Moralem Theologiam, ut sibi nomen apud Vulgum indoctum faciant, Casuistas veluti per irrisorem in aliquibus suis libellis nominant, & quasi Moralis Theologiae Destructores traducunt. Hac unicâ saltem ratione Casuistas consulendos, nemo sanae mentis dubitabit; quia nempe nimis præsumptuosum est in tanto particularium casuum conscientie numero, qui omnes in praxi eveniunt, seipsum Ducis & Doctoris loco habere; cumque illos juxta tot & diversas circumstantias ad examen non revocasse SS. PP. omnino compertum sit, vel oportet tumidam Casuistarum Irrisorem in iis decidendis seipsum omnibus Casuistis anteferre; & quid arrogantius? vel fateatur oportet, omnino ignorare quid à se præstandum sit: atque ita Casuistarum Traductor solemniter errare cogitur, ut multoties evenisse scio. Hinc non inutile futurum Ecclesie putarunt SS. Thomas, Antoninus, Raymondus &c. suis Summis quamplures particulares Casus elucidare, ne ignorarent Conscientiarum Directores, quid sibi præstandum foret: sed cum non omnia ii potuerint attingere, temporum successu alii eandem Provinciam susceperunt, ut nullus foret conscientie casus, quem Moralis Theologus ignoraret. An verò mihi datum sit aequè nimis arctos tramites, ac latiores vias vitare, alii judicent: mihi satis est hanc mihi proposuisse regulam; quapropter in præsentiarum discessi à quibusdam opinionibus, quas in meis Quæstis Dogmaticis, & Moralibus de SS. Ecclesie Sacramentis sectatus sum; eas etenim nimium ad rigorem flectere putavi, quod adversatur iis, quæ habentur cap. ult. de transact., ubi hæc leguntur: In iis verò, super quibus jus non invenitur expressum, procedas æquitate servatâ, semper in humaniorem partem declinando, secundum quod personas, & causas, loca, & tempora videris postulare. Quamquam autem Scribarum & Phariseorum more onera gravia & importabilia in humeros hominum non sint imponenda, sed potius quàm in ore, & in aliorum directione, in propriis moribus rigorem præferre conveniat; nihilominus non sunt consuendi pulvilli sub omni cubito, nec facienda cervicalia sub capite universæ terræ, ut conqueritur Dominus apud Ezech. cap.13.: non sunt nempe permittenda vitiosis hominibus placentia, nec illis in propriis erroribus acquiescendum, ne qui debent esse Magistri veritatis, cæci fiant, & duces cæcorum, ac tandem simul in æternam foveam cadant.

Monitum te tandem volo, benevole Lector, in calce Tractatus VIII., in Appendice de Adjuratione, quæstro decimo sexto, me innuisse, exorcismos, quoad liberanda loca Spectris infesta, haberi penes Rituale Romanum sub titulo Exorcismus Domûs à Dæmonio vexatæ. Verè tunc non animadverti, hunc titulum propriè ad Romanum Rituale non spectare; immo postea audiivi, illum libellum, qui præfato Rituali adnexus legebatur, decreto S. Indicis Congregationis fuisse proscriptum.

CÆ.

C Æ S A R T R E N T A

CONGREGATIONIS MATRIS DEI

RECTOR GENERALIS.

CUm Librum, cui Titulus *Universa Moralis Theologia &c.* à P. Constantino Roncaglia nostræ Congregationis Sacerdote compositum duo ex nostris Theologis, quibus id commisimus, recognoverint, & in lucem edi posse probaverint, facultatem concedimus, ut typis mandetur, si ita videbitur &c.

Ex nostro Collegio S. Mariæ in Campitello.

Casâr Trenta Rector Generalis.

Quintinus Roncaglia Secret.

De Mandato &c.

Vidit Jo: DOMINICUS MANSI &c.

I M P R I M A T U R.

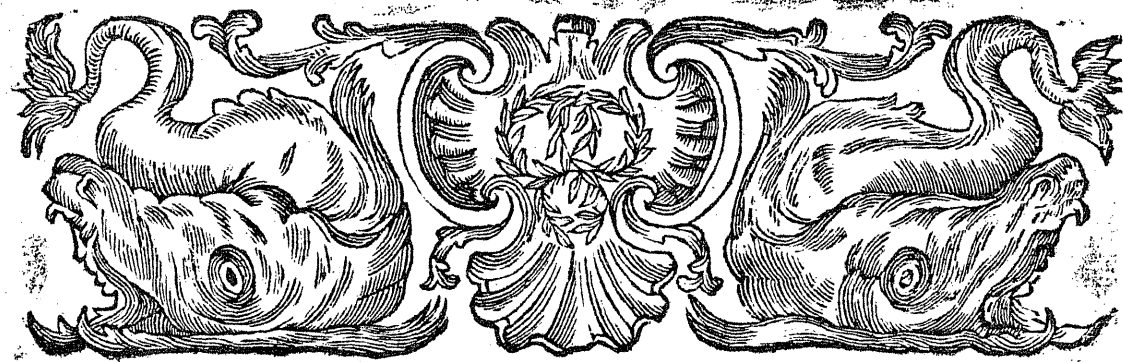
OCTAVIUS ARCHIDIACONUS SARDI Vic. Gen.

NICOLAUS PARENSE Illustrissimi Magistratus super Jurisd. Præposit.

ERRATA & CORRIGE.

Tom.	Pag.	Colum.	Erratum	Correctio
I.	13.	1.	pulla	puella
I.	110.	2.	notarius	notorius
I.	138.	1.	nam quæ	quæ
I.	ibid.	1.	id non	nam id non
I.	179.	1.	mentem	mentem
I.	195.	2.	latinis	latinis
I.	248.	2.	peccatum esse	esse peccatum
I.	271.	1.	interdicit	intervenit
I.	386.	1.	de incestu	de consanguinitate, & affinitate
I.	464.	1.	externam	externam
I.	533.	2.	obligationem obligati	obligationem
I.	556.	2.	speciale	spirituale
I.	559.	1.	& alios	& alii
I.	559.	2.	opus speciale, seu motivum	opus spirituale, seu motivum
I.	ibid.	1.	speciale	spirituale
I.	565.	2.	nepotes, & nepotes	nepotes, & neptes
II.	51.	2.	continuarè	continuari
II.	110.	2.	quoad hic	quoad hoc
II.	132.	2.	me scilicet	ne scilicet
II.	136.	2.	quamvis nam	quamvis enim
II.	146.	1.	sibi	ibi
II.	161.	2.	ducere nullam,	ducere, nullam
II.	172.	2.	& ad id	at id
II.	174.	1.	alterius Sponsi	alterutrius Sponsi
II.	204.	1.	Hæremus autem	Essemus autem

Alia errata pro sua benignitate corrigat Lector, nam Author sæpe adversa valentia impediens, non potuit per seipsum correctioni incumbere.

TRACTATUS PRIMUS.

DE

ACTIBUS HUMANIS.

Cognitio Actuum Humanorum basis, & fundamentum est universæ Moralis Theologiæ, adeoque in iis perscrutandis necesse est eandem Theologiam addiscentem summopere incumbere. At quia, quæ sit honestas, vel malitia actus humani innotescere haud potest, nisi regulæ moralitatis ad examen revocentur; ideo in præsentî Tractatu de Conscientia, de Voluntario, & Involuntario, sicut & de Natura Actus Humani agendum est.

QUESTIO PRIMA.

De Conscientia.

CAPUT PRIMUM.

Quid sit Conscientia, & quotuplex, & qualem inducat obligationem.

Q. I.

UID sit Conscientia.

R. Alia est Synteresis, alia Conscientia, S. Th. 1. p. 2. q. 79. a. 12. & 99. disp. 9. 16. a. 2. Synteresis, si-

ve Synderesis est habitus primorum principiorum practico- rum, quæ sunt quasi quædam lumina incommutabilia vir-

tutum. Hinc Synderesis dicitur bonum honestum esse amplectendum; quodcumque peccatum esse fugiendum; unicuique suum tradendum esse; nul- lum injuriâ afficiendum &c. Cum ergo Synderesis versetur circa universalissima principia agendo- rum, quæ per se nota sunt, nulli subjacet erro- ri. Si deinde ex his principiiis universalibus in- tellectus inferat, & proponat voluntati quid hic & nunc in particulari sit operandum, confargit illud judicium, quod dicitur Conscientia: D. Th. 1. p. 2. q. 79. a. 13. & 1. 2. q. 19. a. 5. S. Anton. p. p. tom. 3. c. 9. & 10. Ea proinde ita communiter definitur.

Judicium, seu dictamen rationis practicum, quo ju- dicamus aliquid hic & nunc vel sequendum esse aut bonum, vel fugiendum ut malum.

Conscientiæ tres actus tribuuntur. Primus re-

spicit præterita, quo recognoscimus aliquid se- cisse, vel non fecisse, quo sensu dicitur etiam testificari, juxta illud Apostoli ad Rom. 9. Testi- monium mihi perhibente conscientia mea in Spiritu Sancto. Secundus item respicit præterita, & dicitur remorsus, quatenus accusat malè facta; sicuti di- citur excusare, seu commendare, si vel respiciat mala non commissa, vel bona, quæ facta sunt.

Tertius respicit opera præsentia, seu futura, qua- tenus dicitur hic & nunc in particulari bonum profequendum, vel malum fugiendum.

Q. II. Quotuplex sit conscientia.

R. Conscientia primò dividitur ex parte obje- cti in rectam, & erroneam. Recta est, quando ex veris principiiis practicis verum judicium formatur de aliquo faciendo, vel omittendo, ut si ex hoc principio, quod servanda sint divina præcepta, inferam nullatenus esse mentiendum. Erronea est, quando ex falso principio practico, infero fal- sam conclusionem: ut si ex eo quod credam men- tiri posse pro proximo adjuvando, inferam hic & nunc licere mentiri pro eo liberando à peri- culo mortis. Si formetur tale judicium, quia nulla occurrat cogitatio, vel dubium legis op- positæ, seu quia, facta morali diligentia, depo- ni non possit, dicitur erronea invincibiliter. Se- cundò dividitur in certam, probabilem, dubiam, & scrupulosam. Certa est, quando sine formidine dicitur aliquid esse faciendum, vel omittendum. Probabi- lis est, quando ex motivis probabilibus, seu veri- similibus, adhæremus uni parti, sed cum formi-

dine

ding

ding

ding

ding

ding

ding

dine de opposito, ita ut cognoscamus nostro iudicio subesse posse falsitatem. Tertio dicitur *dubia*, & proprie tunc est, quando iudicium intellectus fluctuat, & remanet perplexus inter utramque partem; vel si in unam partem inclinatur, non illi determinate assentitur, quod tamen melius dicitur *suspicio*, quam *dubium*. Quarto dicitur *serupulosa*, & ea datur quando quis ex levibus rationibus, seu conjecturis iudicat aliquod esse malum. De conscientia probabili, dubia, & scrupulosa agemus sequentibus Capitibus.

Q. III. Quanta sit obligatio Conscientiæ.

R. I. Operari contra conscientiam rectam precipientem, vel prohibentem, semper est peccatum. Ratio est quia talis conscientia nihil aliud est, quam iudicium practicum intellectus dictans hic, & nunc nobis aliquid præcipi, vel prohiberi ab aliqua lege: semper cum ergo contra tale dictamen, seu conscientiam operamur, aliquam legem transgredimur, & consequenter peccamus. Dixi contra conscientiam rectam precipientem, vel prohibentem, nam si aliquid proponatur consulendo, si vel suadendo, ut magis conveniens, tunc non peccatur, cum illud non proponatur tanquam cadens sub obligatione.

R. II. Tenemur etiam conformari conscientiæ invincibiliter erroneæ. Ad hoc probandum afferitur illud Apostoli ad Rom. 14. *Omne, quod non est ex fide, peccatum est.* Quibus verbis significare voluit Apostolus peccare manducantem cibos, quos putat vetitos, quamvis vera vetiti non sint, quia non operatur *ex fide*, hoc est, quia non se conformat dictamini sue conscientiæ. Constat etiam ratione, quia voluntas non fertur in objectum secundum se, sed prout proponitur ab intellectu; si ergo intellectus certò, & indubitanter ei proponat e. g. esse mentiendum propter salutem hominis, jam hoc, quod aliàs in se malum est, illi proponitur ut lex, cui omnino parere debet, & consequenter non parendo peccat. Idem etiam probatur quia, qui non se conformat conscientiæ erroneæ, indubitanter distanti adesse præceptum vel faciendi aliquid bonum, vel fugiendi aliquid malum, saltem taliter est dispositus, ut etiam illud verè à parte rei bonum esset, adhuc ab eo non fieret, vel etiam si à parte rei malum esset, adhuc non vitaretur: hæc autem animi dispositio absque dubio peccatum est.

R. III. Si conscientia sit erronea vincibiliter, non possumus contra eam agere: quia usque dum non deponatur, distat aliquid nobis præcipi, vel prohiberi, ac proinde contra eam agendo, fieret contra id, ad quod teneri crederemus. Item non possumus facere iuxta eam, quia, cum error vinci possit, convinceremur voluisse malum sub specie boni, ex non adhibita diligentia ad errorem expellendum. Remanet ergo quod sit obligatio eam deponendi, cum unusquisque teneatur expellere errorem, quem, facta morali diligentia, potest cognoscere; atque ita expellendo errorem, habens conscientiam erroneam eximit se à quacunque necessitate peccandi.

Q. IV. Quale sit peccatum agere contra conscientiam erroneam.

R. Cum conscientia in tantum obliget, in quantum proponit aliquam legem obligantem, sequitur facere contra conscientiam erroneam esse peccatum grave, si lex, quæ proponitur, censetur sub gravi obligare, vel leve, si sub levi. Ita si conscientia erronea distat assentiendum esse, quia charitas ita obligat sub gravi, ut si mendacium necessarium reputetur pro liberando innocente à gravi malo, dum non deponatur talis conscientia erronea, non mentiri erit peccatum grave: *D. Th. 1. 2. quæst. 19. a. 5. ad 3. Sancti. 1. 1. Moral.*

c. 1. 1. n. 5. Potest autem aliquando persona rudis ita sibi formare conscientiam erroneam, ut quodcumque agat reputet peccatum. Exemplum sit in eo, qui habens domi infirmum, putet peccare, si die festo eat ad Ecclesiam ob Missam audiendam, pariterque peccare, si Missam non audiat. Et quidem ratio tunc deberet distare inter duo illa mala minus esse eligendum. Quod si incapax sit iudicandi quale sit minus malum, tunc non peccat, quidquid egerit, quia nemo necessitate peccat: *Laym. 1. 1. tr. 1. cap. 4.*

Solet autem hic etiam exposci quale peccatum committatur, dum fit aliquod malum, quod quidem cognoscitur ut malum, sed conscientia non distinguit an grave sit, vel leve. Et respondendum est, quod si quis id agat dubitando, an illud malum grave sit, vel leve, utique peccat mortaliter, cum se exponat periculo graviter peccandi. Si vero solummodo in genere cognoscat illud esse malum, sed non confurgat dubium quod possit esse grave, tunc iudicandum est non esse commissum peccatum grave, nam non potuit esse volita malitia gravis, nisi fuerit præcognita, vel saltem non dubitatum fuerit de ea: *Boss. p. p. Var. moral. 1. 1. §. 15. n. 79.*

Regula in praxi observanda.

I. Quandoque Confessarius dum audit Pœnitentem se accusare de aliqua re, quæ non est mala, nihil curat de ea, & ut ultra progrediatur sollicitat. Sed in hoc multoties non bene se gerit; examinare etenim debet an illud fecerit ex conscientia erronea, cum potuerit gravius, & levius peccare iuxta dictamen talis conscientiæ.

II. Item ne Confessarius, vel nimis rigidus, vel nimis laxus sit in iudicando, maxime dum excipit confessiones rusticorum, idiotarum, mulierum &c. si aliquid malum fecisse auscultet, videat an saltem dubitaverint graviter posse peccare, in quo casu iudicet commississe peccatum mortale. At multoties in quibusdam peccatis, ut dum per Deum jurant, creaturas execrantur, imprecantur mala filijs, laborant in die festo, & similibus, accidit habuisse quidem conscientiam se male agere, at nequaquam considerasse, an graviter, vel leviter; neque de gravi malitia ulum habuisse dubium. Hinc bene iudicare potest leviter tantum peccasse, neque desunt Theologi qui putent tunc omitti posse eam interrogationem, an crediderint se peccare mortaliter, vel venialiter, quia tales pœnitentes nesciunt se ab hac interrogatione explicare; & de facto id multoties mihi evenit, & audivi eos respondere, agnovisse quidem se peccare, sed nihil cogitasse de peccato gravi, vel levi.

C A P U T II.

De Conscientia opinativa, sive de Opinione probabili.

Q. I. Quid sit Conscientia opinativa, seu Opinatio probabilis, & quotuplex.

R. I. Conscientia opinativa, seu opinio probabilis, est iudicium, quo assentimur alicui rei cum formidine de opposito. Cum igitur opinio non innitatur motivo certo, sed incerto, hinc est, quod dum intellectus ex tali motivo assentitur, formidare potest posse falso assentiri. Hæc autem probabilitas provenire potest ab intrinseco, & ab extrinseco. Tunc provenit ab intrinseco: quando derivatur ex aliqua ratione, quæ nobis suadet aliquam rem esse probabilem, seu posse esse veram. Tunc

Tunc verò provenit ab extrinseco, quando iudicamus posse esse veram propter extrinsecam auctoritatem Doctorum ita assentientium. Hic tamen adnotare oportet propositionem 27. damnatam ab Alexandro VII. quæ ita se habebat: *Si liber sit alicujus Junioris, & moderni, debet opinio censeri probabilis, dummodo non constet rejectam esse à Sede Apostolica tanquam improbabilem.* Non ergo generaliter loquendo, opinio censori debet probabilis, eo quod eam doceat unus Author, cum facile unus doctor potuerit errare, vel nimio rigori, vel nimia laxitati favendo. Quod si hic Author afferat validam rationem ab aliis non consideratam, & solvat rationes aliorum, tunc ipsius opinio non desinit esse probabilis, & quandoque etiam poterit apparere probabilior iuxta vim rationis, quam affert: *Carden. d. 11. n. 254. d. 55. num. 4. d. 57. cap. 2. Viza in prop. 27. Alex. VII.*

R. II. Opinio alia est speculative probabilis, alia practice probabilis. Relictis variis explanationibus, illam dicam speculative probabilem, quæ procedit secundum principia universalis, non consideratis omnibus iis, quæ hic & nunc concurrunt in aliqua operatione. E contra dum considerantur omnes circumstantiæ, quæ in casu particulari occurrunt, tunc opinio, ex qua quis operatur, si innitatur fundamento digno viro prudente, dicitur practice probabilis. Hinc secundum principia universalis potest esse speculative probabile, licitum esse pingere die festo, non verò practice, dum scilicet nulla esset necessitas pingendi, & pingendo hic & nunc fieri non posset sine gravi scandalo. Quòd si hic & nunc nullum esset scandalum, neque aliquod grave inconveniens, tunc eadem opinio non solum esset speculative probabilis, sed etiam practice potest talis apparere. Sed de hac re suo loco. Item alia est opinio certo probabilis, alia probabiliter, alia tenuiter, alia dubie probabilis. Opinio certo probabilis est ea, quæ habet pro se rationem gravem, cui patet prudenter posse assensum dari. Hinc si aliqui Theologi scientia verè præstantes aliquam opinionem omnino dicant probabilem, certò probabilis censenda est, cum dubitandum non sit non habuisse rationem gravem ad ita affirmandum. Item certò probabilis dicenda est illa opinio, quæ communiter asseritur probabilis, quamvis unus, aut alter dissentiat; communis enim sensus Authorum dat fundamentum ad iudicandum pro ea esse gravem rationem. Opinio probabiliter probabilis ea dici potest, de cujus probabilitate meritò disputatur, vel quia non habet rationem ita gravem, vel quia lis est inter Authores, an sit probabilis, nec ne. Opinio tenuiter probabilis est ea quæ habet motivum leve, ita ut vir prudens nullatenus debeat illi assentiri. Hinc sententia opposita tali opinioni, solet esse certa, vel fere certa, nam quantum levis est ratio talis opinionis, eo fortior est ratio pro opinione contraria. Opinio dubie probabilis, valde affinis est opinioni probabiliter probabili. Ea ergo dicitur opinio dubie probabilis, quando dubito an motivum, cui innititur, sit grave, vel leve; vel si dubitem de sufficienti auctoritate.

DD. illam docentium: nec aliquando ad excludendum dubium fati est, si multi eam doceant, quia multoties unus cæco modo alium sequitur. Denique alia est opinio minus probabilis, quæ scilicet habet pro se rationes minus validas, alia probabilior, & habet pro se rationes validiores.

Q. II. An in operando liceat sequi opinionem probabilem.

R. I. Non licet sequi opinionem tenuiter probabilem, quia ut ex dictis constat, non habet motivum dignum viro prudente. Hinc Innoc. XI.

sub n. 3. hanc damnavit propositionem: *Generaliter dum probabilitate, sive intrinseca, sive extrinseca quantumvis tenui, modo à probabilitatis finibus non exeat, confisi aliquid agimus, semper prudenter agimus.*

R. II. Non licet operari ex opinione, vel probabiliter probabili, vel dubie probabili. Ratio est quia non sum certus illas inniti motivo digno viro prudente, ut constat ex earum explicatione; ac proinde cum rationabiliter timeam carere tali motivo, iuxta eas operando, me nimis exponerem periculo errandi, adeoque & peccandi. Id etiam confirmari potest quia, licet dum agitur de opinione probabiliter probabili, vel dubie probabili, possim habere prudens fundamentum illam opinionem esse probabilem, cum non desint, qui id asserant, simulque conentur probare, non tamen possum habere fundamentum prudenter iudicandi, quamvis cum formidine, illam opinionem esse veram. Ratio est quia, cum non certò constet eam opinionem esse probabilem, neque certò constabit esse verisimilem. Quo ergo fundamento satis firmo, iudicare possum eam opinionem esse veram, & dignam viro prudente?

R. III. Generaliter loquendo sequi licet opinionem certò probabilem. Id constat ex ipsis iuris, nam in rebus non definitis, permulta relinquunt arbitrio ipsius iudicis, ut propriam sequatur opinionem, dum sit probabilis: *Cap. de Causis §. Illis etiam de offic. Deleg. & l. 1. §. 1. ff. de jur. deliber.* Ratio autem est quia, cum in moralibus, ut plurimum versetur in incertis, velle amovere opinionem probabilem à regula rectæ operationis, esset velle fere semper nos perplexos, & in suspensio ab operando: *D. Th. 1. 2. q. 57. a. 4. ad 2.* Quia ergo ita esse non potest, prudentia versatur etiam circa opinabilia, & quæ aliter se possunt habere, & distat prudenter agere, qui in incertis movetur ex gravi motivo ad operandum. Cum nihilominus ultimum iudicium de honestate operationis debeat esse certum, ut excludatur omnis formido de rectitudine operationis, ideo illud iudicium non fundatur in tali motivo probabili, quod excludere non potest talem formidinem; eo etenim ipso quod sit tantum probabile, res aliter potest se habere, sed fundatur in motivo reflexo. Operans igitur ex tali motivo probabili dicit e. g. intra se, quod dum versatur in incertis, prudentia distat posse quemcumque operari ex motivo gravi, & rationabili; aliunde autem certam esse honestatem operationis, semper cum agimus iuxta dictamen prudentiæ.

Q. III. An liceat sequi opinionem minus probabilem in conspectu probabilioris.

R. Affirmativam sententiam credo sequendam esse. Ratio mihi est quia, opinio minus probabilis, quæ aliunde erat certò probabilis, non desinit habere motivum sufficiens ad assensum prudentem. Ut autem hoc probetur, observandum est aliquando unum motivum elidi propter alterum oppositum, aliquando non. Tunc igitur eliditur motivum minus à motivo majori, quando sunt ejusdem rationis, & directè opponuntur, nam tunc propter mutuam contrarietatem, unum excludit aliud, sicut nigrum excludit album. Hinc si unus dicat vidisse Cajum hora 20. mortuum, & tres fide digniores vidisse vivum eadem hora, motivum horum trium cum sit ejusdem rationis (& ipsi etenim testificantur de Cajo) & omnino oppositum motivo unius asserentis de morte Caji, elidit omnino testimonium primi, quia comparatum ad testimonium trium fide digniorum, non amplius conservat vim movendi ad prudentem assensum. Tum verò motiva se ad invicem non elidunt, quando sunt disparata, & dissimilia; quia

scilicet unum dicitur aliquid propter unam rationem, aliud propter diversam; nam tunc unumquodque conservat suam vim movendi specie diversam, adeoque disparatam, non verò directè contrariam. Hinc habens diversa motiva bene, vel male judicandi de proximo, experitur ab utrisque posse moveri, si accedat imperium voluntatis. Audiens diversas prudentes rationes, quibus ex una parte suadet Petrum non esse Romæ, & ex aliis ibi esse, percipit ab utrisque moveri, neque vel negantes, vel affirmantes judicat posse parvipendi. Assidue etiam id experimur in moralibus; nam considerantes validas rationes pro affirmativa, & pro negativa, non percipimus unam reddi nullius momenti, tanquam ab alteris elisas, sed utraque ex diversis fundamentis vim facere nostro intellectu. Et ratio ab intrinseco ulterius est quia, si rationes pro utraque parte videantur æquales, una non vincit alteram, & sic utraque remanet in suo robore. Si verò pro una parte rationes sint validiores, dum sumus in incertis, non omnino superant minus validas, sed tantum secundum quid; unde quamvis hæc aliquantulum minus moveant, cum tamen destruantur, non desinunt esse rationes validæ. Ad eum modum quo, si aliquid album contraponatur rei magis albæ, quamvis minus album appareat habere minorem albedinem, non tamen definit esse album. His positis.

Cum magis probabile non destruat probabilitatem minus probabilis, quia illud absolute non superat, sed tantum secundum quid, adhuc in parte minus probabili apparet motivum grave, adeoque dignum Viro prudente, & per consequens licitum est juxta illud agere. Nec refert motivum majoris ponderis apparere in parte opposita; nam non teneor sequi quod perfectius est, & semper cum aliunde rationes habeo ad prudenter operandum.

Dices quod sicut quando ponuntur in bilance duo pondera, necesse est bilancem inclinari in eam partem, in qua pondus est gravius, ita & intellectus, cum sit potentia necessaria, inclinabit in eam partem, ubi motiva sunt probabiliora. Sed contra est, quia prædicta pondera sunt ejusdem rationis, & homogenea, adeoque pondus majus impedit effectum ponderis minoris; sicuti dixi supra motiva fortiora elidere minus fortia ejusdem rationis. At nos loquimur in casu, quo motivum opinionis minus probabilis sit disparatum, adeoque non elidatur à motivo probabiliori. Cum igitur tunc intellectus verisimilitudinem videat etiam in parte minus probabili, non appetente probabilitatem in conspectu probabilioris, poterit in eam inclinari ex prudenti motivo, & rationabili, cui innititur; maxime si ulterius consideret non esse hominibus imponendam obligationem nimis molestam, vel hæc & nunc expedire proximorum salutem benignorem partem sequi; vel pro licita sequela minus probabilis citari plusquam ducentos Theologos, ut videre est apud *Arsd. tom. 2. part. 2. tract. 1. c. 1. princ. 17. & cap. 2. Terill. hæc quest. 22. Bordon. de opin. probab. c. 6. num. 14.* adeoque omnino credendum hanc sententiam ratione verè digna viro prudente inniti.

Altera ratio cui innititur nostra sententia est quia, lex prohibens sequi sententiam minus, sed certò probabilem, non est sufficienter promulgata, sive nobis non satis innotescit per dictamen rationis, cum tot Theologi rationibus contrariam afferunt; lex autem non sufficienter promulgata, vel quæ non satis innotescit, non obligat.

Inferendum ex his, multò minus nos teneri ad sequendam partem tutiorem semper cum contraria sit certò probabilis. Ratio patet quia, pars tutior multoties potest etiam esse minus probabilis, vel etiam tenuiter probabilis. Sic tutius est in,

die jejunii, etiam abstinere à potione vini; at sententia asserens per vini potionem frangi jejunium, vel omnino falsa est, vel tenuiter probabilis.

Q. IV. An aliquando sit obligatio sequendi opinionem probabiliorum.

R. Affirmativè respondendum est, tunc scilicet quando quæstio est de validitate, natura, seu conditione actus. Quando igitur versamur circa materiam juris, nempe dum solum agitur de honestate actionis, an e. g. die festo liceat pingere, bene ut dixi, sequi possumus opinionem minus probabilem; etenim honestas actionis pendet à prudenti judicio operantis, ac proinde bene potest esse honesta actio facta ex opinione minus probabilis, quia fit ex motivo gravi, & prudenti. At valor, & conditio actus non pendet ex nostro judicio quamvis prudenti, sed tantum subsistit, si habeat, quæ ad ipsius essentiam, seu naturam exquiruntur. Non potest e. g. Baptismus esse validus ex eo quod ex motivo probabilis judicaverim esse validum, si conferatur in aqua rosacea, sed quia habeat quæ pro illius essentia instituta sunt à Christo Domino. Si ergo in his non amplectamur sententiam probabiliorum, & tutiorem, ultra periculum cui nos exponimur faciendi actum nullum, non evitamus sufficienter periculum inferendi damnus proximo, quando ex nullitate talis actus damnificaretur. Hinc prohibuit Innoc. XI. sub num. 1. propositionem, quæ assererat, non esse illicitum in Sacramento conferendis sequi opinionem probabilem de valore sacramenti, relicta tutiori &c. Cum igitur valor Sacramenti non pendat ex nostro judicio, sed ex institutione Christi Domini, si in iis conferendis relinqueretur opinio probabilior, & tutior, exponeretur periculo nullitatis, & ita fieret contra reverentiam ipsi debitam; & ulterius non evitaretur satis periculum damnificandi proximum, si fortasse illi Sacramentum nullum administraretur. Quod si adhuc communis sustinetur ad validitatem Sacramenti Pœnitentiæ bene posse eligi in praxi sententiam de sufficientia supernaturalis attritionis, quæ est minus tuta, hoc ideo Theologi asserunt, quia illam moraliter certam judicant, & in præfata opinione solum damnatur licitum, esse sequi opinionem probabilem, relicta tutiori. In casu autem necessitatis licitè ministraretur sub conditione Sacramentum juxta opinionem merè probabilem, ut dicam in Tractu de Sacramento.

Ex ratione supra stabilita neque Medico licet adhibere medicamentum, quod probabiliter tantum credat profuturum, si habeat medicamentum certum. Et quidem eo quod ipse opinetur proficere posse, nihil id confert ad hoc quod proficere possit infirmo, si verè talis non sit natura; unde relinquendo medicamentum certum, non cavet satis periculum nocendi infirmo. Præterea eo quod assumat curam ægroti, vel ex charitate, vel etiam ex justitia, si sumat stipendium, tacitè obligatur eidem ægroti exercere suum officium meliori modo, quo potest. Si verò non detur remedium certum, tunc observandum est, an salus ægroti sit desperata, nec ne. Si sit desperata, licitum est dare illi medicamentum dubium, quod scilicet creditur posse esse & proficuum, & nocivum; nam in casu desperatæ salutis periculum nocendi est modicum, ad summum etenim mortem aliquantulum accelerabit, unde præponderare videtur spes recuperandæ salutis, si res feliciter contigerit. In casu autem salutis non desperatæ, non approbare dare medicamentum, de quo dubium sit an nociturum, vel profuturum sit, nam tunc tutius videtur relinquere infirmum operationi ipsius nature, quæ semper conatur morbum expellere; *Sancti in summ. l. 1. cap. 9. n. 39.* Quid

Quid dicendum sit de Jure, & Advocato explicabo agendo de octavo Decalogi Præcepto.

Regula in praxi observanda.

I. Primò animadvertat Confessarius necessarium sibi valde esse studere; nam, experientia teste, Confessarii indocti vel nimis laxi sunt, vel nimis inclinant in opiniones rigidiores, cum magno animarum dispendio, & sibi falsè persuadent, ita agendo, à periculo errandi recedere. Isti Confessarii non solum probabilioritæ, sed etiam ex ignorantia tutiora prætententes, illaqueant propriam conscientiam ex nimio rigore, & sæpe injustè pœnitenti disposito absolutionem negant. Et contra alii indocti, maxime si & ipsi vitam, non ut Ecclesiasticum decet, agant, facile opinionem laxam, & tenuiter probabilem amplectuntur; atque ita tæci cæcos in foveam ducunt. Iterum ergo dico; Studeant, studeant Confessarii.

II. Secundo, Confessarius postquam diligenter Morali studuit Theologiæ, me Authore, non anxius sit circa illam tam agitatam quæstionem, an licitum sit sequi minus probabile in conspectu probabilioris. Probabiliora sequenda docuit me meus Præceptor, & pariter ego pluribus ab hinc annis eandem docui sententiam. At experimento vidi nihil ad praxim deservire; quis etenim vel studendo, & præcipue dum audit Confessiones, potest omnia momenta utriusque partis librare, & inde definire, hoc est minus probabile, hoc est probabilius. Hoc esset onus intolerabile. Satis mihi fuit in praxi sequi sententias, quas rationabili fundamento innixas putavi, & ita credidi satisficisse meæ conscientiæ absque eo quod Judicem me constituerem inter minus probabilem, & magis probabilem.

III. Tertio, Confessarius moneat suum Pœnitentem, ne in dubiis suis Conscientiæ semper acquiescat dictis unius, cum damnatum sit dictum unius Authoris reddere opinionem probabilem. Scio indoctum posse acquiescere consilio viri, quem habet certa fundamenta credendi doctum esse; nam vir doctus non amplectitur opiniones singulares carentes rationabili fundamento. At Confessarius ferriò moneat Pœnitentem multoties sequendo quandam communem opinionem, qua aliquis pleno ore à multis dicitur doctus, verè indoctum adinventire, quamvis iste propriam ignorantiam abscondere conetur. Ita evenisse, & aliquando evenire certum est, atque ita Doctor non exiguus quandoque habetur, qui si audiatur etiam à mediocriter docto, dignus qui sub Ludi-Magistri ferula iterum constituatur, judicabitur.

IV. Si Pœnitens sequatur sententiam verè probabilem, etsi Confessario contraria arrideat, non debet iste illum cogere propriam deserere opinionem, & si non deserat, sine absolutione dimittere. Dum ipse pœnitentis vicem gerit, ægrè ferret in suo Confessario tantum rigorem. Si ergo opinio pœnitentis est verè probabilis, cum tum pœnitens credat prudenter operari, ipsum, si aliud non desit, ritè dispositum poterit judicare, & ita, ipsi impertiri absolutionem.

C A P U T III.

De Conscientia Dubia.

Q. I. Quid sit Conscientia dubia, & quotuplex.

R. I. Conscientia dubia est, quando intellectus manet suspensus inter utramque partem contradictionis, neutri adhærendo, sive quia, pensatis utriusque partis rationibus, judicat actu reflexo pro

neutra adesse motiva sufficientia ad assentiendum, sive quia sine ullo actu reflexo, consideratis rationibus utriusque partis, in neutram inclinatur; *Sancti in summ. cap. 10. num. 3. Palavi tract. 1. dispus. 3. p. 1. num. 1.*

R. II. Conscientia dubia alia est circa jus, alia circa factum. Tunc datur dubium juris, quando dubitatur an existat aliqua lex; an aliqua actio sit licita, nec ne. Dubium facti supponit adesse legem, seu certum esse aliquid licitum esse, vel illicitum, sed dubitatur an acciderit factum licitum, vel illicitum, ut si quis dubitet an Clericum percusserit; an contraxerit matrimonium validum; an emiseric votum &c. Secundo aliud est dubium speculative, aliud practicum. Dubium speculative non respicit praxim, seu actionem hic, & nunc ponendam, adeoque abstrahit ab illius circumstantiis. Datur ergo dubium speculative, quando absolute, & in abstracto dubitatur e. g. an liceat aliquam rem possidere, an sit obligatio audiendi Missam &c. Dubium verò practicum respicit praxim, actionem nempe hic, & nunc ponendam; adeoque etiam examinatis circumstantiis particularibus actionis, conscientia remanet suspensa; ut si quis, postquam consideravit modum, quo acquisivit aliquod prædium, & incommoda quæ hic, & nunc subire deberet in eo restituendo, adhuc remaneat suspensus, nec scit judicare prædium illud esse suum, vel non suum, seu posse justè, aut injustè retineri. Tertio alii dividunt conscientiam dubiam in eam, quæ est positivè, & in eam, quæ est negativè talis. Tunc dicunt conscientiam positivè dubiam, quando pro utraque parte sunt rationes æquales ad judicandum aliquid esse licitum, vel illicitum. Si verò non sint rationes judicandi aliquid vel licitum, vel illicitum, dicunt negativè dubiam. At, meo videri, tunc non datur dubium, sed ignorantia, seu nescientia; atque ita si interroget an stellæ pares sint, vel impares, non respondeo dubito, sed nescio, quia nullam habeo rationem, vel pares, vel impares credendi.

Q. II. An liceat operari cum conscientia dubia.

R. Non est licitum operari cum conscientia practice dubia. Ratio est quia regula licitæ operationis est conscientia hic, & nunc dictans aliquid esse honestum; at quousque versatur in dubio practico, anceps est, nec dicitur dereminatè aliquid esse licitum, ergo operatio in tali dubio facta, utpotè non secundum conscientiam, non potest esse licita. Id ulterius confirmatur quia, operando quousque conscientia dubia est, nec se determinavit in judicando aliquid esse licitum, vel illicitum, exponitur quis periculo peccandi, qui autem se exponit periculo peccandi, convincitur amare peccatum, adeoque peccat, juxta illud *Ecclesi. 3. Qui amat periculum peribit in illo.* Illud autem peccatum pensandum est pro qualitate dubii, & juxta speciem in qua quis dubitat. Qui ergo operatus est cum dubio practico de peccato veniali in materia furti, peccat venialiter in tali specie, sicut peccaret mortaliter, si dubium fuisset de peccato gravi.

Dixi non esse licitum operari cum conscientia practice dubia; nam cum conscientia speculative dubia licitum est operari, quoties superveniat circumstantia, quæ faciat determinare operationem esse licitam. Si dubitem e. g. an licitè hic, & nunc possim aliquid facere, accedente præcepto superioris, licitè faciam, quia præsumitur honesta imperare, & teneor illi obedire quoadusque non sum certus injustè imperare.

Q. III. Quomodo deponenda sit conscientia practice dubia.

R. Conscientia practice dubia deponenda est, non pro

pro libito operantis, nam tunc temerè deponeretur, & ita non vitaretur periculum peccandi, sed cum rationabili, & prudenti fundamento. Qui igitur dubius est propter rationes utriusque partis, si reflectat e. g. pro una vel altera parte esse rationem gravem, adeoque dignam viro prudente, quamvis non certam, poterit ex tali iudicio reflexo dubiam conscientiam deponere, & ita operari. Aliud principium deponendi conscientiam dubiam est illa regula: *melior est conditio possidentis*. Hanc regulam omnino attendi posse in materia iustitiæ concordant omnes, cum possessio præsumere faciat possidentem iure possidere; & cum ulterius nemo spoliari debeat possessione alicujus rei propter jus incertum alterius. Dubitans proinde an aliqua res sua sit, quia, facta morali diligentia, non potuit de hoc certiorari, si reflectat se bona fide possidere, deponere potest dubium, ac eandem rem possidere. At non sine fundamento insignes Theologi eandem regulam ad omnes alias materias extendunt, itaut judicandum semper sit pro ea parte, pro qua fiat possessio: *Suar. tom. 2. de Relig. l. 3. c. 5. n. m. 7. & de Conf. disp. 4. sect. 5. num. 15. Concl. de Matr. l. 2. disp. 41. num. 32. In summ. l. 2. c. 10. num. 21.* Ad id autem judicandum, animadvertendum est in obligatio sit certa, vel incerta, seu dubia. Quando obligatio est certa, & incerta ipsius satisfactio, possessio fiat pro obligatione, cui satisfactio incerta non potest dici satisfactum. Si obligatio verò sit incerta, possessio stat pro libertate, qua expoliandi non sumus propter incertam obligationem. Ex his regulis multa inferant DD. Si e. g. tibi constet votum contraxisse, vel debitum, & sis incertus an utriusque satisfeceris, debes satisfacere, quia obligatio certa est in possessione. Si certò confict de præcepto Superioris, & dubites an rem illicitam imperet, teneris pariter obedire, quia obligatio obediendi legitimo Superiori est certa, qua non est privandus, eo quod dubites, an teneris obedire. E contra si non constet de voto, de debito, de præcepto Superioris, poterit quis stare pro sua libertate, nam cum obligatio sit incerta, non tenetur expoliari libertate, quam certò possidet. Neque hæc doctrina, ut dicunt Adversarii, contraria est S. Canonibus. Dicunt ex *cap. ad audientiam, & cap. significasti, de homic.* dubitantem de homicidio gerere se debere ut irregularem, quod malè decusum videretur; si in dubio standum esset pro possessione libertatis. Sed contra est quia, hoc specialiter sancitum est de homicidio, & in dubio de eo voluerunt Sacri Canones tutiorem partem esse eligendam; ne si postea Sacerdos comprehenderetur verè commisisse homicidium, cum scandalo populi Sacrum visus esset celebrare: *Boss. part. 1. var. mor. num. 1186.* Addunt *cap. Juvenis de sponsal.* Pontificem voluisse separari quemdam juvenem propter impedimentum publicæ honestatis, à consobrina puellæ, cum qua nondum septenni celebraverat sponsalia. Cum puella nondum esset septennis, dubium erat de valore sponsalium, & nihilominus deciditur non pro libertate juvenis, sed pro existentia impedimenti. Item *cap. illud de Cleric. excomm.* deciditur dubitantem de sua excommunicatione esse deponendum, si ante absolutionem celebraverit, quia *in dubiis tutior via est eligenda*; iterum proinde patet in dubio Sacros Canones non favere libertati, sed legi, seu præcepto. Respondendum nihilominus est in casu, de quo *cap. Juvenis*, Pontificem judicasse pro impedimento publicæ honestatis, quia ex circumstantiis moraliter certum erat in puella malitiam ætatem supplevisse, quia etiam copula fuerat attentata. Neque refert quod videatur ibi Pontifex loqui de illo casu, quasi fuisset dubius valor sponsalium; nam ibi dicitur intervenisse dubium in lata significatione, quia sci-

licet non aderat omnimoda certitudo: *Boss. n. 1217.* Pariter eodem modo asseritur intervenisse dubium in casu de quo *cap. illud &c.*, nam quamvis Episcopus non esset omnino certus se esse excommunicatum, adhuc tamen de excommunicatione erat moraliter certus ex fama, & aliis conjecturis; in his autem dubiis tam latè sumptis utique *tutior via est eligenda*. Præterea punitus fuit tanquam temerarius, quia nullam fecit diligentiam pro assequenda veritate excommunicationis, quam diligentiam unusquisque in dubio facere tenetur.

Regula in praxi observanda.

I. Advertat Confessarius aliquando Poenitentes se accusare operatos esse cum dubio, quia cum non haberint rationes directas certas, & evidentes, operati sunt cum aliqua perplexitate, & anxietate. Si Confessarius statim iudicet hunc operatum esse in dubio, adeoque peccasse, facillè errabit; nam si Poenitens timoratrè sit conscientiæ, adveniet non operatum fuisse sine aliqua prudenti ratione, quæ sufficit ut dicatur operationem non factam fuisse in dubio, quamvis non sine aliqua perplexitate. Ne tamen forte suos Poenitens ex conscientia erronea peccet, instruat illum tunc non operari cum dubio, quando licet non certus sit ex ratione evidenti directæ, ex quo oriuntur illæ perplexitates, nihilominus reflectit habere rationem gravem, ex qua moveatur ad operandum, vel se operari innixus auctoritate Viri verè docti, quem consuluit.

II. Moneat ulterius Confessarius suum Poenitentem, quod quamvis necesse sit adhibere convenientem diligentiam pro deponenda conscientia dubia, & eò majorem, quò negotium est gravius; nihilominus si urgeat necessitas operandi, adhibere sufficit eam diligentiam, quam tempus, & locus permittunt. Hac adhibita, videat si potest ex aliquo rationabili motivo suum dubium deponere, & tunc sine anxietate operetur; nam in illis circumstantiis, quamvis erraret, ignorantia veritatis illi esset involuntaria.

C A P U T IV.

De Conscientia scrupulosa.

Q. I. Quid sit conscientia scrupulosa; quæ ipsius signa, & causæ.

R. I. Scrupulus, seu Conscientia scrupulosa, ita solet definiti: *Levis suspicio, seu animatio innixa levis rationibus, qua quis putat esse peccatum, quod verè non est.* Dicitur scrupulus, quia molestat, & cruciat conscientiam, ad instar exigui lapilli, qui in caleo positus pedem vexat.

R. II. Signa Conscientiæ scrupulosæ reduci possunt ad sequentia: timere ubi alii viri etiam proibi nihil timent: non credere Confessario, vel alteri viro docto asserenti aliquid non esse peccatum: in rebus etiam claris, vel in iis, in quibus aliàs interrogavit, iterum iterumque interrogare ad majorem securitatem: evidentiæ semper quærere, & non fidere doctrinæ Theologorum: anxie precari, sæpe subsistere ad repetendam intentionem, & sæpe easdem preces repetere, maxime si cadant sub præcepto; ut sunt horæ canonicæ, & poenitentia sacramentalis: circa confessionem peccatorum, hæsitanter, & dubie confiteri, eadem peccata sæpe repetere, modo hunc numerum, modò alium, modò unam circumstantiam, modò aliam explicando, & nunquam esse satisfactum. Ad hæc reduci possunt signa hominis scrupulosi.

R. III. Prima causa est ipsa natura, ut si quis sit nimis apprehensivus, vel debilis iudicii, unde

de nesciat discernere quid verè malum sit; si sit melancholicus, vel naturæ satis frigidæ, ac proinde nimis propendat ad timorem, eique imprudenter cedat, videtur pusillanimitate, & animi dejectione; si ingenium habeat acutum, ita ut advenire valeat multas rationes dubitandi, quas tamen deinde nesciat solvere. Secunda causa est Dæmon, qui ad turbandam pacem conscientiæ, vel ut lex Christi intolerabilis reputetur, curat conscientias scrupulis agitare. Quos autem ita inquietat, conatur deinde reddere proprio iudicio valde adfectos, quod oritur ex occulta quadam ipsorum superbia. Signum etiam est scrupulos à Dæmone oriri, quando quis in una materia est valde scrupulosus, in aliis verò laxus. Tertia causa scrupulorum Deus est, qui immittit scrupulos, vel ad puniendam peccata præterita; vel ad edomandam superbiam, videt enim scrupulosus quam miser sit; vel ut propriam experientiam discat postea compati afflictis hoc malo; vel ad majus meritum in iis tolerandis; vel ut ita anima segnitiam in Dei famulatu amoveat. Tales scrupulosi conantur pro viribus obedire Confessario, & non solent esse laxi in iis materiis, in quibus scrupulis non agitantur.

Q. II. An liceat operari contra conscientiam scrupulosam.

R. Licet contra conscientiam scrupulosam operamur; & ratio est quia, cum conscientia scrupulosa sit vana apprehensio de malo, innixa frivolis, & inanibus conjecturis, potest omnino contemni, & contra eam prudenter quis operari. Oportet tamen scrupulosum, parti oppositæ adherentem, cognoscere illius honestatem, vel per aliquam rationem, vel propter auctoritatem Confessarii, vel alterius viri docti; si etenim talem honestatem non cognosceret, operaretur sine iudicio practico de honestate actionis, quod nunquam est licitum. Immo sine tali iudicio ipsius conscientia transfret in erroneam, contra quam nunquam licet operari, nisi deponatur. Stante verò tali iudicio, bene se geret scrupulosus, si operetur scrupulos contemnendo, omnemque anxietatem ex illis ortam.

Q. III. Quæ sint remedia contra scrupulos.

R. Si scrupuli orientur à debilitate naturæ, juvanda est etiam naturalibus remediis, quibus minuitur melancholia. Ad vitandam nimiam solitudinem, præscribenda conveniens conversatio cum aliis, maxime cum viris probis, quorum vita potest esse regula vivendi. Curandum etiam, ut scrupulosus labori, seu negotiis insistat, ne suppetat tempus scrupulis vacandi. Hæc duo ultima remedia conveniunt scrupulis cujuscumque speciei. Si scrupuli sint Dæmoniaci, exercendus est scrupulosus maxime in exercitio humilitatis, & obedientiæ; sicut enim Dæmon talibus scrupulis contra has virtutes insurgit, ita ipsarum exercitio vilescit, & recedit. Usque dum hæc non obtineat Confessarius, frustra in ipsius curatione laborabit; sicut frustraneus est labor in curandis scrupulis, qui oriuntur ex defectu iudicii. Quòd si partim aliquis sit scrupulosus, & partim laxus, pro ea parte, qua laxus est, non nimis illi blandiendum est, sed frequentiam Confessionis adigendus ad relinquendam suam laxitatem. Si scrupuli demum sint à Deo facillimum remedium in humilitate, & obedientia advenient, nisi ipse Deus velit aliquem diutius hoc modo purgare.

Præter præfata remedia, communiter consulunt DD. ne scrupulosus credat peccasse, nisi id certò sciat, vel etiam aliquando nisi jurare possit se peccasse. Quòd asuecat, iuxta monita Confessarii, scrupulos contemnere, absque eo quod velit de omni scrupulo, & dubio Doctos consulere.

Quòd sibi persuadeat satisfecisse propriæ conscientiæ, si acquiescat dictis docti Confessarii, absque eo quod alios consulat. Quòd consideret præcepta positiva præcipue humana, & affirmativa benignam, maxime pro scrupulosi, pati interpretationem: v. g. præcepta de jejunando, de horis canonicis, de censuris &c. Oportet demum scrupulosum sentire de Domino in bonitate, neque ipsum credere tam durum legislatorem, ut velit ipsum pro omni re, de qua anxius est, damnare; neque pariter ipsum Deum, vel Ecclesiam suis præceptis voluisse redigere hominem ad stultitiam, quod facillè contigit scrupuloso, si nimis suis scrupulis indulgeat: *S. Anton. p. p. tit. 3. cap. 10. §. 10.*

Regula in praxi observanda.

I. Bene animadvertat Confessarius scrupulosi probè scire quæ ipsum docet; nam si fortuitò adveniat ipsum aliqua in re errasse, desperata erit cura scrupulosi, cum præcipuum ipsius remedium sit Confessario cæco modo credere.

II. Dum illi aliqua imponit, nullam reddat rationem proprii dicti, seu facti: nam solent scrupulosi rationes illis allatas examinare, & varias difficultates circa eas advenire. Cogant ergo illos ad obedientiam cæco modo exsequendam, ipsiusque auctoritati fidere.

III. Dum non temerè Confessarius putat se sufficienter scire, non facillè permittat scrupuloso varios consulere; nam si aliquam in opinionibus diversitatem adveniat, statim se deceptum credit, & ex ea diversitate in maxima ponetur perplexitate, unde valde difficilior ipsius cura reddetur. Hinc omnes dicunt satis esse, si Scrupulosus unum virum doctum consulat.

IV. Non permittat illis confessiones generales sine necessitate. Si verò talis confessio sit necessaria, ut evenit iis, qui post vitam multis maculis inquinatam, variis scrupulis agitantur, & volunt omni meliori modo propriæ satisfacere conscientiæ, tunc cum eis patienter agat, ipsosque adjuvet, ut diligentem faciant confessionem; animadvertendo etiam ut antea sufficienter disponantur, ne postea angantur circa dolorem, & propositum. Eà peracta, adhuc quater, vel sexties prout prudentia distaverit, audiat circa præterita, quæ scrupulosus putat se oblitum fuisse. Postquam verò Confessarius prudenter iudicat sufficienter propriam conscientiam exonerasse, imponat illi silentium; tum quia non meminisse de aliquibus se accusasse, non est sufficiens ratio credendi verè ea non aperuisse in confessione, maxime si sint ex gravioribus; tum quia non desunt Authores, qui doceant periculum semper herendi in continua anxietate quoad præterita, esse causam sufficientem excusandi Scrupulosum à materiali integritate.

V. Non putet Confessarius consensum præstasse peccato illum, qui de eodem anxius est, si serium habuerit animum potius moriendi, quam peccandi: si de consensu dubitantem adveniat post factum, nam plenus consensus in peccatum grave, non potest tam facillè non animadverti, dum actu committitur: si dum clarè animadvertit gravem malitiam, terreatur, eamque repellat; nam non tam facillè statim ad Deum rediret, dum ab ipso plena saltem advertentia fuisset averfus: si recordetur malitiam ab ipso cognitam fuisse post factum: si trepidè processerit, nam hoc est imperfecti consensus signum: si nesciat an fuerit in somno, vel vigilia, nam dum quis advertenter, & plenè consentit, scire solet in quo statu præbuerit consensum: si demum habuit occasionem peccandi, & tamen abstinuit, nam signum est

est abhorruisse à peccato. Hæc sunt signa, quæ congerunt Theologi ad dignoscendum defectum conscientiæ, maximè in viro timorata conscientiæ.

VI. Videat etiam Confessarius, an expedit dicere scrupuloso ipsum in conscientia teneri ad scrupulos contemnendos, cum unusquisque teneatur à se abjicere, quod graviter offit corpori, & animæ, ut revera faciunt scrupuli. Cautè tamen hæc, alias vera doctrina, est illis suggerenda, ne in novas prolatur anxietates; & eo maximè quia, cum scrupulorum impetus solet rationem obnubilare, & libertatem adimere, rarè peccabit scrupulosus in scrupulis non abigendis.

VII. Demum Confessarius lumen à Luminum Patre assidue exposcat, ne dum animam poenitentis à scrupulis liberare conatur, iste paulatim laxitatis assuescat, & in extremum oppositum declinet, manifesta præcepta transgrediendo sub prætextu scrupulos contemnendi.

QUÆSTIO II.

De Voluntario, & Involuntario.

CUM nostræ operationes bonæ, vel malæ sint quatenus in eis consentit, vel ab eis dissentit nostra voluntas, haud potest natura actus humani cognosci, nisi videamus quando, & quomodo tales actus sint nobis voluntarii.

CAPUT I.

Quid, & quotuplex sit voluntarium, & quando effectus pravus censetur nobis voluntarius, seu imputabilis.

Q. I. Quid sit Voluntarium, & quotuplex.
R. I. Voluntarium bene definitur illud esse, quod est à principio intrinseco singula cognoscente. Ut ergo actio nobis dicatur voluntaria, primò oportet à principio intrinseco derivari, nempe à voluntate, ad contradistinctionem actionis violentæ, quæ à principio extrinseco procedit, ut si, me nolente, & reluctante, quis vi meam manum moveat ad aliquem percutiendum. Præterea actioni debet præcedere cognitio singulorum spectantium ad eandem actionem. Quamvis proinde nutritio procedat à principio intrinseco, nihilominus non dicitur voluntaria, quia non regulatur à cognitione. Hæc denique cognitio, necessaria ad actionem voluntariam, debet esse intellectualis; & ita quamvis bruta ex quadam cognitione agant, non dicuntur voluntarie agere, sed potius spontaneè.

R. II. Multiplex est divisio voluntarii. Primò dividitur in voluntarium in se, & in voluntarium in sua causa. Voluntarium in se est illud, in quod immediatè fertur ipsa voluntas, & per se intenditur. Ita mihi in se voluntarium est studium moralis Theologiæ. Voluntarium in causa est illud, in quod non fertur immediatè ipsa voluntas, sed primò est intenta causa illius. Ita dicitur voluta in causa ebrietas, quia est volutus nimis potus, ex quo derivatur, quamvis quis directè non bibat ad se inebriandum. Secundò dividitur in voluntarium directum, & indirectum. Alii dicunt voluntarium directum esse omne illud, quod voluntas primò intendit, atque ita, si primò, & simul intendat nimium potum & ebrietatem, utrumque dicunt esse directè voluntarium. Quod verò primariò non intenditur, dicunt esse indirectè voluntarium, ut in exemplo supra allato de eo, qui intendit quidem nimium potum,

sed non bibit ad se inebriandum, ebrietas prævisa diceretur indirectè voluta. Alii verò diversimodè hæc explicant. Pro voluntario directo intelligunt quod per se, & positivè procedit à voluntate agente, uti sunt omnes ipsius actus elicit, & imperati. Pro voluntario indirecto intelligunt effectum sequutum ex omissione actus ipsius voluntatis, ita dicitur voluntaria gubernatori submersio navis, si perierit, quia destitit à gubernaculo, Tertid dividitur in voluntarium explicitum, & implicitum. Explicitum datur, quando formali actu voluntatis expressè aliquid volumus. Implicitum, seu interpretativum, est quando vel adesse censetur voluntatem alicujus, & ita qui tacet in favorabilibus, censetur actu consentire, juxta regulam 47. juris in 6. vel judicatur aliquid esse juxta mentem Superioris, seu Legislatoris, ut quando per epichejam interpretamur, quod si aliquas circumstantias prævidisset, legem dispenseret, seu mutaret voluntatem. Istud voluntarium interpretativum aliqui confundunt cum voluntario indirecto, & in causa. Quartò dividitur in voluntarium liberum, & necessarium. Primum illud est, quod ita prosequitur voluntas, præsupposita sufficienti cognitione, quod possit non prosequi, seu possit velle, & nolle, & de hoc voluntario agitur in præfenti. Voluntarium necessarium tunc datur, quando voluntas non potest non elicere talem actum, qualis est amor beatificus, supposita eadem visione intuitiva Dei, voluntas non potest non amare illud summum bonum. Demum voluntarium dividi potest in actuale, virtuale, & habituale. Datur voluntarium actuale, dum quis actu vult. Virtuale tunc datur, quando licet actus voluntatis physicè transferat, virtualiter perseverat in aliquo opere, vel effectu. Sic postquam actu deliberavi aliquid emere in platea, & ideo versus illam progredior, quamvis non amplius cogitem de illa re emenda, dicor adhuc virtualiter id velle, quia prima voluntas dicitur virtute perseverare in ea progressionem ad talem effectum suscepta. Istud voluntarium virtuale perseverare potest, esto fuerit interruptum. Ita intelligitur virtualiter velle ire Romam, qui ea intentione iter aggressus est, quamvis illam per somnum interrupperit, nec curaverit repetere, dum post somnum iterum iter suscepit. Voluntarium habituale nec perseverat in se, nec in aliquo effectu, sed dicitur habitualiter perseverare, quia nunquam fuit retractatus actus voluntatis, quo aliquid voluit.

Q. II. Quando sit imputabilis effectus malus ex aliqua causa proveniens.

R. Primò necesse est, quod prævideatur ex eadem causa sequuturus, nam quod non prævidetur, non potest esse voluntarium, adeoque nec imputabile. Ita qui summo mane diei festi se inebriavit, non prævidens ex eo sequuturam Missæ omissionem, non peccat in eadem omissione. Secundò advertendum est, an apponatur sine necessitate, vel utilitate causa inducens talem effectum, vel potius causa honesta illum de sua natura non inducens. Si apponatur causa de sua natura inducens talem effectum, in casu quo non reddatur ex aliqua circumstantia licita, vel intendatur, vel non intendatur talis effectus, semper est imputabilis. Et quidem, si intendatur nullum dubium est. Si verò non intendatur, est imputabilis, dum saltem illius periculo proximo præviso, adhuc quis velle ipsius causam; nam tunc daretur protestatio contra factum. Quis enim crederet protestanti se nolle inhonestam complacentiam, seu etiã pollutionem; dum interim velle actus impudicos exercere, seu videre prudenda alterius sexus? Si verò talis causa reddatur ex aliqua circumstantia

ne.

necessitatis, vel utilitatis licita, effectus malus est prævisus, non est imputabilis, si non fuit intentus. Sic non imputatur Chirurgo pollutio, quam prævidit sibi sequuturam ex tactu necessario mulieris in partibus verendis, dummodo eam non intenderit; nec studenti ob propriam, & aliorum utilitatem materias sexti præcepti, si & ipse talem effectum non intenderit, dummodo tamen, dum actu sequitur, non habeat complacentiam in his feditatibus: *Sanch. lib. 9. de Matr. d. 45. n. 4. & communiter.* Ratio autem est quia, dum quis ex causa utili, vel necessaria licitè prosequitur jus suum, non dicitur causa effectus non intenti, & per accidens sequuti, cum potius tunc verificetur pati talem effectum, quam agere. Multò magis id verum est, si effectus pravus sequatur ex causa aliàs honesta, & licita, ut si pollutio oriatur ex equitatione, vel ex cibo, & potu moderato. Non est ergo necesse desistere ab his causis, quia tunc pravus effectus non est imputabilis, si quis illum non intendat, vel actu sibi in eo non complacere, dum accidit. Sed videnda omnino sunt quæ dicam in explicatione Sexti Decalogi præcepti c. 7. *quæst. ult.*

Q. III. Quando sit imputabilis effectus pravus, qui sequitur ex omissione.

R. Non est hic sermo de eo, quod est tantum voluntarium objectivè, seu merè, volitum, sed de eo quod est voluntarium causaliter, & effectivè, adeoque imputabile voluntati omittenti aliquid facere, quæ omisso reputetur causa talis effectus pravi. Ita mihi potest esse voluta ægritudo Petri, sed non imputabilis, si nullo modo sui causa illius. Dico ergo effectum sequutum ex omissione esse imputabilem solum, dum quis possit, & teneatur impedire, & non impediat: *S. Th. 2. 2. q. 6. a. 3.* Debet primò posse impedire, nam si non potest, non peccat, cum nemo ad impossibile teneatur. Si verò potuit, debuit habere obligationem impediendi, & ita non imputantur Deo peccata hominum, quia licet possit, non teneatur impedire. Ita submersio navis imputatur Navarco, qui abfuit ab ipsius directione, quia ad eam tenebatur, non aliis existentibus in navi, si aberant à directione gubernaculi, quia non tenebantur. Ratio autem à priori est quia, dum effectus sequitur ex omissione alicujus actionis, non est imputabilis non operanti, quasi illum physicè, & positivè causaverit, cum nihil egerit, solum ergo est imputabilis secundum hominum æstimationem. Homines verò non judicant aliquem reum effectus pravi sequuti ex omissione operationis, si non tenebatur illam non omittere, & ita, ut dixi, existentes in Navi non dicuntur culpabiles, si aberant ab ipsius gubernio, dum fecit naufragium; quia ad id Navarcus, non ipsi tenebantur. Supposito verò quod quis possit, & teneatur impedire, & non impedivit pravum effectum, peccat contra eam virtutem, ex qua oriebatur obligatio impediendi. Ita Navarcus peccat contra justitiam, non impediendo, dum possit, naufragium navis, quia ad id ex suo officio tenebatur; alii, si aderant gubernaculo, & omiserunt gubernationem, peccant contra Charitatem, quia solum ex motivo talis virtutis impedire tenebantur.

Q. IV. Quo tempore imputetur effectus volutus in causa, vel culpabiliter proveniens ex aliqua omissione.

R. Talis effectus imputatur tunc quando apponitur causa illius, non verò quando sequitur, si tunc adit impotentia illum impediendi. Ratio est quia, si effectus sequatur ex causa positiva, si-ve ex omissione culpabili, quando sequitur potest non esse voluntarius, adeoque pro tunc non

imputabilis. Exemplum sit in eo, qui se inebriavit, prævidens in ebrietate aliquem occisurum; quia dum homicidium committit, caret usu rationis, non potest illi dici voluntarium, sicut neque potest dici actualiter peccare. Item exemplum sit in eo, qui ascendens navem voluntariè omittit Breviarium, prævidens reddi impotentem ad recitandum Horas Canonicas. Dum postea singulis diebus illas omittit, quia fortasse verè poenituit omissionis Breviarii, tunc non voluntariè omittit Horas Canonicas, & ita neque actu peccat. Addendum supponi in præfenti non posse impedire pravum effectum, adeoque neque ex hoc capite est illi voluntarius, cum nemo teneatur ad id, quod non potest. Quod si possit impedire, quia tunc ad id teneatur, utique ipsi esset imputabilis, ut diximus in superiori quæstio. Ita qui propinavit alteri venenum, non solum peccavit in eo propinando, sed etiam dum postea sequitur mors, si poterat illud remove, ne sumeretur. Ex dictis autem paulo ante, quamvis effectus pravus, non sit actu voluntarius dum sequitur, nihilominus est in confessione aperiendus; nec sufficit si aliquis se accuset causam voluisse, nam cum ipse effectus sit prævisus & volutus in sua causa, est imputabilis illi, qui eandem causam voluit, adeoque tenetur de eo se accusare in confessione.

Regula in praxi observanda.

I. Solent aliquando Confessarii anxii esse propter effectum pravum, quem putant derivare ex aliqua operatione sui Poenitentis, ac exinde illum obligant ad illam omittendam. Si e. g. audiant Poenitentes pati nocturnas pollutiones, easque derivari credant ex serotina comestione, illos inquietare incipiunt quoad cibum, & potum, vel illas culpabiles judicant. Videant ergo Confessarii, quod semper cum causa est honesta, non est obligatio illam deserendi, quamvis effectus pravus, cui aliàs non præbent consensum, per accidens sequatur. Potius fatagant, ut Poenitentes abstineant ab omni voluntaria complacentia, sed non imponant eis obligationem, ad quam non tenentur, ut eveniret, si cogere abstinere à cibo, & potu non excedentibus eorum necessitatem. Quod si velint consulere christianam mortificationem, ac Poenitentes promptos adinveniant, optimum quidem erit, sed caveant abstruere obligationem, ubi non est.

II. Dum Poenitentes se acusant pejerasse, blasphemasse, vel verba obscæna protulisse, & addunt in sui defensionem, se tunc ex ira, ex ebrietate non advertisse, seu potius protulisse ex habitu, quam advertenter, non statim credant illos immunes à talibus peccatis. Interroget ergo, an sciverint ex aliorum testimonio solitos esse in ebrietate verba valde obscæna proferre; an ex pravo habitu, vel ira sciverint solitos esse pejerare, blasphemare &c. Si respondeant se id scire, iterum interroget, an fecerint diligentiam, ut caverent ab ebrietate, & ad extirpandum pravum habitum, & consuetudinem pejerandi, blasphemandi &c. se Deo commendando, Sacramentorum frequentia, vel etiam, si opus sit, aliquibus poenitentis &c. Adhibitis istis diligentis, si postea ex prava consuetudine inadvertenter blasphement, illis blasphemia non imputabitur, utpote quia causa, seu prava consuetudo non est amplius illis voluntaria. Secus si illas non adhibeant, nam cum illis causa adhuc voluntaria sit, ac præviderint quæ mala ex ea sequantur, ista censentur illis voluntaria in eadem causa. Quod si Confessarius habeat præ manibus poenitentem tam rudem, ut non advertit se obligatum esse

B ad

ad adhibendam diligentiam pro extirpanda consuetudine, & malo habitu, tunc excusari possit, si perjeravit &c. sine sufficienti advertentia. At pertinebit ad pium confessarium ipsum commonefacere de sua obligatione.

III. Quamvis prædicta, dum causa non sit retractata, imputentur ad culpam quatenus sunt voluntaria in eadem causa, nihilominus advertat Confessarius, quod si agatur de aliquo peccato, cui annexa sit censura, vel reservatio, quale est in nostra Diocesi blasphemia, tunc peccatum solummodo voluntarium in causa, non verò quando committitur, immune est à reservatione. Ratio est quia, cum censura, & reservatio odiosa censentur, intelligendum est efficere peccata formaliter talia, hoc est, quæ talia sunt, dum committuntur; dum verò quis e. g. inadvertenter blasphemiat, non dicitur pronuntiare formaliter blasphemiam ex defectu advertentiæ, quamvis reus sit malitiæ blasphemie in sua causa, quam non curat removere; *Graff. in Prax. l. 1. cap. 10. n. 52. Mans. Tr. de Cas. Reserv. p. 1. q. 2. cas. 1. n. 22.*

CAPUT II.

De Vi, Concupiscentia, & Matu, quatenus opponuntur Voluntario.

Q. I. AN Violentia tollat voluntarium.

R. Cum Violentum sit illud quod procedit à principio extrinseco, repugnante eo, qui patitur violentiam, sequitur omnino opponi voluntario, quod procedit à principio intrinseco, prævia cognitione; atque ita dicitur violentia simpliciter causare involuntarium. Et de facto quis non dicat me involuntariè agere, si aliquis, me repugnante, sumat meam manum, & superiori vi cogat percutere Petrum?

Q. II. Quid sit Concupiscentia, & an minuat voluntarium.

R. I. Pro concupiscentia sumitur in præfenti motus appetitus sensitivi tendentis in bonum delectabile.

R. II. Concupiscentia antecedens minuit voluntarium liberum, adeoque peccatum, non verò concupiscentia consequens: *S. Th. 1. 2. q. 77. a. 6. & 7.* Ratio primæ partis est quia concupiscentia antecedens illa est, quæ ex impetu appetitus sensitivi impellit voluntatem in aliquod objectum, ut dum ex æstu iracundiæ excitatur voluntas ad vindictam, vel ex ardore luxuriæ impellitur in bonum delectabile. Id autem facit perturbando rationem, itaut non plenè advertantur motiva in contrarium, & inclinando voluntatem in rem concupitam, quæ omnia adversantur perfectæ libertati, quæ exigit cognitionem perfectam objecti, & indifferentiam voluntatis erga illud. Quod si tanta esset concupiscentia, vel passio, ut omnino rationem perturbaret, tunc penitus tolleretur voluntarium liberum. Concupiscentia verò consequens non minuit libertatem, nam hæc excitatur in nobis ab eadem voluntate, sicuti dum quis aliquid optat, excitat in appetitu sensitivo desiderium, seu inclinationem in illud, ut ita promptius feratur in objectum volitum. Ad eum modum quo, dum quis vult vindictam, excitat etiam in appetitu sensitivo æstum iracundiæ. Cum igitur hæc concupiscentia consequens sit volita, ab eadem voluntate, non potest dici minuire libertatem.

Dixi in responsione concupiscentiam antecedentem minuire voluntarium liberum, nam si sumatur voluntarium pro majori, vel minori inclinatione voluntatis utique non minuitur, cum voluntas quo magis impellitur, eo majori conatu feratur in objectum, ut patet in eo, qui ex æstu iracundiæ ad vindictam movetur.

Q. III. An metus tollat voluntarium.

R. Ea quæ sunt ex metu, sunt voluntaria simpliciter, & involuntaria secundum quid: *Div. Th. 1. 2. quest. 6. a. 6.* Sunt voluntaria simpliciter, nam prævia sufficienti cognitione, voluntas ea efficaciter vult, & eligit, quia, supposita aliqua conditione, considerantur ut bona. Sic quia, instante periculo naufragii, projectio mercium consideratur ut bona ad vitam conservandam, ideo efficaciter eligitur à voluntate. Ex alia verò parte, quatenus scilicet consideratur ut damnosa Mercatori, quia illam respueret voluntas, ideo dicitur involuntaria secundum quid. Eo quod metus non tollat voluntarium, neque excusat à peccato nisi omnino perturbet rationem, vel nisi simus in casu, ex quo operari ex metu majoris mali excuset à peccato. Porro in præceptis negativis naturalibus metus aliquando cohonestare potest operationem, aliquando non. Tunc non valet cohonestare actionem, quando ita est ex objecto, & essentialiter mala, ut non mutetur ejus natura per quamcumque circumstantiam, & finem extrinsecum. Ita se habet malitia mendacii, blasphemie, Idololatriæ, &c. Si verò objectum valeat mutari per aliquam circumstantiam, seu finem, tunc actio potest esse licita, si fiat ex metu; ut dum quis ne amittat propriam vitam, occidit suum invasorem, vel abscondit sibi manum, ne pereat. Hic videtis ex metu mali imminētis cohonestari id quod aliàs præcepto negativo vetatur, & ex adventu novæ circumstantiæ reddi licitum, quod aliàs prohibetur. Præcepta verò affirmativa, sive sint naturalia, sive positiva, regulariter non obligant, interveniente gravi metu, nisi observantia legis exigat de sua natura periculum vite, tunc etenim præsumi non potest de contraria intentione Legislatoris. Tunc autem habet annexum periculum vite, vel quando ita exigat officium, quod quis præstat, ut constat in Milite, & in Parocho, qui tenetur non deferere suas oves tempore pestis &c. vel si ita exigat bonum commune.

Cæterum in casibus in quibus gravis metus non excusat à peccato, bene potest excusare à pænis Ecclesiasticis illi annexis; si etenim valet excusare à transgressione legis humanæ, & excusare poterit à pænis eodem jure impositis, quales sunt censure, & reservatio: *Suarez de Cens. d. 5. sect. 3. Bonacc. de Legib. d. 2. q. 8. p. 2. num. 3. Mazuchel. disp. 1. c. 4. n. 66. &c.* Quod si prohibeatur aliquid sub censura multum conferente ad bonum commune, & ad scandalum vitandum, tunc si actio fiat ex metu non injusto, non erit immunis à talibus pænis, quia censetur Legislator voluisse obligare etiam cum periculo gravis damni. Hinc non immunis esset à reservatione homicida, qui licet occideret, ut se subduceret morti justè sibi inferendæ. Secus esset, si metus gravis injustè incuteretur, ut si aliquis propinaret venenum ad alterum occidendum, ne ipse occideretur à Potentiore exposcente tale venenum. In talibus casibus, cum penè inviti homines peccent, præsumitur Legislatorem nolle in eos suis pænis animadvertere. Varias divisiones metus do in Tractu de Contractibus q. 1. c. 1.

Regula in praxi observanda.

Potest aliquando accidere, ut Confessarius judicare debeat immunem à reservatione illum, qui aliàs commisisset peccatum reservatione innodatum. Demus e. g. Patrem consentire in peccatum filii, et Maritum in peccatum uxoris, quia aliàs ille qui peccare vult, subtrahet ab ipsis omne lucrum, & ipsi aliunde non habebunt, unde possint se sustentare. Peccabunt utique, sed immunes erunt à reservatione. Demus sponfam consentire in copulam cum

eum sponso, quia aliàs rationabiliter timet ab eo esse deferendam cum sua gravi infamia, quia jam simul peccarunt, & concepit. Demus aliquem ferre falsum testimonium in judicio in alterius grave damnum, quia aliàs imminerebatur illi grave nocuum ab eo, qui voluit ita in judicio respondendum. Hæc omnia utique in praxi accidere possunt, & ignoranter se geret Confessarius, si eo quod Pœnitens peccaverit, illum credat obnoxium reservationi, vel censuræ. Ex his gradum faciat ad aliz exempla.

CAPUT III.

De Ignorantia, & quatenus opponatur voluntario.

Q. I. Quid sit Ignorantia, & quotuplex.

R. I. Ignorantia in præfenti sumitur pro privatione scientiæ, quam quis possit habere. Inter res autem quas possumus scire, aliæ sunt quas possumus, sed non tenemur scire, ut sunt e. g. demonstrationes Mathematicæ &c. aliæ sunt quas possumus & tenemur scire, ut sunt e. g. articuli Fidei.

R. II. Ignorantia primò dividi potest in ignorantiam juris, & facti. Ignorantia juris datur, dum quis ignorat aliquid esse præceptum, vel prohibitum; ut dum quis nesciret die veneris prohibitum esse carnis comestionem. Ignorantia facti intervenit quando non ignorata lege, ignorat quis facere quod lege prohibetur, ut dum quis occideret hominem, putando esse feram. Secundò dividitur in antecedentem, concomitantem, & consequentem. Antecedens est ea, quæ nec explicitè, nec implicitè est volita, adeoque nullo modo voluntaria; & dicitur causa actus, quatenus, si non adesset talis ignorantia, non fieret. Exemplum sit in eo, qui exploderet sclopetum in aliquem locum, & occideret amicum, fortasse tunc inde pertranseuntem. Hic nullatenus voluit ignorantiam de transitu amici, ut suppono; & aliunde talis ignorantia fuit causa actus, si enim scivisset amicum fore transeuntem, sclopetum non explodisset. Ignorantia concomitans ea est, quæ comitatur actum, taliter ut habeatur ignorantia de eo, quod agitur, ut si quis putans occidere feram, occidat hostem: nihilominus, qui habet talem ignorantiam, est ita affectus, ut ageret, etsi non ignoraret. Sic in casu exposito qui occidit hostem, putans occidere feram, potest esse ita dispositus, ut libentiùs etiam occidisset hostem, si scivisset. Ignorantia consequens consequitur actum voluntatis; unde dicitur volita ab eadem voluntate. Si est directè, & expressè volita, dicitur *af-fectata*, ut dum quis vult ignorare præceptum ad liberius peccandum. Si est indirectè volita, ut dum quis tædio, vel negligentia omittit debitam diligentiam ad eam expellendam, dicitur *crassa*, vel *supina*. Item dividitur ignorantia in vincibilem, & invincibilem. Hæc illa est, quæ morali diligentia superari non potest, eo quod nunquam in mentem venerit cogitare, seu dubitare de opposito; vel si in mentem venit, attamen superari non potuit ignorantia, adhibita debita diligentia. Ista ignorantia eadem est ac antecedens. Vincibilis quæ eadem est ac consequens, poterat, & debebat superari, adhibita morali diligentia.

Q. II. An Ignorantia causet involuntarium.

R. I. Ignorantia antecedens, sive invincibilis causat simpliciter involuntarium, cum non sit ullo modo volita; quinimo nec opus feret, si ignorantia non adesset. Ita qui fortuitò occidit amicum pertranseuntem, nullo modo occidisset, si scivisset.

R. II. Ignorantia concomitans non causat posi-

tivè involuntarium, quia quod fit ex tali ignorantia non displicet voluntati; ut dum quis occidit inimicum, putans esse feram, cum tamen esset ita affectus, ut libentiùs occidisset inimicum, si scivisset. Neque causat voluntarium, etenim non potest dici ab eo volita mors inimici, cum id ignoraverit, & putaverit occidere feram. Remanet ergo ut factum ex ignorantia concomitante dicatur non voluntarium.

R. III. Ignorantia consequens, seu vincibilis causat voluntarium; nam hæc ignorantia, ut patet ex ipsius explicatione, vel directè, vel indirectè est volita, unde quod sequitur ex ea, saltem erit voluntarium in sua causa, nempe in ipsa ignorantia, quam quis possit, & teneretur expellere. Quæ dicta sunt de ignorantia applicanda sunt oblivioni, & inadvertentiæ, non verò quando vinci possunt, & debetur.

Q. III. An ignorantia excuset à culpa, & à pœna.

R. I. Ignorantia invincibilis vel juris, vel facti excusat à culpa, & à pœna. A culpa quidem quia, cum tollat voluntarium, tollit peccatum, cum nullum sit peccatum nisi fit voluntarium. Hinc Alexander VIII. *sub num. 2.* damnavit propositionem asserentem ignorantiam invincibilem juris naturæ non excusare à peccato. Item excusat à pœna, quia hæc correspondet culpæ, adeoque juxta quantitatem culpæ est infligenda: *cap. felices de pen. in 6. & cap. 2. de his, qui sunt à majori parte capiti.* Neque refert aliquam actionem esse peccaminosam, quoties ignoratur lex inducens aliquam pœnam; ut si quis peccaret occidendo hominem, ignoraret tamen huic peccato adjunctam esse pœnam excommunicationis: *Navarr. cap. 27. sum. n. 16. & 274. Suar. de Cens. disp. 4. sect. 8. num. 6.* Nam causa talis pœnæ est delinquere in legem inducentem talem pœnam; licet autem aliàs actio sit peccaminosa, non tamen dici potest formaliter transgressiva legis imponentis pœnam, si invincibiliter ignoretur. Hinc *cap. ut Animarum, de constit. in 6.* Dicuntur non ligari sententiis Ordinariorum, qui eas ignorant, dummodo ignorantia non sit crassa, vel supina.

R. II. Ignorantia invincibilis etiam solius pœnæ excusat ab ea incurrenda, si pœna consistat in aliqua censura, vel si pœna sit exorbitans, & extraordinaria: *Suar. cit. n. 9. Sanchez. l. 9. de Matr. disp. 32. num. 13. Azor. l. 1. Instit. Moral. c. 15. quæst. 3.* Ratio est quia citato *cap. ut Animarum*, ex sola ignorantia crassa, & supina inducuntur censure; & cum ibi sermo sit generaliter de ignorantia in favorem animarum, dictum caput interpretandum est etiam de ignorantia ipsius pœnæ. Ulterius censura non inducuntur sine aliqua monitione de tali pœna: *cap. sacro de sent. excomm.*, nullatenus autem potest monitus dici, qui censuram invincibiliter ignorat. Quod dicitur de censuris, applicari solet Irregularitati, quæ provenit ex puro delicto, ut melius explicabitur suo loco.

Addendum non incurrere censuram etiam qui ejusdem habet ignorantiam crassam, vel supinam, si lata sit in eum, qui aliquid scienter fecerit, vel aliquid facere præsumpsit; immo aliqui addunt etiam ignorantia fuerit affectata: *Salmant. tr. 10. cap. 1. num. 198.* Sed hæc sufficiat hic brevi calamo attigisse, melius suo loco examinanda.

Dixi in responsione, vel si pœna sit exorbitans, & extraordinaria, quamvis enim incuratur pœna ordinaria correspondens delicto, etiam si ignoretur, sicuti pœna mortis plectuntur etiam ii, qui nesciunt esse alicui delicto annexam; nihilominus non est reus pœnæ exorbitantis, & extraordinariæ, qui non consentit in delictum prout

ignoratur inducere talem poenam: *Navarr. in Sum. c. 23. n. 47. & cap. 27. n. 274.* Ratio potest esse quia, cum poena sit exorbitans, videtur ex æquitate exposci, ut Delinquens violaverit legem ut inducentem talem poenam, tunc etenim cum plenè peccet in legem, benè debetur ipsi etiam poena exorbitans, & extraordinaria. Illà ergo ignoratà, puniendus est poena mitiori.

Regula in praxi observanda.

I. Non statim ac Confessarius audit aliquem commisisse peccatum, sub censura reservatum, dimittat Penitentem, quasi non possit illum absolvere. Primò interroget, an sciverit fuisse sub censura reservatum, & si respondeat negativè, si nihil aliud obstat, cum tunc non innodetur censura, poterit absolvi. Si verò dicat non sibi ignotam fuisse censuram, iterum interroget, an de eadem cogitaverit, dum commisit peccatum, dum e. g. in iudicio interrogatus, falsum testificatus est in grave damnum tertii. Si de eadem nullatenus cogitavit, sicuti ignorantia inculpabilis excusat à censura, ita & inculpabilis inadvertentia. Idem dicat si quis magno iræ æstu arreptus, dum percussit Clericum, nihil cogitavit de excommunicatione &c.

II. Eadem doctrinà utatur Confessarius in aliis casibus. Vovit e. g. quis non fornicari sub poena solvendi 10. aureos, & interim dum incidit in fornicationem, immemor fuit voti, excusare ipsum debet confessarius à poena solvenda. Quin immo si poena fuit exorbitans, ut peregrinari Romam &c. poterit ab ea excusari, si memor voti, immemor fuit solius poenæ, nam hac poena videtur exorbitans, & ita ex dictis poterit ab ea excusari, qui peccavit immemor ipsius.

QUESTIO III.

De Bonitate, & Malitia Actus Humani,

ALII sunt actus hominis, quos habet communes cum Bestiis, ut nutritio, visio &c. & de his non est sermo in præsentia. Alii sunt proprii hominis, sed qui possunt fieri sine advertentia rationis, ut locutio, nam etiam pueri, & amentes loquuntur. Alii denique, qui sunt cum advertentia, & deliberatione, & de his sermo est in præsentia quaestione.

CAPUT I.

Quid sit Actus Humanus, quæ ejus Bonitas, & Malitia, & unde desumenda.

Q. I. QUID sit Actus Humanus, & quæ ejus moralitas.

R. I. Illæ dicuntur actiones humanæ, quarum homo dominus est, & cum non sit Dominus nisi actuum, qui procedunt per voluntatem, & liberum arbitrium, consequens est, propriè illas actiones dici humanas, quæ procedunt à libero arbitrio: *D. Th. 1. 2. q. 1. art. 1.* Aliæ actiones quæ non sunt ex deliberatione, & libero arbitrio dicuntur hominis, non humanæ.

R. II. Moralitas actus desumitur ex hoc, quòd actus proveniens à libero arbitrio reguletur à ratione practicè distans aliquid esse bonum, adeoque profectendum, vel malum, adeoque fugiendum: *D. Th. 1. 2. q. 18. a. 1.* Hinc ex moralitate actus denominatur boni, si amplectamur quod

ratio dicat esse bonum, seu mali, si non fugiamus, quod ratio dicat esse fugiendum.

Q. II. Quid sint Bonitas, vel Malitia moralis.

R. Sicuti in rebus naturalibus, bonum dici solet, quod alicui convenit, ut est sanitas corpori, & malum, quod disconvenit, uti ægritudo, ita bonum morale dicendum est quod convenit naturæ rationali operanti ex ratione, & malum, quod ei disconvenit: *D. Thom. 1. 2. q. 18. a. 4. & 5.* Hæc autem convenientia, vel disconvenientia, innotescit ex quibusdam principiis universalibus, e. g. quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris, & ex aliis vel evidenter ex istis illatis, vel tantum probabiliter. Non explicatur ergo bonitas, & malitia actus humani tanquam à priori per convenientiam, aut disconvenientiam ad dictam rationem, sed solum à posteriori. Et de facto ideo ratio dicat bonum esse amare proximum, quia id de se decet liberam naturam rationalem, & malum esse mentiri, quia mendacium eandem deceat.

Q. III. Unde actus humani desumant suam bonitatem, vel malitiam.

R. I. Si objectum sit bonum, vel malum, actus humani desumunt ab eo suam bonitatem, vel malitiam essentiali, si nil aliud obstat, ut statim videbimus: *S. Th. 1. 2. q. 18. a. 2. & c.* Ratio est quia sicut in naturalibus forma e. g. anima rationalis dat rei primum esse, sive essentiali, & specificum; ita cum actus primò in objectum feratur, ab eo pariter desumet suum esse essentiali. Si proinde objectum sit indecens, quia dicit difformitatem ad liberam naturam rationalem, quale e. g. est furtum, ex eo consurgit malitia essentialis actus; sicuti è contra bonitas essentialis, si objectum deceat liberam naturam rationalem, ut est amare Deum.

R. II. Si objectum sit bonum, sed finis operantis sit malus, actus humanus desumit suam essentiali malitiam à fine operantis: *S. Th. 1. 2. q. 18. a. 6. ad 2. & q. 19. a. 9. ad 2.* Ratio est quia talis actus est simpliciter malus; improbat enim recta ratio, ut eligatur bonum ob finem pravum, ut si quis faceret eleemosynam ob vanam gloriam. Quia ergo talis actus simpliciter malus non potest malitiam desumere ab objecto, quòd aliàs deceret naturam rationalem, remanet ut illam desumat à fine.

R. III. Si objectum sit indifferens, & habeat operans finem bonum, vel malum, tunc actus desumit essentiali bonitatem, vel malitiam ab eodem fine. Ratio est, quia, si habeat finem bonum totus actus est bonus, est etenim secundum rationem uti etiam rebus indifferentibus propter bonum finem; ut si quis iter aggrediatur ob invisendam Imaginem Beatissimæ Virginis. Eo autem ipso quod actus est bonus, talem bonitatem non potest desumere nisi à fine, cum objectum, quod habet, supponatur indifferens. E contra, cum actus sit simpliciter malus, si operans referat objectum indifferens ad finem malum, ut est iter agere ad se ulciscendum, ex eadem ratione non poterit desumere suam malitiam, nisi ex fine: *D. Th. 1. 2. q. 18. a. 5. ad 4.*

Propter doctrinam immediatè allatam, quæ nullam patitur difficultatem, putavi perperam Censoris munus assumpsisse illos, qui Patrem Mansum objurant, dum in suo Tractatu de Casibus reservatis *p. 1. q. 2. cas. 3.* numeravit inter actus obscenos reservationi obnoxios, non solum tactus manumillarum, sed oscula etiam Parochi &c. cum Parochiana. Dicebant isti actum non dicendum obscenum, nisi ad objectum obscenum referatur, quale dici non debet vultus Parochiana. At studeant, quæso, antequàm isti decident. Ex dictis, dum actus ha-

habet objectum indifferens, non desumit suam bonitatem, vel malitiam, adeoque nec denominationem ex objecto, sed ab ulteriori fine Operantis; aliàs dicendum esset osculum habitum à Parochiano cum Parochiana fuisse actum indifferens; ita etenim se habet osculum mulieris generaliter sumptum. Cum igitur talis actus denominandus sit à fine, qui vel erit inhonesta complacentia, vel mulierem ad turpia inducere &c. & iste finis sit obscenus, cur & osculum non dicendum est oscenum? Ita quavis vultus mulieris sit objectum honestum, nihilominus oscula peccaminosa ipsius dici possunt libidinosa, turpia &c. & talia denominantur ab Authoribus, quia non desumunt denominationem à vultu, sed à fine operantis, aliisque circumstantiis ad luxuriam pertinentibus.

R. IV. Si actus habeat suam essentiali bonitatem, vel malitiam ab objecto, potest habere alteram bonitatem, vel malitiam accidentalem à circumstantiis, & præcipuè à fine. Ratio est quia, nil repugnat objectum primò propter suam honestatem considerari & deinde eligi ut medium ad assequendum aliquem finem bonum. Ita si quis det eleemosynam pauperi puellæ, ut eam removeat à periculo amittendæ pudicitia, potest primò amare eleemosynam, quatenus bonum est pauperis misereri, & deinde assumere eam ut medium ad præservandam puellam à lapsu. Dum autem primò intendit objectum propter suam honestatem, dat actui speciem bonitatis in qua ipsum est, & sic qui dat eleemosynam puellæ pauperi exercet actum misericordiae. Dum verò assumitur ut medium ad exercendam aliam virtutem, talis finis, si sit in diversa specie ab objecto, dat actui novam honestatem; & ita qui dat præfatam eleemosynam, ut etiam præservet puellam, simul exercet actum eximiae charitatis, adeoque talis actus habet honestatem virtutis misericordiae, & Charitatis. Idem dicendum de eo, qui fertur in objectum pravum propter finem malum, ut qui furatur, ut fornicetur; talis actus non solum est malus in specie iniustitiae, sed etiam in specie impudicitiae.

Dixi bonitatem & malitiam moralem provenientem à circumstantiis, præcipuè provenire à fine operantis; nam finis operantis est præcipuum motivum voluntatis, ut patet in eo, qui furatur ob adulterandum, movetur etenim ad faciendum malum ab adulterio magis, quam desiderio furti; & ita magis dicitur adulter, quam fur: *S. Th. 1. 2. q. 7. a. 4. & q. 58. a. 6.* Nihilominus talis malitia dicitur accidentalit, quia supervenit actui jam constituto in suo esse in genere moris, quæ autem superveniunt alicui, habenti omnia pertinentia ad suam essentiali, dicuntur accidentalia.

Q. IV. Quæ sint circumstantiæ, à quibus actus moralis habere potest aliam bonitatem, vel malitiam.

R. Iste circumstantiæ illo versiculo continentur: *Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.*

Quis significat circumstantiam Personæ, quæ sæpè addit novam speciem malitiae, ut si conjugatus, vel obstrictus voto castitatis fornicetur. E contra addere potest novam speciem bonitatis, ut si ex voto quis continentiam servet; neque enim tunc solum facit opus castitatis, sed etiam Religionis. Aliquando solum auget malitiam intra eandem speciem, ut si vir, donatus à Deo singularibus beneficiis determinatè peccet. Dixi determinatè; nam peccata ex fragilitate, & surreptione in viris probis, qui adhibent diligentiam ad ea præcavenda, potius sunt minoræ, quia facta cum minori advertentia: *S. Th. 1. 2. q. 73. art. 1.*

Quid significat qualitatem seu conditionem materiæ, seu objecti, circa quod versatur actus. Addere potest novam speciem malitiae, ut patet si percutiantur Parentes, vel quis furaretur rem sacram; vel augete malitiam intra eandem speciem, ut si percutiatur vir valde probus. E contra addere potest in genere bonitatis novam speciem, ut si Clerico pauperi detur eleemosyna non solum ad exercendam misericordiam, sed etiam ob faciendum actum religionis; vel denique tantum augete eandem bonitatem, ut si quis det eleemosynam valde egenti.

Ubi significat locum, in quo committitur peccatum, quæ circumstantia ut plurimum addit novam speciem peccati, ut patet in actibus obscenis, seu furto commisso in loco sacro; vel in peccato commisso in loco publico, quod addere solet malitiam scandalii. Aliquando potest tantum augete eandem malitiam, ut si alicui coram pluribus detrahatur. Difficiliter circumstantia loci addet novam speciem bonitatis; cum nihilominus potest addere, ut si quis in loco publico aliquid boni operetur, ad alios movendos ad idem bonum patrandum, nam tunc non solum exercet opus virtutis in ea specie, in qua est illud opus, sed etiam Charitatis, augete autem potest solum eandem bonitatem, ut si quis in loco publico cum majori suo rubore exerceat aliquem poenitentiae actum.

Quibus auxiliis. Hæc circumstantia significat instrumenta, quibus homo usus est ad peccandum. Potest addere novam speciem malitiae, scandalii v. g., si inducantur alii homines, qui adjuvent ad peccandum; vel tantum eandem malitiam augete, ut si quis instrumento crudeliori aliquem vulneret ad se ulciscendum.

Propter quid significat finem, quem aliquis intendit in operando. Unde in præsentia non est sermo de fine operis, scilicet de ea re, quæ ex sua natura resultat ex eodem opere, sicuti eleemosyna causat sublevare pauperem, sed de fine operantis, de eo scilicet, quem aliquis intendit in sua operatione. Hic si diversus specie sit à fine operis, potest addere novam speciem malitiae, seu bonitatis. Exemplum sit in eo, qui furatur, ut fornicetur, nam finis fornicandi addit novam speciem malitiae; & in eo, qui dat eleemosynam ut peccatis satisfaciatur, tunc etenim non solum exercet actum misericordiae, sed etiam poenitentiae. Addere tantum potest novam malitiam ejusdem speciei, si pravitas finis sit in eadem specie cum pravitate operis, ut dum quis surriperet aliquod instrumentum ad furandum, nam tunc committerent duo peccata contra justitiam. De fine operantis plura dicta sunt in superiori quaestione.

Quomodo significat modum, quo facta est actio; & addere potest novam speciem malitiae, ut patet in eo, qui, præsentè Domino, rem furatur; vel solum addere, ut dum peccatur ex perfecta scientia, & deliberatione; seu etiam minuere, ut si peccetur ex ignorantia, metu, importunis precibus &c. E contra auget bonitatem operis, si majori fervore fiat, & minuet si fiat remissè &c.

Quando significat tempus, quo facta est actio. Si peccatum e. g. fieret die festo expressa intentione inhonorandi sacrum diem, tum hæc circumstantia adderet novam speciem malitiae contra Religionem. Ordinariè mora temporis solum auget malitiam, vel bonitatem, ut dum quis majorem moram taraheret in peccando, vel in operando benè.

Q. V. An semper cum actus habet circumstantiam, seu finem malum, totus actus malus sit. R. Jam tertio quaestio explicavi actionem ex obje-

objecto bonam, sed directam in malum finem, esse simpliciter malam; at ex hac doctrina non licet universaliter inferre, non dari simul aliquando actum ex parte bonum, & ex parte malum. Observandum igitur est aliquando objectum bonum, solum assumi ut medium ad assequendum finem malum, ut dum quis dat eleemosynam non illectus à motivo sublevandi miseriam proximi, sed quatenus sperat, ea mediante, inducere mulierem ad inhonestam perpetranda. In hoc casu, cum nullatenus ametur honestas eleemosynæ, utique nil boni potest in actu considerari. Aliquando verò assumitur objectum, quatenus placet, & allicit ipsius honestas; quamvis postea considerando posse etiam ad malum finem deservire, hac etiam intentione ut finis intermedius eligatur: ut si faciam eleemosynam quatenus mihi valde placet pauperem sublevare, nihilominus postea illam etiam eligam ad conciliandam mihi æstimationem. Cum igitur in hac secunda suppositione objectum in se quatenus honestum diligatur, & intendatur, habebit dare actui bonitatem; licet postea quatenus assumitur ut medium ad captandam vanam gloriam, non excuset à malitia huius finis ulterioris intenti; *S. Th. 1. 2. q. 18. a. 4. ad 3.* Si tamen bene hæc considerentur, facile erit hic invenire duos actus, unum bonum, quo voluntas intendit per se objectum bonum, illudque amat propter suam honestatem; alterum malum, quo non amplius amatur bonitas objecti, sed solum eligitur quatenus potest esse medium conducens ad finem pravam.

Q. VI. An detur actus in individuo, qui nec sit bonus, nec malus, seu an detur actus indifferens.

R. Puto non dari in individuo actum indifferenter. Ratio est quia, cum omnis deliberatè agens agat propter aliquem finem, jam necesse erit voluntatem habere pro objecto vel bonum jucundum, vel bonum honestum; nam bonum utile, reduplicativè ut utile, non appetitur propter se, sed in ordine ad aliud, ut si e. g. desideretur pecunia ad lautè vivendum: quapropter bonum utile non potest habere rationem finis, qui intenditur propter se. Remanet ergo quoddam deliberatè, operans vel intendat pro fine bonum honestum, vel jucundum. Si bonum honestum, jam actus bonus est, & de sua natura in Deum tendit. Si intendat pro fine bonum jucundum, seu delectabile, actus malus est, cum talis finis non sit proportionatus voluntati, quæ utpote appetitus rationalis debet intendere bonum sibi competens, nempe honestum, seu rationale. Addendum quod si verbum otiosum, ut dicitur *Matt. 12.* est peccatum, idem etiam erit dicendum de actu, qui in finem honestum non referatur. Ratio est quia, verbum otiosum illud est apud S. PP. quod dicitur sine utilitate loquentis, vel audientis; unde & esset otiosus actus, qui nec in bonum, nec in malum referretur, utpote quia careret omni utilitate, adeoque peccaminosus. Esto ergo dentur actus facti sine advertentia, & deliberatione, qui sint indifferentes, ut fricare barbam, levare festucam, quia habent objectum indifferens, nihilominus si fiant ex plena advertentia, & non referantur in aliquem finem honestum, tunc utpote carentes sine correspondente homini ex ratione operante, & facti sine ulla rationabili utilitate, erunt saltem leviter peccaminosi. Hinc qui verè vult bene operari, mane omnes diei actiones in Deum refert, nec definit eandem intentionem aliquando in die repetere. Quod si ita faciat, cum perseveret talis intentio saltem virtualiter, dummodo non retractetur, virtute ipsius omnes actiones deliberatè & non prave, vel in bonum honestum, vel in ipsum Deum referentur.

Regula in praxi observanda.

I. Cum actus desumat suam bonitatem, & malitiam ab objecto, aliisque circumstantiis, & ab his omnibus in tantum derivetur in actum bonitas, vel malitia, quatenus cognoscuntur; hinc animadvertere debet Confessarius, alio modo procedendum cum homine rudi, & indocto, alio verò cum homine non rudi. Primum non est necesse, ordinariè loquendo, defatigare multis interrogationibus, sed tantum iis, quæ aptari possunt suæ capacitati; nam homo rudis non solet cognoscere bonitatem, vel malitiam nisi rudi modo. Demus e. g. aliquem rem alienam ab alio furatam insimul cum eo distraxisse, non tam facile animadvertet malitiam, cum ipse non fuerit furatus. Si peccaverit cum consanguinea, vel affine, non tam sibi proxima, fortè ignoravit malitiam incestus. Si se exposuit gravi periculo peccandi, dum postea non peccaverit, non tam facile cognoscet se peccavisse ex hoc solum, quod se exposuerit tali periculo. Plura docebit praxis solerti Confessario, quæ videbit non considerari à rudibus, quando in aliis sunt manifesta peccata.

II. Consideret Confessarius multoties necesse esse interrogare poenitentem de fine intento propter novam malitiam, quæ actui peccaminoso superadditur. Accusabit se fortasse aliquis juvenis furripuisse domi, vel ab exteris materiam notabilem, & nihil addet. Sed si Confessarius interroget quem finem habuerit, fortasse adinventiet furatum esse, ut habeat pecuniam, qua possit cum mulieribus peccare &c. & en nova species malitiæ. Dicit aliquis se de proximo detraxisse, & ita credit propria conscientia satisfecisse. At Confessarius ulterius interrogando, adinventiet vel detraxisse, ut aliquem impediat à lucro, seu dignitate consequenda, vel ne aliqua sponsalia compleantur &c.; & eum iterum nova malitia.

III. Quia sicut finis malus addit novam malitiam actui habenti objectum malum, ita finis bonus addit novam bonitatem; hinc est Confessarius cupidum, ut animæ suæ curæ commissæ in via Domini proficiant, debere eas edocere, ut quamplurimos addant fines bonos suis operationibus. Si e. g. jejunent, non solum jejunent ob honestatem virtutis temperantiæ, sed etiam ob virtutem Poenitentiae jejunando in satisfactionem peccatorum; ob virtutem religionis, jejunando ut Deum colant; ob virtutem Charitatis, jejunando ex motivo placendi Deo summo Bono &c. Ex hoc exemplo alia Confessarius adducat. Id autem præcipuè animadvertendum est in actibus ex objecto indifferentibus, qui nullatenus possunt esse Deo grati, si non participant bonitatem ab aliquo sine extrinseco operantis. Sic e. g. comedere, dormire, studere &c. si ab operante non referantur in aliquem finem honestum, nullatenus profunt animæ; unde Confessarius diligens debet de iis poenitentem monere, & instruere qua ratione reddere debeat Deo gratas omnes suas operationes.

C A P U T II.

De Bonitate, & Malitia Actus externi.

Q. I. AN actus externus addat aliquam bonitatem, vel malitiam actui interno.

R. I. Actus externus per se non auget bonitatem, aut malitiam actus interni. Ratio est quia, sola potentia libera est capax moralitatis, sive bonitatis, & malitiæ, nam hæc sola subijcitur regulis morum; cum ergo potentia executivæ, à quibus dimanat actus exterior, propriè non sint libe-

beræ, sed dicantur liberè, seu benè, & malè operari, quatenus moventur à voluntate, sequitur non habere ex se peculiarem bonitatem, vel malitiam, quas superaddant actui interno: *D. Th. 1. 2. q. 20. a. 4.* Neque refert diversis præceptis prohiberi actum internum, & externum, ut patet ex illis præceptis *non machaberis, & non concupisces*; nam semper cum distincta præcepta habeant idem motivum, non arguitur ex eis diversa malitia. Conveniens autem fuit, ut concupiscentia cordis, & executio operis pravi distinctis præceptis prohiberentur, ne homines carnales crederent sufficienter Deo obedisse, dumtaxat se abstinendo ab externis facinoribus, non verò à pravis desideriis. Contra hos videtur loquutus Christus, dum *Matt. 5.* ait: *Omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam machatus est in corde suo.* Ex hoc etiam constat veritas allatæ responsionis, nam si ex solo desiderio machandi jam coram Deo aliquis reputatur quasi fuerit machatus, pater actum externum non addere ex se malitiam supra internum. Neque pariter obstat aperiendum in confessionem non solum actum internum, sed etiam externum; nam præceptum Divinum aperiendi in Confessione, peccata, ex jugi traditione comprehendit quicquid dicitur peccatum mortale, sive hoc habeat actus à forma sibi intrinsicè inhærente, ut in actibus internis, sive ex denominatione ab altero derivata, sicuti actus externi boni vel mali nominantur à bonitate, vel malitia actus interni. Præterea explicandi sunt actus externi, quia ex illis magis innoscitur inclinatio, & propensio poenitentis, & ita facilius Confessarius occurrerit ipsius indigentia.

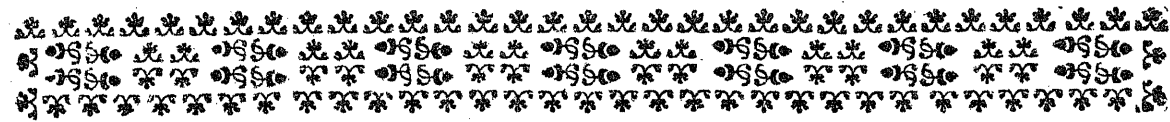
Obiter autem hic venit adnotanda propositio 25. damnata ab Alexandro VII., quæ ita se habebat. *Qui habuit copulam cum soluta, satisfecit præcepto confessionis dicens: Commisi cum soluta grave peccatum contra castitatem, non explicando copulam.* Ex condemnatione huius propositionis quidam inferunt actum externum importare malitiam diversam ab interno; aliis non esset, inquam, necesse copulam explicare, si illa talem diversam malitiam non importaret. Contra tamen est quia, non ex allata ratione condemnata fuit talis propositio, sed quia praxis Ecclesiæ, usus Fidelium, & communis DD. consensus vult explicandos esse diversos actus, quando diversimodè participant eandem speciem peccati. Cum igitur in morali æstimatione

ne diversimodè participet speciem luxuriæ simplex tactus, ac ipsa copula; ideo ista venit in Confessione specialiter aperienda; & ita fit ut plenè explicetur peccatum secundum suam individuationem, cum explicetur modus specialiter participandi malitiam, *Viv. in prop. 25. damn. ab Alex. VII.*

R. II. Ut plurimum actus externus per accidens auget malitiam, vel bonitatem actus interni. Ratio est quia occasione actus externi, actus internus solet fieri diuturnior, & intensior, sicut etiam solet multiplicari; quæ omnia sunt occasiones bonitatem, vel malitiam augendi. Præterea cum in executione actus externi, ordinariè loquendo, soleant occurrere novæ difficultates, ipsas vincere importat novos conatus voluntatis, adeoque & ex hoc capite bonitas, vel malitia augetur.

Regula in praxi observanda.

I. Observer Confessarius doctrinam præcedentè capite allatam posse solatio efficere eos, qui vel ex supervenienti impedimento non possunt bonam voluntatem executioni mandare, vel à paupertate impediuntur plura bona opera exercere. Moneat ergo eos, bonam ipsorum voluntatem, dummodo quantum ex ipsis erit, fuerit efficax, itaut si non supervenisset insuperabile impedimentum mandata fuisset executioni, moneat, inquam, eandem mercedem habituram, ac si verè operati fuissent. Idem dicat pauperibus, & infirmis &c., qui ex talibus impedimentis à pluribus bonis operibus debent abstinere. Non utique nego ut plurimum perfectiorem esse actum internum absolutum, quo quis potens succurrere proximo statim efficaciter illi opitulari, quam talis actus conditionatus, ut dum pauper dicit, si possem, libenter illi opitularet. Ideo autem solet primus actus esse perfectior, quia dum operans considerat rem aliquam ut sibi possibilem, solet majori conatu, & inclinatione in illam tendere, quàm ille, qui videt sibi impossibile esse aliquid facere, & solum fecisset, si potuisset. Nihilominus si pauper non minori fervore, & desiderio optet succurrere indigenti, quàm dives, qui id potest, non minus utique merebitur; sicut & merebitur plus si, quia maxima charitate profecit proximos, optaret, dum ipsi possibile foret, magis illis dare, quàm dives.

TRACTATUS II. DE PECCATIS.

IN hoc Tractatu illam speciem moralitatis ad examen revocabimus, quæ in malitia consistit. Cum igitur præcipuum Confessarii munus sit cognoscere quænam sint peccata, quæ non, qualis illorum species, & numerus, nullatenus ignorare debet, quæ docent Theologi in hoc Tractatu; aliàs nunquam satis Judicis, & Spiritualis Medici officium bene poterit adimplere.

QUESTIO PRIMA.

De Peccatis in communi.

CAPUT PRIMUM.

Quæ sit Peccatum, & quotuplex.

Q. I. QUID sit Peccatum.
R. Peccatum actuale, de quo in præfenti, ex D. Augustino ita definitur à D. Thoma 1. 2. q. 71. a. 6. *Dictum, factum vel concupitum contra legem Dei æternam.* Cum igitur in tantum adus dicatur rectus & bonus, in quantum correspondit suæ regulæ, seu mensuræ, ideo è contra dicitur malus, sive peccatum, in quantum à sua regula, vel mensura aberrat. Licet autem regula proxima nostræ voluntatis sit ratio, nihilominus ultima, & præcipua est mens, & voluntas Dei, quæ est lex æterna, unde explicatur peccatum per hoc, quod non correspondeat eidem legi, dicendo, quod sit *dictum &c. contra legem Dei.* Ubi etiam advertere est, esse contra Dei legem, etiam quæ solum mala sunt, quia prohibita, ut laborare die festo; nam cum Deus velit obediendum esse legitimis Superioribus, jam non observando legem ipsorum, facio etiam contra Dei legem. Nec dicitur allatam definitionem competere tantum peccato commissionis, quo aliquid malè dicitur, fit, vel cogitatur, non peccato omissionis, quo solum omittitur, quod faciendum erat; nam, ut bene observat S. Th. loc. cit. ad 1. affirmatio, & negatio ad idem genus reducuntur; unde in allata definitione per dictum intelligitur etiam non dictum, per factum etiam non factum &c. Omittitur igitur, dictum, factum &c., cum ex legis præscripto faciendum est, erit peccatum omissionis contra legem æternam, utpotè cui non conformatur, qui omittit operari, quando operandum erat. Solet etiam peccatum ita definiri: *Aversio à summo bono, & conversio ad creaturam;* qui enim peccat mortaliter separatur à Deo, cui per gratiam, & charitatem jungebatur; & cum saltem factio ipso præferat Deo aliquid creatum, convincitur converti ad creaturam, & in ea ponere rationem ultimi finis.

Q. II. Quotuplex sit peccatum.

R. I. Peccatum dividitur in Originale, & Per-

sonale. Originale commissum fuit alienâ voluntate, quatenus scilicet Adam constitutus fuit caput omnium hominum, adeo ut interpretativè imputaretur etiam ipsis observantia, vel inobservantia præcepti, quo illi vetitum fuit comedere quemdam fructum. In hoc igitur consistit originale peccatum, quod omnes ipsius descendentes, excepta Beatissima Virgine, quodammodo reputentur culpabiles transgressionis factæ à capite, & ita nascuntur sine justitia originali. Personale est illud, quod committitur propria voluntate.

R. II. Peccatum personale secundum differentias accidentales multipliciter dividitur. Primum igitur dividitur in actuale, & habituale. Actuale est peccatum, quod actu committitur, ut dum quis actu mentitur. Habituale est malitia peccati actualis, quæ intelligitur moraliter perseverare, usque dum non retractetur per condignam satisfactionem Deo exhibitam, & deleatur per Dei condonationem; & quia intelligitur moraliter perseverare, reddit hominem Deo exosum. Secundò dividitur in peccatum omissionis, & peccatum commissionis. Peccatum commissionis est transgressio præcepti negativi, omissionis verò est transgressio præcepti positivi. Præceptum negativum est, quod directè, & primario prohibet aliquid; obligat autem semper, & pro semper, uti præceptum non furandi obligat ne unquam, & quocumque tempore alienum surripiatur. Præceptum affirmativum verò primario, & per se præcipit aliquid fieri, hoc autem obligat semper, & non pro semper: sic licet teneamur semper audire Missam die festo, non tamen tenemur aliis diebus non festis.

Tertio dividitur in peccatum, cordis, oris, & operis. Hæc divisio aliquando significat tres gradus ejusdem peccati, ut dum Luxuriosus intendit fornicationem, ex qua intentione movetur ad loquendum turpiter cum muliere, ac denique committit fornicationem. Aliquando significat tres species peccatorum, sed imperfectas, & inchoatas; ut si quis solum intendat delectari in cogitatione fornicationis, nolens tamen de ea loqui, eamque committere. Hæc est prima species imperfecta. Secunda evenit, si alter intendat solum se delectare in loquendo de fornicatione, nullatenus vo-

lens

lens opus exequi. Tertia si solum in fornicationis opere velit quis delectari. Demum allata divisio significat tres species peccatorum consummatas, & disparatas. Ita odium Dei, hæresis &c. sunt species peccatorum, quæ consummantur in corde, seu voluntaria cogitatione. Perjurium, & detractio sunt alia species peccatorum, quæ ore consummantur. Homicidium, furtum &c. sunt species peccatorum, quæ complentur opere. Quarto alia sunt peccata spiritualia, alia carnalia. Hæc complentur in delectatione carnis, ut luxuria, & gula: illa in delectatione spirituali, seu mentis; & ita superbia, & invidia perficiuntur in sola apprehensione alicujus objecti desiderati. Quintò dividitur in illud, quod est contra Deum, contra Proximum, contra seipsum. Quamvis omnia peccata sint contra Deum, in præfenti ea peccata dicuntur esse contra Deum, quæ sunt contra virtutes, cujus ipse est objectum. Tales sunt virtutes Theologales, & Religio. Ea dicuntur peccata contra proximum, quæ sunt contra virtutes, ad ipsam pertinentes, talia sunt peccata immiseri cordiæ, injunctiæ, &c. Ea demum dicuntur peccata contra ipsum peccatorem, quæ nempe violant virtutes, per quas propriæ passiones sunt moderandæ, ut peccata intemperantiæ.

Sextò ex parte causæ peccatum dividi potest in illud, quod ex infirmitate, sive passione, in illud quod est ex malitia voluntatis, & in illud quod est ex ignorantia. Ita S. Th. 1. 2. q. 76. 77. & 78. Qualiter committatur peccatum ex infirmitate constat ex dictis de Concupiscentia in superiori Tractatu q. 2. c. 2. Si proinde passio sit antecedens, & talis sit, ut omnino tollat advertentiam, nullum erit peccatum; si verò aliquantò tollat advertentiam, sed non taliter ut agens non satis advertat ad peccatum, tunc minuit quidem peccatum, sed non tollit. Si verò sit consequens, potius peccatum adauget, ut patet ex dictis ibidem. Illud verò dicitur peccatum ex malitia, quod oritur ex certa, & deliberata malitia voluntatis ad malum inclinata, absque eo quod ab infirmitate, seu passionibus appetitus sensitivi impellatur; & si impellitur, multò magis est causa peccati malitia voluntatis, quam ipsarum passio- num impulsus. Hinc rectè docet S. Thomas 1. 2. q. 78. a. 4. hoc peccatum esse gravius eo, quod oritur ex infirmitate, utpote quia provenit ex majori advertentia, & libertate voluntatis prævæ.

Denique ad discernendum quando peccatum oriatur ex ignorantia, recolenda sunt, quæ dixi in superiori Tractatu q. 2. cap. 3. Si ergo actio oriatur ex ignorantia invincibili, quia hæc omnino removet voluntarium, etiam non habet locum peccatum. Ubi advertendum, quod ad hoc ut ignorantia dicatur invincibilis, fat est, si quis adhibuerit ordinariam, & communem diligentiam pro negotii gravitate, & adhuc non potuerit ignorantiam superare: *Azor. l. 1. Institut. c. 16. q. 6. Laym. l. 1. tr. 2. c. 4. Palus tr. 2. disp. 1. p. 15. n. 5.* Advertendum etiam reputari invincibiliter ignorasse, qui inculpabiliter non advertit malitiam actionis, quam fecit. Si verò actio mala oriatur ex ignorantia vincibili, tunc advertendum est, quod si sit venialiter vincibilis, actio, quæ ex ea sequitur non potest esse nisi venialiter mala; cum enim illa ignorantia sit dumtaxat venialiter peccaminosa, non potest majorem malitiam transfundere in actionem, cujus est causa. Ita qui fecit diligentiam ad se certiorandum, an aliqua die jejunandum esset, & solum omisit aliquam levem diligentiam, quam insuper facere debebat, dicitur habere ignorantiam venialiter culpabilem, ex qua certe si violat jejunium, non peccabit graviter: *Bonac. de Rec. d. 2. q. 8. p. 3. v. 21. Laym. l. 1. tr. 2. c. 4. n. 9.*

Si verò ignorantia sit mortaliter vincibilis, seu culpabilis, puto non posse excusare à gravi culpa, etiam in transgressione præceptorum humanorum, quamvis hæc ignorantia non esset crassa, & supina. Non nego igitur, quod dum agitur de ignorantia juris nature, & divini, non sit necessaria major diligentia ad eam expellendam, quia talia præcepta graviora sunt, & præstantiora, adeoque magis diligentes debent esse homines, ut possint ea observare. At supposito ex ignorantia mortaliter culpabili transgredi in re gravi præceptum positivum, non video quomodo hoc excusari possit à gravi culpa: si etenim causa est graviter peccaminosa, consequens est & talem debere esse ipsius effectum: *Palus tract. 2. disp. 1. p. 16. num. 3.* & alii contra aliquos, quos sequitur *Sanchez in Sum. l. 1. c. 17. num. 20. & 21.* Demum advertendum ignorantiam graviter culpabilem non esse peccatum per se distinctum à pravo opere, quod ex ea sequitur; nisi talis ignorantia sit per se prohibita, non verò ratione operis exequendi. Si quis e. g. die festo omittat sacrum ex ignorantia vincibili festam esse illam diem, illius ignorantia non est peccatum distinctum ab omissione Sacri, quia non est prohibita per se, sed ne sacrum omittatur. Si quis ignoret verò articulos Fidei; si Confessarius & quicumque alius quæ pertinent ad suum munus, talis ignorantia est peccatum independentè à quocumque effectu pravo, unicuique enim per se prohibita est ignorantia eorum, quæ necessaria sunt ad exercendum suum munus, vel ad proprium statum: *Azor. l. 1. c. 12. q. 5. & 6.* Addendum quod quæ ex ignorantia eorum, quæ pertinent ad suum munus prævidet esse in periculo proximo multoties errandi, tot peccata committet, quot prævidet moraliter sequutura ex sua ignorantia: *Salmant. tr. 20. c. 14. p. 5. à n. 43.* Videat ergo Confessarius indoctus quibus, & quot suam illaqueet conscientiam peccatis, si tot committit, quot potest prævidere sequutura ex sua ignorantia.

Ultimò peccatum personale dividitur in mortale, & veniale. Mortale illud est, quod affert animæ mortem, quatenus illam privat gratiâ sanctificante, quæ est vita spiritualis animæ. Hinc peccatum mortale dicitur esse contra legem simpliciter talem, quia est contra legem, ut simpliciter necessariam ad ultimum finem consequendum; dicitur esse contra Gratiam, & Charitatem; dicitur deordinare voluntatem quoad ultimum finem, adeoque & mereri poenam æternam. Peccatum veniale non privat animam Gratia sanctificante, & dicitur veniale quia leviter offendit, dignumque est ut facilius dimittatur. Hinc non dicitur esse simpliciter contra legem, sed secundum quid, quatenus scilicet non destruit substantiam legis, sed solummodo modum, & perfectionem illius. In hoc sensu dixit S. Thomas q. 7. de malo, art. 1. ad 1. peccatum veniale esse præter legem. Eadem ratione non dicitur peccatum veniale esse contra Gratiam, & Charitatem, sed contra fervorem Charitatis; non contra finem, sed contra ea, quæ sunt ad finem, ac proinde nec meretur poenam æternam. Ad dignoscendum verò quæ sint gravia, quæ levia peccata, primò recurrendum est ad Sacram Scripturam, nam quæ ibi dicuntur digna morte, excludere à Regno &c. utique erunt peccata mortalia. Secundò recurrendum est ad traditionem, quæ innotescere potest ex communi DD. consensu; & ita quæ communiter reputantur gravia, talia judicari possunt ex communi Ecclesiæ traditione. Tertio, quæ ratio dicitur graviter averfari Charitati Dei, vel Proximi, absque dubio gravia sunt reputanda; & ita statim judicamus gravia peccata hæresim, blasphemiam, odium Dei, perjurium, homicidium, furtum &c. Eadem ratio multoties manifestat esse

G gra-

gravia, quæ aliàs levia essent, si multum conducant ad finem intentum à Legislatore. Ita respectu Superioris Religiosi non est leve permittere ut aliqua regula passim transgrediatur; etenim paucas adinvenire est regulas, quæ non multum conducant ad finem intentum à Legislatore: atque ita graviter peccat Superior, qui permittit invalescere transgressionem alicujus regulæ, quando aliàs subditus non tenetur eam neque sub levi observare.

Q. II. An id quod est ex genere suo mortale, fieri possit veniale.

R. I. Id quod est ex genere suo mortale, ut perjurium, blasphemia &c. potest esse veniale ex defectu plenæ, & perfectæ advertentiæ, vel etiam ex defectu consensus. Pro quo primum advertendum est actus nostros, sive motus appetitus sensitivi tripliciter posse considerari. Primum ita ut objectum aliàs malum representetur voluntati sub ratione utilis, vel delectabilis, nullo verò modo ut inhonestum, & malum. In hac hypothese, quicumque sequatur subitus motus, quem multoties non est in nostra potestate omnino cohibere, juxta illud Apostoli ad Rom. 7. *Non quod volo bonum id ago, sed quod nolo malum, id facio*, nullatenus est peccatum; neque enim peccatum dari potest, nisi sit voluntarium, & voluntarium esse non potest, nisi præcognoscatur objectum malum, sub ratione inhonesti, & peccaminosi. Tales, qui tunc dantur motus appetitus sensitivi, quia naturaliter excitantur, & præveniunt omnem cognitionem de bonitate, vel malitia objecti, dicuntur *primò primi*. Secundò, motus appetitus taliter excitari possunt, ut antecedant quidem perfectam cognitionem malitiæ, adeoque & perfectam deliberationem voluntatis circa objectum malum, non verò antecedant imperfectam cognitionem malitiæ, & semiplenam deliberationem voluntatis. Ita evenire potest in semibriis, & semidormientibus, vel etiam vigilantibus, qui tamen vel alienis cogitationibus, vel aliqua passione iræ &c. habeant animum ita turbatum, ut non nisi imperfectè advertant ad gravem malitiam actionis, vel ejus periculum. In his actibus, qui dicuntur *secundò primi*, non nisi leviter peccamus, etsi adfit consensus; cum etenim imperfectè advertatur ad malitiam gravem actionis, neque etiam potest esse perfectus consensus voluntatis in ea, quatenus gravis est; ac proinde actus voluntatis reputatur tantummodo venialiter culpabilis. Quòd si voluntas pleno consensu feratur in objectum graviter peccaminosum, postquam præcessit plena advertentia de eo, non solum ut utili, & delectabili, sed etiam ut graviter culpabili, tunc nullatenus excusari potest à gravi culpa, & talis motus dicitur *secundò secundus*. Explicat hæc S. Th. 9. 7. de malo a. 6. Et in 2. d. 24. q. 2. a. 2.

Ut autem cognoscatur, quando ex defectu consensus, quod esset mortale, fieri possit veniale, sequentia sunt observanda. Vel igitur intellectus, dum plenè advertit malitiam alicujus objecti, graviter culpabilis, vel motus appetitus sensitivi in objectum mortaliter prohibitum, efficaciter dissentit, & curat positivè resistere, & tunc nullum committit peccatum: si verò neque consentit, neque dissentit, aut negativè se habendo non reprimit talem motum, tunc non peccabit mortaliter; nam inordinatio appetitus sensitivi semper cum non est voluntaria, intelligi non potest graviter peccaminosa, & voluntaria non est, semper cum voluntas, licet non dissentiat, nihilominus non intelligitur consentire: D. Th. 1. 2. q. 74. a. 4. Quia tamen semper est cum aliqua coordinatione & imperfecto consensu non cohibere aliquo modo motus appetitus sensitivi in objectum graviter culpabilem, ideo semper adest aliquod peccatum veniale. Quæ tamen dicta sunt, verificantur solum in

casu, quo non adfit grave periculum consensus; eo quod voluntas velit negativè se habere, hoc est, neque consentire, neque dissentire. Hinc si aliquis sentiat in se confluxum motus irascibilis, & sciat se exponere gravi periculo blasphemandi &c. tenetur, quantum potest, illos cohibere. Si pariter confurgant magnæ commotiones carnis, aut libidinis, tenebitur unusquisque eas cohibere, & non solum negativè se habere; rarus enim est ille homo, qui non se exponat periculo consensus, hujusmodi non cohibendo. Notum autem est quod eadem obligatione, qua tenemur vitare peccatum, tenemur etiam vitare grave periculum illius: Sanch. l. 1. Sum. cap. 2. à n. 13. Et de Matr. l. 9. d. 44. n. 25.

R. II. Peccatum ex genere suo mortale fieri potest veniale ex parvitate materiæ, si hæc parvitas in eo genere reperiatur. Ubi advertas aliqua esse, quæ talem parvitem non admittunt, ut notant Theologi, dum in particulari de illis agunt. Non datur e. g. parvitas materiæ in odio Dei; neque etenim concipi potest levis injuria, quocumque modo illa infinita Bonitas odio habeatur: non datur in infidelitate, quia semper cum non credatur Infinitæ Veracitati, levis offensæ esse non potest. Hac ratione non datur parvitas materiæ in periurio assertorio, quomodo enim potest adstrui levis injuria, dum summè Verax in testem falsitatis invocatur? Alia verò admittunt materiæ parvitem, ut e. g. in levi furto; cum etenim pensetur gravitas offensæ, vel à quantitate materiæ, vel à damno illato, & hæc possint esse levia, sequitur quod id, quod aliàs ex genere suo esset mortale, possit ex parvitate materiæ fieri veniale. Ubi iterum advertas gravitatem, vel levitatem materiæ non esse aliquando æstimandas, considerando præcisè ipsam materiæ, sed præcipuè finem intentum à Legislatore: Boss. p. 3. Moral. 11. 1. n. 224. Palauus tom. 1. tr. 2. d. 2. p. 7. Judicaret fortasse aliquis quid leve semel omittit sacrum die festo, nihilominus ita judicando erraret, quia finis intentus à Legislatore, nempe cultus Dei, non leviter violatur per omissionem unius sacri. Idem dicas, si levi materiæ grave damnum inferatur. Ex hac usque dictis constat peccatum veniale esse in triplici differentia. Aliud tale est ex genere suo, quia habet objectum ex genere suo leve, ut patet in mendacio jocosso, verbo otioso &c. Aliud tale est ex indeliberatione, seu imperfectione actus, & consensus. Aliud denique ex parvitate materiæ.

Q. III. An peccatum ex genere suo veniale fieri possit mortale.

R. Quamvis peccatum ex genere suo veniale, per se fieri non possit mortale, tale fieri potest adventu alicujus extrinsecæ circumstantiæ, & id pluribus modis. Primum ratione conscientiæ erroneæ, ut si quis leviter mentiendū putaret mortaliter peccare, & nihilominus mentiretur. Secundò, ratione finis adjuncti, ut si quis leviter mentiretur, ut gravis inimicitia inter aliquos oriretur; & in hoc casu in confessione dicendum esset: habui intentionem inter aliquos gravem inimicitiam ponendi, nam mendacium de se non habet nisi malitiam venialem. Tertio peccatum veniale fieri potest mortale ratione ultimi finis in eo positi; quando scilicet quis paratus esset illud veniale committere, etsi esset mortale: S. Th. 2. 2. q. 132. a. 3. Quarto ratione scandali, ut si quis committeret peccatum veniale, prævidendo ex eo aliquem occasionem sumptuum spiritualis ruine. Quinto peccatum veniale fieri potest mortale, si committatur ex formali contemptu Legislatoris ipsiusque legitime potestatis. Sicut igitur obedientia, quamvis sit generalis conditio, quæ includitur in observantia cujuscumque præcepti, nihilominus sit specialis

lis virtus, dum quis adimplet præceptum ex formali intentione, & motivo obediendi; ita licet inobedientia in omni transgressione generaliter includatur, nihilominus committitur speciale peccatum inobedientiæ, dum transgreditur præceptum ex formali contemptu præcepti, seu autoritatis Superioris: S. Th. 2. 2. q. 105. a. 1.

Ut autem id melius intelligatur, observandum est posse dari contemptum non præcepti ut tale est, sed materiæ ipsius præcepti, quia videtur exigui momenti, & hic contemptus, cum non respiciat potestatem legislativam, sed exiguitatem materiæ, videtur non excedere peccatum veniale: Less. l. 2. cap. 46. dub. 6. Sanch. l. 1. Moral. c. 5. n. 11. Id tamen non admittunt alii in præceptis Divinis; videtur enim gravis irreverentia erga Deum, condemnare materiæ præcepti Divini, quia non reputatur gravis: Palauus disp. 2. p. 9. n. 2. Item contemni potest Superior non qua talis, sed quatenus est particularis homo, imprudens, indoctus &c. & pariter in hoc casu, nisi graviter offendatur, intervenire potest solum culpa venialis, quamvis semper periculosè Superior quocumque modo contemnat: Less. l. cit. n. 45. Denique potest quis peccare ex formali contemptu legis, seu Legislatoris, quatenus non tantum transgreditur legem ex malitia, vel infirmitate, sed præcipuè quia non vult Superiori, seu legi subijci; & hic contemptus semper est peccatum mortale. Ratio est quia talis contemptus directè tendit in legitimam potestatem, quæ cum à Deo sit, etiam sit humana, non est sine contemptu etiam ipsius Dei. Idem dicas de formali contemptu consiliorum, quia redundaret in Deum ipsorum Authorem: Navar. in man. c. 23. n. 41. & de formali contemptu legis, sive regulæ Regularium non nisi ad pœnam obligantis: S. Th. 2. 2. q. 186. a. 9. ad 1.

Q. IV. Quando ex repetitis peccatis venialibus confurgat peccatum mortale.

R. Quantumvis multiplicentur peccata venialia, non valent per se efficere unum peccatum mortale: D. Th. 1. 2. q. 88. a. 4. Ratio est quia, cum actus quantumvis multiplicentur, non mutant suam speciem, consequens est, quod cum peccatum veniale ex sua specie non dicat oppositionem cum Gratia, & Charitate, neque eandem oppositionem importent multiplicata venialia peccata, & ita non valent efficere peccatum mortale. Nihilominus ab extrinsecò potest confurgere peccatum mortale ex repetitis peccatis venialibus. Primum id sequi potest ratione damni illati, si ipsorum materia, vel effectus continuentur. Hac ratione, qui per modicam furta pertingit ad materiam gravem, ultimo actu committit peccatum mortale, nam verificatur eo furto damnum grave inferre. Secundò, si materiam ipsorum continuetur ratione temporis, quo durat aliqua obligatio. Ita qui parum quid pluries comedit in die jejunii extrarandium, & serotinam collationem, peccat graviter, dum ultima comestione pertingit ad notabilem quantitatem; nam verificatur notabiliter violasse temperantiam, quod ea die vetitum erat. Hic tamen advertas non dici continuari, & constituere unum quid grave, ratione temporis, plura peccata venialia eadem die commissa, si sint diversæ rationis, ut si quis eadem die leviter peccet in recitatione officii, in auditione sacri, & similibus aliis modis: Palauus disp. 2. p. 9. §. 4. n. 10. Ratio est quia quamvis hæc peccata venialia essent contra Virtutem Religionis, nihilominus diverso modo eam offendunt, unde ad invicem non coalescunt. Tertio ex repetitis peccatis venialibus confurgere potest mortale, si ipsorum materia continuetur, quia una obligatio non definit cum tempore, sed cum alia continuatur. Hinc si quis vovit sin-

gulis diebus dare obulum in elemosynam, & tot diebus id non adimpleat, quor satis est, ut faciant materiam gravem, potest graviter peccare. Ad id autem dignoscendum, observare est an obligatio sit alligata diei, ita ut eo transacto terminet, vel potius dies, seu tempus sit assignatum pro commodiori adimplerione obligationis, non verò ad eam finiendam. Et quidem primò standum est intentioni illius, qui se obligavit. Si de ea non constat, observandum est an obligatio sit realis, vel personalis. Si realis, facilius supponi potest tempus non fuisse assignatum ad finiendam obligationem, sed ad faciendum eam adimplendam, & ne ultra differatur: sicuti transacto tempore præfixo solutioni debiti, non extinguitur obligatio. Et quidem cum hujusmodi obligationibus solet quis habere in intentione occurrere necessitati proximi, quæ adhuc durat, & suppleri potest transacto tempore, non est cur intelligatur voluisse apponere diem ad finiendam obligationem: Boss. p. 3. moral. tit. 1. à n. 226. Sanch. l. 1. Sum. c. 4. n. 9. Et c. Si verò sit personalis, ut recitare singulis diebus salutationem Angelicam &c. tunc non debet presumi voluisse obligationem prorogari in diem crastinum, cum mos sit ut operationes personales, quæ perscribuntur persolvendæ singulis diebus, non solcant in diem sequentem prorogari, ut constat in omitte- tente recitare officium, vel audire sacrum &c.

Q. V. An propositum non abstinendi ab ullo peccato veniali sit solum peccatum veniale, vel mortale.

R. Non est hic sermo de re venialiter mala, quæ alicui esset occasio peccandi mortaliter, ut si quis vellet ludere, dum scit ludum illi esse occasionem proximam, seu periculum proximum peccandi. Certum est in hoc casu propositum non vitandi venialia esse semper peccatum mortale; nam idem præceptum, quod sub gravi obligat ad vitandum mortale, obligat pariter ad vitandum ipsius occasionem proximam, & periculum: Sanch. l. 1. Sum. cap. 3. n. 5. Hinc qui se exponit proximo periculo peccandi, debet explicare circumstantiam peccati, cujus periculo se exposuit, quia contrahit ipsius malitiam; cum eodem præcepto, & eodem motivo prohibeatur e. g. peccare cum femina, ac se exponere periculo peccandi cum illa. Quæstio ergo procedit de proposito ut sic nullum vitandi veniale, & abstinendi ab omni peccato mortali. In hac autem quæstione contra multos Theologos, in praxi credo tale propositum semper esse cum gravi periculo peccandi mortaliter, adeoque non posse excusari à peccato mortali. Ratio mihi est quia, periculum grave peccandi mortaliter oritur, tum ex imminutione fervoris Charitatis, tum ex eo quod timor Dei sensim recedat, tum ex eo quod denegentur à Deo Gratie uberiores, ac tandem Gratia efficax, sine qua nunquam perseverabimus. Constat autem quod prava illa voluntas à nullo veniali abstinendi extinguit fervorem Charitatis, affuescit quamplurimum animum ad inobservantiam divinæ Legis, & exinde etiam movetur Deus ad retrahenda Gratia auxilia juxta illud Apoc. 3. *Quia tepidus es, incipiam te evomere ex ore meo*. Addatur experientia, qua cognoscimus illos, qui à nullo veniali curant abstinere, etiam si fiant ex malitia, & perfectæ advertentiæ, citò prolabi in peccata mortalia, unde & ex hoc constat de supradicto gravi periculo: Sanch. l. 1. Sum. cap. 5. n. 4. Boss. tit. 1. moral. p. 3. n. 224. Non nego tamen difficile esse adinvenire aliquem, qui ex proposito non vitandi venialia advertat confurgere posse grave periculum committendi mortalia; & ex defectu talis advertentiæ excusari poterit à gravi culpa, quamvis haberit tale propositum.

Regula in praxi observanda.

I. Ubi clarum non est aliquid esse peccatum mortale, non preceps sit confessorius in iudicando aliquam transgressionem gravem esse, & talis peccati Reum suum Pœnitentem pronunciare. Hoc valde, ipso Angelico Doctore attestante, *Quodlib. 9. art. 15.*, periculosum est, & hac ratione, gravi Animarum dispendio inducuntur aliquando quam plurima peccata mortalia: ac proinde hujusmodi imprudentes Zelatores, non diminuunt, sed augent offensas.

II. Cum peccatum ex genere suo mortale fieri possit veniale defectu plenæ advertentiæ, & inde liberationis, prudens Confessorius debet scire qua ratione possit detegere statum sui Pœnitentis. Si igitur iste se accuset e. g. de aliqua prava cogitatione, eamque aliquo tempore ipsius menti infudisse, primò interroget: an cognoverit illam esse peccatum, & si tunc respondeat statim detestatum fuisse, ac cognovit turpem esse, potest judicare in ea nullatenus peccasse. Si verò respondeat habuisse per aliquod tempus aliquam confusam cognitionem malitiæ, eique adhæsisse, sed non plenè advertendo ad ipsius gravitatem, tunc facilè non nisi peccatum veniale intercessit. Quod si nesciat se expedire ab his interrogationibus, cum revera non facile sit cognoscere quomodo se gesserit voluntas, dum variis tentationibus animus perturbatur, tunc si pœnitens sit timorata conscientie potest præsumere vel defuisse plenam advertentiam, vel confensum, maxime si adsint aliqua ex iis signis, quæ adnotavi agendo de conscientia scrupulosa, Regulâ quintâ.

III. Multoties Pœnitens se accusat de transgressione alicujus legis vel civilis, vel ecclesiasticæ, & putat ita satisfecisse suæ conscientiæ. Si Confessorius ergo ex qualitate pœnitentis iudicet necessarium, interroget an transgressio orta fuerit ex contemptu sui Principis, vel Episcopi, si sit lex Synodalis, vel Superioris Regularis, si pœnitens sit Religiosus. Certum est non deesse casus, ex quibus subditi ex parvi pendencia sui Legislatoris, flocci faciunt ipsius leges, & tunc si contemptus transeat in Superiorem, ut Legislator est, confurget grave speciale peccatum inobedientiæ, ut patet ex suprâ dictis.

IV. Cum, experientiâ teste, Pœnitens, qui non curat de vitandis peccatis venialibus, etsi non habeat propositum omnia committendi, citò prolatur in peccata mortalia, non plenè satisfaciunt suo muneri illi Confessarii, qui nihil curant de removendis iis peccatis, maxime si plenè advertentia committantur. Instruant igitur suos pœnitentes, quòd si non caveant à peccatis venialibus, maxime commissis ex malitia, & plenè advertentiâ, quamprimum gravibus culpis suam animam inquinabunt, ac deinde, dum hujusmodi peccatis venialibus, maxime frequenter commissis, ad Confessionem accedunt, non desinant eos oburgare, & certificari de stabili proposito ab eis abstinendi.

CAPUT II.

De Distinctione specifica, & numerica Peccatorum.

Q. I. Unde Desumenda sit moralis specifica distinctio peccatorum.

R. I. In peccatis omissionis, ipsorum moralis specifica distinctio dignoscitur ex actibus, quibus privant. Ratio est quia, tota bonitas, & malitia omissionis pendet ab actu, qui omittitur; unde si omittitur actus malus, omisso bona est, mala

autem, si omittatur actus bonus. Pari ergo ratione, si omittantur actus boni, qui sint in specie moraliter diversa, etiam omissiones specificè distinguuntur. Ita erunt omissiones speciei diversæ, omittere Sacrum die festo, & omittere jejunium, quia auditio Sacri, & jejunium sunt in diversa specie. E contra si omittatur Sacrum vel die dominico, vel die festo, non sunt omissiones diversæ speciei, quia auditio Missæ, vel die dominico, vel die festo est ejusdem rationis.

R. II. Peccatum commissionis primò distinguitur specie per oppositionem ad diversam virtutem; ita specie differunt odium Dei, & Infidelitas, quia odium opponitur Charitati, & infidelitas Fidei. Ratio autem est quia, cum ex dictis *tract. 1. quæst. 3. c. 1.* actus constituantur in esse morali, prout dicunt convenientiam, vel inconvenientiam cum natura rationali, sequitur quòd ubi est diversa disconvenientia, seu oppositio cum natura rationali, sit etiam moralitas speciei diversa. Hæc autem diversa disconvenientia necessariò intercedit, ubi actus sunt oppositi diversis virtutibus; nam alio modo disconvenit restat rationi e.g. odio habere infinitatem Dei Bonitatem, alio modo non credere Primæ veritati: *D. Th. 1. 2. q. 72. a. 1.*

R. III. Peccata commissionis etiam differunt specie, si opponantur eidem virtuti, sed sub diversa ratione, & diversa repugnantia cum natura rationali: Constat id ex dictis, nam si opponantur sub diversa ratione, & diversa repugnantia, statim oritur diversa disconvenientia, & moralitas in actu. Hinc quamvis avaritia, & prodigalitas eidem opponantur virtuti, nempe Liberalitati, sunt peccata speciei diversa, quia illi diversa ratione apponuntur; prodigalitas nempe, quatenus Liberalitas dicitur pecunias non esse sine necessitate prodigendas, avaritia verò quatenus liberalitas dicitur expendendas esse, quando oportet. Eidem pariter virtuti, nempe castitati, opponuntur fornicatio, & mollicitas; & tamen sunt peccata speciei diversa, quia diversa ratione eidem contrariantur: dicitur nempe Castitas non esse fornicandum propter damnum prolis, vitandam verò esse mollicitem, ne alio usu, quam ad generationem à natura intendam, semen disperdatur.

Inferendum ex his, quòd si præcepta sint solum materialiter diversa, quando nempe non habent diversum motivum aliquid præcipiendi, vel prohibendi, non inducunt diversitatem specificam in peccatis, quia tunc, quantumvis multiplicentur præcepta, læditur eadem virtus, & eodem modo: *D. Th. 1. 2. q. 72. a. 6.* Exemplum sit in furto, quod lege divina, & humana prohibetur, & tamen fur unum committit peccatum, quia illæ Leges habent unum, & idem motivum intrinsecum, nempe conservare bonum proximi, & vitare damnum illius; & ita illas non observans, eandem Justitiam violat, & eodem modo. E contra, si præcepta sint formaliter diversa, quia habeant diversum motivum in aliqua re præcipienda, eorum transgressio non erit sine pluribus peccatis specie diversis, quia læditur diversa virtus, vel eadem sub diversa ratione. Exemplum pono in eo, qui teneretur ad jejunandum ex præcepto Ecclesiæ, voto, & juramento. Jam quatenus transgrediretur præceptum Ecclesiæ violaret Temperantiam, ex ipsius enim motivo Ecclesiæ imperat jejunium. Quatenus verò non observaret votum, & juramentum, violaret, quidem eandem virtutem, nempe Religionem, sed sub diversa ratione; quatenus enim frangeret votum, offenderet religionem distantem fidem Deo esse servandam; & quatenus frangeret juramentum, violaret Religionem distantem Deum summam veritatem non esse invocandum ut falsum testem. Q. II.

Q. II. Unde desumenda sit distinctio numerica peccatorum.

R. I. Tot sunt numero peccata, quot sunt actus peccaminosi, moraliter diversi. Ratio est quia, cum peccatum ab ipsa voluntate committatur, consequens est toties voluntatem peccare, quoties repetit actus peccaminosus moraliter diversos. Verùm tota difficultas est in determinando, quando hi actus moraliter diversi sint iudicandi. Primò igitur intelligitur secundus actus moraliter ab antecedenti diversus, quando prior omnino, & efficaciter revocatur; tunc etenim nemo non videt, quin intelligatur moraliter diversus à primo, cum propter interruptionem, & revocationem nullatenus primus perseveret. Consequens ergo est, quod si quis pœnitens factæ revocationis redeat ad eundem actum voluntatis peccaminosum, iste novus actus nullo pacto idem dici possit cum antecedente. Secundò, si quis tædio, vel alia ratione liberè cesset ab actu voluntatis pravo, sine proposito ulterius progrediendi, si iterum redeat ad talem actum, novus actus erit moraliter diversus à primo, & per consequens novum peccatum. Ratio est quia, primus actus non perseverat in se, quia peccans ab eo liberè cessavit, neque virtualiter perseverat in aliquo effectu, cum quis non haberet propositum iterum redeandi ad eundem actum, ergo cum nullatenus perseveret actus antecedens, subsequens non poterit dici illius continuatio, ac proinde erit peccatum diversum ab illo. Si verò aliquis non cesset liberè, & voluntariè à prava voluntate, sed tantum per somnum, seu inadvertentiam, tunc videndum est an ea prava voluntas perseveret in aliquo effectu, scilicet voluntas non restituendi perseverat in retentione rei alienæ. Si ita sit, semper continuatur idem unicum peccatum, nec per trahitur temporis multiplicatur, quia idem peccatum semper in illo effectu perseverat: *Lugo de Pœnit. disp. 16. sect. 14. num. 548.* & alii. Quòd si quis nec liberè cessaret ab ea voluntate, nec perseveret in aliquo effectu, tunc ad dignoscendum numerum peccatorum, observandum est an ea sit interruptio inter unum actum pravum voluntatis, & alium, ut intelligantur moraliter discontinuati. Si v. g. discontinuatur prava voluntas furandi &c. per somnum, inadvertentiam &c. per communes interruptiones bene dici potest non esse moraliter discontinuatos actus voluntatis pravos: & ita non multiplicabuntur peccata. Si verò inter hos actus interruptio sit extraordinaria, v. g. per duos dies, tunc intelligi non poterit continuatio moralis, & ita multiplicabuntur peccata. In aliis de contra actibus interruptio unius horæ sat est, ut iudicentur actus moraliter discontinuati. Hinc si quis die jejunii post horam à prandio iterum comedat, maxime si non fuerit iusta causa talis interruptionis, non censetur continuare primam comestionem, adeoque secunda erit peccaminosa. Non potest ergo assignari regula determinata, sed pro diversis actibus major, vel minor interruptio facient moralem discontinuationem. Tertio in actibus internis, seu peccatis, quæ solo animo perficiuntur, ut sunt hæresis, odium Dei, vel proximi, delictatio morosa &c. multiplicantur peccata, quoties interruptuntur, etiam per involuntarium, & naturalem cessationem; per distractionem e.g. ad alia, per somnum &c. Ratio eadem est, ac superius adducta, nam actus e.g. odii Dei statim completur, & statim definit esse, remanente solum peccatum habituali; unde subsequens non potest dici idem cum antecedente, ac proinde erit novum peccatum.

R. II. Si peccata perficiantur opere externo, tot sunt peccata, quot sunt actus exteriores completi, consummantes idem peccatum. Ratio est quia, quoties unus actus est in se completus, &

consummatus, nullam connexionem habet cum altero; adeoque unusquisque ex se sufficit ad constituendum distinctum peccatum. Id patet, dum quis successivè plures homines occidit, dum pluries fornicatur, quamvis hæc exiguo temporis intervallo perpetrentur. Secus, si actus exteriores sint incompleti, & non consummantes peccatum, quales sunt e.g. omnes actus turpes præcedentes, vel concomitantes fornicationem; seu omnes actus præcedentes homicidium, quales sunt arma arripere, vocare socios jam paratos ad occidendum, ad locum insidiarum proficisci &c. Ratio est quia, eadem prava voluntas intelligitur semper perseverare, & continuari in illis actibus præcedentibus, sicuti & postea consummari in complemento peccati. Cum ergo, licet dentur actus physicè diversi, nihilominus non intelligantur moraliter repetiti actus voluntatis, inde est neque multiplicari numero peccata. Hinc in confessione satis est explicare ipsum opus consummatum, cum quo ceteri actus unum quid moraliter efficiunt. Item semel tantum peccat, qui eodem impetu aliquem pluries percutit, repetitis contumeliis injuriâ afficit; omnes enim illi actus sunt veluti media ad exequendam illam perverfam voluntatem vel verberandi, vel injuriandi, & sic in eadem moraliter ununtur. Aliud esset, si notabile temporis intervallum adesset inter unam & aliam verberationem, vel inter unam, & aliam contumeliam.

Solet hic non levis esse difficultas in determinando an dum quis eodem actu offendit plura objecta totalia, tot committat peccata, quot sunt eadem objecta: ut dum quis eodem ictu sclopeti plures curat occidere, vel simul detrahit de pluribus: si e.g. de aliqua familia, vel Religiosa Communitate obmurmuret. Non desunt qui credant tot esse peccata, quot sunt Personæ, quæ offenduntur, cum verificetur tot injurias, vel offensas fuisse commissas, quot sunt Personæ. Verùm commodè sustineri potest unum tantum committi peccatum. Ratio est quia, peccatum commensurandum est juxta intentionem peccantis, cum proinde Peccator considerare possit vel omnes illos homines, in quos explodit sclopetum, vel illam familiam de qua detrahit, per modum unius, unicum peccatum poterit committere, eò tamen gravius, quòd numerosiores sunt personæ offensæ. Quòd si offendendo, vel detrahendo intenderit unamquamque illarum personarum singillatim offendere, tunc tot numero essent peccata, quot personæ, cum quot essent personæ, tot intellexisset injurias inferre.

Regula in praxi observanda.

I. Cum juxta Tridentinum *sess. 14. cap. 5. & can. 7.* aperiendæ sint in Confessione species peccatorum, & circumstantiæ mutantes speciem, debet Confessorius probè scire, unde desumenda sit speciei peccatorum, & exinde judicare, quot sint malitiæ speciei diversæ in peccato, quod explicat suus Pœnitens. At in hoc quamplures, non parum agnovimus peritos. Si accedat e.g. aliquis, qui dicat cum Confanguinea peccasse, multi concipiunt quidem gravius commississe peccatum, quàm si simpliciter fornicatus fuisset; at nesciunt distinguere duo peccata speciei diversa, incesus nempe, quatenus pietatem violavit, & fornicationis, quatenus offendit temperantiam. Demus uxoratum se accusare cum altera uxorata peccasse, non multi sunt Confessarii, qui statim sciant distinguere tria peccata speciei diversa, contra temperantiam nempe, & contra Justitiam, quatenus violavit jus suæ conjugis; & iterum contra Justitiam, quatenus violavit jus mariti illius cum qua peccavit. Idem dicas de habente votum Castitatis, cum

eum uxorata peccavit, adeoque tria commisit peccata specie diversa, nempe contra Temperantiam, contra Religionem, contra Iustitiam. Quod si hæc non probe callcant Confessarii, quomodo Judicis officium, ut par est, valebunt exercere? quam ante Tribunal Divini Judicis excusationem habebunt? Fatendum nihilominus est, quod si Pœnitens sit homo rudis, nec valeat saltem in confuso apprehendere diversas malitias sui peccati, tunc non iudicandus est reus nisi illius pravitatis, quam apprehendit.

II. Neque potest Confessarius ritè fungi officio Judicis, si nesciat benè iudicare de numero peccatorum, quem explicandum esse in Confessione docet Tridentinum loco supra citato. Si igitur suus Pœnitens se accuset de aliquo pravo animo, sive inhonesta perpetrandi, sive se ulciscendi, statim interroget an ex corde talem animum aliquando retractaverit, & iterum resumpserit eundem pravam affectum. Et tunc iudicet tot commississe peccata, quot resumpserit eundem pravam animum. Si dicat nunquam retractasse pravam voluntatem; tunc iterum interroget, an inter unicum actum internum pravam, & alium intercesserit ea distantia temporis, qua non possint dici moraliter continuasse, & tunc erunt tot peccata, quot fuerunt actus voluntatis. Item tot erunt peccata, quot actus voluntatis, quando quis liberè cessavit à prima prava voluntate, & iterum ad eam rediit. Quod si prava voluntas sit de peccatis, quæ perfectè consummantur in corde, ut odium Dei, Proximi, hæresis, delectatio morosa &c. tunc semper peccata multiplicantur, prout multiplicantur actus voluntatis; nam eo ipso quod statim perficiantur, secundus actus pravius dici non potest continuatio præcedentis. Hæc autem moralis continuatio potest adinveniri in prava voluntate circa peccata oris, & operis, ut supra dictum est. At quia, si pravius animus fuit diuturnus, difficillimum est adinvenire, quoties prava voluntas fuerit moraliter repetita, ideo multoties fat erit, si Confessarius interroget de tempore, quo aliquis in pravo animo perseveravit.

Quod si Pœnitens se accuset de opere externo consummato, tunc non opus est Confessarium illum interrogare de actibus illum præcedentibus, cum omnes constituent unicum morale peccatum cum eodem opere consummato. Id autem quam maxime attendat Confessarius, dum Pœnitens se accusat de aliquo opere consummato in genere luxuriæ; imprudentissimè enim se gereret, si interrogaret de actibus antecedentibus, vel concomitantibus, quod facillè non eveniret sine proprio, vel Pœnitentis periculo. Utrum verò interrogare debeat de subsequenti dicam alibi.

C A P U T III.

De Delectatione Morosa.

Q. I. Quid sit Delectatio Morosa.

R. I. Ad explicandam morosam delectationem observandum est aliquando affectum voluntatis versari circa consequentem objectum, quod delectat, & huiusmodi voluntas dicitur efficax. Aliquando verò affectus voluntatis caret desiderio executionis, sed est simplex complacentia objecti, & hæc dicitur delectatio morosa, unde solet ita definiiri: *simplex complacentia objecti pravi cogitati, sine intentione efficaci illud consequendi.* Non est autem ista morosa delectatio solummodo in voluntate, sed & potest etiam esse in appetitu sensitivo. Duo tamen hic sunt advertenda. Primum est delectationem non dici morosam à mora temporis, sed ex eo quod voluntas deliberatè immoretur in abjecto pravo; unde S. Thomas 1. 2. q. 74.

a. 6. ad 3. ait: *Delectatio dicitur morosa, non ex mora temporis, sed ex eo quod ratio deliberans circa eam immoratur, nec tamen eam repellit, tenens, & volvens libenter, qua statim ut attigerunt animum, respui debuerunt.* Si ergo delectatio dureret, sed voluntas resistat, non dicitur morosa; si cut è contra morosa erit, si statim ac voluntas advertit delectationem, plenè in eam consentiat. Porro hæc delectatio morosa intelligi solet de objecto pravo, quamvis & de objecto honesto esse possit, & tunc esset laudabilis.

Secundò advertendum est delectationem morosam aliquando esse posse non de objecto pravo, sed de cogitatione ipsius objecti; & tunc, si non sit vana, & cum periculo consensus, bona esse potest, ut dum quis reflectit supra cogitationem, quam habet de re prava, causâ consultationis, audiendi confessiones, scribendi libros &c. D. Th. 1. 2. q. 74. a. 8. *Less. l. 4. de Viri. cap. 3. dub. 15. num. 109. Sanch. l. 1. Sum. cap. 2. num. 1.* Quamvis autem non tam facile sit dignoscere an delectatio sit de cogitatione, vel objecto pravo, nihilominus potest id ex his duobus signis prudenter iudicari. Si igitur qui moratur in consideratione turpi, objectum ipsius aliàs abominatur, non incongruè iudicari potest ipsius moram fuisse circa cogitationem, non circa objectum. Secus, si non abhorreat ab objecto; unde qui libenter de rebus turpibus loquuntur, immorantur facillimè non in cogitatione, sed in objecto turpi. Insuper, si morosa delectatio oriatur ratione studii, componendi libros &c. datur presumptio iudicandi esse de cogitatione. Quod si oriatur à peccato, ut si quis delectetur de fornicatione, quia rem habuit cum muliere, non de cogitatione, sed de objecto erit delectatio.

Q. II. An delectatio morosa de objecto mortali sit peccatum mortale; & an sumat speciem etiam à circumstantia objecti.

R. I. Nemo dubitare potest delectationem morosam de objecto mortali esse peccatum mortale; tum quia actus humanus habet suam speciem ab objecto, in quod tendit, unde si mortale est, & mortalis erit delectatio de illo; tum quia non fiat morosè delectari in objecto mortali sine affectu erga illud, non fiat autem affectus erga objectum graviter peccaminosum, quin ipse sit lethalius malus: D. Th. 1. 2. q. 74. a. 8.

R. II. Quamvis, nullo debitante, delectatio morosa sumat etiam suam speciem à circumstantia objecti, quoties illa circumstantia movet ad delectationem; nihilominus diffiduum est inter Doctores, an ex ea sumat malitiam, quoties non moveat ad delectationem, ut in casu, quo quis delectaretur morosè cogitando de conjugata, nullatenus motus ad talem delectationem à circumstantia conjugii. Verior tamen ea videtur opinio tunc delectationem etiam malitiam sumere à prava circumstantia, nam semper cum affectus tendit in aliquod objectum cognitum cum tali prava circumstantia, terminat ad ipsum etiam quantum eam habet annexam; unde non solum ab objecto, sed etiam à circumstantia sumit moralitatem, cum actus humanus specificetur ab objecto, à quo terminatur, ut perpetuè docet S. Thomas. Præterea ut circumstantia objecti det malitiam actui, non est necesse quod ex ea quis moveatur ad delectationem. Et quidem si circumstantia se teneat ex parte subiecti, nullum dubium est; ita religiosus tenetur fateri circumstantiam sui status, quamvis hæc potius illum retraxisset à se delectando in cogitatione actus veneri. Pariter ergo idem dicendum, si se teneat ex parte objecti; nam quoties in eo aliqua circumstantia, prava cognoscitur, & non movetur quis etiam præpter eam ad respuendum objectum delectationis,

nis, convincitur neque respuere illam pravam circumstantiam, si etenim verè respueret, & respueret objectum in quo est, cum non solum sit in se fugienda, sed reddat objectum, quod movet ad delectationem, dignum fugâ: Sanch. l. 1. Sum. c. 2. n. 11. *Less. l. 4. c. 3. dub. 15. n. 123. Anton. à sp. S. in direct. tr. 5. d. 8. sect. 2. n. 527.*

Q. III. An delectatio morosa de objecto graviter malo sit peccatum mortale, si per intellectum à tali objecto malitia præscindatur.

R. I. Nunquam licet delectari de iis, quæ prohibentur jure naturali, adeoque sunt intrinsecè, & de natura sua mala. Ratio est quia, cum in his substantia operis sit intrinsecè, & de natura sua mala, non potest ab ea præscindi malitia moralis, sed necessariò semper concipienda est, ut moraliter mala. Ita apprehendi non potest furtum, sive odium Dei, quin simul, & semel ut mala concipiuntur. Si ergo quis de his delectetur, convincitur delectari de eo, quod non potest ut malum non concipere, proindeque ejus delectatio non potest non esse mala. Hinc videtur excusari non posse à peccato, qui delectaretur de furto, si per impossibile esset licitum, & ita de aliis; secus esset, si quis in iis non delectaretur de substantia operis, sed de modo, qui in se non esset malus, ut si quis delectetur de bello non propter homicidia, sed propter virtutem, & artem pugnantium. Idem dicas, si quis e. g. non delectetur de furto, sed de artificio, & modo, quo aliquis fuit furatus: Sanch. l. 1. Sum. c. 2. n. 5. *Azor. tom. 1. l. 4. c. 6. q. 1. Anton. in Direct. tr. 5. d. 8. sect. 2. n. 519.*

R. II. Potest quis delectari de iis, quæ solum jure positivo prohibentur, & solum sunt mala, quia prohibita, si ab iis prohibito præscindatur. Ratio est quia, cum in iis substantia operis sit bona, vel indifferens, jam si delectationem capiam de assentia operis, delectatio non versatur circa aliquod malum. Aliunde cum tota malitia proveniat ab extrinseca prohibitione, quid prohibet quin ab ea possit intellectus præscindere? Hinc immunitas erit à culpa, si quis die veneris delectetur de usu carnis, ut sibi saluteri, casu quo non fuisset ab Ecclesia prohibitus. Religiosus pariter poterit delectari de pecuniæ summa à se pauperibus eroganda, casu quo non prohiberetur à voto paupertatis: Sanch. l. 1. Sum. cap. 2. n. 10. *Lugo de Pœnit. disp. 16. s. 6. n. 336.*

Q. IV. An liceat delectari de malo proximi ob finem honestum, vel de peccato ratione boni effectus exinde sequuti.

R. I. Licitum est delectari de malo minori proximi, ob bonum majus exinde sequutum. Ratio est quia, si delectetur de malo minori ob bonum majus, verè diligo proximum, cum illi exoptem, quod verè ipsius bonum est. Quis enim non videat me diligere proximum, si complaceo de sua infirmitate, quia ita desinet à peccatis: vel etiam de morte, si videns semper magis in peccata præcipitem ruere, considero quod mors illum excipiat à gravioribus panis in Inferno luendis? *Reginald. l. 17. cap. 116. Bonac. de Char. disp. 3. q. 4. p. ult.* Item licet delectari de malo temporali hominis mali, quia exinde oritur bonum spirituale aliorum, vult enim Charitas anteponendum bonum spirituale innocentis, malo temporali heminis impii. Hinc licitum esset gaudere de morte hæretici, dum timeret posse alios inficere. Sicut & licitum est delectari de morte hominis mali, qui alios perdit moribus erat occasio spiritualis ruinæ: S. Th. in 3. dist. 30. q. 1. a. 1. ad 4.

Licet demum delectari de malo temporali personæ particularis ob bonum commune tempora-

le; cum ordo Charitatis exposcat ut bonum commune particulari bono anteponatur: S. Th. cit. *Less. l. 2. de Just. c. 47. dub. 4. n. 21.* Poterit quis proinde delectari de publico supplicio alicujus malefactoris, quatenus exinde resultat hoc publicum bonum, ut homines pravi à malo committendo absterreantur. In hac fortasse doctrina fundatur ea opinio, quæ dicitur licere Parenti optare mortem filii pravi, dum prudenter timet ex ejus flagitiis inhonestandam esse familiam. At neutiquam approbarem optare mortem filii, vel filiarum ob nimiam familiæ mendicitatem, sive eandem mortem sibi, ob evadendam aliquam temporalem molestiam, licet gravem; nam juxta rectam rationem bonum vitæ anteponendum est temporalibus malis: *Navar. in Man. c. 15. n. 15.* Oportet hinc etiam adnotare aliquas propositiones damnatas ab Innocentio XI. Sub n. 13. hæc damnatur: *Si cum debita moderatione facias, potes sine peccato mortali de vita alicujus tristari, & de illius morte naturali gaudere, illum inefficaci affectu petere, & desiderare, non quidem ex displicentia persona, sed ob aliquod temporale emolumentum.* Sub n. 14. *Licitum est absoluto desiderio cupere mortem Patris, non quidem ut malum Patris, sed ut bonum cupientis, quia nimirum obventura est pinguis hereditas.* Quam justè damnatæ fuerint hæc propositiones ex eo constat, quod ordo Charitatis exposcit, ut vita proximi emolumento proprio temporali preferatur; unde ad eam conferendam succurrere tenemur proximo in aliquibus casibus, etiam de bonis necessariis statui. Contra rationem ergo est optare, vel sibi complacere de morte proximi, ob emolumentum temporale exinde sequutum. Non potest nihilominus dici peccasse eum, qui, supposita morte alicujus, gaudet de temporali emolumento, quod ipsi provenit, nam id non est de morte proximi gaudere, sed dumtaxat de temporali emolumento exinde proveniente, quod de se nullum est peccatum.

R. II. Illicita est delectatio de peccato formaliter tali ob bonum effectum inde sequutum. Ratio hujus responsionis jam supra adducta est, quia scilicet huiusmodi complacentia terminat ad objectum formaliter peccaminosum, esto quis ad eam moveatur ob bonum finem exinde sequutum; actio autem in ea est moralitatis specie, in qua est objectum, ad quod terminat. Præterea sicut non licet intendere, & velle assequi finem bonum median- te peccato, ita nec licebit delectari de peccato formaliter tali ob bonum effectum exinde sequutum. Hinc contra nonnullos Theologos illicitum erit delectari de injusto homicidio, eo quod occisus fuerit vir pravius, à quo plurima mala proveniebant; nec licebit gaudere de fornicatione, quia ex ea optimi filii fuerint procreati.

Q. V. An licitum sit gaudere de actione prava, si ob aliquam causam non fuit formaliter peccaminosa, puta quia commissa fuit inadvertenter, vel ex ignorantia &c.

R. Ea mihi videtur amplectenda sententia, quæ asserit huiusmodi delectationem semper esse peccaminosam. Ratio est quia, licet illa actio non fuerit peccaminosa operanti, quia e. g. commissa fuit inadvertenter, nihilominus est in se objectivè mala, ut furari, occidere &c., liberè ergo de eadem delectari non licet, quia delectaretur de eo, quod in se objectivè malum est. Hinc puto Innoc. XI. sub n. 15. hanc damnasse propositionem. *Licitum est filio gaudere de parricidio parentis à se in ebrietate perpetrato, propter ingentes divitias, inde ex hereditate consequutas.* Solum ergo licet gaudere de eo, quod aliàs esset malum quia prohibitum, si propter aliquod impedimentum cesser obligatio

legis positivæ, qua redditur malum, nam tunc nec objectivè malum est. Licebit ergo Juveni delectari de omissione jejunii, quia nondum ipse lege distringitur; vel etiam Infirmo de omissione sacri die festo, quia cum infirmitas illum extrahat à legis obligatione, omisso sacri respectu illius, nec objectivè mala est. Non licebit autem delectari de omissione sacri ei, qui non audit sacrum ex oblivione, quia cum oblivio non extrahat ab obligatione Legis, sed dumtaxat per accidens excuset à peccato, omisso sacri tunc remanet objectivè mala, adeoque non licitè quis de ea delectaretur: *Azor. tom. 1. Institut. Moral. l. 4. c. 6. n. 9. Sanchez. l. 1. Sum. c. 2. n. 16.* Prædictis non obstat ea D. Thomæ doctrina, in 4. distind. 9. q. 1. a. 4. q. 1. ad 5. quæ dicitur licitum esse complacere sibi de nocturna pollutione, ut naturæ est exoneratio, vel alleviatio. Non, inquam, obstat hæc doctrina jam dictis, nam S. Thomas intelligendus est de pollutione purè naturali, quæ scilicet oritur à natura ad se exonerandum, sicut naturaliter se exonerat sudore, & urinâ: & cum talis pollutio non fit in se objectivè mala licebit de ea se complacere, dummodo ex ea delectatione, nulla prævideatur sequutura corporis, & spirituum vitalium commotio; nec periculum sit ut præfata delectatio influat aliquo modo in novam pollutionem. E contra non licebit delectari de pollutione nocturna, quæ evenit ex tactu proprio; vel alieno, seu ex turpi somnio, nam cum talis pollutio non fit naturalis, sed venerea, erit objectivè mala, adeoque illicitum de ea delectari: *Sanc. cit. n. 18.*

Q. V. Quid dicendum de delectatione morosa copulæ in conjugate, vidua, vel Sponsa.

R. I. Quid sentiam de delectatione morosa copulæ respectu sentiam de delectatione morosa copulæ respectu sexti Decalogi præcepto cap. 1. Hic solum animadvertam, quod si aliquod impedimentum reddat ab intrinseco illicitam copulam alicui ex Conjugibus, tunc illicitè de eadem delectaretur. Si e. g. alicui conjugii reddatur ab intrinseco illicita copula, quia dubius est de valore matrimonii, tunc illicita & illi erit quæcumque delectatio morosa de eadem copula, nam hæc delectatio cohonestari non potest ex valore matrimonii; si proinde dubius sit hujusmodi valor, neque licita erit præfata delectatio. Quod si alter Coniux petat, tunc poterit delectari in cogitatione copulæ, nam, supposita petitione conjugis, non dubitantis de valore sui matrimonii, statim redditur licita copula futura, atque ita licitum erit de ea delectari. Si pariter reddita sit alicui conjugii illicita copula ratione Voti Castitatis, neque licet ei de eadem morosè delectari; nam ratione Voti redditur illicita non solum copula, sed etiam quidquid est contra Castitatem.

R. II. Non licet Sponsis, & Viduis morosè delectari in appetitu sensitivo de copula vel habita, vel habenda. Ratio est quia in ipsis objectum talis delectationis est copula præfata, non verò, ut supponunt contrarii, copula præterita, vel futura; copula autem præfata in illis illicita est, adeoque & delectatio, quæ in eam tendit. Quod verò in Viduis, & Sponsis delectatio sensitiva sit de copula ut præfata, constat quia appetitus sensitivus excitatur ab imaginatione phantasiæ, quæ non sibi imaginat præteritum, & futurum, sed solum tendit in id, quod est præfatum; & ita tendit in delectationem copulæ ut præfatis, quæ certè illicita est Sponsis, & Viduis. Neque dicas, quod si his licet copulam habitam, vel habendam approbare, licebit pariter de eadem delectari: nam ad summum id probaret licitam esse complacentiam voluntatis, quæ sequitur apprehensionem intellectus, adeoque posset esse de copula ut futura,

vel præterita; non tamen id verificari potest de complacentia sensitiva, quæ semper est de re præfata, ut dictum est: *Sanc. de Matr. l. 9. cit. disp. 47.* Cæterum, si loquamur de iis, quæ intrinsece mala sunt, puto, quod nec sit licita delectatio voluntatis, etiam si apponatur conditio, qua videatur reddi licita; ut si sponsus in voluntate sibi complacere de copula ut futura, vel aliquis se delectet cogitando de copula cum foemina, sub conditione quod ejus esset Uxor. Ad hoc igitur proponendum observare est, quod licet intellectus possit proponere voluntati objectum sub conditione, & ut à malitia præcisum, nihilominus delectatio voluntatis non potest esse de ea, quatenus sub tali conditione proponitur. Ratio autem est quia, cum complacentia de sua natura non sit nisi quies in eo quod delectat, oportet objectum, in quo voluntas sibi complacere esse saltem intentionaliter præfens, unde non est amplius complacentia de re turpi, quatenus possit esse futura sub conditione illam cohonestante, sed delectatio rei turpis, ut actualiter præfatis, adeoque illicita est: *Navar. in Sum. c. 16. n. 9.* Ad summum talibus conditionibus reddi possent liciti consensus, & voluntatis desiderium, nam cum non exposcant objectum præfens, possunt in illud ferri sub conditione, qua proponitur ab intellectu.

Regula in praxi observanda.

I. Dum Confessarius audit Pœnitentem se accusantem de turpi sermone, multoties præcipi iudicio, si non adfuit scandalum, judicet dumtaxat venialiter peccasse. Verùm animadvertere debet facillimè sub his sermonibus latere morosam delectationem circa res turpes, de quibus loquitur. Quomodo etenim in praxi reputari potest immunis ab hujusmodi complacentia ille, qui frequens est in his sermonibus, & qui facillimè verba casu dicta ad turpia deflectit? In aliqua re certè sibi turpiter complacet; quæ alia autem potest esse in his sermonibus, nisi illa turpitudine, de qua tam libenter, tam incomposito risu pertractat? De eadem morosa delectatione debet suspicari Confessarius, respectu illorum, qui libenter hujusmodi turpia auscultant. Non tam facile credat delectari de modo heu nimis ingenioso, quo ab aliquibus hujusmodi obscæna narrantur. Certè, si sermo habeatur de rebus licitis, & fortè etiam magis ingeniosè, minorem percipiunt, vel nullam delectationem; si gnium proinde est in sermonibus turpibus, & de ipsis rebus turpibus delectari. Idem esto iudicium de illis, qui avidè turpes, & inhonestos libros lectitant.

II. Advertat item Confessarius, quandoque exoptari ea, à quibus nunquam removeri potest malitia, etiam posita conditione, si licita essent. Ut dum quis dicit, si non esset peccatum ulciscerer, fornicarer cum tali muliere &c. Animadvertere debet an his locutionibus explicetur propensio, & inclinatio, vel potius ea voluntas afficiatur circa talia objecta. Si hoc esset, utique daretur peccatum, nam actualiter esset affectus circa rem, quæ non potest non apprehendi mala. Si verò talibus locutionibus dumtaxat explicetur mala, quæ aliàs esset in nobis propensio, quam tamen intendit quis refrænare ne peccet, tunc atque non esset peccatum.

III. Quamvis non sit peccatum delectari de temporali emolumento, quod, supposita e. g. morte alicujus, obvenit, nihilominus noscat Confessarius cautè in his procedendum; non rarè etenim hujusmodi delectationes ex mortis alienæ gaudio oriuntur. Id non temerè præsumet Confessarius, si antea Pœnitens exoptaverit mortem ali-

QUESTIO II.

De Vitiis Capitalibus.

Hæc vitia septem enumerantur: Superbia, Avaritia, Luxuria, Ira, Gula, Invidia, Acedia. Capitalia ideo dicuntur, quia ab ipsis vel omnia, vel fere omnia peccata originem ducunt; & sicut caput influit in membra, ita illa in cætera peccata: *S. Th. 2. 2. q. 16. a. 8.*

CAPUT I.

De Superbia, ejusque Filiabus.

Q. I. Quid sit Superbia, & quale peccatum. R. I. Superbia est appetitus inordinatus propria excellentiæ. Dupliciter autem potest esse inordinatus. Primò ex parte rei, cujus ratione excellere cupit; ut si quis jactet se de peccatis, quæ non sunt honore digna; vel de rebus, quas non habet, ut si divitem se faciat, cum sit pauper. Secundò potest esse inordinatus in ordine ad alios, quibus irrationabiliter cupit præesse, & super illos excellere: & id propriè significare videtur superbia, nam superbire idem videtur esse, ac super alios ire. D. Thomas hos quatuor modos superbiendi recenset. Primò quando quis bonum quod habet, non à Deo, sed à se habere existimaret. Secundò si quis existimet illud ex suis meritis accepisse. Tertio quando se jactat habere bonum, quod non habet, vel majora quàm habeat. Quartò, dum alios contemnit, nec cuiquam subijci vult.

R. II. Superbia consummata est peccatum mortale, quando quis scilicet nolit Deo, Superioribus, eorumque legibus subjici; vel propter excellentiam assequendam paratus sit præcepta etiam gravia transgredi. Hac ratione superbia *Ecol. 10.* dicitur *Initium omnis peccati*, nam eo quod quis renuat subjici legibus divinis, & Superiorum, vel paratus sit quæcumque transgredi præcepta, ut aliis præsit, latissima aperitur via omnibus peccatis. Quamvis autem superbia sit ex genere suo mortale peccatum, veniale esse potest, dum non sit perfecta; ut quando quis non renuit se subjicere iis, quibus debet, nihilominus in suo affectu sese magnificat plusquam par est: *D. Th. 2. 2. q. 132. a. 3.*

Q. II. Quæ sint Filiæ Superbiæ.

R. Hæc plures sunt, ut statim constabit. Prima Superbiæ filia est *Vana Gloria*, nam ex inordinato appetitu propriæ excellentiæ, in quo consistit superbia, oritur inordinatè appetere manifestationem propriæ excellentiæ, sive veræ, sive fictæ cum laude indebita, in quo consistit *Vana Gloria*. Ideo autem dicitur *vana*, quia ut plurimum quæritur ex rebus inutilibus, & vanis, ut ex pulchritudine, divitiis, &c. *Vana Gloria* ex genere suo est tantum peccatum veniale: *S. Th. 2. 2. q. 132. a. 3.*, eo quod appetere laudari de propria excellentia, non infert grave injuriam Deo, vel Proximo; quamvis sit peccatum veniale, vel propter immoderatum appetitum, vel quia hanc quis vult captare ex rebus vanis, ut dictum est. Potest autem per accidens esse peccatum mortale, ut si gloriatio fiat de re graviter mala, quia approbatio mali operis eadem cum eo speciem habet; vel si fiat ad malum finem, ad committendum scilicet grave peccatum; ut si quis gloriaretur de divitiis ad inducendam mulierem ad fornicandum; vel si propria gloriatio redundet in grave damnum proximi. Demum appetitus gloriæ potest etiam esse actus bonus, ut si gloria captetur de bono eadem digno, puta de virtutis

actione, sed non major, quam ipsa actio mereatur, eaque gloria dirigatur ad bonum finem, ad gloriam scilicet Dei, proximi utilitatem, vel etiam ad proprium profectum: *S. Th. cit. art. 1.*

Quod si quis faceret opera virtutum, principaliter propter Vanam Gloriam, non facile condemnandus esset gravis culpæ; nam quamvis actu principaliter intenderet vanam gloriam, non tamen habitu, cum non sit ita dispositus, ut nollet huiusmodi in Dei Gloriam referri: non est ergo tanta inordinatio in ejus opere, ut videatur graviter peccare: *Sanc. l. 1. Sum. cap. 3. n. 1. Palauus tr. 2. disp. 2. p. 11. n. 9.*

Secunda Superbiæ Filia est *Ambitio*. Sicut autem vana gloria optat manifestationem propriæ excellentiæ laudibus indebitis; ita Ambitio appetit dignitatem, & honorem non debitum, ut ita aliorum obsequiis, & reverentiâ, propria extollatur excellentia. Ut dixi de Vana Gloria, est de genere suo peccatum veniale; nihilominus potest per accidens esse mortale, ut si quis velit honorem de peccato mortali, quia e. g. Superiori suo in rebus gravibus contradicat; vel si paratus sit adhibere medium graviter malum ad honorem consequendum, aut cum gravi damno proximi. Ceterum moderatè appetere honorem ob finem honestum est actus Magnanimitatis.

Tertia Superbiæ Filia est *Presumptio*. Hæc intendit manifestationem propriæ excellentiæ, assumendo media, quæ excedunt nostra merita, & vires; ut dum quis vellet magni æstimari, offerendo se ad faciendum opus, cui impar esset. Presumptio ex genere suo, dici potest peccatum veniale: *S. Th. 2. 2. q. 130. art. 1. Navar. in Sum. c. 23. n. 14.* at fieri potest mortale, si coniuncta sit cum gravi damno proximi: ut si quis assumeret officium Confessarii, Medici, Advocati &c. sine sufficienti cognitione; vel adgrederetur aliquod artificium sine sufficienti peritia artis, unde proximus gravibus expensis inutiliter exponeretur. Idem dicendum, si quis sine iusta causa se exponat probabili periculo peccandi, nimis suis viribus fidens: *D. Anton. 2. p. 1. 3. c. 6. §. 4. Tolet. l. 8. cap. 22.*

Quarta Superbiæ Filia est *Jactantia*. Ea autem est se verbis extollere, ut magnifcat ab Auditoribus. Venialis est, si aliquis in sui laudem verum dicat ob desiderium inanis gloriæ: *D. T. 2. 2. q. 112. a. 2.* mortalis verò, si adverbetur graviter Charitati Dei, vel Proximi; ut si quis se jactaret sibi tribuendo quod Dei est; vel se laudaret de lethali crimine exultans in rebus pessimis; vel si se laudando, indirectè graviter detraheret de proximo; vel denique si ex sui jactantia possit inferri proximo grave damnum, ut si quis jactet se pro magno Advocato, Medico insigni, cum verè quamplurimâ labore ignorantia: *D. Anton. 2. p. 1. 4. c. 4. §. 3. Tolet. l. 8. cap. 8.* Potest etiam aliquando quis meritorie se laudare, ut dum recenset bona, & gratias acceptas, ut Deus glorificetur; vel suæ præstantiæ meminit ob Charitatem erga proximum, quod e. g. eveniret, dum quis modestè suam doctrinam, aliaque bene facta narraret, ut ita sibi existimatione conciliata, facilius posset in proximo virtutes propagare. At cautè procedendum est, ne vanâ gloriæ finis locum obtineat.

Quinta Superbiæ filia est *Hypocrisis*; quæ est simulatio virtutis, quam quis non habet; unde induit speciem mendacii. Ea non est, nisi peccatum veniale, dum quis ostendat virtutem ob aliquam inanem gloriam, sine gravi injuria Dei, vel proximi; sicuti non est nisi veniale mentiri ad captandam æstimationem. Potest esse peccatum mortale ratione finis, ut si quis se simulet bo-

num ad disseminandam falsam doctrinam; vel ad irrogandam gravem injuriam proximo; vel ad obtinendum id, quo est indignus: ut si simulet bonitatem, & doctrinam ad obtinendum Beneficium, maximè curatum: *D. Anton. p. 2. tit. 4. c. 7. Tolet. l. 8. c. 9.* Non desunt etiam qui dicant esse hypocrisim graviter culpabilem gravia crimina uni confiteri, solum verò levia Confessario Ordinario, ut poenitens apud ipsum bonus videatur; videtur enim gravis irreverentia assumere Sacramentum ut medium ad inducendam falsitatem, & mendacium: *Suar. tom. 4. disp. 22. Sect. 1. n. 12. Reginal. l. 6. n. 149. Coninch. disp. 6. d. 4.* Nulla autem est vitiosa hypocrisis, si Ecclesiasticus bonum faciat, & devotionem ostendat coram secularibus, ad ipsorum ædificationem; hoc etenim potius est propriæ satisfacere obligationi, proximi ædificationem procurando: *S. Anton. p. 2. tit. 4. c. 7.*

Sexta Superbiæ Filia est *Discordia, & Contentio*. Discordia est dissensio voluntatis à voluntate proximi, & oriri solet ex superbia, qua quis renuit alteri adherere. Si dissensio sit de rebus nullam inferrentibus injuriam Deo, vel proximo, ut si duo dissentirent circa magnitudinem syderum, nullum erit peccatum. Si autem cedat in magnum Dei irreverentiam, vel grave proximi detrimentum, esset grave peccatum, secus si in leve: *S. Th. 2. 2. q. 37. a. 1. Navar. cap. 23. n. 17.* Contentio dissidet à discordia, quia in ea verbis alterius veritas impugnatur. Potest esse grave peccatum, si alterius veritas impugnetur cum gravi Dei injuria, vel proximi; ut si quis scandalosè impugnet aliquam Fidei veritatem, quamvis eam corde retineret; vel Causidicus impugnet veritatem alterius cum gravi ipsius detrimento.

Septima Filia Superbiæ est *Pertinacia*. Ea autem est nimia animi ad hæsiō in propria sententia. Clarè autem patet oriri ex superbia; ideo enim pertinax propriæ adhæret sententiæ, plusquam mereantur rationes illius, ne alteri cedat: *D. Th. 2. 2. q. 138. a. 2.* Est grave peccatum, dum divino honori repugnat; & ita absque dubio gravissimè delinquit, qui ex animi pertinacia non vult relinquere falsam doctrinam in materia Fidei, & morum. Grave pariter peccatum est, si cedat in grave damnum proximi; ut si Judex pertinax in propria sententia, valde officiat proximo in judicando.

Octava Filia Superbiæ est *Curiositas*, ut dum quis vult scire, ut sciatur. Ex curiositate multa oriuntur peccata: aut dum quis sensum curiositatis nimis indulget, dando e. g. oculis improprium libertatem, quæcumque etiam indecentia aspiciendi, sceminas procaci obtutu considerandi, turpes libros legendi &c. *D. Anton. 2. p. 1. 3. c. 4. §. 4. Tolet. l. 8. c. 11.* Quod si curiositas sit intellectus, plurima etiam ex ea oriri possunt peccata: ut dum quis studeret ad malum finem ad alterum e. g. decipiendum; dum vellet altiora se inquirere cum gravi periculo errandi: ut si vellet humanis rationibus mysteria Fidei nimis investigare; dum curiositate ductus indulgeret studio vel inutili, vel minus utili, posthabito studio necessario: ut si Confessarius aliis studiis indulgens, moralem Theologiam negligeret. Pluribus aliis modis posset etiam quis curiositate intellectiva peccare, ut si legeret libros prohibitos; si Astrologia Judicariæ studeret &c. si vellet scire modum plurima superstitiosa patranda, cum periculo eadem postea ad praxim reducendi.

Nona Superbiæ Filia est *Inobedientia* legitimis Superioribus. Ut autem notavi in superiori quaestione *cap. 1.* Inobedientia generaliter sumpta includitur in omni transgressione, at non est speciale peccatum, quia actus non aliam induit malitiam, quam

CAPUT II.

De Avaritia, & Luxuria, eisque Filiabus.

Q. I. Quid sit Avaritia, & quale peccatum. R. I. Avaritia est appetitus inordinatus divitiarum. Si ergo divitiæ ordinatè amentur, & maximè ex fine honesto, cerè nullum est peccatum, immo potest esse meritorium. Vitium igitur Avaritiæ, Liberalitati oppositum, in eo consistit quod immoderatè divitiæ appetantur: *D. Th. 2. 2. q. 118. art. 1. & 2.*

R. II. Avaritia de se non est peccatum mortale, nam inordinatus amor divitiarum non est contra amorem Dei, & proximi. Tunc autem esset grave peccatum, quando quis ob divitias acquirendas promptus esset violare præceptum obligans sub gravi: *D. Th. loc. cit.*

Q. II. Quæ sint Avaritiæ Filiæ.

R. Ex Avaritia sex pessimæ Filiæ oriuntur, ut ex D. Gregorio observat *S. Thomas art. 8.* Prima est *Duritia cordis, seu Immisericordia*: Avari etenim vel ex desiderio semper magis ditescendi, vel ex timore ne sibi necessaria deficiant, immisericordes sunt erga pauperes, eisque elemosynam denegant, etiam quando tenentur ex præcepto. Secunda est *invidia mentis sollicitudo*, nam avarus nimis sollicitus est de divitiis acquirendis, eaque sollicitudo ipsum assidue inquietat, ipsiusque animam pungit. Tertia est *violentia*; avari etenim aliquid auctoritatis, sive potentiæ habentes, ut semper magis ditescant, solent injustè plura extorquere. Quarta est *Perfidia*; inducit enim Avaritia ad violandam fidem in promissis, pactis, rebus creditis &c. Quinta est *Perjurium*, quia avari juramento mentiantur in commerciis &c. ut ditescant. Sexta est *Fraus, & Dolus*, quæ intercedunt in negociis contrahendis, dum res est cum avaro.

Q. III. Quid sit Luxuria, & quale peccatum. R. I. Luxuria est immoderatus amor rerum venerearum: *D. Th. 2. 2. q. 153. a. 4. & 5.* Sicut ergo potest quis licitè vacare rebus veneris, stante matrimonio, ita si vel extra matrimonium, vel in matrimonio, plusquam debet, quærat venereas voluptates, dicitur immoderatè amare res venereas. Verùm propriè sumitur pro inordinato appetitu rerum venerearum extra legitimum matrimonium.

R. II. Luxuria est ex genere suo peccatum mortale, unde ab Apostolo *ad Galat. 5.* ponitur inter erimina, quæ excludunt à Regno Dei. Ratione etiam probatur quia, velle venereas voluptates extra matrimonium, est ponere perversum excessum in humana generatione, adeoque in re gravi valde condicente ad bonum commune. Cæterum de speciebus Luxuriæ agemus in explicatione sexti præcepti Decalogi.

Q. IV. Quæ sint Filiæ Luxuriæ.

R. Octo internæ Luxuriæ Filiæ recensentur à *D. Th. 2. 2. q. 153. a. 5.* Prima est *mentis cecitas*, nam ex eo quod Luxuriosus, frequenter habeat animum intentum ad carnis voluptates, reddit suam mentem ineptam, & veluti cæcam ad cognoscendas res spirituales. Secunda est *inconsideratio*; qui etenim luxuriosè vivit, non videt quæ sibi immineant mala, neque attendit suum dedecus; unde isti in familiæ, & proprii status præjudicium ducunt concubinas, vel viles mulieres. Videndus *Mascardus vol. 1. de prob. concl. 61.* Tertia est *præcipitatio*, nam luxuriosus aliò distractus non fati advertit ad eligenda media rectè vivendi, & præcipitanter judicat de viis ad salutem conducentibus. Ita impatiens est in bene ponderando ea, quæ necessaria sunt ad bene dirigenda alia negocia temporalia. Quarta *Inconstancia*; exper-

quam illam, quæ obstat motivo, ratione cujus aliquid præcipitur; & ita dum quis non facit elemosynam, quando de eo urget præceptum, peccat solum contra Misericordiam, quia ex motivo talis virtutis præcipitur elemosyna. Tunc ergo, ut ibi notavi, inobedientia est speciale peccatum, quando quis ex contemptu renuit obedire Superiori, & tunc ex natura sua est peccatum mortale: *D. Th. 2. 2. q. 186. a. 9. ad 3. Sanchez. l. 1. Sum. c. 5. n. 8.* Erit tamen peccatum veniale, si quis renuat obedire non ex contemptu Superioris & præcepti, sed quia parvi facit rem levem sibi præceptam: sicut etiam si negligat obedire non ex contemptu, sed quia non vult Superiorem latificari, dum videret subditos sibi obsequentes.

Ultimò recenteri potest inter filias Superbiæ *Vanus Ornatus*. Iste autem importat superfluitatem ornamentorum, ut ita augeatur naturalis pulchritudo ob finem inanis gloriæ: *D. Th. 2. 2. q. 169. a. 2.* Ornare ergo se potest esse sine peccato, ut si quis se ornet juxta conditionem sui status, & consuetudinem Patriæ; vel etiam si mulier se ornet, ut placeat Viro suo, illumque avertat ab aliis mulieribus. Si sit excessus in ornamento, vel se ornans habeat pro fine inanem gloriam, erit peccatum veniale. Mortale verò esset, si ornamentum esset valde indecens, ut dum mulier valde pectus detegeret; si fieret eo fine, ut quis ad illicitum amorem alliceretur; si propter expensas in ornamentis gravaretur quis aere alieno, cui non esset solvendo, vel familiæ necessaria non præberet &c.

Regulæ in praxi observandæ.

Si Confessarius, uti convenit, optat spirituale profectum in suo poenitente, curet quantum potest, ut à Superbia ejusque Filiabus ipsius anima recedat. Nimis constat eos, qui hoc vitio laborant, quamvis ad grave peccatum non pertingant, non solum non proficere, sed paulatim in peccata prolabi, utpote quia Deus Superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Demonstret ergo suo poenitenti, quam exosus fuerit Christo Domino Superbi, & quam ipsi grata humilitas, cujus exempla toto vitæ cursu nobis exhibuit. Ipsi præsentent non solum miserrimam nostram originem, sed etiam ita infelices esse, ut de nostro non habeamus nisi mendacium, & peccatum. Agnoscant Deum in justam poenam permittere, ut Superbi in cæno vitiorum quam maximè volentur, & specialiter Luxuriæ, ut passim docent *Sanc. l. 3. & experientia*. Videant quam injuriosi sint erga Deum, si de virtutibus, scientiâ, aliisque bonis naturalibus sese insent; nam ita insent rebus, quæ sunt Dei dona, utuntur ad ipsum offendendum.

Docent ipsos in omnibus rebus, antequam eas agrediantur, sibi rectum finem, & Dei Gloriam propugnare. Præcipiat abstinere ab iis, quæ ipsis famam, vel laudes possunt conciliare; unde non sinat proprias laudes, vel scientiam ostentare, nisi ad id aliquis, suis rectus cogat. Non permittat nimis adherere propriæ opinioni, eamque pertinaciter sustinere, quando non esset necesse ad demonstrandum contrariam esse errandam, periculosam &c. Mulieres, quantum patitur ipsarum conditio, à vano ornatu absterreat; ac ipsas in memoriam revocet vilioribus indumentis in sepulchrum projiciendas. Non defatigetur hæc, vel alia similia suis Poenitentibus repetere, nam superbiæ morbus ex una parte valdè nobis adæret, & ex alia Dei gratiis heu nimis obstitit; atque ita fit Animas superbiâ laborantes assidue de peccato in peccatum cadere.

rientiâ enim videmus luxuriosos facillimè à proposito emendationis recedere, & ad veteres libidines redire. Quinta, & sexta *amor sui, & odium Dei*. Qui igitur carnis voluptatibus immodicè est addictus, nil aliud curat nisi sibi indulgere, suisque brutalibus voluptatibus satisfacere. Hinc videmus huiusmodi homines libidinosos, neque de propria uxore, filisque curare. Cum tamen à Dei lege ista prohiberi videat, oritur aliquando in ipsius corde odium Dei, & quia huiusmodi prohibuit, & quia ipsum considerat suæ impuritatis ultorem. Septima, & octava, *amor presentis vite, & horror futuri sæculi*; qui etenim tanquam sus libidinis cæno volutatur, nunquam vellet senescere, nunquam mori, ne à suis voluptatibus separaretur. At quia noscitur se moriturum, & post mortem manere iudicium, hinc horrorem concipit futuri sæculi, & ex hoc quandoque oritur desperatio.

Præfatis octo internis luxuriæ filiabus, alia quatuor externæ adduntur: *Turpiloquium, scurrilitas, sermo ludicrus, & stultiloquium*. Cum igitur ex abundantia cordis os loquatur, addictus veneris, nimis sibi complacet de iis loqui, verbisque obsecris, ac spurcissimis æquivocis solet effari. At quia vitiosa lætitia plenus est, valdè delectatur etiam verbis scurrilibus, quæ non tam proximè venerea expriment; sicut etiam iocosis, & inanibus, cum non quarat nisi in hoc mundo delectari. Denique quia libido aciem mentis perturbat, obnubilat, obæcat, ideo sermones hominis libidinosi solent esse imprudentes, temerarii, nec longè à sermonibus stultorum.

Regula in praxi observanda.

I. Si Confessarius videat suum Pœnitentem in avaritiam propendere, primò ob oculos ponat quàm Deus hoc vitium odio habeat, ipsumque veluti omnium hominum scelestissimum habere, cum *Ecl. 10.* dicatur: *Avaro nihil est scelestius*. Et quidem odio non potest non habere eum, qui videtur divitias anteponeere Paradiso, quem nobis sanguine suo aperuit. Secundò ferid moneat citò in plurimas iniustitias, avaritiâ impellente, veluti necessarid precipitaturum, ac in praxi dignosci Avaros ordinariè sibi blandiri, quasi in suis negociis iustitiam non violaverint; & ita protrahunt usque ad mortem, absque eo quidd cogitent de restituendo, quod iniuste possident. Tertiò huiusmodi Pœnitentes moneat, ut sibi momentum mortis, à quo pendet aternitas, non rarè proponant; momentum, inquam, illud in quo omnes partas divitias cogentur deserere, simulque pro infano studio eas acquirendi beatitudinem amittere. Quartò in sacramentalem satisfactionem imponat, ut crebrò aliquid in elemosynam largiantur. Ubi animadvertat non expedire semel, vel bis cogere ad multum elargiendum, nam fortasse vel non parebunt, vel citò transibit remedium adversus ipsorum avaritiam. Satius est, si imponat illis, dum possint, crebrò parum aliquid pauperibus distribuere.

Quòd si huiusmodi Pœnitens avaritiæ addictus, erit Ecclesiasticus, turpius est in illo hoc vitium, & nunquam satis redarguendum. Crebrò intonet ipsum, quia Ecclesiasticum, pauperum patrem à Deo esse constitutum; ipsius bona, si beneficia possideat, pauperum esse patrimonia; ab ipso personas sæculares expectare exempla, unde dignoscant miserabilibus succurrendum; & non has terrenas, sed cœlestes divitias summo esse labore acquirendas. Commonefaciat denique, quòd si suos consanguineos, si aliàs sibi convenientia habeant, ditabit, iusto Dei iudicio miserabiliores evadent.

II. Dum Confessario sese luxuriosum præsentat, fiat infirmum quasi morbo insanabili laborantem

ad suos pedos habere. Nihilominus quia nullius desperanda est correctio, ideo videat huic tam infimo morbo remedia convenientia applicare. Primò removeat istum Pœnitentem à nimio cibo, & potu; non tamen jejunia, gravesque alias pœnalitates statim imponat, nam tunc fortasse perterrefactus huiusmodi respuet remedia. Oculorum libertatem refrænet, tam erga mulieres, quàm erga lascivas picturas. Proscribat libros etiam non lascivè de prophanis amoribus tractantes. Quàm maxime demum studeat illum removeere ab iis occasionibus, quæ ipsi causæ sunt labendi. Postquam verò huiusmodi cepit obtinere, potest deinde moderatas aliquas pœnitentias illi injungere, sicuti & quandoque aliquod jejunium. Secundò conetur quantum potest huiusmodi pœnitentem ita disponere, ut possit cum aliqua frequentia ad Pœnitentiæ, & Eucharistiæ Sacramenta accedere; nil enim ipsis efficacius ad libidinem è corde evellendam. Tertiò illi efficaciter commendat erga purissimam Dei Matrem intimum cordis affectum; uno etenim ore Sancti Patres ad carnis tentationes superandas, efficacissimum esse remedium affirmant. Hinc poterit pœnitenti præscribere inter alia piæ devotionis erga tantam Matrem officia, ut non rarè repetat: *Mater purissima, Mater castissima ora pro me*, & maxime dum ante aliquam ipsius Imaginem pertransit.

Duo alia remedia suadent vitæ christiænæ Magistri. Unum, ut Luxuriosus, ubicumque se celet, cogitet à Divinis oculis intueri. Aliud, quod sæpè cogitet sese veluti in extremis agentem; seu exanimem, scetidam, ac vermibus corrosam illam, cuius amore tantum delinquit.

C A P U T III.

De Ira, eisque Filiabus.

Q. I. Quid sit Ira, & quale peccatum.

R. Ira in præfenti definitur: *Vitium animæ inclinans ad appetitum vindictæ*.

Ea autem potest esse sine peccato, & cum peccato. Tunc ex genere suo est peccatum mortale, quando appetitur injusta vindicta, nam est contra Proximi Charitatem, & contra Iustitiam. Quòd si motus iræ ita præveniat rationem, ut impediatur advertentiam, poterit esse sine peccato, vel solum peccatum veniale propter imperfectionem deliberationis. Pariter non erit peccatum mortale, si modica vindicta appetatur. Ita solet Ira esse solum peccatum veniale, si solum sit ex parte modi peccaminosa, non verò ex parte objecti: ut si quis appetat justam vindictam, sed nihilominus inter-nè nimis exardeat, vel nimis eam externè patefaciat. Posset etiam esse peccatum mortale vel ratione scandali, ut si homo, maxime in Dignitate Ecclesiastica constitutus, immoderata iræ signa exhiberet; vel ratione præparationis animi, ut si quis irâ ita ebulliret, ut paratus esset etiam committere grave peccatum: *Lev. de Just. l. 4. cap. 4. d. 4. num. 24.*

Quòd si non appetatur injusta vindicta, sed solum iusta punitio, itemque non sit excessus in modo irascendi, ira nullam est peccatum; unde dicitur in Psalmis: *Irascimini & nolite peccare*. Immo potest quis meritorie irasci, ut dum Pater intra terminos rationis irascitur in defectus Filii, Magister in malum Discipulum, Superior in pravum Subditum &c. E contra peccare possunt omnes præfati, si, ut vitent turbationem, vel ut dicantur mites, benevoli &c. nimis sint indulgentes erga culpas aliorum: *D. Th. 2. 2. q. 158. a. 1.*

Q. II. Quæ sint Iræ Filiæ.

R. Ideo Ira inter vitia capitalia annumeratur, quia

quia ex ea plurima alia oriuntur. Prima ergo Iræ Filia est *Rixa*, quæ est contradictio in factis, dum scilicet aliqui ex ira, privata autoritate se percutiunt.

Secunda est *Indignatio*, cum nempe contemnitur ille, cui irascimur, considerando eum tanquam indignum, à quo tale quid patiamur. Facile pergit ad peccatum mortale, vel quia ipse contemptus proximi sit gravis; vel quia propter talem contemptum cum scandalo ab ipsius amicitia recedimus; vel quia ipsum contemnendo non salutamus; vel quia ratione talis contemptus nolumus proximo exhibere, quæ illi ex Iustitia, vel Charitate sunt debita.

Tertia Iræ Filia est *Tumor mentis*. Istud vitium valde affine est præcedenti, dicitur enim tumorem mentis habere, qui cum irascitur, se ipsum extollit, & alteri præfert. Facile pertrahit ad peccatum mortale, nam solet replere animum amarissimis cogitationibus, quibus diversæ viæ sese ulciscendi examinantur.

Quarta est *Clamor*, solet etenim iratus vocem nimis extollere, & plura inordinate, & confuse jaculare. Poterit id esse grave peccatum, si grave scandalum sequeretur; vel etiam nullum, puta si clamor fiat ex præscripto rationis, quia e. g. necessarius reputatur ad correctionem.

Altera Filia Iræ est *Contumelia*; nam homo iratus solet in proximos multas pronunciare contumelias. De contumelia agemus, dum sermo erit de detractioe. Modò sufficiat adnotare Contumeliam adversari honori, & tunc intervenit, quando quis in proximum profert verba injuriosa. Si illi obijciantur mala culpa, dicitur contumelia, ut si aliquis fur appelleretur. Si defectus poenæ, quibus quis à natura, vel alia ex causa laboret, dicitur convicium, ut dum quis claudus, vel luscus appellatur. Si obijciantur beneficia collata, dicitur improprium. Si obijciantur chachinnando mala culpa, vel poenæ ad aliquem parvipendendum, & ut rubore suffundatur, dicitur irrisio. Quidquid tamen sit, discrimen est solum in nomine. Illud advertendum, quod cum contumelia lædat honorem, qui est maximum hominum bonum, de se est peccatum mortale. Fieri potest vel veniale, vel nullum, si à Superiore in subditum, aliqua profertur contumelia, quia necessarium putat ad ipsius correctionem. Erit veniale, si leviter honor lædatur, si pronunciantur contumelie in mulierculas, & homunciones non curantes honorem; si item pronunciantur sine plena advertentia, ut multoties facere solent foeminarixantes; nam una adversus alteram, quidquid in buccam venit, evomit.

Altera Iræ Filia est *Maledictum*, quod est imprecatio, & exortatio mali in aliquem projecta sub ratione mali. Unde imprecatio, seu maledictum non est alicui malum imprecari, ut illi inde bonum obveniat. Sed de hoc, dum agemus de Charitate.

Ultima perniciosissima Iræ Filia est *Blasphemia*, quæ importat convicium in Deum, vel in Sanctos, & de hoc peccato differemus, explicando primum Decalogi præceptum.

Regula in praxi observanda.

Confessarius negligere non debet remedia procurando homine bilioso, & in iram facillè propente, ob maxima mala, quæ ex ira solent provenire. Primò ergo commendat illi orationis exercitium, ut eo mediante auxilia obtineat necessaria ad compescendam hanc inobedientem passionem. Secundò proponat ei exempla J. Christi, qui mitis erat, & humilis corde; ac proinde

mansuetissimè cum ipsis suis inimicis agebat, contamelis silentio respondebat, ac cum omnibus humaniter tractabat. Repræsentet tertiò, qua tolerantia Deus ipsius peccata compassus fuerit, dum poterat iustissima irâ multoties illum in infernum protrudere. Quartò, si suus Pœnitens ex levibus conjecturis iudicet alios multa dicere, vel facere in ipsius contemptum, demonstret facillimè, temerariè iudicando, posse peccare; adeoque illum removeat à talibus suspicionibus, quæ solent esse iræ, & rixarum fontes. Demum, admoneat animum iræ præoccupatum, multa temerè, & inconsideratè decernere, adeoque suspendendam esse rerum executionem, quousque ira omnino deservescat. Quòd si in aliis, multò magis in publicis personis necessaria est mansuetudo, ut animo pacato audiant, & ita iusta discernant. Inter publicas autem personas maxime Mansuetudine præfulgere debent Ecclesiastici, utpote quia in ipsis ira majoris est scandali occasio. Cum autem plura se offerant in excipiendis confessionibus, iram omnino à se removeant Confessarii, fortiter quidem satisfaciendo suo muneri, sed suaviter; Exemplo J. Christi, qui tam patienter se gerebat cum peccatoribus; ac misericordiâ, & mansuetudine illos ad pœnitentiam revocabat.

C A P U T IV.

De Gula, eisque Filiabus, & Ebrietate.

Q. I. Quid sit vitium Gulæ, & quale peccatum.

R. I. Gula est inordinata concupiscentia edendi. Hæc autem inordinatio ex *D. Th. 2. 2. q. 184. a. 4.* explicatur sequenti versiculo.

Præpropere, lautè, nimis, ardentè, studiosè.

Si ista inordinata edendi concupiscentia attendatur in ordine ad ipsum cibum, primò intervenit, si comedatur lautè, cibum nempe nimis pretiosus; secundò si studiosè, ut si quis velit cibos valde accuratè præparatos; tertiò si nimis, in quantitate excedendo. Si verò inordinatio concupiscentiæ consideretur respectu modi edendi, intervenit, si præveniat tempus edendi, & præpropere comedatur, vel si nimis ardentè, seu voraciter.

R. II. Vitium Gulæ de se non est nisi peccatum veniale, cum de sua natura non importet gravem deordinationem: *S. Th. 2. 2. q. 148. a. 4.* Nihilominus potest fieri mortale ratione perversæ intentionis, ut si quis adeo addictus sit delectationi ciborum, ut propter eam paratus sit legem Dei transgredi. Item potest fieri mortale, ratione gravis incommodi, ut si aliquis vel quantitate, vel qualitate ciborum graviter officeret suæ valetudini. Tale autem peccatum, ordinariè loquendo, non reputatur, ita comedere, ut sequatur vomitus. Tertiò mortale peccatum est carnis humanis vesci, ut communiter docent DD. cum *S. Thoma 2. 2. q. 142. a. 4. ad 3.* Ratio est quia à tali commestione valde abhorret natura rationalis, & de hoc peccato differemus, explicando primum Decalogi præceptum.

In extrema autem necessitate probabilius est licitum esse vesci carnis humanis, quod enim absolutè consideratum est contra naturam, multoties non est ab ea alienum in aliquibus circumstantiis. Ita licet sit à natura alienum sibi brachium amputare, non tamen est à natura alienum, dum est necessarium propter conservationem totius. Pari ergo ratione, quamvis humana natura abhorreat à commestione carnis humanæ, non tamen videtur irrationabile vesci carnis hominis.

nis mortui ad vitam conservandam: *Novar. in man. c. 22. n. 122. Tolet. in Sum. c. 60. Sanchez. l. 1. Moral. c. 18. n. 12.*

Q. II. An sit peccatum comedere, & bibere ob solam voluptatem.

R. In hac materia adest propositio damnata ab Innocentio XI. sub n. 8. quæ ita se habet: *Comedere, & bibere usque ad satietatem ob solam voluptatem, non est peccatum, modo non obsit valetudini, quia licet potest appetitus naturalis suis actibus frui.* Et quidem si attendantur illa verba damnata propositionis usque ad satietatem, statim apparet in tali comestione aliqua deordinatione, ex qua consurgat veniale peccatum. Unde S. Th. q. 14. de malo art. 1. ait: *Regula rationis hæc est, ut homo sumat cibum secundum quod convenit sustentationi nature, & bona habitudini hominis.* Videmus etiam eadem bruta à cibo immoderato abstinere, & comedere solum quantum expostit sustentatio.

Nihilominus negandum non est intervenire peccatum veniale, quamvis aliquis moderatè comedat, sed ad captandam voluptatem. Ratio est quia, homo debet operari ob finem suæ naturæ conformem, qualis non est voluptas, quæ communis est etiam Bestiis. Ulterius comestio à natura non ordinatur ad voluptatem, sed ad individui conservationem; unde apposuit delectationem in comedendo solum ut esset medium, quod nos alliceret ad ipsam comestionem. Comedere ergo ob solam voluptatem; semper est invertere ordinem rationis, & à natura intentum, adeoque semper erit peccatum. Videatur S. Th. 4. cont. Gent. c. 87. n. 7. Non per hoc tamen negotium intendi à natura aliquam delectationem in deambulatione, in ludo moderato, in venatu, in audiendo Musicam &c. ut docet etiam S. Thomas in 4. d. 49. q. 3. a. 4. q. 3. At inter has delectationes, & superiores, lata patet disparitas; nam istæ intentæ sunt à natura ad animum honestè relaxandum, & recreandum; unde vel ex parte operis, vel ex parte operantis tendere possunt in bonum finem. At natura in comestione, & potu non intendit delectationem, sed solum eam apposuit ut medium, ut ad comestionem alliceremur.

Q. III. Quid sit ebrietas, quale peccatum, & an aliquando sit licita.

R. I. Ebrietas est talis excessus in potu causæ voluptatis, ut omnino usus rationis auferatur. Cognoscitur autem completa ebrietas, si ebrius postmodum non meminerit quæ dixerit, fecerit, quomodo domum venerit, à quo deductus fuerit, quando ad cubitum ierit. Item plene ebrius reputatur, si quis postquam inordinatè bibit, fecit vel dixit sibi insolita; ut si præter morem familiam, & uxorem nimis turbavit, effatus est turpia, blasphemavit &c. cum aliis huiusmodi non solet ipse proferre &c. Quod si aliquis nequeat rectè incedere, & domus ei verti videatur, & nihilominus discernat inter bonum, & malum, licitum, & illicitum, non potest dici perfectè ebrius, quia non plene caret usu rationis, quamvis illam habeat aliquatenus perturbatam. Idem dicatur, si aliquis adhuc possit solita officia exequi, quamvis cum difficultate, seu vertigine. Videatur *Mascard. concl. 578.*

R. II. Perfecta ebrietas est peccatum mortale. Ita DD. communiter cum S. Thoma 2. 2. q. 150. a. 2. Ratio est quia, censetur magna deformitas, & magnum malum voluptatis causâ à se adimere usum rationis, quo nihil est in homine præstantius, & se reducere ad stoliditatem brutorum. Nec refert dicere etiam per somnum hominem usu rationis privati, nam somnus intenditur à

natura, utpote necessarius ad reparandas vires; natura verò abhorret ab ebrietate, quæ non solum rationem adimit, sed & ipsas vires sensitivas debilitat. Quod si ebrietas ex se est peccatum mortale, mortaliter quoque peccabit, qui alium iussu, aut consilio inducit ad ebrietatem, adeoque, & mortaliter peccat, qui se mutuo provocat ad bibendum, prævidentes in se, vel in altero sequuturam ebrietatem. Cæterum relinquere aliquem in libertate, ut usque ad ebrietatem bibat, absque eo quod ad ita bibendum ullo pacto inducatur, poterit excusari à gravi culpa, si fiat ex iusta causa; nam relinquere libertatem bibendi de sua natura est actio indifferens, & remota conducens ad ebrietatem, quæ proinde poterit ex iusta causa coonestari. Secus si talis causa non adsit, nam tunc saltem ex charitate tenemur alterius peccatum prævisum impedire.

R. III. Licitum est se inebriare, si ita necessarium sit ad recuperandam sanitatem, nam tunc intenditur à natura; & ita tunc datur etiam somniferum privans usu rationis: *Tolet. in Sum. cap. 61. Less. lib. 4. c. 3. dub. 4.* Secundò docet Lessius licitum esse se inebriare mortis vitandæ causâ, ut si aliquis velit se occidere, nisi æqualibus cyathis respondeam, usque dum me inebriem. Ratio ipsius est quia, si non est illicitum se privare aliquo membro ad salvandam vitam, ita nec videtur illicitum se eodem fine aliquo tempore privare usu rationis; sicut enim utrumque est per se illicitum, & nihilominus bene intendit natura abscissionem brachii, ut vita præservetur, ita & privationem usus rationis ad breve tempus propter eundem finem. Contrarium magis communiter docent Theologi: *Azor. Instit. Moral. l. 1. l. 7. c. 33. q. 5. Cajet. 2. 2. q. 150. art. 2. Fagnan. in cap. à crapula, de vit. & honest. Cler. n. 37.*

Idem Lessius dicit licitum esse inducere, & invitare ad ebrietatem aliquem meditantem gravissimum malum e. g. proditionem, ut ita à tali malo avertatur. Ipsius autem ratio est quia, licet minus malum suadere, ut majus avertatur. Verùm hæc ratio non satis convincit; nam licitum utique est suadere minus malum contentum in majori, quod aliquis facere decreverat; & ita volenti Petro farari centum, licitum est suadere, ut solummodo furetur decem; nam tunc non est suadere malum, sed tantum ut aliquis omittat partem mali, quod facere decreverat. At non videtur licitum suadere minus malum, quod aliquis non intenderat, nam tunc est vera inductio ad malum, & perpetratur solummodo ex alterius suasionem, cum alter neque formaliter, neque virtualiter illud facere decrevisset. In tali igitur casu licitum esset offerre vinum valens facilliter inebriare, quod ille non cognosceret; sicut etenim ille tunc in bibendo non peccaret, ita nec esset formaliter inducere ad malum, illud vinum offerendo; atque ita videtur licitum, dum necessarium sit ad magnum malum impediendum: *Laym. l. 3. sect. 4. n. 6.*

Q. IV. Quæ sint Filia: Gulæ.

R. Sequentes Filias Gulæ recenset D. Thomas 2. 2. q. 142. a. 6. Prima est *inepta lætitia*; hæc autem tunc intervenit, quando quis delectatur in re, quæ, attenta recta ratione, nullam deberet afferre delectationem. Vel si apta sit rationabiliter delectare, nihilominus in ea capienda delectatione aliquis nimis effunditur. Multò magis esset inepta lætitia, si quis post ingurgitatum cibum, & potum; promoveret ludos turpibus verbis, & factis; vel cum documento proximi, in quibus intervenire posse peccatum mortale advertit. S. Th. loc. cit. a. 3. Ad eandem ineptam lætitiâ pertinent dissolutæ choreæ, tripudia, motus lascivi, & indecori &c.

Secundâ gulæ Filia est *Scurrilitas*, immoderatio nempe in jociis & factetiis, aut studio alios ad risum commovendi. Quod si joci, & factetia non redundant in gravem Dei, Sanctorum, & Religionis injuriam, ut eveniret, si quis abuteretur indecenter ad scurrilia verbis S. Scripturæ, ceremoniis, aliisque ritibus Ecclesiæ, scurrilitas non erit peccatum mortale, dummodo tamen etiam removeatur gravis injuria proximi, vel gravis provocatio ad libidinem.

Tertia Filia est *Immunditia*. Hæc significat omnem impuritatem seu verborum, seu factorum, quæ oriri solet ex nimio cibo, & potu; sicut obscenitatem vomitus, & nocturnæ pollutionis, quæ contaminare solent animas helluonum, & potato- rum.

Quarta est *multiloquium*, effrænis nempe garulitas. Fieri potest peccatum mortale, si, ut evenire solet, post nimium cibum, & potum, gravia arcana revelentur; de absentibus graviter detra- hatur; de rebus sacris, & divinis temerè quis lo- quatur; vel si præfentes gravibus contumeliis afficiantur &c.

Quinta Filia gulæ est *hebetudo mentis*. Ex crapula igitur & ebrietate, quamvis penitus rationis usus non adimatur, homo reddi solet ineptus ad contemplationem veritatis, & ad omnia ea, quæ indigent luce rationis, & moderamine prudentiæ. Erat peccatum lethale, si quis se reddat impotentem ad consideranda spiritualia, dum ad id tenetur; ut si non posset discutere suam conscientiam, quando ad id teneretur. Item esset peccatum lethale, si quis nimio cibo, & potu se ad sua officia peragenda ineptum redderet, ut evenire potest in Medico, Advocato, Curato, Confessario &c.

Regula in praxi observanda.

I. Primò Confessarius quàm maximè redarguat Ecclesiasticos, nimio cibo, vel potu addictos; nam si id valde turpe est in secularibus, multò magis in Ecclesiasticis, qui mente devota debent *Spiritualibus Officiis insistere*, ut docet S. Thomas 2. 2. q. 139. a. 4. Hinc S. Canones crapulam, & ebrietatem omnino à Clericis intendunt remove- re, utpote quæ illos reddunt nimis despicibiles, ad suum officium peragendum ineptos, & quæ in causa sunt, ut Ecclesiasticæ functiones, & solemnitates irreverenter, & cum scandalo populi peragantur. Criminantur etiam provocaciones, quas dum in diebus Festis simul manducant, solent facere Ecclesiastici parum morigerati, ad bibendum; unde evenit videre aliquos aliorum sollicitatione ingurgitados, & ebrios. Videatur *Can. ante omnia d. 35. Can. nullus d. 44. & Can. quando eadem dist.* Demum audiatur Innoc. III. cap. à crapula Extr. de vit. & honest. Cler., ubi sic ait: *À crapula, & Ebrietate, omnes Clerici diligenter abstineant; unde vinum sibi temperent, & se vino. Nec ad bibendum quisquam incitetur, cum ebrietas & mentis inducat exilium, & libidinis provocet incentivum. Unde illum abusum penitus decernimus abolendum, quo in quibusdam partibus ad potus aequales suo modo se obligant potatores; & ille iudicio talium plus laudatur, qui plures inebriat, & calices fecundiores exhaurit. Si quis autem super his se culpabilem exhibuerit, nisi à superiori communitus satisfecerit, ab officio, vel beneficio suspendatur.*

II. Non facilis sit Confessarius in absolvendis iis, qui solent se inebriare. Experientia docet non facilè cavere ab hoc crimine, & promissa de abstinendo in posterum à nimio potu, facillimè deservari; unde semper remanet locus dubitandi de

sinceritate propositi hoc grave peccatum præca- vendi.

III. Sollicitus sit Confessarius in curando hoc morbo alias difficilis curationis. Representet primò quam contemptibilis reddatur ille homo, qui nimio vino addictus, ab omnibus consideratur ut ratione expoliatus, cui nemo fidat, & nullum ipsi committatur negotium: cum etenim de aliquo dici potest esse vino addictum, significatur virum esse, quem omnes subsannent, & ut nunquam fatis compotem sui vilipendant. Moneat etiam se ingurgitando, & per excessum bibendo, sibi mortem accelerare &c. At efficacius ab hoc vitio Pe- nitentem removebit, si ipsum inducere poterit ad meditanda exempla Christi, & SS. qui & verbis, & factis abstinentiam commendaverunt. Vitam Christianam oppositam esse debere vitæ Paganorum, qui continuò in deliciis vivere volebant; tam lautè corpus tractando, ipsum corpus ad æternos cruciatus destinare, utpote quia difficillimè sine peccato morietur; meminisse debere mortis, dum cibum sumere vult; sicuti & fellis J. Christi oblata, dum est bibiturus. Æternam Damna- torum sitim pariter mente revolvere assuescat, & Divitem illum, qui epulabatur quotidie splendide, non potuisse in Inferno unicum aquæ guttam ad fauces refrigerandas obtinere.

CAPUT ULTIMUM.

De Invidia, & Acedia.

Q. I. Quid sit Invidia, quale peccatum, & quotuplex.

R. I. Invidia ex S. Th. 2. 2. q. 36. a. 1. ita potest definiri: *Tristitia quæ quis dolet de bono alie- cius, non quatenus bonum ipsius est, sed quatenus videtur diminuire propriam excellentiam.*

Advertendum ergo est primò posse aliquem tris- tari de bono alterius, quatenus ex eo sibi timet aliquod malum inferendum; & hæc tristitia non est invidia, sed timor, seu effectus timoris. Quod si timeatur ex levi suspitione malum injustè infe- rendum, est peccatum, & quidem potest esse mor- tale, si consurgat iudicium temerarium in re gravi. Nullum autem erit peccatum tristari de bono alterius, ex quo rationabiliter quis timet grave malum sibi injustè inferendum, ut si quis in tali- bus circumstantiis tristetur de autoritate alteri collata. Sicuti enim posset quis tunc talem authoritatem illi auferre, ita & de ea licitè tristatur. Bene verò peccat si tristetur de bono alterius, dum sibi timet malum justè inferendum; sicuti si quis tristaretur de autoritate collata homini recto, à quo timeret propria vitia punienda.

Secundò potest quis tristari de bono alterius, non quia in eo sit, sed quatenus eo caret, & hæc tristitia dicitur æmulatio. Quod si ista æmulatio sit de bonis spiritualibus, ut dum quis tristatur non habere bona spiritualia, quæ in aliis videt, utique sancta est, unde dicitur 1. ad Cor. 12. *Æmulamini charismata meliora.* Si sit æmulatio de bonis temporalibus, sed sibi proportionatis, & necessariis, certè non est mala; & ita licitè quis tristatur non habere necessaria ad sui sustentationem, quæ videt alios habere. Non sine peccato autem veniali desiderantur bona temporalia nobis non proportionata, ut si quis tristaretur, quia non est Rex. Peccaret verò graviter, si ea desideraret quò finem graviter malum, vel si ex hoc motivo de ipsorum carentia tristaretur.

Tertiò potest quis tristari de bonis alterius, quatenus ea videt in homine indigno, & hæc dicitur *indignatio*. Quod si solum doleat præcisè quia sunt in homine indigno, & non ob alium ho-

honestum finem, est tristitia saltem venialiter mala, quia dolet de aliquo, quod non est malum culpæ, nec pœnæ; & ulterius videtur quodammodo arguere Deum, quasi Indigno non deberet bona temporalia tribuere. Quod si quis tristetur videndo bona tribui indignis, quia violatur Justitia, vel quia iis bonis in malum abutuntur, utique talis tristitia bona est, cum procedat ex amore Justitiæ, vel Charitatis. Ita possum etiam desiderare malum temporale peccatori, ut respiciat, sicut etiam ipsius mortem, si video alios malo exemplo, vel pravâ Doctrinâ inficere.

Quartò potest quis tristari de bono alterius, quia malum illi vult, & hoc est odium.

Si demum quis tristetur de bono alterius, ut est diminutivum propriæ excellentiæ confurgit peccatum Invidiæ. Hinc dici solet Invidiam esse inter æquales, æqualis enim non pati posse videtur alterum, ex boni allicujus consequitione, evadere majorem, & ipsum minoris habendum esse.

R. II. Invidia ex genere suo est peccatum mortale oppositum Charitati, nam tristatur de bono proximi, de quo gaudet charitas. Potest fieri veniale, si desit perfectus voluntatis consensus, ut si homo tristetur de bono æqualis, ex quodam motu fere subito, ita ut non detur perfecta advertentia, & perfectus consensus. Item erit veniale, si tristitia sit de re levi; & ita solent pueri in rebus levibus suis focis invidere: *Novar. cap. 23. n. 128.*

R. III. Invidia duplex est, alia humana, de qua jam dictum est, alia *fraterna Gratia*. Invidia fraternæ gratiæ est tristitia de bonis supernaturalibus proximi, & id non solum quatenus sunt bona proximi, sed etiam quatenus inferunt augmentum Gratia, & sic non est sine injuria Spiritûs S., qui in suis operibus gloriatur. Hinc hujusmodi peccatum, de quo agit *S. Th. 2. 2. q. 34. a. 2.*, dicitur peccatum in Spiritum S., & differt specie ab invidia humana. Hujusmodi invidia nunquam est peccatum leve, quia non potest dari tristitia quod Creaturis bona divina communicentur sine gravi Dei injuria. Solummodo levis esse potest ex defectu pleni consensus.

Q. II. Quæ sint Filiæ Invidiæ.

R. Invidus primò solet querere diminutionem gloriæ alterius; & si illam minuere conetur in occulto, ex invidia oritur *suffuratio*; si verò manifestè *Detractio*. Post has filias aliæ duæ nascuntur, nempe *exultatio in adversis proximi*, si potuit illius gloriâ minuere; seu *afflictio in prosperis*, si proximi bona, seu gloriâ imminuere non potuit; & ita non solum tristatur de bono proximi, quatenus est propriæ excellentiæ diminutivum, in quo propriè consistit invidia, sed etiam quatenus nollet in proximo bonum esse. Ex his demum confurgit *odium*, sicut enim ex bono, quod delectat, oritur amor, ita ex tristitia boni alterius *odium*. Videtur *S. Th. 2. 2. q. 36. a. 4. ad 3.*

Q. III. Quæ sit Acedia, & quale peccatum.

R. I. Acedia ex *S. Th. 2. 2. q. 35. a. 1.* ita definitur potest: *Tristitia de bono divino, seu spirituali, in quantum ad hominem attinet*. Si quis ergo tristetur de bono divino quatenus in Deo est, vel quatenus ipsius attributa manifestantur, non peccat peccato Acediæ, sed odii Dei; si etenim diligeret Deum, gauderet de bonis ipsius, & de Divinæ Gloriæ manifestatione. Si verò quis tristetur de bono divino, seu spirituali, quatenus est in proximo, oritur aliud peccatum oppositum charitati, quod dicitur Invidia fraternæ gratiæ, de qua supra dictum est. Denique si quis tristetur de bono spirituali, & divino, quatenus ad ipsum pertinet, quasi nollet se esse capacem talis boni, confurgit peccatum Acediæ. Ita hac culpa peccaret, qui tristaretur de beatitudine, de Sacra-

mentis, divinis præceptis, aliisque bonis spiritualibus, quasi nollet ad ipsum pertinere. Est verò notandum ex *S. Th. 2. 2. q. 35.* hujusmodi acediam esse de bonis spiritualibus, quæ teneantur nobis comparare; unde non peccaret hoc peccato, qui tristaretur in adimplendo opera virtutis, ad quæ aliàs non tenetur.

Hujusmodi Acedia oriri solet ex nimio affectu ad res temporales, & delectationes hujus mundi, sicuti ex terrore laborum, quibus spiritualia sunt comparanda; qui terror nascitur eo quod amittatur gustus rerum spiritualium, eo enim perditur, statim omnis res fit laboriosa.

R. II. Acedia ex genere suo est peccatum mortale, utpote opposita Charitati, qua unusquisque tenetur se propter Deum diligere, adeoque gaudere de bono spirituali, quod ad se pertinet, cum per illud ad Deum ordinetur. Potest esse peccatum veniale; si tristitia sit in parte sensitiva, vel in voluntate, sed taliter ut non adfuerit plenus consensus, seu advertentia. Ita esse poterit peccatum veniale, si non contrister de bono spirituali, sed de aliqua ipsius circumstantia; ut quod jejunandum sit tali die, orandum tali hora &c.

Q. Quæ sint Filiæ Acediæ.

R. Prima Acediæ filia est *Malitia*. Hæc importat quoddam odium, seu detestationem bonorum spiritualium, vel quia aliquis vellet ea non esse; vel quia pœnitet bene fecisse; vel quia contemnit Dei beneficia, dolens fuisse natum, cognovisse Christum &c. Hinc homines acediosi non solum solent irridere homines pios, sed ipsa opera pietatis, virtutum exercitia &c.

Secunda Filia est *Rancor*, indignatio nempe in homines, qui exhortationibus, increpationibus & c. nituntur nos impellere ad bene agendum, & ad salutem consequendam. Potest esse peccatum veniale, nisi conjugatur cum odio, quo grave malum illis desideretur.

Tertia est *Puillanimitas*; hæc autem tunc datur quando quis ex animi abiectione, & dissidentia suarum virium, aggredi non vult executionem divinarum consiliorum, & quæ perfectionis sunt. Hæc est ex se peccatum veniale.

Quarta *Desperatio*. Tunc autem intervenit, quando aliquis ultimum finem consequitur desperat. Ex hoc autem sequitur abjicere omnem curam suæ salutis, vel perterritus Dei Judicantis severitate; vel ex arcano Divinæ prædestinationis; vel gravitate suorum delictorum. De sua natura est peccatum mortale.

Quinta est *Torpor*, quedam nempe dejectio animi, qua negligitur præceptorum observantia, vel solummodo perfunctoriè adimpletur. De se est peccatum mortale.

Ultima Acediæ Filia est *Evagatio Mentis*. caret proinde Acediosus ea attentione, quæ adhibenda est in exercendis rebus spiritualibus, & si eveniat in iis, quæ recitanda sunt de præcepto, erit peccatum grave. Interventit etiam in acedioso *Evagatio mentis* propter motus animi inquieti, nihil quiescentis in rebus spiritualibus, unde in externis quærit delectationem; at quia ibi eam satis reperire non potest, nequit in uno loco consistere, vel in aliquare quiescere.

Regula in praxi observanda.

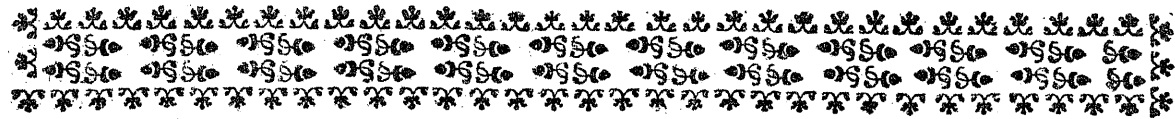
I. Cum Invidia sit Superbiæ foetus, ex nimio etenim amore propriæ excellentiæ oritur tristitia alienæ felicitatis, qua nos minui timemus; hinc Confessarius si invidiæ radices velit expellere, removeat à suo Pœnitente superbiâ. Hoc etiam facere potest demonstrando ab invidia plus dejecti, quàm à quibuscumque aliorum bonis, cum pudeat

no-

nobilem, & excessum animum hoc vilissimo vitio inquinari. Descendat deinde ad invidiæ crimen, explicandum. Demonstret, ipsum proprium Diaboli esse; nam è Paradiso hominem exturbavit, quia ferre non poterat hominem esse ad infinitam dignitatem promovendum; quapropter ait Sapiens: *Invidia Diaboli mors intravit in orbem Terrarum. Sap. 2.* Considerare faciat, invidum quasi dolere de Divina Bonitate, cum videatur nolle omnes respicere, sed solummodo seipsum: Item videtur optare destructionem illius societatis, quam habent fideles inter seipfos, quatenus sunt unius Dei Patris, & unius Matris Ecclesiæ Filii. Si enim omnes, ut ex eodem Patre, ac eadem Matre veluti progeniti considerentur, nullatenus displiceret quæcumque ipsorum felicitas. Offendere etiam potest, bona temporalia aliis non esse invidenda, utpote quæ non possint hominem satere felicem, immò occasio esse possunt æternæ damnationis; à Christiano solummodo eterna exoptanda, & quaerenda.

Dicat demum, virtutes, quæ in aliis videntur, esse nobis debere incitamenta ad eas assequendas, non invidiæ irritamentum. Prorsus gaudendum esse, quia si non possumus habere temporalia, quæ videmus in proximis, divina favente Gratia, possumus acquirere Spiritualia, quæ in ipsis conspicimus; atque ita aliquando cum ipsis esse Cives Sanctorum, & Dei Domesticos.

II. Debet conari quantum potest Confessarius, ut Acediosus affuecat Meditationi bonorum spiritualium, & lectioni Sacrorum librorum; ut enim observat *S. Thomas 2. 2. q. 35. a. 1. ad 4.* quantum magis de iis cogitatur, gratiosa redduntur, & ex hoc cessat Acedia. Suadeat illi orationis exercitium, ac mente revolvere Mytheria vitæ, & mortis Christi; si etenim aliquantisper agonaverit quanto amore, & studio Salvator nostram salutem quaerit; pudebit utique suæ oscitantia, & negligentia in acquirendis bonis spiritualibus. Animadvertere item faciat acedioso non esse condignas passionibus hujus temporis ad futuram gloriam, qua revelabitur in nobis, ut ait Apostolus ad Rom. 8. potuisse Deum velle, ut per inexplicabilia tormenta Beatitudinem assequeremur, in quo etiam casu non nisi summè Misericordem, & Benigum sese ostendisset; at nihilominus tam erga nos bonum esse, ut facile possimus esse Beatos, si excusâ socordia aliquid laboris pati voluerimus pro eodem Deo assequendo. In memoriam demum revocet, quantum doloris experiatur in puncto mortis Acediosus, dum considerat, quod tempus non erit amplius; & interim propter tanti temporis abusum, solum sibi superesse suppliciorum æternitatem: *Ardeandum ergo modo igne Charitatis, ne ardeamus igne, quo arsurus sunt Damones*, ait *S. August. Serm. 234. de Diversis.*

TRACTATUS III. DE LEGIBUS.

HOMO quidem, ut rectè suam Vitam instituat, primò considerare debet internam suarum operationum regulam, id est, Conscientiam. At quia Respublica nullatenus sustineri poterat, nisi Legibus, quæ agenda, quæ vitanda, omnibus præscriptum fuisset; hinc est, necessariam etiam fuisse hanc externam regulam, quæ in Legibus consistit, & quam attendentes homines, partes boni Civis possent adimplere. Legum proinde finis fuit effrænata cupiditatem, sui prodigam, pacis æmulam, matrem litium, materiam jurgiorum reprimere, ut dicitur in Proæmio Decretalium; vel hominem informare, ut honestè vivat, alterum non lædat, jus suum unicuique tribuat, ut ibidem etiam asseritur, & notatur *S. Juris Instit. de just. & jur.* Omnia igitur, quæ ad Leges spectant in præsentem explicare, quantum satis erit, conabor.

QUÆSTIO PRIMA.

De Lege in Communi.

CAPUT PRIMUM.

Quid sit Lex, & qua ipsius Conditiones.

Q. I. QUID sit Lex.
R. Lex, vel ita dicta est à delectu, quia est lecta norma vivendi: *Au- th. 99. nov. Test. apud S. Aug. q. 15.* vel à ligando, quia ligat, & obligat Subditos ad sui observantiam: *S. Th. 1. 2. q. 90. a. 1.* vel à legendo, quia lex scribi solet, & publicè proponi ut legatur: *Isidor. lib. 5. Etymol. c. 3.* Ea autem potest ex doctrina *D. Th. 1. 2. q. 90. a. 4.* ita definiri. *Recta ratio agendorum, à publica potestate proposita Communitati, cum voluntate illam perpetuè obligandi.* Dicitur *recta ratio agendorum*, nam cum lex dirigat actiones humanas, vel ad bonè agendum, vel ad retrahendum à malo, utique esse non potest in iis regula, nisi procederet à recta ratione. Oportet autem à publica potestate proponi, aliàs, cum non esset ab habente jurisdictionem, non haberet vim obligandi. Item respicere debet *Communitatem*, aliàs non ordinaretur ad bonum commune, quod intendere debet Lex, cum non pro particularibus, sed pro omnibus promulgetur. Debet denique Legislator habere animum obligandi, aliàs non esset Lex, sed Consilium, vel Beneplacitum Principis. Insuper intentio obligandi debet esse perpetua, hoc est, quòd duret lex usquedum superveniat justa causa illam revocandi; cum etenim respiciat bonum commune, conveniens est semper perseverare.

Hic etiam observare est, quòd aliquando lex vocatur *Jus*, quatenus decernit quòd justum est; aliquando vocatur *Constitutio*, quia procedit ex consilio plurium, aliquid statuentium; aliquando verò *Statutum*, ob solidam deliberationem, qua-

fancitur: & hoc nomen propriè convenit illis legibus, quæ non sunt à Principe supremo, ut sunt statuta Oppidorum.

Q. II. Quas conditiones Lex debeat habere.

R. I. Conditiones necessariæ ad valorem legis sunt sequentes. Prima est, ut sit *honestæ, & justæ.* Dicitur *honestæ*, quia congruere debet Religioni; *justæ* verò, quatenus respicere debet, ut jus proximi illatum servetur. Hinc justitia legis exposcit ut omnes obliget, nisi pro aliquo militet ratio particularis, qua à legis obligatione sit excipiendus. Item exposcit ut servetur æqualitas proportionis, imponendo e. g. onera juxta cujuscumque vires, & facultates; neque enim justa esset lex, quæ æquè, in solvendo tributa, gravaret divites, & pauperes.

Alia legis conditio est, ut sit *possibilis*; impossibilium etenim nulla obligatio: *Reg. 6. jur. in 6.* Et quia debet esse accomodata hominum viribus, debet esse etiam moraliter possibilis, hoc est, non debet esse nimium difficilis. Hinc *can. 2. dist. 4.* ubi ex *S. Isidoro* recensentur conditiones legis, requiritur etiam ut lex sit *secundum naturam*; nempe secundum quòd dicitur naturalis ratio se accomodans modo humano operandi; sicuti etiam *secundum Patriæ consuetudinem*, nam Patriæ consuetudo reddit Legis observantiam faciliorem. Non per hoc tamen negatur, non debere legibus pravæ consuetudines eliminari; id enim exposcit recta ratio agendorum, in qua lex consistit; sed solum innuitur, leges debere cum rationabilibus consuetudinibus concordare; tum quia ita facilius redditur illarum observantia; tum quia & ipsæ possunt vim legis obtinere: *leg. de quibus ff. de legib.* Ad reddendam faciliorem legum observantiam vult *Isidorus*, accomodandas etiam esse loco & temporis, ut præscribitur pariter *can. regula, & can. necess. est dist. 29.* Et quidem quòd alicubi videtur impossibi-

le,

le, non ita alio in loco apparet; sicut etiam juxta diversitatem temporum, legum observantia facilius redditur, vel difficilius.

Altera legis conditio est, quòd sit *necessaria, & utilis.* Tunc est necessaria, quando convenit novam legem ferre ad remotionem malorum, quæ frequenter accidunt; nam quæ raro satis accidunt, contemnuntur à Legislatoribus; *leg. nam ad ea ff. de legib. & de facto nimis grave esset Communitati, ac nimis leges multiplicarentur, si pro quocumque malo, quòd accideret, nova lex promulgaretur.* Tunc verò lex dicitur *utilis*, quando ex ea notabile bonum derivatur.

Denique lex pro *nullo privato commodo, sed pro communi civium utilitate debet esse conscripta.* Hæc conditio patet etiam ex ipsa definitione legis; nam lex Communitatem respicit: *leg. 1. & 2. ff. de leg. adeoque & commune bonum per se respicere debet.* Ex hoc tamen secundariò, & consecutivè bene potest resultare privatum commodum Civium. Quando Constitutio respicit privatum commodum alicujus, non lex, sed privilegium esse censetur: *can. privilegia dist. 3.* Sine præfatis conditionibus vera lex non datur.

R. II. Altera conditio legum, sed non necessaria ad ipsarum valorem, asseritur ex *S. Isidoro cit. can. 2. dist. 4.*, ut scilicet sit *manifestæ, ne per obscuritatem in captationem contineat*, quòd etiam dicitur *cap. Abbate de v. signif.* Et certè, si lex sit obscura, potest captiosè, & malè interpretari; & ita nocumentum ex lege potest provenire. Cæterum quamvis lex non sit ita manifesta, non caret robore, & valore.

Q. III. In quo lex differat à Præcepto.

R. Plura dantur discrimina inter legem, & præceptum. Primum est, quòd lex immediatè afficit locum, seu territorium Legislatoris, & inde transit in subditos ibidem existentibus: Præceptum verò immediatè afficit personas, easque adhæret: *Suar. 2. 1. de Cons. disp. 5. sect. 5. num. 14. Laym. l. 1. tr. 4. c. 1. num. 2.* Hinc lex non obligat Civis absentes, *cap. ult. de constit. in 6.* Præceptum verò ubique obligat subditos, ut patet in præceptis Superiorum. Secundò præceptum respicit personas singulares, & cum eis solet extinguì; lex verò, cum imponatur toti Communitati propter publicum ipsius bonum, non extinguitur, sed transit ad futuros. Non nego tamen, quòd si Legislator præciperet generaliter aliquod ad dies vitæ suæ, non transiret etiam ad alios, quousque iste Legislator viveret. Tertio præceptum expirat morte præcipientis, vel cessante ipsius officio; nam tunc cessat ipsius jurisdictionis, à qua præceptum vim obtinet. Lex verò, ut dictum est supra, nunquam expirat nisi revocetur, vel abrogetur: *Sanch. l. 8. de Matr. d. 28. num. 47.*

Hic tamen non desinam adnotare, alio modo loquendum esse de mandato, quò à superiore conferitur jurisdictionis alicui inferiori; alio modo de mandato ab homine, seu simplici præcepto de aliqua re faciendâ, vel omittendâ. Primum mandatum, quamvis expirat morte Mandantis, re integra: *cap. licet 30. de Offic. Deleg.*, non tamen re non integra: *cap. relatum 19. & cap. gratum 20. de offic. Deleg.* Hinc Judex, qui jam incæpit de aliqua causa cognoscere, potest proseguì, quamvis moriatur Superior, à quo habuit jurisdictionem. Secundum verò mandatum expirat morte præcipientis ob etiam re non integrâ; nam tunc extincta illius jurisdictione, non potest obligare ad aliquid faciendum, vel omittendum: *Sanch. cit.*

Q. IV. Qui sint actus Legis.

R. Primus actus legis est præcipere, nam lex provenit ab habente publicam potestatem in subditos, & illius effectus est obligare: actus autem, qui præcipiuntur, debent esse boni. Secundus actus est

prohibere actus malos. Tertius autem actus legis est permittere actiones indifferentes. Ut autem lex est permissiva respectu alicujus potest esse obligatoria. Sic lex permittit læso ultra dimidium, ut possit agere ad rescissionem contractus, quæ tamen lex respectu Judicis est obligatoria. Alter actus legis est punire, ut retrahat homines ab actibus malis. Porro leges his actibus intendunt facere homines bonos, proportionatè ad ipsas leges. Lex proinde Evangelica intendit facere homines filios Dei adoptivos, adeoque etiam internè bonos. Lex naturalis vult, ut homo acquirat virtutes morales, naturæ humanæ commensuratas, & ut bonus sit etiam in ordine ad alios. Lex Ecclesiastica intendit facere homines bonos Ecclesiæ Ministròs. Lex civilis bonos Civis, præstando, quæ ordinata sunt ad pacem Reipublicæ.

Regula in praxi observanda.

I. Ex ea conditione Legis, quòd sit *justa*, potest aliquando Confessarius aliquem deobligare à legum observantia; quamvis enim præsumi non possit intentionem Legislatorum fuisse legem injustam promulgare; id tamen potest accidere maxime ex aliquo errore facti. Si e. g. taxent pretium rerum, unde subditi nullum, vel fere nullum lucrum reportent ad vitam sustentandam pro sua conditione, talis lex, utpote injusta, in foro conscientie non est attendenda. Demum etiam adesse legem, qua prohibeantur ab exercitio alicujus artis omnes pro illius exercitio publicè non approbati: certè non teneretur ab illo exercitio cessare, qui non esset approbatus, si non haberet modum approbationem obtinendi; & aliundè exercitium artis esset omnino illi necessarium ad se suosque sustentandos. In tali casu saltem ex epikeja judicandum erat respectu illius legem locum non habere.

Quòd dictum est de lege, quando universaliter judicatur injusta, vel in aliquo casu particulari, idem dicendum est, quando non esset moraliter possibilis; eo maxime, quòd si non sit moraliter possibilis, neque etiam est justa.

CAPUT II.

De Multiplici Divisione Legis.

Q. I. Quotplex sit lex.

R. Lex, seu Jus primò dividitur in æternum, naturale, & positivum: *S. Th. 1. 2. q. 91. a. 1.* Lex positiva subdividitur in Legem Divinam, & Humanam. Divina dividitur in legem veterem, & novam. Humana in Jus gentium, Ecclesiasticum, & Civile.

Q. II. Quid sit Lex Æterna.

R. I. Lex æterna primò sumitur pro ea ratione Divinæ Sapientiæ, qua omnes Creaturas dirigit in suum finem: *S. Th. 1. 2. q. 93. a. 1.* Hoc modo sumpta, competere potest etiam Creaturis irrationalibus, unde *Psal. 148.* generaliter dicitur: *Præceptum posuit, & non prateribit.* Potest propterea dici lex æterna, respectu earundem Creaturarum, ea Divinæ Sapientiæ ratio, qua ipsi præscribit modum naturalem, & necessarium agendi, secundum quòd disposuit æternus Legislator pro recto ordine universi; atque ipsæ Creaturæ, ita agendo, in lata quadam significatione, dicuntur obedire suo Conditori.

R. II. Lex æterna strictè sumpta, prout nempe respicit creaturas rationales, potest ita definiri: *Actus divinus Mentis, quo Deus concipit quasdam regulas necessarias, & practicas, cum voluntate obligandi Creaturas rationales ad illarum observantiam.*

E 2

Hæc

Hæc definitio primò continet aſum intellectus, nam in eo ordinante, & diſponente conſiſtit ratio generica legis. Inſuper additur: voluntas obligandi: creaturas rationales; cum proprium ſit legis præſcribere ejus obſervantiam; & per hoc lex æterna diſtinguitur à Providentia; nam quamvis ipſa etiam ordinet, & diſponat res in ſuum finem, nihilominus non inducit obligationem rebus in finem ordinatis. Regulæ autem divinæ Mentis, quibus intendit rationalem Creaturam obligare, ſunt penitus immutabiles; ut Deum eſſe colendum: Parentes honorandos: Superioribus obediendum: nulli injuriam irrogandam, & ſimiles. Lex æterna ita accepta, non ſolum talis dicitur, quia ab æterno exiſtit in mente divina, ſed etiam quia tales regulæ, & veritates prædicæ ſunt invariabiles, & æternæ veritatis.

Ab hac lege æterna cæteræ derivantur; ideo enim e. g. lex naturalis nobis ingenta diſtat Deum eſſe colendum, Superioribus obediendum &c. quia eſt quædam participatio Divinis Luminis, ſeu legis Eternæ, quæ præminet in mente divina. Ut autem tales veritates ſe tenent ex parte Divini Intellectus, dicuntur *Lex Æterna*; prout verò diſtantur nobis lumine naturali, dicuntur *Lex naturalis*. Leges Poſitivæ Divinæ circa Dei cultum, & obſequium, quæ continebantur in Veteri, & modò habentur in nova Lege quoad Fidem, Sacrificium, Sacramenta &c. omnes originem trahunt ab illa Lege Æterna: *Deus eſt colendus, Deo eſt obediendum*. Tot Leges divinæ & humane reſpicientes juſtitiam, & bonum Republicæ regimem &c. ab illa derivantur regula Legis æternæ: *nullus injuriæ eſt afficiendus*. Quotquot demum fuerunt & exituræ ſunt leges juſte poſitivæ, omnes ſunt effectus illius æternæ regulæ: *Superioribus eſt obediendum*.

Q. III. Quid ſit lex naturalis.

R. Jus, ſive Lex naturalis non conſtituta fuit ab alicujus Legislatoris voluntate, ſed eſt lumen rationis manifeſtativum Legis æternæ, alicujus boni præcipientis, vel mali prohibentis. Cum igitur homo nequeat ſibi ipſi legem imponere, in tantum lege naturali obligatur; in quantum eſt manifeſtatio Legis æternæ, quæ cum ſit manifeſtativa boni faciendi, & mali vitandi, ſimulque præceptiva, habet iſdem conditionibus de jure naturali participare: *D. Th. 1. 2. q. 91. a. 1. Suar. 1. 2. de Leg. c. 5. & 6.* Hanc Legem naturalem exprimitur ea verba *psal. 4. Quis oſtendit nobis bonam Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine*. Ad eam etiam indicandam Apoſtolus *ad Rom. 2.* ait: *Gentes, quæ Legem non habent, naturaliter ea, quæ Legis ſunt, faciunt, oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis, teſtimonium reddente illis conſcientiâ ipſorum*.

Porro jus naturale dupliciter poteſt conſiderari, & prout reſpicit hominem ordinatum in finem ſupernaturalem, & prout reſpicit hominem in ſtatu pure naturæ. Juxta hanc conſiderationem non ſe extendit ad opera ſupernaturalia; nam hoc modo habet pro ſua regula ſolum lumen rationis naturalis, quæ reſpicit objecta merè naturalia. Ut verò reſpicit hominem ordinatum in finem ſupernaturalem, extenditur etiam ad objecta ſupernaturalia; prout enim homo conſideratur in tali ſtatu, habet connaturale lumen Fidei, quo cognoscit plura opera ſupernaturalia convenientia tali ſtatu, à Deo, ut Authore ſupernaturali impoſita.

Eadem autem lex naturalis non ſolum continet principia univerſaliſſima præctica, lumine naturæ nota, ut *Bonum eſſe faciendum: Malum eſſe vitandum: Deum eſſe colendum: Parentes honorandos: Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris &c.* ſed etiam omnia ea, quæ habent evidenter honeſtatem mo-

ralem, ſive quæ per evidentem, & neceſſariam conſequentiam ab iſdem univerſaliſſimis principiis inferuntur. Cum etenim hæc omnia continent neceſſariam, & immutabilem veritatem, neceſſe eſt pertinere ad jus naturale in ſe neceſſarium, & immutabile. Hinc pertinent ad legem naturalem omnia præcepta Decalogi; nam poſitivis univerſaliſſimis principiis, ſtatim conſtat faciendæ eſſe ea, quæ præcipiunt, & omittendæ quæ prohibent. Præcepto autem naturali colendi Deum, additum eſt tempus & modus de jure poſitivo, ut nempe colatur die feſto, & præcipuè auditione Sacri.

Quod ſi quærat an Jus naturale poſſit invincibiliter ignorari, diſtinguendum eſt. Prima univerſaliſſima principia ſtatim tam clare patent, ut ne brevi tempore poſſint ignorari; ſicuti conſtabit ea conſideranti. Ea quæ proximè & facile ex iſdem deducuntur, ad ſummum per breve tempus ignorari poterunt ab aliquo valde rudi; & ita difficile eſt quod ex illo univerſaliſſimo principio, quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris, non ſtatim unuſquiſque inferat, nulli eſſe nocendum. Ea verò, quæ non ita proximè, & diſcurſu non ita facile ex iſdem principiis deducuntur, bene poſſunt à pluribus invincibiliter ignorari. Exemplificat id S. Thomas 1. 2. q. 94. a. 4. in eo, qui habet alterius depoſitum; quamvis enim ex illo principio *non eſt furandum*, ſtatim quis cognoscat eſſe reddendum; nihilominus bene poteſt ignorare, an ſit reddendum in hac, vel in illa circumſtantia, e. g. ſi redditio futura ſit domino damnosa, ſi ipſi reſtituenti, &c.

Q. IV. Quid ſit Jus poſitivum.

R. Jus merè poſitivum eſt illud, quod imponitur ex libera voluntate Dei, vel hominis, adeoque non exigit intrinſecè objectum, quod præcipiendum vel prohibendum ſit, ſed hoc eſt ex pura voluntate Legislatoris præcipientis, vel prohibentis, quæ à jure naturali nec ſunt præcepta, nec prohibita. Hinc quæ jure merè poſitivo prohibentur, non ſunt mala per ſe, ſed mala quia prohibita, ut conſtat de prohibitione edendi pomum in Paradifo, vel carnes in Quadrageſima. Hac ratione jus merè poſitivum diſſert à jure naturali, quod cum prohibeat aliquid juxta exigentiam objecti, ſi aliquid prohibet, ideo prohibet, quia malum eſt. Ex quo aliud oritur diſcrimen inter jus naturale, & poſitivum; quod ſcilicet jus naturale eſt invariabile; nam cum præcipiat, & prohibeat juxta exigentiam objecti, non poteſt non ſemper præcipere bonum, quod non eſt de puro conſilio, ſicut non poteſt non ſemper prohibere id, quod malum eſt. Jus verò poſitivum, cum deſcendat ex libera Legislatoris voluntate, juxta diverſitatem temporum, locorum, perſonarum, & exigentiam aliarum circumſtantiarum: *can. ſciendum, & ſeqq. diſt. 29.* ſæpe varietati ſubeſt. Advertendum tamen hic eſt, quod dum dixi jus naturale eſſe invariabile, intellexi de jure naturali præceptivo, & prohibitivo, non verò de iis, quæ permittebantur jure naturali, & poſtea variata ſunt. Ita jus naturale permittebat omnia eſſe communia, quod tamen jure gentium deinde fuit variatum.

Advertendum etiam, quod in reſponſione loquutus ſum de jure merè poſitivo, dum dixi pendere à libera Legislatoris voluntate, & verſari circa ea, quæ ex jure naturali non cadunt nec ſub præcepto, nec ſub prohibitione. Nil igitur obſtat, quòd etiam id, quod jure naturali præcipitur, vel prohibetur, non ſit etiam jure poſitivo prohibitum, ut conſtat de furto. Verùm hujusmodi leges non ſunt merè poſitivæ.

Q. V. Quid ſit Lex Divina Veteri.

R. Cum ſuprà dixerimus legem poſitivam divi-

di in Divinam, & humanam, & illam in Veterem, & Novam, convenit hic ſingulas explicare.

Lex vetus igitur, quæ habuit Deum Authorem, Angelorum miniſterio tradita fuit Moyſi, & ab ipſo promulgata medio ſerè tempore inter creationem Mundi, & Chriſti Incarnationem. Continebat præcepta in triplici differentia. Prima erant moralia, ad honeſtatem ſcilicet morum inducendam, & quidem non ſolum naturalem, ſed etiam ſupernaturalem; ad eam etenim conveniebat homines inſtruire, ſuppoſita ipſorum elevatione ad ordinem ſupernaturalem. Hæc præcepta fuerunt decem, unde derivatum eſt nomen Decalogi; & cum fuerint in duabus tabulis lapideis deſcripta, bene poſſumus credere tria prima præcepta ad Deum ſpectantia in prima tabula fuiſſe deſcripta, cætera verò, ad proximum pertinentia, in ſecunda. Quamvis autem hæc præcepta ſpectent ad jus naturæ, congruum fuit etiam lege poſitivâ divinâ promulgari; nam facile ex hominum depravatione plures errores in jus naturæ derivarent, niſi ipſius præcepta etiam poſitivâ lege ſub oculis habuiſſent.

Alia præcepta erant cæremonialia, quæ primò reſpiciebant ſacrificia, quomodo ſcilicet erant faciendæ: ſecundò reſpiciebant Sacramenta, quibus continebatur modus conſecrandi Miniſtros in Dei cultum; tertio reſpiciebant ſacra, quæ nempe deſervire debebant ad divinum cultum, ut Tabernaculum, vaſa &c. quartò reſpiciebant obſervantiam, inſtitutiones nempe perſonales illius populi in cibis, veſtibus, corporali munditia &c. *D. Th. 1. 2. q. 101. a. 4.*

Alia demum præcepta erant judicialia, quibus perſcribatur certus modus juſtitia, vel Principis ad Subditos, & è contra; vel Subditorum inter ſe; vel Subditorum in ordine ad externos, & alienigenas; vel denique inter Familias, ut inter Virum, & Uxorem, Parentes, & Filios, Dominos, & Servos: *S. Th. q. 104. a. 4.*

Hæc Lex Veteri, quæ tantum fuit Hebræis promulgata, adeoque quæ ipſos tantum obligavit, abrogata fuit Chriſti morte, nam tunc ceſſarunt omnes figuræ, quæ continebantur in veteri Lege; & promidè dicendum eſt ſucceſſiſſe Novam, quæ continet earum adimpletionem in Paſſione, Morte, Sacerdotio, & Reſurrectione Chriſti. Quamvis tamen tunc dici deberet mortua, non tamen ſtatim evaſit mortifera; hoc eſt, peccaminosa illius obſervantia; & de facto ipſi Apoſtoli plura legalia obſervarunt, ut conſtat legenti S. Scripturam. Cum ergo, ut obſervat S. Auguſtinus, debuerit cum honore ſepeliri, utpote quæ à Deo erat, mortifera evaſit poſt ſufficientem. Evangelii promulgationem, quæ ad ſummum prorogari poteſt uſque ad excidium Templi Hieroſolymitani: *D. Th. 1. 2. q. 98. a. 4.*

Q. VI. Quid ſit Lex Nova.

R. Lex Nova, ſive Lex Gratia ea eſt, quam inſtituit Chriſtus Dominus, ac habemus in Evangelio. Dicitur Lex Gratia, quia in ea præcipuè conſiſtit, & ad eam conferendam inſtituta ſunt Sacramenta à Chriſto Domino. Ita ex vi ipſius Legis habemus Gratiam, quam non habebant homines ex vi veteris Legis, ſed ex fide in J. Chriſtum futurum &c.

Et ipſa continet præcepta in triplici differentia, moralia ſcilicet, & ſunt eadem ac in Veteri Lege, ſiquidem ſunt ex jure naturali; latius tamen in Evangelio exprimiuntur quoad actus internos, & vindicantur à corruptelis Pharifaorum. Secundò continet præcepta cæremonialia, ſive Sacramentorum, qualia ſunt ea: *Baptizantes eos in nomine Patris &c.* Tertio continet præcepta judicialia; quatenus tamen dumtaxat generaliter impo-

nit, ut audiatur Eccleſia tanquam Mater, & Judex, illis verbis: *Si Eccleſiam non audierit, ſit tibi ſicut Ethnicus, & Publicanus*. Præter memorata præcepta naturalia, Sacramentorum, & quædam pertinentia ad Fidem, cum plurima ipſius præcepta magis fuerint explicata, ut patet de Myſteriiſ Trinitatis, Incarnationis, Paſſionis Chriſti, Reſurrectionis, Aſcenſionis &c. nulla alia præcepta extant in Evangelio jure divino obligantia. Si quæ ergo data ſunt præcepta ab Apoſtoliſ, ut de abſtinentia à Sanguine, & ſuffocato, de bigamis non ordinandis, & forte de jejunio etiam quadrageſimali, illa dederunt tanquam Rectores Eccleſiarum, & ita ſpectant ad jus humanum Eccleſiaſticum: *S. Th. 1. 2. q. 108. a. 1.*

Principaliter diſſert à Lege Veteri, quia, ut dixi, Lex Nova ex ſe conſert Gratiam. Item in Lege Veteri homines præcipuè inducebantur ad obſervantiam præceptorum promiſſione temporali, & per timorem; quamvis Viri perfecti per Charitatem præcipuè operarentur. In Lege verò nova præcipuè alliciuntur homines promiſſione bonorum ſpiritualium, & per amorem impelluntur; quamvis qui non attingunt perfectionem Legis, Novæ moveantur etiam timore pœnarum, & promiſſione temporalium: *S. Th. 1. 2. q. 107. a. 1. ad 2.* Demum, ſi Lex Veteri ſolum particularem populum obſtringeat, Lex Evangelica, utpote lata à Chriſto omnium Redemptore, adeoque & Legislatore, omnes homines ad ſui obligationem adſtringit. Alia diſcrimina inter utramque Legem videnda apud Authores.

Sicut autem cœpit obligare ſtatim ac fuit publicata, ita & tenentur Populi ad ipſius obſervantiam ſtatim ac per Evangelicos Miniſtros illis innotefcit.

Q. VII. Quid ſit Jus Gentium.

R. Primum Jus, quod ortum fuit ex humana autoritate à Deo accepta, dicitur *Jus Gentium*. Multoties uſurpatur pro jure naturali, & tunc dici ſolet jus gentium primum *S. Jus autem Inſtit. de jure nat. Gent., & civili, juncto S. Singularum Inſtit. de ver. diviſ.* Verùm in præſenti pro jure Gentium intelligitur illud jus, quod omnes, vel ſerè omnes Gentes ſtatuerunt tanquam neceſſarium, vel valde utile ad conſervandam inter homines communem vitæ ſocietatem. Hoc autem jus non continet ea, quæ ſtatim ex jure naturæ ſunt nota, nobiſque congenita, ſed conſiſtit in quibusdam veluti concluſionibus, quæ ex principiis præctis, jure naturæ cognitis, per diſcurſum deducuntur, & quas tanquam neceſſarias, & valde utiles, omnes Gentes mutuo conſenſu, & uſu, veluti jus ſtatuerunt. Plurima Juris Gentium exempla referuntur *Can. jus Gentium diſt. 1.* his verbis: *Jus Gentium eſt ſedium occupatio, adificatio, munitio, bella, captivitates, ſervitutes, poſſiſſinia, fœdera, paces, inducia, Legatorum non violandorum religio, conjugia inter alienigenas prohibita; hæc inde jus Gentium appellatur, quia eo jure omnes ſerè Gentes utuntur*.

Q. VIII. Quid ſit Jus Eccleſiaſticum, ſeu Canonicum, & cujus ſit autoritatis.

R. I. Jus Canonicum, quod dicitur etiam Divinum, *cap. cum de diverſis 2. de privil. in 6.* poteſt ita defini: *Jus poſitivum conſtans ex ſacris Canonibus, conſtitutum ad dirigendos homines in viam ſalutis, & ad aſſequutionem æternæ Beatitudinis*. Dicitur *Jus poſitivum*, nam immediata ipſius cauſa fuit Poteſtas Eccleſiaſtica, cum & ea quæ continet, tanquam ab Apoſtoliſ derivata, ab ipſiſ originem habuerint, ut Paſtores erant & Rectores Eccleſiarum. Dicitur conſtare ex *Sacris Canonibus*, ex regulis nempe Eccleſiaſticis; Græca etenim vox *Canon* regula interpretatur. Cætera

verba designant finem Ecclesiastici Legislatoris, ut homines scilicet puritate fidei, & præceptorum observantiâ Vitam æternam assequantur.

Hoc autem jus Canonicum primò continet quinque libros Decretalium, qui in titulos distribuuntur, & tituli in capitula. Hi quinque Libri continent varias Constitutiones, & Decretales summorum Pontificum, quas collegit S. Raymundus de Pennafort, jussu Gregorii XI. His idem Pontifex adjecit multas suas Constitutiones, & Epistolæ Decretales. Secundò continet sextum Decretalium, & ita dictus fuit, quia compilatus auctoritate Bonifacii VIII. adjectus fuit quinque præfatis Libris. Cæterùm & ipse in quinque libros dividitur, & libri in titulos, isti verò in Capitula. Tertid continet Clementinas, ita dictas, quia editæ fuerunt à Clemente V. quæ pariter dividuntur in quinque Libros, qui in titulos, & tituli in capita. Quartò continet Extravagantes Jo. XXII. viginti nempe Constitutiones hujus Pontificis, in quatuordecim titulos distributas. Dicuntur Extravagantes, quia vagantur extra Libros Decretalium, qua ratione etiam Clementinæ quandoque Extravagantes dicuntur. Quintò continet Extravagantes communes, divisas in quinque libros, qui in titulos, & hi in capita dividuntur. Unumquodque Caput continet particularem Constitutionem, sive Extravagantem diversorum Pontificum Romanorum.

Magnam partem juris Canonici constituit denique Decretum Gratiani Monachi S. Felicis Bononiensis, Ordinis S. Benedicti. Iste congeffit varias S. Scripturæ sententias, Decreta Conciliorum, Constitutiones Romanorum Pontificum, leges Imperatorias, & selectissimas Patrum sententias, atque hæc omnia in unum volumen rededit. Illud autem divisit in tres partes, quarum prima continet sex distinctiones, divisas in Canones, seu Capita; atque in iis tractatur de jure divino, & humano, deque iis, quæ pertinent ad componendos mores, & disciplinam Ecclesiasticam. Secunda pars continet causas triginta sex, quæ dividuntur in quæstiones, & quæstiones in Canones. Tertia pars agit de consecratione Ecclesiarum, de celebratione Missarum, de Eucharistia, Baptismo, Confirmatione, Festis Ecclesiasticis, Cæremoniis, & Jejuniiis. Plures Pontifices illius emendationem demandarunt; ac tandem Gregorius XIII. jam emendatum commendavit, & jussit retineri, absque eo quod in eo aliquid adderetur, mutaretur, aut imminueretur.

R. II. Omnia, quæ continentur in corpore juris Canonici, excepto Decreto, habent vim obligandi ad sui observantiam. Ratio est quia omnia dimanarunt à Summis Pontificibus, quibus non deficit nec potestas, nec voluntas condendi Leges Ecclesiasticas. Ut authentice pariter habeantur Rubricæ Decretalium, Clementinarum, atque Extravagantium, quia fuerunt Pontificia auctoritate additæ, & approbatæ cum tota compilatione. Per hoc tamen non negatur, quod à Rubrica generaliter loquente, excipi non possint in Nigro quidam casus speciales, cum posteriora, & ultima derogent prioribus: *cap. x. de Constit. in 6. & leg. postea novissima C. de pactis*. Pro Rubricis autem intelliguntur illæ superscriptiones, quibus prænotantur tituli Librorum, Distinctionum, Legum, seu Statutorum &c. & ita dictæ sunt, quia antiquitùs rubro caractere scribebantur. Per Nigrum autem intelliguntur textus Librorum, Legum &c.

Quoad Decretum Gratiani, communior est sententia, ex se non habere vim obligandi; quamvis enim Gregorius XIII. ipsius emendationem

approbaverit, injungens, ut omnia retinerentur nihil addendo, mutando, vel imminuendo; nihilominus per hoc non intellexit nisi approbare emendationem, non vero tribuere illi auctoritatem. Legis universaliter obligantis. Hanc approbationem inducentem obligationem in fronte habent Decretales Gregorii IX. Sextus Decretalium, & ipsæ Clementinæ. Cæteræ sunt Constitutiones Pontificiæ, quæ ex usu, & sensu Ecclesiæ Universalis, jam à pluribus sæculis habentur pro sufficienter promulgatis, & authenticis.

Canones igitur, & alia contenta in Decreto Gratiani, revocanda sunt ad suam primævam auctoritatem, ad eam scilicet, quam habuerunt à suis Authoribus: *Rota apud Pennam decis. 480. Suar. l. 4. de legib. cap. 5. n. 6. Sanchez. l. 9. de matr. disp. 12. n. 5. Laym. l. 1. tr. 4. cap. 6. §. 3.* Cum igitur Gratianus, utpote privatus Monachus, auctoritatem non habuerit Leges condendi, neque sufficienter probetur ullo unquam tempore, ea quæ collegit, summos Pontifices sibi veluti adoptasse, & auctoritate qua pollent, voluisse vim legis habere, per hoc quod sint in Decreto Gratiani, nullatenus adstruenda est talis obligatio: *arg. l. Arianus ff. de actibus, & obl. Eam ergo habent auctoritatem, quam acceperunt à suis Conditoribus; unde si constet aliqua esse deprompta ex Decretis Romanorum Pontificum, vel Conciliorum Generalium, habebunt vim Legis universalis. Dicta, quæ in eo habentur, SS. PP. non habent vim Legis, quia dicti Sancti carebant potestate Legislativa. Nihilominus magnificienda sunt propter scientiam suorum Authorum, & quia divino lumine illustrati veritati super omnes alios adhibebant: *can. de libellis dist. 20.* Unde tanquam doctrinalia, & magistralia nervosè allegantur in Tribunalibus.*

Q. IX. Quid sit jus Civile, & cujus auctoritatis.

R. I. Jus Civile taliter dictum, quia Cives afficit, ita potest definiti. *Jus auctoritate constitutum seculari, ad tranquillam gubernationem Reipublicæ, & communem Civium salutem.* Dicitur constitutum auctoritate seculari, neque enim potestate Ecclesiastica sancitum est, sed à Republica, vel Imperatoribus, ea auctoritate, quam ipsis Deus contulit ad regendos Populos &c. Et quia sæculares Gubernatores non attendere solent bonum spirituale animarum, *cap. exiit §. Nec quicquam de verb. sig. in 6.* sed externam politiam, & populorum pacem, & tranquillitatem, ideo jus civile dicitur latum ad tranquillam Republicæ gubernationem, & communem salutem Civium. In præfenti autem, dum loquimur de jure Civili, non de eo loquimur, quod municipale dicitur, quia scilicet afficit tantum subditos determinatæ Civitatis, seu Territorii; sed de jure Civili communi, quia commune est omnibus provinciis, & incolis subjectis Romano Imperio, aliisque Civitatibus, in quibus viget ejus observantia.

Hoc Jus Civile continet sequentia, quæ recensio juxta ordinem temporum, quibus vulgata, fuerunt. Primò igitur auctoritate Justiniani Imperatoris in lucem editi sunt quinquaginta Libri Digestorum seu Pandectarum, qui continent totam rationem juris Civilis, è veteri jure enucleati, & in novum ordinem redacti. Hoc Digestum dividitur in Digestum vetus, Digestum novum, & Digestum Infortiatum. Prope idem tempus evulgati fuerunt quatuor Libri Institutionum, continentis prima principia, & elementa Juris, necessaria ad Tyrones instituendos, Tertio loco vulgatus fuit Codex, alio antiquiore suppresso. Postremò Justinianus edidit *Novellas Constitutiones* &

sive Librum Authentiorum. Hæc est pars præstantissima Juris, & hæc Novellæ, utpote posteriores, non solum addunt auctoritatem singulis partibus, sed etiam aliis detrahunt, si cum ipsis non concordent. Quinimmo si aliquando in Codice insertæ reperiantur, uti observat *Sperell. decis. 33. For. Eccl. n. 8.*, faciunt fidem, in quantum concordant cum Novellis, ex quibus desumptæ fuerunt. Non sine consilio feriem temporum notavi, quibus prodierunt partes Juris Civilis; nam lex præcedens determinat persequentem, *leg. non est novum, & seqq. ff. de leg. immo hæc penitus tollit legem priorem contrariam, quamvis de ea nulla fiat mentio: cap. 1. de Constit. in 6.*

Inter partes juris Civilis numerantur etiam *Consuetudines Feudorum*, quæ vocabantur *Jura militaria*. Hæc non fuerunt editæ auctoritate Justiniani, sed introductæ mera consuetudine, & ut melius mandarentur memoriæ, duobus libris adnotatæ fuerunt.

R. II. Jus Civile, ubi receptum est, habet auctoritatem decisivam in foro seculari, nam pro eo principaliter latum est, adeoque in ipso plenam habet auctoritatem. Insuper si jus Civile non contradicat sacris Canonibus, retinetur etiam in Foro Ecclesiastico: *cap. Pastoralis de Eid. Instrum. can. si in adjutor. dist. 30. &c.* unde bene simul Canones, & Leges citantur. Quinimmo si cuti dum existit casus dubius in jure Civili, attenditur in utroque foro jus Canonicum, si in illo sit clarè decisus; ita è contra si sit casus dubius, & obscurus in jure Canonico, etiam in foro Ecclesiastico attenditur decisio clara juris Civilis, maxime si non agatur de re spirituali. *cap. 1. de novi operis nunciis. & seqq. juncta Goff. v. adjuvantur. Abbas in dictum cap. 1. de novi. Fagnanus in cap. cum esset n. 18. de testam.* ac proinde bene dicitur, quod *Legis sine Canonibus parum valet; Canonis sine Legibus nihil. Fagn. in cap. super specula n. 20.*

Jus Civile etiam optimè citatur in decisione casuum pro foro conscientie, nam quamvis ex sui institutione respiciat finem temporalem, & politicam Reipublicæ gubernationem, nihilominus cum leges fundentur in jure naturali, constat, attendendas esse etiam in foro conscientie. Præterea cum ex non observatis legibus resultat injustitiæ in contractibus, & generaliter in humano commercio, jam illæ in foro conscientie attendendæ sunt ad vitandas injustitias, & ad judicandum de damno irrogato &c. postquam fuerunt violatæ.

Q. ult. Quid agendum, dum Leges videntur inter se discordare.

R. I. Cum leges latæ sint pro communi utilitate, adeoque justæ, & honeste habitæ sint, sequitur earumdem correctionem odiosam esse: *can. erit autem lex dist. 4.* adeoque quantum fieri potest vitandam. Hinc jura juribus, quantum fieri potest, sunt concordanda: *cap. cum expediat 29. de elect. in 6. leg. unic. de inoffic. dotib.*, & ad evitandam correctionem jurium, leges priores explicandæ sunt per posteriores, & è contra, *leg. non est novum 25. & seqq. ff. de leg.* Item Legum contrarietas removeri debet per congruam interpretationem, salva tamen proprietate verborum; neque etenim ab ea est sine necessitate recedendum: *arg. cap. ad audientiam 12. cap. ult. de verb. sig. leg. ille, aut ille ff. de legat. 3.* nisi tamen aliud suadeat mens Legislatoris; tunc etenim attendenda est etiam contra proprium significatum verborum: *arg. leg. cum pater §. Dulcissimis ff. de legatis 2.*, siquidem verba intentioni deserviunt: *cap. secundo requiris 41. de appellat. & cap. intelligentia 6. de verb. sig.*

R. II. Si inter diversas partes juris canonici manifesta appareat contradictio, tunc standum est posteriori decisioni, vel Constitutioni. Ratio est quia, bene potest judicare Legislator expedire bono communi priorem abrogare legem, & novam condere illi contrariam; hinc, ut etiam, suprà notavi, per posteriorem legem contrariam prior revocatur, etsi de hac nulla fiat mentio: *cap. licet Romanus de Constit. in 6. leg. sed & posteriores ff. de leg.* Et quidem non potest Legislator velle utramque esse observandam, semper cum inter se manifestè contrariantur.

R. III. Si detur contrarietas manifesta inter jus Civile, & Canonicum, tunc quodlibet jus in suo Foro est observandum; canonicum nempe in Foro Ecclesiastico, & ditione Summi Pontificis, Civile verò in Terris Imperii. Ita Glossa in *cap. possessor v. sed utrum de reg. juris in 6. Fagnan. in cap. cum esset n. 98. de test. Laym. l. 1. tr. 4. cap. 8. n. 8.* Ratio infirmatur *can. quoniam dist. 10. & can. cum ad verum dist. 96.* quia scilicet nec Imperator usurpare intendit jura Pontificatus, nec Pontifex jura Imperatoria.

Sunt nihilominus quedam materiæ, in quibus judicandis omnino attendendum est Jus canonicum, si illi Jus Civile adversetur. Primò igitur Jus canonicum attendendum est in foro conscientie, seu ubi versatur periculum Animarum; nam tunc leges Civiles, illi adversantes, censentur correctæ à jure canonico, & lex correctæ non est amplius lex: *Fagn. cap. cum esset n. 167. de Test.* Quapropter in materia præscriptionis cum mala fide in usuris, & similibus Jus canonicum omnino est attendendum. Secundò Jus canonicum omnino attendendum est, dum agitur de rebus spiritualibus, ut de juramento, contractu matrimoniali, & similibus, & dum agitur de rebus, & Personis Ecclesiasticis, simulque delictis puniendis ab Ecclesia; nam circa hæc Leges Civiles, nisi fuerint ab Ecclesia approbatæ, nullam inducunt obligationem: *cap. que in Ecclesiis, & cap. Ecclesia S. Mariae 10. de Constit.* Tertid cum defensio miserabilium Personarum spectet ad Ecclesiam: *cap. ex parte 15. de for. compet.*, in ipforum causis attendendum est Jus Canonicum, si illi adversetur Jus Civile: *Fagn. in cap. licet n. 27. de Consib.* Denique cum æquitas scripta rigori scripto præferatur: *leg. placuit C. de Judic. juncto cap. Abbate 3. §. final. de sent. & re judic.* Si agatur de naturali æquitate, & vitando nimio rigore, relicto jure civili, adhaerendum est Juri Canonico: *arg. cap. licet 4. de Consib. Fagnan. ubi supra n. 26.*; sicuti è contra etiam in foro Ecclesiastico standum est Juri Civili, quando staret pro æquitate, & Jus Canonicum pro rigore: *Marant. p. 3. specul. n. 76.*

Quomodo Legenda sint Citationes Juris.

Quia multoties modus, quo citatur Jus Canonicum, vel Civile non facilè intelligitur à Tyronibus, ideo hic adnotare optimum duxi, quomodo legendæ sint tales citationes. Prima ergo Pars Decreti continens centum & unam distinctiones, ita solet citari: *dist. 16. placuit, seu C. placuit dist. 16.* nempe canone, qui incipit *placuit distinctione 16.*

Secunda pars Decreti continens causas triginta sex, quarum quælibet habet plures quæstiones, & quæstio plures canones; ita solet citari: *9. q. 3. can. conquestus*, nempe causa nona, quæstione tertia, canone qui incipit *conquestus*. Seu *c. conquestus*, 9. q. 3. id est canone qui incipit *conquestus*, causa nona, quæstione tertia. Si verò citetur textus extractu de penitentia, qui inferitur causâ trigesimâ tertiâ, quæstione tertia, & continet in se septem distinctiones, ita solet citari: *De Penit. dist. 3.*

dist. 3. can. in tantum, nempe de Poenitentia distinctione tertia, canone, qui incipit *in tantum*. Seu de *Poenit. dist. 3. can. 33.*, nempe de Penitentia, distinctione tertia, canone trigesimo tertio.

Tertia pars Decreti, cuius titulus de consecratione, & quæ dividitur in quinque distinctiones, atque hæc rursus in Canones, ita citatur: *de consecr. dist. 1. nocte sancta*, hoc est de consecratione, distinctione prima; canone qui incipit *nocte sancta*: multoties etiam prius ponitur initium canonis *can. nocte sancta de Conf. d. 1.*

Decretales Gregorii IX. quæ dividuntur in quinque libros, qui dividuntur in titulos, & tituli in capitula, ita e.g. citantur: *c. damnamus de summa Trinitate*, hoc est capite quod incipit *Damnamus de sum. Trinitate*; seu: *De Summa Trinitate c. damnamus*. Aliquando citationibus horum quinque librorum additur particula *extra*, ad significandum ea quæ citantur esse extra Gratiani Decretum, sed in quinque Libris Decretalium.

Sicuti quæ habentur in quinque Libris Decretalium citantur, nulla facta mentione Libri, per titulos, ac initium Capitulorum, ita & sextus Liber Decretalium, quamvis dividatur in quinque Libros parciales. Additur solummodo *ly, in 6. e. g. c. 1. cum quis de sepulturis in 6.*, nempe capite quod incipit *cum quis*, titulo *de sepulturis*, lib. sexto Decretalium.

Clementinæ, quæ itidem in quinque libros dividuntur, solent, ut sequitur, citari: *c. plures Clem. de iure patr.*, hoc est *cap. plures, in Clementinis*, titulo *de iure Patronatus*; seu: *Clem. Quamvis rigor de appellat.*, nempe: *Clementina*, quæ incipit *quamvis rigor tit. de appellat.* Item *Clem. unic. de rer. permutat.*, nempe: *Clementina unica, tit. de rer. permut.* Dicitur unica, quia ille titulus unicuique capitulum. Item aliquando citantur, nulla facta mentione tituli: v. g. *Clem. exivi &c.* nempe *Clementina*, quæ incipit *Exivi &c.* Demum cum Clementinæ etiam Extravagantes appellentur, quia vagantur extra libros Decretalium, solent etiam ita citari: *Extrav. Exivi &c.* hoc est: *In Extravaganti*, quæ incipit *Exivi*.

Extravagantes Joannis XXII. quæ continent viginti Constitutiones, distributas in quatuordecim titulos, ita e.g. citantur: *Extr. Execrabilis Jo. XXII.* Nempe: *in Extravaganti Jo. XXII.*, quæ incipit *Execrabilis*. Ita etiam citari solent; ut inquit *Jo. XXII. Extrav. Execrabilis*.

Extravagantes communes divisæ in quinque libros, & libri in titulos, & tituli in Capitula, quorum singula continent particularem Constitutionem, sive Extravagantem, citantur mentionem faciendo tituli, & ponendo initium Capituli. Dicitur e.g. *Extr. unigenitus de Poenit. & Remiss.*, hoc est: *in Extravaganti*, quæ incipit *Unigenitus*, titulo *de penitentis*, & *remissionibus*. Venio modò ad citationes Juris Civilis.

Digestum, seu Libri Pandectarum ita e.g. citantur: *l. si quis vi §. Differentia ff. de acquir. posses.*, hoc est: *lege*, quæ incipit *si quis vi*, paragrapho, qui incipit *differentia in Digestis*, titulo *de acquirenda possessione*. Quandoque ad significandum digestum, loco duplicis ff. ponitur D. Reperies etiam citatum Digestum, primo loco ponendo ff. deinde titulum, ac tandem legem, e.g. *ff. de acquir. poss. leg. Si quis vi §. Differentia*.

Eo modo quo citantur Leges Digestorum, & citari solent leges Codicis, loco ff. ponendo C. e.g. *l. in testam. C. de Testam.*, id est: *lege in Testamento*, Codice, titulo *de Testamentis*. Quod si ita fiat citatio: *leg. unic. §. &c. C. &c.* significatur titulum, qui citatur, non habere nisi unicam legem. Item si dicatur *leg. fin. C. &c.*, significatur lex finalis, seu ultima tituli; ac idem significatur per se-

quentem citationem *cap. ult. leg. ult.* Multoties *ly finis* apponitur ad designandum ultimum paragraphum legis, ut si post citationem legis addatur *§. fin.* Quòd si addatur numerus libri, designatur liber decimus, vel undecimus, vel duodecimus Codicis, nam separatim collocantur in novem prioribus libris, in quibus quærenda est citatio, semper cum non apponitur numerus libri.

Novellæ, subintellige, Constitutiones, & quæ alio nomine dicuntur Authentice, solent e.g. citari: *c. sed tamen Novell. 129. de San. col. 9.* nempe capite, quod incipit, *sed tamen, Novella 129. titulo de Samaritis, collatione nona*. Ubi vides primò citari capitulum, deinde numerum Novellæ, tertio ipsius titulum, quarto numerum collationis; nam Novellæ, sive Authentice constant novem authenticis collationibus, quibus ultimo decima addita est. Quandoque pro *Novella* scribitur *Authentica*, & tunc solet ita citari: *Authent. Ut facta nova constit. §. Sancimus*, nempe: *in Authentica*, cuius titulus *Ut facta nova Constitutiones &c.* paragrapho incipiente *Sancimus*. Ad inquirendam huiusmodi citationem in Indice libri Authenticorum, inquirendum est: *ut facta nova Constitutiones &c.*

Libri Feudorum, sive Consuetudines Feudorum ita citantur: *In Lib. Feud. de prob. feud. alien. per Frid. §. Callidis insuper*, nempe: *in Libris Feudorum*, titulo *de prohibita feudi alienatione per Fridericum*, paragrapho incipiente: *Callidis insuper*. Quandoque primo loco ponitur paragraphus.

Institutiones demum Justiniani ita solent citari: *§. Fera Instit. de rer. divis.* nempe paragrapho incipiente: *Fera in Institutionibus*, titulo *de rerum divisione*.

C A P U T III.

De Potestate Legislativa.

Q. I. Quam potestatem habeat Summus Pontifex; & an extendatur ad disponendum de rebus temporalibus omnium Christianorum.

R. I. Potest Papa ferre Leges Ecclesiasticas, obligantes totum Orbem. Ratio est quia potestas data à Christo Domino in persona Petri omnibus suis successoribus, maxime innotebit ex illo textu *Matth. 16. Tibi dabo claves Regni Cælorum, & quodcumque ligaveris super terram erit ligatum & in Cælis &c.* & ex illo alio textu *Jo. 21. Pascite oves meas*. Ut observat autem Innocentius relatus *in cap. solita 6. de Majorit. & obed.*, in primo textu conceditur potestas ligandi quodcumque, adeoque nulla lex, maxime Ecclesiastica, excipitur à sua Legislativa potestate; & in secundo Christus illi potestatem concedit super omnes suas oves, ergo sicuti nulla res excipitur à sua potestate legislativa, ita nec nullus Christianus eximitur ab eadem potestate.

R. II. Papæ competit potestas saltem indirecta etiam quoad temporalia Principum, quando id exigit bonum Ecclesiæ gubernium, & salus Animarum. Ita colligitur *ex cap. per venerabilem §. Rationibus qui filii sint legit. ex cap. novit 13. de iudic. ex Clem. Pastoralis 2. de sent. & re iudicat. ex cap. ad Apostolica eod. tit. in 6., ex can. alius 15. q. 6.* Ratio autem ea est, quia omnino credendum Christum Dominum potestate tradita Summis Pontificibus sufficienter providisse recto Ecclesiæ gubernio, & salutem Animarum; quod ergo imminet periculum Fidei, vel ferè totalis corruptela morum, si non subrahantur aliquibus temporalia, censendum est tunc Papam habere talem potestatem; aliàs Christus non videretur sufficienter providisse suæ Ecclesiæ. Et de facto dum

vel

vel ex infidelitate Principum, vel ex eorum perditis moribus gravis ruina Fidei, vel bonis moribus imminet, Summi Pontifices à pluribus ipsorum temporalem ditionem subtraxerunt, & Subditos à juramento fidelitatis solutos volvere. Verùm hæc materia prolixius exposceret examen, ut videtur apud plures modernos scribentes contra quadam Gallorum propositiones.

Q. II. Quæ potestas Legislativa sit penes Concilium.

R. I. Si Concilium sit Generale habet potestatem legislativam in totam Ecclesiam. Ratio est quia, Episcopi illud constituentes sunt Judices competentes super rebus Fidei, ac morum; & ulterius, cum habeant potestatem Legislativam universalem, quoties Concilium sit Generale totam Ecclesiam representans, hinc est posse condere leges obligantes totam Ecclesiam. Oportet tamen huiusmodi Concilia Summi Pontificis autoritate convocari: *Can. regula, & can. multis dist. 17. sicut & ab eodem confirmari: cap. significasti 4. de elect.* Id autem probatur quia, licet Episcopi sint Judices competentes in materia Fidei, & morum, sunt tamen Judices non supremi, sed dependentes à Supremo Christi Vicario, adeoque ab eo debent convocari, & ab ipso fuorum Decretorum confirmationem accipere. Et de facto aliqua Concilia Generalia, etiam autoritate Pontificis congregata, postmodum in quosdam errores inciderunt, ut patet ex Concilio Ephesino II. à Leone I. in dicto, quod tamen admittit errores Dioscori, & Eutychetis.

Quamvis autem Statuta Conciliorum Generalium non recipiant plenam firmitatem nisi ex approbatione Summi Pontificis, nihilominus non sunt superflua etenim valde conducere possunt ad suavis gubernium Ecclesiæ, cum particularia Regna libentius videantur amplecti, quod etiam à propriis Pastoribus sancitum fuit. Alias utilitates Conciliorum Generalium afferunt Controversiæ, ad quos meos Lectores remitto.

R. II. Concilia Provincialia, & Nationalia habent autoritatem condendi Leges Ecclesiasticas pro eadem Provincia, vel Natione; sicut & Concilium, seu Synodus Diocesana pro particulari Diocesi: *can. quod dicitis, & can. ult. d. 16. can. si quis Episcopus per manus dist. 92.* & colligitur etiam *ex cap. sicut olim 25. de accus.* Ratio pariter suffragatur, quia in Concilio Provinciali adsunt Judices competentes pro eadem Provincia, & in Diocesana Judex competens pro illa Diocesi, nil ergo deesse potest autoritatis ad leges ferendas pro illa Provincia, vel Diocesi.

Quamvis autem tales Leges extra Provinciam, vel Diocesim non obligent, nihilominus aliquando obtinuerunt vim legis universalis, sed id ex approbatione Summi Pontificis: *Can. de Libellis dist. 20.* Quapropter *leg. 1. §. Sed neque C. de Veter. jur. enuclean. & can. si Apostolica de praben. in 6.* dicitur: *Omnia nostra facimus, quibus auctoritatem impertimur*. Hac ratione lex Civilis inserta Canonibus, ut Canon reputatur: *Fag. cap. inter alias n. 6. de Immun. Eccles.*

Q. III. Quæ potestas Legislativa sit penes Episcopum.

R. I. Ex dictis competit Episcopo potestas statuendi in Synodo Diocesana quæcumque opportuna judicaverit pro salute animarum sibi commissarum: *can. annis singulis dist. 18. can. 1. de consecr. d. 3. &c.* Et quidem cum ipsi competat Pastorale officium, competere etiam necesse est potestatem statuendi Leges pro bene regendo suas oves.

R. II. Quandoque Episcopus ex se solo non potest leges ferre, non consentiente Capitulo, id autem verificatur, quando agitur de rebus,

quæ simul spectant ad Episcopum, & Capitulum; vel quando ageretur de re, quæ esset in præjudicium Capituli, ut si facienda esset Constitutio contra privilegium Capituli, vel contra consuetudinem legitime præscriptam. Ratio est quia, cum juxta regulas juris, quod omnes tangit, debeat ab omnibus approbari: *reg. 29. Jur. in 6.*, in prædictis Capitulum constituit unum Corpus cum Episcopo; unde si major pars dissentiat, nova Constitutio nulla erit, cum in re communi potior sit conditio prohibentis: *reg. 55. juris in 6. Abbas cap. cum consuetudinis n. 25. de consuet. Suar. l. 4. de Leg. cap. 5.* Idem dicendum quando ageretur de decernendis rebus valde arduis per ea quæ notant Canonistæ *in tit. de his, quæ fiunt à Pralat.*

R. III. Episcopus etiam extra Synodum, & etiam sine consensu Capituli potest novas leges decernere; statim ac etenim electus est, & confirmatus, habet Jurisdictionem, adeoque officium pastorale, quod multoties ritè exerceri non posset, si non haberet facultatem novas leges constituendi. Id constat etiam ex *§. Canonibus: cap. si quis venerit de Majorat. & obed. cap. vestra junctâ Glossâ v. statuto de locato, & quoad statuta pœnalit: cap. ut Animarum de Const. in 6.* Huiusmodi autem statuta in iis, quæ concernunt bonum spirituale, & res Ecclesiasticas, ligant omnes laicos etiam in dignitate constitutos, nam quoad ea sunt Subditi, ut observat Glossa *in cit. cap. ut Animarum, v. statuto Episcopi, Ugolin. de potest. Episc. cap. 4. §. 1. num. 1.*

Dixi hanc potestatem competere Episcopo electo, & confirmato, ut habetur *ex cap. si quis venerit 2. de majorat. & obed., & ex cap. ut Animarum de Const. in 6.* Et re vera cum potestas legislativa unice derivetur à potestate jurisdictionis, quam habet Episcopus ex electione, & confirmatione, quamvis nondum sit consecratus, sequitur etiam sine potestate Ordinis, in Episcopo electo, & confirmato esse Legislativam Potestatem: *Palauus p. 1. Mor. disp. 1. punct. 23. n. 7.*

Lis autem est inter Canonistas, an statutum, seu lex facta ab Episcopo extra Synodum Diocesanam, terminet morte ipsius Episcopi. Omnes utique conveniunt Leges in Synodo ab Episcopo latas non expirare, donec revocentur, cum id ex dictis *cap. 1. exposcat natura legis; lata verò extra Synodum morte ipsius Episcopi dicunt expirare: Barbof. p. 3. de Offic. & pot. Episc. alleg. 93. n. 23. Sperell. decis. 14. for. Eccles. n. 21. Ricc. decis. 149. n. 2. p. 1.* Verum contrarium omnino probari ex jure videtur, nam ex eo constat Episcopum etiam extra Synodum leges ferre posse pro suo Episcopatu, lex autem, ut dixi, de natura sua expiscit perpetuitatem. Item Episcopus in sua Diocesi quoad res spirituales, & Ecclesiasticas est Princeps: *can. miramur §. Principatus dist. 61., can. principatus 1. q. 1.* plenam ergo habebit potestatem ex se leges decernendi. Idem convincitur, si consideretur Papam eligendo, & confirmando Episcopum, non tradere illi potestatem dependentem à Synodo, sed vocare ipsum in partem sollicitudinis: *can. Decreto 2. q. 6. junctâ cap. si quis venerit 2. de Majorat. & obed.* Hinc non immeritò ita sentiunt quamplures DD. infra citandi, qui eandem potestatem faciendi leges non expirantes per electionem Episcopi, concedunt Capitulo Sede vacante.

Duo tamen necessaria sunt, ut leges late à solo Episcopo extra Synodum Diocesanam habeant firmitatem. Primum est quòd ubi est necessarium, requisierit consensum Capituli, quamvis, eodem sine causa rationabili dissentiente, valeat statutum, ut colligitur ex textu *in cap. novit 4. & cap. quanto 5. de his quæ fiunt à pralat. Abbas in cap. cum con-*

suavitudinis n. 5. de consuetud. &c. Ubi autem requiratur consensus Capituli, dictum est supra. Secundum est quod Archiepiscopi, Episcopi, & multo magis inferiores Prælati non statuunt aliquid contra jus commune Canonicum, aut alias Constitutiones Apostolicas; cum id eis expressè prohibeatur: *can. inferior. dist. 21. cap. cum inferior. 16. de Majorat. & obed. Clem. ne Romani §. 1. de elect.* Neque refert posse quemlibet Populum &c. per Statuta municipalia derogare Juri communi Cæsareo, ut cum communi observat Fagnanus in *cap. que in Ecclesiarum n. 3. & seqq. de Constit.*; nam cum leges civiles respiciant temporalem tranquillitatem, bene concessum est per jura municipalia derogari juri communi; cum ea propter diversos hominum mores, magis conducere possint ad eandem temporalem tranquillitatem, quam Jus commune. Verùm cum Leges Canonice principaliter sancitæ fuerint propter bonum animarum, & dirigendos homines in Deum, non sine periculo errandi relicta fuisset Episcopis potestas Jus Canonicum, cæterasque Apostolicas Constitutiones abrogandi. Ita communiter observant Canonistæ cum Panormitano, in *cap. ult. n. 9. de consuet.*

Possunt tamen Episcopi per adjunctionem poenæ compellere ad observantiam juris canonici, hoc etenim non est legem Superioris tollere, sed ejus observantiam promovere: *arg. cap. ult. de Constit. in 6., junctâ Glossa: in Clement. ne Romani V. solli, Menoch. lib. 2. de Arbitrar. cas. 398. n. 46. Sanchez. l. 3. de Matr. disp. 47. n. 12.*

Q. III. Quæ potestas sit ferendi leges penes Capitulum Cathedralium, vel aliarum Ecclesiarum.

R. I. Capitulum Cathedralis, vivente Episcopo, non potest absque illius consensu facere leges tangentes statum Episcopatus, ejusque jura, consuetudines approbatas &c. nam id expressè prohibetur *cap. cum consuetudinis 9. de Consuetud.*; neque enim æquum est Canonicos, qui sunt membra, recedere à suo Capite, nempe ab Episcopo: *cap. cum non liceat 12. de præscrip.* Item, si non potest Episcopus, ut dictum est, quia inferior, aliquid statuere contra Jus commune, multo magis ex eodem jure facere non poterit Capitulum. Videatur *Barbosa de Canonicis, & Dignitatib. cap. 42. & Formosin. de potest. Capituli tr. 3. q. 4. &c.*

Remanet ergo quoddam, vivente Episcopo, possit facere decreta in ordine ad particularia negotia ipsius Capituli, quæ sunt valida absque alio expresso consensu Episcopi. Et de facto multa exempla talium statutorum videre est *cap. cum accessissent 8. de Constit.*, & *cap. significatum de præbend.*, & constat ex Glossa in *cap. Constitutionem v. statutum de v. sig. in 6. Barbosa de Canon. cap. 42. n. 16.* Quinimmo hujusmodi potestas adest in quacumque etiam inferiori Universitate: *cap. ex liter. 11. de Constit. junctâ l. 1. §. 2. ff. quod cujuscumque Universi. nomin. & leg. ult. C. de Jurisd. omn. Judic.* Servandæ tamen sunt sequentes conditiones. Prima, quod Capitulares capitulariter congregati consentiant in statuto in loco destinato ad celebrandum Capitulum. Secunda, quod adint saltem duæ partes Capitularium, *leg. 3. & 4. ff. quod cujuscumque Universi. nom.* Tertia, ut omnes vocentur, si etenim vel unus omittatur, potest factum irritare, nisi malit consentire ob bonum pacis. Quarta, ut consentiat Statuto major, & seniores parsillorum, qui adfunt. Videatur *Barbos. de Canonicis cap. 38. n. 16. & cap. 42. n. 18.*

R. II. Capitulum Cathedralis, Sede vacante, potest ferre leges obligantes totam Diocesim. Ratio est quia, licet *cap. 1. ne sede vacante aliquid innovetur*, prohibeatur innovatio in pertinentibus ad Ecclesiam, seu dignitatem Episcopalem, ni-

hilominus eo tempore Capitulum habet Episcopi Jurisdictionem: *cap. cum olim 14. de Majorat., & obedien. & cap. unic. cod. tit. in 6. cum Glossa in Clem. unic. de ver. permutat.*, sicut succedit Episcopo in administratione rerum temporalium, & spiritualium totius Diocesis: *cap. si Episc. 3. de supplen. neglig. Prælat.* Sicut ergo Episcopus ex vi suæ jurisdictionis, & ob potestatem administrandi tum temporalia, tum Spiritualia, potest ferre leges obligantes totam Diocesim, ita & Capitulum.

Hujusmodi autem leges perseverabunt, donec revocentur, cum lex exposcat de sua natura esse perpetuam: *cap. factum legitime de reg. jur. in 6.* Præterea non obstat potestati ferendi Leges, quod aliquis exerceat jurisdictionem solam ad tempus, nam & ita exercet jurisdictionem Legatus, & tamen potest ferre leges duraturas, donec revocentur: *cap. ult. de offic. Legat.* Nec id est jurisdictionem exercere in tempus Successoris, cum iste possit tales leges revocare, si ita judicaverit expedire: *Fagnan. in cap. cum olim 14. de Majorat., & obed. Palaus p. 1. tr. 3. d. 1. punct. 23. n. 22.*

R. III. Capitula inferiorum Ecclesiarum possunt facere statuta in ordine ad negotia particularia ipsius Capituli, & servitium Ecclesie. Ita desumitur ex *c. Literis 11. de Constit.*, & multo magis ex recepta praxi, & consuetudine huiusmodi Ecclesiarum; quin immo & aliarum Communitatum, sive Universitatum, quæ omnes solent facere ordinationes, seu leges pro bono suo statu. Hinc non puto hujusmodi ordinationes dumtaxat valere ex vi juramenti, seu pacti à singulis Communitatis præstiti super earum observantia, ut dixerunt *Suar. l. 4. de leg. cap. 6. n. 19. Bonac. de leg. disp. 1. q. 1. p. 2. n. 31. Palaus p. 1. tr. 3. disp. 1. p. 25.* nam consuetudo dat jurisdictionem; unde tales leges habere possunt vim obligandi, ut pote emanata ab habentibus jurisdictionem. De jure autem in negotiis gravioribus requiritur consensus Episcopi, cujus providentiâ, utpote Sponsi totius Diocesis, quævis Ecclesia est gubernanda: *Can. regenda 10. q. 1. & in simili, text. leg. ult. C. de Jurisd. omni. Judic.*, ac ita communiter sentiunt Canonistæ.

Q. IV. An Decreta S. Congregationis, & Decisiones Rotæ Romanæ habeat vim legis.

R. I. Sermo hic est de Declarationibus Cardinalium Concilii Tridentini Interpretum, quas non habere vim legis plures affirmant, sed solummodo ut probabiles, & doctrinales habendas esse: *Bonac. disp. 1. de Leg. Pontius l. 5. de Matr., & plures alii apud Barbosam l. 2. Jur. Eccl. univ. cap. 4. n. 82.* Verùm ratio videtur convincere contrarium; nam dictæ declarationes, & interpretationes non sunt jus novum, sed solum in obscuris manifestatione juris jam constituti per Tridentinum, quæ interpretatio retrahitur ad tempus conditæ legis, ut clare constat ex *Auth. de rapt. mulier. §. fin. collat. 9. & leg. ita fidei 40. ff. de Jur. Fisc.* & proinde juxta tales interpretationes lex semper est intelligenda, juxta *Gloss. in cap. sicut nobis v. respondemus de v. sign.* Sicut ergo, si ab initio Tridentinum emanasset suas leges cum talibus declarationibus, hæc haberent vim legis, ita etiam quamvis postea factæ sint, Accedit tales declarationes fieri auctoritate ipsi tradita à summis Pontificibus, ut constat præcipue ex Constitutione Sixti V., quæ incipit *Inmensa &c.* ergo habendæ sunt veluti factæ à summo Pontifice, ut in simili habetur *cap. cum aliquibus 4. de refer. in 6. & cap. si Apostolicæ 22. de præb. in 6.* unde & responsa Jurisconsultorum, qui habebant ab Imperatore jus respondendi, & interpretandi, vim legis habebant: *§. Responsa prudentum Instit. de Jur. natur. Gent. civil.*; & concordat illud Imperatoris effatum: *Omnia merito nostra facimus, quia ex nobis omnia*

est

est imperitum auctoritas. Stante ergo quoddam tales interpretationes debeant considerari tanquam factæ à Pontifice apostolicâ auctoritate, non est cur non habeant omnem legis auctoritatem: *Barbos. loc. cit. & plures apud ipsum, & fufissimè Fagn. in cap. quoniam in 6. & seqq. de Constit.* Hac ratione præferuntur Rotæ Decisionibus: *Barb. Fagn. cit. & Cardin. de Luc. disc. 6. de Paroch.*

Nihilominus, ut habeant vim legis, necesse est afferri in forma authentica ex declaratione S. Congregationis, jussu Urbani VIII. apud *Barbos. lib. 1. Jur. Eccl. cap. 1. n. 83. Card. de Luc. in annot. ad Trident. disc. 1. n. 17.* & legendus Fagnanus *tom. 1. in monit. ad Lector.* quamvis si non sit prudens ratio dubitandi in contrarium, & afferantur à probatis Authoribus, non videantur posse rejici sine temeritate: *Fagn. in cit. cap. quoniam de Constit. n. 59.* Secundo observare est Declarationes Cardinalium fundari in speciali qualitate, & circumstantiis alicujus casus, & tunc non sunt applicabiles casui habenti diversas circumstantias: *Card. de Luc. in annot. ad Conc. Trid. d. 1. n. 11.* Solum ergo habent vim legis generalis, quando vel sunt generales, vel earum ratio est applicabilis omnibus casibus: *Fagn. cit. n. 66.* Ultimo ut tales declarationes habeant vim legis oportet fuisse factas, consulto Romano Pontifice, ut dicitur in *Bull. Sixti V. cit.*

R. II. Decisiones Rotæ Romanæ, non habent vim legis, nam nullibi reperitur concessa illi Tribunali auctoritas condendi leges: *Card. de Luc. in relat. Rom. Curia disc. 32. n. 66. Fagn. in cap. cum venissent n. 31. de Judiciis.* Non potest tamen negari non habere magnum pondus auctoritatis, utpote quia editæ à tanto Tribunali summa cum maturitate. Nihilominus sicuti eas non tenentur necessarii sequi Judices in judicando, ita nec facile adhærerem assentientibus prævalere communi opinioni: *Fagn. cit. n. 32.* Et de facto non raro contigit & ipsam Rotam mutasse opinionem, ut inter alios observat *Cardinal. de Luc. loc. cit. n. 102.*

Q. V. Quæ Potestas condendi Leges sit penes Regulares.

R. Quæcumque Religio approbata à Sede Apostolica, ut docet *D. Thomas 2. 2. q. 104. n. 3. & q. 186. n. 9.*, habet potestatem condendi statuta, conformia Ordini, & Regulæ; sicut etiam statuta, quæ non expressè in regula comprehenduntur, si necessaria sint ad conservationem Ordinis, & Regulæ, vel ad reformationem. Quamvis autem Prælati Regulares exempti habeant in suos Subditos jurisdictionem quasi Episcopalem, nihilominus potestas ferendi leges regulanda est juxta Ordinis cujuscumque consuetudinem; cum ordinariè residueat penes Generalem, seu Capitulum Generale, seu Provinciale.

Q. VI. Apud quos sit potestas condendi Leges Civiles.

R. I. In Regimine Monarchico potestas ferendi Leges est apud Monarcham: *leg. 1. ff. de Constit. Princ.* Quamvis autem talis potestas mediata sit à Deo juxta Apostolum ad *Rom. 13. Non est potestas nisi à Deo*, nihilominus immediate provenit ab hominibus; ideo enim Monarcha potestatem habet condendi leges, quia Populus transfudit in Regem, seu Imperatorem omnem suam potestatem: *Leg. 1. ff. de Constit. Princip.*

P. II. In Regimine Democratico, qualis est Principatus Populi, potestas faciendi leges est penes ipsum Populum: *§. Lex est Instit. de Jur. natur. Gent. civ. & can. 1. dist. 2.*

R. III. In Regimine Aristocratico, qualis est Principatus Optimatum, jus ferendi leges est penes eosdem Optimates, cum in eosdem transfusa sit

suprema jurisdictio: *can. 3. d. 2. & §. Senatus Consultum Instit. eadem.*

CAPUT IV.

De Promulgatione, & Acceptatione Legum.

Q. I. An lex obliget, necessaria sit ipsius promulgatio.

R. I. Ratio manifestè suadet non habere leges vim obligandi, usquedum promulgentur Communitati, quomodo etenim hæc posset dici teneri lege, quam ignoraret? Hinc *can. 3. dist. 4.* dicitur: *Leges instituuntur cum promulgantur, firmantur cum moribus utentium approbantur.* Quod si ferantur leges etiam de rebus præteritis disponentes, ut ex *cap. ult. de Constit.*, non exinde probatur eas habuisse robur ante suam promulgationem; nam illæ leges, prout agunt de rebus gestis ante illas, obligare haud possunt neque ad culpam, neque ad poenam, ut habetur ex *cap. cognoscentes 2. de Constit.*, sed solum annullare actum præteritum; vel quia talis erat ex sua natura, ut quando Sixtus V. Constitutione quæ incipit *Cum frequenter &c.*, annullavit conjugia Spadonum, & Eunuchorum; vel quia expedit bono publico, ut nulli declarentur, seu irritentur.

Q. II. Quæ promulgatio necessaria sit ut Leges obligent.

R. I. Generaliter loquendo, cum Lex pro Communitate feratur, sufficit talis promulgatio, ut possit dici intimata Communitati, quamvis aliqui ex ea illam ignorent: *cap. 1. de postul. Prælat.* Quia tamen, postquam sufficienter intimata est Communitati, difficile est non pervenire ad notitiam singulorum, ita non facile creditur alleganti ipsius ignorantiam, ut dicitur *cap. 1. cit. & cap. quosdam 7. & cap. quando §. De præsumpt.*

R. II. Leges Imperiales incipiunt obligare post duos menses, postquam promulgatæ sunt in Metropoli cujuslibet Provincia: *Authen. ut facta nova Constitutiones, junct. Gloss. v. hujusmodi lex collat. 5.* Cum autem id specialiter sancitum fuerit de Legibus Imperialibus, leges emanatæ ab inferiore Principe statim obligare incipiunt præsentibus ab ipsarum publicatione, nam post hanc sufficienter intelliguntur intimatæ præsentibus. Absentes verdè intelliguntur intimari statim ac presumitur legem ad ipsorum notitiam pervenisse: *arg. cap. 1. §. Nec obstaret de concess. præb. in 6. Suar. l. 3. de leg. cap. 16. n. 7. Palaus tr. 3. disp. 1. p. 11. n. 2.* Observare tamen est aliquando à Legislatore concedi dilationem certi temporis, quo incipient obligare.

Q. III. Quæ promulgatio necessaria est, ut obligent Pontificiæ Constitutiones.

R. Communior sententia asserit habere vim obligandi totum Mundum, statimac Romæ solemniter promulgantur. Id autem videtur probari *cap. 1. de postul. Prælat.*, ubi ad observandam Constitutionem Pontificis, nil aliud videtur requiri nisi notitia ipsius publicæ promulgationis. Idem affirmari videtur *cap. 1. §. Nec obstaret de concess. præbend. in 6.* cum maxime in jure æquiparentur scire, & scire debere: *arg. leg. quod te §. Si certum petatur, nec qui certus est, amplius sit certiorandus: ex reg. 31. Jur. in 6.* Hinc consuetudo, & stylus Curie Romanæ est, quod Judices ibidem judicent secundum Constitutiones Romæ promulgatas etiam contra illos, in quorum Provinciis non fuerunt promulgatæ: consuetudo autem est optima legum interpres: *cap. cum dilectus §. De consuet. & leg. si de interp. ff. de legib.*, sicut etiam ipse stylus Curie habet vim legis: *arg. cap. quàm grave §. de crim. fals.* Hanc sententiam ut certam, & ten-

nendam, pluribus citatis, docet inter alios *Palau* tr. 3. d. 1. p. 12. n. 2. *Card. de Luc. de Benef. dis. 76. num. 7.*

Nihilominus fatendum est non carere fundamentum contrariam sententiam, qua dicitur Constitutiones Pontificias non obligare in Civitatibus, vel Provinciis, ubi non fuerunt promulgatae; cum etenim jure Canonico nil cautum sit circa earum promulgationem, videtur standum juri civili juxta cap. 1. & 2. de nov. oper. nunciat. hoc autem jure ut leges vim habeant obligandi, requiritur promulgatio in singulis provinciis: *Aurb. ut facta nov. Const. &c. collat. 5.* Hac ratione cap. 1. de post. Pralst. & can. proposuisti dist. 82. & can. quod dicitis dist. 16. allegari videtur publicatio Constitutionis in Provincia ad ostendam ejusdem obligationem. Hinc corrumpunt ea ratiocinia quod scire & debere scire aequivalentur &c. quia ea omnia vera sunt, quando non deest aliquid à jure requisitum ad inducendam obligationem; & juxta hanc sententiam deest publicatio. Ad illud, quod dicitur de consuetudine, & stylo Curiae, respondent vale pro foro externo. Videantur *Sotus lib. 1. de Just. q. 1. a. 4. Less. l. 2. de just. c. 22. dub. 13. n. 98. Laym. lib. 1. tr. 4. c. 3. n. 6.* alique.

Si tamen Pontifex in suis Constitutionibus, ut non raro accidere solet, dicat facta Romae solemniter publicatione velle eandem unumquemque arctare, ac si personaliter fuissent intimatae, certum est tunc, absque alia publicatione obligare; ita enim velle potest Papa, & recedere à Jure civili. Verum ex iis verbis firmum adduci potest argumentum pro secunda sententia; cum etenim nil superfluum in legibus sit admittendum, ut infra videbimus, ea verba superflue omnino apponerentur, si de jure Constitutio Pontificia Romae publicata, absque alia publicatione in aliis locis haberet vim obligandi. Insuper si alicubi adsit consuetudo, ut Leges Pontificiae Romae publicatae absque alia promulgatione & ibi recipiantur, tunc standum esset tali consuetudini, haec etenim potuit juri contrario derogare: *cap. ult. de consuet.*

Q. IV. An ad obligationem Legis necessaria sit Populi acceptatio, & an peccet non acceptando.

R. I. Ante acceptationem populi Leges iustae vim habent obligandi. Ratio est quia, si loquamur de Legibus Pontificiis, ex dimanant ab ea potestate, quam Christus Dominus in Persona D. Petri dedit suis Vicariis; unde potestas ferendi tales Leges, adeoque & obligandi, nullatenus pendet à populi acceptatione. Leges etiam Civiles dimanant à potestate à Populo non dependente; nam populi illam in Principem absolute transulerunt, absque conditione quod Leges obligarent dumtaxat, si accederet ipsorum consensus. Non potest tamen negari Leges ex acceptatione Populi, ut ait *Fagnanus in cap. Treguas n. 48. de Tregua*, accipere firmitatem stabilitatis; nam tunc non facile abrogantur per contrariam legem, aut consuetudinem. In hoc sensu intelligendum est illud *Gratiani can. 3. d. 4.* quod Leges firmantur, cum viribus utentium approbantur.

R. II. Peccat Populus absque justa causa non recipiendo legem à Principe promulgatam. Contrariam sententiam damnavit *Alexander VII. sub n. 28.* Ratio illius condemnationis constat ex supradictis; cum etenim Pontifex, & Civiles Legislatores habeant absolutam potestatem leges ferendi, eisque obligandi, correspondet in populo obligatio obediendi, adeoque, si non obediatur, peccat. Latius id probat *Viva scribens in praefata damnata propositionem.* In foro autem conscientiae, si adsit rationalis causa, non acceptare legem, non erit peccatum, cum rationaliter possit praesumi; neque ipsum Legislatorem

velle tunc suam legem obligare: *Suar. l. 3. de leg. cap. 19. n. 12. Palau d. 3. p. 13.* Immo ex iisdem DD., si lex sit valde dura, praesumi potest sapientem Legislatorem noluisse per eam statim obligare, sed potius explorare sensum populi, ut deinde decerneret leges accommodatas naturae Populorum, & Patriae consuetudini juxta *can. 22 dist. 4.*

Ceterum observare est, quod etiam quando lex est iusta, & rite promulgata, si non servetur, nec acceptetur à majori parte Communitatis, excusantur ab eius observantia etiam ceteri, qui aliis parati essent observare. Probat id Theologi, quia lex respicit Communitatem, unde dicitur Commune preceptum: *leg. 1. ff. de leg. Si ergo communitas, vel major illius pars eam respuat, non est credendum Legislatorem curare, ut ceteri illam observent: Navar. conf. 1. n. 24. de Const. Suar. cit. n. 13. Laym. l. 1. tr. 4. cap. 4. n. 3.*

C A P U T V.

De Materia Legis Humanae, & quomodo adimplendum sit quod praecipitur.

Q. I. AN materia legis humanae sint res aliis imperatae, vel prohibita; sicuti omnes virtutes, & vitia.

R. I. Nil prohibet Humanum Legislatorem res aliis imperatas, vel prohibitas, iterum imperare, vel prohibere. Ita prohibentur furta, homicidia &c. etiam lege naturali, & divina prohibita. Nec id est superfluum, nam adjuncta ab Humano Legislatore poenā, qua impii solent magis cohereri, coadjuvatur ipsarum legum observantia.

R. II. Omnes virtutes, & vitia possunt esse materia Legis Humanae, sed non collectivè. Ratio quam innuit *S. Th. 2. 2. q. 96. a. 3.* est quia, cum Leges respiciant communem felicitatem, eaque inducatur vitia proscribendo, & virtutum actus exercendo, bene quodcumque vitium esse potest materia legis prohibentis, & quodcumque virtus materia Legis praecipientis. Dixi tamen, sed non collectivè; cum etenim ex supradictis, materia Legis humanae debeat esse moraliter possibilis; & accommodata naturae hominum, ac major pars istorum fragilis sit, ideo non esset eis accommodata lex, vel praecipiens actus omnium virtutum, vel prohibens omnia vitia. Observat proinde *S. Th. art. 2.* legibus humanis non nisi peccata graviora prohiberi, & praesertim quae aliis nocent; & valde officiant humanae societati.

Q. II. An actus interni praecipiri possunt, aut prohiberi lege humana.

R. I. Actus merè interni non possunt lege humana praecipiri, vel prohiberi. Id primò probatur ex jure quia *cap. tua nos de Simon.* dicitur Ecclesiae datum esse de manifestis solummodo judicare, & *cap. sicut eod. tit.* dicitur: *Ecclesiam non judicare de occultis*, hoc est, de internis, nam quae occulta sunt, sed externa sub sunt legibus Ecclesiae; & ita prohibet sub excommunicatione haeresim occultam, si externa sit. Ratio est, quia tales actus sunt occulti per accidens, defectu nempe testium; ceterum cum sint externi, & per consequens secundum suam naturam subiecti legi humanae, non possunt extrahi ab efficacia ipsius legis per aliquem modum extrinsecum, & accidentalem, quem habeant. Actus merè internos non subdi legi humanae constat item ex *can. 1. 15. q. 6.* nam ibi etiam dicitur non posse humanae iudicari examine, quem Dominus suo reservavit iudicio. Id autem probat *S. Thomas 1. 2. q. 91. a.*

91. a. 4. & q. 100. a. 9. & 2. 2. q. 104. a. 5. duplici ratione. Prima est quia ejusdem potestatis esse debet leges ferre, & secundum leges judicare, si etenim Legislator non posset esse vindex suarum legum, frustranea ut plurimum esset potestas Legislativa: cum proinde non possit esse Judex de actibus merè internis, qui de sua natura ipsi latent, solus enim Deus intuetur cor: *1. Regum 16.* hinc est ad actus merè internos non extendi potestatem legislativam humanam. Secunda ratio est quia, cum potestas legislativa humana respiciat humanam societatem, & haec sit sensibilis, & materialis, conveniens videtur, ut non feratur nisi in id, quod est sensibile, & materiale, adeoque non in actus merè internos.

R. II. Si actus interni sint necessarii ad moralem substantiam adum externorum, lege humana praecipiri possunt, vel prohiberi: *Suar. l. 3. de leg. cap. 13. n. 2. Sanchez. l. 1. Moral. cap. 13. n. 6. &c.* Observandum igitur est dupliciter actus internos posse se habere ad actus externos. Primo modo per accidens, itaut etiam sine hoc, vel illo actu interno detur completus actus, qui cadit sub praecipito. Ita Ecclesia praecipit jejunium, quod habet totum suum esse, sive fiat hac, vel illa intentione, cum tota ipsius essentia consistat in abstinentia à quibusdam cibis, & in unica coemestione. Dum igitur actus externus habet suum esse absque interno, hic non cadit sub lege humana, neque enim per se praecipitur, aut prohiberi potest, ut dictum est supra: aliunde autem neque prohiberi, aut praecipiri potest indirectè, dum non est necessarius ad actum externum. Hoc tamen non officit, quin humanus Legislator possit aliquam poenam statuere sub conditione alicujus actus interni, id etenim est restringere poenam in favorem transgressorum, dum non vult eos affici aliqua poenā, nisi & habuerint aliquem actum malum internum; & bene potest suos favores Legislator cumque conditioni alligare. Hinc *Clem. 1. S. verum de haeret. excommunicantur*, qui omittunt procedere contra aliquem in materia Fidei ex odio, gratia, vel avaritia.

Secundo actus internus ita se habere potest ad externum, ut sine illo non existat in esse moris. Ita non subsistit oratio sine interna attentione; non subsistit Sacramentum Poenitentiae sine interno dolore &c. Quando actus internus est ita necessarius ad externum, bene potest saltem indirectè praecipiri ab humano Legislatore, ad quid enim e. g. potestas praecipienda orationem, si saltem indirectè non esset simul potestas praecipienda id, sine quo subsistere non potest eadem oratio? *Suar. tom. 2. de relig. l. 4. cap. 16. Azor. tom. 1. l. 10. cap. 8. q. 7. & cap. 12. q. 9.*

Q. III. Qua intentione satisfaciendum sit legi, seu praecipito.

R. I. Quæsitum non procedit de praecipitis negativis non furandi &c., cum etenim his praecipitis prohibeatur executio operis, & hoc fiat etiam nil cogitando de talibus praecipitis, hinc est nullam positivam requiri intentionem pro satisfaciendo iisdem. Loquendo ergo de adimplendis praecipitis positivis, dicendum est necessarium esse intentionem faciendi opus praecipitum. Ratio est quia, lex praecipit opus implendum humano modo, proprium autem est agentis rationalis liberè velle operari, seu velle facere id, quod illi praecipitur. Non est tamen negandum aliquando praesumi posse Legislatorem solum curare de opere externo, non verò quod fiat animo illud adimplendi; ut si praecipiat solutionem decimarum, vel satisfactionem aris alieni &c. In his, & similibus, ubi praesumi potest Legislatorem non curare de concursu voluntatis, etiam

coactè satisfaci praecipito. Idem dicas, si prohibeatur opus sub censura, quam non incurrit, qui etiam invitatus ab eo absteineat. Secus dicendum de praecipito audiendi Missam, & similibus, nam praesumi non potest Legislatorem non curare de concursu voluntatis in executionem operis: *Sanct. l. 1. Mor. cap. 13. num. 6. Suar. &c.*

R. II. Non est necessaria voluntas adimplendi praecipitum: *Suar. tom. 2. de relig. l. 4. c. 16. Less. l. 2. c. 7. d. 10. Sanct. l. 1. moral. cap. 13. num. 9. & 12.* Ratio est quia, lex obligat quidem ad adimplendum opus, quod praecipitur, & ad habendam praestandi illud intentionem, aliàs non fieret humano modo; at non praecipit ut quis intendat satisfacere praecipito. Hinc etiam habens positivam intentionem non satisfaciendi praecipito, dum habeat intentionem faciendi opus praecipitum, verè satisfacit: *Palau disp. 1. p. 17. num. 12. &c.* Neque obstat actus non operari ultra intentionem agentis: *leg. non omnes S. Si certum petat. & leg. in agris ff. de acquir. Domin.*, adeoque videri non satisfacere, qui positivam habet intentionem non satisfaciendi. Non inquam, hoc obstat, quia id valet quando intentio non satisfaciendi est efficax, impediens scilicet quod necessarium est ad satisfaciendum. Id autem non verificatur in casu nostro, nam satisfactio adimpletur per hoc solum, quod quis ponere velit opus, quod praecipitur; unde eo posito, mera contraria intentio impedire non potest satisfactio nem. Is tamen, qui haberet hujusmodi voluntatem non satisfaciendi, peccaret ex ea prava intentione, qua in praeparatione animi nollet satisfacere praecipito.

Hic tamen est advertendum, quod licet quis satisfacere possit legi, seu praecipito Superioris, absque intentione illis satisfaciendi, non potest tamen satisfacere obligationi, sibi à semetipso impositae, voto, v. g. promissioni &c. si habeat intentionem tali obligationi non satisfaciendi. Ratio discriminis est quia, intentio Legislatoris, seu Praecipientis, ut dictum est, non obligat nisi ad adimplendum opus, unde eo adimpleto, respectu legis extinguitur omnis obligatio. Qui verò arbitratur suo assumpsit aliquam obligationem, quia potest in ea perseverare, ita intelligitur velle perseverare, usque dum non habeat intentionem se ab ea eximendi; unde si aliàs ponendo opus, quod vovit, intendat non satisfacere voto, adhuc se velle suam obligationem declarat; ac proinde non eximeretur ab eadem obligatione.

R. III. Ob satisfaciendum praecipito non est opus intendere finem Legislatoris: *S. Th. 1. 2. q. 100. a. 9.* unde invaluit illud effatum: *finis praecipiti non cadit sub praecipito.* Ratio est quia sine intentione talis finis potest adimpleri opus à lege impositum; ita bene potest quis jejunare, quamvis ita exquisitè comedat, ut gula non frænctur, qui est finis intentus à Legislatore. Audire pariter potest quis Missam attentè, unde & ponet opus praecipitum, sed ob finem vanae gloriae e. g., & ita non assequetur finem Legislatoris. Accedit finem agendi ex motivo alicujus virtutis à Legislatore intentae, esse omnino internum, & ita ex hoc capite etiam non potest cadere sub lege humana. Ceterum si quis non ponat opus praecipitum à Legislatore sub motivo alicujus virtutis, peccabit contra eam virtutem, cujus intuitu lex lata est. Ita qui die festo audit Missam ob vanam gloriam captandam, peccat contra religionem ex cujus motivo praecipitur auditio Missae.

Q. IV. Cui obligationi satisfaciatur qui facit opus, quod praestare tenetur pluribus titulis.

R. I. Si voluit satisfacere alicui determinatae obligationi, pro ea dicendum est satisfacisse. Ratio est quia, qui habet obligationem ex pluribus titulis,

culis, ut si v. g. teneatur audire Missam ex præcepto Ecclesiæ, ex pœnitentia, & ex voto, habet in sua libera potestate, velle cui mavult satisfacere, sicuti, si habeat diversa debita, potest velle solvere unum præ alio; posito ergo quod habuerit intentionem uni obligationi satisfaciendi, intelligitur illi satisfacisse.

R. II. Si intellexit omnibus obligationibus, quas habet, satisfacere, tunc observandum est, an opus quod ponit sit divisibile, nec ne. Si sit divisibile, ut si teneatur erogare decem aureos ex voto, & ex pœnitentia, tunc dicendum est satisfacere utrique obligationi pro rata; cum etenim neutri, ut habet in intentione, possit totaliter satisfacere, dicendum est ipsius actum valere eo modo, quo potest: *cap. unico S. Idem quoque de despons. impub. in 6.*, adeoque & satisfacere pro rata, hoc etenim modo potest satisfacere. Si verò opus sit indivisibile, uti se habet Missa, tunc dicendum est satisfacisse graviori obligationi, ita enim ipsius actus valet eo meliori modo, quo fieri potest. Cœterum major est obligatio, quæ oritur ex præcepto Ecclesiæ, quàm quæ ex voto, & major quæ ex voto, quàm quæ ex præcepto Confessarii: *Bonac. de leg. q. 1. p. 10. num. 14. &c.*

R. III. Si pariter ponatur opus non determinando cui obligationi velit quis satisfacere, si obligationes sint æquales, & opus divisibile, satisficit omnibus pro rata; si verò una sit alteri gravior, satisficit graviori: *leg. cum ex plurib. ff. de solut.*, & ita implicitè intelligitur velle qui ponit opus.

Q. V. An eodem actu possit quis pluribus legibus satisfacere; seu pluribus actibus eodem tempore factis, possit diversis satisfacere obligationibus.

R. I. In materia Justitiæ non potest quis uno actu satisfacere pluribus obligationibus. Ratio est quia, qui e. g. debet quinquaginta ex duplici titulo, ut ex contractu oneroso, & ex furto, verà debet centum; unde si semel tantum det quinquaginta, non ponit æqualitatem inter rem, & rem, five inter creditum, & debitum, ut exposcit Justitia.

R. II. In aliis materiis, quando non constat de mente Legislatoris, tunc ad judicandum an ponendi sint diversi actus ad satisfaciendum pluribus præceptis, observandum est an mandantes habuerint diversum motivum aliquid præcipiendi, nam tunc communiter solent novum onus imponere, adeoque petunt diversos actus. Si e. g. Confessarius imponat die festo pro Sacramentali Pœnitentia auditionem Sacri, intelligitur velle Sacrum diversum ab eo, quod audiendum est die festo, cum habeat diversum motivum imponendi talem auditionem. Idem dicas, si imponeret jejunium, cui non satisfaceret Pœnitens jejunando ea die, qua aliàs præcipitur ab Ecclesiâ: *Sanch. l. 1. cap. 14. num. 5. Palau. tr. 3. d. 1. p. 9.*

R. III. Eodem tempore potest quis facere plures actus, quibus satisfaciatur pluribus præceptis. Id patet in eo, qui dum Missam audit, recitat Horas Canonicas; nam audit Missam, cum sit illi præfens, & oret; & simul etiam præstat quod necessarium est ad recitandas Horas Canonicas. Secus esset, quando illi diversi actus, ita essent impossibiles, ut non possent eodem tempore præstari eo modo, quo præcipiuntur: *Sanch. cit. n. 11.*

Q. IV. An satisfaciatur suæ obligationi, qui ponit opus absque intentione satisfaciendi, quia immemor omnino est suæ obligationis.

R. Observandum est, an ponat opus sub motivo excludente satisfactionem suæ obligationis, nec ne. Si habeat motivum non excludens talem satisfactionem, censetur satisfacere, cum uniusquicquid implicitè semper velit satisfacere suis obliga-

tionibus. Secus si habeat motivum impossibile cum satisfactione suæ obligationis. Exemplum sit in eo, qui debet decem ex titulo oneroso, e. g. ex empto, & immemor obligationis, dat creditori decem ex pura liberalitate, hic non videtur solutus à debito, nam dare ex pura liberalitate est motivum excludens motivum justitiæ, quo aliàs teneretur solvere: *Sanch. lib. 1. Moral. cap. 13. num. 11.*

Regula in praxi observanda.

I. Confessarius habere deberet præ manibus eam doctrinam, qua dicitur Ecclesiam non judicare de internis, nam ex ea statim cognosceret quæcumque peccata interna etiam gravissima, & innodata excommunicatione reservata, qualis est hæresis formalis, posse ab eo absolvi, dummodo pœnitens sit dispositus. Sed videat ne erret, confundendo peccata interna cum peccatis oculis.

Potest etiam quæcumque peccata reservata, semper cum solum sunt interna, absolvere; & hoc non quia Ecclesia in ordine ad absolutionem non judicat de internis, sed quia, ut observant omnes Theologi, non solet reservatione punire nisi culpam gravem, & externam.

II. Ea doctrina, qua dicitur, non esse necessariam intentionem satisfaciendi præcepto, ut præceptum de aliqua re adimpleatur, Confessarius poterit sæpe occurrere conscientie scrupulorum. Recitant e. g. isti Horas Canonicas, vel pœnitentiam sacramentalem, & cum non videatur ipsis hujusmodi recitare, ut par est, non habent intentionem ea recitatione satisfaciendi, sed intendunt eam repetere. Poteri t ergo Confessarius illis interdiceret novam recitationem, neque enim erat necessaria intentio ea recitatione satisfaciendi; immo satisfecerunt etiam habendo intentionem non satisfaciendi, sed iterum repetendi, dummodo recitaverint virtuali saltem attentione. Idem dicitur de illo, qui audit Missam die festo; sed cum non videatur ipsi audire, ut optaret, intendit novam Missam audire.

III. Videat etiam Confessarius, ne redigat in angustiam conscientiam pœnitentis, quoties posuit opus, ad quod tenebatur; quamvis non recordaretur suæ obligationis. Tenebatur e. g. ex voto recitare Rosarium, idemque recitavit immemor suæ obligationis. Tenebatur ex voto, vel sacramentali satisfactione, vel ex incerta restitutione facere aliquam elemosinam, eandemque præstitit immemor pariter suæ obligationis: non est, ex dictis, adigendus ad novam satisfactionem, & ita de cæteris.

QUÆSTIO II.

De Obligatione Legis Humanæ.

CAPUT I.

Quam Obligationem indicat Lex humana.

Q. I. AN lex humana obligare possit in conscientia.

R. Lex humana tam Ecclesiastica, quàm Civilis obligare potest in conscientia. Ad hoc probandum observare est cum S. Thoma 1. 2. q. 96. a. 4., quòd quamvis obligatio legis humanæ videatur proximè desumi ab eadem Lege, nihilominus fundatur, & derivatur à Lege æterna, & divina; cum Deus mandaverit obedire cuicumque Superiiori legitime præcipienti. Quapropter Apostolus ad Rom. 13. ait. *Omnis anima, sublimioribus potestati*

statibus subdita sit. Subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam; non solum nempe metu poenarum, sed etiam ne fiat peccatum. Cum igitur etiam Civilis Legislator jubeat autoritate sibi à Deo tributa, juxta illud Apostoli eodem in loco: *Non est potestas nisi à Deo*, & Deus ipse mandat obedire cuicumque Legislatori legitime præcipienti, non est cur etiam leges civiles non possint obligare in conscientia. Hinc etiam patet cur ex transgressione legis humanæ possit quis fieri reus poenæ æternæ; nam in ipsius transgressione includitur etiam transgressio Divini præcepti, ac proinde concludit Apostolus: *Qui resistit Potestati, Dei ordinationi resistit.*

Q. II. Quando lex humana intelligatur præcipere sub culpa.

R. I. Non præcipit sub culpa, dum est pure pœnalis, de qua infra.

R. II. Non præcipit sub culpa, quando lex est merè consilii, sive adhortatoria, nam tunc Legislator non intendit obligare: *can. quisquis 14. q. 1.* Id tamen non est intelligendum, si lex contineat consilium reverentiæ. Tunc autem datur consilium reverentiæ, quando lex ex se continet materiam necessariam, sed quia alloquitur Personas valde conspicuas, ut Principes, utitur verbis consultivis, & non præceptivis, cujus rei exemplum habemus *Clem. 1. de test.* Cum igitur in hujusmodi casu Legislator intendat obligare, & solum ob reverentiam consulat, & hortetur, non est cur talis lex in conscientia non obliget: *Fag. in cap. Canonum statuta n. 97. de Consil.*

R. III. Dum leges absolute aliquid præcipiunt, vel prohibent, regulariter obligant in conscientia. Ratio est quia, dum Legislator imperat, intelligitur velle obligare; & cum aliunde ex dictis possit obligare etiam pro foro conscientie, dicendum est imponere obligationem etiam pro eodem foro. Dixi regulariter obligant in conscientia, quia per verba præceptiva solet manifestari voluntas obligandi; nihilominus si Legislator præcipiendo, exprimat se nolle obligare pro foro animæ, cum id ex justa causa possit facere, illius lex ad culpam non obligabit, ut bene observat S. Thomas 2. 2. q. 189. a. 9. ad 1. Verumtamen hæc leges non sunt rigorosè tales, quia, lex justa, rigorosè sumpta, continet præceptum Superioris, & tali præcepto correspondet obligatio obediendi etiam in foro conscientie: *Sanch. l. 6. Moral. cap. 4. n. 12.*

Q. III. Quando Legislator intelligatur obligare sub gravi, vel sub levi culpa.

R. I. Si materia sit gravis, inducetur à lege gravis obligatio, dummodo Legislator non intendat obligare sub levi. Ex gravitate igitur materiae bene arguitur gravis obligatio, etiam si Legislator non exprimat se intendere graviter obligare; etenim nisi diversimodè se explicet, credendum est velle obligationem materiae correspondere, adeoque materiae gravi obligationem gravem.

Non desunt etiam qui velint non esse in potestate Legislatoris obligare sub levi, quando materia est gravis. Nihilominus communior est contraria opinio, quia actus agentium non operantur ultra eorum intentionem: *arg. l. non omnis ff. si certum petatur, & cap. uli. de prob.* unde si non intendat etiam in materia gravi obligare nisi sub levi, non confurget nisi levis obligatio. Accedit bene posse habere rationabilem causam, non nisi sub levi culpa obligandi, ne scilicet nimis torqueantur conscientie, inducantur scrupuli &c. *Suar. l. 3. de leg. cap. 27. n. 6., Less. l. 2.*

cap. 41. dub. 9. n. 46. Palau. disp. 2. p. 8. n. 2.

R. II. Si materia sit levis, lex non potest obligare nisi sub levi. Id omnes DD. farentur, quamvis Legislator voluisset obligare sub gravi; nam injusta esset lex, quæ vellet peccato gravi obnoxios illos, qui legem in materia levi transgredirentur, & quia esset injusta, non esset attendenda.

Advertendum tamen est, non semper judicandum materiam esse levem, quia in se levis sit, sed videndum an etiam levis sit in ordine ad pacem Communitatis, ad disciplinam, ad vitanda scandala, ad famam tuendam, seu in ordine ad alium finem rationabiliter intentum à Legislatore; nam si gravis sit in ordine ad ista, bene potest esse capax gravis obligationis: *Suar. l. 3. de leg. cap. 25. n. 5. & de cens. d. 4. sect. 6. n. 11. & communiter.* Exemplum habemus in præcepto, quò Adq vetitum fuit comedere de pomo, quod in se videbatur esse de re levi; & nihilominus grave fuit, attento sine cujus gratia Deus impo fuerat tale præceptum, in signum scilicet subjectionis, & obedientie sibi debite.

Q. IV. An lex humana possit obligare cum periculo vitæ, vel jacturâ aliorum bonorum.

R. Ad dignoscendum an lex humana obliget etiam cum gravi vitæ periculo, vel alio gravi incommodo, observandum est, an ex transgressione Legis majus sequatur præjudicium pro bono communi, quàm sit incommodum subeundum ex ipsius observantia. Si e. g. miles non servet præceptum Ducis imperantis, etiam cum periculo vitæ, non relinquere stationem, si relinquendo stationem totus exercitus, vel Civitas facile ab hoste esset superanda, in tali casu bonum commune præponderat vitæ particularis militis. Idem dicendum, si Parochus non servet præceptum Episcopi imperantis, ne tempore pestis suum deserat gregem. Idem pariter dicendum, quando e. g. ab Hæretico imperaretur transgressio legis Ecclesiasticæ in contemptum Fidei, vel Ecclesiasticæ Potestatis, cum bonum Religionis non solum prævaleat vitæ unius, sed etiam omnium hominum. Verum tamen est in his casibus obligationem servandi legem etiam cum vitæ dispendio, vel gravi bonorum jactura, non tantum oriri à lege positiva, quàm à naturali, distante vitam amittendam esse pro servando bono publico, pro adimplendo officio, quod quis voluntarie suscepit, si illi de sua natura junctum sit periculum vitæ; seu pro tuenda religione &c. *Suar. l. 2. de leg. cap. 27. Palau. disp. 2. p. 8. n. 4.*

Ob rationem conservandi bonum publicum observantia, & disciplina in toto ordine Chartulariorum, non solum Theologi excusant, sed etiam multi dicunt teneri Chartularium abstinere à carnibus, quamvis necessariis ad conservandam vitam: *Less. l. 4. cap. 3. dub. 2. n. 12.*

Seclusa necessitate boni publici vel Religionis &c. leges humanæ non solum non obligant cum periculo vitæ, sed neque cum periculo mutilationis, jacturæ gravis bonorum, infamiae &c. Ratio est quia ut dictum est, q. 1. cap. 1. lex debet esse possibilis secundum humanam naturam, & consuetudinem, qualis non esset lex humana, si ordinariè loquendo, obligaret ad sui observantiam cum jactura gravi etiam bonorum temporalium. Præterea injusta esset lex, quæ exigeret talem jacturam, semper cum id non exigeret bonum multò magis præponderans.

Ipsè Deus, & Christus Dominus, quamvis potuissent obligare ad observantiam suarum legum cum vitæ periculo, id tamen ordinariè non præstiturunt. Ita in Veteri Lege cum tanto periculo non obligabat lex de observantia Sabbati, de ab-

invenit a sanguine &c. *S. Th. 2. q. 100. a. 8. Suar. l. 3. de leg. c. 3. sect. 3.* Ita pariter in Nova non obligat cum eodem periculo lex de integritate Confessionis, de suscipiendis Sacramentis &c. Scelus esset, si ex inobstantia interveniret grave scandalum; vel necesse esset recipere aliquod Sacramentum ad consulendum æternæ salutis &c.

Regula in praxi observanda.

I. Non sit ita facilis Confessarius in condemnando Legislatore, si aliquando præcipiant, vel prohibeant sub gravi res, quæ videntur parvi momenti. Id autem maximè potest habere locum in ordine ad Personas, quæ vivunt in Communitate. In his locis, & præcipue si religiosa sint, possunt e. g. sub gravi prohiberi furta levia; item ne referantur quæ una Persona adversus alteram dixit, quamvis non gravia essent &c. ex his enim valde perturbatur pax domestica; ac proinde cum gravia esse possint in ordine ad finem intentum à Legislatore, possunt etiam prohiberi sub gravi. Idem puto dicendum de prohibitione sub gravi, ne Externis referantur defectus etiam leves, qui inter personas claustrales committuntur; nam multoties hæc referendo, graviter officitur bonæ famæ Monasterii: eo maximè quia degentes in saculo putant Regulares exuere debuissent omnes pravas inclinationes humanitatis.

Hinc etiam Magistratus seculares possunt gravi pena punire deferentes arma prohibita, quamvis non animo nocendi, id enim valde officere possit publicæ tranquillitati &c. Ne igitur sit nimis facilis Confessarius in excusando suum Pœnitentem à gravi culpa, eo quod transgressus fuerit legem, quæ præcipiebat, vel prohibebat materiam in se levem.

II. Plura in praxi resolvit Confessarius ex ea communi doctrina quod leges positivæ, sive Ecclesiasticæ, sive Civiles, regulariter loquendo, non obligant cum gravi incommodo. Sacerdoti e. g. occultè excommunicato permittit celebrare, & cum aliis communicare, si ita necessitas cogat; dum e. g. ab iis abstinendo, incurreret gravem infamiam. Ita excuset ab audiendo Sacrum, qui non potest domo exire sine gravi dedecore propter suam paupertatem; qui deberet subire grave incommodum ob illud audiendum, vel propter notabilem absentiam Ecclesiæ, vel propter magnam pluviam, vel quia est valetudinarius. Excuset eum, qui non habens tempus petendi licentiam, defert arma prohibita, ne se exponat periculo, quin ab hoste offendatur. Ex his exemplis faciliè dignoscet quomodo in aliis casibus se gerere debeat.

C A P U T II.

De Lege pœnali, ejusque obligatione.

Q. I. **A**N detur lex purè pœnalis. **R.** Non est dubium dari legem merè præceptivam, ut cum aliquid præcipitur obligando ad actum, vel ejus omissionem, nullâ pœnâ adjunctâ, & hujusmodi leges dicuntur morales, cum solum habeant pro objecto morum directionem. Item non est dubium dari leges mixtas, nempe aliquid præcipientes, adeoque obligantes in conscientia, & simul imponentes pœnas transgressoribus, ut ita magis arceantur homines ab illius transgressione; nam homines perditum parum curantes de culpa, potius pœnam timent. Quæstio ergo est de lege purè pœnali.

At communior sententia est dari hujusmodi leges merè pœnales, nam lex non obligat ultra-

mentem Legislatoris, unde si non intendat obligare nisi ad pœnam, merè pœnalis erit ejus lex: *D. Th. 2. q. 189. a. 9. ad 1. Palau disp. 1. p. 15. n. 10. Sanchez. l. 6. in Decalog. c. 4.* Verum tamen est, quod, ut notavi capite superiori, hujusmodi leges non habent rigorosam proprietatem legum, nisi velimus dicere quodammodo habere veram proprietatem legum, quia licet non obligent sub culpa ad actum imperatum, obligant sub culpa ad sustinendam pœnam post transgressionem.

Sed dices non posse respectu harum legum pœnam habere locum, nam hæc est correlativa culpæ, quæ supponitur non dari in ipsarum transgressione. Contra tamen est, quod licet non interveniat culpa theologica, intervenit tamen culpa legalis, seu politica, & expedit bono publico, ut hujusmodi culpæ puniantur: *Suar. l. 5. de leg. cap. 4. Sanchez. l. 4. Moral. cap. 4.*

Cæterum advertendum, quod quamvis pluræ statuta, maximè Regularium, non obligent nisi ad pœnam, nihilominus in praxi in ipsorum transgressione difficile est non intervenire culpam saltem levem, & id vel propter scandalum, vel propter aliorum perturbationem, vel quia imminuitur in Communitate observantia, vel propter passionem, & negligentiam, quæ transgrediuntur, vel propter otiositatem &c. Immo si ex frequenti regularum transgressione Religiosi valde destruant regularem observantiam, non possunt excusari à gravi culpa, propter gravem perturbationem, & damnum, quod inferunt Religioni: *Sanch. in Decal. l. 6. c. 4. n. 17.*

Q. II. Unde dignoscantur leges merè pœnales.

R. I. Si lex lata sit cum gravi pœna spiritali, nempe cum censura, vel degradatione, vel privatione Ecclesiasticæ sepulturæ, semper supponitur obligare etiam ad culpam gravem; nam hæc pœnæ non nisi ob gravem culpam solent inferri: *can. nemo 11. q. 3.* Quod si tamen Censuræ sint ferendæ sententiæ, plures asserunt per adjunctionem ipsius censure non sufficienter colligi legem obligare sub gravi, nisi forte diceretur censuram incurrendam esse sine alia monitione; sed de hac re in Tractatu de Censuris.

R. II. Ex adjunctione gravis pœnæ temporalis non sufficienter colligitur legem non esse merè pœnalem. Ratio est quia, expedit multoties bono communi, ut pœnis gravissimis animadvertatur etiam in eos, qui sine culpa theologica aliquam legem violant. Ita Theologi communiter admittunt posse reum sine culpa Theologica infringere carcerem, ad mortem e. g. vitandam, quod tamen gravissimè puniunt leges civiles; unde ex talibus pœnis non sufficienter colligitur intentio Legislatoris obligandi ad culpam Theologicam. Ita contra alios *Navar. in Sum. cap. 23. n. 55.*, & alii. Potest nihilominus in transgressione harum legum intervenire peccatum propter periculum mortis, amissionis bonorum &c. cui aliquis se exponat; tunc etenim peccat vel contra præceptum Charitatis erga seipsum; vel propter damnum, quod potest incurere Familia, si lex non ita secretè transgrediatur, ut transgressio non possit innotescere.

R. III. Si Legislator non exprimat velle simul ad culpam, & ad pœnam obligare, vel ad solam pœnam; tunc verba legis consideranda sunt; nam à verbis legis recedendum non est, nisi aperte constet aliud sensisse Legislatorem: *arg. cap. ad Audientiam de decim. & leg. non aliter ff. de leg.* Porro hæc verba volumus, decernimus, non videntur sufficienter exprimere intentionem Legislatoris esse obligandi ad culpam; nam cum bene possint explicari de sola obligatione ad pœnam,

&

& aliunde verba legis debeant in mitiorem partem interpretari, possunt bene intelligi de sola obligatione ad pœnam. Idem dicas, si lex contineat verba solam pœnam imponentia transgressoribus, non verè verba præcipientia, vel prohibentia, ut si diceret: *qui hoc, vel illud fecerit, tali pœna puniatur; vel tantam pecuniam solvat.* Id tamen non esset verum, si ipsa materia legis demonstraret legem esse præceptivam; ut si e. g. imponatur aliquod tributum Principi præstandum; quod videtur in conscientia deberi juxta illud *Apotoli ad Rom. 13. Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum, cui vectigal, vectigal.* Bene ergo etiam ex ipsa materia legis argui potest, an lex simul obliget ad culpam vel ad pœnam, vel ad solam pœnam: *D. Th. 2. q. 108. a. 4. Suar. l. 5. de leg. cap. 14. n. 12. Fagn. in cap. si quis n. 58. de Regular.* Sed attendendum etiam est quod statim dicam.

Si verba legis clarè expriment præceptum important obligationem etiam quoad culpam, nisi addit consuetudo in contrarium. Illa igitur verba: *præcipimus, jubemus, mandamus, imperamus.* &c. cum clarè expriment præceptum, & juxta præceptum Superioris sit in conscientia obediendum, consequens est importare obligationem etiam quoad culpam. Dixi, nisi addit consuetudo in contrarium, nam ut observat *Layman. l. 1. tr. 4. c. 24. n. 12. ex Suar. l. 7. de leg. cap. 19. n. 11.*, lex de sua natura præceptiva, si non recepta sit nisi quoad pœnam, potuit contraria consuetudine transire in purè pœnalem; & ita evenisse credunt multis legibus civilibus, imponentibus aliquid onus; prohibentibus ne ultra territorium aliquid extrahatur; eo maximè quia & ipsi Principes videntur non curare de obligatione imponenda in foro conscientiarum, sed solum ut transgressores puniantur, & fraudulentæ vectigalia amittant merces &c.

Q. III. Unde colligatur pœnam esse latæ, vel ferendæ sententiæ.

R. I. Pœna latæ sententiæ ea est, quæ postea delicto, statim incurritur, & irrogatur vi legis. Tunc autem primò intelligitur esse latæ sententiæ, quando Legislator utitur verbis modi indicativi, seu denotantibus præsens tempus, aut præteritum: Ut quando dicit: *Excommunicamus, suspendimus, novit suspensionem, seu excommunicationem incurrisse &c.* *Suar. l. 5. de leg. cap. 6.* Eandem pœnam latæ sententiæ importat ea verba: *ipso jure, ipso facto &c.* ex tunc, illico sit excommunicatus &c. Idem demum dicendum, dum Legislator pronunciat sua autoritate transgressorem intelligendum esse pœnâ innodatum; ut dum dicitur *autoritate nostra, virtute presentium sit excommunicatus; seu novit se esse suspensum, excommunicatum &c.* Ratio horum omnium est quia, nisi aliud suadeat aliquod jus, seu subjecta materia, præfata omnes expressiones sufficienter indicant Legislatorem velle transgressores incurrere pœnam, absque eo quod interveniat nova Judicis sententia, quoad qualitatem ipsius pœnæ; & ita verificatur importare latam, non ferendam sententiam.

Quod si aliquando in jure imponitur irritatio illius, quod ipso jure irritum est: *cap. ult. de postul. Pralat. & cap. Ecclesia vestra 48. de elect.*, sicut & decernitur privari Beneficio illum, qui ipso jure erat privatus: *cap. 1. & 3. de Cler. conjug.* hoc ita intelligendum est, non quod debeat intervenire nova irritatio, aut privatio, sed solum quod Judex declarare debeat aliquid esse irritum, aut aliquem esse privatum &c.

R. II. Pœna ferendæ sententiæ tunc intervenit, quando Legislator non imponit per se, & vi suæ

legis aliquam pœnam, sed decernit imponendam esse transgressoribus à Judice. Primò igitur verba futuri temporis important pœnam ferendæ sententiæ, ut dum dicitur actus esse irritandus, aliquis excommunicandus &c. *Glossa in cap. cum tu v. privandus de usuris.* & *Glossa in Clem. Sape v. irritandus de v. signif.* Et quidem, si pœna postmodum sit imponenda, necessaria est sententia Judicis quoad ipsam pœnam. Idem dicendum, si verba legis designent novam sententiam Judicis, qua aliquis ad pœnam damnetur; ut si dicatur, *suspendatur, excommunicetur, privetur beneficio &c.* Item interpretandum est legem esse ferendæ sententiæ, quoties, omnibus consideratis, dubium est an sit latæ, vel ferendæ sententiæ. Id suadent illa principia juris, quibus dicitur in pœnis benigniorem faciendam esse interpretationem: *reg. 49. Jur. in 6. leg. interpretatione 42. ff. de penis,* & odia esse restringenda: *cap. odiande reg. jur. in 6.* Intervenit autem dubium, quando in lege leguntur ea verba: *sub pœna excommunicationis, sub pœna privationis Beneficii &c.*

Pariter puto intervenire dubium, an pœna sit latæ, vel ferendæ sententiæ, adeoque dicendum esse ex dictis non esse latæ sententiæ, quando Legislator utitur verbis modi imperativi, ut quando dicitur: *incurrat excommunicationem, maneat suspensus, subjaceat interdicto, anathema sit.* Quamquam igitur multi in contrarium opinentur, nihilominus præfata verba solum importare sententiam ferendam, docet *Glossa fin. cap. 2. de for. compet. Navar. cap. 27. Man. num. 12. Sanchez. l. 7. de matr. disp. 12. num. 2. Laym. l. 1. tr. 5. p. 1. cap. 2. num. 3.* At non solum intervenit dubium propter DD. diversas opiniones, sed propter ipsam etiam rationem; nam ly sit interdictus, anathema sit, commodè explicari potest per verbum fiat cum *Glossa fin. cap. si quis ex Cler. de vit. & honest. Cleric.* Addendum præsumi posse, quod si Legislator voluisset imponere pœnam latæ sententiæ, clarè id expressisset dicendo: *ipso jure, ipso facto &c.* *arg. cap. inter corporalia 8. Sed neque de transf. Episc.*

Non est tamen negandum aliquando prædicta verba imperativi modi importare latam sententiam, tunc nempe, quando alia adjuncta verba, vel jura id declarant. In Canone e. g. *Si quis suadente &c. 17. q. 4.* dicitur quod percussor Clerici *anathematis vinculo subjaceat.* Ibi hæc verba denotant pœnam latæ sententiæ; nam cum statim subjungatur ipsius absolutionem reservari Romano Pontifici, hæc adjuncta verba designant ibi sermonem esse de excommunicatione statim incurrenda, cum non habeat locum absolutio, dum nondum sit innodatus excommunicatione. Pariter quando eadem verba pronunciantur in aliquem, qui jam à jure est illâ pœnâ innodatus, sunt certè latæ sententiæ. Ita dum Tridentinum dicit *anathema sit* in eos, qui sentiunt contraria definitionibus Fidei ibidem factis, significat ipso jure esse excommunicatos; omnes enim Hæretici jam à jure fuerant excommunicati: *Can. Achatus, & can. Majores 24. q. 1.*

Q. IV. An lex pœnalis obliget ad pœnam subeundam ante Judicis sententiam.

R. I. Pœnæ Ecclesiasticæ privativæ ex se non requirentes externam actionem, seu executionem, si sint latæ sententiæ, obligant ante Judicis sententiam. Ita se habent Censuræ, & Irregularitas, quas incurri ante Judicis sententiam, non solum docet praxis, sed & ipsi Sacri Canones: *cap. non dubium de sent. excomm. cap. 2. de Cleric. non ordin. ministr. cap. significasti de homicid.* Et quidem conveniens erat, ut Ecclesia pro coercendis fidelibus ab aliquibus peccatis etiam occultis, haberet potestatem incutiendi pœnas illicè infligendas. Idem de impedimentis Matrimonii dicatur, quæ habent locum, etiam si nullam Judex proferat sententiam;

G

&

& ita ex copula quantumvis occulta confurgit statim impedimentum affinitatis, seu criminis &c. Eadem pariter doctrina applicatur omnibus poenis privativis, quæ impediunt translationem domini, seu juris acquirendi. Hinc ex cap. licet canonici de elect. in 6., tenetur dimittere Beneficium Parochiale, qui intra annum ex sua culpa non ordinetur Sacerdos.

Hæc omnia tamen, ut notavi, verificantur de præfatis poenis, quando sunt latae, non verò si sint ferendæ sententiæ; nam tunc lex non intendit obligare ad poenam statim subeundam. Ita lex volens aliquem esse excommunicandum, si aliquod crimen committat, non intendit ut statim post ipsum patratum se gerat ut excommunicatum, sed quòd à Judice sit excommunicandus: usque dum igitur non excommunicetur, exercere poterit omnes actus sui Officii, & Beneficii.

R. II. Poenæ, quæ requirunt externam executionem, ut dum quis expoliare se deberet suis bonis, dominio, Beneficio, aut Officio, etiam si sint latae sententiæ, non habent locum nisi post sententiam declaratoriam super admisso crimine. Ego quidem non nego potuisse Legislatorem obligare reum ad exequendam contra se poenam moderatam, etiam ante talem sententiam; nam semper cum esset moderata, non dici posset naturæ humanæ non accommodata; ac proinde lex cum iusta, & possibilis esset, ut si obligaret ad levem multam pecuniæ, ad poenam levem afflictivam, obligaret etiam posset in conscientia. Secus si imperaret, ut quis exqueretur contra se poenam gravem: Navar. cap. 23. num. 3. & cap. 25. num. 117. Palau. d. 2. p. 1. n. 4.

Nihilominus, cum consuetudo ex utroque jure sit optima legum Interpretis: cap. cum dilectus de consuet. & leg. si de Interpret. ff. de leg., eaque ferat neminem exequi poenam contra seipsum, quantumvis levem, nisi saltem accedat sententia declaratoria Judicis super crimine admisso, hinc est communiter, & sine limitatione DD. docere, poenam non habere locum, nisi post talem sententiam: Sanch. l. 2. in Decalog. cap. 26. num. 7. Laym. l. 1. tr. 4. cap. 15. num. 6. Menoch. de Arbitr. Judic. cap. 415. n. 62. Desumitur etiam ex cap. cum secundum 19. de Hæret. in 6., ubi non solum non obligantur Hæretici ad consignanda Fisco sua bona, quamvis statim à commisso crimine, ipso jure incurrant poenam confiscationis bonorum, sed etiam prohibentur occupari, usque dum Juxta declarat tale crimen fuisse commissum. Idem ergò dicendum in aliis casibus, cum de similibus idem judicium habendum sit: cap. inter corporalia de traslat. Episc. Postquam verò intervenit sententia declaratoria, hæc retrahitur ad tempus commissi criminis, quia poena ipso jure imposita erat; & ita, cum ab eo tempore poena debeatur, si poena erat confiscationis bonorum, consignanda sunt Fisco omnia bona, quæ tunc extabant. Verum tamen est Judicem non solum declarare debere commissum fuisse crimen, quod à lege hæc, vel illa poenâ punitur, sed etiam curare executionem; nam durissimum esset, quòd quis e. g. nemine exigente, deberet se suis bonis expoliare: Sanch. l. 2. in Decalog. cap. 22. n. 8. & 33., & cap. 26. n. 7. Et quòd talis executio debeat intervenire, innuitur etiam cap. cum secundum de hæret. in 6.

Multi limitant præfatam doctrinam, itaut non habeat locum, quando lex non solum imponit poenam ipso facto incurrendam, sed insuper vult esse incurrendam, alia etiam declaratione non sequuta. Verum non desinant qui in contrarium opinentur, observando ea verba absque alia declaratione, & significare posse absque alia declaratione, & executione de commisso crimine, vel absque alia declaratione poenæ, ita ut Legislator ea appoverit ad magis declarandum se velle poenam ipso facto,

& ipso jure esse incurrendam; ac proinde non esse in arbitrio Judicis circa poenam judicare. Cum autem simus in odiosis, & in iis benignior interpretatio faciendâ sit, ut supra dictum est, videtur ea verba absque alia declaratione non excludere declarationem commissi criminis, ut detur obligatio ad poenam subeundam, sed solummodo novam declarationem poenæ: Palau. disp. 2. p. 2. n. 8. Salmant. de leg. cap. 2. num. 64.

Neque huic doctrinæ obstat Alexandrum VII. sub n. 20. hanc damnaße propositionem: Restitutio imposita à Pio V. Beneficiatis non recitantibus, non debetur in conscientia ante sententiam declaratoriam Judicis, eò quòd sit poena. Contra etenim primò est, quòd Legislator, nisi poena sit valde acerba, ut dixi supra, velle potest ipso facto esse incurrendam etiam ante sententiam declaratoriam criminis. Ita autem voluisse Concilium Lateranense sub Leone X. sess. 9., & S. Pium in sua Constitutione, aperte convincitur, quia dixerunt post omniam recitationem, fructus injustè detineri; ac proinde ante quamcumque sententiam restituendum, quod injustè retinetur. Contra secundo, quia bene potest dici legem istam non esse poenam, sed conditionalem, ita ut velit Beneficiarium non acquirere fructus, si Horas non recitet. Ad eum modum quo, legatum relictum mulieri, si castè vivat, est ab illa hæredibus restituendum, si non adimpleat hanc conditionem, dependenter enim ab ea Legataria fuit instituta: Molin. de Just. disp. 96., Sanch. l. 7. de Matr. d. 91. n. 2. &c.

Q. V. An post Judicis sententiam Transgressor legis teneatur in conscientia poenam subire.

R. Reus post latam sententiam justam tenetur non resistere Judici, sive Ministris Justitiæ, eò enim ipso quòd Juxta justè exigat ab ipso poenam, ipse tenetur se subdere, utpote quia punitur à legitima potestate: S. Th. 2. 2. q. 69. a. 4. ad 2. Debet etiam, mandante Judice, in se exequi poenam moderatam, & levioerem, ut quòd pergat ad carcerem, pecuniam solvat &c. nam hæc omnia potest facillè præstare, nec mandatum, seu sententia esset supra conditionem, naturæ humanæ. Cæterùm, ex didis, non potest Juxta mandare Reo, ut in se exequatur poenas acerbiores. Quòd si imperaret, ut in se exqueretur poenam mutilationis, aut mortis, non solum non teneretur, sed nec posset obedire; cum etenim nemo dominus sit suæ vitæ, suorumque membrorum, non potest directè concurrere ad se mutilandum, occidendum &c. An verò Reus possit fugere à carcere; an possint alii illi opulari ut fugiat; an Juxta debeat sententiam pronuntiare juxta leges, dicam in explicatione octavi Decalogi Præcepti.

Regula in praxi observanda.

I. Quamquam lex, cui adjecta sit poena, sit etiam clarissimè præceptiva, ego, salvo semper meliori judicio, suaderem Confessario, non facillè judicandum aliquem peccati reum præcisè ex ipsius transgressione, quando lex sit purè civilis. Opinor ut plurimum Principes sæculares non curare de obligandis subditis quoad culpam coram Deo, sed solum de inducenda ex terna politia & publica tranquillitate. Item credo consuetudinem esse penes Populum considerare easdem leges, non veluti inducentes obligationem in foro animæ, sed solum externè obligantes ad earum executionem, maximè si præcepto poena adjecta sit. Adhærerem proinde illis Theologis, qui dicunt raras esse leges civiles, quæ per se obligent in conscientia.

Dixi per se, nam Confessarius debet observare ex alio capite multoties ipsarum transgressionum adjunctum esse peccatum. Id constat ex legibus ci-

vi-

vilibus, justè taxantibus pretium; nam cum tunc ex Justitia solvendum sit, transgredi non possunt sine peccato. Quid dicendum de legibus civilibus, præscribentibus aliqua observanda circa contractus sub hac vel illa poena, dicam suo loco. Constat etiam intervenire peccatum, dum transgressio legis evenire non possit sine gravi infamia redundante in familiam; vel sine gravi jactura bonorum, unde eadem familia grave damnum pateretur; vel si adesset periculum ut quis ad gravem poenam condemnaretur, nam tunc saltem peccaret contra Charitatem erga seipsum. Dum hæc, & similia adnexa sint legi, sive præceptivæ, sive etiam merè poenali, constat non posse transgredi sine peccato.

II. Observet Confessarius ex ea doctrina legem privantem ipso facto aliquem re jam acquisita, non habere locum, nisi post sententiam declarativam commissi criminis, & postquam Juxta instat pro executione, posse aliquando mederi conscientie sui Pœnitentis, qua in re aliquando plures vidi errasse. Demus e. g. aliquem, vel propter excommunicationem, in qua fuit electus, vel propter aliud crimen expoliari à lege ipso facto Beneficio jam obtento. Poterit huic Confessarius dicere, quòd obtenta absolutione pro foro conscientie quoad peccatum commissum, ac censuram, acquiescat, usque dum Juxta declarat ab eo tale crimen fuisse commissum. Interim autem ejus acta erunt valida, saltem propter errorem communem, & titulum coloratum. Ex hoc inferat quomodo se gerere debeat in aliis similibus casibus. Hæc autem doctrina non haberet locum, si lex declararet poenam ab ea impositam subeundam esse in foro conscientie, etiam ante sententiam declarativam super commisso crimine; vel rem acquisitam non posse in conscientia, seu sine dispendio animæ retineri, ut dicam infra agendo de lege irritante, quæ fito tertio.

C A P U T III.

De Legibus fundatis in præsumptione, & fitione juris, earumque obligatione.

Q. I. Quid sit lex in præsumptione fundata, & quotuplex.

R. I. Tum lex dicitur in præsumptione fundata, quando, cum non habeantur sufficientes probationes ad demonstrandam veritatem, eadem lex ex rationabilibus argumentis & indicis, aliquid factum censet, seu præsumit; adeoque ex eadem præsumptione, maximè si sit violenta, vult pronuntiandam esse sententiam definitivam: cap. 1. & 2. &c. de præsump.

R. II. Duplex est præsumptio, ut etiam innuit S. Thomas 2. 2. q. 60. a. 4. ad 3. Prima dicitur præsumptio præsuppositiōis, sive præsumptio periculi, sive præsumptio juris. Hæc intervenit, quando Legislator non præsumit in quocumque facto damnum, fraudem, aut dolum, sed prudenter judicat frequentissimè in similibus casibus accidere; & proinde movetur ad ferendam legem prohibentem omnes similes casus, vel in iis detur fraus, & damnum, vel non detur; quia semper prudenter in illis potest dari periculum fraudis, ex quo movetur ad ferendam legem. Exemplum hujus præsumptionis habemus ex Tridentino, irritante matrimonium clandestinum, quæ semper invalida sunt, quamvis in aliquo nulla interveniret fraus &c.; nam Concilium ideo talem legem sancivit, non quia crederet in unoquoque tali matrimonio fraudem intervenire, sed quia de sua natura in talibus matrimoniis semper adest periculum fraudis &c.

Altera præsumptio dicitur diffinitionis, seu facti, dum scilicet Legislator legem aliquam promulgat, quia in hoc, vel in illo casu, sive in generali,

sive in particulari, supponit fraudem, & dolum &c. adesse, & hæc est stricta, & rigorosa præsumptio.

Q. II. Quomodo obliget lex fundata in præsumptione.

R. I. Lex fundata in præsumptione periculi, sive juris obligat in conscientia, etiam si in aliquo particulari facto non interveniat fraus, vel dolum. Ratio constat ex didis, cum talis lex non intendat obligare, quatenus supponat in hoc, vel illo casu semper intervenire fraudem &c. sed quia in casibus, quos prohibet, supponit ex ipsorum naturæ periculum fraudis &c. adesse; unde semper cum casus sint naturæ à lege expressæ, sub ipsa lege comprehenduntur, quamvis in ipsis fraus non interveniat: Suar. de leg. l. 3. cap. 23. n. 3. Palau. d. 1. p. 14. n. 23. Constat etiam veritas hujus responsionis ex iis, quæ paulò ante dixi de lege Tridentini, irritante matrimonium clandestinum. Idem communiter dicunt Theologi, uno aut altero refragante, de Constitutione Gregorii XV. contra Confessarios sollicitantes; nam quamvis constaret aliquem sollicitasse ex passione, non quia malè sentiret de Fide, adhuc obnoxius esset poenis illius Constitutionis; quia non fundatur in præsumptione facti, quatenus semper supponat sollicitationem derivare, quia aliquis malè sentiat de Fide, sed in præsumptione periculi malè sentiendi de Fide. Et ita de facto, etiam si Confessarius sollicitans probaret non sollicitasse, quia malè sentiret de Fide, adhuc ab Inquisitione puniretur: Dian. p. 2. tr. 4. res. 10.

R. II. Lex fundata in præsumptione facti non obligat in foro conscientie, si factum non subsistat; quamvis contrarium docere videatur Fagnanus in cap. si quis n. 69. & 70. de Regul. Ratio responsionis est quia, mens Legislatoris debet esse veritatem præferendam esse præsumptioni, ita enim exposcit recta ratio: can. veritatem dist. 8. adeoque præsumptionem veritati cedere debere: leg. Imperatores ff. de probat. Hinc praxis etiam fori externi est, dare reo locum, ut probet veritatem contra præsumptionem facti, qua probata, cessat omnino lex in præsumptione fundata. Ex didis corruit contrarium fundamentum, nempe leges legitime publicatas, in conscientia obligare, semper cum ex falsa præsumptione non obligarent ad aliquid illicitum, ut interveniebat in casu relato, cap. literas de rest. spoliat., & cap. Inquisitioni de sent. excomm., ubi ex defectu probationis nullitatis matrimonii, cogebatur Conjux, conscius talis nullitatis, reddere debitum alteri petenti. Corruit, inquam, fundamentum contrarie sententiæ, etiam in casu, quo lex in falsa præsumptione fundata non obligaret ad illicitum; nam cum ipsæ leges velint præsumptionem cedere veritati, non adest ratio credendi obligare etiam in casu, quo non subsistat factum, in quo fundantur: Suarez, & Palau. cit. Sanch. l. 2. in Decalog. cap. 10. n. 11. Laym. l. 1. tr. 4. cap. 17. n. 7.

Non per hoc tamen nego, quòd dum aliunde constare non potest de veritate, non debeat Juxta in foro externo ferre sententiam juxta Legum præsumptiones, cum præsumptioni habeat vim probationis, ut constat ex tot. tit. de præsump. immo habeat vim veritatis, ut probat Menoch. de præsump. l. 5. præsump. 41. n. 17.

Q. III. Unde dignoscendum leges fundatas esse in præsumptione periculi, aut facti.

R. Dicunt aliqui id esse dignoscendum ex materia, & verbis legis, vel ex usu, & interpretatione DD.: Suar. de leg. lib. 3. cap. 23. n. 10. At id non sufficienter satisfacit quæsitio in casu, quo ex verbis legis, seu communis interpretationis non clarè constat de intelligentia ipsius legis. Si etenim

nim ad Theologos, & Canonistas recurramus, tam frequens est in his ipsorum discordia, ut ex ipsis non facile sit judicare, quomodo judicandum sit de talibus legibus. Ego proinde potius responderem ex illo generali principio, quod odia sunt restringenda, adeoque non adstruendam esse obligationem, dum satis de illa non constat. Cum igitur leges in præsumptione fundatæ tendant vel ad pœnam aliquam imponendam, vel ad restringendam nostram potestatem; si aliter de mente Legislatoris non constat, semper restringendas credendum, & interpretandas de stricta præsumptione facti, adeoque, semper cum ipsum non subsistat, non habere locum, vel pœnam inductam à lege, vel limitationem potestatis ad aliquid agendum.

Q. IV. Quid sit lex fundata in fictione juris, & quam inducat obligationem.

R. I. Lex fundata in fictione juris, est lex aliquid disponens adversus veritatem in re possibili, & ex justa causa. Ita ex Menochio l. 1. de præsumpt. q. 8. n. 7. Cum igitur natura fictionis sit, ut fingatur quod re vera non est, ideo dicitur, quod lex fundata in tali fictione aliquid disponit adversus veritatem; unde hic non habet locum, quod dicitur de lege fundata in præsumptione, quod nempe cedat veritati. Hæc autem fictio est de re de sua natura possibili, non tantum de facto, sed etiam de jure, utpote quia inducitur, quia ita exposcit æquitas naturalis, & justa causa. Plura exempla hujus fictionis habentur in jure, ubi Monachus e. g. habetur pro mortuo civiliter: *can. placuit communi 16. q. 1. junct. Gloss. Canonici abfentes ab Ecclesia vel causâ Infirmis, vel ob illius evidentem utilitatem, habentur pro presentibus, & distributiones percipiunt: Cap. un. de Cler. non resid. in 6. Filii illegitimi per subsequens matrimonium legitimantur, nam per juris fictionem retrahitur ad tempus conceptionis: Cap. tanta qui filii sunt legit. & §. fin. Inst. de nupt.*

R. II. Leges fundatæ in fictione juris obligant in conscientia. Ita docet communis sententia; cum etenim earum dispositio fundetur semper in naturali æquitate, non possunt non esse justæ, adeoque inducentes obligationem.

Regula in praxi observanda.

I. Advertat Confessarius multas dari leges in præsumptione fundatas, ut animadvertet maximè studendo de contractibus, ubi ex præsumptione fraudis, doli &c. multa annullantur gesta à Filiis Familiæ, à Minoribus; multa item exiguntur pro validitate aliquorum contractuum, & maximè Testamenti. Cum autem hujusmodi leges soleant esse strictæ interpretationis, non facile, quæ sunt contra tales leges, nulla declaret, quoties absuit fraus &c. Bene nihilominus consideret, an contentiant DD. eas leges fondari in præsumptione solius periculi, nam tunc, etiam non interveniente fraude, obligarent.

CAPUT IV.

De Lege Irritante, ejusque obligatione.

Q. I. AN lex possit irritare contractus, & quot modis id fieri possit.

R. I. Potest Legislator ob bonum commune Republicæ irritare id, quod aliàs ex se esset validum; nam cum supponatur habere plenam potestatem ad ritè regendam Rempublicam, necessarium quoque erat illi inesse potestatem ad irritandos actus, aliàs ex natura sua validos, quoties id exposceret bonum publicum. Plura hujus rei exempla habe-

mus in utroque jure; ut quando vult aliquos contractus, & testamenta esse nulla, si in eorum celebratione non interveniant quædam præscriptæ solemnitates. Ita etiam Tridentinum nullum voluit esse matrimonium celebratum sine Parocho, & testibus. Alia exempla videre est *Cap. qui propter 42. §. Aliter de elect., cap. non debet 8. de consang. & affin., leg. non dubium C. de leg.*

R. II. Irritatio alia est explicita, alia implicita. Prima intervenit, quando lex verbis clavis dicit aliquem actum irritare. Implicita verò datur, quando actus irritatur per verba æquipollentia; & ita quando lex aliquid præscribit servandum, veluti formam actus, sive contractus, intelligit implicitè irritare actum, si non servetur; neque enim stat actus sine forma, cum det esse rei: *Cap. cum dilecta 22. de re script., cap. examinata de confirm. utili.* Idem dicendum, si lex aliquem inhabilitet ad agendum, vel contrahendum, nam tunc implicitè intelligitur irritare ejus gesta; uti patet ex *Trident. sess. 24. de reform. matr.*, inhabilitante ad matrimonium clandestinè contrahendum.

R. III. Alia est lex ipso jure irritans actum, alia quæ vult irritandum per Judicis sententiam. Tunc intelligitur ipso jure irritare actum, quando lex ipsum per se irritat, non expectata Judicis sententia. Tunc verò actus non intelligitur ipso jure irritus, sed irritandus, quando non irritatur à lege per seipsam, sed vult esse irritandum per sententiam Judicis.

Q. II. Quando judicandum sit legem ipso facto actus irritare, vel expectandam esse Judicis sententiam.

R. I. Lex dicitur primò ipso facto irritare, quando, ut mox dixi, utitur verbis, quibus demonstrat à se ipsa, alià sententiâ non expectatâ, actus annullare, irritare &c. ut quando continet hæc, & similia verba: *Actus aliter factus sit nullus, nullas vires habeat, sit inanis, habeatur pro infecto &c.* Non erit verò ipso facto irritus, sed à Judice irritandus, si dicitur: *Si actus hoc modo fiat, irritetur, annulletur, cassetur &c.*

R. II. Ed quod lex aliquid prohibeat, non proinde ex hoc intelligitur irritare, sicut nec ex eo quod irritet, semper prohibet. Cum igitur sit quid diversum, & separabile prohibere, & irritare, bene potest stare unum sine altero. Ita prohibetur matrimonium factum sine denuntiationibus, aut contra interdictum Ecclesiæ, nec tamen est nullum, si contrahatur. Hinc *cap. ad audientiam de Regul. dicitur: Multa fieri prohibentur, quæ si fuerint facta, obtinent firmitatem.* Neque his obstat Regula 64. Juris in 6. in qua dicitur: *Quæ contra jus sunt, debent utique pro infectis haberi.* Huic concordat *lex non dubium C. de leg., lex jubemus 2. C. de Sacros. Eccl., & can. Imperiali 25. q. 2.* Non, inquam, hæc obstant, nam ad concordanda jura dicendum est prohibita à lege, habenda esse à Judice pro infectis, adeoque ad ipso esse per sententiam rescindenda, juxta *can. vides dist. 10.* ubi dicitur: *Quidquid contra leges accipitur, per leges dissolvi meretur.* Et contentiant multi DD. apud Boffium l. 3. var. mor. tit. 3. n. 91.

Dixi etiam non semper legem irritantem prohibere, cum etenim sint diversa, possunt ad invicem separari. Ita lex irritat testamentum factum sine certis solemnitatibus, nec tamen prohibet; sicut etiam irritat matrimonium, & professionem ex gravi metu factam, nec tamen prohibet, si interveniat gravis metus: *Suar. l. 5. de leg. cap. 20. n. 8. Palau tr. 3. disp. 2. p. 21. n. 1.* Secus esset, dum non solum irritaret, sed etiam prohiberet; quod non solum dignoscitur ex verbis legis, sed etiam ex ipsa materia; maximè si actus, qui irritatur, etiam prohibetur à lege naturali; nam tunc

judicandum est etiam à lege positiva non solum irritari, sed etiam prohiberi. Exemplum sit in legibus, irritantibus matrimonia clandestina, vel cum impedimento dirimente inita, professionem religiofam, ac quasdam electiones ad Beneficia; hæc etenim cum lex naturalis vetet invalidè fieri propter reverentiam debitam rebus sacris, censendum est à lege positiva non solum irritari, sed etiam prohiberi. Idem dicatur de rebus pertinentibus ad materiam Justitiæ; nam lex naturalis prohibet circa illam actus invalidos exercere: *Suar. & Palau cit.*

R. III. Si lex assignet aliquam formam pro actu, eà omisâ, ipso jure est irritus; nam res absque sua forma non subsistit. Id autem intelligitur de forma substantiali, quæ talis reputatur, si lex absolute dicat hanc, vel illam solemnitatem habendam esse pro forma; si dicat actum sine tali solemnitate factum esse nullum, nullius valoris, irritum &c. Pariter reputatur habere rationem formæ substantialis illa conditio, aut solemnitas, sub qua, non habentis facultatem ad actum, conceditur eadem facultas; nam intelligitur concessa sub ea tantum conditione, vel solemnitate, & non aliter. Idem dicendum si lex aliàs habenti facultatem ad actum, ab eo auferat potestatem, nisi sub hac, vel illa solemnitate præstet; & tunc etenim non remanet facultas ad actum, si præscripta solemnitas non adhibeatur.

Aliq verò solemnitates habentur pro forma accidentalibus, sine quibus actus existit, & non est ipso jure irritus. Hujusmodi sunt leges assignantes tale tempus, vel locum ad præstandum actum. Reputatur pariter forma accidentalibus, solemnitas, quæ præscribitur habenti potestatem ad actum; si etenim potestas clarè non limitetur, solemnitas censetur præscribi, ut actus rectius fiat. Universaliter etiam in quocumque casu conditio reputatur accidentalibus, quando ut talis in jure habetur; nam non censetur assignari nisi ut est in jure. Ita solemnitas, seu conditio, qua in jure præcipitur non esse celebrandum matrimonium sine proclamationibus, accidentalibus reputatur, quia ita reputatur à Jure; idemque dicendum de solemnitatibus assignatis à jure pro ferendis censuris: *cap. medicinalis de sent. excomm. in 6.* Hinc in Tractatu de Censuris dicitur valere absolutio à Censuris, etiam si detur non satisfacta parte; nam quamvis concedatur facultas absolvendi sub ea conditione, illa tamen à jure reputatur accidentalibus. Demum, universaliter loquendo, quando dubitatur an forma sit substantialis, vel accidentalibus, judicandum est esse accidentalem, nam irritatio, utpote odiosa, strictè est interpretanda, adeoque nec inducenda, si clarè de eadem non constat. Videantur *Suar. l. 5. de leg. cap. 25. n. 10., cap. 28. n. 17., cap. 21. n. 6. & 32. Palau tr. 3. disp. 2. p. 9. n. 2. & c. Sanchez. l. 5. Decalog. p. 4. n. 26.*

R. IV. Si irritatio legis antecedit actum, vel ipsum comitetur, tunc, si non est pœnalis, intelligitur ipso jure irritare actum; nam tunc cum non respiciat nisi bonum publicum, vel favorem privatum alicujus generis Personarum, non est mens Legislatoris expectandam esse Judicis sententiam ad inducendam irritationem; quam sua lege vult actum præire, vel comitari. Id constat in matrimonio clandestino, in professione religiosa &c. Nec obstat irritationem esse odiosam, utpote quæ limitat humanam potestatem; nam quæ parte promovet bonum commune, & favorem certi generis Personarum, potest interpretari mentem esse Legislatoris statim producere suum effectum.

* Si verò lex irritans præsupponat actum jam factum ut si irritetur à lege venditio jam facta, dum

postea non solvatur gabella, tunc ad irritationem actus expectanda est sententia Judicis; cum etenim supponatur actus jam factus, & subsistens, irritatio censetur adjecta ut pœna non servatæ conditionis volitæ per legem, ad pœnam autem expectatur Judicis sententia: *cap. Si religiosus de elect. in 6. Palau tr. 3. disp. 2. p. 10. n. 2. & c. Sanchez. de Matr. l. 3. d. 4. n. 9.* Hac ratione expectatur Judicis sententia, etiam si lex irritans antecedit actum, vel ipsam comitetur, si sit pœnalis. Solum limitatur in matrimonio, quando illud irritat lex in odium, & pœnam alicujus criminis commissi, ut quando illud irritat propter uxoricidium, ut suo loco explicabitur; propter adulterium unâ cum promissione futuri matrimonii; nam si pœna irritationis non haberet statim suum effectum, non posset habere postea; matrimonium enim validè contractum non posset per sententiam Judicis irritari: *Suar. de leg. l. 5. cap. 32. n. 5.*

Q. III. An dum lex ipso facto irritat contractus, electiones &c. ante sententiam Judicis, attendenda sit etiam in foro Conscientiæ.

R. Si non constat Legislatorem plenissimè irritare actum, in foro conscientiæ non est obligatio attendendi præfatas leges ante sententiam Judicis. Ratio mihi est quia, dum versamur in dubio rationabili de aliqua obligatione, hæc est excludenda, saltem pro ea parte, pro qua de ea dubitatur, ex ea regula quod *in obscuris minimum est sequendum*, ut habet *reg. 30. Jur. in 6. & lex semper in obscuris ff. de reg. Jur.* Modò autem observo, quod alia est obligatio naturalis resultans ex libero contrahentium consensu, præfatis in materia licita sine dolo, & fallacia, alia civilis resultans ex eo quod serventur conditiones, & solemnitates à lege positiva præscriptæ. Cum igitur hæ obligationes sint separabiles, si aliunde non satis constat Legislatorem voluisse irritare actum, etiam pro foro conscientiæ, dicendum est pro hoc foro non irritasse, cum in dubio minimum sit sequendum. Non satis autem, ordinariè loquendo, constat de irritatione volita etiam pro foro conscientiæ, tum quia cum hæ leges sint odiosæ, exposcit ipsarum naturam, ut restringantur; adeoque putandum non esse mentem Legislatoris velle obligare pro illo foro ante Judicis sententiam. Tum quia cum Legislator potuerit se explicare de irritatio ipso facto actum etiam pro foro conscientiæ, & non fecerit, potest rationabiliter præsumi non voluisse inquietare conscientias, nisi accedente Judicis sententia. Tum quia Legislator bene potest obtinere suum finem, promovendi scilicet bonum publicum, si removere ipso facto intenderit civilem obligationem. Tum denique quia usu receptum videtur, quod istæ leges solum vigeant, quatenus ipso jure solum remonent obligationem civilem, relicta naturali, donec per sententiam Judicis elidatur. Ex his, aliisque rationibus, cum magna lis sit etiam apud Authores, an istæ leges ipso facto irritantes contractus, electiones &c. obligent ante sententiam pro foro animæ, ut videre est apud Boffium *var. mor. p. 3. tot. tit. 2. & 3.* etiam ex extrinseca auctoritate remanet dubia obligatio pro tali foro, & consequenter ex supra stabilita regula utriusque juris, in tali dubio non est admittenda.

Exemplum plenissimè irritationis in utroque foro habemus *cap. Matheus de Simon. junctâ Extravag. Cum detestabili eod. titul.*: nam ibi declaratur electiones, postulationes, in quibus intervenit labes simoniaca, omnino carere viribus, ex eis jus nullum acquiri, & fructus perceptos sub animæ periculo esse restituendos. Cum igitur talis electio non solum carere viribus dicatur, sed etiam electos in conscientia non posse retinere fructus sub

sub animæ periculo, signum est Legislatorem vel, neque etiam in foro conscientiae validam esse talem electionem. Immo semper cum Legislator dicit aliquem actum esse irritum, vel nullum in conscientia, non potest acquiritur sine animæ dispendio retineri, videtur enim clarè mens ejus esse, ut statim actus nullus censetur, vel dimittatur acquiritur etiam ante sententiam criminis declaratoriam.

Interim hic advertendum, quòd, ut aliàs etiam innui, si lex ipso jure, seu facto aliquid irritet, & deinde accedat sententia Judicis super ipsius plenissima invaliditate, fisione juris retrotrahitur, itaut censetur esse, ac si semper fuisset invalidum. Hinc si ex vi actus à jure irritati fructus aliqui fuerunt percepti, omnes sunt restituendi, ut etiam in simili, capite superiori adnotavi. Si verò actus non sit ipso facto irritus, sed à Judice irritandus; fructus non sunt restituendi, nisi à tempore latae sententiae; ante illam etenim actus validus erat, & naturaliter, & civiliter.

Regula in praxi observanda.

I. Plurima adveniet Confessarius, si bene scire curet, quæ lex velit ipso jure, seu facto irrita. Major pars occurrit in materia de Justitia, ubi igitur de Judis; de mutuo dato Filio Familias; de contractibus celebratis cum pupillo; de testamento minus solemnibus &c. Plura etiam advenient ipso facto irritata lege Ecclesiastica; ut est electio Excommunicati: cap. Pastoralis de Cler. excomm. ministr., & electio facta ab excommunicatis, vel suspensis; cap. cum dilectus de consuet. & cap. cum inter de elect. In his omnibus Confessarius ante sententiam Judicis non inquietet suum Pœnitentem, nam ex dictis latis tuta est ea sententia, quæ docet tales leges ante sententiam Judicis non habere locum nisi pro foro externo, si, ut circa finem capitis præcedentis adnotavi, ex verbis legis clarè aliud non colligatur.

C A P U T V.

De Lege dubia, ejusque obligatione.

Q. I. AN detur obligatio servandi legem, quando dubium est an sit lata.

R. I. Si adhibita sufficienti diligentia, adhuc dubium remaneat an extet lex, tunc nullam vim habet obligandi. Probatur quia, ut aliàs dixi, agendo de Conscientia dubia, illud principium quod sit in dubio melior conditio possidentis, potest extendi ultra materiam Justitiæ ad omnes alias materias, cum ratio dicat neminem privandum esse libertate, quam certò possidet, propter incertam obligationem; ut eventit, quando non constat dari legem. Eadem doctrina extenditur ad casum, in quo dubitatur, an hæc res, vel hæc aut illa Persona comprehendatur sub lege, quia tunc idem est ac dubitare, si extet lex quoad hanc, vel illam rem, & quoad hanc, vel illam personam; Sanch. in Sum. l. 1. cap. 10. n. 32. Pal. tom. 1. tr. 1. d. 3. p. 7. n. 1. Hoc pariter dicendum, si rationabiliter dubitetur de potestate Legislatoris, quia e. g. est dubium prudens, an ritè fuerit electus; idem enim est dubitare de Potestate Legislatoris, ac de existentia legis; cum certò de ea constare non possit, nisi certò constet extitisse in Legislatore potestatem eam ferendi. Non desunt tamen, qui limitent hanc doctrinam, in casu, quo Legislator de cuius potestate dubitatur, sit in pacifica possessione suæ potestatis, quod

tamen mihi satis non probatur: cum etenim Subditus ante ipsum Legislatorem certò possideat libertatem contra quamcumque novam obligationem, non video quomodo eà expoliandus sit ratione pacificæ possessionis, ea etenim ex se non reddit certam ipsius potestatem, quoties de illa rationabiliter dubitetur: Dian. 4. p. tr. 3. refol. 8.

Q. II. An standum sit pro obligatione legis, si constet legem esse latam, & solum dubium sit, an propter diversas circumstantias obliget.

R. Dum constat legem esse latam à legitima potestate, jam præsumendum est Legislatorem justitiam talis legis examinasse, cum ergo constet de legitima potestate, & præsumptio sit legem esse justam, nisi aliud certò probetur, nemo potest se eximere ab ea observanda, ex eo quòd videatur sibi habere aliquam rationem, non tamen moraliter certam, qua dubitet an lex obliget: Sanch. in Sum. l. 1. c. 10. n. 34. Paulus tom. 1. tr. 1. d. 3. p. 7. n. 6. Quæcumque ergo sit ratio subditi vel ad probandam legem esse injustam, vel ex alio quocumque capite non obligare, semper cum non excedat lineam puræ probabilitatis, non elidit vim obligandi, quam habet lex, cum præsumptio semper militet pro justitia ejusdem.

Advertere tamen oportet, an ex observantia legis, de cuius vi obligandi dubitatur, confurgat aliud dubium infringendi jus fortius. Dubito e. g. an hic & nunc Superior legitime præcipiat manifestationem alicujus criminis, quia non video sufficientem rationem id præcipiendi, semper cum adsit periculum infamiae, & damni tertii. In hoc casu dubium est, an potius obliget lex naturalis, & divina de non infamando tertio, quam præceptum Superioris de crimine manifestando; & cum præfata lex sit jus fortius, illi parendum est, non verò præcepto Superioris: D. Th. 2. 2. q. 33. a. 7. ad 1.

Item etiam advertendum, quòd si constet legem fuisse latam, non verò constet, si adhuc advenit tempus, quo incipere debet obligare, non adest obligatio servandæ legis; nam, dum non constet de tali tempore, neque etiam constat de incepta obligatione, unde nemo tenetur pro incerta obligatione se expoliare sua libertate; & ita qui die Jovis dubitat an media nox advenit, potest comedere carnes, sicut & qui prudenter dubitat an impleverit annum 21, non tenetur jejunare. E contra verò, si jam constet legem obligare, & dubium est an præterierit tempus obligationis, adhuc viget obligatio, quia de obligatione constat, non verò constat de ipsius desitione; & ita ad Subditum pertinet probare desisse, si vult se ab eadem eximere. Ita accidit in casu, quo quis dubitat, an adhuc transferit media nox, in qua cessat obligatio jejunii. Idem dicendum in casu, quo quis dubitat an attigerit annum 25, pro Presbyteratu requisitum; nam constat obligare talem legem illam ætate exigentem, & non constat de cessatione obligationis; unde pertinet ad Subditum probare talem ætatem attigisse: Laym. l. 1. tr. 1. cap. 5. §. 4. Sanch. in Sum. l. 1. cap. 10. n. 38. Eodem modo probabilius puto loquendum de eo, qui vult recipere Eucharistiam, & dubitat an comederit post mediam noctem, vel aliquid degluerit per modum cibi; cum etenim lex de accedendo cum naturali jejunio ad Eucharistiam, non sit affixa huic, vel illi diei, sed sit generalis de non recipiendo sine naturali jejunio hoc Sacramentum, competit ei, qui vult illud recipere, talem legem adimplevisse probare: Lugo de Sac. d. 15. n. 44.

Q. III. An certus de lege, & incertus an illi satisfecerit, teneatur actum præceptum adimplere.

R. Stando

R. Stando in terminis dubii propriè dicti, Subditus in præfati casu tenetur actum præceptum adimplere, nam obligationi certæ, quæ oritur ex lege, de qua non dubitatur, non potest satisfieri satisfactione incerta; ut accidit, quando quis dubitat an actum præceptum adimpleverit: Sanch. l. 1. Sum. c. 10. n. 12. Palauus l. 1. tr. 1. d. 3. p. 7. num. 7.

Dixi, stando in terminis dubii propriè dicti, dum nempe intellectus non habet unde in aliquam partem inclinet; nam si prudenter judicet, licet cum aliqua formidine, se satisfecisse, puto non teneri iterum ponere actum præceptum. Ratio mihi est quia, ob lapsam memoriæ, vel alias circumstantias, in rebus humanis multoties non potest haberi moralis certitudo; adeoque ne nimis conscientia graventur, credendum est neque Deum, neque Humanos Legislatores velle obligare ad iterum ponendum actum præceptum, quoties prudenter opinari potest aliquem legi satisfecisse, aliàs non se accomodassent humanæ conditioni: Laym. l. 1. tr. 1. cap. 4. n. 31. §. 40. Hinc si quis probabiliter credat se de aliquo crimine confessum esse, non est necesse ut iterum satisfaciatur Legi Divinæ de integritate confessionis. Si quis probabiliter opinetur se Horas Canonicas persolvisse, vel voto satisfecisse, non tenetur iterum hos actus adimplere.

Adhuc tamen novam adderem limitationem huic doctrinæ, eam scilicet non habere locum, si damnum tertio imminet. Scio e. g. certò me esse debitorem Pauli, & solum habeo rationem probabilem, me illi persolvisse, tunc puto adhuc urgere obligationem solvendi; nam non potest præsumi legem sive naturalem, sive positivam solum nos obligare ad satisfactionem incertam, seu merè probabilem, quoties potest exinde resultare damnum alicui, cui certò sumus obligati. Secus esset, si obligatio non esset certa, vel quia non sum certus e. g. pecuniam recepisse, seu damnum irrogasse; vel si moralem certitudinem haberem me satisfecisse, nam in humanis ea certitudo satis est, ut quis eximatur à quacumque obligatione.

Regula in praxi observanda.

I. Multoties dantur novæ leges, contra quas Subditi veluti injustas, adeoque non obligantes exclamant. Et ut ileam de legibus Principum imponentibus novas gabellas, & tributa, multoties etiam audiuntur Ecclesiastici contra leges suorum Superiorum insurgere, veluti nullius in roboris. Confessarius nullatenus acquiescat his obsecratoribus, & semper præsumat Superiorem sufficienter justitiam legis examinasse, ni manifesta in contrarium ratio adducatur, de qua tamen non facile judicet ipse Confessarius, si mediocri instructus sit Doctrinâ.

II. Multoties Confessarius liberabit Pœnitentem à pluribus conscientia perplexitatibus, si consideret, quòd quando est utrimque dubium, standum est pro observantia legis potioris. Dubitat e. g. aliquis ex una parte an teneatur die festo Missam audire, ex eo quia ex alia dubitat quòd si pergat ad Sacrum audiendum, vel possit suæ salutis non leviter officere, vel parvum puerum grave periculum subire. In talibus casibus statim videbit potius satisfaciendum esse legi naturali de salute conservanda, & familia custodienda, quam legi positivæ de audiendo Sacro. Dubito, an si exigere velim ab ægroto integritatem materialem in confessione, possim ipsius salutem nocere; prætermissa tunc integritate materiali, non debeat exponere periculo de infringenda lege naturali fortiori, nempe de non exponendo ægroto vel mortis peri-

culo, vel graviter nocendi valetudini. Ex his exemplis plures alias perplexitates persolvat.

III. Intricatissimus non rarò erit Confessarius, si quoties non constet Pœnitenti de certa satisfactione, velit denuo illum cogere ad ponendum actum præceptum. Quoties Pœnitens dicit se dubitare an adimpleverit satisfactionem Sacramentalem; an satisfecerit Voto; an aliquam partem persolverit Horarum Canonicarum &c. Videat ergo Confessarius an occurrat ratio verè probabilis ad judicandum illum satisfecisse, & si occurrat, ne ulterius gravet ipsius conscientiam. Difficilius erit hujusmodi rationem adinvenire, si pœnitens soleat esse negligens, & minimè sollicitus de satisfaciendo suis obligationibus; nam tunc facile præsumptio erit contra illum.

C A P U T VI.

De Apponente Impedimentum Legi adimplenda.

Q. I. AN liceat apponere impedimentum adimplendæ legi naturali.

R. Lex aliquid præcipiens, insimul intelligitur præcipere ut apponantur media ad illam exequendam, adeoque ad non ponenda, seu removenda impedimenta illius executioni; neque enim curaret de ponendis mediis ad illam adimplendam, qui nollet impedimenta remove. Cum autem aliunde lex naturalis obliget omni tempore, & loco; hinc erit nullum dari tempus, & locum, in quibus, instante obligatione observandi legem naturalem, non detur obligatio removendi impedimenta. Idem dicendum in omnibus casibus, in quibus instat obligatio observandi legem divinam; solum ergo quis posset excusari, si non removeret impedimentum ex ignorantia, vel ex impossibilitate &c.

Q. II. An liceat apponere impedimentum adimplendæ legi humanæ.

R. Licet apponere impedimentum legi humanæ adimplendæ, exequendo extra territorium, in quo obligat. Ratio est quia, cum tunc cesset legis obligatio, nulla est culpa illam non adimplere. Ita si quis die antecedenti Festum S. Paulini exeat extra Diocesim Lucanam, poterit die ejusdem Festi Sacrum non audire. Neque hic habet locum illud commune effatum, quòd fraus, & dolus nulli debeat patrocinari; nam semper cum aliquis pergat ad locum, ubi lex non obligat, eo fine ne peccet eam non observando, utitur jure suo, & nullus videtur dolo facere, qui jure suo utitur: reg. 55. ff. de reg. jur. Suar. l. 2. de Fest. cap. 13. n. 6. Cæterum hæc doctrina non juvat eum, qui eo fine ad alteram Diocesim pergeret, ut ibi absolutionem obtineret à casibus in propria Diocesi reservatis. Nam huic talem absolutionem non suffragari decrevit Clemens X. in sua Bulla, quæ incipit *Superna*. Ita autem meritò voluit Pontifex, ne facile eluderentur leges casuum reservatorum, tam necessariæ ad bonam Diocesis gubernationem; tum etiam quia suspecta semper potest esse dispositio illius Pœnitentis, qui aliò pergat, ut absolvatur; ita etenim facile eveniet, ut à Confessario, cui ignotus est, illi non præscribantur remedia necessaria, ut se in posterum præservet.

R. II. Dum aliquis perseverat in Territorio, ubi lex obligat, non potest sine justa causa apponere impedimentum observationi legis. Ratio mihi est quia, semper cum Legislator aliquid præcipit, intelligitur simul præcipere apponenda esse media ad illius executionem; qui autem sine justa causa se reddit impotentem ad observandam legem, non solum non apponit media ad legem observandam, sed illa excludit. Ita si quis sine justa causa ita

de-

defatigetur, ut eximatur à jejunando; vel pridie diei festi prævideat ex nimio cibo ita morbo laboraturum, ut Sacram audire non possit, peccat, quia non adimplet ea, quæ iuste exigit Legislator, ut nempe apponat media apta ad legem adimplendam. Si verò adfit iusta causa, bene potest tale impedimentum apponere, ut à legis obligatione eximatur. Ita qui ex iusta causa iter pedester instituit, ita ut non possit postea jejunare; qui in sua arte, & exercitio laborat, ut à jejunando excusetur, utique non peccat. Et ita generaliter loquendum de omnibus iis, qui, iusta interveniente causa, impedimentum legi observandæ apponunt: *Sanch. l. i. moral. cap. 15.*

Regula in praxi observanda.

Cum nunquam satis probabilem judicaverim eam opinionem, qua dicitur non peccare illum, qui non observat legem ex impedimento, etiam vitio suo appposito, vellem Confessarios in praxi multos redarguere, qui prævident se reddere impotentes ad legem, ut par est, observandam. Ita se habet ille Ecclesiasticus, qui in quibusdam festis, vel forte sæpius, ita immoderatè se ingurgitat cibo, & potu, ut sciat postea vel non recitaturum Horas Canonicas, vel sine necessaria attentione. Ita se habent illi, qui, tota nocte vel ludendo, vel aliis additi solatiis, putant se summo mane mente defatigata, & somno oppressi, audire Sacrum, ut convenit diei Festo. Ita illi, qui intemperanter vivendo, non curant de incurrenda infirmitate, ex qua prævident multas leges sibi futuras impossibiles.

Aliis pluribus omisis, vellem Confessarium durè increpare eos, qui tempore Bacchanalium, ita laxant habenas gulæ, potui, & nimie licentiæ, die nocteque semper vagando, ut clarè agnoscant se reddere impotentes ad jejunium quadragesimale observandum. Certè projiciens Breviarium in mare, culpabilis est omnium omissionum, quæ exinde sequuntur, Divini Officii, quidquid sit, an illi imputentur, dum projicit Breviarium, an singulis diebus, quando omittit Horas Canonicas. Cur ergo non culpandus tot omissionum in jejunando, qui clarè prævidet se vitio suo impotentem reddere ad Quadragesimam observandam?

QUÆSTIO III.

De Subjecto Legum Humanarum.

CAPUT I.

Qui nam teneantur ad observantiam Legum, & præcipuè Ecclesiasticarum.

Q. I. AN ipsi Supremi Legislatores teneantur ad observantiam suarum legum.

R. S. Thomas 1. 2. q. 96. a. 5. ad 3. quem communiter sequuntur Theologi, respondet Supremum Legislatorem non teneri ad observantiam suarum legum vi coactivâ, sed directivâ; hoc est, non teneri ad observantiam suarum legum, quia subditus sit ipsis legibus, ac subiaceat panis à lege taxatis, neque etenim aliquis se ipsum cogit, vel sibi imperat; sed quia æquum est, & conforme dictamini rationis, ut postquam aliquam legem sancivit, ipse, cum sit caput, se conformet membris, sive Communitati. Hinc ex una parte jura pronuntiant Supremum Legislatorem immunem à legum observatione: *leg. penult. ff. de recept. arbitr. leg. Princeps. 30. ff. de leg. sicut neque Successorem teneri legibus sui Antecessoris: cap. exiti S. Caterini.*

*Sancha de v. sig. in 6. & cap. innotuit 20. de elect. Ex alia verò parte & ipse Legislator ad observantiam legum dicitur teneri: leg. 4. C. de leg. cap. cum omnes de constit. & can. iustum est dist. 9. Hæc autem discrepantia legum aliter concordari non potest, nisi dicendo Legislatorem haud teneri quidem vi coactivâ, bene tamen directivâ; atque ita *can. qua contra dist. 8. & in Trid. sess. 24. cap. 1. de reform. observatur, semper conveniens esse caput corpori congruere.**

Lis nihilominus est, an peccet Legislator suam legem non observando. Et quidem certum est peccare, si adfit scandalum; sicuti eveniret, dum Subditi videntes Principem legem non observare, & ipsi non curarent de ipsius observantia in præjudicium boni communis. Idem dicendum, si non observaret legem cum damno tertii; ut si nollet solvere iustum pretium mercium; si nollet se obligare contractu, quem cum subdito celebravit; in hoc casu etenim habet se potius veluti privatus, & æqualis alteri contrahenti; neque enim iustum est in contractibus onerosis unum ex contrahentibus, non verò alterum obligari; & ita dicitur huiusmodi contractus non posse claudicare. Præciso autem scandalo, & damno tertii, communior videtur ea opinio, quæ asserit Principem non peccare legem non servando; nam ratio naturalis dicere videtur id quidem congruum, & conveniens esse, non verò dari rigorosam obligationem: *Palauus disp. 1. p. 24. s. 1. n. 5. Less. l. 1. cap. 35. dub. 5.*

Q. II. AN non solum Catholicis, verum etiam Hæreticis, & Infideles subiciantur Legibus Ecclesiasticis.

R. I. Jam satis constat Catholicos Legibus Ecclesiasticis subijci: & quidem si sint Summi Pontificis, ubique terrarum obligant, cum ubique illius iurisdictionis extendatur; si verò sint particularis Episcopi, ipsius legibus ligantur Diocesani intra Diocesim, nam iurisdictionem habet obligandi omnes existentes intra suum territorium. Quod si Diocesani non sint intra territorium, non ligantur particularibus legibus sui Episcopi: *cap. ult. de Constit. in 6. & leg. ult. ff. de iurisdictione omnis iudic. cum non censentur ejusdem subijci legibus, nisi ratione loci, sive territorii, in quo habet iurisdictionem.*

R. II. Hæretici subduntur Legibus Ecclesiæ. Ratio est quia, quamvis non amplius propter hæresim pertineant ad Ecclesiam, nihilominus fuerunt de Ecclesia, utpote in ipsam ingressi ratione Baptismi, & adhuc ratione characteris habent aliquale vinculum cum illa. Si autem, quia ab Ecclesia exierunt, exempti ab ipsis legibus remanerent, commodum reportarent ex sua perfidia, & delicto, contra id quod dicitur *leg. nemo ex suo ff. de reg. jur. Hinc contra Hæreticos habentur plures Constitutiones tot. tit. de Hæretic. quæ designant Ecclesiam intendere exercere in illos iurisdictionem. Videantur Laym. in cap. canonum 2. de Constit. Lugo disp. 15. de Panit. sect. 7. n. 147. & communiter.*

R. III. Infideles non ligantur legibus Ecclesiæ, neque etenim, ut ait Tridentinum *sess. 14. cap. 2. Ecclesia iurisdictionem, sive iudicium exercet, nisi in eos, qui in illam fuerint per Baptismum ingressi; ut etenim ait Apostolus 1. ad Cor. 5. Quid mihi de iis, qui foris sunt, iudicare? Nam eos, qui foris sunt, Deus iudicabit. Id ipsum clarè habetur *cap. Gaudemus de divorz. nam cum ii, qui extra Ecclesiam sunt, non sint illius Subditi, remanet ut non possit in illos suis legibus iurisdictionem exercere. Quod dictum est de Infidelibus, militat etiam pro Cathecumenis, qui nondum per Baptismum facti sunt Subditi Ecclesiæ.**

Q. III.

Q. III. AN Advenæ teneantur legibus loci in quo sunt.

R. I. Si advena transeat ad aliquem locum, animo ibi perpetuò commorandi, statim acquirat domicilium illius loci: *leg. domicilium ff. ad municipalem &c.* adeoque ut incola subditur omnibus municipalibus legibus ipsius. Idem dicas de iis, qui pergunt ad aliquem locum animo ibi commorandi pro majori anni parte, nam statim quasi domicilium acquirunt: *l. 2. c. ubi Senatores l. Hæres absens §. Proinde ff. de iudic. & id sufficit ad hoc, ut quis dicatur Parochianus Parochiæ, in qua habet quasi domicilium &c.*

R. II. Si advena permaneat in loco, ubi est præceptum jejunandi &c. eo solum tempore, quod necessarium est ad cibum sumendum; vel solum pernoctet primo mane discessurus, omnes conveniunt non teneri ad particularibus obligationes illius loci, cum non intelligatur ibi permanere tempore proportionato, quo urgere illum possint talia præcepta.

R. III. Quamvis non pauci doceant advenam, existentem per unicum diem in aliquo loco, obligari particularibus legibus loci ipsius, nihilominus valde probabile est ad eas non teneri, si pro majori parte anni ibi non commoretur. Ratio est quia Leges afficiunt Subditos, sive Cives: *cap. à nobis de sentent. excom.*, talis autem non est advena, qui saltem pro majori anni parte in aliquo loco non commoratur; cum etenim ibi non habeat nec domicilium, nec quasi domicilium, ad talem locum non dicitur pertinere; & ita non erit ibi nec Subditus, nec Civis: *D. Anton. 2. p. tit. 6. c. 2. §. 2. Sanch. l. 1. in Decalog. cap. 12. n. 38. & l. 3. de matr. disp. 18. n. 6. Tolet. l. 6. cap. 5. num. ult.*

Hæc nihilominus doctrina plures patitur limitationes. Prima est, ut advena etiam teneatur legibus loci, in quo est, si eas non observando scandalum sequatur; & id dicendum est inui *can. illa dist. 20.* ubi dicitur jejunandum esse juxta morem loci, in quo aliquis est. Ex eo autem canone ortus est ille verusculis, quem ibi assert Glosa: *Cum fueris Roma, Romano vivito more: cum fueris alibi, vivito sicut ibi*, ne scilicet aliquis scandalum afferat, ut dicitur in eodem canone. Videnda etiam quæ dicam in 3. Decalogi præcept. cap. 1. circ. fin. Secundo teneatur quis servare leges, quæ sunt in usu in aliquo loco circa celebrationem contractuum; nam ut dicitur *cap. ult. de For. compet. ratione contractus forum quis sortitur*; idem autem est forum sortiri, ac legibus subijci. Hinc unusquisque teneatur servare formam præscriptam in loco, ubi celebrat contractum; pretium ibi taxatum in vendendo, & emendo; solvere vestigal adjectum contractui &c. Tertio, si Alienigena delinquat in alieno territorio, ligatur legibus illius, quoque illud delictum, nam ratione delicti sortitur forum illius: *cap. fin. de for. compet. Auth. qua in Provinc. C. ubi de crim. agi oportet.* Quarto Alienigena servare tenetur leges territorii, in quo est, si latè sint in particulare commodum ipsius loci, quales sunt leges de non extrahendo tritico, armis &c.; nam, aliàs agendo, violatur jus, quod habet unaquaque Communitas, se gubernandi, & suis necessitatibus occurrentis. Hæc explorata sunt apud omnes.

Multi etiam tenent Advenas teneri legibus territorii, in quo est, si eadem leges sint in usu in proprio territorio, quia videtur quasi continuari eadem obligatio. At mihi id non satis probatur, quia absens à suo territorio, ut statim dicitur, non tenetur legibus illius; & aliunde ut Advena, & non Subditus non tenetur Legibus

territorii, in quo est: *Dian. p. p. tr. 9. resol. 8.* Item controvertitur an Advena ligetur Legibus, ex jure communi, si sint in robore ubi est, quando contraria consuetudine abrogatæ fuerunt in proprio territorio. Communior autem sententia est affirmativa, quia iste Advena non eximitur à jure communi, nisi ratione proprii territorii, in quo fuit contraria consuetudine abrogatum; non est existendo extra proprium territorium, non est cur tali jure non ligetur: *Tolet. l. 6. cap. 5. n. ult. Azor. tom. 1. dub. 5. cap. 11. q. 3. Bonac. disp. 1. q. 1. p. 6.* Lis demum est, an Vagi teneantur legibus territorii, in quo sunt. Et quamvis multi asserant, nihilominus mihi satis probabilis est contraria sententia; nam non Subditus legibus territorii non tenetur, & nemo intelligitur Subditus, nisi vel ratione domicilii, aut quasi domicilii fiat Civis alicujus loci, quod non verificatur de Vagis: *Less. l. 4. de Just. cap. 2. Laym. tr. 4. c. 12. n. 6.*

Q. IV. AN Absens à proprio territorio teneatur legibus illius; & quid, si sit in proprio territorio, sed in loco exempto.

R. I. Absens à proprio territorio non ligatur legibus illius. Ita expressè habetur *cap. ut Antimarum de Constit. in 6.* Et ratio est quia potestas Legislatoris respicit bonum suæ ditionis, extendi proinde non potest ad existentes extra illam. Subderetur verò legibus territorii, si quamvis absens consummaret delictum intra illud; ut si Parochus degat extra territorium, dum à suo Episcopo excommunicatione compellitur ad residendum, fictione enim juris intelligitur esse, ubi delinquit: qui enim non facit quod tenetur, dicitur peccare, ubi facere tenebatur: *arg. leg. qui non facit ff. de reg. Jur. Bonac. q. 1. p. 11. n. 7. Cana. d. 22. art. 26. dub. 5.* Item absens tenetur legibus sui territorii quoad rem, quam habet in eodem; ratione etenim rei sitæ quis sortitur forum illius: *cap. fin. de for. compet. & text. in cap. Romana. §. Contrahentes eod. tit.*

Eo quòd absens à suo territorio non teneatur legibus pro eo latis, non pauci Theologi excusant à culpa illum, qui, non audità Missâ, discedit à suo loco, ubi erat dies festus, perventurus eodem mane ad locum, ubi non est obligatio eam audiendi. Ratio istorum asserat, ut dicitur in eodem canone. Videnda etiam quæ dicam in 3. Decalogi præcept. cap. 1. circ. fin. Secundo teneatur quis servare leges, quæ sunt in usu in aliquo loco circa celebrationem contractuum; nam ut dicitur *cap. ult. de For. compet. ratione contractus forum quis sortitur*; idem autem est forum sortiri, ac legibus subijci. Hinc unusquisque teneatur servare formam præscriptam in loco, ubi celebrat contractum; pretium ibi taxatum in vendendo, & emendo; solvere vestigal adjectum contractui &c. Tertio, si Alienigena delinquat in alieno territorio, ligatur legibus illius, quoque illud delictum, nam ratione delicti sortitur forum illius: *cap. fin. de for. compet. Auth. qua in Provinc. C. ubi de crim. agi oportet.* Quarto Alienigena servare tenetur leges territorii, in quo est, si latè sint in particulare commodum ipsius loci, quales sunt leges de non extrahendo tritico, armis &c.; nam, aliàs agendo, violatur jus, quod habet unaquaque Communitas, se gubernandi, & suis necessitatibus occurrentis. Hæc explorata sunt apud omnes.

Multi etiam tenent Advenas teneri legibus territorii, in quo est, si eadem leges sint in usu in proprio territorio, quia videtur quasi continuari eadem obligatio. At mihi id non satis probatur, quia absens à suo territorio, ut statim dicitur, non tenetur legibus illius; & aliunde ut Advena, & non Subditus non tenetur Legibus territorii, in quo est: *Dian. p. p. tr. 9. resol. 8.* Item controvertitur an Advena ligetur Legibus, ex jure communi, si sint in robore ubi est, quando contraria consuetudine abrogatæ fuerunt in proprio territorio. Communior autem sententia est affirmativa, quia iste Advena non eximitur à jure communi, nisi ratione proprii territorii, in quo fuit contraria consuetudine abrogatum; non est existendo extra proprium territorium, non est cur tali jure non ligetur: *Tolet. l. 6. cap. 5. n. ult. Azor. tom. 1. dub. 5. cap. 11. q. 3. Bonac. disp. 1. q. 1. p. 6.* Lis demum est, an Vagi teneantur legibus territorii, in quo sunt. Et quamvis multi asserant, nihilominus mihi satis probabilis est contraria sententia; nam non Subditus legibus territorii non tenetur, & nemo intelligitur Subditus, nisi vel ratione domicilii, aut quasi domicilii fiat Civis alicujus loci, quod non verificatur de Vagis: *Less. l. 4. de Just. cap. 2. Laym. tr. 4. c. 12. n. 6.*

H sum;

sum; nam dum die festo non est in loco nisi unica Missa, præceptum eam audiendi obligat eo præciso tempore, quo celebratur: *Palau tr. 3. disp. 1. p. 24. §. 1. n. 8. Sanch. in Decalog. l. 1. cap. 12. n. 22.*

Petes quid dicendum de eo, qui exit à loco, ubi jejuniū obligat, perventurus ubi non obligat. Mihi autem respondendum videtur, quòd licet in loco ubi obligat, non possit comedere carnes, poterit tamen vel jentaculum fumere, vel etiam prandere, quia ita ibi licitum est. In sero verò cur non poterit carnare, & carnes etiam comedere, cum in loco, ubi est, non obliget lex jejunii? *Sanch. n. 34. & de matr. l. 3. disp. 18. n. 22. Less. l. 4. cap. 12. dub. 8. n. 57. Filiuc. tom. 2. tr. 27. p. 2. cap. 6. n. 109.*

R. II. Quod dictum est de existente extra territorium, applicatur existenti intra illud, sed in loco exempto; etenim quoad usum jurisdictionis, locus exemptus intra Diocesium, equiparatur loco existenti extra illam: *cap. cum Episcopus de offic. Ordin. in 6. cap. 1. de privileg. ibi. Clement. Archiepisc. de Privileg.* Nomine autem locorum exemptorum, non solum veniunt Oppida, & Parochiæ, quæ licet sint intra Diocesium, pertinent tamen ad aliam Ecclesiasticam Jurisdictionem, sed etiam Monasteria exempta, quidquid aliqui contradicant. Et quidem Tridentinum *sess. 14. cap. 5. de reform.* non solum personas, sed etiam p' loca Monasteriorum appellat exempta: *Bonac. q. 1. p. 6. n. 66. Dian. p. 5. tr. 9. resol. 37. & 46.*

Q. V. An Pueri, & Amentes obligentur legibus Humanis.

R. Communior, & vera sententia est pueros teneri ad observantiam legum statim ac perveniunt ad usum rationis; quia Legislatores intendit obligare quotquot sunt capaces, & tales sunt qui habent usum rationis: *Palau tr. 3. disp. 1. p. 24. §. 2. n. 5. Laym. tr. 4. cap. 10. n. 4.* Quadam verò præcepta requirunt ad sui observantiam perfectiorem usum rationis, ut dicitur in Tractatu de Eucharistia de obligatione præcepti Communionis. Ante usum verò rationis (idem die de amentibus) quia non sunt capaces, non ligantur legibus humanis; & quamvis comprehendantur sub jure naturali, & divino, ob defectum tamen usus rationis excusantur ab illius transgressione. Ea ratione, quia scilicet nec Pueri ante usum rationis, nec Amentes ligantur legibus humanis, licet cum eis concurrere ad opus aliàs talibus legibus prohibitorum; ut esset illis carnes die jejunii subministrare &c. quia talia ideo sunt mala, quia prohibita, respectu verò illorum nullatenus sunt prohibita. At non licet cum eis concurrere, vel illos incitare ad opus ex natura sua malum, v. g. ad blasphemandum &c. nam cum sit ex natura sua malum, semper est peccatum illud velle; vel illud quis velit in se, vel in alio: *Laym. tr. 4. cap. 10. n. 3. Palau tr. 3. disp. 1. q. 1. p. 6. à n. 2.*

Cæterum advertas quòd etiam pueri post usum rationis ligentur legibus Ecclesiæ, itaut peccent eas transgrediendo; nihilominus ante pubertatem excusantur à poenis ab ipsis impositis. Quoad poenas ab homine latas habetur expressè *cap. 1. de delict. puer. & cap. referente ibid.* Extenditur etiam id ad poenas à jure generaliter latas, quia ita præsumitur esse benignam mentem Ecclesiæ, compatiens ætati infirmiori, ut cum pluribus docet *Palau de leg. p. 24. §. 2. n. 8.* Nihilominus ante pubertatem non excusantur à censura lata ob percussione Clerici, *cap. super eo, cap. pueris, cap. quamvis de sent. excomm.*, quamvis semper absolvi possint ab Episcopo, ut dicitur in Tractatu de Censuris.

Regula in praxi observanda.

I. Si accidat aliquando Confessarium excipere Confessionem alicujus, qui hæresim ejuraverit, puto in praxi non debere esse nimis sollicitum de ipso interrogando quoad transgressionem legum Ecclesiæ. Verum utique est ab ipsis ligari, sed quoad usque non cognovit suam hæresim esse culpabilem, laboravit etiam ignorantia invincibili obligationis observandi leges Ecclesiasticas. Videat ergo primò à quo tempore culpabiliter permanerit in sua hæresi. Interroget postea, an tunc adverterit se teneri ad observantiam legum Ecclesiæ. Si non adverterit, jam non peccavit. Si adverterit, examinet an sciverit omnes veros, quibus nos obstringit Ecclesia; an verò solum aliquas, & magis notas; ut sunt leges jejunii, de non comedenda carne quibusdam diebus, & temporibus. Ita faciliè deprehendet quomodo peccaverit in transgressione legum Ecclesiasticarum.

II. Non tam facile est Advenam per unum, vel plures dies in alieno territorio existentem, scandalum non afferre, si quadam, quæ magis ibi sub oculis cadunt, non observet. Ita se haberet comedere carnes, non viget obligatio jejunii; non audire Missam, ubi est dies festus. In praxi ergo Confessarius moneat istos Advenas, ut se talibus legibus accomodent, ubi scandalum afferunt; vel saltem quàm maximè sibi caveant, ne ab indoctis observentur.

III. Advertant Parochi rurales aliquando, dum dies festa est in propria Communitate, ipsorum Parochianos peccare se credere, si & in alia Communitate laborant. Quamvis ergo conveniens sit eos monere, ut sanctis operibus illam diem sanctificent; nihilominus ne peccent ex conscientia erronea, illos etiam moneant extra propriam Communitatem possè tutà conscientia laborare, nam obligatio particularis diei festi, non excedit fines proprii territorii.

IV. Confessarii habeant præ manibus illam doctrinam, qua dicitur quòd licet impubes legibus Ecclesiæ astringantur, nihilominus non afficiuntur ipsis poenis. Id maximè necesse est advertere, dum agitur de casibus reservatis, & de censuris, ut etiam suo loco notabimus. Et quamvis dixerim ligari excommunicationem ob Clerici percussione, nihilominus, ultraquamquod semper absolvi possint ab Ordinario, multoties neque afficiuntur tali censurâ, quia actio externa, quidquid sit de prava interna voluntate, non reputatur gravis. Sed de his iterum in tr. de Censuris.

C A P U T II.

De Obligatione Legum Sæcularium quoad Clericos.

Q. I. AN leges Civiles nominatim disponentes de Personis, aut Rebus Ecclesiasticis, obligent.

R. Cum nulla possit oriri obligatio, si in Legislatore deficiat jurisdictio, & hanc deficere in Legislatore Sæculari respectu rerum, & Personarum Ecclesiasticarum constat ex *cap. qua in Eccles. 7. de Constit. ex cap. nimis de iurejur. & cap. quamquam de Censib. in 6.* consequens est præfatis legibus Ecclesiasticis non ligari. Et id procedit etiam si aliquid disponenter in commodum, & favorem personarum, vel rerum Ecclesiasticarum: *cap. qua in Ecclesiarum 20. de Constit. in 6.* Et quidem si in eis aliqua vis obligandi agnoscat, oporteret & agnoscere in Legislatore aliquam jurisdictionem. Hinc leges illæ, quæ habentur in Codice *tit. de Sacros. Eccles. de Episc. & Clericis*, & similibus; non obligant, nisi quatenus aliqua ap-

approbatæ sunt ab Ecclesia, & tunc considerantur tanquam Canones: *Fag. cap. inter alia n. 2. & 6. de immuni. Eccles. Vel dici potest aliquas considerari tanquam privilegia facta ab Imperatoribus Ecclesiis &c. privilegia autem conceduntur etiam exemptis, & non Subditis. Considerare etiam oportet hujusmodi leges civiles, faventes rebus, & Personis Ecclesiasticis, non esse ex alio capite inutiles, quatenus scilicet illis compefci possunt Hæretici, alique Ecclesiæ Inimici, qui quamvis leges Ecclesiasticas parvipendant, compelluntur tamen observare leges Civiles.*

Q. II. An Clerici teneantur legibus civilibus, quæ non præjudicant Statui Clericali, & aliquid disponentur, nulla facta expressione Personarum, aut rerum Ecclesiasticarum.

R. I. Certum est non teneri quoad vim coactivam: *cap. At Clerici 4. cap. Clerici 8., cap. Qualiter 17. de Judic. cap. Sæculares de for. compet. in 6. & favent ipsæ leges Civiles: leg. placet C. de Episcop. & Cleric. Ratio autem est quia, obligari quoad vim coactivam, idem est ac obligari ex vi ipsius legis, quod non datur nisi agnoscat aliquam jurisdictionem in Legislatore, & hæc non datur in Legislatore Sæculari respectu personarum, & rerum Ecclesiasticarum.*

R. II. Clerici tenentur ad observandas præfatas leges quoad vim directivam. Huic responsioni, quæ est *Suarez de leg. l. 3. cap. 33. n. 6. Eng. in cap. Ecclesia S. Mariae num. 13., Card. de Luc. disc. 8. Miscell. Eccles. n. 6., & communior, tam inter Theologos, quàm inter Canonistas, nonnulli refragantur, sed meo videri ab omnibus admittenda est, si probè intelligatur. Clericos igitur debere observare tales leges sibi non præjudicantes quoad vim directivam, non significat ullatenus obstringi auctoritate talium legum, sed solum debere eas observare; vel quia, suppositis talibus legibus, dignoscitur justitia alicujus rei, ut potest accidere respectu legum, quæ taxant pretia rerum; vel quia, oritur grave scandalum, si & à Clericis non observentur; vel quia, cum etiam Clerici sint membra Reipublicæ: *can. duo sunt genera 12. q. 1. æquitas expostulat, ut pars congruat suo toto: can. qua contra dist. 8.* Hinc non defunt DD. qui asserant Clericos talium legum transgressores, maximè si multum conducant ad bonum commune, puniendos esse pro suo arbitrio à Judice Ecclesiastico: *Mench. conf. 800. n. 52. l. 2. de jurisd. cap. 4. & alii apud ipsum.* Sed melius est similes leges, seu Edicta Principum Sæcularium coadjuvati suis particularibus Edictis à Prælati Ecclesiæ, & postea invigilare, ut à Clericis observentur; ut sapius rescriptis S. Congregatio apud Sperellum: *decis. 12. for. Eccl. n. 20. & decis. 13. num. 14.,* ubi etiam affert exemplum S. Caroli Borromæi.*

Q. III. An ad Clericos extendantur leges Civiles, quæ aliquid præscribunt circa contractus, aliasque res prophanas.

R. His legibus frui possunt etiam Clerici, si ipsi sint favorabiles. Ratio est quia, cum Clerici sint membra præstantiora Reipublicæ, & subeant onera spiritualia ipsius, quamvis non temporalia, non convenit esse excludos à favoribus, & prærogativis aliis Civibus concessis, aliàs status Clericalis redderet eos deteriores conditionis. Extendi verò non possunt ad Clericos, si ipsi sint præjudiciales, uti de consuetudine, quæ statuto æquiparatur, dicitur *cap. 2. de consuet. quia tunc obstat favor Religionis, in cuius favorem multa specialia sunt inducenda: arg. l. sunt persona ff. de religio. & sumpt. funer.* Præterea, ultraquamquod nomine populi in odiosis non veniunt Clerici: *Eng. in cap. Ecclesia S. Mariae n. 19. §. Qua tamen de Constit.,* in Legislatore sæculari deest jurisdictio obligandi Clericos

ad ea, quæ ipsis præjudicant: *Sperell. for. Eccl. decis. 10. & seq. Card. de Luca Miscell. Eccles. disc. 8. num. 6. & 10.* Non est autem novum in jure aliqua habere valorem, quatenus sunt favorabilia, non verò quatenus præjudicant; nam ex *§. 1. Instit. de Auctor. Tutor. pupillus contrahens sine auctoritate Tutoris potest facere meliorem suam conditionem, non verò deteriolem.* Porò ea lex dicitur præjudicialis, quæ semper, vel quasi semper affert incommodum, non verò, quæ aliquando commodum, aliquando incommodum afferre potest, ut sunt leges disponentes de contractibus; nam quamvis aliquando possint nocere, multoties etiam possunt prodesse.

Q. II. An Clerici attendere debeant leges insertas in Corpore Juris Civilis, quæ statuunt aliquid circa contractus, & modum succedendi ab intestato.

R. Semper cum tales leges non adferantur Sacris Canonibus, extenduntur etiam ad res, & Personas Ecclesiasticas. Ratio est quia, tales leges Ecclesia acceptavit, & approbavit, *cap. 1. & 2. de nov. oper. nunciat.;* & ulterius iisdem legibus semper & ipsi Pontifices usi sunt, ut constat ex *cap. ult. de alien. judic. mutand. caus. cap. dilecta, cap. innuit de Arbitr. cap. Ecclesia 3. ut lite pendente, cap. dilecta 4. §. Nos igitur de confirm. util.* Insuper istæ leges non dici possunt præjudiciales Ecclesiæ, nam si quandoque damnum afferunt succumbenti, aliàs commodum afferunt vincenti. Hæc doctrina non aptatur legibus particularibus locorum; nam hæc nulli dicuntur approbatæ ab Ecclesia, immo præsumitur eas ignorare: *cap. 1. de Constit. in 6.* Videatur *Sperellus decis. 13. for. Eccl. n. 2.*

Q. III. An dentur aliqui casus, in quibus quodcumque statutum Laicorum extendatur etiam ad Clericos.

R. Plures sunt hi casus, ut constabit eos enumerando. Primus est, ubi agitur de statuto conferente aliquod privilegium Ecclesiis, vel Personis Ecclesiasticis, ut dictum est supra. Secundus, si inducitur sit consuetudo inter Clericos, ut etiam inter eos vigeat aliquod statutum laicale. Quamvis igitur solus Papa possit ex plenitudine potestatis concedere Laicis potestatem condendi leges obligantes etiam Clericos: *Sperell. dec. 10. for. Eccl. num. 39. &c.* nihilominus cum consuetudo obtineat vim legis, ut suo loco dicemus, si hæc introducitur sit inter Clericos quoad observantiam statuti laicalis, illud erit observandum, & habebit vim, quatenus inter Clericos consuetudine est receptum.

Tertio, sicut si causa laici vertatur coram Judice Ecclesiastico procedendum est secundum modum fori Ecclesiastici; ita disponit Jus Canonicum, ut Clericus, Actor contra laicum in foro laico, procedat secundum modum talis fori: *cap. si Clericus 5. & cap. cum sit generale 8. de for. compet.* Idem dicendum, si Clericus contrahens cum laico pacificatur, seu contrahat ad formam statuti laicalis. Neque id est Clericum se submittere foro, seu statuto laicali, sed solum, sicut possent contrahentes alias rationabiles condiciones adiacere, ita etiam potest Clericus adiacere hoc pactum, ut veli contrahere sub qualitatibus statuti laicalis; ac proinde solum vi talis pacti obligabitur, cum contractus accipere soleant legem ex conventionione contrahentium, ut dicitur *reg. 85. jur. in 6.* Hinc iuxta normam conventionis esset postea judicandum, si vis intentaretur in foro Civili, sive Ecclesiastico: *Card. de Luca tom. 1. miscellan. Eccles. disc. 8. n. 8. & de Cred. disc. 116. n. 16. &c.* Dicendum pariter, quòd si Clericus contrahat cum Laico, qui ratione alicujus statuti laicalis non possit præstare validè consensum, nisi servatâ tali formâ, seu solemnitate, debeat hæc etiam à Clerico attendi. Ratio est

est quia, aliis consensus laici esset nullus, cum ipse teneatur ad observantiam talis statuti, adeoque & contractus; *Sperell. decis. 10. For. Eccl. n. 2. Maran- za d. 8. q. legal. n. 33. & 48.* Eadem doctrina est attendenda, si Clericus velit sibi vindicare rem existentem apud laicum, de qua, non tamen in fraudem libertatis Ecclesiasticae, statutum laicale disposuisset non posse valide alienari, vel non posse alienari, nisi sub tali forma. Ratio est quia, tam persona cuius est, quam res legitime subest statuto laicali, unde potuit de ea disponere; ut dum disponit mulierem non posse alienare praedium dotale; §. 1. *Instit. Quibus alienare licet, & simul annullat tales dispositiones; leg. non dubium C. de leg.*

Quartò. Si Clericus contra aliquem uti vult statuto laicali in sui favorem, debet etiam illud amittere, si ex eo aliquid contra ipsam iudicetur. Neque id est esse Subditum eidem statuto, cum possit eo non uti, sed solum servare aequitatem, quae exposcit ut plene admittatur jus, quo aliquis agit contra alium; quo enim iure quis contra alium utitur, debet permittere ut eodem iure alter contra illum utatur; *cap. cum omnes de Constit. & l. 1. ff. quo quisque iuris. Sperell. dec. 11. v. 17. &c.*

Quintò ipsi Sacri Canones subdunt aliquando Clericos statutis laicalibus; & ita Clericus exercens sibi illicitam negotiationem, debet solvere gabellas; *cap. secund. ne Cleric. vel Monach. Sic etiam Clericus qui non potest pascere alio iure quam civico, debet solvere quod pro pascuis statutum est esse solvendum; Card. de Luc. disc. 8. miscell. Ecclesi. num. 9.*

Demum statutum laicale afficit Clericos, si cum aliis non sit contra immunitatem, & favorem Religionis, eodem statuto ligantur ante Clericatum. Exemplificant id Canonistae respectu illius, qui statuto laicali, eo quod e. g. sit Secundogenitus, excluditur ab aliqua successione, eodem pacto excluditur si fiat Clericus. Item, si foemina excludatur à successione alicujus boni mobilis, vel immobilis, excluditur pariter, si fiat Monialis. Aliud esset, si tale statutum inciperet obligare, postquam aliquis factus fuerit Clericus, quia tunc nullam induceret obligationem; utpote quia Persona esset tunc exempta à subiectione talis legis.

Idem dicas de bonis, quae ex laicali statuto subiecta sunt alicui oneri. Et quidem nullus dubitat transire cum tali onere, si tale onus habebant bona propter pactum expressum initum inter Principem, & privatum; ut si, dum erant ex peculiari dominio Principis, illud transfuit in privatum, sibi reservata aliqua pensione, vel censu; nam talia pacta, quae respiciunt eadem bona, continuantur in quibuscumque personis; *Sanct. respons. mor. l. 1. cap. 4. dub. 57. n. 3.*

Loquendo autem generaliter de oneribus impositis praediis, videntur ea transire ad Ecclesias & Ecclesiasticas Personas, si concurrant sequentia. Quòd onera vera sint & realia, affixa ipsis fundis, seu imposita bonis propter bona, non verò personis propter bona. Quòd sint perpetua certa, & invariabilia, non verò ex aliquibus urgentibus causis, unde iis cessantibus, sint removenda. Post his, videntur talia bona etiam sub dominio Clerici, bene posse esse subiecta praefatis oneribus impositis statuto laicali; id enim non est solvere collectas titulo tributi, sed ob conditionem bonis in haerentem. Sicut enim; si dum erant sub potestate laici, subiecta fuerint alicui censui, vel hypothecae, transfunt cum eodem onere ad Ecclesias, vel Clericum; idem videtur dicendum, si dum erant in potestate laici, Princeps, vel ex pacto, vel alia de causa aliquid onus ipsis praediis infixit. Videantur Canonistae scribentes in *cap. 1. de Immun. Eccl. in 6. Rotae coram Penna decis. 1079. & coram Merlino.*

decis. 902. a. n. 55. Fagnan. in cap. non minus de Immun. n. 9. Ansalde de iurisd. p. 5. tit. 3. c. 3. n. 222.

Regula in praxi observanda.

Confessarius non sit tam facilis erga Clericos non observantes leges civiles, maxime circa praetia rerum, & circa ea, quae disponunt quoad communes necessitates. Verum quidem est ex se non ligari talibus legibus, & pothabito pretio legali, posse velle attendere pretium naturale, quod admittit aliquam latitudinem, sed quam raro id eveniet sine scandalo? Demus e. g. Principem taxasse pretium olei, & Parochum illud vendere supra tale pretium legale; heu quot obmurmurationes in rudi populo de Parocho; atque ita fit ut ab ipso parvipendatur veluti injusto lucro additus, ipsius correctiones detrectet audire, & concionantem irrideat. Videat ergo Confessarius, si conveniens sit huiusmodi Parochum reprehendere, & ipsum cogere ad exiguum lucrum dimittendum, ut tot scandala removeat.

Potiori etiam ratione deberet redarguere, si non observaret leges prohibentes extractionem frumenti &c. ne inducatur penuria, iure etenim naturali, & divino tenetur praecavere gravia pericula suae Patriae.

QUAESTIO IV.

De Cessatione, Revocatione, Interpretatione Legum, & Epikeja.

CAPUT I.

De Cessatione, & Revocatione Legum.

Q. I. Quando intelligatur cessare lex, dum cessat eius finis.

R. I. Quando lex intendit finem intrinsecum, si iste perseveret, perseverat etiam lex, quamvis cesset finis extrinsecus. Finis igitur intrinsecus est ipsa honestas actus, qui praescribitur à lege, quamvis dirigatur ad assequendum finem aliquem extrinsecum. Ita finis intrinsecus legis praecipientis jejunium, est ipsa honestas jejunii; quod dirigatur ad alterum finem extrinsecum assequendum, nempe mortificationem carnis. Quòd verò, perseverante sine intrinseco, perseveret lex, quamvis non perseveret extrinsecus, constat quia ipsa honestas, & bonitas actus est finis intentus à Legislatore; adeoque, eo non deficiente, nec deficere potest lex lata propter talem finem. Ita perseverat lex de obligatione jejunii, quamvis ex eo non sequatur mortificatio carnis, quia lex primò, & per se intendit honestatem jejunii.

R. II. Si in omnibus, vel in pluribus cesset finis adequatus legis, cessat etiam obligatio legis, non verò si talis finis cesset in aliquo casu particulari. Quòd cesset lex, cessante ipsius fine adequato in omnibus, vel in pluribus, probatur quia, cum lex respiciat bonum Communitatis; si illud non possit obtinere, quia deest finis totalis, ob quam lex lata est, iam lex redditur inutilis, & ipso facto corrui; *D. Th. 1. 2. q. 103. a. 4. Suar. de leg. l. 6. cap. 9. n. 5.* Exemplum sit in lege, qua prohiberetur extractio frumenti, ne penuria inducatur; si tanta superveniat frumenti copia, ut nullum sit periculum talis penuriae inducendae, corrui statim talis lex, quia cessat eius finis totalis, & adequatus. Id etiam patet in voto, quo quis vovisset non ingredi talem domum, ut periculum lapsus vitaret; si tale periculum omnino cesset, cessat votum.

Hic

Hic etiam advertendum quòd si materia legis sit divisibilis, & solum secundum partem reddatur inutilis, quamvis cesset pro hac parte, non cessat pro alia, secundum quam est utilis; juxta illam regulam satis notam, quòd utile per inutile non vitatur.

Quòd verò adhuc perseveret obligatio legis, quamvis ejus finis desit in aliquo casu, seu persona particulari, probatur quia lex non respicit casus particulares, sed quae communiter accidunt; *leg. jura & seq. ff. de leg. adeoque, perseverante ejus sine, seu causa respectu Communitatis, remanet in suo vigore; & si remanet in suo vigore, non est cur aliquis velit esse immunem ab ipsius obligatione. Confirmatur quia, adhuc, cessante ejus causa, vel sine in aliquo particulari, potest Legislator jussu velle ipsius obligationem perseverare: tum quia ex inobservantia alicujus facile est paulatim inducere inobservantiam universalem legis; tum quia facillime multi sibi falsò persuaderent finem legis respectu ipsorum cessasse; tum quia conveniens est partes Communitati consentire. Cum ergo licet cessaret respectu alicujus finis, qui videtur primò intentus à lege, adhuc perseverent respectu cujuscumque plura alia iusta motiva, ex quibus velit Legislator suam legem observari, consequens est legem in suo robore perseverare. Uno verbo dicas ex jam dictis, hæc duo non posse simul convenire; quòd nempe cesset finis adequatus legis, seu Legislatoris respectu aliquorum particularium, & quòd talis finis perseveret respectu totius Communitatis. Scio plures dissentire, sed praefatæ rationes nimis me persuadent. Videantur *Suar. de leg. l. 6. cap. 7. n. 5. & cap. 8. Palaus tr. 3. disp. 5. punct. 1. num. 10. Laym. tr. 4. cap. 21. n. 3.**

Secus esset, si finis legis cessaret non solum privative, sed etiam contrarie, quia scilicet respectu alicujus materia legis reddatur vel mala, vel nimis dura, & difficilis; cum etenim materia legis debeat esse accomodata communi hominum conditioni, jam definit obligare, si sit nimis dura, & difficilis.

Q. II. Quid sit revocatio legis, & quando leges possint revocari.

R. I. In iure differunt derogatio, abrogatio, & irritatio legis. Derogatio est remove legem solum ex parte, quando unus nempe, vel alter illius legis articulus immutatur, aut à generali lege aliqui casus speciales excipiuntur. Abrogatio est dum lex totaliter tollitur; *leg. derogatur ff. de V. sig. Irritatio verò datur, dum ab auctoritate superiori, removetur omnino lex lata ab inferiori, ut si Papa annullaret legem latam ab Episcopo. Revocatio igitur in rigore idem est ac abrogatio; sed nihilominus sepe Authores illam confundunt cum derogatione, & irritatione.*

R. II. Sine iusta causa leges non possunt licite revocari, ut *ex cap. non debent de consang. & affin. & cap. aliqua mater de sent. excomm. in 6.* Probatur etiam ratione *D. Thomae 1. 2. q. 97. a. 1.* quia, si lex non est expediens bono communi; iam ex se ipsa corrui, vel ut iniusta, vel ut inutilis. Si verò sit expediens, iniquum est sine gravi aliqua causa Communitatem tali bono privare. Observat autem idem *S. Thomas*, quòd cum novitates semper afferant aliquid incommodi, adout nova, etiam si leviora, graviora videantur, non debent leges revocari nisi ex maxima, & evidentissima utilitate, quae ex novo statuto proveniret, vel quia ex mutatione temporum, & circumstantiarum lex vetus, vel fere inutilis, vel nimis gravis evasisset.

Q. III. Quando lex vetus revocata censetur. **R.** Lex nova generalis tollit priorem generalem,

ut decisum habetur *cap. 1. de Constit. in 6.* Ratio etiam est quia, cum lex pendeat à voluntate Superioris, si aliquid de novo statuat incompatible cum lege priori, censetur hanc revocare voluisse, ut dicitur etiam *cap. 1. de cog. Spirit. leg. non est novum ff. de legibus, Sancti. l. 6. cap. 27. n. 3.* Quòd si leges possint conciliari, non est inducenda abrogatio, quia, utpote odiosa, vitanda est quantum fieri potest; *cap. cum delectus de consuet.* Tunc autem locum habet conciliatio, quando effectus diversarum legum compatiuntur; unde si promulgetur lex imponens novam poenam alicui delicto, non censetur revocata praecedens, dum poena legis antiquae, & novae simul possint locum habere.

Dixi quòd lex nova generalis tollit priorem generalem, non verò tollit legem priorem specialem, sed hæc manet in suo robore, & limitat generalem; cum generi per speciem derogetur, juxta *reg. 24. juris in 6.* quòd verificatur si lex specialis generalem antecesserit, ut communiter docent *DD. ex cap. quomodo de prob. in 6. & cap. 1. de rescript.* Unde e. g. lex generaliter statuens aliquas solemnitates pro validitate Testamenti, non derogat specialibus legibus circa testamenta ad pias causas; *Fag. in cap. cum esset n. 88. de testam.* Item lex nova generalis non derogat particularibus statutis, & rationabilibus consuetudinibus locorum, quia praesumitur Legislator eas ignorare. Secus, si expressè etiam iis derogaret, dicendo e. g. non obstante quacumque consuetudine, aut lege particulari; *Sanct. de matr. l. 1. d. 14. n. 6. Suar. de leg. l. 6. cap. 27. n. 11.*

Q. IV. An ad derogandum Decretis Concilii Generalis requiratur eorum expressa mentio.

R. Quamplures Theologi, inter quos *Sancti. l. 3. de matr. disp. 26. n. 6.*, censent per novas leges, seu Constitutiones non derogari Decretis Concilii Generalis, nisi hæc, vel similis clausula apponatur; *non obstante quacumque lege, etiam in Concilio Generali lata.* Immo addunt ad derogandum Decretis Tridentini deberi fieri expressam mentionem ipsius.

Verum ab hac opinione puto esse recedendum cum *Fagnano in cap. nonnulli n. 31. & seq. de rescript.*, & aliis. Dicendum propterea est per posterius Decretum Concilii Generalis, vel per Pontificias Constitutiones derogari decretis prioris Concilii, si simul contrarientur. Ratio est quia, ideo per Authores contrarios non censetur revocata, decreta Concilii Generalis, si non apponatur clausula derogatoria ipsorum, quia non reputatur sine tali clausula revocari, quòd multa maturitate sancitum est, ut habetur etiam *ex cap. Ecclesia vestra 57. de elect.* Hæc autem ratio non valet quia, etiam posterius Decretum, & novam Pontificiam constitutionem dicendum est non esse factam sine multo consilio, & maturitate; ac proinde non urget ratio, quare non dicendum sit revocatum prius decretum, si sit impossibile cum novo decreto, novaeque Pontificiae Constitutione. Et de facto *Fagnan. loc. cit. n. 42.* observat Concilium Tridentinum derogasse pluribus decretis anteriorum Conciliorum, nulla ipsorum facta mentione.

Loquendo verò de Literis Apostolicis, seu rescriptis directis ad Personas particulares, per eas non derogatur decretis Concilii Generalis, nisi in ea apponatur expressa clausula derogatoria; & id solum convincitur ex his, quae habentur, *cap. ex parte 3. de Cappel. Monach. cap. nonnulli de rescript. cap. cum te 4. de arate, & qualis. praefaciend.* Male proinde hæc jura apponuntur ad probandum necessariam esse clausulam derogatoriam etiam in posterioribus decretis Conciliorum, seu Constitutionibus Apostolicis, ut intelligatur derogatum decretis anterioris Concilii. Cur autem non in istis, sed

sed in rescriptis &c. requiratur talis clausula, innuitur à Glossa in cap. 1. v. *nosctamus de rescrip.* quia nempe Rescripta contra jus, & propter ipsorum multitudinem, & propter importunitatem petentium, non sunt ea maturitate, examine, & consilio, quo fiunt decreta Conciliorum, & novæ Pontificiæ leges, sive Constitutiones; ac proinde non censetur derogatum itis decretis, nisi cum clausula expressè derogatoria: *Fag. in. cap. nonnulli n. 18. &c. de rescrip. Card. de Luc. tom. 1. disc. 1. annot. ad S. Concil. Trid. n. 12. & communiter.*

Demum loquendo de Concilio Tridentino, absque eo quoddam ipsius fiat expressa mentio, bene illi derogatur per clausulam generalem: *non obstante quocumque conciliari decreto, sive lege etiam Concilii Generalis;* nam *sess. 25. cap. 21. de reforma.* in eo expressè reservatur autoritas Sedis Apostolicæ, sicut etiam in Constitutione Pii IV. confirmatoria ipsius; unde per quamcumque Apostolicam Constitutionem potest illi derogari, etsi illius non fiat expressa mentio: *Barbof. p. 2. de offic. & potest. Episcop. allegat. 33. n. 24. & refert ita fuisse decisum Card. de Luc. ubi supra & disc. 46. de Benef. n. 3.*

Immo propter dictam expressam reservationem Autoritatis Sedis Apostolicæ, derogatur Concilio Tridentino per hoc solum, quod Papa per literas in forma Brevis, vel per Rescripta Signaturæ ipsius manu subscripta, aliquid statuatur contra Concilium Tridentinum: atque ita suo motu proprio declarasse S. Pium V. refert *Garcias tom. 1. de Benef. p. 4. cap. 3. n. 32. &c. Fag. in cap. nonnulli num. 86. de rescrip.* Id autem non sufficit respectu Decretorum aliorum Conciliorum, ut constat ex cap. ex parte aliusque supra citatis, neque enim illis derogatur præfatis Rescriptis sine expressa clausula derogatoria.

Q. V. Cui competat leges revocare.

R. Primò qui legem tulit, potest eam abrogare, cum legis obligatio ab ipsius pendeat voluntate; & ut dicitur *cap. 1. de reg. jur.* res dissolvitur per eandem causas, per quas nascitur. Secundò, Successor in eadem Sede, cum sit ejusdem potestatis, potest abrogare legem sui Antecessoris. Tertio, Superior habens jurisdictionem in Inferiorem, potest istius leges abrogare; & ita Pontifex potest abrogare leges Episcoporum, quia in hos habet jurisdictionem supra Episcopum. Inferior, licet possit dispensare aliquando in lege Superioris, eo modo, quo infra dicitur, non tamen valet istius leges abrogare, quia ad hoc exigitur jurisdictio: *Suar. l. 6. de leg. cap. 26. n. 9. & communiter ex sup. Inferior dist. 21. & Clement. Ne Romani de elect.*

Q. VI. An Inferior Legislator possit obrogare suam legem, quando est confirmata à Superiore.

R. In hoc quæsto sub distinctione procedendum est. Si statutum confirmatum à Superiore respiciat favorem privatum, & solum utilitatem statuentium, tunc etiam, inconsulto Papa, & quamvis factum contra jus commune, potest revocari, ut constat ex cap. cum accessissent de Constit. & cap. pro illorum 22. & leg. omnium. C. de testam. Ratio autem est quia, unusquisque renunciare potest juri suo, atque favori: *cap. si diligenti de for. compet. & in talibus casibus confirmatio Superioris habet meram vim favoris, & privilegii.* Si verò statutum respiciat principaliter bonum publicum, cultum divinum, utilitatem Ecclesiæ, aut commodum aliorum, tunc si confirmatum fuit à Superiore, neutiquam revocari

potest ab inferiore, quia tunc non habet rationem privilegii, sed decreti, quod censetur fieri suum à Superiore, dum ipsum confirmat: *cap. si Apostolica de prob. in 6. & leg. 1. C. de veter. jur. enucl.*; unde contra ipsum nihil potest Inferior. Præterea nemo potest renunciare favori, quod respicit bonum publicum, & aliorum: *cap. si diligenti de for. compet. junctâ Glossâ. Fagnan. in cap. cum accessissent de Constit. Sanch. l. 3. in Decal. cap. 15. n. 6. Hyacinth. Donat. tr. 1. prax. rer. regul. p. 2. tr. 13. q. 6. & q. 20. n. 16.*

Sunt qui aliter discurrant, dicendo, quoddam confirmatio legis petita, & facta fuit ad majorem ipsius auctoritatem, & splendorem, revocari potest ab inferiore, qui eam tulit; secus, si cum inferior non habebat potestatem, petiit confirmationem à Superiore, ut quod fancivit, rationem legis haberet: *Palau. tr. 3. disp. 5. p. 2. §. 2. n. 8. & alii apud ipsum.* Verum quomodo hoc verificari possit in praxi, nunquam intellexi; nam, si confirmatio non augeat auctoritatem, & robur legis sancitæ ab inferiore Legislatore prorsus inutilis est. Si verò confirmatio addat legi auctoritatem, & robur proveniens à Superiore confirmante, jam ex utroque jure ipsa lex consideratur veluti ipsius Superioris: *leg. 1. §. Sed neque C. de vet. jur. enucl. & cap. si Apostolica 22. de prob. in 6., & ita, juxta distinctionem supra factam, revocari non potest ab inferiore.*

Q. VII. An Capitula, seu Communitates possint revocare statuta, seu leges ab ipsis Capitularibus juratas.

R. Vel singuli Canonici e. g. juraverunt observare Capitula statuta, seu leges; vel juraverunt observare contenta, & stabilita in ipsis legibus, & statutis. Si primum, possunt ea statuta revocare, quia eo ipso quod juraverint observantiam Capitulorum, non censentur jurasse ea non tollere, & revocare. Resert autem revocare aliquid statutum etiam factum ipso, collegialiter ipsum non observando, & quidem sine perjurio, quia idem esset ac illud revocare: postea verò, veluti quid accessorium, corrueat juramentum singulorum, de illo observando. Si verò juraverint observare contenta in statutis, jam juramentum est de observantia contentorum in ipsis, & non præcisè de statutis, unde esset omnino observandum: *Fag. in cap. dilecto n. 20. & 22. de proband. & alii apud ipsum.* Quod si contraveniant, erunt perjuri, quia actus factus contra juramentum regulariter tenet, si non annulletur à jure. Cæterum si contraveniant ratione boni publici non peccarent, ut dicitur agendo de juramento, & notat *Sanch. l. 3. in Decal. cap. 15. n. 5.*

C A P U T II.

De Legum Interpretatione, & Regulis in eadem observandis.

Q. I. Quid sit Interpretatio legis, & quotuplex.

R. Quamvis quandoque etiam in jure, interpretatio legis sumatur pro ipsius declaratione, facta verbis clarioribus, re vera tamen differunt declaratio, & interpretatio legis. Declaratio igitur legis nil aliud significat, quam illam verbis clarioribus exponere; at interpretatio intervenit, dum non attendit nudâ litterâ, & cortice verborum, lex extenditur juxta mentem ipsius Legislatoris, sive legis, attendita identitate, vel similitudine rationis. Ita nomine filii interpretatum fuit venire etiam Nepotem, & nomine Patris Avum: *leg. justa interpret. ff. de verb. signif.*

R. II. Interpretatio alia est authentica, alia doctrinalis.

Authentica. Tunc primò datur interpretatio authentica, quando ipse Princeps, vel ejus Successor in potestate interpretatur qualis sit sensus legis; & hæc interpretatio, utpote proveniens ab habente auctoritatem legem condendi, habet vim legis; & proinde dici solet interpretatio generalis necessaria, sicut etiam scripta, quia scripturâ communiter promulgatur. De hac interpretatione sermo est *cap. inter alia 31. & leg. fin. C. de leg. Secundo datur interpretatio authentica, eaque necessaria, & generalis, quando ad interpretandum sensum legis, consideratur quæ videat consuetudo, quamvis ipsa non sit scripta; unde dicitur interpretatio non scripta. Hinc utroque jure consuetudo dicitur optima legum interpretatio: *cap. cum dilectus de consuet. leg. si de interp. 36. ff. de leg.**

Tertio datur interpretatio doctrinalis, sed particularis, quando Judex in aliqua causa dubia decidenda interpretatur aliquam legem, cujus interpretationi, & decisioni parere debent partes litigantes, si nolint, aut non possint appellare ad Judicem superiorem; nam à jure habet potestatem leges interpretandi: *leg. nam ut ait, & leg. non possunt ff. de leg. Auth. ut Judices collat. 9. Dicitur nihilominus particularis, quia illam solum attendere tenentur partes litigantes, non verò cæteri, nec alii Judices, cum non exemplis, sed legibus judicandum sit: *leg. nemo C. de sent. & interd. omni. Judic.**

Doctrinalis interpretatio est, quæ fit à quolibet viro docto; cum etenim verba legis aliquando sint obscura, & ambigua, nec semper adiri possit Legislatoris, concessum est viris doctis, non ex proprio cerebro, sed cum fundamento rationis, aliusque juribus legem obscuram interpretari: *leg. unic. C. de Profess. leg. 1. ff. si corruptum petatur: quod etiam colligitur ex cap. 2. de privil. in 6. Et quia etiam aliquando præcepta naturalia, & Divina habere possunt obscuritatem, ita & respectu ipsorum potest habere locum ista interpretatio: *Salmant. tr. 11. de leg. cap. 4. p. 3. §. 1. n. 22. Quod si consentiant omnes DD. in eadem interpretationem, non facile est ab ea recedendum; quod tamen faciendum esset, si & unus solus majora rationis fundamenta afferret: unde. *Leg. 1. §. Sed neque C. de veter. jur. enucl. dicitur: sed neque ex multitudine Authorum, quod melius, & aequius est judicatore, cum possit unus forsitan & deterius sententia, & multos, & majores in aliqua parte superare. Cæterum unus aut paucorum interpretatio non semper tantam affert probabilitatem, ut illis tutò possit adhereri; sicut dixi agendo de opinione probabili.***

Q. II. An locum habeat interpretatio doctrinalis, si eadem interpretatio à lege prohibeatur.

R. Neutiquam assentiendum illis, qui dicunt talibus prohibitionibus solum interpretationes frivolas vetari; cum etenim tales interpretationes respectu omnium legum prohibeantur, dicendum est quoddam, dum respectu alicujus legis, vel Constitutionis, interpretatio specialiter prohibetur, quæcumque doctrinalis interpretatio prohibeatur. Melius ergo, meo videri, dicitur per talem prohibitionem prohiberi interpretationem propriè talem, quæ fit dum à verbis receditur: *cap. in bis de verb. signif.*, sed ex similitudine, vel identitate rationis extenditur lex, attendendo potius mentem Legislatoris. Non verò prohibetur Declaratio, dum nempe clarioribus verbis explicatur, quod obscurum videbatur in lege. Hoc igitur pacto nil vetat, quamvis Pius IV. in sua Bulla ejusdem Concilii confirmatoria, omnem ipsius interpretationem prohibuerit.

Q. III. An in interpretatione legum liceat discedere à verbis legis.

R. I. In legum interpretatione, si constat de mente Legislatoris, dum legem tulit, hæc potius attendenda est, quam verba. Concordat utrumque jus in hoc asserendo: *can. humane aures 22. quall. 5., reg. 88. de reg. jur. in 6., leg. sci-re 16. ff. de leg.* Ratio autem est quia, verba ponuntur ad declarandam mentem; ac proinde dum constat de mente, illi omnino standum est: *D. Th. 1. 2. q. 96. a. 3. Suar. l. 6. cap. 1. n. 12. Laym. tr. 4. cap. 18. n. 3.* Mens autem Legislatoris comprehenditur multoties ex præmio, & principio legis, ubi explicari solet finis, & causa ipsius: *leg. regula circ. fin. ff. de jur. & facti ignorantia, & leg. fin. ff. de Testat. tutel.* Innoscit etiam ex ratione ipsius legis; unde ratio legis dicitur anima ipsius, prout desumitur ex *cap. consuetudo dist. 1., & leg. cum ratio ff. de portio. quæ liber.* Tertio mentem Legislatoris assequi possumus ex comparatione ad alias leges; ubi enim non est justa, & sufficiens oppositio, præsumere possumus mentem Legislatoris illis fuisse conformem. Denique attendenda est materia legis cum aliis circumstantiis, nam semper præsumendum est Legislatorem elegisse materiam fini à se intento aptiorem: *Leg. 66. ff. de reg. jur.*

R. II. Si non manifestè constat aliud sensisse Legislatorem, non recedendum est à verbis legis: *cap. ad audientiam de Decim., leg. non aliter ff. de legat. 3., quia verba mentem explicant Legislatoris.* Unde verba clara non admittunt interpretationem, nec conjecturam: *Voluntatis, ut ex jure, & communi DD. probat Barbofa axiom. 222. n. 32.* Et id si five lex sit odiosa, sive favorabilis, quia nec prima restringenda, nec secunda amplianda, nisi quantum patiuntur clara verba legis secundum ipsorum significationem; constat enim tunc ex verbis talem fuisse mentem Legislatoris: *Suar. l. 6. de leg. cap. 1. n. 7. Laym. tr. 4. cap. 18. n. 5. Palau. tr. 3. disp. 5. p. 3. §. 3. n. 2.* Ex hac doctrina tradunt Doctores quoddam verba generalia generaliter sunt intelligenda, ut dicitur *cap. quia circa 22. de privil. & quod ubi lex non distinguit, neque nos distinguere debemus, ut ex Summario leg. de pretio ff. de publiciana in rem act. Quæ tamen omnia verificantur, dum leges generaliter loquentes, & nihil excipientes, non limitantur, seu distinguuntur per aliam legem: *leg. non est novum, & seqq. ff. de leg. junctâ regul. 34. jur. in 6.* Quod dictum est de verbis generalibus, & nihil excipientibus, verificatur etiam de locutione indefinita, nam acquipollet universali.*

Ad hanc doctrinam censeo reducendam etiam esse illam regulam: *Exceptio firmat regulam in contrarium, in casibus non exceptis, uti desumitur ex leg. quæstum §. Denique ff. de fund. instruc. & cap. 2. de conjug. lepro;* nam lex excipiens aliquem casum, videtur clarè significare aliud sentire in omnibus aliis casibus non exceptis, ut ex communi probat *Barbof. axiom. 85. n. 4.*

R. III. Præfata regula, non esse scilicet recedendum à verbis legis, si clara sint, aliquas patitur limitationes. Primò, verba legis etiam improprianda sunt, si id necesse sit ad sustinendum valorem actus, & ne reddatur inutilis; & ita *leg. si uno ff. locati, & leg. si cum ante C. de donat. ante nupt.* ad sustinendum actum verbum remaneat impropriatur, & accipitur velut significans, reddatur, restituitur. Observat proinde *Barbofa axiom. 12. n. 18. & 19.* interpretationem, quæ fit pro valore actus dici à Doctoribus reginam omnium interpretationum; & meritò, cum etenim jura velini verba, ita esse interpretanda, ut res, de qua agitur, potius valeat, quam pereat: *cap. Abbate 25. de V. sig. leg. quoties in action. ff. de reb. credit. & leg. 1. §. 1. C. de rei uxor. action. dicendum est ita etiam Legislatorem voluisse suam mentem esse in-*

interpretandam. Hinc etiam dicitur verba posse impropari, quando subjecta materia, seu natura actus, vel contractus ita exposulat, nam alias corruerent: & ita verbum *rego* aliquando sumitur *preceptivè*, donatio pro transactione &c. Videatur *Barbosa axiom. 222. n. 6. & 8.* & alii ab illo citati.

Tertiò impropari debent verba, ut absurdum evitetur. Inter alios autem casus, in quibus considerant DD. intervenire grave absurdum, ille est, quando verba legis superflua remanent: *cap. si Papa 10. de privilegiis in 6., cap. si à iudice 10. de appellat. in 6.* aliique ibi adductis à Glossa *v. cum effectu.* Et hoc adeo verum est, ut nec minimum verbum debeat esse superfluum, adeoque debet aliquid operari: *Barbos. cit. num. 12. Fagnan. in cap. Tuarum num. 26. de privileg. Sanch. l. 3. de matr. disp. 26. num. 6.* Reputatur proinde in iure argumentum fortissimum, quod desumitur à superfluitate vitanda.

Observe hic obiter Lector, quàm sapienter P. Mansi explicans undecimum casum ex reservatis nostræ Diœcesis, hanc odiosam superfluitatem vitaverit. Casus reservatus est hujusmodi: *Consensus, seu permissio, quod Uxor, Soror, Filia, seu Filius, se prostituat, seu copiam sui faciant.* Afferuit laudatus Auctor illa verba, *seu copiam sui faciant*, apposita fuisse ad interpretandum, seu declarandum verbum *prostituat*. Quidam Censores Mansium in manifestum errorem prolapsi passim dicitabant. Et cum modò unam, modò alteram casus explicationem adduxissent, tandem convenerunt in assentiendo consensum ad prostitutionem, non significare consensum semel datum ad peccandum; cum mulier prostituta idem sit ac meretrix; & talis solum dicitur femina, quæ vel pluries peccavit, vel incepit peccare animo perseverandi. Admissa hac interpretatione, nihilominus contra illum blaterabant, dicentes illa verba: *seu copiam sui faciant*, importare unicam copulam, adeoque incidere in casum reservatum Maritum e. g. semel permittentem uxorem peccare. Pape! Quàm benè isti callebant regulas rectæ interpretationis! Juxta has explicationes casus hunc sensum reddidisset: *Maritus pluries consentiens in prostitutionem uxoris: incidit in casum reservatum.* Item; *Maritus semel consentiens in prostitutionem uxoris, incidit in casum reservatum.* Quis non videat modò quàm turpiter superflua foret prima pars casus; si etenim semel consentiendo incidere in casum reservatum, ad quid primò ponere incidere, etiam si pluries consentiat? Benè ergo dixit P. Mansi secundam partem casus continere explicationem primæ partis, cum ad majorem declarationem, optimè toleretur, quod eadem aliis verbis explicentur: & revera *copiam sui facere*, dum sermo est de muliere, etiam juxta Calepinum significat prostitutionem meretricio. Tolerantur etiam verba idem sonantia ad majorem energiam, qua veluti magis comprehendatur mens Legislatoris. Ita in Bullis Pontificiis simul ponuntur ista verba, *uti, frui, potiri*, quæ ferme idem significant. Item in eodem contextu loquuntur Bullæ de consentientibus, & permittentibus, ut etiam evenit in casu supracitato; cum sufficere videretur consentientes expressisse, nam qui consentit, à fortiori permittit. Hæc autem quæ apparet superfluitas, dum non est necessaria ad majorem declarationem, excusatur multoties ex consuetudine. Videatur *Barbosa axiom. 216. n. 6.*

Q. IV. An interpretandum sit legem extendi ad casum in ea non comprehensos ob identitatem, vel similitudinem rationis.

R. I. Præscindendo modò à lege pœnali, primò observandum est, tunc dari similitudinem rationis, quando in diversis casibus datur similis ratio; at

non est eadem, sed diversa. Ita similis est ratio qua prohibetur furtum in loco sacro, & qua prohibetur ibidem homicidium, ex reverentia nempe debita loco; at non est eadem, quia potest aliqua disparitas inveniri: & ita magis prohiberi potest homicidium, quia est gravius crimen, quàm furtum. Tunc verò datur identitas rationis, quando eadem omnino ratio datur pro utroque casu, nec ulla reperiri potest disparitas.

Propter similitudinem rationis, lex non extendenda ad casum in ea non comprehensum; nam ex ea non satis constat Legislatorem voluisse illum comprehendere, cum potuerit non comprehendere: non enim semper expedit omnia similia vel præcipere, vel prohibere, vel permittere. Ita ne homines diversi habitus, ac disparis professionis commorentur in eodem Monasterio, prohibetur *Clement. 1. de elect. assumi in Prælatum alicujus conventus Religiosum alterius Ordinis; & quamvis similis ratio curreret pro Religioso assumendo ad Episcopatum*, quia debet in Ecclesia, Capitulo &c. intervenire cum hominibus diversi habitus, & disparis professionis, attamen hic casus non censetur prohibitus: *Suar. l. 6. de leg. cap. 3. num. 4. Palauz tr. 3. disp. 5. p. 3. §. 4. num. 2.*

Nec obstat illa Canonistarum regula, quæ dicitur: *de similibus idem est iudicium: cap. translato, cap. inter corpora alia de translato. Episc. & leg. non possunt ff. de leg. nam semper cum parva dissimilitudo, vel diversa decidendi ratio possit assignari, omnino corrui argumentum à simili: Barbos. loco cit. n. 7. & 8. & communiter.* Nos autem dicimus, dum sola datur similitudo rationis, semper habere locum aliquam disparitatem. Ulterius dicatur ex præfata regula non intelligi legem extendendam esse ad casum in ea non expressum ob similitudinem rationis, sed solum quòd quando jus non disponit de aliquo casu particulari, debet Judex de eo judicare juxta alias leges, in quibus similitudo rationis reperitur; nam cum hæc iusta reputanda sint, & ipse iustè judicabit illas attendendo: *leg. nam ff. de leg. & docet S. Thomas 2. 2. q. 60. a. 2.*

R. II. Ubi eadem est prorsus ratio, eadem est juris dispositio, ut habet Summarium in *leg. illud ff. ad l. æquiliam, & cap. inter corporalia de translato. Episc.* unde si interveniat identitas rationis, lex extenditur etiam ad casum in ea non expressum. Et ratio est quia, ratio legis dicitur anima legis, & ex ea quàm maximè comprehenditur mens Legislatoris; unde dicendum est sua lege comprehendere etiam voluisse omnes casus, ubi eadem adæquata ratio reperitur, qua motus fuit ad aliquam legem statuendam. Præterea non fuisset iusta, & prudens intentio Legislatoris, si nolisset sua lege comprehendere omnes casus, in quibus adest eadem adæquata ratio, & ideo præsumendum est voluisse. Tunc proinde dicitur adesse eadem lex non extensivè, sed comprehensivè: *Barbos. axiom. 197. n. 8. Suar. de leg. l. 6. cap. 3. num. 16. Layman, tr. 4. cap. 18. num. 9.* Oportet tamen in omnibus casibus esse eandem rationem adæquatam, quòd sola nempe eadem ratio possit ipsis aptari; si etenim uni casui non solum eadem ratio, sed altera aliquanto dispar possit convenire, dici posset Legislatorem ex hac alia ratione noluisse casum non expressum comprehendere, & quòd expressisset, si comprehendere voluisset: *cap. 2. de translato. Episc.*

Plura habemus exmpla, in quibus ex eadem adæquata ratione intelliguntur alii casus in lege comprehensivi. Primò, id constat in correlativis, unde si Vir non tenetur reddere debitum uxori, si sit adultera, idem dicendum de Uxore respectu viri adul-

adulteri. Item, si ob sponsi absentiam sine licentia sponsæ, dissolvuntur sponsalia, idem dicendum ob absentiam Sponsæ, quamvis *cap. de illis de sponsal.* sermo solum sit de Sponso. Idem valet in æquiparatis, in ea ratione, in qua sunt æquiparata; quia proinde in lege æquiparantur electio, postulatio, possessio, & præsentatio, quod dispositum est de una, de alia pariter dispositum censetur. Idem demum dicas in connexis, & ita cui lex concedit facere testamentum, concedit pariter facere codicillum.

Q. V. Quomodo interpretandæ sunt leges pœnales, & odiosæ; & an extendendæ ob identitatem rationis.

R. I. Si verba legis pœnalis adeo sint clara, & expressa, ut nullam emollientem interpretationem possint admittere, tunc illæ leges sunt omnino observandæ; nam ex verbis nullam admittentibus interpretationem, satis constat de mente Legislatoris: *leg. prospexit ff. qui, & à quibus manusmissi.* Quòd si ex circumstantiis casus, & qualitate personæ temperari possit rigor juris, omnino est temperandus ex statim dicendis.

R. II. Leges pœnales, & odiosæ in dubio semper sunt strictè interpretandæ, adeoque non extendendæ ad casus, & Personas non expressas. Hinc jura volunt in interpretatione legum, pœnas esse emulgentias: *leg. 42. ff. de pen. in pœnis benigniorem interpretationem sequendam: reg. 49. de reg. jur. in 6.* odia esse restringenda: *reg. 45. ibidem*, ac denique in omnibus, super quibus jus non invenitur expressum, declinandum esse in partem humaniorem: *cap. ult. de transact.* Et hic etiam habere potest locum illa regula, quòd in omnibus casibus potior debet esse ratio equitatis, quàm stricti juris, quæ tamen intelligenda est de æquitate scripta, & hac deficiente, de æquitate etiam non scripta: *Barbos. axiom. 15. n. 1. & seq.* Porro hæc æquitas importat justitiam misericordiam temperatam. Hinc leges pœnales, generaliter loquendo, nisi aliud expressè in eis exprimitur, semper intelliguntur pœnam inducere, non solum attentato, sed re vera sequuto effectu, quem prohibent: *can. hæc autem verba de penit. dist. 1.*

Hinc etiam revocatio, vel correctio legum, utpote odiosa, debet quantum fieri potest evitari: *cap. cum expedit 29. de elect. in 6.* Idem dicendum de legibus exorbitantibus à jure communi; unde exorbitantia ab eodem jure nequaquam ad consequentiam sunt trahenda, ut dicitur *reg. 74. jur. in 6.*, sed tanquam odiosa sunt restringenda: *cap. is, qui de filiis presbyt. in 6.* Difficilius nihilominus extenditur jus correctorium, quod jus commune in totum corrigat, quàm jus exorbitans, quod non in totum, sed in partem idem jus corrigit: *arg. cap. auditis junctâ Glossâ V. jure Minoris de in integr. restit.*

R. III. Leges pœnales non extendendæ sunt de casu ad casum, neque etiam ex identitate rationis. Id non admittunt plures Canonistæ, qui nonnullos ex jure casus adducunt ad probandum in foro saltem externo ex identitate rationis dari extensionem legis de casu ad casum. Verùm pro foro interno tunc sequimur contrariam sententiam, non solum ex illa generali regula, quòd pœnæ non sunt extendendæ, sed restringendæ; sed etiam quia, cum non expedit multa præcipere, seu prohibere, inaximè adjunctâ pœnâ, bene Legislator potuit unum casum sub pœna precipere, seu prohibere, non verò casum non expressum. Eo ipso autem quòd non sit pœna extendenda, neque est extendenda obligatio obediendi, si lex pœnalis sit præceptiva, pœna enim datur frangenti obligationem; unde si pœna non extenditur, neque etiam obligatio: *Laym. tr. 4. c. 18. n. 2. & 9. Suar. l. 6. de*

leg. cap. 3. n. 5. Sanch. l. 10. de matr. disp. 4. n. 3. Hinc quamvis æquiparentur in jure facientes, mandantes, & consulentes, nihilominus communis opinio est pœnam e. g. excommunicationis latæ contra facientes, non afficere cæteros, si non exprimentur. Item eadem omnino ratio est de Monialibus nubentibus, & Monachis matrimonium ineuntibus, & nihilominus ea excommunicatione, quæ ex *Clem. unic. de affin. & consang. innodantur Moniales*, non innodantur Monachi: *Sanch. l. 5. de matr. disp. 48. n. 2.*

Q. VI. Quomodo interpretandæ sint leges favorabiles.

R. Favores sunt ampliandi ex illa tam celebrè regula: *Odia restringi, & favores convenit ampliari: reg. 15. jur. in 6.*, idque semper verum est, dummodo illatio statuti, seu dispositionis non sequatur: *cap. si sententia 16. & cap. si Civitas de sent. excomm. in 6.* Hac ratione nomine filii in materia odiosa non venit adoptivus, sed solus naturalis, secus in favorabili. Sub nomine nobilis in favorabili venit etiam qui talis est beneficio Principis, non jure sanguinis, secus in odiosa: *Suar. l. 6. cap. 2. n. 6. Sanch. in Decalog. l. 6. cap. 55. n. 37.* Item in materia favorabili nomine Cleri veniunt Episcopi, Canonici, alique in dignitate Ecclesiastica constituti, & Religiosi utriusque sexus, non verò in materia odiosa, ut videre est *cap. qui a periculosum 4. de sent. excomm. in 6. cap. Sedes Apostolica 15. de Rescript. cap. statutum 22. de elect. in 6. & Glossa in Clement. 1. de suppl. neglig. Prælat. V. Clericus 1. n. 1.* Pariter in favorabilibus nomine populi venit etiam Clerus, non verò in odiosis: *cap. si sententia cit.*

Inter ea, quæ plenissimè interpretanda sunt veniunt Beneficia: *cap. cum dilecti de donat.* ubi dicitur quòd in contractibus plena, in testamentis plenior, in beneficiis plenissima est interpretatio facienda; & constat etiam ex *cap. olim de V. lat. Id tamen intelligendum est de Beneficio strictè sumpto, quod distinguitur à Rescripto, quia hoc fit secundum jus commune, à Privilegio, quia hoc est contra jus commune, Beneficium verò neque est iusta, neque contra jus commune, sed præter illud, eoque exercet Princeps suam liberalitatem; ac proinde illi solum potest dici præjudicialis. Hoc solum beneficium strictè sumptum latissimè debet interpretari, ut observat Fagnanus in *cit. cap. olim n. 4. & seqq.* Excipienda nihilominus sunt rescripta ad beneficia Ecclesiastica obtinenda, nam hæc sunt strictæ interpretationis: *cap. quamvis de prob. in 6.**

Sed quid agendum, quando leges partim favorabiles sunt, partim odiosæ; vel quando dubium est an lex principaliter intenderit favorem, vel odium? Primò videndum, an favor, & odium possint separari; & tunc odia sunt restringenda, & favores ampliandi, juxta regulas sæpè citatas & traditæ Glossa in *l. venia v. liberis C. de in jus vocando.* Si non possint separari, & leges principaliter sint favorabiles, quia ex primario motivo intento à Legislatore respiciunt beneficium alicujus, licet de secundario aliis odiosa remaneant, tunc sunt extendendæ etiam quoad odia. Si verò motivum principale illarum fuit onus imponere, quamvis secundariò cedant in favorem alicujus, tunc restringendæ sunt etiam quoad favores: *Suar. de leg. l. 6. cap. 4. n. 5. Sanch. de matr. l. 1. disp. 1. n. 5.* Et ratio omnium est, quia accessorium sequi debet principale.

Si demum non appareat, an lex principaliter respiciat potius favorem, quàm odium, tunc potius attendendus est favor, quàm odium; cum in dubiis semper benigniora sint præferenda: *leg. semper 57. ff. de regulis jur.* adeoque potius lata faciendâ est

interpretatio. Regulae pro praxi apponentur in particularibus materiis.

CAPUT III.

De Epikia, & Praesumptione Licentia.

Q. I. Quid sit Epikia, seu Epikeja, & quando habeat locum.

R. I. Epikeja nil aliud est, quam benigna interpretatio secundum aequum, & bonum mentis Legislatoris, qua judicatur ob aliquas particulares circumstantias noluisse casum particularem comprehendere. Cum igitur jura communem utilitatem respiciant, adeoque quod ut plurimum accidit, hinc est non disponere de iis, quae forte in uno, vel altero casu accidere solent: *leg. 4. & seqq. ff. de leg. adeoque in talibus casibus potius debere esse rationem aequitatis, quam stricti juris, ut dicitur leg. placuit C. de judic. Constat ex dictis Epikejam ab interpretatione differre, prout interpretatio confunditur cum declaratione: nam haec consistit in explicandis verbis legis, quando sunt ambigua, vel habent sensum obscurum, Epikeja vero in explicanda mente Legislatoris in aliquo casu particulari.*

R. II. Si merè dubium sit an Legislator voluisset aliquem particularem casum comprehendere, tum potius standum esset pro lege, ut docet *S. Th. 1. 2. q. 96. a. 6. ad 2.* Si verò ratione verè probabili probetur hunc, vel illum casum non censendum esse comprehensum à Legislatore, vel quia datur circumstantia, quae non potuit ab ipso praevideri; vel quia datur aliqua particularis ratio, quae non est communis cæteris casibus ejusdem speciei; vel quia melius obtinetur finis intentus à Legislatore diversimodè agendo, ac ille praescripserit &c. tunc potest habere locum Epikeja.

Secundò habet locum Epikeja, si finis legis deficiat contrariè, quia nempe ipsius observantia esset damnosa Communitati, vel alicui particulari, ut ex Jurisconsulto observat *S. Thomas 1. 2. q. 96. a. 6.*; nam tunc iniquum esset praesumere Legislatorem voluisse suam legem observari.

Tertiò locum habet Epikeja, quando observatio legis redditur onerosa, & valde difficilis; nam leges, ut dictum est *q. 1. cap. 1.*, debent esse accommodatae communi hominum conditioni, adeoque non valde difficiles, & onerosae. Si reddantur proinde valde difficiles, & onerosae, non intelliguntur comprehensa in mente Legislatoris; & ita in similibus casibus particularibus licitè contra verba legis operamur.

Q. II. An Epikeja locum habeat respectu omnium legum.

R. I. Certum est Epikejam locum habere respectu legum humanarum; cum etenim humanus Legislator non possit omnes casus particulares praevidere, & solum respiciat quod communiter accidit, remanet locus, ut aliqui casus particulares non dicantur inclusi in ipsius mente, adeoque nec in lege.

R. II. Epikeja potest habere locum etiam respectu legis naturalis, & divinae. Et quidem respectu legis divinae constat, quia quamvis Divinus Legislator sit omniscius, nihilominus ad vitandam prolixitatem, & confusionem noluit omnes casus particulares exprimere: *D. Th. 1. 2. q. 96. a. 6.* Ita David per Epikejam judicavit sibi licere in casu necessitatis contra legem divinam comedere panes propositionis: *1. Reg. 22. & Machabæi per Epikejam interpretati sunt non obligari ad observantiam sabbath: 1. Machab. 2.*

Q. III. Quid sit praesumptio licentiae Superioris; & quando ex ea licitè operemur

R. I. Praesumptio licentiae differt ab epikeja, quia per epikejam interpretatur Legislatorem noluisse aliquos casus particulares comprehendere, per praesumptionem verò licentiae inducimur ad operandum, non quia judicemus illum casum non comprehendi à lege, sed quia praesumimus prudenter Legislatorem tacitè consentire.

R. II. Quando ad valorem actus requiritur actualis licentia; sicuti requiritur actualis approbatio pro facultate excipiendi Confessiones, tunc certum est non sufficere licentiam praesumptam: *Lugo de Just. disp. 3. n. 134.* Si verò certò constat Superiorem concessurum licentiam, nec commodè possit adiri, tunc licitè operamur in iis, quorum valor non pendet ab actuali ipsius voluntate; dum enim non sit commodum illum adire, bene creditur licentiam in re justa tacitè saltem concedere. Si verò non certum sit, sed merè probabile Superiorem licentiam concessurum, tunc, saltem loquendo de Superiore Regulari, puto non de facili esse praesumendam ipsius licentiam; nam si semper ex aliqua probabili ratione praesumenda foret licentia Superioris, facillimè rueret dependentia Subditorum, quia unusquisque sibi facillimè blandiretur de tali ratione probabili. Idem puto dicendum, dum facillè adiri potest Superior, etiam dum certum est licentiam concessurum; nam tunc aequi praesumitur, si dicatur velle ab eo expressè licentiam exposcari, & vinci illam erubescantiam, seu humanum respectum, ne Regularis ruat observantia: *Lugo de Just. disp. 3. n. 124.* alioque.

Advertendum etiam non semper ex silentio Superioris praesumi ipsius licentiam, si e. g. taceat ad vitanda majora incommoda, dissensiones, multiplicatas querelas &c. *Palanus tr. 16. d. 3. p. 23.*

Regula in praxi observanda.

I. Usus epikejae valde prodesse potest Doctori Confessario, si tamen eam cum grano salis utatur. Demus e. g. Parochum absentem à Civitate non posse differre matrimonium sine periculo imminenti gravis scandali; iam si per epikejam non interpretetur in tali casu cessare obligationem denunciationum faciendarum ante matrimonium, nec aliam posse esse mentem Episcopi, ad quem non adest tempus recurrendi, certè ex ipsius ignorantia multa scandala poterunt evenire. Item, si per epikejam non reputet cessare obligationem ferendi SS. Viaticum cum ordinaria luminum associatione, quoties periculum est in mora, evenire facillè poterit plures absque tanto auxilio obire. Non per hoc tamen intelligo ferri posse cum indecentia. Ex his plura alia inferat, & in iis, quae non sunt intrinsecè mala; non refugiat uti epikeja, quoties ex observantia legum videt vel sibi, vel aliis proximum periculum gravis damni imminere.

Hinc, ut id etiam pro praxi non desinam adnotare, quoties videt ex materiali integritate Confessionis, vel Infirmo grave periculum salutis imminere, vel scrupulosò intolerabilem conscientiae perplexitatem, judicet ex epikeja non habere locum plenam observantiam legis divinae de materiali integritate Confessionis. Idem dicas de obligatione recitandi Horas Canonicas, quoties ex ipsius recitatione ita quis scrupulis augetur, ut ipsarum recitatio esset illi onus gravissimum. Ob quietem tamen majorem scrupulosò, melius est recurrere ad superiorem Ecclesiasticum pro dispensatione.

II. Notet Confessarius Regularium nimis permittere operari ex praesumpta Superioris licentia, esse januam, unde lassitates, & corruptelae Ministeria invadant Regularium. Non sit nimis ergo indulgens erga eos, qui ex praesumpta licentia ope-

operantur, quoties patet aditus ad Superiorem; vel si solum sibi probabiliter persuadeant Superiorem concessurum, maxime si non sit aliquis necessitas operandi.

QUESTIO V.

De Legum Dispensatione.

CAPUT I.

De Natura Dispensationis; Quibus competat dispensare; & respectu quorum illam valeant exercere.

Q. I. Quid sit Dispensatio, & quotuplex.

R. I. Si dispensatio generaliter accipiatur pro omni eo, quod eximit ab obligatione legis, potest confundi cum interpretatione, declaratione legis, seu etiam epikeja, quo pacto de ea videtur loquutus *S. Thomas 1. 2. q. 97. art. 4. & q. 100. a. 8.* Si verò strictè sumatur, non denotat praesens declarationem, & interpretationem legis, quae etiam fieri possunt à quocumque viro docto, sed relaxationem obligationis legis, factam auctoritate Superioris. Hinc solet ea definiri: *Juris alicujus relaxatio, facta ab habente legitimam potestatem.* Quae verò causa requirantur vel ad validam, vel ad licitam dispensationem, videbimus capite sequenti.

Quia dispensatio juris relaxationem importat, ideo vulnus juris nuncupatur, *can. ipsa pietas 23. q. 4.* unde dispensationes, utpote odiosae, strictè sunt interpretandae: *cap. 1. §. fin. de sl. Presb. in 6.* nec attendendum in illis argumentum à majori ad minus, vel ad simile: *Barbos. p. 2. de offic. & potest. Episc. allegat. 23. n. 7. & seqq. Reg. in cap. quia in tantum n. 20. de Prabend.* Extenditur solum ad ea, quae accessoria sunt, sive connexa, vel consecutiva ex illa re, super qua obtenta est dispensatio: *Barbos. cit. n. 8. & Reg. n. 23.* Si quis proinde fuerit dispensatus super pluralitate Beneficiorum, quae exposcant residentiam, super eadem residentia intelligitur etiam dispensatus.

¶ Contra, cum potestas dispensandi sit beneficium Principis, favorabilis reputatur, adeoque late est interpretanda. Ita ex communi Reg. in cap. mandato 46. de Simon. n. 33. Id est tamen intelligendum, quando potestas dispensandi non est circumscripta, ex cuius dispensatione tertii praesudicium resultet; nam tunc redditur odiosa, & strictè interpretandis: *Reg. n. 37.*

R. II. Omnis variis divisionibus dispensationis, cum vel ex ipsis terminis pateant, vel parum conducant ad directionem conscientiae, duas tantummodo ipsius divisiones asseram. Primum, ergo dividitur dispensatio in necessariam, seu debitam, & permissam. Necessaria tunc datur, quando ex ipsius negatione scandalum resultaret, adeoque est concedenda. Idem dicas, si dispensationem exposcat non exigua utilitas, vel gravis necessitas: *can. constitueretur 50. dist.* Permissa est, quando dispensatur in lege cum causa, sed non adeo gravi, ut non posset praetermitti. Secundò, dividitur in tacitam, & expressam. Haec intervenit, quando Superior evidenter signis, vel verbis demonstrat in lege dispensare; neque enim ad impetendam dispensationem aliqua verborum formula est necessaria; quamvis si in jure caveatur, ut in scriptis sit impetenda, tunc necessariò scriptura adhibenda. Tacita dispensatio intervenit, quando ex aliqua re constat Superiorem relaxare legem, & eximere ab ipsius obligatione; ut si alicui, quem licitè à lege impeditum, concedat aliquid

cum eadem lege impossibile, dando e. g. literas dimissorias ad ordinem illi, quem scit esse irregularem: *Laym. tr. 4. cap. 22. n. 2. Sanch. l. 8. de matr. d. 4. n. 2. Eccl. Pal. disp. 6. p. 12. n. 2.* Induci etiam videtur tacita dispensatio per silentium Superioris; si videat Subditum agere contra legem, & nihilominus taceat, dummodo facillè loqui posset, & subditum corrigere. Ratio est quia, si tunc non haberet voluntatem dispensandi, peccaret tacendo, cum non removeret Subditi transgressionem; peccatum autem non est praesumendum in Superiore: *Sanch. cit. n. 26. Palanus n. 3. Suar. de leg. l. 6. cap. 13. n. 21.* & ita tunc obtinet locum regula 43. juris in 6. qua dicitur, quòd, qui tacet, consentire videtur. Verum in praxi ex silentio Superioris non de facili praesumi debet dispensatio; nam ut plurimum tacet vel ex humano respectu, vel ex timore ne subditi exasperentur, & fiant deteriores.

Cæterum non inducitur dispensatio, ex eo quòd prudenter posset judicari Superiorem ratihabitorum, vel libentissimè dispensaturum, si sciret. Ratio est quia, sicut ad imponendam legis obligationem necessaria est praesens voluntas Superioris, ita ad relaxandam obligationem legis requiritur eadem praesens voluntas; nec sufficit futura, quia futura voluntas significat quidem quòd relaxasset, si scivisset, non verò quòd de facto relaxaverit vinculum legis, ut exposcit dispensatio. Sic ad contrahendum matrimonium, non satis est dignoscere Papam libentissimè dispensaturum, si scivisset; nec ad audiendas confessiones Episcopum ratihabitorum &c. *Suar. cit. n. 20. Laym. tr. 4. cap. 22. n. 3. Sanch. l. 8. de matr. d. 4. n. 11.*

Venit proinde hic adnotandum discrimen inter dispensationem, & simplicem licentiam in lege. Simplex ergo licentia non importat vulnerationem, seu relaxationem legis, sed potius est implementum legis; cum licentia non prohibeat absolute actum, sed potius ipsum concedat, dum accedit licentia Superioris. Ita Regularibus non prohibetur absolute aliquam pecuniam retinere, sed ne id faciant absque licentia; unde cum Superior concedit licentiam, non dispensat, seu relaxat legem de voto paupertatis, cum haec concedat facultatem retinendi obtentam licentiam. Cum proinde simplex licentia non vulneret legem, sed sit implementum legis, late est interpretanda; & ita quandoque licitè operamur ex praesumptione talis licentiae, ut dictum est capite superiori. At dispensatio proprie dicta, cum sit vulneratio legis, strictam exigit interpretationem, adeoque non licitè operamur ex sola praesumpta dispensatione.

Q. II. An sit in aliquo facultas dispensandi in lege naturali.

R. Cum dispensatio proprie sumpta importet, ut perseverante obligatione legis, ipsius vinculum relaxetur, sequitur proprie non habere locum dispensationem in lege naturali, quando nulla intervenit circumstantia, unde cesset ipsius obligatio. Ratio est quia, si lex naturalis sit praecipitiva, jam est intrinsecè, & essentialiter conformis rectè rationi, adeoque Legi aeternae; sicuti est intrinsecè, & essentialiter difformis rectè rationi & Legi aeternae, quod lex naturalis prohibet. Si ergo perseverante obligatione legis, Deus per dispensationem concederet, quod lex naturalis prohibet, concederet aliquid suae Legi, adeoque sibi met difforme; & si concederet non observari legem praecipientem in circumstantiis, quibus obligat, concederet non fieri, quod lex aeterna, adeoque ipsemet Deus vult esse faciendum. Non habet proinde locum in lege naturali dispensatio proprie dicta: *D. Th. 1. 2. q. 100. a. 8.*

Solum ergo potest Deus facere, ut cesset obli-

gatio legis naturalis; mutando materiam præcepti. Sic faciendo proprias Hebræorum illas res, quæ pertinebant ad Ægyptios, fecit etiam quoddam Hebræi furtum non committerent, ipsorum substantias secum transferendo. Pariter faciendo propriam uxorem Osee mulierem fornicariam, abstulit malitiam fornicationis in accessu Prophetæ ad eam mulierem. Item constituendo Abrahamum suum Ministrum, utpote quia Supremus Dominus est nostræ vitæ, abstulit malitiam homicidii à voluntate, qua Abraham decreverat filium sacrificare.

Hoc modo etiam homines possunt aliquando removere obligationem legis naturalis, quando scilicet fundamentum habet in prævio voluntatum consensu. Verum igitur est, quoddam ea, quæ nullatenus pendent ab humana voluntate, & sunt juris naturæ, nec potest ipse Pontifex etiam indirectè dispensare, quia inferior removere haud potest obligationem à Superiore impositam; & ita Pontifex nunquam dispensat in impedimentis matrimonii, quæ sunt juris naturæ; *Div. Th. cit. Palus tr. 3. disp. 6. p. 2. n. 7.* Verum, dum obligatio juris naturæ fundamentum habet in prævio voluntatum consensu, remitti potest vel ab eo, cui subest materia talis obligationis, ut si Pater nolit concedere Filio rem, quam alteri promisit; vel ab eo in cuius favorem facta est obligatio, ut dum partes, quæ contraxerunt, sibi invicem remittunt obligationem. Ita sequitur in iuramento, si ille, in cuius favorem factum est, iuramentum obligacionem: sicuti etiam in voto, dum Superior nomine Dei illud relaxat. At in his omnibus casibus non intervenit propria dispensatio, quæ exposcit, ut vigente obligatione legis, ipsius vinculum relaxetur, sed omnino impropria, seu indirecta, cum removeatur id, ex quo oritur obligatio, nempe contractus, votum, iuramentum &c. Ubi verò vel ex mutatione materiæ, seu cessione juris acquisiti, non potest removeri obligatio juris naturalis, neque potest tale jus vel indirectè dispensari. Talia sunt præcepta de colendo Deo, de non colendis Idolis, de non mentiendo &c. quæ semper habent materiam invariabilem, semper nempe conformem, vel semper dissonam legi æternæ.

Cæterum advertendum aliqua esse juris naturæ, quæ nec præcipiuntur, nec prohibentur, sed solum permittuntur, & approbantur, & in his utique valet quæcumque dispensatio. Ita hoc iure omnia erant communia, omnibus permittum erat matrimonium &c. & tamen hæc, & similia variari poterunt &c.

Q. III. An sit in aliquo facultas propriè dispensandi in Jure divino.

R. Quæsitum non procedit de iure divino naturali, ut sunt omnia præcepta Decalogi; nam de his valent omnia, quæ in quæsitio antecedenti dicta sunt. Sermo ergo est de præceptis Divinis positivis, qualia sunt ea, quæ pertinent ad Sacramenta, ipsorum usum, & obligationem Sacramentalium. Et quidem in his posse Divinum Legislatorem dispensare ex solo beneplacito suæ voluntatis, nulli dubium est, eo enim ipso quoddam divina voluntas sit ratio, & regula honestatis, jam dispensatio optima erit, per hoc solum quod Deus velit dispensare. Difficultas ergo solum est quoad Summum Pontificem.

Verum Summum Pontificem dispensare non posse in iure divino dicendum est, cum lex Superioris per inferiorem tolli non possit, ut dicitur *Clement. ne Romani de elect.* Neque constat Christum Dominum hanc facultatem concessisse Summo Pontifici per illa verba generalia: *Quodcumque ligaveritis super terram &c.*; nam cum facultas dispensandi sit gravis, & extraordinaria, non intelligitur concessa per verba generalia. Hæc ratione nec

Vicarius potest omnia, quæ suus Principalis; nam quæ sunt specialia notâ digna, mandatum expresse requirunt; nec intelliguntur concessa per verba generalia, tributentia alicui aliquam facultatem: *cap. 3. de offic. Vicar. in 6.* Ita de facto non potest Pontifex facere, ut valida sit consecratio in sola aqua, vel in pane non triticeo &c.

Nonnulli dicunt posse Pontificem dispensare in Lege Divina, quando dispensatio redundat in majus Dei obsequium, quam hæc, & nunc observare, quæ jus divinum præcipit: *Sanch. de matr. l. 8. d. 6. n. 6. Bonac. disp. 1. q. 1. punct. 2. n. 13.* Verum hæc non probant esse in Summo Pontifice facultatem dispensandi in iure divino, nam lex non est relaxanda ex eo quod in aliquo casu particulari plene non obtineatur finis intentus à Legislatore. Non est tamen neganda Summo Pontifici facultas interpretandi jus divinum in casibus dubiis; hæc etenim necessaria erat pro bene adimplendo munere pascendi oves sibi à Christo creditas.

Q. IV. Quis habeat potestatem dispensandi in Lege humana.

R. I. Omnis Legislator potest in sua lege dispensare, quia sicut ab ipsius voluntate oritur obligatio legis, ita eadem voluntate potest obligationem removere; cum per eandem causam, quibus res nascuntur, possint etiam dissolvi. Idem dicitur de Successore; cum etenim habeat eandem facultatem ac Antecessor, consequens est posse in ipsis legibus dispensare. Et hæc vera sunt, etiam si Legislator iuramento suas leges confirmaverit, nam intelligitur iuramento se obstringere ad non dispensandum in eis, nisi adit iusta causa: *Basil. l. 8. c. 5. n. 1. & 5. Sanch. de matr. l. 8. disp. 17. n. 33.* Secus dicendum, si lex transeat in contractum, vel commodum alterius, ut si lege concedatur facultas aliquas merces introducendi in Civitatem; nam tunc subintrat jus naturæ obligans, vel ad servanda promissa, vel ad non inferendum alteri damnum; in quo iure non potest humanus Legislator dispensare: *Sanch. cit. n. 29. Barbof. de offic. & pot. Ep. 2. p. alleg. 34. n. 6.*

Cum possit Legislator, & ejusque successor in jurisdictione legem à se latam dispensare, consequens est Pontificem pro utilitate Ecclesiæ posse in omni jure Ecclesiastico dispensare: *cap. proposuit 4. de concess. præbend.*, adeoque in his etiam, quæ statuerunt Apostoli, non tanquam accepta à Christo Domino, hæc etenim sunt juris divini, sed ut Episcopi Ecclesiarum. Dicit tamen potest id præstare non auctoritate ordinariâ, quæ regulatur secundum jus positivum, sed potestate absolutâ, quæ est super omne jus positivum humanum: *Fag. cap. ex parte n. 4. de convers. conjugat.*

Poterit pariter Episcopus dispensare in legibus à se, vel à suo Antecessore latis, sive intra, sive extra Synodum Diocesanam; siquidem solus Episcopus est Legislator, neque enim Clerici ibi intervenientes habent votum decisivum. Potest etiam ex consuetudine legitime introducta dispensare in legibus Concilii Provincialis, quamvis eo sit Inferior: *Suar. l. 6. de leg. cap. 14. prope finem, Sanch. l. 8. de matr. disp. 17. n. 25.* Idem quod Episcopus præstare potest Capitulum Sede vacante, nam succedit Episcopo in omnem jurisdictionem, & actus, qui non requirunt consecrationem Episcopalem. Caret autem hac facultate Vicarius Generalis, cum etenim sit actus specialis Legislatoris, non venit in mandato generali, sed hæc facultas est specialiter exprimentia: *Sanch. de matr. l. 2. d. 40. n. 103.* Videantur quæ dixi supra de revocatione, sive abrogatione legum.

R. II. Inferior ipso Legislatore non potest legem sui Superioris dispensare, etsi non sibi expressè reservet dispensationem suæ legis. Ratio est, quia inferior nullam habet jurisdictionem in de-

creta, & acta sui Superioris, nisi ab eo receperit expressam, vel tacitam facultatem: *cap. cum Inferior de majorit. & obed. Clement. ne Romani de elect.* Non potest proinde Episcopus dispensare in S. Canonibus, in Decretis Concilii Generalis, vel Constitutionibus Apostolicis. Hinc *cap. cum dilectus de temp. ordinat.* reprehenditur Episcopus, qui de mandato Archiepiscopi eadem die cuiusdam duos sacros ordines contulerat, quamvis dispensatio quoad hoc non sibi Papa specialiter reservasset. Insuper *cap. penult. & ult. de fili. Presbyt.* declarantur irritæ dispensationes factæ contra jus ab aliquo, qui sit Papæ inferior. Nec obstat Episcopus posse absolvere ab excommunicatione, ubicumque ipsi non sit prohibitum: *cap. nuper 29. de sent. excomm.*; nam absolvere ab excommunicatione est secundum jus, quod non vult homines in peccato perseverare, & multo minus in eo decedere; unde ubi absolutio non sit prohibita, censetur permittitur. Dispensatio verò est contra jus, ejusque vulnus, adeoque non intelligitur permittitur, si vel expressè, vel tacitè non concedatur. Allata nihilominus responsio, qua dicitur Episcopus non posse dispensare in legibus Concilii Generalis, vel Papæ, multas admittit limitationes.

Prima est, quando non solum expressè conceditur Episcopo dispensare, sed semper cum à jure in genere permittitur dispensatio, licet specificè non permittatur Episcopus. Tunc igitur nisi contextus verborum, stylus Curiæ, seu consuetudo aliud persuadeant, poterit Episcopus dispensare, nam ea verba possit dispensari, seu illa: *nisi misericorditer cum eo fuerit dispensatum*, superfluum de Papa intelligerentur, cum constet apud omnes per eum concedi posse dispensationem, neque indigere tali jure ad eam impetrandam: *Suar. l. 6. c. 14. n. 8. Basil. l. 8. c. 6. n. 5. Pal. tr. 3. disp. 6. p. 5. n. 1.* Et quamvis multi doceant id locum non habere respectu Decretorum Concilii Generalis, ac necessarium esse, ut facultas in eis dispensandi claris verbis Episcopis committatur: *Barbof. p. 2. de Offic. & Potest. Episc. alleg. 3. n. 24.* nihilominus oppositum valide sustinet *Sanc. l. 8. de matr. disp. 5. n. 5.* & desumit etiam ex *can. quisquis 43. de elect. & cap. in quibusdam de penis*, qui sunt Canones Concilii Generalis, & nihilominus Episcopus in illis dispensat, ut tradit ibi Glossa, alique DD.

Secundò dispensat Episcopus, dum materia legis sit levis, cum etenim in rebus minimis ad Superiorem recurrere esset nimis molestum, censetur concedere potestatem in eis dispensandi: *Suar. l. 5. de leg. c. 14. n. 9.* Et quamvis communiter tunc intelligatur materia levis, quando transgresso non importat culpam mortalem, hæc tamen regula non attenditur, dum conceditur Episcopis facultas absolvendi ab excommunicatione ob levem Clerici percussorem: *cap. pervenit 17. de sent. excomm.*

Tertiò dispensat Episcopus in casibus frequenter occurrentibus; ut in jejuniis, usu ciborum veterum, recitatione Divini Officii, & votis non reservatis specialiter Papæ. In his primò dispensat ratione consuetudinis legitime præscriptæ, quæ in quacumque materia viget, tribuit jurisdictionem: *cap. duo simul de off. Ordinari. & in cap. cum contingat 13. junct. Gloss. fin. de for. competent.* Secundò quia nimis esset inutilis Prælatorum potestas cum gravi dispensatio animarum, si in his, quæ frequenter accidunt, non posset dispensare; unde bene præsumitur Papam facultatem dispensandi tribuere: *Navar. cap. 5. Manual. num. 21. Palus tr. 3. disp. 6. p. 5. n. 5.*

Quartò dispensat Episcopus in legibus Pontificiæ, & S. Canonibus; quando magna necessitas, & evidens utilitas id exposcat, simulque periculum sit in mora, unde non possit fieri recursus;

ad summum Pontificem. In similibus proinde casibus tribuitur Episcopo facultas dispensandi contra S. Canones: *cap. exposuit 33. de Prab. & can. tali 1. q. 7.* Id etiam exposcit ratio, nam si in talibus casibus Episcopus non haberet facultatem dispensandi, non posset subvenire necessitatibus suarum ovium, quod præsumi non potest ullatenus velle summum Pontificem: *Barb. l. 1. de Jur. Eccl. univ. cap. 11. n. 194. Sanch. l. 2. de Matr. disp. 40. num. 3.* Præfata doctrina locum habet, etiam si esset facilis recursus ad aliquem, qui ex privilegio Summi Pontificis posset dispensare; eo enim ipso quod non sit facilis recursus ad Papam, dispensatio competit Episcopo ex vi suæ ordinariæ potestatis, ut latè probatur etiam in Tractatu de Censuris.

Quintò potest Episcopus dispensare in legibus Pontificiis, latis pro particulari Civitate, vel Provincia; cum etenim tunc videantur induere naturam legis particularis, latæ pro bono particulari illius loci, censetur permittitur Præfatio loci facultas in eis dispensandi, prout exigit bonum particulare Civitatis, vel Provinciæ: *Azor. t. 1. l. 5. cap. 1. quæst. 7.*

Sextò potest Episcopus dispensare, quoties dubium est, an casus indigeat dispensatione: *arg. cap. cum desideres 8. 2. de sent. excomm.* Ultraquam quod igitur, si adit opinio probabilis, quæ suadeat non esse necessariam dispensationem, possit Subditus ab ea se eximere, posset etiam Episcopus in quocumque dubio vel declarare non esse necessariam dispensationem, vel dispensare ad cautelam. Ratio est quia, cum reservatio dispensationis sit odiosa, est restringenda solummodo ad casus certos. Tum quia, cum Episcopus possit dispensare in casibus, qui frequenter accidunt, poterit etiam in omnibus casibus dubiis dispensare, cum frequenter dubitare contingat de necessitate dispensationis: *Barb. p. 2. de Offic. & potest. Episc. allegat. 35. n. 18. Sanch. l. 2. in Decalog. cap. 10. n. 74. & cap. 40. n. 26.*

Plures assignantur casus particulares, in quibus ex concessione juris communis potest Episcopus dispensare, & quoad eos videndus est Barbofa *p. 2. de off. & potest. Episc. allegat. 33. & seqq. & l. 2. Juris Eccl. cap. 11. n. 234. & seqq.* Facultas quam tribuit Tridentinum Episcopis *sess. 24. cap. 6. de reform. ita se habet: Licet Episcopis in irregularitatibus omnibus, & suspensionibus, ex delicto occulto provenientibus, excepta ea, qua oritur ex homicidio voluntario, & exceptis aliis deductis ad forum contentiosum, dispensare.*

Hæc etiam advertendum potestatem, quam habet Episcopus in omnibus præfatis casibus dispensandi, esse ordinariam, quia illi perpetuò competit ratione sui muneris, & officii pastoralis, quæ omnia concludunt ordinariam potestatem: *cap. ult. junct. Gloss. ordin. de Offic. Judic. ordin. Palus t. 1. tr. 3. disp. 6. p. 5. n. 12.*

Q. V. In quibus sit potestas delegata dispensandi, & quando possit subdelegari.

R. I. Qui habet potestatem ordinariam dispensandi potest alii eam delegare, cum potestas jurisdictionis ordinaria delegari possit: *leg. more ff. de jurisd. omn. judic.*

R. II. Quamvis delegatus, ordinariè loquendo, non possit subdelegare, quia non est Dominus, sed Minister habentis ordinariam potestatem, nihilominus illi competit subdelegare, quando ita est Delegatus, ut habeat potestatem quasi ordinariam. Ita se habet Delegatus Papæ, vel Principis supremi, qui potest, nisi illi expressè prohibeatur, in omnibus, vel in aliquo casu subdelegare: *cap. fin. §. 1. de off. & potest. Delegat.* Ita pariter se habet Delegatus ad universitatem causarum: *Leg. 12. §. An*

9. An ab eo ff. quis, & d quo, vel delegatus habens expressam facultatem ad eam subdelegandam: Leg. non distinguimus §. ult. de recept. arbitr.

Q. Ultimo respectu quorum possit exerceri facultas dispensandi.

R. I. Cum dispensatio sit actus Jurisdictionis, constat non posse exerceri nisi in Subditos. In omnes proinde, qui sibi sunt subditi, potest Episcopus exercere potestatem dispensandi. Idem quod de Episcopis, dicendum de Superioribus Religiosis, qui sicut verò Prælati respectu suorum subditorum; ac in Superiorum absentia competit eadem potestas eorum Vicariis, iis scilicet, qui remanent loco Superioris: Sanch. l. 4. Sum. cap. 3. n. 5. Palauus tr. 3. disp. 6. p. 7. §. 4. n. 2. Poterunt proinde Superiores Regulares dispensare respectu suorum Subditorum in omnibus legibus Pontificiis, in quibus possunt Episcopi; in votis, juramentis, quoad cibos vetitos, recitationem Divini Officii, observationem Festorum, & circa regulas, & Constitutiones in rebus levibus, & frequenter contingentibus. Immo in iis Religionibus, ut in nostra Congregatione, in quibus regule non obligant ad peccatum, & præcipue grave, poterunt Superiores circa Constitutiones ad tempus dispensare ex dictis supra de potestate Episcopi, nisi hoc illi speciali regulâ interdicitur. Dixi ad tempus, nam non potest in perpetuum dispensare quoad observantiam alicujus regule, quia Superiores, utpote qui tenentur procurare ne regule parvipendantur, non possunt derogare regulari observantiæ; quod licet non sequatur, si aliquando ad tempus ex justa causa dispensent, eveniret utique, si regulas præsumerent in perpetuum dispensare.

Non desunt qui extendant potestatem dispensandi respectu Superiorum Regularium etiam ad ipsorum familiares, qui nempe sunt ipsorum Commensales, & frequenter degunt intra septa Monasterii. Videatur Bordon. tom. 1. resol. 28. n. 17.

Hic etiam advertendum quod ut supra dixi de Episcopis, facultas, quam habent ad dispensandum Prælati Regulares, est illis ordinaria, quamquam eam habeant ex privilegio, quia est perpetuo annexa officio ipsorum; Suar. de leg. l. 6. cap. 15. n. 1. Basilius l. 8. cap. 6. n. 9.

R. II. Superior potest etiam secum dispensare. Id autem non solum potest indirecte, ut si dispenset cum Communitate, cujus est pars; neque tantummediate, tribuendo scilicet facultatem alteri, ut cum eo dispenset: cap. fin. de penit. & remiss., sed etiam immediate, circa omnia ea, quæ potest cum aliis. Verum igitur est, quod in exercitio jurisdictionis contentiosæ, ut in absolutione à censuris, debet esse distinctio inter partes; cum nemo Judex esse debeat in sua causa. Eandem distinctionem exposcit exercitium jurisdictionis coactivæ, cum nemo proprie dicatur cogere seipsum, sicut exercitium jurisdictionis per modum judicii, & sententiæ; nam hæc datur inter Judicem, & reum. At exercitium jurisdictionis pure voluntariæ, quæ scilicet pendet ex pura voluntate conferentis, sicut potest erga alios extendi, ita & erga ipsum Superiorem, ex hoc solum quod habeat justam causam secum dispensandi, & velit dispensare; neque enim debet esse deterioris conditionis quam subditi; & aliunde non apparet jurisdictionem voluntariam exigere distinctionem inter partes, ut evenit in supradictis: D. Th. 2. 2. q. 185. a. 4. Laym. tr. 4. cap. 20. n. 31. Sanch. de Matr. l. 8. d. 3. n. 6.

Regula in praxi observanda.

I. Observet Confessarius ut plurimum subditos perperam præsumere Superioris dispensationem ex

ipsius taciturnitate, vel quia non se opponit ipsorum transgressionibus. Quoties Superiores, ut alibi etiam innui, in animo suo ingemiscunt, vel ex timore graviorum malorum; vel quia timent à Superioribus majoribus non adjuvandos; vel quia humanos respectus nesciunt superare? Ex ipsorum ergo silentio argui non potest nisi raro esse in eis voluntatem dispensandi, sed mallem potius regularem observantiam promovere. Id maxime dignoscet subditus, si non adsit justa causa dispensandi; nam cum sine ea nequeat Superior licite dispensare, utique præsumi non debet talis dispensatio.

II. Cum consuetudo ex supra dictis conferat jurisdictionem, Parochus non hæreat, dummodo adsit justa causa, in dispensando cum suis ovibus in jejuniis Ecclesiasticis, & observatione Festorum; nam in his viget consuetudo, ut possit dispensare. Caveat autem, ne in aliis præceptis dispenset, nam quoad ea non viget ista consuetudo.

III. Advertat Confessarius malè se gerere illos Prælatos, qui remittunt suæ conscientiæ subditos, quamvis literatos, qui ad ipsos recurrunt pro dispensatione, vel in jejunio, vel in absentia carnis, vel in recitatione Officii &c. quia dubitant an sit sufficiens causa nec ne ad dispensandum. Malè, inquam, se gerit Prælati; nam quamvis quando dubitatur an casus indigeat dispensatione, possit subditus, si rationem habeat probabilem, judicare non esse necessariam dispensationem, quia tunc non est certum dari legem, in ordine ad illum casum; nihilominus id locum non habet, dum certum est casum indigere dispensatione, & dubium solum versatur circa sufficientiam causæ, nec ne. Tunc igitur cum possidet lex, non potest subditus se ab illa eximere ob causam tantum dubiam, ac proinde solus Prælati potest mederi ipsius conscientiæ cum ipso dispensando.

C A P U T II.

De Causis, quæ requiruntur ad impendendam dispensationem.

Q. I. AN Legislator, vel ipse Superior, seu Successor æqualis in Sede, valide, & licite possint sine causa dispensare.

R. I. Sine justa causa Legislator, alicuique præfati valide dispensant; cum etenim legis obligatio pendet à voluntate Legislatoris; sicut ab initio poterat legem non promulgare, vel velle quod hos, vel illos non adstringeret, ita postea poterit ex sua voluntate, vel legem in totum abrogare, vel cum aliquibus quoad ejus obligationem dispensare. Hoc autem est verum, etiam si jurasset se non dispensaturum, quia tale juramentum redderet quidem illicitam dispensationem, sed non auferret potestatem dispensandi.

R. II. Peccat Legislator sine justa causa dispensando, quia potius esset Dissipator, quam Dispensator, & incurreret vitium acceptationis Personarum, dum aliquos sine causa à legis onere eximeret: D. Th. 2. 2. q. 97. a. 5. Non tamen facile gravis culpa damnandus, si ex dispensatione non sequatur scandalum, vel nimis aliqui graventur, seu magna in Republica turbatio, aut aliud grave damnum extrinsecum. Cum igitur Legislator sit Dominus suæ legis, non videtur graviter peccare, si aliquando sit Acceptator Personarum, dum ex eo non sequatur grave damnum. Item quamvis exposcat Justitiam Legalem, ut omnes, si non adsit justa causa, pares sint in obligationibus, & in oneribus, nihilominus non est gravis culpa aliquos eximere, quando ex hoc non evenit damnum grave aliis; ut eveniret, si aliquos sine causa à tributis dispensando, alii nimis gravarentur: Laym. l. 1. n. 4.

Sp. 4. cap. 22. n. 15. Sanch. l. 8. de matr. d. 18. n. 7.

Ex quo valida sit dispensatio à Legislatore sine justa causa obtenta, sequitur dispensatum posse eam uti sine peccato; neque enim peccat contra legem, quia ab ea valide fuit dispensatus; neque se non conformando cum aliis, quia ad id non tenetur, qui est dispensatus: Basil. de Matr. l. 8. c. 14. n. 5. Palauus tr. 3. d. 3. p. 8. §. 1. n. 8. Petendo tamen dispensationem sine causa, peccavit vel graviter, vel leviter juxta peccatum ad quod induxit dispensantem, postulando sine causa dispensationem.

Q. II. An Inferior valeat sine causa dispensare in lege Superioris.

R. Cum Inferior non possit in lege Superioris dispensare, nisi vel ex expressa, vel ex præsumpta ipsius Superioris facultate, consequens est neque valide sine justa causa dispensare; cum non possit præsumi sine tali causa Superiorem licentiam impertiri: D. Thom. 2. 2. q. 88. a. 12. Puto tamen quod si Inferior bonâ fide procedat, putans adesse justam causam, & aliunde subditus malitiosè non operetur, validam esse dispensationem; ita enim præsumi potest de voluntate Legislatoris, cum hoc sit necessarium ad rectam Ecclesiæ gubernationem, ad removendam conscientiarum anxietatem, & ut gesta Prælatorum firma remaneret: Laym. tr. 4. c. 22. n. 12. Sanch. l. 8. de matr. d. 17. n. 8.

Q. III. Quæ sint causæ sufficientes ad concedendam dispensationem.

R. Utique ad concedendam dispensationem non requiritur causa, quæ certè, seu ratione verè probabilis excuset, seu eximat à lege; nam tunc sine dispensatione cessat ipsius legis obligatio. Proprie ergo dispensatio habet locum, quando non adest causa certa, vel ratio certè probabilis, quæ à lege eximat. Hæc autem causæ primò possunt se tenere ex parte solius Superioris; cum conveniens sit ipsius dignitati, ac bono regimini aliquando se benignum ostendere; & ita ex hoc motivo potest aliquando dispensare. Secundò, hæc causæ possunt confurgere, quia damnum publicum timeretur, si non daretur dispensatio à legis observantia. Tertio, hujusmodi causæ oriri possunt ex particulari ratione ipsius petentis; vel quia e.g. est persona digna, cui proinde conveniat benignum se exhibere, ita enim expedit bono publico, ut docet S. Th. 2. 2. q. 63. a. 2. ad 2.; vel quia ita exigit ipsius necessitas spiritalis propter periculum peccandi, seu etiam necessitas temporalis; ut si conveniens sit cum eo dispensare, ut labore die festo; vel quia dispensationem exigit ipsius utilitas sive spiritalis, sive temporalis. Demum certè habet locum dispensatio, dum adest aliquod motivum pietatis pro ea impertienda. Hæc sunt capita, ad quæ receduntur causæ sufficientes pro dispensatione: causæ verò particulares assignantur juxta particulares materias.

Q. IV. Quid dicendum de dispensatione concessa, non cognita justâ causâ dispensationis, si hæc verè datur: vel si concessa sit dispensatio, dubitando de sufficienti causa illius.

R. I. Cum jura exposcentia justam causam ad concedendam dispensationem, indifferenter loquantur de ipso Legislatore, seu Dispensatore Superiore, ac de Inferiore dispensante in lege Superioris, ut videre est can. necesse, can. dispensationis 1. q. 7. & ex Trident. sess. 14. c. 7. & sess. 25. cap. 18. de reform., consequens est non exigere cognitionem causæ ad valorem dispensationis, nam Superior potest valide dispensare sine causa; sed solum eam exigere, ut licite concedatur. Supponit ergo, quod existat causa, quamquam non cognita à Inferiore dispensante, valida erit dispensatio, sicuti valida est electio digni ad bene-

ficiam, quamvis ejus dignitas non fuerit cognita ab electore, cum validitas non à cognitione causæ, sed ab ejus existentia dependeat: arg. cap. nihil de election. Suar. l. 6. de leg. cap. 19. n. 2. Sanch. de matr. l. 8. d. 17. n. 11. Basilius l. 8. cap. 15. n. 1. &c.

R. II. Si non sit dubium de existentia causæ ob quam conceditur dispensatio, sed solum de sufficientia illius, quicumque habet facultatem dispensandi, id præstare poterit valide, & licite; nam petere omnem certitudinem de sufficientia, & proportionem causæ, esset res infinitis scrupulis obnoxia, & nimis stridè subditi regerentur. Præterea potestas dispensandi est latè interpretanda, adeoque potest habere locum, ubi causa est certa, & dubium solum est de illius sufficientia: Sanch. in Decalog. l. 4. c. 45. n. 10. Si verò dubium sit de existentia causæ, Superior valide dispensabit ex pluribus dictis, non autem licite. Inferior verò nec valide, nec licite dispensabit, quia non censetur illi concessa talis facultas, dum obligatio legis est certa, & causa illam relaxandi incerta.

Q. V. Quid dicendum de dispensatione obtenta per metum, seu dolum.

R. I. Primò certum est, quod si non consistat dispensantem non habere animum illam concedendi, in quo casu certè esset nulla, semper præsumendum est illam concessisse animo verè dispensandi: can. humana aures 22. q. 5. etiam si ex metu concesserit. Hoc autem supposito, consequens est talem dispensationem esse validam, si nil aliud obstat, nam præsumendum est dispensationem datam fuisse animo verè eam concedendi; & aliunde nullo jure irrita redditur, ut irritum reddatur matrimonium ex gravi metu contractum, & absolutio ab excommunicatione: cap. unic. de his que vi, & metu in 6. Suar. l. 6. de leg. cap. 21. n. 21. Palauus tr. 3. d. 6. p. 16. §. 1. n. 1. Sanch. de matr. l. 3. d. 39. n. 13. Verum tamen est, quod esset illicita, & revocabilis, si metus fuisset injustè incussus; ut si minax fuissent de Superiore vulnérando. Secus si metus fuisset justus, ut si petens dispensationem minaretur se conquestrum apud Superiorem.

R. II. Si dolus, quo fuit obtenta dispensatio, fuit circa rem, quæ ex jure, stylo, aut consuetudine clarè manifestanda sit dispensanti, talis dolus vitiat dispensationem, quia horum manifestatio exigitur pro forma necessaria ad ipsius validitatem; unde si dolosè procedatur, non intelligitur adesse consensus dispensantis, cum intelligatur dare consensum, si sibi exprimantur, quæ de jure exprimenda sunt. Item nulla est dispensatio, si dolus sit circa causam motivam intrinsecam materiæ; ut si quis peteret dispensationem à voto castitatis, falsò allegando non se posse continere &c. nam etiam tunc falsitas, & dolus reddunt involuntarium consensum Dispensantis, cum censetur solum velle dispensare, si verè non possit se continere. Si verò causa motiva non sit intrinseca, sed extrinseca materiæ; ut si dispensans moveatur ad dispensandum in præfato voto, quia ipse e.g. falsò representatum fuit Supplicentem esse Virum doctum, tunc dispensatio subsisteret. Ratio est quia, quamvis sine tali causa motiva extrinseca non fuisset concessa dispensatio; adhuc tamen illa non erat necessaria ad dispensationem, sed solummodo quod verum esset non posse se continere. Dum ergo dispensans voluit succurrere necessitati supplicantis, satis intelligitur dispensatio voluntaria, quamvis motivum, quo illam concessit, non subsisteret. Multò magis subsistit dispensatio, etsi falsa sit causa impulsiva, ea scilicet quæ extrinseca est materiæ, & solum duxerat defervit ad faciilius obtinendam dispensationem.

At

At de his uberiori, Deo favente, agemus in Tractatu de Matrimonio.

Q. VI. An si adit causa sufficiens pro dispensatione, necessarium sit illam concedere.

R. Si causa sufficiens non sit nimis urgens, poterit Superior eam denegare, iudicando magis expediens esse legem in suo vigore conservare; unde si eam in tali casu concedat, dispensatio bene appellatur misericordia, gratia, indulgentia &c. *de stat. Monach. in 6. Suar. l. 6. de Legib. c. 18. n. 30. Sanch. l. 3. de matr. d. 10. n. 3.* Si verò causa verè urgeat, tenetur eam concedere; si etenim unusquisque tenetur occurrere necessitati proximi, multò magis Prælati, seu Pastores Ecclesiæ. Tunc verò intelligitur causa urgere, quando sine dispensatione immineret grave damnum publicum, sive Personæ privatae damnum non leve vel Spirituale, vel temporale. Idem dicas, si necessaria sit dispensatio pro utilitate boni publici, aut privati redundantis in bonum publicum. Quòd si in his casibus Superior non dispense, quamvis peccet denegando dispensationem, adhuc Subditus non potest transgredi legem, si talem aliunde causam non habeat, quæ illum eximat à legis obligatione. Ratio clara est, quia nempe, non obtemperata dispensatione, lex permanet in suo vigore.

Regula in praxi observanda.

I. Non facile inquietet Confessarius conscientiam Prælati dispensantis, iudicando sine causa dispensare. Cum etenim iusta causa sit ad concedendam dispensationem, etiam velle Superiorem se benignum, & liberaliter ostendere, hæc causa semper facillimè aderit. Secus esset, si Superior passim sine alia causa ex hoc solo motivo dispensaret.

II. Si Subditus obtinuerit à Superiore dispensationem, etiam sine iusta, & sufficienti causa; permittat illi Confessarius eam uti; nam ex dictis illa dispensatio concessa à Superiore valida fuit, & Subditus validè dispensatus jam non tenetur legem observare, nec se conformare cum aliis.

III. Memoriam retineat Confessarius validam esse dispensationem bonâ fide concessam, in qua petenda Subditus non proceperit malitiosè, & Superior inculpabiliter crediderit veram dari causam dispensandi. Hinc si post obtentam dispensationem ab aliquo voto, seu juramento, reperitur verè non adfuisse causam dispensandi, poterit Subditus tutâ conscientia uti tali dispensatione.

IV. Advertat etiam Confessarius non teneri Subditum esse certum vel de causa dispensationis, vel de sufficientia ipsius; adeoque quamvis de his dubitet, posse exponere Superiori statum suum, & si Superior iudicaverit habere locum dispensationem, Subditum esse tutum in conscientia, semper eum ingenuè veritatem manifestaverit. Si proinde adhuc scrupulis, & dubiis inquietetur, ea deponat se submitiendo, ut par est, iudicio Superioris: Ita etiam docet *S. Th. 2. 2. q. 88. a. 12. ad 2.*

V. Confessarii Prælatorum, si sint difficiles in concedendis dispensationibus, ipsos admoneant de gravi obligatione, quam habent, eas concedendi, maximè dum supplicantes sunt in gravi peccandi periculo: ut dum exposcit dispensatio à proclamationibus matrimonii, & à pluribus votis, quæ iidem supplicantes persæpe violant.

VI. Prælati, vel quilibet alius dispensando, optimè se geret, si cum dispensatione aliquam misceat commutationem. Advertere tamen debet quòd opus substitutum sit proportionatum fini obligationis, quam dispensat. Ita dispensando in voto castitatis, poterit injungere aliquas pœnalitates, quibus corpus affligatur; dispensando in observat

tione festorum, poterit injungere aliud opus pium &c.

C A P U T III.

De Causis, quibus cessat obtenta dispensatio.

Q. I. AN per cessationem causæ motivæ cesset dispensatio, quando nondum sortita est suum effectum.

R. I. Si causa motiva cessavit solum ex parte, quamvis ea pars, quæ remanet non fuisset sufficiens, ut ab initio obtineretur dispensatio, adhuc tamen sufficit, ut remaneat in suo robore. Ita habemus ex regula 73. juris in 6.: *Factum legitime retractari non debet, licet casus postea eveniat, à quo non potuerit inchoari.* Neque etiam cessat dispensatio, si dubitetur an cessaverit causa motiva, siquidem dispensatio est certa, & non est certum causam ipsius non perseverare.

R. II. Si dispensatio fuerit absolutè concessa, non cessat per cessationem causæ motivæ. Tunc igitur dispensatio intelligitur absolutè concessa, quando causa motiva iudicabatur semper duratura, ut si ego obtineam dispensationem ad non recitandum Officium ex causa, unde iudicatum fuit me semper impediendum ab illius recitatione. Non dicitur verò absolutè concessa, quando causa dispensationis solet esse ad tempus. Quando igitur est absolutè concessa, dico non cessare, etiam cessante causâ motivâ, statim ac etenim data est dispensatio remittitur obligatio legis, obligatio autem semel extincta non resurgit, nisi per legitimam potestatem iterum imponatur. Hinc habes verum quidem esse statim cessare legem, quando cessat eius causa motiva adæquata, cum etenim, ea cessante, reddatur inutilis, amittit essentiam legis. At dispensatio non intelligitur cessare, nisi per reviviscentiam legis, seu obligationis, quæ reviviscentia non datur, nisi per legitimam potestatem. Accedit gratiam dispensationis consummari, quando relaxatur lex, adeoque sufficere, si tunc existat causa motiva. Demum, si per cessationem causæ cessaret dispensatio absolutè concessa, dispensatio semper esset conditionata, includeret enim semper hanc tacitam conditionem: *si perseveret causa, à qua concessa est.* Dispensationem verò non iudicandum esse conditionatam, habetur *Cap. Abbate de verb. signif.* Ita contra plures alios *Suar. de leg. l. 6. c. 20. n. 15. l. 8. c. 30. Basil. l. 8. cap. 20. n. 13. Laym. tr. 4. c. 22. n. 15. &c.*

Certum è contra est, quòd si dispensatio concedatur ob causam, quæ iudicatur solum ad tempus duratura; tunc cessante causa, cessat dispensatio; irrationabiliter etenim se gereret Superior, si pro causa temporali dispensationem concederet perpetuam. Bene tamen quis eam utitur, usquedum iudicatur eandem causam perdurare, ut constat in Infirmo dispensato à lege jejunii.

Item si vel ex stylo, vel ex consuetudine, vel ex communi acceptione DD. dispensatio limitetur vel ad aliquos actus, vel ad tempus determinatum, id servandum est; dispensatio etenim, utpote odiosa, est strictè interpretationis. Hinc dispensatus ad ducendam consanguineam, eam tantum potest ducere, & non aliam, si ista moriatur. Irregularis dispensatus ad Ordines, intelligitur tantum dispensatus ad Minores; & si ad beneficium, pro uno tantum intelligitur dispensatus. Videantur Authores supra citati.

Q. II. Quando cesset dispensatio per revocationem, vel per mortem Dispensantis.

R. I. Si Superior dispensaverit absque causa, non solum potest, sed etiam tenetur dispensationem revocare, quoadusque non sortita sit suum effectum;

Quam; nam per revocationem emendare debet, quod irrationabiliter præstitit. Si verò dispensavit cum iusta causa, utique dispensationem revocare validè poterit, non solum etenim in fieri, sed etiam in conservari pendet à voluntate Legislatoris. Quòd si nova causa emergat revocandi, licet etiam revocabit; illicitè verò, si talis causa non emergat, quia tunc obsteret levitatem, & animi inconstantiam, quæ tamen, semoto gravi scandalo, seu alio damno, non est nisi culpa venialis: *Bonac. disp. 1. q. 2. p. 7. §. 2. n. 2.* Notandum etiam est, quòd si dispensatio facta sit cum aliquo onere, vel compositione pecuniæ, sicut etiam ob meritum remunerationem; cum tunc habeat rationem contractus, non potest validè absque causa revocari; & si cum causa revocetur, restituenda est pecunia, sive aliâ ratione merita remuneranda.

Quòd si Superior sine iusta causa revocet dispensationem ab Inferiore concessam, uti verè potest, quia potestas Inferioris Superiori est subordinata, non de facili posset à gravi culpa excusari; quia rescindere absque causa acta Inferioris, ordinariè non sequitur absque gravi ipsius dedecore, & perturbatione rectorum regiminis, sicut non sine gravi damno dispensati.

R. II. Cum ad rectum regimen, non minus sit necessaria facultas dispensandi, quam revocandi dispensationem, sequitur quòd ubi Inferior dispensare potest in lege Superioris, ita & possit dispensationem revocare: *Suar. l. 8. de leg. c. 37. n. 15.* At sicuti dispensando sine iusta causa nulliter dispensaret, ita & revocando sine iusta causa; utraque enim facultas pari passu procedunt: *Sanch. l. 8. de Matr. d. 33. n. 14. Bonac. d. 1. q. 2. §. 2. n. 2.*

R. III. Dispensatio cessat aliquando morte concedentis, aliquando non. Non cessat primò morte concedentis, quando fuit absolutè concessa; nam cum dispensatio sit gratia, quia est veluti donatio, de cuius natura est perpetuum dominium transferre, sequitur non cessare per mortem concedentis: *Cap. si super gratia de Offic. Delegati in 6. cap. si cui de prob. ibid.* Secundò, non cessat, si concedatur sub conditione, donec revocetur, nam ex hoc quòd Dispensator obeat, non potest dici dispensationem revocasse. Tertio, non cessat per mortem dispensantis, si non concessa fuerit donec ipse voluerit, sed in generali donec voluerit Episcopus, seu ad arbitrium Sedis Apostolicæ; nam tunc concessa intelligitur ad arbitrium ipsius Sedis, quæ semper durat; unde & perseverat dispensatio, donec aliquis in ea sedens ipsam revocet. Quartò, cessat per mortem dispensantis, si concessa fuerit dispensatio, donec ipsi placuerit, ad arbitrium suæ voluntatis &c. Nam per mortem cessat illi placere, sicut & cessat eius arbitrium &c. Id tamen intelligendum est, si res sit integra, nam si incaptus fuerit actus, vel iudicium, potest prosequi in vi talis dispensationis; & ita qui dispensatus fuit ad aliquem absolvendum, cepta confessione, potest illam terminare; et si dispensator revocet dispensationem: *Suar. l. 6. de leg. c. 20. n. 31. Sanch. l. 8. de Matr. d. 28. Bonac. d. 1. q. 2. p. 7. §. 2. num. 1.*

Q. III. Quando cesset dispensatio per renunciationem.

R. Unusquisque validè, & licitè renunciare potest favori sibi concesso: *cap. ad Apostolicam de regular.*, dummodo renuntiatio non sit in damnum tertii, vel favor non respiciat Communitatem; nam tunc illi Persona particularis non valet renunciare: & ita unus Clericus renunciare non potest privilegiis concessis universo ordini Clericali. Cum igitur dispensatio sit favor, nisi aliud obstat, poterit Dispensatus eidem renunciare.

Huiusmodi autem renunciatio primò potest fieri

expressè, ut si dispensatus dicat ei renunciare. Oportet tamen quòd talis renunciatio nota sit dispensatori, eamque acceptet; nam usque dum non acceptet, perseverare intelligitur in voluntate dispensandi, & ita semper remanet locus, ut quis uti possit eadem dispensatione: *Suar. l. 6. de leg. cap. 20. a n. 9. Bonac. d. 1. q. 2. p. 7. §. 2. n. 5.* Id tamen limitandum est quoad dispensationem voti, & iuramenti; nam si quis eam renuntiet, & velit se iterum obligare, contrahit novam obligationem, quæ non relaxatur per dispensationem prius obtentam: *Sanch. l. 3. de Matr. d. 32. n. 1. &c.* Secundò, renunciatio fieri potest tacitè, ut dum dispensatus signis demonstrat ei renunciare; frangendo e. g. literas cum voluntate cedendi dispensationi. Semper tamen oportet renunciationem innoscere Superiori, eamque acceptare, ut jam dictum est.

Ceterum advertendum non usum dispensationis non esse sufficiens signum tacitæ renunciationis, quia compatitur cum voluntate illâ utendi. Unde si quis per aliquos dies non usus est dispensatione ad non recitandum Officium, bene potest postea eam uti. Item nec usus contrarius est sufficiens argumentum, ut dicatur quis renunciasse dispensationi; nam usus contrarius opponitur quidem usui dispensationis, non verò potestati eam utendi; & ita potest conservari talis potestas: Ita *Suar. cit. num. 20.* & alii contra *Sanch. de matr. l. 8. d. 22. n. 9.* Dispensatus proinde ad ducendam consanguineam, si postea emittat votum castitatis, nihilominus poterit eam ducere, obtentâ dispensatione à voto. Denique non est sufficiens signum tacitæ renunciationis illius non acceptatio, si per eam non intelligat expressè illi renunciare; dispensatio enim, sicut lex, habet suum valorem à voluntate Dispensantis, non ab acceptance Dispensati.

Regula in praxi observanda.

I. Advertat primò Confessarius non confundere simplicem dispensationem cum commutatione, vel cum dispensatione commutationis unita. Commutatio igitur semper tenet, etiam si cesset causa, ob quam fuit concessa; nam lex in commutatione relinquitur in suo vigore quoad obligandum ad prestandum opus injunctum per commutationem.

II. Cum non sine valido fundamento rationis dixerimus non cessare dispensationem, quamvis cesset eius causa motiva, si iudicata fuerit perpetua, hac doctrina poterit Confessarius plures casus in praxi resolvere, & ita occurrere spirituali necessitati Penitentis. Si e. g. quis fuerit dispensatus ad Ordines ob paupertatem Parentum, quamvis post obtentam dispensationem per accidens ditefcet, subsistit dispensatio. Si quis dispensatus fuerit à voto castitatis, vel religionis ad contrahendum matrimonium, quia causa solet iudicari perpetua, nunquam cessat dispensatio; & ita post contractum unum matrimonium, & aliud contrahi potest. Hinc cum dispensatum fuerit in voto castitatis cum quadam muliere, ipsique concessum, ut ob sui paupertatem matrimonium contraheret, iudicare potuit, mortuo primo conjugè, potuisse ad alias nuptias transire; quamvis non amplius gravibus rei familiaris angustiis premeretur, quia paupertas, ob quam primò fuit cum ea dispensatum, non prævidebatur ullatenus removenda.

III. Notet Confessarius, quòd dum usus dispensationis, seu actus, ad quem datur, habeat tractum successivum, & soleat eo tempore causa motiva dispensationis cessare, intelligitur etiam concessa dispensatio solummodo usque dum causa perseverat; neque etenim alia præsumi potest mens Legislatoris. Sic Dispensatus ab Horis Canonis, ab observantia Quadragesimæ, ab auditione Missæ,

intelligitur solummodo dispensatus, quoadusque perseverat causa dispensationis.

IV. Bene perpendat Confessarius non cessare dispensationem per non usum ipsius, seu etiam per usum contrarium, sed ad renunciationem dispensationis necesse esse ut verè quis velit ei renunciare, & quòd renuntiatio à Dispensatore acceptetur. Hinc semper cum semel, & absolute obtenta est valida dispensatio, dispensatus etiam post multum tempus eam potest uti, si modo præfatus non fuit revocata: ac proinde si quis obtinuerit dispensationem ad ducendam consanguineam, quamvis aliam mulierem duxerit, si hæc moriatur, in vi prioris dispensationis poterit eandem consanguineam ducere.

QUÆSTIO VI.

De Lege non scripta, sive de Consuetudine.

CAPUT I.

De Consuetudine, & Conditionibus ad eam requisitis.

Q. I. QUID sit Consuetudo, & quotuplex.
R. I. In præfenti sumitur consuetudo non prout significat frequentationem actuum, vel morum alicujus Communitatis, quo modo dicitur consuetudo facti *cap. 1. de Constit. in 6.*, sed modo sumitur consuetudo pro jure, quod ex tali diurno usu, & frequentatis actibus resultat, & dicitur *Consuetudo juris*. Consuetudo ita accepta, & de qua in præfenti sermo est, ita definitur à S. Isidoro relato *can. 5. d. 1. Consuetudo est jus quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur, cum deficit lex.*

R. II. Consuetudo alia est secundum legem, ea scilicet, quæ legem jam præexistente, vel in usum inducit, vel interpretatur, si sit ambigua: *cap. cum dilectus 8. de consuet. leg. si de interp. ff. de leg. Alia est præter legem, quando scilicet in aliquo casu deficit lex, & in eo decidendo attenditur consuetudo. Tunc proinde consuetudo jus novum constituit, & habet vim obligandi: leg. de quibus ff. de leg. & leg. cum quid ff. si certum petatur. Alia demum est contra legem, & est ea, quæ præexistente legem abrogat, si interveniant ea, de quibus infra. De hac consuetudine fit mentio *cap. ult. de consuet.**

Dividitur etiam Consuetudo in Ecclesiasticam & Civilem. Prima est, quæ respicit materiam spirituales, & introduci potest tum à Clericis, tum à Laicis, ut esset consuetudo de servando aliquo die festo, de jejunando &c. Civilis respicit materiam prophanam, spectantem ad rectam gubernationem Reipublice. Aliæ assignantur divisiones consuetudinis, at eas prætermitto, utpote parum, vel nil conducentes ad morum directionem.

Q. II. Qui possint consuetudinem introducere.
R. Sola illa Communitas, quæ est capax potestatis legislativæ pro propriis Subditis, vel cui lex imponatur, potest consuetudinem introducere. Vel ergo consuetudo introducenda est à Communitate habente potestatem legislativam, quia sicut potest novam legem condere, ita & potest consuetudinem vim legis habentem introducere. Vel introducenda est saltem à Communitate, quæ per leges possit gubernari; nam tunc ipsius consuetudo habet rationem legis, quatenus ad

eam accedit tacitus consensus Principis, qui eam suis legibus gubernat: *D. Tb. 2. 2. q. 97. d. 3. ad 3. Suar. l. 7. cap. 9. a. n. 7. Palauz tr. 3. d. 3. p. 3. num. 4.* Ex dictis nequit introduci consuetudo ab una dumtaxat particulari persona, vel familia; nam respectu harum personarum solum dari potest præceptum, quod expirat morte percipientis, non verò consuetudo, quæ, utpote habens vim legis, respicit Communitatem perfectam, & de sua natura est perpetua.

Non est tamen necesse, ut tota Communitas conveniat in consuetudine introducenda, sed sufficit major pars ipsius, quia consensus majoris partis reputatur consensus totius: *leg. quod major ff. ad municipal. Ita autem major pars continere debet eos, qui tenentur legem observare; nam consuetudo constituens novam legem, & abrogans antiquam, introducit per actus ipsi legi contrarios, quales non sunt actus eorum, qui lege non adstringuntur.*

Q. III. An consuetudo abrogativa legis debeat esse rationalis; & quid ad hoc requiratur.

R. I. Cum consuetudo legitime introducta habeat vim legis, nec lex dari possit nisi conducatur ad bonum commune, necessario debet esse rationalis, ut de se patet.

R. II. Primò, esse non potest rationalis ea consuetudo, quæ adversatur juri naturali, & divino, utpote quia actus exerciti contra jus naturale, sunt intrinsecè mali: nec etiam fieri potest, ut actus exerciti contra jus divinum non sint mali, neque etenim potest facere voluntas humana, quin jus divinum non obliget in conscientia. Hinc consuetudo contra talia jura dicitur corruptela: *cap. fin. de consuet. Ibidem pariter & cap. ex parte reprobantur consuetudines nutritivæ peccati, semper enim adversare necesse est juri naturali, adeoque veniunt extirpandæ: cap. extirpandæ de prob. Similiter reprobatur consuetudo, quæ impediret correctionem morum: cap. irrefragabili 13. de offic. Ordin.*

Secundò, non potest esse rationalis consuetudo, quam jus reprobatur ut irrationalem, nam tunc est potius corruptela: *cap. cum venerabilis 7. & cap. ult. de consuet.*, nisi tamen successu temporis superveniat circumstantia, quæ removeat iniquitatem reprobatae consuetudinis: *arg. cap. intelligentia de v. signif. Sanch. l. 7. de Matr. d. 4. n. 14.* Quòd si jus solummodo prohibeat introduci consuetudinem contra legem, non verò eam reprobet ut irrationalem, ad summum non valebit contra talem legem consuetudo tempore ordinario inducta; cum deficiat tunc consensus legalis, quem videbimus esse necessarium ad consuetudinem introducendam: *Laym. l. 1. t. 4. c. 24. n. 7.* Non desunt tamen contrarium sentientes, qui nempe opinentur non esse necessarium tempus extraordinarium ad admittendam hanc consuetudinem; & his omnino adhaerendum, saltem in casu, quo appareat nova ratio, seu causa, quæ non prohibenda fuisset talis consuetudo. Cæterum contra legem, adversus quam prohibitum est valere consuetudinem, valebit semper, si aliud non obstet, consuetudo immemorabilis, cum etenim habeat majorem vim, quam aliæ consuetudines: *leg. hoc jure §. Ductus aqua ff. de aqua quotid. & non intelligitur ei derogatum, nisi specialiter exprimat: Laym. cit. Barbos. claus. 87. n. 4.*

Major difficultas est, an dicenda sit rationalis ea consuetudo, quæ malà fide inducitur. Non desunt qui id omnino negent, adeoque velint talem consuetudinem non posse legem abrogari. At, meo iudicio, contrarium omnino sentiendum est. Primò igitur, si non posset introduci consuetudo, aliens legem abrogare, nisi quando ignoretur non agi

contra legem, nunquam, aut fere nunquam haberet locum consuetudo, quia difficile est, quòd saltem ab initio non cognoscatur transgressio legis. Successu etiam temporis non facile posset introduci, cum etiam successores possent facile scire non sine peccato ab initio violatam fuisse legem; adeoque nunquam invaluisset sufficientem consuetudinem ad eam abrogandam. Hinc & ipsi peccarent, transgrediendo legem; & ita, si requireretur bona fides, difficiliter introduceretur consuetudo legis abrogativa; & per consequens superflui essent tot textus, qui de eadem consuetudine loquuntur. Secundò, est juxta rationem admittere, quòd valeat adversus legem consuetudo etiam peccaminosa; semper cum etenim constet legem non observari, & potius ad laqueum conscientiarum deservire, meritò Legislator saltem per consensum legalem censetur aduere, ut etiam per consuetudinem peccaminosam adversus legem præscribatur. Quòd si ad præscriptionem aliens rei requiritur semper bona fides, ut patet *ex regul. 2. juris in 6.*, hoc ideo est, quia talis præscriptio redundat in damnum tertii; unde non est admittenda, ubi injustè res aliena ablata fuit. Si verò adversus legem admittatur præscriptio etiam cum mala fide, potius redundat in bonum Communitatis: *Sanch. l. 7. de Matr. d. 4. num. 14. Lugo d. 8. de Just. sect. 6. n. 46. Palauz tr. 3. d. 3. p. 2. §. 1. n. 3.*

Q. IV. Quod tempus requiratur ad introducendam consuetudinem constituentem jus novum.

R. I. Ad introducendam consuetudinem, si sit rationalis, & præter jus, sufficit decennium. Ratio est quia consuetudo, quæ tanquam jus servanda est, ea est, quæ in jure dicitur longa: *can. consuetudo dist. 12. leg. 1. c. quæ sit longa consuetudo, & leg. sed ea ff. de legibus: longa autem consuetudo ea est, quæ duravit per decennium, cum decennium longum tempus judicetur: leg. ult. c. de præscrip.*

R. II. Si consuetudo contra legem introducenda sit, ut dici solet, *via conniventia*, nempe per scientiam, & tolerantiam Principis, nullum aliud tempus requiritur nisi illud, quo suo silentio intelligatur consentire, ne lex observetur. Generaliter autem loquendo, per hoc quòd aliqui actus fiant contra legem, sciente Principe, nec contradicente, non potest argui velle tacitè revocare suam legem; potest enim in animo habere velle differre punitionem transgressorum, seu dissimulare ad vitanda majora incommoda; unde etiam in jure non semper non resistit Principis habetur pro approbatione; *arg. cap. super eo de cognat. spirit. & cap. cum jam dudum de præbend.* Quòd si tales sint circumstantiæ, ut silentium Principis, ipsiusque tolerantia debeant reputari tacita legis revocatio, tunc statim intelligitur cessare; nam tunc non tollitur per contrariam consuetudinem, seu viâ præscriptionis, sed ex Principis consensu: *Less. l. 2. de Just. cap. 6. n. 45. Suar. l. 7. de leg. cap. 13. n. 12. Palauz tom. 1. tr. 3. p. 2. n. 10.* Tunc autem judicarem tolerantiam Principis reputari posse legis revocationem, quando constaret nullà ratione impediri à transgressoribus puniendis, & nihilominus id omitteret; vel quando appareret legem latam reddi nimis odiosam, & gravem.

R. III. Ad introducendam consuetudinem contra legem civilem, vel etiam canonicam, ignorantem Principe, viâ præscriptionis, requiritur, & sufficit decennium. Tale tempus sufficere constat ex prima responsione, in qua vidimus ex jure ad introducendam consuetudinem eam debere longam esse, & longam dici, quæ durat per decennium. Loquendo verò de Lege Ecclesiastica, plures tamen theologici, tum Canonistæ distinguunt in

ter legem acceptatam, & non acceptatam, & hanc dicunt removeri consuetudine per decennium continuata, non verò primam. Verùm, omisâ tali distinctione, puto quancumque legem Ecclesiasticam abrogari per decennalem consuetudinem in contrarium; nam in jure canonico nullibi præscribitur quadragenaria consuetudo, ut videntur exposcere Adversarii; ac proinde attendendum est quòd jus Civile disponit, cum subintret, ubi deest dispositio S. Canonum. Præterea non est inducenda sine necessitate discrepantia inter jus Canonicum, & Civile, ut communiter docent DD. Accedit etiam pro abroganda lege Ecclesiastica non deesse eundem finem, quo ratione consuetudinis decennalis abrogatur lex civilis. Sicut igitur non convenit, ut post consuetudinem contrariam decennalem velit Civilis Legislator perseverare suam legem, cum cognoscatur non solum non utilis, sed potius deservire ad animas illaqueandas, ita, & multò magis, dicendum est de Legislatore Ecclesiastico: *Less. l. 2. de Just. cap. 6. n. 46. Lugo de Just. d. 7. sect. 6. n. 94. Azor. p. 1. l. 5. c. 18. q. 6. Palauz p. 1. tr. 3. d. 3. p. 2. §. 2. n. 9.*

Quòd si non solum agatur de abroganda lege, sed simul de præjudicando juri alicujus Ecclesiæ, tunc attendenda est non consuetudo, sed præscriptio; & ad præscribendum contra Ecclesiam requiritur tempus quadraginta annorum, ut dicam in Tractatu de Justitia. Et in his terminis dicendum est Rotam Romanam apud Dianam *p. 6. tr. 5. resol. 2. §. Sed quid ego*, exigere consuetudinem quadragenariam ad præscribendum contra legem Ecclesiasticam, quando scilicet ex præscriptione contra legem, resultat damnum contra jus Ecclesiæ.

Q. V. Quales actus requirantur ad introducendam consuetudinem.

R. Primò, tales actus debent esse publici, & notorii, aliàs si ignorentur, nec potest dici in eos Principem, vel Populum consentire, & quòd consuetudo velut novum jus promulgetur; quæ omnia videntur necessaria, ut habeat vigorem, vel legem abrogandi, vel novam inducendi: *Laym. tr. 4. cap. 24. §. 2. Suar. l. 7. c. 10. n. 5.* Secundò, non debent esse facti per ignorantiam, vel errorem; ut si esset consuetudo jejunandi, quia per errorem crederet populus adesse præceptum jejunii. Cum igitur consuetudo introducatur per voluntarium consensum populi, nihilque sit magis voluntati contrarium, quàm ignorantia, & error: *leg. non idcirco c. de jur. & fact. ignor.* sequitur nullum habere robur consuetudinem introducendam per ignorantiam, vel errorem: *Gloss. in cap. fin. de consuet. Palauz tr. 3. dist. 3. p. 2. §. 3. n. 11.* Similiter actus contra legem non debent fieri per vim, & metum; nam etiam tunc non est consensus ad introducendam novam consuetudinem, sed potius demonstratur illos actus esse onerosos: *leg. de quibus ff. de leg. D. Tb. 1. 2. q. 97. a. 3.* Tertio, requiritur ut taliter illi actus sint frequentati à majori parte populi, ut frequentia repetita per decennium demonstraret consensum populi ad introducendam eam consuetudinem. Hinc non sufficit, ut aliqui dixerunt, illos actus bis, vel ter fuisse repetitos, nam quòd sit bis, vel ter, non dicitur factum frequenter: *arg. leg. item apud Laborem §. Aliud est ff. de jur. jur.* Tum quia, actus bis, vel ter factus per tempus decennii non sufficienter demonstrat consensum populi per totum illud tempus. Frequentia ergo actuum regulanda est juxta eorum naturam, & occasiones circa eos occurrentes, ita ut ex eis colligi possit populi consensus: *Suar. l. 7. c. 10. n. 5. Bassl. de matr. l. 6. cap. 6. n. 1. Pal. tr. 3. d. 3. p. 2. §. 3. n. 3.*

Quartò, ad introducendam consuetudinem parientem obligationem, actus debent esse facti anti-

mo se obligandi, aliis non introducitur consuetudo obligatoria, sicuti non datur lex sine animo obligandi in Legislatore: *Gloss. can. consuetudo dist. 1. v. Institutum, Laym. tr. 4. cap. 24. n. 2.* Hinc dicitur actus meræ, & liberæ facultatis, qui scilicet pro cuiuscumque arbitrio fieri, & omitti possunt, non inducere consuetudinem præter legem: *cap. Abbat. de v. signif. & arg. l. 2. ff. de via. publ. Eadem ratione, ut consuetudo vim obtineat contra legem, necesse est, ut actus quibus introducitur, non fiant solum à populi majori parte ex animo depravato sibi satisfaciendi, sed ex intentione saltem interpretativa introducendi jus consuetudinarium contra legem: Laym. cit. Palau. tr. 3. d. 3. p. 2. §. 3. n. 12.* Propter defectum animi se obligandi, non habet vigorem legis consuetudo salutandi Beatissimam Virginem stans horis, se aspergendi aqua lustrali in ingressu Templi &c. Cæterum in dubio an consuetudo introducta fuerit animo se obligandi, vel ex pura devotione, iudicandum est esse consuetudinem meræ devotionis, & continere actus meræ facultatis; *arg. leg. Arrianus ff. de actione & obligat. Et quidem nemo præsumitur velle imponere sibi onus nisi probetur: Palau. cit. n. 13. Suar. l. 7. c. 15. n. 13.*

Quintò, actus non debent esse interrupti, tunc etenim non curreret sufficiens tempus ad legitime præscribendum, ut requiritur *cap. ult. de consuet. Interrumpuntur autem, si Populus ex certa scientia vel unicum actum contrarium exerceat, quia tunc ostendit nolle continuare incæptam consuetudinem; arg. cap. sollicitudinem 24. §. fin. de appellat. & notat Glossa fin. in leg. nemo alieno ff. de reg. jur. Similiter interruptitur, si Superior puniat transgressiones legis, vel in suo tribunali iudicet pro lege contra consuetudinem. Quòd si consuetudo per lapsum legitimi temporis fuit completa, tunc, cum habeat vim legis, non potest ei derogari nisi vel per expressam Superioris derogationem, vel nova contraria consuetudine, habente omnia requisita ad derogandum legi; nam, ut dixi, præcedens consuetudo obtinuit vim legis: *Gloss. fin. cit. Sumr. de leg. l. 7. cap. 20. n. 20. Laym. l. 1. tr. 4. c. 24. n. 14.**

Q. VI. Qualis Principis consensus requiratur ad introducendam consuetudinem præter, vel contra legem.

R. I. Ad introducendam dictam consuetudinem, dummodo sit rationalis, non requiritur expressus, five tacitus consensus Principis. Id autem probatur, quia ad introducendam consuetudinem contra legem, nil aliud requiritur quàm ut sit rationalis, & legitime præscripta; *cap. ult. de consuet. præscriptio autem currit etiam contra ignorantes. Præterea præsumitur ab universali Legislatore, v. g. à Summo Pontifice, ignorari particulares consuetudines locorum: cap. 2. de Constit. in 6. & hoc non obstante, tales consuetudines validæ reputantur ad præscribendum contra legem, adeoque non requiritur ad earum valorem consensus Principis, cum eas ignoret. Demum, si requireretur expressus Principis consensus ad introducendam consuetudinem, non opus esset præscriptione; nam si Princeps expressè consentiat in consuetudinem suæ legi contrariam, statim intelligitur suam legem revocare. Idem dicendum, si tacite consentiat, dum enim scienter patitur transgredi suam legem, cum possit se opponere, & punire transgressores, viâ conniventis statim intelligitur consentire; ut sua lex nullum robur habeat.*

Ad induendam ergo consuetudinem præter, & contra legem, sufficit consensus legalis, quatenus scilicet Princeps intelligitur consentire in omnem consuetudinem, quæ habent requisita à iure; dum nempe sunt rationales, & legitime præscri-

ptæ: *cap. ult. de consuet. & leg. 1. & seqq. C. que sit longa consuetudo.* Hoc modo satis intelligitur consuetudinem non accipere vires suas à Subditis, sed ex consensu Legislatoris: *Glossa in can. in istis §. Leges v. abrogare d. 4. Sperell. decis. 89. For. Eccles. n. 8. & 14. Sanc. l. 7. de matr. d. 4. n. 11. Laym. l. 1. tr. 4. c. 24. n. 2. &c.*

Quòd si ageretur de consuetudine, cui resistat jus commune, & multò magis, si eam improbet, tunc cum deficiat consensus legalis Principis, omnino necessarius est illius consensus expressus, quod det speciale privilegium, ut illa consuetudo ad proximam deducatur; & si exhiberi non possit privilegium lapsu temporis immemorabilis, necessaria saltem est illius fama: *Sperell. decis. 37. for. Eccl. n. 41. & 42. Barbof. in collect. ad cap. Eccles. §. Maria n. 18. &c. de Constit. Et in præfatio sensu dicendum est loquutum esse Fagnanum, in cap. Utrum autem de cognat. Spirit. n. 18. dum etiam ex Rota Romana exigit consensum expressum Principis ad introducendam consuetudinem. Videnda nihilominus sunt, quæ dicuntur capite sequenti.*

Q. VII. Qualiter interpretanda sit consuetudo.

R. Si consuetudo sit contra jus commune, est stricti iuris, adeoque non extendenda ultra id, quod actum est: *Mascard. de probat. conclus. 423. n. 15. & communiter. Idem dicendum, si sit in præiudicium tertii, nam tunc ut odiosa consideratur, sicuti & præscriptio. Si verò consuetudo sit præter jus, & ex ea jus publicum & universale confurgat, tunc utpote inducens favorem, latè est interpretanda: *Fag. in cap. Venerabili n. 26. de Cons. & communiter.**

Regula in praxi observanda.

I. Cum Communitates Regulares propriis legibus gubernentur, potest in iisdem contraria consuetudo contra easdem leges prævalere, five in totum, five in partem prout consuetudo fuit introducta. Advertere tamen debet Confessarius Regularis, quamplurimas consuetudines adversus observantiam regularum, potius esse corruptelas, & abusus inducentes turpem relaxationem, adeoque non esse attendendas, quasi præscripserint contra leges, seu regulas.

II. Cum nullatenus Confessarius debeat attendere in regulandis conscientiis consuetudines nutritivas peccatorum, videat quàm parvipendere debeat primò turpissimam consuetudinem, quam mulieres etiam nuptæ, & Viri uxorati, passim frequentant admittendi Cicisbejos, five Cicisbejas: consuetudinem, quam quædam inverecunda mulieres in sese adornandis sustinent, de pectore valdè nudando: consuetudinem Juvenum, & puellarum sese diu mutuis amobus prosequendi &c. Hæc consuetudines quàm maxime peccata nutriunt, graviterque bono publico officunt, adeoque nullatenus sunt attendendæ. At heu, heu. Quot Confessarii potius conniventes communi mori, quàm legis naturalis, ac Divinæ observantiam curantes, has mulieres, hos viros, ac Juvenes ad Sacramenta admittunt, quasi quem frequentant morem, innoxie ex iniqua admissa consuetudine frequentarent! Liceat hic querelas S. Augustini contra huiusmodi consuetudines transcribere. *Va tibi, ait l. 1. Confess. c. 16. flumen moris humani, quis resistet tibi, quandiu non sicaberis? Quosque volves Eva filios in mare magnum, & formidolosum, quod vix transeant, qui lignum (Crucis Christi) conspenderint. Et de fid. Sp. & Charit. cap. 8. ita habet: Stupenda mentis sacitas, horrenda cordis depravatio, peccata quamvis magna & horrenda, cum in consuetudinem venerint, aut parva, aut nulla esse creduntur.... Va peccatis hominum, quæ sola inusitata exhorresemus, usitata verò, pro quibus non dæm-*

Fi-

Filii Dei sanguis effusus est, quamvis tam magna sint, ut omnino claudi contra sese faciant Regnum Dei, sepe videndo omnia tolerare, sepe tolerando nonnulla facere cogimur.

III. Notet Confessarius legem quamvis laudabilem, sepe citò cessare viâ conniventia, quia scilicet Princeps videndo eam passim non observari silet, cum possit commode transgressores punire. Ratio est quia, videndo non sine magnis difficultatibus suam legem introduci, si ter, vel quater fileat, videtur consentire ne vigeat ad removendum scandalum, & laqueum Animarum. Et quidem hoc modo facilius est tolli legem, quàm per consuetudinem contrariam legitime præscriptam, si hæc introducenda sit animo legem abrogandi; nam ut plurimum non observantur leges ex tali animo, sed ut licentiæ, & libertati inferviatur.

CAPUT II.

De effectibus Consuetudinis, & ejusque cessatione.

Q. I. An consuetudo vim habeat obligandi.

R. Cum consuetudo legitime introducta habeat vim legis, si aliquid præcipiat, vel prohibeat, eo modo obligat, quo obligaret lex, si daretur, de re per consuetudinem introducta: quapropter quæ dicta sunt de obligatione, quam parit lex, applicanda etiam sunt consuetudini legitime introductæ: *Suar. l. 7. de leg. cap. 16. n. 2. & 3. & communiter. Semper tamen observandum est consuetudinem inducentem obligationem, cum sit stricti iuris, & odiosa, non extendendam de casu ad casum, nec de loco ad locum, nec de Persona ad Personas. Ita quamvis consuetudo rationalis promissè introducta à Clericis, & Laicis five de rebus Spiritualibus, ut de jejunando, five de rebus civilibus utroque obliget; nihilominus consuetudo introducta à solis Laicis non obligat Clericos, & contra; sicut nec consuetudo introducta à Clericis obligat Religiosos, & contra. Ratio est quia, quamvis consuetudo introducta à majori parte unius status obliget minorem; & ita consuetudo introducta à majori parte Laicorum obligat aliam minorem partem, nihilominus non est convenienter transire ad Status diversum, habentem suas proprias obligationes, & observantias, cum conveniat unumquemque statum propriis legibus, & consuetudinibus gubernari; *Suar. cit. n. 6. Pal. disp. 3. p. 4. §. 1. n. 2. &c. Non per hoc tamen negatur, quòd ubi in aliquo loco deficiat lex, statutum, five consuetudo, non debeat fieri recursus in causis iudicandis ad consuetudines vicinorum locorum: cap. cum eo de cens. cap. cum olim de consuet. & ex communi notat Barbof. in collect. ad dictum caput cum olim.**

Q. II. Quando consuetudo intelligatur legem humanam abrogare. Et quid si in iure prohibeatur contraria consuetudo.

R. I. Sicuti per legem contrariam potest præexistens lex abrogari, ita & per contrariam rationalem consuetudinem, cum hæc habeat vim legis: *cap. fin. de consuet. leg. de quibus, leg. sed ea ff. de leg. & docet D. Th. 2. q. 97. a. 3. ad 2. Quòd si consuetudo sit, ut lex non intelligatur obligare quoad culpam, perseverare poterit lex quoad poenam, dummodo hæc non supponat necessariò culpam, ut evenit in Censuris. Et contra poterit lex perseverare quoad obligationem culpæ, & non poenæ, si introducta sit consuetudo quoad remotionem poenæ; nil enim repugnat quòd lex juxta consuetudinem possit partialiter abrogari, sicut & ipse*

Legislator possit nova lege præexistentem legem solum partialiter abrogare: *Suar. l. 7. de leg. cap. 19. n. 3. & 12. Pal. p. 1. tr. 3. d. 3. p. 4. §. 2. n. 4.* Immo consuetudine diuturna licet prava, & minus iustè removeretur poena fori exterioris; eo enim ipso quòd aliquid toleretur in foro externo, non debet in eo puniri: *Gloss. in can. denique d. 4. Mascard. de probat. concl. 194. n. 10. & concl. 147. num. 35. Addit Fagnanus in cap. ad hac n. 70. de relig. domib. talem consuetudinem excusare etiam à poena excommunicationis, & favet textus in cap. sane de temp. Ordinat.*

Ex quo consuetudo legitime præscripta vim legis obtineat, poterit etiam irritare actus in contrarium gestos; si enim id potest lex, poterit & consuetudo. Ita *cap. cum olim de Cleric. conjug. junct. Gloss. fin. per consuetudinem loci reddi quis potest ineligibleis ad beneficia; & cap. cum dilectus 8. de consuet. & cap. Cumana 50. de elect. electio facta contra consuetudinem illegitima declaratur.*

R. II. Si lex prohibeat consuetudinem contrariam per verba indifferentia ad consuetudinem præteritam, vel futuram, intelligenda tantum sunt de consuetudine præterita, ut si dicatur, non obstante quacumque consuetudine. Ratio est quia, improbare consuetudinem est quid odiosum, adeoque clausula prohibens consuetudinem, est limitanda, quoad fieri potest. Præterea illis verbis reprobatum consuetudo legi contraria, & talis consuetudo non est ea, quæ est futura, sed quæ est, dum lex promulgatur: *Gloss. in Clement. statutum V. consuetudinem de elect. Suar. l. 7. cap. 7. num. 20. Laym. l. 1. tr. 4. cap. 24. n. 7. Quòd si illis verbis reprobetur aliqua consuetudo, ut irrationalis, tunc censetur reprobatum etiam consuetudo futura, nunquam enim consuetudo irrationalis prævalet contra legem. Quòd si tamen, quæ erat irrationalis tempore conditæ legis, rationalis fiat ex novis supervenientibus circumstantiis, tunc potest contra legem prævalere, ut jam dictum est de consuetudine rationali: *Suar. de leg. l. 7. cap. 7. n. 22.**

Sed etiam si verba legis improbent consuetudinem futuram, valde probabile est consuetudinem adhuc prævalere posse contra talem legem. Id autem probatur, quia talis consuetudo futura improbatum lege humanâ, unde & adversa consuetudo poterit eandem legem abrogare. Hoc autem volo esse intelligendum sequi, non eo tempore quo vivit Princeps, qui etiam consuetudinem futuram abrogavit; nam non potest intelligi neque legaliter consentire in eandem consuetudinem, si eam reprobatum, sed tempore Successoris: *Basil. l. 6. cap. 6. n. 9. Suar. l. 7. cap. 19. n. 21.*

R. III. Per clausulam generalem revocatoriam consuetudinis non intelligitur revocata consuetudo immemorabilis, hæc enim facit præsumere meliorem titulum de toto mundo: *Fag. in cap. cum Apostolica cap. 6. de his quæ sunt à Pralat., & habet vim privilegii; arg. cap. super quibusdam 26. de v. signif. junct. Gloss. v. non extat memoria; unde non censetur revocata nisi specialiter exprimat: Barbof. claus. 87. n. 4. & 8. Palau. p. 1. tr. 3. d. 3. p. 5. §. 1. n. 10. Secus dicendum esset, si consuetudo per novam legem damnaretur ut irrationalis, vel si ratio, ob quam consuetudo damnatur, militet etiam in immemorabili ex Barbof. cit.; vel si prohibeatur quacumque consuetudo unum tantum excipiendo casum, nam tunc exceptio firmat regulam contra omnes alias consuetudines: *Fag. in cap. ad hac 24. de relig. domib.**

Q. III. An lex sit ex consuetudine interpretanda.

R. Alter effectus consuetudinis est legem interpretari; unde dicitur *optima legum interpretatio: cap. cum*

eum dilectus de consuet. Id tamen intelligendum est quoad ea, in quibus lex est dubia, nam quod clarum est, non indiget interpretatione. Si consuetudo sit legitime præscripta, ita ut & ipsa vim legis obtineat, dicitur per eam lex authenticè interpretari; adeoque sicut si Legislatores alia lege suam legem ambiguum declararet, id esset necessarium observandum, ita dicendum de interpretatione facta juxta præfatam consuetudinem: *leg. nam Imperator ff. de leg. Si verò nondum lapsum sit tempus, unde consuetudo vim legis obtineat, tunc interpretatio, quæ sit ratione consuetudinis, dicitur conjecturalis, & probabilis. Quia tamen non datur vera consuetudo, nisi quando ei plures, vel major pars consentit, hinc est hanc etiam interpretationem conjecturalem per consuetudinem bene esse attendendam, quamvis verba legis non tam propriè essent exponenda. Sicut autem consuetudo certa interpretatur legem dubiam, ita lex certa consuetudinem dubiam interpretatur, cum una lex per aliam explicetur: leg. unic. C. de offic. &c.*

Quòd, quando cessare intelligatur Consuetudo.

R. Primò, consuetudo obtinens vim legis cessare omnibus illis modis, quibus dixi legem cessare. Secundò, cessat consuetudo per legem Principis, dummodo sint incompatibiles: *cap. 1. de consuet. in 6. & cap. cum consuet. de consuet.* Et quidem si lege posteriori remouetur prior ipsi directè contraria, quamvis de ea non fiat mentio, ita & consuetudo. Quòd si aliquo modo compatiantur, debet consuetudo quoad fieri potest sustineri; nam correctio juris est vitanda, si possibile sit, utpote odiosa: *leg. precipimus C. de appellat., & Princeps censetur potius se accomodare usui, & consuetudini Subditorum, quam vim illis inferre: can. oris autem lex dist. 4. & communiter.*

Quòd si agatur de lege generali contraria consuetudini particularis Civitatis, & Provinciæ, tales particulares consuetudines, ut aliàs innui, non intelliguntur revocatae per leges generales, si de eis non fiat expressa mentio; quia consuetudines particulares præsumuntur ignoratae ab universali Legislatore, adeoque ad has non se extendere ipsius voluntatem: *cap. 1. de consuet. in 6. Pal. tr. 3. d. 3. p. 3. §. 2. n. 4. &c.* Et idem dicendum, si Legislatores ferat legem pro aliqua sua Civitate, cujus particulares consuetudines præsumatur ignorare. E' contra quia præsumitur Episcopum consuetudines particulares suæ Diocesis non ignorare, ideo abrogantur per ipsius leges, quoties sint illis contrariae.

Tertiò, cessat consuetudo per aliam consuetudinem illi contrariam; si etenim lex contraria lege potest abrogari, ita consuetudo per contrariam consuetudinem. Ut autem novà consuetudine contraria abrogetur, ut dixi capite Superiori, quæ fito quinto, oportet habere omnia requisita, quæ necessaria sunt ut derogetur legi, cum consuetudo prior vim legis habeat. Hoc tamen volo dictum esse in casu, quo nova consuetudine derogandum sit consuetudini priori, quæ fuerit præter legem, non verò si consuetudo prior sit contra legem. Ut ergo intelligatur derogatum novà consuetudine alteri, quæ erat contra legem, nil aliud puto esse necessarium, quam quòd populus demonstrat non amplius curare de priori consuetudine. Sicut igitur dum derogatur legi per contrariam consuetudinem vià conventiæ, non opus est expectare tempus determinatum, sed satis est quòd cognoscatur Principem contentum esse suam legem non observari; ita nec videtur necessarium tempus decessit ut novà consuetudine prior, quæ erat con-

tra legem, abrogetur, sed satis est degnoscere populum non amplius curare de illa priore consuetudine; nam statim reviviscit lex, quæ veluti suspensa remanebat, eò quòd populus noluerit eam acceptare. Præterea observandum est, quòd licet lex omnino tollatur, si à Principe revocetur, non videtur id evenire, dum invaluit contra eam consuetudo, sed potius obligatio legis dicenda est suspensa, quoties populus voluerit perseverare in contraria consuetudine, re vera enim Princeps semper optat suam legem observari: si proinde populus cedat juri sibi competenti per consuetudinem contra legem, & satis demonstrat velle legem observare, statim redibit obligatio legis, cum quilibet possit juri suo renunciare: *cap. si diligenti de for. compet., nec possit illud postea repetere: can. quàm periculosum 7. q. 1. Hinc dicitur, facile res ad suam primævam naturam reverti: arg. leg. filio quem pater ff. de liber. & posthum. & l. si unus §. pactus in fin. ff. de pact. Suar. de leg. l. 4. cap. 16. n. 13.*

Regula in praxi observanda.

I. Videat Confessarius ne ignoret vim, & effectus consuetudinis, ut possit in pluribus casibus consulere conscientia sui Pœnitentis. Mos e. g. est, ut Magistratus, sive alii ad aliquod Officium assumpti juramento se obligent ad observandas leges, quæ ad ipsos pertinent; at cum lex consuetudine abrogata non obliget, juramentum non extenditur ad tales leges. Quòd si contra legem solùm ex parte viguit consuetudo, dumtaxat pro observantia illius partis non viget juramentum. Hinc perpendat quam efficaciam habeat illud juramentum; ac, ut par est, moneat suum Pœnitentem, ne ex erronea conscientia peccet.

II. Advertat etiam Confessarius, quòd quamvis contraria consuetudine abrogari possit lex Ecclesiastica, unde frustra adducerentur Decreta Pontificia, si contra illa longà consuetudine præscriptum sit; nihilominus nulla consuetudo prævalere potest contra Immunitatem, & Libertatem Ecclesiasticam. Ratio autem est, non solùm quia passim apud S. Canones reprobat: *cap. 1. cap. cum inter, cap. ad nostram de consuet. neque solùm quia Urbanus VIII. in sua Constitutione 159. omnes consuetudines contra immunitatem, etiam inmemorabiles cum asserta fama Privilegii Apostolici reprobatur, sed etiam quia quotannis in Bulla Cæne reprobantur omnia præjudicialia immunitati; unde ad tales consuetudines semper deficit consensus etiam legalis Pontificis.*

QUESTIO ULTIMA.

De Privilegiis.

C A P U T I.

De Natura Privilegii, ejusque Conditionibus, & proprietatibus; & de obligatione eo utendi.

Q. I. Quid sit privilegium, & quotuplex.

R. I. Privilegium dicitur: *lex privata aliquod speciale beneficium concedens.* Dicitur *lex* non propriè, cum de natura legis sit respicere bonum commune, sed lato modo, quia nempe provenit ab habente potestatem condendi legem. Ad dicitur *privata*, quia non respicit omnes, quamvis possit respicere multos; uti sunt Privilegia concessa Regularibus, Minoribus &c. Subditur *speciale beneficium concedens*, vel quia nempe tribuit aliquid fieri posse contra jus, vel præter jus; & ita

ita materia privilegii non solùm habet esse honesta, & rationalis, sed etiam favorabilis. Hinc privilegia tribui non possunt nisi ab habente potestatem condendi legem; nemo enim nisi Legislatores, vel ipsi Successores, concedere potest ut fiat contra legem: sicuti ab iisdem solis, mediante privilegio, fieri potest, ut privilegiati non impediantur ab agendo præter jus: *Laym. l. 4. tr. 4. cap. 23. n. 14. Suar. de leg. l. 8. d. 8. n. 2.*

Ex hoc ulterius sequitur, quòd licet privilegium validè etiam sine causa concedatur, quia supponitur esse saltem de re, seu materia subiecta liberæ dispositioni privilegiorum tribuentis, nihilominus causa justa, & honesta requiritur ut licitè concedatur. Vel etenim est contra jus, & in præjudicium tertii, & tunc est contra justitiam distributivam sine causa aliquos à lege eximere; & multò magis, si ex hoc alii magis graventur. Vel est præter jus, & merum Principis beneficium; & tunc concedens privilegium videretur incurere vitium acceptationis Personarum, si absque causa privilegium aliquod tribueret: *Pal. l. 1. tr. 3. de leg. d. 4. p. 3.*

R. II. Privilegium multipliciter dividitur. Primò dividitur in reale, & Personale. Reale illud est, quod convenit Personæ non ratione sui, sed ratione rei illi adjunctæ; ut si concedatur Personis ratione loci, ut Ecclesiæ, & Monasterio; vel ratione alicujus qualitatis, v. g. Episcopatus, Doctoratus, Clericatus, Status religiosi, Viduitatis, Minoritatis, Militiæ &c. Hæc privilegia realia, cum respiciant bonum publicum, nequeunt à particularibus renunciari, & nisi aliud exprimitur, perpetua dicuntur, cum non soleat definire qualitas, ratione cujus privilegium conceditur, & ita transit ad omnes in quibus invenitur: *leg. Imperatores ff. de Publican. Quando concessum est ratione loci, e. g. Ecclesiæ, Monasterio &c. dicitur etiam locale, eoque fruuntur omnes, qui successivè possident illum locum. Immo non cessat, quamvis Ecclesiæ sit destructa, dummodo sit spes reparationis, nam dicitur adhærere solo: leg. Ad. sac. ff. de contract. empt. Gloss. in cap. Pastoralis 7. q. 7. Laym. l. 1. tr. 4. c. 23. n. 2.* Personale est, quod conceditur Personæ ratione personæ, ut si nominetur persona; vel concedatur ratione specialis qualitatis existentis in Persona, propter ipsius e. g. doctrinam, prudentiam &c. Quòd si expressè personam, aliquid addatur, unde dignoscatur privilegium non soli personæ concedi, ut si apponatur illa clausula *in perpetuum*, tunc privilegium erit reale, sicut è contra erit personale, quæcumque sint verba privilegii, si materia ipsius transire non possit ad heredes, & successores; nam privilegium, quod sequitur personam, & cum ea spirat, est personale: *cap. privilegium de reg. jur. in 6. Laym. l. 1. tr. 4. cap. 23. n. 2. Sanchez. de matr. l. 8. disp. 27. n. 3.* Privilegium proinde personale, ad distinctionem realis, dicitur non esse perpetuum.

Secundò, dividitur privilegium in commune, & singulare, quæ distinctio aliquatenus coincidit cum antecedenti. Commune ergo est illud, quod primò, & per se respicit Communitatem, quamvis de secundario eo fruatur personæ particulares illius; ut sunt privilegia concessa Clericis, vel Religiosis; & huic privilegio personæ particulares non possunt renunciare, quia nemo renunciare potest, quod sibi directè concessum non est, quamvis eo fruatur: *cap. si diligenti de for. compet., cap. contingat de sent. excomm.* Singulare respicit primò, & per se commodum personæ singulæ, quamvis plures eo fruatur, ut dici solet de privilegio Bullæ Cruciatæ. Cum autem talis privilegii veluti dominus constituatur ille, in ca-

jus gratiam expeditur, remanet eo posse renunciare: *cap. ad Apostolicam de Regul. l. si quis in conscrib. C. de pactis.* Id tamen verum est, nisi privilegium unius cedat etiam in gratiam alterius. Ita uxor non potest renunciare privilegio sibi factò, quòd non possit obligari fidejussione sine consensu Mariti: *Bonac. d. 1. q. 3. p. 1. n. 10.*

Tertiò, dividitur privilegium in gratiosum, & remuneratorium. Gratiosum est, quando Princeps non attendit ad merita Privilegiati, esto in eo reperiantur, vel ad summam sunt causa impulsiva. Remuneratorium datur præcisè propter merita privilegiati, vel Parentum ipsius &c. & colligitur tale esse, si de iis in privilegio mentio specialis fiat: *Palanus tr. 3. d. 4. p. 2. §. 3. n. 1. & p. 21. §. 1. n. 6.* Hinc privilegia Regularibus concessa, communiter reputantur remuneratoria, quia in Bullis Pontificis dicuntur tribui in remunerationem Fundatorum, seu laborum, quos pro Dei Ecclesia subierunt, & subeunt Regulares.

Quartò, dividitur in favorabile, & odiosum. Primum illud est, quod conceditur vel præter jus, vel etiam contra jus, sed nulli afferit incommodum; uti esset e. g. privilegium comedendi cibos vitatos in diebus prohibitis. Odiosum, quamvis commodum afferat privilegiato, redundat in gravamen alterius; ut si alicui concedatur exemptio à tributis, ex quo fiat, ut alii magis graventur. Advertere tamen est, quòd si ex tali privilegio aliquis expoliandus sit jure jam quæsitò, & cujus est in usu, & possessione, huic danda est notitia talis privilegii: *arg. ex cap. cum Persona de privileg. in 6. & cap. si duobus, cap. comparat. de appellat.* Et quidem præsumi non potest Principem velle aliquem privare jure suo, ipso nesciente; ultraquamquod expedit suavi gubernationi, & bono communi, ut damnificatus moneatur, ad hoc ut possit se opponere &c. *Pal. d. 4. p. 3. §. 2. n. 8.* Si verò quod primò & per se intenditur in concedendo privilegio, de sua natura non habeat inferre odium, & incommodum, sed solùm id eveniat per accidens, non proinde definit privilegium esse absolutè favorabile; nam quod per accidens sequitur, non debet attendi. Ita non definit esse absolutè favorabile privilegium Canonis in communi Ecclesiasticis concessum, quamvis reddatur postea gravosum Percussori. Ita etiam dicitur de Privilegiis concessis Regularibus: *Laym. l. 1. tr. 4. cap. 23. n. 5.*

Quintò, aliud est privilegium affirmativum, aliud negativum. Primo conceditur aliquid agere præter jus, vel contra jus, & semper intelligitur aliquid concedere ultra id; ad quod quis habet facultatem, aliàs non esset privilegium. Aliquando verò solùm declaratur jus dubium, seu facultas dubia, quam quis habeat. Privilegium negativum semper importat aliquem posse omittere id, ad quod de jure tenetur: *Suar. de leg. l. 8. c. 1. Pal. tr. 3. d. 4. p. 1. n. 3.*

Sextò, dividitur in scriptum, & non scriptum. Privilegium scriptum illud est, quod scripturà conceditur; & ut fidem faciat in foro externo, debet exhiberi in forma authentica, quamvis Regulares satis sit si exhibeant ipsorum transumpta, munita manu Notarii publici, & sigillo Personæ in dignitate constitutæ, nil etenim aliud requirunt Bullæ Pontificiæ. Immo satis est, si reperiantur in Libris Ordinis, vel in aliquo libro impressum: *Bordon. 100. 2. resol. 52. n. 53.* Privilegium non scriptum confertur absque scriptura, quæ non est necessaria ad privilegium: *can. institutionis 25. q. 2. & Gloss. in Clement. dudum de sepult.* Hæc igitur privilegia vel conceduntur viva voce oraculo, vel introducta sunt consuetudine, quia sicut eà potest acquiri jurisdictione: *cap. contingat de for. 100.*

compes., & novum jus introduci, ita exemptio, & Privilegium: *Suar. de leg. l.8. cap.7. n.6. Pal. tr.3. d.4. p.2. §.5. n.2.* Et si revocentur privilegia, cum revocatio sit odiosa, intelligenda solummodo est de privilegiis à Principe concessis, non de iis, quæ consuetudine introducta sunt: *Bonar. d.1. q.3. p.1. n.5.*

Septimò, aliud est privilegium concessum pro foro externo, aliud pro foro conscientie. Privilegium pro foro externo pro utroque foro deservit, neque enim apponitur pro foro externo, nisi ad innuendum etiam pro tali foro deservire, non verò ad excludendum forum conscientie: *Pal. laus cit. n.4.* atque ita sunt omnia privilegia Regularium, ut videre est apud *Bordonium l.2. res. fol.52. n.18.* Privilegia pro foro conscientie solummodo pro illo foro suffragantur; unde habens tale privilegium, in ordine ad forum externum se habet, ac si illud non haberet. Ceterùm, si materia privilegii non exposcat forum sacramentale, ut si daretur pro absolvendis aliquibus censuris, potest executione mandari extra Sacramentum Pœnitentiæ; cum multa, quæ ad conscientiam pertinent, etiam extra illud tradentur: & ita pœnitentia Ecclesiastica etiam extra Sacramentum & aufertur, & imponitur, sicut etiam impertitur absolutio à Censuris: *Suar. de leg. l.8. cap.6. n.15. & Pal. tr.3. d.4. p.2. §.2. n.6.* Nec refert, si executio Confessarii demandetur, quia id explicat qualitatem Personæ, non verò quod fieri debeat in Confessione.

Octavò, dividitur privilegium in absolutum, & conditionatum. Primum conceditur absque ulla conditione. Secundum impertitur dummodo aliqua apposta conditio adimpleatur. Ubi observandum, quòd si conditio adimplenda sit ante usum privilegii, videtur illi alligata mens Concedentis, adeoque, eà non impletà, non subsistere privilegium. Excipe nisi conditio sit de illis, quæ in iure solum exiguntur ad hoc ut actus licitè fiant, non validè; nam tunc censetur apposta solum ad bene agendum id, quod secundum jus faciendum est. Ita quamvis in Jubilæo non tradatur facultas absolvendi à Censuris, nisi parte satisfacta, adhuc absolutio valida est eà non satisfacta, quia illa conditio exigitur à iure, non ad validè, sed ad licitè absolvendum. Si verò conditio adimplenda sit post usum privilegii, tunc non habet rationem rigorosæ conditionis, sed potius oneris in posterum adimplendi; unde subsistit usus privilegii, quamvis non adimpleatur, licet non sine peccato omittatur talis conditio. Ita si quis ex privilegio dispensatus fuerit à voto, sed cum onere alicujus oneris faciendi, non ideo remanet invalidè dispensatus, etsi postea illud non adimpleat: *Suar. de leg. l.3. cap.13. n.4. Azor. l. p. l.12. cap.5. q.3.*

Q. II. Quæ conditiones requirantur ut privilegium licitum sit, & validum.

R. I. Quamvis explicando supra privilegium non scriptum dixerim, non esse necessariam scripturam, generaliter loquendo, ad valorem privilegii, quædam tamen privilegia ex iure non valent sine scriptura, quia tunc scriptura requiritur ut forma actus: *leg. contractus C. de Fid. Instrum. Azor. tom.1. l.5. cap.2. q.9. circ. fin. De bene tom.2. cap.19. d.37. n.6.* Primò, igitur necesse est literas esse expeditas in beneficiis collatis, confirmatis, & unitis à Sede Apostolica, & sine illis nec juvat possessio triennalis: *Extra. Incurvisi de elect. & ex Constit. Pauli III. Cum nobis.* Secundò, requiritur Scriptura pro facultate non residendi in Beneficiis habentibus curam Animarum; sicuti & pro facultate ingrediendi in Monasteria Monialium. Ita Tridentinum *sess.23. cap.5. de reform.*

R. II. Ut usus privilegii ab aliis non impediatur, necesse est non solum innotescere privilegiato, sed etiam sufficienter de eodem alios certiorari. Ratio est quia, cum privilegium respectu illorum, qui possent illud impedire, sit veluti lex id eis prohibens, necesse est ut illis sufficienter innotescat; cum nemo teneatur stare dictis privilegiati, nisi ex urbanitate, ut notat *Suar. de leg. l.8. c.24. n.10.*

R. III. Princeps potest concedere privilegium, quod valeat absque privilegiati notitia, cum etenim ab ipsius pendeat voluntate, bene potest illud conferre subdito ignorante. Ita potest subditum ignorantem ab irregularitate liberare, habilitare ad matrimonium, dispensando in impedimento dirimente &c. *Laym. l.1. tr.4. cap.23. n.10. Suar. de leg. l.8. c.25. n.15. Bonar. de privileg. d.1. q.3. p.3. n.4.*

R. IV. Ordinariè loquendo, non censentur concedi à Principe privilegia, nisi sub tacita acceptationis conditione. Primò, igitur id exposcit eorum natura, cum etenim donationis rationem habeant, non habent completum effectum ante consensum donatarii. Secundò, id exigit recta gubernatio, nisi enim privilegia concederentur indigentibus, & volentibus, multoties contemnerentur: *Sanch. l.1. de matr. d.6. n.10. & 29. Laym. cit. n.9. & 28. Azor. tom.1. l.5. c.3. q.7. & cap.23. q. ult.* Si verò privilegium non concedatur alicui directè, & per se, sed eo fruatur per accidens, quatenus scilicet concessum est alicui Communitati ad quam pertinet, ad valorem privilegii non requiritur ab eo acceptari, & ipsum non ignorare, sed sufficit notitia, & acceptatio ab illo genere personarum, cui concessum est: *Sanch. de matr. l.8. d.26. n.6. Suar. de leg. l.8. cap.25. n.17.* Potest nihilominus Religiosus particularis, si aliud non obstat, acceptare privilegium favorabile concessum suæ Religioni, cum suâ acceptatione nulli inferat præjudicium: *Bord. tom.2. res. fol.52. n.57.*

Porro privilegium directè alicui concessum intelligitur multipliciter acceptari, etiam absque expresso ipsius consensu. Primò, si acceptetur officium, cui annexum sit, ut de se patet. Secundò, si postulatum fuerit privilegium, vel missæ fuerint literæ ad eum postulandum, ipsa enim petitione intelligitur acceptari, si Princeps adnuerit. Tertio, si acceptetur ab ipsius Ministro, vel Procuratore; hic etenim representat personam illius, cui conceditur; secus verò si acceptetur ab alio non representante illius personam: *Suar. cit. n.13. & 14. Sanch. l.1. de matr. d.6. n.2. & 20. & l.3. d.39. n.7.* Idem Sanchez n.3., & alii putant semper intelligi sufficienter acceptata privilegia remuneratoria, cum tacitè intelligatur consentire in mercedem, qui facit rem præmio dignam. Verùm per hoc non mihi satis probatur dari sufficientem acceptationem in privilegiato; quamvis enim ex eo quòd bene operetur, præsumi possit sibi velle dari præmium, non sequitur velle pro suo præmio hanc, vel illam rem determinatè, seu hoc, vel illud privilegium; unde in ordine ad particulare privilegium, de quo fortasse parum curat, vel reputat suis meritis inæquale, non intelligitur intervenire sufficiens acceptatio: *Suar. de leg. l.8. cap.25. num.18. Palau d.4. p.3. §.2. num.5.*

Q. III. An Princeps, qui concessit privilegium teneatur expectare, an Privilegiatus velit illud acceptare.

R. Sicut donatio revocari semper potest à Donante usquedum à Donatario non sit acceptata, ita dicendum de privilegio, quod est quædam liberalis donatio. Secus est, quando collatum est beneficium: *cap. si tibi absenti de prob. in 6. nam*

nam Collator non potest se eximere à concedendo beneficio, sicuti potest non concedere privilegium; ac proinde postquam contulit Beneficium, functus est officio suo, & debet expectare consensum illius, cui collatio facta est.

Q. IV. An Privilegiatus utiteneatur privilegio.

R. I. Jam agendo de privilegio communi, diximus neminem posse illi renuntiare, secus de privilegio singulari, & personali. Id tamen intelligendum est, si ex non usu privilegii vel sibi, vel alteri grave incommodum non sequatur. Ita habens privilegium non solvendi tributa, eo ubi debet, si ex non usu impotens redatur ad solvendum Creditoribus. Ita etiam Uxor non potest fideiussione obligari absque Viri consensu, quia hoc esset in Mariti incommodum: *Dian. p.9. tr.1. res. fol.19. Pelizzar. tr.8. c.1. num.84.*

R. II. Si per privilegium removeatur impedimentum personale, quo oblatio, urgeat lex, vel præceptum, tenetur quis uti privilegio. Ita si detento in carcere concedatur die festo audire Missam, debet illam audire, quia solum eximebatur ob impedimentum, quod ex privilegio remanet sublatum.

R. III. Si impedimentum sit commune, & ab omnibus privilegio ex iure communi habito removeatur, debent omnes uti eo privilegio, cum communi privilegio non possit renuntiare; & ideo à jure removeatur impedimentum, ut possit lex observari. Ita *cap. Alma Mater de sent. excomm. suspenditur quibusdam diebus Interdictum, ut omnes possint Sacrum audire.* Si verò removeatur impedimentum ab aliquo particulari per privilegium particulare; tunc cum unusquisque renunciare possit tali privilegio, aliàs cedere posset in suum onus, eo uti non tenetur. Ita habens privilegium tempore interdicti audiendi Missam, illam non tenetur audire; & idem dicendum de habente privilegium eam audiendi, vel celebrandi in Oratorio privato, quia non potest ad Ecclesiam accedere: *Diana p.9. tr.1. res. fol.19. pluribus citatis.*

R. IV. Si privilegium sit de absolvendo à Censuris, & casibus reservatis, tenetur Confessarius eo uti; neque enim, ut in prima responsione dictum est, potest quis omittere usum privilegii cum alterius gravi incommodo. Id autem eveniret in casu nostro, quia Pœnitens dimissus sine absolutione, deberet iterum alteri exponere suam criminam. Secus dicendum esset, si iusta aliqua de causa Confessarius judicaret expedire saltem suspendere absolutionem, ut dicitur in Tractatu de Pœnitentia.

Regula in praxi observanda

I. Cum Princeps possit privilegium concedere, etiam inscià persona privilegiatà, notet Confessarius ipsum posse privilegium, seu dispensationem obtinere pro suo pœnitente, puta ad dispensandum illum a voto Castitatis, etiam si ipsum non moneat, quando petit facultatem dispensandi; sed satis est, si postea illa notificetur, dum putat expediens esse illum dispensare; oportet enim tunc privilegium sibi factum acceptare.

II. Notet Confessarius, quòd si agatur de obtinenda dispensatione alicuius impedimenti dirimentis, cuius vel non possit, vel non sit expediens aliquem ex contrahentibus certiorare, non est necesse, ut certioretur. Demus e. g. Petrum velle ducere Bertam sibi affinem, vel consanguineam, ex copula illicita, nec expedit id Bertam scire, satis est si Petrus obtineat dispensationem pro impedimento dirimente, & ipse eam acceptet. Quando ergo dicitur ad usum privilegii necesse esse haberi ipsius notitiam, ipsumque acceptari, sermo

est de eo, cui directè conceditur, non verò de illis, quibus applicari potest privilegium per consequentiam necessariam; si etenim dispensatur cum Petro, ut affinem ducere possit, consequens necessariò est, ut etiam eadem affinis dispensata censetur, aliàs ad nihil deservire posset Petro dispensatio. Videatur *Sanch. de matr. l.8. disp.26. n.6.*

III. Notet Confessarius, quòd licet ad validum usum privilegii satis sit, si expostulatum fuerit per literas, vel acceptatum à Procuratore; nihilominus ad utendum eo licitè, necessariò debet innotescere ipsi privilegiato, & ab eo acceptari; quomodo etenim potest sine temeritate uti privilegio, quod nescit sibi esse concessum?

C A P U T II.

De Cessatione & Amissione Privilegorum; & de ipsorum cessatione per mortem Concedentis, & Privilegiati.

Q. I. Quando lapsu temporis intelligantur cessare privilegia.

R. Certum est privilegium concessum pro tempore determinato, eo elapso, cessare; sicuti è contra non cessat privilegium concessum sine temporis limitatione, nisi legitime revocetur, vel contra eum præscribatur, ut de se constat. Difficultas est quando intelligatur cessare privilegium per cessationem conditionis, sub qua fuit concessum.

Pro quo observandum, quòd si conditio teneat se ex parte concessionis satis est, si adit quando fuit concessum. Unde si Pontifex concedat alicui privilegium dependenter à consensu Episcopi, satis est si iste semel consentiat; nec cessat privilegium eo quòd postea dissentiat, quia jam per consensum primò præstitum obtinuit suum valorem. Si verò conditio se teneat ex parte privilegii, & sit illi adnexa, deficiente conditione, cessat privilegium. Sic privilegium concessum dependenter à Statu Clericali, statim cessat ac quis defuit esse Clericus. Si verò conditio se teneat ex parte usûs, deficiente conditione, suspenditur usus, sed non amittitur privilegium. Ita facultas concessa Regularibus concionandi de consensu Episcopi, suspenditur, Episcopo dissentiente, eoque postea consentiente, habet usum expeditum: *Suar. de leg. l.8. c.8. n.5.*

Q. II. Quando cesset privilegium per cessationem causæ finalis.

R. Huic quæsitio respondendum est per ea, que dixi de cessatione dispensationis, eam nempe non cessare etiam cessante causâ finali, & motivâ, quoties causa ratione cuius concessa est reputabatur duratura. Multò ergo minus cessabit privilegium, eo quòd ipso Privilegiatus semel tantum, aut iterum utatur, si perseveret causa finalis illius. Ultraquamquod, quando privilegium pro unico actu conceditur, solet id exprimi his, aut similibus verbis: *Pro hac vice, semel tantum in vita &c.* *Suar. cit. Pal. tr.3. de leg. d.4. p.4. n.8.* Secus dicendum, si causa finalis privilegii reputetur temporanea, nam tunc præsumitur concessum quoadusque ipsa durat. Sicut etiam per unicum actum censetur cessare, quoties vel ex stylo, vel ex consuetudine, vel ex consensu DD., censetur per unicum actum terminari, ut dixi loco supra citato.

Q. III. Quando privilegia cessent per renunciationem.

R. Jam sæpè dictum est personas particulares non posse renuntiare privilegiis communibus, quamvis unaquæque persona singularis renunciare possit privilegiis personalibus. Ut autem valida sit renuntiatio, requiritur vel acceptatio legalis renunciationis, vel acceptatio Superioris, qui concessa

cessit privilegium. Tunc datur acceptatio legalis, quando aliquibus data est à jure facultas renunciandi. Hanc facultatem habet Capitulum Generale repræsentans totam Religionem, renunciandi scilicet privilegiis toti Communitati concessis; Capitulum Provinciale renunciandi privilegiis suæ Provinciæ specialiter datis; & Prior localis cum suo Capitulo renunciandi privilegiis, quæ habet suum Monasterium privativè ad alia; *Bordon. tom. 2. p. 2. resol. 52. n. 109.* Quod si alicui non facta sit à jure facultas renunciandi, tunc renunciatio debet innoscere Superiori, eamque acceptare; aliàs semper intelligitur perseverare in voluntate privilegiantis, adeoque sine ipsius acceptatione privilegium semper durat, & privilegiatus eo uti potest, quamvis ipsi ex se renuntiaverit; *Bordon. cit. Sancb. l. 8. de matr. d. 32. n. 2. Palau. t. 1. tr. 3. d. 4. p. 17. n. 6.* Hæc nihilominus acceptio necessaria non est, si ex juris dispositione privilegium amittatur; ut si amittatur, per temporis præscriptionem, de qua infra.

Q. IV. Qualiter per non usum, vel per abusum privilegia deperdantur.

R. I. Privilegium merè gratiosum, in nullius redundans gravamen, non deperditur, vel quis sciens, & prudens datâ occasione, & opportunitate etiam per longissimum tempus eo non utatur, ex quo confurgit non usus privativus; vel præstando per idem tempus actus contrarios privilegio, qui dicitur usus contrarius. Utraque pars simul probatur, quia ex nullo jure talia privilegia deperduntur vel per non usum, vel per usum contrarium; & ulterius bene potest stare aliquem conservare, vel facultatem utendi privilegio, quamvis hic, & nunc eo non utatur; vel ex aliquo suo fine faciat actus contrarios, jejunando e. g. dum habet privilegium non jejunandi. Præterea, cum nullus remaneat gravatus per privilegia gratiosa alicui concessa, non est aliquis qui possit præscribere contra privilegium, liberando se ab illo onere, ut in responsione sequenti. Ita nemo remanet gravatus, si Petro concedatur facultas non jejunandi, non audiendi Missam, non recitandi Horas Canonicas; & ita nullus præscribere potest contra ipsius privilegium; *Suar. de leg. l. 8. c. 34. n. 17. Laym. l. 1. tr. 4. c. 23. n. 20. Bonac. d. 1. q. 3. p. 8. §. 5. n. 5.* Quod si afferantur in contrarium leges, quibus decernitur privilegia amitti per non usum, vel usum contrarium, hæc intelligendæ sunt de privilegiis non gratiosis. Neque etiam refert dicere ex jure privilegiatum ex non usu, vel usu contrario intelligi tacitè renunciare privilegio; *cap. cum accessissent de Constit. & cap. accidentibus de privil.*; nam hæc dicuntur quoad præsumptionem fori externi.

R. II. Privilegium redundans in alterius gravamen amitti potest per non usum, vel usum contrarium. Ratio est quia ille, in cuius gravamen resultat, potest tali tempore se ponere velut in possessione suæ libertatis, seu non sustinendi illud gravamen; quapropter si quis non utatur privilegio toto tempore, quo ille potest præscribere contra suum gravamen, jam cessabit privilegium illi onerosum; *Laym. l. 1. tr. 4. cap. 23. n. 21. Palau. t. 1. tr. 3. d. 4. p. 18. n. 8. & p. 19. n. 7.* Hæc tamen non valent, si in privilegio opposita fuerit particula eo utendi prout libuerit, seu quando voluerit; cum etenim dum ea expressè ponitur, debeat aliquid operari, deservire saltem debet ad excludendam præscriptionem, aliàs esset omnino inutilis; *Palau. p. 18. cit. n. 5. &c.*

Hæc tamen advertas difficillimè locum esse præscriptioni adversus privilegia Regularium. Primò, quia multa sunt gratiosa, ut sunt privilegia concionandi, absolvendi, confitendi, &c. nam hæc minimè resultant in gravamen Episcoporum, seu Parochq-

rum, sed potius eos adjuvant in ministerio suo. Secundò, quia difficile est privilegium non esse in usu saltem in aliquo Monasterio Ordinis, cui fuit concessum, vel alterius Ordinis, ad quod extenditur per communicationem, quod sufficit, ut viget usus illius; *Bordon. tom. 2. resol. 52. n. 122.* Tertio, quia ad præscribendum contra privilegia Regularia (si dicatur adversus ea posse præscribi) requiritur saltem spatium decem annorum, ut probat idem Bordonius ex Bullis Summorum Pontificum. Quarto, quia inter privilegia Regularium est privilegium quoddam adversus ea non detur per scriptio, ut ex pluribus probat *Diana 3. p. tr. 2. de dub. regul. resol. 88. Rodrig. tom. 3. q. 35. a. 12.*

R. III. Primò per abusum cessat privilegium, si ex eo cesset totalis finis, à quo pendet. Si e. g. alicui Beneficiatus concedatur non residere ut studeat, & ipse re vera non studeat, cessat privilegium illi concessum faciendi fructus suos, quia dum non studet, non intelligitur privilegiatus; & Beneficiatus non residens abique præfato privilegio non facit fructus suos; *Suar. de leg. l. 8. c. 36. n. 7. Bonac. d. 1. q. 3. p. ult. §. 7. in fin.* Secundò cessat privilegium, si per abusum cesset conditio à qua pendet. Ita Clericus conjugatus non incedens cum habitu, nec Ecclesiæ deserviens, non gaudet privilegio Clericali, quia illi concessum fuit dependenter à præfata conditione, ut patet ex *Trid. sess. 23. c. 6. de reform.* Pariter qui eligit indignum eâ vice privatur jure eligendi, cum illi concessum sit eligere, dummodo eligat dignum; *cap. cum in cunctis de elect.* Tertio, si quis privetur privilegio in pœnam abusus, quia nempe illud extendit ultra limites sibi concessos, vel quia ex eo sumit occasionem delinquendi, non amittit privilegium nisi saltem interveniat sententia declaratoria criminis ex dictis supra de lege pœnali; *Suar. loc. cit. Pal. t. 1. tr. 3. disp. 4. p. 20. n. 3.* Et id maxime habet locum in præfenti; nam si etiam dum lex aliquem in pœnam privat jure jam quæsito, expectari potest sententia declaratoria criminis, multò magis id valebit, dum non privat ipso jure, sed vult privandum esse, ut dicitur de abutente privilegio sibi concessio *can. ubi dist. 34. can. privilegium 11. q. 3. cap. licet de Regular.*

Ex dictis facile est intelligere quid significet illa clausula, quæ solet apponi in confirmatione privilegiorum: *quatenus sunt in usu, seu prout sunt in usu.* Primò non habet locum respectu privilegii gratiosi, nam illis non officit non usus, ut supra dictum est. Secundò, si nondum completum fuerit tempus præscriptionis adversus privilegium onerosum, ea clausula facit, ut tempus de novo numerari debeat à tempore confirmationis, quasi tunc de novo fuisset concessum; *Tambur. de jur. Abb. tom. 1. d. 16. q. 14. n. 8.* Tertio, ea clausula facit, quod si præscriptione deperditum sit privilegium onerosum quoad unam partem, intelligatur confirmatum quoad aliam, quæ est in usu.

Q. IV. Qualiter cesset privilegium per revocationem.

R. I. Si privilegium sit merè gratuitum, eoque nullum dominium datum sit privilegiato, sed solum sit concessa facultas ad agendum, vel non agendum contra legem, vel præter legem, semper revocari potest à Superiore. Ratio est quia, cum nihil impediatur eius revocationem, intelligitur semper concessa sub tacita conditione, *quando non revocavero.* Verum tamen est quod, cum privilegium deceat esse mansurum, ut ex *reg. de elect. in 6.*, si revocetur sine justa causâ, Princeps demonstrando inconstantiam, & levitatem, leviter peccabit; *Tambur. de jur. Abb. tom. 1. d. 16. q. 12. n. 1. Pelizzar. tr. 8. cap. 1. sect. 6. n. 101.* Id tamen primò limitatur in casu, quo tale privile-

gium concessum sit non Subdito, eo etenim non consentiente, privati haud potest jure sibi quæsitum, cum ejus jurisdictioni non subdatur, nisi in casu, quo tanta superveniat mutatio, ut privilegium esset valde perniciosum Principi, vel suæ ditioni; *Suar. l. 8. de leg. c. 37. n. 2. Tambur. q. 13. n. 2.* Limitatur secundò, etiam concessum fuerit Subdito, quando per privilegium merè gratiosum concessum est illi aliquid acquirere: si v. g. exemptionem habuit à gabellis, si jus exigendi aliquod tributum, si acquirendi aliquam terræ portionem &c. Ratio est quia, tunc privilegium habet rationem donationis, quæ quando est acceptata non potest revocari; *Suar. cit. n. 7. Bonac. disp. 1. q. 3. p. 8. §. 2. n. 5.* Solum esset revocabile, si interveniat aliqua ex illis causis, quibus potest revocari donatio; ut dicitur in *Fr. de Contr.*; vel ob grave crimen Privilegiati; vel denique, si ita, exposcat bonum publicum, quia in ordine ad bonum publicum bona Subditorum subduntur Principis dispositioni. Nec in tali casu habet locum compensatio ratione revocati privilegii, quia sicut privilegium fuit merè gratiosum, ita & potest revocari sine compensatione ex parte revocantis; *Suar. l. 8. cap. 37. n. 5. & 9. Basl. l. 8. de matr. c. 19. §. 2. n. 12. &c.*

R. II. Si privilegium fuit onerosum, concessum nempe ratione pretii dati, vel operis juncti, revocari non potest nisi ex urgentissima causa publici boni. Ratio est quia, tunc transit in rationem contractus, do, ut des, facio, ut facias; contractum autem factum, cum obliget ex justitia, etiam Princeps servare tenetur; *Leff. l. 2. c. 33. dub. 4. n. 35. Tambur. tom. 1. disp. 16. q. 12. n. 5. Bonac. d. 1. q. 3. p. 8. §. 3. n. 2. & 12.* Quod si propter urgentissimam causam revocetur, debet restitui quod à Superiore acceptum est; unde si ante executionem revocaretur dispensatio concessa, injuncta obligatione dispensatio solvendi aliquam pecuniæ summam, talis pecunia esset restituenda, ut eventum quando rescinduntur contractus; *Bonac. loc. cit. n. 13.*

R. III. Privilegia remuneratoria ex justitia non possunt revocari sine causa gravi respiciente bonum publicum. Ratio est quia, privilegia remuneratoria ex justitia sunt ea, quæ dantur privilegiato, habenti jus implorandi officium Judicis ad remunerationem consequendam; & tales sunt illi, qui aliqua opera præstarunt ex contractu saltem implicito, ut sua opera aliquo modo remunerarentur. Taliter e. g. se habet famulus, qui sine contractu explicito alicui deservit, cui tamen, ordinariè loquendo, remanet jus aliquid postulandi pro suo famulatu. Hæc igitur privilegia, cum sapiant naturam contractus onerosi, nullo modo possunt sine gravi causa respiciente bonum publicum revocari, & si revocentur, debent aliquo modo compensari. Hæc est communis sententia; neque desunt, qui in universum afferant privilegia remuneratoria esse irrevocabilia, sicut privilegia onerosa.

Afferendum nihilominus videtur privilegia remuneratoria ex gratia esse revocabilia ex quacumque justa causa, etiam bonum commune non respiciente. Ita se habent privilegia facta propter opera, non ex justitia debita, & facta ex aliis titulis, quam interveniendi illi, qui ea remunerantur. Talia reputanda privilegia Regularibus concessa, ob prædicationes cum vitæ etiam dispendio factas Fidelibus, & Infidelibus; ob labores excipiendi Confessiones, quæ maxime Episcopos, & Parochos adjuvando &c. Quæcumque enim præsent, cum ea facere debeant ex amore Dei & Proximi, nullum habent jus exigendi à S. Pontifice remunerationem. Talia pariter sunt privilegia concessa

sa illis, qui neque ex implicito pacto aliquid habendi, alicui famulantur; ut faciunt Viri Nobiles, qui propriis impensis in bello alicui Principi deservunt. Quod igitur hæc privilegia possint revocari, exinde probatur, quia cum concedens privilegium nullam habeat justitiæ obligationem ea tribuendi, sed det ex mera gratitudine, seu obligatione antidotali, non videtur se velle obligare ad ea non revocanda, si aliqua superveniat justa causa talis revocationis; vel aliqua innotescat causa; qua non fuisset concessa, si ab initio fuisset prævisa. Et ita de facto Summi Pontifices aliqua Regularium privilegia revocarunt, in quo valde temerarium esset dicere eos non bene egisse; *Suar. l. 8. de leg. c. 37. n. 6. Basl. de matr. l. 8. c. 19. §. 2. n. 13. Pelizzar. tr. 8. c. 1. sect. 5. n. 102.*

Q. V. Quomodo privilegia sint revocanda.

R. I. Si Superior tacitè revocet privilegium, statuendo nempe aliquid impossibile cum illo, remanet revocatum privilegium antecessens in corpore juris insertum. Ratio est quia, non præsumitur Princeps ignorare ea, quæ sunt in corpore juris; *cap. 1. de Constit. in 6.* unde statuendo aliquid impossibile cum tali privilegio, censetur illud revocare. Secus dicendum de privilegio speciali, non inserto in corpore juris; cum etenim excitato capite non præsumatur esse ad notitiam Principis, neque judicatur illi derogasse; *Laym. l. 1. tr. 4. c. 23. n. 17. Bonac. disp. 1. q. 3. §. 3. n. 15. Suar. l. 8. c. 39. n. 1.* Et semper observandum per novam dispositionem privilegio contrariam, solummodo illi derogari in ea parte, in qua verè est impossibile, nam revocatio semper est strictè interpretanda; *Suar. cit. cap. 38. n. 6.*

R. II. Si privilegium expressè revocetur, satis est quæcumque clausula generalis, nisi talia sint privilegia, ut exposcant specialem revocationem. Ratio primæ partis est quia, ut privilegium intelligatur revocatum, satis est si constet de voluntate Principis revocantis, de ea autem satis constat per clausulas generales, ut si dicat: *revocamus, annullamus, non obstantibus quibuscumque privilegiis &c.* *Pal. d. 4. p. 21. §. 4. n. 2. Bonac. d. 1. q. 3. p. 8. n. 12.*

Plura autem sunt privilegia, quæ requirunt specialem revocationem, ut revocata intelligantur. Primò, nisi exprimentur, non censentur revocata privilegia onerosa, quia ex se, ut dictum est, sunt irrevocabilia, & si revocentur ob publicam causam, compensanda sunt. Secundò, non censentur revocata per clausulas generales privilegia, quæ fulciuntur clausulâ, ut non possint revocari, nisi de eis expressè mentio fiat, & nisi eorum tenores de verbo ad verbum referantur &c., etenim ea clausula exigit aliquid de plus, quam ad revocationem aliorum privilegiorum. Verum tamen est, quod si revocentur omnia privilegia quacumque clausula munita, seu quibuscumque verbis concessa, seu quorum fieri deberet expressè mentio, etiam præfata revocata intelliguntur, hujusmodi etenim clausulis satis constat mentem esse Superioris etiam ea revocare; *Basl. l. 8. de matr. c. 19. n. 5. Bonac. d. 1. q. 3. p. 8. n. 51.* Tertio, per clausulas generales non intelliguntur revocata privilegia inserta in corpore juris; cum etenim ea ad notitiam Principis esse præsumantur, non judicandum est velle ea revocare, nisi expressè exprimat. Ita communiter DD. cum glossa in *Authent. quia in Provincia C. ubi de crim. agi oportet v. omni privilegio.* Quarto, per clausulas generales non revocantur viva vocis oracula, quamvis enim in favorabilibus venire possint nomine privilegiorum, secus in odiosis; unde dum revocantur privilegia, nisi aliud exprimat, solum scripta veniunt intelligenda, nomine etenim privilegii, hæc solummodo solent de-

signari: *Bordon. de Oracul. resol. 31. q. 1. n. 1. Rodrig. in Comp. resol. 117. n. 1. &c.* Quinto, per verba generaliter revocatoria privilegiorum, non intelliguntur revocata privilegia Regularium. Ratio est quia, cum respiciant bonum commune Fidei, non videtur Superior talibus privilegiis intentionem habuisse derogandi, nisi de eis expressa facta mentione: *Rodr. tom. 1. q. 9. Regular. q. 6. a. 6. Bordon. resol. 52. n. 26. & 128. Azor. 1. 1. l. 5. cap. 19. q. 7.* Sexto, non solum per clausulas generales, sed nec per clausulas revocatorias quarumcumque legum, & canonum, intelligitur derogatum privilegiis concessis à Concilio Generali; cum etenim non sine magna deliberatione fuerint concessa, censentur habere clausulam derogatoriam, adversus alia in posterum decernenda: *cap. unic. de excess. Pralat. Ut revocata ergo dicantur, oportet ipsorum expressam facere mentionem, ut si dicatur non obstante quacumque Constitutione etiam Concilii Generalis &c. cap. ex parte, cap. ult. de Capel. Monac. Sanch. l. 1. de matr. d. 26. n. 7. Bonac. d. 1. q. 3. p. 8. n. 13.* Immo si privilegium sit concessum à Concilio Tridentino, volunt aliqui, aliis in oppositum sentientibus, oportere, ut privilegii concessi à tali Concilio expressa fiat, & individua revocatio: *Sanch. cit. Bossus de Jubil. sess. 1. cap. 10. n. 12. & 13.*

Ceterum advertendum, quod si Superior revocet privilegia talibus verbis, ut cognoscatur mentem ipsius esse velle etiam revocare, quae exposcerent expressam mentionem, vel clausulas particulares, ea utique intelliguntur revocata. Et ita de eius mente est judicandum, ut cap. sequenti videbimus, quando ea revocat *motu proprio, & certâ scientiâ, de plenitudine potestatis &c.* Et per eam clausulam, non obstantibus Constitutionibus, & ordinationibus Apostolicis, ceterisque contrariis quibuscumque, dicunt derogari etiam Conciliis Generalibus, quia ex usu, & praxi illis verbis fati videtur explicari mens Pontificis: *Bonac. disp. 1. q. 3. p. 8. n. 13.* Solummodo ergo supradictis clausulis non censentur revocata privilegia onerosa.

Superfedeo hic ab agendo de iis, quibus competit privilegia revocare, nam quoad hoc privilegia pari passu currunt cum legibus; unde videnda sunt quae dixi de potestate leges revocandi.

Q. VI. Qualiter publicanda sit revocatio privilegiorum.

R. Pauca dicenda sunt ad explicandam publicationem necessariam, ut privilegia intelligantur revocata. Si etenim per novam legem revocentur privilegia, ea publicatio quae necessaria est, ut lex habeat suum vigorem, necessaria erit ad revocationem privilegiorum; cum intelligantur revocari per hoc, quod ea lex vim habeat obligandi: *Bonac. disp. 1. q. 3. p. 8. §. 3. n. 20.* Et quamvis ad revocanda privilegia non sit necesse talem legem innoscere omnibus privilegiatis, conveniens tamen est ut tantum tempus praeterat, ut possit eis innoscere, ita etenim exposcit rectum gubernium: *Suar. l. 8. cap. 40. n. 3.* Post tale autem tempus, actus facti in vi privilegii, non erunt validi ratione ipsius, cum desisse supponatur, sed in vi erroris communis, & tituli colorati: *Suar. cit. n. 9.*

Quod si privilegia ab homine revocentur, privatim scilicet revocando concessum privilegium, debet talis revocatio intimari privilegiato, vel per epistolam, vel rescriptum, aut Nuntium ad id destinatum. Ratio est quia, recta gubernatio exposcit, ut Subditus non privetur jure per privilegium quaesito, nisi id ipsi intimetur; & intimari haud potest, si revocatio fiat privatim, nisi aliquo ex modis supradictis: *Bonac. disp. 1. q. 3. p. 8. §. 3. n. 20.* Verum tamen est, quod si revocentur privilegia alicui Communitati concessa, sufficit si in-

timatio revocationis fiat Communitati, vel ipsius Capiti. Per hoc nihilominus quod revocentur privilegia concessa alicui Communitati, vel Ordini, non intelliguntur revocata respectu aliorum Ordinum, quibus talia privilegia competunt per communicationem; eo etenim ipso quod ipsi fuerint communicata, possident illa tanquam propria, adeoque in conservari non dependent ab iis, à quibus privilegia auferuntur: *Suar. l. 8. de leg. cap. 79. n. 14. Bordon. resol. 51. n. 132.*

Q. VII. Quando cesset privilegium per mortem concedentis, aut privilegiati.

R. I. In Rescriptis Justitiæ, quibus datur privilegium, seu iurisdicção ad exercendos actus Justitiæ sive civilis, sive criminalis, seu exercendi iurisdicçãoem in foro conscientiae, expirat privilegium, si res sit integra, per remotionem, seu mortem concedentis, aut delegantis; secus si res non sit integra: *Cap. gratiam, cap. relatum de offic. Deleg., cap. si nulla de prob. in 6.* Ratio est quia, quamvis per rescriptum Delegatus acquirat iurisdicçãoem, nihilominus in eo non radicitur ante usum ipsius; si proinde Delegans amoveatur, vel moriatur re integra, cum cesset iurisdicção in Principali, cessabit per consequens in delegato; secus, si re non integrâ, quia tunc iurisdicção in eo fuit radicata. Tunc autem dicitur res integra, quando solum praesentatum est rescriptum, sed nullus habitus fuit usus iurisdicçãois. Eo autem ipso quod inceptus fuerit usus iurisdicçãois, videtur res dicenda non integrâ, quamvis non adhuc intervenerit citatio; nam quamvis ista sit primus actus judicialis, non tamen est primus actus iurisdicçãois. Ita causa incepta dici potest, si nominatus sit Notarius, si designatus locus, si datum sit mandatum de informatione accipienda, quoad causam veritatem, si ceptum sit redigere literas in forma publica, si auditii sint testes &c. *Bonac. d. 1. q. 3. p. 8. §. 1. n. 2.*

R. II. Si rescriptum sit Gratiae, & gratia sit facta non cessat morte, vel remotione concedentis; secus si gratia sit faciendâ, quando res est integrâ. Tunc igitur conceditur rescriptum Gratiae, quando conceditur privilegium, seu iurisdicção ad aliquid gratiosè conferendum, ut ad absolvendum, dispensandum &c. Tunc verò dicitur gratia facta, quando indefinitè, & generaliter conceditur; vel quando tota respicit eum, cui conceditur, independentè ab eo, cui committitur faciendâ. Ita si datur Petro facultas de providendo alicuius Beneficio, vel de eo absolvendo, seu ut cum eo dispenset; jubendo ipsi Petro, ut hæc exequatur, dicitur gratia facta; quia gratia tota illius est, cui conceditur, impositâ Petro obligatione exequendi. Oportet tamen determinari Personam, & gratiam exequendam; alias si expectandâ esset nova determinatio respectu Personae, seu gratiae, esset potius gratia in posterum faciendâ. Si verò Petro liberum sit uti privilegio, seu facultate ipse tradita, erit gratia faciendâ, respectu nempe illorum, quibus conferenda est, quia liberum est Petro uti, vel non uti ea facultate. Neque potest dici gratia facta per hoc quod concessa fuerit talis facultas Petro; nam non collata est ipsi Petro in gratiam ipsius, sed in gratiam aliorum. Secus dicendum esset, si daretur Petro talis facultas ut provideret, quos maluerit, dispenseret cum quibus magis placeret &c. nam tunc talis facultas conferretur in ipsius Petri gratiam; & ita eo ipso quod esset concessa, esset gratia facta: *Cap. sicut nulla de proband. in 6. Laym. l. 1. tr. 4. c. 23. n. 18. Bonac. d. 1. q. 3. p. 8. §. 2. n. 23. Sanch. l. 8. de matr. disp. 28. n. 87.*

Quod igitur rescriptum gratiæ non expiret remotione, vel morte Concedentis, si gratia sit facta,

facta, probatur, quia est tunc quaedam donatio, quæ non expirat morte donantis. Si verò gratia sit faciendâ, itaut necessarius sit usus iurisdicçãois, re integrâ cessat per mortem, vel remotionem Concedentis, secus re non integrâ, ex dictis in superiori responsione: *Laym. cit. Sanch. n. 64. Bonac. §. 1. n. 19. & habetur cap. si super gratia de offic. Deleg. in 6., & cap. si cui nulla de prob. ibid.*

Hinc inferunt DD. per mortem Episcopi non cessare facultates audiendi Confessiones, quia est gratia facta ipsi Sacerdoti, cum facultas non data fuerit ad instantiam Penitentium. Neque refert iurisdicçãoem delegatam cessare morte Delegantis; quia hoc in jure decernitur quoad iurisdicçãoem delegatam in materia Justitiæ: *cap. gratiam, cap. relatum, cap. licet de Offic. Deleg., nil autem decernitur quoad rescriptum Gratiae: Suar. l. 8. de leg. c. 31. n. 3. Laym. cit.* Ita nec cessant privilegia eligendi Confessarium, cum facultate ut eligentem absolvat vel à Censuris, vel reservatis, ut cum eo dispenset &c., celebrandi in Oratorio privato, quia gratia jam facta est.

R. III. Si rescriptum sive Justitiæ, sive gratiæ factum sit expressâ personâ delegati, ipse morte expirat, quia statim censetur personale, adeoque spirat cum Persona. Idem dicitur, si cum nomine Personæ etiam dignitas, seu officium exprimitur; nisi etenim aliud ex circumstantiis colligatur, videtur rescriptum dirigi ad personam habentem tale Officium, adeoque privilegium est personale: *Sanch. l. 8. disp. 27. n. 6. &c. Tambur. de Jur. Abb. t. 2. disp. 16. q. 11. n. 2.* Tunc verò ex circumstantiis colligeretur esse reale, & non personale, quando si iudicaretur personale, foret injustum, vel damnosum; neque enim credi potest Delegantem velle tale esse suum rescriptum, seu privilegium. Denique reale censetur privilegium, si annexum sit officio, sive dignitati, & tunc transit in quoscumque habentes talem dignitatem, vel officium, sive res sit integrâ, necne.

Regula in praxi observanda.

I. Consequenter ad ea, quæ etiam dicta sunt de Dispensatione, notet Confessarius non semper cessare privilegia per causam finalis cessationem, si ea non praevidebatur temporanea, adeoque adhuc vigere privilegium. Et ita e. g. cui concessum est privilegium domi audiendi Missam ob infirmitatem, quæ reputabatur incurabilis, eodem uti potest privilegio, etsi per accidens cesset infirmitas. Ex hoc autem exemplo potest alia in praxi resol-vere.

Advertat pariter ex unico actu non cessare privilegium ad agendum, vel non agendum, nisi ad illum unicam actum appareat concessum fuisse. Et ita agendo de dispensatione, dixi dispensatum à voto Castitatis, ut contrahere possit matrimonium, mortuâ primâ uxore, posse aliam ducere.

II. Cum renunciatio privilegii non habeat suum effectum, nisi acceptetur à Superiore, notet Confessarius quod si privilegiatus vel ex radio, vel ex alia ratione laceret litteras privilegii animo illi renunciandi (idem dicas de Sacerdote, qui facultatem habitam in scriptis audiendi confessiones laceraret) non proinde prohibetur postea uti tali privilegio, si renunciatio non acceptata fuerit à Superiore, cui soli competit eam acceptare: *cap. admonet de renunciat.*

III. Datur aliquando casus, ut inveniantur antiquissima privilegia concessa alicui Domini, vel familiae, & quia vel non fuerunt, vel jam à longo tempore non sunt in usu, oritur dubium, an illa familia possit illis uti. Videat

igitur Confessarius, quod si illa privilegia in nullius cedebant praedictum, neque dici potest per lapsum temporis cessasse, adeoque semper licitum esse illorum usum. Et id verificatur non solum, si non data sit opportunitas utendi privilegio, in quo omnes conveniunt, & constat ex leg. unus ex sociis & seqq. ff. de servit. rustic. praedii, sed etiam, si adfuit usus contrarius, ut constat ex dictis capite superiori.

IV. Notet Confessarius difficiliter, suppositâ revocatione alicujus privilegii, posse adhuc vigere, quia in revocatione ipsorum solet modò semper apponi ea revocari vel *ex motu proprio, vel ex certa scientia, vel ex plenitudine potestatis*, quibus clausulis sufficienter revocantur quaecumque privilegia, exceptis iis, quæ sunt onerosa; vel quando per revocationem læditur jus tertii in re gravi acquisita, seu possessa tempore à lege praescripto.

V. Si post datum rescriptum moriatur qui concessit privilegium, vel dispensationem, ut Confessarius tunc se gerat, notet sequentia. Si rescriptum fuit Justitiæ, cessat omnino, si nondum Delegatus ceperit eo uti, quamvis tunc dici possit incæpisse eo uti, si in vi rescripti aliquid præstavit, quamvis nondum emanaverit citatio.

Si rescriptum fuit Gratiae, in praxi non ita facile est expirare morte, vel remotione concedentis. Vel igitur gratia fuit indefinitè, & generaliter concessa, & jam est gratia facta, adeoque non spirat morte concedentis: ut si alicui absolute concessa sit facultas vel celebrandi in Oratorio privato, vel non recitandi Horas Canonicas, vel eligendi alicuius, à quo absolvatur à reservatis irregularitatibus &c., vel se ordinandi extra tempora. Idem dicendum, si alicui in gratiam sui concedatur, ut ad sui libitum possit dispensare, absolvere &c., jam etenim huic gratia dicitur facta, cum propter ipsum, & ut habeat e. g. honorem usus talis iurisdicçãois, illi fuerit concessa facultas absolvendi. Quod si illi non in gratiam sui, sed aliquorum determinatè, concessa sit per rescriptum gratiæ aliqua facultas in ordine ad ipsos, cum obligatione eam utendi in ipsorum favorem, v. g. cum iis dispensandi &c. jam gratia censetur facta in ordine ad ipsos; & ita non cessat morte Concedentis.

Remanet ut dicatur gratia faciendâ, adeoque spirans morte concedentis, quando liberum illi est uti potestate ipsi traditâ in gratiam aliorum. Hanc dixi supra esse gratiam faciendam. Nihilominus non desunt, qui etiam hic adinveniant rationem gratiæ factæ; cum etenim, dicunt ipsi, dum eligitur aliquis determinatus Confessarius ad aliquid faciendum, intelligatur eligi ut magis idoneus ad dispensandum, absolvendum &c., jam intelligitur etiam in gratiam ipsius tradita talis facultas; & ita habet rationem gratiæ factæ non cessantis morte concedentis: *Basil. l. 8. cap. 19. §. 1. n. 5. & 8. Suar. de leg. l. 8. cap. 21. n. 28. Palaut l. 1. tr. 30. disp. 4. p. 16. §. 4. n. 5.*

Certè autem erit gratia faciendâ, si facultas concedatur in ordine ad alios sine obligatione eam utendi, & eadem facultas concessa sit alicui indeterminate, eligendo v. g. ab eo in cuius gratiam data est, talis facultas; nam cum tunc nullus electus fuisset à concedente facultatem, veluti magis idoneus, non posset dici gratia ipsi facta. Hæc igitur gratia faciendâ, re integrâ, cessat morte, vel remotione Concedentis.

CAPUT III.

De Interpretatione Privilegiorum

QUE dicta sunt q. 4. cap. 2. de legum interpretatione, hic etiam locum habent, unde quæ peculiariter sunt circa privilegia solum attingam.

Q. I. Quibus competat privilegia interpretari. Suppono non habere locum interpretationem, ubi satis constat de mente concedentis privilegium; vel quando verba privilegii sunt clara, & perspicua, attendendo tamen limitationes ibi appostas, ex quibus quandoque licet recedere à verbis etiam claris legis, vel privilegii. His positis

R. Interpretatio authentica privilegii, quæ etiam juridica, & judicialis dicitur, fieri non potest nisi à Principe, vel ipsius successore in æquali Sede. Verùm ex concessione Summorum Pontificum Prælati Regulares, etiam immediati, in dubio possunt authenticè, & juridicè declarare, & interpretari privilegia sibi tradita, ut ex pluribus concessionibus demonstrat Lezana v. privilegium. n. 12. Donatus t. 1. tr. 8. q. 7. n. 1. & 16. imo ex D. Thoma 2. 2. q. 174. a. 4. hanc facultatem habent à jure. Insuper concessum est ipsi Prælati restringere, limitare, vel etiam auferre suis Subditis usum alicujus privilegii: Suar. de Relig. t. 4. tr. 8. l. 2. c. 22. n. 14. Rodrig. t. 1. q. 9. regul. a. 2. Dian. 3. p. tr. 2. resol. 87.

E' contra prohibitum est à S. Pontificibus omnibus aliis Ecclesiæ Prælati interpretari (intelligitur juridicè, seu authenticè) privilegia Regularium, ut videre est apud Sanc. t. 2. consil. tr. 8. cap. 1. n. 134. Boradon. t. 2. resol. 52. n. 50. Tambur. de Jur. Ab. t. 1. d. 16. q. 6. n. 1.

Q. II. Quomodo interpretanda sint privilegia; & quænam sint privilegia favorabilia, & odiosa.

R. Sicut lex favorabilis est semper latissime interpretanda, ita est privilegium favorabile. Illud autem dicitur privilegium favorabile, in quo concedendo finis primarius concedentis fuit favorem concedere, quamvis de secundario resultat in alterius detrimentum, ut est privilegium Canonis, quo Clerici gaudent. Si verò in privilegio concedendo Princeps respiciat primariò alterius odium, & penam, quamvis redundet in favorem alicujus, dicitur simpliciter odiosum.

Advertendum tamen est, quòd in interpretatione privilegii etiam favorabilis, non est recedendum ab usitata significatione verborum, sive naturali, sive civili, si non sit necesse ab eis discedere, vel ne privilegium reddatur inutile, vel quia aliud suadeat mens concedentis, vel ad vitandum absurdum &c., ut dictum est loco citato: Suar. de leg. l. 8. c. 28. num. 2. Laym. l. 1. tr. 4. c. 23. n. 6. Tambur. t. 3. disp. 16. q. 5. n. 3. & 11. &c.

Inter privilegia autem favorabilia præcipuè locum habent ea, quæ continentur in jure communi; habent etenim se veluti leges, & statuta ordinata ad bonum commune: Suar. de leg. l. 8. c. 27. num. 8. Sanc. de Matr. l. 8. disp. 1. num. 7. ac proinde omnia privilegia inserta in corpore juris latè sunt interpretanda.

At neque desunt casus, in quibus etiam privilegia contra jus sunt latè interpretanda. Primò igitur admittuntur latam & etiam exorbitantem interpretationem, si aliàs redderent inutilia; nam voluntas Principis nunquam debet frustrari: Laym. loc. cit. Tambur. n. 9. Barbof. axiom. 222. num. 15. Secundò, si privilegium contra jus concedatur ex motu proprio, & certà scientià Principis: cap. si motu proprio 23. de præb. in 6., nam cum tunc exhibeat Principis liberalitatem, hæc nunquam est interpretanda ad Beneficium diminuendum: leg. hac con-

sultissima C. de agentibus in reb. Laym. cit. Sanc. de matr. l. 8. d. 1. n. 5. Tertio, privilegium contra jus commune latè interpretandum est, quando respicit vel favorem causæ publicæ, vel causæ piæ, seu cultus divini; nam tunc æquum est ut contra jus prævaleat favor talium causarum, & talis esse justè creditur mens concedentis privilegium: Suar. de leg. l. 8. c. 27. n. 7. Laym. l. 1. tr. 4. c. 23. n. 5. Eag. in cap. olim n. 25. de verb. sign. Quarto, privilegia contra jus sunt latè interpretanda, si ita ferat consuetudo optima legum interpretis. Quintò, privilegia contra jus ita sunt interpretanda, ut extendantur ad ea, quæ sunt necessariò connexa. Ita habens privilegium retinendi plura beneficia, intelligitur dispensatus à residendo in utroque. Item dispensatus ab Irregularitate ad suscipiendos omnes ordines, intelligitur potest dispensatus ad obtinendum simplex Beneficium; si etenim non adfit necessitas, vel utilitas Ecclesiæ, titulus beneficii est necessarius, ut quis in sacris promoveatur: Laym. cit. Sanc. l. 8. de matr. d. 1. n. 19. 24. 27. Demum privilegium contra jus extendi potest ad ea, quibus minus derogatur ipsi juri. Ita privilegium comedendi carnes, extenditur ad ova, & lactationia. Extra hos casus.

Privilegium juri communi derogans est odiosum, adeoque strictè interpretandum. Odiosum, inquam, quia derogatio, sive dispensatio juris communis semper est odiosa, utpote contraria legi, quæ respicit bonum Publicum; & ita ipsius favor semper præferendus est favori collato particulari personæ: cap. 1. & 2. de Fil. Presbyt. in 6. junct. reg. 28. juris in 6. Hinc in interpretatione talis privilegii, attendendum est, ut jus commune, minus quam fieri potest, lædatur; & observandæ sunt regulæ strictæ interpretationis, cujus exempla dedi in capite de interpretatione legum. Eadem stricta interpretatio observanda est quoad privilegia derogantia particularibus statutis, seu consuetudinibus, nisi hæc sint contra jus commune, & privilegium juxta illud; nam ex dictis supra, semper expedit favere juri communi: Tambur. de Jur. Ab. t. 1. d. 16. q. 5. n. 10.

Tertio, censendum est odiosum privilegium cedens in alterius præjudicium, adeoque strictissima interpretationis. Immo, si nihil aliud suadeat materia, gravitas causæ &c. non de facile præsumi potest Principem velle aliquem graviter damnificare, vel ipsius juri derogare, etiam si privilegium motu proprio concesserit. Quòd si non sit locus, ut tale privilegium credi possit subreptitum, potest etiam cum quadam improprietate interpretari, ita ut lædat, quoad minus fieri potest; talis enim interpretatio, si non verbis, saltem credi potest consentanea menti Principis. Nunquam tamen ita restringendum est, ut nihil operetur: Sanc. de matr. l. 8. d. 7. n. 6. Tambur. t. 1. disp. 16. q. 5. n. 6. & d. 18. q. 1. n. 72.

Inter hæc privilegia aliis præjudicialia, primò sunt privilegia ad lites, quæ solent minuere potestatem Judicum Inferiorum, & dare occasionem vexandi alios. Ita desumitur ex cap. causam qua 18. de rescriptis, & ibi Eag. n. 4. Secundò privilegia, seu rescripta ad Beneficia Ecclesiastica obtinenda, cum præsumantur ambitiosa, in jure semper strictè interpretantur, ut ex cap. quomodo 4. de præb. in 6., & cap. cui non sacerdotali 27. ibid. Tertio, talia sunt omnia privilegia, quæ præbent occasionem peccandi, aut scandalii, & ita semper sunt restringenda, quoad fieri potest privilegia concessa Regulari contra regularem observantiam: Laym. l. 1. tr. 4. cap. 23. n. 6. Bonac. disp. 1. q. 3. p. 7. s. 1. n. 13.

Q. III. An privilegia concessa Regularibus reputanda sint odiosa, vel favorabilia.

R. I. Huic

R. Huic quæsito absque dubio respondendum, est esse favorabilia, indiscriminatim loquendo de omnibus ipsorum privilegiis, etiam si videantur contra jus commune, vel contra jus tertii &c., & id propter multas rationes. Prima, quia concessa sunt in favorem Religionis, & bonum animarum; & hæc ex dictis semper reputantur favorabilia. Secunda, quia in eis concedendis Pontifex principaliter intellexit favorem concedere; quando autem finis principalis concedentis est favor, privilegium semper intelligitur favorabile. Tertio, quia ex dictis capite superiori, privilegia Regularium sunt remuneratoria, adeoque, utpote favorabilia, sunt amplianda. Quarta, quia Constitutionibus, quibus Summi Pontifices privilegia Regularibus concessere, sunt perpetuæ, & pertinent ad leges, quæ in jure sunt favorabiles; unde cum non sint contra jus, sed ipsæ potius sint jus, ex hoc capite etiam sunt favorabiles. Quinta, quia nulli præjudicant. Non summo Pontifici, quia ipse potest ampliare, & limitare jura, & juri suo cedere, si aliquid concedat Regularibus contra suum jus. Non Episcopis, & Parochis; nam cum omnem potestatem habeant dependentes à Summo Pontifice, jam nullam injuriam ipsis facit, si utendo jure suo, talem potestatem limitet in ordine ad Regulares. Id ipsum probat S. Thomas in 4. d. 17. q. 3. a. 3. q. 5. ad 1. observando præjudicium inferri alicui, quando privatur aliqua re, quæ cedit in ejus favorem & utilitatem. Cum igitur Episcopis, & Parochis non data sit potestas jurisdictionis ad sui commodum, & utilitatem, nullum illis inferunt præjudicium, si ab eadem vel exempti fuerint Regulares, vel illis eadem potestas concessa fuerit ad promovendum honorem Dei, & salutem animarum. Immo dicit idem S. Thomas ibid. & opuscul. 19., id solum cedere in præjudicium illorum Prælatorum, qui quærunt quæ sua sunt, non quæ Jesu Christi, & qui Gregi præstunt, non ut pascant, sed ut pascantur.

Privilegia ergo Regularium, utpote omni jure, & tam evidentibus rationibus favorabilia, semper admittunt largam interpretationem. Immo ex pluribus concessionibus Summorum Pontificum in dubio semper in ipsorum favorem sunt interpretanda: Rodr. t. 2. q. 63. a. 7. Boradon. t. 2. resol. 9. n. 49. & resol. 32. n. 26. & resol. 52. n. 10. Tambur. tom. 3. d. 16. q. 6. & disp. 18. q. 6. n. 6. Laym. l. 1. tr. 4. c. 23. n. 6.

Regula in praxi observanda.

I. Observet Confessarius Regularis, quòd cum Prælati Regulares habeant facultatem in dubio juridicè interpretandi privilegia Religionis concessa, Subditi tenentur stare eorum interpretationi, utpote juridicæ, & authenticæ, à qua proinde non licet discedere. Item, cum penes eos sit facultas limitandi, vel etiam removendi privilegia, non potest Subditus velle eis uti, in casu quo Superior judicet expedire, ne ad usum reducantur.

II. Cum in dubio circa intelligentiam privilegiorum Regularium, ex dispositione Summorum Pontificum, semper interpretanda sint in ipsorum favorem, advertat Confessarius, quòd cum disputatur an aliquòd privilegium concessum sit, nec ne, an extendatur ad hunc, vel illum casum, nec ne, judicandum semper est in favorem Regularium. Hinc semper judicavi potuisse Episcopos, etiam ante declarationem factam à regnante Pontifice Benedicto XIII. Regulares ex vi suorum Privilegiorum extra tempora ordinare. Ratio mihi erat quia, etiam postquam plures Episcopi de hac re Sedem Apostolicam consuluerant, dubi-

tari non poterat id saltem sub dubio remansisse, & in dubio semper standum est pro privilegiis Regularium.

CAPUT ULTIMUM.

Explicantur quedam clausula, quæ in privilegiis apponuntur.

Q. I. Quid significet illa clausula ex motu proprio, & quos causet effectus.

R. I. Ista clausula significat privilegium fuisse concessum ex mera voluntate Principis, eamque fuisse veram causam formalem illud concedendi, quamvis Privilegiatus privilegium expostulaverit. Cum autem non possit innotescere, an Princeps motus fuerit propria sua voluntate, hinc est privilegium expostulatum non præsumi concessum motu proprio, si id non exprimat: cap. si motu proprio in 6. Laym. l. 1. t. 4. c. 23. n. 8. Palau. tr. 3. d. 4. p. 2. s. 6. n. 2.

R. II. Privilegium motu proprio concessum, aliqua habet operari. Primò, ut favorabile intelligatur, quod non verificatur de privilegio concessio ad instantiam partis, si aliàs ipsius materia non sit favorabilis. Verum tamen est, privilegium concessum ad instantiam partis, statim habere suum valorem, cum conferens annuit, quia ipsa petitio est veluti ipsius acceptatio, ut aliàs dictum est: privilegium verò motu proprio concessum, non sortitur suum effectum, nisi innotescat ei, cui conceditur: cap. si tibi absenti de præb. in 6. Sanc. l. 3. de matr. disp. 36. n. 6. Secundò, privilegium motu proprio concessum tollit vitium surreptionis, si surreptio consistat in eo, quod taceatur veritas, alioquin explicanda; nam Princeps concedens privilegium motu proprio, censetur supplere defectum informationis, qui aliàs infirmaret privilegium concessum ad instantiam partis: cap. si motu de præb. in 6. Suar. de leg. l. 8. c. 12. n. 8. Verum non supplet surreptionem, quæ provenit ex expressione causæ falsæ; ut si falsò diceretur petentem esse pauperem, puellam remansuram in nuptam &c. nam cum res aliter sit, accedens existimat, non potest credi habere intentionem concedendi, quamvis ex motu proprio concedat: Barbof. de Claus. claus. 79. n. 19. Sanc. l. 8. de matr. disp. 21. n. 47. & 52. &c.

Nec talis clausula supplet valorem gratiæ ex aliis capitibus invalidæ, ut si fiat inhabili, concedendo e. g. beneficium excommunicato; vel concedatur aliquid cum alia re incompatibile: ut si habenti beneficium, concedatur aliud cum primo incompatible. Ita communiter Doctores, & Canonistæ, quia vi talis clausulæ non intelligitur concedens dispensare in impedimentis, vel inhabilitatibus: Suar. loc. cit. n. 14. Item talis clausula non firmat privilegium contra jus alterius, seu in præjudicium tertii, nec admittit jus in re, vel ad rem alteri quæsitum: Sanc. de matr. l. 8. disp. 21. n. 50.

Q. II. Quid significet illa clausula ex certa scientiâ, & de plenitudine potestatis, & quos præstet effectus.

R. I. Hæc duæ clausulæ, quæ eandem vim habent, significant Principem, seu Pontificem procedere ex plena cognitione alicujus negotii, & dare robur, & validitatem actui, aliàs ex aliquo defectu nullo: cap. de transact. Uno verbo approbantur ea, quæ erant validæ, & quæ invalidæ, roborantur: Tambur. de Jur. Ab. disp. 18. q. 1. n. 7. Barbof. in collect. ad cap. cum dilecta n. 18. de confirm. Neque exquirenda est in Principe causa, quare id faciat: Marta de Claus. p. 1. claus. 259. n. 2.

R. II.

R. II. Effectus hujus clausulæ ad sequentes reduuntur. Primus effectus est, ut deroget omni legi contrariæ, etiam habenti clausulam derogatoriam; & omnia quæ sunt privilegio contraria intelliguntur sublata per eam clausulam, quamvis ad derogandum iis in privilegio non apponatur ea verba: *non obstante &c.* Alter effectus est, ut privilegio habenti talem clausulam nihil opposui possit, quod gratiam annullat. Tertio, si privilegium cum hac clausula confirmetur, eadem clausula præstat, ut si ab initio fuit validum, & postea illi derogatum fuerit, seu aliqua ratione abrogatum, confirmatio habeat vim novæ concessionis, & iterum valeat. Quod si ab initio fuit surreptitium, confirmatio facta etiam de plenitudine potestatis, non habet vim novæ concessionis, si insuper non apponatur in privilegio, *non obstante quacumque falsitate, surreptione &c.* Hinc dicitur non supplere dolum partis impetrantis, nec operari, quando non præcessit cognitio causæ, vel si status causæ non fuit narratus Papæ. Quarto, per eam suppletur defectus juris positivi, sicut defectus solemnitatum, quæ requiruntur ex jure positivo.

Cæterum talis clausula nihil operatur circa non expressa, nec in præjudicium alterius, nec derogat regulæ de jure quæsito non tollendo, nisi fortasse in re valde modica. Circa hanc clausulam videatur *Barbos. de claus. usu freq. claus. 39. n. 12. Tambur. supra cit. Sanch. l. 8. de matr. d. 4. &c.* In dubio autem non est præsumendum Principem rescriptisse, & concessisse aliquid de plenitudine potestatis, sed secundum jus commune: *cap. 2. motuit de elect. cap. proposuit §. Licet autem de concess. præbend.*

Q. III. Quid operetur privilegium ad instar. R. Privilegium concessum ad instar habet eundem, & parem effectum, seu eandem limitationem, & extensionem, quas habet privilegium, ad cuius instar, seu similitudinem fuit concessum. Unde si tibi concessum fuit privilegium ad instar illius, quod concessum fuit Petro, tuum privilegium habet eisdem effectus, ac privilegium Petri. Hic autem advertendum, quod si privilegium concessum ad instar fuit communicatio privilegii jam alteri concessi, itaut non fuerit communicatum per se, & principaliter, sed solum dependentem, seu accessorie ad primum; tunc, si privilegium primo concessum vel revocetur, vel limitetur, & revocatum, vel limitatum reputandum est privilegium concessum ad instar illius: *cap. translatio de Constit. & cap. accessorium de reg. jur. in 6.* Si verò privilegium concessum ad instar, fuit alteri traditum per se, & æqualiter, veluti si illi primo, & per se fuisset concessum, tunc, etiam si revocetur, vel limitetur privilegium primo concessum, non censetur revocatum, nec limitatum privilegium concessum ad instar illius: *Barbos. de claus. usu freq. claus. 8. n. 8. & seqq.* Talis est communicatio privilegiorum inter Regulares; unde si auferrentur, aut limitarentur alicui Ordini, cui primo collata fuere, non proinde ea deperderent, vel limitarentur Ordinibus, qui eadem habent per communicationem.

Q. IV. Quid operetur illa clausula: *Non obstantibus privilegiis &c. in contrarium.*

R. Jam illius significatio constat ex dictis supra de revocatione privilegiorum. Ibidem ergo dixi per ea verba non derogari privilegiis in corpore juris insertis; secus si diceretur: *non obstantibus omnibus, & singulis privilegiis.* Item per eam clausulam non derogatur privilegiis habentibus clausulam, ut non possint revocari, & solum tunc dicitur esset revocari, si diceretur e. g. *non obstantibus quibuscumque derogatoriis derogatoriis, non obstantibus*

quibuscumque privilegiis sub quacumque forma concessis: vel, etiam si de illis mentio de verbo ad verbum facienda esset. His verbis sufficienter etiam intelligitur derogatum privilegio, quod haberet eam clausulam, ut non censetur revocatum, nisi de eo de verbo ad verbum mentio fiat: *Tambur. t. 1. disp. 16. q. 3. n. 1.* Ubi bene observat tali privilegio etiam derogari per clausulam: *Quorum tenores &c.* Item per eam clausulam non revocantur privilegia concessa à Concilio generali, nec vivæ vocis oracula, seu privilegia per consuetudinem acquisita; nam hæc in odiosis non veniunt nomine privilegiorum. Item nec privilegio concessio ad pias causas, vel ob publicam utilitatem, & multò minùs privilegia onerosa, seu per modum contractus concessa. Hæc privilegia non revocantur, nisi vel expresse exprimantur, vel per verba æquivalentia. Quoad hanc clausulam videndus *Barbos. de clausulis claus. 83. n. 8. Bordon. t. 2. resol. 52. Tambur. t. 1. disp. 18. n. 40.* Quod si apponatur hæc clausula: *Prorsus eximimus, ac totaliter liberamus, ea derogat omnibus privilegiis, sive privatim, sive Communitati concessis, sub quacumque formula fuerint concessa; & excludit omnem interpretationem in contrarium, sive omnia, quæ in contrarium possent excogitari: Tambur. t. 2. d. 18. q. 6. n. 6.*

Q. V. Quid operetur ea clausula *quatenus sunt in usu, & Sacris Canonibus, ac Decretis Concilii Tridentini non adversantur.*

R. I. Illa verba: *quatenus sunt in usu,* significant confirmari privilegia, quæ sunt in observantia: *Suar. l. 8. de leg. cap. 18. n. 16.* Quod si alicui concedatur privilegium cum hac clausula: *quatenus est concessum,* sufficit si aliquando fuerit in usu penes illos, quibus fuit concessum, ut eouti possit in omni sua extensione ille, cui de novo conceditur, quamvis modò non amplius sit penes eos in usu: *Rodr. qq. regul. t. 1. q. 8. a. 3.*

Ea autem clausula *& sacris Canonibus &c.* non designat canones insertos in corpore juris, nam contra eos non solent concedi privilegia. Ita non designant Canones Concilii Tridentini; nam contra eos, utpote quæ sunt regulæ Fidei, dari non possunt privilegia, adeoque pro Canonibus intelliguntur decreta Concilii Tridentini, quæ lato modo dici possunt Canones: *Bordon. resol. 52. n. 313.* Nec etiam intelliguntur ea verba de omnibus Decretis Concilii, sed solum de Decretis Concilii habentibus clausulam derogatoriam privilegiorum. Privilegia proinde, quæ conceduntur cum clausula: *dummodo non adversentur decretis Concilii Tridentini,* non suffiunt, si adversentur decretis derogantibus privilegiis contra ipsa. Idem videtur dicendum de illa clausula: *dummodo Constitutionibus Apostolicis non sint contraria: Suar. l. 8. de leg. cap. 18. n. 18.*

Q. VI. Quid significet illa clausula: *appellatione remota.*

R. Hæc clausula excludit appellationem à sententia definitiva, non autem ab interlocutoria, quamvis aliqui sentiant in contrarium. Neque dici potest excludere frivolum appellationem, quia jure ipso reicitur, sed verè excludit etiam legitimam appellationem, dummodo non addit clara, & manifesta injustitia valde gravans: *Tambur. t. 1. d. 18. q. 6. n. 58. Rodr. qq. regul. t. 1. q. 8. a. 13.*

Q. VII. Quomodo intelligenda ea clausula: *ex confidentia hujus indulti.*

R. Per eam significatur non valere indultum, seu privilegium, dum quis deliquit ob confidentiam, quod per indultum, aut privilegium liberabitur; ut si quis omitteret Officium ex confidentia Bullæ compositionis. Cæterum si non apponatur talis clausula, valet indultum etiam quoad

tri-

crimina commissa ex tali confidentia; nam si semper subintelligenda foret, frustra aliquando exprimeretur: *Sanch. l. 4. de vot. c. 94. n. 18. Lugo de Pen. d. 20. sect. 8. n. 130.*

Q. VIII. Quomodo intelligenda illa clausula: *Supplentes defectus &c.*

R. Ista clausula supplet defectus accidentales, quæ nempe deficient, quamvis exigantur à jure positivo, ea etenim supplere potest Pontifex &c. Per eam verò non suppletur defectus juris naturalis; defectus non narrati, & super quibus requiritur dispensatio; defectus Personæ, ut si sit excommunicatione innodata; defectus causæ; defectus facti circa processum, quia fuit factus sine cognitione causæ; defectus, quibus actus redditur nullus; sicut & defectus lædentes jus tertii. Quoad hanc clausulam vide *Barbos. claus. 87. num. 15. & claus. 177. num. 158. Rodr. t. 1. qq. regul. q. 8. n. 15. Tambur. t. 1. d. 16. q. 6. n. 4.*

Q. IX. Quid operetur illa clausula *ex tunc, prout ex tunc.*

R. Hæc clausula operatur ut actus postea factus, reputetur tanquam factus à principio, dummodo non sit in præjudicium tertii: *Tambur. cit. n. 51. Barbos. claus. 61. n. 8. & 26.*

Q. X. Quid significet illa clausula: *Dummodo peccata non sint in contemptum clavium.*

R. Tunc proprie dicitur quis peccare in contemptum clavium, quando ideo peccat, quia non vult iisdem subijci; non verò si peccet ex odio, ira, aliave passione: *D. Th. 2. 2. q. 186. a. 9. ad 3.* Unde si qui peccavit in contemptum, veluti uti privilegio, necesse est ut obtineat privilegium sine ulla clausula.

Q. XI. Quid importent ea verba: *Decernentes irritum &c.*

R. Clausula irritans actum, primò inducit formam, quæ non servatà, actus ipso jure corrumpit, etiam parte non opponente, vel etiam factus fuerit per ignorantiam decreti irritantis; & solum subsistit actus, si erat perfectus ante interpositionem decreti irritantis. Item idem decretum irritans annullat omnia, quæ sunt in contrarium, sive emanaverint motu proprio, sive ad instantiam partis, sive iuste, sive iniuste, sive etiam non cognita causà. Tollit etiam præscriptionem, & consuetudinem in præteritum inductam, & secundum aliquos etiam in futurum. Videndus *Barbos. claus. 40. à n. 2. Tambur. t. 1. d. 16. q. 6. à n. 47.*

Hæc dixisse sufficiat pro intelligentia frequentiorum clausularum, quæ in rescriptis, sive privilegiis ut plurimum occurrunt. Et hæc pariter sufficiant pro explicatione eorum, quæ pertinent ad Tractatum de Legibus.

TRACTATUS IV. DE CENSURIS.

QUESTIO PRIMA.

De Censuris in Communi.

CAPUT I.

Quid sit Censura, qualis Censurarum numerus; & de potestate eas ferendi.

Q. I.

QUID sit Censura.
R. Censura, quæ etiam apud prophanos Scriptores, significat aliquam poenam, unde Censores dicebantur, qui pravae populi mores puniebant; apud S. Canones poenam ab Ecclesia infligunt.

Quam significat, atque ita potest defini:

Censura est poena infligta ab Ecclesia, fori exterioris, privans fidelem baptizatum usu aliquorum bonorum spiritualium, ut à contumacia discedat.

Eo ipso quoddam dicitur poena, constat infligi propter culpam; nam poena locum habere haud potest, ubi culpa non adfit. Censura igitur, ut dicemus, privat Sacramentis per modum poenæ impositæ delinquenti ratione culpæ; non ita autem se habet peccatum mortale, quod privat Sacramentis per modum culpæ, quatenus nempe iisdem reddit animam indignam. Infligitur autem ab Ecclesia, quia potestas merè secularis nequit spiritualia tractare: *can. Judicatum 5. d. 89. cap. decernimus 2. de Judic.*

Dicitur poena fori exterioris, quia imponitur ab habente jurisdictionem in foro externo, eaque afficit fidelem baptizatum; nam iudicium dumtaxat in Subditos potest exerceri, & solummodo baptizati sunt subditi Ecclesiæ.

Dicitur privans usu aliquorum bonorum spiritualium. Pro quo observandum est, quoddam Censura non potest privare bonis spiritualibus, quæ sunt propria personæ particularis, ut gratiæ, charitate, merito &c. fidelis enim etiam excommunicatus potest se per actum contritionis ponere in statu gratiæ, & ita mereri &c. Item Censura non potest privare fidelem bonis, quæ consistunt in communione Sanctorum. Cum igitur, ut constat ex hoc articulo Symboli, fideles ratione Fidei, & Charitatis sint Christi membra, & simul invicem uniantur, adeo ut sit inter eos communicatio bonorum spiritualium, nec Ecclesia habeat potestatem removendi hanc unionem, quæ in præfatis virtutibus habet fundamentum; consequens est, quoddam nec istis bonis communibus, & universalibus possit fideles privare. Remanet ergo quoddam, cum Ecclesia solum habeat jurisdictionem in bona spiritualia externa, & publica, ipsa solum valeat per Censuras excommunicatum privare; atque ita potest illum privare Sacramentis, Sacrificiis, Beneficiis Ecclesiasticis, spirituali jurisdictione, publicis satisfactionibus, suffragiis &c.

Demum dicitur: ut à contumacia discedat. His verbis denotatur ideo infligi Censuras, ut qui deliquit, emendetur; ac proinde Censura dicitur poena medicinalis: *cap. 1. de sent. excom. in 6. s. neque, regulariter loquendo, infligenda est, quando cognoscitur reo non profutura, ut dicit S. Th. in 4. d. 18. q. ult. a. 2.* Bene tamen aliquando ferri potest etiam in eos, qui nullam dant spem emendationis, ut docet idem S. Th. 1. 2. q. 86. a. 8. ad 2. & id in ultionem delictorum, quæ commiserunt, ad terrorem aliorum, & ut à cæterorum consortio removeantur, ne eos inficiant.

Q. II. Quot sint Censuræ.

R. I. Juxta communioem sententiam Censuræ sunt tantum tres: Excommunicatio, Suspendio, & Interdictum. Hæ solum recensentur *cap. quarenti de verb. signif.*, ubi Pontifex respondet interrogationi: quid nomine Censuræ intelligatur? Idem colligitur ex *cap. 1. & cap. Statutum de sent. excom.*

R. II. Censura alia est à jure, alia ab homine. Quando igitur Superior imponit Censuram per legem, aut statutum, dicitur esse à jure; & ita se habent omnes Censuræ, quæ continentur in SS. Canonibus, in Apostolicis Constitutionibus &c. Censura ab homine dicitur ea, quæ fertur à Superiore per sententiam, vel mandatum transitorium. Censura à jure non cessat, nisi revocatur, nam jura perseverant usque ad ipsorum abrogationem. Censura verò ab homine cessat per ipsius mortem; vel si potestas ab eo removeatur: cum etenim ab hac pendeat valor Censuræ, jam si cessat, necesse est cessare ipsam Censuram, ut forte jam quis ea sit innodatus; nam tunc cessat solum per absolutionem. Hinc Censuræ, quas per modum legis, & statuti tulerunt Episcopi in Synodo Diocesana, non cessant per mortem ipsorum, secus verò quas tulerunt per mandatum transitorium.

R. III. Alia est generalis, alia particularis. Generalis fertur in omnes, ut impediatur peccatum futurum; ut si excommunicentur omnes surripientes bona pupillorum. Particularis fertur ad emendationem peccati præteriti; ut si excommunicetur, qui non restituit.

R. IV. Alia est Censura latæ, alia ferendæ sententiæ. Censura latæ sententiæ est ea, quæ ipso facto ligat ante sententiam Judicis. Censura ferendæ sententiæ non nisi post sententiam Judicis incurritur. Est absque dubio Censura latæ sententiæ, si dicatur statim, illico, incontinenti, ipso facto, ipso jure sit excommunicatus. Item si lex utatur verbis de præterito; est excommunicatus, suspensus; vel de præteriti: excommunicatur, suspenditur &c. sicut se esse excommunicatum. Item si dica-

dicitur: *Authoritate vestra, virtute præsentis Constitutionis sit excommunicatus &c. Suar. l. 5. deleg. c. 6. Laym. l. 1. tr. 5. c. 1. n. 3.* Est verò Censura ferendæ sententiæ, dum, nullâ aliâ particulâ adjecitâ, poena solummodo comminatur; ut si dicatur: *prohibemus sub poena excommunicationis.* Item si adhibeantur verba de futuro: *excommunicabitur, suspendetur.* Reputatur etiam Censura ferendæ sententiæ, si adhibeantur verba imperativi modi, afficientia ipsum reatum poenæ; ut si dicatur: *fiat reus excommunicationis; vel denotantia ipsam actionem Judicis, ut si dicatur: excommunicetur &c.* Si verò verba imperativi modi afficiant ipsam personam, reputatur Censura latæ sententiæ, ut si dicatur: *excommunicationem incurrat.*

Sunt quædam formulæ, de quibus diffidium est inter Authores, an contineant Censuram latæ, vel ferendæ sententiæ. Quidam volunt importare solum Censuram ferendæ sententiæ hæc, & similia verba: *sicut excommunicatus evitetur.* At bene contrarium probat. *Fagnan. in cap. super specula de Clerici, vel Monach. n. 1. &c.* quia satis ea verba indicant Legillatorem velle, ut quis ipso facto ut excommunicatus habeatur.

Merito autem puto dubitari posse, an Censura sit latæ sententiæ, dum dicitur: *excommunicationem se noverit incursum;* nam ea verba commode explicari possunt de excommunicatione ferendâ. Idem dubium oriri potest, si dicatur: *sit excommunicatus, anathema sit.* Verum igitur est, ea verba non raro importare excommunicationem latæ sententiæ; & maxime dum Ecclesia iis utitur contra eos, quos scimus velle ipso facto excommunicatos; ut dum Concilia & maxime Tridentinum, iisdem utitur contra hæreticos. Nihilominus cum verbum sit, nullo alio addito, bene sumi possit pro verbo futuri temporis, non semper clarum est indicare excommunicationem latæ sententiæ. Id probat multipliciter *Navarro cap. 27. Man. n. 12.* allatâ etiam auctoritate *Glossæ cap. 2. de For. compe. v. sequestratus;* & juxta eam multi Canonibus talia verba habentes, solum significant sententiam ferendam. Glossa etiam in *cap. si quis ex Cleric. de vit. & honest. Cleric.*, ea verba *anathema sit* explicat *pro anathema erit;* arg. *dist. 30. quasi per tot.* Hinc quod talia verba dumtaxat significant sententiam ferendam, inter alios tenent *Sanch. l. 7. de matr. disp. 12. n. 2., & l. 2. Moral. c. 38. n. 91. Laym. l. 1. tr. 5. c. 2. n. 3.* Mihi autem certum est explicanda esse de censura sententiæ ferendæ, nam stante rationabili dubio, in penis benignior faciendâ est interpretatio: *leg. in rebus ff. de reg. jur., cap. odia, cap. in penis de reg. jur. in 6. ultraquamquod, in obsuris minimum est sequendum ex reg. 30. jur. in 6.*

Q. III. An in Ecclesia sit potestas ferendi censuras.

R. Hanc potestatem tradidit Christus Ecclesiæ illis verbis *Matth. 16. 18. Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum & in Cælis,* post quæ addidit: *Quod si Ecclesiam non audierit, sit tibi tanquam Ethnicus, & Publicanus.* His verbis non solum Patres docent collatam à Christo Ecclesiæ potestatem ligandi, atque solvendi in foro interno, sed etiam per censuras in foro externo, & contentioso; nam segregatus auctoritate Ecclesiæ, debet considerari sicut Ethnicus, qui nullam habet communicationem cum Christianis; vel sicut Publicanus, cum quibus nullam necessitudinem habere volebant Hebræi. Eandem potestatem ferendi Censuras, demonstrat se exercuisse Apostolus *1. ad Cor. 5.* dum de quodam incestuoso ait: *Judicavi tradere hujusmodi Satanæ in interitum carnis, ut spiritus ejus salvus fiat.* Dicitur iste traditus Satanæ, quatenus per excommunicationem privatus

communibus Ecclesiæ suffragiis, remanebat magis expositus Diaboli tentationibus. Sive, ex aliis dicitur Satanæ traditus, quia tunc excommunicatio repentino corporis morbo, vel sensibili Satanæ vexatione demonstratur; sicuti ad roborandam fidem primitivæ Ecclesiæ dona Spiritus S. signo sensibili conferebantur. Hoc Fidei Catholicæ dogma, quoddam scilicet sit in Ecclesia potestas puniendi fideles per censuras, definitur contra hæreticos Concilium Constant. *sess. 8. ar. 11. & 12. sess. 15. ar. 19.* & Bulla Martini V., sicut etiam Tridentinum. Videatur Bellarminus de *Rom. Pont. l. 1. c. 15.*, aliique, qui contra Hæreticos sæculi decimi sexti demonstrant ab initio Ecclesiæ viguisse praxim coercendi contumaces per censuras.

Ratio etiam suffragatur quia, ad rectum regimen non solum requiritur potestas directiva, sed etiam coercitiva subditorum contumacium; unde conveniens erat ut Christus traderet suæ Ecclesiæ potestatem eos puniendi per privationem communium externorum spiritualium bonorum, quorum ipsi Ecclesiæ tradiderat plenam administrationem, juxta illud Apostoli *1. ad Cor. 4. Sic nos existimet homo, ut Ministros Christi, & Dispensatores mysteriorum Dei.*

Q. IV. Apud quos de facto sit potestas ferendi Censuras.

R. I. Primò, habent potestatem ferendi Censuras omnes illi, qui ratione sui muneris, Dignitatis, vel officii habent posse exercere in Ecclesia jurisdictionem in foro externo; nam potestas ferendi Censuras ordinatur ad coercendos Subditos in foro externo. Hanc igitur potestatem ferendi censuras habet Summus Pontifex respectu omnium fidelium, & Episcopi respectu suarum Diocesium: *cap. 1. & cap. conquereute 16. de Offic. Ordinari. juncto Tridentino sess. 6. c. 3. & sess. 14. c. 4. de Reform.* Concilium Generale respectu totius Ecclesiæ, & Concilium Provinciale in sua Provincia: *cap. Gravissimi de preben. cap. 1. de Judic. Cardinales in Ecclesiis sui tituli: cap. bis qua de Majorit. & obediens. Legati Sedis Apostolicæ in terris suæ legationis: c. novit. 7. de offic. Legat., cap. Legatos 7. ibid. in 6. Capitulum Cathedrale, Sede Vacante, quia succedit in Episcopi jurisdictionem: *Cap. cum olim de majorit. & obed.* Vicarius Generalis non solum Episcopi, sed etiam Capituli, Sede Vacante, cum faciat unum tribunal cum Episcopo, seu cum Capitulo: *Cap. Venerabil. de sent. excom. Prælati, & Præpositi Ecclesiarum Collegatarum, habentes jurisdictionem in foro externo Ecclesiæ: arg. c. quarenti 20. de V. S. & cap. 1. de sent. excom. in 6.* Denique non solum Capitula Generalia, vel Provincialia Religionum, sed etiam omnes Superiores locales Regularium, ut Priores, Guardiani, Rectores &c. *Cap. cum in Eccles. 10. de Majorit. cap. ult. de Stat. Monachor. cap. sicut tuis 33. de Simon. juncta Gloss. v. anathematis de Simon., & communiter DD.* Verum tamen est, hæc omnia certa esse de jure communi: cæterum in praxi attendenda sunt specialia Statuta, & consuetudines Religionum.*

Secundò habent potestatem ferendi censuras ii omnes, quibus à Præfatis delegatur; cum etenim isti habeant potestatem ordinariam, quia competit ipsis ratione suæ Dignitatis, & officii, habent etiam posse delegare ex *tot. tit. de Offic. Ordinarii 2. & cap. cum Episcopus de Offic. Ordinari. in 6. leg. more ff. de jurisd. omni. Judic.* Quia verò potestas delegata pendet à Delegante, cessat per istius mortem, vel suspensionem: *cap. gratum de offic. Judic. deleg. & cap. licet 16.* Hæc autem doctrina patitur exceptionem, si Delegatus incepit de causa cognoscere: *cap. gratum cit.;* sicut etiam non cessat per mortem Papæ potestas delegata Officio S.

Inquisitionis; *cap. licet de offic. Jud. Deleg.* Item, Delegatus non potest vices suas alteri subdelegare, nisi hoc illi concessum fuerit à Delegante; *tot. tit. de offic. Deleg.*; vel nisi sit Delegatus à Summo Pontifice; *cap. 3. de offic. Deleg.*; vel nisi hoc habeat ex particulari privilegio, aut concessione. Vide etiam quæ dixi *Tr. 3. q. 5. c. 1. quest. 5.*

Tertio, acquiritur potestas ferendi censuras per consuetudinem; nam cum Summus Pontifex voluerit habere vim legis; sicut per consuetudinem obligatio inducitur, ita & acquiritur iurisdicatio; *Cap. dudum 2. de elect. cap. Romana de sent. excomm. in 6.* Idem dicendum de præscriptione; *Cap. auditis, & cap. cum olim de præscript.*

Quarto, acquiritur iurisdicatio ferendi censuras per titulum præsumptum, juncto errore communi; his etenim stantibus, ad vitanda multa incommoda, non voluit jus cessare iurisdictionem; *leg. Barbarius de offic. Prator. can. infamis 3. q. 7.*

Q. V. Quæ conditiones requirantur in eo, qui recipit potestatem ferendi censuras, & ad hoc, ut ea potestate utatur.

R. I. Ut quis habeat potestatem ferendi Censuras, primò debet esse compos rationis, nam homines solum ligantur per actus humanos; & cum actiones humanæ efficaciam sumant ab intentione; *cap. cum voluntate de sent. excomm.* ad ligandum hominem, maximè per censuras, necessaria est intentio illum ligandi, Secundò, debet esse baptizatus, nam qui extra Ecclesiam est, ex quocumque jure videtur incapax exercendi munera Ecclesiæ; *Suar. de Cens. disp. 2. sect. 3. num. 2.* Tertio, debet esse homo, nam potestas ferendi censuras, est potestas clavium, adeoque supponens potestatem Ordinis, vel statum clericalem, cuius incapax est fœmina; *S. Th. in 4. d. 19. q. 1. a. 1. q. 4. ad 4.* Immo videtur fœminæ jure divino incapaces cujuscumque iurisdictionis spiritualis, utpote quæ collata fuit Apostolis, & ipsorum successoribus; taliter autem atque non se habere possunt fœminæ, ut potè quibus interdicitur vel ipsum docere in Ecclesia *1. ad Cor. 14.* Quòd si ex jure divino proveniat talis incapacitas in fœminis, neque etiam S. Pontifex poterit de plenitudine potestatis ipsi conferre iurisdictionem spiritualem, ut innuit S. Thomas Iaco citato; & ita Abbatissæ, Priorissæ &c. non possunt imponere præcepta in virtute Spiritus S., Sandæ obedientiæ &c. Remanet proinde quòd iste habeant solum iurisdictionem politicam, aut domesticam, sicut Pater, aut Mater respectu filiorum, quarum præcepta obligant juxta quantitatem, qualitatem, aut naturam rei, quam præcipiunt; *Pelizar. tr. 10. cap. 4. sect. 3. num. 109. Bonac. de Cens. q. 1. p. 2. num. 4.*

Quarto, in eo qui recipere debet potestatem ferendi Censuras, requiritur ut saltem initiatus sit Primâ Tonsurâ; cum non conveniat exercere iurisdictionem spiritualem eum, qui non est in ordine Ecclesiastica, sive Clericali; *can. indicatum. dist. 89. S. Th. in 4. d. 20. q. 1. a. 2.* Ea tamen iurisdictione uti non potest Clericus, etiam in minoribus constitutus, si sit conjugatus; *cap. 2. de Cleric. conjug.* Cæterum cum ad habendam talem iurisdictionem status Clericalis videatur solum requiri de jure Ecclesiastico positivo, dici potest Pontificem, qui solus valet dispensare in jure communi, posse concedere etiam simpliciter potestatem ferendi censuras; *Coninck. disp. 13. num. 32. Candid. disp. 22. a. 7. d. 2.*

R. II. Ut quis exercere valeat potestatem ferendi censuras, oportet ut non habeat impedimentum usum illius. Hoc impedimentum multipliciter potest provenire. Primò à jure; & ita prohibentur Inquisitores Episcopos excommunicare; *cap. Inquisitores de heret. in 6.*; sicut & Episcopi non possunt

censuras ligare Inquisitores, qui sunt Officiales Summi Pontificis; *Diam. p. 5. tr. 9. resol. 51.* Secundò, suspenditur usus iurisdictionis per antecedentem appellationem; *cap. si à Judice de appell. in 6.* Tertio, suspensus, Excommunicatus, Hæreticus, Schismaticus censuram ferre non possunt; *cap. exceptionem de exception.* Unde nec Vicarius Episcopi excommunicati, sive ipsius Delegatus poterunt ferre censuras, quia ipsorum potestas pendet ab illius potestate; *arg. cap. 1. de offic. Vicar. in 6.* Quia tamen Extra. Ad vitanda scandala dicitur Excommunicatum toleratum, in his, quæ ad publicum pertinent officium, non esse vitandum etiam ab iis, qui sciunt esse excommunicatum, hinc ut censura impediatur usum iurisdictionis, non solum debet esse publica, sed etiam debet reddere Episcopum, seu Judicem vitandum; nam si tolerandus est in iis, quæ pertinent ad suum officium, consequens est validè exercere actus suæ iurisdictionis, quamvis illicitè; *Avila p. 2. disp. 6. dub. 3. Bonac. de Cens. disp. 2. q. 2. p. 5. n. 3.* Cæterum, ut videbimus, ille est vitandus, qui est nominatim excommunicatus, vel publicus Clericus percussor.

Item impeditur potestas ferendi censuras, si Superior sit extra proprium territorium, easque ferre debeat cum strepitu judiciali. Poterit quidem extra proprium territorium ferre censuras per modum statuti ad vitanda futura delicta; & idem dicendum, si ferat censuram pro delicto judicialiter probato in proprio territorio; vel præmissa monitione pro notoria contumacia, quæ non requirit causam cognitionem; *cap. evidentia de accusat. & cap. manifesta 2. q. 1.* Ratio est quia, in prædictis casibus non requiritur strepitu judicialis; *Anton. à Spir. S. disp. 1. n. 120.* Dum verò requiritur citatio, & judicialis cognitio causæ, tunc ferri non possunt censuræ in alieno territorio sine consensu Ordinarii, quia per exercitium iurisdictionis contentiose illi feret injuria; *leg. 2. ff. de offic. Proconsul. cap. novit de offic. deleg. Clement. unic. de for. compet.* Quamvis autem multi asserant talem censuram esse nullam, contrarium sustinet *Barbos. de Potestat. Episc. alleg. 6.* Quòd si Episcopus ejectus fuerit à propria Diocesi, poterit in loco viciniore suo Episcopatu, petita, & etiam non obtenta licentiâ ab Ordinario illius, ferre censuras in suos subditos; *Clement. un. de for. compet.*

Quidam volunt impediri valorem censurarum per hoc, quòd Judex cogatur ad eas ferendas; sicut enim invalida est absolutio à censuris per metum extorta; *cap. unio. de his qua vi, & met. caus. fiunt in 6.* ita & dicendum videtur de censura per metum lata, cum jus ligandi & solvendi parificentur; *can. verbum de penit. d. 1.* Adhærendum nihilominus est contrariæ sententiæ; nam actus per metum facti, si aliud non obstat, validi sunt; & aliunde à jure non invalidantur Censuræ per metum latæ. Neque obstat invalidari absolutionem latam per metum; nam si ita jus non statuerit, enervaretur potestas Ecclesiastica, quæ tamen potius roboratur, si, suppositâ causâ, Judex Ecclesiasticus cogatur ad ferendam censuram, quamvis eum minitandò, irrevocenter cum eo agatur. Præterea cum magis timendum sit Patentes cogere Judices Ecclesiasticos ad auferendas censuras, quam ad ferendas, bene potuit Jus quoad primum providere, non quoad secundum; ac proinde quoad hæc non parificentur potestas ferendi, & potestas auferendi Censuras; *Suar. de Cens. disp. 2. sect. 5. n. 6. Bonac. disp. 1. q. 1. p. 12. n. 1.*

Regula in praxi observanda.

I. Non statim Confessarius pronunciet suum Penitentem excommunicatione innodatum, per hoc quod

quòd aliquid commiserit prohibitum sub poena excommunicationis. Ultra plures alias causas, quæ possunt illum excusare, de quibus in sequentibus, animadvertat quòd semper cum non est clarum in jure excommunicationem esse latæ sententiæ, debet in favorem penitentis interpretari esse ferendæ sententiæ; adeoque non habere obligationem se gerendi ut excommunicatum.

CAPUT II.

De Forma, & Solemnitate, quibus ferenda sunt Censura; & de Monitionibus, quæ eas præcedere debent.

Q. I. Sub qua forma ferenda sit Censura; & quando suspendatur Censura lata sub conditione.

R. I. Cum nullo jure exigantur verba ad ferendam Censuram, ad ipsius valorem satis erit, si scripto, aut signo aliquo sufficienter constet de voluntate Superioris, quòd scilicet velit e. g. aliquem censurâ affectum, & qua speciali censura; ut si interrogatus an velit Petrum excommunicari? inclinando caput adnat. Ratio autem est quia, tunc signum ut vox accipitur, sicut docet *D. Th. in 4. d. 27. q. 1. a. 2. Suar. d. 3. sect. 2. n. 3. & 4.* Ultraquam quod necesse sit ut voce vel signo aliquo sufficienter constet de voluntate Superioris, debet ulterius innoscere qua particulari censura velit aliquem afficere; nam cum sententia, qua fertur censura, efficiat à parte rei id quod præcipit, oportet per eam explicare particularem censuram, qua aliquis ligatur; neque enim ligari potest aliquis censurâ genericè sumptâ, sed solum ab aliqua ipsius specie; *Bonac. q. 1. p. 7. n. 3. & c.* Hinc etiam aliquis suspendatur, exprimentum esse an à beneficio, vel ab officio; quamvis si excommunicetur, non sit necesse exprimere majorem, vel minorem excommunicationem; nam ex jure si non exprimitur minor, major sit intelligenda; *cap. si quem de sent. excomm.* Item debet determinari persona, contra quam fertur censura; nam aliàs non constaret ad quem referatur intentio Superioris, & ita nullum afficeret. Sufficienter autem, si persona determinetur ratione delicti, ut si excommunicetur Clericus deferens arma; *Suar. disp. 3. sect. 2. num. 16. Bonac. disp. 1. q. 1. p. 7. n. 6.*

Sunt qui asserant censuram latam sub disjunctione nullam esse, ut si dicatur; *Sacerdos non celebrans cum veste talari sit excommunicatus, vel suspensus.* Ratio illorum est, tum quia ex jure sententia non prolata cum certa quantitate, non meretur nomen sententiæ; *l. 3. C. de sent. qua sine certa quantitate profertur;* tum quia cum nulla censura in specie determinetur, non est major ratio cur una, & non altera incurratur; *Navar. in Man. cap. 27. n. 161. Ugolinus tabul. 1. c. 20. §. 3. n. 4. & alii.* Verum si attendatur ratio directa, probabilior est opposita opinio; nam videtur bene posse Judex proponere reo electionem poenæ, quam maluerit, quod videtur facere, dum fert censuras suo disjunctione. Ita etiam potest Judex condemnare reum, vel ad tot annos carceris, vel ad triremes. Quòd si reus vel voce, vel facto ipso demonstraret nolle eligere excommunicationem, intelligeretur statim ex mente Superioris incurrere suspensionem; *Suar. d. 3. sect. 2. n. 12. Diam. p. 5. tr. 9. ref. 63.*

R. II. Censura ferri potest sub conditione, vel ad emendationem peccati præteriti; ut si quis excommunicetur, si non restituat intra mensem, que furatus est; vel ad præcavendum peccatum futurum, ut si excommunicetur, qui furabitur in Ecclesia. Ea autem incurritur post adventum conditionis, & tunc censetur à Judice proferri; *cap. licet, de sent. excomm.*

Hæc autem censura potest multipliciter suspendi. Primò, si interponatur appellatio ante impletam conditionem; *cap. præterea 2. de appell. impleta autem conditione, non amplius habet locum appellatio; cap. pastoralis §. Verum de appellat. & cap. is qui §. ult. de sent. excomm. in 6.* cumque, adimpleta conditione, censura statim transeat in absolutam, & reum afficiat, quærenda est ipsius absolutio; *Suar. disp. 3. sect. 6. n. 6.* Quòd si Judex pronuntiet sententiam excommunicationis etiam post interpositam tempore apto appellationem, quamvis censura nulla sit, nihilominus ad cautelam quærenda est absolutio, donec nullam esse pronuncietur; *cap. licet de sent. excomm. cap. ex Venerabil. de excomm. in 6.*

Secundò, suspenditur Censura, si ille, in cujus favorem lata est, proroget tempus à Judice assignatum, ut illi satisfaciatur, nam talem justè censetur esse mentem ipsius Judicis; *Suar. n. 8.* Quæritio autem est, si habeat locum Censura, quando post tempus prorogatum, non adimpleatur id, quod imperatum fuit sub Censura. Non desunt, qui dicant non habere locum censuram, cum ille, in cujus favorem lata est, non habeat posse prorogare censuram ad aliud tempus, Judice inconsulto, quia id importat iurisdictionem; *Ugol. tab. 1. cap. 20. §. 6. n. 5. Navar. in Man. cap. 27. n. 14. & alii.* Communior tamen est sententia contraria, cum non intelligatur Judex præfigere tempus ad terminandam obligationem sui præcepti, ac censuræ illi annexæ, sed solum ne ejus adimpletio differatur; adeoque videtur ex mente ipsius Judicis, prorogato tempore, prorogari præceptum, & censuram; *Suar. disp. 3. sect. 6. n. 11. Hurtad. disp. 13. diff. 5. n. 15.*

Tertio, suspenditur, seu non habet locum censura lata ad impediendum peccatum futurum, si delictum committatur, postquam quis mutavit domicilium, nam tunc esse Subditum cessavit; *Suar. disp. 3. sect. 5.* Secus, si censura lata sit in ordine ad factum præteritum; ut si excommunicetur, qui furatus fuit, nisi exempli gratia intra quindecim dies restituat. Si, non expletis quindecim diebus, fur mutet domicilium, adhuc remanet excommunicatus, quia manet subditus ratione delicti patris; *cap. fin. de for. compet., & multò magis id verum esset, si jam fuisset citatus, & causa inchoata; cap. proposuisti ibid.*

Ultimò, suspenditur censura lata per sententiam sub obligatione aliquid faciendi, vel omittendi, pro eo tempore, quo Judex, à quo lata fuit, suspenderetur. Pro quo advertendum, quòd si delictum totaliter fuit commissum eo tempore, quo Judex erat suspensus, omninò excluditur censura. Ita, si Judex prohibuisset sub excommunicatione furtum in loco sacro, & hoc committeretur tempore suspensionis Judicis, reus non incurreret excommunicationem, quia pro eo tempore non vigent ipsius præcepta; *Suar. disp. 3. sect. 4. n. 15. Aterius l. 3. disp. 9. 14. n. 72.* Si verò delictum jam fuit patratum, & censura lata sit, ut reus satisfaciatur, tunc suspenditur pro toto tempore, quo Judex remanet suspensus, eo tamen restituto, censura recuperat suas vires, & afficit reum, si non satisfaciatur.

Q. II. An censura proferri debeat in scriptis.

R. I. Vel censura lata sit à jure, seu etiam ab homine per modum legis, & statuti efficientis personam particularem, dum tamen lata est ad futura peccata præcavenda, nulla Scriptura est necessaria. Ratio est quia, ideoque requiritur Scripturam, ut à Superiore cognosci possit de ejus iustitiâ; tum ne Judices sint nimis faciles ad excommunicandum, quæ cum non habeant locum in excommuni-

catione lata à jure, vel ab homine per modum legis semper iusta præsumatur: *can. erit autem lex diff. 4.* Præterea *cap. cum medicinalis statim citando*, sermo est de censura à iudicibus lata, quapropter Scriptura requiritur, dum agitur de censura, quæ fertur per modum sententiæ ob peccatum præteritum, cognita causâ, & citatione præmissa.

R. II. Ut licitè feratur censura per modum sententiæ de peccatis præteritis, observanda sunt sequentia. Debet in scriptis proferri, & scribi à Iudice, vel ab alio, ita tamen ut tunc per testes probari possit. Verum tamen est, quòd non solum Episcopus, sed neque quilibet alter Iudex tenetur eam legere per seipsum, sed sufficit si legat per Ministrum. Deinde, dum censura fertur contra aliquam personam determinatam, exprimi debet causa particularis, seu delictum particulare, ratione cuius censurâ ligatur. Tertio, reo exposcente, debet illi intra mensem tradi exemplar sententiæ, integrum & continens causam, censuræ de verbo ad verbum, adnotato die, mense, annoque. Idem exemplar tradendum est, si censura proferatur in generali contra quoscunque, qui hoc vel illud fecerint, si requiritur ab aliquo, qui potuerit subieca comprehendere: Ita *cap. cum Medicinalis de sent. excomm. in 6. ibique Glossa: Suar. disp. 3. sect. 13. Alterius 1.3. disp. 4. cap. 2.*

Quia autem præceptum, quod continetur in præfato capite medicinalis &c. est de re gravi, saltem ob finem intentum à Pontifice, ideo violari non potest sine peccato mortali. Uterius ex eodem capite transgressores ipso jure puniuntur peccatâ suspensionis ab ingressu Ecclesiæ, & Divinis officiis per mensem; & Iudex non servans talem suspensionem, incurrit irregularitatem à solo Papa dispensabilem. Has tamen censuras non incurreret Episcopus, quia ibi non fit specialis mentio Episcoporum, quod necessarium erat, ut comprehenderentur: *cap. quia periculosum de sent. Excomm. Caterum tam Episcopi, quam ceteri Iudices excusarentur & à peccato, & à censuris, quando non fervarent præfata ob vitandum periculum, ob ignorantiam inculpabilem, vel ob aliam justam & urgentem causam; nam illæ poenæ decernuntur contra eum, qui esset temerarius violator eorum, quæ statuuntur cap. cum medicinalis, talis autem non est, qui ex aliqua iusta causa eas omitteret: Alter. cit. cap. 3. Candid. disp. 22. n. 18. d. 2.*

Quæ hucusque dicta sunt, puto non esse extendenda ad Prælatos Regulares. Quamvis igitur & ipsi teneantur observare jus commune, nam quando non vult eos comprehendere, solet exprimere, ut patet ex Clement. I. de privil. nihilominus satis puto non comprehensos. Ratio est quia Bonifacius VIII. concessit Dominicanis posse procedere contra suos subditos, non servatis apicibus juris, inter quos numeratur, quòd censurâ feratur in scriptis. Item Leo X. apud Henriques 1. 13. cap. 16. n. 2. concessit Prælati S. Francisci exemptionem ab hac solemnitate: cum autem hujusmodi privilegiis per communicationem fruuntur ceteræ Religiones, consequens est non teneri Prælatos Regulares, ad observantiam eorum, quæ statuuntur dicto capite *cum medicinalis*.

R. III. Censura in scriptis non lata valida est. Ratio est quia in eodem capite non declaratur nulla, immo supponitur valida, cum ibi dicatur quòd reus, censurâ non scriptâ ligatus, recurrens ad Superiorem, est sine difficultate absolvendus, & Iudex condemnandus ad expensas, & interestes &c.

Q. III. An ante censuram præcedere debeat

monitio, & quomodo sit faciendâ.

R. I. Ut incurratur censura lata à jure, vel ab homine per statutum generale pro futuris culpis impediendis, sive etiam per particulare præceptum in ordine ad futurum delictum, ut si sub excommunicatione præcipiatur Clerico, ne arma deferat, nulla requiritur specialis monitio. Ratio est quia, lex ipsa, seu præceptum habent sufficientem vim monitionis: *Suar. disp. 3. sect. 8. n. 3. Alter. 1.3. disp. 3. c. 1.* Duo tamen casus excipiuntur in jure. Primò, vult præcedere debere monitionem, ut Religiosi non solventes decimas incurrant suspensionem contra eos latam: *Clem. de Decim. Secundò, requiritur monitio, ut incurratur excommunicatio lata contra præsumentes impedire visitationem: Clem. unic. 8. fin. de stat. Monachor.*

R. II. Ad incurrendam censuram latam ab homine pro culpis præteritis, vel præsentibus respectum habentibus ad futurum, requiritur monitio. Et quidem quòd requiritur ad valorem censuræ jure positivo, constat *ex cap. sacro 48. de sent. excomm. cap. Romana eod. tit. in 6. cap. statutum ibid. cap. reprehensibilis de appellat.* Deinde videtur monitio exposci jure divino; nam Ecclesia non habet facultatem ferendi censuram, nisi in eum, qui non vult ipsam audire: *si Ecclesiam non audierit, sit tibi ut Eibnicus & Publicanus Matth. 18.* non verificatur autem nolle audire Ecclesiam, qui non fuit ab ea admonitus. Tandem videtur monitio requiri de jure naturæ, tum quia ex vi talis juris nemo inauditus est condemnandus; tum quia, cum censura sit poena medicinalis, ordinata ab Ecclesia ad tollendam contumaciam, hæc videtur de sua natura exposcere monitionem: nam ille dicitur propriè contumax, qui admonitus non vult respicere. Ita cum communiore sententia *Henric. lib. 13. n. 3. Coinc. disp. 12. n. 83. Anton. à Spir. S. disp. 1. n. 79. & num. 80.* Authores contrarii aliqua adducunt exempla, in quibus videntur latæ censuræ sine monitione. Sed primò respondendum est, non bene inferri non præcessisse monitionem, ex eo quòd ab Authoribus non narretur. Secundò advertendum, quòd licet excommunicatio non feratur, nisi sub ratione censuræ, Suspendio verò, & Interdictum possunt ferri præcisè ut poenæ vindicativæ, ut de Suspensione habetur *cap. tam litter. 23. de testib. & attestat. & cap. cum in cunctis 7. de elect. sicut de Interdicto cap. sacro cit. & c. 1. de sent. excomm. in 6.* Dum autem feruntur ob punitionem culpæ præteritæ, non est necessaria monitio; & ita S. Ambrosius interdixit Theodosio aditum Ecclesiæ ob eadem factam Thesalonica, quoadusque ageret poenitentiam.

R. III. Ut monitio ritè fiat, primò faciendâ est nomine Iudicis, nam habet vim citationis, quæ solum Iudicis autoritate fieri potest. Uterius Iudex debet eam facere ad instantiam partis; nam quamvis Iudex interponere possit motu proprio suam autoritatem, si agatur de bono communi, non potest procedere nisi ad instantiam partis, dum agitur de commodo alicujus privati. Secundò, debet monere de peccato præterito in ordine ad futurum, ut scilicet de eo emendetur, vel satisfaciatur, si damnum intulit. Ratio est quia, nemo dicitur contumax propter peccatum commissum, sed solum, vel quia non emendatur, ut si moneatur de non amplius frangendo jejunium, vel quia non satisfacit. Tertio, moneri debet præcepto continente poenam censuræ; nam reus debet esse contumax contra potestatem Ecclesiæ coercitivam, adeoque contra præceptum continens censuram; & de facto qui simplici præcepto non emendatur, fortasse emendaretur censuræ timore: *Suar. disp. 3. sect. 1. n. 7. Gibal. disp. 6. q. 2. num. 9. PARS*

laus disp. 1. p. 7. n. 7. Quarto, quamvis dum proceditur contra delinquentes incognitos, vel contra plures, sufficiat facere monitiones in Ecclesia, aut alibi coram populo; nihilominus contra personam determinatam, & notam, monitio faciendâ est personaliter, & coram testibus, ut de ea constare possit: *cap. sacro de sent. excomm.* Factâ autem primâ personali monitione, reliquæ fieri possunt ad domum, seu per edictum, aut in ipso Tribunali. Si verò dolosè lateat, aut impediatur, ne personaliter conveniatur, sufficit monitiones facere ad domum illius; & si careat domicilio, si fiant in principali Ecclesia: *Leander. disp. 5. q. 16. 17. 18. 19.* pluribus citatis. Quòd si ponendum sit interdictionem contra Communitatem, sufficit monere illos, quorum culpâ fertur, hi enim sunt emendandi: *Gibal. disp. 6. q. 2. n. 8.*

Demum, ut non solum valida, sed etiam licita sit censura, requiritur trina monitio: *can. omnes decima 17. q. 7. can. Præsbyterorum 27. q. 4. cap. contingit 2. de sent. excomm. cap. Constitutionem, & cap. Romana eod. tit. in 6.* Hæc autem trina monitio non requiritur ad valorem excommunicationis; nam redditur sufficienter contumax, qui semel admonitus non emendatur; & solum requiritur ad valorem excommunicationis, quam Iudex pronunciat contra participantes cum excommunicatis à seipso, quia ita expressè in jure cavetur: *c. constitutionem, & c. statutus de sent. excomm. in 6. Suar. d. 3. sect. 12. n. 4. Palau. d. 1. p. 5. n. 8. Alterius 1.3. d. 3. c. 5.* Uterius pro trina monitione, satis est una monitio, quæ tres includat; ut si Iudex moneat una monitione pro tribus vicibus; dum e. g. concedendo sex dies ad respiciendum, primos duos assignat pro prima monitione, alios duos pro secunda, & ultimos pro tertia: observando ex jure intercedere semper debere saltem duo dies inter unam, & alteram monitionem: *cap. constitutionem cit. Bonac. d. 1. q. 1. p. 9. num. 7.* Ex vi tamen ejusdem capituli, si necessitas, aut rationabilis causa cogat, potest Iudex reducere dictum tempus etiam ad tres horas, cum tunc sufficiat aliquod intervallum fuisse inter unam, aut alteram monitionem: *Suar. disp. 3. sect. 9. n. 4. Alterius cit. &c.*

Q. IV. An requiritur monitio, quando constat aliquem futurum contumacem; vel quando aliquis commisit delictum prohibitum sub censura ferendæ sententiæ.

R. I. Quamvis aliquis se jactasset non pariturum cuicumque monitioni, atque ita re vera futurum credatur, nihilominus monendus est, antequam in ipsum censura feratur. Et ratio est quia, ille qui censurâ est innodandus, non solum in affectu, sed etiam in effectu debet esse contumax in foro judiciali Ecclesiæ, quæ contumacia non resultat, nisi postquam monitus, non vult obedire: *Gibal. disp. 6. q. 2. num. 19. Dian. p. 5. tr. 9. ref. 19.*

R. II. Si Iudex imposuit præceptum sub poena ferendæ censuræ, ipse Iudex absque alia monitione potest punire transgressorem; quia monitus fuit non solum à jure, sed sufficienter intelligitur monitus ab eodem Iudice per hoc, quòd imposuerit præceptum: *Sanch. l. 2. de Matr. disp. 24. num. 28.* Si verò censura ferendæ sententiæ comminata fuerit non à Iudice, sed à jure, tunc contra alios bene sustinent multi Theologi requiri monitionem ante prolationem sententiæ. Ratio est quia, cum tunc sententia Censuræ debeat ab homine proferri, videtur quòd ille, qui eâ est innodandus, debet esse contumax etiam adversus ipsum hominem, seu Iudicem; & hæc contumacia non datur, nisi reus ab eodem ter moneatur, & nihilominus, post monitionem non emendetur. Confirmatur ex *cap. reprehensibilis 26. de appell.*, ubi universaliter præcipitur præmittendam esse canonicam mo-

nitioem, ni censura à jure imposta, sit latæ sententiæ: *Suar. disp. 3. sect. 10. n. 20. Hurtado de cens. diff. 18. n. 79.*

Quamvis autem non sit necessaria monitio, quando jus ipsum monet sub poena latæ sententiæ, nihilominus etiam tunc, antequam Iudex declaret aliquem censuram incurrisse, debet illum citare, ut afferre possit causam, si quam habeat, illum excusantem; aliàs declaratio Iudicis nulla esset, quia impediretur defensio Rei. Ita colligitur ex *cap. 1. de caus. possess. & propriet. cap. personalis de appellat., cap. cum secundum leges de heret.*: atque ita docet *Navar. cap. 27. n. 10.* & alii quos, affert. *Leander disp. 5. q. 36.*

Regula in praxi observanda.

I. Si Confessarius judicet satis tutam in praxi eam opinionem, de qua capite sequenti, qua dicitur non habere locum censuras, ubi adest opinio probabilis ad eas excludendas, quædam observare debet, quoad dicta capite superiori. Primò, possit judicare censurâ non innodatum suum poenitentem, quoties contra eum sub disjunctione lata esset, nempe quòd esset vel excommunicatus, vel suspensus. Secundò, idem dicendum, si pars in cuius favorem lata est censura contra Reum, intra determinatum tempus non satisfaciens, proroget tempus ad satisfactionem, & adhuc intra tempus prorogatum Reus non satisfaciens. Tertio, tandem excusare possit à censura suum Poenitentem, qui commisset delictum prohibitum à jure sub poena censuræ ferendæ sententiæ, si Iudex in illum proferret censuram, absque eo quod præmitteret trinam monitionem. In tribus his casibus, cum opinentur multi Theologi non habere locum censuras, poterit Confessarius judicans eas non esse admittendas, dum adest opinio probabilis pro eis excludendis, eximere saltem in foro conscientiæ suum Poenitentem à censuris.

C A P U T III.

De Causis ab quas ferri possunt Censura: & quid agere debeat Subditus, si causa à parte reus sit injusta, vel saltem dubitet an sit justa.

Q. I. OB quale peccatum ferri possint Censuræ.

R. I. Si Censuræ sint minores, ferri possunt propter peccatum veniale. Pro censuris Minoribus hæc non solum intelligo excommunicationem minorem, sed etiam suspensionem, & interdictum ab usu alicujus rei, sed ad breve tempus. Has autem censuras ferri posse pro solo peccato veniali probatur quia, cum reputentur leves poenæ, possunt ferri pro levi culpa. Et de facto communicans in civilibus cum excommunicato vitando, nisi hoc faciat in contemptum, peccat solum venialiter, & nihilominus incurrit minorem excommunicationem: *Suar. disp. 4. sect. 4. n. 2.* Nec refert excommunicationem minorem privare receptione Sacramentorum; nam cum de se sit facile aufertibilis, & à quocumque Confessario, semper consideratur ut poena levis. Secus esset, si ab homine imponeretur aliqua ex præfatis minoribus Censuris, eam sibi reservando; nam semper cum non posset auferrî sine gravi incommodo, non consideraretur ut poena levis, adeoque nec imponi posset ab levi peccato: *Hurtad. de cens. in comm. diff. 10. n. 42.*

R. II. Censuræ absolute sumptæ, quales sunt Excommunicatio major, Suspendio, & Interdictum imponi non possunt nisi ob peccatum grave. Ratio est quia, Censuræ istæ sunt poenæ gravissimæ, adeo.

adeoque Jus naturæ postulat, ut solum imponi possint pro gravibus culpis, aliàs nulla esset proportio inter eas. Uterius, cum jure divino imponenda sit Censura ad lucrandum fratrem deperditum; unde dicitur *Matth. 18. Si te audivit, lucratus es fratrem tuum*, consequens est non nisi pro culpa gravi esse imponendam, solum etenim ex tali culpa frater deperditur. Favet etiam jus positivum: *Can. nemo Episcoporum, can. nullus Sacerdotum 11. q. 3. & Concil. Trid. sess. 25. cap. 3. de reform.* Hinc omnes Theologi communiter docent, quod si Prælati præcipiat sub censura, quod, omnibus inspectis, est leve, nec tenet præceptum saltem, quoad peccatum grave, nec proinde transgressor incurreret censuram; cum nec præceptum divinum, aut naturale obligent sub gravi, si in materia levi frangantur: *Sanct. l. 1. Decal. cap. 4. n. 3. Palaeus disp. 1. p. 7. n. 2. Gibal. disp. 2. q. 2. n. 2. &c.* Dixi quod omnibus inspectis leve est, nam quod aliàs esset leve, potest esse grave ex pluribus circumstantiis, & maxime ex fine intento à Legillatore, & tunc certè potest præcipi sub censura.

Sed difficultas est, an hoc ipso quod Legillator præcipiat sub censura quod aliàs non esset peccatum mortale, intelligatur velle sub gravi obligare, cum aliunde, quod præcipit, fieri possit grave ob aliquam circumstantiam, seu finem intentum à Legillatore. Et primò certum est, quod si censura sit lata sententiæ, utique tale præceptum sub gravi obligaret, cum non possit velle Legillator aliquid censuram afficere, nisi eo quod graviter peccet in transgressione præcepti: *Suar. disp. 4. sect. 6. n. 11.* Si verò sit censura ferendæ sententiæ, tunc quando potest imponi sine præcedenti monitione, certè præceptum obligat sub gravi; nam aliàs censura non statim imponi posset transgressor. In quibus verò casibus statim imponi possit sine monitione, dictum est capite superiori; & ibidem dictis addi potest imponi posse sine trina monitione censuram ferendæ sententiæ, quando continebat clausulam, ut absque ulla monitione posset à Judice applicari; nam tunc ipsum præceptum supplet vices cujuscumque monitionis. Quod si censura ferendæ sententiæ non possit imponi sine præcedenti trina monitione, tunc non satis constat obligare sub gravi præceptum impositum sub poena ferendæ sententiæ; nam, ut imponi possit, sufficit si transgressor intelligatur peccare graviter, quando postea non obediit monitionibus: *Salmant. tr. 10. de cens. cap. 1. p. 10. n. 135.*

R. III. Peccatum, ratione cuius imponi potest censura, debet esse externum. Ratio est quia, licet potestas Ecclesiæ sit spiritalis, nihilominus cum exerceatur ab hominibus, qui modo sensibili debent operari, sequitur ordinatam esse ad sensibilia. Hinc habetur illud commune effatum desumptum ex *can. consuluit 2. q. 5. & ex can. cogitatio de Penit. q. 1. Ecclesia non judicat de internis: & S. Th. 1. 2. q. 91. a. 4.*, docet hominem posse legem ferre de quibus potest judicare, merè autem interna non subjacent iudicio hominum. Videnda tamen quæ dixi *tr. 3. q. 1. cap. 5.*, ubi explicavi quando actus internus præcipi possit ab Ecclesia: ex qua doctrina bene inferitur actum internum, prout conjunctum cum externo, puniri, & præcipi posse sub censura. Ita *Clement. 1. S. Verum de heret. excommunicantur* Inquisitores, qui odio vel amore, & spe lucri aliquid faciunt, seu omittunt; quam excommunicationem verè incurrunt, si aliquo signo externo pravum animum demonstrant. Ibi etiam innui subjacere potestati Ecclesiæ actus externos, quamvis occultos: unde qui externè, nullo præfente, profert hæresim, quam in corde habet, incidit in excommunicationem: *Suar. disp. 4. sect. 2. n. 18. Azor. tom. 1. l. 2. c. 8. Diana. p. 6. tr. 6. resol. 51.*

Ultra quam quod peccatum, ob quod imponitur censura, debeat esse externum, debet manifestare gravem malitiam actus prohibiti sub censura; nam censuram punitur actus externus graviter peccaminosus. Ita non incurreret excommunicationem, qui corde credens Deum non esse, externè proferret hæc verba: ita est: nam talia verba indifferentia sunt ad illam hæresim, vel aliquid aliud significandum. Idem dicendum de eo, qui comederet carnes die vetito, quia crederet Ecclesiam non habere auctoritatem eas prohibendi, sed non ostenderet externè sufficienter hanc hæresim: *Suar. disp. 4. sect. 2. n. 20. Gibalin. disp. 2. q. 2. n. 16.* Similiter non incurreret excommunicationem ille, qui quamvis pravum animum haberet contra Clericum, nihilominus ita, omnibus consideratis, leviter percuteret, ut actio externa non demonstraret gravem malitiam.

Denique actus externus, qui prohibetur sub censura, debet esse completus, & consummatus in ea specie, in qua prohibetur, nisi aliter exprimat verba legis. Ratio est quia, cum odia, & poenæ sint restringendæ, non intelligendum est leges imponere censuras pro actibus non perfectis, & consummatis. Ita, si lata esset excommunicatio contra homicidas, non haberet locum contra leviter vulnerantem, quamvis ex animo occidendi, etsi aliunde mors sequatur. Ita, dum sub censura prohiberetur incestus, non eam incurreret, qui copulam haberet cum consanguinea, sed non seminando intra vas: *Suar. d. 4. sect. 3. n. 5. Sanct. l. 2. Decal. cap. 8. n. 7. Palaeus disp. 1. p. 7. n. 8.* Denique cum censura lata contra præsumptum, significet peccatum esse debere perfectè voluntarium, illam non incurreret, quamvis graviter peccaret, qui actionem prohibitam faceret ex culpabili ignorantia &c. *Bonac. disp. 1. q. 1. p. 3. n. 18.* Secus tamen dicendum, quando lex censuram afficeret actum etiam non consummatum, & ita *cap. 1. de homic. in 6.* excommunicantur mandantes occidere per Assassinos. Cum tunc censura afficiat mandatum, incurrunt eam mandantes, etiam morte non sequuta.

Q. II. Quomodo se gerere debeat, qui injustè fuit excommunicatus.

R. I. Si causa, ratione cuius Judex fert censuram, quamvis sit falsa, attamen juridicè fuerit probata, ille, in quem lata est censura, eam ligatur in foro externo, non tamen in foro conscientie. Ligatur, inquam, in foro externo, quamvis censura sit nulla; jus etenim naturale dicitur removendum esse omne scandalum, quod certè sequeretur, si aliquis secundum acta & probata appareret excommunicatus, & pro tali nollet se gerere. Nullatenus autem ligatur pro foro conscientie; cum etenim nullum commiserit peccatum, neque potest subjacere poenæ gravis sententiæ. Uterius, cum sententia Judicis veritati non innitatur, non obligat in conscientia, quia non est actus justitiæ. Ex quo bene inferitur, quod iste non servans censuram, in foro conscientie nullum incurreret ex his effectibus, quos pariunt censuræ, vel quibus subjacent violatores censurarum: *Suar. disp. 4. sect. 7. n. 20. Palaeus disp. 1. p. 8. n. 19. Bonac. q. 1. p. 10. n. 4.*

R. II. Quando sententia censuræ continet errorem intolerabilem, tunc neque attendenda est in foro externo. Ratio est quia, manifesta redditur injustitia censuræ, atque ita removetur scandalum, quod oriri posset ex non observantia illius. Ita se haberet censura lata ob causam manifestè injustam, seu ob rem minimam, vel indifferentem: *cap. per tuas de sent. excom. & cap. Venerabilis S. Potest ibid.* Idem dicendum, si censura lata sit post legitimam appellationem; si non præmissa nec unica monitione; si non citato Reo ad sui defensionem.

Q. III. Quomodo se gerere debeat ille, qui dubitat,

an Superior habuerit justam causam illum censuram ligandi.

R. Non nego quamplures velle, quod semper cum constat latam esse censuram, nec satis constat de ejus injustitia, præsumendum esse in favorem Superioris, eique obediendum: ita pluribus relatis docet *Boss. Var. moral. p. 2. tit. 1. n. 1304.* Ego nihilominus in praxi non excluderem contrariam opinionem. Vel enim dubitetur de justitia Censuræ, quia non satis constat de auctoritate illam ferentis; vel quia non satis appareat legem comprehendere illum casum, semper habet locum dubitatio, an censura lata subsistat; & dum non omnino constat poenam habere locum, est excludenda ex jurebus sæpè citatis, quod benigniora amplectenda sunt in favorem Rei; quod odia sunt restringenda &c. Insuper, dum certò quis possidet jus exempli, gratia percipiendi sacramenta, communicandi cum aliis, non videtur eo expoliandus, semper cum non plene constat potuisse per censuram expoliari. Scio jura velle ad Reum pertinere probare injustitiam in sententia lata, & donec probet subjiciendum esse sententiæ: *cap. cum tu de test. & attest.:* at hæc bene dici potest potius pro foro externo valere.

Ex præfata doctrina inferri potest cum pluribus, quos sequitur *Antonius à Spir. S. de Cens. disp. 1. n. 110.* quod si Judex aliquem excommunicavit sequendo opinionem probabilem, & ex alia adstet etiam sententia probabilis in favorem excommunicati, potest hic se gerere tanquam non sit excommunicatus; cum etenim non satis constat de justitia legis, seu sententiæ, non videtur aliquis privandus suo jure certo, percipiendi sacramenta, cum aliis communicandi &c.

Regula in praxi observanda.

I. Optimè se gerent Prælati, si non imponant censuras ob materias per se leves, dum non clarè constat graves fieri ex circumstantiis, vel ex fine ab ipsis intento. Experienciâ constat hujusmodi leges, seu censuras, passim parvipendi cum duplici gravi præjudicio. Primum est, quia, quamvis multi sibi persuadeant eas non obligare, nihilominus ex eorum transgressione conscientia postea variis perplexitatibus, dubiisque inquietantur; atque ita similes leges potius solent esse in destructionem, quam in edificationem. Secundum est, quia ita affuecunt homines leges, & censuras transgredi, seu pro nihilo habere, & proinde valde laxatur Ecclesiastica disciplina.

Scio meritò Theologos docere præsumendum esse rem præceptam valde conducere ad finem, finemque Legillatoris gravem reputandum, dum contrarium non constat: *Sanct. l. 1. in Decal. c. 4. n. 3. Castrojal. t. 1. tr. 2. disp. 2. p. 7. n. 4.* At hæc doctrina non satis impedit assignata inconvenientia; dum etenim talis gravitas satis non innotescat, facile sibi persuadent contrarium constare; & maxime si lex, seu censura sit à Legillatore, qui vel indolens, vel nimis rigidus reputetur. Præterea, cum consulantur multi solum in vulgi opinione Theologi, hi, qui solent temeritate excellere, facile pronunciant tales leges, seu censuras nullam inducere obligationem.

II. Advertant Confessarii peccatum prohibitum sub censura, non solum debere esse externum, sed perfectum, & consummatum in genere malitiæ, in quo prohibetur; & ex hoc capite multoties excusari penitentes à censura. Ita non incurrunt censuram latam, ut dixi, contra percutientem Clericum, qui tali actione externa illum percutit, ut, omnibus pensatis, non appareat continere culpam gravem, quidquid sit de pravo animo, quo facta est percussio. Excusatur pariter ab excommunicati-

tione, qui ita externè hæresim proferret, ut apud circumstantes appareat protulisse vel ignorantiam, vel ex joco, quamvis ex animo hæresi sanciatum protulisset. Ex his exemplis, aliisque supra relatis, potest facile Confessarius plurima in praxi resolvere.

CAPUT IV.

De His, qui ligari possunt Censuris: & de Censura lata contra Facientes, Mandantes, & Consultentes.

Q. I. QUI, generaliter loquendo, capaces sint, ut in eos ferri possit censura.

R. Primò, ille, in quem fertur censura, debet esse homo Viator, nam censuræ arma sunt Ecclesiæ militantis; unde solum eis uti potest in homines viatores, qui intra illam sunt. Hinc censura non ligat mortuum, cum Ecclesia habuerit à Christo potestatem ligandi solum super terram, ut habetur *Matth. 18.* illis verbis: *Quicumque ligaveritis super terram, erunt ligata & in Cælis.* Dum igitur mortuus absolvitur à censura in vita contracta, nil aliud significatur quam dari facultatem fidelibus, ut possint eum in loco sacro sepelire, non verò absolvi à censura, quæ adhuc ligetur. Ad eum modum quo, dum Ecclesia prohibet publicum peccatorem in loco sacro sepeliri, non intendit exercere directam jurisdictionem in illum, qui non amplius est in Ecclesia militante, sed solum prohibere vivis, ne pro illo orent, vel sepeliant in loco sacro. Ita cum communi Leand. *de Censur. disp. 3. q. 4.*

Secundò, debet esse baptizatus; nam cum Baptismus sit janua Ecclesiæ, sequitur non baptizatum esse extra illam, & ita non potest in eum exercere jurisdictionem, juxta illud Apostoli ad *Cor. 5. Quid mihi de iis, qui foris sunt judicare?* Non possunt proinde excommunicari Judæi, Infideles, vel etiam Cathecumeni, bene tamen Hæretici, & Schismatici, cum sint baptizati: *arg. can. de Judæis 5. dist. 45. cap. Majores 3. de Baptismo.*

Tertiò, debet esse doli capax, & contumax contra Ecclesiæ præcepta; nam censura fertur ab Ecclesia, ut delinquens emendetur, & recedat à sua contumacia, ut dictum est *cap. 1.* Quamvis autem hac ratione pueri post usum rationis possent ligari censuris latis à jure, & ab homine, quia sunt capaces peccandi, de facto tamen communiter docent Theologi ante pubertatem, quamvis peccent, censuris non ligari, nam ex *cap. 1. & 2. de delictis puerorum*, ex benignitate Ecclesiæ eximuntur à poena debita peccato; quamvis ut aliàs dixi, non videantur exempti à Censura lata ob Clerici percussorem.

Quartò, cum excommunicatio feratur propter peccatum mortale, ac in Civitatibus, Collegiis, Universitatibus semper ad sint plures innocentes, hinc est in totam Civitatem, Collegium &c. non posse ferri excommunicationem: *cap. Romana de sent. excom. in 6.* Bene tamen potest Civitas, Collegium &c. interdici, & suspendi; hæc etenim censuræ, ut notat etiam *S. Th. in add. q. 22. a. 5. ad 2.*, non sunt tam graves, sicut excommunicatio, quæ privat Ecclesiæ suffragiis; unde sufficit contumacia in Capite, ut ferri possint: *cap. si sententia S. In Universitatem 16. Navar. in Man. c. 27. n. 168. Candid. disp. 22. a. 9. d. 7.* Et quamvis tunc etiam Innocentes illas poenas patiantur, non tamen iussuntur in eorum poenam, sed in poenam illorum, qui causa fuerunt, Suspensionis, seu Interdicti; ut nempe videnda etiam innoxios illorum culpis affigi, facilius recedant à sua contumacia: *Bonac. de Cens. disp. 1. p. 3. n. 3.* alique relati à

Diana p. 3. tr. 6. resol. 41. & p. 9. tr. 4. resol. 8.

Sententia ergo excommunicationis pronuciari debet in personam determinatam, & si pronuciatur in personam indeterminatam alicujus Communitatis, v. g. in eum, qui tale fecit delictum, nulla est: *Candid. disp. 22. a. 9. d. 2.* Si tamen excommunicatio feratur per modum statuti, & precepti contra eos de aliqua Communitate, qui aliquid facerent tunc excommunicatio esset valida, & licita, quia non afficeret innocentes, sed solum transgressores. Valida item esset, etiam si proferretur per modum sententiae contra totam Communitatem, postquam innotuisset omnes fuisse culpabiles, quamvis esset illicita, quia id jure prohibetur: *cap. Romana cit.* Et solum valide, & licite ferri possit à Romano Pontifice, utpote quia est supra positivum: *Alter. de cens. l. 3. disp. 10. c. 6.*

Denique solum subditus ligari potest censurâ, nam jurisdictione non nisi in subditum potest exerceri. Hinc Papa nullum habens Superiorem, immo cum sit Superior ipso jure, quo inducte sunt censuræ: *can. cuncta per mundum 9. q. 1. cap. 1. de Constit. cap. proposuit de concess. prebenda*, non potest censuris innodari. Cardinales Archiepiscopi, Episcopi &c. quamvis Papam habeant Superiorem, & juri communi sint subiecti, non ligantur censuris, nisi specialiter exprimentur: *Cap. quia periculofum de sent. excom. in 6. Imperatores, & Reges, quamvis subiecti sint spirituali potestati Episcoporum, nihilominus ligari non possunt censuris sine autoritate Papæ, ex privilegio, de quo non constat ex jure, sed ex communi Authorum asseritione: Henric. lib. 13. cap. 25. n. 5. Palauus d. 2. p. 6. n. 3. Antonius à Spir. S. d. 1. n. 31.*

Q. II. An non subditus, fiat subditus ratione delicti, ut possit censurâ puniri.

R. Ex jure ratione delicti delinquens fortitur forum illius, in cujus territorio deliquit: *cap. fin. de for. compet. & quodammodo fit subditus: can. placuit 6. q. 6.* Verum tamen est, quod si delinquens non fit subditus ratione domicili, & exeat extra territorium, ubi deliquit, antequam citatione praveniatur, non potest censurâ puniri: *Hurtad. de cens. in gener. diff. 9. n. 36.*

Q. III. An Censura obliget extra territorium. Episcopi, qui eam tulit.

R. I. Sive Censura lata sit per modum statuti prohibentis aliquid facere, seu per preceptum, vel sententiam generalem, aut specialem pro futuris culpis vitandis, non afficit subditos existentes extra territorium, seu Dioecesim Episcopi. Id colligitur ex *cap. ult. de Constit. in 6.*, ubi decernitur quod excommunicatio lata per statutum ab Episcopo, non afficiat Delinquentem extra suam Dioecesim, addita hac ratione, quia ipsi non obediens, si existat extra territorium, nullam patitur poenam. Cum autem hæc ratio subsistat, etiamsi censura lata sit per modum sententiae, vel precepti, hinc est, neque in hoc casu afficere delinquentes extra territorium. Neque obstat sententiam & preceptum primò, & per se respicere personas subiectas ferenti censuras; nam cum Episcopus jurisdictionem exerceat in Personas ratione territorii, hinc est quod si delinquant, seu eidem non obediunt, dum sunt extra territorium, non possunt censuris puniri: *Conineb. disp. 13. c. 26. Hurtad. de cens. in com. diff. 8. n. 34. Anton. à Spir. S. d. 1. n. 126.*

Quæ dicta sunt de subdito delinquentem extra territorium, valent etiam de subdito delinquentem intra Dioecesim, sed in loco exempto; & ita se habent etiam Monasteria Regularium ex dictis *tr. 3. q. 3. cap. 1. q. 4.* Ceterum hæc applicari non possunt Prælati Regularibus, nam ratione voti obedientiae immediate exercent jurisdictionem in per-

sonas & non sunt sicuti Episcopi exercentes jurisdictionem ratione territorii. Hinc Prælati Regulares possunt subditos excommunicare ubicumque existant: *Anton. à Spir. S. de cens. d. 1. n. 123.*

R. II. Si delictum consummatum sit à Subdito in territorio Episcopi, poterit censurâ ligari, etiamsi statim post patratum delictum mutaverit domicilium, quia ex supradictis, ratione delicti remanet subditus, & fortitur forum illius; unde si in ipsum feratur sententia excommunicationis, si e. g. intra determinatum tempus non restituat ablatum, incurrit excommunicationem. Ita cum aliis *Anton. à Spir. S. d. 1. n. 129.* Cum autem tunc non possit Episcopus illum citare in territorio, quod aufugit, quia actus requiritur strepitum judiciale, non potest exerceri extra proprium territorium, satis erit, si citetur in propria domo, aut alio loco publico intra territorium: *Diana p. 5. tr. 9. resol. 44.*

Dixi, si delictum consummatum sit intra Dioecesim; nam cum censuris solet puniri delictum perfectum, & consummatum, ex dictis capite superiori, consequens est non habere eas locum, si delictum inchoaretur intra, sed perficeretur extra Dioecesim. Ita non incurreret excommunicationem latam contra homicidas, qui aliquem intra Dioecesim non lethaliter vulneraret, sed leviter, & extra Dioecesim occideret: *Suar. disp. 5. sect. 4. n. 7. & sect. 5. n. 9. Candid. a. 16. dub. 7.* Quod si Persona Subdita sit extra Dioecesim, & nihilominus delictum intra illam consummet, bene potest censuris ligari, ex dictis *tr. 3. q. 3. cap. 1. quest. 4.*

Pariter nec subiecti erunt censuris locorum non habentes ibi domicilium, vel quasi domicilium, & id, sive latæ sint per modum statuti primò & per se respicientis delictum, & territorium, sive per modum sententiae, quæ primò & per se feratur in Personas. Ratio est, quia non habentes alicubi domicilium, seu quasi domicilium, non sunt ibi incolæ, adeoque nec subditi, & proinde non sunt subiecti jurisdictioni Episcopi ex dictis *loc. cit. quest. 3.*

Q. IV. Utrum possit quis pluribus censuris ligari, & quando id eveniat.

R. I. Non solum potest quis eodem tempore innodari pluribus censuris diversæ speciei, ut excommunicatione, suspensione, & interdicto, de quo non est dubium, semper cum aliquis committat delicta, quibus annexæ sint tales censuræ, sed etiam pluribus censuris ejusdem speciei, v. g. pluribus excommunicationibus. Annexæ est e. g. excommunicatio hæresi, & percussioni Clerici; si proinde aliquis committat ista duo crimina, utraque ligabitur excommunicatione. Quia tamen prima excommunicatione delinquens jam privatur communibus suffragiis Ecclesiæ, hinc est quod secunda excommunicatio nil aliud facit nisi afferre novum motivum, unde iisdem privetur. Sicuti qui secundò peccat, per secundum peccatum non privatur gratiâ, qua jam caret, sed ex novo titulo carere debet eadem gratiâ. Ex hoc sequitur bene posse aliquem absolvi ab una excommunicatione, & remanere ab altera ligatum; nam ablato uno impedimento, alterum potest remanere: *Clement. 2. de sen. excom. cap. cum pro causa, cap. officium eod. tit. D. Tb. in addit. q. 22. a. 5. ad. 2. & a. 6. Suar. de cens. d. 5. sect. 2. n. 5. Bonac. q. 1. p. 5. n. 1.*

R. II. Primò, duplicem incurrit censuram ejusdem rationis, qui violaret precepta formaliter diversa, prohibentia aliquid sub eadem censura. Pro quo advertendum, quod dum Inferior fert eandem censuram, quam tulit Superior, vel quæ lata sit à jure, nil aliud, ordinariè loquendo, solet facere, quam innovare censuram jam latam, unde est una, & eadem censura: *Candid. disp. 22. a. 2. d. 2. Bonac. de cens. q. 1. p. 5. n. 11.* Idem dicendum, si ab eodem Superiore pluries eadem censura feratur

tur, sicuti quolibet anno repetuntur excommunicationes in Bulla Censuræ. In his igitur casibus, cum semper intelligatur esse eadem censura, & unum preceptum, qui semel illud violat, unicam incurrit censuram. Si verò quod e. g. prohibet jus sub censura, simul prohibeatur ab Episcopo, & intendat hoc facere per legem, seu preceptum sibi peculiare, adeoque inducere novam obligationem; tunc transgressor innodatur duplici censura; sicuti datur duplex inobediencia, una contra jus, altera contra Superiorem, qui sua lege, vel precepto, intellexit inducere novam obligationem. Idem dicatur, si quod prohibuit Papa sub censura, sub eadem censura prohibeatur ab Episcopo precepto sibi peculiari, & proprio: *Suar. disp. 5. sect. 2. n. 13. Alter. l. 3. disp. 10. cap. 7.*, & alii, quamvis non desint, qui sentiant in contrarium.

Secundò, ligatur pluribus censuris, qui facit plures actus moraliter diversos censurâ prohibitos. Ita, qui pluries percuteret Clericum, itaut una percussio ab alia esset moraliter diversa, pluries innodaretur excommunicatione stabilita in Canone si quis suadente &c. Ratio est quia, censura lata est contra transgressores talis precepti, unde quoties transgreditur, toties incurritur censura: *Suar. de cens. d. 5. sect. 3. n. 3.*

Tertiò, ligatur pluribus censuris, qui committit unicum actum habentem duplicem malitiam specie diversam, si utraque malitia prohibita sit sub censura. Demus e. g. in aliqua Dioecesi prohibitum esse sub excommunicatione homicidium, tunc qui Clericum occideret, duplicem incurreret excommunicationem, quia duplex violaret preceptum eodem actu, nempe de non percutiendo Clericum, & de non occidendo: *Suar. cit. n. 13. Bonac. q. 1. p. 5. n. 8.*

Hic autem præ oculis habenda sunt, quæ diximus *tr. 2. q. 1. cap. 2.* de distinctione numerica, & specificâ peccatorum; dum etenim non sunt diversi moraliter actus, vel in eodem actu diversa specie malitia, non habet locum multiplicitas Censurarum. Immo satis erit, si probable sit non dari prefatam diversitatem; nam in dubio, poenæ nec sunt inducendæ, neque etiam multiplicandæ.

Q. V. An censura lata contra facientes aliquam actionem, comprehendat mandantes, & consulentes.

R. Cum lex poenalis debeat intelligi secundum sensum proprium, & rigorosum, & non dicatur rigorosè facere, qui tantum consulit, aut mandat; hinc est censuram latam contra facientes, non extendi ad Mandantes, & Consulentes. Immo, ut non comprehendantur sub lege, sat est, si de hoc dubium sit; nam poenæ semper sunt restringendæ, & in dubio benignior pars est amplectenda: *Navar. in Man. c. 23. n. 51. Palauus de cens. disp. 1. p. 7. n. 12. Bonac. de cens. q. 1. p. 6. n. 1.* Secus dicendum, si excommunicetur quicumque fuerit causa talis delicti, sive per se, sive per alium, sive mediata, sive immediata, sive directè, sive indirectè; nam tunc satis constat legem voluisse comprehendere etiam consulentes, & mandantes.

Q. VI. Quid requiratur, ut Mandantes, & Consulentes innodentur censurâ latâ etiam contra ipsos.

R. I. Primò, omnino necessarium est mandatum, seu consilium influxisse in actum pravam; nam aliàs nullo pacto verificaretur fecisse opus, ratione cuius lata est censura. Hinc, si qui fecit, certò & determinatè asserat, adhuc commissurum fuisse delictum, etsi nullus consuluisse, vel mandasset, consulens, & mandans non ligantur censurâ. Idem dicendum, si dubium sit an mandatum, & consilium influxerint, cum poenæ sint restringendæ: *Navar. loc. cit.* Excusarem pariter, si mandatum & consilium influxerint solum ad citius faciendum

delictum; nam censura fertur propter opus, non propter modum, quo fit. Addendum, quod cum lis sit inter Authores, an tunc locum habeat censura, in tali dubio juris non est inducenda: *Anton. à Spir. S. de cens. disp. 1. n. 52.*

Secundò, non ligantur Censurâ Mandans & Consulens, quoties revocantur mandatum, seu consilium, & revocatio innotuit illi, qui fecit delictum. De eo, qui revocavit mandatum non est dubium; nam mandatum in tantum dicitur influere in delictum, in quantum Mandatarius operatur in gratiam mandantis, revocato autem mandato, non amplius dici potest operari in gratiam mandantis, sed ex propria malitia. Idem, meo videri, dici potest, de eo qui revocavit consilium; nam quamvis, qui deliquit non voluerit recedere à rationibus sibi allatis à Consulente, nihilominus quoties iste demonstravit eas non attendendas, dicendo e. g. nullatenus esse Deum offendendum, adeoque se pessimè consuluisse, videtur delinquens moveri potius à sua pravitate, quam à consilio sibi dato: *Suar. disp. 44. sect. 3. n. 11. & 13. Palauus d. 7. p. 7. n. 15. Laym. l. 1. tr. 5. c. 5. n. 7.* Addi potest, quod cum mandans, & consulens, revocato mandato, & consilio, non sint amplius contumaces, Ecclesia non intendit eos censuris ligare. Oportet tamen quod consulens, si potest, moneat percutiendum, quoties non possit avertere à malo illum, cui dedit pravum consilium; quoties enim possit sine gravi incommoda monere, & omitteret, demonstraret non curare, quin suum consilium in opus pravam influeret.

R. II. Major est difficultas in determinando, an Consulens, & Mandans incurrant censuram, quoties ante factum eos verè poenituit consilii, seu mandati, sed non potuerunt revocare mandatum, aut consilium. In magno autem DD. conflictu, ego adharerem sententiæ negativæ; quamvis enim censuræ ferantur etiam ad absterrendos fideles à tali pravo opere, vel etiam ne ipse reus in futurum iterum delinquat, nihilominus, cum sint poenæ medicinales, primò, & per se ordinantur ad sanandum peccatorem à peccato commisso, unde quoties per veram poenitentiam rediit in gratiam ante scelus patratum, cum non amplius necesse sit ut sanetur, neque habeat locum censura.

Hinc observandam discrimen inter censuras in facto esse, & in fieri. Censuræ ergo in facto esse, bene possunt stare simul cum gratia; nam potest quis, postquam incurrit censuram, redire in gratiam per perfectam contritionem; & nihilominus adhuc remanet censurâ ligatus, quia censura, quam quis semel incurrit, solum per absolutionem removetur. At dum quis ligandus est censurâ, si rediit in gratiam, non est cur censurâ sit innodandus; cum solum censurâ puniendus esset, ut emendaretur, & in gratiam rediret: *Palauus disp. 1. p. 17. n. 15. Hurtad. de cens. diff. 15. n. 68. Gibal. disp. 5. q. 3. n. 22. Anton. à Spir. S. disp. 1. n. 54.*

Regula in praxi observanda.

I. Advertat Confessarius non esse imitandam illorum ignorantiam, qui censuras, seu excommunicationem pronunciant in animalia irrationalia, in bruchos e. g. locustas &c. Possunt nihilominus maledici, hoc est postulari à Deo, ut in nihilum redigat; sicut & possunt benedici, hoc est, postulari à Deo, ut nobis fructificent, inco-lumes servent &c.

II. Cum Impuberes bene dici possint immunes ab omni censura, nequam Confessarius cogere debet, ut quærant absolutionem à Superiore, quamvis gravem culpam commiserint. Item possunt impuberes ab eodem Confessario absolvi, etsi inci-

differt in aliquem casum ex reservatis etiam in Bulla Coenae, e. g. in haeresim. Cum etenim ipsi non ligentur censuris; & casus Bullae Coenae non nisi ob censuram sint reservati, consequens est posse à quocumque Confessario absolvi.

III. Advertat Confessarius non subditum nullum habentem domicilium, seu quasi domicilium in aliqua Dioecesi, non affici legibus latis sub censura pro eadem Dioecesi. Si proinde aliquis e. g. de Pisana Dioecesi contraxisset sponsalia cum muliere Dioecesis Lucanae, pernodiando cum eadem sub eodem testio, non incurreret quartam excommunicationem tabellae. Si tamen ibi aliquod delictum committeret, posset propter illud sub censura citari, & post citationem, nisi obediat, censuram ligari, quia factus fuisset subditus ratione delicti, quamvis Pisas rediisset.

IV. Non solent animadvertere Confessarii, quod si quis actibus moraliter diversis percussit Clericum, non satis est si perierit absolutionem ab excommunicatione tamquam semel eam fuisset ligatus. Non debet igitur illi ministrare Sacramenta, nisi postquam admonitus pluries excommunicationem incurrisse, ab omnibus absolvatur, quoadusque enim aliqua excommunicatione ligatus, non est capax recipiendi Sacramenta.

V. Cum in praxi benigniora sint sequenda, dum agitur de poenis, non debet Confessarius habere e. g. pro excommunicato illum, quem sententia verè probabilis excusat, Demus e. g. Confessarium ex ratione directa credere Mandantem & Consulentem censuris ligari, etiamsi ipsos verè poenitentem mandati & consilii, si revocatio non innotuit ei, qui commisit scelus sub censura prohibita. Cum nihilominus contraria opinio sit verè probabilis, & exinde confurgat ratio reflexa, quod, dum non constat censuram locum habere, est excludenda, eo quod sit poena; inde est non debere illos considerare ut excommunicatos. Hinc in praefatis circumstantiis, mandans homicidium neque incidere in tertium casum ex reservatis nostrae Dioecesis, quatenus enim reservatio est poena, cum censuris parificatur.

CAPUT V.

De causis excusantibus ab incurrendis Censuris, & à denunciando aliquem in censuram incidisse.

Q. I. Quare ignorantia excuset ab incurrendis censuris.

R. I. Suppositis hic iis, quae de ignorantia dixi tr. 1. q. 2. cap. 3. dicendum est primò ignorantiam invincibilem juris, hoc est legis Ecclesiasticae aliquid prohibentis, excusare à censura. Ratio est quia, licet aliàs actio possit esse culpabilis contra jus divinum, & humanum, nihilominus ad inducendam censuram debet adesse inobedientia, & contumacia contra legem Ecclesiasticam; ideo enim Ecclesia utitur censuris, ut contumaces contra suas leges respiciant. Supposito igitur quod invincibiliter ignoretur lex Ecclesiastica, cum non detur adversus eam inobedientia, & contumacia, neque potest habere locum censura. Accedit ex dictis supra non dari censuram sine monitione; quicumque autem ignorat legem sibi aliquid prohibentem, haud dici potest monitus. Hinc cap. ut Animarum de Constit. in 6. dicuntur non ligari censuris, qui ignorant statuta Ordinariorum, nisi ipsorum ignorantia fuerit crassa, vel supina. Si proinde adit lex Ecclesiastica prohibens sub excommunicatione homicidium, occidens cum ignorantia talis juris, peccaret quidem contra jus naturale, & divinum; at quia culpabilis non esset contra jus Ecclesiasticum, non incurreret censuram; Suar. d. 4. sect. 8.

n. 20. Sanch. l. 9. de matr. d. 32. n. 9. & 24. Candid. disp. 22. a. 31. d. 68. & 69.

Allata ratio demonstrat ad incurrendam censuram non solum necesse esse habere notitiam juris, sed etiam poenae, seu censuram, sub qua lex aliquid prohibet. Si igitur ignoretur censura, jam non est sufficiens contumacia, & inobedientia adversus legem Ecclesiasticam; nam, eam non ignoratam, facile quis obediret; ac proinde cum ex ignorantia poenae non intelligatur inducta sufficiens contumacia, non habet locum censura. Praeterea neque intelligitur sufficienter admonitus, qui invincibiliter ignorat censuram, nam ad incurrendam censuram taliter admonendus videtur, ut, non obstante admonitione, ipsam veluti parvipendat, quod certè non sequitur, dum licet non ignoretur lex prohibens, attamen ignoratur censura sub qua prohibetur. Id e. g. eveniret, dum quis ingrederetur Monasterium Monialium, sciendo id esse prohibitum, sed ignorando excommunicationem sub qua prohibetur.

Constat ex dictis discrimen inter censuras, & alias poenas. Utique ut quis puniatur aliis poenis sufficit advertenter crimen commississe; nam supposita culpa, bene potest infligi, & ita commune bonum exposcit. At censura talis poena est, quae supponit contumaciam contra potestatem Ecclesiasticam coercitivam per censuras, sicuti & quod quis de eadem censura aliquo pacto moneatur; cum ergo non intelligatur adesse talis contumacia, & monitio, quoties ipsa censura ignoretur, oportet dicere tunc censuram non incurri: Sanch. l. 9. de matr. d. 32. n. 13. Coninch. disp. 13. n. 91. Candid. disp. 22. art. 31. dub. 6. & 32.

R. II. Ignorantia invincibilis facti excusat à censura. Ita evidenter infertur ex praedictis, qui etenim ignorat se perpetrari factum, aliàs prohibendum à lege Ecclesiastica, non potest dici contumax esse in ipsam legem, siquidem ignorat eam violare. Ita qui ignorat invincibiliter se occidere Clericum, nescit se violare legem prohibentem sub excommunicatione Clericos percutere. Favent S. Canones, excusantes à censura ignorantem legem Ecclesiasticam, vel peccet ex ignorantia juris, seu facti; cap. si vero de sent. excom. cap. Apollonica de Cleric. excom. ministr.

Quae huc usque dicta sunt de ignorantia inculpabili juris, poenae, seu censuræ, & facti, aptantur naturali oblivioni, seu inadvertenti inculpabili, nam equiparantur ignorantiae invincibili, cum pro omnibus eadem militet ratio, ut consideranti constabit.

R. III. Ignorantia concomitans excusat à censura. Ratio est quia, ille dicitur operari ex ignorantia concomitante, qui ita est affectus, ut adhuc opus faceret, etsi non ignoraret; quamvis revera hic, & nunc ignoret, quid faciat. Ille igitur e. g. occideret Clericum, ex ignorantia concomitante, qui hic & nunc re vera putaret laicum occidere, quamvis ita esset affectus, ut Clericum occideret, si cognovisset. Quod autem iste non incurrat censuram probatur, quia licet in corde suo peccet etiam peccato sacrilegii, ex pravo animo Clericum occidendi, nihilominus actio externa non est sacrilega, quia re vera ignorat se occidere Clericum; ad incurrendam autem censuram necesse est ipsam actionem externam esse contra legem Ecclesiasticam ex dictis supra; Hurta. de cens. in com. diff. 22. Candid. disp. 22. a. 33. dub. 2 & communiter.

R. IV. Ignorantia consequens crassa, & supina, generaliter loquendo, non excusat à censuris. Ita habetur ex cap. ut Animarum de Constit. in 6. in quo dicitur ignorantiam excusare à censuris, dummodo non sit crassa, vel supina. Ulterius quan-

quando omittitur diligentia, quam quis adhibere debet ad investigandum, an adit censura, vel id faciat ex tædio laboris, unde confurgit ignorantia supina, vel ex negligentia, & socordia, unde confurgit ignorantia crassa, certum est hunc peccare etiam adversus legem, quam potest non ignorare: eo ipso autem quod ita peccat, bene potest subjacere poenae iustitiae contra violantes legem, nempe censuræ.

Dixi ignorantiam crassam & supinam, generaliter loquendo, non excusare à censuris. Ceterum si censura late sint contra eos, qui scienter, ausu temerario, seu presumperit aliquid facere, ab his excusatur, qui peccat ex ignorantia crassa vel supina. Ratio est, quia praedictae particulae significant censuris puniri delictum formaliter, & directè volitum; qui autem peccat ex ignorantia crassa vel supina, non amat ipsum delictum, sed solum delinquit, quia ex pigritia omittit inquirere, an adit lex illud prohibens sub censura: Suar. disp. 4. sect. 10. n. 2. Palaus tom. 1. tr. 2. disp. 1. p. 13. n. 1, & communiter.

Putant aliqui non habere locum censuras latas formulis praefatis, maxime si lata sit in facientes aliquid scienter, etiamsi quis peccet ignorantiam affectatam, quia non verificatur scienter peccare. Hæc opinio à multis rejicitur, qui enim laborat ignorantiam affectatam, ideo vult ignorare, ut liberius peccet, & à peccato non retrahatur; ac proinde vult ipsam delictum directè, & per se: D. Th. 2. q. 76. a. 4. Hinc bene subjacere potest censuris punientibus delictum directè volitum, quales sunt illæ, quæ puniunt praesumentes, ausu temerario facientes &c. Praeterea ignorantia affectata equipatur scientiae: cap. eos qui de temp. ordin. ac proinde qui ex tali ignorantia peccat, videtur dici posse scienter peccare. Ita Gloss. in Clemen. 1. v. scienter de consang. Farinac. cap. 2. n. 4. de Constit. in 6., & multi alii apud Leandr. disp. 9. q. 22.

Verum praefatae rationes apud me non satis habent roboris ad excludendam contrariam opinionem. Primò ergo puto ignorantiam affectatam excusare à censuris latis contra operantes scienter; nam poenae ex utroque jure semper sunt restringendæ, salva proprietate verborum legis, bene autem dici potest in toto rigore non operari scienter, qui operatur ex ignorantia affectata. Aliunde autem non satis constant in jure ignorantiam affectatam scientiae equiparari quoad effectum poenae inducendæ. Secundò, illæ formulæ, quibus dicuntur subjacere censuris praesumentes, ausu temerario facientes, videntur significare ligari censuris, qui talem habent audaciam, & temeritatem, ut peccent veluti ex contemptu legis; taliter autem non se habet, qui peccat ex ignorantia affectatam; nam quamvis velit ignorare, ut sibi omnino indulgeat, seu liberius peccet, demonstrat nihilominus aliquam reverentiam erga legem, dum curat ipsam ignorare ex timore, quod retraheretur à peccando, si ipsam sciret; Hurta. de cens. in com. diff. 11. n. 92. Sanch. l. 2. Decal. cap. 10. n. 58. Bonac. d. 2. q. 5. p. 4. n. 9. Videnda etiam quæ dixi tr. 1. q. 2. c. 3.

Q. II. Quando metus excuset à censura.

R. Metus gravis cadens in virum constantem, excusat à censuris. Non inquiri de metu levi, nam Ecclesia numquam voluit ex tali metu transgredi posse suas leges. Loquendo igitur de metu gravi probatur, quia Ecclesia non intendit suas leges obligare cum gravi incommodo; ac proinde quamvis quis operans ex gravi metu peccare posset contra jus naturale, & divinum, occidendo e. g. ex gravi metu Clericum, non peccaret tamen contra jus Ecclesiasticum, & ita non incurreret censuras: Navar. in Man. cap. 27. n. 63. & 130. Suar. disp. 4.

sect. 3. n. 22. Coninch. disp. 13. dub. 12. n. 27. &c. Limita praefatam doctrinam in casu, quo incuteretur metus gravis, puta mortis, mutilationis, infamiae, gravis jacturæ bonorum &c. ut quis transgrediretur legem Ecclesiasticam in ipsius contemptum, seu Fidei: ut si hærus metu gravi compelleret famulum ad legendum librum continentem hæreses in contemptum Fidei, seu autoritatis Ecclesiasticæ. In tali casu non excusari transgressorem ab incurrenda censura patet ex cap. saceris de his, qua vi, & met. nam ibi dicitur communicantem ex metu cum excommunicato, excommunicationem incurrere, & hæc adducitur ratio: quia scilicet ex nullo metu debet graviter peccare. Cum autem constet communicantem cum excommunicato ex gravi metu nullatenus peccare, & sine metu solummodo leviter, consequens est Canonem loqui de eo, qui ex metu gravi communicaret cum excommunicato in contemptum; nam tunc adest culpa gravis, atque hunc vult subjacere excommunicationi. Ratio etiam suffragatur, quia bene potest Ecclesiastica velle, ut etiam cum periculo vitæ observentur suæ leges, quoties transgressio debeat in ipsius contemptum resultare; ac proinde, cum tunc transgressor violet etiam legem Ecclesiasticam, ipsius censuris subjacebit. Ita contra paucos. Coninch. supra cit. n. 102. Palaus de cens. d. 1. p. 8. n. 9. Bonac. disp. 1. q. 2. p. 3. n. 2.

Q. III. An Reus citatus à Judice ad videndum fieri denunciationem censuræ, quam incurrit, si interponat appellationem, suspendat talem denunciationem.

R. Ante responsum supponendum est, quod qui censuram contraxit, debet denunciari, ut ita citius respiciat; cap. pervenit 1. cap. pastoralis §. De appell. cap. Parochianos, & cap. conquesti de sent. excom. Quod si censura lata sit à jure, denunciatio faciendæ est vel à proprio Ordinario, vel ab Ordinario loci, in quo aliquis delictum commisit, cum ratione delicti fiat ipsius subditus. Si verò lata sit ab homine, sive statuto, & jure speciali ipsius Episcopi, ab eodem faciendæ est denunciatio, sive ab ipsius Delegatis: cap. pastoralis cit. Suar. disp. 3. sect. 13. n. 7. Candid. disp. 22. a. 3. dub. 3.

Quia tamen, etiamsi crimen sit notorium, potest Reus in sui defensionem adducere causam excusantem à censura, ideo antequam denunciatur censuram ligatus, citari debet, ut se possit defendere; nemo etenim inauditus est condemnandus: cap. 1. de caus. possess. & propriet. can. nos in quemquam 2. q. 2. Hac citatione non premiissa, sicuti Judex non potest prius devenire, nec debet ad sententiam declaratoriam criminis, ita illicitè & invalidè aliquem declararet censuram ligatum per textum & Gloss. Clement. 3. de cens. & Clem. 2. de pgn. Supposito autem quod Reus citatus statim compareat, fateatur crimen, & offerat condignam satisfactionem, jam utpote emendatus, & non amplius contumax, non est denunciandus, sed absolvendus: Suar. d. 3. sect. 10. n. 17. Sed quid, ut in praesenti inquiriur, interponat appellationem?

Si Judex sit delegatus, & acceptet appellationem; cum non amplius sit Judex in illa causa, jam non potest ad denunciationem devenire, secus si appellationem non acceptet. Judex verò Ordinarius, etiam post acceptatam appellationem, devenire potest ad denunciandum aliquem incidisse in censuram ab homine latam; cum appellatio interposita post latam sententiam, & contractam censuram, non impedit illius effectum, & denunciationem; cap. pastoralis §. Verum de appell. cap. cum contingat de offic. Deleg. cap. is qui de sent. excom. in 6. Leander. d. 7. q. 12. pluribus citatis. Re-

Regula in praxi observanda.

I. Confessarius, dum audit poenitentem se accusare de aliquo crimine, cui annexa est censura, statim interroget an sciverit illud crimen prohibendum fuisse sub censura; si etenim respondeat se ignorasse censuram, quamvis non ignoraverit malum fuisse, id quod paravit, debet statim illum pronunciare immunem à censura. Ex hoc capite poterit quàm frequenter absolvere, qui inciderunt in Casus in Bulla Cœnæ prohibitos; nam rari sunt qui sciant pluribus ex casibus in ea contentis annexam esse censuram; & cum aliunde solum ratione censuræ referentur, consequens est posse absolvi eos, qui ignorabant talem censuram, ut pote quia ratione ignorantia censuram non ligantur.

II. Si Poenitens respondeat non ignorasse censuram, qua prohibuitur erat suum crimen, iterum interrogetur an hujus censuræ recordatus fuerit, dum delictum perpetravit, vel potius fuerit oblitus, seu non animadvertit. Difficile e.g. erit advenire aliquem, qui ignoret percipientem Clericum esse excommunicatum; at in actu percussio nis bene potest quis ita à passione perturbari, ut non advertat censuram latam contra percipientes Clericum. Semper cum autem ejusdem non recordetur in actu, quo committit delictum, eam non incurrit.

III. Advertant hic etiam Confessarii nostræ Diocesis primam Tabellæ excommunicationem afficere eos, qui intra annum à die scientiæ &c. non solvit legata pia. Quamvis ergo quis ex ignorantia culpabili nesciverit obligationem solvendi pium legatum, & ob id intra annum non solverit, licet graviter peccaverit, non tamen incidit in excommunicationem ex dictis supra; qui etenim ignorat ignorantia crassa, & supina, & ex pluribus, saltem in materia odiosa, etiam affectata, non dicitur scire. Incurrit ergo excommunicationem, si non solvit intra annum, à die quo scivit, vel à tempore, quo jus, vel Testator præscripserit, ut magis explicabo agendo de Legatis.

Eadem doctrina applicanda Notariis, vel aliis scribentibus testamenta, qui, ut constat ex eadem tabella, tenentur transmittere sub poena excommunicationis latæ sententiæ ad Cancellariam Episcopalem &c. notulam Legatorum piorum, aut alterius piæ dispositionis intra duos menses à die scientiæ obitus Testatoris. Sed iterum de hoc, ubi agam de Notariis.

CAPUT VI.

De Censurarum Absolutione.

Q. I. AN Censuræ alio modo tollantur, ac per absolutionem.

R. Censuræ non nisi per absolutionem possunt cessare. Ratio est quia, potestas ferendi & removendi censuras, data est Petro per potestatem ligandi, atque solvendi ipsi concessam *Matr. 16.*: potestas autem solvendi non exercetur nisi per absolutionem. Hinc habetur excommunicatum non debere restitui aliorum communioni, nisi post absolutionem: *cap. cum desideres de sent. excom.* Id etiam ulterius constat, quia censuræ, quas jam quis incurrit, non cessant per mortem ferentis, vel per illius remotionem ab officio; cum etenim sint poenæ, conveniens est durare quousque legitime tollantur: *cap. pastoralis §. Præterea de Offic. Judic. Ordin. van. si Episcopus 11. q. 3.* Item non cessant per mortem illius, qui incurrit censuram, nam quamvis decesserit contritus, adhuc absolvendus est ad effectum gaudendi Ecclesiasticâ sepultura, & com-

muniis Ecclesiæ suffragiis: *cap. à nobis 2. cap. sacris de sent. excom. cap. is cui eod. tit. in 6.* Denique non cessant censuræ, cessante contumacia excommunicati; nam quamvis censura imponatur, ut delinquens emendetur, & parti satisfaciatur, id non significat censuram cessare, stante illius emendatione, sed à Judice tunc esse removendam per absolutionem: *cap. cum desideres de sent. excom., cap. qua fronte de appellat. cap. ex literis de excom.* Et re vera, cum nemo à censuris absolvatur, nisi sit emendatus, sequitur quod si cessaret censura, statim ac cessat contumacia, absolutio data ab Ecclesia semper esset otiosa, & inutilis. Contrariam opinionem damnavit Alexander VII. dum sub *num. 44.* sequentem proscriptit propositionem: *Quoad forum conscientia, Reo correcto, ejusque contumacia cessante, cessant censura.*

Scio plures affirmare, dum quis excommunicatur, donec restituat, vel satisfaciatur, cessare censuram absque alia absolutione, posita satisfactione; videtur enim ipsis quod eodem tempore ac Judex tulit censuram, absolvere simul intellexerit adimpleta conditione satisfactionis, seu restitutionis: *Coninch. d. 14. d. 17. n. 219. Palau disp. 1. p. 11. §. 1. n. 4.* & alii. Verum conformius est Sacris Canonibus, si dicatur illas formulas significare Reum non esse absolvendum, nisi postquam restituerit. Et quidem *Cap. à nobis 2. de sent. excom.* definitur mortuum in excommunicatione, non censendum esse ante absolutionem liberum à vinculo censuræ, etiam si in vita sufficienter satisfecerit: *Alterius l. 4. d. 1. cap. 1.* & alii apud Leandrum *disp. 11. q. 5.* Bene tamen Suspendio, & Interdictum ad tempus pro peccato præterito, cessant, transacto tempore, absque alia absolutione, quia tunc non habent rationem censuræ, sed poenæ vindictivæ.

Q. II. Quotuplex sit absolutio à censuris.
R. Multiplex est absolutio Censurarum. Alia igitur est absoluta, & est illa quæ impertitur Reo absque ulla conditione. Alia est sub conditione, & si conditio sit de præterito, vel de præsentii, non suspendit absolutionem, sed statim nulla est, si non existit conditio, vel statim transit in absolutam, si existit. Si verò detur absolutio sub conditione de futuro, ut si dicatur: *absolve te, si intra octo dies satisfeceris*, tunc absolutio suspenditur usque ad adventum conditionis. Unde hic notandum, quod licet manere non possit suspensa absolutio Sacramentalis, quia, supposita dispositione Poenitentis, recipit statim ex institutione, & intentione Christi suum effectum, non repugnat suspensam remanere absolutionem, à censura; cum etenim inducta sit jure humano potest voluntas absolventis suspendere suum effectum usque ad adventum conditionis. Verum tamen est, quod si non detur aliquis casus particularis, in quo prudentia dicitur utilem futurum talem modum absolvendi, illicitè ita daretur absolutio. Tum quia non est conveniens, quod Reus, posita conditione, ex semetipso judicet de sua absolutione. Tum quia non videtur absolutio debere manere in suspensio: *arg. cap. ad hac de appellat. Suar. d. 7. sect. 8. n. 8. &c. Gibalin. disp. 9. q. 2. a num. 3. Coninchius disp. 4. dub. 5. a n. 213.*

Alia est absolutio ad cautelam, quæ tunc datur, dum quis eam vult ad majorem quietem, & securitatem conscientia, si censuram incurrisse dubitet; & danda est sub conditione, si quis ea absolutione indigeat, & cum obligatione satisfaciendi, casu quo quis postea certioreretur de censura, vel de obligatione satisfaciendi. Item danda est sub conditione de comparando coram Superiore, si censura fuerit ex reservatis. Dari etiam solet ante collationem Ordinum, vel Beneficiorum, ad removendum impedimentum, si quod forte subesset: *Bonac. de cens. q. 3. p. 7. n. 2.* Alia

Alia est absolutio ad reincidentiam, qua tollitur censura usque ad certum tempus. Hæc autem duplex est. Alia impropria, qua tollitur censura ad tempus limitatum v. g. usque dum quis obtinuerit tale Beneficium; vel ad effectum limitatum, usque dum e. g. Censuratus restituetur de aliqua re, quod alias facere non posset. Alia propria, qua censura tollitur in perpetuum sub conditione tamen aliquid faciendi intra certum tempus, aliàs reincidendi in censuram. Verum tamen est, quod si intra tempus præscriptum sine culpa non adimpleatur conditio, absolutio non reincidit in censuram. Ratio est quia, cum per absolutionem ablata omnino fuerit censura, renasci non potest sine nova culpa, & contumacia. Unde non valet hic paritas de eo, qui ad tempus absolvetur e. g. ab exilio, quo tempore transacto, absque nova culpa eadem redit poena. Nam quod iterum redeat talis poena temporalis per aliquod tempus suspensa, seu ex parte ablata, bene correspondere potest præcedenti culpæ: at censura per absolutionem penitus ablata, redire non potest sine nova culpa; neque enim nova poena sine nova culpa est inducenda. Ita contra plures alios *Coninch. disp. 14. dub. 16. n. 216. Palau disp. 3. p. 11. §. 2. n. 8.* & alii apud *Leandrum disp. 1. q. 17.*

Q. III. Quis possit absolvere à Censuris.

R. I. Si censura latae sint medio aliquo præcepto transitorio per sententiam specialem contra Personam determinatam, illas absolvere potest solum qui eas tulit, vel ipse Delegatus, seu ipsis Superior, vel Successor in jurisdictione. Hæc responsio est communis; nam illius est solvere, cujus est ligare, adeoque Judex, qui per sententiam particularem personam determinatam excommunicavit, poterit etiam absolvere: *cap. Pastoralis §. Præterea de Offic. Ordin.* Idem dicendum de ejus Delegato, seu Successore in jurisdictione, cum eandem jurisdictionem obtineant; & multò magis de ipsius Superiore in jurisdictione, nam jurisdictione, quam habet Prælati inferior, est cumulative & ampliative in ipsius Superiore in jurisdictione: *Hurtado disp. 13. diff. 6. n. 19.* & alii apud *Leandrum disp. 17. q. 18.* Aliis verò non competit hujusmodi censuras absolvere, ne turbetur jurisdictione ferentis censuram, & illius auctoritas committatur: *cap. nuper de sent. excom.* Quod si Judex, seu Notarius in scriptis testetur Censuratum esse emendatum, vel finitam esse litem, seu parti satisfecisse, per hoc vel censetur absolutus, vel concessa cuilibet Confessario facultas illum absolvendi: *Salmant. de cens. cap. 2. p. 4. n. 50.*

Aliqui casus recensentur in jure, à quibus non potest absolvere, qui tulit censuram. Primò, si Delegatus Papæ excommunicavit inobedientem suæ definitivæ sententiæ, non potest illum absolvere post annum à sententiæ definitivæ; vel si aliquos excommunicavit ante sententiam definitivam, non potest illos absolvere post sententiam definitivam: *cap. quarenti de Offic. Deleg.* Secundò, potest Episcopus excommunicare Incendiarios, sed non absolvere post denunciationem: *cap. tua nos de sent. excom.* Tertio, si qui tulit censuram evadat excommunicatus non toleratus, non potest ab ea absolvere, quia amisit jurisdictionem. Quarto, solus Papa potest absolvere, si ex certa scientia confirmavit sententiam latam ab Inferiore. Quintò, si Papa committat alicui aliquem excommunicare absque cognitione, tunc, cum sit merus executor, non potest absolvere: *Palau disp. 2. p. 1. §. 4. n. 2.* & communiter.

R. II. A Censura lata ab homine per sententiam generalem, seu per statutum generale contra eos, qui hoc vel illud fecerint, potest quilibet Confessarius absolvere, dummodo non sit re-

servata. Ratio est quia hujusmodi censuræ in omnibus æquiparantur censuris à jure latis, quæ si non sint reservatæ, subiunt jurisdictioni cujuslibet Confessarii. Hinc, cum æquiparentur censuris latis à jure, non videtur huic opinioni oppositum caput *nuper de sent. excom.*, quo conceditur absolvere solum à censuris à jure latis, & non reservatis. Præterea, cum versetur in materia favorabili, amplianda est quantum res ipsa patitur. Ita, pluribus refragantibus *Navar. in Man. c. 27. n. 44. Tolet. l. 1. cap. 16. n. 20. Gibal. disp. 9. q. 3. n. 8. Palau d. 2. p. 1. §. 4. n. 10. Bonac. q. 3. p. 1. n. 5.*

R. III. Quilibet Confessarius potest absolvere à censuris à jure latis, dummodo non sint reservatæ. Id convincitur ex ratione allata *cap. nuper citato*, ubi asseritur quemlibet posse ab excommunicatione minori absolvere, hac adducta ratione, quæ militat etiam pro censuris majoribus, si non sint reservatæ, quia scilicet *cum Conditor Canonis ejus absolutionem sibi specialiter non retinuerit, eo ipso concessisse videtur facultatem aliis relaxandi.* Ita communiter sentiunt DD. Immo advertendum ex *Gibalino disp. 9. q. 3. n. 7.* & aliis, quod cum privilegia Principis sint amplianda, poterit quilibet Confessarius absolvere à censuris à jure latis, sed non reservatis, tam pro foro interno, quàm externo, sicut tam intra, quàm extra Confessionem, ut inter alios notat *Coninchius disp. 14. n. 230.*

Q. IV. Quando possit Inferior absolvere à Censuris Superiori reservatis.

R. Quamvis à Censuris à jure reservatis, nemo possit absolvere nisi qui eas tulit, vel ipse Delegatus, Successor, seu in jurisdictione Superior, dantur nihilominus plures casus, in quibus possunt Episcopi absolvere à casibus, & censuris Papæ reservatis.

Possunt igitur Episcopi ex vi facultatis sibi concessæ à Tridentino *sess. 24. c. 6.* absolvere in quibuscumque casibus occultis, etiam Sedi Apostolica reservatis, delinquentes quoscumque sibi subditos in Diocesi sua per seipos, aut Vicarium ad id specialiter deputandum in foro conscientia &c. Ubi etiam observandum, quod etiam delictum deducendum fuerit ad forum contentiosum, adhuc occultum reputatur, si non fuerit sufficienter probatum.

Hic tamen gravissima consurgit difficultas, an per Bullam Cœnæ intelligatur derogatum præfate facultati concessæ Episcopis à Tridentino, & maximè absolvendi ab hæresi occulta; nam, in eadem Bulla admittitur potestas absolvendi à casibus in ea reservatis, etiam concessa per cujusvis Concilii decreta. Quamplures sustinebant per eadem verba non intelligi derogatum Decretis Tridentini, quia necesse erat, ut de eo fieret specialis mentio, ut cum pluribus sustinet *Sanchez l. 3. de matr. disp. 26. n. 27.* Sed hanc opinionem rejecit *tr. 3. de leg. q. 4. cap. 1. quest. 4.* Præterea ea verba equi-pollent clausulæ speciali deroganti decretis Tridentini; nam cum non possint nisi de iisdem verificari, remanet ut derogatio, quæ generalis apparet, re vera sit specifica, & individua ex *leg. 2. ff. de liber. & posthum.*

Majus robur apud me haberet illa ratio quod correctio jurium est vitanda quoad fieri potest: *arg. cap. cum expedit de elect. in 6.* & dixi in tractatu de Legibus. Hic autem videretur talis correctio posse vitari, dicendo per Tridentinum concedi Episcopis facultatem absolvendi ab hæresi occulta, & in Bulla Cœnæ prohiberi absolutionem ab hæresi manifesta. Ulterius lex generalis posterior distinguitur, & limitatur per specialem priorem; unde in regulis juris dicitur generi per speciem derogari. Videretur igitur dici posse Bullam Cœnæ generaliter prohibentem absolutionem

ab hæresi distingui & limitari per legem Tridentini; ac proinde intelligendum de absolutione ab hæresi manifesta, non verò occulta, de qua loquitur Tridentinum.

Nihilominus modò recedendum non est à contraria opinione, quia plures afferuntur declarationes S. Congregationis, quibus asseritur per Bullam Cœnæ, quoad casus in ea comprehensos, sublatam fuisse Episcopis facultatem ipsis tributam à Tridentino. Ita Pignatell. t. 1. consult. 291. Sperell. decis. 112. n. 61. Fagnan. in cap. quoniam de Constit. n. 29. & in cap. dilectus de temp. ordin. n. 31. & atque ita declarasse etiam plures Summos Pontifices, videre est apud Barbosam de offic. & potest. Episc. alleg. 40. n. 23. Denique Alexander VII. non solum damnat sub n. 4. posse Prælatos Regulares absolvere in foro conscientie suos subditos ab hæresi occulta, & excommunicatione propter ipsam incursum, sed antea sub n. 3. sequentem damnaverat propositionem: *Sententia asserens Bullam Cœnæ solum prohibere absolutionem hæresis, & aliorum criminum, quando publica sunt, & id non derogari facultati Tridentini in qua de occultis criminibus sermo est, an. 1619. 18. Julii in Consistorio S. Congregationis Eminentissimorum Cardinalium visa, & tolerata est. Quamvis autem, attendendo solam litteram, videatur dumtaxat damnata opinio asserens toleratum fuisse posse Episcopos absolvere ab hæresi occulta, nihilominus per hoc quòd dicatur id non fuisse toleratum, videtur valde derogatum opinioni affirmanti, ut observat P. Viva in eadem propositionem.*

Poterit ergo solummodo Episcopus tamquam Delegatus Apostolicus hæreticum notorium post hæresis abjuramentum pro foro externo absolvere: arg. cap. ut officium §. Si verò de hæret. in 6. Farin. de hæres. q. 192. à n. 57. Palaus de Fid. tr. 4. d. 4. p. 3. §. 2. n. 23. Sublata autem ab Episcopo excommunicatione, quivis Confessarius absolvere poterit à peccato hæresis.

R. II. Episcopus, stante impedimento adeundi Pontificem, potest ab omnibus casibus etiam Bullæ Cœnæ absolvere, id enim ipsi conceditur à jure: cap. mulieres, cap. de cetero, cap. ea no fecit de sent. excomm. Nec obstat ibi solum sermone esse de excommunicatione contracta ob Clerici percussione; nam ratio, quæ adducitur, ne scilicet periculum incurrarat salutis æternæ, communis est omnibus impeditis accedere ad summum Pontificem; & ita de facto extenditur ea potestas absolvendi ad omnes casus: cap. eos qui de sent. excomm. in 6. junctâ Glossâ v. Canonis. Et ita est communis sententia Theologorum, & Canonistarum paucis exceptis: Laym. l. 1. tr. 5. p. 2. c. 6. n. 5. Palaus de Fid. tr. 4. disp. 4. p. 3. §. 5. n. 4. Navar. in Man. cap. 27.

Quòd si impedimentum sit perpetuum, impeditus absolvendus est absque onere comparandi; si verò sit temporale, prefato juramento, injungendum illi est, ut, cessante impedimento, adeat Romanum Pontificem, vel ipsius Legatum, accepturus Mandatum Apostolicum, sicuti dicitur in supra allegatis Canonibus; & si non compareat, reincedit in censuram: cap. eos qui de sent. excomm. Eadem obligatio imponi debet impedito, si absolvatur ab Episcopi Delegato; cum etenim in casu impedimenti Episcopo competat facultas absolvendi ratione Officii & Dignitatis Episcopalis, sequitur ei competere jure ordinario, adeoque est delegabilis: cap. ultim. de Offic. Jud. Ordinar. junctâ Glossâ v. casibus, Bonac. disp. 1. de Bul. Can. q. 22. p. 2. num. 24.

Cæterum observare hic est cum P. Mansi in suo Tractatu de Casib. reserv. p. 2. q. 1. n. 47. triplex distingui posse impedimentum. Primum est,

si duret ad breve tempus, & tunc, qui est innodatus censurâ reservatâ, à nemine potest absolvi. Quòd si ad vitandam infamiam debeat celebrare, vel Eucharistiam accipere; tunc in casu, quo non possit adire Superiorem, potest simplici Confessario confiteri etiam peccata, quæ reservata sunt ratione censuræ, & ab eis indirectè absolutus remanebit. Obienta verò absolutione, poterit ad Eucharistiam accedere, seu celebrare; excommunicatio etenim, cum lege Ecclesiastica inducta sit, non privat nos cum tanto incommodo usu passivo Sacramentorum.

Aliud est impedimentum ad longum tempus, puta ad sex menses, vel ad annum; & cum in eo casu præsumi non possit Piam Matrem Ecclesiam velle suum filium tanto tempore carere usu Sacramentorum, & remedio Confessionis, cum non tam facile sit remedium contritionis, hinc est posse tunc Episcopum, sive ipsius Delegatum absolvere à censuris Papæ reservatis, cum onere tamen comparandi coram Pontifice, cessante impedimento, ut supra dictum est. Ubi advertendum, quòd cum detur obligatio præstandi se Superiorem, seu Pontificem, quamprimum fieri potest: cessante impedimento, non debet hoc nimis protrahi; aliàs absolutus reincideret in eandem censuram.

Demum aliud est impedimentum perpetuum, quòd scilicet nunquam cessaturum existimatur, ut est senectus, seu impedimentum saltem ad quinquennium; cum etenim tali tempore mortis periculum facillimè sit eventurum, reputatur impedimentum veluti non cessaturum, si eo tempore adiri non possit Superior ad obtinendam absolutionem. Tunc ergo impertiri potest absolutio absque eo quòd imponatur Penitenti onus comparandi.

Neque hic omittere volo posse Episcopum, ejusque Delegatum in præfatis casibus absolvere, etiam si impeditus quarere possit absolutionem per Procuratorem, seu adire Papæ Delegatum, aut scribere ad S. Penitentiarium. Ratio est quia, jus non obligat Reum, nisi ut personaliter adeat Pontificem; unde si id præstare non potest, ad aliud ex jure non tenetur. Præterea cum absolutionem obtinere à Delegato Papæ sit privilegium, & privilegia, utpote favorabilia, nullam inducant obligationem, sequitur Reum non teneri Delegatum adire. Hanc, meo videri, tutissimam sententiam docent quamplures Theologi: Barbof. de offic. & potest. Episc. alleg. 41. n. 7. Sanchez. l. 2. Moral. cap. 13. n. 15. Palaus de Fid. tr. 4. d. 4. p. 7. §. 5. n. 7. Boss. var. Moral. tit. 4. n. 26. & alii passim.

R. III. Facultas, quæ competit Episcopis in ordine ad absolvendos impeditos Papam adire, competit cuicumque Confessario, si Pœnitens non possit Episcopum adire. Ita ex cap. nuper à nobis 29. de sent. excomm. in fin. ubi videtur indifferenter concedi facultas absolvendi Episcopo, & proprio Sacerdoti: unde hoc saltem verificari debet, si Episcopum adire non possit: Henric. l. 6. cap. 9. n. 7. Dian. 5. p. tr. 9. resol. 6. & alii apud ipsum.

Q. V. An quæ dicta sunt de Impeditis adire S. Pontificem, valeant etiam quoad impeditos adire Episcopum, ut absolvantur à Censuris illi reservatis.

R. Quæ dicta sunt de reservatis S. Pontifici, ex paritate rationis extendi possunt ad reservata Episcopalia; & ita, diuturno stante impedimento, poterit simplex Confessarius absolvere ab hujusmodi Censuris, junctâ obligatione comparandi coram Superiore, cessante impedimento. Si verò impedimentum sit perpetuum, poterit absolute absolvere sine tali obligatione: Hurtado de Sacram. Pœnit. disp. 11. diff. 13. Dian. t. 1. tr. 5. resol. 18.

Q. VI. Quænam in jure censeantur impedimenta adeundi Superiorem.

R. Pri-

R. Primò, Status Religiosus excusat ab adeundo S. Pontificem: cap. Monach. 2. cap. cum illorum. 23. de sent. excomm. & hoc extenditur etiam ad eos Regulares, qui ante ingressum Religionis incidunt in aliquam censuram reservatam, nisi tamen excessus illorum extiterit difficilis & enormis. Omnes ergo Regulares, exceptis excessibus enormibus, absolvi possunt à suo Superiore, in quem per exemptionem ab Episcopis translata fuit jurisdictionis Episcopalis.

Secundò, in articulo mortis quivis Sacerdos absolvere potest ab omnibus censuris quomodocumque reservatis. Hoc habetur ex cap. non dubium de sent. excomm. & ex Tridentino sess. 14. c. 7. Non desunt qui extendant hanc facultatem pro tali articulo etiam ad Clericum tonsuratum, quamvis careret jurisdictione in foro externo; nam cum capax sit jurisdictionis ferendi Censuras, capax etiam erit absolvendi; qui enim potest ligare, etiam potest solvere: cap. inferior dist. 2. & l. qui condemnare ff. de re judic. Immo aliqui extendunt ad purum Laicum, & ratio horum est quia, cum non solum Clerico tonsurato, sed etiam Laico concedi possit facultas absolvendi à Censuris, præsumendum illis videtur pro tali articulo Ecclesiam re vera consentire, cum expediat salutem animæ, & statim pro defuncto possint applicari suffragia, & tradi Ecclesiasticæ sepultura. Nec refert, inquit, Concilium solum exprimere tunc omnes Sacerdotes habere quamlibet potestatem absolvendi, nam ibi sermo erat de absolutione Sacramentali; unde solum mentionem facere potuit de Sacerdotibus. Ulterius, si Ecclesia interrogata fuisset, an pro tali articulo intelligat etiam Laicos posse absolvi à censuris, videtur quòd affirmativè responderet: leg. pactum §. fin. ff. de pass. cum maxime in tali articulo velit animabus favere. Ita contra communem sententiam: Sanchez. l. 2. Sum. c. 13. n. 13. Palaus t. 1. tr. 4. disp. 4. p. 3. §. 5. n. 14. Boss. tit. 5. §. 9. n. 84. & alii apud Dianam p. 4. tr. 4. resol. 133. p. 5. tr. 3. resol. 77. & tr. 9. resol. 7. Imponi tamen debet absolute, ut si convalescat, se Superiorem, cui censura erat reservata, præstent, ut dixi de habente impedimentum temporale.

Tertiò, ex cap. mulieres, cap. de cetero, cap. ea noscitur, cap. quamvis, cap. pueri de sent. excomm. intelliguntur impediti adire S. Pontificem mulieres, senes, ægri, pueri, ita delicati ut non possint laborem itineris sustinere, & timentes grave damnum in itinere.

Quartò, ex cap. si verò 1. de sent. excomm. absolvi potest ab Episcopo Officialis, seu Janitor, qui exercendo suum officium culpabiliter Clericum vulneravit, si percussio non fuit gravis. Idem dicendum ex cap. quoniam de vit. & honest. Cleric. si Clerici in communi viventes, sese invicem percussant, dummodo atrocitas facti pœnam gravem non expectet. Absolvi item potest ab Episcopo levis Clerici percussio: arg. cap. pervenit de sent. excomm. Sed de hoc alibi.

Quintò, excusantur ab adeundo S. Pontificem, qui ita sunt pauperes, ut nullo modo possint pergere ad Curiam: cap. quamvis de sent. excomm. junctâ Glossâ.

Sextò, excusantur qui vivunt sub alterius potestate, ut sunt Servi, & filii familias: arg. cap. mulieres, & cap. relatum de sent. excomm.

Demum quæcumque justæ causæ rationabiliter excusantes ab itinere ad Sedem Apostolicam, faciunt ininnodatus censurâ Pontifici reservatâ, absolvi possit ab Episcopo: arg. cap. de cetero de sent. excomm. Cum autem possint esse multiplices, standum est judicio boni viri: arg. cap. de caus. de officio Deleg.

Q. VI. Quid dicendum de absolutione extorta per errorem, metum, vel parte non satisfacta.

R. I. Si error fuit circa causam finalem, invalida est talis absolutio, cum Judex intendat absolvere, si vera sit causa finalis sibi expressa: cap. officium de sent. excomm. Bonac. d. 1. q. 3. p. 8. Secus, si error fuit tantum circa causam impulsivam, sive accidentalem.

R. II. Si absolutio extorta fuit per metum gravem, injustum, cadentem in virum constantem, nulla est, & qui extorsit, incurrit novam excommunicationem: cap. unic. de his, quæ vi metus fecerunt, in 6. Secus, si metus non fuit injustè incussus, ut si extorqueatur absolutio à Judice injustè recusante absolvere eum, qui integrè parti satisfecit, nec ex alia causa fuerit excommunicatus, nisi quia parti non satisfecerit.

R. III. Si Excommunicatus potest parti læsæ satisfacere, non est absolvendus, antequam præstet talem satisfactionem: cap. solet 2. de excomm. in 6. Quia tamen, si ante satisfactionem absolveretur, nullo jure talis absolutio irritatur, ideo valida esset, quamvis illicita, quia contra S. Canones, & quia Superior ex officio, & justitia tenetur consulere bono partis læsæ, cui, obtenta absolutione à censura, pœnitens non curat satisfacere: Coninch. disp. 14. d. 16. n. 205. & 209. Bonac. q. 3. p. 9. n. 1. Invalidam autem aliqui dicunt talem absolutionem, si alicui concessa sit potestas, ut absolvat satisfacta parte. Verum, si non exprimitur non concedi facultatem, nisi dependenter ab hac conditione, & aliàs impertitam absolutionem nullam fore, non video cur talis absolutio dicenda sit invalida. Ratio est quia, dum conceditur potestas sub conditione, quæ de jure inest, ea conditio non solet restringere facultatem, sed solum admonere Delegatum de sua obligatione; ac proinde cum de jure sit, ut non detur absolutio nisi parte satisfacta, ea conditio non limitat potestatem Delegati, adeoque & ipse validè absolvit: Sanchez. de matr. l. 3. d. 33. n. 6. Hurtado. disp. 14. diff. 5. n. 22. Bonac. disp. 3. q. 3. p. 9. n. 3.

Ceterum, si excommunicatus sit impotens ad satisfaciendum, tunc potest absolvi, sed debet dare cautionem pignoratitiam; aut fidejussoriam, de satisfactione præstanda; & si neque id facere possit, præstare debet juramentum de satisfaciendo statimac poterit.

Q. ultimo. Quæ forma servanda sit in absolutione à Censuris.

R. Non ad valorem absolutionis, sed ad melius esse, absolvendus petere primò deberet absolutionem, ut ita demonstraret se paratum recedendi à contumacia: cap. per tuas de sent. excomm. Deinde præstare deberet juramentum de parendo Ecclesiæ, & de non amplius committendo delictum, ratione ejus incidit in censuram; maxime si sit ex gravioribus: cap. ex tenore, cap. de cetero, cap. si desideres de sent. excomm. Denique ex dictis paulò ante, ante absolutionem deberet parti satisfacere. His præmissis, quamvis etiam possenturibus, quibus nimirum sufficienter demonstraret Superior velle ipsum absolvere, jure tamen cautum est, ut Episcopi, alique Prælati Inferiores non nisi per verba, vel scripturam, absolutionem concedant: cap. cum desideres, cap. aliquando de sent. excomm. Gloss. in Clement. ult. v. velle de sent. excomm. Suar. de Cens. disp. 7. sect. 9. n. 13. Sanchez. de matr. l. 8. d. 4. n. 24. & c.

Quamvis autem mos sit, ut Sacerdos absolvens absolvat prius à Censuris, ac deinde à peccatis, nihilominus validè ab utriusque absolvetur, si per ea verba absolvo te intelligeret absolvi à Censuris, &

& à peccatis: *Suar. cit. sect. 2. n. 37. Bonac. q. 3. p. 5. n. 3.*; nam prius naturâ sublata remaneret censura, deinde peccata. Addendum quod cum Confessarius per ea verba *absolvo te ab omni vinculo excommunicationis &c.* intelligat solvere quantum potest suum Pœnitentem à quacumque censura, hinc est quod si habeat facultatem, removet à suo Pœnitente quamcumque censuram etiam reservatam; unde si Pœnitens recordetur postea peccati habentis censuram reservatam, fat est, si à quocumque Confessario petat absolutionem illius peccati, neque enim amplius perseverat censura reservata: *Sanch. in Sum. l. 2. c. 2. n. 9. Coninch. de Pœnit. d. 8. dub. 12. n. 97. Bonac. q. 3. p. 6. n. 3. & communiter.*

Observandum verò est pro foro externo, quod cum ibi Superior intendat absolvere, juxta petitionem absolvendi, si aliquis pluribus Censuris innodatus, unius tantum peteret absolutionem, ab illa tantum, & non ab aliis remaneret absolutus. Id autem multò magis locum haberet, si dolosè unam exprimeret, & alias celaret: *cap. cum pro causa, cap. offic. de sent. excom. Palaus disp. 1. p. 21. §. 3. n. 2. Candid. disp. 22. a. 52. dub. 4. concl. 8.*

Denique tria alia sunt observanda. Primum, quod licet absolutio à censuris, non danda sit nisi ei, qui se præsentem sinit ut absolvatur, nihilominus ex rationabili necessitate validè & licitè conceditur absentis, seu etiam per literas; qui etenim absens ligari potest, potest & absens absolvi. Cessante autem rationabili necessitate, illicitè contra Ecclesiæ praxim absolveretur: *Leander disp. 17. q. 101.* Secundum, quod licet absolutio à censuris concedi debeat petenti, ex rationabili nihilominus causa dari potest nescienti, sive etiam invito, si à contumacia recessit: nulla est enim implicitantia pœnam auferri posse absque consensu illius, qui eam subire deberet: *Leand. q. 103. & segg.* Id tamen procedit quoad habentem potestatem ordinariam, vel privilegium absolutè absolvendi. Si verò privilegium factum sit in favorem pœnitentis, ut quando conceditur in Jubilæo pœnitenti facultas eligendi Confessarium, à quo absolvatur, tunc absolvi non potest invitus, cum usus privilegii pendeat à voluntate Pœnitentis eligentis sibi Confessarium: *Anton. à Spir. S. disp. 1. n. 238.* pluribus citatis. Tertium, quod licet per absolutionem removeri non debeat censura, nisi cessante contumacia, si nihilominus absit contemptus censurae, scandalum, aut præjudicium tertii, absolvi quis poterit etiam perseverante contumacia, si ita expediat bono publico, vel salutis animarum, dum e.g. mediis mitoribus obtineri possit obedientia: *Leand. q. 106.*

Regula in praxi observanda.

I. Primò animadvertat Confessarius quemlibet Censurâ ligatum sollicitare debere absolutionem, & quamlibet culpabilem dilationem difficiliter excusari posse à gravi culpa, nisi sit modici temporis, cum lædat charitatem erga seipsum, exulando ab Ecclesia, & privando se pluribus spiritalibus bonis, ut videbimus quaestione sequenti: sicut etiam propter scandalum aliorum, si publicè sit excommunicatus; maximè quia præbet occasionem saltem suspicandi se contemnere Ecclesiæ potestatem. Demum notet permanentem per annum in excommunicatione, esse suspectum de hæresi: *Legat Tridentinum sess. 25. cap. 5. de reform. in fin.*

II. Secundò notet Confessarius, quod si aliquis excommunicatus fuerit ab Episcopo &c. per sententiam particularem, quia alicui non satisfecit, eo ipso quod constat de præstita satisfactione, poterit ab unoquoque absolvi, nec amplius necesse est

illum remittere ad Superiorem, ut absolvatur.

III. Benè potest evenire ob nostram fragilitatem quandoque aliquem valde graviter percutere Ecclesiasticum, sive etiam occidere. In similibus casibus fere semper inclamare auctori ad Papam solummodo absolutionem spectare. Non statim his acquiescat Confessarius. Videat an crimen sit occultum; vel an fuerit sufficienter probatum, si deductum fuerit ad forum contentiosum. In casu igitur, quod non fuerit sufficienter probatum, vel remanserit occultum, si Pœnitens verè sit dispositus, adeat Episcopum, qui si nolit, vel ei commodum non sit per seipsum absolvere, poterit ipsum Confessarium, tanquam suum Vicarium specialiter ad id deputare, ex facultate ipsi tradita à Tridentino, ut supra notavi.

IV. Præxis multorum Confessoriorum est, ut pro habentibus impedimentum recurrerent ad Summum Pontificem petant à S. Pœnitentiaria facultatem illos absolvendi. Sed cur quæso multoties non sine animarum dispendio per multum tempus, usque dum responsiones habeantur, absolutionem protrahere? Habetur tamquam doctrina fere communis, ac solidis autoritatibus, & rationum fundamentis fultur ea sententia, qua dicitur casus papales pro impeditis fieri Episcopales. Cur ergo pro pœnitente satis disposito non petere ab Episcopo facultatem absolvendi? Nam cum tunc de jure ipsi competat talis facultas, poterit unumquemque delegare. Semper tamen meminisse debet Confessarius, quod si absolvat habentem impedimentum temporale, simul debet injungere, ut, eo cessante, adeat Summum Pontificem, aliàs iterum casurus in eandem censuram.

V. Ignorare non debet Confessarius, quod si aliquis innodatus censurâ Papæ reservatâ, non possit nec Episcopum adire, poterit omnino ab eodem Confessario absolvi. Demus e.g. longè à Civitate, ubi residet Episcopus, esse aliquem valde senem, innodatum censurâ Papæ, vel ipsi Episcopo reservatâ, poterit ab eodem Confessario absolutè absolvi, si nullatenus possit Episcopum adire. Idem teneat Confessarius de puella, vel alia muliere, cui non esset libertas Episcopo adeundi, quæ nec tenetur scribere, & responsum expectare. Semper præ oculis tamen habeat, an impedimenta sint temporalia, vel perpetua.

VI. Si aliquis in puncto mortis absolutus fuit à Censura (casus equidem rarè contingere potest) à simplici Clerico, vel etiam à Persona laica, Parochus curare debet, ut iterum absolutio obtineatur ab eo, qui habet indubitam potestatem absolvendi; nam si forte prima vice non fuisset validè absolutus, quamvis obiisset contritus, in plurimorum sententia non participaret communia Ecclesiæ suffragia. Si verò non esset facilis recursus ad Judicem, qui illum suâ sententiâ excommunicavit, propter absentiam e.g. regionum, Parochus poterit ex opinione valde probabili pro illo defuncto taliter absoluto Missam celebrare, & ipsum tradere Ecclesiasticæ sepulture. Videantur inter alios *Sanch. l. 2. sum. c. 13. n. 13. Bossius tit. 5. §. 9. n. 84. & seg.*

VII. Non obliviscatur Parochus nullum absolvendum à Censura, nisi parte satisfacta, neque audiendus est, qui potest satisfacere, si velit absolutionem eo quod promittat, & repromittat satisfactionem. Parendum igitur est juri exigenti quod permittatur satisfactio; ultraquamquod præmissiones etiam repetite, obtenta absolutione, solent evanescere. Quod si petens absolutionem non possit satisfacere, tunc si prudenter credat fore satisfacturum, dum poterit, non est deneganda absolutio, præstito prius juramento de satisfaciendo, si aliam cautionem habere non possit, ut dictum est.

VIII.

VIII. Si Confessarius obtinuit facultatem absolvendi à censura reservata, quandoque vidi illum anxium de modo, quem tenere debet in absolvendo. Removeat ergo anxietatem, & sciat quod utendo solita formula: *absolvo te ab omni vinculo &c.* sufficienter absolvit. Nec tenetur saltem pro foro conscientie exprimere causam, ab quam contracta fuit censura, cum hoc nullo jure præcipiatur. Si verò addidit velit ceremonias, quæ servantur in publica Censurarum absolutione, videat Pontificale, & Ritualia Romanorum.

IX. Si benè perpenderit Confessarius eam aliàs omnino veram doctrinam, Confessarium nempe habentem auctoritatem absolvendi à Censuris reservatis, ab illis liberare suum Pœnitentem, qui illi confitetur sua peccata, maximè si censuras dolosè non taceat, fortasse à pluribus angustiis ipsius conscientiam sublevabit. En Casus practicus de quo sui interrogatus. Quidam senex volens se morti disponere, valde timebat suæ vitæ decursu in quosdam casus in Bulla Cœnæ reservatos incidisse. Adit Confessarium, qui statim non nisi facultate à S. Pœnitentiaria obtenta, ipsius angustiis occurrere posse pronuntiavit. Verum id necesse non fuisse omnino erat judicandum; nam cum variis temporibus Jubilæum acquirere conatus fuerit, quo tempore, hæresi excepta, concedi solet facultas absolvendi etiam à Casibus in Bulla Cœnæ reservatis, per absolutionem tunc obtentam à Confessario, liberatus fuerat ab omnibus Censuris reservatis; neque enim malitiosè aliquam reticuerat, unde poterat absolvi à quocumque Confessario, si verè contra Bullam Cœnæ cognovit tunc deliquisse. Ceterum ipsius Confessarius magis scrupulosus, quam doctus, aliam, ni fallor, tenuit viam, & quoadusque S. Pœnitentiariæ responsa non advennerunt, à Sacramentorum participatione voluit abstinere.

QUÆSTIO II.

De Excommunicatione in generali.

CAPUT UNICUM.

De Excommunicatione, ejusque effectibus.

Q. I. Quid sit Excommunicatio, & quotuplex.

R. Excommunicatio absolutè sumpta, accipi solet pro majori excommunicatione, & ita solet definiri: *Censura privans hominem fidem omni Ecclesiastica communione.* Jam autem explicando quaestione superiore *cap. 1.* rationem censurae, vidimus non esse in potestate Ecclesiæ privare excommunicatum omnibus bonis spiritualibus, sed his solum, quæ cum sint externa, subsunt Ecclesiasticæ jurisdictioni. Unde, dum dicitur quod Excommunicatio major privat excommunicatum Ecclesiastica communione, significatur illum privare communicatione cum aliis fidelibus tam in præfatis bonis sacris, quam civilibus, ut dicam explicando effectus hujus censurae; & constat ex *cap. si quem de sent. excomm. & cap. 1. de except. in 6.* Ipsum verbum excommunicatio denotat hos effectus; nam idem sonat ac extra communionem. Solet etiam hæc censura appellari *anathema*, quæ vox significat maledictionem, aut execrationem, re vera etenim excommunicatus maledicitur, & execratur.

R. II. Ultra excommunicationem Majorem, datur etiam Excommunicatio Minor, ut habetur ex *cap. excommunicatos, cap. cum excommunicato, & cap. final. de Cleric. excomm. ministr.* Ex his

Canonibus habetur talem excommunicationem incurri, per hoc quod aliquis communicet cum Excommunicato majori excommunicatione, & vitando; & habet privare receptione Sacramentorum. Hinc ita definitur: *Censura Ecclesiastica privans fideles passivè participatione Sacramentorum.*

Cum autem in jure nulla alia pœna tali excommunicato assignetur, non video cur non possit sine culpa activè administrare Sacramenta. Neque satis constat de indecencia; nam quamvis indecens sit, & graviter peccet, si recipiat Sacramenta, quia ab eis arceatur ab Ecclesia, non tamen videtur indecens, si ministret, quia tali administratione Ecclesia non privatur. Quamvis autem *cap. si celebrat de Cleric. excomm. ministr.* videatur dici peccare excommunicatus minori excommunicatione, si ministret Sacramenta, id tamen intelligendum est, si ministret Sacramenta, quæ exposcunt ipsorum receptionem, ut in Episcopo conferente Ordines; nam univèrsaliter apud S. Canones tali excommunicato solummodo prohibetur Sacramentorum receptio, non verò ipsorum administratio: *cap. à nobis 20. de except. cap. penult. de sent. excomm. Suar. disp. 24. sect. 2. n. 12. Hurtad. disp. 16. diff. 1. n. 4. &c.*

Alium effectum inducit excommunicatio Minor & hic est privare electione passiva ad Beneficia: *cap. si celebrat cit. &* quia collatio, & presentatio sunt quædam virtualis electio, ideo etiam his reputant DD. incapacem excommunicatum excommunicatione minori: *Suar. n. 30. Hurtad. loc. cit. Palaus disp. 2. p. 21. n. 13.* Verum præfata electio, quamvis illicita, non est irrita, sed solum irritanda in casu, quo tam in Electoribus, quam in recipiente daretur scientia excommunicationis: *Palaus n. 19. Laym. l. 1. tr. 5. p. 2. c. 3. n. 5. & Glossa in dictum caput si celebrat V. scienter in fin.*

Nullum autem est dubium posse quemlibet Sacerdotem ab hac excommunicatione absolvere, ut patet ex *cap. nuper de sent. excomm.* tum quia cum nemo absolvi possit, nisi præcedat absolutio ab hac excommunicatione, consequens est Confessario approbato ad absolvendum, insimul concessam talem facultatem, aliqua etenim re concessa, simul intelligitur concessum id, sine quo fieri nequit: *arg. cap. præterea de offic. Deleg. & leg. 1. de jurisd. omni. Judic.* Ceterum advertas, quod licet communicare in Divinis cum Excommunicato vitando, propter materiæ gravitatem sit, ordinariè loquendo, semper peccatum mortale, solummodo leve est communicare in civilibus, si absit contemptus.

Aliæ dantur divisiones Excommunicationis, in eam nempe, quæ est à jure, & eam quæ est ab homine, in eam quæ est lata, & eam, quæ est ferendæ sententiæ &c. Sed circa hæc recole superius dicta de censuris in generali.

Q. II. Qui sint excommunicati vitandi, & qui non.

R. I. Ex vi Extrav. ad *Evitando*, editæ in Concilio Constantiensi, & approbatæ à Martino V. primò vitandi sunt nominatim excommunicati, & tales publicè denunciati. Ut aliquis ergo sit vitandus, oportet quod nomine, vel aliis signis ita demonstretur, ut nulla possit esse dubitatio de persona, quæ dicitur excommunicata. Secundò, debet publicè denunciari excommunicatus, hoc est, in aliquo loco publico, vel publicè chartam affigendo, qua talis denunciatur. Unde, si aliquis per legitimam appellationem, talem denunciationem suspendat, utique non est vitandus, donec habere locum denunciationem declaretur: *Gibalin. disp. 6. q. 1. à n. 18. Bonac. disp. 1. q. 2. p. 2. n. 7.*

Nonnulli putant ad præfatum denunciationem satis esse, si aliquis denunciatur, & publicetur

Q 2

Deus

Reus alicujus criminis, cui annexa est excommunicatio. Verum, cum in citata Constitutione dicatur aliquem denunciandum esse excommunicatum, ut sit vitandus; & cum tale decretum editum sit in favorem animarum, intelligendum est de expressa, & formali declaratione excommunicationis, ut aliquis intelligatur excommunicatus vitandus: *Sanch. in Sum. l. 2. cap. 9. n. 4. Alter. l. 1. l. 1. disp. 6. cap. 2. Gibalin. n. 9.*

R. II. Secundò, sunt vitandi notorii Clerici percussores, quorum factum non possit aliqua tergiversatione celari, nec aliquo suffragio excusari. Ut ergo percussor Clerici sit vitandus, oportet ipsius factum esse notorium, quæ notorietas oritur, vel ex fama communi orta à viris fide dignis, & plenè probata: *Gibal. disp. 7. q. 1. n. 1.*; vel eo quòd crimen commissum fuerit coram tot Personis, ut dici possit notorium. Hoc autem pendet à iudicio virorum prudentium; nam sicut notorium non est, quod sciunt quindecim, vel viginti Personæ in Civitate satis ampla, est plusquam notorium, si tot personæ sciant in exigua Civitate. Item quod notorium non est, si quinque vel sex personæ domesticae, vel taciturnæ viderint in loco privato, notorium fortasse erit, si id evenerit in loco publico; nam quod ibi factum est notorium, sex personis disparatis, facillimè divulgabitur: *Navar. in Man. cap. 25. n. 73. Bonac. disp. 2. q. 2. p. 1. §. 1. n. 6.* Ultra notorietatem facti, videtur requiri etiam notorietas juris, nempe quòd constet esse percussorem Clerici, vel per ipsius confessionem, in iudicio, vel per sententiam iudicis. Ratio est quia, non est vitandus, si ipsius factum possit aliqua tergiversatione celari; ante notorietatem autem juris difficile est non posse aliquem tergiversare suum crimen, vel dicendo fuisse ebrium, vel subito iræ motu percussisse &c. Ita aliis citatis *Anton. à Spir. S. disp. 2. de cens. sect. 2. n. 258.*

Cæterum advertas, quòd qui est vitandus in uno loco, quia ibi est nominatim denunciatus excommunicatus, vel notorius Clerici percussor, non est vitandus in alio, ubi ejus delictum est occultum. Ratio est quia, quamvis denunciatio afficiat personam, nihilominus ex Concilio non videtur induci obligatio aliquem vitandi, nisi ubi censura, & delictum sunt publica; nam si non sint publica, cessat ratio scandalii, quod confurgit ex communicatione cum excommunicato, & intendit vitare Concilium. Ita contra aliquos *Sanch. l. 2. Sum. cap. 11. n. 20. Gibal. disp. 6. q. 1. n. 23.*

R. III. Excepto excommunicato nominatim denunciato, & publico Clerici Percussore modo dicto, nullus alius est excommunicatus, cum quo, si aliud non obstat, non possint fideles communicare. Idem dicatur de Suspensio, Interdicto, vel Irregulari; nam etiam cum iis, si non sint denunciati, poterant fideles communicare in iis, in quibus aliàs vi interdicti, suspensionis, aut Irregularitatis prohiberentur. Ratio est quia, Concilium Constantiense eodem modo loquitur de impeditis per excommunicationem, quàm per cuiuscumque sententiam, aut censuram: *Palau. disp. 2. p. 5. n. 3. Gibal. disp. 9. q. 1. n. 15.*

Nil ergo modò prohibet quin Fideles cum excommunicatis toleratis possint communicare tam in divinis, quàm in humanis, cum id expressè concedatur in eadem Constitutione ad Evitanda. Eo ipso autem quòd id concedatur Fidelibus, indirectè & ipsis Excommunicatis fuit permissum; nam frustranea fuisset concessio facta Fidelibus, si negatum fuisset Excommunicatis toleratis præstare, quod ab ipsis fideles petissent: *Sanch. l. 7. de matr. disp. 9. n. 8. Gibal. n. 13. Alterius l. 1. disp. 2. 7. cap. 2.* Credo tamen non debere fidelem sine magna necessitate, vel magna utilitate exposcere Divina

ab Excommunicato tolerato, v. g. quòd celebret Missam, quòd Sacramenta ministrare, si prudenter credat illum esse in peccato mortali; nam tunc esset occasio, ut novâ culpâ inquinaretur. Sed de his in Tractatu de Sacramentis in Genere.

Cæterum advertendum, quòd si communicatio vel in civilibus, vel in Sacris non proveniat ex ipsis fidelibus cum Excommunicatis toleratis, isti nullatenus possunt sese immiscere in tali communicatione; nam ita se explicat Concilium; *Per hoc tamen huiusmodi excommunicatos, suspensos, & interdictos, seu prohibitos non intendimus in aliquo relevare, nec eis quomodolibet suffragari.* Jam autem etiam secretè excommunicatis prohibita fuerat quæcumque communicatio cum aliis: *cap. cum non ab homine, cap. cum desideres de sent. excom.*

Q. III. An Excommunicatus (intellige hic, & in sequentibus de excommunicatione majori) privetur participatione activa, & passiva Sacramentorum.

R. Affirmativè respondendum est *ex cap. cum illarum 32. de sent. excom. & cap. fin. de Cleric. excom. ministr.* Quamvis autem recipiendo Sacramenta nullam poenam incurrat, nisi recipiat Sacramentum Ordinis; tunc etenim remaneret suspensus ab exercitio Ordinis sic suscepti: *cap. cum illorum de sent. excom., & si etiam ministrare, incurrit Irregularitatem: cap. licet, & cap. fin. de Cleric. excom. ministr., & cap. fin. de sent. excom. in 6.* Advertendum tamen, quòd cum lex Ecclesiastica non obliget cum gravi incommodo, si aliqua necessitas urgeat, Excommunicatus recipere potest, & ministrare Sacramenta, ut e. g. si, cum sit occultè excommunicatus non possit id omittere sine gravi infamia. Et quia in tali casu licitè etiam peteret Sacramenta, licitè pariter à Sacerdote, qui sciret ipsius excommunicationem, & etiam necessitatem, ipsi ministrarentur. Si verò, tali necessitate non urgente, ministrarentur Sacramenta excommunicato tolerato, Minister peccat quidem graviter contra prohibitionem Ecclesiæ, at nullam poenam incurrit: *Suar. disp. 10. sect. 2. n. 10. Alter. l. 1. disp. 6. cap. 4. n. si verò.* Quòd si ministrare Excommunicato vitando, ultra peccatum, incurrit excommunicationem minorem, quia communicat cum excommunicato vitando in divinis, & insuper interdictum ab ingressu Ecclesiæ: *cap. Episc. de privileg. in 6.* Præterea, si iste fuit excommunicatus à Papa, Clericus illum scienter, & sponte admittens ad Divina Officia, incurrit excommunicationem Papæ reservatam: *cap. significavit de sent. excom.*

An verò Excommunicatus vitandus ministrare possit Sacramenta, instante proximi necessitate, non una est Theologorum sententia. Et quidem posse in articulo mortis ministrare Sacramentum Pœnitentiæ patet *ex Trid. sess. 14. cap. 7.* ac proinde habet tunc jurisdictionem, qua extra talem articulum omnino caret. Idem constat, si adsit necessitas ministrandi Sacramentum Baptismi, utrobique etenim eadem est ratio; quia nempe non potest velle S. Mater Ecclesia, ut observentur suæ leges in casu, quo ex earum observatione animæ deberent perire, & colligitur etiam *ex Conc. Florent. in Decret. de Armenis.* Immo non desunt Theologi, qui velint in tali casu Sacerdotem excommunicatum vitandum præferendum esse laico non excommunicato; nam cum necessitas baptizandi ponat illum in statu ministrandi licitè hoc Sacramentum, videtur laico præferendus, quia illi compeit ex vi suæ ordinationis. Cæterum graviter peccaret solemniter baptizando, quia solemnitates non sunt necessariae ad occurrendum proximi necessitati.

Quoad Sacramenta Eucharistiæ, vel Extremæ Un-

unctionis, quamvis conveniant Theologi ministrari posse à Sacerdote excommunicato vitando infirmo constituto in articulo mortis, quando non præcessit Confessio, quia tunc vel unum, vel aliud Sacramentum est simpliciter necessarium, ut homo de attrito fiat contritus; in hoc tamen non conveniunt, si Confessio præcessit. Et quidem videtur ministrare posse Eucharistiæ per modum Viatici, deficiente alio Sacerdote, etiam si præcesserit Confessio, quia præceptum de Viatico sumendo fortius obligat, quàm præceptum Ecclesiæ, ne ministraretur à tali Excommunicato: *Dian. p. 5. tr. 9. resol. 83. Anton. à Spir. S. disp. 2. n. 285., & alii apud ipsum.* E contra alii respondent cessare tunc obligationem de sumendo Viatico, cum non sit Minister, qui possit illum decenter ministrare. Amplexerentur primam sententiam, quia cum sit favorabilis Animabus, videtur præsumi posse esse iuxta intentionem Piæ Matris Ecclesiæ. Et responderi potest rationi in contrarium adductæ, cessare tunc indecentiam Ministri, quia credi potest S. Ecclesiæ tunc ipsum non prohibere ab administrando S. Viaticum.

Quoad Sacramentum verò Extremæ unctionis, in casu quo Infirmus recepisset Sacramentum Pœnitentiæ, vel Eucharistiæ, non tam facile dicerem licere ipsum administrari ab Excommunicato vitando. Ratio est quia, cum non detur præceptum recipiendi illud Sacramentum, non videtur posse esse mens S. Ecclesiæ, quòd administraretur à Sacerdote, quem privavit facultate illud ministrandi: *Suar. disp. 11. sect. 2. n. 14. Alterius l. 1. disp. 7. cap. 8. Dian. p. 5. tr. 9. resol. 83. in fin. & tract. 10. resol. 77.*

Quòd verò Sacerdos excommunicatus toleratus possit ad petitionem fidelium omnia præfata præstare, sive in casu necessitatis, sive extra necessitatem, patet ex dictis in superiori quaesito.

Q. IV. An Excommunicatus privetur communibus Ecclesiæ suffragiis.

R. Non est dubium Excommunicatum non toleratum privari communibus Ecclesiæ suffragiis, iis scilicet, quæ sunt à Clero, & aliis nomine Ecclesiæ; unde et si fiant à Persona indigna, quia tamen sunt nomine Ecclesiæ, non cessant habere suum valorem. Talia suffragia sunt Sacrificium Missæ, publicæ orationes, & processiones, & alia bona externa, de quibus etiam dixi *q. 1. cap. 1.* His igitur privari Excommunicatum constat *ex cap. à nobis 28., & cap. sacris 38. de sent. excom. & addit Bonaccina q. 2. p. 1. n. 4.,* ea suffragia applicationem pro excommunicato vitando, non solum peccare graviter, quia transgreditur in re gravi præceptum Ecclesiæ, sed insuper incurre excommunicationem minorem, utpote quia pro eo orando, communicat cum illo in re vetita ab Ecclesia. Neque refert, meo videri, Excommunicatum esse contritum, ut illi prodesse possint Sacrificium Missæ, & publica suffragia; nam Ecclesia non reddit illum capacem iis, quæ ipsius nomine sunt, nisi ablata censurâ per absolutiōnem. Ita contra alios *Suar. de Cens. disp. 9. sect. 3. n. 2. & alii apud Dianam p. 5. tr. 9. resol. 75.*

An verò huiusmodi Communibus suffragiis privetur Excommunicatus toleratus, variant DD. Ego omnino putarem privari; nam ex dictis in fine secundi quaesiti, Concilium Constantiense neque Excommunicatos toleratos intellexit in nihilo relevare, multum autem relevasset, si intellexisset potuisse in posterum applicari pro illis publicis suffragiis. Neque refert tolerari, ut cum aliis Missæ assistant, aliique publicis orationibus; nam hoc factum non est ad favendum Excommunicatis non vitandis, cum deberent ab iis abstinere, sed ad consulendum quieti Fidelium, ne scrupulis ange-

rentur, & ne cogerentur Sacrum omittere, exire de templo &c. *Suar. disp. 9. sect. 2. n. 17. Bonaccin. q. 2. p. 1. §. 1. n. 1. & alii apud ipsum.*

Ex dictis habet Sacerdos quomodo se gerere debeat, dum celebrat Missam, in ordine ad Excommunicatos. Quatenus igitur est Persona publica, prout nempe celebrat nomine Christi, & ut ipsius Minister & quatenus celebrat ut Legatus, & Minister Ecclesiæ, non potest pro Excommunicatis Sacrificium celebrare. Et quidem non solum illicite celebraret, ut est Minister Ecclesiæ, sed etiam invalide, quia Ecclesia, quam tunc representat, non intendit offerre pro Excommunicatis. Ut verò est Minister Christi, illicite offerret propter Ecclesiæ prohibitionem, sed valide; nam potestas Sacerdotalis ad sacrificandum nomine Christi, fundatur in potestate Ordinis, seu in ejus indelebili characterè, quam impedire non potest Ecclesia. Unde, si Sacerdos ut Christi Minister celebrat pro Excommunicato, Sacrificium ex opere operato non solum prodesse illi poterit quoad impetrationem, sed etiam quoad satisfactionem, supposito quòd sit in gratia: *Suar. de Censur. disp. 9. sect. 4. n. 4. Concil. disp. 14. de cens. dub. 6.* Demum Sacerdos, & quilibet alius fidelis, ut est Persona particularis, & applicat fructum proveniente ex sua particulari devotione, orare potest pro Excommunicatis etiam vitandis, cum hoc pertineat ad Sanctorum Communionem, quam profitemur in Symbolo; tum quia Ecclesia non removet Excommunicatos nisi à publicis suffragiis, quæ ipsius nomine offeruntur. Advertere tamen debet, quòd licet dum celebrat, possit ut persona privata orare pro Excommunicato, & pro eo fructum proveniente ex opere operantis offerre, nihilominus in Memento tacere debet nomen Excommunicati; quæ etenim exprimitur, videtur dici nomine Ecclesiæ: *Navar. cap. 27. n. 36. Bonac. de Cens. disp. 2. q. 2. p. 1. §. 3. n. 7.*

Q. V. An Excommunicatus privetur omni communicatione cum aliis in rebus Divinis.

R. Omnis Excommunicatus præfata communicatione privatur *ex cap. responsio, cap. nuper de sent. excom., cap. Alma Mater eod. tit. in 6., & tota causa 11. q. 3.* Hinc non potest assistere Missæ, neque Horis Canonicis, neque solemnibus benedictionibus cinerum &c. candelarum &c. neque publicis Processionibus, sive comitari cum aliis Eucharistiæ, dum ad infernum defertur, nisi forte Excommunicatus toleratus ob defectum Ministri à Sacerdote vocetur: *Suar. disp. 12. sect. 1. n. 2., Alterius l. 1. d. 10. cap. 2.* Quòd si Sacerdos excommunicatus procurerit, ut coram se Missa celebraretur, incurrit Irregularitatem, quia videtur facere per se, quod facit per alium; adeoque talis poena non afficit non Sacerdotem, qui coram se facit celebrare: *cap. tanta de excessib. Pralat. & cap. Illud de Cleric. excom. ministr.* Pariter Excommunicatus, vel interdictus taliter denunciatus, si moniti ut exeant ab Ecclesia, nolint exire, sicut & illi qui post talem monitionem impediunt ne exeant, incurrunt excommunicationem Papæ reservatam: *cap. eos de sent. excom. & Clement. 2. eod. tit. junct. Gloss.* Extra præfatos casus Excommunicatus Missæ assistens peccat quidem graviter, quia non parit Ecclesiæ in re gravi, sed nullâ poenâ in jure afficitur.

Quamvis autem Excommunicatus non possit assistere Missæ, sicuti nec publicæ Horarum recitationi, non tamen, si aliàs ad eas tenetur, omittere potest privatam Horarum recitationem, quia non debet reportare commodum ex sua iniquitate. Ne tamen videatur velle cum aliis communicare, non debet dicere *Dominus vobiscum*, sed *Domine exaudi orationem meam.* Item non debet adhi-

adhibere Socium, quia nec in oratione privata, licite Excommunicatus cum alio communicat: *cap. Excommunicatos* 11. q. 3. Verum tamen est, quod si privatim dicat *Dominus vobiscum*, vel communicet cum alio solum in oratione privata, non peccabit nisi venialiter, quia videtur solum in relevi transgredi præceptum Ecclesiæ: *Bonac. q. 2. p. 3. §. 2. n. 4. &c.* & communiter.

Cæterum non prohibetur excommunicatus ingredi Ecclesiam, ibique etiam in eodem loco cum aliis preces privatas fundere; dum etenim omnes privatim orant, non datur communicatio orationum: *Navar. in Man. cap. 27. n. 19. Dian. p. 5. tr. 9. resol. 89.* Item non prohibetur sumere aquam benedictam, signare se signo Crucis, adorare Eucharistiam, aliaque devotionis officia præstare, quæ non veniunt sub nomine Divinorum Officiorum. Multò minus prohibetur assistere concioni; nam unusquisque ex audientibus seorsum audit, nec per hoc dicuntur ad invicem communicare: *arg. cap. responsio de sent. excom.*, & ex communi docet *Leander disp. 7. q. 18.* Non potest verò excommunicatus non toleratus concionari, vel legeri; & assistentes tenerentur discedere, aliàs convincerentur cum eo communicare. Id tamen facere potest excommunicatus toleratus ad petitionem Fidelium, ut patet ex dictis in secundo quaesito; vel si illi competat ex officio, nec sit qui possit illius vices supplere; nam præsumi potest in tali casu alios velle, ut suum officium adimpleat: *Bonac. q. 2. p. 3. §. 2. n. 11.*

Solet hic queri quid agendum, si tempore Missæ ingrediatur in Ecclesiam Excommunicatus. Primum igitur advertendum, solum quaestionem esse posse de excommunicato non tolerato, nam cum eo solummodo non licet Fidelibus communicare. Secundò, advertere est, an talis Excommunicatus ita sit in Ecclesia, ut appareat communicare cum aliis; nam si non censeatur Missæ interesse, vel cum aliis eidem Missæ, vel Divinis Officiis assistere, neque reputandus est communicare cum aliis nisi in loco materiali; ut dum transeunter esset in Ecclesia, vel non moraliter assisteret Missæ cum aliis Fidelibus: *Suar. disp. 12. de Cens. sect. 1. n. 6.* & alii communiter. In casu verò quod Excommunicatus vitandus esset in Ecclesia in Divinis cum aliis communicans, etiam vi foret repellendus, quamvis esset Clericus, in justam defensionem Ecclesiasticæ jurisdictionis & censuræ: *cap. veniens de sent. excom.* Quod si nec vi posset repelli, deberent Clerici cessare à Divinis Officiis, & Sacerdos, cujus Missæ assisteret (Sacerdotes quorum Missæ excommunicatus non interesset, non deberent Missam intermittere, nec discedere, qui eam audirent; quia cum ipsis non communicaret) deberet eam intermittere, si non facta fuit consecratio; nam tunc, cum integritas Sacrificii sit de jure divino, Missa proseguenda esset usque ad summationem, remanente tamen solo Ministro Missæ interferventi. Reliquas preces, & orationes deberet Sacerdos in Sacrificia absolvere: *cap. Is cui de sent. excom. & Clement. 2. eod. tit.* Aliqui dicunt Sacerdotem debere perficere Missam, quamvis solum Canonem inchoasset ab illis verbis: *To igitur Clementissime Pater*, quia tunc videtur inchoata consecratio. Ita ex *Suar.* & aliis tradit *Bonacina q. 2. p. 3. §. 1. n. 13.*

Q. VI. An Excommunicatio privet Ecclesiasticam sepulturam.

R. Utique excommunicatus sepeliri non debet in loco sacro: *cap. sacris de sepult. Clem. 1. eod. tit. cap. consuluisse de consec. Eccles. vel Alt. & specialiter de Hæreticis habetur cap. quicumque de Hæret. in 6.* Cæterum nomine loci sacri venit solum locus benedictus, & ad sepulturas designa-

tus: *cap. fin. de consec. Eccles.* unde Excommunicatus sepeliri potest in alio loco Conventus, seu Monasterii: *Anton. à Sp. S. disp. 2. n. 316. de excom. & alii communiter.* Hinc, si corpus excommunicati vitandi sepultum fuit in loco designato ad fideles sepeliendos, & possit ab aliis discerni, est exhumandum; secus, si non possit discerni: *cap. Sacris de sepult. Ecclesia* tamen, utpote polluta, est reconcilianda ex *cap. consuluisse de consecrat. Eccles. vel Altar.*

Non solum autem prohibetur sepelire excommunicatum vitandum in loco sacro, sed insuper sepelientes incurrunt majorem excommunicationem: *Clement. 1. de sepult.* ubi etiam eadem excommunicatione plebs videtur nominatim Interdictos, vel publicos Usurarios. Oportet tamen quod id faciant scienter & cum præsumptione, ut ibidem dicitur, quas clausulas explicavi, dum supra actum est de causis excusantibus à Censura, incurrenda. Cæterum non dicuntur sepelientes, qui comitantur funus, qui pulsant Campanas, Clerici canentes, nec ii, qui deferunt corpus ad sepeliendum, quia remotè tantum possunt dici sepelientes. Multi DD. volunt intelligendos esse nomine sepelientium solum eos, qui propriis manibus excommunicatum sepeliunt, ut videtur est apud *Leandrum disp. 8. de excom. q. 24. & 25.*, nam lex in materia poenali, quoad fieri potest, est restringenda. Verum, si attendatur ratio directæ, puto comprehendi etiam mandantes, & procurantes, ut excommunicatus vitandus in loco sacro sepeliatur. Ratio est quia, lex etiam poenalis extendenda est ad casum, in quo eadem ratio militat, si sublata tali extensione inutilis redderetur. Quis autem non videat Clementinam citatam omnino futuram inutilem, si pro sepelientibus, intelligendi illi solum essent, qui propriis manibus cadaver mandant sepulturæ; nam viles isti homines vel ratione ignorantie, seu metus, semper, vel ferè semper à censura excusantur. Ne ergo otiosa reddatur Pontificia Constitutio, extendenda videtur ad Mandantes, & Procurantes; cum præcipiendo, seu procurando, & ipsi dicantur sepelire: *Suar. disp. 12. sect. 4. n. 10. Coninch. disp. 14. dub. 8. n. 67. Reginald. l. 32. n. 13.* Cum tamen contrariæ opinionis probabilitas negari haud possit, ideo ex hac ratione reflexa non facile illos excommunicationem incurrisse judicarem.

In casu igitur, in quo excommunicatus vitandus moriatur, observandum est, quod si non dedit signa poenitentiae, omnino carere debet Ecclesiasticam sepulturam, & illius ossa sunt projicienda. Si verò dedit signa poenitentiae, absolvendus est antequam sepeliatur: *cap. à nobis de sent. excom.*, ni fuerit absolutus in foro poenitentiae, quia ut sepulturæ mandetur, aliud non requiritur in capite citato, nisi quod fuerit absolutus. Quod si nec in foro conscientiae absolutio obtenta sepultus fuit, non est statim exhumandus, sed obtinendum est à legitimo Superiore, ut dignus fiat Ecclesiasticam sepulturam: *Bonac. q. 2. p. 3. §. 3. n. 7.*

An verò hucusque dicta etiam verificentur in ordine ad excommunicatum toleratum, variant DD. Et quidem nullum dubium est, quod etiam excommunicatus toleratus, si sit notorius, privandus sit Ecclesiasticam sepulturam, dum moriatur impoenitens; nam tunc incapax est suffragiorum Ecclesiæ, utpote ratione peccati exclusus à Regno coelesti: *Palauz disp. 1. p. 6. n. 12.* Si verò non obit impoenitens, dum sit notoriè excommunicatus, multi volunt privandum esse Ecclesiasticam sepulturam; nam ita sanciri videtur *cap. sacris cit. & Clement. 1. de Sepult.*; & aliunde, ex dictis in primo quaesito, Concilium Constantiense in nihilo relevare intellexit istos excommunicatos. Nihilominus

minus valde probabilis, & communior est contraria opinio, nam quoad excommunicatum toleratum non militat ratio, quare ex Sacris Canonibus privandus sit Ecclesiasticam sepulturam, ne scilicet communicet cum defunctis, cum quibus communicare non potuit, dum erat inter vivos; re vera etenim post Concilium Constantiense communicamus cum excommunicatis toleratis. Insuper prohibitio sepeliendi excommunicatos respicit vivos, ut cum illis non communicent, quare cessare videtur, dum cum eis possunt communicare: *Navar. cap. 27. n. 26., Coninch. disp. 14. dub. 8. n. 45., & plures alii, quos sequitur Diana p. 5. tr. 6. resol. 76.*

Q. VII. An Excommunicatus privetur Beneficiis, & fructibus illorum.

R. I. Sicuti certum est excommunicatum non privari Beneficiis legitime obtentis ante excommunicationem, ita certum est nullam omnino, & invalidam esse collationem Beneficii Ecclesiastici factam excommunicato: *cap. postulantis de Cleric. excom. ministr.* Nominis collationis intelligitur omnis electio, presentatio, nominatio, permutatio, resignatio, literarum impetratio &c. cum non conveniat obtinere Beneficium illum, qui officium Ecclesiasticum ipsi annexum exercere non potest: *Coninch. disp. 14. d. 9. n. 69. Palauz disp. 2. p. 10. n. 1. Diana p. 5. tr. 9. resol. 90. Garzia de Benefic. p. 7. c. 13. n. 15.* Idem dicendum de quacumque pensionis spiritali, nam habet rationem Beneficii; unde invalidè confertur Clerico excommunicato: *Suar. disp. 13. sect. 1. n. 7. Dian. p. 4. tr. 4. resol. 55. & p. 5. tr. 9. resol. 103. Alterius tom. 1. l. 2. disp. 6. n. 4.* Secus dicendum de pensione temporali data Laicis ob aliquod servitium Ecclesiæ præstitum; nam nullo modo est Beneficium.

Quamvis autem nulla sit collatio Beneficii facta excommunicato; nihilominus, si illi collatum fuit antequam incidit in excommunicationem, acceptare illud potest, etiam dum est excommunicatus, nam jura irritam reddunt collationem, non autem acceptationem; & cum sumus in materia odiosa, non sunt extendenda ad casum in jure non expressos; unde excommunicatus potest beneficium antea sibi collatum acceptare; animo tamen exercendi munera Beneficii post obtentam absolutionem: *Garz. cit. n. 19. Candid. disp. 18. a. 14. dub. 3. Bonac. q. 2. p. 4. §. 1. n. 1. Dian. p. 4. tr. 9. resol. 56.*

E contra, si collatio fiat eo tempore, quo aliquis erat excommunicatus, puto Beneficium nulliter acceptari, etiam post obtentam absolutionem. Quamvis igitur Collator non mutasset voluntatem, nihilominus quia censetur perseverare eadem collatio, quæ ante absolutionem facta fuit, si ab initio nulla fuit, nec tractu temporis potuit convalescere: *l. 1. ff. de reg. jur.* si sicut non potest sufficienter intelligi perseverare id, quod in sua origine nullum fuit: *Navar. cap. 15. n. 21. Coninch. disp. 14. dub. 9. n. 54. Dian. p. 4. tr. 4. resol. 56. & p. 5. tr. 9. resol. 101.* Necessaria ergo videtur nova collatio, & acceptatio, ut etiam docent *Less. l. 2. cap. 34. dub. 22. n. 119. Sanch. l. 8. de matr. disp. 7. n. 12.* Secus dicendum, si collatio facta sit à Papa cum clausula absolutionis à censuris ad effectum gratiam consequendi; vel si Papa sciebat illum, cui conferebat Beneficium, esse excommunicatum; nam Princeps assumens quem cognoscit inhabilem, intelligitur dispensare in jure suo, & habilem reddere.

Oritur hic solita lis inter DD., an solus excommunicatus vitandus inhabilis sit ad Beneficia, vel an etiam toleratus. Ego autem, cum, ex sepe dictis, considerem noluisse Concilium Constantiense in nihilo relevare excommunicatos etiam tole-

ratos, non satis video quomodo debeant esse capaces Beneficiorum, quibus jure communi privantur: *Covar. in cap. Alma Mater p. 1. §. 7. n. 2. Suar. disp. 13. sect. 1. n. 25. Alterius l. 2. disp. 6. cap. 2. n. 2.* Authores sustinentes contrariam opinionem, dicunt excommunicatos toleratos capaces esse Beneficiorum, quia cessat ratio cur inhabiles ad ea redditi sunt ex *cap. postulantis de Cleric. excom. ministr.* quia nempe excommunicatus non potest in officio cum aliis communicare. Ita multis citatis *Dian. p. 5. tr. 9. resol. 99.* Verum, meo videri, non satis cessat neque post Concilium Constantiense talis ratio, quia re vera excommunicatus etiam toleratus de se non potest cum aliis in Officio communicare, & solum communicare potest ab aliis requisitus. Præterea, cum excommunicatus etiam in poenam suæ contumaciæ inhabilis reddatur ad Beneficia, hæc ratio utique non cessat nec pro excommunicato tolerato.

R. II. Excommunicatus retinere potest fructus Beneficii sibi collati, antequam incidere in excommunicationem, cum nullo jure satis pateat ipsis privari. Neque obstat, quod *cap. pastoralis §. Verum de appell.* dicatur esse illi subtrahendus; nam hoc intelligi debet de subtractione per sententiam Judicis, ut dicit ibi *Gloss. V. subtrahuntur*, & docent *Coninch. disp. 24. dub. 9. n. 81. Candid. disp. 28. de benef. a. 15. dub. 2. concl. 3. Sanch. l. 3. de matr. disp. 51. n. 12. & alii apud Dian. p. 4. tr. 4. resol. 104.* Præterea contrariæ opinioni obstat consuetudo, quæ dat jus certum retinendi fructus, donec excommunicatus illis per Judicis sententiam privetur. Post talem verò sententiam absque dubio tenetur restituere fructus perceptos in excommunicatione, & quos percipiet usque ad absolutionem. Limita, nisi injustè illi denegeret absolutio; nam tunc, cum non stet per ipsum, quominus absolvatur, æquum non est ut fructibus Beneficii privetur.

Quoad fructus verò Beneficii sibi collati in statu excommunicationis, cum collatio fuerit nulla, maxime si fuit vitandus, utique ante omnem Judicis sententiam debet eos restituere. Quod si inter servivit Beneficio, vel quia ignoravit suam excommunicationem, vel quia, cum esset occultè excommunicatus, non poterat sine infamia dimittere Beneficium, tunc posset retinere quæ sibi competenter pro honesta sustentatione titulo mercedis, sicuti daretur alteri Clerico interserviti: *Alter. l. 2. de Cens. d. 6. cap. 8. Pal. d. 2. p. 11. n. 1. &c.*

Q. VIII. An excommunicatus privetur Ecclesiastica jurisdictione.

R. I. Excommunicatus vitandus privatur omni usu, & exercitio Ecclesiasticæ jurisdictionis: *cap. ad proban. de sent. & re judic. can. audivimus dist. 24. q. 1. cap. adversus de Immun. Eccles. junct. Gloss.* Immo Ecclesia non solum privat excommunicatum usu jurisdictionis, sed & ipsam jurisdictionem ab illo removet, ut ex communi docet *Bonaccin. q. 2. p. 5. n. 1.* Hinc excommunicatus vitandus non potest conferre validè Beneficia: *cap. 1. ne sede vacante, in 6.* non potest eligere: *cap. unic. ne sed. vac. in 6.* quia excommunicatus est suspensus ab officio, & Beneficio, & electio facta à suspensis declaratur irrita: *cap. cum inter de elect.* Solummodo electio Summi Pontificis, ad vitanda maxima mala, validè fieret à Cardinalibus excommunicatis: *Clement. ne Romani §. Cæterum de elect.* Quod si inter Electores unus sit excommunicatus, & ejus suffragium necessarium sit ad electionem, pariter electio est nulla: *arg. cap. ad prob. de sent. & re judic.* Secus, si illius suffragium non erat necessarium ad electionem; nam tunc nullo jure aperte irritatur, ut contra alios docet *Pal. d. 2. p. 13. n. 13. Bonac. cit. &c.* Item nulla est presentatio

facta à Patrono excommunicato vitando, si iulpatronatus fundetur in titulo clericali, quia tunc est actus potestatis, & jurisdictionis Ecclesiasticæ: *cap. cum autem, cap. nobis, cap. penult. de jurepatr.* Secus, si jus præsentandi non fundetur in titulo Clericali, quamvis nec tunc Episcopus teneatur præsentationem admittere, quia non tenetur communicare cum excommunicato: *Laym. l. 1. tr. 5. p. 2. c. 3. Coninch. disp. 14. dub. 10.* Immo addit *Suarez disp. 14. sect. 2. n. 30.* admittit non debere præsentationem factam ab excommunicato non tolerato, cum non possit cum illo communicare. Quod si Episcopus acceptavit præsentationem, debet præsentatum instituire; quamvis enim invalida fuisset præsentatio, tunc jus integrum devolvitur ad institutorem ex Theologis supracitatis. Si verò Episcopus instituit præsentatum ab eo, quem ignorabat esse excommunicatum, tunc possit institutionem rescindere. Demum, quamvis præfata omnia exerceri non possint ab excommunicato vitando, quia important exercitium jurisdictionis, nil tamen obstat quin possit resignare Beneficium, nam hoc non est exercere jurisdictionem, sed Beneficio cedere.

Ob defectum pariter omnis Ecclesiasticæ jurisdictionis in Excommunicato vitando, non valet absolvere, dispensare, committere aliis Sacramentorum administrationem, sicut nec delegare alteri suam jurisdictionem. Quod si alteri delegavit, & postea incidat in excommunicationem, cum tunc in eo cesset jurisdictionis, cessat & in Delegato; cum hujus potestas pendeat à potestate Delegantis. Excipe, si res non sit adhuc integra, & jam incæptum sit exercitium jurisdictionis; tunc etenim potest Delegatus profequi usque ad conclusionem: *cap. relatum, cap. gratum s. Licet de Offic. Deleg.* Hoc tamen verum non est, si Delegans, & Delegatus faciant unum tribunal, qualiter se habet tribunal Episcopi, & Vicarii Generalis; nam tunc, etiam adhuc re non integra, cessante jurisdictione in Delegante, cessat & in Delegato; *cap. Romana de Offic. Vicar. in 6.*

Prædicta non aptantur excommunicato tolerato; nam in jure illius acta sustinentur, ni adversus eum aponatur exceptio, eaque fieri debet intra octo dies ab Excipiente, adducendo speciem excommunicationis, & causam illius: *cap. 1. de except. in 6.* Opposita autem, ac probata hac exceptione, ipsius acta remanent invalida: *Navar. in Man. c. 27. n. 31. Suarez d. 11. sect. 4. n. 9. Less. l. 2. c. 29. dub. 7. n. 17.*

Q. IX. An excommunicatus inhabilitetur ad exercendos actus Legitimos in judicio.

R. Quid dicendum sit de excommunicato tolerato patet ex dictis immediatè ante. Quoad excommunicatum verò vitandum respondetur affirmativè, adeo ut nullus ex his ex jure possit esse Judex, Actor, Advocatus, Tabellio, Testis; & id non solum quia illi prohibetur cum aliis communicare, sed etiam quia specialiter ab his omnibus prohibetur: *cap. veniens de testam., cap. decernimus de Sent. excomm. in 6., & cap. 1. de except. in 6.* atque illius acta non solum illicita sunt, sed etiam invalida, quamvis agat in Judicio per Procuratorem: *cap. ult. de procurat.* Hinc Judex tenetur repellere à judicio excommunicatos vitandos: *cap. decernimus de sent. excomm. in 6.* Sicuti & potest repellere excommunicatos toleratos, excipiendo contra ipsos tanquam inhabiles ad standum in judicio: *cap. à nobis de except., & cap. 1. cod. tit. in 6.* quamvis non teneatur, ni aliquis contra eos excipiat, quia nolit cum illis communicare: *Suar. disp. 1. sect. 3. num. 3. Coninch. disp. 14. dub. 11. p. 101.* aliique apud *Dianam p. 5. tr. 9. resol. 101.*

Quod si excommunicatus vitandus citetur, & accusetur ut Reus in judicio, puto posse per seipsum respondere ad ea, quæ sibi obijciuntur, exceptiones adducere &c. quamvis plures dicant illi licere comparere per seipsum in judicio, si non inveniat idoneum Procuratorem. Ratio mihi est quia, *cap. cum inter, cap. dilecti, cap. Venerabilem de except.* absque ulla limitatione ipsi permittitur seipsum in judicio defendere; unde quando *cap. intelleximus* dicitur debere respondere per alium, ne videantur jura esse inter se contraria, intelligendum est respondere debere per alium, casu quo non sit idoneus per se; vel nolit per se metipsum respondere: *Suar. disp. 14. sect. 4. num. 8. Alterius lib. 2. disp. 3. cap. 5., Dian. p. 5. tr. 9. resol. 111.*

Quia tamen citato *cap. intelleximus* sermo est de reo necessario, de Reo nempe, qui cogitur in judicio respondere, hinc est, excommunicatum vitandum, si sit reus voluntarius, comparendo sponte in judicio, ut provocet Actorem ad agendum, audiendum non esse, nisi prius absolvatur: *Alterius cit.*

Q. X. An excommunicatio privet communicatione cum aliis; & quibus ex causis licita sit communicatio cum excommunicato vitando.

R. Jam ex dictis in secundo quæsto, interdicitur excommunicatis etiam toleratis quæcumque communicatio cum aliis Fidelibus, tam in Divinis, quam in humanis, & politicis; quamvis licitè Fideles communicare possint cum excommunicatis toleratis. Quia tamen interdicta est fidelibus omnis communicatio cum excommunicatis non toleratis, ideo ut facilius quisque sciat à quibus debeat abstinere, appositus est sequens versiculus.

Or, orare, vale, communico, mensa negatur.

Per ly or intelligitur quicumque discursus, confabulatio &c. est si fiat alio mediante, interdicitur excommunicatis etiam toleratis quæcumque communicatio cum aliis Fidelibus, tam in Divinis, quam in humanis, & politicis; quamvis licitè Fideles communicare possint cum excommunicatis toleratis. Quia tamen interdicta est fidelibus omnis communicatio cum excommunicatis non toleratis, ideo ut facilius quisque sciat à quibus debeat abstinere, appositus est sequens versiculus.

Or, orare, vale, communico, mensa negatur.

Per ly or intelligitur quicumque discursus, confabulatio &c. est si fiat alio mediante, interdicitur excommunicatis etiam toleratis quæcumque communicatio cum aliis Fidelibus, tam in Divinis, quam in humanis, & politicis; quamvis licitè Fideles communicare possint cum excommunicatis toleratis. Quia tamen interdicta est fidelibus omnis communicatio cum excommunicatis non toleratis, ideo ut facilius quisque sciat à quibus debeat abstinere, appositus est sequens versiculus.

Q. XI. Quæ sint causæ, in quibus licitum sit communicare cum excommunicato vitando.

R. Hujusmodi causæ recensentur *can. quoniam multos 11. q. 3., & sequenti versiculo continentur: Utile, lex, humile, res ignorata, necesse.* Utile denotat primò utilitatem spiritualem ipsius excommunicati; unde non tenemur abstinere ab omnibus iis, quæ judicamus conducentia ad ipsius resipiscentiam. Secundo, denotat utilitatem ipsius communicantis; ut si illi valde utile sit consilium petere ab Advocato, seu Medio excommunicato; vel si ab eo exposcat suum creditum, quod & privatim exposcere potest ipse excommunicatus, non verò in judicio. Tertio, potest cum illo communicare, si ita exposcat Proximi utilitas.

Lex significat legem matrimonii, unde Uxor potest communicare cum Marito excommunicato sicut antea, per textum expressum in *cap. quoniam multos*

ter. Idem ibidem dicitur respectu Filiorum, Servorum, Ancillarum, municipiorum, rusticorum, servientium &c., qui exprimuntur per ly *humile*. At quia Sacri Canones noluerunt his esse interdiciam communicationem cum Excommunicato vitando ad vitandum animæ periculum, & propter domesticam utilitatem, seu necessitatem; ideo cum militet eadem ratio pro Marito respectu Uxoris, pro Patre respectu Filiorum, pro Domino respectu Servorum, communiter docent DD. neque Marito, neque Patri, neque Domino prohibitam esse communicationem respectu præfatorum: *Covar. in cap. alma Mater 1. p. 51. n. 8. Aliique apud Dianam p. 5. tr. 9. resol. 123.*

Res ignorata significat quòd si quis ignoret ignorantiam, quæ non sit crassa, aliquem esse excommunicatum, vel esse vitandum, excusatur si cum eo communicet. Cæterùm si quis merum habeat dubium de alterius excommunicatione, non tenetur ab ipsius communicatione recedere; nam propter suum dubium non debet alterum privare jure certo, quod habet communicandi cum aliis.

Necesse significat quòd stante notabili necessitate, sive spiritali, sive temporali, vel ipsius excommunicati, vel communicantis cum eo, vel alterius tertii, non est interdictum cum illis communicare.

Q. Ultimo. Quale peccatum committat, & quam poenam incurrat, qui extra casus à jure permittos, communicat cum excommunicato non tolerato.

R. I. Jam ex dictis supra quæst. 1. communicare cum excommunicato vitando in facris, & Divinis est peccatum mortale, veniale verò in humanis, & politicis.

R. II. Qui communicat cum excommunicato vitando in crimine criminoso, ultra peccatum mortale, incurrit majorem excommunicationem: *cap. nuper, & cap. si concubina de sent. excomm.* Ut autem id verum sit, primò necesse est, ut quis communicet in eodem crimine, propter quod jam alter fuit excommunicatus; ut si quis consulat Concubinario non dimittere Concubinam, vel injusto detentori non facere restitutionem, si hi propter has causas jam fuerunt excommunicati. Secundo, oportet scire eum, cum quo communicat, esse excommunicatum, nam *cap. nuper* imponitur præfata poena *participanti scienter*. Tertio, oportet quòd ita cum ipso participaverit, ut commiserit grave peccatum. Quarto, necesse est, ut ille, cum quo participat, sit nominatim denunciatus, aliàs non esset vitandus. Hinc multi doctores participantem cum notorio Clerici percussore, non incurrere majorem excommunicationem, si talis percussor non fuerit denunciatus: *Bonac. q. 2. p. 6. d. 1. n. 5. & alii apud ipsum.*

Regula in praxi observanda.

I. Studeant Parochi, & Confessarii iis, quæ pertinent ad Censuras, nam possunt casus evenire, in quibus solemniter errent. Audiant quod mihi accidit, quamvis Diocesum, & locum silentio præteream. Vulgata fuit vox quædam. Rusticum fuisse excommunicatum, eo quòd recusaret reddere rationem reddituum Fabricæ Ecclesiæ suæ Communatis. Post aliquos interim dies, cum in vicina Ecclesia SS. Virginis Rosarii Festum celebraretur, subortum est dubium inter Parochos plurium Ecclesiarum, qui ad festum venerant, an admitti possent ad Sacramenta, qui cum præfato Rustico loquuti fuerant. Convenerunt igitur perdocti illi Parochi in Sacristia, ubi pluribus hinc inde discussis, & adductis, unanimi tandem sententia decreverunt, ut dignior inter eos in-

cuntander ad Altare Majus accederet, ac numerosum adstantem Populum clara & intelligibili voce moneret non posse nisi ab Illustrissimo, & Reverendissimo Episcopo absolvi eos, qui cum dicto Rustico sermonem habuerant; adeoque abstinendum ab eis esse à Sacramento Pœnitentiæ, & S. Synaxi. Cum eadem die ad illum locum pervenissem, statim de tot Parochorum unanimi decisione fui interrogatus: & heu, respondi in corde meo, si post obtentum Beneficium perpetuum vale suis libris non dixissent, non tam solemniter errassent. Primò, ni fallor, ille Rusticus solum monitus publicè fuerat de reddenda ratione suæ administrationis sub poena excommunicationis incurrendæ, & nondum inciderat in excommunicationem. Secundo, iste unicus Regionis Lanio erat, adeoque multi ex necessitate dumtaxat cum eo sermonem habuerant. Tertio, nemo, seu ferè nemo illorum Rusticorum sciebat prohibitum esse loqui cum Excommunicato. Quarto, & si scivissent, non incurrisset nisi minorem excommunicationem, à qua unusquisque Confessarius potest absolvere. Non injucundè audissem valida argumenta contrariæ illorum Doctorum sententiæ.

II. Secundo, pro praxi advertat Confessarius communem esse errorem dicere, eum, qui videt aliquem Clericum percutere, non posse cum percussore loqui. Hinc quidam Confessarius mihi notus, cum, remotis arbitris, fuisset à quodam validis pugionibus percussus, omittens livoribus cerussa mederi, nil aliud curavit nisi de admonenda quadam muliercula, quæ forte ibi supervenit, ut abstinere à quocumque sermone cum percussore; qua ratione misera femina & pro se valde timebat, ne pugnis, & calcibus impeteretur. Pius quidem, sed indoctus Confessarius. Non erat ergo ille percussor vitandus, quia non erat notorius. Secundo, non erat vitandus, quia cum ante sententiam Judicis possit crimen tergiversari, est sententia factis communis, nullum Clerici percussorem, ante Judicis sententiam esse vitandum.

III. Item præ oculis habeat Confessarius occultè excommunicatum non esse repellendum à Sacramentis, si publicè petat. Item licitè petere, si non possit ab eis abstinere sine gravi infamia; adeoque pro tali casu cessare impedimentum, quod advenit ab excommunicatione.

IV. Communiter dicitur, quòd si excommunicatus vitandus intret in Ecclesiam, dum celebratur Missa, Sacerdos, qui saltem Canonem nondum incepit, debet Missam omittere, & Adstantes recedere. Sed hæc doctrina non tam festinanter ad praxim reducatur. In casu igitur, quo talis Excommunicatus intraret in Ecclesiam, primò consideretur an sit transeunter; & si sit permanenter, an in tali loco stet ut non judicetur cum aliis assistere Missæ; nam in his casibus inquietandi non sunt nec Sacerdos Celebrans, nec Missam Audientes.

V. Si unquam daretur casus, ut obiret in aliqua Parochia Excommunicatus notorius, primò videat Parochus an signa dederit Pœnitentiæ, & tunc si est toleratus, potest in praxi sequi opinionem, quæ permittit illum sepelire in loco sacro. Si verò non erat toleratus, item sepeliendus est in loco sacro, si potuit absolvi saltem pro foro pœnitentiæ, antequam moreretur. Si verò quamvis dederit signa pœnitentiæ, non fuit qui aliquo modo absolveret, tunc sepeliendus non est in loco sacro, antequam absolvatur.

VI. Si quis post obtentum Beneficium, adveniat obtinisse illud tempore, quo erat excommunicatus, advertat Confessarius collationem fuisse nullam, adeoque saltem esse sanandam; nam ignorantia excusavit quidem acceptantem Beneficium à cul-

pa, non tamen reddidit validam collationem. Videat autem, si illi arrideat opinio, qua asseritur solum excommunicato vitando invalida Beneficia conferri.

Quando excommunicatus incurrat Irregularitatem, innuam infra agendo de Irregularitate.

QUESTIO III.

De Excommunicationibus in Bulla Cœnæ.

CAPUT I.

De prima, Secunda, Tertia, Quarta, & Quinta Excommunicatione Bullæ Cœnæ.

Q. I. Quid sit Bulla Cœnæ.

R. Hæc Bulla hoc nomen sortitur, quia quotannis legitur, & publicatur in die Cœnæ Domini coram Summo Pontifice. Triplicem autem ob causam editur. Prima, ad conservandam Fidem Catholicam per remotionem hæresum, Schismatum &c. Secunda, ut servetur unio inter Fideles, & Christi Vicarium; qua ratione, non solum excommunicantur Schismatici, sed etiam negantes Primum Pontificis, appellantes ad futurum Concilium, falsificantes Literas Apostolicas &c. Tertia, ut servetur societas inter ipsos Fideles; unde excommunicantur, qui exercent deprædationes, & latrocinia maritima, imponentes onera, violantes immunitatem &c. Hæ causæ magis patebunt in explicandis particularibus Censuris.

Hæc Bulla, ut patet ex ejusdem clausulis, non extinguitur morte Pontificis, nec ex eo quod Papatum addicaret &c. unde habet naturam Legis, & Constitutionum latarum à jure.

Q. II. Qui incurrant primam excommunicationem latam in Bulla Cœnæ contra Hæreticos, ipsorum receptatores, fautores &c. Legentes eorum Libros &c.

R. I. Ut aliquis propter hæresim incurrat excommunicationem latam in Bulla Cœnæ, primò debet ita hæresim exprimere, ut appareat ejus pravus animus; unde qui hæresim proferret legendo, vel transcribendo &c. non incurreret talem excommunicationem, quia non satis manifestat suam hæresim. Item debet signis, vel verbis sufficienter externè hæresim manifestare, aliàs esset hæreticus purè mentalis, quem Ecclesia nunquam excommunicavit: *Sancti in Sum. l. 2. cap. 8. & communiter. Demonstraret autem satis suam hæresim, qui non credens adesse in Hostia consecrata Corpus Christi, cooperto capite aspiceret Hostiam à Sacerdote elevatam, non verò qui cooperto capite transfret ante S. Imaginem; nam quamvis non crederet esse Duliã adorandam, quatenus representat Prototypum, hoc tamen non satis percipitur, ex eo quòd ante eam transfret, nullo reverentia signo exhibitò. Cæterùm putat Suar. de cens. disp. 4. sect. 3. num. 17. & alii, ad incurrandam hanc excommunicationem satis esse, si hæresis verbis æquivocis exprimeretur, quia re vera verificatur fuisse sufficienter expressam. Demum requiritur, ut dum externè hæresis proferatur, verè proferatur hæresis formalis, non materialis, hoc est, quòd illa prolatio habeat malitiam hæresis internæ. Hinc utique non remanent excommunicati, qui ignoranter hæresim proferunt, nec qui in ebrietate proferunt hæresim, quam animo retinent; nam quamvis ea prolatio, si fuerit prævisa, mala fuerit in sua causa, non tamen est formaliter hæresis, sed solum*

materialiter, dum proferatur in ebrietate: *Sancti in Sum. l. 2. cap. 8. n. 24. Bonac. de Cens. d. 1. q. 2. p. 2. n. 3. &c.*

Advertèrè tamen est, quòd si hæresis proferatur occultè, seu nemine sciente, non proinde proferens excusatur ab excommunicatione Bullæ Cœnæ, quia per accidens est, quòd non possit probari: *Sancti cap. 16. n. 103. Azor. p. 1. l. 3. cap. 10. q. 4. Quæ dicta sunt de hæreticis valent de Apostatis, hoc est, de iis, qui in totum receperunt à Fide; nam & hi excommunicantur in prima excommunicatione Bullæ.*

R. II. Excommunicantur in Bulla Cœnæ credentes, Receptatores, Fautores, Defensores Hæreticorum. Nomine *Credentium* veniunt illi, qui externè demonstrant se credere veram esse doctrinam Hæreticorum; quamvis nullum ipsorum errorem credant in particulari. Illi verò dicuntur Receptatores, Fautores &c. Hæreticorum, qui illos recipiunt, fovent &c. ut hæreticos; non verò si recipiant &c. ut Amicos, & Confanguineos; & hoc titulo recipere creditur, si verè Amici sint, vel Confanguinei, nec appareat fovere, defendere &c. errores: *Graff. 1. p. 1.4. c. 18. n. 35. Quòd si nihilominus ex alicujus favore, defensione &c. actu non sequatur hæresis favor, & defensio, puto posse excusari ab excommunicatione; nam intelligi potest excommunicari Fautores, Receptatores &c. effectu sequuto: Bonac. de Cens. disp. 1. q. 2. p. 3. num. 3.*

R. III. Item excommunicantur Legentes Libros Hæreticorum, continentes hæresim, vel de Religione tractantes. Pro Legente non intelligitur audiens alium legere, quia verè non legit. *Anton. à Sp. S. in Direct. p. 2. tr. 3. d. 6. num. 932. quamvis peccare possint, si audiens se exponat periculo errandi. Item non intelligitur legere, qui legit librum, cujus linguam non intelligit; nam in præsentì lectio prohibita est propter intellectum, & in omni actu, & dispositione finis est considerandus: leg. diximus ff. de excusat. Tutor. & tradunt in præsentì Gabr. à S. Vincent. de Cens. disp. 4. q. 9. §. 1. n. 203. Dian. p. 1. tr. 11. resol. 6. contra Bonac. Pariter valde probabiliter non incurreret Censuram, qui per alium legeret; nam censura lata contra facientes, non ligat mandantes, ex dictis supra q. 1. c. 4. quest. 5.*

Uterius ad incurrandam Censuram Bullæ Cœnæ, oportet librum esse Hæreticam, & hæresim continere, vel de Religione tractare; & tunc dicitur tractare de Religione, quando vel assumit explicare S. Scripturam, seu tractare quæstionem Theologicam, sive scholasticam, sive Moralem. Non ergo incurrit hanc censuram, qui legeret librum non Baptizati; quamvis tractaret de Religione, vel contineret hæresim: *Suar. d. 2. de Fide sect. 2. n. 11. in fin. nam hic propriè non est hæreticus, sed Paganus.*

Quia autem nomine Libri in communi appellatione non veniunt Concio, vel Epistola; ideo hujusmodi legentes, quamvis sint Authoris Hæretici, & contineant hæresim, seu tractent de Religione, valde probabiliter à Censura excusantur: *Sancti l. 2. in Decal. cap. 10. n. 2. Laym. l. 2. tr. 1. cap. 15. & alii. Idem Sanchez ibidem n. 28. cum Suar. & aliis, docet hic nomine libri venire etiam manuscriptum Hæretici. Verùm, meo videri, negari non potest probabilitas contrariæ opinionis, tum quia pro libris, cum facillimè divulgentur, & durent, est peculiaris ratio, ac de Manuscriptis; tum quia cum nominatim exprimi soleant manuscripta, dum Pontifex vult ea prohibita, ut patet ex sess. 4. Trid. sub fin. hinc est, quòd dum non sunt expressa, non videntur inclusa in prohibitione: *Tambur. in Decal. l. 2. c. 1. de Fid. §. 7. num. 14. Quòd**

Quòd si Liber sit Hæretici, & contineat hæresim, vel tractet de Religione, absque dubio incurrit excommunicationem Bullæ Cœnæ, qui eam legit, etsi à libro hæresis deleta fuisset, quia totus liber remanet damnatus, etsi divisus sit in plures Tomos, legi potest Tomus, qui non contineret hæresim, quia esset Liber diversus, etsi per accidens alteri unius: *Trull. in Decal. l. 1. c. 3. dub. 9. n. 19.*

Solet denique hic inquiri, quæ lectio præfati Libri judicanda sit parvitas materiæ, ab excommunicatione excusans. Putant aliqui esse parvitatem materiæ legere paginam cujuscumque Libri: *Sancti l. 1. Sum. c. 10. n. 31. Sed hæc sententia videtur nimis laxa; nam quamvis rejicere non vellemus sententiam Dianæ in Sum. v. Hæreticorum Libri n. 39. dicentem parvam esse materiæ legere aliquas lineas, quamvis in eis hæresis contineretur, quia non solet hauriri, nisi legendo rationes antea, & postea pro eadem allatas, id tamen non militat pro sententia Sanchez; nam in integra pagina & potest legi hæresis, & simul fraudulentum motivum illam insinuandi. Ad summum ergo sustineri possit opinio Sanchez, quando quis certus esset in ea pagina quam legit, nullum esse errorem. Qui putant vel ex una linea posse hæresim hauriri, non admittunt in præsentì parvitatem materiæ: *Tolet. in Sum. in Bulla Cœn. excom. 1. n. 24.**

Hic denique adnotare judicavi, quod licet legentes alios Libros prohibitos Hæreticorum, vel Catholicorum, non incurrant excommunicationem Bullæ Cœnæ, nihilominus prope finem regulæ XI. Indicis hæc leguntur: *Si quis libros Hæreticorum, vel cujusvis Authoris scripta ob hæresim, vel ob falsis dogmatis suspensionem damnata, atque prohibita legerit, vel habuerit, statim excommunicationis sententiam incurrat. Legentes alios Libros prohibitos, peccant quidem graviter, sed nullà ligantur censura.*

R. IV. Excommunicantur per Bullam Cœnæ retinentes, imprimentes, & defendentes Libros Hæreticorum. Libri igitur Hæreticorum, de quibus in Superioribus, ex vi Constitutionis Julii III. incip. *Cum Mediatio*, consignandi sunt Inquisitoribus, & si quis Libros retineat vel apud se, vel apud alios, incidit in præfata excommunicationem; & id five sint ignoti idiomatis, sive retineantur ad dextruendum, sive ad involvenda aromata; semper enim verificatur retineri, & perseverare Libros, ex quibus hauriri potest hæresis. Excusaretur tamen ob parvitatem materiæ, qui unicum folium e.g. retineret ad illud dextruendum: *Sancti in Sum. l. 2. n. 54. Fagund. in Decal. l. 1. c. 14. n. 32. Cæterùm, si quis propria autoritate Hæreticorum Libros comburat, quia ex dictis dare deberet Inquisitoribus; non incidit in Excommunicationem Bullæ, quia verè non retinet: Suar. de Fid. disp. 20. sect. 2. n. 23. Sancti cit. n. 56.*

Imprimentes Libros Hæreticorum, qui præsentì censura innodantur, sunt illi, qui componunt literas, parant chartam, & atramentum, premunt torcular &c. vel qui proximè concurrunt ad impressionem, ut Author, vel alter, qui curat ut Liber imprimatur, & Domini Typographi: *Suar. de Fid. d. 20. sect. 2. n. 24. Graff. decis. p. 1. l. 4. c. 18. n. 50. Ex hoc verò capite non incurrit excommunicationem vendentes literas aneas, chartam, atramentum &c. ad imprimendum, vel Librum transcribens; immo & qui folia corrigunt, videntur posse excusari, nam præfati omnes non dicuntur propriè imprimere: *Sancti in Sum. l. 2. c. 10. n. 57. Bene nihilominus possunt incurere ex alio capite in excommunicationem, quatenus dici pos-**

sunt fautores Hæreticorum; si sciant se dare chartam ad eorum Libros imprimendos, & eorum emendationi insistere: *Tambur. in Decal. l. 2. c. 1. §. 7. n. 46.*

Excommunicantur demum defendentes Libros Hæreticorum, quales sunt, qui se paratos contra alios exhibent ad eos defendendos; nam id satis est, ut intelligantur eos defendere. Multò magis defenderet, qui voce, vel scripto tueretur; vel qui impediret ne Inquisitores invenirent, comburent &c. Secus, qui solum laudaret styllum, vel acumen Authoris, dummodo, ita dicendo, in causa non esset ut Liber conservaretur. Videatur *Sancti cit. n. 58. Tambur. n. 55.*

R. V. Demum excommunicantur Schismatici, qui scilicet pertinaciter se separant ab unitate Ecclesiæ Universalis, & à Pontifice ipsius Capite; schisma etenim ex *D. Th. 2. 2. q. 39. a. 1. est voluntaria, & pertinax subtractio, & separatio ab obedientia universalis Ecclesiæ, vel Summi Pontificis. Si ergo quis pertinaciter recuset obedire Pontifici præcipienti, ut Caput est Ecclesiæ, vel exterius committat se Principi hæretico, ut Supremo Capiti, & Christi Vicario, iste est Schismaticus; nam Schisma non exigit quòd quis non credit S. Pontificem esse Caput Ecclesiæ, vel quòd credat id Principi Laico posse convenire, sed consummatur per actum externum, quo quis recedit ab obedientia Papæ: *Suar. de Cens. d. 21. sect. 2. n. 13. Sancti l. 2. Sum. c. 36. n. 5. & 14. Quòd si aliquis nollet obedire Papæ non præcipienti, ut Caput est Ecclesiæ, vel solum ut est Dominus temporalis, non esset Schismaticus. Ita aliis citatis Palau t. 1. tr. 6. d. 4. p. 5. n. 8.**

Q. III. Qui incurrant Secundam excommunicationem Bullæ Cœnæ latam contra appellantes ad futurum Concilium.

R. Ut incurratur ista excommunicatio, primò intervenire debet appellatio ab ordinationibus, & mandatis Papæ, quorum nomine veniunt omnes sententiæ vel generales, vel particulares, quæcumque admonitiones, censura, & poenæ ab eo inflictæ: *Alter. in expos. bujus can. q. 4. Duard. l. 2. in can. 2. quest. 7. num. 6. Quidam putant his ordinationibus, & mandatis solum significari mandata in materia spiritali. Sed mihi arridet contraria opinio; nam hæc excommunicatio lata est ad impedienda Schismata, & rebelliones in Ecclesia, quæ oriri etiam possunt ex appellatione à mandatis Papæ in materia temporalis. Præterea verba Bullæ sunt generalia, unde cum jus non distinguat, nec nos debemus distinguere: leg. 1. §. Generaliter de leg. pract. Gabr. à S. Vincent. de Cens. d. 4. q. 9. §. 2. n. 207.*

Secundò, intervenire debet appellatio ad universale futurum Concilium; unde si quis appellaret vel ad Concilium Provinciale, vel ad Universale Concilium præsens, ex vi Bullæ non incidere in excommunicationem, quamvis perversè ageret: *Anton. à Sp. S. in Direct. p. 2. tr. 12. d. 3. sect. 2. n. 482. pluribus relatis. Ibi etiam monet non referre ad excludendam excommunicationem, si appellatio foret à mandato Papæ injusto, nam tot essent mala hujus appellationis, ut potius conveniat injusto mandato obedire. Ultraquamquòd appellans demonstraret se sentire Concilium esse Papæ superius, quod falsum est.*

Posta igitur præfata appellatione incurrit excommunicationem Bullæ Cœnæ omnes personæ particulares appellantes à quibuscumque ordinationibus, & mandatis Papæ ad universale futurum Concilium. Item ii, quorum auxilio, vel favore appellatum fuerit. Si proinde non fuit appellatum, vel favor, & auxilium præstentur post interpositam appellationem, non habet locum Censura.

Quæstio hic est, an intelligatur præstare auxilium, vel favorem, qui suaderet appellationem. Et ego quidem credo consilium non confundendum esse cum favore, & auxilio; nam favor, & auxilium dirigit solum ab extrinseco, & consilium juvat ab intrinseco dirigendo rationem operantis: *Anton. à Sp. S. cit. n. 484.* Præterea dum Bullæ Cœnæ comprehendere vult consulentes, solet exprimere, ut videbimus in seqq. Cæterum præfati Consulentes incurrerent aliam Censuram reservatam à Pio II. in Bulla incip. *Excecrabilis*, & à Julio II. *Extra suscepti Regiminis* &c.

Quia autem Universitas non potest excommunicari: *cap. Romana de sent. excom. in 6.* ideo in præfenti, si Universitas, Collegia, aut Capitula appellent ut supra, vel auxilium præstent appellanti, interdiciuntur; quo Interdictio ligantur omnes de Universitate, Collegio, Capitulo &c., ut suo loco dicemus.

Q. IV. Quos comprehendat tertia excommunicatione Bullæ Cœnæ, lata contra Piratas, eorumque Receptatores, & Fautores.

R. I. In isto canone Bullæ Cœnæ excommunicantur Piratæ, Curfarii, & Latrunculi maritimi, discurrentes mare Pontificium, præcipue à monte *argentario usque ad Terracinam*. Hi autem reputantur Piratæ, Curfarii, & Latrunculi maritimi, qui bello non indicto, latrocinium exercent, & principaliter dici potest versari in agendis prædis in mare: *Suar. disp. 21. sect. 2. n. 24. & seqq.* Hinc tales non sunt, qui belli indicti titulo, quamvis injustè, seu prætextu vindictæ, vel pœnæ, vel defensionis, in mari deprædantur; isti etenim non Piratæ, sed Hostes dicuntur: *l. hostes ff. de capt. l. hostes ff. de verb. sign.*; & ita aliis citatis *Bonacc. de Cens. d. 1. q. 4. p. 1. n. 4.* Secus, si aliquis navigaret tum causâ belli, seu negociationis, sed insimul causâ deprædandi; nam semper est Pirata, qui etiam causâ deprædandi navigat: *Reginald. in prax. for. penit. l. 9. n. 264.* quamvis non defint qui excusent ab excommunicatione eos, qui solâ causâ belli, vel negociationis navigationem assument, si oblata occasione, mutarent animum, & deprædarentur, nam non ex officio, sed incidenter prædam committerent: *Suar. disp. 21. sect. 2. n. 25.*

Disputant etiam Authores, an ad incurrendam hanc excommunicationem, satis sit ingredi in mare animo deprædandi, quamvis de facto nil deprædetur; & ego probabilissimè puto, non incurrere excommunicationem nisi prædâ sequutâ, cum pœnæ non soleant induci, nisi effectu sequuto, ut dixi *q. 1. c. 1. q. 1.* & tradit in præfenti cum aliis *Palus disp. 3. p. 4. n. 5.*

Illud certum est, quodd cum præcipue in Lege pœnali stricta faciendâ sit interpretatio, non innotabuntur hac excommunicatione, qui propriè dici non possunt Piratæ, Curfarii &c. Item qui non deprædantur in mari Pontificio, nam in canone dicitur *discurrentes mare nostrum*: *Grassius l. 4. cap. 18. n. 67.* Idem dici potest de iis, qui deprædantur in lacubus, fluminibus &c. nam excommunicantur Piratæ, & Latrunculi maritimi. Secus dicendum esset, si ibi morarentur, & latrarent, ut, data opportunitate, expoliarent navim per vicinum mare pertransientem: vel si Piratæ expolient navigantes, qui in terram descenderant, vel ad fugiendos insequentes, vel alla de causa; nam de supradictis verè verificatur esse Piratas.

Advertere demum est, quodd ad incurrendam censuram hujus canonis, deprædari oportet vel navim Christiani Catholici, vel mercem Christiani Catholici, quamvis istæ essent in navi Infidelium, vel Hæreticorum. Non incurritur verò à depræ-

dante Navim, quæ non sit alicujus Catholici, vel pariter mercem, quæ ipsius non sint, quamvis in navi Catholici existant: *Fragos. p. 2. l. 1. d. 3. §. 3. n. 77. Anton. à Sp. S. in direct. Confess. p. 2. tr. 12. d. 3. sect. 3. n. 491.*

R. II. In præfenti Canone excommunicantur etiam Receptatores, Fautores, & Defensores Piratarum. Id autem intelligendum est de iis, qui receptando, favendo, aut defendendo aliquo modo influunt in deprædationem; ut si ex hoc Piratæ reddantur animosiores ad prædandum, vel si inde arripiant securitatem: *Bonacc. de Cens. Bull. Can. d. 1. q. 4. p. 1. n. 20.* Unde non ligaretur hac censura, qui receptaret, vel auxiliaretur Piratis titulo amicitie, consanguinitatis &c. Ita *Bonacc. n. 21. Fragos. cit. n. 80.*

Dantes consilium Piratis non veniunt nomine receptatorum, Fautorum, Defensorum &c. ut constat ex dictis in superiori quæsto, & tradunt in materia præfenti *Navar. cap. 27. n. 59. Suar. de Cens. d. 21. sect. 2. n. 22.*

Q. V. Quos afficiat quarta excommunicatione Bullæ Cœnæ, lata contra surripientes bona naufragantium.

R. Ad incurrendam hanc excommunicationem primò, ut patet ex verbis Bullæ, oportet quodd surripiantur bona, quæ sint Christianorum, & sint vel in ipsis navibus naufragium passis, vel ex ipsis ejecta sint, & in litore inventa. Hinc non incurreret hanc excommunicationem, qui surriperet talia bona, dum adeest timor naufragii, quia non furaretur iis, qui naufragium passi sunt, ut dicit Bulla: *Anton. à Sp. S. in Direct. p. 2. tr. 12. d. 3. sect. 4. n. 308.* Secus, si post tale periculum immediate sequatur naufragium; si quis etenim tunc retineat bona accepta animo non restituendi, per eam iniquam retentionem verificatur accepisse bona eorum, qui naufragium passi sunt. Secundò, ex vi Bullæ oportet talia bona surripere vel in ipsis navibus naufragium passis in mari, vel in litore inventa. Unde non incurreret hanc censuram, qui surriperet bona navis, quæ naufragium fecisset intra alveum alicujus fluminis; vel surrepisset bona naufragantium, sed non in litore maris; ut si longè translata fuissent, seu in Civitatem asportata: *Bonacc. de Cens. Bull. Cœn. d. 1. q. 5. p. 2. n. 7. Reginald. in prax. l. 9. c. 15. sect. 4. n. 273.*

Supradictis verificatis, nemo est immunis ab hac excommunicatione; nam excommunicantur omnes & singuli surripientes &c. cuiuscumque generis bona surripiant, adeoque, etsi furentur remos, anchoras, funes &c. ipsius navis: *Bonacc. n. 10.* Oportet tamen hujusmodi bona esse in materia gravi, quæ in præfenti talis reputatur, si excedat valorem duorum aureorum: *Laym. de cens. l. 1. c. 9. n. 33.* Insuper non haberet locum ista censura, si bona surrepta essent Piratarum, qui naufragium passi essent; nam isti æquiparantur hostibus ac proinde, sicut fit in bello iusto, possunt bonis expoliari: *Bonacc. q. 4. p. 1. n. 4.*

Excusari potest ab hac censura, qui surriperet bona naufragantium, sed animo citò restituendi, dummodo non sequatur grave Domini damnum; qui etenim retineret sine iusta causa etiam per breve tempus cum gravi Domini damno, verificaretur surripuisse bona naufragantis: *Reginald. in prax. for. penit. l. 9. c. 15. n. 269.*

Excusatur qui surriperet talia bona, sed nesciret esse naufragantium; nam quamvis peccaret propriè tamen, & rigorosè non delinqueret contra istum Canonem: *Reginald. n. 268.*

Tertio, excusantur qui surripiunt bona naufragantium, quando habentur pro derelictis. Tunc autem pro derelictis habentur, quando vel Dominus diu tentavit eripere è mari bona naufragan-

ta, & postea omnino omisit; vel si cum posset facillè vel per se, vel per alium bona naufragata recuperare, à multo tempore de hoc non curat. Item habentur pro derelictis, quæ projiciuntur tempore tempestatum, & statim erant peritura; ut si projiciatur papius, Saccharum, farina &c. *Anton. à Sp. S. in Direct. p. 2. tr. 12. d. 3. sect. 4. n. 511. & seqq.*

Q. VI. Quos comprehendat quinta excommunicatione lata contra imponentes, augentes, & exigentes pedagia, seu gabellas.

R. In præfenti Canone excommunicantur ii, qui sine legitima autoritate præstant supradicta. Unde non includit Imperatorem, Reges, aliosque Principes, & Republicas, quæ nullum in temporabilibus Superiorum agnoscunt; istis enim competit de jure gabellas, & pedagia imponere. Et quamvis aliqui velint subjacere excommunicationi, si imponant gabellas, & tributa injusta, ut docet inter alios *Suar. de cens. d. 21. sect. 2. n. 38.* nam tunc injustè imponunt, vel augent; nihilominus alii docent Canonem loqui de iis, qui imponunt gabellas injustas, defectu potestatis, non verò defectu justitiæ: *Navar. in Manu. c. 27. n. 61. Tolet. l. 1. c. 21. n. 6. Filiuc. tr. 16. c. 5. q. 2. dub. 2. n. 105.*

Cum igitur hæc excommunicatio afficiat non habentes potestatem à jure imponendi nova pedagia, seu gabellas, propriè afficit Comites, Duces, Marchiones, & similes, qui in terris suis non habent supremam dominium: *Anton. à Sp. S. in Direct. p. 2. tr. 12. d. 3. sect. 5. n. 517. & communiter.* Id solum ipsis liceret, si id haberent ex antiqua consuetudine, cujus non extet memoria: *cap. super quibusdam de V. sign. junct. Gloss. Sayr. l. 3. c. 9. n. 17.* dummodo non introducta fuerit mala fide, quia hæc semper obstat præscriptioni: *cap. ult. de præscript.*; vel dummodo gabellæ non solutæ fuerint vi, & coactione, nam tunc arguitur non fuisse impositas legitima autoritate, & consuetudinem, in qua fundantur, esse irrationabilem, & iniquam.

Quia tamen iste Canon loquitur de supradictis imponentibus novas gabellas, (ex dicuntur novæ gabellæ, de quarum initio extat memoria *l. 1. §. fin. de aq. pluvi. arcen. & Glossa in cap. Generalia de novo de elect. in 6.*) hinc est non comprehendere eos, qui reassumerent gabellam antiquam, quamvis intermissam, ita enim non verificatur imponi novas gabellas: *Sayr. l. 3. c. 9. n. 12. Bonacc. de Cens. Bull. Can. d. 1. q. 6. p. 3. n. 12.* Item oportet juxta verba Canonis, quodd quis eas imponat in terris suis; adeoque censura non afficit, qui ex potestate accepta à Domino, in ipsis terris novas gabellas imponeret: *Bonacc. n. 9.*

Item iste Canon loquitur de præfatis augmentibus tributa jam imposita; sicut etiam de iis, qui gabellas novas impositas, vel tributa aucta exigunt. Illi autem dicuntur exigere, qui minis imperio, vi, tanquam debita sibi solvere faciunt: *Fragos. p. 2. l. 1. d. 3. §. 5. n. 121.* Tales verò non sunt, qui fraudulenter aliquid exigunt ab itinerantibus, quasi cum debita autoritate exigent; isti etenim non exactores, sed fures sunt appellandi: *Palus d. 3. p. 6. n. 9.*

Neque dicendi sunt Exactores, qui aliquid exigunt ab itinerantibus, vel pro transitu fluminis, vel ut viam doceant, seu ut tutos ducant; nam id non est propriè tributum, seu gabella, sed exigi potest titulo mercedis, & stipendii: *Bonacc. n. 13. Filiuc. tr. 16. c. 5. n. 111.*

Denique sub nomine tributorum, aut gabellarum, veniunt in præfenti illæ taxæ, præstantiæ, seu alia onera, quæ imponuntur etiam à Civitatibus habentibus superiorem Dominum, ad aliquod opus publicum peragendum; cum hæc

contributiones etiam intelligi soleant nomine tributorum, aut gabellarum: *Dicasil. de just. tr. 20. d. 1. dub. 2. n. 20. &c.*

CAPUT II.

De Sextâ, Septimâ, Octavâ, Nonâ, & Decimâ Excommunicatione Bullæ Cœnæ.

Q. I. Quos comprehendat Sexta excommunicatione Bullæ Cœnæ lata in falsificantes Literas Apostolicas, aut Supplicationes &c.

R. Sub hac excommunicatione primò comprehenduntur falsificantes Literas Apostolicas, nempe five Bullas, quæ signantur sigillo plumbeo; five Brevia, quæ signantur cerâ rubicâ. Hæc solæ in præfenti veniunt sub nomine *Literarum Apostolicarum*; non verò quæ expediuntur nomine SS. Congregationum, Legati etiam è latere, Nuntii &c. dum tamen ab his non expediuntur nomine Summi Pontificis: *Bonacc. de Cens. Bull. Cœn. d. 1. q. 3. p. 1. n. 2. Anton. à Sp. S. in Direct. p. 2. tr. 12. disp. 3. sect. 6. n. 530.*

Item excommunicantur falsificantes Supplicationes, illas nempe petitiones, quæ exhibentur in scriptis S. Pontifici, aut Vicecancellario, aut alteri gerenti vices ipsorum; five exhibentur ad obtinendam gratiam, ut dispensationem, indulgentiam &c.; five ad obtinendam justitiam: *Suar. de Cens. disp. 21. sect. 2. n. 45. & communiter ob clara verba Bullæ.*

Item excommunicantur falsò fabricantes Literas Apostolicas, etiam in forma Brevis, quamvis excusari possit ab incurrenda hac censura, qui cœpit fabricare, sed opus non perfecit, quia in rigore non verificatur eas fabricasse: *Fragos. p. 2. l. 1. d. 3. §. 6. n. 129.*

Quartò incurrunt præsentem excommunicationem falsò signantes præfatas supplicationes sub nomine Romani Pontificis, seu Vicecancellarii, aut gerentis vices prædictorum.

Porro in præfenti Falsarii dicuntur illi, qui falsas literas vero sigillo signarent, & multò magis, qui falsas falso signarent sigillo; & idem dicas de subscriptionibus. Falsarii pariter sunt, qui ita addunt, diminuant, vel radunt, unde mutetur sensus, & significatio verborum; quod cum fieri possit vel per unius virgulæ, aut puncti ablationem, inde est & hoc sufficere posse ad incurrendam excommunicationem, de qua in præfenti. Secus, si ita fiat additio, abrasio, ut salvis remaneat sensus ad mentem Pontificis; tunc etenim non videtur adesse locus tantæ pœnæ: *Grass. decis. aurear. p. 1. l. 4. c. 18. n. 78. Bonacc. de cens. d. 1. q. 7. p. 2. n. 4.* Multò minùs locus esset excommunicationi, si corrigerentur literæ ad mentem S. Pontificis; ut si pro exprimendo gradu *consanguinitatis*, Scriptor posuisset *affinitatis*; vel si pro exprimendo Oratore *Pisano*, scriptor posuisset *Lucenti*. Ita pluribus citatis adversus alios *Bonacc. n. 7.*; & ratio est quia, corrigens ad mentem Concedentis, non falsificat, sed potius tollit errorem. Id tamen faciendum est per Officiales Deputatos, quando commodè fieri potest.

Excusantur pariter à pœna hujus Canonis falsificantes Literas Apostolicas, quæ jam evanuerunt; uti eveniret, si quis falsificaret Breve Apostolicum, postquam elapsum est tempus valoris illius, quia tunc taliter se habet, ac si amplius non esset; dummodo tamen talis non esset falsificatio, ut iterum utile redderetur: *Reginald. in prax. l. 9. c. 17. n. 288. &c.* Excusantur pariter, qui non animo eis utendi, sed ad experimentum capiendam suæ peritiæ, easdem literas falsificaret, volens statim eas dilacerare, seu comburere; nam non verificatur propriè

præ eam falsificare, eam id tali animo non faciat; & ulterius cesset omnino finis, cujus ratione excommunicatione puniuntur falsificantes Literas Apostolicas. Ita adversus alios *Alterius hie e. 4. dub. 2.* Ex eadem ratione, quia nempe cessat finis, cur prohibita sit ista falsificatio, non improbabilius excusatur ab excommunicatione præfenti ille, qui taliter mutat sensum Apostolicarum Literarum, ut nullum sequatur damnum, vel parti, vel scico; tum etiam quia, dum abest tale damnum, non videtur ex falsificatione gravis injuria Pontifici irrogari: *Suar. disp. 21. sect. 1. n. 46.* & alii apud *Bonacc. disp. 1. q. 7. p. 2. n. 5.*

Hic demum advertendum, quod falsificantes Literas Apostolicas, non solum excommunicantur per Bullam Cœnæ; sed etiam jam contra eos lata erat excommunicatio, quamvis nemini refervata: *cap. ad falsarium de crim. falsi.* Hoc autem caput comprehendit aliquos etiam non comprehensos in Bulla Cœnæ; utentes nempe literis falsis, aut falsificatis, fautores, & defensores falsariorum.

Pariter ex *cap. dura S. Adjuvantes de crim. falsi*, retinentes literas falsas, iisque utentes, nisi postquam sciverint esse falsas, intra dies viginti laceraverint, vel resignaverint tali, cui possint prodesse, & non obesse, excommunicandi sunt ab Ordinario, & semel excommunicati non possunt nisi à Papa absolvi.

Q. II. Quos comprehendat Septima excommunicatione Bullæ Cœnæ lata in deferentes arma Infidelibus &c.

R. I. Primò excommunicantur deferentes Saracenis, Turcis aut aliis Christiani nominis inimicis, aut Hæreticis per Apostolicam Sedem expressè, aut nominatim declaratis, equos, arma, armorum materiam, scilicet ferrum, stam, stannum, chalibem, & alia genera metallorum, ex quibus arma conficiuntur. Deferentes pariter instrumenta bellica, lignamina, funes, materiam funium, & alia similia, quibus Infideles impugnant Christianos.

Quia de Christianis degentibus in terris Infidelium, si prædicta ipsis vendant, non verificatur propriè deferre, hinc est non incidere in præfentem excommunicationem; cum finis etenim in materia pœnali, verba legis debent in stricta accipi significatione. Idem non improbabilius dici potest in casu, quo Christianus degens in suis terris, ibi vendat arma Infidelibus eò advenientibus ad emendum; quamvis enim peccari possit, si sciat velle iis uti contra Christianos, non tamen verificatur ad eos arma detulisse, quod exigat Bulla ad incurrendam censuram. Eodem modo discurrendum de Fidelibus degentibus in terris Infidelium, seu Hæreticorum, qui jussu Domini deferunt arma ab uno ipsorum loco ad alium; nam Bulla videtur loqui de iis, qui extra ipsorum terras degunt, & advehunt ad eos arma &c. unde nocere possint fidelibus: *Filiuc. tr. 16. c. 6. q. 3. n. 132. Reginal. in prax. for. penit. l. 9. c. 18. n. 300. Anton. in Direct. p. 2. tr. 12. d. 3. sect. 7. §. 1. n. 546.* Putarem tamen cum Reginaldo, & aliis Bullam loqui etiam de præfatis in casu, quo ipsorum asportatio deserviret, ut Infideles, & Hæretici possent magis impugnare fideles.

Non incurreret demum præfata excommunicatione Princeps Christianus, qui injustè ab alio vexatus, vocaret in sui auxilium Hæreticos, sive Infideles, iisque non sufficienter armatis arma tribueret. Ratio est quia, in tali casu defensio est de jure naturæ. Ita, pluribus citatis, *Anton. à Sp. S. in Direct. Confess. p. 2. tr. 12. d. 3. sect. 7. §. 1. n. 546.*

Remanet difficultas de fidelibus, qui prædi-

cta ad Saracenos &c. deferrent, sed non exinde fierent validiores contra Christianos, nec iis indigerent, cum satis ex se ipsis haberent omnis generis arma ad se defendendum, & offendendum. Non desunt, qui putant adhuc in talibus circumstantiis habere locum censuram, cum verè arma deferantur: *Alter. l. 5. d. 8. c. 3. &c.* Verùm, cum in tali casu cesset omnino finis legis, non video cur à Censura non essent excusandi, qui arma &c. deferrent.

Cæterùm advertendum nomine armorum, quæ hic prohibentur deferri ad Infideles, seu Hæreticos, intelligi omnia ea, quæ primò, & per se instituta sunt ad præliandum, seu se defendendum: *leg. armor. ff. de verb. sign. & l. 3. ff. de vi, & vi armat.* Item per lignamina intelliguntur non solum ligna, quibus confici possint triremes, & naves; sed etiam ipsæ triremes, & naves nam lignamina sine addito supradicta omnia comprehendunt, & si lignamina prohibeantur, multò magis naves, triremes &c. *Auth. multò magis C. de Sacros. Eccl.*

R. II. Excommunicantur qui certiores faciunt Infideles, aut Hæreticos de rebus pertinentibus ad sta tum Reipublicæ Christianæ in perniciem, & damnum Christianorum. Quando igitur aliquis ita faciat Infideles &c. certiores de statu Reipublicæ Christianæ, ut inde resultet damnum Christianorum, quia e. g. potuerunt aliquam arcem capere, se defendere &c. præfens ab eo incurritur excommunicatio. Et si five aliquos certiores faciat per semetipsum, sive mediante epistola, sive per alium: immo puto ipsum Nuncium deferentem epistolam eandem incurere censuram, si sciat per eas certiorari Infideles de statu Reipublicæ Christianæ; nam verificatur & ipsum eos certiorare, dum scit talem epistolam deferre: *Fragos. p. 2. l. 1. d. 3. §. 7. n. 172.*

R. III. Excommunicantur consilium præstantes Turcis, Saracenis, & Hæreticis, de quibus in prima responsione, in perniciem, & damnum Christianorum. Et quidem multi censent habere locum hanc excommunicationem per quod præcisè præstentur consilium, auxilium, & favor prædictis in damnum Christianorum. At bene sustineri potest non admittendam esse hanc censuram, nisi re vera ex consilio, favore &c. damnum Christianorum sequatur, quia excommunicantur qui hæc faciunt in damnum Christianorum; & aliunde censuræ non intelliguntur incurri, nisi effectu sequuto: *Bonacc. de Cens. Bulla Cœnæ d. 1. q. 8. p. 2. n. 25.* Idem dici potest de eo, qui consilium daret Infidelibus ex se jam paratis damnum inferre Christianis, maxime si ipsius consilium nec influeret, ut citius, facilius, seu crudelius in Christianos moverentur: *Bonacc. de Cens. in com. d. 7. q. 4. p. 8. n. 9.*

Jam autem dabantur plures Pontificiæ Constitutiones huic Canonæ Bullæ Cœnæ conformes, ut videre est apud Authores.

Ultimò advertendum in hoc Canone annullari, & derogari omnibus privilegiis quibuscumque concessis, quibus potuisset fieri aliquid ex iis, quæ in eodem Canone prohibentur.

Q. III. Quos liget octava excommunicatio Bullæ Cœnæ.

R. Hac excommunicatione ligantur sequentes. Primò, impediētes eos, qui deferunt victualia ad Curiam Romanam, seu alia necessaria ad ipsius usum. Ille autem dicitur impedire, qui aliquid facit, ne quis deferat victualia &c. cum verbum impedire significet actionem positivè impeditivam talis delationis: *Suar. de Cens. d. 21. sect. 2. n. 94.* Hinc diceretur impedire, qui metu, vi, mendaciis, dolo &c. impediret aliquem ab adducendis prædictis ad Curiam: *Alter. d. 8. c. 1. v. itaque.* Secundò, excommunicantur invadentes eos, qui deferunt victualia &c. Invadens autem dicitur ille, qui vim, seu

impetum facit, seu spoliat, aggreditur, injuriam, aut damnum inferre, mutilat, occidit. Quòd si quis aliquid ex his faciat contra deferentem victualia ad Curiam Romanam, non ut impediatur hæc delatio, sed ut de suo inimico ulciscatur, non incurret hanc censuram, quia in moralibus respicitur quod est per se, non verò quod est per accidens: *leg. omnes ff. si cert. petat., Bonacc. de Cens. Bull. d. 1. q. 9. p. 2. n. 14.* Tertio, excommunicantur prohibentes, & impediētes, ne victualia adducantur: ille autem dicitur prohibere, qui solis verbis impedit, sive id faciat autoritate publica, sive privata. Qui ergo prohiberet, vel impediēter, ne aliquis inciperet deferre victualia, cum aliunde id vellet facere, hanc excommunicationem incurreret; neque enim solum excommunicantur impediētes, qui jam deferunt, sed etiam prohibentes, ne deferantur ab iis, qui jam deferre decreverant: *Alter. c. 5. v. alia.* Quarto, excommunicantur perturbantes deferentes victualia, & sunt illi, qui verbis, vel factis quovis modo obstant: *Bonacc. cit. n. 6. & 7.* Ultimò, excommunicantur quicumque vel per se, vel alios defendunt, qui prædicta faciunt; nec ab hac excommunicatione eximuntur, quacumque fulgeant dignitate. Si tamen aliquis vel per se, vel per alium defendat impediētes deferri victualia ad Curiam, postquam ab iis illatum est impedimentum, non incurret hanc excommunicationem; quia excommunicatio est contra defendentes eos, ne e. g. incarcerentur, qui jam impediēter. Secus tamen dicendum esset, si etiam ex hac defensione fierent animosiores ad iterum impediendum: *Bonacc. q. 9. p. 2. n. 24.*

Hic tamen advertendum nomine victualium comprehendere ea, quæ pertinent ad victum, & vestitum. Item in præfenti canone pro rebus Romanæ Curie necessariis, intelliguntur non solum ea, quæ pertinent ad victum, vestitum, & habitationem, sed etiam omnia necessaria ad decentem statum Curialium; sicut etiam quæ pertinent ad ipsorum honestam recreationem. Ita DD. communiter.

Nomine Curia Romana, cujus intuitu excommunicantur prohibentes, impediētes ad eam deferri victualia, intelligitur summum Ecclesiæ Tribunal. Hoc autem non repugnat esse in duplici loco, e. g. ubi est Papa, maxime si secum habeat sufficientes Officiales, & Curie Ministros; & ubi sunt ipsius Auditores, Judices, alique Officiales audientiæ causarum, & Literarum Apostolicarum: *arg. Clem. ne Romani §. Sane de elect. v. eo tamen adiect., Bonacc. de Cens. d. 1. q. 9. p. 1. n. 11.* Tunc autem ligantur excommunicatione, qui impediēter deferri victualia, alique necessaria ad utrumque locum, ubi esset Curia. Unde notandum, non excommunicari hic, qui impediēter deferri præfata Romam, nisi quia ibi ordinariè est Curia.

Ultimò, tandem notandum, non ligari hac excommunicatione, qui justè impediēter; ut si Princeps aliquis haberet justam causam impediēdi, ne victualia à suis finibus egredierentur: *Suar. de cens. d. 21. sect. 2. n. 63.* Vel si impediēter, quia Delator ob debita, vel aliud crimen detrusus fuit in carcerem: *Anton. à Sp. S. in Direct. p. 2. tr. 12. d. 3. sect. 8. n. 577.* Vel si ob non solutam justam gabellam expoliatus fuerit istdem victualibus: *Reginal. in prax. for. Penit. n. 307.* Item excusatur ab hac excommunicatione parvitas materiæ, qualis in præfenti dici non potest ea, quæ vel uno jumento detur, nisi esset materia vilis, ut ligna, olera &c. Standum ergo est iudicio viri prudentis: *Filiuc. tr. 16. c. 7. q. 1. n. 160.*

Putarem etiam immunem esse ab excommunicatione, qui spoliaret propriis pecuniis deferentem victualia ad Curiam Romanam, non verò ipsius

victualibus, vel aliis rebus necessariis ad eam pertinentibus, quod videtur velle impedire iste Canon. Secus, si ex eo quòd privaretur suâ pecuniâ, prævideretur non posse deferre victualia. Multò magis, si interficeretur; nam tunc certò impediēter delatio victualium: *Reginal. in prax. l. 9. c. 19. n. 307. Bonacc. de Cens. Bul. Cœn. d. 1. q. 9. p. 2. n. 10.*

Q. IV. Quos comprehendat Nona excommunicatio Bullæ Cœnæ.

R. I. Primò, excommunicantur interficientes eos, qui veniunt ad Sedem Apostolicam, vel ab eadem recedunt. Interficere autem ex communi DD. significat mortem alicui violentè inferre. Probabiliter igitur excusaretur ab hac censura incurrenda, qui volens leviter percutere, graviter per accidens vulneraret, ita ut percussus interiret; vel si cum leviter percussisset, incuria Medicorum percussus obieret: nam in utroque casu non potest dici rigorosè homicida, in primo nempe propter defectum intentionis, in secundo verò quia lethaliter non percussit: *Anton. à Sp. S. in Direct. p. 2. tr. 12. d. 3. sect. 9. n. 584.* Ibiq; etiam afferit immunem ab excommunicatione eum, qui unum hominem ad Curiam venientem, vel redeuntem occideret; quia per occisionem unius non videtur removeri finis intentus à Pontifice, qui est securitas venientium, & recedentium à Curia. Secundò, excommunicantur qui mutilant præfatos, quod importat abscindere, & separare membrum aliquod à corpore: *cap. penult. de corp. vit.* unde mutilatio dicitur abscissio partialis: *Clem. si furiosus de homic. Non diceretur autem in præfenti mutilare, qui abscinderet partem non habentem proprium officium distinctum ab aliis; ut si abscinderet capillos, digitum, partem aliquam cornis, externam auris cartilagineam. Item non diceretur in rigore mutilare, qui sine abscissione redderet aliquod membrum inutile ad suum officium; vel etiam si taliter abscinderetur, ut pars quæ remaneret, non esset exigua, & modica respectu partis abscissæ: *Bonacc. d. 1. q. 10. p. 1. n. 15.**

Tertio, excommunicantur, qui expoliant venientes, & recedentes à Curia Apostolica. Quamvis autem *expoliare* significet aliquem exuere violentè suis bonis, sive mobilibus, sive immobilibus: *cap. transmissa, & cap. sape de rest. expoliat.*, nihilominus hic, ex communi DD., significat aliquem exuere bonis, quæ secum deferit; nam S. Pontifex voluit consulere securitati accedentium, & recedentium à Sede Apostolica. Porro haberet locum excommunicatio, si quis prædictos expoliaret non solum rebus suis, sed etiam rebus, quas mutuo, commodatò, sive in custodiam acceperunt; nam semper sit illis injuria: *Alter. l. 5. d. 10. c. 4. dub. 6.* Secus dicendum, si Dominus aliquem expoliaret rebus, quas illi furatus fuisset, neque enim est grave peccatum rem suam à fure violentè repetere; quamvis potuisset recuperare iudice mediante: *Anton. à Sp. S. cit. n. 586.* Incurrit pariter excommunicationem, qui accedentes, vel recedentes à Sede Apostolica expoliaret mancipiis; nam hæc inter ipsius bona computantur: probabiliter verò excusaretur, si expoliaret uxore, & Filiis, nam propriè non veniunt nomine bonorum.

Quarto, excommunicantur qui capiunt venientes, vel recedentes à Curia Apostolica, hoc est, qui injustè comprehendunt, & detinent; non verò si justè comprehendantur ob delictum e. g. commissum, vel ut solvant as alienum, vel quia sine licentia debita volunt adire Sedem Apostolicam; ut faceret Religiosus, non obtemperans licentia à suo Superiore: *Anton. à Sp. S. in Direct. p. 2. tr. 12. d. 3. sect. 9. n. 588.*

Quintò

Quintò excommunicantur detinentes qui accedunt, vel recedunt à Sede Apostolica; quæ detentio, maximè cum versetur in pœnalibus, importat physicam actionem violentam, qua detineatur, & impediatur Persona capta; unde non incurreret hanc excommunicationem, qui solo præcepto impediret: *Bonac. de cens. d. 1. q. 10. p. 1. n. 33.* Observare tamen est hunc Canonem non solum velle ligatum excommunicatione qui capit, sed etiam illum, qui postea captum detinet, Possit tamen dari parvitas materiæ ab eadem excusans, ut si per unum diem, quis detineretur: *Anton. cit. n. 583.*

R. II. Etiam mandantes fieri præfata contra accedentes vel recedentes à Sede Apostolica, incidunt in præsentem excommunicationem; nam excommunicantur qui prædicta faciunt *sua, vel aliorum opera.* Non extenditur autem ad consulentes, ratum habentes, non impediētes, vel alio modo auxilium præstantes; nam de iis nulla mentio fit in Canone: *Anton. à Sp. S. n. 591.* Pro plena autem intelligentia eorum, quæ dicta sunt in duobus superioribus responsionibus, aliqua sunt advertenda.

Primò, quòd licet Sedes Apostolica propriè significet Ecclesiam Romanam, cujus caput est S. Pontifex, atque ideo esse non possit in duplici loco; nihilominus in præsentem ex communi usu loquendi, significat Curiam Romanam, quæ ex dictis in superiori quæsto, potest esse in duplici loco, cum importet audientiam Papæ, sive Tribunal S. Pontificis.

Secundò, nomine Venientium ad Curiam in præsentem Canone intelliguntur illi, qui veniunt non Romam, sed ad Curiam Apostolicam, quæ potest esse extra Romam, & ad eam vadunt intuitu negotiorum agendorum in Curia, puta ad solvendas decimas, ad impetrandum Beneficium, Indulgentiam &c. ac proinde hic non intelliguntur qui vadunt Romam causâ Indulgentiarum, vel videndæ Urbis: *Navar. in Man. c. 27. n. 65. Tolet. hic §. 7. dub. 1. Bonac. tom. 3. de Cens. d. 1. q. 10. n. 3.* Lis autem est inter Authores, an Canon etiam loquatur de venientibus ad Curiam causâ negotiorum temporalium; cum multi id negent, ut videre est apud *Anton. à Sp. S. in Direct. p. 2. tr. 12. d. 3. sect. 9. n. 583.* Moventur ad hoc asserendum, quia verba legis sunt formaliter interpretanda; Sedes autem Apostolica, & Curia Romana videntur formaliter significare Papam, ut Ecclesiæ Pastorem, & ipsius Audientiam, prout ab ea Spiritualia dependent. Item non pauci dicunt privilegio hujus Canonis non gaudere Infideles, sive Hæreticos venientes ad Curiam, quod tamen alii negant; cum etenim in Canone nullus excipiatur, videntur omnes debere illo gaudere: *Anton. loc. cit. n. 581.* Cæterùm, sicut dicitur ire ad Curiam, qui è domo egreditur, ut eò procedat, talis non dicitur ille, qui in itinere mutaret voluntatem, vel per longum tempus cessasset ab itinere; quia propriè tunc non diceretur venire ad Curiam.

Quæ dicta sunt de venientibus ad Curiam, aptanda sunt recedentibus, de quibus etiam loquitur iste Canon.

R. III. Excommunicantur in isto Canone, qui ea, quæ diximus prohiberi contra venientes, & recedentes, à Curia, autoritativè exercent contra commorantes in Curia. Dixi *authoritativè*, quia excommunicantur, qui eadem præstant sine legitima jurisdictione, sed eam sibi in Curia temerè vendicant. Quia tamen *ly temerè* importat scientiam, audaciam, fraudolentiam, ac dolum: *cap. per venerabilem qui sibi sunt legit.* ideo excusarentur, qui præstarent easdem actiones ex ignorantia etiam erassa, & supina. Item quia excommunicatio est contra eos, qui occidunt per usurpatam jurisdic-

tionem; mutilant &c. commorantes in Curia; ideo non ligaret, qui occideret, mutilaret &c. sed non faceret autoritativè: *Tolet. in præf. dub. 4.* & patet ex verbis Bullæ. Pariter non incurreret excommunicationem Officialis habens jurisdictionem, quamvis eâ abuteretur ad vexandos commorantes in Curia, quia excommunicatio est contra non habentes, sed temerè sibi usurpantes jurisdictionem: *Anton. à Sp. S. aliis citatis in Direct. p. 2. tr. 12. disp. 3. sect. 9. n. 591.*

Quòd si non habens jurisdictionem, quæ in præsentem prohibetur, mandet autoritativè per alium exerceri, dicendum est non esse immunem à censura: cum etenim actiones, quæ in hoc canone prohibentur, non soleant per se ab ipsis Judicibus exerceri, consequens est intelligendas esse prohibitas, etiam ut per alium exercendas: *Suar. de cens. d. 21. sect. 2. in fin. Alter. d. 10. c. 5. col. 5. V. Sed difficultas oritur &c.*

Demum, sicut supra dixi, in præsentem nomine venientium ad Curiam intelliguntur ii, qui veniunt ratione negotiorum; ita pro commorantibus in Curia intelligendi sunt illi, qui ibi versantur ratione negotiorum, quod etiam intelligitur de Commorantibus in Curia, quia ibi exercent officium Advocati, Procuratoris, Judicis, sive Officialis Sedis Apostolicæ; isti etenim omnes formaliter dicuntur morari in Curia, hoc est, ratione ipsius Curia, non verò solum materialiter, ut faciunt Incolæ loci, ubi est Curia: *Filiuc. tr. 16. c. 7. q. 6. n. 166. Alter. l. 6. d. 10. c. 5. V. morantes.*

Q. V. Quos liget Decima excommunicatio Bullæ Cœnæ.

R. I. Hæc excommunicatio comprehendit omnes, qui interficiunt, mutilant, vulnerant, detinent, capiunt, deprædantur Romipetas, seu Peregrinos ad Urbem causâ Devotionis, seu Peregrinationis accedentes, & in ea morantes, vel ab ipsa recedentes. Jam autem explicatæ sunt in superiori quæsto ferè omnes actiones, quæ hic prohibentur. Solum notare est, quòd vulneratio est aperitio alicujus partis corporis, cum tali sanguinis effusione, ut iudicetur sufficiens ad grave delictum. Ita *Bonac. tom. 3. de cens. disp. 1. q. 11. p. 1. n. 4.* qui assersit in dubio an vulneratio sit levis, vel gravis, judicandam esse levem; nam in dubio favendum est reo: *reg. cum sunt de reg. jur. in 6.* & aliunde ex jure solum sancitum est in dubio non vulnerationem, sed percussione judicandam esse gravem: *Extra. perlectus apud Navar. c. 27. n. 91.* Ex quacunque autem percussione gravi, quæ fiat Romipetis &c. non habet locum præsens censura, quia non loquitur de percussentibus, sed de vulnerantibus: *Fragos. p. 2. l. 1. d. 3. §. 10. n. 220. & 224.*

Item in hoc Canone prohibentur deprædari Romipetæ, & Peregrini &c. quæ deprædatio importat violentam ablationem bonorum temporalium; unde non diceretur deprædari ille, qui clam furaretur pecunias, vestes, &c. *Ugolin. hic c. 10. n. 5.* & communiter. Non excusaretur verò, qui spoliaret deferentes sarcinas Romipetarum, & Peregrinorum; nam hæc violentia censetur illata ipsi Dominis rerum. Non desunt, qui excusant eos, qui deprædarentur deferentes sarcinas, si non pergerent cum ipsis Dominis; vel si periculum ipsorum in se suscepissent. Sed hoc mihi non arridet; etenim finis præsentis Canonis est impedire incommo- dum Peregrinorum; unde semper cum deprædantes videant grave incommo- dum Romipetarum, resultare ex tali deprædatione, non video quomodo possint excusari à Censura; cum verificetur Romipetas deprædari.

Peregrinus autem in præsentem dicitur ille, qui Romam petit devotionis causâ, & Romipeta significat

ficat etiam eum, qui non est peregrinus, sed nihilominus Romam petit devotionis causâ, uti esset Civis Romanus, qui Romam pergeret ad acquiritas Indulgentias.

Hic à pundo, quo iter Romanum aggredierentur, gaudet privilegio hujus Canonis; & Peregrini gaudent privilegio eodem pro eo tempore, quo Romam morantur causâ devotionis, & à momento, quo Romam recedunt, ut domum redeant. Quando autem non amplius dicantur Romam accedere, vel ab ea recedere, si ab itinere divertant, vel notabiliter interrumpant, dictum est in superiori quæsto.

Oportet tamen, quòd causa devotionis sit in his vel principalis, vel saltem aquè principalis; nam Papa ejusdem devotionis causâ concedit securitatem; unde non refert si sit accessoria, à qua actus non denominatur: ut in eo qui pergeret Romam ex motivo invivendi Amicum, & ea occasione vellet de secundario lucrari Indulgentias: *Anton. à Sp. S. in Direct. tr. 12. d. 3. sect. 10. n. 592. Bonac. tom. 3. de cens. d. 1. q. 11. p. 3. n. 14.*

Quod dictum est de vexante Romipetam, & Peregrinos, extenditur ad vexantem ipsorum familiares, & Familiares, Uxorem, Filios &c. Et quidem de hoc non potest dubitari, si & ipsi Romam eant causâ devotionis; at si non haberent aliam intentionem, quam comitandi Dominum, meritò dubitari potest an fruatur privilegio sui Domini; nam licet privilegium concessum Domino extendatur ad familiares: *cap. licet de priv. in 6.* hæc tamen extensio non videtur locum habere in pœnalibus: *Bonac. n. 5.*

Quædam autem dantur causæ, excusantes à præsentem excommunicatione. Prima, si actiones hic prohibite ex justa causa exercentur contra Romipetas, & Peregrinos; ut si Juxex ob aliquod crimen Peregrinum interficeret. Secunda, si quis ignoraret eum, quem vexat, esse Romipetam, seu Peregrinum. Tertia, si quis vexaret pergentem non Romam, sed ad Basilicas in suburbis Romæ; nam excommunicatio est contra Peregrinos Romam proficiscentes causâ devotionis; nomine autem Urbis in pœnalibus non veniunt loca extra mania: *cap. Rodolphus de rescrip. & aliis citatis Anton. à Sp. S. in Direct. p. 2. tr. 12. disp. 3. sect. 10. n. 596.*

Quidam etiam volunt non gaudere privilegio hujus Canonis eos, qui jure non peregrinantur, ut sunt Religiosi, si hoc faciant sine licentia suorum Prælatorum: *cap. magna de vot. sicut & Clerici in casibus, in quibus peregrinari non possunt sine licentia sui Episcopi.* Et quidem non videtur propriè dici posse peregrinari: *Christoph. à S. Joseph. V. Bulla Cœnæ dub. 3. claus. 10. n. 3.* Idem dicunt alii de vexante Peregrinum, non quatenus peregrinatur Romam devotionis causâ, sed ob privatam inimicitiam, vel aliam ob causam. At cum iste verè vexet, quem cognoscit Peregrinum, cujus incolumitati voluit consulere Pontifex, non videtur à censura excusandus: *Reginal. in præf. for. pœnit. l. 9. c. 19. n. 311.*

R. II. Ligantur etiam censurâ hujus Canonis dantes auxilium, consilium, vel favorem; ut quis vexet Romipetam, vel Peregrinum devotionis causâ ad Urbem proficiscentem.

C A P U T III.

De Undecima, Duodecima, Decimertia, Decima-quarta, & Decimaquinta Excommunicatione Bullæ Cœnæ.

Q. I. Quos comprehendat undecima excommunicatio Bullæ Cœnæ.

R. I. Hoc Canone excommunicatione innodantur

interficiētes, mutilantes, vulnerantes, percutientes, carcerantes, detinentes, insequentes, & ejicientes è suis Diocesis, territoris, terris, & dominiis Cardinales, Patriarchas, Archiepiscopos, Episcopos, Legatos Sedis Apostolicæ, & Nuntios ejusdem Sedis. Oportet tamen quòd prædictæ actiones sine justa causa, & cum gravi peccato exercentur, ut sæpe dictum est.

Major pars præfatarum actionum explicata est in duobus præcedentibus quæstis. Hic remanet observare cum *hostiliter* alterum insequi, qui persequitur, tanquam hostem, & inimicum animo graviter offendendi. Item in præsentem dicitur *hostiliter* Cardinalem &c. insequi, qui absque animo graviter offendendi, adhuc tamen publicè, & manifestè insequeretur, ita ut valde injuriosa hæc persecutio appareret, & id enim solent facere hostes: *Sylvest. v. excommunicatio 7. n. 23.* Particula autem *ejicientes* afficit illos, qui personas contentas in canone ejiceret ex ipsarum terris, locis, vel Diocesis, non verò si ejicerent è locis ad ipsas non spectantibus, quamvis injustè ejiciendo peccaretur; *Navar. in Man. c. 27. n. 67. v. quinta.*

Nomine Episcoporum, de quibus loquitur Canon, venit ille, qui est consecratus, etenim non consecratus propriè non dicitur Episcopus, ut docent communiter Canonistæ cum Glossa in *Clement. 2. v. Pontificum de celebr. Miss.* Quòd si fuerit consecratus, nil refert quòd sit excommunicatus, irregularis, verbaliter degradatus, nam adhuc est verus Episcopus: *Reginal. in præf. l. 9. n. 313.* Secus esset, si fuerit realiter degradatus, nam tunc privatur omnibus privilegiis Clericorum: *cap. degradatio in fin. de pœnit. in 6.*

Nomine Nuntiorum veniunt, qui è Porta Urbis egressi sunt ut pergant ad suam Legationem. Quòd si ita finierint suam Legationem, ut in reditu non amplius dicantur Nuntii, tunc non protegentur privilegio hujus Canonis: *Bonac. tom. 3. de Cens. disp. 1. q. 12. p. 2. n. 10.*

Dubium est an Cardinalis, Episcopus &c. exercentes contra seipsum aliquam actionem ex vetitis per istum Canonem, incidant in ejusdem excommunicationem. Et quidem, quidquid sit, an innodentur excommunicatione capitis si quis *suadente Diabolo 17. q. 4.* de qua suo loco, meo videri non incurrunt præsentem excommunicationem; nam canon videtur loqui de Personis diversis, exercentibus easdem actiones, in Cardinalem, Episcopum &c., ut patet de incarceratione, ejectione, infecutione &c. *Bonac. p. 3. num. 3.*

Item lis est, an incidat in censuram hujus Canonis, qui aliquam ex vetitis actionibus exerceret in familiarem Cardinalis, Archiepiscopi &c. Et pariter in hoc dubio negativè respondendum, censuram; nam leges pœnales sunt strictè intelligendæ, nec extendendæ ad Personas, quarum lex non faciat mentionem. Ita pluribus citatis *Bonac. d. 1. q. 12. p. 2. n. 11.* An verò offendentes dictos familiares excommunicentur *cap. felicis de pœn. controversunt DD.* sed negat Bonaccina. *loc. cit.* quia ibi tantummodo decernitur, ut pro culpæ qualitate ipsis pœna imponatur.

R. II. Præsentem excommunicatione etiam innodantur sequentes Personæ. Primò mandantes fieri contra Personas expressas in hoc Canone aliquam ex actionibus ex eo vetitis. Quamvis autem, dum excommunicantur Mandantes, semper intelligatur effectus sequuto, nihilominus hic observandum est *cap. pro humanis de hom. in 6.* excommunicari, etiam effectus non sequuto, mandantem occidi Christianum per assassinium.

Secundò, ratum habentes quod prohibetur in isto Canone. Cum autem simus in pœnalibus, non

fumitur hic ratihabitio pro approbatione actus præteriti, sed non proprio nomine facti, de qua *l. i. C. si major. fult. rat. habuerit, & l. quod unum. ff. reus ratam habere*, sed fumitur pro approbatione actionis proprio nomine factæ, quæ est propriè ratihabitio: *reg. 9. & 10. de reg. jur. in 6.*

Qui ergo sciens actionem fuisse nomine suo factam, eamque approbat, propriè ratum habet: *cap. ratum de reg. jur. in 6.* unde non sufficit ad veram ratihabitioem approbare, & quidem aliquo externo signo, actionem nomine suo factam, si non sciatur, actionem nomine suo factam fuisse. Item ad veram ratihabitioem necesse est, ut ille, qui actionem in sui contemplatione factam ratam habet, fuerit habilis ad eam faciendam, vel mandandam, quando fuit commissæ. Ratio est quia, ratihabitio veluti mandato equiparatur, unde oportet quod ratum habens saltem mandare poterit, nam juris fictio est de re habili, ut dixi *tr. 3. q. 2. c. 3. quasi. 4.* Unde si quis ratam haberet percussioem Episcopi factam, quando dormiebat, non incidere in hanc excommunicationem.

Tertiò, excommunicantur in hoc Canone auxiliantes, qui nempe opem ferunt ad patranda delictum prohibitum in hoc Canone, ut inquirendo homines, dando pecunias, subministrando arma &c. *Alter. d. 12. c. 6. col. 16. & 17.*

Quartò, excommunicantur consulentes, qui nempe non dant nudum consilium, sed consilium fraudulentum, quod scilicet influit in effectum, ut bene animadvertit *Glossa in cap. nuper. 2. v. consilium impendendo de sent. excomm., Bonac. 10. 3. de cens. d. 1. q. 12. p. 1. n. 28.* Porro præstatur consilium suadendo, rogando, impellendo, instruendo, utilitatem ostendendo, ut dicitur *cap. ad audientiam de homic.*

Quintò, excommunicantur favorem præstantes, nempe non præstantes nudum, & simplicem favorem, sed dolosum, hoc est, influentem in insecutionem, percussioem, ejectionem, aliamque actionem ex vetitis in hoc canone: *Glossa cap. felicitis v. favorem de pen. Hinc talis favor præcedere debet perpetrationem delicti, aliàs enim non posset in illud influere.*

Ex plurium sententia ille etiam censetur favorem præstare, qui potest impedire delictum, & non impedivit, maximè quando tenetur ex officio, vel ex iustitia impedire; *cap. quanta de sent. excomm. Alter. l. 5. d. 12. c. 6. col. 10. prop. 1. & col. 18. prop. 5., Anton. à Sp. S. in Direct. p. 2. tr. 12. d. 3. sect. 11. n. 611.* Verùm si ex taciturnitate, vel ex non opposito impedimento Delinquens non moveatur ad patranda delictum; probabile mihi est non impediens non ligari censurâ præsentis Canonis, quia non impediens in rigore non potest dici favere, consulere, auxiliari, quæ in præsentis canone prohibentur. Ulterius *ex cap. quanta cit. constat non impediens exprimi, quoties Pontifex vult eos censurâ ligare.* Verùm tamen est, quod si sciens conspirationem in Personam Cardinalis, non patefecerit, dum potest, incidit in excommunicationem, & poenas infligit à S. Pio V. in sua Constit. quæ incipit *Infelicitis Saculi &c.*

Non pauci etiam asserunt, ut videre est apud *Anton. à Sp. S. loc. cit. n. 600.*, præsentis excommunicatione ligari non impediens, quoties ad id tenebatur ex officio, eo enim ipso quod si non impediatur, videntur ratum habere. Sed & hoc non sine difficultate admitterem, cum, ex supradictis, in præsentis ratihabitio sumi debeat pro approbatione delicti facti in contemplationem illius, qui approbat.

Q. II. Quos comprehendat duodecima excommunicatio Bullæ Cœnæ.

R. I. Comprehendit indistinctè vel per se, vel

per alios omnes occidentes, percutientes, expoliantes Recurrentes ad Romanam Curiam ob aliquam causam, vel negotium. Ubi observa, quod licet percussio eveniat, quamvis non sequatur vulnus, nihilominus, nomine percussioem intelligitur prohibitum etiam vulnerare, & mutilare, non verò ex communi modo loquendi, nomine percussioem venit conspuere in faciem, pallium conspurcare, vel lacerare, aquam de fenestra projicere &c. Sicut per verbum *spoliare*, in præsentis significatur auferre quæcumque bona fortunæ, non verò famam, aut honorem auferre; & eo magis quia, cum simus in pœnalibus, non sunt verba extendenda ad latiore significationem: *Bonacc. 1. 3. de cens. d. 1. q. 13. p. 1. d. n. 1.*

Nomine autem recurrentium ad Curiam hic veniunt illi, qui vel personaliter ad eam se transferunt, ut ibi aliquam causam pertractent, vel saltem curant causam, seu negotium ad Romanam Curiam transferri. Et cum Canon generaliter loquatur, videtur comprehendere vexantes &c. vel iustè, vel iniustè Recurrentes, ut multi docent Theologi. Quia tamen alii considerant non esse præsumendum velle Pontificem causis iniustis favere, ideo dicunt hunc Canonem non favere iniustè recurrentibus: *Reginal. in prax. l. 9. c. 20. n. 319. Rebuff. in prax. Benef. in expos. Bulla a. 9. v. recurrentes, & alii.*

R. II. Excommunicatione hujus Canonis innodantur etiam illi, qui per se, vel per alios occidunt, percutiunt, spoliunt Prosequentes causas, vel negotia, circa quæ factus est recursus ad Romanam Curiam, Procurantes in istem causis, & negociis, Gestores negotiorum, Agentes ipsorum, Auditores deputatos super dictis, causis, & negociis, Judices item super istem deputatos, vel deputatione speciali, sive ipsis incumbat ex officio. Hic adverte alios esse Procurantes, alios Procuratores; nam hi sunt illi, qui authenticè constituuntur ad comparandum in iudicio, Procurans verò est qui quisque cooperatur ad causæ expeditionem.

Controvertunt Theologi, an si Papa remittat causam Recurrentium ad Sedem Apostolicam, ut cognoscatur ab Ordinario, Judex, Advocatus, Procurator &c. hoc Canone protegantur. Sunt qui affirmativè sentiant, quia Canon indistinctè loquitur de Judicibus, Advocatis &c. super causas, & negotia recurrentium ad Sedem Apostolicam, adeoque videtur sine distinctione intelligendus: *can. si Romanorum dist. 10. & leg. de pretio ff. de public. in rem action., Filiuc. tr. 16. c. 7. q. 10. n. 174., & alii.* Sed meo videri alia est mens Papæ; nam Canon loquitur de Personis quoad proprias causas, & negotia recurrentibus ad Curiam Romanam, ac de iis, qui prosequuntur eadem negotia in eadem Curia. Unde Canon intelligendus est de Judicibus, Advocatis &c. qui in eadem Curia tractant negotia ad eum recurrentium.

R. III. Etiam excommunicantur in hoc Canone qui per se, vel per alios, directè, vel indirectè delicta in hoc Canone vetita committunt, exequuntur, procurant, aut in eis præstant consilium, auxilium, vel favorem. Cum autem præstare consilium, auxilium, & favorem videatur importare actum positivum, hinc est non innodari censurâ hujus canonis non impediens delicta in eo vetita, quia merè negativè se habet, dum non præstaret autoritativam assistentiam, quia tunc reputaretur auxiliari, & favere. Videantur quæ etiam supra.

Item bene potest asseri in hoc Canone non comprehendit rata habentes delicta in eo prohibita, quia nullatenus fit in eo mentio de ratum habentibus, ut fit in aliis Canonibus: & ulterius cum

simus in materia pœnali, verba sunt strictè interpretanda, adeoque dicendum esse aliud significare ratum habere, ut constat ex dictis supra, aliud dare consilium, auxilium, vel favorem, ut constat etiam ex communi modo loquendi: *Filiuc. cit. q. 12. num. 181. Bonacc. de cens. tom. 3. d. 1. q. 13. p. 3. n. 4. Ugolin. hic can. 11. q. 9. n. 3.*

Q. III. Quos liget decima-tertia excommunicatio Bullæ Cœnæ.

R. I. Primò excommunicantur illi, qui prætextu frivolæ appellatioem recurrunt ad Curias Sæculares, appellantes à gravamine, vel futura executione Literarum Apostolicarum. Ea autem dicitur frivola appellatio, quæ fit sine causa rationabili; unde si quis recurreret ad Curiam Sæcularem ad impediendam manifestam injustitiam, quam aliter depellere non potest, non diceretur ad eam recurrere per frivolam appellatioem. In casu autem quo interponitur frivola appellatio, ad incurendam excommunicationem non est necesse à Judice Laico admitti, quia si Pontifex loquitur non de admisione appellatioem, sed de appellante ad Curiam Sæcularem: *Filiuc. tr. 16. c. 8. q. 5. n. 199.*

Secundò, excommunicantur, qui faciunt admitti à Laica potestate hujusmodi appellatioem, etiam instante Procuratore Fisci, vel Advocato; unde non incurrent, qui faciunt admitti à Judicibus Ecclesiasticis: *Bonac. de cens. disp. 1. q. 14. p. 1. n. 25.* Limita tamen, nisi recursus fieret ad Prælatum Ecclesiasticum, prout habentem laicam jurisdictionem; *Suar. de cens. d. 21. sect. 2. n. 76. Filiuc. loc. cit. Tertiò, excommunicantur, qui hujusmodi literas capi faciunt à laica potestate. Quartò, qui ab eadem faciunt detineri.*

At non solum excommunicantur interponentes frivola appellatioem ad Curiam Sæcularem, sed etiam qui alia quacumque ratione ad ipsam recurrunt; nam non solum excommunicantur appellantes, sed etiam *aliàs* ad Curias Sæculares appellantes, quæ dicitur *aliàs* significat alio casu, sive alio quocumque modo: *leg. denique S. Interdum ff. de pecul. legat. & l. i. ff. de acquir. quotid. & sivo., & inter alios videndus Bonaccina loc. cit. n. 24.*

Literæ Apostolicæ, à quarum executione prohibita est appellatio, & alius quicumque recursus ad Curiam Sæcularem sunt sequentes. Literæ Apostolicæ in forma Brevis, Citationes, Inhibitiones, Sequæstria, Monitoria, Processus, Executoriales, alia demum quæcumque decreta ipsius Pontificis, & Sedis Apostolicæ, seu Legatorum, Nunciorum, Præsidentium, Auditorum Camera Apostolicæ, Commissariorum, Judicum, & Delegatorum Sedis Apostolicæ. Nomine verò decreti veniunt supplicationes signatæ: *Bonacc. 1. 3. de cens. d. 1. q. 14. p. 1. n. 17.* Non improbabiler autem hic Doctor docet in præsentis non comprehendere decreta Collegii Cardinalium, ni ea fecerint de mandato Papæ &c., nam propriè, & maximè in materia pœnali, Collegium Cardinalium non significat Sedem Apostolicam, unde, mortuq; Papa, dicitur vacare.

De Literis Penitentiariæ his est inter DD. nam ex una parte videntur Apostolicæ, quia expediuntur à Summo Penitentiario, tanquam Delegato Papæ: *Bonacc. cit. n. 22.* Sed refragatur *Reginal. in prax. l. 9. c. 21. n. 321.*

R. II. Excommunicantur Magistratus, qui vel absolute impediunt, seu prohibent ipas literas executioni mandari, sive sine eorum beneplacito, consensu, aut examine. Item qui prohibent, ut impediunt instrumenta, vel acta confici super executione earumdem Literarum. Item qui impediunt, seu prohibent acta confecta tradi parti, cuius interest. Item qui capiunt, percutiunt, vulnerant, carcerant, detinent, ejiciunt à Civitatibus, locis, aut Regnis, spoliunt bonis, perter-

refaciunt, concutiunt, comminantur partes actrices, ipsarum agentes, consanguineos, affines, familiares, Notarios, Executores, vel Subexecutores literarum, aliorumque Decretorum Apostolicorum. Ligantur autem præsentis excommunicatione præfata præstantes, sive ea faciant per se, aut per alium, sive publicè, sive occultè, dummodo fiant occasione dictarum Literarum: *Bonac. 1. 3. de cens. d. 1. q. 14. n. 8.* secus, si ex inimicitia &c.

Quoad hucusque dicta quædam sunt notanda. Primò ex nulla consuetudine, etiam immemorabili, posse cohonestari recursus ad laicam potestatem pro impedienda executione Literarum Apostolicarum; nam, ultraquamquod talis consuetudo & antiquo jure, & singulis annis per Bullam Cœnæ reprobetur, adhuc non potest admitti propter malam fidem, & incapacitatem subiecti, cum Laicus sit incapax Ecclesiasticæ potestatis. Meritò etiam extenditur hæc doctrina ad casum, quo dubitaretur de validitate Literarum Apostolicarum, immo etiam certum esset esse invalidas; nam de earum validitate autoritativè cognoscere, vel earum executionem autoritativè impedire, spectat ad Potestatem Ecclesiasticam. Poterit ergo solum suspendi dicta executio Literarum invalidarum, quoadusque informetur S. Pontifex in casu, quo non esset promptus recursus ad illum, & executione oriretur grave damnum: *Bonac. loc. cit. d. n. 19. aliis citatis.*

Secundò notandum, quod excommunicantur Principes, & Magistratus Sæculares, si petant Literas Apostolicas eo fine, ut non mandentur executioni, nisi post ipsorum examen, aut beneplacitum: *Reginal. in prax. l. 9. n. 325., Alter. hic d. 1. q. 1. col. 3. V. notandum est secundò.* Secus, si illas petant, non animo impediendi ipsarum executionem, sed solum examinandi, & recognoscendi: *Bonacc. tom. 3. de cens. d. 1. q. 14. p. 2. n. 24.*

Notandum tertiò, ad incurrendam hanc censuram, non esse necesse, quod de facto impediatur executio, sed satis esse, si prohibeatur, nam S. Pontifex sub disjunctione excommunicat eos, qui impediunt, vel prohibent.

Notandum quartò, nomine affinium, & consanguineorum eorum, qui habent Literas Apostolicas & prohibentur in hoc Canone percuti, vulnerari &c. non venire cognatos cognatione legali, & spiritali, neque habentes impedimentum publicæ honestatis; nam, cum simus in materia pœnali, Canon intelligendus est de affinibus, & consanguineis propriè talibus. Putarem tamen bene venire consanguineos, & affines ex copula illicita, quia ex jure sunt propriè tales.

Nomine verò Familiarium veniunt solum illi, qui subsunt alicui tanquam Capiti, recipientes ab eo victum, & cum quo consueverunt vivere, ut sunt Filii, Uxor, Famuli &c. non verò Coloni: *Bonac. 1. 3. de cens. in part. d. 1. q. 14. p. 2. n. 7.*

Ultimò in hoc Canone excommunicantur, qui aliàs quibuscumque Personis in genere, vel in specie, non pro quibusvis eorum negotiis, vel literis impetrandis ad Romanam Curiam accedant, aut recursus habeant, seu gratias ipsas, vel literas à dicta Sede impetrent, seu impetratis utantur, directè, vel indirectè prohibere, statuerè, seu mandare, vel eas apud se, aut Notarios, seu Tabelliones, aut aliàs quomodolibet retinere presumunt. Verba Canonis non indigent expositione. Sat est notare, solum excommunicari præsumentes præstare supradicta; unde excusarentur qui eadem facerent etiam exignorantia crassa, & supina; nam dum Ecclesia intendit punire præsumentes, vult punire, qui voluerunt delictum formaliter, & expressè: *Suar. de cens. d. 4. sect. 10. n. 2. Sanchez. de matr. l. 9. d. 32. n. 37.*

Q. IV. Quos comprehendat decima quarta excommunicatio Bullæ Cœnæ.

R. I. Excommunicantur primò, qui per se, vel per alios propria auctoritate contendunt avocare causas spirituales, vel spiritualibus annexas, ad se, ab Auditoribus, & Commissariis Sedis Apostolicæ, aliisque Judicibus Ecclesiasticis. Ut incurratur autem ista excommunicatio, avocatio hinc vetita, debet fieri ex officio publico (idem dicas de aliis actionibus hinc vetitis, & mox explicandis) nam prohibetur avocatio causarum, facta auctoritate propria, ac prætextu exemptionum, Gratiarum, Literarum Apostolicarum, ex quibus constat prohiberi avocationem faciendam ex officio, & munere publico. Ita pluribus citatis Anton. à Sp. S. in *Direct. p. 2. tr. 12. d. 3. sect. 14. n. 624.*

Item ad incurrandam præsentem censuram, aliaque, de quibus statim, consent plures etiam fieri debere prætextu exemptionum, Gratiarum, & Privilegiorum, ut continuata oratione dicit ipse Canon: *Suar. hic disp. 21. sect. 2. n. 75. Filiuc. tr. 16. c. 10. q. 2. n. 244.* Unde contra alios censet *Bonacc. tom. 3. de cens. in part. d. 1. q. 15. p. 1. n. 6.* immunem esse ab hac excommunicatione, qui propria auctoritate avocaret à se causas spirituales, si id non faceret prætextu privilegiorum. At cum iste Canon loquatur de avocantibus à se causas spirituales auctoritate propria, ac quarumcumque exemptionum prætextu, si attendatur sensus textus, & non rigor grammaticalis verborum, quem jura non esse attendendum volunt, videtur Canon ferre avocantes causas, sive id faciant propria auctoritate, sive prætextu privilegiorum &c. *Reginal. l. 9. c. 22. n. 336. Alter. hic disp. 15. c. 1. col. 2. V. quarumcumque exemptionum.*

Puto autem hanc censuram non incurri à Judice Ecclesiastico ad se avocante causam auctoritate Ecclesiastica; nam Pontifex videtur intendere solum velle removere avocationem faciendam auctoritate laica; unde solum obnoxius remanet huic censuræ Judex Laicus, vel Ecclesiasticus, qui auctoritate laica id præstaret: *Navar. c. 27. n. 70. Bonacc. l. 3. de cens. in part. disp. 1. q. 15. p. 1. n. 3.*

Ultimò notandum, avocare causas idem esse, ac ad se trahere, & revocare cognitionem, seu definitionem causarum pendentium apud alios Judices. Id autem tripliciter fieri potest. Primò, trahendo ad se causas pendentes apud alios Judices. Secundò, vetando primo Judici coram quo agitur, ne amplius in ea procedat, seu ne se ingerat. Tertio, inhibendo partibus, ne causam coram primo Judice prosequantur; *cap. ut nostrum de appellat. Filiuc. tr. 16. c. 10. q. 2. n. 245. & communiter.*

R. II. Excommunicantur impediens cursum eorumdem causarum, & audientiam, ac Personas, Capitula, si Conventus, Collegia, prædictas causas prosequi volentes. Ubi observandum ex dictis, censuram afficere impediens auctoritative, & tanquam Judices, ut clarè exprimit Bulla; unde non excommunicantur Advocati, & Procuratores eisdem impediens: *Alter. hic c. 2. col. 2. V. Ad se.*

R. III. Excommunicantur se interponentes ut Judices in cognitione harum causarum; unde neque hic comprehenduntur Advocati, & Procuratores: *Ugolin. hic §. 2. n. 2. in fin.*

R. IV. Excommunicantur compellentes partes acrices, quæ committi fecerunt dictas causas, ad revocandum citationes, inhibitiones, vel alias literas in hujusmodi causis decretas. Ubi notandum ex eodem Ugolino *V. quæ partes*, nomine partis acricis etiam reum venire, si ipse agat.

R. V. Excommunicantur compellentes eisdem partes ad faciendum absolvere à Censuris, & pœnis in eis contentis illos, contra quos tales inhibitiones emanarunt, aut ad consentiendum eisdem

absolvi. Lis autem est inter Authores, an incidant in excommunicationem compellentes ad præfata non judiciaria auctoritate, sed alia ratione, ut per vim, & metum; nec sine fundamento substatinetur necessarium esse compellere auctoritate judiciaria; nam quamvis canon feriat, qui *perstatutum, vel alias compellunt*, hæc etiam ultimæ particule bene possunt aptari compellenti judiciaria potestate; nam potestas publica non solum per statutum, sed etiam alio modo compellit: *Bonacc. tom. 3. de cens. in particul. d. 1. q. 15. p. 1. n. 19. aliis citatis.*

R. VI. Excommunicantur quomodolibet impediens executionem Literarum Apostolicarum, executorialium, processuum & Decretorum. At quia hæc commodè intelligi possunt de impediens executionem Literarum Apostolicarum &c. non verò de impediens Literas, & Decreta aliorum Judicum Ecclesiasticorum, hinc dicendum hos excusari posse à Censura: *Bonacc. loc. cit. n. 23.*

R. VII. Excommunicantur favorem præstantes, dantes consilium, & præbentes assensum ad prædicta. Addi bene potest etiam mandantem hac excommunicatione ligari; nam excommunicantur qui vetita in hoc Canone præstant per se, vel per alium; ille autem dicitur facere per alium, qui mandat, seu curat per alium fieri.

Remanet duo observare. Primum est non posse Judices Sæculares, nec prætextu violentia prohibenda, vel aliarum præsentionum, ut dicitur in hoc Canone, facere aliqua ex iis, quæ in eo prohibentur. Ratio est quia, quando quis pateretur violentiam à Judice Ecclesiastico, debet eam à se removere per jurisdictionem contra suum Judicem competentem; & hæc est ut Clericus contra Episcopum recurrendo ad Archiepiscopum se tueatur, ab hoc ad Primate, à Primate ad Papam, seu ejus Legatum recurrat: *cap. sacrosancta de sent. excomm. & cap. ad reprimeendum de offic. Judic. Ordinar. Et de facto, si dum violentia vel est dubia, vel potest per auctoritatem Ecclesiasticam removeri, Judex avocet ad se causam Ecclesiasticam, jam exercet jurisdictionem in personam, vel materiam Ecclesiasticam, cujus jurisdictionis cum sit incapax, neque per immemorabilem consuetudinem potest justè usum habere: *Barbof. collect. t. 1. l. 1. tit. 2. c. Ecclesia S. Marie 10. n. 13. Laym. l. 4. c. 4. Filiuc. tom. 1. tr. 16. c. 8. & 10. Solum licet Judici Laico sese immiscere in causis, de quibus in hoc canone, in casu ferè moraliter impossibili; quando scilicet violentia facta à Judice Ecclesiastico esset manifestissima, simulque non pateret aditus ad Superiorem, uti ad Pontificem, Metropolitanum, vel Nuncium; aut talis recursus esset valde difficilis, aut periculum in mora; vel denique quando Superiores requisiti nollent, vel negligenter assumerent defensionem manifestè innocentis. Tunc autem non se intromittit tanquam habens jurisdictionem, sed ad justam defensionem Innocentis, quæ unicuique de jure naturæ licita est contra quemcumque. *Sayr. in Thef. l. 13. c. 18. Lezan. l. 3. V. exemptio regul. n. 16. Salmantic. tr. 8. de ordin. c. 7. dub. 2. n. 76. & 94.***

Secundum est, non excusari ab hac censura incurrenda, qui aliquid facit, quod in hoc canone prohibetur, prætextu informandi, supplicandi, aut supplicare faciendi Summum Pontificem, nisi supplicationes hujusmodi coram ipso, & Sede Apostolica prosequantur, ut dicitur in eodem Canone.

Q. V. Quos comprehendat decimaquinta excommunicatio Bullæ Cœnæ.

R. I. Excommunicantur trahentes, trahi facientes, vel procurantes trahi directè, vel indirectè Personas Ecclesiasticas ad Tribunalia Sæcularia. Ubi advertas excommunicationem latam esse contra

tra illos, qui præfata faciunt auctoritative, seu, ut Canon dicit, *ex eorum præsentio officio*; unde solum respicit Judices Sæculares. Hinc ex probabili sententia non afficiuntur hac excommunicatione Ministri Judicum, qui trahunt, vel trahi faciunt Personas Ecclesiasticas ad Tribunalia Sæcularia, cum non faciant auctoritative; ut in simili docet *Suar. de cens. d. 21. sect. 2. n. 79. Duard. in Bull. Cœnæ q. 22. can. 15. n. 2.* Si verò satellites trahant Personas Ecclesiasticas, quas capiunt, ad Tribunalia Sæcularia, incurrunct censuram: *cap. si quis suadente 17. q. 4.*

Item non incurrunct hanc censuram Judices trahentes ad sua Tribunalia amicabiliter Personas Ecclesiasticas, quia tunc non trahunt auctoritative: *Sayr. in thef. l. 3. c. 19. n. 6.* Idem dicendum, si admittant ad suum Tribunal Clericum, qui velit se sponte coram Judice Sæculari purgare; neque etenim tunc exercent auctoritatem, aut vim, ut trahant: *Sayr. ibid. & communiter.* Hoc tamen non admitterem, si compareret virtute alicujus citationis, ab eodem Judice emanatæ, quia verificaretur ad suum tribunal traxisse: *Bonacc. l. 3. de cens. in part. d. 1. q. 16. sect. 1. p. 4. n. 18.*

Neque referret crimen, ratione cujus Judex Laicus traheret Ecclesiasticum ad suum tribunal, fuisse commissum, dum erat Laicus. Si Laicus igitur ea sola intentione feret Clericum, ut vitaret forum laicum ob patratum delictum, nec vellet in eo statu perseverare, tunc posset à Judice laico puniri, neque enim deberet illi fraus patrocinari: *Zerol. v. Clericus n. 6. Menoch. de præsumpt. l. 6. q. 76. n. 35. Covar. Pract. q. 32. v. secunda conclusio.* At si occasione delicti fieret Ecclesiasticus, animo quidem vitandi forum sæculare, sed etiam in eo persistendi, Deoque famulandi, tunc propter commissum delictum, non potest trahi ad Tribunal sæculare; neque enim propriè alicui fraudem fecit, sed usus est jure suo, atque ideo nullibi invenitur expoliari privilegio Clericali: *Suar. l. 4. de Imm. c. 15. n. 17. Bonacc. l. 3. de cens. in particular. d. 1. q. 16. sect. 1. p. 5. n. 8. & de matr. q. 3. p. 9. n. 6.*

Demum quia in Canone excommunicantur Judices Sæculares, directè, vel indirectè trahentes personas Ecclesiasticas ad suum Tribunal, ideo non evadunt hanc excommunicationem illi, qui injustè vexarent earum Confanguineos, famulos, colonos &c. vel iniquè ipsorum bona diriperent, animo illas trahendi ad suum Tribunal; nam tunc indirectè traherent: *Suar. de cens. d. 21. sect. 2. n. 78. Filiuc. tr. 16. n. 10. q. 6. n. 261.*

Quia tamen in præsentem Canone excipiuntur casus, in quibus non est contra dispositionem juris canonici trahere Clericos ad tribunal sæculare, ideo eos breviter innum. Primus est in causa Feudi: *cap. caterum de Judic. Secundus*, si persona Ecclesiastica sit incorrigibilis: *cap. nec licuit dist. 22.* Tunc igitur si Ecclesiasticus tradatur brachio Sæculari, vel à Judice laico obtineatur licentia à Superiore Ecclesiastico, postquam declaravit incorrigibilem, poterit ab eodem Judice Laico puniri. Tertius, in causa reconventionis, prout habetur *cap. accusatores v. cujus in agendo junct. Gloss. v. Judicem 3. q. 8. & cap. prudentiam de mutuis petition. Quartus* est, quando à Papa delegatur laico potestas in Ecclesiasticum: *arg. can. illud 10. q. 3. & tunc Laicus non judicabit propria auctoritate, sed ut Papæ Minister: Alter. in Bull. Cœn. cap. 1. coll. 11. & 12.*

Hoc puto non posse facere Episcopum, quia Ecclesiastici sunt exempti jure communi, in quo Episcopus nequit dispensare. Ultimò Judex Sæcularis potest trahere ad suum Tribunal Clericum, qui ex jure amittit privilegium Clericale. Vide etiam quæ dicam agendo de vigesima-nona excommunicatione.

R. II. Excommunicantur in præsentem canone facientes, ordinales, vel publicantes ordinationes, constitutiones, vel alia Decreta, quibus directè, vel indirectè læditur Libertas Ecclesiastica, hoc est, exemptio Ecclesiæ, & Ecclesiasticorum bonorum, causarum, & personarum à jurisdictione Principis Laici, de qua tractant Canonistæ, & Theologi, agentes de Immunitate. Quia tamen, ut incurratur Censura, hæc præfata sunt auctoritative, ideo incurrunct hanc excommunicationem Senatores, qui suo suffragio, vel subscriptione concurrunt ad faciendam, vel ordinandam constitutionem læsivam Libertatis Ecclesiasticæ. Item Consiliarii, qui voto decisivo concurrunt ad faciendam talem legem, vel eam de mandato Principis faciunt, vel approbant; nam omnes isti suo modo concurrunt auctoritative ad faciendam talem legem: *Bonacc. l. 3. de cens. in part. d. 1. q. 16. sect. 1. p. 3. n. 4.* Excusari autem possunt Consiliarii, qui solum suaderent fieri talem legem; nam si aliud non præstent, non dicuntur facere legem. Item scribens solummodo legem non videtur comprehendi in hoc Canone, quia non intelligitur facere, nec publicare, saltem auctoritative: *Bonacc. n. 7.* Aliud videtur dicendum de Cancellariis, aliisque publicis Officialibus constitutis ad concedendas leges, si scribant legem læsivam Libertatis Ecclesiasticæ.

R. III. Excommunicantur utentes ordinationibus præfatis, & statutis contra Libertatem Ecclesiasticam. Hinc innodantur præsentem censuram Judices, Notarii, alique officiales, qui talibus statutis utuntur, cum id faciant auctoritative. Qui verò iis utuntur privata auctoritate, probabiliter excusari possunt ab hac censura, cum videatur edita contra exercentes jurisdictionem in prædicium Libertatis Ecclesiasticæ: *Bonacc. cit. sect. 2. p. 1. n. 10.*

Alia excommunicatio non reservata contra lædentes Libertatem Ecclesiasticam, habetur *cap. noviter de sent. excomm.* eaque comprehendit alias personas, quæ non comprehenduntur canone præfenti.

CAPUT IV.

De Decimasexta, Decimasextima, Decimasextima, Decimanona, & Vigesima Excommunicatione Bullæ Cœnæ.

Q. I. QUOS comprehendat Decimasexta excommunicatio contra impediens Prælatos, ne utantur sua Ecclesiastica jurisdictione.

R. I. Excommunicantur omnes impediens Superiores, & inferiores Prælatos, & quoscumque Judices Ecclesiasticos ordinarios, ne sua jurisdictione Ecclesiastica contra quoscumque utantur secundum sacros Canones &c. Hanc excommunicationem non incurrit, qui sine vi, & metu, sed solum precibus, pecuniâ &c. curat, ne Prælati sua utantur jurisdictione; nam impedire, est propriè facere quòd aliquis irritus, & contra suam voluntatem cesset ab opere, quod intendit: *Alter. d. 17. c. 1. col. 7. Filiuc. tr. 16. c. 10. q. 10. n. 270. Grassi. p. 1. l. 4. c. 18. n. 124. & 138.* Item non incurrit impediens Prælatum, ne injustè utatur sua jurisdictione; nam tunc eà non utitur secundum Sacros Canones: *Duard. hic can. 16. q. 1. n. 6.* Oportet tamen certum esse Prælatum injustè uti sua jurisdictione; nam in casu dubio ipse est in possessione talis usus: *Bonacc. de cens. d. 2. q. 2. p. 6. §. 2. n. 49. & d. 7. q. 1. p. 5. n. 7.* Item si impediatur, ipsum præveniendum in aliqua causa mixti fori; nam licet eam prævenire: *leg. si pluribus ff. de legat. 1. & leg. 1. ff. de offic. Præsid.* Item non incurrit præ-

sententia censuram impediens privata autoritate, nam præfens Canon continuari videtur cum antecedentibus, in quibus sermo est de habentibus publicam auctoritatem: *Navar. in Man. c.27. n.69. Graff. p.1. l.4. c.18. n.139., Bonac. cit. n.7.* Impedientes nihilominus privata autoritate, afficiuntur excommunicatione lata *cap. quoniam de Imm. Eccl. in 6.* Item non incurrit hanc censuram, qui impedit jurisdictionem Delegati, quia in Canone sermo est de Prælati, & omnibus aliis Judicibus Ecclesiasticis Ordinariis. Observare tamen est, quod Episcopi, in casibus eis delegatis à Tridentino, verè sunt Judices Ordinarii. Item evadit hanc censuram, qui impedit jurisdictionem Ecclesiasticam pro foro interno, quia Canon loquitur de jurisdictione fori externi; sicut, & qui impedit potestatem Ordinis, nam diversa est à potestate jurisdictionis, de qua loquitur iste Canon: *Duard. hic can.16. q.7. n.7.*

Uterius ad incurrendam Censuram, non sate est apposuisse impedimentum per mandatum, vel alio modo; ut e. g. Prælati aliquem non excommunicet, sed necesse est de facto impedisse, alias non verificatur propriè impedire: *Bonac. loc. cit. num.20.*

Advertere demum est nomine Prælati, de quo loquitur iste Canon, venire illum, qui est confirmatus, & positus in possessione sui Episcopatus &c.; nam ante eam non potest jurisdictionem exercere, bene tamen in possessione positus, quamvis non sit consecratus: *Gloss. in cap. transmissam de elect., Filiuc. tr.16. c.10. q.10. n.279.*

R. II. Excommunicantur recurrentes ad Curias Sæculares, eludentes Sententias Judicum quorumcumque Ecclesiasticorum. Excommunicatur proinde, qui recurrit ad forum sæculare, etiam pro sententia injusta lata à Judice Ecclesiastico; nam semper cum recurrere potest ad alium Judicem Ecclesiasticum, prout habetur *cap. transmissa, & cap. licet de for. compet. si recurrit ad forum Sæculare, verificatur eludere forum Ecclesiasticum.*

R. III. Excommunicantur recurrentes ad forum Sæculare ad obtinendas prohibitiones, & mandata contra sententias Judicum Ecclesiasticorum. Videtur autem habere locura ista censura, est talia mandata non obtineantur, vel obtenta non exequantur, quia in Canone videtur sub excommunicatione prohiberi ipse recurrit: *Reginal. in prax. l.9. c.24. n.369., Alter. hic d.17. c.2. col.2. & 3.* Non defunt tamen qui aliter opinentur.

R. IV. Excommunicantur Decernentes talia mandata, & prohibitiones, easque exequentes.

R. V. Excommunicantur dantes consilium, patrocinium, & favorem ad præstanda supradicta. Quia tamen hæc actiones sunt accessorie aliis principaliter vitis, non videntur inducere excommunicationem, quoadusque ponatur actus principalis; unde consulens recursum ad Curiam Sæcularem, sive in ea fieri mandata contra Judicem Ecclesiasticum, non ligabitur excommunicatione, quoadusque recurratur, vel fiat mandatum; nam antea non datur id, ratione cujus tales actiones accessorie sunt prohibite: *Reginal. in prax. l.9. c.24. n.369., Alter. hic c.2. col. ult.*

Q. II. Quos liget decima-septima Excommunicatio Bullæ, lata contra usurpantes jurisdictionem, fructus &c. pertinentes ad Personas Ecclesiasticas, eosque sequestrantes.

R. I. Ista excommunicatio primò comprehendit usurpantes jurisdictiones, seu fructus, redditus, & proventus pertinentes ad Papam, Sedem Apostolicam, & quascumque Ecclesiasticas Personas ratione Ecclesiasticarum, Monasteriorum, & aliorum Beneficiorum Ecclesiasticorum. Ad incurrendam igitur hanc censuram, intervenire debet usurpatio,

hoc est, quod aliquis surripiat fructus &c. autoritative; nam voluit Pontifex cohibere illos, qui sua autoritate abutentes, manus extendunt in jurisdictionem, & bona Ecclesiastica: *Navar. in Man. c.27. n.70.* ac proinde hæc censura non afficit Latrones, & milites surripientes bona Ecclesiæ.

Nomine jurisdictionis venit hic omnis jurisdictio, quæ competit Ecclesiastico ratione Ecclesiarum, Monasteriorum, & Beneficiorum, sive sit spiritualis, seu temporalis &c: *Ugolin. hic n.1., Suar. de cens. d.21. sect.2. n.95., Gabr. à S. Vincent. de cens. d.4. q.9. §.21. n.292.* Et contra non incidet in excommunicationem usurpans jurisdictionem competentem Episcopo, vel alteri Ecclesiastico ratione Feudi: *Suar. cit., Filiuc. tr.16. n.219.* Item nec ligatur præfenti censura usurpans jurisdictionem alicui delegatam; nam non competit Delegato ratione Ecclesiæ, Beneficiorum, aut Monasterii: *Bonac. tom.3. de cens. d.1. q.18. p.2. n.20.*

R. II. Incurrit hanc excommunicationem usurpans bona pertinentia ratione Ecclesiæ, inter quæ bene possunt numerari bona Ecclesiæ vacantis, quia ad illam pertinent, vel ad Successorem: *Navar. in Man. c.27. n.70., Sayr. de cens. l.3. c.21. n.4.* Non dicuntur autem bona Ecclesiæ, quæ Ecclesiasticæ Personæ debentur ratione Oratorii privati; nam hoc non venit nomine Ecclesiæ, bene tamen Oratoria publica, quæ etiam gaudet immunitate: *cap. fin. de consecr. Eccl. vel Altar.*

R. III. Excommunicatur usurpans fructus &c. provenientes Ecclesiasticæ Personæ ratione Monasterii, & hi sunt illi proventus, qui debentur Religiosis ratione Monasterii, in quo degunt: *Bonac. cit. n.12. & 13.* Idem dicendum de usurpante proventus, seu fructus prædii patrimonialis, quod Parentes tradiderunt Monacho, quamvis ipse illius administrationem habuerit à suo Superiore. Ratio est quia, verè illa bona sunt, Monasterii; unde verificaretur usurpare fructus provenientes ratione Monasterii: *Filiuc. tr.16. n.215.* Secus dicendum esset de usurpante bona debita quidem Ecclesiæ, seu Monasterio, sed nondum illis consignata; quia, cum nondum sint Monasterii, non verificaretur usurpare fructus, seu bona pertinentia ad Ecclesiasticas Personas ratione Ecclesiæ, seu Monasterii: *Filiuc. n.218.*

R. IV. Excommunicantur usurpantes fructus, redditus &c. pertinentes ad Ecclesiasticas Personas ratione Beneficii. Inter hos fructus, proventus &c. non est necesse numerare distributiones quotidianas, utpote quæ non debentur ratione Beneficii, sed ratione residentie: *Bonac. l.3. de cens. d.1. q.18. p.2.* Item non habent hic locum, quæ Ecclesiasticus acquirit ratione laboris, & industrie, ut sunt ea, quæ acquirit ratione Missæ, Concionis, Funeris, auditionis Confessionum &c: *Bonac. cit. n.22.* Idem dicendum de fructibus pertinentibus ad Sacerdotem ratione Altaris, & Capellaniæ, cujus titulum non habet, adeoque est ad nutum amovibilis; nam tunc non verificatur percipere eosdem fructus ratione Beneficii: *Bonac. n.25.* Idem dico de usurpante fructus, quos Sacerdos percipit ex suo patrimonio, ad cujus titulum Ordines suscepit, quamvis non desint qui refragentur. Mea ratio est quia propriè non verificatur percipere illos fructus ratione Beneficii: *Tolet. l.1. c.28., Navar. c.27. n.71.* Non habet pariter locum præfens censura respectu illius, qui usurparet fructus Beneficii ab alio Beneficiario conducti; nam ne usurparet fructus provenientes ratione Beneficii, sed ratione contractus conductionis.

Duo remanet observare, in quibus non conveniunt DD. Quidam igitur existimant etiam usurpantes fructus Hospitalis obstringi excommunicatione hu-

jus

jus Canonis, cum reputent ipsum venire nomine Beneficii, si sit fundatum autoritate Episcopi: *Duard. hic q.9. n.6. & 9. Alter. hic d.15. c.2. q.4. col.5.* Verùm adhærerem contrarie opinioni, nam in materia pœnali attendendus est rigorosus sensus verborum. Quamvis igitur Hospitalia gaudeant omnibus privilegiis, quibus gaudet Ecclesiæ: *leg. omnia privil. C. de Episc. & Cler. nihilominus propriè non sunt neque Ecclesiæ, neque Monasteria, sicut nec propriè sunt Beneficia; cum ipsorum fructus non sint destinati personis Ecclesiasticis, sed solum pro alendis pauperibus in genere. Fructus ergo Hospitalium non sunt fructus, qui competant Ecclesiasticis personis ratione Ecclesiæ, Monasterii, seu Beneficii, de quibus loquitur præfens Canon.*

Sunt pariter qui asserant non ligari præfenti excommunicatione usurpantem fundos, seu prædia Ecclesiæ, vel Beneficii; nam Canon loquitur de usurpante, jurisdictionem, fructus, & proventus, cui autem non conveniunt verba dispositionis, neque ipsa dispositio convenit: *leg. quod constitutum ff. de milit. testam., cap. indemnitatib. §. Ult. de elect. in 6. Gabr. à S. Vincent. de cens. d.4. q.9. §.21. n.299.* Melius autem opinari crederem, qui dicunt usurpantem prædia Ecclesiæ in hanc censuram incidere; nam mens Legislatoris est, quod non solum non usurpentur fructus, sed multò minus ipsæ Ecclesiæ, earumque prædia: potius autem est attendenda mens Legislatoris, quam verba: *leg. cum Pater. ff. de legat.2., & cap. fin. de reg. jur. in 6., & cap. Marcion. r. q.5.* Hoc etiam convincitur quia usurpari solent fructus, usurpando prædia &c: *Alter. hic l.5. d.18. cap.1. col.9. dub.1., Bonac. tom.3. de cens. d.1. q.18. p.2. n.28.*

R. V. Incidunt in excommunicationem hujus Canonis sequestrantes sine legitima potestate fructus, redditus, & proventus, de quibus hucusque loquuti sumus. Quia autem sequestrare importat auctoritatem, ideo præfens censura propriè ligat Judices, quorum auctoritate fit sequestratio. Multi extendunt ad Ministros exequentes sequestrum; nam unum reputantur cum Judice, & idem delictum committunt: *leg. athletas ff. de falsi, Filiuc. tr.16. n.229.* Verùm in materia pœnali videtur posse ad illos non extendi dispositio Canonis, nam propriè non sequestrant, sed exequantur sequestrum; & in præfenti Canone non fit mentio de exequentibus, sicut nec de mandantibus, consulentibus, procurantibus, de quibus mentio fit in Canone precedenti.

Observare demum est excommunicationem hujus Canonis haberi etiam in Tridentino *Session. 22. cap.11. de reform.,* sed ibi latius patet; nam præfens excommunicatio est contra usurpantes bona Ecclesiasticorum autoritative, seu potestative; verùm Tridentinum eam extendit ad quoscumque, & quomodocumque ea surripientes, unde includit etiam fures, milites, &c. Item Tridentinum extendit hanc excommunicationem ad præfentes usurpare per se, vel alios, vi, vel timore incusso quæcumque bona, census, jura etiam feudalialia, & emphyteutica, emolumenta, quascumque obventiones, quæ in Ministrorum, pauperumque necessitates converti possunt, sive sint Ecclesiæ, sive cujusvisque Beneficii sæcularis, vel Regularis, sive sint Montium Pietatis, aliorumque Locorum Piorum.

Q. III. Quos comprehendat decima-octava excommunicatio Bullæ Cænæ contra imponentes decimas, taleas & alia onera Ecclesiasticis Personis, Ecclesiis &c.

R. I. Excommunicantur omnes Personæ cuiuscumque Dignitatis imponentes decimas, collectas, taleas, & alia onera per se, vel per alios, directè,

vel indirectè, Clericis, vel bonis ipsorum, & talia tributa exigentes; seu illa recipientes etiam à sponte dantibus.

Pro recta intelligentia hujus Canonis, notandura primò est ad incurrendam hanc Censuram necesse esse imponere, simulque exigere tributa; nam in eo copulativè hæc duo habentur, dicitur enim: *imponunt, & diversis etiam exquisitis modis exigunt: Bonac. tom.3. de cens. d.1. q.19. p.1. n.3.* Verùm tamen est non effugere censuram Canonis decimi quinti, qui tantum imponit tributa Personis Ecclesiasticis. Ulterius illa præstantiæ, & onera debent imponi tanquam debita, talis enim reputanda est mens Summi Pontificis: *Duard. q.20. n.15.* Unde Latro, qui imponeret taleam Clerico hac censura non ligaretur.

Pariter, ut exactores hæc onera à Clerico extorquentes incidant in Censuram, necesse est ut fuerint à Principe imposita; & ita Custodes Civitatum exigentes gabellam à Clericis non impositam à Principe, non incurrun hanc censuram: *Tolet. Sum. l.1. c.25., Reginal. in prax. l.9. n.376. & 381.*

Notandum etiam hic prohiberi imponi Clericis, eorumque bonis quæcumque onera, quocumque modo appellentur, quæ important sumptum, & solutionem; nam sermo est de oneribus realibus, ut sunt collectæ, taleæ, præstantiæ, quarum mentio fit in præfenti Canone: *Ugolin. hic cap.18. n.2., Bonac. tom.3. de cens. disp.1. q.19. p.1. n.3.* Et quia non solum prohibentur imponi, & exigi hujusmodi onera imposita super bonis Ecclesiasticorum, sed etiam imposita super ipsis Personis Ecclesiasticis; ideo contra aliquos putarem non effugere præfentem censuram, qui exigentur pedagia, seu gabellas impositas Clericis: *Bonac. num.7.*

Quamvis autem hic sermo sit de oneribus realibus, non facile censendum futurum immunem à censura Canonis decimi-quinti, qui sine legitima potestate imponeret Clerico onus personale, quod absque dispendio importat industriam, & laborem hominis; ut esset munus tutelæ, & alia, de quibus *l.1. §. Illud tenendum est, & l. fin. ff. de muner. & honor.*

Nomine bonorum, super quæ prohibentur imponi præfata realia onera, non solum sunt illa bona, quæ Ecclesiastici habent ex Beneficiis, præfationibus, & pensionibus, sed omnia bona, sive patrimonialia, sive ab Ecclesiasticis empta, sive illis donata &c: *Less. de just. l.2. c.33. d.3. n.19., Molin. tom.3. tr.2. d.61. n.2., Duard. can.18. q.5. num.4.* & communiter. Et ratio est quia, bona semper adhærere Personæ ipsius Clerici, nec unquam satis exemptus reputabitur, quoadusque exempta non sint ipsius bona.

Demum notandum, quod licet excommunicentur etiam recipientes ab Ecclesiasticis, quamvis sponte dantibus, id tamen, ut patet ex textu, intelligendum est, quando tributa Ecclesiasticis fuerint imposita.

R. II. Incidunt etiam in excommunicationem præfentis Canonis, qui ea, quæ sunt in eo prohibita per se, vel per alium, directè, vel indirectè faciunt, exequantur, vel procurant; unde famuli Principum tributa imponentium, conductores veftigialium, & Ministri ipsorum præfenti censuræ subiciuntur: *Filiuc. tr.16. n.299.*

R. III. Excommunicantur demum in hoc Canone dantes consilium, auxilium, vel favorem, ut fiant quæ in eo prohibentur. Ob favorem tamen, auxilium, & consilium non incurritur censura, nisi postquam adimpletæ sint actiones principales, ex dictis in superiori quaesito.

Item cum dare consilium, favorem &c. significet

et actionem positivam, præfens censura non extenditur ad non prohibentes; hæc etenim est pura omisso: *Gloss. in cap. quanta de sent. excomm.*, & contra alios *Bonacc. de Cens. d. 1. q. 19. p. 1. n. 19.* Cum pariter sermo sit de consilium &c. dantibus ut onera imponantur, & exigantur, non incidet in præsentem censuram, qui consuleret Ecclesiastico onera imposita solvere, sive auxilium daret ad solvendum, v. g. pecuniam mutuando: *Bonacc. n. 17. & 18.*

Remanet hic adnotare aliquos casus, in quibus licet imponuntur Clerico onera, seu vestigalia. Primus ab aliquibus dicitur casus, in quo quis assumeret habitum non vera voluntate statum Clericalem assumendi, sed solum ut se eximeret à justis vestigialibus sui Principis; quandoquidem tunc equum non esset fraudem, & dolum illi patrocinari: *leg. nec ex dolo, & leg. 3. ff. de transact.*, & *l. i. si qui dolo ff. de rei vindic.*, *Covolan. in Exsom. 18. Bull. Cen. sed contradicit Duardus ibid. quia adhuc sunt verè Clerici.*

Secundus, si Clericus Latinus sit conjugatus; nam tunc, excepto privilegio Canonis, & fori, si servet que præscribuntur à *Trident. sess. 23. c. 6.* expoliatur omnibus aliis privilegiis Ecclesiasticis: *Graff. de effect. Cler. effect. 3. n. 4.*

Tertius, quando ex jure Ecclesiastico expoliatur privilegium Clericatus, ut accidit in actualiter degradato.

Quartus, si Clericus sit feudatarius; nam tunc debet solvere Domino Feudi licet sæculari onera diæ Feudi: *Graff. cit. num. 279. Mart. de jurisd. p. 4. cas. 10. n. 13.*

Ultimus casus est, quando Clericus exercet negotiationem lucrativam; nam tunc pro rebus, quas deserit, vel deferre facit causâ negotiationis, solvere tenetur gabellas: *cap. quamquam de cens. in 6.* In vi autem hujus Canonis puto statim obligari ad solutionem gabellæ, saltem quando bona, quibus negotiatur, non erant sua: *Duard. l. 2. can. 18. q. 8. n. 9.*, *Molin. de just. d. 342. n. 10.*, *Graff. de effect. Cler. effect. 3. n. 184.* Quod si bona, quibus negotiatur erant sua, tunc, antequam cogatur ad solvendas gabellas, ter videtur prius admonendus: *ex cap. ex literis de vit. & honest. Cler.*, aliisque citatis, docet *Diana p. 2. tr. 6. resol. 47.* Sed de hoc iterum sermo erit in *Tract. De Contr.*

In aliis verò casibus, ubi agitur de bono publico promovendo, vel de damno publico arcendo, observandum est, an æquè, & principaliter agatur de utilitate Clericorum, & Sæcularium; ut in casu se defendendi à periculo pestis, vel invasionis hostium, qui non minus Sæcularium, quam Ecclesiasticorum bona diriperent. In his casibus simul convenire debent Ecclesiastici, & sæculares, cum de bono, & gravamine utrorumque æquè agatur, simulque decernere quid faciendum sit, quid contribuendum &c. Verum tamen est, quod, si periculum non est in mora, expectanda est licentia Papæ: *cap. adversus de Immun.*, & si non possit expectari, sufficit consensus Episcopi, & Cleri: *cap. non minus de Immun.* Quod si Clerus nolit irrationabiliter consentire, sufficit consensus Episcopi, qui poterit Clerum compellere ad solutionem gabellarum. In iis verò, quæ immediate, & primò non attingunt Clericos, hi compelli non poterunt ad solvenda onera, & tributa, ut e. g. pro reparatione Pontium, Murorum Civitatis, munitione Castris &c. *Bellet. de exempt. Cleric. §. 2.*, *Graff. de effect. Cleric. effect. 3. num. 230. Menoch. conf. 300. num. 15.*

Q. IV. Quos comprehendat decima nona excommunicatio Bullæ Cœnæ, lata contra Judices se interponentes in causis capitalibus, seu Criminalibus contra Personas Ecclesiasticas.

R. Excommunicantur omnes, & quicumque Magistratus, & Judices, Notarii, Scribæ Executores, Subexecutores quomodolibet se interponentes in causis capitalibus, seu criminalibus contra Personas Ecclesiasticas, illas processando, banniendo, capiendo, seu sententias contra illas proferendo, vel exequendo sine speciali, specifica, & expressa licentia Sedis Apostolicæ, etiamsi talia committentes fuerint Consiliarii, Senatores, Præsidentes, Cancellarii, Vicecancellarii, aut quovis alio nomine nuncupati.

Cum in textu tantum exprimentur Magistratus & Judices, qui sunt Principe inferiores, sequitur in hoc Canone non comprehendere Reges, ac Principes: *Filiuc. tr. 16. c. 11. q. 7. n. 308.*

Item cum nomine Personarum, quæ exprimuntur in Canone, intelligi non possint Accusatores, Advocati, Procuratores, Testes, alique, qui instarent, ut Clericus accipiatur &c., si non comprehenduntur in censura præsentis Canonis; *Filiuc. cit. n. 313.*, *Duard. hic can. 19. q. 8. n. 6.* An autem ligentur censurâ Canonis decimi-quinti, videndum est ex dictis ibidem.

Cum verò excommunicantur Judex, aliæque Personæ, in hoc Canone expressæ, quomodolibet se interponant in causis capitalibus, seu criminalibus contra Ecclesiasticos, consequens est non effugere hanc censuram, si faciant aliquas ex actionibus in eo vetitis, vel ad eandem concurrant suo mandato, consilio, auxilio, vel favore; nam particula quomodolibet complectitur omnem modum: *cap. in demeritatibus §. Si qua verò de elect. in 6.*, *Menoch. de recuperat. remed. 6. n. 15.* Verum tamen est, quod Judex, aliæque ad incurrendam hanc censuram debent se interponere in causâ Ecclesiasticâ, propriè ut criminaliter in causâ Ecclesiasticâ agant; unde ratione hujus Canonis non remaneret excommunicatus Judex, qui Clericum examinaret ad veritatem indagandam.

Non conveniunt autem DD. in explicando illud verbum processando, quod in Canone continetur. Non desunt qui velint processare idem esse acjudicialiter contra aliquem informationem accipere, seu alios adus judiciales facere circa aliquam causam: *Bonacc. l. 3. de cens. disp. 1. q. 20. p. 1. n. 6.* Idem multò magis videretur dicendum, si dicta informatio acciperetur ad Ecclesiasticum pro crimine puniendum; *Graff. decif. l. 4. c. 18. n. 134.*, *Reginal. in prax. l. 9. cap. 26. n. 384.* Verum, cum simus in materia pœnali, & ex notis regulis restringenda sit quoad rationabiliter fieri potest, hinc est quod cum non sine fundamento dicatur processare idem esse ac informationem capere, seu adus judiciales contra Ecclesiasticum exercere, incipiendo à citatione, consequens est posse excusari ab hac censura Judicem, qui caperet informationem de delicto alicujus Ecclesiastici, si illum non citaverit: *Filiuc. tr. 16. cap. 11. q. 8. n. 212.*, *Duard. hic can. 19. q. 5. à n. 1.*, *Gabr. à S. Vincent. de cens. d. 4. q. 9. §. 24. n. 310.*

Quod si Judex, aliæque Personæ expressæ in Canone habeant licentiam à Sede Apostolica se interponendi in causis Ecclesiasticorum, advertendum est debere esse specialem, specificam, & expressam, ut possint se interponere in causis ipsorum capitalibus, seu criminalibus. Unde habens licentiam generalem cognoscendi causas Ecclesiasticorum, non possunt se intromittere in præfatis causis, quia non est specialis, & specifica saltem quoad crimen in specie, sed generica ad causas civiles, & criminales: *Suar. de cens. disp. 21. sect. 2. n. 103.*, *Duard. hic q. 6. n. 1.*, *Gabr. à S. Vinc. cit. n. 312.*

Dantur tamen aliqui casus, in quibus Judex Laicus procedere potest in causis criminalibus Cle-

ricorum. Primus est, quando non amplius gaudent Clericatus privilegiis, ut est Clericus reatiter degradatus: *cap. degradatio de penit. in 6.* & Clericus habens Ordines Minores, & non deferens habitum, & tonsuram: *Trid. sess. 23. cap. 6. de reform.* Quod si habeat Beneficium, vel sit in Sacris constitutus, non privatur privilegio fori, ed quod incedat sine habitu, & tonsura: *Reginald. in prax. for. penit. l. 9. n. 385.*, *Molin. tom. 4. d. 49.* Privatur etiam privilegiis omnibus Clericorum Clericus bigamus: *cap. unic. de bigam. in 6.* Sicut & Clericus, qui non arctatus occasione Beneficii, initiatur Minoribus intra annum à morte sui Episcopi: *Trident. sess. 7. de ref. cap. 10.* Idem demum dicendum de Clerico ita perpetuò diffidato, & bannito à Judice Ecclesiastico, ut possit impunè à quocumque Privato occidi; nam tunc poterit etiam puniri à laica potestate: *Bonacc. tom. 3. de cens. d. 1. q. 20. p. 3. n. 2.* aliique.

Secundus casus est, quando Delinquens assumit Clericatum post inquisitionem juridicè formatam; nam tunc potest Judex Laicus causam proficui, & ipsum punire, non quidem in corpore, sed pœnâ pecuniariâ, seu rerum multâ: *Covarr. pract. c. 32. n. 4.*, *Gabr. à S. Vincent. de cens. d. 4. q. 9. §. 24. n. 313.* *Bellet. disp. Cleric. p. p. de favor. Cler. pers. §. 4. n. 3.*

Tertius casus, in quo Judex Sæcularis potest Clericum pœnis coercere, est dum in perniciem Republicæ Populos commovet, & pacem perturbat. In isto casu, maxime dum Superiores Ecclesiastici non statim tanto malo occurrant, potest, & debet Potestas Sæcularis Clericos coercere; nam jus naturæ concedit unicuique Principi se defendere, suosque populos contra excitantes seditiones &c. *Suar. contr. Reg. Angl. l. 4. c. 34. n. 6.* & alii, quos citant *Salmanticens. de Ordin. cap. 7. tr. 8. p. 2. n. 27. & 28.*

Jam autem *punct. 1. n. 18.* docuerant posse Ministrum Laicum expoliare Clericum armis prohibitis, easque retinere, non quidem per vim coercitivam, sed ut auferat impedimenta contrariæ quieti Republicæ. Item *n. 20.* affirmant posse Judicem laicum capere Personam Ecclesiasticam in fragranti crimine deprehensam, ac ipsam ad suum Ecclesiasticum Superiorem adducere, ut pœnitentiam dicant *n. 21.* de Clerico noctu invento cum armis prohibitis, vel habitu mutato; neque enim exercetur in illum jurisdictionis, quoties deprehenditur ut suo Superiori presentetur, sed solum consultitur bono, & quieti Republicæ.

Q. V. Quos comprehendat vigesima excommunicatio Bullæ Cœnæ, lata contra invadentes Civitates &c. jura Ecclesiæ Romanæ, vel jurisdictionem in illis usurpantes &c.

R. I. In hoc Canone primò excommunicantur multæ Personæ principaliter perpetrantes, quæ in eo prohibentur. Excommunicantur igitur Personæ præsumptives per se, aut alios, directè, vel indirectè invadere in totum, vel in partem terras Ecclesiæ Romanæ, enumeratas in textu. Quamvis autem non desint qui velint *ly invadere*, significare injustam aggressionem, quamvis non factam animo hostili: *Bonacc. tom. 3. de cens. disp. 1. q. 21. p. 1. n. 3.* & alii apud ipsum, nihilominus cum valde probabile sit etiam significare aggressionem hostiliter factam, huic significationi videtur adhaerendum, cum simus in materia pœnali: *Suar. de cens. d. 22. sect. 2. n. 104.* *Filiuc. tr. 16. n. 62.*

Secundò excommunicantur dextruantes prædictas terras, quod, ex dictis, intelligi potest de dextruptione hostili. Tertio, occupantes, id est, usurpantes, seu terras captas vi tenentes. Quartò, eandem detinentes, nempe rem injustè occupatam non restituentes.

Quintò excommunicantur præsumptives usurpare, perturbare, retinere, & vexare supremam jurisdictionem, quæ in terris enuntiatas hoc Canone competit Summo Pontifici, & Romanæ Ecclesiæ.

Quamvis autem omnes conveniant hic sermonem esse de suprema jurisdictione temporali, non tamen concordant DD. in explicando, quid illa significet. Alii putant significare dominium directum, & utile: *Filiuc. l. 6. c. 3. q. 9. n. 68.*; alii merum imperium, nempe potestatem gladii, qua puniuntur facinorosi: *ex Gloss. in l. imperium ff. de jurisd. omn. jud.*, & *cap. quod translationem de offic. Deleg. Meo* autem videri melius ratiocinantur illi, qui dicunt nomine suprema jurisdictionis venire quidquid pertinet ad S. Pontificem, qua Princeps est; uti se habent causæ status, causæ sanguinis, causæ confiscationis bonorum &c.: *Bonacc. tom. 3. de cens. d. 1. q. 21. p. 1. n. 16.*

Hic autem est advertendum, quancumque ex hucusque notatis actionibus sufficere ad incurrendam hanc censuram; nam quamvis positæ sint cum dictione & nihilominus constat non stare copulativè, unde ponitur inter duas actiones hic vetitas, quæ tamen sunt simul impossibiles, quales sunt *dextruere*, & *retinere*.

R. II. Excommunicantur etiam aliæ Personæ accessoriæ principalibus descriptis in prima responsione: nempe ipsi *adhærentes*, *factores*, & *defensores eorum*, & *illis auxilium, vel favorem quomodolibet præstantes*. Sicut autem illi dicuntur confederati, qui prævio pacto aliquam factionem sequuntur, ita illi dicuntur adhærentes, qui absque pacto sequuntur liberè eandem. Hinc in causa nostro, qui solum assisteret consiliis Personarum, de quibus supra, quamvis ad eandem positivè non concurreret; vel qui, antequam perpetraretur, ipsarum delictum approbaret, diceretur illis adhærente &c. Sæmp tamen observandum est, istas actiones accessorias non inducere censuras, si actio principalis non ponatur. Videatur *Bonacc. cit. à n. 26.*

Ad Censuram hujus Canonis neque Imperatores, neque Reges eximuntur.

Q. Ultimo. Quæ alia in Bulla Cœnæ continentur.

R. Ea adnotabo; quæ conveniens est non ignorare. Primò declaratur hanc Bullam morte Summi Pontificis non cessare; vel si Pontifex novam Bullam facere non possit.

Secundò, reservatur absolutio censurarum, quæ continentur in hac Bulla soli S. Pontifici, excepto articulo mortis, in quo & debet præfari ab absolvendo cautio de stando mandatis Ecclesiæ, & de satisfaciendo. Item revocantur quæcumque privilegia concessa cuivis Ordini etiam Mendicanti, ita ut locum non habeant quantum ad Censuras Bullæ Cœnæ.

Tertio, excommunicantur qui præsumunt absolute à casibus Bullæ Cœnæ, quæ tamen excommunicatio non constat esse reservatam: *Navar. in Man. c. 27. à n. 73.*

Quartò, declaratur nullam generalem absolutionem prodesse iis, qui incurrunt Censuras Bullæ Cœnæ, nisi à delictis perpetratis desisterint, simulque habeant verum propositum similia non amplius committendi; pariterque non prodesse iis, qui aliquid statuerunt contra Legem Ecclesiasticam, nisi prius dicta statuta revocaverint, & deleverint de suis Capitularibus, seu Libris; ac de tali revocatione, & cassatione certioraverint S. Pontificem. Item declaratur per nullam absolutionem etiam Sedis Apostolicæ, sive ipsius tolerantiam, aut patientiam præjudicatum intelligi juribus dictæ Sedis.

Quintò, revocantur omnia privilegia cuivis, & quocumque modo concessa, ne possint excommu-

nicari etiam per sedem Apostolicam, nisi facta expressa mentione dicti privilegii; quæ tamen privilegia revocantur, solummodo ne profint, quominus Censuræ hujus Bullæ incurrantur.

Sextò, præfata privilegia declarantur revocata, ac si de verbo ad verbum fuissent inserta &c.

Septimò, decernitur publicatio Bullæ Cœnæ per appositionem ad valvas Basilicarum. Item præcipitur Prælati in virtute S. Obedientiæ, ut eandem Bullam saltem semel in anno in Ecclesiis suis publicent per se, vel per alios.

Octavò, decernitur, ut omnes ad Confessiones recipiendas expositi habeant apud se hanc Bullam, eamque diligenter legant, & quæ continent percipiant. Cæterum ille diceretur apud se Bullam habere, qui eam habet domi, in Monasterio, seu Ecclesia; nam quod est in domo mea dicitur penes me esse; *leg. Titia cum Testam. §. cujus de Legat. 3.* Quamvis autem quidam putent Parochos, & Confessarios non teneri sub gravi habere apud se hanc Bullam; *Alter. hie disp. 22. c. 7. col. 3.* nihilominus plures sentiunt in contrarium. Ratio ipsorum est, quia verba Bullæ sunt imperativa: *penes se habeant*, adeoque dicendum videtur continere præceptum, & ed magis quia Bulla edita est per modum legis, quæ ex sua natura in materia gravi obligat sub mortali: *Duard. hie l. 3. §. 8. q. 1. n. 3.*, *Bonac. tom. 3. de cens. d. 1. q. 22. p. 7. n. 5.*

Agitur postea de Fide adhibenda Exemplaribus istius Bullæ; ac demum fit quædam recapitulatio omnium actuum in ea expressorum, addita indignatione Dei, & Sanctorum Petri, & Pauli incurrenda ab omnibus, & singulis, qui ausu temerario prædictæ Bullæ præsumperint contraire.

QUÆSTIO IV.

De Excommunicatione Canonis, quæ contrahitur ob Clerici percussorem.

CAPUT I.

Explicatur Excommunicatio Canonis, ac differitur de Personis, quibus favet, sicut & de iis, qui eam ligantur.

Q. I. Quid sit Excommunicatio Canonis.
R. Hæc excommunicatio quæ lata est ab Innocentio II. in Concilio Lateranensi, habetur *can. si quis suadente diabolo 29. caus. 17. q. 4.* atque ita se habet: *Si quis suadente Diabolo hujus Sacilegii reatum incurverit, quod in Clericum, vel Monachum violentas manus injecerit, anathematis vinculo subjaceat, & nullus Episcoporum illum præsumat absolvere, nisi mortis periculo urgente; donec Apostolico Conspectui præsentetur, & ejus mandatum suscipiat.*

Q. II. Qui veniant nomine Clericorum, & Monachorum, de quibus loquitur præfatus Canon.
R. Quamquam nomine Clericorum in materia odiosa soli inferiores Clerici Sæculares comprehendantur; non verò Episcopi, Canonici &c. ut videre est apud *Barbos. l. 1. jur. Eccl. univ. cap. 39. à n. 6.*, & *Fagnan. in cap. bona memoria il 1. n. 12. de possul. Pralat.*; aliud nihilominus dicendum est in materia favorabili. Nomine ergo Clericorum in materia favorabili, prout in præfenti, veniunt omnes Ecclesiastici, dummodo saltem initiati sint primâ tonsurâ; nam & hi Clerici appellantur: *cap. cum contingat de atat. & qual. præficiend. Videatur Barbos. cit. n. 2.*

Quamvis pariter nomine Clericorum in materia

odiosa non veniant Religiosi utriusque sexus, nisi aliud suadeant subiecta materia, aliæque circumstantiæ: *Suar. disp. 32. de cens. sect. 2. n. 17.*, *Laym. l. 1. Theol. tr. 5. p. 4. c. 4. n. 3.*, *Fagnan. loc. cit.* nihilominus cum in materia favorabili & ipsi sub nomine Clericorum comprehendantur, ut videre est apud Authores citatos, sufficienter constaret canonis censurâ ligari injicientes in ipsos manus violentas, per hoc solum quod excommunicentur, qui eas in Clericos injicerent.

At ad tollendam omnem cavillationem cavetur in citato capite, ne aliquis violentas manus injiciat in Clericum, vel Monachum. Monachi autem nomine, veniunt omnes Religiosi etiam Conversi, sicut etiam Novitii, & ipsi etenim in favorabilibus nomine Religiosorum comprehenduntur: *Sanct. in Sum. tom. 2. l. 6. c. 10. n. 16.*, *Barbos. in collect. tom. 1. l. 3. tit. 49. c. 7. n. 11.* Neque hoc privilegio expoliantur Religiosi, quamquam habitum dimiserint: *Lexan. in Sum. V. Clericus n. 6.* Item veniunt Moniales, & ut in dubium revocari non possit, declaratum est *cap. de Monial. 33. de sent. excom.* Gaudent etiam privilegio hujus Canonis Tertiarii, qui scilicet habitum tertie regulæ cujuspiam Ordinis suscipiant de manu Prelatorum Regularium, ad hoc autoritate Pontificia facultatem habentium, & vivunt sub eorumdem, vel Episcopi obedientiâ, inservientes ordini, vel alteri Ecclesiæ: nec refert tria vota substantialia Religionis non emisissent. Idem dicendum de Eremitis, qui habitum de manu Episcopi receperunt, vivendo sub ipsius obedientiâ, deputati servitio alicujus Ecclesiæ, vel Oratorii: *Gloss. in can. qui verò 16. q. 1. Fagn. in cap. Nullus n. 6. de for. compet. Ricc. in prax. p. 2. res. sol. 149. n. 1.* Ratio verò tam pro Tertiariis, quam pro dictis Eremitis est quia, cum legitima Prælatorum autoritate deferant habitum, quo à Sæcularibus omnibus distinguuntur, itemque cum sint mancipati servitio Ecclesiæ, vel Divinis Officiis, nequeunt dici laicali professionis, adeoque venire possunt in favorabilibus nomine Religiosorum, quamvis vota substantialia Religionis non emittant.

Denique advertendum, quod ex vi præfati Canonis, non solum excommunicatur Clericum, vel Monachum percussorem, sed in plurium sententiâ, etiam ipse Clericus, vel Monachus, si cum gravi culpa percussit seipsum, ut evenire potest ex magna iracundia, desperatione, tædio &c. Ratio est quia verificatur violentas manus in Clericum injicere cum injuria ordinis Clericalis: *Suar. disp. 22. sect. 1. n. 59.*, *Palau. disp. 3. p. 23. §. 2. n. 4.* Contradicit nihilominus Naldus in *Sum. v. Clericus*, cui videtur Canon intelligendus de alia Persona Clericum percussente. Extra dubium autem est ex contritione peccatorum posse percussorem seipsum, idque alteri demandare, & utinam scæpe.

Q. III. Quid significet, *Suadente Diabolo* manus violentas in Clericum injicere.

R. I. Per *ly Suadente Diabolo*, intelligitur adio, quæ vel in se, vel attentâ personâ, cui inferitur, externè appareat esse injuriam gravem, adeoque contineat gravem culpam, ut colligitur etiam ex *cap. contingit 36. de sent. excomm.* Ubi etiam advertendum, ad evadendam censuram nil referre quod Clericus consentiat percussioni; nam semper est injuriosa statui Clericali, cui concessum est privilegium, nec illi cedere potest Persona singularis: *cap. si diligenti 12. de for. compet. & cap. contingit 36. de sent. excomm.*, *Suar. disp. 22. sect. 1. n. 58.* *Coninck. disp. 14. dub. 15. n. 168.*, *Barbos. disp. 2. q. 4. p. 2. n. 1.*

R. II. Per *manus violentas* intelligitur pariter adio corporalis exterior, graviter injuriosa, quæ non consistat in verbis, sed factis, & quæ actio sit in Personam Clerici, vel in res ei adherentes.

Hu-

Hujusmodi actiones sunt manu, pede, ense, baculo, alioque instrumento, vel etiam veneno occidere, mutilare, vulnerare, percussere. Item, projicere lapides, pulverem &c. conspuere, si non solum quis præfatis actionibus conetur, sed de facto Clericum ledat. Si violenter detineatur frequenter equi, aut currus, cui Clericus insidet, si vestimenta, aliaque Personæ ad hærentia dilacerentur, rapiantur; ut si violenter eripiantur Liber, baculus, pileus, hæc etenim actiones ipsi Personæ Clerici moraliter fieri dicuntur. Inter actiones hæc prohibitas meritò recentetur etiam ita insequi Clericum, ut prævideatur præcipitem se in foveam &c. daturum; nam idem est ac illum in foveam impellere: *Navar. in Man. c. 27. n. 77.*, *Barbos. in cap. si quis suadente Diabolo à n. 29.*, *Laym. l. 1. tr. 3. p. 2. c. 5. n. 6.* Idem DD. docent reputari violentam manum in Clericum injicere, ipsum in carcere, vel in custodia privata, injuriose retinere, ut egredi non possit, & constat ex *text. express. cap. nuper 26. de sent. excomm.*

Non reputatur verò, quidquid aliqui dicant, manus violentas in Clericum injicere ille, qui clam illi furaretur pecuniam, vestes, equum, ac proinde vel non possit prosequi iter, vel è domo egredi; nam in his actionibus non reputatur illi vim adhiberi: *Lexan. in Sum. 1. 3. v. Clericus n. 7.*, *Coninck. disp. 14. dub. 15. n. 166.*

Q. IV. Quæ Personæ injicientes manus violentas in Clericum incurrant excommunicationem.

R. Primò, hæc censura afficit omnes Personas utriusque sexus injicientes manus violentas in Clericos, quamvis mulieres, & quamvis pueri sint, dummodo rationis capaces: *cap. 1. cap. mulieres, cap. pueri de sent. excomm.* Secundò, extenditur ad mandantes, seu precibus, minis, aut promissis excitantes: *cap. mulieres §. Illi de sent. excomm.* Tertio, ad consentientes, quales sunt etiam consulentes, auxilium & favorem præbentes, nam certè ii consentire dicuntur, & constat ex *cap. quanta 47. de sent. excomm. & Clem. 1. de penit.* Ut verò Mandans, consulens, favens &c. excommunicationem incurrant, necesse est de facto in Clericum manus violentas injectas fuisse, & mandatum, consilium &c. in talem actionem influxisse. Cæterum advertendum etiam illam consentientem reputari, qui dicit sibi gratam futuram percussorem Clerici, si ea verba proferat coram iis, qui talibus verbis excitabunt ad percussendum: *Coninck. disp. 14. dub. 15. n. 171.* Ad evadendam ergo Censuram deberet se exprimere, non ita eo animo talia effari, ut optet evenire.

Incidunt pariter in præsentem excommunicationem, qui injuriosam, & violentam actionem in Clericum, suo nomine, & gratia factam, externo signo ratihabent, secus si ratihabent actionem factam nomine alterius: *cap. cum quid 23. de sent. excomm. in 6. Clem. si quis suadente 1. de penit.* ac proinde in hac materia, quamvis odiosa, verificatur *reg. 10. juris in 6. Ratihabitionem retrahit, & mandato comparari non est dubium.* Quæ autem necessaria sint ad propriam ratihabitionem dixi quæstione superiori c. 3. quæst. 1.

Denique incurrant hanc excommunicationem, qui cum possint impedire, non impediunt: *cap. quanta 47. de sent. excomm.*; nam ibi dicitur: *Eos delinquentibus fovere interpretamur, qui cum possent, manifesto facinori desunt obviare.* Quamvis autem non desint qui asserunt hanc censuram ligare etiam eos, qui tenebantur ex sola charitate impedire, & dum poterant id facere, non impederunt; nihilominus benè sustineri potest solum habere locum respectu eorum, qui tenentur ex iustitia impedire. Ratio est quia, sicut non impa-

tantur damna ei, qui solum ex charitate tenebatur illa impedire, & ita non tenetur restituere, eodem modo non imputanda est percussio Clerici ei, qui non impedivit, cum ad id ex sola Charitate teneretur; neque reputandum auxilium, seu favorem dedisse, sed solum se habuisse negativè: cum autem interpretari non possit favisse Delinquenti, immunis erit à Censura: *Navar. in Man. c. 27. n. 78.*, *Bonac. disp. 2. de Cens. in parti. q. 4. p. 3. n. 5.*, *Pal. d. 3. p. 23. §. 2. n. 13.*

Q. V. Quæ excusent ab hac censura incurrenda.

R. Omnia ea, quæ excusant ab incurrendis censuris, de quibus egi quæstione 1. c. 5. excusant pariter ab hac censura incurrenda.

Item liber est à præfenti censura percussus Clericum, qui non amplius gaudet privilegio Canonis; de quibusdam his Clericis dixi quæstione superiori. Modò addere est præfenti privilegio Canonis non gaudere Clericos bigamos bigamia realis, vel etiam interpretativa: *cap. unic. de bigam. n. 6.* Bigamiam verò similitudinariam non privare privilegio Canonis compertum est, cum de ea in jure nulla fiat mentio; unde excommunicatus remaneret, qui percussus Clericum in sacris constitutum, qui postea conjugium contraxisset. Expoliantur pariter privilegio Canonis Clerici conjugati, si non deferant tonsuram, & habitum: *cap. unic. de Cler. conjug. Immo jure novo Tridentini sess. 22. cap. 6.* debent insuper de licentia Episcopi servire alicui Ecclesiæ, vel vacare literis in aliqua Universitate. Idem dicendum ex eodem Concilio de Clericis in Minoribus constitutis si non deferant habitum, & tonsuram, licet autem jure antiquo necessaria esset trina monitio, ut Clericus ob habitus dimissionem privilegium Canonis amitteret, modò ad hoc satis est, ut ineedat habitu laicali, & publicè Laicus dijudicetur. Ita S. Congregatio apud *Fagn. cap. si quis n. 21. de for. compet. Barbos. in cap. 6. sess. 23. Concil. Trid.* Ita autem procedunt de Clerico sive conjugato, sive non conjugato, quia non deferendo habitum, deest conditio, sub qua vult Ecclesia ipsos privilegio Canonis gaudere: *Fagn. in cap. contingit 2. de sent. excomm. n. 17.*

Immunis etiam est ab excommunicatione, qui ad sui, vel alterius defensionem Clericum lædat, vel violenter detineat, dummodo id faciat inconsequenti, & modum non excedat: *arg. cap. ex te. hore 10. & cap. si verò 13. de sent. excomm.* Ad hanc eandem justam defensionem reducitur, si quis vi repelleret, vel excluderet Clericum è domo sua, eo quod ibi causet turbationes, insolentias, & rixas. Vel si percussit Clericum, cum non possit alio modo ab eo fugiente recuperare sua bona, injustè ablata. Vel demum, si violenter detineat Clericum debitorem de fuga suspectum, ut eum præfenter Judici Ecclesiastico, ad obtinendam debitam satisfactionem: *Molin. d. 55. à n. 3.*, *Laym. l. 1. tr. 5. p. 2. cap. 5. n. 8.*, *Pal. tr. 29. d. 3. p. 23. §. 3. n. 15.*

Pariter *cap. si verò 3. de sent. excomm.* immunis est ab excommunicatione, qui in Clericum cum uxore, matre, sorore, vel filia propria turpiter inventum manus injecerit, ibique cavetur non esse hoc extendendum ultra personas hæc enumeratas. Debet item percussio sequi in fragranti, & inconsequenti. Cæterum ille etiam reputatur turpiter inventus cum uxore &c., si cum ea vacaret amplexibus, osculis, aliisque turpibus actionibus; vel si esset in loco ita suspecto, ut ex circumstantiis colligeretur turpitudine; vel si postquam Clericus ex justa suspitione prohibitus est à colloquendo cum uxore, aliisque Personis in Canone enumeratis, adhuc cum eis colloquens inveniat: *Suar. disp. 22.*

R. 2

disp. 22.

disp. 22. sect. 1. n. 49., Palau. cit. n. 13., Laym. n. 8. Ubi advertas, quod etiam Clericus occideretur, occidens immunis esset ab excommunicatione, quia Canon generaliter loquitur de omni percussione. Et quidem Ecclesia hæc fancivit, non tam in abominationem Clericalis incontinentiæ, sed quia voluit compati illis qui necessent in talibus casibus iustum dolorem temperare, & impetum vindictæ cohibere: Navar. in Man. c. 27. n. 84., Molin. disp. 35. n. 5.

Mulier verò, quæ à Clerico tentatur, si potest eum repellere vel fugiendo, vel verbis, non potest eum percutere. Quod si non possit illum à se amovere nisi violenter, vel eadem violenta percussio necessaria reputetur, ut quamvis expulsus, non redeat ad eam sollicitandam, poterit quidem eum percutere; nam tunc percussio est iusta defensionis sui honoris. Suar. n. 33. & communiter.

Demum S. Canones excommunicationi obnoxios nolunt Prelatos, Superiores, aut Magistros, qui Clericum subditum, vel Discipulum correctionis, seu disciplinæ causâ percuterent; idemque dicendum de aliis ex ipsorum mandato percutientibus: cap. ex tenore 10., cap. cum voluntate 54. de sent. excom. Ex eodem cap. cum voluntate 5. fin., immunes declarantur ab excommunicatione Parentes, & Propinqui, qui causâ disciplinæ, vel correctionis moderatè percuterent filium, vel propinquum in Minoribus constitutum.

Hic autem insurgit quæstio, an possint illos percutere, si sint constituti in factis, non paucis asserentibus solum id concessum esse Magistris, & superioribus respectu Subditorum, & Discipulorum; Barbos. in can. si quid suadente n. 6. & alii apud ipsum. Verum tutam esse contrariam opinionem omnino crederem, & cap. cum voluntate mentionem non fieri de constitutis in Minoribus, privativè ad constitutos in Majoribus, Ratio est, tum quia & ibi etiam Magistris, & Superioribus conceditur posse percutere Subditos, & Discipulos constitutos in Minoribus, neque per hoc excluditur posse percutere constitutos in Majoribus, ut patet ex supradictis. Tum quia maiorem potestatem habet Pater in Filium, quàm Magister in Discipulum; unde non est illi deneganda potestas, quæ huic conceditur. Tum quia de iure nature est, ut Pater corrigere possit delinquentes de sua Familia, inter quos negari non potest esse Filium, licet in Sacris constitutum: Suar. disp. 22. sect. 1. n. 49., Coninch. disp. 14. dub. 15. n. 192., Bonac. disp. 2. q. 4. p. 2. n. 4. Semper tamen advertere est non licere nec Superioribus, nec Magistris, nec Parentibus, nec Propinquis percutere Clericum, nisi zelo correctionis, & disciplinæ; & si cum gravi culpa excederent, non evaderent excommunicationem, quia verificaretur percussisse suadente Diabolo.

Regula in praxi observanda.

I. Hic præ oculis semper habeat Confessarius eam communem doctrinam, qua dicitur ad incurrandam hanc censuram, ipsam actionem externam apparere debere graviter injuriosam. Hac ratione difficiliter inveniet, in eam incidisse pueros rixantes, vel etiam si de naso multum sanguinis ob pugiones disfluat; nam similes rixæ non reputantur graviter externè injuriosæ, quamvis fierent ex odio lethali. Idem iudicium faciendum est, dum injuria facta Clerico externè reputatur facta per jocum; ut si appareret ex joco luto, pulvere, vel etiam sputo fuisse sordidatum; quamvis re vera hæc facta fuissent animo ipsum graviter injurandi, & ad iracundiam provocandi.

II. E contra pro praxi advertere debet eam externam injuriam, quæ facta alteri personæ re-

putari possit levis, gravem reputari, si fiat Ecclesiastico. Si e. g. aliquis ex rixa aliquantulum dilaceret vestem personæ plebejæ, non reputabitur ipsi gravem injuriam irrogasse, secus si fiat Ecclesiastico Sacerdote. Ubi etiam notandum, eò facilius gravem reputari injuriam factam Ecclesiastico, quò dignior est in Ecclesia; sicut offensa, quæ aliàs levis reputaretur, si fiat personæ ex plebe, bene judicari potest gravis, si viro Nobili irrogetur, & eò gravior, quò nobilior est Persona.

III. Quia licet Clericum percutere, si id necessarium sit in propriam defensionem, vel etiam ob defendendum honorem, & bona, Confessarius non facilis sit ad judicandum censurâ innodatum illum, qui aliquatenus excessisset in percussione. Vel enim, ordinariè loquendo, excessus non erit gravis; vel, excecante ira, Percutiens non agnovit graviter excessisse, dum aliàs licitè se, suæque tuebatur; & ita vel ex uno, vel ex altero capite excusari poterit ab excommunicatione. Idem judicare potest de Superioribus, Magistris, Parentibus ad correctionem percutientibus Reum.

Difficilius poterit Confessarius excusare illum, qui læcessit vel verbis, vel factis à Clerico, illum fugientem graviter percutiat; nam tunc non se defendit, sed ulciscitur. Unica possit esse ratio illum excusandi, si nempe irâ ita fuerit excecatus, ut non agnoverit gravem injuriam, quam Clerico irrogavit.

IV. Animadvertat etiam Confessarius non habere locum excommunicationem respectu illius, qui Clericum nolentem sua domo egredi, vi ab ea expelleret. Ita excusandus ille, qui postquam monuit Clericum, ne suam domum ingrederetur, ubi nullum jus habere permanendi, si illum iterum redeuntem, vi ejecit. Hæc omnia ad justam defensionem reducuntur.

C A P U T II.

De Absolutione à Censura lata ob Clerici Percussionem.

Q. I. Ouis absolvere possit Percussorem Clerici.

R. I. Generaliter loquendo absolutio hujus criminis reservata est S. Pontifici, ut patet ex can. si quis suadente &c. relato capite superiori.

R. II. Episcopi possunt absolvere ab hoc crimine omnes illos, qui à jure eximuntur ab obligatione ad eundem S. Pontificem, seu reputantur ad hoc habere impedimentum. De his loquutus sum q. 1. cap. 6. ibique etiam adnotavi impedimentum adire Sedem Apostolicam, non teneri mittere epistolam, vel procuratorem pro absolutione obtinenda, quia id jura non exigunt, sed solum ut adeat Episcopus pro absolutione: Pal. disp. 1. p. 2. §. 5. n. 6., Sanch. l. 2. Sum. c. 13. n. 14.

R. III. Episcopi possunt absolvere ob percussione levem Clerico irrogatam: cap. pervenit de sent. excom.

In hac igitur materia triplex distinguitur percussio, levis, mediocris, & enormis. Percussio levis non ita dicitur quasi sit sine gravi culpa, sed quia in genere percussione reputatur levis; ut si non afferat maculam, lacerationem carnis, mutilationem membri, dentium avulsionem, extractionem multorum capillorum, nec immodicam effusionem sanguinis; quamvis si multum sanguinis de naribus efflueret, non facile judicanda esset gravis. Percussio enormis ea reputatur, quæ de sua natura mediocrem excedit; talis est occidere, membrum mutilare, oculum eruere, notabile vulnus infligere. Hoc idem videtur dicendum de vul-

QUÆSTIO V.

De Suspensione, Depositione, & Degradatione.

C A P U T I.

De Suspensione, ejusque effectibus, & causis.

Q. I. Quid sit Suspendio, & quotuplex. R. I. In præfenti non sumitur suspendio prout significat prohibitionem cujuscumque officii etiam secularis, vel privationem usus alicujus Officii Ecclesiastici, quæ non proveniat à culpa, sed ex alio capite, ut ex morbo, senectute &c. Agimus ergo in præfenti de suspensione, prout est Censura Ecclesiastica, & ita definitur potest: Censura, qua Clerico prohibetur exercitium alicujus Ecclesiastici Ministerii.

Eo ipso quòd dicitur Censura significatur esse poenam medicinalem, ordinatam ad emendationem illius, qui suspenditur, ut dictum est explicando naturam Censuræ. Additur, qua Clerico prohibetur &c., nam sola Personæ Ecclesiasticæ suspendi possunt. Quòd si etiam Abbatissæ, & Priorissæ suspendi possint ab Officio, id non importat propriam suspensionem, cum non habeant jurisdictionem Ecclesiasticam, vel officium Ordinis; Palau. disp. 4. p. 1. n. 2. Dicitur demum suspensionem prohibere Clericum ab exercitio alicujus muneris Ecclesiastici. Ubi notandum, quòd dum excommunicatio privat usu Ordinis, & potestatis Ecclesiasticæ, non iis privat, ut dicunt præcisè usum Ordinis, & jurisdictionis, sed ut per talem usum quis communicat cum aliis Fidelibus. Item dum Interdictum privat administratione Sacramentorum, iis privat, quatenus sunt participatio rerum Sacrarum. Irregularitas demum de sua natura privat Ordine suscipiendo. Proprium ergo suspensionis est privare exercitio Ordinis, aut Jurisdictionis.

Quamvis autem, ut debito modo feratur suspensio, danda sit in scriptis, & in specie ipsius causa sit exprimenda, dando insuper intra mensem instrumentum suspensio, si postulet; arg. c. 1. de sent. excom. in 6. Item licet præcedere debeat monitio, sine qua suspensio nulla est, ut patet ex dictis q. 1. c. 2. quæst. 3., nihilominus nulla forma assignatur in jure pro suspensione ferenda; unde satis est, si ea adhibeantur verba, quæ sufficienter expriment voluntatem Superioris. Ad videndum autem an sit late, vel ferendæ sententiæ, consideranda sunt ea, quæ dixi q. 1. cap. 1. quæst. 2.

Cum autem dictum sit suspensionem ferendam esse in scriptis, & cum hoc præceptum transgredi non possit sine peccato, hinc si Superior solo verbo prohibeat Subdito, ne celebret, interpretandum est non velle propriè ipsum suspendere, sed solum in poenam id illi imperare.

R. II. Omisiss variis distinctionibus, quæ communes sunt omni censuræ, & de quibus egi loco citato, suspensio dividitur in suspensionem ab officio, de qua cap. sane, & cap. 2. de offic. Deleg. in 6., in suspensionem à Beneficio; cap. cum in eunctis, cap. nihil de elect., & in suspensionem ab utroque; Clem. 2. de decim. & cap. tuarum de privil.

Q. II. Quid sit suspensio ab officio.

R. Suspendio ab officio absolute lata privat omni usu ordinis, & jurisdictionis, sive alterius cujuscumque ministerii, quod non potest exerceri nisi à Clerico ut tali. Hinc, ita suspensus, non poterit celebrare, ministrare Sacramenta, sive aliam quamcumque functionem Ordinis exercere, sicut etiam

nere non notabili, si infligatur in loco notabili, ut in oculo, & in facie. Ex his facile est judicare quæ sit percussio mediocris, sive media inter levem, & enormem, ea nempe, quæ ad atrocitatem enormis non pervenit, sed levem excedit, ut esset percussio, quæ maculam relinqueret, quæve aliqui dentes, & plures capilli eruerent, leve vulnus infligeretur facillimè sanabile &c.

At quamvis hæc per se vera sint, nihilominus dantur plures circumstantiæ, ex quibus percussio levis transire potest in gravem, vel etiam enormem. Primò, ratione personæ læse, ut si percuteretur Episcopus, Abbas, Caput Monasterii, Sacerdos sacris vestibus indutus; nam in his circumstantiis difficiliter percussio excusari posset ab enormi. Secundò, ratione Personæ lædentis, & ita si Officialis laicus autoritativè Clericum percuteret, diceretur percussio enormis. Tertio, ratione scandalii, ut si non sine gravi scandalo Monachus Clericum saecularem percuteret. Quarto, augetur gravitas percussione ratione Personæ, coram qua fit, ut si fiat coram Prælato &c. Infit. de injur. §. Atrox. Quintò, ratione loci, ut si percussio fieret in Ecclesia, dormitorio, in publica platea &c. arg. cap. cum pro caus. de sent. excom. & can. quisquis 17. q. 4. Demum augetur injuria ratione temporis, ut si fiat tempore magnæ solemnitatis. Hinc conveniunt Canonistæ, & Theologi iudicium de quantitate percussione relinquendum esse arbitrio prudentum, vel etiam Confessarii, cum possit ex tot circumstantiis variari: Laym. l. 1. tr. 5. p. 2. c. 6. n. 9. Ita etiam decernitur in Extravaganti Perleffis, quam affert Navar. in Man. cap. 27. n. 91. ubi etiam dicitur in dubio potius declarandam esse percussione gravem, quàm levem, ne occasio præbeatur lædendi statutum Clericalem.

Q. II. Quæ facultas competat Superioribus Regularibus quoad absolvendum ab excommunicatione ob Clerici percussione.

R. Quidquid sit de jure antiquo, modò Superiores Conventuum, ac in ipsorum absentia illorum Vicarii absolvere possunt suos Subditos ab excommunicatione contracta ob quamcumque percussione vel alterius Religiosi, vel Clerici etiam secularis. Ita ipsis fuit concessum à Bonifacio IV. & Clemente VIII. ut videre est apud Palauum hic disp. 3. p. 2. §. 4. n. 10., Bordon. in Consil. Regul. tom. 1. resol. 28. n. 4. 50. & 59., Anton. à Spir. S. in Direct. Regul. l. 1. tr. 2. disp. 1. sect. 1. n. 24.

Quamvis ergo olim ex jure communi, ut dixi quæst. 1. c. 6. quæst. 6. Regulares absolvi non possent ab Episcopo in excessibus difficilibus, & enormibus, modò nulla est exceptio, quin possint absolvi à suis Prælatis ob Censuram incurram ratione enormis percussione, & si in talem Censuram incidere ipse Prælatus, poterit absolvi à suo Subdito, ut notat Anton. à Sp. S. n. 25.

Regula in praxi observanda.

I. Dum Confessarius audit à Pœnitente graviter, vel etiam enormiter Clericum percussisse, non statim despondeat animo, ac ipsi intimet à solo S. Pontifice absolutionem posse obtinere. Videat ergo primò an aliquis sit ex illis, qui eximantur ab obligatione recurrendi ad Sedem Apostolicam, & tunc poterit ipse expostulare ab Episcopo facultatem ipsum absolvi. Quòd si non sit aliquis ex supradictis, tunc interroget an percussio fuerit occulta, quia tunc potest illum remittere ad Episcopum, vel Vicarium ab eo deputandum.

etiam non poterit absolvere, excommunicare, Indulgentias concedere, omnemque alium actum exercere, derivantem ab Ecclesiastica jurisdictione; nam utrumque comprehenditur nomine officii Ecclesiastico competentis, & officium nempe Ordinis, & officium Jurisdictionis; *D. Thom. in addit. q. 22. a. 3.*, *Suar. d. 26. sect. 1. n. 3. Anton. à Sp. S. de susp. n. 720.* Et quia est contra rationem recipere Ordinem, cujus actum quis non valet exercere, hinc suspensus ab officio non potest licite Ordinem suscipere: *cap. fin. de Cler. excomm.* Ex quo etiam infero quod illicite recipere Beneficium, cui annexum sit officium, quod non potest exercere: *Pal. d. 4. p. 5. n. 2.*

Sicuti suspensio ab officio absolute lata prohibet omnem usum ordinis, & jurisdictionis; ita suspensio ab ordine absolute lata prohibet exercitium cujusque actus, qui sit Ordini annexus; nam certum est propositionem indefinitam in materia doctrinali, & morali aequivalere universali: *Pal. loc. cit. n. 11.*, *Anton. à Spir. S. disp. 4. sect. 5. n. 722.* Quod si aliquis fuit solum suspensus ab exercitio Ordinis Superioris, non ob id censetur illi prohibitus usus ordinis Inferioris, cui enim prohibetur majus, non ex hoc prohibetur minus; & potest esse indecentia, ut quis exerceat quod majus est, non verò quod minus: *Bonac. disp. 3. p. 2. n. 7.*, *Anton. loc. cit. n. 724.*

Probabile item est suspensum ab Ordine inferiore, non esse suspensum à Superiore, qui exerceri possit sine inferiori. Utique suspensus à Subdiaconatu, vel Diaconatu, non potest celebrare, quia celebratio Missæ non est sine recitatione Epistolæ, vel Evangelii, quæ importat exercitium Subdiaconatus, & Diaconatus: *arg. cap. ex litter. de excess. Pralat. ad fin.* At cur suspensus à talibus Ordinibus, non poterit absolvere Sacramentaliter, baptizare solemniter &c.? Id non habetur ex jure, unde quamvis *cap. ult. de temp. Ordin. in 6.* Episcopus suspendatur à collatione Primæ Tonsuræ, ex communi DD. non intelligitur suspensus ab Ordinem collatione. Et *cap. litteras de Temp. Ordin.* Episcopus suspenditur à collatione Diaconatus, & Presbyteratus, id autem fuisset superfluum, si ex suspensione conferendi Ordinem inferiorem, intelligeretur suspensio etiam à conferendo superiorem. Præterea, cum non omne exercitium Ordinis Superioris supponat exercitium Inferioris, bene potest stare suspensio ab exercitio inferioris, & non Superioris. Ulterius quid impedit ut detur culpa minor, cui solum correspondeat suspensio ab exercitio inferioris, non verò Superioris? & ita bene Episcopus potest esse suspensus à munere confirmandi, non verò consecrandi. Addatur his omnibus odia, vel pœnas semper esse restringendas: *Laym. l. 1. tr. 5. p. 3. c. 1. n. 6.*, *Filius. tr. 17. cap. 2. à n. 25.*, *Pal. disp. 4. p. 5. n. 15.*

Demum suspensio à jurisdictione absolute lata privat omni usu jurisdictionis spiritualis; unde ita suspensus non potest absolvere, excommunicare, eligere, administrare Sacramenta ex officio, ut facit Parochus. Ubi advertendum, quod cum exercitium Ordinis, & exercitium jurisdictionis commode valeant separari, & unum possit sine alio reperiri, bene inferitur quod per suspensionem ab Ordine, non inducitur suspensio à jurisdictione, & è contra; & ed maxime quia pœnæ non sunt extendendæ de uno casu ad alium casum similem: *D. Th. in addition. q. 22. a. 3.*, *Suar. disp. 26. sect. 4. n. 3.*, *Palauz disp. 4. p. 5. n. 9.*, *Bonac. disp. 3. p. 2. num. 4.* Potest etiam dari suspensio partialis à jurisdictione; ita Episcopus suspensus à collatione Beneficii, potest alia officia Episcopalia exercere; & Parochus suspensus à confessionibus audientis,

potest alia Sacramenta administrare. Intrat proinde hic illa regula, quod exceptio unius firmat regulam in contrarium: *arg. cap. nonne de presumpt. & l. cum Prator. de judic.*

Hic tamen notandum, quod licet Ecclesia annullare non valeat actus Ordinis, quamvis ex dictis possit illos prohibere, bene tamen annullare valet actus jurisdictionis, & de facto illos annullat in suspensio vitando; suspendere enim ipsum à jurisdictione, est illum jurisdictione privare. Dicitur autem suspensus vitandus ille, qui nominatum suspensus est, & denunciatus, ut dixi de excommunicato vitando *q. 2. cap. unic. quæst. 2.* Qui verò est suspensus, sed non vitandus, requisitus à Fidelibus potest licite & valide jurisdictionis actus exercere; si non requiratur, exercebit illicite, sed valide, quia eo ipso quod Ecclesia eum toleret, conservat in eo jurisdictionem, ut dictum est de excommunicato.

Q. III. Quid sit suspensio à Beneficio; & an suspensus ab officio intelligatur suspensus à Beneficio.

R. I. Suspensio à Beneficio utique non privat suspensum Beneficio, quod legitime possidet, quia non tollit ipsius titulum: *cap. cupientes §. Caterum de elect. in 6.*, sed privat perceptionem omnium fructuum, & proventuum Beneficii. Hic autem, proportione servata, applicanda sunt quæ dixi de effectibus excommunicationis, adeoque poterit suspensus retinere fructus Beneficii, quousque iis Judicis sententiâ expolietur; ut etiam ex aliis ab eo citatis docet *Diana p. 5. tr. 10. resol. 3.* Inter fructus autem Beneficii, quibus privatur suspensus, connumeratur illius administratio; unde non potest illius bona locare, fructus vendere &c.; quapropter jure fancitur illi Oeconomum esse constituendum: *cap. 1. §. ult. de elect. in 6.*, *cap. cupientes §. Caterum ibid.*, *Laym. l. 1. tr. 5. p. 3. cap. 1. n. 68.* Ulterius suspensus à Beneficio, si illius administrationi se ingerat, & fructus percipiat, perdit ipso jure Beneficium: *cap. cupientes cit.*

Advertendum tamen est, an suspensio sit generalis, vel particularis ab aliquo Beneficio. Tunc intelligitur particularis, quando non est absolute lata, sed exprimitur suspensio esse à particulari Beneficio. Quod si hoc verbis non clarè exprimitur, attendendæ sunt aliæ circumstantiæ. Si e. g. suspensio feratur ob delictum commissum in particularem Ecclesiam, intelligi potest de Beneficio, quod suspensus possidet in ea Ecclesia: *arg. cap. si compromissa de elect. in 6.*, ubi eligentes indignum, suspenduntur à Beneficiis, quæ habent in Ecclesia, quam tali electione offendunt: *Alter. disp. 5. c. 3. Filius. tr. 17. c. 3. q. 3. n. 2.* Si suspendatur Canonicus, vel Rector, potest intelligi de Beneficiis, quæ ut tales habet, cum prædicata per subjecta limitentur. Si Episcopus suspendatur sibi Subditum, intelligi potest quoad Beneficia, quæ habet in sua Diocesi; nam quæ extra Diocesim sunt, ab illis diversificantur. Quod si suspendatur ab Ordine, talis suspensio intelligitur pro quacumque Diocesi; nam exercitium Ordinis ubique est unicum: *Suar. disp. 27. sect. 1. n. 10.*, *Pal. disp. 4. p. 1. n. 2.* In casu autem, quod suspensio sit partialis, suspensus ab uno Beneficio non impeditur percipere fructus alterius: *cap. cupientes, cap. si compromissarius de elect. in 6.*, *cap. si Canonici de offic. Ord. ibid.* Secus si suspensio à Beneficio sit ita absolute lata, ut sit generalis à quocumque Beneficio, & ex nullo capite possit limitari.

R. II. Suspensus etiam absolute, & simpliciter ab officio, non intelligitur ipso facto suspensus à Beneficio. Ratio est, tum quia in jure diversimodè consideratur suspensio ab uno, & suspensio ab altero; ac proinde de suspensione ab officio agitur

tur in titulo *Archiepiscopi, & seqq.*; de suspensione verò à Beneficio in titulo de *Præbendis*. Eadem ratione jura quandoque suspendunt ab officio, quandoque à Beneficio, ut dictum est supra. Cum ergo diversimodè considerentur, ex suspensione unius non est inferenda suspensio alterius; maxime cum odia sint restringenda. Nec refert dicere Beneficium dari propter officium: *cap. fin. de rescript. in 6.* adeoque simpliciter suspensum ab officio, & suspensum remanere à Beneficio, utpote quia sublato principali corrui accessorium: *cap. accessorium, de reg. jur. in 6.* & *leg. oratio ff. de sponsal.* Contra etenim est, quod destructo principali corrui accessorium, quando semper mutuo conjunguntur; at stat officium sine Beneficio, ut in Clerico, qui Beneficium non habet, & Beneficium sine officio, ut in simplicibus Beneficiis, quæ annexam habent solum obligationem recitandi Horas Canonicas. Dum verò beneficium datur propter officium illi annexum, tunc dicendum est dari propter officium per se, vel per alium exercendum; suspensus verò potest exercere per alium. Immo si exerceat per se, quamvis illicite faceret, non essent ei denegandi fructus Beneficii correspondentes suo ministerio, quia nullus datur expressus textus, quo illis privetur, sicuti excommunicatus privatur ab exercitio Officii, privatur fructibus Beneficii: *cap. pastoralis §. Verum de appellat.*, *Sanch. l. 3. de matr. §. 1. n. 5.*, *Anton. à Spir. S. disp. 4. sect. 5. n. 713.* Quamvis tamen absolute suspensus ab Officio non intelligatur ipso jure suspensus à Beneficio, nihilominus qui in perpetuum ob grave crimen suspenditur ab officio, Beneficio privandus est ex *cap. Tuarum de purgat. Canonie.*, & notat inter alios *Sanch. l. 3. de matr. disp. 52. n. 12.*

Quod si suspensus ab Officio non intelligatur suspensus à Beneficio, multò minus suspensus à Beneficio intelligitur suspensus ab officio, nam bene potest stare principale sine accessorio. Hinc suspensus à Beneficio tenetur quæ officii sunt exercere, uti celebrare, Divinis Officiis assistere, cum pœna ab onere non relevet: *Suar. disp. 27. sect. 1. n. 3.*, *Bonac. disp. 3. p. 2. n. 13.*

Q. IV. Quid sit suspensio ab Officio & Beneficio; & quando talis intelligatur.

R. I. Suspensio ab Officio, & Beneficio, ex dictis, importat privationem omnis exercitii Ordinis, & Jurisdictionis, & Fructuum Beneficii.

R. II. Nullum dubium est talem esse eam suspensionem, qua quis expressè ab Officio, & Beneficio suspenditur. Solum lis est apud DD., an talis reputanda sit suspensio absolute lata; cum etenim non sit unde limitetur, ut potius ab Officio, quam à Beneficio intelligatur, videtur intelligenda de suspensione ab utroque: *Suar. disp. 25. sect. 2. n. 9.* & ex aliis *Bonac. disp. 3. p. 2. n. 1.* At non desunt, qui velint talem suspensionem nullam esse, utpote quia non determinat an ab Officio, vel Beneficio, vel ab utroque suspendatur, ac proinde ignoratur quomodo sumenda sit. Ita multi, quos sequitur *Leander. tr. 4. disp. 2. q. 2.*, & *tr. 1. disp. 4. q. 7.*

Q. V. Quod peccatum sit violare suspensionem, & quas pœnas transgressor incurrat.

R. I. Certum est suspensum excusari à transgressione censuræ in omnibus casibus, in quibus licet excommunicato contra excommunicationem operari. Ubi verò non adsit justa causa violandi suspensionem, si id fiat, ex genere suo erit peccatum mortale; nam ferens suspensionem intelligit obligare sub gravi, ni forte parvitas materia excuset; ut si suspensus ab Ordine actum Ordinis minoris exerceret; vel suspensus ab Officio, exigui momenti dispensationem concederet &c. *Suar. disp. 26. sect. 2. n. 1.*, *Pal. disp. 4. p. 6. n. 1.*, *Anton. à Spir. S. disp. 4. sect. 5.*

R. II. Qui suspensus est ab Ordine, & ab Officio, si illius actus exerceat, incurrit Irregularitatem Pontifici reservatam: *cap. 1. de sent. & re judic. in 6.*, *cap. cum medicinalis de sent. excomm. ibid.*, *can. si quis Episcopus damnat. xi. q. 3.*, *Extra. Cum ex Sacrorum*, quæ est Pii II. Hic tamen bene advertere est, an quis suspensus sit suspensione, quæ proprie sit Censura, an verò suspensione, quæ habeat puram rationem pœnæ. Tunc habet rationem censuræ, quando non fertur ad tempus, & ordinatur ad emendationem delinquentis, ut supra etiam innui. Si verò suspensio feratur ad tempus, ut ad annum, ad mensem, habet rationem puræ pœnæ; & ita imponi potest pro peccato omnino præterito, neque exposcit præviam monitionem: *cap. tam litoris de testib.*, *cap. Romana de sent. excomm. in 6.* Quamvis igitur communior sit opinio, quæ asserit violentam per exercitium Ordinis suspensionem, incurrit irregularitatem, sive suspensio lata sit per modum censuræ, seu per modum pœnæ, contraria tamen sententia non caret probabilitate, ut videre est apud *Dianam p. 5. tr. 10. resol. 15.*

Nulla autem imponitur à jure pœna contra violentam suspensionem à jurisdictione, & Beneficio, sed pro gravitate delicti est puniendus: *cap. ut Clericor. de vit. & honest. Clericor.*, *cap. 2. de Cler. excomm. ministr.*

Q. VI. An Fideles communicare possint cum eo, qui est suspensus, si exerceat actus sibi vetitos.

R. Nulla lege prohibetur Fidelibus communicare cum suspensis etiam vitandis; & proinde assistere possem Missæ celebratæ à Sacerdote ab Ordine suspensio; vel si sit suspensus ab ingressu Ecclesiæ, & nihilominus assistere velit Divinis Officiis, ista non debent cessare.

Q. VII. In quos ferri possit suspensio, & ex qua causa.

R. I. Suppositis hic, quæ dixi *q. 1.* de potestate ferendi Censuras, ejusque causis &c. modò observandum est, ut jam innui, suspensionem esse pœnam solum efficientem Ecclesiasticos, adeoque saltem initiatos esse debere primâ Tonsurâ, qui suspenduntur. Si proinde ex jure objiciantur aliquæ suspensiones latæ in Seculares, advertendum est non esse Censuras, sed prohibitiones, aut præcepta, quorum violatio non inducit irregularitatem.

Hic tamen advertere est, quod suspensio, quæ à jure generaliter fertur in Clericos, non comprehendit Cardinales, aut Episcopos, quamvis non consecratos, si electi fuerint, & confirmati: *cap. quia periculosum de sent. excomm. in 6.*, *Suar. disp. 28. sect. 2. n. 4.*, aliisque relatis *Anton. à Spir. S. de suspens. n. 701.* Idem sentiunt de Censura Interdicti.

Valde autem communiter docent DD. suspensionem, & interdictum, si hæ censuræ absolute latæ sint in Clericos, comprehendere etiam Regulares, cum & ipsi verè sint Clerici. At nisi aliud ex subjecta materia, vel aliis circumstantiis colligatur, recederem à præfata opinione. Ratio est quia, in jure considerantur vel ut quid deversum Religiosi, & Clerici, unde *l. 3. Decretal. in prioribus titulis agitur de Clericis, & tit. 31. & seqq.* agitur de Regularibus. Item *can. si quis suadente 17. q. 4.* & *can. super specula 10.* diversis nominibus exprimuntur; ex quibus bene inferunt plures Canonistæ in materia saltem odiosa nomine Clericorum non venire Regulares, ut videre est apud *Fagnanum in cap. cum amplius num. 7. de Instit.* Hinc etiam *Suar. disp. 32. de cens. sect. 2. num. 17.*, *Laym. l. 1. tr. 2. p. 4. cap. 4. n. 3.* docent, interdicto Clero, non intelligi interdictos Religiosos utriusque

que sexus, nisi aliud exprimitur.

R. II. Suspendio non solum ferri potest in particularibus Personis, sed etiam in Communitatem. Ubi advertendum, quod quando suspendio simpliciter fertur in Communitatem, non extenditur ad singulas personas distributive, sed solum privat Communitatem Officiis, & Beneficiis, quæ communia sunt Collegio, Capitulo, seu Communitati; & remanet cuiusque particulari personæ jus exercendi officium, & administrandi Beneficium, quod sibi competit, ut particularis persona est. Quod si feratur suspendio non solum in Communitatem, sed etiam in singulas personas secundum aliquod delictum ab eis perpetratum, ut *cap. quia saepe de elect. in 6.*, tunc non afficit personas innocentes illius Communitatis, quoad Officia, & Beneficia propria ipsarum; cum absque culpa privandæ non sint iure sibi competenti, ut constat etiam ex iure: *cap. 2. de Constit. Roman. & cap. 2. de iis, quæ à major. part. Cap. sunt, Coninch. disp. 15. dub. 3. n. 26.*, *Palauus disp. 4. p. 3. n. 2.*

Id tamen non obstat quod quando suspenditur Collegium, seu Communitas, remaneant etiam suspendi Personæ innocentes, non quatenus sunt Personæ particulares, sed quatenus pertinent ad Communitatem: *S. Th. in 4. dist. 18. q. 2. a. 3. q. 2. ad 2.* & pluribus citatis *Anton. à Spir. S. disp. 4. sect. 5. n. 702.* Id eveniret, quando ex culpa Superioris, vel multorum ex Communitate, tota suspenditur; cum etenim suspendio non privet bonis pertinentibus ad propriam animam, sicut facit excommunicatio, bene potest Persona innocens ob alterius culpam privari iis, quæ pertinent ad totam Communitatem. Et de facto id conducere potest ad bonum commune; qui etenim sunt Rei, fortasse respicient, videndo ob ipsorum culpam etiam Innocentes puniri suspensione. Verum tamen est, quod si innocentes non servant hanc suspensionem, non proinde incidunt in Irregularitatem; nam respectu illorum talis suspendio non habet rationem pœnæ, seu censuræ, sed potius cuiusdam inhabilitatis ad exercenda Officia Communitatis: *Suar. disp. 28. sect. 4. n. 5. Palauus disp. 4. p. 3. n. 3.*

R. III. Suspendio, quæ verè sit pœna gravis, ut est ab officio, & Beneficio, vel ab alterutro, semper supponit culpam gravem, & mortalem, aliàs iussè non inferretur. Si verò sit, ut ita dicam, suspendio minor, ut ab aliqua levi parte Beneficii, ab uno actu eligendi, ad tempus valde breve, tunc ex communi DD. imponi potest pro culpa veniali; sicut pro culpa veniali incurritur excommunicatio minor: *Anton. à Spir. S. disp. 4. n. 703.*

Q. VIII. Quot modis impediatur, vel auferatur Suspendio.

R. I. Si appellatio rationalis sit, & præcedat suspensionem, eam omnino impedit; cum ex iure appellatio vim habeat impediendi potestatem ferendi censuras: *cap. cum appellat. de appellat. in 6.*, *Coninch. disp. 13. dub. 4. n. 28.* Si verò appellatio apponatur post latam suspensionem, tunc non impedit suspensionem ab officio, & ingressu Ecclesiæ; nam hæc suspendio ex iure secum fert executionem: *cap. is cui 20. de sent. excom. in 6.* At, cum exceptio firmet regulam in contrarium, per hoc innui videtur alias suspensiones secum non ferre executionem, adeoque per appellationem impediri v. g. posse suspensionem latam à Beneficio &c. *Coninch. n. 29.*, *Palauus disp. 4. p. 3. n. 3.*

R. II. Suspendio, quæ lata est per modum censuræ, auferri solum potest per absolutionem: *Suar. disp. 25. sect. 1. n. 6.*, *Pal. cit.* Quod si suspensiones latæ sint à iure, & nulli sint reservatæ, poterit ab eis quilibet Confessarius absolvere, nisi expoliant partis satisfactionem; secus si sint reservatæ.

A suspendio lata contra Communitatem, solum absolvere potest habens jurisdictionem contentiosam in ipsam Communitatem, ut magis patebit ex dicendis sequenti questione. Cæterum hæc habere locum possunt omnia ea, quæ *q. 1. cap. 6. dixi* de absolutione à Censuris, tam quoad potestatem, quam quoad modum absolvendi.

Si verò suspendio lata sit per modum pœnæ, cessat transacto tempore, quo durare debebat suspendio; vel statim ac adimpleta est conditio, sub qua lata est suspendio: ut si quis suspendatur, donec restituat. Pro removenda proinde Suspensione lata per modum pœnæ, non est necessaria absolutio, ut communiter docent DD.

Regula in praxi observanda.

I. Dum Confessarius audit Personam Ecclesiasticam suspensionem in se latam non observasse, non statim illum iudicet in Irregularitatem incidisse, ex illa regula quod non servans censuras fit irregularis. Videat ergo ex dictis, an suspendio lata sit per modum censuræ, vel per modum pœnæ; & si lata sit per modum pœnæ, poterit illum ab irregularitate excusare, cum id sit probabile; & eo maxime quia odia sunt restringenda.

CAPUT II.

De simplici Depositione, & de Degradatione tantum Reali, quam Verbalis.

Q. I. Quid sit Depositio simplex.

R. Huiusmodi depositio convenit cum suspensione perpetua ab Officio, & Beneficio; unde simplex depositio ita definitur: *Pœna privans Clericum Officio, & Beneficio in perpetuum, iure ordinario irremissibiliter.* Facilius proinde dispensatur cum simplici suspensione, quæ iure ordinario non petit esse perpetua, sicut simplex depositio. Convenit verò ex alia parte cum illa, quatenus utraque, quamvis privet fructibus Beneficii, non tamen titulo Beneficii. Verum tamen est, simpliciter depositum etiam privandum esse Beneficio; cum etenim Beneficium detur propter officium, non debet eo gaudere, qui officio in perpetuum est privatus: *Suar. d. 30. sect. 3. à n. 4. Laym. tr. 5. p. 3. cap. 5. n. 2.*

Q. II. Quid sit Degradatio.

R. I. Prima degradatio, quæ verbalis dicitur, & proprie est Depositio, est pœna Ecclesiastica, qua Clericus cum certa forma verborum, & solemnitate privatur in perpetuum omni Officio, & Beneficio Clericali, non tamen privilegio fori, & Canonis. Jam solemnitas istius verbalis degradationis præscribatur *cap. 2. de pan. in 6.* sed iure novo Tridentini *sess. 13. c. 4. de reform.* causa Episcopi est reservata Papæ; causas verò aliorum potest solus Episcopus cognoscere per se, vel per suum Vicarium Generalem, eosque verbaliter deponere. Per hanc autem verbalem depositionem, seu degradationem, ad distinctionem simplicis depositionis, Clericus Beneficio ipso facto expoliatur, ut *ex vit. cap. 2. de pan.* & si per hoc mendicare cogatur, sibi debet imputare, cum non cedat in dedecus Ecclesiæ, quod mendicet Clericus, quem ipsa in iustam pœnam Beneficio expoliavit: *Bonac. disp. 4. p. unic. n. 7.* Per hoc autem quod in perpetuum Beneficio expolietur, & in perpetuum removeatur ab Ordinibus, vel Ministerio Altaris, differt degradatio à Censuris, quæ solent esse temporales, & removeantur per absolutionem; sicut irregularitas per dispensationem.

R. II. Altera degradatio, seu depositio est realis, quæ est executio degradationis verbalis. Hæc

autem intervenit, quando Clericus, jam verbaliter degradatus, certa solemnitate expoliatur omnibus vestibus, ac signis clericalibus, simulque privatur omni privilegio Canonis, & fori; adeoque ipsum percussus non incideret in excommunicationem, quod tamen non verificatur respectu Clerici solum verbaliter degradati.

Quamvis autem degradatio verbalis sit actus solius jurisdictionis, & fieri possit ab Episcopo etiam non consecrato, dummodo sit electus, & confirmatus, vel etiam ab ipsius Delegato: *Suar. disp. 30. sect. 1. n. 12.*, *Conjeb. disp. 16. in fin.* nihilominus realis degradatio est actus annexus ex institutione Ecclesiæ Ordini Episcopali; adeoque fieri non potest nisi ab Episcopo consecrato: *Barbos. allegat. 110. n. 24.* Forma, & solemnitas in ea servandæ exprimitur *cap. 2. de pan. in 6.* Postquam igitur Clericus verbaliter fuit degradatus, iste indutus vestibus sui Ordinis & habens eisdem instrumenta, adducitur coram Episcopo. Tunc per eum publicè suis vestibus exiit, ac ab ipso instrumenta Ordinis removeantur, pronuntiatis verbis declarantibus effectum huius pœnæ. Exiit deinde veste talari, & raditur in capite, & si Sacerdos sit, in manibus ad terrorem tantæ condemnationis. Demum ita expoliatus, signo calcei repellitur, & ut plurimum relaxari solet Judici Seculari ultimo supplicio plectendus; quamvis Episcopus petat, ut cum eo misericorditer agatur, & ut puniatur citra pœnam mortis, & mutilationis.

Cæterum advertendum, quod Clericus vel verbaliter, vel realiter degradatus, si sit in Sacris, tenetur recitare Horas Canonicas, neque enim reportare commodum debet ex suo delicto. Ita communiter DD.

Q. III. Quæ sint crimina, ob quæ Clericus fit degradandus.

R. I. Olim Clericus verbaliter degradari poterat ob adulterium, furtum, homicidium. Sed quia modò non tam viget Ecclesiastica disciplina, videtur solum ad eam procedi posse ob crimina scandalosa, & atrociora; ut est homicidium, quando est voluntarium; furtum rerum Ecclesiæ in magna quantitate; vel adulterium in casu, quo pœna capitali plectendum esset: *Laym. l. 1. tr. 5. p. 3. cap. 5. n. 2.*, Videantur etiam *Moneta de distrib. quotid. q. 17. n. 6.*, *Barbos. allegat. 110. n. 10.* Omnes etiam conveniunt, quod si Clericus concubinarius post monitionem, fructuumque privationem, & proventuum, adhuc in suo crimine perseveret, possit perpetuo deponi: *cap. at si Clerici de cohab. Clericor. & Mulier. & Trident. sess. 25. cap. 14. de reform.*

R. II. Degradatio realis ferri potest ob hæresim, si Clericus sit in ea contumax; vel si in eam relapsus sit, etiamsi velit se emendare: *cap. ad abolendum, cap. excommunicamus de Hæret. & cap. 1. eod. tit. in 6.* Secundò, potest realiter degradari Clericus ob falsificationem Literarum Apostolicarum: *cap. ad falsur. de crim. fals.* Tertio ob gravem calumniam illatam proprio Episcopo, si accedat incorrigibilitas: *can. si quis Sacerdotum 11. quæst. 1.*

Ob alia etiam crimina volunt Pontificiæ Constitutiones posse Clericum realiter degradari. Ita potest realiter degradari Clericus ob sodomiam aliquoties commissam, *ex Constit. 70. S. Pii V. contr. Sodomit.* Idem dicendum de Clerico non Sacerdote celebrante, aut Confessiones audiente, & absolvente; de Solicitante in Confessione Mulieres ad turpia gravitate excessiva; de Monetariis, & tondentibus monetam intra Italiam; de copulatione, & frequenti cum Moniali: *Barbos. alleg. 110. à n. 18.*, *Pignattell. tom. 8. consulti. 91. n. 7.*

Q. IV. Quis possit cum Deposito dispensare, ut ad pristinum gradum redeat.

R. I. Depositus, seu Degradatus verbaliter ob crimina minora adulterio, peractâ poenitentia, poterit ab Episcopo ad pristinum gradum restitui: *cap. si Clerici de iudiciis & docet Glossa in cap. cum eo V. Episcop., Bonac. disp. 4. punct. unic. circa fin.*

R. II. Degradatus realiter, cum ita degradari soleat ob crimina adulterio graviora, & iure ordinario irremissibiliter, solum à Summo Pontifice potest ad pristinum statum restitui: *can. si lapsus, & can. si semel 50. d.* Quod si appareret postea, injustè fuisse degradatum, poterit Episcopus cum eo dispensare, quia ejus muneris est defendere gravatum. Quod si aliquos alios adhibuit Episcopos, vel Abbates, vel Ecclesiasticos in dignitate constitutos ad ferendam sententiam degradationis, conveniens esset ut eos adhiberet ad illam emendandam; ut per causas, per quas nata est degradatio, per easdem dissolvatur: *can. Episcopus Presbyter 11. q. 3.*

QUÆSTIO VI.

De Interdicto, & Cessatione à Divinis.

CAPUT I.

De Interdicto, ejusque effectibus; ac pœnis illud violantium.

Q. I. Quid sit Interdictum, & quotuplex.

R. I. Ex capite non est *11. de sponsal. & matr.*, & ex cap. quod in te de panit. & remiss. Interdictum ita potest defini: *Censura Ecclesiastica, qua homo arceatur à participatione quorundam Sacramentorum, ab omnibus Divinis Officiis, & ab Ecclesiastica Sepultura.* Ubi observandum, quod alio modo privat præfatis excommunicatio, alio modo Interdictum; nam Interdictum iis privat, quatenus res sacræ sunt, excommunicatio verò quatenus habent rationem communicationis cum aliis Fidelibus.

Præfata definitione explicatur Interdictum, communiter sumptum, nam in iure mentio etiam fit de quodam particulari Interdicto ab ingressu Ecclesiæ. Huiusmodi autem Interdictum non prohibet ab ingressu physico, materialique Ecclesiæ, sed ab ingressu formali, nempe ab assistentia Divinis Officiis, ut ita Interdictus confundatur: *Navar. in Man. cap. 27. n. 170.*, *Covarr. in cap. Alma Mater 2. p. 61. n. 7.* pluribusque citatis *Anton. à Sp. S. de Interd. n. 798.* Cæterum ipsius effectus ex iure sunt, privare exercitio Ordinis Sacri in Ecclesiâ, Sepulturâ in loco sacro, auditione Divinorum in Ecclesiâ, non verò receptione Sacramentorum: *cap. is cui de sent. excom. in 6.*

R. II. Interdictum, de quo primo loco, dividitur in locale, personale, & mixtum.

Interdictum locale est, quod directè fertur in locum, eoque mediante redundat in Personas; unde ibi nemo potest Divina celebrare, vel illis interesse: *arg. cap. licet 2. ad ea tamen, & cap. auctoritatem de privil. in 6.* Et cum hoc sit de iure communi, solus Pontifex potest ei derogare, neque ipse Prælati, qui interdictum locale imponit, poterit in eo celebrare. Si verò Personæ non sint interdictæ, poterunt alibi Divina celebrare, & audire. Hoc tamen intelligendum de Personis, quæ causam non dederunt Interdicto: *arg. cap. sententia 16. de sent. excom. in 6.* ibique *Barbos. n. 3.*, *Suar. de cens. disp. 37. sect. 1. n. 15.*

Istud Interdictum dividitur in Generale, & particulare. Tunc est particulare, quando interdicitur aliqua particularis Ecclesia, eaque interdicitur intelliguntur interdicta loca illi contigua: *cap. si Civitas 17. de sent. excom. in 6.*, ea scilicet, quorum extrema invicem se contingunt, ut ibidem ait Glossa; adeoque interdicta reputaretur Cappella, & Cæmeterium, inter quæ, & parietem Ecclesiæ nil interponeatur: *Suar. disp. 32. sect. 2. n. 27.*, *Coninb. disp. 17. n. 19.* Interdicta verò Cappellâ, vel Cæmeterio Ecclesiæ contiguâ, non censetur interdicta Ecclesia: *arg. cap. unic. de consec. Eccles.* Siquidem, quamvis verum sit accessorium sequi debere naturam principalis *ex reg. 24. juris in 6.*, non tamen principale afficitur vitio accessorii.

Interdictum locale generale est, quando interdicitur locus sub se varia loca complectens, ut Regnum, Provincia, Civitas. Ex capite autem *si Civitas 17. de sent. excom. in 6.* interdicta Civitate intelliguntur interdicta etiam Suburbia illius, ædificia nempe extra muros Civitatis existentia, sed illi contigua, sicut etiam ædificia continentia. Hæc non veniunt nomine Civitatis, nec ad illam pertinent ut suburbia, nihilominus adeo sunt proxima Civitati, ut facili negotio possint Cives ad ea pervenire; adeoque si & ea non essent interdicta, sententia Interdicti facilimè eluderetur. An verò hæc, vel illa Ecclesia talis sit respectu Civitatis, melius relinquatur iudicium arbitrio: *Suar. disp. 32. sect. 2. n. 23.*

Item interdicta Civitate, vel Diœcesi, intelliguntur interdicta Ecclesia Cathedralis, & omnes aliæ Ecclesiæ, quamvis exemptæ, quia facta est extensio ad illas ex jure: *cap. si Civitas cit.* neque controversi potest post Concilium Tridentinum. *Sess. 25. cap. 12. & cap. 21. de Regul.* Et quidem, si ita non esset, facilimè interdictum eluderetur contra id, quod cavetur in præfato *cap. si Civitas.*

Interdictum Personale est, quod immediatè fertur in Personas, eaque sequitur sicut umbra corpus, & lepra leprosum: *arg. cap. si sententia S. Cum verò de sent. excom. in 6.* Dividitur in particulare, & generale. Particulare, seu speciale est, quod afficit determinatas personas, ut Petrum, Joannem &c. Tale est etiam illud, quod à jure, vel ab homine fertur in committentes hoc, vel illud crimen, quia non afficit eas secundum quod pertinet ad Communitatem, sed ut tale delictum perpetrarunt. Item personaliter, seu specialiter intelliguntur interdicti illi, qui causam dederunt interdicto locali, unde nec ibi, nec alibi possunt divina celebrare, vel divinis assistere, ut supra notavi.

Interdictum Generale Personale datur, quando fertur in Personas constituentes aliquod corpus politicum, quod potest propriis legibus gubernari; ut si feratur in omnes incolas alicujus Provinciæ, Civitatis, seu in omnes Personas alicujus Collegii, aut Universitatis. Interdictio igitur Populo alicujus Civitatis, intelliguntur interdictæ omnes Personæ, quæ ad illam pertinent, etiam si sint absentes: *quod non officit, quin ad illam pertineant: Pal. disp. 5. p. 2. S. 1. n. 1.*, *Bonac. disp. 5. p. 1. n. 19.* Nec excipiuntur à tali Interdictio Innocentes; quod tamen respectu ipsorum non habet rationem poenæ, sed justæ ultionis, & necessariæ defensionis Ecclesiasticæ disciplinæ; qui etenim culpabiles sunt fortasse emendabuntur, videndo ex eorum crimine etiam Innocentes pluribus bonis expoliari. Quamquam autem & ipsi Innocentes per interdictum generale personale prohibentur à Divinis celebrandis, & audiendis, quoadusque sunt Personæ Civitatis, vel universitatis interdictæ: *cap. si sententia 16. de sent. excom. in 6. & cap. si Civitas*

cap. 17. ibid., nihilominus statim eximuntur ab interdicto, ac mutant domicilium, & desunt esse partes illius Communitatis, vel Civitatis. Ratio est quia, intentio Superioris est obligare ad illud Communitatem, seu Personas illius: *Coninb. disp. 17. dub. 1. n. 12.* Item quia ligatur interdictio generali personali solum qui est Civis, seu pars Populi, aut Civitatis interdictæ: *cap. si sententia cit.* ideo tale interdictum non comprehendit Peregrinos, aut externos, ut sunt Scholastici, aut Mercatores. Nihilominus, si isti haberent duplex domicilium, & ipsi interdictio subjicerentur, quo tempore habitarent cum Populo interdicto, quia tunc ratione domicilii ad ipsum pertinerent: *Suar. disp. 32. sect. 2. n. 16.*, *Filiuc. tr. 18. c. 1. q. 5. n. 14.*

Interdictio Populo, non intelligitur interdictus Clerus, quia nomine Populi in materia odiosa veniunt tantum Sæculares; unde Sacerdotes possent celebrare. Item interdictio Clero, non intelliguntur interdicti Sæculares: *cap. si sent. de sent. excom. in 6.* ac proinde Laici possent alios Sacerdotes adducere, ut sibi Divina celebrarent. Pariter interdictio Clero, non intelligerentur interdicti illi Sacerdotes Sæculares, qui quamvis haberent in Civitate domicilium, non tamen Beneficium, aut Officium, quia tunc non constituunt unum corpus cum Clero illius Civitatis: *Salmant. tr. 10. de cens. cap. 6. p. 1. n. 16.*

Interdictio Clero, non intelligitur interdictus Episcopus, sed debet de illo fieri expressa mentio: *cap. quia periculosum de sent. excom. in 6.* nec etiam alii Prælati Ecclesiastici, sicuti nec Canonici Cathedralis, quia nomine Clerici in materia odiosa veniunt soli inferiores Clerici Sæculares: *Barbof. l. 1. Jur. Eccles. univ. cap. 39. n. 6.*, *Fagnan. in cap. bona memoria il. 1. n. 12. de postul. Pralat.* Denique interdicti Clericis, non intelliguntur interdicti Religiosi utriusque sexus, quia in materia odiosa non veniunt nomine Cleri, ut notavi etiam quaestione superiori, ni forte sit aliquis Religiosus habens aliquod officium, vel Beneficium unde pertineat ad Clerum. Et contra interdicti Religiosus, non intelliguntur interdicti Clerici Sæculares: *Laym. tr. 5. p. 4. c. 1. n. 3.* Cæterum si interdicantur omnes Ecclesiastica Personæ, etiam Regulares remanent interdicti; sicuti si interdicitur aliqua Universitas, inter cujus partes sint etiam Regulares.

Venit etiam hic adnotandum; per interdictum generale Populi, vel Cleri, non intelliguntur interdictas Ecclesias, vel alia loca sacra, ut notat *Glossa in cap. si sententia 16. de sent. excom. in 6. V. in Clerum*, ibique *Barbof.* Possent proinde Clerici peregrini ibidem celebrare.

Potest hic innui ea quaestio, an denunciata Communitate ut interdicta, singuli de Communitate intelligantur interdicti nominatim; ita ut subjaceant illis incommotis, de quibus in decursu hujus Capituli. Quamvis autem non negem quamplures ita opinari, ego adhaereo sententiæ contrariæ; nam interdicta Communitate, intelliguntur interdictæ partes, ut partes illius, seu quatenus pertinent ad corpus politicum, non verò intelliguntur interdicti singuli, ut sunt privatae personæ. Nec tamen desinet interdictum suum effectum habere, quia vitanda erit tota Communitas in iis, quæ ad ipsam spectant, non verò in iis, quæ tangunt particulares personas: *Gibalin. de cens. disp. 4. q. 5. n. 8.*

Interdictum mixtum est illud, quo simul interdicitur loca, & Personæ.

Q. II. Ex qua culpa ferri possit interdictum.

R. Hic pariter suppono attendenda esse omnia, quæ quaest. 1. dicta sunt de Censuris in generali, nempe de potestate eas ferendi, de modo, quo ferendæ sunt, sicut etiam de culpa, ex qua

ferri possunt; unde ex ibidem dictis constat Interdictum, ut comprehendit omnes suos effectus, quia est poena gravis, ferri non posse nisi ob culpam gravem, itemque non merè præteritam; nam censuræ, cum sint poenæ medicinales, feruntur ad alicujus emendationem. Interdictum verò, ut ita dicam, minus, quale esset in ordine ad unum, vel alium effectum illius, ut si aliquis interdicitur per mensem ab ingressu Ecclesiæ, potest etiam ferri ob culpam levem: *Laym. l. 1. tr. 5. p. 4. cap. 4. n. 4.* Nihilominus sunt hic examinandæ aliquæ difficultates, an scilicet interdictum ferri possit ob culpam alienam, vel ad removendum aliquod damnum temporale, ut scilicet e. g. aliqua Communitas æs alienum solvat.

Loquendo igitur de interdicto speciali personali, cum comitetur personam, ut privata est, non verò quatenus ad alios spectat, nullo modo ferri potest nisi ob culpam particularem personæ, quæ remanet interdicta, aliàs poena non esset culpæ proportionata: *Suar. disp. 36. sect. 3. à n. 2.* Interdictum verò generale, sive locale, sive personale ferri non potest nisi ob delictum Communitatis, vel saltem Capituli, in quo alii suo modo peccant. Ratio est quia, cum interdictum sit commune, & culpa debet esse communis: *Suar. cit. n. 5.*, *Laym. cit.* Quod si Communitas sit in culpa, vel eius Caput, tunc sub interdicto etiam Innocentes comprehenduntur, ut dixi supra: & ita ob culpam alienam, etiam ipsi interdiciuntur, ut dicitur *cap. si sententia de sent. excom. in 6.*, *cap. non est nobis de sponsal.*

Ob removendum verò damnum temporale omnes conveniunt ferri non posse Interdictum personale locale, nisi de licentia S. Pontificis: *Extra Providè attendentes de sent. excom. quod idem confirmavit Clemens VII. in sua Bulla Licet ea qua &c.* Quamquam autem multo afferant ob æs alienum posse ferri interdictum locale speciale, vel personale generale, ego in contrariam inclino sententiam. Et primò nec licet, nec validè posse ferri interdictum locale speciale videtur innui in Extravaganti citata, ubi ob æs alienum non solum prohibetur interdicti Provinciam, Civitatem, Castrum, sed etiam locum, & territorium; nomine autem loci indefinite posito, venit etiam locum speciale. Deinde mens fuit S. Pontificum in supracitatis Bullis ob damnum temporale prohibere etiam interdictum locale speciale, sive personale generale; nam ideo prohibent interdictum locale generale, ne ob temporalem causam, quæ alià vià emendari potest, innocentes patiantur detrimentum; quod detrimentum bene pati possent Innocentes, si ob damnum temporale alià vià reparabile, licet, & validè possent ferri interdictum locale speciale, sive interdictum generale personale: *Covarr. in cap. alma Mater 2. p. S. 1. n. 5.*, *Henric. l. 13. c. 5. n. 3. Pal. disp. 5. p. 3. S. 2. n. 5. & 6.*

Q. III. Qui sint Effectus Interdicti.

R. Isti effectus assignantur à Bonifacio VIII. in *cap. Alma Mater de sent. excom. in 6.* & sunt sequentes. Privatio tam activa, quam passiva quorundam Sacramentorum. Privatio tam activa, quam passiva Divinorum Officiorum. Privatio Ecclesiasticæ Sepulturae.

Hic autem observare est, quod licet excommunicatio ex jure separari non possit ab omnibus suis effectibus, cum ex jure sint ab ipsa inseparabiles (solum S. Pontifex, utpote supra jus, potest illos separare) bene tamen suspensio, & interdictum ferri possunt quoad unum, non verò quoad alterum effectum, quia ex ipso jure multoties separantur. Ita, ut dictum est quaestione superiori, potest quis suspendi ab officio, non verò à Beneficio, & etiam non ab omnibus actibus Beneficii,

vel Officii. Ita interdictum potest esse parziale, nempe quoad unum effectum, non quoad alterum, sicut alicui potest interdici ingressus Ecclesiæ, non verò sepultura Ecclesiastica: *Bonac. d. 5. p. 3. n. 1.* Attendenda proinde sunt verba, quibus fertur vel suspensio, vel interdictum; & si simpliciter, & absque limitatione ferantur, feruntur quoad omnes suos effectus.

Illud etiam advertendum, quod licet nullam inferat obligationem Interdictum injustum, adeoque nullum, & solum quandoque sit observandum ob scandalum removendum, nihilominus si observetur ab Ecclesia Matrice, sive à Parochiali Oppidi, Religiosi, qui ibi sunt, tenentur illud observare sub poena excommunicationis lata sententiæ: *Clementi. 1. de sent. excom.* Quod si interdictum sit legitimum, & adhuc à Matrice non fervetur, ad illius observantiam tenentur Regulares, quamvis non sub poena excommunicationis, sed aliarum poenarum, de quibus *cap. fin. de excessib. Pralat. & cap. Pralat. de privil. in 6.*

Q. IV. Quibus Sacramentis privet Interdictum.

R. Interdictum non privat Sacramento Baptismi, tam respectu Parvulorum: *cap. non est vobis de sponsal. cap. responso de sent. excom. quàm respectu Adultorum: cap. quoniam de sent. excom. in 6.* Et quidem pia Mater Ecclesia noluit illud subtrahere pueris, quia illis est simpliciter necessarium; neque adultis, quia ut justificentur per votum Baptismi deberet in illis esse perfecta contritio, quæ est admodum difficilis. Eo ipso quod concedatur Baptismus, intelliguntur etiam permixta omnes solemnitates, quibus administratur; nam intelligitur concessum uti de jure solet administrari: & ulterius, concessio principali, intelligitur etiam concessum quod est accessorium: *Suar. disp. 33. sect. 1. n. 2.*, *Palau. disp. 5. p. 4. S. 1. n. 4.*, *Amon. à Spir. S. de Interd. n. 780.* Demum, quia Sacramentum Confirmationis consideratur ut complementum Baptismi, & illud conferre licet tempore Interdicti: *cap. responso, & cap. quoniam de sent. excom. in 6.* Item non privat Sacramento Poenitentia; nam *cap. Alma Mater de sent. excom. in 6.* non solum hoc Sacramentum conceditur ægrotis, sed etiam sanis.

Pariter, quamvis non desint, qui contradicant, puto tempore Interdicti, vel inter ipsas personas interdictas celebrari posse Matrimonium. Ratio est quia, quamvis *cap. si sententia de sent. excom. in 6.* prohibeantur tempore Interdicti recipi Sacramenta, commodè talis prohibitio explicari potest de Sacramentis, quæ sunt commissa administrationi Ministrorum Ecclesiæ; qualiter non se habet Sacramentum Matrimonii. Præterea hæc explicatio non obscure fundatur in *cap. Cappellanus de Erit.*, ubi dicitur matrimonium quocumque tempore commode contrahi posse; quibus verbis videtur aliquid specialiter concessum Matrimonio, adeoque quod possit contrahi etiam tempore pro aliis Sacramentis prohibito. Accedit, quod sicut non intelliguntur prohibiti ceteri contractus, ita nec Matrimonium, quod per se primò est contractus; eo ipso autem quod contrahi possit in ratione contractus, statim illi adhæret ratio Sacramenti, quæ ex institutione Christi Domini est illi accessoria: *Coninb. disp. 17. dub. 2. n. 48.*, *Sanch. de matr. l. 7. disp. 8. à n. 2.*, *Laym. tr. 5. p. 4. cap. 2. n. 2.*

Remanet ergo tempore Interdicti non posse administrari Sacramentum Eucharistiæ, exceptis morituris: *cap. quod in se de panis. & remission. cap. permittimus de sent. excom.* Et quidem, cum sit de jure Divino administrare Moribundis Eucharistiam, huic juri derogare non poterat jus positivum. Quod dictum est de morituris, valet etiam de existentibus in probabili periculo mortis, ut sunt

mulieres, quæ partum valde periculosum timent; ii, qui longam incipiunt navigationem &c. Dum autem administratur existentibus in periculo mortis, pulsari possunt Campanæ, & aliæ consuetæ solemnitates adhiberi: *Bonac. disp. 5. p. 3. §. 2. n. 11.*

Remanet pariter prohibitum tempore Interdicti administrare Sacramenta Extremæ Unctionis, & Ordinis: *cap. non est nobis de sponsal., cap. quod in te de penit. & remiss.* In casu autem, quo Infirmus non potuisset recipere nec Sacramentum Pœnitentiæ, nec Eucharistiæ, tunc non præsumi potest piam Matrem Ecclesiam velle illum private Extrema Unctione, cum tunc possit illi esse simpliciter necessaria ad salutem, reddendo illum de attrito contritum.

Oportet tamen advertere in præsentia, quòd cum Interdictum speciale personale ob propriam culpam impositum equiparetur excommunicationi: *cap. Clerici, cap. Latores de Cler. excom. ministr.* sicuti non licet recipere Sacramenta à Ministro excommunicato, nisi in casu necessitatis, ita pariter observandum tempore interdicti respectu Ministri, qui fuit specialiter personaliter interdictus: *Suar. disp. 33. sect. 1. n. 6. Bonac. disp. 5. p. 3. §. 1. n. 5.* Verum tamen est, quòd licet excommunicatus vitandus extra casus necessitatis invalidè administrat Sacramentum Pœnitentiæ, quia caret Jurisdictione, administraretur validè, quamvis illicitè ab eo, qui est specialiter personaliter interdictus, quia nullo jure jurisdictione privatur: *Bonac. p. 6. n. 2., Pal. disp. 5. p. 4. §. 1. n. 1.*

Cum pariter, qui est specialiter personaliter ob suam culpam interdictus, æquiparetur excommunicato, quantum ad passivam receptionem Sacramentorum; *cap. Episcoporum de privil. in 6.* ideo tempore Interdicti non sunt illi administranda Sacramenta, quæ administrari possunt aliis, qui comprehenduntur sub Interdicto locali generali, vel sub Interdicto personali generali. Quòd si administrandum sit specialiter, & personaliter Interdicto Sacramentum Pœnitentiæ, præstare prius debet satisfactionem Ecclesiæ, vel parti, & si tunc id non possit præstare, debet cautionem pignoratitiam, seu Fidejussoriam, aut juratoriam de satisfaciendo, ut dixi agendo de absoluteione ab excommunicatione, & habetur *cap. Alma Mater de sent. excom. in 6.*

Advertere etiam est Religiosos utriusque sexus tempore interdicti localis, vel etiam personalis, si sit generalis, posse recipere Eucharistiæ saltem ex speciali privilegio: *Palau. disp. 5. p. 4. §. 1. n. 15., Laym. l. 1. p. 4. c. 2. n. 2.* Idem dicendum de Sacramento Extremæ Unctionis: *Pal. n. 19.* & ex Compendio privilegiorum regular. v. *extrema Unctio.*

Q. V. Quid veniat nomine officiorum Divinorum, quæ celebrari prohibentur tempore Interdicti; & in quibus locis, & quibus sit prohibita participatio activa, vel passiva Divinorum Officiorum.

R. I. Nomine Divinorum Officiorum veniunt omnia illa munera, quæ ex intentione Christi, vel ex institutione Ecclesiæ à solis Clericis fieri conceduntur. Talia sunt Missæ Sacrificium, benedictio solemnis nuptiarum, fontis Baptismalis, atque olei, Chrisimatis &c. Inter ea etiam meritò recensetur Divinum Officium, aliæque Ecclesiasticæ preces, quales recitantur à Clericis in communi, seu in loco ad id specialiter deputato. Et quia hæc Horarum recitatio concessa fuit etiam Monialibus, ideo quoties Ministris Ecclesiæ prohibetur, & Monialibus etiam intelligitur prohiberi. Hæc prohibitio, qua in loco interdicto, vel à Personis generaliter, seu specialiter interdictis, prohibentur Divina Officia celebrari, vel illis interesse, habetur *cap. si sententia 16. de sent. excom. in 6., & cap. permittimus de sent. excom.*

Non prohibetur verò tempore Interdicti privata recitatio Divini Officii, item nec oratio mentalis, Litanie, aliæque preces, quæ non sunt per modum Officii; adeoque & liceret pro eis campanas pulsare, quoties per hoc non argueretur contemptus Interdicti: *Suar. disp. 34. sect. 3. n. 7., Bonac. disp. 5. p. 4. n. 1.* Multò minùs prohibetur Concio, quæ cum de se non ordinetur ad recitandas Deolaudes, sed ad Populi instructionem, non venit nomine Divinorum Officiorum.

R. II. Bonifacius VIII. in *cap. Alma Mater de sent. excom. in 6.* ne cresceret ex rigore antiqui juris Populi indevotio, pullularent hæreses, ac infinita Animarum pericula confurgerent, concessit, ut in omnibus Ecclesiis, vel Monasteriis, sub conditionibus tamen infra assignandis, posset quotidie Missa celebrari, ac Divina Officia peragi. Cum autem in principio textus mentionem faciat de locis interdicto suppositis, id intelligitur de Interdicto generali: *Glossa in cap. alma mater v. Eccles. & pluribus citatis Bonac. n. 6.* Nil ergo innovatum fuit de locis, seu Ecclesiis specialiter interdictis, ubi solum concedebatur una Missa in hebdomada celebrari, ad renovandam Eucharistiæ pro Infirmis: *cap. permittimus de sent. excom.* & quòd Clerici bini vel terni possent peragere Divinum Officium, non tamen cantando, sed legendo: *cap. quod in te de penit. & remiss.* semper tamen servandæ sunt conditiones, de quibus infra.

Dum autem conceditur quotidie celebrare, & recitare Divina Officia in Monasteriis, vel Ecclesiis, nullum excludendum est Monasterium, etiam mulierum, nam propriè dicitur Monasterium, sicut neque ulla Ecclesia. Item nomine Ecclesiæ veniunt etiam Hospitalia, ac Eremitoria, auctoritate Episcopi erecta; eò magis quia, cum hoc privilegium inferretur sit in corpore juris, nullique noceat, latè est interpretandum: *Sanch. l. 7. de matr. d. 8. n. 12. Pal. disp. 5. p. 4. §. 2. n. 5.* Multi negant in præsentia nomine Ecclesiæ venire Oratoria privata secularium; sed cum simus in materia favorabili, non improbabili alii contrarium sustinent apud *Leonard. tr. 5. disp. 4. q. 7.*

R. III. In præcitato capite *Alma Mater* conceditur Missam celebrare, & Divina officia peragere omnibus Clericis, quorum nomine veniunt in præsentia omnes, qui gaudent privilegio Canonis, & fori, etiam si sint Moniales; nam cum concedantur peragi Divina Officia etiam Monasteriis Monialium, dicendum est & eas hic comprehendere nomine Clericorum. Ex vi autem dicti capituli sequentes conditiones veniunt observandæ. Prima, ut Divina Officia submissa voce celebrentur, ita ut ab existentibus extra Ecclesiam per se non possint audiri. Secunda, ut janua Ecclesiæ ita saltem junctæ sint, quòd existentes extra Ecclesiam nequeant Divina videre. Tertia, ut non pulsentur campanæ, neque etiam tintinnabulum ad sanctus, vel dum Hostia elevatur, ad renovandam etiam istam qualemcumque solemnitatem. Possunt tamen pulsari campanæ ad salutationem Angelicam, ad convocandum Populum ad concionem &c. Quarta, ut excludantur Interdicti, & excommunicati vitandi; & si excludi non possint Interdicti (intellige de Interdictis nominatim denunciatis) debent se gerere Clerici, ac si præsens esset excommunicatus vitandus, de quo dixi *q. 2. cap. unques.* neque enim illis licet Divina peragere, nisi exclusis Interdictis.

Illud etiam advertendum tempore Interdicti localis non posse ad Divina Officia admitti Laicos, quamvis non interdictos, nec excommunicatos; nam *cap. alma mater* privilegium peragendi Divina solum Clericis conceditur, aliunde autem quicum-

quamque laici de jure communi tunc à Divinis arcentur: *cap. licet, cap. quoniam de privil. in 6., Glossa in cap. alma mater v. Interdictum, & communiter apud Anton. à Spirit. Sanct. de Interd. n. 769.* Solum admitti possunt Laici, qui humano modo assistere non possunt, quia carent usu rationis. Item qui habent privilegium; & ex privilegio concessio alicui personæ assistere possunt, qui solent illam comitari: *cap. licet cit.* Demum admitti possunt Laici, si necessarii sint ad Divina celebranda, ut si Sacerdos non alium haberet Ministrum, quo posset celebrare; nam ex concessione privilegii concessa videntur ea, quæ necessaria sunt ad ejus usum: *arg. cap. licet cit.*

Ultimò, notandum in *cap. alma mater* tempore generalis interdicti localis suspendi interdictum in Festivitatibus Natalis Christi, Paschatis, Pentecostes, & Assumptionis B. Virginis Mariæ. Hoc privilegium extensum fuit à Martino V. & Eugenio IV. ad Festum, & totam Octavam Corporis Christi, & à Leone X. pro Hispania ad Festum Conceptionis B. Virginis. In festo Paschatis suspensio incipit à Missa Vigilæ, sicut & in Festo Pentecostes; nam cum Missa pertineat ad Festum sequens, ab eo tempore intelligitur incaptum. In aliis verò Festivitatibus incipit à primis Vesperis, & durat usque ad Completorium sequentis diei inclusivè. Illud etiam observandum in Festivitatibus Natalis, Paschatis, & Pentecostes suspensionem Interdicti pro omnibus sequentibus festivis diebus perseverare, quia intelliguntur perseverare dicte solemnitates: *Bonac. disp. 5. p. 4. n. 14.* His autem temporibus, quibus ex jure communi suspenditur Interdictum, ipsi etiam, qui causam dederunt Interdicto, tenentur Missam audire, cum non excludantur sicut excommunicati ab assistendo Missæ, dummodo nullo modo communicent, aut ab illis oblatio aliqua accipiatur. Quamvis ergo habens privilegium particulare possit nolle eo uti; & ita habens privilegium tempore Interdicti assistendi Missæ, possit eam non audire, quia velit se Communitati conformare, nihilominus id non valet in casu præsentia, quia Interdictum eo tempore pro omnibus removetur; unde cessat ratio volendi se aliis conformare: *Diana 2. p. tr. 11. resol. 2. & 4. p. tr. 4. resol. 80.* Idem dicendum de Clericis, quibus omnibus conceditur *cap. alma mater* Divina peragere. Ceterum semper notandum, quæ habentur in dicto *cap. alma mater*, locum habere tempore Interdicti localis generalis, non verò Interdicti localis specialis, sive cujuscumque Interdicti personalis, in quibus non est variatus antiquus rigor SS. Canonum, ut supra innui.

Q. VI. Qui tempore Interdicti privandi sint Ecclesiasticæ Sepulturæ.

R. I. Quamvis antiquo jure prohibitum esset Fidelibus laicos defunctos interdictos in loco sacro sepelire: *cap. quod in te de penit. & remiss. cap. Episcoporum de privil. in 6.* nihilominus dicendum est Concilium Constantiense, seu Martinum V. hunc rigorem mitigasse: *extra. ad evitanda;* cum ab ea habeamus neminem ob quamlibet censuram esse vitandum, nisi sit denunciatus nominatim. Qui ergo generaliter personaliter fuit interdictus, potest in loco sacro sepeliri; si etenim licitum erat cum illo vivente communicare, utique etiam mortuo. Immo & poterit in loco interdicto tumulari, si locus non sit nominatim, ac publicè denunciatus interdictus: *Suar. disp. 25. sect. 3. n. 2., Reginal. l. 32. tr. 3. cap. 29. n. 38., Bonac. de Interd. d. 5. p. 5. num. 10.*

Solum ergo, qui nominatim fuit interdictus denunciatus, & causam dedit Interdicto, est privandus Ecclesiasticæ sepulturæ, nisi prius absolvatur, eò quòd cum signis pœnitentiæ decesserit: *Palau.*

disp. 5. p. 4. §. 3. n. 11. Quòd si nominatim interdictus fuit in loco sacro sepultus, volunt plures esse exhumandum, & in loco non sacro sepeliendum; at ex jure id solum sancitur de excommunicato: *cap. sacris de sepult.,* unde non satis constat id faciendum esse quoad Interdictos, ut notat etiam *Glossa in cap. à nobis il 2. de sent. excom. in 6.*

R. II. Quoad Clericos, jam Innocentius III. *cap. quod in te de penit. & remiss.* concessit omnes Clericos, qui non dederunt causam Interdicto, & illud servaverunt, posse in loco sacro sepeliri. Et cum in citato capite non excludatur locus specialiter interdictus, & in ipso poterunt sepeliri: *Pal. cit. n. 6.* Verum tamen est, quòd cum in tali loco Missa non possit celebrari, alibi Missa, & exequiæ erunt celebranda, cum conditionibus quæsito superiori assignatis. Tempore verò quo ex dictis possunt solemniter Divina celebrari, poterunt & solemniter celebrari exequiæ.

Q. VII. Quas pœnas incurrat qui violat Interdictum.

R. I. Laicus interdictus, sive recipiens Sacramenta prohibita in loco interdicto, peccat mortaliter, quia in materia gravi violat præceptum Ecclesiæ. Multi autem dicunt Laicum non personaliter interdictum, peccare solum venialiter, si assistat Divinis Officiis in loco interdicto, quia nullum videtur esse præceptum in jure, quo prohibeatur illis assistere, sed solum esse præceptum respiciens Clericos, quo eisdem prohibetur Laicos non admittere, si non sint privilegiati: *cap. responso de sent. excom. & ex aliis juribus.* Hoc tamen non satis probat tale præceptum etiam ad Laicos non extendi, sicut præceptum prohibens excommunicatis communicare cum aliis, quamvis directè respiciat excommunicatos, extenditur consequenter ad non excommunicatos. Et talis revera videtur fuisse in casu nostro mens SS. Canonum, dum prohibentur pulsari Campanæ ad Populum convocandum, & jubentur excludi Laici non privilegiati: *Laym. l. 5. c. 14. n. 5., Bonac. disp. 5. p. 7. n. 1.*

Quòd si Laici compellant, aut cogant Clericos ut in loco interdicto Missam, aut alia Divina Officia publicè celebrent; si pulsatis campanis, vel alio modo præsertim excommunicatos, aut specialiter Interdictos convocent ad Divina; si præsumant impedire, ne nominatim excommunicati, vel interdicti à Clericis moniti exeant de Ecclesia; aut si ipsimet excommunicati, vel interdicti exire recusent, seu Divinis violenter se ingerant, non solum peccabunt mortaliter, sed etiam ipso facto innodari videntur excommunicatione Papæ reservata *ex Clem. Graviss. 2. de sent. excom.*

R. II. Personæ Ecclesiasticæ tam Regulares, quam Seculares violantes Interdictum, ultra peccatum mortale, primò incurrunt Irregularitatem: *cap. is qui 18. §. fin., & cap. is cui 20. de sent. excom. in 6.* Secundò, suspenduntur ab officio, Beneficio, & jurisdictione: *cap. tanta est 18. de excess. Prælat.,* quam, tamen suspensionem esse ferendæ sententiæ docet cum aliis *Gonzal. in cit. cap. fin. de excess. Prælat. n. 2.* Tertiò, privantur jure active, & passive electionis: *cap. is qui de sent. excom. in 6., & c. 1. de postul. Prælat.* Quartò, amittunt privilegium, vi cujus sepeliri possunt in loco sacro: *cap. quod in te de pen. & remiss., cap. is cui de sent. excom. in 6.* Alique aliæ pœnæ enumeratæ sunt in decursu hujus capituli.

Demum observandum. Regulares quantumvis exemptos, mandante Episcopo, publicare debere Interdictum, aliisque Censuras ab ipsalatas: *Trid. sess. 25. de Regular. cap. 12.*

Q. VIII. Quibus modis cesset Interdictum.

R. I.

R. I. Interdictum latum ad tempus, vel sub conditione, elapso tempore, seu adimpleta conditione, cessat, ut de se patet.

R. II. Si interdictum sit latum in favorem alicujus, cessat, si non observetur ab eo, in cuius favorem latum fuit, secus si non observetur ab eo, ob cuius culpam fuit latum: *cap. petitis de privil. junctâ Glofâ.*

R. III. Si Interdictum sit speciale personale, five latum sit à jure, five ab homine, potest à quocumque Confessario absolvi, si non sit reservatum. Satisfaciendum tamen primum est parti, vel si fieri non possit, cautio præstanda: *Suar. disp. 38. sect. 2. n. 7. Laym. l. 1. tr. 5. p. 4. c. 5. n. 3.* Si verò sit reservatum, illius absolutio competit habenti jus absolvendi à censuris reservatis.

R. IV. Interdictum locale vel generale, vel speciale, & Interdictum generale personale, solum auferri potest ab habente jurisdictionem contentiosam super communitatem interdictam, sicut enim ferri solum potest ab habente hanc jurisdictionem, ita & ab eo auferri. Unde non militat hic eadem ratio de interdicto speciali personali; nam cum hoc impediatur recipere Sacramentum Pœnitentiæ, concedit jus cuicumque Confessario, si non sit reservatum, illud absolvendi. Interdictum verò locale, seu generale personale non impedit recipere Sacramentum Pœnitentiæ.

Episcopus igitur primò poterit suspendere Interdictum latum à jure, nam hoc saltem ex vi consuetudinis ei competere supponitur *cap. ad hæc de appellat. & docent communiter DD.* Item potest auferre interdictum locale, five generale personale latum à jure, dummodo non sit reservatum: *cap. nuper de sent. excom.* Si verò latum sit ab homine, nempe à S. Pontifice per particularem sententiam, Episcopus utpote inferior, non potest in lege Pontificia dispensare: *cap. cum inferior de majorit. & obed. Idem dicendum, si Interdictum latum sit ab alio, cui Episcopus non sit Superior.* Advertendum tamen est, quòd si delictum, ratione cuius latum est Interdictum, sit occultum, poterit Episcopus illud auferre, vel suspendere ex dictis *q. 1. cap. 6. quæst. 3.*

Illud ultimò advertendum, Interdictum latum ab homine, cum in ipsa actuali executione pendeat ex mente illud ferentis: *cap. veniens 2. de testam. & liget, quatenus velit illud ligare: leg. nemo ff. si certus. petat.* posse ab eodem pro certo tempore, aut causa suspendi: sicut *cap. alma mater* suspenditur interdictum latum ab eodem jure.

C A P U T II.

De Cessatione à Divinis.

Q. I. Quid sit Cessatio à Divinis, & quotuplex.

R. I. Cessatio à Divinis est prohibitio facta Clericis, ne publicè persolvant Divina Officia, & abstineant ab aliquibus Sacramentis ministrandis. Cum hæc poena, ut ex se patet, sit gravissima, non potest imponi nisi ob gravissimum delictum, itemque notorium, & manifestum notorietate facti; unde conveniens sit illius scandalo per cessationem à Divinis occurrere. Ita colligitur ex *cap. irrefragabilis §. Caterum de offic. Ordin. & cap. si Canonici, cap. quomvis eod. tit. in 6.* Immo *cap. si Clerici ibid. & cap. quomvis cit.* dicitur causam, ob quam imponitur, exprimentam esse in publico Instrumento, seu aliis authenticis literis, quæ tradendæ sunt ei, contra quem cessatio indicitur, ut ita constet an velit se emendare.

Quamvis autem ista cessatio à Divinis multum conveniat cum Interdicto, re vera tamen ab eo differt, ut etiam colligitur ex *cap. si Canonici, cap. quomvis de offic. Ordin. in 6. & Clem. 1. de sent. excom.* Cessatio igitur à Divinis non est Censura, sicut Interdictum, sed negatio Divinorum imposita in signum doloris, & tristitiæ conceptæ ob injuriam Deo, five ipsi Ecclesiæ illatam, ut exinde Delinquens moveatur ad cessandum ab injuria, vel ad illius satisfactionem exhibendam. Eo ipse quòd cessatio à Divinis non sit Censura, sequitur ex illius violatione non incurri Irregularitatem; quamvis non violaretur sine gravi culpa, ni parvitas materiæ excusaret. Observare tamen est, quòd quamvis non sit Censura, ferri tamen non potest sine præcedenti monitione, quia exposcit contumaciam in subiecto.

R. II. Cessatio à Divinis alia est generalis, alia specialis. Prima imponitur Provinciæ, Civitati, Castro. Secunda speciali Ecclesiæ, vel Oratorio. Ubi observandum, quòd cessatio à Divinis nullam afficit particularem personam, sed omnes æquè arcet à Divinis celebrandis in locis, ubi imposita est talis cessatio. E contra Interdictum locale semper particularem personam afficit, illam nempe, ob cuius culpam latum est Interdictum.

Q. II. Quot sint effectus Cessationis à Divinis.

R. I. Primus effectus est prohibere Divina Officia pro loco, in quo imposita est: *cap. non est nobis de sponsal.* Quamvis autem hæc prohibitio directè respiciat Clericos, indirectè vetat etiam Laicis, ne assistant Divinis Officiis, si forte contingat in tali loco celebrari; ut si ibi celebretur semel in hebdomada ad renovandas formas Eucharistiæ, vel pro deferendo Viatico ad Infirmum, in quibus casibus certè necesse esset ibi celebrare: *cap. quod in te de parit. & remiss. cap. permissum de sent. excom., Suar. disp. 39. sect. 2. n. 20. Pal. disp. 5. p. 9. §. 2. n. 9.*

Quia autem ex dictis cessatio à Divinis consideratur in jure, ut quid diversum ab Interdicto, ideo non videtur licitè celebrari posse Divina, dum imposita est illorum cessatio, etiam iis conditionibus, quibus ex *cap. alma mater* licet tempore Interdicti Divina peragere; sicut neque suspenditur eadem cessatio pro iis Festivitatibus, quibus ex eodem capite suspenditur Interdictum. Secus dicendum esset, si invaluisset consuetudo, ut tali tempore etiam Cessatio à Divinis suspenderetur: *Sanch. l. 7. de matr. disp. 8. n. 14. Reginal. l. 32. tr. 3. n. 75. Bonac. disp. 6. p. 1. n. 4. & p. 3. n. 1.*

Secundus effectus cessationis à Divinis est privatio Sacramentorum, excepto Baptismo, & Pœnitentiæ pro morientibus, & Eucharistiæ pro Infirmis: *cap. non est nobis de sponsal.* In casu autem, quòd Infirmus decederet sine aliis Sacramentis, posset ei administrari Sacra Unctio. Scio non paucos DD. concessionem factam in *cap. alma mater* pro recipiendis Sacramentis tempore Interdicti, extendere etiam ad cessationem à Divinis, & id ex tacita Ecclesiæ benignitate: *Bonac. p. 3. n. 5.* qui etiam ex benigna DD. interpretatione vult licitè tempore cessationis à Divinis administrari Sacramentum Pœnitentiæ. Quæ sententia certè est probabilis, maxime si consuetudine roboretur.

Quidam volunt tempore cessationis à Divinis prohibitam esse etiam Ecclesiasticam sepulturam. Id autem nullibi expressum in jure invenitur; unde dicendum est non induci privationem Ecclesiasticæ Sepulturæ, ratione cessationis à Divinis sed Interdicti, quod ut plurimum supponit. Præcisè ergo ratione cessationis à Divinis, nulli deneganda est Ecclesiastica sepultura; & si adsit etiam Interdictum, attendendum est quibus vi Interdicti

si Ecclesiastica sepultura prohibeatur: *Laym. tr. 5. p. 4. c. 6. n. 3. Anton. à Spir. S. disp. 3. n. 366.*

Nulla est imposita poena contra violentam cessationem à Divinis, nisi pro Religiosis professis, qui, si non observent cessationem generalem à Divinis, quam servat Ecclesia Matrix, aut Parochialis, incurrunt Excommunicationem, quamvis non reservatam: *Clement. 1. de sent. excom.*

Q U Æ S T I O VII.

De Irregularitate.

C A P U T I.

De Irregularitate in communi, ejusque effectibus.

Q. I. Quid sit Irregularitas.

R. I. Irregularitas solet ita defini: *Impedimentum Canonicum, per se primò impediens suscipere Ordines, & de secundario, seu ex consequenti usum Ordinum susceptorum.* Cum dicitur Impedimentum, denotatur non esse Censuram, nam Censuræ sunt poenæ medicinales inflictæ, ut delinquens à sua culpa respiscat, vel ut eam caveat in posterum. Irregularitas verò est impedimentum inhabilitans personas ad Ordines suscipiendos, vel ad illorum usum, quia in Irregulari est aliquis defectus, quem non decet esse in Sacro Ministro. Præterea, cum Censura feratur ut qui deliquit respiscat, posita illius emendatione, est auferenda. Irregularitas verò, etiam, posita emendatione delicti, cuius causâ fuit imposita, de sua natura non est auferenda, & solum tollitur per hoc quòd ex benignitate Superioris accedat dispensatio.

Dicitur Impedimentum Canonicum, hoc est, à sacris Canonibus inductum; unde commune est omnium DD. essatum nullam dari Irregularitatem, ni expressa habeatur in jure: *cap. Is qui de sent. excom. in 6.* In hac ergo materia nunquam valet argumentum de uno casu ad alium, etiam si sit à minori ad majus, quia unica regula inducendi Irregularitatem, est expressè reperiri in jure Canonico. Hinc, exceptio Summo Pontifice, & Concilio Generali, denegatur cuicumque facultas inducendi Irregularitatem, utpote quia non habent autoritatem condendi Jus Canonicum, in quo debet expressè Irregularitas reperiri: *Gibal. de Irregul. cap. 2. q. 1. n. 6. Pal. disp. 6. p. 2. n. 1.* Ex eodem fundamento, quòd nulla admittenda sit Irregularitas, ni expressa reperitur in jure Canonico, magis communiter docent DD. Irregularitatem non posse consuetudine introduci; nam hæc expressa non esset in jure. Nec refert dici consuetudine posse abrogari ipsum jus consuetudinem prohibens; nam hoc non militat in casu nostro, quia talis consuetudo nunquam prævalere potest contra tale jus, cum omnes Judices, & Doctores velint non esse inducendam Irregularitatem, ni sit in jure expressa; adeoque non datur locus, ut consuetudo admittatur contra illud jus: *Suar. disp. 40. sect. 4. n. 13. Gibal. consuet. 4. concl. 2. Dian. p. 8. tr. 7. resol. 28.* unde qui dicit aliquem Irregularem, debet dare causam juris, ait *Fagn. cap. si quis presbyter de sent. excom. n. 5.*

Dicitur autem Irregularitatem impedire susceptionem Ordinum, quia inducta est ad arcendos Laicos, quos non decet esse Ecclesiæ Ministros. Quòd si jam aliqui susceperunt Ordines, eos removet ab illorum exercitio, ut postea dicam.

Q. II. Quotuplex sit Irregularitas.

R. Irregularitas alia est ex defectu culpabili, alia ex defectu iaculpabili. Ut inducatur Irregularitas

ex defectu culpabili, five ex delicto, necesse est talem defectum importare grave peccatum, quia contra naturalem æquitatem esset pro delicto, quod de se non esset grave, vel ex aliqua circumstantia à peccato mortali excusaretur, imponere poenam tam gravem, qualis est Irregularitas: *Suar. disp. 40. sect. 3. n. 7. Sanch. de Matr. l. 9. disp. 32. n. 9. Gibal. de Irregul. c. 2. q. 2. n. 3.* Item tale delictum debet esse eternum, & consummatum propter ea, quæ loquendo de Censuris dixi *q. 1. cap. 3.* Quòd si delictum sit occultum, eique per se annexa sit Irregularitas, per hoc non impeditur quin Irregularitas contrahatur, ut supponit Tridentinum *sess. 24. de reform. c. 6.*, nam ibi conceditur Episcopis dispensare in Irregularitatibus ex delicto occulto contractis, exceptâ illâ, quæ provenit ex homicidio voluntario. Dein ad incurrendam Irregularitatem, quæ ipso facto à jure statuta sit, nil refert quom delictum non sit deducendum ad forum contentiosum, vel etiam probari non possit in judicio, quia tunc ad incurrendam Irregularitatem, non est necessaria sententia Judicis: *Pal. disp. 6. p. 3. n. 1. Coninch. disp. 18. dub. 2. n. 16.*

Dixi, si delicto sit per se annexa Irregularitas; nam delicto quandoque est annexa Irregularitas ratione infamiæ, vel notorietatis, & tunc utique, si occultum sit, non contrahitur Irregularitas. Hoc sensu dictum est *cap. ult. de tempor. ordinand.* perjurios, adulteros &c. posse Sacris Ordinibus initiari, eosque exercere quoad peccatum manet occultum. Qualia autem sint delicta, & quales defectus iaculpabiles, quibus annexa est Irregularitas, videbimus in decursu questionis.

Dividitur item Irregularitas in partialem, & totalem. Hæc est ea, quæ privat receptione, & usu Ordinum, ut est Irregularitas, quæ contrahitur à Laicis; partialis verò, quæ contrahitur à Clericis, qui privantur usu Ordinum susceptorum, & receptione illorum, quos non adhuc susceperunt.

Q. III. Qui propriè possint fieri Irregulares.

R. Cum Irregularitas sumatur pro poena, five impedimento arcens subiectum aliàs capax Ordines suscipiendi, propriè afficere non potest mulieres, quæ ex jure Divino sunt Ordinum incapaces, sicut non baptizatos, cum nemo capax sit recipiendi alia Sacramenta, nisi ingressus sit in Ecclesiam per januam Baptismi. Ceterum omnes Baptizati, excepto S. Pontifice, qui non subicitur Legibus per vim coactivam, possunt fieri Irregulares; in jure etenim Cardinales, & Episcopi solum eximuntur à poena suspensionis, & Interdicti, nisi expriman- tur: *cap. quia periculosum de sent. excom. in 6. Suar. disp. 40. sect. 6. n. 7. Gibal. de Irregul. cap. 2. q. 2. n. 6.*

Q. V. Qui sint effectus Irregularitatis.

R. I. Ut constat ex definitione Irregularitatis, primò, & per se inhabilitat ad Ordines suscipiendos. Verum tamen est, quòd si Irregularis ordinetur cum debita forma, & materia, & intentione Ministri, validè ordinatur; neque enim Ecclesia impedire potest validitatem Sacramenti respectu illius, qui jam factus est capax per Baptismum. Solum Matrimonium reddere potest nullum, quia supponit contractum validum, & hunc invalidum potest decernere, si hæc, aut illa conditio deficiat. Nihilominus tamen scienter ordinans Irregularem, & iste scienter ordines recipiens, utpote transgressores præcepti Ecclesiæ in re gravi, mortaliter peccarent; nulla autem est poena in jure contra eos expressa.

Simile peccatum adesset, si conferretur Irregulari prima Tonsura, nam Ecclesia per Irregularitatem excludere intendit ad Ordine Clericali; adeoque vult Irregularem nec primâ Tonsurâ esse initiandum, & si secus fiat, certè ipsius præceptum

ptum transgreditur in materia gravi, nam Tonfura reddit hominem capacem Beneficii Ecclesiastici, Jurisdictionis &c. Præterea jure canonico Tonfura venit nomine Ordinis: *cap. cum contingat de atar. & qual. Ordinan.* adeoque eodem jure, non solum quia est dispositio ad Ordines, sed & quia Ordo reputatur, Irregularis eadem privandus est: *Garz. de Benef. p. 2. c. 12. n. 80. Suar. disp. 40. sect. 1. n. 11. & sect. 2. n. 1. Bonac. de Irreg. q. 1. p. 1. n. 4. & p. 4. n. 1.*

Secundus effectus Irregularitatis, quando advenit illi, qui jam Ordinem suscepit, est privare illum exercitio: *cap. fin. de temp. ordinan. cap. Inquisit. 1. de accusat.* Si sit totalis, privat exercitio Ordinis jam suscepti, & impedit alios Ordines forte non susceptos recipere. Si verò partialis sit, solum inhabilitare potest ad recipiendum Ordinem ulteriorem: ita Diaconus, qui absque Ordine Sacerdotali celebravit, inhabilitatur ad suscipiendum Sacerdotium, non verò ad administrandum in Ordine Diaconatus: *cap. 2. de Cler. non Ordin. ministr.* Potest etiam solum inhabilitare ad exercitium Ordinis jam suscepti: ita Sacerdos, cui fuerunt digiti cum medietate manus amputati, de quo *cap. 2. de Cleric. agrot.*, non potest celebrare, quamvis possit audire Confessiones &c.

Tertius effectus Irregularitatis est privare Irregularem Beneficiis: *cap. 2. de Cler. pugnant. in duell., Trid. sess. 14. c. 7. de reform.* Puto tamen non privare ipso jure, & ipso facto Beneficiis jam legitime obtentis; nam ob Irregularitatem ex homicidio, quæ maxima est, Beneficiatus non est ipso facto privatus, sed privandus Beneficiis obtentis: *cap. Clerici 5. ne Cler. vel. Monach., cap. ex liter. de excess. Pralat., cap. Fraternitati de Cler. excom. vel depof. multò minus ergo privatus ipso facto remanebit ob aliam quamcumque Irregularitatem.* Verum quidem est Tridentinum *sess. 14. c. 7. de reform.* ita loqui: *Qui sua voluntate homicidium perpetraverit, omni Ordine, Beneficio, & Officio Ecclesiastico perpetuò careat, ex quo aliqui inferunt, quòd sicut ipso facto privatur Ordine, ita & Beneficio, & Officio.* At bene responderi potest Concilium nihil innovasse, sed loquutum esse juxta naturas rerum; hæc autem exposcit ut carentia Ordinis, quæ est principalis effectus Irregularitatis, ipso jure inducatur; non verò privatio Beneficiorum acquiritorum, pro quibus saltem expectari potest sententia declaratoria criminis: *Suar. disp. 49. sect. 4. n. 42., Pal. disp. 6. p. 5. n. 11.*

Loquendo etiam de Beneficio conferendo, multi volunt non solum illicitam, sed invalidam etiam esse talem collationem, quia cum Beneficium datur propter Officium, seu propter exercitium Ordinis, videtur quòd qui non potest exercere officium, nec validè recipiat Beneficium. Verum haud negari potest probabilitas contrariæ opinionis; nam non videntur attribuendi Irregularitati alii effectus, quàm qui sunt in jure expressi, nullibi autem reperitur clarè expressum in jure, collationem Beneficii factam Irregulari, esse ipso facto nullam. Hinc si Irregularis per se, vel per alium adimpleat munus suum, poterit fructus excipere, & retinere, usque dum obtineat dispensationem: *Pal. disp. 6. p. 5. n. 7. alique, quos sequitur Anton. à Spir. S. disp. 1. n. 27.*

Cæterum, nullo dubitante, peccabit qui confert Beneficium Irregulari, sicut & Irregularis, qui illud recipit, cum nemini dandum sit Beneficium, cujus officium non potest exercere; sicut nullus recipere debet Beneficium, si illius munera adimplere non possit. Verum tamen est, quòd si Irregularitas sit partialis, poterit tali Irregulari conferri Beneficium, si non exigat exercitium Ordinis, quòd non possit adimplere; unde si quis

ex aliquo defectu sit Irregularis in ordine solum ac suscipiendum Sacerdotium, poterit obtinere Beneficium, quòd non exigat munera Ordinis Sacerdotalis: *Pal. n. 5.*

Contra id, quòd diximus, non esse scilicet ipso facto nullam collationem Beneficii factam Irregulari, potest obici Tridentinum *sess. 12. de reform.* velle irritas esse provisiones Beneficiorum in posterum faciendas, si in provisio non sint requisitæ habilitates, quæ certè non sunt in Irregulari. At responderi potest Concilium loqui de inhabilitatibus, quibus aliquis jure naturæ, vel Divino incapax est Beneficiorum, ut sunt illi, qui non habent necessariam ætatem; non verò de inhabilitatibus inductis jure Ecclesiastico, qualis est Irregularitas, quæ non reddit collationem ipso facto nullam, nisi id expressè habeatur in jure, eò maxime quia *cap. Si soli de concess. præb. in 6.* habetur nullam prohibitionem Pontificis irritare collationem Beneficii, nisi expressè declaratur esse irritum, & inane, quòd fieret contra ipsam: *Gibal. de Irreg. c. 2. q. 3. n. 9.*

Regula in praxi observanda.

I. Animadvertere debet Confessarius non dari Irregularitatem ex delicto, nisi commissum fuerit peccatum mortale; adeoque si accidat ei casus aliquis Irregularitatis ex delicto provenientis, non solum consideret delictum in se, sed an verò delinquens in eo committendo graviter peccaverit. An e.g. graviter peccaverit, dum ex subita ira aliquem mutilavit, vel etiam occidit; vel dum se defendendo, aggressorem pariter occidit, aliquot excedendo moderamen inculpatae tutelæ &c. Si etenim verò graviter peccasse non adveniat, moneat ipsum pro foro conscientie non teneri se gerere, ut Irregularem; secus esset pro foro externo, ratione scandali, si delictum non sit occultum.

II. Non ignorare etiam debet Confessarius, quòd cum Irregularitas de se non privet jurisdictione, Sacerdos Irregularis validè audire potest Confessiones, quamvis peccet mortaliter, si ad eas audientias se ingerat, quia absolute est actus simul Ordinis, & Jurisdictionis, & Irregularis Ordinis exercitio privatur. Si autem non sit denunciatus à Jure ut Irregularis, tunc, cum non sit virandus quoad ea, quibus privat Irregularitas, si requiratur, potest & validè, & licitè confessiones audire. Cæterum semper potest assistere Matrimonio, dare licentiam alteri assistendi, & cætera omnia exercere, quæ non requirant actum Ordinis. Hæc dicta sint si casus adveniat, quo Parochus propter aliquod delictum sit Irregularis, ne statim Confessarius pronunciet ab omni exercitio sui Officii ab eo esse abstinendum.

III. Si Confessarius agnoscat Beneficiatum suum Pœnitentem in Irregularitatem incidisse, moneat quantocyus ab eo petendam esse dispensationem, quia tenetur se reddere habilem ad adimplendum munus suum. Interim retinere poterit fructus Beneficii, si saltem per Coadjutorem suis obligationibus satisfaciatur. Si verò sit in tali casu, ut nunquam, vel nisi post tempus valde longum dispensatio sperari possit, tunc debet cogere ad resignandum Beneficium; neque etenim, si necessitas magna contrarium non suadeat, potest quis retinere id; quòd annexam habet obligationem, quam licitè non potest adimplere. Sacri Canones excusant Beneficiatum, qui ratione ægritudinis non potest suo muneri satisfacere; ne etenim assistio assistito addatur, eximunt illum à relinquendo Beneficio *cap. ex part. de Cler. agrot.* quamvis, si Parochus sit, tribuendus sit ei Oeconomus, qui ipsius officium adimpleat.

CA.

CAPUT II.

Quæ excusent ab incurrenda Irregularitate; & quibus modis tollatur.

Q. I. AN dubium juris, vel facti excuset ab Irregularitate.

Suppono hic, ex dictis, omnia ea, quæ excusant à culpa gravi, excusare etiam ab Irregularitate ex delicto incurrenda. Item suppono, quòd si adsint ea, quorum ratione etiam ob defectum non culpabilem S. Canones induxerunt Irregularitatem, omnino hæc locum habeat, quamvis nulla intercesserit culpa. In præsentem ad examen revocatur, an quamvis adfuerit gravis culpa, nihilominus ex aliquo alio capite possit quis ab Irregularitate excusari. His positis.

R. I. Qui habet dubium, an incidit in Irregularitatem, debet se gerere ut Irregularem, usque dum adhibuerit sufficientem diligentiam ad inquirendam veritatem, aliàs se exponendo periculo operandi contra Irregularitatem, graviter peccaret: *cap. illud Dominus de Cler. excom., Suar. disp. 40. sect. 5. n. 12., Sanch. l. 1. Decalog. c. 10. n. 37.* Quòd si, adhibita sufficienti diligentia, habeat rationem probabilem, unde putet se excusari ab Irregularitate, potest credere se non esse Irregularem, nam habet motivum prudens ita credendi: *Suar. n. 5., Gibal. c. 2. q. 2. sect. 6. n. 12.*

R. II. Dubitans se esse Irregularem, si, adhibita sufficienti diligentia, adhuc manet suspensus, & dubitans, non tenetur se habere ut Irregularem, sive in dubio juris, sive in dubio facti. Ratio est quia, ex rap. ii qui de sent. excom. in 6. non est inducenda Irregularitas, nisi sit in jure expressa, non potest autem dici esse expressam in jure, dum adest dubium juris; nam ideo datur dubium juris, quia satis non constat in casu, de quo dubitatur, jus appouisse Irregularitatem. Neque etiam satis est expressa in jure in dubio facti; nam, quamvis e. g. exprimitur in jure Hæreticos, & Apostatas &c. esse Irregulares, nunquam tamen habetur talem esse, qui dubitat an commiserit peccatum hæresis, vel apostasie. Præterea nemo propter jus incertum, ut evenit in dubio juris, vel crimen incertum, ut evenit in dubio facti, videtur expoliandus jure, & libertate, quam possidet ad actus, quibus privat Irregularitas. Nec obstat illud principium juris: *in dubiis tutior pars est eligenda; cap. Juvenis de Sponsal. cap. petitio de homicid.* nam hoc principium verum est, maxime quando dubitans non est in possessione; nam si quis sit in possessione, recta ratio exposcit ut non expolietur possessione sui juris, & libertatis propter incertum delictum: *Suar. disp. 40. sect. 6. n. 4. 8. 13., Sanch. l. 1. Decal. c. 10. n. 42. & 48., Bonac. de Irregul. q. 1. p. 5. n. 2. & 3.*

Limitanda est præfata doctrina in dubio, de commissio homicidio, nam quoad hoc delictum expressè habetur in jure, dubitantem de eo se gerere debere ut Irregularem: *cap. significasti 2. cap. penult. de homicid.* Quamvis autem aliqui dicant ita solum dispositum fuisse pro foro externo, re vera tamen hæc limitatio non videtur sufficienti niti fundamento, cum præfata jura illimitatè loquantur: *Sanch. n. 42., Bonac. n. 3.* Ideo autem S. Canones volunt in dubio homicidii dubitantem gerere se debere ut Irregularem, quia in dubiis tutior pars est eligenda: at observandum non niti illi principio, ut necessariò observando, sed quòd maxime deceat observare, præcipuè in crimine homicidii, quia maximum oritur scandalum, si prosequeretur celebrare, qui postea posset detegi ut homicida. Ultraquamquod,

ex dictis capite superiori, Irregularitas non est extendenda de casu ad casum, etiam si currateadem ratio.

Duo autem remanent observare quoad præfatos Canones. Primò, quòd in dubio solius homicidii, non verò mutilationis, inducitur Irregularitas, & tunc solum quoad abstinendum à celebratione, & quoad obligationem quærendi dispensationem; unde hujusmodi Irregularis posset recipere Beneficia, nec privandus esset obtentis. Secundum, quòd præfati Canones taliter disponunt de Clericis; unde si Seculares dubitent se commississe homicidium, non tenentur se habere ut Irregulares.

Q. II. An ignorantia excuset ab Irregularitate.

R. I. Quæritur non potest procedere de ignorantia excusante à gravi culpa; nam tunc certum est excusare ab Irregularitate, quæ contrahitur ex delicto. Solum ergo esse potest sub quæstione, an graviter peccans, sed ignorans lege Ecclesiastica aliquid prohiberi, incurrat Irregularitatem. Item licet esse potest an excusetur ab Irregularitate, qui delinquit, sciens aliquid esse prohibitum ab Ecclesia, sed ignorans esse prohibitum sub Irregularitate.

Exploratum igitur est, quòd committens delictum, cui annexa est Irregularitas, illum non incurrit, nisi sciat illud delictum non solum jure naturali, vel divino, sed etiam lege Ecclesiastica esse prohibitum. Ratio est quia, Irregularitas non est poena de se correspondens delicto, sed est poena extraordinaria inducta lege Ecclesiastica; qui ergo ob ignorantiam inculpabilem non offendit legem Ecclesiasticam, neque debet tanquam transgressor illius, subjacere poenæ à se inductæ. Ita apertè colligitur ex *cap. ult. de constit. in 6. & can. proposuisti 82. dist. Palau de cens. disp. 6. p. 6. n. 1. Sanch. l. 9. de matr. disp. 32. n. 9. & 17.* Neque refert dicere, quòd sciens homicidium e. g. lege naturali prohibitum, adhuc subjacere potest poenis statutis à lege civili contra homicidas, quamvis ignoret etiam lege civili homicidium esse prohibitum. Contra enim est, quia dum leges civiles decernunt poenas ordinarias pro delictis, sunt veluti declarationes juris naturæ dicentis puniendos esse poenis proportionatis Malefactores, adeoque satis esse, si Delinquens sciat crimen à se perpetratum lege naturali prohiberi. Cæterum, si lege civili statueretur aliqua poena extraordinaria pro aliquo crimine, non esset illa multandus ignorans talem legem; quamvis in foro externo puniretur, quia in eo præsumitur notitia juris.

R. II. Quamvis communior sit opinio asserens non liberari ab Irregularitate eum, qui scit se delinquere in legem Ecclesiasticam aliquid prohibentem, etsi non sciat delictum à se commissum prohibitum esse sub poena Irregularitatis, nihilominus etiam opinio id negans non desinit esse valde probabilis. Ratio est quia, quamvis ad incurrendam Irregularitatem non exposcatur contumacia, nihilominus, cum sit poena valde gravis, & extraordinaria, necesse videtur ad eam incurrendam, plene peccandum esse in legem Ecclesiasticam. Hoc non videtur facere, qui inculpabiliter ignorat Irregularitatem, quamvis sciat se facere aliquid prohibitum lege Ecclesiastica; nam si Irregularitatem non ignoraret, forte saltem ob poenæ timorem legem servaret. Hoc posito fundamento, satis valida videtur ea ratio, qua dicitur, quòd licet ignorans poenam adhuc vincatur in legem Ecclesiasticam delinquere, nihilominus non convincitur in eam peccare, ut est causa, sive inductiva talis poenæ: *Bonac. disp. 1. de Cens. q. 2. p. 1. n. 13., Anton. à Spir. S. tr. 2. disp. 3. n. 61.* alique apud ipsum.

Q. III. Quot modis tollatur Irregularitas.

R. I. Irregularitas, quæ contrahitur ex defectu,

T

si

si cessare possit defectus, cessat etiam Irregularitas; nam cessante causa cessat effectus; & ulterius ex cessatione defectus, cessat illa indecentia, ratione cuius inducta est Irregularitas. Hinc, cessante defectu aetatis, sive cessante defectu corporis, ex quibus oritur Irregularitas, & hæc cessat: *Gibal. de Irregul. cap. 5. q. 1. propos. unic. Laym. l. 1. r. 5. p. 5. c. 4. n. 10.* Aliter dicendum est de illis defectibus, quorum fundamentum semper permanet, ut est defectus illegitimitatis, lenitatis &c.; nam semper verificatur aliquem non fuisse legitimum, seu autoritate publica hominem occidisse; ac proinde huiusmodi Irregularitates solum cessare possunt per dispensationem, sive juris dispositionem.

Hæc ratione Irregularitas contracta ex delicto cessare non potest nisi per dispensationem, quia semper verum est commissum esse delictum, ratione cuius contrahitur Irregularitas: *Suar. disp. 41. sect. 1. n. 5. & 6., Gibal. de Irreg. c. 5. q. 1. propos. unic. n. 3.* Solummodo quoad Irregularitatem ortam ex infamia, distinguere necesse est. Si ergo aliquis infamis sit infamia completâ juris, quia scilicet jus alicui delicto infamiam imposuit, & post delictum accessit saltem sententia declaratoria criminis, tunc nec per quamcumque poenitentiam delicti cessat Irregularitas; cum etenim sententia lata sine limitatione temporis semper duret, ita & infamia per eam contracta. Infamia verò facti auferri potest vel per mutationem loci, ubi contracta est, vel per publicam emendationem, & poenitentiam; hæc enim cessare facit illam indecentiam, quæ orta est ratione infamiae: *Suar. disp. 48. sect. 2. n. 6. & 8., Gibal. loc. cit.*

R. II. Irregularitas tolli potest per Baptismum. Hoc autem ita intelligendum, non quod ante Baptismum contrahi possit aliqua Irregularitas; cum etenim sit poena Ecclesiastica, solum afficit eos, qui sunt in Ecclesia, sed quia post Baptismum non amplius considerantur delicta ante ipsum commissâ, quibus aliâs, si committantur post Baptismum, annexa est Irregularitas. Cæterum, si Irregularitas oriatur ex defectu, qui non cesset per Baptismum, ubi prius aliquis erat solum fundamentaliter Irregularis, post Baptismum sit formaliter talis, quia tunc baptizatus est capax poenæ, sive impedimenti inducti ab Ecclesia: *Cominch. disp. 18. dub. 14.*

R. III. Quamvis non satis constet, an per professionem religiosam Irregularitas omnis auferatur, cum id in iure non inveniatur; illud tamen certum est per eam removeri Irregularitatem, quæ oritur ex defectu natalium quoad Ordines suscipiendos ex cap. 1. de fil. Presbyt. non verò quoad Dignitates, & Prælaturas recipiendas: *Sanch. l. 7. de matr. disp. 86. n. 4. & in Sum. l. 5. c. 5. n. 16., Suar. disp. 41. sect. 1. n. 3.*

R. IV. Ultimo removetur Irregularitas per dispensationem. Omnes irregularitates removere valide potest S. Pontifex, quamvis illicitè dispensaret sine causa. Difficilliter dispensare solet in Bigamia, cum sit ab Ecclesiæ exordio inducta; sicut & in Irregularitate contracta ex homicidio, cum indecentiam quam maximè statui Clericali contrariam afferat.

Episcopi habentes Diocesim possunt dispensare cum suis Subditis in omnibus Irregularitatibus provenientibus à delicto occulto, & quæ deductæ non sunt ad forum contentiosum, excepta Irregularitate proveniente ex homicidio voluntario: *Trid. sess. 24. c. 6. de reform.*

Prælati Regulares possunt respectu suorum Subditorum, quod Episcopi respectu suorum, in ordine ad dispensandum ab Irregularitatibus, ut probant Authores ex variis Constitutionibus S.

Pontificum. Immo addunt posse Confessarios Regulares dispensare cum Secularibus in omnibus Irregularitatibus, in quibus possunt dispensare Episcopi cum suis Subditis. Videatur inter alios *Anton. à Sp. S. in Direct. Regul. tr. 2. disp. 3. n. 65.*

Regula in praxi observanda.

Multoties Confessarius liberare possit Poenitentem ab incommodis petendâ dispensationis super Irregularitate, si præ manibus haberet non incurri Irregularitatem ab eo, qui committit aliquod delictum, cui annexa est, si ignoret, seu non advertat facere delictum prohibitum ab Ecclesia. Si audiat e. g. excommunicatum Ordines suscepisse, statim pronunciat Irregularem. At non statim ita iudicet. Interroget, an crediderit solum id esse contra legem naturalem, vel Divinam, seu an insuper sciverit lege Ecclesiastica id fuisse prohibitum; si etenim hoc ignoravit, non est Irregularis. Si pariter audiat aliquem delictum commississe homicidii, vel mutilationis, statim pleno ore pronunciat Irregularem. Difficilliter quidem Delinquens, maximè si sit Clericus, ignorabit hoc non esse prohibitum etiam lege Ecclesiastica, at fortasse in rixa hoc non animadvertit; & cum inadvertentia, & ignorantia eisdem præsent effectus, poterit ab Irregularitate excusari. Pro foro autem externo debet se gerere ut Irregularem, si delictum homicidii, vel mutilationis sit publicum, & id ad evitandum scandalum.

Multò faciliorem viam adveniet excusandi Poenitentem ab Irregularitate, si putet eam non habere locum, quoties etiam si sciatur lex Ecclesiæ prohibens, ignoretur tamen aliquid prohibere sub poena Irregularitatis. Et quidem hanc opinionem dixi supra probabilem, & modò addo mihi tutam videri, quia cum DD. multi velint necesse esse etiam scire poenam Irregularitatis, jam oritur dubium juris, an cum tali ignorantia locum habeat Irregularitas; & in dubio juris omnino esse excludendam, constat ex dictis supra. Dum ergo agnoscat Poenitentem commississe delictum, cui annexa est Irregularitas, antequam illum moneat de necessitate petendæ dispensationis, primò interroget, an sciverit, vel adverterit illud etiam lege Ecclesiæ fuisse prohibitum. Quod si ex hoc motivo non possit illum excusare, interroget deinde an sciverit fuisse prohibitum sub Poena Irregularitatis.

C A P U T III.

De Irregularitate proveniente ex homicidio iniusto, vel mutilatione.

Q. I. Quid sit homicidium voluntarium, cui annexa est Irregularitas; & qui ex eo contrahant Irregularitatem.

R. I. In præsentii illud dicitur homicidium voluntarium, quod perpetratur expressa, & spontanea voluntate occidendi; vel dum causa apponitur ita proximè cum morte conjuncta, ut impossibile sit velle talem causam, & non velle mortem; ut si quis lethaliter aliquem vulneret, vel illi det mortiferum venenum: *Suar. disp. 44. sect. 3. n. 3., Palaus d. 6. p. 15. §. 1. n. 1.* Non dicitur autem in præsentii homicida Voluntarius, qui excedendo moderamen inculpatae tutelæ occidit Invasorem, quia non videtur habuisse spontaneam occasionem occidendi, sed veluti necessariam occasionem sibi data ab Invasore. Item qui voluntatem habuit solum leviter vulnerandi, & præter intentionem graviter vulneravit. Demum, multi

ex.

excusant ab homicidio voluntario illum, qui in subita rixa hominem occidit; nam ex iure ad homicidium voluntarium videtur requiri, quod committatur ex proposito, dolo, inuito consilio, sive per insidias, & industriam &c.: *Trid. sess. 14. c. 7. de reform., cap. sicut dignum de homicid. §. 2.* Huiusmodi autem non verificatur in eo, qui hominem occidit in rixa inopinata: *Anton. à Sp. S. tr. 2. disp. 3. sect. 2. n. 67.*

Homicida voluntarius ex iure est Irregularis, ex cap. 1. de homic. & disp. 50. per plura capita; item ex *Trid. sess. 14. c. 7. de reform.* Immo, quamvis Episcopi ex eodem *Trid. sess. 24. c. 6. de reform.* possint absolvere ab omnibus casibus, & censuris occultis, & dispensare in occultis Irregularitatibus, excipit homicidium voluntarium, licet sit profusus occultum. An verò possint in huiusmodi Irregularitate dispensare Prælati Regulares, consule *Anton. à Spir. S. in Direct. tr. 2. disp. 1. n. 80. &c.* qui hanc facultatem illis concedit etiam quoad homicidium publicum, maximè perpetratum ante ingressum in Religionem.

R. II. Ultra Homicidam, primò contrahit Irregularitatem mandans homicidium: cap. sicut dignum, cap. significasti de homic. cap. 2. de Cler. pugnant. in duell., & cap. si quis viduam §. 1. disp. 50. Nec refert mandatarium ab initio mandatum repudiasse, si postea, non revocato mandato, homicidium sequatur, quia mandatum verè influxit in homicidium. Aliæ difficultates circa mandantes videri possunt *tr. 4. q. 1. cap. 4.*

Secundò, contrahit Irregularitatem, qui consulit homicidium, si ex vi talis consilii perpetretur: cap. sicut dignum de homic., cap. significasti ibid. & cap. si quis viduam disp. 50.

Tertiò, contrahunt Irregularitatem omnes cooperantes efficaciter ad homicidium, cooperato enim voluntarius, est causa directa homicidii: cap. sicut dignum, & cap. significasti de homic. Si proinde plures communi consilio, & consensu concurrant ad homicidium, omnes sunt Irregulares, quia censentur una causa moralis; tum quia de facto tunc omnes ad homicidium concurrunt, vel consulendo, vel suâ præsentia audaciorum reddendo illum qui occidit, vel timidiorum illum, qui occiditur: *D. Th. 2. 2. q. 62. a. 7., Suar. disp. 44. sect. 3. n. 33. & disp. 45. sect. 3. n. 9., Bonac. q. 4. p. 8. n. 29.* Non est autem ita dicendum de eo, qui ratum habet homicidium suo nomine factum, nam in iure non habetur fieri Irregularem, qui solum ratum habet homicidium, sicut vult esse excommunicatum ratum habentem homicidium Clerici suo nomine factum. Cum ergo jus imponens Homicidæ Irregularitatem, loquatur de Homicida verè in homicidium influente, hinc est hanc poenam non esse extendendam ad eum, qui solum ratum habet homicidium suo nomine factum: *Suar. n. 24., Gibal. quest. 2. consuet. 15., Bonac. disp. 7. n. 42.*

Q. II. Quando incurrat Irregularitas ex voluntaria mutilatione membrorum.

R. I. Sicut ad homicidium voluntarium requiritur expressè directa, & spontanea voluntas occidendi, ita tunc erit voluntaria mutilatio, quando quis expressè, & directè vult sibi, vel alteri membrum amputare; & ex hac mutilatione incurritur Irregularitas ex *Clem. unic. de homic., & cap. 1. de Cler. pugnant. in duell.*

R. II. Tunc confugit Irregularitas propter membri mutilationem, quando abscinditur membrum propriè dictum, hoc est, quando abscinditur membrum, quod in corpore habet officium proprium distinctum ab aliis membris, ut si abscindatur pes, manus, eruatur oculus &c. Ratio est quia, cum simus in poenalibus, debet membrum sumi in strictiori significatione, adeoque intelligi-

re debemus de membro habente proprium actum, distinctum ab actu aliorum membrorum, ut innuit etiam Apostolus 1. ad Cor. 12. Hinc etiam in iure mutilatio digiti non dicitur mutilatio membri, sed partis: *leg. idem Ophilius ff. de edilit. edict.* Huic opinioni contra alios suffragantur quampures Theologi: *Pal. disp. 6. p. 15. §. 1. num. 4., Hurtad. de Irregul. diff. 5. n. 18., Gibal. c. 4. q. 1. n. 7., Bonac. q. 4. p. 8. n. 3.*

Juxta hanc opinionem non est Irregularis, qui alteri abscinderet digitum, cartilaginem, quæ circa aurem est, sive nasum, nam remaneret membra, sive sensus habentes proprium actum, quamvis deformati. Hoc autem non verificatur, dum quis sibi abscinderet digitum, sive partem digiti, nam tunc fieret Irregularis ex *can. qui partem disp. 55.* cum majus delictum videatur intervenire, dum quis seipsum, quam alios etiam in parte modica obtruncat: *Reginal. l. 3. r. 12. c. 5., Leand. de Irreg. disp. 2. q. 31. &c.* aliique apud ipsum. Quamvis autem non desint qui putent non esse mutilationem inducentem Irregularitatem abscissionem utriusque testiculi, ut videre est apud *Bonac. disp. 7.,* nihilominus contrarium videtur dicendum; nam habent propriam operationem, feminis nempe efformationem. Quod si loquamur de unius tantum abscissione, tunc vera esse potest contraria sententia, quia unum non habet officium ab alio diversum, sed utrumque concurrat ad idem munus: *Palaus disp. 6. p. 15. §. 1. n. 4.*

Cæterum advertendum, quod cum Jus Irregularitatem, de qua in præsentii, non apposerit nisi iniustæ mutilationi, non est dicendus Irregularis, qui alterum absque mutilatione ita deformaret, ut fieret Irregularis. Hoc idem non improbabilius dicitur de eo, qui alteri membrum ita debilitaret, ut omnino mortuum remaneret. Quamvis etenim hoc æquiparari possit mutilationi, cum tale membrum omnino remaneat inutile, nihilominus non verificatur in rigore adfuisse mutilationem, sive obtruncationem: *Palaus n. 5., Bonac. de Irreg. disp. 7. q. 4. p. 8. n. 11.* Quia tamen non definit esse probabilis contraria opinio, qua dicitur membrum ita debilitatum, ut mortuum permaneat, jam mutilatum reputari, ut inter alios docet *Suar. disp. 44. sect. 2. n. 11.,* hinc est abscidentem postea tale membrum non esse reputandum Irregularem.

Advertendum etiam hanc Irregularitatem incurri non solum à mutilante, sed à mandante etiam, consulente, & efficaciter cooperante ad mutilationem ex iuribus supra citatis. Verum tamen est, quod ab hac Irregularitate, semper cum delictum sit occultum, potest Episcopus dispensare, nam solum à Tridentino *sess. 22. de reform. c. 6.* negatur illi facultas dispensandi in Irregularitate proveniente ex homicidio voluntario, quamvis occulto; & cum hæc exceptio sit odiosa, non est extendenda ad alia occulta delicta inducentia Irregularitatem: *Anton. à Spir. S. in Direct. Regul. tr. 2. disp. 3. n. 67.*

Q. III. Quale sit homicidium, seu mutilatio casualis; & quæ ex eis proveniat Irregularitas.

R. Homicidium, & mutilatio casualis interveniunt, quando quis absque voluntate, & intentione hominem occideret, & mutilaret. Et quidem, dum id evenit absque gravi culpa, nulla est Irregularitas ex delicto, de qua in præsentii; nam tanta poena correspondere non potest culpæ solum veniali, adeoque multò minus haud incurritur sine culpa: *Suar. disp. 45. sect. 5. n. 8.*

Item non potest esse quæstio, si mors, vel mutilatio eveniant, dum quis dat operam rei licite, sed adhibet sufficientem diligentiam ad impediendum homicidium, vel mutilationem; nam, hæc

posita diligentia, nulla intervenit culpa, adeoque non potest induci Irregularitas: *D. Th. 2. 2. q. 64. a. 8. ad 3., Bonac. disp. 7. q. 4. p. 7. n. 8.* Qui proinde reficiendo tectum apposuit signum, ut à transeuntibus omne damnum evitetur, & nihilominus lapide, vel regulâ transeuntem occidit, non est Irregularis. Idem dicendum de Medico, qui sufficientem diligentiam adhibuit, ne Infirmus moreretur, & nihilominus obiit ex aliqua medicina, quam putabat profuturam. Secus dicendum esset, si quis exerceret aliquam actionem etiam licitam ex se, sed nihilominus eam exerceret non sufficienter præcavendo alterius mortem, vel mutilationem; ut si quis ascenderet equum ferocem, quem non posset sufficienter cohibere, videns se exponere periculo alicui occidendi.

Pariter non est quæstio, an fiat Irregularis, qui dat operam rei illicitæ, sed quæ non est periculosa, nec inductiva mortis, vel mutilationis, si forte accidat alicui occidere. Cum igitur in tali casu homicidium non sit voluntarium in se, cum non fuerit prævisum, nec in sua causa, cum non supponatur inductiva homicidii, non est quare quis dicens sit Irregularis, si forte homicidium sequatur. Idem dicendum, si prævisum fuit ex tali actione aliquale periculum homicidii, & adhibita est omnis diligentia ad illud præcavendum; ut si dum quis commisit famulo aliquid furari, vel raperi mulierem, adhibet omnem diligentiam ad homicidium, seu mutilationem impediendam: *Suar. disp. 45. sect. 6. n. 9. Pal. disp. 6. p. 15. §. 4. num. 5.* Nec refert dicere in iure excipi à contrahenda Irregularitate propter homicidium casuale solum eos, qui dant operam rei licitæ, & adhibent sufficientem diligentiam ad homicidium præcavendum: *cap. Joannes, cap. Dilectus, & cap. ult. de homicid.* Contra enim est quia, cum ideo dans operam rei licitæ excipitur, quia si adhibuit diligentiam ad malum præcavendum, homicidium nullo pacto est illi voluntarium, ut constat ex *Clem. unic. de homicid.* sequitur & excipiendum esse, qui dat operam rei illicitæ, sed de se non inductivæ mortis, maxime si diligenter se habuit in impediendo homicidio, dum vel leviter de ipso timuit.

Quæstio ergo reduci potest ad hoc, an nempe Irregularitas incurratur, quando homicidium sequitur, quia quis dat operam rei illicitæ, quæ sit periculosa. In qua quæstione quamvis non pauci teneant sententiam affirmativam, melius tamen responderet distinguendo. Si igitur actio quamvis illicita, & periculosa, nihilominus talis sit, ut raro ex ea mors eveniat, vel mutilatio, tunc ex homicidio, quod forte sequatur, non fiet quis Irregularis. Ratio est quia, jam supponitur non esse directè volitum, item nec indirectè, si adhibita est diligentia ad impediendum malum, quod ex ea aliquando sequitur. Hinc si Clericus incumbat venationi sibi prohibita, quamvis det operam rei illicitæ, & aliquando periculosa, non fit Irregularis, si occidit fortè pertranseuntem &c. Excipiendi tamen sunt ab hac doctrina Clerici, in Sacris constituti, vel Monachi, qui arte Chirurgiæ exercerent per incisionem, vel aduisionem; nam quamvis ita inciderent, aut adurerent, ut ordinariè mors non sequatur, nihilominus si sequatur, fiunt Irregulares ex speciali juris dispositione: *cap. sententiam sanguinis, ne Clerici, vel Monachi.*

Remanet ergo, ut excusari non possit ab Irregularitate, qui actiones adeo periculosas exercet, ut raro fieri soleant sine homicidio, vel mutilatione, eo etenim ipso, quod quis tales actiones exercet, factò ipso demonstrat velle ipsum homicidium, vel mutilationem; ac illud principium juris verificatur: *Qui dat causam damni, damnum*

deesse videtur. Hinc Irregularis censendus, qui ex eo quod Bombardam in arcem exploderit, alicui occidit. Idem puto dicendum de eo, qui mandat, vel consulit Petro, ut Paulum occidat, si è contra ex hoc accidat, ut ipse Petrus occidatur, dummodo tamen probabiliter timerit ipsum Petrum periculo mortis exponere: *Suar. disp. 44. sect. 3. n. 17. Coninch. disp. 18. dub. 88. n. 66. &c.* Pariter esset Irregularis, qui prævidens in ebrietate se alicui occisurum, adhuc voluntariè se inebriat, & exinde mors alicuius sequitur.

Non pauci extendunt hanc Irregularitatem ex homicidio casuali etiam ad illum, qui tenetur ex iustitia impedire homicidium, & non impedit. Dixi qui tenetur ex iustitia, nam si solum impedire teneatur ex charitate, communiter docent non fieri Irregularem, quia non potest nisi latissimè dici homicida, cum homicidium propriè sit contra iustitiam: *Molin. tr. 3. disp. 33. membr. 5., Suar. disp. 45. sect. 4. n. 5., Bonac. disp. 7. q. 4. p. 8. n. 37.* Nec refert quòd videatur occidere qui potuit liberare, & non liberavit, ut dicitur *cap. sicut dignum de homicid.*, nam si non tenebatur liberare ex iustitia, solum in lata, & impopria acceptione dicitur homicida. At puto excusari posse ab Irregularitate etiam illum, qui tenebatur ex iustitia impedire, & non impedit; nam apud S. Canones non satis constat huiusmodi causam moralem incurrere Irregularitatem, sed solum occidentem, mandantem, consulentem, & omnem positivè influentem in homicidio: porro non est admittenda Irregularitas, nisi sit in iure expressa: *Hurtad. de Irregul. disp. 2. diff. 9. n. 34. Anton. à Spir. S. disp. 2. n. 298. alique apud ipsum.*

Cæterùm, cum Tridentinum *sess. 14. c. 7. de reform.* distinguit inter homicidium voluntarium, & casuale, & *sess. 24. c. 6. de reform.* solummodo neget Episcopis potestatem dispensandi in Irregularitate proveniente ex homicidio voluntario etiam occulto, consequens est non illi adimere hanc facultatem respectu Irregularitatis provenientis ex homicidio casuali occulto, sicut possunt dispensare in omnibus aliis Irregularitatibus ex occultis delictis provenientibus. Immo cum ex *cap. ad audientiam il. 2. de homicid.* possint Episcopi dispensare in ordine ad recipiendos Ordines Minores & suscipiendum Beneficium simplex, etiam quando delictum est notorium, non incongruè multi Theologi docent hanc facultatem non esse illis ablatam à Tridentino: *Anton. à Spir. S. in Direct. Reg. tr. 2. disp. 3. sect. 2. n. 67.* aliis citatis.

Q. IV. Quando incurratur Irregularitas ob homicidium, seu mutilationem factam ob defensionem.

R. Non est dubium immunem esse ab Irregularitate, qui alterum mutilat, vel occidit cum moderamine inculpatae tutelæ, hoc est, quia ita necessarium erat ad sui defensionem, ut patet ex *cap. significasti 18. §. in de homicid., & ex Clem. si furiosus de homicid.* Sicut è contra excedens cum culpa gravi moderamen inculpatae tutelæ clarum est fieri Irregularem ex delicto, & constat ex Clementina citata, ubi excusatur ab Irregularitate solum, qui mutilat, vel occidit ob necessariam sui defensionem: quod habetur etiam *can. de his 6. & can. si quis 8. dist. 50. & ex Trid. sess. 14. cap. 7. de reformat.* ac jura solummodo loqui de excessu in sui defensionem, notat Glossa in citatos Canones, & ex communi *Barbosa de Offic. & Potest. Episc. alleg. 30. n. 54.* Dixi incurrere Irregularitatem, qui cum culpa gravi moderamen inculpatae tutelæ excedat in sui defensionem, nam Irregularitas, cum sit pena gravissima, correspondere haud potest nisi gravi delicto.

Excusatur etiam ab Irregularitate qui occidit vel

vel mutilat alicui ob defendendam vitam, vel membra Innocentis, nam qui ita occidit &c. non fit Irregularis ex delicto, cum exerceat opus Charitatis; neque ex defectu lenitatis, nam hic intervenire non potest, nisi quis mutilat, aut occidat tanquam Iustitiæ Minister, ut dicam infra: *Barbos. in Clem. si furiosus n. 19., Suar. de Cens. disp. 46. sect. 3. n. 2. & 3.*

Pariter excusari potest ab Irregularitate, quidquid in contrarium sentiant non pauci DD., qui alicui occidit, vel mutilat ob necessariam defensionem bonorum temporalium magni momenti. Ratio jam allata est, quia nempe hic non intervenit occisio, seu mutilatio, quæ inducat Irregularitatem ex delicto, sicut nec ex defectu lenitatis, ut constat ex dictis paulò ante: *Barbos. n. 20. Suar. de Cens. disp. 46. sect. 2. n. 10., Palaus de Cens. disp. 6. p. 15. n. 7. & segg.* Vide quæ de occidente cum moderamine inculpatae tutelæ dicam in quantum Decalogi Præceptum.

Solent hic inquirere Theologi, an fiat Irregularis ille, qui alterum ita provocavit, ut ab eo fuerit aggressus, si tunc ob sui defensionem aggressientem vel mutilat, vel occidat. In hoc autem casu puto esse distinguendum. Vel igitur qui alterum provocavit verbis contumeliosis, seu factò, accedendo e. g. ad uxorem alicuius, prævidit facillimè se fore aggrediendum, & tunc pro sui defensione aggressorem esse ab eo occidendum, & in tali casu illum non excusarem ab Irregularitate, nam dedit operam rei illicitæ, quam prævidit facile posse esse periculosam, & mortis induktivam. Si verò non prævidit se fore aggrediendum, tunc excusari potest ab Irregularitate, si Aggressorem mutilat, vel occidat, in necessariam sui defensionem: *Suar. disp. 46. sect. 1. n. 12. &c.*

Porro etsi homicidium commissum in sui defensionem sit graviter culpabile, vel quia non servetur moderamen inculpatae tutelæ, vel quia aliquis dederit illi culpabiliter causam, nihilominus reducitur ad homicidium casuale, adeoque potest in eisdem Irregularitate dispensare Episcopus, ut dixi supra.

Regulæ in praxi observanda.

I. In præfenti materia semper præ oculis habeat Confessarius illud principium, quòd nempe in dubio juris non est admittenda Irregularitas, atque hoc dubium utique confurgere, quando DD. pro parte negativa non sine rationabili fundamentum suam sustinent opinionem. Ex hac ratione reflexa certum est non esse Irregularem, qui abscindit membrum alterius, quod peculiare non habet officium, ut si digitum abscindat; qui alterius membrum peculiare habens officium non abscindit, sed inutile, & mortuum reddit; qui omittit defendere Innocentem, ad cuius defensionem ex iustitia tenebatur; qui occideret injustum invasorem rerum temporalium gravis momenti, quia alio pacto non posset illas liberare &c. In his casibus, cum non sine gravi fundamento sustineant DD. non habere locum Irregularitatem ex homicidio sive voluntario, sive casuali, ut dictum est capite superiori, verum dubium juris confurgit, an inducenda sit Irregularitas, adeoque omnino est excludenda, nec Confessarius, atenta hac ratione reflexa, debet Pœnitentem inquietare propter autoritatem, & rationes contrariæ sententiæ. Idem dicendum in omnibus particularibus casibus, in quibus hinc inde gravi ratione disputatur, an inducenda sit Irregularitas.

II. Moneat Confessarius Sacerdotes, alioque Clericos Infirmis assistentes, ne propter timorem Irregularitatis, Infirmo e. g. fiti æstuanti aliquod

bibendum denegent; neque renuant illud revolvere, sive in aliud latus vertere, ut solatium aliquod accipiat. Non desunt vel Ignorantes, vel scrupulosiores Sacerdotes, qui ex eo quòd timeant mortem Infirmo accelerare, ac seipsum Irregularitate innodare, omnino abhorreant à præstandis his Charitatis officiis. Cum igitur hæc præstando, incumbant rei licitæ, & quando etiam sequeretur aliquis mortis acceleratio, jubeat Charitas, ut in tanto angore Infirmi non relinquatur, hinc est non esse ab eis pertimescendam penam Irregularitatis. Immo non desunt Theologi, qui dicant nec habere locum Irregularitatem, etsi huiusmodi fierent animo mortis accelerandæ; nam actio externa, cui correspondere debet Irregularitas ex delicto, mala non est.

E contra Confessarii moneant Sacerdotes, & Clericos, ne temerè de suo cerebro medicamenta præbeant Infirmis, vel ea variant contra præscriptum Medici, nam tunc darent operam rei illicitæ; unde facillimè fierent Irregulares, si sequeretur mors, vel notabiliter acceleraretur. Idem dicendum, si Infirmo sitienti tribuerent immoderatum haustum aquæ, quando ob ejus debilitatem timere quis posset illi graviter nociturum.

III. Si accidat alicui occidere suum Invasorem, non omnino servato moderamine inculpatae tutelæ, Confessarius non statim illum pronunciet Irregularem. Diligenter illum interroget, & videat an graviter cognoverit excessisse; nam si ex ira impetu, vel inopinato eventu non cognovit graviter excedere, cum non peccaverit graviter, neque incidit in Irregularitatem.

C A P U T IV.

De Irregularitate ex aliis delictis proveniente, nempe ex reiteratione Baptismi, violatione Censurarum, illegitima Ordinum susceptione, & Infamia.

Q. I. Quando ex reiteratione, vel indigna susceptione Baptismi incurratur Irregularitas.

R. I. Ex diversis iuribus, qui scienter rebaptizatur, incidit in Irregularitatem: *can. confirmandum dist. 50., can. Afrosius dist. 98., can. quibus de consecr. dist. 4.* Idem dicendum de eo, qui scienter rebaptizat: *cap. ex litterarum 2. de Apostatis;* nam si ex hoc capite fit Irregularis Acolythus assistens ministerio rebaptizationis, multò magis hoc dicunt omnes DD. de Ministro rebaptizante. Ut autem habeat locum hæc Irregularitas, primò rebaptizatio debet esse publica, & solemnitas, ut colligitur ex citato capite *ex litterarum;* & juxta eum intelligendi sunt alii textus, in quibus assignatur Irregularitas pro rebaptizatione: *Pal. disp. 6. p. 16. n. 3., Laym. l. 1. tr. 5. p. 5. c. 2. n. 1.* Secundò, rebaptizatio debuit esse graviter culpabilis; nam hæc Irregularitas nonnisi ex delicto inducitur, adeoque non incurritur, si absit delictum; ut si quis cum ignorantia invincibili rebaptizetur, vel si fuit rebaptizatus, antequam perveniret ad ætatem doli capacem. Ita igitur ex Glossa intelligendus est textus in *can. qui qualibet 1. q. 7. & can. quibus de consecr. dist. 4.* atque ita sentiunt communiter DD.

Item pro foro conscientie non fiet Irregularis, qui ex gravi metu rebaptizaretur, sed sine animo suscipiendi Baptismum, vel qui sine tali animo rebaptizaret; nam non esset vera, sed ficta rebaptizatio.

Pro reiteratione aliorum Sacramentorum, quæ aliàs non possunt reiterari, nulla apposita est in iure Irregularitas, adeoque non est admittenda ex illo communi principio, quòd nulla est inducenda

da Irregularitas, nisi sit in jure expressa. Coeterum hæc Irregularitas solum impedit ascensum ad alios Ordines, non verò in jam susceptis ministrare; nam solus primus effectus in jure assignatur: *Bonac. disp. 7. q. 3. p. 3. n. 1. & 7.*

R. II. Ex indigna receptione Baptismi primò fit Irregularis, qui liberè & absque ulla necessitate illum recipit ab Hæretico sic declarato: *can. ventum est 1. q. 1. can. qui in qualibet 1. q. 7. Secundò, qui differt receptionem Baptismi usque ad infirmitatem, & periculum mortis: can. si quis dist. 57.*

Q. II. Quando contrahatur Irregularitas ob Censurarum violationem.

R. Ob censuras violatas incurri Irregularitatem clarum est in jure. Et quidem de excommunicato actum Ordinis exercere habetur *can. si quis Episcopus 2. 11. q. 3. & cap. ult. de Cler. excom. ministr. De suspenso exercente actum Ordinis, vel Ordini annexum, à quo est suspenso, habetur cap. 1. de sent. & re judic. in 6., cap. 1. de sent. excom., cap. Apostolica de Cler. excom. ministr. De eo verò, qui interdictus, vel tempore Interdicti exercet actum Ordinis Sacri, seu illi annexum cap. is qui 6. Is verò, & cap. is cui de sent. excom. in 6.*

Ut autem ex violatione Censurarum contrahatur Irregularitas, oportet exercere actum Ordinis Sacri ea ratione, qua potest exerceri solum ab eo, qui est in Ordine Sacro constitutus. Et quamvis, attento rigore juris, fieret Irregularis etiam, qui dum est excommunicatus, exerceret solemniter, & ex officio actus Ordinis Minoris, nihilominus invaluit in contrarium consuetudo: *Bonac. disp. 7. q. 3. p. 5. n. 1. Gihal. cap. 1. q. 1. consecr. 14. & 15. n. 32. & c.* Non fieret proinde Irregularis qui, cum sit excommunicatus, assisteret Matrimonio, si nuptias non benediceret, qui concionaretur, qui solemniter caneret Divina Officia, nam per hæc actus Ordinis non exercentur: Aliud dicendum est, si gerendo munus Hebdomadarii in Capitulo, caneret orationem cum *Dominus vobiscum*; nam hic actus ex consuetudine proprius est solius Presbyteri, vel Diaconi.

Præterea ad incurrendam Irregularitatem ob violatas censuras, necesse est censuratum scienter actum Ordinis exercere, quia talis poena imposita est ob censurarum contemptum. Quòd si aliquis dubitaverit in censuram incurrisse, debet per opinionem probabilem dubium deponere, si nolit incurri Irregularitatem; nam semper cum dubium ita deponit, non peccat, ac proinde non potest incurri Irregularitatem ex delicto, etsi postea adinveniat fuisse censuram innodatum; *Suar. disp. 11. sect. 3. n. 7.*

Q. III. Quando incurratur Irregularitas ob illegitimam Ordinum susceptionem, vel usurpationem.

R. I. Ob illegitimam Ordinum susceptionem ex jure contrahitur Irregularitas in sequentibus casibus. Primò, dum quis absque examine, & approbatione Episcopi, furtivè Ordines recipit, nam hic prohibetur ad alios ascendere: *cap. 1. de eo, qui furt. ordin. suscipit.* Secundò, si quis eodem die absque legitima dispensatione duos Ordines suscipiat, quorum alter sit sacer: *cap. 2. & 3. ibid.* Tertio, si quis post matrimonium ratum, antequam illius consummationem, recipiat Ordinem Sacrum, vivente, & renitente Uxore: *Extra Antiqua de vot.* Alios casus in jure non reperio, ex quibus contrahatur Irregularitas ob illegitimam Ordinum susceptionem, quamvis in pluribus aliis casibus qui illegitimè ordinator, remaneat suspensus; *Suar. disp. 42. sect. 3. n. 5. Coninch. disp. 18. dub. 5. n. 43.*

R. II. Ob illegitimam Ordinis usurpationem, fit Irregularis Clericus, qui usurpat Ordinem Sa-

crum, quem non habet, ministrando in eo: *cap. & 2. de Cler. non ord. ministr.* Oportet tamen facere scienter, ut nempe sciat se non habere Ordinem, in quo ministrat, & insuper in eo ministrare cum iis solemnitatibus, quæ solum adhibere possunt ab iis, qui habent illum Ordinem; ut canatur Epistola cum manipulo, quod est proprium Subdiaconi, Evangelium cum stola, quòd Diaconi est proprium, seu baptizet cum solemnitate quòd est proprium Presbyteri. Bene autem dicitur potest hanc Irregularitatem solum incurri à Clerico ministrante in Ordine Sacro, quem non habet non verò à seculari, quia S. Canones solum lequantur de Clericis, ut constat ex titulo de *Cler. non ordin. ministr.*, *Laym. l. 1. tr. 5. p. 5. c. 3. n. 3. Bonac. disp. 7. q. 3. p. 6. n. 1.*

Q. IV. Quid sit Infamia, & quotuplex; & quando ex ea inducatur Irregularitas.

R. I. Infamia est privatio, seu diminutio bonæ famæ, & ex jure civili dici potest: læsæ dignitatis status, vitæ, & moribus reprobatus: *leg. cognitionem 5. §. 1. ff. de extraord. cognit. Fagn. in cap. veniens n. 31. de cohabit. Cleric. & Mulier.*

R. II. Infamia alia est juris, alia facti. Infamia facti accidit, quando quis tale aliquid facit, ut ejus bona æstimatio apud viros honestos, & probos graviter lædatur, quamvis à jure expressè illud crimen non notetur aliquà infamiâ, nec per sententiam irrogetur: *arg. leg. neque favosus 2. C. de dignit.* Hinc autem fit etiam ea crimina, quæ ex jure infamiam inducunt, ut Hæresis, Sodomia, Simonia, Homicidium &c., de quibus *cap. ex tenore de tempor. ordinat., cap. fin. eod. tit.,* dici etiam inducere infamiam facti, nam statim ex facto ipso graviter læditur bona fama Delinquentis.

Infamia juris ea dicitur, quæ à jure infligitur in certa crimina committentes. In aliquibus delictis ad contrahendam hæc infamiam requiritur sententia definitiva Judicis, quæ transeat in rem judicatam. Ita se habet crimen læsæ Majestatis Divinæ, & humanæ, adulterii, proditiõnis, rapinæ, homicidii: *Instit. de public. judic., leg. 1., & leg. Infamem ff. eod. tit.* Eadem infamiâ laborat, qui ob criminis notorietatem publicâ poenâ sicut damnatus ad tritremes, flagellationem, perpetuum, vel valde diuturnum carcerem; nam hujusmodi poenæ inducunt infamiam juris: *leg. fustibus C. ex quibus causis infamia irrogetur, leg. istus ff. de his qui notantur infam.* Ad hæc eandem infamiam reducitur confessio facta in judicio de crimine, cui infamia annexa est, nam tunc fit publicum publicitate juris.

Alia est infamia juris, pro qua non est necessaria sententia definitiva Judicis, sed ad summum sententia declaratoria delicti; & hæc contrahitur, quando committitur crimen, cui jus civile, vel canonicum infamiam constituit. Ex jure civili ipso facto contrahunt infamiam sequentes Personæ. Viri, sive Fœminæ quæstuaria prostitutione lenocinium exercentes: *leg. Athletas 4. §. 2. ff. de his qui notantur infam. leg. palmam 42. ff. de rit. nupt.* Qui locant operam suam ad pugnandum cum bestiis: *leg. 1. §. 5. ff. de postul.* Qui quæstus causâ descendunt ad privatum certamen, etiam cum homine: *1. quod act. 2. §. 1. ff. de his qui notant. infam.* Qui ex eodem quæstu agunt hystriones, ac turpes ludos: *ibid. §. fin.* Qui eodem tempore contraxerant bina sponsalia, vel binas nuptias: *leg. quid ergo 13. ff. eod. tit.* Qui cum possint, non observant contradium promissorium, factum apposito juramento: *leg. si quis major 41. C. de transact. Hæretici: Authent. Gazavos C. de Hæret. Usurarii manifesti, & usuras usurarum exigentes: 1. improbum 20. C. ex quibus caus. infam. irrog.* Quamvis autem hi omnes ex jure civili infamiam contrahant, non minùs sunt infames ex jure cano-

nico, quia Canones admittunt infamiam jure civili inductam: *can. omnes 6. q. 1., can. infames 6. q. 1.* Excepe illos casus, in quibus infamia jure civili inducitur, sublata est à jure Canonico; & ita *cap. ult. de secund. nupt.* sublata fuit infamia respectu mulieris intra annum luctus nubentis: *l. 1. C. de secund. nupt.*

Pariter ex jure canonico multi ipso facto sunt infames. Tales sunt convicti de furto, Apostata à Fide, contemnentes statuta Ecclesiastica, sacrilegi, incestuosi, homicidæ, periuri, qui in judicio juramentum mendacio confirmarunt, malefici, venefici, adulteri, Hæretici, eorumque receptatores, fautores, & defensores, schismatici, blphemii, Simoniaci, omnes criminibus capitalibus irretiti, ac denique omnes existentes in crimine notorio depositione digno: *can. infames 6. q. 1., can. illi ead. caus. & quest. Ex Tridentino autem sess. 26. cap. 6. de reform.* sunt infames raptores mulierum, eorum fautores, & cooperatores, sicut & descendentes in duellum, & eorum Patrini: *sess. 25. c. 19. de reform.* Aliis etiam criminibus tam jure civili, quam canonico assignatur infamia, de qua re DD. suo loco.

Non solum ex proprio, sed etiam ex alieno delicto, ex jure aliquando oritur infamia. Ita ex jure reputantur infames filii, & nepotes eorum, qui in Cardinales violentas manus injecerunt: *cap. felicitis de pen. in 6.* Filii eorum, qui damnati sunt de crimine læsæ majestatis: *can. si quis 6. q. 1., & l. quisquis C. ad leg. Jul. majest.* Filii etiam Meretricis, quamvis sit conjugata, si Meretricum sit notorium. Filii, & nepotes, qui per lineam virilem ab Hæretico descendunt; non verò si nati sint antequam Genitores in hæresim laberentur; sicut & Filii, non verò Nepotes, qui nati sunt ex matre hæretica: *cap. statutum de Hæret. in 6.*

Demum, Infames sunt Hæresiones, qui exhibent turpes repræsentationes: *leg. 1. & 2. ff. de his qui notantur infam. & can. diffimus 4. q. 1.* Item non pauci volunt infamiam induci ex quibusdam vilibus officiis, ut Carnificis, Macellarum, Tabernarii, Cauponarii &c. Verùm bene advertunt alii ex jure his officiis infamiam non esse annexam, unde ex ea aliquid fiat Irregularis: *Pal. disp. 6. p. 20. n. 6.*

R. III. Qui infamiâ laborant sunt Irregulares: *can. infames 6. q. 1., can. qui in aliquo 51. dist., can. reses 2. q. 7.* Et quidem indecens erat, ut ad munera Ecclesiastica admitterentur, qui famam sui nominis aliquo crimine polluisent. Quamvis autem hæc Irregularitas & impediatur Ordines suscipere, & ministrare in receptis; *Bonac. disp. 7. q. 3. p. 1. n. 4.,* nihilominus non desunt, qui velint ex infamia facti non oriri impedimentum ad ministrandum in receptis, sed solum ad Ordines recipiendos: *Azor. 2. p. 1. 6. c. 7. q. 3.* Advertendum tamen est, quòd vel Irregularitas oritur ex infamia facti, vel juris, delictum, ex quo oritur, notorium esse debet vel facto, vel jure; aliàs nulla sequitur famæ diminutio, seu infamia: *Suar. disp. 45. sect. 5. n. 17. disp. 43. sect. 4. & 5., Sanch. l. 2. Decal. c. 26. n. 1., Bonac. disp. 7. q. 3. p. 1. n. 3.*

Solummodo non mediocri quæstio est, an cum ex jure sint Irregulares Hæretici: *cap. quicumque de Hæret. in 6., cap. statutum 15. ibid., & can. saluberrimum 1. q. 7.* sicut & iis credentes, eorumque receptatores, fautores, & defensores: *cap. 2. §. Hæretici de Hæret. in 6.,* hujusmodi Irregularitas contrahatur à prædictis, si eorum delicta sint occulta, dummodo fuerint externa. Fateor non paucos ita affirmare, quia censent hanc poenam annexam esse hujusmodi delicto in ipsius detestationem. Verùm probabilis est contraria opinio, asserens ex jure hæresim annexam esse Irregularitatem ob infamiam,

quæ exinde sequitur; & si bene perpendantur jura, videntur loqui de hæretico publico: *arg. cap. ad abolendum de Hæret., & can. saluberrimum caus. 1. q. 7.* Præterea diriguntur ad Pastores, & Prælatos, ne Hæreticos ad Ordines admittant, adeoque signum est loqui de publica hæresi: *Henric. l. 14. c. 4. n. 6., Laym. lib. 1. tr. 5. p. 5. c. 4. n. 12., Palau. disp. 6. p. 19. §. 1. n. 2., Hurtad. disp. 2. diff. 4. n. 14.* Sat autem est hanc opinionem esse certò probabilem, ut ex ea stare possimus pro exclusione Irregularitatis, cum odia sint restringenda.

Q. V. Quomodo tollatur Irregularitas, quæ provenit ex infamia.

R. I. Infamia facti, ultra quam tollatur per Baptismum, removetur etiam per notoriam vitæ emendationem, ut de se constat. Cessante autem hac infamia per emendationem, cessat Irregularitas: *can. si duo 15. q. 6., Suar. disp. 48. sect. 2. n. 6., Bonac. disp. 7. q. 3. p. 1. n. 5.*

R. II. Sicut aliæ poenæ à jure, vel ab homine inflictæ ob crimen commissum, non remouentur per poenitentiam, aut emendationem, ita nec infamia inducitur per legem, vel sententiam, sed ad Irregularitatem, ex ea provenientem, removendam, necessaria est dispensatio. Quamvis autem indecens esset hoc facere, ni gravissima causa urgeret, potest in ea Pontifex dispensare, & si infamia oriatur ex jure civili, potest Princeps secularis Irregularitatem indirectè removere, auferendo infamiam inducendam à tali jure: *Bonac. n. 6.* Item infamia inducitur per sententiam Judicis potest tolli ab eodem, vel ipsius Superiore, per novam sententiam pristinam famam restituendo. Quamvis autem infamis admitti non possit ab Episcopo ad Ordines Sacros, potest tamen dispensare, ut, peractâ poenitentia, ministret in jam susceptis, si crimina sint minora adulterio: *cap. at si Cleric. de Judic.*

Quæ possint Prælati Regulares circa dispensationem in Irregularitate, vide apud *Anton. à Spir. S. in. Direct. Regul. tr. 2. disp. 1., & paucos casus reperies, in quibus suos Subditos non possint dispensare.*

Regula in praxi observanda.

I. Videat Parochus, ne temerè, & absque præmissa diligentia rebaptizet eum, quem dicunt fuisse baptizatum, vel ab obsterice, vel ab alio; nam si temerè absolute rebaptizet quem indubitanter postea sciret fuisse baptizatum, fieret Irregularis. Verum quidem est, quòd non incurreret Irregularitatem, si illum rebaptizaret sub conditione; at non immunis esset à gravi culpa, quoties etiam sub conditione temerè rebaptizaret.

II. Notet etiam Confessarius Irregularitatem incurri, qui verè dubitans in aliquam censuram incidisse, adhuc non deposito ex rationabili fundamento dubio, exercet actum Ordinis Sacri, si tamen verè postea adinveniat in censuram incidisse. Id evenire potest respectu illius, qui dubitaret an ex suo consilio causatus fuerit abortus, percussus fuerit aliquis Clericus, violata fuerit Immunitas Ecclesiastica &c.

C A P U T U L T I M U M.

De Irregularitate proveniente ex defectu.

Defectus, ex quibus oritur Irregularitas, sunt sequentes. Defectus lenitatis, defectus Sacramenti, defectus Natalium, defectus Libertatis, defectus corporis, defectus Animæ.

Q. I. An ex defectu lenitatis contrahatur Irregularitas; & qui ex hoc defectu eam contrahant ratione occisionis, aut mutilationis executæ ordine judiciario.

R. I. Ex defectu lenitatis, nempe ex eo quod aliquis concurrat ad homicidium, seu mutilationem licitam, contrahitur Irregularitas: *cap. Clerici, vel Monachi, cap. penult. de homic. cap. x. de Cler. pugn. in duell., cap. in Archiepiscopatu de raptor. Clement. si furiosus de homic.* Hos voluit Ecclesia Irregulares, quia carent lenitate, & mansuetudine, quæ debet esse in Ministro Christi, qui proprium Sanguinem pro nobis fudit, oravitque pro Crucifixoribus.

R. II. Jura, dum inducunt Irregularitatem ex defectu lenitatis, loquuntur expressè de Ministris Justitiæ, quales sunt Judex, Assessor Judicis, Promotor Fiscalis, Procurator, Satellites, Comprehensores, Accusator, & Denunciator, si ex vi suæ accusationis reus occidatur. Item jura loquuntur solum de iis, qui concurrunt ad probationem causæ criminalis, qualis sunt Testis, Accusator, Advocatus, Procurator, Notarius. Nihilominus quoad hos omnes aliqua sunt advertenda.

Quoad Judicem advertendum est Dominum Ecclesiasticum habentem temporalem jurisdictionem posse legem ferre continentem poenam mortis, etiam si reus ratione illius occidatur: *can. Delatoris 5. q. 6. & ita ad mortem remotè concurrere non fit Irregularis.* Item potest destinare Judicem, cui committat etiam morte Malefactores punire; hæc etenim consequuntur ad jurisdictionem temporalem, quam illis permittit Ecclesia, ut habetur ex *cap. ult. de Clerici, vel Monachi in 6.* Fieret autem Irregularis ex defectu lenitatis, si ipse ferret sententiam, & juberet Judicem à se constituto, ut eam exequeretur, quia tunc proximè ad talem mortem concurreret: *can. Tui à quibus 23. q. 8. & communiter.* Prohibentur etiam Prælati, & Clerici temporalem jurisdictionem habentes sub poena Irregularitatis executioni mortis assistere: *cap. ex litteris de excess. Pralat., & cap. sententiam ne Clerici, vel Monachi &c. & id quia, cum judicentur suâ præsentia, & autoritate præstare auxilium executoribus sententiæ, dicuntur ad eam cooperari.* Cæterum Inquisitores Hæreticæ pravitatis, omnesque illud Tribunal constituentes, ex privilegio ipsis factò, maximeque à S. Pio V., possunt abque Irregularitate reum morte damnare, & instare apud Judicem secularem pro sententiæ executione.

In aliis casibus, si Judex Ecclesiasticus reum mortis à se degradatum tradat brachio seculari, benignè intercedendo ne mutiletur, vel occidatur, nullam incurrit Irregularitatem: *cap. novimus de verbor. sign.*

Quoad Assessores, & Consiliarios advertendum est illos fieri Irregulares, qui tales sunt ex officio, & suo voto, vel consilio aliquem ad mortem condemnant: *Suar. disp. 47. sect. 1. n. 4. Anton. à Spir. S. disp. 2. n. 105.* Cæterum, non fieret Irregularis Jurisperitus, Theologus, vel Confessarius, qui si consulatur à Judice, an aliquem debeat ad mortem damnare, respondeat hunc malefactorem in particulari secundum jura esse morte plestendum. Ratio est, tum quia iste non fit Irregularis ex delicto; supponitur enim secundum jura respondere; tum quia cum in jure imponatur poena Irregularitatis contra Ministros Justitiæ cognoscentes, & exequentes sententiam mortis, non potest extendi ad consulentes, & mandantes, cum poena contra facientes, ex notis principiis juris, non extendatur ad consulentes, & mandantes: *Pal. disp. 2. p. 14. §. 3. n. 7. Hurtad. disp. 2. diff. 11. n. 40. alique, quos sequitur Diana p. 3. tr. 5. resol. 8.* Et quidem semper mihi visum est ludere verbis, & insuper inchoerenter loqui, si admittatur ex una parte posse Confessarium interrogatum à Judice de aliquo Malefactore, posse, inquam, respon-

dere, mortem esse condignam poenam talis delicti, & ex alia non posse respondere, hunc particularem Malefactorem esse morte puniendum. Certè dum Judex petit consilium in aliquo casu particulari, non minus influit in mortem malefactoris respondere in generali Reum e. g. Affassinii esse suspendendum, ac dicere hunc particularem Grassatorem, de quo Judex interrogat, esse suspendendum.

Quoad promotorem Fiscalem, seu Advocatum agentem contra reum, nullum dubium est fieri Irregularem, si reus mutiletur, vel occidatur, quia sunt inter principales Ministros Justitiæ, quos jus vult esse Irregulares. At advertendum est posse fieri Irregularem etiam Advocatum, qui pro reo advocat, si ob ejus graviter culpabilem incitiam, vel negligentiam reus occidatur, tunc etenim in culpa esset homicidii casualis.

Notarii, & Scribæ dictantes, vel ex officio scribentes sententiam, sicut etiam recipientes depositiones testium, omnes sunt Irregulares, morte, vel mutilatione sequuta, cum omnes sint Justitiæ Ministri; non verò famuli Notarii sententiam transcribentes.

Quoad Accusatores, & Denunciatores observandum est, quod si criminaliter aliquem accusent de delicto morte digno, & sequatur mors, non excusantur ab Irregularitate, quamvis protestati fuerint se non intendere illius mortem, vel mutilationem; nam criminaliter accusando, vindictam nempe petendo, facto ipso protestationem dextruxerunt.

Si verò accusent civiliter, hoc est, non petendo vindictam criminis, quod sit dignum morte, sed reparationem damni sibi illati, tunc ad evadendam Irregularitatem protestari debent, se non velle mortem, sed damni compensationem: *cap. postulatisti de homic., cap. Pralatis eod. tit. in 6.* quæ tamen protestatio debet esse expressa, nec sufficit tacita, aut interna: *cap. 2. de homic. in 6. & ubi expressum requiritur, non sufficit tacitum, ut notat ibi Glossa v. protestando expressè.* Non est tamen necesse illam protestationem ex animo fieri, nam jura ad evadendam Irregularitatem solum exigunt, ut externè fiat talis protestatio, & eodem modo operatur, si fiat animo sincero, vel ficto: *Barbosi. in collect. ad cap. Pralatis n. 9. & communiter.* Non præmissa protestatione præfata, si Clericus accuset etiam civiliter in causa sanguinis coram Judice laico, fit Irregularis ex delicto, quia præfatis juribus id illis prohibetur. Et contra Laicos, qui etiam ex communi DD. eximitur ab Irregularitate, civiliter accusando, eadem protestatione præmissa, eam omittendo, fit Irregularis ex defectu lenitatis.

Advertendum præterea, dictam protestationem non sufficere, si aliquis civiliter accuset reum dignum morte in causa extraneorum, nam jus concedit ex tali protestatione non fieri Irregularem, qui solum querit damni sibi illati compensationem. Quod conceditur Clerico, sive laico civiliter accusante in causa propria, præmissa protestatione, conceditur item, si eodem modo accusent in causa propriæ Ecclesiæ, Domesticorum, vel Consanguineorum, & Cognatorum usque ad quartum gradum, nam damnus istorum proprium reputatur: *Pal. disp. 6. p. 14. §. 2. n. 6. & 7. Hurtad. disp. 2. diff. 11. n. 41.* Verum tamen est, quod etiam si tali accusatione non possit damnus illatum compensari, adhuc licita est, si protestatio præmittatur, nam eâ præmissa, jus universaliter concedit civiliter accusare. Præterea talis civilis accusatio deservire potest ad impediendum damnus in futurum.

Quoad Denunciatores, seu Accusatores adver-

ten-

tendum est, quod si agatur de damno injustè inferendo, nec aliâ vi averti possit nisi per denunciationem, seu accusationem, tunc unumquodque etiam Clericus tenetur jure Divino, seu naturali denunciare. Et quamvis bene faciat, si præmittat protestationem, nihilominus non videtur necessaria, quia cum accusatio sit mera defensio Innocentis, saltem ex Charitate debita, non est credibile Ecclesiam annexam voluisse Irregularitatem operi tam bono, & necessario: *Suar. disp. 48. sect. 2. n. 15. & 17. Bonac. disp. 7. q. 4. p. 2. n. 7.*

In ordine ad testes advertendum est fieri Irregulares, si voluntariè testificentur in causa sanguinis, & re vera mors sequatur; nec illos excuset protestatio, nam, ultraquamquod illam factò ipso destruerent, ea ex jure solum excusati civiliter accusantes in causa propria. Oportet tamen testem voluntarium, ut ab Irregularitate non excusetur, simul esse necessarium, hoc est, ut suo testimonio influat in sententiam mortis, quod non eveniret, si jam præcessissent testes sufficientes ad ferendam mortis sententiam. Item excusabitur, si coactè testimonium ferat, ex præcepto nempe legitimi Superioris, vel quia ad id tenetur jure natura; nam haud credi potest Ecclesiam velle esse Irregularem, qui obedit Superiori legitime præcipienti, vel ipsi naturæ juri. Nec refert dicere Irregularem esse Judicem obedientem legi, quæ præscribit aliquem occidi; nam cum voluntariè assumpsit tale officium, voluntariè saltem in causa dicitur reum occidere: *Suar. disp. 47. sect. 3. à n. 4. & plures apud Dianam p. 4. tr. 2. resol. 38.* Item non est Irregularis testis, qui testificatur in favorem Rei, etsi ex ejus testimonio accusatores poenam sanguinis tanquam calumniatores plestantur; nam mors sequitur per accidens ex tali testimonio, cum solum intenderet defensionem Innocentis. Quæ de teste dicta sunt, applicanda etiam veniunt Advocato.

Denique quoad reliquos Ministros Justitiæ, cum dixerimus ex jure solum esse defectu lenitatis fieri Irregulares, qui ex officio ad mortem cooperantur, necesse est dicere ex hoc capite fieri Irregularem tortorem rei, si constiterit & exinde damnetur; Custodes Carceris ipsum reum custodiantes; Præconem præcedentem, & sententiam proclamantem; Comitantes reum ad mortem, ut ipsum custodiant; ac denique Carnificem, omnesque alios, qui sunt deputati ad mortem exequendam directè, vel indirectè, si proximè ad eam concurrant.

Non erunt è contra Irregulares ex defectu lenitatis, qui clamant adesse latrones, ex quo fiat ut capiantur, & suspendantur; qui detegunt Malefactorem morte plestendum etiam ipsis Satellitibus &c., neque etenim hi, alique similes concurrunt ad mortem Rei, ut Ministri Justitiæ: *Laym. l. 3. tr. 3. p. 3. c. 7. n. 5. alique, quos sequitur Leander tr. 2. disp. 7. q. 61.* Idem dicas de eo, qui accelerare facit iter, ut reus citius ad supplicium perveniret; qui adjuvaret Malefactorem, ut citius ascenderet scalam patibuli; qui demonstraret Carnifici modum citius illum occidendi, subministrando etiam funem, seu gladium, si opus sit; qui Malefactori diceret quomodo se accomodare debeat, ut mors ipsis exequatur. Quidquid sit de plurimorum sententia, qui hos omnes Irregulares declarabant ex defectu lenitatis, tutissimè ab Irregularitate excusantur, neque enim sunt Irregulares ex delicto, cum supponamus præfata præstare ex justa causa, & maxime ex charitate, & compassione erga reum; sicut neque ex defectu lenitatis, cum, ex saepe dictis, Irregularitas ex hoc capite ex jure solum contrahatur à Ministris Justitiæ, & ab eis, qui concurrunt ad probationem causæ cri-

minalis: *Pal. disp. 6. p. 14. §. 4. n. 2., Hurtad. disp. 2. diff. 11. n. 39.* alique, quos sequitur Diana 3. p. tr. 5. resol. 39. & p. 8. tr. 7. resol. 61. Accedit odia semper esse excludenda, dum adeit opinio probabilis, qua admitti non debeant.

Q. II. Qui fiant Irregulares ex defectu lenitatis propter homicidium, vel mutilationem exequutam in bello justo, aut propter Chirurgiam.

R. I. Pugnantes in bello justo fiunt Irregulares ex defectu lenitatis, si aliquem propriis manibus non solum vulnerent, sed verè occidant, aut mutilent: *cap. petitio tua de homic., & can. si quis 4. dist. 51.* Unde non sunt Irregulares Clerici, & Religiosi, qui in bello justo interessentes horiantur, & animant ad pugnandum; nam illis solum ex jure prohibetur propriis manibus mutilare, vel occidere: *Suar. disp. 47. sect. 6. n. 8., Bonac. d. 7. q. 4. p. 4. n. 7.* Immo nec fiunt Irregulares, si in bello justo aliquem propriis manibus occidant in sui defensionem: *Clem. si furiosus de homic.* Idem dicas, si dum Laici non sufficientes ad defendendam Ecclesiam, vel Patriam, ipsi Clerici militantes in bello justo defensivo aliquem occidunt; cum defensio Ecclesiæ, vel Patriæ favorabilior sit, quam defensio propriæ vitæ: *Laym. lib. 3. tr. 3. cap. 9. n. 2.* Nec sine fundamento idem docent DD., dum Clericus aliquem occideret, quia ita necessarium esset ad defensionem Regis, vel Principis: *Anton. à Spir. S. disp. 2. n. 137., Leander disp. 7. q. 107.*

Hic tamen advertendum, quod si in bello justo non contrahitur Irregularitas, nisi aliquis propriis manibus occidatur, secus dicendum est in bello injusto, ubi sufficit, si unus occidatur, ut omnes contrahant Irregularitatem; nam omnes reputantur una causa moralis; nec necesse est ex jure, ut quis propriis manibus occidat: *Suar. disp. 47. sect. 5. n. 1. & sect. 6. n. 5., Laym. l. 3. tr. 3. cap. 8. n. 2., Bonac. q. 4. p. 4. n. 7. & 10.*

R. II. Prohibetur à jure Clericis, vel Monachis in Sacris constitutis sub poena Irregularitatis exercere artem Chirurgiæ, vel Medicinæ per incisionem, vel aduisionem, quamvis hæc fiant secundum regulas artis, & ex motivo pietatis: *cap. sententiam sanguinis ne Clerici, vel Monachi, cap. tua nos de Homic.* Non improbabilius tamen dicitur constitutum in Sacris, & exercentem Medicinam, sive Chirurgiam per incisionem, vel aduisionem, non fieri Irregularem, si mors non sequatur; nam non reputandum est inductam esse Irregularitatem ex defectu lenitatis ob aduisionem, & incisionem factas ad vitam alicujus conservandam, dummodo mors non sequatur: *Bonac. disp. 7. q. 4. p. 5. n. 5.* Multò magis dicendum immunes esse ab Irregularitate, qui licet in sacris constituti, exercent Chirurgiam cum aduisione, & incisione ex mera necessitate; nam certè non sunt aliqua poena plestendi ex opere ad quod tenentur ex jure naturali, sive Charitate: *Bonac. n. 4. & communiter.*

Cæterum Monachi, & Clerici in sacris constituti, non prohibentur consulere, seu jubere secundum regulas artis incisionem, vel aduisionem, quia poena lata contra facientes non ligat mandantes, aut consulentes, ut dixi q. 1. c. 4. Item, nullibi prohibentur exercere medicinam, sive chirurgiam sine incisione, & aduisione, ut colligitur etiam ex *cap. ad aures de atat. & qualit. Ordin.* ubi dicitur non fuisse Irregularem, qui exercuit diligenter medicinam, quamvis infirmus obierit; & ita docent DD. apud *Anton. à Spir. S. disp. 2. n. 146.* Denique non invenitur prohibitum Clericis in Minoribus constitutis, etiam si sint Beneficiarii, & Chirurgiam secundum regulas artis exercere etiam per incisionem, & adu-

V.

adu.

adulationem. Verum tamen est, quod si mors sequatur ex eorum imperitia, vel negligentia, fient Irregulares ratione delicti, quod verum est de quocumque Medico, vel Chirurgo.

Q. III. Quando confurgat Irregularitas ex defectu Sacramenti; & quotuplex sit Bigamia, ex qua inducitur ista Irregularitas.

R. Ex hoc capite sit Irregularis Bigamus; cum etenim matrimonium ex Apostolo ad *Ephesios* 5. significet conjunctionem Christi cum Ecclesia per carnis assumptionem, & Christus sibi conjunxerit unam Ecclesiam, ab alio non assumptam, hanc significationem dextruit Bigamus, vel ducendo successivè duas Uxores, vel se conjungendo ab altero corruptæ. Quod autem Bigamus sit Irregularis, constat ex toto titulo de *Bigamis non ordinandis*; & hæc Irregularitas est antiquissima, proveniens ex Apostolica Traditione.

Hic autem observandum triplicem esse bigamiam, ex qua inducitur Irregularitas. Prima dicitur bigamia vera, & intervenit quando quis plures successivè duxit uxores, atque cum eis matrimonium consummavit; nam tunc propriè in plures suam carnem divisit. Contrahitur autem hæc bigamia, vel plures duxit uxores ante Baptismum, vel post Baptismum; *can. si quis viduam dist. 34.* dummodo utrumque matrimonium fuerit consummatum; nam alias non verificaretur carnis divisio in plures: *cap. debitum 5. de bigam. non ordinan.*

Secunda dicitur bigamia interpretativa, quæ propriè non est, sed talis reputatur fictione, & interpretatione juris. Hæc primò locum habet, quando quis contrahit duo matrimonia, quamvis unum sit validum, & aliud invalidum, propter affectum quem habet ad duo matrimonia: *cap. nuper in fin. de bigam.*, & docet D. Thomas in 4. d. 27. q. 3. a. 1. q. 1. & in addit. q. 66. a. 2., *Sanch. l. 7. de matr. disp. 84. n. 3.* Si verò aliquis contraxerit matrimonium non affectu maritali, sed illud ad extorquendam copulam, unde fuerit nullum, non ex aliquo impedimento dirimente, sed ex defectu consensus, excusatur ab ista bigamia à pluribus Theologis, quia deest affectus ad duo conjugia, qui videtur requiri citato capite *nuper: Hurtad. disp. 2. dist. 13. n. 41.*, *Sanch. loc. cit. Coninch. disp. 18. dub. 11. n. 201.* Non improbabilius etiam excusatur ab hac bigamia, qui duo matrimonia invalida contrahit; ac proinde ab Irregularitate, quæ ex ea oritur. Ratio est quia, dum inducitur Irregularitas ex duplici matrimonio, primum saltem reputatur validum in citato *cap. nuper de bigam.*, *Coninch. loc. cit.* alique quos sequitur *Diana 4. p. tr. 2. resol. 38.* Ceterum nullum dubium est non fieri bigamum, qui extra matrimonium cum pluribus fornicatus est.

Secundò, incurrit bigamiam interpretativam, & proinde sit Irregularis, qui contrahit cum Vidua, quæ matrimonium cum alio consummavit, vel qui contrahit cum corrupta: *cap. unic. de Cler. conjug. in 6., cap. 1. de matr. de bigam., can. lector dist. 34., can. si quis viduam dist. 50., & can. fin. dist. 51.* Neque refert, quidquid nonnulli dicant, aliquem bona fide contraxisse cum ea, quamputabat Virginem; nam si consummavit matrimonium, non verificatur se conjunxisse cum ea, quam alter non assumpsit, & ita semper deest significatio Sacramenti, ex cuius defectu inducta est Irregularitas: *Sanch. l. 7. de matr. disp. 84. n. 8.* alique magis communiter. Bene tamen quis excusatur ab Irregularitate, si ducat eam, quam ipse corruerat ante matrimonium; nam sicut ad legitimandos filios natos ex tali copula fornicaria matrimonium retrahitur: *cap. tanta qui fil. sint legit.* ita & fictione juris judicatur Virginem duxisse, cum tale matrimonium repudiet veluti

factum ante copulam: *Sanch. n. 14.* Denique excusari potest, qui ob impedimentum dirimens contraxit matrimonium nullum cum Vidua, vel ab alio corrupta, quia non datur defectus significationis, ubi nullum datur matrimonium; & ex alia parte non reperitur expressum in jure ex tali matrimonio inducendam esse Irregularitatem: *Sanch. n. 11., Navar. in Man. cap. 27. n. 195.*

Tertiò, habet locum bigamia interpretativa, adeoque Irregularitas, si vir cognoscat uxorem, postquam adulterata est; nam sicut illa divisit suam carnem, ita & censetur eam dividere Maritus illam cognoscendo, adeoque habet locum defectus significationis: *can. si quis, can. Laici dist. 34.* Hinc fit Irregularis etiam vir, qui cognoscit uxorem, ignorans adulterium, quia semper verificatur adesse defectum Sacramenti: *Pal. disp. 6. p. 8. n. 7., Sanch. n. 15.* Idem dicendum, si vir cogatur reddere debitum, quia non potuit satis probare adulterium; viget enim ratio, quod semper verificatur defectus Sacramenti, ratione cuius inducta est hæc Irregularitas: *Sanch. n. 17., Dian. 4. p. tr. 2. resol. 41.*

Quia tamen Canones loquuntur de Viro cognoscente uxorem post ipsius adulterium, ideo censeo, quamvis non pauci contradicant, non fieri Irregularem, si cognoscat uxorem ab alio per vim corruptam; nam tunc immunitas est à culpa adulterii: *Pelizzar. tr. 7. cap. 5. sect. 2. n. 8.* alique apud *Dianam resol. 40.* quibus non contradicit. Et quidem non est necesse dicere defectum significationis Sacramenti inducere Irregularitatem, nisi in casibus in jure expressis, sumus enim in odiosis.

Tertia est bigamia similitudinaria, & intervenit quando Religiosus Deo consecratus per votum castitatis in Religione emissum, contrahit matrimonium, quamvis nullum; & hæc bigamia dicitur similitudinaria, quia jus duplex interpretatur matrimonium, aliud spirituale verum, aliud affectivum; unde hæc bigamia similis est bigamiae veræ. Ex hac autem, etsi matrimonium affectivum contrahatur, oriri Irregularitatem planum est ex *can. quotquot, & can. Monacho 27. q. 1., juncto cap. nuper à nobis 5., & cap. ult. de bigam. non Ordinan.* Disputant autem Theologi an hæc Irregularitas contrahatur à Clerico in sacris constituto, qui postmodum contrahit matrimonium, illudque consummavit. Neque negari potest majorem Theologorum partem stare pro sententia affirmativa, cum re vera interveniat bigamia similitudinaria; quamvis neque desint quibus non satis videatur in jure expressa respectu Clerici non Religiosi in Sacris constituti, ut videre est apud *Diana 4. p. tr. 2. resol. 39.*

Q. IV. Qui sint Irregulares ex defectu Natalium.

R. Ex hoc capite sunt Irregulares omnes Illegitimi, sive sint naturales, nati nempe ex Parentibus liberis, sive spuris, nati scilicet ex incestu, adulterio, vel sacrilegio: *cap. 1. & 2. de fil. Presbyt.* Hos autem S. Canones voluerunt Irregulares, partim quia valde dedecet Illegitimum assumere statum Clericalem; partim in odium patrum sceleris; partim quia timeri potest hos filios & male instructos esse, & ad pravos mores propensos: *cap. 1. & fin. de Fil. Presbyt. in 6., cap. per venerabilem qui fil. sint legit. & dist. 56.* per plures canones.

Non reputantur verò illegitimi illi filii, qui nati sunt ex matrimonio invalido, quod tamen, saltem ex parte unius bona fide contractum est. Oportet tamen fuisse contractum in facie Ecclesiæ, nec malignos omisissas denunciations, tunc etenim dolus præsumeretur: *cap. ex tenore, cap. cum inter, cap. Præfatum, cap. quod nobis qui fil. sint legit.*

legit. Item non reputantur illegitimi, qui licet nati sint ante legitimum matrimonium, nihilominus postea Parentes illud inter se legitime contraxerunt; ac proinde per subsequens matrimonium legitimantur: *cap. tanta qui fil. sint legit.* Oportet tamen tempore Nativitatis non esse inter ipsos Parentes impedimentum dirimens, unde valide non potuissent contrahere Matrimonium: *Basil. l. 1. c. 3. num. 2., Sanch. de Matr. l. 8. d. 7. n. 19.* quamvis non obfaret, si fuisset impedimentum solum impediens: *Basil. cap. 2. num. 5., Sanch. l. 1. dist. 2. n. 8.* Sublata autem illegitimatione per subsequens matrimonium, aufertur etiam Irregularitas; unde Illegitimus, qui antea illicitè fuisset ordinatus, & abscondere abque dispensatione ad eos, qui illi defert.

Denique saltem quoad Irregularitatem, quæ provenit ex defectu Natalium, debent reputari ab ea immunes omnes Infantes expositi in Hospitali, tum quia non est certum esse illegitimos, cum multoties filii ex legitimo matrimonio procreati Hospitali exponantur ob Parentum paupertatem; in dubio autem sive juris, sive facti, nemo debet se gerere ut irregularem, si excipias Irregularitatem ex homicidio provenientem, ut aliàs dixi. Tum quia unumquique præsumitur legitimus, cum non probetur contrarium: *Basil. Pont. l. 2. de matr. c. 6. n. 4., Pal. disp. 6. p. 9. n. 3. & tr. 13. de Benef. disp. 4. p. 1. §. 1. n. 8.* alique apud *Leandrum disp. 3. q. 6.* Citatur etiam Bulla Gregorii XIV., quæ vult expositos in Hospitali, aut alibi, habendos esse pro legitimis.

Q. V. Qui sint Irregulares ex defectu libertatis.

R. I. Servi, seu Mancipia, quandiu carent libertate, sunt Irregulares, tum quia talis status valde dedecet Personam Ecclesiasticam; tum quia mancipati aliorum ministeris, non possunt esse expediti promissionibus Divinis. Hæc Irregularitas explicatur per plures Canones *dist. 54.* ibique recensentur pœnæ, tam respectu Episcopi, qui scienter Servum ordinaret, quam Servi, qui fraudolenter promoveri curaret. Quod si Servus, sciente, & non contradicente Domino, constituitur in statu Clericali, statim à servitute liberatur: *can. si servus, can. nulli, can. quicumque ead. dist.*

R. II. Ratione defectus libertatis intelliguntur Irregulares etiam obligati ad ratiocinia, qui nempe ratione alicujus administrationis tenentur ad ratiocinia, nec possunt ordinari, quoadusque non reddiderint rationem talis administrationis: *cap. unic. de oblig. ad ratioc., Suar. disp. 51. sect. 3. n. 14., Bonac. disp. 7. q. 2. p. 4. n. 4.* Tales proinde sunt Theaurarii, Depositarii, Actores, Procuratores, Magistratus, & Judices rerum temporalium: *cap. unic. de oblig. ad ratioc., can. 2. & 5. d. 51.* Item Tutores, Curatores, Procuratores, Pupilli: *cap. unic. cit., can. 3. dist. 54.* In iis etiam comprehenduntur Judices, Tabelliones, alique Ministri Fori Judicialis, sicut & omnes publici Ministri; nam non solum tenentur ad ratiocinia, qui pecuniam administraverunt, sed etiam qui rationem reddere debent de suis actionibus, an nempe eas convenienter exercuerint. In horum verò numero non comprehenduntur Administratores Bonorum Ecclesiæ, vel qui in sua administratione exercent opus pietatis, & misericordiæ: ut si quis adfuit Viduæ humano subsidio destitutæ, vel sit Tutor, aut Curator pupilli, seu Minoris indigentis &c. *cap. 1. de Cleric. vel Monachi, can. Monachi 16. q. 1., can. judicatum dist. 89.* Si pariter qui administravit pecuniam, exhibeat idoneum fidejussorem, admitti poterit ad Ordines, nam tunc non am-

plius dolus præsumi potest: *Bonac. n. 5.*

Q. VI. Quando proveniat Irregularitas ex defectu corporis.

R. I. Defectus sexus facit Irregularem, adeo ut ex communi opinione etiam hermaphroditum dicendi sint Irregulares, ex eo quia Sacri Canones repellant ab Ordinibus corpore vitiatos, & monstruosos: *can. 2. dist. 26., Palau disp. 6. p. 11. n. 1., Pelizzar. tr. 7. c. 5. sect. 2. n. 52. Bonac. disp. 7. q. 2. p. 2. n. 13.* Valide nihilominus ordinabitur, si prævaleat sexus virilis. Si verò sexus foemineus prævaleat, vel sit æqualis, neque validè quis ordinari possit; nam vir, qui solus potest validè ordinari, non potest dici nisi ille, in quo prævalet sexus virilis.

R. II. Defectus Corporis facit Irregularem, vel quia deficit membrum, sine quo Ordines non possunt exerceri; vel quia exerceri non possunt sine quodam videntium horrore, vel abominatione: *can. Misericors dist. 39. junctâ Gloss. v. Imminutos, cap. ult. de corp. vitiat., cap. ult. de Cler. Egror. ministr.* Hinc irregularis est totaliter cæcus, non verò si careat solo visu etiam in oculo sinistro, quem dicunt Canonis, dummodo possit absque indecentia Canonem legere. Imo, quamvis ex *can. si Evangelica dist. 45.* irregularis dicendus sit ille, cui erutus est oculus, nihilominus videtur cessare talis Irregularitas, si per oculum vitreum ea deformitas auferatur: *Tambur. tr. 4. de Irreg. c. 8. §. 1.* cum aliis ab eo citatis. Irregularis est non solum mutus, sed etiam totaliter sordus, quia cum audire non possit vocem Ministri, non potest, ut par est, sacra ministeria exercere, Irregulares pariter sunt non solum qui carent pede, aut manu, sed etiam qui caret solo pollice. Ratione verò deformitatis irregularis est, qui caret naso, notabiliter est gibbosus, vel notabiliter claudus est; ut dicam uno verbo, omnes habentes tales defectus, ut tegi non possint, & aliunde cum illis nequeant Sacra Ministeria decenter exerceri. In dubio, autem defectus sit notabilis inducens irregularitatem, nec ne, pertinet hoc ad Episcopum determinare: *Tambur. lib. 10. tr. 4. cap. 8. num. 5., Bonac. d. 7. q. 2. p. 2. & can. 2. de corp. vitiat.* Et quamvis non pauci idem dicant, dum agitur de judicando circa deformitatem alicujus Regularis: *Barbos. de potest. Episcop. p. 2. allegat. 42. n. 60.,* nihilominus & id ad Prælatum Regularem pertinere alii docent, utpote qui exercet jurisdictionem in ordine ad ipsum, quamvis liberum sit Episcopo illius judiciummittere: *Anton. à Spir. S. disp. 2. n. 44.*

R. III. Defectus alicujus membri, quem aliquis sine justa causa sibi abscidit, vel abscindere fecit, inducit Irregularitatem, sed hoc oritur quia Ecclesia voluit in iis punire sævitiam, & malam voluntatem: *can. si quis abscidit, can. bi qui se, can. qui partem dist. 55.* & hoc est verum, etsi non abscindatur membrum principale, sed sola pars illius; seu etiam si in tali mutilatione non sequatur deformitas, quia, ut notat *Glossa in cap. significavit de corp. vitiat.* in his casibus non punitur defectus, sed mala voluntas, & sævitia. Propter hanc rationem, quia scilicet Ecclesia punire voluit sævitiam, & malam voluntatem; magis communiter docent DD. ad hanc Irregularitatem incurrendam nil referre, an culpa, ex qua causata fuit abscissio, sit publica, vel fuerit occulta: *Suar. disp. 51. sect. 6. n. 6., Garz. de Benef. p. 7. c. 12. num. 5., Pal. disp. 6. p. 12. n. 4.* Quod si culpa, unde aliquis passus est aliquam mutilationem, de se non erat inductiva illius mutilationis, sed per accidens evenit, tunc credo non habere locum Irregularitatem, quia non adest illa sævitia, quam Canones volunt punire in tali mutilatione. Hinc contra plures censerem non esse Irregularem illum, cui à

Marito amputata sunt virilia, quia inventus est in adulterio cum propria uxore, nam adulterium non est causa per se inductiva mutilationis: *Garz. cit. n.20. Palau. n.3.*

Si verò aliquis sine sua culpa, vel iustâ causâ sibi abscindat, vel passus fuerit abscissionem alicujus membri, non fit Irregularis, quia deest mala voluntas, & sævitia, quarum ratione inducta est Irregularitas. Ita non est irregularis ille, cui vel in infantia, vel postea sine sua culpa amputata fuerunt virilia, vel id sibi fieri voluit propter infirmitatem. Sicut etiam, si cum haberet sex digitos in una manu, sextum sibi fecerit amputare; nam potius deformitatem removit: *can. si quis à Medicis dist. 55. cap. 3. & 5. de corp. vitiat.* Quod si alicui sine sua culpa amputaretur pars necessaria ad usum Ordinis, fiet ex alio capite Irregularis, ut paulò ante dictum est.

Aliqui dicant, neque esse Irregularem, qui sibi amputare facit testiculos ad conservandam vocem, tum quia dicunt, textus Canonici loquuntur de eo, qui sibi amputavit, vel amputare fecit virilia, non verò de eo qui sibi amputavit, vel amputare fecit testiculos, tum quia loquuntur de eo, qui hujusmodi præstat ex sævitia, & mala voluntate: *cap. qui partem, can. si quis abscidit dist. 35.* Ex hoc autem deducunt non esse in jure expressam Irregularitatem respectu illius, qui causâ conservandæ vocis sibi facit testiculos abscindere, adeoque de facto hunc non esse Irregularem, ex illo noto principio quòd Irregularitas non est inducenda, nisi sit in jure expressa: *Pelizz. tr. 7. c. 5. sect. 2. n. 64. Palau. dist. 6. p. 12. n. 4.* Fateor tamen quamplures refragari huic opinioni, quia cum conservatio vocis non sit causa sufficiens ad talem actionem faciendam, videtur neque sufficere ad excusandum ab Irregularitate, ut colligitur ex *cap. Presbyterum, & cap. continebatur de homic. Dian. p. 10. tr. 13. resol. 11. alique multi apud ipsum.*

R. IV. Alter defectus corporis, ex quo inducitur Irregularitas, est infirmitas, quando scilicet talis est, quæ afferat notabilem virium debilitatem, aut perpetuam, & incurabilem deformitatem. Id patet ex pluribus textibus *sub tit. de corp. vit. & de Cler. agra.* Inter has infirmitates præcipuè recensentur paralyfis, morbus gallicus, lepra, epilepsia. Quòd si Sacerdos, morbo caduco laborans, raro cadat sine notabili indecentia, & corporis agitatione, poterit privatim celebrare cum assensu alterius Sacerdotis, qui possit Sacrificium perficere, si forte ipse deficiat: *can. nuper dist. 7. q. 7. Bonac. d. 7. q. 2. p. 2. n. 22.* pluribus citatis. Multò magis poterit celebrare, si epilepsia talis sit naturæ, ut eam patiens per aliquod tempus prævideat se defecturum. Cæterùm, quando infirmitas talis sit, ut inducat Irregularitatem, pertinet ad Episcopum judicare.

De defectu ætatis sermo erit, ubi agitur de græte necessaria ad Ordines suscipiendos.

Q. VII. Unde proveniat Irregularitas ex defectu Animæ.

R. I. Non solum jure naturali, & divino sunt Irregulares, qui carent usu rationis, sed etiam ex jure Ecclesiastico: *can. maritum dist. 53.* Observant autem DD. ex eodem canone, quòd si talis fuerit amentia, ut licet cessaverit per aliquod tempus, nihilominus timeri possit, ut quis in eam relabatur, perdurat Irregularitas; secus si furor, vel amentia habuerint causam accidentalem, ut vehementem passionem, febrem &c. *Suar. dist. 51. sect. 1. n. 4. Bonac. dist. 7. q. 2. p. 1. n. 1.* Inter hos Irregulares recensentur etiam Lunatici, & Emergimenti, quamvis liberi sint à vexatione: *can. Maritum 2. & 3. Cleric. 4. d. 33.* Si verò postquam aliquis post

integrum annum non fuit à Dæmone vexatus, cum ipso dispenset Episcopus, poterit Ordines susceptos exercere: *Barbos. de potest. Episc. p. 2. alleg. 42. n. 52.*

R. II. Non solum jure divino, & naturali, sed etiam jure Ecclesiastico sunt Irregulares Illiterati: *can. Illiteratos dist. 36.* Si ergo tanta sit ignorantia, ut nec Ordo recipiendus, vel Ordo receptus congruè, & debite administrari possit, quoadvisque perseverat, inducit Irregularitatem, quæ impedit & Ordinem recipere, & in recepto ministrare. Quam autem scientiam optaret Ecclesia in unoquoque ad Ordines promovendo, explicat Tridentinum *sess. 23. cap. 4. tr. 13. 14.*

Q. ultimò. Quis possit dispensare in Irregularitate ex defectu proveniente.

R. I. In Irregularitate proveniente ex defectu lenitatis, non pauci afferunt dispensare posse Episcopum, si fuerit occulta, ut videre est apud *Barbos. de potest. Episc. p. 2. alleg. 29. n. 47. Anton. à Spirit. S. in direct. Regul. tr. 12. d. 3. sect. 2. n. 67.* At non video id satis probari, quia dum Tridentinum *sess. 6. cap. 24.* tribuit Episcopis facultatem dispensandi in Irregularitate, loquitur de ea, quæ provenit ex delicto occulto; quæ autem provenit ex defectu lenitatis, non provenit ex delicto; unde multi negant Episcopis hanc facultatem, ut videre est apud *Bonaciam dist. 7. q. 4. p. 4. n. 13.* Bene autem concedi potest talis facultas Prælati Regularibus respectu suorum Subditorum, cum vi suorum privilegiorum dispensare possint in omni Irregularitate, excepto ad summum homicidio voluntario, & bigamia: *Borodon. 1. 1. resol. 13. n. 14. Anton. à Spirit. S. in direct. Regul. dist. 2. sect. 1. n. 7.* Porro nomine homicidii venit occisio hominis culpabiliter facta, ut notat etiam *S. Th. 2. 2. q. 88. a. 6. ad 3.* ac proinde non venit ea, quæ oritur ex defectu lenitatis: *Pelizz. 2. 2. tr. 19. c. 3. sect. 4. n. 143. Pal. dist. 6. p. 14. S. 5. n. 7.*

R. II. Quoad Irregularitatem contractam ex bigamia, si proveniat ex bigamia vera, vel interpretativa, Episcopus non potest in ea dispensare, nec etiam quoad primam tonsuram suscipiendam, aut Beneficium simplex. Ita ex pluribus decisionibus S. Congregationis *Fagn. in cap. super eo 29. &c. hoc tit. Garzias de Benef. p. 7. c. 6. n. 3. Barbos. de potest. Episc. p. 2. alleg. 49. n. 25.* Potest verò dispensare in bigamia similitudinaria, si Clericus in sacris constitutus contraxit cum Virgine: *cap. sane Sacerdotes de Cler. conjug.* Non verò si Vidua; nam tunc intervenit etiam bigamia interpretativa: *cap. fin. de Bigam.* Non immeritò autem defenditur, quamvis plures contradicant, posse Prælatos Regulares in hac Irregularitate dispensare ex variis privilegiis ipsis concessis, ut videre est apud *Anton. à Spirit. S. in direct. Regul. tr. 2. dist. 2. sect. 2. n. 68. & 92.*

R. III. Irregularitatem proveniente ex defectu Natalium, Episcopus dispensare potest, solum quoad suscipiendos Ordines Minores, & ad obtinendum unicum simplex Beneficium, ut habetur ex *cap. 1. & 2. de filiis Presbyt.* Non potest autem dispensatus obtinere Beneficium simplex, in quo Pater immediatè antecessit, nec in ea Ecclesia, in qua Pater Beneficium habet: *Trid. sess. 25. c. 15. de reform.* Non obstat autem Beneficium simplex annexum habere Beneficium curatum, ut Episcopus dispensare valeat cum illegitimo, quia accessorium sequitur naturam principalis: *Barbos. de potest. Episc. allegat. 45.* ubi hanc materiam dilucidat. Postquam verò Dignitates, & Canonatus in Ecclesia Cathedrali ex *Trid. sess. 24. c. 12. de reform.* habent annexum Ordinem Sacrum, non amplius dispensare potest Episcopus cum illegitimo

ad

ad hujusmodi obtinenda; sicut enim nequit Illegitimos dispensare ad Ordines S., nec ad Beneficia illis annexa ex *cap. fin. de fil. Presbyt.* ita nec ad obtinenda præfata in Ecclesiis Cathedralibus.

Diffimulare autem hic nolo non deesse Authores qui concedant Episcopo illimitatam auctoritatem dispensandi cum illegitimo occulto. Ratio illorum est quia, cum potestas ad dispensandum, utpote beneficium Principis, sit latè interpretanda, videtur potestas concessa Episcopis à Tridentino dispensandi in omni Irregularitate proveniente ex delicto occulto, extendi posse non solum ad Irregularitatem, quæ provenit ex delicto proprio, sed etiam ex delicto alieno, si sit occultum. Irregularitas autem ex defectu Natalium, oritur ex delicto Parentum; sicut Irregularitas ex bigamia interpretativa, si vir cognoscit uxorem post ipsius adulterium, oritur etiam ex ejusdem delicto: unde iidem Authores censent & in hac Irregularitate, si sit occulta, posse Episcopos dispensare: *Pelizz. tr. 7. c. 5. sect. 2. n. 73.* alique apud *Dianam 1. p. tr. 15. resol. 121.*

Hæc Irregularitas, solummodo tamen quoad excipiendos Ordines, tollitur per professionem religiosam: *cap. 1. & fin. de Fil. Presbyt. Sanc. de matr. l. 7. dist. 88. n. 4. Pelizz. sect. 1. n. 34.* At quoad Prælaturas, Dignitates, ac quælibet alia Beneficia, Illegitimi indigent dispensatione, quam Prælati Regulares concedere possunt ex vi suorum privilegiorum, ut videre est apud *Anton. à Spirit. S. in direct. dist. 2. n. 8. &c.* Immo concedi censetur, eo ipso quòd aliquis ad Prælaturam eligatur; nam præsumitur electio licite facta, & non fiet licite, ni eligentes simul intelligerent dispensare.

R. IV. Irregularitas, quæ provenit ex defectu libertatis, non solum amoveri potest per Pontificis dispensationem, sed etiam, si sciente, & non contradicente Domino, Servus ordinetur, quia statim intelligitur acquirere libertatem: *can. si servus dist. 54.* Cæterùm servus solum est Irregularis, quamdiu manet in servitute, ex *tot. tit. de serv. non ordin.*

R. V. In Irregularitate, quæ oritur ex vitio corporis, solum S. Pontifex potest dispensare. In dubio autem an impediatur Ordinum susceptionem, eorumque exercitum, pertinet id judicare ad Episcopum, ut sæpe dictum est. Quòd si vitium corporis oriatur ex culpabili mutilatione, tunc attendenda sunt quæ dixi supra. Etiam Prælati Regulares, si vitium corporis non sit tam foedum, ut non possit quis sine indecentia, & scandalo ad Ordines promoveri, ac in illis ministrare, poterunt cum suis Subditis dispensare: *Anton. à Spirit. S. dist. 2. n. 62.*

R. VI. Irregularitas ex defectu animæ, quando oritur ex carentia usus rationis, utpote quia est de jure natuæ, à nemine removeri potest. Idem dicendum, si amentia talis fuerit, ut licet quis ad usum rationis rediisse videatur, nihilominus rationabiliter timeatur iterum in amentiam relapsurum. Si verò hæc Irregularitas oriatur ex ignorantia,

removeri potest per dispensationem Papæ, dummodo tanta non sit, ut quis non videatur posse sufficienter Ordinem, quem suscipit, exercere, quamvis non polleat eâ scientiâ, quam S. Canones requirunt.

Regula in praxi observanda.

I. Hic iterum meminisse debet Confessarius illius tam sæpe inculcatæ doctrinæ, qua dicitur non habere locum Irregularitatem, quoties opinio verè probabilis stat pro parte negativa. Hinc sine ulla perplexitate docere potest nullatenus esse Irregulares eos, qui suadent Judici, ut Malefactorum occidat, dum jura id exigunt, semper cum non sint Consilarii destinati, ut ipsorum consilio Judex proferat mortis sententiam. Item, nullatenus Irregulares judicet eos, qui comitantur Malefactorem, si causâ ipsorum motus acceleretur &c. dummodo non comitentur tanquam Ministri Justitiæ. Uno verbo advertat tutissimè posse judicare immunes ab Irregularitate eos omnes, qui quomodolibet concurrunt ad mortem alicujus; si non concurrant ut Ministri justitiæ, vel ut testis, Accusator, Advocatus, Procurator &c. ad causæ criminalis probationem.

Ex eodem capite judicare tutò potest non esse Irregularem ex bigamia, qui nulliter contraxit cum Vidua, vel Corrupta; adeest enim opinio verè probabilis in eo casu excludens Irregularitatem. Idem dicas de Filiis in Hospitali expositis, qui debent declarari legitimi, saltem quoad effectum Irregularitatis excludendæ.

Nullatenus pariter judicat Irregularem illum, cui in infantia, vel ob infirmitatem amputati fuerunt testiculi. Examine etiam an veram habeat probabilitatem ea opinio, quæ nec vult Irregulares, qui eos sibi amputare fecerunt ad vocem conservandam. Et quidem etiam in tali casu nunquam satis percepi habere locum eam rationem, unde S. Canones voluerunt Irregularem, qui aliquod membrum sibi facit amputare.

Ne, quæso, postea tantâ labore ignorantia Confessarius, ut putet eum, cui amputata sunt virilia &c. debere hujusmodi vel arefacta, vel in pulverem redacta secum deferre, si promotus ad Ordines velit celebrare. Sinat crassiores Vulgi in hoc errare & legat Glossam in *can. Eunuchus dist. 55.*

II. Notet Confessarius ex ignorantia non paucis communi, multoties titubare Ecclesiasticos propter timorem Irregularitatis, in denunciandis iis, quos grave aliquod malum velle perpetrare sciunt. Dum ergo agitur de damno impediendo, quod aliqui facere intendunt, nulla datur Irregularitas, si, dum non adfit aliud medium pro eo impediendo, denunciantur qui volunt malum perpetrare; maxime præmissa protestatione sese non intendere nisi gravi illi malo obviare. Immo hanc non esse necessariam ex plurimorum opinione, jam supra advertavi.

TRACTATUS V. DE BENEFICIIS, ET HORIS CANONICIS.

POST Tractatum de Legibus, ea quæ pertinent ad Censuras explicavi, cum illæ pendeant ex diversis Sacrorum Canonum Sanctionibus. Mòdò quæ de Beneficiis, & Horis Canonicis scitu digna sunt ad examen revoco, & earum etenim decisio pendet ex iis, quæ S. Canones decreverunt.

QUESTIO PRIMA.

De Ecclesiasticis Beneficiis.

CAPUT PRIMUM.

De Natura Beneficii Ecclesiastici, ejusque multiplici divisione.

Q. I. Quid sit Beneficium; & quæ requirantur ad illud constituendum.

R. I. Beneficium in præfenti ita potest definiti: *Jus perpetuum percipiendi fructus ex bonis Ecclesiasticis propter aliquod Officium Spirituale, autoritate Ecclesiæ constitutum, competens Persona Ecclesiastica.*

Dicitur *jus*, nempe spirituale, quatenus est connexum, sive fundatum in Officio Spirituali. Jus autem istud debet esse perpetuum, saltem quantum ad eum cui confertur; nam inter Ecclesiam, & Beneficiatum est veluti quoddam matrimonium spirituale: *can. sicut in unaquaque 22. q. 2.*, quod ex sua natura petit esse perpetuum. Præterea hoc est discrimen inter Pensionem, & Beneficium, quòd illa durat solummodo ad vitam gravati, vel ad summum Pensionarii; ac proinde dicitur extinguere; Beneficium verò nunquam extinguitur, ac morte Beneficiarii dicitur solummodo vacare: *Azor. p. 2. lib. 2. q. 2. §. Ex his, Pyrrhus Corradus lib. 1. prax. Beneficiar. c. 6. n. 261.*

Præfatum autem jus est quoad percipiendos fructus ex bonis Ecclesiasticis propter aliquod officium spirituale. Ubi observandum ex *Barbosa l. 3. Jur. Eccles. univ. c. 4. n. 9.* primò dari fundamentum ipsius Beneficii, nempe Officium aliquod spirituale, puta, obligatio recitandi Horas Canonicas, inserviendi alicui Ecclesiæ. Posito autem hoc fundamento, consurgit Beneficium, nam *Beneficium datur propter officium: cap. ult. de rescript. in 6.* Hoc beneficium propriè est Jus percipiendi fructus ex bonis Ecclesiasticis, quod jus, ut dixi, spirituale dicitur, quia fundatur in Officio Spirituali, & ipsi connectitur. Fructus demum percipiuntur ex bonis Ecclesiasticis, quæ talia dicuntur, quia Ecclesiæ donata, sive Deo dicata fuerunt.

Insuper quia, usque dum accedat autoritas Episcopi aliquod beneficium erigentis, quæ dantur Ecclesiæ, dicuntur potius piæ donationes, seu piæ legata; hinc est non dari Beneficium, usque dum jus percipiendi fructus ex bonis Ecclesiasticis proveniat ex Ecclesiæ autoritate: *Gloss. in Clem. 2. vers. si beneficior. in fin. de Decim. Gonzal. ad reg. 8. Cancellar. gloss. 5. n. 20. Barbos. l. 3. Jur. Eccles. univ. cap. 4. n. 16.* Hinc Capellaniæ constitutæ sub onere Missarum celebrandarum, sed sine Episcopi autoritate dicuntur Laicales: *Barbos. cit. n. 18. & 19.* Idem dicas, si quis fundaverit in aliqua Ecclesiâ certas missas sub convenienti stipendio, sed sine Episcopi approbatione: atque, ut supra notavi, hujusmodi non beneficia dicenda sunt, sed piæ legata, seu piæ donationes: *Barbos. cit. Ratio autem est quia, pertinet solummodo ad potestatem Ecclesiasticam constituere locum sacrum, vel rem spirituales: arg. cap. ad hoc 4. de religiof. domib.*

Dicitur demum in allata definitione Beneficium, sive *jus percipiendi fructus &c.* competere debere *persona Ecclesiastica*; nam cum tale jus sit spirituale, sive Ecclesiasticum, solummodo personæ Ecclesiasticæ potest convenire: *cap. causam 7. de prescrip. cap. cum adeo 17. junct. Gloss. V. ne Cleric. de rescript.* Hinc collatio Beneficii facta ei, qui nondum primâ tonsurâ est initiatus, ab omnibus dicitur ipso jure nulla; & habetur *arg. cap. ex literis 6. de transact.*

Quòd si velimus cum Canonistis breviter adnotare, quæ necessaria sunt ad constituendum Beneficium, ea ad sequentia revocanda sunt. Beneficium primò debet esse erectum Episcopi autoritate. Secundò, debet habere aliquod spirituale annexum; nam si redditus Ecclesiastici dentur propter ministerium merè temporale e. g. Aedituo, non proinde iste dicitur obtinere Beneficium. Tertio, Beneficium, utpote cum sit aliquod spirituale, conferendum est non à Laico, sed à Persona Ecclesiastica: *c. ex frequentibus 3. de Instit. can. si quis deinceps & can. nullus Laicorum 16. q. 7.*

Quartò,

Quartò, conferendum est Clerico, utpote cui soli convenit præstare officium spirituale annexum Beneficio. Quintò, ex dictis debet esse perpetuum. Ultimò, non est sibi retinendum à Collatore, sed alteri conferendum: *cap. ult. de Instit. His concurrentibus, semper verificatur dari Beneficium, quocumque nomine velit quis illud appellare: Barbos. p. 3. de Offic. & potest. Episc. Pyrrh. Corrad. l. 1. pax. Beneficiar. c. 1. n. 12. &c.*

Q. II. Quotuplex sit Beneficium Ecclesiasticum.

R. Primò, Beneficia Ecclesiastica distinguuntur in Majora & Minora. Illa sunt Papatatus, Cardinalatus, Patriarchatus Archiepiscopatus, Episcopatus, quibus plures addunt Abbatiam. Cætera Beneficia Minora dicuntur. Beneficia majora immateria odiosa non veniunt communi nomine Beneficii, quia à S. Canonibus appellantur *Culmina dignitatum: cap. venerabilis de prebend. Dispensatus proinde ad Beneficia obtinenda, non intelligitur dispensatus ad majora, quia dispensatio, utpote vulnerans legem, odiosa est, & strictè interpetranda: Fagnanus in c. mandato n. 33. de Simon.*

Secundò, alià sunt Beneficia Sæcularia, alià Regularia. Illud dicitur regulare, quod solis Regularibus convenit, ut Prioratus, Abbatia; nec ut Beneficium regulare dicatur, satis est quòd à Religiosis præsentetur, nisi insuper ab illis administratur: *Gonzal. ad reg. 8. Cancellar. gloss. 8. n. 38.* Beneficium sæculare illud est, quod conferri solet solis sæcularibus Clericis. In dubio, & usque dum contrarium probetur, omnia beneficia reputantur sæcularia, quia omnia præsumuntur imitari Papatatus, qui est Beneficium sæculare: *Barbos. de potest. Episc. alleg. 57. n. 167. Mascard. de probat. concl. 172. n. 1. & communiter. Probantur verò beneficia esse regularia, vel quia Fundator expressè voluit per Regulares administrari; vel quia per quadraginta annos pacificè illud administrarunt; nam tunc saltem per præscriptionem fit regulare, ut notat *Gloss. in cap. cum de Benefic. de prebend. in 6.* Pariter nisi aliud probetur, Beneficia fundata in Ecclesiis Regularium, regularia præsumuntur; cum non appareat verosimile Fundatorem voluisse ab eis Regulares excludere; *Mascard. cit. concl. 372. n. 17. Engel. tit. de Capell. Monach. n. 1. v. porro.* Cæterum possessio Beneficii danda est secundum ultimum ipsius statum; nam ratione possessionis secundum ipsius ultimum statum judicandum est, donec contrarium probetur; ac proinde si Beneficium vacavit per obitum Regularis, judicandum est regulare, & è contra: *Barbos. de potest. Episc. 3. p. alleg. 57. n. 168. Garzias de Benef. p. 7. c. 10. n. 34.**

Remanet denique adnotare sæcularia Beneficia conferenda esse sæcularibus, & regularia regularibus *ex cap. cum ad nostram 37. & cap. officii 38. de elect. juncto Tridenti. sess. 14. de reform. c. 10. & sess. 25. de Regular. cap. 21.* Et re vera inconveniens videtur, ut in eadem Ecclesiâ socientur homines disparis professionis, & habitus, ut *ex Clem. 1. de elect. communiter notant Canonistæ.* Concedunt tamen S. Canones, ut Regularis ad dignitatem Episcopalem eligi possit: *cap. si Abbatem, cap. si Religiosus, cap. quorundam de elect. in 6., & Clem. 1. de elect.* Hinc Canonistæ considerant Episcopatum tanquam Beneficium abstrahens à sæculari, & regulari, & èd magis quia, ut notat *Gloss. in cap. nullus Religiosus de elect. in 6.,* Episcopus religiosior debet esse Monacho. Insuper non repugnat ut Religiosus sit ad tempus adjutor Beneficiarii Curati, ut docent Canonistæ *in cap. consultationibus de Cleric. agrot. Azor. 2. p. l. 3. c. 2. q. 8.* Necessaria tamen est non solum licentia sui Prælati, sed etiam Episcopi: *cap. de Rectorib. de Cleric. agrot.*

Tertio, alia sunt Beneficia *duplicita*, alia *simplicita*. Duplicita primò sunt ea, quæ important præcedentiam cum jurisdictione. Et quidem tales deberent esse omnes Dignitates, ut constat *ex Gloss. in cap. de consuet. in 6. & Rebus. in prax. Beneficiar. tit. sacul. benefic. quotuplex num. 7.* Nihilominus & illa censetur Dignitas, adeoque Beneficium duplex, quamvis careat jurisdictione, quæ ex primeva foundatione talis est reputanda; ut si in erectione alicujus Beneficii cautum sit quòd sit Dignitas; *Mascard. de probation. conclus. 515. n. 5.* Item reputatur Dignitas illud Beneficium, quod verè habet nomen, cui de jure communi Dignitas annexa est, quale est nomen Archidiaconi, quod censetur designare primam Dignitatem post Episcopum: *cap. 1. & cap. ad hac de Offic. Archidiacon. Secundo, dicitur Beneficium duplex illud, quod præcedentiam importat, quamvis nullam habeat jurisdictionem. Hujusmodi beneficia appellantur Personatus, & taliter se habet Primiceriatus, cui debet sedere ante alios Canonicos. Tertio, dicitur Beneficium duplex illud, quod annexam habet administrationem rerum Ecclesiasticarum, uti se habent Sacrista, Thesaurarius &c. Distinctio inter Dignitates, Personatus, & Officia innuitur *cap. de multa 28. de prebend. & cap. 1. de consuet. in 6.* Quartò, dicitur Beneficium duplex illud, quod annexam habet curam animarum, quapropter dicitur Curatum. Quamvis autem ex textu *in cap. dudum 54. §. Sed cum in jure de elect. videatur dñci posse Beneficium curatum etiam illud, quod solum habet jurisdictionem in foro externo, seu contentioso, ut notat etiam Barbosa p. 3. de offic. & potest. Episc. alleg. 57. n. 163.* nihilominus strictè illud dicitur Beneficium curatum, quod potestatem habet in foro pœnitentia ligandi, atque solvendi, & administrandi Sacramenta suis subditis: *Mascard. de probat. concl. 469. n. 2. Gonzal. ad reg. 8. Cancell. gloss. 6. n. 69.**

Beneficium simplex nil habet ex iis, quæ diximus annexa esse Beneficiis duplicibus, sed solum sunt instituta ad preces Deo persolvendas, aliaque Divina Officia peragenda. De his dumtaxat Beneficiis intelligenda sunt rescripta Papalia, quæ volunt cuiuspiam provideri de simplici Beneficio; & nullatenus extendenda sunt ad Beneficia, quæ aliqua ratione sint duplicia, non solum quia diligenter observandi sunt fines mandati Apostolici: *cap. cum dilecta 22. de rescript. sed etiam quia rescripta, quoad beneficia obtinenda, considerantur ut ambitiosa, adeoque limitanda: cap. quamvis plenissima 4. de prebend.*

Quarta Beneficiorum divisio est in Beneficia electiva, collativa, & mixta. Collativa sunt ea, quæ conferuntur libera, & absoluta voluntate Superiorum. Electiva dicuntur ea, quæ conferuntur per electionem legitimam à Superiore confirmatam. Mixta conferuntur prævia præsentatione Patroni, & Prælati institutione. Alias Beneficiorum divisiones referunt Canonistæ, apud ipsos videndas, cum parum ad præxim conducant.

Q. II. Quid sit Canonicatus; & an sit Beneficium.

R. I. Canonicatus, sive Canonica est jus spirituale, quod provenit ex electione, sive receptione alicujus in Canonicum. Propter tale jus debet habere sedem, sive stallum in Choro; vox autem in Capitulo non conceditur, ex jure Tridentini *sess. 22. c. 4. de reform. nisi habenti Sacrum Ordinem Subdiaconatus.* Ex jure debet Canonico tribui Præbenda, seu competens portio fructuum canonicalium: *cap. velatum 9. de prebend. cap. dilectus 10. ibid.* Quòd si ab modestitate fructuum Canonicalium, consuetudo sit in aliquibus Ecclesiis, ut aliqui Canonici careant præbendâ, sive iisdem fru-

fructibus, id non improbat à præfatis juribus, & fat est, si illis conferantur statimque opportunitas tulerit.

R. II. Canonicatus obtentus sub expectatione præbendæ, vel fructuum percipiendorum, propriè non habet rationem beneficii, cum nondum annexum illi sit jus perpetuum percipiendi fructus ex bonis Ecclesiasticis propter officium spirituale; & id requiri ad rationem beneficii, constat ex ipsius definitione supra allata. Tunc ergo propriè obtinet rationem beneficii, quando ex accessione præbendæ, vel fructuum canonicalium acquiritur tale jus.

Q. III. Quid sit Vicaria; & an sit beneficium.

R. I. Ille dicitur Vicarius Ecclesiæ, qui vice principalis Rectoris illi deservit. Id autem potest pluribus ex causis evenire. Primum, quia Ecclesia, vel Parochia fuerit incorporata Ecclesiæ Cathedrali, Capitulo, seu Monasterio, de qua re *Triad. sess. 7. c. 7. de reform.*, & *sess. 24. c. 13. & 15. de reform.* Secundò, potest assignari Vicarius alicui Ecclesiæ, etiam vivente principali Rectore, nempe ratione agritudinis istius, ut ex pluribus capitibus; *tit. de Cleric. agrot. & ratione justæ absentie Rectoris ab Episcopo approbatæ: can. non oportet de consec. d. 5. & ratione peregrinationis ad loca Sancta: cap. ult. de celebr. Miss. & ratione occupationum sui muneris, & officii: cap. 1. de celebr. Missar.* Ipse Parochus non potest sine licentia Episcopi Vicarium ad longum tempus constituere, bene tamen ad breve, puta quindecim dies; *cap. cum ex eo de elect. in 6.*

R. II. Vicariæ perpetuæ sunt propriè beneficia, non verò temporales. Quòd Vicariæ perpetuæ sint verè, & propriè Beneficium, habetur per textum expressum in *cap. postulasti de rescrip.*, & notat ibi *Gloss. v. beneficium.* Hinc Vicarii perpetui Ecclesiarum parochialium equiparantur ipsi Parochis; *Clem. unic. de offic. Vicar.* Et re vera, quia Vicaria perpetua est verè beneficium, confertur cum Canonica institutione, & erectione tituli Vicariæ, & canonicè institutus nequit amplius amoveri, nisi aliquid committat, ex quo sit dignus depositione; *cap. ad hoc 3. de offic. Vicar.* Ex hoc autem insuper sequitur habere Vicarium jus perpetuum percipiendi ex bonis Ecclesiasticis fructus propter officium spirituale, quod exerceat, adeoque ex dictis ab initio hujus capituli nihil deest, quin Vicariatus habeat veram rationem beneficii.

E contra cum Vicaria temporalis non afferat tale perpetuum jus, & possit talis Vicarius ad libitum amoveri, certè non habet rationem beneficii, de cujus ratione est, ut in eo institutus perpetuò duret; *can. Sanctorum dist. 70. & communiter.* Ceterum magis conferre videtur ad commodum Ecclesiarum, si Vicarii sint perpetui; nam tunc magis eas diligunt, cum tanquam proprias considerent; *Gonz. ad reg. 8. Cancell. gloss. 6. n. 206.*

Q. IV. Quid sit Capellania; & an sit Beneficium.

R. Capellania est Beneficium simplex fundatum in Capella, seu Ecclesia cum auctoritate, & consensu Episcopi. Si igitur aliqua Capellania erigatur sine auctoritate Episcopi, vel alterius Superioris Ecclesiastici, cui competat, eadem Capellania nullatenus erit Beneficium, nec vera Capellania, sed solummodo pium Legatum, & pia donatio; unde Episcopus non habet jus instituendi in talibus Capellaniis &c. *Gonzal. ad reg. 8. Cancell. gloss. 5. n. 33.*

R. II. Si Capellania sit perpetua fundata auctoritate Episcopi, & concessa in titulum, ex pluribus dictis, habet rationem Beneficii, cum importet jus perpetuum aliquid exigendi ex bonis Ecclesiæ propter officium spirituale. Si verò non sit perpetua, neque habeat rationem beneficii, immo si erat perpetua, & fiat ad nutum amovibilis, desinit esse

beneficium, ut notat *Fagnan. in cap. ad audientiam n. 120. de rescrip.* Ad summum istæ Capellaniæ amovibilis, (idem dic de Vicariis) considerantur ut beneficia in materia favorabili; *Fagnan. loc. cit. numer. 118.* vel etiam contineri poterunt in dispositionibus editis ob publicam utilitatem; unde poterit in eis committi simonia confidentialis, cum ea prohibita sit ob publicam utilitatem; *Pyrrh. Corrad. l. 1. prax. benef. c. 6. n. 236. Garz. p. 1. de benef. c. 2. n. 69.*

Q. V. Quid sit Commenda; & an sit Beneficium.

R. Olim Commenda nil aliud erat, quàm custodia Ecclesiæ alicui commissa; *Gloss. in cap. nemo v. commendare de elect. in 6.* Hinc Commendatarius, qui erat tantum custos Ecclesiæ, nullum habebat jus in Ecclesia, nec faciebat fructus suos, sed quod supererat ad sui sustentationem, & Ministrorum, convertendum erat in Ecclesiæ utilitatem, ut notat *Glossa citata.* Ecclesiæ autem curatæ ad sex menses, & non ultra poterant ab Ordinariis concedi in Commendam, si ita necessitas, vel utilitas exposcerent; *cap. nemo de elect. in 6.*

Modò solus Papa confert in perpetuum Personis qualificatis, ac de Ecclesia bene meritis Ecclesias in commendam; & id non principaliter in bonum Ecclesiarum, ob quarum utilitatem antiquitùs Commendatario ipsorum custodia commendabatur, sed principaliter conferuntur Commendatario, ut ex ipsius fructibus commodius sustentetur. Ex hoc autem non parum detrimenti accessit Monasteriis, quæ conferantur in commendam, non solum in temporalibus, sed etiam in spiritualibus, ut notat *Fagnan. in cap. cum ad nostram n. 14. de elect. Ecclesiæ verò curatæ non amplius conferuntur in commendam, sed, cum vacant, debent in eis Vicarii designari, juxta Trident. sess. 24. c. 18. de reform.*; & decisum fuit à S. Congregatione, prout refert *Barbo. in collect. ad cap. 18. cit. & Fagnan. in cap. dudum il. 2. n. 44. de elect.*

R. II. Commendæ temporales utique non habebant rationem Beneficii, ut constat ex supra dictis; unde nil obstat quin ab eodem una Ecclesia obtineretur in titulum, altera in commendam, ad simplicem nempe custodiam; *cap. dudum 54. S. Suggestio de elect.* Verùm commendæ perpetuæ, quæ modò conferuntur à Papa, habent rationem veri beneficii, cum tribuant jus perpetuum percipiendi fructus Ecclesiasticos, propter officium spirituale, ob custodiam nempe exhibitam Ecclesiæ. Hac ratione Tridentinum prohibet habere plura beneficia etiam commendata; *sess. 7. cap. 2. & 4. sess. 24. c. 17. de reform.*, & id intelligendum est, quamvis unum haberetur in titulum, & alterum in commendam, ut decisum testatur *Fagnan. cap. dudum il. 2. n. 37. & seqq. de elect.*

Q. VI. Quid sit Præstimonium; & an sit Beneficium.

R. I. Præstimonium sunt quidam annui proventus detracti ex redditibus Beneficiorum, qui solent dari Canonicis, vel alijs Clericis, in vita subsidium, & præcipuè ut operam studiis impendant; *Laym. l. 4. tr. 2. cap. 5. n. 5.*

R. II. Si præstimonium conferantur ad tempus determinatum, & limitatum, utique non sunt Beneficia Ecclesiastica, sed mera stipendia; cum de ratione Beneficii sit dare jus perpetuum ad percipiendos fructus ex bonis Ecclesiæ. Si verò conferantur in titulum, & in perpetuum, dumtaxat vacatura morte illius, cui dantur, sunt re vera beneficia; nam tunc conferunt prædictum perpetuum jus, & illud ratione spiritualis officii, v. g. recitationis Horarum, ad quam tenetur obtinens hujusmodi præstimonium. Hinc ea inter beneficia adnumerantur; *cap. ult. de concess. præbend. in 6. & d.*

Tridentino sess. 14. c. 9. de reform. & sess. 23. c. 18. Item quia, sunt verè Beneficia, S. Pius V. in sua Constitutione, quæ incipit *Ex proximo*, obligat habentes præstimonium ad restitutionem fructuum, si non recitent Divinum Officium.

Q. VII. Quid sit Pensio, & quotuplex; & an sit Beneficium.

R. Pensio communiter definitur: *Jus percipiendi fructus aliquos ex alieno Beneficio: Garz. de Benef. c. 5. num. 170.*

R. II. Pensio dividitur in laicalem, & Clericalem. Laicalis est, quæ confertur ob ministerium, & causam merè temporalem, sive confertur Laico, sive Ecclesiastico. Hujusmodi esset pensio, quæ ministraretur Oeconomo Ecclesiæ, Cantori, Aedituo, Pulsanti organum &c. Pensio Ecclesiastica ea est, quæ solis Ecclesiasticis Personis competit, & hæc pariter duplex est. Alia, quæ competit solis personis Ecclesiasticis, sed quia datur ex titulo merè temporali, dicitur mixta. Ita se habet pensio, quæ confertur Clerico pauperi, ut alatur, vel Parocho impotenti Beneficio deservire. Ad hanc reducitur pensio, quæ si datur ob officium spirituale, datur tantum ad tempus, ut quæ datur Oeconomo Parocho impotentis, ut exerceat curam animarum, quoadunque ille vivat. Alia est Pensio, quæ non solum datur solis Ecclesiasticis, & ob officium spirituale, sed insuper datur in perpetuum titulum; ut quando ex aliquo pingui beneficio detrahuntur certa portio fructuum, & assignatur alicui Clerico vel in perpetuum Præstimonium, vel in titulum Beneficii perpetui e. g. Vicarij. Hæc autem assignatio non obstat S. Canonibus; nam ut bene notant Canonistæ, & inter alios *Fagnanus in cap. ad audientiam n. 41. de rescrip.*, S. Canones solum prohibent, ne tales pensiones in fraudem assignentur, non verò si intercedat aliqua justa causa.

R. III. Sicut certum est pensiones laicales non esse beneficium, quia non habent sibi annexum officium spirituale, ita & certum est habere rationem beneficii eas pensiones, quæ dantur in perpetuum titulum ob officium spirituale, ut constat ex supra dictis de Vicariis, & Præstimoniis. De his Pensionibus videndus *Fagnanus loc. cit. n. 44. &c.*

Alia Pensiones, quæ licet solis dari possint Ecclesiasticis, nihilominus vel non dantur in perpetuum titulum, vel dantur ob solum motivum temporale, non habent rationem beneficii, quia non verificatur importare jus perpetuum percipiendi fructus ex bonis Ecclesiæ propter officium aliquid spirituale, ut exposcit ratio beneficii. Hinc tales pensiones non indigent institutione, sicut Beneficia; nec dicuntur, sicut Beneficia, vacare morte possidentis, cum beneficia ita dicantur vacare, ut per alios possint possideri; pensio verò cessat morte Pensionarii, & ad alios non transit. Quòd si Sanctus Pius V. in sua Constitutione, quæ incipit *in Proximo*, obligat hujusmodi Pensionarios, non recitantes Officium Divinum ad recitationem Officii parvi B. Virginis, cum obligatione restituendi fructus, si non recitent, hoc idem probat hujusmodi pensiones non esse Beneficium; nam si fuissent Beneficium, ante hujusmodi Constitutionem Pensionarius recitare debuisset Horas Canonicas. Demum de hujusmodi pensionibus, veluti de re à Beneficio distincta, loquitur *cap. quamvis plenissima 4. de præben. in 6. & Trident. sess. 22. cap. 2. sess. 23. c. 18. & sess. 25. c. 15. de reform.*, & notat *Fagnan. in c. cum in cunctis nu. 106. de elect.* Hinc quamvis ex Tridentino *sess. 23. c. 6. de reform.* nullus obtinere possit Beneficium ante annum 14., id non valet de pensionibus, ex declaratione S. Congreg. apud eundem *Fagnanum loc. cit. num. 12.* Remanet ergo hujusmodi pensiones solummodo in materia favorabili posse venire aliquo modo sub

nomine Beneficii, ut notat *Fagnan. in cap. ad audientiam lib. 2. n. 17. & seqq. de rescrip.*

CAPUT II.

De Obligationibus Beneficiatorum.

Q. I. Quæ sint onera, sive obligationes Beneficiatorum.

R. Onera Beneficiis annexa, sunt sequentia. Obtinens Beneficium debet recitare Officium Divinum, de qua obligatione infra latè agemus. Tenetur facere fidei professionem. Tenetur residere in loco Beneficii, vel etiam assistere Divinis Officiis. Tenetur recipere Ordines de jure annexos suo Beneficio.

Q. II. Quales Beneficiati teneantur ad Fidei professionem.

R. Ex Decreto Tridentini *sess. 24. cap. 12. de reform.* tenentur ad Fidei professionem omnes Beneficiati habentes Curam animarum intra bimestre à die pacificæ possessionis, eamque emittere debent in manibus Episcopi, aut ejus Vicarii, vel Officialis. Item ex vi ejusdem Decreti tenentur facere Fidei professionem coram Episcopo, & Capitulo, omnes Canonici Ecclesiæ Cathedralis, & Dignitates illius. Additur insuper præfatis hæc pœna, ut nisi intra bimestre à die pacificæ possessionis Fidei professionem faciant, nec faciant fructus suos.

Hinc oritur controversia inter DD. an omittentes dictam Fidei professionem teneantur in conscientia dictos fructus restituere, etiam ante omnem Judicis sententiam. Et quidem non desunt affirmantes expectari posse sententiam declaratoriam criminis, in eo fundati, quòd nemo tenetur in se ipsum exequi pœnam à lege inflictam, nisi post talem sententiam. At meo videri, potius sequi debemus contrariam sententiam; nam similes leges non sunt in toto rigore pœnales, sed potius dicendum est inducere inhabilitatem ad aliquid consequendum, sicuti non recitans Horas Canonicas inhabilis est ad obtinendam portionem fructuum, eis correspondentem. Porro dum lex aliquos inhabilitat ad aliquid possidendum, non debet expectare Judicis sententiam, ut illud non percipiat, & ut illud dimittat, si percipit, dum erat inhabilis ad possidendum. Et de facto vult Concilium *illis possessionem non prodesse*, unde eodem modo se habent, ac si possessionem Beneficii non haberent. Item dici potest tales leges non esse pœnales, sed conventionales, seu conditionales, itaut velint non posse aliquid adipisci, nisi posita conditione à lege statuta: dum autem ad aliquid justè possidendum deest conditio necessaria, non est expectanda Judicis sententia ad dimittendam rem, quam quis non potest obtinere sine tali conditione: *Azor. l. 2. l. 7. cap. 2. q. 1. Garzias de Benef. 3. p. c. 3. num. 45. Filiuc. tr. 22. cap. 3. n. 97.* Immo quia professio Fidei consideratur, ut conditio necessaria ad faciendum fructus suos, non desunt qui velint à die transacti bimestris etiam inculpabiliter omittentem Fidei professionem non facere fructus suos: *Ledesm. 2. p. tr. 1. c. 4. concl. 10. dif. 2.* Nihilominus aliud sentiendum puto, ut in simili dicam infra *quæst. 7.*, cum tunc bene possit præsumi aliam esse mentem Ecclesiæ.

Q. III. Quid importet residentia, ad quam tenentur Beneficiati: qui ad eam teneantur; & quo Jure teneantur residere.

R. I. Residere in Ecclesia per S. Canones, idem est ac eidem personaliter deservire in Divinis Officiis, per text. in *cap. conquærente de Cleric. non.*

deservire, dummodo aliter Fundator discretis verbis non præscripserit. Ita habetur ex generali consuetudine totius Ecclesiæ, quidquid fuerit de jure antiquo, ut videre est apud *Fagnan. in cap. cum omnes n. 14. de Constit. apud Zerolam p. 1. prax. episc. v. Beneficium §. Ad septimum v. octava cohenus. apud Garz. de Benef. p. 3. c. 2. n. 3. 11. 12.*

R. II. Illi Beneficiati, qui non habent actualem Curam animarum, & aliunde ex dictis tenentur ad residendum, hanc obligationem habent ex solo jure Ecclesiastico. Ratio est quia, ea non oritur ex jure divino imponente eis pascere, & gubernare, eum non habeant oves, sed ex jure Ecclesiastico, ex quo ortum habent ipsorum beneficia, & quo præscriptus est modus eis inserviendi: *Fagnan. in cap. Extirpanda §. Qui verò n. 28. de Præbend.*

Q. VII. Quæ causæ excusent à residentia Canonicos, aliosque Curam animarum non habentes, qui nihilominus ex dictis tenentur residere.

R. Ultra causas supra allegatas excusantes Episcopos, & Parochos, observandum est Tridentinum *sess. 24. c. 12. de reform.* concedere Canonicis &c. posse abesse per tres menses, & id intelligendum est, vel illi sint continui, vel interpolati: *Garz. p. 3. cap. 2. n. 306. Barbof. p. 3. de offic. & potest. Episc. alleg. 53. n. 120. Fagnan. in cap. licet n. 54. de Præbend. & cum hæc licentia concedatur à jure, ex præfatis DD. non est necesse pro ea ad Superiorem recurrere. Verum tamen est, quod si nulla alia detur causa absentiae, quam animum relaxare, pro eo tempore non lucrabuntur distributiones quotidianas: *Fagn. cit. num. 92. & 93. Gonz. ad reg. 8. Cancell. §. 7. prom. n. 82.* Ne tamen Ecclesia debito servitio destituatur, non debet eodem tempore major Canonicorum pars abesse; item cavere debent Canonici, ne absint tempore maximarum Solemnitatum, ut observavit S. Congregatio apud *Barbosam citatam n. 119.* Item vult Tridentinum, ne tanto tempore absint, si Constitutiones particularium Ecclesiarum tale exigant servitium, ut non possint per tres menses abesse. Immo si tunc non refererint per totum tempus, quod exigit tale servitium, subjacent poenis, de quibus infra: *Garzias cit. n. 144. allegans declarationem S. Congregationis.* Ceterum Episcopus ob legitimam causam potest concedere Canonico, ut ultra tres menses per alterum mensem absint. Ita ex S. Congregationis declaratione *Barbof. de offic. Episc. alleg. 53. n. 123. Garz. p. 3. de Benef. cap. 2. n. 411. & 412. Fagn. in cap. licet n. 47. de Præbend.**

Potest pariter Beneficiatus abesse causa Auditorum, si à suo Prælato licentiam obtineat. Revocata quidem est à Tridentino facultas, quæ olim competeat Prælati, concedendi nempe licentiam etiam Parochis ob hujusmodi causam à propria Ecclesia discedendi, ut supra notavi; nihilominus quoad reliquos Beneficiatos integra perseverat apud Episcopos potestas ipsi à jure concessa, ut nempe possint eis permittere, ut per septennium absint causa Auditorum: *cap. relatum 4. de Cleric. non resid. & cap. cum ex eo 34. de elect. in 6. Ut videre tamen est apud Garziam cit.,* ultra licentiam Episcopi, requiritur ut Beneficiatus non prætergressus fuerit annum trigessimum, quamvis possit studium absolvere, si antea inceperit. Item oportet Beneficiatum in eumdem studio Theologiæ, vel S. Canonum, & id in loco saltem per consuetudinem ad publicum Auditorum exercitium deputato.

Item possunt duo Canonici abesse à loco sui Beneficii, si absint pro inserviendo ipsi Episcopo, quatenus Episcopus est: *cap. de cetero 7. de Cleric. non resid. & cap. ad audientiam 15. ib. Fagn. in esp. de cetero n. 4. & 12. Barbof. de Canon. & dign. n. 25. n. 5.* Hi autem DD. cum aliis ab ipsis citatis, dicunt esse in potestate Episcopi non solum elige-

gere duos Canonicos ex Cathedrali, sed etiam ex alia quacumque Ecclesia Collegiata. Et merito, quia cum ita decreverint S. Canones principaliter ob bonum Ecclesiarum, & ob servitium Episcopis præstandum, hujusmodi dispositiones, utpote favorabiles, sunt potius ampliandæ. An verò ratione consuetudinis possint Dignitates, & Canonici abesse à suis Ecclesiis ultra tres menses, modò negativè respondendum est; cum per Concilium Tridentinum *sess. 24. c. 12.* sublata fuerit talis consuetudo, etiam immemorabilis, ut notat *Fagnan. in cap. cum omnes n. 21. & 22. de Constit. & Garzias p. 3. de Benef. c. 2. n. 197. ex sent. S. Congr. Ubi ergo recepta est talis Tridentini Constitutio, omnino negativè respondendum est. Secus si non fuisset recepta; nam tunc posse valere talem consuetudinem notat etiam *Fagn. loc. cit. n. 18.**

Illud certum est, quod si sermo sit de Beneficiis simplicibus, quamvis in fundatione imposita fuerit Beneficiato obligatio inserviendi per seipsum, v. g. per seipsum Missas celebrandi; nihilominus adversus talem personale obligationem prævalere potest longæva consuetudo legitime præscripta, maxime si id non cedat in magnum Ecclesiæ præjudicium: *arg. cap. cum omnes junct. Gloss. fin. de Const. in 6. & pluribus citatis Gonz. ad reg. 8. Cancell. gloss. 5. n. 107. afferens declarationem S. Congregationis.*

Q. VIII. Quas poenas incurrant Beneficiati non residentes.

R. Dignitates, Canonici, alique habentes personale ministerium in Ecclesia Cathedrali, seu Collegiata, si primo anno non resident, privandi sunt dimidia parte fructuum; si secundo anno, omnibus fructibus; ac denique si tertio anno, privati possunt ipsi Beneficii: *Trident. sess. 24. cap. 12. de reform.* Ubi observandum est non dicere Concilium hujusmodi Canonicos non residentes non facere fructus suos, ut loquitur de Episcopis, & Parochis *sess. 23. c. 12.*; unde cum solum decernat Concilium tales Beneficiatos esse privandos fructibus, quos fecerunt suos, etiam ratione Præbendæ &c., sequitur non teneri ad eos restituendos ante sententiam Judicis condemnatoriam: *Garz. p. 3. de Benef. c. 2. n. 151. Barbof. de Canon. c. 20. n. 22.*

Q. IX. Quam obligationem habeant Beneficiati suscipiendi Ordines Beneficii annexos.

R. I. Si Episcopus, postquam est electus, & confirmatus à S. Pontifice, intra tres menses non consecratur, debet restituere fructus jam perceptos; & si intra totidem menses id facere negligat, ipso jure Ecclesia sua remanet privatus: *Trident. sess. 23. c. 2. de reform.* Neque ex dictis supra, expectanda videtur Judicis sententia ad fructus restituendos, vel ad Ecclesiam dimittendam; nam iste non tam sunt poenæ; quam conditiones, quas vult Concilium adimpleri, ut possint fructus, & Ecclesia retineri. Secus dicendum, si Episcopus ex infirmitate, vel alia rationabili causa differat consecrationem, ut ex *can. quoniam dist. 75. & tradit Barbofa de potest. Episc. p. 1. tit. 1. c. 5. n. 11. & p. 2. alleg. 3. n. 39. & 40.*

R. II. Electus ad Beneficium Curatum intra annum tenetur promoveri ad Sacerdotium; & nisi hoc faciat, nulla alia monitione præmissa, privatus remanet beneficio: *cap. licet & cap. commissi 35. de elect. in 6. Garzias p. 3. c. 4. num. 3. & n. 52. Barbof. de Parocho p. 1. c. 5. n. 11.* Ex citato autem capite commissi annus, intra cujus terminum tenetur Parochus ad Sacerdotium promoveri, computandus est à tempore suscepti regiminis, & illius pacificæ possessionis. Excluduntur tamen & ipse esset, si ex justo impedimento non potuisset intra annum ad Sacerdotium promoveri; nam impedito non currit tempus, ut dicitur *cap. quia diversitatem de concess. præbend.* Non esset tamen

22.

excusandus, si ipse ex sua culpa apposuisset impedimentum eo fine, ut Ordinem non acciperet; nam tunc plenè per ipsum stetit, non potuisse promoveri. Secus, si impedimentum eo fine non apposuerit, & ita privandus non esset beneficio, qui ex infirmitate, quæ ex sua culpa provenit, evahi non potuit ad Sacerdotium: *Barbof. cit. n. 11.*

R. III. Habentes in Cathedralibus Dignitates, Canonicatus &c. aliaque beneficia aliquem Ordinem exigentia, tenentur intra annum illum suscipere: *Trident. sess. 22. de reform. c. 4.*, aliàs habere non possunt vocem in Capitulo, & privandi sunt dimidia parte distributionum, ut dicitur in *Clementina ut ii &c.* quam ipsum Tridentinum innovavit. Poterit etiam Episcopus simul cum Canonicis, ut præscribitur à *Trident. sess. 25. de reform. c. 6.* eos Beneficiis privare; nam Clementina citata alias poenas in suo robore relinquit: *Garz. p. 3. c. 4. n. 16. Barbof. de Canon. c. 36. n. 20.*

R. IV. Dubium est inter DD., an debeat esse Sacerdos, vel saltem teneatur intra annum ordinari ille, qui confertur Capellania, v. cujus Capellanus debet celebrare, aut tot Missas dicere in singulis hebdomadibus. Et mihi aridet sententia negativa; nam interpretandum est voluisse Fundatorem erigere Capellaniam juxta jus commune, & universalem receptam consuetudinem: *leg. 2. ad jus reulit. C. de hered. instituend. & de jure communi est ut quodcumque simplex Beneficium conferri possit habenti ætate 14. annorum; & insuper quod unusquisque satisfacere possit per alium oneribus annexis simplici Beneficio: Gonzal. ad reg. 8. Cancell. n. 74. gloss. 5. Barbof. de offic. & potest. Episc. alleg. 24. n. 43. Laym. 1. 4. tr. 2. c. 14. n. 2.* Immo *Garzias p. 7. c. 1. n. 85.* refert decisum à S. Congregatione neque teneri per seipsum celebrare obtinentem Capellaniam, in cujus fundatione dispositum fuerit ut ipsemet Rector celebrat; nam oneribus Missarum rectè satisfi per Substitutum. Contrarium verò senserat S. Congregatio apud eundem *Garziam n. 58.* in casu, quo Fundator præscripsisset, quod ad suam Capellaniam præfaretur Sacerdos; nam tunc nullatenus adimpleretur voluntas Fundatoris, si non Sacerdos præfaretur.

Regula in præxi observanda.

I. Cum ex jure divino teneantur Parochi residere; nec residere dicantur, si & ipsi per se parochialia munera præsentent, videat Parochorum ruralium Confessarius, in quanto salutis discrimine plures Parochi versentur. Quidam sunt, qui fere singulis hebdomadibus, nulla justa causa cogente, ad Civitatem per duos, vel tres dies accedunt, & ita verificatur singulis annis per plures menses abesse. An ne Confessarius hos in conscientia tutos debet judicare? Alii sunt, qui sæpissime per totam hebdomadam in Civitate degunt, ut laxiorem vitam ibi protrahant, solumque festis diebus ad propriam Ecclesiam revertantur. Et hi miserrimi Parochi, pro dolor! habent à quo sacramentali absolute donentur. Alii demum reperiuntur, qui materialiter quidem in Parochia resident, at totum, seu fere totum regendarum animarum onus aliorum humeris imponunt; & hietiam quasi propria satisfaciant conscientia, absolutione donantur, quotidie celebrant &c. Bene ergo animadvertat Confessarius hos Parochos à Sacramentis arcedendos, si non ritè munere suo fungantur; si mulque cogat ad restitutionem fructuum pro rata, si sæpe absint sine justa causa.

Insuper Confessarius moneat Parochum, quod dicitur ex quacumque justa causa, putantur infideli Pa-

rentes, peregrinandi &c. possit de licentia Episcopi per bimestre abesse, nihilominus ultra tale tempus abesse non debet, nisi ex aliqua gravi causa; nam solum, tali gravicausa existente, adnuat Tridentinum, ut Episcopus possit illi concedere licentiam discedendi ultra bimestre.

II. Notet insuper Confessarius, non satisfacere propriae obligationi illos Canonicos, aliosque, qui in Cathedralibus, aut Collegiatis exhibere debent aliquod ministerium, si illud non adimpleant per se; nam residentia ad quam tenentur, exigit ut per seipso propria munera adimpleant. Hinc Tridentinum *sess. 24. c. 12. de reform.* vult quod omnes divina per se, & non per Substitutum compellantur obire officia. Quid verò dicendum de contraria consuetudine, inquam quaestione sequenti.

CAPUT III.

De Qualitatibus, quæ requiruntur in iis, quibus Beneficia conferuntur.

Q. I. Quæ sint qualitates, quæ esse debent in eligendis ad Beneficia.

R. Hæc qualitates reducuntur ad sequentes. Ætas, Scientia, Probitas morum, debita Intentio, & aliquando Consanguinitas respectu eorum, qui Beneficia propriis bonis fundarunt. Quando verò ratione Censuræ, seu Irregularitatis reddatur quis incapax ad Beneficia obtinenda, dictum est in Tractatu de Censuris, & Irregularitate.

Q. II. Quæ ætas requiratur in eligendis ad Beneficia.

R. I. Quoad Summum Pontificem nulla determinata ætas in jure requiritur; unde semper cum non habeat ex jure naturali impedimentum, & aliàs electus fuerit à duabus partibus Cardinalium, ritè electus censendus est: *Azor. 2. p. 1. 6. c. 5. q. 5.*

R. II. Eligendus ad Episcopatum debet habere trigessimum annum completum: *cap. cum in cunctis de elect. Trident. sess. 7. c. 1. sess. 22. c. 2. & sess. 24. c. 1. de reform.* Et re vera hæc ætas necessaria est ad obtinendam eam probitatem morum, prudentiam & scientiam, sine quibus sublimia Episcopatus munera adimpleri ritè non possunt: *Barbof. de potest. Episc. p. 2. alleg. 1. n. 16.* Eandem ætatem vult Tridentinum in promovendis ad Cardinalatum: *sess. 24. c. 1. de reform.* quamvis Sixtus V. in sua Constitutione de Cardinalium numero, ordine, ætate, tempore, qualitate, & officio, non requirat in Cardinali Diacono nisi annum 22. completum.

R. III. Pro eligendis ad Dignitates in Cathedralibus, si annexam habeant Curam animarum, opus est attingisse annum vigesimum quintum; vel complevisse annum vigesimum secundum, si talem curam annexam non habeant: *Trident. sess. 24. c. 12. de reform.* Eligendus in Canonicum Penitentiarum ex eodem Tridentino *ibidem cap. 8.* debet esse ætatis 40. annorum, quamvis sufficiat fuisse inceptos; cum nullum verbum sit in Tridentino, quo indicetur debere esse completos: *Barbof. 3. p. alleg. 55. n. 8. & in Trid. loc. cit. n. 18.* Verum tamen est, quod si in Ducepsi non reperiatur aliquis aptus ad hoc munus jam habens annos 40., tunc non est attendenda hæc ætas in eo eligendo: *Garzias p. 5. c. 4. n. 18.* afferens declarationem S. Congregationis, quod ipso autem quod aliquis electus sit in Penitentiarium, tunc velut Parochus totius Ducepsis potest omnium confessiones audire; ex facultate illi tradita à Tridentino; non tamen absolvere à casibus reservatis sine licentia Ordinarum, ut aliis citatis, docet *Barbofa p. 3. alleg. 55. n. 13. & de Canon. c. 26.*

Quoad

Quoad reliquos Canonicatus in Ecclesia Cathedrali, ea requiritur aetas, ut qui electus fuerit, possit saltem intra annum promoveri ad Ordinem, quem exposcit illi Canonicatus; & cum in Cathedralibus Canonicis saltem Subdiaconi esse debeant, eligendus saltem inchoare debuit annum 21. *Garzias 7. p. c.4. d. n.22.* plures afferens decisiones S. Congregationis: *Zerol. in prax. Episc. p.1. V. Beneficium 3.2. & 3. Barbos. de Canon. c.13. n.9.* Cum verò circa Canonicos aliarum Ecclesiarum nil innovaverit Tridentinum, si aliunde non habeant annexum Ordinem Sacrum, vel aliud non ferant statuta Ecclesiarum, standum est juri antiquo, & sufficit aetas 14. annorum: *Barbos. cit. n.14. Garzias p.7. c.4. n.36. Gonzal. super 8. regul. Cancell. gloss. 5. in princ. n.6.*

R. IV. Eligendus in Parochum debet attingere saltem annum 25. *cap. licet Canon. de elect. in 6. Idem dicendum de Vicariis perpetuis Ecclesiarum Parochialium ex Clement. x. de Offic. Vicar. Coadjutor etiam Parochi debet esse Sacerdos, aliàs non possit illum adjuvare in suo Ministerio, sicut etiam obtinens aliquam Parochiam in Commendam, ut possit ei deservire: Barbos. de potest. Paroch. p.1. c.5. n.4. & alleg. 59. n.23.*

R. V. Ad alia Beneficia simplicia, & Capellania, ex Tridentino *sess. 23. c.6.* requiritur aetas 14. annorum, & satis est si sint incepti: *Gonzal. ad reg. 8. Cancell. gloss. 5. n.9. Barbos. alleg. 60. n.78. & Concil. loc. cit.* Hoc tamen ex eodem *Gonzalez n.91. & Barbosa in Concilium n.7.* non attenditur, si Fundator praescripserit conferri etiam posse Minori 14. annorum; nam hujusmodi Fundatorum voluntati Tridentinum non derogavit. Observare etiam est aetatem ad beneficia requisita, numerandam esse à tempore Nativitatis. Ita declaravit S. Congregatio apud *Barbosam tr. de Canonic. c.13. n.19.* Item eligendus ad Beneficium, habere debet necessariam aetatem tempore praesentationis, & imputationis; nam tunc jus acquirit ad Beneficium: *Ricc. p.4. decis. 243. Garzias p.7. c.4. n.85. Barbos. alleg. 60. n.78.* Ubi etiam videtur velle aetatem legitimam etiam requiri tempore oppositionis; nam aliàs non esset legitimus Oppositor. Quod si dies, vel hora deficiat aetati, quam requirunt S. Canones, & Concilia, electio utpote facta in Persona inhabili, nulla est: *cap. cum in cunctis de elect. & ex Trid. sess. 22. c.4.*

Q. III. Quae Scientia requiratur in promovendis ad Beneficia.

R. I. Ex Tridentino *sess. 22. c.2.* Episcopus debuit esse studiorum Magister in aliqua Universitate, sive Doctor, aut Licentiatus in S. Theologia, vel jure Canonico; aut saltem habere deberet testimonium alicujus Accademiae, quo declararet idoneus ad alios docendos; & si fuerit Regularis, tale testimonium habere debet à suis Superioribus. Merito autem Tridentinum hujusmodi scientiam in Episcopis exoptat; nam idonei esse debent alios etiam in rebus difficilioribus edocendi, utpote quia sunt iudices, & Magistri totius Diocesis. Eandem scientiam optaret Tridentinum: *sess. 24. c.1. in Cardinalibus S. Romanae Ecclesiae, utpote quia Coadjutores sunt Pontificis, & Consilarii pro decidendis difficilioribus negotiis totius Ecclesiae.*

R. II. Archidiaconi, qui in jure dicuntur oculi Episcopi, ex Tridentino *sess. 24. c.12. de reform.* debent esse Magistri in Theologia, seu Doctores, aut Licentiati in jure canonico. At observant DD. hanc scientiam requiri in Archidiacono, qui habeat Curam Animarum; & jurisdictionem, ut supponitur in titulo de Officio Archidiaconi: *Barbos. in Conc. n.6. & de Canon. c.5. d. n.6.* Vult etiam idem Concilium *sess. 23. c.18.* Officia & Dignitates illas, quae Scholasticae dicuntur, non esse conferendas nisi Do-

ctoribus, vel Magistris, aut Licentiatis in sacra pagina, aut jure canonico, seu iis, qui possint per se munus illis annexum exercere; & provisiones aliter factas annullat. Notant verò DD. quòd cum ita dispositum sit in ordine ad erudiendos degentes in Seminario, dispositio Tridentini non attenditur, vel ubi non est Seminarium, vel ubi jam designati sunt alii Praeceptores: *Barbos. in Conc. n.53. Garzias p.7. c.7. n.35.*

R. III. Parochi ex eodem Tridentino *sess. 24. c.18. de reform.* debent tali doctrina praeditos esse, ut possint in Christiana Doctrina oves sibi creditas instruere, Evangelium ipsis declarare, rite administrare Sacramenta, & maxime Pœnitentiam, distinguendo inter lepram, & lepram. Alii Beneficarii talem habeant scientiam, ut possint satisfacere muneri suo Beneficio annexo; & si nullam obligationem habeant, nisi recitandi Divinum Officium, linguam saltem latinam scire debent, ut possint legere, & recitare sine errore: *Garzias 7. p. c.7. n.8.*

Ceterum observare hic est, quòd collatio Beneficii facta profrus Illiterato, est omnino nulla: *can. Illiterato d.3. can. Pœnitentes d.55. can. praecipuus d.34. & ex Trident. sess. 22. c.4.* Ut autem eligendus ad simplex beneficium non dicatur profrus Illiteratus, non putarem fati esse si sciat scribere, & latine legere; si ulterius saltem mediocriter non intelligat significationem eorum, quae facilliora sunt in psalmis, homiliis, seu lectionibus, & orationibus Breviarii; nam profrus illiteratus dicendus videtur, qui non percipit facilliora, quae exercet in adimplendo suo munere: *Gonz. gloss. 4. n.48. Sanch. l.7. Conf. c.1. d.45. n.3. Barbos. alleg. 46. n.9.* Illiteratus pariter omnino censendus est Parochus, si saltem mediocriter nesciat per seipsum munus suum exercere, adeoque collatio Beneficii ipsi facta nulla est. Quòd si Beneficium conferatur non profrus Illiterato, quia saltem mediocriter scit quae sunt sui muneris, tunc collatio non est irrita, sed irritanda ex *Trid. sess. 7. c.3. de reform.*, & electus tenetur dimittere Beneficium, quia non valet, quantum satis est, suo muneri satisfacere; & si noluit dimittere, debet quantumcunque curare sese idoneum reddere: *Sanch. & Garzias cit. Barbos. alleg. 93. n.1.*

Q. IV. Quae Probitas requiratur in eligendis ad Beneficia.

R. I. In eligendis ad Episcopatum ea debet esse probitas morum, ut jam essent in statu perfectionis; nam Episcopus ex vi sui Officii debet esse tanquam lucerna ardens, & lucens; adeoque perfectiorum operum exemplo aliis anteire. Hinc Apostolus ad *Timoth. 3.* vult Episcopum esse irreprehensibilem, aliasque habere praclaras virtutes, quas ibidem recenset. Quòd si aliqui non perfecti cupiant Episcopi dignitatem, & rectè se desiderare arbitrentur, quia Apostolus 1. ad *Cor. 3.* dicit: *Qui Episcopatum desiderat, bonum opus desiderat, animadvertat eo tempore appetere Episcopatum, non aliud facisse, quam optare primum esse ad martyrium subeundum. Ceterum optare Episcopatum propter honorem, & bona temporalia tanquam finem, gravè crimen esset; nam rem Spiritualem ad temporalia ordinaret. Secus dicendum; si honor & bona temporalia dumtaxat essent causa impulsiva; at in praxi fortasse difficilimum erit ea considerari pro sola causa impulsiva ab eo, qui ambitiosus esset, & temporalium cupidus. Praesumptuosus est etiam Episcopatum appetere; cum omnis Episcopale vires ita praesumptis semper excedat. Solummodo laudabile potest esse appetere Episcopatum; ut quis totus incumbat proximorum utilitati; si tamen & hic non appareat manifesta necessitas, nec poterit talis ap-*

pe-

petitus à praesumptione excusari, cum praesumptuosum sit credere se ea pollere probitate, ut possit, sicuti Episcopo convenit, proximorum salutem deservire. Videatur *S. Th. 2. q.85. a.1.* De probitate, quae in Episcopo requiritur, latè differit *Barbosa de off. & potest. Episc. p.1. tit.2.*

R. II. Licet non tanta morum probitas necessaria sit in Parocho, ac in Episcopo, nihilominus hec quam perperam sibi blandiuntur Parochi, qui nullatenus ad perfectionem assequendam conantur! Non satis est, si à gravi culpa sint immunes; nam cum ex officio teneantur populos edocere etiam vitae exemplo, debent in ipsorum operationibus, exercitia virtutum elucescere, & tanquam super candelabrum positi sanctae conversationis luce populo sibi credito salutis viam demonstrare. Legant quæto Parochi *Augustinum Barbosam de parocho p.1. cap.6.*

R. III. Ceteri Beneficarii illam habere debent probitatem, qua possint ritè, & laudabiliter suam munera exercere.

Q. V. Quae intentio requiratur ad Beneficia recipienda.

R. I. Ex jure, ut videre est *cap. Commissa de elect. in 6.* eligendus in Parochum debet habere intentionem ascendendi intra annum ad Sacerdotium, aliàs tenetur restituere fructus perceptos. Qui autem non habet talem intentionem, ultra praefatam restitutionem, peccaret graviter, utpote non obediens in re gravi S. Canonibus, & graviter offensus Ecclesiae, quae diu proprio viduaretur Pastore: *Azor. 2. p. 16. c.9. q.1. Palaus tr. 13. d.4. p.7. num.3.* Eodem modo discurrem de eo, qui haberet animum dubium ascendendi ad Sacerdotium; nam qui pendulus remanet inter utramque partem, sine ulla determinatione ad suscipiendum, vel non suscipiendum Sacerdotium, non verificatur habere intentionem illud suscipiendi, sicut exigunt S. Canones. Excusare autem illum, qui haberet saltem conditionatam intentionem illud suscipiendi, v. g. si non moriatur primogenitus, vel majus aliud commodum non accedat; nam iste, licet non habeat intentionem perfectam, qualis est absoluta, nihilominus verificatur habere intentionem: sicut in jure reputatur vera promissio, quae conditionalis est: *S. Omnia de ver. obl. Præterea non est verosimile Ecclesiam concedentem integrum annum ad Sacerdotium suscipiendum, ita voluisse ardere electum in Parochum, ut neque ob majus commodum, vel aliam justam causam posset Beneficium deserere: Less. de Just. l.2. c.34. d.26. num.131. & 133. Sanch. de Matr. l.7. d.45. num.10.*

Disputant hic etiam DD. inter se more solito divisi, an teneatur restituere fructus electus in Parochum, si quamvis ab initio non habuerit voluntatem ascendendi ad Sacerdotium intra annum, mutet deinde voluntatem. Vel si, habita voluntate ab initio ascendendi ad Sacerdotium, nihilominus noluit postea ascendere. At ego in neutro casu obligarem illum ad fructus restituendos. Non in primo, quia *cap. commissa* privatur fructibus beneficii, nisi voluntate mutata promoveatur ad Sacerdotium; cum ergo, si mutetur voluntas, indiscriminatim concedantur fructus beneficii, non est cur aliquis obligandus sit ad restituendos fructus, quos percepit antequam mutaret voluntatem: & eò maxime quia sermo nobis est de lege pœnali, quae non est extendenda ad casum in ea non expressum. Ulterius, dum Parochus mutata voluntate fit intra annum Sacerdos, cessat fraus Ecclesiae damnosa, quam vitare intendit jus Canonicum, adeoque & ratio privandi ipsum fructibus perceptis: *Gloss. in cap. commissa, Less. de Just. l.3. c.34. d.26. n.133. Garz. de Benef. 3. p. c.4. n.51. & plures alii.*

Non in secundo, quia Canones loquuntur de eo, qui recipit beneficium curatum sine intentione assumendi Sacerdotium intra annum, & lex pœnalis non est extendenda de casu ad casum, etsi in utroque eadem curret ratio; ut dixi agendo de lege pœnali. Ulterius non est eadem ratio in isto casu, ac in casu, quo recipitur Beneficium sine dicta intentione; nam dolosè, & non sine gravi fraude accipitur Beneficium, dum accipitur sine intentione recipiendi Sacerdotium: talis autem dolus, & fraus utique non apparet in eo, qui illud recipit cum intentione assumendi Sacerdotium, quamvis postea mutet voluntatem, unde hæc mutatio, si fiat sine causa, erit solum culpa venialis. Demum per mutationem sanctae voluntatis utique non amittit beneficium ritè acceptum; & cum aliunde ex nullo textu juris ipsius fructibus privetur, non est cur adigendus sit ad eos restituendos: *Less. de Just. l.2. c.34. d.26. num.134. Sanch. de Matr. l.7. d.45. num.11. Palaus tr. 13. d.4. p.3. num.9.*

Multò magis certum est non peccare, nec teneri ad fructuum restitutionem illum Parochum, qui recipit beneficium Curatum animo ad aliud transgredi, vel permutandi, vel resignandi, cum sibi bene visum fuerit. Ratio est quia, nullo jure id prohibetur; & aliunde vinculum, quo Parochus necitur suae Ecclesiae, non exigit de sua natura perpetuitatem, sicut vinculum matrimonii carnalis propter bonam proles educationem, aliasque causas, quae afferuntur in tractatu de Matrimonio: *Sanch. de Matr. l.7. d.45. num.12. Less. de Just. l.2. c.34. d.26. num.136.*

R. II. Eligendus ad simplex beneficium, cui annexus sit Ordo Sacer, debet sub gravi habere intentionem illum recipiendi. Ratio est manifesta, quia assumens voluntariè aliquod munus, debet ex jure naturali, & divino velle tali muneri satisfacere; & cum in casu nostro non possit eidem satisfacere absque eo quòd assumat Ordinem Sacrum, inde est teneri ad habendam intentionem illum assumendi: *Sanch. cit. n.14. Palaus tr. 13. d.4. p.7. n.14. & communiter.*

R. III. Qui assumit simplex Beneficium non habens annexum Ordinem Sacrum animo illud solum ad tempus retinendi, secundum aliquos graviter peccat, secundum alios leviter, & secundum alios neque leviter. Ideo aliqui censent graviter peccare, quia dicunt ab his perverti ordinem naturalem, & divinum; nam Beneficia dantur, ut quis Deo famuletur, non verò ut ad tempus ipsorum fructus percipiat. Verùm hæc ratio non satis me movet; nam si Beneficium non habeat annexum Ordinem Sacrum, non videtur de sua natura exposcere, ut quis perpetuò Deo famuletur, retinendo illud Beneficium, sed solum ut praestet talem famulatum eo tempore, quo illud retinet, quia integrum ei est redire ad statum secularem, cum Ordo minor talem libertatem relinquat: *cap. Joannes, cap. Diversis fallac. de Cleric. Conjug.* Meo ergo videri solum venialiter peccaret propter animi levitatem; si dum beneficium assumit, intenderet illud sine prudenti causa dimittere. Ceterum nullus horum teneretur ad fructuum restitutionem, cum jus id imponat solum Parocho recipienti beneficium sine animo ascendendi ad Sacerdotium intra annum: *Sanch. l.7. de Matr. d.45. num.19. Palaus cit. num.16.*

Q. VI. Quae attendenda sint, quando vocatur ad Beneficium, seu Capellaniam Consanguinei Fundatoris.

R. I. Quamvis non desint qui doceant sufficere, si praesentetur aliquis ex Consanguineis, nihilominus communior sententia est preferendum esse magis propinquiorem Fundatori, dummodo sit dignus; tum quia

quia hic præsumitur ab eo magis dilectus, adeoque voluisse alii præferendum; tum quia cum sit magis propinquus, reputatur majus jus habere, nam jus ad tale beneficium oritur ratione propinquitatis: *Sanch. in Conf. l.2. c.1. dub.10. n.16.*, *Garzias 7. p. c.15. n.17.* Quod si ad instar Majoratum ad hujusmodi Beneficium vocentur per verba de futuro Posterit de familia, & cognatione Fundatoris, tunc videretur præferendus proximior ultimo Beneficiario, seu Capellano: *Garzias num.19.*

R. II. Si à Fundatore vocentur ad Beneficium à se Descendentes, possunt præferri Descendentes, sive ex linea masculina, sive foemina; nam omnes sunt ab eo Descendentes: *Sanch. cit.* Neque puto, cæteris paribus, præferendos Descendentes ex linea masculina Descendentibus ex linea foemina, nam hic non agitur de conservanda agnatione, sed de exhibendo Deo cultum, & de suffragando Defunctis, in quo munere pares possunt esse Agnati, sive Cognati; adeoque præferendus ille erit, quem Patronus, sive Patroni præsentaverint: *Garzias n.21.*, *Lambert. de jur. patron. l.2. 3. p. 9.5. a.18. & 21.*

Quod si non omnia paria sint, tunc præferendus, qui in aliquo alii præstet. Hinc præferendus, qui Fundatori duplici consanguinitatis nexu est conjunctus, ei qui unico tantum illi conjungitur: *Garz. n.22.* Præferendus item qui probitate, ingenio, & literis pollet, ut probat *text. in cap. de multa in fin. de Præben. & ratio etiam suadet, nam hi magis idonei sunt ad Dei Ministerium.* Præferendus pariter est Consanguineus legitimus Consanguineo illegitimo, etsi iste sit in gradu proximiori; nam propinquitas quæ provenit ex legitimitate est generis altioris; & magis representat nobilitatem, & genus Fundatoris, adeoque reputatur ab eo magis considerata, & dilecta: *Palauus 11.23. d.4. p.9. num.13. Guiter. præf. 99. l.2. q.67. n.4.* Porro quamvis illegitimi non reputentur de familia, agnatione, cognatione, consanguinitate, genere, stirpe, parentela &c. Fundatoris: *leg. Spurius ff. unde Cognati, §. Vulgo quæstus Inst. de Succes. Cognator.*, nihilominus verè sunt ipsius Cognati, Liberi, Nepotes, Descendentes, Consanguinei, Coniuncti; unde si his verbis Fundator exprimat quos velit præferri ad Beneficium, bene præferri possunt etiam illegitimi, si auferatur impedimentum illegitimitatis. Multò autem magis id verificatur, si illegitimi fuerint legitimi à Pontifice, vel à Principe, quando necessitas ad id eos non cogeret; res proprias non nisi rigore pretio vendere velle: non solum vinum suum vendere minutatim, quod non improbo, sed ad illud majore pretio vendendum, quamdam Tabernæ speciem in domo sua habere, ubi ebrietate, verbisque obscenis, & detractoris quam sæpe Deus offenditur: durum se præbere erga pauperes; & tenaciori manu illis eleemosynam præbere.

Hæc præcipua sunt, quæ Confessarius debet ab Ecclesiasticis, maximeque Parochis remove. Immo perpendat Confessarius non satis bene judicare, eò quod sibi videatur Parochos in præfatis solum leviter peccare. Impertietur e.g. absolutio nem, quia licet Ecclesiasticus, sive Parochus frequenter degit cum mulieribus, non tamen turpiter agit, vel obscenè loquitur. Quamvis frequenter bibat, non tamen usque ad perfectam ebrietatem. Ostendit quidem magnam propensionem ad accumulandas divitias, sed in vendendo non excedit limites justipreii &c. Profectò si Confessarius hæc solum atendant in gubernanda Ecclesiastici, & maxime Parochi conscientia, & fallit, & fallitur. Attendere præcipue debet, ne Parochus ita suam vitam instituat, ut non possit suas oves, ut

Regula in praxi observanda.

I. Animadvertat quæso Confessarius non tam raro accidere Beneficia Curata conferri iis, qui non

habent scientiam sufficientem pro satisfaciendo suo Officio; nam bene accidit, ut quamvis hæc Beneficia per oppositionem conferantur, aliquis non satis doctus fortuito bene respondeat, atque ita Beneficium Curatum assequatur. Si iste Beneficii proventibus illecebræ illud acceptaverit, ipsius Confessarius curare debet, ut vel illud renunciet, vel statim quam maxime studeat, ut se reddat idoneum, aliàs in statu æternæ damnationis versatur. Multò autem magis id verum esset, si tam rudis esset ingenii, ut non posset assequi scientiam sufficientem. Neque ipsi nimis indulgeat, si quamvis capax, dum assequutus fuit Beneficium, negligat deinde studere. Experiencia constat istos Parochos oblivisci eorum, quæ necessaria sunt ad rite administranda Sacramenta, & ad alia sua munera obeunda, adeoque non raro errant. Moneat ergo serid Confessarius hujusmodi Parochos suæ obligationis; & si studium fere omnino dimiserit, sine absoluteione dimittat, quoad usque respiciant.

II. Probè scire debet Confessarius, quæ observare debent Ecclesiastici, & maxime Parochi, ut vitam suam rectè instituant. Quantum abstinere debent à veste nimis fordidâ, utpote quæ reddit Parochum despiciabilem, ita à veste usque ad affectationem compositâ, nam hæc effeminati animi indicium est. Non solum incontinentiam, sed etiam omnem ipsius suspitionem debent evitare: unde & remove debent à sua habitatione mulieres vel suspectas, vel juveniles adhuc atatis, nec debent cum foeminis sine necessitate commorari. A Conviviis, ubi nimis indulgetur cibo, & potui, quam maxime abstinere, ac abhorrent debent usum illum; quo in Conviviis se invitant ad bibendum, illicque plauditur, qui fecundiores calices exhaurit, aliosque inebriare facit. Certè si Ecclesiasticus, & maxime Parochus suspectus sit de crapula, & ebrietate, quam plurimum suo exemplo populo officiet. Abstinere debent Ecclesiastici, & maxime Parochi à ludendo, quomodo enim hoc vitium, quod tam perniciosum est animabus, redarguere poterunt illi, qui per multas dies horas, & etiam ad longam noctem ludum protrahunt? Præterea an possint sæpe ludere aleis sine peccato, dicam in Tractatu de Contractibus, ubi agam de ludo. Absint à locis, ubi aguntur choreæ, & saltationes, si non potuerint illas impedire; dum enim illis intersunt, eas probare videntur. Quam maxime abstinere ab iis, quæ ingerere possunt suspitionem illos nimis divitis accumulandis inhærere. Ita se haberet negociari, quando necessitas ad id eos non cogeret; res proprias non nisi rigore pretio vendere velle: non solum vinum suum vendere minutatim, quod non improbo, sed ad illud majore pretio vendendum, quamdam Tabernæ speciem in domo sua habere, ubi ebrietate, verbisque obscenis, & detractoris quam sæpe Deus offenditur: durum se præbere erga pauperes; & tenaciori manu illis eleemosynam præbere.

Hæc præcipua sunt, quæ Confessarius debet ab Ecclesiasticis, maximeque Parochis remove. Immo perpendat Confessarius non satis bene judicare, eò quod sibi videatur Parochos in præfatis solum leviter peccare. Impertietur e.g. absolutio nem, quia licet Ecclesiasticus, sive Parochus frequenter degit cum mulieribus, non tamen turpiter agit, vel obscenè loquitur. Quamvis frequenter bibat, non tamen usque ad perfectam ebrietatem. Ostendit quidem magnam propensionem ad accumulandas divitias, sed in vendendo non excedit limites justipreii &c. Profectò si Confessarius hæc solum atendant in gubernanda Ecclesiastici, & maxime Parochi conscientia, & fallit, & fallitur. Attendere præcipue debet, ne Parochus ita suam vitam instituat, ut non possit suas oves, ut

Paræst, regere, & gubernare. Utique Parochus potestatorum, licet non usque ad ebrietatem; Parochus lubentissimè, & frequenter versans cum foeminis, quamvis non obscenè; Parochus frequenter, & diu incumbens ludis, licet non prohibitis; Parochus fordidò quæstui quamvis non injusto addictus; Parochus, inquam, iste frustra in concionando, in administrando Sacramento Pœnitentiæ, & in quibusvis aliis occasionibus vitia redarguet, monita salutis intonabit; solent etenim rudes populi magis quam ad verba in eorum exempla intendere; ac ex iis sumunt quod imitentur. Quamvis ergo ea, quæ agunt videantur ex se non excedere culpam levem, nihilominus quia reddunt Parochum inhabilem ad satisfaciendum suo officio, ideo ex hoc capite est in statu gravis culpæ, & debet Confessarius illum sine absoluteione dimittere, si non emendetur.

C A P U T IV.

De modis, quibus Beneficia acquiruntur.

Q. I. Quot modis Beneficia acquiruntur. R. Beneficia tribus sequentibus modis canonicè acquiruntur. Præsentatione Patroni, & institutione subsequuta. Electione, & Confirmatione. Libera Collatione; & de his omnibus in hoc capite agendum est.

Q. II. Quid sit Juspatronatus; & quomodo canonicè acquiratur. R. Juspatronatus communiter ita definitur: *Potestas nominandi, seu presentandi aliquem insituum ad Beneficium Ecclesiasticum vacans.* Ita communiter DD., ut videre est apud *Layman. l.4. tr.2. cap.13. q.1. &c.*, nec talis definitio indiget explanatione.

R. II. Juspatronatus duplex est, Ecclesiasticum nempe, & Laicale. Ecclesiasticum acquiritur, vel dum ex bonis Ecclesiasticis fundatur, seu dotatur Ecclesia; vel dum annexum est Dignitati Ecclesiasticæ, quam quis obtinet; vel si donatum est alicui Ecclesiæ, vel Monasterio, quamvis ex sua institutione primò fuerit laicale. Laicale est, quod convenit alicui Personæ sive Laico, sive Clerico, quia ex propriis bonis aliquam Ecclesiam construxerit, dotaverit &c. Decent tamen communiter Canonistæ ad acquisitionem Juspatronatus ex præfatis titulis necessarium esse Episcopi consensum, cum non conveniat, ipso non consentiente, Ecclesiam sive construere, sive alterius juri subicere. Sufficit nihilominus si accedat post factum, quia ex juris dispositione retrotrahitur: *Barbos. 3. p. de potest. Episc. alleg.70. n.20. Garzias p.5. c.9. n.71. Palauus 11.23. disp.2. p.2. n.8.*

R. III. Juspatronatus primò acquiritur fundatione, si nempe assignetur fundus ad Ecclesiam construendam: *cap. nobis de jur. patron. ac idem dicendum si, in scio Domino, at dein adveniente, in ejus fundo construat: Barbos. cit. n.3.* Secundò, acquiritur constructione, dum nempe quis propriis sumptibus Ecclesiam edificat: *cap. nobis cit., can. Monasterium, can. filius 16. q.7.* Hoc non verificatur de simplici reparatione, si talis non sit quasi de novo Ecclesia edificatur: *Barbos. cit. n.7. Lambert. l.1. p.1. q.6. a.5.* Ut acquiratur tamen Juspatronatus ratione constructionis Ecclesiæ, oportet simul dotare, aliàs non haberet rationem Beneficii. Immo Fundator Ecclesiæ, vel ejus Hæredes compelli possunt ad eam dotandam: *Barbos. alleg.70. n.4. Ricc. in prax. resol.11. n.6.* vel Episcopus, si permittit construi Ecclesiam sine dote: *Barbos. n.29. Azor. p.2. l.6. c.19. q.4.* Tertid, acquiritur sola dotatione: *can. nemo de consecr. d.1. can. filius cit.* Quod si dos non suffi-

ciat pro qualitate Ecclesiæ, tunc eam dotans non dicitur Patronus, sed Benefactor: *Barbos. 3. p. de potest. Episc. alleg.70. n.11. & 12.* & plures ab eo citati. Cæterum vel dos assignetur ante, vel post constructionem Ecclesiæ, semper sufficiens titulus reputari debet ad acquirendum Juspatronatus: *Trident. sess.14. c.12.*

Aliis item modis acquiri, seu transferri potest Juspatronatus. Evenire id potest ex successione hæreditaria tam ex testamento, quam ab intestato; & non solum ad agnatos, sed etiam ad externos sive masculos, sive foeminas. Nihilominus ut ex successione Juspatronatus transferatur, necesse est quòd successio sit in universitate Bonorum, *arg. cap.7. de jurepatron.* non verò si aliquis hæres instituitur in re certa, & determinata, nisi sive eidem rei certæ & determinatæ annexum esset Juspatronatus: *Barbos. in sess.25. Conc. Trid. c.9. d. n.3.* alique apud ipsum: *Fagnan. in c.1. de Jur. patr. d. n.3.*

Item acquiri, seu transferri potest Juspatronatus donatione, dum nempe quis jus suum alteri donat. Quòd si donet Laico, vel Clerico, ut Personæ privatæ, accedere debet consensus Episcopi: *cap. un. de jur. patr. in 6. Barbos. de offic. & potest. Episc. alleg.71. n.2.* Hic tamen non requiritur, si Laicus Patronus Laico compatrono donet: *Barbos. cit. n.8. & seqq.* Multò minus requiritur, si donetur Ecclesiæ, vel pio loco, ut clarè habetur *cap. illud 8. de Jur. patr.*

Acquiritur pariter, seu transfertur Juspatronatus permutatione, non quia ipsum Juspatronatus cum re temporali permutari valeat, quia id fieri non potest absque simonia, sed quia etiam absque Episcopi autoritate permutari potest res temporalis, cui annexum sit Juspatronatus, & tunc cum eadem re accessoriè in alium transit: *arg. cap. ex literis 7. de Jurepatr. ibique Fagnanus n.3. & communiter DD.* Cæterum ipsummet Juspatronatus cum alio Jurepatronatus, seu alia re spiritali potest commutari, accedente consensu Episcopi: *arg. c. quæ situm 5. de rer. permut. Et putat Barbos. de Offic. & Potest. Episc. alleg.71.* talem consensum non requiri, si ex tali permutatione Juspatronatus transferatur in Ecclesiam, seu locum Pium.

Demum Juspatronatus acquiritur Venditione, non quidem quia sine Simonia vendi possit jus patronatus, sed quia vendi potest res, cui juspatronatus adhæret; & tunc transit ad Emptorem illius rei ex communi Regula quòd accessorium transit cum suo principali: *arg. cap. cum secundum 13. & cap. ex literis 7. de Jur. patr.* semper tamen advertendum est, ne pretium augeatur ratione Jurispatronatus. Neque, meo videri, refert annexum esse Universitati Bonorum, vel alicui rei particulari; nam etsi ista res particularis vendatur, puta particulare prædium, necesse est verificari, & cum eo transire id, quod est illi connexum; & qua ratione in confesso est apud omnes DD. cum universitate bonorum etiam transferri Juspatronatus, ratione nempe alicujus connectionis cum illis: *Barbos. in cap. ex literis cit. num.2.*

Q. III. An Patrono competat præsentare ad Beneficium; & quo tempore fieri debeat talis præsentatio.

R. I. Patrono competit jus præsentandi ad Beneficium; & semper cum idoneum præsentet, Episcopus, vel quisvis alius ad quem spectat Institutio, debet eum admittere: *arg. c. nobis, & ex tot. tit. de Jur. patron.* Ita etiam competit Patrono jus præsentandi, ut collatio Beneficii fieri nequeat sine ipsius consensu: *arg. c. insinuante 14. & ibi Barbosa n.1. ex communi DD.* An verò collatio facta Beneficii patronati absque consensu Pa-

troni, sit irrita, vel irritanda, non consentiant DD., ut videre est apud Barbofam de offic. & potest. Episc. alleg. 72. n. 107. Gonzal. ad reg. 8. Cancell. Gloss. 56. n. 78. & c. Garz. de Benef. p. 5. c. 9. n. 232.

R. II. Patronus Ecclesiasticus habet sex menses ad presentandum: cap. eam te 22. de Jur. patr. & cap. unic. eod. tit. in 6. Laicus quatuor tantum menses: cap. 3. & cap. cum propter 27. de Jur. patr. & cit. cap. un. in 6. Si verò sit Jus patronatus mixtum, quale est quod convenit e. g. Ecclesie, & Laico, tunc uterque Patronus, si uterque eadem vice presentet, habet semestrem ad presentandum; nam in materia individua, quod competit privilegium uni ex sociis, ad alios extenditur, ut pluribus exemplificat appositè ad casum nostrum Fagnanus in cap. cum propter n. 26. & c. n. 53. & seqq.

Hic etiam advertendum tempus non currere Patrono, nisi à die notitiæ certæ vacationis Beneficii: arg. cap. presumitur de reg. jur. Barbof. de Offic. & Pot. Episc. alleg. 72. n. 35. & 36. & n. 134. Item quamvis sciverit Patronus vacationem Beneficii, tempus illi non carrit, si fuerit impeditus à presentando: arg. cap. 5. de concess. Præben. Barbof. cit. n. 138. & de Jur. Eccles. univ. l. 3. c. 12. n. 170. Elapso verò tempore, quod habent Patroni ad presentandum, statim pro ea vice collatio Beneficii devolvitur ad illum, ad quem pertinet institutio: arg. cap. cum propter 27. de Jur. patr., Barbof. cit. alleg. 72. n. 141. & 168. neque enim convenit, ut ex diuturniori absentia Beneficiati, Ecclesia, vel Beneficium dispendium patiantur. Potest tamen Episcopus prorogare Patronis tempus ad presentandum: arg. c. 2. de sup. pl. neglig. Prælat. Ricc. in prax. resol. 195. Barbof. cit. n. 170. non tamen ultra sex menses: arg. cap. 2. de concess. præb. Palauz p. 2. tr. 13. d. 2. p. 5. n. 8.

Notandum etiam Patronum Ecclesiasticum variare non posse, si presentavit idoneum, quamvis alterum adungere possit, remanente Episcopo libertate, quem maluerit instituere: cap. cum autem 5. cap. cum autem 24. cap. pastoralis 29. de Jur. patr. & ex communi Fagnan. in cit. cap. cum autem n. 6. Ratio cur Patronus Ecclesiasticus excludere haud possit primum à se presentatum est, quia talis presentatio, utpote facta nomine Ecclesie, videtur præferre vim electionis. Cum hæc ratio non appetat presentatiōnem factæ à Laico, ideo ei competit variare electionem, tum quia cum gravetur in uno, in hoc scilicet, quod solum habeat quadrimestre ad presentandum, æquum est in alio relevari, in facultate nempe variandi presentatiōnem: l. cum qui ff. de iurejur. & famof. libell.

Q. IV. Quid sit Institutio; quomodo faciendâ; & à quibus.

R. Presentatiōni factæ à Patrono succedit Institutio. Non sumitur autem hic Institutio latè, seu prout comprehendit quodcumque jus legitime collatum in Ecclesiam, vel Ecclesiasticum Beneficium, quo modo sumitur Institutio reg. i. jur. in 6. ut notat ibi Glossa. Sermo ergo est de Institutio- ne propriè, & specialiter accepta, & definiti solet: *Concessio Beneficii alicui facta ad Patroni presentatiōnem*, ut ex communi notat Barbof. de offic. & potest. Episc. 3. p. alleg. 72. n. 172. Ea autem concessio non est libera, ut evenit in simplici collatione Beneficii, sed necessaria; nam ex dictis necessariò instituendus est Clericus presentatus à Patrono, si fuerit idoneus.

R. II. Presentati ad Beneficia ex Trid. sess. 7. cap. 13. de Reform. & sess. 23. c. 11. de reform. examinandi sunt quoad ipsorum idoneitatem, antequam instituantur. Verum loquendo de Presentatiō- nis ad Beneficium simplex, notat Barbof. de offic. & potest. Episc. alleg. 60. n. 86. receptissimum esse

institui absque examine, quoties constat de ipso idoneitate, & certè constare potest, si post prævium examen admissi fuerint ad Ordines, quos exposcit ipsum Beneficium. Cæterum promoti ad Beneficium parochiale omnino sunt examinandi, nec excipiendi Doctores, Licentiatii in Theologia, sive Jure Canonico, Graduati in publica Universitate, ut ex decisione S. Congregationis notat inter alios Gonzal. ad reg. 8. Cancell. gloss. 4. n. 90. 91.

R. III. De Jure communi solus Episcopus instituere valet Presentatos ad Beneficia: cap. ex frequentibus 3. de instit. cap. cum satis de Offic. Archiepisc. & ex communi docet Fagnan. in cap. eam te n. 6. de stat. & qual. Or. & cap. auditis n. 2. de prescript. Barbof. 3. p. de Off. & potest. Episc. alleg. 72. n. 175. & seqq. Item ex delegatione competit Vicario Generali; nam, nisi expressè limitetur, solet illi committi omnimoda potestas jurisdictionis, ad quam potestatem spectat institutio in Beneficiis: Gloss. in c. ex frequentibus cit. v. Officialium. Barbof. alleg. 54. n. 70. Capitulum pariter, Sede vacante, instituere potest Presentatos ad Beneficia: cap. unic. de Instit. in 6. Prælati Inferiores solum ex privilegio, aut præscriptione habere possunt jus instituendi in Beneficiis, atque ita cap. super eo 15. de Offic. Deleg. supponitur institutionem pertinere posse etiam ad Archiepiscopos, vel Archidiaconum, quod ut concordantur jura iuris, non potest intelligi ipsis convenire, nisi ex privilegio, seu speciali commissione, ut ex cap. cum satis 4. de Offic. Archiepisc. cap. ex insinuatione 3. de Instit. junct. Gloss. v. Officialium. Quod autem obtinere possunt inferiores Prælati ex privilegio, idem eis competere potest ex legitima consuetudine arg. cap. dilecto 10. de Offic. Archiepisc. Fagnan. in cap. eam te n. 7. de stat. & qual. seu etiam quocumque alio legitimo titulo: cap. cum venissent 6. de Instit. Sancivit nihilominus Tridentinum sess. 14. c. 12. de reform. ne postea in casu fundationis, seu dotationis, jus instituendi alteri Episcopo reservaretur.

Unus ex titulis, quo Inferiores Prælati obtinere possunt jus instituendi, ex communi DD. est etiam præscriptio. Quamvis autem multi velint debere esse immemorabilem, nihilominus non desunt, qui refragantur, cum non adit jus clarum tollens hanc prærogativam præscriptioni quadragenariæ: Azor. p. 2. lib. 6. c. 22. q. 3. Fagnan. in cap. auditis n. 6. de Prescript.

Denique Institutio ad Beneficia competit Prælati Regularibus in Ecclesiis, quæ pleno jure ipsis sunt subjectæ: Clem. un. 5. Quidam præterea Capellanos de excess. Prælat. & cap. cum & plantare 3. §. In Ecclesiis de privil. junct. Gloss. v. pleno jure. Barbof. 3. p. de Offic. & Potest. Episc. alleg. 72. n. 184. Fagnan. in cap. cum venissent n. 14. de Instit. Porro illæ Ecclesie dicuntur pleno jure ad aliquem pertinere, quando eidem sunt subjectæ in spiritualibus, & temporalibus: Gloss. in d. cap. cum & plantare. Barbof. cit. alleg. 89. n. 4.

Q. V. Quid sit Electio; cui competat; & quomodo faciendâ.

R. I. Electio ex cap. Quia propter de elect. ita communiter definitur: *Canonica vocatio alicujus Personæ ad Dignitatem pastoralem Ecclesie vacantis, auctoritate Superioris confirmanda.* Dicitur Canonica vocatio, quia debet esse facta secundum Sacros Canones, tum respectu formæ electionis, tum respectu eligentium, tum respectu electi. Dicitur vocatio, quia ex electione non confurgit jus in re, cum non det possessionem Beneficii, sed solum jus ad rem: accedente verò Superioris confirmatione, electio habet suum complementum, & Electus acquirere potest jus in re ad Prælaturam. Eo quòd addatur ad Dignitatem pastorem, significatur se-

cundum Sacros Canones nomine Beneficii electi- vi solum venire Prælaturas, dum scilicet eligitur Sponsus Ecclesie vacantis, ut evenit in electione Episcopi, vel Abbatis: Azor. 1. 2. l. 6. c. 14. q. 2., nihilominus, latè sumpta electione, Beneficium electivum appellatur omne illud, ad quod alicui tribuitur jus per suffragia & alterius confirmationem: Gloss. in cap. quia propter de elect. v. Ecclesiis viduatis. Quæ proinde dicuntur de forma electionis, servata proportione, possunt & debent aptari electionibus inferiorum Beneficiatorum.

Liceat etiam hic breviter notare in subsidium electionis adinventam fuisse postulationem. Postulantur autem ii, qui secundum Canones non possunt eligi, ac proinde postulantur à Superiorè, ut cum Postulato dispensativè procedat. Hinc quia Electio est Personæ habilis ad Dignitatem, dicitur quòd juri innititur; Postulatio verò quia est Personæ habentis aliquod impedimentum ad electionem, innititur Gratie. Ita Glossa communiter recepta in cap. unic. v. eligo postulando de postulato in 6. Advertendum etiam, quòd quamvis ad legitimam postulationem satis sit, si concurrat major pars Capituli, nam ordinariè ad gesta Capituli non requiritur, nisi quòd major pars consentiat: cap. i. de his, qua sunt à major. part. Capituli, nihilominus si postulatio concurrat cum electione, quia scilicet una pars Capitularium quæpiam postulet, altera alium eligat, tunc ad legitimam postulationem dux saltem ex tribus partibus Eligentium requiritur: cap. scriptum est 40. de elect.

R. II. Jus eligendi Prælatos de jure communi spectat ad Capitulum, Collegium, sive Communitatem, cujus est Prælatum. Ita Fagnan. in cap. cum Ecclesia Viterana n. 39., & alii communiter: atque ita in Germania viget consuetudo, ut Episcopi à Capitulo eligantur, & circa hoc nil innovare voluit Tridentinum sess. 24. de reform. c. 1. Nihilominus quia ex talibus electionibus quamplurimæ discordiæ oriebantur, ideo, ubi talis non est consuetudo, Pontifex sibi reservavit electionem Prælatorum ad omnes Ecclesias Patriarchales, Archiepiscopales, & Episcopales: Extra. ad regimen de Præben. & reg. 3. Cancell. Item si Episcopus, ubi talis est consuetudo, intra tres menses à Capitulo non eligatur, illius electio ad Pontificem devolvitur: cap. ne defectu de elect. Ibidem etiam dicitur Abbatis electionem ad legitimum Superiorem devolvi, si pariter intra tres menses non eligatur. Provisio aliarum Dignitatum, & Beneficiorum sub eadem poena faciendâ est intra sex menses: cap. nulla 2. de concess. Præben. Barbof. de off. & potest. Ep. p. 1. tit. 1. c. 3. n. 13.

R. III. Forma electionis ad Prælaturas, ex cap. Quia propter 42. de elect. sequens est. Necessè est ut Electores collegialiter, sive capitulariter congregentur, & non singulariter tantum: Fagnan. in cit. cap. n. 15. Vocandi sunt ad electionem celebrandam omnes, qui habent jus eligendi, & si unus solus contemnatur, agere potest de electione irritanda: cap. quod sicut 28. de elect. Illorum autem, qui interessè nolunt, ratio habenda non est: cap. cum nobis 19. de elect. junct. Gloss. v. alienos, possunt enim, qui volunt, juri suo renunciare, nec possunt compelli ad interessendum Capitulo, si ita non expropter commune bonum Ecclesie: Passer. de elect. cap. 11. q. 4. n. 28. Item non officit electioni, quòd aliqui Vocales à Capitulo egrediantur, & nolint redire, quia, ita agendo, se faciunt alienos à Capitulo, & à jure electionis: cap. cum nobis de elect. unde quamvis protestentur; & appellent, si ii, qui recedunt, non sit major pars Capitularium, illi qui remanent, procedere possunt ad electionem: Passer. cap. 11. de elect., Cardin. de Luc. disc. 27. de Canon. n. 9. Idem dicendum, si aliqui ex vocalibus remanentes in Capitulo, nolint votare; Barbof. l. 1.

Jur. Eccles. cap. 19. n. 224. Card. de Luc. disc. 53. de Regul. n. 8. Pariter ratio habenda non est eorum, qui commode vocari nequeunt: arg. cit. cap. quia propter, quod pertinet ad Judicis arbitrium decernere, spectatis maximè particularibus consuetudinibus: Barbof. in cit. cap. quia propter in Collect. n. 12. Ubi etiam adnotandum censeri vocatos, qui sciunt vacationem Ecclesie, & diem indictæ electionis; nam qui certus est, non amplius debet certiorari: cap. eum qui certus est 31. de reg. jur. in 6., & ulterius cum solemnitas vacationis suppleatur per certam notitiam aliunde acquisitam, qui ita est certioratus, si abit, censetur adesse noluisse: Passer. de elect. cap. 11. q. 7. n. 66.

Eligentes capitulariter congregati, eligere debent tres Scrutatores, qui debent secretè exquirere vota singulorum, ita ut nec unicum votum præmittatur illorum, qui sunt præstes ad electionem; aliàs nulla esset electio, ut inter alios notat Fagnanus in cap. quia propter n. 49.

Publicato Scrutinio, tenentur Scrutatores nullo actu intermedio, vel obstaculo appellatione appositò, statim procedere ad faciendam collationem votorum: cap. quia propter cit. junct. Gloss. v. Sanior, Fagnan. cit. num. 57. & 58. Quòd si differant electionem, Nominatus & quicumque alius de Capitulo potest curare, ut compellantur Scrutatores ad procedendum ad electionem, simulque velle, ut quæcumque alia, quæ facta fuisset electio, irrita declaretur: cap. publicato 58. de elect.

Demum ad valorem electionis requiritur ut facta fuerit à majori, & saniori parte Capituli. Cum autem, ex dictis, nulla ratio habenda sit absentium, si fuerint sufficienter vocati, major pars Capituli censetur ea, ubi est major pars eligentium respectu Capituli præsentis. Sufficit autem quicumque excessus ultra medietatem etiam unius medii voti, nam jura volunt valere electionem factam à majori parte: cap. humana 50. de elect. cap. si cui 23. de elect. in 6.; nec ullibi dicitur excessum esse debere integri voti: Passer. de elect. cap. 19. n. 18.

At quia non sufficit electionem factam esse à majori parte Capituli, nisi etiam facta sit à saniori parte, & è contra: cap. quia propter, cap. Ecclesia vestra 57. de elect., & cap. humana cit. duo hic advertenda sunt. Primum quòd in dubio ea pars præsumitur sanior, ubi major est numerus: cap. Ecclesia vestra cit. Fagnan. in cap. Dum in cunct. n. 4. de his que sunt à major. part. Capituli. Et hoc maximè verum est, si numerus multum excedat, & Electus verè sit idoneus; nam tunc non consideratur qualis sit zelus, & meritum alterius partis: arg. cap. si quando 9. de elect. in 6. ibique Layman cum aliis ab eo citatis. Secundum, quòd si numerus Eligentium parum excedat, & è contra altera pars constet viris majori pietate, ac prudentià præditis, seu qui validiori utantur ratione, ita ut Sanioritas talis partis multum excedat, tunc electio non confirmanda est, sed cassanda, utpote quæ non facta est à majori simul, & saniori parte: cap. Ecclesia vestra cit. §. Vos ergo: secus si sanioritas parum excedat, neque enim propter modicum excessum, qui non solet considerari, recedendum est à generali regula quòd valeant gesta per majorem partem Capituli: cap. 1. de his, qua sunt à maj. part. Capituli. Laym. cit.

Cæterum in Electionibus Regularium non solet considerari nisi numerus, quia presumendum est omnes moveri ex consideratione meriti Eligendi, adeoque majorem numerum semper etiam esse sanio- rem partem Capituli, nisi clarè constet de indig- nitate Nominati: Passer. de elect. cap. 19. n. 7. Et quidem ita certè agere deberent Regulares;

memores pro Christo omnibus, quæ mundi sunt renunciaffe, Deique folam Gloriam præ oculis ab ipfis habendam esse.

Illud etiam hic obiter animadvertendum, Concilium Tridentinum *sess. 25. cap. 6. de Regular. vel. electionem Superiorum Regularium faciendam esse per vota secreta, ita ut singulorum Eligentium nomina nunquam publicentur. Bene autem potest sustineri servari formam Tridentini, et si Eligentes viva voce vota sua Scrutatori, si-ve Scrutatoribus expriment, semper cum nomina Eligentium non publicentur: Passer. cap. 17. de elect. n. 5. Tambur. r. i. de Jur. Abb. disp. 5. q. 6. n. 10. cum hujusmodi forma eligendi semper reputata fuerit secreta, & Canonica. Ita autem Tridentinum vult Superiores Regulares eligendos esse per vota secreta, ut electio aliter facta sit irrita. Id tamen intelligendum est, si vel unus ex Eligentibus votum suum publicet, permittente Capitulo, & non monente, ut secretè det votum: Garz. p. 5. de Benef. c. 4. n. 183. Barbof. l. x. Jur. Eccles. cap. 19. n. 205. Secus, si unus ex Electoribus, vel per malitiam, vel per inadvertentiam publicaret suum votum, Capitulo non consentiente, cum defectus clandestinus unius nocere haud debeat toto Capitulo ipsum ignoranti: arg. cap. ult. de Procur. Preterea non debet esse in potestate unius malitiosè jure suo Electum privare: Barbof. n. 209. Roderic. r. 2. q. 9. regul. q. 52. a. 9.*

De Obligatione eligendi Digniores plenè agam capite sequenti.

Q. VI. Quid præstat confirmatio post electionem faciendam; quomodo faciendam sit; & à quibus.

R. I. Cum electio solùm tribuat jus ad rem, seu ad Beneficium, hinc est Electum ante confirmationem nullatenus posse se ingerere Beneficium administrationi; aliàs remanet privatus omni jure, quod acquisierit per electionem: cap. nosti, cap. qualiter de elect. & cap. Avaritia de elect. in 6. Hoc igitur præstat Confirmatio, quod tribuit Confirmatio plenum jus ad Beneficium, seu Dignitatem, ad quam fuit electus: cap. Nihil est de elect. Unde non dicitur vacare Beneficium per mortem Electi, sed solùm si moriatur ille, qui etiam fuit confirmatus: Gonzal. ad reg. 8. Cancell. gloss. 15. §. 2. n. 2. Quod si Confirmatus possessionem etiam Beneficium acceperit, in quam tamen possessionem mittendus est auctoritate Ordinarii: cap. cum Bertoldus de sent. & re judic. potest tunc exercere munera omnia, quæ jurisdictionis sunt, non tamen quæ Ordinis ante consecrationem: cap. transmissa de elect. ibique Barbof. & C.

R. II. Antequam Confirmator Electum confirmet, debet prius validitatem electionis explorare, & inquirere de Persona, & qualitatibus Electi: cap. Nihil est 44. de Elect. Si id non præstat, mortaliter peccat, eò quod se periculo exponat indignum confirmandi: Tambur. tom. 1. disp. 6. q. 2. n. 6. & communiter. Ad confirmationem autem faciendam nulla ex jure determinata verborum formula requiritur; unde satis est si Confirmator aliquo signo demonstrat se confirmare electum. Tenetur tamen ante confirmationem electi consensum exigere, ut notat Glossa in cap. Innotuit de elect. ibique Canonistæ. Et ratio est quia, cum interveniat quoddam spirituale matrimonium inter Ecclesiam, & Electum, hujus consensus est necessarius. Secus dicendum de Religioso, qui non habet velle, & nolle: cap. si Relig. de elect. in 6. Imo etiam invitaria: Tambur. de Jur. Abb. r. 1. d. 6. q. 2. n. 13.

R. III. Cum modò Electio Episcoporum fere omnium pertineat ad S. Pontificem, non indiget distincta confirmatione, quia simul habet plenissimum jus eligendi, & confirmandi. Ubi autem,

adhuc viget mos, ut Episcopi à Capitulis eligantur, confirmandi sunt à S. Pontifice. Illud tamen observandum, quod licet Inferiores Prelati negare haud possint confirmationem ritè Electi, nam habet jus ex vi electionis ad eandem confirmationem: cap. cupientes 16. de elect. in 6. Papa nihilominus, accedente præsertim rationabili causa, quia non habet Superiorem in terris, potest alteri quàm Electo tribuere Beneficium; unde omnia Beneficia respectu Papæ dicuntur libera: Fagnan. in cap. Consultationibus n. 29. de Cleric. agrot. Ad eundem Pontificem, si-ve ejusdem Legatum pertinet confirmare Abbates seculares exemptos.

Episcopus confirmat Abbates Sæculares non exemptos: Tambur. r. 1. de Jur. Abb. disp. 6. q. 2. n. 1. Ad eundem pertinet eligere, & confirmare ad Beneficia Curata suæ Diocesis, quamvis dum eligit, & confirmare intelligatur, quia in eo est potestas ad utrumque: Tambur. cit. q. 1. n. 22. In electione pariter Præfatorum Regularium confirmatio non solet esse distincta ab electione; quamvis non in omnibus Religionibus sit eadem praxis.

Porro quilibet Electus, præstito consensu electioni de se celebratæ, debet intra tres menses confirmationem petere, & si id absque justo impedimento omiserit, electio eò ipso redditur irrita: cap. quam cit. §. fin. de elect. in 6. Loquendo verò de electionibus Ecclesiarum Cathedralium, & Regularium, quarum confirmatio spectat ad Sedem Apostolicam, ipsarum confirmatio petenda est intra mensem à die habitæ notitiæ electionis; & si Electus comparere non possit per semetipsum, comparere intra tale tempus debet per idoneum Procuratorem: cap. cupientes 16. de elect. in 6. Clem. ne Romani §. fin. de elect.

Q. VII. Quid sit libera collatio; & qui valeat hoc modo Beneficia conferre.

R. I. Libera Collatio; ad distinctionem Institutionis, quæ est collatio non libera Beneficii, ita communiter definitur: Donatio Beneficii vacantis, liberè facta ab habente legitimam potestatem: Gonzal. super reg. 8. Cancell. gloss. 16. n. 8. & communiter.

R. II. Summus Pontifex, utpote habens à Christo Domino plenissimam potestatem in tota Ecclesia, dicitur omnium Beneficiorum Dominus: cap. 2. de præbend. in 6.; unde valet derogare potestati concessæ Episcopis conferendi Beneficia: cap. presenti, cap. licet de præbend. & conferre ea Beneficia, quæ Episcopus conferre potest: cap. dudum 14. de Præbend. in 6. Multò magis id verificatur, si Papa prævenit Ordinarium, quando & hic contulit Beneficium, nam habet majorem potestatem: cap. dudum cit. & ulterius, qui prior est tempore, potior est jure, juxta reg. 54. jur. in 6. Quod si uterque eadem datâ, & die contulit Beneficium, & provivus ab Ordinario sit in ipsius possessione, tunc iste est præferendus: cap. 1. à Sede Apostolica 31. de Præb. in 6.; & meritò, nam habet pro se a quale tempus, & præterea titulum possessionis, & ita lis deciditur in favorem possessoris: §. Commadum Instit. de Interd. c. 3. de prob. Barbof. de potest. Episc. alleg. 57. à v. 1.

Quamvis Episcopus de jure communi potestatem haberet liberè conferendi omnia Beneficia suæ Diocesis, ut late probant Barbof. cit. Gonzal. super §. reg. Cancell. §. 1. proem. n. 21. Garzias 5. p. c. 1. n. 52. nihilominus tot sunt reservationes, quas sibi faciunt S. Pontifices, ut talis potestas sit valde limitata. De his reservationibus, expectativis & videantur scribentes super regulas Cancellariæ; nam ab hujusmodi materia, utpote non multum conferente nostro Instituto, libenter superfedeo.

Capitulum simul cum Episcopo potestatem habet conferendi Præbendas, & Beneficia Ecclesiarum

Ca.

Cathedralis; nam cum Episcopus cum suo Capitulo perfectum corpus constituent, æquum est ut simul conferant Beneficia Cathedralis: Lotter. de re Benef. l. 2. q. 21. n. 8. Barbof. de Canon. c. 14. n. 2. Omnes tamen conveniunt ex consuetudine, seu præscriptione aliter posse observari. Concilium verò Tridentinum *sess. 14. c. 8. de reform.* reservat Episcopo electionem Canonici Pœnitentiarii; & *sess. 5. de reform. c. 1.* electionem Personæ, cui conferenda est Præbenda vel Lectoribus S. Scripture. Cæterum Capitulum, sede vacante, non potest conferre Beneficia Ecclesiastica, quæ Episcopus, si viveret, ex jure conferre posset: cap. 2. ne se de vacant. cap. quanto de his que sunt à Pralat. sue cons. Cap. & constat ex reg. 2. Cancellaria.

C A P U T V.

De Obligatione eligendi Digniores ad Beneficia; & de concursu faciendi in collatione Parochialium Ecclesiarum.

Q. I. Ubi reputandi sint Digniores in collatione Beneficiorum.

R. I. In collatione Beneficiorum ille dignior reputandus est, qui magis Ecclesiæ, & Fidelibus utilis esse judicatur: Trident. *sess. 24. c. 1. de reform. D. Th. 2. q. 63. a. 2.* & cum eodem communiter DD., ut videre est apud Barbofam 2. p. de offic. & potest. Episc. alleg. 60. n. 101. Hurtad. resol. moral. p. 2. r. 12. c. 1. n. 133. Ratio autem est quia, Beneficia instituta sunt propter utilitatem Ecclesiæ; ac proinde ille dignior reputandus est in ordine ad hunc finem, qui magis Ecclesiæ, & fidelium utilitatem valet promovere. Hinc non semper dignior est qui sanctior, vel etiam qui unà doctior sit, cum possit utilior esse Ecclesiæ, qui sufficienti prædicitur probitate, & scientia, sanctiorem, & doctiorem prudentiâ non parum excederet. Ita etiam minus doctus, sed majorem habens probitatem, præferendus est Doctiori, dummodo in eo sufficiens scientia reperitur; nam probitas morum multò magis quàm doctrina, Ecclesiæ, & fidelium utilitatem promovet. Conducit etiam nobilitas, & potentia ad constituendum aliquem Digniorum; nam hi multum possunt ad compescendos populos, pacemque servandam, sine quibus difficiliter Animarum cura administratur. Hinc Nobilitatem etiam esse attendendam in judicando de Digniore, censuit Rota apud Pignatell. r. 1. conf. 183. & sepe declaravit S. Congregatio in una Pistor. die 7. Aug. 1649. in una Aretin. 9. Maji 1651.

Q. II. An ad Beneficia curata Dignior semper eligendus sit.

R. Concilium Tridentinum *sess. 24. c. 1. & cap. 4.* loquendo de promovendo ad Episcopatum, & Cardinalatum vult esse eligendos digniores, & Ecclesiæ magis utiles; & cum varîe interpretationes ab aliquibus fierent verbis Concilii, Innoc. XI. sub n. 47. sequentem damnavit propositionem: *Cum dixit Concilium Tridentinum, eos alienis peccatis communicantes mortaliter peccare, qui nisi quos digniores, & Ecclesiæ magis utiles ipsi judicaverint, ad Ecclesias promovent; Concilium, vel primò videtur per hoc Digniores, non aliud significare velle, nisi dignitatem eligendorum, sumpto comparativo propositione, vel secundò, locutione minus propria, ponit digniores, ut excludat indignos, non verò dignos, vel tandem loquitur tertio, quando sit concursus.*

Scribentes deinde in præfatam propositionem, idem quod de Episcopis, reputant de Parochis dicendum, & eidem subjacere damnationi opinionem asserentem sufficere eligere dignos, ommissis dignioribus, ad Beneficia curata. Et quidem id multipliciter, & invictissimè probatur. Et revera *sess. 24.*

cap. 18. de reform. vult ab Episcopo eligendum ad Curam animarum quem ceteris magis idoneum judicaverit: & paulò post ad eadem Beneficia vult à Patrono esse Episcopo præsentandum quem digniorem inter probatos ab examinadoribus judicabit. Id etiam multipliciter probatur. Primò, quia Beneficia instituta sunt ad Ecclesiæ utilitatem; conferenda proinde sunt iis, qui Ecclesiæ magis utiles sunt, adeoque dignioribus. Secundò, Beneficia sunt bona communia Ecclesiæ, & præmia meritorum; exposcit ergo justitia distributiva, ut juxta merita distribuantur, aliàs habebitur acceptio Personarum, ut observat S. Th. 2. 2. q. 63. a. 2. Tertio, qui non curat, ut committantur pauciora peccata, peccat peccato scandali; & ut dicit Tridentinum supra citatum, communicat alienis peccatis: ita autem evenit, si omittatur Dignior, nam minus dignus minus capax est populorum peccata impedire.

Quod si fiat concursus ad Beneficium Curatum, ut communiter fieri solet, multò magis id est extra controversiam; nam Ecclesia instituit faciendum esse concursum, ut ita melius qui Dignior est appareat, ipsique beneficium conferatur; non verò minus digno. Ita communiter DD., qui etiam non immeritò notant, quod quando excessus dignitatis in eo, qui prætermittitur, est valde modicus, ita ut parum, vel nihil sit considerandus, non peccatur saltem graviter propter parvitatem materiæ: Lug. de Just. disp. 35. sect. 3. n. 21. Sanchez. l. 2. Consil. c. 2. d. 1. n. 17. Garz. p. 7. de Benef. c. 15. num. 2.

Q. III. Quid dicendum, si Beneficia curata conferenda sint Personis alicujus loci, vel certo Personarum generi.

R. In tali casu satis est, si eligatur dignior inter Personas vocatas à Fundatore, ommissis dignioribus non vocatis. Quod eligendus sit Dignior inter personas vocatas, constat ex dictis, quia is eligendus est de jure naturæ, qui potest esse magis utilis Ecclesiæ, & qui propter majora merita habet majus jus ad Beneficium. Quod verò non sit necesse quarere digniorem extra Personas vocatas, patet quia hujusmodi Beneficia non sunt bona communia omnibus, sed solùm illis, qui ex aliquo loco, vel familia ad ea vocantur; & ita velle poterat Fundator, nam utpote Dominus suorum bonorum, limitare poterat quibus vellet ea conferri. Accedit quia ex hoc homines plerumque ventur ad fundandas, & dotandas Ecclesias: Azor. p. 2. l. 6. c. 4. q. 25. Sanchez. in Conf. l. 2. c. 1. d. 10. n. 18. Garz. de benef. par. 7. c. 15. à n. 1.

Q. IV. An Patronus teneatur Digniores præsentare ad Beneficia curata.

R. Quamvis non desint qui contradicant, puto quemlibet Patronum si-ve Ecclesiasticum, si-ve Laicum debere præsentare Digniores ad Beneficia curata. Ratio est quia, supposita beneficii fundatione, quilibet Patronus habet ab Ecclesia auctoritatem præsentandi, adeoque præsentare debet illum, qui majus jus habet ad bona communia Ecclesiæ, nam Ecclesia non potest illi dare facultatem præsentandi habentem minus jus ad eadem bona. Præterea quicumque Patronus debet ex vi proprii muneris promovere res, & utilitatem Ecclesiæ, sicut quicumque habens aliquod officium tenetur promovere quæ ad ipsum officium pertinent; nemo autem certè dicitur promovere utilitatem Ecclesiæ, si prætermittat digniores, qui fideles notabiliter magis valet ad virtutem excitare, & ad vitia præcavenda: S. Th. 2. 2. q. 185. a. 3. Less. l. 2. c. 34. dub. 14. n. 65. Lug. de Just. d. 25. sect. 4. n. 38.

Q. V. An si Patronus præsentet minus dignum, debeat in Beneficio institui; vel an confirmandus, si minus dignus eligatur.

R. In-

R. Indigni præsentatio, & electio est ipso jure nulla, & invalida, ut ex se patet, & decisum est *cap. dudum 22. de elect.* adeoque extraquestionem est, an sit instituendus, & confirmandus. Item certum est subsistere præsentationem, & electionem digni, omisso Digniore, adeoque, nullo dubitante, talis præsentatus est instituendus, & illius electio confirmanda, & decisum habetur *cap. cum nobis de elect.* Et re vera si hujusmodi præsentationes, & electiones Personæ dignæ nullius forent roboris, omnia implerentur libitibus, & discordiis, adeoque ratio boni communis exposcit validas reputari: *S. Th. 2. 2. q. 63. a. 2. ad 3. Sanch. l. 1. Conf. cap. 1. dub. 6. n. 2. Barbosa. alleg. 60. n. 97.*

Dubium ergo solum potest esse an valida sit præsentatio & electio digni, omisso digniore, ad beneficia curata; nam sicut certum est ad præsentationem validam sequi debere institutionem, sicut & confirmationem ad validam electionem, ita & certum est non posse institui invalidè præsentatum, neque confirmari invalidè electum; neque enim confirmatur quod nullum est.

Ego autem puto sustinendam esse præsentationem, & electionem digni, omisso digniore. Ratio ab intrinseco est quia, cum aliis dignus valeat sufficienter suo muneri satisfacere, jus naturale dicitur, ob bonum commune validum etiam habendum esse, quod non factum est juxta omnes regulas rationis, si aliis agendo valde litibus, & discordiis quies perturbaretur. Ita autem eveniret, si, ob omissionem dignioris, electio digni non sustineretur, nam cum unusquisque digniorem se reputaret, continuè lites orirentur. Et id maximè locum haberet in præsentati materia, nam dignitas Personæ, ex dictis initio hujus capituli, ex multis est consideranda. Hanc rationem insinuat S. Thomas loco supra citato, & approbatur à S. Canonibus, nam, ut dicitur *cap. ad apostolicam 16. de Regul. multa fieri prohibentur, qua si facta fuerint, obtinent roboris firmitatem.*

Altera ratio est quia, ex utroque jure ne actus pereat, sustinendus est, ni clarè à jure irritetur, ut dictum est *tr. 3. q. 4. cap. 2. quest. 2.* at in casu nostro non est reperire jus ipso facto irritans electionem digni, omisso digniore. Et primò, non sufficienter probatur irritari à Tridentino *sess. 24. c. 18.*, ubi vult habendas esse tanquam surreptitias provisiones, seu institutiones factas, non servatà formà ibi præscriptà, nam commodè Tridentinum explicatur de forma præscripta quoad examen Oppositorum. Eodem modo explicari potest Constitutio S. Pii V. incipient. *In conferendis &c.* nempe dici potest ibidem declarari irritas, nullius roboris &c. electiones factas contra formam Tridentini, si nempe omittatur concursus. Et de facto ibi etiam præscribitur, quòd provisos à Beneficio non amoveatur, usque dum non revocetur electio, quod non obcurè innuit validitatem electionis: *can. nullus dist. 61. Garzias p. 7. de benef. cap. 16. n. 16. Engel. de elect. n. 47. Lug. de just. disp. 35. n. 71. Filiuc. tr. 3. tr. 4. c. 4. n. 154.*

Q. VI. An resignans Beneficium, maximè curatum, debeat digniorem quærere.

R. Multi ita affirmant, sed non minùs probabilis est opinio negativa, si Resignatarius sit æquè moraliter dignus ac resignans; idem dicas de renunciante, & renuntiatario. Ratio est quia, Resignans non est publicus dispensator boni communis, sed beneficium sibi appropriati, adeoque non tenetur quærere digniorem; sicut tenetur facere Collator, dum confert aliquod Beneficium per viam vacationis. Quia tamen etiam Resignans tenetur cavere damnum Ecclesiæ, ideo curare debet ne Resignatarius sit seipso notabiliter minus dignus, &

in hoc puto convenire debere omnes Doctores: *Sanchez lib. 2. Confil. cap. 1. dub. 7. n. 4. Lugo disp. 35. sect. 4. n. 50. Hurtad. tr. 12. resol. Mor. c. 1. ampliat. 3. n. 1572.*

Q. VII. An obligatio Digniores eligendi comprehendat etiam Prælaturas Regulares.

R. Semper credidi peccare graviter Electores Regulares, si in electione ad Prælaturas digniores omittant. Ratio est quia, in conferendis Beneficiis Curatis digniores sunt præferendi, quia Collator debet attendere ad commune bonum Ecclesiæ; adeoque si non eligat Digniores, reus erit & omissionis majoris boni, quod promovisset Dignior, & illarum culparum, quæ idem impedisset. Quis autem non videat etiam Electores ad Prælaturas Regulares attendere debere ad majus bonum, maximè Spirituale Communitatis, & ad impedienda damna Spiritualia ipsius? Certè ex electione minus digni (quando non graviora mala evenirent, ut re vera quàm maxima eveniunt) peccet Regularis observantia, tepescat studia, indocti, & terentes tempus in vanis loquutionibus, sæpè impunes erunt, & heu quot mala ex leviori etiam observantia, & studiorum relaxatione, confurgunt! His autem malis certè communicabunt Eligentes minus Dignum, cum ea debuissent, & potuissent per electionem Dignioris impedire. Accedit, quòd licet in rei veritate Prælatura Regularis, si Superior nolit aeternam damnationem incurrere, sint quotidianis angustiis referta, uti sciunt qui experti sunt, nihilominus considerantur etiam ut honores, & dignitates Religiosis, ad quas ex Justitia Distributiva majus habet jus qui majus habet meritum: *Sanch. in Conf. lib. 2. c. 1. dub. 2. n. 27. Anton. à Sp. S. in Direct. Regul. p. 3. tr. 5. disp. 4. sect. 2. n. 2. & alii apud ipsum Viva in prop. 47. ex damnatis ab Innoc. XI. Præterea Prælatura Regularis, quamvis ab aliquibus dicantur esse minus propriè Beneficia, quia vel non sunt perpetua, vel ad eas electi possunt removeri, nihilominus nil obstat quin dici possint propriè Beneficia, cum saltem aptitudine sint perpetua, ut probat *Barbosa de jur. Eccles. p. 2. l. 3. c. 4. n. 70.* unde & hac ratione ad eas Digniores sunt eligendi.*

Q. VIII. An etiam Beneficia simplicia conferenda sint Dignioribus, ex his qui possunt eligi.

R. Quamvis quoad hoc magna sit controversia inter DD., ego nihilominus semper putavi in eligendo etiam ad Beneficia simplicia assumendos esse Digniores; & sententiam contrariam, si rationes attendantur, carere solida probabilitate. Observandum igitur est, ut supra etiam notavi, duo præcipuè considerari posse in Ecclesiasticis Beneficiis. Primum, instituta esse in Ecclesiæ utilitatem, eam etenim primò, & per se respexit Beneficii Fundator, sive Collatore Decimarum, ex quibus fundata fuerunt beneficia. Secundum, quòd beneficia sunt bona communia Ecclesiæ, & præmissorum, qui ipsius bonum promovent. Per electionem autem Digni, omisso Digniori, etiam in conferendis Beneficiis simplicibus, hæc omnia frustrantur. Deest igitur utilitas Ecclesiæ, tum quia quamvis Beneficia simplicia annexam non habeant curam animarum, nihilominus si relinquantur Dignior, caret Ecclesiæ meliori servitio, quod hic conferret; non solum ratione sui Beneficii, sed etiam ultroneè tanquam fidelis Minister Peccatores ad Deum revocando. Ultraquam quod, ex hoc solum, quòd fideles non videant in Ecclesiasticis exemplarem virtutem, in propriis vitiis tepescunt. Tum quia, eò quòd omittantur Digniores, multi despondentes animo se à studiis avertunt, & renunt Ecclesiæ servitio mancipari; ex quo fit Diocesanes multoties necessariis Ministris carere.

Tum

Tum quia ex opinione quòd ad Beneficia simplicia satis sit eligere Dignos, hoc gravissimum confurget incommodum, quòd Ecclesiæ indignis Ministris replebitur; nam si qui reputantur digniores multoties vix Digni veniuntur, qui Digni censentur Indignos facillimè reperiemus; ut nimis ex ipsa experientia constat.

Item per electionem Digni omisso Digniori ad beneficia simplicia, perperam distribuuntur bona communia Ecclesiæ, nam collator cum non sit dominus, sed distributor, tenetur ex vi justitiæ Distributivæ attendere merita, cum Dignior ad bona communia, quæ debent esse præmia, majus habet meritum. Ulterius quomodo Collator vitabit vitium acceptationis Personarum. Si etenim majora merita non respiciat, utique in conferendis talibus beneficiis, attendet præcisè ad Personam. Attendere etiam debent Collatores quàm multi scandallizentur ex omissione Digniorum; videntes contra regulas Justitiæ minus dignos assumi: quod scandalum utique Episcopi removeverebant, etiam ex eo motivo, ne in multorum opinione ipsorum fama decrefcat, atque ita minus utiles Diocesibus reddantur. Nostra sententia roboratur ex *cap. univ. Ut Eccl. benef. sine diminut. confer. & cap. Custos de offic. Custod.*, utrobique enim magis idoneus, seu melior, & sanctior dicitur promovendus. Eam etiam docent *S. Anton. 2. p. tit. 1. cap. 20. §. 1. Navarra. in Man. cap. 17. n. 73. Sanch. in Confil. l. 2. cap. 1. dub. 2. n. 16. Anton. à Sp. S. in Direct. Regul. tr. 5. disp. 4. n. 1. & plures apud istos.*

Quæ dicta sunt de conferendo Beneficio Personæ dignæ, omisso digniori, bene aptantur Patrono præsentanti dignum, omisso digniore, nam non agit utiliter, & fideliter negotia Ecclesiæ, ut ex vi proprii muneris tenetur. Quòd si diversi Patroni æquales in votis, inæquales in meritis præsentent, tunc Digniore esse instituendum decisum videtur *can. si forte dist. 62. Videatur Barbosa alleg. 72. n. 200. & in Trident. sess. 24. cap. 1. n. 4. & cap. 18. de reform. n. 126. & in Collect. ad cap. cum nobis 19. de elect. n. 4.*

Illud etiam monitum velim contrariam opinionem frustra sibi præsidium quærere ex Tridentino, eo quòd aliquibus in locis videtur tantum dicere eligendos esse dignos & habiles. Mens igitur Tridentini non est decidere quòd sufficiat eligere dignum, omisso etiam Digniore, sed monere de obligatione excludendi indignos. Præterea, ut advertit Passerinus *cap. 30. de elect. n. 62.* Concilium confundit hos terminos Dignus, & Dignior; unde eum *cap. 1. sess. 24.* dixerit à principio eligendos bonos Pastores & idoneos, subdit graviter peccare eum, qui omittit Dignorem, & Ecclesiæ magis utilem.

Q. IX. Quomodo instituendus sit concursus ad conferenda Beneficia curata; & an semper ista conferenda sint habito concursu.

R. I. Cum quàm maximè expediat ut Ecclesiæ Parochiales per Digniores administrantur, hinc est Tridentinum *sess. 24. cap. 18.* ad dignoscendos Digniores, præscribere, ut per concursum conferantur. Ut ritè autem fiat iste concursus, debent ab Episcopo intra tempus determinatum aliqui Clerici idonei ad regendam Ecclesiam coram deputandis Examinatoribus nominari; seu pro more regionis vocare per edictum eos, qui volunt examinari. Transacto autem constituto tempore examinandi sunt ab Episcopo, eoque impedito, à Vicario Generali, & tribus saltem Examinatoribus. Peracto examine renuntiandi sunt ab Examinatoribus quocumque ad regendam Ecclesiam idoneos invenere non solum scientià, sed etiam atate, moribus, prudentià, aliisque necessariis dotibus ad regendam Ecclesiam. Denique inter illos, quos Examinato-

res idoneos renuntiarunt, Episcopus debet eligere, quem judicaverit magis idoneum. Hac omnia constant ex Tridentino loco citato.

Hic autem confurgit difficultas an Examinatores debeant Episcopo renuntiare magis idoneum, vel satisfaciunt suo muneri, si renuncient qui sibi idonei videantur. Quamquam autem multi putent satis esse si idoneos Episcopo renuncient: *Garz. de Benef. p. 9. c. 2. n. 108. Lug. de Just. disp. 35. sect. 3. n. 66. Barbosa. in Concil. loc. cit. n. 123.* ego nihilominus putarem mentem fuisse Concilii, ut ab Examinatoribus, qui magis sint idonei renuntientur; nam non præscripsit examen, seu concursum, ut præcisè idonei adveniuntur, sed ut magis idonei; ergo voluit Concilium Examinatores esse media, quibus Episcopus digniorem agnoscat; quamquam ipsi referretur ultimum judicium de majori idoneitate: *Azor. 2. p. l. 6. cap. 15. §. 11. Zerola in prax. Episc. p. 1. V. Parochia §. 2. & plures alii.* Credo tamen non solere Episcopos ab Examinatoribus exquirere, qui sint Digniores.

R. II. Plures dantur casus, in quibus Episcopus non tenetur concursum indicere. Primum, si Ecclesiæ sint Jurispatronatus laicalis, nam licet quando est jurispatronatus Ecclesiasticus, debeat servari aliqua forma concursus, & Patronus teneatur præsentare, quem digniorem inter probatos ab Examinatoribus judicabit, nihilominus Patronus Laicus, absque eo quod plurium præmittatur examen, unum præsentat, qui examinandus est an sit idoneus: *Trident. sess. 24. cap. 18. de reform.* Secundò, omitti potest concursus, si Ecclesiæ Parochiales adeo tenues sint, ut nullus reputetur se velle examini per concursum subicere; vel si ex concursu reputentur oritura diffidia, factiones &c. *Trident. cit. Tertio, Vicariæ perpetuæ incorporate aliis Ecclesiis, Monasteriis, Collegiis &c. non sunt conferendæ per concursum; nam hujusmodi Ecclesiæ Parochiales, cum sint accessorie iis, quibus fuerunt incorporate, inducunt naturam Ecclesiæ principalis: arg. Clem. per literas de Præben. Gloss. in cap. un. V. uniendo. Ne Sede vacante; unde nec vacare censentur: Clem. un. §. Quidam etiam Ecclesiæ, de excess. Prælat. Conferendæ ergo sunt ad nominationem, seu præsentationem illorum, quorum Dignitati, Ecclesiæ, seu Monasterio fuerunt incorporate: *Barbos. de Offic. & potest. Episc. alleg. 60. n. 31. & est communis.* Videnda etiam quoad hoc Constitutio 47. S. Pii V. *Ad Exequendam &c.* Quarto, Dignitates habentes curam animarum in Ecclesiis Cathedralibus, vel Collegiatis non conferuntur per concursum, ut decisum fuisse à S. Congregatione refert *Eagnanus. n. 19. & 22. in cap. Cum sit ars de atat. & qualit.* Et ratio videtur esse, quia dum Concilium disponere vult de Dignitatibus, & Ecclesiis Collegiatis, solet de illis expressam facere mentionem. Idem proinde dicendum videtur de Beneficio curato, quod verè Dignitas sit, & de Dignitatibus, quæ accessorie sibi habent unitam Ecclesiam Parochialem: *Barbos. p. 3. de Offic. & potest. Episc. alleg. 60. n. 25. & segg. Garzias p. 9. cap. 2. n. 193.* Quintò, in permutationibus Ecclesiarum parochialium non requiritur concursus, cum conferri non possint nisi volentibus permutare. Potest tamen examinari ille qui permutat cum alia Parochia habente numerum valde majorem Parochianorum, vel si antea nunquam fuit examinatus ad curam animarum: *Garz. cit. n. 165. Barbosa. cit. num. 23.**

Regula in praxi observanda.

I. Cum soli Digniori conferenda sint Beneficia, & maximè habentia curam animarum, Confessorius

rius omnino removeat à querendis similibus Beneficiis, qui possunt evidentissimè se minus dignos, & fortasse indignos cognoscere; ni forte concurrant, ut ostendant suum ingenium, absque ulla spe consequendi beneficium. Nec satis se excusant dicendo, ipsos velle concurrere, ac deinde relinquere Episcopo electionem. Dari etenim potest casus Episcopum ignorare quàm parum in studiis profecerint, & iudicium de ipsorum scientia formari ex responsionibus, quas in concursu, seu examine tradidere, quibus solum fortuitò non errant. Quoties etiam accidit Episcopum ignorare praves ipsorum mores, cum in iis occultandis fuerint vigilantissimi? Quoties ipsorum latet imprudentia, dum publicam occasionem non habuerunt offendendi se parum dociles, discordias non vitare, nec scire populis morem gerere, ut ipsos lenitate ad fas, & iustum perducant? Si ergo isti ad Beneficia concurrant, dum spes est fore eligendos, ultra præjudicia, quæ Dignioribus afferunt, præbere possunt occasionem ut eligantur, maximo Ecclesiarum nocimento. Nec satis est respondere renunciaturus suæ electioni, qui enim sunt isti, & laudabimus eos? Certè concursui, seu examini non se exponerent, si vellent renungiare. Videat ergo Confessarius, ut longè absint à Beneficiis quaritandis, aliàs illos peccati gravissimi reos pronunciet.

II. Advertat Confessarius quàm plurimum suo Officio deesse Patronos, qui tenentur aliquos ex agnatione, seu cognatione ad Beneficium nominare. Qui inter Agnatos, seu Cognatos, magis commendatur; qui magis diligitur ab Uxoribus Patronorum; seu qui habet inter ipsos majores divitias, ceteris præfertur. Id ne est eligere Digniores? Admoneantur ergo Patroni de sua obligatione querendi Digniores ad Beneficia maxime curata, neque respiciendum majori clientelæ; sicut nec præferendos eos, qui magis commendantur, præcipuè à mulieribus, sed qui magis utiles esse possunt Ecclesiæ, ac promovendæ Fidelium salutis; aliàs Rei erunt ipsi illarum culparum, & peccatorum, quæ ex hujusmodi electionibus oriuntur.

De eodem moneantur à pio Confessario Patroni, qui etiam extra Agnatos, & Cognatos possunt præferre.

III. Admonere etiam debet Confessarius Patronos, & quoscumque jus habent conferendi Beneficia, ne antequam vacent illa alicui promittant; nam hujusmodi pacta, cum dent occasionem optandæ mortis Beneficiato ea possidente, omnino reprobantur à jure: *cap. nulla §. 1. de concess. præbend.* Hac in re propter ignorantiam, maxime Patroni sæculares non raro errant.

IV. Facillimè etiam peccatur in resignatione Beneficiorum. Multoties quod magis in iis Resignationibus observatur, est resignare in favorem illius, qui magis vult tribuere Resignanti titulo alimentorum, seu pensionis &c. An verò Resignatarius frequens se habeat inter mulieres, an lusu additus, an à libris abhorreat, de hoc minime curat Resignans. Interim adveniunt complacentes Confessarios, qui & resignantem, & resignatarium, neque de culpa commissâ, seu quam committere meditantur, admoneant. Aliquando etiam Confessarius frustra enititur removeare resignatarium, quem fortasse, avaritiâ Confanguineorum impellente, uti omnibus numeris absolutum Ordinario repræsentantur.

V. Mallem etiam pium Confessarium animadvertere quàm facile committatur peccatum in conferendis etiam simplicibus Beneficiis, ut ab eo removeare possit Patronos, si illorum confessiones excipiat. Validissimæ utique rationes probant om-

nia etiam hujusmodi Beneficia Dignioribus esse conferenda; & maxime si agatur de conferendis Dignitatibus, Canonicatibus &c. At si sermo de his conferendis cum Patrono instituat, simulque Dignissimus, qui eligi possit, repræsentetur, statim abnuat. Quod si causa abnuendi quaratur, respondet esse quemdam inter suos Confanguineos, vel affines, qui beneficium exposcit, adeoque ceteris præferendum. At iste est juvenis crassissimæ Minervæ; mores ipsius non omnimodè innocentiam redolent: vel si parum loquatur, insipiens, seu etiam insipientissimus apparet. Nihil refert. Confanguineus est, Affinis est. Et hæc ratio sat est, ut Ecclesiæ beneficia ipsi tribuantur, & ut Confessarius sese Patrono indulgentem ostendat.

Quid postea dicendum, dum pinguiora etiam Beneficia non adhuc Puberibus conferuntur, qui solum aliæ voluntate sunt Clerici, quorum mores nondum possunt considerari, & an studiis vacaturi, nescitur? Digniores utique non sunt: an Digni alii videant. Certè in hac nostrorum temporum corruptelâ plures ex his videntur egregiè postea Cicisbeorum munera adimplere. En qui possident Pauperum, adeoque & J. Christi patrimonium.

VI. Examinatores Synodales videant tantâ præditos esse doctrinâ, ut bene possint suum munus adimplere. Certè quandoque accidere potest ab iis approbari, qui male responderunt, quandoque reprobari eos, qui juxta opinionem verè probabilem responderunt, quam tamen Examinatores vel ignorabant, vel non probabilem reputabant ex nimio affectu ad propriam sententiam. In his graviter peccari posse nemo non videt, cum ita agendo arceri possint dignos, vel approbare indignos.

C A P U T VI.

De Diversis modis, quibus vacant Beneficia.

Q. I. Quot modis vacent Beneficia.

R. Beneficia vacant per obitum Beneficiati, per resignationem Beneficii, per permutationem per contractum matrimonii, per ingressum Religionis, per affectationem alterius Beneficii incompatibilis, per promotionem ad Prælaturas, per delicti commissiõnem.

Q. II. Quomodo per mortem Beneficiati dicantur vacare Beneficia.

R. Per mortem Beneficiati beneficia vacare dicuntur de jure, & de facto. Utique de jure, cum etenim per mortem omnia solvantur, ut dicitur *Auth. de Nupt. §. Deinceps collat. 4.*, mortuus nullum jus retinet ad Beneficium, ut patet etiam ex *cap. susceptum de rescript. in 6.* Hinc communiter docent Doctores, quod si Beneficiatus mortuus miraculosè resurgeret, nullus jus haberet ad Beneficium, quod antea obtinebat: *Lotter. de re Benefic. l. 3. q. 10. Garz. de Benef. p. 11. c. 2. n. 1.* Constat etiam vacare de facto; nam qui mortuus est, non amplius retinet ipsius possessionem.

Cæterum advertendum hic obiter aliquando beneficia vacare de jure, & non de facto. Vacarent e. g. de jure, & non de facto, quando quis amississet jus ad beneficium, eò quia e. g. affectatus esset aliud beneficium incompatible cum primo, & nihilominus adhuc illud retineret. Vacaret è contra de facto, & non de jure, quando quis e. g. iniuste expoliatus fuisset possessione sui beneficii, adeoque adhuc jus ad illud retineret: *cap. acceptat. cap. olim de rescript. spol.*

Q. III. Quando intelligatur vacare Beneficium per renunciationem, seu resignationem; ex quibus causis possit fieri; & coram quibus.

R. I. Tunc aliquis dicitur renunciare, seu resignare Beneficium, quando voluntariè, & legitime

mè illud coram Ordinario dimittit, unde renunciatio Beneficii ita definitur: *Voluntaria dimissio Beneficii, legitime facta coram Ordinario.* Tunc fit expressè, quando expressis verbis jus beneficii dimittitur: *cap. 1. de renuntiati. in 6. & Clem. eod. tit.* Tunc verò tacitè fit, quando fit aliquid cum beneficio incompatible, ut si Clericus ducat uxorem, proficiatur in aliqua Religione &c.

R. II. Cause ob quas admittenda est resignatio, ad sequentes reducuntur. Si Beneficiarius sit senex; valetudinarius, corpore impeditus, seu vitiat, itaut præstare non valeat sui Beneficii munera; vel si præstet, ea non peragat sine indecentia. Si nequeat Beneficio deservire, puta quia est bannitus; vel non debeat, quia e. g. scandalosè vivat. Si commisit crimen, ratione cujus possit Beneficio privari. Si censurâ est innodatus, cujus absolutio sit difficilis. Si habeat plura beneficia incompatible, vel quorum quodlibet sufficiens sit ad decentem sustentationem. Si est proximus ad professionem emittendam in aliqua Religione, de qua re infra. Si matrimonium contraxit. Si ob inimicitias non valeat tunc residere in loco Beneficii. De causis quibus possunt Resignationes ab Ordinario admitti agit *cap. nisi cum pridem de dimittendo. Eccl. Catbedr. & in Bulla S. Pii V. Quanta Ecclesiæ*, etsi absque aliqua ex istis causis resignatio acceptetur, nulla est ex eadem Bulla. Videatur *Barbosa lib. 3. Jur. Eccl. cap. 15. à n. 69.* Jubet insuper Pontifex; ut in renuntiationibus sequentia serventur. Si Resignans est in sacris constitutus, debet aliunde habere, unde decenter vivat. Beneficia resignata non conferenda sunt, vel dimittenda. Confanguineis, vel Affinibus, vel Familiaribus, aliàs vult collationem vires, & effectum non habere; quæ conditio certè ubi usu recepta est, omnino est observanda: *Barbos. cit. n. 48.* Resignantes non debent designare successores in Beneficiis, nec promissio aut intentio ulla intercedere debet inter ipsos & Collatores, seu Præsentatores.

R. III. Resignationes conditionales, puta ut Beneficium determinatè Personæ conferatur, ut reserventur resignanti aliqui fructus, seu ut illi aliqua pensio conferatur, fieri solum possunt coram S. Pontifice, & ille solus potest illas admittere: *cap. cum pridem cap. fin. de pact. & Constit. cit. S. Pii V.* Aliæ resignations puræ, & non conditionales, faciendæ sunt coram eo, qui potest beneficium conferre, & adimere. Et quidem faciendæ esse coram aliquo Ordinario constat ex *cap. nisi cum pridem de renunt. & bene cautum est esse invalidas, si non fiant autoritate Superioris; aliàs Beneficiarii liberè disposuissent de beneficiis, veluti de bonis patrimonialibus. Debet autem ille, coram quo fit resignatio, posse beneficium adimere, cum sit quedam depositio Beneficii. Hinc quamvis Capitulum sede vacante, non possit conferre beneficia, quæ ad Episcopum attinebant, quia potest ea adimere valet acceptare resignationes: *Gloss. in Clement. unic. de resunc. Garz. p. 11. c. 3. à n. 251. Barb. alleg. 69. n. 4.* Usque dum autem Ordinarium acceptet resignationem, resignans retinet jus in Beneficio: *cap. fin. de renuntiati. & cap. inter. 17. de Præbend.* Nec pariter amittit idem jus, usquedum acceptetur à resignatario; & proinde retinet Beneficii administrationem, donec hic possessionem acquirat Beneficii: *Barbos. alleg. 59. n. 56. & 58.* Demum post factam & acceptatam resignationem, resignans debet supervivere viginti dies, computando eos de momento in momentum; idque non solum valet de resignante infirmo, sed etiam bene valente; ut ex reg. Cancellariæ edita à Bonifacio VIII. notat Palanus *tr. 13. disp. 6. p. 2. §. 3. n. 3.*, atque ita sæpe decisum apud Rotam Romanam referunt Authores.*

Q. IV. Quid sit Permutatio; quibus ex causis fieri debeat; & coram quibus.

R. I. Permutatio communiter ita definitur: *Mutua; & reciproca beneficiorum resignatio, qua ad invicem fit inter permutantes.* Ita communiter DD. ex *cap. unic. de rer. permut. & Clement. eod. tit.* Eo quod dicatur *mutua resignatio*, significatur beneficium verè vacare facta resignatione ratione permutationis in manibus Ordinarii, & acceptata; secus si fieret resignatio in manibus Papæ, nam tunc non intelligitur auferri jus à Resignante, si permutatio non habeat effectum: *Garz. de Benef. p. 11. cap. 4. n. 5. & 7.* Uterius quia resignatio, seu permutatio non datur nisi de re, quæ sit propria; hinc est beneficium quod quis vult permutare debet esse proprium permutantis: *Garz. cit. n. 16. Sanchez. l. 2. Constit. cap. 3. dub. 37. n. 6.* Et ulterius ita debet quis illum pacificè possidere, ut nullatenus sit litigiosum, nil enim permutatur quod pacificè non possidetur: ultraquam quod, lite pendente, beneficia conferri non possunt ex *cap. 1. & 2. de lite pendente in 6.* & notat inter alios *Barbos. alleg. 69. n. 19.*

Cæterum ut sit valida mutua resignatio causâ permutationis, non est necesse beneficia esse equalia, sed bene potest pingue beneficium cum tenui permutari, cum quilibet possit renuntiare juri, quod habet ad pinguius beneficium. Oportet tamen primò, ut talis permutatio non sit fraudolenta, qualis ex *cap. si te Præbendam de renunt.* reputaretur permutatio facta à consanguineo sene de pingui beneficio cum tenui, quod possideret consanguineus juvenis vel amicus; & quia fraudolenta reputatur, est etiam illicita. Idem dicas de similibus renuntiationibus: *Azor. lib. 7. p. 2. cap. 29. q. 10. & 30. Filliuc. tr. 21. cap. 9. q. 5. n. 11.* Secundo observandum est, ne fiat aliqua compensatio temporalis illi, qui dimittit pinguius beneficium. Ratio est quia, obtinens beneficium in titulum, non est Dominus agrorum, & possessionum beneficii: item nec Dominus est futurorum reddituum, cum solum sibi eos acquirat, dum retinendæ beneficium, eodem percipit. Si ergo compensationem temporalem exigit ratione beneficii, cum non possit exigere pro eo quod temporale est in Beneficio, ut dictum est, exigeret ratione ipsius beneficii, adeoque simoniam committeret. Contraria sententia dicitur falsa, periculosa, & plena fraudibus à *Barbosa in cap. ad quæstiones de rer. permut. n. 1.* Secus esset, si Ecclesiæ seu beneficia possideantur jure proprietatis, ut dum Monasteria, Collegia, seu Capitula habent aliquas Parochias sibi incorporatas; nam cum Monasterium &c. sit Dominus possessionum, agrorum &c. potest ratione eorum temporali compensatione pacisci. Si autem non fiant duo contractus, in quorum uno permutentur ipsa beneficia, in altero ipsorum possessiones, in eo solo contractu quo hujusmodi permutatio perficitur, exprimendum est compensationem pecuniariam solummodo exigi pro abundantioribus possessionibus: *Suar. l. 4. de Simon. c. 34. n. 13.*

Additur in allegata definitione: *qua ad invicem fit inter permutantes*, ad designandum Beneficia resignata causâ permutationis, ea resignatione semel admittit, conferenda esse ab Ordinario permutantibus, hac etenim ratione reciprocè beneficia resignant; & si alteri conferat ac permutantibus, collatio est nulla ex *Clement. unic. de rer. permut.* Si tamen permutans infirmus sit, supervivere debent 20. dies post permutationem, aliàs Beneficium vacat per obitum ex reg. *Cancel. de infirm.*

R. II. Cum Permutationes sint odiosæ, & à jure prohibitæ: *cap. Majoribus de Præben. in eis concedendis debet iusta causa intervenire: cap. quæstionis*

de rer. permutat., aliàs permutatio erit nulla: Garz. p.2. de Benef. c.4. n.44. Barb. l.3. Jur. Eccl. univ. cap.15. n.172. Has causas videre est quæsto superiori, ubi exposuimus causas admittende resignationis. Ceterum non est necesse, ut aliqui opinantur, hujusmodi causas esse debere necessitatis, vel utilitatis Ecclesiarum, sed satis est, si sit Personarum permutantium, & illis enim consulere volunt S. Canones; unde cap. uniuersorum de rerum permutat. legitur facta permutatio, eo quod utilitati utriusque permutantium imminere crederetur; & tradit ibi Gloss. v. utilitatem. Videndi etiam Garz. cit. n.46. Barbos. n.172. Immo notat Garzias num.49. satis esse si iusta causa occurrat ex parte unius tantum ex permutantibus, dummodo ex absentia alterius, Beneficium quod possidet, non patiat grave damnum.

R. III. Cum Permutationes Beneficiorum, utpote à jure prohibita, non possint fieri propria autoritate: cap. majorib. 8. de prabend. cap. cum olim de rer. permut. adeoque ex hoc capite privandi sint Beneficis, qui ea propria autoritate permarent, sequitur hujusmodi resignationes causâ permutationis faciendas esse autoritate Ordinarii: cap. quæsitum de rer. permut. v. si autem Episcopus. Hic autem, si iustam causam adinueniat; admittit resignationem; debet permutantibus facere novam collationem Beneficiorum, quæ permutarunt: arg. Clem. unic. de rer. permut. ipsi permutare volentibus conferantur, & notat Barbos. cap.15. cit. n.183. Ille autem censetur Ordinarius, qui habet jus conferendi, constituendi, & amovendi Beneficium à Beneficio: cap. quæsitum de rer. permut. v. si autem Episcopus, & cap. unic. eod. tit. in 6. & ex Bulla S. Pii V. quæsto superiori citata.

Ultra autoritatem, & consensum Ordinarii, si Beneficium sit juris patronatus, requiritur etiam consensus Patroni, cum æquum sit ipsum videre, cui conferatur: Garz. p.11. cap.4. n.72. Barbos. alleg.69. n.20. Quod si permutatio fiat, non expectato tali consensu, ad instantiam Patroni est annullanda, ut inter alios docent Azor. l.7. c.29. q.5. Less. l.2. cap.34. dub.35.

Si velit quis permutare Beneficium cum pensione, hæc permutatio fieri non potest sine Papæ autoritate; cum etenim hæc materia sit odiosa, non est extendenda ultra proprietatem verborum: adeoque dum permittitur Episcopis resignationes causâ permutationis admittere, id intelligendum est de Beneficio cum beneficio, non vero de beneficio cum pensione: Barbos. l.3. Jur. Eccl. univ. cap.15. n.178. Autoritate pariter solum S. Pontificis permutari possunt Beneficia ipsi reservata; ipse etenim solus potest ea conferre, adeoque autoritatem dare permutationi. Ubi etiam observandum, quod saltem ex stylo Curie, qui beneficium resignat coram Papa, mentionem facere debet aliorum beneficiorum, quæ possidet: Garz. p.11. c.4. n.86.

Q. V. Quando intelligatur beneficium vacare ratione contracti matrimonii.

R. Intelligitur vacare Beneficium, si quis valide contrahat matrimonium, non vero si nulliter, siue culpabiliter, siue inculpabiliter. Inter diversas sententias hanc sequutus sum, præcipue ex e ratione quia versatur in odiosis, & pœnalibus, adeoque privatio Beneficii extendenda non est ultra casus in jure expressos; arg. can. Apostolus dist.81. junct. Gloss. fin. Rebuff. in prax. benef. tit. de mod. amit. benef. n.62. Gonzal. in reg.8. Cancell. gloss. 15. n.136. citans alios: Cum autem jura loquuntur de vacatione Beneficii ratione Matrimonii loquuntur de matrimonio legitime contracto, ut constat ex cap.1. & cap. de divorf. fallac. de Cleric. conjug. in 6. Et ratio hujus vacationis est, quia per matrimonium derelinquitur Ecclesia, &

assumitur status incompatibilis cum Ecclesiastico, adeoque conveniens non est, ut contrahens matrimonium de bonis Ecclesiæ alatur.

Probatur ulterius non vacare beneficium ratione matrimonii nulliter contracti, nam vacare non debet ipso jure ratione delicti, si contrahatur mala fide, nam tunc saltem requireretur sententia declaratoria criminis, ut dixi Tr.3. q.2. c.2. quæst.4. Non vacare debet ratione status assumpti, quia cum matrimonium sit nullum, non ponit in statu impossibili cum beneficio, nec dat posse vacare voluptatibus carnalibus, qua ratione Clericus contrahens matrimonium privatur beneficio: cap. quod à te de Cleric. conjug. Et hoc magis dignoscitur, si mala fide matrimonium nulla iter contrahatur, nam certè tunc contrahens matrimonium non potest velle assumere statum impossibilem cum Clericatu, sed potius illudere uxori. Denique non vacat beneficium per matrimonium nulliter contractum, quasi ita contrahens matrimonium videatur beneficio renuntiare, si etenim ex cap. quod in dubiis de renunciat. non valet renunciatio expressa inducere vacationem beneficii, nisi fiat in manibus legitimi Superioris, nullò minus eam inducere valet renunciatio tacita: Sabeb. l.7. de Matr. disp.43. n.3. Pal. tr.13. disp.6. p.3. §.6. Fill. tr.41. c.8. n.5.

Q. VI. Quando vacet Beneficium per ingressum in religionem.

R. Beneficium Ecclesiasticum vacat eo instanti, quo Clericus expressè, vel tacitè proficitur in aliqua religione: cap. Beneficium de Regular. in 6. & communiter DD. ut videre est apud Garziam p.11. cap.9. n.2. Et quidem cum solemnibus profectio veluti mors reputetur, congruum erat per eam vacare omnia beneficia: Menoch. de presumpt. l.6. presumpt.82. Garz. cit. h.1. Azor. Instit. 2. p. lib.7. cap.16. q.4. Quia tamen Beneficia non vacant nisi propter religiosam Professionem, ideo Novitii percipere possunt fructus Beneficiorum demptis fructibus, quæ conferenda sunt Beneficio intervenientibus: Garz. cit. n.31. Palauz tr.13. disp.6. p.3. §.7. n.5.

Obiter hic advertas quamplures DD. velle renunciationem Beneficiorum factam à Novitiis non valere, nisi fiat intra duos menses ante professionem, & cum conditione, ut non sortiantur effectum, nisi sequuta professione; ut de renuntiationibus Novitiorum decernit Trid. sess.25. cap.16. de Regular. Videantur Salmant. tr.15. cap.3. n.122. & tr.28. append. de Benef. Ecclesiæ cap. univ. punct.16. n.624. Verùm adhærere contrariæ opinioni ex eo principio, quod juris correctio non est inducenda, si de ea expressè non constet, ut dixi Tr.3. q.4. cap.2. quæst.5. Cum ergo jus concedat Novitio posse Beneficium resignare, ut constat ex cap. ex transmissa de renunt. & cap. Beneficium de Regular. in 6. neque huic juri expressè derogatum fuerit à Tridentino, cum commodè intelligi possit Concilium loqui de renuntiatione bonorum temporalium, optimè sustineri potest renuntiatio facta Beneficii, etiam ante tempus, quod præscribit Tridentinum: Barbos. alleg.99. n.19. in fin. Garz. p.11. cap.9. n.12.

Q. VII. Quando vacet Beneficium per ascensionem alterius incompatibilis; & quæ sint ista Beneficia incompatibilia.

R. I. Quidquid fuerit de jure antiquo, ubi non semper per ascensionem secundi Beneficii incompatibilis vacabat prius, sed aliquando dabatur optio unum vel alterum retinendi, ut constat ex cap. referente 7. de Præben. modò ex jure novo Tridentini sess.7. c.4. de reform. dicendum est per ascensionem secundi incompatibilis semper vacare prius. Id primò constat, nam Concilium non solum subicit hujusmodi privationi habentem plura Beneficia curata, sed etiam recipientem plura Beneficia

aliàs incompatibilia, quæ loquutio generalis est, & comprehendit omnia talia Beneficia. Hinc ita sæpe declaravit S. Congregatio apud Fagnanum in cap. de multa de Præben. n.3. & segg. ac proinde hanc sustinet sententiam, sicut etiam Barbos. part.3. de Offic. & potest. Episc. alleg.62. n.6. & in cit. cap. de multa. Garz. p.11. de Benef. c.5. n.310. Gonzal. ad reg.8. Cancell. gloss.15. n.16. & docuit Rota p.1. Divers. decis.483. n.4.

Illud tamen observandum est, ad inducendam vacationem prioris Beneficii per ascensionem alterius incompatibilis, necesse esse istius possessionem haberi: Gloss. in cap. de multa de Præben. v. post receptionem, & notat cum aliis ibi Barbos. n.8. & Eagn. n.9. Garz. p.11. c.5. à n.100. Card. de Luc. de Benef. disc.56. n.5. Et ratio est quia S. Canones, & Concilium Trident. sess.7. c.4. volunt vacare prius beneficium, si recipiatur secundum incompatibile; verba autem juris intelligenda sunt cum effectu, ut dicitur cap. velatum 4. de Cleric. non resid. junct. Gloss. v. cum effectu. Item oportet talem possessionem esse pacificam: cap. licet Episc. 28. de Præben. in 6. & notat Eagn. cit. n.10. Tunc autem habetur possessio pacifica, quando quis, dum adit Beneficium, vel paulò post, nullam patitur vel juris, vel facti controversiam: ne autem dicantur pacifica, sufficiunt etiam molestiæ extrajudiciales, ut notat Card. de Luc. supra cit. Quod si quis post mensem e. g. ab adepta pacifica possessione, vel jure vel facto super ea molestetur, non proinde dici potest pacificam possessionem non habuisse, ut notat Glossa in cap. commissum v. pacificam de elect. in 6. Demum ut per pacificam possessionem posterioris Beneficii incompatibilis prius vacare intelligatur, oportet Provisum istius fructus percipere posse cap. si tibi concessa 16. de Præben. in 6. & notat ibi ex communi Barbos; neque etenim æquum est, ut non habeat ex quo sustentetur, quod eveniret, si prius dimittere deberet, & fructus secundi non posset obtinere.

Verificatis autem omnibus prædictis, cum ipso jure prius Beneficium vacet, incontinenti dimittendum est: Garz. p.11. de Benef. cap.5. n.36. quod licet juxta boni viri arbitrium intelligendum sit: arg. leg. ratum, & leg. quod dicitur ff. de solut. & grè tamen patiuntur multi DD. ad mensem ipsius dimissionem posse differri. Cæterum quamquam Collator teneatur intra sex menses conferre prius Beneficium, ut supra dimitendum: cap. de multa 28. de Præben. nihilominus antequam tribuat possessionem novo Beneficio, debet Prior vacare: cap. licet Episcopus 28. de Præben. in 6., nam potest dicere nondum fructus secundi posse percipere, seu cum ipso dispensatum esse, ut possit utrumque retinere.

R. II. Beneficia incompatibilia sunt sequentia: Primò omnia Beneficia, quæ exigunt residentiam; cum etenim nemo in duobus locis possit residere, neque potest duo hujus generis Beneficia retinere. Ita se habent duo Episcopatus, duæ Abbatia, duo Beneficia curata. Idem dicendum de duobus Beneficiis simplicibus in diversis Ecclesiis existentibus, si ex fundatione, statuto, aut consuetudine exigant residentiam. Eadem ratione sunt incompatibiles duæ Dignitates, Personatus, Canonicatus; nam ex jure residentiam requirunt: cap. ad hac, cap. præterea, cap. de multa de Præben. & Trid. sess.24. cap.22. de reform.

Item sunt incompatibilia duo Beneficia uniformia sub eodem tecto. Illa autem dicuntur Beneficia uniformia, quæ habent profectum eandem finem, & onus eodem tempore adimplendum, ut sunt duo Canonicatus. Secus, si haberent onus diverso tempore adimplendum; & ita non diceretur habere duo Beneficia uniformia,

qui haberet duas Capellanias cum onere ut in eodem etiam Altari bis ex vi unius Capellaniam celebraretur, & ter ex vi alterius, diebus tamen diversis: Garz. p.11. de benef. cap.5. n.225. 229. Gonz. ad reg.8. Cancell. gloss.10. n.33. & 35. Laym. lib.4. tr.2. cap.8. n.7. Tunc autem dicuntur esse sub eodem tecto, quando sunt intra eandem Ecclesiam, vel claustrum, aut cæmeterium, si sint Ecclesiæ contigua, secus si non sint contigua: Barbos. p.3. de offic. & potest. Episc. alleg.62. n.15. Garz. cit. n.259. Quod autem obtineri non possint duo hujusmodi Beneficia uniformia sub eodem tecto, habetur ex cap. de multa S. hoc idem, de Præben. ex cap. literas 9. de concess. præben. junct. Clem. ult. de præben. & tradunt communiter DD. Qui addunt nec posse obtineri ex Episcopi dispensatione, utpote qui non valet dispensare contra S. Canones, nisi in casibus in jure expressis: cap. dilectus 15. junct. gloss. v. permissa, de temp. ordin. Barbos. cit. n.12. Immo nec suffragari potest consuetudo contraria, licet immemorabilis: cap. literas de concess. Præben. junct. Gloss. v. ex consuetudine; nam ut corruptela consideratur. Et meritò, si etenim concederentur duo Beneficia uniformia sub eodem tecto, e. g. duo Canonicatus, minueretur numerus Ministrorum, adeoque cultus divinus: Garz. cit. n.180. Hinc dispensatus à Papa ad habenda duo Beneficia, non intelligitur dispensatus ad duo uniformia sub eodem tecto, nisi manifestè fuerit expressum: Barb. p.3. de offic. & potest. Episc. alleg.62. n.15. & 16. & communiter.

Duo autem Beneficia difformia sub eodem tecto possunt retineri, si illorum unum non sufficiat ad convenientem sustentationem; nam eo ipso quod sint difformia, potest Beneficiarius utrumque munera obire, vel quia haberet diversa munera, vel quia sunt diverso tempore adimplenda. Hinc neque necessariam esse de jure communi Episcopi dispensationem sustinent non pauci DD.: Fagnan. in cap. cum jam dudum n.49. de Præben. Garz. p.11. de benef. c.5. n.231. & segg.

Item sunt incompatibilia duo Beneficia, si secundum recipiatur, habito uno, quod sufficiens sit ad honestam Clerici sustentationem: Gloss. in cap. dudum 2. v. retinere, de elect. Azor. p.2. l.6. cap.10. q.2. & 7. Laym. l.4. tr.2. cap.8. n.2. Barbos. p.3. de Offic. & potest. Episcopi alleg.62. n.6. Ratio etiam suffragatur, quia si affectu uno Beneficio sufficiens ad decentem sustentationem alterum quis recipiat, fit contra intentionem Fundatorum qui Beneficia fundarunt, ut Ecclesia novum ministrum haberet, itemque fraudantur alii idonei Clerici, cum non possint obtinere Beneficium, quo idoneè sustententur. Hinc S. Congregatio, & Rota apud Fagnanum in cap. de multa de Præben. n.3. & segg. sæpe decidit per ascensionem secundi Beneficii primum vacare: & id etiam si secundum Beneficium sit insufficiente, ut ex eadem S. Congregatione tradit idem Fagnanus in cap. jam dudum n.43. & 69. de Præben. Ibi autem etiam notat Fagnanus à n.56. per ascensionem secundi Beneficii sufficientis non vacare primum, quod erat insufficiente, nam habentes Beneficium insufficiente, non potest dici ex avaritia, seu ambitione appetere secundum, ut evenit in eo, qui ex primo Beneficio habet, unde honestè sustententur; ac proinde per ascensionem secundi sufficientis, non est dicendum vacare primum insufficiente.

Demum jure novo Tridentini sess.24. c.17. si alicui habenti duo Beneficia insufficientia ad honestam sustentationem, conferatur ab Episcopo tertium per ascensionem istius, si sufficiens sit ad honestam sustentationem, vacant duo priora, & si non sit sufficiens, provius debet unum ex prioribus dimittere: Garz. p.11. de Benef. c.5. n.180.

Barbof. p. 3. de Offic. & pot. Epif. alleg. 72. n. 6. & l. 3. Jur. Ecclief. c. 13. n. 180. Fagn. in cap. jamdudum à n. 31. de Prab. ex pluribus decisionibus S. Congreg. Quamvis ergo Concilii verba loco citato quoad hoc non tam clara viderentur, nihilominus constat de eius mente ex tot declarationibus S. Congregationis; unde cum dicendum fit Concilium statuisse nulli tria beneficia quamvis insufficientia esse conferenda, remanet ut Episcopus quoad hoc non possit dispensare.

Expostulare etiam hic quis posset, quid juris de eo, qui duo beneficia incompatibilia retineret. Et respondendum saltem ex jure novo Tridentini utroque beneficio ipso jure privari, ut ponderat Fagnan. in cap. de multa n. 7. & 8. & cap. super inordinata n. 9. de Prab. Idem etiam ex variis declarationibus S. Congregationis tenet Garz. p. 11. de benef. cap. 5. à n. 94. & n. 381. Barbof. p. 3. de Offic. & potest. Epif. alleg. 54. n. 30. & alleg. 62. n. 29. Quia tamen Concilium ita decrevit respectu illius, qui duo beneficia incompatibilia retinere presumpsit, ideo iste excusaretur etiam ratione ignorantie crasse, & supine, vel etiam affectate, ex dictis tr. 4. q. 1. cap. 5. quest. 1.

Q. VIII. Quando vacent Beneficia ob promotionem ad Episcopatum, Abbatiam, seu Prælatum Ecclesiæ Collegiatæ, habentem quasi Episcopalem jurisdictionem.

R. Quod per promotionem ad Episcopatum vacent omnia beneficia etiam simplicia, habetur ex cap. cum in cunctis s. 2. de elect., sicut etiam desciunt pensiones, & facultas illas transferendi, ut docet Barbof. de offic. & potest. Epif. alleg. 57. n. 72. & 73. Item vacant per promotionem ad Abbatiam tum seculari, tum regularem, & ad aliquam Prælatum, si habeant jurisdictionem quasi Episcopalem; can. Præbyter 16. q. 1. & reg. 1. Cancell. Garz. p. 11. de benef. cap. 7. à n. 1. Palauz tr. 13. disp. 6. p. 5. n. 7. De jure communi non vacarent quidem alia beneficia, nisi post secutam consecrationem electi ad Episcopatum, vel nisi post elapsum tempus præfixum ad obtinendam consecrationem, quod est spatium trium mensium numerandum post consecrationem; cap. cum in cunctis s. Cum vero de elect. Barbof. ibid. n. 29. & p. 3. de offic. & potest. Epif. alleg. 57. n. 67. Nihilominus aliud dicendum est de stylo Curie, nam Papa in promotione ad Episcopatum consistorialiter facta, decernere solet beneficia præhabita vacare à die promotionis; & si hoc decretum vacationis non intercederet, standum esset juri communi, ut notat Barbof. cit. Eidem jure communi standum est circa vacationem beneficiorum propter promotionem ad Abbatiam, seu Prælatum, & observanda que supra dicta sunt. Cæterum, si promotus ad Episcopatum illius possessionem accipere non valeat, ut si quis promoveatur ad Episcopatum existentem in terra Infidelium, vel nequeat Episcopatus fructus percipere, non intelliguntur vacare præhabita beneficia; Barb. loc. cit. n. 74. Garz. p. 11. de benef. cap. 6. num. 24.

Q. IX. Quando intelligantur vacare beneficia ratione delicti; & que sint ista crimina.

R. I. Supposito quod dupliciter vacare possint beneficia ratione delicti, nempe ipso jure, & per sententiam Judicis, diversimodè de hujusmodi vacationibus est discurrendum.

Si igitur vacent beneficia ipso jure in pœnam commissi criminis, non adest obligatio ea dimittere nisi post sententiam declaratoriam Judicis super commissi crimine. Id probatur, quia non tenemur subire illas pœnas, que requirunt externam executionem, nisi accedat sententia declaratoria criminis, ut sæpe dictum est ex cap. cum secundum 19. de hæret. in 6. & docent in præfenti in-

ter alios Azor. p. 1. lib. 8. cap. 13. q. 8. Zerol. in prax. Epif. p. 1. v. pri vatio s. Ad quintum. Id autem non valet in aliquibus casibus, & inter alios excipiendus est casus, quo per simoniam realem affectus quis esset beneficium, nam simoniaca receptio plenissime annullatur & præcipue Extra. Cum detestabilis de Simon. An verò sequatà sententiã declaratoriã criminis, fructus percepti sint restituendi à tempore commissi criminis, variant DD., nam multi volunt dictam sententiam declaratoriam quandam juris fictionem retrahere ad tempus sceleris commissi; adeoque ab eo tempore fructus esse restituendos. Cæterum etiam probabilis est contraria opinio; nam cum quis non privetur possessione beneficii, nisi post sententiam criminis declaratoriam, non satis patet, maximè cum simul in odiosis, cur ante talem sententiam non fecerit fructus suos; Lotter. de re Benef. lib. 3. q. 18. n. 60. & q. 33. n. 72. Barbof. alleg. 57. n. 254. Ceterum verum est quod etiam non sequata sententia criminis declaratoria, Beneficium ipso jure vacans ratione delicti, non potest in alterius favorem resignari, quia nemo potest dare resignando, seu permutando, quod non habet, ut docet Gloss. in can. Gratia 2. q. 2. n. 2. Item ante talem sententiam, beneficia ipso jure vacantia possunt impetrari; cap. licet Episcopus 2. de Prab. in 6. & docet Barbof. alleg. 57. n. 255.

Quod si beneficium non vacet ipso jure, sed vacare debeat per sententiam, tunc expectanda est sententia Judicis, qua aliquem in pœnam commissi criminis beneficio privet. Quia igitur ante talem sententiam, neque à jure, neque ab homine privatus est beneficio, ideo potest illud in favorem tertii resignare, nullatenus potest impetrari, ac in omnium sententia facit fructus suos; Barbof. p. 3. de Offic. & potest. Epif. alleg. 57. n. 253.

R. II. Plura dantur delicta, quorum ratione ipso jure vacant beneficia; magis nota enumerabo. Vacant ob realem Simoniam commissam in consecratione Beneficii; Extr. Cum detestabilis de Simon. sicut & ratione Simonie confidentialis ex Constit. 85. Pii IV. Romanum Pontificem, & ex Constit. 85. Intolerabilis S. Pii V. Vacant, quamvis aliqui contradicant, ob crimen hæresis; cap. ad abolendum 9. cap. cum secundum leges de Hæret. in 6. arg. cap. ut commissi ibid. & ex Constit. 20. S. Pii V. incipientes Cum ex Apostolatus. Videantur Gonzal. ad reg. 8. Cancell. gloss. 15. n. 65. Garz. p. 11. de Benef. cap. 10. n. 60. & 66. Falsificantes literas Apostolicas ipso jure Beneficiis privantur; cap. Ad falsarium de crimin. fal. Vacant ipso jure Beneficia percipientis, aut capientis Cardinalem; & cap. Pelicis s. Si qua vero de Pan. in 6. Sicuti & percipientis & Episcopum, quoad Beneficia obtenta in ipsius Ecclesia; Clem. de Pan. Id ipsum procedit quoad occidentem, vel mutilantem Rectorem, aut alium Clericum suæ Ecclesiæ; arg. cap. in quibusdam s. Sacri de Pen. Id tamen intelligas de Beneficiis, que habet in ea Ecclesia, quam offendit, percipientem aliam Rectorem, seu Clericum. Vacant ipso jure Beneficia Clerici ob crimen Assassinii etiam procurati, vel mandati; Cap. de homic. in 6. Item si offendantur litigantes in Romana Curia, eorumque Judices, Procuratores, Advocati, testes &c. Ex Constit. Alex. VI. In Eminenti s. 4. Item vacant beneficia Clerici inferioris Clericum carceratum tenentis, seu captivum, donec resignet suum Beneficium; vel ne citatus venire possit ad Sedem Apostolicam; Clement. Multorum s. Quod si inferiores de pan. Vacant ipso jure Beneficia ob nefandum Sodomie crimen; Clerici hoc crimen inquinati sunt degradandi, & tradendi brachio seculari, ex Constit. 72. Horrendum illud S. Pii V. Vacant ipso jure Beneficia illorum, qui pro obtinendis Beneficiis pro

pro aliis, seipfos pro illis examini supponunt, ex Constit. Pauli IV. Inter ceteras. Vacant ipso jure Beneficia, & pensiones Clerici tonsuram, & habitum Clericalem non deferentis, ex Constit. Sixti V. Cum Sacrosanctum. Vacant ipso jure beneficia collata à Pontifice, si quis ante expeditionem litterarum, sese in illius possessionem intrudat, ex Constit. Julii III. Sanctissimus. Similiter vacat Beneficium, si electus, post consensum præstitum electioni, illius confirmationem non exposcat; cap. quam sit 6. Ceterum de elect. in 6. vel si intra mensem à die electionis, vel à tempore sibi præfinito, non consenserit electioni; ibid. s. Electus vero. Similiter vacat ipso jure beneficium, si Beneficiarius, omnia necessaria solemnitate, alienet res Ecclesiæ; sive ipsius Beneficii; Extr. Ambitiosa, & Inferiores de reb. Eccl. non alien. De his aliisque criminibus quorum ratione vacant ipso jure Beneficia, videndi Barbof. p. 3. de Offic. & potest. Epif. alleg. 57. Gonzal. ad reg. 8. Cancell. gloss. 15. Azor. 2. p. 1. 7. cap. 16. Garzia &c.

Crimina verò, ob que Clerici per sententiam privandi sunt beneficiis, sunt perjurium, blasphemia, injuratio ultra annum in excommunicatione, sacrilegium ob Clerici percussione, perseverantia in concubitu post tertiam monitionem, nolle residere &c. De his, aliisque agit Gonzal. cit. Garz. p. 11. cap. 10. Azor. cit. cap. 18.

Quæstio autem est inter DD. an privatio Beneficiorum inducenda sit ex casu in jure expressis. Et videtur adherendum sententiæ negativæ; arg. can. Apostolus disp. 8. junct. Gloss. fin. tum quia ex notis regulis juris odia sunt restringenda, & in pœnis benignior interpretatio faciendâ est.

C. A. P. U. T. VIII.

Quo jure prohibita sit pluralitas Beneficiorum: quibus ex causis possit coonestari: ad quas pertineat circa eandem dispensare.

Q. I. Quo jure fuit prohibita Beneficiorum pluralitas.

R. I. Negari non potest pluralitatem Beneficiorum esse jure Canonico prohibitam. Id primò constat ex iis Canonibus, ubi dicuntur singula beneficia singulis esse conferenda; can. Sanctorum disp. 70. can. singula disp. 89. Item quia apud S. Canones pluralitas Beneficiorum dicitur continere certam periculum animarum; can. Clericus cum seqq. 21. q. 1. cap. quia in scriptum 5. Expresse autem pluralitas Beneficiorum reprobatà à Jo. XXI. Extra. Execrabilis, & à Conc. Trid. sess. 24. c. 7. de reform.

R. II. Pluralitas Beneficiorum, secundum se accepta jure naturali prohibetur. Id tam validis rationibus suadet, ut non videantur attendenda, que aliqui dicunt præ contraria opinione. Primò ergo negari non potest de jure naturali esse servandum id, quod intellexit Fundator in fundatione Beneficii; constat autem, fundando Beneficium de se sufficiens ad honestam sustentationem, velle Ecclesiam novum habere Ministrum, qui illi inferuat, quod omnino frustratur, si in una Persona plura beneficia coacerventur. Ex hac altera similis ratio confurgit, nempe de jure naturæ esse, ut uni non conferantur, que pluribus debentur vel tanquam stipendia, vel tanquam præmia; ita autem se habent beneficia, que debentur pluribus, & si uni plura assignentur, necesse est plures Clericos literatos, & pios, multoq; carere necessaria sustentatione, quando forte aliqui indocti, & parum honesti, non pœd dispensant redditus quamplurimum Beneficiorum. Ex jure item naturæ est Ecclesiam habere Ministros sibi debitos, alias ipsius cultus minuitur, unumquodque au-

tem Beneficium suum exposcit Ministrum, unde si uni plura assignentur, caret Ecclesia illis ministris, qui ei deberent deservire.

Demum jus naturæ exposcit ut eas removeantur, que origo sunt plurium inconvenientium; quam maxima autem oriuntur ex pluralitate beneficiorum, ut observat Jo. XXII. in Extravaganti citata, & ea sunt quod plura beneficia conferantur uni, cui vix unum debetur, quod exinde plures optimi Clerici mendicent, quod Ministrorum diminutione & Divinus cultus minuat, quod dum unus plura habet beneficia, parum curet de servandis eorum juribus, de reparandis Ecclesiis. Quis præterea non videat multiplicitatem Beneficiorum ingens fomentum esse ambitionis, & ut Beneficiarii vitam in deliciis agant, omni commoditati, & aliquando etiam vitiis indulgeant. Hinc pluralitatem beneficiorum esse contra jus naturæ docet S. Th. quoad 9. a. 15. Azor. 2. p. 1. 6. c. 11. q. 5. Flamin. Paris. lib. 5. de resign. Benef. q. 7. n. 115. Barbof. q. 3. de Offic. & potest. Epif. alleg. 62. n. 9. & plures apud ipsum.

Q. II. Ex quibus causis coonestari possit pluralitas Beneficiorum.

R. I. Observare primò est, quod licet jus naturæ prohibeat pluralitatem beneficiorum, hæc tamen non ita est mala, ut non possit ex pluribus circumstantiis coonestari. Quapropter S. Thomas supra citatus dicit, quod sicut jus naturæ vetat homicidium, nihilominus in diversis circumstantiis est licitum, ita ex diversis circumstantiis licita reddi potest pluralitas beneficiorum.

Et quidem primò licita est pluralitas Beneficiorum, si non exposcant residentiam, quando unum non est sufficiens ad necessariam sustentationem, nam æquum est, ut qui Ecclesiæ inservit, ab eadem sufficienter sustentetur. Hanc Beneficiorum pluralitatem concedit Trid. sess. 24. c. 17. de reform. Ex hac ratione, ubi viget consuetudo, permittitur aliquem habere in eadem Ecclesia, Dignitatem, seu Personatum &c. & infimul Canonicatum, ut nempe obtinentes Dignitates decentius sustententur; Garz. de Benef. p. 11. c. 5. n. 246. & seqq. Ex eadem ratione Tridentinum sess. 24. de reform. cap. 15. concedit Episcopo, ut si in Ecclesia Cathedrali, seu Collegiata præbendæ adeo sint tenues, ut simul cum distributionibus non sufficiant ad decentem Clericorum sustentationem, possint aliqua simplicia Beneficia eis unire, unde tunc poterunt duo beneficia retineri.

R. II. Si Episcopus tanquam Delegatus Sedis Apostolicæ, ex aliqua causa à jure permiffa, uniat duo beneficia sive curata, sive non curata, ut expresse illi concedit Tridentinum sess. 21. c. 5. de reform. tunc utrumque potest retinere, neque etenim amplius considerantur ut duo beneficia, sed ut unum, quia beneficium accessorie unitum, induit naturam illius, cui unitur.

R. III. Licita est pluralitas Beneficiorum, si accedat dispensatio ratione necessitatis, vel utilitatis Ecclesiæ, seu ob evidentem prærogativam meritum; arg. can. tali consuetudo 1. q. 7. Et quidem si aliqua ex præfatis causis detur, cum tunc dicet ratio bonum esse alicui plura conferre beneficia, non est quare tunc pluralitas beneficiorum sit improbanda. Tunc daretur necessitas uni conferendi duo beneficia incompatibilia, quando non essent alii Sacerdotes, quibus conferrentur, vel si essent, non essent idonei. Tunc interveniret utilitas, quando status alicujus beneficii exposceret ut conferretur alicui singularis prudentiæ, auctoritatis, seu potentia, & alii non essent, qui possent talibus prærogativis beneficii tueri, administrare &c. Intervenit demum evidens prærogativa meritum, cum aliquis esset valde de-

Ec.

Ecclesia benemeritis, vel multâ doctrinâ prudentiâ præfaret, convenit enim Ecclesiam horum meritis gratificari: *Abbas in cap. de multa n.7. de Prab. Azor. p.2. lib.6. c.12. n.6. Laym. l.4. tr.2. c.8. n.2.*

Q. III. An propter longævam consuetudinem licitum sit plura Beneficia retinere.

R. I. Loquendo de pluralitate Beneficiorum Curatorum, non video quomodo ratione consuetudinis etiam immemorabilis sustineri possit pluralitas talium beneficiorum. Jam vidimus supra in electione ad beneficia curata eligi industriam Personam, quæ illis inserviat &c. ac proinde hoc est de jure naturæ; cum jus naturæ dicat, ut quis satisfaciatur per se officio, quod assumpsit, si illud exposcat, ut adimpleatur per eandem personam quæ illud habet. Præterea vidimus esse de jure divino Parochum ex semetipso deservire suo beneficio. Cum igitur id præstare non possit, si duo habeat beneficia curata disparata maximè, & inter se absentia; nescio videre quomodo excusari possit ratione cujusvis immemorabilis consuetudinis, cum omnis consuetudo contra jus naturale, & divinum sit irritabilis, & manifesta corruptela, adeoque reprobata: *cap. ult. de consuet. cum concord. Abbas in cap. extirpanda in repetit. §. qui verò n.36. de Prab. Rebuff. in prax. benef. tit. Dispensatio de non residendo n.66. Ac proinde Fagnan. in cap. ex parte n.27. de Cleric. non resid. vult habendum ut corruptelam, consuetudinem immemorabilem inserviendi Beneficio curato per Vicarium; & hujusmodi immemorabiles consuetudines, utpote reprobatae ab omni jure, non habere vim privilegii, docet in cap. cum contingat n.8. & 11. de For. compet. Numquam proinde probabilem quorundam contrariam opinionem reputavi.*

R. II. Neque etiam ex immemorabili consuetudine licitum est retinere duos Canonicatus, duas Dignitates, duas Preposituras &c. nam hujusmodi pluralitas corruptela vocatur: *cap. 1. de consuet. in 6. ibique Gloss. & communiter DD. Et quidem cum hujusmodi beneficia residantia exposcant, repugnat duo retineri, cum utriusque non possit unus deservire. An verò simul cum Dignitate liceat habere Canonicatum, dictum est supra.*

R. III. Neque Consuetudo immemorabilis suffragari potest, ut quis retineat duo beneficia, si illorum unum sufficiat ad honestam sustentationem. Ratio est quia talis consuetudo, utpote repugnans juri naturali, ex dictis supra, & utpote inducens multa inconvenientia, est manifestè irrationabilis corruptela, adeoque impræscriptibilis: *Fagnan. in cap. quia in tantum n.17. de Prab. Flamin. Paris. lib.5. de resig. benef. q.6. n.115. Barbos. p.3. de Offic. & potest. Episc. alleg.62. n.9. Quæ verò attendenda sint in determinanda congrua sustentatione, dicam in Tract. de Just. & Jur. ubi de Dominio Clericorum in bona Ecclesiastica.*

Q. V. An Papa possit quacumque ex causa dispensare in pluralitate beneficiorum; & an obtemperata dispensatio reddat dispensatum tutum in conscientia.

R. I. Certum est posse Papam ex quacumque justa causa dispensare in Beneficiorum pluralitate; nam si adit aliqua justa causa, ut vidimus supra, cessat illa deordinatio, quæ consurgit ex pluralitate beneficiorum contra jus divinum, & naturale. Aliunde autem Papa habet in beneficiis plenissimam potestatem, & plenariam dispositionem: *cap. 2. de Prab. in 6. & Clem. unic. §. fin. ut lito pendan. Porro justa causa semper præsumitur adesse cum Papa dispensat motu proprio: can. si Papa dist. 50., & notant Canonistæ, & præcipue Piasseius par. 2. prax. Episc. cap. 5. art. 3. n.76. Secus si*

dispensatio concessa fuerit ad instantiam partis, semper enim tunc subintelligitur ea conditio: *si preces veritate nitantur: cap. ex parte 2. de rescript.*

R. II. Ubi non adit justa causa dispensandi, dispensatio in conscientia non suffragatur pro retinendis pluribus beneficiis incompatibilibus, seu pluribus, quorum unumquodque sufficiat ad honestam sustentationem. Ratio est, quia hujusmodi pluralitas ex validissimis rationibus est contra jus naturale, & divinum, in quo neque validè potest dispensare Pontifex, nisi aliqua detur causa, seu circumstantia, cujus ratione cesset illa deordinatio, quæ consurgit ex pluralitate beneficiorum: *Abbas in cap. conquereute n.2. de Cleric. non resid. & in cap. quia in tantum n.2. de Prab. Fagnan. ibid. n.14. & 15. Azor. p.2. lib.6. cap.12. q.7. Tolet. lib.5. de Instru. Sacerd. c.8. n.4. Bellarm. in Instru. ad Nepot. Nec refert quandoque conferri plura beneficia, quæ superant necessariam Beneficiorum sustentationem; nam ut notat cum aliis Garzias de benef. p.11. cap.5. n.330. id faciunt Superiores, quia non potest aptari regula certa pro congrua sustentatione; unde id relinquunt conscientia Beneficiorum.*

Q. VI. An Episcopus ex justa causa dispensare valeat circa pluralitatem beneficiorum.

R. Ut constat ex can. Sanctorum dist. 70. olim Episcopus poterat dispensare quoad duas Ecclesias curatas retinendas, quia exposcere poterat publica utilitas ut diversæ Ecclesiæ curatæ uti Pastori qualificato gubernanda traderentur; at non poterat dispensare quoad diversas Præbendas retinendas, quia hæ respiciunt privatam Canonici utilitatem.

Modò tamen Episcopus non potest dispensare circa plura beneficia curata, circa plures Dignitates, aut Personatus etiam coram animarum non habentes; nam *cap. de multa n.8. §. fin. de Prab. dicitur circa hæc dispensandum per sedem Apostolicam, cum ratio postulat. Ex hoc autem sequitur per inferiores Prælatos non posse dispensari, nam quod de uno conceditur, de altero negatur, ut bene Barbos. ibid. n.22. & axiom. 196. n.20. Garz. p.11. de Benef. cap.5. n.337. Azor. p.2. lib.6. cap.12. q.6. Quapropter Tridentinum sess. 24. c.17. de reform. vult habentem unum Beneficium non sufficiens ad congruam sustentationem solum aliud Beneficium simplex addi posse.*

Potest verò Episcopus concedere ob justam causam, e.g. job insufficientiam honestæ sustentationis, ut quis simul cum Præbenda canonicali habeat Dignitatem, Præposituram &c. Nisi velimus dicere nec esse necessariam dispensationem, cum ex jure concessum videatur: *cap. unic. de consuet. in 6. junct. Gloss. V. nisi Unicam, Rebuff. in Prax. Benef. tit. de dispens. n.29. Laym. l.4. tr.2. c.7. n.9.*

Item potest Episcopus habentem unum Beneficium non sufficiens ad honestam sustentationem aliud simplex addere, ut concedit Trident. sess. 24. cap. 17. de reform. Non tamen debent ista duo beneficia esse uniformia sub eodem tecto; nam id à S. Canonibus prohibetur, nempe: *cap. de multa n.8. §. Hoc idem, de Prab. & cap. literas 6. de concess. Præben. Episcopus autem non valet dispensare contra sacros Canones, nisi in casibus à jure permissis, ut aliàs dictum est, & tradunt in præsentibus Barb. p.3. de offic. & pot. Episc. alleg. 62. n.11. Azor. p.2. lib.6. c.11. q.4. Ultra duo autem beneficia, quamvis sufficientia non essent ad congruam sustentationem, non potest Episcopus dispensare, ut tria retineantur. Observat igitur Fagnanus in cap. Dum jam dudum n.31. & seqq. de Prab. quod dum Trident. sess. 24. c.17. de reform. statuit ut in posterum habentem Beneficium non sufficiens ad congruam sustentationem aliud simplex addi non*

nit jus novum constituit, adeoque quicquid fuerit de jure antiquo, modò tertium ab Episcopo addi non posse. Et quando verba Concilii omnino clara non essent, modò de ejus mente dubitari non potest, cum pluries id declaratum fuerit à S. Congregatione, ut videre est apud eundem Fagnanum apud Garz. p.11. de benef. c.5. n.30. & apud Barbos. p.3. de Offic. & potest. Episc. alleg. 62. n.6. & lib.3. Jur. Eccles. cap. 13. n.180.

Potest tamen Ordinarius habenti duo beneficia tertium conferre, dum post adeptam hujus pacificam possessionem, unum ex prioribus dimittat. Ita etiam declarasse S. Congregationem refert Garzias loc. cit. n.6.

Regula in praxi attendenda.

Cum Pluralitas Beneficiorum, si non suffragetur illi vera, & justa causa, tam validis rationibus impugnetur, & tam male audiat apud S. Canones, & SS. Patres, ideo semper suaderem Confessario, qui excipit Confessiones illorum Beneficiorum, qui insimul plura beneficia possident, ut bene examinet, an re vera redditus Ecclesiastici illis superintendant; & in eo casu optarem non facilem esse in concedenda illi sacramentali absolutione. Memineat animadvertere Authores non satis tutum esse in conscientia ob obtentam dispensationem, cum Dispensator relinquit conscientiam dispensati considerare an plus quam æquum sit de Ecclesiasticis bonis obtineat. Insuper non tam facilis sit in credendo verè probabilem esse quamcumque opinionem, quæ in contrarium afferatur, nam bene examinatis ipsius fundamentis, ruinosam esse fortasse adveniet. Ego utique inter meos Pœnitentes hujusmodi Ecclesiasticos non admitterem.

Alia, quæ de Beneficiis tradant præcipue Canonistæ, ut de eorum extinctione, alteratione, aliisque videri possunt apud eosdem; neque enim multum conducunt ad necessariam instructionem Confessarii.

QUÆSTIO II.

De Horis Canonicis.

Cum Beneficia obtinentes Horas Canonicas debeant recitare, hinc quæstioni de Beneficiis, quæ de obligatione recitandi Horas Canonicas scire debet Confessarius annexo. Verum tamen est non ex solo titulo Beneficii hujusmodi consurgere obligationem.

CAPUT I.

De obligatione publicè recitandi Officium Canonicum; qui ad illud teneantur; & quomodo hujusmodi obligationi satisfaciendum.

Q. I. AN extet præceptum publicè recitandi Horas Canonicas; & qui ad eas publicè recitandas teneantur.

R. I. Cum instituta sit publica Horarum recitatio non solum ad promovendam Ecclesiasticorum devotionem, sed etiam ad excitandum populum ut Deum laudet &c. hinc est Ecclesiam voluisse publicè à suis ministris Divinum Officium recitari; & id non solum constat ex receptissima consuetudine, sed etiam ex cap. dolentes de celebr. miss. & Clem. 1. eod. tit.

R. II. Attento rigore juris Divinum Officium publicè dicendum esset in omnibus Ecclesiis Ca-

thedralibus, Collegiatis, Regularibus, & Parochialibus. Ita ex supracitatis juribus, & ex cap. 1. de celebr. Miss. & can. ult. 92. dist. Quia tamen hoc habetur ex jure positivo, ideo bene potuit prævalere adversus illud consuetudo, qua vel ob tenuitatem stipendii, vel ob paucitatem ministrorum in aliquibus Ecclesiis, & maximè in Parochialibus, omnino cessaverit talis obligatio, vel solummodo partialitè eidem satisfiit: *Suar. l.4. de Hor. Canon. c.10. n.3. Palaut. t.2. tr.7. de orat. disp. 3. p.1. n.4. Bonac. de Hor. Canon. disp. 2. q.1. p.1. num. 2.*

Illud autem hic observare est, quòd licet singuli Beneficarii Choro deputati habeant in particulari obligationem publicè recitandi horas canonicas, quia singuli in ordine ad hunc effectum distributiones recipiunt, respectu nihilominus Regularium hæc obligatio solum respicit Communitatem; non verò Religiosos in particulari. Et revera, id non constat ex jure; etenim qui afferuntur Canones, loquuntur de præfatis Beneficiariis; neque respectu Regularium inducta est consuetudo obligans sub gravi nisi Communitatem; *Suar. cit. n.16. & 18. Palaut. n.12. Bonac. n.10. & 11. Immo si vel tam pauci sint Religiosi in aliquo Monasterio, seu ita impediuntur infirmitatibus, aut alià justâ causâ, ut quatuor saltem, vel quinque non sint expediti ad persolvendas Horas Canonicas, cessat obligatio eas recitandi; dum etenim cum saltem non sint quatuor, non censetur sufficiens Communitas ad intentum: *Bordon. resol. 30. n.8. Anton. à S. S. in direct. tr.3. disp. 6. n.159.**

Q. II. Quo ordine, & tempore recitandæ sint in Choro Horæ Canonicæ, & quod peccatum sit debitum ordinem, & tempus non servare.

R. I. Non solum ex cap. 1. dolentes, & Clem. 1. de celebr. Miss., sed etiam ex Constitutione S. Pii V. Quod à nobis, in præfata Horarum recitatione servandus est ordo, & tempus. Ordo consistit, ut recitentur Horæ Canonicæ juxta ordinem præscriptum, adeoque prius recitentur Matutinum, deinde Laudes, postea Prima &c. Tempus ita designatur in Clem. cit. Matutinum cum laudibus recitandum est à solis occasu usque ad ortum, immò proximè post mediam noctem, Prima post ortum solis, Tertia, Sexta, & Nona ante, seu circa meridiem, excepto tempore Quadragesimæ. Vesperæ inclinante jam die. Completorium prope noctem. Ratio autem cur servandus sit talis ordo, & tempus est quia in Horis Canonicis mentio fit temporis, in quo decantandæ sunt, unde est quadam incongruentia quòd alio tempore decantentur, ut observat S. Tb. quodl. 3. art. 29. Præterea quælibet Hora designat aliquod misterium Passionis Christi; unde recitanda esset circa illud tempus, in quo venit. Ministeria autem, quæ designantur ab Horis Canonicis, declarantur à Glossa in cap. dolentes cit. sequentibus verbis:

Hæc sunt, septenis propter quæ psallimus horis. Matutina ligat Christum, qui crimina purgat. Prima replet spiritus; causam dat Tertia mortis. Sexta cruci nectit; Latus ejus Nona bipartit. Vespera deponit; tumulo Completæ reponit.

R. II. Ubi invaluit consuetudo, ut publica Horarum recitatio non fiat tempore supradicto, ut ferè ubique evenire solet quoad Matutinum Primam, & Completorium, nullum peccatum est non servare tale tempus; nam quòd hoc vel illo tempore Horæ Canonicæ recitentur est de jure positivo, contra quod potuit legitima consuetudo prævalere: *Tambur. tom. 2. disp. 10. q. 4. n. 3. Reginal. in prax. lib. 18. n. 179. Item putò nullum esse peccatum per horam prævenire, aut postponere Horarum Canonicarum recitationem; nam tempus talis recitatio-*

fit causa non interessendi Choro; nam si ex ea non oriatur absentia à Choro, non video quomodo possit esse titulus sufficiens ad percipiendas distributiones. Id meo videri, quidquid plures in contrarium asserant, evenit in eo, qui non est solutus Choro, interesse, nec interveniret, etiam si non esset infirmus: *Barbos. cit. Monet. de distrib. p. 2. q. 5. n. 21. Bonac. cit. n. 10. Leander disp. 6. q. 55. & plures apud ipsum. Guttier. Can. 99. l. 1. cap. 2. à n. 138.* Hinc si Canonicus infirmetur illis tribus mensibus, quibus ex Tridentino licet à Choro abesse, adeoque abesse volebat, non potest ratione infirmitatis distributiones percipere, utpote quia infirmitas non est causa cur absit à Choro. Bene verò ratione infirmitatis percipere possit, si morbus ultra tres menses durasset. Ita ex declaratione S. Congreg. *Fagnanus in cap. licet de Prab. n. 140. & 149.* supposito tamen quòd post dictos tres menses infirmus ad servitium Chori rediisset. Si verò infirmus non consuetus interesse Choro in infirmitate, ita mutaret propositum, ut verè interesset Choro, si convalesceret, percipere tunc possit distributiones; nam, mutato proposito, vera causa non interessendi Choro esset infirmitas; & ita retinere in conscientia possit distributiones correspondentes tali tempore. Ceterum non mihi satis probatur non posse percipere distributiones illum, qui infirmatur extra locum Beneficii, à quo abest extra tres menses vacationis, vel absque legitima causa; nam si verè, dum infirmitate retinetur, rediisset, & Choro interesset, præcisè verificatur ab infirmitate impediri ne Choro interviat, in quo casu nolunt S. Canonibus privandum esse distributionibus. Solum ergo infirmus absens à loco Beneficii non debet obtinere distributiones, quando ita abest, ut etiam fanus Choro non deservisset: *Fagnan. cit. n. 148. Barbos. in cap. un. de Prab. in 6. n. 16.*

Addunt communiter DD. non esse privandum distributionibus, qui causam dedit propriam infirmitati, intemperatè e. g. vivendo &c. cum re vera absit ratione infirmitatis; & illas aperiret via pluribus scrupulis: *Garzias de benef. p. 3. cap. 2. n. 362. &c.* ubi affert declarationem S. Congregationis. *Monet. de distr. p. 2. q. 6. n. 12. Bonac. disp. 2. q. 5. p. 1. n. 7. Fagn. in cap. licet de Prab. Addit. Bonaccina non amittere distributiones, qui datà operà infirmatur, ne Choro assistat, quia adhuc verificatur abesse ratione infirmitatis, quam jura respexerunt. Verum cum omnia jura clament fraudem, & dolum nulli debere patrocinari, & ex Ecclesie dispositione proveniat infirmum absentem lucrari distributiones, non satis video, quomodo intendere possit Ecclesia hujusmodi dolo infirmitatem infirmo suffragari.*

Q. III. Quæ corporalis necessitas excuset à presentia in Choro.

R. Per corporalem necessitatem, qua quis potest à Choro abesse, absque eo quòd amittat fructus Beneficii, & distributiones, intelligitur grave damnum imminens Præbendato in vita, honore, aut fortunis, si Choro assistat. Hujusmodi necessitatem patitur, qui discessit ob timorem peris; qui timet insidias inimici, si ad Chorum pergat; qui injustè detinetur in carcere, aut probabiliter timet, ne injustè incarceretur; qui injustè cogitur exulare; qui injustè est excommunicatus, ac proinde non potest Choro assistere. Hi omnes legitimum habent impedimentum, adeoque privandi non sunt nec fructibus Beneficii, nec distributionibus.

Si verò aliquis justè timeat incarcerari, vel si justè fuit incarceratus, expulsus in exilium, sive excommunicatus, aut suspensus, vel interdictus, bene privatur distributionibus, quia non abest à

Choro ob corporalem necessitatem, sed ob suam culpam, & malitiam. Quòd si aliquis detentus fuit in carcere ob suspensionem commissi criminis, & postea innocens reperitur, tunc concedenda illi sunt omnes distributiones, quia re vera per ipsum non stetit quin Choro interesset; & ita declaravit S. Congregatio apud *Garziam p. 3. c. 2. n. 362.* Plures etiam volunt excommunicatum illicitè choro assistentem, non esse ipso jure privatum distributionibus, sed solum eisdem privandum. Verum huic opinioni videtur omnino refragari caput *pastoralis s. Verum de appellat. & Canonista* in illud scribentes.

Ad hanc corporalem necessitatem reduci potest sumptio medicinæ, convalescentia, gravis senectus, ad balnea, seu ad salubriorem aerem per aliquod tempus se conferre. Melius tamen, meo videri, hujusmodi reducuntur ad causam infirmitatis. Quoad supradicta videantur *Barbos. de potest. Episc. p. 3. alleg. 53. n. 169. Garz. cit. Monet. de distrib. p. 2. q. 5. & 6. Bonac. disp. 2. q. 5. p. 2. & seqq. Fagn. in c. licet de Prab. à n. 150.*

Q. IV. Quando absens ob utilitatem Ecclesie non amittat distributiones; & quando censeatur hanc utilitatem adesse.

R. I. Ut initio hujus capituli innui, qui à Choro abest pro Ecclesie utilitate non amittit quotidianas distributiones; cum æquum non sit, ut damnum reportet propter servitium præstitum propriæ Ecclesie. Dixi propriæ Ecclesie, nam si ob servitium alterius abest, ab ea stipendium accipere debet, & ita etiam colligitur ex cap. de cetero & cap. ad audientiam de Cleric. non resid. Secus dicendum, si abest ob servitium Ecclesie universalis; nam bonum, & utilitas Ecclesie universalis ad Ecclesias etiam particulares pertinere reputatur: *Monet. p. 2. de distrib. q. 11. n. 33. Bonac. q. 5. p. 3. n. 5.* Ceterum, si abest à Choro ob bonum, & utilitatem suæ Ecclesie, non adhaerere illis, qui volunt non abesse debere à loco Beneficii. Ratio mihi est quia, cap. unic. de Cleric. non resid. in 6. absque ulla limitatione conceduntur distributiones Clerico absenti ob utilitatem suæ Ecclesie. Huic doctrinæ refragari videtur cap. cum non debeat de elect. in 6., in quo auferuntur distributiones Canonico, qui accessit ad Sedem Apostolicam pro utilitate suæ Ecclesie. Verum ex declaratione S. Congregationis apud *Fagn. in cap. licet de Prab. n. 150.* textus capituli citati intelligendus est, quando adest consuetudo, ut absentes ob Ecclesie utilitatem distributiones non percipiant. Ubi advertendum, quòd licet per statutum Capituli non possent ob recentitas causas absentibus auferri distributiones, quia Inferior non valet Juri communi derogare, bene tamen illi derogare potest consuetudo legitima, quia includit consensum saltem legalem Principis, ut suo loco dictum est; ac proinde præfatam consuetudinem admittit S. Congregatio apud *Garz. p. 3. de Benef. c. 2. n. 361.*

R. II. Censeatur abesse ob utilitatem suæ Ecclesie, qui abest missus à suo Episcopo ad Limina ad instruendum Pontificem de statu Diocesis, ut ex *Constit. 17. Sixti V. & ex decisione S. Congreg. docet Garz. de Benef. p. 3. cap. 2. n. 349.* Id verò locum non habet, si mittatur ad Limina ab alio quocumque Episcopo, quam ab eo in cujus Diocesi habet beneficium: *Garz. cit. n. 350. Barbos. de potest. Episc. p. 3. alleg. 53. n. 159.* Jam autem ibi n. 158. adnotaverat non amittere distributiones, qui mittitur à Capitulo ad Concilium Generale, seu Provinciale, ut Theologus, Canonista, vel Procurator suæ Ecclesie. Idem dicendum, si ferat consuetudo, ut in aliquibus circumstantiis aliquis Canonicus mittetur à Capitulo, ut legatus ad Pontificem

ficem, vel alium Principem; hi etenim omnes abesse censentur ob Ecclesie utilitatem.

Item, ut de se patet, censeatur abesse ob Ecclesie utilitatem, qui tempore Chori occupatur in sumendis de mandato Capituli rationibus reddituum, & honorum Ecclesie, vel in defendendis iuribus Ecclesie, sicut etiam in defendendis iuribus sui Beneficii, quia id resultat in utilitatem Ecclesie. Non verò si defendat jus, quod habet ad Beneficium adversus alterum, quia tunc verè abest ob propriam utilitatem: *Barbos. all. 53. n. 172.* Volunt quamplures absentem ob dictas causas lucrari distributiones, etiam si alio tempore possit id commodè præstare, cum semper verificetur abesse, quia eo tempore occupatur in Ecclesie utilitatem: *Monet. p. 2. de distrib. q. 5. n. 47. Palau. disp. 3. p. 9. §. 3. n. 6. & 13. Bonac. disp. 2. q. 5. p. 2. n. 11. & 16.* Verum hæc opinio una ex eis est, quæ nunquam satis mihi placuit. Cum etenim ita absentes habeant à S. Canonibus posse lucrari distributiones, non videtur ea potuisse esse mens Conciliorum, & Pontificum, ut suffragari voleant illi, qui potest alio tempore commodè promoveri Ecclesie utilitatem, & de industria expectat tempus Chori, ut ita ab interessendo eximatur. Id autem magis mihi imperceptibile redditur ipso casu, quo quis habet stipendium sui laboris.

Licet Vicarius Episcopi, si sit Canonicus, non lucratur distributiones, quando impeditus à proprio officio abest à Choro, quia potius Episcopo quam Ecclesie deservit, nihilominus eas obtinere debet Vicarius electus à Capitulo, sede Episcopali vacante, nam iste propriè occupatur in deserviendo Ecclesie. Nec refert, si obtineat salarium pro suo munere exercendo, nam illud datur pro laboribus sui muneris, non ut amittat distributiones ex jure sibi debitas: ita etiam de Beneficio qui habet salarium pro defendendis Ecclesie iuribus docent communiter DD.

Demum censeatur abesse ob utilitatem Ecclesie, qui abest ob exercendam curam animarum, si hæc annexa sit suæ Præbendæ, ut habetur ex Tridentino *sess. 22. c. 3. de reform. & ex S. Congr. apud Garz. p. 3. de benef. c. 2.* Ille verò qui abest ut censeatur sua peccata; vel causâ voti adimplendi; vel etiam celebrandi Missam, non intelligitur abesse ob Ecclesie utilitatem. Non negaverim tamen legitimam dici posse eam consuetudinem, qua aliquis ex Beneficiis Missam celebrat tempore Chori, maxime si non esset qui tunc in Ecclesia celebraret, & ita fideles ab audienda Missa deberent abstinere. Ceterum si absque ulla necessitate, Canonici, seu Beneficarii vellent tempore Chori Missam celebrare, non esset id nisi perverfus abusus valde officens servitio Chori, adeoque non excusandus, nec tolerandus.

Q. V. An detur aliquod privilegium non interessendi Choro; & qui concedere valeat hoc privilegium.

R. I. Jam ut aliàs dictum est, Canonici, & Præbendati possunt singulis annis per tres menses à Choro abesse, absque eo quòd amittant fructus suorum Canoniatuum, aut Præbendarum: *Trident. sess. 13. c. 1. de reform. & sess. 24. c. 12.* Nec exposcit Tridentinum ullam Ordinarii licentiam, sicut & pluries declarat S. Congregatio apud *Garz. p. 3. de Benef. c. 2. n. 314. & Barb. de potest. Episc. alleg. 53. n. 118.* Nec refert an hæc absentia sit continua, vel interpolata, dummodo non accidat in majoribus solemnitatibus, ut monet eadem S. Congregatio apud *Garz. n. 16.* Item eadem S. Congregatio apud eundem *n. 311.* vult privilegium Tridentini solum habere locum in illis Ecclesiis, in quibus adest obligatio residendi pro toto anno. Hinc si quis accepisset Beneficium, jam medio

anno elapso, solum abesse possit uno mense cum dimidio: *Bonac. disp. 2. q. 5. p. 4. n. 9.* Denique ex decisione ejusdem S. Congregationis apud *Garz. n. 197. & Zerol. in prax. Episc. p. 1. V. primum dubium,* Canonicus, seu Præbendatus absens per tres menses à Concilio concessos, potest quidem percipere fructus præbendæ, non tamen distributiones quotidianas. Si verò non alii sint fructus quam distributiones quotidianæ, tunc putarem in absentia prædicta percipi posse, nam tunc loco fructuum succedunt: *Barbos. alleg. 53. n. 123. Bonac. disp. 4. p. 1. num. 10.*

R. II. Potest Pontifex concedere, ut quis in absentia Chori lucratur fructus sui Beneficii, & distributiones; nam quòd hæc habeantur propter præsentiam in Choro, provenit ex jure positivo, in quo potest Pontifex dispensare. Episcopus, & Capitulum dispensare non possunt nisi in casibus à jure permissis, vel ad breve tempus; cum non possint dispensare in lege Superioris. Insuper ex vi talis dispensationis ad breve tempus non possit Beneficiarius percipere distributiones quotidianas, cum ex jure non possit absens illas lucrari, nisi adit aliqua ex causis initio hujus capituli allegatis: *Barbos. alleg. 53. n. 113.*

Hujusmodi autem privilegia strictissime sunt interpretanda, quia cedunt in diminutionem cultus divini. Hinc dispensatus ut in absentia fructus Beneficii percipere valeat, non intelligitur dispensatus, ut percipere valeat distributiones quotidianas; ni forte Beneficium non haberet fructus ab iis distinctos: *Barbos. alleg. 53. n. 124.* Item dispensatus ut percipere possit in absentia etiam distributiones quotidianas, non intelligitur dispensatus ad percipienda quæ proveniunt ex mortuariis, anniversariis &c. nam hujusmodi sunt veluti salaria, & elemosynæ, quæ non quotidie distribuuntur, nec pendunt ex beneficio, sicut distributiones quotidianæ, quæ ab eo pendunt, & quotidie distribui possunt; unde præfata in rigore non veniunt sub nomine distributionis quotidianæ: *Gonz. ad reg. 8. Cancell. n. 177. Moneta p. 2. q. 14. n. 21. Bonac. disp. 2. q. 5. p. 4. n. 6.*

Q. VI. Quibus aliis de causis tempore absentis distributiones acquirantur.

R. I. Ex Tridentino *sess. 24. c. 8. de reform.* Canonicus Pœnitentiarius Cathedralis censeatur præfens in Choro ad effectum omnia lucrandi, si tempore Divinorum Officiorum audiat confessiones, quod verum est, etsi vel ibi loquatur cum Pœnitentibus de rebus ad profectum in via Domini pertinentibus, & id enim pertinet ad munus Confessarii. Idem dicendum, si morietur in Confessionario ut Pœnitentes expectet. Id autem privilegium, cum cedat in bonum animarum, tam latè interpretatur, ut Canonicus Pœnitentiarius præfata in Ecclesia præfens censeatur etiam adesse processionibus, exequiis mortuorum &c. Ultra casus prædictos non lucraretur distributiones: *Palau. disp. 3. p. 9. §. 4. Bonac. disp. 2. q. 5. p. 3. §. 5.* Quod dictum est de Canonico Pœnitentiario, habet locum etiam respectu Substituti, si Pœnitentiarius absit, infirmetur, vel mortuus sit; sicut & respectu illorum Confessariorum, quos Superior ob multitudinem Pœnitentium daret in adjutorium Pœnitentiarii. Ratio est quia Subrogatus sapit naturam illius in cujus locum subrogatur; & multò magis si non subrogetur, sed simul cum illo in eodem munere constituitur, quia non potest illi plenè satisfacere. Ita communiter DD. apud *Monetam de distrib. p. 2. q. 11. n. 68.*

R. II. Canonicus habens præbendam Theologalem censeatur præfens in Choro, dum legit, aut concionatur in propria Ecclesia. Item excusatur ab interessendo Choro per eam solam diem, qua

legit aut concionatur; cum hujusmodi actio sit laboriosa, & præparationem requirat. Ita ex concilio Gregor. XIII. & ex declaratione S. Congreg. tradunt communiter DD. apud Fagn. in cap. licet de Præben. n. 115. & 169.

R. III. Alii sunt qui in absentia lucrari possunt fructus præbendæ, non verò quotidianas distributiones. Hujusmodi sunt Vicarius Episcopi, ejus Familiars, Examinatores Synodales, Visitatores Diocesis, duo Canonici, qui ex jure possunt in suo servitio deputari. Item Canonici & Præbendati inservientes Summo Pontifici in officio Cappellani, Camerarii, Secretarii; &c. Barbof. de potest. Episc. p. 3. alleg. 52. n. 142. & 155. Garz. de Benef. p. 3. cap. 2. n. 354. Item qui abest à Choro causa publicè docendi in aliqua Universitate, seu studio generali, debet tamen docere Jus Canonicum, aut Theologiam; non verò percipit fructus, si alias scientias doceat. Excipitur solummodo docens in aliqua Universitate Grammaticam, si non sit Parochus, quia maximè si alius non sit, qui eam doceat, cum necessaria sit ad Theologiam, & Jus Canonicum: Gonzal. in reg. 8. Cancell. Barbof. de potest. Episc. alleg. 56. n. 24. Monet. p. 2. q. 10. num. 1.

Item percipit fructus Præbendæ, non distributiones quotidianas, qui majori parte anni scholas frequentando, studet juri Canonico, aut Theologia, non verò si studeat aliis scientiis in aliqua Universitate: cap. 2. de priv. in 6. cap. Sua de Cleric. non resid. Monet. cit. n. 19. Bonac. disp. 2. q. 5. p. 3. §. 9. num. 9. Palau. disp. 3. p. 9. §. 9. num. 5. Quamvis autem, qui abest causa docendi in aliqua Universitate, ut dictum est, non indigeat licentiâ Ordinarii, cum habeat à jure: Barbof. de potest. Episc. alleg. 56. n. 24. eadem indiget, qui vult abesse causa studii ex Bulla S. Pii V. ad Aures. Equum etenim est, ut Ordinarius videat an habeat capacitatem & ætatem ad studia, an Ecclesia prævetur necessario cultu &c. Si verò Ordinarius in eo adveniat qualitates necessarias, tenetur licentiam impertiri, quia, supposito juris privilegio, non est gratia, sed iustitia: Garz. de Benef. p. 2. c. 2. à n. 87. Barbof. de potest. Episc. alleg. 56. n. 28. Apud eundem verò Garziam n. 102. declaravit S. Congregatio non posse concedere hanc licentiam nisi ad quinquennium, quia ita habetur cap. fin. de Magist. quamvis alii dicant concedere posse ad septennium, quia præfato capiti derogari videtur cap. Cum ex eo de elect. in 6. Declaravit pariter S. Congregatio apud eundem n. 87. causam studii non esse gravem causam, qua Episcopus concedere possit Parocho, ut abest à propria Ecclesia ultra tempus ei concessum à jure, & tenet inter alios Barbof. alleg. 56. n. 3. Quod si Parochus abesse velit, ut doceat in aliqua Universitate Theologiam, aut Jus Canonicum, quæ absentia illi etiam à jure conceditur, tenetur tamen obtinere licentiam à suo Ordinario, quia ita de eo expressè decernit Tridentinum sess. 23. c. 1. de reform.

Prædicti omnes, non obstante absentia, percipiunt fructus Præbendæ, non verò quotidianas distributiones, quia non censentur abesse ob propriam Ecclesiæ utilitatem: cap. fin. de Magist. cap. licet de Præben. Possent & has percipere, si haberent privilegium, vel de eis percipiendis adesset consuetudo legitimè introducta. Quod si Beneficium non habeat fructus distinctos à quotidianis distributionibus, tunc hæ loco fructuum succedunt, dempta tertia parte, ut de absente causa studii declaravit S. Congregatio apud Garz. de Benef. p. 3. c. 2. n. 113. Barbof. alleg. 56. n. 16. & 20. Fagn. in cap. licet de Præben. à n. 114.

De quibusdam aliis qui ex privilegio possunt

etiam percipere distributiones agit Barbof. de potest. Episc. alleg. 53. à n. 165. Moneta p. 2. q. 11. à n. 111.

Regula in praxi observanda.

I. Non tam facile sit Confessarius in permittendo, ut distributiones retineat, qui eas ratione infirmitatis percepit, dum aliunde sanus Choro non interfuisset. Hæc quorundam praxis omnino rationi adversari mihi videtur, nam Sacri Canones, ideo infirmo distributiones concedunt, quia supponunt ratione infirmitatis abesse. Ita etiam semper credidi nunquam S. Canones voluisse distributiones concedi illi, qui aliunde, etiam non infirmus, Choro non deserviret.

Non sit aliunde Confessarius nimis scrupulosus in ordine ad eos, qui fortasse Choro interesse potuissent, & nihilominus non adfuissent, quia illis non satis convaluisset videbatur. Neque enim videtur esse mens pie Matris Ecclesiæ, ut dum quis adhuc timet nocuum ex Chori labore, velit ad illum accedere. Scio quandoque aliquos reperiri multà melancholiâ tabescentes, & solummodo à Choro abesse, quia sibi obfuturum imaginantur. At & ipsa melancholia morbus exiguus non est, adeoque & hi non facile condemnandi.

II. Animadvertat Confessarius absentes ob Ecclesiæ negocia, non raro tempus negotiorum protrahere, maximè si rure sint, ac proinde abesse à Choro plusquam Ecclesiæ utilitas requireret. Hi sunt omnino increpandi, & cogendi ad restitutionem distributionum, pro illis diebus quibus abfuerunt absque necessitate, eò quòd, adhibita convenienti diligentia, multò citius potuissent demanda negocia expedire; maximè si abstinuissent à commensationibus cum Amicis, à ludis &c. Scio alicubi vigere consuetudinem, ut qui debet aliò proficisci ob utilitatem suæ Ecclesiæ, quibusdam diebus ante discessum, possit abstinere à Choro, ut parat necessaria itinere, à negotiis expediendis; sicut etiam quòd possit à Choro abesse quibusdam diebus post reditum, ad vires refectendas propter itineris incommoda. Hæc utique consuetudo non reprobatur: Azor. p. 2. l. 7. c. 7. §. 5. Palau. disp. 3. p. 9. §. 12. n. 16. Sed puto attendendam, quando qualitas negotiorum, & itineris ita exposcat.

III. Si Confessarius examinet suum Poenitentem, qui aliàs teneretur Choro interesse, facile adveniet tempus Chori expectare ad expedienda sibi commissa negocia, quando aliunde commodissime alio tempore expedire potuisset. Animadvertat id omnino alienum esse à mente Ecclesiæ illum excusantis ab interessendo Choro, quoties ad id cogat utilitas Ecclesiæ; & ad id non cogere omnino dicendum est, ni velimus ludere verbis, quoties commodè utilitas Ecclesiæ alio tempore potest promoveri. Multò magis increpandi illi, qui de industria expectant tempus Chori ad Missam celebrandam.

C A P U T III.

De Distributionibus.

Q. I. Quid intelligatur nomine distributionis quotidianæ.

R. Observate est apud S. Canones, collationem omnium fructuum ad totum Capitulum pertinentium appellari mensam communem: cap. cum M. Ferravian. 9. de Constit. Ex his autem fructibus dividendis inter Canonicos, alii vocantur fructus annui, seu fructus Præbendæ. cap. cum M. Ferrar. tit. & cap. cum dilectus 19. de Præben. & hi dantur propter residentiam in loco Canonicatus, & percipiuntur etiam ab illis Canonicis, qui ex causa legi-

tima, & à Superiore approbata ab eo absunt. Alii verò vocantur victualia: cap. de cetero de Cleric. non resid. seu etiam manualia beneficia: cap. un. cod. tit. in 6.; & sunt illæ distributiones quotidianæ, quæ ex eisdem fructibus dantur iis Beneficiariis, qui actualiter præsentibus sunt Divinis Officiis celebrandis. Hæc autem quotidianæ distributiones institutæ fuerunt in Ecclesiis Cathedralibus, & Collegiatis, ut Clerici habentes ex eis unde sustententur, & aliqualem remunerationem, sollicitiores sint in promovendo cultu divino: Trident. sess. 23. cap. 3. de reform. Quod si in aliqua Cathedrali, sive Collegiali Ecclesia, hujusmodi distributiones non sint, seu valde tennes, præcipit Tridentinum sess. 23. cap. 3. de reform. ut in eas convertatur tertia pars fructuum Canonicatum, & aliorum Beneficiorum existentium in Ecclesia Collegiata, aut ipsi unitorum.

Q. II. Quibus debeantur quotidianæ distributiones; & an ex aliqua consuetudine lucrari possint ab absentibus.

R. I. Jam dictum est hujusmodi distributiones institutæ fuisse ab Ecclesia ob decentem sustentationem actualiter Divina Officia persolvendum, & ut cultus divinus non negligatur; adeoque solummodo actualiter Choro interpresibus sunt eligendæ, nisi absentes excusari possint aliqua de causa capite superiori explicata. Immo ex jure absentes distributiones restituere debent, si forte receperint: cap. unic. de Cleric. non resid. in 6. Trident. sess. 24. cap. 12. de reform.

R. II. Ratione consuetudinis etiam statuto firmata, generaliter introduci non potest, ut absentes lucrarent distributiones. Ratio est quia Bonifacius VIII. non solum derogat consuetudini recipiendi distributiones in absentia, sed etiam resistit tali consuetudini, eamque ut iniquam, & irrationabilem reprobatur; nunquam autem valere potest consuetudo irrationalis, & iniqua, quamvis immemorialis: cap. cum venerabilis 7. & cap. ult. de consuet. Barbof. in cap. un. supra citatum n. 83. Fagn. in cap. licet de Præben. n. 77. & 79. ubi etiam affert decisionem S. Congregationis.

Dixi etiam non valere præfatam consuetudinem, quamvis statuto firmata, nam ultra quamquod hujusmodi Statuta sublata fuerunt à Tridentino sess. 24. cap. 12. de reform. sive hoc statutum ab Episcopo, vel à Capitulo derivaret, semper esset nullum, cum Inferior nequeat tollere legem Superioris, qualis est lex auferens distributiones absentibus.

R. III. Si aliqua consuetudo legitima videatur, & rationalis ea potest attendi in concedendis distributionibus etiam absentibus. Ratio est quia, tunc non inducitur aliquid apertè contrarium juri communi, sed ex usu declaratur quid faciendum sit. Hinc licet ex rigore juris non dandæ sint distributiones Canonicis tempore pestis absentibus, nihilominus voluit S. Congregatio attendendam esse contrariam consuetudinem, nam abesse ob grave periculum mortis videtur rationabilem reddere talem consuetudinem: Fagn. in cap. licet n. 95. de Præben. Garz. p. 3. de Benef. cap. 2. n. 362. Barbof. p. 3. de Offic. & potest. Episc. alleg. 33. n. 170.

Inter has honestas consuetudines illa reputatur, quod acquirat distributiones ille, qui Missam celebrat tempore Divinorum Officiorum: Garz. 3. p. 62. n. 401. Palau. tr. 7. disp. 3. p. 9. §. 12. Id autem intelligendum vellem, ut dixi supra, ut non celebraretur major Missarum numerus, quam exposcat servitium Ecclesiæ, & populi concursus; aliàs cum ex tali consuetudine minueretur cultus divinus, & relaxationes foverentur, nescirem satis cognoscere quomodo honesta foret, & rationalis. Eodem modo discurrendum de ea consuetudine,

qua tribuuntur distributiones Canonice ex industria audientis confessiones tempore Divinorum Officiorum.

Rationabilis etiam reputatur ea consuetudo, qua non solum fructus præbendæ, sed distributiones etiam quotidianæ conceduntur iis, qui inserviant Pontifici, vel Episcopo, vel etiam iis, qui student, vel docent in aliqua Universitate, de quibus omnibus dictum est capite superiori: Et quidem, si ex jure possunt hi omnes fructus præbendæ percipere, dici potest legitimam esse consuetudinem, qua conceduntur illis distributiones, quasi fructus convenientes decenti sustentationi illius, qui ex consensu Ecclesiæ occupatur in aliqua re, quæ redundat, vel redundare potest in ipsius Ecclesiæ servitium: Garz. n. 333. Monet. de distrib. 2. p. 9. 12. num. 42.

Idem dicendum de consuetudine, qua dantur distributiones etiam vacationis; nam ubi viget consuetudo, ut Canonici, & Beneficarii alternatim quindecim diebus Choro inserviant, dicendum est distributiones correspondere illi tempori quo inserviant, nam uniuscujusque Canonici est æqualis ratio. Præterea servitium Chori, alternatim præstandum, potuit legitimè introduci; nimia enim est defatigatio singulis diebus inservire; adeoque & legitimè introduci potuit consuetudo eo tempore lucrandi distributiones. Nullatenus autem approbarem consuetudinem concedentem omnes distributiones solum matutinis interessentibus; nam ex ea quàm maximè divinus cultus minueretur.

Difficultas autem est circa eam consuetudinem, qua dantur distributiones illi, qui per alium Choro inservit. Scio quamplures hanc sustinere consuetudinem, nam ex una parte Ecclesia non fraudatur debito servitio; & ex alia consuetudo inservienti Choro per seipsum, semper cum Chorus debito servitio non fraudatur, solummodo est de jure positivo, contra quod prævalere potuit consuetudo, quam non excludit Tridentinum sess. 24. c. 12. de reform., sed eam dumtaxat quæ ante ipsum vigeat: Less. l. 2. c. 34. dub. 33. n. 158. Monet. 2. p. 9. 11. n. 48. Bonac. disp. 2. q. 1. p. 5. & q. 5. p. 6. n. 17. Videtur nihilominus contrarium sensisse S. Congregatio apud Fagn. in cap. licet de Præben. n. 82.; ubi tamen notat eandem S. Congregationem censuisse posse Episcopum concedere, ut quis inserviat per Substitutum, dummodo tali licentia non abutatur. Quod si aliquis ita per Substitutum inserviat, ut postea totidem diebus Choro assistat pro eodem Substituto, tunc nullam viderem difficultatem, quare non percipere possent omnes distributiones; nam de facto Choro inserviret omni tempore, quo inservire teneretur, licet variato ordine temporis, quod de materiali se habet.

Idem Fagnanus notat S. Pontificem censuisse tolerandam esse consuetudinem, qua dantur distributiones iis, qui abest à Choro, postquam per quadraginta annos Ecclesiæ inservierunt. Item noluisse S. Congregationem decidere, an sublata sit ea consuetudo, qua dantur distributiones absentibus ultra tempus à jure permissum, quia Fundator beneficii talem absentiam concessit. Talem autem consuetudinem omnino sustinendam opinor, quia presumi non potest voluisse Concilium invertere Testatorum voluntates; nam hoc Fundatores averteret à promovenda Ecclesiæ utilitate; & ulterius cedit in utilitatem Ecclesiæ habere beneficium potius cum aliqua residentia, quam cum nulla.

Ultimò advertendum sustineri à Canonistis eam consuetudinem, qua infirmi privantur distributionibus, si domo egrediantur, vel de sua infirmitate non moneant Capitulum, & id ad evitandas multas fraudes. Cæterum si talis sit infirmitas, ut

clarè.

clarè conflet nos posse aliquem Choro inservire, bene tamen aliquoties egredi domo ad aliquod levamen, iniquum esset velle illum cogere ad domi permanendum sub poena amittendarum distributionum &c.

Q. III. Quibus accrescant distributiones amissæ per Canonicos non interessentes Divinis Officiis. R. Præfata distributiones accrescunt interessentibus. Ultra alia jura, habetur id ex Trident. sess. 21. cap. 3. de reform. Cum igitur distributiones quotidianæ assignatæ sint, ut Canonici excitentur ad assistendum Divinis Officiis, conveniens fuit, ut quas deperdunt absentes, interessentibus tribuantur, ut diligentiores sint, & percipiant aliquod præmium laboris, quem suscipere detrahit absentes; *Barbof. de Canon. & dign. cap. 22. n. 14. Azo. p. 2. lib. 7. cap. 7. q. 8. & 9. Garz. p. 3. de Benef. cap. 2. à n. 445.*

Præfata tamen intelligenda sunt de distributionibus propriè dictis, de ea nempe portione, quæ singulis non est assignata, sed remota de communis mensa relinquatur distribuenda omnibus, & solis interessentibus Divinis Officiis. Hinc si detur aliquid detractum ex fructibus debitis alicui Dignitati, vel ob ejus absentiam, vel aliam ob causam, id non venit nomine distributionis dividendæ inter absentes, unde hujusmodi essent applicanda Ecclesiæ, vel alio pio loco: *Trid. sess. 22. c. 3. de reform.* Item non veniunt nomine distributionis propriè dictæ certæ quantitates, aut portiones singulis assignatæ, ut si cuilibet assignatus sit e. g. nummus aureus, aut tanta quantitas panis in singulos dies; nam tunc interessenti est sua portio determinata, & nihil datur absenti: unde tunc portio absentium pertinet ad utilitatem Ecclesiæ, vel remanet in mensa communi: *Garz. p. 3. cap. 2. à n. 443. Barbof. de Can. & Dig. cap. 22. n. 16.* Ultimò advertendum distributiones quotidianas tunc solum accrescere presentibus, quando amissæ sunt ob absentiam à Choro, non verò si ob aliam causam, puta ob aliquod crimen; istæ etenim applicandæ sunt Ecclesiæ, vel alio pio loco: *Barbof. p. alleg. 53. n. 150. Garz. cit. n. 146.* Secus dicendum, si consuetudo foret, ut tribuerentur Choro interessentibus.

Solet hic etiam inquiri an nomine presentium, quibus accrescunt distributiones absentium, veniant etiam illi, qui ob legitimam absentiam ut presentes reputantur, ac proinde distributiones percipiunt. Seclusa autem contraria consuetudine, responderem negativè, nam privilegium quod habent absentes percipiendi distributiones, utpote cedens in diminutionem Divini cultus, est strictè interpretandum; unde intelligi potest de solis distributionibus illis obventuris, ut insinuari videtur *cap. un. de Cleric. non resid. in 6. & à Trid. sess. 21. cap. 3. & sess. 24. c. 12. Bonac. disp. 2. q. 7. p. 1. in fin.*

Q. IV. An presentes remittere possint absentibus distributiones, quas ob absentiam deperdunt.

R. Concilium Tridentinum. sess. 24. c. 12. de reform. vult absentes privandos distributionibus quavis collusionem, aut remissionem exclusam, quibus verbis significat nolle ut sibi invicem mutuo remittantur, tunc enim daretur collusio; nec quod presentes concedant absentibus distributiones, ad quas ipsi jus habent ratione ipsorum absentie, nam tunc daretur remissio. Insuper dicendum videtur talem collusionem, & remissionem non solum esse illicitam, sed & invalidam, nam vult Concilium non posse tales distributiones retineri; & S. Congregatio declaravit esse restituendas, si quis eas perceperit: *Garz. p. 3. cap. 2. n. 431. Sanch. Conf. tom. 1. l. 2. c. 2. dub. 108. Bonac. disp. 2. q. 5. p. 7. n. 1. Immo eadem S. Congregatio declaravit quod à Ca-*

nonici hujusmodi distributiones sibi invicem remitterent, tunc Episcopus in eorum poenam debeat applicare fabricam Ecclesiæ, vel alteri loco pio: *Fagn. in cap. licet de Præben. n. 91.*

Quamvis autem aliqui dicant Concilium intelligendum esse de distributionibus amittendis, non verò de amissis; meo tamen videri id dicitur contra mentem Tridentini; nam generaliter reprobat omnem collusionem, & remissionem, adeoque de distributionibus etiam amissis venit intelligendum. Accedit hujusmodi præceptum esse favorabile Ecclesiæ, ac Divinum cultum fovens; unde non est strictè interpretandum, quamvis videatur odiosum, quatenus admittit potestatem cedendi juri suo, & annullat actum aliàs validum: *Garz. p. 3. cap. 2. n. 431. Barbof. de potest. Episc. 3. p. alleg. 53. n. 140. Palau. tr. 7. disp. 3. p. 8. n. 6.* Cæterum quamvis presentes non possent concedere absentibus distributiones, quas vice eorum ipsi lucrantur antequam eas possideant, quia tunc propriè remissio interveniret, nil prohibet quod postquam sunt interessentibus assignatæ, & mediante Depositario eas possident, possint tunc absentibus donare, nam donatio non est per Tridentinum prohibita: *Palau. cit. n. 3. Monet. de distr. 3. p. q. 5. n. 6.*

C A P U T IV.

De his, qui tenentur in particulari recitare Horas Canonicas; & de obligatione restituendi, quam habent Beneficarii eas omittentes.

Q. I. AN Clerici teneantur quotidie Horas Canonicas recitare.

R. Quamvis Clerici in minoribus constituti non teneantur ex vi suorum Ordinum ad Horas Canonicas, ad eas tenentur omnes, qui Ordinem Sacrum receperunt, nempe Subdiaconatum. Id autem non tam probatur ex pluribus Canonibus, cum non ita clarè loquantur, ut non possint intelligi vel de Presbytero Parocho, vel de Rectore Ecclesiæ, vel de officio publico, vel de Beneficario; quàm ex receptissima consuetudine, quæ jura impendentia obligationem recitandi Horas Canonicas, extendit ad omnes habentes Ordinem Sacrum: *Suar. de relig. tom. 2. lib. 4. de orat. cap. 16. n. 2. Less. de Just. l. 2. c. 37. dub. 9. n. 45.* Cum igitur saltem ex recepta consuetudine obligatio recitandi Horas Canonicas à receptione Ordinis Sacri incipiat, hinc communiter DD. dicunt recipientem Ordinem Sacrum, teneri ad recitandam partem Officii, quæ correspondet tempori sequenti post suam ordinationem; unde si fuit ordinatus post Nonam, tenetur eod die solummodo recitare Vesperas, & Completorium. An verò Ordinatus teneatur sub gravi recitare Nocturnum, quem Episcopus injungit, variant DD. Probabilius reputarem teneri sub gravi ad illud recitandum; nam materia de se gravis est, & aliunde Episcopus habet obligandi potestatem; nec potest ex aliqua re argui eam recitationem solummodo sub consilio imponere: *Suar. cit. n. 15. Less. cit. n. 46. Laym. lib. 4. tr. 1. c. 4. n. 6.*

Docent autem communiter DD. Excommunicatos, Suspendos, Interdictos, Degradatos, teneri ad Horas Canonicas, ne commodum ex suo delicto reportent. Nec Episcopus hos, & quoscunque initiatos Sacris Ordinibus ab obligatione recitandi Divinum Officium potest dispensare; neque enim Inferior potest dispensare in lege Superioris, qualis reputatur lex de recitandis Horis Canonicis, cum ex consuetudine saltem ita interpretante textus Canonici, talis obligatio ex eisdem nascatur. Secus dicendum in casu, quo non facilis esset accessus ad Papam, vel si verificentur ea, de quibus *tr. 3. q. 5. cap. 2. Solummodo multi DD. excu-*

excusant à recitatione D. Officii damnatos ad trirèmes, ita interpretantes mentem benignæ Matris Ecclesiæ, quæ non videtur velle cum tali obligatione addere afflictionem afflicto, & ludibrio exponere Ordinem Ecclesiasticum, quod sequeretur dum viderentur damnati ad trirèmes Divinum Officium recitare: *Anton. à Sp. S. in Direct. tr. 3. disp. 6. n. 1607. Salmant. tom. 4. tr. 16. cap. 2. p. 1. n. 4. & alii.*

Q. II. An Religiosi teneantur Divinum Officium recitare.

R. Utriusque sexus Religiosi Choro deputati à tempore professionis tenentur sive in Choro, sive privatè Officium recitare. Oritur autem hæc obligatio ex recepta consuetudine ad culpam gravem obligante, ut communiter tenent DD. apud *Salvaticenses loc. cit. p. 2. n. 11. & apud Dian. p. 4. tr. 12. de Hor. Canon. resol. 17.* Hinc contra aliquos omnino puto teneri ad recitandum D. Officium illum Religiosum, qui extra Monasterium ex legitima causa degeret, quamvis non esset Sacris Ordinibus initiatus, quia adhuc verificatur esse Religiosum Choro deputatum, quamvis extra Claustra degeret: *Suar. de relig. l. 2. l. 4. c. 17. n. 8. Sanch. in Conf. l. 2. l. 7. c. 2. dub. 4. n. 9. & alii.* Eadem ratione tenentur ad Horas Canonicas Monachus fugitivus, quidquid aliqui sentiant in contrarium. Addeendum nunquam esse mentem S. Matris Ecclesiæ, ut aliquis ex suo delicto eximatur ab aliqua obligatione, nisi aliqua particularis ratio id fudeat, ut dixi de damnato ad trirèmes: *Salmant. tr. 16. de Hor. Canon. cap. 2. p. 2. n. 10. in fin.* Ibidem autem concedunt exemptionem à recitandis Horis Canonicis ejecto in perpetuum à Religione, si non fit in Sacris constitutus, cum non videatur velle S. Ecclesia novum onus imponere iis, qui gravem ejectionis poenam tolerant.

Novitii, quamvis Choro deputati, ex communi DD. non tenentur recitare Divinum Officium; nam respectu eorum non est introducta consuetudo inducens obligationem. Eadem ratione non tenentur illud recitare Religiosi Choro non deputati, usque dum Sacris Ordinibus non initiatur. Idem dicendum de eo, qui ex dispensatione, vel alia de causa redit ad statum Laicorum; cum etenim non amplius sit Religiosus, non viget pro eo consuetudo Horas Canonicas persolvendi: *Azor. Instit. moral. p. 1. lib. 10. c. 6. q. 8. Sanch. l. 2. Conf. l. 7. c. 2. dub. 4. n. 7.*

Q. III. An Beneficarius teneatur Divinum Officium recitare; quæ requirantur, ut habeat talem obligationem.

R. I. Beneficarius, etiam in sacris non constitutus, tenetur sub mortali quotidie recitare Horas Canonicas. Ita Conc. Lateran. sub Leone X. sess. 9. de reform. Curie S. Pius V. in sua Constit. Ex proximo Lateranensi, & habetur etiam ex cap. per ambrosium de vescrip. in 6. aliisque juribus. Et hic ergo habet locum illud effatum, beneficium datur propter officium; officium autem est Beneficarii etiam recitare Horas Canonicas. Præfatus autem S. Pius V. habenti pensionem Clericalem injunxit Officium B. Virginis, ad quod tenetur, si Divinum Officium non recitet: *Suar. de relig. l. 2. l. 4. c. 22. n. 6. Garz. de Benef. p. 3. c. 1. n. 17. Bonac. de Hor. Canon. disp. 1. q. 7. p. 4. n. 2. & S. Notant autem hi DD. Pensionarium habentem habitum alicujus Ordinis militaris satisfacere solum recitandum Pater noster, & præces à sua regula injunctas. Porro quid sit Beneficium, & quid pensio Clericis dictum est q. 1. c. 1.*

R. II. Ut Beneficarius teneatur Horas Canonicas recitare, oportet non recepisse Beneficium coactè, vel ex gravi metu reverentia; nam nemo tenetur ad onus, quod liberè non suscepit, si aliàs

fascipere non tenebatur. Si tamen frui velit fructibus Beneficii, Horas Canonicas persolvere tenetur; nam tunc censetur coactioni renuntiare: *Salmant. tom. 4. tr. 16. cap. 2. p. 3. n. 16.*

Secundò, oportet Beneficarium possessionem habere Beneficii; unde ab alio impeditus à possessione capienda non tenetur Horas Canonicas recitare, nam non debet certum onus subire pro incerto stipendio: *De Lugo in resp. moral. lib. 5. dub. 6. n. 2. Filiuc. tom. 2. tr. 23. cap. 5. n. 159.* Teneretur tamen Beneficarius, qui ob suam culpam possessionem non perciperet, cum ob ipsius culpam Beneficium debito obsequio privandum non sit. Item teneretur Clericus, qui non bona fide, sed injustè alium impediret à Beneficii possessione; nam debet ipse præstare Ecclesiæ obsequium, quod injustè impedit. Ita DD. citati. Cæterum, si ille, qui non recitavit ob litem pendentem circa possessionem Beneficii postea vincat, potest facere suos fructus correspondentes tempori, quo non recitavit; nam æquiparatur illi, qui per primos sex menses à receptione Beneficii non recitat; vel ei, qui bona fide putavit se non teneri ad recitandum, cum de facto teneretur: sicut etenim hi, quia non peccant, omittendo recitationem Officii ad restitutionem non tenentur, ita & illi, qui eandem recitationem omittunt, quia à Beneficii possessione impediuntur: *De Lugo in resp. moral. l. 5. dub. 5. n. 5. Bonac. de Hor. Canon. disp. 2. q. 2. p. 5. n. 2. & 5.*

Aliqui etiam putant non teneri ad recitationem Divini Officii Beneficarium, qui licet habeat possessionem Beneficii, eam tamen non habet pacificam, nec percipit fructus sequestratos; cum æquum non sit illi injungere onus certam pro incerto stipendio: *Barbof. in cap. dolentes n. 3. de celebr. Miss. & alii apud ipsum.* Verùm hæc ratio non valet, vel si interim ex functionibus, & servitio quod præstet Beneficio cuius habet possessionem, emolumentum aliquod accipiat, quo privari non timeat; vel si habeat spem, & morale certitudinem sibi applicandos saltem fructus debitos pro obsequio præfrito; nam tunc non verificatur assumere onus certum pro incerto stipendio: *De Lugo loc. cit. n. 9. Salmant. tom. 4. tr. 16. c. 2. p. 3. n. 38.* Eadem doctrina applicanda illi Beneficario, cui post habitam pacificam Beneficii possessionem intentatur lis, & fructus Beneficii sequestrantur. Iste igitur tenebitur recitare Horas Canonicas, si, ut dictum est, interim recipiat emolumentum, quo non possit privari; vel moraliter certus sit saltem se recepturum pro servitio, & obsequio, quod præstat Beneficio; fecus si deficiat omnis certitudo præfata percipiendi; nam tempore litis perfectus Beneficarius non reputatur.

Tertiò, ut Beneficarius ratione Beneficii ad Horas Canonicas teneatur, oportet fructus Beneficii posse percipere, cum hanc obligationem habeat, quia aliquam saltem sustentationem ab Ecclesiâ reciperet. Hinc non tenetur recitare Divinum Officium, qui eo quoddam ex causa legitima non resideat, fructibus privatur: *Salmant. tr. 16. c. 2. p. 3. §. 4. n. 40.* Item, qui à Judice etiam ob propriam culpam fructibus Beneficii privatur, cum per ipsum non stet, quia fructus possit percipere: *Sanch. Conf. lib. 2. c. 2. dub. 74.* Idem docet *dub. 77.* de eo, qui absque sua culpa non potest propter defectum e. g. ætatis ad Ordines promoveri; quapropter cogitur tradere alteri omnes fructus, ut iste Beneficio inferviat. Propter rationem primo loco adductam, nec tenetur Divinum Officium recitare, qui injustè impeditur ab omnium fructuum consecutione: *Less. de Just. p. 4. c. 34. n. 168. Bonac. de Hor. Canon. disp. 1. q. 2. l. 2. n. 25.* Idem dicendum de eo, qui propter sterilitatem, vel alluvionem nullum fructum à suo Benefi-

non perciperet: *Salm. 117. c. 2. p. 3. n. 43.*

Non verò immunitus est à recitatione Divini Officii qui ob suam culpam directè fructuum perceptionem excludentem, vult illis carere; ut si quis sit excommunicatus, & non curet de absolutione obtinenda. Vel si quis cum esset inhabilis, Beneficium nihilominus sibi tradi curavit, vel acceptavit; unde postea tenetur omnes fructus dare illi, qui beneficio inservit. Hi tenentur Officium recitare, quia ex una parte beneficii possessionem habent; & ex alia non percipiunt fructus propter culpam, quæ directè illorum perceptionem excludit: *Less. de Just. l. 2. c. 34. n. 168.*

Duo super sunt examinanda. Primum, an teneatur Divinum Officium recitare Beneficiarius, si consuetudo e. g. sit, quòd primo anno nullos percipiat fructus, sed in aliquem alium usum applicentur. Secundum, an eandem obligationem habeat, qui fructus ita exiguos è suo Beneficio percipit, ut non sufficiant ad bonam partem sustentationis.

Ad primum videtur omnino affirmativè respondendum, quia sciens, & volens tale Beneficium recepit; unde cum voluntariè se subjecerit fructuum privationi, non videtur esse immunitus ab obligatione Divinum Officium recitandi. Deinde vel tales fructus applicentur Fabricæ, & ita persolvunt, quod in sequentibus persolvere debent. Vel pro Beneficiario post ejus mortem sunt expendendi, & tunc non potest dici fructus non lucrari. Vel denique distribuuntur inter alios Præbendatos; & cum debeat ipse postea percipere fructus Beneficiorum ingredientium, datur compensatio fructuum, quos primo anno amittit: *Garz. de Benef. p. 3. c. 1. n. 62. Laym. l. 4. tr. 2. c. 4. n. 5. Bonac. de Hor. Can. disp. 2. q. 2. p. 4. n. 22. Less. de Just. l. 2. c. 34. dub. 3. n. 170.*

Ad secundum multi respondent negativè, tum quia Beneficium tenue reputatur quasi non esset beneficium: *cap. is cui 19. de Prab. in 6.*: tum quia Beneficiarius non obligatur ratione ordinationis, sed ratione mercedis, quam obtinet ab Ecclesiâ; unde si Ecclesiâ illum non sustentet, nec videtur velle illi imponere grave onus Officium recitandi. Verùm istæ rationes non satis convincunt; nam jura imponunt Beneficiario onus recitandi, non distinguendo inter Beneficium pingue, & tenue, ut videre est ex juribus initio hujus capituli citatis; qui ergo accipit Beneficium quamvis tenue, intelligitur & acceptare onus illi annexum, quamvis non recipiat mercedem ipsi oneri correspondentem. Ita qui nomen dedit militiæ propter exiguum stipendium, non proinde eximitur à gravibus militiæ laboribus; & qui ducit uxorem exigua dote contentus, non proinde eximitur à gravi onere illam sustentandi. Et ratio omnium est, quia cum talia onera voluntariè suscipiant, cedunt juri, quod habent ad majorem mercedem. Accedit dici non posse habentem Beneficium tenue non accipere ab Ecclesiâ compensationem correspondentem oneri recitationis. Sic enim in Sacris ordinatus obligatur ab Ecclesiâ ad recitandum Divinum Officium, quia compensatur tale onus exemptionibus, honoribus, & privilegiis ipsi concessis, multò magis tenebitur Beneficiarius, qui ulterius aliquos fructus ratione beneficii percipit: *Suar. de Relig. t. 2. l. 4. c. 21. n. 3. Garz. de Benef. p. 3. c. 1. n. 30. Laym. l. 4. tr. 2. c. 5. n. 4. Barbos. in cap. Dolentes n. 4. dec. elebr. Miss.*

Illud solum concederem, non teneri nempe ad recitandum D. Officium illum Beneficiarium, qui licet aliquos fructus ex beneficio recipiat, illos tamen omnes satisfaciendo oneribus Beneficii; nam Beneficium non censetur valere suo possessori, nisi quoad id quod superest Beneficiario, deductis expensis: *Less. de Just. l. 2. cap. 34. n. 172.* Si proinde nulli superint fructus, deductis oneribus, perinde est ac si Beneficiarius Beneficium

non haberet. Id tamen puto non valere respectu illius, qui ex resignatione acciperet titulum, & administrationem Beneficii cum onere reddendi omnes fructus in pensionem resignanti. Ratio est quia, eo ipso quòd iste administrationem Beneficii accipiat, videtur acceptare etiam omnia onera illi annexa, & cedere debito stipendio, sicuti sine eo administrationem suscepit. Aliàs sequeretur Ecclesiâ debito obsequio fraudari; nam neque ipse D. Officium recitaret, neque Pensionarius; cum iste solummodo teneretur ad Officium parvum B. Virginis. Secus dicendum, si solummodo beneficii titulum acciperet, relicto pensionario fructibus, & administratione, sicut patet ex supra dictis: *Suar. cit. cap. 20. n. 2. Garz. cit. n. 54. Barbos. n. 9. Bonac. disp. 1. q. 2. p. 4. n. 22.*

Q. IV. Quot peccata committat Beneficiarius omittens D. Officium; & ad quam restitutionem teneatur.

R. I. Beneficiarius omittens Divinum Officium, quamvis in Sacris constitutus, unicum tantum grave peccatum committit; nam sicuti Ecclesiâ ex motivo Religionis imponit constituto in Ordine Sacro recitationem D. Officii, ita & Beneficiario, supposito titulo Beneficii: non multiplicatur autem peccata ratione plurium præceptorum aliquid præstandi, si sub diversis motivis non præcipitur, ut dixi *tr. 2. q. 1. c. 2. quæst. 1.* Ita quamvis Sacerdos religiosus omittit Divinum Officium, unum tantum committeret peccatum, quamvis ad illud teneatur, & quia Sacerdos, & quia Religiosus. Si verò talis Beneficiarius vellet fructus beneficii retinere, tunc aliud peccatum contra justitiam committeret; & in hoc sensu datur Beneficium propter officium, ut qui nempe onus non adimplet, non faciat fructus suos: *Garz. de benef. t. 1. p. 3. c. 1. n. 125. Azor. l. 4. cap. 3. q. 6. Anton. à Sp. S. tr. 3. cap. 6. n. 1644.* Neque excusatur à gravi culpa Beneficiarius omittens D. Officium cum intentione fructus restituendi: nam datur per se obligatio, qua tenentur Beneficiarii D. Officium persolvere, eaque primariò voluit Ecclesiâ, ut Beneficiarii omnes cultum Deo exhiberent D. Officii recitatione. Hæc fuit primaria obligatio independens ab onere restitutionis, quam postea Concilium Lateranense, & S. Pius V. imposuit non recitantibus.

R. II. Quamvis Beneficiarius peccet mortaliter omittens D. Officium primis sex mensibus, tunc tamen ad restitutionem non tenetur. Si verò post præfatos sex menses officium non recitet, ita restituere tenetur. Si omittat totum Officium, restituere tenetur fructus omnium Beneficiorum, quæ habet correspondentes illi diei; quo Beneficium omittit. Si Matutinum cum laudibus omittat, debet restituere dimidium partem fructus diei; & idem si alias Horas omittat, recitatio Matutina, & laudibus. Si verò unam ex singulis horis omittat, sextam partem restituere tenetur. Ita S. Pius V. in sua Constitutione ab initio edita. Quia tamen ibi excusantur à restitutione omnes habentes legitimum impedimentum, ideo nihil restituere tenetur, qui Officium vel in totum, vel in partem omittit ex infirmitate, oblivione, & quocumque alio legitimo impedimento; & de facto æquum non esset ut restitutione gravaretur qui sine gravi culpa D. Officium omittit: *Suar. de Hor. Canon. l. 4. c. 30. n. 17. Less. de Just. l. 2. c. 34. n. 181. & 183. Bonac. de Hor. Can. disp. 1. q. 1. p. 2. n. 24.* Nunquam tamen adhæsi iis, qui excusant à restitutione Beneficium una, vel altera die omittentem Officium; sicut enim inquit, Dominus temporalis nullam exigit restitutionem à famulo, qui una, aut altera die cessat à debito obsequio, ita dicendum videtur de benignâ Matre S. Eccle-

siâ respectu præfati Beneficiarii. Verùm omnino recitanda ista sententia, cum S. Pius V. in sua Constitutione 138. obliget ad restitutionem, qui Horas Canonice uno, vel pluribus diebus intermiserit. Sicut ergo teneretur ad restitutionem Servus, cui Dominus expressisset velle non acquirere stipendium, si vel una die à servitio cessaret, ita dicendum in casu nostro. Accedit S. Matrem Ecclesiâ suam benignitatem ostendere remittendo restitutionem fructuum primis sex mensibus, & concedendo Beneficiariis multas exemptiones, & privilegia: *Suar. cit. n. 9. Bonac. q. 5. n. 2. & 8. Azor. par. 1. l. 10. cap. 14. q. 7.*

Duo tamen hic observanda sunt. Primum, portionem fructuum correspondentem recitationi unius diei tam exiguum esse posse, ut non sit obligatio sub mortali restituendi. Secundum, quòd licet omittens notabilem partem unius horæ juxta probabilior sententiam restituere teneatur, ac si totam Horam omisisset, sicuti dicitur omisisset Missam, qui notabilem ejus partem omittit; nihilominus qui in singulis Horis levem partem omittit, quamvis graviter peccaret, nil restituere teneretur, quia non verificaretur aliquam Horam omisisset, in quo solum casu S. Pius V. imponit onus restituendi: *Filiuc. c. 10. quæst. 7.*

R. III. Non desunt DD. qui velint Beneficiarium habentem alia onera, si non recitet, restituere debere omnes fructus Beneficii illi diei correspondentes, cum S. Pius V., nulla facta distinctione inter simplex beneficium, non habens aliud onus nisi recitationis D. Officii, & beneficia habentia etiam alia onera, universaliter dicat non recitantem non facere suos fructus Beneficii, vel Beneficiorum. At fatendum est congruum esse æquitati, ita explicandam esse mentem Pontificis, ut velis Beneficiarium restituere debere omnes fructus recitationi correspondentes, non verò aliis oneribus; durum enim esset eandem imponere obligationem Beneficiario plura onera habenti, ac simplici Beneficiario, non aliud habens onus, nisi D. Officium recitandi. Hinc Episcopum, vel Parochum non recitantem dicunt debere restituere quartam, vel quintam partem; Canonicum, qui residere debet, & Choro assistere, tertiam, vel quartam partem; Capellanum, vel Beneficiarium habentem alia onera præter recitationem, tertiam partem; simplicem Beneficiarium non habentem nisi onus recitandi, omnes fructus. Ita pariter tenentur præfati omnes fructus beneficii simplicis restituere, si præter Beneficium alia onera habens, hujusmodi etiam simplex Beneficium obtineant: *Sanct. Conf. tom. 1. l. 2. cap. 2. dub. 83. n. 3. Salmant. tr. 16. cap. 2. p. 4. à n. 58.* alique apud ipsos.

Q. IV. An restituere teneatur Beneficiarius recitans D. Officium voluntariè distractus.

R. Omnes quidem conveniunt, quòd si Beneficiarius saltem externè devotè Officium, non recitet, ad restitutionem teneatur; nam tunc nullo pacto satisfaciunt obligationi recitationis ipsi injunctæ ab Ecclesiâ. At si externè devotè recitet, multi excusant ab onere restituendi, quamvis sit voluntariè distractus; cum dicant præceptum restitutionis positum esse præcisè non recitantibus, non verò distractè recitantibus: *Tolet. l. 2. cap. 12. n. 16. Laym. l. 4. tr. 2. cap. 5. n. 10.* Ego verò nunquam satis acquiescere potui huic opinioni; nam ut dicam capite sequenti, Ecclesiâ dum imposuit recitationem D. Officii, imposuit recitationem, quæ non fieret animo voluntariè distracto, cum autem voluit Beneficiarium non recitantem non facere fructus suos, videtur intellexisse de non recitante eo modo, quo illa præscripsit: *Less. de Just. lib. 2. cap. 37. dub. 11. n. 67. Garz. de Benef. p. 3. c. 1. n. 286. Bonac. disp. 1. q. 2. p. 2. n. 17.*

Major difficultas esse potest quoad Beneficium Choro interessentem, & externè devotè recitantem, sed mente omnino voluntariè distractum. Quamplures huic distributiones concedunt, cum illa externa devota assistentia videatur satis Choro deservire. Verùm ego, iterum dico, non satis percipere possum mentem esse Ecclesiæ hujusmodi Beneficiarium suo muneri satisfacere, cum illa recitatio facta sine necessaria attentione, verò Deo displiceat: cum proinde videatur omnino dicendum Ecclesiâ imponere recitationem Deo gratam, consequens est hujusmodi Beneficiarium non satisfacere obligationi ab Ecclesiâ sibi impostæ, adeoque non facere suos fructus, sive distributiones: *Navar. cap. 13. n. 15. Bonac. de Hor. Can. disp. 1. q. 3. p. 2. d. 2. n. 10.*

Q. IV. An Beneficiarius expectare debeat sententiam Judicis antequam restituat; vel an satisfecerit huic obligationi per alias elemosynas ab ipso factas.

R. I. Ad faciendam præfata restitutionem non est expectanda Judicis sententia, quapropter Alexander VII. sub numero 20. sequentem damnavit propositionem: *Restitutio à Pio V. imposta Beneficiariis non recitantibus, non debetur in conscientia, ante sententiam declaratoriam Judicis, eo quòd sit pœna.* Scribentes in præfata propositionem duplici fundamento demonstrant ipsius falsitatem. Primum est quia lex, qua præscribitur Beneficiarium non facere fructus suos, non est merè pœnalis; sed etiam conditionalis, quatenus non vult fructus Beneficiario conferri, si Horas omittat. Sicut ergo legatum sub conditione relictum non acquiritur, nisi adimpleta conditione, ita nec acquiritur fructus Beneficii, nisi adimpleta conditione recitationis D. Officii. Secundum est, quia etiam pœna exigens hominis actionem, à reo pro seipsum persolvenda est, si difficillima non sit, non expectatà Judicis sententiâ, quoties velis Legislator illam incurri eâ non expectatâ. Id autem in casu nostro verificatur; nam cum tam Concilium Lateranense, quàm S. Pius V. dicant injuste fructus retineri post omisam recitationem, satis explicat absque alia sententia velle esse restituendos: *Viv. in prop. XX. ex damnatis ab Alexandro VII.*

R. II. Idem Alexander VII. sub numero 33. sequentem damnavit propositionem: *Restitutio fructuum ab omissionem horarum, suppleri potest per quaslibet elemosynas, quas antea Beneficiarius de fructibus sui Beneficii, fecerat.* Et quidem imperceptibile est per elemosynam, quæ jam transierat in absolutum dominium pauperis, satisfieri posse obligationi postea contractæ; cum etenim dum facta est elemosyna, nulla adfuerit obligatio, necesse est dicere omnino liberalem fuisse, adeoque nullum debitum potuisse extinguere. Quòd si fiat elemosyna post contractam obligationem restitutionis, tunc dici probabiliter posset per talem elemosynam talem obligationem extinguere, cum donans immemor debiti saltem implicite censetur velle suis oneribus satisfacere. De hac re tamen item redibit sermo in Tractatu de Justitia, & Jure.

An verò se eximat ab obligatione restituendi ille, qui die sequenti etiam officium die præcedenti omisum recitat, est in controversia apud DD., nec desunt qui partem affirmativam defendant. Ego verò negativè omnino adharerem opinioni; nam Concilium Lateranense, & S. Pius V. volunt Beneficiarium omittentem D. Officium non facere fructus suos pro rata temporis, quo illud omittit. Statim ergo ac una die D. Officium omisit, deperdidit fructus illi diei correspondentes; neque potest dici illos iterum acquirere, si die sequenti recitet Officium omisum; nam Ecclesiâ intendit Benefici-

riam fructus acquirere, si recitet, quando illa præcipit recitationem, non verò si ex suo libito. Unde non valet in præfenti paritas de illo qui differt in diem sequentem Missam, quæ diei præcedenti erat alligata. Non tenetur hic utique restituere elemosynam pro ea Missa acceptam, quia non præsumitur Dantem elemosynam velle ut sibi restituatur per hoc quòd Missa in diem sequentem fuerit dilata. At sicut talis elemosyna esset restituenda, si illam dans expressè dixisset velle sibi restitui, si tali die Missa non fuerit celebrata, ita videtur dicendum in casu nostro; cum non possim credere mentem esse Ecclesiæ, ut iterum acquirantur fructus jam deperditi per recitationem, quæ non imponitur ab Ecclesiâ, quia fructus correspondent recitationi ab ea præscriptæ: *Pelliz. n. 9. c. 8. n. 221. Dian. 2. p. tr. 12. resol. 24.*

Q. VII. Quibus faciendâ sit præfata restitutio; & quomodo fieri possit.

R. I. Præfata restitutio fieri potest Fabricæ Ecclesiæ in qua est Beneficium, ut dicitur in Bulla S. Pii V., adeoque faciendâ non est Fabricæ alterius Ecclesiæ. Potest etiam Beneficiarius impendere fructus, quos restituere tenetur in reparanda domo Beneficii, vel in præstando alia, quæ ipsi Beneficio utilia sint: *Suar. de relig. t. 2. l. 4. c. 30. n. 19. Palau. tr. 7. disp. 2. p. 7. Bonac. de Hor. Canon. disp. 1. q. 5. p. 4. n. 2.* Secundò, potest restituere dando fructus deperditos quibusvis pauperibus, adeoque & suis consanguineis, vel etiam sibimetipsum, si verè secundum suum statum sit pauper; cum verè tunc veniat nominè pauperum, quibus fieri potest restitutio. Quia tamen tunc sibi applicaret fructus deperditos nomine S. Pontificis, qui præscribit eos vel Fabricæ, vel pauperibus esse restituendos; ideo non posset sibi, vel suis, etiam si pauperes essent, applicare, quoties prætermitteret Horas Canonicas cum hac intentione quòd fructus sibi, vel suis applicabit; nam tunc non potest præsumi velle Pontificem, ut sibi, vel suis applicentur: *Tolet. l. 2. c. 12. n. 5. Bonac. cit. n. 9.* Idem dicunt communiter DD., si extet speciale statutum, aut consuetudo, ut tales fructus alicui particulari necessitati applicentur; nam non præsumitur Pontificem has leges, vel consuetudinem tollere voluisse.

R. II. Hæc restitutio ex dictis fieri potest primò adualiter, dando fructus deperditos vel Fabricæ, vel pauperibus. Secundò, illos applicando in quolibet pio opere, nam istud etiam sub nomine pauperum intelligunt DD. Veniunt etiam sub eorum nomine animæ Purgatorii, nam verè pauperes sunt; unde non solum dari possunt in elemosynam pro ipsis, sed etiam ut pro eis aliqua fiant suffragia. Sicut autem Beneficiarius satisfaceret dando alios fructus deperditos, ut recitarent e. g. Officium Defunctorum, aliasque orationes pro animabus Purgatorii, ita & poterit pro se retinere, si eadem persolvat suffragia. Hac ratione non refragaret quin recitando officium omisium pro animabus Purgatorii, excusaretur à fructuum restitutione: *Palau. tr. 7. disp. 2. p. 7. n. 12. Reginal. in prax. l. 30. sect. 4. n. 45. Bonac. de Hor. Canon. disp. 1. q. 5. p. 4. n. 4.*

Regula in praxi observanda.

I. Accidere potest in praxi, ut propter aliquod infortunium, vel propter expensas necessariò ratione beneficii faciendas, aliquis Beneficiatus in aliquo anno nullam emolumentum ab eodem beneficio obtineat. Rarò tunc Confessarius ab Officii recitatione illum excusat, propter ignorantiam eorum, quæ capite superiori dicta sunt. Sciat proinde illum non teneri ad recitationem D. Officii, si non sit in sacris constitutus, adeoque caveat, ne ob

suam ignorantiam, Beneficiarii conscientiam illaqueat.

II. Animadvertat deinde Confessarius ex Constitutione S. Pii V. etiam Pensionarium non recitantem Officium B. Virginis ad restitutionem teneri pro rata temporis, quo illud omittit. Ex ignorantia hujus obligationis quidam Pensionarii nimis indulgentes secularibus oblectamentis, & Officium B. Virginis omittunt, simulque restitutionem. Moneat ergo illos Confessarius & de peccato ob Officium omisium, & de restitutione faciendâ.

III. Quia etiam Confessarius à nimio rigore debet abstinere, dum audit Parochum, Beneficiarium Choro additum, vel habentem alia onera, præter D. Officii recitationem, officium omisisse, non statim intonet sub gravi teneri ad restitutionem. Facillimè accidet tertium, aut quartam partem fructuum, quam pro Officio aliqua die omisso restituere tenetur, ita esse exiguam, ut non capax sit gravis obligationis. Idem dicendum respectu illius, qui teneretur restituere omnes fructus correspondentes temporis omissionis Officii, si portio illi correspondens pro sua parvitate gravis obligationis non sit capax.

IV. Tandem consideret Confessarius, quàm perperam sibi blandiantur illi indevoti Parochi, & Beneficarii, qui ita recitant D. Officium, ut nec externè appareat aliqua religiosa recitatio; & ita evenit respectu illorum, qui illud recitant in loco, ubi necessariò aliorum collucationibus, vel occupationibus distrahantur. Ultraquamquod isti peccant propter defectum attentionis, de qua capite sequenti, tenentur ex communi sententia ad restitutionem; quia neque externè, ut par est, Officium recitant. Videat etiam ne nimis facile absolvat à restitutione Beneficiarium, qui externè tantùm aliqua devotione recitat, sed voluntariè distractus; nam plures DD. meritò dicunt opinionem illis faventem sibi displicere.

C A P U T V.

De iis, quæ servanda sunt, ut D. Officium vitè persolvatur.

Q. I. AN D. Officium sit pronuntiandum; & quomodo.

R. I. Cum Ecclesia non præcipiat actus merè internos, immò cum expressè præcipiat vocalem Officii recitationem, hinc est hujusmodi recitationi non satisfieri per mentalem recitationem: *Sanch. Conf. t. 2. l. 7. c. 2. d. 8. n. 3. Tambur. de Jur. Abb. t. 2. disp. 10. q. 9. n. 1.*

R. II. Recitatio primò talis debet esse, ut saltem ab eodem recitante possit audiri. Scio multos huic refragari opinioni, at videtur eidem ratio manifestè suffragari, etenim ista recitatio debet esse oratio vocalis ex cap. 1. & cap. dolentes de celebr. Missæ. de ratione autem orationis vocalis est, quòd sit ab aliquo sensibilis, aliàs posset solo corde fieri, adeoque debet saltem posse ab ipso recitante audiri. Si proinde quis exposcat, ubi detur hoc præceptum, ut recitatio debeat saltem percipi ab ipso recitante, respondendum est contineri in præcepto de recitatione vocaliter faciendâ: *Reginal. in prax. l. 18. n. 174. Filiuc. tr. 23. cap. 3. n. 117. & cap. 7. q. 8. & alii apud Dianam p. 6. tr. 7. resol. 10.* Dixi, ut saltem ab eodem recitante possit audiri; nam non est necesse ut audiat seipsum, si e. g. sit surdaster, si adsit magnus strepitus; vel si non advertat ad sensibilem recitationem; quia e. g. mente totus est in Deum, vel etiam quia est involuntariè distractus. Ratio est, quia in his & similibus casibus non potest esse

se mens Ecclesiæ præcipientis vocalem recitationem, ut adu audiat seipsum.

Secundò, ita recitandum est Divinum Officium, ut notabiliter verba non truncentur, vel sincopentur. Scio non deesse, qui velint satisfieri præcepto de recitandis Horis Canonicis, quamvis verba truncentur, & notabiliter sincopentur, si verborum sensus aliquo modo detineatur. Verùm, si non excuset inadvertentiâ, vel linguæ impedimentum, non excusatur à peccato gravi sincopationem, & truncationem verborum in notabili quantitate. Ratio mihi efficacissima est quia, dum Ecclesia præcipit hanc recitationem per modum orationis vocalis, dicendum est voluisse ut pronuncientur omnia, quæ pertinent ad talem orationem; ac proinde notabiliter voluntariè defecere in pronuntiandis omnibus, quæ ad eam pertinent, erit defecere in materia gravi.

Q. II. An Officium possit interrumpi.

R. Non est dubium posse Matutinum à Laudibus separari, & ita primitiva Ecclesiâ Matutinum canebatur in tribus vigiliis noctis; & laudes in quarta: *Sanch. t. 2. consil. 17. c. 2. n. 20. Filiuc. tr. 23. c. 9. n. 235.* Quando autem Matutinum à Laudibus separatur, non est necesse illum terminare oratione diei, nisi in nocte Natalis Domini, propter specialem rubricam. Item consuetudo erat in primitiva Ecclesiâ ut Nocturna separarentur, quod demonstrat non fuisse ab Ecclesiâ ita connexa, ut non possint divisim recitari: *Bonac. de Hor. Canon. disp. 1. q. 3. p. 3. n. 13.*

Alia Divini Officii partes, si separantur sine causa, erit peccatum veniale; nam est quedam erga Deum irreverentiâ interrumpere orationem, quàm Ecclesia per modum unius instituit, uti se habet quodlibet Nocturnum, & quælibet Hora, adeoque & erit aliqua inobediencia eidem Ecclesiæ. Communiter tamen docent non esse grave peccatum etiam per tempus notabile omittere psalmum in medio; nam quilibet versiculus habet suam completam significationem, sicut etiam quælibet pars Lectionis ita continet moralem instructionem, vel S. Historiam, ut commodè possit etiam post aliquod tempus suppleri quod omisum est. Non ergo in his interruptionibus, etiam sine causa factis, gravis indecentia reperitur, semper cum habetur intentio integrè postea satisfaciendi Horis Canonicis, & re vera postea satisfi: *Sanch. t. 2. consil. 17. cap. 2. dub. 19. Laym. l. 4. tr. 1. c. 1. n. 6. Palau. tr. 7. disp. 2. p. 3. n. 3. Bonac. disp. 1. q. 3. p. 2. d. 1. n. 27.* Nullum autem erit peccatum præfata interruptio, si aliqua iusta causa intercedat qualis esset dicere Missam, audire concionem, obedire Superiori, vel aliquid facere sibi, aut proximo necessarium, seu utile, ut docent communiter DD.

Q. III. Quo ordine recitandæ sint Horæ Canonicæ.

R. Ordo, quo recitandum est Divinum Officium, apparet ex Breviario. Si absque causa invertatur, erit peccatum veniale, quia irrationabiliter mutatur quod præscripsit Ecclesiâ. At talis inversio, quæcumque illa sit, excusatur à peccato mortali; nam cum quælibet pars Officii habeat suam significationem independentem ab alia, & potius animum quid sint per aggregationem, quàm per continuationem, non elucet gravis indecentia; & irreverentiâ per hoc quod ordo invertatur. Ita non peccaret graviter, qui, secluso contemptu, etiam sine causa Lectiones ante Matutinum recitaret, Laudes ante Matutinum, unum psalmum ante alium; preces ante psalmos, inchoare Matutinum diei sequentis, antequam Officium antecedens fuerit absolurum: &c. Hujusmodi autem ordinem cum causa invertere nullum est peccatum;

nam tunc motivum rationale aufert omnem indecentiam, quæ in tali inversione potest apparere: *Suar. t. 2. de relig. l. 4. c. 24. à n. 3. Less. de Jussiva. c. 37. dub. 12. n. 80. Palau. tr. 7. disp. 2. p. 3. n. 4. Anton. à Sp. S. in direct. tr. 3. disp. 6. n. 164.*

Q. IV. Quo loco, & tempore persolvendum sit Divinum Officium.

R. I. Officium privatim ubique potest recitari, & quamvis non pauci dicant nullum esse peccatum, illud etiam in publico recitare, ego tamen semper id dissuaderem. Communiter autem DD. docent recitare stando, quando sedendum est, vel sedendo, quando standum est, nullum esse peccatum, secluso contemptu, quia id non præcipitur, sed suadet ad majorem devotionem.

R. II. Cum divinum Officium singulis diebus sit recitandum cap. 1. de celebr. Missæ; & cum dies ex usu Ecclesiæ incipiat à media nocte, & duret usque ad mediam noctem subsequentem, sequitur obligationem recitandi Officii esse à puncto mediæ noctis diei antecedentis usque ad punctum mediæ noctis diei subsequentis: *Acov. Instit. Moral. l. 10. cap. 9. q. 5. Gavanti. t. 2. Theaur. sect. 2. cap. 5. tit. 6. n. 2.* Aliqui dicunt satisficere præcepto recitandi Horas Canonicas, qui incipit illas recitare paulò ante mediam noctem diei sequentis, quamvis post mediam noctem completam profectatur; cum etenim omnes septem horæ sint unica & indivisa oratio eodem præcepto imposta; sat est si tempore debito incipiatur, ut dicatur ritè fieri, quamvis tempore sequenti profectatur. Hæc nihilominus opinio non satis probabilis apparet, nam actus tribuitur tempori, quo persicitur; atque ideo docent Jurisperiti; testamento ante mediam noctem inchoato, & post mediam noctem completo, diem sequentem esse adjiciendum: *Bald. in leg. si quis ff. de vulg. & pup.* Hinc si quis aliquam partem officii recitet post mediam noctem diei sequentis, nunquam dicitur satisficisse obligationi diei antecedentis. Docent proinde passim DD., quòd si aliqua Hora non fuerit recitata in puncto mediæ noctis, non satisfi præcepto, si elapsa media nocte recitetur: *D. Anton. 2. p. 11. 13. c. 4. §. 4. Navar. in Manual. c. 25. n. 97. Trull. in Decal. l. 1. c. 7. dub. 18. n. 8.* Quod & alia ratione probatur, quia Ecclesiâ obligationem recitandi Horas Canonicas affixit diei, unde eo elapso, non est amplius locus obligationi satisfaciendi. Neque hic habet locum paritas, quæ affertur pro contraria sententia, de Sacerdote inchoante Missam ante meridiem, & post meridiem illam profectante; nam hora celebrandi Missam ab Aurora usque ad meridiem juxta rubricas Missalis, est moraliter accipiendâ, adeoque latitudinem admittit. At obligatio recitandi Officium est quotidiana, adeoque incipit à puncto mediæ noctis hodiernæ, & desinit in puncto mediæ noctis crastinæ.

Quoad recitationem autem Matutini, consuetudo invaluit, ut possit die præcedenti anticipari. Omnis autem tot diversis opinionibus quoad horam, qua die antecedenti recitari potest, mihi valde probabilis est ea opinio, quæ affirmat recitari posse horâ, quæ primæ Vesperæ dicuntur. Ratio est quia, tunc incipit dies festus crastinus, adeoque recitari poterit Matutinum cum laudibus talis diei. Præterea nullum inconveniens est, si dum jam incepta est crastina dies festâ, anticipetur Matutinum illius diei: *Sanc. consil. t. 2. l. 7. c. 3. dub. 37. n. 3. Anton. à Sp. S. in Direct. tr. 3. disp. 6. n. 164.* Nullatenus tamen adhæreo iis, qui ob præfatum rationem dicunt ex tunc posse totum officium anticipari. Ratio est quia, anticipatio Matutini cum laudibus fundatur in consuetudine, quæ rationabilis reddita est ob jam inceptum diem festum

latrinis

sequentem; at nulla consuetudo est, ut ceteræ horæ anticipentur, adeoque persolvendæ sunt intra diem Ecclesiasticum, ut ab initio notatum est.

An verò sit peccatum huiusmodi Horas omnino extra tempus conveniens, quàmvis intra diei latitudinem, recitare, omnino contra aliquos dicendum est esse peccatum veniale. Quis enim non videat aliquam indecentiam esse notabiliter ordinem ab Ecclesia præscriptum pervertere? ut si e. g. à puncto mediæ noctis omne officium recitetur; si vesperæ & Completorium in mane; seu Prima, aliæque Horæ vespere recitentur? Quæcumque autem rationabilis causa à tali peccato excusabit, ut si non recitentur tempore debito; ob maiorem studendi commoditatem, ob maiorem devotionem, ob superventurum negotium &c.: *Sanch. l. 7. Consil. c. 2. dub. 36. n. 4. Azor. p. p. l. 10. c. 9. q. 8. Less. l. 2. c. 37. n. 78. Anton. à Sp. S. tr. 3. disp. 6. n. 162. & 1637.*

Q. V. Qua integritate D. Officium sit persolvendum; & quod peccatum sit illud non integrè recitare.

R. I. Unusquisque obligatus ad Horas Canonicas debet eas singulis diebus integrè recitare, ita enim præscribunt S. Canones superius citati, & Bulla S. Pii V. quæ apponi solet initio Breviarii. Cum autem unicuique diei correspondeat suum Officium specialiter recitandum, ut constat ex Breviario; non potest unico Officio duplici satisfieri præcepto; unde damnata fuit ab Alexandro VII. illa propositio: *Unico Officio potest quis satisfacere duplici præcepto, pro die præsentis & crastini.* Item cum ista obligatio sit personalis, ut constat etiam ex Tridentino sess. 24. c. 12.; non potest illi per alium satisfieri; adeoque idem Pontifex sequentem damnavit propositionem: *Habens Capellaniam collatam, aut quodvis aliud Beneficium Ecclesiasticum, si studio literarum vacet, satisfacit sua obligatione, si Officium per alium recitet.* Nec refert ex titulo studii Beneficium à residentia posse excusari; nam studium, & residentia sunt impossibilia, non verò studium, & Divini Officii recitatio.

Ita etiam aliqui interpretabantur obligationem Horas Canonicas integrè recitandi, ut qui non possent maiorem partem recitare, ad minorem non tenerentur. Sed hanc doctrinam proscriptit Innocentius XI. damnando sub numero 54. sequentem propositionem: *Qui non potest recitare Matutinum, & Laudes, potest autem reliquas Horas, ad nihil tenetur, quia maior pars ad se trahit minorem.* Ratio etiam demonstrat illius falsitatem; etenim semper cum verosimile est intendere Legislatorem partem præcepti esse adimplendam, quamvis totum adimpleri non possit, illa utique pars est adimplenda. In nostro autem casu dicendum est Ecclesiam velle, ut qui non potest totum Officium recitare, ad illius partem teneatur; cum etenim singulæ Horæ integram quamdam orationem constituent, adeoque possint seorsim recitari, non est cur præsumatur Ecclesiam dispensare ab aliqua harum recitanda, si non possint ceteræ recitari; cum unaquæque sit ab alia divisibilis. Præterea, quando etiam dubium esset, an Ecclesia ab ea recitanda eximeret, omnino foret recitanda; nam lex est in possessione: *Suar. tom. 2. de relig. l. 4. c. 28. n. 26. Sanch. l. 1. Sum. cap. 19.* Quid autem respectu infirmidicendum sit, capite sequenti explicabo.

Tunc autem verosimile est Legislatorem non intendere ad partem præcepti obligare, si non possit totum adimpleri, quando materia præcepti est individua, quando scilicet pars quæ poneretur, quia necessariò pendet ab alia comparte, nil reddidit completum. Si proinde præscriberet jejunium, in ea opinione quòd abstinentia à carnibus sit de essentia jejunii, qui non posset ab iis abstinere,

neque abstinere teneretur à quantitate, quia una pars ab alia dependet in constituendo jejunio. Qui teneretur recitare septem psalmos Penitentiales, qui ipsorum partem notabilem non posset recitare, nullos recitare teneretur, quia omnes psalmi sunt pars substantialis talis præcepti; & si pars notabilis omittatur, deest essentia præcepti. Idem dicendum, si pars major unius Horæ non possit recitari, quamvis aliqui velint etiam tunc reliquum ipsius Horæ esse recitandum. Illud admitterem, quòd si quis non possit recitare lectiones Matutini, adhuc teneatur ad ipsius psalmos, præsertim Feriæ, & Sancti Simplicis, cum lectiones non reputentur pars substantialis matutini, nec ex Ecclesiæ institutione consent Horam Matutini. Et contra qui non possent psalmos, nec teneretur Lectiones recitare. Cæterum cum tam singula Nocturna, quàm Laudes, quàm ceteræ Horæ ita præcipiantur ab Ecclesia recitandæ, ut possint separari, ut jam dictum est, una pars ab alia non dependet in ratione integræ orationis, adeoque nullum est fundamentum dicendi Ecclesiam excusare à recitatione cæterarum Officii partium illum, qui non potest maiorem partem recitare.

Fundamentum contrariæ sententiæ, quòd scilicet major pars trahit ad se minorem, apud S. Canones locum habet in electionibus, non verò in materia divisibiliter præcepta; & ita qui non potest maiorem Quadragesimæ partem jejunare, ad minorem tenetur. Neque etiam suffragatur tali opinioni illud axioma: *accessorium sequitur naturam principalis;* nam inter alios casus hoc axioma non verificatur de eis, quæ sunt inconnexa; adeoque qui deberet Vaccam, & ipsius Vitulum, non eximeretur à dando vitulo, eo quòd non posset Vaccam. Hic potius attendendum illud axioma: *qui non potest solvere totum quod debet, tenetur solvere totum quod potest,* si hoc sit separabile; & ita qui non potest solvere aureos centum, & potest quinquaginta, ad hos solvendos tenetur.

R. II. In assignanda parvitate materiæ excusante à gravi culpa illum, qui non integrè Officium recitat, valde discrepant DD. Non pauci apud *Dianam p. 2. tr. 12. resolut. 14.* putant materiam parvam censeri; si aliquid minus dimidiæ partis Horæ brevioris omittatur, puta Tertie, seu quantitas illi æquivalens. Verùm non sine probabilis ratione asseritur solum esse materiam gravem integram Horam omittere, vel quantitatem illi æquivalentem. Et quidem integram Horam omittere non est reputanda materia levis; etenim quamvis levis reputari posset comparatione ad totum, in se tamen non est exigui momenti, adeoque saltem intensivè gravis materia est reputanda. Eo autem ipso quòd materia gravis sit reputanda, nullum fundamentum habemus dicendi Ecclesiam noluisse ad eam sub gravi obligare: *Sanch. l. 2. Consil. l. 7. c. 2. dub. 11. n. 2. Less. l. 2. c. 37. dub. 9. n. 52. Bonac. disp. 1. q. 5. p. 1. n. 2.*

R. III. Omittens totum Officium unicum peccatum committit. Quidam putarunt tot committi peccata, quot sunt Horæ Canonicæ, cum judicaverint quamlibet diverso præcepto imperari. Verùm præcepta non sunt multiplicanda absque manifesta lege, & ratione; in nostro autem casu ista diversa præcepta non apparent, cum tam *cap. dolentes de celebr. Missar.* quàm in Bulla S. Pii V. simul, & simpliciter præcipiatur Officium nocturnum, pariter & diurnum. Neque diversitatem præceptorum exposcit diversitas Horarum; etenim cum unicum constituent Officium, unico præcepto imperari poterunt: *Sanch. cit. dub. 12. n. 2. Bonac. n. 8. Garz. de Benefic. p. p. c. 1. n. 133. Anton. à Sp. S. tr. 3. disp. 6. n. 1643.* Verum tamen est eò gravius futurum peccatum, quò major Officii pars omittitur.

Q. IV. An liceat loco Officii currentis Officium diversum recitare.

R. S. Pius V. in Bulla posita initio Breviarii expressè præcepit ut recitetur Officium Canonicum juxta formam præscriptam in ipso Breviario, adeoque ibi inter alia hæc verba leguntur: *Statuimus quoscumque, qui teneantur ad Horas Canonicas, teneri ad dicendum ex præscripto hujus Breviarii, & neminem ex his, nisi hac sola formula satisfacere posse.* Si autem præceptum est de recitando Officio juxta præscriptum Breviarii, erit pariter præceptum de quantitate Officii recitandi; dum enim præscribit tali die recitandum esse Officium de Dominica, vel de Sabbato, insimul præscribit, quæ in iis die recitanda: sicut etiam erit præceptum de qualitate Officii recitandi, nam Breviarius modò præscribit Officium de Sancto, modò de Feria.

Stante igitur hoc præcepto, quo non solum imperatur recitatio Officii in genere, sed in specie, & in particulari quale Officium sit recitandum; primò constat loco Officii longioris, non posse valde brevius subrogari; nam tunc omittitur saltem notabilis quantitas Officii, quæ eo die à Breviario præscribatur, adeoque ejus integra recitatio præcipiatur. Hinc ab Alexandro VII. sub numero 34. sequens damnata fuit propositio: *In die Palmæ recitans Officium Paschale, satisfaciit præcepto.* Præterea ex regula 81. juris in 6., quæ sunt speciali notâ digna, non veniunt in dispositione generali; ac proinde etiamsi valeret illa multorum opinio, qua dicitur officium pro officio valere, hoc non intelligendum esset de Officiis extraordinariis, simulque valde brevioribus Paschæ, & Pentecostes.

At si attendatur ratio intrinseca, ad quid nempe obliget supra explicatum præceptum, puto præfatam opinionem nullatenus posse sustineri. Ratio est quia, dum S. Pius præcepit Officium celebrandum juxta Breviarius, necesse est dicere etiam præcepisse an Officium sit celebrandum de Sancto, de Feria &c. cum Breviarius horum Officiorum diversitatem præscribat: variare ergo Officium est huiusmodi præcepto contraire. Ex quo etiam patet rueri fundamentum contrariæ opinionis; neque enim verum est solum præcipi ut septem Horæ Canonicæ recitentur, & situm celebrandi hoc, vel illud Officium esse quid accidentale, & extra præceptum. Authores utriusque sententiæ videre est apud *Salmant. t. 4. tr. 16. cap. 3. p. 4. n. 18. & 20.*

Fateri tamen primùm debeo, quòd si quis ter, aut quater in anno ritum Officii mutaret, meo videri, non nisi venialiter peccaret, nam talis mutatio respectu totius anni, quid parum videtur. Neque hic valet paritas de eo, qui unico die non jejunaret, vel Missam non audiret, cum etenim vera jejunium, & Missam omitteret, non potest à culpa gravi excusari. At in casu nostro verè Officium recitaret, quod suppono non debere esse valde brevius corrente, & solum ritus mutaretur.

Secundò, puto quòd qui per inadvertentiam, seu errorem Officium non recitandum recitaverit, neque sub veniali teneatur etiam Officium diei currentis recitare; nam non potest præsumi Ecclesiam velle, ut iste bis Officium Divinum recitet. Si verò advertat se errasse postquam notabile Officii partem recitavit, potest vel idem Officium finire, vel complere cum Officio, quod illa die erat recitandum. Cæterum quoad illam partem quam ex errore recitavit, poterit, sed non tenetur, supplere, quod est proprium Officii illius diei.

Aliqui dicunt, quòd qui ex errore non recitavit officium proprium alicujus diei, potest altera die illud recitare, ne privet Sanctum jure, ut quo-

tannis de illo recitetur. Verùm ego potius consulerem ut diebus sequentibus officia currentia recitaret, quamvis Officium jam dictum deberet repetere; aliàs enim faciendo, non se conformat communi ritui Ecclesiæ, & bis erraret: *Lug. in respons. Moral. l. 5. dub. 8. Trullench. in Decal. l. 1. c. 7. d. 14. n. 11.*

Tertid, mihi certum est quòd qui tenetur in aliqua Ecclesia, veluti ipsius Parochus, Missam specialem celebrare, possit recitare Officium Missæ correspondens; nam tam ex Bulla S. Pii, quàm ex rubrica Missalis, Missa, & Officium debent concordare. Hinc Capellanus Monialium, quæ Missam celebrat conventualem, adeoque debet eam celebrare de Sancto Ordinis, quem Moniales profitentur, poterit & Officium ejusdem Sancti recitare. Ita pariter Regularis, si Ecclesiæ seculari præficiatur, in recitando Officio Canonico, sequi poterit consuetudinem Ecclesiæ, cui inservit: *Gloss. in cap. dierum de celebr. Miss. Regular. l. 8. n. 169. Suar. de Hor. Can. l. 4. c. 23. n. 9. Bonac. d. 1. q. 3. p. 2. n. 6.* ed enim ipso, quòd doceat posse Beneficiarium recitare juxta morem Ecclesiæ, in qua residet, quamvis in alia habeat Capellaniam, idem dicere debent de Regulari addito servitio Ecclesiæ secularis.

Inquiri etiam hic solet, an qui tenetur recitare juxta Breviarius Romanum, si illud non habeat, teneatur juxta alterius Breviarii ritum recitare. Et quamvis non desint, qui partem negativam tueantur, ego tamen omnino affirmativè adhareo. Et ratio apud me validissima est, quia non potest præsumi S. Matrem Ecclesiam hunc ab onere Divini Officii absolvere ex eo quòd recitare non possit nisi sub diverso ritu. Ita qui tenetur aliquid solvere in aliquibus specialibus monetis, non proinde liberaretur à restitutione, si eas adinvenire non posset, quia in tali casu præsumitur creditorem velle solutionem saltem in æquivalenti: *Anton. à Sp. S. tr. 3. d. 6. n. 1611.* aliique apud ipsum.

Q. VII. Quæ Intentio, & attentio requirantur in recitatione Divini Officii.

R. I. Quoad intentionem utique non est necessarium velle præcepto satisfacere, sed satis est velle rem præceptam adimplere, hæc etenim est, quæ præcipitur. Hanc autem habet, qui intendit orare, vel Deum colere, vel etiam suo muneri satisfacere. Neque opus est hanc intentionem esse actualem, & expressam, sed satis est, si sit virtualis, & implicita, quam intelligitur habere qui more solito Breviarius assumit ad Horas recitandas.

R. II. In persolvendis Horis Canonicis aliqua requiritur attentio. Ratio est quia Ecclesia præcipit recitationem Divini Officii per modum orationis, hæc autem non datur sine aliqua attentione; nam potius videtur Deo illudere, qui recitat orationem, & ad eam nullatenus attendit. Hac ratione *cap. dolentes* præcipitur ut Officium Divinum studiosè, ac devotè recitetur; nempe, ut explicat Glossa, secundum affectum mentis. Fundamentum verò contrariæ sententiæ, quòd nempe Ecclesia præcipere non possit actus internos, omnino corrumpit ex dictis *tr. 3. q. 2. cap. 5. quas. 2.* nam ibi vidimus posse ab ea præcipi omnes actus internos, qui necessarij sunt ad essentiam actus externi, qui cadit sub ipsius jurisdictione. Porro ad essentiam orationis necessaria est aliqua attentio, aliàs non esset ullo pacto elevatio mentis in Deum, & parum à Pistraci oratione differret: *Sanch. conf. tom. 2. l. 7. c. 2. dub. 28. n. 9. Filiuc. tr. 23. c. 3. q. 2. & c. 6. q. 3. &c. Bonac. disp. 1. q. 3. p. 2. n. 4.*

Sufficit autem attentio, virtualis ex dictis *tr. 3.*

quæst. 2. cap. 1. quæst. 1. Item quamvis attentio ad Deum optima sit, vel etiam ad sensum verborum, quamvis superiori imperfectior, sufficiens nihilominus est attentio ad verba, ne quis in eis erret, id enim etiam in Dei cultum, & honorem resultat: *D. Th. 2. 2. q. 83. a. 13.* Hac ratione putant Salmanticenses *tr. 16. cap. 3. p. 5. n. 28.* in hac materia penes Theologos solum esse in verbis discrepantiam; nam cum omnes dicant saltem necessariam esse intentionem ponendi rem præceptam, & attentionem ad verba saltem exterius devotè, & studiosè recitanda, velint nolint, admittunt necessariam esse attentionem, quæ de se est sufficiens.

Q. VIII. Quæ attendenda sint, dum Officium cum socio recitatur.

R. In recitatione cum socio alternatim profertur sunt versus psalmodum, ita etenim fert Ecclesiæ consuetudo. Nec possunt ita tres recitare psalmos, ut unusquisque illorum suam versiculum dicat; nam id nunquam in usu fuit in Ecclesia, quæ potius vult se assimilare illi, quæ sursum est Hierusalem, in qua chori Angelici alternatim dicuntur modulari: *Suar. 1. 2. de relig. cap. 25. n. 5. Palauus disp. 2. p. 3. n. 8.* Responsoria, Capitula, Antiphonæ, Orationes, & Lectiones, possunt ab uno ex sociis recitari, ita etenim etiam in Choro dicuntur. Alter autem socius debet ea sibi facere propria audiendo: *Ant. à Sp. S. disp. 3. sect. 3. n. 91.* Secundò, ita unusquisque debet suum versiculum recitare, ut illum incipiat, postquam alter suum versiculum absolvit. Ratio est quia, recitatio alterius succedit loco illius, quam ego facere debebam; unde si fiat quando ego recitare illam non poteram, quia alter aliquid sui versiculi pronunciat, dum adhuc ego meum versiculum non absolvi, non potest loco illius succedere. Hinc damnatur peccati mortalis ille, qui recitando cum socio, frequenter, & in magna quantitate versus, incipit antequam socius finiat suum versus; ex parvitate autem materiæ erit solum peccatum veniale, si raro fiat, & solummodo incipiat antequam socius ultimam versus syllabam protulerit: *Palauus disp. 2. p. 3. n. 9. Tamb. 1. 2. in Decal. c. 5. §. 3. n. 8.* Tertio, recitans cum socio debet illum audire, cum etenim verificari debeat integrum Officium perfolvere, sicuti partem illius facit suam recitando, ita aliam partem suam faciet audiendo, & ita in recitatione cum socio auditus loco prolationis subrogatur: *Palauus disp. 2. p. 3. n. 8. Bonac. disp. 1. q. 3. §. 1. n. 11.* Id proinde debent valde attendere recitantes Officium in Choro, quamvis satis sit, si aliquem audiant alterius partis, quamvis non omnes: *Azor. p. 1. l. 10. c. 6. q. 7. Reginal. in praxi. l. 18. n. 158.* Quamvis autem contradicat Bordon. *in Conf. reg. 1. 2. resol. 77. n. 39.* ego excusarem surdum, qui tenetur ex propria obligatione Officium dicere in Choro, sed aliam partem non potest audire. Ratio mihi est quia, cum id ex ipsius defectu non oriatur, & aliunde teneatur in Choro Officium recitare, non debet præsumi velle S. Ecclesiam ut bis recitet: *Suar. 1. 4. de relig. l. 4. cap. 28. n. 28. & alii apud Dianam p. 9. tr. 9. Miscell. 4. resol. 28.* Ultimo recitans cum socio notet, quòd si socius habeat privilegium dicendi Officium diversum, potest se illi accomodare, nam uni ex correlativis concessum ad alterum correlativum extenditur: *Portel. in dub. Reg. V. Hora Canonica n. 8. Heriq. 7. c. 30. n. 8.*

Regula in praxi observanda.

I. Si Pœnitens credat talem debere esse recitationem, ut possit audire seipsum, sicuti & ego affirmavi, non facilis sit Confessarius in onerandi

da ipsius conscientia, si timeat ita recitasse, ut non audierit seipsum; nam ut plurimum id evenit quia non reflectitur circa ipsam recitationem, & si advertisset, sese audire potuisset: & hoc satis est.

II. E' contra non nimis laxet Confessarius habenas in ordine ad illos Pœnitentes, qui indevochè recitant Horas Canonicas. Moneat graviter peccare posse, quia nimis celeriter recitando turpiter truncant verba. Item quia ex nimia festinatione, dum illas recitant cum socio, incipiunt ferè semper suum versiculum, antequam à socio suus absolvatur. Item quia non curant attendere vel in Choro, vel extra Chorum ad eam partem, quam Socius recitat. Item quia multoties recitant Divinum Officium in loco, ubi & quæ videntur, & quæ audiuntur, moraliter incompossibilia sunt etiam cum necessaria attentione ad ipsa verba. Hos graves defectus facile adinveniet pius Confessarius in iis, qui indevochè recitant Divinum Officium, adeoque omnino curabit, ut ab iis emendentur.

III. Alios adinveniet Confessarius in perfolvendis Horis Canonicis nimis scrupulosos. Si e. g. etiam ex causa rationabili interruptant Matutinum, vel aliquam Horam, iterum ab initio incipiunt, quod non raro sequitur ob ignorantiam Confessarii, & Pœnitentis, qui alius nollet onerari iterata recitatione. Alii item sunt infinitè scrupulosi, quia putant non satis ad recitationem attendere. Et quidem in hoc qui non sunt laxæ conscientiaè difficile peccant, quia quamvis distracti recitent, non advertunt ab attentione Officii esse distractos, adeoque semper perseverant in ipsi attentio virtualis: Item quia licet quandoque per transfennam in aliqua re occupentur, dum Officium recitant; non assumunt talem occupationem, ut saltem ad verba attendere non possint. Non nego tamen non debere Confessarium illos admonere, ut à quacumque non necessaria occupatione abstineant; nam forte venialiter peccabunt, non orando eà reverentiâ, quâ convenit. Alii etiam dantur, qui eo quòd ex errore unum Officium pro alio recitaverint, putant iterum teneri ad recitationem Officii currentis, à qua tunc possent abstinere; & si Confessarius sciret quantum necesse est, illos ab hac exoneraret obligatione.

Videat ergo Confessarius ne in Officii recitationes nimis permittat indevochè; vel è contra, ne nimis oneret timoratorum conscientias.

C A P U T VI.

De Causis excusantibus ab Officii recitatione.

Q. I. Quæ sint Causæ excusantes ab Officii recitatione.

R. Prædictæ causæ ad sequentes reducuntur. Infirmas, gravis, & repentina occupatio, Impotentia, Legitima Dispensatio. Communis autem sententia est, quòd qui ex iusta causa à recitatione excusatur, non tenetur eam per alias preces supplere: *Sanch. Confil. 1. 2. l. 7. c. 2. dub. 49. & 50. aliique apud Salmanticenses tr. 16. c. 3. p. 6. n. 33.* Et quidem nullum extat jus tunc imponens huiusmodi obligationem.

Q. II. Quando Infirmas excuset à Divini Officii recitatione.

R. Quando clarum est talem esse infirmitatem, ut non permittat Officium recitare, unusquisque potest absque alterius consilio, & consensu recitationem omittere; nam S. Mater Ecclesia non vult addere afflictionem afflicto, nec intendit ad eam cum gravi incommodo obligare. Advertendum tamen

men est, quòd aliqua infirmitas, quæ respectu aliquis non impediret Officii recitationem, eadem respectu alterius erit causa sufficiens, ut abstinat ab Officio. Ita dolor stomachi, seu capitis non multum vexans, febris tertiana, aut quartana, respectu hominis validi, & robusti non erit causa sufficiens officium omittendi, bene verò respectu hominis gracilis &c. Attendendum proinde est, an respectu illius, qui aliqua laborat infirmitate, recitatio Officii grave incommodum sit allatura, vel possit reddere morbum diuturniorem, & tunc utriusque erit causa sufficiens ad Officium omittendum.

In dubio adhibendum est Medicus: *cap. fraternitatis de frig. & malef. & si isse vel ob paupertatem, vel ob aliam causam haberi non possit, bene potest quis acquiescere iudicio prudentis; nam ipsius iudicium dat sufficiens motivum bona fide operandi: Bonac. de Hor. Can. q. 6. p. 1. n. 4.* Item in dubio an recitatio possit graviter officere, omitti tunc potest Divinum Officium; nam non intendit S. Mater Ecclesia, ut Infirmus sese periculo exponat gravis nocuenti. Si verò non timeatur illud grave nocuentum, sed solum dubium sit, an adfit causa sufficiens D. Officium omittendi, non nego tunc prævalere obligationem legis, cum de ea constet, & non constet de sufficienti causa excusante. Hoc tamen verum est solum, quando neque ex alterius autoritate, neque ex aliquo motivo prudenti dubium deponi potest: *Suar. 1. 2. de Relig. l. 4. c. 28. à n. 21.* Ceterum in dubio, an causa sit sufficiens, convenit Superiorem dispensare ad consulendum paci conscientiarum, ut dixi *tr. 3. q. 5. cap. 1. reg. 3.*

Illud autem animadvertendum respectu Infirmi, non esse cum rigore considerandum, an possit partem saltem Officii recitare. Utique qui non laborat ægitudine, nec potest totum recitare Officium, tenetur ad partem illius, nam non incidit in gravem perplexitatem; quæ enim gravis perplexitas est, si quis per totam diem aliis necessariis distractionibus occupationibus, solum recitet partem Officii, dum non superest tempus aliam recitandi? Quæ item perplexitas, si solum habens Breviarium, quo possit Horas recitare, & non Matutinum, illas iudicet esse recitandas? At si Infirmus debeat considerare quousque Officium possit recitare sine gravi incommodo, incidet in graves animi perplexitates, ac infinitos scrupulos, cui animi angustia non est verosimile velle Ecclesiam infirmum subjicere: *Viv. in prop. 54. ex damnat. ab Innoc. XI.*

Q. III. Quæ occupatio excuset à D. Officii recitatione.

R. Certum est occupationem necessariam, quæ non potest omitti sine scandalo, aut notabili detrimento sui, vel proximi, esse iustam causam omittendi Officium, si sit cum ea incompossibile. Ratio est non solum quia præcepta humana admittunt benignam interpretationem, & quia præcepta Ecclesiæ non obligant cum gravi incommodo, sed multò magis quia, dum cum onere officium recitandi, concurrat præceptum Charitatis de præcavendo grave nostro damno vel spirituale, vel temporale, vel de removendo illud à proximo, utique prævalere debet positivæ obligationi non omittendi officium. Et quamvis in ordine ad præcavendum proprium damnum temporale raro quis teneri possit ad omittendum Officium, quia potest tali damno renunciare; nihilominus constat ex se esse sufficiens motivum, ut possit omitti.

Facilius id evenire potest ob obligationem Proximo opitulandi; ut si necessaria esset opera Parochi ad sedanda aliqua iurgia exorta in Communitate, ad assistendum pluribus Infirmis &c. itaut commodum tempus non habeat Officium recitandi.

Idem dicas de quocumque alio, qui in iis, aliisque operibus Charitatis occuparetur; ut si intervenire deberet Infirmo, illique assistere, quia sine ipso vel in graves animæ angustias incidere, vel à morbo graviter affigeretur. Ubi advertendum, quòd licet Authores dicant huiusmodi occupationes cum Officio Divino incompossibiles, non esse voluntariè suscipiendas, sed eis ex officio esse satisfaciendum; nihilominus notant ea, quæ sunt ob charitatem publicam, vel privatam, exigentem nostram operam, dici posse fieri ex officio, cum unicuique incumbat hæc præstare. Addunt quodammodo dici posse ex officio fieri, quæ ad grave nostrum commodum assumuntur; ut qui ita occuparetur in diuturnis thesibus sustinendis ad lauream Doctoratus suscipiendam, ut exinde non posset D. Officium recitare: *Suar. 1. 2. de Relig. l. 4. c. 28. n. 32. Laym. lib. 4. tr. 2. c. 1. n. 1. Anton. à Sp. S. tr. 3. disp. 6. n. 1650.*

Cæterum advertere est, quòd qui prævidet in decursu diei superventuram occupationem, vel impedimentum, unde non possit Officium recitare, tenetur recitationem anticipare. Scio multos asserere non teneri nisi recitare eam partem Officii, quæ correspondet tempori, quo liber est ad recitandum. Sed omnino puto tenendam contrariam sententiam, quam Authores probant quia Officii recitatio præcipitur sub mortali intra latitudinem totius diei, & hanc esse substantiam præcepti, circumstantiam verò, ut hac, vel illa horâ recitetur, esse quid accidentale, & eam non attendendam, quando est iusta causa omittendi. Cum proinde de substantia præcepti sit intra diei latitudinem obligare, consequens est quod si intra diei latitudinem tempus adest illud adimplendi, non sit eo tempore omittendum: *Sanch. Confil. p. 2. l. 7. dub. 55. n. 6. Salmant. tr. 16. c. 3. p. 6. §. 1. n. 38. & §. 2. n. 50.* Maximè autem apud me ista sententia probatur, si consideretur, qualis debeat præsumi mens Ecclesiæ D. Officium præcipientis. Meo videri non potest rationabiliter præsumi excusare ab ipsius recitatione illum, qui potest eam antepone, vel postponere, cum unica ratio præsumendi eam dispensare ab obligatione suorum præceptorum, videatur esse, si non possint sine gravi incommodo adimpleri.

Q. IV. Quando impotentia excuset à D. Officii recitatione.

R. Quando impotentia sive intrinseca, ut esset cæcitas, sive extrinseca, ut esset carentia Breviarium, reddit impossibile, vel esse difficilem D. Officii recitationem, tunc excusat ab eo recitandum. Illud tamen advertendum, quòd si habentes talem impotentiam memoriter sciant aliquam Officii partem, tenentur eam recitare ex dictis capitulis superiori. Item putarem, quod si cæcus posset facili negotio memoriæ psalmos commendare, ad id teneretur; quia posset sine gravi incommodo præcepto Ecclesiæ satisfacere. Illud etiam omnino tenendum contra aliquos credo, quòd si cæcus, vel alter, qui non potest solus recitare, potest recitare sine gravi incommodo cum socio, omnino ad id teneretur. Ratio est quia, qui potest adimplere præceptum, aliquâ adhibitâ diligentia, non potest dici impotens ad illud adimplendum; cum unumquodque præceptum secum afferat obligationem moralem diligentiam adhibendi, ut illi satisfiat. Neque apud me habet aliquid roboris ratio contrariæ opinionis, scilicet recitare cum socio esse privilegium, quo nemo uti tenetur: *leg. si Iudex ff. de minorib. & leg. si quis C. de Episc. Contra etenim est quia, usus Socii non est privilegium, cum ex jure communi, & communi consuetudine sit introductus: Garz. de Benef. p. 3. cap. 1. n. 214. Palauus tr. 7. disp. 2. p. 6. n. 13. aliique.*

Q. V. Quis possit legitime dispensare à recitandis Horis Canonicis.

R. Cum obligatio recitandi D. Officium sit de jure Ecclesiastico, unquam potest Summus Pontifex amplissime circa eam dispensare. Poterit item Episcopus dispensare in casibus particularibus, & frequentibus ex dictis *tr. 3. q. 5. cap. 1. quæst. 4.* Id etiam competit Prelatis Regularibus respectu suorum Religiosorum, quod bene contra aliquos intelligi potest etiam de Superioribus localibus, ex traditis à *Bordonio t. 1. resol. 36. n. 17. Anton. à Sp. S. tr. 3. disp. 6. n. 1651.* nam omnes hi respectu suorum Subditorum habent quasi Episcopalem jurisdictionem.

Regula in praxi observanda.

I. Non raro Confessarii sunt perplexi quoad judicandum quæ recitare debeant de D. Officio Infirmi, & Convalescentes. Quoad Convalescentes suadeo, ut si nimio timore in morbum reincidendi vexentur, moneat eos paulatim resumere Horarum Canonicarum recitationem, docendo quod uno psalmo recitato possunt quiescere, antequam iterum Divinum Officium resumant. Moneant pariter ut Socium adhibeant, & ita suaviter illos inducant ad resumendam Divini Officii recitationem. Idem advertant quoad laborantes febris tertiana, & quartana, à qua non nimis vexantur. Cæterum si timor in morbum reincidendi, vel nimis caput defatigandi non sit sine fundamento, notet prudens Confessarius illam doctrinam, qua bene asseritur hujusmodi convalescentem, vel infirmum, non esse in angustias reducendum quoad examinandam quam partem Officii sine gravi damno possit recitare, adeoque totum potest tunc omittere.

Vidi quandoque etiam viros doctos obstupescere D. Officium omitti ab iis convalescentibus, & infirmis, qui non parum cum adstantibus loquuntur, vel etiam aliquem librum legunt ad animi relaxationem. At non semper merito obstupescunt, nam præfata attentionem non requirunt, nec afferunt eam molestiam, quæ afferri potest ab attentione in D. Officio recitando; unde bene notant DD. ex prædictis non semper bene argui posse D. Officium recitari: *Anton. à Sp. S. in Direct. tr. 3. d. 6. n. 1649.*

II. Raro quidem evenire potest, ut tantæ sint occupationes, ut non possit Divinum Officium recitari. Advertat nihilominus Parochus, ut si ex multitudine Infirmorum, quam maximè occupatur, non debet ab assistendo illis cessare, ut Divinum Officium persolvat. Si id faceret, scrupulus non omittendi Officium ex ignorantia oriretur. Item notet quod si ex prædicta causa sit quam maximè defatigatus, unde non possit sine gravi incommodo Divinum Officium recitare, potest tunc illud omittere. Accidere item potest, ut qui tenetur ad Horas Canonicas, si infirmum graviter ægrotantem dimittat, id sit ipsi valde molestum; unde & iste ne deficiat Charitati, poterit eas omittere. Idem dicas de quibuscumque aliis similibus casibus, in quibus non possit Officium recitari.

C A P U T U L T I M U M.

De Privilegiis Regularium circa Divini Officii recitationem.

Q. QUÆ sint Privilegia Regularium quoad Divini Officii recitationem.

R. I. In Compendio Privilegiorum Ordinum Mendicantium v. Officium D. i. §. 9. recensetur privilegium Leonis X., quo concessit Minoribus,

& per participationem aliis Regularibus in privilegiis communicantibus, ut recitando mentaliter satisfaciatur præcepto Divini Officii recitandi, sicuti & posse recitare mentaliter, quæ in Missa secretè dicuntur. Cum istud privilegium fuerit vivæ vocis oraculum, putant non pauci illud non subsistere, quia omnia vivæ vocis Oracula revocata fuerunt à Gregorio XV. & ab Urbano VIII. Verùm tunc Regulares uti posse hoc privilegio alii non pauci tuerentur apud Salmant. *tr. 16. c. 3. p. 7. n. 52.* Considerant itaque istud vivæ vocis Oraculum transisse in privilegium bullatum; cum S. Pius V. hoc, & alia vivæ vocis oracula sua Constitutione confirmaverit, ut videre est apud Peyrin. *tom. 3. priviil. cap. 12.* Præterea hoc oraculum consideratur ut declaratio juris communis: *cap. dolent. de celebr. Miss. fere autem omnes admittunt non fuisse revocata vivæ vocis oracula juris communis declaratoria.*

Idem Pontifex concessit Fratribus, ut Officia prolixiora Ferialium possint anticipare diebus, quibus sunt otiosi, & reservare breviora in illos dies, quibus credunt se esse occupatos in concionibus, aut confessionibus audiendis. Item vivæ vocis oraculo concessit Minoribus, quod si recitent cum male pronuntiantibus, aut furdis, ita ut plura non intelligantur, vel ob aliquam aliam rationem non rectè audiantur, non teneantur repetere quæ non intellexerunt, vel audierunt. Item eisdem concessit, ut Divino Officio satisfaciatur, illud recitando sedendo, ambulando, verba integrè non profereundo, etsi id eveniat ex negligentia, imperitia, &c., dummodo non fiat malitiosè, id est, cum plena advertentia. Demum concessit quibuscumque obligatis ad recitandas Horas Canonicas, ut supplere possint defectibus humana fragilitate in recitatione commissis, dicendo devotè illam orationem: *Sacrofancta, & individua Trinitati &c.* De his omnibus privilegiis agunt Salmanticensis ubi supra.

R. II. Extat Constitutio 38. Clementis VII., qua conceditur Clericis Regularibus Theatinis, ut insistentes prædicationi, audientia Confessionum, lectioni S. Theologiæ, aut sacrorum Canonum, vel studio, sicut etiam occupati pro salute animarum, vel servitio Infirmorum, possint à suis Superioribus dispensari super recitationem D. Officii, assignando illis recitationem sex, aut septem psalmodiarum, ac septies orationis Dominicæ & Symboli Apostolorum. Graviter autem ægrotantibus satis est, si assignent semel orationem Dominicam, & semel Angelicam Salutationem. Optimum esset, si aliqui Superiores, minus docti, & scrupulosi scirent adesse hoc privilegium, de quo & alii Regulares solent participare; nam tunc sine hæsitatione suos subditos infirmos pluribus angustiis liberarent. Et notare debent attendendum hoc privilegium, quando occupationes de se non sunt sufficientes ab excusando à recitatione Divini Officii, nam dum sunt sufficientes, privilegium non est necessarium. Legant Salmanticensis loco citato, & *Ascensionum Tamburinum de Jur. Abb. t. 1. disp. 10. q. 1. n. 8.*

Refertur etiam à Miranda in *Manual. t. 1. q. 37. art. 16.* privilegium Eugenii IV. pro Monachis S. Benedicti Congregationis Hispaniæ, quo conceditur Prælati dispensare cum suis Monachis, qui non possunt sine tædio dicere Horas Canonicas; sicut etiam Infirmis, & Convalescentibus præscribere aliquas orationes loco Divini Officii. Simile privilegium concessit Martinus V. Fratribus S. Hieronymi; & refertur in Compendio Privilegiorum Mendicantium v. *Infirmi Fratres num. 11. & 12.* Istud autem etiam ad senes extenditur, & in eo non solum Prælati, sed etiam Confessarii conceditur aliquas orationes præscribere loco D. Officii.

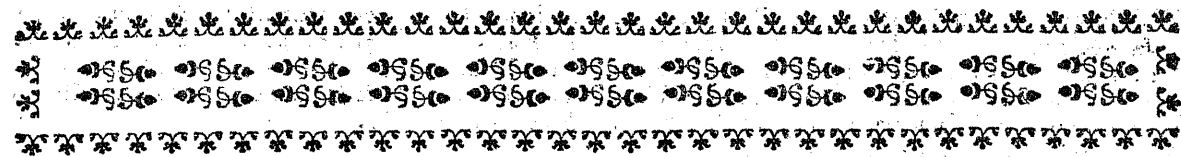
III. Quamvis autem hujusmodi privilegia fuerint vivæ vocis oracula, nihilominus adhuc valere sustinent plures DD. non solum propter ea, quæ supra dicta sunt, sed etiam quia censent solum sublatam fuisse vivæ vocis oracula aliis præjudicialia; *Bordoni. resol. 30. n. 33. & resol. 31. n. 2.*

R. III. Extant etiam aliqua privilegia concessa Monialibus. Innocentius IV. per Bullam XII. c. 3. concessit Monialibus S. Clarae, ut quæ ex causa rationabili legere non possunt Horas Canonicas, satisfaciatur dicendo Pater noster, quos solent ex obligatione Regulae recitare Sorores. Dicitur verò habere causam rationabilem illa, quæ nimis esset circa Officium scrupulosa, vel non sine difficultate legeret, vel alia ratione esset defatigata. Simile privilegium concessit Clemens VIII. vivæ vocis oraculo, ut videre est in Compendio Privilegiorum Minorum v. *Moniales §. 3.* Observandum est tamen in eo concedi quidem imperitis recitare Divinum Officium, ut recitare possint ea, ad quæ tenentur Sorores laicæ ex vi regulae; at ad hujusmodi recitationem, cum substituta sit Horis Canonicis, tenentur sub mortali, quamvis sub hac gravi obli-

gatione Laicæ non teneantur; *Salmant. tr. 16. de Hor. Can. cap. 3. p. 7. n. 61. & 62.* Ubi observant hujusmodi privilegia communia etiam esse Religiosis, sicut & Moniales squantur privilegiis Fratrum concessis.

Regula in praxi observanda.

Unicam hic nota regulam de qua admonere debet Confessarius suum Pœnitentem. Advertat ergo quod ut ei remittantur peccata venialia commissa in recitatione Divini Officii, illam dicendo Orationem: *Sacrofancta, & individua Trinitati*, cum versiculo: *Beata viscera &c.*, non solum debet esse in gratia, sed ulterius debet præmittere vel actum amoris Dei, vel contritionis, vel saltem attritionis. Ratio est, quia prædicta Oratio non potest habere majorem efficaciam, quoad remissionem venialium, iisdem Sacramentalibus, quæ nullatenus sine aliquo ex actibus præfatis valent venialia remittere. Utinam aliqui tam celeriter, & indevote præfata Orationem non recitent, ut novum veniale peccatum non committerent.

TRACTATUS VI.

DE FIDE, SPE, ET CHARITATE.

Quia præcepta Fidei, Spei, & Charitatis sunt, juxta *D. Thom. 2. 2. q. 16. a. 1. & q. 22. a. 1.* quædam præambula ad Legem, in posterum Decalogum explicaturus, præmitto Tractatum præfatarum Theologicarum Virtutum. Bene autem præambula ad Legem dicuntur, quia sine illis Lex non subsisteret. Non subsisteret, inquam, neque enim datur Lex nisi adesse intelligantur Subditi, qui eam acceptent, ac ipsi subdantur Legislatori. Constat autem hominem fieri Deo subditum per Fidem, juxta illud Apost. ad Hæbr. 11. *Accedentem ad Deum oportet credere*, sicut etiam per Spem, & Charitatem; subditur enim Divino Legislatori, eo quod ab ipso præmium speret; ex quo etiam ad illum amandum excitatur.

QUESTIO PRIMA.

De Necessitate Fidei.

CAPUT PRIMUM.

De Fide, & ejus Objecto.

Q. I. Utopliciter Fides sumatur.
R. Nomen Fidei primò sumitur pro fidelitate, seu veritate in servandis promissis, quo sensu dicitur Fidelis, sive servare fidem, qui stat suis promissis. Secundò, pro conscientia, ejusque dictamine, sic communiter intelligitur illud Apostoli ad Rom. 14. *Omne quod non est ex Fide peccatum est.* Hujusmodi acceptio familiaris est apud Juristas, dicentes illum esse bonæ Fidei possessorem, qui bonâ conscientia putat aliquid esse suum, & hic dicendi modus ex jure desumptus, in usu etiam est apud Theologos. Tertio, Fides sumitur pro fiducia, sive spe aliquid consequendi, quam fiduciam cum non habent Apostoli, illos reprehendit Christus *Matth. 14.* illis verbis: *Modicæ Fidei quare dubitasti? Quare, sumitur pro fidei objecto, quo sensu legimus in fine Symboli, quod S. Athanasio tribuitur: Hæc est Fides Catholica &c.*, hoc est, hi sunt articuli Fidei Catholicæ firmiter credendi &c. Denique propriè sumitur pro Virtute Theologica, qua assentimur prædictis articulis, & de ea juxta hanc acceptionem est modò loquendum.

Q. II. Quid sit Fides.

R. Fides benè describitur ab Apostolo, dum dicit ad Hæbr. 11. *Fides est substantia sperandarum rerum, argumentum non apparentium.* Id demonstratur observando duo præcipuè esse Fidei tribuenda. Primum est, quod sit habitus supernaturalis, faciens nostrum intellectum firmiter adherere rebus obscuris, ab eo non scitis; & hoc significatur per illa verba: *argumentum non apparentium*, ideo

enim Fides dicitur *argumentum non apparentium*, quia facit intellectum firmiter adherere veritatibus Fidei non apparentibus; ac proinde sumitur argumentum pro argumenti effectu, per argumentum enim inducitur intellectus ad assentiendum alicui veritati. Secundum quod habet Fides est esse basim totius fabricæ spiritualis, in qua fundatur spes Gloriæ. Hoc autem innuitur per illa Apostoli verba: *substantia sperandarum rerum*, ita enim dicitur, quia per assensum Fidei inchoamus prædictam fabricam spiritualem, unde postea consurgit Spes. Videatur *S. Th. 2. 2. q. 4. art. 1.* ubi etiam reducendo verba Apostoli ad strictiorem definitionem, ita Fidem definit: *Fides est Habitus Mentis, quo inchoatur Vita Eterna in nobis, faciens intellectum assentire non apparentibus.* Clariùs etiam patet Fidei essentia, si dicatur: *Fides est Habitus, quo firmiter assentimur veritatibus à Deo revelatis, & ab Ecclesia propositis.* Quæ continentur in hac definitione, magis patebunt ex sequentibus.

Q. III. Quale sit objectum Fidei.

R. I. Objectum formale quod Fidei est solus Deus. Ita manifestè habetur ex sola explicatione terminorum: etenim illud dicitur objectum formale quod alicujus habitus, aut potentia, quod per se ab ista attingitur, cætera verò ratione illius; quid autem, est quod primò, & per se attingitur à Fide, nisi solus Deus? cum de Deo principaliter sit divina revelatio, & de Creaturis solum sit secundariò, quatenus scilicet ad ipsum Deum referuntur. Quæ igitur ad Deum pertinent primò, & per se creduntur à Fide, unde sunt ipsius objectum formale quod, seu primarium; quæ verò Fides credit de creaturis, ab ipsa respiciuntur secundariò, & quatenus ad ipsum Deum referuntur; ac proinde sunt objectum secundarium ipsius Fidei.

R. II. Objectum formale quo Fidei est Prima Veritas, obscure revelans. Etiam hujusmodi respon-

ponso patet ex sola explicatione terminorum. Illud igitur dicitur objectum formale quo, seu ratio formalis sub qua Fidei, quod est motivum, & ratio assentiendi revelatis à Deo, hujusmodi autem motivum est Prima Veritas obscure revelans; ita qui interrogato e. g. cur credat Deum esse Trinum, optimè respondet dicendo: *quia Deus Prima veritas id revelavit.* Videatur *D. Th. 2. 2. q. 1.*

Q. IV. An Autoritas Ecclesiæ sit ratio, seu motivum cur assentiamur articulis Fidei.

R. Negativè. Ratio est quia, Virtutes Theologicæ habent pro objecto immediato Deum, ad differentiam Virtutum Moralium, quæ solum mediata in Deum tendunt, & immediatè fiunt vel in cultu Dei, vel in passionibus moderandis &c.: si ergo virtutes Theologicæ, inter quas est Fides, immediatè fiunt in Deo, non est extra Deum querendum motivum, seu ratio operandi talium Virtutum. Stante igitur sola Prima Veritate, ut obscure revelantem, esse rationem credendi, sequitur Ecclesiam dumtaxat proponere articulos credendos, quibus postea infallibiliter assentimur propter autoritatem Dei revelantis. Et quidem cum Fidei Mytheria habeantur per S. Scripturam, & Traditiones, quas ab Apostolis suscepit Ecclesia, necesse erat Ecclesiam secernere Libros Canonicos à non Canonicis, & Traditiones verè Divinas ab Apostolis habitas, ne simul cum Fidei Mytheriis proponerentur etiam plures errores credendi. Ed ipso autem quod postea Ecclesia proponat credenda mytheria, quæ continentur in Libris verè Canonicis, & Traditionibus Divinis, quamvis Ecclesia proponat, movetur ad credendum solum quia Deus revelavit ea, quæ in præfatis Libris, & Traditionibus continentur. Ad eum modum quo, si ego proponerem dictum alicujus omni exceptione majoris, postquam constaret illud dictum verè esse talis Viri, assentiremur tali dicto, non quia à me propositum, sed quia esset viri omni exceptione majoris.

Juxta allatam explicationem intelligendus est S. Augustinus, dum *lib. cont. Epist. Manich. cap. 5.* ait: *Ego verò Evangelio Dei non crederem, nisi me Catholica Ecclesia commoveret auctoritas.* Significare voluit Augustinus, quod cum Ecclesiæ sit judicare, an Evangelia, quæ ex quatuor Evangelistis habemus, sint Canonica, ad contradistinctionem quorundam Evangeliorum, quæ erant Apocrypha, Evangelio credebatur, quia ipsius Ecclesiæ autoritate, ut verum Christi Evangelium proponebatur; quæ verò in Evangelio continentur, ideo credebatur quia Christus revelaverat. Et quidem omnino deferendum esse Ecclesiæ autoritati, ipsiusque definitionibus omnino constat, quia Deus voluit apud ipsam esse Fidei Depositum, unde dicebat Apostolus *1. ad Timoth. 6.* *O Timothee depositum custodi, ævitans profanas vocum novitates: tum quia est columna, & firmamentum veritatis, ut habetur 2. ad Tim. 3.* tum etiam quia Christus se illam perenniter gubernaturum promisit, dum dixit *Matth. 28. 20.* cum ea se futurum usque ad consummationem sæculi; tum denique quia *Matth. 18.* vult quod habeatur ut *Ethnicus, & Publicanus*, quicam non audierit.

Q. IV. Quidnam sint motiva, quæ reddunt nostram Fidem evidenter credibilem; & quænam sint.

R. I. Motiva credibilitatis nostræ Fidei, sunt argumenta petita ex ratione invisita, & evidenti, ex quibus intellectus convincitur credibile esse quoddamque ad credendum proponitur ab ipsâ Ecclesiâ tanquam revelatum à Deo; unde dicitur *Psalm. 92.* *Testimonia tua credibilia facta sunt nimis.* Hinc sequitur, quod quamvis Fides essentialiter sit obscura, & assentiamur Divinis Mytheriis propter Dei revelationem, habemus tamen rationes, quibus convincimur Fidem Christianam esse admittendam &c.

R. II. Flura sunt motiva, quæ reddunt nostram Fidem evidenter credibilem. Primum petitur ex vaticiniis Prophetarum, qui pleraque Fidei nostræ Mytheria prænunciaverunt, & specialiter de Christi Nativitate ex Virgine, de ejus Passione, & morte, de Missione Spiritus Sancti &c. Ex his autem vaticiniis hujusmodi constat argumentum. Mytheria nostræ Fidei, cum sint supra naturam, non poterant prævideri in causis naturalibus, ergo solus Deus, qui solus supra naturam est, poterat ipsorum cognitionem habere, & facere, ut multo tempore antequam evenirent, à Prophetis enunciarentur, ergo solus Deus est nostræ Fidei Author. Videatur S. August. *lib. de Fide rerum, quæ non videntur cap. 4.* &c.

Secundum petitur ex miraculis factis à Christo Jesu, & mediantibus Apostolis, aliisque viris Sanctis, ut crederentur, quibus Fidem nostram enunciabant. Cum autem constet solum virtute divinâ fieri posse miracula, jam sequitur Deum ipsum nostram Fidem miraculis confirmasse, adeoque esse veram, neque enim Deus fallere, aut falli potest. Quod si Infidelis negaret prædicta miracula facta esse: *Hoc unum nobis grande miraculum sufficit, quod Terrarum Orbis sine ullis miraculis credidit*, aiebat *D. Aug. 1. 22. de Civitat. Dei cap. 5.* Inter maxima item miracula recensendus est hominum consensus in Religionem, proponentem multa sensibus repugnantia, superantia rationem, ardua passionibus &c.

Tertium motivum, quod ad superius reduci potest, desumitur ex qualitate ipsorum, qui Evangelium enunciarunt, erant quippe pauperes, ignobiles, nullâ sapientiâ, & scientiâ præditi; quod explicans Apostolus *1. ad Cor. 1.* inter alia hæc habet: *Quæ stulta sunt Mundi elegit Deus, ut confundat Sapientes: & infirma Mundi elegit Deus, ut confundat fortia: & ignobilia Mundi, & contempnibilia elegit Deus, & ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt, destrueret.* Quis igitur non videat hujusmodi homines solum potuisse ex divino afflatu homines non solum simplices, sed etiam sapientissimos ad Christianam Religionem perducere? Videatur *D. Aug. 1. 22. de Civitat. Dei cap. 5.* & *lib. de fide eorum, quæ non videntur, cap. 7.*

Quartum argumentum ex constantia sumitur Martyrum, de quo hæc pauca ex Minutio Felice excerpta in *Octavio* libeat considerare: *Pueri, & Mulieres nostra crucis, & tormenta, feras, & omnes suppliciorum terribiles inspiratâ patientiâ doloris illudant. Nec intelligitis, d. Miseri, neminem esse, qui aut sine ratione velit pœnam subire, aut tormenta sine Deo posse sustinere.* Si ergo confideretur, non nisi Deo adjuvante, potuisse tot Martyres tanta, & tam gravia supplicia sustinere, jam constat pro vera Fide supplicia pertulisse. Ultraquamquod pertinisset ad Divinam Providentiam tot homines, tot sanctis moribus præditos, ab errore revocare, illosque à manibus Tortorum eripere, si pro vera Sanctissima Fide non occubissent.

Quintum argumentum habetur ex Sanctitate Doctrinæ Christianæ; ea enim est sanctitas Legis nostræ, ut non solum tendat ad reformandos externos hominum mores corruptos, sed etiam emendare intendat pravas internas Concupiscentias, imperans sanctimoniam corporis, & animæ. Hinc exigit divitiarum contemptum, patientiam in adversis, carnis macerationem, humilitatem, modestiam, beneficentiam, dilectionem inimicorum &c. Patet autem quod Lex tam sancta, & immaculata convertens animas, esse non potest nisi à solo Deo Sanctitatis Authore. De Sanctitate Doctrinæ Christianæ optimè differit Augustinus *lib. de Morib. Eccl. Cathol. cap. 30.*

Hæc sunt principaliora motiva, quæ reddunt

nostram Fidem evidenter credibilem, ad quæ reduci possunt omnia alia argumenta, quæ pro eadem credibilitate afferuntur. Hujusmodi autem motiva, quamvis suadeant credibile esse quodcumque à nostra fide proponitur credendum, attamen verè non sunt causæ, cur Fidei Mysteriis assensum præbeamus. Ad eum modum quo, si nolenti obedire edicto Principis, ego exponam jus, quod habet Princeps, ut unusquisque ipsi parere debeat, dum postea obediatur, motivum obediendi est jus Principis patefactum; ita præfata argumenta solum nobis habent demonstrare mysteria nostræ Fidei esse à Deo revelata, ac proinde postea credimus, quia Deus revelavit.

Q. V. Quæ observanda sint ex propositionibus damnatis circa præsentem materiam.

R. I. Observare est ab Innoc. XI. n. 19. damnatam fuisse illam propositionem: *Voluntas non potest efficere, ut assensus Fidei in se ipso sit magis firmus, quam mereatur pondus rationum ad assensum impellentium.* Cum igitur rationes, & motiva credibilitatis, quamvis impellant ad judicandum, necesse esse credere, quæ fides dicitur, quia nihilominus non credimus Fidei Mysteria propter illa motiva, & rationes naturales, sed propter revelationem Divinam, consequens est istud motivum supernaturale dignum esse firmitate majori eâ, ad quam inclinare possunt motiva, & rationes naturales. Accedit in obscuris posse intellectum piæ voluntatis motione inclinari ad unam partem præ altera; unde cum credamus Fidei Mysteria propter solam Dei revelationem, potest ex pia motione voluntatis intellectus firmiter adherere istud Mysteriis, quæ sunt supra suum captum. Hinc habetur, quod licet actus Fidei supernaturalis sit actus intellectus præbentis assensum propter Dei revelationem, prærequiritur nihilominus actus voluntatis moventis ad prædictum assensum: etenim quamvis intellectus motus credibilitatis convincatur, adhuc tamen hæret propter difficultates, quas videt ex parte articuli credendi; unde opus est ut voluntas liberè suo imperio moveat eundem intellectum ad præbendum firmum assensum.

R. II. Optimè etiam damnata fuit ab eodem Pontifice propositio vigesima, quæ erat hujusmodi: *Hinc potest quis prudenter repudiare assensum, quem habebat supernaturalem.* Hæc propositio est veluti conclusio deducta ex superiori, ut patet ex particula *hinc*; unde cum verum sit piæ voluntatis motionem, ut constat ex dictis, posse facere intellectum firmiter assentiri Mysteriis revelatis propter divinam revelationem, sequitur non amplius nos habere potestatem prudenter repudiandi assensum firmiter præstitum ex motivo divinæ revelationis. Quis enim dicat me prudenter dissentiri posse iis, quibus judicavi adhærendum propter Deum revelantem? Ultraquamquod, ut statim dicam, ad eliciendum actum Fidei debet mihi esse evidenter credibile quoddam Deus sit loquutus, nemo autem repudiare potest id, quod sibi evidenter credibile est fuisse à Deo revelatum.

R. III. Justè damnata fuit ab eodem Innoc. XI. propositio vigesima prima, quæ ita se habet: *Assensus Fidei supernaturalis, & utilis ad salutem, stat cum notitia saltem probabilis revelationis, imò cum formidine, qua quis formidet an Deus sit loquutus.* Vidimus supra antequam firmum præbeamus assensum divinis Mysteriis, præsupponi motiva, & argumenta, quæ reddunt nostræ fidei articulos evidenter credibiles, hoc est, dant evidens fundamentum judicandi esse à Deo revelatos; unde per hujusmodi motiva fit notitia revelationis non esse probabilem, sed evidentem; adeoque excludentem omnem formidinem; quætimeamus an Deus sit loquutus. Quoadusque autem

non datur prædicta evidentiæ, sed dumtaxat probabilitas de divina revelatione, non potest dari assensus Fidei supernaturalis, cum debeat esse firmissimus, & talis esse non potest cum sola probabili notitia divinæ revelationis; nam tunc adhuc datur locus formidini, quod Deus non revelaverit; quæ formido excludit præfatam firmitatem.

Neque huic doctrinæ obstat damnatio quartæ propositionis inter proscriptas ab Innoc. XI., ubi dicitur: *Ab Infidelitate excusabitur Infidelis, non credens ductus opinione minus probabili.* Verum igitur est haberi ex condemnatione istius propositionis ream esse Infidelitatis illum, qui non credit, dum habet majorem probabilitatem pro nostra Fide; at non ideo peccat, quia non statim ex illa majori probabilitate firmum præbeat assensum, sed quia cum nostræ Fidei ei appareat probabilior, tenetur ad diligens examen revocare argumenta pro, & contra: quod si præstabit Mysteria Fidei ipsi apparebant evidenter credibilia, & tunc demum poterit ipsis firmissimum præstare assensum.

Cæterum advertendum non eandem in omnibus exposci evidentiæ credibilitatis Mysteriorum Fidei. Docti, & sapientes certi sunt, ipsique evidenter constat, Deum Fidei nostræ Mysteria revelasse, eo ipso quod penetrant motiva, & argumenta supra adducta, quæ reddunt eandem Fidem evidenter credibilem. Rudes verò, ac pueri sufficienter effortant judicium evidens de credibilitate Mysteriorum, quæ ipsis proponuntur, eò ipso quod audiant ea docuisse Christum Dominum, à quo quamplura facta sunt miracula, sive quia audiant sibi proponi Fidem, quam Patribus Nostris Viri Sancti docuerunt. Potest etiam sufficere, ut ipsis appareat evidentiæ credibilitatis nostræ Fidei, adeoque esse à Deo revelatam; si isti considerent Parochos esse Ministros Ecclesiæ Christi, sive viros Pios, & doctos. Si etenim, hoc considerent, statim sine formidine judicant standum esse, & teneri ad credendum quidquid dicit Parochus; apud ipsos etenim evidenter credibile est quidquid dicit Minister Ecclesiæ, sive Vir pius, & doctus. Videantur Cardenus, Viva, alique scribentes in præfatis damnatis propositionibus.

Regula omnino in praxi observanda.

Ut bene pueri, alique practicè instruantur ad eliciendum actum Fidei, hæc ex dictis sunt observanda. Primò, monendi sunt Mysteria, quæ proponuntur credenda, non docuisse homines, nec rationem naturalem; qui etenim moveretur ad credendum hominis autoritate, haberet tantum Fidem humanam, vel scientiam naturalem, si moveretur ex naturali ratione. Secundò, monendi sunt Mysteria nostræ Fidei proponi ab Ecclesia, quam Christus voluit esse infallibilem, seu Columnam veritatis, & eadem Mysteria fuisse post Christum ab Apostolis proposita, sive ab aliis viris piis, & doctis, & omni tempore confirmata fuisse miraculis. Vel saltem edocendi sunt Pueri à Parochis se proponere articulos, quos debent credere, quia illos proponunt ut Ministri Ecclesiæ, quæ edocet fuit à Christo Domino; ita enim fiet, ut sibi persuadeant eos edocere veram Jesu Christi Fidem. Demum advertere debent Curatores Animarum, ut plenè instruantur rudes, quod ea, quæ eis firmiter proponuntur credenda, credere debent non quia ea proponit Ecclesia, sed quia quæ proponit Ecclesia, fuerunt à Deo revelata ipsi Ecclesiæ. His addere possunt, ut assensum omnino firmum præstent, Deum infinite sapientem omnia scire, adeoque falli non posse, & quia

quia ulterius est infinite verax & bonus, aliter loqui non potest, quàm sciat, ideoque non potest fallere. Demum ita edoceant actum Fidei formare: *Credo Deum esse Trinum & unum, quia ipse Deus revelavit, & ita de singulis articulis.*

C A P U T II.

De Necessitate Fidei ad Salutem: & de Mysteriis explicitè credendis.

Dupliciter aliquid est necessarium ad Salutem, scilicet necessitate mediæ, & præcepti. Primum est illud, quod sive inculpabiliter, sive culpabiliter committitur, salutem consequi non possumus: ita se habet Baptismus in re susceptus respectu Infantium. Secundum, cum solum sit necessarium ex vi præcepti Superioris, non impedit salutem, si omisso sit inculpabilis. Sic quamvis necessarium sit præcepto divino, & naturali ad salutem restituere injustè ablata, & ex præcepto Ecclesiæ audire sacrum die festo, nihilominus, si ex impotentia, vel oblivione prætermittantur, non impeditur salus.

Item aliud est explicitè, aliud implicitè credere. Tunc datur fides actualis explicita alicujus articuli, quando creditur in particulari, & in se ipso; ut quoddam Christus datur, & Homo in Cruce obierit &c. Tunc verò datur Fides solummodo implicita, quando aliquid creditur in alio, in quo continetur. Sic qui generaliter tenet Fidem, quam unicuique Fidei proponit S. Mater Ecclesiæ, implicitè credit omnes articulos Fidei. Cum autem evidens sit hujusmodi Fidem implicitam, necessariam esse de omni articulo unicuique Fidei, solum potest esse quæstio de Fide explicita.

Q. II. An ad salutem necessaria sit Adultis Fides actualis necessitate mediæ.

R. Quamvis pueris decedentibus ante usum rationis sufficiat ad salutem fides habitualis, in Baptismo infusa, neque enim sunt capaces Fidei actualis, nihilominus adultis sine fide actuali non potest consequi salutem. Id planè evincunt quamplures Textus Divinæ Scripturæ; etenim ad Galat. 3. dicitur: *Justus ex Fide vivit*, Joan. 10. *Dedit eis potestatem Filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus*, ad Hæbr. 11. *Sine Fide impossibile est placere Deo*, ad Rom. 3. *Arbitratur justificari hominem per Fidem.* Et sicut non confurgit fabrica, nisi prius fundamentum ponatur, ita in nobis non possunt justificationem concipere, nisi prius Fides præsupponatur, ut initium justificationis. Id perpendens Tridentinum sess. 6. cap. 8. ita explicat verba allata ex Apostolo ad Rom. 3. *Per Fidem ideo justificari dicimur, quia Fides est humane salutis initium, fundamentum, & radix omnis justificationis, sine qua impossibile est placere Deo, & ad Filiorum ejus consortium pervenire.* Constat ex his ex vi præsentis Providentiæ Salutem haud consequi nos posse sine exercitio Fidei. Ratio autem esse potest quia, nemo Gratiæ Sanctificantem, & supernaturalem Beatitudinem consequi valet, nisi sit ad illas ordinatus, & dispositus; cum autem actus purè naturales utpote improprietati, non possint nos disponere, & ordinare ad id, quod est supernaturale, sequitur necessarium esse actum Fidei supernaturalis, ut disponamur, & ordinemur ad Gratiæ Sanctificantem, & Beatitudinem supernaturalem.

Dices saltem verificari debere in aliqua hypothese Adultum salutem consequi sine actu Fidei. Hujusmodi hypothese tunc daretur, quando puer baptizatus moreretur statim post adeptum usum rationis, etiamsi actum fidei non eliceret. Imò idem videtur dicendum de homine baptizato, qui ali-

quo tempore post annos discretionis viveret in gratia, & eo tempore nihil audierit de rebus credendis. Verum juxta hanc hypothese primò probabiliter dici potest de prædicto puero statim decedenti post adeptum usum rationis, sine Fide actuali salvandum, quia cum nihil audisset de rebus credendis, neque tempus habuisset actum Fidei eliciendi, non ut adultus, sed ut puer moreretur. Idem nonnulli Theologi dicunt de Adulto baptizato, qui non amisit Gratiæ, & nihil audivit de articulis Fidei; unde non potuit actu credere.

Alii verò respondent, quod cum juxta præsentem Providentiæ necessaria sit ei, qui adeptus est usum rationis, Fides actualis, ut salvetur, pertinet ad eandem Dei Providentiæ ordinariam facere, ut qui aliquo tempore post annos discretionis vixit, sufficienter de Fide instruat, si benè vivat; ut optimè docet S. Thomas de Verit. q. 14. art. 11. ad 1. Cæterum illi Theologi, qui in quacumque hypothese volunt nullum Adultum posse salvari sine Fide actuali, dicunt quod etiamsi prædicti dicantur perseverare in Gratia per Baptismum adeptam, adhuc tamen non consequerentur salutem, quia Filius adoptivus non habet jus ad hereditatem, nisi adimpleatur conditio, sub qua promissa est; hujusmodi autem conditio est quod eliciat actum Fidei. Cum autem ex alia parte non esset damnandus, quia obiret in Gratia, dicunt quod spectaret ad divinam Providentiæ de eo disponere modo extraordinario. Cæterum mihi magis aridet illa opinio, quæ dicitur hujusmodi Adultum etiam sine Fide actuali salvandum; supposito enim quod nihil audierit de rebus credendis, respectu credendorum se haberet ut puer, qui nondum usum rationis est assequutus.

Q. II. An sufficiat ad salutem Fides latè dicta ex testimonio Creaturarum.

R. Innocentius XI. sub n. 23. damnavit hanc propositionem: *Fides latè dicta ex Testimonio Creaturarum, similive motivo, ad justificationem sufficit.* Cum igitur, quæ naturalia sunt non possunt nos inducere in cognitionem rerum supernaturalium, & Fides quæ ad justificationem requiritur sit de objectis supernaturalibus, consequens est non sufficere ad salutem Fidem, quæ innitatur motivo naturali. Ulterius, quamvis verum esset ex cognitione creaturarum posse nos assurgere in cognitionem Dei (hæc cognitio non potest esse nisi Dei ut Authoris naturalis) attamen talis cognitio est scientifica, unde Theologus ex existentia Creaturarum acquirit scientiam de Dei existentia; eò autem ipso quod scientifica sit, non potest esse actus Fidei obscurus, quem Apostolus requirit ad justificationem, dum ad eam exposcit Fidem, quæ sit *argumentum non apparentium.* Demum Fides necessaria ad justificationem, est actus supernaturalis, quia est initium justificationis, sicut etiam liber utpote de rebus non evidentibus; ac proinde Tridentinum dicit homines disponi ad justificationem, dum *excitati Divinâ Gratiâ, & adiuti, Fidem ex auditu concipientes, liberè moventur in Deum, credentes vera esse, quæ divinitus revelata, & promissa sunt.* Quæ autem ex Creaturis cognoscimus de Deo, non cognoscimus per cognitionem supernaturalem, neque etiam liberè iis assensum præbeamus, cum saltem, ut plurimum, ea quæ cognoscimus de Deo, cognoscimus cognitione evidenti, & scientifica, adeoque necessariâ. Item, ut patet ex prædictis verbis Concilii, homines disponuntur ad justificationem credentes, *quæ divinitus revelata sunt*, ergo requiritur ad justificationem Fides strictè sumpta, qua scilicet credimus Fidei articulos propter Dei revelationem.

Q. III. Quæ Mysteria explicitè credenda sint necessitate mediæ.

R. I. Necessè est credere Deum esse, & esse Remuneratorem, & Authorem bonorum supernaturalium. Ita habemus ex Apostolo ad Hebr. 11. his verbis: *Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est, & quod inquirentibus se Remunerator est.* Contrariam sententiam damnavit Innocentius XI. nam damnavit sub n. 22. hanc propositionem: *Non nisi Fides unius Dei necessaria videtur necessitate mediæ, non autem explicita Remuneratoris.* Cur autem in præfenti Providentiâ voluerit Deus non dari justificationem sine Fide explicitâ Dei ut Remuneratoris, hæc potest esse ratio: quia nempe si homo non explicitè crederet Deum ut Remuneratorem, jam in eo nulla esset Spes præmii, adeoque nec poenæ timor; si enim non credatur Deus ut Remunerator, neque etiam peccati Vindex crederetur, ad eundem enim spectat largiri præmia bonis, & punire Malefactores. Ulterius, si non esset in homine Fides de Deo Remuneratore, nihil de Animæ Immortalitate, nihil de Vita futura cogitaret, non adverteret ad Deum esse preces fundendas, & Sacrificiis placandum; ac demum Deum, à quo nihil speraret, non inquireret. Cum igitur Fides Dei ut Remuneratoris tam necessaria sit ad componendam, prout oportet, nostram Vitam, nil mirum est Deum voluisse in præfenti Providentiâ necessariam esse necessitate mediæ ad salutem: *Sanch. in Decalog. l. 2. c. 2. n. 5. Canus l. 12. de loc. Theol. c. 4. Cardenas, & Viva in supradictam damnat. prop.*

Dices posse Cathecumenum doceri solummodo de existentia Dei, ut summè boni, & tunc statim in actum dilectionis erumpere, adeoque in tali casu justificandum sine Fide Dei, ut Remuneratoris; neque enim stat aliqueam amare Deum super omnia, & non justificari.

Verùm observandum est, quod quamvis physice possibile sit quod dicitur de præfato Cathecumeno, adhuc tamen juxta Leges præfenti Providentiæ non eveniet, quia cum noluerit Deus nos justificari sine Fide ipsius ut Remuneratoris, antequam habeat prædictam Fidem, non conferet Cathecumeno auxilia necessaria ad ipsum amandum super omnia. Non per hoc tamen Deus permitteret illum mori sine necessaria instructione, si servaret legem naturæ, ut diximus supra, & post necessariam instructionem illi conferret auxilia saltem sufficientia ad eliciendum actum amoris Dei super omnia.

Hic tamen adnotare oportet, quod dum dicitur primò necessarium esse ad salutem credere Deum esse, id intelligendum est de existentia Dei ut Authoris supernaturalis, Gratia &c. Id probat S. Thomas q. 14. de ver. art. 9. ad 8. quia de existentia Dei, ut Authoris naturalis, homines ut plurimum habent evidentiam, ex creaturis enim evidenter cognoscimus Deum esse: quæ autem sunt Fidei, sunt supra nostrum captum, & pertinent omnimodè ad ordinem supernaturalem: *Deum esse unum*, en verba S. Doctoris, *prout est demonstrandum, non dicitur articulus fidei, sed presupponitur ad articulos... Sed unitas Divina essentia talis, qualis ponitur à Fidelibus, scilicet cum omni potentia, & omnium providentia, & aliis hujusmodi, quæ probari non possunt, articulum constituit.*

Eadem ratione, dum secundò dicitur necessariam esse ad salutem Fidem explicitam Dei Remuneratoris, id non est intelligendum de Deo Remuneratore operum naturalium, sed de Deo Remuneratore supernaturali. Et quidem dum Apostolus ad Hebr. 11. dixit Fidem esse substantiam sperandarum rerum, argumentum non apparentium, significare voluit res sperandas, quas per fidem credimus futuras esse nostrum præmium, non esse apparentes rationi naturali, adeoque fidem de Deo

Remuneratore respicere debere præmium supernaturale ab eodem Deo conferendum.

R. II. Post Evangelii promulgationem, per se loquendo, necessaria est necessitate mediæ ad salutem Fides explicita Christi. Probatur autem ratione desumpta à S. Thoma 2. 2. q. 2. art. 7. quæ sic potest efformari. Ante Evangelii promulgationem erat necessaria ad salutem Fides saltem implicita Christi, ergo post Evangelium promulgatum necessaria erit Fides Christi explicita. Antecedens probatur quia, cum post Adæ peccatum nemo salutem sit consequutus nisi ex meritis Christi, oportebat omnes habere saltem Fidem implicitam mediæ, per quod debebant salvari; adeoque oportebat saltem credere Deum aliquo modo futurum ipsorum Liberatorem &c. Modò probatur consequentia, quia cum status Legis Evangelicæ sit status perfectior, clariorem etiam exposcit notitiam mysteriorum, quæ sunt fundamenta totius nostræ salutis; & ita se habet Mysterium Christi, per quem fuimus redempti; sicut etiam, ut videbimus, Mysterium Trinitatis, in cujus nomine fuimus baptizati. Hinc Apostolus sine ulla exceptione Fidem Christi necessariam ad salutem esse dicit ad Gal. 2. dum ait: *Non justificatur homo nisi per Fidem Jesu Christi: Act. 1. 1. 1. 8. c. 6. q. 6. Canus in rel. de Sac. p. 2. concl. 3.*

Dixi in responsione, per se loquendo, nam puto per accidens posse aliqueam salvari etiam in statu legis Gratia sine Fide explicita Christi. Ratio mihi est quia, non minus in S. Scriptura dicitur necessarius ad salutem Baptismus, ac Fides in Christum; & tamen quamvis Baptismus dicatur necessarius ad salutem necessitate mediæ, evenire tamen potest, ut cum solo Baptismo in voto aliquis justificetur: ita salvatur Cathecumenus non habens à quo baptizetur, vel si ei non fuisset sufficienter exposita necessitas Baptismi, & ipse aliunde amaret Deum super omnia, habendo voluntatem generalem adimplendi quidquid necessarium esset ad salutem consequendam. Pari ergo ratione, si daretur casus, in quo aliquis habens notitiam Dei, ut Authoris supernaturalis, ipsum à Gratia adjutus super omnia amaret, per accidens justificaretur, quamvis non haberet Fidem explicitam Incarnationis, supposito quòd de ea nihil audiret. Ita etiam sentire videtur S. Thomas, nam 2. 2. q. 2. art. 7. ad 3. loquens de Gentilibus, quibus non fuit explicitè explanata Incarnatio, ait: *Si qui tamen salvati fuerunt, quibus revelatio non fuit facta, non fuerunt salvati absque Fide Mediatoris: quia licet non habuerint fidem explicitam, habuerunt tamen fidem implicitam in Divinâ Providentiâ, credentes Deum esse Liberatorem hominum.* Accedit textus S. Scripturæ loquens de necessitate Fidei in Christum, probabiliter explicari de necessitate præcepti, sicut eos explicat non pauci Theologi non infimè notæ; adeoque etiam ex hoc capite valde probabile reputandum, saltem per accidens posse aliqueam salvari sine Fide explicita Christi: *Suar. disp. 12. sect. 4. n. 18. Veg. l. 6. in Trid. c. 20. Palauus tr. 4. disp. 1. p. 9. n. 7.*

R. III. Etiam Fides explicita Mysterii Sanctissimæ Trinitatis post promulgationem Evangelii necessaria est necessitate mediæ ad salutem. Ista responsio sequitur ex præcedenti; nam si necessaria est necessitate mediæ Fides explicita Incarnationis, necessaria est etiam Fides explicita Trinitatis; neque enim stat posse sufficienter credi Mysterium Incarnationis sine Mysterio Trinitatis, ut de se patet. Probatur etiam ex rationibus supra adductis, quia scilicet in statu Legis Evangelicæ, utpote statu perfectiori, dicendum videtur necessitate mediæ explicitè credenda esse etiam Mysteria, quæ sunt nostræ salutis fundamentum, adeoque

que & Mysterium Trinitatis. Hinc nomine Sanctissimæ Trinitatis baptizatur, ut præcipitur *Matth. 18. & Marc. 16.* dicitur: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit salvus erit, qui vero non crediderit condemnabitur.* Non per hoc tamen negatur, etiam sine Fide explicita Trinitatis posse aliqueam per accidens salvari, ut dixi paulo ante de Fide explicita Incarnationis: *Sanch. l. 2. Decal. c. 2. n. 10. Palauus cit.*

Q. IV. Quæ Mysteria necessariò credenda sint necessitate præcepti; & quæ unusquisque fidelis scire debeat.

R. I. Omnes Fideles credere debent quoad substantiam omnes articulos Fidei, prout continentur in Symbolo Apostolorum. Ratio est quia, cum Apostoli præfatos articulos universæ Ecclesiæ, adeoque omnibus Christi fidelibus credendos proposuerint, non est cur aliquis possit eximi ab obligatione eos addiscendi. Hinc non reputatur sufficienter dispositus ad Baptismum recipiendum adultus, qui ignoret Symbolum Apostolorum, ut habetur *ex cap. Ante Baptismum, & ex cap. baptizandos; sicut nec admittitur ad Sacramentum Poenitentia ex can. Deus qui de Poenit. & remiss. Suar. de Fid. disp. 13. sect. 4. Palauus tr. 4. d. 1. p. 10. n. 3. Bonac. de Fide disp. 3. q. 2. p. 3. n. 13.*

Dices quædam esse in Symbolo Apostolorum capta difficultia, ut est articulus de Communione Sanctorum, quædam verò, quæ non necessariò videntur explicitè credenda, ut est circumstantia mortis Christi sub Pontio Pilato, circumstantia Crucifixionis, & sepulturæ Christi. Item non solum explicitè, sed nec videtur necessarium esse quocumque modo credere Christum ad Inferos descendisse, eò enim ipsò quòd solum sciamus Christum mortuum fuisse pro nobis, sufficienter apprehendimus nostram redemptionem, absque eò quòd circumstantias mortis ipsius consideremus. Idem videtur dicendum de articulo explicante Christum sedere ad dexteram Patris &c.

Verùm prædicta non nervant nostram responsionem. Et primò, ut notavi in eadem responsione, loquendo de communi cætu Fidelium, non tenentur scire Symbolum Apostolorum nisi quoad substantiam, hoc est, quantum necessarium est ad cognitionem Mysterii, absque eò quòd sciant subtilitates, de quibus sermo est in Scholis. Exempli gratiâ, si aliquis instruendus sit circa Mysterium Trinitatis, absque eò quòd interrogetur de distinctione Personarum à Natura Divina, aliisque similibus subtilitatibus, satis est si instruatur quòd in una Natura sunt tres Personæ distinctæ realiter, easque non esse tres Deos, sed unum Deum. Pariter si aliquis instruatur de Mysterio Incarnationis, non opus est illius torquere ingenium, exponendo essentiam, & naturam Unionis hypostaticæ, sed sat est scire Verbum Divinum carnem ex Maria Virgine assumpsisse, ac proinde Christum simul esse verum Deum, & hominem ex Spiritu Sancto, non ex viro conceptum, & natum esse ex ea, quæ fuit Virgo ante partum, in partu, & post partum. Similiter licet articulus de Communione Sanctorum sub talibus verbis fortè à pluribus non agnoscat, attamen pauci, aut nulli sunt, qui ipsum quoad substantiam ignorent. Et quidem cum unusquisque exoptet alios pro se orare, & se commendat Sanctorum Intercessionibus, eò quia putat valde apud Deum valere, jam scit in Ecclesia varia, & multiplicia dona esse communia, & aliorum orationes applicari quoad fructum singulis Fidelibus. Ex hoc autem satis constat præfatum articulum quoad substantiam non ignorari. Hinc dicant Confessarii non interrogare Illiteratos interrogationibus superantibus eorum captum, & faciliè advenient satis esse instructos

eos, quos aliqui nimis rigidi, ut laborantes gravi ignorantia, à Poenitentia Sacramento rejiciunt.

Ad illud autem quòd dictum est, quædam esse in Symbolo Apostolorum, quæ non sunt necessariò credenda, respondeo, quòd licet non sit necessarium scire, an Christus condemnatus fuerit à Pontio Pilato, id enim parum conducit ad excellentiam Redemptionis, cætera tamen supra adducta sunt necessaria scitu. Circumstantia Crucifixionis est necessariò scienda, mors enim tam atrox, & ignominiosa valde commendat nimiam illam charitatem, qua dilexit nos Deus. Item licet circumstantia sepulturæ non videatur esse sub gravi præcepto credenda explicitè, satis enim videtur credi, si credamus Christum mortuum fuisse, nihilominus est sub gravi præcepto credendus descensus ad Inferos. Ratio est quia, descensus Animæ Christi ad Inferos, ita ut ipsi simulque Corpori semper fuerit unita Divinitas, non est sola circumstantia alterius articuli, sed ex se importat veritatem ab aliis articulis distinctam. Accedit quòd ex eo magis innotescit universalitas, & efficacia Redemptionis, eruendo etiam animas Sanctorum Patrum ex Limbo. Denique est etiam explicitè credendum quòd Christus sedeat ad dexteram Patris, quod enim his verbis declaratur, æqualitas scilicet gloriæ, quam Christus ut Deus habet cum Patre, & suprema potestas, quæ illi, ut homo est, collata fuit super omnes Creaturas, unde ait, *Data est mihi omnis potestas in Cælo, & in terra*, non declaratur in aliis articulis.

Quòd si postea exposcatur an necesse sit memoriter scire articulos Symboli, eo ordine, quo positi sunt in Symbolo Apostolorum, dicendum videtur, per se loquendo, non nisi venialiter peccatum, qui illos memoriter ordine præfatio non sciret. Ratio est quia, saltem sub gravi non videtur obligandus fidelis ad sciendos articulos Symboli, nisi quoad substantiam, si enim ita sciat, sufficienter instructus videtur quoad ea, quæ credere debet, & ad quæ credenda tenetur sub gravi. Dixi per se loquendo, nam per accidens potest quis teneri sub gravi memoriter scire articulos Symboli, & eo ordine quo ibi positi sunt, quòd quidem evenire potest in Rustico, qui si memoriter nesciat, faciliè explicabit eosdem articulos impropriis verbis, vel etiam sensum contrarium habentibus; unde faciliè erraret, & ignoraret articulos etiam quoad substantiam: *Suar. disp. 13. de Fid. sect. 5. n. 8. Sanch. l. 2. Sum. c. 3. n. 8. Laym. l. 2. tr. 1. cap. 9. n. 4. Esgund. l. 2. in Decalog. c. 2. n. 62.*

Hinc etiam notandum est meliùs esse si rudès, & indocti sciant memoriter Symbolum idiomate vulgari; ad quid enim illud addicere idiomate, cujus significationem ignorant? Certè profiteri non possunt Rustici se credere Symbolum, quòd didicerunt latino idiomate, si de ejus articulis non instruuntur; non faciles autem erunt instructionem percipere eorum, quæ dumtaxat latino idiomate sciunt.

R. II. Unusquisque Fidelis tenetur credere Sacramenta Ecclesiæ. Cum igitur Fideles non solum teneantur credere, sed etiam operari, unusquisque tenetur credere, & scire, quæ necessaria sunt ad Vitam Christianam ritè instituendam. Hinc sequitur unumquemque teneri credere, & scire, quæ pertinent ad tria Sacramenta Baptismi, Poenitentia, & Eucharistia, hujusmodi enim Sacramenta nemo est Fidelium, qui non recipiat. Et quanquam verum sit Baptismum communiter recipi statim à natiuitate, nihilominus ubi quis usum rationis acquirit, tenetur ejus effectus addiscere, ut sciat quas obligationes contraxerit. De reliquis Sacramentis dicendum est teneri unumquemque sci-

re eorum effectus, & quæ requiruntur ad valide, & licite ea suscipienda, quando de facto suscipienda sunt: *Sancb. cit. n. 9. Suar. sect. 4. n. 12. Lugo disp. 13. sect. 5. n. 116. & seqq.*

R. III. Unusquisque necessitate præcepti tenetur habere explicitam notitiam præceptorum Decalogi, & Ecclesiæ, sicut etiam scire Orationem Dominicam, & Salutationem Angelicam. De præceptis Decalogi, & Ecclesiæ, de se patet, quia unusquisque tenetur scire legem, in qua vivit. De Oratione Dominica item probatur quia, omnes tenemur scire Deum esse orandum, & ab eo esse petenda omnia bona tum spiritalia, tum temporalia; & cum docuerit nos Christus modum, quo ea petere debemus in Oratione Dominica, debemus consequenter eam scire, ut eo modo, quo Christus voluit, petamus. Quia tamen nullum est præceptum expressum obligans saltem sub gravi ad eam memoriter sciendam, sufficit eam scire quoad substantiam, & solum per accidens tenebuntur Fideles ad eam memoriter addiscendam eo modo, quo supra de Symbolo dictum est. Quod dixi de Oratione Dominica, non pauci Theologi proportionabiliter dicunt de Angelica Salutatione, nam est modus singularissimus, & oratio, qua Ecclesia Beatissimam Virginem ut communem Advocatam colit, & reveretur ob excellentissimam Dignitatem Maternitatis; adeoque sub culpa levi tenetur eam addiscere Fideles, ut eadem oratione SS. Virginem salutent: *Suar. tom. 2. de relig. cap. 6. n. 10. Lugo de Fid. disp. 23. sect. 5. n. 134. Laym. l. 2. tr. 1. cap. 9. n. 4. Addunt Theologi unumquemque Fidelem sub veniali scire debere signo Crucis munire; hæc tamen ignorantia apud Christianos non invenitur: *Sancb. l. 2. c. 3. n. 14. Azor. l. 8. cap. 6. q. 3.**

R. IV. Ultra prædictam, majorem Fidei notitiam tenentur habere Sacerdotes, Curati, Confessarii, & Episcopi. Ut probetur quod diximus in hac responsione, observandum est cum S. Thoma 2. 2. q. 2. a. 6. quod sicuti Angeli Superiores illuminant Inferiores, & hi quæ Dei sunt manifestant hominibus, ita in Ecclesia, qui sunt in gradu superiori debent Inferiores illuminare, & hi cœtum Fidelium instruere. Sicut igitur Angeli Superiores, quia Inferiores illuminant, habent majorem notitiam de rebus Divinis, & Angeli Inferiores majorem, quàm homines, quos sæpè easdem res divinas edocuerunt; ita primò Episcopi, quia debent inferiores Parochos, & Confessarios instruere, & illuminare, debent majorem habere Mysteriorum Fidei notitiam; & Parochi, & Confessarii majorem, quàm communis cœtus Fidelium, cum iste ab illis Fidei declarationem expectet.

Hinc sequitur Episcopus tali scientia debere esse præditos, ut non solum valeant edocere oves sibi creditas, quæ ad Fidem pertinent, sed etiam ipsam vindicare ab argumentis, & fallaciis Hæreticorum; ad ipsos enim, ut Apostolorum Successores, pertinet ex officio Fidem non solum explicare, sed etiam defendere, omnemque, si opus sit, plenè illuminare. Sacerdotes verò, Curati, & Confessarii debent saltem scire exponere articulos Fidei juxta communem declarationem, quæ maximè habetur in Romano Cathedismo; pertinet enim ad officium Pastoris nutrire oves sibi creditas pabulo necessariæ doctrinæ, quod utique præstare non potest, si saltem juxta communem declarationem, & explanationem nesciat Mysteria Fidei explanare. Quæ hucusque diximus, tradit etiam S. Thomas in *suppl. q. 37. art. 2.* ubi postquam dixit simplices Sacerdotes non habentes curam Animarum, satis esse, si sciant quæ requiruntur ad conficienda sacramenta, quia ab illis lex non requiritur, cum solum habeant actum circa Corpus

Christi verum, ita subdit: *Alii promoveantur ad alium actum, qui est supra corpus Christi mysticum, & à talium ore Populus legem requirit, unde scientia Legis in eis esse debet: non quidem ut sciant omnes difficiles legis quaestiones, quia in his debet ad Superiores recursum haberi, sed ut sciant ea, quæ Populus debet credere, & observare de Lege: sed ad Superiores Sacerdotes, scilicet Episcopos, pertinet, ut etiam ea, quæ difficultatem in lege facere possunt, sciant, & tanto magis, quanto in majori collocantur. Vide etiam quæ dixi tr. 5. q. 1. c. 3. quæ 3.*

Hic tamen advertendum est, illam scientiam, quam dixi debere esse in Episcopis, non ita necessariam esse ut quandoque, omnis doctis, non possint minus docti ad gradum Episcopalem assumi. Quando igitur non ita imminet necessitas, ut Episcopi tueantur Fidem adversus hæreticos, seu Infideles, & aliunde aliquis tantà polleat scientiâ, ut possit utcumque obligationes sui muneris adimplere, tunc si in ipso eluceat prudentia in gubernando, auctoritas ad compescendos subditos, & potentia, si opus sit, ad resistendum, poterit iste præ aliis Doctis, in quibus hujusmodi non eluceant, ad Episcopatum assumi. Ratio est quia defectus majoris scientiæ non difficiliter suppletur, difficillimè verò defectus prudentiæ, auctoritatis, & potentia; & hac ratione, relictis Doctioribus, multoties assumuntur ad dignitates Ecclesiasticas Nobiles, & Potentes: *Lugo disp. 13. sect. 5. n. 150. Palau tr. 4. disp. 1. p. 10. n. 11.*

R. V. Præter cognitionem Mysteriorum Fidei, quam supra dixi juxta diversos gradus, diversam quoque esse debere, unusquisque debet scire, quæ pertinent ad proprium statum. Ratio est quia, nemo consequi potest salutem, nisi satisfaciatur obligationibus, ad quas juxta suum statum tenetur; cum autem illis non possit satisfacere, si illas ignoret, sive si ignoret modum, quo tenetur eas adimplere, sequitur debere à se removere talem ignorantiam. Hinc Confessarius tenetur addiscere omnia ea, quæ sunt sui muneris, saltem quoad ea, quæ ut plurimum accidunt. Pater-Familias tenetur scire quas obligationes habeat erga uxorem, quas erga Filios, maximè quantum ad eos, saltem per alios idoneos instruendos, quoad ea, quæ pertinent ad vitam Christianam. Mercator scire debet quale sit justum rerum pretium, sicut & pretium legitimum non admittere magis, & minus; atque ita discurrendum de cæteris juxta proprium cujuscumque gradum.

Regula in Praxi observanda.

I. Dum rudes & Indocti admonentur de eliciendo actum Fidei circa existentiam Dei, & circa articulum de Deo ut Remuneratore, excitandi sunt ad credendum Deum Authorem Gratia, &c., & Datorem præmii æterni; etenim, ut dictum est, hujusmodi per se respicit Fides, & aliunde rudes quandoque credunt Deum esse ex rebus naturalibus quæ vident: sicut etiam multoties in praxi non solent ab ipso expectare nisi bona naturalia, scilicet ubertatem fructuum &c.

II. Pœnitens ignorans articulum vel de Dei existentia, vel de Deo Remuneratore, nullatenus est capax absolutionis: etenim ista explicitè credere est in omnium sententia de necessitate mediæ ad justificationem, unde etiam quis ea inculpabiliter ignoraret, non esset capax acquirendi Gratiam in Sacramento Pœnitentiæ.

III. Si Pœnitens ignoret Mysteria Trinitatis, & Incarnationis, observandum diligenter est, an ea ignoraverit vincibiliter, vel invincibiliter. Si vincibiliter, utpote cum semper fuerit in statu peccati gravi, non addiscendo ea ad quæ sub gravi tenebatur cogendus est ad repetendas omnes antea factas Confes-

sessiones. Si verò invincibiliter, tunc Confessarius non cogere debet Pœnitentem ad repetendas præteritas Confessiones; cum enim probabile sit notitiam prædictorum Mysteriorum non esse necessariam necessitate mediæ ad salutem, valde etiam probabile est, si aliud non obstat, præteritas Confessiones fuisse validas, adeoque non esse repetendas. Antequam tamen iterum absolvat, debet Confessarius Pœnitentem circa præfata Mysteria instruere; etenim dum agitur de sacramento conficiendo, sequi debemus opinionem tutiores, & contrarium damnavit Innocentius XI. in prima propositione; & proinde, ne exponat periculo nullitatis Sacramentum, si forte notitia Trinitatis & Incarnationis sit necessaria necessitate mediæ ad salutem, debet pœnitentem de iis, antequam absolvat, instruere. Hic etiam adnotare oportet Innocentium XI. sub n. 64. sequentem damnasse propositionem: *Absolutionis capax est homo, quantumvis laboret ignorantia Mysteriorum Fidei, & etiam si per negligentiam etiam culpabilem nesciat Mysterium SS. Trinitatis, & Incarnationis D. N. Jesu Christi.*

IV. Si Pœnitens ignoret culpabiliter ea, quæ tenebatur scire necessitate præcepti, tunc, si cum tali ignorantia aliàs confessus est, debet iterum eadem peccata confiteri, & dolere de ignorantia graviter culpabili, cum proposito addiscendi ea, ad quæ tenetur; neque enim validè, & licitè confessus est sua peccata, cum ratione talis ignorantia esset in statu peccati mortalis. Si verò inculpabiliter ignoraverit, quia e.g. nunquam advertit se nescire ea, ad quæ scienda sub gravi tenebatur, tunc si habeat verum propositum addiscendi, potest absolvi antequam instruat; etenim sine notitia eorum, quæ tenemur scire necessitate præcepti, possumus consequi Gratiam virtute Sacramenti. Cæterum, si Pœnitens bis, aut ter admonitus de obligatione addiscendi ea, quæ tenetur scire necessitate præcepti, negligat huic obligationi satisfacere, non est absolvendus, donec prædicta sciat, quia dedit justum motivum suspicandi de veritate sui propositi; & quia valde necessarium est, ut ex dilatione absolutionis moveatur ad cogitandum quàm grave malum sit ignorantia, quæ laborat.

V. In casu, quo Confessarius instruere debet Pœnitentem constitutum in articulo mortis, omnino curet instruere circa Mysteria necessaria, necessitate mediæ ad salutem, & ab ipso actum Fidei explicitum de iisdem Mysteriis exigat. Non opus est deinde ut defatigetur Infirmus ea memoriter addiscendo, sed excitandus est ad actum doloris de præterita negligentia, tum in iis addiscendis, sicut in addiscendis iis, ad quæ tenebatur necessitate præcepti, & ad propositum emendæ; & postea auditis, quantum fieri potest, aliis peccatis, non est differenda absolutio.

VI. Curare debet doctus Confessarius Pœnitentes plenè instrui de obligationibus sui status, ut illis possint satisfacere; & si isti, postquam fuerunt admoniti, sint negligentes in iis addiscendis, debent acceri à Sacramento, usque dum à se repellant ignorantiam. Id autem maximè advertere debet in audiendis Confessionibus aliorum Confessariorum. Solet non raro accidere quoddam aliqui postquam fuerunt approbati, vel adepti aliquod Beneficium, parum, seu nihil studeant morali Theologia, adeoque paulatim obliviscantur eorum, quibus jam studuerunt, cum maximè plura pendeant à Legibus positivis. Hinc videmus quandoque Rectores Animarum maximè laborare ignorantia in propria, aliarumque Animarum perniciem. Serio igitur, & graviter admonendi sunt; & si studio quod neglexerunt, iterum incumbere nolint, ut-

pote impares ad satisfaciendum suo muneri, non sunt capaces Sacramentalis absolutionis.

VII. Cum ex supradictis viderimus unumquemque Fidelem plura scire debere sub gravi culpa, sequitur Confessarium teneri non raro interrogare Pœnitentem de Doctrina Christiana; cum enim interrogare teneatur de peccatis, quæ prudenter timere potest commisisse Pœnitentem, plurius interrogare tenebitur de Doctrina Christiana, ut cognoscat an Pœnitens ejusdem habeat ignorantiam graviter culpabilem. Quamvis autem, ordinariè loquendo, de ea non sint interroganda Personæ frequenter ad Confessionem accedentes, literis vacantes, honestè educatæ, sicut etiam Nobiles, nihilominus quoad duo ultima genera personarum hujusmodi regula non est universaliter vera. Potest igitur accidere, quod vir aliàs honestè educatus, seu Nobilis post adolescentiam diu se cœno vitiorum inquinaverit; ac proinde ratione peccatorum, quæ mentem excæcant, & desidæ in legendo sanctos libros, oblitus sit eorum, quæ didicit in pueritia.

Curet autem Confessarius interrogare Pœnitentes de doctrina Christiana, quoad fieri potest, clarè, breviter, & distinctè, ne nimis terreantur. Exempli gratiâ, si interrogetur rusticus quæ Persona fuerit Incarnata, fortasse seu primam, seu tertiam respondebit: sed si iterum interrogetur an Pater, seu Filius carnem assumpserit, facile respondebit Filium. Alia exempla supra dedi de eo, qui ignoraret articulum *Communions Sanctorum* sub his vocibus, quem tamen sciret, si alio modo interrogetur.

C A P U T III.

De præcepto credendi; & quando præceptum affirmativum Fidei obliget tum ad actus internos, tum externos.

PRæceptum Fidei, de quo statim agemus, duplex est, aliud affirmativum, aliud negativum. Affirmativum importat credere omnia, quæ ab Ecclesia, ut à Deo revelata, proponuntur. Quia tamen præcepta affirmativa obligant quidem semper, sed non pro semper, ideo præceptum affirmativum Fidei obligabit tantum pro determinato tempore, & in quibusdam particularibus casibus, & circumstantiis. Negativum verò importat nunquam dissentire rebus Fidei, & nunquam credere Dogmatibus Fidei nostræ contrariis; juxta naturam autem præceptorum negativorum obligabit semper, & pro semper. In præsentem igitur agemus de præcepto affirmativo, acturi postmodum de negativo.

Advertendum etiam præcepta quandoque obligare per se, quandoque per accidens. Tunc aliquod præceptum obligat per se, quando servandum est non ob exercendas alias virtutes, sed quia independentè à quocumque alio, adest obligatio servandi ipsum præceptum. Tunc verò obligat per accidens, quando ejus observantia est necessaria, ad exercitium aliarum virtutum, quarum aliquis actus hic, & nunc cadit sub præcepto. His positis.

Q. I. An detur præceptum per se obligans ad eliciendum actum Fidei internum.

R. Certum est fideles teneri ad eliciendos actus Fidei internos; unde Alexander VII. sub n. 1. sequentem damnavit propositionem: *Homo nullo unquam vita sua tempore tenetur elicere actum Fidei, Spei, & Charitatis, ex vi præceptorum Divinorum ad eas virtutes pertinentium.* & Innocentius XI. sub n. 16. sequentem: *Fides non conficitur cadere sub præceptum speciale, & secundum se.* Quàm meritò verò damnatæ fuerint præfata propositiones.

nes habetur primò ex pluribus S. Scripturæ textibus, ex quibus innoteſcit præceptum credendi divina myſteria fide ſupernaturali: Marc. ult. *Qui non crediderit, condemnabitur*; Jo. 13. *Creditis in Deum, & in me credite*. 1. Jo. 3. *Hoc eſt mandatum ejus, ut credamus in nomine Filii ejus*. Ad Hæbr. 11. *Sine fide impoſſibile eſt placere Deo &c.* Habetur ſecundò ex ratione, nam datur præceptum de apponendis medijs neceſſarijs ad ſalutem, ſed actus Fidei ſunt neceſſarii ad ſalutem, ut vidimus capite ſuperiori, & patet etiam quia Tridentinum ſeſſ. 6. cap. 6. dicit eſſe diſpoſitiones neceſſarias ad ſalutem, ergo dicendum eſt actus fidei cadere ſub præcepto: *Sanch. l. 2. Sum. cap. 1. n. 1. Cardenas, & Viva in ſupradictas damnatas propoſitiones.*

Quòd ſi expoſcas an hujusmodi præceptum ſit naturale, an poſitivum, reſpondendum eſt cum diſtinctione. Si ideo velit dici naturale, quia ſtatutur naturæ ſecundùm ſe conſideratæ impoſter hoc præceptum, in hoc ſenſu falſum eſt dici poſſe naturale, quia natura conſiderata ſecundùm ſe, & non ut elevata ad ordinem ſupernaturalem, non poterat impoſtere præceptum de rebus ſupernaturalibus. Si verò ideo naturale dicatur, quia ratio naturalis diſtat, quòd, ſuppoſitâ Dei revelatione, faltem aliquando Deo credendum eſt, in hoc ſenſu nihil repugnat, quin dici poſſit naturale. Cæterùm, abſolutè loquendo, præceptum credendi eſt præceptum poſitivum divinum, ut patet ex textibus S. Scripturæ ſupra allatis, & ita eſt ſupernaturale tum ex parte principii, quòd eſt Deus ipſe, ut Author ſupernaturalis; tum ex parte objecti, quòd ſunt res ſupernaturales. Poſſet etiam dici præceptum poſitivum Eccleſiæ, quatenus etiam Eccleſia vult nos addiſcere Symbolum, Orationem Dominicam, præcepta Decalogi, & Eccleſiæ Sacramenta, &c. *Suar. diſp. 13. ſeſſ. 4. n. 13. Filius. 27. 22. c. 2. q. 7. n. 48.*

Q. II. An præceptum credendi ſæpe obliget.
R. I. Non ſatis eſt actus Fidei ſemel in vita elicere, ut aſſerebat propoſitio 17. ex damnatis ab Innocentio XI. & propoſitio 65. quâ dicebatur ſufficere ad ſalutem myſteria Trinitatis, & Incarnationis ſemel credidiſſe. Ratio autem poſſet eſſe quia, Fidei actus per ſe ſunt neceſſarii ad bene vivendum, ergo non ſufficiet eos elicere ſemel tantùm in vita. Probatur antecedens quia, non poſſet homo bene vivere, niſi non rarò convertatur in Deum ultimum finem, ſi enim Dei ut ultimi finis obliſcatur, alia ut ſuum finem ultimum reſpiciet, & ita neceſſe erit ipſum labi in plura peccata. Cum igitur non poſſit ſe homo convertere in ultimum finem, niſi præſuppoſito actu Fidei, ſequitur actus fidei non rarò eſſe eliciendos. Uterius, ſi rarò actus fidei exercentur, facillimè homo obliſcetur, vel non cogitabit de Vita Æterna; de turpitudine peccati, de Deo ut ſummò bono &c. ad ita enim aſurgimus medianibus Fidei actibus: poſito autem quòd diu homo de hujusmodi non cogitet, non poterit chriſtiane vivere; ac proinde cum non rarò elicere actus Fidei ſit ad ſalutem neceſſarium, conſequens eſt non rarò eſſe eliciendos. Hinc D. Paulus ad Rom. 1. ait, *juſtus ex fide vivit*; quòd datur intelligi, quòd ſicut frequens cibus neceſſarius eſt ad ſuſtentandum corpus, ita Fides neceſſaria eſt anime nutriendæ.

Rationes ſupra adductæ probant nec ſatis eſſe elicere actum Fidei ſingulis quinquennijs, ut aliqui dicebant de actu Charitatis, ac proinde damnati fuerunt ab Innocentio XI. cum ſequentem propoſitionem in ordine ſextam proſcripſerit: *Probabile eſt, ne ſingulis quidem rigoròſè quinquennijs per ſe obligare præceptum Charitatis erga Deum.* Id, inquam, evincunt prædictæ rationes, ſi enim

ad quinquennium, vel etiam quadriennium, & triennium actus Fidei differantur, impoſſibile erit hominem chriſtiane vivere, ut unicuique conſideranti conſtat. Videantur Viva & Cardenas in ſupradictas damnatas propoſitiones.

Q. III. Quando per ſe obliget præceptum de eliciendis Fidei actibus internis.

R. I. Per ſe obligat ſtatim ac puer, qui pervenit ad uſum rationis, ſufficienter inſtructus eſt circa Fidei myſteria, quòd idem dicendum eſt de adulto Inſideli. Et quidem quòd Fidei præceptum obliget puerum ſtatim ac fuerit ſufficienter inſtructus, innuit S. Th. 2. 2. q. 82. a. 6., & probatur quia, dum puer eſt ſufficienter inſtructus, cognoſcit ſe ordinatum eſſe ad finem ſupernaturalem proprijs actibus acquirendum, ergo debet per actum Fidei ſupernaturalem ſe, & omnia ſua in eundem finem dirigere. Præterea ea, quæ pueris credenda proponuntur, illis proponuntur ut credenda ex præcepto divino, ideo enim Deus voluit ſtatim ab uſu rationis inſtrui, ut credat, ergo tenentur ex Fidei præcepto credere: *Sanch. l. 2. Sum. cap. 1. n. 3. Bonac. de Fid. d. 3. q. 2. p. 2. n. 8.*

Hæc ratio inexcusable eſt Inſidelis adultus, ſi non credat ſtatim ac myſteria Fidei ſunt ſufficienter propoſita; ſicut enim Chriſtus Dominus voluit ſtatim teneri ad credendum illos Inſideles, quibus per Apoſtolos ſufficienter Fides propoſita fuit, unde de iis ait Marc. 16. *Qui verò non crediderit, condemnabitur*, ita dicendum de illis, quibus ſufficienter eſt Fides propoſita, ſive per Episcopos Apoſtolorum Succeſſores, ſive per alios Fideles. Confirmatur quia, ſi dum ſufficienter Inſideli propoſita eſt Fides Chriſtiana, poſſet illam non amplecti, ſequeretur non habere obligationem ſe convertendi, & procurandi ſuam ſalutem, quòd dicere omnino eſt abſurdum: *Palauſ. 27. 4. d. 1. p. 12. n. 4. Azor. l. 8. cap. 27. q. 8. Reginal. l. 17. cap. 2. ſeſſ. 1. n. 16.*

R. II. Obligat per ſe præceptum Fidei ad eliciendos actus internos, dum alijs gravis tentatio vinci non poſſet, ſicut etiam in articulo mortis. Quòd datur hujusmodi præceptum in caſu gravis tentationis alijs inſuperabilis, inde conſtat, quia idem præceptum, quo præcipitur credere, præcipitur Fidem eſſe ſervandam; adeoque ſi neceſſarius eſt Fidei actus ad tentationem ſuperandam, id præſtandum eſt ex vitalis præcepti. Dixi alijs inſuperabilis, quia, ordinariè loquendo, ſi interna tentationes oriuntur ex ſcrupulis, potiùs auggeri ſolent, ſi quis velit eas ejicere ſollicitè eliciendo actum Fidei eis contrarium. Conſultiùs igitur erit vel cogitationem aliã divertere, vel ſolùm elicere in genere actum Fidei. Si quis e. g. graves patiatur tentationes circa Chriſti realem præſentiam in SS. Euchariftia, melius erit, ſi aliò ſe diverſat, vel ſi in genere eliciat actum Fidei, dicendo: *Credo quicquid credit S. Mater Eccleſia*; nam ſollicitè elicere actum expreſſum Fidei circa realem præſentiam, fortasſe tentationem augebit. Caterùm id præſtare teneretur ex vi præcepti Fidei, ſi alijs ſuperare non poſſet prædictam tentationem. Pertinebit ergo ad prudentem Confeſſarium, juxta Penitentium diverſorum ſtatum, illos inſtruire de modo, quo ſe gerere deſbent tempore tentationis: *Leander diſp. 2. q. 39.*

Idem verò præceptum urgere in articulo mortis probatur quia, ideo ſtatim poſt aſſequutum uſum rationis, & ſufficienter habitam inſtructionem, obligat præceptum de eliciendo actu Fidei interno; quia tenemur nos conjungere fini ſupernaturali, ad quem ſumus ordinati; ſed hoc à fortiori obligat in periculo mortis, neque enim eſt excogitabile tempus magis neceſſarium ad

ad ſe conjungendum Deo per actus excellentiores Virtutum Theologicarum. Addendum hominem tunc ſe debere munire, quòd magis fieri poſſet, adverſus Diaboli tentationes, quòd melius facere non poſſet, quàm exercendo actus virtutum Theologicarum: *Suar. d. 13. ſeſſ. 5. Sanch. l. 2. Decalog. cap. 1. n. 3. Azor. t. 1. l. 8. c. 7. q. 6.*

R. III. Crebrò in vita obligat per ſe præceptum eliciendi actus fidei internos. Ut id demonſtretur, obſervandum eſt non rarò obligare, ut ſupra dixi, fidei præceptum, quia ſi non aliquâ frequentia homo aſurgat in Deum, credendo ipſum eſſe ſuum ultimum finem, præmii ſupernaturalis largitorem &c., non poterit chriſtiane vivere; & ſe in gravi periculo peccandi conſtituet. Id autem probat non ſine aliqua frequentia teneri ad hujusmodi actus eliciendos; ſi enim longum tempus inter ipſos intercedat, prædictum periculum non evadet.

Mihi quandoque ardebat illa opinio, quâ dicebatur ſatis fieri præcepto fidei, ſi ſemel in anno illius actus elicerentur; ſicut ſit ſatis præceptis Confeſſionis, & Communionis, ſi ſemel in anno hujusmodi Sacramenta ſuſcipiantur. Re autem melius conſideratâ, crebrùs obligare judicavi; potuit enim rariùs obligare præceptum Confeſſionis, & Communionis, quia poſſunt per alios actus ſuppleri eorum effectus, per actus nempe Virtutis Penitentia, Charitatis, & aliarum virtutum; & ita fuerunt qui in diſertis locis ſanctè vixerunt, licèt etiam pluribus annis fuerint impediti ab hujusmodi Sacramentis ſuſcipiendis. At actus fidei, utpote qui ſunt initium, & fundamentum cæterorum bonorum actuum ſupernaturalium, non poſſunt per alios ſuppleri; ac proinde cum neque poſſit, ex dictis, ſine ipſis diu homo ſine peccato eſſe, quâ ratione dicit Apoſtulus Juſtum ex fide vivere, ſequitur non ſufficere ſemel in anno actus elicere fidei.

Quamvis igitur non credam a deſſe obligationem eliciendi actum Fidei ſingulis diebus, ut aliqui dixerunt; neque ſingulis diebus Dominicis, ut voluit Scotus, id enim non ſufficienter probatur autoritate aliqua Scripturæ, Conciliorum, & PP., puto ſaltem intra quòdcumque bi-meſtre actum Fidei eſſe eliciendum; nam ſi ſaltem intra bi-meſtre homo non aſſurgat actu fidei in ultimum finem, diſſimillimum erit, ut non labatur in peccata.

Q. IV. Quando præceptum de eliciendis actibus Fidei internis obliget per accidens.

R. Præceptum de eliciendis actibus Fidei internis, ex prænotatis initio hujus capituli, per accidens obligat, quando id neceſſarium eſt ad eliciendos actus alterius virtutis, qui hic, & nunc exercendi ſunt. Hinc quando e. g. a deſt præceptum de eliciendis actibus Spei, Charitatis, & Penitentia, ſimul per accidens obligabit præceptum de actu Fidei eliciendo; actus enim præſertarum virtutum ſupponunt Fidei actus. Cum igitur nemo ſperare poſſet à Deo æternam retributionem, niſi credat Remuneratorem, nec amare, niſi credat Summum Bonum, nec penitere ſicut oportet, niſi credat à Deo juſtificari impium per inſuſionem gratia ex meritis Jeſu Chriſti, conſequens eſt tales actus, actus etiam Fidei præſupponere.

Hic tamen aliquis inquirere poſſet, an ad prædictos actus eliciendos, & ad alios, quibus Fides prærequiritur, neceſſarius ſit actus Fidei formalis, vel ſufficiat virtualis.

Supponendum igitur eſt, quòd actus formalis Fidei eſt actus præſens ejuſdem Fidei, actualiter tendens in objectum revelatum; ut dum quis actu crederet Deum miſericordem, quia ipſe Deus dixit. Actus verò virtualis dicitur ille, qui, poſt habitum actum explicitem Fidei, perſeverat in aliquo effectu, relicto ab eodem actu explicito, &

formali. Id explicat S. Thomas 1. 2. q. 1. a. 6. ad 3. exemplo itinerantis, qui licèt non ſemper cogitet de Patria, quòd tendit, adhuc proſequitur ſuum iter; unde virtualiter dicitur velle ad patriam pergere, quia quamvis actu non cogitet de ipſa, adhuc tamen voluntas ad patriam redeundi in ſuo effectu perſeverat, nempe in ipſo actuali itinere, quòd ſuit effectus explicite, & formalis volitionis ad patriam revertendi. Applicando modò dictam doctrinam homini, quem poenitet ſui peccati, dicendum eſt tunc habere actum Fidei formalem, & explicitem, quando, quia Deus revelavit, crederet Deum miſericordem, & velle impio poenitenti Gratiam Sanctificantem ex meritis Chriſti conferre. Tunc verò haberet actum Fidei virtualem, quando ex deſiderio redeundi in Gratiam Dei, relicto à prædicto actu Fidei formali; vel ex timore poenarum gehennæ, qui remanſit ex actu Fidei, quo credidit æterna ſupplicia; vel ex deſiderio placendæ Deo ſummè Bono, relicto ex actu explicito, quò Deum ut ſummè Bonum credidit, moveretur ad dolendum de ſuis peccatis; cum enim moveretur ad dolendum de peccatis ex effectibus relictis ab actu explicito, & formali Fidei, moveretur ex dictis ab actu Fidei virtuali. His ſuppoſitis

Dicendum eſt ſufficere, ſi Poenitens fidelis, ſe diſponens ad Sacramentum Poenitentia habeat actum Fidei virtualem; iſte enim ſufficiens eſt, ut verò & ſupernaturali dolore doleat de ſuis peccatis. Id patet, ſi conſideretur illum, qui ſe vult perfectè contritione diſponere ad ſacramentum Poenitentia, abſque eo quòd actu credat Deum ſummè Bonum, quia ſic ipſe revelavit, poſſe doloſe ſe ſummum Bonum offendiſſe, ex eo quòd talem eſſe ex fide jam cognoverit, abſque eo quòd hic & nunc renovet talem actum. Nec obſtat Tridentinum ſeſſ. 6. cap. 6. recenſere actus formales Fidei, & Spei tanquam diſpoſitiones prævias ad juſtificationem; etenim Tridentinum loco citato docet ea, quæ ſolent, non quæ debent ſemper præire juſtificationem. Id conſtat, quia ibi inter actus diſponentes ad juſtificationem ponit etiam timorem de divina juſtitia; nemo autem dixerit peccatorem non juſtificari abſque tali timore, ſi ex motivo perfectæ contritionis de peccatis doleat.

Q. V. An detur præceptum divinum externæ Fidei conſeſſionis.

R. Dari hujusmodi præceptum conſtat ex illo ad Rom. 10. *Corde creditur ad Juſtitiã, ore autem conſeſſio fit ad ſalutem*: ſi igitur conſeſſio oris eſt neceſſaria ad ſalutem, ſequitur eam cadere ſub divino præcepto.

Q. VI. Quando obliget præceptum divinum de Fide exterius conſtitenda.

R. Ex D. Thoma 2. 2. q. 2. a. 2. primò obligat quando ex omiſſione externæ conſeſſionis ſubtraheretur honor Deo debitus, hoc eſt, non quando merè negativè ſubtraheretur, ſed contrariè, vel quia ceſſaret honor Deo debitus, vel ignominia afficeretur. Secundò, quando ſubtraheretur utilitas proximi, hoc eſt, quando eſſet neceſſaria externa Fidei conſeſſio ut alii ad Fidem converterentur, vel ad impediendum ne aliquis Fidem negaret. In his autem caſibus obligat per ſe præceptum externæ Fidei conſeſſionis; neque enim ſolùm reſpicit propriam cuiuſcumque utilitatem, ſed præcipit Divinum honorem, ſicut etiam proximorum ſalutem: *Sanch. l. 2. Sum. c. 4. n. 4. Azor. t. 1. l. 8. c. 7. q. 7.*

Ex his inferendum primò, fidelem à perſona privata interrogatum de ſua Fide, teneri reſpondere, ſi ex ſua taciturnitate, vel Dei honor eſſet ſubtrahendus, vel id exigeret proximi ſpiritalis utilitas. Exemplum ſit in Chriſtiano apud Turcas captivo, qui ſuper alios fulgeret dignitate.

te, doctrinâ &c., si iste interrogatus de sua fide à persona privata, videat ex sua taciturnitate, alios conceptivos scandalum passuros, & multò magis, si videat in fide vacillaturos, vel etiam Christianos conviciandos, Fidem nostram à circumstantibus irridendam, tenetur respondere. Secus, si hæc incommoda non sequantur, quia taciturnitatem non est necesse semper sumi pro Fidei negatione, sed bene sumi potest pro despectu interrogantis; unde qui interrogatus à Persona privata tacet, idem est ac si diceret: *Quid ad te? quid tua interest?* S. Th. 2. 2. q. 3. a. 2. ad 2.

Inferendum secundò quòd quando quis interrogatur de sua Fide à persona publica, ut talis est, & maximè in odium Fidei, tenetur respondere. Contrariam opinionem damnavit Innoc. XI. sub n. 18. dum hanc damnavit propositionem: *Si à potestate publica quis interrogetur, Fidem in genere confiteri, ut Deo, & Fidei gloriosum consilio, tacere ut peccaminosum per se non damno.* Ratio autem est quia ex publica confessione, facta coram publica potestate, magnus in Deum redundat honor, & ex taciturnitate magnus è contra subtraheretur honor, & in Fidei contemptum cederet; unde non licet tacere, quia in tali casu ex taciturnitate magnus Deo honor subtrahitur, & fides esset contemnenda. Et quidem, si quandoque obliget præceptum Fidei confitendæ, tunc maximè dicendum est urgere, quando quis de sua Fide à Tyranno, vel Judice interrogatur. Dixi nihilominus in responsione, si quis interrogetur à Persona publica, ut talis est; si enim Judex interroget ut Persona privata, discurrendum est, sicut supra diximus de eo, qui à persona privata interrogatur. Addidi maximè in odium Fidei; si enim fidelis secretò interrogetur, à Judice de sua fide, solummodo ad extorquendas pecunias, puto posse tacere, vel verbis æquivocis eum illudere; neque enim, ita tunc se gerendo, Deo subtrahit honorem, nec spirituali proximorum utilitati præjudicat.

Inferendum tertid debere Fidem publicâ confessione defendere illum, qui videret ab Infidelibus Christum contumeliis affici, vel S. Imagines calcari: cum enim tunc despiciatur Fides nostrâ, & Deo magnus honor subtrahatur, publicâ Fidei confessione est refarciendus, vel etiam vi injuriæ Deo, & S. Imaginibus illatæ propulsandæ: *Sanch. l. 2. Sum. c. 4. n. 5. Filiuc. tr. 22. c. 3. q. 4. n. 74. Bonac. de Fid. disp. 3. q. 2. p. 3. n. 13.*

Q. VII. An licitè se prodât Fidelis cum periculo suæ vitæ, sine ratione necessitatis, aut securitatis utilitatis.

R. S. Thomas 2. 2. q. 3. a. 2. asserit non esse laudabile cum turbatione Infidelium fateri apud ipsos fidem, si non oriatur aliqua utilitas ipsius Fidei, vel fidelium. Immo potest esse id illicitum, quia temerè se prodendo, potest quis se exponere periculo Fidem negandi; ultraquamquod homo, cum non sit Dominus suæ vitæ, non debet illam exponere sine magna causa propriæ utilitatis spiritualis, proximorum, aut honoris Dei. Quòd si aliàs quandoque videatur fecisse aliquis Martyr, vel dicendum est id fecisse speciali S. Spiritus instinctu; vel si bene perpendatur, apparebit id fecisse, quando Fides ex ipsius confessione erat magis dilatanda, & Dei honor maximè augendus.

Constat ex his bene potuisse quandoque Sanctos viros in persecutione fugere exemplo Christi, D. Pauli &c. Ratio est quia fugere, & se se occultare tempore persecutionis, non est Fidem negare, cum potius ille qui fugit, indicet se esse Christianum. Aliunde autem supponitur præsentiam illius, qui fugit, non esse necessariam ad Fidem promovendam, imbecilles robo-

randos &c.; nam tunc non posset fugere: *Lugo d. 14. sect. 2. n. 42.* Id etiam licitè præstarent Pastores, si ipsi solummodo ad necem quærerentur, etenim ita agendo poterunt in melioribus circumstantiis se restituere suo gregi; & è contra, non fugiendo, populi privarentur suo Pastore. Si verò non solum Pastor, sed grex etiam ad necem quærerentur, tunc non liceret Pastoribus fugere, quia maximè tempore persecutionis tenentur ex officio Subditorum salutem prospicere; unde ait Christus Jo. 10. *Bonus Pastor animam suam dat pro ovibus suis, Mercenarius autem videt lupum venientem, & fugit:* D. Th. in cap. 10. Jo. lect. 3. Suar. d. 14. sect. 3. n. 12. Lugo loc. cit.

Q. ultimò an detur præceptum Ecclesiæ de Fide externè confitenda.

R. De præcepto Tridentini de Fide profitenda à Provisis de Beneficiis, Curatis &c. egi tr. 5. q. 1. c. 2. quæst. 2. Aliud habetur Decretum ejusdem Concilii sess. 25. cap. 2. de reform. quo præcipitur promovendos in Patriarchas, Archiepiscopos, vel Episcopos facere debere professionem Fidei in prima Synodo Provinciali, cui interfuerint. Item Gregor. XIV. in Decreto incipiente: *Onus Apostolica Sedis &c.* absolute obligat omnes Episcopos ad faciendam Fidei professionem, Pius IV. idem præcipit omnibus Prælatibus Regularibus in sua Const. *Injunctum nobis &c.*; & Pius V. in motu proprio *In Sacrosancta &c.* vult id præstandum esse etiam ab omnibus Doctoribus, Magistris, Regentibus, aliisque Professoribus Artium Liberalium &c.

Regula in praxi observanda.

I. Quando præceptum Fidei obligat per se, tunc non exercere Fidei actum, est speciale peccatum contra Fidei Virtutem, cujus præceptum non observatur. Quando verò obligat per accidens, cum non obliget nisi ratione alterius virtutis, quæ non potest sine Fidei actu exerceri, ejus omisso non est speciale peccatum, sed solum peccatur adversus Virtutem, ad cuius actum quis tenebatur. Hinc si quis, dum tenebatur ad eliciendum actum Charitatis, omisit actum Fidei, qui ad actum charitatis prærequiritur, sufficit si in confessione se accuset de omissione actus Charitatis. Hæc si non observet Confessarius, non potest ream judicium facere de suo poenitente.

II. In praxi non nisi rarissime peccant Fideles contra præceptum de eliciendis actibus Fidei, vel quia non fuerunt instructi de tali obligatione, vel quia illius obliviscuntur, vel quia de facto sæpe sæpius actus Fidei internos eliciunt. Quis enim est, qui dum recipit sacramenta, dum Missam audit &c. Fidei actum non exerceat, quamvis multoties ad illum non attendat?

C A P U T IV.

De Præcepto non negandi externè Fidem.

Q. I. AN detur præceptum negativum obligans semper, & pro semper ad non negandam externè Fidem.

R. Id negaverunt Priscillianistæ, aliive Hæretici; at constat dari hujusmodi præceptum ex cap. 10. *Matth.* ubi dicitur: *Qui negaverit me coram hominibus, negabo & ego eum coram Patre meo: & ex D. Paul. 2. ad Timoth. 2. Si negaverimus, & ipse negabit nos.* Ratio autem est quia, qui negaret externè Fidem, vel id faceret etiam cum animo interiori, vel non. Si cum animo interiori, jam est manifestè Infidelis, & se opponit Dei veritati, quia negat, quæ Deus revelavit. Si non, dicit gravissimum mendacium, ne-

negando etenim externè Fidem, negat Deum revelasse, quæ verè credit revelasse, quod non potest esse sine magna Dei irreverentia; est etenim idem ac externè dicere, falsum esse aliquid, quod Deus revelavit.

Dices licere homini ob aliquem finem honestum genuflectere coram Idolo, ut fecit Naaman Syrus, de licentia Elisei, ut habetur 4. Reg. 5.; item simulare se velle Idolo sacrificare, sic Jehu 4. Reg. 10. simulavit se velle sacrificare Baal, ut posset illius Prophetas occidere: ergo si potest quis falsam simulare Religionem, poterit etiam veram negare verbis, idem enim est mentiri factis, ac verbis.

Contra tamen est, quia eodem modo illicitum est verbis negare Fidem, ac factis falsam Religionem simulare; eo enim ipso, quòd aliquis falsam simulat religionem, externè negat veram Fidem, unde directè agit contra præceptum de non neganda externè Fide. Confirmatur quia externè simulare falsam religionem est exhibere cultum Idolo, quod apud proficientes illam religionem venerat, nunquam autem licitum est Idolo cultum tribuere &c. Ad illud quod dicitur de Naaman Syro, respondetur non petisse licentiam simulandi adorationem Idoli, sed Regem in Templo comitandi; & quamvis ibi genuflexerit, nihilominus non id fecit, ut Idolum adoraret, sed ut Regem adorantem sustineret, unde ibi præstitit actionem re politiam. Jehu verò, ut dicit S. Th. 2. 2. q. 111. a. 1. ad 2., non fuit immunis à peccato, dum simulavit Baal sacrificare; ideo autem fuit laudatus à Deo, quia dextravit cultum Baal, qua ratione temporaliter fuit remuneratus. Idem jam docuerat D. August. l. contr. mend. cap. 2.

Regula in praxi observandæ.

I. Dum nomen Christiani, Papistæ &c., assumitur ut nomen Religionis, non licet explicitè negare se esse Christianum, seu Papistam; etenim qui negat se esse Papistam &c. negat se adherere Fidei Ecclesiæ Romanæ. Hinc neque licitum est affirmare se esse Turcam, Calvinistam &c. quia hoc idem est ac dicere, se negare Fidem Catholicam. Dixi, si assumatur ut nomen Religionis, nam si quis e.g. tempore belli interrogaretur à Turca, an sit Christianus, non esset propriè inquirendum de ipsius Fide, sed potius an sit Turcarum hostis; unde tunc negare se esse Christianum, non esset negare Fidem Christianam.

II. Non licet Christiano, occultè degenti apud Idololatrias, thus adolere Idolo, ne deregatur; cum etenim talis actio sit de se primò instituta ad significandum cultum Religionis, qui talia ageret, significaret externè illud Idolum dignum esse cultu, quod est idem ac externè factis profiteri falsam religionem, & externè negare Fidem Christianam; cum non possit externè approbari falsam religio, quin simul religio vera ipsi contrariè reprobetur.

III. Non licet Catholico ad se occultandum uti vestibus Infidelium per se primò institutis ad protestationem falsæ religionis, ut est vestis Summi Sacerdotis apud Judæos, & quedam vestes habentes depictas Imagines Mahumethi, vel alicujus Idoli apud Turcas, & Gentiles. Ratio est quia, licet usus talium vestium de sua natura esset actio indifferens, attamen cum de se primò instituta sint ad falsam fidem protestandam, idem esset se talibus vestibus induere, ac factis profiteri illam religionem. Ad eum modum quo, licet Cæna Calvinistica sit de se actio indifferens, attamen non licet Catholicis illi interesse, upote per se primò instituta à Calvinistis ad protestandam suam Sectam, & non esse Christum realiter præsentem in Eucharistia.

Dumtaxat ergo licitum erit Christiano deferre in ipsorum regionibus vestes Infidelium, quæ solummodo sunt propriæ illius nationis, & non sunt falsæ religionis indicativæ. Secundò licitum erit ob honestam causam deferre vestes Infidelium, quibus discernuntur homines unius sectæ ab alia, ut sunt Tobalia apud Turcas, quæ deferunt Exploratores Christianorum, & alii, qui se volunt in eorum terris occultare. Ratio est quia, sicut licitum est ob honestam causam uti verbis æquivocis, licet non in vero sensu sumantur ab audientibus, dummodo ea proferens intendat proferre juxta veram significationem, ita poterit quis uti ob honestam causam vestibus Infidelium ob finem ipsorum primarium, qui est tegere corpus, relicta quocumque aliâ significatione. Addendum quòd licet ratione ipsarum vestium distinguatur e. g. Turca à Christiano, non tamen ullo pacto eadem vestes usurpantur ad protestandam falsam Mahumeti religionem, sed ad distinguendos subditos Magni Turcæ ab aliis. Ad eum modum quo, gestantes Romæ pileum flavum, distinguuntur à Christianis; at gestatio illius pilei non est signum protestativum Judaismi, si hoc enim esset, non possent Pontifices præcipere Judæis, ut illud signum gestarent.

IV. Licitum est Catholico curiositatis gratiâ ingredi Templum Hæreticorum, & Synagogas Judæorum, dummodo eorum caeremoniis, vel precibus peculiaribus illius sectæ nullatenus communitur. Ratio est quia, de se hujusmodi ingressus non est protestatio falsæ religionis, dum enim Judæi vident Catholicum suam Synagogam intrare, & Hæretici suum templum, interpretantur id facere, ut de eorum ritibus certiores fiant. Id tamen verificatur quando hujusmodi ingressus non est frequens; nam tunc, qui ita se gereret, se periculo perversionis committeret, scandalum præberet, & gloriosiores redderet Hæreticos, sive Judæos. Advertendum etiam est ne Principes hæretici cogant Catholicos adire Tempia, & audire conciones hæreticorum in honorem suæ falsæ religionis; id enim, ultra periculum perversionis, & scandali, non esset sine plausu, honore, & incremento hæresis, quod est intrinsecè malum. Hinc Paulus V. in Bulla edita anno 1606. definit Catholicos non posse præfatis Principibus obtemperare.

V. In gravi necessitate licitum est Catholico, ut se occultet apud hæreticos, vesci carnibus diebus ab Ecclesiâ prohibitis, quia Ecclesiæ præcepta non obligant cum gravi incommodo; & aliunde de se esus carniarum non est protestatio falsæ religionis, cum etiam inter Fideles, absque eo quod arguantur erroris in Fide, quandoque comedantur à gulosis diebus prohibitis. Nec refert comestionem carniarum usurpari apud hæreticos in signum adeptæ libertatis à jugo Ecclesiæ Romanæ; remoto etenim scandalo, & veræ religionis contemptu, talis comestio de se primò est ordinata ad naturæ sustentationem, quâ ratione dicit S. Thomas in 4. disp. 9. 2. a. 4. q. 3. ad 3. licitum esse vesci Idolothyto, quando id sit necessarium ad sui sustentationem, & non adit religionis contemptus. Verùm in praxi puto difficillimè licere Catholicis vesci carnibus diebus prohibitis coram hæreticis, quando id cum eis præstent hæretici in protestationem suæ Sectæ; sicut enim nunquam licet interesse Cœnæ Calvinisticæ, quia quamvis comestio de se primò ordinata sit in sustentationem naturæ, attamen præfata Cœna à Calvinistis ordinata per se primò est ad protestationem sui erroris; idem dicendum est de usu carniarum in præfatis circumstantiis.

VI. Ultima regula sit, non posse dari externam

nam Fidei negationem, quæ non sit peccatum mortale. Ratio est quia, ideo dictum est nunquam licitum esse externè Fidem negare, quia id esset taliter mentiri, ut externè diceretur falsum esse id, quod Deus revelavit, quod, in quacumque materia dicatur, non est sine gravi irreverentia contra Deum Primam Veritatem.

C A P U T V.

De Peccatis Fidei oppositis, & præcipuè de Hæresi, ejusque penis.

Q. I. Quid sit Infidelitas; & quotplex.
R. I. Peccatum quod Fidei opponitur est Infidelitas; unde in præfenti non sumitur pro ea infidelitate, quæ aliquis non servat promissa, sed qua se opponit Fidei Theologicæ.

R. II. Infidelitas duplex est, alia negativa, alia positiva, seu contraria. Infidelitas illorum, quibus non fuit sufficienter propofita Fides, dicitur negativa; cum etenim non fuerit illis Fides sufficienter propofita, non possunt dici Fidei positivam habere repugnantiam. Hinc, ut docet S. Thom. 2. 2. q. 10. a. 1. talis infidelitas non est peccatum; fieri enim non potest ut Infidelitas sit peccatum, si non sit in potestate nostra illam vitare; non potest autem esse in potestate Infidelis suam vitare Infidelitatem, si non sufficienter illi vera fuerit Fides propofita. Unde dicebat Apostolus ad Rom. 10: Quomodo credent in eum, quem non audierunt? Quomodo autem audient sine Prædicante? Contrarium docuit Michael Bajus; unde S. Pius V. & Gregor. XIII. hanc ejus propositionem 67. damnarunt: Infidelitas purè negativa in eis, quibus Christus non est prædicatus, peccatum est. Notat verò idem S. Thomas hujusmodi Infideles justè damnandos ob alia peccata, quæ committent; quæ si non commississent, rectè vivendo juxta leges Naturæ, Deus vel immediatè per se, vel per aliquem Angelum, seu hominem illis succurrisset, ut saltem instruerentur de necessariis ad salutem.

Infidelitas positiva, seu contraria est voluntaria adhærio alicui errori Fidei opposito, postquam ista sufficienter fuit propofita; unde consurgit, quia voluntas, postquam Fides fuit sufficienter propofita, adhuc vult adhærere falsæ Religioni. Hinc gravissimum est peccatum contra Fidei præceptum, auferens medium simpliciter necessarium ad salutem.

Q. II. Quot sint species Infidelitatis.

R. A. S. Thomà, loco citato, tres species assignantur infidelitatis, Paganismus nempe, Judaismus, & Hæresis. Dicitur Paganus, seu Gentilis negans utrumque Testamentum. Judæus admittit Vetus, & negat Novum. Qui verò aliquid tantum negat de Novo, sive Veteri Testamento, dicitur Hæreticus. Sive dicas respuentem totaliter Fidem nunquam susceptam esse Paganum, pertinaciter adhærentem Fidei susceptæ in figura, esse Judæum, ex parte respuentem Fidem jam sibi manifestatam, esse hereticum. His speciebus addit S. Thomas q. 12. Apostasiam; quæ reverè est Paganismus, vel Judaismus, & solum differt ab his ex circumstantia Personæ; nam Pagani, & Judæi solent dici, qui nunquam Fidem receperunt; Apostata verò dicitur ille, qui Fidem jam susceptam in totum respuit, & declinat vel ad Paganismum, vel ad Judaismum.

Q. III. Quid sit hæresis.

R. Hæresis est error intellectus voluntarius contra aliquam Fidei veritatem, cum pertinacia in eo, qui Fidem suscepit. Dicitur error intellectus, nempe judicium erroneum; sicut enim actus Fi-

dei completur in intellectu, ita & error ipsi contrarius. Dicitur voluntarius, hoc est, liber, aliàs non esset culpabilis. Additur contra aliquam Fidei veritatem; hæresis enim in parte Fidei opponitur. Ulterius debet esse error cum pertinacia, scilicet contra veritatem revelatam sufficienter propofitam; unde hæreticus est, qui cognoscit aliquid esse contra Fidem, quam docet Ecclesia, & nihilominus sentit contra talem veritatem. Demum dicitur, in eo, qui Fidem suscepit; qui enim per Baptismum non intravit in Ecclesiam, non potest ab Ecclesia ut hæreticus puniri, quamvis hæreticus esset coram Deo aliquam ex Fidei veritatibus negando.

Quòd si exposcas an pro hæretico habendus sit, qui tantum dubitat de aliqua Veritate revelata, respondendum est affirmativè, sive dubium sit positivum, judicando propositionem de Fide esse dubiam; sive negativum, suspendendo assensum judicii circa talem propositionem. Ratio est quia, cum ratio formalis credendi sit Divina revelatio, non solum ipsi repugnat non credere, sed dubitare etiam de iis, quæ revelata sunt; nam cum certum, & infallibile sit Deum vera dicere, summe injuriosum ipsi est, vel judicare dubiam esse propositionem revelatam, vel judicare posse circa illam suspendi assensum judicii, quasi non satis fidat testimonio Dei dicentis. Hinc cap. 1. de Hæret. absolutè dicitur: Dubius in Fide est Infidelis; Suar. d. 19. de Fid. sect. 4. n. 12. Petr. Hurt. de Fid. disp. 80. sect. 4. §. 22. Coninch. de Ad. Supern. disp. 18. d. 7. n. 102. Quòd si hujusmodi dubia sint involuntaria, & illa patiens curet se aliò divertere, nullo modo in his adest peccatum. Signa defectus consensus sunt dolor, & molestia, quam quis patitur in istis dubiis; recursus ad Deum pro his repellendis &c.

Q. IV. Quæ ignorantia ab hæresi excuset.

R. I. Non est dubium ignorantiam inculpabilem ab hæresi excusare, quia excusatur a peccato quocumque. Item excusatur ab hæresi ignorantia leviter culpabilis; neque enim datur peccatum mortale, si ignorantia sit leviter culpabilis, adeoque nec peccatum hæresis. Quæstio ergo solummodo esse potest de ignorantia crassa & supina, & de ignorantia affectata, de quibus dictum est tr. 1. q. 2. c. 3. quas. 1.

R. II. Qui errat in Fide ex ignorantia crassa, vel supina excusatur ab hæresi; nam qui ita ignorat non habet affectum ad peccatum, sed solum ex desidia, & negligentia non vult à se repellere ignorantiam, quæ est causa peccati. Exemplum fit in Viro Ecclesiastico, qui ex ignorantia crassa, & supina nescit quæ pertinent ad suum statum; iste non cupit malè administrare e.g. Sacramenta, ut de facto evenit propter suam ignorantiam, sed potius vellet ea ritè administrare, & solum est culpabilis, quia non vult à se excludere desidia, & torporem in addiscendo. Cum igitur, qui ignorat ex ignorantia crassa & supina, non habeat affectum ad peccatum, quod ex ea sequitur, hinc evenit errantem in Fide ratione talis ignorantie non amare suum errorem; unde paratus erit ad se corrigendum statimac sufficienter proponetur ipsi Veritas Fidei, circa quam errat. Ex hoc autem clarè constat non esse hæreticum; hæreticus enim est, qui vult, seu est pertinax in suo errore, etiam postquam Fides est ipsi sufficienter propofita: Lugo de panit. disp. 16. sect. 4. & de Fid. disp. 20. sect. 6. Hurtad. disp. 82. §. 50. Palau. de Fid. disp. 3. p. 2. n. 3.

Ex his constat cur ignorantia crassa & supina in aliis materiis non excuset à peccato quod ex ea sequitur, bene verò excuset à peccato hæresis. Ratio discriminis est quia, ad peccandum in aliis

materiis non requiritur pertinacia, sed satis est si actio peccaminosa sit voluntaria in se, vel in sua causa. At ut quis formaliter peccet contra veritatem revelatam, & ab Ecclesia propofitam, quod est peccare peccato hæresis, oportet quòd sit pertinax, nempe quòd nolit credere, etiam postquam eadem Veritas fuerit illi sufficienter propofita; quod non sequitur, ex dictis, in eo, qui ignorat mysteria Fidei ex ignorantia crassa & supina. Hic igitur non peccabit directè contra Fidem, sed contra obligationem sciendi res Fidei, & necessaria ad salutem.

R. III. Qui ex ignorantia affectata errat in Fide, excusari non potest à peccato hæresis, si nolit ex suo errore discedere, quia parvipendat autoritatem Ecclesiæ, nam tunc vincitur esse in suo errore pertinacem; Mastr. in Theol. Moral. disp. 10. n. 24. Si verò velit ignorare veram Fidem, non quia eam, sive Ecclesiam parvipendat, sed quia timet ex cognitione veræ Fidei impediendum à dissolutionibus in sua Secta permisis, hic non videtur hæreticus; potius etenim videtur consenturus, si cognosceret, & ideo vult ignorare. Cum igitur in eo desit pertinacia, quæ consurgit eò quòd respuatur articulus Fidei sufficienter propofitus, neque datur propriè hæresis: cap. damnatus 2. de Sum. Trinit. can. dixit Apostolus 24. q. 3.

Q. V. Quæ sint pœnæ contra Hæreticos latæ.

R. I. Jam de Excommunicatione, quæ contrahitur ob crimen hæresis, & quando contrahatur dixi tr. 4. q. 2. c. 1. quas. 2. Item de Irregularitate annexa crimini hæresis egi ibid. q. 7. c. 4. quas. 4. Pariter quando Hæreticus privetur Beneficio, & jurisdictione dictum est q. 2. c. un. quas. 7. & 8., Denique privandum Ecclesiasticâ sepulturâ dixi ibid. quas. 6.

R. II. Etiam pœnæ temporales sunt in multiplici differentia. Prima est quòd filii hæreticorum non possunt admitti ad officium Ecclesiasticum, vel publicum. Secunda, confiscatio bonorum. Tertia, incapacitas successione, hæreditatis, legati, donationis &c. Quarta, privatio Dignitatum. Quinta, exemptio Filiorum à patria potestate. Sexta, privatio domini in servos. Ultima, pœnæ carceris, flagellationis, exilii, mortis &c. De his omnibus latè differunt Canonistæ.

Q. VI. Ob quam hæresim incurrantur prædictæ pœnæ.

R. I. Qualiter se debeat habere peccatum hæresis ad incurrendas pœnas contra Hæreticos latas dixi tr. 4. q. 3. c. 1. quas. 2.

Q. VII. Quæ verba, aut signa sufficiant ad manifestandam hæresim internam.

R. Talia esse debent, ut ex se, vel ex consuetudine, vel ex aliis circumstantiis, & præcipuè ex qualitate Personæ completè, & integrè expriment hæresim internam; si enim talia non sint, non possunt completè externam reddere hæresim, adeoque neque propter eam possunt incurri pœnæ, quæ incurrantur ab hæreticis externis. Additur verba, seu signa manifestativa hæresis debere esse peccatum grave in materia hæresis, aliàs non haberet locum excommunicatio contra hæreticos latas, utpote quæ non incurritur nisi ob culpam gravem externam hæresis: Suar. d. 21. sect. 2. Palau. tr. 4. d. 3. p. 3. n. 2.

Difficultas autem est, an si verba sint æquivoca, ita ut ultra sensum hæreticum, habeant etiam catholicum, sufficiant ad incurrendas dictas pœnas. Et quidem loquendo de foro externo, puto præfata verba non esse sufficientia ab infligendis pœnas, quibus plectuntur hæretici; nam verba æquivoca solum denotant delictum incertum, unde eis correspondere non potest pœna certa. Præterea,

omnia jura volunt absolvendum esse reum, cujus delictum non satis probatur; at non satis probatur crimen hæresis prolata verbis æquivocis. Denique odia, quoad fieri potest, semper sunt restringenda, unde &c. Palau. loc. cit. n. 3.

Quoad forum verò internum, dico quòd qui protulit verbis æquivocis hæresim, quam verè habet in corde, incidit in excommunicationem contra hæreticos latam. Ratio est quia, quamvis verba æquivoca habeant alium sensum, tamen habent etiam sensum, quo plenè manifestant internam hæresim, & ita sit externa, adeoque obnoxia penis hæreticorum. Confirmatur quia, licet hæresis externa sit occulta, ut dum quis solus in cubiculo eam proferret, attamen ex communi Theologorum incurritur excommunicatio: Suar. de Fid. d. 21. sect. 2. n. 6. Sanch. l. 2. Decalog. c. 8. n. 6. Barb. de potest. Episc. alleg. 49. n. 9. unde ex paritate rationis idem dicendum in casu præfenti, quamvis propter æquivocationem hæresis remaneat occulta. Probatur autem paritas quia, ideo in primo casu incurritur excommunicatio, quia hæresis verè est externa; & ulterius dum exercetur punitiva jurisdictione per sententiam generalem, maximè in penis spiritualibus medicinalibus, satis est delictum innotescere peccanti, etiam si actualem ipsius cognitionem non habeat Judex. Hinc dum per sententiam generalem fertur excommunicatio in illum, qui hoc, vel illud fecerit, ad eam incurrendam sufficit si quis externè delinquat contra talem sententiam, absque eo quòd id sciat Judex. Cum igitur proferens verbis æquivocis suam internam hæresim, externam illam reddat, & sciat se hæresim internam protulisse, fecit quantum oportebat ad incurrendam excommunicationem &c. Suar. cit. n. 10. Sanch. cit. n. 26. Bonac. de Cens. d. 2. q. 5. p. 2. n. 6. Vide etiam quæ dixi tr. 4. q. 3. c. 1. quas. 2.

Hic tamen advertere oportet ad effectum incurrendi pœnas non posse dici hæreticum externum, qui suam hæresim sacramentaliter confitetur, vel de ea consulit virum Doctum. Ratio est quia in utroque casu facit actionem bonam; unde propter illam non potest esse obnoxius alicui pœnæ, & maximè excommunicationi: Suar. ibid. Sanch. n. 19. Azor. l. 1. l. 8. c. 10. q. 5.

Q. VIII. An licitum sit Catholicis disputare de rebus Fidei cum Infidelibus, seu Hæreticis.

R. In cap. Quicumque §. Inhibemus de Hæret. in 6. extat prohibitum Laicis publicè, vel privatim disputare de rebus Fidei sub pœna excommunicationis, quæ tamen non est latæ, sed ferendæ sententiæ, ut patet ex litera textus, & ex Glossa verb. innodetur. Cum tamen odia sint restringenda, hoc penale decretum intelligendum est de disputatione formali, quæ sit ad defendendam, vel persuadendam veritatem, non verò de disputatione materiali, quæ habetur exercitii gratiâ, vel ad acuendum ingenium. Hæc igitur disputatio materialis, si non fiat coram illiteratis, qui faciliè decipiuntur unum pro alio intelligendo, sive si non oriatur ex dubitatione de aliquo articulo Fidei, licita esse potest, quia fieri potest ex optimo fine, scilicet ad doctrinam capeffendam, ad investigandas solutiones argumentorum &c.

Difficultas major est, an Laici docti comprehendantur in supradicto decreto. Et quidem, si sermo sit de locis, ubi admixti sunt hæretici cum Catholicis, ibi consuetudo invaluit, ut etiam Laici continuas disputationes habeant de rebus Fidei. Extra prædicta loca, utique etiam Laici docti licita est prædicta disputatio, si adest magna necessitas Fidem tuendi, & nullus esset Clericus, qui id vellet, seu posset præstare; tunc enim supradicta prohibitio esset Fidei nociva, adeoque non

attendenda. Hinc communiter dicitur, quod quando finis legis cessat contrariè, ipsa etiam lex cessat.

Extra prædictum casum puto probabilis esse non licere Laico etiam docto disputare de Fide cum Adversariis Fidei. Ratio mihi est quia, quamvis finis intentus à Lege in aliquo casu particulari non habeat locum, adhuc tamen non cessat lex; nam Leges non feruntur de iis, quæ raro, sed de iis, quæ communiter, & ut plurimum accidunt, ut habetur *leg. nam ea ff. de leg. & dixi Tr. 3. q. 4. c. 1.* Porro finis legis prohibentis laicis disputare de fide cum Hæreticis, & Infidelibus, fuit amovere periculum perversionis, & Fidei contemptum, qui finis, licet cessaret, disputante Laico docto, adhuc tamen ut plurimum adest, dum disputant Laici; unde remanet in suo robore lex prohibens Laicos disputare de Fide cum nostris Adversariis: *Passerin. in cap. quicumque 2. de haeret. n. 22. & seqq.*

Remanet ergo, ut solum licitum sit de rebus Fidei disputare iis, qui veniunt nomine Clericorum. Advertere tamen oportet quod si hi sufficienti scientiâ non polleant, illicitè id præstarent, quia exponerent Fidem Infidelium ludibrio, dum viderent tam malè tueri; & ulterius esset periculum perversionis in illiteratis, qui audirent. Regula pro praxi in fine sequentis capituli legendæ sunt.

C A P U T VI.

De Obligatione Hæreticos denunciandi.

Q. I. AN omnes Fideles teneantur denunciare Hæreticos.

R. I. Omnes Fideles tenentur denunciare Judicibus hæreticos, si fiat publicè: *can. quapropter 2. q. 7. & cap. 2. de haeret.* Idem probat S. Thomas 2. 2. q. 23. art. 7. quia quando peccatum est publicum, non solum est necessarium remedium propter necessitatem spiritualem illius, qui peccavit, sed etiam ne alii inducantur in errorem; hoc autem remedium non potest convenienter adhiberi nisi per denunciationem.

R. II. Denunciandi sunt hæretici etiam occulti, quamvis ipsorum delictum non possit probari. Contraria opinio fuit damnata ab Alexandro VII., dum sub numero 5. hanc damnavit propositionem: *Quamvis evidenter constat Petrum esse hæreticum, non tenetur denunciare, si probare non possit.* Ratio autem est quia, quamvis accusator, cum sit pars in iudicio petens, teneatur probare delictum, de quo aliquem accusat, id tamen non tenetur præstare Denunciator, cum solum patefaciat iudici crimen, absque eo quod petat, sicut Accusator vindictam à iudice, relinquendo ipsius conscientiam, ut procedat quo melius procedendum esse ipsi videbitur: *cap. super his de accus. & ibi communiter Canoniste;* unde cum denunciator non teneatur probare delictum, non poterit se excusare à denunciatione per hoc, quod illud non valeat probare. Confirmatur quia, ut bene dicitur S. Thomas loco supra citato: *Quædam peccata occulta sunt, quæ sunt in noverunt proximum, vel corporale, vel spirituale, puta, si aliquis occultè tractat, quomodo Civitas tradatur hostibus, vel si hæreticus privatim homines à Fide advertat. Et quia, qui sic occultè peccat, non solum in se peccat, sed etiam in alios, oportet statim procedere ad denunciationem, ut huiusmodi noverunt impediatur.*

Accedit denunciationem criminis occulti, quod non posset probari, non esse inutilem, ut dicebant Authores contrariæ sententiæ. Primò, utilis

est Ecclesiæ; cum etenim Iudex Ecclesiasticus possit ex denunciatione procedere ad inquirendum de tali crimine, & diligentius observare actiones personæ denunciatæ, impediatur ne hæresis crescat. Secundò, est utilis Delinquenti, etenim à iudice admonitus fortasse à peccato commissio emendabitur: *Azor. t. 1. l. 8. cap. 19. q. 9. Suar. d. 20. sect. 4. n. 7.*

R. III. Nullus excusatur à denunciando hæretico, sive publico, sive occulto, etiam si sit Filius, Uxor, Soror &c. Quamvis igitur non desint Authores contrarium sustinentes, nostra tamen responsio videtur tenenda, si observetur jus naturale, & divinum velle ut bonum commune anteponatur unicuique bono particulari: cum igitur ratione hæresis, quæ semper ut cancer serpit, periclitetur bonum commune Fidei, sequitur huic malo semper occurrendum esse, non obstante quocumque damno, quod etiam ipsi Patri possit evenire. Confirmatur quia Filius tenetur manifestare Patrem proditorem Principis, aut Patriæ, & ex hoc nullam incurrit infamiam: *leg. quisquis 5. ult. cap. ad Legem Juliam Majestatis, & id quia periclitatur bonum publicum, & commune, ergo multò magis denunciandus est hæreticus Dei proditor, & Catholicæ Religionis destructor. Non habet proinde hic locum ea doctrina, qua dicitur præcepta Ecclesiæ non obligare cum gravi incommodo; nam in casibus supradictis obligatio denunciandi oritur etiam ex iure naturali, & divino, quod obligat ad succurrendum bono communi etiam cum vitæ periculo: & eò maxime dum agitur de bono Religionis, quod semper hæretici sive manifesti, sive occulti curant destrui: *Navar. in Sum. cap. 15. Tolet. l. 5. c. 1. n. 1. Sanch. t. 1. Confil. l. 6. c. 2. dub. 19. n. 3. & 6. Bonac. de oblig. denuntiat. disp. 6. p. 1. §. 3. n. 6. & p. 2. n. 3. Bordon. t. 1. c. 31. n. 11. Barbof. de Offic. Episc. p. 3. all. 96. n. 56.**

Q. II. AN Denunciationi præmittenda sit privata correctio.

R. Ante denunciationem non est necessarium præmittere privatam correctionem. Non pauci ex motivo præmittendæ correctionis fraternæ se retrahunt à denunciandis hæreticis, vel committentibus alia crimina spectantia ad Tribunal S. Inquisitionis, sed hanc opinionem improbabilitatis notâ inurit Alex. VII. speciali Bullâ, quæ est nonagesima octava hujus Pontificis, ut videre est in Bullario. Ratio igitur, cur non sit præmittenda correctio denunciationi, est quia Tribunal S. Inquisitionis imponens denunciationem judicalem, non solum habet pro fine emendationem Delinquentis, sed etiam publicam correctionem, & securitatem aliorum Fidelium; quamvis autem quis emendaretur privatâ correctione, ex alio capite, nempe ob publicam punitionem, necessaria est denuntiatio: *Barbof. cit. n. 69.* Præterea non facile est credere hæreticum fore emendandum ex privata correctione, sed potius justè timendum esse eum fingere emendam, ne denunciatur, & aufugiat poenas hæreticorum. Demum non satis est privata fraterna correctio ad emendationem eorum, quos fortasse secretè in errore duxit; unde isti perseverarent in suo errore, si non viderent punitum, & publicè correctum Magistrum sui erroris.

Ex his constat non habere locum in præsentibus præceptum de correctione fraterna latum à Christo Domino Matt. 18. illis verbis: *Si peccaverit in te frater tuus, vade, & corripe eum inter te & ipsum solum.* Primò, quia præceptum correctionis habet locum, quando speratur aliquis fructus; experientiâ autem constat simplicem correctionem solum defervire, ut tales homines in posterum occultentur. Secundò, non urget præceptum fra-

ternæ

ternæ correctionis, quando aliud exposcit bonum publicum; id autem exposcit ut hæretici secretè non corrigantur, ne occultentur, & quod judicialiter denuntiantur, ut publica criminis vindicta alios reddat cautos. Pariter necessaria est denuntiatio non solum ut ab Ecclesia corrigantur illi qui hæresim docuerunt, sed etiam ut corrigantur illi, quos ipse denunciandus in errorem induxit: *Suar. de Fid. disp. 20. sect. 4. n. 11. Azor. t. 1. l. 8. c. 19. q. 9. Sanch. l. 2. c. 32. n. 47. Barbof. 3. p. de Offic. & potest. Episc. alleg. 96. n. 69.*

Q. III. AN sit denunciandus Hæreticus, qui emendatus reputatur.

R. Est denunciandus Hæreticus, etiam si emendatus reputetur. Ista responsio patet ex jam dictis, nam præceptum denunciandi non solum respicit emendationem Delinquentis, sed insuper publicam correctionem, & securitatem aliorum; ac proinde non cessat per emendationem ipsius Delinquentis, quia hæc non est finis adequatus præcepti, sive Legis imponens denunciationem. Confirmatur quia, quamvis lex fundata in præsumptione facti cesset, quando falsa est præsumptio, non tamen cessat lex fundata in præsumptione periculi, licet illud, quod timetur, non adit in aliquo casu particulari. Hinc quia lex Tridentini irritanti matrimonium clandestinum fundatur in præsumptione periculi, quod adit multæ fallaciæ in iis celebrandis, non cessat, licet in aliquo particulari matrimonio clandestino cessarent omnino huiusmodi fallaciæ. Cum ergo lex de denunciandis Hæreticis præcipue fundetur in periculo perversionis aliorum, non cessabit à sua obligatione ista lex, quamvis propter emendationem in aliquo casu particulari non timeatur prædicta perversio: *Barbof. cit.*

Denique addi potest, quod cum nunquam possit esse omnino certa emendatio hæretici, quia hæresis est error in intellectu, in quem nullus homo valet introspicere, & aliunde huiusmodi homines sunt valde callidi; & cum è contra certum sit adesse præceptum de denunciandis Hæreticis, possessio statim pro præcepto, quod proinde est adimplendum: *Suar. cit. n. 13. Azor loc. cit. Bordon. t. 1. c. 31. n. 4.*

Q. IV. AN denunciandi sint quos putamus esse hæreticos ex levibus indiciis; vel quia audivimus à Personis parum fide dignis; vel quia credere possumus errasse ex ignorantia, lapsu linguæ, metu &c.

R. I. Cum unusquisque sit in possessione suæ famæ, non est eâ expoliandus, ipsum tanquam hæreticum denunciando ex levibus indiciis, quæ nequidem parere valent prudentem suspitionem; & sic nullatenus attenduntur in quocumque Tribunali. Item non potest esse mens S. Inquisitionis, ut quis abque sufficienti fundamento exponatur periculo infamiae: *Bonac. de Cens. d. 2. q. 6. p. 1. n. 13. Navar. in cap. inter verba num. 292. Sanch. de Matr. l. 3. d. 13. n. 7.*

R. II. Quamvis aliàs probabile crediderim denunciandum esse illum, quem audivi esse hæreticum à Personis parum fide dignis, modò tamen dico etiam esse probabile in prædicto casu non adesse onus denuntiationis, quia tales Personæ non præstant prudens fundamentum ad suspicandum aliquem esse hæreticum; unde ex eorum testimonio non est exponendus periculo infamiae: *Navar. l. 5. Confil. tit. de haeret. confil. 3. Sayrus in Clavi regis l. 12. c. 14. n. 3. Less. l. 2. c. 30. d. 6. n. 7. Fagund. de præcept. Eccl. l. 4. c. 3. n. 31.*

R. III. Non sunt denunciandi, qui ex ignorantia, lapsu linguæ &c. protulerunt aliquam hæresim. Ratio est quia, lex de denunciandis hæreticis intelligenda est de hæreticis, qui propriè sunt

tales, nempe de iis, qui sunt culpabiles, & pertinaces in suo errore, quales non sunt, qui hæresim ex ignorantia protulerunt; nam corriguntur statim ac cognoscunt suum errorem: sicut idem præstant, qui hæresim lapsu linguæ pronuntiarunt: *Navar. c. 17. n. 15. Gibal. de Cens. d. 2. q. 6. n. 18.*

Q. V. AN Hæreticus teneatur seipsum, vel socios denunciare.

R. Semper cum juridicè non interrogetur, non tenetur denunciare seipsum, quia præcepta positiva debent esse humanæ fragilitati accomodata; nec tale reputaretur huiusmodi præceptum. Hinc *can. quid aliquando de penit. dist. 1* illa regula habetur: *Non dico, ut te prodas.* Eadem ratio non tenetur socios suæ hæresis denunciare, cum id ordinariè fieri non possit, nisi simul manifestet seipsum: *Trullench. l. 1. in Decalog. c. 2. dub. 6. n. 4. Dian. tr. de Denunt. resol. 8. & solum tenetur seipsum, & socios denunciare, quando ita ob bonum commune expediret; in quo casu cessat etiam obligatio servandi secreti naturalis, & solummodo nullus adstrui potest casus, in quo non sit servandum secretum sacramentale: *D. Tb. 2. 2. q. 70. a. 1. ad 2.**

Q. VI. Quas poenas incurrant non denuntiantes.

R. Ex edicto S. Inquisitionis ipso facto incurritur excommunicatio reservata, à qua omittens denunciare non potest absolvi usquedum denuntiet. Eadem poena renovatur in nostra Synodo, ubi fertur excommunicatio reservata contra eos, qui intra quindecim dies non denuntiant.

Regula in praxi observanda.

I. Si aliquis se accuset in Sacramento Pœnitentiæ de aliqua hæresi, seu blasphemia hæreticali, primò interrogandus est, an in eam incidit ex ignorantia inculpabili, vel etiam crassa, & supina; nam tunc non subjacet poenis latis contra hæreticos. Si verò non excusetur ratione ignorantiae, interrogandus est an verè crediderit hæresim, de qua se accusat, & si credit, an externè protulerit; nam si dumtaxat internè fuit hæreticus, potest à quocumque absolvi. Quod si credidit, & etiam externè protulit, quamvis nullo presente, iterum interrogandus est, an sciverit adesse excommunicationem reservatam latam contra hæreticos. Si nescivit, adhuc potest à quocumque absolvi, nam censura non ligat ignorantem eandem censuram, ut habetur *cap. Ut Animarum de Cens. in 6.* Si verò non ignoraverit Censuram, non potest nisi de licentia Summi Pontificis absolvi. Quod si non credidit hæresim, sive blasphemiam hereticalem, quam externè protulit, tunc denuo interrogandus est, an illam protulerit coram aliis; & si alter non adfuit, potest à simplici Confessario absolvi, neque enim est obnoxius poenis hæreticorum, qui etiam non habet hæresim internam. Si verò protulit coram aliis, non potest absolvi à simplici Confessario, propter primum Casum reservatum in nostra Diocesi.

II. In peccato hæresis nulla datur parvitas materis; in quacumque enim re, quæ aliàs parvi momenti reputaretur, non credere Deo revelanti, ut facit hereticus, est illi facere gravem injuriam. An verò detur parvitas materiæ in lectione libri Hæreticorum; & quomodo se gerere debeat Confessarius cum eo, qui legit, seu retinet huiusmodi libros, & quoscumque alios libros prohibitos, dixi *trañ. 4. q. 3. c. 1. quæst. 2.*

III. Cum dixerim non esse denunciandos eos, qui lapsu linguæ, vel ex ignorantia pronuntiarint aliquam hæresim, hinc primò non sunt denunciandi illi, qui in decursu sermonis aliquid dicunt

E c

601

contra Fidem, at statim se emendant; unde faciunt cognoscere se ex lapsu lingue errasse. Idem dicendum, si dum audientes illos advertant heresim protulisse, affirmant id non considerasse, & statim se corrigant. Secundò, non sunt denunciandi Concionatores aliquam propositionem hereticalem proferentes; non potest enim prudenter presumi ex animo dixisse, sed ex incuria, aut inconsideratione, vel etiam ex ignorantia; non pauci enim ex iis, qui toti sunt in concionibus conficiendis, scientiarum studium negligunt. Quòd si hujusmodi Concionator non semel hujusmodi propositiones protulisset, vel aliquid suspicionis esset de paritate ipsius Fidei, tunc utique esset denunciandus; ac idem dicendum de predicis.

Ratione ignorantie non sunt denunciandi homines simplices, maximè si pii sint, mulieres, rustici &c. qui heresim etiam ex animo protulerunt, dum, si admoneantur, statim se corrigant. Quamvis autem non presumatur ignorantia, sed malitia, dum quis errat in iis, quæ passim, & communitè non ignorantur ab hominibus illius qualitatis; nihilominus hoc generaliter non est verum. Exemplum sit in rustico, qui interrogatus de Persona Divina, quæ carnem assumpsit, respondeat eam fuisse Patrem, vel Sp. S., ut quandoque mihi etiam accidit. Certum est hunc articulum communitè à Rusticis non ignorari, & nihilominus non ex hoc sequitur præfatum rusticum non errasse ex ignorantia. Maxima igitur prudentia requiritur in audientibus, ut non sepe se eximant à denunciando propter presumptionem ignorantie in eo, qui heresim protulit; & contra, ut non denuncient eum, quem quisquis prudens cognoscere potest ex ignorantia errasse.

QUÆSTIO II.

De Spe.

Posito Fidei fundamento super ipsum Spem con surgere conveniens est; etenim cum S. Fides edoceat, quæ nobis bona sint in Cœlis parata, ad illa assequenda assurgere, mediante Spei Virtute, debemus.

CAPUT I.

De Spe, & Præcepto Illius.

Q. I. Quid sit Spes.

R. In presenti non sumitur Spes pro objecto sperato, quo sensu dicitur ad Tit. 2. *Exspectantes beatam spem*, nec pro eo, in cuius auxilio speramus, unde dicitur psalm. 21. *Tu es, qui extraxisti me de ventre, spes mea*, sed pro habitu supernaturali, qui per suos actus tendit in æternam beatitudinem. Hunc habitum dari patet ex Apostolo ad Corinth. 13. ubi ait: *Manent nunc Fides, Spes, Charitas*. Spes ita accepta dicitur: *Habitus supernaturalis, quo speramus beatitudinem supernaturalem, consequendam auxiliis nobis collatis ex meritis Christi, & nostra cooperatione, quia Deus est Fidelis, Misericors, & Omnipotens*.

Dicitur *habitus supernaturalis*, quia non est habitus acquisitus nostris actibus, sed nobis à Deo infusus. Additur, *quo speramus beatitudinem supernaturalem*, nempe possidere Deum, mediante ipsius visione; cum enim speremus beatitudinem omnino satiativam nostri appetitus, hæc esse non potest nisi Deus per visionem possidendus. Quia tamen nec Deum assequi possumus solis auxiliis Gratie, nihil ex parte nostra operando, quia ex infinitis S. Scripturæ locis, Deus futurus est mer-

ces etiam nostrorum bonorum operum; & quia nec sola nostra bona opera sine Gratie auxiliis valent assequi Deum, cum operibus naturalibus debita non sit beatitudo supernaturalis, ideo ponitur in definitione Spei, quòd Deus, ut est nostra beatitudo, est assequendus *auxiliis Gratia collatis ex meritis Christi, & nostra cooperatione*. Demum dicitur *quia Deus est Fidelis, Misericors, & Omnipotens*. Hæc verba explicant motivum, cui innititur Spes, quæ firmissimè confidimus beatitudinem obtenturos. Sicut igitur movemur ad sperandum aliquid ab amico, quia credimus velle, & posse id nobis dare, ita ex his motivis speramus à Deo beatitudinem. Hanc autem concipimus velle nobis dare, quia est fidelis, hoc est, quia non potest non adimplere sua promissa, tum quia est infinitè misericors; sicut etiam scimus posse nobis dare, quia est Omnipotens; S. Th. 2. 2. q. 17. a. 5.

Q. II. Quale sit objectum Spei Theologicæ.

R. I. Objectum formale quod Spei Theologicæ est ipse Deus, ut à nobis per visionem possidendus. Ratio est quia objectum formale quod, ut diximus agentes de objecto Fidei, est illud, in quod primò, & per se tendit aliqua potentia, vel habitus; unde objectum formale quod Spei erit illud in quod primò & per se ipsa spes fertur: cum autem spes supernaturalis feratur in objectum supernaturale omnino satiativum appetitus, quod non potest esse nisi Deus, ut à nobis possidendus, sequitur ipsum ut à nobis possidendum, esse objectum formale quod Spei.

Hinc habemus Spem esse virtutem Theologicam, cum immediatè referatur circa Deum; etenim illius objectum est ipse Deus per beatitudinem consequendus. Speramus quidem à Deo etiam alia bona, & præcipuè auxilia Gratie; ut à quia in hæc non fertur Spes primò, & per se, sed dumtaxat quatenus ad Deum assequendum referuntur, ideo hujusmodi bona sunt objectum secundarium ipsius spei.

R. II. Objectum formale quo Spei est ipse Deus ut fidelis, misericors, & omnipotens. Id etiam constat ex dictis in explicando Fidei objecto; ibi enim diximus, *objectum formale quo*, seu rationem formalem sub qua esse illud, quod nos movet ad aliquid agendum. Sicut igitur diximus objectum formale quo Fidei esse Primam Veritatem ut revelantem, quia divina revelatio movet nos ad credendum, ita cum moveamur ad sperandam Dei consequutionem ex divina Fidelitate, Misericordia, & Omnipotentia, sequitur ex his constitui objectum formale quo ipsius spei.

Q. III. An detur præceptum de eliciendis actibus spei; & quando obliget.

R. I. Certum est dari hujusmodi præceptum, quapropter Alexander VII. hanc primam propositionem damnavit: *Homo nullo unquam vita sua tempore tenetur elicere actum Fidei, Spei, & Charitatis, ex vi præceptorum divinarum ad eas virtutes pertinentium*. Si ergo tenetur homo aliquando elicere actus spei, signum est de illis dari præceptum. Et quidem dari hujusmodi præceptum probatur autoritate, & ratione. Autoritate, inquam, cum psalm. 4. dicatur: *Sperate in Domino*, psalm. 33. *Beatus vir, qui sperat in eo*, 1. ad Timoth. 6. *Præcipe non sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vero*. Ratione etiam probatur quia, unusquisque tenetur tendere in finem supernaturalem, ad quem fuit elevatus, sed tendere in ipsum importat etiam actum Spei, contententis assequi prædictum finem, ergo actus spei tendentis in finem cadit sub præcepto.

R. II. Istud præceptum aliquando obligat per se, aliquando per accidens, ut diximus de Fidei præcepto. Obligabit per se, dum quis assequ-

CAPUT II.

De Timore.

Cum S. Thomas, postquam 2. 2. q. 17. egit de Spe, deinde q. 19. agat de dono timoris, ideo cum pluribus Theologis illius vestigiis in hunc, hanc materiam breviter elucidabo, eò maximè quia nonnulla necessariò in praxi addiscenda continet.

Q. I. Quid sit Timor, & quale ejus objectum.

R. I. Timor, ex D. Thoma p. 2. q. 42. a. 3. potest ita definiti: *Timor est fuga mali ardui futuri, quod non potest facile vitari*. Dicitur quòd sit de malo arduo; parva enim mala non timentur. Additur *quòd non facile vitari potest*; unde supponitur hoc malum, non quidem adhuc venisse, ac proinde dicitur *futurum*, sed nihilominus imminere à potente illud infligere, & nos non habere vires ad illud facile vitandum; si enim incutitur timor, vel ab eo qui non est potens malum inferre, vel habeamus vires ad illud facile vitandum, nulla est justa causa timendi.

R. II. Ex definitione huc usque explicata facile est cognoscere quale sit objectum timoris. Istud igitur objectum primò erit malum, quod homo refugit; quia tamen istud malum consideratur tanquam nobis imminens ab aliqua causa, quæ causa respectu pœnæ debite peccatis, est Deus ipsorum vindex, sequitur completum objectum timoris esse ipsam pœnam, ut à Deo infligendam. Hinc in S. Scriptura pluries Dei timor proponitur; quamvis enim, ut dicit S. Th. 2. 2. q. 19. art. 1. Deus timeri non possit, quatenus est summa bonitas, potest tamen esse objectum timoris, quatenus est peccatorum vindex.

Q. II. Quotplex sit timor.

R. D. Thomas loco supra citato, quem sequuntur omnes Theologi, quatuorplex dividit timorem, nimirum in mundanum, servilem, initialem, & filialem. Timor mundanus est ille, quo propter mala temporalia, quæ timemus, Dei infringimus præcepta, qui timor reprehenditur Matth. 10. ubi dicitur: *Nobis timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere*. Ille etiam dicitur timor mundanus, quo aliquis taliter ex horrore pœnæ vitat culpam, ut habeat affectum conditionatum ad peccatum, quod scilicet committere vellet, si pœna non adesset. Timor servilis appellatur ille, qui nos movet ad inhærendum Deo ob gehennæ timorem. De hoc timore dicitur Matth. 10. *Timete eum, qui potest animam, & corpus mittere in gehennam*. Ideo autem talis timor servilis appellatur, quia proprium est servorum non operari ex amore erga Dominum, sed ex timore pœnæ, & supplicii. Timor initialis ille est, quo propter timorem culpæ, & pœnæ à peccato recedimus, qui timor non obscure significatur Eccl. 2. illis verbis: *Fili accedens ad servitutem Dei sui in justitia, & timore, & prepara animam tuam ad tentationem*. Ideo autem initialis appellatur, quia communiter adest initio conversionis, sternendo viam ad timorem filialem. Denique qui vitant peccatum, ac Deo firmiter adhærendum decernunt, quia ipsum peccatum considerant uti est offensam Patris Cœlestis, hi dicuntur habere timorem filialem, boni enim filii est ob hoc unicum motivum Patris offensam timere. De hoc timore loquens Apostolus ad Rom. 8. ait: *Non accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis Filiorum*.

Q. III. An omnes supradicti timores sint honesti, & laudabiles.

E c 2

R. I.

quutus est usum rationis, quia tunc homo tenetur statuere velle consequi finem supernaturalem, ad quem fuit elevatus, quod fieri nequit sine actu Spei. Item per se obligabit, quando aliquis non potest vincere tentationem contra spem, nisi actum spei eliciendo; quando est in articulo mortis; ac denique non semel in anno. Hæc omnia constant ex dictis de Fidei præcepto. Obligabit verò per accidens, quando actus spei sunt necessarii ad satisfaciendum aliis præceptis, quæ sine actibus spei non valent adimpleri. Hinc per accidens obligabit præceptum Spei, quando obligat præceptum orationis, quia hoc adimpleri non potest sine actu Spei; quando homo tenetur de antea vita penitere, quod non fit sine pœnitentiâ; quando actus Spei esset necessarius ad vincendas tentationes in aliis materiis &c.

Regula in praxi observanda.

I. Ut homo rudis excitetur ad actum Spei eliciendum, debet edoceri Deum non solum esse fidelem in observandis suis promissis, & misericordem, adeoque velle dare nobis saltem auxilia sufficientia ad assequendam salutem; sed etiam esse Omnipotentem, & per consequens posse eam nobis conferre. Insuper est edocendum prædicta auxilia nobis Christum Dominum promeruisse, quibus tamen addenda est nostra cooperatio; cum vita Æterna sit merces nostrorum bonorum operum, quæ Dei supernaturali auxilio adimplemus. Postquam verò ita fuerit instructus, Rector animarum ipsum ita edoceat adum Spei efformare: *Spero auxilio mihi collato ex meritis Christi, ac meorum bonorum operum cooperatione, me consequitur vitam Æternam, quia Deus est Fidelis, Misericors, & Omnipotens*.

II. Edoceat secundò, quòd quamvis actus Spei oriatur ex amore concupiscentiæ, sive proprii spiritalis interesse, non tamen sistendum est, tanquam in fine ultimo, in Deo, ut bono nobis; talis enim actus esset peccaminosus, quia perverteremus rationem finis ultimi omnium nostrarum operationum, qui est Deus ipse independenter à quocumque nostro interesse. Quamvis igitur ad sit præceptum sperandi vitam Æternam, dum tamen ipsam inquirimus, & speramus, non debemus ulteriorem finem excludere, sed debemus ultimum referre in ipsum Deum, & ipsius Gloriam; ac proinde ultimum eandem beatitudinem inquirere, ut majori libertate possimus ipsum Deum amare, glorificare &c. Hanc tamen relationem nostræ Beatitudinis in ipsum Deum, licet optimum sit esse actualem, sufficit tamen si sit habitualis, non excludendo ipsam relationem in Deum, ut ultimum finem, in quem ex natura sua tendunt omnes supernaturales operationes.

III. Denique hic habent locum fere omnes illæ regulæ, quas in superiori quæstione adnotavimus agentes de præcepto Fidei, scilicet tunc speciali peccato infringi præceptum Spei, quando obligat per se, non verò quando obligat per accidens; raro peccari contra hujusmodi præceptum; vel quia rudes tempus, quo obligat, ignorant; vel quia sæpe eliciuntur hujusmodi actus, dum oramus &c. Animadvertendum quoque, quòd dum dicimus præceptum Spei per accidens obligare, sufficit actus virtualis illius, ut diximus in tertio quæsto capitis tertii superioris quæstionis de Actu Fidei.

R. I. Certum est timorem mundanum esse malum, & peccaminosum; si quis enim, ne amittat temporalia, infringat Dei praecepta, jam reus est legis violatae; & ulterius magis existimat mundana, quam Dei legem, bona caelestia &c. Pariter si abstineat à peccato propter timorem Inferni, taliter ut si non esset Infernus vellet peccare, peccat, quia conservat affectum ad peccatum, & ulterius poenam praefert culpae, quod est maxime iniquum, cum super ipsam Inferni poenam, magis sit timenda Dei offensa &c.

R. II. Timor servilis est actus bonus, & supernaturalis. Ut id probetur, suppono timorem servilem non comparare poenam cum culpa, illam magis aestimando; hic enim esset actus malus, & proprius timoris mundani, quem alii appellant servilem timorem. Suppono secundò, quòd qui ex tali timore gehennae vitat peccatum, non excludat positivè alium finem, ex quo fortasse moveretur ad vitandum peccatum, si hic & nunc non illud vitaret ex timore Inferni. Hic igitur est taliter affectus, quòd licet hic & nunc vitet peccatum ob timorem Inferni, non tamen excludit aliud motivum, ex quo illud posset vitare, sed ab eo praescindit. Hoc posito

Probatur honestas timoris servilis quia, ut vidimus in superiori quaesito, commendatur in Evangelio; unde Concilium Tridentinum sess. 6. can. 8. ita habet; *Si quis dixerit gehenna metum, per quem ad Dei misericordiam de peccatis dolendo confugimus, vel à peccato abstinemus, peccatum esse, aut Peccatores peiores facere, anathema sit.* Eandem tradit doctrinam sess. 14. c. 4. Hinc Alexander VIII. sub n. 14. sequentem damnavit propositionem; *Timor gehenna non est supernaturalis;* & sub num. 15. *Attritio, quae gehenna, & poenarum metu concipitur, sine dilectione benevolentia Dei propter se, non est bonus motus, ac supernaturalis.*

Ratione verò probatur quia, recta ratio iudicat poenam Inferni esse fugiendam, odio dignam &c., ergo fugere peccatum, ut illa vitetur, est operari juxta rectam rationem, adeoque laudabiliter. Cum verò ipsa Fides dicat talem poenam à Deo Vindice paratam esse peccato mortali, sequitur ita operantem ex motivo supernaturali Fidei, habere non solum actum bonum, sed etiam supernaturalem. Neque sequitur fugientem peccatum propter poenam, vel magis aestimare poenam, quam culpam; vel peccare velle, si non esset Infernus. Non sequitur primum, quia qui ex motivo poenae fugit culpam, non comparat illas inter se, magis culpam aestimando, sed solum assumit motivum sufficiens, & honestum ad culpam vitandam, quod licitum est. Item non sequitur, quòd vellet peccare, si non esset Infernus, quia cum non excludat, sed praescindat ab aliis motivis, quae illum retrahere possent à peccato, bene posset ex alio motivo honesto, e. g. ex turpitudine peccati, ex timore amittendae gloriae &c. peccatum non committere, quamvis Infernus non esset.

Hoc totum confirmatur exemplo illius, qui refugit peccatum, ne aeternam beatitudinem amittat. Utique hic honestè operatur, quia recta ratio dicat prosequendam esse aeternam beatitudinem; ac proinde Alexander VIII. hanc sub n. 13. damnavit propositionem; *Quisquis etiam aeterna mercedis intuitu Deo famulatur, charitatis si caruerit, vitio non caret, quoties intuitu licet beatitudinis operatur.* Et tamen utique male operaretur, si ita esset affectus, ut nollet bene operari, si non esset aeterna merces, quia tunc parvipenderet alia motiva excellentiora, nempe obedientiam Deo debitam, infinitam Dei bonitatem, cui

famulari deberemus, quamvis nullum constituisset nobis praemium. Sicut igitur qui vitat peccatum intuitu mercedis non amittendae, dicitur bene operari, quia non excludit motiva praestantiora, quibus fortasse moveretur ad vitandum peccatum, etiam si non esset aeterna merces, ita evenit in casu nostro.

R. III. Super omnes alios timores excellentior est timor castus, & filialis. Ita responsio de se patet, nihilominus probanda est dumtaxat ad bene percipiendum quid sit iste timor castus & filialis. Timor igitur filialis refugit culpam, quatenus inducit separationem Dei ab homine, ipsum privando Gratia, & aliis donis, quae separatio explicat poenam omnino oppositam Charitati; ac proinde, cum iste timor oriatur ab eadem Charitate, quae quis vellet Deum sibi unitum, non potest non esse optimus, & consequenter recensetur inter dona Spiritus Sancti, Sicut igitur timor servilis oritur ab amore concupiscentiae & interessato, timet enim peccatum ex desiderio fugiendi poenam nobis summè nocivam; sic timor filialis oritur ex amore perfectae charitatis, dum quis refugit peccatum, ne separetur à Patre Caelesti summè dilecto.

Cum timor initialis partim habeat de timore servili, partim de filiali, satis constat ejus bonitas, per quod demonstrata remaneat bonitas, & honestas utriusque timoris.

Regula in praxi observanda.

Cum ut plurimum rudes odio habeant peccata ex gehennae timore, ac se praeparent ad justificationem in sacramento assequendam per actum attritionis, debet Rector Animarum illos graviter admonere, maxime dum edocet doctrinam Christianam, nil deservire hujusmodi timorem, si affectus ad peccatum in eorum corde perseveret; quod evenit, quando ita sunt dispositi, ut si non esset Infernus, peccarent. Ad vitandum hoc periculum, optimum erit, si excitentur ad dolendum de suis peccatis, propter offensam Dei summè dilecti.

Id autem maxime advertendum est, dum auditur confessio alicujus moribundi, qui non christianè vixit, vel protrahendo usque ad illud tempus restitutiones, quas tenebatur in vita facere; vel quia nunquam ex corde inimico pepercit; sive domi habuit concubinam, aut continuas proximas peccandi occasiones. Communiter dicunt Sancti PP. potius peccata hos moribundos deservere, non verò ex corde deseri ab his moribundis, cum dumtaxat de illis doleant propter supplicium, quod sibi imminere vident, alias sua scelera non odio habituri. Quantum igitur fieri potest, ad actum contritionis sunt excitandi, ne maximo discrimini ipsorum ponatur salus, quia, ut dixi, si dumtaxat doleant ex gehennae timore, valde timendum est, ut affectum ad peccatum non dimittant.

C A P U T III.

De Peccatis oppositis Spei.

Q. I. **Q**uot sint peccata Spei opposita. R. Vitia, sive peccata Spei opposita sunt duo, nempe Desperatio, & Praesumptio. Sicut igitur principale motivum sperandi est Divina Misericordia, & Omnipotentia, ita si non eo modo, quo fieri debet, respiciantur hujusmodi motiva, consurgunt duo praedicta peccata. Qui ergo male sentit de Divina Misericordia, & Omnipotentia, vel non vult ipsis fidere, incidit in Desperationem; qui in iisdem nimis confidit, incidit in Praesumptionem.

perationem; qui in iisdem nimis confidit, incidit in Praesumptionem.

Q. II. Quid sit Desperatio; & quale peccatum.

R. I. Desperatio est voluntas efficax, quae Peccator statuit non prosequi Vitam aeternam ex Divina Misericordia consequendam. Bonitas hujus definitionis exinde patet, quòd cum Spes habeat tendere ad consequendam Beatitudinem, licet arduam, ex divino auxilio consequendam, desperatio ipsi contraria habebit eandem beatitudinem respuere, quod oriri potest, vel quia Peccator credat Deum impotentem ad ipsum salvandum; vel quia iudicet esse moraliter impossibilem consequi veniam ob multitudinem suorum peccatorum; unde decernit non apponere media ad eam consequendam.

R. II. Desperatio est peccatum mortale, quia opponitur Divinae Misericordiae, & Omnipotentiae, quod non est sine gravi Dei injuria. Sentit verò S. Thomas 2. 2. q. 20. a. 3. quòd licet desperatio sit peccatum gravius ceteris peccatis, quibus contra alias Virtutes morales operamus, laedit enim spem theologiam, quae praefatis virtutibus est excellentior, attamen sit minus peccatum, odio Dei, quod opponitur Charitati, & Infidelitati, quae opponitur Fidei; Infidelitas, ait S. Doctor, & odium Dei sunt contra Deum, secundam quod in se est. Desperatio autem secundam quod ejus bonum participatur à nobis. Unde majus peccatum est, secundam se loquendo, non credere Dei veritatem, vel odire Deum, quam non sperare Gloriam consequi ab ipso. Cum hoc tamen stat desperationem esse periculosiorem ex parte peccatoris, sublatam enim spe, homines effraenatè in vitia ruunt.

R. III. Desperatio aliquando est conjuncta cum peccato haereseos, aliquando non. Potest igitur quis ex duplici motivo incidere in peccatum desperationis. Primum, si iudicet, quòd etiam si conetur se disponere ad gratiam, Deus nolit, vel non possit illum salvare; & cum hoc iudicium contineat haereseos, sequitur tunc desperationem esse cum haereseos conjunctam. Secundò, potest quis desperare, non quia iudicet Deum nolle, nec posse illum salvare, sed quia iudicat sibi utile, seu jucundum desperare ob aliquem finem, quem intendit, puta, ut liberius peccet &c. Ad eum modum quo, qui furatur non iudicat sibi esse licitum furari, sed furatur, quia e. g. iudicat furtum sibi utile ad lautè vivendum, ludendum &c. In hoc igitur casu patet stare desperationem sine haereseos.

Q. III. Quid sit praesumptio; & quale peccatum.

R. I. Praesumptio est inordinata confidentia in Divina Misericordia, sive in propriis operibus factis ex solis naturae viribus. Advertendum igitur est Deum in praesenti Providentia decrevisse non salvare nos sine nobis, hoc est, sine nostra cooperatione, ut supra dictum est. Et contra, cum bona opera naturalia nullam dicant proportionem ad Beatitudinem supernaturalem, iisdem, bonis operibus sine auxilio gratiae non possumus salutem adipisci, & contrarium dicere fuit error Pelagianorum. Vel igitur speremus Gloriam sine nostris meritis ex sola Dei Misericordia; vel ex solis nostris operibus naturalibus sine auxilio supernaturali Gratiae, dicimur praesumere, quia tendimus in Beatitudinem eà ratione & modo, quo in praesenti Providentia non est ab Adulto assequibilis.

R. II. Peccatum Praesumptionis grave ex se est, sed minus grave peccatum Desperationis, quod ita probat S. Thomas 2. 2. q. 21. art. 2. Dicendum quòd omnis motus appetitivus, qui conformiter se habet ad intellectum falsum, secundum se malus est, & peccatum, praesumptio autem est motus appetitivus, quia importat quandam spem inordinatam; habet

autem se conformiter intellectui falso, sicut & desperatio. Sicut enim falsum est, quòd Deus penitentibus non indulget, vel quòd peccantes ad penitentiam non convertat, ita falsum est quòd in peccato perseverantibus veniam concedat, & à bono cessantibus opere, gloriam largiatur: cui aestimationi conformiter se habet praesumptionis motus, & ideo praesumptio est peccatum. Minus tamen quam Desperatio, quoniam magis proprium est Deo misereri, & parcere, quam punire &c.

R. III. Peccatum Praesumptionis aliquando est conjunctum cum haereseos, aliquando non. Si igitur aliquis speraret cum Pelagianis consequi Gloriam solis propriis viribus; vel putaret cum pluribus ex Protestantibus non esse necessaria bona opera ad assequendam Beatitudinem, hic utique haereticus esset. Quòd si aliquis non considerando Fidem docere non posse assequi Gloriam sine Dei auxilio, & nostra cooperatione, adhuc speraret Gloriam, quamvis nollet recedere à peccato, iste peccaret peccato praesumptionis, sed non esset haereticus, quia non attenderet ad ea, quae Fides dicat, neque iudicaret Salutem sibi esse futuram absque Gratia, & bonis operibus, in quo iudicio proprie consistit haereseos. Bene autem notat Suarez de Spe disp. 2. sect. 1. n. 2. rarò dari peccatum praesumptionis sine haereseos, cum difficile sit haec duo conjungere; credere nempe Gloriam non posse assequi sine Gratia, simulque bonis operibus, & ex alia parte praesumere illam assequi vel sine Gratia, vel sine bonis operibus.

Q. IV. An proprie peccet peccato praesumptionis, qui differt poenitere de suis peccatis usque ad mortem.

R. Huic quaesito solutionem dat S. Thomas 2. 2. q. 21. a. 2. ubi sic ait: *Peccare cum proposito perseverandi in peccato sub spe veniae ad praesumptionem pertinet; & hoc non diminuit, sed auget peccatum. Peccare autem sub spe veniae quandoque percipienda, cum proposito abstinendi à peccato, & poenitendi de peccato, hoc non est praesumptionis, sed peccatum diminuit, quia per hoc videtur habere voluntatem minus firmatam ad peccandum.* Qui igitur, licet nolit hic & nunc recedere à peccato, adhuc tamen habet propositum respiciendi ante mortem, & propter hoc sperat consequi Gloriam, non peccat proprie peccato praesumptionis, quia ipsius spes adhuc innititur Dei auxilio, & bonis operibus, quae sperat facere, dum respiciet; adeoque cum innitatur motivo proprio ipsius spei, non habet actum ipsi contrarium. Iste igitur nimis differendo poenitentiam, potius peccat contra preceptum, quo prohibemur non illam nimis procrastinare. Solum ergo peccat peccato praesumptionis proprie dicta, qui perseverat in peccato sine animo poenitendi, & adhuc sperat beatitudinem.

Regula in praxi observanda.

I. Qui incidit in peccatum Desperationis, vel praesumptionis, si non excusetur à gravi culpa ex defectu deliberationis, non est excusandus ex parvitate materiae; desperans etenim de sua salute injuriam facit Dei Misericordiae, & Omnipotentiae; & qui praesumit, injuriam facit saltem Justitiae Dei Vindicativae, unde tales injuriae, quae immediatè respiciunt Divina Atributa, non possunt leves existimari.

II. Si aliquis conjungat peccatum Desperationis cum haereseos, tunc non potest à simplici Confessario absolvi, nisi haereseos fuerit merè interna, vel si fuit externa, nisi peccans ignoraverit censuram latam in Bulla Censurae contra haereticos, ut alias dictum est.

QUÆSTIO III.

De Charitate.

CAPUT I.

De Essentia, & Objecto Charitatis; & de Præcepto diligendi Deum.

Q. I. Quid sit Charitas.

R. Charitas, quæ aliis Theologicis virtutibus major est, juxta illud Apostoli 1. ad Cor. 3. Major horum est Charitas, rectè definitur: *Habitus supernaturalis, à Deo infusus, quo diligimus Deum propter se, & Proximum propter Deum.* Dicitur habitus supernaturalis infusus, quia à Deo infunditur juxta illud Apost. ad Rom. 5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum. Additur quo diligimus Deum propter se, scilicet, quatenus est summa Bonitas, & super omnia amabilis. Illa verò verba, & proximum propter Deum, significant nos debere amare proximos ex aliquo motivo respiciente ipsum Deum, ut statim dicam. At cum Charitas proximos etiam respiciat, ideo in sequentibus Capitibus ad quid obliget explicabo.

Q. II. Quale sit objectum Charitatis.

R. I. Objectum formale quod Charitatis, est Deus infinite Bonus. Ratio est quia, cum Charitas, omnium Virtutum Regina, inclinet ad perfectissimam dilectionem, habeat etiam pro objecto formali quod perfectissimum diligibile; at istud perfectissimum diligibile est Deus infinite Bonus. Hinc habetur Proximum, qui ex charitate amatur, esse objectum secundarium ejusdem Charitatis, etenim illud est objectum secundarium, in quod aliquis non tendit, nisi in ordine ad objectum formale quod, seu objectum primum; charitas autem non respicit proximum propter se, sed in ordine ad Deum, quatenus ad ipsum pertinet, vel ut Servum, vel ut Amicum, & Filium &c.

R. II. Objectum formale quo Charitatis est ipsa Infinita Bonitas Divina. Ratio est quia Charitas tendit in Deum perfectio amore amicitiae; cum autem amor amicitiae amet Amicum, non propter interesse Amantis, sed propter ipsum Amicum, & ejus bonitatem, sequitur Charitatem moveri ad amandum Deum ratione ipsius bonitatis Divine. Hinc S. Thomas 2. 2. q. 23. art. 6. notat quod Fides, & Spes attingunt Deum, quatenus ex ipso nobis aliquid provenit; Fides enim attingit Deum, quatenus ex ipso nobis provenit cognitio veri; Spes quatenus Deus habet nobis dare promissam beatitudinem; Charitas verò non fertur in Deum, quia ex ipso aliquid nobis proveniat, sed quia in se est infinite bonus, adeoque super omnia amabilis, etiam si nil nobis vellet largiri.

Ed ipso autem quod Charitas moveatur ad amandum Deum ratione infinitæ suæ Bonitatis, ex eodem motivo inclinabitur ad amandum proximum; dum enim quis amat Amicum propter Amici amabilitatem, movetur ex eodem amore amicitiae ad amandum quod pertinet ad ipsum, & ad volendum quod ipsi placet. Cum igitur omnes proximi pertineant ad Deum, vel ut Servi, vel ut Filii, & quatenus voluit omnes esse capaces suæ beatitudinis; & ulterius placeat Deo, ut omnes amentur, inde est quod qui amat Deum amore charitatis, adeoque amore perfectæ amicitiae, movetur ex ipsius bonitate ad amandum etiam omnes proximos, cum ad ipsum pertineant, & gratum illi sit ut amentur.

Q. III. An detur præceptum amandi Deum; & quando obliget.

R. I. Non est dubium dari præceptum de amando Deum, unde dicitur Deuter. 6. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo*, quod præceptum Matth. 22. dicitur primum, & maximum mandatum. Cum autem detur hujusmodi præceptum, consequens est quandoque obligare; unde Alexander VII. sub n. r. sequentem damnavit propositionem: *Homo nullo unquam vita sua tempore tenetur elicere actum Fidei, Spei, & Charitatis, ex vi præceptorum ad eas virtutes pertinentium.*

R. II. Præceptum diligendi Deum obligat plusquam semel in vita; unde Innocentius XI. sub n. 5. hanc damnavit propositionem: *An peccet mortaliter, qui actum dilectionis Dei semel tantum in vita eliceret, condemnare non audeamus.* Item obligat ut sæpius quam singulis quinquenniis eliciamus actus Charitatis, quod patet ex condemnatione sextæ propositionis, quæ ita se habet: *Probabile est ne singulis quidem rigorose quinquenniis se obligare præceptum Charitatis erga Deum.* Demum certum est teneri nos ad eliciendum actum amoris Dei, etiam extra illud tempus, quo necessarius est ad nostram justificationem; unde idem Pontifex hanc sub n. 7. damnavit propositionem: *Tunc solum obligat, quando tenetur justificari, & non habemus aliam viam, qua justificari possimus.*

R. III. Præceptum diligendi Deum, ut tradit S. Thomas 1. 2. q. 89. a. 6. primò obligat per se, cum homo pervenit ad usum rationis. Id autem probatur quia, istud est primum, & maximum præceptum nostræ Legis, & proinde inter prima præcepta est adimplendum; & cum debeamus incipere adimplere Dei legem in primo instanti rationis, sequitur tunc primò adimplendum esse tale præceptum. Confirmatur quia, dum homo, assequuto usu rationis, cognoscit se esse ordinatum ad Deum ultimum Finem, debet deliberare de illo assequendo, & in ipsum se, suosque actus dirigere; at sine amore illius ultimi finis non potest velle ipsum assequi, & ad ipsum se, & omnia sua dirigere, ergo necessarius est talis amor. Secundò, præfatum præceptum obligat per se aliquoties in anno, quia, ut diximus, agentes de præceptis Fidei, & Spei, si non sæpius, quam semel in anno, exercentur actus Virtutum Theologicarum, non posset Vita supernaturalis conservari. Tertio obligat per se in puncto mortis, quia tunc infat necessitas conjungendi se Deo, & consummatio Charitatis. Demum obligat per se, dum urget gravis tentatio odii Dei, quæ non facile superari posset, nisi eliciendo actum Charitatis; nam unaquæque virtus obligat per se ad abigendum quod sibi contrarium est, nihil autem magis contrarium charitati, quam odium Dei: *Sanch. l. 2. in decal. cap. 35. n. 9. Anton. à Spirit. Sanct. in Direct. tr. 2. disp. 2. sect. 1. n. 12.*

R. IV. Præceptum de Deo diligendo quandoque etiam obligat per accidens. Tunc obligat per accidens ex dictis de præceptis Fidei, & Spei, quando necesse est adimplere hoc præceptum, ut observentur alia præcepta, quorum obligatio hic, & nunc urget. Hinc præceptum Charitatis obligabit per accidens, semper cum necessarius erit actus amoris Dei, ne alia præcepta transgrediantur. Pariter obligabit per accidens, dum quis non habet copiam Confessarii, cui confiteatur aliquod peccatum mortale, & aliunde est in necessitate vel administrandi, vel recipiendi Sacramenta. Cum etenim debeat conari ad justificationem assequendam, quam consequi nemo potest extra Sacramentum sine actu contritionis includentis actum amoris Dei super omnia, consequens est tunc eliciendum talem actum.

Q. VI.

Q. IV. Quomodo ex vi præcepti Charitatis tenemur Deum diligere super omnia.

R. I. Deus est amandus super omnia objective. Tunc igitur aliquis super omnia objective amat, quando illi volumus, & optamus majora bona, quam cæteris omnibus, quos diligimus. Jam autem Deo summè dilecto debemus velle plura, & majora bona, quam cæteris omnibus Creaturis, quia cum sit infinita Bonitas, plura, & majora bona ipsi debentur; sicut & debemus gaudere de beatitudine infinita ipsi essentiali, cujus non sunt capaces Creaturæ.

R. II. Deus est amandus super omnia appetiati- tively. Tunc aliquis dicitur appetiati- tively amari super omnia, quando nullus illi anteponitur, nec magis estimatur, adeo ut si inter plures, quos amamus, non omnes amplius possent amari, ille super omnes appetiati- tively amaretur, cujus amorem retineremus, relicto amore cæterorum. Ita autem super omnia amandum esse Deum per se patet quia, ille magis est amore estimandus, in quo magis relucet bonitas, sed hæc est essentialiter, & infinito modo in Deo, ergo Deus est super omnia appetiati- tively amandus. Confirmatur quia magis appetiati- tively estimandus & amandus est qui est per se amabilis, quam ea, quæ non sunt propter se diligibilia; at Deus, utpote infinite bonus, & ultimus finis, est propter se diligibilis, & amabilis, creaturæ verò solummodo diligibiles in ordine ad ipsum Deum.

R. III. Licet optimum sit amare Deum intensivè super omnia, id tamen non cadit sub præcepto. Amare aliquem intensivè super omnia est ipsum amare majori conatu, ac actu intensiori, & ferventiori, ita ut talis amor habeat majores gradus intensivæ, sive fervoris supra cæteros amores, quibus alia amantur. Quod ita intensivè amare Deum super omnia optimum sit, de se patet. Quod verò hujusmodi amor non cadat sub præcepto, probatur quia, præceptum de diligendo Deum non respicit majorem, vel minorem intensivæ amoris, sed solum obligat ad amandum Deum super omnia. Confirmatur quia, ut fiat satis præcepto de diligendo Deo super omnia, satis est illum super omnia appetiati- tively amare, hoc enim posito, jam amor Dei præfertur cuiquamque Creaturæ, ita ut quantumvis magnus esset amor creaturæ, adhuc tamen qui amat Deum appetiati- tively super omnia, paratus est creaturam deserere, quoties sit necessarium, ne offendantur Deus.

Ex hoc autem nova adducitur ratio pro nostra responsione: etenim ille amor Dei cadit sub præcepto, ex quo movemur ad observanda omnia alia præcepta; unde in Evangelio dicitur quod in amore Dei, & proximi tota lex continetur; ed autem ipsò quod Deus super omnia appetiati- tively ametur, jam ex tali amore inferri potest observatio omnium præceptorum, cum ita amans sit ita dispositus, ut potius res omnes velit amittere, quam Deum non amare, vel offendere. Exemplificatur in illa Matre, quæ intensivè magis amaret Catulum, quam Filium, adhuc tamen quia appetiati- tively plus ipsum amat, datà necessitate, potius perdit Catulum, quam Filium.

Regula in Praxi observanda.

Cum amor Charitatis feratur in Deum ex affectu amicitiae, adeoque amet Deum propter Deum, sive propter ipsius infinitam bonitatem super omnia amabilem, independenter à quocumque nostro interesse, sequitur quod qui vult aliquem excitare ad habendum propriè actum charitatis, non debet illi proponere Deum ut Creatorem, Resumptorem &c. hic enim amor, quamvis bonus sit,

respicit nostrum interesse. Debet igitur proponere Deum summè amabilem independenter à quocumque beneficio nobis collato, quia est infinite Bonus; & in praxi illum edoceat, quod si vult actum Charitatis elicere, ita debet illum efformare: *Amo Deum, quia est summè bonus &c.*

CAPUT II.

De Præcepto diligendi Proximum.

Q. I. AN detur præceptum diligendi proximum; & ad quid obliget.

R. I. Certum est dari præceptum de proximo diligendo; dicitur enim Matth. 22. *Diliges proximum tuum sicut teipsum*, & 1. Jo. 4. *Hoc mandatum habemus à Deo, ut qui diligit Deum, diligat & proximum suum.* Porro proximi nomine veniunt omnes, qui sunt Beatitudinis capaces, adeoque cum aliquo modo ad Deum pertineant, sunt amore charitatis diligendi; ut enim dixi capite superiori, dum quis amat amicum, etiam amat omnia ea, quæ ad ipsum spectant.

R. II. Præceptum Charitatis non solum obligat ad amandum proximum per actus externos benevolentiae, & misericordiae, sed etiam ad amandum ipsum amore interno. Hinc Innoc. XI. sub n. 10. & 11. sequentes damnavit propositiones. *Non tenemur proximum diligere actu interno, & formali... Præceptum proximum diligendi satisfacere possumus per solos actus externos.* Et quidem cum in Scriptura præcipiatur dilectio proximi, consequenter præcipitur actus internus dilectionis; in hoc enim verè, & formaliter consistit ipsa dilectio.

Non immorabor autem in determinando tempus, quando proximus est diligendus, cum illud urget solummodo videatur in casibus necessitatis spiritualis, vel corporalis ipsius proximi; his autem occurrentibus, sicut tenemur auxilium proximo præstare, ita & debemus habere voluntatem ipsi succurrendi, quæ non datur sine formali amore proximi.

Q. II. An ex vi supradicti præcepti tenemur inimicum diligere; & quæ ipsi sint præstanda.

R. Tenemur inimicum, ut est noster proximus, diligere, cum dixerit Christus Dominus Matth. 5. *Ego autem dico vobis diligite inimicos vestros, & benefacite his, qui oderunt vos.* Ratio autem est, quia inimicus est capax beatitudinis, ergo ex dictis in superiori quæsito, est amandus amore charitatis: *S. Th. 2. 2. q. 25. a. 8.*

R. II. Tenemur inimico exhibere signa dilectionis, quæ omnibus sunt communia; si enim non exhiberentur inimicis, hoc pertineret ad livorem vindictæ, ait S. Th. 2. 2. q. 25. a. 9. Hinc non possumus excludere inimicum à nostra oratione, dum pro populo oramus; nec à beneficio, auxilio, aut opere factio in gratiam totius Communitatis; *Palanus tr. 6. d. 1. p. 5. n. 4. Anton. à Sp. S. tom. 3. tr. 2. d. 2. sect. 3. n. 24.* Item est resalutandus inimicus salutans, quia tunc salutatio est signum commune benevolentiae. Pariter est salutandus, si salutatio sit signum commune benevolentiae, quod exhiberi solet aliis personis, quæ sunt ejusdem gradus, & conditionis, in qua est inimicus. Et reverendum Theologi docent non esse obligationem inimicum salutandi, loquuntur in suppositione, quod salutatio sit signum speciale: *Azor. 1. 2. l. 12. c. 3. q. 6. Anton. loc. cit. n. 24. Bonac. 1. 2. d. 3. q. 4. p. 3.* Posset nihilominus quis excusari à salutatione, si paulò post ac fuit offensus, illi occurrat inimicus, dummodo salutationem non omittat ex odio, & vindicta, sed ex justo dolore receptæ injuriæ. Hæc tamen doctrina patitur limitationem respectu Superioris, Patris-familias &c. quæ personæ

ne possunt Subdito, Filio &c. qui illos injuriā affecerunt, negare etiam signa generalia, dum id præstent non ex odio, sed ad justam reprehensionem, & objurgationem injuriæ illatæ, ut non ita faciles deinceps sint ad injuriandos Superiores, Patrem &c.

R. III. Non tenemur exhibere inimicis signa particularia benevolentia, aliàs ratione illatæ injuriæ melior fieret eorum conditio; ac proinde omnes censent talia signa esse solummodo de consilio, & perfectione, non autem de præcepto: *D. Th. 2. 2. q. 25. a. 9.* Ex hac doctrina sequitur homines non teneri ad orandum specialiter pro inimicis, illos hospitio recipere, cum illis familiaritatem habere, agrotos invisere, mæstos solari &c. Advertendum tamen est hæc signa, quæ respectu plurium personarum sunt particularia, adeoque non est necesse illis exhibere, si sint inimici, respectu tamen aliquorum sunt generalia; unde respectu ipsorum sunt de præcepto. Signum e. g. particulare benevolentia est invisere personas, quæ ad nos non attinent, dum agrotantur, sicut etiam cum illis quamdam familiaritatem habere; at respectu Patris, Fratrum, Sororum, & plurium Consanguineorum sunt signa generalia; ac proinde ob injuriam acceptam, hujusmodi signa iis negare est peccatum grave ex dictis in superiori responsione. Si tamen qui alium injuriā affecit, non sit injurati visitationem, & colloquium admittere, & primus alloqui offensum, (offensor tenetur primus petere pacem ab offenso, si non sit conditionis valde superioris; vel si ipse non passus sit gravitorem injuriam ab eodem offenso) iste satisfacit suæ conscientia, dum sit paratus invisere inimicum ægrotum, cum ipso alloqui &c.

Ulterius est advertendum, quod cum regula generalis sit nos teneri ad removendum scandalum, & ad succurrendum salutem corporali, & spirituali proximi, semper cum id præstare possumus sine gravi nostro incommodo; exinde sequitur, quod si possumus sine gravi nostro incommodo exhibere signa particularia benevolentia, erit obligatio ea præstandi, quando ex ipsorum negatione oritur scandalum; vel quando ea exhibendo oritur salus spiritualis, vel corporalis inimici: *Azor. & Bonac. loc. cit. Palau. tr. 6. d. 1. p. 5. n. 12.*

Quæri etiam hinc solet, an offensus teneatur etiam remittere actionem coram Judice. Et quidem communior sententia est, quod hujusmodi actionem non tenemur remittere, etiam si inimicus pacem postulet, & velit totam satisfactionem exhibere. Sicut enim Judex ex motivo justitiæ vindicative non solum potest, sed debet delinquentem punire, ut exemplo punitionis arceantur Malefactores, ita ex eodem motivo poterit offensus justitiam petere. Fateor tamen in praxi id valde periculosum esse, quia ut habet *Rom. Cath. de 5. præcept. cap. 6.* ulciscendi libido hominum mentibus valde insita est, unde difficile redditur non ex odii, & vindictæ affectu actionem injuriarum prosequi coram Judice. Hinc offenso semper consulendum est præfatam actionem remittere; & maxime, si agatur de poena valde gravi condonanda, nam difficile est velle eam prosequi sine livore vindictæ.

Q. III. An ex vi præcepti de proximo diligendo teneamur ipsi succurrere cum vitæ, & bonorum periculo.

Ante resolutionem hujus quæsitæ, supponendum est triplicem dari necessitatem, extremam, gravem, & levem. Extrema est, quando quis est in periculo vitæ &c. & non potest sine nostro auxilio liberari. Non est autem necesse istud periculum esse certum, sed sufficit si sit valde probabile; ut enim habet *S. Th. in 4. d. 25. q. 2. a. 1. q. 4.*

ad 4., si expectanda esset ultima necessitas, frustraneè ut plurimum proximo optularem. Ad necessitatem extremam reducit periculum fati proximum infirmitatis incurabilis, carceris perpetui &c. Gravis necessitas tunc datur, quando Proximus non est in tam proximo periculo, ac in extrema necessitate, sed adhuc nihilominus est in valde probabili periculo subeundi damnum notabile in corpore, honore, statu, vitæ, vel re familiari. Denique necessitas levis datur, vel quia licet timeatur damnum grave, potest uniusquique sine magna difficultate se ab eo liberare; vel quia non timetur grave damnum. In ordine vero ad succurrendum pauperibus, consideratur alia necessitas, quæ dicitur communis, ea nempe, quam patiuntur communiter pauperes, cui aliqua morali diligentia possunt occurrere; adeoque verè est levis. Quod si hujusmodi necessitas sit spiritualis, tunc erit extrema, quando quis non potest sine nostro auxilio ab æterna damnatione, quæ ipsi imminet, liberari: Gravis, si possit liberari, sed cum magna difficultate &c.; & levis, si sine magna difficultate.

Supponendum est secundò neminem ob salutem non solum corporalem, sed neque spirituales proximi, & etiam totius mundi, posse levem peccatum committere. Ratio est quia, Charitas diligit Deum secundum quod est principium boni, de quo bono prius uniusquique vult participare, & postea in eadem participatione consocios habere proximos, ergo esset contra ordinem charitatis, ut alii participent de illo bono, velle per peccatum nos ipsos eodem bono privare. Ultraquamquod peccatum est ab intrinseco malum, & semper est offensa Dei; nunquam autem offendi debet qui super omnia debet amari, ut aliis auxiliium præstemus; unde dicebat Apostolus ad *Rom. 3. Non faciamus mala, ut veniant bona.* Videatur *D. Th. 2. 2. q. 26. art. 4.* Quod si aliqui Sancti videntur voluisse deleri de Libro vitæ pro salute proximi; vel loquuti sunt per exaggerationem, & filialem confidentiam, ut explicat S. Augustinus in *Exod. q. 147.*; vel de carentia Beatitudinis pro aliquo tempore, ut dicit *S. Th. 2. 2. q. 27. a. 8. ad 1.* quæ temporanea privatio sufficienter compensatur incremento meriti, & gloriæ. Cæterum pro bono spirituali, & etiam corporali proximi potest quis se privare bonis spiritualibus non necessariis ad salutem; & sic Filius tenetur Religionem non ingredi, ut aliat non solum Parentes, sed etiam Avum necessitate oppressum, Fratres, & Sorores, si sint in pueritia &c. *D. Th. 2. 2. q. 189. a. 6. & q. 101. a. 4. & quodl. 10. a. 9. Suar. 1. 3. c. 5. l. 5. n. 11. Sanchez. l. 4. Sum. c. 20. n. 3.* His positus.

R. I. Tenemur cum periculo vitæ subvenire proximo, existenti in extrema necessitate spirituali. Ratio est quia, datur præceptum de exponenda vita pro salute proximi; dicitur enim *1. Jo. 3. Sicut Christus animam suam posuit pro nobis, & nos debemus pro fratribus animas ponere.* Cum igitur hoc præceptum in aliquo casu obliget, aliàs fuisset frustraneum, non alius casus adinveniri potest in quo magis obliget, quam in extrema spirituali necessitate proximi. Ulterius ordo charitatis exposcit, ut majus bonum minori bono anteponatur, sed spiritualis salus proximi est bonum longè majus, ac nostra salus corporalis, ergo hæc est illi postponenda: *S. Th. 2. 2. q. 26. art. 5.* Quod si vita succurrentis necessaria esset bono communi, tunc non habet locum prædicta doctrina, ut bene observat idem S. Doctor *2. 2. q. 185. art. 5.* cum bonum commune particulari sit anteponendum. Quod si non solum periclitaretur vita corporalis, sed etiam spiritualis succurrentis, ut eveniret.

niret, si qui opem ferret proximo existenti in extrema necessitate, esset in peccato mortali, tunc non deberet ei opulari, si difficilis ipsi redderetur contritio; in pari enim periculo debet præponere propriam salutem spirituales. Ex hac doctrina, quæ etiam est S. Thomæ *in 3. dist. 29. a. 8. q. 2. ad 2.* pariter infertur invasum posse occidere invadentem, quem putat in statu peccati mortalis, quia ordinariè multi timent periculum damnationis ex morte subitanea. Ultraquamquod hujusmodi necessitas proximi invadentis non potest dici extrema, potest enim facillè se liberare, desistendo ab invasione: *Palau. tr. 6. d. 1. p. 9. n. 3. Trullench. l. 1. Decal. c. 5. dub. 6. n. 10.*

R. II. In gravi necessitate personæ particularis nemo, si non teneatur ex officio, tenetur ipsi succurrere cum gravi periculo vitæ, aut gravi dispendio rerum temporalium, fame &c. bene verò si existat in gravi necessitate aliqua Communitas. Quod persona particularis non tenetur in præfatis circumstantiis succurrere proximo existenti in gravi necessitate spirituali, probatur quia, in hujusmodi necessitate proximus absolute potest se liberare à periculo damnationis, quamvis id præstare non possit sine magno conatu; si autem absolute potest se liberare, licet non sine magna difficultate, non potest confurgere in persona particulari gravis obligatio ei succurrendi cum gravi dispendio bonorum, cum periculo vitæ &c.: *S. Thomas 2. 2. q. 26. art. 5. ad 3.*

Dixi, si non teneatur ex officio, stipendio &c., nam qui obligatur ratione officii, vel stipendii, strictius quam alii obligatur, ergo si alii obligantur in extrema necessitate, qui obligabitur ex stipendio, seu officio, tenebitur etiam in gravi. Quapropter, ut docet *D. Th. 2. 2. q. 185. art. 5. & opusc. 18. cap. 16.* Pastores Animarum, etiam cum vitæ periculo tenebantur succurrere suis ovibus existentibus in gravi necessitate, & adimplere id, quod dicit Christus Dominus *Jo. 10. Bonus Pastor animam suam dat pro ovibus suis: Suar. de Char. d. 9. sect. 2. n. 4. Pal. cit. n. 12. Coninch. d. 25. d. 7. n. 101.* Cæterum, si ad succurrendum proximo existenti in gravi necessitate, solummodo leve damnum imminet, omnes tenebuntur ei succurrere, quia necessitas spiritualis, cum sit ordinis superioris, præferri debet levi damno corporali: *Suar. cit. n. 4. Coninch. n. 99.*

Addidi in conclusione unumquemque etiam cum periculo vitæ &c. teneri succurrere Communitati existenti in gravi necessitate spirituali. Ratio autem est quia, bonum commune spirituale Communitatis quammaximè præponderat bono privato, adeoque ratione conservationis propriæ vitæ non debet quis eam relinquere in gravi spirituali periculo. Addatur nunquam sequi aliquam Communitatem esse in gravi spirituali necessitate, quia multi particulares sint in extrema. Exemplum sit in casu, quo aliquis disseminaret falsa dogmata in aliqua Civitate; licet tunc multi possint se liberare à gravi spirituali periculo, adhuc tamen multi ex plebe, & indocti non valebunt cognoscere fraudes, & fallacias Seducoris, si ab aliquo non detegantur. In tali igitur casu, si aliquis sit, qui possit hoc præstare, & speret suum auxilium profuturum; id præstare tenebitur etiam cum periculo vitæ: *D. Th. 2. 2. q. 26. a. 5. ad 3. Suar. d. 9. sect. 1. n. 4. Bonac. d. 3. q. 4. p. 4. n. 2. & 5.*

R. III. Licet uniusquique teneatur succurrere proximo existenti in gravi, vel extremo periculo corporali, si id possit sine gravi incommodo; id tamen non tenetur præstare cum periculo vite, aut valde gravi jactura bonorum temporalium. Prima pars de se constat quia, si compararetur gravissimum damnum sive in vita, sive in bonis fortunæ

imminens proximo cum levi meo incommodo, quod perferre deberem, ut ipsi succurrerem; statim constat damnum gravissimum proximi esse meo levi incommodo præferendum, adeoque me teneri ex Charitate ad illi opem ferendam. Quod si sermo esset de gravi, vel extremo periculo boni communis, deberem ipsi succurrere, etiam si mihi æquale immineret damnum, quia qualibet pars politica est propter corpus civile; unde sicut pars corporis naturalis exponi debet propter conservationem totius, idem dicendum in casu nostro.

Ratio secundæ partis est quia, obligatio de succurrendo proximo existenti in extremo periculo corporali, non debet esse nimis dura, sed accomodanda humanæ conditioni; nimis autem durum esset, si pro salvanda vita corporali proximi, deberet quis subire gravissimum onus omittendi magnam partem bonorum temporalium, juxta dicenda capite sequenti, & multò magis amittendi vitam. Confirmatur quia, illud præceptum *Matth. 22. Diliges proximum tuum sicut te ipsum*, significat juxta explicationem D. Thomæ *2. 2. q. 26. a. 4.*, quod amori, quem habemus erga nos, debet assimilari amor, quem habere debemus erga proximum; unde prius stat nos debere vitæ nostræ providere, & deinde vitæ proximi: *Tolet. l. 4. c. 10. n. 4. Navar. c. 24. n. 9.*

Per hoc tamen non nego, quod possit quis, quamvis ad id non teneatur, ex aliquo vero motivo virtutis, vitam certo mortis periculo exponere. Ratio est quia, dum quis ex motivo virtutis exponit certo periculo suam vitam, ut Proximo succurrat, non comparat propriam vitam cum vita alterius, tunc enim est propria vita alterius vitæ præferenda, sed comparat propriam temporalem vitam cum honestate virtutis; ac proinde præfert bonum suum spirituale, quod consistit in exercitio virtutis, bono temporali. Hinc poterit aliquis, ne proximus pereat, tradere panem sibi necessarium ad vitam sustentandam; poterit quis in naufragio alteri tradere tabulam, quæ sibi esset necessaria ad mortem evadendam; poterit quis pro salvando Amico se mortis periculo exponere, dummodo hæc omnia fiant ex motivo vel fortitudinis, vel pietatis, vel observantiæ, vel amicitia &c.: unde dicitur *Jo. 15. Majorem charitatem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis: Suar. disp. 9. de Char. sect. 3. n. 7. Palau. tr. 6. d. 1. p. 8. n. 5. & 6.* Cæterum, si quis exponeret propriam vitam ex solo motivo vitam proximi salvandi, non esset damnanda gravis culpa, quia ordo de anteponenda propria vita vitæ proximi, non videtur sub gravi obligare.

Q. IV. Quis ordo servandus sit in proximo diligendo.

R. Hujusmodi ordo ex *D. Th. 2. 2. q. 26. art. 6.* attendendus est penes majorem conjunctionem, adeo ut illi sint in dilectione præferendi, qui nobis magis sunt conjuncti; in eos etenim magis inclinatur natura, quam non dextruit, sed perficit Gratia. Ex hac ratione Uxor videtur omnibus præferenda, quia est veluti una caro cum Marito; secundò Filii, quia amor naturalis, qui est instar ponderis, magis in ipsos, quam in Parentes videtur inclinare; tertio Parentes, & inter hos magis Pater, quam Mater, quia ille habet excellentiorem rationem principii; quarto Fratres, & Sorores; quinto Consanguinei juxta suum gradum; sexto Amici, & Benefactores; septimò Concives. Cum hoc tamen stat bene dixisse S. Thomam *2. 2. q. 26. art. 9. & art. 11. ad 2.* quod in extrema necessitate cæteris præferendi sint Parentes. Ratio pro ipsis peculiaris est quia, ipsi debitores sumus vitæ, unde in extrema necessitate congruum est, ut tantundem illis rependamus.

Observandum tamen est prædictum ordinem servandum esse, si cetera sint paria. Hinc licet plus debeamus Patri, quam Matri, si tamen hæc sit in extrema necessitate, & Pater in gravi necessitate, potest Mater preferri Patri, ac ita discurrendum de ceteris. Pariter quamvis Confanguinei preferendi sint Amicis, & Benefactoribus, bene tamen in aliquo casu preferri potest insignis Benefactor, qui nobis e. g. Vitam conservavit, Confanguineo, maxime si ab eo nullum beneficium, vel exigui momenti acceperimus.

Regula in praxi observanda.

I. Cum ex dictis debeamus amare inimicos, ac illis saltem signa generalia exhibere benevolentie, sequitur nullatenus esse absolvendum, qui hujusmodi nollet inimico præstare, quamvis diceret se nullatenus illum odio habere. Quod si ignoretur quis ceperit injuriare, adeoque non facile sit alicui persuadere, ut primus alterum salutet, alloquatur &c. tunc cogendus est uterque ad se mutuo salutandum &c.; & si ita se gererent Confessarii, non diu foverentur aperte inimicitie inter aliquas familias, & personas cum magno aliorum scandalo &c.

II. Ex doctrina supra firmata succurrendum esse proximo in extrema spiritali necessitate constituto, sequitur ab unoquoque etiam cum periculo vite defendendum esse dormientem, quem certo sciremus esse in peccato mortali; baptizandum infantem, cui mors immineret; Obstetricem, etiam cum periculo vite amittendæ, debere detegere suum crimen, si aliquos pueros invalidè baptizaverit; non solum Parochos, sed & quemcumque Confessarium cum eodem gravi periculo excipere confessionem moribundi, à quo fuit vocatus, si, eò quod sit rusticus, & ignarus, difficillimum illi sit actum contritionis elicere. Et ratio est quia, supradicti versantur in extrema spiritali necessitate, quibus proinde est succurrendum, etiam si foret amittenda Vita corporalis.

III. Cum major sit obligatio illorum, qui tenentur alteri succurrere ex officio, vel stipendio, ac proinde ex dictis teneantur succurrere proximo etiam in gravi necessitate spiritali constituto, sequitur Parochos etiam cum periculo sue vite teneri ministrare Sacramenta necessaria suis ovis, quamvis non nisi in gravi versentur necessitate. Hinc debent adulto peste, vel alio morbo contagioso laborante, quo moraliter certum est inficiendum etiam ipsum Paroehum, Sacramentum Penitentie administrare; quamvis enim adultus possit sibi actu contritionis providere, adhuc tamen, cum valde difficile sit actum contritionis elicere justificantem, non sequitur non esse in gravi necessitate, cui proinde tenetur succurrere Parochus cum periculo sue vite &c.

C A P U T III.

De Eleemosyna Corporali.

Cum eleemosyna tendat ad alterius miseriam sublevandam, & hæc miseria duplex sit, corporalis scilicet, & spiritalis, sequitur duplicem dari eleemosynam, corporalem scilicet, & spiritualem, quarum unaqueque habet septem actus. Eleemosyna spiritalis explicatur nomine correctionis, de qua capite sequenti: corporalis verò absolute dicitur eleemosyna, & definitur à S. Thoma 2. 2. q. 32. a. 1. *Opus, quo datur aliquid indigenti ex compassione propter Deum.* His verbis datur intelligi eleemosynam esse actum misericordie versantem circa sublevandam alterius indigentiam. Quod

si eliciatur ex motivo placendi Deo super omnia amabili, imperabitur à Charitate; si ordinetur ad Dei cultum, imperabitur à Religione; si verò per talem actum intendat quis satisfacere pro suis peccatis, erit actus imperatus à Penitentia. Porro actus eleemosynæ corporalis sequenti versiculo continentur:

Visto, poto, cibo, redimo, teo colligo, condo.
His positis.

Q. I. An detur præceptum elargiendi eleemosynam.

R. Non potest dubitari dari præceptum de eleemosyna elargienda, nam Matth. 25. dicit Christus Dominus: *Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui parati estis Diabolo, & Angelis ejus, esurivi enim, & non dedistis mihi manducare, sitivi, & non dedistis mihi potum &c.* Ex his patet fore aliquos condemnandos, quia non fecerunt eleemosynam, adeoque eleemosyna est de præcepto, cujus transgressio potest esse peccatum grave. Hinc S. Th. 2. 2. q. 32. a. 5. ita habet: *Ad dilectionem pertinet, ut non solum proximo velimus bonum, sed etiam illud operemur, juxta illud 1. Jo. c. 3. Non diligamus verbo, nec lingua, sed opere, & veritate, sed ad hoc quod velimus, & operemur bonum proximi, requiritur quod ejus necessitati subveniamus, quod fit per eleemosynam.*

Q. II. Quando obliget præceptum de eleemosyna elargienda.

Suppono hic primò quæ dixi capite superiori de triplici proximi necessitate. Deinde suppono bona temporalia alia esse necessaria ad conservandam vitam propriam, & ipsorum, quibus aliquis tenetur providere; alia esse necessaria ad conservationem sui status, unde, iis amissis, aliquis non posset decenter, & cum debito decore vivere, quamvis aliàs haberet necessaria ad vite sustentationem; alia verò superflua statui, quia etiam sine illis conservaretur debitus decor, & decencia, quæ alicui juxta suum statum convenirent. His positis.

R. I. Quando proximus est in extrema necessitate, tenetur illi elargiri eleemosynam, etiam cum aliqui proprii status diminutione; non verò tenetur ipsi dare, quæ necessaria sunt ad propriam, vel nostrorum conservationem. Ratio primæ partis est quia, certum est aliquando obligare præceptum de eleemosyna elargienda, at nullo tempore aptius obligat, quam in extrema, seu quasi extrema proximi necessitate: D. Th. 2. 2. q. 32. a. 5. ad 3. *Sancti in Conf. p. 1. l. 1. c. 5. d. 5. n. 24. Pal. tr. 6. d. 2. p. 2. n. 5.*

Neque dicas nimis grave esse obligare ad elargiendam eleemosynam cum aliqua proprii status diminutione, adeoque non dari hanc obligationem etiam in extrema proximi necessitate. Contra enim est quia, si eò majus incommodum perferre debemus, quò major est proximi necessitas, sequitur, quòd si, ut videbimus, in gravi proximi necessitate tenetur ipsi succurrere ex superfluis statui, in extrema tenebimur cum aliqui ipsius diminutione. Uterius modica status diminutio apud Virum cordatum non potest nimis grave incommodum reputari, dum illud sit perferendum ob proximi vitam salvandam, vel illum à gravissimo malo liberandum; immo judicabit ordinem charitatis exposcere, ut vita hominis &c. tali incommodo præferatur. Hinc contrariam sententiam non pauci inhumanam appellant.

Dixi teneri ad succurrendum proximo existenti in extrema necessitate, etiam cum aliqui status diminutione; nam si quis deberet, vel in totum, vel pro maiori parte cadere à statu, non tenetur in prædictis circumstantiis proximo eleemosynam elargiri. Ratio est quia, sicut non tenetur

tur homo conservare propriam vitam cum amissione proprii status, ut fert communis sententia, quia tale præceptum aptandum est humanæ conditioni, eadem ratione multò minus tenebitur id præstare pro conservanda vita proximi; ordo enim charitatis prius respicit conservationem propriæ vite, quam aliorum.

Hinc etiam sequitur quod in supradicta responsione asserui, scilicet neminem teneri ad succurrendum proximo in extrema necessitate, ex necessitate ad sui, suorumque sustentationem, cum unusquisque teneatur prius sibi providere.

R. II. Omnes tenentur ad eleemosynam elargiendam in gravi proximi necessitate, si habeant superflua statui. Hæc responsio, quæ est juxta doctrinam S. Thomæ 2. 2. q. 32. a. 5. ad 3. innititur eo principio, quòd quando commode possumus, tenemur saltem ex charitate tueri vitam, honorem, & bona proximi; at semper cum solummodo erogare debemus superflua statui, possumus sine gravi incommodo opulari proximo existenti in tali necessitate, adeoque de iis tenemur ipsi eleemosynam facere. Hinc Matth. 18. legimus damnatum fuisse eum, qui in gravi sui Confervi necessitate noluit illius misereri: *Sancti in Conf. t. 1. l. 1. c. 5. d. 5. n. 34. Azor. 2. 2. l. 12. c. 7. q. 4. Pal. tr. 6. d. 2. p. 2. n. 13.*

R. III. Etiam in communibus pauperum necessitatibus divites tenentur ex superfluis eleemosynas elargiri. Hæc etiam assertio est D. Thomæ citatà q. 32. art. 7. & potest duplici ratione probari. Prima est quia, divisionem rerum censendum est factam fuisse sine gravi pauperum prejudicio; at si divites non tenerentur in communibus pauperum necessitatibus ex superfluis eleemosynas elargiri, præfata divisio non fuisset sine gravi pauperum prejudicio, ergo censendum est divites ex superfluis teneri eleemosynas elargiri. Secunda est quia communes pauperum necessitates constituunt gravem necessitatem in Republica, huic enim nimis onerosum esset omnes communes necessitates sublevare; cum ergo unusquisque pro sua parte teneatur gravem Reipublice necessitatem sublevare, & tenebitur eleemosynas pauperibus elargiri. Et de facto hoc exposulare ordinem charitatis innuitur 1. Jo. 3. illis verbis: *Qui habuerit substantiam hujus mundi, & viderit fratrem suum necessitatem habere, & clausit viscera sua ab eo, quomodo Charitas Dei manet in eo? Charitas ergo vult subveniendum esse communibus pauperum necessitatibus: Pal. cit. n. 15. Sancti. n. 37. Bonac. d. 3. q. 4. p. 6. n. 8.*

Dices difficile esse reperire aliquem habentem superflua proprio statui, quia quamvis habeat aliquid superfluum statui presentis, nihil tamen erit ipsi superflui in ordine ad statum altiore, quem justè potest acquirere. Contra tamen est quia, hæc replica continet doctrinam saltem implicite damnatam ab Innoc. XI. dum sub n. 12. hanc proscriptit thesim: *Vix in secularibus invenies, etiam in Regibus superfluum statui, & ita vix aliquis tenetur ad eleemosynam, quando tenetur tantam ex superfluo statui.* Et quidem frustraneum omnino redderetur præceptum de eleemosyna elargienda, si subsisteret præfata doctrina; unusquisque enim nihil superflui habere contenderet, eò quòd altiore vellet statum adipisci. Ut igitur subsistat præceptum de eleemosyna elargienda, dicendum est superfluum considerandum esse in ordine ad statum presentem, non ad statum futurum, & in hoc sensu dicitur Luc. 11. *Quod superest, date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis, & 1. ad Thimoth. 6. Divitibus hujus sæculi præcipe, facile tribuere.* Constitutum tamen est discrimen inter Laicos, & Ecclesiasticos, quòd scilicet isti totum, quod superfluum est, tenentur in pios usus erogare,

ut dicam in Tractatu de Justitia; & insuper, eum sint Patres pauperum, tenentur pauperes inquirere; ut illis opulentur. Laici verò, cum justè possint propriis bonis altiore gradum adipisci; sufficit, si aliquid ex superfluis presentis statui conferant pauperibus. Ubi tamen advertendum est, quòd licet non dicantur superflua proprio statui, quæ conservantur pro necessitate futura, quæ probabiliter timeatur, pro dote Filiarum &c., ea tamen quæ reservantur ad meliorem statum acquirendum, superflua dici debent, utpote quæ statui presentis, & necessitatibus, quæ probabiliter timeri possunt, non sunt necessaria: *Pal. tr. 6. d. 2. p. 2. n. 12. aliique apud ipsum.*

Q. III. An pauperi indigenti sufficiat aliquid mutuo dare; vel potius sit obligatio elargiendæ eleemosynæ.

R. Dum aliquis simpliciter est pauper, non fit satis obligationi de eleemosyna elargienda mutuo dando, nam tunc urget præceptum erogandæ eleemosynæ, quæ non est sine donatione. Si verò aliquis est pauper secundum quid, quia scilicet non habet bona hic, bene verò alibi, tunc satis erit illi mutuo dare, re verà enim non est pauper. Idem cum magna probabilitate dici potest, dum agitur de subveniendo illi, qui licet hic, & nunc verè sit pauper, nihilominus citò est habiturus bona, vel ex sua industria, & labore, vel ex hereditate certò ei obventura; neque enim Charitas videtur obligare ad succurrendum gratis ei, qui non est absolute pauper in spe, sed facillimè restituere potest, quæ dantur ad ei subveniendum. Unde S. Th. *quodlibet. 5. a. 17.* dicit satisfieri præcepto charitatis, si tradendo mutuum, aliquis à morte liberetur: *Anton. in direct. tr. 2. d. 2. c. 10. n. 67. & alii apud ipsum.*

Q. IV. Qui possint facere eleemosynam, quando, prout in superioribus diximus, urget illius præceptum.

R. In gravibus, & communibus necessitatibus, solum illi possunt, & tenentur facere eleemosynam, qui habent propria, & ipsorum habent liberam administrationem. Dixi, si habeant bona propria, nemo enim potest aliena surripere, ut indigentem sublevet. Uterius debent habere ipsorum liberam administrationem; si etenim eà careant, non possunt de illis bonis disponere; & ita qui sunt sub tutela, non possunt facere eleemosynas, nisi de bonis, quæ ipsis ad suum libitum impendenda tribuant Tutores; & potius istis competit facere modicas eleemosynas ex bonis, quæ administrant, quales faciendæ essent ab ipsis, quorum sunt bona: *Azor. 2. p. l. 12. c. 10. q. 5. Bonac. d. 3. q. 4. p. 6. n. 26.* Dixi etiam in responsione in gravibus & communibus necessitatibus; nam si sermo sit de necessitate extrema, poterit quis, si propria non habeat, etiam ex alterius bonis existentem in tali necessitate sublevare, tunc enim omnia bona sunt communia: *Pal. tr. 6. d. 2. p. 12. n. 1. Anton. t. 2. d. 2. sect. 15. n. 93.*

Quas autem eleemosynas possint facere Uxores, Filii-familias, Servi, Ancillæ, est alterius loci considerare.

Regula in praxi observanda.

I. Cum omnino constet dari præceptum obligans sub gravi de eleemosyna elargienda, debet Confessarius, qui divitis confessionem excipit, cautè illum admonere de hujusmodi obligatione; ipsumque edocere non satisfieri ab ipso huic præcepto, per hoc quod superflua proprio statui impendat vel in construendis domibus, vel in pluribus familiis alendis &c. affirmando ita ab ipso sublevari pauperum miseriam. Ita, inquam, agen-

do, non satisfacit præcepto de elemosyna elargienda, quod importat dare aliquid gratis, & liberali donatione. Quod verò tributur famulis, domorum constructoribus &c. tributur ex obligatione iustitiæ. Rectè tamen se geret, si bene valentibus, qui possunt suis laboribus sibi necessaria comparare, nil in elemosynam tribuat, potius enim id esset ipsorum ignaviam fovere.

II. Cum omnes ex superfluis proprio statui teneantur elemosynas quasdam facere, sequitur non esse tutos in conscientia, etiam si omnia superflua velint in alios pios usus erogare. Hinc male se gerunt illi Ecclesiastici, qui in puncto mortis, timentes defecisse obligationi piè impendendi ea, quæ ex proprio beneficio ipsis supererant, fundant Capellanas &c., & nil pauperibus relinquunt; tenebantur enim aliquam partem reddituum beneficii, qui proprio statui erant superflui, pauperibus elargiri. Quæ verò pars à Divitibus ex superfluis proprio statui, sit in elemosynam eroganda, non tam facile est assignare. Communior videtur illa opinio, quæ obligat Episcopum habentem superflua, ad tribuendam pauperibus quartam partem annui redditus beneficii, alios verò Ecclesiasticos ad quintam, vel sextam partem, dummodo aliud, quod superfluum est congruè sustentationi, erogent vel in Dei cultum, vel in usus pios. Quoad Laicos habentes superflua proprio statui, sunt qui putant ab ipsis satisfieri obligationi de elemosyna elargienda, si pauperibus distribuunt quinquagesimam partem annui redditus, cæteris reservatis ad altiore statum adipiscendum. Talis opinio, meo videri, nimis favor Divitibus; unde consulerem ut liberaliores essent erga pauperes, ne verifictor facilius esse Camelum transire per foramen acis, quam ipsos introire in Regnum Cælorum.

III. Ultimò notet prudens, & doctus Confessarius, quòd dum dicitur ex superfluis impendi posse in alios pios usus, quam in elemosynas, hoc intelligendum est, dum non sit necessitas subvertendi gravibus pauperum necessitatibus. Quis enim non videat, quam Deo displiceret fundare Ecclesias, Beneficia, ornamenta Altaribus &c. suppeditare, dum interim pauperes graviter indigentes in suis miseriis tabescerent? Bonac. d.3. q.4. de Char. p.6. n.9.

C A P U T IV.

De Elemosyna spirituali, hoc est, de Præcepto Correctionis fraternæ.

Quamvis etiam elemosynæ Spirituali septem assignentur actus, qui sequenti versiculo continentur:

Consule, castiga, solare, remitte, fer, ora. Nihilominus specialiter instituitur sermo de fraternæ correctione; & quidem non de judiciali, quæ adhibet remedium peccato Delinquentis, quatenus ex isto oritur malum aliorum, & nocuum communis boni, sed de correctione fraternæ, quæ juxta D. Th. 2. 2. q. 33. a. 1. & 3., adhibet remedium peccato, in quantum peccatum est malum ipsius peccantis.

Q. I. An detur præceptum naturale correctionis fraternæ; & quos obliget.

R. I. Datur præcæditum præceptum, & evidenter patet Ecclesiast. 19. *Corrippe proximum tuum, ne iteret; corrippe Amicum tuum, ne iterum addat facere:* & Matth. 18. *Si peccaverit in te Frater tuus, vade, & corrippe illum inter te, & ipsum solum.* Ratio autem evidens est quia, si ex præcepto naturali, & Divino tenemur succurrere proximo existenti in corporali necessitate, utpote quia ad nos

quodammodo pertinet, ut diximus agentes de proximi dilectione, quis dubitare potest multò magis dari tale præceptum, dum agitur de sublevanda Proximi spirituali indigentia, quæ tam prævalet corporali?

Et quidem hujusmodi obligatio erit de sua natura mortalis; etenim si non sublevare proximum in gravi corporali necessitate constitutum mortale est, multò magis mortale erit ipsum non sublevare in gravi spirituali necessitate: Trullench. l. 1. Decalog. c. 5. dub. 13. n. 2.

R. II. Præceptum correctionis fraternæ obligat omnes. Ratio est quia, tale præceptum oritur ex præcepto charitatis, quæ vult ab omnibus proximum esse amandum, & ei subveniendum præcipue in spirituali necessitate. Hinc, cum subdit teneantur præcepto charitatis Superiores diligere, pariter, ut notat S. Thomas 2. 2. q. 33. a. 4., tenebuntur & ipsos corrigere, quamvis cum magna mansuetudine, prudentia, & reverentia, & secretò, si peccata Superioris non sint publica, & scandalosa: Regim. t. 1. l. 4. c. 25. n. 330. Pal. tr. 6. d. 3. p. 7. n. 10. Si tamen subditus sit vilis conditionis, non tenetur, nec debet Superiore per se ipsum corrigere; sed suæ obligationi satisfacit, si id faciat per personas digniores, facilius enim ita affectetur finem fraternæ correctionis.

Item peccator tenebitur corrigere alium delinquentem ex ratione jam dicta. Ut plurimum tamen publici peccatores eximuntur à tali obligatione, tum quia potius ad ostentationem, quam ad emendationem videntur corrigere; & correctus posset ipsi responderi juxta illud Matth. 7. *Hypocrita quid vides festucam in oculo fratris tui, trabem autem in oculo tuo non vides?* Cæterum si publicus peccator procedat cum humilitate, & emendationem speret, tenebitur Delinquentem corrigere: D. Th. 2. 2. q. 33. a. 4. Palau. loc. cit. n. 2.

Super omnes autem tenentur Superiores ad correctionem fraternam, cum ad eam teneantur ex vi sui officii: D. Th. 2. 2. q. 33. a. 3. ad 1. Si verò in hoc præstando deficiant, mihi probabilius est non solum peccare contra charitatem, sed etiam contra iustitiam, cum proprio officio non satisfaciant: Sanch. in Consil. p. 2. l. 6. c. 2. d. 9. n. 3. Palau. tr. 6. d. 6. p. 7. n. 8. Trullench. l. 1. c. 5. d. 15. n. 1. Hinc Prælati tenentur corrigere Subditos, Parentes Filios, Mariti Uxorem, Dominus Famulos, Magister Discipulos, Tutor Pupillum, Curator Minorem, Parochus suas oves, Confessarius Pœnitentes &c.

Uterius Prælati, & Magistratus non solum tenentur ad corrigendos, quos noscant delinquentes, sed tenentur hos inquirere vel per se ipsos, vel per speculatores, quos tamen debent curare præditos esse prudentiâ, charitate, & iustitiâ, ne mendaciis ipsorum aures impleant, & plusquam par est, aliena crimina extollant. Dixi teneri per se ipsos, vel per speculatores subditorum crimina inquirere; tum quia tanquam Patres, & Judices tenentur de Subditorum vita inquirere, ut adhibeant convenientia remedia ad ipsorum correctionem; tum quia cum ad ipsos pertineat bonum commune promovere, id exposcit ut majori diligentia de Subditorum vita & moribus inquirent, mediis tamen ordinariis, non extraordinariis: D. Th. 2. 2. q. 33. a. 2. ad 4. Laym. l. 2. tr. 3. c. 7. n. 2. Dian. p. 1. tr. 2. resol. 42. Hujusmodi inquisitio non est licita Subditis, quia per ipsam pax Reipublicæ turbaretur, unde dicitur Proverb. 24. *Ne querās impietatem in domo iusti, neque vases requiem ejus.* Videatur S. Th. 2. 2. q. 33. a. 2. ad 4.

Q. II. Quæ peccata sint materia Præcepti Correctionis.

R. I. Peccatum mortale non emendatum est materia

tertia præcepti correctionis. Ratio est quia, Peccator existens in peccato mortali est in gravi spirituali necessitate, adeoque illi elemosynâ spirituali est subveniendum. Uterius Christus Dominus imposuit præceptum correctionis fraternæ, ut lucremur fratrem nostrum, ut deducitur ex illo Matth. 18. *Lucretus es fratrem tuum;* dum ergo frater perit per peccatum, est obligatio illum lucrandi mediante correctione. Demum, ut bene advertit S. Thom. 1. 2. q. 109. art. 8. est moraliter impossibile hominem diu existere in peccato mortali absque nova culpa; ut enim habet S. Gregorius lib. 25. Moral. cap. 19. *Peccatum, quod mox per penitentiam non deletur, suo pondere ad aliud trahit.* Cum ergo omnes asserant obligare præceptum correctionis, dum est periculum reincidentie, & hujusmodi periculum semper adit, si peccatum præteritum non sit emendatum, sequitur ex peccato præterito non emendato consurgere obligationem fraternæ correctionis: Suar. de Char. d. 3. sect. 3. n. 8. Bonac. d. 3. q. 4. p. 7. n. 4. Hurtad. d. 26. sect. 7. §. 68.

Dices ferè nunquam posse consurgere hujusmodi obligationem, quia semper potest præsumi emendatio illius, qui peccavit. Contra tamen est quia, dum certò moraliter scitur commissum fuisse peccatum; & aliunde, qui peccavit, non det signa emendationis, puta adeundo Confessarium, faciendò restitutionem, non frequentando Domum, in qua peccavit, loquendo cum illo, quem injuriis laceffivit &c. dat prudens fundamentum credendi parum curare de sua emendatione; & ita datur locus morali certitudini de perseverantia in peccato. Cæterum persona particularis non tenetur corrigere quæ per dubia signa cognovit, vel quæ scit per incertum ruborem, seu audivit à Personis quibus non sit necesse omnino credere; tunc enim correctio potius noceret, quam esset profuita: Sanchez. l. 2. Consil. l. 6. d. 1. n. 3. Dian. p. 7. tr. 3. resol. 6. Prælati verò potest etiam dubia peccata corrigere, exponendo tamen illi, qui timetur deliquisse, non esse certum de suo crimine; nam hoc pertinere videtur ad eam vigilantiam, quam supra Grægem suum habere debet. Unusquisque etiam privatus teneri videtur, ut dubia repræsentare crimina, de quibus habet suspitionem, si ex eis imminet grave damnum bono communi, & aliunde sit spes emendationis; nam tunc periculum boni communi, seu etiam vitæ proximi, videtur strictius obligare ad removendum crimen, quamvis non certum: Filiuc. t. 2. tr. 28. c. 6. q. 3. & 4. Trull. l. 1. c. 5. d. 14. n. 1.

R. II. Unusquisque tenetur sub venialia peccata venialia habitualia proximi corrigere, non verò quæ oriri solent ex Fragilitate. Ratio primæ partis est quia, cum peccata venialia habitualia constituent hominem in aliqua spirituali miseria, adeest obligatio illum ab ea liberare. Ratio secundæ partis est quia, non solum impossibile est cognoscere omnia peccata, quæ ex fragilitate oriuntur, sed etiam communiter ab eis homines non se corrigunt: Pal. tr. 6. disp. 3. p. 3. n. 3.

Quòd si sermo esset de Prælati Regularibus, quamvis possint quandoque dissimulare aliquos defectus occultos, nihilominus tenentur ut plurimum sub gravi levia peccata corrigere, quia ex istis graviter læditur Regularium disciplina, & valde impediuntur Religiosi à perfectione acquirenda; unde si ipsa non corrigant, graviter in suo munere deficiunt: Suar. de Char. disp. 8. sect. 2. n. 6. Palau. disp. 3. p. 3. n. 6. Reginal. l. 4. c. 25. n. 333. Anton. à Sp. S. tr. 2. dub. 2. sect. 8. n. 123.

R. III. Etiam peccata per ignorantiam commissæ sunt materia correctionis, si ignorantia sit vincibilis; vel, si sit invincibilis, fructus speretur.

Certè si ignorantia sit vincibilis, seu culpabilis, pro comperto est omnes teneri sic delinquentem corrigere, cum talis ignorantia à peccato non excuset. Si verò sit invincibilis, adeest obligatio correctionis, dum speratur fructus; aliàs ex correctione nocuum proximo adveniret: can. *si quis autem de penit. dist. 7.* Aliqui dicunt id esse verum, quando delinquens, qui invincibiliter ignorat, peccat contra jus positivum, scilicet si peccet contra legem naturalem. Sed ego non video sufficientem disparitatem; etenim si corripo invincibiliter delinquentem contra legem naturalem, dum fructus non speratur, nil aliud facio, quam reddere formaliter peccantem illum, qui tantum materialiter peccabat, quod est idem ac reddere illum reum Gehennæ.

Q. III. Quando obliget præceptum fraternæ Correctionis.

R. I. Præceptum de correctione obligat non solum in extrema, sed etiam in gravi proximi necessitate. Ratio est quia, non solum quando proximus est in periculo damnationis, sed etiam quando vel est in periculo committendi grave peccatum, vel in illo perseverat, imminet illi grave spirituale damnum, nos autem debemus grave spirituale damnum proximi remove, semper cum possumus, ut explicatum est supra. Ita docet S. Thom. 2. 2. q. 33. a. 2. ubi etiam advertit expectandam esse temporis opportunitatem, ne correctio perniciosa evadat.

R. II. Non adeest obligatio proximum corrigendi, ni sit probabilis spes emendæ. Advertendum igitur ex S. Th. loc. cit. correctionem judicialem faciendam esse sine tali spe, nam hæc primò, & per se considerat publicum bonum. Quapropter Superiores tenentur corrigere publicos defectus, etsi non sperent Delinquentes emendandos, quia ex omissione talis correctionis rueret publicum bonum. Cum verò è contra correctio Fraternalis per se respiciat emendationem peccantis, cessante tali spe, cessat illius obligatio.

Non opus tamen est spem emendationis esse certam, aliàs fere nunquam daretur præceptum correctionis. Sufficit igitur si sit probabilis; dum enim spero prudenter meam correctionem profuturam, adeest quidquid requiritur, ut movear ad succurrendum meo proximo. Ubi etiam advertendum, quòd quamvis aliqui non statim emendantur, dum corriguntur, nihilominus fructus correctionis sequitur post aliquem temporis decursum, & id satis est ut non teneamur à correctione cessare: Suar. disp. 8. sect. 3. n. 3. Palau. tr. 6. d. 3. p. 5. n. 1. Anton. à Sp. S. tr. 2. disp. 2. sect. 118. n. 126. Item advertendum quòd meror, tristitia, vel ira, quæ fortasse consurgunt ex correctione in correcto, non debent nos detertere ab observatione præcepti de corrigendo proximum, sed solum si prudenter timeatur proximum ex correctione sumpturum occasionem novum committendi peccatum, aut sequuturam obstinationem in præcedenti. Adderem saltem in extrema necessitate non abstinendum esse à proximo corrigendo, quamvis dubitarem an correctio fructum, vel potius nocuum sit allatura; nam tunc videtur tentandum etiam remedium dubium, ne proximos damnetur.

Q. IV. Qualis ordo servandus sit in correctione fraternæ; & an semper obliget.

R. I. In correctione fraternæ servandus est ordo, quem docuit Christus Dominus Matt. 18. Igitur secretò Delinquentes, secretò corrigantur. Secundò, si talis monitio secreta non proficit, corrigatur coram testibus etiam delicti ignaris. Tertio, si hujusmodi non proficit, denuntiatur Prælato; quem si non audiat, habeatur sicut Ethnicus, hoc est, corrigatur per poenas Ecclesiasticas. Quamvis

vis autem videantur quidam innuere hunc ordinem esse dumtaxat de consilio, non de præcepto, nihilominus omnino tenendum est esse de præcepto, ac ita manifestè docet S. Thomas 2. 2. q. 33. art. 7. & 8. Id autem probat S. Thomas exemplo Medici corporalis; sicut enim iste tenetur, semper cum fieri potest, conferre sanitatem ægroto absque membri abscissione, pari ratione per correctionem fraternam ita tenetur spirituali proximi necessitati mederi, ut illius fama conservetur. *Suar. 2. 4. de Relig. l. 10. c. 7. n. 10. Palaus tr. 6. d. 3. p. 8. n. 4. & communiter Theologi apud Dianam p. 5. tr. 15. res. 42.* Et hoc puto observandum, etiam si aliquis ob bonum finem juri secretæ correctionis cessasset, etenim perseverat præceptum, semper cum illius primarius finis perseverat; finis autem primarius secretæ correctionis à Christo impositæ, est Fratris emendatio, ac proinde servandus est, semper cum spes emendationis effulget. Præterea Experientia docet, quod dum non servatur secreta correctio, non emendatio, sed peccantis perturbatio oritur.

Ex hoc inferitur minimè licere deferre peccatum Subditi ad ipsius Prælatum, vel Parochum, quando secretum est, dum quis probabiliter sperat sufficere suam privatam correctionem ad emendationem peccantis; & hoc verum est, etiam si quis intendat deferre occultum crimen Prælato, seu Parocho, ut Patri. Ratio est quia, ita agendo, non consultitur bono spirituali proximi sine ipsius gravi detrimento; plus enim Subditi, & Parochiani æstimant conservare bonam famam apud Prælatum, & Parochum. Ulterius ex hujusmodi modo agendi solent oriri rixæ & odia inter correctum, & deferentem; ac proinde non sequitur emendatio peccantis, sed potius præbetur occasio novis peccatis: *Palaus p. 11. n. 7. Anton. à Sp. S. tom. 3. tr. 2. d. 2. sect. 16. n. 129.* Præfatam autem doctrinam puto attendendam, quamvis credatur correctio Prælati melius profutura; etenim lex naturalis distat correctionem faciendam cum minori proximi detrimento; ac proinde nunquam videtur infamandus apud Prælatum, & Parochum, quoties speratur ex privata correctione emendandus: *Anton. in Direct. Regul. p. 3. tr. 4. d. 3. sect. 2. n. 57. & alii apud ipsum.*

R. II. Quando peccata sunt notoria, non est obligatio servandi ordinem supradictum correctionis fraternæ, nisi forte, ut dicit S. Thom. 2. 2. q. 33. a. 7. aliquis firmiter existimaret, quod statim per secretam admonitionem posset hujusmodi mala impedire. Si igitur quis non firmiter existimaret posse statim peccantem ad meliorem frugem reducere, potest illum quantocyus ad Superiorem deferre; etenim eò ipso quod publicè peccet, publicè se infamat, & facit cognoscere se renunciare juri secreti. Præterea, quomodo sperari potest profuturam secretam correctionem respectu illius, qui, publicè peccando, facit cognoscere se hominum præsentiam parvipendere? Stet ergo peccatum notorium, sive factum, quia in multorum præsentia est commissum, sive jure, quia manifestatum fuit per sententiam Judicis, sive famam, quia illius notitia ad plures pervenit, posse statim ad Superiorem deferri.

R. III. Si quis velit committere peccatum, quod cedat in damnum tertie private personæ, ut se habent furtum, homicidium &c. tunc distinguendum est. Si igitur certa sit spes emendationis, teneor paratum ita delinquere secretè corrigere; tunc enim sine damno peccantis possum damnum tertie particularis personæ impedire. Si verò non sit certa spes emendationis, tunc teneor delinquentem denunciare Superiori. Ratio est quia, si certa non sit spes emendationis, potest grave damnum

tertie innocenti personæ imminere; unde, ut hoc à Superiore impediatur, possum delinquentem ipsi manifestare, semper enim bonum Innocentis bono delinquentis est præferendum. Notandum proinde hic est discrimen, quod intercedit, quando corrigendus est Delinquens, qui tantum committere vult peccata, quæ sunt in damnum sui, ac quando vult peccata committere in damnum tertii. In primo casu, ut sit obligatio illum secretè corrigendi, satis est si sit sola probabilis spes emendationis, ut dictum est supra. At dum agitur de corrigendo Delinquentem, qui committit peccata, seu vult committere peccata in damnum tertie personæ, tunc si non sit certa spes emendationis, denunciandus est Superiori, omnia fraternalia secretæ correctione, ita enim expostulat ratio vitandæ damnum innocentis. Quod si non possum Superiorem adire, possum, & debeo ipsum innocentem admonere, ut sibi caveat; & si opus sit, etiam denunciare ipsi nocentem, ut postulet à Judice auxilium: *Sanch. in Consil. p. 2. l. 6. c. 2. dub. 5. n. 8. Trull. tr. 28. c. 7. q. 3. n. 53. Palaus tr. 6. d. 3. p. 13. n. 8.*

Quod verò omitti debeat secreta correctio, & denunciandi sint lædentes falsâ doctrinâ &c. bonum publicum dixi supra q. 1. c. 6. Eadem doctrina applicatur respectu graviter delinquentium contra bonum publicum; ut se habent Proditores, Falsificantes monetas &c.

Regula in praxi servanda.

I. Cum præceptum correctionis obliget de se sub mortali, debet prudens Confessarius advertere, ne Poenitentes huic muneri deficiant, sub prætextu quod ad ipsos non attinet corrigere eos, qui non sunt ipsorum subditi, Domestici &c.; si enim peccatum sit grave, & detur probabilis spes emendationis, tenetur unusquisque quærere opportunitatem temporis, ut proximum à spirituali sublevet miseria, aliâs difficilè excusabitur à gravi culpa, ut patet ex dictis.

II. Si aliquis non constitutus sit à Superioribus speculator actionum proximi, non potest propriâ autoritate alienos defectus inquirere, etiam si sibi proponat pro fine illos corrigere; nam ex hujusmodi inquisitione facta à particularibus personis pax Republicæ, & Communitatis turbatur. Hinc patet, quàm malè se gerant illi, qui solâ curiositate moti, die noctuque vigilant, ut scire valeant, quod aliquis eat, ubi commoretur; si domos suspectas frequentet &c. Immo admonent Doctores ipsos Superiores, quibus licet adhibere etiam Zelatores vigiles, ne modis extraordinariis propriis Subditis infidiantur.

III. Si Superior manifestari præcipiat crimen occultum, quando prius præmittenda est fraternalis secreta correctio, quam diximus cadere sub præcepto, tunc non est ei parendum; sed prius faciendâ est fraternalis correctio, quæ si non proficit, tunc crimen deferendum est Superiori. Audiatur S. Thomas 2. 2. q. 33. a. 5. ubi sic habet: *Prælato non est obediendum contra præceptum Domini, secundum illud Act. 5. Obedire oportet Deo magis, quàm hominibus. Et ideo, quando Prælatus præcipit, ut sibi dicatur, quod quis sciverit corrigendum, intelligendum est præceptum sanè, salvo ordine correctionis fraternæ, sive præceptum fiat communiter ad omnes, sive ad aliquem specialiter. Sed si Prælatus expressè præcipiat contra hunc ordinem à Domino institutum: & ipse peccaret præcipiens, & ei obediens, quasi contra præceptum Domini agens.* Si igitur aliquis à Superiore interrogetur de peccato occulto, quod cedit in damnum solius Delinquentis, si nondum secretè illum correxerit,

potest respondere se nescire, quia ita respondendo, respondet ad mentem interrogantis, cum præsumatur interrogari de peccato, quod dicere tenetur.

IV. Benè notet Confessarius multos deficere in adimplendo præcepto de fraternali correctione, quia non sibi certè videtur delinquentem emendandum, vel emendandum statim; quapropter monere debet vel emendantem obligare hoc præceptum, dum est probabilis spes emendationis; vel dum speratur correctio aliquando profutura. Alii cessant à correctione, quia vident delinquentem esse perturbandum, sed neque hoc motivum excusat à correctione, quoties fructus speretur. Alii pariter credunt hoc præceptum urgere, quando sciunt aliquem deliquisse; cum re verâ Charitas exposcat etiam corrigendum illum, qui est in periculo peccandi, vel quia e. g. habet malos socios, vel quia nimis familiariter incipit cum mulieribus agere &c. Moneat insuper Confessarius quosdam Zeli nimis ferventes, ut ad proximum corrigendum opportunitatem tempus expediant.

C A P U T V.

De vitiiis oppositis Charitati.

Q. I. Uot sint vitia opposita Charitati.

R. Cum Charitas Deum respiciat, & Proximum, illa vitia erunt ipsi opposita, quæ Dei, & Proximi amoris opponuntur. Decem autem enumerantur à S. Thoma 2. 2. q. 34. a. 4. Odium Dei, & Proximi, quod vitium immediate ipsi Charitati opponitur, quatenus dicit dilectionem. Cum autem Charitas etiam gaudeat de bono Divino, & Proximi, ipsi primò erit opposita Acedia, secundò Invidia. Præterea cum unio effectus sit Charitatis, ipsi erit contraria Discordia; sicut etiam quia ex amore sequitur Pax, ipsi opponuntur Discordia, Contentio, Schisma, Bellum, Rixa, Seditio. Denique, cum Charitas inclinet ad benefaciendum, ipsi erit contrarium Scandalum, de quo capite sequenti.

Q. II. Quid sit odium Dei; & quotuplex; & quale peccatum.

R. I. In præsentem non sumimus odium Dei pro odio generali inclusio in omni peccato, quatenus scilicet dicitur odio habere Deum ille, qui per peccatum mortale avertitur ab ultimo fine, & convertitur ad creaturam; hoc enim odium, cum sit inclusum in omni peccato mortali, non constituit specialem malitiam, distinctam ab illa, quæ est in eodem peccato.

R. II. Cum, ut benè advertit S. Thomas loco supra citato art. 1. Deus non possit odio haberi, quatenus in se bonus, & ut Author aliquorum effectuum non contrarium voluntati creatæ, ita enim nihil dicit, quod dissonet, & repugnet nostro appetitui, sequitur solummodo posse odio haberi ut Prohibitor, seu Vindex peccatorum; sub hac enim ratione explicat aliquid repugnans inordinatæ peccantium voluntati. Hinc odium Dei potest definiri; *Aversio à Deo, in quantum prohibet peccata, vel eadem peccata puniit.*

R. III. Odium Dei duplex est, abominationis scilicet, & inimicitie. Odio abominationis desiderat peccator ut Deus non sit; odio verò inimicitie optat illi aliquid malum.

R. IV. Odium Dei est peccatum omnium gravissimum, tum quia opponitur nobilissimo omnium Virtuti, tum quia ipsi opponitur secundum adum primarium, scilicet secundum quod dicit Dei dilectionem. Cum autem quocumque malum, quod Deo velimus, non possit non esse culpa gravissima, ideo non potest dari in odio Dei peccatum

leve ex parvitate materie. Dicitur etiam peccatum in Spiritum Sanctum, quia directè opponitur Dei Charitati; *Laym. l. 2. tr. 3. cap. 8. Bonac. d. 3. q. 4. p. ult. n. 3.*

Q. III. Quid sit odium Proximi; & an omnia odia proximi sint ejusdem speciei.

R. I. Odium proximi est expressè exoptare malum proximo. Quamvis autem sit ex genere suo mortale, unde dicitur Jo. 3. *Omnis, qui odit Fratrem suum, homicida est*, nihilominus potest esse veniale ex imperfecta deliberatione; vel quia damnum proximo exoptatum sit exiguum. Quod si proximo non velimus malum sub ratione mali, sed ob amorem boni, tunc nullum est peccatum; ut si proximo aliquid exoptem infortunium, ut ad Deum redeat, ne seducere possit Innocentes, nocere bono publico &c. *Tolet. l. 4. Summ. c. 11. Navar. in Sum. c. 15. n. 10. Bonac. de Char. d. 3. q. 11. p. ult. à n. 7.*

R. II. Probabile est omnia odia merè interna proximi esse ejusdem speciei. Ratio autem est quia, sicut omnia furta sunt ejusdem speciei in ratione furti, quamvis diversis mediis fiant, quia omnia tendunt ad lædendum proximum in bonis fortunæ; sicuti censent non pauci Doctores esse ejusdem speciei diversas detractiones, quia omnes conveniunt in lædendo proximum in bonis famæ; ita potest dici omnia interna odia, quamvis diversa mala proximi respiciant, esse ejusdem speciei, quia omnes conveniunt in ratione malevolentie, quæ proximo malum exoptamus. Dixi probabile est, quia ita convincit ratio allata, auctoritas multorum Doctorem; & nimis videtur grave obligare Confessarium ad inquirendum, quale speciale damnum exoptaverit proximo ille, qui ipsum odio habuit; *Lug. de Penit. disp. 16. sect. 5. n. 259. & seg. Bonac. r. 2. disp. 3. q. 4. p. ult. §. 1. n. 10.* Cæterum è contra mihi apparet difficile in genere moris adinventire quandam communem mensuram specificam omnium malorum, quæ possunt proximo exoptari, ita ut idem specie peccatum sit exoptare e. g. alicui æternam mortem, ac exoptare jacturam bonorum temporalium; *Pal. disp. 4. p. 1. n. 7.*

Pariter dixi in responsione, omnia odia merè interna proximi probabile esse quod sint ejusdem speciei; nam si desiderium non fuit simplex, sed ulterius aliquo pacto influxit in executionem sive consiliando, sive aliud medium apponendo, tunc certum est ista odia, prout respiciunt executionem, desumere speciem à malo desiderato, adeoque esse diversæ speciei, quando mala desiderata sunt diversæ speciei. Hac ratione aliud specie diversum peccatum est ex odio curare ut proximo auferatur fama, aliud curare, ut auferantur bona fortunæ &c. *Lug. Bonacem. loc. cit.*

R. III. Quando odium etiam internum est circa personam, quam speciali virtute debemus prosequi, explicanda est Persona, quam odio habuimus, quia tunc non solum læditur Charitas, sed etiam illa virtus, Pietas e. g. vel Observantia, quæ vult ex speciali motivo nos tales personas prosequi debere. Hinc in peccatis odii declaranda est conjunctio personæ, quæ odio habetur, ut si sit Parens, Coniux, Prælatus, insignis Benefactor, Sacerdos, Princeps, sive persona aliquo modo conjuncta lædenti; *Lug. de penit. d. 6. sect. 6. Coninck. d. 25. de Char. dub. 9. n. 156. Bonac. in 4. Decal. præcept. d. 6. q. unic. p. 3.*

De Acedia, & Invidia jam dictum est Tr. 2. q. 2. c. ult. Sicut etiam cap. 1. explicando sextam superbiæ filiam, innui quid sit Discordia, & Contentio. Solummodo hic adnotare volo non esse laude dignos illos contentiosos Scholasticos, qui in publicis, quas habent in Templis Disputationibus, ultra modum vocem attollunt, non sine sacri loci

irreverentia. Quam bene se gererent, si servarent quæ præscribit Tridentinum *sess. 2. in gravibus Fidei, & morum controversiis*. En ejus verba: *In sententiis verbis dicendis, juxta Toletani Concilii statutum, in loco benedictionis confidentibus Domini Sacerdotibus, nullus debeat aut immoderatis vocibus perstreperere, aut tumultibus perturbare: nullus etiam falsis, vanifove, aut obstinatis disceptationibus contendere, sed quicquid dicitur, sic mississima verborum prolatione temperetur, ut nec audientes offendantur, nec recti iudicii acies perturbato animo inspectentur.*

Q. VI. Quid sit Schisma.

R. Schisma definitur à S. Th. 2. 2. q. 39. *art. 1.* *Voluntaria separatio ab unitate Ecclesie; schismaticus enim se separando à Capite Ecclesie, scindit ipsius unitatem.* Hinc patet, quod licet omnes hæretici sint Schismatici, cum omnis hæreticus se separaverit à Capite Ecclesie, adeoque ab ipsius unitate; non tamen omnes Schismatici sunt hæretici, quia bene possunt credere omnes veritates Fidei, ipsamque Pontificem esse verum Petri Successorem, & nolle nihilominus ei obedire. Cæterum in praxi difficile est adinvenire Schismaticum, qui non sit hæreticus: D. Th. *in respons. ad 3. Sanch. l. 2. Decal. c. 36. n. 1. & seqq.* Ex his patet schisma semper esse gravissimum peccatum; cum non possit dari casus, quo leviter Charitas offendatur in separatione membrorum à Capite.

Q. VII. Quid sit bellum; & quæ sint iustæ causæ bellandi.

R. I. De bello agit S. Th. 2. 2. q. 40., & potest definiti: *Dissidium inter Principes, ordinatum ad pugnam, multitudine armata.*

R. II. Ex sola opinione probabili quoddam aliquod Regnum, seu Provincia &c. ad aliquem Principem pertineat, puto non licere hujusmodi Principi indicare Bellum possidenti. Ratio est quia, non licet alicui propriam auctoritate ex opinione purè probabili sententiam dicere, quod aliqua bona sint sua, & illam executioni mandare, expoliando possidentem; adeoque neque ex mera opinione probabili licebit indicare bellum; hoc enim idem est ac proferre sententiam, illamque executioni propriam auctoritate mandare. Hinc patet, quod licet quis possit ex opinione probabili movere litem, quia id non est expoliare bonis possidentem, sed inquirere cujus sint, & deinde expectare iudicis sententiam; nihilominus hujusmodi doctrina non potest favere illi, qui ex opinione purè probabili vult bellum indicare. Præterea non potest iustum esse bellum, nisi clarè fiat injuria invadenti; hujusmodi autem clara injuria non datur, dum solum habet rationes probabiles, nam tunc etiam aliter habet jus fundatum, & ulterius ipsi favet possessio.

Ex hac ratione non pauci Theologi volunt non licere etiam habenti opinionem probabiliorè indicare bellum possidenti; quia usque dum illius rationes non excedunt lineam probabilitatis, non fit à Possidente certa injuria habenti rationes probabiliores; & ulterius titulus possessionis elidit, ex communiori Theologorum, etiam rationes probabiliores. Quod si his addantur damna irreparabilia, quæ ex bello inferantur Religioni, Innocentibus, honori Virginum, & Nuptarum, appaerunt taliter præponderare rationibus purè probabilibus, ut difficile possit iudicari ex talibus rationibus iustitia belli: *Sotus de Just. l. 3. q. 6. Lezan. 2. 2. q. 9. Regul. v. Bellum n. 4. Pal. 2. 2. tr. 1. d. 2. p. 7. n. 5.*

Inferri etiam ex dictis potest, quod si aliquando datur bellum ex utraque parte iustum, id non oritur quia utraque pars habeat rationes probabiles, sed quia ex invincibili ignorantia utraque pars æquè putat sibi aliquid deberi.

Q. VIII. Quid sit Rixa, & Seditio.

R. I. Rixa est privatum bellum commissum privata auctoritate, quo unus alterum laedit. Qui se defendit cum moderamine inculpatae tutelæ nullum committit peccatum, ut de se patet. Quia tamen de his agere solent Theologi in quintum Decalogi præceptum, ideo modò supersedeo ab ulteriori examine.

R. II. Seditio est tumultus, quo una pars Reipublicæ contra aliam insurgit ad pugnam. Si fiat contra Principem dicitur Rebellio, includens inobedientiam adversus Principem; quæ non datur, dum una pars populi adversus aliam insurgit.

Regula in praxi observanda.

I. Dum quis se accusat in Confessione odisse Proximum, primò interrogandus est à Confessario de malo proximo exoptato; nam ex hoc capite odium, ut vidimus, potest esse peccatum leve. Secundò, si credat Confessarius non omnia odia interna esse ejusdem speciei, interrogare debet Poenitentem de specie mali, quod exoptavit; nam tunc aliud esset specie peccatum exoptasse malum privans bonis fortunæ, aliud si privet bonis famæ, seu vitæ. Tertio, interrogandus de Persona, cui malum exoptavit; nam si illam tenebatur prosequi peculiari virtute, duplex commissit peccatum.

II. Quando Poenitentes se accusant de peccato Invidiæ, advertere debent Confessarii multoties nullum committere peccatum; neque enim ægrè ferunt Proximum aliquod bonum habere, sed dumtaxat & ipsi eadem bona desiderarent. Pariter est considerandum id, de quo tanquam de peccato Invidiæ se accusant, esse peccatum odii, quia nolent Proximum aliquibus bonis frui, eo quia inter ipsos fuerint inimicitia &c. Quod si respondeant se ægrè ferre in Proximo bonum, quia eâ ratione vident se minoris existimari &c. tunc propriè peccant peccato Invidiæ, ut suo loco dictum est.

C A P U T VI.

De Scandalo, & de Operationibus, quæ hoc peccatum continent.

Q. I. Quid sit Scandalum; & quotuplex.

R. I. Scandalum, quod est idem ac *offensio*, definitur dictum, vel factum minus rectum, præbens occasionem spiritualis ruina. Per dictum, seu factum intelligitur verbum seu actio externa. Additur minus rectum, ad significandum illam actionem externam vel esse malam, vel habere mali speciem. Eò ipsò autem quod dicitur, præbens occasionem spiritualis ruina, primò significatur ad peccandum peccato scandali non esse necessarium sequi peccatum, sed satis esse, si detur occasio lapsus. Significatur etiam non esse necesse ad peccandum peccato scandali aliquem esse causam moralem, v. g. consulendo furtum &c., sed satis est, si sit occasio, quatenus intendit, vel prævidit suam pravam actionem aliquem esse ad peccatum inducendum. Hinc patet peccatum scandali opponi Charitati, & Correctioni fraternæ, cum destruat, vel destruere intendat in proximo bonum spirituale, quod Charitas, & correctio fraternæ vellent in ipso conservari: D. Th. 2. 2. q. 43. *art. 1. & 2. Sanch. in Decal. l. 1. cap. 6. n. 1. Anton. à Sp. S. in Direct. Conf. 1. 3. tr. 2. d. 3. sect. 5. n. 161.*

R. II. Scandalum aliud dicitur activum, aliud passivum. Scandalum activum est illud, quod in superiori responsione explicatum est. Scandalum passivum est ipsa ruina spiritualis, quæ sequitur in aliquo proximo, occasione accepta, ex dicto vel

vel facto alterius. Item scandalum aliud est Pharisæicum, aliud Puffillorum. Scandalum pharisæicum datur, quando quis ex propria malitia ruit, nullâ habitâ occasione; denominatione accepta à Pharisæorum exemplo, qui ex propria malitia scandalizabantur ex bonis operibus Christi, & Apostolorum. Dum verò ruina spiritualis proximi, nullâ habitâ occasione dicti, vel facti minus recti, oritur non ex malitia, sed ex infirmitate, vel ignorantia, tunc dicitur Scandalum Puffillorum. Sit exemplum in eo, qui labitur, viso decenti ornatu alicujus foeminae. Item scandalum potest esse per se, vel per accidens. Per se datur, quando verè intenditur ruina proximi. Potest dici etiam scandalum per se, quando, licet non intendatur Proximi ruina, adhuc tamen cognoscitur opus tale esse, ut ex natura sua incitet proximum ad peccatum; ut si quis coram alio cum muliere peccaret. Potest, inquam, dici scandalum per se; quamvis enim non intendatur à peccante ruina spiritualis proximi, attamen sequitur ex natura operis. Scandalum purè per accidens datur, quando quis non intendens spirituale ruinam proximi, & in occulto peccans, videtur nihilominus ab aliquibus per accidens, unde sumunt occasionem peccandi: *Sanch. Anton. loc. cit.*

Q. II. Quando scandalum sit speciale peccatum aperiendum in confessione.

R. Non pauci sentiunt tunc solummodo scandalum esse speciale peccatum oppositum Charitati, & fraternæ correctioni, quando dicto, vel facto minus recto expressè intenditur ruina spiritualis proximi; adeoque volunt quod, si hæc non intendatur, sit solummodo scandalum generale non constituens speciale peccatum aperiendum in Confessione. At, meo videri, valde probabilior est contraria sententia, quæ asserit confurgere speciale peccatum scandali, etiam si non expressè intendatur Proximi spiritualis ruina, si quis faciat, vel dicat aliquid, ex quo probabiliter videat sequitur illius spiritualis ruinam. Hæc opinio videtur fuisse S. Thomæ 2. 2. q. 43. *art. 1. ad 4.*, ubi sic ait: *Quando aliquis suo malo facto, vel verbo intendit alium ad peccatum inducere, vel etiam si ipse hoc non intendat, & ipsum factum est tale, quod de sui ratione habet, quod sit inductivum ad peccatum; puta cum aliquis publicè facit peccatum, vel quod habet similitudinem peccati: & tunc ille propriè dat occasionem ruinae; unde vocatur scandalum activum.* Idem docet *art. 6.* En igitur quod S. Doctor cognoscit peccatum scandali, non solum quando pravâ operatione intenditur proximi spiritualis ruina, sed etiam quando aliquid fit, quod de se est inductivum ad peccatum.

Ratio autem est quia, semper cum fit aliquid, quod de se cognoscitur destructivum objecti alicujus virtutis, offenditur illa virtus, etiam si hoc non intendatur. Exemplum sit in eo, qui non intendens nocumentum Proximi, adhuc tamen ponit causam talis nocuenti; nemo dicit hunc non offendere etiam justitiam commutativam. Pariter, qui solum intendens vindictam, vulnerat inimicum in Ecclesia, non solum peccat contra justitiam, sed etiam contra religionem, quia fecit opus contra talem virtutem, quamvis eam offendere non intendit. Pari igitur ratione, qui committit peccatum, videns futurum occasionem ruinae spiritualis proximi, licet eam non intendat, de facto ponit ex parte sua quod destruit bonum spirituale proximi, adeoque offendit Charitatem, sive correctionem fraternam, quæ respiciunt idem bonum spirituale: *Lugo de poenit. disp. 16. sect. 4. Coninch. d. 32. n. 45. Navar. in Man. c. 6. n. 19.*

Cæterum, quicquid diversimodè sentiant Auctores, in explicando quando scandalum sit speciale peccatum, omnes videntur fateri debere, quod faciens aliquod malum, ex quo videt sequitur ruinam proximi spirituales, duplex saltem peccatum numero distinctum committat: *Sanch. l. 1. Decal. c. 6. n. 3. Ledesm. 2. 2. tr. 4. cap. 5. concl. 5. & 7. d. 1.* In sententia, quam probabiliorè diximus, tria committeret peccata. Unum contra Charitatem, quatenus esset occasio ruinae spiritualis proximi; aliud e. g. contra justitiam, quatenus e. g. ipse furaretur; & tertium pariter contra justitiam, quatenus furando coram aliis, ipsis præberet suo malo exemplo occasionem furandi, unde & ipsi esset imputabile furtum istorum. Quia tamen non esset causa, sed solum occasio, non teneretur ad restitutionem, ut dicitur in Tractatu de Just. & Jur. In sententia verò illorum, qui volunt tunc tantum dari speciale peccatum scandali, quando fit malum, intendendo ruinam spirituales proximi, solum committeret duo ultima peccata.

Q. III. An sit peccatum scandali suadere minus malum parato gravius committere.

R. Id esse illicitum constat, si aliâ viâ possit quis divertere proximum à graviore malo perpetrando; vel si parato inferre gravius damnum unde detur consilium ut inferat minus malum alteri; quia consulens esset causa istius mali, cum de illo non cogitasset, qui volebat gravius malum facere. Quod si aliquis sit paratus, & determinatus uni inferre gravius malum, tunc licitum erit illi consulere, ut minus inferat: v. g. parato occidere Petrum, licitum est suadere, ut tantummodo brachium amputet. Ratio est quia, neque minus malum absolute suadet, sed tantum sub conditione; idem enim esset ac dicere: *si determinatus es ad committendum majus malum, melius tibi est, & proximo, ut minus malum eligas.* Hoc consilium continet puram veritatem, & non inducit ad peccatum, sed potius ad bonum; quia bonum est ut determinatus ad malum perpetrandum, inter duo mala quod minus est eligat: *Sanch. de Matr. l. 7. d. 11. num. 15. Palau tr. 6. disp. 6. p. 6. n. 6. Bonacc. de Res. d. 1. q. 2. p. 7.*

Q. IV. Quando actiones, aliàs indifferentes, omittendæ sint, quia ex illis sequitur scandalum in Proximo.

R. I. Quando actiones sunt indifferentes, tum de se, tum attentis circumstantiis, in quibus fiunt, non est necesse eas omittere, si grave incommodum oriatur ex illarum omissione, etiam si ratione illarum aliquis sit peccaturus. Ratio est quia, per hoc quod, attentis omnibus circumstantiis, sint indifferentes, de se non sunt inductivæ ad peccatum. Eò ipsò autem quod non possint sine gravi incommodo omitti, sequitur unumquemque habere jus ad illas patrandas, & per consequens; si ex ipsis sequatur alterius peccatum, dici permissum, non volitum. Plura dabimus exempla in regulis infra apponendis.

Dixi, si grave incommodum oriatur ex illarum omissione; nam cum unicuique mandaverit Deus de proximo suo, ut haberet Ecclesiastici 17. Charitas exposcit, ut impediatur peccatum Proximi semper cum fieri potest sine gravi incommodo. Si ergo ex actionis indifferentis omissione grave incommodum non sequatur, nemo jus habet ad illam exercendam; adeoque si exerceat, convincitur non solum permittere, sed veile peccatum proximi; cum facile possit illius occasionem amovere, & non amoverit: *Sanch. l. 1. Decal. c. 6. n. 17. Pal. tr. 6. d. 6. p. 7. n. 3. Dian. p. 5. tr. 7. res. 31.*

Hic etiam advertendum quod, quod peccatum proximi est gravius, eò major causa requiritur, ut quis possit ponere actionem indifferentem, ex qua prævideretur sequitur. Ratio est quia, Charitas

exponit, ut juxta gravitatem peccati consideretur incommodum subeundum ad ipsum impediendum. Hinc communiter Theologi docent quod illud incommodum, quod me excusat, si ponam actionem indifferentem, unde aliquis sumpturus sit occasionem peccandi contra temperantiam, potest me non excusare, si ex ea aliquis peccaturus sit contra Justitiam, cum tunc laedatur jus tertii.

R. II. Si actiones de se sint indifferentes, & remotè tantum concurrant ad peccatum Proximi, tunc licitè fiunt, si adsit justa causa, vel necessitas. Ratio est quia, qui remotè concurrunt per actionem indifferentem ad peccatum, nec subministrant peccati materiam, nec occasionem de se inducentem ad peccatum, quamvis talis possit esse ex alterius malitia. Exemplum sit in eo, qui locat domum Meretrici; hic utique remotè concurrat ad ejus peccatum, locando illi domum, at neque subministrat materiam peccati, neque dat occasionem inducentem ad peccatum; nisi forte illa domus ratione sitis aptior esset ad peccata committenda. Cum autem habeat justam causam domum locandi, ne, si aliam non habeat personam, cui loquet, careat fructu locationis, sequitur per hujusmodi locationem non peccare. Quod si non adsit justa causa, vel necessitas, Charitas obligat nos, ut neque remotè concurramus ad alterius peccatum; *Sanch. l. 1. c. 7. n. 20. Azor. 2. 2. l. 12. c. 18. q. 5. Dian. p. 5. tr. 7. resol. 26.*

R. III. Si Actiones, quæ aliàs possent esse indifferentes, factis sint proxime alterius peccato, ita ut proxime ipsi cooperentur, non possunt excusari etiam ratione gravis mali imminuentis. Ut hujusmodi responsio bene percipiatur, notandum est nomine actionum, de quibus modò loquimur, venire illas, quæ, etsi in aliis circumstantiis exercitæ, possent esse bonæ, vel indifferentes, nihilominus hæc, & nunc talibus actionibus aliquis cooperatur alterius actioni intrinsicè malæ; ut si aliquis e. g. comitaretur latronem, ut eum defenderet, vel ipsum adjuvaret ad furandum. Responsio hoc modo explicata probatur quia, actio intrinsicè mala nullo modo potest cohonestari, ergo neque ullo pacto possunt excusari, qui proxime ad illam cooperantur; semper enim convinctur male agere, qui est causa proxima actionis intrinsicè malæ. Hinc Innoc. XI. sequentem damnavit propositionem ordine 51. *Famulus, qui submissis humeris scienter adjuvat horum suum ascendere per fenestram ad stuprandam virginem, & mulctas eidem subservit, deferendo scalam, aperiendo januam, aut quid simile cooperando, non peccat mortaliter, si id faciat metu notabilis de trimenti, puta ne à Domino malè tractetur, ne torvis oculis aspiciatur, ne domo expellatur.* Quamvis autem propositio loquatur de famulo supradicta præstante, ne torvis oculis aspiciatur, ne domo expellatur, nihilominus dicendum est non posse ea præstare etiam metu mutilationis, aut mortis. Id autem convinctur quia, ingredi aliquam domum ad stuprandam virginem, ad fornicandum &c. est actio intrinsicè mala, ergo erit intrinsicè malum cooperari proxime hujusmodi actioni; causæ enim proxime semper imputatur effectus, qui sequitur; *Viva in præfatam propositionem 214. Salmant. tr. 21. c. 8. n. 75.* Alia exempla de his, quæ licet, vel non licet præstare, quando alterius peccato cooperantur, dabo in regulis infra apponendis, de quibus videri possunt *Sanch. l. 1. c. 7. Laym. l. 2. tr. 3. c. 13. Bonac. de Matr. quest. 4. p. 14. Ledesm. 2. 2. tr. 27. cap. 9. concl. 6.*

Q. V. An peccent peccato scandalum contra castitatem mulieres superflue se ornantes, vel ostendentes nuda pectora, & mammillas.

R. I. Mulieres se ornantes juxta conditionem

sui status, & honestum morem Patriæ, non peccant, nam illis competit ita se ornare. Quod si mulier prævideat exinde aliquem occasionem sumptuum illam turpiter adamandi, debet utique ex charitate quantum potest se ab illius aspectu subtrahere; sed quia non convinctur illi præbere occasionem, quia talis ornatus est honestus, & illi debitus, non potest dici causa peccati, quod aliquis ex sua fragilitate, seu malitia committeret; *Navarr. in Sum. cap. 23. num. 29. Sanch. l. 1. Decal. c. 6. n. 17. Palaus tr. 6. d. 6. p. 7. n. 3.*

R. II. Ornatus superfluus semper est peccatum, quia semper fit ex quadam vanitate, & levitate, qui tamen finis non videtur excedere culpam venialem; *D. Th. 2. 2. q. 169. art. 1. & 2.* Potest autem esse culpa mortalis, primò si mulier exinde cognosceret ab aliquo esse turpiter adamandam; nam tunc convinceretur præbere illi occasionem, cum adhiberet ornatum, ad quem nullum jus haberet. Secundò, quando ornatus esset meretricius, quia tunc habet dare aspicientibus occasionem peccandi. Tertio, si ornatus sit valde nimis & præter Patriæ consuetudinem; nam qui illum introducit, Author est consuetudinis, quæ non solet esse sine plurimis peccatis; *Salmant. tr. 21. c. 8. p. 5. §. 2.*

R. III. Non possunt mulieres ad sui ornatum nuda pectora, & mammillas ostendere. Ut id ad evidentiam demonstrarem hæc unicà utor ratione. Negari non potest graviter peccare peccato scandalum contra castitatem, qui aliquid facit ex quo præbere possit aliis gravem occasionem peccandi, maxime si ad illud faciendum nullum jus habeat; cum autem ita se habeant mulieres nudo pectore incedentes, sequitur nullatenus à gravi culpa esse excusandas. Quod notabiliter nudas mammillas ostendere habet inducere grave periculum peccandi in aspicientibus, demonstrant SS. PP., qui tam gravibus verbis hujusmodi morem reprehendunt; non certè autem tam graviter inclamarent contra usum, qui solum inferret culpam venialem, ut bene observat Carthusianus in *Direct. Vit. Nobil. ar. 14.* Id ipsum ostendunt, dum hujusmodi morem meretricium appellant, quod dici non potest de re dumtaxat leviter ad malum excitante. Id ipsum demonstrant quamplures Synodi jubentes ut talibus mulieribus Sacramentalis absolutio denegetur, & à S. Communionem arceantur. Hos Synodos recenset Natalis Alexander l. 4. de Decal. art. 5. reg. 8. de scandal., atque etiam ita præscribunt Constitutiones, & Instructiones Synodicæ S. Francisci Salefi. Compertum autem apud omnes est nullatenus fore eis deneganda Sacramenta, si propter hujusmodi nuditatem non præberent gravem peccandi occasionem. Confirmatur quia, non defuerunt Præfules, qui inter casus reservatos sequentem esse voluerunt; *Mulierum inverecundia, qua pectus, vel humeros in loco publico notabiliter denudant, vel transparentibus solum velis cooperiunt.* Ita Cæsæna Episcopus sub n. 7. Non reservantur autem nisi peccata, quæ gravia sunt, vel e. g. ratione gravis scandalum, quod aliis præbetur. Demum si reperire est Confessarium, qui judicio SS. PP., tot Synodorum, & Præfulum non acquiescat, & putet cum aliquibus Theologis præfatam nuditatem immunem esse à ratione gravis scandalum, facile deponere potest suum falsum iudicium, si velit ad examen revocare originem multorum peccatorum carnalium, quæ audiet in Confessione. Si hoc præstet, videbit ex procaci obtutu erga pectus foeminarum non modè cooperatum, quamplura luxuria peccata oriri. Consulat & ipse suam conscientiam, & videat, si aspiciendo maxime cum aliqua mora in ea parte foeminas, cre-

dat non se exponere gravi periculo turpis delectationis. Non est ergo acquiescendum quibusdam speculativis ratiocinationibus, dum experientiâ tot virorum, qui ex tali aspectu in peccata prolabuntur, scimus hunc morem præbere gravem occasionem peccandi.

Ex dictis etiam constat nullatenus attendendam illorum rationem, quæ excusant à gravi culpa mulieres ita incedentes, quia nempe, dum adeft talis consuetudo, habere videntur jus se illi accommodandi. At quæso potest ne quæcumque vel immemorabilis consuetudo dare jus ad id, quod aliis de sua natura præbet gravem peccandi occasionem? Utique si ex tali consuetudine aliquod jus confurgeret, posset consuetudo prævalere non solum contra legem positivam, sed etiam divinam, & naturalem. Hinc futile omnino esse præfatam rationem demonstravit S. Antonius p. 2. tit. 4. cap. 5. ubi ait: *Si de usu patriæ est, ut mulieres deferant vestes versus collum soissas, & apertas, usque ad ostentationem pectoris, & mammillarum, valde turpis, & impudicus est talis usus, & ideo non servandus.*

Futilissimam etiam puto rationem illorum, qui dicunt hujusmodi pectoris nuditatem non esse damnandam peccati gravis, quia aliàs etiam mulier pulchra in publicum procedens esset similis culpa rea; cum naturalis mulierum pulchritudo valde soleat ad venerem allicere. Sed quis non videat latissimam disparitatem? Si quis ex pulchritudine mulieris occasionem sumat peccandi, non potest id mulieri imputari, cum non possit à se removere motivum, ex quo illam videns in peccatum probabitur. At dum præbet alteri occasionem peccandi indecenti pectoris nuditate, peccatum illi imputabile, utpote quæ sine suo incommodo occasionem removere poterat, & debebat, & noluit. Immo retorqueri potest hujusmodi ratio: si etenim mulier pulchra semel & iterum tenetur se domi continere, ita dicantur Charitate, ne se offerat aspectui illius, à quo scit turpiter adamari, quamvis nullam illi præbeat occasionem sibi voluntariam peccandi, quis negare potest velle Charitatem, ut removeat quidquid inducere potest plures ex aspicientibus in peccatum, quando id facillimè removere potest, & laudabitur ut mulier prudens, & honesta? Non nego tamen dari in hoc non posse materiam parvitatem, si nempe pectus modicè sit discooperatum, ita ut non possit nisi levissimè ad malum provocare. Hanc materiam diffusè discutunt Albertus de Albertis in *Paradox. Moral. de ornat. mul. disp. 2. cap. 1. per totum Joseph. Boccaful. in prax. Theol. Moral. 2. 2. l. 4. in 6. præcep. Decal. c. 3. n. 238. Jo: Maria de Castillento in Theol. Moral. 1. 1. v. consuetudo diff. 22.* Nec defunt adnotare Superiores tam Ecclesiasticos, quàm Laicos teneri ad extripandam sub gravi culpa consuetudinem, quæ mulieres incedunt pectore indecenter detecto.

Q. VI. Quando parato committere aliquod peccatum licitum sit præbere occasionem illud committendi.

R. Id licitum est, si id quod petitur, potest bene, & malè fieri, & simul ad illud petendum impellit justa causa, vel necessitas. Primò igitur non licet petere actionem, à qua hæc, & nunc non possit separari malitia, etiam si aliàs quis paratus esset illam facere. Ratio de se est manifesta, quia petere aliquod ex objecto malum, est invitare ad malum, & inducere ad malum semper est peccatum. Hinc patet non solum peccari peccato scandalum, quando inducitur ad peccandum foemina parata, sed etiam, si invitetur ad cœnam, paratus solvere jejunium; cum talis actio in circumstantiis, in quibus urget præceptum jejunii,

non possit expoliari ab omni malitia. Nec refert dicere invitari ad peccatum personam jam paratam; nam, ultraquamquod semper mala sit actio, quæ hæc, & nunc est de re, à qua non potest separari malitia, ulterius istud particulare peccatum oritur ab illo, qui invitatur paratum ad peccandum, cum non cogitasset de isto particulari peccato, si non fuisset invitatus, seu ab alio scandalum non accepisset; *Pal. tr. 6. d. 6. p. 10. num. 2. & p. 14. n. 2. Dian. p. 5. tr. 7. resol. 13.*

Licitum è contra erit dare occasionem parato ad peccandum, semper cum id quod petitur, potest etiam bene fieri; & ulterius adeft justa causa, vel necessitas petendi. Et quidem si non adsit justa causa, vel necessitas, id illicitum esse ex eo patet quia, Charitas graviter obligat vitare damnum spirituale proximi, quando id commodè possumus. Dum verò adsit justa causa, vel necessitas, id quod potest bene, vel malè fieri, posse peti ab eo, quem scimus malè facturum, probatur quia, semper cum bene fieri potest, quod male fiat provenit ex malitia operantis; cum autem aliunde nemo teneatur cum gravi incommodo impedire alterius peccatum, semper cum iste potest à semetipso illud omittre, sequitur, urgente justà causâ, vel necessitate, non teneri illud impedire. Hinc S. Th. 2. 2. q. 78. a. 4. loquendo de illo, qui petit mutuum ab eo, quem scit nosse dare nisi sub usuris, asserit licitè operari, semper cum id præstet ad subveniendum propriæ, vel alterius necessitati; *Navar. c. 14. numer. 39. Sanch. l. 1. Decal. c. 7. num. 15. Bonac. d. 2. de pecc. q. 4. p. 2.*

Q. VII. Quando ob vitandum scandalum alterius, sint dimittenda bona spiritalia, quæ cadunt sub præcepto.

R. I. Præcepta, quæ nunquam possunt omitti sine peccato, non sunt prætermittenda ob alterius scandalum, sive pharisaicum, sive pusillorum; non enim sunt faciendâ mala, ut evaniant bona. Hinc nunquam ob alterius scandalum licet transgredi præcepta naturalia negativa, v. g. non occidendi, non furandi &c.; hujusmodi enim transgressio semper est intrinsicè mala. Pari ratione non licet omittre præcepta Fidei, & Sacramentorum necessaria necessitate mediè ad salutem consequendam; *D. Th. 2. 2. q. 43. a. 7.*

R. II. Præcepta naturalia affirmativa, & alia juris positivi non sunt omittenda ob scandalum pharisaicum, bene verò aliquando ad vitandum scandalum Pusillorum. Non est igitur necesse cessare ab observatione prædictorum præceptorum ob scandalum pharisaicum, acceptum scilicet à sola alterius malitia, cum id præstare, potius noceat communi bono; daretur enim malis occasio impediendi malitiosè alterius bonum. Hæc ratio S. Thom. docet 2. 2. q. 43. art. 8. propter hujusmodi scandalum non esse dimittenda neque etiam temporalia; tunc enim daretur occasio malis rapiendi &c.

Si verò scandalum sit Pusillorum, hoc est, illorum, qui peccant sive ex ignorantia, sive ex infirmitate, puto ad illud vitandum posse prætermitti præceptum affirmativum juris naturalis, & multò magis juris positivi, si tamen ex omissione non sequatur damnum proximi. Ratio est quia, etiam præceptum vitandi scandalum est juris naturalis, ergo si simul concurrat cum præcepto juris positivi, præponderabit præceptum naturale illud vitandi. Si verò concurrat cum alio præcepto juris naturalis, præponderabit præceptum vitandi scandalum, si ed quod omittatur observantia illius præcepti, nullum sequatur damnum, & è contra grave sequatur damnum, si non omittatur. Hoc totum clarificabitur exemplis.

plis. Est præceptum juris positivi jejunare in Quadragesima, & aliunde est præceptum juris naturalis quod mulier non det viro occasionem ad alias divertendi. Si ergo propter jejunium taliter Uxor reddatur macerata, ut propter hoc sit viro offendiculum, præstabit omittere jejunium, quam dare viro occasionem peccati. Est præceptum naturale corrigendi delinquentem; & nihilominus si ex correctione sequatur sit damnum, quia scilicet correctus deterior evadet, præponderabit præceptum naturale non dandi occasionem peccati; quia ex omissione correctionis nullum sequitur damnum, bene verò sequeretur, si non omitteretur. Quamvis tamen ex correctione sequatur sit damnum correcti, nihilominus si ex omissione correctionis grave fieret nocuum bono communi, quatenus mali sumerent ansam peccandi, eò quia viderent peccatum impunitum, tunc præstaret permittere scandalum correcti, quia ipsius peccato præponderant graviora mala, quæ sequerentur, si non corrigatur; *Suar. d. 10. de Scandal. sect. 4. num. 9. Ledesm. 2. p. Sum. tr. 4. c. 5. concl. 8.*

Semper cum igitur agitur de scandalo Puffillorum, observandum est id, quod docet S. Th. 2. 2. *quest. 43. art. 7.* ubi loquens de rebus spiritualibus, quæ non sunt de necessitate salutis, dicit, quod si ex eis oriatur scandalum puffillorum, vel occultanda, vel differenda sunt, usque dum, reddita ratione ipsarum rerum, cesset scandalum. Item *art. 4. & in 4. dist. 38. q. 2. art. 4. q. 3.* sentit differendam à Prælo exactionem debitorum ob vitandum scandalum ignorantium, & infirmorum, usque dum edoceatur, & cesset scandalum. Si verò, postquam fuerint edocti, adhuc persistere velint in sua opinione, & sumere ex aliorum bonis operibus occasionem peccandi, tunc ipsorum scandalum oriretur ex malitia, adeoque transiret in pharisaicum, & per consequens non esset curandum.

Hic tamen ulterius est adnotandum, quod si non posset differri actio aliàs non peccaminosa, sine gravi detrimento etiam temporali, tunc non tenemur illam omittere ad vitandum peccatum alterius, eo modo quo dictum est, agendo de Ordine Charitatis.

Regula in praxi observanda.

I. Si Confessarius putet, juxta sententiam, quam supra docuimus, scandalum esse speciale peccatum contra Charitatem, non solum quando aliquis suo dicto, vel facto intendit ruinam spiritualem proximi, sed etiam quando quis suo exemplo, jussu &c. movet ob propriam utilitatem, seu delectationem alium ad peccandum, quamvis non intendens ipsius peccatum, debet interrogare Pœnitentem, si ipse alium induxerit ad peccandum, ut intelligat an duo peccata specie diversa commiserit. Juvenis e. g. qui peccavit cum muliere, interrogandus est an ipse eam ad venerem provocaverit; nam tunc ultra peccatum contra Castitatem, aliud commisit contra Charitatem, quatenus fuit causa, seu occasio peccati mulieris. Ulterius necesse est interrogare an consilio, exemplo &c. induxerit ad peccatum, ad dignoscendum numerum peccatorum; si etenim induxit, non solum est reus peccati fornicationis, furti &c. à se commissi, sed etiam, ultra peccatum scandali, peccati in eodem genere à complice perpetrati, ut dixi capite precedenti in secundo quæsto. Dici etiam potest tot ulterius numero peccata commississe, quot personas, ad peccandum pertraxit, vel saltem ipsius peccatum eò magis augeri, quò major est ipsarum numerus.

II. Cum dixerimus non esse omittendas actiones

omni ex parte indifferentes, propter alterius peccatum, dummodo adsit justa causa illas exercendi, notet Confessarius non teneri mulierem domi se continere, & abstinere à decenti ornatu, quamvis sciat ab aliquo turpiter adamandam. Cum istæ actiones sint per se indifferentes, & cum aliunde nimis grave esset hujusmodi mulieri semper se domi continere, non est ex hoc capite ipsius conscientia inquietanda. Quia tamen non est grave incommodum semel, & iterum domi manere, id teneretur præstare mulier, ne daret alicui occasionem peccandi; sicut etiam adire aliud templum ob audiendum sacrum, si commodè id facere posset, dum sciret turpiter adamari in templo, in quo solet sacrum audire. E contra debet abstinere sub gravi ab ornatu meretricio, aut valde nimio; & multò magis, si sciat exinde alicquem sumere occasionem eam turpiter adamandi, cum hujusmodi carentia non possit prudenter grave incommodum reputari.

Ex hoc etiam quòd ad vitandum grave incommodum licitum sit præstare actiones indifferentes, sequitur licitum esse famulis concubinæ condire, ministrare mensæ, ipsam ornatu decenti ornare, ad ipsam deferre literas nil turpe continentes, sed tantum signa urbanitatis, & alia hujusmodi præstare indifferentia bono, vel malo usui; cum enim ex se nullum peccatum contineant, non tenetur quis ab eis desistere, si ex hoc grave deberet incommodum subire.

Addendum posse famulos ad vitandum grave incommodum etiam Concubinæ lectum sternere, facem præferre, immo & ipsam ad heri domum comitari, quia hæ actiones de se sunt indifferentes, & remotè conducunt ad peccandum. Dum tamen dixi licere comitari Concubinam, id intelligendum volo, quando, etiam famulo non comite, domum hæri adiret; nam si iret, quia famulum comitem haberet, aliàs non itura, non esset indifferens famulatus, sed influeret proximè in peccatum heri, ipse enim ad eum deferret occasionem peccandi.

III. Proh dolor! Non desunt Confessarii, qui facillimè absolvunt mulieres, non tegentes peccus, ut par est, vel ita transparentibus velis tegentes, ut eà tegumenti specie magis fortasse ad libidinem incitent. Si nolint tot Synodis esse sapientiores, si nolint ipsam experientiam negare, fateri debebunt hujusmodi foeminas gravis scandali esse culpabiles, adeoque Sacramentorum incapaces. At quando speculativis aliorum rationibus vellent acquiescere, ne has foeminas contristarentur, saltem quæ subjungo præ oculis habeant. Istæ foeminae in mane se ita ornando, ut in laxiori loquar opinione, saltem peccaverunt venialiter, ex levitate, vanitate &c. & postea ita immodestè in publicum procedendo, continuarunt in tali peccato & ante Confessionem, & in ipsa actuali Confessione, quid ergo judicandum de ipsarum dolore, & proposito? Scio datì posse dolorem de peccatis gravioribus, & si non doleat quis de aliqua levi culpa: at in praxi puto difficillimum esse istas mulieres verè de cæteris culpis dolere, dum actu culpabiles sunt de peccato in sententia quidem multorum levi, sed quod in veriori & omnino, meo videri, tenenda sententia grave est; adeoque Præsules judicaverunt inter reservata accensendum. Si & ipsæ verum fateri velint, bene agnoverunt non rarè juvenes in ipsorum peccus indecèter detectum oculos intendisse; non rarè ex hac causa impudicas audisse equivocationes, & fortasse sermones apertè obscenos. Et credere debeo verè hinc, & nunc de propriis culpis dolere, quando nolunt derelinquere quod sciunt graviter ad libidinem provocare?

IV.

IV. Cum dixerimus non posse quacumque ex causa exerceri actiones proximè influentes in aliorum peccatum, advertere debet Confessarius non posse famulos concubinæ deferre verba internuntia, quæ turpia expriment, quia est proximè participare in alterius actione inhonesta. Idem dico de scribentibus & deferentibus literas amatorias, quia hæ sunt instrumenta, quibus immediatè Concubina inducitur ad actus inhonestos. Sunt qui putant scribentes; vel deferentes literas amatorias posse excusari, si id faciant metu gravis damni; at si id esset verum, putarem ex eadem ratione posse excusari Officium Lenonis. Quòd si hic excusari non potest, quia adhibet media ex sua natura determinata ad alliciendum ad malum, idem dicendum in casu nostro. Ex hac regulà sequitur neque posse famulum vi aperire januam, ut ingrediatur, herus ad stuprandam virginem, seu peccandum cum Muliere, quamvis posset aperire domum ipsi Concubinæ, maxime, dum etiam eo non aperiente, adhuc esset qui aperiret; nam tunc actio ipsius de se non conducit nisi remotè ad peccandum, adeoque potest urgente aliqua de causa cohonestari. Cæterum vi aperire domum mulieris, ut aliquis ingrediatur ad peccandum, est actio de sua natura ad peccatum ordinata, unde nunquam est licita; & in hoc sensu intelligenda est propositio supra relata damnata ab Innoc. XI. dum in ea sermo est de famulo aperiente januam &c. Ex dictis facile est deducere, quando etiam in aliis materiis cooperatio ad alterius peccatum nulla pacto valeat cohonestari.

V. Quia personæ, quantumvis paratæ ad peccandum, non licet dare occasionem actionis, à qua separari hinc, & nunc non valeat malitia, confessus est [quidquid in contrarium non pauci dicant] non licere famulis, & Cauponibus ministrare carnes, sive alios cibos volentibus frangere jejunium; quia dum urget lex jejunii, ista comestio non potest ab omni malitia separari. Pariter non erit licitum parato peccare cum foemina, adducere aliquam foeminam, cum qua peccet. Et in utroque casu ratio mihi videtur eadem; non minus enim proximè cooperatur fornicationi, qui parato peccare cum foemina adducit foeminam,

quàm parato solvere jejunium, carnes, & cibos ministrat. Verum tamen est quòd quia lex de jejunio est Ecclesiastica, & in pluribus casibus potest non obligare, ideo Famuli, Tabernarii &c. possunt multoties præsumere petentes carnes, seu alios cibos vetitos, excusari à legis observantia, ob aliquam infirmitatem, defatigationem &c.

E contra cum, justà interveniente causâ, sive ad vitandum grave incommodum, possit quis dare alteri occasionem peccandi, quando id, quod petit, possit hinc, & nunc bene & malè fieri, poterit quis ab Usurario petere mutuum, etiam si sciat ipsum non daturum nisi sub usuris, dummodo tamen petens non possit aliâ vià propriè succurrere indigentia. Pariter volens recipere aliquod Sacramentum, quod non possit ita facile differre, si alium non habeat Ministrum, poterit illud petere ab eo, quem videt paratum, quamvis sciat ipsum esse in peccato mortali. Et ita discurrendum in aliis similibus casibus.

VI. Ultima regula sit, quòd cum ad vitandum scandalum puffillorum bene possit omitti observantia alicujus præcepti, poterit quandoque Mulier omittere auditionem Sacri die festo, si videat juvenem particularem ex ipsius aspectu sumptuum occasionem peccandi. Sicut etiam Sacerdos poterit die festo omittere Sacrum, si cognoscat, concurrente Populo ad sacrum audiendum, oritur graves rixas &c. Quòd si omittendo observantiam præcepti, grave oritur incommodum vel sibi, vel aliis, tunc nisi multò magis præponderet damnum, quod sequeretur, si non omittatur, nullatenus observantia præcepti est omittenda. Ponamus exemplum, quando urget præceptum subveniendi mulieri in extrema necessitate; quia tunc ex omissione observandi præceptum Charitatis, gravissimum sequitur mulieris incommodum, ideo curare non debeo scandalum, quod aliquis sumeret, videndo me ingredi ad ipsam mulierem. Si verò, ultra suspicionem mali ex meo ingressu ad illam mulierem, plurima sequutura essent homicidia, tunc videretur potius permittendam esse mortem corporalem ipsius mulieris, quam dare occasionem plurium homicidiorum &c.

TRA.

TRACTATUS VII.

DE PRIMO

DECALOGI PRÆCEPTO.

Primum, quod se offert præceptum, est de cultu, & adoratione Dei, & illud sequentibus verbis traditum est *Exod. 20. & Deuter. 5. Non habebis Deos alienos in conspectu tuo. Non facies tibi sculptile, nec similitudinem omnium, quæ in Cælo sunt de super, & quæ in terra deorsum, & quæ versantur in aquis sub terra. Non adorabis ea, & non coles.* Si benè perpendatur triplex negatio, quæ est in hoc præcepto, videbimus in prima excludi omnem falsam adorationem Deorum, etiam absque Simulacris. In secunda vetari omnem cultum, qui eorum imaginibus exhibeatur. In tertia absolute prohiberi omnem cultum Idololatricum. Ex hoc autem sequitur soli vero Deo supremum cultum, & adorationem deberi. Hinc in hoc Tractatu agam de Religione ejusque actibus, ratione etenim ipsius Deo debitum cultum tribuimus: deinde de Vitiis eidem oppositis.

QUESTIO I.

De Religione, ejusque Actibus.

CAPUT I.

De Religione, ejusque actibus internis, Devotione scilicet, & Oratione: ubi de iis quos possumus orare, & pro quibus possumus orare; sicut & de effectibus orationis.

Q. I. Quid sit Religio.
R. Relictâ nominis etymologiâ, de qua variè loquuntur Authores, optimè definitur Religio, si dicatur: *Religio* (græcè idem est ac latria) est virtus, qua debitum cultum Deo tribuit, tanquam primo Principio omnium rerum. Sicut igitur eos, qui inter nos sunt aliqua ratione excellentes, colimus, & honoramus; sic Deo, ob infinitam ejus excellentiam, cultum, & honorem tribuimus, quò eum ut primum omnium principium agnoscimus, & confitemur, nosque illi in omnibus servos protestamur. Quamvis igitur Religio non sit virtus Theologica, quia non attingit immediatè Deum, obtinet tamen inter morales primum locum, quia habet pro objecto cultum Deo debitum, adeoque immediatius quàm aliæ Deo adhæret.

Q. II. Quot sint Actus Religionis.

R. I. Actus interni religionis sunt Devotio, & Oratio, de quibus statim.

R. II. Actus externi sunt in triplici differentia. Primi sunt illi, quibus homo exhibet corpus suum ad colendum Deum, scilicet adoratio, de qua capite sequenti. Secundi generis sunt illi, quibus homo assumit aliquas res exteriores ad Deum honorandum, qui omnes veniunt sub communi no-

mine oblationis; & hujusmodi sunt sacrificium, decimæ, primitiæ &c. sed de his in præsentibus non tractant Theologi. Tertii generis sunt illi, quibus aliquid in honorem divini nominis assumimus, ut Sacramenta, juramentum, adjuratio, votum &c. de quibus in secundo Decalogi Præcepto.

Q. III. Quid sit Devotio.

R. Juxta doctrinam S. Thomæ 2.2. q.82. art.1. Devotio potest ita definiti: *Voluntas promptè se tradendi ad ea, quæ pertinent ad Dei famulatum.* *Ly voluntas* significat actum voluntatis, quo homo redditur promptus ad famulandum Deo in omnibus, & fervidus ad exequendum quidquid in Dei cultum cedere potest. Hinc etiam expellit omnes vanos timores, & omnia obstacula, quæ animum retardare possent ad Deo in omnibus obsequendum. Illa ergo lætitia, & suavitas spiritualis, quæ aliquando Personæ piæ experiuntur in Dei famulatu, non est devotio, sed devotionis effectus. Immo major est devotio in illis Animabus, quæ inter ariditates, & desolationes versantes, adhuc omni conatu volunt Deo famulari.

Q. IV. Quid sit Oratio, & quotuplex.

R. I. De Oratione tractat S. Th. 2.2. q.83. art.1. & potest definiti: *Petitio alicujus boni honesti à Deo.* Dicitur *petitio boni honesti*, nam solummodo in oratione petenda sunt honesta, & bona, quæ in bonum finem valeant referri. Additur, *à Deo*, non solum ad demonstrandum Deum esse specialem Authorem omnium bonorum, sed insuper quòd oratio est actus religionis. Ratio autem est quia, ad religionem pertinet quidquid fit ad exhibendam Deo

Deo reverentiam, & honorem, Deo autem exhibemus reverentiam, & honorem orando, quatenus nos ei subijcitur, & profitemur ipsius indigere, ut Authoris omnium bonorum; D. Th. art.2.

R. II. Oratio alia est publica, quæ scilicet fit à publico Ministro ab Ecclesia deputato, & hæc non fit solâ mente, sed etiam verbis. Alia est privata, & hæc est, quæ fit à persona particulari, ut talis est. Item alia est oratio Mentalis, alia vocalis. Prima fit solâ mente. Secunda mente, & verbis; oratio enim non est, quæ solis verbis perficitur.

Q. V. An Oratio sit necessaria necessitate mediæ.

R. Attentis Decretis præsentis Providentiæ, quibus Deus non solet conferre, quæ sunt necessaria ad salutem, nisi mediâ oratione, dicendum est orationem necessariam esse necessitate mediæ ad salutem. Et ratio est quia, sicut nemo negare potest auxilia Dei necessaria esse necessitate mediæ ad salutem, ita & necessaria erit oratio, si absque ipsa non conferantur. Quòd verò Deus non solet conferre auxilia necessaria ad salutem nisi mediâ oratione, non obscure tradit Tridentinum, sess.6. c.11. ubi hæc habet: *Deus impossibilia non jubet, sed jubendo monet, & facere quod possit, & petere quod non possit, & adjuvat ut possit.* Et *Matt.7.* dixit ipse Christus Dominus: *Petite & accipietis*, quibus videtur significare voluisse à nobis prius esse petenda, quæ obtinere ad salutem optamus. Hoc idem explicans D. Augustinus lib. de *Eccles. dogm. cap.56.* dicit: *Nullum credimus ad salutem, nisi Deo invitante, venire, nullum invitatum salutem suam, nisi Deo auxiliante, operari, nullum nisi orantem, auxilium promereri.* *Suar. tom.2. de relig. tr.4. l.1. c.28. n.3. Azor. l.9. c.34. Laym. l.4. tr.1. c.1. n.2.*

Non per hoc tamen nego in casu extraordinario quandoque à Deo ex mera sua liberalitate conferri auxilia necessaria ad salutem, etiam non orantibus. Habemus exemplum in D. Paulo, qui ex plenitudine Gratiæ, ipsi non petenti, immo persequenti Christum collatæ, conversus est in Apostolum; unde S. Th. 2.2. q.83. a.2. ad 3. ait: *Dicendum quòd Deus nobis multa præstat ex sua liberalitate etiam non petita.* Sicut igitur, agentes de mysteriis credendis necessitate mediæ, diximus fidem Trinitatis, & Incarnationis esse necessariam necessitate mediæ ad Salutem, quamvis in casu raro, possit aliquis sine tali Fide salvari, quia de rebus, judicandum est secundum quòd sunt per se, non secundum ea, quæ per accidens eveniunt; ita modo dico orationem necessariam esse necessitate mediæ ad salutem, quamvis aliquando etiam non orantibus Deus conferat sua auxilia.

Q. VI. An oratio necessaria sit etiam necessitate præcepti ad salutem, & quando obliget.

R. I. Nullum dubium est dari præceptum naturale, & Divinum de oratione faciendâ. Datur præceptum naturale, quia ratio dicit homines debere in suis necessitatibus habere recursum ad Deum, tanquam ad principium, & fontem omnium bonorum, qui recursum non fit nisi mediâ oratione. Quòd autem detur de oratione etiam præceptum positivum divinum, explicat D. Th. 2.2. q.83. a.3. ad 2. his verbis: *Ad secundum dicendum, quòd non solum petere qua desideramus, sed etiam velle aliquid desiderare, sub præcepto cadit; sed desiderare quidem cadit sub præcepto Charitatis: petere autem sub præcepto Religionis, quòd quidem præceptum ponitur Matt.7. ubi dicitur: Petite, & accipietis.* Ulterius nullum dubium est esse etiam de præcepto, quæ sunt de necessitate mediæ; adeoque cum dictum sit orationem juxta-

Providentiâ ordinariam necessariam esse necessitate mediæ ad salutem, consequens est etiam cadere sub præcepto; D. Th. 2.2. q.83. a.2. & 3. p. q.68. art.1.

Q. VII. Quando obliget præceptum orandi.

R. I. Certum est obligare in instanti usûs rationis, & in articulo mortis. Ratio est quia, talibus temporibus unusquisque petere debet mediâ ad se convertendum in Deum; hujusmodi autem mediâ reducuntur ad auxilium speciale, & efficax, quo quis eliciat actus Fidei, Spei, Charitatis &c.

R. II. Homo sæpius tenetur ad orandum Deum, quàm semel singulis annis. Ratio autem est quia, obligatio orandi præcipuè confurgit ex dispositione præsentis Providentiæ, quâ Deus statuit nobis conferre auxilia solummodo mediâ oratione; non videtur autem coherens rationi, Deum hujusmodi auxilia semel tantum in anno oranti velle conferre, cum potius videatur S. Scriptura insinuare ad Deum perseveranter esse recurrendum. Verum tamen est communiter fati fieri hujusmodi obligationi, cum difficile sit Christianum tam perditum adinvenire, ut saltem singulis mensibus quandoque non oret. Cæterum singulis saltem mensibus, & forte sæpius, graviter obligare præceptum orationis autumarem; & id quia frequenter indiget homo Dei auxilio, quòd cum obtinere debeat mediâ oratione, nimis atque videretur eam differre, qui ultram mensem protraheret; *Pal. 1.2. tr.6. d.1. p.8. n.3.*

Sicut autem præcepta Fidei, Spei, & Charitatis, ut suo loco diximus, quandoque obligant per se, quandoque per accidens, quando scilicet necessaria sunt ad observantiam alterius præcepti, ita non solum per se, sed & per accidens obligabit præceptum orandi. Dum igitur aliquis erit in gravi tentatione, vel magna populi calamitas urgebit, tunc per accidens tenebimur ad orationem; quia sine ipsius præsidio non superaretur tentatio, vel non averteretur imminens malum.

Q. VIII. Quis à nobis sit orandus.

R. I. Ut Author omnis boni, quòd nobis sit necessarium, solus Deus est orandus. Ratio est quia, nullus alius præter Deum est causa boni sive supernaturalis, & spiritualis, sive temporalis; unde cum solus ipse possit ea efficere, solus poterit elargiri.

R. II. Ut Intercessores apud Deum bonorum, quorum indigemus, possumus orare Angelos, & homines bonos, maximè beatos. Ratio est quia, conveniens est quòd hi exaudiantur, utpote Amici Dei. Præterea ad impetrandum quæ exposcunt, multum valere possunt eorum merita suis ipsis operibus acquisita; sicut ille, qui fideliter famulatus est regi, & multa promeritus est, facillè ratione suorum meritorum impetrat quæ exposculat. Quòd si ratione amicitiae, & meritorum, homines adhuc viventes plura pro aliis à Deo obtinuerunt, ut dicitur in S. Scriptura de Abraham, Isaac, Moysè, Jeremia &c., cur potiori ratione non valebunt impetrare homines beati, qui, finaliter perseverando, adepti sunt justitiæ coronam? Neque valet dicere ab illis non cognosci nostras necessitates, & preces; nam, ut docent Theologi cum S. Th. 2.2. q.83. a.4. ad 2. competit perfectæ Beatitudini, quâ SS. in Cælo fruuntur, ut videant in Deo, quæ ad ipsos pertinent, adeoque preces, quæ ad ipsos funduntur.

Putant hæretici, orando Sanctos, fieri injuriam ipsi Christo, qui est noster Intercessor, & Advocatus apud Patrem. At id patet esse falsum; nam Sancti, dum interpellant pro nobis, principaliter Deo exhibent merita Christi, ut pro nobis impetrent. Præterea ipsa merita Sanctorum sue-

luerunt effectus gratiæ ex meritis Christi ipsis colata; unde potius dignoscitur quam magna sint Christi merita, cum ratione ipsorum plura meriti sint ipsi Sancti: ita merita Sanctorum in Christi gloriam redundant; sicut excellens effectus semper causæ excellentiam demonstrat.

R. III. Valde probabile est posse nos invocare etiam Animas Purgatori, ut pro nobis apud Deum intercedant. Ratio est quia, cum illæ animæ sint Deo caræ, ac æquo animo sustineant suas penas, non est cur non possint Deum pro nobis orare, quatenus ipsius Dei amicitia fruuntur. Quod si possunt pro nobis orare, & poterunt invocari, ut pro nobis orent. Accedunt innumera privata revelationes, quibus habetur Animas Purgatorii non solum pro se ipsis orare, petendo à Deo, ut nobis tribuat charitatem ad orandum, & ut pro eis satisficiamus, sed etiam plura nobis impetrasse. Quamquam autem ipsæ videre non possint in Deo nostras indigentias, & preces, adhuc tamen cognoscunt in genere nostras miseras; & possunt etiam mediis Angelis scire nostras speciales petitiones. Huic opinioni refragatur S. Th. 1. p. q. 89. a. 4. & 2. 2. q. 83. a. 4. & a. 11. ad 11., ubi videtur dicere indecorum esse Animas purgantes, utpote reas, & in statu pœnæ, Deum pro aliis orare. At contra huiusmodi ratiocinium potest infari ex paritate iustorum, dum adhuc vivunt; quamvis enim habeant reatum aliquarum culpularum venialium, quo liberæ sunt Animæ Purgatorii, simulque reatum pœnæ, correspondentem præfatis culpis, nihilominus, utpote Amici Dei, possunt pro aliis orare, & eorum orationes sunt Deo gratæ: cur ergo & idem dicere non poterimus de Animabus Purgatorii? Bellarm. l. 2. de Purgat. c. 15. Laym. l. 4. tr. 1. c. 1. num. 5. Pal. tr. 7. d. 1. p. 4. & p. 5. n. 8. Bonac. de Hor. Can. q. 1. p. 1. in fin. Cæterum videntur omnes concedere debere Angelos Animarum Purgatorii nomine ipsarum pro nobis apud Deum intercedere.

Q. IX. Qui possint pro nobis orare.

R. Huic quæsitio patet responso ex supradictis. Certum igitur est Christum etiam nunc in Cœlis pro nobis orare; nam cum ratione humanitatis sit Patre minor, potest ut Homo esse noster Advocatus apud Patrem. Abstinent tamen Ecclesia in publicis orationibus ab hac petitione: *Christe ora pro nobis*; cum enim oratio sit inferioris ad Superiorem, potuissent rudes credere cum Ario &c. Christum non esse Deum.

Secundò Angeli, & Animæ Beatæ possunt pro nobis orare; cum enim orare pro aliis sit effectus Charitatis, sequitur Angelos, & Beatos in Patria orare pro nobis, cum sint in statu perfectioris Charitatis, & Deo per Charitatem conjunctiores: S. Th. 2. 2. q. 83. a. 11. Et de facto habemus ex S. Scriptura Angelos plures pro hominibus orasse. Addit S. Thomas loco citato ad primum, Sanctos in Cœlo etiam orare pro gloria sui corporis, quæ carent.

Tertiò etiam homines vivi possunt pro aliis orare, maxime iusti, quia enim sunt Amici Dei, & eorum orationes, utpote à Gratia, & Charitate procedentes, Deo gratæ, sunt de congruo etiam pro aliis meritoria, & possunt item esse satisfactoria, & impetratoria. Hinc Jacob 5, dicitur: *Orate pro invicem, ut salvemini*. Dixi maxime iusti, nam etiam peccatores pro aliis possunt orare; licet enim ipsorum orationes non sint meritoria, nec pro se, nec fortasse etiam pro aliis satisfactoria, possunt tamen esse impetratoria. Ratio est quia, oratio, quatenus impetratoria, innititur benignitati, & misericordie Dei; unde non repugnat Deum pro sua benignitate etiam Peccatores exaudire. Notat verò S. Thomas ubi supra art. 4. ad 3. quod rogatio

facta ad vivos, proprie non dicenda est oratio; sed potius petitio, quia nec valent cognoscere, ut Beati, quæ cogitamus, nec certi sunt de sua Beatitudine, ac proinde non habent supra cæteros superioritatem &c.

Q. X. Pro quibus liceat orare; & quibus possint nostræ orationes, & suffragia.

R. I. Licetum est orare pro omnibus, qui adhuc sunt in vita mortali. Ratio est manifesta quia, oratio præcipue dirigenda est in hunc finem, ut scilicet nostri Proximi vitam consequantur æternam; unde cum nullus sit hominum viventium, qui non possit salvari, Christus etenim pro omnibus mortuus est, consequens est pro omnibus viventibus posse nos orare. Hinc Apostolus 1. ad Timoth. 2. ait: *Obsecro primam omnium fieri observationem, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus*. Non per hoc tamen intelligo esse obligationem æqualiter pro omnibus orandi, nam oratio regulanda est juxta ordinem Charitatis; vidimus autem agentes de Charitate, specialiter aliquos esse diligendos, alios verò tantum signa communia benevolentia posse exhiberi, & non nisi in necessitatis articulo necesse esse eos subvenire.

Ecclesia nihilominus excludit ab orationibus communibus, Indulgentiis, & Sacrificiis, prout sunt nomine Ecclesiæ, excommunicatos saltem vitandos, qua de re dixi tr. 4. q. 2. c. unic. quæst. 4.

R. II. Non debemus orare pro iis, qui sunt in termino; nam hi vel sunt Beati, & nullius boni indigent; vel sunt damnati, & cum eorum pœna sit æterna, frustranea esset quæcumque oratio.

R. III. Orandum est pro Animabus Purgatorii. Antequam ratio hujus responsionis afferatur, advertendum est orationem triplicem habere effectum, videlicet mereri, satisficere, & impetrare. Quantum ad meritum advertendum est, aliud esse meritum de condigno, aliud meritum de congruo. Meritum de condigno est meritum habens æqualitatem cum præmio; unde dicunt Theologi Thomistæ neminem posse pro aliis mereri de condigno primam Gratiam; nam cum non conferatur prima Gratia, si simul non deleatur peccatum mortale, quod est offensæ infinitæ, ad primam Gratiam promerendam de condigno requireretur meritum infinitum, cujus non est capax pura creatura. Item de condigno non valet homo pro aliis mereri augmentum Gratiæ, & Gloriam, quia ipse pro tali merito præmiatur, juxta illud: *Opera enim illorum sequuntur illos*; unde cum ipse pro tali merito præmium recipiat, non potest aliud præmium pro aliis prætere. Meritum de congruo, juxta Thomistas, est meritum, quod fundatur in amicitia, & liberalitate præmiantis; unde istud meritum valet etiam aliis applicari, cum deceat Deum non solum operam iusti remunerari, sed etiam ipsam exaudire, dum aliis bona commutari exposcit. Hinc operam iustorum possunt de congruo mereri aliis non solum augmentum Gratiæ, & Gloriam, sed etiam Primam Gratiam, juxta illud Jacob ult.: *Orate pro invicem, ut salvemini, multum enim valet deprecatio iusti assidue*.

Quod verò bona opera, & ipsa oratio sit satisfactoria, constat quia, etiam oratio est opus laboriosum, & Deo gratum, unde valet applicari ad solutionem pœnæ debitæ peccatis; ac proinde de oratione maxime unita jejunio, & elemosyna, dicitur Job. 12. quod purgat peccata. Advertendum tamen est quodcumque opus bonum, sicut etiam ipsam orationem, non posse esse satisfactoriam, nisi sint ab homine iusto; ut enim dicit S. Thomas in 4. dist. 15. q. 1. a. 1. quæstioncul. 2. in

in tantum opera nostra sunt satisfactoria, in quantum à Deo acceptantur, Deo autem acceptare non convenit in satisfactionem pœnæ ea, quæ sibi à suo inimico offeruntur.

Denique impetrare est effectus peculiaris orationis, nam cum oratio sit petitio, habet ex natura sua inducere Deum ad dandum quod petitur: bona verò opera quæ comitantur orationem, præstant facilius impetrare quod exposcit oratio. Huiusmodi autem effectus, ut diximus supra, non supponit necessariò statum Gratiæ; nam fundatur in liberalitate, & Misericordia Dei, ex quo ait S. Th. 2. 2. q. 83. art. 16. etiam orationem peccatoris infallibiliter consequaturam suum effectum, si pro se petat necessaria ad salutem pietatis, & perseveranter. His positis

Probatur responso primò ex textu, qui habetur 2. Mach. 12., ubi dicitur Judas duodecim millia drachmas argenti misisse Jerosolymam, ut offerrent eas ibi pro peccatis mortuorum, nisi enim eos qui ceciderant, resurrecturos speraret, superfluum videretur, & vixnum orare pro mortuis. . . . Sancta ergo, & salubris est cogitatio pro Defunctis exorare, ut à peccatis solvantur. Accedit praxis continua Ecclesiæ, quæ in Canone mentionem facit eorum, qui præcesserunt cum signo Fidei, & dormiunt in somno pacis. Probatur etiam ratione quia, licet & oratio, & quodcumque opus bonum non valeat applicari aliis, unde nec Animabus Purgatorii, in ratione meriti de condigno, valet tamen applicari aliis in ratione satisfactoris, & impetrationis; conveniens enim est membra Ecclesiæ sibi ad invicem communicare favores, & subsidia, in hoc enim consistit *Communio Sanctorum*. Cum igitur Animæ Purgatorii sint nobiscum veluti membra colligata tum nexu Charitatis, tum quia sunt sub uno eodemque Capite, scilicet Christo, bene fiat posse nos eas nostris suffragiis, & orationibus juvare, illisque applicare nostras satisfactiones. Omnes proinde Liturgiæ mentionem faciunt orationis pro Defunctis; & plurima Concilia hanc catholicam veritatem docuerunt, & novissimè Tridentinum sess. 22. can. 3. & sess. 25. decret. 1.

Ultimò perpendatur penè innumeras reperiri revelationes privatas, quibus habemus animas à Purgatorio orationibus vivorum fuisse liberatas; unde quando adversus Hæreticos hæc Catholica Veritas non constaret ex S. Scriptura, & Traditionibus, adhuc prudenter crederetur ex innumeris præfatis revelationibus, quas non pauci Auctores collegerunt.

Q. XI. An Orationes, & quodcumque aliud opus bonum Animabus Purgatorii oblatum infallibiliter eis proficit.

R. Lis est inter DD. circa hoc quæsitum, aliis affirmantibus, aliis negantibus. Ut quod probabilius mihi videtur esse feligam, duo in hac materia mihi certa videntur. Primum est nostras orationes, suffragia, Indulgentias &c. semper aliud operari respectu Animarum Purgatorii. Ratio est quia, quod nostræ orationes, & suffragia proficiunt Animabus Purgatorii habetur ex illo articulo: *Credo Sanctorum Communionem*; Deus autem voluit communicationem bonorum operum, seu satisfactorum, quæ continentur in tali articulo, non pendere à conditione, si ipse velit, sed quod absolute habeat effectum: & ita credimus semper nostra bona opera etiam aliis prodesse, & pro ipsis satisficere, si sint in statu Gratiæ. Id etiam videtur docere Tridentinum sess. 25. in Decret. de Purgatorio, ubi docet sensum Ecclesiæ semper fuisse, nostræ suffragia, & præfertim Sacrificium Missæ Animabus Purgatorii prodesse: *Cum Catholica*, ait, *Ecclesia Spiritu Sancto edocita ex Sa-*

cris literis, & antiqua Patrum traditione in Sacris Conciliis, & novissimè in hac Oecumenica Synodo docuerit, Purgatorium esse, Animasque ibi detentis Fidelium suffragiis, potissimum verò acceptabili Altaris sacrificio juvare: præcipit &c. Videantur Lugo de Penit. disp. 26. sect. 1. n. 5. Suar. de Penit. d. 48. sect. 3. n. 3.

Secundum est, quod licet satisfactiones fidelium pro defunctis oblata habeant minuire eorum penas, attamen absolvere à tota pœna pendet à Misericordia Dei, & à dispositione illius, pro quo offeruntur. Quod habeant aliquam pœnæ partem minuire constat ex supradictis; nam cum dixerimus semper nostra suffragia aliquo pacto prodesse Defunctis, sequitur saltem aliquam pœnæ partem minuire. Quod verò ex Dei Misericordia, & voluntate pendeat major, vel minor applicatio satisfactionum nostrarum probatur quia, neque totus valor Sacrificii Missæ, quamvis de sua natura infinitus, applicatur iis, pro quibus offertur; unde licet dicatur infinitus quoad sufficientiam, dicitur finitus quoad efficaciam, ut dum agam de Sacrificio Missæ magis explicabo.

Pariter valorem satisfactionis quoad efficaciam, etiam pendere ex dispositione illius, pro quo offertur, docet D. Th. in 4. dist. 45. q. 2. a. 1. q. 3. ubi ait: *Ad Sextum dicendum, quod ad hoc quod suffragium alicui valeat, requiritur & ex parte ejus, pro quo fit, capacitas hujus valoris, & hanc homo acquisivit per opera propria, qua gessit in vita, & sic loquitur Augustinus*. Autumant autem non pauci, quod ii, qui dum erant in vita, valde fuerunt addicti cultui Sanctissimi Sacramenti, uberiorem præ aliis percipiant fructum Missarum, quæ pro illis offeruntur, dum sunt in Purgatorio. Pariter pietas, & rationabiliter credunt Divinam Misericordiam accepturam vel in totum, vel pro majori parte suffragia, quæ fiunt pro iis, qui dum erant in vita, curaverunt per omnia media possibile Animas Purgatorii adjuvare &c.

Q. XII. An suffragia pro aliis oblata aequè proficiunt, si offerantur pro pluribus, ac pro uno tantum.

R. Aliter discurrendum est de suffragiis, si considerentur quoad satisfactionem, aliter si considerentur quoad impetrationem. Quoad satisfactionem considerata minus valent, si pro pluribus applicantur, ac si pro uno &c. Ita expressè docet S. Thomas in 4. d. 45. art. 4. q. 2. Si consideretur, ait, valor suffragiorum, in quantum sunt satisfactiones quadam, per intentionem facientis translata in mortuos, tunc magis valet suffragium alicui, quod pro eo singulariter fit, quam quod pro eo communiter fit, & multis aliis. . . . & ex hoc etiam patet quare institutum sit ut suffragia specialia in Ecclesia fiant. Ratio autem fundamentalis est, quia satisfactio, quæ exhiberi potest nostris bonis operibus, est undequaque finita. Item satisfactio, quæ provenit ex sacrificio Missæ, est quoad effectum finita, quod ergo pluribus applicatur, minus singulis proderit: Azor. t. 1. cap. 33. l. 9. q. 3. Suar. t. 2. de relig. l. 1. c. 27. n. 6.

Si verò considerentur nostræ orationes quoad impetrationem, non minus prodesse possunt, si pro uno, ac si pro multis offerantur. Ratio autem est quia, impetratio fundatur præcipue in Dei Misericordia, & Liberalitate; hæc autem cum sint infinitæ, non minus sublevare valent miseriam unius, quam omnium hominum. Præterea idem convincitur, quamvis diceretur impetrationem etiam fundari in Charitate, & desiderio, quod habet orans, ut ipsi preces impetrent pro suis proximis; huiusmodi enim Caritas, & desiderium non minuitur, eò quod pro pluribus quis intelligat impetrare. Audiatur S. Thomas in 4. dist. 45. a. 4. in cor.

corpore: Dicendum, quod si valor suffragiorum confideretur secundum quod valent ex virtute Charitatis unientis membra Ecclesie, suffragia pro multis facta tantum singulis profunt, ac si pro uno tantum fierent; quia Charitas non minuitur, si dividatur effectus ejus in multos, immo magis augetur: Et similiter etiam gaudium, quantum pluribus est commune, fit majus, ut dicit Augustinus 8. Conf., Et sic de uno bono facto latantur multi in Purgatorio, quam unus.

Q. XIII. Quae sint in Oratione petenda.

R. I. Nullum dubium est nos posse, & debere petere bona spiritualia; cum enim Deus nos ad spirituales beatitudinem ordinaverit, consequens est nos debere ab ipso petere media necessaria ad illam consequendam, quae sunt auxilia Gratiae, quibus liberamur à peccatis; ac deinde ut in adepta Gratia, & sanctificatione perseveremus.

R. II. Bona temporalia necessaria ad conservationem vitae possunt absolute peti à Deo. Id probatur quia, in quarta petitione Orationis Dominicae absolute petimus à Deo hujusmodi bona, dicendo *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*, & Proverb. 30. dicitur: *Mendicitatem, & divitias ne dederis mihi, sed tantum vitui meo tribue necessaria*. Ratio etiam suffragatur, cum enim Deus velit à nobis ut naturam conservemus, intelligere possumus etiam velle, quod absolute inquiramus, & petamus ea, quae necessaria sunt ad ipsius conservationem. Dices juxta doctrinam D. Thomae 2. 2. q. 83. a. 5. ea esse non absolute, sed sub conditione petenda, quae possunt malum eventum habere, quibus etiam homo potest bene, & male uti; cum igitur bonis temporalibus, etiam necessariis ad conservationem vitae, possimus bene & male uti, erunt dumtaxat sub conditione petenda.

Contra tamen est quia, si hujusmodi doctrina non satis percipiatur, sequeretur neque ipsam Gratiam, Auxilia, Virtutes &c. esse à Deo absolute petendas, quia etiam ipsis possumus male uti v. g. superbiendo &c. Alia ergo sunt, quae ex se malum eventum habere non possunt, licet illum habere possint ex prava intentione, & malitia operantis, alia, quae ex se periculosa sunt, & facile possunt habere pravam eventum. Bona primi generis possunt absolute peti, quamvis ex nostra malitia possumus illis male uti; & hujusmodi sunt, quae simpliciter sunt necessaria ad conservationem vitae, ut salus, victus, vestitus, artes &c., nam haec ex se non inducere valent aliquid mali, cum solum ex se deserviant ad conservationem vitae, quod optimum est, & ipse Deus vult à nobis conservari. Bona secundi generis sunt tantum sub conditione exposcenda, unde

R. III. Quae non sunt necessaria ad vitae conservationem non sunt absolute petenda, sed dumtaxat sub conditione, si nempe conducere habeant ad Beatitudinem. Ratio est quia, cum hujusmodi bona non sint necessaria ad vitam conservandam, sed superflua, sunt ex se valde periculosa; unde non debent nisi conditionate peti, alias convinceremur amare nostrum periculum. Hinc D. Thomas exemplificans loco supra citato quae bona debeant conditionaliter peti, exemplum ponit in honore, divitiis, regnis, splendidis conjugijs &c. Nec refert dicere, appetere divitias, Episcopatum, Magistratus, Praefecturas &c. esse appetere aliquid indifferens, adeoque non esse desiderium pravam. Quamvis hoc verum sit, quia tamen ex se hujusmodi sunt valde periculosa, & non tam facile exercentur sine peccato, hinc dumtaxat sunt appetenda sub hac conditione, si scilicet ea nos adjuvare debeant ad tendendum in Beatitudinem.

Regulae in praxi observanda.

I. Dum Confessarius vult ad Poenitentis emendationem remedia praescribere, nunquam obliviscatur inter ea semper aliquod orationis exercitium recensere. Optimum e. g. est praescribere Poenitenti veneris addito aliquas carnis macerationes &c. at cum frustra speraret se cohibere sine Dei auxilio, & hoc auxilium media oratione sit obtinendum, patet inter necessaria remedia ad emendationem cujuscumque peccatoris, semper ponendam esse orationem.

II. Multum etiam defatigantur Confessarii in praescribendis medijs, quibus ii, qui gravibus vexantur tentationibus, debent eas superare. Optimum unumquodque erit, si cum oratione conjungatur, qua Dei Gratia ad resistendum impetretur.

C A P U T II.

De Adoratione, & Cultu, debitis tam Deo, quam Sanctis, eorumque Imaginibus, & Reliquiis.

Q. I. Quid sit Adoratio, & quotuplex.

R. I. Adoratio est actus, quo quis alteri se submittit ob illius excellentiam, & superioritatem. Cum igitur illum adoremus, quem ut Superiorem cognoscimus, qua ratione nos ei submittimur, sequitur quod licet adoratio includat honorem, quem exhibemus illi, quem adoramus, nihilominus dicat aliquid de plus, quam honor; nam, ut dixi, adoratio est inferioris ad Superiorem, honor autem est etiam inter aequales.

R. II. Adoratio est triplex, nempe Latria, Hyperdulia, Dulia. Ratio est manifesta quia, motivum adorationis est eminentia, & excellentia illius, quem adoramus: haec autem eminentia triplex est, nempe Increata, propria Dei; Creatura, sed valde eminentis, & habens specialissimam conjunctionem cum Deo, quae est propria Beatissimae Virginis, ratione Maternitatis; ac denique Creatura, sed non dicens praefatam specialissimam conjunctionem, & haec competit Sanctis. Cum igitur triplex sit eminentia, quae est motivum adorationis, triplex etiam est distinguenda adoratio. Ad significandam adorationem Deo debitam, utuntur Theologi nomine *Latria*, quod nomen, licet de sua prima origine quamcumque servitatem etiam Sanctis praestitam potuerit significare, attamen Theologi cum D. Augustino l. 10. de Civit. Dei cap. 1. & l. 20. contra Faust. cap. 21. eo utuntur ad significandam illam omnimodam servitatem, & subjectionem, quam Deo debemus ratione ipsius increatae eminentiae. Ad significandam vero adorationem debitam Sanctis, propter ipsorum excellentiam ordinis supernaturalis, quae oritur à Gratia, Sanctitate, Beatitudine &c., utuntur nomine *Hyperdulia*, dum explicat cultum debitum Beatissimae Virgini, id est cultum supra *duliam*; nomine autem simpliciter *Dulia*, quae significat servitatem, & subjectionem alteri praestitam propter ipsius eminentiam, explicat cultum, & subjectionem debitam Sanctis.

Hinc autem satis constat nomen adorationis, (id notatum velim contra aliquos, qui utpote param Theologi, tale nomen à cultu Sanctorum proferant, quasi adoratio soli Deo competat) proprie tribui etiam cultui, qui Sanctis debetur; nam proprie datur adoratio, dum alteri nos submittimur propter ipsius eminentiam, & bene nos Sanctis submittere possumus, si consideremus ipsorum eminentiam, quae ab ipsorum Gratia, & Gloria ortum habet.

R. III.

R. III. Adoratio alia est interna, alia externa. Interna est actus virtutis religionis, quo voluntas submittit se Deo infinite excellenti, & supremo principio omnium rerum. Hoc pacto Angeli, & Animae Beatae adorant Deum. Ab hac adoratione interna oritur externa, qua aperitione capitis, osculo, genuflexione &c. manifestamus internam subjectionem, & servitatem, quam Deo ob ejus infinitam eminentiam debemus. Sola vero submissio externa sine interna potius irritio esset, quam adoratio.

Q. II. An detur praecipuum adorandi Deum.

R. Datur praecipuum Divinum, & naturale de Deo adorando. Quod detur praecipuum Divinum probatur Exod. 20. ubi dixit Deus: *Non habebis Deos alienos coram me, nec facies tibi sculptile*; quae verba, ut notat S. Th. 1. 2. q. 100. a. 14. includunt praecipuum adorandi Deum, quia faciunt hunc sensum: *Me solum, ut verum Deum adorabis*. Quamvis autem hoc praecipuum sit affirmativum, nihilominus fuit verbis negativis expressum, quia, cum unicuique inditum sit Deum esse colendum, sufficiebat ad adimplendum hoc praecipuum remove Deos alienos, & Idololatriam prohibere, ad quam Gentes, & etiam Hebraei erant tam proni: *Suar. 1. 1. de Relig. tr. 2. l. 1. c. 1. n. 13. Navar. in Man. c. 11. n. 20.* Quod vero hujusmodi praecipuum sit etiam naturale inde constat quia, ratio dicitur colendum esse quemcumque, in quo aliqua excellentia reperitur, adeoque supremo, & perfectissimo cultu Deum infinite excellentem esse adorandum. Praeterea eadem ratio naturalis dicit nos debere esse servos, & cultores Dei, cum ab eo acceperimus quicquid habemus: *S. Th. 2. 2. q. 84. a. 2.*

Q. III. Qui cultus debeat Deo, Sanctissimae Trinitati, & Christo Domino.

R. I. Cum adoratio debita sit ob excellentiam personae adorandae, sequitur quod cum in Deo, ac in unaquaque Persona SS. Trinitatis sit infinita excellentia, Creaturis non communicabilis, ac ista excellentia eadem sit in tribus Personis, sequitur, inquam, Deo, ac unicuique Personae SS. Trinitatis deberi summam adorationem, quae dicitur Latria, sicut etiam omnibus Personis divinis eandem deberi adorationem. Advertendum tamen est, quod dum una Persona Divina seorsim ab aliis adoratur, ut bene potest fieri, sicut & una seorsim ab alia concipi potest, alia explicitè non excludatur, cum re verà ratione circuminsestionis una sit in alia.

Quia Deo debetur peculiaris cultus, & adoratio, quae non potest Creaturis convenire, datur etiam in Ecclesia peculiare signum hujus adorationis, & cultus, scilicet Sacrificium, quod soli Deo convenit. Alia vero signa cultus, & adorationis, quae sunt extra sacrificium, hominibus etiam deferuntur, quamvis illis deferantur in signum inferioris adorationis: *D. Th. 2. 2. q. 84. a. 1. ad 1.*

R. II. Etiam Christus, ut homo consideratus, est adorandus adoratione Latriae. Id nos docuerunt Magi, qui *proidentes adoraverunt eum, & obtulerunt ei munera*, ut habetur *Matth. 2.* Sicut etiam D. Thomas Apostolus, qui exclamavit: *Domine meus, & Deus meus*, ut dicitur *Jo. 10.* Ratio etiam id demonstrat quia, ut aliqua species adorationis quaedam persona adoretur, sufficit in illa esse motivum talis adorationis, quamvis tale motivum invenire non sit in omnibus partibus illius personae. Hinc ad adorandum Sanctum sufficit in eo esse sanctitatem, quae est motivum adorationis, quamvis non in omnibus illius partibus v. g. manibus, & pedibus invenitur; quae tamen insimul adorantur, dum ipse adoratur. Patet ad exhibendum alicui honorem, qui debe-

tur Regi, satis est si verè sit persona Regis, quae est motivum talis honoris; & tamen eodem tempore simul honoratur purpura, qua induitur, licet in ea persona Regis non contineatur. Ut igitur Christus, etiam ut homo, possit adoratione Latriae adorari, sufficit si in ipso contineatur excellentia increata, cui debetur talis adoratio, quamvis hujusmodi excellentia non competat humanitati: ac proinde, cum ut homo subsistat per subsistentiam, five personalitatem divinam, cui debetur adoratio Latriae, bene stat posse tali cultu adorari: *D. Th. 3. p. q. 25. a. 1.* Eadem ratione Sacramentum Eucharistiae, quia continet Deum, & Personas Divinas, adoratione Latriae adoramus, ut definit Tridentinum *sess. 13. can. 3.* Videatur *S. Th. 3. p. q. 25. art. 1.*

Advertendum tamen est, quod si humanitas Christi concipiatur ut praecisa à Verbo, five à Persona Filii, tunc esset adoranda adoratione Hyperduliae, non verò Latriae. Ratio est quia, si cogitemus de Christi humanitate, ut à Verbo praecisa, solum esset adoranda ob ejus Gratiam habituales, alia dona, & virtutes supernaturales, quibus fuit affecta; haec autem omnia solummodo creatam explicant excellentiam, non ergo possunt terminare adorationem Latriae, soli excellentiae Increatae debitam, sed solum Hyperduliae: *D. Th. 1. 2. q. 2. a. 2.* Dum tamen ita quis Christi humanitatem adoraret ob perfectiones creatas, ut fieri posse innuit S. Thomas loco citato, vel simul deberet eam adorare adoratione Latriae ob unionem cum Persona Divina, vel eam non excludere &c.

Q. IV. Quomodo adoranda sit Crux Christi, & alia instrumenta Passionis.

R. I. Tam vera Crux Christi, quam omnes aliae Cruces ad ejus imaginem factae, sunt adorandae adoratione Latriae. Ratio est quia, Imago alicujus est adoranda eadem adoratione ac Prototypus, sed quilibet Crux est imago Christi Crucifixi, ergo quilibet Crux est adoranda eadem adoratione ac adoratur Christus, nempe adoratione Latriae. Haec ratio infra magis examinabitur, dum de sacris Imaginibus sermo erit.

R. II. Crux vera Christi, etiam non considerata ut Imago Christi, adoranda est adoratione Latriae, secus verò aliae Cruces. Ratio prima partis hujus responsionis est quia, Crux vera Christi, etiam non considerata ut ipsius Imago, est insignis ejus reliquia ob physicum contactum ad ejus membra, & quia ejus sanguine fuit respergata cum autem reliquiae, ut videbimus, eadem colendae sint adoratione, ac persona, cujus sunt reliquiae, sequitur Crucem veram Christi, & quamcumque ipsius frusta esse adoranda adoratione Latriae: *S. Th. 3. p. q. 25. a. 4.* Ratio secunda partis est quia, aliae Cruces solum habent motivum adorationis, quatenus sunt Crucifixi Imago; unde si per divisionem non amplius retineant formam Crucis, amittunt quodcumque motivum adorationis. Videatur *S. Th. 3. p. q. 25. a. 4.* Notat etiam *opusc. 60. a. 6.* nomina Dei, Jesu Christi &c. esse adoranda eadem adoratione ac eorum significata; cum enim significant personas, eadem ipsis debetur adoratio, quae debetur ipsis personis.

R. III. Instrumenta inanimata passionis Christi, quae ipsum corpus Christi tetigerunt, adoranda sunt adoratione Latriae. Ratio est quia, sunt insignes reliquiae ipsius Christi. Dixi *inanimata*, quia instrumenta animata, ut fuerunt labia Judaei osculantis, manus crucifigentium ratione indecentiae, & scandalii excludunt à se omnem adorationem. Idem dicendum e. g. de asello, in quo Jesus Christus Hierosolymam intravit: *Azor. l. 9. cap. 5. q. 9. Fagum. l. 1. in Decal. c. 22. n. 15. & 16.*

H h 2

Q. V.

Q. V. Quæ adoratio tribuenda sit Beatissimæ Virgini, aliisque Sanctis.

Suppono ex dictis, dum explicavi quid sit adoratio, BB. Virginem, Angelos, ac omnes Sanctos posse adorari; cum enim motivum adorationis sit excellentia personæ adoratæ, ac proinde cum ista reluceat in Beatissima Virgine, ac Sanctis, sequitur posse adorari. Quia tamen huiusmodi eminentia est quid creatum, non possunt supremo Dei cultu adorari, sed alio longe inferiori, qui proinde non continet Idololatriam, ut heretici contra nos apud vulgum garrunt; idololatria enim datur, quando supremus cultus, Deo debitus, Creaturis exhibetur. His positis.

R. I. Beatissimæ Virgini debetur cultus Hyperdulie, hoc est, adoratio superior eâ, quæ Sanctis tribuitur, ut docet S. Th. 3. p. 2. q. 25. art. 5. Ratio est, quia Beatissima Virgo & ratione Maternitatis, & ratione valde excellentioris Gratiæ habitualis, ceterorumque donorum supernaturalium non parum aliis Sanctis supereminet; cum ergo in ipsa sit excellentia valde superior, & ipsi etiam debetur adoratio superior eâ, quæ Sanctis tribuitur. Ex his patet quàm iuste damnata fuerit ab Alexandro VII. sub n. 26. sequens propositio: *Laus, qua deferretur Maria, ut Maria, vana est.*

R. II. Sanctis canonizatis, & beatificatis deferendus est publicus cultus, sive adoratio Dulie. Responsio patet ex supradictis, ubi actum est de adoratione; nam eò quod sint canonizati, vel beatificati, Ecclesia vel expressè, vel tacitè declarat habere singularem eminentiam in Gratia habituali ceterisque donis supernaturalibus, ac speciali Dei amicitia frui; est ergo in eis eminentia digna speciali cultu, & adoratione, quæ eminentia communiter non reperitur, vel ignoramus reperiri in aliis, qui clarâ Dei visione fruuntur.

Dixi Sanctis canonizatis, & beatificatis, quia eò ipsò quod ut tales, seu ut colendi ab Ecclesia proponantur Fidelibus, esset propositio saltem sapiens heresim, si diceretur, Ecclesiam potuisse errare in iis canonizandis, sive beatificandis; adeoque posse non esse dignos cultu, & adoratione. Et quidem quod ita dicere sit temerarium, nemo inficias ibit, quia esset contra communem opinionem Theologorum, & Fidelium: itemque scandalosum esset; quis enim scandalum non pateretur, si audiret possibile esse S. Franciscum, S. Ignatium &c. in Inferno torqueri? Quod verò etiam saltem saperet heresim probatur quia, heresim saltem sapit, qui diceret Papam errare posse in iis, quæ ad communes Ecclesiæ mores pertinent; negare etenim videretur illam specialem assistentiam, quàm Christus promissit suæ Ecclesiæ usque ad consummationem sæculi: eò ipsò autem quod errare posset in beatificandis, vel canonizandis Sanctis, erraret in iis, quæ pertinerent ad mores totius Ecclesiæ, cum induceret totam Ecclesiam ad exhibendum cultum iis, qui non essent cultu digni, & veneratione: *Suar. de Fid. d. 5. sect. 8. num. 8. Bannes 2. 2. q. 1. a. 1.*

Quod si ulterius hic quæras an aliquis cultus deferri possit viris, aut Fœminis cum opinione sanctitatis decedentibus, quamvis nondum sint beatificati, vel canonizati, respondendum est illis deferri non posse illum cultum, quem Ecclesia peculiariter designavit pro Sanctis beatificatis, vel canonizatis. Ita se habet celebratio Missæ, Officii Divini recitatio, eos nominari in Litanis, ipsis dicere Templum, vel Altare, illos depingere cum radiis, & splendoribus &c. Videatur Decretum S. Romanæ Inquisitionis, incipiens: *Santissimus Dominus Noster &c.* quod approbavit Urbanus VIII. anno 1625. die 13. Martii, & habetur in Bullario, ubi recensentur præfati Pontificis Bullæ. Prædictis verò licitè deferretur cultus privatus. Et

ratio est quia, si dum in terra debebant, licitè publicè rogabantur, ut pro nobis ad Deum intercederent, si publicè eorum manus osculabamur &c. cur ergo potiori titulo id non fieri potest post mortem? Accedit in processibus pro Sanctorum beatificatione allegari populis concursum ad eorum sepulchra, ut ipsi intercedentibus impetret sanitatem Infirmis, & Deus miracula operetur &c. Hinc etiam licebit præfatorum Virorum, ac mulierum reliquias fervari, & venerari, in ipsorum honorem votum privatum offerre, sejunare in eorum vigilia &c. *Barbof. in collect. ad Concil. Trid. sess. 25. Sanct. l. 2. c. 43. n. 8. Bonac. 1. 2. disp. 3. p. 2. n. 2.*

Q. VI. An Imagines sint adorandæ; & quo cultu.

R. I. Imagines sunt adorandæ. Ista responsio patet ex pluribus definitionibus S. Conciliorum adversus Iconoclastas, ut Nicæni II. *act. 7.* Florentini *sess. 5.* & Tridentini *sess. 25. decret. 2.* adversus modernos hereticos. Probatur etiam ex dictis supra; cum enim post alia Concilia Tridentinum sessione citatâ definitis Sanctos esse adorandos, sequitur non solum Imaginem Dei, sed etiam ipsorum Sanctorum esse adorandas; ea enim adoratio, quæ exhibetur Imaginibus, ut ibidem dicit Tridentinum, non ipsis imaginibus exhibetur, quasi in eis sit aliqua Divinitas, & virtus, propter quam sint colende, vel quasi ab Imaginibus sit aliquid petendum, & fiducia in ipsis figenda, sed quia dum coram illis caput aperimus, & procumbimus, Christum adoramus; & Sanctos, quorum illè similitudinem gerunt, veneramus. Sicut igitur injuria facta Imagini Regis in estimatione prudentum reputatur facta ipsi Regi, quia ipsum representat; sic facer cultus Imaginibus exhibitus, iis, quos ipse representant, tribui reputatur.

Non esse autem exiguas utilitates, quas ex S. Imaginibus Fideles recipiant, observat Tridentinum loco citato; dum enim e. g. videmus picturas exprimentes mysteria nostræ redemptionis, confirmamur in Fide, & admonemur Beneficiorum, quæ à Christo nobis fuerunt collata. Ita etiam Sanctorum pictura excitant nos ad imitandas eorum virtutes, & ad colendum & amandum Deum, qui tam mira in Sanctis fuit operatus, & per ipsos tanta nobis contulit beneficia.

Fuerunt aliqui, ultimus etiam nostris temporibus, qui reputarunt perperam in Ecclesiis pingi Dei Patris sedentis simulacrum, unde Alexander VIII. sequentem damnavit propositionem: *Dei Patris Simulacrum nefas est Christiano in Templo collocare.* Et quidem summa fatuitas esset ita depingere Deum Patrem, & aliam quamcumque Trinitatis Personam, si huiusmodi picturis vellemus significare esse corporeum &c. Depingitur ergo Deus Pater sub effigie hominis senis, ad ostendendam ejus eternitatem, & autoritatem, & quod sit prima SS. Trinitatis Persona. Pariter ita depingitur, quia sic visus est, ut habetur *Daniel. 7.* Filius etiam in pectore Patris depingitur ad ostendendum à Patre procedere; & exprimitur Spiritus Sanctus sub specie columbæ, quia dignatus est sic apparere. Eadem ratione Angeli tanquam pulcherrimi Juvenes, & alati depinguntur, sicut etiam ad demonstrandam eorum agilitatem, & ætatem nunquam senescentem.

Quod si ulterius inquiras an bene agant Fideles dum magis colunt unam imaginem uniusmet exemplaris, quàm aliam, & dum, omisso quas apud se habent, ad alias longè distantes peregrinantur. Respondeo id ex rationabili motivo posse præfari. Primum est, quia aliquæ Imagines non solum sunt Imagines, sed etiam Reliquiæ, utpote vel factæ Angelorum ministerio, vel quia aliquis Sanctus illas depinxit. Secundò, quia ut expe-

rientiâ constat, Deus plura, & majora miracula in quibusdam Imaginibus operatur, cujus rei causas non est nostrum investigare, sed potius Divinam sapientiam, & Providentiam admirari. Tertio, quia quædam Imagines vividius, & cum majori proprietate sua expriment exemplaria; unde magis excitant eorum memoriam, & devotionis affectum erga illa. Hæ sunt rationes, cur potius afficiamur erga unam Imaginem unius exemplaris, quàm erga alias eisdem Exemplaris. Videatur D. Augustinus *epist. 137.* & *l. 2. de Civit. Dei cap. 8.* Interim animadvertant Pastores ne ipsorum incuriâ aliquid erga S. Imagines superstitiosi cultus invalescat.

R. II. Imagines colendæ sunt eodem cultu, ac adoratione, quæ coluntur exemplaria. Ita ferè omnes Scholastici adversus Bellarminum, & Suarez. Ratio est, quia Imago considerata ut quædam res est, non est digna cultu, & adoratione, & solum colenda est, quatenus in esse representativo est idem cum exemplari; cum ergo tota ratio cur adorentur Imagines sit ipsum exemplar, consequens est quod si exemplari debetur e. g. cultus Latriæ, pariter debeatur Imagini. Ita expressè docet S. Th. 3. p. 2. q. 25. art. 3. ubi ita concludit. *Sic ergo dicendum est, quod Imagini Christi, in quantum est res quædam, puta lignum sculptum, vel pictum, nulla reverentia exhibetur. Relinquitur ergo quod ei exhibetur reverentia solum in quantum est Imago. Et sic sequitur quod eadem reverentia exhibetur Imagini Christi, & ipsi Christo: cum ergo Christus adoretur adoratione Latriæ, consequens est quod ejus Imago sit etiam adoratione Latriæ adoranda.* Neque dicas ex hac doctrina sequi, quod parificentur exemplar, & Imago, quod patet esse absurdum. Contra enim est, quia Imagini non competit adoratio ratione sui, sed ratione exemplaris, quod repræsentat; Exemplari verò competit adoratio ratione sui, unde constat magnam intercedere differentiam inter Imaginem, & Exemplar.

Q. VII. An reliquiæ sint adorandæ; & quo cultu.

R. I. Sanctorum reliquiæ sunt dignæ adoratione. Ita autem definit Concilium Nicænum II. ac demum post alia Tridentinum *sess. 25. cap. 2.* Clarè autem id probatur quia, Deus ipse reliquias Sanctorum honorat, faciendo plura miracula, dum ipsæ reliquiæ deferuntur ad Languidos, & Infirmos. Sic etiam habemus *Act. 19.* Sudaria, & semicincthia D. Pauli ad Languidos delata, & ab eis recessisse languores, & Spiritus nequam. Si ergo Deus fecit quamplura miracula, dum reliquiæ venerabatur, signum est velle eas coli & adorari.

R. II. Sacræ reliquiæ adorandæ sunt eadem adoratione, ac adorantur Sancti quarum sunt. Ratio est quia, dum adoramus reliquias, semper cogitamus de illis, quorum sunt reliquiæ; nam ipsæ dicunt relationem ad Personas; unde eadem adoratione adorandæ sunt, quæ adorantur Personæ. Confirmatur ratione S. Thomæ, quia scilicet dum conservamus affectum ad aliqua, quæ supersunt e. g. per mortem Amici, non amamus illa propter se, quia possunt esse vilia, & nullius valoris, sed propter Amicum, quem impensè diligebamus: sic à pari dum veneramus corpora Sanctorum &c. & ea, quæ post illorum mortem supersunt, adoramus propter affectum, quem habemus ad ipsos Sanctos, ut Dei Filios, & Amicos, adeoque totus cultus, & adoratio in ipsos Sanctos refertur, ac proinde ipsorum reliquiæ eodem cultu, quo ipsi Sancti adorantur, sunt adorandæ: *Sanch. l. 2. Sum. c. 43. Palauz tr. 8. disp. 1. p. 6. n. 2.* Ex hac doctrina inferit S. Thomas 3. p. 2. q. 25. a. 4.

& 6. latriâ esse adoranda Christi præputium, aliaque instrumenta passionis, in quibus aliquid ipsius sanguinis reperitur: Unde Lac, Capilli &c. Beatissimæ Virginis hyperdulia erunt adoranda; dulia verò corpus, ossa, vestes, & similes partes Sanctorum. Hic tamen iterum notatum velim res indecentes, putridas, foetidæ &c. quæ fuerunt alicujus Sancti, vel illos attigerunt, nullo pacto esse adorandas propter indecentiam, vel scandalum: tum quia in ipsis non concipitur religiosa relatio ad Sanctos, quorum ratione adorantur: *Sanch. cit. Suar. in 3. p. disp. 55. sect. 1.*

Q. VIII. An liceat tangere Sacras reliquias, sicut etiam illas formas cereas, quas communiter appellamus *Agnus Dei*. Et quid dicendum de attritentibus vasa sacra, ut Calices, Corporalia, Pallas, sicut etiam Cafulas, & alia sacra ornamenta benedicta ab Episcopo.

R. I. Nullum est peccatum, si reliquiæ reverenter contrectentur à Laicis, & etiam fœminis, cum nullum sit decretum id prohibens; & aliunde, si debita cum reverentia attritentur, nullus interveniat nec tacitus, nec expressus contemptus. Accedit consuetudo, nam videmus sæculares, & Sacerdotiales reliquias tangere, maxime si ornari debeant, & decenter reponi intra thecas: *Sanch. l. 2. Decal. c. 42. num. 26. 27. Dian. p. 3. tr. 6. res. sol. 12.*

R. II. Quæ sunt consecrata, ut calix, patena, & ara, seu quæ immediatè tangunt Corpus Christi, non possunt à Laicis, & Fœminis tangi. Id probatur quia, huiusmodi tangere prohibetur *disp. 23.* per multa capita, & præsertim capite *scrutator.* ubi sacra fœminæ, vel Monachæ prohibentur tangere sacra vasa, vel sacras pallas. Prohibetur quidem citatâ distinctione Laicis etiam tangere sacras vestes ab Episcopo benedictas, quia nihilominus talis prohibitio decursu temporis abiit in desuetudinem, ideo modò etiam Laici absque ulla culpa prædictas vestes possunt contrectare. Quia autem Laicis prohibitum est calices, patenas, & aras tangere, utpote chrismate delibuta, eadem ratione putant multi Theologi non licere eisdem Agnos tangere. Sunt nihilominus: qui affirmant cum nullum sit decretum id prohibens; & quia etiam usus in contrarium invaluit, cum videamus Moniales prædictos Agnos tangere, semper cum necessitas sit eos ornandi, & accomodandi in capillis.

Quamvis autem adhuc vigere censeant Theologi prohibitionem tangendi ea, quæ sunt chrismate consecrata, & quæ immediatè tangunt Corpus Christi, ut corporalia; nihilominus communis ipsorum opinio est, solummodo venialiter peccare illum, qui, secluso contemptu, huiusmodi tangeret; si enim religiosè quis se gerat, dum ea tangit, huiusmodi tactus non reputatur materia gravis: *Bonac. in Decal. d. 3. q. 1. p. 4.* Advertendum tamen, quod si Calix actu contineat Corpus Christi, tunc illum contingere reputatur valde indecens respectu illius, qui non esset Sacerdos, vel Diaconus; cum ad huiusmodi munus Ecclesiæ consecret Sacerdotem, & Diaconum, ac proinde alter excusari non posset à gravi culpa: *Bonac. cit. Suar. in 3. p. d. 81. sect. 8.* Idem dicas de tactu chrismatis, Olei Sancti, & Eucharistiæ, quæ attricare est proprium muneris Sacerdotalis. Excipiendus est tamen casus necessitatis, ut quando huiusmodi, vel etiam ipsa Eucharistia in terram caderent, & abesset Sacerdos, qui ea posset à terra elevare; nam tunc cum reverentia elevanda essent à Laicis, & in locum decentem reponenda. Idem dicas, si periculum esset, ut prædicta raperentur, & conculerentur ab Hereticis &c.: *Azor. l. 1. Institut. Moral. c. 9. q. 9. Bonac. in Decal. disp. 3. q. 1. n. 13.*

Advertendum etiam est ea, quæ diximus supra de Calicibus, Corporalibus &c. procedere attentio jure communi; nam attentio privilegio concessio à Callixto III. Fratibus Laicis Ordinis Minorum, dum Sacrificia interserviunt, & à Sixto IV. Fratibus Laicis S. Augustini, tam ipsi, quam omnes alii Laici Religiosi, qui communicant eisdem privilegiis, possunt prædicta tangere, dum Sacrificia interserviunt. Stante autem opinione Simoniales communicare eisdem privilegiis, quæ habent alii Religiosi, & ipsæ, dum Sacrificia interserviunt, poterunt Calices, pallas, & Corporalia tangere: & quidem currit pro eis eadem ratio ac pro prædictis Fratibus Laicis, necessitas scilicet ea ministrandi, reficiendi, servandi, abstergendi &c. Denique ut id præfetur sine ullo peccato, sufficere putant nonnulli Theologi, ut quis sit Primus Tonfuræ initiatus, tunc enim videtur reputandus in numero Sacrorum Ministrorum, quibus solummodo conceditur à S. Canonibus Corporalia, Pallas, Calices &c. tangere: *Suar. loc. cit. Ledesma de Sacram. Eucharist. c.22. concl.2. d.2.*

QUÆSTIO II.

De Superstitione, ejusque speciebus.

Vitia opposita Religioni, cujus essentiam, & actus in superiori quæstione explicavi, reducuntur à S. Thoma 2. 2. q. 92. art. 1. ad ea quæ ipsi opponuntur per excessum, & ad ea, quæ per defectum. Quamvis igitur Deus coli non possit plusquam mereatur, nihilominus cultus dici potest per excessum religioni oppositus, vel quia colitur Deus modo indebito; vel quia cultus ipsi debitus creaturæ tribuitur. Cultus hujus generis est Superstitio sub se continens Idololatriam, Divinationem, Vanam Observantiam, & Magiam. Vitium oppositum Religioni per defectum illud est, quo Deo denegatur cultus debitus, vel contemnitur, & dicitur Irreligiositas; & inter cujus species sunt Tentatio Dei, sacrilegium, & simonia. Videatur S. Th. 2. 2. q. 92. art. 1. & 2. De prædictis omnibus speciebus sequentibus capitibus agendum est; sed de Simonia specialis quæstio est instituenda.

CAPUT PRIMUM.

De Superstitione.

Q. I. Quid sit superstitio; & quotuplex.
R. I. Ethymologia hujus nominis superstitio, si credendum est Laetantio l. 4. div. Inst. c. 28. orta est ex eo, quod homines, Diis veteribus relicti, colerent superstitem memoriam suorum. Placet verò D. Thomæ 2. 2. q. 92. art. 1. ad 2. de sumere hujusmodi ethymologiam cum S. Isidoro à verbo *superstitio*, eò quod scilicet homines nimii essent in precando, & immolando Diis, ut sibi Filios superstites relinquerent. Quidquid autem sit de hoc, superstitio bene definitur potest ex S. Thoma loco citato: *vana, & falsa religio, seu Vitium per excessum religioni oppositum, quo vel colitur Deus modo indebito, vel tribuitur Creatura cultus Divinus.*

R. II. Duæ sunt species superstitionis, ut patet ex allata definitione, una scilicet, quæ colitur Deus cultu indebito; alia, quæ colitur Creatura cultu divino. Porro Superstitio, qua colitur Deus cultu indebito, dupliciter accidit. Primò, quando colitur Deus cultu falso, & pernicioso; Secundò, quando colitur Deus cultu vano, & superfluo. **Nunc colitur Deus cultu falso, & pernicioso, quando**

vel adhibetur ad eum colendum res ipsius cultui contraria, vel non apta ad eum colendum, vel falsa. Tunc res esset contraria, & non apta ad ipsum colendum, quando de se esset turpis, ut si quis Divinis Officiis turpia misceret. Falsa verò esset, quando ad colendum Deum adhiberetur res, vel non habens modò congruam significationem, vel falsa esset. Hujusmodi genere superstitionis coleret Deum, qui modò coleret per sacrificia, & cæremonias antiquæ Legis, nam modò illorum falsa est significatio, significabant enim Christum venturum. Pariter eodem genere superstitionis coleret Deum, qui modò coleret materias, aut formas Sacramentorum, qui fingeret falsas Indulgentias, falsa miracula &c. qui se fingeret Sacerdotem &c. Videatur S. Thomas 2. 2. q. 92. art. 1.

Cultus verò indebitus ratione cultus vani, & superflui à S. Thoma art. 2. reducitur ad hoc, quod talis sit cultus, ut non conducatur ad spirituales profectum, aut sit præter institutionem Dei, vel Ecclesiæ, aut contra communem consuetudinem: & re verà, qui ita Deum adoratur, non illum adoratur in spiritu, & veritate, ut dicitur Jo. 4. Ad hoc igitur genus superstitionis reducitur oratio, quam aliquis e. g. tantum putaret faciendam aliquà determinatâ horâ, nec proficuum crederet alio tempore factam; sicut etiam si quis particulari afficeretur inclinatione erga Missam, quæ celebraretur à Sacerdote habente nomen *Joannes*. Idem dicendum de eo qui vellet celebrare Missam tot candelis, tali colore non determinato ab Ecclesia, seu cæremoniis non institutis ab eadem Ecclesia &c. Nec refert hujusmodi ad spirituales profectum ordinare; nam cum sint contra consuetudinem Ecclesiæ, & non referabilia in Deum, nunquam possunt excusari à cultu indebito, adeoque superstitio; & ita non cultum, sed Dei offensam continent: *Sanch. l. 2. Decal. c. 31. à n. 1. Laym. 1. 2. tr. 10. c. 1. Bonac. 1. 2. d. 3. q. 5. p. 1.*

Secunda superstitionis species, quæ accidit, quando cultus Deo debitus creaturæ exhibetur, multipliciter dividitur secundum diversos fines diversi cultus, ut ait S. Thomas 2. 2. q. 92. art. 2. Si igitur cultus Divinus, ordinatus ad Dei reverentiam, tribuatur Creaturæ, dicitur *Idololatria*. Si spreto Deo, quem homo debet etiam colere, ut ab ipso instruatur, consulat Dæmones per pactum tacitum vel expressum, confurgit species superstitionis, quæ dicitur *Divinatio*. Si non à Deo, sed à Diabolo querat dirigi, & adjuvari in suis operationibus, intervenit ea superstitio, quæ dicitur *vana observantia*. Si ab eodem mira petat, intervenit *Magia*; *Maleficium* verò, si petat ut aliis noceat.

Q. II. Quale peccatum sit superstitio ratione cultus falsi.

R. Superstitio ratione cultus falsi est peccatum mortale. Ratio est quia, mendacium in materia pertinente ad cultum Dei, semper grave appareret, adeoque à gravi culpa non potest excusari. Et quidem quis non videat gravem religioni irrogare injuriam qui fingeret falsa miracula, falsas Indulgentias, vel proponeret falsas Reliquias populo adorandas? His mediis non indiget religio Catholica, vel ad sui confirmationem, vel ad augendum cultum apud Christianos; quapropter non sine ipsius gravi injuria adhiberentur: *Suar. 1. 1. de relig. tr. 3. l. 2. c. 2. Sanch. l. 2. Decal. c. 31. n. 3. Navar. in Man. c. 11. n. 27.* Idem constat, si turpia, & prophana adhiberentur; statim etenim apparet gravem Deo irrogari injuriam, si quis velit illum colere iis, quibus potius offenditur.

Q. II. Quale peccatum sit superstitio cultus indebiti.

R. Superstitio cultus indebiti, quando solum continet aliquid vanum & superfluum; potest aliquando

quando esse venialis, aliquando mortalis. Tunc esset mortalis, quando fieret pravâ intentione, in contemptum scilicet Dei, vel Ecclesiæ; vel materia superflua & vana esset gravis; ut si quis e. g. in Missa magnum aliquid adderet, vel aliquid notabile detraheret, volens hoc pacto ex suo libito inducere in Ecclesiam novum cultum. Si verò materia sit levis, ut additio, vel diminutio, seu quid aliud leviter vanum, & superfluum fieret bonâ intentione, dumtaxat foret peccatum veniale, quia materia de se levis esset: *Sanch. cit. n. 11. Fagund. 1. 1. l. 1. c. 34. n. 5.*

Regula in praxi observanda.

Advertere debent Confessarii, ut removeant à suis Pœnitentibus superstitiones plures cultus indebiti, in quas multoties solent rudes ex simplicitate incidere. Ita venit dum tribuunt aliquam infallibilem virtutem orationibus, etsi de sua natura bonis, credendo e. g. toties repetitis habere vim obtinendi ne repente moriantur, moriendi in Gratia &c. Idem dicendum, si tribuant infallibilem virtutem ad aliquid obtinendum, reliquis e. g. ad collum appensis, vel alteri rei sacræ, quam secum gestent; nam quamvis habere possint vim contra fulgurâ, mortem repentinam &c. non tamca infallibilem.

CAPUT II.

De Idololatria, & Divinatione.

Q. I. Quid sit Idololatria; & quotuplex.

R. Non est hic sermo de idololatria, quatenus significat graviter peccantem ponere suum ultimum finem in Creatura; in quo sensu ait Apostolus de gulosis ad *Philip. 3. Quorum Deus venter est*. In hac acceptione idololatria per omnia peccata divagatur; unde idem Apostolus ad *Ephes. 5.* appellat avaritiam Idololorum servitum. Sumitur ergo in præfenti Idololatria, quatenus importat tribuere Creaturæ cultum Divinum; unde communiter definitur cum S. Thoma 2. 2. q. 94. art. 1. *Cultus Divinus exhibitus Creatura*. Primò igitur necesse est ad Idololatriam deferre creaturæ cultum soli Deo debitum. Secundò, quod dum sit talis cultus, consideretur creatura, ut creatura, non verò quatenus in ea considerari potest excellentia, & imago Creatoris. Parum autem refert ad peccatum idololatriæ, quod exhibeatur cultus Divinus creaturæ materiali, sive immateriali &c. Ex his patet quàm grave sit peccatum Idololatriæ; cum enim per illam honor Dei, & Divina Majestas in Creaturam transferatur, non potest non continere summam Dei injuriam; sicut gravissimè peccaret ille, qui honorem Regi debitum alteri deferret, & hunc ut Regem reputaret. Accedit Idololatriam Religionis adversari, quæ est maxima inter virtutes morales, adeoque post peccata, quæ adversantur virtutibus Theologicis, est peccatum cæteris omnibus gravius. Puto autem peccata contra virtutes Theologicas graviora esse Idololatriam, utpote opposita præstantioribus virtutibus, & videtur clarè docere D. Thomas de odio Dei 2. 2. q. 34. a. 2. & de Infidelitate, & Desperatione q. 10. a. 3. q. 20. a. 3.

R. II. Tripliciter committi potest Idololatria. Primò, quando est interna, & externa; quod accideret, quando quis credens Creaturam Divino cultu dignam illi externè talem honorem tribueret. Id certè est gravissimum peccatum; nam cum essentia divina sit Creaturæ incommunicabilis, summa injuria Deo irrogatur, putando Creaturam esse Deum, eique tribuendo Divinum honorem.

Secundò, datur Idololatria purè externa, quando scilicet quis non credens Creaturam esse Deum, nihilominus illi vult tribuere honorem divinum, ut illam habeat propitiâ, quo pacto Striges colunt Dæmones. Id etiam non est sine gravissima Dei injuria, cum alteri communicetur cultus ipsi soli debitus. Observat etiam S. Thomas 2. 2. q. 94. a. 3. difficilè evenire posse aliquem credere Dei cultum non convenire Creaturæ, & nihilominus illum ipsi tribuere, si Deum non odio habeat. Tertid, evenire potest Idololatria, quando quis neque credens Creaturam dignam divino honore, neque voluntatem habens talem honorem ipsi tribuendi, id tamen præstat ex ambitione, adulatione, aut timore mortis. Quamvis autem hæc non sit vera idololatria, sed ficta, cum non adit animus colendi Creaturam Divino honore, nihilominus est gravissimum peccatum, quia est gravissimum mendacium, generat gravissimum scandalum, & ulterius importat externam negationem Fidei contra Apostoli præceptum ad *Rom. 10.* ubi dicit quod *ore confesso sit ad salutem*. Cæterum cum non adit animus creaturam colendi honore divino, potest ex hoc capite esse peccatum minus grave duobus præcedentibus: *Suar. 1. 1. de Relig. tr. 3. l. 2. c. 6. Sanch. l. 2. in Decal. c. 37. n. 22. & seqq.*

Q. II. Quid sit Divinatio; & quotuplex.

R. I. Non est sermo in præfenti de divinatione, quatenus importat prænunciationem futurorum ex cognitione causarum necessariorum, quo pacto licitè prænunciant Astrologi eclipfes; sicut etiam bene possunt per quandam conjecturam prænunciare, quæ ut plurimum eveniunt: ita ex conjunctione stellarum earumque aspectu prænunciant ficitates, pluvias &c. Sermo igitur in præfenti est de divinatione, seu prænunciatione eorum, quæ pendet à causa libera, adeoque possunt evenire, & non evenire. Divinatio in hoc sensu accepta definitur potest: *Prænunciatio ordinata futurorum eventuum, facta ope Dæmonis*. Ex hac definitione patet quàm grave peccatum sit; nam cum assumatur auxilium Dæmonis ad cognoscendum id, quod tantum curare debemus scire à Deo, quia omnia ipsi sunt præfentia in æternitate, jam Dæmoni tribuimus cultum, qui soli Deo erat exhibendus.

Hic autem advertendum posse Dæmones prædicere omnia, quæ habent causas necessarias, ut conjunctiones Astrorum, eclipfes &c. Item cum comprehendant virtutem omnium causarum naturalium facile possunt prædicere effectus ipsarum, quamvis possint ab aliis impediri; atque ita valent prædicere pestes, pluvias &c. Pariter ob incomparabilem sui celeritatem annuntiare possunt, quæ in longinquis sunt. Multa scire possunt ex Divina revelatione, cum sciant quid ipsi, vel alii Dæmones sint facturi ex divina permissione; unde etiam earum rerum, quarum ipsi ex Divina permissione possunt esse Authores, possunt prædicere finem, ut pestis, pluvie &c.: sicut etiam maleficii, cujus finis pendet à sublatione signi, quod est in ipsorum potestate. Ea verò, quæ unice pendet à Divina voluntate, & libero hominis arbitrio certò prædicere nequeunt, ut docet S. Thomas 1. p. q. 57. a. 3. quamvis ex acumine ingenii, & hominum temperamento, & inclinatione, possint probabiliter conjecturare, & prædicere quid facturi sint homines: *S. Th. 1. p. q. 51. a. 3. & 4. Sanch. l. 2. c. 38. n. 7. Fagund. 1. 1. Decal. c. 35. n. 2.*

R. II. Divinatio alia est per expressam Dæmonis invocationem, alia per tacitam. Primo modo contingit, quando quis expressè invocat Dæmonem, promittendo ei cultum, adorationem &c. si res occultas illi manifestet. Hoc non rarò contingit, apparense Dæmone sub forma Regis, aliis stipatus Dæmonibus, & præscribendo formam,

nam, quā Divinator negare debeat Deum, Sacramenta &c. promittere nunquam se integrè confesurum peccata &c.; & hoc pactum solet consignari schedulā conscriptā proprio sanguine. Aliquando verò hoc pactum fit ab aliquo, dum est solus cum solo Dæmone; & si non audeat coram Dæmone comperare, prædicta promittit Dæmoni per alium Maleficum.

Invocatio tacita Dæmonis evenit, quando quis ad aliqua cognoscenda usurpat media vana, & inutilia; cum enim nullam habeant connexionem, & virtutem naturalem ad manifestandas res occultas, quorum cognitio desideratur, neque aliunde instituta sunt à Deo ad illa manifestanda, convincitur eum, qui utitur talibus mediis ad aliquid cognoscendum, velle à Dæmone doceri: *D. Tb. 2. 2. q. 95. a. 3. Suar. de Relig. 1. 1. tr. 3. l. 2. c. 9. Bonac. disp. 3. q. 5. p. 3. n. 4.*

Divinatio quæ fit per expressam Dæmonis invocationem, continet sub se plures species. Prima dicitur *Præstigitium*, & evenit quando Dæmon se præsentat aspectui Superstitiosorum sub forma alicujus corporis à se efformati; vel ita facit illis apparere, illudendo illorum sensibus, ut accidit phreneticis, ac ita apparendo docet occulta. Secunda *Divinatio per somnia*, quia Divinatores non raro sperant se hoc modo à Dæmone instrui. Tertia *Necromantia*, quā, adhibitis quibusdam præcantationibus, & sanguine, videntur mortui resurgere, divinare, & respondere ad interrogata. Hoc autem puto evenire, vel quia Dæmon ingreditur corpus alicujus mortui, & in eo loquitur; vel quia illudat nostris sensibus, faciendo apparere hominem, cum verè non sit. Cæterum si animæ sunt in Cælo non subjiciuntur Dæmonis potestati; sicut si sint in purgatorio, non decet illis subijci. Si verò in Inferno, sunt ibi divinā lege alligatæ; unde non potest ullo pacto Dæmon veram mortui resurrectionem facere. Non nego tamen aliquando permisisse animam ad corpus redire per breve tempus. Hinc nonnulli credunt animam Samuelis, de qua *1. Reg. 28.* ad corpus rediisse ad majorem ipsius gloriam, & punitionem Saulis; at id non censendum est fuisse factum, petente Pythonissa, sed virtute, & jussu Dei. Quarta, *Divinatio per Pythones*, quando scilicet Dæmon aliqua prænuntiat per homines vivos & arreptitios. Quinta intervenit, dum Dæmon aliqua occulta docet per aliqua signa, de quibus superstitiosus conventionem habuit cum Dæmone. Si hæc appareant in corporibus terrestribus inanimatis, ut ligno, ferro &c. dicitur *Geomantia*; si in aqua *Hydromantia*, si in aere *Aeromantia*, si in igne *Pyromantia*, si in visceribus animalium immolatorum in aris Dæmonum *Haruspitium*.

Divinatio etiam, quæ fit per tacitam invocationem Dæmonum plures continet species, scilicet *Astrologiam*; dum scilicet quis aliqua prænuntiat ex motu, & dispositione syderum. *Augurium*, si prænuntiatio fiat ex motibus, & vocibus avium, sternutationibus hominum, & similibus. *Auspitium*, si ex volatu avium, & ex motu quorumcumque animalium; *Chiromantia*, si ex lineamentis manuum; & *Sortilegium*, quod importat divinationem per sortes. Hæc omnia melius infra explicabo; relinquendo tamen ea, quæ nullam patiuntur difficultatem, & solum explicando, quæ ad examen revocari solent à Theologis.

Q. III. An licita sit Divinatio per astra.

R. Non est hic sermo de astrologia naturali, quæ ex situ, motu, colore, ortu, occasu &c. planetarum, & astrorum, conjecturat Eclipses, tempestates, pluvias, ventos, sterilitates &c. Hæc astrologia cum valde conducat Agriculturæ, Me-

dicinæ, navigationi &c. meritò commendatur *cap. si quis Gram. 37. d. 7.* Posset etiam nihilominus hoc peccatum veniale, ob levitatem, temeritatem, & imprudentiam; *Suar. 1. 1. de Relig. tr. 3. l. 2. cap. 11. Sanchez. l. 2. Decal. c. 38. n. 29. Trull. l. 1. Decal. c. 20. d. 3. n. 2.* Peccaret igitur venialiter, qui tanquam certa affirmaret, & crederet quæ videmus experientiā nihil certi habere, quia virtus astrorum est valde obscura, & potest impediri à ventis, vaporibus, frigore, calore &c. Pariter difficillimum est scire, quæ sit virtus astrorum in quolibet aspectu, sive trigono, sive tetragono, hexagono &c.

Sermo igitur in præsentī est de astrologia judiciaria, quatenus ex aspectu Syderum, & Planetarum prædicere præsumit præteritos, vel præsentēs eventus prorsus occultos, sive futuros eventus, & actiones pendentes à libera hominum voluntate. Hæc autem reduci possunt ad duo capita, scilicet ad Astrologiam, quæ prænuntiat quæ in alicujus hominis vita eventura sunt, ut matrimonia, liberos, uxorem pulchram, mortem tali mensē, & tali die, quæ Astrologia dicitur *Genethliacum*, seu *Magisteria Nativitatum*. Alia est astrologia, quæ judicat quid in singulis casibus, & eventibus sit utiliter faciendum, omittendum &c. ut quòd aliquis non exeat domo nisi tali horā, non adgrediatur aliquod negotium, nisi tali die &c. & hæc vocatur Astrologia Electionum. De his duabus speciebus Astrologiæ modò sermo est, relicta ut prorsus superstitiosa Astrologia Imaginum fabricatarum, ut dum e. g. Astrologi efformant figuram sagittarii, & putant Sagittarium, quem in Cælis commentantur, habere virtutem ad aliquos effectus producendos; constat enim nullam esse connexionem inter talem figuram, & eam, quam in Cælis confingunt.

Dico igitur etiam præfatas Astrologiæ species esse omnino superstitiosas, si Astrologi ex eis aliquid certi præsumant prædicere. Hinc hujusmodi Astrologia criminatur *Deuter. 18.*, & pluries apud S. Canones, ut videre est *cap. illud cap. illos, & per plura alia capita 26. q. 3.* Item illam prohibere plures Pontifices, & specialiter videndus motus proprius Sixti V. *incip. Moderator Cæli, & Terra.* Prohibetur etiam Jure Civili, nempe *1. 2. §. 7. Cod. de Malef. & Mathem.* Ratio autem est quia, si prænuntientur ex astrologia res occultæ, sive præteritæ, sive præsentēs, ut furtum, homicidium; cum nullā ratione certè videri possint in aspectu astrorum, sequitur hand cognosci posse nisi ex pacto tacito, vel expresso cum Dæmone. Id etiam probatur respectu futurorum, quæ pendunt ex libera hominum voluntate, quia aspectus Astrorum non est signum institutum à Deo ad cognoscendum quid liberè sint homines facturi. Item cum astra sint quid corporeum, non valent per se influere in voluntatem incorpoream; unde nullā ratione potest quis ex eorum influxu certè cognoscere, quid sit homo facturus. Accedit, quòd si ex astris possemus certè futura prædicere, statim tolleretur è medio libertas, & induceretur fatum; unusquisque enim sua crimina reduceret in necessitatem, ex influxu astrorum provenientem; *Laym. l. 2. tr. 10. c. 3. Sanchez. l. 2. Decal. c. 38. d. n. 30.*

Q. IV. An probabiliter, vel saltem conjecturaliter prædicere possint Astrologi futuros eventus liberos.

R. Omnino certum est Astrologos nec probabiliter prædicere posse prædictos eventus; probabiliter enim prædicere est affirmare aliquid eventurum, esto fiat cum formidine partis contrariæ; at id fieri non potest ex aspectu astrorum, quia corpora cælestia non habent, ut dictum est, virtutem

tutem quā agant in intellectum, & voluntatem. Deinde si haberent, impediri posset ab aliis influxibus causisque sublunariis, sicut etiam ab eadem voluntate; ergo solum ex pacto Dæmonis potest aliquid certè prædicere, quamvis cum formidine errandi, de futuris liberis eventibus. Hinc Sixtus V. damnat audentes prædicta affirmare; etiam si id non certè affirmare afferant, aut protestentur; *Suar. 1. 1. de relig. tr. 3. l. 2. c. 11. n. 31. Filiuc. tr. 24. c. 4. q. 6. n. 93. Fagund. l. 1. in Decal. c. 38. n. 8.*

Quoad prædictionem verò conjecturalem, quæ nihil certi affirmatur, respondetur, quòd cum corpora cælestia habeant posse influere in motus appetitus sensitivi, quibus motibus, seu passionibus pauci sint, qui resistant, sequitur, ut observat S. Th. 1. 2. q. 115. art. 5. bene posse conjecturaliter prædicere Astrologum in communi adus humanos, futuras e. g. seditiones, rixas &c. ex influxu planetæ alterantis irascibilem. Non verò est admitenda prædictio conjecturalis liberæ actionis alicujus hominis in particulari; quamvis enim communiter homines non resistant passionibus, unusquisque tamen homo particularis valet illis resistere; unde non potest dari prudens conjectura de iis, quæ homines particulares sint facturi. Accedit difficillimum esse ex astris hominum temperamta, & inclinationes etiam probabiliter prædicere, quia difficillimum est, imò impossibile, scire punctum animationis, seu conceptionis hominis, quo tempore aspectus astrorum valde conducit ad dignoscendas conjecturaliter inclinationes. Secundò, difficillimum est cognoscere astra, & omnes causas tunc influentes &c. cum rapidissimus sit Cæli motus. Juxta hanc distinctionem, quæ est S. Thomæ loco citato, intelligendi sunt Authores, qui licitam, vel illicitam reputant prædictam conjecturalem prædictionem.

Q. V. An licita sit divinatio per somnia.

R. Ut notat S. Thomas 2. 2. q. 96. art. 6. triplex est somnium, naturale, Divinum, & Dæmoniacum. Naturale ortum habet à causis naturalibus, quarum duæ sunt intrinsecæ, & una extrinsecæ. Prima causa intrinsecæ dicitur animalis, hoc est, oriens ab animi passionibus, quæ in dormientis phantasia occurrit ea, de quibus vigilando cogitavit; & hoc genus somniorum habent etiam animalia, unde canes solent in somnis latrare. Secunda causa dicitur corporalis, quia oritur ex corporis dispositione, ex ea enim formatur in phantasia motus proportionatus, & convenienti tali dispositioni. Hinc qui sanguine abundat, somniat læta, qui atrā bili, tristitia, qui flavā bili, pugnas, rixas, lites &c. qui phlegmate, aquas, fontes, imbres &c. qui melancholiā, caligines, planctus, tenebras &c. Causa extrinsecæ naturalis sunt impressiones aeris, vel alicujus corporis cælestis, quibus immutatur imaginatio dormientis, & apparent in phantasia aliqua conformia talibus impressionibus; hinc ex aeris humidæ impressione puro causari posse somnia imbrum &c. Somnia Divina dantur, quando Deus aliqua per se, vel Angelorum ministerio hominibus in somno revelat. Id aliquando facit ostendendo Imagines significantes metaphorice: ita suam futuram magnitudinem demonstravit Joseph, illi ostendendo manipulos Fratrum ipsius manipulum adorare. Aliquando formando voces in phantasia dormientis, ac si dormiens per auditum corporis eas audiret: ita loquutus est Abraham *Genes. 28.* & S. Joseph ministerio Angelorum, quando, ut patet *Matth. 1.* ipsum admonuit, ut tolleret puerum, & Matrem ejus, & fugeret in Ægyptum. Denique somnia dæmoniacæ dantur, quando Dæmonis operā, Deo sic permittente, aliqua apparent phan-

tasia dormientium, quibus eis aliqua occulta manifestat, & solet incitare infimum humorum permutatione vel ad libidinem, vel ad iram, vel ad desperationem &c. His positis.

Ex somniis naturalibus licitum est observare causas, à quibus procedunt, non verò futura libera, & fortuitos eventus. Poterit igitur ex qualitate somniorum quis inferre qualis sit humor prædominans in suo temperamento; nam, ut vidimus, ex redundantia diversorum humorum diversa oriuntur somnia. Non verò ex eis poterit quis futura libera, & fortuitos eventus denunciare, quia somnia non possunt esse ipsorum causa; quæcumque enim interveniant somnia, possum ego aliter operari; sicut & diversimodè possunt evenire, quæ fortuitò accidunt.

Somnia Divina omnino sunt observanda, quia semper fidem Deo loquenti præstare debemus; & maximè quia, ut patet ex pluribus S. Scripturæ exemplis, Deus per somnia nos corrigit, docet, instruit &c. Verum tamen est interpretationem hujusmodi somniorum attendendam esse à pio, & docto Confessario.

Denique, sicuti certum est fidem præstandam esse somniis Divinis, ita certum est nullatenus credendum somniis Dæmoniacis; ultra enim hoc quod esset sacrilegum commercium habere cum maximo Dei inimico, exponeremus nostram salutem ipsius fallaciis, & deceptionibus, cum Dæmon pater sit mendacii.

Q. VI. Quomodo discernendum sit an somnium sit à Deo, vel à Diabolo.

R. Somnium reputandum est diabolicum, si sit de re turpi, & inhonestæ; si ad malum impellat; si animum turbatum relinquat, & ad virtutes indispositum. Si verò bonos producat effectus, & animum quietum, & ad virtutem dispositum relinquat, bene possumus judicare à Deo esse. Solent etiam esse effectus somni Divini certum reddere somniantem illud à Deo esse; unde superfluum erit id indagare. Quòd si prudens, & pius Confessarius, à quo somniorum discretio est inquirenda, sit dubius an somnium sit à Deo, vel à Dæmone, tale somnium omnino est contemnendum; tum quia, ut dixi, solet Deus in somniis à se immisisse hujusmodi dubitationes remove; tum quia in dubio somniis fidem, est se submittere Dæmonis disciplinæ, cum illa somnia nullam connexionem habeant cum futuris liberis, & effectibus contingentibus. Si verò saltem probabiliter credatur somnia esse à Deo, tunc poterimus ea observare, quia tunc prudenter judicare possumus esse Divina; *D. Tb. 2. 2. q. 95. a. 6. Suar. 1. 1. de Relig. tr. 3. l. 2. c. 13. Fagund. l. 1. in Decal. c. 39. numer. 12. Barhof. de Potest. Episc. p. 3. alleg. 11. numer. 132.*

Q. VII. An licita sit divinatio per auguria, & alias observationes externarum rerum.

R. I. In præsentī non sumo augurium solummodo pro avium garritu, ut antiquitè fieri solebat, sed prout significat divinationem per motus, aut voces avium, & quorumcumque aliorum animalium; sicut etiam per sternutationes hominum, saltus membrorum &c. Pro observatione verò externarum rerum in præsentī intelligo divinationem, quæ fit ex membris corporis humani, remittendo meos Auditores ad illos Theologos, quæ alta prolixè discutunt. His positis. Ex cantu, volatu, motu &c. animalium, bene possumus quosdam effectus naturales prædicere, non verò futura libera, seu contingentia. Pro quo observandum est cum S. Thomæ 2. 2. q. 95. art. 7. quòd cum bruta animalia non habeant nisi animam sensitivam, quàm maximè subjiciuntur influxibus corporum cælestium, à quibus ob carentiam liber-

tatis, facillè moventur, & gubernantur. Hoc autem non ita evenit in homine, nam anima rationalis non est corporum materialium innoxibus subiecta, & à nullo necessitatur in operando; quamvis autem ipsius phantasia, utpote materialis, affici possit à caelestium corporum influxibus, nihilominus potest voluntas illam ad alia distrahere. Cum igitur influxus caelestes, à quibus causantur tempestates, serenitates, venti, pluviae &c. valde afficiant animalia, possunt bene causare in ipsis quosdam insolitos motus, cantus &c. ex quorum observatione praevideant homines pluvias, ventos &c. Hinc ex cornicula saepe crocitate praedicimus pluviam futuram; ex vesperilionibus volantibus longe à domibus, praedicimus serenitatem; idemque ex submersione avium in aqua, & ostentatione Delphini &c. Addit D. Th. 2. 2. q. 95. art. 7. quod cum praedicti animalium motus sint ex instinctu indito ab Authore naturae, sunt signa ab eo instituta ad designandos similes effectus, quapropter illos ex eis praedicere, non excedit cognitionem naturalium rerum.

Cum verò è contra similes animalium motus, cantus &c. non sint signa à Deo instituta ad cognoscendos nostros actus liberos, & futura contingentia; & insuper, cum Astrorum influxus à quibus possunt causari, non valeant afficere nostram voluntatem, consequens est semper esse superstitiosum ex eis actus nostros liberos praedicere &c. D. Th. cit. Fagund. in Decal. c. 39. Filic. tr. 24. c. 5.

R. II. Superstitiosum est conjecturare aliquid prosperum, vel adversum ex rebus casu contingentibus. Sic superstitiosum est, si quis insaufa sibi ominetur, si mane egrediens in aliquod offendat; si vinum decidat super sal; si tredecim mensae accumbant; si aliquod opus tali die sit agrediendum, & plura alia his similia, nam huiusmodi nihil habent influere in eventus prosperos, vel adversos; Azor. l. 9. cap. 22.

R. III. Divinare ex observatione membrorum corporis humani, potest esse licitum, si ex eis praedicantur quae cum ipsis naturaliter connectuntur; secus si praedicantur futuri eventus liberi, & casus fortuiti.

Primus igitur modus huius Divinationis dicitur Physiognomia, quae observat totius humani corporis membra. Haec naturalis, & licita est, si ex iis conjecturetur temperamentum, & naturales inclinationes, Astrologica verò & illicita, est, si transeat ad praedicendos eventus liberos, & casus fortuitos. Et quidem ex bona dispositione partium nostri corporis conjecturare non raro licet bonam inclinationem, & animum ad bonitatem propensum; unde dicitur Eccles. 19. Ex visu cognoscitur vir, & ab occurso faciei cognoscitur sensatus, Amictus corporis, & risus dentium, & gressus hominis denunciant de illo. Et contra qui sunt à natura monoculi, claudi, manchi, gibbosi, lumine laesi, solent inclinationem pravam habere, unde circumfertur illud dictum: Cave à signatis. Credo huiusmodi propensionis eam posse esse rationem, quia partes corporis bene dispositae signum sunt boni temperamenti; nam ex debita proportione humorum consequuntur partes corporis ritè dispositae; ubi autem est bonum temperamentum, seu debita humorum proportio, necesse est etiam esse bonam inclinationem. Et contra defectus in corpore oriuntur ex ipsorum humorum vitio, vel quia scilicet non sunt in debita quantitate, vel quia abundat calidum, humidum, frigidum &c. quae redundantia alicujus humoris praesupposita, necesse est etiam aliquam inclinationem naturalem, quae ex tali oritur redundantia, esse excedentem, adeoque vitiosam. Quamvis autem, ut dixi, possit ex praedictis

conjici temperamentum, & naturalis inclinatio, nihilominus non licet ex physiognomia, quae dicitur astrologica, praedicere actus liberos, quia, Dei Gratia adjuti, possumus ex nostra libertate, quamcumque inclinationem pravam superare. Neque pariter licitum erit praedicere Petrum e. g. habentem talem physiognomiam, ducturum talem uxorem, tali morte obiturum &c. in huiusmodi enim non certò influit naturalis inclinatio, quae ex physiognomia talis esse iudicatur, semper etenim possunt impediri à libera nostra voluntate.

Secundus modus praefatae divinationis dicitur Chyromantia, & licita erit, si naturalis, & illicita, si Astrologica. Chyromantia naturalis ex qualitate manuum, & ipsarum linearum conjicit temperamentum, & subinde inclinationes, quae ex tali temperamento consequi possunt, Solent e. g. conjicere naturaliter Astrologi ex palma longa, & digitis proportionatis bonum ingenium, & è contra ex manu brevi, & digitis longis obstusitatem, quia in his abundat phlegma; sicut ex manibus nimis brevibus respectu aliarum partium corporis, loquacitatem, & propensionem ad dolores, subannationem &c. quia in his abundat calor.

Semper tamen certum est superstitiosum esse ex his velle futura libera, & casus fortuitos praedicere; nam Deus non instituit huiusmodi, veluti signa istorum effectuum; & aliunde, quamvis possint esse signum naturalis inclinationis, semper tamen possumus ex nostra libertate aliter operari. Ex hoc constat consulere Aegyptias, vulgò Singare, de propria fortuna, de sua natura esse peccatum Iethale, quamvis ab huiusmodi peccato possit quae excusari, si id faciat joci, & ridendi gratia, dummodo absit scandalum: Azor. l. 9. cap. 16. Sanch. l. 2. in Decal. c. 38. Palau. tract. 17. disp. 1. p. 7. num. 4.

Q. VIII. Quid sit, & quotuplex divinatio sortium; & an sit licita.

R. I. Tunc intercedit divinatio per sortes, quando aliqui conveniunt de aliqua re facienda, ut ex consideratione ejus eventus innotescat aliquid occultum, v. g. an aliqua res potius uni quam alteri debeat convenire. Potest etiam dari, quando homo solus secum convenit de emittendo sortem, ut aliquid occultum cognoscat, puta si emittendo taxillos, iudicet ex numero impari non sibi bene eventurum aliquod negotium, secus ex numero pari: D. Th. quaest. 95. a. 8.

R. II. Sortes aliae sunt divinatoriae, aliae consultoriae, aliae divinatoriae, ut tradit D. Th. 2. 2. q. 95. a. 8. Si iudicio sortium quaeratur quid tribuendum sit unicuique, sive illud sit res possessa, sive dignitas, sive praemium, tunc fors dicitur divinatoria. Si per sortes quaeratur quae sit Dei voluntas in hac, vel illa re, negotio &c. fors dicitur consultoria. Demum si quaeratur à Dæmone per sortes cognitio alicujus rei occultae, vel contingentis futurae, tunc datur fors Divinatoria.

R. III. Sortes divinatoriae licitae sunt, si non prohibeantur jure positivo. Ratio est quia, dum mittuntur sortes, ut alicui conferatur aliqua res, dignitas, & officium &c., ad quae plures possunt praetendere, nullatenus quaeritur à Dæmone doceri de aliqua re occulta, vel liberè futura, sed solum adhibentur ad hoc ne aliquis conqueratur, si illi aliqua haud conferatur dignitas; sive si illi aliqua res non tribuatur, aliquod imponatur gravamen &c. Accedit huiusmodi sortes in rei veritate nihil aliud esse, quam mutuum contractum inter plures, jus habentes ad aliquam rem, quo conveniunt, ut ille e. g. cujus nomen ex urna extrahitur, habeat aliquam rem, dignitatem, sive

sive alicui succumbat gravamini. Cum autem in hoc omnium par sit conditio, quia uniuscujusque nomen potest extrahi ex urna, sequitur nil mali intervenire: D. Th. loc. cit. Fagund. in Decal. l. 1. c. 40. Laym. l. 4. tr. 10. c. 3. n. 8.

Hinc approbatur usus fortis divinatoriae in conferendis Dignitatibus saecularibus, dummodo fors super indignum cadere non possit. Approbatur in decidendo cuius merces tempore tempestatis sint in mare proficiendae: qui medici, & Dei Ministri tempore pestis infirmis debeant assistere: cui pauperi inter plures tribuenda sit eleemosyna, quae non possit dividi: quales Malefactores inter plures morti sint dammandi, & his similia. Videatur D. Augustinus epist. 180. & de Doctr. Christ. l. 1. cap. 28. & D. Th. loco supra citato. Aliquando etiam leges volunt huiusmodi sortem esse adhibendam ad dirimendas lites inter heredes, legatarios, & alios: leg. si cum ambo ff. de iudic. leg. si duobus Cod. Communia de Legat.

Dixi, si non prohibeantur jure positivo; nam cap. Ecclesia de sortil. prohibentur sortes divinatoriae in electionibus ad officia, & Beneficia Ecclesiastica; & ratio huius prohibitionis ea esse potest, quia si electio fiat per sortem, super minus idoneum cadere potest in praedictum Ecclesiae, & animarum. Ceterum nec talis electio locum habere debet, quando duo aequalibus suffragiis fuerint ad Beneficium electi; nam generaliter omnis electio per sortes prohibetur à Sacris Canonibus. Verum tamen est, quod sola electio Praelati habentis jurisdictionem tam in Civilibus, quam in Criminalibus, si fiat per sortes, non solum est illicita, sed etiam nulla, quia irritatur cap. quia propter de elect. ceterae verò electiones ad officia, & Beneficia Ecclesiastica, quamvis illicitae sint, quia prohibentur, non tamen sunt irritae, quia in Sacris Canonibus nullum est reperire verbum irritans tales electiones, quamvis eas prohibeant; constat autem prohibitionem ab irritatione esse distinctam: Suar. de relig. l. 1. tr. 3. l. 2. c. 12. n. 9. Sanch. in Decal. l. 2. c. 38. n. 83. Laym. l. 4. tr. 10. c. 3. n. 9.

Solent etiam hic disputare Canonistae, an liceat sortibus componere lites beneficiale; & ego breviter respondeo id licitum esse, si fiat autoritate Ecclesiastica Superioris. Dixi id licitum esse, tum quia cap. Ecclesia supra citato, solum prohibetur electio per sortes ad beneficium, non verò litium compositio; tum quia ille super quem cadit fors, non eligeretur ex vi sortis, sed ex vi juris quod habebat, remoto per sortem impedimento alterius colligantis. Debet tamen hoc fieri Superioris Ecclesiasticae autoritate, quia ex cap. fin. de pact. simoniacum est omne pactum initum propria auctoritate circa Beneficia litigiosa. Ulterius necessaria est auctoritas Superioris ad concedendum verum titulum illi super quem caderet fors, si forte verum titulum non haberet: Suar. cit. n. 13. Sanch. n. 79. Fagund. l. 1. cap. 40. num. 7.

R. IV. Sortes consultoriae possunt esse licitae in frequentibus casibus. Si adfit aliqua necessitas gravis spiritalis, vel temporalis, quae desinente, adhibere sortes ad aliquod à Deo cognoscendum est ipsam tentare: si fiant cum debita reverentia, scilicet fufis precibus ad Deum; si non mittantur sortes ad electiones Ecclesiasticas, hoc enim, ut dixi, prohibitum est. Stantibus his conditionibus, quando non suppetat aliud medium cognoscendi aliquod occultum, cuius cognitio est summe necessaria, possunt cum magna fiducia adhiberi sortes, ut per eas illud à Deo manifestetur. Usus est huiusmodi sortibus Josue ad cognoscendum malefactorem occultum, quem reperit esse

Acham; ut patet Josue 7.; item Samuel in electione Saulis ad Regnum 1. Reg. 10.; pariterque Apostoli in electione S. Matthiae ad Apostolatam Act. 1. quamvis non pauci Interpretes illa verba; cecidit fors super Matthiam, intelligant de electione facta suffragiis Apostolorum.

Advertendum nihilominus his nostris temporibus difficile esse dari casum, quo usus sortium consultorium sit licitus; cum Deus ordinariè velit à nobis suum placitum investigari ex Sacris Scripturis, Ecclesiae oraculis, doctrina Sanctorum, & consiliis prudentum: D. Th. 2. 2. q. 95. a. 8. Suar. tr. 3. l. 2. de relig. c. 12. Palau. tr. 17. disp. 2. p. 6. n. 10. Fagund. l. 1. c. 40. n. 16.

R. V. Sortes divinatoriae, quibus scilicet notitia rei futurae, seu occultae expectatur à Dæmone, semper sunt illicitae, ut de se patet. Tunc autem dantur huiusmodi sortes, vel quando expressè per eas exposcitur à Dæmone notitia alicujus rei; vel quando fiunt sine conditionibus supra expressis pro fortibus consultoriis; nam illis deficientibus, certum est Deum nolle aliquid manifestare per sortes, adeoque illis uti ad aliquod incognitum cognoscendum, est factio ipso talem notitiam exposulare à Diabolo. Ultra peccatum verò Divinationis superstitiosae possunt etiam aliam malitiam continere, v. g. iniustitiam, ut si quis sorte cognoscere velit, quis fecerit aliquod furum; nam infamaret illum, super quem caderet fors: Bal. cit. p. 6. n. 12. Fagund. n. 10.

Q. IX. Quid dicendum de divinatione illorum, qui sunt morti proximi, cum, teste experientia, solcant aliquando futura divinare.

R. S. Gregorius loquens de hac divinatione l. 4. Dialogor. cap. 26. & 27. duas potissimum causas talis divinationis adducit. Prima est quia, Deus animae jamjam de corpore exiurae, aliquando plura revelat. Secunda, quia animae, dum est ferè in egredi à corpore, aliquando conceditur figere oculum mentis in secreta caelestia. Haec possunt esse causae talis divinationis quoad futura libera, & res planè occultas. Si verò moribundus naturalia praedicat, id evenire potest, quia mens, consopitis sensibus, se retrahendo ad interiora, facilius futura contempletur. Potest etiam accidere quia, in tali statu facilius sentit varietatem temporum, & caelorum influentias, ac proinde huiusmodi praedicat. Haec ratio etiam demonstrat quae ratione fatui, & furentes, in quibus consopitum est acumen rationis, non raro naturalia divinent. Videntur quandoque etiam libera divinare, sed id tribuendum est ipsorum nimiae loquacitati, quae fit, ut aliquando per accidens dicant, quae postea eveniunt. Id pariter evenire potest quia, facillè Dæmon mobilitati ipsorum imaginationis sese immisceat.

Q. X. An omnes Divinationes, de quibus huc usque loquuti sumus, ejusdem sint speciei.

R. I. Certum est Divinationes, sive fiant per unam rem, vel per aliam, non differre in genere moris, ut si fiant per aquam, ignem, garrulum, animalium &c. Ratio est quia, peccatum non praecise consistit in assumenda hac, vel illa re, sed in assumenda re non apta ad aliquod cognoscendum; quae ratione convincitur Divinatorem talem cognitionem à Diabolo expectare. Porro de materiali est an huiusmodi res non apta sit ignis, vel aqua &c.: sicut de materiali se habet, si aliquis furatus sit centum aureos, an eos surripuerit, vel in auro, vel in argento &c. Azor. l. 1. c. 12. q. 3. Pal. tr. 17. d. 1. p. 3. n. 9. Sanch. l. 1. Decal. c. 38. n. 14.

R. II. Per se nec differt specie divinatio, quae fit cum pacto expresso cum Dæmone, ab ea, quae fit cum solo pacto tacito. Ratio est quia, pactum expressum non differt à tacito, nisi quia

est magis perfecta invocatio Dæmonis, quæ autem sunt magis, & minus perfecta non differunt specie; adeoque leg. de quibus in fin. ff. de leg. dicitur quod taciti, & expressi est eadem ratio. Azor. Sancb. loc. cit. Suar. de relig. l. 1. tr. 3. c. 10. Filiuc. tr. 24. c. 3. q. 10. n. 72.

Dixi præfatas divinationes per se specie non differre; nihilominus quia pactum expressum solent comitari plura alia peccata, ideo, ordinariè loquendo, hujusmodi pactum est in Confessione aperiendum. Talia peccata solent esse Idololatria, si Divinator Dæmonem tanquam quid divinum agnoscat; vel illi tribuat cultum Divinum; Hæresis, si responsa Dæmonis reputer infallibilia; Apostasia, si neget Christum, seu Fidem; & Sacrilegium, si rebus sacris abutatur. Ex his enormibus peccatis, pactum expressum comitantibus, consurgit necessitas illud explicandi in Confessione. Accedit difficillimè evenire posse aliquem facere in iis pactum expressum cum Dæmone, quin se exponat morali periculo, ne decipiatur in gravissimum sui, vel aliorum detrimentum; adeoque hujusmodi peccatum semper est contra Charitatem propriam, vel Proximi, vel contra Justitiam.

In sententiâ etiam, qua dicitur in Confessione esse aperienda nedum circumstantias mutantes speciem, sed etiam circumstantias notabiliter aggravantes, semper aperienda esset etiam ex hoc capite circumstantia pacti expressè habiti cum Dæmone, ut de se patet:

Regula in praxi observanda.

I. Cum detur divinatio superstitiosa, non solum quando expressè invocatur Dæmon ad aliquid cognoscendum, sed etiam quando cum eo fit pactum tacitum, nempe quando ad acquirendam aliquam notitiam usurpantur media vana, & inutilia; hinc est Confessarium non acquiescere debere dictis Pœnitentis, qui protestatur se non intendisse à Dæmone edoceri, & ab eo auxilium querere. Hujusmodi protestatio est contra factum, ed enim ipsè quod ad aliquod cognoscendum media vana, & inutilia assumpserit, convincitur talem notitiam à Dæmone exposulare; cum illam nec naturaliter talibus mediis acquirere possit, nec à Deo, qui rebus vanis, & inutilibus non se immiscet. Verum tamen est in divinatione per pactum tacitum posse aliquam personam rudem excusari à peccato mortali ratione ignorantie, quæ ignorantia non potest contingere, dum adest pactum expressum cum Dæmone, nam tunc nimis patens est malitia. Excusant etiam à mortali plures Theologi illum, qui credendo omnia esse falsa, semel, & iterum mediis inutilibus utitur ad divinandum joci causâ, atque ita etiam observat sortes, auguria &c.; nam tunc divinatio non est perfectè superstitiosa: oportet tamen abesse scandalum. Dum autem divinatio, & quæcumque alia superstitio ex aliqua causa non est peccatum mortale, non est peccatum reservatum.

II. Cum divinatio per astra sit superstitiosa, quoties etiam probabiliter præsumit manifestare casus fortuitos, res occultas, & futura libera, hinc est de hujusmodi non licere consulere Astrologos, & esse ex genere suo peccatum mortale, quia ita faciens inducit ad rem superstitiosam. Excusari nihilominus possunt persone rudes propter ipsarum ignorantiam, si de his Astrologos consulant, ut nimis frequenter accidit.

III. Cum etiam peccatum mortale superstitio, nis sit fidem adhibere Somniis Dæmoniacis, consequens est non licere fidem eis adhibere; cum hoc sit idem ac se subdere Diaboli disciplinæ. Et

hoc verum est, etiam si quandoque ipso eventu omnia comprobentur, quia, ut observat D. Th. 2. 2. q. 96. q. 3. id accidit casu; vel curat ipse Dæmon per eventum somnia comprobare, ut homines implicentur his observationibus, fiant curiosiores, & ita facillè possit illos in errorem inducere. Nullum autem erit peccatum observare somnia ad detegendas fraudes Dæmonis, cum id quandoque possit esse Animæ salutare, & necessarium. Si verò nulla, vel levis credulitas somniis adhibeatur, & nihilominus aliqua ex eis fiant, vel omittantur, quæ non cadunt sub præcepto, id dumtaxat erit peccatum veniale; cum enim non credat quis esse verum, quod vidit, vel deducit ex somniis, non pervenit ad veram superstitutionem, sed potius vel ex levitate, vel ex nimia timiditate operatur. Idem dicas, si aliquis propter somnia aliquid faciat, vel omittat, credens sine sufficienti fundamento illa immissa esse à Deo; nam tunc ex nimia levitate, vel simplicitate operatur. Ceterum si quis ita observet somnia, ut passim per illa gubernetur, convincitur nimis somniis credere, adeoque nullâ ratione potest à gravi superstitutione excusari. Idem dicas de illis, qui se certo modo, & situ sternunt, vel in aliquo loco quædam ponunt nomina, ut sub pulvinari, inter capillos &c., ad hoc ut in somniis dignoscant an eadem nomina sint in quibusdam ludis extrahenda; patet etenim tacitè invocare Dæmonem, ut ab eo instruantur. Multò magis gravis superstitutionis sunt culpabiles illi, qui hæc faciunt, postquam admoniti fuere non posse hujusmodi fieri sine gravi culpa. Interim prudens Confessarius graviter objurget etiam illum, qui solum leviter peccavit in observandis somniis; nam aliàs fiet istum quandoque nimis illis fidere, adeoque graviter peccaturum.

IV. Circa divinationem per dispositionem membrorum corporis, ac manus linearum &c. nulla est particularis regula adhibenda, quæ non statim pateat ex supradictis. Quamvis autem non condemnaverimus peccati mortalis illos, qui joci, & ridendi gratiâ, & remoto scandalo consulunt Astrologos, seu Zingaras, ut ex sua physiognomia, vel lineis manuum prædicant aliquid præteritum occultum, vel aliquid futurum fortuitum; nihilominus Rectores Animarum debent eos ab his absterre, & maxime si sint Personæ rudes, & indoctæ. Ratio est quia, non raro casu, vel ope Dæmonis, prædicti præterita divinant, seu quæ sunt in futurum eventura, ex quo fit ut personæ indoctæ in posterum nimis eis fidant; & narrando, quod sibi accidit, sint causa ut alii fidem adhibeant hujusmodi vanis Divinationibus.

V. Quamvis absolvi possint, qui verè non credentes vanis auguriis, & tamen ex quadam animi levitate, propter eadem auguria à quibusdam faciendis abstinere, nihilominus Confessarius ab iis illos absterreat. Quod si quædam fecerunt ex simplicitate, nihilominus si semel, vel bis admoniti Pœnitentes non respiciant, Confessarius debet illis negare absolutionem; ut si quis noluit accumbere mensæ, in qua Convivæ erant tredecim, verè credens intra annum aliquem ex illis moriturum. Si, inquam, admonitus adhuc in sua credulitate persistat, & exinde nolit tali mensæ interesse, convincitur verè credere augurio; & post monitionem dici non potest ex simplicitate peccare.

C A P U T III.

De Vana Observantia, & Magia.

Q. I. Quid sit Vana observantia, & quotuplex.

R. I. Sicut Divinatio superstitiosa datur, quando mediis improprietatis, & à Deo non institutis, inquiritur rei occultæ notitia, ita Vana Observantia ea dicitur, quæ iisdem mediis quædam effecta procurat. Hinc ex S. Th. 2. 2. q. 96. art. 1. definitur potest: *Superstitio, quæ mediis inutilibus & vanis, adeoque nec à Deo, nec à natura institutis, intenditur aliquis effectus*. Patet ex his ejus malitia; nam cum talia media non valeant illum effectum producere, nec appareat Deum velle iisdem causare, consequens est per pactum expressum vel tacitum expectari à Dæmone.

R. II. Hujusmodi superstitiosæ observantiæ tres adnumerantur species à S. Thoma. Prima dicitur *Ars Notoria*. Secunda, *Observatio sanitatum*. Tertia, *Observatio futurorum eventuum*.

Q. II. Quid sit Ars notoria.

R. Ars notoria est superstitio, quæ quis absque labore, & industria credit se consecuturum aliquam scientiam, adhibendo quasdam orationes, jejunia, inspectionem quarundam figurarum &c. Hæc arte Anabaptistæ, sumpto holo suæ detestabilis cænæ, audiunt proferre plures textus S. Scripturæ, disputare &c., cum tamen prius essent omnino rudes, & indocti. Observandum igitur est, quod licet quandoque Deus absque humana industria insuderit hominibus scientiam, ut Salomoni, Apostolis &c., id tamen non disposuit facere sub certis observationibus, sed juxta suum beneplacitum; unde, mediantibus quibusdam orationibus &c. velle assequi sine proprio labore scientiam est eam à Dæmone exposulare, cum Deus non voluerit eam talibus impertiri. Præterea, ut docet S. Thomas 1. 2. q. 109. art. 3., Dæmon non valet illuminare nostrum intellectum, adeoque dicendum est præfatos Anabaptistas minimè habere scientiam insulam, sed Diabolum per eos loqui, ut accidit in arreptitiis; & de facto statim ac suam hæresin abjurant, scientiam omnem deperdunt. Suppositio autem aliquem ope Dæmonis quædam didicisse, poterit hujusmodi scientiâ uti, dummodo in usum, & conservari non pendeat ab ipso Dæmone; scientiâ etenim bona est, & peccatum jam pertransiit: Suar. tom. 1. de relig. l. 2. c. 17. n. 1. Bonac. in Decal. disp. 3. q. 5. p. 4. n. 6.

Q. III. Quid sit Observantia sanitatum.

R. Observantia sanitatum est velle obtinere sanitatem per media vana, & inutilia, ut sunt quædam verba, signa, cæremonia &c. Ad dignoscendum autem an hujusmodi media sint vana, & inutilia, observandum est, quod si hujusmodi media non sint naturalia, nec instituta à Deo, vel Ecclesiâ, suat semper vana, adeoque superstitiosa. Idem dicas, si precibus institutis ab Ecclesia adjungantur vana, & inutilia circumstantiæ, sive nomina incognita, nihil significantia, aut verba certum promittentia effectum. Idem pariter dicendum, si spes reponatur in verbis, quamvis Sacris, dum per alia verba sacra, & æquivalentia, non speraretur effectus; verba enim de se non habent vim causandi sanitatem, sed tantummodo illum impetrandi à Deo, si preces piæ, & religiosè adhibeantur, & spes reponatur in Deo.

Ex hoc inferunt Theologi superstitiosas esse curationes factas per viros, & mulieres, quos Hispani dicunt *Empsal mistas*, quia quibusdam orationibus, præcipuè psalms verbis compositis, curant morbis mederi &c. Quoties igitur, ut com-

muniter accidit, his orationibus tribuitur virtus infallibilis ad sanandum morbum, id non nisi superstitiosum dici potest; nam talia verba ex se non habent naturalem virtutem sanandi; & ulterius nec habent à Deo; nullibi enim constat Deum tribuisse aliquibus verbis virtutem efficiendi quod sonant, si formæ Sacramentorum excipiantur. Addendum, ordinariè loquendo, Deum velle orationes fieri super infirmos à Ministris Ecclesiæ, non verò ab Empsalinatoribus, qui solent esse homines flagitiosissimi: D. Th. 2. 2. q. 96. art. 4. Hurtad. 1. 1. resol. moral. tr. 5. cap. 6. resol. 43. Denique ferè semper apparet superstitio in hujusmodi orationibus, quia quædam etiam vana, & ludicra continent, vel alia circumstantiæ inutiliter admiscuntur, ut est pannum certo modo complicatum; id manifestat per tales orationes solummodo virtutem Dæmonis invocari, illique honorem deferri. Non nego nihilominus, id licere si hæc omnia absint; & aliunde Empsalus sit tantum *invocatus*, hoc est, oratio composita ex sacris verbis, quibus vel salus petatur pro infirmo, vel ut aliquod nocivum Deus à proximo avertat; oportet tamen non credi in tali oratione virtutem infallibilem, ad consequendum effectum, sed solummodo expectari à Divina Misericordia: Navar. in Man. c. 11. n. 36. Suar. de relig. l. 1. tr. 4. l. 2. c. 15. num. 26. Sanc. l. 2. in Decal. p. 40. num. 39. Esgund. l. 1. in Decal. c. 36. num. 1.

Q. IV. Quid dicendum sit de quibusdam hominibus, qui dicuntur habere virtutem naturalem ad aliquos morbos sanandos, v. g. morbum rabiei, Arumas &c.; & quid de virtute naturali solo aspectu fascinandi.

R. I. Virtus sanandi aliquos morbos, si quæ aliquibus inest, non est naturalis; nam primum non potest eis competere ut homines sunt, quia ita competeret omnibus hominibus, sicut omnibus herbis determinatæ speciei competit virtus aliquid operandi. Secundò, non competit talibus hominibus, quatenus nati sub tali Constellatione habent hanc, vel illam complexionem; nam tunc competeret omnibus, qui sub tali nati sunt Constellatione, quod patet esse falsum. Si ergo quidam habeant virtutem aliquibus verbis medendi, dicendum est hoc esse ex gratia gratis data; qua ratione dicitur esse in Rege Francorum virtus sanandi strumas, & in Rege Hispaniæ virtus sanandi scrophas, & ad depellendos Dæmones ab obsessis: Suar. tom. 1. de relig. tr. 3. l. 2. c. 15. n. 25. Navar. in Man. c. 11. n. 36. Th. Hurtad. resol. moral. p. 1. tr. 5. c. 4. resol. 28. Virtutem sanandi strumas aliqui tribuunt etiam septimo masculo, cujus ortus non interrupit partus foemineus, sed communiter dicunt Theologi hoc asseri sine fundamento. Semper ergo hujusmodi curationes expolitæ sunt multis periculis, ut Diabolus se iis ingerat; ac proinde pertinet ad Episcopos, & Inquisitores, & in horum absentia ad Animarum Rectores videre ne verba vana, & inutilia iis admiscantur, tunc enim curatio esset omnino superstitiosa.

R. II. Datur virtus naturalis fascinandi eos, qui videntur; & hoc ideo sequitur, quia dantur corpora infecta, continentia in se venenosas qualitates, quæ immixtæ per oculos, nares, os, & cæteros corporis meatus, insiciunt, & corrumpunt ea, in quibus insident tales venosæ qualitates; ac proinde ex tali causa non solum possunt excipari herbæ, plantæ &c., sed etiam causari in aliquibus egritudines &c. Id autem facillè evenire, posse in muliere menstruata, communiter docent Physici: D. Th. p. p. q. 117. a. 3. ad 1. His autem morbis, utpote naturalibus, solum curâ Me-

dicorum occurrendum est; & summo opere cavendum ne huiusmodi ægri oscitationibus, aliisque superstitionibus quarundam pessimarum vetularum exponantur.

Non nego tamen dari etiam fascinationem Dæmoniacam; quando scilicet striges, & malefici paciscuntur cum Dæmone, ut eos fascinet, sive in ægri tudinem conjiciat, quos iracundè aspexerint; & id præstant Dæmones immittendo in ipsorum corpora spiritus venenosos, qui per aerem divagantur.

Dices, si datur fasciatio naturalis, poterit etiam admitti ut remedium naturale illud, quod vocant sympaticum, sive per pulverem sympaticam; si enim fascinari possunt persone existentes in aliqua distantia, ita & per dictam pulverem mederi quis poterit vulneribus eorum, qui in aliqua distantia à dicta pulvere versantur.

Contra tamen est quia, etiam fasciatio, quando in multa distantia contingit, Dæmoniaca solet reputari, cum intellectu difficile sit homines valde distantes fascinari à spiritibus immixtis ab aliquo corpore. A fortiori igitur videtur non posse fieri sine ope Dæmonis, quod pulvis sympatica applicata panno sanguinolento alicujus vulnerati existentis valde distantis, vel clausi in aliquo cubiculo, statim sanguinis effluxum impediatur. Et quidem cum nullum venenum eodem modo applicatum naturaliter obstat, non est perceptibile pulverem sympaticam in notabili distantia posse prodesse. Hinc communiter Theologi talem curationem ut superstitionem rejiciunt. Videatur P. Scotti in sua Magia p. 4. l. 5. c. 1.

Q. V. Quid sit Observantia futurorum eventuum.

R. Ista superstitio parum distat à Divinatione; & dicitur intervenire, quando ex fortuito, & casuali occurso quarundam rerum impertinentium creditur sequitur aliquis effectus prosperus, seu adversus; ut si quis domo egrediens, credat iter futurum insaufum, quia pedem offendit, ac proinde domum revertatur. Ratio quare hæc observatio sit superstitiosa, patet ex pluribus dictis; quia scilicet huiusmodi res impertinentes nec naturaliter, nec ex Dei institutione habent aliquid sive faustum, sive insaufum producere, sive designare. Hinc D. Th. 2. q. 96. a. 3. dicit huiusmodi observantias esse reliquias antiquæ Idololatricæ, quæ observabat auguria ad dignoscendos dies faustos, sive insaufos; & S. Augustinus expressè docet in iis semper pactum cum Dæmone intervenire, ut videre est lib. 2. de Doctr. Christ. cap. 20.

Dixi quarundam rerum impertinentium; observare etenim tempora & dies Lunæ pro colligendis herbis, secandis arboribus &c., & circa corporum infirmitates, nulla est superstitio; nam alio pacto influit Luna, quando crescit, ac quando decrevit; & quibusdam temporibus propter temperatum, vel nimium aeris calorem, nostra corpora sunt magis, & minus disposita ad medicamentorum virtutem. Ita videmus verè Medicos plura infirmis præscribere, à quibus abstinent diebus canicularibus.

Q. VI. Quid sit Magia, & quotplex.

R. I. Magia est ars quædam mira, & insolita faciendi.

R. II. Duplex est magia, alia scilicet naturalis, & ad expellendos Dæmones, quando applicatione alicujus causæ naturalis communiter occultæ, quædam insolita fiunt, unde admirationem inducunt; & cum hæc naturaliter fiant, constat huiusmodi Magiam nullatenus illicitam, immo honestam esse, & laudabilem.

Magia superstitiosa est, quando ope Dæmonis

aliqua insolita fiunt. Quia tamen Magi semper prætendunt naturaliter fieri ea, quæ ipsi operantur, ideo ad dignoscendum an Magia sit naturalis, vel superstitiosa, observanda sunt sequentia. Primò, si planè constat causam naturaliter non potuisse talem effectum producere, statim patet Magiam fuisse superstitiosam. Idem dicas si unà cum causa, quæ prætenditur naturalis, adhibeantur ligaturæ, verba impropria, sive incognita, & aliæ circumstantiæ inutiles, nil ad effectum conducentes. Secundò, erit Magia superstitiosa, si operatio fiat in maxima distantia, vel cum extraordinaria brevitate; ut si graviter ægrotanti statim restituatur salus &c. Tertio, idem dicendum si effectus productus superet humanas vires; ut si facillimè onus, aliàs supra vires plurium hominum; ab aliquo celerrimè in alium locum transferretur, dummodo tamen non esset Gigas &c.: *Leff. l. 2. c. 44. d. 3. Trullenb. l. 1. c. 10. dub. 11.*

Quod si dubitetur an effectus sit superstitiosus nec ne, tunc videndum est quâ ratione à superstitioe exentetur. Si dicatur factus ex Dei miraculo, hoc non facile est præsumendum, Deus enim miracula non operatur absque gravissima necessitate; unde in dubio an effectus excedens vires naturæ sit à Deo, vel à Dæmone, potius ab isto esse præsumendum est: *Del Bene p. 1. dub. 228. sect. 15.* Si verò dubitetur an sit à causa naturali, vel à Dæmone, tunc si nulla intervenerit circumstantia vana, & inutilis; potius à causa naturali esse credendum est, cum innumera sint virtutes causarum naturalium, quamvis & ipsis Doctioribus ignotæ: *D. Th. 2. q. 60. a. 4.* Plura exempla effectuum naturalium, quæ tanquam miracula habebantur, assert D. Augustinus lib. 14. de Civit. Dei c. 24. ubi inter alia refert, quod virtute causarum naturalium ita aliquis à sensibus alienabatur, ut neque ignem ad motum sentiret. Scio etiam dari virtutem, quâ res, aliàs adusibiles, ab igne non consumuntur.

R. III. Magia superstitiosa item duplex est. Si fiat ad ostentationem virtutis, & commodum proprium, sive aliorum, dicitur simpliciter Magia; si verò fiat ad nocendum aliis inferendum dicitur Maleficium. Maleficium item duplex est; quatenus nempe eo utuntur Sagæ ad nocendum hominibus, plantis, animalibus &c. dicitur Maleficium. Si verò ipso utantur ad excitandum amorem carnalem, vel Odium, dicitur Maleficium amatorium.

Præfatum veneficium, & Maleficium Amatorium pluribus modis solent facere Sagæ, sed de his consulendi sunt Authores, qui de iis tractant, cum hoc sit præter nostrum institutum. Solum adverto ita esse sacrilegas, ut ad majorem Deo injuriam irrogandam, quandoque soleant ea facere, etiam ex hostia consecrata. Referunt Salmanticenses tr. 21. cap. 11. p. 10. n. 141. unam ex his perditissimis scæminis ad sua maleficia patranda, Dæmonis consilio unâ cum Bufone inclusisse in olla SS. Eucharistiæ, eamque sub stabulo tumulasse, & id Dominum detexisse, ad instar infantis ejulando. Hoc modo infamissima Malefica ad Judicem delata, atrocissimum crimen detexit. Aliquando etiam ad sua maleficia perpetranda utuntur etiam hostiâ non consecratâ, sed tamen oleo sancto delibutâ, & benedictâ aquâ lustrali, thure, aliisque caeremoniis: *Sayr. in Clav. Reg. l. 4. c. 6. n. 25.*

Q. VII. An dentur remedia naturalia contra hæc maleficia, & ad expellendos Dæmones.

R. Solummodo indirectè removeri possunt per remedia naturalia maleficia; quatenus scilicet possunt adhiberi quædam, quæ corrigant, sive expellant malos humores, quibus Dæmon uti solet ad torquendos eos, quibus insidet. Cæterum non valent

lent res naturales directè agere in Dæmonem; cum enim sit purus spiritus, est omnino extra spheram activitatis causarum naturalium.

Modi directè dextruendi maleficia, & abigendi Dæmones, sunt Fides in Christum, ejusque Sacramenta, Ecclesiæ Sacramentalia, invocatio Deiparæ, & Sanctorum, Agnus Dei, Sacra Reliquiæ &c., nam Christus, qui Dæmonem vicit, potuit & rebus sacris talem virtutem communicare: *can. si per fortiaras 33. q. 2. Ritual. Rom. de exorcis. obsess. à Dæmon.* Bene etiam ad depellendas tempestates, si à Dæmone fuerint causatæ, pulsantur Campanæ, non præcisè quia ex visoni aer dissipetur, sed quia Dei nomine fuerunt benedictæ, & consecratæ; & ita valent suo fragore terrere, & repellere Dæmones.

Si verò maleficium fuit amatorium; unde aliquis sentiat se valde impelli ad amorem carnalem, sive ad odium, certè liberabitur frequenti, Novissimorum meditatione, Sacramentorum receptione, corporis maceratione &c.

Q. VIII. An liceat maleficium aliq maleficio tollere.

R. Cum non semper exorcismi Ecclesiæ valeant ad deprimentum Dæmonem, quantum ad molestias corporales, iudicio Divino id exigente, ut ait D. Th. in 4. d. 34. a. 3. ad 3. fuerunt aliqui qui crediderunt licitum esse petere à maleficio, aliàs parato, maleficium, quo maleficium auferatur. Nihilominus asserendum est id omnino illicitè fieri; etenim petere maleficium fortius ad dextruendum aliud maleficium est auxilium Dæmonis invocare mediante Maleficio, quod cum semper sit intrinsecè malum, nullâ ratione potest honestari: *Navar. in Sum. c. 11. n. 29. Suar. de relig. l. 1. tr. 3. l. 2. c. 18. Sanchez. l. 2. Decal. c. 41. n. 5. Fagund. l. 1. c. 42. n. 4.* Hinc facile est dignoscere cur licitum sit, stante aliqua necessitate, petere nummos ab Usurario parato illos mutuare sub usuris; & Sacramenta ad indigno Sacerdote, parato illa administrare; non verò maleficium à Maleficio parato illud facere. Ratio cur hæc licitè fiant ea, est quia, in prioribus casibus petitur actio de sua natura bona, & quæ solum mala est ex malitia operantis; unde cum aliquod bonum petatur, possumus, stante nostra necessitate, permittere alterius peccatum. At dum exposcularetur maleficium pro maleficio dissolvendo, exposcularetur actio de sua natura, & intrinsecè mala, utpote quæ fieri non potest sine pacto saltem tacito cum Dæmone; adeoque nullo modo id licitè possumus petere.

Bene autem ex eo quod sit licitum prædicto Usurario mutuum petere, & à præfato Sacerdote Sacramenta, sequitur licitum esse petere à Maleficio dissolutionem maleficii, quando scimus etiam modis licitis illud posse dissolvere, quamvis constaret medio illicito illud esse dissoluturum. Ratio est quia, tunc non petitur dissolutio maleficii à Maleficio, ut Maleficium est, sed quatenus potest illam mediis licitis præstare; unde petitur actio de sua natura bona, & quamvis ex Malefici malitia non sit faciendâ sine peccato, id potest permitti ad grave salutis damnum præcavendum: *Fagund. l. 1. c. 42. n. 10. Suar. loc. cit. n. 9. & 10. Sanchez. de Matr. l. 7. d. 95. n. 12. & in Decal. c. 41. n. 13. Bonac. d. 3. q. 5. p. 5. num. 8.* Immo in tali casu poterit quis etiam cogere minis Maleficium, ut mediis licitis maleficium dissolvat, quia unufquisque tenetur ex Charitate propriæ salutis providere, quando mediis licitis fieri potest, & peccati continuationem impedire.

Si verò dubium sit, an Maleficus sciat media licita ad dissolvenda maleficia, tunc puto non licere ab eo dissolutionem maleficii exposculare; nam præsumptio est solum medio illicito dissolu-

turum; unde in tali casu petere à Maleficio maleficii dissolutionem, videtur idem esse ac virtualiter exposcere, ut medio illicito dissolvat.

Q. IX. An licitum sit dextruere signa maleficii.

R. Communiter Theologi docent cuicumque licitum esse dextruere, seu comburere signa maleficiorum, puta ligaturas, capillos, nodos, & quæcumque alia signa posita à Maleficis, ad quorum remotionem maleficium removeatur. Id autem probatur quia, si id esset illicitum, maximè quia videretur expectari à Dæmone salus ægroti, sed hoc est falsum, quia in casu præfati non expectaretur à Dæmone aliquis effectus positivus, sicut nec privativus, quatenus expectaretur ab eo privatio desideret. Ad destructionem ergo maleficii expectatur futura salus infirmi, quatenus ex tali destructione Dæmon contemnitur, & removeatur id, quo perseverant, inquit cum Maleficio pactum nocendi: *Leffius l. 2. c. 44. dub. 6. à n. 36. Pal. d. 1. tr. 17. p. 11. n. 8. & 9. Sanchez. in Decal. l. 2. c. 41. n. 19.*

Dices ex hoc saltem sequi, quod si Maleficus duo pacta fecerit cum Dæmone, unum nocendi ad positionem talis signi, aliud cessandi à nocimento ad illius destructionem, non poterit tunc licitè dextruere signum; nam tunc expectaret effectum privativum, sive cessationem nocimenti à Dæmone. Contra tamen est quia, cum ablatio signi fieri possit à Maleficio ex duplici fine, nempe vel ad destructionem primi pacti, & Dæmonem contemnendum, vel ad illum alligandum ut secundum pactum observet, non est necesse, dum vult signa amovere, quod id præstet ex intentione invocandi Dæmonem, ut secundum pactum observet, sed id potest facere ex sola intentione dextruendi primum pactum, & illius amicitiam contemnendi; unde cum hæc sola intentione poterit licitè signa dextruere, & maleficium removeare &c.

Regula in praxi observanda.

I. Ex dictis de observantia sanitatum pluræ sunt in praxi attendenda. Primò observandum est superstitiosum esse etiam verba sacra, reliquias, & alias preces deferre ad collum suspensas, si quis deserat cum certa spe, ut ea gestando non morietur sine confessione, non lædatur à sclopetis, bombardis &c. Ratio est quia, ut tam sæpe dictum est, nec à natura, nec à Deo institutum est, ut similes effectus causent. In deferendo ergo brevia ad collum suspensa, aliqua observanda sunt ex S. Th. 2. q. 96. a. 4. ut evitetur omnis superstitio. Primò cavendum hæc in eis aliquid sit adversus S. Scripturam. Secundò, ne contineant quod etiam implicitè significet Dæmonis invocationem; ut accidere solet, quando reperiuntur in eis nomina incognita, & quando cum verbis facris verba vana, & inutilia admiscuntur. Tertio, ne in eis scriptum sit huiusmodi gestantem non moriturum morte violenta, repentina; immunem futurum ab hac, vel illa infirmitate &c. nam Deus nulli bi promisit talem gratiam similia gestantibus, adeoque implicitè expectaretur à Diabolo. Si verò huiusmodi Brevia continentia Reliquias, Agnus Dei, & alias res sacras ad collum suspendantur, eò quia reputentur valde nobis prodesse propter orationes Ecclesiæ in benedicendis e. g. Agnus Dei, & propter protectionem, quæ speratur à Sancto cujus reliquias gestantur; sive quia Diabolus timet signum crucis, quod in chartulis brevibus inclusis continetur, tunc pium, & religiosum est talia brevia gestare, ut de se patet. Hæc bene

bene notet Reſtor Animarum; nam huiusmodi brevia omnium ſaltem puerorum collo appenduntur, ac in eis aliquando chartulæ ſuperſtitioſæ includuntur.

Secundò, ſuperſtitioſum erit die alicui Sancto dicata colligere herbas ad aliquem particularem effectum, ad ſanitatē v. g. conſequendam; cum talis dies, eò quòd tali Sancto fit dicata, non proinde herbis tribuat majorem virtutem, quàm ſi alia die colligantur. Huiusmodi autem carerent omni ſuperſtitione, ſi fierent, non quia reputantur herbas collectas die tali Sancto dicata habere majorem virtutem, ſed ad excitandam memoriā illius ſancti: hæc omnia tamen quantum fieri poſſent à rudibus ſunt eliminanda, propter periculum, ne ſemper aliquid ſuperſtitioſi admisceatur. Idem dicas ſi ad obtinendum aliquid à Deo, vel mediante aliquo Sancto, neceſſarium reputatur aliquid facere tali determinato numero, v. g. quinquies, novies &c. quaſi à tali numero pendeat aliquid impetrare: cæterum ſi fiat ad memoriā excitandam alicujus ſancti myſterii, ut quando quinquies recitatur Pater Noſter ad excitandam memoriā quinque vulnerum Chriſti, tunc religioſè id poſſet præſtari.

II. Ad ſuperſtitioſam obſervantiam futurorum eventuum pertinet inter ludendum loca mutare, vel tantisper ſurgere ad abiciendam malam fortunam: obſervare ne fal, vel vinum ſuper menſam decident ob timorem alicujus inſauſti; ſicut ob mortis timorem renuere accumbere ad menſam ubi ſunt tredecim convivæ: obſervare quædam determinata die cujus viri nomen primò audiatur, ut vir talis nominis eligatur in ſponſum: obſervare dies ad aliquod incipiendum, vel deſiſtendum, quaſi alii ſint dies inſauſti, alii fauſti; & ita multi ſuperſtitioſè nolunt iter aggredi die martis, vel veneris. Ad eandem ſuperſtitionem pertinet nolle quibuſdam diebus præcidere unguis. Audio etiam alicubi hanc fieri ſuperſtitionem, ſervari ſcilicet ova à Gallinis orta die S. Joannis Baptiſtæ, ac projici in aquam, ſi forte aliquis demergatur, eo ſine, ut ovum ſiſtat ſuper cadaver demerſi, ſi propter aliquod impedimentum in fundo maris, vel fluminis detineatur.

III. Quamvis dixerimus, in dubio an aliquid ſit ſuperſtitioſum, nec ne, poſſe illud fieri, inſtante aliqua juſta cauſa, vel neceſſitate, quia poſſet præſumi eſſe à cauſa naturali; nihilominus conveniens eſt præmittere proteſtationem non conſentendi pacto implicito cum Dæmone, ſi caſu adſit, talis enim proteſtatio deſervit ad avertendum aliquem à ſuperſtitione, ſi forte adſeſſet. Talis verò proteſtatio ad nihil deſerviret, ſi id quod ſit appareat eſſe ſuperſtitioſum; tunc enim, ut dici ſolet, proteſtatio eſſet contraria facto, eò enim ipſò quòd adhibeatur medium vanum, & inutile ad effectum producendum, implicitè invocatur Dæmon ad illum præſtandum. Si tamen id præſtetur non ad obtinendum effectum, ſed ad ostendendam vanitatem, & ſuperſtitionem illorum, qui ex quadam ſimplicitate nimis fidunt iis rebus, tunc nullum eſſet peccatum.

Semper tamen obſervare debet Confeſſarius, an ſuus Pœnitens in ſupradictis peccaverit mortaliter; ut equidem accideret, ſi certam fidem iis præſtaret, & ſeridè admonitus non deſiſteret. Cæterum evenire poſſet plura ex dictis fieri, non quia putetur in eis eſſe aliquid mali, ſed quia tradita à Majoribus &c.

IV. Cum nunquam licitum ſit maleficium alio maleficio tollere, ſequitur ſemper illicitum eſſe etiam admittre applicationem alicujus medicinæ ſuperſtitioſæ, quam vellet dare Maleficus, quam-

vis ab aegrotò non requiſitus; eò enim ipſò quòd aegrotus conſentiat, non ſolum dicitur permittere maleficium, ſed illud velle, & ita etiam ille peccat peccato ſuperſtitionis.

V. Bene pendat Confeſſarius, quòd ſicut quicumque, cum gravi culpa exercens actum ſuperſtitioſum, cum invocatione tacita, vel expreſſe Dæmonis incidit in caſum ſecundum ex reſervatis in noſtra Diœceſi, ita, quamvis graviter peccare poſſit, à tali reſervatione immunis eſt, qui verè non vincitur peccatum reſervatum commiſiſſe. Tales ſunt, qui incipientes maleficium, in quo eſt invocatio tacita Dæmonis, ab illo deſiſtunt, antequam conſumetur; nam Dæmon cenſetur invocatus, quando poſitum eſt totum quod requiritur ad maleficium; & ulterius reſervatio ſolet eſſe de actu completo. Item non incidit, qui externè ſatis non manifeſtat actum ſuperſtitioſum internum; ut ſi quis ex ſomnio habito certè timens aliquid inſauſtum ſibi caveret, ſed nihilominus non appareret ex actione externa credulitas ſomniis exhibita. Idem dicendum de eo, qui in ſe, vel in aliis permetteret ſorilegium, doceret, mandaret, conſuleret, quia in odioſiſti non comprehenduntur, niſi exprimentur; & ita non incidit in caſum reſervatum, qui coegeret Maleficum ad dextruendum maleficium alio maleficio. Eadem ratione non incidit in reſervationem, qui ſolum ſubmiſtraret materiam, favorem &c. ad faciendum maleficium; nam iſte re vera non eſt maleficus, nec Jus contra aliquos criminoſos pœnam præſcribens comprehendit fautores, niſi exprimat.

Quamvis capite ſuperiori pariter dixerim ſuperſtitioſum eſſe etiam probabiliter ex aſtris futura contingentia libera divinare; quia nihilominus non ignobiles DD. hanc probabilem divinationem non videntur omnino damnare; & dicunt Conſtitutionem Sixti V. etiam illam damnantem pro foro fori eſſe intelligendam, hinc huiusmodi divinatione, utpote dubiè ſuperſtitioſa, ſub reſervatione non cadit. Eodem modo aliqui Theologi diſcurrunt de divinatione ex manuū lineamentis. Qui plura deſideret legat P. Manſi de Caſ. ref. q. 2. caſ. 2.

C A P U T VI.

De Tentatione Dei, Blaſphemia, & Sacrilegio

Q. I. Quid ſit Tentatio Dei; & quotuplex.
R. I. Tentatio Dei communiter deſinitur: *Experimentum quod, nulla interveniente juſta neceſſitate aut utilitate, fit verbis, aut factis alicujus Divina perfectionis.* Dixi *experimentum*, quod nulla interveniente juſta neceſſitate, ſeu utilitate &c. nam non erat tentatio Dei, quando Sancti, alique pii viri perebant à Deo miracula ob converſionem Infidelium, & Hæreticorum, quia tunc aderat utilitas, & neceſſitas. Ad didi, quòd *fit verbis, ſeu factis alicujus Divina perfectionis*, quando ſcilicet aliquid ſit, aut dicitur ad cognoscendum aliquid divinum attributum, an ſcilicet Deus ſit omnipotens, ſapiens, Miſericors &c. D. Th. 2. 2. q. 97. a. 2.

Ex his patet quàm grave ſit huiusmodi peccatum; nam ſi quis velit experimentum ſumere de aliqua divina perfectione, quia de illa dubitet, jam tale peccatum, ultra malitiam Tentationis Dei, includit hæreſin. Si verò quis non dubitet de Divinis Perfectionibus, ſed velit illarum ſignum habere, non motus gravi neceſſitate, vel utilitate, jam petit à Deo tale mirabile ſignum ob vanum ſinem, ſive ob vanam curioſitatem, quod non eſt ſine gravi Dei irreverentia. Hinc puto,

puto, quidquid alii dicant in contrarium, tentationem Dei nunquam eſſe peccatum veniale ex parvitate materie; quamvis tale poſſit eſſe ex defectu deliberationis. Ratio mihi eſt, quia ſicut gravius perjurium eſt adducere Deum in teſtem mendacii rei levis, quàm rei gravis, quia tunc debilius motivum movet ad pejerandum; ſic gravius peccatum erit, abjectis remediis naturalibus, velle e. g. experiri Dei Omnipotentiam in levi morbo, quàm in gravi, quia medio ignobiliori Divina Potentia probatur. Præterea velle à Deo miraculum ſine juſta cauſa, eſt ita agere cum illo, quaſi talis eſſet, ut ob noſtram levitatem, vel curioſitatem poſſit, & velit facere mirabilia; ita autem cum eo agere non eſt ſine gravi irreverentia: *Suar. tom. 1. de relig. tr. 3. l. 1. c. 2. n. 16. Pal. tr. 17. diſp. 2. p. 1. n. 9.*

R. II. Tentatio Dei dividitur in expreſſam, & interpretativam. Expreſſa tunc datur, quando quis ea intentione aliquid facit, & dicit, ut experimentum ſumat de aliquo Divino attributo. Ut ſi quis è turri ſe præcipitem daret ad experiendum, an Deus illum liberet. Interpretativa intervenit, quando quis, licet non habeat intentionem ſumendi experimentum de aliquo Divino attributo, adhuc nihilominus, ut dicit S. Thomas 2. 2. q. 97. a. 1. *aliquid agit, vel dicit, quod ad nihil aliud videtur ordinabile, niſi ad experimentum ſumendum.* Id autem intervenire poſſet, quando aliquis ſine neceſſitate ſe exponeret alicui periculo; à quo non poſſet liberari niſi extraordinaria Dei ope. Si verò tunc non expectaret à Deo opem, non tentaret Deum, nec adverſus Religionem peccaret, ſed ſolum contra Charitatem erga ſe ipſum: *Suar. & Pal. loc. cit. Laym. l. 4. tr. 10. cap. 5. Filiuc. tr. 22. cap. 8. n. 261.*

Diſputant Theologi, an in confeſſione explicandum ſit, ſi tentatio fuerit expreſſa, vel interpretativa, ſeu tacita. Et quidem juxta opinionem, quòd ſint explicandæ circumſtantia notabiliter aggravantes, explicandum pariter eſt an tentatio fuerit expreſſa, vel tacita; nam peccatum valde gravius eſt habere expreſſam intentionem ſumendi experimentum de aliqua Divina perfectione, quàm talem intentionem non habere, ut accidit in tentatione interpretativa. Si verò quis teneat ſolum fatendas eſſe circumſtantias, quæ mutant ſpeciem, puto non eſſe neceſſe poenitentem explicare an tentatio fuerit tacita, vel expreſſa; nam utraque videtur eſſe ejuſdem ſpeciei, cum utraque importet velle experimentum ſumere de aliqua Divina perfectione; & aliunde taciti, & expreſſi eſt eadem ratio: *leg. de quibus in fin. ff. de leg.* Si verò tentatio expreſſa oriretur ex dubio circa aliquam Divinam perfectionem, ex quo dubio non eſt neceſſe ſemper oriri; tunc neceſſariò explicanda eſſet, ſed non quia eſſet tentatio expreſſa, ſed quia includeret hæreſim.

Q. II. Quid ſit blaſphemia, & quotuplex.

R. I. Cum hoc nomen blaſphemia idem ſignificet ac maledictionem, ſeu execrationem; ideo blaſphemia communiter deſinitur: *Verbum contumelioſum in Deum, vel in Sanctos.* Dicitur *verbum contumelioſum in Deum, vel in Sanctos*; nam cum blaſphemia virtuti Religionis opponatur, ad quam ſpectat revereri Deum, & Sanctos, conſequens eſt illa verba continere blaſphemiam, quæ opponuntur Dei, Sanctorumque reverentiæ; & cultui.

Quamvis autem propriè dicantur blaſphemia verba contumelioſa in Deum, vel Sanctos prolata, non negaverim tamen ad genus blaſphemiarum reduci quædam facta, quæ æquivalent verbis contumelioſis: ut ſi quis in Dei contemptum terram pedibus conculcet, lapides, ſeu quid aliud in Cœ-

lum projiciat, dentibus fremat &c. Idem dicendum, ſi quis pedibus Crucifixum, ſeu Sacras Imagines conculcet, percutiat, comburat, conſpurcet &c. huiusmodi enim facta æquivalenter idem ſunt, ac in Deum, vel Sanctos verba contumelioſa proferre. Imò cum facta ſint verbis fortiora, & potiora, ſequitur hoc genus blaſphemiarum excedere in malitia blaſphemias, quæ ſolis verbis proferuntur.

Ex his conſpicere eſt, quàm grave ſit peccatum blaſphemiarum; nam cum illa conſiſtat in dicto, vel etiam factis verbis æquivalente, quibus Deus, vel Sancti dehonorentur, ſequitur blaſphemiam ſemper eſſe grave peccatum oppoſitum virtuti Religionis. Hinc ſi hoc peccatum non fiat veniale ex indeliberatione, & ſemiplena advertentia, non fieri poſſet veniale ex materie parvitate; quæcumque etenim ſit contumelia, quæ in Deum vel Sanctos proferatur, non poſſet non continere gravem ipſorum injuriam. Idem dicas, ſi blaſphemia etiam per jocum, vel animi levitatem proferatur, quia ſemper eſt contumelia in Deum, vel Sanctos; unde non poſſet à gravi peccato excuſari: *Trullench. l. 1. c. 11. d. 2. Bonac. 1. 2. diſp. 3. q. 8. p. 3.*

R. II. Blaſphemia principaliter dividitur in hæreticalem, & ſimplicem. Illa eſt blaſphemia hæreticalis, qua affirmatur, vel negatur aliquid contrarium articulis Fidei. Hæc igitur blaſphemia poſſet tripliciter contingere: primò, tribuendo Deo, quod ipſi non convenit: ſecundò, negando de Deo, quod ipſi convenit: tertio, tribuendo Creaturæ, quod ſolius Dei proprium eſt, ut ſi quis Dæmoni tribueret omnipotentiam. Blaſphemia ſimplex eſt illa, quæ nil affirmat, aut negat contra Fidem, ſed ſolum continet verbum contumelioſè, & irreverenter prolatum contra Deum, vel Sanctos. Huiusmodi blaſphemia poſſet reduci ad duo capita. Primò, quando aliquid malum imprecatur Deo, vel Sanctis; ut ſi quis diceret: *Maledictus ſit Deus, peccat S. Petrus &c.* Secundò, quando aliquid indecorè nominatur de Deo, vel de Sanctis, ut ſi quis per modum convicii vocaret Deum ſapientem; nominaret pudenda alicujus Sancti &c. *Suar. tom. 1. de relig. tr. 3. l. 1. c. 5. Bonac. loc. cit. p. 2.* De utraque blaſphemia plura dabimus exempla in regulis infra apponendis.

Q. III. An omnes blaſphemiarum ſint ejuſdem ſpeciei.

R. I. Certum eſt blaſphemiam hæreticalem eſſe diverſæ ſpeciei à ſimplici blaſphemia; hæc etenim dumtaxat contrariatur virtuti Religionis, illa verò etiam Fidei: vel etenim ita blaſphemans credit id quod proferit, & tunc eſt infidelis; vel non credit, & tunc adhuc peccat contra præceptum Fidem externè conſtitendi.

R. II. Quæcumque blaſphemiarum in Deum prolata, niſi aliqua inter ipſas ſit hæreticalis, ſunt ejuſdem ſpeciei, nam omnes adverſantur Latræ; quæ Dei cultum reſpicit. Non eſt neceſſe proinde in confeſſione explicare verba blaſphemiarum in Deum prolata, ſed ſatis eſt dicere: Blaſphemavi contra Deum. Idem dicas de blaſphemis in B. Virginem, vel Sanctos prolatis.

R. III. Blaſphemiarum in Deum, & Sanctos prolata ſunt ejuſdem ſpeciei, ſi Sancti in ordine ad Deum blaſphemantur; tunc enim blaſphemare Sanctos eſſet ipſum Deum, ut in Sanctis relucet, blaſphemare. Communiter tamen loquendo, puto eſſe diverſæ ſpeciei, quia dum proferuntur blaſphemia in Sanctos, blaſphemantur abſque ordine expreſſo ad ipſum Deum. Hinc autem conſurgit diverſitas ſpecifica ipſarum blaſphemiarum; nam blaſphemando Deum ſit contra cultum Latræ, &

contra cultum hyperdulæ, si blasphemetur Beata Virgo, sicuti contra cultum dulæ, si blasphemetur Sancti: cum autem hi cultus differant inter se, sequitur & specie differre blasphemias, quæ his cultibus adversantur: *Suar. l. 1. de Relig. 1. 2. l. 1. c. 5. n. 6. Sanch. l. 2. in Decal. c. 32. n. 39. Bonac. l. 3. d. 3. q. 8. p. 4.* Hac autem doctrina posita, statim constat explicandum esse in confessione, an blasphemiam fuerint contra Deum, vel Sanctos, cum sit articulus fidei explicanda esse peccata specie diversa.

Q. IV. Quid sit Sacrilegium, & quotplex.

R. I. Sacrilegium communiter definitur: *Violatio rei Sacra, hoc est, dicata lege Divina, vel Ecclesiastica cultui Divino: D. Th. 2. 2. q. 99. a. 1. & 2.* Ex hujuscemodi definitione statim patet sacrilegium esse ex genere suo peccatum mortale; nam cum violet rem cultui Divino dicatam, jam adversatur Virtuti Religionis, quæ inter morales virtutes est præstantissima. Non tamen est negandum posse fieri veniale non solum ex inadvertentia, seu semiplena deliberatione, sed etiam ex parvitate materiæ; ut si quis leviter percutiat Clericum; rem levem ab Ecclesia surripiat; votum non observet in aliqua parva re &c.

R. II. Sacrilegium ex S. Thoma 2. 2. q. 99. a. 3. triplex est. Primum est contra Personam Sacram, ut si quis percutiat Clericum; fornicetur cum Montali, seu quavis alia persona habente votum castitatis. Secundum est contra Locum sacrum; nomine autem loci Sacri veniunt Ecclesiæ saltem benedictæ, Cæmeteria benedicta, Monasteria, Hospitalia, Oratoria auctoritate Episcopi fundata &c. Tertium est in res sacras, seu cultui Divino specialiter deputatas, ut in Sacramenta, calices, vestes sacras, Sanctorum Imagines &c.

Q. V. Qui casus ad primam Sacrilegii speciem pertineant.

R. Ad primam Sacrilegii speciem pertinet violenta Clerici percussio; pertractio Ecclesiasticorum ad Judicium Sæculare; exactio vestigalium facta à Principe Sæculari ab Ecclesiasticis; fornicatio cum persona ratione voti Deo dicata; *D. Th. a. 1. & 3. Azor. p. p. l. 9. c. 27. q. 3. Bonac. d. 3. in Decal. q. 6. n. 3.* Quoad sacrilegium commissum ratione voti castitatis, vide quæ dicantur in *6. Decal. Prac. cap. 6.* An verò sit sacrilegium, si Confessarius peccet cum filia confessionis, constat ex didis *loc. cit. cap. 5. quas. 4.*

Sunt qui putant violationem voti paupertatis, jejunii &c. non esse peccatum Sacrilegii, sed perfidiam à sacrilegio distinctæ, quatenus offenditur Deus, cui non servantur promissa. Communior tamen opinio censet quamcumque voti violationem esse peccatum sacrilegii, cum istud confurgat ex eo quòd violetur aliquod Deo dicatum; ac proinde cum per quodcumque votum persona dedicetur Deo ad aliquod faciendum, puta ad abstinendum à veneris, à divitiis, à tali cibo &c. sequitur violationem cujuscumque voti sacrilegium continere, quatenus violando quodcumque votum, sit contra sanctitatem personæ, seu rei Deo dicatæ: *D. Th. 2. 2. q. 99. a. 3. ad 3. Azor. & Bon. loc. cit.*

Q. VI. Quæ pertineant ad secundam speciem sacrilegii.

R. Ad hanc sacrilegii speciem primò pertinent quæcumque sunt contra immunitatem debitam loco sacro; adeoque hujusmodi peccato peccat, qui hominem violenter extrahit ab aliquo loco gaudente jure asyli. Secundò, pertinent ad eandem speciem sacrilegii quæcumque polluunt sanctitatem loci sacri. Ita se habet fractio, destructio, & expoliatio loci sacri; etsi simul concurrant fractio, & expoliatio, adeo pena excommu-

nicationis ipso facto incurrendæ: *cap. conquesti de sent. excomm.* Sunt etiam quedam, quæ specialiter ratione loci sacri prohibentur à Sacris Canonibus, nempe homicidium voluntarium, & injuriosum, injuriosa effusio sanguinis, illicita effusio feminis humani, ac denique sepultura excommunicati vitandi, & infidelis. Puto autem ad prædictum sacrilegium incurrendum non esse necesse præfatas actiones esse notorias; quamvis enim sint occultæ, adhuc tamen censetur prudentum existimatione locus sacer per eas foedatus, & sordidatus; ac proinde non possunt excusari à gravi irreverentia in eundem locum: *Suar. l. 3. de Relig. c. 2. & 6. Filiuc. 1. 2. 4. c. 9. n. 236.* Pariter sacrilegus est ratione irreverentiæ in locum sacrum, qui in eodem habet foeda colloquia, exercet mercatus, improprias deambulationes, comestiones &c. absque justa causa. Dixi absque justa causa, nam si aliquis ratione pluviam, frigoris, nivis &c. aliquo tempore debeat intra Ecclesiam degere, poterit intra eam, & quemcumque alium locum sacrum, omnia sibi necessaria exercere; sicuti quæcumque pertinent ad quandam honestam recreationem; abstinendum tamen semper est ab immoderato clamore, potu, comestione &c. Sunt etiam aliqui Theologi, qui dicunt nullum esse peccatum moderatam comestionem in Ecclesia habere, dummodo tamen abstinendum sit quodcumque scandalum.

Lis est inter Theologos, an committat sacrilegium in locum sacrum, qui ex eo furatur non sacrum, nec traditum in custodiam, seu pignus Ecclesiæ; nam si res data sit in custodiam, seu pignus Ecclesiæ, nemo dubitat sacrilegium esse, qui illum furatur. Et quidem sententia asserens surripientem rem non sacram de loco sacro, quamvis ipsi non traditam in custodiam, esse sacrilegum, conformior est juri canonico; nam *cap. qui quis inventus 17. q. 4.* sine ulla limitatione dicitur etiam sacrilegium committere illum, qui non sacrum de sacro furando aufert. Adde concipi, & existimari ab hominibus irreverentem in locum sacrum illum, qui etiam non sacra surripit de loco sacro, & statim clamitant neque reverentiam loci sacri ipsum à peccato abstruere: semper autem ac concipitur irreverentia in locum sacrum, statim confurgit sacrilegium: *Bonac. in Decal. disp. 3. q. 6. n. 17.*

Si verò quis in loco sacro constitutus habeat voluntatem furandi, sive aliud peccatum perpetrandi extra locum sacrum, non proinde dicitur sacrilegus, quia per actum internum non violatur sanctitas loci; & aliunde objectum talis voluntatis peccaminosæ non est aliquid sacrum. Et contra qui constitutus extra locum sacrum habet voluntatem peccandi intra Ecclesiam, dicitur sacrilegus, quia objectum dans speciem tali actui est quid sacrum, seu violatio rei sacra: *Bonaccin. loc. cit. Azor. p. p. l. 9. c. 27. q. 12.*

Q. VII. Quæ pertineant ad tertiam sacrilegii speciem.

R. D. Thomas 2. 2. q. 99. art. 3. enumerans actiones injurias contra res sacras, primo loco ponit Sacramenta, quæ sanctitatem efficiunt; quapropter gravissimo sacrilegii peccato peccat, qui Sacramenta irreverenter tractat, sive ea recipit, & administrat in statu peccati mortalis. Horum omnium gravissimum est prædicta facere contra Eucharistiam, cum tendat contra ipsum Christum ibidem existentem.

Post Sacramenta ponit S. Thomas vasa consecrata ad susceptionem Sacramentorum, imagines Sacras, & reliquias Sanctorum. Hinc peccat peccato sacrilegii, si quis abutatur ad bibendum vase consecrato, aut irreverenter projiciat, conculcet &c. Quòd si res ad sacros usus destinatæ destruantur, tunc

tunc nullum erit peccatum eas ad usus profanos convertere. Hic tamen necesse est observare aliquas res sacras, seu benedictas ita posse immutari, ut ad materiam communem redeant; sicut si calix igne, vel ferro ad communem massam argenti reducat, ita ut nulla amplius in eo formæ calicis appareat: cum tunc consideretur sicut quælibet alia materia argentea, nulla irreverentia est ex ea aliquid profanum conficere: *Barbof. de Jur. Eccles. l. 2. l. 3. c. 2. n. 48. Suar. 3. p. d. 81. sect. 8. Pal. l. 2. tr. 3. d. 1. p. 6. Bonac. in Decal. d. 3. q. 1. p. 4.* Quæ verò non possunt totaliter immutari, quamvis vetustate deformata, conficissa &c. non sunt in profanos usus applicanda; & ita ex veteri e. g. calula non sunt profanæ vestes refarciendæ, sed tantum sacra; vel hujusmodi igne sunt comburenda: *D. Th. 3. p. q. 83. a. 3. ad 3. Azor. l. 2. l. 9. c. 9. q. 7.* alique supra citati. Immo inter ipsos reperies docentes non licere sine justa causa vasa sacra, aut vestes benedictas vendere, aut oppignorari, videtur enim ipsi in hoc quædam esse irreverentia.

Item sacrilegus est qui irreverenter tractat sacras imagines, vel indecorè depingit, aut sculpsit; ut si quis infat scemina inhonestam aliquam Sacram Imaginem efformaret. Imò in hoc tacita includeretur blasphemia; effert enim idem ac dicere Sanctam ab illa Imagine representatam fuisse meretricem &c. Pariter sacrilegus est, qui indecorè defert reliquias, dissipat &c. Cæterum peccare, dum quis habet collo appensas sacras Reliquias, non puto continere speciem sacrilegii, nam non est indecora earum contrectatio, sed dumtaxat concomitanter se habet ad quodcumque genus peccati: *Bonac. in Decal. d. 3. q. 1. p. 4.* Ad prædictum sacrilegii peccatum pertinet abuti verbis sacrae paginæ, vel ad stabilienda mendacia contra Fidem, ut faciunt hæretici, vel ad facietas, verba amatoria &c. *D. Th. 2. 2. q. 93. a. 2. ad 1.*

Denique D. Thomas, recensendo sacrilegia, quæ fiunt contra res sacras, ponit peccata commissa contra ea, quæ pertinent ad ornatum Ecclesiæ, & Ministrorum &c., & contra ea, quæ sunt deputata ad sustentationem Ministrorum. Circa ea, quæ pertinent ad Ecclesiæ ornatum, & Ministrorum, nil est addendum iis, quæ dicta sunt de vasis sacris, & sacris vestibus. Quoad peccata verò, quæ committuntur contra ea, quæ sunt deputata ad sustentationem Ministrorum, advertendum crimen sacrilegii committere, qui decimas, & bona Ecclesiæ retinet, quia hæc sunt aliquo modo sacra, quatenus ordinata sunt ad cultum Dei, & Ministrorum Ecclesiæ sustentationem: *Pal. tr. 17. disp. 2. p. 3. d. 2. n. 10. Less. l. 2. c. 45. dub. 3. n. 18.*

Quamvis tamen aliqui putent etiam esse sacrilegium non solvere legata pia, veriùs nihilominus puto id non esse sacrilegium; cum etenim nondum sint Ecclesiæ tradita, nequeunt dici Ecclesiæ bona: & juxta S. Canones solum retentio, seu invasio bonorum Ecclesiæ dicitur sacrilegium, ut videre est ex pluribus Canonibus 27. q. 4.

Regula in praxi observanda.

I. Cum Tentatio Dei confurgat, quando sine utilitate, & necessitate exposcitur à Deo aliquid opus miraculosum, sequitur fuisse Dei tentationem purgationem à crimine objecto per ferrum candens, vel aquam ferventem, quia alia media à jure statuta sufficiunt ad probandam propriam innocentiam; quapropter prædicta probatio rejicitur *can. consulti 2. q. 5. & cap. 3. de purg. vulg.* Idem dicas, si aliquis ostendere velit propriam innocentiam per duellum, expectans à Deo au-

xilium; unde & similis purgatio per duellum damnatur *cap. Monomachia &c., & cap. 1. de purgat. vulgar., & à Trident. sess. 23. c. 19. de reform.*

II. Tentatio pariter Dei est absque prævio studio, & meditatione velle concionari, confundere hæreticos &c. Tentat pariter Deum, qui absque speciali impulsu, & necessitate absolute petit miracula ad hæreticos convertendos; nam primò, etiam visis miraculis, noluerunt multoties veram Fidem amplecti, unde petitio miraculi esset sine evidenti utilitate. Secundò, etiam esset sine necessitate; nam sine miraculis ad conversionem hæretici fat est testimonium Ecclesiæ, & argumenta, quibus demonstratur nostram Fidem esse evidenter credibilem. Si nihilominus daretur quandoque firmissima spes hæreticos convertendos visò miraculo, tunc, stante tali utilitate, posset quis petere à Deo miraculum conditionatè, si scilicet ita ipsi placeat.

III. Tentatio Dei est absque justa causa se exponere periculo mortis, aut mutilationis; ut accideret, si ægrotus respueret communia remedia, & vellet se tantum Divinæ Providentiæ committere. Idem dicas, si quis, dum martyrium non est sub præcepto, vel consilio, se offerat occidendum Infidelibus; & ultraquamquod provocaret ipsos ad peccatum mortale, Deum tentaret temerè profundendo suam vitam. Porro martyrium est sub præcepto, dum est necessarium ad Fidem, & salutem spiritualem plurimorum, & ad vitandas blasphemias. Est ergo sub consilio, quando ex eo tantum consequitur Dei gloria, & Fidei exaltatio.

IV. Ordinariè loquendo, non sunt blasphemii, qui jurant per Jovem, per Bacchum &c. quia non intendunt illis tribuere Divinum honorem, cum sciant nihil esse; quapropter deest animus jurandi, & tribuendi Craturæ infallibilem veritatem.

V. Dicere *al Corpo, e Sangue di Dio*, non est blasphemia, quia licet talia verba irreverenter dicantur, non dicuntur per modum contumeliæ in Deum, neque continent quid falsi; cum Deus quatenus incarnatus habeat corpus, & sanguinem. Quòd si hæc verba dicantur vel de Deo Patre, vel de Spiritu Sancto, tunc continerent blasphemiam hæreticalem. Idem dicas, si quis hujusmodi proferret vocibus, quæ indicarent imperfectionem: ut si quis diceret: *al Corpaccio di Dio, al Sanguinaccio di Dio*; nam de fide est Christum hujusmodi habuisse sine ulla imperfectione. Idem dicas, si quis quæ ad Deum, vel ad Christum pertinent, ita proferat, ut in illis imperfectionem indicare suis verbis videatur, ut si diceret: *Dio poveraccio, Dio buonaccio, per la barba di Cristo &c.* quibus nonnulli addunt etiam hanc blasphemiam: *Dio Sacratone*. Quod dictum est de iis, quæ competunt Deo, sed proferuntur quasi contineant imperfectionem, cum debita proportione applicanda sunt iis, quæ competunt Sanctis, sed taliter proferuntur, ut cum imperfectione eis tribuantur.

VI. Hæreticaliter blasphematur, qui dicit: *Dio non ha cura di me*; cum de omnibus illi cura sit: *Dio non e morto per me*; cum pro omnibus, saltem quoad sufficientiam, mortuus sit Christus, *Dio e parziale*; cum Deus non sit acceptator Personarum: *Dio non ha fatto questo matrimonio, questo negozio &c.*; cum Deus sit omnium rerum conditor: *Dio non si ricorda di me*; cum Deus nullus possit oblivisci. Quòd si quis hujusmodi protulit occasione alicujus infortunii, potest interpretari hujusmodi dixisse in hoc sensu, quòd scilicet Deus illud malum poenè noluerit impedire, cum: potuisset. In hoc sensu talia verba non continent blasphemiam.

Ista verba, *al dispetto di Dio, di Cristo &c.* puto continere blasphemiam hereticalem, quamvis non pauci contradicant. Ratio mihi est quia, talia verba prolata adversus alium hominem, ut si quis dicat: *Voglio far questo al tuo dispetto*, significant velle aliquid facere, sive ipse velit, sive ipse nolit, adeoque non timere quod possit illi resistere. Pari ergo ratione dicere: *voglio far questo al dispetto di Dio*, videtur significare non timere Deum posse illum impedire, adeoque aliquid contra ipsius omnipotentiam profert. Ceterum si quis per ea verba solum significare intelligeret se velle aliquid facere, Deo displicens, tunc blasphemiam non profert, sed solum affectum ad peccatum, quod Deo displicet, indicaret.

VII. Dantur quaedam blasphemiae, quae dicuntur similitudinariae, ut dum quis diceret: *Rinego Di-*, *al dispetto di Di-*, omittendo ultimam litteram. Quoad ad has blasphemias puto posse facile excusari eum, qui non habet consuetudinem ita blasphemandi, sed huiusmodi protulit ex quadam ira; & advertens se peccare, consulto abstinuit ab illa vocali *o*, ut Deum non injuraret; nam statim apparet noluisse blasphemare: scio id quandoque accidisse etiam respectu virorum timoratae conscientiae. Si vero quis habeat consuetudinem ita dicendi, videtur rejicere ultimam vocalem ad occultandam suam malitiam, unde non est à blasphemia excusandus. Quae dicta sunt de supradictis blasphemis, verificantur eodem modo de eo, qui diceret *al dispetto di Di-*, & interim advertens se male loqui, ad removendam à vero Deo injuriam, adderet *Bacco, non del buono, non del vero*. Confessarius vero semper inquirat, & examinet intentionem huiusmodi verba proferentis, & maxime si habeant consuetudinem blasphemandi, & videat an habuerit intentionem Deum injuriandi, de honorandi &c.

VIII. Dantur etiam quaedam blasphemiae, quae dicuntur protestativae, quia in iis additur protestatio nolendi Deum, vel Sanctos injuriare, ut si quis diceret, *al dispetto che non voglio dire di Cristo &c.* Huiusmodi protestationem non pauci putant excusare talia proferentem à blasphemia, sed meo videri probabilis dicitur contrarium; nam quando post protestationem sequitur factum, tunc protestatio potius dicitur delusoria, & nugatoria. Exemplum fit in eo, qui alicui diceret, *salvo il tuo onore, sei bugiardo*: seu in eo, qui protestaret nolle aliquem injuriare, & post protestationem ei impingeret alapam. Certè in his casibus protestatio non deserviret ad removendam injuriam adversus eum, qui appellaretur mendax, vel alapa percuteretur; nam factum dextrueret protestationem. Pari igitur ratione, illa protestatio non *voglio dire* videtur dextrui, eò quod postea addatur *di Dio, della Vergine, di S. Pietro &c.*, adeoque non excusaret huiusmodi proferentem à blasphemia. Pro foro vero interno prudens Confessarius debet diligenter monere Penitentem, ut explicet an verè per talem protestationem habuerit animum removendi à Deo injuriam, nam in tali foro intentionem proferentis attenditur; unde si aliquis ea verba, sive protestationem addendo, voluerit remove à Deo, sive Sanctis quamcumque injuriam, & contumeliam, non erit blasphemus. Semper tamen est serio increpandus saltem ad removendum scandalum audientium, sive periculum verè blasphemandi.

IX. Quoad blasphemias conditionales advertendum est eas esse in duplici ratione. Aliae actu includunt blasphemiam, aliae solum important voluntatem blasphemandi. Primi generis sunt sequentes: *Rinego Iddio, se la tal cosa non fà cost; Iddio non*

è giusto, se non castiga il mio nemico &c. Secundi generis sunt sequentes: *Rineghevi Iddio, se la tal cosa fosse vera. Vorrei farvi Turco, se la tal cosa fosse cost*. De his blasphemis certum est continere malitiam blasphemiam, quia huiusmodi proferens habet affectum ad blasphemandum, sive habet de presenti voluntatem pravam blasphemandi: unde nullum dubium est huiusmodi loquutiones continere malitiam blasphemiam. An verò reputandae sint haereticales, affirmativè responderem quia, quaecumque addatur conditio, semper talia verba significant Fidem nostram non esse firmam, & quod possit ab eventu aliquo pendere. Ponamus exemplum in eo, qui diceret: *Rineghevi Cristo, se succedesse la tale, o la tal cosa*. Huiusmodi verba significant Fidem in Christum pendere ab hac, vel illa re eventura, quod est haereticè blasphemare. Quamvis ergo, dum aliquis dicit *rineghevi &c.* videatur de presenti non renegare, nihilominus quia illud verbum *rineghevi* significat Fidem ab aliquo eventu pendere, inde est continere haereticalem blasphemiam.

Ad summum excusari posset à blasphemia ille, qui huiusmodi proferret sub conditione de praeterito certo, & vero, ut si quis diceret: *Rinego Iddio, se non è passato il giorno di jeri*; etenim dum ponitur conditio de praeterito certo, & vero, videtur talibus verbis velle significari, quod sicut e. g. impossibile est diem externum praeteriisse, ita impossibile est ipsum Deum negare. Quod si intelligeret per talia verba existentiam Dei pendere à Creaturis etiam necessariis, non posset à blasphemia excusari, cum Deus à nulla pendeat Creatura &c.

X. Dantur etiam quaedam blasphemiae, quae dicuntur comparativae, quia comparatur veritas humana cum aliqua veritate Divina, ut dum quis dicit: *Hoc verum est, sicut est verum Evangelium; Sono innocente, come la Vergine Maria &c.* Utiq; tales loquutiones blasphemiam continent, si aliquis, ita loquendo, vellet significare id, quod dicit, aequaliter verum esse, sicut vera sunt mysteria nostrae Fidei, seu veritates Divinae; tunc enim daret Creaturam quod soli Divinae Fidei competit. Quia tamen per huiusmodi loquutiones nemo ordinariè intelligit coaequare suam veritatem veritati Divinae, sed solummodo significare certum, & firmum esse quod asserit, hinc est tales loquutiones communiter à blasphemia excusari.

XI. Notet denique Confessarius quamcumque blasphemiam contra Deum, Virginem, & Sanctos esse reservatam in nostra Dioecesi, si haec tria concurrant. Primò quod blasphemiam sit peccatum mortale; potest etenim esse venialis ex defectu plene advertentiae, sicut etiam si ex ioco proferatur, dum tamen talis non sit, ut etiam ex ioco prolata aures valde offendant. Secundò, debet esse verbis prolata; unde non subjacet reservationi blasphemiam corde retenta, vel factis, aut scripto expressa. Tertio, debet esse prolata coram aliqua persona. Hæc omnia patent ex textu primi casus reservati.

Ex defectu cognitionis excusare potest Confessarius à reservatione eos, qui licet protulerint veras blasphemias, & quae ratione prave consuetudinis sint graviter peccaminosae, adhuc tamen, dum blasphemant, saltem in confuso non cognoscunt se graviter peccare; cum etenim reservatio sit odiosa, intelligendum est solum habere locum quoad blasphemiam, quae graviter sit in se culpabilis, non verò tantummodo in sua causa. Idem dicas de blasphemante in ebrietate, quamvis priverit se blasphematurum. Notet deinde Confessarius, quod licet blasphemiam haereticalem subjaceat Pontificiae reservationi, quando id quod dicitur,

cor.

corde creditur, est à nullo auscultetur, ut dixi suo loco de haeresi: nihilominus quoad reservationem nostrae Dioecesis, ut blasphemiam sit reservata, oportet ut proferri, ut ab aliquo intelligatur, & insuper percipiat esse blasphemiam: unde non caderet sub reservatione blasphemiam prolata coram puero, vel amente, vel ad eam non advertente. Idem dicendum, si proferatur coram aliquo qui advertit, sed debet judicare proferentem non habuisse animum blasphemandi; ut in casu, quo aliquis non solitus blasphemare, in aliqua subita ira &c. blasphemiam protulisset. Bene etiam P. Manli in explicatione hujus casus excusat à reservatione blasphemiam prolata ab eo, qui non credit ab alio audiri, quamvis de facto audiatur; quia talis blasphemiam non habet perfectam malitiam blasphemiam coram aliis prolata, sub qua circumstantia reservatur. Multò magis non innodatur reservatione, qui videretur solum aliorum blasphemias referre, quamvis referret animo blasphemandi, quia externè non constat blasphemare.

Ultimò advertat Confessarius, quod semper cum dubium est aliqua verba esse blasphemata, non habet locum reservatio.

QUÆSTIO III.

De Simonia.

Cum agendum nobis sit de vitiis Religionis oppositis, supererat tractare de Simonia, quae eidem opponitur virtuti, quatenus est contra Dei cultum indebitè tractare res divinas, & sacras, faciendo illas venales, easque æquiparando vilibus rebus temporalibus. Quia tamen longiorum exigit tractationem, ideo in aliqua capita, quae ad ipsam pertinent, sunt dividenda.

CAPUT I.

De Essentia, & Natura Simonia.

Q. I. Quid sit Simonia.

R. I. Simonia, quae nomen accepit à Simone Mago, qui voluit pecuniâ emere potestatem conferendi Spiritum S. ut habetur *Actor. 18.* communiter ita definitur: *Studiosa voluntas emendi vel vendendi aliquid spirituale, vel spirituali annexum, pretio temporali.*

Dicitur, *studiosa voluntas*, ad significandum hoc peccatum committi, quando quis non ex ignorantia, sed deliberatè, & scienter vult res spirituales pretio temporali subjacere. Item dicitur *studiosa voluntas &c.* ad denotandum hoc peccatum committi etiam sola voluntate, & animo absque opere externo. Ille autem convincitur habere præfatam voluntatem, qui nullum habens honestum titulum, de quibus in sequentibus, tradit pecuniam pro re spirituali; nam posito nullum alium habere finem, convincitur pecuniam dare, seu velle dare pro pretio.

Additur, *emendi, vel vendendi*, quae verba accipienda sunt in ea significatione, ut quemcumque contractum onerosum importent, quapropter aliqui Canonistae dicunt: *Simoniam esse studiosam voluntatem contrahendi rem spirituales pro temporali*, quia *ly contrahendi* significat quemcumque contractum onerosum, in quo debet reddi, vel præstari aliquid loco ejus quod datur; ut evenit in emptione, venditione, locatione, transactione &c.

Subjungitur, *spirituale, vel spirituali annexum.*

Porro tripliciter aliquid dicitur spirituale. Primò, secundum se, & ex natura sua, ut Gratia, sanctificans, Dona Spiritus S., virtutes supernaturales, gratiae gratis datæ &c. Secundò, causaliter, quia licet secundum substantiam sit temporale, est tamen causa rerum spiritualium; huiusmodi se habent Sacramenta, & Sacramentalia. Tertio, per modum effectus, quia scilicet est ex spiritualibus causatum: huiusmodi sunt actus procedentes à potestate spirituali, ut dispensare in votis, absolvere ab excommunicatione, cantare in choro, sepelire mortuos &c.

Tripliciter pariter aliqua sunt spiritualibus annexa. Primò, antecedenter, & sunt ea, quae sunt in se temporalia, & præcedunt spiritualia, quamvis ad ipsa ordinentur: ita calices, vestimenta, sacra &c. sunt quid temporale, antequam sint sacra, quamvis ad spiritualia subinde ordinentur, ad debitam scilicet Sacramentorum administrationem. Secundò, concomitanter, & ita se habet labor necessarius in conficiendis sacramentis &c. Tertio consequenter, & sunt ea, quae semper supponunt aliquid spirituale: ita jus quod habent Beneficentia ad proventus Ecclesiasticos supponit aliquid spirituale, nempe Ordinem Clericalem, & obligationem ad Divinum Officium &c. De his autem omnibus agendum est in sequentibus.

Demum dicitur *pretio temporali*, quia non committit Simoniam, qui pro re spirituali, sive spirituali annexa, aliquid dat titulo elemosynæ, poenæ, congruæ sustentationis &c., sed ad committendam simoniam debet dare ut pretium. Pro pretio verò non venit sola pecunia, sed quidquid pecuniâ, seu pretio solet estimari.

Q. II. Quotuplex sit Simonia.

R. I. Alia est Simonia jure Divino prohibita, alia solo jure Ecclesiastico: *Gloss. in cap. cum pridem de pact. v. illicita, & in cap. ex parte il. de Offic. Deleg. v. dimittere.* Simonia prohibita jure Divino datur in venditione rerum, quae de sua natura sunt spirituales, ut sunt Sacramenta, & alia supra enumerata. Item si vendantur res consecratae, & benedictae, ratione benedictionis, seu consecrationis; vel si vendantur Beneficia ratione juris spiritualis, quod in illis reperitur, & in quo ipsa fundantur: in omnibus enim his venditio respicit aliquid sacrum, adeoque summa injuria illis irrogatur, dum pro pretio temporali aliquid sacrum venditur &c. quasi quod est sacrum possit pretio temporali æquiparari.

Simoniam verò dumtaxat jure Ecclesiastico prohibita est venditio aliorum Ecclesiasticorum officiorum, quae nullam habent sanctitatem etiam per benedictionem, ut sunt officia Oeconomorum, Sacristarum, Defensorum Ecclesiae &c. quorum emptio prohibetur ab Ecclesia *can. Salvator 1. q. 3.* Quamvis autem nullam nec in se, nec per connexionem ad spiritualia habeant sanctitatem, nihilominus horum venditio est peccatum simoniae; quatenus scilicet Ecclesia ex motivo Religionis vendi prohibuit ob majorem reverentiam rerum spiritualium, & ad vitandam omnem speciem simoniae. Ad eum modum quo, peccat contra Religionem, qui reum extrahit ab Ecclesia, quia id prohibitum est ob motivum Religionis, ratione scilicet reverentiae loci sacri. Quid verò dicendum sit de venditione Beneficiorum ratione temporalis emolumentum, eorumque commutatione, videbimus suo loco.

R. II. Simonia item dividitur in mentalem, conventionalem, & realem. Mentalis dupliciter accidit. Primò, quando quis habet propositum dandi spirituale pro temporali, tanquam pretium ipsius, quamvis postea poenitentia ductus suum non exequatur propositum: hæc nihilominus simonia po-

tus

tius interna dici debet, quàm mentalis, juxta sensum, quo de simonia mentali S. Canones loquuntur. Secundò, quando revera traditur aliquod temporale cum prava intentione habendi pro eo, tanquam pro pretio illius, aliquid spirituale, quamvis hanc pravam intentionem non manifestet; ut si quis Episcopo inferviret, ut pro sua mercede habeat Beneficium, non manifestata ipsi prava sua intentione. De hac mentali simonia plura habentur *cap. tua nos 24. & cap. fin. de Simon.* Conventionalis confurgit, quando, manifestata prædicta prava intentione, inter partes contrahentes additur pactum dandi temporale pro spirituali, quamvis postea executioni non mandetur. De hac Simonia sermo est *cap. cum esset 12. de Sim.* Casu verò, quo ex una tantum parte fiat promissio dandi spirituale pro temporali, & è contra, & ab alia non fuerit externè acceptata, hujusmodi simonia reducitur ad mentalem, quia non datur conventio, & pactum, nisi simul detur tacitus, vel expressus consensus plurium in aliquam rem: *l. i. ff. de pact. & in casu præfato docet Farinaccius l. i. dec. 34. n. 4.* Confurgit denique Simonia realis, si ex utraque parte adsit prædictum pactum, & executioni mandetur.

Disputant DD. an si ex una parte sit tradita res spiritualis, & ex alia non sit tradita, sed solummodo sit exhibitæ, & credita pecunia, simonia dicenda sit realis, vel solum conventionalis. Ego autem puto in ordine ad incurrendas penas latas contra Simoniam realem, prædictam Simoniam non intelligendam esse realem; cum enim odia sint restringenda, sequitur non habere locum prædictas penas, usque dum Simonia sit perfectè ex utraque parte consummata. In rei tamen veritate puto præfata simoniam dicendam esse realem; nam contractus venditionis perfectè completur per traditionem rei, habita solummodo fide de pretio, ut habetur *l. 2. ff. de contrab. emption. S. i. Instit. de empt. & vendit.* Et quidem cum id sufficiat, ut emptor constituatur in pleno dominio rei venditæ, nil deest ad consummationem contractus. Pariter igitur si res spiritualis tradatur pecuniâ creditâ, intelligitur completè consummata simonia, & irreligiosa tractatio rei factæ. Hæc doctrinâ positâ, sequitur simoniam conventionalem dari, quando nondum est data res spiritualis, nec pretium temporale, sed solummodo externum pactum de iis tradendis factum est. Dabitur verò realis, si res spiritualis tradita sit pecuniâ creditâ, & multò magis si pecuniâ numeratâ. Ubi etiam notandum ad simoniam realem constituendam non esse necesse, ut tradatur totum temporale, de quo initium fuit pactum, sed sufficit, si inchoatè tradatur, aliqua nempe illius pars; statim enim verificatur traditum esse pro spirituali aliquod temporale: *Less. l. 2. cap. 35. dub. 5.*

Ultra prædictas simonias quæri solet an detur etiam simonia ficta, ut dum quis absque intentione dandi, aut se obligandi, promittit e. g. pretium pro Beneficio. Quamvis autem certum sit istum graviter peccare & ratione mendacii in materia gravi, & ratione scandali, cum occasio sit alteri committendi peccatum simoniæ; attamen in foro interno non esset formaliter simoniacus, quia verè non haberet voluntatem dandi temporale pro pretio rei spiritualis, & sic non daretur vera emptio, & venditio. Ex hoc sequitur Beneficium ita obtentum posse retineri, dummodo sit legitime collatum.

De simonia confidentiali agemus, dum sermo erit de simonia in Beneficiis.

Q. III. Quale peccatum sit Simonia.

R. Simonia dicitur peccatum: excedens omnia

peccata, ut habetur *can. ult. r. q. 1. & cap. sicut de Sim.*, quod tamen dictum est, quia est perniciosissimum Ecclesiæ, & quia pessimæ sunt radices, ex quibus procedit, nempe avaritia, & ambitio; re vera etenim graviora sunt peccata opposita Virtutibus Theologalibus. Cæterum simonia est gravissimum peccatum Religioni oppositum, quia dare temporale pro spirituali est nimis res spirituales vilipendere. Ultraquamquod gratis dari debent ea, quæ gratis à Deo nobis collata sunt. Communiter etiam docent DD. hoc peccatum excusari non posse à peccato gravi ex parvitate materiæ; nam quò magis pretium quod datur est exiguum, eò magis vilipenduntur spiritualia; sicut etiam si res spiritualis vendatur, quia sit exigua, graviter vilipenditur, quatenus parvi æstimetur quia exigua, & ideo reputetur posse pretio distrahi. Nec refert quòd *cap. & si quæstiones de Sim.* videatur quis excusari à Simonia ratione modici pretii collati; nam ideo excusatur, quia pretium valde exiguum semper præsumitur datum liberaliter, & non ex pacto: *Sanch. l. 1. in Decal. c. 4. n. 1. Pal. de Sim. p. 1. n. 7. Laym. l. 4. tr. 10. c. 8.*

Q. IV. Quotuplex sit pretium simoniæ.

R. Pretium Simoniacum, quo intelligitur quidquid potest pecuniâ æstimari, dividitur communiter à DD. in munus à manu, à lingua, & ab obsequio, quæ divisio habetur ex D. Gregorio homil. 4. in *Evang. & can. Salvator 1. q. 3. & can. sicut nonnulli 114. c. 1. q. 1.*

Pro munere à manu non solum intelligitur pecunia, sive numerata, sive promissa, sed quodcumque temporale pretio æstimabile, ut docet *S. Tb. 2. 2. q. 100. a. 5. & habetur can. totum 6. 1. q. 1.* Hinc pro hujusmodi munere intelligitur etiam remissio debiti, seu obligationis, quia virtualiter idem est ac dare pecuniam. Item pactum de non exigendo debitum nisi post aliquod tempus; obligatio anticipandi solutionem debiti, mutuandæ pecuniam &c., hæc etenim omnia sunt pretio æstimabilia: *Navar. in Man. cap. 23. num. 101. Laym. num. 25.*

Pro munere à lingua veniunt preces, adulationes, supplicationes, intercessiones, laudes &c. quæ omnia cum sint pretio æstimabilia, sequitur adesse simoniam, si aliquod spirituale, vel spirituale adnexum conferatur cum onere hujusmodi præstandi: *Suar. de Sim. c. 4. n. 1. Laym. n. 26. cum communi, arg. can. sicut nonnulli 114. c. 1. q. 1.*

Munus ab obsequio includit quodcumque opus, quod ordinatur ad usum, & commoditatem aliqujus conferentis ratione illius aliquid spirituale; ut si quis Collatori alicujus rei spiritualis famularetur, promoveret illius causam, doceret, defenderet &c. In his omnibus intervenire simoniam, si ex pacto saltem tacito cum Collatore præstentur, docent communiter DD. *arg. cap. cum esset 12. de Sim.*

Q. V. An semper committatur simonia, dum in collatione aliquarum rerum spirituum aliquid ex prædictis muneribus intervenit.

R. Certum est liberum esse à Simonia, qui liberè, & sponte aliquid dat conferenti spirituale, vel spirituali annexum; quod enim gratis datur, non datur tanquam pretium, sive conferatur antè collationem rei spiritualis, sive post illam. Hinc hujusmodi donationes non reprobantur jure canonico: *can. placuit 1. q. 1. cap. dilectus 30. de Sim., cap. tua nos eod. tit.* Item non est simonia dare spirituale ratione puræ amicitiae, vel consanguinitatis, quia hæc non tollunt, quin gratis detur; quamvis ex alio capite ab Amico, vel consanguineo Collator aliquid receperit, dummodo non fuerit traditum, vel acceptum, ut spirituale conferatur; *D. Tb. 2. 2. q. 100. n. 5. ad 3.* Confurgit

ergo simonia, quando hujusmodi dantur tanquam pretium rei spiritualis, sed in hoc est difficultas, quando scilicet Confessarius timere prudenter possit hujusmodi fuisse collata tanquam pretium rei spiritualis.

Primò igitur, si nullus erat titulus dandi rem temporalem conferenti aliquid spirituale, valde timendum est rem temporalem datam fuisse virtuali saltem intentione, ut pretium rei spiritualis, quæ virtualis intentio fatis est, ut intercedat Simonia: *cap. tua nos de Sim.* Tunc autem adesset justus titulus dandi aliquid temporalis, quando datum fuisset ad redimendam vexationem, ad honestam sustentationem, vel pro aliquo extrinseco labore suscepto pro eo, qui dat temporale. Si autem magis detur, quàm ex titulis præfatis dandum esset, statim apparet fuisse collatum pro re spirituali, sive pro Beneficio obtinendo: *Less. l. 2. cap. 3. dub. 8. n. 35. Suar. l. 4. de Simon. c. 53. n. 17. Sanch. l. 2. c. 3. dub. 26. n. 3.* Item observare est, an quod tribuitur magnum sit, maxime respectu illius, qui dat, vel quia est pauper, vel quia animi non liberalis; & multò magis si non bonis moribus sit præditus. Res autem parva facilius præsumitur liberaliter data, maxime si non sit pecunia numerata, sed ex excultis, aut poculentis. Debet etiam observari circumstantia temporis, inducit enim suspitionem simoniæ, si temporale quod datur, detur ante collationem rei spiritualis, quæ videtur tradi ea intentione, ut conferens Beneficium &c. moveatur ab illa re temporali ad illud conferendum: *cap. & si quæstiones 18. de Sim. ibique DD.* Quòd si res tradatur postea, maxime post aliquod tempus, facilius præsumitur dari titulo puræ liberalitatis, seu gratitudinis.

Secundò, observare est, an ille, cui datur aliquid Beneficium, debitum esset aliquid stipendium, vel salarium, & talis sit conditio, ut non possit præsumi velle gratis, & liberaliter infervire. Si iste admittatur ad famulatum, vel obsequium non præfatis salario, vel certè eo valde diminuto, & postea illi aliquid Beneficium, sive pensio tribuatur, convincuntur tam conferens, quàm recipiens habuisse pactum implicitum dandi, & recipiendi Beneficium &c. pro salario; nam cum non essent talis conditionis, ut vellent, vel possent sine salario deservire, prudenter timeri potest loco ipsius dari, vel accipi Beneficium, pensionem &c. Cæterum pro foro conscientie bene interrogandus est Pœnitens de intentione habita in iis præstandis, & juxta eam judicandus est.

Tertio, observandum non sufficere ad declinandam simoniam dicere, quòd temporale datum pro re spirituali consequenda exhibitum sit non tanquam pretium, sed solum tanquam motivum consequendi spirituale. Et quidem cum ad Simoniam incurrendam satis sit virtualiter dare pretium pro re spirituali consequenda, jam qui tradit temporale tanquam motivum consequendi spirituale, virtualiter erogat pretium ad illud consequendum, licet ad palliandam Simoniam, non dicatur pretium, sed motivum. Nec refert etiam si diceretur dari temporale ad acquirendum spirituale tanquam finem minus principalem: ut si quis daret munera Episcopo habendo pro fine principali, ut ipse sustineret dignitatem, & pro fine, seu motivo minus principali Beneficii consequendum. Non refert, inquam, hoc dicere, nam id esset verbis ludere, quando munera essent talia, ut valeret allicere, & pervertere animum Episcopi. Ad eum modum quo, quando quis hujusmodi munera daret Judici, non reputaretur dare omnino gratis, sed animo illum movendi, mediantibus talibus muneribus. A fortiori autem apparet Simonia, si temporale sit mo-

tivum principale, seu finis principalis ad dandam rem spirituale. Et primò, intercedit simonia, quia commutatur spirituale cum temporali, quamvis ad eam palliandam temporale dicatur motivum, non pretium. Secundò, pluris æstimatur temporale, quàm spirituale, nam finis magis æstimatur, quàm medium; unde cum spirituale adheretur ut medium ad consequendum temporale, hoc pluris æstimaretur, in quo constat contineri summam irreverentiam, & deordinationem: *Gloss. in cap. cum esset 12. de Sim. & ibi Barbof. num. 4. Navar. in Man. c. 23. n. 102.* Contrariam opinionem damnavit Innocentius XI. sub n. 45. & 46. unde videndi sunt DD. scribentes in præfatas damnatas propositiones. Cæterum si verè detur temporale, non habendo pro fine, & motivo consequi aliquid spirituale, sed solum illud speretur de secundo, & per accidens, quia dans non intenderet alium obligare neque implicitè, neque explicitè, neque observare est, neque ex gratitudine, videtur tunc non intercedere simonia: *Gloss. in cap. cum esset 12. de Sim. ibique Barbof. & Navar. cit. Suar. de Relig. l. 4. c. 45. n. 4.*

Quartò, observandum, quòd licet ille, qui recipit aliquid spirituale, teneatur ex obligatione antedicta se gratum exhibere conferenti rem spirituale, nihilominus simoniacum esset, si pacifcerent de conferendo aliquid spirituale ex gratitudine. Ratio est quia, tunc ultra obligationem naturalem gratitudinis, alia confurgeret obligatio pretio æstimabilis vi talis pacti; & proinde qui illud non observaret, vel ut injustus, vel saltem ut infidelis reputaretur. En ergo quòd ex vi talis pacti aliquid pretio æstimabile fieret ad obtinendum spirituale. Adde talia pacta ad nil deservire nisi ad palliandam Simoniam; sicut enim moraliter conferretur vendere domum, qui dum diceret illam donare, faceret nihilominus pactum, ut ex gratitudine sibi daretur pretium æquivalens, ita dicendum in casu nostro pactum aliquid dandi ex gratitudine conferenti e. g. Beneficium, idem esse ac palliatam venditionem. Hinc damnavit Innoc. XI. sub n. 45. opinionem afferentem dari posse temporale in compensationem gratuitam pro spirituali, & è contra. Videantur Viva, & Cardenas in præfatum propositionem.

Aliqui putarunt esse Simoniam rogare, intercedere &c. ut sibi, vel alteri Beneficium conferatur; sicut etiam si conferatur intuitu intercessionis, precum &c. Verùm dicendum est nullam esse Simoniam, si quis pro se, vel aliis intercedat, seu si spirituale, vel Beneficium intuitu precum conferatur; nam si re vera nihil detur, adhuc verificatur gratis expeti, & gratis dari: *cap. tua nos de Simon. arg. can. Latorem 121. c. 1. q. 1. Laym. l. 4. tr. 10. c. 8. n. 26.* Contrarium videtur docuisse *S. Tb. 2. 2. q. 100. a. 5. ad 3.* ob præsumptionem, quòd Simonia possit intercedere. Fatendum tamen posse intervenire peccatum, quatenus Beneficium ob importunas preces detur Indigno, vel minus Digno. Idem periculum est, dum Beneficia Consanguineis conferuntur.

Regula in praxi observanda.

I. Cum peccatum Simoniæ consistat in tradenda re temporali pro spirituali consequenda, existimarem prudentem Confessarium advertere debere tali peccato non solum offendi virtutem Religionis, sed etiam Justitiæ; sicut enim contra justitiam peccat, qui vendit rem, quæ non est pretio æstimabilis, sive quam non potest vendere; ita peccat, qui accipit temporale pro spirituali, nam dat pro pretio rem, quæ non est pretio æstimabilis, & quam non potest vendere.

II. Quia ex dictis ed magis confurgit Simonia peccatum, quod magis temporale, quod datur, est minoris valoris, & pretii, ideo Confessarius non excuset à Simonia illum, qui ob consequendum Beneficium se offerret ad mutud dandam aliquam summam pecuniae. Quamvis igitur non esset usura sub conditione mutuae e. g. pecuniam, ut mutuatarius tricium remuere hic, & nunc, quia non dicitur ibi aliquid supra sortem pretio estimabile exigi, & videtur innuere *S. Th. 2. 2. q. 78. a. 2. ad 4.*; nihilominus dare rem spiritualem, quia alter e. g. offert hic, & nunc mutud dare pecuniam, puto esse Simoniam, quia quod minoris hac mutuatario estimatur, ed magis vilipenditur res spiritualis. cum detur pro temporali nullius, aut fere nullius valoris. Caeterum sicut est usura mutuae cum pacto, ut mutuatarius se obliget ad remutuandum, ita nulli dubium est esse Simoniam propter talem obligationem dare rem spiritualem.

III. Cum frequenter dentur temporalia ad alligendum ad aliquod spirituale prestandum, sicut dum Parentes munera filiis promittunt ut frequentent Sacramenta, Dominus Mancipio infideli, ut recipiat Baptismum &c., ut hac immunitas sint à labe Simonie, duo praecipue sunt attendenda. Primum est, ut ei, cui datur temporale, nulla imponatur obligatio faciendi opus spirituale, sed liber maneat ad faciendum. Sic *S. Th.* admittit posse aliquem muneribus alicui ad ingressum Religionis, ut videre est *2. 2. q. 100. a. 3. ad 4.*, nihilominus dicit ibi, & *q. 189. a. 9.* hoc esse simoniacum, si tradantur cum pacto, ut ille ingrediatur religionem; dum enim intercedit pactum, & obligatio faciendi rem spiritualem pro re temporali, statim confurgit contractus onerosus, adeoque simoniacus. Secundum est, quod licet donans possit conditionem apponere, ut si donatarius aliquod spirituale non efficiat, vel non, consequatur, vel debeat restituere rem donatam, quia donatio facta fuit sub tali conditione, v. g. si christianè vivat, si ingrediatur Monasterium &c., nihilominus non debet apponere conditionem de dando, aut faciendo aliquid in propriam utilitatem, sive in utilitatem alterius personae, cujus ipse quasi vicem subeat. Exemplum sit in eo, qui Virgini dotem promitteret ad ingrediendum in religionem cum conditione ut ipse, vel Filius, aut Consanguineus succederent in ipsius hereditatem; nam tunc pro re temporali promissa peteretur spirituale, exercenda in ipsius temporalem utilitatem, & sic peteretur res spiritualis pro temporali assequenda. Aliud esset, si praefata non apponatur conditio, & libera remaneret Virgo vel ad ingrediendum in religionem, vel ad disponendum de suis rebus.

IV. Cum confurgat simonia etiam ex munere ab obsequio, advertere debet prudens Confessarius an inservientes Episcopis, seu Patronis Beneficiorum, id praesent solummodo ad conciliandam voluntatem Episcopi, seu Patroni &c. an potius ut ipsorum obsequiis fiat satis collatione Beneficii. Si inserviant nullo, vel exiguo salario, & talis sint conditiones, ut aliàs sine salario nollent inservire, difficile erit, ut tam ipsi, quam Collatores immunes sint à labe simoniae; videtur enim inter ipsos tacitus contractus adesse, compensandi nempe ipsorum obsequia collatione Beneficii. In casu autem, quo nullum pactum nec tacitum, nec implicitum detur, semper nihilominus aderit peccatum scandalum: non pauci etenim credent fuisse collatum Beneficium ad satisfaciendum obsequiis praestitis, & Beneficia impertiri, non juxta merita, sed juxta obligationem privatam, ut communiter advertunt Theologi. Debent ergo Con-

fessarii curare, ut poenitentes etiam ab hoc scandalum peccato abstineant. Interim doceant, quod si etiam à simonia peccato volunt abesse, debent inservire Collatoribus, Patronis &c. Beneficiorum, vel nulla habita ratione Beneficiorum, quae possent consequi; vel solum cum intentione ea habendi ex pura obligatione antidotali, postquam suo famulatu certificaverint Collatorem de proprio merito, capacitate &c.

V. Circa munus à lingua, ex quo confurgere posse diximus Simoniam, observet Confessarius, quod si detur pecunia &c. intercedenti in aliquo apud Episcopum, ut ipsum ordinet, dispenset, conferat Beneficium, & detur praesens propter hac assequenda, statim confurgit simonia saltem juris Ecclesiastici, ut patet ex *Extra. 2. de Sim., ex can. praesentium 1. q. 1., & can. statutus 2. 1. q. 1.*, ubi inter alias simoniae species annumeratur ea, qua, licet nil detur ordinanti, confertur tamen mediatoribus. Ratio est quia, ut dicit *S. Th. 2. 2. q. 100. a. 2. ad 5.* Simonia est sibi parare viam ad rem spiritualem consequendam, quod facit, qui muneribus sollicitat intercessionem, preces, favores &c. Quamplures apud Salmanticenses *tr. 19. c. 1. §. 4. n. 53.* volunt hanc Simoniam esse jure divino prohibitam, adeoque subjacere omnibus poenis laetis contra Simoniacos. Ratio ipsorum est quia, dum datur pecunia Mediatori, vel Intercessori, non datur praesens pro intercessione, ut actus naturalis, sed quatenus connectitur moraliter cum Beneficio: unde sicut qui vult causam, convincitur etiam velle effectum, ita qui emit eam intercessionem ordinatam ad consequendum beneficium, intelligitur emere ipsum Beneficium: hac autem est simonia contra jus Divinum.

Dixi, si detur praesens propter hac assequenda, nam si aliquid detur Intercessori, Mediatori &c. pro labore, vel damno; quod passus est, quia e. g. ut intercederet penes Episcopum, Patronum &c. abstinere debuit à suis negociis, operibus, &c. tunc non esset simonia, quia daretur temporale pro temporali. Hoc nihilominus valde periculosum est, ac proinde Confessarius attendere debet, an pecunia data excedat valorem laboris, & damni, & si excedit, clarum est, talem laborem pluris estimari ratione Beneficii obtinendi; adeoque non tantum dari ratione laboris &c. sed etiam ratione Beneficii.

Eadem regula observanda, quando munera dantur Mediatori, non ut preces fundat & intercedat apud Praelatum, Patronum &c. sed praesens ut illi proponat sua merita. Dare praesens propter hoc, non videtur simoniacum, quia est dare alicui, ut gerat munus sui Advocati; & aliunde quod immediate intenditur, non est acquisitio rei spiritualis, sed bonae famae apud Collatorem. Negari tamen non potest hoc esse periculosum, & maxime si temporale quod datur, excedat merita informantis; nam tunc videretur dari, non tantum ut recipiens notificaret Praelato sua merita, sed etiam ut exerceat officium deprecantis, exhortantis, inducentis &c.

Observant autem Theologi, & inter ipsos Palanus *de Sim. p. 11. n. 5.* raro in praxi evenire, ut detur temporale pro simplici meritorum notificatione Praelato facienda, vel pro solo extrinseco labore &c. quem patiuntur qui intercedunt, vel deprecantur, ut beneficium conferatur illi, qui dedit aliquod temporale. Jam verò ex dictis scire debet Confessarius, quod dum alicui datur temporale, ut intercedat pro consecutione Beneficii, committitur Simonia; nam preces, & intercessio tunc non estimantur, nisi quatenus connexionem habent cum re spirituali; ac proinde datur temporale re vera ad consequendum spirituale; *Laym. de Sim. §. 6. n. 65.*

CAPUT II.

De Materia Simonia; sive de rebus, quae, si vendantur, faciunt Simoniam.

Q. I. AN res purè spirituales sint materia Simonia.

R. Pro rebus purè spiritualibus in praesenti veniunt illae, quae ex sua intrinseca ratione nil aliud sunt, quam quaedam res ordinatae ad salutem, ut Gratia, Fides, Spes, Charitas, aliaeque Dei dona. Advertendum autem est res praedictas absolute, & simpliciter sumptas esse non posse materiam Simonia, quia Simonia in iis daretur, quando proprio temporali venderentur; adeoque quando, collato pretio, ipsarum dominium transferretur in emptorem. Hoc autem intercedere non potest in supradictis; nemo enim potest in alium transferre dominium Fidei, Gratiae Sanctificantis &c. quamvis ipse eas haberet.

Si verò praedicta sumantur in concreto, seu vendi velint ad venditionem alterius, in quo sunt, hoc modo possunt esse materia Simonia: ita esset simoniacae venditio Christianum captivum plures vendere, quia Christianus est, aut Deo gratus; vel si quis plures venderet Sacerdotem, ratione consecrationis, aut characteris. Idem dicendum, si quis plures venderet calicem ratione consecrationis, vel actionem productivam Gratiae, puta baptismalem ablutionem, absolutionem Sacramentalem &c.; ad venditionem enim causae censeretur vendere Gratiam baptismalem, Sacramentalem &c.

Q. II. An sit Simonia vendere, aut emere Sacramenta, sive Sacramentalia.

R. I. In Sacramentis plura sunt consideranda. Et primò, si considerentur. Sacramenta in seipsis, quatenus scilicet sunt quaedam res, & signa ordinata à Christo Domino ad spiritualem salutem, & ad causandam Gratiam, certum est committi Simoniam jure divino prohibitam, si vendantur, cum tam in se, quam quoad effectum sint res sacrae. Hinc simoniam esse recipere pretium pro Sacramentis, habetur *cap. cum in Ecclesi. de Sim., cap. nemo Presbyterorum ibid., can. baptizandis, canonullus Episc. 1. q. 1.*

Secundò, possunt considerari Sacramenta quoad ipsorum materiam. Et quidem si sermo sit de materia proxima, puta ablutione, impositione manuum, consecratione, nullum est dubium committi simoniam, quia cum sit pars intrinsece constituens Sacramentum, certum est esse rem intrinsece sacram, adeoque invendibilem. Si verò sermo sit de materia remota, puta pane, vino, oleo, chrismate &c. hujusmodi bene vendi possunt; cum etenim sint res naturales, & non sint intrinsece sacra usque dum assumantur ad constituendum Sacramentum, non amittunt suum valorem, adeoque bene possunt vendi.

Tertio, in sacramentis conficiendis considerare est laborem corporalem Ministri, & hic duplex est. Alter intrinsecus, & est ille, sine quo valide, & decenter nequeunt administrari Sacramenta, celebrari Missa &c. Alter extrinsecus, qui immediate non deservit ad conficienda Sacramenta, ad celebrandam Missam &c. & ita se habet labor, quem subire deberet Sacerdos ambulando per aliquod spatium, ut pervenire possit ad Ecclesiam, in qua debet celebrare, excipere Confessiones &c. Huic labori equiparari potest obligatio, quam aliquis assumeret pro tanto tempore, puta per mentem, excipiendi Confessiones &c. & multò magis, si id agendo, desistere deberet à suis utilibus operationibus. Hac obligatio, ut de se patet, utique est extrinseca ministerio.

n. 65., Barbos. in cap. nemo de Sim. n. 4.

VI. Quia, ut diximus, simonia est convenire, sive pactum facere de satisfaciendo obligationi antidotali inter eum, qui dat, & eum, qui recipit rem spiritualem, hinc est omnino abstinendum ab hujusmodi pactis. Caeterum si dans Beneficium, seu aliam rem spiritualem dicat recipienti sibi ex gratitudine remanere obligatum, & è contra recipiens protestetur se futurum gratum, & honorati Viri leges adimpleturum, nulla est simonia, quia ultra obligationem antidoralem, sive ex gratitudine, nulla alia illis verbis contrahitur obligatio, ut eventum quando deducitur in pactum. Sic si dem alicui Sacerdoti centum aureos, & petam ex gratitudine, ut pro me offerat decem Missas; sive si ego, volenti mihi dare centum nummos, offeram pro gratitudine pro ipso decem Missas celebrare, vel alia offerre suffragia, nulla est Simonia, ut intuenti patet.

Ut verò hanc regulam tam pro praxi necessariam bene percipiat Confessarius, animadvertat quòd licet ob acceptum Beneficium semper confurgat obligatio antidotalis, sive gratitudinis: *arg. leg. sed est 25. §. Consultat 11. ff. de petit. hered. hanc nihilominus obligatio non exposcit ut potius una res, quam altera tradatur, vel potius temporale, quam preces ad Deum fundere. Si Collator proinde e. g. Beneficii illud recipienti dicendo, sibi remanere ex gratitudine obligatum, aliquo modo inuenerit potius velle aliquid temporale, quam ut pro se e. g. oretur; & multò magis, si demonstraret se aliquam rem particularem temporalem velle, jam non amplius peteret solam gratitudinem, sed determinatè aliquid temporale, unde excusari non posset à Simonia. Idem dicas de recipiente; si dum diceret Collatori *exhibebo me gratum &c.* demonstraret potius temporale, quam spirituale, daturum, sicut videtur exposcere Collator Beneficii. Quòd si hac mente retineantur, dum exposcitur, vel offertur gratitudo, dabitur sola Simonia mentalis. Caeterum prudens & doctus Confessarius debet removere à suis Poenitentibus has gratitudinis expressiones; nam ex his facile scandalum oritur. Si enim e. g. Parrochus alicui deprecanti, ut ipsum praesentet ad Beneficium, dicat optare esse gratum, nominandum in suo corde facillimè statuet aliquid temporale pro praesentatione conferre; & è contra Patronus facillimè pro re temporali sperata praesentabit, si audiat Praesentandum promittere gratitudinem &c.*

VII. Ultimò observare est, quòd quando temporale non datur in pretium rei spiritualis, sed ex aliis titulis honestis, licet pactum inire de temporali dando. Exemplum sit in eo, qui pactum faceret de administrandis Sacramentis, & efficiendis aliis spiritualibus functionibus, si illi pecunia detur in sui sustentationem, hoc etenim titulum dantur etiam Parochi decimae, oblationes &c. Id, inquam, licitè deducitur in pactum, quia tunc non commenfaturat res spiritualis cum temporali, sed exposcitur quod ex justitia debetur. Adde temporale posse exposci, & deduci in pactum etiam pro labore extrinseco; ut si Sacerdos non Parochus deberet iter facere, ut pergeret ad aliquam Ecclesiam ad excipiendas ibi Confessiones, ad adstantium funeri &c.

Idem dico de promissione, quae intercederet, de danda aliqua elemosyna, sive faciendo aliquo opere pio, si detur aliquod spirituale, sive si aliquis intercedat pro obtinenda aliqua re spirituali; quia tunc temporale, quod daretur, non daretur ut pretium rei spiritualis, sed in elemosynam: sicut sine labe Simonia possunt promittere in elemosynam alicui pauperi aliquam pecuniam, si pro me oret &c.

Pro labore igitur intrinseco nil temporale accipi potest tanquam pretium ipsius, tum quia, cum nullo modo valeat à re spirituali separari, reputatur cum ea unum quid moraliter; adeoque talis labor vendi non potest, quin simul res spiritualis vendi intelligatur. Hic proinde habet locum quod dicitur *can. si quis obsecerit* 1. q. 1. *Quisquis horum alterum vendit, sine quo nec alterum provenit, neutrum in venditum derelinquit*. Tum quia labor, quem Minister exercet in celebrando, ministrando, seu conficiendis Sacramentis, nullam æstimabilitatem habet, nisi in ordine ad rem spiritualem, unde, si venderetur, ratione rei spiritualis venderetur.

Pro labore verò extrinseco licet aliquod pretium accipere, solum enim per accidens est connexus cum re spirituali, quæ etiam sine illa posset exerceri; unde cum sit omnino temporalis, & pretio æstimabilis, potest ei correspondere aliquod temporale: *Less. l. 2. c. 35. dub. 8. num. 53.*, *Sanch. Const. t. 1. l. 2. c. 3. dub. 10.*, *Laym. l. 4. tr. 10. c. 8. §. 4. n. 33.*

Titulus verò magis laudabilis, ex quo Sacerdotes Sacramenta ministrantes possunt temporalia exigere, est honesta ipsorum sustentatio; de jure enim divino, & naturali sustentandus est, qui inservit spiritualia ministrando; adeoque tunc non sequitur spiritualia gratis non exhiberi, cum stipendium non detur pro ipsorum administratione, sed pro debita honesta sustentatione. Hujusmodi titulus approbatur à S. Canonibus, & maxime *can. ex his 2. l. 2. q. 1.*, & *cap. cum secundum 12. de Prob. Necrefert S. Ministerum ex proprio patrimonio esse divitem*; sicut enim dives mercenarius est dignus mercede sua, ita S. Minister, quamvis ex propriis bonis dives, conveniens est ut sustentetur ab iis, quibus inservit: *arg. cap. fin. caus. 1. q. 2.* Immo nec refert S. Ministerum sufficienter habere unde sustentetur ex redditibus Ecclesiasticis, si aliunde ex jure, vel consuetudine legitime præscripta aliquid temporale illi debeatur ob sacras functiones, quas etiam ex officio præstare teneatur. Ratio est quia, semper cum adest jus, vel legitima consuetudo, illud temporale assignatum est ab Ecclesia titulo sustentationis; per accidens autem est, quod unus pinguior, alter minorem habeat sustentationem. Confirmari id potest quia, hujusmodi dantur loco decimarum personarum: *Van. Expen. p. 2. tit. 38. c. 4. n. 40.* Clerici autem, quamvis sufficienter provisi, exigere possunt decimas, ut patet ex toto titulo de decimis: sicut Episcopus, quamvis dives, exigit procurationes ratione visitationis, ad quam ex officio teneatur: *cap. conquirentis de Off. Ord. cap. cum Apostolus, cap. procuraciones de cons.*

Adde licere Ministris Ecclesiæ pacisci de stipendio pro honesta sustentatione; cum unusquisque pacisci possit, & ex pacto prætere, quod sibi ex jure naturæ debetur: *Glossa in cap. significatum de Prob.*, *Laym. de Sim. §. 2. n. 15.*, *Palau de Sim. p. 4. n. 4. Guttier. Can. 99. c. 29. n. 13.* & plures alii. Jura, quæ in contrarium solent citari, explicanda sunt de pactis inhonestis, ut advertit *Glossa in cap. ult. de pact.*, & *in can. quam pio 2. caus. 2. quæst. 2. v. pactio.*

R. II. Sacramentalia, quorum nomine hic veniunt cæremoniæ, & benedictiones sacræ factæ publica autoritate, & instituto Ecclesiæ, alia sunt transeuntia, ut benedictio nuptialis, exorcismus &c.; quæ non remanet in aliqua re, alia permanentia, & sunt ea, quæ in aliquo remanent; ut quando benedicitur aqua, calix, oleum &c., quæ res remanent post benedictionem. Porro quæcumque Sacramentalia, secundum se sumpta, nullo modo vendi possunt; nam, supposita Ecclesiæ benedi-

ctione, sunt Ordinis Divini, & sacræ, adeoque jure divino sunt invendibilia. Cæterum ea Sacramentalia permanentia, quæ sunt antedecenter vendibilia, sive habent intrinsecum valorem, possunt etiam post benedictionem, seu consecrationem vendi ratione materiæ, quæ est digna pretio; sicut enim hæc digna pretio erat ante benedictionem, potest pariter pretio vendi post benedictionem, nam non deperdit suum valorem: *D. Tb. 2. 2. q. 100. artic. 4.* Hinc post benedictionem, seu consecrationem adhuc vendi possunt calices, Ecclesia consecrata, aliæque ornamenta benedicta: *Suar. de Relig. t. 1. l. 4. c. 14. num. 6.*, *Novar. in Man. c. 23. num. 108.*

Videtur facere aliquam difficultatem canon *si quis obsecerit* 1. q. 3. ubi corporale quod annexum est spirituali vendi prohibetur; & hæc assignatur ratio, quia scilicet videtur vendi non posse corporale, quin simul spirituale vendatur. Pro quo advertendum res corporales, quæ sunt spiritualibus annexæ, esse in duplici differentia. Aliæ sunt in quibus quod spirituale est, est etiam prius, & principale, & huic tanquam accessorium annexum est corporale, quod solum æstimabilitatem habet in ordine ad spirituale. In his verificatur non vendi temporale sine spirituale illi annexo; nam tota ratio æstimandi temporale est res spiritualis. Ita se habet prædicatio Evangelii, & administratio Sacramentorum, sicut etiam Beneficia, ut videbimus infra. Aliæ verò sunt, in quibus quod est temporale, prius est, & principale, & habet æstimabilitatem ex se sine ordine ad rem spiritualem, quæ consequenter se habet, & quasi minus principale. In his cum id, quod temporale est, habeat suam æstimabilitatem independentem à re spirituali, jam est ex se pretio vendibile, adeoque si vendatur, non intelligitur simul cum ipso vendi spirituale. Ita se habent calices, sacra ornamenta &c.

Q. III. An sit simonia aliquid temporale accipere pro exercitio virtutum non derivantium à potestate Ordinis, & Jurisdictionis; sive pro omissione actuum illarum.

R. Hujusmodi actus virtutum, ut orare, jejuna-re, elemosynam dare pro alio, nullo pacto pretio emi possunt; nam sacræ actiones sunt, & religiose, impetratorie, satisfactorie, & meritorie de congruo salutis spiritualis alterius, adeoque cum sint ordinis omnino supernaturalis, nullatenus possunt pretio æstimari; unde, si vendantur, intercedit labe simonia: *D. Tb. 2. 2. quæst. 100. a. 3.*, *Bonac. de Sim. disp. 1. q. 4. §. 5. n. 6.* Limitanda est hæc doctrina in operibus misericordie corporalis, quæ prout ordinantur ad commodum temporale alterius sunt pretio æstimabilia, & hoc pacto vendi possunt. Quando igitur datur aliquod temporale, ut alter pro se oret, faciat actus virtutum, fiat Christianus, &c. observandæ sunt regulæ in fine capitis superioris notatæ, quod scilicet temporale non detur ut pretium, sed dumtaxat ad alliciendum.

Dare verò pecuniam ut omitantur actus prædictarum virtutum, nulla est simonia; neque enim daretur, ad aliquid spirituale præstandum, sed ad illud non faciendum; & ita non daretur temporale pro spirituali assequendo, sed ibi solum venderetur naturalis usus libertatis.

Q. IV. An sit simonia aliquid accipere pro actibus virtutum, qui procedunt à potestate Ordinis, & Jurisdictionis; sive pro omissione illorum.

R. I. Simonia est accipere aliquid temporale ut pretium actuum virtutum procedentium à potestate Ordinis. Ita se habet celebrare Missas, recitare Horas Canonicas, interesse publicis processionibus, & multò magis canere solemniter Evange-

gium, exercere munus Acolythi, Exorcistæ &c. Quod accipere aliquid temporale ut pretium horum actuum sit Simonia ex se patet; cum enim sint actiones procedentes à potestate spirituali, & ad finem spiritualement ordinatæ, jam spirituales sunt, unde non licet pro illis aliquid temporale, tanquam ipsarum pretium exigere.

R. II. Simonia est aliquid exigere ut pretium actuum, qui derivantur à potestate Ecclesiasticæ Jurisdictionis. Ratio est quia, cujuscumque jurisdictionis sint isti actus, semper verificatur esse spirituales. Et primò, si loquamur de jurisdictione in foro interno, ipsius actus non solum sunt spirituales, quatenus à potestate spirituali proveniunt, & quatenus ordinantur ad finem spiritualement Animarum, sed etiam ex parte effectus, quia liberant à peccatis, conferunt Gratiam &c. Si autem loquamur de actibus jurisdictionis Ecclesiasticæ fori externi, sive sit gratiosæ, ut dispensare in votis, legibus, irregularitatibus; sive contentiosæ, ut absolvere à censuris post causæ cognitionem, dispensare in impedimentis, visitare, judicare &c. semper verificatur hujusmodi actus esse spirituales, & quia à potestate spirituali procedunt, & quia ad finem spiritualement ordinantur. Possunt etiam aliquando esse spirituales ex parte effectus; ut quando quis in Irregularitate dispensatur, ex qua dispensatione proveniat habitus ad ordines, & ad alias Ecclesiasticas functiones &c. Hinc S. Canones pro præfatis actionibus aliquid temporale accipere non semel prohibent, & ut simoniacum damnant: *cap. non satis 8.*, *cap. cum in Ecclesia 9. cap. cum sit Romana 10. c. nemo 14.*, *cap. cum ad nostram 21. de Sim.* Quod si in Romana Curia temporale pro dispensationibus exigitur, advertendum est non accipi tanquam pretium, sed vel pro sustentatione S. Pontificis, ipsiusque Officialium; vel per modum mulctæ, cum rationabile sit, ut qui vult eximi à lege, aliquam subeat poenam; vel per modum compositionis, seu commutationis. Et quidem sicut petenti dispensationem voti licet illud in aliquam elemosynam commutare, ita fieri potest respectu petentis dispensationem in impedimento matrimonii &c.; & sicut quò gravius est votum, eò gravior elemosyna est subroganda, ita dicendum quò de re graviori petitur dispensatio. Id tamen non licet Episcopis, quia prohibetur à Tridentino *sess. 22. de reform. c. 5. sess. 24. c. 5.*, & *sess. 25. c. 18.* in quo non possunt ipsi dispensare. Nec illis quæcumque consuetudo suffragatur: *Garz. de Benef. p. 8. c. 1. n. 102.*

Quia quæcumque supradictæ potestates in se sunt spirituales, & ad finem spiritualement ordinatæ, consequens est neque pro eis delegandis posse temporale pretium sumi absque Simonia. Hinc simonia esset vel se aliquid temporale pro deleganda potestate ad audiendas confessiones, ad prædicandum, ad absolvendum à reservatis, à censuris &c. ad dispensandum, ad eligendum ad Beneficia Ecclesiastica, ad confirmandas electiones; uti expressè habetur *cap. 1. 2. & 3. Ne Prælati vias suas &c. junctâ Glossâ, cap. ad nostram de Sim.*, *cap. licet de penis &c.*

R. III. Accipere aliquid temporale pro omissione actuum virtutum derivantium à potestate Ordinis, non est Simonia; bene verò si accipitur pro omissione actus derivantis à potestate jurisdictionis.

Prima pars responsionis probatur quia, tales omissiones non sunt exercitium potestatis Ordinis, nec ab ea pendet, sed eas omittente est dumtaxat usus propriæ libertatis; unde sumere pecuniam pro talibus omissionibus non est eam sumere pro aliqua re spirituali, sed pro solo exercitio propriæ libertatis, adeoque non intercedit Simonia. Exemplum sit in Sacerdote, qui omitteret ce-

lebrare ratione pecuniæ sibi oblata, talis omisso non derivat à charactere Sacerdotali, qui solum dicit influxum positivum ad consecrandum Corpus Christi, sed pendet à sola voluntate Sacerdotis nolentis celebrare. Et id verum est, etiam si Sacerdos teneretur ex præcepto celebrare, quia etiam tunc, omittendo sacrum, nullum usum venderet spiritualis potestatis, sed solum usum, seu abusum propriæ voluntatis: *Suar. l. 4. c. 22. num. 5. Sanch. l. 2. c. 3. dub. 22.*, *Laym. l. 4. tr. 10. c. ult. num. 43.*

Secunda verò pars probatur quia, potestas jurisdictionis duo habet, scilicet posse facere actum positivum, illumque etiam denegare; ita à potestate jurisdictionis oritur absolvere, & non absolvere poenitentem, sive illius peccata retinere. Cum igitur etiam negatio e. g. absolutionis sit exercitium spiritualis potestatis, jam qui ratione pecuniæ illam denegaret, tumeret temporale pro spirituali, adeoque adest Simonia. Hinc *cap. nemo de sim. prohibetur dari poenitentiam, & negari ob pretium, & asseritur utrumque esse Simoniacum: D. Tb. 2. 2. q. 100. a. 3. ad 3. Less. l. 2. c. 35. dub. 11. n. 64.*; *Suarez aliique supra citati.*

Q. V. An sit Simonia accipere pretium pro usu Scientiarum.

R. I. Licetum est pro usu scientiarum merè naturalium, quales sunt Philosophia, Astrologia, Medicina &c. aliquid pretium accipere. Ratio est quia, licet scientia, & veritas sint omni pretio superiores, ut dicitur *Prover. 3.* attamen in quantum sunt utiles ad usus humanos, bene possunt pretio æstimari. Ad eum modum quo, quamvis homo secundum se sit toto mundo præstantior, adeoque non possit pretio æstimari, nihilominus est vendibilis ratione utilitatis temporalis ex ipso provenientis. Stet ergo pro usu scientiæ naturalis, quatenus utilis est hominibus, illosque etiam facit nobiliores, licetum esse pretium sumere. Ita Philosophi, Juris-periti &c. pro usu suæ scientiæ habent stipendium, & eò majus exigunt, quò sunt doctiores: *D. Tb. 2. 2. q. 71. a. 4. & q. 100. a. 2.*, *Laym. tr. 10. c. ult. §. 4. n. 30.*

R. II. Pro usu sacræ Theologiæ quoad aliquos actus licet pretium sumere, non verò quoad omnes.

Ut bene percipiatur conclusio, advertendum est in Sacra Theologia quinque posse considerari, hoc est deducere conclusiones ex principiis Fidei, sive necessariò, sive probabiliter; interpretari Scripturas; dare responsa ad casus conscientiæ; docere doctrinam christianam; concionari.

Pro primis duobus actibus Theologiæ licet aliquid pretium accipere; nam quamvis Theologia discurrat ex principiis supernaturalibus, & habeat pro objecto Deum, nihilominus utitur principiis supernaturalibus, quatenus modificatis per discursum naturalem; unde omnes admittunt Theologiam esse habitum verè naturalem, industriam, & ingenio comparatum. Ulterius in docendo Theologiam non habetur pro fine movere voluntatem ad pios actus, sed dumtaxat illustrare intellectum. Cum ergo Theologia, quatenus humano discursu utitur principiis supernaturalibus ad conclusiones ex eis interendis, & ad interpretandas Scripturas, sit & quoad substantiam, & quoad finem naturalis, bene potest ratione usus ejusdem scientiæ, sive ratione utilitatis, commodi, & honoris ex illa provenientium aliquid pretium exigi: *Suar. l. 4. c. 18. numer. 7.*, *Less. l. 2. c. 35. dub. 13. numer. 80.* *Laym. loc. cit.*

Pariter pro simplici responsione ad casus conscientiæ licetum est pretium sumere; quamvis etenim ex ea oriatur pax, & tranquillitas conscientiæ, quæ sunt quid spirituale, ordinatum ad salutem animæ, nihilominus hoc non est ex natura

tura actionis secundum se spectata, cum de se sit instructio pure doctrinalis, ordinata ad illustrandum intellectum, & removendam ignorantiam: & si hoc posset fieri cum pretio à Juristis, cur non etiam à Theologo? Videatur *S. Th. 2. 2. q. 100. a. 3. ad 3.* Aliud esset, si responsio non esset simplex consilium, sed daretur per modum exhortationis ad vitandum peccatum, ad faciendam poenitentiam &c. tunc enim de tali responsione loquendum esset, sicut dicemus de Concionibus.

Cum eadem distinctione loquendum est de munere docendi Doctrinam Christianam; nam si hoc munus exerceatur per modum exhortationis, ut quis credat mysteriis nostræ Fidei, & Christianè vivat, qualiter se gerunt, & gerere debent Parochi, dum docent Catechismum, tunc quidem præcisè ex hoc titulo pretium sumere est Simonia, nam tales actus cum sint ordinati ad nostram justificationem, sunt verè spirituales, adeoque non licet pro eis sine simonia pretium sumere. Si verò doceatur Catechismus per modum exercendi memoriam, ut facere solent Ludimagistri, dum pueros instruunt, tunc cum nihil spirituale intercedat, licitum erit pro tali munere pretium sumere: *Suar. num. 24. Lest. num. 77. Bonac. de Sim. disp. 1. q. 4. §. 10.*

Denique est Simonia aliquod pretium accipere pro concionando, ut docet *S. Th. 2. 2. q. 100. a. 3. ad 2.* Et ratio est quia, concionari est per se res sacra, quatenus procedit ab homine, ut est organum Spiritus S., & ordinatur non præcisè ad illustrandum intellectum, sed præcipuè ad æternam salutem audientium; per concionem poenitentiam excitare homines ad Fidem, Poenitentiam, & ad componendos mores juxta legem Evangelii. Cum igitur omnino sit quid sacrum, non poterit Concionator pro munere concionandi aliquid tanquam pretium accipere absque Simonia. Hinc Christus Dominus, postquam dixit *Matth. 10. Euntes autem predicate, & dicitis quia appropinquavit Regnum Calorum*, subjunxit: *gratis accipistis, gratis date.* Solum ergo poterit aliquid temporale pro concione accipere, si attendatur labor extrinsecus, qualis est ille, quem patitur pro eundo ad locum concionis, ut dictum est supra de Administratoribus Sacramentorum, vel pro sui sustentatione, seu in elemosynam; ut melius dicitur in regulis infra apponendis: *Suar. l. 4. c. 8. num. 19. Filiuc. tr. 45. q. 8. num. 32.*

Q. VI. An absque simonia liceat deducere in pacium aliquid temporale pro ingressu in Religionem.

R. I. Certum est nunquam esse licitum sumere aliquod temporale tanquam pretium ingressus in Religionem, & multò magis Religiosæ Professionis. Et primò id facere esset simonia jure Divino naturali prohibita; ingressus etenim Religionis est res undequaque sacra, & spiritualis, sive consideretur ex parte principii, quatenus scilicet oritur ex impulsu, & inspiratione Spiritus S. sive ex parte ipsius actionis, per eam enim homo se obligat ad famulandum Deo perpetuà observantiâ Religiosâ; sive ex parte finis, cum finis talis actionis sit amor Dei, & æternæ salutis consequutio. Sæpius autem dictum est esse simoniam jure naturali divino vetitam aliquid accipere ut pretium rei ex sua natura sacræ, & spiritualis, & ita in casu præsentis supponitur: *cap. quoniam 40. de Sim. & extra. sane de Sim.* Secundò, id esset simonia juris Ecclesiastici, cum pluries vetitum fuerit aliquid temporale accipere pro ingressu in Religionem, ut constat ex *can. nullus Abbas 1. q. 2. cap. non satis, cap. veniens, cap. quoniam de Sim.*, & præcipuè ex *Extra. 1. sane de Sim.*, ubi sub pœna excommunicationis Pænalis prohibetur exigere ab ingressuris in Reli-

gionem etiam prandia, Coenas, jocalia &c.

R. II. Certum est Monasteria non habentia sufficientes redditus pro alendis Religiosis, posse exigere ab ingressuris aliquid temporale, non ut pretium, sed titulo sustentationis ipsius Religiosi. Ita apertè docet *S. Th. 2. 2. q. 100. a. 3. ad 4.* Et ratio est manifesta quia, id nullo jure prohibetur; & aliunde tunc non datur temporale pro spirituali, sive pro ingressu in Religionem, aut Professione, sed datur temporale pro temporali, nempe pro onere, quod suscipit Monasterium alendi novum Religiosum, quod certè est pretio existimabile.

R. III. Licitum etiam est recipere ab ingressuro temporale per modum elemosynæ, ut si liberaliter, & gratiosè vellet dare sua bona, vel partem illorum in elemosynam Monasterio, quod illum reciperet: *Extra. sane cit. de Sim.* Quòd si ed quòd timeret non admittendum, offerret omnia sua Monasterio, velut pretium admissionis, tunc, ut patet, esset manifesta simonia; secus si simpliciter exprimeret intentionem suam. transiendi ad Religionem cum suis bonis.

R. IV. Monasterium dives non potest sine simonia aliquid recipere ab ingredientibus in Religionem titulo sustentationis. Ratio apud me evidens est quia, redditus talis Monasterii sunt ex natura sua assignati, & determinati pro sustentatione Religiosorum, vel Religiosarum, ac proinde supposito, quòd quis in Monasterium fuerit receptus, jus habet, ut ex ipsis sustentetur. Quomodo ergo dici potest exigi temporale titulo sustentationis, quando novus Religiosus, vel Religiosa potest, & debet sustentari ex ipsis Monasterii redditibus? Præterea, si onus alendi susceptum in Monasterio opulento, esset justus titulus temporale exigendi, frustra tot S. Canonibus, & Constitutionibus prohibuitur ingressu in Religionem aliquid exigere; nam quivis Prælati Monasterii etiam opulentissimi potuisset respondere se temporale exigere; titulo alendi novum Religiosum, vel Religiosam. Videantur *S. Th. 2. 2. q. 100. a. 3. ad 4. March. t. 3. tr. 10. tit. 6. concl. 4. & 5. Rodrig. t. 2. q. 49. a. 2.* aliique plures. Ipse Fagnanus, qui in *cap. non amplius de infir. num. 24.* videtur favere contrariæ opinioni, re vera tamen eam non admittit, nisi quatenus dos gratis offeratur; sicut licitè dicit de illa posse pacisci, casu quo Monialium redditus pro nova, & quasi supernumeraria non sufficerent, ut explicat *num. 25.*

Neque quidquam in contrarium convincunt, quæ pro contraria opinione paritates afferuntur. Prima est de Marito, qui, licet opulentus, potest à Sponsa exigere dotem titulo sustentationis; id enim verum est, quia Sponsa nullum jus habet, ut sustentetur ex bonis Mariti, sicut Religiosus jus habet; ut ex bonis Monasterii sustentetur, cum ad hunc effectum sint deputata. Multò minus aptatur præsentis casui, quod dicitur de Ministro Ecclesiæ ex propriis bonis divite, qui nihilominus potest exigere ab Ecclesia suam sustentationem. Sicut enim talis Minister exigere potest ex jure naturali divino ab Ecclesia suam sustentationem, quia æquum est, ut alatur ab Ecclesia, cui inservit, ita æquum est ut Religiosus sustentetur à Monasterio, cui inservit, si id facere potest: si verò illi debetur à Monasterio sustentatio, ejusdem sustentationis titulo non potest Monasterium aliquid exigere.

Quæcumque pariter sit contraria consuetudo, non est attendenda. Primò, quia semper cum verificatur nil temporale Monasterium opulentum exigere posse titulo sustentationis, convinceretur illud exigere pro ingressu in Religionem, contra-

quam

quam simoniam, cum sit jure divino prohibita, nulla consuetudo potest prævalere: *arg. cap. fin. de consuet. & dixi tr. 3. q. 4. c. 1.* Sed demus Prælatum sibi proponere nolle Religiosum ex bonis opulenti Monasterii sustentare, & velle secum deferre unde saltem in parte sustentetur, nihilominus temporalia exigendo, adhuc committeretur simonia saltem juris Ecclesiastici, contra quam pariter nulla consuetudo prævalere potest, utpote quia illi jus resistit, & reprobata remanet tanquam abusus detestabilis, & corruptela: *Extra. sane de Sim. cap. veniens 19. de Sim. ibique Glossa v. consuetudine.*

Remanet ergo ut Monasterium opulentum solummodo recipere possit, quæ gratis omnino, & liberaliter offeruntur, ut dicitur in supracitata Extravaganti. Item potest exigere à parentibus Religiosi aliquid, ut susceptus, vel suscepta in Religionem cedat omni juri hæreditatis, vel alterius temporalis emolumentis, quod eidem Monasterio ratione talis Religiosi, vel Religiosæ possit obvenire.

Regula in praxi observanda.

I. Justissimus quidem titulus est, ut S. Ministri exercentes sacras functiones titulo sustentationis exigant temporalia: at observare debet Confessarius, ne irrepant abusus. Isti autem intervenient, quando aliquid exigent, vel ultra taxam synodalem, vel, dum hæc non adest, ultra honestam consuetudinem; nam, vel ex taxa, vel ex laudabili consuetudine regulanda est honesta sustentatio: *arg. cap. ad audientiam 24. de Sim.* Non sinit proinde Ecclesiasticos, quando v. g. aliqua die festa magis necessarium est in aliqua Ecclesia ipsorum ministerium, aliquid ultra taxam, vel piam consuetudinem præterdere, eoque convolare, ubi majus stipendium, nomine elemosynæ palliatum, ab ipsis exigitur. Quantum exigere possint titulo sustentationis jam à taxa, vel piam consuetudine est præscriptum, quo titulo ergo duplum aliquando audent exposcere? Injustus saltem talis Ecclesiasticus semper mihi videretur, ut dicitur de eo, qui calicem valoris decem aureorum, viginti venderet.

II. Quamvis pro administrandis cæteris Sacramentis aliquid accipere liceat titulo elemosynæ, sustentationis &c. ut dictum est in regula superiori, id tamen nullatenus licet in collatione Sacramenti Ordinis, nam id expressè jure Ecclesiastico vetitum fuit, ut habetur *can. nullus Abbas can. sicut Episcopum 1. q. 2. & cap. in ordinando de Simon.*, & apud Tridentinum *sess. 21. de reform.* Quòd si Notario non sit constitutum aliquod salarium, poterit stante consuetudine pro mercede laborum quos facit pro Ordinandis, auri decimam partem sumere. Si verò habeat salarium, neque hoc poterit recipere ratione taxæ, aut cujusvis inmemorabilis consuetudinis &c. nam hæc omnia damnantur à Tridentino ubi supra.

III. Puto etiam posse aliquid temporale dari saltem in gravi, & extrema necessitate Ministro deneganti Sacramenta. Et quidem id illicitè fieri, si daretur pro Sacramento, patet ex dictis in Superioribus, & docet *S. Th. 2. 2. q. 100. a. 2. ad 1.* ubi dicit, quòd in extrema necessitate non licet dare pecuniam pro Baptismo, si Sacerdos nollet jam moturum baptizare. At quid impedit quin detur ad removendam injustam vexationem, sive ad flectendam voluntatem iniqui Ministri nolentis baptizare, sive excipere confessionem morientis, nisi oblata pecuniâ? Certè licitum est in tali casu illum terere, minitendo ad Superiorem denuntian-

dum; poterit ergo & muneribus quis curare, ut à prava voluntate; & iniqua vexatione recedat. Uterius D. Thomas loco citato in resp. ad quintum admittit post jus acquisitum licere per pecuniam remove iniqua impedimenta. Cum ergo fideles omnes ex Christi concessione habeant jus ad omnia Sacramenta, si circa hoc jus injus impediatur, poterunt injustum impedimentum pecuniâ remove, quod tamen, ut patet, non erit absque simonia avari Ministri: *Suar. l. 8. de relig. c. 12. n. 19. Sanch. l. 2. c. 1. dub. 8. n. 2. Laym. l. 4. tr. 10. c. ult. §. 2. num. 20.*

IV. Cum simonia sit negare actus spirituales pertinentes ad potestatem jurisdictionis, sequitur simoniam committere Prælatum, qui ratione acceptæ pecuniæ subditum non corrigeret: Sacerdotem, qui confessione Poenitentis audita, negaret propter pecuniam acceptam absolutionem, & idem dicendum de negatione absolutionis à Censuris: Electorem non eligentem Petrum aliàs idoneum ad Beneficia &c. Cum omnes hæc negationes regulentur à potestate spirituali, & ad finem spirituales ordinentur, pro iis accipere pecuniam est pretium temporale accipere pro re spirituali. Quidquid etiam plures contrarium sentiant, videtur simonia, si Parochus propter pecuniam omitteret denunciare peccatorem non communicantem in Paschate, quia *cap. nemo de Sim.* prohibetur Presbyteris aliquid accipere à publicè peccante, ut ejus peccatum celent Episcopo, ejusque Ministris. Accedit talem Parochum ratione pecuniæ abuti suo munere, & quasi jurisdictione; cum videatur liberare dictum Peccatorem à censura, & absolovere quantum est in se impoenitentem. Videatur *S. Thomas 2. 2. q. 100. a. 3. ad 3.* & scribentes in supradictum *Caput Nemo de Sim.*

V. Quia pro ingressu in Religionem licet aliquid exigere solummodo titulo sustentationis, sequitur non facile liberari à simonia Monasteria, quæ ultra taxam sustentationis aliquid de plus exigunt, v. g. à Moniali, quia est minus nobilis, deformis, seu aliâ infamiâ notata. Quòd si exinde aliquid detrimentum temporale, sive in facultatibus, sive in aliqua alia re temporali Monasterio eveniret, tunc licitè illud compensaretur per majorem dotem.

C A P U T III.

De Simonia, qua committi potest ratione Beneficiorum.

Q. I. AN vendi possint Beneficia Ecclesiastica sine simonia.

R. I. Committeret simoniam jure divino prohibitam, qui venderet Beneficium Ecclesiasticum, quoad jus administrandi spiritualia, secundum quam rationem Beneficium dicitur officium. Ratio est quia, tale jus, & titulus sunt quid purè spirituale, adeoque jure naturali, & divino invendibile.

R. II. Saltem simonia est juris Ecclesiastici vendere Beneficia, quatenus important jus ad percipiendos fructus, & temporalia emolumenta, quo pacto Beneficium dicitur Præbenda, seu etiam absolute Beneficium. Quòd etiam secundum hanc rationem vendere Beneficia sit simonia saltem juris Ecclesiastici patet ex *cap. ult. de pact.*; *cap. super eo 7. de Transact. cap. querelam 15. cap. Tua nos 34. alisque de simonia.*

R. III. Simonia est etiam juris divini absolute vendere jus ad temporale emolumentum, quod habet Beneficiarius. Ratio est quia, jus ad temporale emolumentum est semper unitum, & dicit ordinem ad officium spirituale, sive ad jus administrandi spiritualia, cum in ipso fundetur; adeo-

adeoque dicitur *exp. ult. de rescript. in 6. Beneficium dari propter officium*, hoc est, dari jus percipiendi temporalia propter officium spirituale. Cum igitur in Beneficiis jus percipiendi temporalia proveniat ab officio sacro, & in ipso fundatur, sequitur non posse vendi jus ad percipienda temporalia, si infirmal non vendatur jus ad ministranda spiritualia; non fiat autem vendi jus ad ministranda spiritualia sine simonia jure Divino prohibita, ut in superioribus dictum est. Hinc, ut aliis infirmal, S. Thomas 2. 2. q. 100. art. 4. ponit discrimen inter temporale, quod consequitur ad spirituale, & temporale, quod antecedenter se habet ad spirituale. Temporale quod antecedenter se habet ad spirituale, ut materia calicis, cui advenit consecratio, vendi sine simonia potest, quia temporale consideratur ut principale, nec deperdit suum valorem, quia ipsi adveniat consecratio, seu benedictio. Si verò antecedenter se habeat spirituale, adeoque etiam se habeat tanquam principale, in quo fundatur temporale, stat jus temporale vendi non posse sine spirituali, cui est accessorium; & ita res se habet in Beneficiis, nam titulus spiritualis, sive jus administrandi spiritualia est prius, & ab ipso provenit postea jus ad percipienda temporalia emolumenta; *Sanch. l. 2. c. 3. dub. 24. c. 1. Azor. 3. p. l. 12. c. 11. q. 3. Laym. l. 4. tr. 10. c. 8. num. 44.* Hinc Alexand. VII. sequentem damnavit propositionem: *Non est contra justitiam Beneficia Ecclesiastica non conferre gratis, quia collator conferens illa Beneficia, pecunia interveniente, non exigit illam pro collatione Beneficii, sed veluti pro emolumento temporali, quod tibi conferre non tenebatur.*

R. IV. Si autoritate S. Pontificis separetur jus percipiendi fructus a jure ministrandi spiritualia, tunc abque simonia vendi poterit jus percipiendi fructus, quia nil spirituale venderetur.

Observandum igitur est, quod licet Prælati Inferiores non possint separare, & dividere neque in totum, neque in partem jus percipiendi temporalia ab Ecclesiasticis Beneficiis, maxime stante prohibitione juris positivi, quæ habetur *tit. de beneficiis cum diminut. conferantur, cap. prohiben. de cens. cap. Majoribus, cap. Vacante de Prah. & alibi*, id tamen ex justa causa facere potest S. Pontifex, ut supremus dispensator omnium bonorum Ecclesiasticorum. Et sicut potuerunt Præbendæ uniri Beneficiis, illas deputando ad Beneficia Ecclesiastica, ita poterunt separari, & dividi, sive in totum, sive in partem. Hæc autem separatio tribus modis fieri potest. Primò, designando redditus Ecclesiasticos Laicis pro ministerio temporali exerendo; ut quando Decime conceduntur Principibus. Secundò, extinguendo officium spirituale, sive jus ad ministranda spiritualia; & tunc jus ad redditus, qui erant beneficiales, est merè temporale, cum amplius non sit spirituale, in quo fundabatur. Tertio, collato alteri titulo spirituali, sibi, vel alteri reservare sive in totum, sive in partem jus ad fructus; ut accidit quando S. Pontifex imponit aliquam pensionem super Ecclesiasticum Beneficium, tunc enim, relicta Beneficiario una parte, aliam separat, & sibi, vel alteri reservat; *Sanch. num. 2. Laym. num. 45.*

Q. II. An vendi, & redimi possint pensiones absque simonia.

R. I. Suppono hic ex dictis in Tractatu de Beneficiis *cap. 1.* aliam esse pensionem laicalem, aliam Clericalem, sive Spiritualem, & hanc aliam esse simpliciter spiritualem, aliam mixtam. Quibus suppositis.

Pensiones purè laicales vendi, & redimi possunt absque simonia; neque enim sunt quid spi-

rituale ex parte subjecti, cum non esposcant Clericatum; sicut neque ex parte finis, cum dentur ob ministerium purè temporale. Si igitur nulla ex parte sint spirituales, patet posse vendi, & redimi absque simonia; *Less. l. 2. c. 35. dub. 22. num. 123. Laym. tr. 10. c. ult. §. 5. num. 46.*

R. II. Pensiones sive purè spirituales, sive mixtæ non possunt vendi absque simonia. Et quidem pensiones purè spirituales esse materiam simoniæ de se patet, quia cum sint spirituales ex parte subjecti, & ulterius ad ministerium spirituale ordinentur, jam si venderentur, daretur temporale pro pretio rei spiritualis. Idem modò dicendum de pensionibus mixtis; quamvis enim titulus, ob quem traduntur, videatur temporalis, puta sustentatio Clerici, compositio litis &c. nihilominus cum S. Pius V. in Bulla, quæ incipit *Ex proximo* & est 138. illius Pontificis, illas ordinaverit ad finem spirituales, cum obligaverit hujusmodi Pensionarios ad officium parvum B. Virginis, aliàs non faciant fructus suos &c. ratione talis finis sunt quid spirituale, & proinde ex jure positivo invendibiles; *Pal. de Sim. disp. 3. p. 13. num. 8.*

R. III. Probabilis videtur nec posse absque simonia autoritate privata redimi supradictas pensiones, quamvis non desint qui contradicant. Ratio responsionis est quia, aliud est vendere fructus suæ pensionis, aliud redimere pensionem. Dum venduntur fructus, non transferuntur in emptorem jus, & titulus pensionis, sed hoc remanente in Pensionario, concedit emptori, ut vice sua exigit fructus pensionis, & ita in hujusmodi venditione datur temporale pro temporali. At dum redimitur pensio, nil aliud fieri videtur, nisi emptio juris, quod habet Pensionarius ad exigendos fructus, quod jus, cum dixerimus esse spirituale, quia ad finem spirituales ordinatur, sequitur temporali pretio emi quod est spirituale, & ita intercederet simonia. Ut igitur id præstari possit absque labe simoniæ, oportet autoritate Pontificis separari pensionem ab onere spirituali, & tunc remaneret vendibilis, tanquam res purè laicalis; *Suar. de Sim. l. 4. c. 26. num. 24. Tolet. l. 5. c. 92. num. 1. Bonac. disp. 3. q. 4. §. 13. num. 4.*

Q. III. An vendere, & alienare jus patronatus sit simonia.

R. I. Jus patronatus, quod in præsentem sumitur pro jure concessio Laicis ab Ecclesia ut præsentent ab Ecclesiastica Beneficia, & hoc ex gratitudine, quia scilicet Ecclesiam vel fundarunt, vel dotarunt &c. non potest vendi absque simonia saltem juris Ecclesiastici, ut patet *ex cap. de jure, cap. praterea, aliisque de jure patronat.*

Difficultas est, an venditio Juris patronatus sit materia simoniæ etiam juris Divini; in qua difficultate, quamvis non pauci affirmativè respondeant, sentiendum nihilominus est cum S. Th. 2. 2. q. 100. a. 4. ad 3. negativè. Ratio est quia, tale jus vendere esset simonia, inaximè quia si tale jus esset secundum se spirituale, & ideo esset secundum se spirituale, quia ex potestate Ecclesiæ ordinaretur ad finem spirituales, nempe ad obtinendum Beneficium; hæc autem ratio non sufficienter convincit tale jus esse secundum se spirituale. Et primò dici potest, quod dum Ecclesia ex sua potestate confert alicui Jus patronatus, id non agit ratione spiritualis jurisdictionis, sed ratione Potestatis politicæ, quæ etiam in ipsa residet, & qua mediante, debet favoribus humanis prosequi eos, qui ipsi obsequia, & Beneficia impendunt. Secundò, ut aliquid per se sit spirituale, non satis est, si ad spirituales finem ordinetur, nam jus e. g. ad dotandas Virgines, ad redimendos captivos &c. quamvis ordi-

dinetur ad finem spirituales, non proinde per se spirituale est. Maximè igitur est attendenda natura juris, quod aliquis habet, & si est favor humanus communis Clericis, & Laicis, & quod potest transire ad hæredes jure sanguinis, non est dicendum per se spirituale, quia spiritualia hoc pacto ad alios transire non possunt. Remanet ergo jus Patroni præsentandi ad Beneficia esse invendibile jure Ecclesiastico, quatenus scilicet ex Ecclesiastico jure Jus patronatus est annexum Beneficio Ecclesiastico; nam Persona præsentata, aliàs idonea, necessariò est instituta, juxta *cap. significasti, suggestum de jure patronat.* Independentem autem ad jure Ecclesiastico præsentatio esset actus merè naturalis, nullam dans capacitatem ad Beneficium; & Patronus nil aliud ageret, quam apponere conditionem, qua posita Episcopus Beneficium conferret; *Navar. in Man. c. 23. num. 99. Sanch. consil. 2. l. 2. c. 3. dub. 48. num. 10.*

R. II. Jam dixi *tr. 5. c. 4. quæst. 2.* diversis modis in alios transferri posse Jus patronatus, & tunc solum in hoc intercedere simoniam, quando ratione ipsius exigitur aliquod temporale emolumentum, seu remissio debiti &c.

Q. IV. An redemptio Vexationis sit immunitas à labe simoniæ.

R. I. Triæ hic sunt annotanda. Primum est, aliter se habere *jus quæsitum*, & aliter *jus acquirendum*. *Jus quæsitum* idem est ac *jus in re*, hoc est, tunc intercedit, quando vel res jam de facto habetur, vel si interdum nondum possideatur, adhuc tamen datur plenum jus ad illam possidendam. Ita habet *jus quæsitum* in Beneficio ille, qui ipsum jam possidet, vel si illud non possidet, habet jam collationem illius à legitimo Superiore, unde illi debetur ex justitia commutativa. *Jus verò acquirendum* importat quidem idoneitatem Personæ ad aliquid habendum, sed non tamen illud est debitum ex justitia commutativa, & dicitur aliquando solet jus ad rem. Item hoc jus acquirendum, sive ad rem duplex est, remotum, & proximum. Jus ad rem proximum habet ille, qui electus communibus suffragiis, vel presentatus à Patrono, nondum tamen habet confirmationem, seu institutionem. Secundò, adnotare est vexationem posse esse justam, quæ dicitur *de jure*, & injustam, quæ dicitur *de facto*. Tertio, vexatio potest esse ab eo, qui potest simul obesse, & prodesse, & ab eo, qui potest duntaxat obesse. His positis.

Post jus quæsitum, indubitatum, & certum in Beneficio, licitum est redimere pecunià injustam vexationem. Ita habetur *cap. dilectus 1. de Sim. can. quæsitum 1. q. 3.* Et ratio est quia, tunc pecunià nihil spirituale emittitur, vel acquiritur, cum jus in Beneficio jam sit certum, & indubitatum, sed tantum removetur impedimentum temporale injustum. Dixi si jus quæsitum sit indubitatum, & certum; nam si jus sit dubium, & circa illud sit vexatio, jam qui daret pecunià ad tollendam vexationem, daret pecunià pro re spirituali, quatenus vellet pecunià reddere firmam, & certum jus, quod habet ad Beneficium; *D. Th. 2. 2. q. 100. a. 5. ad 5. Suar. l. 4. c. 40. Sanch. consil. 1. l. 2. c. 3. d. 3. num. 3. & 4. Laym. tr. 10. cap. ult. §. 2. num. 22. & 29.*

Idem dicas, si post jus quæsitum certum, & indubitatum datur pecunià, ne Prælati &c. præstent aliquem Beneficio ob crimen commissum; nam licet tunc jus sit certum, est tamen irritabile; unde si datur pecunià, datur ut firmetur in illo jure, & proinde datur pro re spirituali. Quapropter ut post jus quæsitum certum, licitum sit pecunià vexationem redimere, necesse est esse injustam; *Laym. & Sanch. loc. cit. Less. l. 2. c. 35. dub. 18. num. 107.*

Solet disputari, an habens jus indubitatum ad Beneficium per legitimam præsentationem, institutionem, electionem, confirmationem &c. possit dare pecunià absque simonia illi, qui ipsum vexaret circa possessionem. In hac igitur quæstione, si non revocetur in dubium jus, ratione cuius præstenditur possessio, probabilis censo sine simonia dari posse pecunià injustè impediendi possessionem. Ratio mihi est quia, in tantum possessio Beneficii reputatur quid spirituale, in quantum annexa est titulo spirituali; semper cum igitur titulus, seu jus ad possidendum Beneficium est indubitatum, jam habetur quidquid est spirituale, unde pecunià, quæ daretur, non esset pro re spirituali, sed pro temporali possessione, quæ supponit titulum, seu jus spirituale; *Suar. l. 4. c. 50. num. 31. Less. cit. num. 110. Filiuc. tr. 45. c. 11. q. 4. num. 10.*

R. II. Si aliquis dumtaxat habeat jus acquirendum non potest dare pecunià, ut redimat injustam vexationem, quando ille, qui apponit injustam vexationem, possit simul obesse, & prodesse; secus si tantum obesse possit.

Prima pars responsionis patet *ex cap. Matthæus de Sim. & cap. sicut tuas eod. tit.* Ratio etiam suffragatur quia, ideo post jus quæsitum licet pecunià redimere injustam vexationem, quia jam spirituale habetur; unde pecunià non emittitur aliquid spirituale, sed tantum tollitur impedimentum. Qui verò dumtaxat habet jus acquirendum, nondum habet titulum, sive jus spirituale actuale in Beneficio; & per consequens si det pecunià ei, qui potest prodesse ad acquirendum Beneficium, puta Electori, Institutori &c. jam pecunià non tantum deservit ad redimendum impedimentum, sed etiam ad acquirendum jus in re ad Beneficium, adeoque etiam pro re spirituali daretur, & ut dicit, S. Th. 2. 2. q. 100. a. 5. per pecunià pararet sibi viam ad rem spirituales obtinendam.

Secunda verò pars probatur, quia ed ipsò quod datur pecunià illi, qui solum potest obesse, & non prodesse, jam non datur pro re spirituali, cum injustus vexator illam conferre non valeat, sed pro auferendo injusto impedimento, quod est quid temporale; & aliunde unusquisque habet jus quæsitum, ne lædatur in fama, ne sibi aliqua fiat injuria, ne injustè detineatur, aut impediatur ut possit concurrere ad Beneficium; *Suar. l. 4. cap. 50. num. 23. Sanch. consil. 1. l. 2. c. 3. dub. 30. num. 4. & 5. Laym. tr. 3. cap. ult. §. 2. num. 22. Filiuc. tr. 45. c. 11. q. 3.*

Hoc idem valet circa Electores, Institutores &c. ad Beneficium, si impedimenta non apponant, ut Elector & Institutor, sed ut privata Persona, aliquem e. g. injustè detinendo, sed injustè infamando; nam tunc cum agant ut privata Persona, considerantur tanquam illi, qui possunt solum obesse, & non prodesse. Ita Authores citati.

Semper etiam advertere est prædicta valere de eo, qui daret pecunià ad tollendam vexationem injustam, non verò si vexatio sit justa. Hinc simoniam committeret, qui daret pecunià volenti zelo justitiæ verum crimen manifestare; nam tunc cum non possit dici dari pecunià ad removendum injuriam impedimentum, sequeretur dari ad parandam sibi viam ad Beneficium.

Q. V. An sit simonia dare pecunià Electoribus ut non eligant indignum, sive etiam dignum in conspectu dignioris.

R. Cum dixerimus post jus quæsitum in aliqua re, licitum esse redimere pecunià injustam vexationem contra illud jus, sequitur quòd cum Ecclesia habeat jus quæsitum ne eligatur indignus, sive dignus in conspectu dignioris, ut ex *Trid. sess. 4. cap. 18.*

4. cap. 18. & ex propositione 47. ex damnatis ab Innoc. XI. sequitur, inquam, quod possit pecunia removeri talis iniusta vexatio contra jus quæsitum Ecclesiæ: Navar. in Man. c. 23. num. 108. Laym. Soc. cit. num. 23. Suar. & alii apud Bonacinam disp. 1. q. 6. p. 5. num. 11. & 12.

Duo tamen hic sunt advertenda. Primum est non licere dare pecuniam pro causa supradicta, si Electores non essent parati, vel inclinati ad eligendum indignum, sive dignum in conspectu dignioris; nam si non essent ita parati, & inclinati, non daretur pecunia pro excludendo malo injuste inferendo contra jus quæsitum Ecclesiæ, sed propter ipsam electionem, quod est manifesta simonia. Secundum est, quod dum essent modo prædicto parati, non deberet dari pecunia pro eligendo e. g. Petro digniore, sed tantum pro eligendo digniore ut sic, absque eo quod aliqua determinaretur Persona. Ratio est quia, si detur pecunia pro eligendo digniore, absque eo quod determinetur Persona, intentio dantis per se primò respicit solum qualitatem Personæ, quam secundum dispositionem juris inspicere debent Electores. Si verò detur pecunia pro electione determinatæ personæ, e. g. Petri, quamvis sit dignior, committitur simonia, cum pecunia mediante paretur ipsi via ad Beneficium, ad quod nullum habet jus quæsitum: Laym. §. 2. num. 23. Palaus de Sim. disp. 3. p. 20. num. 9. Cæterum semper abstinendum, si aliud non suaderet gravissima Ecclesiæ necessitas, à dando aliquid temporale Electoribus, nam eligendo ob acceptam pecuniam simoniacè eligerent, adeoque ipsorum electio nulla esset.

Q. VI. An Beneficia permutari possint absque simonia.

R. Suppono alias res spirituales, quæ non sunt Beneficia, posse ad invicem absque ullo peccato permutari. Et primò huiusmodi permutatio non est contra jus divinum; nam hoc ideo prohibet pro temporale dare spiritualia, quia hæc tunc nimis vilipenduntur, quod non evenit, dum res spirituales inter se commutantur. Secundò, huiusmodi permutationes non sunt contra jus commune; nam quamvis cap. quam pio x. q. 2. cap. super eo, cap. quam pridem, & ult. de pact. prohibeatur omnis pactio pro spiritualibus consequendis, huiusmodi jura intelliguntur de pactis dandi temporale pro spirituali. Advertendum tamen ne dum commutantur spiritualia, quæ habent antecedentem aliquid temporale, ut calix, vestes sacre &c. compensetur excessus rei spiritualis cum materia majoris valoris; ut si quis permutaret Rosarium marie pretiosè cum alio Rosario communis materie, quia hoc Rosarium majores haberet Indulgentias. Pariter observare est, quod talis permutatio debet fieri inter res ejusdem ordinis; ita non permutaretur absque simonia calix, cui temporale est antecedenter annexum cum Beneficio, cui temporale annexitur consequenter. Immo dum commutantur spiritualia ejusdem ordinis, potest licitè intervenire pecuniæ compensatio, si temporale est antecedenter annexum, ut dum commutarentur duo Calices diversi valoris; non verò si temporale sit consequenter annexum spirituali, ut si commutaretur Beneficium tenue cum Beneficio pingui: Suar. t. 1. de Relig. tr. 3. l. 4. c. 31. num. 5. Less. l. 2. c. 35. dub. 3. num. 22. & dub. 4. num. 31. Palaus disp. 3. p. 15. num. 1. His positis.

Quamvis non esset simonia juris Divini Beneficiorum permutatio, esset tamen simonia juris Ecclesiastici, quod non esset simonia juris Divini, constat ex dictis, nam tunc datur talis simonia, quando datur temporale ut pretium rei spiritualis, quod in casu nostro non eveniret. Quod verò sit simonia juris Ecclesiastici probatur quia, ut

aliàs dictum est, quando Ecclesia prohibuerit tales permutationes ex motivo religionis, & ad removendum periculum, & speciem simoniæ, tunc ex violatione talis præcepti confurgit peccatum simoniæ. Cum igitur Ecclesia prohibuerit huiusmodi permutationes, ne Clerici viderentur disponere de Beneficiis, tanquam de rebus profanis, & ne in iis potius videretur attendi ad temporales proventus, quam ad spiritualia, quod non caret specie mali, sequitur id fieri non posse absque simonia: Sanch. conf. l. 2. c. 3. dub. 24. num. 6. & dub. 37. num. 1. Suar. l. 4. c. 31. num. 8. Laym. tr. 10. c. ult. §. 5. n. 50. Quod verò dicta commutatio sit prohibita ab Ecclesia, patet ex cap. quæsitum, cap. cum olim de rer. permut. cap. majoris de Prab. cap. ult. de pact. cap. præterea de transact. cap. tua nos de bigam.

Porro nomine Beneficiorum, quorum permutatio est prohibita, veniunt omnia spiritualia, vel spiritualibus annexa, quamvis in rigore non sint Beneficia, qualis est Capellania, seu Vicaria etiam ad nutum amovibilis, pensio non erecta in Beneficium &c., nam cap. quæsitum prohibentur omnia pacta in iis, quæ spiritualibus annexa sunt. Item prohibita sunt tanquam simoniacæ omnes actiones Beneficiis annexæ, & ad ipsum ordinatæ, ut si electores inter se dicant: Tu elige hunc, & ego eligam illum: confer huic Beneficium, & ego eligam illum: renuncia mihi Beneficium simplex, & ego te presentabo ad Beneficium mei jurispatronatus &c. Ratio est quia, dum hæc actiones permutantur, virtualiter permutantur ipsa Beneficia, ut de se patet. Quia tamen jura non prohibent præfatas permutationes nisi in defectu consensûs Superioris, inde est partes posse inter se agere, & convenire de permutatione faciendâ, & de stando tractatui, & conventioni factæ, quando Superior consenserit: Suar. l. 4. c. 32. num. 7. Laym. tr. 10. c. ult. §. 5. num. 50. Semper tamen advertendum, ut neque pro una parte conventio exequatur, antequam accedat beneplacitum Superioris.

Nomine autem Superioris valentis admittere permutationem in Beneficiis, venit Ordinarius: cap. inter cetera de Prab. cap. quæsitum, cap. universorum, cap. cum olim, & simil. de rer. permut. & cap. unic. eod. tit. in 6. & quia hæc facultas competit Superiori, sive Ordinario ratione jurisdictionis, non Dignitatis, ut notavit Glossa in Clem. unic. de rer. permut. inde est talem facultatem competere etiam Capitulo sede vacante. Aliqui afferunt in contrarium quemdam motum S. Pii V. editum anno 1567, sed testantur DD. illum fuisse revocatum anno sequenti, & permittit Ordinarius admittere renunciationses causâ permutationis juxta Canonicas Sanctiones: Sanch. t. 1. consil. l. 2. c. 3. d. 28. & num. 18. Hic etiam advertere est Episcopum non posse admittere permutationes Beneficiorum, quæ sunt Sedi Apostolicæ reservata, quamvis aliqui contrarium sentiant; neque etiam concedere permutationes inter jura ad rem, ut si duo presentati ad aliquod Beneficium velint vicissim sua jura permutare. Ratio est quia, Canones solum permittunt permutari beneficia, de quibus habetur plenum jus quæsitum, ut ex cap. unic. de rer. permut. in 6. Sanch. cit. dub. 37. num. 6. Garz. de Benef. 2. p. 64. num. 15.

Q. VII. An Ordinarius possit compensare pecuniam, aut pensione inæqualitatem fructuum Beneficiorum, quæ permutantur.

R. I. Certum est non posse huiusmodi compensationem fieri pecuniâ; nam ille excessus fructuum, qui pecuniâ traditâ compensaretur, annexus est spirituali titulo Beneficiis, adeoque si pecunia traderetur, jam traderetur etiam propter aliquod spirituale acquirendum, & sic esset manifesta simonia

nja: Navar. in Man. c. 23. num. 100. Sanch. l. 2. c. 3. dub. 42. num. 6., Filiuc. tr. 43. q. 11.

R. II. Potest Episcopus aliqua pensione facere dictam compensationem, si imponat pensionem super ipsi Beneficiariis, quibus proinde morientibus statim cesset, non verò super ipsi Beneficiis. Quamvis ergo magis communiter negent Authores Episcopo facultatem gravandi Beneficia pensionibus, ex pluribus textibus sub titulo ut Beneficia sine diminutione conferantur, non tamen neganda illi est facultas ex justa causa gravandi Beneficiarios; nam tunc ipsa Ecclesia non gravatur, quod canones intendunt prohibere: Barb. de off. & potest. Ep. p. 3. alleg. 85. num. 3. & 4. Palaus t. 2. tr. 13. disp. 1. p. 11. §. 2. num. 4. Inter justas autem causas imponendi hæc pensiones una est inæqualitatem fructuum compensare: cap. ad quæstiones 6. de rer. permut.

Q. VIII. An sine simonia fieri possint transactiones in Beneficiis.

R. Transactio est pactio non gratuita de re dubia, & lite incerta ad dirimendam litem. Quando igitur unus ex litigantibus sine pactioe onerosa, hoc est, omnino gratis, cedat actioni, & juri, de quo lis est, propriè non dicitur transactio, sed amicabile compositio, seu gratuita donatio; & ad hanc amicabilem compositionem non est necessaria Superioris auctoritas, ut ex cap. super eo de transact. Propriè igitur transactio intervenit, quando, existente re dubia, adeoque lite incerta, partes ad dirimendam litem conveniunt inter se de quadam permutatione faciendâ: leg. 1. ff. de transact. Non oportet autem motam esse litem, sed satis est si timeatur; nam timor litis excitandæ vel de jure, vel de facto sufficit ad validam transactionem: leg. 2. cum te proponas Cod. de transact.

Pariter notandum est transactiones circa res spirituales nullatenus esse illicitas, quando res spiritualis cum alia re spirituali transigitur; ut si, stante controversia circa aliquam reliquam, ad componendam litem dividatur. Cæterum jure Ecclesiastico prohibetur transigere sine Pontificis auctoritate circa jus Decimarum cum Laicis: cap. Decimas 16. q. 7. cap. veniens de transact. cap. venerabiles de confirmat. util. & inutil. Quod si fiat huiusmodi transactio inter personas Ecclesiasticas sufficit consensus Episcopi: cap. statutus de transact. Denique cum jure Ecclesiastico, ut dixi in superioribus, vetitum sit vendere officia Oeconomorum, Vicariorum, Sacristæ &c. non erit licitum transigere circa talia officia traditâ pecuniâ, quæ omnia, si non adesset prohibitio Ecclesiæ, fieri possent absque simonia. His præsuppositis loquendo de Beneficiis.

Nunquam licita est inter litigantes ea transactio, qua jus spirituale remittitur pro aliquo temporali, ut si componatur lis beneficiaria taliter ut retinens beneficium alteri tradat pecuniam. Ratio est quia, in tali casu commutaretur res spiritualis pro temporali, quod non est sine manifesta simonia; ac proinde talis transactio rejicitur cap. cum pridem de pactis, cap. sua de rer. permut., cap. præterea 1. & 2. de transact. & alibi.

In materia Beneficiaria simoniaca est etiam quæcumque alia transactio, si fiat auctoritate privata, ut patet ex cap. constitutus de relig. domib., cap. super eo de transact., & cap. nisi essent de Prab. ubi admittitur quod Judex inter duos electos ad aliquam dignitatem, alterum confirmet, & alteri constituat pensionem; & asseritur hanc esse pulcherrimam juris dispositionem. Sicut igitur diximus supra auctoritate Superioris licitas esse in Beneficiis permutationes, justa causa inter-

veniente, ita & à S. Canonibus permittuntur transactiones, quæ parum differunt à permutationibus: justa autem causa ibi interveniens est bonum pacis; necessitas alimentorum respectu illius, qui cedit juri suo; labor, & expensæ, quas fecit in prosequenda lite &c. Disponit verò jus ibi intervenire debere auctoritatem Superioris, ut omnis præsumptio malitiæ, & mali speciei removeatur: Suar. l. 2. c. 51. num. 16. & 22. Bonac. de Sim. disp. 1. q. 4. §. 15. num. 8. Garz. de Benef. 2. p. c. 5. à num. 348. Laym. tr. 10. c. 8. §. 5. num. 58. & 59. Verum tamen est, ex probabiliori opinione, & stilo Curie obligationem solvendi pensionem impositam in huiusmodi transactionibus, non transire ad successores Beneficii, ut habetur cap. nisi essent de Prab. ubi approbatur transactio, ita ut unus habeat Beneficium, & alteri quædam pecuniæ summa quotannis detur, dummodo remaneat onerata persona Beneficiarii, non ipsum Beneficium, ne videatur facta divisio Beneficii: Garz. p. p. c. 5. num. 334. Azor. 2. p. l. 8. c. 6. q. 1. Bonac. d. 1. q. 4. §. 15. num. 9.

Advertas tamen Judices, seu Arbitros in huiusmodi transactionibus faciendis debere esse Clericos, ut patet ex cap. 2. de Arbitr.

Q. IX. Quando interveniat simonia in Beneficiorum renunciationibus.

R. I. Licita est renunciatio, seu abdicatio, & cessio Beneficii, absolute, & liberè facta coram Episcopo, ad quam tamen requiritur, ut ab ipso acceptetur: cap. admonet, cap. Quod in nobis, cap. spon. de renunciat. Hinc si renunciatio Beneficii pacificè acquisita, quamvis nondum possessa, non acceptetur, renuntians retinet illius titulum. Dixi Beneficii pacificè acquisita, nam si Beneficium sit litigiosum, potest quisque ipsi renunciare absque Superioris auctoritate. Idem dicas, si solum habeatur jus ad rem ad Beneficium, & ita potest quis propria auctoritate renunciare præsentationi, electioni, & nominationi de se factæ: cap. ad audiendam 2. de rescript. cap. sane de renunciat.

Quando verò Ordinarius admittit resignationes liberè, & absolute factas, advertendum est aliquam debere intervenire causam, ut constat ex Const. 58. S. Pii VI. incip. Quanta Ecclesia &c. & si aliqua justa causa adsit, poterit Episcopus cui maluerit conferre Beneficium liberè resignatum, dummodo non conferat suis, aut Consanguineis Resignantis, Affinibus, aut Familiaribus; nam hoc prohibetur in dicta Constit. & aliter factum declaratur irritum, & inane, additis poenis contra aliter facientes. Vide etiam ea, quæ dixi de Benef. c. 6. q. 3.

R. II. Non potest Episcopus admittere renunciationses factas in favorem tertii; nam in supradicta Const. interdictum Episcopis, aliisque Collatoribus admittere renunciationses factas cum pacto, seu conditione, vel designatione futuri successoris, & insimul irritatur aliter factum. Accedit non posse Episcopum de novo, conferre Beneficia nisi prius vacent; cap. unsc. de rer. permut. in 6. & Clem. unic. eod. tit. dum autem Beneficium resignatur sub conditione, ut alteri conferatur, non intelligitur vacans nisi postquam adimpleta est talis conditio, adeoque si conferatur, confertur quando nondum est vacans. Ad hanc igitur resignationem Papæ consensus exposulatur: Less. l. 2. cap. 35. dub. 14. num. 87. Azor. p. 2. l. 7. c. 21. q. 2. Palaus disp. 3. p. 27. num. 3. Verum tamen est, quod si non intercedat pactum cum Ordinario, quod acceptabit resignationem, & conferet Beneficium Personæ designatæ, in tali resignatione non intervenit simonia, quia sine tali pacto nullus datur contractus onerosus, & potest Episcopus talem resignationem abicere; ubi autem contractus onerosus non est, neque esse potest simonia: Sanch. t. 1. c. 3.

Conf. l. 2. c. 3. d. 35. num. 1. & d. 36. num. 16. Bonac. disp. 1. q. 4. §. 14.

Si pariter ita resignans Beneficium coram Ordinario dumtaxat exprimat suam intentionem, & spem; Beneficium conferendum certæ personæ, tunc talis resignatio non erit simoniaca; nam iura solùm prohibent pacta in spiritualibus ob motum Religionis, non verò vetant resignantem Beneficium posse suam intentionem exprimere. Et hoc pacto intelligenda est Constitutio supra citata S. Pii V. *Sancti. consil. l. 1. c. 3. dub. 36. num. 23. Azor. q. 3. Pal. num. 10.*

R. III. Resignatio, qua aliquis coram Ordinario resignat Beneficium cum reservatione pensionis est simoniaca, & id probatur ex omnibus iuribus, quæ ob motum Religionis prohibent conferri Beneficia cum diminutione. Hic tamen notandum valde probabile esse, supposita resignatione Beneficii, posse Ordinarium ex iusta, & rationabili causa pensionem imponere in favorem resignantis. Quamvis igitur huiusmodi resignatio fieri debeat, secluso omni pacto, & conditione: *Barbos. l. 3. jur. Ecclesi. c. 15. num. 179. & omnino simoniacum sit pacifici de pensione apponenda Beneficio resignando; Fagn. c. nisi essent num. 18. & 19. de Prob. jus tamen non obstat, quin super Beneficio resignato Episcopus ex iusta causa apponat pensionem in favorem resignantis: cap. nisi essent 21. de prob. ibique Barbos. num. 8. Fagn. num. 18. Garz. de Benef. p. 1. c. 5. à num. 295. Gonzal. ad reg. 8. Cancell. Gloss. §. 5. num. 27. & apud ipsum Rota. Verum tamen est magis in iure fundatam esse opinionem, quæ asserit solùm Papam imponere posse pensionem, quæ transeat ad Successores in Beneficio: *Cardin. de Luc. de pens. d. 40. num. 4.**

R. IV. In renunciationibus intervenit simonia, si renuntians exigat à Renunciatio expensas factas in conservatione, & acquisitione Beneficii. Id autem probatur quia, in materia Beneficiorum omnis pactio onerosa est simoniaca, ut ex cap. *quæsum de ver. perm. & cap. ult. de pact.* Ulterius resignans, exigendo expensas olim factas, quia renuntiat Beneficio, exigeret temporale pro spirituali. Poterit igitur resignans licitè petere à resignatio indemnitate laboris, & expensarum conjunctarum cum ipsa resignatione, cum hæc omnia præstet in commodum resignatarii; nequitiam verò, si Papa admittat huiusmodi resignationem, expensas factas pro acquisitione, & conservatione Beneficii, cum factæ fuerint in commodum ipsius resignantis: *Less. l. 2. c. 35. à num. 93. Suar. de Sim. l. 4. c. 35. num. 23. Bonac. de Sim. disp. 1. q. 4. §. 14.*

Q. X. Quando resignatio confidentialis sit simoniaca.

R. Resignatio confidentialis ita dicitur à confidentia, quam habet resignans Beneficium in manibus legitimi Prælati, quod scilicet resignatarius idem Beneficium iterum resignabit ad favorem resignantis, vel alterius ad ipsius beneplacitum; vel saltem assignabit pensionem, seu certam partem fructuum Beneficii. Idem dicas, si Patronus, seu Elector presentet, seu eligat aliquem ad Beneficium, cum spe ut iterum sibi, vel suis Filiis, cum nullum interim habeat capacem Beneficii, vel consanguineis suis, data opportunitate, resignabit, seu solvet pensionem, aut aliquam partem fructuum. His positis.

Ad incurrandam Simoniam in resignatione confidentiali requiritur pactum expressum, vel tacitum, quod resignatarius aliqua ex prædictis præstabit; nec satis est si resignans habeat de prædictis solam spem, & confidentiam ob gratitudinem resignatarii. Ratio est quia, huiusmodi resignationes confidentiales tanquam Simoniacas dam-

narunt Pius IV. in sua Constit. quæ incipit *Romanum &c.* & est 85. illius Pontificis, & S. Pius V. in sua Constit. 85. incipit *Intolerabilis &c.* at utraque harum Constitutionum videtur tantum damnare resignationes cum pacto expresso, vel tacito. Et quidem hæc damnasse Pium IV. patet ex præmio ipsius Constitutionis, ubi dumtaxat confidentias iure antiquo illicitas damnare colligitur illis verbis; *Sane licet dudum cum certam Simoniaca gravitatis speciem, quam Beneficiorum confidentiam vocant &c.* Eisdem confidentias damnare intendit S. Pius V., cum velit damnare confidentias *contra juris communis ordinationem.* Cum igitur iure antiquo intelligerentur prohibita solæ confidentiæ, quæ cum pacto, & animo obligandi resignatarius fiebant; nam confidentia cum sola spe in gratitudine Resignatarii (si maxime primò, & unice non respiciat, ut vel Beneficium, vel fructus illius ex gratitudine tribuat, dimittat &c. ut dixi supra cap. 1. quæst. 5.) de se nullam pravitatem importat: in præfatis proinde Bullis solæ confidentiæ prohibentur, quæ sunt cum pacto &c.

Quando igitur sequatur resignatio confidentialis cum prædicto pacto, tunc in dictis Constitutionibus specialiter prohibentur resignationes cum accessu, regressu, vel ingressu ad Beneficia, & omnes aliæ resignationes, & receptiones Beneficii cum reservatione pensionis, vel fructus &c. Porro *accessus* ad Beneficia dicitur, dum alicui ob ætatem, vel alia de causa impedito à Prælato confertur jus ingrediendi ad Beneficium, quando fuerit capax, & interim datur alicui, ut tunc illud resignet. *Regressus* ad Beneficium intervenire dicitur, si Resignans alteri cedat Beneficium, sibi reservato iure ad illud regrediendi, si e. g. pensionem non solvat, fiat Religiosus &c. *Ingressus* denique ad Beneficium datur, si Petrus e. g. ante acceptationem Beneficii sibi collati, alteri resignet, servato iure ingrediendi ad illius possessionem, si Resignatarius præmoriatur, fiat Religiosus &c. Hæc omnia pacta in dictis Constitutionibus prohibentur.

Aliqui volunt in præfatis Constitutionibus etiam tanquam Simoniacas prohiberi resignationes factas absque ullo pacto, dummodo resignans resignet Beneficium cum spe, & confidentia, quod resignatarius iterum sibi, vel Filio, aut Consanguineo resignabit, vel partem fructuum dabit &c. & id dicunt haberi ex Constit. S. Pii V. ubi damnat confidentiam, quæ adest etiam sola dimittentis intentione; & ulterius, licet ipsum confidentiam crimen alterius tantum partis consentiã sit admittum. En igitur quod absque pacto, quod intervenire non potest sine placito, & consensu saltem duorum, *leg. ff. de pactis*, damnatur confidentia, quæ est in sola intentione, vel confidentia unius. Respondetur nihilominus ibi non dici intentionem unius sufficere ad inducendam Simoniam confidentialem, sed quod, si probetur talis intentio, facit præsumere adesse Simoniam confidentialem; & de facto uterque Pius assignat quoddam præsumptionem; ex quibus in foro externo est præsumendum vitium confidentiæ: *Azor. 2. p. 1.7. c. 27. q. 10. & 11. Suar. l. 1. de Relig. tr. 3. l. 4. c. 44. num. 12. Sancti. Consil. l. 1. c. 3. d. 34. n. 2. Less. l. 2. c. 35. à n. 95.* Non negaverim tamen in praxi valde periculofum esse conferre Beneficium cum prædicta intentione &c.

Q. XI. An intercedat Simonia confidentialis, si Beneficium ea conditione resignetur, ut resignatarius aliud Beneficium, vel alios fructus refundat in resignantem.

R. In Bullis Pii IV. & S. Pii V. solùm fit mentio de resignatione, collatione, vel cessione Beneficii sub confidentia illudmet Beneficium recuperan-

randi, vel accipiendi saltem partem fructuum Beneficii, seu quod huiusmodi tradantur alicui tertio designato à Collatore, vel Resignante. Si ergo intercedat confidentia aliud Beneficium consequendi, vel fructus alterius Beneficii, vel alia spiritualia, vel temporalia, non interveniet Simonia confidentialis, de qua in præfatis Bullis. Idem dicendum, si conferantur, vel resignentur pensiones, quamvis cum confidentia, ut aliquo pacto, vel in parte, vel in totum conferenti, vel resignanti restituantur; nam in iisdem Bullis fermo est de confidentia in Beneficiis, pensiones autem in toto rigore non sunt Beneficia. Advertere tamen est in præfatis omnibus intercedere simoniam conventionalem; unde habent locum omnes pœnæ, quæ possunt habere locum contra hanc Simoniam, non verò pœnæ inflictæ contra confidentialem: *Less. l. 2. c. 35. d. 16. n. 97. Suar. l. 4. c. 43. num. 4. Pal. disp. 3. p. 18. num. 1.*

Regula in praxi observanda.

I. Cum omne temporale quod detur ratione Beneficii obtinendi, immune esse non possit à scdissima Simoniæ labe, inde est in Collationibus Beneficiorum neque licitum esse aliquid dare pro expeditione literarum Collationis Beneficii, pro Bullæ registratione, aut subscriptione, vel appositione Sigilli, semper cum quod datur daretur ut pretium pro assequendo Beneficio, secus si detur pro salario Notarii &c. Immo simonia est etiam si solùm promittatur aliquod temporale pro Beneficio conferendo, ut patet ex cap. *cum essent de Sim.*

Idem dicas, si fiat sponso cum Collatore decem e. g. aureorum, non collaturum Beneficium sibi, vel suo Amico &c. five etiam fiat cum aliquo valde familiari Collatori; in his enim casibus sub pretextu sponsonis idem est ac dare temporale. Collatori, five Mediatori pro Beneficio obtinendo, quod non est absque Simonia, ut ex textu in *Extra. 2. de Simon.*

II. Cum paretur via ad Beneficium obtinendum, etiam si temporale non detur Collatori, sed ipsius Familiari, sequitur neque posse absque Simonia pecuniam dari Mediatori, ut procuret Beneficium, semper enim verificaretur, mediante re temporali, rem spiritualem acquiri; unde ita habetur *Canon. prefatum l. 9. §. 5. & cap. statumur 2. l. 1. q. 1.* Idem dicas, si pecunia, five alia res temporalis detur Intercessori mediato, v. g. famulo alicujus Ministri ipsius Collatoris, ad hoc ut intercedat apud illum Ministrum, & iste apud Collatorem. Et ratio semper est eadem quia, etiam in hoc casu pretio paratur via ad Beneficium, five datur pretium pro Beneficio.

III. Cum dixerimus absque Simoniæ labe vendi fructus pensionis, quia in tali venditione non transfertur jus, & titulus pensionis, sed solùm conceditur Emptori, ut nomine Pensionarii illos exigat; cum, inquam, licita sit talis venditio, poterit Beneficiarius anticipata solutione emere omnes fructus durante vita Pensionarii. Hic interim retinet titulum pensionis, adeoque habet obligationem recitandi Officium, & si præmoriatur Beneficiarius, successor in Beneficio teneretur solvere pensionem, si ipsum Beneficium autoritate S. Pontificis pensione fuit oneratum, quia tunc Beneficium transit cum onere pensionis, quæ non fuit extincta, nec redempta. Prædictis non obstat haud posse Beneficiarium vendere ad totam suam vitam fructus Beneficii, ut ex *Extra. Ambitiosa de rebus Ecclesiasticis non alien.* nam ideo Beneficiario solummodo conceditur locatio fructuum ad triennium, quia diuturnior locatio habet speciem alienationis bonorum ipsius Beneficii, quod non intervenit in venditio-

ne fructuum pensionis ad totam vitam; nam pensio non habet bona immobilia, sed consistit in determinata portione fructuum Beneficii.

IV. Quia licitum est dare pecuniam ei, qui tantum potest obesse, dum injuriam apponit impedimentum pro Beneficio acquirendo, sequitur licitum esse dare pecuniam volenti injustè aliquem infamare, ne illi Collator det Beneficium, five volenti illum detinere domi, ne se opponere possit, five concurrere ad Beneficium; five etiam volenti injustè corrumpere Electores. Nunquam tamen licitum erit dare pecuniam illi, qui etiam injustè negaret suffragium, electionem, institutionem, confirmationem &c. nam tunc, ut constat ex præfatis, idem esset ac emere Beneficium, seu viam ad Beneficium parare.

Cætera, quæ in praxi observanda sunt pro vitanda Simonia in Beneficiis, satis constant ex dictis in corpore capituli.

C A P U T IV.

De penis contra Simoniacos.

Q. I. Contra quam Simoniam sint in jure pœnæ impostæ; & quando incurrantur.

R. I. Quamvis cap. *sicut, cap. de hoc de Sim. & cap. super de Confess.* assignentur diversæ pœnæ infligendæ contra Simoniacos quoscumque, nihilominus nullæ reperiuntur pœnæ ipso facto inflictæ, nisi commissa sit Simonia pro ingressu in Religionem, in collatione, & susceptione Ordinum, & in adeptione, vel collatione Beneficii Ecclesiastici. In his ipso facto incurri pœnas contra Simoniacos latas, manifestè habetur *Extra. sane de Sim.* Hinc sequitur, quod qui committeret Simoniam in Sacramentis conferendis, alisque rebus spiritualibus, non incurreret ipso facto excommunicacionem, aliasque pœnas: *Navar. in Man. c. 23. n. 111. Suar. l. 4. c. 55. n. 5. Less. l. 2. c. 35. d. 23. n. 120. Laym. l. 4. tr. 10. c. 8. n. 69.*

R. II. Nulla est pœna externa adversus Simoniam mentalem, nemo enim in foro externo patitur pœnam cogitationis: *can. cogitationis de penit. dist. 1. & Ecclesia quoad pœnas inferendas nullatenus iudicat de actibus purè internis.* Hinc qui commisit quamcumque Simoniam mentalem non tenetur dimittere Beneficium, nec pretium acceptum: *cap. fin. de Sim.*

R. III. Nulla est pœna pro Simonia conventionali ex neutra parte completa, immo etiam ex una tantum parte sit completa. Ratio est quia, utquodum Simonia est semirealis, hoc est, ex una tantum parte completa, non intelligitur perfectè consummata; cum ergo leges pœnales sint restringendæ, adeoque intelligendæ sint de delicto perfectè consummato, sequitur non habere locum in nostro casu: *Navar. cit. n. 244. Gutier. Can. qq. l. 1. c. 9. n. 10. Suar. l. 4. de Sim. c. 56. num. 33. Gonzal. de reg. Cancell. Gloss. 15. à n. 69.* Præterea, quidquid in contrarium dicant multi Theologi, negari non potest hanc sententiam esse valde probabilem; dum autem sumus in dubio propter contrarias opiniones utraque probabiles, semper certum est pœnas non habere locum.

Dicas, cap. *nobis fuit de Simon.* reprobari electionem factam sub promissione pecuniæ, adeoque non esse necesse ad incurrendas pœnas Simoniæ, ut pecunia sit data, sed satis esse, si ex altera parte facta sit electio ad Beneficium. At responderi potest quod quamvis ibi dumtaxat de pecuniæ promissione fiat mentio, nihilominus supponitur fuisse solutam, quamvis non exprimat. Et de facto in *Extra. 2. de Sim.* ad incurrendas pœnas exprimitur actualis datio, & acceptio. Respondent alii quid-

quidquid sit de iis, quæ continentur in citato cap. nobis fuit, aliisque iuribus, quæ citantur à Theologis contrariæ opinionis, talia iura non esse in usu, & abrogata fuisse stylo Curie, & praxi Sacre Pœnitentiariæ, in quibus non nisi pro Simonia ex utraque parte completa iudicatur habere locum poenas contra Simoniacos. Remanet ergo poenas latas à iure contra Simoniacos habere locum solum contra Simoniam realem. Excipienda tamen hic est Simonia confidentialis, de qua infra.

Advertere hic tamen est, quod si Simonia conventionalis ex una parte completa, collatione e.g. Beneficii, post aliquod tempus ex alia parte compleatur, tunc retrahitur ad tempus initi contractus Simoniaci, & tunc locum habent omnes poenæ contra Simoniacos latæ; Navar. loc. cit. Less. l. 2. c. 35. dub. 27.

R. IV. Poenæ latæ contra Simoniacos non habent locum contra Simoniam prohibitam solo iure Ecclesiastico, sed necesse est esse etiam iure divino prohibitam. Ita innuit videtur Extra. 2. de Simon. quæ ita incipit: Cum scelus Simoniacæ pravitatis tam Divinorum, quam Sacrorum Canonum auctoritas abhorreat &c. En quod in præfatione istius Extravagantis sermo est de Simonia etiam iure Divino prohibita; cum autem præfatio legis intellectum det toti legi, sequitur poenas ibi contra Simoniacos latas, non habere locum, si insimul non offendant jus Divinum. Præterea verba absolute prolata accipienda sunt pro potiori significato, adeoque poenæ contra Simoniam insimul intelligendæ saltem in dubio sunt de Simonia iure Divino prohibita; Rodrig. l. 2. sum. c. 64. n. 6., Sanchez. l. 1. Conf. l. 2. c. 3. dub. 108., Dian. p. 11. r. 6. resol. 30. Et r. 9. resol. 155. Accedit quod cum propter dissidium Authorum simus in dubio, an poenæ contra Simoniacos habeant locum contra Simoniam merè Ecclesiasticam, nullatenus dicendum contra eandem Simoniam habere locum, indubitandum est enim in dubio de poena infligenda, standum esse pro exclusione ipsius poenæ, cum odia sint restringenda. In casibus verò Simonie confidentialis solius juris Ecclesiastici habent locum poenæ contra Simoniacos, de quibus infra, & ita etiam se habent poenæ latæ à Tridentino sess. 21. c. 1. de ref. contra Officiales Episcopos.

Q. II. Quæ poenæ statutæ sint contra simoniam in ingressu Religionis, vel in receptione, seu collatione Ordinis.

R. I. Si committatur Simonia pro ingressu in Religionem, eamque committentes sint Personæ singulares, incurrunt excommunicationem ipso facto Papæ reservatam; si verò sit Capitulum, seu Conventus suspensionem, pariter Papæ reservatam; Extra. 1. de Sim. Quia tamen probabile est huiusmodi poenas non incurrunt nisi in professione, cum tunc consummetur receptio ad statum Religiosum, ideo, ex dictis paulò ante, tenendum est non incurrunt nisi in professione. Palau de Sim. p. 23. n. 3.

Altera poena est quod Simoniacè admissus est expellendus à Monasterio, in quo ita fuit receptus, & detrudendus in locum arctioris regulæ; cap. Veniens de Sim., cap. de Regul., cap. quoniam de Sim. Hæc tamen poena non incurritur ipso iure, sed dumtaxat post sententiam.

R. II. Conferens, seu recipiens Ordinem Simoniacè, & Mediator, seu Præsentator ad sic conferendum incurrunt excommunicationem ipso facto Papæ reservatam; Extra. cum detestabile de Sim. Hæc tamen Excommunicatio non extenditur ad Episcopum, & ejus Ministros, si post Ordinem gratis collatum recipiant aliquid sponte oblatum; quamvis enim id prohibeatur à Tridentino sess. 21. cap. 1. de reform. adeoque peccet mortaliter qui

illud accipit; nihilominus poenæ ibi enumeratæ referri tantum debent ad dantes, & recipientes Ordines simoniacè, non ad alias actiones ibi enunciatas, ut communiter dicunt Theologi.

Ultra excommunicationem Papalem, conferentes ordinem per simoniam realem, ipso facto sunt suspensi à Collatione Ordinum, etiam Primæ Tonsuræ, ab executione quorumcumque munerum Episcopali, & interdicti ab ingressu Ecclesiæ. Quod si hæc non observaverint, sunt suspensi etiam à regimine, & administratione Ecclesiæ, & à perceptione omnium fructuum suorum Beneficiorum. Præterea absolutio harum censurarum, quamvis simonia fuerit occulta, Sedi Apostolicæ reservatur. Ita fuit sancitum à Sixto V. in sua Bulla, quæ incipit Sanctum, & salutare &c. quam licet revocaverit Clemens VIII., non tamen quoad istas poenas.

Ordinati modo prædicto, si Simonia fuerit publica, siue occulta, remanet ipso facto suspensus ab Ordinum executione: Extra. 2. inter communes de Sim. Quamvis autem aliquibus videatur præfata suspensionem intelligi posse solum quoad Ordines simoniacè susceptos, nihilominus cum Pontifex indefinitè illos suspendat à suorum Ordinum executione, huiusmodi suspensio ad omnes Ordines est extendenda; Less. l. 2. c. 35. n. 135., Laym. l. 4. r. 10. c. 8. n. 71.

Cæterum advertendum, quod si Simonia committatur ab aliquo tertio, ignorante ipso ordinato, non habent locum poenæ prædictæ, tum quia hoc in iure non est expressum, tum quia privari non debet absque propria culpa usu Ordinum validè, & licitè susceptorum; Sanchez. l. 1. conf. l. 2. c. 3. d. 104. n. 35. Laym. cit. Contrarium tamen docet D. Thom. 2. 2. q. 100. a. 6. ad 3.

Q. III. Quæ poenæ sint in iure statutæ contra simoniam realem in Beneficiis.

R. I. Prima poena est excommunicatio Papæ reservata, quæ afficit conferentes, vel procurantes alteri Beneficium, siue eligendo, siue præsentando, postulando, insinuando, confirmando, commendando &c. sicut etiam omnes Mediatore, Parentes, Amicos, qui procurant ut Beneficium simoniacè conferatur, ac denique recipientes Beneficium vel officium Ecclesiasticum. Ita in extrav. detestabile de Sim. & in Conf. S. Pii V. incip. cum medium &c.

In ordine ad incurrendas huiusmodi poenas, hæc nomine Beneficiorum non veniunt pensiones, quæ non dantur in perpetuum titulum, Vicariæ temporales, aut Capellanæ non collativæ; hoc est non fundatæ Episcopi auctoritate, sicut nec officium Inquisitoris, Legati, Delegati, Vicarij &c. Ratio horum omnium est quia, cum excommunicatio lata sit in obtinentes simoniacè Beneficium, debet intelligi de Beneficio, quod tale sit in toto rigore, quia sumus in poenalibus, & prædicta non possunt dici in rigore Beneficia.

Secunda poena est annullatio ipso iure provisionis, & collationis simoniacè factæ; unde simoniacè recipiens Beneficium non facit fructus suos, siue delictum fuerit publicum, siue occultum, & sit perpetuè inhabilis ad illud obtinendum. Ita in dista extr. & cap. ex insinuatione de Sim. & in Conf. S. Pii V. Ex hoc etiam sequitur debere etiam ante omnem sententiam Beneficium dimittere; & hoc totum verum est, quamvis simonia commissa fuisset ab aliquo tertio, ipso sciente, & non contradicente; cap. non nobis 27., cap. sicut tuis 33. de Sim. Possit tamen deducere salarium debitum, si forte pro aliquo tempore Beneficio inservivit; sicut etiam restituere non teneatur fructus bona fide consumptos; Suar. l. 4. de Sim. c. 57. n. 35.

Quod si simonia admissa fuit ab aliquo tertio

igno-

ignorante, adeoque non contradicente Beneficario, tunc tenetur dimittere Beneficium statim, ac hoc illi innotescit, quia talis electio nulla & irrita est; cap. nobis fuit de Sim. cap. penult. de elect. Excipit si simonia forte commissa fuerit ab aliquo tertio in odium electi, ipso ignorante, & nesciente; cap. nobis fuit, cap. sicut tuis litris de Sim. Id etiam verum est, si non ignorata simonia, quam voluit tertius committere, contradixit, dummodo nesciat, etiam sua contradictione non obitante, ab altero Beneficium pro eo simoniacè obtentum; cap. sicut tuis 33. de Sim. Excipit etiam, si per triennium possiderit bona fide Beneficium, quod per alterius simoniam fuit illi collatum; nam tunc prodest illi regula Cancellariæ de triennali possessore, ex qua non potest intentari adversus illum, qui bona fide, & titulo colorato per triennium possedit Beneficium. Nec obstat, quod videatur dicta regula solum prodesse iis, qui obtinuerunt Beneficium absque ingressu simoniacè; nam id intelligendum est de eo, qui ante expletum triennium scivit simoniacè Beneficium obtinuisse; Suar. l. 4. c. 57. n. 9. Less. l. 2. c. 35. dub. 25. num. 140., Pal. de Sim. dub. 24. n. 3.

Quamvis verò obtinens simoniacè Beneficium, ex dictis, ipso iure sit illo privatus, id tamen verum non est primò, si post electionem, vel præsentationem legitimè factam, simonia committatur in acquirenda confirmatione, vel institutione; nam quamvis huiusmodi, in quibus simonia committitur, irrita sint, non tamen irritatur electio, vel præsentatio. Ita cap. si confirmationem de elect. in 6. cassata confirmatio simoniacæ, non cassatur electio præcedens canonicè facta; Less. l. 2. c. 35. n. 138. Secundo, poena privationis Beneficiorum non extenditur ad alia Beneficia antea non simoniacè obtenta; nam lex poenalis non debet extendi. In ordine nihilominus ad alia Beneficia in posterum obtinenda, videtur consurgere inhabilitas ratione prioris Beneficii simoniacè accepti, cum id habeatur in Bulla S. Pii V. incip. Cum primum &c. Ulterius S. Pœnitentiaria concedens absolutionem à simonia occulta commissa in Beneficio, dat etiam dispensationem ad alia Beneficia obtinenda. Non desunt tamen qui dicant prædictam Bullam in hac parte non esse receptam saltem pro foro conscientie, & dispensationem S. Pœnitentiariæ dari ob majorem securitatem, stante probabilitate contrariæ opinionis; Navar. consil. 92. de Sim., Pal. de Sim. p. 25. alique. Isti Theologi, qui non sunt pauci, videntur in hac materia attendendi ex regula sæpe citata, quia scilicet sumus in poenalibus, adeoque semper sequi debemus interpretationes benigniores.

Q. IV. Quæ sint poenæ statutæ contra simoniam confidentialis in Beneficiis Ecclesiasticis.

R. Poenæ huiusmodi recensentur in Bullis Pii IV. & S. Pii V. & sunt sequentes: Excommunicatio Papæ reservata tam dantibus, quam accipientibus Beneficium. Interdictum ab ingressu Ecclesiæ tam Episcopis, quam Collatoribus, etiam si sint Cardinales. Irritatio, & annullatio talis designationis, & collationis Beneficii, & ejus collatio Sedi Apostolicæ reservatur; sicut etiam Cameræ Apostolicæ applicantur fructus male percepti. Denique committens simoniam confidentialem privatur omnibus pensionibus, & Beneficiis antea obtentis, & inhabilitatur ad alia obtinenda.

Quamvis autem hæc poenæ ipso facto incurrantur, & ad eas incurrendas non sit necesse simoniam ex utraque parte compleri, hoc est Beneficium datum in confidentiam iterum renunciari, sed sufficiat ea conditione dari, & ea intentione recipi, quod resignetur dimittenti, vel alteri, siue illis fructus, seu pars fructuum solvantur, nihi-

lominus privatio Beneficiorum antea possessorum non est inducenda ante sententiam Judicis declaratoriam. Ita exposcit poenæ natura, quamvis ipso iure lata, si externam requirat executionem, ut dixi agendo de lege poenali, & docet in præfenti Less. cap. 35. dub. 26. num. 127.

Q. V. An restituenda sint acquisita per simoniam; & quibus sint restituenda.

R. I. Beneficium pecuniâ acquisitum est ipso facto dimittendum, siue crimen sit occultum, siue publicum. Ratio est quia, quamvis iure naturali & divino esset valida talis collatio, neque enim videtur iure naturali, & divino adimi à conferente potestatem illud alteri tradendi, eò quod pecuniâ conferatur, nihilominus iure Ecclesiastico tale Beneficium etiam ante omnem sententiam Judicis est dimittendum cum fructibus injusè perceptis, ut dixi supra ex Extra. cum detestabile, & cap. ex insinuat. de Sim.

Aliæ verò res spirituales pecuniâ acquirete præter Beneficia, non sunt restituendæ. Ratio est quia, licet iure divino debeant gratis conferri, nihilominus si à dispensatore mediante pecuniâ conferantur, non proinde est nulla talis dispensatio, quia Deus vult huiusmodi dispensari, & solum invitatus est quoad modum, quo dispensantur, cum non observetur debita decencia &c. Cum igitur huiusmodi dispensatio non irritetur iure naturali, & divino, & aliunde nullus textus afferatur sufficienter probans nullitatem talis dispensationis, sequitur præfatas res spirituales, quamvis pecuniâ acquisitas, posse retineri; Suar. l. 4. de Sim. c. 59. Less. l. 2. c. 25. dub. 29. num. 66. Bonac. de Sim. q. 9.

R. II. Pretium Simoniacè acceptum pro receptione Ordinis, Beneficii & Religionis est semper restituendum ante omnem sententiam Judicis ex cap. de hoc, cap. veniens de Simon. & can. si quis dator 1. q. 43., D. Th. 2. 2. q. 100. a. 6. Less. l. 2. cap. 35. dub. 30. num. 169. Generaliter etiam id probatur de pretio accepto pro quacumque re spirituali, quia quæ spiritualia sunt, quatenus talia, non sunt sub hominis potestate, & dominio, quia illarum rerum est dumtaxat dispensator, & administrator: sicut ergo sine læsione justitiæ accipi non potest pretium, nec retineri pro tradenda re non sua, consequens est pretium habitum pro tradenda re spirituali, semper esse restituendum iure naturali, & divino. Hinc videre est disparitatem inter eum, qui rem sacram obtinet mediante pecuniâ, quam rem sacram non tenetur restituere, uti facere debet accipiens pecuniam. Ratio disparitatis est quia, qui pecuniâ acquirit rem sacram, non facit injuriam, sed eam patitur, cum cogatur eam acquirere traditâ pecuniâ; & dumtaxat peccat contra religionem, & contra qui dat rem sacram propter pecuniam, violat etiam justitiam, ex cuius læsione consurgit obligatio restitutionis. Quod si quis putaret non lædere justitiam, qui daret rem sacram, accipiendo aliquid temporale, ut putant plures Theologi, tunc non debet illum ad restitutionem obligare ante sententiam Judicis, exceptis tribus casibus initio responsionis adnotatis.

R. III. Pretium simoniacè acceptum, etiam si datum sit pro Beneficio consequendo, ante sententiam Judicis potest restitui ipsi danti. Ratio est quia, probabilis est sententia plurium Authorum id afferentium, eo ducti fundamento, quod leges poenales neminem privant re sua ante sententiam saltem declaratoriam criminis; ille autem, qui dedit pretium, adhuc ejusdem retinet dominium, cum illius incapax sit, qui illud recepit; eò ipsò autem quod huiusmodi sententia sit probabilis, possimus eam sequi, cum ex sæpe dictis, odia sint

restringenda: *Pal. de sim. p. 26. num. 5. Less. l. 2. c. 35. dub. 31. num. 171.* Omnino autem certum esset pretium restituendum danti, si simonia nondum esset completa, rescindendus enim tunc esset contractus, & restituendum pretium Domino. Id ipsum dicatur, si commissi sit simonia in aliis rebus sacris extra Beneficia; cum enim injuria facta sit illi, qui dedit pretium, ei restituendum est in compensationem illatæ injuriæ. Accedit nullum dari textum canonicum præcipientem pretium acceptum dandum Ecclesiæ, vel pauperibus, ut videtur dici de pretio accepto pro Beneficiis: *cap. de hoc de sim. quamvis, ut dictum est, quod dicitur in isto capite, probabiliter explicetur habere locum post sententiam. Non negaverim tamen posse etiam dari Ecclesiæ, in qua est Beneficium, cum quamplures affirmant id in supradicto canone absolute decerni, & docet S. T. 2. q. 100. a. 6.*

Dices ex leg. si ob turpem ff. de condit. ob turpem causam, & ex cap. cum sit de Judais turpiter acquisita nunquam restituenda esse tradenti. Contra tamen est quia, id valet in foro externo, & post sententiam Judicis, quia turpiter dans non est ipso facto privatus re sua, sed meretur per sententiam Judicis privari. Remanet etiam hic adnotare quod si quis invincibiliter ignorasset non peccare contra justitiam in aliqua re temporali simoniacè accipienda, eamque possedisset tempore legitimo ad eam præscribendam, posset à restitutione excusari.

Q. VI. Quis possit dispensare in pœnis supradictis.

R. Si Simonia sit occulta, Episcopus poterit absolvere ab excommunicatione Papali, & suspensione, quæ incurruntur pro Simonia in ingressu Religionis, Ordine, & Beneficio. Ratio est quia, Tridentinum *sess. 24. cap. 6. de reform.* concedit Episcopis facultatem absolvendi à Censuris, & Irregularitatibus, quæ Papæ reservantur, si non sint publicæ, & deductæ ad forum contentiosum, excepta tamen Irregularitate, quæ oritur ex homicidio voluntario. Idem quod Episcopi in hoc puncto censent plures facere posse Regulares per sua privilegia; *Palasus de Sim. p. ult. n. 1., Suar. l. 4. de Sim. c. 61. n. 4.*

Major videtur difficultas an possit Episcopus auferre suspensionem ab ordinum executione, sicut etiam habitare simoniacè promotos, ut ascendere possint ad Ordines superiores. Et in hac diffi-

cultate, quamvis aliqui affirmativè sentiant, censeo negativè respondendum, cum Sixtus V. in sua Bulla incip. *Sanctum, & salutare*, contra male promotos, auferat Episcopis, & Regularibus facultatem tollendi pœnas prædictas.

Circa alteram pœnam contra Simoniacos, quæ est irritatio, & annullatio cujuscumque provisionis, & collationis taliter factæ, sicut etiam inhabilitas ad alia Beneficia consequenda, diversimodè discurrendum est, si simonia fuit commissi ab uno tertio, id ignorante Beneficiario, Episcopus poterit eidem iterum conferre tale Beneficium, dummodo tamen illud prius liberè resignet, & sit simplex: *Pal. cit. n. 3. & communiter ex textu cap. penult. de elect.* Si verò Beneficium sit ex Majoribus, quando nempe esset Beneficium Curatum, aut Dignitas, pro illa vice non potest ab Episcopo Beneficiario conferri, sed solum quando vacaverit post collationem alteri factam. Ita haberi ex cap. penult. de elect. docent quamplures Theologi. Verùm si præfatum caput diligenter expendatur, apparebit ibi sermonem esse solum de casu, in quo per sententiam ratione Simoniæ reprobata fuerit electio, vel collatio.

Si verò Simonia sit commissi non à tertia persona, sed ab ipso Beneficiario, quamvis Simonia esset occulta, puto recurrendum esse ad S. Pontificem pro dispensatione. Ratio est, tum quia facultas concessa à Tridentino Episcopis dispensandi in Censuris, & Irregularitatibus occultis Papæ reservatis, quia est exorbitans à jure communi, non est extendenda ultra Censuras, & Irregularitates; hujusmodi autem non est inhabilitas ad retinendum Beneficium simoniacè obtentum, sed pœna vindictiva, cujus dispensationem S. Pontifices sibi reservarunt. Tum quia facultas concessa Episcopis à Tridentino non extenditur ad casus, quos postea Pontifices sibi reservarunt, quamvis sint occultis, ex declaratione Gregorii XIII. *volum. 4. Decis. Rota inter recolletas per Farinac. fol. 77.* Prædicta docent *Suar. l. 4. de Sim. c. 61. à n. 10., Less. l. 2. cap. 35. n. 140., Pal. de Sim. p. ult. n. 3.*

Superfluum autem videtur aliquas regulas prædictas circa pœnas adversus Simoniacos adnotare, cum satis superque consent ex supradictis: unde hæc usque dicta sufficiant quoad primum Decalogi præceptum ad Gloriam Omnipotentis Dei, Beatissimæ Dei Genetricis, ac totius Curia: Cælestis.

TRACTATUS VIII.

DE SECUNDO

DECALOGI PRÆCEPTO.

Secundum Decalogi Præceptum ita expressum legimus *Exod. 20. Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum, nec enim habebit insontem Dominus eum, qui assumpserit nomen Domini Dei frustra.* Prohibet igitur hoc præceptum inordinatam Divini Nominis usurpationem; at quia potissimum id fit pejerando, & temerè jurando, ideo in præfati de juramento agunt Theologi; eique, quæ ad votum, & adjurationem pertinent, adnectunt. Cæterùm aptiori loco de his agitur in explicatione primi Decalogi præcepti, ubi quæ ad Religionem pertinent explanantur; Votum enim, & Juramentum sunt actus Virtutis Religionis in cultum, & honorem Dei ordinati, ut docet S. Th. 2. 2. q. 88. ar. 5.

QUESTIO I.

De Juramento.

CAPUT I.

De Essentia, & Multiplicitate Juramenti.

Q. I. Quid sit Juramentum.

R. Juramentum communiter definitur cum S. Th. 2. 2. q. 89. a. 1. *Invocatio Divini Nominis ad fidem dictis faciendam, vel ad firmandam promissionem.* Dicitur invocatio, quia in juramento non præcisè enunciamus, & dicimus Deum esse testem veritatis, sed propriè invocatur ut testis, ut dictis fidem faciat &c. Dicitur *Invocatio Divini nominis*, quia cum velimus, mediante juramento, infallibilem fidem nostris dictis conciliare, solus Deus in ipso invocatur, cum solus ipse, qui nec falli, nec fallere potest, possit esse testis infallibilis. Additur *ad fidem dictis faciendam, vel ad firmandam promissionem*, juramento etenim vel volumus aliquem reddere securum de veritate velicujus dicti, vel de adimplemento promissionis, quam facimus.

Juramentum hoc modo sumptum habet suam ethymologiam à jure, cum quasi pro jure, & lege fuerit introductum, & ut verum habeatur, quod juratur. Quandoque etiam dicitur *Sacramentum*, eo quod sit signum Divini testimonii, quod adducitur in juramento.

Q. II. An ad juramentum requiratur voluntas verè jurandi, seu invocandi Divinum Testimonium in confirmationem alicujus veritatis.

R. Sine voluntate jurandi, seu invocandi Divinum Testimonium utique dari non potest juramentum; cum enim essentialiter consistat in invocatione Divini Nominis, jam cessante voluntate illud invocandi, necesse est cessare juramentum;

Suar. l. 2. de relig. tr. 4. l. 1. c. 18. num. 8. Sanchez in decal. l. 3. c. 10. Ronac. d. 4. q. 1. p. 7. num. 2. Hinc habes cur falsò jurans adhuc nihilominus jurare dicatur. Ratio est quia, licet habere non possit voluntatem efficacem, & absolutam vocandi Deum in testem, scit enim impossibile esse Deum posse confirmare suam falsitatem, habet nihilominus ex parte sua voluntatem conditionatam, quasi diceret, dum jurat falsum: *si possibile est, Deus confirmet id quod dico*, & in hoc consistit gravissima perjurii malitia.

Q. III. An licitum sit jurare.

R. Cum Christus *Matth. 5.* dixerit *Ego autem dico vobis non jurare omnino*, atque idem dici videatur *Jacob. 5.* non desuerunt Hæretici asserentes semper illicitum esse jurare. At præfata solum convincunt non licitum esse jurare sine necessitate; non verò sicut Judæi, qui ex quacumque occasione licitum esse jurare putabant; *D. Th. 2. 2. q. 89. ar. 2. ad 1.* Constat autem bonitas juramenti, supposita necessitate, quia dum credimus, quæ jurantur, propter Divinam auctoritatem, quæ interponitur, colimus Deum, cum in ipsius obsequium credamus ea, de quibus fortasse dubitaremus. Quia juramentum in necessitate est licitum, eo utitur Apostolus ad *Rom. 1. Testis mihi est Deus*, & alibi.

Q. IV. Quot modis fiat juramentum.

R. I. Primò, juratur mente, ut si intra animum invocetur Deus in testem alicujus veritatis, quæ affirmatur. Secundò, natu, ut si quis faciat signum, quo se ostendat jurare; ita eveniret, si mihi dicente aliquo ut jurarem per Deum, capite ansumerem. Tertio, facto, si tangerem Evangelium mihi oblatum ad jurandum. Quarto, verbis

bis, quod & unico verbo fieri potest, dicendo e. g. *jurō*, in circumstantiis, quibus intelligeretur Deus in testem vocari.

Inimò advertendum posse etiam dari juramentum per verba indifferentia, & non contingentia juramentum, si per ea quis animum habeat jurandi, ut si quis jurare intenderet dicendo: *Professus, in veritate &c.* Ut autem id dignoscatur, observandum est an proferens talia verba cum intentione jurandi, sciat quid sit juramentum nec ne. Si sciat quid sit juramentum, verè jurat; ed ipsò etenim quòd sciat juramentum esse invocationem Divini Testimonii, jam Deum in testem per talia verba voluit invocare, per hoc quòd voluntatem habuerit jurandi. Si verò nesciat quid sit juramentum, ejusque obligationem, tunc non satis est ad juramentum prædicta intentio jurandi. Ratio est quia, non dicor sufficientem habere voluntatem aliquid faciendi, sine scio quid illud verè sit; ac proinde si ignorem naturam juramenti, verè non possum intendere jurare, & illa intentio jurandi erit necessariò inefficax, & erronea, eaque deposita, nullà erit obligatio: *Tambur. l. 3. in Decal. c. 1. s. 1. num. 8.*

R. II. Aliquando expressè juratur, aliquando tacitè. Tunc expressè juratur, quando expressè invocatur Deus in testem, ut si dicatur: *Jurō per Deum, per Christum &c.* Tacitè autem juratur, dum quis jurat per creaturas, in quibus specialiter Bonitas, & Dei Potentia relucet. Ut autem id melius dignoscatur, sequentia sunt advertenda.

Primum est, quòd homo dum jurat per creaturas rationales, ut per Angelos, Sanctos, B. Virginem &c. invocari non possunt tanquam testes infallibiles veritatis, hoc enim solius Dei est, adeoque blasphemum esset tribuere Creaturis. Hac etiam de causa, præter supradictas, ex D. Hieronymo in cap. 5. S. *Matth.* prohibitum fuit Judæis jurare per creaturas, quia nimirum ipsis tribuebant infallibilitatem. Secundò, possunt Sancti invocari non tanquam testes infallibiles, sed tanquam testes qualificati, quod quamvis illicitum non sit, nihilominus non habet veram rationem juramenti, cum nullo pacto invocetur Deus. Tertio, possunt creaturæ rationales, sive aliæ quæcunque creaturæ invocari secundum ordinem, quem dicunt ad Deum, seu prout in ipsis specialiter Bonitas divina relucet, & tunc cum intelligatur invocari Deus, confurgit vera ratio juramenti. Exemplum sit in eo, qui jurat per Librum Evangeliorum, cum iste intelligatur jurare per illum librum, quatenus dicit ordinem ad suum Authorem, intelligitur jurare per Christum, qui est Author Evangelii.

Q. V. Quotuplex sit Juramentum.

R. Juramentum bene potest dividi in assertorium, promissorium, comminatorium, contestatorium, & execratorium. Juramentum assertorium affirmat aliquam veritatem de præsentis, vel de præterito. Promissorium duplicem habet veritatem. Prima est de præsentis, qui enim juramento aliquid promittit, significat, dum jurat, verè habere animum promissum adimplendi, & en prima veritas. Secunda est de futuro, quatenus scilicet vocat Deum in testem tempore debito adimpleturum, quod promittit. Comminatorium reducitur ad promissorium, per ipsum enim promittitur poena alteri infligenda. Contestatorium tunc datur, quando simpliciter vocatur Deus in testem veritatis, quæ asseritur. Execratorium non solum vocat Deum in testem, sed etiam in vindicem, ut poenam infligat, si falsum est, quod juratur. Hoc autem juramentum potest esse explicitum, & implicitum. Tunc est explicitè execratorium, quando expressè quis sibi imprecatur malum, ut si dicat: *Deus me*

perdat, si ita non est &c. Dicitur verò implicitè execratorium, quando talis imprecatio non est expressa, ut si quis diceret: *Per vitam meam ita est,* quando quis per talia verba intelligeret Deum ut Authorem vitæ in vindicem vocare, si proferat falsitatem. Alias juramenti divisiones afferunt Authores, at quia parum, vel nihil conferunt ad conscientiæ directionem, ideo ab illis superfedeo.

Q. VI. An prædicta omnia juramenta sint ejusdem speciei.

R. Omnia juramenta sunt ejusdem speciei, si præcisè considerentur in ratione juramenti. Ratio est quia, essentia juramenti, quæ talis, consistit in invocatione Divini testimonii; accidentale verò est, si talis invocatio fiat vel expressè, vel tacitè, vel vocando Deum simpliciter in testem, vel etiam in vindicem: *Sanch. in Decal. l. 3. c. 1. num. 9. Azor. tom. 1. lib. 11. cap. 3. q. 7. Fagund. t. 1. l. 2. c. 4. num. 3.* Non nego tamen juramentum posse quandoque adjunctam esse malitiam speciei diversam, necessariò in Confessione explicandam; & ita juramento potest esse adjuncta blasphemia, ut si quis falsum juraret per Christi pudenda, nam tunc non solum esset perjurus, sed etiam blasphemus. Item in juramento execratorio, si quis gravem malum sibi ex animo imprecetur, non solum peccabit contra religionem falsò jurando, sed etiam contra Charitatem erga se ipsum. Similiter falsò jurantem in judicio puto non solum peccare contra Religionem, sed etiam adversus debitam obedientiam.

Regula in praxi observanda.

I. Cum dixerimus intervenire juramentum semper cum Deo vocatur in Testem, certum est habere veram rationem juramenti sequentes formulas: *jurō per Deum; testis est mihi Deus; invoco Deum in testem; per Crucem; & Eidem Christi; per S. Dei Evangelia &c.* Advertendum nihilominus hæc verba per Deo, maxime dum aliquod malum quis alteri comminatur, non habere rationem juramenti comminatorii; nam dum homines in ira dicunt per Deo *voglio fare &c.* non intendunt vocare Deum in testem, sed proferunt illa verba ad ostendam iram &c. Eadem ratione excusari possunt à juramento illi, qui de aliquo interrogati respondere solent: *Nò per Deo, sì per Deo, per Dio Santo,* quia ut plurimum rudes ita respondent non intelligunt vocare Deum in testem. Valde nihilominus increpandi sunt, quia tales responsiones non audiuntur sine scandalo.

II. Ex dictis etiam intervenit juramentum, dum vocantur in testes Creaturæ, quatenus in eis speciali modo relucet Divina Bonitas, & Perfectio; vel quatenus in ordine ad Deum invocantur. Hinc certum est jurare illum, qui jurat per B. Virginem, per Sanctos, per Reliquias, per Templum, Sanctorum, per Coelum, per Terram, per Animam suam, quia cum in ipsis reluceant speciali modo Divina Perfectio, & Bonitas, videtur ipse Deus invocari. Idem dicendum dum Sacerdos jurat, *tutto pectore Sacerdotali;* nam censetur jurare per Christum, à quo institutus fuit Sacerdotalis Ordo, mediante quo consecratus remanet in Sacerdotem per characterem indelebilem. Item jurare intelligitur, qui dicit: *per questo aria di Dio, per questo fuoco di Dio, per questo pane di Dio &c.* quia invocant in testes Creaturas per ordinem ad Deum, qui solus potest esse testis veritatis, præcipuè dum Creaturæ irrationales modo dicto invocantur.

III. Juramenta execratoria solent concipi his, & similibus verbis: *Idio non mi ajuti mai. Il Diavol mi porti. Possa adesso morire &c. A dannazione dell' Anima mia, quæ juramenta reddunt hunc sensum*

sum: si quod assero falsum est, Deus quem in testem voco, subtrahat mihi omne auxilium, re-pentina me arripiat morte, tradat me Diabolo &c.

IV. Sequentes formulæ: *In coscienza mia: in verità: E vero, come è vero che ho da morire: per la fede mia: da Cristiano: da Sacerdote: da Religioso;* communiter non reputantur juramenta, quia tantum res creata secundum se invocatur. Sensus igitur talium verborum est: hoc quod dico, dicitur à mea conscientia; puto esse verum; est secundum fidelitatem viri probi, seu secundum veritatem, qua loqui debet Christianus, Sacerdos, seu Religiosus; Patet igitur ea verba non continere Dei invocationem, sed dumtaxat rei creatæ.

V. Dantur etiam formulæ quædam indifferentes, quæ possunt esse, & non esse juramentum. Tales sunt illæ: *Lo sa Dio, che sta così: alla presenza di Dio sta così: Dio vede se dico il vero: Idio mi può esser testimoniaio &c.* Si igitur hujusmodi verba proferantur per modum enunciationis, hoc est, non invocando Deum, sed solum enunciando Deum scire, videre, esse testem eorum, quæ dicuntur, hujusmodi verba non continent juramentum. Si verò pronunciantur invocativè, hoc est, intendendo per hujusmodi verba vocare Deum in testem eorum, quæ asseruntur, tunc verum interveniret juramentum, ex dictis etenim supra, qui scit quid sit juramentum, & intendit jurare, etiam per verba indifferentia id præstat, semper cum intendit per ea Deum vocare in Testem.

Illæ verba: *Viva Dio, viva il Signore che sta così,* puto non posse dici indifferentia, cum non solum in S. Scriptura, sed etiam communi usu ut juramenta usurpentur. Caterùm in foro conscientiæ standum est intentioni ea verba proferentis.

Illæ verba: *Questo è vero, com'è vero il Vangelo: sono innocente come la Vergine Maria,* & similia, in rigore sunt blasphemæ; primo etenim modo loquendi æquiparatur certitudo creata certitudini Divinæ, & secundo modo loquendi, equiparatur innocentia ita loquentis cum innocentia tam superexcedente Beatissimæ Virginis. Hinc ab hujusmodi loquutionibus homines sunt valde absterrendi. An verò sint juramentum, nec ne, standum est intentioni proferentis: si quis etenim intelligat per talia verba Deum, vel B. Virginem in testem vocare, continentur juramentum, secus si ea proferens, ut communiter accidit, vellet significare, quòd sicut Evangelium continet veritatem, ita & verum est, quod ipse affirmat; & sicut B. Virgo in nulla re fuit culpabilis, ita & ipse non commisit delictum, de quo accusatur.

VI. Tandem advertat Confessarius, quòd cum, ex dictis, non detur juramentum, si non detur voluntas jurandi, multoties plebej, & rudes verè non jurant, quamvis verba prolata de se importarent juramentum. Id igitur evenit, vel quia nesciunt quid sit juramentum, & quam pariat obligationem, vel quia non habent intentionem jurandi. Hinc sequitur in foro conscientiæ non esse obligandos ad adimplenda ea, quæ videntur juramento promississe.

C A P U T II.

De Conditionibus Juramenti.

Q. I. Quas conditiones habere debeat juramentum, ut sit licitum.

R. Conditiones juramenti habentur *Jerem. 4.* dum dicitur: *Jurabis, vivit Dominus, in veritate, judicio, & justitia.* Hinc omnes Theologi volunt juramentum comites habere has conditiones,

veritatem scilicet, justitiam, & judicium.

Q. II. Qualem veritatem debeat habere juramentum assertorium; & quale peccatum sit defectus veritatis in eodem juramento.

R. I. Quamvis non desint Theologi affirmantes ad veritatem juramenti assertorii extra judicium sufficere posse jurantem probabiliter judicare verum esse quod affirmat, mihi tamen non arridet ista sententia; & puto necessariam esse moralem certitudinem veritatis illius rei, quæ juratur. Ratio est quia, qui tantum probabiliter judicat aliquid esse verum, timet se posse decipi & fortasse falsum esse id, quod judicat probabiliter verum: stante autem formidine posse esse falsum id, quod asserit, non videtur habere locum juramentum, nam jurans reputatur dicere se scire id, quod jurat, adeoque talem rei juratæ habere certitudinem, ut prudenter timere non possit se dicere falsum. Hinc igitur habes, quòd etsi pro veritate juramenti non sit necessaria notitia mathematica, & omnino infallibilis rei juratæ, necessaria reputanda est saltem moralis certitudo: *Tambur. in Decal. l. 3. c. 2. s. 1.*

Dixi extra judicium; nam omnes conveniunt in judicio nullum posse absolute jurare se aliquid scire, si id, de quo jurat, per se ipsum non audierit, vel viderit. Ratio est quia, Judex interrogans testem de notitia alicujus rei, intelligit interrogare de notitia visus, & præsentis personæ, ed quòd testis, qui ab alio audivit, nec se implens probet; proinde si non viderit, vel audierit per se, non potest absolute jurare se scire: *Fagund. l. 2. c. 6. num. 12.* alique apud ipsum. Id autem maxime habet locum, ubi juramentum esse possit in grave alterius præjudicium. Possit ergo solum jurare se ab alio audivisse.

R. II. Ut detur veritas in juramento, satis est, si id, quod dicitur, verum sit juxta communem modum loquendi, quamvis verba non verificentur in sensu rigoroso. Non juraret proinde falsum, qui juraret Petrum valde divitem in finitis pollere divitiis; juxta communem etenim intelligendi modum significatur talibus verbis multas habere divitias: *Pal. disp. 1. p. 6. num. 2. Tambur. l. 2. c. 2. s. 1. num. 4.*

R. III. Defectus veritatis in juramento assertorio semper est peccatum grave. Ratio est quia, semper cum Deus in juramento assertorio vocatur in testem mendacii, idem est ac factio ipsa protestari vel Deum non esse infallibilem veritatem, vel non omnia scire, quod apparet esse non posse sine gravissima Dei irreverentia. Immo notandum, quòd mendacium est levius, & minor pejerandi causa, ed gravius esse perjurium, ut bene advertit *D. Th. 2. 2. q. 98. a. 3. ad 2.* nam plus Deo derogatur, quò minor est causa ipsum in testem vocandi falsitatis. Merito ergo *Innoc. XI. sub num. 24.* sequentem damnavit propositionem: *Vocare Deum in testem mendacii levis, non est tanta irreverentia, propter quam velis, aut possit damnare hominem.*

Q. III. Quale sit peccatum defectus veritatis in juramento promissorio.

R. Ex supra dictis in juramento promissorio duplex est veritas. Prima, quæ dicitur de præsentis, sive veritas dicti, consistit in hoc, quòd jurans habeat verum animum promissa adimplendi. Secunda, quæ dicitur de futuro, sive veritas facti, exposcit ut res ipsa juramento promissa fideliter adimpleatur; *D. Th. 2. 2. q. 89. a. 7.* Si deficiat veritas de præsentis, semper est peccatum mortale; nam ex dictis in superiori quæsto, non stat vocare Deum in testem cujuscumque falsitatis sine ipsius gravissima injuria.

Difficultas est quoad veritatem de futuro; quamvis

vis enim omnes admittant violentam hanc veritatem in re gravi mortaliter peccare, quia res gravis de sua natura gravem importat obligationem, nihilominus grave diffiduum est, an peccet graviter non adimplens promissionem de re levi juramento confirmatam, Qui stant pro sententia affirmativa, eo nituntur fundamento, quod non possit Deus in testem falsi vocari sine ipsius gravissima injuria, ac proinde, cum in juramento promissorio vocetur in testem non solum veritatis de presenti, sed etiam de futuro, sequitur quod si hæc non adimpleatur, quamvis fuerit de re levi, verificetur Deum fuisse in testem falsi vocatum, adeoque non sine gravi ipsius injuria.

Contraria, & ni fallor, magis communior sententia sustinet, quod si in juramento promissorio desit veritas de futuro, quæ tantum fuerit de re levi, dumtaxat interveniat peccatum veniale. Ratio hujus sententiae est quia, dum quis sub juramento aliquid alteri promittit, solummodo vocat Deum in testem presentis voluntatis, & propositi, quod hic, & nunc habet rem promissam adimplendi. In ordine vero ad executionem non vocat Deum in testem, sed solum veluti fidejussorem, non quatenus in se suscipiat obligationem rem promissam adimplendi, sed quatenus sua auctoritate, & testimonio dat firmitatem promissioni. Sicut igitur qui sincera voluntate aliquid alteri promittit, non dicitur mendax, sed infidelis, si postea promissionem non adimpleat, ita non dicitur vocatus in testem mendacii, seu falsitatis ille, cujus testimonio data est maior firmitas promissioni sincere, & ex animo factæ, quamvis postea non adimplet. Qui aliquid promittit, ait S. Th. 2. 2. q. 110. a. 3. ad 5. si habeat animum faciendi quod promittit, non mentitur, si verò non faciat quod promittit, tunc videtur infideliter agere per hoc quod animum mutet. In igitur quod peccatum non adimplentis promissum ex animo factum, pertinet ad infidelitatem, quæ levis est, si materia promissa sit levis; & levem pariter irreverentiam facit Deo, si fuit jurata, cum ipsum falsitatis testem non faciat, sed solummodo non obsequetur promissum ipsius auctoritate firmatum; Azor. 1. 1. l. 5. cap. 27. q. 4. Sanchez. l. 3. sum. c. 4. num. 23. Suarez. l. 2. de relig. l. 3. c. 16. à num. 19. Tambur. l. 3. cap. 3. §. 3. num. 4.

Q. IV. An liceat alicui suadere, ut juret id, quod aliàs verum est, sed ab illo ignoratur; vel ut juret falsum, quod putat verum.

R. I. Si ignorans aliquam veritatem velit illam licite jurare, oportet prius posse ex fundamentis moraliter certis sibi persuadere verum esse id, quod alter illi proponit jurandum. Ratio est quia, jurare, & dicere veritatem, nil aliud est, quam aliquid enunciare, prout re vera esse apud nos reputamus; si proinde quis prius non habeat rationes sufficientes ad judicandum aliquid esse verum, neque potest ad alterius suasionem id jurare. Una autem ex rationibus, quæ extra iudicium potest sibi persuadere aliquid verum esse, si ille, qui suadet ipsi jurare, sit homo vere fide dignus, nam tunc, si asserat illud esse verum, potest jurare; Diam. p. 5. tr. 7. resolutio.

R. II. Non pauci tenent licere suadere alicui ut juret falsum, quod tamen ipse putat verum esse; neque enim videtur actus malus vocare Deum in testem veritatis puræ, sicut non desinit esse actus charitatis elemosyna facta alicui, qui reputatur pauper, & est dives. Si verò non est actus malus, neque malum videtur esse id illi suadere, nihilominus sentiendum negativè, inducens enim aliquem ad jurandum falsum, licet à jurante reputetur verum, inducit ad actum, quem scit de natura sua esse malum; ac proinde cum ipse in sua-

dendo respiciat quod scit de natura sua malum esse, facit actum re vera pravam; Azor. 1. 1. lib. 10. c. 11. q. 2. Suarez. l. 3. de relig. l. 3. c. 14. n. 8. Lugo de just. disp. 30. à num. 21. Cum juramento factio cum restrictione mentali, seu cum equivocatione, sermo erit infra.

Q. V. Quando deficiat justitia in juramento; & quale peccatum sit defectus illius.

R. I. Deficit justitia in juramento assertorio, quando illo aliquis abutitur ad rem malam præteritam, vel præsentem confirmandam, ut si quis graviter de proximo detrahens, addat juramentum ad detractionem confirmandam; vel si quis dum se jactat de gravi peccato commisso, id etiam assermet juramento ut commississe credatur.

Justitia in juramento promissorio in eo consistit, quod materia juramenti sit licita, & honesta, & non vocetur Deus in testem rei male faciendæ, vel etiam indifferentis. Ratio est quia, Deo injuria irrogatur, si vocetur in testem rei malæ, quasi illi placeat, quod est contra ipsius legem, & quasi quis se firmare possit in tali prava voluntate ipsius testimonio. Si verò res jurata sit indifferens, adhuc aliqua Deo irrogatur irrogatur illam confirmando divino testimonio, cum jurans ipso abutatur ad rem vanam, & otiosam.

R. II. Defectus justitiæ in juramento assertorio est grave peccatum, quoties juramentum assumitur ut medium, & instrumentum ad peccandum. Exemplum si in eo, qui utitur juramento, ut magis credatur gravis detrahitio, quam facit de proximo; juramentum in hoc casu est medium, seu instrumentum gravis peccati, unde non potest esse sine gravi irreverentia contra religionem, adeoque ita jurans duplex grave peccatum committit, unum contra religionem, alterum contra justitiam, graviter detrahendo. Aliud dici potest, dum juramentum non est instrumentum peccati, ut dum quis juramento confirmat peccatum grave, quod se jactat commississe; nam si verò commissit, non facit Deum testem mendacii, & solum utitur juramento ex quadam animi levitate, & vanitate, ut magis credatur; id autem de se non est nisi peccatum leve; Sanchez. l. 3. sum. c. 4. n. 33. Tambur. in decal. l. 3. c. 1. §. 4. num. 5. & 6.

R. III. Si juramentum promissorium, cui deficiat justitia, fuit de re indifferenti, vel venialiter tantum mala, tunc ex hoc capite est tantum peccatum veniale. Et quidem in juramento de re indifferenti satis manifesta apparet irreverentia, dumtaxat venialiter mala. Idem dicas si juramentum fuit de re venialiter mala; nam cum illius executio solum culpam venialem importet, non videtur facere Deo gravem irreverentiam, qui illius testimonio se confirmat in tali voluntate. Si verò quis juret se facturum rem graviter malam, constat ex dictis graviter contra juramentum peccare, quia utitur juramento ut instrumento peccati; jurat etenim ut firmior reddatur in voluntate peccandi, & ideo graviter peccat contra religionem. Cæterum ultra hoc peccatum, alio gravi peccato delinquit; eo nempe quod jurat se facturum; Suarez. l. 3. cap. 19. à num. 0. Fagund. l. 2. c. 5. num. 29. Bonac. d. 4. q. 1. p. 3. n. 0. Si verò juravit rem graviter malam sine animo exequendi, unum tantum grave peccatum committit contra juramentum.

Hic igitur adnotare oportet melius esse jurare rem venialiter malam cum animo exequendi, quam sine tali animo; & contra pejus esse rem graviter malam jurare animo exequendi, quam sine illo. Hoc ultimum constat ex dictis, quia jurando rem graviter malam animo exequendi, duplex grave peccatum committitur, & unum tantum, si non adit animus exequendi. Qui verò ju-

jurat rem venialiter malam sine animo exequendi, graviter peccat, quia in tali juramento deest veritas dicti; si verò animus habeat exequendi, solum duplex veniale peccatum committit.

R. IV. Peccat mortaliter, qui postquam juravit rem venialiter malam, seu contra Consilia Evangelica, vellet eam adimplere, eod quod ipsam juraverit, seu voverit; nam excusari non possit à quadam specie blasphemiae, seu superstitiosis cultus indebiti, offerendo Deo aliquid, quod vel esset peccatum, vel contra ejus Consilia. Solum saltem à gravi peccato excusari possent, qui ex ignorantia putarent exequenda hujusmodi juramenta; Suarez. l. 3. c. 19. à num. 6. Sanchez. l. 3. c. 4. num. 29. Tambur. l. 3. c. 3. §. 3. num. 5. Qui igitur jurat vel rem malam, vel contra Consilia Evangelica, seu etiam indifferentem, non tenetur servare juramentum. Et quidem, si est de re mala patet quia, juramentum quod in honorem Dei fit, non potest esse vinculum iniquitatis; si fit de re contra Consilia Evangelica non tenet, quia Deo non est accepta talis obligatio, sicut neque de re otiosa, & vana, ut sequitur quando quis jurat rem indifferentem.

R. V. Cum dictum sit juramentum comminatorium non differre à promissorio, nisi per comminationem poenæ, eo modo discurrendum est de ipso, ac de promissorio. Si quis igitur animum non habeat exequendi poenam comminatam, deficiet veritas de presenti, & proinde semper dabitur peccatum mortale. Si verò quis injustè alteri poenam comminetur animo illam inferendi, duo peccata committit, unum perjurii contra justitiam juramenti, alterum vindictæ propter animum alteri malum faciendi. Si verò juramentum de poena infligenda erat de poena justa, nec majoris boni impeditiva, tunc est executioni mandanda; & si expediret illam exequi, vel ad Dei obsequium, vel ad non exiguum alicujus bonum, omitti non possit sine culpa gravi; Sanchez. l. 3. c. 9. num. 16. Sayr. l. 5. c. 5. num. 12. Verum tamen est, multoties excusari ab executione qui alteri poenam comminatus est, vel quia id fecit animo vindictæ, cum tunc juramentum non fit de re bona; vel quia emendatus est ille, cui poena fuit comminata, aut veniam petiit; vel quia gravia scandala oriuntur ex punitione. Hujusmodi proinde juramenta facta reputantur sub tacita conditione, si non cesset causa punitionis, si puniitio futura sit necessaria, si graviter non turbetur pax domestica, seu alia non mediocria scandala non sint oritura &c.

Q. VI. Quando desit iudicium in juramento; & quale peccatum sit illius defectus.

R. I. Si juramentum non fiat cum debita, & prudenti consideratione, ita ut Deus adducatur in testem temerè, & sine necessitate, tunc dicitur juramento deesse iudicium.

R. II. Solus defectus iudicii non censetur culpam venialem excedere; si enim aliàs cum justitia, & veritate Deus in testem invocetur, non videtur ipsi fieri gravis irreverentia, dum ejus nomen invocetur absque necessitate. Ita communiter Theologi.

Regula in praxi observanda.

I. Cum veritas, quæ exposcitur in juramento, debeat esse moraliter certa in mente jurantis, sequitur esse perjurum illum, qui rem sibi dubiam pro certa affirmat. Item esse in statu peccati mortalis illum, qui habet consuetudinem jurandi sine cautela, & sufficienti advertentia an verum vel falsum sit id, quod jurat; iste enim est in continuo morali proximo periculo jurandi id, quod illi non est moraliter certum. Neque refert, quod

quando jurat ex consuetudine non advertat se jurare id, quod sibi non est certum moraliter; licet enim non peccet quando jurat propter defectum cognitionis, & advertentiae, peccat in hoc, quod advertat habere pravam consuetudinem jurandi sine sufficienti cognitione veritatis; & nihilominus non curat à se hanc consuetudinem amovere, adeoque & sit reus perjurii ex dictis tr. 2. q. 2. cap. 2. Idem dicas, si non extirpetur consuetudo, quam habet quis jurandi, absque eo quod advertat se jurare, nec ne; nam non minus se exponit periculo jurandi sine sufficienti veritatis certitudine, qui habet consuetudinem jurandi, absque eo quod sufficienter advertat an verum, vel falsum sit id, quod jurat, ac qui habet pravam consuetudinem jurandi, non advertens an juret, nec ne. Hujusmodi proinde pravæ consuetudines sedulo curet Confessarius à Penitentibus remove, etiam differendo absolutionem, quotiescumque reputaverit talem dilationem conducere posse ad emendationem consequendam. Vel etiam imponat aliquam poenitentiam medicinalem pro consuetudine extirpanda, qualis esset lingua terram lambere, quoties ex consuetudine jurat, non sufficienter advertendo ad veritatem; vel jurat non ad advertendo ad juramentum. Conducet etiam ad emendationem; si obliget ad aliquam orationem, vel elemosynam, quoties ex prava consuetudine reincidat.

II. Cum ad veritatem necessariam in juramento extra iudicium factio, satis sit moralis certitudo, poterit quis extra iudicium jurare rem, quam audivit à Persona gravi, & omni fide digna, tunc enim habet moralem certitudinem. Secus dicendum, ex dictis, si juramentum faciendum sit in iudicio; unde qui audivit ab aliquo omni fide digno se habere aliquod creditum sibi denegatum ab iniquo debitore, non potest in iudicio esse testis talis crediti, nam Judex non interrogat de certitudine morali, sed de certitudine scientiæ.

III. Eò quia ad veritatem juramento afferendam sufficiat verba verificari secundum usitatum modum loquendi, bene poterit e.g. Præceptor juramento affirmare aliquem ex Discipulis suam scholam toto anno frequentasse, si id præstitit pro majori parte temporis, quo habentur lectiones; nam hoc est moraliter, & secundum communem modum loquendi toto anno frequentasse. Secus dicendum, si Discipulus pro majori parte anni absuit à Schola.

IV. Quia justitia exposcit, ut juramentum sit de re bona, & licita, adinvenire quoque erit defectum justitiæ in juramento assertorio, quando assumitur ut medium, & instrumentum ad finem pravam. Quamvis igitur, sicut non est malum mala cognoscere, sic possit non esse malum mala testificari, ut si juramento quis testificetur fuisse patratum homicidium, factum &c. nihilominus malum consurgere potest; si confirmando juramento rem iniquam, tale juramentum deferviret ut medium, & instrumentum iniquitatis ipsius qui jurat. Exemplum fit in eo, qui confirmat juramento crimen verum, sed occultum sui proximi, ut dixi cap. antecedente. Animadvertere proinde debet doctus Confessarius tunc Penitentem dupliciter peccare.

V. Cum dictum sit neque juramenta de rebus indifferentibus esse obligatoria, facile erit Confessario discernere multoties dari inutilia juramenta, quæ Penitens non tenetur exequi. Exemplum fit in eo, qui juraret non transitorium per illam viam, non egressurum ad ambulandum, non iturum cum tali socio, non rediturum ad aliquam domum, non iturum ad aliquem invitandum, non sejurum tali loco, ante alios in aliquod cubicu-

lum non ingreffurum &c. Si enim hujusmodi juramenta ex aliquibus circumstantiis non sint bona, puta si quis juret non rediturum ad aliquam domum ut vitet peccatum, cum tunc nil referat si exequantur, nullam pariunt obligationem.

Advertendum etiam est non sufficere ut res indifferens jurata postea per adventum alicujus circumstantiæ fiat bona, si enim non fuit bona quando fuit jurata, juramentum ab initio factum nullam parit obligationem. Ratio est, quia ex cap. non firmatur de reg. jur. in 6. non firmatur tractu temporis, quod ab initio de jure non subsistit; ac proinde cum juramentum de re indifferenti ab initio nullam pariat obligationem, neque ipsam pariet, quamvis postea ex aliqua circumstantia res indifferens evadat bona.

VI. Propter tacitas conditiones, quæ includuntur in juramento comminatorio, plura in praxi observabit Confessarius. Si quis ut ulciscatur de suo inimico, pœnam aliâ justam cum juramento committitur, non debet id præstare in vi juramenti, cum fuerit de re mala. Si Pater-familias minitetur Filio, Servo &c. aliquam pœnam, & id confirmet juramento, non debet eam adimplere, quamvis non minitatus fuerit animo vindictæ, si fuerunt emendati. Idem dicas de Præceptore jurejurando minitante pœnam Discipulo negligenti. Pariter ex- eufabitur Maritus non puniens uxorem, ut jurejurando affirmavit, si gravior pax domestica turbetur, si veniam petat &c.

C A P U T III.

De Obligatione Juramenti: ubi etiam examinantur diversorum juramentorum obligationes.

Q. I. Quanta sit obligatio juramenti promissorii.

R. Quamvis ex dictis in superiori capite apparere fati possit quanta sit juramenti obligatio, & in quibus casibus teneamur illud observare, nihilominus de illius obligatione specialia duxi instituire quæstia, ut multa subobscura explicanda assumam. Dupliciter igitur fieri potest juramentum promissorium. Primum, promittendo aliquid Deo in ipsius honorem, ac deinde talem promissionem firmando mediante juramento. Secundò, promittendo aliquid homini in ejus commodum, & utilitatem, addito juramento ad firmandam promissionem.

Si primo modo quis promittat aliquid in Dei honorem, duplicem contrahit obligationem, unam voti, quia scilicet Deo aliquid promissit in ipsius honorem, alteram juramenti, quia scilicet juramento firmavit id, quod Deo promissit. Hinc si quod promissit non servet, duplex committit peccatum, unum adversus votum, alterum adversus juramentum. Quia autem hujusmodi juramento utimur ad dandam voto majorem firmitatem, consequens est regulandum esse ad instar voti, ac proinde non obligare, si sit de re impeditiva majoris boni, seu indifferenti; & multò magis si contra Consilia Evangelica, ut dictum est cap. præcedenti: *Si quis jurat*, ait D. Thom. 2. 2. q. 89. a. 7. ad 2. *se non facturum aliquid melius bonum, quod tamen facere non tenetur, peccat qui deo jurando, in quantum ponit obicem Spiritui S. qui est boni propositi inspirator, non tamen peccat juramenta servando; sed multò melius faciet, si non servet.*

Si promissio facta fuit homini, & juramento firmata, tunc pariter duplex confurgit obligatio, una ratione juramenti, altera ratione justitiæ, seu fidelitatis, postquam homo, cui facta fuit, illam acceptavit: D. Th. 2. 2. q. 89. a. 7. ad 3. Ad indu-

cendam autem obligationem ex hujusmodi juramento satis est, si servari possit absque peccato, cum nunquam juramentum vinculum esse possit iniquitatis; cap. *quanta de jurejurando*. At nil refert rem juratam esse impeditivam melioris boni, nam ideo promissio facta Deo non obligat, si majus bonum impediatur, quia Deus illam non accipit, sicut etiam si sit de re otiosa. Homo autem acceptat promissionem etiam impeditivam melioris boni, si cedat in sui commodum, & utilitatem; ac proinde talis promissio facta homini, & in ipsius favorem juramento firmata, semper observanda est, quotiescumque servari possit sine peccato. Hinc obligat in conscientia sponsalia jurata, quamvis melius bonum impediatur, scilicet celibatum: *Less. l. 2. c. 42. d. 4. num. 20. Sanch. l. 3. c. 9. n. 19. Pal. tr. 14. d. 2. p. 6. n. 4.*

Neque refert, quòd quando factum fuit juramentum aliqua adfuerit circumstantia peccaminosa, ut si quis jurejurando promittat Meretrici mercedem sui corporis, nam adhuc postea servandum est juramentum, si, supposita culpâ, adimpleri possit res jurata absque peccato: cap. *Et si Christus de jurejur. can. monet. 21. q. 1. adeoque qui peccavit, tenetur dare mercedem Meretrici: Sanch. num. 22. Suar. de juram. l. 2. c. 24. n. 2.* Hac ratione quamplures solummodo esse juramentum factum ab Amasio Concupinæ aliam mulierem non cognoscendi, quia, inquam, servari potest sine peccato. Verùm nunquam putarem tale juramentum validum; si etenim invalidum est juramentum, quod est vinculum iniquitatis, & invalidum est judicandum juramentum assumptum, ut medium perseverandi in peccato, tale autem constat in praxi esse præfatum juramentum; nam verò sit, ut inter eos constans, & firma sit perseverantia amicitia: *Facund. l. 2. c. 24. n. 19. Dian. p. 9. tr. 8. miscell. 3. resol. 9.*

Notandum pariter, quòd si res jurata sit partim licita, partim illicita, observanda omnino est quæ parte est licita; nam quando obligatio est divisibilis, per hoc quòd una pars servari non possit, non proinde cessat alterius partis obligatio, juxta illam regulam juris: *Utile per inutile non vitatur: cap. utile in 6.*

Q. II. An Major sit obligatio juramenti, quam voti.

R. Si loquamur de juramento assertorio, major est ipsius obligatio, quam voti; si enim quis tali juramento falsum affirmet, idem facit ac protestatur Deum esse mendacem, neque enim stat vel le Deum esse testem falsitatis, nisi mendax sit. Si verò votum non servetur, ita agens non protestatur Deum esse infidelem, sed ipse fit Deo infidelis, cum non servet quòd illi promissit. Si verò sermo sit de juramento promissorio, videtur votum majorem parere obligationem, quam tale juramentum. Ratio est quia, in voto promissio fit ipsi Deo, & in juramento promissorio fit homini, quamvis invocetur Deus quasi fidejussor factæ promissionis, ut supra dictum est: major autem confurgere videtur obligatio ex promissione ipsi Deo facta, quam ex promissione facta homini, quamvis invocatione Divini nominis firmata; D. Th. 2. 2. q. 89. a. 8.

Q. III. Qualis sit obligatio juramenti metu extorti.

R. Quæstio esse non potest de juramento factò ex metu, sed sine consensu, & intentione jurandi, nam tunc certum est ita jurantem non teneri in vi juramenti, cum nullum fuerit: quemodo autem peccat jurans sine animo jurandi vidèbitur infra. Procedit ergo de eo, qui ex metu habuit veram jurandi voluntatem; & suppono metum non esse levem, sed vere cadentem in virum con-

constantem, & injustè incussum. His suppositis.

Dicendum est juramentum vi & metu gravi etiam injustè incussum factum, obligationem inducere, dummodo absque animæ dampno possit servari. Ita pluribus Canonibus decisum videre possumus, cum sæpe dicantur juramentum esse servandum, semper cum servari possit absque salutis dampno, id est, absque peccato: cap. *si verò 8. de jurejurando, cap. cum contingat, cap. verum 15. eod. tit. cap. ad audientiam 4. de iis, qua. vi metus &c.* Idem docet S. Th. 2. 2. q. 89. a. 7. ad 3. ubi hæc habet: *In juramento, quòd quis coactus fecit, duplex est obligatio; una quidem, qua obligatur homini, cui aliquid promittit, & talis obligatio tollitur per coactionem, quia ille, qui vim imulit, hoc meretur, quòd ei promissio non servetur. Alia autem est obligatio, qua quis Deo obligatur, ut impleat quòd per nomen ejus promissit: & talis obligatio non tollitur in foro conscientia, quia magis debet damnus temporale sustinere, quam juramentum violare; potest tamen repetere quòd solvit.* Cum igitur jure naturæ teneamur efficere, ut verum sit quòd juramus, ne faciamus Deum testem falsi, potius fabre debemus quòdcumque temporale incommodum, quam juramentum non servare.

Hinc qui tenent votum ex gravi, & injusto metu factum, nullam parere obligationem, dicunt inter votum, & juramentum hoc esse discrimen, quòd votum ex supradicto metu factum irritatur ab Ecclesia: cap. *1. de his, qua. vi &c.* non verò juramentum. Id autem Ecclesiam præstitisse dicunt, quia vota rariò emittuntur, juramenta verò frequenter; unde si daretur locus, ut ex metu probarentur nullius obligationis, daretur occasio jurantibus ab obligatione juramenti se eximere, protestando ex metu jurasse: *Abbas in cap. si verò de jurejur.* Unicum est in his juramentis remedium, si nempe à legitimo Superiore petatur dispensatio, ut communiter docent Theologi, & Glossa in cap. *cum contingat &c.*

Q. IV. An sit obligatorium juramentum dolo, & errore præstitum.

R. I. Si dolo, vel error fuerint circa substantiam rei promissæ juramento, tale juramentum non est obligatorium, vel error fuerit antecedens, id est, dans causam promissioni juratæ, vel concomitans. Ratio primæ partis hujus responsionis est quia, juramentum non potest obligare ultra voluntatem, & mentem jurantis, ut ex se patet, & habetur cap. *veniens de jurejur.* Si autem error fuit antecedens, & circa substantiam, jam qui juravit non habuit voluntatem, & intentione dandi rem juramento promissam, ac proinde nulla verè dari potuit obligatio. Exemplum sit in eo, qui juravit dare aliquid, quòd putabat vitrum, ignorans esse gemmam, isto dicitur jurasse ex errore antecedenti, quia non habuit voluntatem dandi gemmam, sed vitrum.

Secunda etiam pars responsionis exinde probatur, quia, etiamsi error fuerit concomitans, hoc est, etiamsi jurans taliter fuisset dispositus, ut si cognovisset esse gemmam, dedisset, adhuc nihilominus errando circa substantiam, non habuit voluntatem dandi gemmam, sed vitrum; & adeoque, cognitio errore, non tenetur in vi juramenti promissorii. Aliud igitur est, quòd si cognovisset gemmam, adhuc voluisset illam dare, aliud quòd hic, & nunc habuerit voluntatem dandi. Si error fuit concomitans, utique habuisset voluntatem dandi, sed de facto cum error fuerit, circa substantiam, illam voluntatem non habuit, & solum habuit voluntatem dandi vitrum: *Bonac. disp. 4. q. 1. punct. 8. n. 3. Palus disp. 2. p. 5. n. 6.*

R. II. Error circa qualitatem rei juramento

promissæ ex aliquibus reddit multoties juramentum nullius valoris. Ratio illorum est quia, videtur in promissione semper hæc tacita includi conditio, quòd scilicet nemo intelligat se obligare, si in promittendo fuerit graviter deceptus; unde & juramentum promissioni adjectum sub tali conditione censetur emissum. Si ergo circa qualitatem rei error talis sit, ut jurans fuerit graviter deceptus, non tenetur ex ipsis stare juramento, quia non adimpleta fuit conditio, sub qua ex natura rei se intellexit obligare, fecus si leviter fuit deceptus: *Tambur. l. 3. c. 3. §. 5. num. 21. Bonac. num. 5.* At magis communiter dicitur errorem circa qualitatem nunquam reddere irritam promissionem, & contractum, nisi consensus præstitus sit dependenter ab ea qualitate, bene verò esse rescindibilem, quoties detur gravis deceptio. Vide quæ dicam. *Tract. 14. quest. 1. cap. ubi. quest. 5.*

Q. V. Quando nam juramentum confirmet contractus aliâs invalidos.

R. I. Quamvis istud quæstium examinari soleat à Theologis in *Tract. de Contract.* nihilominus non abs re putavi & illud hic breviter explicare. Et suppono nunquam juramentum confirmare posse contractus de re, quæ absque peccato adimpleti non potest; neque enim, ut dicitur *reg. 58. jur. in 6.* est obligatorium contra bonos mores præstitum juramentum; nec potest esse vinculum iniquitatis, ut habetur cap. *quanto 18. de jurejur.* Item suppono juramento aliquando confirmari contractus aliâs de jure nullos: cap. *quamvis pactum de pactis in 6. cap. cum contingat de jurejur. cap. licet eod. tit. in 6.* Et quamvis juxta *reg. 64. jur. in 6.* dicatur habenda esse pro infectis quæ sunt contra jus, id intelligendum vel de iis, quæ sunt contra jus respiciens publicum favorem, vel non solum prohibens, sed etiam annullans quod aliâs quomodocumque factum sit; jus autem ex citatis iuribus non solum non annullat, sed convalidat quædam, quæ nulla essent, si non accessisset juramentum.

R. II. Si contractus invalideretur à jure ob utilitatem privatam, tunc confirmatur juramento, quoties creditor accipere possit rem juramento promissam sine peccato. Hujusmodi responsio colligi potest ex cap. *quamvis pactum de pactis in 6. ex cap. cum contingat 28. de jurejur. cap. licet eod. tit. in 6. & Authent. Sacram. Puberum C. si adversi vendit.* Ratio ea est quia, unusquisque juri suo renunciare potest: cap. *si diligenti de for. comp. cap. veniens de jurejur.* unde si lex irritavit contractum in favorem contrahentis, jam si jurans renunciat tali favori sibi facto à lege, contractus obligabit secundum suam naturalem, & primordiale institutionem. Ut autem jurans intelligatur tali favori renunciare, non satis est, si habeat juramentum assertorium de faciendâ hîc, & nunc aliqua re à lege prohibita, sed etiam habere debet juramentum promissorium se nunquam revocaturum, quòd hic, & nunc præstat, aliâs nunquam intelligeretur renunciassse beneficio sibi facto à lege.

Dixi in responsione præfatas promissiones, seu contractus confirmari juramento, quoties creditor accipere possit rem promissam sine peccato, nunquam enim est obligatorium, quòd fieri non potest absque culpa, etiam ab uno tantum ex contrahentibus. Id significare voluit Theologi, dum dicunt, contractus ob privatam utilitatem jure invalidos firmari juramento, quoties in creditore non sit turpido: *Glossa in cap. quamvis pactum 2. de pactis in 6. & ibi Barbosa num. 4. Sanch. l. 3. in Decal. c. 9. num. 35.* In tali proinde casu quamvis jurans servare teneatur quòd promissit ex vi juramenti, si illud adimplere possit sine peccato; ut dum promissit juramento solvere usuras

Ufu-

Usurario, non tamen servare tenetur promissum ex vi contractus.

R. III. Si contractus invalidentur à jure ob publicam utilitatem, nullatenus firmantur juramento. Ita habetur *leg. jus publicum ff. de pactis* & patet ratione quia, quamvis unusquisque proprio favori, & utilitati privatæ renunciare possit, nullatenus renunciare potest publico favori, vel cedere juri communi; nam tale jus est penes Communitatem, ac proinde semper talis contractus ex dispositione legis erit invalidus. Immo neque ulla confurget obligatio ex adjecto juramento; nam quod officit publico bono semper malum est, & per consequens nunquam verificabitur ex vi juramenti aliquem præstare debere, quod est in præjudicium publici boni: *Sanch. cit. num. 34. & communiter Canonista in cap. si diligenti 12. de for. compet. & cap. contingit interdum 36. de sent. excom.* quibus juribus manifestè sancitur pactis, & juramentis privatorum renunciari non posse juri publico.

Ex dictis sequitur validum esse juramentum non solum contra legem permittentem, sed etiam contra legem præcipientem, seu prohibentem, quoties illarum transgressio non sit peccaminosa, & contra bonum publicum. Illæ autem leges reputantur non obligare sub peccato, quæ principaliter respiciunt bonum, & favorem privatorum, nam ipsæ leges, ut dixi supra *ex cap. si diligenti de for. comp.* permittunt unumquemque juri suo renunciare.

Q. VI. An obliget juramentum contra aliud juramentum.

R. Quamvis juramentum factum de materia opposita priori juramento non sit validum, validæ tamen possunt esse dispositiones factæ contra prius juramentum. Quod juramentum factum contra prius juramentum nullatenus sit obligatorium, patet *ex cap. intellecto de jurejur. cap. licet eod. tit. & cap. quidam de convers. conjug.* Ratio autem est quia, juramentum de re opposita priori juramento est de re illicita; neque enim servari potest secundum juramentum sine violatione prioris, quod non esse potest sine peccato. Nihilominus dispositiones factæ contra prius juramentum sustinentur. Ratio est quia, quamvis jurans ponat se in tali statu ut licite operari non valeat contra juramentum, attamen ratione juramenti non expoliatur potestate faciendi actum, quem aliàs facere poterat, ut etiam habetur *leg. si quis princ. Testam.* si vero retinet potestatem faciendi actum, consequens est, valide fieri: *Lugo de just. disp. 22. n. 216.*

Q. VII. An obligatio juramenti transeat ad heredes.

R. I. Obligatio juramenti facti in utilitatem hominis non transit ad heredes. Si vero sit confirmatorium promissionis ab altero acceptatæ, tunc obligatio solvendi promissum transit ad heredes. Ratio prima partis est quia, obligatio, quæ ex virtute religionis proprie confurget ex juramento, est vinculum, quod persona jurans ex propria voluntate sibi imponit; unde cum sit vinculum personale, solum afficit illam personam, quæ se voluit voluntariè obligare, adeoque hujusmodi vinculum transire non potest ad heredes. Si vero tale juramentum confirmet promissionem alteri factam, & ab ipso acceptatam, tunc obligatio transit ad heredes, eò ipso etenim quod ille, cui aliquid promissum est, illud acceptavit, jam habet jus ad rem in id quod acceptavit, & proinde potest compellere successores ad illud tradendum. Hinc hujusmodi promissiones parere actionem in utroque foro habetur *cap. 1. de pact. & l. ut jurejur. ff. de operis libert. D. Th. 2. 2. q. 98. n. 2. ubi 4.*

Laym. l. 4. tr. 3. c. 10. à n. 2. Sanch. l. 3. in Decal. c. 13. à n. 1.

R. II. Juramenti realis obligatio, solum Deo facti, transit ad heredes, etiam si à nullo homine tale juramentum fuerit acceptatum. Ratio est quia, eò quod aliquis e. g. juraverit Deo se in ipsius honorem daturum aliquam elemosynam pauperibus, vult se non homini, sed ipsi Deo obligare, & imponere tale onus suis rebus; unde etiam, nulla interveniente hominis acceptatione, jam contrahit, ut dicitur de votis realibus, istud debitum reale cum Deo. Sicut igitur hæres tenetur solvere alia debita, & onera realia Defuncti, ita & quod Defunctus juramento promissit: *Pal. 1. 3. d. 2. p. 11. num. 1.*

R. III. Quamvis obligatio juramenti facti in hominis utilitatem afficiat solum jurantem, & non transeat ad heredes, eò modo quo dictum est in prima responsione, nihilominus ex parte illius, cui aliquid juratur, transit ad ejus successores. Ratio est quia, quamvis juramentum sit personale ex parte jurantis, dicitur nihilominus reale ex parte illius, cui aliquid juratur: & ita transmittitur potest jus à se acquisitum in vi præstiti juramenti ad suos Successores: *Scaccia l. 2. de judic. c. 2. num. 103. Sanch. cit. num. 6.* Hinc habemus *cap. veritatis de jurejur.* Vassallum, qui Superiori juravit fidelitatem, & reverentiam, teneri & ipsam præstare Successori, propter jus ab Antecessore in ipsum transfusum. Idem habetur *l. si pactum ff. de probat.*

Regula in praxi observanda.

I. Cum promissio juramento firmata, facta homini, obliget etiam si non fuerit de meliori bono, quotiescumque tamen fuerit acceptata, consequens est non satisfacere hujusmodi promissioni, qui vellet illam in opus melius commutare. Ita, qui jurasset dare Petro decem aureos, non satisfaceret suæ obligationi, si vellet dare centum in elemosynam pauperibus.

II. Quia juramentum promissorium non obligat semper cum servari non possit absque peccato, probabilis docent Theologi non dari obligationem adimplendi promissionem prodigam, cum non possit executioni mandari saltem sine peccato veniali. Si vero res promissa sit partibilis, adimplenda erit in ea quantitate, in qua nulla est prodigalitas. Hinc dicunt, quod qui promissit Meretrici, cum qua peccavit, summam excedentem, non tenetur eam totam dare.

Pariter ex eodem fundamento dicunt Theologi non teneri ad servandum secretum, qui juravit non revelaturum aliquam artem, seu remedium ad curandum aliquem morbum. Utique usquedum qui sciunt illam artem, vel remedium possunt per se ipsos bono communi providere, pariter possunt silere & servare secretum: at debent curare aut post ipsorum vitam illius artis, seu remedii notitia non deperdatur, quia tunc servare secretum esset apertissime contra Charitatem.

III. Quia multoties diximus promissionem acceptatam adimplendam esse, secus non acceptatam, quamvis juramentum accesserit, observare debet Confessarius hanc doctrinam toties apud Theologos insinuatam, valere solummodo, quando juramentum cadit super observantiam promissionis. Notandum igitur est quod jurans & potest jurare se promissionem servaturum, & potest absolute jurare se daturum, quo casu non respicit promissionem rei, sed executionem. Si juramentum fuit de servanda promissione, non confurget obligatio, usquedum non fuerit acceptata; nam juramentum erat ad inducendam promissionem, si contin-

tingat promissionem acceptari. Dum proinde promissio vel non fuit insinuata, cui facta est, vel fuit revocata, vel non fuit acceptata; vel, si postquam fuit acceptata, fuit legitime sublata, nulla confurget juramenti obligatio. Si vero juramentum fuit de re absolute danda, adeoque respiciebat immediatè executionem rei, tunc etiam ante acceptationem servandum est juramentum, quia interpositum est Divinum Testimonium pro futuritione rei, & postulat ejus reverentiam ut adimpleatur. Quod si ille, in cujus favorem factum est tale juramentum, rem illi ex juramento dandam recuset, tunc qui juravit aliquam rem illi dare, liber erit ab observando juramento, semper enim intelligitur se obligare ad aliquam rem dandam, quoties non recusetur. Quando verò juramentum cadat in observantiam promissionis, vel potius in rei executionem, rescindendum est ex intentione jurantis.

IV. Eò quod juramentum metu extortum, semper cum adfuit intentio jurandi, servandum sit, bene inferunt Theologi solendas esse usuras promissas cum juramento ex mutuo; quamvis enim Usurarius eas recipere non possit absque peccato, bene qui juravit solvere potest absque peccato. Id etiam decisum habetur *cap. debitoris de jurejur.* Idem dicendum de pecunia promissa à Viatore cum juramento Latronibus, ut illum liberum relinquant. Si vero jurasset illos Judici non denunciaturum, non teneretur stare juramento, quoties valde essent perniciosi, vel Viator à Judice interrogaretur legitime, tunc enim juramentum fuisset de re illicita, adeoque nullatenus servandum. Stante autem quod, secluso juramento, nulla sit obligatio illos denunciandi, tunc servandum est additum juramentum, quia servari potest absque peccato.

Ex doctrina in superioribus stabilita, deducunt Theologi pro praxi, quandomam teneatur ad carcerem redire, qui juramento affirmavit se ad carcerem rediturum. Et quidem, si carcer sit justus, communis sententia est redire debere etiam cum vita discrimine; supposita etenim justà causâ vel sententiâ mortis, non habet hujusmodi reus jus formatum ad vitam conservandam, adeoque juramentum servari potest absque peccato. Plures verò Theologi docent non servandum hujusmodi juramentum, si carceratus illud fecerit ad evadendam injustam mortem, quia tunc juramentum fuit de re temeraria, & contra jus naturæ; cum temerarium sit se injussè morti offerre, & insuper contra legem naturæ, quæ unusquisque tenetur vitam suam conservare. Id tamen verum non esset, quoties ad carcerem non redeundo, scandalum, seu injuria oriretur contra Christianam Religionem: ut si Captivus, præstito apud Turcas juramento redeundi ad suam captivitatem, non redeundo occasione, ipse præberet credendi apud nos religionem juramenti parvipendi. Ceterum non desunt Theologi universaliter affirmantes debere ad carcerem redire, quoties juravit se rediturum, etiam si juraverit ad mortem injustam evadendam, dicunt etenim juramentum esse causam gravissimam illum excusantem, ne temerè dicatur exponere vitam, quandoquidem eam exponeret ob reverentiam facti juramenti. Illud tamen certum est, quod si quando exivit de injusto carcere, & juravit se rediturum, non prævidit se injussè damnandum ad mortem, tunc non tenetur redire, quia censetur se obligasse, non superveniente aliqua re notabili.

V. Quia juramentum confirmat contractus, quando invalidantur à jure ob particulare bonum jurantis, ideo debet Confessarius advertere, tunc non adimplentem juramentum duo committere

peccata, nempe contra religionem ratione violati juramenti, & contra justitiam ratione contractus, qui fuit ratione juramenti confirmatus. Hinc si Filia juraverit se non redituram ad bona paternam, contenta dote sibi à Patre assignata; si Minor cum juramento contractum celebraverit absque Tutoris autoritate; si Filius familias mutuo acceperit pecunias, juramento renuncians beneficio senatus consulti Macedoniani, si Mulier fidejussit, juramento renuncians privilegio senatus consulti vellejani; si, inquam, omnes isti non servaverint quod juramento promiserunt, dupliciter peccant, scilicet contra juramentum, & contra justitiam, cum non servent contractum, qui, accedente juramento, convalidatur, utpote qui principaliter erat irritatus ob ipsorum privatam utilitatem. Videnda tamen quæ dicam in Tractatu de Justitia, & Jure.

Semper tamen advertendum non debere esse in Creditore turpitudinem, seu accipere posse sine peccato id quod sibi promissum est; nam tunc nullatenus convalidaretur contractus, & qui juravit teneretur solvere ex vi solius juramenti, quando tamen illud adimplere posset sine peccato. Sic ex vi solum juramenti teneretur solvere usuras, qui illas juramento promissit ratione mutui accepti; sicut etiam qui pecuniam juramento promissit Grassatoribus. Removeri autem potest etiam hæc obligatio petendo juramentum dispensationem. Hæc tamen dispensatio, seu relaxatio juramenti nec justè peti, aut dari potest, quoties juramento firmetur contractus, quia scilicet nulla est turpitudinem in recipiente; nam tunc nulla intervenit justa causa vel petendi, vel concedendi relaxationem.

VI. Quia juramentum factum in hominis favorem, & ab illo acceptatum, est adimplendum ab heredibus jurantis, hinc fit etiam heredes illius, cui aliquid promissum est, habere jus ut sibi solvatur res juramento promissa. Hoc autem jus non est in illis præcisè vi juramenti, facti à Defuncto; nam obligatio juramenti est personalis, sed vi realis obligationis contractæ à Defuncto, quatenus alter acceptanda juratam promissionem, acquisivit jus in rem promissam, quod jus transmittere potuit ad suos heredes. Quod si acceptatio illius, cui aliquid juramento promissum est, nullum peperit jus, qualis esset acceptatio latronis, cui Viator aliquid sub juramento promissit, nec aliquid exigere potest heres acceptantis, utpote cum non possit habere jus majus ipso acceptante.

C. A. P. U. T. IV.

De Juramento dolofo, amphibologico, servandique Statuta: & de regulis Juramentum interpretandi.

Q. I. Quid dicendum de juramento, quo quis juravit sine animo jurandi, seu non se obligandi.

R. I. Nunquam licitum est jurare sine animo jurandi, quapropter Innoc. XI. sub n. 25. sequentem damnavit propositionem: *Cum causa licitum est jurare sine animo jurandi, sive res sit levis, sive gravis.* Ratio autem justæ condemnationis, ea potest esse, quod non stat jurare sine animo jurandi, quin saltem interveniat mendacium; sicut enim qui dicit *promitto* sine animo promittendi, mendax est, ita qui dicit *juro* sine animo jurandi, mendax est. Addendum hujusmodi mendacium excusari non posse à culpa sacrilegii; semper etenim in ipso usurpatur nomen Dei in vanum, quod est contra religionem. Potest etiam demonstrari falsitas propositionis damnatæ, eò quod finis juramenti est veritatis confirmatio, & finis

Controversiarum; unde si liceret simulatè jurare, talis finis omnino frustraretur, quod non esset sine gravi Reipublicæ detrimento.

R. II. Jurare falsum sine animo jurandi est semper peccatum mortale. Ratio est quia, licet in tali sacramento non sit perjurium, nisi quoad verba, non verò quoad intentionem, nihilominus non videtur posse à gravi irreverentia excusari, qui Deum primam infallibilem veritatem apud audientes in testem falsitatis adduceret. Ita etiam qui blasphematur sine animo blasphemandi, nunquam excusatur à gravi injuria facta Deo, quia blasphemando, externè videtur reputari dignus illo convicio: *Suar. l. 3. de Juram. cap. 17.*

R. III. Jurare verum sine animo jurandi est solum peccatum veniale, si id non fiat in iudicio, sive contractu. Quòd sit peccatum patet ex dictis, quia tale juramentum importat mendacium. Quòd verò sit solum peccatum veniale, exinde probatur quia, non fit Deo gravis injuria, cum ejus testimonium non afferatur in confirmationem falsitatis, sed veritatis, neque sit gravis injuria homini, suppono enim decipi sine ipsius gravi detrimento: *Sancti. l. 3. cap. 6. Dixi, si id non fiat in iudicio, sive contractu. Si igitur fiat in iudicio, ita jurans peccat graviter, quia transgreditur grave Judicis præceptum, quod non solum est de veritate dicenda, sed de ea dicenda sub Divino Testimonio; unde si non habeat animum jurandi, sive invocandi Divinum Testimonium, non servat tale præceptum obligans sub gravi. Si verò fiat in contractu, decipiuntur contrahentes, cum intelligant illum obligare ad verum juramentum. Quòd si non esset contractus de re gravi, ex qua posset confurgere grave ipsorum damnum, non satis constat adesse posse peccatum grave, quia in contractibus id, quod principaliter attenditur, est damnum proximi: *Sancti. in Decal. l. 2. c. 7. n. 2. Anton. à Spir. S. in Direct. Confess. p. 3. tr. 5. d. 1. sect. 10. n. 61.**

R. IV. Juramentum factum sine animo jurandi, seu non se obligandi, nullam inducit obligationem ex vi juramenti. Et quidem si factum fuerit sine animo jurandi patet evidenter; cum enim tale juramentum sit simulatum, & fictum, re vera non est juramentum, unde non potest parere obligationem veri juramenti. Idem dicunt communius de juramento facto sine animo se obligandi; cum enim intelligi non possit verum dari juramentum, si non pariat obligationem; jam si quis animum habeat sese non obligandi, videtur etiam saltem implicite habere animum non verò jurandi; loquuntur proinde de tali juramento sicut de juramento emisso sine animo jurandi. Hinc sicut qui jurat verum sine animo jurandi solum dicitur peccare venialiter, idem dici potest de eo, qui habet animum adimplendi promissum, sed non habuit animum se juramento obligandi. Et contra sicut peccat mortaliter qui jurat falsum sine animo jurandi, ita & qui jurat non habens animum adimplendi promissum, quamvis animum non habuerit se obligandi; utrobique enim adinvenitur gravis irreverentia, & abusus Divini Nominis, eò quòd in testem falsi externè adducatur: *Tambur. in Decal. l. 3. c. 3. §. 2. num. 6. Anton. loc. cit. num. 62.*

Dixi quòd jurans sine animo jurandi, vel sine animo se obligandi, nullam contrahit obligationem ex vi talis juramenti, quamvis eam contrahere possit ad amovendum scandalum illatum iis, qui illum audierunt jurantem.

R. V. Juramentum factum sine animo se obligandi, sed sine animo adimplendi, semper est peccatum grave, & obligat ad servanda promissa. Quòd sit peccatum mortale exinde constat, quòd tali ju-

ramento deficit veritas de presenti, nempe animus servandi, quod juramento promittitur. Quòd verò tale juramentum pariat obligationem servandi ex virtute religionis quod juramento promissum est, adhuc constat quia, cum enissum fuerit animo se obligandi, habet veram rationem juramenti; verum autem juramentum inducit obligationem, ut ex virtute religionis servetur promissum.

Q. II. Quando sit peccatum juramentum amphibologicum, seu æquivocum, & cum restrictione mentali; & quam pariat obligationem.

R. I. Antequam per diversas responsiones satisfaciam presenti quaesito, operæ pretium est terminos elucidare. Illa igitur intelliguntur verba, æquivoca, quæ habent duplicem sensum, & hoc dupliciter potest contingere. Primò, quia verba habent ex equo duplicem significationem, ut si ad occultandum Titium dicerem interroganti: non est domi, intelligendo per ly non est, non comedit domi, æquè enim ly est significat esse domi, ac comedere. Secundò, verba possunt habere duplicem sensum, unum scilicet naturalem, alterum allegoricum, & metaphoricum, quo sensu Jacob ad occultandam veritatem dixit Patri: Ego sum Primogenitus tuus Esau; nam licet non esset Esau primogenitus personæ, erat tamen Primogenitus jure, quod jus ob lentis pulmentum acquirerat. Ita dicit *S. August. lib. contr. mendac. cap. 10.*

Restrictio mentalis alia est purè, & simpliciter talis, alia non purè & simpliciter talis. Prima, ea est, quando verba neque per aliquam externam circumstantiam, neque per aliquod externum signum reddunt illum sensum, quem naturaliter habent, sed faciunt externè sensum, prorsus falsum, & solum verificantur ut conjuncta cum eo, quod mente retinetur. Exemplum sit in Petro, qui à nemo interrogatus diceret absolute: Non vidi Joannem. Si hujusmodi verba ex aliqua circumstantia externa, puta quia actum esset de pictura representante Joannem; non determinentur ad talem picturam, absolute significat Petrum nullatenus vidisse Joannem; unde si solum velit ea verificari, quatenus in sua mente intelligit non vidisse picturam representantem Joannem, jam illa verba secundum sensum externum, quem naturaliter reddunt, simpliciter falsa sunt; & solum verificantur secundum sensum, quem in mente retinetur. Restrictio verò non purè, & simpliciter mentalis contingit, quando verba, quæ de se habent alium sensum, ex circumstantiis tamen externis loci, temporis, vel personæ, determinantur ad sensum, quem aliquis haberet in sua mente. Et stando in exemplo supra allato, si actum esset de pictura representante Joannem, & interim Petrus interrogaretur, an vidisset Joannem, scilicet ejus picturam, posset absolute respondere: Non vidi Joannem, intelligendo picturam Joannis; nam ex circumstantiis, in quibus facta esset talis interrogatio, responsio sufficienter determinaretur ad picturam Joannis.

Hic etiam advertendum duxi, quòd licet multoties confundatur amphibologia cum æquivocatione, re vera tamen debent distingui. Verba igitur æquivoca sunt illa, quæ habent duplicem sensum, vel æquè principalem, vel unum principalem, alterum minus principalem, mysticum, nempe, sive allegoricum, ut supra dictum est. Verba verò amphibologica habent sensum determinatum, sed distrahuntur ad alium sensum, vel ex eo quòd quis in mente habet, vel ex circumstantiis loci, temporis, seu personarum. His positis.

R. II. Nulla interveniente justa causa, non est licitum uti æquivocatione, & verbis amphibologicis. Ratio est quia, quamvis æquivoca, & ver-

ba amphibologica non continentia restrictionem purè mentalem, non essent mendacium, essent tamen contra præceptum positum, & affirmativum dicendi clarè veritatem; istud enim vult quòd nisi interveniat justa, & rationabilis causa, veritas clarè manifestetur; aliàs enim dextrueretur societas civilis, & politica, & humanum commercium.

R. II. Jurare cum æquivocatione, & cum restrictione non purè mentali, non videtur per se peccatum grave, etiam si fiat sine justa causa. Si verò justa interveniat causa, nullum erit peccatum. Probat autem prima pars responsionis quia, jurare modo supradicto non est jurare cum mendacio; qui enim eo pacto loquitur non loquitur contra suam mentem; item non profert falsum, nam ipsius verba verè etiam externè aliquo pacto verificantur. Remanet ergo quòd ita jurans sine necessitate juret sine iudicio, cum sine justa causa non debeat hujusmodi loquutionibus nomen Dei admisceri. Porro jurare sine iudicio solum est peccatum veniale: Lugo, Palaus, aliique, quos sequuntur *Salmant. tr. 17. c. 2. num. 108. Bonac. disp. 4. p. 12. n. 3.*

Ex his patet veritas secundæ partis responsionis; cum enim jurare modo supradicto sine justa causa sit dumtaxat jurare sine iudicio, jam si justa, & rationabilis fuerit causa, juramentum non poterit dici sine iudicio; adeoque in nulla re deficiet à conditionibus liciti juramenti. Hinc *S. Th. 2. 2. q. 69. art. 1.* permittit Testi non juridicè interrogato eludere Judicem &c. dicendo se nescire rem, de qua interrogatur, quamvis illam sciat; dum enim dicit se nescire, idem est ac dicere se nescire id, quod non tenetur manifestare. Advertere tamen est, non omnem causam, quæ reddit licitam æquivocationem reddere licitum juramentum. Hinc ad honestam recreationem, & ludum docent Theologi licitum esse æquivocare, non verò æquivocationi addere juramentum. Licet pariter æquivocatione uti ad leve damnum vitandum, non verò jurare cum æquivocatione. Videatur Viva in propositionem 26. &c. damnatam ab Innoc. XI. n. 17. & 18. ubi etiam putat grave peccatum esse addere juramentum æquivocationi factæ sine justa causa; nam tunc putat excusari non posse à mendacio, illius tamen ratio non satis me convincit.

Dixi per se non esse peccatum grave uti juramento cum æquivocatione, & amphibologia non purè mentali, nam potest per accidens esse peccatum grave; ut si quis utatur tali juramento, dum tenetur Judicii respondere, quia tunc infringeret grave præceptum de manifestanda clarissime veritate; vel si quis tali juramento, nulla interveniente justa causa, causaret in aliquo tertio grave damnum.

R. III. Nunquam licitum est jurare cum restrictione purè mentali. Ista responsio, contra quam sentiebant non pauci Doctores, & numero, & auctoritate commendabilis, patet ex tribus propositionibus damnatis ab Innoc. XI. Prima, quæ in ordine est 26. ita se habet: *Si quis vel solus, vel cum aliis, sive interrogatus, sive propria sponte, sive recreationis causa, sive quocumque alio sine juret se non fecisse aliquid, quod re vera fecit, intelligendo intra se aliquid aliud quod non fecit, vel aliam viam ab ea, in qua fecit, vel quodvis aliud additum verum, re vera non mentitur, nec est perjurus.* Vigesima Septima ita se habet: *Causa justa utendi his amphibologiis est, quoties id necessarium, aut utile est ad salutem corporis, honorem, res familiares tuendas, vel ad quemlibet aliud virtutis actum, ita ut veritatis occultatio censatur tunc expediens, & studiosa.* Denique vigesima octa-

va: *Qui mediante commendatione, vel mune re ad Magistratum, vel officium publicum promotus est, poterit cum restrictione mentali præstare juramentum, quod de mandato Regis à similibus solet exigi, non habito respectu ad intentionem exigentis, quia non tenetur fateri crimen occultum.*

Patet ex his illicitum esse proferre verba, quæ verificentur ex eo solum, quòd quis habet in sua mente, adeoque non posse sine perjurio talia verba juramento confirmare. Et ratio etiam est quia, verba quæ nullatenus verificantur vel per sensum, quem habent, vel per aliquam externam circumstantiam, continent manifestum mendacium; si etenim ille mentitur, qui profert verba difformia menti, jam si aliquis ita loquitur, ut nullatenus externè manifestetur internus conceptus mentis, erit certò mendax, & per consequens perjurus, si talibus verbis addat juramentum. Exemplum sit in eo, qui interrogatus an hodie mane comederit, responderet absolute non comedi, & vellet hujusmodi verba verificari per internum conceptum mentis, quia nempe ita respondendo, intellexisset dicere, se non comedis carnem suam. Hujusmodi verba absolute prolata non comedi, externè significant se nullatenus comedis, unde non valent aptari conceptui mentis, quia quis vellet per ea dicere non comedis carnes suinas; & per consequens utpote difformia conceptui mentis, non poterunt à mendacio excusari.

Addendum, quòd cum homines non possint internos aliorum conceptus penetrare, finis loquutionis est, ut externè sufficienter conceptus internus manifestetur, aliàs enim & funditus dextrueretur humanum commercium, & latissima via fallacis, fraudibus &c. aperiretur; nunquam proinde licita potest esse ea locutio, qua nullatenus externè conceptus exprimitur.

Q. III. Quomodo servanda sint juramenta servandi leges alicujus Magistratus, Confraternitatis &c.

R. I. Si juramentum absolute præstetur, non extenditur ad leges, & statuta alicujus Reipublicæ; seu Confraternitatis postea edenda, sed dumtaxat restringitur ad jam edita. Ratio est quia, si aliud non exprimitur, semper censetur quis velle se obligare ea minori obligatione qua potest; ac proinde juramentum, quo quis se obligat, dicitur strictissimi juris, & interpretationis: solum igitur erit de servandis statutis jam editis, non verò respiciet edenda juxta caput penult. de jurejur. junct. Gloss. Solum ergo juramentum præstitum, extenderet se ad futura, quando in aliqua parte juramenti de illis fieret expressa mentio, vel novum statutum idem esset ac antiqui renovatio: cap. penult. de jurejur. junct. Gloss. v. quod promissa, Barbof. ibid. n. 1. Suar. cap. 32. n. 11. Sancti. l. 3. c. 14. n. 1. & communiter.

R. II. Obligatio, seu juramentum servandi leges Reipublicæ, Magistratus, Confraternitatis &c. non tenet quoad ea, quæ abierunt in desuetudinem. Ratio est quia, juramentum est de servandis iis, quæ verè inducunt obligationem; si igitur per consuetudinem in contrarium aliqua statuta, non amplius obligent, jam non cadunt sub juramento. Et idem dicunt DD. non solum quando in generali quis juravit servare statuta, & leges, sed etiam quando juramentum cadit supra aliquod particulare statutum, seu legem, semper enim intelligitur peti juramentum de lege servanda, prout est in usu, & inducit obligationem; & idem dicas de voto: *Cutlers de juram. p. 1. c. 38. n. 14. Sancti cit. num. 8. & 9. Suar. num. 11.* Notandum insuper obligationem juramenti metiendam esse juxta statuti obligationem; quapropter si statutum obligabit vel ex levitate materiæ, vel ex alio capite

pite ad solam culpam venialem, ita & obligabit juramentum de eo servando. Idem dicas, si statutum ad solam poenam obliget, vel etiam si solum sit de consilio: *Clem. 1. §. Cum igitur v. de elaramus de verb. sig. cap. exiit qui seminat §. In primis quia v. & dato de V. §. ubi promittens Evangelium servare dicitur teneri servare precepta, ut precepta, consilia verò solum ut consilia: Sanch. l. 3. c. 14. num. 2. Bonac. d. 4. q. 1. p. 16. n. 6.*

Q. IV. Quomodo juramenta sint interpretanda.

R. I. Si constat de intentione, & voluntate Jurantis, omnino attendenda est, nam ultra intentionem non extenditur obligatio. Si de tali non constat intentione, tunc juramentum, ut supra dixi, semper est strictissime interpretandum; obligatio etenim reputatur odiosa, maxime ob periculum Animarum, & perjurii; odia verò, falsa tamen veritate, & proprietate verborum, semper sunt restringenda, sicut favores ampliandi, ex *reg. 15. jur. in 6. & ex cap. ad nostram de jur. rejur. & cap. 1. eod. tit. in 6.* Hinc *leg. quidquid restringenda ff. de verb. oblig. habetur, quòd si obscuritas reperitur, juramentum interpretandum in favorem jurantis, & censendum esse omisissum quòd verbis palam expressum non est.*

Id autem intelligendum est de juramento bona fide generaliter præstito, quod non est extendendum ad incognita, vel ad ea quæ jurans verosimiliter excepisset, si de iis cogitasset; sicut in generali concessione nunquam intelliguntur comprehendere ea, quæ quis non esset verosimiliter in specie concessurus, *juxta reg. 81. jur. in 6.* Si verò sermo sit de juramento doloso, factò de industria verbis callidis, & amphibologicis ad decipiendum; tunc in interpretatione istius juramenti non est attendenda intentio jurantis, sed obligandus juxta sanum intellectum illius, cui factum est juramentum: *S. Th. 2. 2. q. 89. art. 7. ad 4. & merito, nam fraus, & dolus nulli debent patrocinari, ut habetur cap. Sedes 15. & cap. ex tenore de rescript. Ultraquamquod dolose jurans tenetur ad omne damnum, quod ex doloso oritur juramento.*

R. II. Altera conditio, quæ tacite inesse intelligitur juramento est ista: *Si potero.* Porro primò aliquid dicitur impossibile de jure, quia nimium aliquid non potest fieri secundum bonos mores, & sine peccato. Hinc sepe dicitur apud S. Canones juramentum non esse vinculum iniquitatis, & ab illis improbatè observantia juramenti de re mala, qualis esset de servanda Legge Ecclesiastica Libertati præjudiciali, ut habetur *cap. 1. de jurejur. in 6.* Immo nullo modo præstandum tale juramentum ibidem asseritur, quod idem confirmavit Gregorius XIII. in sua Constitutione incip. *Inter Apostolicas &c.* Pariter dicitur non servandum juramentum de servando secreto; si non sit honestum, sed malum: *Gloss. in cap. Ego N. 4. V. nulli pandam &c.* unde esset revelandum iis, qui possent malum manifestatum impedire. Denique ex eodem fundamento volunt S. Canones in juramento semper salvum debere esse jus, & auctoritatem Superioris: *cap. venientes 19. de jurejur. juramentum etenim contra tale jus & auctoritatem esset de re mala, ac proinde impossibili de jure.*

Secundò, aliquid dicitur impossibile de facto, quatenus scilicet vel physice, vel moraliter non potest fieri. Tunc non potest physice fieri, quando naturaliter fieri non potest; tunc verò non potest fieri moraliter, quando non potest fieri sine magna difficultate, seu gravi incommodo bonorum temporalium, valetudinis, famæ &c. Ratio est quia, si ista gravis difficultas non adfuit, vel

non fuit prævisa dum evissum fuit juramentum, nemo censetur voluisse se juramento obligare ad servandam promissionem cum tanto incommodo. Ex hac doctrina non male inferitur, quòd si post emissum juramentum talis superveniat notabilis mutatio, ut si prævisa fuisset, jurans rationabiliter nolisset se obligare ad rem, quam juramento promisit, juramentum nullam inducat obligationem; si etenim, prævisa tali mutatione, quis non promississet, sequitur ex tali mutatione reddi ipsi valde difficilem adimplerem rei promissæ, adeoque moraliter impossibilem. Videantur etiam quæ dicam *quasi. seq. c. 3.* de cessatione voti ob mutationem materiæ ipsius. Addendum valde mutato statu rei, non esse credibile jurantem voluisse se obligare, cum unusquisque, ordinariè loquendo, soleat in promissione habere intentionem se obligandi, si res notabiliter non varietur. Hinc in juramento hanc subintelligi conditionem: *si res in eodem statu permanserint, h. e. notabiliter non varientur, docent communiter DD. ex cap. brevi 17. cap. quemadmodum 25. de juram. junct. Gloss. v. conditio.*

R. III. Juramentum regulandum, seu interpretandum est juxta naturam actus supra quem cadit. Hoc effatum, quod commune est apud Theologos, non ita intelligendum est, quòd si actus sit invalidus, juramentum etiam sit invalidum; nam vidimus supra quandoque ratione juramenti confirmari adum aliàs ex dispositione legis invalidum. Dum igitur dicitur juramentum interpretandum juxta naturam actus supra quem cadit, significatur omnes conditiones, & restrictiones, quas ex jure, vel ex recepta consuetudine habet aliqua promissio; pariter habere juramentum additum promissioni; & in hoc sensu potest hic habere locum id, quod dicitur *reg. 41. jur. in 6.* accessorium sequitur naturam principalis. Exemplum sit in illo, qui juravit stare mandatis Judicis, qui si à Judice injustè damnetur, potest, non obstante juramento, appellare, *juxta cap. prout nobis de dolo, & Gloss. in cap. ad hac 2. de appellat.* sicut etenim promissio de stando Judicis præcepto, semper intelligitur facta sub hac conditione, si iniuste non gravabor, ita eandem conditionem censendum est adherere juramento, quo confirmata fuit promissio.

Quia pariter cessat promissio, si remittatur ab eo, in cujus favorem est facta, ita & tunc cessare reputatur juramentum promissioni adjunctum, cum à Deo intelligatur acceptatum solummodo in ordine ad hominis utilitatem; unde si hic cedat suo beneficio, & censetur cessare juramenti obligatio: *Navar. in Man. c. 25. num. 25. Sanch. in Decal. cap. 20. n. 7. & de matr. d. 52. n. 8. & 9.* Putat verò *Layman. l. 4. tr. 3. c. 19. num. 5.* non cessare obligationem juramenti, si ille, in cujus beneficium factum est, contentus sit cessare obligationem juramenti, at nihilominus velit executionem promissionis.

Denum sicut cessat promissio, si altera pars fidei non servet, ita & juramentum illi adjectum, ut expressè habetur *cap. pervenit 3. & cap. sicut 29. §. in. de jurejur.* E contra cum de natura promissionis sit, ut adimpleatur in specie res promissæ, nec sufficiat dare æquivalens *ex §. 1. quib. mod. tollatur obligatio, nec satisfiet juramento adjecto promissioni dandi e. g. pecuniam, si quis vellet triticum æqualis valoris tribuere.* Non per hoc tamen negarem jurantem aliquid se datum multoties non posse uti compensatione, si certò constet sibi aliquid solvendum ab eo, cui cum juramento aliquid promisit; illa enim compensatio est quædam solutio, & satisfactio liberans ab ære alieno solvendo. Immo etiam habuerit inten-

tio.

tionem se non compensandi, si hanc non manifestaverit, nec acceptata fuerit à Promissario, adhuc locus remanet compensationi; nam usque dum non sit acceptata, nullam parit obligationem: *Sanch. l. 3. c. 17. num. 16., Pal. disp. 2. de jur. p. 11. n. 6. Tamb. l. 3. c. 3. §. 5. n. 37.*

Regula in praxi observanda.

I. Cum dixerimus, justa interveniente causa, sicutum esse jurare verbis æquivocis, sequitur Confessarium hujusmodi juramenta bene posse permittere, & quandoque etiam suadere suis Pœnitentibus, quando necessarium esset, vel utile ad conservandam salutem, & corporis indemnitate, vel honorem &c. Neque obstat ex juramento factò cum æquivocatione induci posse alterius deceptionem; nam eam impedire non tenemur cum nostro gravi incommodo. Si verò ex deceptione Proximus grave damnum pateretur, tunc regulandæ essent nostræ operationes juxta ea, quæ dicta sunt in Tractatu de Charitate, ubi vidimus quo pacto cum nostro incommodo teneamur impedire damnum Proximi. Secundò, potest permittere Pœnitenti verba æquivoca, quando conferant ad actum virtutis, sive expediens sit occultare veritatem ad aliquem finem honestum. Exemplum sit in eo, qui vult abstinere ab aliquo cibo nimis sibi grato, & nollet adstantes cognoscere suam adfinitiam. Hic potest dicere *mi fa danno*, quæ verba habent duplicem sensum, quatenus scilicet significare possunt damnum corporis, & animæ; & in hoc secundo sensu possunt intelligi ad abstinentiam occultandam.

II. Cum multoties finis in gravi necessitate celandi veritatem, vel ad averendum malum nostrum, vel malum proximi, & simul sepe non suppetant verba æquivoca ad eam sufficienter occultandam; cumque aliàs licitus non sit usus restrictionis purè mentalis, ideo Confessarius ad manus habere debet plures modos, quibus instruat Pœnitentes de ratione celandi veritatem, quoties id fuerit necessarium. Quomodo e. g. debet se gerere uxor adultera, si adigatur à Marito ad jurandum se Fidem thori non violasse? Quomodo respondere debet Confessarius, si cogatur jurare Titium non confessum fuisse peccatum, quod re vera confessus est? Quomodo respondere debet, qui aliquid scit sub secreti sigillo, si cogatur jurare se illud nescire?

Primus igitur modus celandi (urgente tamen gravi, & justa causa) licitè veritatem, est respondere ad mentem Interrogantis, quo casu non verificantur verba per restrictionem purè mentalem, sed veritas verborum innotescere potest ex circumstantia Personæ interrogantis, seu respondentis. Hujusmodi modo occultandi veritatem usus etiam fuit Christus Dominus Jo: 7. ubi Discipulis interrogantibus an ascenderet ad diem festum respondit: *Non ascendam, & postea ascendit occultè;* cum etenim discipuli voluissent scire, an esset manifestè ascensurus, jam dicendo ad mentem Interrogantium *non ascendam*, idem erat ac dicere, non ascendam manifestè. Eadem ratione dixit *Maro. 13.* se nescire diem Judicii: interrogantibus enim Discipulis de notitia talis diei, non poterant habere aliam intentionem, nisi quòd ipsis manifestaretur, si erat illis manifestanda; ac proinde dum dixit se nescire, voluit significare se non habere notitiam talis diei ipsis communicabilem.

Hac regula stabilita. Si Confessarius interrogetur an audierit aliquod peccatum; si Judex interrogetur aliquem, qui non teneatur fateri veritatem; si Maritus interroget Uxorem an fidem violaverit; si sciens aliquid sub naturali secreto de-

illa re interrogetur, isti omnes possunt absolute dicere se nescire, ita respondendo ad mentem Interrogantis. Qui enim de aliqua re interrogat, præsumitur interrogare de illa, in casu quo quis posset eam revelare vel sine peccato, vel sine suo gravi incommodo.

Sed quid dicendum, si aliquis urgeret Confessarium ad dicendum, si sciat peccatum Petri, ut Minister Christi; si Maritus instaret apud uxorem adulteram, ut dicat an fidem violaverit etiam eà notitiâ, quam non teneatur communicare? & sic de reliquis. In his circumstantiis adhuc respondent Theologi posse personam interrogatam absolute respondere se nescire, seu se non fecisse id de quo interrogatur; cum non teneatur respondere ad mentem formalem interrogantis, sed ad debitam, hoc est, ad eam, quam debet habere, si non vult ini què interrogare. Sed, meo videri, claris explicari potest hæc doctrina, & excludi pura restrictio mentalis, damnata à S. Pontificibus. Jam igitur diximus non intervenire præfatam restrictionem mentalem, quoties ex circumstantiis vel Personæ, vel loci, vel temporis, satis dignosci potest quem sensum habeant verba, quamvis non percipiuntur ab Interrogante. Cum proinde unusquisque jus habeat occultandæ veritatis, quoties non manifestaretur sine peccato, sive (ordinariè loquendo) cum gravissimo incommodo, hinc est quòd Confessarius inter rogatus an sciat peccatum Petri etiam ut Minister Christi, si respondeat *nescio*, satis patet externè ex circumstantia Personæ se nescire ad dicendum; & idem dicas de uxore modo præfata à marito interrogata, & respondente se non fregisse fidem. Stante ergo quòd circumstantia Personæ satis explicet sensum responsionis, tollitur pura restrictio mentalis, adeoque tali responsioni potest sine perjurio addi juramentum.

Ex regula respondendi ad mentem Interrogantis plura alia salvant Theologi à mendacio, & perjurio. Qui e. g. habet justam causam occultandi Fisco aliqua bona, interrogatus potest cum juramento dicere se nihil occultasse, quia præsumitur Judex interrogare de bonis, quæ non potuerit licitè occultare. Qui aliqua clam furripit in justam compensationem, à Judice interrogatus potest respondere nihil prendidisse, quia intelligitur interrogare de re furto ablata. Si aliquis non possit mutuo dare nummos sine gravi incommodo, potest cum juramento dicere petenti se non habere nummos; nam intelligitur petere mutuo nummos, si sine gravi incommodo possit mutuoare. Quòd si posset dare sine gravi incommodo, non deberet respondere se non habere nummos, intra se intelligendo ad mutuandum, quia hæc esset pura restrictio mentalis damnata à S. Pontificibus. Ex his exemplis poterit facile prudens Confessarius dignoscere in quampluribus casibus quomodo possit Pœnitens sine mendacio, & perjurio occultare veritatem, per hoc quòd respondeat ad mentem Interrogantis.

Secundus modus celandi veritatem sine mendacio, (urgente semper gravi causa) est aliquid externè facere per quod verba generalia determinantur ad aliquem sensum particularem verum. Afferri solet exemplum S. Francisci, qui interrogatus à Latronibus, num quidam per viam, in qua erat, transisset, positis manibus intra manicas vestis, respondit: *Nullus huc transivit*, & eandem responsionem dare potuisset, si pedem posuisset super lapidem.

Tribus igitur modis vitari potest restrictio purè mentalis. Verbis æquivocis: Respondendo ad mentem Interrogantis: Faciendo aliquid externè, per quod verificentur verba prolata, si non satis verificari possint ex circumstantia personæ interro-

gantis, five respondentis, seu ex circumstantiis temporis, & loci.

III. Quando in interpretatione juramenti promissorii attendenda est illa implicita conditio ipsi semper adhærens, nempe *si potero*, advertat Confessarius, quod si superveniens difficultas in re adimplenda est levis, nullatenus est attendenda, cum tunc non reddat moraliter impossibile adimplere promissum. Hinc si promissisti nuptias puellæ; stare debes promissis, quamvis aliquantulum deperdat de sua pulchritudine. Si promissisti, & jurasti societatem, non potes ante tempus eam dividere, quamvis socius sit aliquantulum rixosus. Quod si puella evadat notabiliter deformis, graviter infametur &c. si socius sit valde molestus, non teneris stare promissis, quamvis juratis, ut pote quia valde difficile est ea adimplere; & dum primò jurasti, non censuris consensisse in rem valde difficilem, si hæc difficultas non fuerit ab initio prævisa. Ex his facile est alias facere illationes.

IV. Ex illo fundamento, quod juramento accessorio competunt omnes illæ conditiones, & restrictiones, quæ naturaliter competunt promissioni, quamplura inferre potest prudens Confessarius, ut videat quando suus Pœnitens servare teneatur juramentum. Aliqua adnotabo. Quia cessat obligatio promissionis, si alter non adimpleat quod ex parte sua promissit, vel si sit valde ingratus, ideo, his intervenientibus, cessat etiam obligatio juramenti promissorii. Quia cessat obligatio promissionis, si ante acceptationem revocetur, eo tamen modo, quo diximus supra, idem dicas de juramento promissorio. Quia cessat obligatio promissionis castigandi Filium, si emendetur, vel si exinde grave confurgat incommodum: sicut etiam quia cessat obligatio assertionis de non ingrediendo primum, de non sedendo in nobiliori loco &c. si alter valde roget, & illi molestum valde sit si primus non ingrediatur; si non precedas &c. ita & cessaret in præfatis circumstantiis obligatio juramenti. Denique, si nemo tenetur stare promissis de non appellando, si injustè gravetur vel à Jure, vel ab Arbitro, ita & dicendum de juramento emissio de non appellando; *cap. prout nobis de dolo*, & *Glossa in cap. ad hec 2. de appellat.* Omitto quamplura alia exempla, cum facillimè ex dictis innoscere possit quid dicendum, in pluribus aliis casibus.

De relaxatione, irritatione, dispensatione &c. juramenti, agam quæstione sequenti, ubi de irritatione, dispensatione &c. Voti.

QUÆSTIO II.

De Voto.

Jam vidimus non satis explicari posse quæ pertinent ad hoc secundum Decalogi præceptum, nisi etiam votum ejusque obligationes perpendamus. Explicitis ergo iis, quæ de juramento erant dicenda, assumo examen eorum, quæ de voto sunt explicanda.

CAPUT I.

De Essentia Voti, & ejusque Materia.

Q. I. Quid sit Votum.

R. Non est hic sermo de voto, quatenus significat alicujus desiderium, & ita dicitur voti compos factus, qui quod desiderabat, obtinuit. Neque pariter hic sumitur votum pro

ipsa materia, quæ Deo promittitur, quò sensu dicitur *Psal. 49. Redde Altissimo vota tua*, sed pro promissione Deo facta, inducente obligationem. In hoc sensu communiter definitur ex *S. Th. 2. 2. q. 88. art. 1. & 2. Promissio deliberata facta Deo de bono meliori.*

Dicitur *promissio*, ad innuendum non sufficere ad essentiam Voti nudum propositum. Hoc autem ut bene percipiatur observandum, propositum simplex aliquid faciendi importare nudam voluntatem illud præstandi, absque eo quod ita proponens intendat se obligare, ut habetur *cap. literaturam de Voto*. Hinc qui assumpsit habitum religiosum cum proposito perseverandi in religione per totam vitam, adhuc liber est illum dimittendi toto tempore Novitiatus, ut ex *Trid. sess. 25. de regul. c. 15. & 19.* Promissio è contra importat animum se obligandi ex vi talis actus, adeoque conformandi facta verbis: *D. Th. 2. 2. q. 88. a. 1. Suar. tom. 2. de relig. l. 1. c. 2. à num. 5. Bonac. t. 2. disp. 4. q. 2. p. 1.*

Quamvis dixerim propositum non inducere obligationem, adhuc nihilominus disputant DD. an saltem veniale peccatum sit resiliere à bono efficaciter proposito, si nulla sit causa resiliendi. Non desunt Theologi, qui volunt venialiter peccare ita resiliens à bono proposito, quia est actus inconstantia; cum videatur virtus Constantia obligare ad non resiliendum sine causa etiam à bono voluntario. Ultraquamquod videtur contra rectam rationem ita leviter recedere à Divinis Inspirationibus; vel saltem erit actus otiosus. Nihilominus adhærendum censo contrariæ opinionioni; cum etenim simpliciter proponens facere aliquod bonum, nullam imponere sibi velit obligationem, non video unde oriri possit obligatio, cujus transgressio peccatum leve possit oriri. Sane præcisè ex non observatis consiliis nullum confurgit peccatum, proinde ex eo quod quisquam recedat à proposito de facienda re, quæ sit meri consilii, non poterit dari transgressio peccaminosa, quamvis deficiat à perfectione virtutis constantia. Non negaverim tamen, quod quis possit venialiter peccare, si à tali proposito recedat, non sibi proposito aliquo sine honesto; tunc etenim cum actus esset otiosus, non posset excusari à culpa levi: *Suar. loc. cit. Sanch. l. 4. c. 1. n. 2. Tambur. l. 3. Decal. c. 11. n. 2.*

Dicitur deinde, quod Votum sit *promissio deliberata*, ad innuendum debere esse factum cum sufficienti cognitione, & deliberatione, qualis necessaria est ad peccandum mortaliter; quod enim sufficere potest ad obligandum nos Diabolo per peccatum mortale, obligare nos potest per votum Deo. Et quidem utrobique requiritur cognitio, & advertentia, quæ satis sint ut actus nostri sint in nostra potestate, & fiant cum sufficienti deliberatione ad voluntariè contrahendam aliquam obligationem: *Suar. l. 2. de relig. l. 1. c. 9. à num. 5. Tambur. l. 3. Decal. c. 10. num. 1. & communiter.* Unde dicendum neque ad votum de re levi sufficere semiplenam deliberationem; neque enim sine integro & perfecto consensu videtur induci posse sufficientem obligationem maxime in re, quæ de natura sua gravem induceret obligationem, nisi materia levis esset: *Suar. c. 7. num. 6. Lugus de just. disp. 23. sect. 1. n. 2. Tolet. l. 4. c. 17. n. 4.* Quamvis autem plena deliberatio dari possit in instanti, nihilominus si votum non sit de re levi, vel breviter duraturum, erit veniale peccatum ob defectum prudentia; assumere ex voto gravem obligationem sine matura, & sufficienti consultatione: *Sanch. l. 4. Sum. c. 1. num. 9. Pal. l. 3. tr. 5. disp. 1. p. 4. n. 5.*

Cæterum ex dictis in tractatu de actibus Hu-

De Secundo Decalogi Præcepto.

manis, non est necessaria ad votum formalis, & actualis deliberatio, sed sufficit virtualis; sicut enim deliberatio virtualis, fundata in actuali, sufficit ad reddendos omnes actus nostros voluntarios, & liberos, ac proinde est etiam sufficiens ad valide recipienda Sacramenta, ita & erit sufficiens ad votum faciendum. Hinc qui animo verè proficendi vadit ad locum professioni emittendæ destinatum, validè tria vota religionis emittit, quamvis dum actu illa emittit, non cogit de iis, quæ ore profert.

Dicitur *facta Deo*. Porro aliqua promissio potest Deo dupliciter fieri. Primò, quando promissio fit ipsi Deo; ut quando quis Deo promitteret peregrinationem &c. Item Deo censetur facta promissio, quando vota fiunt Sanctis; dum votum etenim fit Sancto (nisi alia sit intentio votantis) vel intelligitur fieri Deo in honorem Sanctorum, quo pacto ædificantur Tempa, & Altaria; vel intelligitur fieri Deo coram Sanctis. Secundò, datur votum etiam quando promissio fit homini, ut Sancto, Episcopo, Prælato &c. dummodo votans simul promittat Deo se impleturum, quod Sancto, Episcopo &c. promissit. Regulariter autem votans alicui Sanctis, vel etiam coram hominibus, intelligitur saltem implicitè, & virtualiter Deo promittere, quia ejus intentio præsumitur, qualis secundum communem acceptionem Ecclesiæ saltem esse intentio ita votantium: *Suar. l. 1. de vot. c. 16. num. 5. Azor. l. 11. c. 22. q. 13. Bonac. t. 2. d. 4. q. 2. p. 1. num. 17.* Quod si promissio nec expressè, nec tacitè, nec mediata, nec immediata respiceret Deum, tunc non daretur votum; cum etenim votum sit actus religionis, & latius, solum Deo fieri debet: *D. Th. 2. 2. q. 88. a. 5.* Hinc qui intendisset foli B. Virginis, vel Sanctis alicui promittere, quia non emitteret votum, nec illud non adimplendo sacrilegium committeret, sed solum peccaret contra observantiam, & reverentiam debitam excellentissimæ Personæ.

Dicitur demum, *de meliori bona*, ad innuendum opus, quod votemus, ita debere esse bonum, ut non sit impeditivum alterius operis perfectioris, ut infra explicabo.

Q. II. Quotuplex sit votum.

R. Primò, dividitur votum in simplex, & solemne. Votum simplex est, quod fit sine ulla solemnitate. Solemne est illud, quod fit servata qualitate, juris formâ, aliisque circumstantiis ab Ecclesiâ determinatis, ut accidit in professione religiosa, in qua votum solemnizatur per observantiam solemnitatum præscriptarum, acceptante aliquo vice Dei traditionem corporis, & propriæ libertatis; sicut etiam solemnizatur votum castitatis per susceptionem ordinis sacri. Solum ergo votum solemne, & simplex accidentaliter differunt propter solemnitatem inductam ab Ecclesiâ, quæ non servatur in simpliciter.

Secundò, votum simplex dividitur in absolutum, conditionatum, & poenale. Absolutum est, quod emittitur absque ulla conditione, ut si absolute dicam: *Voveo jejunium &c.* Conditionatum fit sub conditione, & tenet solummodo adimpleta conditione, ut si dicerem, *Voveo jejunium, si convalescero*. Poenale est illud, cui additur poena, si votum transgrediat. Advertendum tamen istud votum quandoque duplex includere votum, unum cadens supra rem promissam, alterum supra poenam, ut si quis diceret: *Voveo non ludere, & si lusero, jejunare &c.* quandoque verò est simplex votum poenale, quale esset istud: *Voveo jejunare, si ludam &c.* Primum votum non solum obligat ad poenam, sed etiam ad non ludendum, secundum dumtaxat ad poenam.

Tertio, dividitur Votum in reale, & datur dum

promittitur res externa, distincta à vovente, ut *voveo elemosynam*; in personale, dum nempe promittitur actio, vel omisso ipsius voventis, ut *voveo jejunium*; & mixtum; dum scilicet actio voventis promittitur, & simul res externa, ut *voveo ire Romam, & dare pauperibus talem elemosynam*.

Demum aliud dicitur votum expressum, quod fit verbis expressis, ut *voveo castitatem*; aliud tacitum, seu implicitum, quod nempe annexum est actioni, quam quis facit, ut dum suscipit S. Ordinem, cui est annexum votum castitatis. Superfedeo ab aliis divisionibus, cum satis superque pateat ex terminis.

Q. III. Qualis debeat esse promissio, seu intentio votantis.

R. Huic quæsito facile est respondere ex dictis de juramento. Primò ergo oportet votentem habere animum sincerum vovendi; nam si dicat se vovere sine animo vovendi, potius ludat verbis. Secundò, debet habere animum se obligandi, nam non stat promissio necessaria pro voto absque obligatione, ex dictis supra de distinctione propositi à promissione, unde animus non se obligandi destrueret naturam promissionis. Ultraquamquod cum votum sit lex privata, quam quisque vult sibi imponere, sequitur nullam confurgere obligationem, si vovens velit illam excludere, cum sit sibi privatus Legislator: *Suar. t. 2. de relig. l. 1. c. 3. num. 7. & 10. Sanch. l. 4. c. 1. num. 27. Bonac. tom. 2. d. 4. q. 2. num. 1. & 10.* Quod si aliquis verò non excludat obligationem, & sciat saltem confusè votum parere obligationem, tunc confurgit obligatio voti, etiam si vovens non sciat expressè quam contrahat obligationem; nam censetur se velle obligare juxta naturam voti, quod emittit. Tertio, debet habere animum exequendi ut licitè voveat, quamvis votum sit validum etiam sine tali animo, quoties vovens animum habuit promittendi, & se obligandi, quia obligatio voti est distincta ab executione, ut patet in eo, qui non observat votum emissum: *Sanch. cit. num. 3. Bonac. num. 14. Trullench. l. 2. c. 2. d. 1. num. 14.*

Non tamen semper graviter peccat vovens, si non habuit animum promittendi, seu se obligandi, seu etiam non exequendi votum. Vovere igitur sine animo promittendi, & se obligandi, regulariter est tantum peccatum veniale propter inordinationem quod verba menti non sint conformia. Cæterum non fit Deo gravis injuria, cum coram eo non detur fictio, vel deceptio. Excipit votum factum in professione religiosa, vel in susceptione ordinis S.; nam unusquisque tenetur illud facere ea intentione, & voluntate, quam præscribunt Ecclesiâ, & Religio, unde secus faciendū in re gravi illis illuderetur. Excusaretur nihilominus vovens, si habuisset justam causam ita faciendi, ut si per metum gravem coactus fuisset ad professionem religiosam: *Suar. l. 5. de vot. c. 1. num. 4. Reginal. l. 18. num. 261. Bonac. l. 2. d. 4. q. 2. p. 1. num. 15.* Denique qui vovet sine animo exequendi peccat graviter, vel leviter, prout materia est gravis, vel levis.

Quem verò pœnitet voti nullo modo peccat, si non intendat illud transgredi; nam votum solum obligat ad executionem rei promissæ, non verò ad id præstandum hilariter: immo quod major est tristitia, eò magis meritoria potest esse voti executio propter majorem difficultatem in exequendo.

Q. IV. Quæ nam debeat esse materia voti.

R. I. Voti materia ex dictis non solum debet esse bona, sed etiam de re meliori. Et quidem quod debeat esse de re bona patet quia, mediante voto aliquid promittitur Deo, adeoque necesse est

est esse bonum. Item constat non solum debere esse de re bona, sed etiam de meliori; Deus enim non acceptat, quod impedit id, quod melius est. Hinc habes votentem rem malam peccare peccato blasphemiae, offert enim Deo rem pravam, quasi illi placeat quod malum est. Neque quis excusaretur à culpa lethali, etiamsi eum leviter malam voveret; sicut enim nullum convitium ita leve potest in Deum pronunciari, quod possit dari blasphemiam venialis, ita nil tam leviter malum potest Deo promitti, ut statim Deo infinite bono non reputetur fieri gravis injuria. Solum potest esse peccatum veniale ex ignorantia ita votentis: *Sanch. l. 4. c. 6. n. 9., Suar. l. 2. c. 4. n. 2. & 12. & 15. c. 2. à num. 9., Anton. à Spir. S. disp. 2. sect. 9. n. 252.*

Hic etiam animadvertere oportet, quod vovens Deo rem malam sine animo adimplendi, adhuc peccat non solum propter mendacium, sed etiam propter gravem irreverentiam, qua Deo rem malam externè offert. Quod si ulterius habeat animum exequendi, iterum peccat eo genere peccati, in quo est res mala, quam promittit, puta peccato furti, si furtum voveret.

R. II. Si materia voti sit de meliori bono, factis est ad voti valorem, etiamsi ipsum votum habeat peccatum presuppòsitivè, vel concomitanter, secus si habeat peccatum pro fine primario. Quod validum sit votum de bono meliori, etsi presuppònat peccatum, exinde probatur quia, illud bonum non cessat esse melius, & gratum Deo, quamvis ex aliquo malo, tanquam ex conditione fuerit derivatum. Exemplum sit in illo, qui vovet ingredi religionem, si ex aliquo duello liber evaserit; constat enim quod, supposito duello, adhuc bonum, & gratum est Deo ingredi religionem; *Less. l. 2. cap. dub. 3. num. 38., Laym. l. 4. tr. 4. c. 2. num. 7., Bonac. t. 2. d. 4. q. 2. p. 1. §. 1. n. 8.*

Item si peccatum se habeat concomitanter ad votum, validum erit ipsum votum, quia semper cum non reddat illicitam ipsius materiam, neque impedivit melioris boni, jam illa materia est in se ipsa Deo gratior, & proinde apta voto, & quamvis actus in individuo sit malus; non tamen malitia operantis malam reddit materiam voti, cui est extrinseca: *Bonac. p. 4. §. 2. num. 6., Less. d. 7. num. 15., Azor. 2. p. l. 11. c. 15. q. 7.* Demum e. g. aliquem vovisse se amplius non emissurum votum sine consilio Confessarii, & quod nihilominus sine tali consilio voveat castitatem, utique iste peccat vovendo: quia tamen adhuc observantia castitatis est ipsi licita, immo melius bonum, jam tale votum potest esse validum. Ceterum observandum, quod si dum quis vovit non se votum emissurum sine consilio, & licentia Confessarii habuit insimul animum non se obligandi sine tali licentia, votum postea emissum sine ea non erit validum, supposito quod fuerit immemor primi voti, dum emittit secundum; cum etenim non fuerit memor illius, censetur non retractasse priorem voluntatem, adeoque perseverare in voluntate non se obligandi sine præfata licentia.

Denique non subsistere votum, si vovens aliquam rem meliorem habeat pro fine primario peccatum, exinde probatur quia, medium aliàs bonum assumptum ad consequendum finem malum inducit malitiam finis, ac proinde non amplius bonum est, & Deo gratum. Id constat in eo, qui voveret elemosynam ad obtinendam vanam gloriam; elemosyna enim quatenus promissa sub conditione obtinendi vanam gloriam &c. est mala, & Deo non accepta. Dixi si vovens habeat pro fine primario peccatum; nam si finis primarius sit bonus, jam medium assumptum ad illum assequendum si bonum sit, non habet unde deperdat suam bonitatem, cum potius augeatur ex bono sine

primario voventis, quamvis habeat etiam finem secundarium, seu causam impulsivam minus rectam. Hinc tenetur fervare votum, qui vovit elemosynam ut pauperibus succurrat, quamvis secundarium, & minus principaliter optet sibi captare laudem apud homines: *Bonac. t. 2. d. 4. q. 2. p. 4. §. 1. n. 8. & communiter.*

R. III. Materia voti non debet esse de re ex natura sua indifferenti, vel referri ad finem indifferenterem. Quod non debeat esse de re ex natura sua indifferenti patet quia, tunc non est apta cultui Divino, quem respicit votum, cum sit actus religionis; ac proinde, ut bene observat *S. Th. 2. 2. q. 88. art. 2.* vana sunt hujusmodi vota, cum non acceptentur ab eo cui fiunt. Et quidem quomodo potest esse Deo acceptum votum e. g. de non transendo per aliquam viam, si nulla adesset circumstantia, ob quam non transire per talem viam ad Dei gloriam conducere? Verum tamen est talia Deo promittentem, dummodo non intendat illa Deo placere, peccatum solum venialiter, & aliquando etiam nullum peccatum commissurum, si ita voveat ex simplicitate: *Sanch. l. 4. sum. c. 7. n. 4. Trullench. l. 2. c. 2. d. 7. num. 2.* Si verò rei aliàs indifferenti unita sit circumstantia, qua illa res non solum ex intentione voventis, sed ut vestita tali circumstantia conducit ad id, quod est melius, tunc votum de tali re validum esset, ut de se constat. Dixi non solum ex intentione voventis, nam res, quæ vel de se, vel ut vestita aliquâ circumstantiâ non conducit ad bonum, bona non est, adeoque non potest esse materia voti. Exemplum sit in muliercula, quæ voveret non nere die sabbathi ob B. Virginis reverentiam, & interim liberum esset illi vacare aliis operibus servilibus: patet in tali casu abstinentiam à nendo nil conducere ad Virginis honorem, quæcumque fuerit intentio voventis. Secus dicendum, si vovisset per aliquas horas non nere ut vacaret orationi, nam tunc cessatio à nendo conducere ad rem Virgini gratam: *Suar. l. 2. c. 4. num. 7. Sanch. num. 13.*

Dixi in secunda parte responsionis materiam voti neque referendam ad finem indifferenterem (intellige primarium) nam cum medium præcipue suam suam bonitatem, vel malitiam in ordine ad finem primariè intentum, jam si iste finis sit indifferens, adeoque vanus, vanum & inutile erit medium assumptum ad illum finem consequendum, & proinde Deo non gratum. Hinc nullum esset votum de jejuniis, ut sumptibus quis parceret, dum aliàs possit licite, & honestè impendere nummos.

Non tamen putandum ordinari ad finem indifferenterem votum factum ob consequendum aliquod bonum temporale honestum, puta filium, sanitatem, officium &c. dum etenim fiunt hujusmodi vota, includitur cognitio Divinæ beneficentiæ, & agnoscitur Deus ut author talium bonorum, adeoque sufficienter intelliguntur talia vota esse de re meliori. Hinc similia vota reperiuntur in Sacra Scriptura; & approbantur à praxi Ecclesiæ. Quod si res temporales, pro quibus obtinendis sit votum, non ordinarentur ad agendas Deo gratias, seu ad cognitionem Divinæ Beneficentiæ, nullum esset votum, nam sistere in re merè temporali non est sistere in re meliori: *Sanch. num. 22. Laym. l. 4. tr. 4. cap. 2. num. 10.*

R. IV. Materia voti non debet esse vel physice, vel moraliter impossibilis, quia impossibile nulla obligatio: *cap. nemo potest de reg. jur. in 6. & leg. impossibile ff. eod. tit.* ac proinde tale votum censetur non factum.

Hic autem notandum, quod si materia tempore emissi voti erat vel indifferens, vel impossibilis, non ideo obligat votum, eò quod postea evadat bo-

bona, vel possibilis, cum tractu temporis non firmetur, quod de jure ab initio non subsistit: *cap. non firmatur de reg. jur. in 6.* E' contra cessat obligatio voti, si illius materia ab initio bona evadat, deinde impossibilis, vel etiam indifferens. Exemplum sit in eo, qui fecit votum non ingrediendi aliquam domum ob periculum peccandi: si cesset tale periculum, vel mulier, cum qua peccabat, aliò migraverit, cessat votum; nam tunc materia talis voti non amplius cedit in Dei cultum: *Sanch. l. 4. c. 7. num. 19., Less. l. 7. c. 40. num. 42. Bonac. disp. 4. q. 2. p. 4. §. 2. num. 9.*

Q. V. Quid faciendum si materia voti partim possibilis, partim impossibilis, partim bona, partim mala sit.

R. Si materia voti partim sit possibilis, partim impossibilis, partim bona, partim mala, sequentes observandæ sunt regulæ. Primò, si tota materia promittatur per modum unius, vovens ad nihil tenetur; cum enim vovens ita se voluerit obligare, ut una pars sine alia non ponatur, jam si una pars, quia indifferens, non est materia idonea voti, neque vovens tenetur alteram partem adimplere. Tunc autem vovens intelligitur totam materiam per modum unius vovisse, quando expressè noluit se obligare ad partem, ni simul tenetur ad totum.

Secundò, si vovens non habuerit præfata expressam intentionem, tunc attendenda est materia voti. Si hæc sit indivisibilis, jam qui non potest adimplere totum, non tenetur adimplere partem, ut de se patet. Ita qui vovet dare calicem Ecclesiæ, si non potest facere totum, nec partem tenetur facere, quia calix secundum communem modum non solet dividi. Idem dicendum de eo, qui promisit edificare Ecclesiam, & non potest totam edificare: *Laym. l. 4. tr. 4. c. 2. num. 3., Leand. tr. 1. disp. 9. num. 21.* Si verò materia voti sit divisibilis, tunc rejecta parte mala indifferenti, vel impossibili, votum secundum aliam partem est adimplendum, juxta *cap. utile de reg. jur. in 6.* ubi habetur utile per inutile non vitiari. Et ratio est quia, talis præsumitur fuisse intentio voventis, ni constat contrarium: *D. Th. 2. 2. q. 88. a. 3. ad 2. Sanch. l. 4. c. 10. num. 7., Pal. tr. 15. disp. 1. p. 8. §. 1. num. 10.*

Id tamen limitandum, quando una pars est accessoria, altera principalis; nam si reddatur impossibile principale, tunc cessat etiam obligatio adimplendi accessorium, quia accessorium intelligitur promitti dependenter à principali. Exemplum sit in eo, qui, supposita longa navigatione, vovit confiteri sua peccata, vel vovit ire Romam sacco indutus; in his casibus si reddatur impossibile navigatio, cessat obligatio confessionis accessoria ad navigationem, sicut ob eandem rationem cessat obligatio induendi sacco, si vovens non possit ire Romam. Quia verò è contra, ordinariè loquendo, principale non pendet ab accessorio, si hoc fiat impossibile, permanet obligatio exequendi principale. Ita qui ob valetudinem, vel aliam causam non potest in casu supradicto indui sacco, non proinde excusaretur à peregrinatione Romana: *cap. sine eo de consecrat. in 6.* ubi dicitur impedimentum accessorium non redundare in principale: *Sanch. num. 10. & 13., Trullench. l. 2. c. 2. dub. 11. num. 3.*

Dixi, ordinariè loquendo, nam si quando impossibile sit accessorium, redditur valde difficilius principale, tunc etiam ipsius obligatio cessat; tunc enim censetur vovens se obligasse ad principale, dependenter ab accessorio. Exemplum sit in eo, qui vovit ire Romam equitando, si defectu pecuniæ non possit equum adhibere, tunc nec tenetur ire Romam, si valde illi difficile sit ire pedester. Hic

etiam habet locum illud principium apud Theologos commune, quod cessat obligatio voti, si adimpleri debeat cum multò majori difficultate quam vovens intenderit: *Suar. l. 4. c. 2. num. 11. Pal. tr. 15. disp. 1. p. 8. §. 1. num. 10.*

Tertiò, si votum sit disjunctivum, & materia partim sit bona, partim mala, ut si quis dicat: *Hodie voveo vel orare, vel furari*, tunc vovens ad nihil tenetur. Ratio est quia, in voto disjunctivo ut sit validum, debet vovens posse eligere illam partem quam maluerit, quod non evenit in casu supradicto: *Sanch. l. 4. c. 10. num. 19. Trullench. l. 2. c. 2. dub. 9. num. 2. & 11.*

Regula in praxi observanda.

I. Ed quod materia voti debeat esse de meliori bono, inferunt DD. votum jejunandi omnibus diebus etiam die Dominica esse obligatorium; quamvis enim *cap. no quis jejunet de consec. dist. 3. cap. si quis tanquam, & cap. Sacerdos 26. q. 6.* prohibuit fuerit jejunare die Dominica ad evitandum errorem Manichæorum, qui tale iudicarent jejunium in contemptum Resurrectionis Christi; cum tamen modò non amplius vigeat talis error, neque amplius habet locum talis prohibitio, & melius est tali die jejunare, quam non jejunare. Verum tamen est, quod si quis voverit jejunare aliqua determinata die v. g. in vigilia Annuntiationis B. Virginis, melius erit, si se conformet Ecclesiæ dum talis dies incidat in Dominica, adeoque satisfaciet voto, jejunando sabbatho antecedenti: *Leand. d. 4. q. 46.* Id tamen dictum velim, si dum emisit votum, non habuit expressam intentionem jejunandi etiam in Dominica, quando tali die incideret vigilia Annuntiationis &c.

II. Ex eo etiam quod materia voti esse debeat de meliori bono, inferunt DD. non esse validum votum de immoderatis macerationibus corporis; ut enim habet *D. Th. 2. 2. q. 88. a. 2. ad 3.* vigilia, jejunia &c. sunt Deo accepta, in quantum fiunt cum debita discretionè, ut scilicet concupiscentia refranetur, & natura non nimis gravetur, & sub tali tenore possunt hujusmodi sub voto cadere. Item per se invalidum est votum non vovendi, quia vovere est actus religionis, & proinde res Deo grata, & accepta. Bene autem valeret votum de non vovendo sine licentia Confessarii, ne quis se exponat periculo inconsideratè vovendi.

Non tamen judicarem invalidum votum factum de non petenda dispensatione de aliquo voto facto, quamvis multi in contrarium opinentur; nam melius est rem debitam velle exactè adimplere, & cedere omni juri se ab obligatione contracta eximendi. Aliunde cum casus, quo dispensatio utilior sit animæ, rarò contingat, non vitare videtur materiam talis voti, quæ solet tantum comprehendere casus commuiter contingentes; unde si respectu istorum materia voti est de meliori bono, non est cur tale votum non sit validum: *Azor. l. 11. c. 19. q. 15., Pal. t. 3. tr. 15. d. 2. p. 8. §. 5. n. 4. Bonac. t. 2. d. 4. q. 2. p. 5. num. 18.* Bene autem pendat Confessarius, quod si tale votum evadat Penitentem perniciosum, & utilius illi sit petere dispensationem, cum amplius illi non sit de meliori bono, licitè petatur dispensatio, si anceps esset an tunc cessaverit votum, nec ne. Item noter, quod quamvis illi melius non esset petere dispensationem, si tamen haberet causam legitimam petendi, ut si præcipitanter tale votum emisisset, dispensatio obtenta subsisteret, quia votum non impedit potestatem dispensantis. Quod si insuper vovisset se dispensatione non usurum, petere debet dispensationem à voto non utendi dispensatione, inde non petendi dispensationem, ac demum à vo-

de re, de qua primò vovit, v. g. castitate &c. Videantur *Suar. l. 2. c. 11. n. 6. Sanchez. l. 4. c. 8. num. 29.*

III. Item animadvertendum, quòd dum dicitur votum esse debere de meliori bono, juxta communior opinionem sufficit quòd sit de meliori bono directè, quamvis indirectè majus bonum impediatur. Exemplum sit in eo, qui voveret aliquam die determinatam invisere aliquam Ecclesiam, quo tempore forte facere posset aliqua opera perfectiora, si ad Ecclesiam non progrediretur. Istud votum videtur omnino validum, cum melius sit invisere illam Ecclesiam, quàm non invisere. Nihilominus talis visitatio potest indirectè impedire opus perfectius. Scire tamen debet Confessarius posse voventem propria auctoritate tale votum in opus perfectius commutare: *Sanch. l. 4. c. 7. n. 47. Trull. l. 2. c. 2. dub. 5. n. 17.*

IV. Notare etiam debet prudens Confessarius, quòd dum dicitur votum debere esse de re meliori, id intelligi debet respectu ipsius voventis, ita ut res ab ipso per votum promissa sit illi majus bonum ea re, qua per votum privatur. Ratio est quia, Deus non respicit præcisè id, quod ipsi offertur, sed an res illi oblata à vovente cedat in sui majorem honorem, & gloriam, & si ita non se habeat, ab ipso non acceptatur. Hinc quamvis vota, ordinariè loquendo, non debeant esse contraria Consiliis Evangelicis, nihilominus possunt dari vota valida, quæ videntur ipsi adversari, quia in quibusdam circumstantiis melius bonum potest esse voventi talia consilia non servare. Ex his habetur validum esse votum nubendi emissum ab illo, qui non se potest continere; non jejunandi, emissum ab illo, cui jejunium graviter officit valetudini; non mutuandi, seu dandi elemosynam, emissum ab illo, cui pecunia est valde necessaria ad familiæ sustentationem, & sic de pluribus aliis.

V. Ex illo principio, quòd materia voti debeat esse de re moraliter possibili, bene inferunt Theologi nullum esse votum de vitandis omnibus peccatis venialibus; attendit etenim humana fragilitate, ordinario rerum cursu, & ordinariis Dei auxiliis, est moraliter impossibile ea omnia vitare. Quamvis autem lege naturali divina tenemur omnia etiam peccata venialia vitare, id non probat fugam omnium venialium posse esse materiam voto aptam; nam ut ea tenemur vitare ex lege naturali divina, sufficit habere potentiam physicam ad ea vitanda. Cum autem obligatio voti nascatur à libera nostra voluntate, censendum est non se extendere ad id, quod est moraliter impossibile; nemo enim prudens censetur velle se liberè ad hujusmodi obligare. Solet objici votum emissum à S. Theresia de faciendo semper quicquid cognosceret esse perfectius, sed communiter respondetur ita vovisse ex speciali Spir. S. impulsu.

Validum è contra est votum de vitandis omnibus peccatis mortalibus, sicut & venialibus in aliquo determinato genere, puta de vitandis mendaciis, prolatis cum plena advertentia. Possunt tamen dari aliquæ personæ ita virtute expoliata, & ad malum proclives, ut respectu istarum videatur moraliter impossibile peccata venialia etiam in determinata specie vitare. Cæterum hujusmodi vota ordinariè permittere non debet prudens Confessarius propter periculum transgressionis. Idem dicas de voto consistendi omnia venialia, quod licet validum sit, si referatur ad ea, quæ memoriæ occurrunt post factam mediocrem diligentiam, nihilominus exinde oriri possunt multi scrupuli, & conscientiarum perplexitates &c. Multò minus permittat Confessarius penitenti votum de vitandis venialibus omnibus quantum in se est, quia,

ultraquamquod non sit de re certa humana ratione cognoscibili, qualis esse deberet materia voti, quis non videat hujusmodi votum infinitis perplexitatibus obnoxium? Quis enim cognoscere valet se fecisse quantum in se est, omnem sibi possibilem diligentiam adhibuisse? &c.

C A P U T II.

De Voti Obligatione.

Q. I. Quanta sit obligatio Voti.

R. Votum ita obligat ad sui executionem, ut illius transgressio sit ex genere suo peccatum mortale. Ratio est quia, licet ea, quæ ex sola fidelitate alicui debentur, ordinariè loquendo, dumtaxat ita obligent, ut illarum transgressio sit solum peccatum veniale, nihilominus id non habet locum in adimplendis promissis Deo factis mediante aliquo voto. Disparitas est quia, quamvis simplex virtus fidelitatis non obliget nisi sub veniali, nihilominus virtus religionis obligat sub mortali. Cum igitur adimplere id, quod promittitur mediante voto, imperetur à virtute religionis; ideo etenim placita est Deo observantia eorum, quæ illi promittimus, quatenus cedunt in suum cultum, & honorem, sequitur non observare promissa Deo facta esse ex sui natura peccatum mortale. Hinc Innoc. III. *cap. licet de Voto de finivit obligationem voti esse sub mortali: D. Tb. 2. 2. q. 88. a. 3.*

Ex triplici autem capite potest transgressio voti fieri peccatum veniale. Primò, si transgrediat ex non plena cognitione, & deliberatione, ex quo capite transgressio cujuscumque gravissimi præcepti potest esse peccatum veniale. Secundò, ex intentione voventis, quatenus scilicet dum emisit votum etiam de re gravi, non intellexit se obligare nisi sub levi culpa. Pro quo observandum, quòd licet obligatio voti pendeat etiam à lege naturali, & divina, nihilominus cum votum sit lex particularis, quam quis vult sibi liberè imponere, sequitur in votis legis naturalis, & divinæ non obligare nisi dependenter à voluntate voventis; & proinde ex vi voti solum venialiter obligare, si talis fuerit illius intentio. Ex quo cognoscere est disparitatem, quæ intercedit inter juramentum, & votum; nam in juramento, cum adducatur Deus in testem, semper est peccatum mortale ipsum in testem falsitatis inducere, cum hoc non possit esse sine gravi ipsius injuria. At injuria facta Deo in voti transgressione, cum pendeat à voluntate voventis, volentis se minus obligare, sequitur bene ex hoc capite intervenire injuriam levem etiam in transgressione voti de re gravi. Præterea si supponatur impossibile aliquem tantum leviter obligari in voto de re gravi, jam tale votum nullum erit; nam vovens non intendet assumere gravem obligationem, & aliunde levis obligatio non supponeretur possibilis: *Suar. l. 4. de vot. c. 4. num. 5. Palau. tr. 15. d. 1. p. 11. num. 4. Filiuc. tr. 26. c. 3. num. 80.* Tertio, transgressio voti est dumtaxat peccatum veniale, si ipsius materia sit parva, etiam si sit tota, & adæquata materia voti. Quòd dumtaxat peccet venialiter, qui e. g. fecit votum de recitando Rosarium, & amisit unam salutationem Angelicam; qui fecit votum de distribuendis Pauperibus centum nummis, & amisit e. g. julium, in comperto est apud omnes propter materiæ parvitatem. At aliqui affirmabant, quòd si materia parva est tota materia voti, puta quia aliquis vovit unam tantum salutationem Angelicam; illius transgressio sit peccatum mortale, quia cum sit transgressio totius voti est actus perfectus contra religionem. Nihilominus dicendum materiæ parvæ transgressionem, etiam si sit

tota materia voti, non esse nisi peccatum veniale, ex transgressione etenim materiæ parvæ non nisi levis irreverentia Deo irrogatur; & ita etiam in quocumque alioprecepto, si in materia parva transgrediat, solummodo confurgit peccatum veniale: *Suar. l. 5. c. 4. 9. Sanchez. l. 4. c. 12. n. 5. Pal. l. 3. tr. 15. disput. 1. p. 11. num. 6.*

Duo tamen hic sunt advertenda. Primum est parvitatem materiæ in votis solum considerandam esse in ordine ad magnum, vel parvum honorem, qui redundat in Deum ex adimpletione voti. Hinc aliqui affirmant omissionem rosarii, ad quod quis tenetur ex voto, non esse nisi peccatum veniale; quamvis enim si injungatur in penitentiam in confessione non omittatur sine peccato mortali, quia reputatur opus notabiliter peccato, adeoque materia gravis in ordine ad penitentiam, nihilominus cum non videatur confurgere ex ipsius recitatione notabilis Dei cultus, non censent peccare lethali, qui ad illud tenetur ex voto, si semel omittat. Melius tamen, meo videri, dicitur esse gravem culpam tertiam rosarii partem omittere, cum non levis cultus ex ipsius recitatione fieri Deo videatur.

Secundum est, quòd si pluries transgrediat votum in materia parva, ejus transgressio erit peccatum mortale, si tales parvæ materiæ coalescant, & faciant materiæ gravem. Ad videndum autem an materiæ coalescant, vel potius affixæ sint diei, in quo votum erat persolvendum, eaque die transgressio definit obligare, solent Theologi dare hanc regulam. Si votum sit personale, id est, de actione faciendâ ab ipso vovente, puta de recitando singulis diebus salutationem Angelicam, sive quinque Orationem Dominicalem, dicunt obligationem definire cum die, nec uniri obligationi alterius diei. Si vero votum sit reale, puta de faciendâ aliqua elemosyna, volunt obligationem non definire cum die, adeoque si multis diebus omittatur elemosyna e. g. unius oboli, quam quis voto singulis diebus dare promittit, cum fiat materia gravis, confurgit ex ipsis peccatum mortale. Hujus autem regulæ hanc assignant rationem, quòd nempe vovens actionem personalem præsumitur velle suam obligationem cum die transire, secus si voveat aliquid reale. Quia nihilominus hujusmodi doctrina solummodo fundatur in prudenti præsumptione, hinc semper investiganda est intentio voventis, quæ bene potuit velle etiam in votis realibus obligationem unius diei cum altera non continuari, ut si voverit aliquam elemosynam dare in honorem alicujus diei, in singulis festivitibus e. g. B. Virginis; nam obligatio in honorem diei facta, ita videtur illi affixa, ut cum frequentibus obligationibus non continuetur.

Q. II. An obliget votum factum ex metu.

R. I. Supposito quòd quis habuerit veram vovendi intentionem, semper validum est votum emissum propter metum ortum ex causa naturali, puta ex infirmitate, timore naufragii &c. quia nulla intercedit injuria, & adeo sufficiens voluntatis deliberatio ad vovendum: *cap. sicut nobis de regular. Propter eandem rationem idem dico de voto facto ex metu ab extrinseco, vel justè, vel injustè proveniente, sed non incusso ad extorquendum votum; ut si ille, cui mortis periculum à latrone immineret, voveret peregrinationem, Lauritanam; ut dictum enim est, nulla injuria intervenit in ordine ad votum.*

R. II. Votum factum est metu justè incusso etiam in ordine ad illud extorquendum, semper est validum, nam nulla sit injuria voventi; & potius dicitur eligere sua sponte tale medium ad malum sibi imminens vitandum. Exemplum sit in Judice, qui, ut liberet à morte reum justè damnatum, of-

fert illi vitam sub conditione, ut voveat peregrinari Compustellam.

R. III. Votum factum ex gravi metu, sive metu cadente in constantem virum, iniuste incusso ad illud extorquendum, quamvis sufficienter elicitum deliberatione, nullam parit obligationem. Id autem probatur, non quia irritum sit jure naturæ, cum supponatur factum sufficienter deliberatione, neque enim metus de sua natura tollit voluntarium, sed potius invaliditas talis voti desumitur ex traditione, & longæva consuetudine Ecclesiæ, vim legis habente, quæ sic interpretatur quosdam Canones agentes de votis factis ex metu. Ita etiam ex tali traditione, & consuetudine irritum dicitur matrimonium fidelis cum infideli &c. Videantur scribentes in *cap. 1. de his qua vi metu vovunt &c. & in cap. ad audientiam eod. tit.* Stet ergo non solum Professionem religiosam gravi metu factam esse irritam, uti habetur *ex cap. perlatum de his qua vi &c.*, sed etiam matrimonium, & aliud quodcumque votum; ut dixi etiam quaestione superioriori: *Azor. p. 1. l. 11. c. 15. q. 6. Navar. in Man. c. 12. num. 52. Sanchez. l. 4. c. 3. num. 11. Bonac. t. 2. d. 4. q. 2. p. 3. s. 1. num. 6.*

An autem irrita sint vota ex levi metu facta, quamvis aliqui DD. affirmant, puto sentiendum esse omnino negativè; nam *cap. cum dilectus de his, qua vi &c.* definitur quoddam votum validum fuisse, quia non fuit ex gravi metu factum; videtur ergo solum ex gravi metu invalidari. Et quidem cum ex levi metu non insurgat gravis injuria respectu voventis, non est cur jure, vel consuetudine Ecclesiæ talia vota debeant dici irrita.

Q. III. Quam obligationem pariat votum factum ex ignorantia.

R. I. Si error, aut ignorantia sit circa substantiam voti, aut circa substantiam rei promissæ, nullatenus tenet. Error tunc esset circa substantiam voti, si vovens nesciret quid esset votum, quòd pareret obligationem &c. & in hoc casu patet nullatenus votum esse obligatorium, quia qui nescit quid sit votum, & quòd inducat obligationem, neque potest habere voluntatem vovendi; nil enim voluit, quin præcognitum. Quòd si qui nescit quid sit voverè, adhauc nihilominus habeat intentionem vovendi eo modo, quòd alii vovent, tunc votum esset obligatorium, quia ita vovens habet intentionem implicitam, & virtualem se obligandi &c. *Sanch. l. 4. c. 22. num. 2. Suar. t. 2. de relig. l. 1. c. 11. num. 6.*

Tunc vero error est circa substantiam rei promissæ, quando reperitur esse diversa natura, seu speciei, ab ea, quæ reputabatur, quando emissum fuit votum; ut si aliquis vovisset dare Ecclesiæ calicem, quem putabat argenteum, & postea reperit esse aureum; vel si vovisset ingredi religionem, ubi servari putabat regularem disciplinam, & de facto neque ipsius essentialia ibi observantur. Dum hujusmodi error intercedit, patet non tenere votum, quia non est voluntarium; voluntas enim erat de re argentea, non aurea, de observanda disciplina regulari, & non è contra.

R. II. Ignorantia, seu error reddunt votum nullum, quando sunt circa finem intrinsecum, seu extrinsecum voti. Tunc primò esset circa finem intrinsecum voti, quando esset de re, quæ non conducebat ad Dei cultum, in quo casu constat nullum esse votum, cum debeat esse de re, quæ ad Dei cultum, & honorem deserviat. Secundò, cessaret finis intrinsecus voti, seu ipsius causa formalis, quando re voto promissa non posset fieri id, ad quòd de sua natura conducit, & deservit. Vovisti e. g. elemosynam, quæ de sua natura deservit ad sublevandam miseriam alterius, si ergo ap-

pareat Petrum, cui vovisti dare eleemosynam, esse divitem, cessat finis intrinsecus voti, quia cum sit dives, non habet locum sublevario ipsius miserie. Quod autem nullum sit tale votum constat, quia non est voluntarium; vovens enim voluit sublevario pauperem, unde si cesset hæc ratio, non censetur in votum consensisse. Quod si subsistat finis intrinsecus voti, non verò causa impulsiva, votum validum est, quia voluntarium fuit quoad ipsius causam formalem. Ita in casu supra dicto si Petrus sit verè pauper, quamvis non sit probus, deo dare eleemosynam, quamvis non sit probus, ex ipsius putata probitate impulsu habuerim ad votandum: *Suar. l. 1. de vot. c. 11. num. 14. Sanch. l. 4. c. 2. num. 45. Bonac. tom. 2. disp. 4. q. 2. p. 3. num. 13.*

Tunc error esset circa finem extrinsecum vovens, quando non subsisteret finis, ad quem obtinendum vovisset; ut si quis voveret dare quasdam eleemosynas ad obtinendam Matris sanitatem, quam falsò putabat agrotantem. Ratio est quia, vovens voluit se obligare cum restrictione ad talem finem, veluti si conditionatè vovisset dare eleemosynas, si scilicet Mater agrotaret, ut convalescat. Sicut ergo qui fecit votum dependenter ab aliqua conditione, ea deficiente, nullum est votum, quia non fuit voluntarium, ita dicendum in casu nostro.

R. III. Si ignorantia sit circa circumstantias graves, & notabiles rei promissæ, votum est nullum, secus si circa circumstantias leves: & minores. Non subsistere votum, si ignorantia sit circa circumstantias valde graves, & notabiles, exinde probatur quia, censetur vovens se velle solum obligare ad ordinariam diligentiam, & difficultatem, unde si circumstantia ignorata reddat valde difficilem voti executionem, cessat votum, quia non fuit voluntum, ut vestitum tali gravi difficultate; ac proinde huiusmodi graves circumstantia dicuntur in substantiam voti reduci. Ad hoc facit generalis promissio non venire ea, quæ quis verosimiliter in specie non promississet, si illa cognovisset: *cap. in generali 89. de reg. jur. in 6. cap. qui ad agenda. de procurat. in 6. Clem. 2. eod. tit. Quia igitur superveniente valde gravi circumstantia intelligitur ad eam non se extendisse consensum vovens, votum erit invalidum, vel ignorantia talis circumstantiæ à se ipso, vel ab alio provenierit, ut de se constat.*

Limitatur hæc doctrina in voto solemnis Professionis, quod solum invalidatur ex errore circa substantiam, non verò ex errore circa quascumque circumstantias, seu qualitates, nisi fuisset emissum dependenter ab illis. Ratio est quia, Professio religiosa, sicut, & Matrimonium important statum fixum, & indissolubilem, & ulterius ex eorum dissolutione sequerentur gravissima incommoda, & perturbationes; ac proinde exposcit eorum naturam, ut quis velit assumere talem statum independentè à quibuscumque conditionibus, quæ non spectent ad eorum substantiam: *Sanch. de Matr. l. 10. d. 9. num. 18. Laym. l. 4. tr. 4. c. 1. num. 5. Bonac. q. 2. p. 3. s. 2. num. 5.*

R. IV. Subsistit verè votum, si error sit circa circumstantias leves, & minores; nemo enim præsumitur noluisse se obligare, eò quod aliqua ex minoribus non præviderit. Quando autem circumstantia ab initio voti ignorata reputanda sit valde gravis, nec ne, potius arbitrio prudentis relinquendum est. Generaliter potest dici, quod si circumstantia ignorata talem afferat difficultatem, ut rationabiliter removisset à vovendo quemlibet illius status, & conditionis, circumstantia debeat gravis judicari: *Suar. l. 1. c. 11. num. 8. et. Pal. disp. 1. p. 6. numer. 3. Anton. à Spir. s. disp. 2.*

sect. 5. num. 226. Tamb. l. 3. c. 13. num. 2.

Q. IV. Qualiter obliget votum dubium, & indeterminatum.

R. I. Si dubium sit an votum fuerit emissum, vovens non tenetur ad illius observantiam, quia semper præsumere potest, quod si verè emisisset, certè recordaretur rei tanti momenti, & ex hoc capite potest dubium deponere: *Sanch. l. 1. c. 10. num. 36. Tambur. l. 1. c. 3. s. 7. num. 1. Boss. var. mor. p. 2. tit. 1. num. 1590. Et idem verum censo, etsi quis magis inclinaret ad credendum se votum emisisset; si etenim non habeat moralem certitudinem, semper rationabiliter præsumere potest votum non fuisse emissum: *Laym. l. 1. tr. 1. c. 5. s. 4. num. 31. Bonac. de Leg. disp. 1. q. 4. p. 2. n. 18.**

R. II. Qui certus est se votum emisisset, & dubitat an adimpleverit, tenetur voto satisfacere; obligationi etenim certè non fatissit incerta, & dubia solutione. Quod si adsint rationes verè probabiles ad iudicandum voto satisfecisse, tunc potest dubium deponere: *Boss. var. mor. p. 2. tit. 1. num. 1670.*

R. III. Si dubium sit, an votum sit factum ex sufficienti deliberatione, & tale dubium oriatur quia votum factum est ante septennium, potest præsumi non adfuisse sufficientem deliberationem, quia regulariter ita accidit ante talem ætatem. Si verò votum emissum fuerit post adeptam sufficientem cognitionem, præsumendum est emissum fuisse cum sufficienti deliberatione, quia si non constet de opposito, censetur factum modo ordinario, & communi: *Boss. num. 1601.*

R. IV. Si aliquis dabitur, an vovendo habuerit finem bonum, seu potius malum, & indifferens, præsumendum est habuisse finem bonum, quia aliàs peccavisset, & nemo præsumitur voluisse peccare, si id non aperte constat. Quod si voventi dubium superveniat, an materia sui voti sit bona, vel mala, seu indifferens, & non possit certiorari, tunc non tenetur ad votum, quia dubitare de bonitate materiae est idem ac dubitare an votum fuerit validum, & proinde an contraxerit obligationem; & ita potest iudicare non contraxisse, quia nemo ex incerta obligatione debet sibi certum onus imponere: *Suar. l. 4. c. 6. n. 13. Sanch. l. 4. c. 5. n. 32. Et c. 6. n. 6.*

R. V. Quando votum est certum, & dubitatur de maiori, vel minori quantitate rei, per votum promissæ, semper potest interpretari votum pro minori obligatione. Ratio est quia, obligatio est odiosa, & proinde debet minus, quoad fieri potest, interpretari; *ex cap. ex parte de cons. Et quidem si qui dubitat de voto, ad votum non tenetur, ita nec qui dubitat de parte, eadem ætatem est ratio de toto quoad totum, & de parte quoad partem: *leg. que de rat. ff. de rei vendit. Bonac. s. 2. disp. 4. q. 2. p. 5. s. 4. num. 10. Dixi, quoad fieri potest, nam in obligatione votorum, juramenti &c. semper observandum est, ut salvetur proprietas verborum, quibus emissum est votum, juramentum &c. salva autem tali proprietate, obligationes, utpote odiosæ, semper sunt restringendæ.**

Q. V. Quomodo obliget votum conditionatum.

R. I. Sermo est hic non de conditione vel præterita, vel præterita, quia cum jam existat dum sit votum, non suspenditur consensus vovens, adeoque nec obligatio voti. Item non potest esse questio de conditione futura, omnino necessaria, ut si quis voveret jejunium, si cras sol fortietur; nam cum impediri non possit; vel statim habetur pro impleta, vel ad summum suspendit obligationem voti usque ad eventum talis conditionis, si huiusmodi fuerit intentio vovens. Non est pariter conditionatum votum, si conditio non suspendat obligationem, sed solummodo executionem; ut si quis vo-

veat

veat ingredi religionem, si Pater obierit, nam conditio non afficit votum, sed tempus, quo est executioni mandandum. Questum ergo versatur circa conditiones contingentes de futuro, appositæ ipsi voto, quales sunt illæ, si convalesco, si ex tali periculo evasero, si non demergatur Navis, in qua habeo meas facultates &c. His positis.

R. II. Si conditio sit impossibilis, ut si quis voveret castitatem, si volaret, reddit nullum votum; nam cum obligatio voti pendeat à tali conditione, iam si nunquam erit possibilis, nullatenus potest votum obligare. Huiusmodi conditiones, sicut etiam turpes, rejiciuntur à matrimonio, & ultimis voluntatibus, & ex legum dispositione habentur pro non adjectis: *cap. fin. de condit. appof. s. Impossibilis inhit. de hered. inhit.*

R. III. Conditio turpis irritat votum, si sit contra ipsius substantiam, vel si intendatur ut finis per votum obtinendus. Tunc esset conditio contra voti substantiam, quando quis e. g. voveret sine animo se obligandi, & de se patet tale votum non esse obligatorium. Tunc verò intenditur ut finis, quando votum assumitur ut medium ad illam conditionem malam obtinendam; ut si quis voveret eleemosynam, ut Deus ipsi concederet de suis inimicis ulcisci, & in hoc casu potius esse blasphemiam, dictum est capite superiori. Quod si voveat quis aliquod beneficium, supposita turpi conditione, ut si diceret voveo eleemosynam, si fornicatus fuero, tunc votum est validum, ut patet ex dictis loco citato, & docet *Sanch. l. 4. c. 23. num. 8. Palaut. tr. 15. p. 17. n. 1.*

R. IV. Si conditio de futuro sit possibilis, & honesta, tunc votum verè redditur conditionatum, & non obligat nisi post adimpletam conditionem, vovens etenim noluit se obligare nisi post adventum conditionis; ut si quis vovisset sacrum audire, si Pater convalesceret. Post adventum autem conditionis votum statim transit in absolutum, & sine novo consensu jam parit obligationem, cum vovens voluerit se obligare statim post purificatam conditionem. Quod si quis fecerit votum dependenter à pluribus conditionibus, tunc observandum est, an illius intentio fuerit eas apponere disjunctivè, vel copulativè. Tunc appofuisset disjunctivè, quando e. g. dixisset, voveo eleemosynam, vel si Pater convalescerit, vel si obtineam talem hereditatem; & in hoc casu ad obligationem voti sufficit unam ex conditionibus fuisse purificatam, cum vovens voluerit se obligare per hoc quod una purificaretur. Eas verò appofuisset copulativè, si dixisset, si Pater convalescerit, & obtineero talem hereditatem; & tunc obligatio vovens intelligitur alligata purificationi utriusque conditionis. In dubio an vovens appofuerit plures conditiones copulativè, vel disjunctivè, dicendum est appofuisse copulativè, quia vota semper debent in partem benigniorem interpretari: *Sanch. l. 4. c. 23. à num. 19. Fagund. l. 2. c. 28. num. 26.*

Q. VI. An ad voti validitatem satis sit conditionem adimpleri in æquivalenti, vel potius necesse sit adimpleri in propria, & specifica forma.

R. Casus exemplificari potest in eo, qui videns Patrem non posse ex se sustentari, voverit religionem, si Pater moriatur; interim Pater devenit ad pinguem fortunam, ita ut non amplius necessè habeat ope filii; unde queritur an teneatur ad votum, quia conditio adimpleta est in æquivalenti, cum etenim Pater non amplius sit pauper, non amplius etiam illum impedit ut possit statim religiosum assumere. Verum puto dicendum non sufficere ad inducendam obligationem talis voti, si conditio adimpleatur in æquivalenti, sed adimplendam esse in propria, & specifica forma. Id autem probatur, tum quia intentio vovens alliga-

ta est tali specificæ conditioni; tum quia conditio inducit rationem formæ, sine qua actus non subsistit, & habetur *l. qui heredi s. 1. Et l. Majoris ff. de condit. & demonstrat. Pal. disp. 1. p. 17. num. 5. Tambur. in Decal. l. 3. c. 12. s. 6. n. 4.*

Q. VII. An vovens sub conditione de futuro, impedire possit illius adimplementum, ne teneatur ad votum; & quid si impediatur malitiosè.

R. I. In hoc casu est distinguendum. Si eventus conditionis pendeat à propria voluntate potest illam non apponere, & impedire, cum illi liberum sit eam apponere, nec ne. Hinc si vovisti dare eleemosynam, si venatum ibis, poteris non venari &c. Si verò conditio pendeat ab alterius voluntate, & sit honesta (nam si sit peccaminosa, unusquisque tenetur eam impedire) non potest quis malitiosè impedire illius adventum; qui etenim ita voverit suam obligationem omnino ab alterius pendere voluntate; si autem fraudibus, vi, dolo &c. impediatur, ut alter conditionem non apponat, iam non vult voti obligationem ab alterius pendere voluntate, sed à propria. Quod si quis solum precibus, & rationibus suadeat illi, à quo pendet conditio voti, ne illam apponat, tunc non peccabit contra votum; nam dum utitur solum precibus, & rationibus, adhuc relinquit in alterius libertate eam apponere, nec ne. Exemplum sit in eo, qui vovisset Religionem, si Pater consenserit, & rationibus, & precibus curaret removere Patrem à consentiendo: *Suar. l. 4. c. 17. a. 14. Laym. l. 4. tr. 4. c. 6. Et 7. Tambur. l. 3. c. 12. s. 6. num. 5. Et c.*

R. II. An teneatur ad votum, qui malitiosè impedit adventum conditionis, sub qua emisit votum, disputant Theologi, cum tamen omnes dicant ipsum peccare, ut de se patet. Ego putarem non teneri; quamvis enim verum sit fraudem, & dolum neminem debere patrocinari: *cap. adversus de Immunit. Eccles. nihilominus quando aliqua obligatio tota pendet à voluntate, & intentione volentis se obligare, semper verum erit esse juxta illam regulandam; ac proinde cum vovens non voluerit se obligare ad ingrediendam religionem, nisi dependenter à Patris consensu, sequitur quod, si iste non adsit, quamvis malitiosè impediatur, non verificetur id, unde confurgit obligatio vovens. Præterea hæc est differentia inter promissiones homini factas, & promissiones Deo factas; quod si malitiosè prima impediatur, cum inferatur damnum bonis ipsi utilibus, debet hoc damnum refarciri, adimplendo promissionem. Verum nullum damnum in bonis Deo utilibus inferitur, eò quod malitiosè impediatur conditio, sub qua facta est illi aliqua promissio; ac proinde quamvis peccatum sit poenitentia delendum, non confurgit obligatio adimplendi promissionem. Cum igitur ex his rationibus probabilis reddatur sententia negativa, puto tutum esse in praxi non obligare ad votum, qui modo dicto conditionem impediisset, quia verum est obligationem voti esse auferendam, semper cum rationabiliter potest fieri: *Suar. n. 20. Pal. tr. 15. p. 27. num. 12. Tambur. num. 7.**

Q. VIII. Quomodo obliget votum poenale.

R. I. Votum poenale tunc datur, quando quis promittit Deo rem aliquam sibi ingratam, & odiosam, ut arceatur ab aliqua re, quam intendit vitare; ut si quis voveret jejunium, si ludat &c. Siquidem votum sit de sola poena, non tenetur quis ex vi voti abstinere ab illa re, quam si fecisset, voluit talem poenam subire. Ita si quis promittit jejunium, si ludat, non peccabit ludendo, sed si non jejunet; ad id enim voluit se voto obligare. Quod si quis dum ludit, inculpabiliter oblitus fuerit voti emissi, vel etiam poenæ, non renebitur ad poenam, quia poena, maxime medicinalis, non debet

bet contrahi ab eo, qui iuculpabiliter ignorat legem, quæ illam assignat, ut communitur dicitur in *Tract. de legibus*. Et id verum est etiam si quis vovisset non ludere, & jejunium, si ludat, de quo duplici voto statim dicemus; nam est recordaretur quis se vovisse non ludere, non tamen poenæ adjectæ, liber erit à poenâ, si ludat, cum non sit transgressor voti, quatenus poenam imponit: *Sanch. l. 4. c. 22. num. 18. Tambur. l. 3. cap. 12. §. 7. num. 4.*

R. II. Si votum poenale non sit simplex, sed duplex, hoc est, non sit de sola poenâ, sed de poenâ, & simul de vitanda ea re, cui poenâ annexa est; ut si quis voveret non ludere, & si ludat jejunare, tunc votum obligat & rem non ponere, & eâ positâ, poenam subire. Quia tamen in his votis poenâ est quid accessorium, inde est, quod si quis antequam poenam incurrat, relaxationem prioris voti obtineat, liberatur etiam à secundo, ex illa regula, quod deficiente principali, deficit accessorium, illi adhærens. Neque ut obtineat dispensationem voti principalis, necesse est facere mentionem secundi, sicuti id necesse esset si quis non solum vovisset ire Romam, sed etiam indutus sacco, seu pedes. Ratio est quia, in hoc voto circumstantia accessoria reddit valde illustriorem materiam voti, adeoque difficultioris dispensationis, ac proinde illius mentio faciendâ est; poenâ verò voto adjectâ illius materiam non dignificat, quamvis reddat votentem magis intentum in adimplendo voto: *Facund. l. 2. c. 27. num. 9. Pal. tr. 15. disp. 1. p. 18. num. 5. Tamb. l. 3. c. 12. §. 7. num. 5.* Si quis pariter vellet à poenâ voto adjectâ dispensari; non opus esset principali voti facere mentionem, quia potest quis velle à poenâ liberari, & nonâ principali obligatione: *Sanch. l. 4. c. 22. n. 10.*

Q. IX. An Vovens toties poenam voto adjectam subire teneatur, quoties votum violaverit.

R. Debet primò Confessarius quoad fieri potest inquirere de intentione votentis. Si verò de hac satis non constat, responderi solet, quod votum simplex, & merè poenale obligat ad poenam solum primâ qua transgreditur vice, non si e. g. quis dicat: *Voveo jejunare, si ludam*, salvatur sufficienter proprietas talium verborum, si prima vice, qua ludit, jejunet; sicut si quis diceret: *voveo jejunare in vigilia S. Antonii*, intelligitur id facere voluisse solum hoc anno, si aliam non haberit intentionem.

Si verò votum fuerit duplex, tunc observare est, an poenâ voto adjectâ sit valde gravis, vel ordinaria. Si valde gravis, ut de magna elemosyna, de ingressu in religionem, de peregrinatione &c. intelligitur quis voluisse se ad illam obligare solum primâ vice, qua votum transgressus fuisset, cum non soleant tales poenæ repeti. Secus dicendum de poenis ordinariis, ac levibus, quas cum vovens intelligatur sibi imponere, ut semper e. g. abstineat à ludo, intelligitur etiam se illis subiectis, non pro prima tantum transgressione, sed etiam pro sequentibus: *Pal. tr. 15. d. 2. p. 18. num. 6. Bonac. d. 4. q. 2. p. 5. §. 1. n. 5.*

Regulas in praxi observandas vide in fine capituli sequentis.

C A P U T III.

De tempore, quo vota sunt adimplenda, & à quibus Personis.

Q. I. QUO tempore votum sit adimplendum. R. I. Si nullum à vovente determinatum sit tempus pro voti executione, adimplendum est quamprimum moraliter, & commodè fieri potest, quod idem dicitur de omnibus aliis obligationibus. Ratio est quia, exposcit natura

cujuscumque voluntariæ obligationis, ut persolvatur eo tempore, quo persolvi potest sine gravi incommodo, & nulla adest rationabilis causa differendi; si etenim tali tempore non obligaret ad sui executionem, nullum aliud tempus esset assignabile, in quo obligaret. Non tenetur igitur vovens statim methaphysicè ad voti executionem, sed statim moraliter, data maximè opportunitate, & commoditate; nam etiam cum dicitur aliquid implendum statim, & cum primùm, id accipi debet cum quodam temporis temperamento, quod nec minimum, nec maximum sit: *leg. dicitur ff. de solut. & l. continuus ff. de verb. oblig. Suar. t. 2. tr. 7. l. 3. c. 1. Pal. tr. 15. d. 1. p. 13. num. 6. Bonac. d. 4. q. 2. p. 6. Barbof. dicit. 344. num. 4.*

Quod si exposcatur, quæ dilatio temporis facta sine causa constituat in votis mortale peccatum; observandum est, an ex dilatione temporis minuat aliquid de voto; ut si quis vovisset inservire in Zenodochio; vel non ut si vovisset elemosynam, quæ non minuitur ex dilatione. In primo casu dilatio sex mensium facta sine causa datur à pluribus peccata mortalis, quia cedit in gravem diminutionem cultus divini, & propriæ utilitatis. Putarem tamen id verificari in homine prope quadragenario, non verò si quis habens e. g. ætatis 15. annos tale votum emisisset. Melius ergo est id relinquere prudentis arbitrio, qui consideret ætatem votentis, aliaque circumstantias. In votis, quæ dilatione non minuantur, putantur plures non confurgere peccatum ex quacumque dilatione, si ex ea non imminuat periculum non exequendi. Sed melius dicendum, dilationem vel duorum, vel trium annorum factam sine causa, excusari non posse à gravi culpa; nam si culpa levis est, per aliquod tempus sine causa differre executionem cujuslibet obligationis, gravis culpa erit eam differre per tempus notabile, quale cuicumque prudenti videbitur spatium duorum, annorum cum dimidio, vel saltem trium annorum: *Pal. tr. 15. d. 1. p. 13. num. 7. Sanch. l. 4. sum. c. 14. n. 22.*

R. II. Si quis vovendo designavit tempus, puta feriam sextam pro voti executione, tali tempore est persolvendum, ut de se patet. Non tamen tenetur anticipare executionem, si prævideat tali die impediendum ab adimplendo voto, quia alligavit suam obligationem tali tempore assignato, & præfixo: *Pal. p. 15. num. 2. Suar. t. 2. l. 4. c. 14. num. 5. Bonac. t. 2. d. 4. q. 2. p. 5. §. 1. num. 11.* Alijs dicendum, si tempus assignatum pro executione voti habeat latitudinem; ut si quis vovisset jejunare intra mensem, vel hebdomadam, nam si tunc prævideat impediendum à jejunio in fine hebdomadæ, vel mensis, tenetur id facere diebus antecedentibus. Ratio est quia, tunc non anticipat tempus assignatum obligationi, sed intra multos dies tali obligationi assignatos prævenit illos, qui erunt inepti ad illam exequendam. Ad eummodum quo, quamvis non tenetur anticipare Missæ auditionem die sabbathi, qui prævidet eam non auditurum die Dominica; tenetur tamen eadem die Dominica anticipare satisfactionem talis præcepti, si prævideat impediendum pro auditione sacri circa meridiem: *Laym. l. 4. tr. 4. c. 3. num. 5. Reginald. l. 12. num. 236.*

Observandum hic etiam est quandoque à vovente ita designari tempus pro satisfaciendo voto, ut non amplius, eo transacto, teneatur illi satisfacere, quandoque verò designari tempus non ad finiendam, sed ad sollicitandam obligationem. Ut verò id dignoscatur, notare est an qui vovit aliquid facere determinata die, specialiter talem diem, vel tempus respexerit, & tunc id contingit, quando designat diem ex particulari devotione, utilitate &c. ut si quis voveat jejunare feriâ sextâ ob specialem devotionem erga Domini Pas-

fo-

tionem, vel die sabbathi in honorem B. Virginis. Quando quis vovendo designavit tempus ex particulari devotione, utilitate, aliaque circumstantia eo tempore, vel die occurrente, tunc transacto tempore, vel die, cessat obligatio, cum alligata fuerit tali tempore ex intentione voventis. Si verò non designatum fuerit tempus ob specialem devotionem &c. erga illud, tunc intelligitur designatum non ad finiendam, sed ad sollicitandam obligationem; unde si non fuit tempore præfixo adimpleta, adhuc remanet obligatio illam adimplendi. Porro in votis personalibus facillius est præsumere voventem alligasse tempori suam obligationem; ut si quis voveat die sabbathi jejunare in honorem Virginis, secus in votis realibus; ut si quis vovisset tali die dare Pauperibus elemosynam. Quamvis autem etiam vota realia possint ex intentione voventis particulari diei alligari, nihilominus id non facillè præsumitur, si non sit specialis ratio, ut adimpleatur aliquo tempore determinato. In dubio autem an dies præfixus fuerit pro finiendâ, vel sollicitandâ obligatione, putatur adimplendum esse votum etiam tali tempore transacto; nam cum certum sit votum, certa est ejus obligatio, & aliunde incertum est an detur circumstantia excusans à tali obligatione: *Pal. n. 4. Azor. l. 11. c. 15. q. 31. Bonac. disp. 4. q. 2. p. 5. §. 1. num. 14.*

Q. II. A quibus Personis vota sint adimplenda. R. I. Vota personalia, quibus scilicet promittitur actio propria personæ, puta oratio, jejunium &c. debent satisfieri ab ipso vovente, & id prætere non potest per alios. Ratio est quia, illa regula: *Qui per alium facit, per seipsum facere videtur*, non habet locum, ubi quis obligatum habet actionem propriam personæ, propriamque industriam, & maximè mortificationem; nam ubi obligatio est de propria actione, clarum est illi non satisfieri per actionem alterius. Hinc si qui fecit votum personale non potest illud implere, non tenetur per alium illi satisfacere. Non negarem tamen, quod si quis vovisset aliquid ex se facere, non tam respiciendo suum laborem, quam alterius utilitatem, non possit id per alium præstare. Exemplum sit in eo, qui vovisset celebrare Missam pro Animabus Purgatorii, cur non possit per alium etiam celebrare? quamvis non tenetur, si illius intentio ad hoc etiam non se extendit: *Sanch. l. 4. c. 15. n. 9.*

Dices vota facta à Civitate jejunandi tali die, vel observandi aliquem diem festum &c. obligare etiam Successores in eadem Civitate, ac proinde verificari vota personalia transire etiam ad alios, adeoque etiam per alios poterunt adimpleri. Contra tamen est primò quia, in casu præfato & ipsi voventes voto factò satisfaciunt, unde non præcisè verificatur persolvere votum personale per alios. Secundò, dicunt aliqui Successores in Civitate &c. teneri ad vota Antecessorum, quia reputantur eadem Communitas continuata, idemque populus: *leg. proponatur ff. de judic. & can. denique 7. q. 1. quæ tamen ratio mihi non arridet, quia Successores verè differunt ab Antecessoribus, qui voverunt, & solum reputantur unum cum Antecessoribus quoad repræsentationem, & potestatem vovendi. Dicendum ergo est Successores non teneri in vi voti ad persolvenda vota Antecessorum, cum obligatio ipsorum personalis non possit alios afficere, sed teneri vel vi contractus, & promissionis, quæ transit in successorem universalem: *leg. 1. & 2. ff. de hered. acceptand. vel vi longævæ consuetudinis habentis rationem legis, vel ni legis à populo prædecessore statuta: Sanch. l. 4. c. 15. num. 9. Filiuc. tr. 16. c. 4. q. 1. dicit. p. 28. Bonac. disp. 4. q. 2. p. 5. §. 2. num. 20.**

R. II. Vota realia, hoc est, de aliqua re danda, possunt per alium adimpleri, nil enim interest, an ipse vovens manu sua, vel alio mediante det de propria substantia id, quod promittit, e. g. elemosynam; ac proinde si aliquis per se satisfacere non possit voto reali, id tenetur per alium præstare. Quod si alter, me nolente, pro meo reali voto satisfaceret, adhuc mihi voti obligationem perseverare omnino crederem. Ratio est quia, dum me invito satisfacit, ego persevero in voluntate satisfaciendi voto ex rebus meis, voto autem adimplendo ex rebus propriis non satisficit re aliena. Sequitur ex dictis quid dicendum de votis mixtis; nam qua parte sunt realia possunt, & debent per alios adimpleri, si adimpleri non possint à vovente, secus qua parte sunt personalia. Id tamen intelligendum, si votum sit æqualiter personale, & reale, secus si sit reale solum accessorie. Tunc est æqualiter reale, & personale, quando quis non vovet solum actionem propriam personæ, ut si quis voveret ire Romam, & ibi alicui Ecclesiæ Calicem offerre. In hoc casu virtualiter facit duo vota, ut de se constat, & uno impossibilitato, aliud est adimplendum; & si adimpleri non possit secundum votum reale ab ipso vovente, est per alium implendum. Tunc verò votum personale est solum accessorie reale, quando aliquid erogare necesse esset pro satisfaciendo voto personali; ut si quis vovisset ire Romam, quod fieri non potest sine aliquibus sumptibus. Cum hi sumptus sint accessorii voto personali, hoc impossibilitato, non est obligatio illos faciendi, accedunt enim principali; & insuper intentio voventis est de illis faciendis, si poterit suum votum adimplere: *Anton. à Spir. S. disp. 2. sect. 2. n. 335. Pal. disp. 1. p. 15. n. 7.*

Q. III. An hæres teneatur vota Defuncti adimplere.

R. Hæres sive voluntarius, sive necessarius tenetur vota realia Defuncti adimplere, cum non possint adimpleri ab alio, quam ab ipso vovente; & ulterius sunt onera à Defuncto annexa suæ hereditati: *cap. ex part. de cens. cap. 1. de solut. cap. si hæres de testam., cap. licet de vot.* Id tamen intelligendum de votis realibus, quæ non possunt præsumi finisse cum vita testatoris; ut si votum fuisset de eroganda quotidie aliqua elemosyna, quam obligationem ordinariè non præsumi potest ultra suam vitam perseverare: *Sanch. l. 4. c. 15. n. 28. Laym. l. 4. tr. 4. c. 3. q. 6. num. 2.* Solutio igitur ab hærede ære alieno ex justitia Creditoribus debito, indeque deductâ legitimâ, debet postea ante omnia legata etiam pia solvere vota realia Defuncti, cum legata sint libera, & gratiosa, non verò talis est obligatio voti. Ideo autem debet prius solvere æs alienum, & potest suam legitimam detrahere, quia vota sunt solvenda ex bonis Defuncti; non dicuntur autem bona Defuncti nisi ea, quæ supersunt soluto ære alieno, & deductâ legitimâ: *leg. mulier bona ff. de jur. dot.*

Quamvis igitur Pater in vita possit piis operibus moderatè minuere legitimam Ascendentium, quia tunc habet suorum bonorum dominium; nihilominus cum tale dominium in morte deperdat, non potest de suis bonis disponere nisi juxta leges, quæ nolunt esse alicujus valoris quæcumque gravamina apposta à Testatore in præjudicium legitimæ: *leg. quoniam in priorib. C. de inoff. testam., Sanch. l. 7. de matr. d. 36. num. 6. & in Sum. l. 4. c. 15. num. 38. Laym. l. 4. tr. 4. c. 3. q. 6. num. 13. Trullench. l. 2. c. 2. d. 15. num. 4.* Caveat tamen hæres à falcidia detrahenda; nam si neque habet locum in legatis piis, ad quæ Defunctus non erat obligatus, multò minus locum habere potest in votis realibus, in quibus Defunctus propriam Animam obligaverat. Verum tamen est, quod si ali-

quis

quis solum in parte sit hæres, tenetur solum pro ea parte, qua est hæres, solvere vota Defuncti; nam non præsumitur Testatorem voluisse illum obligare, nisi pro rata portione hæreditaria. Quod si res per votum in specie promissa sit apud unum hæredibus, tenetur integrè eam solvere, quamvis actionem habeat contra alios hæredes, ut si bi solvant pro portione suæ hæreditatis; *Sanch. l. 4. c. 15. num. 42. Palau. disp. 1. p. 16. num. 13.* Quod dictum est de hærede, non valet de Legatario, nam non representat sicut hæres Testatorem.

Q. IV. Qui possint votere.

R. I. Qui habet sufficientem usum rationis, potest licitè, & validè votere; nam qui pervenerunt ad talem ætatem, habent sufficientem cognitionem, & libertatem ad contrahendam quamcumque obligationem, si sit de re honesta, & quæ Deo placeat.

R. II. Qui subditur alterius potestati potest licitè, & validè votere, si votum non sit de re, quæ alterius potestati præjudicet, vel non sit prohibita mandato Superioris. Tale votum non esse validum, si esset de re à Superiore etiam sub sola pœna prohibita, vel ipsius potestati præjudiciali, exinde constat quia, non esset de meliori bono. His è contra semotis, patet tale votum posse esse validum, quia subiecto Superiori debita tantum expostulat, ut nihil fiat, quod ipsi præjudicet, vel contra ipsius mandata; cæterum libertatem, relinquunt, ut quis possit aliquid bonum facere, adeoque & votere.

Quia tamen qui alterius dominativæ potestati subduntur, ut sunt Religiosi, Filii &c. subduntur alterius potestati etiam quoad ipsam voluntatem, hinc est talia vota semper includere hanc tacitam conditionem: *Si Superior non contradicat, si non impediatur &c.* ex quo sequitur posse Superiorem talia vota irritare, ac proinde non habent totam firmitatem, ut ait *S. Th. 2. 2. q. 88. a. 8. ad 3.* nisi accedente consensu Superioris. Idem habetur *ex can. Monacho 20. q. 4.* (quod tamen plures volunt esse dubiæ auctoritatis, cum non reperiatur apud S. Basilium, qui citatur à Gratiano) cum ibi dicitur votum factum à Monacho sine consensu Abbatum esse frangendum, quod supponit validum fuisse, esse irritabile à Superiore.

Regula in praxi observanda.

I. Plura observare potest in praxi Confessarius ex illa generali doctrina, quod quando dubitatur de materia voti, licet votum sit certum, salva proprietate verborum, semper stare debet pro mitiori obligatione. Plura, inquam, potest in praxi observare. Si e. g. aliquis voverit recitare Rosarium, & non recordatur an integrum, vel tertiam ejus partem, potest obligari ad solam recitationem tertie partis, nam id communiter intelligi solet nomine Rosarii. Qui vovit audire Missam, quotidie, & non recordatur, an habuerit intentionem duplicem Missam audiendi diebus festis, potest & his diebus unam tantum Missam audire, quia intentio voventis præsumitur fuisse, ut nulla dies transiret sine Missa. Qui vovit jejunare, & dubitat an habuerit intentionem jejunandi in pane, & aqua, sufficit si modo ordinario jejunet, & sic de reliquis.

Dixi tamen semper salvandam esse proprietatem verborum, quibus aliquis votum emisit, si de ipsius diversa intentione non constat: nam semper quis præsumitur voluisse se obligare, quo pacto sonant verba suæ obligationis. Hinc qui vovit e. g. non bibere aliqua die vinum, vel abstinere à carnibus, intelligitur voluisse se obligare per modum præcepti negativi obligantis pro semper ad talem

abstinentiam, & per consequens toties peccat, quoties vel bibit vinum, vel carnes comedit. Si verò vovit jejunare, quamvis votum esset de jejunio in pane & aqua, solum peccat prima vice, comedendo etiam carnes, & bibendo vinum. Ratio est quia, votum factum est per modum præcepti affirmativi semper obligantis, sed non pro semper; unde eò ipsò quòd vel comedendo, vel bibendo reddita sit pro illa die impossibilis executio voti, non amplius obligat. Neque alicui faciat difficultatem id, quod dixi, scilicet comedentem carnes solum prima vice peccare, quando votum non est negativum. Ideo igitur, quando quis tenetur ad jejunium ex præcepto Ecclesiæ, toties peccat quoties comedit carnes, quia in tali præcepto Ecclesiastico duo intelliguntur præcepta, unum positivum de jejunando, alterum negativum de non comedendo carnes, & proinde peccatur quoties violatur. At qui se obligavit ad jejunium ex vi voti, non intelligit se obligare ad carnum abstinentiam per distinctam obligationem, sed solum quantum necessaria est ad jejunandum; stante ergo quòd reddatur impossibilis observatio voti per primam comestionem, non amplius urget obligatio abstinendi à carne.

Observandum etiam verba voventis de aliqua materia, de qua extet lex divina, & humana, intelligi prolata secundum dispositionem talis legis. Ex hoc inferunt Theologi, ut supra adnotavi, voventem jejunare in vigilia alicujus Sancti posse in Sabbato anticipare jejunium, si talis vigilia incidat in Dominica, quia ita fert mos, & consuetudo Ecclesiæ. Item ex eadem ratione non tenentur ad jejunium diebus Dominicis, qui vovit singulis diebus jejunare, si non habuit expressam intentionem etiam diebus Dominicis jejunandi. Non pauci etiam volunt, quòd qui vovit jejunium, singulis sextis feriis, non tenentur jejunare die Natalis Domini, si incidat in feria sexta, quia Ecclesiæ mos est, ut tali die comedantur carnes, adeoque non sit obligatio jejunandi: Verum contrarium videtur satis clarè decisum *cap. fin. de observ. jejunii.*

II. Quando observantia, & executio voti pendet ab aliqua conditione, & hac pendeat à libera voluntate alterius, videat Confessarius ne Pœnitens illam malitiosè impediatur, nam si votum sit de materia gravi semper id erit peccatum mortale. Si verò conditio talis sit, ut ea pendeat ab ipso vovente, eamque habuerit intentionem ponendi, tunc observandum est ut adhibeat moralem, & sufficientem diligentiam ad ipsam ponendam. Vovit e. g. religionem, si convalescerit; tenetur adhibere moralem diligentiam ut recuperet sanitatem, adeoque abstinere à cibis noxiis. Item si vovit ingredi Religionem, casu quo acquirat aliquam scientiam, tenetur adhibere moralem diligentiam ad eam acquirendam. Quòd si aliquis malitiosè abstinat ab hujusmodi, ne teneatur votum adimplere, tunc peccabit contra votum; secus si e. g. comederet cibos noxios, vel abstineret à studendo, non animo votum subterfugendi, sed victus passione, & negligentia. Si verò malitiosè impediens conditionem, à qua votum pendet, peccat contra votum, dicendum est voventem e. g. religionem, si non laboretur in peccata carnis, & ex industria ita peccaret, ne cogatur ingredi religionem, duo peccata committere, unum scilicet contra castitatem, aliud contra religionem.

III. Cum vota personalia solum afficere possint voventem, & non alios, videat Confessarius quid dicendum de iis, qui vovent factum alienum, puta si Pater voveat ut Filius religionem ingredatur; si Mater quòd Filia tali habitu induta incedat

dat, vulgo *del Carmine*, de *Dolori*, del *Terz' Ordine* &c. Non tenentur ergo Filii talia vota Parentum adimplere, ni forte ratificaverint, quia solum ex ipsorum intentione pendet personalis obligatio. Suadendum tamen iis est, ut se voluntati Parentum accomodent, si id sine gravi incommodo valeant præstare. Parentes autem, qui talia vota fecerunt, tenentur suadere filiis, ut rem à se promissam adimpleant, sed hoc non debent facere nimis importunè.

C A P U T III.

De Relaxatione Juramentorum, & votorum in generali.

Consultò disuli agere de juramentorum cessatione, postquam supra egi de obligatione juramenti; nam cum ferè omnia, quæ dicuntur in hac materia de votis (ut statim videbitur) juramento sint communia, ne adsum iterum agerem, de utrisque hic loqui merito judicavi.

Q. I. Qui habeant potestatem remittendi obligationem juramenti, vel voti.

R. I. Pro quæsti elucidatione observandum est aliud esse juramentum factum ad confirmandam promissionem de aliqua re faciendam in Dei cultum, & Sanctorum, prout aliquid Dei sunt, aliud verò juramentum factum ad firmandam promissionem de re, quæ cedat in hominis utilitatem. Quando igitur juramentum factum est de re, quæ cedat in cultum Dei, vel Sanctorum, extra controversiam apud omnes est habentem potestatem ordinariam in votis dispensandi &c. eandem habere in ordine ad talia juramenta; *D. Th. 2. 2. q. 89. a. 9. ad 3.* Loquendo verò de potestate non ordinaria, sed quæ competat ex privilegio, adhuc valde communis sententia est, habentem facultatem commutandi, dispensandi &c. vota, eandem habere facultatem in ordine ad præfata juramenta, quia reputantur idem, seu quasi idem cum votis; unde habet hic locum illud legale axioma, quòd scilicet dispositum in uno equiparaturum, censetur dispositum in altero: *leg. tantum ff. de serv. corrup. unic. l. si quis servus ff. de jurib. Suar. 1. 2. de relig. l. 6. c. 14. num. 19. Pont. l. 8. de matr. c. 12. à num. 4. Pal. ar. 14. d. 3. p. 1. num. 3.* Multò magis idem dicendum, si juramentum sit voto accessorium, ut si quis juraret adimplere, quæ voto promisit; nam sicut dissolutio contractus evanescit juramentum, quo idem contractus fuit confirmatus, idem dicendum, si per dispensationem &c. corrumpatur votum. Et quidem cum juramentum factum sit ad votum magis roborandum, jam qui potest facere ut cesset principale, potest etiam facere ut non amplius permaneat accessorium illi adherens. Ita *DD. cit. l. eff. l. 2. c. 12. d. 12. num. 60.*

R. II. Qui habet facultatem relaxandi vota, habet etiam facultatem relaxandi juramenta homini præfata, si per illa nullum jus homo acquisierit. Observandum igitur est quandoque injustè exigi juramentum ad aliquid obtinendum, scilicet per vim, fraudem, & dolum &c. ut quando latro minuitur mortem Viatori, si non juret sibi daturum centum aureos &c. In hoc, & similibus casibus nullum jus acquirit promissarius, quamvis promittens teneatur solvere quòd promisit, quia mediante juramento se Deo obligavit. Cum igitur ratione talis juramenti nullum jus tertio acquiratur, sed soli Deo, talia juramenta, ex dictis in prima responsione, regulanda sunt sicuti vota, quibus aliquis soli Deo obligatur; ac proinde qui habet potestatem, seu privilegium, vota relaxandi, poterit & talia juramenta relaxare. Immo addendum, quòd et si injustitia cadat supra solum juramentum,

ut dum quis cogeret aliquem ad jurandum sibi futurum rem aliàs debitam; cum extorsione juramenti facta sit injuria juranti, si ille qui extorsit nolit remittere juramentum, habet Superior justam causam relaxandi; *Suar. l. 2. c. 41. num. 51. 2. Pal. disp. 3. p. 3. num. 5.* Et idem dici potest, quamvis juramentum fuerit levi metu extortum, cum debeat esse omnino spontaneum; *cap. felicit. cap. accepta de restit. spoliat. Pal. num. 6. Sanch. l. 4. de matr. d. 20. n. 9.*

R. III. Juramentum factum in favorem hominis, & ex quo aliquid acquirit jus, non potest relaxari ab habente potestatem sola vota relaxandi, talis etenim potestas respicit relaxationem obligationis cum solo Deo contractæ; unde extendi non potest ad relaxationem obligationis, quæ etiam cum homine contrahatur.

Q. II. Quis possit relaxare Juramenta.

R. I. Juramenta relaxari possunt ab habente potestatem dominativam supra materiam hujusmodi juramentorum; si etenim ab alterius pendeat voluntate, quòd aliquid fiat, vel non fiat, tam eo nolente, cessat obligatio. Ultraquamquod dum sit juramentum, semper subintelligitur hæc tacita conditio: si ille, cui materia juramenti subicitur, consenserit. Hinc Papa potest irritare omnia juramenta præfata circa res Ecclesiasticas, vel quomodolibet ad Ecclesiam pertinentes: Parentes, & Tutores possunt irritare omnia juramenta filiorum impuberum, & pupillorum, si juramento firmaverint aliquem contractum rerum suorum: Vir potest irritare omnia juramenta Uxoris, si sint de re suæ dispositioni subiecta; & si facta fuerint de eadem re alteri tradenda pro tempore, quo erit sub dispositione ejusdem viri: *D. Th. 2. 2. q. 89. a. 9. ad 3. Sanch. l. 3. sum. c. 20. num. 1. Pal. 7. 14. d. 3. p. 2. num. 1.*

R. II. Ecclesia habet potestatem relaxandi juramenta homini præfata, nam ita erat necessarium ad rectam gubernationem, & salutem Animarum. Id tamen nec licitè, nec validè præstare potest S. Pontifex, alique Superiores Ecclesiæ Prælati, nisi exposcat bonum commune, ut ita fiat, vel nisi si ita agendum sit in justam pœnam illius, in cujus favorem factum est juramentum, v. g. quia iniquè cum dolo, metu &c. illud extorsit, vel ab alio talibus mediis fuerit extortum. Ratio est quia, talis potestas non est data à Christo Ecclesiæ, nisi in quantum necessaria est vel ob bonum commune, vel ad removendas injustitias &c.

R. III. Potestas Sæcularis potest quidem relaxare juramenta in sui favorem facta, non verò facta in favorem tertii. Et quidem si quisvis privatus relaxare potest juramentum factum in sui favorem, utique & Princeps. Cum verò relaxatio juramenti facti in favorem tertii sit actus jurisdictionis spiritualis, utique competere non potest Principi Sæculari: *Laym. l. 4. tr. 3. c. 9. num. 9.* Potent tamen dupliciter impedire indirectè obligationem juramenti. Primò, annullando contractum, supra quem cadit juramentum; quia destructo principali ruit accessorium. Secundò, si ex justa causa prohibuit talis contractus jam celebrati executionem; nam cum tunc executio foret peccaminosa, nec subsisteret obligatio juramenti, quia non potest esse vinculum iniquitatis: *Sanch. l. 3. c. 22. num. 18.* alii- que citatis *Anton. à Spir. S. tr. 4. d. 1. n. 170.*

R. IV. Juramentum factum principaliter in favorem determinatæ Personæ, remitti potest ab eo, in cuius favorem principaliter fuit emissum; nam tale juramentum habet inibitam hanc tacitam conditionem: *si ille in cujus favorem principaliter factum est, acceptaverit, si non remiserit &c.* Dixi in cujus favorem principaliter fuit emissum; nam si res juramento promissa primò, & principaliter con-

conducatur ad Dei cultum, & honorem, tunc tale juramentum remitti non potest ab eo, in cujus favorem secundario redundaret, quia, ut ait S. Th. 2. 2. q. 89. a. 6. *promissio non est facta ei principaliter, sed Deo*. Exemplum sit in aliquo, qui promitteret Fratri, simulque juraret se in aliquam religionem ingressurum. Si finis talis juramenti, & promissionis fuisset commodum Fratri, relinquere scilicet ipsi totam hereditatem, tale juramentum, & promissio potest ab eodem Fratri remitti. Si vero finis fuisset cultus Dei, ut praesumitur in quocumque opere pietatis, tale juramentum non posset à Fratre remitti, quamvis secundario caderet in sui utilitatem.

Cum hoc tamen fiat, quod si tota res promissa cedat in favorem illius, cui sub juramento promissa est, quamvis juramentum principaliter fuerit in Dei honorem, nihilominus possit remitti ab illo, in cujus favorem emissum est. Ratio est quia, cum jurans non intendat cogere ad acceptandum illum, in cujus favorem tota res promissa cedit, semper intelligitur voluisse se obligare sub hac tacita conditione, si ille, de cujus totali comodo agitur, acceptaverit, pariterque sub hac conditione voluisse se Deo obligare. Hinc si quis juraverit in Dei honorem daturum alicui filiae pauperi dotem, vel alicui Ecclesie Calicem, liberatur ab obligatione juramenti, si filia, vel Ecclesia non acceptaverint: *Sanch. l. 1. de matr. d. 52. num. 7. Pal. tr. 14. disp. 3. p. 2. num. 3. Fagund. l. 2. c. 32. num. 7.*

Addi in responsione factum determinata persona, nam si juramentum e. g. fuerit in genere de danda aliqua elemosyna pauperibus, non Petro, aut Paulo, censetur factum soli Deo, adeoque illa indeterminata persona, in quarum favorem fuit factum, non possunt juramentum remittere: *Tambur. l. 3. c. 17. S. 2. num. 3. Leand. disp. 15. q. 10.*

Sequitur ex dictis, quod si duo ad invicem juraverint aliquid in mutuum favorem facere, possint sibi ad invicem juramentum relaxare. Et in talibus mutuis juramentis principaliter praesumitur intentus alterutrius favor, nisi aliud constet, quamvis fuerint de operibus religiosis; ut si duo jurent tot rosaria recituros ad se mutuo suffragandos: *Tolet. l. 2. c. 39. num. 7. Sanch. l. 3. Sum. c. 20. n. 5. Fagund. l. 2. c. 32. num. 11.*

Q. III. Quando cessat obligatio voti, & juramenti ob rerum mutationem.

R. I. Quamvis aliqua pars dicta sint ad hoc quæsitum pertinentia, nihilominus duxi ea iterum ad examen revocare, ut melius innotescat quomodo sint intelligenda. Cessante igitur sine proximo, qui inovit aliquem ad votendum, vel jurandum, cessat obligatio voti, vel juramenti; nam qui promissit aliquam rem vel voto, vel juramento, ideo illam vel Deo, vel homini promissit, quatenus conducebat ad finem à se proximo intentum; ac proinde voluit se obligare solummodo, quatenus potuisset consequi talem finem. Qui e. g. vovit, vel juravit se daturum elemosynam pauperi puellæ, habuit intentionem se obligandi, quatenus talis elemosyna deserviat ad ipsius miseriam sublevandam; stante ergo quod puella eveniat dives, vel moriatur, non amplius tenetur dare elemosynam, quia non amplius subsistit id, ratione cujus habuit animum se obligandi: *Suar. l. 4. c. 18. n. 3. Bonac. disp. 4. q. 2. p. 3. S. 2. num. 20. Tamb. in Decal. l. 3. c. 13. num. 12.* Nec obstat omnino non cessare causam finalem, cultum nempe Dei intentum in votendo, quia cultus Dei intentus fuit ut assequibilis per causam proximam moventem, adeoque, ea cessante, finis cultus Dei non amplius obligat. Id autem verum est, etiam si finis proximus cesset culpam promittentis, vel jurantis; ut

si e. g. fuerit in mora ad dandam præstatam elemosynam, & interim puella obierit, vel facta fuerit dives; nam cessante sine adæquato proximo sup. promissionis, cessat obligatio, & solum penitere debet culpam præteritam, ut ait S. Th. 2. 2. q. 88. n. 3. ad 1. Exemplificari potest in eo, cujus culpa ommissum fuit sacrum die Dominica, qui non tenetur ad eum audiendum die sequenti, cum cessaverit præceptum, & solum tenetur penitere: *Nazar. in Sum. c. 12. n. 55. Sanch. l. 4. c. 2. num. 27. & 44.*

Si vero præfatus finis non cessaverit in totum, & aliis sit partibilis, tunc ex aliis dictis agendo de materia voti, obligatio cessat secundum eam partem, secundum quam finis cessavit, sed permanet quoad aliam partem, respectu cujus finis adhuc persistit. Neminquam vero cessat obligatio voti, & juramenti, si cesset sola causa impulsiva, quia adhuc perseverat finis, ratione cujus quis emisit votum, vel juramentum. Hinc si aliquis videns bonos mores alicujus pauperis puellæ voluit ejus paupertatem sublevare, & proinde juravit, seu vovit dare illi aliquam elemosynam, tenetur adimplere votum, quamvis non amplius in pristina bonitate perseveret, quia finis voti, seu juramenti fuit illius miseriam sublevare, qui finis supponitur adhuc perseverare; boni vero mores fuerunt duntaxat causa impulsiva. Si vero dubium sit, an cessaverit causa impulsiva, vel motiva, standum est pro valore voti; cum etenim certum sit votum, emissum fuisse, non potest quis ab eo se eximere ob dubiam excusationem: *leg. quidquid astringenda ff. de verb. oblig.* Denique advertere est, quod ut omnino cesset obligatio voti, seu juramenti ob cessationem finis proximi adæquati, debet cessare pro semper; nam si solum pro aliquo determinato tempore cesset, solum suspenditur obligatio, & postea tempore convenienti reviviscit. Ita qui vovit elemosynam, & deinde ex supervenientibus inopinatis expensis non potuit statim illam facere, tenetur eam facere, quando cessabunt tales expense.

R. II. Si talis superveniat rerum mutatio, ut res promissa constituatur in hominum æstimatione moraliter diversa, cessat obligatio voti, & juramenti: *can. nequis 22. q. 1. cap. quemadmodum de jurejur. c. 6.* Et ratio est quia, si res sit moraliter diversa, jam non est amplius illa, ad quam qui vovit, vel juravit habuit animum se obligandi. Tunc autem censenda est moraliter diversa, quando ita judicatur, vel ex communi hominum consensu, vel ex consuetudine, vel ex aliqua lege, & maxime si ex lege habeatur, adveniente hac, vel illa mutatione, non confingere obligationem. Hinc si adimpleti non possit votum, vel juramentum sine periculo vite, honoris, vel alterius gravis detrimenti, cessat ipsorum obligatio, quia leges humane in similibus circumstantiis non obligant: *D. Th. 2. q. 120. a. 3. ad 5. Suar. l. 4. de vot. c. 19. num. 40. Pal. tr. 14. disp. 1. p. 20. num. 3.* Secus vero esset, si quis emisisset votum, seu juramentum prævisio tali periculo, & incommodo; tunc enim voluisset se obligare etiam in talibus circumstantiis: *Bonac. disp. 4. q. 2. p. 7. S. 1. num. 7. & 3.* In dubio autem an materia juramenti, vel voti facta sit moraliter diversa, semper subsistit juramentum, vel votum, cum, ut dictum est, excusatio incerta non eximat à certa obligatione: *Sanch. l. 4. c. 2. n. 34. Trullench. l. 2. c. 2. dub. 8. n. 5.*

Juxta doctrinam hic explicatam sentio explicatum esse id, quod multi dicunt Theologi, cessare scilicet obligationem voti, seu juramenti, quando talis superveniat mutatio, ut si tempore emissio voti &c. prævisa fuisset, non emissum fuisset votum. Placet, inquam, mihi ita intelligere hujusmodi

modi doctrinam, ut habeat locum, si mutatio reddat materiam promissam moraliter diversam; ed enim ipsò quod perseveret moraliter eadem, intelligitur vovens se ad illam obligare. Exemplificari potest in illo, qui vovit dare pauperi elemosynam, quem nesciebat sibi infensum. Facillimè si ab initio scivisset sibi infensum, non vovisset illi dare, & tamen ed quod postea sciverit, tenetur omnino, meo videri, ad votum, quia materia promissa, scilicet sublevatio ipsius miseriam, adhuc perseverat, qualis fuit, dum emissum fuit votum. Aliud est igitur, quod non vovisset, si scivisset, quæ postea scivit; aliud est quod de factio noluerit se obligare; nam ed ipsò quod absolute promittat, intenditur voluisse se obligare, non excludendo eventus, qui ordinariè accedere solent, sed solum inopinatos, & extraordinarios, qui reddant moraliter diversam materiam voti, vel juramenti: *Suar. l. 4. c. 9. num. 8. Fagund. l. 2. c. 32. num. 1. Sanch. l. 8. c. 2. num. 22.* Et quidem si ex superveniente cujuscumque rei, quæ ab initio prævisa impedisset à jurando, vovendo &c. cessaret obligatio voti, juramenti, & cujuscumque alterius promissionis, nihil firmum esset in nostris promissionibus.

Q. III. Quibus aliis modis cessat obligatio voti, vel juramenti.

R. Votum, vel juramentum cessant irritatione, dispensatione, & commutatione, sed de his capite sequenti.

Regulæ pro praxi appositæ sunt in superiori quæstione post caput quartum.

CAPUT IV.

De Irritatione, & Dispensatione Votorum.

Q. I. Quid sit votorum irritatio; & quibus competat.

R. I. Irritatio alia est propria, & directa, alia impropria, & indirecta. Irritatio propria, & directa, de qua præcipue in præfati sermo est, solet definiti: *Annulatio voti facta ab habente potestatem dominativam*. Quando igitur aliquis habet potestatem dominativam vel in personam vovens, itaut ab ipso pendeat ipsius velle, & nolle; vel in materiam voto promissam, ita ut non possit quis de illa sine ipsius voluntate disponere, tunc potest votum annullare, & omnem ipsius aufferre obligationem. Id autem puto provenire ex ipso jure naturæ; nam ed ipsò quod aliquis subdat alteri, vel quoad ipsum velle, & nolle, vel quoad materiam voto promissam, jam semper in ipso voto intelligitur naturaliter inesse ista conditio: *Si consenserit ille, à quo pendeo, vel quoad ipsam voluntatem, vel quoad rem, quam promitto*. Supposito igitur istum non consensisse, ruit statim obligatio voti, ut innuit S. Th. 2. 2. q. 88. a. 8. ad 1. & q. 185. a. 5. Cum autem ideo irritentur, & annullentur vota, quia non consentiente Superiore, cessat conditio, à qua pendeat ipsorum obligatio, ideo dicendum est semper remanere irrita, etiam si neget consentium sine causa; sicut etiam quamvis Subditus nolle votum irritari: *Sanch. l. 4. c. 24. num. 25. Suar. l. 6. de vot. c. 1. Bonac. disp. 4. q. 2. p. 7. S. 2. num. 35.* Immo dicendum Superiorem nullatenus peccare ex hoc præcisè, quod sine causa negaret consentium, cum ipsi liberum sit consentire, vel non consentire. Dixi, *ex hoc præcisè*, quia, si nullam haberet causam negandi consentium, posset venialiter peccare, faciendo actionem otiosam: *Azor. l. 11. c. 17. q. 5. Fagund. l. 2. c. 33. n. 1. Tamb. in Decal. l. 3. c. 16. S. 3. n. 1. & 14.*

Irritatio impropria, & indirecta est quando impeditur executio voti ab eo, qui non habet potestatem dominativam, sed nihilominus eam impe-

dit, vel quia prohibet aliquo præcepto materiam promissam, vel quia opponitur ejus executioni, quatenus sibi præjudicat. Hoc modo etiam S. Pontifex potest indirectè & improprie irritare omnia Fidelium vota; nam licet non constet habere potestatem dominativam super omnes Fideles, cum satis sit ad gubernationem Ecclesie suprema potestas jurisdictionis, potest nihilominus prohibere id, quod quis voto promissit, v. g. jejunium faciendum tali die. Eadem ratione potest quisvis Superior impedire executionem votorum, quæ Subditus emittit, quando non erat ipsi subiectus. Utique ea irritare non potest, quia cum fuerint emissa extra tempus subjectionis, non habebant imbitam hanc conditionem: si Superior consenserit. Remanet ergo ut possit impedire ipsorum executionem, quatenus sibi possunt præjudicium afferre: *Suar. l. 6. c. 4. n. 16. Sanch. l. 4. c. 31. n. 9. Fagund. l. 2. c. 38. n. 13.*

R. II. Nec Pontifex, nec Episcopi possunt proprie irritare omnia vota Fidelium. Ratio responsionis constat ex dictis; non habet etenim Pontifex potestatem dominativam super omnes Fideles, nec Episcopus super omnes suæ Diocesis. Poterit igitur solum Pontifex directè irritare omnia vota simplicia Religiosorum, cum sit multò magis ipsorum Prælatus, quàm illorum immediati Superiores, ut notat S. Th. 2. 2. q. 186. a. 5. ad 3, sicut etiam irritare vota circa quæcumque pertinentia ad res, & Beneficia Ecclesiastica, cum super his habeat plenissimam potestatem dominativam. Pariter Episcopus poterit irritare omnia vota Monialium sibi subiectarum, cum respectu illarum habeat potestatem dominativam, ed quod ipsi subditi sint ratione professionis, & voti, obedientiæ: *D. Th. c. 11. Suar. l. 6. c. 7. num. 18. Pal. disp. 2. p. 2. respectu vero aliorum etiam Clericorum, quia solum habet potestatem jurisdictionis, non habet facultatem irritandi ipsorum vota, sed solum dispensandi, ut videbimus infra.*

Q. II. An Prælati Regulares irritare possint vota suorum Religiosorum.

R. Prælati Religiosorum, aliquibus exceptis, possunt irritare vota suorum Religiosorum. Ratio autem est quia, cum Religiosi transfulerint in Prælatus suum velle, & nolle, & ipsi se subjecerint quoad omnia pertinentia ad vite spiritualis directionem, jam Prælatus habet super illos plenam dominativam potestatem, ita ut non nisi cum dependentia ab ipso valeant nova onera etiam supererogationis suscipere; aliàs non intelligerentur plene ipsi subditi & quoad voluntatem, & quoad directionem spirituales. In quocumque ergo voto Religiosi, de quacumque sit materia, semper intelligitur ista tacita conditio: *si Prælatus annuas*, adeoque abnuente, & contradicente annullatur: *D. Th. 2. 2. q. 88. a. 8. ad 3. Nazar. c. 12. n. 65. Anton. à Spir. S. disp. 2. num. 424.*

Ex præfata autem ratione patet non competere Prælati Regularibus irritare vota Novitiorum, cum ante professionem sint sui juris. Ipsorum tamen vota personalia remanent ipso facto suspensa, quatenus sunt incompatibilia cum exercitiis Novitiatu, neque enim vota possunt majori bono obviare. Vota vero realia Novitiorum, supposito nondum ex eis aliquod jus quæsitum adeptum esse illum, in cujus favorem fuerint facta, (ut eveniret, quando ab ipso fuisset acceptata, quatenus essent in ipsius favorem) poterunt à Magistro Novitiorum, & multò magis à Præfato commutari in aliqua determinata operatione Religionis, quia talis commutatio esset in id, quod evidenter est melius. Idem etiam dicas de votis personalibus: *Anton. à Spir. S. num. 427.*

Dixi Prælatos posse Religiosorum vota irritare, *aliquibus exceptis*, ad designandum non posse irritare

ritare ea, quæ constituunt statum Religiosum, sive simplicia sint, sive solemnia; nec vota, quæ ex dispositione S. Pontificis sunt annexa huic statui, ut votum quadagesimalis observantia in Minimis, nec votum transeundi ad strictiorem Religionem, ex speciali juris dispositione in cap. licet de Regul.

Porro nomine Prælati habentis potestatem dominativam irritandi vota Religiosorum, veniunt S. Pontifex, ut supremus omnium Religiosorum Prælati, cui specialiter per votum obedientia subdantur; Generalis in tota Religione; Provincialis in sua Provincia; Superior localis in suo Monasterio, & si hic spatio unius diei naturalis absit, etiam ipsius Vicarius, sive secundarius Prælati; nam in absentia principalis Superioris devolvitur ad ipsum omnis Monasterii gubernatio. Puto etiam eandem potestatem irritandi vota residere apud Abbatissas, sive Priorissas; nam cum Moniales ipsis promittant obedientiam, eisque subdantur quoad omnia pertinentia ad ipsarum spirituales profectum, iam habent super ipsas plenam dominativam potestatem; *Sanct. l. 4. c. 33. num. 19., Less. l. 2. c. 40. dub. 13. n. 107., Anton. à Spir. S. disp. 2. n. 394.*

Q. III. An Pater irritare possit vota filiorum; & quid de Tutoribus, & Matre.

R. I. Pater valet irritare omnia vota Filii impuberis, hoc est, qui nondum explevit annum 14., sive 12. si sit foemina. Potest etiam irritare omnia vota realia filii minoris, qui scilicet nondum complevit annum 25., si sit sub patria potestate, & votum sit de bonis, de quibus non valeat disponere. Prima pars responsionis probatur quia, licet filii impuberes possint se voto obligare, supposito quod habeant sufficientem usum rationis, nihilominus cum propter non tam perfectum usum rationis conveniens sit ut aliena regantur voluntate, consequens est (ita disponente jure sive naturali, sive positivo, ut habetur *can. mulier 32. q. 2. & can. 1. 20. q. 2.*) omnia ipsorum vota sive personalia, sive realia, sive mixta habere hanc tacitam conditionem: si Pater non contradixerit; contradicente proinde Patre, iam ruunt talia vota, ut docet etiam S. Thomas 2. 2. q. 88. art. 9. Advertere hic etiam est talia vota esse à Patre irritabilia, quamvis exequenda fuissent post pubertatem, quia tempore quo emissum fuit votum, filius erat Patri subiectus, adeoque votum erat ab initio infirmum, & imbitam habebat conditionem paterni consensus. Secus si ratificata fuerunt post pubertatem, quia tunc se habent ut nova vota extra tempus subiectionis emissã: *Suar. l. 6. c. 6. num. 8., Navarr. c. 12. n. 71., Tambur. l. 3. c. 16. §. 3. n. 0.*

Cum autem filii post adeptam pubertatem censentur acquisivisse perfectum rationis usum, consequens est in eorum personalibus votis non includi præfata conditionem. Possit nihilominus ea Pater irritare, si materia voti paternæ administrationi, & domesticæ gubernationi præjudicaret; quodcumque enim votum ut validum sit, debet hanc continere conditionem: nisi alteri præjudicium attulerit. Ultraquamquod ejus executio semper potest impediri ab eo, cui præjudicat; S. Thomas cit.

Secunda pars responsionis probatur quia, si Filius sit sub patria potestate, non potest de rebus, & bonis disponere sine consensu Patris; adeoque si faciat aliquod votum reale semper habet hanc conditionem: si ille, ad quem pertinet de talibus rebus disponere, consenserit. Quod si Filius non amplius sit sub patria potestate, adeoque constitutus sit sui juris; vel votum faciat de rebus, de quibus habet dominium, & administrationem, ut sunt bona castrensis, quasi castrensis, & quandoque etiam adventitia, tunc ejus vota etiam realia non erunt

à Patre irritabilia: *Anton. à Spir. S. disp. 2. n. 437.*

Sed quid dicendum, si Pater concesserit Filio licentiam votendi? Dicendum, quod etsi Pater [idem dic de Prælati Regularibus erga suos Subditos, & de Marito respectu Uxoris] consenserit, seu ratificaverit votum à Filio emissum, adhuc validè potest illud revocare, nam per talem consensum non amittit dominativam potestatem; adeoque in voto Filii semper intelligitur hæc conditio: si Pater non contradixerit. Peccabit tamen, & quidem, si votum sit de re gravi, mortaliter, si concedendo licentiam aliquod votum faciendi & ipse intenderet Deo exhibere rem, de qua fieri votum concessit, tunc etenim & ipse votum faceret; adeoque graviter peccaret revocando licentiam, quia impediret fieri, quod & ipse voluit Deo dare mediante Filio. Si verò solummodo licentiam dederit absque eo quod vellet se private jure suo, non video quare dici possit peccare saltem graviter licentiam revocando. utitur etenim jure, quo se private non intellexit: *Tambur. l. 3. c. 16. §. 3. n. 15. & 38. Pariter n. 37. putat nec peccare mortaliter, qui ultra licentiam votendi promississet etiam non irritare. Et ratio est quia, dum & ipse non intellexerit votere, non servando promissa, solum demonstrat quamdam infidelitatem, & inconstantiam; nil verò subtrahit Deo, quod ipsi deberet ex virtute religionis. Quodquid autem sit de hoc, certum est quod si moriatur Pater, tunc Tutor, vel Curator, quibus etiam, ut statim dicemus, competit potestas irritandi vota, possent tale votum validè & licitè irritare, quia cum non dederint licentiam, non fuerunt participes talis voti; & aliàs Pater defunctus non potuit eorum potestatem coarctare. Idem ex eadem ratione dicas de Prælato Religioso in officio alteri succedens; unde *cap. innotuit de elect. dicitur quod par in parem non habet imperium.**

Ex hoc inferunt petentem voti irritationem à Successore non teneri explicare illud emississe cum licentia Antecessoris, quia Successor potest illud etiam sine causa irritare: *Sanct. l. 4. c. 27. n. 36., Pal. disp. 2. p. 3. §. 2. n. 3. Tambur. de jur. Abbat. l. 2. d. 18. q. 8. n. 4.*

R. II. Tutores possunt irritare vota Pupillorum impuberum, quando durat officium Tutoris, cum in omnibus instar Patris habeantur. Et si plures fuerint Tutores, unus potest vota pupillorum irritare, quia quoad hoc unus non censetur ab altero pendere: *Suar. l. 6. c. 6. num. 22., Sanct. in Sum. c. 35. n. 70. Bonac. disp. 4. q. 2. p. 7. §. 2. n. 25. Tamb. l. 3. c. 16. §. 3. num. 18.* Curator verò respectu Minoris, cum & ipse in Patris vicem succedat ad illius res administrandas, potest illius vota personalia irritare, quatenus præjudicant domesticæ gubernationi; omnia verò realia sicut Pater: *Sanct. de matr. l. 6. d. 39. n. 10., Less. l. 2. c. 42. d. 12. n. 61.*

R. III. etiam Matræ competit potestas vota Filiorum irritandi, eo modo, quo de Patre dictum est. Et quidem certum est id ei competere, si designata sit Tutrix, vel Curatrix Filiorum, eo modo quo diximus de Tutore, & Curatore. In casu autem quod Pater sit mortuus, & adsit Curator, ad istum pertinet, non ad Matrem vota realia Filii irritare, quia ad ipsam pertinet administratio bonorum ejusdem Filii in ætate minoritatis, quæ incipit cum pubertate, & durat usque ad annum vigesimum quintum. Respondendo ergo modò ad difficultatem propositam, puto etiam Matræ competere facultatem Filiorum vota irritandi, etiam vivente Patre, dummodo non contradicat. Ratio mihi est quia, ista facultas oritur à potestate dominativa Parentum in ordine ad Filios, ut dictum est de Patre; quamvis autem Mater non habeat Pa-

Patriam civilem potestatem super Filios: *Instit. de adopt. §. Fawinus*, habet tamen potestatem naturalem super illos; & ita potest eis præcipere, & ipsi tenentur ei obedire. Sicut ergo quia filii sunt sub potestate dominativa Patris, semper censetur in ipsorum votis imbita hæc tacita conditio: si Pater non contradicat; idem dicendum, quia sunt sub potestate dominativa Matris. Nec refert non habere super illos potestatem civilem; nam etiam Filii illegitimi non sunt sub potestate civili Patris, & tamen consentiunt Theologi posse ipsorum irritare vota, eò quod sint sub ipsius potestate naturali. Hinc S. Th. opus. 17. c. 13. ad 10. eandem facultatem in Patre, ac Matre agnoscit, quamvis quamplures contradicant Theologi. Dixi nihilominus, dummodo Pater non contradicat; nam cum uxor sit subordinata Marito, & etiam hanc potestatem ipsi subordinatam habere censendum est.

Non defunt Theologi, qui in defectu Parentum, Tutorum, vel Curatorum tribuant facultatem irritandi vota impuberum Heris, Magistris, vel Nutritis illorum. Verum cum in ipsis non habeant vel naturalem, vel civilem potestatem dominativam, non satis constat quo jure id possint præstare: *Pal. tr. 15. disp. 2. p. 7. n. 8., Fagund. l. 3. c. 33. num. 12., Bonac. disp. 4. q. 2. p. 7. §. 2. n. 9.*

Q. IV. An Maritus irritare possit vota Uxoris, & e contra.

R. Maritus potest irritare omnia vota realia, & personalia uxoris. Isti responsioni quamplures contradicunt, quamvis omnes eam valde probabiliter agnoscant. Probatur autem quia, ut dictum est, Prælati potest irritare vota Religiosorum; & Pater suorum impuberum, quia hi habent velle, & nolle cum dependentia à Prælato, & filii cum dependentia à Patre. Hæc autem ratio, meo videri, æquè militat in uxore respectu Mariti; gubernatio etenim domus, conservatio mutui amoris, pax domestica, inconstantia, & impetus femininarum expolcunt ut in omnibus, & per omnia sint Maritus subiectæ, & per consequens sine limitatione ab ipsis pendente quoad velle, & nolle. Hinc 1. ad Cor. 11. sine limitatione vir dicitur Caput Uxoris, ex quo *can. noluit, can. mansuetum 33. q. 5., & can. fin. ibid.* in ordine ad vota parificatur subiectio uxoris respectu Mariti, subiectioni, quam habet Religiosus erga Prælatum, & filius impubes erga Patrem: *Sanct. l. 9. de matr. disp. 36. n. 4., Tambur. c. 16. §. 3. n. 48., Anton. à Sp. S. n. 442.*

E contra quia Uxor est viro subiecta, nulla ipsius vota potest irritare; & quamvis Theologi ut plurimum dicant posse irritare vota, quæ sibi præjudicant, hæc tamen locutio non est ita propria; vota etenim, quæ alteri præjudicant, potius sunt nulla.

Q. V. An Domini possint mancipiorum vota irritare.

R. Domini possunt irritare vota Servorum, hoc est, Mancipiorum, si tamen sint de rebus, quæ sunt sub dominio Domini. Observandum igitur mancipia quantum ad opera sua, industria, labores, artes &c. enumerari inter bona Domini: *Instit. per quas personas §. Item votis*, unde omnia vota, quæ de his rebus fierent à servo, semper habebunt hanc conditionem: si Dominus consenserit, utpote facta de re non sua. Idem dicas, si votum esset de re, quæ valde hujusmodi impediret, ut de longa peregrinatione, oratione, immoderato jejunio &c. Si verò votum Mancipii sit de re, quæ in nihil Domino præjudicet, ut de observantia Divinæ legis, de castitate observanda; cum in his, ut docet S. Th. 2. 2. q. 104. art. 5. Domino non sit Sudditus, neque Dominus poterit talia vota irritare.

Q. VI. Quid sit votorum dispensatio; & quæ sint causæ ad dispensandum.

R. I. Dispensatio generaliter sumpta est juris alicujus relaxatio, facta ab habente legitimam potestatem, proinde propriè dispensatur ille, qui à legitimo Superiore eximitur ab observantia legis, præcepti, vel alterius obligationis. Ex hac doctrina dispensatio voti potest dici: *Ablatio vinculi voti, nomine Dei facta ab habente spirituales potestatem in foro externo.* Derivat autem ablatio hujus vinculi à sola potestate spirituali, quia ordinatur ad solum profectum, & salutem animarum. Differt ab irritatione, quia dispensatio supponit plenam obligationem legis, à qua vult se quis eximere per dispensationem; irritatio verò non supponit plenam obligationem, e. g. voti, cum non habeat omnimodam firmitatem, nisi accedente Superioris consensu, ut plene patet ex supradictis. Ex hoc aliud oritur discrimen, quod scilicet Superior potest etiam sine causa irritare votum, cum sit in sua libertate consentire, vel non consentire: è contra verò dicendum est nedum ad licitam, sed etiam ad validam votorum dispensationem requiri justam & legitimam causam, ut habet S. Th. 2. 2. q. 88. a. 12. Ratio autem est quia, nullus Superior censetur tradere facultatem Inferiori ut in sua lege dispenset, ni adsit justa, & rationabilis causa, quapropter, ea deficiente, deficiet etiam potestas dispensandi. Cum ergo in votorum dispensatione, homo eximat voventem ab obligatione cum Deo contracta, dicendum est nulliter dispensare, si id præstet sine justa, & rationabili causa. Censuram nihilominus, quod si postulans dispensationem, & illam concedens bona fide procedant, ita ut primus patet habere justam causam postulandi, & alter dispensandi, sustinenda sit dispensatio; nam si aliàs diceretur, via aperiretur multis scrupulis & conscientiarum perplexitatibus: judicandum autem est Deum, & Ecclesiam rata habere ea, quæ, si non admitterentur, talia afferrent incommoda, ita enim exposcit conscientiarum gubernatio: *Sanct. l. 4. c. 44. num. 10., Less. l. 2. c. 40. dub. 17. n. 119., Tamb. l. 3. in Decal. c. 16. §. 4. n. 3.*

R. II. In primis advertendum causam, ex qua petitur, vel conceditur dispensatio, debere cum voto proportionari; adeoque si votum sit gravissimum, qualia sunt vota Papæ reservata, & quale est votum interveniendi Zenodochiis, majorem causam exigit ad concedendam dispensationem. Hinc ad vitandos omnes scrupulos, docent DD. *ex cap. magna de vot. hujusmodi dispensationibus admittendam esse aliquam commutationem: Navar. c. 13. n. 63., Suar. l. 6. de vot. c. 17. à n. 14., Laym. l. 4. tr. 4. c. 8. n. 5.* Descendendo modò ad particulares causas licitæ, & validæ dispensationis.

Prima causa est, quando dispensatio cadit in publicum bonum, quia gratius est Deo bonum publicum promovere, quam durare voti obligationem. Hinc bene dispensaretur à voto jejunandi egregius Concionator, si ex eo impediretur concionari. Bene dispensatur in voto castitatis ad contrahendum matrimonium pro sedandis litibus, & conservanda pace Civitatis. Hac ratione aliquando dispensatum est in voto castitatis, vel religionis pro familia valde illustri conservanda: *Suar. cit. à num. 12., Laym. loc. cit., Tamb. l. 3. in Decal. c. 16. §. 4. num. 19., Sanct. disp. 20. de matr. num. 25.*

Aliæ causæ dispensandi tenent se ex parte voventis. Prima est quando votum non fuit plene, & perfecte voluntarium; ut si factum fuit non plena & perfecta discretionem; vel ex errore etiam circa causam impulsivam nimis præcipitanter; vel ex metu quamvis levi, & quamvis non incusso ad votum extorquendum, si impedivit plenam, &

perfectam deliberationem. Ratio omnium est quia, consonum est credere Deum tam benignum humani voti vota non plenam deliberationem emissa, haud ita rigorose accepisse, quin possint Prælati Ecclesie in eis dispensare, quamvis præstat in huiusmodi dispensationibus semper aliquam admittere commutationem: *Azor. 1. p. l. 11. c. 15. q. 5. Sanch. l. 4. sum. c. 45. à num. 20. Tamb. in Decal. l. 3. c. 16. §. 4. à num. 13.* Altera causa dispensandi se tenens ex parte voventis est periculum transgressionis, sive oriatur ex communi hominum fragilitate, sive ex spirituali indispositione voventis: tunc etenim rectè præsumitur velle Deum cum eo dispensari, quia ex voto non ipsi honor, sed maior offensa confurgit. Tertia causa est gravis difficultas in voto exequendo, quamvis ab initio fuerit prævisa, quia difficultas speculativè prævisa semper valde minor est, ac quando de facto est superanda. Præterea licet fuerit prævisa, non tollit quin hæc & nunc ex ea confurgat periculum transgressionis, ac proinde adest iusta causa dispensandi. Adde eandem iustam causam adesse, si difficultas executionis oriatur ex malitia, & prava consuetudine voventis, quia semper verificatur votum esse illi inutile, & damnosum, & cedere in maiorem Dei offensam: *Suar. l. 6. de vot. c. 17. num. 12. Laym. l. 4. tr. 4. c. 8. num. 5. Tambur. l. 3. in Decal. c. 16. §. 4. num. 18. Trull. l. 2. c. 2. d. 42. num. 13.* Propter difficultatem executionis censent communiter DD. adesse iustam causam dispensandi vota valde scrupulorum, potius etenim ipsi nocent, quam sint proficua.

Ultima causa dispensandi ex parte voventis est, si dubitetur an votum sit illi impeditivum maioris boni, & multò magis si dispensatio cedat in majus bonum ipsius; nam tunc non constat ipsius votum esse Deo acceptum: *D. Tb. in 4. dist. 38. q. 1. a. 4. q. 1. Suar. l. 6. de vot. c. 17. num. 10. Tamb. §. 4. cit. num. 22.* Semper tamen advertat dispensans, quòd si dubium sit an ad sit causa dispensandi, non debet dispensare, quia certa obligatio voti non debet ob incertam causam relaxari. Si vero constat adesse causam, sed dubium sit an sit sufficiens, dispensare potest cum aliqua commutatione, quia potestas dispensandi, utpote favorabilis, est amplianda: *D. Tb. 2. 2. q. 88. a. 12. ad 2. Laym. l. 4. tr. 4. c. 8. n. 5.*

Q. VII. In quibus sit potestas dispensandi.

R. I. Potestas dispensandi in votis est ex jure ordinario in omnibus, & solis Prælati Ecclesie, qui habent jurisdictionem spirituales non solum in foro interno, sed etiam in foro externo. Quòd his competat potestas dispensandi in votis, colligunt DD. ex illo *Matt. 16.* ubi in persona Petri dictum est omnibus spirituales jurisdictionem Ecclesiasticam habentibus: *Tibi dabo claves Regni Cælorum, quodcumque solveris super terram, erit solutum & in Cælis.* His verbis putant concessam potestatem absolvendi à quocumque vinculo pertinente ad salutem animarum, & rectam Ecclesie gubernationem, & consequenter etiam à vinculo voti. Ista autem dispensatio propriè non importat dispensare in jure divino, & naturali, quod sequeretur si quis posset facere quòd, permanente voto, non pareret obligationem. Sicut ergo non dispensat jus naturale Creditor, quando debitori debitum remittit, sed solum facit ut cesset jus naturale dictans unicuique solvendum quòd illi debetur; ita Prælati qui dispensat votum nomine Dei, quia eius gerit vices, ut docet *S. Tb. 2. 2. q. 88. art. 12.* remittit illi, qui fecit votum, obligationem Deo factam, & ita non amplius habet locum jus naturale dictans adimplenda esse promissa Deo facta.

Dictum autem est hanc potestatem dispensandi

in votis esse de jure ordinario in omnibus, & solis Prælati habentibus jurisdictionem spirituales in foro externo; nam hæc potestas spectat ad externam Ecclesie gubernationem, sicut absolvere à censuris, Indulgentias largiri &c. ac proinde non est actus Ordinis; & de facto nullus Ordo est ad hunc effectum destinatus, sed jurisdictionis. Oportet tamen, ut dixi, dispensantem habere jurisdictionem spirituales in foro externo, nam aliàs Subditos non haberet, ac proinde non valeret dispensare: *Sanch. l. 4. c. 37. à num. 16. Pal. tr. 15. d. 2. p. 9. num. 2. Bonac. disp. 4. q. 2. p. 7. §. 4. à num. 1.*

Ex dictis clarum est in S. Pontifice, gerente vicem Christi in toto Orbe, esse præfatam potestatem. Quando autem valeat dispensare in votis factis in favorem tertii, satis dictum est supra. Non autem hic vacat examinare, an valeat dispensare in votis solemnibus Religiosorum, cum id habeat locum, ubi Theologi tractant de statu religioso. Potestas pariter amplissima dispensandi in votis annexa est de jure ordinario S. Pontificis Pœnitentiario. Pariter eandem amplissimam potestatem habet Concilium Generale pro toto orbe. Possunt etiam dispensare in votis Legati à latere, & Nuntii in Provincia sibi commissa, exceptis tamen, iis quæ S. Pontifex sibi reservat. Idem dicitur de Archiepiscopis, & Episcopis respectu suorum Subditorum. Nec refert nondum esse consecratos, quia dispensatio non est actus Ordinis, ut jam dictum est, sed jurisdictionis. Non competit verò talis potestas ipsorum Vicariis ex vi sui muneris, cum non sint veri Pastores, & Prælati, sed debet ipsis esse specialiter commissa. Sede vacante in omni jurisdictione Episcopis succedit Capitulum Cathedralis, adeoque & in potestate dispensandi in votis. Denique præfata potestas competit Prælati Regularibus respectu suorum Subditorum, quia respectu ipsorum habent jurisdictionem quasi Episcopalem. Præter præfatos de jure ordinario alios non est reperire, quibus competat potestas in votis dispensandi, cum non sit reperire alios, qui propriè sint Prælati habentes jurisdictionem in foro externo.

Quæ diximus de Prælati valentibus aliorum vota dispensare, habent locum etiam in ordine ad ipsos Prælatos; cum etenim non sint deterioris conditionis, quam proprii Subditi, non solum possunt concedere proprio Confessario facultatem, ut secum in aliquo voto dispensent, sed possunt immediatè seipos dispensare, cum id non sit actus jurisdictionis contentiosæ, & sacramentalis, expositæ diversitatem personarum, sed purè voluntariæ, quam quis potest exercere in se ipsum. Præterea in iis est ampla potestas dispensandi, unde non est ad hoc restricta, ut non valeant seipos dispensare &c.: *D. Tb. 2. 2. q. 185. a. 8. Suar. l. 5. c. 11. num. 5. Azor. 3. p. l. 7. c. 29. q. 7. Tambur. de Jur. Abbat. l. 2. d. 28. q. 1. n. 2.*

Q. VIII. An habentibus potestatem vota dispensandi competat etiam potestas eadem commutandi.

R. Loquendo de iis, quibus hæc potestas competit de jure ordinario, nullum est dubium utramque competere, quia utraque est necessaria Prælati ad regimen Ecclesie; cum enim multoties non existat causa sufficiens ad dispensandum, oportet tunc pro salute animarum posse vota commutare. Idem etiam contra aliquos puto dicendum de illis, quibus potestas dispensandi competit ex Privilegio, Bulla, Jubilæo &c. Ratio mihi est quia, qui potest majus, potest & minus, quando unum sub altero continetur, ex *reg. jur. in 6. §. 3.* Potestas autem commutandi est quid minus contentum in potestate dispensandi; nam qua parte in-

com.

commutatione aliquid tollitur voti, est dispensatio, ea verò parte, qua alia obligatio subrogatur, commutatio est quid minus dispensatione in eodem genere tollendi obligationem voti, nam dispensatio omnem voti removel obligationem: *Suar. l. 6. c. 12. num. 9. Pal. tr. 15. d. 9. p. 14. num. 4. Laym. l. 4. tr. 4. c. 8. num. 20.* Quamvis autem in potestate dispensandi, includatur tanquam quid minus & imperfectus potestas commutandi, in hac potestate non includitur potestas dispensandi, cum in minori non contineatur majus.

Q. IX. In quibus sit potestas delegata dispensandi in votis.

R. Constat illos omnes, quibus supra diximus de jure ordinario competere potestatem in votis dispensandi, posse illam alii delegare. Si verò illam delegarent habenti solum primam Tonsuram, oporteret non esse conjugatum; nam tunc non reputatur Persona Ecclesiastica, nisi quoad privilegia Canonis, & fori, si quædam fervet conditiones, de quibus suo loco; unde solum à S. Pontifice habere posset potestatem delegatam dispensandi: *Sanch. l. 4. c. 37. à num. 20. Bonac. disp. 2. p. 7. §. 4. num. 4.* Quæstio igitur est de iis, quibus de facto vi alicujus Bullæ, & Privilegii fuerit delegata, exceptis tamen semper iis votis, quæ diximus esse Papæ reservata. Iterum quæstio est de Regularibus, & quidem non de potestate, quam ipsorum Prælati habent in ordine ad dispensanda vota suorum subditorum; nam, ut supra dixi, cum habeant in ordine ad ipsos jurisdictionem quasi Episcopalem, possunt in omnium ipsorum votis dispensare, exceptis solum Papæ reservatis, & votis substantialibus Religionis, utpote quæ sunt fundamenta talis status, ut notat Tridentinum *sess. 25. c. 1.* Idem dicendum de specialibus votis, quæ fiunt unà cum substantialibus in aliquibus Religionibus, ut votum de non vescendis Carnibus apud Minimos. Quamvis autem irritare non valerent etiam Novitiorum vota, possunt tamen in illis dispensare, quia habent jurisdictionem spirituales ad integrè illos regendos, in qua jurisdictione fundatur potestas dispensandi: *Less. l. 2. c. 40. d. 18. n. 133. Bonac. disp. 4. q. 2. p. 7. num. 27. Tambur. l. 2. de Jur. Abbat. disp. 18. q. 3. num. 2. Anton. à Sp. S. in Direct. Regul. tr. 2. disp. 1. sect. 1. n. 100.*

Advertendum item quòd admissa etiam opinione afferente non posse Prælatos irritare vota à Subdito de ipsorum licentia emissa, utique valent dispensare, quia semper in illis integra remanet jurisdictionis spiritualis. Quòd verificatur etiam respectu Prælati inferioris, valentis dispensare votum sui subditi, emissum de licentia Prælati superioris: *Suar. l. 6. de vot. c. 10. à num. 17. Sanch. l. 4. c. 42. à num. 4. Fagund. l. 2. c. 45. à num. 6.* Difficultas ergo est de facultate, quam habent Regulares in ordine ad dispensanda vota secularium; unde.

R. II. Confessarii Regulares habent facultatem, nedum commutandi vota omnium secularium ad ipsos accedentium, sed etiam dispensandi, exceptis votis Papæ reservatis, quando de facto ex dicendis voti ipsi reservata. Quòd habeant facultatem vota commutandi est communis sententia, cum id habeatur ex privilegio Eugenii IV. & altero Pauli III. quæ videre est apud Authores agentes de Regularium privilegiis. Insuper verò ipsos habere facultatem dispensandi docent innumeri DD. innixi privilegiis factis Regularibus ab Innocentio VIII. Eugenio IV., Julio II., & Martino V., quæ privilegia videre est apud Bordonium in Consiliis Regularium *t. 1. res. 15.*, Rodriq. *99. regul. q. 63. a. 3.* Addunt non pauci DD. ex privilegio Eugenii IV., & ex alio Sixti IV. Regulares Confessarios deputatos à suis Superioribus pos-

se dispensare non solum in votis Religiosorum sui Ordinis, sed etiam alterius Ordinis.

CAPUT V.

De votorum commutatione: & de votis S. Pontifici reservatis.

Q. I. Quid sit votorum Commutatio; & quæ causa ad eam requiratur.

R. I. Si pro opere, quod faciendum erat, aliquid aliud opus subrogetur, datur commutatio voti, ut habet *S. Tb. 2. 2. q. 88. a. 10.* Constat igitur quæ differentia intercedat inter irritationem, dispensationem, & commutationem; nam irritatio penitus tollit voti obligationem absque eo quòd causa requiratur, & per dispensationem eadem obligatio voti tollitur, sed iusta, & proportionata requiritur causa. At commutatio non omnino tollit voti obligationem, sed subrogat aliam materiam sub eodem vinculo voti.

R. II. Commutatio voti potest fieri in aliquod vel melius, vel æquale, vel minus. Dum commutatio fit in aliquod evidentè melius, hoc ipsum satis est ad iustam causam commutandi votum, ut ex *cap. 1. cap. super his de vot.* Dum verò commutatio fit in æquale, aliqua causa exigitur, ut constat ex *cap. 1. de vot.* & tradit S. Thomas *2. 2. q. 88. art. 12.*, quamvis sufficiat quæcumque causa etiam levis, ut esset condescendere petitioni Subditi, & velle illi gratificari; unde solum malè ageret Prælati, si pro solo libito ante Subditi petitionem vellent votum commutare: *Less. l. 2. c. 40. dub. 16. num. 110. Laym. l. 4. tr. 4. c. 8. num. 23.* Denique si commutatio fiat in aliquod minus, puto rationabilem, & iustam causam requiri non solum ad licitam, sed & ad validam commutationem. Ratio autem mihi est quia, dum commutatur votum in minus, adest dispensatio pro ea parte, pro qua materia subrogata non adæquat priorem materiam; dixi autem supra dispensationem voti factam sine iusta causa, nedum esse illicitam, sed etiam invalidam, nam Prælati dispensans gerit vices Dei, qui non ratam habet dispensationem sine causa; nec ad hoc dedit commissionem, quia non esset tunc in ædificationem, sed in destructionem. Nec refert dicere commutationes factas inter homines in minus validas esse, & solum suppleendum esse defectum, ut patet ex *leg. 2. C. de respind. vendit.* id enim admittitur, quia ita disposuerunt leges ad vitandas lites; at ex ratione adducta potius constat Deum velle contrarium: *Suar. l. 6. de vot. c. 19. num. 14. Azor. t. 2. l. 11. c. 18. q. 12. Trullench. l. 2. Decal. c. 2. dub. 45. num. 13.*

Q. II. Quibus competat vota commutare.

R. I. Commutatio voti, ordinariè loquendo, est actus jurisdictionis Ecclesiasticæ, quæ pertinet ad Prælatos gerentes vices Dei. Id autem probat *S. Tb. in 4. d. 38. q. 1. a. 4. q. 4.* sequentibus verbis. *Commutatio est quidam contractus, qui perficitur nequit absque consensu utriusque partis, & ideo perficitur nequit absque consensu eius, qui vicem Dei gerit in terris, scilicet Prælati, nisi forte unum votum ab alio includatur.* Et quia votum religionis includit omnia alia vota, tum ratione perpetuitatis, tum ratione obedientiæ, qua homo voluntatem suam Deo tradit, per quam sui, & omnium Dominus esse potest, ideo qui aliquod votum temporale fecit, potest non requisita alicujus Prælati dispensatione Religionem intrare, non obstante voto præcedenti, quòd ingressum Religionis impediret.

R. II. Quando commutandum est votum in minus, semper auctoritas requiritur Prælati, cum involvat insimul dispensationem, ut dictum est supra.

pra. Si verò commutetur in evidentem aequalem, censent non pauci Theologi id fieri posse à vovente propria auctoritate, quia si eligatur alia materia evidenter aequalis, aequè grata est Deo, adeoque nil referre videtur, si una, vel altera eligatur. Nihilominus non minus probabilis, & mihi probabilior est contraria sententia, cum etenim subrogare aliam materiam loco prioris, sit inconstantia in promissis Deo factis, non videtur talis commutatio aequè Deo grata, quamvis materia subrogata esset de se evidenter aequalis. Addendum quòd sicut in humano contractu de danda tali re non licet aliam loco illius subrogare sine consensu ejus, cui facta est promissio, ita dicendum in casu nostro. Hanc retentà sententiã, esset grave peccatum in voto de materia gravi facere propria auctoritate talem commutationem; nam cum talis commutatio, utpote facta à non habente auctoritatem, & jurisdictionem spirituales, esset nulla, & invalida, adhuc perseveraret obligatio prioris voti, & ita esset grave peccatum illud non implere: *Suar. l. 6. de vot. c. 20. num. 2. Azor. l. 1. l. 11. c. 18. q. 11. Palau. tr. 15. d. 2. p. 17. num. 2. & 6.* Alio modo dicendum esset, si quis faceret talem commutationem innixus probabilitati prioris sententiã.

R. III. Si votum commutetur in aliquod evidenter melius, puto id posse fieri propria voventis auctoritate, & ideo dixi in responsione ordinariè loquendo commutationem esse actum jurisdictionis spiritualis, ut innuerem in aliquo casu posse fieri propria auctoritate. Quòd igitur vovens possit materiam evidenter meliorem subrogare propria auctoritate probatur quia, quando constat de consensu explicito, vel etiam implicito Creditoris, rectè potest solvi unum pro alio; *Instit. quibus modis tollatur obligatio in princ. constat autem Deum, qui respectu voventis est Creditor, plenissimè consentire, ut materia evidenter melior subrogetur; nam ejus voluntati rectissimè, & ordinatissimè non potest non esse magis gratum, & acceptum id, quod evidenter melius est. Neque dicas id non posse fieri à vovente propria auctoritate, si non habeat jurisdictionem spirituales; commutatio etenim voti in rem evidenter meliorem non est actus jurisdictionis, sed prudentiã, & cognitionis dictantis semper magis gratam esse abundantiorè solutionem.*

Ex hac doctrina infero ad prædictam commutationem faciendam propria auctoritate satis item esse, si materia subrogata sit evidenter aequalis, & insuper probabiliter iudicetur esse meliorem; nam eò ipsò quòd non solum sit evidenter aequalis, sed etiam probabiliter melior iudicetur, jam absolutè talis materia subrogata est melior, ut de se constat: & ita potest votum in ipsam propria subrogari auctoritate: *Azor. cit. q. 1. Sanch. l. 4. c. 49. n. 4. Laym. l. 4. tr. 4. c. 8. n. 19.*

Q. III. Quomodo debeat fieri simplex commutatio.

R. Simplex commutatio fieri debet in materiam moraliter aequalem. Ratio est quia, cum simplex commutatio non importet condonationem, & remissionem Creditoris, sed significet dandum esse Creditori aliquid aliud loco illius, quod illi debetur, sequitur id, quod ei datur in sui crediti compensationem, debere esse ejusdem valoris. Idem ergo dicendum respectu illius, qui habet solam facultatem vota commutandi. Afferro tamen hanc aequalitatem non esse nimis scrupulosè, & mathematicè metiendam, sed sufficit commutatum votum prudenter, & probabiliter iudicare posse adesse talem aequalitatem: *Suar. l. 6. de vot. c. 19. d. num. 7. Laym. l. 4. tr. 4. c. 8. num. 34. Sanch. l. 4. c. 50. num. 4.* Scio non deesse Theologos concedentes habenti solam facultatem commutandi vo-

ta, ea etiam in minus commutare, sed eorum rationes non infringunt; quæ modò, & in quaestiu superiori dicta sunt.

Ut verò ritè fiat commutatio, observandum quem finem, & quam utilitatem sibi proposuerit ille, qui vovit. Hinc ei qui vovisset elemosynam ad auferendam avaritiam, non bene commutaretur votum in aliud opus, quod ad talem finem non conduceret, etsi esset excellentius. Pariter si quis vovisset flagellationes, jejunia &c. ad minuendas carnis rebelliones, non bene commutaretur votum in opus ad hunc finem non conducens. Secundò, observandum ex fine, quem sibi proposuit vovens, posse excellentiorem reddi materiam voti; hinc qui vovisset non ludere ut Deo vacaret, reddidisset excellentiorem materiam sui voti, quam si pro fine habuisset vitare pecuniã jacturam. Quò magis autem redditur ex fine excellentiori nobilior voti materia, eò magis materia, quæ subrogatur, debet esse nobilior. Denique observare debet, qui commutat vota, attendendum esse in voti commutatione, quàm difficilis reddatur illi, qui vovit, materia, quæ subrogatur. Sic si imponatur elemosyna in voti commutationem illi, qui paucas habet facultates, redditur ipsi commutatio difficilis, quod non sequitur respectu divitis. Hinc respectu prioris facile est advenire aequalitatem cum materia voti prius emissa, non verò respectu secundi. Universaliter notandum in his commutationibus sanum consilium esse imponere Sacramentorum frequentiam, si acceptetur à Pœnitente; nam hoc opere facile pervenitur ad aequalitatem rei promissæ, cum per Sacramenta communicentur merita Christi, remittantur peccata, augeatur Gratia, & deserviant ad vitæ emendationem.

Dixi simplicem commutationem faciendam esse in materiam moraliter aequalem, nam si commutationi dispensatio admisceatur, certum est posse fieri in minus; sicut enim per dispensationem, iusta interveniente causa, potest omnino auferri obligatio voti, multò magis potest in quid minus commutari.

Q. VI. Quomodo fieri debeat commutatio ratione Jubilæi.

R. I. Juxta dicta virtute Jubilæi non potest votum in minus commutari, nam simplex commutatio propriè importat aequalitatem. Nec ob id Jubilæum desineret esse favorabile, nam tunc potest fieri commutatio à quocumque Confessario à Pœnitente electo, quod non evenit extra tempus Jubilæi. Præterea dum commutatio fit à Confessario, satis est si sit in moraliter aequale, quamvis evidenter non constet, sed solum probabiliter de tali aequalitate. Dum verò hoc fit propria auctoritate, materia subrogata debet esse evidenter aequalis, nam aliàs ignoraretur an eadem materia esset aequè grata Deo, ac præcedens: *Salmant. tr. 17. c. 3. p. 14. num. 130.* Ex hoc ergo etiam capite commutatio facta à Confessario tempore Jubilæi esset favorabilis. Qui censent commutationem voti posse fieri in aequale propria auctoritate, putant virtute Jubilæi posse votum in minus commutari à Confessario, aliàs Jubilæum nullum afferret privilegium.

R. II. Virtute Jubilæi non possunt commutari vota facta in favorem alicujus tertii, si ab ipso fuerint acceptata. Ratio est quia, quamvis vota principaliter Deo fiant, nihilominus si cedant in favorem tertii, & ab ipso fuerint acceptata, satis id est ut acceptans acquisierit jus respectu materiae promissæ, adeoque non possunt talia vota relaxari, seu commutari sine ipsius consensu. Secus esset, si nondum fuissent acceptata, quia tunc nullum jus aliquis fuisset adeptus: *Suar. t. 2. de relig. lig.*

fig. l. 6. c. 15. num. 7. Sanch. l. 8. de matr. d. 9. n. 22. Navar. c. 12. num. 78. Less. l. 2. c. 30. dub. 11. n. 80. & cap. 41. dub. 12. num. 18. aliique.

R. III. Ita traditur facultas commutandi vota tempore Jubilæi, ut ei, qui illud lucratus est, possit vota commutari etiam transacto tempore ejusdem Jubilæi. Ratio est quia, licet diligentia ad lucrandum Jubilæum sit tempore alligata, non tamen est tempore, alligatum privilegium commutandi vota. Sicut ergo qui lucratus est Jubilæum, potest, eo transacto, absolvi à reservatis ex facultate tradita tempore Jubilæi, ita qui tempore debito lucratus est Jubilæum, poterit virtute illius sibi facere commutare vota, quæ eo tempore non fuerint commutata: *Sanch. l. 8. de matr. disp. 15. n. 17. & alii quos sequitur Diana p. 5. tr. 12. res. sol. 40.*

R. IV. Qui initio temporis Jubilæi fecit sibi commutare vota, hæc non reviviscunt, quamvis postea iste non lucraretur Jubilæum. Ratio de se patet, nam suppono talem commutationem non fuisse factam sub conditione exercendi opera necessaria ad lucrandum Jubilæum, sed factam fuisse absolute, & sine ulla conditione, unde statim sortitur suum effectum, & prior obligatio extinguitur, obligatio autem semel extincta nunquam reviviscit. Adde nec peccare mortaliter illum, qui animo lucrandi Jubilæum talem commutationem obtinisset, & postea non præstasset quæ requirebantur ad lucrandum Jubilæum; nam talem obligationem non imposuit Confessarius, nec constat talem esse. Pontificis intentionem: *Sanch. l. 8. de matr. disp. 15. num. 22. Trullench. l. 2. c. 2. dub. 47. num. 9. Bonac. disp. 4. q. 2. p. 7. §. 3. n. 18.*

Advertat denique Confessarius, quòd requisitus à Pœnitente, ut virtute Jubilæi sibi votum commutet, peccat, si id renuat facere absque justa causa. Ratio est quia, cum sit Judex constitutus in favorem petentis, facit illi injuriam, si neget illi posse frui privilegio sibi concessio. Hinc *can. quanto 2. q. 5.* Episcopus denegans sine justa causa dispensationem petenti, dicitur infidelis. Et quidem peccaret mortaliter, si expostulans commutationem esset in gravi periculo transgressionis, & non facile illi esset habere alium Confessarium ad eam obtinendam. At hoc rarò contingere potest, ac proinde Confessarius sine justa causa denegans præfatam commutationem, ordinariè loquendo, solum peccabit venialiter, eò quia parum incommodi afferat Pœnitenti, semper cum facile adire possit alium Confessarium, & ab eo valeat obtinere eandem commutationem: *Sanch. l. 4. c. 54. num. 12. aliique quos sequitur Diana p. 1. tr. 11. res. sol. 44.*

Notet etiam Confessarius hujusmodi commutationem fieri posse tam intra, quàm extra confessionem, quia privilegium Jubilæi non limitat talem facultatem pro sola confessione: *Bonac. disp. 4. q. 2. p. 7. §. 3. num. 16. & alii apud Diana cit. res. sol. 45.*

Q. VII. An facta commutatione voti, teneatur aliquando vovens, vel illi liberum sit redire ad priorem materiam.

R. I. Si commutatio voti facta sit auctoritate Superioris, impossibilitatè materiã, in quam commutatum fuit votum, non tenetur vovens redire ad priorem materiam, secus si commutatio facta fuerit auctoritate voventis.

Prima pars responsionis exinde probatur quia, quando commutatio facta est auctoritate Superioris, omnino extinguitur obligatio erga priorem materiam, cujus loco subrogatur obligatio erga materiam posterioriorem. Cum autem obligatio semel extincta nunquam reviviscat: *leg. qui res §. Arcam ff. de solut.* sequitur obligationem ad priorem ma-

teriam extinctam per commutationem factam à Superiore, nunquam reviviscere, etiam si culpã ipsius voventis facta fuerit impossibilis materia subrogata. Hinc si votum peregrinationis commutatum fuerit e. g. in aliquod jejunium, si vovens non possit jejunare, non tenetur ad peregrinationem: *Suar. t. 2. de relig. l. 6. c. 20. d. num. 6. Pal. tr. 15. d. 2. p. 18. d. num. 2. Laym. l. 4. tr. 4. c. 8. num. 28.*

Secunda verò pars probatur quia, dum quis sua sponte, & voluntate commutat votum (quando scilicet ex dictis id potest facere) cum non valeat illud commutare quasi habeat jurisdictionem ad obligationem auferendam, sed solum quatenus per abundantiorè solutionem satisfecit pristino Creditori, inde est, quòd si reddatur impossibilis materia, in quam fuit votum commutatum, redeundum est ad priorem obligationem, nam de facto non fuit per legitimam auctoritatem extincta: *Tambur. l. 3. in Decal. c. 16. §. 7. n. ultim.*

R. II. Si commutatio facta fuerit in aliquod minus, aut etiam aequale, & pariter si facta fuerit in aliquod melius ab ipso vovente acceptatum, liberum semper illi est ad priorem materiam redire. Quòd liberum illi sit ad priorem materiam redire, si commutatio facta sit in quid minus, vel aequale, patet quia talis commutatio fit in gratiam, & favorem Pœnitentis, & ut facilius impleat, quod Deo promissum; unde cum uniusquisque renuntiare valeat beneficio, & favori sibi collato, etiam postquam ipsum acceptavit, consequens est posse propria auctoritate ad priorem redire materiam: *Suar. l. 6. c. 20. num. 4. Sanch. l. 4. c. 55. num. 26.*

Id etiam præstare valet, si commutatio facta fuit in melius, quamvis id fuerit à vovente acceptatum. Ratio autem est quia, licet commutatio facta fuerit in materiam meliorem, semper nihilominus verificatur factam fuisse in favorem voventis, ut scilicet facilius, & jucundius materiam subrogatam exequatur: unusquisque autem renuntiare potest illi, quod pro se fuit introductum: *cap. statum de regul. jur.* Accedit videri commutationem in melius semper includere hanc tacitam conditionem, nisi maluerit ad priorem materiam redire. Insuper non est judicandum Deum tam rigidum esse sui juris exactorem, ut in favorem voventis nolit aliquam illi adhibere remissionem, adeoque permittere, ut ad priorem redeat materiam: *Sanch. cit. Azor. l. 11. c. 18. q. 10. & 11. Laym. l. 4. tr. 4. c. 8. num. 27. Tambur. l. 3. c. 16. §. 7. num. 4.*

Limitanda tamen venit hæc doctrina in casu, quo quis novo vinculo voti voluisset se obligare ad meliorem materiam, in quam suum votum commutasset; nam ex novo voto. consurgeret nova obligatio, quam non potest quis in materiam minus gratam commutare propria auctoritate; quòd sequeretur, si facta commutatione in melius, rediret ad priorem materiam. Ultraquamquod si quis ad meliorem materiam subrogatam novo, & diverso voti vinculo se obligaverit, teneretur non solum ad hoc novum votum, sed etiam ad primam; nam per novum votum de re perfectiori non extinguitur primum de re minus perfecta: *Sanch. c. 55. num. 31. Bonac. disp. 4. q. 2. p. 7. §. 3. num. 23.*

Q. VIII. Quæ sint vota, quorum dispensatio, aut commutatio soli Pontifici reservatur.

R. Vota certa, absoluta, & perfecta, simplicis Castitatis, Religionis, ingrediendæ, & triplicis peregrinationis, nimirum eundi ad Terram Sanctam, Romam ad limina D. Petri, Compostellam ad D. Jacobum, sunt Papæ reservata, ut constat *cap. ex multis, cap. super his, Extra. de vot. & cap.*

cap. si Dominici il 2. de Penit. & remiss. Hujus autem reservationis rationem dat S. Tb. 2. 2. q. 88. n. 12. ad 3. quia scilicet res arduæ, difficiles, & extraordinariæ non nisi ad supremum Caput & Principem debent pertinere. Præter quinque supra enumerata non est reperire aliud votum Papæ reservatum, quia cum reservatio sit odiosa, non debet introduci, nisi probetur ex manifesto usu, vel consuetudine; unde cum ex his non satis constet adesse aliud votum Papæ reservatum, non sunt attendendi illi Authores, qui aliquod aliud votum Papæ reservatum adstruere contendunt; Suar. l. 6. de vot. c. 21. à n. 2., Less. l. 2. c. 49. dub. 18. Laym. l. 4. tr. 8. c. 8. n. 7.

Dixi præfata vota cadere sub reservatione, si sint certa, absoluta, & perfecta, idque ex fundamento jam tacto, quia nempe reservatio semper censenda est odiosa, adeoque strictè interpretanda, ita ut minus quoad fieri potest, adimatur, & coarctetur ordinaria potestas Prælatorum.

Ex hoc inferunt DD. non esse reservata præfata vota, si vovens voluit se tantum sub veniali obligare, quia non intelliguntur perfecta, dum intentio vovens non est materiæ proportionata; Sanchez. l. 4. c. 40. num. 47., Trull. l. 2. c. 2. d. 39. num. 14. Item non est reservatum votum castitatis partialis, quia non est integrum, & perfectum, ut esset non fornicandi, non nubendi, servandi castitatem ad tempus &c. Sanchez. l. 9. de matr. d. 9. n. 7. Fagnan. l. 2. c. 42. num. 9. & multò magis non est reservatum votum de voto castitatis faciendæ, de voto ingrediendæ religionis, assumendi Ordines sacros &c. Suar. l. 6. c. 11. num. 7. Anton. à Spir. S. in Direct. regul. tr. 2. disp. 3. sect. 2. n. 81.

Item non sunt reservata prædicta vota facta sine plena, integra, & expedita libertate, quia non sunt perfecta. Ita se habent vota facta ex metu etiam levi ad ea extorquenda; Tambur. de jur. Abbat. t. 2. disp. 19. q. 100. num. 17. & alii apud Dian. p. 1. tr. 11. resol. 73. Idem dicunt de votis emissis ab impuberibus, eò quòd in eis non est perfecta deliberatio & promissio; Viva de Jubil. q. 12. a. 2. n. 7.

Item bene affirmatur, quamvis in hac materia diversæ dentur opiniones, non esse reservata vota verè conditionata, ut si quis vovisset religionem, seu castitatem, si convalescat; nam tunc votum non est perfectum, utpote potius emissum ex affectu ad conditionem, ut patet in exemplo allato. Multò autem magis id verificatur in votis pœnalibus, ut si quis voveret religionem, si luderet; nam in his nullus affectus datur ad rem promissam; sed potius quia vovens illam averfatur, vult timore ipsius à peccato retrahi. Neque obstat jam adimpletam fuisse conditionem, sub qua quis vovit; nam licet tunc adsit obligatio voti adimplendi, non tamen consurgit reservatio, quæ attendenda est, juxta modum, quo quis perfecte vel imperfectè votum emisit; Sanchez. l. 8. de matr. d. 10. num. 13. Tolet. l. 4. c. 17. num. 11. Tambur. de jur. Abbat. disp. 19. q. 10. num. 39. Bordon. t. 1. resol. 5. Vide etiam quæ dicam in regulis infra opponendis. Dixi supra vota verè conditionata, unde videnda quæ dixi supra de voto conditionato.

Item non sunt reservata vota disjunctiva de materia reservata, & non reservata: ut si quis voveret vel castitatem, vel inservire in Zenodochio; nam tunc non apparet perfectus affectus erga castitatem, cum possit alteram partem eligere. Neque obstat aliquem jam castitatem elegisse, nam illud votum jam ex primæva sua origine est commutabile; Viva de Jubil. q. 12. a. 2. n. 4.

Item sunt commutabilia vota ex dictis reservata, si non sint emissa ex devotione ad ea particularia vota, de quibus sermo est in reservatio-

ne talium votorum. Ita non esset reservatum votum peregrinationis Romanæ, si non emissum fuisset ex devotione invivendi limina Apostolorum, sed alia S. loca; Sanchez. l. 4. c. 40. n. 77., Pal. disp. 2. de vot. p. 11. num. 3. Tambur. l. 3. Decal. c. 16. §. 4. n. 26.

Cæterùm generaliter attendendum, quòd si aliqua ratione prudenter dubitetur, an aliquod votum sit reservatum, judicandum est non reservatum; Suar. l. 6. c. 16. num. 6., Laym. l. 4. tr. 5. cap. 8. num. 14., Tambur. l. 1. in Decal. c. 3. §. 7. num. 15.

Demum notandum, quòd si votum reservatum commutetur in votum, seu materiam non reservatam, istud non est reservatum; nam reservatio afficit materiam voti, unde si hæc non est servata, cessat reservatio. Illa autem regula quòd subrogatum sapit naturam illius, cui subrogatur; leg. unic. C. de uxor. ad. admittenda non est in odiosis, & maxime quoad ea, quæ per accidens adharebant rei commutata; Laym. l. 4. tr. 4. c. 8. n. 13., Tambur. l. 1. in Decal. c. 16. §. 4. num. 33. & 34.

Q. IX. An sicut reservantur præfata quinque vota, sic etiam sint reservata juramenta, quæ ferent de eisdem rebus, scilicet de Castitate, Religione &c.

R. Inter diversitatem sententiarum sic discurrendum censeo. Si qui jurat facit juramentum ipsi Deo, & cognoscit, velintendit se taliter obligare, ac si faceret votum, tunc tale juramentum censetur reservatum, sicut si emissum fuisset votum. Dixi, si cognoscit se obligare, ac si faceret votum, nam qui facit Deo juramentum promissorium, idem est ac si Deo faciat aliquam promissionem, & ita de facto tale juramentum votum includit. Si verò non cognoscit suum juramentum includere votum, & putat, adeoque intendit se obligare diverso vinculo à vinculo voti, tunc sequitur tale juramentum censendum non reservatum. Et de facto diversa sunt vincula voti, & juramenti, nam vinculum voti consurgit ex obligatione immediate facta ipsi Deo, illi aliquid promittendo; vinculum verò juramenti, secundum quod à voto distinguitur, non est ex promissione facta ipsi Deo, sed solum ex eo quòd advocetur in testem de aliqua re faciendâ: bene ergo potest quis diverso modo se obligare aliquid Deo vovendo, ac jurando ipsi Deo se velle aliquid facere. Hac ratione docet D. Tb. 2. 2. q. 89. a. 8. vinculum voti esse fortius, quia in voto sit promissio ipsi Deo; in juramento verò Deus solum adducitur ad confirmandam factam promissionem. Nec obstat aliquando vota firmari juramento, quia hoc non probat juramentum esse vinculum fortius, sed hoc fit ut per duas res immobiles major firmitas habeatur, ut docet D. Tb. loc. cit. ad 2.

Q. X. Quid attendendum sit, ut intelligatur concessa facultas dispensandi in præfatis votis Papæ reservatis.

R. Advertat Confessarius in generali facultate dispensandi, seu commutandi omnia vota, non includi facultatem dispensandi, seu commutandi vota reservata. Ita decisum habetur Extra. & si Dominici 2. de penit. & remiss. ex reg. 81. de reg. jur. in 6. quia scilicet in generali concessione non veniunt ea, quæ non esset quis verosimiliter concessurus &c. Requiritur igitur quoad hæc specialis licentia, sive saltem generalis facultas cum clausula quòd extendi possit etiam ad vota reservata; in facultate autem concessa dispensandi reservata sine ulla exceptione includitur facultas dispensandi omnia reservata, quia non est major ratio cur potius de uno, quàm de alio veniat intelligenda. Si verò concedatur facultas dispensandi, seu commutandi

om-

omnia vota, hoc vel illo excepto, e. g. excepto voto castitatis, tunc intelligitur concessa facultas quoad cætera reservata, quia ex communi DD. consensu, exceptio firmat regulam in contrarium in casibus non exceptis; cap. 2. de conjug. leprosi. can. Dominus 32. q. 7. Cæterùm facultas concessa pro uno non extenditur ad aliud, etsi æqualia videantur; sufficit enim quòd sint diversa, ut diversimodè sit discurrendum; Suar. l. 6. de vot. c. 25. num. 4., Laym. l. 4. tr. 4. c. 8. num. 7. Basil. l. 8. c. 10. num. 3., Pal. tr. 15. d. 2. p. 13. à num. 2.

Regula in praxi observanda.

I. Prima regula necessariò observanda, & quæ multoties potest filios à gravibus votorum obligationibus liberare est, quòd omne votum filii impuberis potest irritari à Patre, vel Matre, seu his deficientibus, à Tutore, & id etiam attigerit annos pubertatis, dummodo tunc non fuerit tale votum ratificatum. Hinc si accedat ad Confessarium filius impubes, ligatus voto etiam Religionis, Castitatis perpetuæ &c. potest facillè illius conscientie mederi, remittendo illum ad aliquem ex prædictis pro irritatione; & eò maxime si talem Filium voti emissi pœniteat. Nec est necesse ut pro talibus votis irritandis à Patre &c. causam exposcat; nam ad differentiam dispensationis, quæ nec licite, nec valide fit absque justa causa; nulla requiritur causa pro irritatione. Videantur dicta suo loco, ubi etiam annotatum est vota realia posse à Curatore, Tutore &c. irritari, quoad usque Filius est in statu Minoritatis.

Quod dictum est de votis Filiorum, omnino etiam verificari potest de votis Uxorum, si placeat sequi nostram sententiam, qua diximus posse Maritum omnia vota tum realia, tum personalia Uxoris irritare, etiam si forent exequenda post mortem ipsius.

II. Cum certum sit neminem dispensare debere in aliquo voto, nisi adsit justa causa, universali-ter Confessarius advertat, quòd si detur causa sufficiens pro integra, & absoluta dispensatione, potest etiam dari integrè, & absolute absque ulla mixtione commutationis. Ut autem judicetur dari hanc causam sufficientem, non est omnimoda certitudo talis causæ inquirenda, sed bene attendi potest arbitrium Viri prudentis, aliàs difficile esset talem causam adinvenire, & dispensatio semper esset infinitis scrupulis obnoxia. Si verò non constiterit arbitrio viri prudentis dari causam sufficientem ad integram, & absolutam dispensationem, tunc necessarium puto aliquam commutationis admiscere, ut suppleatur si quid desit pro absoluta dispensatione. Ita etiam colligitur ex cap. 2., & cap. magna de vot.

III. Notare item debet Confessarius causas dispensationis reduci ad imperfectam libertatem in vovendo, ad difficultatem exequendi, vel si dispensatio voti conducere possit ad majus bonum commune; seu etiam privatum ipsius vovens.

Ex primo capite possunt dispensari vota facta ex metu etiam levi, & ex errore circa causam impulsivam; vel etiam si sint facta ex tristitia, timore naufragii, vel ex aliqua alia passione. Et quidem, si vota ita facta, emissa fuerint absque omnino perfecta, & matura deliberatione, præstant causam sufficientem integrè, & absolute dispensationis. Hinc quia semper vota impuberum præsumuntur facta precipitanter, & cum aliquo libertatis defectu, possunt absolute, & integrè dispensari; neque enim credendum est Deum ita rigide acceptare obligationem in tenera ætate susceptam, ut non valeat ab Ecclesiæ Prælati dispensari. Idem dicendum de votis Adultorum, si fa-

cta sint sine plena libertate, & deliberatione; & eò maxime si metus etiam levis incussus fuisset ad votum extorquendum, cum consonum sit credere Deum facillimè remittere obligationem, cui dedit causam aliqua injustitia. Si verò votum, cui dedit occasionem metus, vel aliqua alia passio, seu timor, factum fuerit cum plena, & matura deliberatione, tunc non est absolute concedenda dispensatio, sed debet uniri cum aliqua commutatione. Eodem modo se gerat Confessarius, si fuit error circa causam impulsivam; vel si talis causa cesset.

Ex secundo capite, scilicet ob difficultatem exequendi votum, Confessarius habens facultatem potest dispensare illum, qui est in periculo transgressionis, sive id sit ob ipsius fragilitatem, sive ex malitia, semper enim verificatur tale votum potius esse in laqueum, quàm in profectum vovens. Etiam si verò non sit periculum transgressionis, adhuc intervenit justa causa dispensandi, si superveniat difficultas non exigua ab initio non prævisa, quia conforme est Benignitati Divinæ, ut remittatur obligatio, quæ ob non prævisam difficultatem non facillè executioni mandatur. Hanc doctrinam non sine fundamen o extendunt etiam ad casum, quo ab initio prævisa fuerit talis difficultas; nam cum postea res est executioni mandanda, difficultas in abstracto prævisa multò gravior, & majoris incommodi solet experiri. Ex difficultate etiam in executione voti oritur sufficiens causa dispensandi vota scrupulorum; nam in praxi videmus quòd si scrupulosus fecit e. g. votum de recitando Rosario, ita scrupulosè attendit an habuerit sufficientem attentionem, an integre recitaverit &c. ut passim repetat, & nunquam quiescat.

Ex tertio capite dispensare potest Confessarius voventem, si dubitetur an ipse votum sit impedivum majoris boni, ut ita securior reddatur conscientia vovens. Item si dispensatio voti esset potius in majus bonum ipsius, quàm ipsius executio; nam majus bonum vovens est id, quod per votum intenditur. Hinc si Confessarius prævideat, quòd vovens adimplendo votum e. g. alicujus peregrinationis, potius dissipabitur, & ex itinere iacturam faciet devotionis, debet illum dispensare. Idem dicas, si executio talis voti impediret aliquod bonum notabile vel familiæ ipsius vovens, vel Civitatis &c. seu si in ipsius absentia grave detrimentum possent subire. Eodem modo discurrendum, si ob servandum e. g. votum castitatis non possit quis ducere Uxorem, unde graves oritur discordiæ, aut illiutris familia non conservanda; vel si ob servandum votum jejunii, aut valde frequenter orandi, non possit quis vacare concionibus, vel alios edocere cum gravi aliorum detrimento. Expediet tamen ut plurimum dispensationi aliquid admiscere commutationis. Id autem maxime habere locum sciat Confessarius, dum dubitetur an causa sibi proposita ad obtinendam dispensationem sit sufficiens, nec ne; quamvis etenim dispensatio sit odiosa, facultas ad dispensandum est favorabilis, utpote beneficium Principis nemini nocivum, adeoque extendenda etiam ad casum, in quo dubitetur de causæ sufficientia. E contra verò quia dubitatur de sufficientia causæ, admiscenda est aliqua commutatio, ut non omnino auferatur obligatio, dum timetur non dari causam sufficientem ad eam omnino auferendam.

IV. Eò quòd quinque vota Papæ reservata non censenda sint reservata, nisi sint certa, perfecta, & absoluta, sciat Confessarius non esse reservatum e. g. votum Castitatis, vel Religionis, si ad illud vellet quis se obligare solum sub culpa veniali, quia

R r

quia non esset integrum, & perfectum. Propter eandem rationem non est reservatum hujusmodi votum, si non factum sit cum plena, expedita, & perfecta libertate.

Ut autem id plenius exemplificetur in voto castitatis, observandum est non esse reservatum tale volum factum ad tempus, vel non integræ, & omnimodæ castitatis; ita est votum non se poluendi, non se turpiter tangendi; vel aliam personam, non contrahendi matrimonium, non petendi debitum, non violandæ virginitatis; si forte per tale votum quis non intenderet abstinentiam à quocumque actu venereo. Item non est reservatum votum de suscipiendis Ordinibus sacris, quia non est votum castitatis promissæ, sed promittendæ; votum servandæ castitatis conjugalis &c.

Idem dicendum, si votum de castitate perpetua servanda factum sit sub disjunctione: ut si quis faceret votum vel de servanda perpetua castitate, vel de danda tali elemosyna, quia cum non fecerit votum simpliciter de castitate servanda, jam non est perfectum votum Castitatis. Ultraquamquod semper est in ejus voluntate non eligere castitatem, sed elemosynam, & sic non habet locum reservatio. Id verificatur etiam si quis elegerit potius castitatem, quam elemosynam, quidquid non pauci dicant in contrarium.

V. Ad bene dignoscendum quando vota non sint reservata, eò quòd non sint absoluta, sed conditionalia, recolenda sunt à Confessario quæ aliàs diximus, scilicet non reddere consensum conditionatum conditionem de præterito, vel de presenti: ut si quis voveret castitatem, seu religionem, si Pater jam obiit, vel si Pater vivit; nam vel istæ conditiones sunt, seu fuerunt, & statim confurgit obligatio; vel non sunt, seu fuerunt, & statim evanescit. Idem dicendum de conditione de futuro necessario, ut si quis diceret, voveo castitatem, si cras dies elucefcet &c. tales enim conditiones habentur pro non adjectis. Non faciunt pariter votum conditionatum, conditiones naturaliter imbibitæ in quocumque voto: ut si dicerem, voveo castitatem, si vixero, si Pater non irritet meum votum, si Deus voluerit, si non ero impeditus &c. cum etenim hujusmodi conditiones in omni voto includantur, non impediunt quin votum sit absolutum, etiam si tales conditiones expressè à vovente apponerentur. Denique observare debet Confessarius an conditio apponatur ad designandum tempus, quando votum est mandandum executioni, vel ad suspendendam ipsius obligationem, quoadusque adveniat conditio. In primo casu conditio non tollit quin votum sit absolutum, in secundo verò reddit votum conditionatum. Exemplum sit in eo, qui voveret castitatem, si attigerit annum vigesimum: hujusmodi conditio designat tempus quo votum est implendum, & non reddit votum conditionatum, si forte vovens non habuisset intentionem non se obligandi usque ad illud tempus. Si verò quis voveret castitatem, si postquam attigerit annum vigesimum, Pater non tradet ipsi quæ conveniunt ad sui decentem sustentationem, talis conditio suspendit obligationem usque ad illud tempus, cum appareat voventem velle se obligare solummodo in casu, quo non provideatur ipsi à Patre.

Votum igitur conditionatum, quod non subiacet reservationi, est votum pendens à conditione contingente de futuro, sive istud votum sit purè conditionale, sive etiam pœnale. Aliqua apponam exempla. Non erit votum reservatum, si vovens e. g. castitatem, seu Religionem &c. diceret, voveo castitatem, si Pater consenserit, si Confessarius consenserit, si convaluerit, si tale negocium

felicem habebit finem, si incolumis evadam & manibus inimici. Item si diceret, voveo castitatem, seu Religionem, seu Romanam Peregrinationem ad limina Apostolorum, si lusero, si committam tale peccatum &c. Hæc omnia, & similia, cum faciant ut votum à sui initio non sit perfectum, & consummatum, faciunt etiam ut non sit reservationi subiectum.

Credo etiam Confessarium posse idem facere iudicium de hujusmodi votis etiam quando adimpleta est conditio, quamvis non pauci Theologi contradicant. Si igitur aliquis e. g. voverit castitatem, si convaluerit, puto tale votum non esse Papæ reservatum, etiam postquam adeptus fuit castitatem. Ratio mihi est quia, ex omnium Theologorum sententia hujusmodi votum intelligendum est Papæ reservatum, sicut & cætera supra enumerata, quando fuerunt perfecta, & completa, hoc est, quando fuerunt facta ex affectu pleno, & perfectio erga materiam voti; nam hac ratione quinque pluries enunciata vota fuerunt reservata. Dum autem quis vovet e. g. castitatem sub aliqua conditione, potius movetur ex affectu, & voluntate ad conditionem, quam ad castitatem: ut dum quis voveret castitatem, si convaluerit; peregrinationem, si Navis, in qua plures habet merces, portum attingat; patet enim affectum voventis potius esse erga sanitatem, & divitias, quam erga castitatem, & religionem. Id etiam magis constat in votis pœnalibus; nam qui e. g. vovet castitatem, seu religionem, si luserit, non habet affectum ad castitatem, seu religionem, sed potius hujusmodi averfatur, & proinde vult se retrahere à ludo timore ipsarum.

Quamvis igitur semper verificetur, purificata conditione, obligationem ab ea pendentem transire in puram, & absolutam, adeoque teneri voventem absolute, & simpliciter ad votum; nihilominus quia reservatio voti metienda est ex modo perfectio, vel imperfectio vovendi; cum etiam post adimpletam conditionem verificetur votum sub conditione emissum semper fuisse imperfectum, inde est non subiacere reservationi. Limita hanc doctrinam in casu, quo vovens post adimpletam conditionem iterum vovisset simpliciter, & absolute castitatem, religionem &c. quia tunc confurgeret novum votum absolutum, & perfectum, & proinde Papæ reservatum.

Et hæc satis sint, ut Confessarius dignoscere possit in quibus casibus vota sint Papæ reservata, nec ne.

APPENDIX DE ADJURATIONE.

Præmendo quamplurimum Theologorum vestigia in explicatione secundi Decalogi Præcepti, quo dicitur non assumendum nomen Domini in vanum, agam & ego hic breviter de Adjuratione, & in ipsa etenim nomen Divinum assumitur, ut bene notat D. Th. 2. 2. q. 90.

Q. I. Quid sit adjuratio, & quotuplex.

R. I. Ex D. Th. 2. 2. q. 90. art. 1. Adjuratio potest ita definiri: *Contestatio rei sacra, per quam adjuratus imperio, aut obsecratione inducitur ad aliquid faciendum, vel omittendum.* Dicitur *contestatio rei sacra* &c. quia adjurare nil aliud est quam aliquid petere propter Deum, seu Sanctos, ut ipsorum timore, vel amore aliquid fiat, seu omittatur. Differt igitur adjuratio à juramento, quia in juramento adducitur Deus ut testis veritatis; in adjuratione verò adducitur ut objectum amoris, vel timoris illius qui adjuratur, ut ita moveatur ad faciendum aliquid, vel omittendum. Purificatur autem in hoc, quòd sicut ad honestè jurandum requiruntur *Veritas, iudicium, & Justitia*,

ita hujusmodi debent esse comites adjurationis. Tunc autem datur *veritas* in adjuratione, quando procedit vero animo impetrandi postulata; quando adjuratio fit per Deum verum, non falsum; & quando adhibetur verum motivum adjurationis. *Justitia* exposcit, ut id quod adjuratione postulatur, sit honestum, valde enim Deo, vel Sanctis injuriosum esset, aliquid turpe ob ipsorum amorem, seu timorem postulare. Demum *iudicium* in adjuratione intervenit, quando non fit passim, & sine justa causa. Verum tamen est, quòd si adjuratio non fieret per falsum numen, vel ad obtinendam rem graviter turpem, non tam facile est intervenire in adjuratione, cui deest iudicium, grave peccatum.

R. II. Adjuratio multipliciter dividitur. Alia igitur est adjuratio deprecativa, alia imperativa. Deprecativa tunc datur, quando contestamur per aliquam deprecationem; ut quando Ecclesia Deo anteponebat merita Christi, & Sanctorum, ut postulata concedat. Imperativa tunc datur, quando per contestationem Dei subditis imperamus; & ita Ecclesia exorcismis adjurat Dæmones. Secundò, alia est adjuratio propria, alia impropria. Prima est, dum contestamur Deum, vel Sanctos, considerando ipsorum sanctitatem, quatenus illam à Deo habuerunt. Si verò contestamur Sanctos secundum se, & eorum excellentiam, non considerando quam habent ipsorum merita relationem ad Deum, talis adjuratio dicitur impropria, & est multò minoris efficacis, quam prima. Tertio, dividitur in solemnem, quæ scilicet fit per Ministros Ecclesie, modo ab ipsa tradito; & privatam, quæ fieri potest à quolibet, & caret omni solemnitate.

Q. II. Qui valeant adjurare; & qui adjurandi sint.

R. I. Adjuratione privata tam Deus, quam omnis Creatura rationalis potest adjurare. Id patet quia, nil obstat quin Deus propter sui amorem velit adducere Creaturas ad aliquid faciendum, vel omittendum. Item non solum Angeli boni, sed etiam mali, sicut & quæcumque Creatura rationalis potest alicui nomen Dei, & Sanctorum proponere ad postulata impetranda, quod est proprie adjurare. Cæterum quia potestas Dæmones ejiciendi enumeratur inter gratias gratis datas 1. ad Cor. 12. ideo potest in quibusdam specialiter elucere, cum Spiritus S. dividat sua dona, prout vult.

R. II. Adjuratione solemnè solum Exorcistæ possunt adjurare. Cum igitur Deus tradiderit suæ Ecclesie adjurandi potestatem, ut patet ex pluribus S. Scripturæ textibus, & præcipue *Marc. 16.* ubi dicitur: *Signa autem eos, qui crediderint, hæc sequentur: in nomine meo Dæmonia ejicient*, institutus est specialis Ordo Exorcistarum, in quo confertur potestas ad Dæmones solemniter adjurandos. Quamvis autem hanc potestatem habeant Exorcistæ ab Ordine, nihilominus omnes fatentur valde juvare ad Dæmones arcendos, si Exorcista puritate conscientie polleat, si ferventi orationi insistat, si jejuniis, aliisque mortificationibus se affligat, si Divino flagret amore; & si maxima cum humilitate certamen ineat cum Principe tenebrarum, unicè expectando victoriam à Divino auxilio.

R. III. Adjuratione deprecativa possunt adjurari Deus & Sancti omnes. Patet responsio quia, sæpe adjuratur Deus, dum illi repræsentando suam infinitam bonitatem, merita Christi, sicut etiam & merita Sanctorum, petimus ut plura nobis conferat beneficia. Sancti etiam adjurantur, dum ab ipsis propter Dei amorem petimus, ut velint nobis aliqua impetrare; & idem dicendum, dum

eodem modo adjuramus cæteras creaturas rationales, Dæmone excepto.

R. IV. Licitum est adjurare Dæmones adjuratione imperativa, non verò deprecativa. Quòd nobis competat eos adjurare adjuratione imperativa patet primò quia, Ecclesia conferendo Exorcistis virtutem sibi à Christo datam, illos constituit Dæmonibus superiores; unde possunt, & debent illis imperare, exercendo illam potestatem, de qua dicitur *Luc. 10. Ecce dedi vobis potestatem calcandi super Serpentes, & Scorpiones, & supra omnem virtutem inimici, & nihil vobis nocbit.* Eandem superioritatem tradidit Christus omnibus Fidelibus, juxta illud *Marc. ult. Signa eos qui crediderint hæc sequentur, in nomine meo Dæmonia ejicient &c.* omnibus ergo Fidelibus datum est adjuratione coactiva, & imperativa Dæmones adjurare, quamvis potestas Ordinis Exorcistatus solum reperitur in iis, qui talem Ordinem receperunt.

Dixi non licere adjurare Dæmones adjuratione deprecativa, quia, ut ait *D. T. 2. 2. q. 90. a. 2. Ille modus adjurandi videtur ad quandam benevolentiam, vel amicitiam pertinere, qua non licet ad Dæmones uti Nec licitum est adjurare ad aliquid ab eis ediscendum, vel etiam ad aliquid per eos obtinendum, quia hoc pertinet ad aliquam societatem cum ipsis habendam, nisi forte ex speciali instinctu, vel revelatione Divina aliqui Sancti ad aliquos effectus Dæmonum operatione utantur.* In adjuratione igitur Dæmonum non ita anteponendum est nomen Dei, Sanctorum &c. quasi velimus eos expellere propter amorem Dei, vel Sanctorum, ut fit adjuratione deprecativa, sed adducitur nomen Dei, Sanctorum &c. ut Dæmones terrii pareant mandatis de exeundo à corpore obsessi: *Suar. 1. 2. de relig. l. 4. c. 3. n. 6., Filiuc. tr. 24. c. 8. n. 207., Bonac. disp. 2. q. 1. p. ult. n. 2.*

R. V. Non licet adjurare Creaturas irracionales. Ratio est quia, non sine irreverentia vanè, & inutiliter applicarentur Exorcismi Ecclesie; id autem sequeretur, si adjurarentur Creaturæ irracionales, nam nequeunt percipere verba adjurantis, & Ecclesie exorcismos. Hinc dum Ecclesia adhibet exorcismos contra Locustas, Bruchos, Nubes &c. non immediatè contra eos adhibet, sed eos dirigit in invisibiles Motores ipsorum, qui sunt Dæmones, ut legenti constat.

Q. III. Quid sint Exorcismi; & quæ ipsorum efficacia.

R. I. Exorcismus nil aliud est, quam illa ratio, qua adjurantur Dæmones per Deum, & coguntur exire è corpore obsessi. Christus Dominus aliquando expulit Dæmones solo verbo, aliquando verba, & orationes adhibuit, ut patet *Matth. 9. & Marc. 7.* Apostoli expellebant Dæmonia in nomine Christi, ut videre est *Act. 16.* Modò Ecclesia approbavit ampliore usum exorcismorum, ut constat ex Rituali Romano.

Ultra Exorcismos, ut dixi, quædam alia adhibet Ecclesia in adjurando Dæmones. Inter hæc primum obtinet locum invocatio Nominis Jesu, cum dixerit Christus Dominus *Marc. 16. In nomine meo Dæmonia ejicient &c.* Secundò, adhibet Crucem Christi, qua primò potest abjici Dæmon, quia Deus illà uti velit tanquam instrumento ad illos expellendos, quo pacto sæpè eà usus est ad plura faciendâ miracula. Deinde Christi cruce abiciuntur Dæmones, quia est objectum ipsis horrorem incutiens. Sicut ergo canis odit baculum, quo fuit percussus, ita Dæmon odit Crucem, qua fuit devictus, & proinde potius eligit relinquere obsessum incolumen, quam substinere Crucem cum tanta sui molestia.

Eadem fere ratione quandoque Dæmones expelluntur.

luntur usu Reliquiarum Sanctarum; Sanctos etenim summopere odio habent, & quia occupant sedes, quæ ipsis in Cælo erant destinatæ, & quia pluries Dei Gratia illos vicerunt; eorum proinde visis Reliquiis contristantur, nec valentes ipsarum presentiam sustinere, recedunt ab obsessis.

Quædam alia adhibet Ecclesia ad terrendos, & fugandos Dæmones, ut Agnos Cereos &c. qui vulgò vocantur Agnus Dei, & id quia huiusmodi specialiter benedicuntur ad Dæmones repellendos. Inter hæc primum obtinetur locus Aqua lustralis, seu Aqua ab Ecclesia benedicta; nam in ea benedicenda Ecclesia specialissimè orat, ut valeat ad fugandos Dæmones, morbosque pellendos, & æquum est Christum Sponsæ suæ preces benignè audire.

R. II. Talis est efficacia Exorcismorum, ut semper aliquem effectum producant in ordine ad expellendos Dæmones. Pro probatione illorum, quæ in hac responsione asseruntur, observandum est, quòd si nolumus concedere Ordini Exorcistatus virtutem ex opere operato expellendi Dæmones, quatenus quamplures negant esse Sacramentum, nihilominus talis virtus illi concedenda est, quatenus est ordo ab Ecclesia institutus. Cum enim, ut supra dictum est, Christus traderit suæ Ecclesie potestatem fugandi Dæmones, & ipsa velit huiusmodi potestatem tradere Exorcistis, cum illis dicat in ipsorum ordinatione: *Habeto potestatem imponendi manus super Energumenos*, sequitur in Exorcistis vi sui Ordinis semper esse potestatem ad expellendos Dæmones: & quia huiusmodi potestas à Christo primordialiter dimanavit, ideo dici etiam ex hoc capite potest in Exorcistis esse ex opere operato. His suppositis,

Constat veritas nostræ responsionis; nam cum virtuti expellendi Dæmones ex opere operato semper debeat aliquis effectus correspondere, jam si Exorcista non valeant totaliter expellere Dæmones à corporibus obsessis, ut evenit etiam Apostolis, sicuti dicitur *Matth. 17.* id exposcente Divina voluntate, & inscrutabilibus Dei iudiciis, saltem valebunt expellere Dæmones vialiter, ipsorum vires attenuando &c. *Salmant. tr. 22. cap. un. p. 3. n. 23.* Non negaverim tamen quandoque Exorcistas non consequi expulsionem Dæmonis etiam ob defectum dispositionum, quæ tum in ipso, tum in Maleficiato requiruntur.

Q. IV. Quæ dispositiones requirantur tum in Exorcista, tum in Energumeno, ut Dæmon expellatur.

R. I. In Exorcista primò requiritur Fides, hoc est, credere ex Dei Omnipotentia, & veritate Divinorum Promissorum, Dæmonem sibi futurum obedientem, & adesse quicquid necessarium est ad hoc obtinendum; ex quo oritur quædam fiducia obtinendi quod hic, & nunc intenditur. Secundò, requiritur in Exorcista rectus usus potestatis, ita ut in exorcizando non misceat exorcismus vana, inutilia, & multò magis peccaminosa; ac proinde in exorcizando ableget omnia, quæ Theologorum calculo sunt ab Exorcista vitanda.

Dices, quòd si in Exorcista requiritur præfata Fides, superflua erit potestas ipsi ab ordine collata; nam Fides de se sufficit ad debellandos Dæmones. Sed contra est quia, quamvis dubitandum non sit quin Fides, maximè in gradu heroico, sufficiat ad quoscumque effectus mirabiliores obtinendos, non tamen superflua est potestas Ordinis, tum quia ipsa cum Fide minus perfecta, & de se non sufficiens ad Dæmones expellendos, satis est ad hunc effectum consequendum: tum quia ipsa potestas Ordinis est valde efficax ad obrinendas gratias actuales, quæ sunt necessariæ ut Exorcista rectè fungatur officio suo, adeoque est dispositio,

immo fundamentum ad concipiendam illam fiduciam, qua nempe credat habere potestatem cogendi Dæmonem ad sibi obediendum, si aliter Deus non disposuerit, & adsint debitæ dispositiones in ipso Maleficiato.

R. II. Post præfatas dispositiones in Exorcista, aliæ requiruntur in ipso Maleficiato. Prima est fides, quam comitari debet quædam robusta spes Divini auxilii. Consideret igitur Maleficiatus Deum non solum esse summè potentem, adeoque expellere posse absque minima resistentia etiam omnes Dæmones, sed etiam esse summè sapientem, qua ratione cognoscit ipsorum fraudes, summè bonum etiam in ope ferenda suis Creaturis, & fidelem in suis promissis, adeoque efficacia redditurum. præcepta, quæ nomine suo à suis Ministris proferentur, cum ipse dixerit: *In nomine meo Dæmonia ejicientur*. Ex his consurget in Maleficiato non solum fides, qua pro certo habebit posse sibi Deum opitulari, sed etiam velle ob suam bonitatem, & fidelitatem concedere quicquid nostræ expedit salutis. Multò autem conducet ad hanc obtinendam fiduciam, si maleficiatus confugiat quantum potest ad orationem ob talem fidem impetrandam, & Divinum auxilium. Defectum huiusmodi fiducia in crepavit Christus Dominus *Matth. 17.* ubi non solum attribuit Discipulorum incredulitati non potuisse expellere Dæmones, sed etiam incredulitati Parentum pueri lunatici.

Istam fidem, seu fiduciam, quam maleficiatus debet erga Deum habere, debet etiam extendere erga Exorcistam, quatenus scilicet credat esse Dei Ministrum, adeoque nomine Dei agere, & per consequens ejus actiones Deo tribuendas. Neque debet fides, seu fiducia minui sive in Exorcista, sive in Maleficiato, eò quòd præcepta careant multitudines suo effectu; nam id tribuendum est vel ipsorum indispositioni, vel inscrutabilibus Dei iudiciis, volentis multoties Dæmones solum vialiter expelli, ut supra dictum est.

Eò quòd Maleficiatus habeat fiduciam in Exorcista, tanquam nomine Dei operante, orietur ut quàm diligentissimè ipsius mandata exequatur, expoliando se omnino propria voluntate, & confirmabit præceptum quodlibet, quo Dæmoni imperabit Exorcista.

Item Maleficiatus credere debet Dæmones, quacumque vi naturaliter polleant, non posse illam exercere, nisi juxta Dei permissionem.

Demum quia impossibile est præfatos fidei actus, seu fiduciam præstare, si Maleficiatus credat à causis naturalibus suam oriri infirmitatem, ideo si ipsius curæ incumbat *doctus, pius, & prudens* Exorcista, debet illi credere, dum affirmat ipsius infirmitatem, & vexationem à Dæmone oriri. Quòd si Exorcista sit nimis credulus, & inter illos nimis faciles, immo imprudentissimos accensendus, qui quodcumque malum Dæmoni corpus obsidentibus tribuunt, est omnino removendus ab illo, qui falsò reputatur Maleficiatus, aliàs quamplura inconvenientia; quin immo gravia scelera, experientia teste, sequi possent.

Denique Maleficiatus, qua potest majori diligentia, curet Pœnitentiæ Sacramento propriam expiare conscientiam; multoties enim Deus dat facultatem Dæmoni aliquem vexandi in pœnam aliquis criminis.

Q. V. Qualem virtutem habeant aliquæ res naturales ad Dæmones expellendos.

R. Nulla res naturalis potest habere virtutem ad expellendos Dæmones directè, sed solum potest agere indirectè in Dæmones. Prima pars probatur quia, cum quæcumque virtus naturalis sit accidens corporum ex elementis compositorum, solum potest agere intra spheram suæ activitatis, hoc est,

in

in corpora ex elementis composita, non verò in vera spiritalia, quales sunt Dæmones. Ultraquamquod cum Dæmones nullum habeant sensum, non possunt affici ab aliqua re sensibili.

Quòd verò res corporales possint indirectè agere in Dæmones, explicatur hoc pacto. Observandum igitur humoribus nostri corporis uti Dæmones ad vexanda corpora obsessorum, eosque agitando &c. diminuendo proinde medicinis, aliisque mediis naturalibus eosdem humores, minus habet Dæmon roboris ad ea vexanda &c. Addi potest quædam ingrata esse Dæmonibus propter effectus, quos causant ipsis Dæmonibus ingratos, & ita dicuntur fugere rosam recentem, quia ipsius odor contrarius est motibus carnis. E' contra ipsi dicuntur grata convivia, choreæ &c. propter peccata, quæ ex illis solent oriri.

Q. VI. Quibus signis agnoscat aliquem esse Dæmoniaco.

R. I. Ut verè aliquis Arreptitius, sive Dæmoniaco dicatur, tria requiruntur. Primum est, Dæmonem verè habere interiorem assentientiam in corpore obsessi, neque sufficit externa, nam etiam Sancti hoc pacto dici potuissent Dæmoniaco. Porro per quoscumque tenuissimos meatus &c. valent in corpora intrare, quia Spiritus possunt omnia corpora absque minima resistentia penetrare. Secundum est, ut immediatè per se ipsos vexent Arreptitios, nec sufficit si mediatè; ut si vexarent venenosus cibus, aliisque rebus perniciosis morbos causando, quo pacto etiam plures Sancti fuerunt à Dæmonibus vexati. Tertium est, ut sint in corpore obsessi veluti in suo domicilio, nec sufficit in aliquem intrare, ut evenit Judæ. Quamvis verò Dæmon possit in quacumque corporis parte morari, tamen putant vel in corde, vel prope cor manere, cum ad motum huius partis facilè exagitantur cæteræ partes corporis, affectus &c.

Accidentaliter autem se habet ad hoc, ut dicatur aliquis Arreptitius, an intra suum corpus resideant Dæmones altioris, vel infimi ordinis; nam tenendum est ex omni ordine in hominum corpora intrare; cum etenim etiam qui altioris sunt ordinis à propria dignitate suâ malitiâ exciderint, & nil magis optent, quàm hominibus nocere, ut huic satisfaciatur desiderio, credendum est ex omnibus ordinibus in hominum corpora intrare. Porro quòd sunt altioris ordinis, eò magis nocere valent obsessis; at nihilominus videntur quæ dicam infra *quæst. 14.* ubi & cur de quibusdam Dæmonibus dixerit Christus Dominus: *Hoc genus non ejicitur nisi per orationem, & jejunium*. Pariter quòd plures sunt in Arreptitio Dæmones, majora solent mala causare; & ita ille qui obsessus erat ab integra Dæmonum legione, ut habetur *Luc. 8.* in monumentis habitabat, nudus jacebatur à Dæmone in deserta, lapidibus se concidebat &c. Non nego tamen posse unicum Dæmonem hæc omnia præstare, si Deus ita permittat.

R. II. Plura dantur signa ad dignoscendum an aliqui sint Dæmoniaco, & ad sequentia reducantur. Si loquantur linguâ sibi ignotâ, & calleant scientias, quas nunquam didicerunt; unde dum cessant arripere à Dæmone, nequeunt respondere de iis, de quibus ante disputabant. Hoc esse signum vehementis exinde constat quia, cum Arreptitium talem non habeant sanctitatem, ut præsumi possit hæc à Deo, vel Angelis didicisse, consequens est in ipsis Dæmonem loqui. Si Arreptitius revelet occulta, quæ naturaliter scire non potest, & ea relevet non ad finem honestum, neque ex pacto cum Dæmone; nam hoc modo valet occulta revelare, absque eo quòd Dæmon habitet in illo. Si non taceat, etiam,

si verberetur. Si renuat invocare nomen Jesu, aut alicujus Sancti, adorare Reliquias, sacra verba proferre, accipere aquam lustralem, quin potius edat inconditos ululatus, blasphemet nomen Dei, & Sanctorum, & ad lectionem exorcismorum se valde conturbet. Si habeat vultum truculentum, cum truculenti Dæmones soleant vultum humanum deformare. Si inopinatè privetur omnibus humanis actionibus, vel ipsius membra coardentur, aut dilatentur. Si vires sint extraordinariæ, quibus rumpantur Catenæ, ingentia onera comportentur &c. Denique solent obsessi habere ingentem inquietudinem, & nimis solitudine oblectari.

Q. VII. Quam potestatem habeant Dæmones in Energumenos; & specialiter in ordine ad opera peccaminosa.

R. I. Deo ita permittente, quamplurima mala Dæmon causat obsessis, ut patet experientiâ, cum videamus terræ illos allidere, quandoque etiam præcipitare in aquam, ignem &c. privare sensibus, membra contrahere, sive distrahere, infirmitates gravissimas causare &c. Quandoque id præstant per se ipsos, quandoque verò mediantibus suis instrumentis; unde fertur quemdam obsessum claudos evomuisse, quibus internè sævissimè cruciabatur, alium verò evomuisse bufonem, & ita liberatum fuisse ab ingentibus cruciatibus.

R. II. Opera obsessorum quandoque ipsis imputantur ad culpam, quandoque verò non imputantur. Ut id demonstraretur, observandum est Arreptitium operâ aliquando posse esse ex pura violentia, quam faciat Dæmon in potentias corporales, cum ista ipsius subdantur voluntati; & in tali casu nullum committit peccatum Energumenus, si ex mera Dæmonis violentia blasphemet, vulneret homines, aut quodvis aliud enorme perpetretur; nunquam enim datur peccatum, si non sit voluntarium. Item potest Dæmon ita ludificare sensus, & perturbare phantasiam, ut quod in se malum est, invincibiliter erroneè apprehendatur ut bonum; & in tali casu operationes ortæ ex tali perturbatio- ne, quamvis pravæ, non imputantur ad culpam. Quòd verò possit Dæmon modo præfato perturbare phantasiam, exinde constat quia, est potentia organis affixa, adeoque subdita Dæmoni, cui datur potestas in totum corpus obsessi. Denique, ita se habere potest Dæmon, ut nil aliud faciat nisi proponere objecta illicita intellectui, & voluntati, quæ objecta valde alluciant; addendo etiam motus vehementes in sensibus internis, & externis. In tali casu si Arreptitius talibus tentationibus, & suasionibus allectus committat opera peccaminosa, utique peccabit; nam Dæmon non potest cogere intellectum, & voluntatem, adeoque si peccet, liberè peccat. Hinc quia Dæmon solet Energumenos modo præfato vehementer allucere, si aliàs sint dispositi, debent frequenter communiri Sacramentis Pœnitentiæ, & Eucharistiæ, ut ita faciliùs superent impetus Dæmonis.

Q. VIII. Quæ possit Exorcista à Dæmone interrogare.

R. I. Licet Exorcista interrogat, & imperat Dæmoni ea omnia, quæ ad ipsius expulsionem conducunt. Ratio est quia, in hoc consistit Exorcistam potestas, ut valeant Dæmonem expellere; adeoque valent etiam uti omnibus illis mediis, quæ apta sunt ad hanc expulsionem. Hinc licet interrogatur Dæmon de suo nomine, exemplo Christi, qui *Matth. 5.* interrogavit Dæmonem: *Quod tibi nomen est*, & id ut adjuratio adversus eum nominatim dirigatur. Potest interrogari Dæmon de causa sui ingressus, ut eâ remotâ, faciliùs expellatur. Potest Exorcista quærere quot sint inhabitantes in Dæmoniaco, ut sciat cum quibus con- gredi debeat. Peti potest à Dæmone signum sui egredi-

egredi-

egressus; quamvis enim Dæmon mendax sit, nihilominus vi exorcismorum cogi potest ad vera dicenda. Ultraquamquod credi potest Christum tradidisse suæ Ecclesiæ potestatem ad cogendos Dæmones ut suam expulsionem manifestent; adeoque bene potest Exorcista de tali expulsionem signum querere. Verum tamen est, quod et si Dæmon tradat signum sui egressus à corpore obsessi, non ob id cogitur non redire, si à causa superiori non impediatur. In Sacerdotali Romano habemus de præfatis omnibus posse Dæmonem interrogari.

Q. IX. An liceat Exorcistæ interrogare de aliqua veritate, quam prudenter credat valde expedire ad Dei Gloriam, & aliorum utilitatem, quamvis id non conducat ad Dæmonis expulsionem.

R. I. Quandoque id est licitum, & docet S. Th. 2. 2. q. 95. a. 4. ad 1. & jam innuerat q. 90. a. 2. Id autem probatur quia, si id esset illicitum, maxime quia ita interrogando videretur adesse quædam societas, & pactum cum Dæmone: hoc autem falsum est, quia inquisitio veritatis, quam Dæmon cogatur dicere Divina virtute ad aliorum utilitatem, non infert societatem cum Dæmone, sed potius est cum eo agere hostiliter; cogitur etenim contra ipsius voluntatem ad manifestandum id, quod conducit ad Dei Gloriam, & proximorum utilitatem. Verum tamen est id raro præstandum, & bene observandum id, quod inquiritur, verè deservire ad Gloriam Dei, & proximorum edificationem. Præterea id tantum præstare debent, qui à Deo habent potestatem ad expellendos Dæmones, vel pollent insigni sanctitate, neque enim id cuilibet licet.

R. II. Non licet Exorcistæ unam, aut alteram rem curiosam à Dæmone interrogare. Ratio responsionis de se patet quia, si interroget Dæmonem de iis, quæ non pertinent ad ejus expulsionem, vel ad Dei Gloriam non conducunt, seu utilitatem Proximorum, quandam videtur cum Dæmone inire societatem, & amicitiam, quod semper est illicitum. Præterea cum *Sancta sancti tradenda sint*, iniquum est, & graviter à Deo punitur, qui in exercitio Ordinis Exorcistatus cum Dæmone jocatur, & verba nugacia admiscet.

Ut verò dignoscatur qualiter peccet Exorcista, qui ita se gerit cum Dæmone, observandum est absque dubio graviter peccare, qui cum eo aliquem obsidente, habet longos, & inutiles sermones; cum enim ita solum cum Amicis agamus, jam habere cum Dæmone tales sermones esset cum illo amicitiam inire. Peccat item mortaliter, qui de quacumque re interrogat Dæmonem deprecative; nam est se illi subjicere, & velle fieri ejus Discipulum. Idem dicas si interrogetur Dæmon ad aliquid addiscendum; nam hoc esset beneficium ab eo expectare, quod excusari non potest à gravi superfluitate. Demum peccat mortaliter, qui interrogat Dæmonem, dum adest periculum, ut quædam occulta manifestet; nam sub gravi tenemur vitare infamiam proximi.

Si præfata non intercedant, & coactive interrogetur Dæmon vel occurrens in corpore assumpto, vel loquens in Energumeno de aliqua re curiosa, & inutili, non videtur id excedere culpam venialem; nam non est adus perfectæ societatis cum Dæmone, sed procedit ex quadam levitate, & curiositate: *Sanct. l. 2. c. 42. nym. 25. Bonac. disp. 4. q. 1. punct. ult. n. 9.*

Q. X. An fides adhibenda sit Dæmoni vi exorcismorum aliquid manifestanti.

R. Suppono Exorcistam cavere debere, ne Dæmoni permittat plura loqui, sed cogendum, ut unice ad interrogata respondeat; quamvis enim aliquando vera dicat, nihilominus suis verbis non nisi hominum perniciem intendit, & solet manife-

stare plura occulta crimina. Hinc D. Th. 2. 2. q. 95. art. 4. ex autoritate D. Athanasii ita loquitur: *Quamvis vera fateretur Dæmon, compecebat tamen Christus ejus sermonem, ne simul cum veritate etiam suam iniquitatem promulget, ut nos etiam assuesciant, ne curemus de talibus, etsi vera loqui videatur. Nefas enim est, ut cum ad sit nobis Scriptura Divina, à Diabolo instruantur.* His suppositis.

Nullum est inconveniens fidem Dæmoni adhibere, si cogatur vi Exorcismorum ad veritatem dicendam circa res, quas exequi nullum est malum; secus circa res, quæ non possunt executioni mandari sine aliquo gravi inconvenienti. Ratio primæ partis est quia, dum aliqua fides illi adhibetur circa res primi generis, nullum sequitur absurdum; & aliunde bene stat posse Dæmonem quandoque vi exorcismorum cogi ad dicendam veritatem. Potest proinde illi fides haberi, dum aliqua dicit circa tempus ingressus, & egressus; circa causam ingressus, v. g. an sit hoc, vel illud maleficium, & ita potest auferri, vel comburi. Ratio secundæ partis est quia, cum res secundi generis non possint exequi sine gravi aliquo inconvenienti, omnino irrationabile esset eas executioni mandare ex solo Dæmonis testimonio, qui Pater est mendaciorum; & si vera aliquando dicere videatur, ea in hominum perniciem pronuntiat, verisque multa falsa admiscet, ut jam notatum est ex D. Th. Quapropter ex solo Dæmonis testimonio in obsesso loquentis, non esset quis rebaptizandus, si diceret non fuisse baptizatum; neque ullatenus illi manifestanti aliquid in Proximi dedecus credendum est. Idem dicas de aliis rebus hujus generis.

Q. XI. An licitum sit Exorcistæ imperare Dæmoni superiori, ut inferiorem secum expellat.

R. Quamvis nonnulli affirmant, semper tamen adhaerendum est sententiæ negativæ. Ratio est quia, si non credatur Exorcistam habere virtutem ad quoscumque Dæmones expellendos, jam fieret injuria potestati Christi, & Ecclesiæ. Ultraquamquod si credatur Exorcistam habere potestatem ad expellendos Dæmones superiores, multo magis eam habebunt in ordine ad expellendos inferiores. Ad quid ergo hoc velle à Dæmone superiore? Id ergo ab eo exposcere, esset cum illo aliquam inire societatem, vel ab eo petere aliquod beneficium, quod omnino est illicitum.

Q. XII. An liceat Exorcistæ in exorcizando dehonestare Energumenum spuis, opprobriis &c. vel illum cedere alapis, flagellis &c.

R. Nunquam conveniens esse immundis rebus obsessos fatigare propter indecentiam, quæ relucet, si hujusmodi rebus deturpetur usus exorcizandi. Si verò quædam non indecentia adhibeantur in Dæmonis contemptum, non tamen quasi credatur res corporales posse directè in illum agere, tunc licitè hujusmodi sunt; valdè enim expedit ejus superbiam retundere. Licitum proinde erit in Dæmonis contemptum Energumenum leviter verberare, nomen Dæmonis in aliquo papyro inscriptum comburere &c. Universaliter loquendo Exorcista debet Dæmones graviter, & durè adjuvare, exemplo Christi, qui increpabat illos, illisque severissime præcipiebat, ut videre est *Matth. 17. Marc. 9.*

Q. XIII. Ubi exorcizandi sint Energumeni.

R. Nisi aliter exposcat gravis necessitas, obsessi exorcizandi sunt in Ecclesia. Ratio est quia, Dæmonibus non solum exofus est locus, sed multo magis horrent Euchariæ Sacramentum, Reliquias Sanctorum, S. Imagines &c. & maxime Crucem. Præstat etiam id agere, dum plures adsunt, nam fides fidelium roboratur, manifestatur potestas Ecclesiæ, quandoque impii convertuntur; atque ita etiam plures adsunt, qui insunt orationibus præ-

liber.

libertate obsessi. Non facile tamen admittendæ sunt Mulieres, quæ non solum facile terrentur, (qua ratione excludendi etiam sunt pueri) sed ulterius nimis pronæ sunt ad credulitatem, & facillimè fidem adhibent rebus curiosis. Excludantur etiam viri otiosi, & blaterones, qui non nisi curiositatis gratiâ ad hujusmodi accedant. Interim advertat Exorcista, ne Diabolo permittat vana, & falsa loqui, sive quæ risum possunt commovere; & multo magis ne crimina aliâ occultâ revelet. Affertur à *Lezana l. 3. v. Clausura num. 18.* decretum Congregationis Concilii, quo dicitur Moniale Energumenam esse extra septa Monasterii exorcizandam. Cæterum prædicando ab hoc decreto, optimè exorcizari possit ad crates ferreas Monasterii, tum quia virtus exorcismorum infirmari non potest, eo quod tales crates mediæ sint inter Exorcistam, & Energumenam; tum quia ita melius consulerit clausuræ Monasterii; tum quia ita tollitur occasio, ut Moniales non facile apprehendant se esse Energumenas, ut detur ipsis aliquatenus à Monasterio egredi.

Q. XIV. Cur aliqui Dæmones difficiliter expellantur; & quæ sint signa egressus illorum à corporibus Obsessorum.

R. I. Nullo dubitante, quidam Dæmones difficiliter expellantur, & illi specialiter, qui obsident Lunaticos, hoc est, qui certis Lunæ temporibus cruciantur, sicuti qui obsident surdos, & mutos. De horum difficili expulsionem exempla habemus ex S. Pagina *Matth. 7. Luc. 9. Marc. 9.* nam hos Dæmoniacos Apostoli sanare non potuerunt. Quidam putant hos, & similes Dæmones difficiliter expelli, vel quia sunt Dæmones superioris ordinis, ut nos etiam supra innuimus; vel quia, cum diu fuerint in corpore Dæmoniaci, videntur firmiorem possessionem acquisivisse.

Verior tamen ratio ea est, quod ideo difficiliter expellantur, quia, Deo permittente, majorem in Energumenum accipiunt potestatem. Et quidem cum non agant Dæmones in obsessos, nisi quantum Deus illis permittit, parum refert an Diaboli possidentis aliquid corpus sint ordinis superioris, nec ne; vel an parvo tempore, vel potius diu ibi fuerint; sed ipsorum major resistentia, contra quam major vis requiritur in adjurante, refundenda est in Dei voluntatem, majorem Diabolo concedentem potestatem. Eidem etiam voluntati attribendum est, quod aliquando quidam Dæmones non nisi oratione, & jejuniis expellantur; nam solum his mediantibus conceditur Exorcistæ Fides, & Gratia necessaria ad eos expellendos.

R. II. Signa egressus Dæmonis à corpore sunt ut plurimum fallibilia, & ad sequentia possunt reduci. Si Dæmon ipse fateatur exiisse; si appareat forma alicujus hominis nigri, Canis &c., si videantur discedere Muscæ, araneæ &c., si eveniat vomitus rerum putridarum &c., si Energumenus ita terræ collidatur ut videatur mortuus; si appareat insolitus tumor in corpore obsessi &c.; si audiantur ingentes clamores, voces belvarum &c. Hæc signa solent multoties videri in discessu Dæmonis, sed omnia sunt fallibilia; nam Dæmon Pater mendacii potest multa signa promittere sui egressus, ut non torqueatur ab Exorcistis, & interim in corpore obsessi latitare. Signum cæteris probabilius est, si qui apparebat obsessus per longum tempus non torqueatur à Dæmone; nam tanta est ipse in homines invidia, & livor, ut videatur moraliter impossibile in ipso diu latitare, & cessare omnino ab eo torquendo.

Cæterum advertat Exorcista non esse à Dæmone petendum pro signo sui egressus, quod nocere potest Energumenis, sed solum signum innoxium, extinctionem e. g. lampadis &c. semper ta-

men parum fidant in istis signis, & quia, ut dixi, sunt fallibilia, & quia Dæmones etiam sine signis aliquando ab obsessis egrediuntur.

Advertat etiam posse adnuere Dæmoni aliquid petenti, dum à corpore est egressurus, si id quod petit non sit contra Dei honorem, & contra proximi utilitatem. Si hæc non interveniant, adnuere Dæmoni non est cum eo amicitiam inire, sed curare, ut citius ab obsessis egrediatur. Sic etiam Christus adnuat quibusdam Dæmonibus rogantibus ne expellerentur à regionibus Gerasenorum.

Q. XV. An ad expulsionem unius Dæmonis omnes infimul expellantur.

R. Non nego, Deo ita volente, quandoque expulsi quibusdam Dæmonibus, alios posse remanere, qui in Energumenos majorem exercent potestatem; sicut enim solummodo ii ingrediuntur in corpus obsessi, quibus Deus id permittit, sic potest accidere quod velit Divina Providentia aliquos ibi remanere, quamvis quidam alii expellantur. Nihilominus, ordinariè loquendo, puto ad expulsionem unius omnes expelli; nam exorcismorum vis, & efficacia omnibus æquè est molestia. Præterea si Dæmon superior, contra quem præcipue Exorcista dirigit exorcismos, expellitur, cur & non omnes illum sequentur?

Q. XVI. An detur loca spectris infesta; & quomodo liberentur, si dentur.

R. I. Esse quædam loca larvis infesta patet non solum autoritate SS. PP., ut videre est apud D. Augustinum *l. 22. de Civit. Dei cap. 8.* & D. Gregor. *l. 4. Dialog. cap. 3.*, sed ita experientia ipsa constat, ut non nisi rationabiliter id possit negari. Hinc habemus in Rituali Romano exorcismos ad liberanda loca, sive domus ita vexatas, sub titulo: *Exorcismus domus à Dæmonio vexata.*

Pro quo notandum, quod cum ex omnium Theologorum sententiâ quidam remanserint Dæmones in hoc tenebroso aere ad homines exercendos, horum operâ quædam loca, sive domos certum est infestari. Hi Dæmones, qui latinè dicuntur larvæ, italicè appellantur *Folletti*.

Notandum secundò hos spiritus quandoque damnificare similia Domorum, vel Locorum habitatores, ipsos perterrefaciendo: quandoque quædam ludicra facere, ut commovere catinos, absque eo quod confringantur, ludere ad chartas, & bacillos, & risum proprio risu commovere: quandoque etiam videntur facere quædam in hominum commodum, ut verrere orationem, & equos strigili pectere &c. Nec tamen opera, quæ videntur in hominum commoda facta, non nisi ad ipsorum diriguntur perniciem; ita etenim agendo intendunt Dæmones habitantibus suadere posse quamplura in eorum commoda præstare, ut ita inducantur ad familiariter cum eis agendum; ex quo fit ut ipsos paulatim pertrahant ad plura peragenda in propriam temporalem, & spiritualem perniciem. Et re vera cum omnes Dæmones summo livore, & invidia in homines tabescant, nil unquam agent, quamvis bonum appareat, nisi intentione homines decipiendi.

Notandum tertio hujusmodi larvas, seu Follettos ut plurimum apparere in locis desertis, in altis Arcibus, vel in locis, ubi gravia peccata fuerunt perpetrata. Ideo autem in locis desertis videntur, vel ut perterrefaciant homines, qui inibi propriæ incumbunt salutis, vel quia ibi fuerunt gravia delicta perpetrata, seu actu committuntur, quibus Dæmones delectantur. Hac ratione apparent quandoque ubi fuerunt commissa homicidia, & alia scelera; nisi etiam velimus dicere ita Deum velle, ut discant homines vitare peccata. Hac ratione vult Misericors Deus larvis deterreri potius insignes peccatores, quam Viros Religiosos, ut scilicet

licet videant cui famulantur, & ita facilius convertantur.

Notandum quartò hujusmodi larvas potius nocte, quam interdiu quedam loca infestare, quia ut dicitur Jo. 3. *Qui malè agit, odit lucem*. Uterius videtur concessum Dæmonibus majus dominium nocte, quam die: unde ad *Ephes. 6*. Apostolus illos appellat *Mundi Restores Tenebrarum harum*. Ad-dendum, quòd cum hi Dæmones intendunt lædere homines, ideo quedam loca potius noctu, quam die infestantur, quia in noctis obscuritate major incuti solet timor.

R. II. Hujusmodi loca larvis infesta non alio modo possunt liberari, quam signo S. Crucis, invocatione dulcissimi nominis Jesu, & Mariæ, usu rerum Sacrarum, ut Reliquiarum, Agnorum Ce-reorum, qui dicuntur *Agnus Dei*, aquæ lustralis &c. ac denique exorcismis institutis ab Ecclesia, ad liberanda loca, seu domos spectris infestas. Cæterùm quidquid aliud quod non sit sacrum adhibeatur, non sine superstitione adhiberetur; nulla res etenim naturalis habet in Dæmones aliquam virtutem, ut ex dictis jam constat.

Superfedeo ab assignando regulas, quas Exorcista debet in praxi observare; nam facillè eas legere poterit in Rituali Romano, quod unicuique adamussim in laborioso exorcizandi munere se exercenti, sequendum suadeo; relictis pluribus aliis libellis, qui si rigorosæ Theologorum Censuræ subjiciantur, forte non omnia in eis Veritati con-

sona reperientur: sicut & quedam alia in iis con-fiderare erit, quæ non omnem in exorcizando de-bitam deceniam præferunt.

Regula in praxi observanda.

Unicam regulam hinc appono, nam, ut dixi, facillè ex dictis Exorcista quæ facere, quæ cavere debeat ad-discet. Unicam autem hanc regulam desumo ex Vita S. Philippi Nerii *l. 3. cap. 10. num. 11.*, qui dif-ficiliter permittebat suis Pœnitentibus adjurare. Idem ex ipsius monitis Sacerdotibus, maximè non-dum provectæ ætatis, & probatæ virtutis, quantum possum suadeo. Facillimè hos nimis credulos vi-deas, quando re vera dantur multæ foemina, quas fortasse etiam jurejurando affirmarent arrip-titias, ex sine non recto tales se esse simulare, vel tales credi ex pessima humorum qualitate. Inte-rea frequentissimè, & diu eas in Confessionario al-loquuntur; non rarè etiam domi invisunt; & si pauperes sint, copiosis elemosynis sustentant. Hæc omnia sovent familiaritatem, & quemdam af-fectum saltem sensibilem: quid ergo non timendum de Sacerdote juvene, & inexperto, cui notè non sint muliercularum artes, & Dæmonum insidiæ? Et quid, si superbiâ turgeat; si orationi, & carnis macera-tionibus, quibus armis Dæmon superatur, parum sit addictus?

TRACTATUS IX.
DE TERTIO
PRÆCEPTO DECALOGI.

Hujusmodi Præceptum ita se habet: *Memento ut diem Sabbati san-ctifices*. Quamvis autem in Lege Veteri dies Sabbathi esset san-ctificandus, ut homines recordarentur creationis Mundi, qua absoluta Deus die septima requievit; nihilominus in Lege Gratia ex nunquam interrupta Ecclesie traditione Dies Dominica sanctificatur. Id autem præstiterunt Apostoli, tum ut etiam in hoc à Cæremonialibus Antiquæ Legis recederent; tum quia voluerunt sanctifica-tam diem, in qua homines singularia beneficia acceperunt. Die igitur Do-minica incæpit Mundi creatio; & simul cum creatione lucis, ex S. Augustino *serm. 251. de temp.*, creati fuerunt Angeli, quorum major pars ad Deum se convertit. Eadem die ex Origene in *cap. 16. Exod.* Israelitæ Mare Rubrum transie-re; Legem acceperunt in Oreb; & Manna in deserto. Eadem die ex 6. Sy-nod. can. 8. Christus natus est; stella Magis apparuit; baptizatus est Jesus in Jordane; à mortuis resurrexit. Constans pariter est multorum opinio Chri-stum die dominica vinum in aquam mutasse; satiasse quinque panibus quinque millia hominum; misisse Discipulos ad prædicandum; ingressum ad eos fuisse januis clausis; ac potestatem remittendi peccata contulisse. Denique die Dominica Spiritus S. super Apostolos descendit; ac futurum Universale Judicium non pauci affirmant.

Quamvis igitur ipsa naturalis ratio, ut observat S. Thomas 2. 2. q. 122. ar. 4. ad 4. dictet aliquo tempore Deo vacandum, ut anima reficiatur, sicut dictat etiam aliquod tempus assignandum corporali refectio, nihilominus de jure tantum positivo est, ut præ aliis dies Dominica sanctificetur. Alios deinde dies festos addidit Ecclesia, de quibus *can. pronuntiandum de consecr. d. 3. & cap. Conquestus de Feriis*. Demum Urbanus VIII. in sua Bulla *Universa per Orbem* designavit dies festos à Fidelibus sanctificandos; concedendo etiam facultatem pro festo habendi diem unius ex principalioribus Patronis Regni, vel Provinciæ, sicut & diem alterius principalioris Patroni Civitatis, Oppi-di, vel Pagi. Clemens XI. addidit Festum Immaculatæ Conceptionis. Tracta-tui de Sanctificatione Festorum addidi quæstiones de jejunio, quo ipsorum sanctificatio inchoatur.

QUÆSTIO I.

De Fæstorum Sanctificatione.

CAPUT I.

De iis quibus competit instituere dies Fæstos: De Obligatione illos Sanctificandi: & de his, qui tenentur ad illos sanctificandos.

Q. I. AN Episcopus possit dies fæstos indicare.

AN Episcopus possit dies fæstos indicare. R. Cum certum sit posse S. Pontificem, & Concilium Generale, quia habent jurisdictionem supra Ecclesiam Universalem, instituere dies fæstos, & præcipere ut ab omnibus observentur, solum potest esse quæstio de Episcopis, & deinde de Principibus Sæcularibus. Episcopi igitur, si non obstat in Italia contraria consuetudo, possunt se solis, inconsulto S. Pontifice, indicare pro sua Diœcesi dies fæstos. Hujusmodi facultatem habent Episcopi à jure, ut patet ex *can. pronuntiandum de Consecr. dist. 3.*, & *exp. Conquestus de Feriis*; unde talem facultatem supponit Tridentinum in Episcopis, dum *sess. 25. de ref. cap. 12.* ait: *Dies etiam fæsti, quos in Diœcesi sua servandos Episcopus præceperit, ab exemptis omnibus, etiam Regularibus servantur.* Accedit etiam ratio quia, Episcopi habent plenissimam potestatem, nisi fuerit ipsis vel à jure, vel à Papa limitata, statuendi pro sua Diœcesi quicquid judicaverint convenire ipsius spirituali regimini; possunt proinde vel ob publicum Beneficium acceptum, vel ob specialissimam populi devotionem, vel ad aliquid impetrandum, opportunitate judicare sanctificationem alicujus diei. Accedit bene posse aliquam Civitatem, vel Rempublicam voto, seu juramento se obligare ad servandum tanquam festum aliquem diem; ac proinde, accedente Episcopi consensu, erit sub præcepto servandus.

Aliquibus videbatur non posse modò Episcopos dies fæstos indicare, eò quia Urbanus VIII. in sua Bulla, quæ incipit *Universa per Orbem &c.* moneat Episcopos in Domino, ut ab *indictione sub præcepto novorum Fæstorum studeant abstinere.* Sed hoc fundamentum omnino ruit, si solummodo observetur privilegia inserta in corpore juris non revocari per clausulas generales, quales sunt verba Bullæ præfatæ; Episcopi autem habent à jure facultatem dies fæstos instituendi, ut supra dictum est. Præterea verba Bullæ non important præceptum, sed dumtaxat sunt exhortativa, ut patet ex illis verbis: *Monemus in Domino . . . studeant abstinere.*

Antiquitus ut Episcopus posset statuere dies fæstos videbatur necessarius Cleri, & Populi consensus, ita ut saltem non contradicerent; atque ita colligi videtur ex *can. pronuntiandum*, & *cap. conquestus*, quæ supra citavi. Nihilominus sicut postea consuetudine introducum fuit, ut populi consensus non requireretur, sed solius Cleri, ita cum modò consuetudine introducum sit, ut nec Cleri consensus exposcatur, stat facultas dies fæstos indicendi in solo Episcopo. Et de facto in Bulla Urbani solum Episcopi monentur ut abstineant à novorum fæstorum indictione, ergo in eis tantum esse hujusmodi facultatem supponit S. Pontifex, aliàs etiam monitis voluisset Populum, & Clerum.

Q. II. An possint Principes Sæculares dies fæstos indicare.

R. Princeps sæcularis sine Episcopi consensu non valet dies fæstos indicare. Hæc assertio, quæ dici potest communis apud Theologos, & Canonistas, fundamentum habet manifestum apud S. Canones,

cum ex illis habeatur clarissimè Principes sæculares nullam habere jurisdictionem circa res spirituales, & Ecclesiasticas, nullumque habere jus eas precipiendi. Id videre est *cap. cum Laicis de reb. Eccles. non alienan.*, *cap. decernimus de Judic.*, *cap. bene quidem*, *cap. satis evidenter*, & pluribus aliis capitibus videndis *dist. 29. p. part. Decret.* Addatur velle S. Canones nullam esse quamcumque sæculari Constitutionem de mortuariis, aliisque annexis juri spirituali, ut patet ex citato *cap. Cum Laicis &c.* multò magis ergo non poterit Potestas sæcularis indicare dies fæstos; cum id magis accedat ad Divinum cultum, & profectum animarum.

Ratio autem fundamentalis est quia, potestas sæcularis solum respicit temporalem, & politicam gubernationem Rempublicæ, ipsiusque externam pacem, & justitiam, ergo cum nil habeat respicere spirituale conducens ad salutem Animarum, non pertinebit ad ipsam præcipere auditionem Sacri, & abstinentiam ab operibus servilibus, prout ad Dei cultum ordinatur, quod propriè est dies fæstos indicare: *Suar. t. 1. de relig. l. 2. c. 12. n. 2. Filius. tr. 27. c. 6. q. 7. num. 94.*, *Sanch. in Consi. p. 2. l. 5. c. 2. dub. 5. à num. 7.*, *Barbos. 3. p. de potest. Episc. alleg. 105. n. 38.*

Inferes hinc, quòd si aliquando Principes sæculares imperant aliquibus diebus cessationem ob operibus servilibus, id non præstant omnimodè eo fine, quo talem cessationem imperat Ecclesia. Pro quo notandum, quòd dum Ecclesia præcipit cessationem ab operibus servilibus, non præcisè per eam intendit cultum Dei ex fine operantis, sed multò magis ex fine ipsius operis: ipsius enim, est velle ut ipsa opera per se conducant ad animarum profectum, & Dei cultum; & hoc est necessarium, ut talis cessatio ab operibus servilibus dicatur conducere ad diem festum sanctificandum. Quamvis autem possit Princeps Sæcularis, talem cessationem imperando, ex parte ipsius illam ad Dei cultum ordinare, non tamen potest facere ut opus ipsum ordinetur ad cultum Dei, & profectum animarum, hoc enim est extra ipsius potestatem, quæ tantum respicit externam pacem Rempublicæ &c.

Quomodo autem obligent quædam vota facta à Civitatibus &c. de servandis quibusdam diebus tanquam fæstis, explicavimus in superiori Tractatu agentes de Voto. Modò sufficit observare quòd potest Civitas, sive quacumque alia Persona particularis se in vi voti obligare ad servandum diem aliquem tanquam si esset fæsta, quia votum parit obligationem ex vi promissionis Deo factæ; unde unusquisque potest se voto obligare ad quemcumque actum virtutis. At indicare dies fæstos est actus jurisdictionis spiritualis, quæ caret quicumque Princeps sæcularis.

Dices Imperatores multa disposuisse circa fæstorum observantiam, ut patet ex *lib. 2. Cod. tit. 12. & ex leg. ult. de Feriis*, adeoque signum esse habere potestatem ad dies fæstos determinandos. Sed respondendum est præcepisse ferias honorarias, & politicas, non verò religiosas, ut ex Palao observat Barbofa supra citatus. Addendum nil Imperatores circa Fæstorum observantiam disposuisse, sed suppositis legibus Ecclesiæ, talem observantiam præcipientibus, ad compescendos transgressores pœnas contra illos decrevisse, quod videbantur posse facere ut Defensores, & Conservatores Ecclesiæ. Hac ratione dicendum est statuisse etiam pœnas contra Hæreticos, blasphemos &c.

Q. III. Quo tempore incipiat, & desinat obligatio sanctificandi dies fæstos.

R. Quamvis aliqui dixerint obligationem sanctificandi diem festum incipere à vespere vigiliæ, seu

vel occasu solis, & desinere in vespere sequenti, ut videntur innuere caput primum, & secundum de *Feriis*, & *cap. 1. de consecr. dist. 3.* nihilominus absolute dicendum est obligationem diei festi durare per spatium viginti-quatuor horarum computandum à media nocte vigiliæ usque ad aliam sequentem mediam noctem. Probatur autem hæc assertio quia, talis est consuetudo legitime introducta apud omnes Ecclesias, consuetudo autem habet vim legis. Ideo autem & ipsam Ecclesiam Romanam, hanc consuetudinem retinuisse dicendum est, quia hic modus computandi dies naturales observatus est ab antiquis Romanis, ut dicitur *leg. more romano ff. de Feriis*. Addi potest ita facilius observari dies fæstos, & magis etiam id conveniens fuisse, ut recederemus à Judæis observantibus sabata sua à vespere usque ad vespeream.

Q. IV. Qualiter obliget præceptum de sanctificandis diebus fæstis; & ad quid obliget.

R. I. Quia aliqui dicebant obligationem servandi dies fæstos non esse sub mortali, ideo eos damnavit Innocentius XI. dum sub *num. 52.* hanc proseripsit propositionem: *Præceptum servandi fæsta non obligat sub mortali, seposito scandalo, si ab sit contemptus.* Ratio autem est quia, cum certum sit Ecclesiam habere potestatem ad graviter nos obligandum, ut docet *S. Th. 1. 2. q. 46. art. 4.* & cum aliunde etiam certum sit Legislatorem (nisi aliter constet de ejus mente) velle graviter obligare, si materia præcepti sit gravis, sequitur obligationem de servandis diebus fæstis esse sub mortali, cum re vera materia talis præcepti sit gravis. Et quidem talem materiam esse re vera gravem unicuique patebit, si animadvertat non solum præceptum de sanctificandis diebus fæstis obligare ad sacri auditionem, & ad abstinentiam ab operibus servilibus, quæ ex se non possunt dici materia levis; sed ulterius hæc omnia esse circa Dei cultum, cujus materia ex genere suo semper gravis reputatur, adeoque obligans sub mortali.

Confirmatur quia præceptum de sanctificandis diebus fæstis, licet non quoad tempus, est tamen quoad substantiam unum ex præceptis Decalogi obligans sub mortali. Hinc pœna, quam Deus decreverat in illius transgressores, erat gravissima, mortis scilicet, & lapidationis, ut videre est *Exod. 31. & Num. 15.*

R. II. Præceptum de sanctificandis diebus fæstis obligat ad audiendum sacrum, & ad abstinentiam à servilibus. Prima pars responsionis patet ex *cap. Missas de consecr. dist. 1.* & *cap. omnes ibid.* unde hanc obligationem supponit Sixtus IV. *cap. Vice illius de Treg. & Pace*, & Concilium Trid. *sess. 22. de Sacrif. Missæ.* Quamvis autem ut plurimum apud S. Canones sermo sit de obligatione audiendi Sacrum Diebus Dominicis, nihilominus eadem intelligitur obligatio quoad alios dies, quos Ecclesia præcipit sanctificandos; si enim diebus Dominicis tenentur ad audiendam, Missam, quia sunt dies festi, idem dicendum erit de aliis similibus diebus; ubi enim est eadem ratio, eadem debet esse juris dispositio. Accedit universalis traditio Ecclesiæ, & omnium DD. consensus. Præterea dantur etiam alii textus juris Canonici, qui expressè comprehendunt alios dies fæstos, ut videre est *cap. si quis etiam dist. 1. de Consecr.*

Secunda pars responsionis probatur non solum ex S. Scriptura, ubi sæpè prohibentur diebus fæstis opera servilia, ut patet *Levit. 23. Deuter. 5. Exod. 10.*, sed etiam ex *cap. Licet de Feriis*. Quapropter dicendum est præceptum de sanctificandis diebus fæstis partim esse affirmativum, eò quòd jubet Missam audire, & partim negativum, secundum quòd præcipit abstinentiam ab operibus servilibus. Præter hæc nil aliud importare obligatio-

nem sanctificandi dies fæstos est communis DD. sententia. Cæterum de operibus servilibus, à quibus tenentur Fideles diebus fæstis abstinere, fufius agemus inferiùs.

Q. V. An omnes Fideles teneantur ad Fæsta sanctificanda.

R. Omnes Fideles, statim ac ad usum rationis pervenerint, ligantur præcepto de sanctificandis diebus fæstis. Ratio autem est quia, quando attigerunt usum rationis, sicut sunt capaces doli, ita & capaces sunt cognoscendi obligationem sibi impositam; eò quòd autem valeant cognoscere talem obligationem tenentur eam servare, unusquisque enim tenetur obedire præcepto, quod sibi impositum fuisse cognoscit. Confirmatur quia, si ex *cap. Omnis utriusque sexus*, tenetur unusquisque Fidelis ad confessionem postquam ad annos discretionis pervenerit, multò magis erit capax obligationis audiendæ Missæ, cum plus requiratur ad sacramentalem Confessionem, quàm ad bene Missam audiendam. Porro advertere est, quòd creditur usus rationis illucescere, & advenire post septimum annum; & si tali tempore non cerè constet non advenisse, præsumendum est usum rationis adesse: *Sanch. l. 1. Sum. c. 12. n. 13.*, *Bonac. de leg. disp. 1. q. 1. p. 6. n. 9.* Illud etiam advetendum, quòd si constet lumen rationis ante septennium sufficienter adesse, ex eo tempore aderit obligatio Missæ audiendæ, quia isti jam sunt capaces obligationem legis percipiendi, adeoque eadem obligatione ligantur: *Navar. in Man. c. 21. n. 7.*, *Azor. t. 1. l. 7. c. 2. q. 1.*

Quamvis autem omnes Fideles teneantur ad audiendam Missam die festo, non tamen hoc præcepto ligantur Infideles, utpote qui Legibus Ecclesiasticis non subjacent, cum non sint de Ecclesia; præceptum autem de sanctificandis diebus fæstis per Sacri auditionem est merè Ecclesiasticum. Immo Infideles à Missæ Sacrificio omnino excludos voluit ipsa Ecclesia.

Q. VI. An Peregrini existentes extra proprium territorium teneantur ad fæsta proprii Territorii.

R. Peregrini extra proprium territorium non tenentur ad fæsta, quæ solum in proprio territorio observantur. Ratio est quia, præceptum de servando aliquo die festo in particulari Civitate, vel Communitate, respicit directè talem locum, & ratione illius Subditos existentes in ipso; qui ergo sunt extra proprium Territorium non ligantur tali præcepto. Quòd verò tale præceptum directè illum locum respiciat, exinde probatur quia, tale præceptum est de cultu religioso in tali loco Deo tribuendo vel ob acceptum beneficium, vel ad novum beneficium acquirendum. Ita magis communiter DD. *Suar. t. 1. de Relig. l. 2. c. 13.*, *Sanch. de Matr. l. 3. d. 18. num. 18.*, & *21.*, *Pal. t. 1. tr. 3. d. 1. p. 24. §. 5. n. 1.*, *Trull. l. 3. Decal. c. 1. dub. 3. num. 3.* Consonant S. Canones, & Leges Civiles, nam *cap. Ut Animarum v. statuto Episcopi de Consi. in 6.* dicitur excommunicationem latam ab Episcopo contra furantes, non afficere furantes extra Territorium ipsius Episcopi. Et idem habetur de aliis pœnis: *leg. ult. ff. de jurisd. judic. junct. Gloss.* Stet ergo quòd licet Civis alicujus Civitatis alibi transeunter existens adhuc gaudeat privilegiis Patriæ, & moraliter in ea reputetur, id tamen non verificatur respectu præceptorum onerosorum.

Contra hucusque dicta militat hoc argumentum, quòd scilicet si Peregrinus extra proprium Territorium non tenetur legibus suæ Civitatis, posset facillè eludere præceptum sanctificandi dies fæstos, transeundo à sua Civitate ad alienam Diœcesim, vel ad aliud territorium: id autem minimè videtur admittendum, cum fraus nemini debeat patrocinari contra legem; § 2 AB

Ante solutionem hujus objectionis primò venit observandum, quòd si quis discederet à sua Civitate, vel Oppido eadem die, qua obligat præceptum de audienda Missa, tenetur ante discessum Missam audire, quia jam præceptum obligat incolas illius loci. Quidam putant id valere, si ibidem unica tantùm Missa celebretur; nam omnes incolæ loci tenentur ad illam unicam Missam audiendam, non verò si totò mane plures ibi celebrentur Missæ. Ratio horum est quia, nemo tenetur ad audiendam Missam primo mane, sed bene potest expectare circa meridiem; si ergo antea discedat, videtur pro illo deesse obligatio Missæ audiendæ, cum non amplius sit in loco, quando illam tenebatur audire: *Anton. à Spir. S. hic d. 1. num. 11., Less. l. 4. c. 2. d. 8. n. 16., Bonac. t. 1. d. 4. q. ult. p. 12. n. 5.* Vide ea, quæ dixi in *Tr. de Leg. q. 3. c. 1. quest. 4.*

Respondendo modò præfatæ objectioni dico quòd, ut asseritur in *Tr. de Leg. loc. cit.*, dupliciter potest quis apponere impedimentum obligationi legis. Primò, ita, & taliter ut per ipsum aliquis non eximatur ab obligatione legis, & tale impedimentum illicitè ponitur, neque liberat à culpa; nam cum lex non desinat obligare, jam si non adimpleatur, non deerit peccatum. Exemplum sit in eo, qui non egrediendo à Territorio, ubi adest obligatio audiendi Sacrum, adhuc tamen ita se elongat ab Ecclesia, ut prævideat se Sacrum non auditurum. Secundò, ita impedimentum apponitur adimplenti legis, ut simul eximat ab ipsius legis observantia; ut si quis propter defatigationem in venando ægrotet, unde non possit Sacrum audire. Cum igitur stante tali impedimento cesset legis obligatio, bene potest sine peccato lex non adimpleri. Ita venit in casu nostro; nam qui egreditur è territorio, tale apponit impedimentum ut ipsum eximat ab observantia diei festi, ac proinde non peccat diem festum non observando. Quidquid autem multi dicant, puto ita operantem solum debere sibi proponere velle uti jure suo, non verò velle apponere impedimentum in fraudem legis, nulli enim patrocinari debet fraus, & dolus.

Q. VII. An Peregrini teneantur ad Festa loci, in quo transeunt commorantur.

R. Peregrini non tenentur ad servanda Festa Territorii, in quo transeunt commorantur. Ratio est quia, quamvis lex de obligatione servandi diei festi directè respiciat locum, eoque mediante incolæ illius, nihilominus non potest afficere incolas, nisi sint subditi, neque enim lex ligat non subditos; unde cum Peregrinus transiens per aliquem locum non sit ibi subditus, sequitur non ligari lege præcipiente sanctificationem alicujus diei in illo loco: *Gloss. in cap. que contra dist. 8. v. aut peregrini, Boss. de Jubil. sect. 4. cap. 18. num. 49.; Bonac. de leg. disp. 1. q. 1. p. 6. n. 36.*

Dices Scholares, Mercatores &c. degentes in aliquo loco, quamvis ibi non habeant domicilium, tenentur ad sanctificandos dies festos illius loci. Item eandem contrahunt obligationem, qui ibidem morantur per octo, aut quindecim dies: pari ergo ratione tenebuntur ad festa particularia loci Peregrini, qui ibi per duos, vel tres dies transeunt commorantur. Duo exposcit examinanda hæc replica.

Primò igitur, quantum ad Scholares, & Mercatores observandum, quòd licet non dicantur habere domicilium in locis, ubi degunt, si non habeant animum perpetuò ibi manendi: *leg. domicilium ff. ad municipalem*, nihilominus dicuntur ibi habere quasi domicilium, eò quòd ibi habeant animum commorandi pro majori parte anni, & proinde ibi etiam habent habitationem, seu officinam

&c. Ubi autem quis habet quasi domicilium, habet etiam forum, ut possit etiam velut subditus judicari, ut constat *ex leg. 2. Cod. lib. 3. tit. 15. ubi de Crim. agi oportet, & leg. etiam 2. ibid. t. 24., Ubi Senatores &c.* Et specialiter de Mercatoribus habetur *leg. hares absens §. Proinde ff. de Judiciis.* Si ergo ex quasi domicilio acquiritur forum, & maxime in rebus spiritualibus, & ita ex quasi domicilio, quis dicitur Parochianus, & Subditus Parochiæ ubi habitat, ut liquet *ex cap. in nostra de sepultur., & cap. fin. de Paroch.*, consequens est ut tanquam Subditus Parochiæ, & consequenter Civitatis ubi inhabitat, teneatur ad festa particularia illius loci: *Boss. loc. cit. n. 43., Suar. t. 1. de Relig. l. 2. c. 14. n. 3. & 4., Basfl. l. 5. de Matr. cap. 7. §. 1. n. 7., Fagund. in præcept. Eccles. l. 1. c. 8. à n. 7.* Immo observandum, quòd cum ab eo momento, in quo alicubi figunt domicilium animo ibi permanendi pro notabili parte anni, ibi acquirant quasi domicilium, jam ab eo momento tenentur ad festa, & jejunia particularia illius loci: *Sanch. de Matr. l. 3. d. 23. n. 2.*

Quantùm verò ad Peregrinos, qui saltem per octo, vel quindecim dies, & multò magis qui per mensem alicubi commorantur, puto & ipsos teneri ad servanda particularia festa loci, ubi degunt, quamvis ex diversa ratione, quidquid in contrarium dicant plures Theologi. Observant igitur DD., qui meæ favent opinioni, quòd homines pii, & docti, considerantes inconvenientia, & scandala, quæ oriri possent ex non observantia particularis festi celebrati in loco, in quo transeunt morantur per tempus præfatum, judicant se obligatos ad cultum talium festorum. Cum autem ipsorum praxi, & opinioni se conformaverint alii advenæ indocili, accedente tacito consensu Episcoporum, introducta est apud omnes Fideles consuetudo, ut ab advenis, qui per aliquod tempus non ita exiguum alicubi commorantur, observentur festa particularia loci, ubi degunt: legitima autem consuetudo habet vim legis, & obligat in conscientia, ut in confesso est apud omnes DD. *Suar. t. 1. de Relig. l. 2. c. 14. à num. 6., Less. l. 4. c. 2. d. 7. n. 50. Basfl. l. 5. de mat. c. 7. n. 6. & 14., Fagund. l. 1. c. 8. n. 14. & 20.* Scandala verò, & inconvenientia, quæ sequerentur, si advenæ alicubi commorantes, non merè transeundo, non servarent jejunia particularia, sive festa illius loci, de se constant; nam facillimè tunc & plures incolæ talium locorum neque jejunarent, neque sacrum audirent. Multò autem magis scandalum, oriretur, si vagi, qui nullibi habent domicilium, servare nollent festa, & jejunia loci, in quo degunt; nam apprehenderetur observare, eò quòd non subdantur legibus particularibus loci, sed quasi ex contemptu; cum hujusmodi Vagi videantur vagando, quæ ad profectum animæ pertinent, parvipendere. Hæc autem inconvenientia non tam facillè sequi possunt quoad peregrinos per duos, vel tres dies alicubi commorantes; unde quoad hos non constat dari consuetudinem, quæ illos obliget ad festa particularia alicujus loci servanda.

Regula in praxi observanda.

I. Eò quòd Princeps secularis careat potestate indicendi dies festos, nullum erit peccatum, si dum præcipit aliquem diem tanquam festum habendum, subditus non audiat Sacrum, vel vacet operibus fervilibus. Hoc in praxi propter rudes attendere debet Confessarius, ne ratione ignorantie peccent, si aliter se gerant.

II. Cum Festa particularia non solum Civitatum, sed etiam Oppidorum, & Communitatum, quam-

quamvis introducta fuerint à populo, etiam approbata saltem tacitè intelligantur ab Episcopis; ac proinde unusquisque putet sub gravi se teneri ad audiendum Sacrum, & ad abstinentiam ab operibus fervilibus, hinc est non servantes festa talis Oppidi, vel Communitatis non posse excusari à gravi peccato ex dictis in superiori capite.

Quomodo autem Oppidani teneantur ad vota ab Anterioribus facta de servando aliquo die tanquam festo, satis dictum est dum egimus de voto.

III. Quamvis Peregrinus non peccet, si non servet dies festos loci, ubi per duos, vel tres dies commoratur, vitare tamen debet quantum potest scandalum passivum, quod facillè evenire potest respectu raddium &c. ad id enim tenetur ex regulis Charitatis. Qui verò inibi commoratur per quindecim dies, aut per mensem debet tale festum servare, quamvis non adesset scandalum; licet enim ad vitandum scandalum introducta sit consuetudo, ut qui per dictum tempus commoratur in aliquo loco, servet festa, & jejunia particularia illius loci, modò nihilominus, cum legitime introducta sit talis consuetudo, obligat etiam non adit scandalum.

IV. Quamvis præceptum de die festo sanctificando, non obliget nisi ad Missam audiendam, & ad abstinentiam ab opere fervili, nihilominus cum tale tempus ab Ecclesia præcipiatur ad Animarum sanctificationem sit deputatum, Confessarius talibus diebus valde dedecere demonstrer choreas, aliaque ludicra spectacula, immoderatos ludos, immoderatas commestationes, foeminas invisere &c. Audiant Parochi quid eis, & Concionatoribus præceperit S. Carolus in Conc. III. Mediolanensi *tit. de festo. dier. cult. Ut verò, inquit, hi dies omni pietate, & religiosè colantur; hæc crebrè popululum Parochi, & Concionatores admoneant, atque hortentur: ut illorum diem tempus, quod Deo, ejusque cultui debetur, in iis actionibus totum consumant, in quibus sanctè consumendum est. Ut concionem mane, & sacram lectionem à prandio, ubi explicari solet, audiant. Ut divinis vesperarum præsertim officii præsentem piè religiosèque adsint. Ut in christiana doctrina rudimentis, ac præceptis, vel percipiendis vel recipiendis versentur. Ut in operibus etiam officiisque pietatis se exerceant, agros homines visitando, morientes piè consolando, & alia hujusmodi præstando. Ut denique ab illis actionibus, unde omnis peccandi materia, atque occasio existit, feriant, in ea opera incumbant, ob quæ sunt illi sacri instituti dies.*

C A P U T II.

De Præcepto audiendi Sacrum die festo, & quomodo sit adimplendum; & de Causis, quæ excusant ab observando hoc præcepto.

Suppono ex prædictis dari præceptum Ecclesiasticum cum conforme legi naturali, & Divinæ, de audienda Missa die festo, & de sua natura graviter obligare, quia materia ipsa gravis est. His autem suppositis.

Q. I. Quando quis peccet mortaliter ex ommissione alicujus partis Missæ.

R. Cum materiæ levitas, vel gravitas pensanda sit ex prudentum æstimatione, sequitur non peccaturum mortaliter, qui ommitteret Missam ab initio usque ad Evangelium exclusivè, vel si ommitteret ea, quæ sunt post Communionem usque ad finem; nam communiter Authores hujusmodi omissiones excusant à peccato gravi propter levitatem materiæ. Ex eadem ratione probabiliter sustinetur, quòd qui assistit Missæ post dictum Evangelium usque ad ultimum Evangelium inclu-

sivè, non peccet mortaliter, cum quampluribus Theologis hujusmodi omisso viacatur materia levis: *Lugo disp. 22. de Euchar. sect. 1. n. 3., Fagund. de 1. præcept. Eccles. l. 2. c. 6. à num. 2., Anton. à Spir. San. disp. 1. sect. 4.*

Post inceptum Canonem ommissio minoris partis censetur materia gravis, ex dignitate etenim rei ommissæ meritò levitas, vel gravitas computatur: quapropter quæ magis propinqua sunt ad essentiam, vel integritatem Sacrificii, eò graviora reputanda sunt, & ideo minùs requiritur ut ommissio sit gravis. Hinc primò reputatur ommissio gravis, si quis omittat assistere soli consecrationi, quamvis assistat cæteris partibus sacrificii. Hæc est communior Theologorum sententia; sicut etiam non pauci docent peccare mortaliter non assistentem soli sumptioni, quia si non sit pars essentialis, est tamen pars integralis: omittens autem assistere essentia, vel integritati sacrificii, non censetur omittere levem partem Sacrificii: *Avers. de Euchar. q. 11. sect. 29. §. Rursus, Pasqual. de Sacrif. q. 1272. Palaus tr. 22. p. 16. n. 6.* Secundò, graviter peccat, qui, peracta consecratione, non assistit Missæ usque ad Pater Noster exclusivè; ex propinquitate enim ad substantiam sacrificii hujusmodi pars reputatur gravis, & notabilis in Dignitate: *Pasqual. q. 1284., & alii quos sequitur Leand. tr. 1. disp. 2. q. 48.*

Q. II. An satisfaciatur præcepto audiendi Missam, qui dimidiam Missam audit ab uno Sacerdote, & aliam dimidiam ab alio: Vel si quis eodem tempore duas medietates Missæ audiat, e. g. Missam unius usque ad Consecrationem, & alterius usque ad finem.

R. I. Adhuc sub lite est an satisfaciatur præcepto de audienda Missa, qui duas Missæ medietates successivè audit à diversis Celebrantibus. Ratio sententiæ affirmantis est quia, auditio Missæ tali modo facta terminat ad Missam integram moraliter, si inter unam partem, & aliam non adit interruptio magni momenti. Hinc si deficiente Sacerdote post consecrationem alter suppleat, una dicitur Missa, & unum Sacrificium: *Pal. t. 4. tr. 22. d. unic. p. 16. n. 9., Aversa de Euchar. q. 11. sect. 9. Bonac. disp. 4. q. ult. p. 11. n. 13.,* pluresque alii. Hinc scribentes in propositionem damnatam statim citandam relinquunt in sua probabilitate istam sententiam. Non tamen assentiret iis, qui dicunt etiam satisfieri posse audiendo prius ab uno Sacerdote posteriorem partem Missæ, & deinde ab altero priorem; nam videtur mens esse Ecclesiæ, ut audiat eo ordine, quo Missæ Sacrificium celebratur: sicut si eadem Ecclesiæ mens attendatur, quæ videtur esse de audiendo integram Sacrificium ab eodem Ministro, dicerem non posse audiri integram Missam à duplici Ministro: *Pasqual. q. 1290. Lug. d. 22. n. 8.*

R. II. Non satisfaciatur præcepto Ecclesiæ, qui duas Missæ medietates audit eodem tempore à diversis Sacerdotibus. Non est igitur amplius locus in contrarium opinandi, cum Innoc. XI. sub n. 53. sequentem damnaverit propositionem: *satisfaciatur præcepto Ecclesiæ de audiendo Sacro, qui duas ejus partes, immo quatuor simul à diversis Celebrantibus audit.* Ratio autem intrinseca est quia, Missa de sua natura constat ex partibus successivis, si ergo audiantur eodem tempore duæ medietates Missæ, cum non audiantur successivè ejus partes, nec verificatur moraliter integram Missam audituri. Alia ratio desumitur ex intentione Ecclesiæ præcipientis auditionem Missæ die festo; nam nunquam potuit intendere Fideles ipsius præcepto satisfaciatur per simultaneam auditionem duarum partium Missæ, cum potius ejus intentio fuerit, ut successivè consideret fidelis, quæ in Missa repræsentantur, & vacet Deo per totum tempus necesse.

cessarium ad audiendam unam Missam per partes successivas. Id etiam constat ex aliis præceptis Ecclesiæ, quibus non satisfacit nisi successivè adimpleantur. Ita præcepto de recitandis horis canonicis, non satisfaceret ille, qui v. g. audiret eodem tempore recitari à Diversis omnes lectiones Matutini; & si recitet cum socio, non satisfaceret nisi unus post alium Psalmi versum recitaret.

Cæterùm advertendum, quòd quamvis ex condemnatione supradictæ sententiæ solum habeamus non satisfacere Ecclesiæ Præcepto, qui duas partes, immò quatuor simul à diversis celebrantibus audiret, nihilominus tenendum est subjacere condemnationi etiam propositionem, quæ solum assereret satisfacere præcepto Ecclesiæ de audienda Missa, qui duas ejus partes simul à diversis Celebrantibus audiret. Ratio est quia, si possent simul audiri duæ Missæ medietates, non esset ratio cur non possent simul audiri quatuor ejus partes.

Q. III. An qui non potuit integræ Missæ interesse, teneatur audire partem Missæ, quæ remanet.

R. Si Consecratio perfecta sit, aliqui putant cessare obligationem de Missa audienda, quia non amplius quis assistere potest essentiæ Sacrificii; *Lugo de Euchar. disp. 22. sect. 1. num. 6.* At ego putarem reliquam partem Missæ audiendam esse, qui etenim non potest solvere majorem partem, adhuc tenetur minorem; *Bonac. disp. 2. de pec. q. 8. p. 1. à num. 4.* Certum autem mihi omnino est, quòd si quis accedat ad audiendam Missam ante consecrationem, debet assistere eis, quæ remanent, utpote quia cum sint de essentia, & integritate Sacrificii, sunt primò intenta ab Ecclesia præcipiente auditionem Missæ; *Bonac. cit. n. 8.*

Q. IV. Quæ præsentia requiratur ad Missam audiendam.

R. Ut aliquis satisfaciat præcepto de audienda Missa, requiritur præsentia moralis humana, & religiosa. Pro præsentia humana morali, intelligitur ea præsentia, qua quis secundùm hominum judicium intelligitur præfens alicui rei. Tunc autem quis moraliter, & humano modo intelligitur alicui rei præfens, quando potest advertere ad id, quod agitur, vel saltem conjungitur cum iis, ex quorum signis potest cognoscere id, quod fit; ut dum quis cognoscit quæ in Missa peraguntur, eò quòd videat alios assurgere, genuflectere, pectus tundere &c. Denique etiam dicitur moraliter, & humano modo præfens ille, qui quamvis visu non percipiat, seu auribus non audiat Missam; scit nihilominus se Missæ interesse, & dici potest unus ex Adstantibus, & offerentibus sacrificium cum Sacerdote, quia Sacrificio vel immediatè, vel aliis mediantibus est præfens.

Ut ergo quis intelligatur præfens Missæ, non satis est, ut quis sit in Ecclesia ubi celebratur; nam si e. g. tanta sit longitudo Ecclesiæ, ut non possit quis præfens esse moraliter loco, ubi Missa celebratur; vel si quis terga vertat Altari, in quo offertur sacrificium, utique non dicitur illi præfens moraliter. E contra bene quis existens extra Ecclesiam dici potest sufficienter præfens Sacrificio; ut si quis illam audiat à cæmeterio Ecclesiæ contiguo, & videre, seu cognoscere possit quid celebrans agat. Idem dicas de eo, qui ob populi concursum ingredi non potest in parvam Ecclesiam, unde eam extra Ecclesiam audit. Immo non improbabiler aliqui docent esse moraliter præsentem Missæ, qui illam audit à fenestra, quamvis via publica mediet, si inde videre possit, aut cognoscere quid Sacerdos agat; *Lugo de Euchar. disp. 22. num. 21.*, *Anton. à S. S. disp. 1. num. 31.*, alique. Duo igitur in præsentia materia mihi videntur attendenda. Primò judicandus est semper moraliter

præfens ille, qui aliquo modo percipere potest quæ facit Sacerdos, etsi illum non videat; ut si quis audiret Sacrum intra Chorum, post columnam &c. nam dicimur moraliter præfentes illi rei, quam possumus aliquo modo percipere, dummodo non videamur de illa non curare; ut si quis terga vertendo Sacerdoti, ita vellet Missam audire. Secundò, judicandus est præfens Sacrificio ille, qui nil videret, vel audiret, at nihilominus sciret, & vellet interesse Missæ, vel continuaretur cum aliis, qui viderent, vel cognoscerent.

Pro præsentia verò Religiosa intelligitur externa corporis compositio, ita ut Adstantes illum videntes, judicare illum Deo vacare. Quæ autem requiratur attentio, videbimus infra &c.

Q. V. Quæ intentio requiratur ut fiat satis præcepto de auditione Missæ.

R. Ut fiat satis hujusmodi præcepto, requiritur intentio audiendi Sacrum, non verò intentio adimplendi præceptum. Prima pars responsionis patet quia, nemo intelligitur modo humano, & libero ponere aliquid, ad quod tenetur, nisi velit illud facere; unde si velit satisfacere præcepto de audienda Missa, necessè est ut velit illam audire. Proinde qui assistit Missæ ex metu Pedagogy, ut solent facere pueri, seu famuli ex metu Domini, re vera Missam audiunt, si habeant intentionem illam audiendi. Peccant tamen, si taliter die festo ex metu Missæ assisterent, ut nolent ipsam audire, si n' metu non compellerentur; *Lugo disp. 22. sect. 2. num. 23. Anton. à S. S. sect. 1. n. 32.* Item satisfacit præcepto de Missa audienda, qui habet intentionem illam audiendi, quamvis venerit ad Ecclesiam voluntate mala, & peccaminosa, e. g. ratione videndi aliquam sceminam; hic enim ponit totum quod præcipitur à Lege; *Lugo n. 24.* Quamvis igitur non adimpleat legis intentionem, seu finem, qui est componere vitam hominis, id tamen non obstat, quominus non satisfaciat legi. Ratio est quia, utique non satisfacit legi, qui adversatur intrinsicè ejus intentioni, quæ est circa ponendam materiam quam præcipit; at ille satisfacit, qui ponit materiam, quæ præcipitur, quamvis non assequatur finem intentum à Legislatore, dum hoc, vel illud præcipit, qui finis dicitur extrinsecus Legis. Hac ratione pluries dixit S. Thomas duplicem esse intentionem Legislatoris, aliam de qua intendit indicere præceptum; aliam, ad quam intendit inducere per præceptum, & primam solum cadere sub præcepto. Videatur *1. 2. q. 100. art. 9. ad 2.*

E contra, qui Missæ interesset purè violenter, ita ut positiva, & contraria voluntate nollet Missam audire, ibique assisteret solum externa vi detentus, hic non satisfaceret præcepto de audiendo Sacro; neque enim actu humano operatur, qui omnino caret voluntate faciendi actum, qui præcipitur.

Quòd verò non requiratur intentio adimplendi præceptum, ut fiat satis obligationi audiendi Missam, ut dixi in responsione, exinde probatur quia, Ecclesia tantum præcipit Missæ auditionem, non verò reflexam intentionem satisfaciendi præcepto.

Q. VI. Quæ attentio requiratur ad audiendam Missam.

R. Ad satisfaciendum præcepto de Missa audienda, requiritur attentio externa, & simul etiam attentio saltem virtualis interna. Pro attentione externa intendo remotionem omnis negotii, & occupationis externæ, quæ est incompatibilis cum auditione Missæ; ut si e. g. dum quis Missam audit, vellet ludere, pingere &c. Ratio est quia, etiam illi Theologi, qui negabant necessariam esse internam attentionem pro satisfaciendo præcepto de

audienda Missa, saltem volebant, illum, qui Missam audiebat ita se gerere, ut externè nullum notabilis distractionis signum daret; tunc enim nullo pacto verificaretur humano modo Missam audire.

Quòd verò simul requiratur etiam saltem attentio virtualis interna, probatur ex eo quia, ita præcipitur ab Ecclesia Missæ auditio, ut sit opus, quod deserviat ad Dei cultum; nullatenus autem deservit ad Dei cultum opus factum ab homine sine ulla interna attentione, ita enim colere Deum posset aliquod animal irrationale, quod jussu Domini, cui soleret obtemperare, permaneret in Ecclesia cum externa compositione. Ita magis communiter Theologi apud Leandr. *disp. 1. q. 66.*

Fundamentum contrariæ sententiæ, quòd scilicet Ecclesia præcipere non possit actus internos, jam alias solutum est. Esto igitur Ecclesiam præcipere non possit actus internos non habentes ordinem, ad actus externos, illos tamen præcipere potest, dum dicant ordinem ad tales actus. Ratio est quia, eò ipsò quòd habeat potestatem præcipiendi actus externos, dicendum est collatam simul fuisse illi à Christo potestatem præcipiendi ea, quæ necessaria sunt ut tales actus sint humani, & religiosi, & tales esse non possunt, si desit omnis attentio. Hinc *cap. dolentes de celebr. Missæ* præcipitur ut recitatio officii fiat *studiosè, & devotè*, quod non potest evenire sine aliquo actu interno.

Ex S. autem Thoma *2. 2. q. 83. art. 13.* triplex est attentio, ad verba scilicet, ad sensum verborum, & ad finem orationis, qui est Deus. Ut igitur fiat satis præcepto de Missa audienda, sufficit si qui Missæ adest vel attendat ad ea, quæ dicit Sacerdos, aut facit, ut ad quandam rem sacrâm; quæ attentio, quamvis omnium infirma, est tamen sufficiens, quia humana. Item si attendat ad ea, quæ talibus verbis, & factis significantur, scilicet ad beneficia nobis à Deo præstita, maximè in sua passione, quæ attentio est perfectior. Sicut etiam si attendat ad Deum, & huiusmodi attentio est finis præcepti omnium perfectissima; unde ex ea non solum sequitur mereri, & impetrare, sed etiam quandam spiritualis reflexio mentis, ut docet S. Th. ubi supra, maximè si sit actualis.

Ut verò una ex præfatis attentionibus sit virtualis, quam diximus esse necessariam pro audienda Missa, requiritur ut dum quis incipit Missam audire, actualiter attendat uno ex modis jam dictis, & deinde ut non amoveat dedita operâ mentem à tali attentione, & aliquam diligentiam adhibeat ad repellendas distractiones. Hinc à peccato mortali potest excusari ille, qui postquam incepit audire Sacrum cum debita attentione, si postea vexetur à molesta distractione, vel à somno, taliter resistit, ut advertat se non omittre partem notabilem Missæ, quamvis ob molestiam distractionis, vel somni, non amplius actualiter habeat aliquam ex præfatis attentionibus. Secus si culpabiliter per notabilem partem Missæ fuerit distractus, vel dormierit; tunc enim omnino deest necessaria attentio.

Immo etiam exercens aliquid pium, quod tamen impossibile sit cum debita attentione ad Sacrificium Missæ, non adimplet præceptum. Hinc nunquam satis percepit quomodo tali præcepto possit satisfacere, qui constituitur peccata sua eo tempore, quo audit Missam; nam huiusmodi actio primò est impossibilis cum attentione interna ad Sacrificium Missæ. Deinde impedit, ut ille, qui constituitur peccata sua, intelligatur secundùm communem modum agendi insimul cum Sacerdote offerre Sacrificium, orare &c. est enim actio nimis dispersa Missæ Sacrificio, adeoque impediens ut qui constituitur peccata sua, intelligatur moraliter, &

religiosè præfens Sacrificio. Excusaretur nihilominus à peccato gravi, qui per breve tempus constitueretur sua peccata, ita ut verificaretur non omisisse partem, quæ sit necessaria pro adimplendo tali præcepto. Idem dicas de Confessario, qui eo tempore, quo excipit Confessiones, vellet Missam audire; *Lugo disp. 22. sect. 2. num. 23.*, *Candid. disp. 25. n. 29. dub. 10.* Secus dicendum de illo, qui alia pia opera faceret, quæ non essent incompatibilia cum Missæ auditione; ut si conscientiam examinaret, recitaret Rosarium, Horas Canonicas &c. nam iste sufficienter intelligitur ad Deum attendere, adeoque habet necessariam attentionem, ut satisfaciat præcepto de Missa audienda. Ita communiter Theologi apud Leandr. *quæst. 68.*

Q. VII. An in extasim raptus, dum Missæ interest, satisfaciat præcepto de Missa audienda.

R. Non pauci Theologi respondent negativè; nam in tali statu non potest esse attentio ad ea, quæ in Missa peraguntur. Ultraquamquod cum raptus in extasim careat sensuum operatione, videtur pariter sine libertate; nam libertas esse non potest sine sensuum operatione.

Nihilominus omnino dicendum patientem extasim eo tempore, quo Missam audit, satisfacere præcepto de Missa audienda. Ratio est quia, attentio omnium perfectissima tum in ceteris orationibus, tum in Sacro audiendo est attentio ad Deum, ut vidimus supra ex S. Thom., sed qui ex contemplatione Divinorum in extasim rapitur totaliter Deo adheret, ergo habet perfectissimam attentionem, qua satisfacere potest præcepto præcepto. Confirmatur quia, si consideremus finem, quem habuit Ecclesia præcipiendo Sacri auditionem, alius utique non fuit, nisi ut contemplatione Divinorum ipsi Deo adhæreamus &c. Nullus ergo melius adimplet præceptum de Sacro audiendo, quàm qui in extasim rapitur, cum perfectissimè assequatur finem talis præcepti.

Nec obstant quæ pro contraria opinione dicuntur. Primò igitur non potest dici in eo, qui rapitur in extasim, esse defectum attentionis, cum potius perfectissimè vacet Divinis, ut patet ex dictis. Pariter qui patitur extasim, non caret libertate necessaria pro adimplendo præcepto. Id autem constat, si observetur discrimen inter illum, qui impeditur à somno, & inter illum, qui rapitur contemplatione Divinorum. Primus ideo non amplius remanet liber, quia in somno abundantia vaporum ascendendum ad cerebrum impeditur usus phantasmatum, ex quo intervenit etiam ut impediatur usus libertatis; nam vires naturales, & rationales naturaliter operari non possunt sine conversione ad phantasmata. In extasi verò vires rationales non sunt impeditæ, cum vehementer rapiantur in Deum, ipsique adhæreant Divina contemplando; ex quo quamvis oriatur sensuum ligatio, non impediuntur vires rationales: immo intellectus, & voluntas, quia elevantur ad cognoscenda supernaturalia per species à Deo infusas, perfectissimo modo operantur. Operantur etiam liberè, nam solus Deus in Patria clarè visus habet necessitate ad sui amorem. Hinc meritò sustinet Theologi animam, quæ patitur extasim, non carere merito; liberè enim, & perfectè operando, utique non operatur sine merito; *Suar. tom. 3. in 3. p. disp. 88. sect. 3. Ledesm. 1. p. Sum. cap. 27. concl. 12. Trull. l. 3. in Decal. cap. 1. dub. 5. num. 14.*

Q. VIII. Quæ sint causæ excusantes à Missæ auditione.

R. I. Prima causa est impotentia spiritualis, quæ intervenit propter excommunicationem, vel interdictum, nam excommunicatus etiam toleratus non potest cum aliis Missæ Sacrificio assistere; &

tempore autem interdicti non licet Missas celebrare. Non excusantur tamen in Interdicto locali ab auditione Missæ Clerici, & Religiosi; nam in tali interdicto non comprehenduntur: *cap. Quod in re de Pœnit. & remiss.*, *cap. quod nonnullis de Privileg.*, unde possunt Divina celebrare adhibita moderatione, de qua *in cap. alma Mater de pœnit. & remiss.* Quapropter cum non comprehendantur prohibitione, ratione ipsorum viget præceptum, ac si non daretur interdictum. Videantur quæ dixi in *Tr. de Cens. q. 4. cap. 1. quæst. 5.*

R. II. Secundum caput est corporalis impotentia, ratione cuius non solum intelligitur impossibilitas audiendi Sacrum, ut evenit quando quis est in mare, in carcere, vel lecto detinetur ex gravi infirmitate; sed etiam si prudenter timeatur damnum notabile in salute, vel longius protrahendam convalescentiam ex accessu ad Ecclesiam propter Missam audiendam. Imprudenter autem hæc timeat, qui domo egrederetur ad alia negocia aqualis laboris, solumque timeret præfata damna propter Missæ auditionem.

Quod si Valetudinarius, seu Infirmus dubitet, an subire possit grave damnum in salute ex Missæ auditione, tunc consulere quoad hoc debet Medicum, Superiorem, vel Parochum, & si horum consilio non valeat dubium superare, non debet domo exire, ne se periculo exponat gravioris morbi; & hæc utique reputare debet mentem S. Matris Ecclesiæ præcipientis auditionem Sacri.

Hic etiam advertendum habentem privilegium audiendi Sacrum domi in Oratorio privato, non teneri uti tali privilegio, ut audiat Missam, quando non potest domo exire. Ratio est quia, licet qui ligatur aliquo præcepto teneatur apponere media communia, & ordinaria, ut eidem præcepto satisfaciatur, non tamen tenetur apponere media extraordinaria, & maxime si sint odiosa juri communi; inter quæ est usus privilegii de celebranda Missa domi, cum tale privilegium sit etiam minus conforme reverentiæ Sacrificii. Præterea est medium extraordinarium, non contentum in præcepto de Sacro audiendo, adhibere Sacerdotem ut domi celebret. Ita non pauci Theologi apud *Leandr. quæst. 19.*

R. III. Impotentia moralis excusat à præcepto audiendi Missam. Ratio est quia, ex communi DD. iudicio, & ex recepta consuetudine hoc præceptum ita latum est, ut ab illius observantia excusetur causa mediocriter gravis. Excusabit igitur super omnia ab auditione Missæ periculum vitæ, seu gravis rixæ, & inimicitia: pudor, & dedecus, quod aliqua persona pateretur, si deberet Sacrum audire: notabilis distantia à loco, ubi potest Missa audiri; quæ tamen respectu diversarum personarum aliquando notabilis est, aliquando non; Jactura non ita exigua bonorum temporalium &c.

R. IV. Excusatur ab obligatione audiendi Sacrum, qui impeditur ratione Officii, vel justæ obedientiæ. Ex primo titulo excusatur miles, quando ob custodienda castra &c. non potest Missam audire. Titulo verò obedientiæ excusari potest Famulus, cui ob necessarium ministerium Dominus prohiberet, ne die festo Missam audiret. Idem dicitur de famulo, vel uxore, si timeant gravia jurgia non obediendo Domino, vel Marito prohibentibus Sacri auditionem, secus si solummodo durisculum verba &c.

R. V. Titulus Charitatis excusat ab eodem præcepto de Missa audienda. Ratio est tum quia, obligatio charitatis oritur à jure naturali, quapropter prævalere debet præcepto positivo Ecclesiæ de Missa audienda. Tum quia nullatenus credendum est Ecclesiam velle obligatos ad audiendum Sacrum eos, qui alibi vocantur à Charitate. Hinc licitè

omittit Sacrum, qui deservit Infirmo, si alium non habeat quem substituat; sicut etiam si ex ipsius absentia Infirmus gravem laborem, & animi anxietatem pateretur, quamvis alius esset, qui posset Infirmo deservire.

R. VI. Ultima causa, qua quis excusari potest ab audienda Missa, est consuetudo rationabilis, legitimo tempore præscripta, & à Pastoribus tolerata. Hujusmodi est illa consuetudo, qua in quibusdam Regionibus post mortem Viri, Uxores aliis quibus diebus se continent domi &c. Omnes tamen advertunt vigilandum esse, ne introducatur ista consuetudo, ubi non est, & ubi est, abroganda, vel moderanda quoad fieri potest.

Regula in praxi observanda.

I. Quamvis Confessarius suadere debeat, quantum potest, Pœnitentibus, ut assistant Missæ, saltem nondum inchoato primo Evangelio usque ad finem inclusivè, nihilominus non ita facile condemnare debet peccati mortalis illum, qui post Evangelium assisteret Missæ usque ad finem inclusivè; nam si ita certè certius esse affirmet suis Pœnitentibus, jam talem conscientiam sibi efformabunt, & proinde peccarent mortaliter, quando non etiam primum Evangelium audirent. Præterea ipsos quandoque posset redigere in graves angustias, quando accessissent ad Ecclesiam post primum Evangelium, & non ita facile eis esset aliud audire Sacrum. Quandoquidem igitur non pauci Theologi sustinent non dari peccatum grave, si audiat Missa post primum Evangelium usque ad finem, ut videre est apud *Laym. tr. 7. cap. 5. num. 3. Quæst. 9. 11. sect. 29. §. 6. Dian. t. 2. tr. 3. resol. 21.* non facile gravis peccati esset condemnandus qui ita faceret, cum simus in re, quæ pendet à prudentum æstimatione. Eadem ratione excusari fortasse posset à gravi culpa, qui non assisteret sumptioni, quamvis Theologi magis communiter sentiant contrarium.

II. Cum verificetur moraliter esse præsentem Missæ, qui aliquo pacto unitur cum aliis, qui sunt præsentem Sacrificio, hinc inferunt Theologi sufficienter esse præsentem Missæ qui manens extra Ecclesiam propter angustiam loci aliis conjungitur, qui assistunt Sacrificio. Eadem ratione non reputatur absens Sacrificio, qui pro deferendo vino, thure, aliisque necessariis ad sacrificandum, recedit ab Altari, vel accedit ad Sacrificium; nam cum verificetur Missæ inservire, sive cooperari Sacrificio, intelligitur moraliter esse cum aliis, qui eidem Missæ inserviunt, vel assistunt. Non desunt tamen, qui dicant, quod si Missæ inserviens per tempus notabile recedat ab Ecclesia, ut aliqua Missæ necessaria subministrat, non satisfaciatur præcepto de Missa audienda, cum videatur & physicè, & moraliter absens.

III. Ed quia non requiratur intentio satisfaciendi præcepto, dum Missa auditur die festo, advertat Confessarius bene satisfacere præcepto, qui e. g. Missam audit etiam cum hac positiva intentione non satisfaciendi per illam præcepto; semper cum etenim habet voluntatem audiendi Missam, huic voluntati upote efficaci, & principali, & de se sufficienti ad satisfaciendum præcepto, cedit alia inefficax non satisfaciendi. Id autem maxime attendendum quoad scrupulosos, qui sæpe dum audiunt, vel postquam audierunt Missam, volunt illam habere pro non audita, cum intentione aliam audiendi; nam re vera satisfecerunt præcepto, & non tenentur aliam audire.

IV. Ex eo quod sufficit attentio virtualis interna ad Missam audiendam, sicuti certum est non illam

illam audire, qui nullatenus ad illam advertit, ita judicandum est habere sufficientem attentionem, qui licet sit mente distractus, non tamen advertit se esse à Missa distractum. Ad auferendos igitur scrupulos multorum, notet Confessarius, quod ille, qui actuali attentione incept Missam audire, quamvis postea advertat se mente circa alia divagari, nihilominus non censetur sine virtuali attentione, usquequid advertat etiam per talem distractionem à Missæ Sacrificio distrahi, ita enim interruptur virtualis attentio ad idem Sacrificium. Sic etiam non sufficienter intelligitur distractus à recitatione Horarum Canonicarum, qui advertit se esse circa alia distractum, si simul non advertat esse distractum à recitatione &c.

V. Quia ad satisfaciendum præcepto de Missa audienda, satis, immo omnium optima est attentio ad Deum, ideo bene satisfaciatur tali præcepto, qui, dum Missam audit, recitat aliquas preces vel voluntarias, vel de præcepto; cum orans bene intelligatur habere attentionem ad Deum. Præterea recitatio talium precum non impedit religiosam præsentiam Sacrificio Missæ, & sufficienter potest quis utriusque operi simul attendere; quod non judicatur possibile, si simul quis velit confiteri sua peccata, & Missam audire, quæ ratione diximus non posse utrumque simul præstare.

VI. Ex capite moralis impotentia excuset Confessarius ab audienda Missa non solum illum, qui incurreret in probabile periculum vitæ, vel ob inimicitias, vel propter intemperiam aeris, vel propter debilem valetudinem, sed etiam qui sine dedecore, & pudore non potest domo exire; nam qui ita se habet, comparatur illi, qui est vinculis alligatus: *leg. eadem causa ff. ex quibus causis.* Id tamen non est intelligendum, e. g. de muliere non habente omnes ornatus, quos vellet, sed solum si non habeat vestem decentem, unde eam valde pudeat videri. Idem dicas de foemina in nupta, si cum sit prægnans, ultimis mensibus ad occultandum suum lapsum se domi contineat.

Ex eodem capite excusantur à Missa audienda, qui propter Ecclesiæ distantiam, vel propter imbres, tempestates, aut nives, non possent sine gravi molestia, & difficultate ad eamdem accedere. Id tamen judicandum est prudentis arbitrio, maxime habita ratione personarum &c.

Item Confessarius excusare potest à Missa audienda uxorem, quæ ex accessu ad Ecclesiam gravem rixam cum Marito timeret, sive ea ex zelotypia, sive ex alia causa oriretur. Si verò solummodo leve incommodum timeret, illud patienter ferre deberet.

Ad impotentiam moralem denique reducitur timor gravis jacturæ in bonis temporalibus, vel actualis gravis jactura ipsorum. Hinc non tenetur audire Missam, qui domo recedendo timeret latrones, cum non esset, qui eam custodiret; vel qui deberet relinquere in agro gregem sine custodia. Hinc movent Theologi, quod si unica tantum sit Missa, nec possit ab omnibus audiri, alternatim audiatur, una scilicet die Dominica ab uno, altera ab alio. Excusatur pariter, qui si deberet Missam audire, non posset vacare alicui negotio cum magno boni temporalis detrimento. Quod si possit prævenire, etiam cum subtractione somni non necessarii, deberet id facere; aliàs non excusaretur tunc omittens Missam ratione gravis negligentia à gravi culpa. Ex exemplis huc usque allatis potest prudens Confessarius sufficienter cognoscere, quandonam detur in aliis casibus impotentia moralis.

VII. Ratione Officii excuset Confessarius ab audienda Missa Matrem, vel Nutricem, quæ non habent quibus parvulos commendent; cum non ex-

pediat eos ducere ad Ecclesiam propter ipsorum inquietudinem, & ploratus. Item excuset Matres in iis circumstantiis, in quibus non possunt secum ducere filias, neque possunt eas domi relinquere sine periculo.

VIII. Advertat Confessarius subditos, e. g. famulos, excusari quidem, si ex justa causa prohibeatur ipsi à Domino auditio Missæ; si verò Domini sine justa causa, adeoque iniquè illis prohibeatur auditionem Missæ die festo, non debent illis parere, si solum leve incommodum, e. g. aliqua objurgatio imminet. Quod si grave incommodum paterentur, possunt illis quidem parere, sed debent querere opportunitatem talem deferendi famulatum, & aliis inservire, qui tribuant ipsis commoditatem præcepta Ecclesiæ servandi.

IX. Quandoquidem ratione Charitatis erga Proximum licet omittere Missam die festo, non incongruè ex hoc titulo inferunt quamplures Theologi posse Mulierem omittere Missam, si sciat ab aliquo perditè adamari; adeoque ipsi præbituram occasionem peccandi, si ad Ecclesiam accedat. Et quidem si ex charitate erga corpus infirmum alicujus proximi possumus Missam omittere, cur non ex charitate erga illius animam infirmam? Videantur nihilominus quæ dixi dum de scandalo loquuti fuimus.

C A P U T III.

De Opera Servili, prohibito die festo; & de Causis excusantibus à præcepto abstinendi ab operibus Servilibus.

Q. I. Quid sit Opus Servile; & quotuplex.

R. I. Opus Servile ex doctrina S. Thomæ in 3. dist. 37. a. 5. q. 2. ad 2. & 2. 2. q. 122. a. 4. ad 3. dici potest esse illud, quod exercetur per organum corporale, & ex institutione sua respicit opus materiale. & corporeum, proximè cedens in utilitatem corporis. Hinc dicit S. Th. opera servilia ea esse, ad quorum exercitium servos deputatos habemus, & in quibus debent artes mechanica dirigere. Constat autem servos, ordinariè loquendo, deputari ad opera materialia proximè cedentia in corporis utilitatem; sicut & eadem opera, respiciunt artes mechanicæ, ut patet in arte conficiendi domos, vestes, calceos, & alia quæcumque artefacta. Ex his autem constat unde distinguatur opus liberale ab opere servili. Utrumque igitur tanquam à principio provenit à mente, seu ab anima; utrumque quandoque exerceri potest medio organo corporeo, sed opus liberale ordinatur ad finem spirituale, scilicet ad illuminandum, seu instruendum proprium, aut alius intellectum, ut patet in eo, qui studet, docet, scribit &c. opus verò servile immediatè, & de sua natura ordinatur ad corporis utilitatem.

R. II. Opus servile, si hoc nomen desumatur à servitute, juxta doctrinam S. Th. 2. 2. q. 122. a. 4. ad 3. triplex est. Cum igitur una servitus sit, qua homo servit peccato, hac ratione peccatum dici potest opus servile. Alia servitus est, qua homo servit alteri homini; & cum homo non sit alteri servus secundum mentem, sed secundum corpus, ideo opera corporalia corpori deservientia, dicuntur opera servilia. Tertia servitus est, qua homo servit Deo, & secundum hunc sensum opus patriæ dici potest opus servile. Istud autem opus non prohibetur, sed præcipitur die festo. Difficultates ergo versari possunt circa alia opera servilia.

Q. II. An ratione peccati dies festus violetur. R. Videtur stare pro sententia affirmativa S. Th. loco supra citato, & idem affirmant non pau-

ci ex Theologis antiquioribus, quos sequuntur aliqui ex modernis. Et quidem si opus corporale contrarium est sanctificationi diei festi, multo magis illis dissonum videtur peccatum; nam, ut constat, magis repugnat tali sanctificationi e.g. furari, quam suere. Nihilominus ex communiore sententia dicendum est præcisè per peccatum non violari diem festum. Ratio est quia, præceptum de abstinendo ab operibus servilibus die festo, intelligendum est de iis, quæ propriè sunt talia, adeoque de operibus corporalibus, quæ diriguntur ab artibus Mechanicis, & proximè cedunt in utilitatem corporis: ita autem non se habent opera peccaminosa, & solùm mysticè dicuntur servilia, ut docet *S. Th. in 4. d. 32. a. 5. q. 2.* quatenus scilicet in S. Scriptura qui facit peccatum, dicitur servus peccati. Ulterius præceptum de observandis festis, ut est divinum, obligat ad colendum Deum aliquo cultu externo; & ut est Ecclesiasticum, obligat ad colendum Deum per Sacri auditionem, & per abinentiam ab operibus servilibus: nil autem obstat quòd peccans die festo possit facere aliquem externum actum Religionis, & simul Missam audire, atque ab operibus servilibus abstinere; unde bene poterit satisfacere præcepto, & in nulla re illud violare: *Suar. de Relig. t. 1. l. 2. c. 18. n. 3., Sanch. in Confil. l. 5. c. 2. dub. 3., Lugo de penit. d. 16. sect. 12. num. 116., Bonac. in Decal. disp. 5. q. unic. p. 2. num. 3.* Non negarem tamen esse grave peccatum choreas, aliaque ludicra spectacula habere quibusdam specialibus temporibus, ut die Veneris sancti, sed non præcisè ratione temporis, sed quia dissonum valde est rationi, ut dum Ecclesia recolat Passionem Christi, & vult Fideles in suis legendis, & emendandis culpis incumbere, choreis, aliisque ludicris sint applicati.

Ad rationem dubitandi in contrarium respondendum quòd, ut aliàs dixi, duplex est finis præcepti, alter intrinsecus, scilicet de ponenda re, quæ cadit sub præcepto, alter extrinsecus, scilicet de aliquo assequendo mediante positione talis rei; primus autem cadit sub præcepto, secundus verò non. Hinc finis intrinsecus præcepti de sanctificando die festo, cadens sub eodem præcepto, est ponere aliquem externum Dei cultum, exercendum ex determinatione Ecclesie auditione Missæ, & abinentia ab operibus servilibus; & cum hic finis consistere possit simul cum peccato die festo commissio, hinc est posse satisfaceri præcepto de sanctificando die festo, quamvis aliquis tali die peccet. Finis verò extrinsecus est, mediantibus actibus Religionis, & abinentia à servilibus, Deo adherere, & Divinis vacare; & huic fini, bene dixit *S. Th. 2. 2. q. 122. art. 4.* magis adverteri peccatum, quam quodlibet aliud opus servile: quia tamen talis finis est extrinsecus præcepto, hinc est non cadere sub præcepto, adeoque ipsum præceptum non violari, quamvis peccans talem finem non assequatur.

Q. III. Quæ sint opera servilia, quibus certum est violari præceptum de sanctificandis diebus festis.

R. Omnes DD. conveniunt per tale præceptum prohiberi omnia opera; quæ diriguntur ab artibus Mechanicis. Artes autem mechanicæ reputantur Agricultura; Militaris, aut Armeatrix; Navalis, vel etiam Mercatoria. Item Chirurgica, Barbitonofia, Pharmacopoeia. Omnis ars acu, filo, similibusque instrumentis utens: ut ars textoria, Sartoria, Coriaria, Sutoria, Plumaria. Omnes artes fabricatrices, & utentes instrumentis dolantibus, & expolientibus: ut sunt ascia, dolabrum, serra, cæstes, malleus, lima. Artes denique, quæ habent materias capaces figuras recipiendi, ut sunt aurum, argentum, & cætera metalla, lapides, ligna &c. Hujusmodi artes reducuntur ad artem argentariam, deauratricem, ferrariam, carpentariam, ce-

mentariam, sculptricem, & comprehenduntur solent versu sequenti.

Rus, nemus, arma, rates, vulnera, lana, faber. Quamvis tamen omnes hæc artes dicantur à Philosopho 6. *Ethic. cap. 3. & 4.* mechanicæ, nihilominus navalis, & militaris, ex communi usu loquendi, utpote majoris dignitatis, quam aliæ artes inferioris note, non amplius dicuntur mechanicæ, aut serviles.

Q. IV. Quæ sint opera, de quibus dubitatur an sint servilia, contraria sanctificationi diei festi.

R. I. Primum opus, de quo dubitatur an possit fieri die festo, est pingere, vel facere recamaturas; sed verior ea videtur sententia, quæ asserit esse opus servile. Ratio autem patet ex dictis, illud etenim dicimus opus servile, quod de sua natura non tendit ad mentem instruendam, sed exercetur circa externam materiam, ita autem se habet pingere; ultraquamquod enim circa externam materiam exercetur, non dirigitur ad mentem instruendam, sed solùm ad assimilandam imaginem rei veræ, seu exemplari, quod sibi Pictor imitandum proponit: *Sanch. in Conf. l. 5. c. 2. d. 12., Suar. de relig. t. 1. l. 2. c. 26. n. 4., Eriuc. tr. 27. c. 9. n. 167., Bonac. in 3. Decal. præcept. disp. 5. q. un. p. 2. n. 25.* Multo autem magis apparet opus esse servile, & mechanicum acu pingere.

Ex his patet discrimen inter picturam, & scripturam; ideo enim scribere dicitur opus liberale, quia scriptura non deservit ad exprimendum quid exterius, sed internos mentis conceptus, & est idem ac loquutio expressa per scripturam: ac proinde de sua natura tendit ad instruendum intellectum, nam aliorum instructio fit per loquutionem. Pingere verò, quamvis procedat ab Idea mentis, sicut quodcumque aliud artefactum, nihilominus de sua natura deservit ad representandum aliquid externum, nempe verum exemplar; unde propriè non potest dici ordinatum ad instruendum intellectum, quamvis quandoque per accidens deservire possit ad renovandam memoriam rei representatæ.

Non negaverim tamen contrariam opinionem habere aliquam probabilitatem, loquendo de pura actione pingendi, secus si aptentur, conterantur colores &c. nam id est purè mechanicum. Maxime autem attendenda foret talis opinio, si pingere, aut recamare apud aliquem Juvenem, vel puellam esset unicum medium ad fugiendam otiositatem, & peccata exinde pullulantia. Dixi, si esset unicum medium; nam si possibilia sint aliamedia ordinaria, v. g. honestæ recreationes, lectio alicujus libri &c. ad vitandum peccatum, non debemus uti medio ab Ecclesia vetito. Quòd si daretur casus ad vitandum peccatum necesse esse exercere aliquod opus servile, tunc tale exercitium erit obligatorium; cum in talibus circumstantiis cesset Ecclesie prohibitio, & urgeat præceptum naturale de vitandis occasionibus peccati.

Cæterum advertendum nihil referre ad operis servilitatem, an fiat ad lucrandum, nec ne; nam Ecclesie prohibitio non respicit nisi naturam operis; quapropter si sit servile erit prohibitum, quamvis fiat sine mercede; secus verò si liberale, quamvis ratione mercedis exercetur. Hinc à contraria opinione, quam quidam ex antiquis docuerunt, recesserunt moderni Theologi, concedentes utique opus factum ex mercede dici posse mercenarium, non verò servile, si tale ex sua natura non sit: *Navar. in Man. c. 13., Suar. t. 1. de relig. l. 2. c. 19. n. 6., Sanch. in Confil. l. 5. c. 2. d. 8., Barb. in Collect. in l. 2. Decret. tit. 9. de Fer. c. licet.*

Si verò petas, an transcribere sit opus liberale, non vetitum die festo, respondeo non deesse qui

qui velint transcribere esse opus servile, videtur enim idem esse ac pingere; sicut enim pingere est exprimere aliquod exemplar, ita transcribere idem sonat, ac exprimere, seu pingere characteres. Præterea transcribere non videtur de sua natura ordinatum ad illuminandam mentem; unde etiam fieri solet ab his, qui minimè percipiunt quæ transcribunt.

Nihilominus dicendum etiam transcribere esse opus liberale, cum differentia prorsus materialis sit inter scribere, & transcribere; scribere enim nil aliud est, quam exprimere conceptus, quos quis audit, & transcribere est exprimere eodem prout oculis conspiciuntur. Sicut igitur scribere semper reputatum est opus liberale, quia ex se ordinatum est ad illuminandam mentem, ut supra dictum est, idem dicendum de transcriptione. Nec refert si aliquis non intelligat id, quod transcribit; ut etenim opus dicatur liberale, non attenditur id quod per accidens, vel de materiali se habet respectu illius operis, sed qualiter se habeat de sua natura: ac proinde cum transcribere de sua natura ordinatum sit ad exprimendos signa sensibili vel proprie, vel alienæ mentis conceptus, sequitur semper esse opus liberale tendens ad illustrandum intellectum: *Suar. cit. c. 25. n. 2., Barbos. loc. cit., Fagund. l. 1. de Eccles. præcept. c. 1. n. 6., Bonac. in 3. Decal. præcept. d. 5. q. un. p. 2. num. 25.*

Caveas tamen applicare impressioni librorum quæ dicta sunt de transcriptione librorum. Impressio semper reputata fuit opus mechanicum etiam quoad characterum compositionem, & ordinationem. Characterum igitur compositio non est literas formare ad exprimendos mentis conceptus, neque ex se est talium conceptuum manifestativa; nam si vel non essent coordinati, vel in eis desisset figura, seu esset abolita, nihil manifestarent, adeoque si manifestent, id habent ab extrinsecis.

R. II. Secundum opus, de quo lis est an sit servile, est venatio, aucupatio, & piscatio. Et quidem hujusmodi opera de sua natura servilia esse apud me certum est; nam hujusmodi opera directè respiciunt corporis utilitatem, & proinde etiam Bestiis sunt communia. Accedit ad ea peragenda plura esse necessaria, quæ de se sunt manifestè servilia, ut parare retia, rescere, lavare &c. Præterea hujusmodi opera præsupponunt servilia *cap. licet. de fer. nam ibi solùm, ingruente necessitate, si nempe terræ se inclinaverint, permittitur aleciarum piscatio; quod autem solùm ex necessitate concedit Pontifex, signum est esse ex sua natura vetitum, ut bene ibi notat etiam Glossa.*

Nihilominus ubi consuetudo est in contrarium, eo modo quo invaluit talis consuetudo, licitum erit venari, piscari &c. nam consuetudo maximè à Prælati tolerata, habet vim abrogandi legem positivam, ut constat. Dixi nihilominus, eo modo quo invaluit talis consuetudo; nam quamvis e. g. introductum sit piscari in diebus festis arundine, vel aliqua parva rete in fluminibus, non tamen introducta est consuetudo piscandi navigiis, cum magno labore &c., & solùm hoc permittitur, cum amitterent Piscatores magnum lucrum, uti evenire solet in transitu Sardonum, Tymnorum, aleciarum &c. unde hæc piscatio conceditur in supradicto capite licet de Feriis.

R. III. Denique disputant DD. an licitum sit die festo iter agere, & bestias oneratas deferre. Et quidem, relicta jam antiquatà sententiâ, omnino tenendum est licere iter agere pedestre, vel equestre; nam itinerari nihil aliud est quam naturalis corporis motus, neque potest dici opus, quod dignatur ab artibus mechanicis, ac proinde neque

opus servile prohibitum die festo.

Quoad iter verò agendum cum Bestiis, præscindendo ab aliqua speciali lege, quod illud in aliqua Diocesi prohibeat, dico illud licitum esse, sive continetur iter jam inceptum cum bestiis onustis, sive inchoetur. Quoad continuationem itineris minor est apud DD. difficultas; nam cum leges Ecclesie suaviter obligent ad sui observantiam, ita intelligendæ sunt, ut non obligent ad interrompendum diebus festis iter jam inceptum; propter expensas etenim aliaque incommoda, id nimis grave esset Mulionibus, & Agalonibus: *Suar. t. 1. de Relig. l. 2. c. 27. n. 3., Pasqual. dec. 292. n. 10., Sanch. in Conf. l. 5. c. 2. d. 7. n. 9., Trull. l. 3. c. 1. d. 8. num. 2.* Quamvis autem non pauci contradicant Theologi, puto etiam licere inchoare iter die festo. Id verò probatur quia, talis est consuetudo omnium Ecclesiarum. Præterea Muliones parum temporis insumunt in onerandis bestiis, iisdemque oneribus levandis; & si aliquando illis necesse sit tempus notabile infumere, excusantur vel propter evitandum grave damnum, vel quia publica necessitas exposcit ut sine temporis dilatione tales merces asportentur: *Salmant. tr. 23. cap. 1. n. 250.* alique apud ipsos.

Q. V. Quæ causæ excusent à faciendo opere servili die festo.

R. Omnes illæ causæ, quæ excusant ab audiendo Sacro diebus festis, excusare possunt à præcepto abstinendi ab operibus servilibus. His suppositis, speciales causæ, quæ excusant à faciendo opere servili sunt sequentes. Prima causa est Religio, non potest etenim dubitari licitè fieri diebus festis ea opera corporalia, quibus Divinus cultus exercetur: ut deferre Crucem, Statuas Sanctorum, pulsare organa, & campanas, aliisque uti musicis instrumentis ad Divinum cultum; nam cum hujusmodi opera promoveant Dei cultum, non possunt esse prohibita, sed potius conformia sanctificationi diei festi. Difficultas ergo solùm esse potest de operibus corporalibus propinquis divino cultui, & Festorum præparatoriis; ut scopis mundare Templum, illud tapetis ornare, erigere tabulata necessaria ad solemnitatem, & similia, maxime si talia opera potuerint die antecedenti præveniri.

In qua quæstione licet suadendum censeam ut talia opera ante festum fiant, si sit possibile, (si non sit possibile omnes consentiunt licitè fieri) nihilominus valde probabile mihi est, etiam posse fieri sine culpa die festo, quamvis potuerint fieri die antecedenti. Ratio est quia, prædicta valde proximè conducunt ad Dei cultum, immo talia opera sunt signa externa interni cultus, quem Deo volumus exhibere. Sicut igitur pulsare campanas, organa, aliaque musica instrumenta, quamvis sint opera de sua natura servilia, nihilominus licitè fiunt die festo, quia proximè conducunt ad Dei cultum, & sunt signa cultus interni, ita dicendum in casu nostro. Accedit consuetudo prædicta opera exercendi diebus festis: *Pasqualig. decis. 287. num. 3., Leand. de præcept. Eccles. tr. 1. d. 6. q. 62.*

R. II. Secunda causa excusans, si fiant opera servilia die festo, est necessitas, ut habetur *cap. conquestus de Feriis*: & de facto necessitas ab omni humano præcepto excusat, quapropter dici solet: quod non est licitum in lege, necessitas facit licitum &c. & can. remissionum 1. q. 1. Necessitas non habet legem, sed ipsa sibi facit legem.

Ex capite igitur necessitatis primò fieri possunt omnia ea opera servilia, quæ necessaria sunt ad propriam salutem, sive ad propriam vitam sustentandam. Hinc pauperibus non habentibus quomodo vivant, licet propriam artem exercere die festo, quò magis tamen fieri potest secretò ad aliorum

scandalum vitandum. Pariter licite parantur cibi, condiuntur &c., nam licet parare cibos sit actio mechanica, nihilominus licite fit ex præsumpta intentione Ecclesiæ, vel ex recepta consuetudine ab initio ejusdem Ecclesiæ. Hinc *S. Th. 2. 2. q. 122. a. 4. ad 4.* observat non ita stricte, sicut Judæis, prohibitum Christianis die festo operari; nam his licet decoquere cibos, & alia hujusmodi agere, quæ erant vetita Judæis.

Altera necessitas, quæ reddit licita opera servilia die festo, est necessitas corporalis salutis proximi, quapropter toties Christus Dominus redarguit Phariseos, qui ipsum accusabant tanquam legis transgressorem, quia Sabbatho curabat, ut videre est *Matth. 12.* Licite ergo Chirurghi faciunt die festo quascumque operationes propriæ artis; Pharmacopœe parant medicamenta; & Assistentes infirmis optimè quacumque peragunt ad eos sublevandos; *Suar. 1. 1. de relig. l. 2. c. 32. num. 6. Bonac. in præsent. d. 5. p. 3. num. 10.*

Tertia necessitas desumitur, quando necesse est opera servilia facere ob grave damnum vitandum; & in hoc enim casu verificatur nolle piam Matrem Ecclesiam sua præcepta obligare. Hinc licet die festo extinguere ignem domus accensæ; colligere segetes, si rapi possint à flumine, vel à pluvia reddi deteriores. Idem dicas de uvis, de foeno &c. Hac eadem ratione excusatur famulus, si jussu Domini cogatur die festo sine necessitate laborare, quando non potest statim famulatum sine gravi incommodo deferere, dummodo non ad id cogatur in contemptum diei festi; *Suar. cit. n. 4. Bonac. num. 16., Fagn. l. 1. de 5. Eccles. præcep. c. 14. num. 15.* Statim verò ac possunt tales Dominos deferere tenentur; nam persistendo in tali famulatu frangerent præceptum Ecclesiæ, & non excusarentur ratione gravis incommodi, cum aliunde possent alibi famulari; *Sanch. l. 5. Conf. cap. 2. d. 18. à num. 16.*

Est autem hæc sub lite, ac sicut grave damnum imminens circa rem, quam jam possidemus, excusatur si fiat opus servile die festo, ita excusetur damnum circa rem, quam acquirere possemus; quod est idem ac querere an occasio acquirendi magnum lucrum reddat licita opera servilia. In hac autem questione, licet non negem probabilem esse sententiam affirmativam, nihilominus sententiæ negativæ adhaerendum judicemus. Ratio mihi est quia, quamvis *cap. licet de feriis* concedatur die festo aleciarum piscatio, exceptis tamen quibusdam Solemnitatibus, ibi tamen de damno publico agebatur; eò quòd autem fiat relaxatio præcepti ob damnum publicum vitandum, non sequitur fieri debere ob vitandum damnum alicujus privati. Præterea aliud est pati damnum, aliud acquirere lucrum. Tunc propriè damnum patimur, vel timemus pati, quando immineret jactura rei, ad quam habemus jus in re, vel ad rem; & in hoc casu utique liceret serviliter operari die festo. At lucrum respicit rem, ad quam nullum jus habemus; unde non debemus in utroque casu eodem modo discurre, ac proinde licitum erit conari ad acquirendum lucrum dumtaxat quando non est lex illud prohibens. Et quidem si ob non amittendum lucrum generaliter redderentur licita opera servilia die festo, latissima aperiretur via hujusmodi præcepti transgressioni. Non negarem tamen quòd si lucrum speratum tale esset, ut ex eo posset aliquis pati multas necessitates sibi providere, & suæ familiæ; vel satisfacere Creditoribus &c. non posset tali incumbere lucro; in talibus enim circumstantiis interpretari posset mentem piæ Matris Ecclesiæ, & judicare non prohibuisse sperato lucro incumbere; *Suar. tom. 1. de Relig. l. 2. cap. 33. num. 9., Regim. l. 19. cap. 3. num. 51., Filiuc. tract. 27. cap. 11. num. 123.*

Ultima necessitas est necessitas publica, sub qua intelliguntur illa opera servilia, quæ necessaria sunt ad aliquam publicam lætitiā, sive functionem: ut conficere vestes proportionatas tali lætitiæ, vel functioni, quæ non poterunt fieri diebus non festis; item erigere theatra, tabulata, Arcus triumphales, & his similia. Quamvis igitur ad removendos scrupulos optimum sit in his necessitatibus licentiam ab Episcopo postulare, nihilominus excusatur qui hujusmodi die festo peragit, tum quia reputantur moraliter necessaria, tum quia invaluit consuetudo ut talia opera fiant etiam diebus festis; *Pal. 11. 9. disp. un. p. 10. n. 3. Bonac. disp. 5. p. 3. n. 12. Pasqualig. decis. 291.*

R. III. Tertia causa, quæ reddit licita opera servilia die festo est *Pietas*, ut deducitur ex *cap. Conquestus de Feriis*. Hic tamen advertas aliquid posse esse pium solum ex fine operantis; ut si quis die festo faceret opus servile, habens pro fine dare eleemosynas, & pium ex fine operis, sive ex natura sua, ut sepelire mortuos, curare Infirmos, & alia similia Misericordiæ opera. Prima opera, quæ solum sunt pia ex fine operantis, non possunt fieri die festo, quia cum cessatio ab opere servili die festo sit opus religionis, præferenda est operibus pietatis erga proximum, nisi aliud videatur ipsius necessitas. Solum igitur exerceri poterunt die festo opera servilia ad subveniendum proximo, quando tali die necessarium est illi subvenire ex lucro talium operum; vel quando frequentibus diebus relinqueretur sine subsidio, si volens illi succurrere, non lucraretur aliquid die festo; *Navar. in Sum. c. 13., Suar. 1. 2. de Relig. l. 2. c. 27. à num. 14. Sanch. l. 2. Conf. l. 5. c. 2. dub. 23. n. 3.*

R. IV. Quarta causa reddens licita opera servilia die festo est *Dispensatio habita à legitimo Superiore*, ut de se patet. Ista autem potestas primò est in S. Pontifice, cujus est dispensare in omnibus Legibus Canonicis, & Ecclesiasticis, & consequenter in omnibus festivitibus. Secundò, est in Episcopis, nam sine illa non bene possent regimini Animarum providere in pluribus casibus repentinis, & extraordinariis. Propter eandem rationem pro particulari casu est etiam in Parocho. Si verò necessaria sit diuturna, & stabilis dispensatio, omnino consulendus est Episcopus; *Sanch. cit. dub. 20. num. 6., Azor. 2. p. 1. c. 28. q. 4. 5. & 6. Suar. tom. 1. de Relig. l. 2. c. 33. num. 2.*

R. V. Ultima causa excusans à gravi culpa est parvitas materiæ. Dixi à gravi culpa, nam quamvis violare in re levi præceptum de festis sanctificandis non sit peccatum mortale, nihilominus, si justa causa non adsit, semper adest levis culpa, utpote quia violatur præceptum, quamvis in re levi.

Difficultas verò est in assignanda parvitate materiæ, ratione cujus exercens opera servilia die festo dicatur non graviter peccare. Inter varias autem opiniones puto esse levem materiā minus quàm per duas horas laborare, relictis illis opinionibus, quæ asserunt laborare die festo per horam, vel per horam cum dimidia esse materiā gravem. Igitur non tam facile acquiescendum opinioni asserenti per duas horas integras die festo laborare esse levem materiā; nam iudicio prudentum, etiam respectivè ad totam diem, duæ integræ horæ videntur pars notabilis. Præterea dum præcipitur abstinere ab opere servili die festo, ut talis dies sanctificetur, non respicitur tempus quod consumitur in dormiendo, & comedendo &c. sed tempus quod superest his operationibus; respectivè autem ad hoc tempus duæ integræ horæ apparent esse partem notabilem. Si verò minus aliquid temporis infumatur in operibus servilibus, judicari potest dari parvitatē materiæ, cum

cum labore minus quàm per duas horas, non videatur notabiliter impedire finem hujus præcepti, qui est cultus Dei; *Sanch. in Conf. l. 2. c. 15. c. 2. d. 31. Filiuc. 11. 27. cap. 11. q. 1. num. 205. Trull. l. 3. De cal. c. 1. d. 10. num. 2.*

Hic autem confurgere solet difficultas, an qui jubet e. g. pluribus famulis, ut singuli per unam horam laborent, graviter violet præceptum, de quo in præsent. Mihi autem probabilis est dumtaxat venialiter peccare, si id faciat sine justa causa. Ratio autem est quia, non potest dici graviter peccare, nisi opera omnium famulorum intelligantur ita conjungi, ut materiā gravem constituent. Id autem non sequitur quia, non ununtur ratione ejusdem Personæ sæpius, licet in modica re, frangenti præceptum, dum eadem die viget; ut sequeretur si eadem persona eadem die festa pluries per modicum tempus laboraret, ita ut pertingeret ad tempus notabile. Item non ununtur, nam ex levi labore plurimorum solum in re levi impeditur finis præcepti prohibentis opera servilia, cum non nisi per breve tempus impediatur à vacando Divino cultui. In casu igitur præsent. non est eadem ratio ac de Domino pluribus famulis præcipiente ut singuli modicum quid surripiant; nam tunc de omnibus simul sumptis verificatur damnum grave intulisse, & in eo actiones singulorum ununtur. Accedit Servos non nisi leviter peccare, non est autem perceptibile Dominum peccare magis quàm ipsos Servos; *Sanch. l. 1. Summ. c. 4. num. 12., Trull. l. 3. in Decalog. c. 1. dub. 10. n. 3., Bonac. hic disp. 5. q. unio. punc. 3. num. 4.*

Regula in praxi attendenda.

I. Cum dentur quædam opera, de quibus disputant DD. an sint verè servilia, & proinde an exerceri possint die festo, advertere debet Confessarius, quòd quamvis ipse sit in contraria opinione, & judicet e. g. pingere esse opus servile, nihilominus si Pœnitens teneat contrariam opinionem, & ex ipsius fundamentis judicet pingendo non peccare, non proinde est incapax absolutionis; est enim ad eam ritè dispositus, semper cum sententiam, quam sequitur, putat ad praxim licite reducibilem.

II. Quamvis Religio reddat licita die festo opera servilia, quæ proximè sunt præparatoria ad divinum cultum, cum sint ipsius cultus signa, ut mundare Templum, illud ornare &c. nihilominus non reddit licita, quæ tantum ad talem cultum remotè conducunt, si fiant absque necessitate. Ita se habet colere agros Ecclesiæ, vehere ligna, & lapides ob ipsius ædificium, illam dealbare &c., nam cum ex se servilia sint, & solum remotè ad Dei cultum conducant, non possunt non comprehendendi sub præcepto prohibente opera servilia.

III. Eò quòd ratione necessitatis liceat parare, & decoquere cibos, inferunt plures Theologi Saccharum, seu cibos ex saccharo conditos, licite parari die festo. Id autem vellem esse intelligendum de illis cibis saccharo conditis, qui si pridie præpararentur, ingrati evaderent palato. Sicut enim panis die profecto, quando commodè fieri potest, est parandus, ita de aliis rebus saccharo conditis dicendum est, quando non ob inde minus commodè, & sanè fiant. Unde ut vulgo dicitur, *i Marzapani, i Pani grandi, Confetti &c.* & similia, non sunt die festo paranda, & decoquenda; & puto apud nos contrariam non invaluisse consuetudinem.

IV. Ratione necessitatis proximi, quamvis unus aut alter Theologus velit licere die festo barbaram radere, nihilominus communior, & recepta sen-

tentia est negativa, cum de se constet esse opus servile. Solummodo excusari posset Barbitonsor ob alterius necessitatem, puta quia ipse non licet die profecto accedere ad Barbitonsorem, quòd accidere potest respectu Agricolarum, quibus non est commodum ad talem effectum die profecto ad Civitatem accedere. Item excusare potest consuetudo à Prælati tolerata.

V. Ob damnum vitandum quamplura opera servilia fieri posse die festo, jam diximus supra. Operibus ibi assignatis adde ex hoc capite licite die festo laborare coquentes vitrum, calcem, saponem, tegulas, ollas &c. decolantes ferrum, quia talia opera non intermitterentur sine gravi damno. At non licet ea inchoare die festo, cum nullum sit præjudicium ad id præstandum diem sequentem expectare.

Ex eadem ratione excusantur qui diebus festis ferrant equos, si iisdem diebus, vel mane diei sequentis debent iter agere; nam aliàs grave damnum illis sequeretur.

VI. Eò quòd die festo, ut Deo, propriæque salutis vacemus prohibuerit Ecclesia opera servilia, Parochus verò divini honoris, & salutis animarum zelo fervens, occasionem sumat reprehendendi populum, si talibus diebus vacet iis, quibus fere semper plura peccata admiscuntur. Utique opera servilia de se Deo non displicent, nisi essent prohibita, ut liberi Deus festa die colatur. Proscribenda proinde etiam essent diebus festis choreæ, tripudia, saltationes, & id genus alia, quibus admiscuntur turpes cogitationes, obscenè dicta, inhonestæ actiones, morum corruptela, perniciosæ ad opera carnis illecebræ, cædes, rixæ, dissidia, stupra, adulteria, aliaque mala plurima. Utique iis diebus, qui dies propitiationis esse debent, quàm maxime dedecet Fideles istis Satanæ blanditiis immisceri, ac à Divinis abstinere. Videantur quæ habet S. Carolus in 3. Conc. Mediolan. tit. 1. de festo. diem. cult.

C A P U T IV.

De Mercatu, & Judicio forensi prohibitis ab Ecclesia die festo, & de Causis, ob quas hæc actiones licite possunt exerceri.

Q. I. AN die festo licitus sit Mercatus; & que veniant sub nomine Mercatus.

R. I. Illicitum omnino esse Mercatum die festo, patet ex *cap. omnes de Feriis*. Et ratio est quia, hujusmodi nimis distrahunt à divinis, & sunt occasiones plurium peccatorum; ac proinde ut mens humana die festo Divinis inhæreat, voluit Ecclesia omnia ea, de quibus in titulo Capituli, esse die festo prohibita.

R. II. Sub nomine Mercatus primò veniunt Nundinæ, quæ sunt semel, aut bis in anno, vel etiam singulis mensibus, aut hebdomadibus, quæ vulgò dicuntur *il Mercato*. Secundò, nomine mercatus venit emptio, & venditio, quæ sunt singulis diebus, apertis januis Officiarum, ubi sunt presentes merces vendendæ; nam talia opera reputantur servilia, vel jure Canonico tanquam mercatus omnino prohibita die festo.

Non est verò illicitum vendere solis verbis, contrahendo e. g. de pretio alicujus agri, bovis, domus &c. nam solummodo longa occupatio in vendendo in publico, & in publicis Officiis reputatur opus servile, vel mercatus à SS. Canonibus prohibitus. Hinc etiam Viri timorati occupantur diebus festis in conveniendo circa pretium de aliqua re vendenda &c. Pariter non est contra observantiam diei festi locare agros, domos, propriam operam &c. nam hæc omnia sunt solis verbis,

his, ac proinde non reputantur opera prohibita; sicut eadem ratione non est prohibitum exigere die festo nummos.

Universaliter etiam venit observandum, quod ubi invaluit consuetudo faciendi die festo aliqua, quæ aliis ex supradictis essent prohibita, possunt fieri sine peccato. Ratio est quia, Festorum observantia, quoad abstinendum à supradictis, est de Lege humana; unde semper potest contra eam prævalere consuetudo. Nunquam tamen potest prævalere consuetudo non audiendi Missam, si non ommitteretur ob aliquam specialem necessitatem; nam illius auditio essentialis est diei festo, ac proinde illam omittit, idem esset ac omnino tollere diem festum; *Navar. in sum. c. 13. num. 8. Suar. t. 1. de relig. l. 2. c. 19. à num. 2. Fagund. l. 1. c. 12. à num. 4. Laym. l. 4. c. 7. c. 2. n. 6.*

Q. II. An die festo licitum sit Placitum, seu Judicium forense; & quæ sub tali nomine comprehendantur.

R. I. Placitum, seu Judicium Forense non solum illicitum, sed & invalidum est, si fiat die festo, ut habetur ex *cap. conquestus de feriis*, quæ prohibitio habetur etiam in supracitato *cap. omnes*.

R. II. Sub nomine Placiti veniunt *citatio partis, formatio processus, seu causa cognitio, & prolatio sententia*.

Q. III. An quandoque licita sit citatio partis die festo.

R. Exceptis casibus dispensationis, collationis Beneficiorum, transactionis, scripturæ contractuum, & actuum voluntariæ jurisdictionis, semper illicita, & invalida est citatio partis facta die festo, vel pro die festo. Licitam esse, & validam citationem factam die festo in casibus supra exceptis, constat, vel quia aliqui ipsorum pertinent ad causas spirituales, ut sunt dispensationes, collationes Beneficiorum &c. vel quia in aliis consuetudo invaluit, ut citatio pro talibus rebus fiat etiam die festo; *Barb. in Collect. in l. 2. Decretali. cap. conquestus tit. 9.*

In aliis vero casibus neque licitam, neque validam esse citationem probatur quia, talis citatio, prout procedit à Judicis decreto, idem est ac sententia interlocutoria procedens ex cognitione causæ, & processus saltem incepti. Prout vero parti intimatur est intimatio decreti, seu sententiæ ipsius Judicis; quæ omnia cum pertineant ad actus jurisdictionis contentiosæ, & fieri non possint sine processu, & strepitu judiciali, constat prohibita esse per SS. Canones interdicentes die festo omnem sententiam, & processum, & strepitum judicialem. Hoc idem probat non posse intimari die festo citationem, quæ emanavit à Judice die profesto; nam cum ipsa intimatio contineat processum, & strepitum judicialem, remanet per SS. Canones prohibita; *Suar. t. 1. de Relig. l. 2. c. 30. num. 3. Sanch. t. 2. Conf. l. 5. c. 2. d. 27. Filiuc. pr. 27. c. 10. à n. 191. Bonac. disp. 5. p. 2. à n. 16.*

Q. IV. An possint die festo processus efformari.

R. I. Licitè efformantur die festo processus pro causis spiritualibus, eò enim ipsò quod sint spirituales, jam non sunt contra observantiam diei festi; nec videtur fuisse mens Ecclesiæ illos prohibere. Hinc licitè emittitur die festo juramentum pro causis matrimonialibus, & similibus. Consonat autoritas *D. Th. 2. 2. q. 89. a. 10.* Id ipsum docet *Sanch. cit. dub. 30. Trull. in Decal. l. 3. c. 1. d. 9. n. 6.*

R. II. Non licet pro rebus non spiritualibus formare processus die festo. Et primò cum non efformentur processus nisi per examen Testium, præfatio ab eis juramento, jam ex hoc capite erit illicitum id agere; nam *cap. omnes de feriis* expressè prohibentur die festo judicialia Sacramenta,

hoc est, juramenta. Dein examen Testium pertinet ad strepitum judicialem, qui omnino prohibetur *cap. conquestus eod. tit.* Quod si pro pace, pro removendis scilicet jurgiis, necesse sit solemniter, & judicialiter jurare, id erit licitum; sicut & pro alia simili necessitate, ut pro fama, pietate &c. unde talia juramenta excipiuntur *cap. omnes de Feriis*.

Pariter probabilis mihi videtur contra nonnullos Theologos juramenta extrajudicialia non esse prohibita die festo. Primò, quia ita fert consuetudo etiam Virorum Timoratorum. Secundò, quia dum per SS. Canones prohibentur die festo juramenta, dicendum est prohibita esse relativè ad placitum per ipsos prohibitum, adeoque solummodo prohibita juramenta in causa civili, & criminali, quæ causæ comprehenduntur sub nomine placiti. Tertio, quia in juramentis privatis cessat ratio, ob quam sunt prohibita juramenta judicialia; nam per juramenta privata non turbatur quies desiderata in die festo, cum non commoveant strepitum judicialem, quo festa turbentur.

Q. V. An sententia Judicis sit licita die festo.

R. Generaliter loquendo sententia Judicis lata die festo, nedum illicita est, sed etiam invalida, ut constat ex *cap. conquestus de fer. & leg. 2. & 10. C. de feriis*. Idem dicendum de sententiæ executione; nam si Canones ad jurgia, & contentiones vitandas annullant sententiam criminalem, & civilem, idem dicendum de executione sententiæ, quæ est terminus judicii contentiosi, & ex ea magis quàm ex ipsa sententia oriuntur contentiones, & jurgia; *Suar. t. 1. de Relig. l. 2. c. 30. à n. 9. Barbos. in l. 2. Decret. in c. omnes de Feriis & cap. conquestus ibid. Bonac. disp. 5. q. unic. p. 2. num. 22.* Excipienda tamen sententia excommunicationis, suspensionis, & interdicti; nam, utramquamquod hujusmodi sententia non exigit quandam strepitum judicialem, cum ordinetur ad bonum animæ, non potest credi ab Ecclesiâ prohibita; *Barb. cit., Fag. l. 1. c. 13. n. 22.*

Ex dictis & sententiam Judicis Arbitri putò nullam omnino esse, si feratur die festo, ut habetur *l. 7. omnes dies C. de feriis*. Id etiam probatur quia, cum ex sæpe dictis die festa sit prohibitus omnis ordo, & strepitus judicialis, sequitur & esse prohibitam sententiam veri Judicis Arbitri; nam pertinet ad talem ordinem; *leg. 1. & l. qualem ff. de arbit.* Dixi veri Judicis Arbitri, qualis dicitur ille, qui eligitur de consensu partium; nam si sermo sit de Judice amabili Fœdatore, & compositore, qui non procedit servato juris ordine, ipse potest proferre suam sententiam die festo; nam relicto strepitu judiciali, facit opus de sua natura ordinatum ad conservandam pacem, quod verè est opus Charitatis; *Fag. cit. n. 26. Sanch. t. 2. Conf. l. 5. c. 2. d. 26. n. 7. Pal. tr. 9. d. unic. p. 9. n. 16.*

Licitum pariter erit appellare die festo, quia appellatio nil aliud est, quàm sui defensio, adeoque nunquam illicita. Præterea appellatio de se, quamvis sit pars processus, nihilominus non excipit strepitum judicialem, seu Judicis auctoritatem, adeoque non est ratio cur intelligatur prohibita die festo. Neque refert Judicem cognoscere debere de legitima causa appellandi; nam eò ipsò quod ex jure naturali concedatur die festo propria defensio, & Judicis conceditur cognoscere de causa appellationis, utpote quæ est quid accessorium, & consequens respectu appellationis; semper autem verificatur concessio principali concedi & accessorium, & concessio antecedenti simul consequens concedi; *leg. 1. ff. si usus fruct. petit., leg. 3. §. Qui habet ff. de servit. rustic. præd. &c. Fag. n. 24. Pal. p. 7. n. 14. Bonac. disp. 5. q. unic. p. 2. n. 13.*

Q. VI.

C A P U T I.

De Essentia jejunii, ejusque divisione.

Q. I. Quotuplex sit jejunium; & quid sit.

R. I. Primum jejunium improprie, & metaphoricè sumptum, est jejunium spirituale, h. e. abstinencia à vitiis, de quo dicitur *1. 58. Nonne magis hoc est jejunium, quod elegi? Dissolve colligationes impietatis*. Secundum jejunium dicitur natura, sive naturale, & est abstinencia ab omni prorsus cibo, & potu. S. Augustinus *epist. 118.* dicit hoc jejunium Spiritus S. instinctu impositum fuisse sumpturis SS. Eucharistiam. Tertium jejunium est abstinencia ab omni cibo, & potu juxta regulas temperantiæ; & hoc non consistit in determinata quantitate cibi, & potus; nam virtus Temperantiæ juxta diversas complexionones admittit magis, & minus, cum id quod uni est necessarium, possit esse alteri superfluum &c. Hoc jejunium, quo juxta regulas temperantiæ uniusquique solum sumit quod sibi necessarium est in cibo, & potu, dicitur Ecclesiasticum, de quo in præfenti.

R. II. Jejunium Ecclesiasticum juxta doctrinam *D. Th. 2. 2. q. 147. a. 2.* defini potest: *Victus parsimoniam, & abstinencia ciborum; juxta id quod præcipit Ecclesiâ*. Pro parsimonia victus intelligitur unica comestio, de qua infra, cui postea permittitur ad adjungere collationem serotinam. Pro abstinencia verò ciborum juxta præscriptum Ecclesiæ, intelligitur abstinencia à carnibus, & lactiniis, ut videre est *can. de esu carnum de cons. dist. 3. can. statuiimus, & can. denique dist. 4.* Item præscribit tempus determinatum pro refectione, ut videre est *can. solent plures de consecr. dist. 1.* De singulis autem per specialia quæstia differemus.

Porro jejunium valde commendatur in S. Scriptura, & apud SS. Patres, & specialiter tria ipsi tribuuntur. Primum est reprimere concupiscentias carnis; unde ait S. Hieronymus *lib. 2. contra Jovinianum: Sine Cerere, & Baccho friget Venus*; Secundum, reddere animam bene dispositam ad Divina contemplanda; & ita habetur *Daniel. 1.* quod post jejunium trium hebdomadarum habuit à Deo revelationem. Tertium denique, satisfacere pro peccatis, juxta illud *Joel. 2. Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejunio, sicut u, & planctu &c.* Pertinet autem jejunium ad virtutem abstinentiæ; nam cum sit tribuendum illi virtuti, à qua regulatur, & hæc sit abstinencia, sequitur esse actum abstinentiæ.

Q. II. Qualiter requiratur unica refectione ad formam jejunii; & quoties peccet, qui pluries in die jejunii comedit.

R. Sive jure canonico introducta sit unica comestio, id enim aliqui volunt cautum fuisse *can. quadragesima de Consecr. d. 5.* sive introducta sit communi Ecclesiæ consuetudine, ut docet *S. Th. 2. 2. q. 147. a. 6.*, certum est modò ad essentiam jejunii unicam requiri refectionem. Ut unica tantum dicatur comestio, non repugnat si quis ita comedat, ut nullam sentiat carnis afflictionem, sicut etiam sufficit, si moraliter non discontinuetur. Dixi non repugnare jejunio, si quis ita comedat, ut nullam sentiat carnis afflictionem; ut quis etenim legi satisfaciat, ut sæpe dictum est, satis est, si illius signi intrinseco satisfaciat, quamvis non satisfaciat extrinseco: finis autem intrinsecus jejunii est abstinencia à certis cibis, & carnibus, extrinsecus verò mortificatio, & afflictio carnis. Verum tamen est, quod qui se ita ingurgitat, ut nullam sentiat carnis afflictionem, nil omnino ita jejunando merebitur; immo & contra-

Q. VI. Quibus ex causis licitum sit die festo Judicium forense.

R. Ex *cap. conquestus de feriis* habemus necessitatem, & pietatem licitum reddere strepitum Judicialem, proinde ex talibus capitibus licitum erit die festo excipere juramenta, formare processus, ferre sententias, omnesque actus judiciales in quacumque causa exercere; nam cum lex indefinitè loquatur, & sit favorabilis, intelligenda est de quocumque actu judiciario.

Regula in praxi attendenda.

I. Cum consuetudo, ex sæpe dictis, reddat licita, quæ aliis die festo essent prohibita, sequitur licitè celebrari die festo Mercatum, sive Nundinas, quando jam invaluit talis consuetudo. Itemque cum consuetudo sit, ut die festo aperta remaneant per aliquas horas quædam Apothecæ, ut aliqua ibi vendantur, maxime ex cibis magis necessariis, id etiam ex consuetudine cohonestabitur. Idem dicas, ubi viget consuetudo, ut Barbitonfores per aliquas horas in mane diei festi barbas radant.

II. Ex capite necessitatis, ex quo redditur licitum Judicium forense in die festo, possunt fieri omnes illi actus, qui necessarii sunt ad vitandum grave incommodum litigantium. & quos exigit publica utilitas. Hinc exerceri potest Judicium die festo, si ex dilatione actio sit peremptura, ut etiam habetur ex *leg. 1. §. Sed excipiuntur ff. de feriis*; si suspicio sit ut Debitor fugiat, dilapidet &c. si adit periculum spiritualis nocimenti: si timeatur fuga Latronis: si commissum sit atrox delictum die festo cum publico scandalo, nam tunc reus potest die festo suspendi, & judicari: si aliis diebus non potest commodè accedi ad Judicium, ut accidere solet respectu rusticorum, vel testis, qui cogitur discedere. Hinc maxime in parvis Oppidis potest Judicium die festo exerceri, cum aliis diebus incolæ talium locorum necesse habeant colere agros &c.

III. Titulus pietatis, qui comprehendit misericordiam in miserabiles, & pauperes personas, Religionem in Deum, & observantiam in Patriam, & Parentes, licitum faciet agere die festo de causis miserabilium personarum, v. g. illorum, qui in carcere detinentur, & designare Tutores, & Curatores juxta *leg. 2. ff. de fer.* Licitum item erit agere de causis pauperum, ne nimis graventur expensis; de causis personarum Religiosæ, vel Ecclesiæ, maxime si titulo Religionis adjungatur ipsarum paupertas; de causis Parentum, & Patriæ, cum pietas velit celeriter ipsis esse subveniendum, & præcipue si laborent paupertate &c. Ex his facile erit dignoscere alios omnes casus, quibus licitè exerceri potest die festo Judicium forense &c.

Q U Æ S T I O II.

De Jejunio.

UT jam innui initio hujus Tractatus, mos est Theologorum sub tertio Decalogi præcepto agere etiam de Jejunio, cum de aliis Ecclesiæ præceptis alibi soleant differere. Et nos igitur hoc præceptum, quantum necessitas postulat, explicabimus.

temperantiam peccabit, si immoderatè comedat: *Bonac. disp. ult. de præcept. Eccles. q. 1. p. 2. num. 7. Pasqualig. decis. 110.*

Dixi ulterius dari unicam refectionem, semper cum diversæ comestiones moraliter non discontinguntur. Tunc putant aliqui moraliter jejunium non discontinuari, quando inter unam, & aliam comestionem non intercesserit spatium duarum horarum. Verùm meliùs alii non admittunt tantam interruptionem, illam ad summum extendentes ad unam horam, quando quis causâ faciendi aliquis urgentis negotii discessit à prandio, animo ad illud redeundi: *Sanch. in Conf. l. 5. c. 1. dub. 24. num. 1.* Quòd si quis surgat à mensa animo non amplius redeundi, quamvis quidam velint novam comestionem esse diversam à prima, adeoque frangere jejunium, nihilominus bene potest dici excusari à violatione jejunii, qui statuerat non amplius comedere, & etiam involverat mappulas, si durante adhuc prandio, aliquid de novo comedat, quia adhuc durat prandium: *Less. l. 4. cap. 2. d. 2. Bon. p. 3. n. 10. Sanch. num. 5.* Idem dices, si vescatur de novo appposito ferculo, quia tunc censetur statuisse non amplius comedere ex ignorantia, quòd essent alia fercula apponenda.

R. II. Dicendum omnino est semel tantum peccare, qui pluries in die jejunii comedit, nam dextructâ essentia jejunii per secundam comestionem, ea etenim in unica comestione consistit, jam tertia comestio non amplius est violatio jejunii. Ad eum modum quo, ille cui imperatum fuit non frangere aliquod vas, violat quidem præceptum in prima fractione, non tamen si postea in minutas partes frangat; post primam enim fractionem non est amplius vas, adeoque non verificatur in aliis fractionibus frangere vas, sed ejus frustra: *Suar. de Relig. l. 2. l. 4. c. 7. num. 10., Azor. p. 1. l. 7. c. 9. Fagund. de 4. Eccles. præcept. l. 1. c. 4. num. 5., Bonac. disp. ult. de præcept. Eccles. q. 1. p. 3. n. 7.* Quid verò dicendum de eo, qui pluries eadem die jejunii comedit carnes, videbimus statim.

Q. III. Quæ abstinencia à carnibus, & lacticiis requiratur in die jejunii.

R. I. Abstinencia à carnibus necessaria in die jejunii, obligat non comedere quicquid ex communi voce venit sub nomine carniarum. In dubio an aliquid pertineat ad carnes, vel ad pisces, volunt plures Theologi judicandum esse ad carnes pertinere, si diu extra aquam vivat. Nihilominus hæc regula non est generaliter vera, nam testudines vivunt etiam extra aquam, & nihilominus judicantur ad pisces pertinere; & proinde Chartusiani, quibus prohibitum est etiam in puncto mortis vesci carnibus, illas continuò comedunt. Potius ergo standum est usui, & communi hominum judicio.

Sub nomine carnis venit etiam sanguis, fagimen, sicut etiam jus carnis, & olera tali jure coacta, cum verè in his omnibus carnis substantia reperitur: *Sanch. in sum. l. 4. c. 11. num. 48. Bonac. disp. 4. in 2. Decal. præcept. q. 2. p. 6. n. 23.*

Tria autem hic solent à Theologis disputari. Primum, an in comestione carniarum detur parvitas materia. Secundum, an pluries peccet, qui pluries die jejunii comedit carnes. Tertium, an dispensatus ad edendas carnes intelligatur dispensatus ad non jejunandum. His autem breviter respondendo.

Primo, affirmo dari in comestione carniarum parvitatem materiæ, si enim in præcepto naturali negativo non furandi datur parvitas materiæ, cur & non est admittenda in præcepto Ecclesiastico negativo non comedendi carnes? Verum tamen, est communiter reijci quorundam opinionem, qui volebant dimidiam unciam carnis esse parvitatem

materiæ, caro etenim etiam in tali exigua quantitate non parum nutrit: communis ergo sententia est exiguum fructulum carnis non excedens octavam partem unciæ, dici posse parvam materiam, quæ excuset à peccato mortali: *Leand. tr. 5. d. 2. q. 13.* aliique apud ipsum.

Secundo, dico toties peccare, quoties quis die jejunii comedit carnes; nam præceptum eas prohibens est negativum obligans semper, & pro semper, sicut alia præcepta negativa. Idem dices de comestione lacticiarum: *Suar. l. 2. de rel. l. 4. c. 7. num. 12. Fagund. l. 1. de 4. Eccles. præcept. cap. 4. num. 6.* Insimul advertas comedentem carnes, & lacticia die vetito dupliciter peccare, quia præceptum prohibens lacticia distinctum est à præcepto non comedendi carnes: *Sandius in Select. disp. 42. n. 26.*

Tertio, affirmo dispensatum à carnibus non ob aliquam virium debilitatem, sed solummodo quia illi nocent cibi quadragesimales, non esse dispensatum à jejunio, si non sit consuetudo in contrarium. Ratio mihi est quia, quando materia aliquis præcepti consistit in multiplici parte licet essentiali, tamen divisibili, falsum est non valentem majorem partem præstare eximi etiam à minori. Exemplificatur hoc in præcepto de recitandis Horis Canonicis, cujus materia essentialis est integrum Officium; & nihilominus quia partes essentielles sunt divisibiles, non verificatur quòd qui non potest majorem partem recitare, non teneatur alias partes, ut constat ex condemnatione propositionis 54. facta ab Innocentio XI. Item exemplificari potest in præcepto de sanctificandis festis, cujus materia essentialis est audire Missam, & abstinere ab operibus servilibus; & nihilominus qui non potest unum præstare, tenetur præstare aliud. Cum igitur materia essentialis jejunii contineat duas partes, licet essentielles, attamen commode divisibiles, scilicet abstinenciam à carnibus, & unicam comestionem, non sequitur dispensatum, vel non potentem præstare unam, non teneri ad aliam: *Uvigator. in Trib. Confess. tr. 5. exam. 9. num. 100. Navar. in Man. c. 21. num. 22., Bonac. de Præcept. Eccles. disp. ult. q. 1. p. 2. num. 3.*

Dixi nihilominus, si consuetudo non sit in contrarium, puto etenim fere ubique invaluisse consuetudinem, ut dispensatus à carnibus simul se putet dispensatum à jejunio: consuetudo autem, ex toties dictis, præscribit contra legem.

Advertendum hic etiam dispensatum à carnibus intelligi etiam dispensatum à lacticiis, cui enim in una materia conceditur majus, & minus etiam intelligitur concedi. Potest etiam sic dispensatus comedere pisces, quia sunt cibus jejunio conformior; & si aliquis illos comedat ex gula, potius peccabit contra Temperantiam: *Bonac. p. 2. num. 4.* aliique apud ipsum.

R. II. Abstinencia à lacticiis exigit ut non comedantur ova, lac, butyrum, caseum, & id habetur ex cap. donique dist. 4. ubi & Glossa; & ad hoc probandum affertur etiam can. 56. sextæ Synodi Constantinopolitanæ. Accedit consuetudo totius Ecclesiæ, ut tempore Quadragesimæ observetur talis abstinencia; quapropter Alexander VII. sequentem damnavit propositionem sub n. 32. *Non est evidens, quòd consuetudo non comedendi ova, & lacticia in Quadragesima obliget.* Extra tempus autem Quadragesimæ servanda est laudabilis consuetudo locorum; in multis enim Provinciis permittuntur ova, & lacticia in jejuniiis non quadragesimalibus. Illud certum est, quòd ubi viget talis consuetudo obligat sub mortali, tum quia est de materia gravi; tum quia omnes Fideles talem obligationem putant esse sub mortali: *Suar. tom. 2. de Relig. c. 13. n. 3. Azor. p. 1. l. 7. c. 10. q. 1., Laym. tr. 8. cap. 1. num. 3., & communiter.* Quòd si alii

quid ovorum, in exigua tamen quantitate, admixtum sit in aliquo cibo, ut eventit e. g. in pane biscotto, putant DD. non posse Fideles vesci in diebus quadragesimalibus tali cibo in magna quantitate, quia ibi est ovorum substantia, sed solum in valde exigua quantitate, puta si quis tantum duos biscottos comederet: *Trull. l. 3. Decal. c. 3. d. 3. n. 8. Dian. p. 1. tract. 9. resol. 31.* Hæc est communior sententia adversus aliquos, qui putant tali cibo non prohibentur vesci in quacumque quantitate, quia substantia ovorum ita absorbetur, ut non videatur comestio ovorum, sed panis.

Q. IV. Quæ hora sit designata refectioni in die jejunii.

R. Quæcumque fuerit praxis in primis Ecclesiæ sæculis, modò certum est horam destinatam ad refectionem in die jejunii esse circa meridiem, sumendo meridiem moraliter; unde nil refert si tali die jejunium per horam anticipetur, vel postponatur, adhuc enim intelligitur refectio facta moraliter circa meridiem.

Quòd si petas qualiter peccet, qui per duas, vel tres horas refectionem anticiparet, dicendum est peccare tantum venialiter, si id faciat sine justa causa. Ratio est quia, cum Ecclesiæ consuetudo variaverit horam refectioni destinatam; nam antiquitus erat hora tertia post meridiem, ut colligitur ex can. solent plures de Consecr. d. 1. modò autem est circa meridiem, jam post talem variationem hora refectioni destinata non est censenda de essentia jejunii, sed quid est accidentale; unde tale horam non servare erit peccatum veniale. Ad eum modo quo, non nisi venialiter peccat, qui sine causa notabiliter antevertit, vel postponit tempus destinatam recitationis Horarum Canonicarum. Accedit notabiliter antevertere, vel postponere horam refectioni destinatam non adversari mortificationi, quæ est finis intentus à præcepto jejunii; nam semper cum intra horas viginti quatuor semel tantum vescamur, abstinencia erit semper eadem, ut consideranti constabit. Quòd si in præfato capite solent reprehendantur tanquam non jejunantes, adeoque ut rei culpæ gravis, qui non servabant horam ad jejunium destinatam, id erat quia tunc volebat Ecclesia horam pro refectione destinatam esse attendendam tanquam de substantia jejunii; & ideo etiam S. Th. in 4. dist. 15. q. 3. art. 4. q. 3. redarguit tanquam violatores jejunii eos, qui nimis refectionem anticipabant. Postquam verò ex consuetudine ad Ecclesia tolerata, hora refectioni constituta fuit circa meridiem, talis designatio temporis non videtur inducta tanquam sit de substantia jejunii; unde ita magis communiter docent DD. Dixi, si id faciat sine justa causa, nam rationabili causa existente omnino excusatur à culpa antevertens, vel postponens horam refectionis.

Q. V. Quæ collatiuncula licita sit in die jejunii; & quibus cibis constare debeat.

R. I. Juxta communiolem sententiam licitum est sumere pro collatiuncula quantitatem octo unciarum, sic enim fert praxis communis Fidelium timoratorum. Præterea hæc quantitas reputatur necessaria ad somnum necessarium capiendum, & ne nimis vires à jejunio debilitentur. Cæteram non statim condemnandus peccati mortalis, qui hanc quantitatem per unam unciam cum dimidio excederet, quia excessus esset in materia parva: *Pasqual. de jejun. decis. 91. num. 4. & dec. 105. num. 2. Leand. tract. 5. disp. 4. q. 13. & 14. & alii apud ipsum.*

R. II. Cibis, qui potest sumi in serotina collatiuncula, non debet esse ex his rebus, quæ ordinantur ad nutriendum, & sustentandum. Ita communiter docent Theologi ea ducti ratione, quòd cum ista collatiuncula consuetudine inducta sit, standum est consuetudini circa cibos in ea sumen-

dos; ipsi autem testantur nullibi inductam consuetudinem, ut sumantur cibi ad nutritionem conducentes. Hinc communius excludunt à serotina collatiuncula etiam pisciculos sive recentes, sive fumo exsiccatos, lacticia, & ova, ubi licitum est ea comedere die jejunii: *Sanch. l. 5. Conf. c. 1. dub. 25. num. 4. Pal. p. 7. tr. 1. disp. 3. punc. 2. S. 2. num. 6. Fag. de 4. Eccles. præcept. l. 1. c. 4. num. 18., Dian. p. 1. tr. 9. resol. 1. & p. 4. resol. 117.*

Volunt igitur cibos pro collatiuncula debere esse poma, fructus arborum, amygdalas, ovas, oleas, nucas, pyra, herbas sive coctas, sive crudas, aliquo oleo immixtas, dulciaria, & alia bellaria, &c. Conceditur etiam panis, quamvis sit nutritivus, quia est cibus communis, & necessarius, & veluti materia omnium ciborum.

Non facile tamen assentendum his, qui volunt licitè sumi pro collatiuncula octo uncias panis cocti, vulgo *pancotto*. Ratio est quia, quamvis coctio, ut dicunt tales Authores, nihil adderet digestionem aptiorem, nihilominus ille panis coctus ex communi consuetudine reputatur quantitas nimis excedens pro serotina collatiuncula; unde ad summum concederem circa quatuor uncias panis, qui esset coctus, aqua, sale, & oleo conditus: *Azor. p. 1. l. 7. c. 8. q. 7. Filiuc. tract. 27. p. 2. num. 30., Trull. l. 3. c. 2. dub. 3. num. 8.*

Regabis an liceat summo mane, aut meridie sumere collatiunculam, & differre prandium in noctem. Ad hoc autem respondeo id non posse fieri sine justa causa, quia cum talis collatiuncula inducta sit consuetudine, eaque sit ut vespere sumatur, conveniens est talem servare consuetudinem. Si tamen id fiat sine justa causa erit dumtaxat peccatum leve, quia non tollit substantiam jejunii: *Tolet. l. 6. c. 2. num. 28. Pasqual. decis. 112. n. 3. Navar. in Man. c. 21. num. 14.*

Potest etiam hic quaeri quid dicendum sit de collatiuncula in pervigilio Nativitatis. Et respondendum, omnino licere sumere collatiunculam duplo, aut triplo majorem, prout se habet consuetudo, quæ invaluit. Ubi igitur consuetudo fert ut etiam panis in majori quantitate sumatur, id poterit licitè fieri, quicquid in contrarium (non attentâ consuetudine) communiter dicant Theologi, quia consuetudo recepta, maxime consentientibus Prælati, habet vim legi derogandi. Idem etiam dices, si pervigilium Nativitatis incidat in Sabbatho, & Nativitas in Feria secunda; nam consuetudo de collatiuncula in majori quantitate est pro die, in quo incidit tale pervigilium: *Pasqualig. decis. 92. num. 7., Sanch. l. 5. Conf. c. 1. d. 26. n. 3.*

Q. VI. An potus solvat jejunium; & præcipue potio chocolatica.

R. I. Titulus quaesti non solum est quoad vinum, cervisiam, & alia, quæ juxta diversitatem Regionum verè sunt potus, sed etiam circa aquas mixtas saccharo, aliasque res, quæ communiter dicuntur *forbeto*; & præcipue circa chocolatum. Igitur, quicquid sit de usu veterum Christianorum, qui die jejunii ab usu carniarum, & vini potu abstinerebant, ut testantur plures PP., modò certum est vini potionem non frangere jejunium, cum Ecclesiæ præceptum sit solum de abstinencia à cibis, & de unica refectione; quod etiam habetur ex communi praxi Fidelium. Nec refert vino pluries extra comestionem sumpto posse sedari famem, & haberi nutrimentum; nam etiam si quis ea intentione pluries extra comestionem biberet, non ob id violaret jejunium, cum intentio fumentis non possit facere vinum esse de sua natura cibum, quamvis secundariò conducere possit ad nutritionem. Item lex non attendit qualis sit intentio jejunantis, sed an ponatur actus eo modo, quo præcipi-

tur: *Novar. in Sum. esp. 21. num. 13. Sanch. cit. deb. 23. num. 3. Layman. l. 4. tr. 4. c. 1. n. 7.*

R. II. Aquæ Saccharo, aliisque liquoribus admixtæ, quæ vulgò dicuntur *Sorbetti*, non frangunt jejunium, nam de facto non cibus, sed verus potus judicantur; eò magis quia illa, quæ cum aqua infunduntur, sunt in parva quantitate, & ita lique fieri videntur, ut ferè appareat propriam naturam amisisse. Secus esset, si in parva aqua talis quantitas sacchari, & aliarum rerum, quæ cibi rationem habent, admisceretur, ut tales potiones potius cibus judicarentur; tunc enim absque dubio frangeretur jejunium: *Sanch. l. 5. Conf. c. 1. d. 23. num. 1. Pasqual. de jejun. dec. 116. Trull. l. 3. in Decal. cap. 2. d. 2. n. 15.*

R. III. Chocolatum ex sua natura frangit jejunium. Ratio mihi est quia, non ideo aliquid dicendum habere rationem potus, quia modo potabili sumatur, nam aliàs lac, ubi licet sumitur die jejunii, non solveret jejunium, sed illud dicitur esse de sua natura potus, quod verè sumitur ad sedandam sitim, & id habet ex sua natura præstare; Chocolatum verò nec habet ex sua natura sitim extinguere, nec tali sine sumitur, sed ad augendas, seu reparandas vires. Hæc ratio mihi semper visa est tam efficax, ut nunquam poterim existimare Chocolatum habere rationem potus, nisi forte in parva quantitate cum aqua admisceretur, ut eventit de saccharo in conficiendis aquis, quæ dicuntur *sorbetti*.

Dixi Chocolatum ex sua natura frangere jejunium. Habeo tamen rationem extrinsecam, quæ certum mihi redditur potionem cholicam non frangere jejunium. Hæc autem fundatur in universalis consuetudine, quam sciunt, & tolerant Prælati Ecclesiæ, quæ consuetudo in hac parte Legi derogavit. Cæterùm advertas etiam volentes chocolatum frangere jejunium, admittunt unciam chocolati esse materiam parvam, adeoque nullum esse peccatum illud sumere, si detur aliqua causa rationabilis.

Q. VII. An sicut licitum est pluries bibere in die jejunii, ita etiam licitum sit pluries sumere aliquid cibi, si timeatur potum esse nocivum.

R. Breviter respondendo dico, quod licet semel pauxillum panis, hoc est, intra dimidiam unciam, aut alterius cibi possit quis sumere, ne potus illi noceat, id tamen non potest facere, si pluries bibat in die jejunii, quia ita facile magnam cibi quantitatem possit sumere, adeoque solvere jejunium. Quod verò ita facile devenire ad magnam quantitatem patet quia, illæ parvæ comestiones moraliter unirentur ratione ejusdem diei; quo quis teneretur ad jejunium, sicut etiam ratione ejusdem præcepti: *Laym. l. 4. tr. 8. c. 1. num. 7. Bonac. de prac. Eccles. disp. ult. q. 1. p. 3. num. 4.* Hinc Alexander VII. proseripit contrarium sentientes, dum sub num. 29. sequentem damnavit propositionem: *In die jejunii qui sapius modicum quid comedit, est notabilem quantitatem in sine comedit, non frangit jejunium.*

Regula in praxi attendenda.

I. Eò quia ad essentiam jejunii sufficiat unica refectio moraliter, licet non physice continuata, Confessarius advertere potest famulos, aliosque, qui vel nolunt, vel non possunt expectare horam satis tardam ad comedendum, posse sine peccato aliquid sumere, quando jam approximatur hora prandii, quia ipsa comestio moraliter continuatur cum prandio paulò post sequuturo. Id maxime evenire potest respectu illorum gulosorum famulorum, qui dum mensæ Dominorum inserviant, aliquid clam surripiunt, & comedunt; nam hi

quamvis gulæ culpâ possint inquinari, dicendi sunt non frangere jejunium, si post Dominos sunt statim comesturi.

II. Cum in carnis comestione detur parvitas materiæ, & hæc omnino excuset à peccato, maxime in præceptis humanis, quando adest causa rationabilis non abstinendi à tali materiæ parvitate, debet Confessarius monere Coquos, & Pincernas posse parum carnis in die jejunii gustare, ita enim exigit ipsorum officium, nec proinde excusantur à jejunio. Bene autem facient, si expuant, postquam in ore gustaverint. Multò magis id facere potest, qui infirmis inservit, ut illos certificare possit de bonitate ciborum, vel ad ipsorum excitandum appetitum; ita enim exigit Caritas, quæ potior est omni Ecclesiæ præcepto.

III. Cum iusta existens causa possit anticipari, vel postponi hora refectio, destinata, sequitur id fieri absque ullo peccato, si e. g. quis lecturus est ad mensam, vel habere concionem; si iter sit aggressurus; si recepturus hospites; si ad aliquam recreationem iturus; si post meridiem debeat statim ad aliqua applicare, quæ non exiguam requirant mentis occupationem, ut evenire potest dum grave negotium esset pertractandum, alicui studio incumbendum &c. Si quis verò vellet refectioem differre usque ad vespeream, ut jam mos erat Christianorum, id facere posset absque peccato, quia ita magis corpus maceraretur, quod est finis jejunii.

IV. Cum etiam rationabili interveniente causa, licitum sit summo mane, aut circa meridiem sumere collationem, & prandium in noctem differre, hinc Confessarius non solum debet permittere, sed etiam imponere ut ita jejunet ille, qui alio modo non potest jejunare, cum præcepta moralia debeant adimpleri congruentiori modo, quo fieri potest. Ita etiam se habent illi, qui mane commodè prandere non possunt, vel ratione negotii pertractandi, vel eundi ad honestam recreationem. Ita etiam se habet, qui si in mane prandeat, difficiliter somnum capiet, dum sero cubitum ibit.

V. Quamvis quidquid habet rationem potus summi possit absque jejunii violatione, non tamen quod habet rationem cibi, quamvis ex eo aliquæ fiant potiones. Hinc uva, cucumeres, cerasa, & similia, quamvis sumantur, & deserviant ad sitim extinguendam, nihilominus comedi non possunt sine fractione jejunii, quia cibus reputantur. Idem dicas de quibusdam liquidis, ut sunt lac, jus, & similia, nam cum ordinentur ex se ad nutriendum, reputantur habere rationem cibi.

VI. Quamvis ex supradictis quæ habent rationem potus non frangant jejunium, nihilominus curet Confessarius ita à suis pœnitentibus jejunari, ut etiam à potu non necessario abstineant. Quam maxime jejunio Deum placari demonstrat, ac peccatorum pœnis satisfieri; quo tamen fructu carere necesse est illum, qui assidue die jejunii potando, & quantum potest cibi ingurgitando, non pœnam, sed potius delicias, & gulæ irritamenta invenit. Hinc instruantur etiam sinem Ecclesiæ nobis indicentis jejunium esse concupiscentias carnis reprimere; & videri non pro paucis eorum vitio frustra canere: *Carnis terat superbiam potus, cibique paritas*. Suadeat igitur quantum potest Confessarius suo Pœnitenti ita jejunare, ut supremo Judici aliqua ratione pro suis culpis satisfaciatur; & ut corpus jejunio maceratum non tam crebro adversus rationem rebellet.

CA.

C A P U T II.

De Præcepto Jejunii; & de Causis à tali Præcepto excusantibus.

Q. I. AN detur Ecclesiæ præceptum de jejunio in aliquo anni tempore servando; & quomodo obliget.

R. I. Dari præceptum jejunii in aliquo anni tempore servandi, constat ex pluribus SS. Canonibus, ut ex *cap. non licet de Conf. dist. 3. cap. non oportet, cap. placuit, cap. quadragesima de consecr. dist. 1.* Et de facto sicut pertinet ad Principes Sæculares præcipere, quæ necessaria sunt ad bonum commune politicum, ita & pertinebit ad Superiores Ecclesiasticos præcipere, quæ necessaria sunt ad spirituales salutem Subditorum, & intel hæc utique adnumerandum est jejunium; nam tam à S. Scriptura, quam à SS. PP. summopere commendatur, ut necessarium ad vitia refræandanda, & superanda.

Hujusmodi autem præceptum partim est affirmativum, partim negativum. Affirmativum est quatenus præcipit parimoniam victus, unicam comestionem, & speciales cibos. Qua parte negat, & prohibet comestionem carnis, & lactiniorum, & pluries comedere, est negativum.

R. II. Ex dictis in superiori capite constat hoc præceptum sub gravi obligare, nam ejus materiæ gravis est; unde contrariam aliquorum sententiam proseripit Alexander VII. dum sub n. 23. sequentem damnavit propositionem: *Frangens jejunium Ecclesia, ad quod tenetur, non peccat, nisi ex contemptu, vel inobedientia hoc faciat, puta quia non vult se subijcere præcepto*. Immo vidimus ipsam consuetudinem non comedendi ova, & lactinia obligare, ut constat ex propositione 32. damnata ab Alex. VII., & etiam obligare sub gravi; nam ita tenet non solum omnium DD. sententia, sed etiam communis praxis Fidelium, qui putant graviter peccare, si etiam solum in hac parte frangant jejunium.

Q. II. Qua hora incipiat, & desinat obligatio jejunii; Et quid faciendum in dubio an transferat hora, necne.

R. I. Concors est omnium DD. sententia, jejunium Ecclesiasticum, cum servandum sit integra die, incipere à puncto mediæ noctis, & desinere in eodem puncto mediæ noctis sequentis. Media autem nox debet juxta horologium computari, ubi illud est; ubi verò non est, ut accidit in parvis Oppidis, computanda est moraliter, scilicet juxta habitantium æstimationem.

Solent hęc Theologi aliquas excitare quæstiones, quas brevi calamo explicabo.

Prima est cui horologio standum sit, si plura horologia sint in aliquo loco, & non eodem tempore horas pulsant. Et huic quæstioni respondendum est, quod si non constat de errore alicujus horologii, potest unusquisque cui maluerit adherere; cum non costet quale illorum horologiorum melius indicet punctum mathematicum mediæ noctis: *Sanch. l. 2. de matr. d. 41. n. 40., Fag. de 4. Eccl. præcept. l. 1. c. 10. n. 3.*

Secunda est, an si media nox sit e. g. hora sexta, incipiat, & desinat prima ictu campanæ, vel potius quis possit die antecedenti ad jejunium comedere usque ad sextum ictum campanæ. In qua quæstione, licet varient Authores, magis rationalis ea videtur sententia, quæ asserit diem sequentem incipere primo pulsu horæ sextæ diei sequentis, nam primus pulsus significat incipere diem novam, & primus pulsus horæ sextæ in nocte sequenti eam esse completam, ideo autem diversi

sunt pulsus, quia unico pulsu non potest hora sexta indicari: *Sanch. cit., Lugo de Euchar. disp. 15. num. 37.* Hac opinione retenta, sequitur audientem primum pulsus horæ sextæ, statim debere cessare à cena, si die sequenti jejunare teneatur; nam cum à tali puncto incipiat nova dies, in qua adest obligatio jejunandi, si continuaretur cena incepta, verificaretur bis aliquem in die jejunii comedisse, ut ex se patet.

R. II. Si dubium sit an media nox transferat necne, Theologi ita solent distinguere. Si die futura sit jejunandum, tunc in dubio an sit media nox necne, poterit quis cenare, quia obligatio ad jejunandum adhuc est sub dubio, & proinde in tali dubio videtur melior conditio possidentis suam libertatem. Si verò dubium an transferat media nox, incidat ea die, qua erat obligatio jejunandi, tunc cum certa sit obligatio jejunii, & dubia possessio libertatis, quia nescitur an adhuc finierit dies jejunii, non poterit quis cenare. Ita communitus docent Theologi: *Trull. l. 3. in Decal. c. 2. d. 4. n. 8., Fagund. de 4. Eccles. præcept. l. 1. c. 10. n. 2.* Bene etiam ratiocinantur, meo videri, qui volunt attendendas esse circumstantias temporis, negocia, quæ fuerunt pertractata, vel opera, quæ fuerunt facta, & exinde considerandum an possit rationabiliter præsumi transisse mediam noctem, nec ne. Si rationabiliter potest præsumi transisse, non poterit quis amplius cenare, si dubium sit an inceperit dies jejunii; & contra poterit cenare, si rationabiliter præsumatur non transisse, cum detur motivum rationale dubium deponendi. Eadem doctrina aptanda, dum incidit dubium an transferat media nox, quæ est terminus jejunii, & generaliter in omni dubio. Quoad illum verò qui vult recipere Eucharistiam, & dubitat an post mediam noctem comederit, vide quæ dixi *tr. 3. q. 2. cap. 5. quæst. 2.*

Q. III. Qui teneantur ad jejunii præceptum.

R. I. Omnes habentes utrum rationis tenentur jejunium servare quoad abstinentiam à carne, & lactiniis; nam habentes usum rationis subduntur Ecclesiæ præceptis, ut constat; & aliunde Ecclesia prohibet omnibus, ne diebus quibus mandat jejunium, comedant carnes, & maxime in Quadragesima, etiam lactinia: *cap. de esu carn. de consecr. dist. 3. cap. statumimus, & cap. denique dist. 4.*

R. II. Non tenentur Fideles ad unicam refectioem, nisi vigesimo primo anno expleto. Ratio est quia, ita fert Ecclesiæ consuetudo ab omnibus recepta. Hujus consuetudinis rationem reddit *S. Th. 2. 2. q. 147. art. 4.* quia nempe usque ad talem annum indigemus multo nutrimento propter necessitatem augmenti, unde non tenemur ad servanda jejunia Ecclesiastica. Quia tamen præceptum jejunii incipit obligare post vigesimum primum annum completum, adhaerendum puto illis Theologis, qui judicant completum talem annum in die jejunii teneri illud observare post horam, in qua illud complevit eo modo quo potest. Demus e. g. Petrum horâ decimâ sextâ diei, in qua est præceptum jejunandi, complere annum 21., si non pluries jam comederit, tenetur ad unicam refectioem, quia post talem horam incipit pro ipso obligatio jejunii, & ipsius præcepto ligatur. Neque est novum aliquem summo mane non teneri ad jejunium, teneri verò circa meridiem, vel in vespere; ut patet in eo, qui mane discessit à loco, ubi non est obligatio jejunii, & postea pervenit ad Civitatem suam, ubi adest præceptum municipale de jejunando: *Sanch. l. 2. de matr. d. 24. num. 23. Bonac. disp. ult. de Eccles. prac. q. 1. p. ult. n. 7.*

Cæterùm observandum, quod quamvis Ecclesia non obliget ad observantiam jejunii nisi post ætatem 21., bene potest quis se ad jejunium obliga-

V v 2

16

re ante talem annum e. g. ex voto; nam unusquisque potest sibi imponere legem; quam utilem pro sua salute iudicabit: *Bonac. cit. q. 1. punc. 6. Filic. tract. 27. p. 2. c. 6. num. 110.* Sicuti iuxta communio-rem sententiam etiam ante talem annum Religio- si obligantur ad jejunia propriae regulæ; nam ad hæc voluerunt se obligare, dum profitendo se obli- gaverunt ad Observantias, & Constitutiones suæ Religionis; quapropter peccabunt eâ culpâ, sub qua Regula jejuniū indicit: *Sanch. in Sum. l. 7. cap. 11. num. 56. Anton. in Direct. Regul. 2. p. tr. 3. disp. 6. num. 401.* & fere communiter.

Q. IV. Quæ excusent à præcepto servandi je- junij Ecclesiastici.

R. I. Prima causa excusans à jejuniis præcepto est impotentia, vel sit physica, ut est in illis, qui nullatenus possunt jejunare; vel sit moralis, quan- do scilicet non potest jejunium observari sine incommodo, quod excedat incommodum à jejuniis inseparabile; tunc etenim ex rationabili interpre- tatione mentis Ecclesiæ, bene dicitur nolle suas leges obligare. Cæterum advertendum jejunium ideo præcipi, ut aliquod incommodum, & mace- ratio toleretur. Plura ex his deducet Confessarius in praxi observanda, quæ breviter adnotabo in regulis infra apponendis. Duo tamen hic dilu- cidare paulò fufius oportet. Primum est, an in- telligantur habere impotentiam ad jejunium ser- vandum quoad carnes, ova, & lacticia, qui nil aliud habent quod comedant nisi panem, herbas, & legumina. Secundum est, an generaliter senes intelligantur impotentes ad jejunium servandum quoad unicam comestionem.

Quoad primum autem cenfeo dicendum non ha- bere pro uno, & altero die nisi panes, herbas, & legumina pro alimento, ordinariè loquendo, non esse causam sufficientem ad comedendas car- nes, & lacticia; nam una, aut altera die sine piscibus jejunare non potest esse tale incommodum, ut reputetur causa sufficiens ad edendos tales ci- bos vetitos. Dixi, ordinariè loquendo; nam si sermo esset de iis, qui sunt complexionis valde debilis, facilè tale paterentur incommodum, ut possent cibos vetitos comedere.

Si verò per plures dies, & multò magis per to- tam Quadragesimam deberet quis abique piscibus jejunare, non pauci Theologi universaliter affir- mant dari tunc causam sufficientem saltem ad lac- ticia comedenda, quia non reputant panem, le- gumina, & herbas alimentum sufficiens ad vires reparandas. Melius nihilominus, meo videri, re- spondetur, si dicatur homines rudes, & rusticos, assuetos pane, exiguo vino, herbisque vivere, non posse comedere lacticia, si solum habeant herbas, & legumina; cum pro ipsis tali cibo vivere non sit grave incommodum. Verum tamen est hos non teneri ad unicam comestionem, quia vescentes talibus cibis non congruè sustentantur una tantum, vice comedendo. Homines verò assuetos vivere ear- ne, lacticiis &c. afferendum est non teneri per mul- tos dies solo pane, herbis, ac leguminibus vesci; nam pro ipsis esset extraordinarium incommodum. Videantur *Sanch. l. 5. Conf. c. 1. dub. 15. n. 3. Pasqua- jig. decis. 287. & 279.*

Quoad secundum, tutò dici potest hominem ætate sexagenarium non teneri ad jejunium Eccle- siæ. Primò, quia ita fert universalis consuetudo, de qua communius testantur Theologi; consuetu- do autem tolerata contra legem præscribit. Secun- dò, quia in ea ætate vires incipiunt debilitari, & languescere etiam in iis, qui videntur robusti; unde non putandum S. Ecclesiam, quæ est Mater benigna, velle eos ad jejunium obligare. Præte- rea in legibus ferendis consideratur quod com- munitè accidit, non casus extraordinarii; leg-

non ad ea ff. de leg. Ultraquamquod res esset mul- tis scrupolis obnoxia examinare an aliquis sexa- genarius esset robustus, necne: *Sanch. cit. dub. 4. num. 7. Pal. 1. 7. tr. 1. d. 3. p. 2. s. 5. numer. 6. Dian. p. 1. tract. 9. resol. 20.* alique plures. Immo Llamas 3. p. Method. c. 5. s. 20. refert ita declarasse S. Pium V.

Dixi non teneri ad jejunia Ecclesiæ; nam ad jejunium, ad quod aliquis se voto obligasset, vel profitendo in aliqua Religione, teneretur etiam post annum sexagesimum; cum talis obligatio re- gulanda sit juxta voluntatem voventis, vel profi- tentis, quæ fuit jejunare e. g. per totam vitam &c. *Bordon. in resol. regul. tom. 2. p. 1. resol. 18. num. 6. Anton. in Direct. Regul. 2. p. tr. 3. d. 6. n. 404.* Quan- vis autem hi ratione etatis non excusentur à je- junij Ordinis, bene tamen ratione debilitatis, in- firmittatis &c.

R. II. Secunda causa excusans à jejunio est la- bor corporalis, si sit moraliter impossibilis cum jejunio. Dixi, si sit moraliter impossibilis cum jejunio; nam non omnis labor ab illo excusat, sed ille, qui vel de sua natura, vel attentis viribus laborantis, solet non tam parum defatigare. Ita omnino dicendum est, nam solummodo grave in- commodum excusât ab observandis præceptis Ec- clesiæ. Ulterius constat, quia Alex. VII. sub n. 18. sequentem damnavit propositionem: *Omnes Officia- les, qui in Republica corporaliter laborant, sunt ex- cusati ab obligatione jejunii, nec debent se certifi- care an labor sit compatibilis cum jejunio.* Item sub num. 31. sequentem proscripsit: *Excusantur absolutè à præcepto jejunii omnes illi, qui iter agunt equitando, utcumque iter agant, etiam si iter necessarium non sit, & etiam si iter unius diei conficiat.* Ex his igitur constat non omnem laborem à jejunio excusare, sed examinandum esse an revera labor sit impos- sibilis cum jejunio vel ratione sui, vel ratione personæ, à qua exercetur. Plura circa hoc dabo in regulis infra apponendis.

R. III. Altera causa à jejunio excusans est Pie- tatis. Hæc causa comprehendit opera Pietatis, Cha- ritatis, Religionis, sive Misericordiæ, vel hæc spi- ritualia sint, sive corporalia. Exinde patet hujus- modi motivum à jejunio excusare, quia dum ma- jus bonum est exercendum, non potest esse obli- gatio exercendi minus bonum, si hoc sit cum ma- jori bono incompatibile; cum proinde majus bo- num sit exercere opera Pietatis, Charitatis, & Mi- sericordiæ, quàm jejunare, consequens est cessa- re obligationem jejunii, dum præfata opera sunt exercenda, si sint impossibilia cum jejunio.

Solent disputare DD. an cesset obligatio jejunii, dum præfata opera exercentur non ex aliqua obli- gatione, sed ex propria voluntate. Sed nihilomi- nus absolutè dicendum, quod vel opera pietatis ex officio, & aliqua obligatione exercentur, vel ex propria voluntate, semper excusant à jejunio, si simul cum ipso haud possint exerceri. Ratio est quia, opus Deo gratius anteponendum est operi Deo minus grato; ac proinde neque potest esse inten- tio S. Matris Ecclesiæ, ut relinquatur opera pie- tatis etiam voluntariè assumpta, ne quis desinat jejunare. Hinc S. Thomas in 4. dist. 15. q. 3. a. 1. q. 22 ad 3. ait: *Si sit tanta abstinentia, ut homo ab operi- bus utilioribus impediatur, quamvis ad ea de neces- sitate non teneatur, indiscretum est jejunium, et si non sit illicitum.* Videatur etiam *Sanch. in Conf. l. 5. c. 1. d. 17. numer. 2.* Pro pluribus casibus parti- cularibus videantur regulæ infra apponendæ.

R. IV. ultima causa auferens obligationem je- junij est legitima dispensatio. Porro certum est S. Pontificem posse pro tota Ecclesia auferre jejunii obligationem, sicut etiam Episcopum pro suo Epi- scopatu, stante rationabili causa; nam cum recta ratio regimini exigat, ut ex tacta Superioris h-

cent.

centia possit Inferior dispensare in ejus lege, in casibus communiter occurrentibus, sequitur Epi- scopum posse pro suo Episcopatu in lege jejunii dispensare, quamvis lex sit vel à Pontifice, vel à Concilio; observatio enim jejunii est de casibus communiter occurrentibus; *Navar. in Man. cap. 21. num. 21. Sanch. cit. d. 5. num. 4. & 16. Pasqualig. de- cis. 279. & 384. Bonac. de præcept. Eccl. d. ult. q. 1. p. ult. num. 18.* Quod circa legem jejunii potest Epi- scopus pro suo Episcopatu, potest etiam Superior Regularis respectu suorum Religiosorum, cum in ordine ad ipsos habeat rationem veri Prælati ha- bentis spirituales ordinariæ jurisdictionem. Ul- traquamquod, si tali careret facultate, non pos- set in necessariis cum suis subditis providere.

Parochus etiam, iuxta interveniente causa, po- test legem jejunii dispensare in ordine ad suos Pa- rochianos; nam quamvis nullam habeat in ordine ad ipsos jurisdictionem externam, in lege tamen jejunii dispensat ex consuetudine, ut testantur com- munitè Theologi; consuetudo autem dat jurisdic- tionem, ut patet ex cap. contingat de for. compet. cap. duo simul de offic. Ordin. aliisque textibus, quos ibi congerit Glossa. Videantur *Suar. l. 6. de leg. c. 14. Sanch. de Matr. l. 8. d. 9. num. 27., Trull. l. 3. in Decal. c. 2. dub. 7. n. 18. &c.*

Regula in praxi observanda.

I. Advertat Confessarius ratione impotentia communitè à Theologis excusari infirmos; & si dubium sit, an talis sit infirmitas ut valeat eximere ab obligatione jejunii, neque possit consuli Medicus, semper favendum est Infirmis, Valetu- dinariis &c. cum semper periculum possit esse, ne malum vel ingravescat, vel redeat. Sub nomine infirmorum veniunt etiam qui ratione jejunii patiun- tur vertiginem capitis, vel somno privantur, etiam- si differant comedere ad vespem, cum non inten- dat Ecclesia illos ad jejunium cum tanto incommo- do obligare.

Ratione impotentia excusantur etiam prægnan- tes, & lactentes, quamvis aliquæ robustæ videan- tur. Ratio autem est quia, nunquam moraliter pos- sunt esse certæ, ut ex jejunio non immineat illis, vel foetui, seu parvulo lactenti aliquod grave præ- judicium; cum etenim tales mulieres indigeant pla- timo, & frequentis alimento, jejunando facilè de- siderent esse robustæ, & id non esset sine præfata gravi præjudicio. Immo suadent Theologi facilè cum ipsis dispensandum etiam quoad comestionem carniæ, si illas, cum sint prægnantes, vehementer appetant; nam tali appetitu non expleto, pericu- lum esset partus intempestivi. Idem dicendum, si Nutrices sint debiles, seu infantulus infirmus; nam si tunc nutrix à carnibus abstineat, posset gra- ve salutis præjudicium infantulus subire.

Inter impotentes etiam recensendi, qui propter je- junium cogentur non seryare præcepta magis obligantia. Ita non tenentur jejunare, qui jejunan- do non possent præstare ea, ad quæ tenentur ex ju- stitia; & sic excusantur à jejunio mulier, quæ je- junando non posset viro reddere debitum, & è contra; nam talis obligatio cum sit ex justitia, magis obligat, quàm præcepta Ecclesiæ. Non pu- to tamen excusandum à jejunio illum, qui non posset jejunando copulam habere, si id non esset nimis grave compati; nam non videtur mihi ra- tionabilis causa non jejunandi velle se potentem reddere ad veneram delectationem. Secus si com- pars valde ægrè id ferret, vel esset in periculo peccandi, nam tunc vel ratione justitiæ, vel ratione Charitatis teneretur se potentem reddere.

II. Ratione laboris excuset Confessarius à jeju- nando omnes exercentes artes laboriosas. Hujus-

modi absque dubio sunt Agricola; Fabri ferrarii, lignarii, lapidarii, coriarii, cæmentarii, sculpto- res, argentarii, fullones, textores, figuli, lana- rii, furnarii, typographi versantes prælum, suto- res conficientes calceos, coqui parantes multas da- pes pluribus personis, nautæ remigantes, seu tra- ctantes vela, molitores, bajuli &c. Neque refert exercentes talia opera esse sive divites, sive pau- peres, sive ea exercent ex officio, sive vo- luntariè; nam exercentes talia opera pro majori parte diei faciunt opera impossibilia cum jeju- nio, unde ab eo semper excusantur.

Illud etiam advertere debet Confessarius, quod etiam si prædicti cessent una, aut altera die à præ- fatis operibus, non proinde ea die tenentur ad jejunandum; nam ratione laboris antecedentis non parum sunt fatigati, & debiles, & proinde bene excusari possunt à jejunio. Secus dicendum, si plu- ribus diebus à labore cessarent, Hinc si in Quadra- gesima incidat extra diem Dominicæ aliquis dies festus, non statim obligandi sunt ad jejunandum, qui cæteris diebus hebdomadæ artem laboriosam exercuerunt.

Quoad itinerantes advertere est non excusari à jejunio, qui equitando per unicam diem iter agunt, ut patet ex propositione, quam supra dedi, dam- nata ab Alex. VII. Et revera non intelligitur subi- re laborem impossibilem cum jejunio, qui per unicam diem iter faceret, habens equum placidum, gressu facilem, incedentem sine agitatione &c. Pos- set solummodo, qui ita equitaret, excusari à jeju- nio per accidens, v. g. ratione debilis complexio- nis, carentiæ congrui alimenti; vel si pro illa die necesse habuisset currere cum magna defatigatione, ut evenit Curforibus.

Qui per unicam diem, vel per magnam diei partem iter faciunt pedestres, communiter à jeju- nio excusantur; nam talis labor censetur valde ar- duus, & id verificatur maximè in ordine ad Mu- liones, & Agalones, qui etiam defatigantur labo- re conducendi bestias.

Item excusantur à jejunio, qui debent per plu- res dies iter facere equitando, & possunt à pri- ma die non jejunare; nam tale iter plurium die- rum est gravis incommodi; unde & potest quis prima die itineris non jejunare, ne nimis patia- tur diebus subsequenteribus.

Non excuset Confessarius à jejunio Sartores, & Barbitoniferos, cum ipsorum labor non reputetur cum jejunio impossibilis. Excusantur verò si ratione paupertatis non haberent congruum alimentum; vel deberent Sartores extraordinario labore etiam per magnam noctis partem fuere; ut evenire posset, si aliqua festivitas immineret, & non potuissent necessarias vestes facere &c.

Pictores, Scribæ, Secretarii non judicantur subire laborem cum jejunio impossibilem. Per accidens possent excusari ratione debilis complexionis & c. aliisque causis supra tactis.

Milites semper excusantur à jejunio; si enim sint in castris magnos patiuntur labores, & de- bent servare vires ad fortiter dimicandum. Si sint in Munitioibus, adhuc excusari possunt à jeju- nio propter vigiliis noctis, exiguum cibum &c.

III. Ob titulum pietatis excusantur à jejunio inservientes in Hospitalibus &c., nam non modic- um die nocteque patiuntur laborem. Secundo, excusantur Peregrini, dum ipsorum peregrinatio est cum jejunio impossibilis. Tertio, excusan- tur Lectores, & Cathedraici Scientiarum, quan- do magno indigent studio, & non ordinario la- bore, ut dicunt Lectiones; secus si haberent le- ctiones jam ordinatas &c. Idem dicas de quocum- que, cui necessarium est magnum studium, ut alios instruat, & edoceat; nam studium nobiliores con- su-

sumit spiritus, & calorem minuit corporis magis, quam labor corporalis, cum potius ex hoc multi fiant robustiores, & majoris valetudinis &c. Si ergo labor corporalis excusat à jejunio, quò magis magnum studium? Hinc etiam Jurisperiti à jejunio excusari possunt, si non exiguo indigeant studio ad causas patrocinandas &c. Quartò, excusari possunt à jejunio Concionatores, qui ter, aut quater in hebdomada concionantur; nam ultra studium ad id necessarium, valde defatigantur ex vehementi animi attentione, & agitatione corporis, Præterea non solum attendere debent an possint jejunare ea die, qua concionantur, sed etiam ad conservandas vires, ut per reliquum tempus Quadragesimæ possint concionari, Unica concio habenda utique imprudenter judicaretur labor impossibilis cum jejunio, si non fiat à debili Concionatore; vel si non sit necesse in ea multum defatigari, quapropter jejunium posset extraordinarium incommodum afferre.

Confessarii ordinariè non excusantur à jejunio, Nihilominus si aliquis Confessarius vel propter exiguam valetudinem, vel propter extraordinarium laborem in confessionibus audiendis non possit jejunare, non proinde teneretur à confessionibus audiendis abstinere; cum præceptum Charitatis, quod exercetur in audiendis confessionibus, præstantius sit præcepto jejunii.

IV. Quoad dispensationem, ex qua eximuntur Fideles ab obligatione jejunandi, advertant in præxi Parochi male se gerere, quando requisiti à Fidelibus, ut in dubio causæ sufficientis secum dispen-

sent quoad jejunii obligationem, id relinquunt ipsorum Conscientiæ. Male, inquam, & ignoranter se gerunt, quia in dubio proprium est Parochi, seu Prælati dispensare; nam stante causâ dubia, adest motivum justæ dispensationis, quam dispensationem in dubio non possunt subditi sibi ipsis impertiri. Quòd si apparet causam non esse omnino sufficientem ad dispensandum, tunc possunt partim dispensare, & partim commutare in aliud pium opus, & ita occurrere angustiis conscientiarum suarum ovium.

V. Confessarius moneat Medicos, ne nimis scrupulosi sint in affirmando aliquos servare non posse jejunium Ecclesiasticum. Constat experienciâ non paucis non robustæ valetudinis vel jejunium, vel qualitatem ciborum non leviter officere. At è contra nimis laxi non sint in præbendo testimonium aliquos à jejunio esse excusandos. Quamplures toto anni decursu, & præcipuè tempore bacchanalium de omni cibo comedunt, quibuscumque immodicis commestrationibus, & comotationibus, quantum ipsis possibile est, intersunt. Interim Medicus ab ipso quadragesimæ initio testatur impotentes esse ad jejunium servandum; *Medici, ait S. Carolus Act. p.3. in Edict. Observ. Quadragesimæ meminerint, ita suarum esse partium corporis incolumitati prospicere, ut ne obliquescant potorem haberi debere Animarum salutem. Quapropter caveant diligenter, ne aliena culpa participant, nimia facilitate sua in fide facienda necessitatis utendi cibis vetitis.*

TRACTATUS X.

DE QUARTO DECALOGI PRÆCEPTO.

Hujusmodi præceptum ita expressum legitur Exod. 20. *Honora Patrem tuum, & Matrem tuam, ut sis longævus super terram.* Jubet igitur Deus colendos Parentes, quibus usus est ad nobis animam impertiendam; & à quibus ad Sacramenta deducti, ad Religionem, & ad morum integritatem fuimus eruditi. Conveniens etiam est, auditò Matris nomine, ipsarum sollicitudinis, dum geitarunt in utero, dolorum in partu, laborum in educatione recordari, juxta monita, quæ habentur *Tob. 4. & Eccles. 7.* Filiis colentibus Parentes longa promittitur vita, quibus nihilominus aliquando adimitur, ne malitia ipsorum intellectum mutet; vel ne ipsorum salus inter hominum flagitia periclitetur; vel ne ingruentium calamitatum merore affligantur. Sub hoc eodem præcepto agitur de obligationibus Fratrum erga Sorores, & è contra; de obligationibus Conjugum, Dominorum, Famulorum, Parochorum &c.

QUÆSTIO UNICA.

De obligationibus Filiorum erga Parentes, & Parentum erga Filios &c.

CAPUT I.

De obligationibus Filiorum erga Parentes.

Q. I. **Q**uæ sint obligationes Filiorum erga Parentes.

R. I. Filius tenetur reverentiam Parentibus exhibere. Et quidem si ratio naturalis dicat omnes Superiores esse colendos, quantum magis distabit colendos Parentes, qui ita sunt nobis superiores, ut ab eis esse, educationem, & tanta beneficia agnoscamus?

R. II. Filius debet Parentes amare. Ratio per se clara est, si enim debemus diligere omnes Proximos, à fortiori diligendi erunt qui nobis proximiores sunt, & conjunctiores, & à quibus multa accepimus bona, quales certè sunt Parentes.

R. III. Filii tenentur obedire Parentibus in iis rebus, quibus sunt illis subiecti. Ita habetur *Prov. 1.* ubi dicitur: *Audi Fili mi disciplinam Patris tui, & ne dimittas legem Matris tuae:* Et ex Apostolo ad Coloss. 3.: *Filii obedite Parentibus per omnia:* & ad Ephes. 6. *Filii obedite Parentibus vestris in Domino, hoc enim justum est.* Ipsa etiam ratio statim id suadet; nam si omnibus Superioribus debemus esse subditi, adeoque ipsis parere, à fortiori parendum erit etiam Parentibus.

Q. II. In quò consistat honor, & reverentia, quam debent filii Parentibus exhibere; & quomodo peccent ipsos non honorando.

R. I. Ista reverentia non solum debet esse exterior, sed etiam interior. Reverentia interior exposcit, ut Filii Parentes recognoscant tanquam

superiores, ipsisque submittantur per timorem quandam filialem. Demonstrabunt verò Filii exteriorem reverentiam verbis, aliisque signis, v. g. assurgendo, caput inclinando, famulando, honorificè loquendo, non detrahendo, non proferendo in eos verba contumeliosa, non provocando ad iracundiam, eos non dedignando, quamvis habeant multas imperfectiones; & omnino abstinendo non solum à levi percussione, sed etiam ab elevando manum, quasi vellent illos percutere.

R. II. Ad dignoscendum quomodo peccent filii non honorando Parentes, observandum, aliqua convicia, vel actiones, quæ, absolute loquendo, leve quid reputantur, nihilominus grave peccatum judicandas, si considerentur respectivè ad aliquas personas, cui debetur magnus honor, & reverentia. Dicere e. g. alicui equalis conditionis, stultus es, non reputatur convicium in materia gravi; at reputatur gravis injuria, si aliquis ex plebe id dicat Viro valde Nobili, & multò magis si Principi, cui debet subesse &c. Constat ex his facillimè convicia, aliasque actiones contra debitam reverentiam, quæ essent leves respectu aliorum, graves posse esse respectu Parentum, & continere in se culpam gravem. Ita ordinariè loquendo, non diceretur peccare graviter ille, qui elevatus ad pinguiorem fortunam dedignaretur agnoscere aliquem Consanguineum maxime infra primum gradum: at nullo dubitante peccaret graviter Filius, qui ita ageret respectu Parentum, si ita non ageret ad vitandum grave incommodum; & interim ex corde amaret Parentes, ipsisque beneficeret. Alia exempla dabo in regulis infra apponendis: *Navar. in Man. c. 24. n. 12. Azov. l. 2. c. 2. q. 10. Bonac. l. 2. d. 6. q. unic. p. 2. n. 4.*

Q. III.

Q. III. In quo consistat obedientia, quam Filii debent Parentibus.

R. Obedientia, quam Filius debet Parentibus, exposcit ut illis obediant in iis, quæ pertinent ad bonos mores, & ad gubernationem domesticam, ita ut peccent graviter si non obediant in iis, quando sunt gravis momenti. Ratio per se manifesta est, nam præceptum obligat juxta materiæ gravitatem; ac proinde dum Filii non obediunt Parentibus in præfatis rebus, quando sunt gravioris momenti, graviter peccabunt. Secus dicendum si Pater non intenderet præcipere, & exigere obedientiam sibi debitam, sed solum hortari, & suadere Filio, ut aliquid relinqueret, quod esset contra bonos mores; vel ut aliquid faceret non parum conducentis ad rectam domus gubernationem. Ratio est quia, si Pater non intenderet præcipere, non resultaret in Filio obligatio, quæ solum correspondet præcepto.

Non tenetur verò Filius Parentibus obedire quoad ea, quæ pertinent ad electionem status. Ratio est quia, ut docet S. Th. 2. 2. q. 105. a. 5. in ordine ad corporis sustentationem, & electionem status, omnes homines naturam sunt pares, neque unus subditur alteri.

Quædam nihilominus hic observanda sunt. Primum, non posse Filium ducere Uxorem, ratione cujus oriretur infamia familiæ &c. & tenetur obedire Patri contrarium præcipienti, quamvis jam sponsalia contraxisset. Id autem manifestum est quia, ut habetur ex reg. 69. jur. in 6. In malis promissis fides non expedit servari, & talis fuisse promissio data in contrahendis Sponsalibus, quia esset contra pietatem erga Patrem, & contra Charitatem erga Familiam, & Consanguineos; & proinde potest Pater etiam publica autoritate tale matrimonium impedire. Secundum, teneretur Filius Patri obedire quoad matrimonium contrahendum, quando, supposita ejus voluntate ducendi Uxorem, Pater ipsi proponeret Sponsam Familiæ &c. convenientem; & aliunde tale matrimonium esset omnino necessarium e. g. ad sedandas graves discordias, vel ad aliquid aliud non levis momenti &c. In hoc casu quantum justè Pater præcipere, tam injustè renueret Filius obedire. An autem in sequenti casu Filius teneretur obedire Patri, hinc inde disputant DD. Supponamus e. g. Filium velle ducere uxorem sibi convenientem &c. & ex alia parte Patrem illi proponere puellam æqualis conditionis, dotis, amabilitatis &c. & insistere ut Filius, relicta eâ, quam veller ducere, ducat quam ipse proponit. In hoc casu, inquam, est sub lite, an Filius renuendo peccet contra obedientiam Parentibus debitam. Ego autem considerando Deum constituisse homines aliis non subjectos quoad status electionem, omnino judicarem hunc Filium non peccare; & solummodo teneri obedire Patri quoad matrimonium contrahendum, si vellet aliam quam ducere, ex qua oriretur infamia, gravia scandala &c. vel si Pater proponeret Filio puellam, cujus matrimonium esset necessarium ad lites sedandas &c. ut jam dictum est.

Tertium, advertere est quod licet Filius, absolute loquendo, non tenetur obedire Patri quoad matrimonium contrahendum, tenetur tamen illum consulere, dum vult ducere uxorem. Ratio est quia, quamvis non tenetur obedire, nihilominus non consulendo Patrem, multum deficeret in obsequio, & reverentia ipsi præstanda; unde Trident. loquendo de matrimoniis clandestinis, & de matrimoniis contractis à Filiis, insciis Parentibus, dicit Ecclesiam semper ea esse detestata, ut videre est de Ref. matr. cap. 1. Et SS. Canones ita loquuntur de talibus matrimoniis, ut videantur ea dicere nulla, quamvis nil aliud significare re vera ve-

lunt, nisi quod non sint sine culpa: can. non omnia 32. q. 2., can. honorantur ibid., can. aliter 30. q. 5. Hinc nunquam satis intellexi solummodo peccare venialiter Filios matrimonium contrahentes, inconsultis Parentibus; nam id excusari non potest à quodam gravi ipsorum contemptu, dum faciunt rem tanti momenti, non consulendo illos, à quibus pendent. Tunc solum, inconsultis Parentibus, liceret Filiis matrimonium contrahere, quando vellent illud malitiosè impedire.

Q. IV. In quo consistat Amor, quem Filii debent Parentibus.

R. I. Amor erga Patrem talis debet esse, ut verè internus sit, & sincerus, ita ut nullatenus Filius lætari possit de infortuniis, & multò magis de morte Patris ob quodcumque emolumentum, vel hæreditatem exinde ipsi provenientem. Id adnotare volui propter quasdam propositiones damnatas ab Innoc. XI. Prima, quæ est in ordine 14. ita se habet: *Licitum est absolute desiderio cupere mortem Patris, non quidem ut Patris malum, sed ut bonum cupientis, quia nimirum ei obventura est pinguis hæreditas.* Secunda in ordine 15. *Licitum est Filio gaudere de parricidio Patris à se in ebrietate perpetrato, propter ingentes divitias inde ex hæreditate provenientes.* Quamvis igitur licitum sit gaudere de divitiis, vel hæreditate acquisitis, supposita morte Patris, nihilominus nimis est contrarietas, & amorem erga Patrem de ea gaudere, cum sit gaudium de malo Personæ, cui debemus filialem, & sincerum amorem. Sicut autem qui ita gauderet peccaret contra amorem Patri debitum, ita peccaret contra amorem proximi, qui gauderet de illius infortuniis, vel morte, considerando hæc tanquam media, unde ipsi divitiæ provenerint. Hinc idem Innoc. XI. sub n. 13. sequentem damnavit propositionem: *Si cum debita moderatione facias, potes absque peccato mortali de vita alicujus trulari, & de illius morte naturali gaudere, illam inefficaci affectu appetere, & desiderare, non quidem ob displicentiam personæ, sed ob aliquod temporale emolumentum.*

Itum verò amorem, quem Filius debet habere erga Patrem, debet etiam externis signis demonstrare; cum præceptum de diligendo quocumque proximo non solum sit ut internè illum diligamus, sed etiam externè, & in opere, soli etenim Deo patet, quod est in nostro corde.

R. II. Amor Filii erga Patrem obligat ut ipsi procuret spiritualia, & temporalia. Et quidem quomodo intelligeretur Filius diligere Parentes, si non curaret illis non deesse, quæ necessaria sunt ad ipsorum spirituales salutem? Hinc si Pater non Christianè viveret, deberet specialiter Filius, si non posset per se ipsum, per aliam personam curare, ut agnosceret periculum suæ damnationis, & ut ad meliorem frugem rediret. Item si alius non esset, deberet ipsum monere de periculo vicinæ mortis, & facere quantum posset ut non decederet sine Sacramentis. Debet etiam curare ut Pater conficiat Testamentum, & manifestet, si aliquæ ære alieno gravetur, simulque disponat aliqua legata pro salute Animæ suæ: *Azor. 1. 2. c. 2. q. 7. Filii. in 4. præc. 1. 4. c. 1. num. 14. & tr. 28. 2. p. c. 1., Fag. in 4. præc. 1. 4. c. 2. n. 3.*

Pariter non intelligeretur Filius amare Parentes, si non habentibus illis unde vivant, renueret dare necessaria alimenta. Hæc autem obligatio non extinguitur, etiam si Pater esset bannitus, vel scriptus à Principe, quia per hoc non extinguitur jus sanguinis. Idem dicendum si esset excommunicatus, vel hæreticus: *Rosignol. d. 3. c. 4. n. 15. Anton. à Spir. S. b. d. 1. n. 25.* Eadem obligatio est in Filiis spuris, & naturalibus, quia re vera contrahunt obligationem Filii, & ita è converso vo-

lunt

sunt Canones Patres debere illos alere, ut patet ex cap. cum haberes de eo qui duxit in matr. quam polluit per adulter. Ubi etiam advertendum, ea quæ dixi de obligatione alendi Parentes, intelligenda etiam respectu Ascendentium, quia & ipsi suo modo Parentes reputantur, & proinde vicissim habent obligationem alendi Descendentes: *Fag. 1. 4. c. 2. n. 29.* Extingueretur hæc obligatio in Filiis, quando Pater esset publicus hostis, & proditor Reipublicæ; nam tunc publicum bonum exposceret ut privaretur omni alimento. Alii casus quibus licitum esse Filiis negare Parentibus alimenta recensentur *Auth. Ut cum &c. de appell. cognosc. S. Justum autem;* ut si e. g. Pater intentasset occidere Filium; si cum ipsius uxore peccasset; si impedivisset ne faceret Testamentum; si à captivitate non liberasset; si factus esset Apostata, vel infidelis &c. Cæterùm si Pater esset in valde gravi necessitate, omnino etiam in his casibus à Filio esset subveniendus; nam legi positivæ de negandis alimentis in his circumstantiis prævalet lex naturalis, quæ vult Filium teneri ad præstanda alimenta Patri. Hinc meriti ad hærendum DD., qui dicunt Filium alere debere Parentes, quamvis Princeps prohibuisset illis alimenta administrare; seu quamvis Judex illos damnasset, ut perirent fame, quia tales sententiæ extinguere non possunt jus fortius naturale, quo Filii alere debent Parentes: *Trull. 1. 4. c. 1. d. 2. n. 17. Bonac. d. 6. q. unic. p. 1. numer. 3. aliique quos sequitur Leander hic d. 5. q. 5.*

Q. V. An Filius teneatur non ingredi Religionem, vel ab ea exire, ut Parentibus subveniat.

R. Ita est de jure naturæ Patrem subvenire de necessariis alimentis, quando non habet ex se ipso unde vivat, quod Filius non potest ingredi in Religionem, etiam si se voto obstrinxisset ad ingrediendum in eam; & si jam sit ingressus in Religionem, tenetur ex illa exire. Ratio primæ partis ea est, quod obligatio subveniendi Parentibus est vinculum antiquius, & fortius obligatione voti, cum oriatur ex jure naturæ, & vinculum voti ex propria voluntate: *D. Th. 2. 2. q. 101. a. 4. ad 4. Azor. 1. 2. l. 2. c. 3. q. 4., Suar. 1. 3. de Relig. l. 5. c. 5. n. 11., Pal. 1. 3. tr. 16. d. 1. p. 7. §. 5. num. 5.* Ratio secundæ partis, quod scilicet Filius teneretur egredi de Religione ob præstanda alimenta necessaria Parentibus, ea est, quod vinculum, ut dixi, quod habet Filius succurrendi Parentibus, est à natura, unde semper debet prævalere cuiusque alteri vinculo voluntariè assumpto. Addi potest vota etiam solemniter emissæ semper habere imbitam istam conditionem: *Si non præjudicent honestati, & juri naturali:* *Bordon. de prof. Relig. c. 3. q. 50. n. 140., Navar. in Man. c. 14. n. 14., Rosignol. d. 3. c. 4. n. 44.*

Id autem intelligendum non solum si Parentes laborent extrema, sed etiam si gravi necessitate; & aliunde Filius persistendo in Religione non possit eis subvenire; neque enim Filius intelligeretur secundum jus naturæ illos amare, si solummodo vellet ipsis in extrema necessitate subvenire, & interim pateretur ut egerimè viverent, vel contra conditionem proprii status ostiatim mendicarent &c. *Boss. p. 2. de eff. matr. c. 23. §. 7. num. 1293., Saueb. 1. 4. sum. c. 20. n. 15., Fag. 1. 4. c. 2. num. 24.* Quod si possit illis subvenire in Religione perseverando, tunc cessat ratio egrediendi. In casu verò quo debeat egredi, puto exposcendam licentiam sui Superioris, nam tenetur subvenire Parentibus juxta conditionem sui status; & si hic iniuste renuat, ad hærerem illi opinioni, quæ asserit minimè tunc Superiori obediendum. Quamvis igitur Religio- sus velut mortuus reputetur, & dicatur non-

habere velle, & nolle, id mihi solum verificari videtur quoad jura civilia, non verò quoad jura naturæ, & sanguinis, quæ sunt antiquiora, & validiora: *Bordon. de profess. Relig. c. 3. q. 50. n. 140., Trull. 1. 2. c. 2. d. 24.* Cæterùm advertendum hujusmodi Religiosum non posse dimittere habitum, sine licentia S. Pontificis: *Rodr. 1. 2. sum. c. 6. n. 1. & pluribus relatis Bordon. 1. 5. de profes. relig. c. 3. n. 143.*

Q. VI. Cui prius debeat subvenire Filius, si non possit simul præstare alimenta Parentibus, Uxori, & Filiis.

R. In hac quæstione, relicta diversitate sententiarum, putarem esse distinguendum. Dum agitur de gravi necessitate, in qua habet quis unde vivat, sed multa, & gravia incommoda patiente, putarem posse Filium sequi naturalem instinctum, qui illum fert ad subveniendum uxori, quæ est cum ipso una caro, & deinde Filiis, cum sint veluti pars ipsius. Si verò sermo sit de extrema necessitate, adeo ut aliqui mori debeant, nempe vel Parentes, vel Uxor, vel filii, putarem potius alendos esse ipsos Parentes, utpote quibus magis debemus, quàm cæteris aliis: *S. Th. 2. 2. q. 26. art. 9. Saueb. 1. 9. de matr. d. 4. num. 26. Surd. de alim. 1. 7. q. 14. Tolet. 1. 5. c. 1. Bonac. hic disp. 6. q. unic. p. 7. num. 10.*

Q. VII. Ex qua virtute oriatur obligatio, quam habent filii honorandi Parentes.

R. Multæ sunt virtutes, quæ veluti à justitia derivant, & inclinant nos ad satisfaciendum diversis obligationibus, quas habemus erga Proximum. Cæteris omissis, mentionem faciam de *Observantia*, & de *Pietate*. Virtus igitur Observantia inclinat nos ad honorandum eos, qui nobis præfunt, ut docet S. Th. 2. 2. q. 101. a. 1. & subsequenter etiam Magistros, qui nos instruunt; sicut pariter omnes illos, qui tales habent virtutes, ut possint nobis præesse, & instruere. Huic autem virtuti alia præcedit, quæ dicitur *Pietas*, & habet objectum minus latum, ipsius enim proprium est inclinare filios ad colendum Parentes, illos agnoscendo ut suum principium, qui honor claudit etiam obedientiam, & amorem, ut supra dictum est. Post Parentes talis virtus inclinat ad amandam Patriam, & alios Consanguineos. Videatur S. Th. ubi supra. Denique sicut Pietas inclinat filios ad colendos, & amandos Parentes, ita etiam inclinat ipsos Parentes ad amandos, & sustentandos Filios, ut videbimus capite sequenti.

Regula in praxi observanda.

I. Quia facillimè quæ facit filius contra reverentiam debitam Parentibus, ex dictis supra, possunt culpam gravem continere, ideo difficile erit excusare à peccato gravi quodcumque convicium, seu maledictum, quod filius proferat in Patrem. Hinc si filius dicat Patri e. g. *sete un Vecchio matto, briaco,* & similia; & Matri: *sete una vecchia matra, strega &c.* nescio videre quomodo possit à gravi culpa excusari; cum hujusmodi erga Patrem prolata à viris prudentibus reputentur graves irreverentiæ. Ex his facile erit judicium facere de aliis conviciis, quæ Filius in Patrem proferret. Multò minus excusari possent à gravi culpa quæcumque maledicta in Patrem prolata, quælia e. g. essent: *possate morire, possate fiaccarvi il collo, il Diavol vi porti &c.* quo pacto non rarè filii immorigerati Parentibus maledicunt. Hujusmodi, ultraquamquod sunt contra amorem Parentibus debitum, semper important gravem irreverentiam. Jam etiam dixi, quod ratione reverentiæ, quam debet Filius Parentibus, nec potest attollere manum, quasi vellet illos percutere, nec potest illos

X x

44

dedignari, vel quia sint pauperes, vel quia alio naturali defectu laborent.

II. Quia inobediētia Filii præcepto Patris in rebus gravioris momenti, quando pertinent ad gubernationem Domus, & bonos mores, non est sine peccato mortali, ideo advertere debet Confessarius ex hoc solum Filium graviter peccare, quod nolit abstinere ab his, quæ valde perturbarent pacem domesticam: ut si Filius cum gravi Parentum duplicentia & contra ipsorum præceptum vellet egredi domo horis intempestivis noctis, seu tempore intempestivo redire; si vellet incumbere ludis, qui non deservirent ad simplicem honestam recreationem; si rem domesticam in gravi quantitate dilapidaret; si nollet relinquere socios immorigeratos; si nollet vitare domos suspectas &c. In his, aliisque similibus casibus, si Filius transgrediatur Patris præceptum, ex hoc solum graviter peccat, cum teneatur sub gravi obedire.

III. Advertat Confessarius graviter Filium peccare contra amorem debitum Parentibus, si illos frequenter torvis oculis aspiciat; si aspera, & dura loquatur &c. quamvis enim in corde eos diligeret, nihilominus in re gravi deficeret debito amori, cum non solum internè, sed etiam externè teneatur eos ore, verbis, & operationibus diligere. Quæ verò debeat facere Filius ratione amoris, quem debet Parentibus, & quoad spiritalia, & quoad alimenta, sufficienter supra fuerunt explicata. Moneat etiam Confessarius Filios de obligatione suffragandi Parentes post eorum obitum; & hoc enim sequitur ad amorem, quem debent illis exhibere.

IV. Peccat item graviter Filius, si Patrem etiam sine ratione facilem irasci, frequenter ad graviter irascendum inducat, non abstinendo ab iis, quæ ipsi Patri sunt iræ causa. Nec potest se excusare dicendo, non mala esse quæ dicit, vel facit; nam semper cum potest ab iis abstinere sine suo gravi incommodo, tenetur id facere ratione amoris quem debet Patri, ex quo tenetur remove ab eo magis, quam ab aliis proximis omnes peccandi occasiones.

V. Advertere denique debet Confessarius quod Filius peccans contra reverentiam, obedientiam, & amorem erga Parentes, dupliciter potest peccare, si actio qua peccat, aliàs sit mala. Si e.g. maledicat, vel detrahat de Parente, ultra peccatum vel contra Charitatem, vel contra Justitiam, peccat etiam contra virtutem Pietatis. Si non sit obediens expresso præcepto Patris, quo illi prohibuit, ne accederet ad domum foeminae inhonestæ, ultra peccatum contra castitatem, pariter peccat contra Pietatem. Ex his facile est ad alia exempla descendere.

VI. Moneat Confessarius filios immorigeros ultra reatum pænæ æternæ, gravissimas ab eis subeundas pœnas, si ingrati, & impii sint erga Parentes. Filium maledicentem Patrem & Matrem morte puniendum, dicitur *Prov. 19. 20.* Infelicem, & ignominiosum futurum, si Parentes affligat, dicitur *Proverb. 20. 20.* Filios contumeliosis afflicentes Parentes igne furoris Domini plestendos, habetur *Exerb. 22.* Plura alia adversus filios afflicentes, maledicentes, vel subannantes Patrem, & Matrem adduci possent ex Sacra Scriptura, quæ expediet Confessarium non ignorare, ut saltem timore pœnarum impios filios possit cohibere.

CAPUT II.

De Obligatione Parentum erga Filios.

Q. I. AD quid teneantur Parentes erga Filios.

R. Parentes tenentur rectè educare Filios, illis libertatem relinquere quoad status electionem, & insimul alimenta præstare. Quod teneantur sanctè illos educare probatur quia, cum Parentes teneantur peculiari dilectione amare Filios, ut constat ex ipso instinctu nature, graviter deficerent quoad hunc amorem, si sanctè illos non educarent; quis enim diceret Patrem amare Filium, quem non sanctè educaret? Ex eadem autem ratione statim constat teneri ad præstanda Filii alimenta; cum enim amor opere demonstratur, maxime illum demonstrare debent Parentes in conservanda vita illorum, quibus eam contulerunt. Denique quod debeant illis relinquere libertatem statum eligendi exinde patet, quia non sunt quoad hoc ipsis subjecti, ut supra dictum est.

Q. II. Quæ teneantur facere Parentes, ut Filii sanctè educentur.

R. In primis curare debent, ut filii sciant omnia ea, quæ necessaria sunt ad christianè vivendum; unde si per se ipsos nolunt eos edocere, Doctrinam Christianam, debent vigilare ut pergant ad Ecclesias ad audiendas instructiones Parochorum; & Parentes quoad hoc non diligentes, facillimè graviter peccabunt, cum deficiant in re gravissima. Secundò, debent Filios corrigere, quoties vident illos ad vitia inclinare; & si necessarium sit illos percutere, non debent à moderatis percussionibus abstinere, juxta monitum *Spir. S. Prover. 25. Noli subtrahere à puero disciplinam, si enim percussit eum virga, non morietur. Tu virga percussit eum, & animam ejus de inferno liberabis.* Advertere tamen debent Parentes, quod si ita immoderatè percutiant filios, ut notabilem patiantur lesionem, graviter peccarent. Ut autem ab his caveant, curent percutere filios, dum ira non amplius ferveat, ita enim fiet ut correctio sit proportionata culpæ, & ætati filiorum; & ipsi filii apprehendent solum percuti ad emendationem. Quia tamen parum prodesset correctio, si Parentes malo exemplo filios depravarent, ideo omnes Sancti volunt Patres magis bono exemplo, quam verbis filios instruere, cum validiora sint exempla, quam verba. Denique Parentes si volunt sanctè educare filios tenentur remove ab ipsis omnes occasiones inducentes ad peccatum. Ita se habent mali focii, libri inhonesti, Theatra, ubi recitantur comedie inducentes ad amorem inhonestum; atque maxime in hoc deficiunt, dum permittunt filibus morari cum Juvenibus amatorie colloquendo &c.

Q. III. In quo consistat libertas, quam Parentes debent relinquere filiis in electione status; & quam pœnam incurrant non relinquentes ipsi hanc libertatem.

R. I. Læditur libertas filiorum non solum si vi, & metu cadente in constantem virum cogantur ad statum suscipiendum contra propriam voluntatem, sed etiam si id fiat dolo & precibus importunis, cum hæc soleant minis æquiparari, ut aliàs dixi; & dicam in *Tract. de Contr. q. 1. cap. unic.*

R. II. Qui ita agunt primò peccant mortaliter, nam mediis illicitis retrahunt filios ab exequenda propria libertate in re magni momenti. Secundò, cogentes sive viros, sive foeminas ad matrimonium contrahendum excommunicantur à Tridentino, ut videre est *sess. 24. de matr. cap. 9.* Pariter in eodem *Trid. sess. 25. cap. 18. de regul.*, excommunicantur omnes cujusque gradus, & conditionis, qui cogunt

foeminas sive virgines, sive viuas ad ingerdiendum in Religionem; sicut etiam excommunicantur dantes ad id consilium, sive auxilium. Quia tamen Concilium loquitur de illis, qui foeminas cogunt, sequitur non subjacere excommunicationi, qui cogeret viros; nam pœnæ non sunt ampliandæ, nisi sint in jure expressæ. Ultraquamquod dum voluit etiam comprehendere viros, facit de eis manifestam mentionem: ita, ut dixi, vult excommunicatione ligatos cogentes ad matrimonium, sive viros, sive mulieres.

Ibidem pariter excommunicantur qui sine justa causa retrahunt filias à Monasterio, ne velum accipiant, seu emittant Professionem. Disputant autem DD. an prædicta excommunicatio locum habeat etiam contra retrahentes foeminas ab ingrediendo in Monasterium, ut ibi postea profiteantur. Et quidem non desunt Theologi pro parte affirmativa, quia nequit fieri professio, ni prius foemina in Monasterium ingrediatur, & suscipiat habitum; adeoque si excommunicantur, qui injustè impediunt ipsam professionem, idem videtur dicendum de impediētibz ingressum. Verùm standum est pro negativa sententia; nam cum Concilium mentionem solum faciat de retrahentibus foeminas, ne professionem emittant, dubium est an excommunicatio afficiat etiam impediētes ne ingrediatur in Religionem, & in dubio pœnæ non sunt extendendæ. Cæterùm non male agit, imò satisfacit suo muneri Pater, vel Mater, si curent filios, vel filias pro sui conditione decentem statum eligere; unde bene possunt consilii, & suasionibus ad talem statum eligendum inducere: *Trull. 1. 4. cap. 1. d. 3. num. 4.*

Q. IV. Quid veniat nomine alimentorum, quæ Pater debet ipsis filiis; & an illegitimi ab eo sint alendi.

R. I. Nomine alimentorum in jure proprie veniunt victus, vestitus, habitatio, lectus, & medicinæ: *leg. si quis à liberis §. Non tantum ff. de liber. agnos. & leg. legatis ff. de alim. Eragund. 1. 4. c. 1. num. 1.*, *Filiuc. tr. 28. cap. 3. num. 21.* *Bonac. hic disp. 6. q. unic. p. 6. num. 1.* His addendæ expensæ funeris, si filius moriatur, & impensæ competentes pro suffragio Defuncti, quas licet debeat Pater facere pro filio, re vera tamen improprie referentur sub nomine alimentorum, dum filii his expensis non alantur: *Molin. tr. 2. d. sp. 168.* Et quia hæc non potest Pater præstare, si non possit à gravi culpa excusari: *Reginal. 1. 20. c. 35. Bonac. cit. n. 20.* Advertere etiam est ita prædicta à Patre esse præstanda filio, ut sint juxta decentiam status, & conditionem filii, taliter ut si filio debeantur famuli, equi, aliaque conformia ipsius nobilitati, Pater hujusmodi teneatur ipsi præstare.

R. II. Etiam illegitimi, sive naturalibus, sive spuris debentur à Patre alimenta; re vera etenim nulla, nisi legalis differentia, intercedit inter ipsos, & filios naturales; unde si jure, & ex instinctu nature tenentur Patres conservare filios legitimis vitam, quam ipsis tradiderunt, ita & illegitimis. Id etiam constat ex jure Canonico: *cap. cum deberet de eo qui duxit uxorem quam polluit per adult. cap. cum per venerabilem qui fil. sint legit. & ex Glos. ibid.* unde si contrarium jure civili sancitum videatur, dicendum est fuisse à jure Canonico correctum. Si pariter videantur, iis quæ dicta sunt, adversari quædam Constitutiones S. Pii V. ita illæ intelligendæ sunt, ut vel loquantur de illegitimis, qui ex se habent unde sustententur; vel per eas abolita fuisse quædam specialia privilegia testandi in favorem spuriorum: *Filiuc. tr. 28. art. 2. cap. 3. num. 38.* *Lugo de Just. disp. 24. num. 120.*

Bonac. disp. 6. q. unic. p. 6. §. 1. n. 26.

Hic proinde advertendum non posse sine justa causa Patrem exponere filium illegitimum in Hospitali, & id faciendo graviter peccare; nam contra naturalem, & paternam pietatem videtur filios deferere; & ulterius subicit ipsos gravi dedecori, quod confurgit ex eo, quod in Hospitali alantur. Id etiam manifestè improbant leges, ut videre est *leg. necare ff. de liber. agnos.* Porro justæ causæ exponendi filios in Hospitali sunt, si Parentes egestate pressi non possint illos alere; vel si illos domi, seu alibi alendo, esset periculum infamiae: *Azor. 1. 2. c. 26. q. 2. Trull. 1. 4. c. 4. d. 3. n. 25. Laym. 1. 3. tr. 3. p. 3. c. 14. num. 4.* An verò Pater aliàs dives teneatur satisfacere Hospitali pro expensis factis in filii educationem, videbimus in Tractatu de justitia, & jure.

Q. V. An Parentes non solum teneantur filios alere, sed ipsorum etiam familias.

R. Obligatio Parentum non solum respicit ipsos filios, sed ipsorum etiam Uxores, & Familias; nam cum obligatio Parentum sit non solum præbere filiis alimenta, sed item onera ipsorum sustinere, ut dicitur etiam *leg. si quis à liber. ff. de liber. agnos.* sequitur quod cum sit onus Filiorum præbere uxori, propriæque Familiæ alimenta, debeant hoc onus Parentes sustinere, si filii subire non possint: *Sanch. 1. 4. de matr. d. 26. n. 21. Trull. 1. 4. Decal. c. 3. d. 3. num. 11.* *Bonac. disp. 6. quest. unic. §. 1. num. 2.*

Q. VI. An Mater teneatur alere Filios.

R. Ex juris dispositione tenetur Mater per integrum triennium præbere lac Filio etiam spurio: *leg. nec filium C. de patr. potest.* quo transacto obligatio alendi filium omnino incumbit Patri: *leg. si quis à liber. &c.* Et cum Mater nihil aliud, quam lac debeat filio, sequitur quod si intra triennium, vel post triennium aliquas expensas faciat in Filiis alendis, poterit eas in utroque foro repetere, si non liberaliter fecerit amore Filiorum, sed animo eas repetendi. Ut autem eas possit repetere in foro externo, necesse est constare protestatam fuisse illas fecisse animo repetendi, aliàs præsumi posset liberaliter fecisse amore Filiorum. Debet etiam Pater sustinere expensas necessarias in alendo Filio primo triennio, si Mater ex aliqua justa causa illi non possit lac præbere. Hujusmodi autem causæ sunt, si Mater lacte careat; si sit ita imbecillis, ut non possit sine gravi salutis dispendio lactare; & idem dicas, si ita sit pauper ut non possit habere alimentum necessarium pro filio lactando. Denique si non possit filium lactare sine timore dedecoris, ut accideret, dum filius est illegitimus.

Deficientibus his causis DD. in magno numero condemnant saltem peccati venialis Matres, quæ non lactant proprios Filios, cum hoc sit contra instinctum nature, subministrantis lac matribus ut filios alant; & proinde contraria consuetudo dicitur pravus abusus: *Can. ad ejus verò dist. 5.* Ultraquamquod, dum tradunt filios Nutricibus lactandos, semper adest aliquale periculum, ut unà cum lacte perveris eorum moribus imbuantur. Communiter autem Theologi condemnant peccati mortalis Matrem, quæ negligenter quarere Nutricem, quæ non esset morbo infecta, propter grave damnum, quod tunc filius pateretur.

Dixi non teneri Matrem ad alendos filios, sed hoc est intelligendum, si Pater possit filiis alimenta præstare; nam quando ipse esset impotens, cessaret dispositio legis humane, qua hoc onus transfatum est in Patrem, & haberet locum jus nature dicantis Matrem teneri ad conservandam vitam Filii: *leg. si quis à liberis ff. de liber. agnos. & defec. utroq. parent. Filiuc. tr. 28. p. 2. c. 2. num. 28.* *Bonac. d. 6. q. unic. p. 6. §. 1. n. 3.*

Q. VII.

Q. VII. An Parentes teneantur Filias dotare.
 R. Pater tenetur dotare filiam, & id non solum ex jure positivo; *leg. fin. C. de dot. promiss. & leg. qui liberos ff. de ritu nupt.* sed etiam ex præcepto naturali, & pietate paterna; si enim ex hoc motivo tenetur tradere alimenta, & tenebitur Pater dare dotem filię volenti nubere, nam dos succedit loco alimentorum. Ulterius cum Pater ex eadem paterna pietate teneatur avertere mala, quę possunt filiabus supervenire, debet & ex hoc capite dare illis dotem, dum volunt nubere; nam multoties filię inuptę eligunt genus vitę plurimum honestati contrarium; *Navarr. in Man. cap. 14. num. 17. Trull. l. 4. c. 5. d. 3. num. 17. Azor. l. 2. cap. 40. q. 6.* In constituenda verd dote debet Pater considerare proprias facultates, propriam nobilitatem, dignitatem Mariti, & numerum suorum filiorum.

Ita autem Pater tenetur filias dotare, ut non sit ab hoc onere immunis, etiamsi filia sit emancipata; nam obligatio dotandi filiam non solum oritur ex patria potestate, sed etiam ex titulo naturalis pietatis, & jure sanguinis, quod non extinguitur per emancipationem, quando filia non habeat aliunde, unde possit dotari. Item Pater tenetur dare dotem convenientem Filię illegitimę, nam etiam Jure Canonico debentur spuris omnia necessaria; *cap. cum haberet de eo qui duxit in matr. & inter necessaria reputatur dos, ut ex se patet, & habetur ex leg. 1. ff. de solut. Matr. & Authen. res que C. communia de Legat.* Quodd si Pater sit Clericus, & aliunde non habeat unde det spuris alimenta necessaria, & dotem, debet hæc desumere ex fructibus Beneficii; nam prædicta præstare filiis est de jure naturę.

Item Pater tenetur dotare filiam, quamvis, ipso invito, nupserit indigno. Et quidem si filia excedat ætatem 25. annorum, nullum est dubium, apud DD. non esse privandam dote competenti; nam si ante talem ætatem non tradiderunt illam in matrimonium, Parentes debent imputare proprię negligentię, si nupserit indigno; *Sanch. de Matrim. l. 4. d. 26. n. 11. Menoch. de præsumpt. l. 4. præsumpt. 180. num. 58. Bonac. d. 6. q. univ. §. 2. num. 1.* Si vero filia minor sit 25. annis, quamvis aliqui inclinent ad dicendum posse Patrem eam dote privare, si ipso invito nupserit indigno, nihilominus probabilius contrarium asseritur, quia nullo jure id sufficienter exprimitur; & aliunde cum ex jure naturę teneatur Pater dare filię alimenta, tenebitur & dare dotem, qua possit se alere, cum dos succedat loco alimentorum. Hac ratione Pater dotem novam tenetur constituere filię, quę primam quocumque modo amiserit, si aliunde non habeat, unde se alat; nam Pater debet dare alimenta filię, quacumque ex causa ad egestatem redactę, adeoque & novam dotem loco alimentorum.

Superior doctrina patitur exceptionem, quando filia esset ex se dives. Quamvis igitur Pater teneatur dotare filiam, etiamsi sit dives, jure ita disponente; *leg. qui liberos, & leg. fin. C. de dot. promiss.* nihilominus si filia sit dives, non est æquum compellere Parentem ad dotandam filiam divitem, quando nupserit viro indigno, ipso invito; *Sanch. cit. d. num. 18. Bonac. cit. Trull. l. 4. Decal. cap. 5. d. 3. num. 17.*

Si Pater sit impotens ad dotandam filiam, tunc cessat juris humani dispositio, qua hoc onus transfatum est in Patrem; *leg. neque Mater C. de jur. dot. & subinde tenetur Mater, si possit, dotem filię constituere.* Sicut enim in defectu Patris tenetur Mater Filii dare alimenta, ita & dotem, quę succedit loco alimentorum, ut sæpe dictum est.

Q. VIII. Qui debeant filios alere, dum id præstare non possunt Parentes.

R. In defectu Parentum tenentur Filios alere.

Ascendentes, primò tamen qui sunt ex linea paterna; *leg. penult. ff. de lib. cognosc.* parentum etenim loco succedunt. Deficientibus Ascendentibus in ipsorum onus Consanguinei propinquiores succedunt, ita enim fert sanguinis conjunctio; *Azor. part. 2. l. 2. c. 5. q. 8. Molin. t. 1. d. 168. Filius. tr. 28. 2. p. c. 2. Laym. l. 5. tr. 10. cap. 5.*

Q. IX. An obligatio alendi filios transeat ad eos, qui possident bona Patris.

R. I. Si bona Patris ad alios transferantur titulo oneroso, v. g. titulo emptionis, permutationis &c. non habent annexam obligationem alendi filios. Ratio de se est manifesta, quia illi, qui ita acquirerunt bona Patris, tantumdem tradiderunt, vel perolverunt, ac proinde non patitur æquitas ut cogantur filios alere; eò maxime quia nullo jure cavetur ut qui pretium talium bonorum perolverit, habeat hanc obligationem; *Azor. q. 5. Trull. l. 4. c. 4. d. 3. n. 26.*

Qui habuit bona Patris titulo hæreditatis tenetur dare alimenta necessaria ipsius filiis. Ita clarè disponitur *leg. si quis à liber. §. Item rescriptum ff. de liber. agnosce. Auth. licet C. de natural. liber.* unde communiter docent DD. jus, quod est apud filios, ut à Parentibus alantur, remanere apud ipsos filios contra heredem illius, qui alere tenebatur; res etenim cum suo onere transit; *Molin. tr. 2. d. 168. Ingo de just. d. 24. num. 125. Azor. l. 2. c. 5. q. 5.* Hinc spurius possidet. g. petere alimenta à Monasterio, cui Pater reliquisset sua bona titulo hæreditatis. Quod dictum est de hæredibus Patris extenditur communiter à DD. ad Fiscum, cui ad dicta essent bona Patris ob ipsius crimen, nam non est rationi consentaneum, ut filii innocentes ob crimen Patris priventur alimentis sibi debitis jure naturę.

Quamvis autem non desint qui admittant præfatam doctrinam solummodo quando bona confiscantur ex arbitraria Judicis sententia, non verd quando confiscantur ex lege, puta ob crimen hæresis, læsę majestatis &c. nihilominus universaliter mihi videtur attendenda, quoties filii aliunde non valeant sustentari; cum etenim ex jure naturę debeant ex bonis Patris habere alimenta, habent jus fortius jure positivo, quo bona Patris confiscantur; *Sanch. l. 2. c. 16. num. 25. Bonac. disp. 6. q. univ. p. 6. §. 1. n. 10.*

Q. X. Quibus de causis possint Parentes denegare alimenta Filiis, & Filiabus dotem, vel etiam eos exhæredare.

R. Ex pluribus capitibus cessat in Parentibus obligatio filios alendi. Primò igitur cessat in Parentibus obligatio alendi filios, quoties ipsis non indigeant, sed aliunde habeant unde sufficienter sustententur; sive id sit ex propriis bonis, sive ex aliquo officio, sive ex beneficio Ecclesiastico, sive ex arte. Ratio est quia, Parentes debent alimenta filiis, ut ipsorum necessitatibus consulatur; si proinde habeant aliunde ex quibus vivere possint, jam cessat obligatio ipsis alimenta ministrandi, ut patet ex *leg. 4. si quis à liber. §. Sed si filius ff. de liber. agnosce.* Ex quo apparet in hoc esse favorabiliorē causam dotis; nam, ut vidimus supra, jus disponit dandam esse etiam Filię diviti. Alię causę, quibus Filii, & Filię possunt privari hæreditate, & alimentis, recensentur *Auth. Ut cum de Appell. &c.* & sunt sequentes.

Prima, si quocumque modo filii percussant Parentes cum culpa lethali. Secunda, si gravi injuria eos afficiant arbitrio Judicis judicanda. Tertia, si Parentes sive civiliter, sive criminaliter accusent in Judicio, quamvis crimen esset verum. Et quidem est manifestè contra naturalem inclinationem, quodd filius sit delator in judicio adversus Patrem. Potest tamen filius civiliter agere contra

Parentes pro assequendis alimentis, nam hoc illi competit ex dictamine juris naturalis. Item potest criminaliter illos accusare in crimine hæresis, seu conspirationis adversus Principem, & proditionis Republicę; imò teneretur, maxime si non esset alius, qui accusaret, nam bonum publicum præferendum est bono particulari etiam ipsorum Parentum; *Navar. c. 14. num. 12. Filius. tr. 28. c. 1. q. 8. num. 17. Azor. l. 2. c. 8. q. 11.* Quarta, si filii procurarent mortem Patris etiam effectu non sequuto; nam ipsa attentatio mortis punitur exhæredatione, & privatione alimentorum. Quinta, si filius ut maleficus versetur cum maleficis, & incantatoribus. Sexta, si filius habeat copulam cum Noverca, si tamen sciat talem esse, dum peccat cum illa. Septima, si Patre existente furioso, non adjuvetur à filio; aut si nollet pro ipso fidejuberet, dum posset, cum retineretur in carcere. Ad hoc non tenetur filia, cum ipsa excipiatur in *Auth. citata*; & ulterius vetitum sit feminis fidejuberet *ff. ad Senat. consult. Vellejanum.* Octava, si filias sit hæreticus, dum Pater sit Catholicus. Nona, si impediatur Patrem, ne conficiat Testamentum. Decima, si dilapidet bona Parentum cum gravi ipsorum dispendio. Undecima, si dum Parentes non sunt Mimi, & Arenarii, filii contra voluntatem Patris pretio hanc exerceant professionem. Huic causę adnectebatur digladiari cum Beneficiis. Ultima causa, unde filia potest exhæredari est, si luxuriosam vitam agat, dum est minor 25. annis.

Quoad supradicta autem aliqua sunt advertenda. Primò, quodd primę novem causę, quę dant facultatem Patri exhæredandi Filium, ipsique negandi alimenta, pariter dant facultatem filio exhæredandi, & negandi alimenta Parentibus, si in ipsis deficient, ut jam supra innui.

Secundò, quodd præfatę dispositiones juris civilis non habent locum, quando filius esset in gravi necessitate; tunc enim Pater ex jure naturę tenetur alere filios, cui juri non possunt derogare Leges Civiles. Non poterit igitur Pater in præfatis casibus negare quę necessaria sunt ad vitam conservandam; *Molin. de just. disp. 168. Sanch. de Matr. l. 4. d. 26. n. 18. Filius. tr. 28. c. 1. q. 6. n. 13. Bon. d. 6. q. univ. p. 6. §. 3. n. 1.*

Tertiò, quodd quęcumque causa ex iis, quę recensentur in *Auth. citata* dans facultatem Patri filiam exhæredandi, dat etiam facultatem negandi dotem; nam quando culpa est talis, ut Pater possit exhæredare, potest etiam negare alimenta, & legitimam, & consequenter dotem, cum minor poena sit quàm denegatio alimentorum.

Quartò, quodd non intelligitur agere vitam luxuriosam illa filia, quę semel aut bis fecit copiam sui; illa enim propriè dicitur luxuriosè vivere, quę elegit veluti meretrix se prostituere. Confirmatur quia, cum simus in materia poenali debemus restringere odia quoad fieri potest, & proinde non dicendum agere vitam luxuriosam eam, quę secretè semel, aut iterum peccavit; *Salmant. tr. 14. c. 5. p. 13. §. 2.* aliq̄ue apud ipsos.

Quintò, quodd sequuta reconciliatione, si antea Pater non exhæredaverit Filium, neque amplius ei competit jus illum exhæredandi, nam reconciliatio aufert causam ingratitude, ob quam infertur exhæredatio. Quodd si reconciliatio sequatur post exhæredationem, non pato hanc invalidari, eò quodd actus validè factus subsistit, usque dum revocetur. Bene autem quamplures DD. videntur exhæredationem reddi irritam, si postea filius proficiatur in aliqua Religione, idque factum dicunt in favorem Religionis. & adducunt quandam Constitutionem apud Gratianum *caus. 19. q. 3.* Illud autem certum est per professionem Filii abo-

leri antecedentem ingratitude, ita ut non possit postea à Patre exhæredari.

Q. XI. An præter supra numeratas alię dentur causę, ex quibus Pater possit Filios exhæredare.

R. Ex nulla alia causa præter recensitas potest Pater Filium exhæredare, ipsique negare alimenta &c. Ita sancitur in *Auth. Ut cum de appell. cognosc.* Ratio etiam suffragatur quia, dum sumus in materia poenali, qualis est lex de Filiis exhæredandis, utpote facta in poenam ingratitude Filiorum, non valet argumentum à minori ad majus, vel ex paritate rationis, sed solum habet locum in casibus à lege expressis, nulla facta extensione ad alios casus; ac proinde quęcumque militaret ratio in aliis criminibus, non debet Pater exhæredare Filium, vel ipsi negare alimenta. Ita communiter Theologi.

Regula in praxi attendenda.

I. Videat Cofessarius quàm peccent Parentes non sanctè educando Filios, cum de hoc præstando tam arctam habeant obligationem. Hinc non facilè credit immunes illos Parentes à gravi culpa, qui nec per se ipsos, nec per Præceptores volunt Filios suos, dum justa subest causa, verberari. Tam ex monitis S. Spiritus in Sacra Scriptura, quàm ex ipsa experientia constat hujusmodi Filios, dum punitione non coerceantur, immergeros, ac in propria voluntate obstinatos evadere, quapropter hujusmodi nimis dulces Parentes in re gravi quoad Filiorum educationem deficiunt. Item notet Cofessarius, quodd si Parentes suo pravo exemplo Filiorum educationi præjudicent, tripliciter peccant, nempe ratione operis pravi, quod faciunt, ratione scandali, quod pravè operando præbent, & contra pietatem ob specialem obligationem sanctè Filios educandi.

II. Cum una ex præcipuis obligationibus Parentum sit removere à Filiis occasiones pravas, notet Cofessarius ex Sanctorum monitis Filios à sequentibus esse removendos. Primò, videant Parentes pravo socios à Filiis arcere, infallibiliter enim ab illis seducentur. Immo in hoc debent esse ita cauti, ut à Filiabus quamvis tenellis pueros, etiam consanguinitate proximos, immo ipsos fratres, quantum fieri potest, removeant. Nimis pronæ est ad malum humana natura, & nimis docet experientia ex his conversationibus innocentiam paulatim inquinari. Addam, si possibile foret, singulis proprium cubile assignandum esse, ita ut nec masculi simul, nec ipsæ foemine simul in eodem lecto cubarent. Quantò magis ergo criminandi, ac graviter increpandi Parentes illi, qui filios, vel Filias grandiusculas in proprio collocant cubile?

Secundò, absterrendi sunt Pueri, & maxime Filie à vestium pompa, & vanitate, tam etenim pronæ sunt ad luxum, & superbiam, ut loco pietatis, solummodo pomparum amor, & propria exstimatione in ipsarum corde figatur; & oh quàm benè se gererent illi, qui frequenter eas edocerent jam à tempore suscepti Baptismatis renuntiasse Satanę, & ejus pompis! Hic etiam adnotare liceat non approbandum usum ducendi Infantes ad Baptismum recipiendum sericis velis auro ornatis coopertos, stipatos insuper Consanguinearum agmine, quę illa die omnem muliebrem mundum induunt. Hęc ne conveniunt, dum in facie Ecclesię Mundos, ac Satanis pompis solemniter abrenunciatur.

Tertiò, nunquam faciendā esset coram Filiis mentio chorearum, comediarum, & convivorum, & similium, sed hæc illis criminanda essent, tanquam Diaboli adinventā, rarò etenim sine pecca-

to exercentur. Quod si videantur Filii quandoque huiusmodi desiderare, dulciter admonendi essent iis non adhaerendum, sed satis illis esse recreationes minus inutiles, & quae non avertant ab aeternis bonis, ob quae fuerunt creati. At nostris hae infelicissimis temporibus, poeri, & foemellae vel adhuc balbutientes omnibus modernis adfunt recreationibus; & ita nimis citò oculis, & auribus percipiunt venenum, quo facti grandiusculi ipsorum anima citò pereat.

Quartò, impediendi omnino sunt Filii ab ad discendis profanis cantilenis, & à legendis quibuscumque libris, ubi de profano amore, & de Historiis Amantium sermo fit, adeoque nec domi illi sint libri, qui vulgò *Romanzi* appellantur. Si ita incipiant huiusmodi amores diligere, citò effeminati, citò foeminarum cupidi, corporis, animaeque perditione, videbuntur. Hinc à Poetis maxime vernaculo sermone conscriptis legendis, omnes Filios removerem. Nesciunt Poeta nisi de cupidine, de pulchritudine, de amasia, de venerea voluptate loqui, vel de arte pudicitiam expugnandi; & haec addiscunt Filii, si Poetas legant.

Quintò, comburant omnino Parentes impudicas Picturas, & impudica simulacra in frustra comminuant. Poetae de amoribus tractantes, & Pictores, & Sculptores praefata efformantes, mirè Diaboli promovent negocia. Interim Filii, & Filiae pravas sibi imaginationes praefata aspicientes efformant, ex quibus crebrò venereq; confurgunt detractiones.

Sextò, caveant Parentes coram Filiis nimis extollere pecunias, nimis mundanam gloriam extollere, & magnificare illa exercitia, quae vulgò *Cavallereschi* appellantur. Inordinatus divitiarum amor fons est immiseri cordiae erga pauperes, & paulatim ex eo quamplures iniustitiae derivant. Moneantur ergo ut caveant à prodigalitate, ne exinde Famuli, & Artifices sibi debitam pecuniam, & saepe negatam, frustra expectent; itemque ne desint illis, unde juxta suum statum valeant decenter sustentari. At in super in eorum animis imprtatur misericordiam, & liberalitatem erga Pauperes facere Deum erga nos Misericordem, & Liberalem; ita ut etiam temporalibus bonis pauperes sublevantes faciat abundare. Quod si exercitia praefata coram illis magni fiant, nunquam sibi persuadebunt & ea posse recenseri inter pompas Diaboli, quibus in Baptismo renunciavimus, ni ea animi moderatione adhibeantur, ut solummodo ad vitandum oemum, & ad honestam recreationem debeant deservire.

Septimò, adhibeatur omnis diligentia, ut Filii considerent otium, tanquam originem omnium vitiorum. Hinc, si Filii Nobiles in studiis non occupentur; vel otiosi videntur sedere in Apothecis ad detrahendum; vel turpi amori intervire; vel alterius Uxorem, seu aliquam Juvenem perditè adamare; vel ita alearum ludis incumbere, ut non caveant à dilapidandis paternis substantiis, iniustis etiam contractibus pecunias inquirendo. Quod si huiusmodi Filii sint ex plebe, & in aliqua arte non exerceantur, utique erunt rixosi, impudici, fures, uno verbo, omni vitiorum ceno inquinati. Quapropter inter obligationes, quas habent Parentes ratione sanctè educandj Familiam, unam esse, & non levem consideret Confessarius, ut Filii ex plebe omnino à Parentibus ad addiscendam aliquam artem compellantur.

III. Peccant graviter Parentes, dum negligent omni diligentia se certiorare de bonis Praeceptorum moribus, quibus instruendam suam Familiam consignant. Utique nemo praesumendus est malus, ni probeatur; at prudentia dicitur prius bene esse dignoscendum, qua pietate, qua prudentia,

qua vigilantia polleant ii, quibus cura esse debet christianis moribus Filios informandi. Nimirum experientia dicitur quamplures non tam pie, vel prudenter loqui, quando pravè non operentur. Alii nonquam de rebus ad animae salutem pertinentibus colloquuntur. Alii innocentes pueros à pravis sociis non remouent. Quidam, etiam sunt, qui à locis, ubi continuè in rebus spiritualibus instruuntur, alienant. Isti ne appellari possunt puerorum Christiani Praeceptores?

Graviter etiam deficiunt Parentes, dum domi habent Juvenes famulas, quae coram Filiabus amatorie colloquuntur, nil nisi sexus vanitates commendant; & quid si tales essent, quae tenellas filias de omni impudicitia instruerent? Quam benè S. Hieronymus docebat huiusmodi famulas debere esse non comitas, non formosae, non lascivae, non quae liquido guttate dulcicia carmina modulentur, sed graves, pallentes, subtristes, probae fidei, ac morum, & pudicitiae Virgines veteranas.

IV. Peccant Parentes frequentissimè, & per multum tempus extra domum morando, dimittendo familiam curæ Domesticorum. Huiusmodi Parentes graviter deficiunt, tum quia tenentur per se ipsos invigilare regimini propriae Familiae, quando id possunt praestare: tum quia Domestici solent esse nimis indulgentes, nec illis Filii facile obediunt: tum quia Famuli, & Famulae, ordinariè loquendo, magis ipsi indigent instructione, quam sciant alios instruere: tum quia saepe loco Filios sibi commissos Christianè educandi, illos verbis, ac pravo exemplo seducunt; & id aliquando fit ab illis etiam famulis, & Famulabus, quas Domini, & Dominae summe religiosas arbitrantur. Videat ergo, & feridè consideret Confessarius an capaces sint absolutionis illae Matres, quae in mane prope horas prandii à lecto egrediuntur; quae dum domi versantur, in vanis colloquutionibus cum Cicisbejo in cubiculo morantur; quae prope vesperam à domo egrediuntur, usque ad multam noctem non reversuræ. Si id non est graviter deficere in custodia, & educatione Familiae, quid quæso erit? Istae proinde sunt absolutionis incapaces, & subinde Mariti, qui haec impedire tenentur, & non impediunt.

V. Cum jure naturae teneantur Parentes dare congrua alimenta Filiis, debet Confessarius moneare Parentes, qui nolunt laborare, & propriam artem exercere, ex hoc praecise graviter peccare, quod ex ipsorum otio deficiunt Familiae necessaria alimenta, adeoque esse incapaces absolutionis. Et quidem de hoc non licet dubitare; nam quicumque habet aliquam obligationem, debet saltem apponere media ordinaria, ut illi satisfaciatur, adeoque Parentes non habentes redditus, ex quibus alant familiam, debent propriae arti incumbere, ut huiusmodi gravi obligationi satisficiant.

VI. Ex illa communi doctrina, quae etiam lumine naturae patet, quod scilicet Pater teneatur ita alimenta dare Filio, ut convenientia sint ipsius statui, & Familiae, advertat Confessarius non esse tutum in conscientia illum Patrem, qui renuit augere Filio alimenta, quoties ita necessarium sit vel ob infirmitatem Filio supervenientem, vel eò quod ipsi Filio augeantur expensae ob augmentum Familiae, vel ob alias causas. Id autem intelligendum velim quoties Filius non habeat unde possit novas facere expensas sibi necessarias, vel convenientes.

Animadvertat etiam Confessarius non rarè peccare graviter Ascendentes, & in ipsorum defectu propinquiores Consanguineos, qui pupillos Parentibus orbatos omnino deserunt, quasi ad ipsos nil pertineret de ipsorum educatione, & de alimentis,

tis praefandis. Moneat proinde praefatos de ipsorum obligatione, & quando eidem renuant satisfacere, sine absolutione dimittat.

VII. Si Pater non constituat Filiae dotem convenientem, attentis tamen Domus facultatibus, numero Filiorum, qualitate Sponsi &c., & haec petat augmentum, tenebitur Pater ex iustitia illud tradere, cum teneatur illi dotem convenientem assignare. Ubi etiam advertere est, quod si Pater habeat bona propria Filiae, adhuc nihilominus praesumitur ex propriis bonis dotasse, cum debeat dare dotem Filiae, etiam si per se sit dives. Haec adnotavi, quia non rarè Filiae vel metu vel importunis precibus coguntur cedere juri, quod haberent ad dotem majorem; vel ignobiliori Marito traduntur, ut minori, quae par esset dote, nuptui tradantur.

VIII. Quia communior Theologorum opinio est non posse Patrem Filios exhæredare, negare alimenta, & dotem, nisi ex solis causis supra recensitis ex *Autb. Ut cum de Appellat.* debent Confessarii monere Patres non ipsis licere proprias dilapidare facultates, ut Filios hereditate, seu legitima, & Filias dote privent, quoties ex aliis capitibus sibi esse ingratos judicant. Videmus e.g. quandoque Patres erga Filios iratos propter aliquod ipsorum delictum proprias facultates distrahere, ne cogantur illas Filiis relinquere; & ita curant etiam convenienti legitima illos privare. At perperam agunt, si delictum non sit ex illis, ex quibus liceat eos exhæredare. Sicut etiam non possunt excusari, quando etsi delictum sit unum ex supra enumeratis, nihilominus faciant quantum possunt, ut expolient Filios necessariis alimentis, quae ex seipsis non valent sibi, & suis comparare. Quoties ergo magis criminandi illi Patres, qui volunt expoliare Filios hereditate, ex hoc solum capite quod ipsi invitis matrimonium contraxerunt? Utique neque possunt exhæredari, quando ipsi invitis contraxissent cum indigna; neque enim hoc crimen recensetur inter ea, ex quibus licet Filios exhæredare.

IX. Notet ultimò Confessarius inter casus nostrae Diocesis reservatos sub n. 11. sequentem adnumerari: *Consensus, seu permissio, quod Uxor, Sator, Filia, seu Filius se prostituat, seu copiam sui faciat.*

Pro intelligitua verò huiusmodi casus, notandum pro ly prostituere, seu copiam sui facere, intelligi copulam, quatuor, vel quinque vicibus intra modicum tempus repetitam, vel semel habitam, sed cum animo perseverandi; nam tunc proprie verificatur prostitutio, quae significat copulam factam animo meretricandi. Hanc expositio nem, quae est P. Mansi in explicatione hujus casus, quidam perperam criminati sunt, ut adnotavi in *Tr. de Leg. q. 4. c. 2. quæst. 3.*

Perro intelligerentur Pater, vel Mater consentire, seu permittere prostitutionem Filiae, quando id non prohiberent; ut si negligentes sint in observanda Filia, quam timere possunt cum aliquo peccare. Immo & possunt incidere in hanc reservationem, si Filia se prostituat, quia Parentes graviter negligentes sunt in investiganda ipsius vita, moribus, cum quibus agat &c.; nam Superiores tenentur investigare vitam, & mores subditorum, quamvis suspicionem non habeant alienius peccati. Item non intelligerentur Parentes sufficienter prohibere, si ultra verba non adherent moderatam poenam ad Filiam refrugendam. Multò minus non prohiberent, si Filiae, vel cum ea peccantibus se amabiles exhiberent, hoc etenim esset factò proprium consensum demonstrare. Quod si Parentes non prohibeant ex timore gravis damni sibi inferendi e.g. à Viro potente peccante cum Filia,

tunc utique excusantur à reservatione, immo & à peccato. Quia tamen levis timor, vel leve damnum non excusarent à peccato Parentes permittentes, vel consentientes in filiae prostitutionem, neque excusarent à reservatione.

Intelliguntur etiam Parentes non prohibere Filiae prostitutionem, quoties ita illi permittunt cum Amasis degere, ut moraliter impossibile sit non se illis prostituere. Tales sunt illi Parentes, qui permittunt Filiabus frequenter colloqui cum Amasis, & solitariè degere; in his etenim, si frequenter fiant, adest certum labendi periculum, unde convincuntur Parentes Filiae prostitutionem permittere. Probabiliter tamen dicuntur non incidere in hanc reservationem, qui permitterent Filiae ita degere cum Sponso, vel etiam darent licentiam cum eo fornicandi; nam peccare cum Sponso, qui jus saltem inchoatum habet ad copulam, videtur quid diversum à prostitutione, de qua loquitur casus, cum importet animum meretricandi.

Demum convincuntur permittere, immo & velle Filiae prostitutionem Parentes, qui ita se gerunt, ut veluti cogant Filiam ad se prostituendum. Taliter se habent illi, qui eas à domo expellunt, vel alimenta negant; & bene sciunt ex se non habere unde vivere possint. Si ita agendo, Filiae prostitutionem praevideant, ut quae apponendo causam, intelliguntur velle effectum.

Animadvertat etiam Confessarius Casum habere locum etiam respectu Filiarum conjugatarum, vel Viduarum, quamvis extra domum degant. In quocumque etenim statu sint, semper tenentur Parentes saltem ratione pietatis illas à peccato removere; quapropter permittendo, vel consentiendo in ipsarum prostitutionem, semper in suis obligationibus deficiunt, qua ratione inducta est praefens reservatio. Qui plura desiderat videat P. Mansi in hujus casus explicatione.

In una tantum re ab eodem P. Mansi dissentirem; crederem nempe subjacere praesenti reservationi permissionem, seu consensum Parentum in Filiae prostitutionem, quamvis haec postmodum non sequatur. Quamvis igitur verum sit reservationem intelligendam esse de actibus consummatis, quoties aliud non exprimat Legislator, nihilominus advertendum actus internos ultimò, & completè consummari absque externa executione. Ita se habent consensus, & permissio, quoties etenim quis voluntariè in aliqua re sibi complacet, illamque concedit, seu non obstat, quando tenebatur, haberetur consummatus, & perfectus consensus, vel permissio voluntatis; & ad reservationem solummodo requiritur ut externè aliquo modo manifestentur. Verùm actus externi non intelliguntur completi, & consummati sine externa ultima executione; ita ad copulam perfectam necessaria est consummatio intra vas; ad abortum partus intempestivus; ad inhonestam colloquutionem cum Mortalibus per literas amatorias, ut haec ad illas deferantur. Non sequuto proinde effectu, & ultima actus consummatione, in his non habet locum reservatio, bene verò in primis, quia sunt completi, & ultimò perfecti absque externa alicujus pravi operis executione.

C A P U T III.

De Obligationibus Mariti erga Uxorem, & Uxoris erga Maritum.

Q. I. Uae sint obligationes Viri erga Uxorem.

R. Maritus tenetur exhibere Uxori amorem, honorem, & obedientiam in iis, in quibus illi subditur. Quod teneatur eam amare exinde patet quia,

quia, si unusquisque debet amare proximum suum, peculiari modo Maritus tenetur amare uxorem, quæ ita illi proxima est, ut dicatur cum ipso una caro, sicut habetur *Matth. 19*. Debet etiam illam honorare, quia Uxor non est Famula, sed sociæ, adeoque proprium conservat gradum, & excellentiam. Hinc non licet Marito graviter verberare Uxorem, quamvis, postquam bis, vel ter admonita non respiciat, possit cum moderatione verberare; *leg. rei judic. ff. solut. matr., Sanch. de matrim. l. 10. d. 18. num. 16*. Non potest pariter sine gravi culpa verbis graviter injuriis redarguere, quia est gravis dehonoriatio. Denique quod tenetur aliquando ipsi obedire in aliquibus, patet quia, in redditione debiti non minus tenetur Uxor obedire Marito, quam Maritus Uxori.

Q. II. Ad quid teneatur Maritus erga Uxorem ratione amoris.

R. I. Ratione amoris, quo Maritus tenetur diligere Uxorem, primò tenetur curare ut Christianè vivat, adeoque & ab ea removere peccandi occasiones. Id patet primò, quia talis amor, ut dicitur *ad Ephes. 5*, assimilari debet amori, quo Christus dilexit Ecclesiam; ita autem Christus dilexit Ecclesiam, ut voluerit ab ea removere omnem maculam, & rugam, scilicet peccata. Secundò, quia vir est caput mulieris, unde tanquam Superior debet vigilare, ne vitam ducat parum Christianam, ista enim est principalis obligatio illius, qui præest vero amore charitatis. Ex hoc etiam capite tenetur Maritus eam non impedire ab adimplendis præceptis Divinis, & Ecclesiæ. Immo saltem venialiter peccabit, si absque justa causa diebus etiam profectis illam impediat ab audiendo Sacro, aliisque pietatis exercitiis; sicut & accidere potest etiam graviter peccare, quoties impediret magnam utilitatem, quam ex Sacramentorum frequentia posset Uxor sibi comparare; *Navar. cit., Filiuc. tr. 28. c. 9. n. 139., Bonac. hic d. 6. q. unic. p. 7. num. 2*. Item ratione amoris tenetur Maritus alere Uxorem, constat enim nullatenus intelligi eam diligere, quoties ipsi non præbeat necessaria alimenta.

Q. III. An Maritus teneatur alere uxorem, si dotem non attulit.

R. I. Maritus potest se eximere ab alenda Uxore, si dos promissa culpabiliter non tradatur. Ratio est quia, dos datur ad sustinenda onera matrimonii; *leg. pro Oner. C. de jur. dot.*, unde si dos culpabiliter non tradatur, Maritus non habet onus alendi uxorem; *Surd. de alim. tit. 7. q. 17. num. 1*. Dixi, si culpabiliter non tradatur; nam si Maritus concessit dilationem solvendæ doti, iudicatur cessisse juri suo, & voluntariè assumpsisse onera matrimonii usque ad tempus dotis solvendæ. Item si Pater, qui promisit dotem, postea impotens ad eam solvendam reddatur, adhuc Maritus tenetur Uxorem alere; neque enim intelligeretur eam amare, quoties illam, dum non esset in culpa, alimentis privaret. Quod si ipsa, vel Pater dolosè dotem promiserunt, quam revera non poterant solvere, tunc Maritus liberatur ab onere alendi uxorem, quia impotentia dandi dotem erat prævisa, & fuit dolosa; ac proinde non debent Pater, vel Uxor ex proprio dolo aliquid acquirere; *Sanch. l. 6. de matr. d. 5., Fagund. l. 4. c. 10. n. 2., Bonac. disp. 6. q. un. p. 7*. Tenetur item Maritus alere uxorem, cujus dos absque ipsius culpa periit; nam ut dicitur *leg. si cum dotem s. Si Maritus ff. solut. Matr.* æquum est Virum fieri participem casibus fortuitis uxoris, & contra. Si verò dos culpa uxoris periisset, v. g. ob aliquod ejus crimen, tunc consideranda est ac si dotem non accepisset; unde non est alenda à Marito, quoties possit illi à Parentibus, Quod si isti ne-

garent Filia necessaria alimenta, exposceret conjugalis amor, ut aleretur à Marito; *Sanch. cit., Molin. de just. disp. 425*.

Quia regulariter onus alendæ Uxoris provenit à solutione dotis, hinc est quod si Maritus solummodo consequutus fuerit partem dotis, solum teneatur ad alimenta pro rata dotis consequutæ; nam eadem ratio est totius ad totum, ac partis ad partem, ut dicitur *leg. qua de rata ff. de rei vindic.* Hinc tamen adnotare oportet, quod si Uxor, quæ dotem non attulit, sit in obsequio Viri, ita ut velut pedissequa illi famuletur, non sunt illi deneganda alimenta; si etenim hac ratione alendi sunt ceteri ex familia, quanto magis Uxor? *Surd. tit. 7. q. 17. n. 38., Molin. de just. disp. 425. Sanch. de matr. l. 9. d. 4. n. 19. & disp. 5. n. 6*.

Q. IV. An Maritus teneatur alere uxorem, si eam duxit nullâ factâ mentione dotis.

R. Ut fiat satis huic quesito observandum, an possit dici Maritum doti renuntiasse, vel potius implicitè eam voluisse. Tunc diceretur eam renuntiasse, quando se declaravisset contentum personâ Uxoris absque dote; vel sumpsisset Filiam alicujus Patris inopis, quem constaret nullam posse Filia dotem assignare. Si explicitè primo modo, vel implicitè secundo modo doti renunciaverit, tenetur alere Uxorem, quia cessisset juri suo. Si verò judicari posset saltem implicitè eam voluisse, ut si Filiam duxisset alicujus, qui eam posset dotare, vel si ipsa Filia esset ex se dives, tunc sicuti danda esset Marito dos, ita illâ non perfoluta, non teneretur Maritus Uxorem alere. Nec refert in his casibus tempore matrimonii non factam fuisse mentionem dotis; nam cum dos detur ad sustinenda onera matrimonii, non est ita eidem extrinseca, ut non debeat subintelligi; unde dos respectu matrimonii non est ponenda inter conditiones omnino extrinsecas, quæ non subintelliguntur, nisi exprimentur, ut habetur *ex leg. si ita stipulatus s. Chrysogonus ff. de verbor. oblig.*

Aliqui volunt, quod dum Maritus duxit mulierem divitem, nulla factâ mentione dotis, intelligatur consequi pro dote omnia bona ipsius mulieris. Verum adhærerem opinioni, quæ assertit in tali casu dotem esse taxandam juxta Viri qualitatem; nam juxta minorem vel majorem dignitatem, & divitias viri solet dos taxari.

Q. V. An Maritus teneatur alere uxorem, si hæc ab ipso recedat.

R. Maritus non tenetur alere Uxorem, si hæc ex propria culpa à Marito recedat. Id autem verum est, etiam si dos fuerit perfoluta; nam mulier ultra solutionem dotis tenetur permanere in obsequio Viri; unde si non satisfaciatur huic obligationi, non debet consequi alimenta; atque hac ratione dicitur *leg. Julius ff. de act. emp.* qui non facit quod debet, non recipit quod oportet. Quod si mulier velit ad Maritum redire, tunc sunt illi restituenda alimenta, & si Maritus nolit eam recipere, potest agere contra eam pro alimentis consequendis.

Dixi, si recedat ex propria culpa, nam non privatur alimentis, si culpa viri recedat, v. g. ob ipsius sævitiam, ob periculum veneni, ob morbum viri contagiosum; neque enim debet Maritus commodum ex suo delicto reportare. Quod si postea Maritus iudicio viri prudentis sufficientem exhibeat securitatem, tunc Uxor denuò tenetur redire ad eum, & si nolit, non tenetur Maritus eam alere; nam non satisfaciatur obligationi cum illo habitandi, sub qua conditione intelligitur se obligare ad eam sustentandam. Ita communiter DD.

Q. VI. An Maritus teneatur alere uxorem adulteram.

R. Ma-

R. Maritus non tenetur alere Uxorem adulteram. Ratio est quia, Uxor propter adulterium potest à Marito ab habitatione expelli, ipsique denegare omnem convivium, adeoque & alimenta. Hoc tamen limitandum, quando adulterium provenisset ex culpa Mariti, ut si eo fine à domo egerit, vel negaverit convenientia auxilia, ut laberetur in adulterium; & ita ex turpi lucro sibi, vel filii provideret. Quod si expulerit ex sævitia, vel alia de causa, tunc si uxor, etiam necessitate impellente, in adulterium prolatur, non tenetur Maritus illi præbere necessaria alimenta; nam adulterium in tali casu imputandum est malitiæ Uxoris, quæ ex expulsiōne sumpsit occasionem delinquendi, poterat enim & debebat sibi consulere per remedium restitutionis in integrum. In casu autem, quo adulterium non possit imputari nisi per accidens Marito, non convincitur tacitè in ipsum consensisse, ac proinde non tenetur ad alimenta; *Sanch. l. 10. de matr. disp. 8. à n. 25. Fagund. l. 4. c. 9. n. 23., Surd. de alim. tit. 7. q. 16. num. 16*. Nec defunt DD. qui affirmant posse uxorem alimentis privari, quamvis sola oscula, & amplexus Extranei admittat, quod utique probabile est saltem respectu osculi notorii, nimis lascivi, vel respectu uxoris nobilis.

Quæ tamen dicta sunt in hac responsione solum habent locum in foro conscientiæ; nam in foro externo cogitur Maritus dare alimenta, usque dum Judicis sententiâ Uxor non fuerit condemnata ut adultera. Quin immo & debet ministrare expensas necessarias pro lite, ut habeat quomodo se possit defendere; *Farinac. in pract. cim. q. 143. Surd. de alim. l. 1. q. 118. Sanch. de Matr. l. 10. d. 3. n. 28*.

Q. VII. An Maritus teneatur cum Uxore habitare; & ex quibus causis possit ab eadem discedere.

R. I. Non potest Maritus sine justa causa ab uxore discedere; *cap. 1. & 2. de conjug. leprosi*. Et quidem contractus Matrimonii, ut ex ipsius constitit definitione, exposcit inter Conjuges individua vitæ consuetudinem. Ita etiam necesse est ad conservandum mutuum amorem, & benevolentiam, & educandam, ad sibi præstandum mutuum auxilium &c. Quapropter bene notant DD. istam cohabitationem exposcere, ut eidem mensæ accumbant, eodem in lecto jaceant &c. *Sanch. l. 9. de matr. d. 4. Fagund. l. 4. c. 7. num. 5. Trull. l. 4. cap. 1. d. 4. num. 6*.

R. II. Justæ causæ, ex quibus Maritus potest licitè ab Uxore abesse, sunt illius consensus, si non fuerit importunè extortus; necessitas negotii pertractandi; jussio Principis; sententiâ Judicis, quæ exulare cogatur; brevis peregrinatio; periculum vitæ, si non discedat, & similia. Verum tamen est, quod si non est tam citò reversurus, & velit Uxor illum comitari, tenetur eam secum ducere, si expensæ non futuræ sint valde magnæ, quia tunc Uxor rationabiliter id exposcit; *Tolet. l. 5. c. 2. Fil. tr. 28. p. 2. c. 9. num. 139. Bon. disp. 6. q. unic. p. 7. num. 2*.

Q. VIII. Quæ sint obligationes Uxoris erga Virum.

R. Uxor tenetur exhibere Marito honorem, amorem, & obedientiam in iis, in quibus illi subdita est. Ratio harum obligationum ea est, quod Maritus est Superior, & Caput ipsius mulieris, juxta illud *Genes. 3. Sub Viri potestate eris, & ipse dominabitur Tui*; Superiori autem, & Capiti prædicta sunt exhibenda.

Q. IX. Quæ præstanda sint ab Uxore Marito ratione amoris.

R. Sicut Maritus ratione amoris debet remove- re ab Uxore omnes peccandi occasiones, ad hoc enim præcipue attendit Charitas Christiana, ita &

debet facere Uxor. Item sicut Maritus ratione ejusdem amoris debet Uxorem, & Familiam alere, ita & ad id tenetur uxor, dum vir sit inops, & non possit sibi de alimentis providere; æquum enim est ut ferat casus fortuitos ipsius Mariti; *leg. si cum dotem s. Si Maritus ff. solut. matr.* alioquin nunquam diceretur ipsum diligere; *Surd. de alim. t. 1. quæst. 36. à num. 6. Trull. l. 4. c. 1. d. 4. num. 9. & 20. & communiter*.

Q. X. Quæ teneatur Uxor præstare Marito ratione obedientiæ.

R. I. Uxor ratione obedientiæ tenetur sub gravi obedire Marito, si illi aliquid præcipiat quod non parum conducat ad bonos mores, & ad domesticam gubernationem. Ratio est quia, Maritus, utpote ipsi superior, potest ei præcipere; unde si materia aliunde sit gravis, tenebitur sub gravi culpa obedire. Solum verò leviter peccabit, si in re levi erit inobediens Marito præcipienti, immo nullum peccatum committet, si Maritus non intelligat præcipere, sed solummodo suadere.

R. II. Ratione obedientiæ, & subjectionis non potest sibi Uxor usurpare jus gubernandæ domus invito Marito. Quamvis igitur aliqua leviora facere possit, & maxime ea, quæ pertinent ad Mulieres; nihilominus totum jus gubernandæ Familiæ non potest sibi assumere, neque graviora peragere invito Marito sine gravi culpa, quia sibi alienam potestatem usurparet. Excusanda esset, quando vir non esset capax gubernandæ domus &c. *Tolet. l. 5. c. 2. Navar. in Man. cap. 19. num. 20., Fagund. l. 4. c. 12. num. 1*.

R. III. Debet Uxor ratione obedientiæ, & subjectionis in obsequio viri permanere, ita enim exposcit non solum societatem conjugalis, sed etiam esse subditam viro. Non sentio tamen cum aliquibus putantibus Uxorem etiam Nobilem debere exhibere Marito omnia obsequia etiam vilia; cum etenim uxor non sit famula, sed sociæ, non tenebitur ad obsequia suo statui non convenientia, v. g. ad lavandos illi pedes, ad parandos cibos, ad verrendam domum &c. Quod si tamen essent ita pauperes, ut non possent famulos conducere, tunc ratione necessitatis deberet hujusmodi facere etiam Uxor Nobilis; *Sanch. l. 6. de matr. d. 6. num. 14., Fagund. l. 4. Decal. c. 12. numer. 4. & deducitur ex leg. interdum ff. de oper. libert.*

Q. XI. An Uxor teneatur obedire Marito præcipienti, ut cum ipso aliò migret.

R. Ut huic satisfaciamus quæsitò, observandum ante matrimonium initum fuerit pactum cum uxore de non mutando domicilio, vel non. Si non fuit initum tale pactum, uxor tenetur sequi Maritum mutantem domicilium etiam sine justa causa; nam ita fert obligatio, quam habet obediendi suo Capiti, & reddendi debiti conjugalis, quod exposcit mutuum cohabitationem. Ad id tamen non tenetur Uxor, si ex mutatione domicilii exponeretur morali periculo vitæ, vel alterius gravis discriminis seu animæ, seu corporis; non enim habet obligationem obediendi cum tanto gravamine. Item non teneretur sequi Maritum, qui sine certo, & fixo domicilio hinc inde vellet vagari. Quamvis igitur illum sequi deberet Uxor, quoties ante Matrimonium scivisset Maritum esse solum vagari, nam tunc se tacitè obligasset ad tale onus; non tamen tenetur illum sequi vagantem, si incepisset vagari post contractum matrimonium, vel si ignorasset antea fuisse solum vagari. Ratio est quia, onus vagandi censetur valde grave, & multis expositum periculis tum animæ, tum corporis, unde Uxor non tenetur illud subire.

Si verò antequam contraheretur matrimonium, Uxor inivit pactum cum Marito de non mutando domicilio (hoc pactum sustinetur tanquam licitum,

Y y nam

nam in contractibus possunt contrahentes cedere juri, quod aliis habent) tunc distinguendum est. Si Maritus velit aliud migrare absque iusta, & rationabili causa, tunc Uxor non tenetur illum sequi; nam si ante praefato pacto Maritus cessit juri, quod habebat, ut Uxor deberet ipsum sequi, etiam absque causa rationabili mutasset habitationem: *Sanch. l. 2. de matr. disp. 40. & 41. Pal. 2. 5. tr. 28. d. 1. p. 15. à num. 1., Fagund. l. 4. cap. 12. num. 8.*

Si verò Maritus velit aliud migrare ex iusta causa, puta ad vitandas graves rixas, morbum, aeris intemperiem &c. tunc Uxor debet illum sequi, non obstante pacto supradicto; nam intelligitur initium rebus non notabiliter variatis. Hac ratione tenetur Uxor sequi Virum, qui propter aliquod delictum mittitur in exilium, semper cum id exposcat. Et contra tenetur Vir sequi Uxorem, quæ ex iusta causa vult mutare domicilium, quia obligatio cohabitandi par est in utrisque: *Sanch. disp. 41. cit. num. 11. Pal. cit. p. 14. §. 1. num. 4.* Secus, si mulier non habeat iustam causam aliud migrandi; nam quamvis id possit Vir, quia Caput est & Superior, non utique Uxor.

De Obligatione debitum reddendi suo loco agendum est.

Regula in praxi attendenda.

I. Debet advertere Confessarius non esse capacem absolutionis Maritum, qui non vult se emendare à proferendis verbis graviter contumeliosis adversus Uxorem, quamvis ea proferat sine animo eam infamandi; ut si dum est iratus eam appellet meretricem, sagam &c. nam huiusmodi verba sunt in re gravi contra honorem, quem Maritus debet exhibere Uxori. Non nego tamen posse Maritum causâ correctionis verba aspera, & aliquantulum injuriosa in Uxorem proferre, quando ea reputarentur media necessaria ad illius emendationem.

II. Cum amor Mariti erga Uxorem debet præcipue respicere ipsius spirituale profectum, certe peccaret graviter dum ipsam impediret sine iusta causa ab adimplendis præceptis Dei, & Ecclesiæ. Si verò ipsam impediat ab adimplendis operibus consilii sine iusta causa, quamvis, ordinariè loquendo, solummodo venialiter peccet, poterit etiam peccare mortaliter ex dictis supra. Animadvertat autem Confessarius quandoque Maritos id iustissime exposcere, nam accidere potest mulieres falsa pietate deceptas, nimis in Ecclesiis tempus protrahendo, curam familiæ negligere, vel necessarium laborem pro familia sustentanda. Et contra verò non raro evenit à Maritis ab exercitiis pietatis uxores impediri sub prætextu domus custodiendæ; nam tacerent si longiorem moram extra domum traherent, ut vacarent mundi oblectationibus: tunc proinde convincuntur Uxoribus religionem odio habere, & iniustis querelis domum turbare, ex hoc solum quod vellent Uxores missis pietati addictas. In praxi nihilominus suaderem Confessariis, ut quantum fieri potest, inducant, Uxores ad Viris obtemperandum, ne continuis jurgiis pax domestica turbetur; & interim quaerant tempus opportunum inducendi Maritos ad benignè sibi impartendam licentiam animæ profectui incumbendi. Tanta est Divina Bonitas, ut etiam domi possint sperare virtutes sibi comparaturas, maxime si Deo propriæ voluntatis sacrificium offerant.

III. Cum Maritus teneatur removere ab Uxoribus Cicisbejorum conversationes, advertat Confessarius graviter eum peccare, qui id permittit. Solent se excusare dicendo id ab eis tolerari, ne zelotypiâ videantur moveri. Sed oh quam iusta

est huiusmodi zelotypia! Quantum ita zelando, honori Dei, propriæ, & uxoris conscientie confulerent! Quantum etiam proprio decori! Neque etiam audiendi sunt, si dicant huiusmodi in Uxore tolerare, ne frequenter inter eos rixetur. Tanta sunt tam iniquarum conversationum mala, tanta Filiorum, famulantiumque scandala, tantæ destractiones, ut ad hæc vitanda potius teneantur minorem pacem cum Uxore habere, quam illi Cicisbejum permittere. Multò autem pejus se gereret Maritus, si huiusmodi vanissimè permitteret Uxori, quia sine suo dispendio muliebres vanitates à Cicisbejo obtinere non posset ignorare; hæc enim certè non tribuuntur ex pura liberalitate. Semper proinde miratus sum, quomodo tam indocti, tam laxi inveniantur Confessarii, qui tales Maritos absolvant.

Instruant etiam Confessarii hos effœminatōs Maritos de obligatione quam habent non permittendi Uxorem peccatore indecentur nudato incedere; id enim meretricium morem sapit. Videant quæ dixi *Tr. 6. q. 3. c. 6. quæst. 5.*

IV. Notet etiam Confessarius graviter peccare illos Maritos, qui licet convenientibus alimentis familiam sustentent, attamen eam habent vivendi rationem, ut continuam gravem afflictionem denegent Uxoribus. Tales sunt illi, qui continuè verbis asperis loquuntur, vultum trucem ostendunt, majorem partem noctis vel in ludis, vel in computationibus consumunt cum gravissima uxoris afflictione &c. Sed heu quam parum Confessarii huiusmodi advertunt, & à Pœnitentibus removere conantur!

V. Peccant frequentissimè Uxores exposcendo à Maritis omnes sui sexus vanitates, cum possint advertere exinde eos ære alieno gravari, cui non possunt satisfacere. Peccant etiam nostris maximè temporibus plures Nobiles Femine, quæ nolunt sibi, & familiæ quamplura proprio labore comparare; nam ultraquamquod, ut dictum est, graventur ære alieno Maritis, ita domus substantias emungunt, ut nil superfit pro nubendis, vel in Monasterio collocandis Filiabus &c. quæ ratione postea contra ipsarum voluntatem vel in Monasterio collocantur, vel nupti traduntur Juveni, non satis ipsis grato. Præterea heu quot mala ex ipsorum oïto originem trahunt! Sed quis est Confessarius, qui de huiusmodi interroget?

VI. Contra amorem Uxoribus debitum graviter peccat Maritus, si illam graviter percutiat, cuiuscumque conditionis sit uxor; nam gravis percussio, & punitio solum spectat ad Judicem, cum solum ipsius sit condignam delicto pœnam imponere. Si verò adsit causa, permittitur Marito uxorem leviter verberare, quando id esset medium necessarium ad ipsius emendationem: *leg. rei judicate ff. solut. matr.* Ubi advertendum etiam illam verberationem, aliam e. g., quæ inter personas ex plebe levis reputaretur, gravem reputari posse inter personas Nobiles. Imò inter has personas quæcumque percussio posset quandoque judicari gravis, unde id considerare debet Confessarius, ut dignoscat quando ex hoc capite deneganda sit absolutio Marito, qui non vult se abstinere ab Uxoribus percussione. Id non raro accidere solet inter personas ex plebe, dum Maritus vino deditus serò domum redit.

VII. Consideret etiam Confessarius posse graviter peccare Maritum, qui licet det alimenta Uxori, & Familiæ, non vult tamen ea illis dare, prout ipsorum statui conveniunt, cum aliunde id possit.

VIII. Peccat graviter contra amorem, seu etiam contra honorem Marito debitum Uxor, quæ cum sit rixosa, & nolit linguam refrænare, præbet ei

occasionem in gravem iram prorumpendi, blasphemandi &c. Hoc peccatum satis familiare pluribus mulieribus parum animadvertunt aliqui ex Confessariis, quando re vera deberent illas dimittere sine absolutione, dum semel, & iterum monita non se emendarent.

IX. Nostris hisce temporibus debet etiam Confessarius dimittere sine absolutione Uxorem, quæ non vult à se removere Cicisbejum, etiam si id permittit Maritus, sed multò magis si contradicat; nam semper verificatur graviter officere reductæ domus gubernationi, & bonis moribus. Videatur liber, quem exaravi adversus Cicisbejos, & ibi, ni mea me fallat opinio, ad evidentiam dignoscatur Uxorem graviter peccare, semper cum velit apud se Cicisbejum; & multò magis si renuat Maritus, nam ipsius præceptum est de re gravi.

C A P U T IV.

De Mutuis Obligationibus Fratrum, & Sororum, Superiorum, & Subditorum.

Q. I. AN Frater teneatur corrigere Sororem, ipsamque punire, si hoc necessarium sit ad ipsius correctionem.

R. Dupliciter potest considerari Frater respectu Sororis. Primò, quando ipsi commissæ sunt cura Sororum, quia mortui sunt Parentes, vel ex alia causa. Secundò, quando Soror non est sub ipsius cura. Si primo modo considerentur Fratres, cum gerant vices Parentum, habent quandam potestatem œconomicam, & privatam super easdem Sorores; unde sicuti ex hac potestate potest Pater moderatè verberare Filios, dum id necessarium sit ad ipsorum correctionem, ita & poterit facere Frater respectu Sororum. Confirmatur quia, si id potest etiam facere Magister, & Dominus, utique neque talis potestas est deneganda Fratri, sub cuius cura vivunt Sorores. Si verò Sorores non sint sub cura Fratrum, tunc poterunt eas leviter verberare, quando sit id necessarium ad ipsarum correctionem, non potestate coercitiva, ut faciunt quando sunt sub ipsius cura, sed charitative. Ratio istius assertionis de se patet, nam dum non sit qui possit providere, & removere peccata, & scandala, possunt e. g. etiam Seniores pueros moderatè peccare, ut ab aliquo excessu abstinant, & id etiam sint Clerici, ut patet ex cap. cum voluntate de sent. excomm. Si autem ita dicat Charitas respectu aliorum, qui nobis sanguine non sunt conjuncti, multò magis id præstare poterit Frater erga Sorores tam sanguine conjunctas, quoties ita conveniens sit, ut à pravo exemplo, & scandalo desistant. Ita autem huiusmodi charitativa punitio debet fieri, ut removeatur omnino periculum scandali, & rixæ; unde ut plurimum Fratres non debent increpare, & multò magis verberare Sorores coram Parentibus, nec Seniores pueros coram eisdem Parentibus, vel aliis propinquis. Quæ potest facere charitative Frater erga Sororem, ipsam oburgando &c. potest Soror erga Fratrem, maxime dum adhuc est in tenera ætate; nam si sit adultus, ut plurimum inutilis erit omnis correctio Sororum: *De Lago de Just. d. 5. num. 5.*

Q. II. AN Frater teneatur alere Sorores, ipsasque dotare.

R. I. Frater dives tenetur alere alios Fratres, & Sorores pauperes, sive nati, & natae sint ex legitimo matrimonio, sive non. Ratio autem est quia, cum tales personæ sint tam sanguine conjunctæ, quam solum Charitas, & Pietas, sed & ipsa Natura

ra dicat non esse defraudandas alimentis ipsorum statui convenientibus. Cum autem non minus sint sanguine conjuncti legitimi, quam illegitimi, eodem jure quo legitimis debentur convenientia alimenta, debentur & illegitimis. In hoc titulo sanguinis fundantur etiam Leges Civiles, quæ obligant fratrem divitem ad alendos Fratres, & sorores pauperes. *leg. cum plures §. Cum Tutor ff. de admin. Tutor. leg. 1. §. Sed nonnullos ff. de tutelis & rator. distrab. leg. qui filium ff. ubi pupillus educari debeat, leg. non omni C. de administ. Tutor.* Hinc eadem leges, ut videre est apud Authores, in defectu aliorum Ascendentium, qui possint alere Descendentes, loco ipsorum considerant Fratrem, qui possit eis subministrare alimenta. Hæc autem alimenta subministranda sunt juxta statum; & conditionem Sororis, vel Fratris indigentium; cum etenim huiusmodi obligatio ex naturali æquitate, & Legum oritur dispositione, non potest esse nisi de alimentis juxta statum convenientibus: *Laym. l. 3. tr. 4. c. 13. num. 5.; Fag. l. 4. c. 16. à num. 5.; Ross. de eff. contr. matr. p. 2. c. 8. à num. 490.*

R. II. Frater, si possit, tenetur etiam dotare Sorores; dum id facere non possit Pater, vel alii Ascendentes. Ratio est quia, valet argumentum ab alimentis ad dotem, immo hæc in quibusdam est magis favorabilis, quam ipsa alimenta ratione procreandæ prolis, & tuendæ pudicitie mulieris. Si ergo ob vinculum sanguinis Frater dives succedit loco Ascendentium in obligatione dandi alimenta, habebit & obligationem subministrandæ dotis. Et de facto jura supra citata, quæ volunt Fratrem divitem debere alere Fratres, & Sorores pauperes, pariter volunt debere eas dotare: *Laym. cit. Ross. cit. num. 555.*

Quidam volunt fratrem divitem non teneri ad dotandam Sororem tantum uterinam, hoc est, ex eadem solum Matre genitam, quando tamen non esset hæres bonorum Matris; item nec teneri dotare Sororem naturalem, & illegitimam, sed melius, meo videri, asseritur contrarium. Et quidem dubium non est Fratrem teneri ad dotandam Sororem solum ex eadem Matre genitam, quando est hæres bonorum ipsius Matris, nam cum talibus bonis transferuntur etiam onera realia Matris; ac proinde quia Mater in defectu aliorum Ascendentium teneretur dotare Filiam, idem onus habet qui possidet illius bona. Tenetur etiam Frater eam dotare, quamvis non possideret aliqua bona ipsius Matris; nam, ut dictum est, causa dotis reputatur etiam magis favorabilis, quam ipsa alimenta, unde cum omnino conveniant in asserendo ex jure sanguinis debere Fratrem talem Sororem alere, idem à fortiori asserendum de dote: *Ross. cit. §. 2. & alii apud ipsum.* Crederem tamen non esse commensurandam dotem cum pingui patrimonio, quod forte frater haberet, sed cum quantitate alimentorum, quæ ipsi deberet.

Eadem ratione convincitur debere dotare, & alere Sororem illegitimam; nam cum non minus quam legitimi uniaturo vinculo sanguinis cum Fratrem, consequi debet alimenta, adeoque & dotem, quæ succedit loco alimentorum. Verum tamen est dotem assignandam in ea quantitate, ut honestè nubere possit juxta genus suum, unde valde minor dōs est assignanda Sorori illegitimæ, quam legitimæ: *Surd. de ultim. vol. q. 25. n. 33. Azor. p. 2. l. 2. c. 40. q. 7. Ross. cap. 8. §. 9. num. 516.*

Q. III. Quæ sint obligationes Sororum erga Fratres, & alias Sorores pauperes.

R. Cum obligatio, quæ oritur inter Fratres, & Sorores, nascatur ex æquitate naturali, & pietate, & sanguinis conjunctione, sequitur easdem obligationes, quas habet Frater dives erga Fratres,

& Sorores pauperes, habere Sororem divitem erga Fratres, & Sorores pauperes, adeoque obligationes Sororis divitis commensurandas eadem ratione, ac obligationes fratris divitis, de quibus satis supra loquuti sumus. Consonat lex si quis a liberis s. Utrum autem ff. de liber. agnos. Bossinum, 502. pag. 1.4. c.16. n.14.

Q. IV. Quae sint obligationes Dominorum erga Famulos.

R. I. Domini tenentur curare ut famuli a peccatis abstineant, vel corrigantur, si in peccato prolapsi sint. Ratio est quia, Domini sunt Caput Famulorum, & gerunt vices Parentum; unde sicut Parentes tenentur impedire peccata Filiorum, ipsosque corrigere, ita & debent agere Domini respectu Famulorum. Hinc Apostolus ad Timot. 5. ait Si quis suorum, maxime Domesticorum, curam non habet, infidelis est, & infideli deterior. Eam tamen moderationem servare debent Domini in corrigendis Famulis, ut si quando necesse sit famulos, maxime adolescentes, verberare, id dumtaxat moderatè faciant; sicut etiam non debent in eos verba graviter injuriosa proferre, quamvis non dedecet eos verbis quandoque injuriosis redarguere, quando hujusmodi reputarentur necessaria ad ipsorum correctionem. Ita communiter DD.

R. II. Dominus debet dare Famulo justum stipendium. Pro quo notandum an stipendium fuerit determinatum, quando Dominus famulum conduxit, vel potius relicto fuerit arbitrio Domini. Si relicto fuerit arbitrio Domini, debet ita ab ipso taxari, ut non sit infra stipendium infimum, quod talibus famulis solet tribui. Neque obstat Famulum reliquisse ipsum taxandum arbitrio Domini; nam censetur tantum voluisse, ut Dominus illud taxaret juxta regulas aequitatis, adeoque ut saltem illud taxaret intra latitudinem justitiae. Lugo de just. deo. sect. 3. Molina disp. 506. Secus esset, si Famulus liberè consentisset, ut etiam minori salario conducatur: non intelligeretur tamen liberè consentire, quoties id faceret necessitate compulsus, & aliunde illius famulus aequivaleret aliis inservientibus in eodem ministerio; Fagund. l.4. in Decal. c.15. num. 31. Bonac. disp. 3. de contr. q. 7. p. 4. num. 9.

Si vero salario ab initio fuerit taxatum, solvendum est prout fuit taxatum; ita & taliter ut loco pecuniae conventae non possit Herus in aliis rebus solvere. Et in hoc maxima ut plurimum committitur injustitia à Dominis; nam alia res, quae datur loco pecuniae, viliori pretio venduntur à Famulis, ceterisque Operariis, & ita non leve damnum patiuntur, quod Domini tenentur compensare. Ultraquamquod hujusmodi injustitiae solent à Deo etiam in hoc mundo puniri pluribus infortuniis temporalibus; Navar. in Manic. 17. num. 108. Bon. cit. num. 15.

Pariter advertendum, quod si famulus conductus fuerit ad tempus determinatum, puta ad annum, non potest expelli, antequam expleatur tale tempus; & si expellatur, non potest fraudari integro salario, veluti si per totum annum inservisset, eum per ipsum non steterit, quin integro anno inserviret. Limita hanc doctrinam, primo si Famulus suam culpam dederit causam expulsiōis. Secundo, si cum statim locaverit operam suam aequali pretio, nullum passus fuerit damnum; Lugo de just. l. 2. d. 29. sect. 3. Bonac. de contr. d. 3. q. 7. p. 4. num. 11.

An autem salarium debeatur famulo negotiantis, explicabo dum agam de conductione; & locatione: cap. 3.

Q. V. Quae sint obligationes Famulorum erga Dominos.

R. Famuli debent Dominis suis amorem, hono-

rem, & obedientiam. Ratio est quia haec omnia debemus Dominis, & Superioribus, qui gerunt vices Parentum. Hinc S. Petr. ep. 1. c. 2. vult Famulos debere obedire Dominis etiam improbis: Servi subditi estote in omni timore Dominis, non tantum bonis, & modestis, sed etiam discoloris.

Dum autem Dominus præcipere famulis aliquid aliàs illicitum, videndum primò an aliquid præcipiat contra jus positivum Ecclesiae, v. g. ne audiant Missam, aut laborent die festo &c. In hoc casu si magnum incommodum, seu grave damnum timerent, possent obedire, cum præcepta Ecclesiae cum tanto incommodo non obligent: at deberent curare quamprimum talem famulatum deservire, & Domino magis pio inservire: Azor. 1.2. l. 2. c. 8. q. 1. Trul. l. 4. c. 1. d. 5. Si verò dominus imperet aliqua, quae hic, & nunc juxta diversas circumstantias deserviant ad transgressionem legis Divinae, & naturalis, tunc videnda sunt quae dixi tr. 6. q. 3. c. 6. quest. 2.

Q. VI. An famuli possint se compensare, dum judicant non sibi à Dominis tribui stipendium suis laboribus conveniens.

R. Pro responsione advertendum Innoc. XI. sub n. 37. sequentem damnasse propositionem: Famuli, & Famula domestica possunt occurrere heris suis surripere ad compensandam operam suam, quam majorem judicant salario, quod recipiunt. Ratio autem condemnationis hujus propositionis est quia, cum non possit fieri compensatio nisi creditum sit certum, neque id possit determinari iudicio ipsorum famulorum, sequitur non esse concedendam eas compensationem, eò quod judicent operas suas salario majores. Quod autem non possit Famuli rectè circa hoc judicare, patet quia, etiam pretium famulatus habet latitudinem prædii summi, medi, & infimi, & intra istam latitudinem pretium semper est justum. Ad judicandum autem de ista latitudine, videndum est an alii contenti essent illius stipendio; an multi sint qui vellent operas suas locare, ex multitudinem enim famulorum decrevit pretium famulatus: an Dominus aliquando se occupet in faciendis aliquibus beneficiis famulo &c. His aequa lance pensatis, poterit vir doctus, non autem famulus, determinare quale sit justum pretium famulatus. Semper cum autem addit aliqua ratio probabilis pro justitia pretii, nullatenus habere potest locum compensationis; nec ex mera ratione probabilis in contrarium Dominus deturbandus est à possessione suorum honorum; cum iura vult saltem in dabo semper reputandam esse meliorem conditionem possidentis. De acquir. possess. et quidem si ex ratione probabilis possit aliquis re sua expoliari, dominus rerum essent incertissima, & nemo pacifice res sua teneretur.

Non nego tamen aliquando posse habere locum compensationem etiam in presenti materia. Primo, quando famulus non gratis, sed ex imperio Domini aliqua extraordinaria faciat Domino utilia, & aliunde non tantum famulatus, neque enim præfamitur famulus velle hujusmodi gratias præstare. Non debet autem se famulus compensare, quando & Dominus ipsi beneficia non debita faceret, quae compensarent laborem extraordinarium famuli. Secundo, si famulus compelleretur vi & metu deservire salario inaequabili, & tunc possit se compensare usque ad stipendium justum medium: Sistendo igitur in stipendio medio nullam facit injuriam Domino; nam, semoto talis metu, fortasse infimum, fortasse supremum stipendium advenisset, unde, dum se compensat, potest sistere in medio. Tertio, si cogatur à propria miseria, & necessitate famulari pretio minus infimo; nam, qui facit aliquem contractum intelligitur sal-

tem implicitè consentire in leges talis contractus, quamvis necessitate pressus ab eis videatur recedere; unde cum leges contractus locantis operas suas sint, ut saltem habeat infimum pretium, in has leges etiam consentit famulus, qui necessitate pressus videtur locare operas suas pretio minori. Exemplificatur in eo, qui necessitate pressus offerret usuras mutuanti, neque enim tenetur eas solvere, cum id sit contra leges contractus, quamvis contentus videretur eas solvere. Similiter qui necessitate pressus vendit aliquid infra infimum pretium potest sibi compensare usque ad tale pretium, quia leges contractus venditionis ferunt, ut pretium saltem sit infimum. Ita pariter discurrendum in casu nostro. Semper tamen, ut supra innui, adnotare oportet pretium infimum posse esse minus solito, si sumus in circumstantiis, quibus multi sint qui quarant famulatum, vel se offerant; nam quando famuli se offerunt, & Dominus eis utitur non ex indigentia, sed ex misericordia erga eos, salarium valde infimum ipsis debetur, eo modo sicut decrevit pretium mercium ultronearum. Videantur scribentes in præfatam propositionem.

Queri etiam hic solet, an famulus teneatur custodire res Domini sui, an teneatur ad restitutionem non non custodiendo &c. sed melius hæc ad examen revocantur in Tractatu de 7. Decalogi Præcepto.

Regula in praxi observanda.

I. Advertat Confessarius multoties graviter peccare fratres, dum solum propriam uxorem, & Filios alendo, nolunt, cum aliis possint, succurrere Fratrum, & Sororum indigentiae. Cum igitur jure naturali, & positivo teneatur præstare Fratribus, & Sororibus pauperibus sufficientia alimenta ad honestè vivendum juxta suum statum, non solum teneatur illis subvenire in extrema, & gravi necessitate, in quibus etiam debent subvenire extraneis, sed semper cum non habeant ex se sufficientia alimenta juxta statum. Idem dicas de Sororibus divitibus respectu fratrum pauperum. Et quidem tanta est quoad has obligationes ignorantia, ut videantur passim fratres nil curare de fororibus maxime extra ipsorum domus degentibus, & contra. Multa minus putant ad eas dotandas teneri, quando ipsæ sint pauperes; cum certum sit ex jure naturali, & positivo hanc habere obligationem.

II. Advertat item Confessarius multoties graviter peccare Dominos, quibus satis est ut famuli bene se gerant in famulatu, nullatenus postea curantes an Christianè vivant. Cum teneantur sub lethali corrigere ipsorum vitia, debent curare ne vivant inhonestè; ne sint blasphemii, vinoque dediti; ne nimis ludis additi; & multò magis ne vitio mulierum amore ardeant: & si non sit spes emendationis, debent etiam de domo ejicere, cum pro vobis exemplo possint & aliis domesticis graviter officere. Ne pariantur, ait S. Carolus Borromeus in 3. Conc. Mediol. tit. de iis, quæ ad Matrimonium pertinent, in familia esse quæpiam, qui blasphemus sit, qui perjurus, qui corruptis moribus, qui obscenè quidquam vel loquatur, vel agat, qui ab eis tunc, quædenique ceteris turpis vita exemplum præbeat.

Neque putet Confessarius istos Dominos, satis tunc esse in conscientia, si respondeant se nihil scire de pravis famulorum, famularumque moribus; nam, utpote Superiores, non satisfaciunt suo muneris, si solum redarguant famulos, dum ipsorum vitia ad eos deferuntur, sed ulterius debent super eos invigilare, & convenientem adhibere diligentiam, ut de ipsorum moribus, & vi-

ta certiores. Sed quis est Confessarius, qui de his Dominos, Dominaeque interroget? Quis est Confessarius, qui interroget Dominos, an solliciti sint ut Famuli, & Famulae, sufficienter ad discant Doctrinam Christianam? &c.

III. Aliud grave peccatum non advertunt Confessarii à Dominis committi, quoties cogunt famulos contra ipsorum voluntatem in ipsorum persisteret famulatu. Utique velle possunt, ut non de repente discedant, & aliquo tempore expectent, quæ possint sibi providere. At quo jure possunt illis inquiri, si discedant? Quo jure possunt impedire ne aliis famulentur, si illis nolint amplius famulari? Utique non sunt servi, sed famuli; ac proinde integram servant libertatem cui maluerint inservire. Quod si pro tempore determinato suum obligassent famulatum, tunc antea non possunt sine justa causa discedere. Hinc considerare debet Confessarius Dominos cogentes famulos sibi inservire, multoties ad compensandum damnum teneri, scilicet quando alibi majus salarium invenissent; & multò magis quando ex eo quoddam ab ipsorum famulatu discesserint, impedirent aliis deservire.

IV. Debet Confessarius monere Dominos non ipsis licere gravibus injuriis famulos increpare; & multò magis non posse eos graviter verberare, cum id excedat potestatem æconomicam.

V. Cum Famuli debeant exhibere Dominis amorem, honorem, & obedientiam, specialiter peccabunt, si in his notabiliter deficiant; ut facere solent illi Famuli, quorum sermo ordinariè versatur in condemnandis, & irridendis Dominis, negligendo etiam ipsorum justa cum notabili detrimento pacis domesticæ.

Superfedeo à stabiliendo regulas circa salarium, quod Domini debent Famulis tribuere, & famulis exigere à Dominis, cum id satis pateat ex dictis.

C A P U T V.

De obligationibus Parochorum erga suos Parochianos.

Q. I. An Parochus teneatur residere in sua Parochia.

R. De obligatione, quam habet Parochus residendi; de penis quibus subiacet non residendo; & de causis, quæ à non residendo illum excusant, loquutus sum quest. 1. de Beneficiis cap. 2.

Q. II. An Parochus teneatur per seipsum munera parochialia exercere.

R. Ex dictis loco supra citato quest. 3. Parochus teneatur per seipsum munera parochialia exercere. Non per hoc tamen nego posse Parochos habentes Capellanos ipsis munera magis ardua committere, ut nocturne ad infirmos, inservire Ecclesiis filiabus distantibus, audire confessiones &c. At cum in electione Parochi eligatur, ut dictum est, industria personæ, non debet solum Capellano relinquere pondus dei, & ætus, sed & ipse debet principalia munera Parochialia obire, administrare & ipse debet Sacramenta maxime confessionis; ac denique nunquam debet recusare suis oribus præstare esse, si specialiter ipse ab eisdem vocetur. Quoad onus verò restitutionis quod habeant Parochi non exercentes munera Parochialia, vide qua: dixi loco citato quest. 5.

Q. III. An Parochus etiam cum suæ vitæ periculo teneatur administrare Sacramenta constitutis in periculo mortis.

R. Affirmativè respondendum est. Ratio est quia, sicut miles non potest ob periculum mortis se subducere à prælio, à statione &c. quia ad hoc constitutus est, adeoque ad id ex officio tenetur, ita

ita propter idem periculum non potest Parochus relinquere suos Parochianos, cum tributum sit illi Beneficium, ut ipsis adsit non solum in extrema, sed etiam in gravi necessitate. Quoad hoc plures habemus declarationes S. Congregationis, nam usque ab anno 1576. interrogata à S. Carolo Borromeo declaravit Parochos debere tempore pestis residere, quod idem ob paritatem rationis intelligendum est de tempore belli, & hostilis incursum, ne oves destituantur in tanto periculo auxilio sui Pastoris, contra illud Salvatoris Jo. 10. *Bonus Pastor animam suam dat pro ovibus suis.* Insuper declaravit tali tempore dumtaxat teneri ad administranda Sacramenta Baptismi, & Pœnitentiæ. Quod si adsit alter idoneus, qui velit hujusmodi vice Parochi præstare, poterit Parochus se subducere ab administrandis Sacramentis personis infectis, ut ii qui non laborant morbo contagioso, ipsum non reformident; & ita possit ceteros Parochianos hortari, consolari, ipsisque Sacramenta administrare &c. Item si talis esset penuria Sacerdotum, ut mortuo Parocho alter non esset, qui posset administrare Sacramenta, tunc non teneretur ea administrare; nam necessitas se conservandi pro spiritali salute totius Communitatis prævalet salutis unius particularis. Videatur *Fagnan in cap. Clericos de Cler. non resid. à num. 38.* alias referens declarationes S. Congregationis.

Interim tamen advertat Parochus, quod si eger contagiosus possit exire foras, debet curare, ut extra edes egrediatur, ne se exponat periculo contagionis. Item curet, ut altè, & à longè, aliis recedentibus, fateatur sua peccata. Quod si nolit altè sua peccata confiteri, debet & prope accedere, habet enim Parochianus jus ita se confitendi, quamvis possit Parochus, uno, aut altero peccato audito, ipsum absolvere. Moneo etiam Parochos, ne facile se subducant ab audiendis confessionibus illorum, qui morbo contagioso laborant, ed quia tales infirmi judicentur non esse in peccato mortali; nam habent jus hoc Sacramentum recipiendi, & ulterius valde difficile est scire an aliquis sit in gratia: *Barbof. de offic. Paroch. p. 2. c. 17. num. 22.* Que autem hucusque dixi, bene intelligi possunt de Sacramentis necessariis necessitate salutis, quæ sunt Baptismus, & Pœnitentiæ. Ita etiam potest se habere Extrema Unctio, in casu quo egrotus aliis Sacramentis non potuerit juvari, nam tunc virtute Sacramenti ex atri-
to contritus fieri potest. Idem dicit potest in aliis quibus circumstantiis de Sacramento Eucharistiæ.

Videat etiam Parochos adhibere omnes cautelas se preservandi. Inter hæc valde utile reputatur, ut nunquam se constituat in her infectum, & ignem, vel fenestram; nam halitus ab infecto exiens trahitur ad ignem, vel fenestram, adeoque facile inficit Confessarium. Optimum erit si interponat ignem, vel candelam inter se, & agrum. Caveat etiam se ponere directè contra infirmum, sed ad latus facile averfa. Multum etiam juvabit non accedere ad egrotos contagiosos stomacho tenui, & si potuerit vesci limonibus, aut eorum corticibus, experientia teste, erit saluberrimum remedium. Apponat ad nares parum theriacæ, aut strophilium intinctum aceto, vel alio simili præfervativo. Nunquam deglutiat salivam, utpote quæ est vehiculum malignitatis, sed semper expuat. Videat si in cubiculo aeri fieri possit aliquis fumus salutaris contra morbum. Advertat etiam quantum fieri potest, ne tegumenta cubilis moveantur, ut ex ipso non egrediatur aer, & alitus venenatus. Hæc adnotare breviter volui, ne Parochus remediis naturalibus destituatur. Cæterum oratione se Deo commendat, cui est cura de nobis, & magno animo spiritalibus necessitatibus

suorum Parochorum præsto sit.

Q. IV. Quando Parochus teneatur administrare Sacramentum Confessionis, & Eucharistiæ suis Parochianis.

R. Parochus teneatur administrare Sacramentum Confessionis suis Parochianis, quoties id rationabiliter petunt: & ratio est evidens, nam ipse ex officio tenetur ipsorum salutem consulere, & curare ut proficiant in via Domini; unde habent jus expostulandi à Parocho Sacramentum Confessionis, cum eo mediante facilius abstinemus à gravibus culpis, & proficiamus de virtute in virtutem. Quoties autem Parochianus vel ob necessitatem, vel ob utilitatem animæ suæ expostulat confessionem, non potest negari rationabiliter petere, adeoque teneri Parochum ipsum audire. Non per hoc tamen statim condemnare gravem culpam illum Parochum, qui semel, & iterum negaret audire Parochianum, dum tamen magna necessitas non urgeat, illos præsertim, qui nimis frequenter, & importunè petunt confiteri; *Barbof. de offic. & potest. Par. p. 2. c. 15. num. 8.*

Quod dictum est de Sacramento Confessionis, aptari potest Sacramento Eucharistiæ.

Q. V. An Parochus teneatur pro suis ovibus Missam applicare.

R. Hac de re vidè quæ dicam in Tractatu de Sacrificio Missæ.

Q. VI. An Parochus teneatur ad suum populum conciones habere; & quomodo peccet illas omittendo.

R. L. Parochus tenetur conciones ad Populum habere, & Catechismum explicare. Quoad conciones ita ipsum admonet Tridentinum, *sess. 5. de reform. cap. 2. Pascas salutaribus verbis docendo quæ seire omnibus necessarium est ad salutem, annuntiandoque eis cum brevitate, & facilitate sermone vitia, quæ eos declinant, & virtutes, quas sectantur oportet, ut pernam æternam evadere, & celestem Gloriam consequi valeant.* His verbis admonetur non debere habere ad suos populos conciones oratorias, parum enim solent proficere, sed se aptare audientium captui, ita ut facile intelligant quæ eis proponuntur pro vitandis vitis, & vita Christiana inhiuenda. Videat etiam Parochus ut opere compleat quod verbis prædicat; nam ut dicitur *cap. multi d. 40. Bene vivendo, & bona dovendo populum instruit, quomodo debeat vivere, bene autem docendo, & male vivendo Deum instruit, quomodo debeat illum condemnare.*

R. II. Trid. *sess. 24. c. 4. de reform.* vult Parochos non impeditos debere concionari saltem omnibus Dominicis, & solemmibus diebus festis. Hoc posito, illum solummodo excusarem à gravi culpa, qui dumtaxat duodecimam partem concionum omittet; nam hæc sola videtur dici posse materia levis. Addit Trid. debere concionari quotidie tempore Quadragesimæ, & Adventus, vel saltem tribus diebus in hebdomada, si ita opportuna duxerit. Est autem hæc an peccet mortaliter Parochus non impeditus, si fere nunquam per seipsum concionetur.

Ego tamen considerans teneri Parochum munera parochialis etiam per seipsum exercere, & inter hæc munera non infimum habere locum concionari, non video quomodo excusandus esset ille Parochus, qui fere semper per Coadjutorem concionaretur; *Barbof. de offic. Par. part. 1. c. 14. num. 9.*

Q. VII. An Parochi teneantur docere Doctrinam Christianam; & quomodo huic muneri debeant satisfacere.

R. I. Cum Parochi, utpote spirituales Pastores, teneantur ex officio pascere suum gregem, utique ipsi subtrahere non possunt pascua. Doctrinam

Christianam, sine quibus omnino compertum est suas oves perituras.

R. II. Ut ritè satisfaciatur huic muneri Parochi tenentur sæpe admonere Parentes, Propinquos, Tutores, aliosque omnes, quorum cura sunt pueri commendati, ut illos mittant ad Parochiam omnibus diebus, quibus Doctrina Christiana explicatur. Nec desint eos admonere quàm graviter sint peccaturi, quoties huic obligationi non satisfaciunt. Secundò, debent Parochi adhibere omnem diligentiam, ut se puerorum capacitati accommodent. Tertiò, debent facere quantum possunt, ut etiam adulti, maxime rudes, doctrinam Christianam explanationi intersint; nam experientiâ constat hujusmodi personas, quò ætatis provectioris, ed majori ignorantia laborare. Hinc suaderem Parochis maxime ruralibus, ut inter celebrationem Missæ dum concionantur, semper aliqua admisceant ex iis, quæ pertinent ad Doctrinam Christianam; nam cum omnes cogantur ipsi Missæ interesse, non poterunt non audire, quæ forte oblitii sunt. Optimè etiam se geret, si aliquando, antequam excipiat ipsorum confessiones, de iis, quæ magis necesse est scire circa Doctrinam Christianam interroget; nam ita fiet, ut diligentiores sint in ea addiscenda.

Q. VIII. An specialem diligentiam adhibere debeat Parochus circa instruendos rudiores, vel illos qui non facile possunt diebus festis Ecclesiam adire.

R. Ego omnino credo debere eos specialiori diligentia instruere, quoties nesciant principaliora nostræ Fidei Mysteria, & ea, quæ necessaria sunt ad ritè recipienda Sacramenta. Ratio apud me evidens est quia, nemo potest negare maxime Pastorem etiam cum suo gravi incommodo teneri succurrere suo Proximo in gravi spiritali necessitate posito, & nemo potest negare præfatos in gravi spiritali necessitate versari. Videatur S. Th. 2. 2. q. 26. a. 5. ad 3. & q. 185. a. 5. Quomodo ergo poterit se eximere ab obligatione eos particulari instructione edocendi, & aliquando etiam ad illorum domus pergendi? Fortasse ne hoc est onus Pastori intolerabile, quando tam aspera tolerat Pastor temporalis, ne ipsius oves à lupis dilanientur?

Q. IX. Quæ sint obligationes Parochianorum erga suos Parochos.

R. I. Ultra amorem, honorem, & obedientiam, debent Parochiani subministrare suis Parochis, quæ necessaria sunt ad ipsorum honestam sustentationem. Quod debeant eis honorem, amorem, & obedientiam patet ex sæpe dictis, nam hujusmodi debentur omnibus Superioribus. Speciali autem ratione debent Parochis honorem, nam cum nomine Christi præsent, & habeant characterem sacerdotalem, debent in ipsorum personis ipsum Christum intueri; unde injurias Sacerdotibus factas sibi met Christus attribuit, dum *Euc. 10. ait: Qui vos spernit, me spernit.* Non deberent ergo Parochiani attendere an vita Parochi ipsius Dignitatis respondeat, quod tamen omnino attendere debet ipse Parochus; sed qualis sit Parochorum dignitas, & quem repræsentent.

R. II. Ubi Parochis non fuerit assignatum quantum sufficiens est ad decentem sustentationem, ex hoc titulo illis solvenda sunt Decimæ. Iste autem illis primò debentur jure naturali divino; nam ultraquamquod dicitur jus naturæ sustentandos Ministris, qui nobis conferunt spiritalia, id etiam divino jure præcipitur *1. ad Tim. 5. & ad Cor. 9.* Et quidem, ut observat S. Th. 2. 2. q. 87. art. 1. æquum erat ut populus Novæ Legis, non minus suis Ministris tribueret, quàm sub Veteri Testamento. Porro hæc Decimæ aliæ dicuntur prædiales, & detrahuntur ex fructibus agrorum, montium,

arborum &c. Aliæ mixtæ quæ detrahuntur ex fructibus prædiorum, qui tamen non colliguntur sine industria personæ; & inter has computantur fructus provenientes ex animalibus, quia non habentur sine industria Personæ, quæ alat, & conservet animalia. Ex his autem fructibus solvendas esse Decimas etiam antequam detrahantur pensiones, & tributa habetur *ex cap. cum non sit, cap. Tua nobis, cap. Pastoralis de Decim.* Olim solvebantur Decimæ etiam ex fructibus personalibus, ut negociatione &c. *cap. Transmissa, cap. non est de Decim.* sed puto fere ubique consuetudine, aut præscriptione sublatam esse hanc obligationem.

Omnes verò tenentur ad Decimas solvendas, exceptis Religiosis, qui habent privilegium, eos liberans ab hoc onere, & Clericis quoad bona Ecclesiastica: S. Th. 2. 2. q. 87. art. 4. Cæterum tenentur solvere Decimas de quibuscumque aliis bonis, quamvis ad eorum titulum fuerint ordinati: *Barbof. l. 3. Jur. Eccl. c. 26. §. 3. num. 10.* Pauperes constituti in extrema necessitate, nec tunc nec postea tenentur solvere Decimas, quia in tali necessitate omnia sunt communia. Si verò constituti sint in gravi necessitate, possunt differre earum solutionem: *Suar. l. 1. de relig. tr. 2. l. 1. c. 16. n. 17.* Olim dabatur præceptum tribuendi Parocho etiam Primitias, nempe primos fructus: *can. Decimas 16. q. 7.* at contraria consuetudine cessavit.

Nulla autem est obligatio faciendi Parocho aliquas oblationes, cum de sua natura debeant esse voluntariæ: *D. Th. 2. 2. q. 86. art. 1.* Si verò tempore ad præscriptionem necessario factæ fuerint illi aliquæ oblationes, ed quia ex reputantur ex obligatione faciendæ, confurgit in Parochos jus ut non omittantur. Si verò diu continuatæ fuerint ex pura devotione sine anima se obligandi, nulla inducitur obligatio eas continuendi: *Barbof. l. 3. Jur. Eccl. c. 23. n. 11. Azor. l. 5. c. 18. q. 5. Less. l. 2. c. 39. d. 6. num. 34.* Tenerentur tamen populi subministrare Parocho non habenti unde congruè sustentetur, quando tamen ipsi non sint pauperes vel cum, quæ assignata fuerunt pro Parocho, non fuerint aliorum culpâ distracta: *Barbof. c. 23. num. 11. Suar. l. 2. de relig. tr. 2. l. 1. c. 5. d. num. 7.* In his casibus debet Episcopus Parocho providere, vel ipse se alere aliqua arte decenti: *can. Clericus vitium & seqq. d. 91. & Trid. sess. 21. c. 7. & 8. de reform. & sess. 24. c. 15.*

Oblationes factæ absolutè Ecclesiis, & non ad ornatum, pertinent ad Parochum: *Barbof. cit. n. 5.* Quæ verò offeruntur ad ornatum Altaris, & Imaginis non sunt in usum diversum infundenda; ac hujusmodi oblationum Parochus est merus Executor: *Ricci in praxi decif. 170. Barb. num. 30.* Ad ipsum etiam pertinet administrare oblationes factas Imagini depictæ in pariete. Domus sui Parochiani, ni aliud constet de intentione offerentis: *Barbof. n. 29. Azor. p. p. l. 7. c. 38. q. 13. Trull. l. 3. c. 13. d. 3. n. 70.*

Regula in praxi observanda.

I. Cum tam rigorosè loquantur plures Theologi, & Canonistæ circa Parochorum residentiam, advertere debet Confessarius Parochi, ne ipsi nimis indulgeat quoad absentiam à Parochia, & forti animo illi negare debet absolutionem, si frequenter sine necessitate absit per aliquos dies; & multò magis si esset ex illis Parochis suburbanis, qui contenti die festo adfistere propriæ Ecclesiæ, cæteris diebus morantur in Civitate. Contra hos Parochos adfunt etiam Decreta S. Congregationis in una Fulginatensi. 10. Maji 1687. apud Monacellum in *Formular. Legal. pract. tit. 16. form. 2. n. 2.*

II. Cum Parochus debeat etiam per se ipsum exercere munera sui officii, adeoque Pastoris Do-

horis, Judicis, Medici, & Consiliiarii, debet citra passionem animadvertere an præditus sit prudentia, & scientia sufficiente ad hujusmodi præstanda; & si conscientia ipsi dicat se hujusmodi dotibus carere, est in statu peccati mortalis, si Beneficium non derelinquat; unusquisque enim tenetur vel non assumere, vel derelinquere officium, quod non potest, uti par est, administrare. Cum nihilominus quandoque adinventiantur Parochi non valentes, vel nolentes ritè curam Animarum administrare, non videmus esse Confessarios qui illis denegent absolutionem, si Parochiam non dimittant.

III. Advertat Confessarius facillimè carere scientia sufficiente illos Parochos, qui postquam adepti sunt Beneficium, fere nunquam Theologia Morali studuerunt, cum non difficiliter obliviscamur earum rerum, quæ aliquando didicimus. Ultraquamquod tanta complectitur Theologia Moralis, & tam varias resolutiones, & decreta S. Congregationis, ut sine assidua diligentia in studendo, difficile sit non errare.

IV. Cum tanta sit obligatio Parochi in administrandis Sacramentis, & assistendo Moribundis, ut non valeat se ab hoc onere eximere etiam tempore pestis, meritò admonentur Parochi, ut non putent se suo muneri satisfecisse, si omnino deserant moribundos, postquam illis administraverunt Sacramenta. Scimus eò majus esse salutis discrimen, quò vicinior est mors ob Demonis insidias, & ob ægritudinis molestias. Debet ergo ex vi proprii officii Parochus moribundos frequenter invisere, cum teneatur ipsorum saluti providere. Infuper nimis frequenter evenit Moribundos velle iterum confiteri; unde si Parochus illos deserat, deficiet graviter in suo officio, cum teneatur illos audire toties, quoties petunt confessionem: quia immo optimus est ut quò vicinior est mors, deo illos excitent ad novum dolorem suorum peccatorum, & ad absolutionem iterum recipiendam. Scio non deesse qui doceant non graviter peccare Parochum, qui non assistit Moribundo, quem Sacramentis communicavit, & quem bene dispositum reliquit. Sed ego solummodo peterem an verum sit mortis tempore Diabolum nil non intentare, ut Moribundus in peccato decedat? Iterum postea peterem, an ex tot gravibus Diaboli tentationibus possit infelix Moribundus in gravi periculo versari, cum communiter ita vita instituat, ut exigua virtus sit ad resistendum? Denique peterem, an sub gravi teneatur Parochus opitulari Moribundo, quem potest credere gravem lucram cum Diabolo habere?

V. Videat Parochi Confessarius, an segnis sit in habenda cura pauperum, & miserabilium personarum, quas illi vult commendatas Trid. sess. 23. de reform. c. 1. An segnis sit in componendis discordiis inter Parochianos. An curet de removendis iis, qui nolunt emendari, nam pravo exemplo, & suasionibus solent & alios ad malum pertrahere. Si hæc & similia non præstet, graviter deficere potest in munere Pastoris, & Patris, Medicive spiritualis.

VI. Constans sit Confessarius in neganda absolutione illi Parocho, qui sua obstinatione, continuis litibus, & aspero agendi modo molestum se præbet suis Parochianis. Et quare? Non alia ratione nisi quia ita operando, ut experientia constat, quam

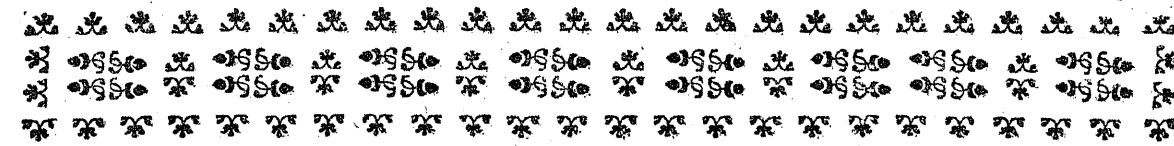
maxima sequuntur scandala, ac retrahuntur Parochiani à percipiendis ab eo Sacramentis: & quo corde, dum sunt moribundi, Parochum sibi exosum conficiunt? Confecta istorum Parochorum excusatio est, se debere propria jura sustinere. At id in sui defensionem perperam adducunt; nam, eadem experientia teste, Parochi mites, & sese humanos suis Parochianis ostendentes, non solum obtinent quæ sibi jure debentur, sed etiam quæ supererogationis sunt: non ergo asperitas in agendo est modus conveniens, quo Parochus, qui Pastor, & Pater est, ea quæ sibi debentur obtineat. Quòd si aliquis Parochus Populum tam habeat efferatum, ut nec obtinere possit quæ claro jure illi sunt debita, tunc apud Judicem petere potest; sed interim se benignum ostendat, & Parochianos amabilius verbis alloquatur, ut cognoscere possint non ex ira se movere, sed ne deserat suæ Ecclesiæ jura. Meminerit denique non minus S. Canones improbare Laicorum ingratitude, qui observare nolunt laudabiles consuetudines, quibus Parochi sustentantur, quam Sacerdotum avaritiam, dum nimia aviditate à Laicis pecunias extorquent: *cap. Ad Apostolicam de Simon.*

VII. Nimis errat Parochus, si putet satisfecisse suo officio, quoties Catechismum explicavit in Ecclesia iis, qui ibi conveniunt. Debet ulterius magnam adhibere diligentiam, ut ibi omnes conveniant, qui necesse habent erudiri. Præterea si aliqui impediuntur, eò quòd vel debent custodire domum, vel pecora, tenetur privatim illos convenire, ut eos erudiat, & instruat, ut supra demonstravi.

VIII. Redarguat graviter Confessarius illos Parochos, qui computationibus cum Parochianis, nimia in loquendo non omnino honestè libertate, sive alio vitio præbent scandalum Populis. Serio moneat putare simpliciores se rectè gerere, quoties se Parocho conformant; & insuper nullam habituram auctoritatem in suis concionibus, quoties vita sit dissoluta verbis. Qua fronte poterit etiam Parochianos errantes arguere, ut ex officio tenetur, si iidem laboret vitiis, quæ in aliis reprehendit? Iterum quæso videantur quæ dixi *tr. 5. q. 1. cap. 3.* ejusque regulæ.

Quando eveniet aliquos ex meis Auditoribus ad Parochi officium assumi, ipsos in Domino etiam atque etiam obtestor ut omni cum applicatione legant *Barbosam de officio Parochi*, & præcipuè *cap. 3.* cuius titulus est: *De gravitate formidandi oneris, quod Parochorum humeris imponitur, nam illis Animarum cura committitur*: sicut etiam *cap. 6. De vita & honestate Parochorum*. Habeant etiam frequenter præ manibus *Opusculum P. Pauli Segneri*, cujus titulus est *Parocho Instruio*.

Solent etiam hic Theologi agere de obligationibus Præceptorum, & Discipulorum; sed ab ipsarum longiori tractatu duxi abstinere, cum facile sit ex dictis in explanatione hujus præcepti obligationes Discipulorum reducere ad honorem, obedientiam, & reverentiam Pædagogis in iis, in quibus illis subduntur. His adde obligationem ipsius persolvendi debitum stipendium. E converso Magistri, seu Pædagogi obligationes sunt corrigere vitia Discipulorum, ipsis non esse malo exemplo, excludere à scholis eos, qui pravis moribus possunt aliis officere, ac demum profectum in literis sedulo promovere.

TRACTATUS XI.

DE QUINTO DECALOGI PRÆCEPTO.

Quintum Decalogi Præceptum *Exod. 20.* sequentibus verbis explicatur: *Non occides.* Hoc crimen ita grave, ac noxium est, ut Deus *Genes. 9. & Exod. 21.* voluerit homicidas morte puniendos. Etiam Ecclesia, ut homines ab hoc delicto abiteret, voluit homicidas addici perpetuæ poenitentia; & quamvis postea mitius cum iisdem egerit, nihilominus voluit ipsorum poenitentiam ad multos annos protrahendam, quæ omnia constant *ex can. 22. Conc. Ancyran.*, ex Epistolis Canonicis SS. Basilii, & Gregorii Nazianzeni, & ex decretis Zaccharia, & Alexandri II. Summorum PP. Hujus criminis gravitatem explicans Concilii Tridentini Catechismus, ita loquitur: *Sunt Homicidæ humani generis, atque adeo naturæ hostes: acerbissimi, qui quantum in eis est, univèrsam Dei opus evertunt, cum hominem tollant, cujus causâ is, omnia quacumque procreata sunt, se fecisse testatur. Immo verò in Genesi cum prohibitum sit hominem occidi, quia illum Deus ad imaginem suam, & similitudinem creavit, insignem Deo injuriam facit, & quasi violentas illi manus afferre videtur, qui ejus imaginem è medio tollit.* Hoc etiam præcepto quæcumque corporis læsio prohibetur, nam hæc est medium, quo committitur homicidium.

QUESTIO UNICA.

De Homicidio.

CAPUT I.

De Homicidio, ejusque Divisione, & de homicidio & mutilatione sui ipsius; sicut etiam de homicidio Malefactoris.

Q. I. QUID sit homicidium, & quotuplex.

R. I. Homicidium dici potest *Violenta exanimatio, seu occiso Dominis facta ab homine: arg. can. si homicidium 4. caus. 23. q. 5.* Hæc definitio non indiget explanatione.

R. I. Multipliciter dividitur homicidium, sed ego, quampluribus omitti divisionibus in præsentem non necessariis, aliquas tantum adducam. Homicidium aliud est voluntarium, aliud casuale. Illud dicitur homicidium voluntarium, quod verè est volitum. Potest autem quis *directè* mortem alterius velle, ut si quis explodat sclopetum ad aliquem occidendum; & *indirectè*, ut dum quis non intendens mortem, ipsius tamen causam voluntariè ponit: sicuti eveniret quando quis pedibus calcaret prægnantem, ex quo abortus sequeretur. Homicidium casuale propriè dicitur illud, quod omnino accidit præter intentionem, & apposita, est sufficiens diligentia ad eum præcavendum. Ni-

hilominus ex dictis de Irregularitate ex homicidio proveniente, illud etiam dicitur homicidium casuale, quod evenit ex propria culpa, si eveniat præter intentionem operantis; & in hac acceptione aliquando confundi potest cum homicidio indirectè voluntario.

Item homicidium aliud est deliberatum, seu præmeditatum, aliud non præmeditatum, nec consideratum. In præsentem pro homicidio non præmeditato, nec considerato intelligitur quidem homicidium advertenter factum, sed in calore iræ, & animo iræ effervescente. Pro homicidio verò deliberato, & præmeditato intelligitur homicidium factum plena animi deliberatione extra iram, & jam sedato iracundiæ motu. Hæc obiter placuit adnotare, ut cognoscatur quale sit homicidium deliberatum, & præmeditatum; quod ex novissima Benedicte XIII. Constitutione immunitate non gaudet.

Q. II. An liceat aliquando seipsum occidere.

R. I. Nunquam licitum est seipsum occidere. Iam veritatem definitam habemus *cap. tu dixisti cap. non est 23. q. 5. & cap. placuit ibid.* Ratio autem est quia, *directè* se occidere nil aliud est, quam facere actionem immediatè, & *directè* ordinatam ad sibi vitam auferendam, hoc autem

semper est illicitum, nam solus Deus est Dominus nostræ vitæ; unde sicut injus est agere contra Dominum, qui Servum ejus occideret, quia injiceret manus in id quod est alterius, ita peccatum ageret qui seipsum occideret, dextræ eret enim id quod solius Dei est, & non sub nostro dominio. Hinc Deuter. 32. dicit Deus: *Ego occidam, & ego vivere faciam*: & Sap. 16. dicitur: *Tu es Domine, qui vita, & mortis habes potestatem*. Ad dicit S. Th. 2. 2. q. 64. a. 5. cujus est allata ratio, occidentem se ipsum peccare, quia agit contra inclinationem naturalem rationalem, quam habet homo conservandi suam vitam; & quia cum sit pars Reipublicæ, jam utpote pars pertinet ad totum, adeoque injus est operari, si propria auctoritate privet Rempublicam aliqua sua parte.

Neque obstat plures probatæ Sanctitatis sibi mortem intulisse, ut dicitur de S. Apollonia, quæ seipsum projecit in rogum; nam communiter respondetur id fecisse Spiritus S. inspiratione, qui est Dominus nostræ vitæ; & hoc modo S. Th. 2. 2. q. 64. a. 5. ad 4. & S. Augustinus de Civitate Dei lib. 1. cap. 21. excusant Samsonem, qui unâ cum hostibus ruinâ domus se oppressit. Dicit etiam potest illos potuisse invincibiliter ignorare id esse peccatum; quamvis enim difficile sit dari ignorantiam invincibilem de præceptis Decalogi nudè sumptis, bene tamen poterit dari talis ignorantia, si considerentur ut vestita aliqua circumstantiâ. Ita difficillimè quis ignorabit non esse peccatum occidere seipsum; at bene poterit aliquis id inculpabiliter ignorare, quoties deberet occidere seipsum ob servandam e. g. pudicitiam, ob vitandam magnam infamiam &c.

Dices licere sibi & aliis optare mortem v. g. ad peccata præcavenda; ad dandam Deo Gloriam, ut sequitur in martyrio; ut cesset quis nocere bono publico, Innocenti &c. cur ergo & non poterimus exequi id quod licitè possumus optare?

Huic replicæ respondendum, quod dum nobis optamus mortem ad peccata præcavenda, ad martyrium subeundum &c. illam optamus quatenus nobis bona est, non autem quatenus à nobis ipsis esset inferenda, sub qua ratione pietatis esset peccatum. Item dum aliis optamus infirmitatem, vel mortem, ut cessent nocere bono publico, Innocentibus &c. hujusmodi optamus ut inferenda vel à Deo, vel à publica Potestate, quo pacto hujusmodi optare est licitum.

Q. III. An aliquando liceat concurrere ad mortem negativè, hoc est, non utendo mediis, quibus possemus vitam conservare.

R. Non tenemur uti mediis extraordinariis ad vitam tuendam, bene verò mediis ordinariis, quamvis & hæc possumus omittere ob aliquod motivum virtutis. Quod non teneamur uti mediis extraordinariis, bene verò ordinariis, exinde probatur quia, ita unusquisque tenetur servare vitam, ut non videatur se negligenter gerere in ipsius conservatione, nemo autem reputatur se negligenter gerere, si utatur iis omnibus, quæ ordinariè sunt in usu in aliqua re peragenda, non verò si extraordinaria omittat. Tenetur consequenter quis ut ordinariis remediis, si potest, in gravibus infirmitatibus, non verò extraordinariis, & valde pretiosis, sicut etiam valde doloriferis, seu magnam afferentibus erubescantiam: *Sanch. l. 5. Conf. c. 1. d. 23. Less. l. 4. c. 3. d. 8. n. 60.*

Possunt autem & media ordinaria omitti ex motivo virtutis, v. g. permittere sui occisionem, ne occidendo injustum invasorem, iste moriatur in statu peccati mortalis. Potest quis ex motivo Charitatis alteri dare panem sibi necessarium ad vitam conservandam; nam bonum virtutis est bonum majus eadem vitâ, ut rectè docet S. Th. 2. 2. q. 64. a. 5. ad 4.

d. 38. q. 2. a. 4. quæst. ad 3. Hinc rectè reputatur Constitutio Carthusianorum, qua prohibentur vesci carnibus etiam in gravissimis infirmitatibus; nam bonum commune, ne detur nempe locus relaxationibus, & splendor talis Religionis ob tam rigidam abstinentiam à carne, præponderant bono vitæ naturalis, quicquid dicant in contrarium nonnulli Theologi. Præterea dici potest servare vitam vescendo carnibus esse medium valde extraordinarium respectu Carthusiani, adeoque saltem non teneri illis vesci pro vita conservanda: *Trull. l. 5. in Decal. c. 3. d. 3. num. 3. Lugo de just. disp. 10. n. 35.*

Q. IV. An liceat positivè facere aliquid, ex quo prævidetur secundariò mors sequutura.

R. Id omnino est licitum, si justa causa interveniat. In tali casu id omnino licere probatur quia, tunc intervenit justa causa, quando se offert bonum assequendum, præstabilius ipsâ vitâ; in tali ergo casu poterit quis ex amore erga tale bonum velle ipsum assequi, & permittere ut ipsa vita secundariò periclitetur, sive etiam pereat: atque tunc non intelligitur agere ex intentione perditionis vitæ, quod semper illicitum est, sed ex amore boni excellentioris. Semper cum igitur interveniat bonum virtutis, seu bonum publicum, licitum erit aliquid agere, ex quo secundariò prævideatur mors sequutura. Immo aliquando id aliquid tenebitur, si se obligavit ex virtute justitiæ; ut evenit respectu Militum, qui se obligaverunt ex pacto ad non deserendam stationem; respectu Episcopi, & Parochi, qui ex eadem justitia tenentur administrare Sacramenta necessitatis etiam cum periculo vitæ, ut aliâ dicitur est. Tenetur etiam unusquisque eandem vitam periculo exponere, dum id necessarium est pro bono communi; & dum salus spiritualis proximi est in extremo periculo, ut dixi *Tr. 6. q. 3. c. 2. quæst. 3.*

Exceptis his casibus poterit quis ob bonum virtutis suam vitam periculo etiam evidenti exponere, sed non tenebitur. Sic poterit quis ob motum Charitatis dare alteri naufraganti tabulam, qua suam vitam tuebatur; exponere periculo suam vitam, ut tueatur vitam Patris, Principis, Amici &c. nam bonum virtutis, scilicet pietatis, obsequantia, amicitia &c. præcellentiùs est vitâ nostrâ; unde ex intentione illud assequendi, licitum erit illam cuiusque periculo exponere: *Trull. cit. d. 2. n. 2. Lugo cit. n. 37. & 48.*

Solènt hic esse non parva lis inter Theologos, an liceat militibus in bello navali igne navem, & seipsum assumere, ne incidant in manus inimicorum, quando nulla esset spes ab illis evadendi. Ego autem admitterem probabilem esse sententiam affirmativam, quoties id suaderet aliquod bonum ipsâ vitâ præcellentiùs; ut si e. g. incendendo navem, auferrentur hosti plurimæ divitiæ, quibus esset onusta, adeoque exposceret bonum commune, ut hostis eisdem non potiretur; vel si ex incendio navis ingessis damnum etiam hostibus inferretur, & ita Patriæ magnum afferretur subsidium &c. In his & similibus casibus, cum milites incendentes navim intelligerent assequi bonum ipsâ vitâ excellentius, non verò operarentur ex directa intentione ipsam perditionem, arbitrari non peccare: *Fag. l. 5. in Decal. c. 11. n. 6. Less. l. 2. c. 39. n. 34. Tamb. l. 6. in Decal. c. 2. S. 2. n. 8. Anton. à Sp. S. disp. 3. n. 63.*

Q. IV. An sit licita mutilatio alicujus membri.

R. Extra casum necessitatis non est licita mutilatio alicujus membri, bene verò in casu necessitatis. Id non licere extra casum necessitatis probat S. Th. 2. 2. q. 65. art. 1. quia homo non est Dominus suorum membrorum, sed administrator; unde quando nulla esset necessitas ea amputandi, male se gereret in administratione membrorum, quæ ipsi

ipsi Dominus tradidit, si abscinderet, vel permitteret abscindere. In casu verò necessitatis, quando scilicet amputatio membri est necessaria ad conservationem totius, id erit licitum; nam membrum est propter totum, est enim pars totius, unde propter salutem totius, licitum erit ipsum abscindere.

An verò non solum sit licitum, sed etiam atque tenetur abscindere, seu permittere abscindi membrum putridum, ex quo imminet infectio totius corporis, respondendum est cum distinctione. Si ex abscissione non sint futuri dolores ingentes, sed moderati, tunc tenetur pati abscissionem; nam unusquisque tenetur mediis ordinariis vitam conservare, & medium ordinariè est aliquid pati pro eadem vita conservanda. Si verò infirmus pati deberet dolores ingentes, tunc liberum illi esset potius mortem eligere; nam non potest esse sub præcepto electio minorum, quæ sint extraordinaria, & horrenda ad vitam conservandam. Secus esset, si talis persona esset valde utilis, & necessaria bono publico, nam tunc aliud suaderet ratio publici boni: *Trull. l. 5. c. 3. d. 4. num. 5. Tamb. cit. d. 3. n. 3. Anton. cit. n. 66.*

Q. V. An dum periculum imminet ab extrinseco liceat ad vitam conservandam membrum sanum abscindere; & quid si id fiat ad vitandum peccatum.

R. I. Licet abscindere membrum sanum ob conservationem totius; & ita potest quis abscindere manum, qua vincit detinebatur, ad salvandam vitam, dum Tyrannus minaretur mortem. Ratio est quia, bonum totius semper præferendum est bono particulari partii; & ita etiam Charitas, quam habemus erga nos ipsos, plus diligit totum, quam partem. Præterea si quis ita non auferet, in morte totius etiam pars periret, melius ergo est, & ita dicitur etiam prudentia, ad salvandum totum, ut pereat pars aliâ petitura: *Lugo disp. 10. n. 22. Less. de just. l. 2. c. 9. n. 101.*

R. II. Ad vitandum peccatum non licet membrum abscindere. Ita omnino dicendum, nam *can. si quis à Medicis disp. 55.* ex Concilio Nicæno desumpto, reprobatum factum Origenis, qui sibi abscidit virilitatem ad servandam castitatem. Ratio autem est quia, mutilatio membrorum non est medium necessarium ad peccatum vitandum; neque enim Deus, qui condidit naturam nostram, voluit membra nobis esse in perniciem, & occasionem peccati, quod potius oritur à nostra negligentia, & malitia. Quod si oriantur malæ inclinationes ad peccatum propter naturam ab ipso peccato depravatam, possumus eis resistere oratione, vigiliis, jejuniis, flagellis &c. Adducuntur exempla aliquorum Sanctorum, qui sibi aliquod membrum absciderunt ad vitandum peccatum; & inter alia narrat Sanctus Hieronymus in Vita S. Pauli primi Eremitæ quemdam Martyrem undequaque vincit, dentibus linguam abscidisse, eamque in faciem expulisse Meretricis ad eam fugandam. At hujusmodi facta vel debent excusari propter specialem impulsum Spiritus S. vel quia illi SS. ex ignorantia invincibili crediderunt ita agendo non peccare.

Malè etiam afferuntur quidam textus Evangelii, ut de abscissione oculi ad vitandum peccatum, *Matth. 4.* & de se castrando propter Regnum Cælorum, *Matth. 19.* Malè, inquam, afferuntur ad probandum licere extra casum necessitatis vitandum peccatum; nam hujusmodi intelliguntur spiritualiter à SS. PP., ita ut abscisso oculi significet remotionem occasionum; & castratio denotet remotionem omnibus veneræ, & observantiam perfectæ Castitatis.

Q. VI. An licita sit evitatio ad vocem conservandam.

R. Non potest quis permittere quod evitetur ad vocem conservandam. Ratio est quia, cum homo non sit Dominus, sed Administrator suorum membrorum, non potest permittere sui mutilationem, nisi vel ob bonum publicum, vel ob conservationem vitæ. Nunquam autem mihi factis probatum fuit (quicquid dicant contrarii Theologi) suavitatem vocis, etiam pro cantu Ecclesiastico, esse tanti momenti respectu boni publici, ut ob id licita reddatur abscissio tam aliena, & tam à natura reprobata: *Lugo de just. disp. 10. n. 23. Bon. de Conf. d. 7. q. 2. p. 2. num. 34.* pluresque alii. Cæterum advertendum in nullius sententia licitam esse evitacionem ad conservandam vocem, quoties ipsi Filii evitandi repugnent; nam ita privarentur, ipsis invitatis, libertate quoad status electionem, quæ omnino illis competit: *Trull. l. 5. c. 3. d. 4. num. 4. Salmant. tr. 13. c. 2. num. 45.*

Q. VII. An liceat occidere Malefactores.

R. Pro contraria sententia citatur Scotus contra quem insurgunt omnes Catholici, sustinentes licere publicæ potestati Malefactores occidere. Et quidem plura exempla habemus in Veteri Testamento, quibus probatur justissimè malefactores occidi. Ecclesia etiam tradit brachio seculari hæreticos pertinaces, ut illos puniat, & quidem poenâ mortis, ut patet ex leg. *Arianis C. de hæret.* & leg. *quicumque eod. tit.* Ratio autem est quia, sicut qui habet administrationem totius corporis poterit ad conservandum totum, membrum putridum abscindere, ita Princeps, & ipsius publici Ministri habentes administrationem Communitatis possunt morte malefactores punire, & veluti membra putrida abscindere, ne perturbent suis criminibus Communitatem; & ne ipsorum vitia, si impunita remaneant, alios inficiant.

Sed non solum possunt, immo & debent illos morte punire, quoties ita exposcant Leges; nam primò Judices subalterni debent Legibus parere. Secundò, experientia teste, bonum publicum exposcit, ut graviora crimina ultimo puniantur supplicio, aliâ difficillimè abstinere malefactores à suis criminibus; adeoque si ex nimia indulgentia non damnet malefactores, ipsi debent reddere rationem de damno, quod inde patitur bono commune. Immo neque debent abstinere ab ipsis malefactoribus condemnandis, etiam si agnoscant ipsos morituros impoenitentes. Debent quidem facere quantum possunt, ut Sacramento Confessionis propriam exonerent conscientiam; sicut etiam non possunt Confessionem etiam flagitiosissimis negare, quia eos exponerent periculo æternæ damnationis. Nihilominus, postquam fecerunt quantum poterant, ut malefactores christianè morerentur, debent etiam impoenitentes morte punire, nam id non faciunt ad vindictam, sed ad conservandum bonum publicum. Præterea, si impoenitentes non essent occidendi, omnes malefactores ad mortem vitandam se tales esse simularent: *Lugo de just. d. 10. n. 64. Salm. tr. 13. c. 2. num. 8.*

Q. VIII. An liceat ubique interficere bannitos.

R. Certum est, quod quando Princeps, servato juris ordine, de quo agam in octavum Decalogi præceptum, dedit omnibus facultatem occidendi bannitos, & latrones, potest quicumque illos occidere sine peccato; nam agit ut publicus Minister justitiæ ad id à Principe deputatus. Debent tamen servari sequentia. Primò, ne occidatur bannitus ex odio, sed zelo justitiæ; quamvis etiam ex odio occideretur, non esset obligatio restitutionis, neque enim læderetur justitia. Secundò, ne bannitus occidatur extra territorium proscriptoris, nam cum ibi nullam habeat jurisdictionem, non potest concedere ut à se proscriptus ibi occidatur: *Fag. in præf. crimin. p. 3. q. 103. num. 213. Lym. l. 3.*

1.3. tr.3. p.3. c.2. Neque unquam putavi audientes Theologos contrariae sententiae eo ducti fundamento quod Princeps alterius territorii tacitam concedit licentiam; nam id est omnino falsum, si etenim bannitus ab aliquo Principe in alieno occidatur territorio, Princeps hujus Territorii graviter punit occisorem. Signum ergo est re veralem licentiam non concedere. Tertio, illicitè occideretur Pater à Filio, Maritus ab Uxore, & è contra, nam id nimis est contra naturalem pietatem. Solum id licitè fieret, quando alià vià non posset amoveri grave praedictum, quod immineret Patri, & Personae Principis, nam tunc aliud suaderet ratio publici boni: *arg. l. minimè 35. ff. de relig. & sumpt. funer.* Rectè verò movent Theologi non licere Principi sine causa valde gravi ita aliquem in exilium mittere, ut possit à quocumque impunè occidi, & maximè si praemium addatur occisori. Ratio est quia, isti in continuo versantur periculo moriendi in peccato; unde si id fieret sine causa valde gravi, graviter lederetur charitas: *Molin. de Just. tr.2. disp.7.*

Q. IX. An omnibus licitum sit occidere Tyrannum.

R. I. Si Princeps ea sola ratione dicatur Tyrannus, quia indebitè gravat Subditos, & iniuste illos exspoliat &c. non potest à quocumque privato occidi, quando aliàs legitimo titulo possidet Regnum. Id definitum habemus in Concilio Constantiensi, ubi *sess.15. inter articulos Jo. Hus* damnatur etiam sequens: *Quilibet Tyrannus debet. & potest licitè, & merito per quemcumque Vassallum suum, vel Subditum occidi.* Ratio est quia, qui est solo regimine Tyrannus, est verus Princeps, ergo non potest privata autoritate spoliari vità, & jure regnandi, sed ei parendum est in iis, in quibus iuste imperat, juxta illud *1. Petr.2. Servi Subditi estote in omni timore Domini, non tantum bonis, & modestis; sed etiam discoloris.* Confirmatur quia, ex contraria doctrina irreparabilia orirentur inconvenientia, cum facile quisque perditus posset judicare Principem tyrannicè gubernare: *Est hoc multitudini periculosum*, ait S. Th. opusc.20. de reg. Princ. l.1. cap.6. *& ejus Rectoribus, si privata presumptione aliquis attentaret Praesidentium necem, etiam tyrannorum &c.* Monet proinde in tali casu orandum esse Deum, in cujus manu est cor Regis, & auferenda peccata, ut cesset flagellum.

R. II. Cuicumque privato licet interficere tyrannum, qui sine iusto titulo conatur invadere Regnum, vel etiam illud jam sine iusto titulo occupaverit. Ratio primæ partis ea est quia, unicuique parti licet vim vi repellere, & maximè si vis tendat ad defendendam Patriam, Regnum &c. nam tunc defenditur publicum bonum. Eadem ratio suadet posse occidi, quamvis jam adeptus sit Regnum, nam illud possidere sine iusto titulo, est perseverare in inferendo vim injustam, adeoque semper licitè talis vis repellitur. Nec obstat possessio acquisita; nam cum notorietate facti appareat injusta, nil aliud est quàm continuata injuria, quam licet repellere unicuique privato propter jus, quod unicuique competit defendendi Patriam &c.: *Leff. l.2. c.9. n.8. Bonac. de res. d.2. q. ult. sect.1. p.3. n.3.*

Q. X. An liceat Marito occidere Uxorem in adulterio deprehensam.

R. Olim pluribus Jurisperitis, & quibusdam Theologis videbatur licere Marito occidere Uxorem in adulterio deprehensam, sicut etiam id licere Patri respectu Filiae, ea ducti ratione quod id agebant publica autoritate, cum id eis permittatur à lege, nempe *ex leg.21. cum duabus sequent. ff. de adulter. leg. Gracchus 4. C. ad leg.*

Jul. de Adul. Præterea cum Adulter, & Adultera sint injusti Aggressores honoris Mariti, ad propulsandam injuriam videbatur licere eos occidere. At hujusmodi opinio fuit damnata ab Alex.VII. dum sequentem damnavit propositionem: *Non peccat Maritus occidens propria autoritate Uxorem deprehensam in adulterio.* Ratio hujus condemnationis clara est, nam ita agens peccat contra ordinem judicii, & contra christianam charitatem. Contra ordinem judicii, quia nemo, maximè in propria causa, debet simul esse Judex, Accusator, & Testis, ut dicitur etiam *can. inter hac 33. q.2.* ita ageret Maritus adulteros occidendo. Peccaret autem contra Christianam Charitatem, quia nosse honor non est anteponeus eterne salutis proximorum, quàm certè evidenti periculo exponeret, qui actu adulterantes occideret. Præterea quot inconvenientia oriri possent, si Maritus facultatem haberet uxorem adulteram occidendi? Occiderentur tunc uxores ab iniquis Maritis sub pretextu patris adulterii; vel si Maritus alterius amore captus vellet illam ducere, facillimè præberet commoditatem, immo & stimulare uxorem ad adulterium, ut illam occidendi occasionem posset arripere: *Lugo de Just. d.10. n.90. Sanchez de Matr. l.10. d.8. n.38.*

Ad fundamenta contraria dicas falsum esse leges dare Marito facultatem occidendi Uxorem adulteram, sed solum illum ut homicidam non punire; & si aliqua lex aliter videatur docere, corrigenda est per Leges Canonicas, ut in præsentibus etiam materia docet *S. Th. in 4. d.37. q.2. ar.1.* Cæterum etiam Ecclesia, ut afflictio non adderetur afflictio, noluit interficentem Clericum peccantem cum uxore, seu Filia, subjacere excommunicationi, ut habetur *cap. si verò de sent. excom.*

Ad illud quod dicebatur licitum esse occidere Adulterum, utpote quia licet occidere invasorem proprii honoris, respondendum est id valere, quando adulter niteretur adulterium committere, & nulla alia via esset ad illud impediendum quàm ipsum occidere. At quando adulterium est patratum, non sunt amplius aggressores honoris, unde occidere Uxorem, & Adulterum esset vindicta, non iusta defensio.

Regulæ in praxi observanda.

I. Quamvis semper sit peccatum mortale occidere directè seipsum, & privandum sit Ecclesiastica sepultura, qui ita operatur *ex can. placuit 23. q.5. & ex Rit. Rom. in Rubr. de exeq.* advertere nihilominus debet Parochus posse in Ecclesia sepelire eum, qui vel invenitur laqueo suspensus, vel demersus in puteo, neceritò constat id voluntariè fecisse. Ratio est quia, nisi id certè constat, de nullo est præsumendum quod deliquerit: *leg. merito ff. pro socio, & cap.2. de reg. juris*, adeoque præsumendum est vel ab alio fuisse occisum, vel id fecisse ex vehementissima passione, quæ omnino perturbaverit usum rationis, seu mentem induxerit. Videatur *Barb. de Off. Paroch. p.3. c.26 n.49.*

II. Cum unusquisque debeat non omittere media ordinaria ad vitam conservandam, non debet infirmus respuere medicinam, quæ prudenter, & fere certè judicaretur ipsi profutura; nam hujusmodi medicina, si non esset ingentis pretii, judicatur medium ordinarium pro vitæ conservatione. Quia tamen multoties incertum est, an pharmaca potius profint, quàm noceant, ideo non facile damnandus peccati mortalis, qui pharmacum sibi oblatum respuerit.

III. Quia non tenemur mediis extraordinariis

vi.

vitam conservare, ideo neque tenemur conservare vitam pharmaco ingentis pretii, neque substinendo graves dolores, ut event in magna adulatione, in magna seditione, v. g. tibiae, brachii &c. Idem dicas de femina honesta potius eligente mortem, quàm tangi in partibus secretioribus à Chirurgis, quamvis id posset permittere causa sanitatis; neque motus turpis, qui posset oriri, femoto consensu esset ei ad peccatum imputandus, quia per accidens oriretur ex causa iusta, & necessaria. Putarem tamen non facile excusandam feminam honestam, quæ a sui curatione feminas etiam honestas respuerit cum periculo vitæ; nam esset irrationabilis ingens illa verecundia, quæ in casu tantæ necessitatis etiam personas ejusdem sexus respuerit.

IV. Docet *S. Th. 2. 2. q.147. ar.1. ad 2.* non esse ita utendum poenitentis, ut vita notabiliter abbreviatur ex ea ratione sæpe insinuata, quod scilicet non sumus Domini nostræ vitæ, sed solum Administratores. Verùm quamvis nunquam liceat poenitentis corpus macerare, ea intentione ut vita abbreviatur, nihilominus doctrina S. Thomæ non tam scrupulosè venit intelligenda, ut omnino abstinendum sit ab iisdem poenitentis, quamvis previderetur vita per aliquos annos abbrevianda. Licet ergo semper sit his poenitentibus se macerare, neque laudabiliter Religiosi omittent poenitentias, à regula injunctas, cum fuerint approbatæ à viris SS. Personæ pariter, quæ non vivunt intra claustra, optimè faciunt macerationibus corpus in servitutem redigere, quamvis, si velint prudenter operari, pendere debeant ab arbitrio prudentis Confessarii. Et quidem, si non condemnantur peccati gravis, qui multo cibo, & potu sibi vitam abbreviant, cur damnandi qui, ut Divinæ Justitiæ satisfaciant, ut passiones refragent, poenitentis se macerant, quamvis per accidens vita ipsorum possit per aliquos annos abbreviari?

V. Sciat Confessarius in nostra Diocesi esse casum reservatum *Homicidium voluntarium etiam quoad Mandantes effectum sequuto.* Notet autem pro ipsius intelligentia illud dici homicidium voluntarium, quod est volitum in se, vel in sua causa proxima, ita ut occidens verè ex sua voluntate dicatur occidisse. Ligatur proinde reservatio, non solum qui de industria aliquem occidit, sed etiam qui apponit causam proximè inductivam homicidii, ut si quis aliquem lethaliter vulneret, vel propinasset illi mortale venenum. Neque se possit excusare dicendo, non habuisse animum occidendi, esset enim protestatio contra factum.

E contra quamvis graviter peccaret, non diceretur homicida quoad effectum reservationis, qui aliquem occideret in subita rixa, dummodo non habuisset antea animum occidendi; qui occideret aliquem ex gravi metu ipsi illato, si non occidat; qui occideret aliquem se defendendo, quamvis excessisset moderamen inculpatae tutelæ; qui nolebat infligere vulnus lethale, quamvis præter intentionem graviter vulnerasset. Ratio horum omnium est quia, ita occidentes non intelliguntur occidere ex industria, & inclinatione voluntatis, quapropter non committunt homicidium voluntarium, ea ratione qua voluntarium à legibus appellatur.

Item excusatur à reservatione, qui ponit causam solummodo remotam homicidii. Ita se habet qui se inebriat, quamvis prævideat in ebrietate aliquem occisurum; & qui non adhibet sufficientem diligentiam ad præcavendam mortem alterius; ut dum quis è lecto tegulam in viam projicit, non apposto signo, ut transientes sibi caveant. Omnes isti dicuntur perpetrare homicidium casuale ad distinctionem homicidii voluntarii. Illud universali-

ter notet Confessarius, quod semper cum his est inter DD. an homicidium sit casuale, vel voluntarium, occidens immunis est à reservatione, utpote quia dubium est an commiserit homicidium voluntarium. De his plura habes, ubi egi de Irregularitate, quæ contrahitur ex homicidio. Multò magis non habet locum reservatio in casibus, in quibus disputant DD. an licita sit occisio, nec ne.

Quia casus reservatus comprehendit etiam Mandantes, observare debet Confessarius, quod, cum sumus in odiosis, ad incurrendam reservationem mandatum debet esse expressum, itemque voluntarium, hoc est, non in subita ira factum; quamvis voluntarium censeatur, si dum passio potuit quiescere, adhuc tamen mandatum non revocetur. Demum mandatum debet esse de ipso homicidio, vel de causa ejusdem proxima. Eò quod tamen, nec homicida, nec mandans incurrunt reservationem, nisi effectu sequuto, hinc est quod si quis sacramentaliter absolvatur, antequam ex lethali vulnerè mors sequatur, immunis erit à reservatione, quia hæc non habebat locum, nisi morte sequuta, & quando hæc evenit, non est amplius culpa, quæ reservetur.

VI. Advertat Confessarius ad avertendum periculum occidendi puerum, in nostra Diocesi casum etiam sequentem esse reservatum: *Detentio infantium in lecto ante novum mensem completum extra capsulam.* Quicumque ergo, scilicet sive Mater, sive Nutrix, sive Pater, sive quicumque alius ita tenet intra suum lectum puerum, ut ab ipso imminet periculum illius suffocandi, hæc reservatio innotatur. Hinc incidet in reservationem quicumque etiam brevi tempore extra capsulam extrahit, si prudenter timeat se somno corripiendum, quia tunc tale periculum imminet. Secus si expertus sit infirmum manere, quamvis aliqua vice per accidens somno corripiatur. Multò minus in reservationem incidet illa Mater, quæ ex aliqua causa puerum è capsula extrahit, si interim aliquem faciat evigilare, ne somno corripiatur. Poterit etiam excusari à reservatione illa mulier, quæ extraheret puerum implacabiliter plorantem animo statim illum capsulæ restitueret, quia difficile est à somno opprimi; usque dum puer ita plorat. Secus, si experientiâ sciret, puero etiam plorante, à somno opprimendam. Item excusatur Mater gravi infirmitate laborans, si cum non possit sine gravi periculo è lecto affurgere, puerum plorantem è cunis extrahit, ut ibi ipsum restituat, postquam conspicerit. Idem multò magis dicendum, si vel ratione frigoris, vel infirmitatis, necessarium ducat ad salvandum puerum illum in sinu suo fovere. Illud universalius notet Confessarius, quod si ipsa extractio è capsula propter aliquam circumstantiam non sit graviter peccaminosa, non subjacet reservationi, quamvis extrahentes ex conscientia erronea se graviter peccare putarent. Notare etiam debet reservatione non ligari extrahentes, si sibi non efforcent conscientiam peccati gravis, ad quam culpam multoties non attendunt Nutrices, dum non plenè vigilantes extrahunt infantulos.

Cum etiam litera casus loquatur de detinentibus in lecto, sequitur non subjacere reservationi extrahentes puerum è capsula, si lecto assideant, quamvis peccare possint, si periculum sit ut ita assidentes somno opprimantur cum periculo suffocationis. Item quia præcipitur detentio in capsula ad tale periculum removendum, hinc non habet locum reservatio, si e. g. ita aggerentur panni circa puerum, ut illud periculum abest. Ita etiam dicendum, si aliquis longè à puero dormiat in eodem lecto, dum pene immotus solet dormire. Demum immunis est à reservatione, qui puerum pro-

prope se non haberet, ut si e. g. inter puerum, & ipsum mediet Mater, seu Nutrix, quia tunc ab ipso non imminet periculum suffocationis.

Cæterum quamvis casus loquatur de detinentibus puerum extra capsulam ante nonum mensem completum, debet Confessarius admonere præcipue Matres, & Nutrices, ut etiam post tale tempus omne suffocationis periculum removeant, aliàs gravissimè etiam tunc peccabunt, quamvis cesset reservatio.

C A P U T II.

De Occisione Innocentis, ubi etiam de Abortu.

Q. I. AN in aliquo casu liceat Innocentem occidere.

R. I. Nunquam licitum est directè occidere Innocentem, hoc est, illum privare vitâ. Ratio est quia, occiso directâ Innocentis semper est intrinsecè mala, quia illi aufertur vita, quæ sola sub Dei dominio est, unde dicitur Sap. 16. *Tu es enim Domine, qui vita, & mortis habes potestatem.* Hinc patet discrimen, cur Filii Innocentes possint propter crimina Patris expoliari facultatibus, non verò vitâ. Ratio discriminis est quia, bona temporalia ita possidentur à privatis, ut possint eis expoliari, quoties ita propter ipsorum vitia exposcat publicum bonum, licet exinde possit per accidens oriri damnum Innocentium, dum interim nulla re, quam possideant, expolientur. At vita nostra ita est sub dominio ipsius Dei, ut nullus sine crimine possit eâ privari, aliàs manus violentæ mitterentur in id, quod solius Dei est. Hinc Deuter. 24. dicitur: *Filius non occidetur pro Patre, sed unusquisque pro peccatis suis morietur.*

Neque refert pro conservando toto licere abscindere membrum etiam sanum, nam exinde inferri non potest licere Innocentem occidere pro Civitate conservanda. Id autem patet evidenter quia, illud membrum non habet jus particulare ut conservetur, sed jus conservationis est penes totum hominem; ac proinde bene abscindi potest, ut totum conservetur, cum non fiat contra jus particulare, quod habeat illud membrum. At quamvis Civitas habeat jus ut conservetur, habent etiam singuli jus proprium, ut ipsis vita non auferatur sine gravi crimine; ac proinde non possunt occidi, quamvis aliquis vellet ipsorum mortem, etiam Urbis excidium minitendo.

R. II. Potest indirectè cooperari morti Innocentis quoties ita exposceret bonum publicum. Id exemplificatur in Civitate, quæ traderet Innocentem Tyranno, aliàs minitanti ejus excidium. Si in tali casu Civitas tradat Innocentem, non eo fine ut occidatur, sed ut ipsa præservetur, non peccat; nam actio de sua natura est indifferens, nec immediatè, & proximè concurrat ad mortem Innocentis, sed ea proximè provenit ex malitia Tyranni. Unde talis actio ex se indifferens videtur posse cohonestari propter imminens gravissimam necessitatem: *Lugo disp. 10. num. 113. Less. l. 2. c. 9. num. 40., Bon. de Res. d. 2. q. ult. sect. 1. p. 7.*

Hæc nihilominus ratio mihi non satis efficax appareret, si in tali casu Innocens non teneretur se tradere Tyranno ob liberandam Rempublicam, sive Civitatem; nam dum bonum publicum est in extrema necessitate, unusquisque privatus tenetur pro ipso propriam vitam periculo exponere. Ubi observandum, quod ita agendo non seipsum directè occideret, sed se exponeret in gravissima necessitate periculo mortis, quod semper est licitum propter bonum virtutis, & maximè propter publicum bonum. Cum igitur ipse Innocens se te-

neatur tradere Tyranno, qui ad hoc concurrerent, ad actionem licitam concurrerent, cum ex se præstare teneretur. Cæterum, si id non cohonestaret traditionem Innocentis, non satis mihi appareret in talibus circumstantiis per eam solùm remotè cooperari morti ipsius Innocentis.

Q. II. An Judex possit morte punire eum, quem scit privatâ scientiâ esse Innocentem, si in Judicio probetur reus mortis.

R. S. Th. huic quæsitio ita respondet 2. 2. q. 64. a. 6. *Judex si scit aliquem esse innocentem, qui falsis testibus convincitur, debet diligentius examinare testes, ut inveniat occasionem liberandi innocentem, sicut fecit Daniel. Si autem hoc non potest, debet eum Superiori relinquere judicandum. Si autem nec hoc potest, non peccat, secundum allegata sententiam ferent, quia ipse non occidit innocentem, sed qui eum afferunt nocentem.* Verum negari non potest valde probabilem esse contrariam sententiam, nam nullum jus habent Judices, & Principes supra vitam alterius, nisi quando propter ipsorum crimina expedit illos vitâ privare: hoc casu excepto, uniuscujusque vita est sub dominio Dei, ac proinde nullum jus habet in ipsam Judex. Si igitur condemnet Innocentem, usurpat sibi jus, quod non habet, ac proinde videtur peccare. Hinc Exod. 23. ubi sermo est de Innocente, qui per testes probatus fuit reus, dicitur: *Insonem, & justum non occides, atque ibidem subditur: Non suscipies vocem mendacii, nec sequeris turbam ad faciendum malum: nec in judicio plurimorum acquiesces sententia, ut à verò devies: Lugo de Justit. d. 37. sect. 4. Less. lib. 2. c. 29. n. 74. & 82. aliique quamplures.*

Ad rationem, quæ afferri solet in contrarium, scilicet Judicem ut Personam publicam debere secundum publicam scientiam judicare, responderi potest utique neminem posse condemnari, nisi servato ordine juris reus convincatur, est enim de jure naturæ neminem esse condemnandum nisi accusatum, & convictum; ac proinde Judex non posset condemnare, quem scientiâ privatâ reum sciret. At scientia publica non videtur dare jus ad occidendum innocentem, cum in ipsius vitam nemo habeat jus nisi solus Deus. Poterit utique non declarari innocens, qui scientiâ publica apparet reus, at neutiquam condemnari. Optimum autem erit, si aliud non facere possit, permittere illi fugam à carcere, dum id fieri possit sine aliorum damno; vel deposito officio Judicis assumere apud Superiorem personam testis, ut defendat Innocentem.

Q. III. An in aliquo casu licitum sit abortus.

R. I. Nunquam licitum est directè procurare abortum, hoc est, aliquid facere, quod de sua natura tendat ad expulsionem fœtus immaturi. Et quidem non licere aliquid facere, quod de sua natura tendat ad expulsionem fœtus animati de se constat quia, dum expelleretur fœtus immaturus, sed animatus, committeretur verum homicidium, & insuper privaretur ejus anima æterna salute: directè autem procurare homicidium innocentis, ex sæpe dictis, nunquam potest cohonestari.

Quod autem nec sit licitum facere aliquid directè tendens ad expulsionem fœtus inanimati, exinde probatur quia, qui procuraret directè hujusmodi abortum, impediret proximè, & immediatè vitam hominis, unde esset reus de homicidio, licet imperfecto, ut habetur ex cap. *si aliquis de homic.* homicidium autem non potest cohonestari, ni fiat cum moderamine inculpatæ tutelæ, ut infra dicemus, quod tamen non habet locum in casu præsentis.

Confirmatur quia, ex naturæ dictamine nunquam

li-

licet directè facere quod impediatur propagationem, & conservationem speciei. Hinc non licet dare pharmacum uxoratæ ea intentione ut inducatur sterilitas, ut patet ex cap. *sicut literarum de homicid. juncto casu. quod verò 32. q. 2.* Item nunquam est licita effusio feminis, cum solummodo deservire debeat ad propagationem speciei. Si ergo ex ipso dictamine naturæ nunquam licitum est directè inducere sterilitatem, & pollutionem, hoc est, facere aliquid ea intentione, ut hujusmodi actiones sequantur, multò minus licita erit expulsio fœtus, quamvis inanimati, cum, hoc proximè, & immediatè impediatur speciei propagationem. Hinc Innoc. XI. sub num. 34. sequentem damnavit propositionem: *Licet procurate abortum ante animationem fœtus; ne puella deprehensa gravida occidatur, seu infametur.*

Petere hic potest quis quando fœtus animetur. Pro quo observandum est damnatam fuisse ab Innoc. XI. sub n. 35. sequentem propositionem: *Videtur probabile omnem fœtum, quamdiu in utero est, carere anima rationali, & tunc primò incipere eandem habere, cum paritur; ac consequenter dicendum erit in nullo abortu homicidium committi.* Secundò, notare est saltem quoad inducendas poenas Canonicas, de quibus infra, masculum reputari solum animatum post quadraginta dies, foeminam verò post octoginta; nam hanc sententiam, ultra plures Canonistas, & Theologos, docet Glossa in *Clem. unic. de sum. Trinit. vers. simul unitas, & in cap. sicut de homic.* Tertio, fœtus semper præsumitur masculus, unde si procuraretur abortus post 40. dies habebunt locum poenæ Canonica. Cæterum probabilissimè modò defenditur fœtum animari anima rationali ab initio conceptionis, vel saltem tertia, aut septima die; unde semper censui hujusmodi fœtus esse sub conditione baptizandos, ut explicabo agendo de Baptismo.

R. II. Licet aliquando indirectè procurare abortum, hoc est, quando necessarium esset ad salvandam vitam matris. In hoc, inquam, unico casu licet dare pharmacum Matri, sive scindere venam, si id tendat de sua natura ad restituendam illi sanitatem; quamvis secundariò prævideatur sequuturus abortus. Ratio autem est quia, licet permittitur mors Innocentis, quando necessariò sit actio non tendens de sua natura ad illam causandam, sed habet alium finem bonum, & honestum. Ita fugiens invasorem potest prosequi suam fugam, quamvis ab equo, in quo insidet, esset puer proterendus, si nullum medium suppeteret ad præservandum puerum, ut evenire posset in via angustissima. Item Mater gravida potest fugere aggressorem, quamvis ex fuga prævideatur abortum. Id etiam frequenter accidere solet in justa aggressionem Civitatum; nam licet diriguntur tormenta bellica in urbem, quamvis prævideatur sequutura mors plurimorum Innocentium. Sicut igitur istæ actiones cohonestantur, quia non fiunt intentione occidendi Innocentem, sed ad alium honestum finem, ad quem assequendum habet aliquis jus; ita & potest permitti expulsio fœtus, si fiat aliquid de se tendens ad conservandam vitam Matris, nam habet jus ad illam conservandam.

Dices ex propositione damnata, quam supra retulimus, non licere procurare abortum fœtus etiam inanimati, ex intentione conservandi vitam Matris, vel ejus famam, ergo multò minus licet ob conservandam vitam Matris procurare abortum fœtus etiam animati.

Sed contra est quia, dum agitur de conservatione vitæ Matris, quæ non periclitatur ob infirmitatem, sed ab extrinseco, quia scilicet, si

deprehendatur gravida occidetur, pharmacum directè, & ex sua natura expelleret fœtum, neque enim posset dici dari ob infirmitatem Matris, cum non esset infirma. Dum verò datur pharmacum, vel aperitur vena, quia periclitatur vita Matris infirmæ, tunc pharmacum &c. tendit ad expellendam infirmitatem, quod vidimus licet fieri; nam tunc expulsio fœtus potius est permissa, quàm volita.

Quidam recedunt à doctrina supra firmata in duplici casu. Primò, quando spes esset, si mater à pharmaco &c. abstineret, fœtum vivum in lucem edendum; cum etenim tunc posset baptizari, vult Charitas postponendam vitam nostram temporalem vitæ supernaturali proximi constituti in extrema necessitate spirituali. Secundò, quando remedium æqualiter tenderet ad causandam Matri salutem, ac ad expellendum fœtum, putant enim in tali casu procurari directè fœtus expulsionem.

Verùm puto in utroque casu posse dari pharmacum Matri, cujus vita aliàs periclitaretur. In primo casu quia, licet verum sit in extrema necessitate spirituali proximi postponendam esse vitam nostram temporalem illius vitæ spirituali, nihilominus hæc doctrina vera est, quando certum, vel saltem probabilius est, ut possimus nostræ moriæ optulari proximo constituto in extrema spirituali necessitate. Id autem non habet locum in casu nostro, nam experientiâ constat moriente Matre, fere semper & fœtum mori; cum lethalis Matris ægritudo corrumpat humores, & inficiat alimentum fœtus, ac proinde valde difficile sit vivere post Matrem. Si ergo ex alia parte probabile sit per pharmacum posse Matrem conservari, id reddetur licitum, sine illo etenim fere certum est & Matrem, & fœtum moriturum, & cum pharmaco probabile est vitam Matris posse conservari: *Sanch. l. 9. d. 20. n. 17.*

In secundo etiam casu licitum videtur dare pharmacum matri, cujus vita periclitatur; sicut enim æqualiter habent mater, & fœtus jus ad vitam conservandam, cur stante tali jure non poterit sumere pharmacum, ut vitam conservet? Neque in tali casu verificatur directè expelli fœtum; quamvis enim habeat & illum expellere, nihilominus habet vim æqualem sanandi Matrem, hacque intentione sumendum est. Accedit præfata ratio, quod scilicet fere semper moriente Matre moritur etiam fœtus, unde dare tale medicamentum, quod aliàs potest sanare Matrem, exiguum damnum potest afferre fœtui; & aliunde maximum est lucrum; si matri restituatur salus penè desperata: *Sanch. de matr. l. 9. d. 20. n. 18. Trull. l. 5. in Decal. c. 2. d. 4. n. 5.*

Q. IV. Quæ sint poenæ statutz contra procurantes abortum; & quas personas afficiant.

R. I. Maximas, & gravissimas poenas decrevit Sixtus V. in sua Const. quæ incipit *Effrangiam &c.* contra procurantes abortum. Verùm quia in praxi difficilis erat ejus observantia, ipsam moderavit Gregorius XIV. ea Const. incip. *Sedes Apostolica &c.* Juxta igitur hanc Constitutionem modo regulandæ sunt poenæ contra procurantes abortum. Hujusmodi poenæ contra procurantes abortum animati fœtus sunt sequentes. Primò, contra ipsos habent locum omnes poenæ ab utroque jure statutz ad puniendos homicidas voluntarios. Secundò, contrahunt Irregularitatem. Tertio, privantur omni privilegio clericali. Quarto, sunt inhabiles ad omnia Officia, & Beneficia sive simplicia, sive Curata. Quintò, ipso facto sunt excommunicati. Sextò, dum habeant officium, sive beneficium ipso facto ipsis privantur, & perpetuò redduntur inhabiles tam ad officia, & ad Beneficia quæ habent, quàm ad quodvis aliud. Scilicet

primò, Clericus procurans abortum est deponendus, & degradandus, atque tradendus Curia: saculari, ut ipsum puniat juxta leges humanas, & Divinas.

Hæ poenæ continentur in supracitata Constitutione Sixti V. eaque non substituit Gregorius, dum agitur de procurante abortum fetus animati; cum solum absterit speciales poenas, quas Sixtus decreverat etiam contra procurantes abortum fetus inanimati, vel contra concurrentes ad procurandam sterilitatem; hosenim voluit tantum subiacere poenis, quas contra ipsos statuit jus commune. Placet hic adnotare quædam verba Constitutionis Gregorii, cum viderim aliquos Theologos subobscurè loqui in hac materia.

Quò verò (ait Gregorius) ad poenas procurantium abortum fetus inanimati, aut exhibentium mulieribus, vel sumentium venena sterilitatis, aut quocumque modo auxilium, vel consilium eis dantium, in prædicta Constitutione contentas, Constitutionem præfatam, in ea parte, ubi de his agit, ad terminos juris communis, ac SS. Canonum, & Concilii Trid. dispositionem, auctoritate Apostolica tenore præsentium tam quoad præterita, quam quoad futura perpetuò reducimus, perinde ac si eadem Constitutio in ejusmodi parte nunquam emanasset. Non obstante eadem Præcessoris nostri Constitutione, quam quoad reliqua omnia (notentur hæc verba) præter contenta in hac nostra Constitutione, in suo robore omnino permanere volumus; ceterisque contrariis quibuscumque.

Notare etiam oportet quoad poenas supra recensitas, quòd licet poenæ irregularitatis, excommunicationis, & inhabilitatis ad Beneficia, obligent in foro conscientia, & ante Judicis sententiam, & si delictum esset occultum; nihilominus, si agatur de privatione Beneficii, & quod aliquis actu habeat, non est relinquendum ante sententiam declaratoriam criminis; quia ad id requiritur externa executio, ut dicitur in Tractatu de legibus. Pariter quamdiu delictum remanet occultum, non habent locum poenæ degradationis, & traditionis ad Curiam sacularem.

R. II. Poenæ supra recensitæ afficiunt omnes directè, vel indirectè, per se, vel per alium quocumque modo procurantes abortum fetus animati, vel præstantes ad id consilium, vel auxilium, aut favorem.

Q. V. Quinam possint dispensare, & absolvere à præfatis poenis.

R. I. Est qui doceat posse Episcopum dispensare in poena privationis Beneficiorum, & inhabilitatis ad illa: verum non satis tuto tutam hanc doctrinam, cum de sua natura inferior non possit dispensare in lege superioris. Ultraquamquod Sixtus V. hujusmodi dispensationem expressissimis verbis sibi reservavit, & suis Successoribus.

Quoad Irregularitatem etiam & suspensionem non potest fieri recursus ad Episcopum ut dispenset; quamvis enim Trid. sess. 24. de reform. cap. 6. concedat Episcopis facultatem dispensandi in Irregularitatibus, provenientibus ex delicto occulto, excipit tamen homicidium voluntarium, ut constat legenti supradictum caput; & homicidium omnino voluntarium reputandum est procuratio abortus fetus animati. Quòd si procuratio abortus reducatur ad homicidium casuale, tunc videnda quæ dixi de Irregularitate, quæ incurritur ratione talis homicidii.

Ab excommunicatione proveniente ex abortu potest absolvere Episcopus, vel Confessarius ad hunc casum specialiter deputatus; ita enim decrevit Gregorius XIV., moderando Constitutionem Sixti V. in qua hunc casum sibi specialiter reservaverat. Ubi advertas non ideo dicendum Confessarium specialiter ad hunc casum deputatum, ex eo quòd ha-

beat facultatem generalem absolventi ab omnibus casibus reservatis Episcopo; nam talis generalis deputatio non potest dici illa specialis deputatio, quam exigit Bulla Gregorii, vult enim Confessarium ad id hunc casum specialiter deputari; *Dian. p. 7. tr. 5. resol. 15.* aliique apud ipsum.

Q. VI. An excommunicationem incurrant ipse mulieres prægnantes, si per potionem, aut alia remedia procurent abortum fetus animati, vel illum patiantur.

R. Non mihi videtur improbabilis sententia negativa, nam dum agitur de aliis poenis in Constitutione Sixti V. expressè exprimentur mulieres prægnantes, non verò exprimentur quando agitur de excommunicatione. Neque satis convincitur habere locum excommunicationem respectu ipsarum prægnantium, quia feratur in *Principales, socias & consocias* concurrentes ad perpetrandum crimen abortus; nam pro ly *principales* possunt intelligi non ipse mulieres prægnantes patientes abortum, vel sumentes potionem, vel aliud facientes, quo causatur abortus, sed illæ, quæ inter cooperatores, seu cooperatrices ad causandum abortum sunt principales: *Lugo l. 2. respon. moral. d. 4. n. 4. Salm. tr. 13. c. 2. n. 70.* aliique apud ipsos. Cum igitur saltem dubitari possit an præfata excommunicatione comprehendantur, re vera ipse censurà non erunt innodata, nam dubium facti, vel juris ab incurrendis censuris eximit.

Regula in praxi observanda.

I. Primò, animadvertat Confessarius, quòd in maximis angustiis redigitur conscientia Ecclesiastici quoquo modo concurrentis ad delictum abortus. Vel enim nullum habet Beneficium, & jam est incapax ad quocumque Beneficium acquirendum, si à Papa non dispensetur, idque etiam si ipse delictum fuerit occultum. Vel jam habet Beneficium; & quamvis illud non teneatur dimittere ante sententiam declaratoriam criminis, nihilominus ante eandem sententiam, etsi delictum sit occultum, remanet Irregularis, & consequenter non potest Missam celebrare, quod tamen exigere potest ipse Beneficium. Ex hoc autem capite potest oriri obligatio ipsum Beneficium dimittendi; nam jam non potest satisfacere suæ obligationi, ni Papa ipsum dispenset ab Irregularitate, quæ tamen dispensatio difficiliter conceditur ratione tanti delicti. Semper tamen animadvertat Confessarius hæc verificari respectu abortus fetus animati.

II. Consideret Confessarius inter casus nostræ Diocesis reservatos esse sequentem: *Abortus procuratus fetus animati effectu sequuto, tam respectu patientis, quam quovis modo cooperantis scienter.* Dum ergo audit in Confessione hoc peccatum, & debet animadvertere, quæ circa illud disposuerint SS. Pontifices, & quæ nostri Præfules.

Pontifex voluit esse Episcopis reservatum, & Confessariis quoad hoc specialiter deputandis. At quia ratione solius excommunicationis reservatur, quæcumque excusant ab excommunicatione, excusant pariter ab hæc Pontificia reservatione. Hinc ab ea excusatur quicumque procuravit abortum ignorando censuram, etsi ignoretur culpabili ignorantia, dummodo non sit ingens temeritas; nam in Bulla Sixti V. excommunicantur qui procurant abortum scienter, quæ particula exigit saltem ingentem temeritatem ad incurrendam censuram, ut suo loco dictum est. Excusatur item à præfata reservatione, qui ex gravi metu ab extrinseco causato procuravit abortum, ut dictum est agendo de censuris. Dixi ab extrinseco causato, nam metus mali quod comitari solet actum à lege prohibitum non excusat; leges enim prohibentes actum

III.

telligantur illum prohibere, etsi indivisus sit à malis, quæ solent illum comitari, qualia sunt in casu nostro periculum infirmitatis, infamiae, &c. Excusantur à Pontificia reservatione ipse mulieres prægnantes, si procurent, vel patiantur abortum. Excusantur, qui sunt causa abortus casualis; nam cum simus in odiosis, posuere contra procurantes abortum intelligi debent de procurantibus abortum voluntarium, non de eo qui sequitur præter intentionem, vel non apposita ipsius causâ proximâ, ut dixi supra loquendo de homicidio. Quòd si ex aliquo ex præfatis capitibus non auferatur Pontificia reservatio, tunc semper advertat Confessarius non posse ab hoc casu absolvere ex eo, quòd ab Ordinario generalem habeat licentiam à casibus reservatis absolventi. Tempore verò Jubilæi poterit absolvere; nam Pontifex non tenetur ad hunc casum specialiter deputare, sicut Episcopus. In casibus verò quibus cessat Pontificia reservatio, Confessarius habens facultatem generalem absolventi à reservatis, poterit & ab hoc absolvere. Observare tamen debet reservationem nostræ Diocesis non effugere Matres procurantes, vel patientes abortum, ut & ex litera casus dignoscitur.

Illis verò particulis: *quàm quovis modo cooperantis scienter*, intelliguntur mandantes, præstantes opem, consilium, favorem, potionem, medicamenta abortum causantia, eadem conscienter, scribentes literas, apochas &c. Hi omnes comprehenduntur tam in Bullis Pontificum, quàm in nostro casu. At prudens, & doctus Confessarius semper examinet an hæc cooperationes fuerint efficaces. Et quidem si abortus non sequatur, clarum est nullum incidere nec in nostram, nec in Pontificiam reservationem. Sed idem dicendum, si cooperatio vel consulendo, vel mandando, vel quid aliud faciendo, verò non fuit causa abortus, quia mater jam omnino volebat ipsum quocumque modo procurare, & potest illius assertionis fides præstari, si aliquis fidei digna sit. Eodem pariter modo discurrendum de eo, qui solum fuit causa, ut brevi tempore abortus acceleraretur; nam si ejus consilio &c. notabiliter acceleraretur, & spes erat ut eo spatio pravus Matris animus mutaretur, non effugeret reservationem. Demum in praxi tunc judicatur immunis à reservatione, qui datum consilium retractavit, quamvis abortus sequatur. Qui plura desiderat, non desinat consulere P. Mani in explicatione hujus casus.

C A P U T III.

De Homicidio ob conservandam Vitam, Honorem, vel Divitias.

Q. I. AN liceat occidere injustum invidiosum ad propriam vitam tuendam.

R. Licitum est occidere injustum invidiosum, si id fiat cum moderamine inculpatae tutelæ. Id constat ex cap. significasti il. 2. de hom. ubi definitur omni jure licitum esse vim vi repellere. Et ratio est quia, cum unusquisque jus habeat ad conservandam propriam vitam, potest tale jus defendere contra illum, qui injustè vult ipsum tali jure expoliare. Neque refert injustum aggressorem esse statim in æternam damnandum propter peccatum mortale, quod committit injustè aggrediendo; nam hoc sibi debet imputare, utpote quia se posuit voluntariè in tali periculo injustè aggrediendo, & aliunde potest se ab illo eripere desistendo ab aggressionem.

Dixi tamen id faciendum esse cum moderamine inculpatae tutelæ, hoc est, non animo se ulciscendi, sed injuriam propulsandi. Ulterius moderamen-

inculpatae tutelæ exigit, ut occidatur injustus aggressor tunc solum, quando non est alia via defendendi propriam vitam; nam si ad sui tuitionem sufficiat mutilare injustum aggressorem, vel clamore, aut alio modo ab ipso se liberare, non est licita ipsius occisio, quia tunc occidere aggressorem non est medium necessarium ad se defendendum.

Neque solum cum moderamine inculpatae tutelæ potest quis occidere injustum Invasorem suæ vite, sed etiam si illi immineret periculum gravis mutilationis, deformitatis, vulneris &c. nam hujusmodi æquiparantur morti, unde etiam in his casibus licitum est vim vi repellere, etiam cum morte injusti Invasoris. Secus dicendum, si solummodo leve vulnus timeretur; *Salmant. tr. 10. c. 8. p. 4. numer. 6.*

Q. II. An servetur moderamen inculpatae tutelæ, si aliquis occidat injustum Invasorem, dum aliàs poterat se præservare fugiendo.

R. Communiter Theologi respondent cum distinctione. Si igitur agatur de iis, quibus fuga est valde ignominiosa, ut sunt Nobiles, & Milites, communiter conveniunt non teneri fugæ se committere; nemo etenim tenetur cum gravi jactura bonorum, vel honoris alterius vitæ consulere, quando ipse se voluntariè exponit periculo illam amittendi, & posset, si vellet, illam à tali periculo liberare. Hi verò, quibus talis fuga non est ignominiosa, ut sunt Ecclesiastici, sive Sæculares, vel Regulares, & homines plebei, tenentur fugere; nam cum nihil amittant fugiendo, debent abstinere ab inferendo grave damnum suo proximo; & maximè ab illius occisione, quæ solum potest esse licita ob defensionem nostræ vitæ, vel etiam honoris, ut infra dicitur. Solum admitterem licitum esse Ecclesiastico non fugere, & occidere injustum invidiosum, quando ex circumstantiis fuga redderetur infamis; ut si fugiendo detegeretur aliquod crimen, quod perpetrabat, e. g. adulterium, quod committebat cum muliere illius, à quo fuit aggressus. In his circumstantiis, cum fuga esset pro Ecclesiastico valde probrosa, valet pro ipso ratio allata pro milite, & viro Nobili: *Pal. hic disp. 6. p. 15. §. 8. Lessl. 2. c. 9. d. 12. Legend. hic q. 34. & 36.* Ceterum sæpe, quicumque invadatur non tenetur fugere, nam fuga potest reddi periculosa, ut si fugiendo timeatur vulnus à tergo &c.

Q. III. An liceat prævenire, & occidere injustum Invasorem, à quo quis esset occidendus.

R. Si quis meritò timeat, quòd nō præveniat volentem occidere, non poterit postea resistere, utique licebit illum prævenire; nam in tali casu non est aggressio, sed justa defensio; & ridiculum esset velle ipsum cogere ad expectandam aggressionem, quando justè timeret non posse tunc resistere. Oportet tamen imminere aggressionem injustam, ac proinde pro defensione propriæ vitæ non licebit occidere ministros justitiæ, quando justè aliquem reum invadunt. Hinc observare licet discrimen, quod est inter eum, qui prævenit invidiosum, quando injustæ ejus invasioni non posset resistere, & inter illum, qui postquam aggressor abiit, illum percussit, vel vulnerat. Primus, ut dictum est, se justè defendit. Secundus se ulciscitur; nam dum aggressor jam abiit, non est amplius defensio, quia cessavit aggressio. Secus dicendum esset, si certè immineret periculum novæ aggressionis, quia in tali casu vulnerare, seu occidere fugientem, non esset vindicta, sed pura defensio juxta modo dicta; *Lugo disp. 10. An. ton. à Spir. S. d. 2. de hom. sess. 2. Bon. de Restit. d. 2. q. ult. p. 8. n. 2.*

Q. IV. An cum moderamine inculpatae tutelæ liceat occidere Invasorem alterius vitæ.

R. Non solum pro defensione vitæ, & membrorum Parentis, Uxoris, Proliis &c. sed etiam pro de-

Aaa

defendendis Extraneis Innocentibus, licitum est iniquum aggressorem occidere. Ita habetur ex arg. *can. fortitudo 5. caus. 23. q. 23.* ubi laudatur defendens non solum Patriam, sed etiam infirmos, & Socios à latronibus. Confirmatur ex *cap. dilecto 6. §. Et quidem de sent. excom.* ubi dicitur reus criminis, qui, dum potest, non defendit innocentem; & concordat *lex 1. §. 4. ff. ad leg. Cornel. de Sicar.* Ratio autem est quia, juvemur proximos diligere sicut & nos ipsos, ergo etiam defendere, dum possumus. Hinc *Exod. 2.* laudatur Moyses quod occiderit Ægyptium iniquum aggressorem cujusdam Hebræi.

Bene autem advertunt hinc DD. nos teneri ad defendendam vitam Proximi etiam cum aliqui nostro incommodo; nam vita Proximi ita est bonum altioris ordinis, ut dicit Charitas esse defendendam etiam cum nostro incommodo, ut constat ex dictis de Charitate. Non tamen tenemur, quamvis ex dictis licite fieri possit, eam defendere, cum morte infautoris, quia hoc modo nec tenemur propriam vitam defendere. Immo cum infautor sit nocens, potius ab ipsius morte erit abstinendum, cum constet in gravi peccato moriturum: *Lugo disp. 10. n. 208. Filiuc. tr. 20. n. 57.* Aliter discurrendum, si persona infausta esset Pater, Mater, Filius, Princeps &c. nam tunc titulo consanguinitatis, vel subjectionis teneremur etiam cum morte aggressoris tueri: *Lugo 3. 10. Hurtad. disp. 11. diff. 13. Anton. à Sp. S. tr. 8. d. 2. n. 43.*

Illud etiam advertendum, quod si infaustus dedit causam infaustioni, non potest cum alterius morte defendi, si nolit ab ea desistere. Quod si paratum se ostendat desistere ab infaustione, tunc cum non amplius sit aggressor, reputatur innocens, adeoque, si necesse sit, potest & morte alterius defendi, quamvis defensionem respueret; cum etenim non sit suæ vitæ dominus, non potest ab aliis jus defensionis adimere: *Lugo disp. 10. n. 202.* & alii quos sequitur *Leander quest. 44.*

Q. V. An liceat occidere furem volentem surripere bona fortunæ; & quid dicendum de occisione illius, qui iniquam sententiâ vellet expoliare nos rebus, quas actu possidemus; seu impedire ne possidere possimus res, ad quas jus habemus.

R. I. Licitum est occidere iniquum infaustorem bonorum fortunæ, si sint magni momenti, nec aliâ viâ possint defendi, aut recuperari. Ratio est quia, licitum est defendere quæ possidemus, ergo & licitum erit uti mediis necessariis ad talem defensionem, ergo & occidere furem, quando aliâ viâ non suppetat ad ea defendenda: *arg. cap. præterea 5. de offic. & potest. Judic. Deleg. & l. 2. ff. de jurisd.* Præterea *leg. Advocati 14. Cod. de Advoc. divers. Judic.* bona nostra quodammodo vitæ comparantur, utpote necessaria ad vitam conservandam, quapropter videtur fere eodem jure vitam, ac ipsa bona posse defendi: *Lugo disp. 10. n. 175. Dian. p. 5. tr. 4. resol. 17.* & communiter.

Dixi nihilominus, si sint bona magni momenti, etenim Innoc. XI. sub n. 31. sequentem damnavit propositionem: *Regulariter occidere possum furem pro conservatione unius aurei.* Ratio autem est quia, tam grande bonum est vita proximi, ut non possit nisi irrationabiliter eâ expoliari propter leve nostrum malum, dictante semper Charitate sustinendum esse leve incommodum, ne proximus gravissimum malum patiat; adeoque cum amisso aurei leve reputetur damnum, non est occidendus proximus pro eo conservando. Non taxant autem Authores quanti debeat esse valoris res, pro qua conservanda liceat furem occidere, dicentes solum in generali id esse licitum, quando Dominus ex amissione talis rei grave pateret damnum. Cum igitur alicui leve damnum possit esse

amisso e. g. decem aureorum, alteri valde grave, licebit huic pro conservatione decem aureorum occidere volentem eos surripere, non verò licebit primo. Immo & pauperi tale posset esse grave damnum amisso unius aurei, ut pro ipso conservando possit furem occidere; ac proinde propositio damnata solum damnatur, quatenus asserbat regulariter licitum esse occidere pro defensione unius aurei. Videantur Authores scribentes in præfatam propositionem. Insuper notat DD. quod si fur volens surripere aureum in simul vim, & gravem injuriam vellet inferre; ut si vellet à viro honesto, & nobili vi è manibus, vel è crumena aureum rapere, posset licite occidi, nam tunc occisio non tam esset pro aurei defensione, quam ad propulsandam gravem injuriam: *Lugo n. 178. Less. l. 2. cap. 9. n. 68. Hurtad. d. 11. de rest. diff. 12.*

Addidi solum licere occidere, quando aliâ viâ bona nostra non possint defendi, aut recuperari, nam aliâ non servaretur moderamen inculpatæ tutelæ. Non liceret ergo occidere furem, quoties clamando quis posset habere aliorum auxilium, & rem suam defendere, aut recuperare, vel si posset furem capere. Item si haberet testes, quibus posset rem suam in iudicio recuperare, vel alio modo.

R. II. Non possunt licite occidi Accusatores, Testes, & Judices, etsi expoliandi essemus rebus, quas actu possidemus, vel impediendi à possessione rei, ad quam jus habemus. Id constat ex sequentibus damnatis propositionibus. Prima est Alex. VII. qui sub n. 18. sequentem damnavit propositionem: *Licet interficere falsum Accusatorem, falsos Testes, ac etiam Judicem, à quo iniqua certò imminet sententia, si aliâ viâ non potest innocens damnum evitare.* Altera est damnata ab Innoc. XI. sub num. 32. *Non solum licitum est defendere defensionem occisiva qua actu possidemus, sed etiam ad qua jus inchoatum habemus, & qua nos possessores speramus.* Tertia, quæ est sub n. 33. ita se habet: *Licitum est tam Hæredi, quam Legatario contra injus impediendum, ne vel hæreditas adeatur, vel legata solvantur, se taliter defendere, sicut & jus habenti in Cathedrali, vel Præbendam contra eorum possessionem injus impediendum.*

Ratio primæ partis est quia, defendere se defensionem occisiva adversus testes, & Judicem volentem nos expoliare iis, quæ actu possidemus, est defensio immoderata; nam tale damnum potest aliâ viâ reparari, videlicet adhibendo testes, reclamando, appellando &c. Neque obstat posse dari casum, in quo neque possit his modis removeri damnum, quod timetur, id etenim esset per accidens. Non conveniens autem fuit naturam permittere hanc defensionem immoderatam in aliquo rarissimo casu, nam hoc esset aperire viam innumeris casibus; plures enim ex passione sibi certò persuaderent Judicem, & testes esse injus infensos, adeoque licere eos occidere. Sicuti quamvis in aliquo casu non defutura esset bona educatio Filiis, qui nascerentur ex copula fornicaria, nihilominus voluit lex naturalis nunquam licitam reputari fornicationem, quia, ordinariè loquendo, talibus Filiis deest bona educatio; & aliunde si esset licita in aliquo raro casu, in quo non deesset, aperiretur via innumeris fornicationibus, eod quod unusquisque sibi, passione impellente, persuaderet, non defuturam proli nascituræ bonam educationem.

Ratio secundæ partis, qua scilicet asseritur non esse licitum occidere impediendum nobis injus possessionem rei, ad quam jus habemus, redditur evidens, si duo observentur. Primum est nunquam licere occidere volentem nobis grave damnum inferre, nisi sit evidens aliâ viâ non posse tale damnum impediri, vel reparari. Secundum est, ut paulo ante dicebam, quod quando, ordinariè loquendo, potest

test aliâ viâ damnum declinari, non est licita occisio, quamvis in rarissimo casu non possit damnum impediri, si admisso quod licita esset occisio, gravia mala in Communitate, & Republica sequerentur; tunc enim dicitur ratio naturalis propter avertendum commune malum, non esse licitum tale medium neque in casu rarissimo propter bonum alicujus particularis. His positis, constat non esse licitum occidere volentem nobis impediendum rei, ad quam jus habemus, nam via ordinaria est, ut per Judices obtineamus ea, ad quæ jus habemus. Quod si in aliquo raro casu hoc medium non sufficeret, hoc esset per accidens; & aliunde si esset licitum occidere injus impediendum, heu quot clades sequerentur! Unusquisque à sua passione deceptus putaret Testes, & Judices, five alios quoscumque sibi esse injus infensos in impedienda possessione, quam præterderet, & ita sæpe sæpius occiderentur homines &c.

Q. VI. An liceat occidere infaustorem honoris, & pudicitiam.

R. I. Non licet occidere eum, qui nititur calumniam inferre. Id constat ex pluribus damnatis propositionibus. Prima est Alex. VII. qui sub n. 17. hanc damnavit propositionem: *Est licitum Religioso, vel Clerico Calumniatorem gravia crimina de se, vel de sua Religione spargere minitantem, occidere, quando alius modus defendendi non suppetit, uti suppetere non videtur, si calumniator sit paratus vel ipsi Religioso, vel ejus Religioni publicè, & coram gravissimis viris prædica impingere, nisi occidatur.* Altera, quæ est sub n. 30. inter damnatas ab Innoc. XI. ita se habet: *Fas est viro honorato occidere infaustorem, qui nititur calumniam inferre, si aliter hæc ignominia vitari nequit. Idem quoque dicendum, si quis impingat alapam, vel fuste percutiat, & post impactam alapam, vel ictum fustis fugit.*

Ratio autem constat ex prædictis, nunquam etenim licet se tueri defensione occisiva, nisi certò constet grave damnum esse inferendum; & aliunde non possit aliâ viâ reparari. Primum ergo non licebit interficere calumniatorem ex gravi damno quod certò imminet; nam incertum est ex calumnia grave imminere damnum, calumnia etenim non invenit fidem apud sapientes, & potius solet dehonestare calumniatorem. Secundò, non licet occidere calumniatorem ex alio capite, nam calumnia potest, ordinariè loquendo, reparari mediante Judicis autoritate, adhibendo testes &c. Immo calumniatorem occidere non est medium utile ad propulsandam calumniam, cum hoc pacto magis solet divulgari, & acquirere fidem apud audientes.

Sed demus revera ex calumnia grave damnum imminere, & nullam esse viam ad eam impediendam, nisi calumniatorem occidendo, adhuc non esset talis occisio licita. Id probatur ex prædictis, nam omni facilitate hallucinantur homines, vel timendo grave imminere damnum, quod nullum esset, vel aliâ viâ non esse reparabile: sicut etiam facile crederent calumniatores esse eos, qui justo titulo aliquid dicerent. Ex his autem patet innumera sequentura homicidia, si admitteretur licitum etiam in præfato casu occidere calumniatorem; unde quia si admitteretur ut licita occisio infaustoris etiam in præfatis circumstantiis, irreparabilia sequerentur mala bono publico, hinc est neque in casu rarissimo admittendum esse licitam occisionem Calumniatoris, sed expectandum à Deo ut famam amissam restituar.

R. II. Quando honor non est ordinariè reparabilis per Judicem, seu non potest per istum removeri ignominia, quam quis facere intenteret, tunc licet occidere volentem graviter nos deho-

norare. Exemplum sit, dum aliquis vellet viro Nobili alapam impingere, aut fuste percutere; hæc injuria, postquam accepta est, nunquam est reparabilis mediante Judice, quæcumque enim pena statuatur contra percussorem, semper remanet graviter læsus honor illius, qui fuit percussus. Cum igitur in tali casu non possit averti dehonoriatio nisi defensione occisiva; & cum aliunde unusquisque jus habeat suum defendendi honorem contra violentem graviter dehonoriare, sequitur licitum esse illum occidere: *Carden. dissert. 21. c. 3.*

Post alapam verò impactam non erit licitum occidere, seu vulnerare percussorem fugientem, ut etiam patet ex supradictis propositionibus damnatis. Ratio est quia, in tantum potest esse licitum fugientem depercutere, in quantum repercutisio auferretur injuria illata; sed re vera non auferitur nisi apud imprudentes, nam homines cordati, & verè christiani considerant repercutisioem ut meram vindictam acceptæ injuriæ, non ut medium ad recuperandum honorem. Nihil autem æstimandum judicium imprudentium, sed solum virorum timoræ conscientie. Quod si non licet occidere percussorem fugientem, multò minus dum alibi quietus existat, vel dum veniam petat, seu offerat satisfactionem.

Aliud exemplum sit respectu illius, qui vellet violare foeminam &c. si etenim hæc non possit se liberare ab infaustore, clamando, vel aliâ viâ, potest etiam illum occidere, neque enim hujusmodi injuria est per Judicem reparabilis. Ulterius si bona fortunæ possumus tueri occidendo furem, quando aliâ non suppetat via pro iis defendendis, multò magis erit licitum infaustorem pudicitie occidere, cum hæc sit bonum altioris ordinis, & non deperdat sine gravi dedecore. Addendum id habere sibi annexum periculum consensus in delectationem. Ita communiter DD. quos sequitur *Leander disp. 14. q. 12. & 13.*

Regula in praxi attendenda.

I. Cum dictum sit licere prævenire eum, qui vellet aliquem occidere, si aliunde non possit suam vitam tueri ille, qui esset invadendus, observare debet Confessarius hanc doctrinam difficiliter in praxi posse locum habere. Si etenim aliquis sciat velle aliquem ipsum occidere, cur non poterit se occultare? se continere domi? Judicis assistentiam, vel aliorum invocare? Præterea cum solum locum habeat talis doctrina, quando saltem certò moraliter est aliquem ab altero occidendum, advertere est non proinde posse occidi eum, qui mortem minatur, si aliâ non fuerit solutus minas executioni mandare &c.

II. Quamvis licitum sit occidere propriæ vitæ infaustorem, nihilominus nemo tenetur ipsum infaustorem occidere, nisi forte infaustus sit in peccato mortali, adeoque timeat damnationem, si occidatur. Tunc, si posset, deberet infaustorem occidere ex charitate erga animam suam. Idem dicas si ex eius morte sequatur maximum damnum suæ familiaris, Uxori, Filiis, aliisque, quos alere teneatur. Extra hos casus potest suam vitam temporalem exponere pro salute spirituali infaustoris; nam si occidatur, propter peccatum mortale quod commisit in ipsa aggressionem, esset statim ad Infernum damnandus.

III. Cum non liceat occidere furem, nisi quando surripiat rem magni momenti, & non aliâ suppetat via ad illam recuperandam, advertere est in praxi difficile dari casum, in quo licitum sit occidere furem, nisi forte eripisset crumenam nummorum, gemmas, vel quid pretiosum, quæ non possent Judicis autoritate recuperari. Ratio est

est quia, alia res domestica, quam possit fur surripere, ordinariè loquendo, non erit res tanti valoris, ut magnum afferre possit incommodum. Secus dicendum, si noctu plures essent fures uniti ad surripienda, quæ essent in aliqua domo; nam tunc, si non timerent, & si non fugerent, quando Dominus clamaret, certè grave immineret damnum.

IV. Nunquam videtur licitum occidere, qui alterum appetit verbis, nam contra verba sufficit se verbis defendere; & cum patienter sustinere contumelias sit modus augendi honorem, quem alter verbis vellet denigrare. Ulterius communiter verbis nullus dehonoreatur, nam nemo credit vera esse ea impropria, quæ aliquis iracundiæ motus contra alterum evomit, ac proinde ita contumeliosè loquens nullum dehonoreat.

V. Multoties licet puellæ non solum dum violenter deosculatur, tangitur &c. sed etiam immediatè post pugnis, alapis, fustibus, & etiam idibus non periculosè percutere Juvenem, qui voluit illam tangere, deosculari &c. Ratio est quia, nisi ita agat, non demonstraret animi puritatem, & constantiam, & redderet Juvenem in posterum animosiores. Semper cum igitur non ita agat ad vindictam, sed ut deterreat Juvenem ne redeat, poterit id facere: immo consulendum ipsi est, ut ita agat, nam si puellæ ita demonstrant sui animi puritatem, solent à Juvenibus inhostis denuo sollicitari, repentinis osculis dehonoreari &c.

CAPUT IV.

De Duello.

Q. I. Quid sit Duellum.

R. Duellum, græcè Monomachia, quasi sit pugna inter duos solos, ita solet defini: Pugna deliberata inter duos, vel plures facta, hoc est, ex pacto invicem inito, statuto tempore, & loco, cum periculo vulneris, mortis, aut mutilationis.

Ex hac definitione, quæ communis est apud Theologos, inferitur plures rixas nullatenus esse duellum. Primò, non est Duellum, si rixa nascatur ex subito iræ motu, vel aliqua altercatione, nam tunc non rixatur ex conditio. Secundo, si duo incipientes rixari vel in Ecclesia, vel in aliqua domo; ob reverentiam loci sacri, vel ne injuriam faciant Domino loci, se invitent ad pugnandum extra Ecclesiam, vel extra Domum, non est duellum, quia est continuatio rixæ, antea in præcedentibus locis exorta. Secus, si postquam exorta est rixa in locis prædictis, ibidem convenirent de pugnando statuto tempore, & loco: Filiuc. 1.1. tr.15. num.111. Reginal. 1.21. num.13. Non desunt tamen qui contradicant. Tertio, si aliquis alteri dicat, pugnabo tecum, quando mihi obviam eris per urbem, non committitur duellum, quia non adest designatio loci, & temporis: Tambur. 1.6. in Decal. cap.1. §.3. n.11. & 12. aliis citatis. Idem pariter dicatur, si etiam in rixa quis alteri diceret: eas domum ad capiendum enses, & hic, vel alibi te expecto. Hanc, & similes rixas saltem dubitari posse an sint duellum, docet Tamburinus.

Additur in definitione cum periculo vulneris, mutilationis, aut mortis; nam si esset ad ostentationem, unde insimul duo convenissent de nullo malo sibi inferendo, non esset duellum. Idem dicendum, si duo etiam ex conditio cum designatione temporis, & loci simul dimicarent pugnis, avulsione capillorum, vel levi baculo.

Antiquitus duellum fuit introductum ad dirimendas lites, ad veritatem investigandam, & ad pro-

bandam innocentiam; & pro innocenti reputabatur qui victor remanebat, adeoque cap. significatibus extra. de vulgari &c. dicitur vulgaris probatio. Modò nihilominus sumitur à DD. pro quacumque provocatione ad pugnandum cum designatione loci, & temporis. Neque solum dicitur duellum illud, quod est solemne, hoc est, cum Patris, & Spectatoribus, cum publica affixione provocationis ad pugnandum, designatis armis, &c. sed etiam quod fit inter duos, designato tempore, & loco.

Q. II. An aliquando liceat duellum.

R. I. Ordinariè loquendo, non est licitum duellum, unde prohibetur can. monomachiam 2. q.5. cap. cura de purgat. vulg., cap. Henricus & fin. de Cler. pugn. in duell. Illud etiam prohibere plures Pontifices, sicut etiam Trid. sess.25. c.19. de reform. & post Trid. Gregorius XIII. & Clemens VIII. Denique Alex. VII. sub n.2. sequentem damnavit propositionem: Vir equestris ad duellum provocatus potest illud acceptare, ne timiditatis notam incurrat.

Ratio autem cur, ordinariè loquendo, non sit licitum duellum, est quia, nulli licet sine sine rationabili, & magni momenti periculo exponere suam vitam, & vitam proximi, cum nostræ vitæ Dominus solummodo sit Deus. Quis autem non videat quàm irrationabile sit exponere vitam in duello, uti fieri solet pro criminis purgatione, ita ut declaretur sine culpa, qui remanet victor? Certè qui est reus, si melius sciat pugnare, victor remanebit; & en quòd nulla ratione exponitur manifesto discrimini nostra vita. Præterea, ut constat, duellum non est medium aptum, sed atrox ad consequendum finem, qui intenditur: ut erat etiam antiquitus, quando fuit introductum ad dirimendas lites, ad investigandam veritatem, ad probandam innocentiam &c. Et quidem manifestè est tentare Deum assumere duellum ad veritatem indagandam; neque enim Deus promittit hujusmodi medio veritatem manifestare, unde bene stat mendacem posse remanere victorem. Idem dicendum, si assumatur duellum ad dirimendam litem, quia Deus non promittit hoc medio manifestare cuiquam ex partibus adstanti ratio.

R. II. Neque licitum est duellum offerre, seu acceptare ad reparandam factam injuriam; sicut neque ad fugiendam notam timiditatis. Prima pars non solum probatur quia, duellum est medium improprium ad reparandam injuriam, cum, sæpè moriatur qui fuit injuriatus, sed etiam quia vindicare injurias pertinet ad publicam auctoritatem; ac proinde male agit qui vult privata auctoritate reparare injuriam sibi factam.

Secunda pars probatur quia, ut dixi, Alex. VII. sub n.2. hanc damnavit propositionem: Vir equestris ad duellum provocatus potest illud acceptare, ne timiditatis notam apud alios incurrat. Ratio est primò quia, fugere notam timiditatis est finis valde inutilis, & levissimi momenti, ac proinde omnino est contra rationem pro tali fine prodigere vitam. Secundo quia, apud homines prudentes & probos nulla incurritur nota timiditatis, si, ut servantur leges Ecclesiæ, & statuta Principum, non acceptetur duellum; immo ipsum acceptando apud tales homines incurritur nota gravis infamie, ita statuente Tridentino sess.25. c.19. de reform. Tertio, quia provocatus ad duellum facile potest vitare notam timiditatis, si dicat: nolo transgredi divinas, humanasque leges, verum tamen paratus sum me defendere, si à te, vel à quocumque alio aggressus fuero.

R. III. Licitum est acceptare duellum, quando alia via non suppetat ad conservandam propriam vitam, & bona temporalia gravis momenti. Ra-

ti-

tio est quia, si alia via non suppetat, est defensio propriæ vitæ, & bonorum, non duelli acceptatio. Si ergo, respuendo duellum, possit statim se defendere, & sua bona, non debet duellum acceptare. Ita aliis citatis Barbof. in Coll. ad Conc. Trid. sess.25. de reform. c.19. n.17.

R. IV. Licitum est acceptare oblatum duellum ob malum publicum avertendum. Ratio est quia, est actus eximie virtutis propriam vitam morti exponere ad damnum publicum avertendum. Ita legitur 1. Reg.17. David descendisse ad singulare certamen cum Goliath ad removendum opprobrium ex Israel, & cladem exercitus valde perterrefacti.

R. V. Potest innocens acceptare duellum, si aliam non habeat viam se à morte liberandi. Verum quidem est hoc esse omnino illicitum, semper cum acceptaret duellum ad manifestandam veritatem; nam, ut diximus, id esset tentare Deum, quia duellum non est medium proportionatum ad talem finem. Si verò acceptet solum animo se à morte liberandi, tunc acceptatio, cum esset vera defensio, non esset illicita. Idem dicas, si Judex duobus ad mortem condemnatis, daret optionem ad invicem pugnandi, ita ut victor deberet à morte liberari; nam hoc non esset duellum, sed velle se à morte liberare, & alium occidere, tanquam justitiæ ministrum: Bon. disp.2. de Conf. q.3. p.48. n.18. Filiuc. 1.1. tr.19. c.8. n.159. Laym. 1.3. tr.3. p.3. c.5. n.1.

Q. III. Quæ sint poenæ statutz contra duellantes; & quas personas afficiant.

R. Concilium Trid. sess.25. c.19. de ref. hæc habet ad eliminanda duella à Christiana Republica: Imperator, Reges, Duces, Principes, Marchiones, Comites, & quocumque alio nomine Domini Temporales, qui locum ad monomachiam in terris suis inter Christianos concesserint, ed ipsi sint excommunicati, ac jurisdictione, & dominio Civitatis, Castri, aut loci, in quo, vel apud quem duellum fieri permiserint, quod ab Ecclesia obtinent, privati intelligantur; & si feudalia sint, directis Dominis statim acquirantur. Qui verò pugnam commiserint, & qui eorum patrini vocantur, excommunicationis, ac omnium bonorum suorum proscriptionis, ac perpetua infamie poenam incurrant, & ut homicida juxta SS. Canones puniri debeant; & si in ipso conflictu decesserint, perpetuè careant Ecclesiasticâ sepultura. Illi etiam, qui consilium in causa duelli, tam in jure, quàm in facta dederint, aut alia quacumque ratione ad id quemquam suaserint, nec non spectatores excommunicationis, ac perpetua maledictionis vinculo teneantur, non obstante &c.

Pius IV. in suo Motu proprio edito anno 1560. extendit excommunicationem, & reliquas poenas ad facientes diffidationes, aut ad id invitantes, provocantes, seu dantes auxilium, consilium, vel favorem; insuper ad adstantes, & interessentes duellis, & insimul ad chartulas desuper scribentes, ac publicantes; & præfatam excommunicationem Sedi Apostolicæ reservavit.

Gregorius XIII. in alio Motu proprio edito anno 1582. præfata omnia extendit ad duella privata, quæ scilicet sunt absque Patris, & literis, provocatoriis; & statuit eadem excommunicationem ligari Dominos locorum, qui permittent hujusmodi privata duella, aut non prohiberent. Insuper in eandem incidunt excommunicationem omnes mandantes, instigantes, dantes auxilium, & consilium, scienter subministrantes equum, arma, pecunias, aliaque subsidia, comitantes, spectatores ex proposito, aut se socios præbentes, quamvis illi, qui debebant committere duellum, & proinde ad destinatum locum accesserunt, impediti non commiserint pugnam, semper cum per ipsos non steterit, quominus duellum committeretur.

Præfata omnia confirmavit Clemens VIII. in alio Motu proprio anno 1592. & insuper voluit Civitates, Oppida, & Castra, seu loca, in quibus committitur duellum, supponi Interdicto Ecclesiastico, quando tamen præfata duella tacitè, vel expressè permiserint, seu toleraverint Domini, vel Magistratus.

Ad sunt aliz poenæ statutz contra Clericos duellantes. Primò igitur, ut constat ex cap.1. de Cler. pugn. in duell. Clerici incurrebant poenam suspensionis; quanquam enim in textu dicatur talis Clericus deponendus, nihilominus DD. pro depositione intelligunt suspensionem, ibidem etenim conceditur Episcopo facultas dispensandi, quæ solum verificatur de suspensione, nam in depositione vix Papa dispensat. Accedit talem suspensionem non esse latæ, sed ferendæ sententiæ.

At magis in Clericos duellantes animadvertit Pius IV. in Constit. quæ incipit En qua à Prædecessoribus &c. Ibi igitur fertur excommunicatio latæ sententiæ Papæ reservata, & privatio omnium Beneficiorum Ecclesiasticorum, & Dignitatum, & inhabilitas ad illa, vel alia ipso facto, contra Clericos pugnantes in duello, provocantes, id tentantes, locum dantes, comitivam præstantes, subscribentes chartas duelli, affigentes, publicantes, faventes, consulentes, vel adstantes; atque horum omnium absolutio, vel dispensatio Papæ reservatur. Hæc Bulla loquitur de duello formato; nihilominus eam cum omnibus suis poenis extendit Clemens VIII. etiam ad duellum informè, & minus solemne.

Q. IV. An omnes præfatz poenæ ipso facto incurrantur.

R. Nullum dubium est excommunicationem ipsi Papæ reservatam statim incurri, semper cum sit contra Constitutiones supra citatas; nam censuræ, quæ sunt latæ sententiæ, ipso facto incurrantur absque aliqua sententiâ etiam criminis declaratoria, uti communiter docent Theologi.

Quoad infamiam verò, & proscriptionem bonorum, amissionem loci, in quo fit duellum, inhabilitatem ad Beneficia jam obtenta, prærequiritur sententiâ criminis declaratoria: Carafa de duell. tr.2. sess.3. quæst.7. à n.2. Id autem probatur ex illa regula generali, quòd dum leges statuunt aliquas poenas ipso facto incurrendas, si istæ poenæ privent aliquo jure quæsito, saltem expectanda, sit sententiâ declaratoria criminis; si etenim quis statim se deberet expoliare iis, quæ possidet, tales leges non viderentur accommodatæ conditioni humanæ. Idem dicitur de poenis positivis, quæ requirunt aliquam actionem ad sui executionem. Quoad inhabilitatem vero ad alia beneficia obtinenda, valde probabile est statim incurri ante omnem Judicis sententiâ, quia tunc non agitur de privatione alicujus juris jam quæsiti. Non desunt tamen qui contrarium sustineant: Lezan. 1.3. v. duellum.

Quoad privationem sepulturæ Ecclesiasticæ magnus est conflictus inter Theologos. Omnes quidem dicunt duellantes morientes in ipso conflictu privandos esse Ecclesiasticâ sepulturâ, quamvis ibidem aliqua dederint signa penitentis. Ratio est quia, Tridentinum, & Constitutiones Pontificiæ absolute decernunt morientes in duello privandos esse Ecclesiasticâ sepulturâ; neque faciunt distinctionem inter dantes, vel non dantes signa penitentis. Immo Rituale Romanum in rubr. de exequiis ita loquitur: Negatur Ecclesiasticâ sepultura morientibus in duello, etiamsi ante obitum dederint penitentis signa. Non conveniunt verò Theologi, an privandus sit Ecclesiasticâ sepulturâ qui ante mortem recepit Sacramentum Penitentis, si decesserit in loco conflictus. Multi affirmant, quia Tridentinum absque ulla limitatione vult privandum Ecclesiasticâ

se-

sepulturâ eum, qui decesserit in loco conflictus, & id ad extirpandum pravam abusum duellorum. Hęc opinio est conformis iuri, nam motivum privandi duellantes Ecclesiasticâ sepulturâ, est duellorum extirpatione, quod motivum habet locum, etiam si duellantes morientes in loco duelli exhibeant signa penitentię, & sacramentalem absolutionem obtineant: *Bonac. l. 3. d. 2. q. 3. p. 48. num. 22. Dian. p. 4. tr. 4. resol. 192.* Alii nihilominus volunt hunc non esse privandum Ecclesiasticâ sepulturâ, quia dicunt Tridentinum, & Pontificias leges hunc privare Ecclesiasticâ sepulturâ, si in conflictu moriatur: non videtur autem verificari mori in conflictu illum, qui post ipsum sacramentaliter constitetur antequam moriatur: *Tambur. l. 6. c. 1. §. 3. num. 13.* Eandem doctrinam extendunt ad illum, qui post conflictum dedit signa contritionis, quamvis ex defectu Sacerdotis non fecerit confessionem; nam si tale tempus intercesserit post duellum, ut verificetur moraliter obiisse post duellum, jam non obiit in conflictu, sed post conflictum, unde non videtur privandus Ecclesiasticâ sepulturâ. Ad illud, quod supra dictum est, duellantem privandum esse Ecclesiasticâ sepulturâ etsi dederit signa penitentię, respondent id posse intelligi de signis penitentię, quę daret in ipso conflictu, vel physice immediate post conflictum, si postea statim moriatur, nam tunc deberet privari Ecclesiasticâ sepulturâ. Hęc sententia non caret sua probabilitate; & cum aliunde odia, & poenę sint restringendę, puto eam in praxi tutam.

Multò minùs hi Theologi consentiunt iis, qui volunt excludendum esse ab Ecclesiasticâ sepultura illum, qui moritur extra locum duelli etiam post duos, & tres dies, sed ex vulnere lethali accepto in duello, dicentes moraliter verificari obiisse in duello, cum moriatur ex vulnere ibi accepto. Ihs, inquam, alii Theologi non consentiunt, nam verba legis poenalis sunt strictè & rigorosè interpretanda; unde videntur omnino intelligenda de iis, qui moriuntur in loco duelli, non verò extra illum dando signa penitentię &c. *Carafa de Duell. tr. 2. sect. 3. q. 19. n. 9. Dian. p. 11. tr. 6. resol. 26.*

Denique non videtur Parochus debere privare Ecclesiasticâ sepulturâ illum, qui cum signis penitentię moritur in loco duelli, si duellum non fuit evidenter notum, nam publicę poenę solum vitis publicis sunt infligendę. Debet igitur Parochus consulere Episcopum, vel eius Vicarium, & si hi longè essent, deberet mortuum in loco sacro sepelire, licet postea Ordinarius, publicato crimine, velle exhumari: *Barbo. de Offic. Parochi p. 3. c. 26. n. 45.*

Q. V. Qui possit absolvere à censuris, aliisque poenis inflictis ratione duelli.

R. Quamvis absolutio ab excommunicatione, quę incurritur propter duellum, sit Papę reservata, nihilominus si delictum sit occultum, & non deductum ad forum contentiosum, potest ab ea absolvere Episcopus facultate ipsi concessa à *Trid. sess. 24. c. 6.* Neque dicendum fuisse revocatam à Clemente VIII. in suo Motu proprio; nam ut diceretur revocata, erat necessarium id exprimere. Citatur ab Authoribus Decretum S. Congregationis editum de mandato ejusdem Pontificis, quo in Italia auferitur à Regularibus facultas absolvendi à præfata excommunicatione, quam sibi prætendebant competere virtute suorum privilegiorum.

Regule in praxi attendenda.

I. Cum non detur verum duellum, ni ad sit periculum gravis vulneris, mutilationis &c. dicendum est non committere duellum, neque in excom-

municationem incidere eos, qui pergunt ad destinatum locum sine animo pugnandi, cum jam convenerint cum Amicis, ut ibi adsint, impediunt pugnam, & pacem componant. Verum tamen est difficiliter id fieri posse absque gravi peccato propter scandalum aliorum, qui putabunt totum id serib fieri. Idem aliqui dicunt de accedentibus ad conventum locum, non animo verè pugnandi, sed solum inferendi aliquos ictus cum morali securitate nullum damnum sequuturum, sed potius exinde pacem conciliandam, quia non est verum, sed simulatum duellum: *Dian. p. 2. tr. 16. resol. 55. & p. 3. tr. 6. resol. 1. conclus. 7. Floron. de Duell. c. 6. §. 2. Filiuc. tr. 15. c. 5. quæst. 5. n. 13.* Idem probabiliter dicas de iis, qui provocati ad duellum eò accedunt, solummodo, animo honoris defendendi, si ex aliqua causa moralem habeant certitudinem se non pugnuros: *Pignatell. l. 9. conf. 88. n. 29.*

II. Cum regula generalis fit non incurri poenas Ecclesiasticas, & maximè censuras, quando adest opinio probabilis aliquem excusari à talibus censuris, hinc est Confessarium debere animadvertere quòd si adest opinio verè probabilis aliquem non commississe duellum, vel fuisse excusandum à censuris, nullatenus illum habendum pro excommunicato.

Hinc licet inferre non esse excommunicatos eos, qui alibi incepta rixâ se invitant eodem calore irę ad eundem à tali loco, ut alibi liberior pugnent, quia non est pugna ex conducto cum determinatione loci & temporis, sed intelligitur esse moraliter eadem rixa primò incepta sine designatione temporis, & loci: *Aloys. Ricc. in prax. ver. for. Eccles. decis. 634. seu 537.* Idem dicas si quis alteri diceret: *tecum pugnabo prima vice, quando tibi obvius fuero per urbem*, etsi alter acceptet; nam non videtur sufficienter designatum certum tempus, & locus. Istos poterit Confessarius absolvere; quamvis enim multi teneant commississe duellum, re vera tamen probabile est non commississe: *Dian. p. 5. tr. 13. resol. 25.* Secus dicendum, si certus locus determinetur, nam determinatio temporis adest: *Peregr. de Duell. q. 15. num. 3., Sanchez in Decal. l. 2. c. 39. num. 28. Reginal. l. 21. c. 5.*

Item potest Confessarius absolvere eum, qui dedit consilium ad duellum, sed revocavit quantum potuit, quia probabile est non incurrisse excommunicationem, quamvis sit sequutum duellum.

Idem dicatur de spectatoribus duelli, qui ibi fiunt solum curiositatis causâ; nam probabile est excommunicationem solum afficere illos Spectatores, quorum præsentia movet duellantes; seu ibi adsunt animam & auctoritatem dantes duellantibus, seu ut Testes, Judices & Arbitri, vel etiam ut Approbatores: *Trull. l. 5. c. 2. d. 13. n. 22. Dian. p. 5. tr. 14. resol. 100.*

Denique puto posse Confessarium absolvere provocantes, & acceptantes duellum, si pugna non sequatur, etsi accesserint ad locum duelli. Verum igitur est supracitatos Pontifices velle ligatos excommunicatione reservata omnes quomodolibet cooperantes ad duellum, etiam si pugna non sequatur; nihilominus quia ibi nulla fit mentio de Principalibus provocantibus & acceptantibus duellum, satis probabiliter multi Theologi negant eos ligari excommunicatione; nam poenę sunt strictè intelligendę, adeoque non censentur habere locum nisi post delictum exterioris consummatum, niliter expressissimè statuatur. Neque valet opponere stylum Curię, quo isti Principales habentur pro excommunicatis; nam stylus Curię non facit legem, nisi ubi adest præceptum saltem virtuale Papę: *Petr. Hurad. disp. 107. §. 190., Anton. à Sp. S. tr. 8. disp. 3. n. 57.* aliique apud ipsos.

TRA

TRACTATUS XII.

DE SEXTO DECALOGI PRÆCEPTO.

SExtum Decalogi Præceptum sequentibus verbis Exod. 20. explicatur: *Non Mœchaberis.* Et Christus Dominus Matt. V. ait: *Audistis quia dictum est antiquis: Non Mœchaberis. Ego autem dico vobis; quia omnis, qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, jam mœchatus est eam in corde suo.* Quamvis autem nomen mœchię frequentius usurpetur à Græcis ad significandum adulterium, nihilominus in præfenti sub mœchię prohibitione comprehenditur quidquid est contra castitatem; sicuti dum septimo præcepto furtum prohibetur, intelligitur prohiberi omnis illicita ablatio rei alienę, ut bene explicat Catechismus Conc. Trid. p. 3. de 6. Decal. Præcep. n. 3.

Ægrè, ut verum fatear, hujus præcepti explicationem aggredior, quia ut monet Catechismus loco citato n. 2. nimis de illo loquendo *excitanda libidinis potius materia, quàm restringenda illius ratio emanare solet.* Sed quia nimis necesse est Confessarium scire, quę ad hoc pertinent præceptum, nec viderim S. Viros ab illo explicando cessasse, ideo, Deo bene favente, ac protegente Deipara, quę necessaria sunt ad dirigendas conscientias non omittam. Quia tamen aliqua de Luxuria, & de morosa Delectatione dicta sunt in Tractatu de Peccatis, ideo solummodo de iis, quę ibi non attigi, & præcipuè de Luxurię speciebus sermonem instituiam.

QUÆSTIO UNICA.

De Speciebus Luxurię.

SEptem Luxurię species enumerantur, videlicet, simplex Fornicatio, Adulterium, Incestus, Stuprum, Raptus, Vitium contra Naturam, Sacrilegium. Ante ipsarum verò explicationem agam de quibusdam actibus inhonestis, qui sunt velut quædam præambula ad prædicta peccata.

CAPUT I.

De Impudicitia in aspectu, locutione, tactibus, oculis &c.

Q. I. AN liceat viro aspicere mulierem, & è contra.

R. I. Vir aspiciendo mulierem in partibus honestis, & è contra, potest mortaliter peccare. Ratio est quia, aspectus mulieris, præcipuè pulchrę, & ornate, potest esse valde provocativus ad Venereum, ac proinde ex tali aspectu confurgere potest grave periculum peccandi; qui ergo ex tali aspectu sese in tali periculo ponit, nil dubium est graviter peccaturum. Quòd aspectus mulierum, & è contra, possit esse valde ad Venereum provocati-

vus, ex Divinis Oraculis, ex PP. sententia, & ex Conciliis demonstrant Natalis Alexander l. 4. Theol. Dogmat. tit. 7. cap. 8. art. 2. reg. 4. & Francisc. Genet. tit. 7. de sext. Decal. præcept. c. 2. q. 6. Et re vera S. Petrus ep. 2. cap. 2. redarguit homines, *oculos habentes plenos adulterii, & incestibilis delicti.* Nemo autem refragabitur his, quę ex S. Scriptura, ex SS. PP., & Conciliis habentur. Posito autem quòd aspectus utcumque mulierum non sit saltem graviter periculosus, id puto omnino verificari de aspectu diuturno mulieris pulchrę, & valde ornate, & è contra, præcipuè si erga illam quis sentiat se non parum inclinatum.

Dices nimis rigidum esse asserere talem aspectum factum curiositatis gratiã esse peccatum grave. Sed contra est quia, non confurgit gravis culpa, si aspiciatur mulier ob meram curiositatem, sed quia ex diuturnitate aspectus mulieris, seu viri pulchri confurgere potest grave periculum illum concupiscendi; eò maximè quia, dum non adest finis honestus, sed ex sola curiositate diu mulier aspicitur, satis dignoscitur ita aspicientem esse valde debilem, & erga mulieres inclinatum; adeo-

adeoque & propter ipsius infirmitatem, & propter incitamentum, quod ex diuturno aspectu mulieris pulchræ, & ornatae causatur, difficillimum erit non adesse grave periculum.

Ex dictis nunquam probare potui opinionem Ilorum DD., qui dicebant non esse peccatum grave curiositatis gratiâ, & per transennam aspiceret ex industria pudenda alterius sexus, vel etiam concubitum Maris cum foemina. Huiusmodi sunt tam turpia, & de sui natura tam graviter ad impudicitiam provocativa, ut si ex industria etiam per transennam curiositatis gratiâ aspiciantur, attentam communi fragilitate, non possint non inducere grave lasciviendi periculum: quapropter graviter quis peccabit ex hoc solum quod quis in tali se periculo ponat.

Ad summum id admitterem, si hæc in magna distantia per brevissimum tempus aspicerentur. Idem dico, si per transennam aspiciatur concubitus eorum, vel eorum partes foedè vehementer commotæ: sicut si quis propria verenda ex curiositate brevissimè aspiciat, vel verenda personæ eiusdem sexus. Cæterum quia multoties illi, qui sine fine honesto hæc agunt, vel obscena non abhorrent, vel obscœnis sunt valde addicti, ideo ex hoc capite, vel ex brevi aspectu possunt se in gravi periculo ponere. Quid ergo si aspectus præfati essent diuturni? Hos puto non posse esse sine gravi periculo respectu cuiuscumque. Huiusmodi applicanda aspectui Picturæ, vel Simulacri obscœni. Contra huiusmodi aspicientes, & efformantes, altè vocem exrollunt SS. PP. & plura Concilia, ut videre est apud Natalem loco citato.

Q. II. An Colloquia inter Viros, & Mulieres sint peccatum; & quid dicendum de turpiloquio.

R. I. Absolutè loquendo colloquia inter viros, & mulieres licita sunt, & ad summum, si non fiant aliquo sine honesto, ratione otiositatis erunt peccata venialia. Nihilominus, si sint assidua, vana, & familiaria censent Salmanticenses *tr. 26. c. 3. p. 22. numer. 22.* posse esse mortalia ratione periculi, quod in huiusmodi colloquiis esse potest. Quod verò in talibus assiduis familiaribus colloquiis adit tale periculum, probant ex communi sensu SS. Patrum, qui tale periculum agnoscunt etiam in diuturnis honestis colloquiis, quæ sine necessitate fierent inter Personas religiofos diversi sexus.

R. II. Turpiloquium potest esse peccatum veniale, & mortale. Si verba non sint nimis lasciva, seu valde provocativa ad venerem, & fiant ob solam vanitatem, poterunt esse dumtaxat peccatum veniale, si absit scandalum respectu illorum, qui ea audiunt, & periculum turpis delectationis. Si verò verba sint valde turpia, & valde ad venerem provocativa, erunt peccatum mortale, tum ratione scandali respectu audientium, maxime si adsint adolescentes, & mulieres; tum quia difficilliter separari possunt à gravi periculo turpis delectationis. Huiusmodi certè se habet turpiloquium, quo describuntur verenda utriusque sexus, modus turpiter congregiendi, aut quid simile. Idem dicendum de illis, qui verbis obscœnis describunt peccata lasciva à se perpetrata, tum, ut dictum est, propter scandalum audientium, tum propter grave periculum turpis complacentiæ in iisdem peccatis. Videantur Salmanticenses *loc. cit. à n. 10.* Quæ dicta sunt de turpiloquio applicanda sunt lectioni librorum obscœnorum, quæ summopere reprehenduntur à SS. PP. & Conciliis, ut videre est apud Natalem Alexandrum *l. 4. in Decal. c. 8. art. 2. regul. 6.*

Q. III. An Oscula, & amplexus, & tactus sint peccata lethalia.

R. Antequam huic quæsitio respondeam, ut legentes Morales Theologos possint in præfenti materia sufficienter intelligere, quæ ab eis dicuntur, necesse est explicare diversas species delectationis. Alia est igitur delectatio naturalis, & alia venerea. Delectatio naturalis est sola illa complacentia, quæ resultat ex proportione tactus cum suo objecto; & ita delectatur tactus in tangendo byssum, sericum, carnes lenes &c. Hanc etiam delectationem solent experiri Matres, & Nutrices, aliæque personæ in tangendo, & osculando infantes propter sensitivam molliciem carnum ipsorum. Ut autem purè naturalis sit, & sensitiva, oportet eam esse immunem à commotione spirituum, & partium ad generationem deservientium. Delectatio venerea ea est, qua quis de re turpi delectatur, & hæc adhuc duplex est, alia nempe venerea sensibilis, alia spiritualis. Venerea sensibilis est, quando sentitur in carne cum commotione spirituum deservientium generatio circum partes libidinosas. Delectatio venerea spiritualis non importat de se corporalem commotionem, quamvis ut plurimum ex ea nascatur, sed consistit in complacentia voluntatis de re turpi, aut actu venereo cogitato; adeoque est graviter peccaminosa, cum sit de objecto graviter turpi, & appetitu sensitivo nulla consurgat delectatio ob carnis commotionem. His positus.

Dico amplexus, & oscula facta inter personas solutas habiles ad copulam, esse peccatum mortale, quamvis sola delectatio naturalis intenderetur. Ratio est quia, in praxi amplexus, & oscula facta inter personas solutas habiles ad copulam moraliter est impossibile separari à delectatione carnali venerea: qui ergo habet talia oscula, & amplexus, quamvis dicet se intendere solummodo naturalem delectationem, convincitur velle veneream, cum moraliter sint inseparabiles. Quod autem difficillimum sit separari, probatur & ratione nostræ naturæ corruptæ, quàm maxime ad venerem inclinata, & ratione pessimæ inclinationis illorum, qui hæc faciunt; nam viri amantes honestatem ab huiusmodi abhorrent. Convincitur pariter & ratione osculi, & amplexus; nam quamvis fierent ob solam naturalem delectationem, negari non potest quin sint via ad delectationem veneream; unde quis erit vir mulierem osculans, & amplectens, qui in sola sinit naturali delectatione? Merito ergo Alexander VII. sub *num. 40.* sequentem damnavit propositionem: *Est probabilis opinio, quæ dicit esse tantum veniale osculum habitum ob delectationem carnalem, & sensibilem, quæ ex osculo oritur, secluso periculo consensus ulterius, & pollutionis.*

Scio non paucos explicantes hanc propositionem asserere Pontificem ibi damnare osculum habitum ob delectationem veneream, carnalem, sensibilem, non verò loqui de sola delectatione sensitiva, & naturali. At, meo videri, ex dictis, bene potest intelligi loquutum esse etiam de hac naturali delectatione, quia in praxi moraliter est inseparabilis à venerea, & aliunde discurrendum est de rebus, prout communiter accidunt; adeoque cum communiter in præfato osculo, etiam intendendo solam delectationem naturalem, adit ex dictis etiam delectatio venerea, bene potuit universaliter damnari præfata propositio.

Ab iis, quæ dicta sunt, nullum puto dissidere Theologum, nam dum videntur contrarium docere, loquuntur metaphysicè & speculativè, non verò practicè, & moraliter. Videantur *Filiucius tr. 30. c. 9. n. 179. Dian. p. 4. tr. 4. res. 136. Trull. l. 6. in Decal. c. 1. d. 12. n. 5.*

À præfata autem doctrina puto excludenda oscula, quæ juxta morem alicujus regionis sunt inter

ter viros & mulieres; nam cum fieri soleant non ad capiendam delectationem naturalem, sed solummodo ad externè significandam amicitiam, & id à viris etiam probis, possunt à culpa excusari. Quod si sermo sit de osculis pressis inter personas solutas diversi sexus, & aliquali mora protrahis, puto nullibi posse honestari propter grave periculum venereæ delectationis. Insuper advertendum, quod ubi non est talis consuetudo, non possit sine gravi culpa introduci; nam à gravi culpa excusari non possunt Introductores consuetudinis, quæ facillimè degenerare potest in pravam, adeoque in magnam perniciem animarum.

Q. IV. Quid dicendum de pluribus particularebus tactibus factis ab iis, qui non sunt sponsalium, vel matrimonii vinculo ligati.

R. I. Tactus impudici facti sine aliqua causa in propriis verendis, ordinariè loquendo, sunt peccata mortalia. Ratio est tum quia, speciale habent turpitudinem; tum quia de se proximè excitant delectationem veneream, & pollutionem; quapropter qui huiusmodi tactus studiosè facit, convincitur saltem velle delectationem veneream. Non nego tamen excusari posse à gravi culpa huiusmodi tactus, quoties non intenderetur delectatio venerea, si fierent per transennam, & non essent diuturni; dum etenim aliquà morâ protraherentur, difficillimè excusari possent à gravi culpa propter periculum, cui se committeret faciens huiusmodi tactus, nisi forte nec intenderet delectationem veneream, nec tale periculum ullo modo adverteret. Eadem applicanda sunt sese aspicienti ex curiositate in partibus venereis. Nullum autem erit peccatum eadem partes tangere ex aliqua justa causa, ut ratione munditiæ, vel ad expellendum molestem pruritum, & multò magis ratione infirmitatis. Quod si in tali casu per accidens oriatur aliqua turpis commotio, non erit ad culpam imputanda ex dictis. Quoad supradicta videantur *Sanch. l. 9. de matr. d. 45. & 46. Laym. l. 3. sect. 4. num. 13. Bonac. de Matr. q. 4. p. 9. n. 8.*

R. II. Tactus inhonesti facti inter personas ejusdem sexus difficillimè excusari possunt à gravi culpa; tum quia tangere alium in verendis est quid grave contra naturalem honestatem; tum quia valde excitant ad luxuriam, & pollutionem; unde saltem propter grave periculum delectationis venereæ, cui se exponit alterius verenda sine justa causa tangens, non potest à gravi culpa excusari; *Sanch. l. 9. de matr. disp. 46. num. 12.* Scio tam ipsum, & quamplures alios huiusmodi tactus à gravi culpa excusare, quoties, non intendendo delectationem veneream, fierent veluti per transennam, vel ex joco, aut levitate. At videat Confessarius hæc, ut plurimum, speculativè tantum posse verificari, nam facientes huiusmodi tactus solent esse Personæ valde inhonestæ; ac proinde quod de se non videretur inducere grave periculum, tale potest esse respectu personæ valde fragilis, & ad luxuriam valde propensa.

R. III. Tactus inhonesti facti inter personas diversi sexus, semper sunt peccata mortalia. Ratio est quia, huiusmodi tactus etiam si fierent per transennam, vel ex joco, & levitate, semper sunt graviter officientes naturali honestati, & graviter ad luxuriam excitantes. Ita se habent tactus facti à viro in pudendis mulieris, vel in loco ipsius proximo, & è contra. Idem dicendum de viro mammillas mulieris tangente. Ita communiter Theologi. Non pauci tamen excusant virum ex joco, & per transennam supradictos tactus supra vestes habentem. At ego semper timeo has opiniones speculativè solummodo esse veras. Moveor ex ratione sæpe insinuata, quia nempe huiusmodi facientes sunt ad luxuriam quàm maxime inclinati; ac

proinde quod de se non videtur grave periculum continere, bene illud continere potest respectu talium personarum.

Excusantur etiam à quampluribus Theologis à gravi culpa levis contrectatio manuum foeminae, calcatio pedum ipsius, levis vellicatio, intorsio digitorum &c. quamvis fierent ob quandam, non tamen veneream delectationem ex illis ortam; *Sanch. l. 9. de Matr. disp. 46. num. 15. & 16.* sed quæso Confessarius hæc communiter vera esse, dum advertenter fiant, non sibi tam faciliter persuadeat, propter magnam fragilitatem illorum, qui hæc faciunt. Nullatenus autem id credat verum esse, si huiusmodi tactus aliquo tempore protrahantur, quia tunc quæcumque naturalis delectatio intendatur, est proximè excitativa venereæ delectationis; ac proinde tunc discurrendum est, ut dixi supra de osculis.

Q. V. Quale peccatum sit confricare membra impudica brutorum.

R. Si id fiat solummodo ex quadam levitate, vel curiositate, non intendendo veneream delectationem, nec cognoscendo se illius periculo exponere, videtur solummodo esse veniale, cum nihil venereum intendatur. Id nihilominus non admitterem de tactibus diuturnioribus; in illis etenim aliquo tempore immorari, non est sine gravi periculo turpis delectationis insurgendæ. Multò magis excusandus non esset à gravi culpa, qui membra brutorum confricaret ad aspiciendum curiositatis gratiâ ipsorum sperma; id enim & de sua natura valde contrarium est honestati naturali, & indivisum est à gravi periculo turpis commotionis, adeoque & venereæ delectationis vel etiam aliquando à periculo vel proprio semen emittendi, vel se delectandi in emissionem seminis humani; *Bonac. de Matr. q. 4. p. 9. n. 13. Dian. 2. in Sum. v. Tablus num. 7.*

Q. VI. Qui Tactus sint liciti inter Sponfos, seu inter Conjugatos.

R. I. Nemo negare potest illicitum esse Sponfis quidquid inducere habet veneream delectationem, vel grave illius periculum. Ratio est quia, quibus illicitus est finis, & illicita sunt media conducentia ad illum: cum ergo illicita omnino sit Sponfis copula, consequens est & illis illicitum esse quidquid inducit veneream delectationem, vel grave illius periculum, nam hæc omnia sunt media à natura ad copulam ordinata. Ex his facillimè dignoscitur nunquam licere sponso tactus mammillarum, neque quemcumque actum, qui possit excitare turpes commotiones.

Quamvis verò non desint, qui illis permittant oscula, hoc tamen cum grano salis intelligendum est. Esto proinde non sint illis prohibita oscula ad solam benevolentiae demonstrationem, id tamen admittendum est de osculis veluti furtivis, & factis per transennam, non verò de osculis pressis, & aliquo tempore protrahis; nam hæc, attentam communi fragilitate, solent esse indivisa à turpibus venereis commotionibus. Idem dicatur de osculis factis ad captandam sensibilem delectationem, propter rationes supra insinuatas, loquendo de osculis. Et quidem mirandum est communiter DD. docere præfata oscula vel aliquo tempore protrahis, vel facta ad captandam sensibilem delectationem, ordinariè loquendo, non esse sine periculo peccandi, & nihilominus quosdam admittere licita esse inter Sponfos. Utrique decidendum est juxta ea, quæ communiter accidunt, unde si talia oscula sunt communiter periculosa, quomodo ut licita sunt admittenda? Nunquam pariter satis percepit, quomodo dici possit sponsalia tribuere Sponfis jus ad mutua oscula. Non refragandum utique, si id intelligatur de osculis habitis ad demonstrandam bene-

volentiam, & ita exercitis, ut inducere non habeant veneream delectationem. At assentiri non possum quoad oscula habita ob sensibilem delectationem. Si sponsalia jus ad ea tribuerent, sponsa teneretur admittere, quod nemo dicit. Sicut igitur nemo uti potest re ex vi contractus post aliquod tempus consequenda, nisi postquam tale tempus advenit, ita nec sponsus, antequam sequatur mutua traditio per verba de presenti, potest aliquo pacto uti sponsa, partialiter autem eam uteretur, si ante matrimonium illam ob sensibilem delectationem osculetur.

Quod dixi de osculis, dicendum pariter est de manuum contractatione inter Sponfos, Levis manuum contractatio in signum benevolentiae poterit admitti, non verò diu protrahenda cum illius diuturna compressione; etenim quia sponsi sunt, majori affectu exardescunt, & facillimè species de futura copula in illis excitatur; unde illa protrahenda compressio manuum in eis plus quàm in aliis apta est ad excitandam veneream delectationem. Videantur Bonac. de Matr. q. 4. p. 9. n. 6. Anton. à Sp. S. in Div. Confess. tr. 11. de matr. d. 9. n. 662. Candid. di. q. 11. art. 1. d. 5.

R. II. Nullum dubium est inter Conjugatos licitos esse tactus quoscumque in aliis corporis partibus, si partes pudendae excipiantur. Item communis sententia docet hoc tactus in pudendis esse licitos, quando proximi sunt ad copulam, & ordinati ad eam exercendam. Lis autem est an tactus in pudendis liciti sint, dum non ordinantur ad copulam. Non desunt qui illos illicitos esse affirmant, putantes indivisos esse à gravi pollutionis periculo, in quo certè casu illicitè sunt, cum pollutio solummodo cohonestetur, quando copula exercetur: Sanch. l. 9. de matr. disp. 45. In praxi ergo attendendum est, an tales tactus ita sint impudici, & continuati, ut tale afferant periculum, & tunc certum est esse illicitos. Sine tali periculo possunt permitti; quibus etenim licitum est quod est magis, & licitum erit quod est minus: D. Antonin. 3. p. tit. 1. c. 20. §. 6. Co. nunci. disp. 34. de Matr. dub. ult. Filius. tr. 30. c. 9. num. 19. §. 5. Dian. p. 3. tr. 4. resol. 223. Neque hic volo dissimulare quosdam Theologos censere, quòd quamvis graviter peccet conjux exercendo tactus impudicos cum alio conjuge cum praevisione gravis periculi pollutionis vel in se, vel in altero, non tamen peccet, qui hujusmodi tactus reddit, etiam praevisio tali periculo, sine periculo tamen consensus in pollutionem, quia putant dare operam rei licitae, & debitae ex justitia; Sanch. de Matr. l. 9. d. 45. num. 33. At hæc ratio non satis me convincit, nam non videtur esse obligatio justitiae permittendi tales actus interveniente periculo pollutionis, neque enim interveniente tali periculo censet in altero jus esse tales actus petendi: Palau. de matr. disp. 3. p. 4. §. 2. num. 2. Illud tamen puto omnino verum esse hujusmodi tactus cum pollutionis periculo non esse permittendos, seu reddendos, quoties ita sunt impudici, ut potius videantur esse inchoatio pollutionis; sicut etenim hæc de sua natura illicita est extra copulam, ita & id, quod est ejusdem inchoatio; Tambur. in Decal. l. 7. c. 3. §. 5. n. 56.

Non audeo è contra damnare peccati mortalis conjugales exercentes inter se actus honestos cum praevisione pollutionis sine periculo in illam consentiendi, ut sunt amplexus, oscula, amatoria confabulatio &c. Ratio est quia, ad hæc exercenda inter ipsos adest causa rationalis, qualis est ostendere mutua signa liciti amoris; ac proinde pollutio, quæ sequeretur sine periculo consensus, potius dicenda est permissa, quàm volita: Dian. p. 3. tr. 4. resol. 217. & 226. Annot. p. 3. l. 3. c. 23.

q. 6. Optarem quidem conjuges & ab his abstinere, si pollutio praevidetur; at nimis onerosus esset status maritalis, si & hæc damnanda essent peccati lethalis. Hæc tamen doctrina non est extendenda ad delectationes morosas, turpiloquia, aspectus partium inhonestarum, & similia, quando praevideretur pollutio, nam hæc non sunt de se signa honesti amoris, unde nulla esset causationabilis ad excusandam pollutionem, quæ exinde sequeretur.

R. III. Maritus se turpiter tangens, dum non vult, vel non potest copulam exercere, videtur graviter peccare, quia tales tactus directè tendunt in pollutionem, quæ nunquam licita est, si ad copulam non ordinatur: Dian. p. 3. tr. 4. resol. 215. p. 4. tr. 4. resol. 137. Anton. à Sp. S. disp. 9. de Matr. sect. 12. Contrarium docet Sanch. l. 9. de Matr. disp. 44. n. 16. Ex præfata ratione puto illicitam esse conjugatis delectationem de copula habita, vel habenda, quando hæc de presenti exerceri non potest, si talis delectatio sit cum commotione spirituum generationi deservientium. Ratio est quia, matrimonium valet cohonestare talem turpem commotionem, vel quia ordinatur ad copulam, vel quia permittitur ob aliquam rationabilem causam, qualis esset, ut dixi supra, si oriretur dum conjugati amplexibus, aliisque non impudicis actibus benevolentiae, quæ signa ostenderent: Basl. l. 10. c. 16. num. 11. Non desunt contrarium docentes; quorum tamen sententiam non admitterem, nisi de delectatione, quæ solummodo esset in voluntate sine præfata commotione; tunc enim solummodo, meo videri, verificatur illorum ratio, nempe illam delectationem versari circa objectum, licitum scilicet circa copulam, quæ est licita conjugatis.

Q. VII. An in genere luxuriæ detur parvitas materiæ.

R. Si attendantur prædicata intrinseca actus luxuriosi, & finis intrinsecus illius, non potest dari parvitas materiæ in genere luxuriæ. Et quidem nullum dubium est quamcumque vel levem deliberatam veneream delectationem de objecto gravi in genere luxuriæ esse peccatum mortale, quia delectatio, quæcumque sit de aliquo objecto, indivisa est ab effectu erga illud: constat autem quemcumque affectum deliberatum de objecto gravi non posse esse nisi graviter peccaminosum, cum det speciem actui, qui circa illud versatur. Hinc nemo in dubium revocabit esse peccatum mortale quemcumque deliberatam delectationem de copula illicita, de pollutione, de notabilis distillatione, de gravi commotione partium generationi deservientium, de quibusdam causis graviter in hæc influentibus, ut sunt tactus genitalium, ipsorum aspectus, maxime si sit diuturnus &c.

Item constat non dari parvitas materiæ in genere luxuriæ, si delectatio sit gravis, & vehementis, quamvis esset circa objectum, quod in tali genere leve videretur. Ratio est quia, quando delectatio est gravis, & vehementis, vel actus causat pollutionem, vel in eam notabiliter influit, ac proinde objectum, ut talem effectum hic, & nunc inducens, non potest non grave reputari. Hinc gravis est culpa tactus quicumque manuum, aut pedum feminæ, vel etiam digiti ejusdem intorsio, quoties non sint sine gravi venerea delectatione. Difficultas ergo reduci potest ad hoc, an levis culpa sit venerea delectatio deliberata, quando ex se videtur levis, quia e. g. modica est pudendorum commotio, levis distillatio, & aliunde confurgit ex objecto, quod leve videtur, e. g. ex tactu manus feminæ.

Sed & hanc deliberatam veneream delectationem grave peccatum esse exinde constat quia, quemcumque talis delectatio vel est inchoata copula,

vel inchoata pollutio, nam de sua natura tendit ad hæc, non potest ergo dici objectum talis delectationis, ut inducens copulam, seu pollutionem inchoatam, esse quid leve; & proinde venerea ipsius delectatio erit grave peccatum. Præterea quæcumque modica deliberata venerea delectatio, vel est indivisa à subsequenti gravi delectatione, vel à periculo in ulteriorem gravem delectationem consentiendi, & qui hoc negare audeat, demonstraret omnino illi esse ignotam nostræ naturæ lubricitatem, saltem proinde ratione talis periculi modica deliberata venerea delectatio est peccatum mortale: Pontius de Matr. l. 10. c. 16. §. 2. num. 8. Palau. l. 11. tr. 2. disp. 2. p. 10. §. 2. Rebell. de Oblig. Jusl. p. 2. l. 3. q. 19. sect. 3. Meritò proinde, ut refertur Sanch. l. 5. Sum. c. 6. num. 12. voluerunt Clemens VIII. & Paulus V. denunciandos esse Inquisitoribus afferentes non esse culpam lethalem in oculis habitis ob meram veneream delectationem.

Dixi, si attendantur prædicata intrinseca actus luxuriosi, nam si actus de sua natura sit bonus, & honestus, ut est copula habita cum conjuge, non semper est peccatum mortale, si superaddatur ab operante finis extrinsecus non honestus; ut si Maritus copulam habeat cum conjuge ob solam delectationem. Utique apponendo talem finem non honestum peccat, adeoque Innocentius XI. sequentem damnavit propositionem: *Opus conjugii ob solam voluptatem exercitum omni penitus caret culpa, ac defectu veniali.* Nihilominus ut docet S. Th. in 4. d. 37. q. 2. talis culpa de se venialis tantum est; cum etenim actus sit licitus, & bonus, solummodo in hoc deficit, quòd ab operante ad delectationem ordinetur, quæ deordinatio solummodo venialis est, quia aliunde actus in se non est culpabilis.

Regula in praxi observanda.

I. Consideret quæso Confessarius diuturnum mulieris aspectum, maxime si quis aliqui amore erga ipsam afficiatur, non esse sine gravi peccandi periculo; & si audeat id negare, sciat se negare quæ docent Divina Eloquia, Concilia, SS. PP. & experientia. Item consideret diuturnum colloquium, etsi non malum, habitum cum talibus mulieribus periculum non parum augere. Ex his autem capitibus inferat an capaces sint absolutionis Amantes, & Cicisbeji, qui tam crebrè, tam diu sese fæpe afficiant, & familiarissima diuturna habent colloquia. Sed quid ulterius judicare debet, si perpendat hujusmodi obtutus non esse ex sola curiositate, sed ad fovendum mutuum amorem; ipsorum colloquia amatoria esse, ac turpibus æquocationibus immixta? Nonne hæc omnia à gravi peccandi periculo sunt indivisibilia? Nonne ergo vel ex hoc solum capite incapaces sunt absolutionis? Sed heu! non desunt Confessarii, qui hos a Sacramentis percipiendis non arcent.

Caveat & ipse Confessarius à non-necessariis colloquutionibus cum mulieribus, quamvis de rebus spiritualibus, nec sinat illas & in ipso Confessionario superfluos miscere sermones. Stultissimè autem ageret, si nullum in his periculum esse arbitraretur, cum Sancti de hoc periculo non desinant nos commonefacere. Expectare ne vult ut id edoceat experientia?

II. Item consideret Confessarius quale judicium facere debeat de illis Amantibus, vel Cicisbeis, qui ad invicem sese sibi manus contractant, pedes calcant &c. Quid ulterius de illis, qui primò manum osculantur Cicisbejæ? deinde diu illius manum contractant, & comprimunt, pedesque calcant. Et quid si hæc fere quotidie per menses

& annos fiant? omittendo modò superaddi secreta amatoria colloquia, fixos obtutus &c. Hæc ne & in Sancto, qui diuturnissimis macerationibus carnem domuisset, & fere ad agonem reduxisset, essent sine gravi periculo in veneream delectationem consentiendi? Nihilominus, iterum repetam non desunt Confessarii, qui has Personas ad Sacramentalem admittunt absolutionem, & ita ipsum forum Jesu Christi Ministrorum culpam omnia turpissimis libidinibus replentur.

Monere etiam debet Confessarius mulierem hujusmodi tactus non posse permittere, nec satis esse si in corde illos abominetur, tenetur etenim saltem ex charitate alterius peccatum impedire. Nec potest se excusare dicendo, illos permittere, ne aliis occasionem scandali tribuat. Etenim seu Amantibus, vel Cicisbeis ita se gerit dum soli sunt, vel dum alii sunt præsentibus. Si dum soli sunt, nullum sequitur scandalum, illos nullatenus permittendo. Si alii sint præsentibus, quid impedit Cicisbejam ex aliquo honesto prætextu se removere à loco, ubi est Cicisbejus, in aliud cubiculum abire &c. Præterea quamvis aliquibus admittitur esset, si palam Cicisbejum ab hujusmodi tactibus arceret, magis præponderat illorum removere scandalum, qui hujusmodi turpitudines non sine stomacho exerceri conspiciunt. Credat mihi Confessarius: qui hos tactus permittit, ideo permittit, quia vult.

III. Ego etiam puto incapaces absolutionis illos, qui introducunt consuetudinem mulieribus manus osculandi. Omnes Theologi uno ore affirmant graviter peccare illos, qui introducunt consuetudinem, quæ etsi ex se prava non appareat, in pravam facillimè potest degenerare. Quis autem non videat ita se habere consuetudinem manum mulieri osculandi? quamvis etenim aliquando possit esse signum solum obsequii, respectu e. g. matris, confovebit nihilominus tale osculum affectum non innocuum respectu mulieris, quæ adamatur. Et quidem cujus manum frequentius Juvenes osculantur nisi Cicisbejæ, quam beu nimis amant, & à qua nimis amantur?

IV. Dixi inter Sponfos licita esse oscula habita per transenam ad solam benevolentie demonstrationem. At quæso Confessarius, quantum potest, quamcumque licet honestam familiaritatem removeat, moneatque Sponsæ Parentes, ne permittant Sponsæ à Matris latere, vel alterius probæ consanguineæ discedere. Heu quot gravia crimina ante matrimonium perpetrantur! Quam rari sunt, qui considerent Matrimonium esse Sacramentum à Christo Domino institutum, quapropter orationibus, aliisque pietatis operibus esse insistendum, ut dignè contrahatur, & virtute illius obtineatur gratia ad patienter subeunda onera talis status!

Omnino autem dicat illicita esse oscula pressa, manuum diuturnam contractationem, & compressionem, solitariè degere, nec non solitariè colloqui, nam hæc difficillimè dividuntur à gravi periculo venereæ delectationis. Quis hoc dicit? Si tot Concilia, & SS. hujusmodi periculum non adesse dicerent, nimis dicit experientia. Et quidem si hæc familiaritates inter omnes alios, non immunes esse à gravi peccandi periculo comperitum est, à fortiori id dicendum de Sponfis, qui magno amore solent exardescere, & Matrimonium postea contrahendum reddunt illos fidentiores, ut ab his, quæ aliàs viderentur licita, ad illicita transeant.

Videat ex his Confessarius, si absolvere possit Matres, quæ filiabus, dum Sponsæ sunt, permittunt degere cum Sponso longe ab ipsorum oculis. Et quid si voluntariè ceciderint, ne molestiam afferant Sponso? B b b 4 V. Mul-

V. Multoties redigitur in gravibus angustiis Confessarius, qui audit Confessionem femine, cujus Maritus ita sit effrenatus, ut continuis tactibus, vel osculis, etiam in pudendis, eam ponit in pollutionis periculo. Si nolit femina hujusmodi tactus admittere, lascivus Maritus vel erga eam asperè continuè se geret, vel ad alias foeminas divertet. Videat ergo in talibus angustiis Confessarius an satis probabilis judicari possit opinio, quæ dicit hujusmodi tactus licitè permitti, quando non adeat periculum consensus in pollutionem. Quòd si foemina sit in bona fide, & putet permittendo hos tactus, quamvis cum periculo pollutionis, non peccare, illam in sua bona fide relinquat, si talem pollutionem abhorreat, ne illam exponat periculo formaliter peccandi. Idem dicendum, si permittat se in pudendis osculari. Quamvis in plurimè opinione hujusmodi oscula etiam inter conjugatos sint peccata lethalia, quia videntur graviter officere naturali honestati, & ex eis quàm maximè deprimi naturam rationalem, nihilominus alii docent ex sua natura inter conjugatos culpam levem non excedere.

VI. Dum Confessarius audit Pœnitentem sese de osculis, vel turpibus actibus accusantem, interroget de qualitate Personæ, cum quibus hujusmodi habita sunt, v. g. an cum cognatis, cum conjugatis &c. Sicut etenim copula cum his personis variat speciem, ita & prædicti tactus, cum de sua natura sint dispositiones ad illam. Semper ergo consideranda est circumstantia Personæ agentis, & patientis: *Sanch. l. 9. de Matr. d. 46. num. 17.* & alii apud ipsum.

VII. Inter casus reservatos nostræ Diœcesis sub numero octavo casus sequens recenseretur: *Quilibet actus obscœnus cum Parochianis, vel Pœnitentibus, quoad Parochos, Curatos, Capellanos, Oeconomos, & Confessarios.* Optimè P. Mansi in explicatione hujus casus inter actus obscœnos non solum supponit recensendos quoscumque actus in partibus inhonestis, sed etiam ipsa oscula, & multò magis tactus mammillarum. Et quidem cum actus obscœnus significet quidquid turpe est in materia venerea, neutiquam ab actibus obscœnis amovenda sunt oscula habita à Parocho cum Muliere. Nam vel ea cum ipsa habeat ob delectationem sensualem, vel ob delectationem sensibilem, semper sunt peccata lethalia in materia venerea, ut dixi capite superiori. Nec unquam quæso occurrat menti ullius ex Parochis dicere voluisse osculari foeminam ad honestam benevolentiam ostendendam, nam nimis indecens esset ita honestam amicitiam testari.

Satis etiam verificatur casus reservatus, si actus obscœni ad Parochianam, vel Pœnitentem diriguntur, quamvis exercentur in proprio corpore; ut dum Parochus coram Parochiana se turpiter tangeret, vel illa advertente, eam turpiter aspiceret, vel si attentavit eam turpiter tangere. Semper in his casibus verificatur exercuisse actus turpes cum Parochiana, vel manibus nempe, vel oculis.

Nomine Parochi, vel Curati veniunt ii, qui curam animarum exercent. Et in præfenti casu comprehenduntur, quamvis essent excommunicati, nam ratione censure non desunt esse Parochi. Nomine Capellani veniunt illi, qui assumuntur à Parochis ut adjuutores sui muneris, adeoque habent facultatem quæcumque Sacramenta administrandi. Nomine Oeconomus veniunt, qui administrant Parochiam loco Parochi, ex aliqua causa ab illius administratione impediti. Bene autem P. Mansi etiam tales nuncupandos arbitrat, qui ultra hebdomadam administrant Parochiam, illis commendatam à Parocho absente. Quia verò saltem

dubium est, an tales sint nuncupandi, quia in absentia Parochi unius, aut alterius die Parœciæ assistunt, ideo hi non comprehenderentur in casu.

Præfati omnes incidunt in supradictum casum, si actus obscœnos habeant cum Parochianis, unde reservatione innodantur, vel eos habeant cum foeminis, vel cum Masculis suæ Parœciæ. Porro cum non desinat esse Parochianus, qui est extra Parœciam, si aliud non migraverit animo ibi habitandi, consequens est casum comprehendere Parochum peccantem cum persona suæ Parœciæ, quamvis extra ipsius limites. Idem dicendum de tali Parocho habente actus obscœnos cum Persona, quæ à paucis momentis in Parœciam venerit; nam incipit esse Parochiana ab eo tempore, quo in Parœciam venit animo ibi domicilium figendi. Et contra cum desinat esse Parochiana statim ac exit extra limites Parœciæ animo alibi habitandi, Parochus cum ea extra Parochiam peccans, non incidet in casum reservatum. Idem dicendum, si peccet intra Parœciam cum Persona vaga, quæ nullum habeat fixum domicilium, nam lis est inter DD. an talis persona propriè dici possit Parochiana.

Excusandus est etiam Parochus à reservatione, si ignoret Personam cum qua peccat, esse Parochianam, nam tunc illius peccatum non esset formaliter cum Parochiana: non haberet nempe ratione ignorantie illam specialem malitiam, quam habet peccatum Parochi, dum agnoscit se peccare cum sua Parochiana, quam ex officio non ad peccatum, sed ad spirituale progressum deberet incitare. Parièr judicari potest immunitas à reservatione Parochus obscœnè tangens Parochianum, qui nondum attingit usum rationis, quia tunc illius peccatum non habet malitiam scandalii, ratione cujus inducta videtur reservatio.

Demum casus reservatus comprehendit Confessarium habentem actus obscœnos cum Pœnitentibus. Primò igitur oportet ut sit verè Confessarius, ad quod necesse est ut actu habeat jurisdictionem, sive quia illam habuit ab Ordinario, sive obtinuit ex errore communi, & titulo colorato. Secundò, necesse est ut exerceat prædictos actus cum Pœnitentibus. Ille verò dicitur Pœnitens alicuius Confessarii, cuius salutis alicquem curam assumpsit. Hinc si aliqua Persona bis, vel ter confessæ est alicui Sacerdoti sua peccata, non tamen animo illum assumendi in Confessarium, non dicitur Pœnitens illius, quia nullam specialem curam de ipsius salute assumpsit. Secus si tantum semel confessæ est animo illum in Confessarium assumendi, dum hic illum in pœnitentem acceptaverit, nam tunc intelligitur illius salutis specialem curam assumpsisse. Idem dicendum, si aliqua Persona alicquem elegit in Confessarium, semper cum illius ordinarius Confessarius impeditur, & ille eam hoc pacto in Pœnitentem acceptavit. Semper cum igitur permanet esse Pœnitens, si Confessarius habeat cum tali persona actus obscœnos, incidit in reservationem. An verò tales actus habeant etiam malitiam Sacrilegii, videbimus infra. Illud etiam hic obiter advertere est, quòd si in actu Confessionis, vel Confessionis prætextu, provocet Pœnitentem ad actus obscœnos, ultra præfentis casus reservationem, incidet in reservationem secundum di casus propter abusum Sacramenti, unde non posset absolvi ab eo, qui peteret licentiam solummodo absolvendi ab octavo casu ex reservatis.

VIII. Sciat demum Confessarius in nostra Diœcesi sub numero nono sequentem casum reservari: *Allocutio turpis, seu actus inhonesti degentium extra claustra cum Monialibus, aut puellis in Monasterio degentibus, etiam per literas, vel alio quocumque modo.*

Allocutio solum importat locutionem ad alium, etsi ille non respondeat. *Turpis* autem tunc in præfenti intelligitur, quando pertingere potest ad peccatum mortale. Ubi advertendum, quòd ea verba, & æquivocationes, quæ coram aliis prolata non pertingerent ad peccatum mortale, facillimè damnantur peccati mortalis, si coram Monialibus advertenter proferantur, utpote quia cum sint apud ipsas talia verba infœta, magis habent provocare; & ulterius graviter offendere possunt eximiam ipsarum castitatem. Subiacet autem reservationi hæc allocutio, etsi fiat per literas, vel per nutus. Hinc benè advertit P. Mansi, quòd si quis degens extra claustra rideat coram Moniali turpiter alloquente, subiacere potest reservationi, si talis risus sit veluti approbatio talis sermonis, seu reddat Monialem animosiorè ad ea verba proferenda; nam reservatur turpis allocutio facta etiam per nutus, *per ly vel alio quocumque modo*: clarum autem aliquo modo turpiter alloqui cum Moniali, qui ridendo ipsius turpia verba approbat, vel reddit animosiorè ad prosequendum. Secus si rideat, quia talis allocutio Monialis ad risum provocaret. Pro actibus inhonestis veniunt omnes illi, qui habent ad venerem incitare, de quibus satis dictum est in regula superiori.

Nomine Monialium veniunt illæ, quæ tribus solemnibus votis religionem professæ sunt. Nec evaderet reservationem qui turpiter alloqueretur, vel haberet actus inhonestos cum Moniali ex aliqua causa extra claustrum degente, nam non per hoc esse Monialem desineret.

Nomine puellarum degentium in Monasterio veniunt illæ, quæ commorantur in Monasterio educationis gratiâ. Bene autem advertit P. Mansi, quòd si in nostro casu Novitiæ non veniunt sub nomine Monialium, saltem venire debent sub nomine puellarum; irrationabile etenim omnino esset putare Episcopos consulere voluisse pudicitiam præfatarum puellarum, non verò Novitiarum.

C A P U T II.

De Simplici Fornicatione, Concubinato, & Meretricibus.

Q. I. Quid sit Fornicatio.

R. Fornicatio ita solet definiri: *Concubitus hominis soluti cum muliere soluta.* Non est ergo simplex fornicatio, si concubitus intercedat inter virum, & mulierem, si vel unus, vel alter habeat vinculum matrimonii, seu voti; vel si inter eos intercedat vinculum consanguinitatis, aut affinitatis; nam tunc non verificatur concubitus fuisse inter personas solutas: *D. Th. 2. 2. q. 154. a. 1. & 2.*

Q. II. Quo jure prohibita sit simplex fornicatio.

R. I. Nullo ex Catholicis dubitante, certum est fornicationem esse jure divino prohibitam. Constat id ex quamoluribus S. Scripture textibus, unde Apostolus ad Ephes. 5. ait: *Hoc scitote intelligentes, quòd omnis fornicator, & immundus (quod est idolorum servitus) non habet hereditatem in regno Christi.* Et 1. ad Thessal. 4. *Hæc est voluntas Dei sanctificatio vestra, ut abstinatis vos à fornicatione.* Idem prohibetur ex jure canonico, ut passim probant Auctores. Hinc fornicationem esse peccatum mortale definitur in Clementina *Ad nostram de Hæreticis*, contra plures Hæreticos, qui licitam esse affirmabant.

R. II. Simplex Fornicatio prohibita etiam est jure naturæ. Ratio est quia, concubitus Maris cum foemina à natura ordinatur ad generationem pro-

lis, ejusque convenientem educationem, tam quoad animam, quàm quoad corpus; his autem omnino carent filii ex fornicatione procreati, nam Patres non curant neque de subministrandis filiis necessaria alimenta, neque de iis sanè educandis, unde constat hujusmodi concubitus esse contra finem à natura intentum: *D. Th. 2. 2. q. 154. a. 2. & 3. contr. Gent. cap. 122. & 123.*

Dices ex concubitu fornicario quandoque hunc finem à natura intentum non frustrari; potest etenim accidere Patres non deserere hos filios, eisque convenientia alimenta subministrare, eorumque rectæ incumbere educationi. Contra tamen est quia, lex naturæ considerat, quod ex natura actionis solet evenire, non verò quod per accidens; quapropter etsi per accidens eveniat quandoque filios ex fornicatione genitos non carere convenientibus alimentis, & necessaria educatione, non proinde sequitur in aliquo casu fornicationem esse licitam. Præterea leges, quæ aliquid vetant ratione periculi, ut dixi in Tract. de Legib. q. 2. c. 3. non desunt obligare, etsi in aliquo casu particulari cesset omnino illud malum, quod timetur, sed sufficit ex natura actus prohibiti evenire posse illud malum. Quòd si tunc non cessat obligatio legis humanæ, à fortiori non cessabit obligatio legis naturalis.

Addendum contra naturam esse rationem carni subicere, ut evenit in fornicatione, in qua ratio à delectatione absorbetur. Et quamvis hujusmodi delectatio etiam sit in copula conjugali, nihilominus si recto fine exerceatur, pertinet ad Dei Providentiam subministrare auxilia, quæ talem deordinationem impediunt. Item contra rationem est fornicatione inquinare corpus, quod ratione gratiæ, & Christi redemptione debet esse Templum Spiritus S. Videatur S. Thomas loco citato. Hinc Innocentius XI. sub num. 48. sequentem damnavit propositionem: *Tam clarum videtur fornicationem secundum se nullam involvere malitiam, & solum esse malam, quia interdicta, ut contrarium omnino rationi difsonum videatur.*

Q. III. An Foemina teneatur potius permittere se occidi, quàm permittere fornicationem.

R. Certum est ob quodcumque mortis periculum foeminam non posse in turpitudinem consentire, ut de se constat. Item certum est foeminam non posse se preparare ad turpem congressum, quamvis illi mors imminet, si hoc non præstet; talis etenim preparatio est actio cooperativa, & dispositiva ad peccatum, quod nullatenus licet. Solum ergo quæritio esse potest, an si dum foemina mors immineret, non resistendo posset quæta & immobilis permanere, & ita permittere turpem congressum.

At etiam in hac hypothesi puto foeminam peccare, si non resistat quantum potest. Ratio est quia, quamvis illa immobilitas sit illi involuntaria secundum quid, quatenus oritur etiam à gravi metu extrinsecè ab Invasore illato, nihilominus est simpliciter voluntaria, posset etenim agitatione, aliisque actibus congressum impedire; non potest autem negari illam voluntariam quietem esse saltem interpretativè moralem, & voluntariam cooperationem ad peccatum, adeoque non erit sine peccato. Et quidem ex parte foeminae, ut dicatur ad turpem congressum cooperari, nil aliud requiritur, nisi ut quæta, & immobilis illum patiatur. Accedit illam quietam, & pacificam copulæ permissionem non posse esse sine manifesto periculo in turpem delectationem consentiendi, adeoque etiam ex hoc capite tenetur potius mortem subire, quàm immobilem turpem congressum permittere. Quòd si irrequietis motibus, & quantum potest Invasori resistat, tunc si omnino invita violetur, Deus, qui non

non deserit in tentatione, nec permittit illi in delectationem consentire, maxime si ipsius imploret auxilium: *Azor. 1.1. Instit. 1.1. c.9. q.3. Filius. 1.2. pr. 2.1. cap. 2. num. 67. Lugo de Just. disp. 10. sect. 10. n. 197.*

Q. IV. Quid sit Concubinatus; & quale peccatum.

R. I. Ex jure Civili concubinatus intervenit, quando quis detinet mulierem domi loco uxoris, & habet cum ea carnale commercium: *leg. 1. §. 1. & seqq. ff. de Concubinis*. Plures etiam aliae conditiones requiruntur ex jure civili ad rationem concubinatus, de quibus agunt Jurisperiti. Verum ex jure canonico datur concubinatus, sive quis foeminam in propria doma, sive extra illam retineat, si ad eam frequenter accedat ob carnale commercium: *Azor. p. 3. l. 3. c. 5. Filius. tr. 30. c. 2. num. 55. Farinac. in prax. Criminal. q. 138. num. 3. & 12. & desumitur ex Tridentino sess. 24. de reform. In hoc ergo differt Concubinatus à simplici fornicatione, quod hec intervenit etiam quis semel peccet cum muliere soluta; concubinatus vero exposcit frequentiam actus carnalis cum eadem foemina. Præterea datur concubinatus, dum intervenit frequens turpis congressus cum determinata foemina, quamvis non sit soluta; fornicatio vero non nisi inter solutos datur.*

R. II. Concubinatus ultra gravitatem peccati, quæ ex actu turpi confurgit, sæpius adjunctam habet malitiam scandali. Quamvis etenim concubina sub nomine Pedisequæ domi retineatur, nihilominus ratione commercii, quod exercet cum Domino, ita solet se gerere, ut appareat non perdissequa, sed socia; unde non solum male suspicandi, sed & male judicandi non exigua argumenta solet præbere. Annectitur etiam concubinatus proximum periculum æternæ damnationis; qui etenim sunt in hoc statu difficillime dolent de peccatis, & à Concubina laqueis dissolvuntur.

Contra hoc peccatum pluribus poenis animadvertit Jus Canonicum. Plura etiam decernit Tridentinum contra Concubinarios Laicos: *sess. 24. de reform. c. 8. & contra concubinarios Clericos: sess. 25. cap. 14.* Videantur inter alios Barbosa in loca prædicta.

Q. V. Quid sit Meretrix; & quæ gravitas peccati illius.

R. I. Meretrix illa dicitur, quæ pluribus, quam duobus se prostituit: *leg. palam §. Itemque ff. de vit. nupt. Mascard. de probat. l. 2. conclus. 1067. n. 17. Barbosa. in cap. Vidua r. 5. in Decret. Et quamvis in præfata lege, & alibi illæ dicantur Meretrices, quæ quæstus gratiâ se prostituunt, non tamen vera desinunt esse Meretrices, quæ ex amore se pluribus palam prostituunt: *leg. palam §. Restituit ff. de vit. nupt. Mascard. cit. n. 6.**

R. II. Peccatum Meretricum non est sub determinata luxuriæ specie; nam solent admittere tam conjugatos, quam solutos, tam Laicos, quam solenni voto castitatis obstrictos, tam consanguineos &c. Item à peccatis contra naturam non abhorrent, proindeque ipsorum peccata per omnes luxuriæ species solent divagari.

Q. VI. An ad vitanda majora mala permittendæ sint Meretrices.

R. Ratio cur licet permitti Lupanaria videantur est quia, ex permissione Meretricum mala majora videntur vitari; plures etenim explendo suam libidinem cum Meretricibus, videntur abstinere à peccatis sodomix, bestialitatis, mollitiei &c. quæ quidem peccata graviora sunt, quam quæ cum Meretricibus committuntur. Accedit permittendo Meretrices consuli honestati puellarum, & pudicæ mulierum; his enim insidiarentur viri procaes, ni essent Meretrices. Hæc sunt rationes, ex

quibus videntur licet permitti Lupanaria, nec refragantur quamplures Theologi innixi D. Thomæ authoritati 2. 2. q. 10. a. 11. & l. 4. de regim. Princip. opusc. 20. & S. Doctor ex D. Augustino suam opinionem confirmat.

Si hujusmodi rationes, quæ speculative efficacissimæ esse videntur, tales esse in praxi conspiceremus, utique non esset recedendum à præfata communiori opinione. At non video in praxi, permittendo Meretrices, gravioribus culpis occurrere. Primò, non impediuntur graviora peccata in genere luxuriæ, tum quia ipsæ Meretrices peccata nefanda non respuunt, tum quia hoc habet vitium luxuriæ, ut nullis finibus cohibeatur; & ideo qui ex permissione Meretricum veneream voluptatem degustant, quam plurimum etiam peccato mollitiei inquinantur, nec sunt immunes à vitio sodomix. Me verum dicere, nimis sciunt Confessarii. Secundò, non consulti honestati puellarum, & pudicæ mulierum; experientia etenim teste, qui dediti sunt meretricio, nolunt semper cum iis suam explere libidinem, sed honestiores appetunt, & has vehementissimè sollicitant; nec est qui magis quam isti matronarum pudicitia insidiantur. Ubi quæso frequentiora adulteria? In oppidis ubi nullæ Meretrices; an in Civitatibus, ubi tam frequentes? In Civitatibus utique, & nullus ex Confessariis id negabit. In praxi ergo non apparet ex meretricum permissione majora mala vitari.

Perpendantur modò mala, quæ ex meretricum permissione eveniunt, Ultra gravissima peccata luxuriæ, quæ cum eis perpetrantur; ultra hoc quod est ex peccatis commissis cum meretricibus magis incendi libidinem ad omnia peccata venerea, & indifferenter cum quibuscumque personis, quamplura damna ex permissione meretricum patiuntur familiæ, & Respublica. Demus Adolescentem meretricio deditum, & statim irreverenter se habet erga Parentes; artem sibi convenientem addicere negligit; domi furatur, ut mercedem sui peccati possit perolvere; denegat Patri quod lucratur, potius volens alere meretricem, quam Parentes pauperes, fratres, sorores &c. Quandoque etiam ita meretricis affectu excecatur, ut turpissimum cum ipsa contrahat matrimonium. Hæc ultra plura alia ex meretricum permissione patiuntur damna privatae familiæ. Maxima etiam damna ex meretricum permissione patitur bonum publicum. Primò, quot patiuntur Meretrices, tot post juventutem transfugiam erunt Lenæ. Quot autem Juvenes, quot puellas hæc seducunt? Quas artes perditæ hæc foemina nesciunt nocendi? Sufficit adnotasse has Lenas multoties evadere Sagas, ut dum in senectute ab hominibus despiciuntur, possint cum Dæmone quæcumque nefariam libidinem explere: indeque ob odium in juventutem, quampluribus maleficiis puellas, puerosque miserimè lædere, atque istorum sanguinem potare. Ex permissione deminde meretricum impeditur augmentum civium; nam Juvenes amore meretricum illecti, renuntiant honestum contrahere Matrimonium. Dum verò illud contrahere decernunt ratione effrenatæ libidinis exercitæ, vel quia lue venerea non parum, & fortasse non semel se se conspurcarunt, non sunt apti ad prolem generandam, vel ita languidos filios procreant, ut parum possint bono publico deservire: ita paulatim extingantur etiam Civiles, & nobiliores familiæ non sine gravi Civitatum dispendio. Cum ergo ex permissione meretricum non removeri in praxi videantur graviora mala, ex alia verò parte quamplura inexplicabilia damna ratione illarum bonum privatum, & publicum patiantur, adhererem illi opinioni, quæ affirmat non expedire permittere Meretrices. Inter hoc est *Navar. in Man. cap. 17. num. 195. Guisier. canonica. 22.*

qq. l. 2. c. 7. à num. 29. Bertach. in part. V. Meretrix. Non per hoc tamen intelligi culpæ damnare illos Principes, qui eas permittunt ex fundamentis contrariæ opinionis, quæ congerit Lexanæ consult. 46. Optarem solummodo ad examen revocari, an in praxi contrariæ rationes adeo efficaces sint, sicuti tales speculative apparent.

Illud saltem advertendum conferem, quod sicuti perditæ hæc foemina Cloaca reputantur Civitatis, ita etiam in ignobiliorum ipsius locum sequestrarentur; nam dum sparsim Meretrices in Civitate commorantur, & divagantur, omnia detractionibus replentur; verbis, & exemplo alias ad malum pertrahunt; & insuper plures, qui saltem ex verecundia ad Lupanaria non progredierentur, ubique paratam occasionem advenientes, in gravia labuntur peccata. In vilissimum locum proinde amandanda communiter docent etiam DD. contrariæ opinionis, ut videre est apud Lexanæ loco cit. num. 50.

Regula in praxi observanda.

I. Primò notet Confessarius, quod cum Fornicatio non solummodo sit mala, quia prohibita jure divino, & canonico, sed mala etiam quia jure naturæ prohibita, ideo gravior est peccatum, quam si tantum mala esset, quia jure positivo prohibita. Hoc, inquam, advertere debet Confessarius, ut convenienter judicet de hujusmodi peccato.

II. Cautus sit Confessarius, ne facilliter credat mulieri asserenti, penitus invitam fornicationem permisisse. Id evenire quandoque poterit respectu tædium inhonestorum, si à procaci Juvene aggrediatur, at difficile est clamando, & resistendo non potuisse se defendere ab actu completo fornicationis.

III. Dum agam de Sacramento Poenitentia, explicabo quando existentes in concubinato admittendi sint ad sacramentalem absolutionem. Interim moneo Confessarium difficillimè dari casum, in quo existentes in Concubinato sint absolventi, nisi prius occasione peccati dimittant.

IV. Notent Confessarius, & Parochus non esse Meretrices à Confessione arcendas, ut habetur ex cap. Quod quidam de poenitentia. Ratio est quia, exhortationibus, & consiliis Confessarii ad meliorem frugem reduci possunt, & si hæc via ipsis præcludatur, ipsarum redditur quasi impossibilis emendatio. Verum tamen est, non esse illis imperiendam absolutionem, nisi postquam diu constet in bono proposito perseverare. Ut verò admittantur ad publicam Eucharistiæ perceptionem, non satis est si fuerint emendatæ, sed de earum emendatione publice constare debet, aliàs non sine scandalo illis Eucharistia ministraretur. Memor sit etiam Parochus publicas Meretrices privandas esse Ecclesiasticâ Sepulturâ: *can. quibus, & can. cum gratia 13. q. 2. de Raptor. Secus si in infirmitate Sacramentalem absolutionem obtinuerunt: can. 15. qui infirmitate 26. q. 6. Idem etiam dici potest, si in infirmitate signa dederunt poenitentia, & per ipsas non stetit quin Sacramentalem absolutionem obtinuerint: can. si quis de corp. in fin. 16. q. 6.*

V. Ut Confessarius removeat Poenitentes à meretricando, demonstrat inter gravia flagella, quibus Deus punit eos, quibus iratus est, unum esse illis permittere, ut incidant in fornicationis foveam; sicut dicitur *Prov. 22. 14.* Deum fornicationem veluti Idololatram odio habere, cum fornicationi additi non Deum, sed corpus suum videantur colere. Hoc peccatum fæpe comites habere plura scandala, tum quia sine verecundia committi solet; tum quia difficillimè occulta remanet impudica familia.

ritas; adeoque ratione scandali quamplures animas à Deo subtrahi; & de hoc etiam reddendam esse rationem ante Christi Tribunal, qui illas sibi proprio sanguine comparavit.

C A P U T III.

De Stupro, & Rapto.

Q. I. Quid sit Stuprum.

R. Quamvis nomine stupri venire possit quicumque concubitus à lege prohibitus: *leg. inter liberos ff. de adulter.*, in præfenti solummodo significat concubitum viri cum foemina virgine, quo ejus integritas corrumpatur: *D. Tb. 2. 2. q. 134. a. 6.* Dum ergo vir habet actum intra vas mulieris, quæ nunquam copulam habuit cum alio viro, dicitur stuprum committere. Quando autem hoc peccatum, ultra speciem simplicis fornicationis, includat aliam malitiam specie diversam, videbimus in sequenti quæsito. Hic satis sit adnotare ex hoc peccato plura alia multoties oriri, nam primò foemina, quæ semel virum admisit, solent postea in eadem peccata multoties prolabi. Deinde ex eo oriri solent grandes inimicitia, maxime si puella concipiat. Addendum non exigua esse domesticas perturbationes, quæ exinde oriuntur. Considerare etiam est, hujusmodi puellas judicantes se minus aptas ad legitimum matrimonium contrahendum, facile viam meretricandi asumere.

Q. II. An si Virgo consentiat in sui deflorationem, tale peccatum importet aliam malitiam diversam à simplici fornicatione.

R. Quamvis non pauci judicent affirmativè sentiendum esse, ego nihilominus puto negativè esse judicandum. Ad id probandum observo Virginem, quamvis sub custodia Parentum, Dominam esse sui corporis quoad liberum usum ipsius; & ita nullam illis infert injuriam, si velit innupta remanere; si aliquo instrumento violet claustrum Virginalis; & insuper si fornicetur, postquam corrupta est, non dicitur facere contra jus Parentum; idem ergo dicendum, dum primò consentit in deflorationem, nam non potest considerari majus Parentum jus in ipsius corpus, quando est Virgo, ac quando est corrupta. Observo secundò, aperi-tionem claustrum virginalis non importare specialem malitiam virginitati oppositam, nam hæc solummodo importat abstinentiam voluntariam ab omni actu venereo; unde non desinit esse Virgo coram Deo illa, cujus claustrum virginalis aperiretur, vel casu, vel causâ infirmitatis &c. Neque urget ratio aliquorum, qui dicunt non dari deflorationem sine ruptione alicujus membranae; ex quo inferunt, quod sicut peccaret contra justitiam, qui alicui, quamvis consentienti, manum e. g. abscinderet, quia nullum dominium habet partium sui corporis; ita peccat contra justitiam, qui Virgine consentiente illius rumpit membranam. Non, inquam, urget hujusmodi ratio, etenim vel falsum est dari talem membranam, quæ in defloratione lace-retur, ut quamplures Anatomici affirmant; vel si detur, ruptio tenuis membranae non consideranda est ut talis corporis latio, quæ specialem importet malitiam.

Cum igitur in defloratione Virginis consentientis non committatur injustitia contra jus Parentum; nec committatur injustitia contra ipsam Virginem, quia consentienti non fit injuria; itemque non detur specialis malitia contra virtutem virginitatis, remanet solummodo importare malitiam simplicis fornicationis ex accessu ad non suam: *Sanch. de Matr. l. 7. d. 14. num. 1. Barbosa. in l. 5. Decretal. tit. 16. cap. 2. num. 12. Bonac. de Uju. d. 113.*

prim. q. 4. p. 17. num. 2. Anton. à S. Sp. in Direct. Confess. tr. 5. disp. 8. sect. 1. num. 438.

Remanet ergo stuprum habere specialem malitiam distinctam à simplici fornicatione, quoties Virgo per violentiam defloratur; nam tunc accedit gravitas iniustitia, qua violenter virgineus flos eripitur. Et quia violentiæ æquiparantur dolus, & preces; valde importunæ *ex can. puella 20. q. 1. & ex regula 4. de regul. jur. ideo & datur specialis malitia stupri, quoties his mediis inducitur Virgo ad consentiendum in deflorationem.*

Ceterum advertendum stupratorem Virginis consentientis, quamvis ratione deflorationis non aliud committat peccatum, quam simplicem fornicationem, nihilominus adhuc mortiferè peccare posse contra charitatem, si prævideat exinde oriri posse familiæ infamiam, merorem, cædes &c. Item graviter peccare potest Virgo consentiens contra pietatem, gravi merore Parentes afficiendo, infamando familiam &c.

Ad quæ verò damna compensanda Stuprator teneatur, examinatur in Tractatu de iustitia, & jure.

Q. III. Quid sit Raptus.

R. Quamvis non pauci Jurisperiti, & Canonistæ, & etiam quidam Theologi velint ad rationem raptus, prout est species luxuriæ, quod femina violenter adducatur de loco ad locum causâ libidinis explendæ, nihilominus pro foro conscientie censio hanc circumstantiam non esse attendendam, adeoque sufficienter explicatur raptus, si ita definiatur: *Violentia facta persona, aut his sub quorum cura est, causâ explendæ libidinis.* Ad rationem igitur raptus primò requiritur violentia, illud enim dicitur propriè rapti, quod vi eripitur; *leg. si eximendi ff. ne quis eum, qui in jus vocatur.* Hæc autem violentia potest inferri ipsi personæ, cum qua quis explere vult suam libidinem, vel etiam Parentibus; si quis etenim ipsorum filium, vel filiam raperet ad peccandum luxuriosè, violaret jus quod habent, ne ipsi repugnantibus, & contradicentibus ipsorum Filii ita rapiantur: *D. Th. 2. 2. q. 154. a. 7. Guttier. de Matr. cap. 86. num. 17. Barbosa, in lib. 5. Decretal. tit. 17. c. 6. n. 3. Idem dicendum, si rapiantur invitis Tutoribus, cum in jus Patris succedant. Secus si rapiatur femina, quæ sui juris sit, invitis Fratibus, vel aliis cognatis, quia in talem feminam, quæ est sui juris, non habent tale jus, ut dici possit illis violentiam inferri; *Molin. 1. 4. tr. 6. disp. 105. n. 2.* Præfatæ violentiæ, ut dixi supra, æquiparantur preces valde importunæ, & maxime si addatur reverentia erga Personam importunè deprecantem.*

Præterea raptus dicitur *violentia facta persona;* nam datur raptus, sive rapiatur virgo, sive nupta, sive vidua, sive meretrix, sive puer; sive à Muliere potente violentia inferatur viro, Huiusmodi violentia cuiuscumque Personæ illata habet rationem raptus in foro conscientie; illius etenim malitia consistit in iniusta violentia, quæ locum habere potest ratione cuiuscumque personæ. Debet tamen fieri causâ libidinis explendæ, ut consurgat hæc species luxuriæ; nam si quæcumque persona rapiatur ad eam in servitutem redigendam, non dicitur raptus, sed plagium. Quia tamen malitia huius peccati consistit in iniusta violentia causâ explendæ libidinis, jam consurgit hæc species luxuriæ ex eo, quod rapiatur persona animo committendi aliquod peccatum venereum, quamvis potest ex aliqua causâ non perpetrari; *Sanch. l. 7. de Matr. disp. 12. n. 28.*

Ex his sufficienter explicatur raptus, ut est species luxuriæ, absque eo quod ad eam constituendam necesse sit addere circumstantiam, quod persona cui inferitur violentia, de loco ad locum

adducatur. Et re vera si quis viduam, aut corruptam in propria domo violenter cognoscat, non potest dici committere simplicem fornicationem; nam ultra fornicationem tale peccatum habet adiunctam iniustitiam ratione violentiæ. Item illud peccatum de sua natura dici non potest adulterium, stuprum, sacrilegium, incestus &c. ergo dicendum est in specie raptus contineri; *Navar. in Man. c. 16. num. 3. Sanch. cit. n. 31. & alii apud ipsum.*

Ex his inferendum in omni stupro includi raptum, eò quod virgo violenter cognoscatur, non verò in omni raptu includi stuprum, quia raptus potest dari respectu cuiuscumque mulieris, vel etiam respectu pueri, & viri.

Regula in praxi observanda.

I. Notet Confessarius, quod cum amisso virginitatis non sit circumstantia, quæ specialiter aperienda sit in confessione, non bene se geret, si audiendo puellam cum aliquo fornicasse, illam interroget, an antea tale peccatum commiserit, si id non sit necessarium ad se certiorandum de ipsius sufficienti dispositione. Hæc multoties non necessaria interrogatio poterit esse occasio sacrilegii, quia fortasse puella propter pudorem mentietur. Multò minus, dum audit se polluisse, vel habuisse tactus venereos, debet interrogare an tale peccatum prima vice commiserit. Quod si audiat virum aliquam deflorasse, tunc utique debet illum interrogare, an violentiam adhibuerit, vel importunis precibus seduxerit, nam tunc illius peccatum sub specie stupri continetur. Potest tamen dari casus, ut solum simplicis fornicationis sit reus, si nempe non adverterit importunas illas preces rationem habere violentiæ, quam ignorantiam maxime in rudibus, facillimè Confessarius reperiet.

II. Interroget etiam Confessarius tam Defloratorem, quam puellam consentientem in sui deflorationem, an adverterint exinde gravia scandala oriri potuisse, familiæ infamiam, merorem Parentum, & Domesticorum, nam tunc graviter peccarunt etiam contra Charitatem, & Pietatem.

III. Confessarius dum audit Dominum cum familia peccasse, vel Virum Nobilem cum femina, valde inferioris ordinis, interroget huiusmodi Pœnitentes de modo, quo ad malum has feminas pertraxerunt. Advertat igitur Confessarius, quod est non adhibeant violentiam, nihilominus valde importunis precibus eas ad peccandum adducunt, adeoque huiusmodi peccatum constituitur sub specie raptus; nam preces istorum unitæ metui reverentia, quem habent tales feminæ, induunt rationem violentiæ.

De raptu prout constituit impedimentum dirimens matrimonium, in Tractatu de matrimonio agendum est.

C A P U T IV.

De Adulterio.

Q. I. Quid sit Adulterium, & quàm grave peccatum.

R. I. Adulterium est *accessus ad alienum torum.* Ita *D. Th. 2. 2. q. 154. a. 8.* Tripliciter autem potest adulterium committi. Primò, si Conjugatus peccet cum soluta. Secundò, si conjugatus peccet cum Conjugata. Tertiò, si Conjugata peccet cum soluto.

R. II. Malitia adulterii in hoc consistit, quod non solum includat simplicem fornicationem, sed etiam gravissimam iniustitiam; cum etenim Co-

niugati jus in suum corpus non habeant, ut enim ait Apostolus 1. ad Cor. 7. *Mulier possessorem sui corporis non habet, sed vir; & vir possessorem sui corporis non habet, sed mulier;* jam si Conjugatus accedat ad non suam, facit contra jus, quod habet ipsius uxor in ejus corpus; & si Conjugata peccet cum non suo, violat jus, quod in illius corpus habet Maritus. Quod si Conjugatus accedat ad Conjugatam non suam, dux interyenient iniustitiæ, una contra propriam uxorem, altera contra alterius Maritum, & ita necesse est in Confessione aperire utrumque fuisse conjugatum, aliàs non sufficienter numerus peccatorum explicaretur, dux nempe iniustitiæ, quæ committuntur: *Azor. p. 3. l. 3. Institut. cap. 7. q. 1. & 2. Filiuc. tr. 30. c. 4. q. 8. num. 88. Bonae. q. 5. de Matr. p. 15. num. 5.*

Violationem igitur præfati juris, ultra simplicem fornicationem, importat adulterium, & cum illud jus multò magis quam bona temporalia aestimetur, sequitur gravius esse peccatum, quam furtum, quapropter gravissimis poenis ab omnibus gentibus fuit puniunt. Potest etiam in ipso aliquale sacrilegium considerari, cum conjuges in Matrimonio Sacramento benedicantur ad filios procreandos, quæ benedictio, & deputatio facta ab Ecclesia mediante Sacramento, per adulterium violatur. Intercedit etiam in adulterio fractio fidei, quam sibi mutud conjuges dederunt. Annectuntur etiam adulterii non rarè quæmplura alia peccata, defensionis nempe, cædes, & gravissima perturbatio domesticæ pacis. Si etenim vel uxor, vel vir de alterius peccato solummodo suspicentur, nulla unquam inter illos quies. Et si omnino occultè adulterentur, nihilominus ex affectu vel alterius foeminae, vel alterius viri ita inter illos amor tepescit, ut aliquando etiam non leve odium inter conjugatos consurgat. Ex hoc autem quæ mala oriri possint, nemo non videt.

Q. II. An detur peccatum adulterii, dum vir in conjugis peccatum consentit.

R. Contrariam quorundam opinionem damnavit Innocentius XI. dum sub numero 50. sequenter damnavit propositionem: *Copula cum conjugata, consentiente Marito, non est adulterium: adeoque sufficit in confessione dicere se esse fornicatum.* Probat igitur talem copulam esse adulterium, primò quia Maritus non habet absolute dominium corporis uxoris, sed solummodo quoad proprium usum, adeoque non habet facultatem concedendi alteri corpus suæ uxoris. Secundò, vir eò ipsò quod sit uxoratus, non potest renunciare iis, quæ de jure divino, & naturali competunt statui Matrimonii; cum etenim pertineant ad bonum commune talis status, non est in facultate particularis personæ illis renunciare: jus autem naturale prohibet accedere ad uxorem alterius, idemque votat jus divinum, nam Sacramentum matrimonii præcipit uxoratis ad invicem servare fidem, solumque permittit coire ad proles generationem. Cum igitur nemo in aliquo statu perseverans, possit se privare iis, quæ jure naturali, & divino ad talem pertinent statum, hinc est quod eum indivisibile sit à statu matrimonii debere conjugas sibi ad invicem fidem servare, neque possit Maritus tali fidei renuntiare. Non obstante igitur ipsius consensu, copula cum uxore ipsius erit adulterium. Videantur Scribentes in præfata propositionem.

Q. III. An dicatur committere adulterium, qui propriam uxorem sodomiticè cognoscit.

R. Quamvis prima facie huiusmodi peccatum ultra malitiam sodomizæ, non videatur importare malitiam adulterii, cum non sit accessus ad alienum torum, re vera in tali peccato reperitur crimen sodomizæ, & adulterii. Ratio est quia, negari non potest conjugatum crimen adulterii com-

mittere, quoties ad non suam accedit: porro ipsius uxor non est sua quoad habendam cum illa copulam sodomiticam, ac proinde verificatur accedere ad non suam, quamvis materialiter alienum torum non violet. Præterea datur adulterium, quotiescumque violatur fides data in matrimonio, hæc autem importat quod solummodo casè conjugantur in ordine ad generationem. Nec referret copulam sodomiticam utriusque fieri consensu; nam semper injuriam faciunt fidei matrimonii, cui fidei non possunt renuntiare, utpote quæ jure divino competit bono communi talis status: *Sanch. l. 9. de Matr. disp. 18. num. 4. Azor. p. 3. l. 3. c. 20. q. 5. Filiuc. tr. 30. c. 4. num. 92. Anton. à Sp. in Direct. Confess. tr. 5. disp. 8. sect. 2. num. 441.*

Q. IV. An adulterium committat, qui cognoscit alterius uxorem ante matrimonium consummatum.

R. Communis opinio est affirmativa, etenim statim matrimonium ratum est, tribuit Marito perfectum jus in corpus uxoris, & è contra; qui proinde, etiam ante consummationem matrimonii, alterius cognoscit uxorem, non potest negari violare jus Mariti, in qua iniustitia malitia consistit adulterii.

Q. V. An carnaliter cognoscens desponsatam per verba de futuro committat adulterium.

R. Quamvis non desint DD. in huiusmodi copula malitiam adulterii considerantes, nihilominus re vera non continet adulterium, cum non sit alieni juris violatio, nam neuter ratione sponsalium illud actu habet, sed solummodo est illis promissum. Hinc filii, qui ex tali copula nascerentur, non adulterini, nec spurii dicerentur, sed solummodo naturales, quamvis illegitimi: *Guttier. de Matr. c. 2. num. 16. Sanch. l. 1. de Matr. d. 2. num. 2. Filiuc. tr. 20. in Decal. a. 2. num. 53.* Non per hoc tamen nego Sponsos frangentes fidem Sponsalium debere hanc circumstantiam in confessione aperire. Ratio est quia, ex vi contractus sponsalium, uterque acquirit jus non quidem in re, sed ad rem in corpus alterius; unde cum Sponsus, vel Sponsa fornicando violent tale jus, ea violatio importabit malitiam distinctam à simplici fornicatione. Nec dici potest Sponsum cum alia fornicando non facere gravem injuriam Sponsæ, adeoque ex parte Sponsi non esse necessarium aperire in confessione circumstantiam Sponsalium. Contra etenim est quia, si ex fornicatione ex parte Sponsi non inferretur gravis injuria Sponsæ, hæc ex tali causa non valeret dissolvere Sponsalia, nam non nisi ex gravi causa dissolvuntur; & tamen constat propter injuriam ipsi irrogatam posse à Sponsalibus resciri. Ex parte ergo utriusque Sponsi fornicantis videtur aperienda Sponsalium circumstantia: *Guttier. de Matr. c. 1. num. 20. Anton. à Sp. de Sponsal. sect. 1. & alii apud ipsum.*

Regula in praxi observanda.

I. Dum Confessarius audit aliquem commississe adulterium, bene perpendat quot peccata commiserit, ut ritè Judicis fungatur officio. Adulterium ex se duo peccata saltem æquivalenter importat, nempe contra castitatem, & contra iustitiam. Si uterque peccans erant Conjugati, accedit tertium peccatum, quia dupliciter iustitia violatur. Si alterius erant affines, vel consanguinei, accedit quartum peccatum, nempe ratione incestus.

II. Notet Confessarius, quod licet adulterium æquale peccatum sit tam ex parte viri, quam ex parte foeminae, si consideretur in quantum est contra bonum fidei, & contra Sacramentum Matrimonii, nihilominus ex parte foeminae potest esse

gravius, si considerentur damna, quæ exinde possunt oriri. Hujusmodi damna evenire possunt, quia ex adulterio uxoris oriri possunt graves inimicitiae, cædes uxoris, & adulteri, vel saltem contentina domesticæ pacis perturbatio, si de hoc uxoris crimine licet leviter Maritus suspicetur. Item ratione adulterii uxoris gravissima totius familiæ oritur infamia, quæ non evenit, si vir adulteretur. Tertio, ex adulterio uxoris oriri potest incertitudo prolis cum gravi damno filii legitimi. Interroganda ergo est uxor, si hæc animadvertit, dum commisit adulterium; nam ex his circumstantiis oriri possunt alia peccata contra diversas alias virtutes.

III. Confessarius Pœnitenti, qui commisit adulterium, ob oculos ponat adulteros *Deuter. 27.* specialiter à Deo maledicti, & excludi à Dei hereditate, adeoque difficulter posse consequi salutem. Addat quod si Deus fures tam odio habet, quantum magis violantes jus uxoris propriæ, vel alterius Mariti? adeoque in S. Scriptura *Prov. 6.* dici adulteros perdere animam suam, & ipsorum opprobrium non delendum. Demonstret ipsos parvipendere Matrimonium in lege Gratia ad esse Sacramenti sublatum, & violare fidem, ad quam coram Ecclesia se obligarunt, dum Matrimonium contraxerunt.

De Adulterio, prout inducit obligationem restituendi, sermo est in Tractatu de iustitia, & iure. Item de eo, prout dat jus ad divortium, in Tractatu de Sacramento Matrimonii.

C A P U T V.

De Incestu.

Q. I. Quid sit incestus; & quale peccatum.

R. I. Incestus est copula carnalis inter personas consanguineas, vel affines in eo gradu, in quo vel ex jure divino, vel humano non valent contrahere Matrimonium: *can. lex illa 2. §. cum ergo caus. 36. q. 1.* Hinc ex communiori fortasse sententia semper committitur incestus, dum intervenit copula inter Ascendentes, & Descendentes quoscumque in linea recta. Inter laterales autem consanguineos usque ad quartum gradum; & pariter usque ad quartum gradum, si interveniat inter affines ex copula licita; & usque ad secundum dumtaxat gradum, si inter affines ex copula illicita. Hæc omnia magis explicantur, dum agitur de *can. 1. de consanguinitate, et affinitate*, prout est impedimentum dirimens matrimonium.

R. II. Malitia incestus ex eo principaliter provenit, quod graviter ratione ejusdem offendatur reverentia, quæ jure naturali, & divino consanguineis & affinis debetur. Cum etenim carnalis congressus extra matrimonium semper turpitudinem, & indecentiam contineat, non potest esse sine gravi irreverentia erga illos, quibus specialiter reverentiam debemus: *D. Th. 2. 2. q. 154. a. 9.*

Q. II. An omnes incestus sint ejusdem speciei.

R. Quamvis in hac materia diversimodè loquantur DD. ego censeo, quod si intrinseca ratio attendatur, omnino dicendum sit multoties peccata incestus specificè esse diversa. Ut, id percipiatur, observare est peccata, licet contra eandem virtutem, bene posse esse specie diversa, eodè modo valde dispari eadem virtus violetur. Exemplum sit in filio, qui lædit pietatem occidendo, & infamando Parentes, utique duo peccata specie distincta committit; quamvis etenim in utroque peccato impietatis reus sit, nihilominus quia modo longe diverso læditur pietas occisione, ac diffamatione, ideo peccatis specificè diversis ea-

dem virtus offenditur. Idem dicendum dum quis carnaliter cognosceret, simulque percuteret personam sacram; utique etenim duo peccata specie diversa committit, propter modum valde diversum agendi contra virtutem religionis. Hac doctrina posita, primò mihi videtur specie differre incestum commissum cum consanguinea ab incestu cum affine commisso. Ratio est quia, cum conjunctio cum consanguineis proveniat ex vinculo intrinseco, & naturali, ab identitate nempe sanguinis per generationem accepti, videtur longè diversa à conjunctione, quæ oritur ratione affinitatis, quæ de se excludit identitatem sanguinis, & provenit à vinculo extrinseco, & libero, nempe à copula. Cum igitur tanta sit disparitas inter hujusmodi conjunctiones, ex motivo pietatis moraliter diverso videtur deberi reverentia Consanguineis, & Affinibus. Si proinde hujusmodi reverentia ratione incestus in consanguineis lædatur, & affinis, hujusmodi incestus erunt peccata specie diversa, utpote quia modo, seu ratione valde diversa debetur reverentia Consanguineis, ac Affinibus.

Secundò, puto incestum cum consanguinea in linea recta differre specie ab incestu commisso cum consanguinea in linea transversali. Ratio constat ex dictis, quia nempe reverentia, quæ debetur primis, est ordinis longè superioris eà, quæ transversalibus debetur. Et quidem longè diversa est indecentia, quæ apparet in copula habita cum Matre, vel filia ab ea, quæ est in copula habita cum Sorore; & ita dicuntur & ipsa bruta nolle cum Matre coire, nisi prius Matrem esse obliviscantur.

Tertio, puto incestum in primo gradu cum consanguinea in linea recta, vel transversali, differre specie ab incestu commisso in cæteris gradibus harum linearum. Ratio est quia, concipitur indecentia longè diversa, si quis peccet cum propria filia, ac cum filia ipsius filia. Item eadem longè diversa indecentia concipitur inter peccatum commissum cum Sorore, & peccatum commissum cum ipsius filia.

Quartò, puto incestum in primo gradu affinitatis differre specie à reliquis gradibus propter indecentiam longè diversam, quæ intervenit in hujusmodi peccatis. Quis etenim non videat copulam inter novercam & privignum, inter privignam & vitricum, inter Socerum, & Nurum, Soceram & Generum, Cognatum, & Cognatam indecentiam longè diversam importare, quam si habeatur cum aliis affinis? Cum ergo modo longè turpiori offendatur reverentia ratione incestus commissi in primo affinitatis gradu, quam si hoc peccatum committatur cum affinis gradus inferioris, inde est ex diverso modo offendendi eandem virtutem confurgere peccata specie diversa. In cæteris gradibus tam consanguinitatis, quam affinitatis præter recensitos dici potest incestus specie non differre, quamvis sit magis, vel minus gravis. Quæ hucusque dixi videtur docere *S. Th. opusc. 12. q. 6. Navar. in Manual. c. 7. in fin. Filius. tr. 30. c. 5. à num. 96. Fagund. l. 6. in Decal. c. 6. à n. 21.*

Q. III. An copula cum Cognatis spiritualibus, vel legalibus importet malitiam incestus.

Ex dicendis dum sermo erit de impedimentis Matrimonii, suppono ex lege Ecclesiæ ratione Baptismi cognitionem oriri inter suscipientem, & susceptum, & hujus Patrem, & Matrem, nec non inter baptizantem, & baptizatum, huiusque Patrem, & Matrem. Eadem spiritualis cognatio confurgit ratione Sacramenti Confirmationis, quæ pariter non egreditur Confirmantem & Confirmatum, illiusque Patrem, & Matrem, ac susceptorem, seu Patrimum eo modo, quo de Baptismo dictum est. Sup-

Suppono item ex eadem Ecclesiæ lege oriri cognitionem legalem ex adoptione, & hæc contrahitur inter Patrem adoptivum, & adoptatum, & hujus filios, nepotes &c. inter filium adoptatum, & filium naturalem adoptantis; inter adoptantem, & uxorem adoptati; & inter adoptatum, & uxorem adoptantis. His positis.

R. I. Peccatum carnale cum Cognatis spiritualibus est peccatum incestus altioris ordinis, ac peccatum commissum cum Cognatis naturalibus; nam cum conjunctio inter Cognatos Spirituales inducta sit ab Ecclesia ob reverentiam Baptismi, & Confirmationis, hinc est non violari per copulam carnalem talem cognitionem, absque eo quod talis incestus induat rationem sacrilegii; adeoque hujusmodi incestus est specialiter in confessione explicandus. Putarem etiam explicandas esse Personas committentes talem incestum, nam si e. g. Baptizans, vel Patrinus copulam habeat cum Baptizata, videtur esse veluti peccatum Patris cum Filia. Si verò Patrinus, vel Baptizans peccet cum Matre Baptizata, videtur hujusmodi peccatum correspondere peccato Socrus, cum suo Generi; cum ergo adeo sit diversa reverentia, quæ debet esse inter eos, qui habentur ut Pater, & Filius, ab ea, quæ concipitur inter Socrum & suum Generum, ut bene fundare possit diversitatem specificam, hinc est hujusmodi gradus esse in confessione explicandos. Idem quod dixi de Patrinio peccante cum Matre Baptizata, dicendum est de Patre Baptizata peccante cum Matrino. Videantur *D. Th. 2. 2. q. 154. a. 10. ad 2. Lugo de Pœnit. disp. 16. sect. 6. num. 333. Sanchez. l. 7. de Matr. disp. 5. n. 9.*

R. II. Peccatum Carnale inter Cognatos legales habet malitiam incestus; nam eodè modo quod hæc cognatio introducta sit ab Ecclesia, oritur inter eos obligatio reverentia, quæ carnalis copula nimis violatur. Quia tamen hæc legalis cognatio est valde inferior eà, quæ ratione sanguinis oritur, ideo putarem incestum inter Cognatos legales esse minus gravem & diversæ speciei incestu inter Cognatos naturales. Præterea quia valde diversa est reverentia, quæ debet esse inter adoptantem, & adoptatum, ab ea, quæ debet esse inter adoptatum & filios, & uxorem adoptantis, ideo & inter hos incestus bene considerari possent diversitas specifica: *Lugo de Pœnitent. disput. 16. section. 6. numer. 329. Less. l. 4. c. 3. d. 11. n. 75.*

Ad incestum etiam reduci potest copula habita cum Consanguinea in primo gradu Sponsæ defuncti; cum etenim voluerit Ecclesia non posse contrahi Matrimonium cum Consanguineis in primo gradu Sponsæ, consequens est velle specialem reverentiam erga eas haberi, unde si ratione copulæ talis reverentia violetur, confurgit species incestus à simplici fornicatione distincti, adeoque est in confessione aperienda: *Sancti. l. 7. de Matr. d. 5. num. 11. Lugo de Pœnit. d. 16. num. 331.* Idem dicendum de eo, qui post Matrimonium ratum, & non consummatum peccat cum consanguinea. Conjugis usque ad quartum gradum: *Lugo. cit. Tambur. l. 2. c. 7. §. 7. n. 52.*

Q. IV. An si Confessarius extra confessionem, & nullo ordine ad illam habito, carnaliter cognoscat filiam Confessionis, peccet peccato incestus.

R. Peccatum carnale cum Filia confessionis habet quodammodo inducere rationem sacrilegii, & incestus. Ratio est quia, illa dicitur Filia Confessionis, quæ aliquem elegit in Confessarium, ut ab ipso in spiritu gubernetur, & ab hoc acceptata fuit, ut cum ipso frequenter sua peccata confiteatur. Per hoc igitur, quod hæc Confessarium loco Patris elegerit, & hic illam habeat loco filia,

dubitari non potest confurgere inter eos quamdam conjunctionem, similem illi, quæ contigit inter baptizantem, & Baptizatum, ut innuitur *can. omnes 30. q. 1.*, quapropter peccatum Sacerdotis cum filia confessionis vocatur adulterium: *can. si quis ibid.* Id quidem non in rigore, sed similitudinarie dictum est, nihilominus constat ex eo supponi aliquam cognitionem inter Confessarium, & filiam confessionis. Cum igitur quædam cognatio sit ex jure Ecclesiastico inter Confessarium, & Filiam confessionis, eaque inducta sit, ne ratione confessionis possit oriri occasio peccandi, adeoque ne detur ansa retrahendi fideles ad hoc Sacramentum, hinc est principaliter inducendam esse ob reverentiam Sacramento debitam; ac proinde peccans cum Filia confessionis peccabit quodammodo peccato sacrilegii, cum violet conjunctionem ab Ecclesia inductam principaliter ob reverentiam Sacramenti. Reductivè autem potest in hoc peccato etiam quædam incestus species considerari, quia etiam violatur reverentia debita filia spirituali.

Dices ex *cap. quomodo de cognitione spirituali*, nullam aliam dari cognitionem spirituales, nisi quæ oritur ex Sacramento Baptismi, & Confirmationis. Contra tamen est quia, hoc verificatur quidem de cognitione spirituali, quæ Matrimonium impedit, vel dissolvat, non verò de cognitione spirituali utcumque, quæ ex Sacris Canonibus est inter Filiam spirituales, & Confessarium, nec eam intendit removere Bonifacius VIII. in citato capite *quomodo*. Præterea negari non potest in peccato Confessarii cum filia Confessionis semper esse specialem deformitatem etiam ex alio capite, quatenus scilicet gravissimè deest officio, & muneri suscepto perducendi eam ad perfectionem, & ad æternam salutem. Hinc semper etiam specialis deformitas apparet in peccato Parochi cum sua Parochiana. Præfatam sententiam, ut validiori innixam rationi, contra plures Theologos duxi esse sequendam. Videantur *S. Thomas in supplem. ad 3. p. q. 56. a. 2. ad 8. Barbosa in cap. quomodo num. 8. Gonzal. in 4. Decretal. tract. de Cognat. spiritual. num. 8. Sancti. de Matr. l. 7. d. 55. num. 3. Lugo de Pœnit. disp. 16. sect. 6. num. 355. Filius. tr. 30. c. 5. num. 105.*

Regule in praxi observandæ.

I. Observet Confessarius ne facilis sit in concedendo suis Pœnitentibus vel nimis familiarem, vel nimis assiduum conversationem cum consanguineis, vel Affinibus, in eo sedens quod cognatis illos ab excessibus carnalibus retrahet. Sciat naturaliter inter eos amorem, plus quam inter alios exardescere; & deinde animadvertat impudicum amorem nullis coarctari finibus, & proinde non raros incestus inter consanguineos, vel affines dari, immo Fratres ipsos quandoque Sorores turpissimè cognoscere. Semper ergo cautus sit in removendis quibuscumque occasionibus, si velit suas Pœnitentes gravibus incestibus foedari.

II. Quamvis non desint affirmantes in peccato incestus non esse explicandum nec gradum, nec lineam, eodè modo putent omnes incestus in omni gradu, & linea esse ejusdem speciei, ego tamen suaderem Confessario, ut nunquam in praxi hanc amplectatur doctrinam. Demus e. g. aliquem peccasse cum filia, vel Sorore, & solummodo eum accusare de peccato commisso cum persona sibi conjuncta. In tali casu si Confessarius non interroget pœnitentem de primis gradibus consanguinitatis, vel affinitatis, credat mihi, ille pœnitens nunquam putabit sufficienter explicasse suum peccatum, nam semper conscientia illi dictabit tam gravibus

esse peccatum cum Matre commissum, ut nec satis explicaverit suum peccatum dicendo commississe incestum in primo gradu consanguinitatis, quia tale peccatum potuit esse cum Filia, vel Sorore. Idem dicendum de peccante cum Filia, si non explicet in individuo tale peccatum. Idem de peccante cum Sorore. Idem de peccante cum Privigna &c. Certè poenitens non explicans in individuo hæc, & similia peccata, non credit satisfecisse suæ conscientiæ; unde si ex rubore non satis se explicet, suppleat Confessarius, ne poenitens ab eo discedat putando Sacrilegium commississe.

Cæterum advertat Confessarius, quod filius peccans cum Matre, seu Noverca, vivente Patre, videtur debere explicare hanc circumstantiam non solum ratione talis incestus, sed etiam propter quamdam specialem impietatem in ordine ad Patrem, cui viventi gravem irrogat injuriam, illum lædendo in bono matrimoniali; *Lugo disp. 16. de Poenit. num. 323.*

Pariter notet incestum ratione cognationis spiritualis semper esse diversæ speciei ab aliis incestibus, quidquid aliqui dicant in contrarium; nam cum talis cognatio primò & per se inducta sit ab Ecclesia ob reverentiam debitam Baptismo, & Confirmationi, sequitur per incestum non violari cognationem spirituales sine injuria horum Sacramentorum, adeoque habere rationem Sacrilegii.

III. Semper præ oculis habeat Confessarius sequentem casum in nostra Diocesi reservari: *Incestus in primo gradu consanguinitatis, seu affinitatis tam ex copula licita, quam illicita quoad masculos, & feminas. In secundo verò gradu consanguinitatis, vel affinitatis matrimonialis, aut ubi est cognatio spiritualis, quoad masculos tantum.*

Pro recta intelligentia hujus casus primò advertendum non dari peccatum incestus reservati, nisi copula sit perfecta, hoc est, nisi detur seminatio viri intra vas naturale foeminae, proindeque quæ apta sit generationi. Ulterius quia in plurimum sententia non datur copula sufficiens ad generationem, nisi & ipsa foemina seminaverit, hinc est, foemina non seminante, dubiam esse reservationem, adeoque nullam.

Præterea certò constare debet adfuisse peccatum incestus. Ex hoc capite immunis est à reservatione, qui postquam proprium filium absque necessitate baptizavit, propriam cognovit uxorem; nam in hoc casu non satis constat interdicti copulam inter virum, & uxorem. Item immunis est à reservatione, qui cognosceret propriam uxorem, postquam ipsius consanguineam cognovit, si ignoravit ex hoc sibi auferri jus petendi, nam probabilissimum est hanc poenam non nisi ab eam scientibus incurri. Verum tamen est, incurrisse reservationem, dum peccavit cum consanguinea uxoris in gradibus in casu expressis. Item immunis est à reservatione, qui peteret debitum à sua Coniuge, postquam peccavit cum ipsius consanguinea, si hoc faciat ex justo timore ne Coniux veniat in cognitionem sui delicti; nam tunc non censetur Ecclesia illum privare jure petendi. Item non videtur incidere in casum reservatum ille, qui peccaret cum consanguinea, vel affine, postquam obtinuit dispensationem contrahendi cum illis Matrimonium, nam propter dispensationem obtentam illa copula non habet rationem incestus. Demum absolvi possunt, qui tali ignorantia laborarent, ut nullatenus cognoscerent peccatum cum Cognatis importatè malitiam diversam à fornicatione simplici, nam ipsorum peccatum non esset formaliter incestus. Idem dicas de eo, qui ex ignorantia crederet peccare cum Cognata intra gradus reservatos, cum re vera esset ultra eos; nam ipsius opus exterius, quod etiam respicit reservatio, verè non

esset reservatum. Quotiescumque ergo vel opus ipsum non continet incestum reservatum, vel saltem probabiliter dubitatur an contineat malitiam incestus reservati, non habet locum reservatio.

Dum verificatur adfuisse peccatum incestus reservati, primò innodantur reservatione peccantes cum Consanguineis, vel Affinibus in primo gradu, sive consanguinitas, & affinitas nascantur ex copula licita, vel illicita, & reservatio afficit tam Masculos, quam foeminas. Hinc innodantur reservatione peccantes cum Noverca, cum Sororibus, cum Sorore propriae uxoris, cum Sorore, vel Matre illius, cum qua ipsi, vel ipsorum Pater, aut Frater copulam habuit; & insuper si cognoscatur eadem foemina, quam prius Consanguineus in primo gradu cognoverat. Incestus præfati sunt in primo gradu consanguinitatis, vel affinitatis ex copula licita, vel illicita, & ideo subjacent reservationi, tam quoad masculos, quam quoad foeminas.

Secundò, innodantur reservatione Masculi peccantes cum consanguineis, vel affinibus in secundo gradu, si affinitas sit matrimonialis. Hinc incidunt in casum peccantes cum foeminis consobrinis in secundo gradu, cum Nepotibus, cum Ava, cum uxore Avi diversâ ab ea, ex qua Pater, vel Mater geniti fuere, cum uxoris Consobrinorum, vel Nepotum in secundo gradu, & cum filia Fratris, vel Sororis uxoris suæ. Inter præfatos vel intercedit consanguinitas in secundo gradu, vel affinitas matrimonialis pariter in secundo gradu. Et contra, non esset obnoxius reservationi incestus commissus à Consobriino cum aliqua foemina, cum quæ sciebat prius alium suum Consobrinum peccasse, nam peccat cum affine in secundo gradu ex copula illicita. Idem dicendum de Coniuge petente debitum à sua Coniuge, postquam peccavit cum illius consanguinea in secundo gradu.

Tertiò, incidunt in reservationem Masculi peccantes cum Matre, cujus Filium baptizarunt, vel confirmarunt, seu in Baptismo, aut Confirmatione susceperunt. Item Pater habens copulam cum Matrâ proorii filii, vel cum Muliere, quæ in necessitate ipsius filium baptizavit. Immunes verò essent masculi à præfata reservatione, quoties non constaret contraxisse spirituales cognationem cum illis, cum quibus peccant, qua de re videnda quæ dicam in Tractatu de Matrimonio, dum agam de cognatione spirituali.

C A P U T VI.

De Sacrilegio, prout est Species Luxuriæ.

Q. I. Quid sit Sacrilegium prout est species luxuriæ; & quibus modis possit committi.

R. Sacrilegium, ut est species luxuriæ, ita potest definiri: *Violatio rei sacra facta per actum venereum.* Induit ergo hoc sacrilegium speciem luxuriæ, quia ad illam vitium irreligiositatis ordinatur. Sicut igitur quando furtum ad fornicationem ordinatur, superaddit speciem fornicationis, ita dum eligitur violatio rei sacra ad venerè peccandum, irreligiositatis peccato superadditur species luxuriæ: *D. Tb. 2. q. 54. a. 10. ad 2.*

R. II. Tripliciter committi potest sacrilegium, prout est species luxuriæ, nimirum in personam sacram, in locum sacrum, in rem sacram.

Q. I. Quando intervenit sacrilegium in personam sacram.

R. I. Peccat peccato sacrilegii in specie luxuriæ, qui voto castitatis obstrictus committit aliquod peccatum venereum; & ratio est quia, ratione voti se obligavit ad abstinendum ab omni la-

be contra castitatem; unde sive turpiter desiderando, sive scilicet, sive cum aliis turpes actus habendo, erit sacrilegus. Nec eximitur à peccato sacrilegii, qui est voto absolutæ castitatis ligatus, ex eo quod habeat solam delectationem morosam de peccato carnis absque animo exequendi, nam votum absolutum castitatis est de vitando quidquid est venereum, eidemque castitati oppositum: castitatis verò opponuntur etiam solæ delectationes venereæ morosæ, nullum dicentes ordinem ad executionem: *Lugo disp. 16. de poenit. num. 386. Trull. l. 6. in Decal. c. 2. d. 7. n. 2.*

Immo adderem esse Sacrilegium, qui voto castitatis obstrictus induceret alium ad peccandum venerè, quamvis supponeretur nulla ratione erga luxuriam affectus. Ratio est quia, non solum peccat contra castitatem, qui ex alterius suasionem illam violat, sed etiam qui inducit ad eam violandam; nam effectus imputatur causæ morali ipsius effectus, unde non potest non imputari violatio castitatis illi, qui alium induxit ad fornicandum. Si ergo qui absolute vovit castitatem intelligitur absolute obligatus ad abstinendum ab omni eo, quod est contra castitatem, consequens est prædictum peccare contra votum, quia & ipsi est imputabilis violatio castitatis: *Lugo num. 152. Anton. à Sp. S. de Poenit. disp. 8. num. 384.* Idem à fortiori dicendum de eo, qui habens votum castitatis propriis tactibus alium induceret ad pollutionem, quamvis (ut fingatur impossibile) nullam in se experiret delectationem. Accedit illos tactus de se habere rationem tactus obseceni, adeoque semper esse contra castitatem, de sua natura prohibentem omnes actus obsecenos: *Anton. à Sp. S. loc. cit. §. 5. & communiter contra unum, aut alterum, quorum opinio nullatenus probabilis est reputanda.*

R. II. Intervenit sacrilegium, quando Persona Sacra peccat cum alia Persona Sacra. In hoc autem casu duplex sacrilegium committitur; quamvis etenim ob multiplicatam præceptorum circa idem, & secundum eandem rationem, non multiplicentur peccata, bene autem multiplicentur, quando dupliciter aliqua virtus violatur, hoc autem sequitur in casu nostro, quia non solum violatur castitas propria, sed cooperatur etiam ad violationem castitatis alienæ: *Filius. tr. 30. c. 7. n. 122. & 128. Bonac. q. 4. de Matr. p. ult. num. 2. & 3.*

Et contra præter allatam rationem, nempe quia ex multiplicatam præceptorum non multiplicentur peccata, quoties ex eodem motivo lata sunt, puto unum tantum committere peccatum Religiosum, qui simul in sacris est constitutus, si in peccatum carnis prolatur. Et quidem cum status Clericalis non exigat de sua natura castitatem consequens est constitutos in sacris teneri ad castitatem, solummodo ratione voti ab Ecclesia Ordini Sacro annexi, adeoque teneri ad castitatem ex eodem motivo ac Religiosum post emissum votum solemne castitatis. Hinc Ecclesia ex eodem motivo inhabilitat Religiosos, & in Sacris constitutos ad matrimonium contrahendum, nempe ut melius observent castitatem. Votum igitur castitatis, quod de novo emittitur à Religioso, dum suscipit ordinem Sacrum, potest considerari ut confirmatio voti facti in professione; per hoc autem quod sæpius confirmetur eadem obligatio, non inducitur nova obligatio, in cuius transgressione novum superadditur peccatum, ut constat in Religioso transgrediente vota, quæ pluries confirmavit: *Sunch. de Matr. d. 27. n. 28. & 31. Lugo. de Poenit. disp. 16. num. 245. Filius. tr. 30. c. 8. n. 125. Anton. à Sp. S. in direct. Confess. tr. 5. disp. 8. num. 377.*

R. III. Committitur etiam sacrilegium contra personam sacram, quoties persona non sacra com-

mittit actus turpes, vel desiderat committere cum Persona Sacra. Ratio est clara, quia nempe illius peccatum respicit violationem castitatis in Persona Sacra.

Q. III. Quando Sacrilegium, prout est species luxuriæ, committatur ratione loci Sacri; & quid in presenti veniat ratione loci Sacri.

R. I. Ut cognoscatur qui actus veneri ratione loci Sacri induant etiam speciem sacrilegii, considerandum est qui actus in communi estimatione graviter reputentur officere ipsius reverentiæ; hoc etenim sacrilegium est *violatio loci Sacri per actum carnalem.* Cum igitur eò ipsò quòd Ecclesia Dei cultui dedicetur, & designetur ut locus ad fundendas Deo nostras preces, jam constat ex lumine naturæ tali loco deberi summam reverentiam. Si etenim ratio dicat reverentiam deberi etiam loco, qui destinatus est ut sit aula Principis, multò magis dicabit reverentiam Ecclesiæ deberi, quæ designata est, ut sit veluti Dei domus. Ex hoc datur intelligi rationem sacrilegii in presenti non esse solum desumendam ex hoc, quòd Ecclesia quædam venera fieri in loco sacro prohiberit, sed quia supposita destinatione talis loci ad Deo cultum præstandum, statim ratio naturalis dicat contra ipsius reverentiam peccari, quoties in eo turpia exercentur.

Hoc posito, puto non solum copulam cum muliere, & voluntariam pollutionem, sed etiam quoscumque alios actus venereos valde turpes induere malitiam sacrilegii, puta omnes tactus in partibus verendis, illas ostendere, turpem confabulationem, nutus ad lasciviam provocantes &c. Ratio horum omnium est quia, hæc omnia fieri non posse videntur in Ecclesia sine gravi irreverentia contra talem locum; valde etenim incens est, ut locus deputatus orationi, & cultui divino, convertatur in locum foedissimæ confabulationis, & vacandæ peccatis. Non condemnarem tamen gravis sacrilegii quosdam actus inhonestos levioris malitiæ, puta levem manuum ac pedum contrectationem, aliquod obscœnum transeunter prolatum, si non sit verbum valde turpe, aspectus amatorius &c. Quanquam igitur hæc, si in Ecclesia fiant, sicut & desiderium internum peccandi, semper quandam indecentiam importent contra locum Sacrum, nihilominus non videntur pertinere ad gravem irreverentiam: *Lugo disp. 16. à num. 465. Filius. tr. 30. c. 8. num. 133. Anton. à Sp. S. in direct. Confess. de Poenit. d. 3. sect. 3. §. 2. à num. 365.* Non nego tamen in hac materia Theologos in diversas opiniones esse distractos, sed quod dixi, ni fallor, ineluctabili innititur rationi.

Dices Ecclesiam *cap. in qui de sent. excom. in 6. & cap. univ. de consec. in 6.* solummodo prohibere sub poena sacrilegii voluntariam seminis effusionem, & copulam carnalem peccaminosam habitam in Ecclesia, adeoque nullum alium actum venereum exercitum in Ecclesia habere rationem sacrilegii. Sed contra est quia, prædicta independentè à quacumque prohibitione Ecclesiæ essent sacrilegium; quis etenim dicat hæc non futura contra reverentiam loci Deo dicati, benedicti, vel etiam consecrati, ut ibi specialiter colatur Deus, si ea Ecclesia non prohibuisset? Idem ergo dicendum de aliis actibus valde turpibus, neque etenim credo aliquem vel posse somnari non esse contra Ecclesiæ reverentiam in ea pudenda ostendere, quamvis id Ecclesia specialiter non prohibuerit. Ratio autem quare specialiter prohibuerit Ecclesia voluntariam seminis effusionem, & copulam carnalem, ea potest esse, quia hæc possunt frequentius accidere, dum homines, & mulieres ad Ecclesiam confugiunt, adeoque voluit specialiter esse prohibita.

R. II. Nomine loci Sacri venit in presenti quid-

quid est intra ipsam Ecclesiam, sicut etiam Cæmeterium. Ratio est quia, hujusmodi loca sunt ad res sacras benedicta, & destinata, nempe ad Divina Officia, & ad fideles Ecclesiasticè sepeliendos, quapropter actus turpes exerciti in quocumque loco intra Ecclesiam, vel Cæmeterium inducunt speciem Sacrilegii, quia non sunt sine irreverentia contra hujusmodi loca. Non erit è contra sacrilegium actus turpes facere supra tectum Ecclesie, & in locis extra Ecclesiam, quamvis illi adherentibus, nec in ipsa Sacrificia, quia hæc loca non sunt benedicta, nec destinata ad Officia Divina peragenda, nec ad fideles sepeliendos: *Sanch. l.9. de Matr. d.15. n.25. Fagund. de præcep.2. Eccl. l.4. c.4. à n.32. Anton. à Sp. S. in direct. Confess. l.5. d.8. §.3. à n.583.* Excipiuntur etiam Oratoria privata, quæ nempe sunt in domibus particularium, quamvis adsit facultas ibi Missam celebrandi. Ratio est quia, ratione prædictæ facultatis non obtinent rationem loci sacri, cum possint in profano usum converti; ea verò, quæ sunt sacra, non possunt ad humanos usus redire, ut constat ex *can. nulli liceat 12. q.1. can. ligna de consecr. d.1. & cap. ad hæc de relig. domib.* Hinc quia indifferentia sunt ut sint loca sacra, vel profana, non veniunt nomine Ecclesie, ut notat *Barbos. de Offic. Episc. p.2. alleg.28. num.22.*, nec gaudent immunitate. Non est ergo sacrilegium in præfatis Oratoriis particularium domorum actus turpes exercere: *Sanch. num.39. Fagund. num.36. Anton. n.586. Delbene t.1. d.2. dub.2. sect.9. num.22.* Non negaverim tamen quamdam turpitudinem continere, quæ quodammodo reduci potest ad sacrilegium pertineat, unusquisque etenim quid de plus apprehendit in præfatis actibus, dum illos exercet, ubi Sacrosanctum Missæ Sacrificium celebratur.

Q. IV. Quando detur peccatum sacrilegii in genere luxuriæ contra res Sacras.

R. Principium generale est, quod semper cum actus veneris reputatur irreverentiam inducere contra res sacras, tunc habeat rationem sacrilegii. Hinc sacrilegè putandum est peccare Sacerdotem, si dum gestat Sacramentum Eucharistie, committat aliquod peccatum venereum, sive internum, sive externum, nam tunc reputatur immundè tractare Sacramentum, quod inter res sacras primatum tenet: *Anton. à Sp. S. de Pœnit. d.8. sect.3. §.2. num.568. Tambur. l.2. de Pœnit. c.7. num.42.* Idem dicendum de eo, qui labitur in peccatum carnis, postquam sumpsit Eucharistie Sacramentum, si nondum consumptæ reputentur species Sacramentales; cum concipiatur irreverenter se gerere erga tantum Sacramentum, si dum adhuc illud intra se existit, peccatum committit: *Tambur. cit. Lug. d.16. de Pœnit. n.524.* Non peccabunt tamen saltem graviter conjuges copulam habentes ante, vel post communionem, cum id eis licitum sit, quamvis venialiter peccare possint, si illam habeant parvo tempore ante, vel post sumptionem Eucharistie, cum ex ea necesse sit oriri magnam mentis distractionem, qua reddantur minus apti vel ad se præparandum, vel ad agendas gratias pro tanto beneficio. Sed de his plura in Tractatu de Eucharistia.

Excitari hic etiam solet quæstio, an peccet peccato Sacrilegii, qui fornicatur gestando Reliquias collo appensas, aliasque res benedictas. Quamvis autem multi absolute negent, ego nihilominus putarem diversimodè esse discurrendum. Sicut ergo omnes, vel fere omnes dicunt peccare peccato Sacrilegii Sacerdotem peccantem in genere luxuriæ, dum gestat SS. Eucharistiam, quamvis non pauci id negent, si peccet alio genere peccati, quia majorem irreverentiam erga Sacramentum generans

Virgines concipiunt in peccatis luxuriæ, quam in aliis peccatis, ita iudicium variari potest quoad peccantem venerè, dum gestat S. Reliquias. Semper ergo ego apprehendo aliquam irreverentiam erga Reliquias dum cum illis collo appensis fornicatio committeretur, ac apprehenderem grave sacrilegium, si reliquie essent ex insignioribus. Et quis quæso non apprehendat gravem irreverentiam cum Reliquia Crucis D. N., vel Beatissimæ Virginis cum muliercula coire? Videatur *Dicasillus t.2. de Sacram. tr.8. disp.9. dub.8. num.718.* Quædam etiam semper est indecentia reliquias Amasæ donare, cum videatur donans re sacra actum turpem remunerari. Ultraquamquod similes Personæ non solent eas, ut par est, venerari.

Demum peccat peccato Sacrilegii in genere luxuriæ in res sacras non solum qui sacris vestibus indutus fornicaretur, sed etiam si se polluat, quia concipitur gravis irreverentia, & contra sacra vestimenta, & contra Sacrificium, si illis indutus est, ut illud offerat: *Dian. p.10. tr.12. re. sol.54.* Apparet etiam gravissimum sacrilegium, si Sacre vestes actu venerè conspurcentur, ut solent facere hæretici. Quid ergo, horrendum dicitur! si ita conspurcarentur Corporalia, & Sacri Calices?

Q. V. An detur peccatum Sacrilegii in genere luxuriæ, si fidelis cum infideli fornicetur.

R. Multi affirmant, cum etenim Ecclesia ex motivo religionis dirimat matrimonium fidelis cum infideli, videtur non posse copula cum infideli non cedere in religionis dedecus, adeoque non potest haberi sine Sacrilegio. Id etiam extendunt ad copulam habitam à Catholico cum Hæretico, quia quamvis Ecclesia Matrimonium inter eos non dirimat, nihilominus ex motivo religionis prohibet: *Sanch. de Matr. l.7. disp.5. num.13. Lugo disp.16. de Pœnit. n.336. & 343.* Verùm motivum quò Ecclesia vel dirimit, vel prohibet præfata matrimonium, potest non adesse in simplici fornicatione. Cum igitur ex copula coniugali inseparabilis resultet conjunctio, hanc voluit prohibitam Ecclesia inter supradictos, quia ex continuo convictu difficile separari potest à periculo subversionis, vel contemptus legis, & religionis; & cum hoc periculum non cognoscatur resultare ex simplici fornicatione, hinc est quod ex prohibitione conjugii non satis infertur & esse ab Ecclesia prohibitam simplicem fornicationem. Hinc si non adsit scandalum, in tali peccato non aliam malitiam quam simplicis fornicationis quamplures DD. agnoscunt: *Azor. p.3. l.3. c.29. q.3. Fagund. in Decal. l.6. c.1. num.14. Tambur. l.2. c.7. §.5. n.20. Anton. à Sp. S. disp.8. sect.2. §.23. n.512.*

Regula in praxi observanda.

I. Animadvertat Confessarius personam sacram venerè peccantem multipliciter posse peccare: contra castitatem e. g. ratione actus veneri, contra iustitiam, si venerè peccet cum uxorata, contra religionem, quia violat votum; ex alio etiam capite peccare potest contra iustitiam, si ut non raro potest evenire, preces importunas adhibeat ad extorquendum mulieris consensum. Quod si uterque peccans sit persona sacra, ex hoc provenit duplex sacrilegium ultra peccatum contra castitatem. Hæc omnia explorata habere debet Confessarius, ut valeat cognoscere species, & numerum peccatorum.

II. Dum Confessarius suspicari potest penitentem in Ecclesia peccasse, non desinat illum de hac circumstantia interrogare, si illius confitendè obliviscatur. Quantumvis igitur diversimodè Theologi in hac materia loquantur, nihilominus videmus

in praxi omnes se accusare de circumstantia loci sacri, si vel aliquid leviter indecens in eo perpetrarunt. Cum ergo communiter concipiant hanc circumstantiam esse aperiendam, si Confessarius de illa non interroget penitentem, putabit se non integrè confessum, dum recordabitur circumstantiam loci sacri omisisse. Facile autem adveniet in hoc Amantes peccasse, dum frequentibus obtutibus sese in Ecclesia concipiunt; cum sæpe eo sine pergant ad Ecclesias, ut possint se videre. Ex hoc autem animadvertat Confessarius sæpe non leve scandalum oriri.

III. Non desinat Confessarius admonere suos penitentes, ne colloquia habeant in Ecclesiis. Verum igitur est hujusmodi colloquia, si sint pia, vel etiam indifferentia, omni culpa vacare posse, dum non sint quando Divina officia celebrantur, vel Dei verbum prædicatur. In praxi nihilominus difficile erit ea excusare ab omni culpa veniali, tum quia hujusmodi colloquiis quantumvis piis alii orantes perturbantur; tum quia maxime mulieres solent cum iisdem quasdam detractiones admiscere; tum quia non ita silentur sunt, ut non inducant aliquam irreverentiam contra locum sacrum &c.

IV. Non desinat Confessarius pio zelo exarscere contra Ecclesie Profanatores, videlicet contra ibi colloquentes, maxime nullo habitu respectu ad tremendum Missæ Sacrificium, ad Divina Officia, ad sacras Conciones; contra Amantes sese ibi ad invicem aspicientes, contra eos, qui vel unicum genu paulisper flectunt, irreverenter se habendo erga Augustissimum Sacramentum; contra Mulieres omni pompa ornatas, erga se oculos Astantium trahentes, illos à Deo distrahendo; contra mulieres habentes immodestè pectus & humeros detectos, quas Archiepiscopus S. Antoninus, earumque Amasios vi ex Ecclesia expellebat. Omitto turpiter in Ecclesia colloquentes, alios ibidem subfannantes &c. Interroget quæso Confessarius Ecclesie profanatores, an sciant Deum Ecclesiam veluti pro sua Domo elegisse, ut ibi specialiter colatur, & videat deinde an indecorum quid facerent in domo Principis, dum non contremiscunt indecora facere in Domo Dei. Interroget an verè credant in Augustissimo Sacramento esse Christum Dominum; & si credant, cur faciant coram Deo Homine, quæ facere coram Magnate expavescerent. Interroget an Dei auxilio indigeant; moneatque præcipue dum oratio fit in Ecclesiis, Deum se ostendere misericordem, adeoque pessimè se gerere, dum in Ecclesiis irreverenter se habent, quia veluti fontem misericordie ocludunt. Denique moneat publicis, privatisque flagellis Deum injurias sibi in Ecclesia illatas ulcisci, adeoque Ita *Exech.5. 11.* inclamare: *Pro eo quod Sanctum meum violasti in omnibus offensionibus tuis, & in cunctis abominationibus tuis, ego quoque confringam, & non pareat oculus meus, & non miserebitur.* Hinc dum Christus Dominus Jo.2. 17. flagellis Templi Profanatores expulit, voluit Discipulos suos illorum verborum recordari: *Zelus domus tua comedit me.*

C A P U T VII.

De Vitiis contra Naturam; & specialiter de Mollitie.

Q. I. Quid sit vitium contra Naturam; & quot ejus species.

R. Cum Natura ordinem constituerit in usu actus veneri, ut nempe ad generationem ordinetur, quicumque usus venerorum non servans ordinem à natura præscriptum, dicitur in presenti vitium

contra naturam, adeoque potest ita defini: *Indebitus venerorum usus contra ordinem naturæ: D. Tb.2. 2. q.154. art.11. & 12.*

R. II. S. Thomas *art.11. citato* distinguit vitium contra naturam in quatuor species, nempe in pollutionem, seu mollitiam, bestialitatem, Sodomiam, & modum innaturalem cum femina concumbendam. Tres primæ species ita inter se differunt, ut in confessione singillatim sint exprimendæ. Ratio autem est quia, licet anaqueque importet indebitum usum venerorum generationi contrarium, unaqueque tamen importat specialem turpitudinem castitati, & humane generationi contrariam, adeoque propter diversum specialem modum, quo violatur eadem virtus, confurgunt peccata specie diversa. Prima species omnium gravissima est bestialitas, quatenus importat congressum cum Dæmone; etenim in congressu cum spiritu omnis materialitatis experte, est omnimoda distantia, & improprio ad generationem. Deinde eadem bestialitas ut importat congressum cum Bruto, & in hoc etenim magna ad generationem improprio. Accedit peccato bestialitatis magis deprimi humanam naturam, quam in quocumque alio turpi congressu. Post bestialitatem Sodomia est gravius peccatum; etenim ut discurret *S. Tb. art.12. cit. ad 4.*, non solum omittitur debitus usus venerorum, sed intervenit magnus abusus in ejusdem sexus commixtione, quamvis iste abusus longe major sit in peccato bestialitatis. Tertia gravis species vitii contra naturam est mollities, quæ minus gravis est prædictis, utpote quia in ea omittitur solummodo debitus venerorum usus, at non intervenit abusus alterius sexus. Constat ex dictis alia, & alia ratione violari castitatem, & ordinem generationis in præfatis peccatis, adeoque unumquodque esse diversæ speciei. Hinc Alexander VII. sub n.40. sequentem damnavit propositionem: *Mollities, Sodomia, & bestialitas sunt peccata ejusdem speciei infima: ideoque sufficit dicere in confessione, procurasse pollutionem.*

Modus verò innaturalis concumbendi, qui ex supra dictis reputatur quarta species vitii contra naturam, ut plurimum reduci potest ad mollitiam, si vir nempe ita congregiatur cum femina, ut sit grave periculum seminandi extra vas debium, vel si de facto extra illud seminet. Quod si hæc non interveniant, talis modus potius dicitur esse præter, quam contra naturam; unde solummodo importat venialem deformitatem, vel etiam nullam, si iusta adsit causa modo innaturali concumbendi, puta si mulier non possit manere succuba propter periculum abortus, vel aliam legitimam causam, vel vir non possit incubus propter suam grossitiam: *Fagund. in 6. præcep. Decal. c.9. n.6. Less. l.4. c.3. d.13. n.89. Filiuc. tr.30. c.8. n.142. & 157.*

Q. II. Quid sit Mollities; & an possit ex aliqua causa cohonestari.

R. I. Mollities, seu pollutio dicitur esse voluntaria seminis effusio. Hanc autem saltem jure divino esse prohibitam nemo negat. Et quidem *Genes.38.* dicitur Onan à Deo percussus, eò quod semen fuderit super terram. Et *Apostolus 1. ad Cor.6.* enumerat molles inter eos, qui Regnum Dei non consequuntur. Nihilominus aliquibus videbatur mollitiam non esse jure naturæ prohibitam, adeoque potuisse in quibusdam circumstantiis cohonestari. Quapropter

R. II. Ita mollities est jure naturæ mala, ut in nullo casu possit cohonestari. Ratio est quia, semen prout est in motu, & prout actu à natura ministratur, unice à natura ordinatur ad generationem individui, & conservationem speciei; si ergo extra hunc casum semen effundatur, sit semper

per contra finem à natura intentum, adeoque necesse est intervenire peccatum, & quidem grave, neque etenim finis præfatus à natura intentus quid leve dici potest. Quòd verò actualis seminatio à natura ordinata sit ad generationem, exinde probatur quia, natura determinavit copulam, ut in ea vir actualiter semen ministraret; unde, ut bene notat S. Thomas 2. 2. q. 88. a. 12. ad 3. constat actionem seminativam solummodo ad generationem fuisse ordinatam.

Alter efficacissima ratio, qua probatur lege naturali semper intelligi debere veritatem actualem seminationem extra copulam, est quia, lumine naturali constat semper debuisse esse prohibitum id, quod si vel ex aliquo alio capite, quam ex capite præcipue intento à natura esset licitum, infinita propemodum inconvenientia sequerentur. Demus modò e. g. non esse prohibitam pollutionem, si ad valetudinem necessaria reputaretur, quis sibi passim non persuaderet se esse in hac necessitate, quando re vera non nisi ob magnam captandam voluptatem id faceret? Ex hoc autem proveniret, quòd nemo curaret de matrimonio contrahendo cum magno boni publici præiudicio, immò continuè ex nimia pollutione salus hominum deficeret. Meritò ergo Innocentius XI. sub n. 49. hanc damnavit propositionem: *Mollities iure natura prohibita non est. Unde si Deus eam non interdixisset, sepe esset bona; & aliquando obligatoria sub mortali.*

Ex didis constat quare expelli possint superflui alii humores nostri corporis, non verò semen. Ratio disparitatis est quia, alii humores dantur nobis ob bonum corporis, quapropter dum sunt illi superflui, vel nocivi, cum non amplius sint corporis bona, expelli possunt. Semen verò non est pars superflua nostri corporis, cum sit virtus potentia generativa, & ulterius est ad bonum naturæ ordinatum, nempe ad generationem, unde non potest per pollutionem expelli, frustrando finem à natura intentum. Quòd si opponas aliquando à natura expelli, dum ipsius copia gravatur, ac exinde posse à nobis expelli, dum putamus ab ejus copia gravari, respondendum est falsissimam esse hanc illationem. Quòd ergo à natura sit, non semper à nobis fieri potest, & si fiat, tunc est contra naturam. Ita non est contra naturam, si aliquis ex defectu virium moriatur, & nihilominus esset contra naturam, si hic ab altero occideretur. Dum igitur ex virtute expulsiua naturæ profunditur semen, quo gravatur, id intenditur ab ipso naturæ Authore; sed cum determinaverit modum, quo extra copulam fieret ab ipsa natura, consequens est non permittere, ut fiat à libero agente. Videantur Scribentes in præfata propositionem damnatam ab Innocentio XI.

Q. III. An liceat semen certò corruptum incitamentis expellere, ne graviter noceat saluti; & quid dicendum de cooperatione ad emissionem seminis, jam è lumbis sine peccato decisi, si graviter nociturum timeatur.

R. I. Quamvis semen certò reputaretur corruptum, ac posse graviter saluti nocere, nihilominus nunquam licitè expelli potest, si incitamentis, vel quocumque alio medio procuretur illius expulsio mediante libidiosa commotione, qua semen in generatione emittitur. Ratio est quia, actio seminis administrativa à natura solummodo destinata est ad generationem mediante copula, ergo præter hunc casum nunquam est licita. Hinc ex eo præcisè quòd talis actio ad hunc solum finem destinata sit à natura, omnes fatentur nec Spadones posse ea mediante humorem quem habent non prolificum expellere; Sanchez l. 7. de Matr. p. 92. q. num. 17. Addendum nunquam dari talem

libidinofam commotionem, quin simul cum semine corrupto verum semen emittatur, unde cum indubitata sit à vera pollutione, nunquam erit licita. Demum si admitteretur licitè emitti posse semen corruptum per actionem seminis administrativam, omnes sibi facile persuaderent esse corruptum, ac graviter officere posse ipsorum saluti, quod non nisi in grave detrimentum generationis redundaret; Bonac. de Matr. q. 4. p. 10. n. 12. Sanchez de Matr. disp. 17. n. 16.

Non per hoc tamen nego non posse medicamentis resolvi semen in alium humorem, dum adhuc est intra vasa. Ratio est quia, non determinatur ultimum à natura ad solum generationem, nisi ut ministratum ea actione, qua dum copula exercetur, ad generationem deservit; si proinde dum est intra lumbos reputetur graviter nocivum, poterit medicamentis in alios humores resolvi, dummodo nunquam sit præfata actione expellendum.

R. II. Quamvis semen fuerit è lumbis sine peccato decisum, ut venire potest in aliquo turpi somnio, non licet cooperari ad illius emissionem, quia tunc esset voluntariè ad pollutionem cooperari, quod neque ob sanitatem nunquam licitum est. Fateor tamen Theologos quamplures docere tunc posse permitti pollutionis cursum, nil tamen cooperando, si non ad sit periculum consensus in illam, cum id possit valetudini deservire, & ad sedandas tentationes; Sanchez l. 9. de Matr. d. 17. n. 16. Cæterum Personæ piæ solent statim obflare cursui pollutionis.

Q. IV. An peccet peccato pollutionis foemina, si se immediatè post coitum excitet ad seminandum.

R. Quamplures affirmant, cum nullatenus reputent semen mulieris ad generationem necessarium. Nihilominus cum non possit ullo modo concipi naturam fructuè dedisse semen mulieri, vel dicendum videtur esse ad generationem necessarium, vel valde conducere ad perfectionem fetus; si proinde se statim post coitum cum viro ad seminationem excitet, id videtur esse coitus complementum, & per consequens licitè fieri; Salmon. tract. 9. c. 15. num. 80. Cum hæc sententia verè sit probabilis, non puto esse in praxi rejiciendam, ne mulieres valde ratione coitus commotæ gravi peccandi periculo exponantur. Cæterum melius facient, si dum expertæ sunt se tardas esse ad seminandum, se ante coitum excitent, ut ita simul cum viro possint feminare.

Hic etiam volo obiter adnotare foeminas quandoque se credere peccare, quia ad expellendum semen mingunt post coitum, vel statim se erigunt, seu diu in lecto manent supinæ. Hæc utique foeminae ex conscientia erronea peccant peccato contra naturam, quia ita agendo putant semen prodigere. Verùm modò exploratum est, quòd dum sequitur generatio, hæc fiat in ipso coitu per attractionem spirituum seminalium generationi deservientium; quapropter non impeditur generationem foemina, ex eo quod post coitum hoc vel illo modo se habeat.

Q. V. An contactus impudici illorum, qui præ ætate non valent semen emittere, differant specie à peccato pollutionis; & quid dicendum sit de pollutione Eunuchorum.

R. I. Quamvis peccata puerorum, & puellarum non valentium præ ætate seminare, dicantur esse mera peccata impudicitia, & non pollutionis, nihilominus bene dici potest non differre specie à pollutione. Ratio est quia, incompletum, & inchoatum pertinet ad eandem speciem, ad quam pertinet actus completus, & perfectus; & ita ad speciem fornicationis pertinet coitus cum muliere, quamvis non sequatur seminatio. Cum igitur illa dele-

delectatio venerea, quam experiuntur pueri, sit veluti inchoata pollutio, nam ad illam à natura ordinatur; hinc est ad speciem pollutionis pertinere, quamvis per accidens, nempe præ ætate, effusio seminis non sequatur.

R. II. Multò magis ad speciem pollutionis pertinet emissio illius humoris, quæ ex tactibus impudicis evenit in Spadonibus; nam ultra veneream delectationem ad pollutionem à natura ordinatam, datur in eis quædam effusio, quæ per accidens est, si non sit veri seminis. Quòd si vel pueri, vel Eunuchi cum foemina congregiantur, ex probabiliiori opinione debent explicare impotentiam ad feminandum, nam ratione talis impotentia talis congressus est innaturalis, seu contra naturam; Sanchez l. 9. de Matr. d. 19. n. 6.

Q. VI. Quale peccatum sit se polluere tactibus alienis.

R. I. Extra controversiam est ita se polluentem dupliciter peccare, nempe peccato mollitiei, & peccato scandalii, quatenus admittendo tales tactus, alios etiam incitat ad peccandum. Si verò aliquis se polluat tactibus alienis, sed sine illorum peccato, quia sunt doli incapaces, puta si quis procuraret pollutionem tactu bestia, vel pueri nondum doli capaces, tunc probabiliter non tenetur hanc circumstantiam explicare, si talibus tactibus nihil aliud intendit, nisi pollutionem, quia tunc ipsius peccatum non est conjunctum cum alterius ruina. Hoc tamen non admittemus, si quis se pollueret tactibus foeminae, vel viri dormientis; quamvis etenim non adesset tunc peccatum scandalii, nihilominus in hoc apparet quædam species iniustitiæ; unusquisque etenim rationis compos jus habet in liberum usum suorum membrorum, adeoque violatur tale jus, dum quis illis abutitur contra ipsius voluntatem. Semper autem reputandum est unumquemque, quamvis somno oppressum, esse invitum, ut quis ipsius tactibus ad peccandum abutatur, adeoque cum violetur jus quod ille habet, si ipsius tactibus quis se polluat; ultra speciem mollitiei, confurgit alia species peccati, quæ est contra iustitiam, ex violatione scilicet alterius juris.

R. II. Si quis se polluat alterius tactibus, sive hoc faciat tactibus viri, vel foeminae, ex hoc præcisè non confurgit peccatum alterius speciei. Ratio est quia, dum nil aliud intenditur, nisi mollities, de materiali se habet an hæc tactibus viri, vel foeminae procuretur. Diversificarentur quidem tales actus, dum ad congregiendum vel cum viro, vel cum foemina ordinarentur, at semper cum non nisi pollutio intendatur, cum ad hoc solum peccatum ordinentur, non confurgit diversum peccatum. Ad eum modum quo, dum non intenditur nisi homicidium, parum refert an fiat ense, veneno &c. Trull. in Decal. t. 2. l. 6. c. 1. dub. 8. n. 2. Filiuc. tr. 30. c. 8. q. 7. n. 115, Bonac. de Matr. q. 4. p. 10. n. 15.

Dixi, ex hoc præcisè, nam si procuretur pollutio tactibus conjugatæ, jam ex circumstantia personæ confurgit malitia specie diversa; & idem dicendum si quis se pollueret tactibus habentis votum castitatis &c.

Q. VII. An Concubitus cum foemina mortua, sit solummodo peccatum pollutionis, si hæc sequatur.

R. Non nego quamplures docere talem concubitus solummodo mollitiei malitiam continere, ut si quis se polluat pudenda conficando cum Statua, vel medio alio quodam instrumento inanimato. Sed, ut verum fatear, in hoc concubitu aliquid de plus mihi videtur apprehendendum. Ratio est quia, si velimus Aristotelicas speculationes pro discernendis peccatis omittere, corpus foeminae mortuæ re vera, est corpus foeminae habens ea-

dem membra in ordine ad exercendum actum luxuriae, quapropter ex una parte verificatur huiusmodi concubitus esse cum corpore foeminae, adeoque aliquid dicitur diversum à simplici mollitie, quæ non exigit ut cum corpore foeminae exerceatur. Cum verò ex alia parte habeatur copula, quæ non potest ad generationem conducere, hinc est huiusmodi peccatum reducendum videri ad quandam speciem innominatam peccati contra naturam, quatenus est copula exercita in vase omnino generationi inepto.

Q. VIII. Quid dicendum de distillatione, quam aliquando aliqui experiuntur.

R. Hoc quæsitum supponit dari tam in maribus, quam in foeminis quendam humorem, qui non sit verum semen, adeoque non est tam mordax, aut crassus. Ita docet etiam S. Th. opusc. 64. cap. de flux. libid. & fere omnes Theologi. Hoc posito. Certum est quòd si huiusmodi distillatio ex ipsa naturali complexione oriatur, v. g. ex complexione nimis calida, & humida, ex renum debilitate &c. tunc cum non sit emissio veri seminis, permitti potest. Quòd si infurgat carnis commotio, & venerea delectatio, iis est resistendum, ne illis consensus præbeatur. Si verò distillatio sequatur ex causa venerea, omnino removenda est, nam tunc non impedire distillationem esset non velle impedire pollutionem. Ratio est quia, valde ad illam inclinat, & ulterius dum sequitur ex causa venerea, non sequitur sine gravi carnis commotione, & Spirituum generationi deservientium; ac proinde difficillimum esset simul cum ea etiam verum semen non effundere; D. Th. cit. Sanchez de matr. l. 9. disp. 45. num. 2.

Q. IX. Quando pollutio censetur voluntariè in sua causa, esto non sit intenta.

R. I. Dum talis est causa, ut nullum alium effectum habeat per se inducere, quam pollutionem, tunc pollutio, esto non intenta, intelligitur voluntaria in sua causa. Ratio evidens est quia, qui vult causam convincitur velle suum effectum; sicut & qui vult antecedens, vult consequens. Nec refert dicere intendi aliquem effectum bonum, e. g. sanitatem, nam medio illicito non potest intendi assequutio finis boni; unde communiter dicitur ex Apolloto non esse eligenda mala, ut eveniant bona; Sanchez de matr. l. 9. d. 20. num. 14. Lugo de penit. disp. 10. sect. 5. n. 126.

Dicos licitè posse se aliquem inebriare, quoties id necessarium sit ad salutem, cur ergo non poterit ex eodem fine pollutionem procurare? Sed contra est quia, ut advertit S. Th. 2. 2. q. 88. a. 2. ad 3., cibus & potus ordinantur ad conservationem personæ, unde quoties ebrietas necessaria reputatur ad salutem, tunc quæcumque potatio vini non est immoderata respectu infirmi, sed potius conducit ad finem, ad quem institutus est potus. Nec illicita redditur eò quòd aliquo tempore privet usu rationis; nam tunc privatio talis usus est effectus necessarius vini sumpti per modum medicinae; sicuti si reputaretur necessarium ad salutem infirmi dare illi potens somniferum, ex quo per aliquod tempus infirmus careret usu rationis. Verùm pollutio, ut notat idem S. Thomas, ordinatur tantummodo ad conservationem speciei, adeoque contra ordinem à natura intentum non potest ad sanitatem ordinari.

Dixi, si nullum effectum habeat per se causare præter pollutionem; nam si eque simul habeat causare effectum bonum, potest, iusta interveniente causa, pollutio non intenta permitti. Si proinde Chirurgus habeat tangere verenda mulieris, ex quo prævideat posse sequi pollutionem, id poterit facere, dummodo eam non intendat, nec credat se in illam consensurum, quia talis tactus habet quæ-

inducere alium effectum bonum, nempe sanitatem. Idem dicendum de fumente medicinam æquè primò allaturam sanitatem, quamvis & possit causare pollutionem. Ratio est quia, ut ratiocinatur S. Th. 2. 2. q. 64. a. 7. quamvis ex propria defensione ori-ri possit alterius occisio, quæ nunquam licita est, nisi fiat publica autoritate, licitum nihilominus est alium occidere se defendendo, dummodo non intendatur alterius occisio, sed propria defensio; dum etenim actus habet producere duos effectus, desumit moralitatem ab eo, qui intenditur, non ab eo, qui est præter intentionem, cum sit per accidens. Id ulterius potest demonstrari, quia effectus non intentus tunc est imputabilis, quando teneor illum vitare; non teneor autem vitare, quoties adest necessitas ponendi causam effectus boni per se intenti; *Sanch. de Matr. l. 9. d. 20. num. 14. Lugo de penit. disp. 10. sect. 5. n. 126.*

R. II. Dum sine necessitate apponitur causa notabiliter per se influens in pollutionem, pollutio, quamvis non intenta, intelligitur volita, secus si leviter tantùm influat in pollutionem. Ratio eadem est, quam supra attuli, quia nempe qui vult causam intelligitur & velle effectum; sicut qui vult alicui propinare venenum intelligitur velle illius mortem, quamvis diceret eam non intendere; & qui vult bibere multum viam intelligitur velle etiam ebrietatem; *Sanch. de Matr. l. 9. d. 20. num. 15.* Si verò tantùm leviter influat, non erit grave peccatum illam applicare, quia causæ leviter influentes cum non nisi raro, & per accidens habeant pollutionem causare, non potest dici velle pollutionem, qui eandem non remouet. Si verò aliqua adit necessitas, vel utilitas, non solum non erit grave, sed nec leve peccatum, quia tunc pollutio non intenta intelligitur, ut dixi, ob iustam causam tantummodo permitti; *Less. de Just. l. 4. c. 3. dub. 14. num. 102. Bonac. de Matr. q. 4. punct. 19. num. 9.*

Duo tamen sunt hæc advertenda. Primum, quòd non eadem necessitas, & utilitas habet locum in quacumque materia, ut applicari possit causa inducens effectum pravum, quamvis non intentum, sed quòd effectus est gravior, & perniciosior, eò major necessitas, & utilitas requiritur, ut illa causa possit apponi, quamvis in ordine ad alium effectum bonum æquè simul ab eadem productum apponatur. Licet e. g. Chirurgus medetur foeminam in partibus pudendis, quamvis ex hoc prævideat pollutionem sequuturam, si eam non intendat, nec credat se consensurum; at quòd hæc licitè facit ne lucrum deperdat, non sufficeret ad apponendam causam, ex qua sequeretur homicidium; etenim amisso cuiuscumque lucrì id non cohonestaret, sed non nisi, gravissima causa cogente, apponi posset. Pariter non desunt, qui dicant licitè permitti posse pollutionem, si ea eveniat eò quòd fricentur partes pudendæ ad removendum pruritus molestiam gravem afferentem; *Bonac. q. 4. de matr. p. 10. num. 8. Filiuc. tr. 30. c. 8. num. 150. Trull. l. 6. in Decal. c. 1. dub. 8. num. 5.* & tamen non licitè permitteretur, si prævideretur sequutura ob frictionem ad removendum pruritus, si non adit virtus illum tolerandi.

Secundò animadvertere est, quòd ad iudicandum de causis vel notabiliter, vel leviter influentibus in pollutionem, non solum considerandum est an ipsæ causæ habeant ex se illam inducere, uti e. g. se habet propria pudenda ex delectatione diu contrectare, & pudenda alterius sexus inspicere, sed ulterius attendendum est ad dispositionem subiecti. Viso e. g. picture obscenæ respectu alicujus non nisi leviter influat in pollutionem, & tamen no-

tabiliter influere poterit respectu alicujus, qui solet peccata venerea facillimè committere; unde in ordine ad istum pollutio, quæ sequeretur ex tali aspectu, diceretur voluntaria, non verò respectu alterius.

Hucusque dictum est de causis per se, vel leviter, vel notabiliter in pollutionem influentibus, modò aliqua dicenda sunt de causis per accidens pollutionis. Porro illas dico causas per accidens, quæ de sua natura non tendunt ad pollutionem, sed nihilominus dicuntur posse ipsam causare, vel quia excitant causas per se inducentes pollutionem, vel quia illas coadiuvant. Ita se habent immoderatus cibus, & potus; studium de rebus venereis; audire confessiones foeminarum &c. Igitur.

R. III. Non tenemur sub gravi vitare causas per accidens pollutionis non intentæ, dummodo non adit periculum consensus in illam. Ratio est quia, huiusmodi causæ per accidens influentes in pollutionem cum non sint de genere luxuriæ, non intelliguntur per se notabiliter influere in pollutionem, sed ad summum ut citius natura se gravamine foeminae exoneret; eò quòd proinde tantummodo leviter intelligantur influere in ipsam effectum, vel ad citius tantùm illum causandum, non convincitur quòd qui vult tales causas velit etiam pollutionem ab eo nullatenus intentam. Præterea pollutio, quæ ex talibus causis provenit, non dicitur intenti à natura in ordine ad generationem, huiusmodi etenim pollutio conducens ad generationem fit mediante appetitu venereo, & causa per se in venerea influente; unde pollutio ex causis per accidens proveniens potius dici debet intenti à natura in ordine ad sui alleviationem, hæc autem de se non dicit turpitudinem saltem gravem: *Less. de Just. l. 4. c. 3. d. 14. à n. 98. Sanch. l. 9. de matr. disp. 45. n. 14. & 18.*

Remanet ergo, quòd si prævideatur pollutio ex præfatis causis sequutura, primò possit dari grave peccatum, quatenus ipsa causa sit graviter peccaminosa, qualis e. g. est ebrietas, vel cibus immoderatus, quando graviter officere potest sanitati. Si verò in cibo, & potu intercedat tantùm peccatum leve, non ideo oritur peccatum grave, quia prævideatur sequutura pollutio non intenta; *Filiuc. tr. 30. c. 8. numer. 151. Fagundi in Decal. l. 6. c. 9. n. 34.* Secundò, potest dari gravis culpa, si ipsa pollutio intendatur. Si verò non intendatur ipsa pollutio, & non sit periculum in illam consentiendi, non erit nisi peccatum leve, quòd confurgit propter indecentiam, quam secum affert. Si verò adit iusta causa, aut utilitas apponendi præfatas causas, solummodo per accidens influentes in pollutionem, nullum erit peccatum; ut si permittatur, dum quis involuntariè polluitur equitando, audiendo confessiones, studendo ex iusta causa rebus obscenis &c. *Azor. p. 3. l. 3. c. 23. q. 5. Navar. in Mat. c. 16. num. 7. D. Antonin. p. 2. tit. 6. c. 5.*

Regula in praxi observanda.

I. Dum Confessarius audit Pœnitentem sese de pollutione accusantem, statim interroget, an tunc de aliqua persona cogitaverit; nam multoties non solum illam delectationem intendit, sed ulterius optaret coire cum foemina, adeoque interrogandus etiam est, an desideraverit foeminam conjugatam, seu liberam &c. E' contra Mulier interroganda est, an cogitaverit de homine uxorato, vel libero &c. Interroget pariter de statu Personæ se pollutentis; nam si persona sit uxorata, mollities induit etiam malitiam adulterii aperiendam in confessione; utpote quia cum persona uxorata sui corporis pote-

statem non habeat, facit injuriam comparti, se polluo extra legitimum concubitu: *Sanch. de Matr. d. 18. num. 4.* Si verò se alterius tactibus polluerit, debet Confessarius interrogare Pœnitentem de statu illius, cujus tactibus se polluit; nam si erat e. g. persona uxorata, ultra peccatum alienum, cui cooperatus est, particeps est etiam specialis malitiæ peccati, quòd ille commisit, ipsum tangendo, contra fidem matrimonii, seu contra votum, si erat voto castitatis obstricta &c.

II. Notet secundò Confessarius non sufficienter excusari peccatum ab eo, qui dicit apposuisse levem causam, unde se polluit, solummodo v. g. manum foeminae tangendo, si ex sua prava dispositione agnoscat quancumque causam, quamvis de se leviter in eam influentem, talem effectum in ipso causare. Respectu ipsius talis causa non leviter influat; ac proinde si vult talem causam convincitur velle talem effectum. Quid ergo iudicare debet Confessarius de illis, qui quamvis frequenter pravas experiantur delectationes, & non raras pollutiones, nihilominus per longum tempus amarorè colloquantur, non indifferentibus se obturbant sese aspiciunt &c. Fortasse isti excusare se possunt dicendo in huiusmodi effectus causas vel indifferentes, vel leviter dumtaxat influentes apposuisse? Causis sit Confessarius, ne nimis laxet habenas.

III. Quamvis Confessarius suaderi debeat, ut removeantur etiam causæ per accidens in pollutionem influentes, nihilominus videat ne facile iudicet reum pollutionis non intentæ illum, qui apponit tales causas; nam tunc evenire potest ut ex conscientia erronea grave inducatur peccatum. Ita se haberet Confessarius, qui diceret pœnitenti non posse cibos calidos comedere, vel non nisi cum omni temperantia bibere, si timeat exinde oriri posse pollutionem. Ex opinione verò tuta, si pollutio non intendatur, nec adit periculum in illam consentiendi, in iis causis apponendis non peccatur nisi venialiter in ordine ad pollutionem, & tunc solum adest peccatum mortale, si eadem causa sit graviter culpabilis, ut dixi in prima regula. Illis verò, qui inquietantur ex eo, quòd e. g. ex hoc vel illo modo accumbendi timeant pollutionem, suadendum est, ut se Deo commendent, & dum sine incommodo possunt, tali modo non accumbant. Cæterùm, ordinariè loquendo, ipsos non peccare affirmetur, nimis etenim esset molestum si quis ex tali timore deberet solummodo tali modo accumbere, tali situ sedere, tali hora, e. g. post meridiem somnam non capere &c.

IV. Si Confessarius audiat Pœnitentem se de nocturna pollutione in somnis accusantem, hoc modo se gerat. Interroget primò an eo animo aliquam apposuerit causam, ut eadem pollutio in somnis sequeretur: ut si ad hunc finem antea cogitaverit, vel sermone habuerit de rebus turpibus, seu optaverit se somniare de congressu cum aliqua muliere &c. tunc utique pollutio est illi graviter peccaminosa; nam hic vult somnum ut medium, quo ex causa ab eo apposita sequatur pollutio, & proinde illi est omnino voluntaria. Si adinveniat nullam pollutionis apposuisse causam, interroget an tota consummata fuerit in somnis, vel potius in vigilia. Si motus carnis incepit in somnis, & pollutio sequitur, vel saltem completur in vigilia, interroget an pœnitens totaliter fuerit expergefatus; nam si non plene erat expergefatus, ad summum potuit adesse peccatum veniale ob aliqualem, sed non plenam deliberationem. Si verò plene erat expergefatus, peccavit mortaliter, si deliberatè in delectationem consensit, vel si cooperatus est ad foeminae effusionem. Si verò nullatenus cooperatus est, sed solum eam permittit non cohibendo, poterit à culpa excusari, ma-

ximè si imploravit divinum auxilium, ne in delectationem consentiret.

Quòd si nulla apposita fuit causa pollutionis, eaque tota in somnis consummata est, tunc iterum interrogare debet, an de ea postea fuerit delectatus. Si de pollutione sequuta delectationem habuit; quatenus provenit à causa purè naturali, quia natura voluit se exonerare; cum tunc pollutio non sit objectivè mala; est etenim actus merè naturalis, non est illicitum de eadem complacere, maxime quatenus importare potest sanitatem, aut sedare carnis tentationes. Quia tamen huiusmodi delectatio redditur illicita, quoties ex ea prævidetur sequutura commotio spirituum generationi deservientium, ideo in praxi consulendum semper est pœnitentibus, ut semper abstineant ab huiusmodi delectatione, quia valde periculosum est, ut præfata commotionem inducat.

Si verò pollutio in somnis sequuta non fuit naturalis, sed venerea, quatenus scilicet orta est ex aliqua causa ad luxuriam pertinente, puta ex tactu proprio, vel alieno, ex turpi somnio &c. tunc cum fuerit venerea, adeoque objectivè mala, non licet de ea delectari.

V. Notet Confessarius multoties non expedire, ut se accusent de pollutione sequuta in somnis, vel quæ ortum habuit in somnis, illis, qui nullam illius causam apposuerunt, nullatenus ad ipsam fuerunt cooperati, immo, quantum poterant, eam cohibuerunt, se insuper Deo commendando ante somnum, ne illam in eis permittat. Multoties accidit, ut hi dum de eadem cogitant eo fine, ut illam in confessione aperiant, novas experiantur venereas tentationes, & novas carnis commotiones; quapropter bene his suaderetur, ut huiusmodi despiciant, nec amplius de eadem cogitent etiam animo Confessario detegendi.

Aliam in praxi detexi artem Dæmonis ad inquietandas timoratas conscientias. Accidit aliquando Personas omnino peccatum abhorrentes ita in somnis carnis tentationibus agitari, ut videantur discurrere, agnoscere turpitudinem peccati, & ruborem, quo suffundentur, dum aperiendum erit in confessione; ex quo Dæmon vellet illas credere, quòd dum aliqua venerea in somnis passæ sunt, re vera non dormiebant. Notet igitur Confessarius sensus internos magis, & minus in somnis ligari; juxta majorem, vel minorem abundantiam vaporum, & quando hæc levis est, remanet phantasia magis expedita, & quasi aliquis usus rationis, ex quo provenit aliquo modo ratiocinari, licet ratione somni nunquam ita permaneat usus liberi arbitrii, ut locum habere possit peccatum. Bene ergo has personas interroget, & si adinveniat re vera post illam ratiocinationem expergefieri, moneat illas de arte Dæmonis, & omnino jubeat suis diis acquiescere.

VI. Ultimò sciat Confessarius habentem consuetudinem se polluenti esse infirmum difficillimæ curationis. Nihilominus nec ipse desperet; nec pœnitentem in desperationem inducat. Primò igitur videat ne huiusmodi peccatum parvipendat, quasi non esset ex gravioribus. Ut ipsius gravitas à Pœnitente concipiatur, demonstret huius peccati permissionem unum esse ex flagellis, quo Deus in ira sua nos plectit, ut dicit Apostolus ad Rom. 2. 14. In S. Scriptura hoc vitium detestabile dicit, ac repentina morte punitum in Onan judæ filio, ut narratur *Genes. 38. 10.* Quòd si Deus igne voluit etiam in hac vita incestum puniri, ut habetur *Levit. 20. 17.* gravissimas etiam in hac vita penas pertimescere posse se polluentem, utpote qui contra naturam peccat. Demonstret in gravi esse periculo nunquam se emendandi, si quò citius fieri potest, non deserat hoc peccatum; cum

tum ratione subtractionis divini auxilii, tum inveteratæ consuetudinis confurgat, fere moralis impossibilitas ab eo abstinendi.

Postquam Confessarius monuit Pœnitentem de sui criminis gravitate, videat à quo tempore inceperit se hoc peccato inquinare, etenim ex hoc dignoscet si graviora remedia sint applicanda. Interroget deinde, unde orientur talia peccata. Si à causa extrinseca proveniant, v. g. ratione personarum, cum quibus degit, ab illis pœnitentem omnino removeat, sicut etiam libros obscœnos, & quodcumque aliud extrinsecum ad peccandum incitamentum. Si maxima se polluentis causa sit propria fragilitas, præscribat illi aliquas corporis afflictiones, lectio-nem Sanctorum librorum, frequenter in die se Deo saltem breviter commendare ut illum præ-servet; unde optimum erit, si illi imponat, ut toties in die coram Crucifixi Imagine breviter genuflectat ad actum contritionis eliciendum. Specialiter etiam ipsi imponat se B. Virgini commenda-re. Jubeat ut post commissum peccatum non differat confiteri, quamvis non semper expediat illi absolutionem impertiri. Universaliter optimum remedium est, ut bis, vel saltem semel in hebdomada ad Pœnitentiæ accedat Sacramentum. Si Confessarius hæc præscribat remedia, & pœnitens obsequens sit, brevi à laqueis Luxuriæ liberabitur.

CAPUT ULTIMUM.

De Sodomia, & Bestialitate.

Q. I. Quid sit Sodomia.

R. Hoc turpissimum flagitium ex D. Th. 2. 2. q. 154. a. 11. ita potest defini: *Concubitus ad non debitum sexum, puta masculi ad masculum, seu foeminae ad foeminam.* Hoc igitur nefandum crimen omnia pervertit, quæ exposcit natura, ut sequatur generatio; etenim non solum in hoc concubitu prodigitur semen, ut eventum in mol-litie, sed etiam non servatur diversitas sexus, & vas debitum, quæ necessaria sunt ad genera-tionem.

Ex dictis propria intervenit Sodomia, dum vir alium virum in vase præpostero cognoscit. Nec necesse est ad essentiam hujus criminis ibi semi-nare, nam feminatio requiritur ut fiat seminum commixtio, & una caro; quod cum evenire non possit in congressu sodomitico, ad ipsius essentiam non est necessaria feminatio. Nefandum ergo hoc flagitium completur per penetrationem vasis præ-posteri; & seminis effusio solummodo pertinet ad ipsius complementum. Ex hoc autem apparet non intervenire Sodomiam, si duo masculi se polluant, dum unus super alium sicut super mulierem super-cubet; nam tunc verus coitus non intervenit. Potest solummodo adesse peccatum Sodomiae affecti-vè, si tunc unus cum altero coire desideraret: *Trull. l. 6. c. 1. d. 8. s. 2. n. 1. Dian. p. 1. tr. 7. de circumst. resol. 52.*

Sicut intercedit vera Sodomia, quando mas-culus cum masculo congregitur; ita dum foemina, ut vir agit in aliam foeminam, sive mediante in-strumento, sive sine illo immittat suam semen in vas naturale, vel præpostero alterius foeminae. Ratio est quia, intervenit coitus ad non debitum sexum, in quo propriè consistit hoc peccatum; sal-tem autem semper intervenit affectus cum eadem congregiendi, & ita semper saltem affectivè inter-venit Sodomia.

Difficultas solummodo est, an interveniat verum Sodomiae crimen, dum vir cognoscit foeminam in vase præpostero. At quamvis quamplures Theo-logi, & Jurisperiti hanc Sodomiam ejusdem spe-ciei esse dicant, quam cognoscere masculum in va-

se præpostero, nihilominus, meo videri, veriùs dicitur hanc Sodomiam solummodo similitudina-riam dici debere, & specie differre à vera Sodo-mia. Ratio est quia, ex D. Thoma vera Sodomia, consistit in congressu cum Persona ejusdem sexus. Præterea concubitus præposterus cum muliere, quam-vis importet delectationem vasis præposteri, non importat delectationem in ordine ad sexum inde-bitum, unde quoad hoc non dicit repugnantiam ad generationem; è contra verò concubitus cum masculo dicit delectationem & in ordine ad vas præpostero, & in ordine ad indebitum sexum, proindeque importat omnimodam ad genera-tionem repugnantiam; ubi autem motiva intra genus luxuriæ sunt diversa, ibi constituenda sunt diversa specie peccata: *Less. de just. l. 4. c. 3. dub. 13. n. 89. Filiuc. tr. 30. c. 8. n. 159 Bonac. de Matr. q. 4. p. 11. n. 1. Dian. p. p. tr. 7. resol. 2.*

Q. II. Ancum peccato Sodomiae conjungi pos-sint aliæ species luxuriæ, puta incestus, sacrilegii, adulterii.

R. I. Quamvis valde divisi sint Theologi, dum loquuntur de peccato Sodomiae habito cum con-sanguineis, vel affinibus, aliis volentibus univer-saliter non intervenire malitiam incestus, aliis ad-mittentibus solummodo, si Sodomia committatur cum consanguineis, & affinibus in primo, & se-cundo gradu, aliis excludentibus hanc malitiam solummodo, dum committitur cum affinibus spiri-tualibus, & legalibus; nihilominus dicendum est malitiam incestus intervenire quotiescumque so-domia committitur cum quibusvis consanguineis, & affinibus. Ratio est quia, his omnibus jure nat-urali debetur specialis observantia, & reveren-tia: quid autem magis oppositum pietati, obser-vantiae & reverentiae debita cognatis, & affinibus, quam copula sodomitica? Constat autem ex viola-tione hujus reverentiae facta per actum carnalem, confurgere malitiam incestus.

Nec urget ratio illorum, qui dicunt malitiam incestus non intervenire in sodomia cum illis cognatis, & affinibus, inter quos solummodo jure positivo matrimonium prohibetur, cum istis vi-deatur solummodo ratione talis cognationis, & affinitatis specialiter esse prohibitam copulam con-jugalem. Contra etenim est quia, eò ipsò quòd Ecclesia voluerit esse cognatos, vel affines, jam dicitur jus naturæ inter eos specialem observantiam, & reverentiam intercedere debere; sicut ex eo quod aliquis in Superiorem constituitur, statim ex lege naturæ debetur illi obedientia, & reve-rentia; si ergo ratione talis reverentiae prohibet inter ipsos copulam naturalem, ex consequenti multò magis intelligenda est prohibita copula so-domitica: *Lugo de Pœnit. disp. 16. à n. 345. Leand. de Pœnit. tr. 5. disp. 8. s. 3. q. 31. & 36.*

Quæ dicta sunt valent non solum de Sodomia propriè tali, sed etiam similitudinaria inter mas-culum, & foeminam; nam licet potius dici debeat innaturalis concubitus, nihilominus & ipsa valde contraria est debita reverentiae. Item sicuti lo-quentes de incestu diximus juxta diversitatem gra-duum &c. dari incestus specie diversos, ita dicen-dum est in præsentia.

R. II. Si quis sodomiticè congregiatur cum habente votum castitatis peccat etiam peccato sa-crilegii, quia infert injuriam personæ Deo per votum castitatis consecratæ. Si violenter sodomit-icè peccet cum puero, additur malitia raptus, etenim talis violentia superaddit aliam speciem à simplici sodomia diversam, ut diximus agentes de raptu. Si sodomiticè congregiendes sint uxorati, additur malitia adulterii, nam fides matrimonii exigit, ut conjugati non dividant cum aliis carnem suam; cum Maritus, & Uxor esse debeant una

ca-

caro. In Sodomia verò agens dividit carnem suam feminando, & patiens recipiendo semen. Præ-terea fides Matrimonii obligat ad nihil, faciendum contra generationem, ergo uxorati agentes, vel patientes sodomiticè semper violant talem fidem, proindeque ibi etiam intervenit malitia adulterii: *Pontius de Matr. l. 10. c. 12. n. 7. Anton. à Sp. S. de Pœnit. sect. 4. n. 441. aliique apud ipsum.* An verò sit etiam stuprum, si quis sodomiticè peccet cum Virgine, probabiliter negari potest, non etenim violatur claustrum Virginali.

Q. III. An liceat Marito sodomiticè copulam incipere cum propria uxore animo illam consum-mandi intra vas naturale.

R. Quamvis non desint qui affirmant hujusmo-di Maritos saltem graviter non peccare, quia vi-dentur quasi tactibus se ad copulam naturalem excitare, nihilominus talis opinio omnino est de-ferenda. Ratio est quia, talis copula est verè in-choata sodomia, & de sua natura ad illum tur-pissimum actum ordinatur, adeoque semper ne-fanda est; si etenim semper illicita est sodomia, consequens est semper esse illicitum quidquid ad illam de sua natura ordinatur, cum sit intra ean-dem lineam. Hac ratione nec puto unquam li-cere fricare membrum virile circa vas præpostero uxoris ad habendam deinde cum ea copulam nat-uralem: *Dian. p. 2. tr. 17. resol. 37. & p. 3. tr. 4. re-sol. 204. & alii apud ipsum.*

Ad idem peccatum sodomiticum reducerem mitte-re membrum virile in os uxoris, quamvis cum animo in proprio vase seminandi. Quamvis igitur os non sit vas ad copulam sodomiticam ordina-tum, nihilominus talis immissio est medium in-proportionatissimum, & actus omnino inordina-tus ad copulam naturalem; unde videtur quasi speciem sodomiae præferre: *Anton. à Sp. S. de Sacr. Pœnit. disp. 8. sect. 2. s. 8. n. 450. Dian. part. 6. tr. 7. resol. 7. Qui contrarium asserunt videntur mi-hi nimis favere laxitatibus.*

Q. IV. An in peccato sodomie explicanda sit circumstantia agentis, vel patientis.

R. In peccato Sodomie probabilissimè dicitur non esse necessarium explicare circumstantiam agen-tis, vel patientis; nam hujusmodi peccatum, ut supra dixi, non exigit seminationem, sed consistit in penetratione vasis indebiti, qua in re agens, & patiens contrahunt eandem malitiam, unus scilicet agendo, & patiens ipsi cooperando. Cum proin-de feminatio respectu hujus peccati solummodo se habeat ut ipsius complementum, non est necessarium explicare circumstantiam agentis: *An-ton. à Sp. S. de Pœnit. d. 8. sect. 2. n. 336. Dian. 3. p. tr. 4. resol. 159. & part. 5. tr. 14. resol. 59.* Puto tamen quòd si patiens se polluat, teneatur hanc circum-stantiam explicare, quia eò ipsò quòd dicat sodo-miam commississe patiendò, non intelligitur expli-cata pollutio, cum de sua natura respectu patien-tis non sequatur. Et si hæc interveniat ex tacti-bus agentis, id etiam debet explicare; nam tunc ultra peccatum pollutionis adfuit etiam coopera-tio non solum respectu peccati Sodomiae, sed etiam ipsius pollutionis.

Q. V. Quibus poenis subiaceat Sodomia.

R. Hoc peccatum jure divino morte puniebatur, ut habetur *Levit. 20.* Eandem poenam contra il-lam decrevere leges civiles; & *Item lex Julia 4. In-sit. de public. judic. l. cum vir. 31. ad leg. Juliam de adulter.* Eademque lege junct. *Gloss. V. Infames,* etiam ante accusationem, & condemnationem in-fames habentur. Consuetudo etiam invaluit, ut cadavera illorum, qui ratione hujus nefandissimi criminis puniti fuerunt, igne concremantur.

Ex Constitutione verò S. Pii V. incipien. *Hor-randum illud* &c. Clerici Sodomitici privantur om-

ni privilegio Clericali, omnique officio, & beneficio ecclesiastico, jubetque per Judicem Ecclesiasticum de-gradari, ac deinde tradi puniendos potestati secu-lari. Verum tamen est, quòd ad incurrendas hu-jusmodi poenas requiritur, Clericum sæpius exercuisse Sodomiam; Sodomiam fuisse perfectam; & præcessisse sententiam saltem declaratoriam cri-minis. Videatur *Barbosa in cap. Clerici 4. de excess. Pralat.* His adde quòd si Sodomia sit publica vel infamia facti, vel infamia juris ratione infamiae in-ducit irregularitatem: *Suar. de cens. d. 48. sect. 1. Bo-nac. de matr. q. 4. p. 11. n. 3.*

Q. VI. Quid sit Bestialitas; & quando commit-tatur.

R. I. Bestialitas ita defini potest: *Concubitus cum individuo alterius speciei.* Hoc crimen inter vitia carnis est gravissimum, quia nec servatur vas debitum, nec similitudo specifica inter eos, qui congregiantur, unde illud ex omni capite abhorret natura. Porro de materiali se habet an quis congregiatur cum bellua unius, vel alterius speciei; nam ratio hujus criminis consistit in hoc, quòd congregiatur cum individuo diversæ speciei, quod verificatur de omni animalium genere; unde non est necesse explicare quæ fuerit bestia, cum qua carnaliter quis congressus fuerit. Nec pariter in ordine ad explicandum hoc peccatum necesse est explicare circumstantiam agentis, vel patien-tis; nam bestializat qui cum bellua vel agen-do, vel patiendo seminat, vel quærit cum ea agen-do, vel patiendo carnalem delectationem. Cum pariter nulla animalium pars sit à natura destina-ta ad recipiendum humanum semen, committitur eodem modo peccatum bestialitatis in quacumque parte corporis Bestiæ congressus habeatur: *Filiuc. tr. 30. c. 8. num. 161. Azor. 3. p. 1. 3. c. 22. q. 1. & 3. Bonac. de matr. q. 4. p. 12. n. 4.*

R. II. Non solum committitur peccatum bestia-litatis in congressu cum bestia, sed etiam in con-gressu cum Dæmone, sive incubo, sive succubo, cum verificetur adfuisse congressum cum individuo alterius speciei, in quo consistit peccatum bestia-litatis. In hoc autem congressu reperitur etiam pec-catum superstitionis ex societate, quæ ex tali con-gressu cum Dæmone habetur. Item affectivè pos-sunt intervenire alia peccata carnalia, e. g. for-nicationis, si affectu fornicario habeatur congres-sus cum Dæmone sub specie mulieris, sicut etiam propter eandem rationem adulterii, incestus &c. *Filiuc. n. 162. Azor. q. 2. Bonac. n. 3.*

Regula in praxi observandæ.

I. Dum audit Confessarius aliquem peccatum So-domiae commississe, demonstret ipsi quantum potest ip-sius nefandam turpitudinem. Revocet in ipsius me-moriam ignem, quo Deus Sodomam, aliasque civita-tes ob hoc turpissimum vitium in cinerem redegit. Subjungat & ab humanis Judicibus fordida Sodomita-rum cadavera igne concremari. Ratione hujus pecca-ti Deum Incarnationem tanto tempore distulisse, ut testatur D. Hieronymus; sicuti & ob hoc peccatum citius ut Judicem in fine mundi venturum, ut de-ducunt S. Expositores ex capite tertio Joelis. Sua-det etiam *Barbosa alleg. 44. num. 31.* ut Confessa-rii hujus criminis enormitatem exaggerent, uten-tes verbis illis, quibus & D. Augustinus utitur in sermone de vitio sodomitico, quòd scilicet à tanta immunditia fugiunt Angeli, ac Dæmones etiam oculos claudunt. Addat tam deprimi hoc flagitio naturam rationalem, ut quamvis Dæmon sub specie mulieris fiat homini succubus, nunquam tamen legitur succubum fuisse sub specie viri, ut notat *Ugo in cap. 1. epist. ad Rom.*

Iit-

Iisdem motivis demonstrare potest enormitatem criminis bestialitatis, addendo jussisse Deum *Levit. 20. 15.* ut simul cum persona hujus criminis rea interficeretur bestia, cum qua peccavit; & id ut observat S. August. *ibid. q. 74.* ut tanti criminis memoria omnino periret, Hoc idem sancitur jure canonico: *can. mulier. 15. q. 1.*

II. Confessarius poenitentem Sodomiz culpabilem, debet de pluribus interrogare. Primò, inquirat de statu illius qui peccavit, & de eo cum quo peccavit, an fuerit conjugatus, an voto Castitatis obstrictus, an consanguineus, vel affinis &c. Secundò, interroget patientem, an ex illo nefario concubitu passus fuerit pollutionem, an insuper illam passus fuerit tactibus agentis; nam tunc ultra peccatum Sodomiz, & mollitiei iterum peccavit novo peccato scandalii, dum etiam passus est alienis tactibus pollui. Item interroget de intentione; an e. g. cogitaverit de congregiando cum muliere &c. Id specialiter advertendum est, dum foemina simul sodomizant, difficile etenim est ut non concupierint congressum cum homine. Idem dicas, dum duo homines se polluunt, uno alteri supercubante, quasi esset mulier; nam facillimè tunc considerant cum muliere congressi.

III. Notet Confessarius in nostra Dioecesi sequentem casum esse reservatum; *Sodomia actu consummato, etiam passiva, & cum foemina quoad masculos tantùm. Bestialitas, aut concubitus cum Dæmone quoad masculos, & foeminas.* Primò ergo reservatur sodomia tam propria, quàm similitudinaria, cum reservetur etiam Sodomia habita cum foemina. Oportet autem esse actu consummatam, hoc est, quòd emissum fuerit semen intra vas præposterum. Cum autem istud peccatum quoad mas-

culos tantùm reservetur; si vir ita coeat cum uxore, hæc absolvi potest, non verò vir.

Animadvertat etiam Confessarius impuberes non alligari reservatione spectante ad materiam veneream, ut probat Gabrinus *p. 1. resol. 27.* & id etiam si malitia suppleat ætatem, ut quamplures docent apud Dianam *p. 7. tr. 12. resol. 12.* unde quoad impuberes non censendus est reservatus congressus sodomiticus. Id extendit P. Mansi ad casum, in quo pubes patitur ab impubere, cum etenim non contingere solet perfecta seminatio, de eo videtur discurrendum sicut de congressu duorum impuberum.

Secundò, reservatur peccatum bestialitatis quoad masculos & foeminas, sive nempe vir cum Bestia congregiatur, sive foemina patitur congressum à Bestia more masculi feminante, ita nempe datur peccatum bestialitatis respectu foeminae. Quamvis autem ad veram rationem bestialitatis, ut capite superiori notavi, nihil referat, in qua parte corporis bestiae fiat seminatio, nihilominus non inducitur reservatio, nisi semen intra alvum bestiae emittatur, nam reservatio, utpote odiosa, strictissimè est intelligenda.

Tertiò, innotantur reservatione tam masculi, quàm foeminae concubitus habentes cum Dæmone. Quòd si aliquando gravissimum hoc flagitium accidat Confessario audire, memor sit in hoc peccato intercedere non solum peccatum bestialitatis, sed etiam superstitionis. Item animadvertat affectivè etiam alia peccata posse intervenire, puta fornicationis, adulterii &c. juxta qualitatem personae, cujus repræsentationem assumit Dæmon, cum quo peccatur.

TRACTATUS XIII.

DE SEPTIMO

DECALOGI PRÆCEPTO.

DE JUSTITIA, ET JURE.

Septimum Decalogi Præceptum concipitur illis verbis: *Non furtum facies.* Voluit Deus hoc præcepto iis bonis quæ fortunæ vocantur consulere; & quamvis expressè solum furtum prohiberi videatur, nihilominus verè omnis illicita usurpatione proscibitur. At quia quæ licitè haberi vel illicitè possunt, non innotescit nisi ex iis, quæ de justitia, & jure dicuntur, ideo quæ ad ea pertinent primùm explicabo.

QUÆSTIO I.

De Justitia & Jure in communi; & de Dominio.

CAPUT I.

De Justitia. & Jure.

Q. I. Quid sit Jus.

R. Jus tripliciter usurpatur. Primò, Jus significat legem, secundùm quam regulatur id, quod unicuique tribuendum est. Juxta hanc acceptionem dividitur jus sicut lex, scilicet in naturale, positivum, divinum, humanum, civile, & canonicum, ut dicitur in Tractatu de Legibus. Secundò, jus significat potestatem à Lege concessam, sive ea lex sit naturalis, sive Divina, sive humana ad aliquid agendum, seu retinendum, seu recipiendum, seu etiam ad resistendum; ut est e. g. jus, ne aliquis in tali loco ædificet, aperiat fenestras &c. Sicut jus primo modo sumptum est regula justitiæ, secundùm quam decernitur quid unicuique tribuendum sit, ita secundo modo sumptum est conditio necessaria, ut justitia decernat quid unicuique tribuendum sit; cui enim non competit potestas ad aliquid agendum, retinendum, recipiendum &c. nulla res potest esse debita ex justitia.

Jus secundo modo sumptum dividitur in *jus ad rem, & jus in re.* Jus ad rem tradit actionem in personam, adeo ut sit obligata ad dandam aliquam rem, non verò tradit actionem in ipsam rem; unde si ipsa res distrahatur, habens jus ad rem non potest agere, ut eadem sibi tradatur, sed habet actionem in personam, quæ ipsam distrahit. Ut plurimùm istud jus ad rem oritur ex aliquo titulo, quem habemus, ut nobis res tradatur, e. g. ex emptione, donatione, electione, præsentatione &c. Jus in re dat actionem non solum in personam, sed etiam actionem realem in ipsam rem, ita ut semper illius sit, qui habet jus in re ad illam: *Molin. tr. 2. de just. d. 2. Less. l. 2. c. 2.*

d. 2. num. 10. Tertiò, jus idem significat ac justum, & æquale, unde est objectum, circa quod dicitur, & immediatè versatur justitia: *D. Th. 2. 2. q. 66. a. 1.* Non est igitur hic sermo de jure morali, hoc est, de eo, quod faciendum est non ex justitia, sed honestate aliarum virtutum, e. g. gratitudinis, liberalitatis &c. sed de jure stricto modo sumpto, quod legale dicitur, & consistit in hoc, quod detur unicuique quod suum est, & quantum ipsi debetur. Porro, hoc jus tres exigit condiciones. Prima, ut simpliciter, & strictè aliquid sit debitum. Secunda, ut servetur æqualitas, hoc est, tribuatur quantum alicui debetur. Tertia, ut sit ad alterum.

Q. II. Quid sit justitia; & quotuplex.

R. I. Frequenter in S. Scriptura justitia sumitur pro collectione omnium virtutum; cum enim justum significet adæquationem, & commensurationem cum alio, hinc est collectio omnium virtutum dici justitiam, quia homo, illas habens, bene adæquat, & commensuratur cum omni regula moralitatis. In hoc sensu dicitur *Matth. 5. Beati qui esuriunt justitiam; & nisi abundaverit justitia vestra &c.* sicut etiam in eodem sensu dictum fuit de S. Josepho *Matth. 1. Vir ejus cum esset justus &c.* In eadem significatione tribuitur gratiæ habituali, & charitati nomen justitiæ, quia important debitam adæquationem, & commensurationem cum Dei mandatis; ac proinde *D. August. de Natur. & Grat. cap. 28.* ait: *Charitas inchoata, inchoata justitia est; Charitas magna, magna justitia est; Charitas perfecta, perfecta justitia est.* Modò autem non est sermo de justitia secundùm hanc acceptionem.

R. II. Justitia significat particularem virtutem, qua voluntas inclinatur ad reddendum alteri quod ipsi adæquatè debetur. Hoc modo accepta definitur: *Consans, & perpetua voluntas jus suum unicuique tribuendi: D. Th. 2. 2. q. 58. a. 1.* & quamvis hæc definitio tradatur ab Ulpiano *leg. justitia.*

via ff. de iust. & iure, nihilominus communiter admittitur etiam à Theologis, & Canonistis. *Ly voluntas* significat actum voluntatis tribuendi unicuique jus suum, nihilominus eò quòd dicitur *constans*, significatur ab habitu virtutis derivare; nam actus virtutum non sunt constanter, & permanenter in subiecto sicut habitus, sed transeunt. Dicitur *perpetua*, ad significandum, iustitiam non ad tempus inclinare ad servandam æqualitatem cum altero, sed in omni occasione, & tempore. Additur *jus suum unicuique tribuendi*, hoc est, tribuendi alteri totum id, quod ipsi debetur, nempe ad æqualitatem. Hinc patet iustitiam propriè solùm esse ad alterum; nam petit facere æquale, & nemo propriè potest dici æqualis sibi.

Iustitia hoc modo sumpta dicitur à S. Thoma, *art. 12.* nobilissima inter alias virtutes, quæ resident in appetitu sensitivo, quia alia virtutes resident in appetitu sensitivo, nimirum fortitudo in irascibili, & temperantia in concupiscibili; in ipso verò non potest residere iustitia, utpote quia non valet attingere proportionem, quæ est unius cum alio, uti requiritur ad hoc, ut iustitia jus suum adæquatè alteri tribuat. Residebit ergo in voluntate eam redificando, ut velit jus suum adæquatè alteri tribuere. Secundò, quia alia virtutes solùm faciunt bonum illud, in quo sunt: Iustitia verò extenditur etiam ad alios, faciens cum ipsis æqualitatem. Ex hoc autem S. Thomas ponit aliud discrimen inter iustitiam, & alias virtutes morales, dicendo istas respicere medium rationis, iustitia verò medium rei. Ita autem loquendo S. Doctor, non voluit significare iustitiam non attendere medium rationis, cum & ipsa regatur à Prudentia, quæ medium rationis præscribit omnibus virtutibus, sed quòd ipsa non tantùm præscribit medium rationis, prout convenit operanti, sed etiam ut aliis reddatur, quantum ipsis debetur. Alia igitur virtutes solùm redificant in ordine ad proprium subiectum, præscribendo directionem passionum prout ipsi congruit, e. g. ne nimis comedat, ne nimis &c. irascatur, iustitia verò respicit rem, quæ constituit æqualitatem cum alio, ideoque dicitur respicere medium rei, quamvis & istud medium sit respectu iustitiæ medium rationis.

R. III. Iustitia dividitur in Commutativam, Distributivam, & Legalem: *D. Tb. 2. 2. q. 58. a. 7. ad 2.* Commutativa est partis ad partem, ut scilicet unusquisque det alteri quod suum est, & ita intervenit in omnibus contractibus. Distributiva est totius ad partes, unde habet locum, quando à Communitate, sive à Principe, sive à Superiore distribuuntur præmia, & bona communia inter personas particulares. Iustitia Legalis est partium ad totum. Sed ut melius hæc omnia percipiantur ad totum.

Q. III. Quid sit iustitia legalis.

R. Iustitia Legalis bene dicitur esse ea, qua partes Communitatis ordinantur ad promovendum bonum Totius. Cum igitur bonum commune habeat præstantissimum jus ut sustentetur, & promoveatur, atque id fieri debeat ab iis, qui sunt partes, & membra Communitatis, hinc dicitur adimplere Iustitiam Legalem ille, qui quatenus membrum, & pars Communitatis procurat promovere, & sustentare commune bonum. Sed quia non melius sustinetur, & promovetur Bonum commune, quam observantia, legum, hinc est principale munus huius Iustitiæ esse attendere ad legum observantiam, ac proinde bene dicitur Legalis. Non nego tamen bonum commune non esse etiam aliis mediis promovendum; unde quando opus est, pro tali bono conservando partes Communitatis tenentur etiam propriam vitam exponere. Hæc Iustitia dicitur

etiam *generalis*, quia respicit bonum commune, & quia alias movet virtutes ad promovendum, & sustentandum bonum commune.

Hic etiam advertere est, quòd quando Communitas non accipitur ut totum, sed ut singularis persona, tunc intercedit inter ipsam, & suas partes Iustitia Commutativa. Ita intervenire solet, quando aliquid vendit particularibus personis, conducit eorum opera &c. Ita etiam evenit, quando Communitas aliquem eligit, ut ipsam gubernet, defendat &c. quia tunc se habet Communitas, ut pars, quæ cum alia contrahit Parte. Hinc persona, quæ eligitur, cum non solùm teneatur ex Iustitia Legali ad promovendum Bonum commune, sed etiam ex Iustitia Commutativa propter contractum cum ipsa factum, veluti cum altera. Comparte, dum fuit electus &c. tenetur ad restitutionem damnorum, si ex sua culpa Communitas aliquid damni patiatur: *Lug. disp. 1. sect. 2. n. 31. & 35. Palaus hic p. 2. n. 4.*

Q. IV. Quid sit Iustitia Distributiva.

R. Iustitia Distributiva est ea, qua bona communia distribuuntur inter personas Communitatis, seu Civitatis, attendente proportione meritorum. Cum igitur pertineat ad Superiorem bona communia distribuere, hæc virtus præcipuè in eodem Superiore reperitur, & consistit in recta voluntate hæc communia bona distribuendi, ac postea in distribuendo juxta cuiuscumque merita.

Quia verò attendit merita personarum, inter quas sunt hæc bona distribuenda, ideo dicitur ea non attendere æqualitatem rei ad rem, sed proportionem, uti dicuntur geometricam, quæ consistit in hoc, quòd eadem proportio, quæ est inter merita, sit etiam in distributione bonorum. Sunt v. g. duo, quorum unus habet meritum ut octo, alter ut quatuor, & sunt distribuendi sex nummi aurei ex communi aërio, primò, cum habeat meritum excedens pro medietate meritum secundum, tribuendi sunt quatuor nummi aurei, & duo secundo; nam merito excedenti pro medietate meritum alterius, correspondent duæ partes bonorum, quæ erant distribuenda; alteri verò una sola pars. Hic tamen advertas Iustitiam distributivam non solùm attendendam in distributione bonorum fortunæ, nempe divitiarum, sed etiam officiorum, & dignitatum secularium; nam cum ista habeant rationem præmii, ratio dicat distribuenda esse juxta merita, adeoque dignioribus. Præterea si præmittantur Digniores, ut conferantur minoribus Dignis, necessarè sequitur grave nocendum bono communi; minus etenim perfectè administrabitur Iustitia; non eo, quo par est, zelo cura erit de bonis moribus; Subditi de talibus obmurmurabunt electionibus, & ob Digniores prætermittos civium concordia diminuetur; quapropter clarè patet obligatio distribuendi Dignitates seculares Dignioribus: *Sanch. in Consil. l. 2. c. 1. dub. 36. Less. l. 2. c. 32. dub. 3. à num. 5. Palaus disp. 2. p. 11. §. 2. num. 15.*

Q. V. Quid sit Iustitia commutativa.

R. Iustitia Commutativa est ea, qua redditur unicuique res propria secundum æqualitatem rei, qua redditur, ad rem qua debetur. Hinc dicitur Iustitia Commutativa attendere proportionem arithmetica rei ad rem, seu quantitatis ad quantitatem, quod est idem, ut tantum reddatur, quantum debetur. Ipsius præcipuus actus est restituere; nam cum actus adæquatus istius virtutis sit unicuique tribuere, quod suum est, & id maximè servetur in restitutione, qua denuò Dominus constituitur in possessione rei suæ, ideo restitutio dicitur ipsius actus principalis. Habet etiam locum in emptio-nibus, venditionibus, cæterisque contractibus; sicut etiam in injuriis factis per vulnera, homicidia &c. nam

nam ad ipsam pertinet jus alterius illæsum servare, unde vult restitutione compensanda damna, quocumque modo alteri illata.

Ad Iustitiam Commutativam etiam reduci potest punitio, quam facit Judex, vel Superior de sceleribus malefactorum; cum per talem actum Iustitiæ, quæ dicitur vindicativa, puniatur malefactor pena æquali delicto, & Reipublicæ restituatur honor amissus ob scelus sui Civis. Præterea Judex fecit pactum, & se obligavit Reipublicæ ad malefactores puniendos. Ex his autem sequitur Judicem teneri ad refarcienda Reipublicæ damna, quæ sequerentur ex omissione punitiois malefactorum.

Hic etiam advertere est Iustitiam commutativam sæpè esse Distributivam conjunctam, sed secundum diversas considerationes. Demus e. g. vel ex pacto, vel ex lege, vel consuetudine, vel voluntate alicujus Testatoris distribuenda esse plura bona juxta scientiam, seu paupertatem &c. plurium Personarum; hic habet locum Iustitia Distributiva, & Commutativa. Iustitia Distributiva habet locum, quatenus facit computationem, & comparationem inter scientiam unius, & scientiam alterius, paupertatem unius, & paupertatem alterius, & ita dicitur respicere proportionem geometricam, ut cum tali proportione bona relicta distribuuntur. Facta autem tali computatione, & comparatione, si uni debeantur centum, alteri viginti, hujusmodi danda sunt ex Iustitia commutativa; nam jam jus unius est ad centum, & non redditur ipsi æquale, si centum non tradantur, & ita dicatur de eo, cui debentur viginti. Non reddendo autem æquale, læditur Iustitia commutativa, quæ vult illegitimum jus illius particularis Personæ, & ita confurgit obligatio restitutionis.

Hinc patet nudam distributionem rerum non inducere obligationem restitutionis, etiam si non fiat attendita majori, vel minori qualitate Personarum. Demus e. g. aliquem sine ulla obligatione distribuere bona sua, certè nullam habet obligationem restituendi, quamvis minus pauperi daret plus, quam alteri, qui esset magis pauper. Ita etiam habemus ex Evangelica parabola, non fuisse redarguendum Dominum, qui operariis dedit quantum ex pacto cum eis convenerat, quamvis & totidem dedisset iis, qui minus laboraverant; nam poterat dare juxta suam voluntatem, quod suum erat. Dumtaxat ergo confurgit obligatio restitutionis, quando distributioni faciendæ superadditur obligatio ex Iustitia Commutativa; scilicet quando aliquid est distribuendum vel ex natura rei, quia communis est, vel ex lege, vel ex pacto, vel ex voluntate Testatoris. In his casibus, in quibus est facienda Distributio, habent jus rigorosum, ut tantum debeatur, ut supra dictum est.

Q. VI. Quæ vitia opponantur Iustitiæ.

R. I. Iustitiæ Legali potest dici opposita Legalis iniustitia, quæ consistit in violatione, seu relaxatione Legum. Hic autem observare oportet, quòd sicut quamvis inobedientia reperitur generaliter in omni peccato, non est tamen circumstantia specialiter aperienda in confessione, nisi quando quis peccaret in contemptum Legis, tunc etenim non est amplius circumstantia generalis, sed specialis; ita quamvis in omni actione mala reperitur alicujus legis transgressio, nihilominus hæc transgressio, seu iniustitia legalis non fit speciale peccatum, nisi violetur animo contemnendi bonum commune, vel ex contemptu Legis, vel ex affectu contra bonum commune machinandi.

R. II. Vitium oppositum Iustitiæ distributivæ est acceptio Personarum. Hoc vitium non datur, nisi quando quod distribuendum est, debetur etiam ex Iustitia Commutativa. Cum igitur tunc, postquam Iustitia distributiva consideravit proportio-

nem meritorum, unusquisque habeat jus ut sibi tradatur, quantum ex tali proportione sibi debetur, merito conquereretur si non servaretur tale jus, dando e. g. sex habenti meritum ut decem, & octo habenti meritum ut sex; & in hoc consistit vitium Acceptiois Personarum.

R. III. Vitium oppositum Iustitiæ Commutativæ dicitur iniustitia, quatenus sub hoc generali nomine comprehenduntur omnia vitia, quæ inferunt Proximo nocumentum sive in vita, sive in honore, sive in bonis externis. Superfedo autem à singulis enumerandis, cum de iis ex professo agendum sit infra examinando omnia ea, ex quibus confurgit obligatio restitutionis; sicut etiam dum agemus de fraudibus & iniustitiis, quæ interveniunt in contractibus.

Iniustitia hoc modo sumpta potest ita definiri: *Habitus quo voluntariè inferitur inæquale contra jus alterius etiam volentis, si ejus voluntas non sit justa, & pura.* Dicitur, *habitus quo voluntariè &c.* etenim nemo dicitur iniuste operari, nisi voluntariè lædat jus alterius. Advertere tamen est, quòd licet aliquis operans inculpabili inadvertentia contra alias virtutes, nullatenus dicatur facere contra illas, nihilominus potest aliquid fieri contra iustitiam etiam à nolente. Ratio discriminis est quia, cum alia virtutes respiciant solùm medium rationis, & nullatenus dicatur facere contra rationem, qui ex inculpabili inadvertentia operatur, ideo non dicitur ponere actum contra talem virtutem. Ita non dicitur contra temperantiam peccare, qui inadvertenter inebriaretur, quia igno-ranter biberet vinum, cui aliquid admixtum esset ad inebriandum. Iustitia verò quia respicit medium rei, ideo potest poni iniustum etiam inadvertenter, cum etiam inadvertenter possit lædi jus alterius, & poni inæquale. Ex hoc confurgit obligatio restitutionis in Possessore bonæ fidei, ut suo loco videbimus. Additur in allata definitione, *etiam volentis, si ejus voluntas non sit justa, & pura.* Quamvis igitur ut plurimum volens non patitur iniustitiam, unde in regula 27. juris in 6. dicitur: *Scienti, & consentienti non fit injuria*, nihilominus id non habet locum, primò si voluntas non sit justa. Tunc autem talis non esset, quando esset de re, quæ cederet in alterius præjudicium, vel prohibita esset à Lege. Ita si Pater consentiret ut alter ipsi auferret, quæ sunt necessaria pro alendis Filiis, non proinde ipse excusaretur à peccato. Si pupillus consentiret ut damnificaretur, adhuc committeretur iniustitia, quia hoc est prohibitum à lege. Idem dicas de Marito consentiente in adulterium Uxoris, quia per legem matrimonii talis cessio est omnino iniusta &c. Verum tamen est in omnibus his casibus non fieri contra iustitiam cedentis juri suo, sed contra illam virtutem, cui consentiens propriæ injuriæ non potest cedere; ita peccans cum uxore consentiente marito, non facit injuriam Marito, ut personæ particulari, sed prout non potest dare consensum contra leges matrimonii. Qui volentem interficit, non injuriam fecit occiso, sed Deo, qui est Dominus vitæ, & Reipublicæ, cuius est pars, & ita non tenetur ad restitutionem. Si accipiat bona à Pupillo, invito Tutore, non peccat contra pupillum, sed contra jus Tutoris & legem, adeoque supposito talem acceptioem ex lege esse irritam, confurgit obligatio restituendi. Secundò, voluntas consentientis debet esse pura, nam si aliquis vellet iniustitiam vel ex metu, vel ex ignorantia, vel etiam ex necessitate, ut quando quis ex necessitate recipit mutuum cum usura, non proinde ex consensu Mutuatarii, Mutuus excusaretur à peccato, & restitutione, quia non haberet titulum usuras retinendi.

Regula in praxi observanda.

Necesse est Confessarium animadvertere facillimè graviter peccare contra justitiam distributivam illos, quibus incumbit distribuere Officia, & Dignitates. In iis distribuendis plurimam partem solent habere amicitia, & vinculum sanguinis, quando sol ummodo attendendum est meritum Personarum. Quod si juxta veriores sententiam graviter peccari potest in ipsa electione Digni, si Dignior præmittatur, quid dicendum, si ut mos geratur Amico, vel Consanguineo, indignus eligatur? Animadvertat ulterius Confessarius hujusmodi Electores teneri posse ad restitutionem, ut suo loco dicetur, loquendo de omissione Dignioris in electionibus, Cæterum jam dixi in Tractatu de Beneficiis, quæ sint consideranda ad dignoscendum qui sint Digniores. Inter cætera autem moneat Confessarius maximam rationem habendam esse prohibitis; nam Viri etiam excellentes, & docti, si sint mali, utuntur non raro acuminè ingenii ad nocendum. Verum tamen est solam probitatem non esse attendendam; nam vir probus, sed incapax, & indoctus, orabit quidem, at non bene diriget negocia, nec rectè justitiam administrabit.

CAPUT II.

De Dominio, & Possessione.

Q. I. Unde dimanaverit rerum dominium. R. Rerum dominium introductum est jure Gentium. Id autem probatur quia, nullibi reperitur rerum dominium fuisse jure divino introductum, sed potius Deus constituit hominem dominum omnium rerum, & solum ex S. Scriptura habemus assignasse ex speciali indulgentia Israelitis terram Chananaeorum. Neque etiam habetur divisionem, & rerum dominium introductum fuisse jure naturæ; nam ipsa potius inclinasset, ut omnia essent communia, & solum propendit in talem divisionem, suppositis inconvenientibus, quæ ortæ fuissent ex hominum malitia, si omnia fuissent communia. Non per hoc tamen nego, factam rerum divisionem, rem non pertinere jure naturæ ad illum, qui eam occupavit, sed dico talem divisionem non fuisse ex primæva naturæ inclinatione.

Remanet ergo rerum divisionem, & subinde dominium introductum esse jure gentium. Cum igitur si omnia fuissent communia, fere nullus voluisset applicare ad id, quod commune esset, & à converso; & propter nostras cupiditates voluisset unusquisque sibi omnia usurpare, ex quo ortæ fuissent continuæ rixæ, inimicitia, sterilitas agrorum; quos fere nemo etiam pro aliis voluisset colere &c. communiter consenserunt homines in rerum divisionem; & subinde ut unusquisque haberet dominium partis sibi assignatæ, & in hoc communi consensu consistit Jus Gentium.

Dicet talem divisionem factam jure Gentium fuisse illicitam, utpote factam contra jus naturæ inclinantis ad hoc ut omnia sint communia. Verum advertendum aliud esse jus naturæ præceptivum, aliud jus naturæ permissivum. Contra primum non licet operari, bene autem contra secundum; & ita quamvis Matrimonium sit jure naturæ permissivum, bene stat posse multos ab eo abstinere, immo, quampluribus esse prohibitum. Divisio ergo rerum fuit solum contra jus naturæ permissivum, immo supposita hominum malitia, & effræni nostra cupiditate, talis divisio fuit juri naturæ con-

formis, cum velit jus naturæ removendas esse, occasiones litium &c. Cum hoc tamen bene stat aliqua adhuc esse communia, ut civitates, plateas, itinera, mare, flumina &c. Item quamvis prima rerum divisio facta fuerit jure Gentium, modò tamen stat ex juribus particularibus Principum factas fuisse diversas divisiones, vel proximè ex pacto, conventionem, donationem, emptionem, hæreditate &c.

Q. II. Quid sit Dominium, & quotuplex.

R. I. Dominium generaliter sumptum definitur: *Facultas utendi re in omnes usus à lege permissos*. Sub hac ampla significatione continetur quacunque facultas, quam habeat homo circa aliquam rem.

R. II. Dominium generaliter sumptum dividitur in Dominium jurisdictionis, & Proprietatis. Dominium jurisdictionis importat facultatem, quam habent Superiores ad gubernandum, judicandum, puniendum subditos suos, & ad exigendum ab eis emolumenta &c. Quia tamen non præstat jus strictum ad disponendum dispoicè de rebus Subditorum, ideo aliquatenus deficit à perfectione dominii, & illud habentes non minus dicuntur Domini, quam Parentes.

Dominium proprietatis definitione communiter accepta dicitur: *Facultas utendi re, ut propria, quoad omnes usus à Lege permissos in suum commodum*. Dicitur, *facultas utendi re ut propria*, ad significandum habentem dominium proprietatis, habere jus utendi re non nomine alterius, sed propria facultate. Subditur, *quoad omnes usus*, nam habens plenum dominium, de quo loquimur in præfati, potest etiam substantiam rei distrahere, non ita verò habens usufructum, vel usum nudum de quibus infra. Dicitur *in suum commodum*, nam dominium proprietatis respicit Domini commodum, e contra verò dominium jurisdictionis commodum Subditorum. Dum verò dicitur, *quoad omnes usus à lege permissos*, non ideo diminuitur perfectio dominii proprietatis; nam solum dicimur posse id, quod licitè possumus, & usum contra legem debet potius dici abusus. Hinc inserunt DD. habentem Majoratum, quem non potest distrahere, non proinde non habere ipsius proprietatem, etenim prohibitio illum distrahendi provenit à lege, aliàs supponente in Domino Majoratus dominium proprietatis. Quæ dicta sunt verificantur tantum de dominio perfecto, & pleno, non verò de dominio imperfecto, & semipieno, ut quando aliquis habet dominium proprietatis, non verò usufructum, & à contra; vel quando aliquid est inter plures dividendum.

Q. III. Quomodo transferatur rerum dominium.

R. Translatio Domini potest à triplici voluntate derivare, dummodo tamen ille, qui vult transferre in alterum dominium alicujus rei, sit illius Dominus, nam aliàs non potest alteri dare, quod ipse non haberet. Prima est voluntas Dei, qui est Dominus omnium, ut quando voluit transferre Regnum Chananaeorum in Israelitas, & Regnum Saul in David; Oportet tamen ejus voluntatem apparere per constantem, & expressam revelationem; aliàs non est præsumenda. Apparet etiam quæ sit voluntas Dei per jus naturæ; ita Filiatio, cui ex jure naturæ debetur successio in bonis paternis, demonstrat talem etiam esse Dei voluntatem. Secunda est voluntas hominis, qui sit Dominus rei, neque illi prohibitum sit aliqua lege, quin in alium transferat ejus Dominium. Quia tamen unus homo ad alterum hominem non ordinatur per solum internum consensum, oportet voluntatem hominis esse aliquo pacto signis externis expressam, & ordinariè id fit per aliquem contractum.

Sum. Tertia est voluntas Principis per leges transferentis in alterum aliorum bona, ut evenit in lege Præscriptionis.

Q. IV. Quotuplex sit dominium imperfectum.

R. Dominium imperfectum habetur per usufructum, usum nudum, emphyteusim, & Feudum. Usufructus dicitur, *jus utendi, & fruendi aliena re, salva rei substantiâ*. Habens igitur usufructum alicujus rei potest eâ uti in suum commodum, quod non potest Creditor respectu pignoris, & rei hypothecatae. Dicitur etiam habere jus, fruendi, quia potest in alterum transferre tale jus, sicut etiam alteri locare, quod non potest facere habens usum nudum. Tenetur tamen curare, ut salva sit substantia rei, cujus habet usufructum, nec potest eam distrahere, & alienare, uti potest facere, qui habet dominium proprietatis, & solum potest fructibus talis rei ad suum libitum perfrui.

Quia Usufructuarius tenetur curare, ut semper sit salva res, cujus habet usufructum, ideo si suâ negligentia in totum, vel in partem pereat, tenetur ad compensandum damnnum Domino directo. Ex obligatione etiam faciendi, ut salva remaneat rei substantia, tenetur usufructuarius gregis alia substituire loco capiti demortuorum; usufructuarius vineæ novas vites plantare loco earum, quæ pereunt &c. Item usufructuarius domus eam mediocribus sumptibus reparare; quod si pereat, & distrahatur sine culpa Usufructuarii, Domino directo periret: *Less. l. 1. c. 3. d. ub. 4. n. 18. Lug. disp. 2. sect. 3. num. 30.* Verum tamen est, in his omnibus standum esse legibus municipalibus locorum, si aliter disponant.

Usum nudus dicitur *Jus utendi re aliena ad proprium tantum commodum, non ad alienum, salva rei substantiâ*. Differt ab usufructu, quia Usufructuarius uti potest fructu, & commoditate rei, cujus habet usufructum, etiam ad commodum alterius; ita Usufructuarius domus potest etiam aliis locare. Habens verò usum nudum solum potest uti re in suum commodum; & ita solum ipse potest uti domo ad habitandum; vel si habeat usum nudum equi, solum ipse potest eo uti, non verò alteri concedere.

Cum certum sit usum esse diversum, & separabilem à dominio in rebus, quæ usu non consumuntur, & ita non est Dominus domus, vel equi habens usum istarum rerum, est nihilominus magna controversia, an usum distinguatur à dominio in rebus, quæ eodem usu consumuntur: ita sunt cibus, potus, pecunia &c. Videtur Joannes XXII. definitivè non distingui, in sua Extravaganti, quæ incipit: *Ad Conditorem*, & duabus aliis sequentibus. At contrarium pronuntiavit Nicolaus III. *cap. exit qui seminat de verbor. signific.* & Clemens V. *Clement. exit de Paradiso eod. tit.* Unde voluerunt Fratres Minores habentes usum talium rerum non posse earum dici dominos; & in aliis Religiosis possidentibus talia bona dominium esse apud Communitatem. Hanc sententiam tenent Theologi, & probant distinguendo jus irrevocabile, & independentens, à jure revocabili, & dependente ab alterius voluntate. Dicunt subinde habentes tale jus revocabile, & dependens non esse Dominos etiam rerum, quæ usu consumuntur; nam si pendeat ab alterius nutu, ut pendere debet in Religiosis, excludit veram rationem dominii: *Lug. disp. 2. sect. 3. Palauus de Jur. in gener. disp. unic. p. 5. num. 6. Less. l. 2. c. 3. d. 8.* Admittunt verò dominium non distinguunt ab usu in rebus usu consumptilibus, quando jus ad usum est irrevocabile, & independentens. De hoc jure dicunt loquutum fuisse Joan. XXII., vel loquutum fuisse, non quia vellet definire, sed ut Doctorem particularem. At sum nihil conferat ad praxim, in hac materia non amplius immorabor.

Emphyteusis est contractus, quo res immobilis alicui traditur fruenda, sub obligatione pensionis solvenda Domino proprietatis.

Feudum dumtaxat differt ab Emphyteusi, quia in Emphyteusi solvitur Domino directo pensio realis; in Feudo verò pensio personalis, scilicet specialis fidelitas, & obsequium. Sed de his suo loco agendum est.

Q. V. Quid sit Possessio.

R. I. Relicta nominis ethymologia, dico quod possessio facti, sive actus possidendi, bene ita definitur: *Rei detentio, corporis, & animi, jurisque administratio*. Ut igitur aliquis dicatur rem aliquam possidere, primò non sufficit, ut eam actione corporis detineat; ita Depositarius detinet corpore rem apud se depositam, & nihilominus non est dominus illius. Item non sufficit animus aliquam rem possidendi; & ita non dicitur e. g. possidere pisces, quos habeo animum capiendi. Ad possessionem igitur facti requiritur ut res de facto detineatur animo eam possidendi. Additur, *juris administratio*, hoc est, necesse est jus non resistere, faciendo aliquos incapaces dominii, & possessionis; non est verò necesse positivè favere, & ita licet Jus non faveat furi, adhuc tamen dicitur possidere rem, quam furatus est.

R. II. Possessio Juris, sive facultas ad possessionem actualem definitur: *Jus insistendi alicui rei tanquam sua non prohibita possideri*. Dicitur, *jus insistendi rei tanquam sua*, hoc est, utendi omnibus remediis ad removendum quod impedit pacificam possessionem. Non tamen debet talis possessio esse prohibita aliqua lege; quamvis etenim possessione facti possimus possidere ea etiam, quæ nobis non competunt, attamen non dicimur habere jus, & facultatem ad possidenda ea, quæ nobis lex prohibet possidere. Ita quamvis possessione facti fur possideat, quæ furatus est, non tamen dicitur habere jus & facultatem ad ea possidenda, cum sit ei omni jure prohibitum.

Q. VI. Quotuplex sit Possessio.

R. Possessio est duplex, Civilis nempe, & naturalis. Prima est ea, qua solo animo res possidentur, ut quando quis est absens à re sua; & dicitur civilis, quia potius derivat à jure, quam à natura, hæc enim exigit ad possessionem præsentiam rei. Naturalis possessio confurgit ex hoc, quod Dominus sit præsens rei suæ, ut si habitat in sua domo, existat in suo fundo &c. Hinc hæc duæ possessiones possunt separari; ut si quis me violenter ejiciat à domo mea, ille potest habere possessionem naturalem, ego verò civilem.

Q. VII. Quot modis acquiratur possessio, & quæ sint ejus privilegia.

R. I. Possessio acquiritur possessione vera, facta, & civilissima. Quando quis vult possidere rem, que nullius erat domini, ut piscem maris, gemmam in litore maris &c. requiritur apprehensio vera, seu ut verè apprehendatur: *leg. 1. §. 1. de acquir. possess.* Ita etiam dicitur possidere possessione vera fundum, qui ipsum calcat, & domum, qui ipsam inhabitat. Quando verò res est alicujus Domini, qui vult alteri tradere ejus possessionem, sufficit apprehensio facta, ut si tradantur claves domus, Instrumentum, in quo continetur jus ad illam rem &c. *l. Clavibus 74. ff. de contrab. emptio.* Sicut etiam dicitur apprehendi oculis, & aspectu; ut si Dominus ostendendo rem, quam mihi vult dare, intendat dare illius possessionem: *l. 1. §. Si jussim ff. de acquir. possess. leg. quod meo §. 4. venditorem ibid.* Civilissima est ea, quæ habetur solæ juris dispositione absque corporis & animi administratio. Hinc apud aliquos hæres etiam nesciens dicitur possidere possessionem defuncti, cujus hæreditas illi debebat obvenire.

R. II. Quatuor sunt privilegia possessionis. Pri-

num, quod Possessor bonæ fidei potest facere rem suam beneficio præscriptionis, de qua infra. Secundum, si post possessionem oriatur dubium an res sit possidentis, nec ne, & dubium non possit superari, faciendum, est possessori, juxta illam regulam: *Melior est conditio possidentis*. Tertium, quod nunquam incumbit dominium rei probare possessori, sed illi, qui vult rem repetere. Quartum, quod possessor potest cum moderamine inculpatæ tute- læ etiam vi tueri, quæ possidet. Sic potest armis se tueri adversus eum, qui vellet ipsum de sua domo expellere; & etiam potest armis ejicere domo illum, qui in sua absentia domum occupasset.

Q. VIII. Quot modis deperdatur possessio.
R. Primò, rerum mobilium possessio deperditur voluntate possessoris, quando manifestat se non amplius velle illarum possessionem retinere. Hoc tamen non habet locum respectu pupilli, & furiosi, nisi intercedat voluntas Tutoris, & Curatoris: *leg. possessio, leg. si is ff. de acquir. possess.* Secundò, deperditur per furtum alterius. Tertio, per amissionem, ut si quis amittat bursam &c. Respectu verd animalium deperditur possessio per ipsorum fugam, nisi soleant redire. Ob fugam autem non amittitur possessio Servi: *leg. Pomponius de acquir. & amitt. possess.*

Respectu rerum immobilium quatuor modis deperditur ipsarum possessio. Primò, si res sit ab alio occupata, & non sit probabilis ipsius recuperatio. Secundò, si aliquis videns rem suam ab alio occupari, id negligat; vel si postquam invenit occupatam, non insistat pro ipsius recuperatione, nec audeat resistere, si repellatur. Tertio, si possessor per longum tempus sit absens, nec per aliam insistat in rei possessione; quale autem hic intelligatur longum tempus, relinquendum est arbitrio prudentis. Quarto, per longam oblivionem: *leg. furtum ff. de usu cap.* Idem dicatur, si quis nesciat rem esse suam, vel non computet inter bona sua; nam tunc neque animi administratio eam possidet.

Q. IX. An absque aliquo genere apprehensionis possit acquiri dominium rei.

R. Sermo est modò de acquisitione dominii alicujus rei, cujus aliquis non erat dominus; nam etiam deperdita possessione posse perseverare dominium diximus supra. Loquendo ergo de prima acquisitione dominii dico regulariter non acquiri nisi per apprehensionem veram, vel fictam; unde communiter dicitur: *Traditionibus rerum dominia, non nudis pactis transferuntur; leg. Traditio. c. de pactis*. Hinc si post emptionem alicujus rei, antequam tradatur emptori, alteri vendatur, & tradatur, iste illius acquirat dominium. Excipe si gratis tradatur alteri, vel si secundus emerit mala fide; nam tunc primus emptor potest illam sibi vindicare.

Quamvis autem regulariter verum sit rerum dominia non acquiri nisi per aliquam traditionem, nihilominus sunt aliqui casus, qui patiuntur exceptionem. Primus, si res vendatur, vel donetur locis piis, vel ad opera pia: *leg. ult. c. de Sacros. Ecclesiis*. Item in Beneficiis acquiruntur jus in re per solam collationem, & acceptationem: *cap. si tibi absenti de Præbend. in 6.* Item ad acquirendam possessionem hæreditatis sufficit si hæreditas adeatur: *leg. cum hæres 27. ff. de acquir. vel amittenda possess.* Sicut etiam Legatarius acquirat possessionem legati, eò ipsò quòd hæres acceptet hæreditatem. Alii casus minis frequentes videri possunt apud Autores.

C A P U T III.

De iis, qui sunt capaces Domini; & de modo acquirendi dominium Animalium, Sylvarum, Rerum inventarum, & deperditarum.

Q. I. AN omnes homines sint capaces domini; & quarum rerum possint esse Domini.

R. I. Omnes homines etiam ante usum rationis, vel si sint Amentes, sunt capaces Domini. Quòd omnes homines sint capaces domini probatur quia, Deus ita constituit hominem, ut dominari possit omnibus rebus sublunariis, ut constat *Genes. 1.* Etiam Amentes, & nondum habentes usum rationis dicuntur Domini rerum, quæ ad ipsos pertinent, nam habent voluntatem capacem utendi talibus rebus, ut suis, licet per accidens impeditam. Præterea possumus in eis considerare etiam aliquod genus acceptationis, quatenus scilicet Republica, vel Curatores, seu Tutores tales res acceptant nomine ipsorum. Et de factò hæres parvulus dicitur ad *Galat. 4.* Dominus omnium, quamvis, dum est sub Tutore, non dixerat à Servo.

R. II. Homo potest esse Dominus omnium rerum sublunarium, ut patet ex jam dictis, nisi ab alio fuerint præoccupatæ. Quamvis autem Homo à natura non habeat, ut possit esse Dominus alterius hominis, quia omnes à natura sunt sui juris, & servitus introducta est per peccatum, ut ipsius poena, nihilominus aliter introductum est jure Gentium. Sicut igitur hi, qui capiuntur in bello iusto, possent statim occidi in poenam delicti, potuit Respublica talem poenam commutare in hoc, quòd manciparentur obsequio Dominorum. *S. Servi Instit. de jure personar.* At non solum titulo iusti belli potest unus homo acquirere dominium in alterum hominem, sed etiam titulo civitatis, & ita est servus, qui nascitur de muliere ancilla, quia partus sequitur ventrem: *Lug. disp. 6. num. 15. Less. l. 2. c. 5. dub. 4. num. 12. Trull. l. 7. c. 8. d. 8. à num. 4.* Servus pariter est, & sub alterius dominio, qui ex iusta condemnatione ad servitutem condemnatur: *Laym. l. 3. tr. 1. c. 5. n. 9. Lug. cit. num. 13. Anton. à Spir. S. disp. 4. n. 75.* Denique homo potest acquirere dominium in alium hominem titulo emptionis. Oportet tamen ementem aliquem in servum certitudinem habere venditorem habere iustum titulum illum vendendi, quia e. g. sit ipsius servus. Eodem titulo emptor acquirat dominium in illum, qui liberè se vendit in servum, nam volenti, & consentienti non fit injuria: *Lug. disp. 6. num. 14. Anton. à Spir. S. tr. 10. d. 4. num. 77.* Verum tamen est, vendentem seipsum sine causa in tristemibus, vel alio modo, peccare contra Charitatem sui ipsius, imponendo sibi tam grave jugum: *Less. l. 2. c. 5. d. 4. n. 15. Trull. l. 7. d. 8. n. 8.*

Observare hic tamen est jus Dominorum in Servos tale non esse, ut tribuat Dominis facultatem obligandi servos ad onera, vel excedentia vires, vel conditionem servi: *Palau. tr. 31. disp. unie. p. 11. num. 13. Anton. num. 44.* Item nec possunt eos cum gravi detrimento punire, immò in tali casu servus potest compensationem injuriæ petere usque ad obtinendam libertatem: *l. 1. S. Servos & S. Quoad autem ff. de offi. Praef. urb. Palau. cit. Anton. à Spir. S. d. 4. n. 83.*

R. III. Homo non est Dominus suæ vitæ, sed solum Custos, ut vidimus explicando quintum Decalogi præceptum.

R. IV. Homo est Dominus suæ famæ, & honoris. Ratio est quia, ut docet S. Thomas 2. 2. q. 64. art. 3. homo est dominus eorum, quæ potest com-

comparare suo arbitrio; ac proinde cum per sua opera, & industriam acquirat honorem, & famam, quemadmodum acquirat divitias, sequitur esse dominum illarum rerum: *S. Thom. 2. 2. q. 73. art. 4. ad 2.* Id tamen verum non est, quando honor, & fama unius est alteri alligata, adeo ut unius infamia in alterum redundet, nam tunc agitur non de sola fama propria, sed etiam aliorum; unde tunc non est sub potestate unius se infamare, quia auferret etiam alteri famam, cujus non habet dominium. Ita Religiosus non potest se infamare, quia ipsius infamia vergit in damnum Religionis. Nec potest se infamare, qui tenetur salutem proximorum invigilare, quia ejus infamia redderet illum ineptum ad suum munus obendum; ac proinde si ex Justitia teneretur salutem proximorum invigilare, peccaret contra Justitiam, si ex Charitate, contra Charitatem.

Si verd fama non sit alteri alligata, poterit unufquisque vel ad evitandum grave damnum, vel ad publicandum ex humilitate proprios defectus se, veritatem tamen dicendo, infamare; immò quia habet dominium suæ famæ, poterit imposturam patienter sustinere, se non excusando. Advertendum tamen, quòd sicut nemo potest se ipsas divitias sine causa dissipare, aliàs peccaret vitio prodigalitatis, ita neque debet sine justa causa suam famam, & honorem prodigare: & in hoc sensu dicitur *Eclesiast. 41. Curam habe de bona nomine*. Qui verd sine justa causa se infamat, peccat contra charitatem erga seipsum, non verd contra justitiam.

R. V. Homo habet dominium bonorum spirituum tum interiorum, tum exteriorum. Nomine bonorum spiritualium interiorum veniunt dona gratiæ, & virtutes infuse. Horum autem bonorum probatur hominem habere dominium, quia ex doctrina S. Thomæ homo est dominus eorum, quæ comparat operibus liberi arbitrii; taliter autem se habent hujusmodi bona, cum ea comparet homo à Deo cooperando gratiæ & auxiliis ipsius Dei. Pro bonis spiritualibus exterioribus veniunt Dignitates Ecclesiasticæ, ut Pontificatus, Episcopatus, & cætera Beneficia. Istorum bonorum est Dominus, qui ea possidet, cum habeat facultatem eis utendi in communes usus à lege permisos; sicut etiam signum dominii est quòd ea possidens possit iis renuntiare, resignare &c. Neque Pontifex verd, neque Episcopus sunt Domini beneficiorum, quæ non possident, sed tantum Distributores secundum ordinem juris.

Q. II. Quomodo acquiratur dominium Animalium.

R. I. Animalia, quæ sunt ex natura sua domestica, ut sunt equi, gallinæ, oves, boves &c. semper sunt illius, qui ea possidet, quamvis aliò aberrent; nam cum sint domestica, non intelliguntur nativam acquirere libertatem; & de factò possunt de facili ad dominum reduci, quamvis per accidens vix non recordentur, vel ex malitia, seu ex timore ipsis incusso longe sint à suis Dominis. Hinc hujusmodi animalia sive viva, sive mortua ad Dominum pertinent: *leg. Pompon. ff. de acquir. rer. domin. S. Gallinarum*.

R. II. Animalia ex sui natura silvestria, & ferina, sed hominum industriâ facta domestica, & mansueta, carentur censentur sub dominio alicujus particularis, quatenus ea, ita retineat inclusa, ut illis uti possit ad sui libitum; nam in tali statu censentur amississe propriam libertatem, adeoque esse sub dominio illius, qui ea retineat inclusa. Quòd si auferint, ita ut prudentis arbitrio reputentur non posse de facili comprehendi, & non sit spes, ut iterum revertantur, censentur nativam acquisisse libertatem; adeoque esse communia: *Less. de iust. l. 2. c. 5. d. 4. num. 31. Palau. tr. 31. disp.*

unic. p. 15. num. 3. Tambur. in Decal. l. 8. tr. 1. cap. 9. S. 2. num. 10. Hinc qui occideret feras intra nemora circumseptæ, sed non satis ampla, personæ particularis, ut cervos, lepores &c. & qui in parvis vivariis, & stagnis personæ particularis caperet pisces, peccaret contra justitiam, quia hujusmodi animalia ita censentur inclusa, ut dominus illis uti possit ad sui arbitrium, adeoque propriam amississe libertatem. Idem dicas, si aliquis occideret aliquod animal etiam extra septa, si soleat ad illa redire; nam tunc nondum censetur nativam libertatem acquisivisse, sed perseverare sub dominio prioris Domini: *S. Iis igitur animalibus Instit. de rer. divis.*

Dixi supra, intra nemora circumseptæ, sed non satis ampla &c. nam si quis ponat animalia à se capta intra nemus ita vastum, ut non possint de facili capi, sed bene valeant se occultare, defendere &c. tunc censentur recuperasse propriam libertatem, adeoque sicut primò occupantis: *leg. 13. S. Item ff. de acquir. possess.* Idem dicas, si quis ponat pisces à se captos in amplis lacanis, rivis &c. ut non sit facilis eorum captura: *Less. l. 2. c. 5. dub. 7. num. 43. Anton. 3. p. 1. 4. cap. 16. q. 6. Trull. in Decal. l. 7. c. 2. dub. 5. n. 6.*

R. III. Animalia ex sui natura ferina, cum sub nullius sint dominio, sicut primò occupantis: *S. Fera Instit. de rer. divis. l. 3. ff. de acquir. rer. domin.*

Petes cujus sit Fera ab uno vulnerata, & ab alio capta. Et respondendum, quòd si ille qui vulneravit feram habeat moralem certitudinem se illam capturum (idem dicas si aliquis laqueo feram comprehendisset) debet ipsi adjudicari; nam quamvis non habeat ipsius dominium, habet nihilominus jus ne impediatur eam capere: *leg. naturalem ff. de acquir. rer. domin. Trull. l. 7. cap. 3. dub. 3. num. 8. Tambur. in Decal. l. 8. tr. 2. cap. 9. S. 2. n. 7.* Quod tamen intelligendum est, si percussor persequatur feram lethali ter vulneratam, aliàs erit primò illam capientis: *leg. naturalem ff. de acquir. rer. domin.* Si verd non habeat prædictam moralem certitudinem, erit primò capientis; nam tunc qui eam vulneravit, vel laqueo comprehendit, non habet jus ut ab altero non impediatur eam capere: *S. Item quæstion. Instit. de rer. possess. Verum tamen est, quòd si vulnus, vel illaqueatio fuerunt causa ut ab altero caperetur, aliàs non capturo, debet pars adjudicari ei, qui feram vulneravit, vel illaqueavit: Anton. à Spir. S. disp. 4. num. 97.*

Idem dicas de examine Apum, quòd aliquis infeceretur; illius enim sunt si possit de facili comprehendere, aliàs etiam si egressæ fuissent ex ejus alveario, intelliguntur acquisisse nativam libertatem, & ita sicut primò occupantis: *leg. naturalem cit. Anton. à Sp. S. n. 95.*

Q. III. An quod dictum est de animalibus, semper locum habeat in piscatione, venatione, & aucupio.

R. I. Sermo hic est de piscatione, & venatione in locis communibus; etenim jam constat, ex dictis, quòd qui capteram in loco circumseptò alicujus particularis tenetur ad restitutionem. Item observandum, quòd quamvis dixerimus feras inclusas in vasto prædio, & pisces in vasto lacu nativam conservare libertatem, nihilominus, si ex piscatione, aut venatione alicujus grave damnum inferatur Domino, quia e. g. non potest amplius tanti vendere jus piscandi in suo lacu, & jus venandi in suo prædio, iste tenetur damnum restituere. Ratio est quia, quamvis illa animalia nativam conservent libertatem, nihilominus Dominus lacus jus habet impediendi ne aliquis intret in suum lacum, & in suum prædium; ac proinde

si quis contra tale jus, quod suppono illi à Principe concessum, in illud intret, & ex hoc ipsi grave damnum inferatur, debet rescindi, utpote ex injusta actione proveniens. His positis.

R. II. Loquendo de piscatione, & venatione in locis communibus, dicendum est licite prohiberi venationem, quando feræ, & aves sunt gravida, ne valde minuantur, sicut etiam pluribus in locis tempore nivis propter eandem rationem. Eadem etiam ratione prohiberi potest piscatio retibus valde spissis, itaut ex illis nec parvi pisciculi evadere possint; sicut etiam ne piscatio fiat illis cibis, quibus pisces occiduntur. Item illicita est piscatio, & venatio in locis, quæ sibi Principes reservarunt: *S. fera Instit. de rer. divis. s. leg. item si fundi s. Aucupiorum ff. de usufructu*. Ratio est quia, decet Regum, & Principum statum ne loca ipsorum destinata recreationi sint omnibus communia. Ultraquamquod convenit, quoddam qui habet omnium curam, & sollicitudinem, gaudeat etiam particularibus privilegiis. Hoc ipsum potest concedere alicui privato in remunerationem meritorum &c.

Verum tamen est, quoddam si Princeps sibi reservet venationem, vel aucupium in loco alicujus particularis, debet compensare gravamen, quod iste ex tali reservatione habet; nam licet Princeps habeat jus exigendi à Subditis, quæ conveniunt ipsius statui, nihilominus non debet in hoc unum præ alio gravare. Item in locis ubi sibi reservat venationem, debet curare, ne ita feræ multiplicentur, ut afferant grave damnum vicinis prædiis. Denique censent Theologi venantes, aut piscantes in locis sibi à Principe reservatis, non esse puniendos poena corporali, nisi forte tamen sepe id faciant, vel ita punitionem parvipendant, ut videantur spernere mandata Principis. Extra hos casus poena corporalis videtur nimis gravis.

Expostulabis quale committant peccatum, qui piscantur vel venationem exercent contra edictum Principis, vel contra voluntatem Domini alicujus prædii particularis. Et respondendum est, quoddam si non sequatur grave damnum vel Reipublicæ, vel Personæ particulari, id facientes raro, seu nunquam graviter peccabunt, cum leges id prohibentes, ut pure poenales communiter judicentur: *Lugo de Just. disp. 6. num. 69. Anton. à Sp. S. disp. 4. num. 106*. Suppono tamen feras, seu pisces non esse sub dominio alicujus personæ particularis. Posset etiam quis peccare mortaliter per accidens, ut si quis venando, seu piscando contra Principis edictum, se exponeret periculo alicujus gravis damni cum gravi præjudicio suæ familiæ, tale enim præjudicium tenetur sub gravi vitare. Cæterum puto non posse particulares Dominos sine speciali privilegio prohibere venationem in suis territoriis, nam hoc competit unicuique de juri communi: *Anton. n. 105. Dian. t. 6. et. 2. resol. 43.*

Q. IV. Quid dicendum sit de eo, qui lignat, & pascit pecora in sylvis Communibus, maxime si ad sit prohibitio.

R. I. Certum est posse unumquemque Civem lignare in sylvis communibus, fructus etiam colligere, herbas fecare, armenta pascere &c. Ratio est quia, eod ipso quoddam ista omnia sint communia, omnes partes habent jus iis utendi, tanquam re sua ad suum commodum.

R. II. Si quis prædicta faciat contra justam prohibitionem difficiliter graviter peccabit. Suppono igitur posse justè prohiberi lignationem, vel pascionem in locis Communibus, quando scilicet id necessarium esset bono communi; ne scilicet sylvæ dissipentur, pascua dextruantur, aut fiant nimis deteriora. Nihilominus etiam supposita justa

prohibitione, non de facili damnandas est peccati gravis, qui talem prohibitionem non servaret; nam tales leges prohibentes videntur late, vel saltem acceptatæ solummodo, ut scilicet Opipidani, qui capiuntur, vel convincuntur transgressores talis legis, poenam luan: *Lugo de Just. disp. 6. num. 91. Sanchez in Conf. l. 7. c. 5. d. 1. n. 20. Bonac. disp. 2. q. 3. p. 7. n. 27*. Maxime autem id haberet locum, si in totum, & quocumque tempore prohiberetur passio, aut lignatio, quia cum omnes habeant jus sumendi necessaria ex locis communibus, non possunt omnino privari tali jure, si aliunde supplere non possint propriis necessitatibus quoad lignationem, & pascionem.

Tunc autem in prædictis intervenire posset peccatum mortale, quando quis ita lignaret, & pasceret contra justam prohibitionem, ut ingens detrimentum Communitati inferretur, quod eveniret, quando notabiliter minueretur debita portio aliis Civibus; sicut etiam si stirpes multum notabiles inciderebantur; si sternantur arbores prægrandes, aptæ ædificiis &c.

Q. V. Cujus sint res, quæ inveniuntur.

R. I. Res quæ nunquam fuerunt alicujus Domini, sunt sub dominio illius, qui eas primò occupavit. Ratio est quia, eod ipso quoddam nemo eas occupaverit, sunt in statu communitatis, uti erant res antequam dividerentur, adeoque transeunt in dominium illius, qui eas primò apprehendit: *leg. item lapilli de rer. divis. s. Item lapilli Instit. cod. tit. de Th. 2. 2. q. 66. a. 4. ad 2. Lugo de Just. disp. 6. sect. 10. num. 97*. Ita se habent lapilli, Margaritæ, quæ inveniuntur in littore maris &c. Notant etiam Theologi, quoddam si daretur aliqua lex id prohibens, judicanda esset poenalis, adeoque non obligans ad restitutionem, nisi post sententiam Judicis.

R. II. Res quæ fuerunt alicujus Domini, sed habentur pro derelictis, sunt primò occupantis: *D. Th. cit. Illæ res habentur pro derelictis, quæ aliquis voluntariè projecit à se, vel non curat de iis recuperandis, cum possit; Anton. à Sp. S. disp. 4. num. 136*: vel propter longum tempus transactum & loci distantiam, ita se habent, ut Dominus non possit illas recuperare, nec ut suas agnosceret. Hujusmodi igitur res, cum ex derelictione Domini redeant ad statum commune, sunt primò occupantis: *S. ult. s. penult. Instit. de rer. divis. leg. 1. s. seq. ff. pro derelicto*. Verum tamen est, quoddam ex ultimo capite, scilicet ob tempus transactum, & loci distantiam, difficile modò est judicare, res habendas esse pro derelictis, nam vendi possunt, & facillimè pretium ad Dominum transmitti.

Cavendum tamen est à judicando habenda esse pro derelictis bona naufragantium, vel quæ projiciuntur ratione incendii, vel alterius periculi. Ratio est quia, ea solum habenda sunt pro derelictis, quæ Dominus non ducit inter sua bona esse computanda, ita autem non se habent quæ Dominus amittit, vel projicit ratione tempestatis, vel alterius periculi. Hinc in Bulla Cæne excommunicantur surripientes bona Christianorum naufragantium, inventa in littore maris. Verum tamen est, quoddam si per multum temporis non compareat Dominus, qui vivus remanserit, nec mittat qui nomine suo illa bona recuperet, tunc talia bona poterunt reputari ut derelicta. Sed in hoc standum est arbitrio viri prudentis, & conscientie non inclinæ laxitatis. Nec pariter judicanda sunt bona derelicta, quæ vi fluminis, seu inundationis aliò asportantur: si enim prudentis arbitrio judicetur velle Dominum ut sibi restituantur, omnino sunt illi restituenda, solummodo pretio laboris, & periculi, cui aliquis se ex-

posuit ad illa recuperanda.

Q. VI. Cujus sint res ab uno perditæ, & ab alio inventæ.

R. I. Qui invenit rem ab alio perditam, debet facere majorem, vel minorem diligentiam juxta qualitatem rei ad inveniendum Dominum, eoque invento, debet statim illi restituere, cum non, proinde amiserit dominum, quia eam perdidit. Neque potest cogere Dominum ad aliquid ipsi tradendum, ut rem inventam restituat, cum non mereatur aliquid pretium ex hoc, quoddam rem ipsam invenerit. Hinc condemnandi sunt illi, qui non manifestant rem inventam, nisi postquam audiunt aliquam mercedem à Domino proponi, etenim hæc est veluti vis extorta, cum deberet ab inventore statim manifestari.

R. II. Si post adhibitam diligentiam Dominus non compareat, res ab uno deperditæ, & ab alio inventa est danda pauperibus, vel in aliquod opus pium eroganda. Ratio est quia, dum non amplius datur spes quoddam possit res, seu ejus pretium, quando res non possit conservari, Domino restitui, distribuenda est juxta præsumptam voluntatem ipsius Domini, & hæc est ut in opus pium applicetur; nam ita saltem redundat in bonum spirituale ipsius. Præterea quamvis multi Sacri Canones, ut videre est *caus. 4. q. 15*, dum volunt res inventas applicandas esse usibus piis, loquantur de rebus injustè acceptis, quarum Dominus ignoratur, nihilominus consuetudo, quæ est optima Legum interpretis, extendit has leges ad omnes res ab uno deperditas, & ab alio inventas: *D. Antonin. 2. p. 11. c. 15. s. 2. Layman l. 3. tr. 1. c. 5. num. 24. Lugo de Just. disp. 6. sect. 12. n. 139*.

Hinc deducitur, quoddam si Inventor sit pauper, possit rem inventam sibi applicare, sed ne à propria decipiatur passione, optimum erit si sequatur in hoc consilium proprii Confessarii, vel alterius Viri prudentis. Difficultas autem esse posset, an si postquam res distributa est pauperibus, Dominus compareat, & adhuc res extet, sit ipsi restituenda. Et quamvis non pauci affirmant non teneri eam Domino restituere, quia non acceperunt ipsam mutuo, sed in elemosynam, nihilominus ego crederem Domino esse restituendam, quia videtur solum dari ipsis in elemosynam sub hac tacita conditione, si Dominus non compareat, dum adhuc res existat: *Anton. à Sp. S. disp. 4. n. 144. Dian. t. 8. et. 7. resol. 25*. Cæterum si res non extaret apud pauperes, & distracta fuerit, non præmissa convenienti diligentia ad Dominum inveniendum, qui eam distractit teneretur Domino compensanti pretium restituere, nam illum, omittendo debitam diligentiam, cum gravi culpa damnificasset. Ita communiter sentiunt DD.

Q. VII. Cui competat Dominium Theauri inventi.

R. I. Theaurus improprius est Domino restituentis. Ratio est quia, ille dicitur theaurus improprius, qui continet sub terra, vel alio loco, secreto pecuniam, vel alias res pretiosas ad maiorem custodiam &c. sed adhuc extat memoria Domini, vel ejus hæredum. Hunc theaurum esse Domino restituendum, vel hæredibus patet, nam eum sciatur ad quem pertineat, qui illum invenit non potest sibi appropriare. Hinc *leg. nunquam s. Theaurus ff. de acquir. rer. domin. dicitur committere furtum ille, qui hujusmodi theaurum surripit; Anton. à Sp. S. disp. 4. n. 130. Dian. t. 6. et. 7. resol. 2.*

R. II. Theaurus propriè dictus, est vetus depositio pecuniæ, seu aliarum rerum pretiosarum, cujus depositionis non extat memoria, unde non potest dici habere Dominum. De hujusmodi thesauro variæ extant juris communis dispositiones.

Si igitur theaurus fuerit inventus arte magica, totus est Fisco adjudicandus: *leg. unica C. de thesauris s. leg. nemo C. de maleficiis, s. mathematicis*. Quia verò poenæ suos Authores non debent egredi: *leg. sancimus c. ap. de penis*, ideo puto non privandum esse sua parte Dominum fundi, si non fuit author ut per artem magicam quaereretur: *Trull. l. 7. c. 3. dub. 8. num. 14. Dian. tom. 6. et. 6. resol. 13. s. 14*. Cæterum quia lex disponens thesaurum arte magica inventum non cedere in utilitatem Inventoris, merè poenalis credenda est, ideo non obligat ante Judicis sententiam: *Navar. in Man. c. 17. n. 135. Trull. l. 7. c. 3. dub. 8. n. 10. Anton. à Sp. S. disp. 4. n. 132*.

R. III. Si thesaurus inveniatur in proprio fundo, vel in alio loco, ubi nullus habeat dominium proprietatis, ut sunt viae, forum &c. tunc thesaurus totus est Inventoris. Neque refert in viis, vel plateis Principes habere dominium jurisdictionis; nam cum leges disponentes partem, vel totum thesaurum dandum esse Domino loci, ut statim videbimus, sint correctivæ juris naturæ, quo jure thesaurus inventus totus deberet esse Inventoris, hinc est intelligendas esse strictè, ac proinde de habente dominium rigorosum, quale est dominium proprietatis: *Less. l. 2. cap. 5. dub. 16. n. 63. Anton. à Sp. S. disp. 4. n. 132*.

R. IV. Si thesaurus inveniatur in alieno fundo, vel invenitur casu, vel ex industria, vel cum licentia Domini. Si invenitur casu, media pars erit Domini loci, & media pars Inventoris; nec expectanda est Judicis sententia, ut media pars Domino assignetur, nam cum leges ita disponentes non sint poenales, sed fundatæ in æquitate (quia scilicet æquum est Dominum fundi commodum reportare ex re in suo fundo inventa) obligant in conscientia, non expectatâ sententiâ Judicis. Si fuit inventus ex industria in aliena possessione, volunt leges totum thesaurum Domino illius esse adjudicandum; at quia talis dispositio est poenalis, in poenam nempe delicti commissi, quaerendo sine licentia Domini thesaurum in alieno fundo, hinc est non obligare ante sententiam Judicis, & ante hanc Domino dandam esse solum, medietatem. Denique si aliquis effodit in alieno fundo de licentia Domini, sciens ibi esse thesaurum, sed id celando Domino, tunc multi volunt esse totum Domini, quia in hoc casu idem dicendum ac de Thesauro de industria in alieno fundo invento. Hoc tamen putarem verum non esse, si aliter conventum fuerit inter Inventorem, & Dominum, dummodo dolo non extorserit licentiam effodiendi: *Dian. t. 6. et. 3. resol. 3*. Si verò solum conjecturaliter putabat esse thesaurum, & id Domino manifestavit, tunc totus thesaurus est Inventoris, nisi aliud in pactum deducatur: *l. unica Cod. de thesaur. l. is qui ff. de acquir. rer. domin. s. Theaurus Instit. de rer. divis.*

Q. VIII. Quid dicendum, quando alter habet dominium directum, alter dominium utile fundi, in quo invenitur thesaurus.

R. Supposito Inventorem esse personam diversam à prædictis Dominis, ipsi debetur dimidia pars thesauri, si casu invenit; alia verò pars est inter prædictos Dominos dividenda. Si verò ex industria invenit, post sententiam Judicis est inter Dominos omnino dividendus. Si verò thesaurus inveniatur ab uno ex prædictis Dominis, jam illi competit dimidia pars, quatenus inventor, & medietas alterius dimidiæ partis, quatenus habens vel dominium directum, vel utile fundi, in quo inventus est, & ita tres partes erunt Inventoris. Simpliciter usufructuario, si non sit Inventor thesauri, nil debetur de thesauro invento, quia thesaurus non reputatur velut fructus fundi, prædii, &c.

&c. *leg. divorzio §. Si fundus ff. de solut. matr.* Ex hac ratione multi volunt neque ipsi Emphyteutæ aliquam partem thesauri competere, cum non habeat jus nisi ad fructus fundi, ut docent DD., quos sequitur Diana *tr. 6. tr. 8. resol. 5. §. 1.* Hinc etiam thesaurus inventus in fundo dotali nullatenus pertinet ad Maritum, quia non est fructus, sed ad Uxorem, quæ est Domina fundi dotalis: *Dian. resol. 7. Palaut tr. 3. disp. un. p. 17. num. 8.* Cæterum circa hujusmodi attendendæ sunt leges municipales locorum, nam bene potest Res publica diversimodè applicare res, quas naturaliter fecit communes, prout scilicet judicatum fuerit expediens bono communi: *Dian. resol. 19.*

Solet etiam hic obiter quæri, an sciens thesaurum absconditum in aliquo fundo, possit illum emere pretio ordinario. Et respondetur affirmativè ex doctrina S. Thomæ *2. 2. q. 66. art. 5. ad 1.* Ratio est quia, pretium rerum commensurandum est juxta communem rerum æstimationem, non secundum scientiam privatam alicujus; ac proinde justum pretium agri erit illud, quod communiter tale reputatur. Postquam verò quis emit agrum, tunc jam habet thesaurum in suo fundo; ac proinde non tenetur partem illius alteri tradere: *Palet. l. 5. cap. 49. n. 7., Lugo de Jusf. disp. 6. n. 126.*

Regula in praxi observanda.

I. Quoad animalia præcipuè potest aliquando anceps esse Confessarius in ordine ad columbas. Hæ quidem cum consuetudinem habeant redeundi, ordinariè spectant ad Dominum Columbarii, si tanto tempore non differant redire, ut prudentis arbitrio censeantur non amplius habere consuetudinem redeundi. Hinc puto posse tutò retineri Columbas, quæ sine alicujus fraude alterius aggregantur Columbario. Secus si ibi includantur, vel particulari cibo alliciantur ad ibi persistendum, De hac re Confessarius legat de Lugo *disp. 6. numer. 43.*

II. Confessarius non obliget ad restitutionem illum, qui in locis reservatis non circumseptis occidit animalia &c. At moneat venatorem graviter peccare, quoties ita venando se exponit periculo alicujus gravis pœnæ, vel potest esse causa gravium dissidiorum. Multò magis graviter peccat, quoties se exponit periculo, ut vulneretur à talium locorum custodibus, vel ipsos vulnerandi.

III. Certè tenetur ad restitutionem, qui capit pisces in alterius rete, vel nassâ inclusos, si non poterant inde aufugere. Quòd si capiens pisces, iterum tendat nassam, & ita impleatur, ut non potuerit plures pisces Dominus capere, tunc nulla est obligatio restituendi pisces in nassa captos, quia nullum damnum Domino illatum est.

IV. Pascentes animalia, & lignantes in locis communibus, ordinariè loquendo, non peccant, nec tenentur ad restitutionem, sed solum ad pœnam, si ex justa causa hujusmodi fuerunt prohibita: nulla autem justa potest esse causa prohibendi miserabilibus Personis lignationem in locis communibus. Benè tamen potest esse grave peccatum ita lignare, ut sylvis, seu nemoribus grave damnum inferatur, & ex hoc potest consurgere etiam obligatio restitutionis, si grave damnum Communitati inferatur. Ex his videat quomodo se gere debeat Confessarius cum iis, qui se accipiunt in alieno lignasse. Neque etiam de facili condemnandus est peccati, & ad restitutionem, qui lignavit in loco alicujus particularis, sed interrogandus est an ligna mortua abstulerit; & an Dominus in sui ulum soleat illa consumere, adeoque inventus reputari possit. Hæc regulâ judicare poterit, an peccet ea surripiendo; & ad quid teneatur.

V. Multoties sibi falsò blandiuntur homines sibi retinendo res, quasi ut derelictæ sint reputandæ; ut si quis ex hoc capite sibi retineat res à flumine asportatas, ex incendio ereptas &c. He omnes, ordinariè loquendo, sunt restituendæ, sed bene potest inventor prætereundere pretium laboris, & periculi, cui se exposuit in iis recuperandis. Aliquando etiam potest omnino retinere, dum nempe Dominus possidet de iisdem inquirere, & non inquirendo demonstraret se totaliter illas negligere.

VI. Nihil exigere potest qui sine periculo, & labore invenit res ab alio deperditas, unde si pro iis restituendis aliquid omnino exigatur, debet Confessarius ad restitutionem obligare; hæc etenim non dantur voluntariè, sed solummodo quia alio pacto non possent res deperditæ recuperari. Secus esset, si quis Inventori offerenti sine ullo pretio rem deperditam liberaliter aliquid daret.

VII. Si Inventor tanquam pauper velit sibi rem inventam applicare, non acquiescat Confessarius quoadusque non fecerit diligentiam Dominum inveniendi, eò majorem, quòd res inventa est pretiosior.

C A P U T IV.

De modo acquirendi dominium per prescriptionem.

Q. I. Quid sit Prescriptio, & Usucapio.

R. Ex *l. 3. de Usucapion.* Prescriptio potest ita definiri: *Acquisitio Domini, & peremptio juris alieni, cum continuatione possessionis tempore à lege prescripta.* Cum igitur per prescriptionem auferatur jus, quod Dominus habebat in aliquam rem, & in alium transferatur, hinc dicitur per prescriptionem dominium acquiri, & jus alienum periri.

Observandum igitur est tam Leges Civiles, quam Canonicas admittere prescriptionem, etenim censetur unumquemque possidere rem suam sub hac tacita conditione, ab ipsa prima rerum divisione incepta, quòd possit à publica potestate per suas leges in alium transferri, quoties id judicatum fuerit bono communi expedire. Motiva autem cur expediens judicatum fuerit per prescriptionem rei alienæ dominium transferre, videntur colligi ex *leg. ut perfectius C. de annali exceptione leg. cum notissimi C. de Prescript., & ex cap. vigilantis de Prescript.* Hujusmodi autem fuerunt, quia si aliquis postquam possidet per longum tempus aliquam rem servatis aliis conditionibus, de quibus statim, cogeretur denuò alteri tradere eandem rem, quia ipsam antea possederat, dominia rerum remaneret valdè incerta, continuarentur jurgia, & lites in infinitum protraherentur. Conveniebat etiam ita disporre, ne homines essent nimis negligentes in custodiendis suis juribus, & rebus.

Cum Prescriptione confunditur Usucapio, quamvis aliqui velint hujusmodi distinguere, quasi Usucapio dicatur solum de rebus mobilibus, Prescriptio verò de immobilibus. Sed non est tempus tendendum in questionibus inutilibus.

Q. II. Quæ sint conditiones requisitæ ad prescriptionem.

R. Conditiones requisitæ ad prescriptionem sunt quatuor, nempe possessio, titulus, bona fides, & continuatio possessionis tempore à lege prescripto.

Q. III. Quæ possessio ad prescriptionem requiratur.

R. Certum est ad prescriptionem possessionem requiri, ut habetur *ex reg. sine possessione de regulis juris in 6.* Verùm non sufficit sola possessio na-

naturalis, qua aliqua res detineatur; quid enim refert retinere aliquam rem, nisi quis habeat animum illam ut suam retinendi? Necessaria est ergo ad prescriptionem etiam possessio civilis, immo ipsa sola sufficit ad prescribendum. Qui ergo aliquam rem nomine aliorum possident, uti se habent Religiosi, Tutores, Procuratores, Coloni, Emphyteutæ, Conductores, Bignoratores &c. non possunt eam prescribere: *Palaut tr. 1. disp. unie. p. 22. §. 4. num. 5. & communiter.* Idem dicas de Laicis respectu loci sacri, Jurisdictionis spirituales &c. nam cum jus ipsi resistat, sunt incapaces hujusmodi possidendi: *cap. cum causam 7. de prescrip. leg. usucapionem ff. de usucap. & §. Sed aliquando Insti. eod. tit.*

Q. IV. Qualis titulus requiratur ad prescriptionem.

R. Titulus ad prescriptionem requisitus debet esse probabiliter presumptus: *cap. si diligenti de prescrip. leg. Celsus ff. de usucap.* Titulus probabiliter presumptus est titulus quidem invalidus, sed qui reputatur verus; ut si bona fide emas rem à non habente potestatem illam vendendi; nam tunc non datur titulus verus, sed solum presumptus, quatenus judicatur venditores potuisse illam vendere.

Id tamen non habet locum in prescriptione extraordinaria, de qua statim dicemus; nam cum facile tituli obliviscamur, in tali prescriptione non requiritur titulus; sed presumitur.

Q. V. Quanto tempore debeat continuari possessio ad prescribendum.

R. I. Ad prescribendas res immobiles cum titulo requiruntur decem anni inter presentes, & viginti inter absentes. Ad prescribendas verò cum titulo res mobiles tres anni requiruntur inter presentes, & quatuor inter absentes: *Authent. quas actiones C. de SS. Eccles. cap. ult. & penult. 16. q. 3.* Id verificatur, si res nullam habeant privilegium; nam contra res mobiles, sive immobiles Ecclesiæ Romanæ non potest dari prescriptio, nisi longissimi temporis, quæ est tempus centum annorum. Ita habetur in Authentica citata, & *cap. cum à nobis 14. de Prescrip.* Hujusmodi tempus etiam requiritur ad prescribendam ea, quæ fuerunt legata, donata, vel vendita Civitatibus: *Lugo disp. 7. num. 87.*

R. II. Ad prescriptionem rerum immobilium, vel mobilium sine titulo requiritur tempus triginta annorum inter presentes, & quadraginta inter absentes: *leg. ult. Cod. in quibus causis.* Hac sola extraordinaria prescriptione quadraginta annorum potest prescribi contra Ecclesias, Hospitalia, seu pias causas, ut constat ex Authentica supra citata, & *c. ad auver. c. illud autem, cap. quia judicante de prescrip.* Dixi, ad hæc prescriptionem extraordinariam titulum non esse necessarium, quia leges eam statuentes illum non requirunt: *l. sicut in rem C. de prescrip. 30. vel 40. annor.* sicut nec in hac prescriptione adhibetur distinctio inter absentes, & presentes, quia eam jus non adhibet.

Multò minus necesse est exhibere titulum in prescriptione immemoriali, cujus nempe origo excedat memoriam hominum; nam ipsa immemorialis possessio est instar tituli immo non potest eà melior titulus allegari: *Fagnan. in cap. cum Apostolica num. 6. de his que sunt à Prelat. dummodo sit capacitas in possidente.* Porro ad prescriptionem tantum temporis, cujus initium non extet memoria, non requiritur lapsus centum annorum, sed satis est, si Possessor, vel alii testes possint dicere de sensu proprio ita semper fuisse, & antea à suis Majoribus ita fuisse audierint: *Barbos. in cap. cum vobis de prescrip. numer. 5.*

Advertendum autem est prescriptionem aliquan-

do interrumpi, aliquando dormire. Tunc dicitur interrumpi, quando tempus præcedens conquisita, & nihili habetur superveniente interruptione. Hoc tamen maximè locum habet in interruptione naturali, quando nempe cessat prescriptio, quia supervenit mala fides, seu amittatur civilis, & naturalis possessio. Quòd si cessent hujusmodi impedimenta, prescriptio debet iterum inchoari à recuperata possessione, & postquam iterum rediit bona fides: *Covarr. part. 2. in cap. possessor §. 12. n. 6.* Interrumpitur etiam civiliter, quando nempe Possessor interpellatur ab adversario per aliquem actum Juridicum, nempe per solam citationem, si agatur contra prescribentem sine titulo spatio triginta annorum: *l. cum notissimi C. de Prescrip. 30. vel 40. annorum;* vel per contestationem litis, si agatur contra prescribentem cum titulo spatio decem vel viginti annorum: *l. mota litis C. de revindia. junct. leg. si pater tuus C. ne de Stat. De fund. Hoc tamen non procedit in triennali usucapione inchoato cum titulo, & bona fide: l. 2. §. fin. ff. pro emptor.* unde si actor quacumque ex causa litem non prosequatur, non est de novo inchoandum tempus ad usucapiendum. Quæcumque etiam alia prescriptio civiliter interrupta non cessat, si Actor litem movens verò non sit Dominus rei; sicut etiam si possessor vicerit, vel si per transactionem &c. Actor à lite cessaverit; nam tunc habetur continuatio temporis requisiti ad prescribendum, sicuti si lis nunquam mota fuisset: *Covarr. p. 2. in c. Possessor §. 12. num. 8. Engel. de prescrip. circ. fin.*

Prescriptio dicitur dormire, quando suspenditur propter superveniens impedimentum, quo impedimento sublato, ad complendam prescriptionem continuatur tempus subsecquens cum præcedenti, solo dormitionis tempore subduco: *cap. cum vobis 14. de prescrip. cap. ex transmissa 10. ibid. junct. Gloss.* Tunc autem dicitur intervenire impedimentum, quando jus dici non potest, vel ratione temporis, ut tempore belli, aut pestis; vel defectu alicujus personæ, ut si Ecclesiæ non habeat Episcopum, vel Rectorem, seu habeat inutilem, sicut etiam si is contra quem prescribitur, non possit agere. Hinc prescribi non possunt res dotales contra mulierem, vivente marito: *l. in reb. ff. de jur. dot.* sicut tali tempore non prescribitur contra eandem in dote repetenda. Item vivente Patre non possunt prescribi bona adventitia contra filium: *l. 1. §. fin. de annal. except. Gloss. in can. prima actione 16. q. 3. v. postliminio.*

Q. VI. Qualis debeat esse bona fides, quæ requiritur ad prescribendum.

R. I. Jam diximus supra, unam ex conditionibus requisitam ad Prescriptionem esse bonam fidem Possessoris, quia scilicet sibi prudenter persuadeat rem esse suam, seu non alienam. Id constat ex regula *Possessor 2. de regul. juris in 6. & ex cap. finali de Prescrip.* Et re vera sciens rem esse alienam, eamque nihilominus detinens, clarissimè equiparatur furi; ac proinde agit etiam contra jus naturale eam sibi retinendo; non officit tamen bonæ fidei requisitæ ad prescriptionem, si sit venialiter mala. Ita videtur decisum in supracitato capite finali, nam ibi dicitur ob stare prescriptioni mala fides, quæ est ex peccato mortali. Et ratio est quia, mala fides leviter culpabilis, e. g. ex levi omissione alicujus majoris diligentia, non tollit quin Possessor ex aliis validioribus rationibus potuerit credere rem esse suam, adeoque dicendum est prudenter id credidisse.

R. II. Ut detur bona fides in Possessore, oportet ab initio non incepisse possidere cum dubio prudenti, & rationabili. Ita decisum habemus in supracitato capite finali de Prescriptione. Et quidem quo-

quomodo potest dici possessor bonæ fidei, qui prudenter timet rem non esse suam? Certè tunc non poterit prudenter iudicare esse suam, quod requiritur ad bonam fidem, adeoque retinendo rem peccaret, quia se exponeret periculo tollendi rem alienam: *Less. de Just. l. 2. c. 6. num. 10. & communiter*. Oportet ergo aliquo motivo rationabili dubium deponere, & tunc incipiet pro eo currere præscriptio.

Quamvis autem dubium prudens, quo incipitur possessio, excludat bonam fidem, non ita tamen dicendum, si superveniat possessio bona fide inchoatæ. Ratio est quia, ad excludendam bonam fidem, quam quis jam habeat quoad aliquam rem, necessarium est scire esse alienam; hanc autem scientiam non habet, qui solum dubitat an sit sua, ea res, quam jam suam crediderat. Ita communiter Theologi cum Glossa in cap. *su. de præscript.* Verum tamen est tunc possessorem teneri ad adhibendam moralem diligentiam pro investiganda veritate, eaque non comperit, potest credere esse suam ex illa regula: *In dubiis melior est conditio possidentis*.

R. III. Etiam ignorantia Juris clari, dummodo sit inculpabilis, non obstat bonæ fidei requiritæ ad præscriptionem. Non movetur hic quæstio de ignorantia inculpabili facti, nam hanc non obesse præscriptioni habetur ex *leg. Juris 4. ff. de Juris, & facti ignorantia*. Hinc qui emit equum ab iniquo possessore, putans tamen ipsius esse, utpote habens solum ignorantiam facti, potest præscribere: *Resignol. contr. r. pra. n. 2. n. 17*. Quæstio ergo est de ignorantia juris clari; ut si emens supra dicto iniquo possessorem equum, putasset illum potuisse vendere ut suum, & movetur quæstio, quia in lege supracitata, & *leg. nunquam 31. ff. de usuc.* dicitur ignorantia juris clari obesse præscriptioni. Hinc multi Doctores dicunt cum tali ignorantia non dari præscriptionem; cum etenim præscriptio introducta sit lege positiva, non videtur admittenda in casibus, in quibus à jure excluditur.

Nihilominus valde probabiliter sustineri potest nostra responsio, etenim ideo leges nolunt præscriptionem dari cum ignorantia juris clari, quia præsumitur talem ignorantiam allegantem non habere bonam fidem; cum ergo istæ leges in præsumptione fundentur, semper cum talis præsumptio sit falsa, bene poterit cum eis non concordare forum conscientie. Et de facto etiam Authores contrarii dicunt præfatas leges non obstat, quin Milites, Mulieres, Rustici, & Minores possint præscribere, quia in eis non præsumitur mala fides; ubi ergo de facto ista mala fides non datur, poterit in foro conscientie admitti præscriptio: *Lugo de Just. disp. 7. n. 32. Anton. à Sp. S. disp. 5. n. 157*.

R. IV. Mala fides Auctoris facit Successorem reputari Possessorem mala fidei si sit illius heres, itaut non possit præscribere tempore ordinario; secus si non sit heres. Prima pars responsionis probatur quia, fictione juris heres reputatur veluti eadem persona cum defuncto, unde cum iste haberet possessionem mala fide infectam, idem prejudicium reputatur habere ejus Successor. Præterea ad præscribendum tempore ordinario requiritur titulus; hunc autem omnino remouent leges ab herede Auctoris mala fidei, ut patet ex *leg. cum heres ff. de divers. temp. præscript.*, & *leg. ult. Cod. de Usucap.* E contra quia heres reputatur eadem persona cum defuncto, possessio Defuncti, si erat in bona fide, continuatur in herede; & ita ad præscribendum computare potest etiam tempus, quo defunctus possedit: *S. Diutina Inst. de usucap. leg. dotia §. Eum ut ff. de contrab. empt. Lug. disp. 7. n. 57*.

Dixi heredem Auctoris mala fidei non posse præscribere tempore ordinario; nam bene potest præscribere tempore extraordinario, si incepti bona fide possidere. Ratio discriminis est quia, in herede immediato fingitur fictione juris mala fides, quia non habet titulum possidendi, ubi ergo non requiritur titulus ad præscribendum, ut evenit in præscriptione extraordinaria, neque fictione juris reputabitur mala fides in herede, & consequenter poterit præscribere: *Anton. à Sp. S. n. 179*, & alii apud ipsum.

Quæ dicta sunt solum verificantur de herede immediato, non verò de mediato, vel de eo, qui ab Authore mala fidei habet aliquid titulo legati, donationis, emptionis, vel alio titulo, nam hi neque fictione juris referunt Personam illius, à quo aliquam rem habuerunt; unde concurrentibus debitis conditionibus, possunt præscribere tempore ordinario: *S. Sed tamen Justit. de Usucap. leg. Vitium ff. de divers. temp. præscript. Less. l. 2. c. 6. num. 43*. Ipse etiam heres immediatus Auctoris mala fidei, licet non possit præscribere rem tempore ordinario, bene tamen ipsius fructus; *l. bona fidei ff. de acquir. rer. dominio*.

Præfata doctrina, scilicet quòd heres mediatus, Legatarius, Donatarius &c. possint præscribere tempore ordinario rem habitam ab Authore mala fidei, duas patitur limitationes. Prima est, quòd si res sit immobilis, & verus Dominus nesciat illam ab alio possideri, tunc ad eam præscribendam necessarium est tempus extraordinarium: *Authent. mala fidei C. de longi temporis præscript.* Bene verò potest præscribi tempore ordinario, si Dominus sciat ab alio possideri, & non se opponat, Secunda est, quòd etiam tempus extraordinarium requiritur ad præscribendam rem furtivam, seu violententer occupatam, quòd immediatè habeatur ab ipso fure: *leg. sicut in rem 3. C. de præscript. 30. vel 40. annor. Trall. in Decal. l. 7. c. 4. dub. 12. num. 3. Anton. à Sp. S. disp. 5. num. 188*. Id tamen verificatur de re furtiva, quam quis bona fide acceperit ex aliquo justo titulo, puta emptione &c. nam res furtiva habita à latrone, quæ sine titulo possideatur, nunquam præscribitur, quia semper est vitiosa: *Lugo de Just. disp. 7. sect. 8. n. 138. Bonac. de rest. disp. 1. q. 3. punct. 5*.

Q. VII. An ad præscribendum servitutes, aliasque obligationes requiratur bona fides.

R. I. Obligationes, quæ de sua natura tendunt ad aliquid agendum, vel non agendum, non præscribuntur cum mala fide. Ratio est quia, jure canonico rejicitur omnis præscriptio, quæ est cum peccato, & mala fide; *cap. ult. de præscript.* Præterea si quis existens in mala fide velit se eximere per lapsum temporis ab obligatione agendi, v. g. restituendi alienum, eò quia à creditore non exigatur, hoc nihil aliud esset, quàm peccati continuatio. Si verò quis mala fide velit præscribere contra obligationem non agendi, attollere e. g. ædificium, quòd scit non posse attollere; aperiendo fenestram, quam scit non posse aperire, pariter peccat, quia sciret se lædere jus proximi.

R. II. Præscribi possunt obligationes, quæ referuntur dumtaxat ad patiendum, vel subeundum onus per solam negligentiam Auctoris, seu eò quòd tales servitutes non exigantur. Deius e. g. aliquem habere servitutem in meo prædio, & negligere eà uti per tempus à lege ad præscribendum præfixum, hic non dicitur obstat mala fides præscribentis, nam bene scit jus alterius, licet simul sciat se ad nihil teneri, si alter non exigat. Item non intervenit ipsius peccatum, cum supponatur non impedire alteri transitum per suum prædium; unde nihil est, quòd impediat præscriptionem, quamvis potius dici debeat alterum jus suum

suam ratione propriæ negligentie amittere, quàm contra ipsum præscribi: *Laym. l. 3. tr. 1. c. 8. numer. 12. Engel. de Præscript. n. 18. Lugo disp. 7. numer. 78*.

Q. VIII. An dentur res, quæ præscribi non possunt.

R. Plura dantur, quæ à lege præscribi prohibentur. Nullo igitur tempore præscribi potest homo liber: *S. Sed aliquando Inst. de usucap.* quamvis servus, si viginti annis etiam sine titulo bona fide se gesserit pro libero, præscribat contra Dominum suam libertatem: *leg. 2. C. de long. temp. præscript. iunct. Gloss. fin. ibid.*

Præscribi non possunt res publicis usibus deputatæ, ut forum, via publica, pons &c. *leg. Usucapionem ff. de Usucapion.* Accedit ratio, quia res publicæ à privatis non possidentur, sed promiscuè usurpantur; sine possessione autem non datur præscriptio. Concordat textus in *l. 1. ff. de via publica*.

Laici non possunt præscribere res sacras, ut Ecclesias, loca Religiosa, jus decimarum, conferendi beneficia &c. quia non valent hujusmodi possidere: *cap. cum causam 7. de præscript.* Bene tamen potest Persona Ecclesiastica hujusmodi præscribere adversus aliam personam Ecclesiasticam: *cap. 1. de præscript. alii que capitibus*.

Socius possidens rem communem pluribus, non potest totam sibi præscribere adversus alios socios; cum etenim non suo tantum nomine, sed etiam aliorum possideat: *leg. si communem ff. quemadmodum servitutes amittantur*, non habet titulum possessionis ad præscribendum contra portionem sociorum: *Less. l. 2. de Just. c. 6. dub. 10. n. 47*.

Actus meræ facultatis, & prorsus liberi non inducunt præscriptionem: *l. 2. ff. de via publica, Covar. in cap. possessor p. 2. §. 4. num. 6. Pirching. de præscript. n. 17*, & communiter. Hinc si quis per centum annos & ultra liberè vixerit ad aliquod molendinum, non potest cogi vi præscriptionis ut illuc eat. Item si quis ex mera sua libertate admiserit aliquos Ecclesiasticos ad aliquam functionem, quæ de jure illis non competat, non possunt vi præscriptionis pretendere, ut ad eam in posterum vocentur. Fallit hæc doctrina quando aliquis non est mera libertate, sed propter jus quòd alii habere saltem putarent, ad talem functionem vocasset; sicut si aliquis ex jure præsumpto alterius ad illius molendinum vixerit: *Covar. cit. Abbas c. significante n. 1. de appell.*

Limites Provinciarum, Dioecesium, & Parochiarum etiam cum titulo, & per tempus immemorabile præscribi non possunt: *c. super eo de Paroch. ibique Barbosa & alii*. Limites verò prædiorum, privata autoritate constituti, spatio quadraginta annorum cum bona fide præscribuntur: *leg. competent C. de Præscript. 30. vel 40. annor.*

Reservata Principi in signum supremi dominii, puta præstatio tributii &c. præscribi non possunt: *leg. competit cit.*

Subditi verò quamvis non possint præscribere exemptionem contra Superiorem Ecclesiasticum extingvè, eò enim ipsò quòd sint subditi, parere debent, bene tamen præscribere possunt exemptionem ab obedientia translativè, puta ab Episcopo ad alterum Prælatum, vel immediatè ad Summum Pontificem. Possunt etiam præscribere exemptionem partialiter, puta ut non solvant aliquid Episcopo. De his videndi *Barbosa p. 3. de Offic. Episcopi. Pirching. sub titulo de præscript. n. 22. Engel. ibid. n. 7*.

Q. IX. An possit habere locum præscriptio res pecu rerum, quas lex prohibet alienare.

R. Ad hoc dignoscendum observanda sunt sequentia. Non habet locum præscriptio, si res,

quæ prohibentur alienari, non possint possideri, ut sunt res sacre, & publicæ. Item si lex prohibeat aliqua alienari in favorem ipsarum rerum, ut sunt fundus dotalis, Fidei commissum &c. non valet contra eos præscriptio, si non inceperit, antequam v. g. fundus datus esset in dotem, quòd si tunc inceperit, præscribi possunt tempore ordinario: *l. si fundum ff. de fund. dotal.* Si denique lex solummodo prohibeat ne alienatio fiat sine aliqua solemnitate, tunc concurrentibus requisitis ad præscriptionem, procedit præscriptio, maxime si solus error facti interveniat; ut si quis emiserit à minore putans esse majorem, vel ab Ecclesia putando adfuisse consensum Apostolicum, quamvis vera non adfuerit. Videatur *Abbas in cap. cum non licent de præscr. n. 7. Pirching. sub titulo de præscr. num. 35*.

Q. X. An aliquando completo tempore præscriptionis res sit restituenda.

R. Pro certo habendum est eum, qui præscripsit aliquam rem, posse eam retinere tutà conscientia; sicut enim leges possunt etiam Dominis invitit impedire translationem dominii, quando id exposcit bonum commune, ita possunt dominia aliis quorum in alios transferre, etiam illis invitit, quando ita idem bonum commune exposcit, ob quam rationem diximus supra leges admittere præscriptionem. Pariter quia ob bonum publicum introducta est præscriptio, & non in solam poenam negligentie Dominorum, inde est quòd etiam isti non fuerint negligentes in recuperandis rebus suis, adhuc tamen possit etiam contra eos currere præscriptio: *Lugo de Just. disp. 7. num. 5. Laym. l. 3. tr. 2. c. 8. Navar. cap. 17. n. 85. Raznan. in cap. si quis n. 50. de Regularib.*

Nihilominus si prior Dominus per Judicem in integram restituatur, tunc res, quæ fuit præscripta, est Domino restituenda, cum ita statuatur leges, ex quibus provenit præscriptio. Hoc beneficium restitutionis in integrum primò conceditur Minoribus, & durat per quadriennium, computandum à die complete præscriptionis, & ipsis Minoribus cognitæ. Item respectu illorum habet locum in præscriptione sive ordinaria, sive extraordinaria, sive fuerint negligentes in impedienda præscriptione, sive non: *cap. 1. de restitut. in 6. leg. ult. C. de tempor. integr. restit. c. l. unic. C. 1. advers. Usucap.* Idem beneficium habent Ecclesie, Hospitalia, Monasteria, alique pie causæ, cum instar Minoris, & Pupilli reputentur: *cap. 1. c. 2. de Restit. in integr. in 6.* Majoribus conceditur in præscriptione ordinaria beneficium restitutionis in integrum, dummodo probent non fuisse negligentes in sua re recuperanda; ut si invincibiliter ignoraverunt rem esse suam, si fuerunt absentes, si infirmi, vel alio legitimo impedimento detenti.

Regula in praxi observanda.

I. Si Confessarius non ignoret quæ dicta sunt de præscriptione, in pluribus casibus consulere poterit conscientie sui Poenitentis. Heres e. g. adinventit Patrem acquisivisse pecuniam ex injusta negotiatione, ac proinde pluribus scrupulis inquietatur. Observet igitur si possit iudicari Patrem habuisse bonam fidem, & titulum putativum, quia e. g. erat vir timoræ conscientie, & eas pecunias ex aliquo contractu acquisivit, quamvis postea aliqua ratione claudicasse cognoscatur; cum tunc pater illas pecunias spatio trium annorum præscriperit, non habet heres onus restituendi. Idem dicas, si adinventiat in hereditate res mobiles, quas per triennium bona fide, & cum aliquo titulo possederit. Si verò non habebat titulum, sed solam bonam fidem, tunc necesse erat possedisse spatio

riginta annorum. Quod si Pater habens bonam fidem non possedit triginta annis, sufficit si ipse heres tribus annis possederit bona fide; nam in ipso etiam adest titulus hereditatis, adeoque respectu ipsius sufficit ad præscribendum spatium trium annorum. Præfata doctrina applicanda est ipsi pœnitenti, si bona fide fecit negotium aliis iniustum, ex quo pecuniam acquisivit; vel si bona fide, & cum titulo rem mobilem non suam possedit.

Si verò in hereditate reperiat rem immobilem, puta aliquem fundum, qui alterius Domini erat, tunc Confessarius ad consulendum conscientie Pœnitentis, sequentia observet. Si Testator erat in mala fide, hæres non potest illam rem ut suam retinere, nisi forte hæres continuaverit bona fide possessionem per tempus extraordinarium, nempe triginta annorum, vel quadraginta, si præfate res sint Ecclesiæ. Si verò Testator erat in bona fide, & titulum habebat possidendi, sufficit si possederit decem annis inter præfentes, & viginti inter absentes, quadraginta verò si bona immobilia erant Ecclesiæ. Ubi advertendum, sufficere si tale tempus fuerit expletum per possessionem, quam bona fide habuit Testator, & eam, quæ continuavit bona fide in hærede, nam tunc possessio Testatoris prodest etiam hæredi. Observandum etiam præfata doctrinam valere, si sermo sit de rebus, quæ præscriptioni subiaceant, quales non sunt fideicommissa, & fundi dyaales.

Applicet Confessarius eandem doctrinam Pœnitenti, quem adinveniat aliquam rem alienam immobilem possidere. Possedit e. g. aliquis rem fructiferam immobilem cum titulo, & bona fide novem annis, hic tenetur restituere eandem rem immobilem, non verò fructus, quos per sex annos percepit, nam illos præscripsit. Si verò non habebat titulum, nec ipsos fructus potest retinere, nam tunc non præscribuntur nisi spatio triginta annorum.

CAPUT V.

De Dominio Filiorum-familias, qui sunt sub patria potestate.

Q. I. Quid sit patria potestas; & quomodo dissolvatur.

R. I. Ante dominium filiorum necesse est explicare quid sit Patria Potestas, ex ipsius enim explicatione facillè possumus inferre plura, quæ pertinent ad dominium filiorum-familias. Præterea non agimus hic de patria potestate, quæ jure naturali competit Patri quatenus est filio superior, quam potestatem dixi etiam competere Matri, dum egi de votorum irratione. Sermo ergo est de patria Potestate secundum jus civile, quam omnino aufert Matri; §. *Femina Inst. de adoptione*.

Patria igitur Potestas est jus, quod Pater habet in filios, & eorum bona. Quantum ad personam filiorum potest Pater illos vendere, ne fame pereat; *leg. 2. C. de Patrib. qui Gno.* Potest filii impuberibus facere substitutionem pupillarum, ut dicam agendo de eadem substitutione. Non potest filius cum extraneo in iudicio agere sine consensu Patris; *leg. actiones ff. de action. & oblig.* Quantum verò ad bona filiorum, statim videbimus quid dicendum sit.

Non solum verò sunt sub patria potestate filii legitimi, sed etiam adoptati adoptione perfecta, seu arrogatione, quæ fit auctoritate Principis; *l. 2. §. final. c. de adoptione*. Illegitimi non sunt sub patria potestate, nisi fuerint legitimi per subsequens matrimonium, vel Rescriptum Princi-

pis, dummodo tamen ipse legitimatus consentiat; *Sanch. conf. l. 1. cap. 1. dub. 12.*

R. II. Pluribus modis Filius liberatur à Patria Potestate. Primò, per mancipationem factam coram Judice, Patre & Filio consentientibus. Ad hanc mancipationem cogi etiam potest Pater, si nempe nimis excederet in punitione Filiorum, si Filias prostitueret, si acceptavit hereditatem, vel legatum sub conditione filium emancipandi; & e converso potest Filius cogi ad consentiendum emancipationi, si & ipse ita acceptaverit. Quòd si Filius gratuita Patris voluntate emancipatus, ingratus existat, illum factis, aut verbis injurando, revocatur in patriam potestatem. Secundò, dissolvitur patria potestas per mortem naturalem, & civilem Patris. Tunc autem dicitur civiliter mortuus, quando fuit missus in perpetuum exilium, in locum determinatum, vel si fuit damnatus ad perpetuum carcerem, vel si ejus bona ob aliquod crimen fuerant publicata. Redit autem in supra dictis casibus patria potestas, si Pater in pristinum restituatur ex Principis indulgentia. Inducitur etiam mors civilis per professionem Religiosam, unde solvitur patria potestas si Pater, si Filius in aliqua Religione profiteantur. Tertio, solvitur patria potestas, per hoc quòd Filius assumatur magnam Dignitatem, ut si fiat Cardinalis, Episcopus, Præfatus magnæ urbis, Dux militum inter majores &c. Ex hoc probabilis redditur etiam illorum opinio, qui volunt etiam per Sacerdotium, utpote quia est Dignitas major quacumque Dignitate seculari, solvi patriam potestatem. Verùm ex jure potius colligitur oppositum, cum in eo solum filius factus Episcopus liberetur à patria potestate, ut videre est *cap. per venerabilem qui fil. sint legit. &c.* Ultra prædictas causas alia non datur, unde solvitur patria potestas, adeoque Filius etiam senilis ætatis, etiam Doctoratu insignitus, etiam in statu matrimonii, est sub patria potestate; *Sanch. dub. 14. Lugo disp. 5. sect. 1.*

Q. II. Quot sint bona Filiorum-familias.

R. Hujusmodi bona sunt in quadruplici differentia, scilicet Castrensia, quasi castrensia, adventitia, & profectitia. Bona Castrensia ita dicuntur à castris, quia scilicet sunt illa, quæ competunt Filio occasione, sive ratione belli, aut militiæ. Ita igitur se habent bona mobilia, quæ Filius habet à Parentibus, vel aliis, ut ear ad bellum, stipendium militare, præda &c. sicut etiam hereditas, quam Filius habuerit occasione militiæ. Pariter computantur inter bona Castrensia, quæ peculio castrensi comparantur, sive scilicet tale peculium negotiationi exponatur, sive ludo &c. Adnumerantur denique inter bona castrensia, quæ habuit Filius à Parentibus, vel aliis, ut obsequatur Personæ Regiæ, & Principi, & quæ ratione talis obsequii acquisivit; *Lugo sect. 2. n. 13. Less. l. 2. c. 4. d. 3. n. 4.*

Bona quasi castrensia sunt, quæ dantur Filio ut discat literas, sive exerceat aliquod publicum officium, e. g. Advocati, Medici, Tabellionis, Lectoris cujuscumque facultatis, & quæ Filius acquirit ratione talis officii. Item hujusmodi reputantur bona data Filio-familias ab Imperatore, Imperatrice, Rege, aut Regina, sive Principe, quamvis dentur intuitu Patris; *leg. cum multa cod. de bonis qua liberis &c.* Talia item sunt bona, quæ dantur, aut legantur Filio-familias, ut ipsorum etiam habeat usufructum, quæ acquirit ex officio, aut Beneficio Ecclesiastico, sicut etiam quæ quomodolibet acquirit Filius gaudens privilegio Clericali; *Authent. Presbyter. C. de Episc. & Cleric.* ac denique Patrimonium ab aliis, quam à Parentibus datum Filio in titulum, ut suscipiat Ordines Sacros; *Lugo disp. 5. sect. 2. n. 19.*

CAPUT VI.

De bonorum Ecclesiasticorum dominio; & quomodo sint impendenda.

Q. I. Quotuplicia sint bona Ecclesiasticorum.

R. Hujusmodi bona ad tria genera reducuntur, nempe ad Patrimonialia, quasi patrimonialia, & merè Ecclesiastica. Patrimonialia sunt, quæ Ecclesiastici habent titulo successione, vel ab ipsis comparata fuere labore, industria, vel alio modo. Quasi patrimonialia sunt, quæ habet Ecclesiasticus non ratione alicujus beneficii, sed ratione alicujus ministerii Ecclesiastici. Hujusmodi sunt stipendia, quæ habet pro Missa celebranda, pro administrandis Sacramentis, pro anniversariis, pro vicaria temporaria, pro officio cantoris. Non nego tamen aliquos velle non dicenda bona quasi patrimonialia, quæ Ecclesiastici intuitu beneficii, vel officii Parochialis acquirunt, non acquirunt, si non haberent beneficium; ut sunt ea, quæ dantur ex benedictione nuptiarum, pro administrandis Sacramentis, pro associatione defunctorum &c. quæ bona etiam dicuntur fructus stolæ. Ratio est quia, quod datur ratione beneficii videtur esse bonum merè Ecclesiasticum; *Van Espen p. 2. tit. 33. de pecul. Cleric. c. 1. à n. 44.* At communior opinio contrarium docet, nam quamvis præfata bona non acquiruntur, nisi adesset beneficium, nihilominus non dantur à Laicis intuitu beneficii, sed ratione industriae, & laboris; *Molin. disp. 142. num. 2., Laym. l. 4. tr. c. 3. num. 1. Engel. de Pecul. Cleric. Illa denique dicuntur bona merè Ecclesiastica, quæ propriè titulo beneficii percipiuntur.*

Q. II. Quale dominium habeat Ecclesiasticus in bona præfata.

R. I. Ecclesiastici habent absolutum dominium bonorum patrimonialium, aut quasi patrimonialium. De bonis patrimonialibus exinde constat, quia non per hoc, quòd aliquis assumat statum Ecclesiasticum amittit illud jus & dominium, quod antea habebat circa sua bona patrimonialia, nec fit deterioris conditionis quam Laicus. Idem dicendum de bonis quasi patrimonialibus, cum ea habeant à Fidelibus in stipendium sui operis, absque eo quòd vel ex natura rei, vel ex intentione dantium. Sit illis adnexum aliquod onus, vel obligatio. Neque refert quandoque talia stipendia esse valde pingua, cum liberè dentur à Fidelibus; & hac ratione etiam pauper sit Dominus pinguis elemosynæ, quæ ipsi tribuatur; *Laym. l. 4. tr. 2. c. 3. num. 1. Engel. de Pecul. Cleric. n. 2. Palau de Just. disp. un. p. 7. §. 3. n. 3.*

Solet hęc esse lis inter DD. an quotidianæ distributiones ob assistentiam horis Canonis reputanda sint bona quasi patrimonialia. Non pauci affirmant, quamvis enim istæ distributiones ex fructibus Beneficii extrahantur, nihilominus judicanda sunt velut bona quasi patrimonialia, quia dantur ut stipendium diurni laboris. Ad eum modum quo, licet merces cantoris, magistri Grammaticæ &c. extrahatur ex fructibus Præbendæ, vel Beneficii, adhuc reputatur bonum velut patrimoniale, quia datur in stipendium laboris; *Ritching. de Pecul. Cleric. num. 2. Engel. ibid. num. 4.*

R. II. Ecclesiastici habent dominium etiam bonorum merè Ecclesiasticorum. Ratio est primò quia, postquam facta est à legitima potestate divisio rerum communium, unusquisque fit Dominus illius partis, quæ illi fuit assignata. De bonis autem merè Ecclesiasticis facta est distributio in quatuor partes, prima nempe applicata fuit Pontifici

n. 19. Sanch. l. 2. conf. c. 2. dub. 3. n. 13.

Bona adventitia, quæ aliis non sunt castrensia aut quasi castrensia, sunt ea, quæ adveniunt Filio non à Patre, vel intuitu illius, sed vel ex successione Matris, aut Avorum Maternorum, vel etiam paternorum. Item talia sunt, quæ Filio dat Pater non donatione simplici, sed remuneratoria, in remunerationem scilicet meritorum ipsius. Denique quæ acquirit filius jure hereditatis, vel labore, industria, negotiatione, legato, casu &c. *Sanch. dub. 4. n. 4.*

Bona profectitia sunt, quæ habet Filius vel immediate à Patre, vel primariè, intuitu, & occasione Patris. Si verò data sint etiam intuitu Patris, sed primariè data sint alia ratione, e. g. ob Filii obsequia, talia bona non sunt profectitia, sed adventitia. Quòd si Filius non sit sub patria potestate, tunc etiam ea, quæ illi dantur primariè intuitu Patris, non censentur profectitia; *leg. adhuc ff. de usufr. Sanch. l. 1. conf. c. 2. dub. 7. n. 3. Less. l. 2. c. 4. dub. 3. n. 7.*

Q. III. An præfata bona spectent ad Patrem, vel ad Filium.

R. I. Respectu bonorum castrensiū, & quasi castrensiū Filius habet ipsorum plenissimum dominium, nempe proprietatem, usufructum, & administrationem. Constat ex toto titulo de Peculio Castrensi in *ff. & Cod.* Si verò Filius nondum natus fuerit pubertatem, administratio est apud Patrem, vel Tutorem, unde non potest de eis disponere, vel alienare absque ipsorum consensu; §. *Pupillus ff. Inst. de inutil. stipulat.*

R. II. Filius habet proprietatem in bonis adventitiis, non verò usufructum, sed iste est apud Patrem; §. *Igitur Inst. per quas personas l. quacumque leg. cum oportet c. de bonis qua liberis &c.* Filius nihilominus habet ipsorum usufructum, si Pater ipsum cedat, nec tenetur eum computare in partitione cum aliis Fratribus. Item si ipsi aliquid donetur, vel relinquatur ex testamento cum conditione, ut habeat etiam usufructum; *Auth. ut liceat Matri col. 8. c. de bonis, qua liberis &c.* Si verò Filius sit hæres necessarius bonorum, quæ ipsi aliis reliquerentur, cum in ea succedat non ex dispositione Testatoris, sed ex dispositione legis, non valet Testator, quia liberè non disponit de illis bonis, privare Patrem usufructu ipsi à lege concessio. Pariter Filius habet usufructum bonorum, quæ Pater nolisset ipsum habere. Isti sunt casus frequentiores, in quibus Filius habet proprietatem, & etiam usufructum bonorum adventitiarum.

R. III. Pater habet proprietatem, usufructum, & administrationem circa bona profectitia Filii; *leg. cum oportet C. de bonis qua liberis, §. Igitur Inst. per quas personas.* Hoc igitur peculium solum proficit Filio, ut talia bona non publicentur, casu quo bona Patris ob aliquod delictum publicarentur; *leg. 3. §. Sed utrum ff. de minorib.* Ab hac doctrina excipiendum est Patrimonium, constitutum Filio à Patre pro recipiendis Sacris Ordinibus, vel Filio, aut Filie pro matrimonio contrahendo; nam licet hujusmodi sint profectitia, quatenus adducendæ sunt in hereditatis partitionem cum aliis Fratribus, nihilominus usufructus, ex quo recepta fuere, non adducendus est in partitionem, nec idem usufructus, & administratio pertinent ad Patrem; *Molin. de Just. tr. 2. disp. 233. Palau de Just. univ. de Just. punct. 7. §. 1. num. 7.*

ci, secunda Clericis, tertia fabrica, quarta pauperibus: *cap. vobis enim, & cap. cognovimus 12. q. 2.* Quamvis igitur ante factam divisionem non essent Ecclesiastici Domini bonorum merè Ecclesiasticorum, quia adhuc erant communia, bene tamen post talem divisionem, ut bene docet etiam S. Thomas 2. 2. q. 183. art. 7. Probatur secundò quia, jus Canonicum ob diversa crimina imponit Ecclesiasticis hanc poenam, ne scilicet faciant fructus suos, & sufficit videre Tridentinum *sess. 23. cap. 1. de reform. & sess. 24. cap. 12.* Si ergo Ecclesiastici non committant illa crimina, faciunt fructus suos, adeoque sunt ipsorum Domini. Denique probatur quia, invaluit consuetudo ut Ecclesiastici de suis bonis saltem validè testentur, ergo signum est ipsorum habere dominium.

Hæc opinio quoad bona convenientia honestæ Clerici sustentationi, dici potest communis, & etiam quoad bona ipsi sustentationi superflua quamplures docent; *Molin. disp. 143. num. 2. Barbos. l. 3. Jur. Eccles. univ. cap. 17. Fagn. in cap. si quis sanè ult. de pecul. Cleric. Laym. l. 4. tr. 2. c. 3. n. 3.* Fatendum nihilominus est quamplures Clericos non esse Dominos bonorum Ecclesiasticorum superfluum; & moventur quia non solum jure antiquo, sed etiam novo post factam talium bonorum divisionem Ecclesiastici non dicuntur ipsorum Domini, sed Procuratores: *cap. inquirendum 4. de pecul. Cleric. cap. 2. de Donat. itemque dicitur non posse de iisdem testari: cap. 1. cap. 3. cap. 7. cap. 12. cap. final. de pecul. Cleric.* Ad dunt non potuisse Pontifices mutare naturam bonorum Ecclesiasticorum; cum autem bona superflua sustentationi ante divisionem fateantur omnes non fuisse sub dominio Clericorum, nec habuisse potestatem talibus bonis abutendi sine onere restitutionis, idem modò dicendum videtur. Item dicunt nec Pontifices voluisse transferre per divisionem dominium bonorum superfluum in Clericos, sed id fecisse ad evitanda scandala, & lites; nam remanente omnium bonorum distributione penes Episcopos multi indebitè distribui per sepe clamarent. Hinc concludunt hujusmodi bona esse sub speciali dominio Christi, utpote ipsius intuitu data, sicut bona destinata ad Fabricam, & ornatum Ecclesiarum, quorum non sunt Domini, nec Clerici, nec Laici. Remanet ergo juxta hanc opinionem Clericos bonorum superfluum solummodo habere administrationem. Denique ad illos textus, quibus dicitur Ecclesiasticos facere fructus suos, respondent designari esse sub ipsorum dominio, quæ ad congruam ipsorum spectant sustentationem: *Van Espen p. 2. tit. 32. de pecul. Cleric. Bellet. Disquis. Clerical. de bon. Cleric. §. 2. n. 5.* & quamplures apud ipsam.

Q. III. An saltem debeat Ecclesiasticus impendere in usus pios superflua suæ congruæ sustentationi.

R. Bona merè Ecclesiastica, quæ supersunt congruæ sustentationi, nullatenus impendi possunt in usus profanos, sed debent piis operibus applicari. Probatur responsio primò quia, ita præcipit Tridentinum *sess. 25. cap. 1. de Refor.* Secundò; quia apud sacros Canones, & novissimè apud Tridentinum loco citato, bona merè Ecclesiastica dicuntur res Dei; sive Deo sacratæ; sicut autem dicitur ratio naturalis turpe omnino esse res alicui Sancto dicatas in usus profanos impendere, multò magis iniquum esset ita infumere res Deo dicatas. Denique quia cum non solum SS. Patres, & SS. Canones Raptores, & fures appellent Clericos, qui bona merè Ecclesiastica in usus profanos infumunt; sed etiam ipsos veluti Tutores, & Patres pauperum nuncupentur, dant saltem intelligere peculiari quadam ratione ob statum Clericatus ad ipsos pertinere opi-

culari indigentibus; & ita ipsorum bona etiam patrimonio Christi appellant. Quamvis igitur non satis appareret ex Justitia teneri ad eroganda superflua suo statui in usus pios, cum solum per quandam exaggerationem contrafacientes à pluribus dicantur fures appellari; nihilominus etiam ratione status Clericalis peccabant mortaliter, si notabilem quantitatem ex præfatis bonis non impendant in usus pios.

Ex his autem habetur non solum ex jure Ecclesiastico oriri obligationem erogandi superflua in usus pios, nam aliter facientes vel peccant contra Charitatem, quia distrahant in alios usus destinata à fidelibus in subsidium pauperum; vel contra Religionem, quia malè impendant res, quæ Dei sunt; vel contra Justitiam, pro libito disponentes de iis, quæ sua non sunt; unde necesse est etiam contra jus naturale, & Divinum peccare: *Vasq. Opusc. de elem. cap. 4. num. 12.*

Hic autem semper præ oculis duo sunt habenda. Primum est non statim condemnandum peccati mortalis Ecclesiasticum, qui ex superfluis propriæ sustentationi distrahit in usus profanos eam quantitatem, quæ in furto sufficiens esset ad peccatum mortale. Id taxandum est arbitrio prudentum, adeo ut si multa supersint ex bonis Ecclesiasticis, ad peccatum mortale necessaria sit major quantitas; & minor, si minora supersint ex ipsis bonis. Secundum est, quòd cum Clericus habeat jus ut sustentetur ex bonis merè Ecclesiasticis, si in sui sustentatione infumat bona patrimonialia, aut quasi patrimonialia, potest sibi compensare ex bonis merè Ecclesiasticis, & tantum ex istis impendere ad sui libitum, quantum ex præfatis bonis consumpsit. Idem dicendum si propriam paritiam detrahatur de bonis Ecclesiasticis, quæ ad propriam convenientem sustentationem; cum etenim horum plene sit Dominus, potest ad sui libitum ut de bonis patrimonialibus disponere: *Laym. l. 4. tr. 2. cap. 3. num. 2. Less. l. 2. c. 4. num. 37. Engel. de pecul. Cleric. n. 7.*

Q. IV. Quomodo regulanda sit congrua sustentatio Ecclesiastici.

R. Hujusmodi congrua sustentatio regulanda est arbitrio virorum prudentum, & timorata conscientie, qui debent attendere sequentia. Primò, debent considerare, quam dignitatem, & splendorem afferat Beneficium, & hujusmodi debent decenter sublineri arbitrio prudentum, intra limites tamen modestiæ Ecclesiasticæ: *Sanct. l. 2. conf. cap. 2. dub. 41. Molina. disp. 35. Barbos. l. 3. Jur. Eccles. cap. 13. num. 183.* Secundò, debet attendi nobilitas, & doctrina Beneficarii, nam colligitur ex sacris Canonibus iis plura deberi pro decenti sustentatione: *Gloss. in cap. conquereute 6. de Cleric. non resid. V. sufficientia; arg. cap. de multa 28. de præben. V. sublimes; Trident. sess. 24. c. 17.* Et ratio est quia, tam nobiles, quam literati honorem, & utilitatem conferunt Ecclesiæ, unde æquitas postulat ut non solum quia sublimioris status censentur, sed etiam quia majora habent merita, plus quoque pro congrua sustentatione ipsis assignetur: *Laym. cit. n. 2.* & communiter. Advertas tamen pro literatis non intelligi eos, qui tales se reputant, vel solum vix sunt mediteriter docti, quamvis ita se inflent, verbisque magnificent, quasi Primam Salmantinam Cathedram occuparent. Item advertendum non licere illis tantum ex bonis Ecclesiasticis infumere, quantum judicarent infumere posse ex bonis patrimonialibus ad conservandum splendorem suæ nobilitatis. Tertio, debet attendi in congrua sustentatione includi etiam moderata convivia interdum facta, amicis, & Con sanguineis juxta qualitatem proprii status; sicut etiam moderatas donationes factas ad conciliandos animos, & ad

beneficentiam ostendendam ipsis etiam consanguineis: *Lugo de Just. disp. 4. sect. 4. n. 66. Laym. l. 4. tr. 2. cap. 3.* Quartò, observandum hanc congruam sustentationem non consistere in indivisibili, sed admittere medium, infimum, & summum; & ita videmus inter viros Ecclesiasticos ejusdem qualitatis, & conditionis, aliquos plus impendere, aliquos minus, licet omnes sint timorata conscientie. Quamvis autem possit Beneficarius impendere usque ad summum juxta sui conditionem, melius faciet, si medium teneat. Moneo etiam sæpe non expedire plurimorum attendere consuetudinem; nam plures dantur parùm timorati, & indocti, qui suam sustentationem pro sua voluntate mensurantur.

Q. V. Qui veniant nomine Pauperum, quibus Ecclesiasticus debet dare superflua proprio statui.

R. Pro hujusmodi pauperibus non debent intelligi solum illi, qui ostentiam querunt elemosynam, immo his minus quam aliis est tribuendum, quia semper inveniunt unde vivant. Præcipue igitur sunt sublevandi illi, qui non sunt tam humili loco nati; & aliunde non habent quomodo vivant juxta conditionem sui status, nec sine maximo rubore publice petere possunt elemosynam. Si inter pauperes sunt Con sanguinei, magis isti sunt sublevandi, quam alii; cum magis teneamur nostris, quam externis. Hic etiam observandum, quòd si aliquis acquireret aliquam conspicuam Dignitatem in Ecclesia, maxime Cardinalatus, aut Episcopatus, etiam Con sanguinei quodammodo elevantur ad Statum altiore; unde si ex se non habeant quomodo decenter sustententur, prout exigat Con sanguinitas, sive affinitas cum illo Ecclesiastico, potest iste ex redditibus sui Beneficii, quæ necessaria sunt ipsis tribuere: *Molin. disp. 146.*

Regula in praxi observanda.

I. Si Confessarius adveniat Clericum infumuisse bona Ecclesiastica superflua suo statui in usus non pios, quæ antequam eximat illum ab onere restituendi, bene perpendat an satis probetur ea opinio, qua dicitur non teneri ex justitia talia bona in pia opera impendere; nam contrariam certissimam, & nullum dubium admittere, dicit Sfondratus; opinionem non inducentem obligationem justitiæ, esse errorem gravissimum contra bonos mores, & contra justitiam, dicit Sotus in *Tract. de vit. Sacerd. in princ. Juris Hæresim* appellat Archidiac. in *cap. Statutum si, Assessorum de Rescrip. in 6. Novam, & periculosam* Comitulus l. 1. q. 70. ac denique sententiam contrariam unicè veram dicit Tamerus tom. 3. *disp. 4. de Just.* Ego si verum fateri debeo, nunquam sequenti adversæ opinionis ratio potui respondere. Ultrò igitur etiam concedatur Clericos habere dominium bonorum superfluum, non videtur posse negari hoc illis competere sub certa conditione, & pacto illa erogandi in usus pios, quoties re vera evadant illis superflua, adeoque peccabant contra justitiam eadem bona in tales usus non infumendo: sicut diceretur peccare contra justitiam ille, cui aliqua data essent ad peregrinandum, cum conditione dandi pauperibus, quod superesset, si re vera non daret. Quòd autem tradita sint Clericis bona Ecclesiastica sub præfata expressa, vel tacita conditione, inde, meo videri, ad evidentiæ deducitur, quia fideles dando bona Ecclesiis, intellexerunt facere opus undequaque pium, ac meritorium pro anima sua, adeoque saltem tacitè voluere ut omnia in usus impenderentur. Hinc SS. Canones relicta Ecclesiis appellent res Dei, patrimonium Christi, & pauperum, vota fidelium, pretia peccatorum. Ita habent plures Canones contenti *causa 12. q. 1.*

& causa 16. q. 1. Sciat ergo Confessarius, quòd hoc ratio omnino convictus obligare ad restitutionem Ecclesiasticum, qui non piè superflua impendisset; & si aliquando forte à restitutione excusavi, id intelligendum volo, dum aliqua sibi necessaria subtraxerit, & piè non erogaverit.

II. Notet Confessarius non raro Ecclesiasticos errare in regulanda propria decenti sustentatione. Nobiles Ecclesiastici excedunt non raro in propriis vestibus, quæ aliquando, si minus accederent ad pompam sæcularium, non ita eos dedecerent. Excedunt non raro in numero earundem vestium. Excedere possunt in largitionibus, quæ faciunt Personis sibi conjunctis. Excedunt in infumendo in ludis, qui non semper sunt honestæ recreationis gratiæ. Excedere possunt in victu, dum ferè semper cibos non mediocri valoris volunt. In his omnibus data proportione excedere possunt Ecclesiastici non ignobiles; & certè non sine stomacho audiat quandoque Rectores animarum in prandis magnam pecuniam infumere, quando pauperes, quos deberent alere, in summa egestate reperiuntur. Quòd si ita agendo graviter illaqueare propriam conscientiam aliquis aasserat, ipsi irridendo ad monitionem parvipendunt; & dum se suorum esse reddituum Dominos responderunt, magistralem rationem, qua sibi liceat non levem ipsorum partem in prandis infumere, assignasse opinantur. O tallium miserabilium Ecclesiasticorum quam maxime illacrymanda ignorantia!

III. Advertat Confessarius etiam peccare posse Ecclesiasticos in applicando superflua operibus piis, si in iis debitum ordinem non servant. Aliis igitur piis operibus anteposendi sunt pauperes, unde bona Ecclesiastica pauperum patrimonialia dicuntur; & ita Canones sublevandos pauperes etiam permittunt ipsa Ecclesiæ vasa distrahere: *can. aurum 70. caus. 12. q. 2.* ubi etiam advertendum, nomine pauperum non solum intelligi eos, qui carent necessariis vitæ, aut naturæ, sed etiam nobiles, maxime si non ex proprio vitio careant necessariis ad decentem sui sustentationem: *can. consideranda 17. dist. 86.* & communiter. Insuper in subveniendo pauperibus debet convenientem distributionem attendere; adeoque non dandum est uni plusquam necesse sit, atque ita impotens redatur Ecclesiasticus ad alios sublevandos: *can. pulchra 18. dist. 86.* Inter pauperes etiam est ordo servandus, ita ut primò subveniatur magis indigentibus, & inter hos considerandi, qui mendicare erubescunt; nam hi solent plusquam alii, egestate premi: *can. consideranda 17. dist. 86.* Cæteris autem paribus aliis pauperibus præferendæ sunt personæ bonæ vitæ: *can. non satis 14. ibid.* At supra cæteros in æquali egestate præferendi sunt consanguinei, cum non solum titulum habeant paupertatis, sed etiam sanguinis: *can. caterum. can. est probanda dist. 86.*

Videat ergo Confessarius non esse tutum in conscientia illum Ecclesiasticum, qui, postpositis pauperibus, superflua in alios usus pios infumit, etiam in ornamenta propriæ Ecclesiæ non necessaria, vel reservat ad fundanda Beneficia, &c. Quid ergo dicendum de illis Ecclesiasticis tam sæcularibus, quam Regularibus, qui bona Ecclesiastica infumunt sine necessitate in ampliandis propriis edibus, Monasteriis, & in superfluis ornamentis, quando adfunt pauperes, qui ita contra eos S. Bernardi verbis inquamant: *Notrum est, quod effunditis, nobis crudeliter subtrahitur, quod expenditis, nostris necessitatibus demitur, quidquid accedit venerationibus vestris; ep. 42. ad Archiep. Senonens.*

Si Ecclesiastici superflua non consumperint, quia non adfuit pauperes (hoc difficillimè evenit dum Ecclesiastici volunt suæ obligationi satisfacere) putat

tat *Lugo de Just. disp. 4. sect. 3. num. 38.* debere dare, & relinquere superflua Ecclesiæ, in qua habent beneficium. Id tamen intelligendum est, si non sufficienter provisum, vel ære alieno gravetur, nam si non indigeat, conveniens est ut superflua erogat aliis causis piis magis indigentibus.

IV. Ne Confessarius plusquam par est, inquiet Ecclesiastici conscientiam, qui timeat aut bene dispensaverit bona Ecclesiastica, vel velit de propriis bonis disponere, primò videat an redditus sui beneficii excedant ipsius congruam sustentationem. Si non excedant, omnino liber est à peccato quocumque modo distribuerit bona sua, etenim etiam si implicaverit in sui sustentationem bona patrimonialia, quasi patrimonialia, & parsonialia, potuit loco illorum subrogare que habuit ex beneficio, nam jus habebat illius redditibus se sustentandi. Potest proinde de bonis, que habet, liberè disponere. Duo tamen advertere debet, nempe de superfluis, etsi non sint de bonis Ecclesiasticis, debere pauperibus subvenire eo modo qua dixi in Tractatu de Charitate. Item removere debet quantum potest scandalum secularium, nam hi videntes Ecclesiasticos superfluos facere sumptus, vel multas divitias ex testamento relinquere, solent ubique de Ecclesiasticis detrahare, quasi que omnino debita sunt pauperibus, in consanguineos, vel alios distrahant.

Si verò redditus Beneficii verè superflui congruæ sustentationi, & non consumpserit Ecclesiasticus in sublevando paupes, vel alios usus pios, ut supra dictum est, primò Confessarius curet, ut graviter doleat de hujusmodi peccato. Secundò, ut hujusmodi superflua statim piè erogat, & si est in puncto mortis, moneat hujusmodi Ecclesiasticum non satis consulere suæ conscientie, si, prætermisissis pauperibus, disponat talia bona in alios usus pios impendenda.

V. Moneat Confessarius Ecclesiasticorum Consanguineos, ne importuni sint in expostulando excedentes donationes, si sciant Ecclesiasticum non habere de bonis patrimonialibus, unde ita possit elargiri. Certè primò peccant peccato scandali, nam inducunt Ecclesiasticum ad elargiendum, quod sine gravi culpa dare non potest. Secundò, in opinione, quam credo verissimam, non posse ea dare sine onere restituendi, idem onus subire deberent tales consanguinei. Hinc si ex testamento relinquuntur hæredes, semper consulere, ut animadvertent an verè in hereditate adsint bona verè Ecclesiastica; nam quamvis amplecti velint opinionem ad restitutionem non obligantem, constat ex quotidiana experientia ob hujusmodi bona etiam proprias facultates perire.

QUESTIO II.

De Restitutione.

CAPUT I.

De Restitutionis natura, ejusque Radicibus.

Q. I. Quid sit Restitutio.

R. In præsentibus sumitur restitutio in sensu rigoroso, quatenus importat reparationem damni alteri irrogati. Hinc differt à solutione, & à satisfactione; nam solutio non supponit damnum irrogatum, sed etiam absque illo exhibetur; ut cum solvimus Deo, quod promissimus per votum, vel solvimus venditori pretium rei venditæ. Differt verò à satisfactione, quatenus hæc solet exhiberi pro damnis irrogatis

in honore, & fama; restitutio autem fit pro damnis irrogatis in bonis fortunæ. Hinc per poenitentiam nihil restituimus Deo, cum nihil ab ipso fuerit realiter ablatum per peccatum, sed ei satisfacimus pro iniuria ipsi illata, & ita dicitur pars integralis Poenitentia.

Restitutio prædicto modo sumpta ita communiter definitur: *Restitutio est actus justitiae commutativa, quo reparatur damnum proximo irrogatum.* Jam dixi cap. I. præcedentis quaestionis obligationem restitutionis non posse confingere ex nuda justitia distributiva, ac proinde in allata definitione dicitur actus justitiae commutativa.

Q. II. An detur præceptum Restitutionis; & an sit positivum, vel negativum.

R. I. Datur præceptum naturale restituendi, etenim sicut jus naturale præcipit non auferre ab altero rem suam, ita & quoddam restituatur res ab altero ablata. Id etiam præcipitur præcepto Divino, unde dicitur *Exod. 22. Si laeserit quispiam agrum, vel vineam etc. damni estimationem restituet.* *Ad Rom. 8. Reddite omnibus debitum.* Item de restitutione datur præceptum positivum humanum: *cap. peccatum de regul. jur. cap. sicut dignum de homicid. etc.* Quamvis igitur restitutio non sit necessaria necessitate mediæ ad salutem, ut patet in eo, qui est impotens ad restituendum, nihilominus votum restituendi est necessarium necessitate mediæ, cum unusquisque debeat habere animum adimplendi præcepta, ad quæ tenetur, semper cum potest.

R. II. Præceptum restituendi re vera est negativum, nam idem est ac præceptum non retinendi rem alienam, invito Domino. In idem igitur coincidere videntur præceptum negativum non furandi, & præceptum restituendi, nam qui prohibet rem alienam invito Domino surripere, & prohibet non retinere; unde hoc præceptum quia negativum violatur per actum positivum, nempe per dictam retentionem. Obligat etiam semper, & ad semper, sicut alia præcepta negativa; nam semper & pro semper obligat ad restitutionem rei alienæ, quando Dominus est rationabiliter invitatus, ut res sua retineatur; & ita est in continuo peccato ille, qui dum potest non restituit. Neque refert dicere præcepta negativa violari per actum positivum, adeoque non esse præceptum negativum præceptum restituendi, cum per actum negativum frangatur, nempe non restituendo. Non refert, inquam, hoc dicere, quia re vera violatur per actum positivum, nempe retinendo rem alienam; *Lugo de Just. disp. 8. n. 18. Anton. à Sp. S. tr. 10. d. 7. n. 248.*

Q. III. Quæ sint radices restitutionis.

R. Radices restitutionis commode reducuntur ad duo capita, unde potest dici obligationem restituendi oriri ex *injusta actione, & ex re aliena.* *Injusta actio* importat obligationem restituendi ob quodcumque peccatum commissum contra Justitiam commutativam, nempe vel furto, vel usurâ, vel adulterio, vel homicidio, vel damnum quodcumque in bonis fortunæ inferendo. *Res aliena* quamvis possit explicare etiam obligationem restituendi, quam habet fur, qui alterius rem furatus est, eamque apud se retineat, nihilominus cum hæc obligatio melius explicetur ex prima radice restitutionis, nempe ex injusta actione, ideo *res aliena* explicat obligationem possessoris bonæ fidei, illius nempe, qui retinebat rem alienam, nesciendo esse alienam, quam tamen restituere tenetur, statim ac scit esse alienam. Ad hanc radicem reducuntur, quæ debentur ex quocumque contractu, v. g. legato, promissione, mutuo &c. nam licet ille, cui res debentur ex tali titulo, non habeat jus in re, habet tamen jus ad rem

rem, sive ut res sibi tradatur, unde eam retinens potest dici rem alienam retinere. His addi potest alia restitutionis radix, quæ à Juristis dicitur *ex quasi contractu, & datur in eo* in cuius absentia aliquis sine ipsius mandato ejus negocia utiliter gessit, impendendo aliquid de proprio, quod omnino restituendum est. Ita etiam Tutori restituenda sunt, quæ ex propriis impendit, bona fide negocia sui pupilli faciendo; *S. Igitur & S. Tutores Instit. de Oblig. qua quasi ex contractu nascitur.*

Q. IV. Ex qua culpa confurgat injusta actio, vel omisso obligans ad restitutionem, quando damnum sequitur præter intentionem operantis.

R. Antequam respondeam quaestio præmitto celebrem divisionem culpæ, in Theologicam scilicet, & juridicam. Culpæ Theologica consideratur à Theologo, quatenus est connexa cum peccato mortali, vel veniali. Culpæ juridica præcendit à peccato, & versatur in eo quod omittatur aliqua diligentia, unde postea alterius damnum confurgat. Hujusmodi culpa alia est *latissima*, scilicet dolus manifestus; alia *latior*, scilicet dolus præsumptus; alia *lata*, scilicet omisso diligentia, quæ communiter adhibere solent diligentes in tali re, vel negotio; alia *levis*, nempe omisso diligentia, quam adhibere solent *diligentiores*; alia *levissima*, omisso scilicet diligentia, quam adhibere solent diligentissimi. Si quis e. g. aliquam rem non exigui valoris sibi commodatam relinquat domi in cubiculo, quod multi etiam externi possunt intrare, dicitur omisso diligentiam, quam communiter solent adhibere diligentes ad conservandam rem alicujus valoris sibi commodatam, & ita dicitur committere culpam *latam*. Si verò eam relinquant in secretiori domus cubiculo, ubi solum e. g. Uxor, vel alter Domesticus probatæ fidei habet accessum, adhuc dicitur committere culpam *levis*, si cubiculum clave non obstravit, quia ita solent facere diligentes. Si verò clave cubiculum obstravit, sed omisit impellere januam ad probandum an re vera fuerit clave obstrata, dicitur commisisse culpam *levissimam*, quia omisit quod solent facere diligentissimi. His prælibatis.

Dicendum in foro conscientie non dari obligationem restituendi; nisi damnum sequatur ex culpa gravi Theologica, quæ de sua natura sit causativa talis damni. Probatu responso hac unica brevi, sed efficaci ratione, quia scilicet, cum hic sermo sit de restitutione, quæ oriri potest ex injusta actione, ut detur obligatio restituendi pro foro conscientie, talis actio debet esse injusta in foro conscientie; at nunquam verificatur facere actionem injustam, qui non causat damnum ex sua gravi culpa, ex quocumque capite teneretur ad tale damnum impediendum etiam ex officio, vel ex contractu; *Lugo de Just. disp. 8. sect. 4. à n. 49. Laym. l. 3. tr. 3. p. 1. cap. 6. n. 17. Tamb. in Decal. l. 8. tr. 3. c. 2. S. 1. & 4.*

Dices posse etiam absque peccato mortali esse obligationem restituendi; ut si damnum commissum fuerit ex culpa veniali, quamvis tunc obligatio restituendi sit tantum sub levi.

Contra nihilominus est quia, in materia levi utique potest dari obligatio sub levi restituendi, quando scilicet aliquis damnificavit alterum cum plena advertentia in eadem materia levi. At supposito damnum esse grave, vel erit obligatio restituendi sub gravi, vel nulla erit obligatio. Ratio est quia, materia gravis de sua natura importat gravem obligationem: si ergo non illatum sit damnum grave ex culpa gravi, jam deerit omnis obligatio restituendi, scilicet non levis, quia damnum gravi solum correspondet obligatio restituendi.

di sub gravi; non gravis, quia non fuit commissum ex culpa gravi.

Addi in responsione, nisi sequutum fuerit ex culpa, *quæ de sua natura sit causativa talis damni*, ad designandum non teneri ad restitutionem illum, qui quamvis peccet mortaliter, faciendo aliquam actionem injustam, nihilominus hæc non est de sua natura ordinata ad damnum grave inferendum. Exemplum sit in fure, qui ingressus est domum ad furandum, & casu domum incendit; iste non tenetur ad restitutionem damnorum, quæ sequuta fuerunt ex tali incendio, nam quamvis graviter peccaverit domum ingrediendo animo furandi, nihilominus ejus actio non est ex sua natura causativa talis damni, & respectu incendii est involuntaria; *Less. l. 2. c. 7. n. 26. Bonac. disp. 1. q. 1. p. 3. S. Dicit. n. 9. & alii quos sequitur Dian. 5. par. 4. resol. 46.* Item exemplum sit in eo, qui adhibet omnem diligentiam, quam debet adhibere ad præcavendum alterius damnum, at omittit majorem facere diligentiam, ad quam tamen non tenetur, ea prava intentione ut damnum alterius sequatur. Iste quidem peccat mortaliter ob præfatam malam intentionem, at nihilominus cum ejus actio non intelligatur mortaliter causativa talis damni, in suppositione quod sequatur, quia fecit quantum debebat ad præcavendum illud, non intelligitur in effectu, sed solum in affectu Justitiam lædere; obligatio autem restitutionis confurgit, eò quod re vera lædatur Justitia, & non solum affectivè; *Bonac. tit. n. 7.*

Scio quamplures obligare ad restitutionem illum, qui dans operam rei illicitæ alteri causat damnum, quamvis præter intentionem. Item ad restitutionem damnant illum, qui eo animo aliquam levem diligentiam omittit ut damnum proximi sequatur. Verum ultra rationes directas supra allatas, quæ illum excusant, habemus validissimam rationem reflexam, quia nempe in dubio *melior est conditio possidentis*; unde cum in supradictis casibus valde sit dubitandum tum propter rationes intrinsecas utriusque partis, tum propter extrinsecam auctoritatem Doctorum inter se dissidentium, an confurgat obligatio restitutionis, consequens est non debere tale onus possidenti imponi; *Sanch. l. 2. conf. cap. 4. dub. 5. num. 9. Less. l. 2. cap. 7. dub. 6. n. 25. & cap. 9. dub. 16. n. 113.*

R. II. Quæ huc usque dicta sunt non militant pro foro externo, nam statim ac in hoc foro probata est culpa Juridica major, vel minor juxta diversitatem rerum, quas infra explicabo, Judex condemnat ad damnum reparandum, non inquirendo an cum tali culpa unita sit etiam culpa Theologica. Verum foro externo non semper conformari se debet forum internum, quamvis primum non innitatur falsæ præsumptioni. Dantur igitur quædam leges solum ordinatæ ad tuendam publicam pacem, & ad faciendum ut homines diligentes sint ad damna alterius præcavenda. I hæc leges solum respiciunt forum externum, cum solum externam pacem, & politiam respiciant; unde ante sententiam Judicis non tenetur se illis conformare forum internum. Ita ex vi *leg. 1. & leg. penult. ff. de his qui deservunt, vel effodiunt*, Caput Familiæ tenetur compensare damnum factum transeunti, si aliquid de sua domo projectum fuerit, nec fuit proclamatum, ut transeuntes damnum possent vitare. Hinc legi respicienti solum externam pacem non tenetur se conformare pro foro conscientie Caput familiæ, si nullam habuit culpam in tali damno inferendo. Idem dicas de legibus, quæ obligant Dominum ad compensandum damnum factum à suo animali, quamvis sine sua culpa; *tot. tit. si quadrupes pauperem fecisse dicitur in Instit. & in ff. sicut & damnum culpabiliter quidem factum à mancipio, sed sine culpa.*

C. g. g. Do.

2.8. num. 7. *resol. 40.* Non puto tamen improbabile opinionem illorum, qui dicunt, quod licet peccet qui incipit cum dubio possidere, nihilominus nihil debeat restituere, si rem quam dubitat esse alienam, habuit à possessore bonæ Fidei. Ratio est quia, habens rem à tali possessore succedit in omne jus illius; si ergo possessor bonæ fidei, postquam frustra quæsit Dominum, potest rem totam sibi retinere, ita dicendum in casu præfato: *Anton. à Sp. S. tr. 10. disp. 9. n. 395.* & alii apud ipsum.

R. II. Si Possessor dubiæ fidei incepit bona fide possidere, & dubium possessioni jam inceptæ superveniat, tunc tenetur adhibere sufficientem diligentiam ad inquirendum Dominum, eoque non invento, potest totam rem sibi retinere. Si verò talem diligentiam omittat, & postea non possit adinveniri Dominus, tenetur restituere pro dubii quantitate. Prima pars responsionis quoad necessitatem adhibendi sufficientem diligentiam, patet ex jam didis. Quod vero possit sibi rem integram retinere, si Dominus non compareat, probatur quia, omnia Jura favent possessioni bona fide inceptæ, unde hic habet locum illa regula: *In dubio melior est conditio possidentis.* Secunda verò pars probatur quia, eò quod omiserit ab initio sufficientem diligentiam ad inquirendum Dominum, isti damnus certò intulit, nam ipsum privavit spe, quam poterat habere, ut inveniretur; ista autem spes est lucro æstimabilis, unde pro ipsius qualitate est compendanda.

Observare etiam hic est, quod quamvis antequam dubium deponatur, non liceat uti re usu consumptibili, frustra enim tunc quæreretur Dominus; bene tamen potest Possessor eam uti, postquam facta sufficienti diligentia, dubium deposuit; unde tunc veluti bonæ fidei Vincularum, potest eam consumere, & vendere. Duo tamen advertenda sunt. Primum est, quod si talem rem vendat, tenetur suam dubium manifestare emptori, nam vendit rem vitiosam: *Anton. à Sp. S. tr. 10. disp. 9. num. 398.* Si verò eam utatur, debet habere intentionem solvendi pretium usque Domino comparenti, si ex tali usu fiat ditior: *Bonac. disp. 1. q. 2. p. 2. n. 9.* Quod si res consumatur, & forte postea Dominus compareat, ad nihilum tenebitur, nisi ad id, in quo factus est ditior: *Rosignol. de rest. disp. 1. §. 2. num. 6. Anton. à Sp. S. tr. 10. disp. 9. n. 396.*

Quod dictum est in hac secunda responsione de Possessore, cui supervenit dubium post inceptam bona fide possessionem, aliqui limitant dicendo non habere locum, quoties post adhibitam sufficientem diligentiam, rationes validiores suaderent rem esse alienam. Et contra alii dicunt semper esse meliorem conditionem Possessoris, qui incepit bona fide possidere, neque esse rationabile illum expoliare possessione, nisi evidenter constet rem, quam possidet, esse alienam. Mihi autem distinguendum videtur, & dicendum, quod si rationes faventes Possessori sint tenuis probabilitatis, tunc quia non fundant iudicium prudens, non sufficienti ut saltem pro majori parte non sit expoliandus re, quam possidet. Si verò non sint tenuis probabilitatis, quamvis contrariæ rationes sint validiores, puto non esse obligandum ad relinquendam rem, quam possidet, quia scilicet ratio postulat, ut nemo expolietur re, quam possidet, nisi certò constet esse alienam: *Lugo disp. 17. n. 93. Anton. à Sp. S. tr. 10. disp. 9. num. 393.*

Q. IV. Qui fructus, ex re aliena percepti, sunt restituendi à Possessore bonæ, & malæ fidei.

R. I. Possessor bonæ fidei tenetur restituere omnes fructus naturales, si extent, & si non extent, id in quo factus est ditior. Possessor verò malæ

fidei, etiam si non extent. Neuter autem tenetur ad restituendos fructus purè industriales. Prima pars probatur quia, fructus naturales sunt, qui ex ipsa re naturaliter, & spontaneè oriuntur absque ulla, vel fere ulla hominum industria, ut herba pratorum, fructus arborum, plures fetus &c. Ratio autem aperte dicitur rem fructiferam Domino fructificare, ac proinde tales fructus ad Dominum pertinere. Quod si amplius non extent, constat ex didis Possessorem bonæ fidei non teneri nisi ad id, in quo factus est ditior, & Possessorem malæ fidei etiam ad id, quod ex re aliena non habet, sive factus fuerit ditior, sive non. Secunda pars probatur quia, fructus purè industriales non oriuntur ex re aliena, sed sunt fructus industriæ illius, qui eam utitur ad illos comparandos; unde cum sint fructus propriæ industriæ, pertinent ad illum, qui ipsam industriam posuit. Sit exemplum in eo, qui alienam pecuniam lucratus est; certè lucrum non est fructus illius pecuniæ, nam pecunia de sua natura aliam non producit pecuniam, sed est fructus industriæ illius, qui usus est illa pecunia tanquam instrumento ad illud lucrum sibi comparandum: *D. Th. 2. 2. q. 62. a. 6. & opusc. 73. cap. 20. Laym. l. 3. tr. 2. c. 3. num. 3. Tambur. l. 3. tr. 3. c. 2. §. 7. n. 22.* Si tamen possessor malæ fidei ex retentione alienæ pecuniæ damnus causavit, quia e. g. Dominus non potuit eam negotiationi exponere, restituere debet quantum valebat spes lucrandi.

R. II. Tam Possessor bonæ, quam malæ fidei tenentur restituere fructus mixtos, & si non extent, Possessor bonæ fidei tenetur tantum ad id, in quo factus est ditior; uterque tamen potest deducere expensas juxta estimationem propriæ industriæ. Probatur ista responsio observando fructus mixtos partim esse naturales, & partim ab industria hominum provenire, ut sunt fructus vinearum, segetes, plures fetus, qui habentur ex gregibus; nam non habentur sine industria hominum in eis sustentandis, & pascendis. Qua parte igitur naturales sunt, utique pertinent ad Dominum rei, ex qua oriuntur, cum semper verum sit rem suo Domino fructificare. Qua parte verò sunt industriales, cum pertineant ad Possessorem etiam malæ fidei, potest deducere expensas factas, ut res aliena Domino fructificaret, & simul valorem suæ industriæ. Hæc omnia tamen sunt regulanda juxta ea, quæ paulò post dicemus de expensis deducendis à Possessore bonæ, & malæ fidei.

Interim advertendum restituendos Domino tales fructus, etiam si ille non fuisset percepturus, quia cum sint fructus suæ rei, ad ipsum pertinent: *Lugo disp. 17. num. 58. Tambur. in Decal. l. 8. tr. 3. c. 2. §. 7. num. 23.* Semper tamen observandum, Possessorem bonæ fidei non teneri ad restituendum nisi id, in quo factus est ditior, si tales fructus non extent; & Possessorem malæ fidei teneri ad omnes restituendos, si extent, sive non extent. Multò magis tenetur ad restituendos etiam fructus, quos ex re sua justè percepisset Dominus, etiam si ex tali re possessor malæ fidei nullus ipse percepisset; etenim ex sua injusta actione hoc damnus intulit, quod impedit Dominum à talibus fructibus percipiendis: *cap. gravis de Rest. Spoliat.* Ita si aliquis mala fide domum alterius possidebat, nulli tamen eam locando, Dominus verò locasset, talis Possessor tenetur dare Domino etiam pretium, quod ex locatione habuisset, quia in hoc Dominus damnificavit: *Lugo disp. 17. n. 51. Tambur. n. 23.* Ubi nota pretium rei locatæ, juxta sententiam, meo videri, omnino tenendam, non debere dici fructum industriæ, sed rei; neque enim datur pro industria Locatoris, sed pro usu rei locatæ: *Laym. l. 3. tr. 2. c. 4. num. 7.* Eadem ratione censo restituendum ab iniquo possessore pretium re-

receptum ex locatione torquis alienæ; sicut contra aliquos docent *Bonac. de rest. disp. 1. q. 3. p. ult. §. 1. num. 4. Laym. c. 3. n. 6. Azor. 3. p. l. 4. cap. 2. q. 2. Trull. in Decal. l. 7. cap. 5. disp. 12. n. 5.*

Q. V. Quas expensas teneatur restituere Possessor bonæ, vel malæ fidei.

R. Tam possessor bonæ, quam malæ fidei potest deducere expensas necessarias, & utiles, non verò voluntarias. Ratio primæ partis ea est quia, Justitia non exigit Dominum debere reportare emolumentum ob restitutionem sibi factam; istud autem emolumentum reportaret, si non deducerentur expensæ necessariæ, sine quibus scilicet res non conservaretur, vel notabiliter deterioraretur; vel si non deducerentur expensæ utiles, quæ reddunt rem pretiosorem, ut si domus melioretur &c. *Sanch. l. 2. in Decal. c. 23. à num. 128. Lugo disp. 17. sect. 2. num. 61.* Inter has expensas computantur etiam industria, & labor in colligendis fructibus, in re melioranda, vel conservanda; nam quamvis fierent ab iniquo possessore Domino invito, re vera cedant in ipsius utilitatem: *Less. l. 2. c. 12. dub. 16. n. 101. & dub. 17. n. 111.*

Advertere tamen oportet, quod si Dominus conservaturus, vel melioraturus fuisset suam rem absque talibus, vel absque tantis expensis, tunc cum in hoc damnificatus fuerit, non possunt tales expensæ à Possessore malæ fidei deduci, bene verò à Possessore bonæ fidei, utpote qui non causavit tale damnus actione injusta. Ita in deducendis expensis non est attendendum, quanti valeant melioramenta, nam rei melioratio ad dominum pertinet, sed solum attendendum quod circa illam est impensus; & cujus sint valoris labor, aut industria illius, qui tales fecit expensas: *leg. in fund. ff. de rei vendicat.* Denique observandum, quod si tantæ sint expensæ, ut excedant fructus rei, Dominus non tenetur illas integrè satisfacere tam Possessori bonæ, quam malæ fidei, quia alias cogeret majori pretio rem suam sibi comparare, & ita verificaretur tales expensas non fuisse ipsi utiles. Standum ergo esset arbitrio boni, & prudentis viri.

Secunda pars responsionis ex eo probatur quia, expensæ, quæ sunt purè voluntariæ, sunt illæ, quæ nec erant necessariæ, nec reddunt rem pretiosorem, sed solum deserviunt ornatui, & voluptati; unde cum in restitutione rei, in qua factæ sunt tales expensæ, nihil de plus Domino restituatur, quam sua res valeat, non tenetur aliquod erogare tam Possessori bonæ, quam malæ fidei pro talibus expensis: *Sanch. l. 2. in Decal. cap. 23. num. 130. Laym. l. 3. sect. 5. tr. 2. c. 4. n. 4.* Non nego tamen, quod si istæ expensæ possint preparari absque rei detrimento, non possit uterque Possessor eas deducere, ut si e. g. vellent remove aliquos lapides positos ad solum ornatum.

Q. VI. Quid restituere teneatur Possessor bonæ, vel malæ fidei, si rem alienam emerunt, vel vendiderunt.

R. I. Possessor bonæ fidei, si emit rem furtivam, potest illam restituere furi, quando necesse sit ad pretium recuperandum, etiam si putet à fure eam rem non esse restituendam. Ratio est quia, contractus involuntarius vel est de sua natura nullus, vel revocabilis ad arbitrium illius, qui deceptus est: in nostro autem casu contractus fuit omnino involuntarius, cum causa ipsius fuerit ignorantia, quod res esset aliena, nullus enim esset timorata conscientia, qui velit rem alienam emere. Neque dicas rem semper pro Domino clamare, hoc enim verum est, si possessor non possit rescindere contractum; cum etiam aliunde restituendo rem alienam furi, ut se ferveat indemnem, non eam ponat in deteriore statu, quam inve-

nerit: *Bonac. de Rest. disp. 1. q. 4. p. 2. num. 1. D. Ant. 2. p. 1. c. 12. §. 16. Lugo disp. 17. sect. 2. n. 29.*

R. II. Possessor malæ fidei tenetur restituere rem alienam, quam emit, etiam si illam restituendo debeat illius pretium amittere. Ratio est quia, non solum tenetur ex re accepta, ut Possessor bonæ fidei, sed etiam ex injusta actione; etenim emere rem alienam sibi appropriandam, idem est ac illam de novo furari. Sicut ergo primus fur tenetur rem alienam immediatè Domino restituere, quia tenetur ad restitutionem ex injusta actione, ita & qui emit scienter à fure. Hac ratio mihi semper valde efficax visa fuit, unde nunquam potui contrariæ DD. opinioni adherere: *Rebell. 1. p. l. 2. q. 9. num. 6. Trull. l. 7. c. 11. dub. 3. num. 4.*

R. III. Qui emit rem alienam, & bonæ fide iterum vendit, tenetur Emptori restituere pretium, quamvis in nihilo factus sit ditior. Exemplificatur in eo, qui bona fide emisisset equum furatum decem nummis aureis, ac denud vendisset eodem pretio. Iste in nullo factus est ditior, ut patet, & nihilominus si Dominus compareat, & velit suum equum, secundus emptor tenetur illum dare, quia res semper pro Domino clamat, ac primus emptor debet pretium restituere secundo emptori. Ratio est quia, venditor semper tenetur emptori de evitione, ita ut si res sit evicta, debeat venditor emptori pretium restituere. Præterea contractus fuit nullus; nam unusquisque in emendo intelligit emere rem, quæ sit venditoris, & si hoc non verificetur, deest ejus consensus; eò ipsò autem quod contractus sit nullus, debet omnino rescindi ad instantiam illius, qui fuit læsus. Denique secundus emptor damnificatus est à primo emptore, nam eò ipsò quod vendiderit rem, quæ non erat sua, modò alter emptor cogitur eam restituere Domino; hoc autem damnus est compendandum à venditore, qui illud causavit, sicuti constat in Venditore, qui bona fide rem vitiosam vendidit: *Bonac. disp. 1. q. 4. p. 2. num. 5. Less. l. 2. c. 14. dub. 5. Rebel. l. 2. q. 3. n. 3.*

R. IV. Si aliquis emit bona fide rem alienam, & deinde majori pretio vendidit, debet reddere Domino illud majus pretium. Ratio est quia, quoties incrementum pretii non proveniat ab industria venditoris, ut si ipsam sua arte meliorasset, vel aliò transportasset, ipsum incrementum provenit ab ipsa re, immo cum pretium succedat loco rei: *leg. si rem ff. de peten. hered.* illud majus pretium est eadem res æquivalenter. Sicut ergo rei fructus, immo ipsa res ad Dominum pertinent, ita & incrementum pretii: *Azor. 3. p. l. 4. c. 3. q. 2. Rebel. l. 2. de restit. q. 3. & l. 9. de contr. q. 18. sect. 1. n. 9.*

Q. VII. Quid dicendum de eo, qui bona fide rem alienam accepit à fure, qui habet ex propriis, unde restituat.

R. Certè si res non est usu consumptibilis, Domino restituenda est, si extet, quia pro ipso clamat, & si non extet, latrone non restituente, qui ab eo rem mala fide accepit, restituere debet quantum ex ea percepit; qui verò bona fide, id in quo factus est ditior. Difficultas ergo solum potest esse circa res, quæ sunt materia mutui, vel usu consumuntur, ut sunt pecunia, frumentum, vinum, oleum &c.

Pro quo advertendum, quod quamvis dum casu, vel communi consensu admiscetur res aliena cum propria, totus cumulus sit utriusque: *Inst. de rer. domin. §. Quod si 28.* nihilominus per mixtionem rei alienæ cum propria, quando admiscetur animo acquirendi dominium, & non potest separari, totale acquiritur dominium, ut quando admiscetur pecunia furata cum propria, oleum, frum-

mentum, & vinum furatum cum proprio; *leg. si alieni nummi ff. de solution. leg. idem Pompon. ff. de rei ven. dicatione.* Dominus vero totius pecunie, seu cumuli habet obligationem restituendi quantum miscuit, sicuti Dominus rei, quam alter miscuit, jus habet, ut sibi ex illo cumulo fiat satis. Hoc autem in omnium sententia verum est, quando admiscetur res aliena cum propria, que sit in majori quantitate, quia major pars trahit ad se minorem; *l. 23. §. 4. ff. de rei vendicat.* Quamplures vero absolute dicunt per quamcumque mixtionem acquiri dominium rei mixtæ, quando hæc non potest separari, quia verificatur ratio Glossæ in præfatam legem, *si alieni nummi, scilicet* quod mixtio habeat vim consumptionis, Quod si res mea sit valde exigua, tunc credo per mixtionem me non adepturum dominium alterius rei, si hæc sit in magna quantitate; ut si multas menfuras vini alieni miscerem cum parva mensura mei, cum parum pro nihilo reputetur, unde potius tunc meum vinum in alterius transfret dominium, quia veluti absorberetur a vino alterius; *Tambur. in Decal. l. 8. tr. 3. §. 4. num. 12.* His positis, factis est resolutio casus.

Si igitur aliquis accepit à fure rem usu consumptibilem, antequam illam fur misceret modo dicto cum propria, debet illam Domino restituere, quia semper est Domini; & si fuit distracta à Possessore bonæ fidei, habet jus ab eo exigendi id, in quo factus est ditior, ut sæpe dictum est.

Dices, quod sicut latro poterat satisfacere Domino, aliam consimilem propriam pecuniam reddendo, vel aliud consimile frumentum, absque eo quod redderet in individuo pecuniam furatam &c., ita qui accepit à latrone pecuniam furatam, frumentum furatum &c. potest relinquere latroni onus restituendi ex propria pecunia, vel ex proprio frumento.

Contra tamen est, quia licet in rebus consumptilibus, que functionem accipiunt, non sit obligatio restituendi eandem rem, si extet, sed sufficiat reddere rem æqualis valoris, nihilominus res, si extat, est principaliter obnoxia restitutioni, unde Dominus, si non fuit satisfactus à Latrone, potest semper velle ut sua res sibi tradatur. Hoc tamen intelligendum dum res acceptas à fure non miscuerit cum propriis; quamvis etenim tunc debeat tantundem restituere, si tales res habuit ex contractu lucrativo, ut donatione, quia tunc ratione illarum sit ditior, ut notant Theologi apud Dianam *t. 6. tr. 3. res. 134.* non tamen si habuit ex contractu oneroso, nam tunc non fit ditior, & aliunde per mixtionem acquirat dominium talium rerum; *Tambur. in Dec. l. 8. tr. 2. c. 3. à num. 1.*

Si vero è contra aliquis accepit à fure rem usu consumptibilem, postquam fur cum propriis miscuit, jam id quod accepit erat furis, unde nihil tenetur Domino restituere; *Azor. p. 3. l. 4. c. 3. g. 4. Laym. l. 3. tr. 4. c. 16. n. 23. Tambur. in Decal. l. 8. tr. 3. c. 3. §. 4. num. 1.* Quod si fur non sit potens restituere, tunc tenetur ad restitutionem, qui mala fide eas accepit à fure; nam licet illæ res per mixtionem fuerint sub dominio furis, nihilominus qui eas mala fide acceptat, sua acceptatione omnino cooperatur injustæ actioni furis, quæ se cum alterius damno impotentem reddit ad restituendum, unde & ipse ex injusta actione tenetur ad restitutionem; *Palus de Just. disp. unic. p. 14. n. 7.*

Regula in praxi observanda.

I. Eò quod Possessor bonæ fidei ad restitutionem non teneatur, nisi factus sit ditior ex realie-

na, aliqua dabo exempla, ex quibus poterit Confessarius quoscumque casus resolvere. Si e. g. aliquis eò quod ex cibo furato comederit, pepercit suæ cœnæ, non debet restituere quanti valebat ille cibus, si multum stabat, sed quantum ex propriis non consumpsit parcendo suæ cœnæ. Si pepercisti tuæ vesti, eò quod consumpsis bona fide alienam, non debes restituere pretium illius, si multum stabat, sed quantum non expendisti, eò quod non consumpsis propriam. Quod si in primo casu si non comedis de cibo alieno, neque de proprio comedis, ac pariter in secundo casu si vestem alienam non consumpsisset, neque consumpsisset propriam, nihil teneretur restituere, quia in nullo factus est ditior.

Observe etiam Confessarius in dubio an aliquis factus fuerit locupletior ex re aliena, nullam dari obligationem restitutionis, quia cum semper melior sit conditio possidentis, talis obligatio est clarè probanda in utroque foro. Observe quoque, quod statimac Possessor bonæ fidei cognoscit rem alienam esse, data opportunitate debet eam statim restituere, & si fit in mora culpabili restitutionis, observandæ sunt circa eum regulæ possessoris malæ fidei.

II. Confessarius dum vult obligare injustum possessorem ad restitutionem pretii alicujus rei, quam Dominus servare volebat usque ad tempus, quo melior futura erat, observe non esse obligandum ad totum pretium, quo tunc stetit, sed solum ad pretium, quod correspondet spei si illa res erat subiecta alicui periculo, ita ut posset interire, antequam ad tale tempus perveniret. Fur e. g. vendidit vitulum Sempronii, qui volebat illum servare usque dum maior factus esset, non tenetur fur reddere in tali casu totum pretium, quo stetit talis vitulus factus hos, nam poterat mori, antequam pervenisset ad illum statum, vel ulterius poterat parum incrementi acquirere &c. In rebus igitur, quæ vel possent perire, vel quæ fortasse parum meliores evadere possunt, si distrahanur à fure in statu deteriori, & erant aliunde à Domino servandæ usque ad Statum meliorem, arbitrio boni viri æstimandum est, quantum valere posset spes lucri à Domino sperati, & juxta eam obligandus est fur ad restitutionem, ita ut quod major est spes lucri, eò ad majorem restitutionem est obligandus. Quod si Dominus non erat servaturus usque dum ad meliorem Statum pervenisset, & fur servavit, & eo tempore vendidit, debet ex opinione, quam puto verissimam, totum pretium Domino dare, quia pretium est fructus rei, deductis tamen necessariis expensis pro ea re factis, & valore laboris.

III. Dum Confessarius audit Pœnitentem aliquem damnificasse in re, ex qua Dominus fructus sperabat, vel majus pretium percepturum, non statim obliget ad restituendum valorem rei, simulque spem fructuum percipiendorum. Abstulit e. g. Pœnitens parvum vitulum, quem Dominus volebat vendere post aliquos annos factum grandiore, satisfaciit fur suæ conscientiam, si statim restituat Domino pecuniam, quæ sufficiat ad emendum alium similem vitulum, nam emptione illius potest sibi Dominus compensare totum, quod passus est, damnum. Quod si novus vitulus emptus moriatur, vel parum incrementi acquirat, tunc non plenè satisficeret dando pecuniam pro emendo alium vitulum loco furati, nam iste fortasse non obiisset, vel majus acquisivisset incrementum. Datur ergo obligatio aliquid aliud restituendi arbitrio viri prudentis. Quæ dicta sunt applicanda sunt furanti gallinam, quæ valde erat ovipara, incidenti arbutulum, ex qua post aliquod tempus fructus sperabantur. Quod si detur casus ut restituen-

C A P U T III.

De obligatione restituendi ob injustum impedimentum alteri illatum, ne aliquid bonum consequatur.

Q. I. Uid restituere teneatur, qui vel minis, vel dolo, vel etiam solis precibus, & suasionem alterum impedit à consequutione alicujus rei, ad quam habebat jus in re, vel ad rem.

R. Impediens aliquem à consequutione boni, ad quod jus habebat, non solum vi, & fraude, sed etiam solis precibus divertens Collatorem, talis boni, tenetur ad restitutionem. Ratio est quia, cooperatur actioni injustæ; eò enim ipò quod aliquis jus haberet ad tale bonum, ex justitia erat illi dandum, & proinde qui facit ut non detur, cooperatur actioni justitiæ contrariæ; adeoque tenetur ad restitutionem, semper cum ipse Collator non compenset damnum illatum; *Lugo de Just. disp. 18. num. 90. Laym. l. 3. tr. 2. c. 7. n. 1.* Si vero impedimentum non apponatur impediendo Collatorem, sed impediendo ipsum, qui vult consequi illud bonum, tunc si impediatur solum blanditiis, & precibus, nulla est obligatio restituendi, nam dum solis precibus avertitur à consequutione boni, ad quod jus habebat, liberè & voluntariè se ab illo avertit. Ita si solis precibus averterem Artificem à non laborando illa die, illà hebdomadâ &c. nihil restituere deberem, quia ex propria voluntate abstinuit à labore. Secus si illum impedissem minis, ac dolo, nam tunc modo injusto ipsum impedissem, ne uteretur jure suo; *Bon. disp. 1. q. 2. p. 12.*

Advertere etiam hic est, quod in superiori casu, dum scilicet impediivi Collatorem ne daret alicui bonum, ad quod jus habebat, considerandum est an firmiter fuisset determinatus ad dandum statim illud bonum, & tunc restituere debeo quantum valebat tale bonum. Dixi statim, nam si aliquid tempus intercedere debebat antequam traderetur, poterat Collator mutare voluntatem, & tunc quia non erat certa consequutio talis boni, non est restituendus ad æqualitatem valor boni sperati. Si vero non erat firmiter determinatus, restituere debeo juxta æstimationem majoris, vel minoris spei, quam aliquis habebat ad illud bonum consequendum; *Bonac. disp. 2. q. 2. num. 6.* Si denique Collator nullatenus nolebat illi dare tale bonum, tunc quocumque modo quis impediatur, nihil debet restituere, utpote quia non fuit causa efficax talis damni.

Q. II. Quid restituere teneatur, qui vel vi, vel fraude, aut suasionem, & blanditiis impedit alium à consequutione boni, ad quod nullum jus habebat nec in re, nec ad rem.

R. Si impeditus fuit fraude, & dolo, est illi facienda restitutio, seu compensandum damnum, juxta æstimationem spei, quam habebat, ut supra dictum est. Ratio est quia, quamvis non haberet aliquod jus in bonum speratum, habebat tamen jus, ne dolo, aut fraude impeditur à consequendo bono, quod sperabat à Benefactore; *Lugo disp. 18. num. 91. Azor. 3. p. 14. c. 9. Anton. à Sp. S. tr. 11. disp. 8. num. 346.* Hæc opinio omnino certa est, si fraus, & vis fuit in ordine ad Legatarium, Donatarium &c. Si vero fraus, & vis fuit contra Donatorem, vel Testatorem, non clarè constat consurgere onus restituendi. Ratio est quia, tunc nullam injuriam patitur Legatarius, vel Donatarius, sed solummodo Testator, vel Donator, quorum solummodo laeditur libertas. Ex alia vero parte nullum jus supponitur ha-

buif.

buisse Legatarium, vel Donatarium ad illa bona; unde quamvis impediti fuerint fraude, & dolo, quia tamen dum hæc se tenent ex parte Testatoris, nulla illis fit injuria, & non expoliantur aliquo jure, quod habeant in ipsa bona, hinc est non satis apparere obligationem restituendi, quæ imponi non debet sine evidenti ratione: *Rosign. de Rest. pranot. 12. sect. 7. num. 8.* Si verò Collator impeditus fuit solummodo precibus, & suafione, certè nulla exinde oritur obligatio restitutionis, nam cum non impedita fuerit ejus voluntas dolo, & fraude, sed solum precibus, & suafione, jam Collator, seu Benefactor relictus fuit in plena libertate dandi quod volebat, & ita nulla injuria fuit alicui illata.

Cæterum observandum, quod si aliquis impeditur indignum à consequitione alicujus Officii, aut Beneficii, nihil tenetur restituere, etiam si id præstitit fraude, vi, & dolo, quia nullam illi fecit injuriam, cum sit contra intentionem Ecclesiæ, vel Reipublicæ, ut talibus Beneficia, vel Officia conferantur: *Lugo de Jus. disp. 18. n. 96.*

Q. III. Quid restituere teneatur, qui impedit ne Beneficium detur Digniori.

R. I. Si tale Beneficium collatum fuit per oppositionem, sive, ut dici solet, per concursum, multi volunt omnino refarciendum esse damnum ipsi Digniori illatum, & hoc damnum tale esse, quanti estimantur ipsius Beneficii, proventus deductis expensis &c. Ratio est quia, dum Beneficia dantur per concursum, Collator veluti tacitè in contractum de Beneficio conferendo habilitior, ad hoc enim instituit concursum, ut digniorem agnoscat, ut dixi in Tractatu de Beneficiis: eò ipsò ergo quod ipsi non conferatur, violatur justitia commutativa, ex qua violatione confurgit onus restitutionis. Non est tamen improbabilis negativa sententia, quia dici potest Ecclesiam non instituisse concursum ad dandum jus concurrentibus ad Beneficium, sed ad utilitatem Ecclesiarum, & animarum: *Passer. de Elec. c. 30. n. 193.*

R. II. Si Beneficium conferatur extra concursum, tunc (maximè quando vis, & fraus continent peccatum injustitiæ adversus concurrentem ad Beneficium, ut dixi supra) si Collator impediatur vi, & fraude, ne illud conferat digniori, illi faciendæ est restitutio juxta spem, quam habebat de Beneficio assequendo, si verò aliquis impediatur Collatorem precibus, & blanditiis, tunc restitutio faciendæ est Communitati, seu Ecclesiæ juxta damna, quæ sequuntur ex electione minus digni, Ratio est quia, ex una parte Personæ particularis nullum habent jus ad bona propria communitatis, qualia sunt Beneficia, vel publica Officia, unde quando non impediuntur modo injusto ab illis consequendis, non violatur relatè ad ipsos justitia commutativa, & ita non est obligatio restituendi. Ex alia parte Collatores, sive Electores ex vi proprii officii, adeoque ex contractu tenentur precaverè, quantum possunt, damna Ecclesiæ, vel Communitatis, quod non præstant præmittendo Digniorem, & ita teneantur ad damna, quæ sequuntur ex tali electione. Quod si ipsi tenentur ad talia damna, tenebuntur etiam, qui illos inducunt ad talem electionem, ut de se constat: *Navar. cap. 17. num. 70. Sanch. in conf. l. 2. c. 1. dub. 45. num. 15. Lugo de Jus. disp. 35. num. 76.*

R. III. Qui solum precibus, & suafione impedit Digniorem ab assequitione Beneficii, vel Officii ut detur indigno, non tenetur restituere digniori. Ratio est quia, quamvis cooperetur actioni injustæ Collatoris, nihilominus non est injusta, contra justitiam commutativam relatè ad Digniorem, ut patet ex dictis supra, sed solum rela-

tè ad Ecclesiam, vel ad Communitatem.

Q. IV. Quid dicendum, si aliquis impediatur solis precibus, ne alter consequatur aliquid bonum ad quod nullum habet jus, sed tamen id faciat ex pravo animo illum damnificandi.

R. Jam ex doctrina etiam in superioribus firmata, ex præfato pravo animo nullam confurgere dicendum est obligationem restituendi. Ratio est quia, talis obligatio solum habet locum, dum realiter, & effectivè violatur justitia commutativa, ex pravo autem animo solum violatur affectivè: *Anton. à Sp. S. tr. 10. disp. 3. n. 346.*

Q. V. Quid restituere teneatur qui impedit ne Fisco bona applicentur, si id faciat vi, & fraudibus.

R. I. Si id impediatur ante legitimam sententiam declarativam criminis, vel applicativam tallium bonorum Fisco, nulla est obligatio restituendi. Ratio est quia, Fiscus nullum jus habet ad bona particularium, nisi post legitimam sententiam. Semper cum ergo quocumque modo impediatur talis sententia, nulla potest esse obligatio restitutionis, cum Fiscus nullo jure quod habeat privetur.

R. II. Impediens Fiscum ab acquirendis aliquibus bonis, post præfatum sententiam tenetur ad restitutionem. Ratio est quia, post talem sententiam Fiscus acquirit jus ad rem ad talia bona, unde non est talibus bonis mediis injustis privandus: *Azor. tr. 1. l. 15. c. 8. q. 5. Lugo disp. 8. sect. 5. n. 108. Dian. 3. p. tr. 5. resol. 52.*

Q. IV. An teneatur ad restitutionem impediens solis precibus, ne bona communia, inter alios distribuenda, Personæ particulari conferantur.

R. I. Si electio personarum, inter quas distribuenda sunt talia bona, pendeat ex sola voluntate Patroni, vel Distributoris, tunc impediens solis precibus ne dentur alicui determinatæ Personæ, nihil tenetur restituere, quia non impedit medio injusto, & aliunde illa Persona nullum jus habet ad talia bona ex sola voluntate Patroni &c. distribuenda.

R. II. Si electio Personarum non pendeat à voluntate Patroni, vel Distributoris, sed est determinata, quatenus scilicet illa bona distribuenda sunt inter Personas talis Civitatis, talis Familiæ &c. tunc impediens etiam solis precibus, ne Persona habens necessarias qualitates, talia bona distribuenda consequatur, tenetur ad restitutionem. Ratio est quia, sicut Patronus, seu Distributor id non faciendo, non solum peccat contra justitiam Distributivam, sed etiam commutativam, ut dictum est, dum explicavimus quam obligationem inducat justitia distributiva, ita etiam qui illum quomodocumque inducit ad id faciendum. Porro ex violatione justitiæ commutativæ clarum est confurgere obligationem restituendi: *Lugo n. 150. Navar. l. 17. n. 72.*

Regula in praxi observanda.

I. Cum teneatur ad restitutionem impediens etiam solis precibus ne aliquis consequatur bonum, ad quod saltem habebat jus ad rem, sequitur teneri ad restitutionem qui impedit etiam solis precibus ne adimpleatur donatio, vel promissio jam acceptata, nam ex acceptatione confurgit jus ad rem in eo, qui acceptavit. Idem dicendum de eo, qui impediret ne confirmaretur legitima electio, ne præsentatus confirmaretur, ne promotus acciperet possessio nem &c.

II. Quia non est obligatio restitutionis, si impediatur aliquis solis precibus à consecutione boni, ad quod nullum jus habet, inferat Confessarius non esse, obligandum ad restitutionem, quæ non

hoc modo impedit, ne exequatur promissio nondum acceptata; qui impedit Divitem, ne cuiquam pauperi det elemosynam; qui curat ut Testator novum faciat Testamentum in alterius favorem &c. Si verò hujusmodi impedimentum appositum fuerit vi, & dolo, maximè in ordine ad illum, qui sperabat aliquid consequi bonum, tunc datur ex dictis obligatio restitutionis, quanti potest estimari spes illorum, qui credebant assequi tale bonum, hæreditatem, elemosynam &c.

III. Notet Confessarius multoties in his peccare Artifices, nam ut sibi comparent lucrum ex aliquo artefacto, solent detrudere de aliis Artificibus, quibus illud artefactum erat committendum. Multoties igitur falsum dicunt e. g. illos non esse nimis fideles, negligenter se habere in alienis rebus custodiendis, non satis esse in propria arte perfectos &c. Ita aliorum lucra impediunt, & nec ipsi, nec Confessarii cogitant de restitutione faciendâ.

In hoc genus peccati incidunt illi Potentes, qui impediunt creditores à consequendis suis creditis à Debitore, qui allas, vel in totum, vel in partem potest satisfacere. Vel igitur se iratos demonstrant Creditoribus, si coram Judice jus suum profequantur; vel imperant Satellitibus ne Debitorem capiant, etiam minitendo si caperint. At quis est, qui cogitet de restitutione faciendâ pro injusto hujusmodi impedimento?

IV. Observet Confessarius, quod quamvis inducens solis precibus ad conferendum Beneficium, vel Officium minus Digno, vel Indigno teneatur restituere Communitati, seu Ecclesiæ damna ipsi exinde derivantia, nihilominus non statim obligandus est ad restitutionem. Primò igitur tenetur restituere ipse indignus, & dimittere Officium. Secundò, tenetur restituere ipsemet Collator. Teneatur tertio qui induxit Collatorem ad dandum Officium, vel Beneficium indigno.

C A P U T IV.

De causis, quæ sunt obnoxie restitutioni.

Q. I. Quot sint causæ obnoxie Restitutioni; & quid requiratur, ut verè teneantur restituere.

R. I. Ultra causam principalem, quæ tenetur ad restitutionem, quæ causa est Executor damni, (excipit mandantem, qui tenetur ante executionem), aut alterius injuriæ, ut fur, e. g. homicida, incendiarius &c. aliæ dantur causæ, vel positivæ, vel negativæ concurrentes ad actionem injuriosam, & comprehenduntur sequentibus versiculis.

Justo, Consilium, Consensus, Palpo, Recursus, Participans, Mutus, non obfians, non manifestans.

R. II. Ut aliqua ex præfatis causis ad restitutionem teneatur, oportet fuisse causam efficacem damni, hoc est, quod suo mandato, consilio &c. applicaverit Executorem ad opus damnosum. Ratio est quia, si Executor jam erat applicatus, & determinatus ad damnum inferendum, consulens verè non influit in tale damnum, ut docet etiam S. Thomas 2. 2. q. 62. art. 7. quod si non influit in damnum, non tenetur restituere: *Anton. à Sp. S. tr. 10. disp. 29. n. 1394.*

Si verò non influit in totum damnum, sed in partem ipsius, tenetur restituere eam partem, in quam influit; ut si parato & determinato ad furandum decem, suadeas ut furetur quindecim, tenebis tantum quinque restituere. Vel si parato, & determinato ad percutiendum Petrum, suadeas

ut atrocius percutias, tenebis restituere eam partem damni, quæ ex atrociori percussione derivavit. Ratio est quia, quamvis illa atrocior actio, illud majus furtum sit physicè causa totius actionis damnificativæ, nam non datur alia actio tendens ad furtum decem nummorum, alia ad furtum quinque, nihilominus qui suadet excessum furti, non est verè causa moralis totius damni, sed solum damni gravioris; neque enim potest dici verè fuisse causam furti quindecim aureorum, qui parato, & determinatissimo furari decem, solum consulit ut quinque superaddat: *Rosign. de Rest. pranot. 12. sect. 1. n. 3.*

R. III. Neque pariter præsumitur causa efficax damni, qui dubitat an illud intulerit, necne. Ratio est quia, leges volunt in pari ratione reum esse absolvendum: *leg. 2. ff. de condition. ob turpem causam*, & in dubio nullum esse expoliandum re, quam possidet, juxta illud axioma: *Melior est conditio possidentis*. Hinc sequitur dubitantem an damnum intulerit, necne, posse præsumere non intulisse. Idem dicas, si aliquis certus sit damnum intulisse, sed dubitet an majus, vel minus damnum intulerit, potest enim præsumere solum minoris damni fuisse causam efficacem, ita etiam consentientibus regulis juris in 6., ubi dicitur: *In obscuris minimum est sequendum: Less. l. 2. c. 13. dub. 4. n. 38. Bonae. disp. 1. q. 2. p. 4. n. 1.*

Hanc autem doctrinam puto veram non esse, quando præsumi debet solummodo causâ mei factum fuisse damnum, ut præsumendum puto, quando dubitarem an damnum sequutum sit ex meo mandato, vel consilio. Ratio est quia, si aliud aliqua ratio non suadeat, nemo præsumitur malum sua sponte facturum: *l. merito. 51. ff. pro socio*, vel saltem præsumitur indeterminatus ad faciendum, vel non faciendum malum. Si ergo malum faciat, rationabiliter credendum est determinationem ex meo consilio, vel mandato derivasse: *Covarr. in Clem. si furiosus p. 2. §. 2. num. 3. Bon. p. 4. num. 3. Less. l. 2. c. 27. dub. 3. num. 13.*, & hanc opinionem innuit *S. Th. 2. 2. q. 62. a. 7.*

Q. II. An reputanda sit causa efficax damni, qui movet alium non paratum ad damnum inferendum, si ipso non movente, alter fuisset, qui suo mandato, vel consilio, movisset ad damnum inferendum.

R. Mihi respondendum videtur teneri ad restitutionem, utpote quia est causa efficax damni illati, nam revera alium non paratum, & non determinatum movit ad damnum inferendum. Primus ergo, qui mandavit vel suavit damnum, habet onus restitutionis, quia verè in damnum influit, quod onus habuisset secundus, si primus jam non influxisset: *Lugo disp. 19. sect. 1. n. 6. & 16. Bon. de Rest. d. 1. q. 2. p. 7. n. 7.*

Q. III. Qui teneantur ad restitutionem vi illius verbi jussio.

R. Tenentur omnes expressè, vel tacitè mandantes maleficium, sive damnum Proximi, si non revocaverint mandatum, & revocatio innotuerit mandatario. Contrariam quorundam opinionem, damnavit Innocentius XI. dum sub n. 26. hanc damnavit propositionem. *Qui alium movet, aut inducit ad inferendum grave damnum tertio, non tenetur ad restitutionem ipsius damni illati.* Ratio est quia, semper cum aliquo pacto damnum imperatur inferendum à non parato illud inferre, jam mandans est causa efficax talis damni, ac proinde tenetur ad restitutionem. Immo quia mandatarius non operator nisi veluti instrumentum, & subordinatus mandanti, iste est causa principalis, & primo loco tenetur ad restitutionem. Quod si revocaverit mandatum, & talis revocatio innotuerit mandatario, tunc non est amplius restitutionis

obnoxius, quia stante tali revocatione, jam non operatur in vi mandati, sed ex propria malitia. Oportet tamen, ut dixi, quod revocatio mandati innovet mandatarium, nam aliàs operaretur in vi mandati, & ita mandans intelligeretur fuisse causa efficax damni. Nec pariter censo à restitutione excusari, qui revocavit mandatum, si mandatarium putavit non serio revocari, vel invincibiliter revocationis oblitus exequutus est mandatum, nam tunc revera damnum facit ex vi mandati: *Lugo disp. 19. à num. 26. Anton. disp. 30. num. 1397.* Ceterum si non potest mandatum revocare, debet monere illum, cui damnum est inferendum, ut sibi consulat, & hoc etiam saltem cum æquali suo damno, ratio etenim dicit, ut potius ipse, qui culpabilis est, debeat damnum subire, quam innocens: *Lugo de Just. disp. 19. num. 30. Anton. à Sp. S. tr. 10. disp. 30. n. 1398.*

Q. IV. Qui sint Consulentes; & qui ratione consilii dati teneantur ad restitutionem.

R. I. Nomine Consulentes veniunt in presenti, qui scienter, vel ex culpabili ignorantia præbent consilium ad malum non parato illud facere. Item venit, qui ad id blanditiis inducit, promittit præmia, rogat, petit, instruit, assertiones suadentes ad damnum inferendum &c.

R. II. Quando Consilium datum est in ordine ad veritatem, sufficit demonstrare consilium fuisse falsum, ut cesset obligatio restituendi. Dedisti e. g. consilium ad damnum inferendum, v. g. ad non restituendum, fundatum in ratione, quam postea cognoscis esse falsam, sufficit dicere dedisse consilium falsum, ut cesset onus restitutionis, si postea damnum sequatur. Pari ratione dedisti consilium fundatum in aliqua historia, sive facti falso, ut si dedisses consilium Joanni occidendi Petrum, quia falsò dicebatur occidisse fratrem ipsius Joannem, certè sufficit manifestasse talem falsitatem. Ratio est quia, semper cum consilium datum est in ordine ad veritatem, in tantum habet efficaciam, in quantum ratio allata, sive factum reputatur verum. Semper cum ergo ipsorum falsitas manifestetur, ruit efficacia consilii, adeoque si qui accepit consilium, adhuc damnum inferat, ex propria malitia operatur.

R. III. Etiam si consilium datum sit non ad manifestandam veritatem, sed ad indicandam convenientiam, & utilitatem, quæ ex damno proximo inferendo resultaret, adhuc probabilissimum est post revocationem consilii non teneri consulentem ad restitutionem. Demus e. g. Titium suavisse Paulo, ut occideret eum à quo fuit graviter injuratus, ea ratione, quia scilicet, si id non præsteret, nihili ab omnibus haberetur, & ob id Paulum talem occisionem determinasse. Certè si postea Titius revocet consilium, dicendo hujusmodi rationem pro nihilo esse habendam ab homine christiano, cujus verus honor debet esse Christi humilitatem, & abjectionem imitari; certè, inquam, si postquam hujusmodi, aliisque rationibus suum consilium nullatenus esse sequendum demonstravit, adhuc Paulus perpetret homicidium, ut vir fortis ab hominibus habeatur, videtur potius moveri à propria malitia, quam à consilio Titii: *Azor. 3. p. 1.4. c. 11. q. 2. Anton. à Sp. S. disp. 29. n. 1402. & alii, quos sequitur Dianap. 3. tr. 5. resol. 89.*

Advertere tamen est quoddam discrimen, quod intercedit inter mandantem, ac consulentem. In mandatario ergo, cum tota voluntas exequendi mandatum orta fuerit ex vi mandati, sequitur, revocato mandato, ad nihil amplius ex justitia teneri mandantem, quia abstulit totum id, quod fuit causa perverse voluntatis in mandatario. Quod si iste velit adhuc ex propria malitia maleficium perpetrare, mandans tenebitur ex sola charitate

monere offendendum, quando id possit facere sine gravi damno, juxta regulas assignatas in Tractatu de Charitate. E contra quia consulens movet alterius voluntatem ratione utilitatis, & convenientiæ, si adhuc post revocationem consilii ratio allata pro utilitate, & convenientia movet illum, cui dedit consilium ad damnum faciendum, consulens tenetur potiori ratione lædendum, ut sibi caveat, nam cum aliquo pacto in tale damnum inferendum influxerit, ita debet modis omnibus, quibus potest, illud impedire.

Q. V. An si Mandatarium, aut consilium exequens damnificetur, teneantur mandans, & consulens damnum ipsis illatum resarcire. Et responderi solet ordinariè nequaquam teneri, si liberè exequantur mandatum, aut consilium; scienti enim, & consentienti nulla sit injuria. Id autem maxime locum habet circa Consulentem; nam qui accepit consilium, nullatenus intelligitur coactè acceptare: *cap. nuper de reg. jur. in 6. Bonac. disp. 1. q. 2. p. 7. num. 16.* Excipit si mandatum veniat à Superiore, nam tale imperium est quadam vis moralis; unde qui ex tali imperio agit, operatur veluti coactè, & per consequens injuriam patitur in operando. Hinc Superior, qui illum moraliter cogit, tenetur ad damna, quæ prudenter timeri poterant in executione illius mandati: *Rebell. l. 2. q. 14. sect. 3. n. 14.*

Q. VI. Qui sint consentientes, qui teneantur ad restitutionem.

R. Nomine consentientes veniunt illi, qui non solum habent complacentiam de malo alterius, sed de facto efficaciter influunt in damnum, subscribendo e. g. injustæ liti, & condemnationi, ferendo suffragium in electione indigni &c. Dixi qui de facto efficaciter influunt; nam aliàs non verificatur verè damnificasse, & ita non sunt dammandi ad restitutionem. Hinc si Consiliarius Principis consensit in bellum injustè inferendum, cum tamen Princeps esset omnino determinatus illud inferre, non tenetur aliquid restituere. Si Elector suffragatus est in electione indigni, quando jam collata fuerant suffragia sufficientia pro illius electione, non tenetur ad compensanda damna ex tali electione derivantia &c. *Lugo de Just. disp. 19. num. 17. Anton. à Sp. S. disp. 29. num. 1408. Rosign. de rest. 1. pran. 12. sect. 3. n. 2.*

Advertendum tamen est, in triplici casu non esse attendendam præfatam doctrinam. Primò, quando quis renueret dare suum suffragium, ad quod ex justitia tenetur, & ex negatione talis suffragii alii essent sufficientes ad eligendum indignum, vel aliud damnum perpetrandum; nam cum teneretur ex justitia dare suffragium, tenebatur ex justitia obitare malo, dando votum negativum: *Lugo n. 61. Anton. n. 1410.* Secundò, quando omnes simul conspirarunt ad injustè dandum suffragium; cum etenim omnes sint tunc concausæ illius damni, nihil refert an aliquis dederit suffragium priùs, vel posterius. Tertid, quando suffragium publicè fertur, & sperare est quod si tu deneges suffragium, & crimineris præcedentes Electores, qui aliàs essent sufficientes ad eligendum, sint sententiam muraturi; nam etiam in isto casu, si non feratur suffragium in oppositum, non ponitur obstatulum pravæ electioni, damno inferendo &c. ut dictum est in primo casu: *Bonac. disp. 1. q. 2. p. 8. n. 4. Rebell. l. 2. q. 14. sect. 5. n. 30.*

Q. VII. Qui intelligantur sub illo verbo palpo; & quando teneantur ad restitutionem.

R. Palpoes propriè sunt laudatores, & adulatores; & tunc tenentur ad restitutionem, quando suis laudibus, vel etiam convitiis movent malefactorem ad damnum perpetrandum. Vir e. g. Nobilis quamvis fuerit injuratus, nihilominus non

co-

cogitabat de vindicta. Accessit Palpo, & exaggerans quam gravis sit injuria in virum nobilem, suis verbis provocat illum ad vindictam. Idem dicas de eo, qui demonstraret quam nihili à mundo habeatur, qui non ulciscitur de suis inimicis. En quomodo laudibus, vel conviciis potest aliquis induci ad malum perpetrandum; & consequenter inducens, utpote causa movens ad tale damnum inferendum, tenebitur ad restitutionem, quando advertit suis laudibus, vel oburgationibus alium inducendum ad damnum inferendum: *Rosign. 1. de rest. pran. 12. sect. 4. n. 2.*

Q. VIII. Quid significet illud verbum recursus.

R. Pro *recursu* intelliguntur Receptatores malefactoris. Observandum autem hic est, an ex eo quod quis receperit furem, seu malefactorem, vel ejus prædam, fiat aptus ad damnum inferendum, seu saltem illud liberè exequatur. In tali casu receptator malefactor, ut malefactor, ac proinde confurgit ex tali recurso obligatio restitutionis. Si ergo e. g. antequam furtum, vel aliud damnum sit perpetratum, aliquis recipit domi malefactorem, illum fovendo, defendendo, ipsius instrumenta fervendo, ex quo fit habitus ad damnum inferendum, tunc intelligitur formaliter præbere recursum, seu malefactorem, ut malefactorem recipere; & ita ut cooperans ipsius injustæ actioni tenetur ad restitutionem: *D. Th. 2. 2. q. 62. a. 7.* Si vero recipiat malefactor non dando illi securitatem ad malum agendum, sed alio titulo, e. g. amicitia, confanguinitatis, vel hospitii, sicut ceteri hospites, tunc non adest obligatio restituendi. Idem dicatur, si post perpetratum delictum, malefactor & ipsius instrumenta domi abscondantur, vel adjuventur ad fugiendum; nam sicut potest ipse se abscondere, & fugere, ita & potest quis ab hac illi auxilium præbere: *Lugo disp. 19. num. 72. Bonac. de rest. disp. 1. q. 2. p. 9. num. 6.* Pari ratione, si ex eo quod aliquis e. g. receperit prædam furis, iste excusetur ad furandum, utique obnoxius restitutioni, secus si exinde fur non moveatur. Verum tamen est, quod si receperit rem furatam, potest illam Domino restituere, & ad id tenebitur ratione rei acceptæ.

Q. IX. Qui sint participantes, qui tenentur ad restitutionem.

R. Nomine Participantium veniunt illi, qui aliquo modo, præter supra enumeratos, concurrunt ad inferendum damnum. Porro dupliciter quis potest dici participans, scilicet vel in re accepta, vel in actione. Si aliquis absque eo quod cooperatus fuerit furto, participaverit de re furata, tenebitur ad restitutionem secundum quod diximus de possessore bonæ, & malæ fidei. Si verò quis participaverit in actione, videndum an participaverit in tali actione per actionem indifferentem, vel per actionem ex sua natura injustam. Si participaverit per actionem de sua natura indifferentem, nec proximè in damnum influentem, v. g. observando instrumenta furis, videndum est an id faciat metu gravis damni, vel sine tali metu. Dum id faciat metu gravis damni, sicut liberatur à culpa, ita & liberatur ab onere restitutionis. Si non fecit metu gravis damni, tenetur ad restitutionem, quoties ita agendo aliqua ratione in damnum influxit; neque enim habet rationem qua excusetur ad ita influendum: *Less. l. 2. c. 9. dub. 18. Bonac. de rest. disp. 1. q. 2. p. 10. n. 3.*

Quod si aliquis participaverit in actione malefactoris per actionem ex sua natura injustam, v. g. claves falsas faciendo, terga defendendo, portas referendo, tunc ut causa efficax damni non potest à restitutione excusari. Agentes autem de scandalo, dum explicavimus vitia opposita Charitati, examinavimus quando attentis omnibus circumstantiis actiones judicandæ sint indifferentes, necne. Ceterum si liceat hic meam explicare opinionem, puto, quandoque etiam exercentes has actiones proximè, vel etiam immediatè in furtum vel damnum influentes excusari posse à culpa, & etiam à restitutione. Observo igitur tunc hujusmodi actiones esse pravæ, quando fiunt, Domino rei rationabiliter invito, credi autem potest Dominum invitum non fuisse in duplici casu. Primò quando facerem hujusmodi actiones ex metu gravis mali mihi inferendi ab aliquo me cogente ad damnum inferendum, & aliunde damnum, quod passurus esset Dominus, non illi allaturum esset grave incommodum. Secundò, quando etiam me non cooperante, adhuc damnum esset illi inferendum, & aliunde ego non cooperer nisi ob metum gravis mali imminenti. Cum in his circumstantiis credi possit Dominum non esse invitum, nec esset culpa, nec onus restitutionis: *Laym. l. 3. tr. 1. c. 6. n. 7.*

Q. X. Qui sint non loquentes, non impedites, non manifestantes, qui tenentur ad restitutionem.

R. Observare est omnes teneri ex charitate ad impediendum damnum alterius, quoties id possint sine suo gravi incommodo, aliàs enim convincerentur non servare legem de proximo diligendo. Nihilominus qui solum tenetur lege charitatis ad damnum proximi impediendum, non tenetur ad restitutionem, si illud non impediatur, quia injusta actio, ex qua oritur obligatio restitutionis, debet esse contra Justitiam. Qui igitur tenentur ex justitia damnum impediendum, tenentur ad restitutionem, si id non præstent, quia per omissionem actionis, quam ponere tenebantur ad damnum impediendum, intelliguntur tale damnum voluisse. Illi autem tenentur ex Justitia ad damnum proximi impediendum, qui ad id tenentur vel ex officio, vel ex contractu: unde qui tenebatur ex officio, seu ex contractu clamare, aut loqui ad impediendum damnum; & qui tenebatur se opponere damnificatori, seu illum manifestare, tenetur ad restitutionem, si id non præstet. Ita, qui recepto stipendio se obligavit ad aliquid custodiendum, tenetur ad restitutionem, si illius rei surreptionem non impedit; vel si non manifestavit furem, seu fraudatorem gabellarum, quando ob stipendium inter accusatores se annumeravit, nam ex contractu oneroso ad id se obligavit. Ex officio tenentur ad impedienda alterius damna, maxime Personæ publicæ, ut Principes, Duces belli, Gubernatores, Tutores &c. Advertere tamen est quod si non possent impedire alterius damnum, nisi cum suo gravi damno, ordinariè non tenerentur id facere, quia non censentur talia officia cum tanto gravamine suscepisse: *Bonac. disp. 1. q. 2. p. 11. num. 5. Ant. à Sp. S. tr. 10. disp. 30. n. 1419. Rosign. de rest. p. 12. sect. 7.* Dixi ordinariè non tenerentur; nam si sermo sit de gravi damno Communitatis, sive spirituali, sive temporali, ut sequeretur in diffeminatione hæresis, & machinatione in Patriam, tunc tenerentur illud impedire etiam cum vitæ dispendio; præcipue enim ad hujusmodi mala præcavenda dantur Dignitates, & stipendium exploratoribus assignatur.

Regula in praxi observanda.

I. Quamvis verissima sit illa doctrina neminem teneri ad damnum reparandum, nisi fuerit causa efficax damni, adeoque posse à damno reparando excusari, si Executor jam erat determinatus ad illud inferendum, nihilominus Confessarius in præxi non statim debet hujusmodi doctrinam acquiescere.

H h q.

56

cere. Si ergo determinato damnum statim inferre, suadeat quis, mandat &c. ut illud inferat, potest Confessarius illum a restitutione eximere, quia jam ille erat determinatus, & consequenter consilium, seu mandatum in damnum non influxit. At si aliquis, quamvis esset determinatus ad damnum inferendum, nihilominus nolebat illud inferre nisi post plures dies, aut post mensem, tunc observare debet Confessarius an esset spes ut intra tale tempus animum mutasset, ut communiter accidere solet, quando non amplius ira fervescit. Si certò moraliter dabatur talis spes, & aliquis suo mandato, & consilio fuit causa ut executor damnum statim inferret, vel quòd animum postea non mutaret, tunc consulens, seu mandans in defectu principalis tenentur ad restitutionem, quia patet ipsos fuisse causam damni.

II. Consideret item Confessarius, quòd quamvis consulens minus malum determinato majus inferre, non intelligatur causa efficax illius damni, quia non consulit malum, sed electionem minoris mali; nihilominus teneretur restituere, si adjuvaret ad minus malum inferendum, quia tunc esset causa efficax illius.

III. Eò quòd non teneatur ad restitutionem nisi qui fuit causa efficax damni, Confessarius absolvat ab onere restitutionis illum, qui suo exemplo est causa damni; ut si quis in hortum ingrediendo ad aliquid furtivum, exemplo suo alios attraxerit ad idem præstandum. Quamvis igitur qui suo exemplo videt alios inducendos ad malum, peccet contra Charitatem, nihilominus non dicitur efficaciter influere in actionem injustam, sed solum esse occasionem, ut alius ex sua malitia motus damnum exequatur. Generaliter verum est, quòd si ad aliquod malum solum dedimus occasionem, non confurgit obligatio restitutionis, quia non verificatur dantem occasionem efficaciter in malum influere, sed malum efficaciter derivare à sola malitia illius, qui finit se excitare à tali occasione. Ita Theologi absolvunt à restitutione illum, qui dedit aliam alteri, unde iste mœrore consumptus mortuus est; nam in ordine ad mortem solum fuit occasio, non causa per se influens.

IV. Item non reputandus est causa efficax damni, qui ratum habet malum nomine suo factum, neque enim ejus rati habitio potest dici causa mali jam perpetrati. Verum quidem est, in jure rati habitio retrotrahi, & mandato comparari, ut habetur *cap. rati habitio de reg. jur. in 6.* sed hoc intelligendum vel quantum ad pœnam in foro externo; vel quantum ad malitiam peccati, vel quantum ad confirmandum contractum nomine suo factum.

V. Accidisse aliquando compertum est famulos, vel rusticos aliquod damnum mandato Domini perpetrasse; unde postea ad triremes, exilium, carcerem, seu pœnam pecuniariam damnati fuerunt. Certum est in his casibus Dominos non solum teneri ad reparanda damna facta a mandataris, sed ea etiam quæ passi sunt ipsi mandataris, & ipsorum familia; sed cogitant ne de his damnis reparandis? Cogitent saltem Confessarii, & sine absolutione dimittant, usque dum non satisfaciunt propriæ obligationi.

VI. Observavi aliquando Personas scrupulosas, dum timent aliquid injustè fieri, putare se satisfacere propriæ conscientiæ, si vel abstineant a dando suffragium; vel ab approbando quod proponitur; vel ab interveniendo illis societatis, ubi de illis rebus agendum est. Peccant igitur non dando suffragium, semper cum dando negativum possent impedire. Peccant positivè non reprobando, quoties pariter impediri posset. Peccant demum non interveniendo, si possent impe-

dire, quoties ratione sui status, vel officii intervenire deberent. Difficiliter etiam excusari poterunt à restitutione, si damnum injustè sequatur, quoties, ut dixi, ratione officii, vel status debebant sive loquendo, sive alio pacto impedire, & non impediverunt.

VII. Quamvis certum sit teneri ad restitutionem vituperantes, irridentes, convitiis afficientes aliquem, quia non ulciscitur, vel aliud maleficium non perpetratur, nihilominus observare debet Confessarius cum aliquibus Theologis, inadvententiam, & bonam fidem excusare aliquando adulatoris, seu vituperatores ab onere restitutionis.

VIII. Cum ratione *recursus* intelligantur restitutioni obnoxii defensores malefactorum, videat Confessarius non esse absolvendos Magnates, aliosque viros potentes, qui cum videant suos famulos fidentes ipsorum protectioni plura damna facere, nihilominus non impediunt; nam convincuntur re vera ipsos protegere, quoties non impediunt ne alios damnificent. Ultraquamquod Domini tenentur ex officio impedire hujusmodi damna famulorum. Multò magis tenentur ad restitutionem Potentes, qui faciunt domum suam facinorosorum asyllum.

IX. Sunt participantes in actione damnificativa, adeoque tenentur ad restitutionem, qui ad eum defendendum comitantur malefactorem; qui assistit ut explorator, si aliquis fortè superveniat; qui terga defendit; qui prædam custodit; qui etiam ut minister usurarii exigit usuras, nisi forte sit ex ministris minus principalibus, qui eas non exigant, sed solum numerent pecunias, scribant &c., nam hi possunt excusari, si non possint derelinquere sine gravi incommodo Usurarii famulatum. Vide etiam quæ dixi *quæst. 9.*

X. Cum teneantur ad restitutionem damni illati omnes, qui cum possent illud impedire, & tenerentur impedire ex officio, vel ex contractu, adhuc tamen non impediunt, observet Confessarius omnes sequentes esse restitutioni obnoxios: Curatores, & Tutores non impediunt damna ipsorum, qui suæ tutelæ, & curæ sunt commissi: Medici, & Chirurgi graviter deficientes in cura infirmorum, si habeant stipendium: Patres-familias non impediunt, quin uxor, liberi, & servi alios damnificent: Principes non impediunt latrocinia, monopoliâ, homicidia, aliaque damna; atque idem dicatur de omnibus his, qui exercent publicam potestatem: Custodes agrorum, montium, vinearum &c. graviter negligentes in impediendo damnificatores: Servi non impediunt extraneos rem domini furtivè; nam ratione famulatus censentur obligati ad custodiendas res Domini ab injuriis exterorum, non verò tenentur ex justitia eas tueri contra Domesticos, nisi fortè illis sint specialiter creditæ: Custodes Gabellarum non impediunt ipsarum defraudatores. Verum tamen est, quòd quamvis sint obligandi ad restituenda damna sequuta ob non solutam gabellam, nihilominus non sunt obligandi ad pœnam solvendam, quam luere defraudatores gabellarum, si essent à Custodibus accusati. Ratio est quia, licet hujusmodi Custodes teneantur ex justitia accusare defraudatores, id nihilominus non est in ordine ad multam, quam coguntur solvere, sed in ordine ad pretium solvendum pro mercibus asportandis, introducendis &c. Ultraquamquod Gabellarum Emptores solum habent jus ad tales multas post sententiam Judicis, unde si custos non accuset, nullam illis facit injuriam.

Confessarii verò, licet teneantur ad restitutionem, quando ex malitia, vel ignorantia graviter culpabili suo pravo consilio sunt causa, ut qui tenentur restituere non restituunt, ut dicitur etiam de omnibus, qui dant hujusmodi consilia; nihilominus

nam ad restitutionem non tenentur, si solum negativè se habeant, hoc est, non moneant poenitentem de obligatione restitutionis. Ratio est quia, quamvis ex vi sui officii, adeoque ex justitia teneantur incumbere bono spiritali poenitentis, non tamen tenentur ex justitia attendere bonis temporalibus illius, cui debet poenitens restituere. Peccabunt igitur, sed non tenebuntur ad restitutionem.

XI. Multoties non impediunt alterius damnum liberantur à restituendo, quamvis ad id ex justitia teneantur. Tunc autem id verificatur, quando impediendo subire deberent grave damnum vel in bonis fortunæ vel in vita; nam cum tanto incommodo non censentur se obligare, quoties bonum publicum non periclitetur. Ita excusari possunt birruarii, si timentes grave damnum à Potente illos minitante, non detradant in carcerem debitorem, vel exulem non capiant. Id ipsum dicendum in casu, quo timeant graviter vulnerari. Quòd si exules graviter bono publico noceant, tunc etiam se exponere debent periculo vitæ, si adsit spes illos capiendi, vel fugandi, quia præcipue ad hunc finem stipendio conducuntur.

CAPUT V.

De Ordine, quem servare debent cooperantes ad injustitiam, dum debent restituere; & quando teneantur in solidum.

Q. I. QUI ordo servandus sit in restitutione, si plures aliquam rem furati sint.

R. Primum integrè tenetur restituere ille, apud quem res est, vel si non est, eam consumpsit. Ratio est quia, si res apud illum extet, jam clamat pro Domino, adeoque debet illam Domino restituere. Si verò ipse solus consumpsit, jam solus reportavit commodum, & utilitatem ex re aliena, adeoque tenetur ad totum pretium ipsius erogandum. Si autem iste vel nolit, vel non possit restituere, tunc tenentur ad restitutionem illi, qui cooperati sunt ad actionem injustam furandi; etenim & ipsi adjuvando ad rem alienam furtivè, onus illius restituendæ subiere. Verum tamen est, quòd ille, apud quem res est, vel eam consumpsit, debet illis restituere quantum restituerunt, neque enim conveniens est emolumentum ex furto reportare: *Azor. 3. p. 1.4. c. 19. Tambur. in Decal. l. 8. tr. 4. c. 2. §. 7. n. 3.*

Q. II. Quis ordo servandus sit in restitutione, quando nulla res fuit ablata, sed tantum damnum irrogatum.

R. I. Primo loco, tenentur qui imperavit, ut suo nomine, vel in sui commodum, & gratiam fieret damnum; nam hoc ipso, quòd nomine suo, & in sui gratiam, voluit fieri maleficium, ipsi principaliter damnum est tribuendum, ac proinde totum in se suscepit onus restitutionis. Secundo loco, tenetur qui minis, vi, fraudibus, &c. coegit aliquem ad damnum irrogandum; nam cum ipse modo injusto alterum reddiderit restitutioni obnoxium, ipse primus debet luere pœnas suæ injustitiæ, quatenus modo dicto alterum coegit ad damnum irrogandum: *D. Th. 2. q. 62. a. 7. Lugo disp. 19. sec. 2. num. 23. Laym. l. 3. tr. 2. c. 6. num. 2. Tamb. à num. 4.* Debet tamen, cogens, ita se habere, ut ratione officii, vel potentia, vel offerendo pecuniam, &c. intelligatur suo mandato influere, aliàs malum ex pura malitia, executoris, processisset. Quicumque verò, mandat ut suo nomine inferatur damnum, vel velit ut in sui honorem, fiat, semper est causa principalis; nam, tunc exequentes damnum censentur illi, deseruire. Tertio loco, tenetur Exequutor. Ratio est quia, si excipiatur ille, qui

imperavit, qui suo nomine fieri voluit, & qui coegit, Exequutor est causa principalis, & reliquæ ipsi accessoria; nam qui consulit, laudat, præbet recursum &c. id facit in gratiam ipsius exequutoris, & semper cum illum non induxerunt ad malum vi, & fraude, verificatur liberè exequutum esse injustitiam: *D. Th. Laym. Tambur. loc. cit.*

R. II. Si cæteræ causæ positivæ solum influant ut tales, nullus ordo est inter eas servandus, sed omnes æquè tenentur ad restitutionem post causas principales supra enumeratas, secundum tamen influxum, quem in damnum præstiterunt. Quòd omnes æquè primò teneantur post causas principales, exinde probatur quia, omnes sunt causæ principalibus accessoriae, ut constat de consulente, consentiente, adulante, communicante, receptatore & subministratore. Tenentur tamen restituere secundum majorem, vel minorem influxum, quem præstiterunt; nam quòd magis aliquis influxit movendo ad exequentem damnum, eò magis constat teneri ad restitutionem: *Less. l. 2. c. 13. d. 6. n. 49. Laym. l. 3. tr. 2. c. 6. num. 5. Anton. à Sp. S. disp. 30. à num. 1428. Rosign. præ. 12. sect. 8. num. 2.* Cum hoc tamen stat bene posse aliquem teneri ad compensandum integrum damnum, juxta dicenda paulò post de obligatione in solidum restituendi.

Dixi in responsione nullum ordinem servandum esse inter cæteras causas positivæ, si dumtaxat, ut tales influxerunt, hoc est, si solum influxerunt consulendo, consentiendo &c. nam si una influxit mota ab alia, seu ut instrumentum illius, causa movens tenetur primò & principaliter restituere ante causam motam. Demus e. g. consulentem non solum fuisset damnum irrogandum, sed alium movisset ad laudandum, ad receptandum &c. constat tunc consulentem teneri ad restitutionem ante laudantem, participantem &c. utpote quia isti fuerunt causa damni ut moti à consulente, atque ita ipse respectu istorum est causa principalis.

Q. III. Quis ordo servandus sit inter causas negativæ, seu privativas, quando adest obligatio restituendi.

R. Quamvis certum sit, quòd si damnum non sequutum fuisset te clamante, impediente, manifestante &c. quando ad id ex justitia tenebaris, tenearis ad restitutionem damni, nihilominus certum est causas negativæ non teneri ad restitutionem, nisi post positivæ; nam istæ magis influunt in damnum, quam illæ, quia negativæ solum non avertunt dampnum, cum possent, & tenerentur, positivæ verò, illud actione positiva & reali causant: *Lugo de Just. disp. 19. sect. 5. a. n. 120. Laym. l. 3. tr. 2. c. 6. n. 5.*

Si verò causæ positivæ non restituant, tunc inter negativæ ordo sequens servandus est. Si res solum mediâ erat sub custodia Superioris, Magistratus &c. & immediate sub alterius custodia, casu quo pereat, primò tenetur restituere: custos, deinde Superior, aut Magistratus &c. si non curarunt ut custodes se gererent diligenter. Extra hunc casum primò tenetur Superior, nam, ipsius negligentia censetur causa primaria damni; deinde custos rei; tertio qui juridicè requisitus celat veritatem, cum ex officio debuisset manifestare; quarto negligens monere, & dare bonum consilium, quando ad id tenetur ex justitia: *Less. l. 2. c. 13. num. 80. Lugo disp. 19. sect. 4. n. 134.*

Q. IV. Quando plures teneantur in solidum ad restitutionem, dum plures causæ concurrunt ad idem damnum, hoc est, quando unaquæque tenetur totum restituere, aliis non restituentibus.

R. I. Postquam aliqua res fuit furata, quamvis plures concurrant ad eam consumendam, unusquisque tenetur solum ad restitutionem partis, quam consumpsit, quamvis alii suam partem non

restituunt. Ratio est quia, nullus ex iis, qui consumunt rem furatam, potest dici totum damnum causasse, cum jam re vera furtum fuerit factum; ac proinde non possunt obligari ad restitutionem totius, sed solum ad partem, quam consumplerunt: *Bonac. disp. 1. q. 2. p. 10. n. 11.*

R. II. Si plures causæ concurrant ad totum damnum inferendum partialitate causæ, & effectus non tenentur ad totum damnum, sed solum ad partem damni, quod fecerunt. Tunc dicuntur plures fuisse causæ partialitate causæ, & effectus, quando non intulerunt damnum mutuo consilio, & conspiratione, sed alii erant aliorum inficii, & insuper nemo totum damnum causavit, sed solum partem ipsius. Quod in tali casu nemo teneatur ad totum damnum, exinde constat quia, neque aliquo pacto movit alias concussas, neque totum damnum re vera intulit: *Molin. disput. 734. num. 2.*

R. III. Si plures concurrant ad damnum partialitate causæ, sed non partialitate effectus, tunc puro omnes teneri ad restitutionem in solidum. Tunc verificatur iste casus, quando licet unus de se non sit sufficiens ad ponendum totum damnum, nihilominus sine ipso nullatenus fieret; ut si duo sint necessarii ad intrandum in aliquam domum, ad furandum, isti dicuntur concurrere ad furtum partialitate causæ, nam unus sine auxilio alterius non poterat domum ingredi, non verò partialitate effectus, nam unicuique illorum potest imputari totum damnum, nullum etenim damnum sequeretur, si unus illorum non concurreret. Ideo ergo unusquisque istorum tenetur ad totum damnum, quia in totum reputatur influere, si enim non concurrisset, quamvis partialiter, nullum evenisset damnum: *Tambur. in Decal. l. 8. tr. 4. c. 2. §. 8. n. 7. & 9.*

R. IV. Si plures causarunt damnum non individuum, sed diversum, non tenentur nisi ad partem damni, quod unusquisque fecit. Demus e. g. plures intrasse in aliquam vineam, & singulos partem ejusdem vineæ devastasse, unusquisque tenetur ad compensandum duntaxat damnum, quod causavit. Ratio est quia, jam ex se solum partem damni causavit, aliunde autem supponitur & sine ipso damnum sequutum fuisse, non incitasse, nec movisse alios ad vineam devastandam; unde cum nec fuerit causa totius damni, nec totum causaverit, non tenetur ad totum restituendum, sed solum ad eam partem, quam ipse fecit: *Less. l. 2. c. 13. dub. 4. num. 37. Molin. disput. 734. Qui verò fuit principalis motor, & alios incitavit ad damnum inferendum, totum tenetur restituere, quia tunc iste intelligeretur cæteras causas moraliter applicasse ad totum damnum inferendum, & per consequens totum teneretur restituere. Exemplum fit in Duce militibus imperante aliquid devastare. Item si plures se mutuo excitent ad aliquod damnum inferendum, quamvis singuli solum partialiter damnum inferant, nihilominus totius damni causa reputantur, utpote quia quod facit unus, facit ex alterius suasionem &c. *Less. n. 36.**

R. V. Si plures causarunt idem damnum individuum, vel posuerunt causam totalem damni, omnes tenentur ad restitutionem in solidum. Supponamus e. g. plures simul conspirasse ad eundem hominem occidendum, ad eandem domum incendendam, ad eundem adamantem furandum, unusquisque tenetur totum damnum restituere, aliis non restituentibus. Ita habetur ex *leg. ita vulneratus §. finali ff. ad leg. Aquil. & ex leg. vulgaris ff. de furtis* Concordat etiam ratio quia, cum de nullo ipsorum verificari possit solum partem damni intulisse, nam damnum est individuum, sequitur unumquemque moraliter totum causasse, & omnes veluti una manu ad idem opus indivi-

sibiliter concurrisse. Idem dicas, si duo ponant causam totalem damni, puta si ambo aliquem lethaliter vulnerarent, si ambo simul ponant causam sufficientem ad domum comburendam; nam de utroque verificatur totum damnum causasse. *Tambur. loc. cit. §. 8. n. 3. Bonac. disp. 1. q. 2. p. 10. n. 10. & 16.*

Q. V. An ad restitutionem teneatur ille, qui solum tenetur in defectu principalis, si dubitet, aut nesciat principalem restituisse. Idem queritur quando plures æquè primò tenentur restituere, & unus ignorat an alter restituerit.

R. Qui ignorat an alter restituerit, vel de hoc dubitat, debet prius facere diligentiam sufficientem ad videndum an Principalis, vel Consocii restituerint. Potest autem moraliter esse certus non restituisse, quoties adinventum illum, qui principaliter debebat restituere, vel Consocios adhuc deperditè vivere, & maxime si perseverent in furando, damnificando &c. unde in tali casu deberet vel partem damni, vel totum restituere, juxta superius dicta. Item judicare debet non restituisse, quoties sciat esse valde pauperes. Si verò post factam debitam diligentiam nullum habeat fundamentum credendi alios non satisfecisse propriæ conscientiæ, potest prudenter præsumere satisfecisse, quia in dubio peccatum non est præsumendum, & ita se eximere ab obligatione restituendi id, ad quod alii tenentur. Hinc si solum tenebatur in defectu principalis, potest omnino à restitutione abstinere, quia potest præsumere causam principalem satisfecisse. Si simul cum aliis consociis tenebatur, quia damnum individuum causarunt, potest præsumere alios portioni sibi competenti satisfecisse, & ita solum restituere suam portionem; *Salmant. tr. 13. c. 1. p. 5. num. 152.*

Regula in praxi observanda.

I. Si Confessario se aliquis præsentet, qui damnum causaverit, non statim illum ad restitutionem obliget, sed videat bene memoriâ retinere ordinem, qui servandus est inter causas restitutioni obnoxias. Primò ergo interroget an rem alienam habuerit, aut consumperit, & in tali casu statim est ad restitutionem obligandus. Si rem alienam non habuit, aut consumpsit, videat si fecerit damnum nomine proprio, aut potius alterius mandato, & tunc videat an restituerit qui mandavit, nam tunc Executor à restitutione liberatur. Idem servet, si coactus fuit ad furtum, sive ad damnum inferendum vi, minis, fraudibus, aut convitiis. Istis non restituentibus, vel non valentibus restituere, statim obliget ipsum Executorem ad restitutionem.

Dum verò accedit ad Confessarium ille, qui consuluit furtum, vel damnum, seu ipsum furtum aut damnum inferendum laudavit, antequam ipsum obliget ad restitutionem, videat an mandans, seu executor restituerint, nam ipsi tenentur ante laudantem, consulentem, recursum præbentem &c. & ipsi restituentibus, consulens &c. nihil restituere tenetur. Dum verò prædicti non restituerint, obliget consulentem, qui æquè proximè tenetur cum palpone, recursam præbente, cæterisque causis positivis.

Denique si accedat ad Confessarium qui non impedivit furtum, vel damnum, cum aliis potuisset, & ex justitia debuisset impedire, debet primò videri an restituerint causæ positivæ, quæ damnum fecerunt. Istis restituentibus, nihil restituere tenetur, qui non impedivit. Si verò non restituunt, debet Confessarius interrogare, an isto qui non impedivit, habuerit immediatè rem su-

CAPUT VI.

De Restitutione faciendâ ex acceptis ob turpem causam; ex donatione illicita, & reprobata à legibus; vel ex receptis pro actu malo, qui debebat omitti, aut pro actu bono, qui fieri debebat.

Q. I. AN post perpetratum maleficium, seu damnum, ille qui fecit, retinere possit pretium sibi collatum.

R. I. Dicitur in quæsto post perpetratum maleficium, nam certum est ante malum perpetratum quamcumque promissionem factam, ut illud fieret, nullo jure subsistere; cum enim talis promissio pro- vocet ad malum, adeoque nullo pacto possit adimpleri, consequens est nullatenus esse observandam. Si ergo aliquid datum sit vitalis promissionis, & malum non sit perpetratum, utique est restituendum, utpote quia promissio erat de sua natura nulla.

R. II. Post malum perpetratum, (præscindendo modò à prohibitione juris positivi,) danda est pecunia promissa Malefactori, e. g. Meretrici, Homicidæ, sive cuicumque, qui in gratiam promittentis fecit aliquod malum. Pro quo observandum, quòd quamvis peccatum consideratum in se & formaliter sit semper detestabile, ac nullo pretio dignum, nihilominus consideratum secundum materiale, hoc est, quatenus potest alicui afferre delectationem, commodum, utilitatem &c. reputatur pretio æstimabile. Ex hoc autem formatur sequens ratio. Est solvendum illi, qui fecit rem pretio dignam, quoties pro tali re promissum est pretium; cum ergo qui facit malum, faciat in gratiam alterius rem pretio dignam, non est expoliandus mercede sibi promissa. Hinc meretrices posse retinere pretium, quod ipsis datur, habetur *leg. idem si ob stupr. ff. de condit. ob turp. caus. & docet S. Thomas 2. 2. q. 62. artic. 5. ad 2. & in 4. disp. 15. q. 2. art. 2. quæst. 2.* Præterea si mulier sit uxorata, dicendum est talem mercedem posse sibi retinere, utpote quæ datur illi ab adultero, ut sibi retineat: *Bonac. disp. 1. q. 3. p. 3. num. 12. Dian. p. 2. tr. 17. resol. 7.*

Præfata tamen doctrina duas patitur limitationes. Prima est, non posse meretricem, aut alium Malefactorem retinere quod superfluum extorserunt per dolum, aut fraudem; nam tunc illud superfluum non liberè datur. Secunda est non posse meretricem &c. retinere quod habuit à non potente illud dare; ut si pretium recipiat à Filio-familias de pecunia, quæ ad ipsum non pertineat. Idem dicas, si pretium habeat à Religioso, quamvis habeat à Superiore licentiam disponendi de aliquibus bonis. Scio plures Theologos velle alienationem rei, quam Religiosus expendit in usus turpes, non esse judicandam irritam, quia quamvis sit contra voluntatem Superioris, non tamen videtur velle Superior esse irrita. Nihilominus contraria omnino tenenda est sententia; & probatur quia, ut talis alienatio sit valida, debuit posse Superior dare facultatem aliquid alienandi in usus turpes, quàm certè non potest dare: *Paltr. 7. disp. 2. p. 21. §. 3. num. 1. Trull. l. 7. cap. 14. d. S. num. 3.* Non nego tamen, quòd si peccando, damnificavit mulierem, ipsi honorem auferendo, non possit postea ipsi dare ex bonis, de quibus disponere potest; nam tunc non dat ob turpem causam, sed ad compensandum damnum. Idem dicas si daret ob sustinendos filios, quos ex ea genuisset.

Q. II. An Fœmina possit retinere tradita sibi ab aliquo viro, ut ab ea extorqueat consensum turpem, si verè postea non consentiat in malum.

R. I.

R. I. Si vir det feminae sub conditione explicita, vel implicita, ut consentiat in actum turpem, certum est debere postea restituere, si non consentiat; nam non adimplevit conditionem, sub qua illi aliquid fuit datum.

R. II. Si nullatenus intercessit praedicta conditio, quamvis vir dederit ad eam alliciendam, adhuc femina potest sine iniuria retinere, quod sibi fuit absolute, & liberaliter traditum, & Amasius sibi imputat, si fuit nimis credulus in sperando actum turpem: *Lugo de Just. d. 18. sect. 3. n. 49. Molin. d. 777. num. 3. Dian. p. 2. tr. 16. resol. 38. Dixi posse sine iniuria retinere, si enim aliunde cognoscat ea sibi dari ad eam ad turpia alliciendam, semper peccat contra charitatem; nam vir si videat à muliere munera recipi, semper magis fit audacior, sicut è contra mulier redditur magis proclivis ad consentiendum.*

Q. III. An si pro malo faciendo promissum aliquid fuerit supra pretium supremum, attendenda sit talis promissio post malum perpetratum.

R. Quamvis unusquisque retinere possit, quae sibi fuerant prodigaliter tradita, si potens ea dare, velit ea illi relinquere titulo liberalis donationis, secus dicendum est, si praetendat tanquam ex iustitia debitum, quod sibi promissum est supra iustum pretium. Ratio est quia, sicut prodigal promissio semper continet peccatum veniale, ita crit saltem peccatum veniale dare quod prodigè promissum est. Quod autem non potest sine peccato adimpleri, nullam importat obligationem, etiam si promissum fuisset sub juramento. Qui ergo prodigè promissit pro malo perpetrando, solum tenetur dare quanti solet aestimari illa actio mala. Nihil etiam teneretur dare, si res esset impartibilis: *Trul. l. 7. c. 14. dub. 8. n. 2.*

Huc usque locutus sum de iis, quae licet dare, vel retinere pro actu malo perpetrato attentio iure naturae, modò videndum quid dicendum, si aliquid detur contra id, quod disponunt leges.

Q. IV. An teneatur ad restitutionem, qui aliquid recipit donatione illicita, & reprobata per Leges.

R. Videtur nullatenus posse retineri quod datum est donatione illicita; & reprobata per leges; nam omnes conventiones, quae sunt ob perpetranda peccata, ab ipsis legibus dicuntur nullae, & nullam inducere obligationem, sicut & tales contractus non valere &c. Id patet ex *legi juris gent. ff. de pactis, leg. si plagii ff. de verbor. obl. leg. generaliter & seqq. C. eod. tit. & ex can. non sane 14. q. 5. Accedit autoritas S. Thomae pluribus in locis, ut 2. 2. q. 32. art. 7. ad 2. & q. 62. art. 5. ad 2. & jam docuerat in 4. dist. 15. q. 2. art. 4. q. 2. Et quidem cum istae leges non fundentur in falsa praesumptione, & videantur reddere hominem incapax ad recipienda munera pro actione peccaminosa, (excipe meretricium) non apparet quomodo sibi possit huiusmodi retinere: *Fagn. in cap. Ne imitari de Const. n. 336.**

Nihilominus non paucos Patronos habet contraria sententia, qui putantes leges solum velle obligare ad restitutionem in poenam peccati, dicunt acceptum donatione reprobata per leges, solum esse restituendum post sententiam iudicis, & saltem expectandam sententiam declarativam criminis. Quamvis igitur leges dicent huiusmodi restitutionem faciendam esse, non expectatà iudicis sententia, cum id commodè intelligatur, si dicatur non expectandam esse sententiam declarativam poenae, bene verò expectari posse sententiam declarativam criminis, hinc dicunt ante hanc sententiam non dari onus restituendi. Affirmant denique, quòd etiam si viderentur velle irritas, & nullas donationes reprobatas per leges, non solum pro fo-

ro externo, sed etiam pro interno, nihilominus secundum hanc partem non esse receptas, semper cum datur aliquid non pro ipso peccato, sed quatenus actio peccaminosa secundum materiale quod habet, est utilis, conveniens, seu delectabilis illi, qui dat aliquid pro eadem actione: *Lugo disp. 18. num. 54. Bonac. disp. 1. q. 3. p. 3. n. 3. & alii quos sequitur Diana p. 6. tr. 6. ref. 59.*

Stante probabilitate utriusque sententiae, ego in praxi ita me gererem. Si ille qui promissit aliquid pro actione peccaminosa, nondum impleverit promissum, illum non obligarem ad aliquid tribuendum propter fundamenta primae sententiae. Si verò jam dedisset pecuniam promissam pro actione turpi, non obligarem qui eam recepit ad restitutionem ante iudicis sententiam propter fundamenta secundae. Caeterum advertendum, quòd si ille, qui huiusmodi recepit, velit ea restituere, sequendo primam sententiam, non tenetur restituere illi, qui dedit, nam se privavit dominio rei, sive pecuniae, quam dedit ob turpem causam, & ulterius leges etiam videntur ipsum privare tali dominio. Si ergo ille qui accepit, putet non posse retinere, cum aliunde non teneatur dare illi, qui dedit, dare potest pauperibus.

Q. V. An teneatur ad restitutionem qui accipit aliquid ut pretium actus, quem debebat facere, seu pro desinendo à malo, quod debebat omittere.

R. I. Supposito aliquem ex officio, vel quia, habet à Republica, seu Principe assignatum stipendium, debere aliquid ex iustitia facere, vel omittere, nihil potest recipere tanquam pretium sibi debitum. Ratio est quia, cum recipiat pecuniam pro re, quam debet facere, vel omittere, dans non intelligitur liberaliter dare, nemo enim solet solvere pro eo quod sibi debetur. Si ergo dat, intelligitur involuntariè dare ad redimendam aliquam vexationem, adeoque non intelligit transferre dominium rei datae in recipientem: *Lugo disp. 18. sect. 3. n. 63. Bonac. disp. 1. q. 3. p. 2. n. 1.* Hac ratione puto etiam motum fuisse Alexandrum VII. ad damnandum eam opinionem, quae dicebat: *Si duo litigantes habent pro se opiniones aequè probabiles, potest iudex pecuniam accipere pro ferenda sententia in favorem unius pro alio.* Cum igitur iudex non debeat manere suspensus, sed proferre pro una ex partibus sententiam, etiam quando in conflictu diversarum opinionum profert sententiam pro una parte, exercet munus iudicis, adeoque facit id ad quod jam tenetur ex iustitia, & pro quo recipit stipendium, unde non potest pro eodem actu novum stipendium sumere; nec potest praesumi liberaliter datum ab eo, pro quo protulit sententiam.

Limitant aliqui hanc doctrinam dicendo e. g. iudicem posse recipere ab aliquo tertio v. g. à Paulo, ut proferat sententiam iustam in favorem Petri. Ratio ipsorum est quia, cum non teneretur proferre talem sententiam in gratiam Pauli, potest ex hoc capite pecuniam accipere. At mihi placere nequiquam potest haec opinio; tum quia vera accipit pecuniam pro re, quam gratis debet facere; tum quia quicumque det pecuniam, semper praesumetur dare ad removendam iniustam vexationem, quam timet e. g. imminere amico, adeoque omnino in voluntariè dat: *Lugo disput. 18. sect. 3. n. 64. Rebel. 2. p. 18. q. 20. n. 1.*

Caeterum si ille, qui aliquid tenebatur facere ex iustitia, adhibuit extraordinariam industriam, & laborem, ad quem non tenebatur, tunc poterit aliquid recipere. Demus e. g. aliquem habere stipendium pro aliqua re custodienda, & adhibere laborem, & industriam, quam communiter non adhibent custodes, certè potest aliquid recipere ultra suum stipendium, ut de se patet.

Q. VI.

Q. VI. An qui debet aliquid ex iustitia facere, possit recipere quod sibi liberaliter videtur dari.

R. I. Huic quaesito respondendum primò est, quòd si id quod datur, detur antequam fiat opus, quod recipiens tenetur facere ex iustitia, ordinariè loquendo, semper illicitè recipit. Et quidem loquendo de iudicibus, satis constat illicitè petere quòd-cumque munus ante sententiam; nam id ipsis ab utroque iure prohibetur, ut patet ex *leg. Plebiscito ff. de offic. Praesid. leg. solet ff. de offic. Proconsul. Auth. novo iure 2. de poena iudicis, Auth. de iud. §. Nullo quoque, & cap. cum ab omni de vit. & honest. Cleric. cap. Statutum de Rescript. in 6.* Est etiam id contra jus naturae, nam iudex accipiens munera ab uno ex litigantibus lite pendente, se ponit in gravi periculo, ut postea in prolatione sententiae valde pendeat in illius favorem in praerudicium alterius; ut dicitur enim *Eccles. 20. Xenia, & dona excaveant oculos iudicium.* An autem debeat restituere huiusmodi munera, etiam si supponantur liberaliter tradita, pendet ab iis, quae dicta sunt in responsione ad superius quaesitum.

Verum, ut dixi, ordinariè loquendo, etiam ea, quae videntur dari liberaliter, si dentur pro opere, quod recipiens tenetur facere ex iustitia, semper, illicitè recipiuntur ante opus faciendum, nam revera non potest praesumi liberaliter dari, cum nemo velit liberaliter dare pro aliqua re, quae sibi ex iustitia debetur. Hac autem ratio non solum probat illicitè huiusmodi recipi, sed etiam non posse retineri, ut constat ex supradictis.

R. II. Propter opera debita ex aliis virtutibus etiam ex charitate, non est obligatio restitutionis, etiam si propter illa faciendae recipiatur. Et quidem si dentur munera propter opera praestanda ex aliis virtutibus, non consurgere obligationem restituendi ex eo patet quia, quia ea dat, non intelligit dare ad redimendam vexationem; sed ad alliciendum eum, qui debet talia opera facere, ac proinde liberaliter dat. Exemplum sit in Patre qui ut inducat filium ad Christianè vivendum, plurima ei dona largitur; certè constat ipsam liberaliter dare: talia dona sub conditione licita adimplenda ex parte filii accipientis. Idem dicas de omnibus iis, quae dantur animo proximum lucrandi.

Convincitur etiam non esse obligationem restitutionis, si aliquid recipiatur propterea, quae debemus ex charitate adimplere, quia quamvis recipiens peccet contra Charitatem, venièdo facere opus nisi habito stipendio, nihilominus re vera ponit opus lucro estimabile; ad quod ex iustitia non tenebatur, unde poterit tale lucrum retinere. Exemplum sit in Medico, qui tenetur mittere ex Charitate infirmo pauperi, existenti in gravi necessitate, & nihilominus nobilitè mittere, nisi habito stipendio: Iste quidem peccat; at cum ponat opus lucro estimabile, quod non tenebatur ponere ex iustitia, non tenetur ad restitutionem: *Lugo disp. 18. sect. 3. num. 67. Bonac. disp. 1. q. 3. p. 2. num. 9. Dian. 3. p. 11. ref. 55.*

Q. VII. An possit quis licitè retinere quod ipsi datur ne aliquid faciat, quando aliàs habebat animum non faciendi.

R. Id exemplificari potest in eo, qui non habebat animum delinquentem accusandi, & nihilominus aliquid accipit, ut non accuset; vel etiam extorquet à delinquentè illum accusare mimitando. In hoc igitur casu patet satis esse probabile nullam esse obligationem restituendi; quamvis etenim non haberet animum, jus nihilominus habebat accusandi, unde cum recipiendo pecuniam se prioretali iure, ex tali capite valet pecuniam retine-

re, ni excedere iudicetur privationem talis juris: *Sanch. de matr. l. 4. disp. 9. num. 9. Palau tr. 2. disp. 1. punct. 10. num. 5. Less. l. 2. de Just. cap. 17. d. 6. num. 42.*

Regula in praxi observanda.

I. Cum non sit obligatio adimplendi promissionem, qua parte prodiga est, Confessarius in praxi absolvat juvenes ab adimplendis promissis excendentibus, quas faciunt mulierculis, ut obtineant usum corporis ipsarum. Advertere tamen debet quod id, quod esset excedens respectu publicae meretricis, potest esse iustum respectu viduae honestae famae, Uxoratae, Virginis &c.

II. Cum non sit obligandus ad adimplendum promissum, qui aliquid daturum liberaliter promissit propter actionem peccaminosam faciendam, videat Confessarius non esse obligandum ad solutionem, qui e. g. aliquid promissit iudicibus ob iniustam sententiam, Advocatis ob iniustam defensionem Clientum, Testibus ob falsum testimonium, Sicariis ob occisionem hominum, sicut & quibusvis peccatoribus, ut faciant peccata, e. g. ut furentur, ut non jejurent &c. Cum haec promissa reprobentur per leges, sequitur ex supradictis valde probabile esse nullam inducere obligationem.

III. Quia non licet retinere quae accipiuntur ut pretium, & stipendium actus, quem quis debet ex iustitia facere, seu omittere, advertere debet Confessarius, non solum exigi tale pretium, quando explicitè petitur, sed etiam si implicitè petitur. Explicitè petitur quando deducitur in pactum, vel quando aliquis protestatur se hoc, vel illud non facturum, seu omitturum, nisi illi aliquid detur: Tunc autem petitur implicitè, quando non expeditur negotium, quod quis debet ex iustitia expedire; quando sine causa retardatur iustae sententiae; quando non satisfit creditori; vel nimis solutio differtur; quando opponitur futilis difficultas in restituenda re aliena, ut Dominus aliquid remittat &c. Uno verbo quando opponuntur multa molestiae, & vexationes à quibus aliquis non cessat, nisi postquam habuit pecuniam, vel aliam rem lucrò estimabilem. Bene adverteat Confessarius haec omnia involuntariè dari, neque enim darentur, nisi apponeretur iniusta vexatio, ac proinde semper sunt restituenda.

IV. Ex praefata doctrina videat Confessarius omnes sequentes teneri ad restitutionem, si aliquid accipiant: Primò, omnes illi, qui tenentur ex iustitia aliquid omittere, & nolunt omittere nisi recepto pretio: si e. g. Sicarius aliquid exigit ne occidat hominem; si fur ne furetur; si iudex ne iniustam proferat sententiam; & testis ne dicat falsum. Deinde tenentur restituere iudex, si pretium recipiat pro proferenda sententia iusta; Testis pro dicenda veritate; & Elector pro digniori eligendo: Idem dicas de eo, qui recipit ut solvat debitum, ut restituat honorem, & famam, ut solvat legata relicta in Testamento, ut reddat depositum, ut rem inventam Domino restituat. Denique tenentur restituere illi, qui aliquid recipiunt pro distribuendis aliquibus bonis pauperibus, Virginibus, Viduis &c. si id ipsis incumbat ex Testamento, vel mandato alterius. Item moneo Confessarios, ut bene animadvertant hos non satis se ipsos excusare, dicendo recepisse quod sibi fuit liberaliter traditum; nam ut plurimum illis aliquid traditur, quia retardant solutiones, & apponunt varias molestias, & vexationes, unde verificatur velle pretium pro eo quod debent ex iustitia facere, vel omittere.

CAPITULUM VII.

De loco, in quo faciendâ est restitutio, & quibus Personis.

Q. I. Quo loco faciendâ sit restitutio.

R. I. Possessor bonæ fidei solùm tenetur restituere rem in loco, ubi est. Ratio est quia, cum Possessor bonæ fidei nullam culpam commiserit in retentione rei alienæ, æquum non est ut propriis expensis, si opus sit, illam mittat ad creditorem, atque ita damnum patiatur: *L. possessor ff. de petit. heredit. Quod si Dominus non possit admoneri, vel necesse esset tot facere expensas, mittendo rem suam Domino, ut excederent valorem ipsius rei, tunc videndum est an possit ad illum pretium mitti; & si hoc nequaquam fieri possit, & res possit conservari, tunc, consignanda est loco pio, eo pacto ut eam restituat Domino, si compareat. Denique si nulla sit spes Dominum fore adventurum, res tradenda est ipsius consanguineis, & in ipsorum defectu Pauperibus. Ratio horum omnium est quia, ita præsumitur voluntas rationabilis Domini: *Laym. l. 3. tr. 2. c. 10. num. 4. Anton. à Sp. S. tr. 10. disp. 30. num. 1472.* Quod si Possessor bonæ fidei aliò transiit rem alienam, nec tunc puto debere propriis expensis ponere in loco, in quo eam habuit; nam cum nulla culpa ex parte ipsius intercesserit, neque etiam consonum rationi est, ut damnum patiatur propter rem alienam restituendam: *Cajet. 2. 2. q. 62. d. 5. ad 3.**

R. II. Possessor malæ fidei debet propriis expensis mittere rem alterius ad eum locum, in quo eam Dominus habiturus fuisset, si illi non fuisset ablata. Ratio est quia, si Dominus patitur damnum, eò quod rem non habeat in tali loco, id provenit ex culpa iniqui possessoris; adeoque æquum est ut tale damnum compenset. Idem dicas de Debitore moroso, si ex eo quod fuerit in mora culpabili non possit postea sine aliquibus expensisolvere suo creditori: *Laym. l. 3. tr. 2. c. 10. num. 3. Anton. à Sp. S. tr. 10. disp. 31. num. 1460.* Verum tamen est, quamplures Theologos à restitutione excusare Possessorem malæ fidei, & morosum Debitorem, si sumptus pro restitutione faciendâ majores essent; quam res ipsa valeret; nam non videtur Dominus posse hoc rationabiliter velle, & nimia esset inæqualitas inter Debitorem, & Creditorem, si cum tanto onere faciendâ esset restitutio: *Lugo. disp. 20. num. 168. Anton. loc. cit.* Verum ego nequaquam acquiescere possum huic opinioni, quando agatur de restitutione rei magni valoris. Admitto igitur quod semper cum iniquus possessor mittere non possit Domino rem sine magnis expensis, possit eam vendere, & mittere pretium loco rei, vel etiam differre solutionem usque dum minoribus expensis ipsum pretium per cambium ad Dominum mittat. At si darentur tales circumstantiæ ut restitutio rei magni valoris fieri non possit sine magnis expensis iniqui possessoris, puto debere eas subire. Ratio est quia, si Dominus grave incommodum patiatur ex re ipsi ablata, rationabiliter vult sibi restitui; ex alia verò parte, si iniquus possessor debeat facere magnas expensas ad rem restituendam, hoc ex ipsius culpa provenit, unde ratio dicere debet ut potius Reus pœnam, cujus ipse causa fuit, subeat, quam innocens sine sua culpa grave incommodum patiatur: *D. Th. in 4. d. 15. a. 1. q. 2. a. 5. quest. 4. ad 2.*

R. III. Debitum ex contractu solvendum est in loco contractus, si alter locus non designetur. Ratio est quia, si aliud non exprimitur, locus

contractus videtur designatus pro restitutione faciendâ. Observare tamen est locum aliquando tacite designari, tunc scilicet quando solutio non posset commodè fieri in loco ubi traditur res, vel pecunia; ut si e. g. hujusmodi tradatur in via, vel in itinere, non est æquum Debitorem ibiolvere, sedolvere debet in loco creditoris.

Sed adhuc expostulabis cujus expensis faciendâ sit restitutio debiti ex contractu, si unus ex contrahentibus necessitate compulsus, vel oblitus talis debiti, aliò migraverit. Dixi, si necessitate compulsus, vel oblitus talis debiti aliò migraverit; nam si voluntariè aliò se transtulit, ipse utpote causa expensarum, debeat eas subire, & aliunde ex vi contractus responenda tantummodo erat in loco contractus. Respondendum est ergo observandum esse in cujus commodum factus fuerit contractus, & tunc iste debet expensas subire, illius enim est incommodum, cujus fuit commodum. In mutuo e. g. & commodato expensæ faciendæ sunt à Debitore, nam in ipsius commodum celebrantur tales contractus. E contra in Deposito expensæ faciendæ erunt à Creditore, cum in ipsius commodum fiat talis contractus: *Less. l. 2. c. 15. d. 8. n. 53. Bonac. disp. 1. q. 5. p. unica. n. 10.*

Q. II. An res restituenda sit ei, cui fuit ablata.

R. I. Si ille à quo res fuit ablata, eam iusto titulo possidebat, debet eidem restitui. Ratio est quia, dum eam iusto titulo possidebat, iniuste fuit expoliatus sua possessione, quare ad reparandam injuriam ipsi irrogatam, debet denuo poni in amissa possessione. Demum exemplum in eo, qui iuste aliquid possidebat titulo pignoris, aut depositi, iste certe patitur injuriam, si expolietur re apud ipsum oppignorata, aut deposita; quapropter ad reparandam talem injuriam debet denuo ipsi restitui. Secus dicendum si illius nihil interfuit ut Domino restituatur, vel nisi valde verosimile esset eam in præjudicium Domini alienaturum, aut nonnisi cum magna difficultate restitutum. In his casibus Domino restituenda est, etsi ex restitutione damnum, sed non grave timeatur.

R. II. Si res fuit ablata illi, qui ipsam sine iusto titulo possidebat, ut si ablata fuit furi, vel moroso detentori, tunc Domino est restituenda. Ratio est quia, ille, cui fuit ablata, nullam injuriam passus fuit, ac proinde non est talis injuria restitutione compensanda. Verum tamen est, quod si restitutio secretè fiat, tunc aliquo modo monendus est Dominus, ne iterum talem rempetat, & ille cui fuit ablata, ne iterum restituat: *Molin. l. 3. disp. 741. Rebell. l. 1. p. l. 2. q. 11. Bonac. disp. 1. q. 4. p. 1. n. 55.*

R. III. Si quis habeat rem alienam, contractu lucrativo, puta donatione, potest, & debet eam Domino restituere. Ratio est quia, non est restituenda illi, qui eam dedit, etiam si possederit bona fide, quia re vera nullum jus habet ad eam, adeoque est restituenda Domino. Excipitur casus, in quo quis habuisset rem alienam ex contractu depositi, pignoris, seu commodati; nam fides horum contractuum exigit, ut restituatur illi, qui eam dedit, quamvis monendus sit rem esse alienam, ut eam Domino restituat: *Laym. l. 3. sect. 5. tr. 2. c. 9. n. 5. Palau. l. 7. tr. 32. d. 1. p. 18. n. 9.*

R. IV. Si quis habuerit rem alienam contractu oneroso, puta ex venditione, & illam habuerit à possessore bonæ fidei, potest ad recuperandum pretium illi eandem rem restituere, ut dixi c. 2. quest. 6.

Q. III. An faciendâ sit Domino nova restitutio, quando res sua ad illum missa, ad eum non venit.

R. I. Quamvis, iusta interveniente causa, restitutio non fiat immediatè à debitore, sed mediatè,

puta mediante Confessario, vel alio viro reputato fideli; nihilominus si res erat ex delicto restituenda, quomodocumque ad Dominum non perveniat, faciendâ est nova restitutio. Id colligitur, ex cap. significasti de pignor., & leg. incandium, si certum petatur. Ratio autem est quia, usque dum res restituenda effectivè ad Dominum non perveniat, non reparatur inæqualitas causata per injustam actionem, quæ aliàs reparanda est per restitutionem. Præterea Possessor malæ fidei obligatur etiam ad casus fortuitos, quare sicut denuo deberet restituere, si aliquis illi furaretur pecuniam, quam apud se paraverat ob restituendum, ita si eadem pecunia furripiatur in via à Portatore, vel Latronibus. Demum Portator gerit personam mittentis, quapropter sicut denuo teneretur restituere, si res restituenda apud ipsum periret, ita & si pereat in manu Portatoris: *Less. l. 2. c. 16. d. 6. num. 65. Laym. l. 3. sect. 5. tr. 2. c. 12. Bonac. d. 1. q. 3. p. 9. num. 3. & 8.* Secus dicendum, si Portator esset ab ipso Creditore designatus, quia tunc gereret Personam illius, quare si pereat apud ipsum, idem est ac si periret apud Creditorem. Idem dicas, si Portator electus fuit de consensu creditoris; vel si creditor reliquit arbitrio debitoris ejus electionem, quia tunc creditor consentit in talem Portatorem aliàs reputatum fidelem.

Extra hos casus puto omnino tenendam esse prædictam sententiam, quamvis non desint Theologi, qui contrarium defendant. Ipsorum autem præcipua ratio nunquam satis mihi arrisit, ideo enim putant non esse faciendam novam restitutionem, quia si iusta interveniat causa, qua debitor excusetur à restitutione faciendâ per seipsum, etiam creditor censetur consentire in hoc, quod fiat restitutio mediante nuntio, aliàs reputato fideli. Hæc, inquam, ratio nunquam satis mihi arrisit, nam, quamvis tacitè creditor consentiat in tali modo restituendo, nunquam tamen intelligit se privare jure, quod ipsi res sua effectivè restituatur; neque intelligit talem rem ad se mitti, ea ratione, ut sibi pereat, si injusta actione ablata fuerit.

R. II. Quando quis habet apud se rem alienam, quam putabat esse suam, sufficit si illam mittat ad dominum per nuntium reputatum fidelem, nec tenetur denuo restituere, quamvis ad Dominum non perveniat. Ratio est quia, non tenetur ad restitutionem ratione injustæ actionis, nam possidebat rem alienam bona fide, nec ratione rei acceptæ, nam nullo pacto apud ipsum remanet, illam etenim miserat ad Dominum.

R. III. Si res debita erat ex contractu, nec transierat in dominium debitoris, tunc si iste restituat per nuntium reputatum fidelem, etiam si res pereat, non est faciendâ nova restitutio, secus si transierat in dominium debitoris. In contractu e. g. depositi, commodati, pignoris &c. res non transit in alterius dominium, sed perseverat sub domini dominio; unde est eadem, in individuo restituenda. In tali casu, si fiat restitutio per nuntium reputatum fidelem, & nihilominus pereat, jam perit sine culpa debitoris, & cum aliunde res semper sit Domino pereat, sequitur debitor non esse obligandum ad novam restitutionem, ut colligitur etiam ex cap. significasti de pignor. Solum tenetur Debitor ad restitutionem, quando Dominus cum eo convenisset, ut non mitteret ad ipsum suam rem, nisi per Nuntium à se designatum, nam tunc fuisset in culpa alteri tradendo.

R. IV. Si res debita erat ex contractu, in quo transferatur dominium, ut in mutuo, tunc res, quæ restituenda mittebatur, perit debitori, nam erat Dominus illius. Hinc si restituere debeas pallium, quod commodatum habebas, & centum aureos, quos mutuo habueras, si ista omnia pereant

apud eum, quo mediante restituebas, non teneris iterum restituere pallium, nam perit suo Domino, si mittebatur per nuntium reputatum fidelem, bene tamen iterum teneris restituere 100 aureos, quia erant sub tuo dominio. Neque etiam teneretur debitor denuo pecunias restituere, quoties creditor designasset portatorem, vel concessisset debitori, ut eligeret quem vellet, nam tunc cum portator representaret personam Creditoris, perinde esset, ac si ipsi facta foret restitutio: *Lugo disp. 21. num. 57. & seqq., Laym. lib. 3. sect. 5. tr. 2. c. 12.*

Q. IV. An restitutio faciendâ sit Creditori, quando res restituenda futura est illi, vel aliis novicia.

R. I. Si res restituenda debeat deferri in damnum spirituale creditoris, debitor tenetur ex charitate differre restitutionem, dum id facere possit absque gravi suo incommoda. Responso ista procedit, quando est spes quod denegatio rei restituendæ proficiet ad damnum impediendum, nam stante tali spe denegatio illa est medium ad impediendum damnum spirituale proximi; & Charitas dicit talia media esse adhibenda, quoties saltem facere possumus absque gravi nostro incommodo. Et id etiam magis locum habet, si quis velit uti re restituenda in damnum alicujus innocentis; ut si aliquis velit sibi restitui pecuniam depositam, ut eâ utatur ad sollicitandam mulierem; nam eadem Charitas dicit præcavenda esse damna Innocentis. Dixi tamen, si id fieri possit absque gravi incommodo, nam medium ordinatum ad evitandum peccatum non est detentio alterius rei, sed correctio fraterna; ac proinde non tenetur quis cum suo gravi incommodo inquirere quomodo alius erogaturus e. g. sit suas pecunias.

Dixi pariter teneri ex Charitate differre restitutionem &c. ut intuerem non teneri differre ex justitia, quando agitur de solo damno spirituali vitando. Ratio est quia, debitori non incumbit ex justitia curare, ut Creditor utatur pecuniâ, vel alia re restituenda in rebus licitis; & ulterius medium directum ad impediendum damnum spirituale proximi, non est rem alterius retinere, sed illum fraterne corrigere: *Less. l. 2. c. 16. n. 53. Navar. cap. 17. d. n. 62.*

R. II. Si debitor cognoscat Creditorem ab usuram re restituenda in damnum corporale suum, vel alterius, potest differre restitutionem, immo ex justitia tenetur. Quod possit differre clarum est, nam restitutio faciendâ est in commodum Creditoris; dum verò abusus est re restituenda modo dicto, non esset in commodum, sed in incommodum. Quod verò ad id tepeatur ex justitia exinde probatur quia, unusquisque ex justitia tenetur non influere in damnum alterius; patet autem Creditorem id facere, quoties restituendo rem alienam cognoscat se præbere instrumenta ad damnum causandum: ut si e. g. restitueret Domino arma apud se deposita, quoties cognosceret ipsum. Dominum illis armis aliquem mutilaturum, vel occisurum. Et quidem in tali casu non minus concurreret ad mortem alterius ministrando arma apud se deposita, quam si propria ministraret. Limitanda tamen est prædicta doctrina in casu, quo debitori grave damnum immineret ex negata restitutione rei alienæ, nemo enim cum magno suo incommodo tenetur alterius damnum impedire: *Less. l. 2. c. 16. d. 4. n. 59.*

Q. V. An satis sit restituere Creditori sui Creditoris.

R. I. Si utrumque debitum sit contractum ob eandem causam, omnes conveniunt Debitorem satisfacere solvendo Creditori sui Creditoris. Conduxi e. g. domum à Titio, quam is anteà condu-

xerat à Sempronio; in hoc casu possum solvere pensionem locationis Sempronio, & non Titio: *Leg. ntr. prasente ff. de const. pecun.*

R. II. Etiam si debitum sit ob diversam causam contractum, satisfacio saltem in foro conscientiae meo Creditori, totidem solvendo ipsius Creditori. Debeo e. g. centum Francisco, quia ab ipso domum conduxit, & Franciscus totidem debet Joanni, quia ab ipso totidem mutuum accepit, bene poterò dare Joanni centum aureos, quos debeo Francisco. Ratio est quia, solvendo centum Joanni, quos debeo Francisco, libero Franciscum à certa obligatione, quam habebat solvendi centum, unde nullam facio ipsi injuriam; nam idem est alicui dare centum, ac ipsum liberare à certa obligatione centum solvendi. Præterea in tali casu intercedit æqua, ac justa compensatio; nam ex una parte sum debitor Francisci propter domum ab ipso conductam, ex alia vero parte sum creditor æqualis summæ, quia Joannes cui solvo, transfert in me jus suum, quod habebat in Francisco: unde cum sum Debitor, & Creditor æqualis summæ, nullam facio injuriam meo Creditori ipsi non solvendo, sed solvendo ipsius Creditori; *Laym. l. 3. sect. 5. tr. 2. c. 9. num. 8. Bonac. disp. 1. q. 4. p. 2. num. 1.*

Omitto hic designare, quibus tribuenda sint bona incerta, vel res dederit, nam de hoc actum est q. 1. capite tertio *quasi. 5. &c.*

Regula in praxi observanda.

I. Quamvis dixerimus rem esse restituendam illi à quo fuit ablata, si eam justo titulo possidebat, advertere nihilominus debet Confessarius, quod si ille, qui eam possidebat, prudenter judicatur suspectus, quia e. g. est valde callidus, avarus, prodigus, seu fur, tunc debet suadere ut restitutio fiat Domino; nam si suam rem non deperdet, saltem magna difficultate recuperabit. Id autem intelligendum volo, quando ex restitutione facta domino nullum damnum potest probabiliter imminere restituenti.

II. Demum observandum est, quod quamvis in praxi tutissima sit illa doctrina, quod quis liber remaneat à restitutione per solutionem factam Creditori sui Creditoris, nihilominus si suus Creditor speret sibi remittendum esse debitum, vel concedendam notabilem dilationem ad solutionem, tunc ipsi fieret injuria per solutionem factam suo Creditori, ut de se patet, & proinde non esset solutio facienda ipsius Creditori.

C A P U T VIII.

De Ordine servando in restitutione.

Q. I. AN Leges tum Canonice, tum Civiles præscribentes ordinem servandum in restitutione, obligent in conscientia.

Quicquid dicitur in isto capite attendendum est in suppositione, quod debitor non sit potens omnibus Creditoribus satisfacere.

R. Mihi probabilis est hujusmodi leges obligare etiam pro foro conscientiae, adeoque ante Judicis sententiam. Ratio est quia, istæ leges non sunt poenales, sed præceptivæ, ordinatæ ad publicum bonum; leges autem quæ non sunt purè poenales, nec falsæ innuntur præsumptioni, sed præceptivæ, obligant etiam in foro conscientiae ad sui observantiam, utpote derivantes à legitima autoritate, quæ potest in utroque foro obligare: *Lugo d. 20. sect. 5. num. 87. & sect. 5. n. 87. Less. l. 2. c. 15. num. 36. Trull. l. 7. c. 14. d. 12. n. 22.* Non auderem tamen tanquam improbabilem con-

trariam sententiam damnare, quia ipsam probabilem reputant multi Theologi. Respondent autem rationi superioris sententiæ dicendo, quod licet præfata leges sint præceptivæ, nihilominus commode possunt intelligi præcipere solum pro foro exteriori, easque Judices servare debere in iudicando ob tuendam publicam quietem, & tranquillitatem: *Marchant. & alii quos sequitur Dian. 5. p. tr. 13. reso. 79. & 3. p. tr. 5. resol. 10.*

Q. II. An si res debita in propria specie adhuc persistat, reddenda sit ei, qui illam dedit, ante omnes alios Creditores.

R. I. Si nondum translatum sit dominium talis rei, ut evenit in pignore, deposito, commutato &c. utique reddenda est domino. Ratio est quia, alii Creditores satisfaciendi sunt ex bonis, quæ sint ipsius Debitoris, non vero quæ sint aliena. Si Dominus ergo sit certus, talia bona illi reddenda sunt; si incertus, Ecclesiæ, Pauperibus &c.

R. II. Si Dominium rei, quæ adhuc extat, translatum sit in Debitorem, dum nondum solutum sit pretium, valde probabile est esse ante alios restituendam illi, qui eam tradidit. Casus potest accidere in contractu emptionis, & venditionis, in quo postquam res est tradita emptori, & pretium ei creditum, tamen non solutum, transfertur dominium in eumentem juxta plures DD. Quod autem res ita vendita, si adhuc extat, ante alios Creditores possit Venditori restitui in casu exposito; exinde quampluribus valde probabile reputatur quia, ultraquamquod alienum reputatur ab æquitate naturali, ut res quam alius à me emit non soluto pretio, alteri tradatur, videtur res ita vendita non solum tacite hypothecata venditori, sed etiam quod remaneat veluti pignus pro pretio; unde nolente, vel non potente solve- re emptore, contractus rescinditur, & res redit ad dominium priorem: *Rebell. l. 2. q. 10. sect. 1. & 2. Bonacin disp. 1. q. 8. p. 2. num. 8.* Illud certum est, quod si res ita vendita, erat Ecclesiæ, Fisci, vel Minoris est ipsi reddenda, nam ipsorum rerum dominium non transfertur nisi soluto pretio: *leg. si Carator 5. §. fin. ff. de jure Fisci. Lugo disp. 20. sect. 2. num. 15. Laym. l. 3. tr. 2. cap. 11. numer. 2.*

Q. III. An debita certa sint incertis præferenda.

R. Quamvis non pauci non improbabiler sustineant non dari talem prælationem, mihi contraria arridet opinio. Ratio autem est quia, creditores certi habent jus fortius quam pauperes, qui succedunt loco creditorum incertorum; unde isti non possunt agere in iudicio ut sibi debita incerta tradantur ex iustitia commutativa, benevero creditores certi; qui vero habent jus fortius præferendi sunt iis, qui habent jus minus forte. Pauperes etiam habere jus minus forte iterum probatur quia, fortasse nulla ratione essent ipsi debita bona incerta, nisi ita haberetur ex jure positivo, ut suo loco dictum est. Patet autem Creditores certos habere plenissimum jus naturæ, ut sibi tradatur quod ipsi debetur: *Less. l. 2. c. 15. d. 1. n. 4. Laym. l. 3. tr. 2. c. 11. n. 1.*

Q. IV. An aliquis ordo servandus sit inter ea, quæ debentur ex contractu oneroso, & ea, quæ debentur vel ex contractu gratuito, vel ex delicto.

R. I. Prius solvenda sunt, quæ debentur ex contractu oneroso, puta venditione, locatione &c., quam quæ debentur ex contractu gratuito, e. g. ob promissionem acceptatam, legatum &c. Ratio est quia, dum bona Debitoris non sufficiunt ad solvendum omnibus, velle ex illis solvere, quæ ex nulla obligatione Debitor promisit, idem esset ac velle facere elemosynam de re aliena. Ulterius promissiones liberales vel non tenent, vel

rescinduntur, quoties talis superveniat rerum mutatio, ut si fuisset prævisa, prudenter non fuissent factæ: *leg. inter eos 5. Is quoque ff. de re judicata: Lugo disp. 20. sect. 7. n. 140. Rebel. 1. p. lib. 2. q. 19. n. 14.*

R. II. Si comparentur debita ex contractu oneroso, & ex delicto, non satis video cur admitti debeat inter ipsa aliqua prælatio. Non ignoro aliquos putare prius solvenda debita ex delicto, quia prius videtur recedendum ab injuria graviore, qualis esse ab eis judicatur debitum ex delicto contractum. E contra alii putant debita ex contractu licito magis solvenda quam debita ex delicto, cum creditor tantumdem dederit, ut sibi postea redderetur. Verum, ut dixi, ego nescio satis videre cur strictius debeam centum aureos, quos mutuo accepi, ac alios centum, quos debeo ex damno ilato, cum in utroque casu, quod debetur, debeat ex strictissimo jure Justitiæ. Supposito ergo non dari speciale hypothecam, vel ex alia causa prælationem respectu alicujus ex præfatis debitis, utriusque Creditori satisfaciendum esset pro rata, si debitor non valeret integrè solvere &c. *Lugo sect. 3. num. 36. Palau d. 1. p. 18. §. 19. numer. 3. Laym. l. 3. tr. 2. cap. 11. n. 6.*

Q. V. Quis ordo servandus sit inter Creditores hypothecarios.

R. I. Ante responsum supponendum est Creditores hypothecarios esse illos, qui non solum habent obligatam personam Debitoris ad solvendum debitum, sed etiam ipsam bonam; unde ubicumque sint, intelliguntur veluti oppignorata Creditori. Inter Creditores vero hypothecarios alii habent tacitam hypothecam, alii expressam, alii solum generalem, alii specialem. Tunc datur hypotheca tacita, quando leges volunt bona Debitoris remanere hypothecata Creditori; sicut & datur expressa, quando ita expressè conveniunt contrahentes. Hypotheca generalis intervenit, quando debitor habet obligata omnia sua bona Creditori, ita & taliter ut nullum particulare bonum exprimitur; & si exprimitur aliquid bonum particulare, ut hæc Domus, hic ager &c. confurgit hypotheca specialis. Inter istas autem hypothecas hoc datur discrimen, quod hypotheca generalis intelligatur efficere bona debitoris, quatenus illius sunt; unde si ad alium transeat, transeat sine aliquo onere; hypotheca vero specialis ita intelligatur efficere bonum hypothecatam, ut ab ipso semper indivisa maneat, etiam si transeat ad alium possessorem. Item notandum creditores nullam habentes hypothecam dici personales, sive chirographarios, & habere solum personam directè obligatam, & indirectè ejus bona, quatenus scilicet possunt agere adversum personam, ut sibi ex ipsius bonis persolvatur. His positus.

Creditores hypothecarii præferendi sunt personalibus, etiam si hi sint antiquiores, & possint instrumento publico probare suum creditum: *l. eos qui potiores in pignore habebantur, leg. pro debito C. de bonis auctor. judic. possid.* Ratio est quia, cum Creditores hypothecarii habeant directè actionem in bona debitoris, utpote quia sibi sunt oppignorata, & veluti ex parte alienata, habent majus jus, ut sibi solvatur de talibus bonis, quam personales, qui directè solum habent jus in Personam. Ex speciali ergo, & potiori jure, quod habent hypothecarii, sunt præferendi non habentibus hypothecam: *Lugo disp. 20. sect. 4. num. 39. Palau disp. 5. p. 8. §. 16. n. 2.*

R. II. Inier creditores hypothecarios, cujuscumque rationis sit ipsorum hypotheca, dummodo non sit privilegiata, nulla datur prælatio, sed observanda est illa regula Juris, ut qui prior est tempore, potior in jure habeatur: *leg. 2. & seq. ff. &*

C. qui potiores in pignore habeantur, & ex leg. hac editæ l. 6. C. de secun. nuptiis. Et quidem erat æquum ita sanciri, ne nova superveniens obligatio, per novam hypothecam minueret jus quæsitum alterius, quo sibi habebat illius rem jam obligatam, & hypothecatam: *Palau num. 3. Laym. l. 3. sect. 5. tr. 2. c. 11. num. 3. Bonac. disp. 1. q. 8. p. 2. num. 16.*

R. III. Creditores hypothecarii privilegiati anteposendi sunt hypothecariis non privilegiatis anterioribus, si solum habeant tacitam hypothecam. Ratio est quia, ex jure habent talem prælationem. Dixi tamen hypothecariis non privilegiatis, nam inter hypothecarios privilegiatos puto servandam esse illam regulam, ut qui prior est tempore potior sit jure. Ulterius dixi, si solum tacitam habeant hypothecam; nam nimis durum videretur, posteriorem Creditorem expoliare per hypothecam privilegiatam creditorem anteriorem eo jure, quod expressè deduxerat in pactum; *Laym. cit. Palau n. 6.*

Porro hypothecæ privilegiatæ sunt sequentes. Hypotheca, quam habet uxor super bona mariti pro solutione suæ dotis: *leg. affluis C. qui potiores;* & si res dotales existant, tunc præferuntur omnibus creditoribus, etiam habentibus expressam hypothecam: *leg. in rebus Cod. de jure dotum.* Non attenditur vero privilegium dotis, si dos non fuerit recepta. Actuarium vero dotis factum à marito habet privilegium dotis, quia accessorium sequitur principale, Hypotheca, quam habet Fiscus super bona illius, qui cum eo contrahit; & hæc hypotheca omnino hypothecæ dotali comparatur: *l. is qui ff. de jur. Fisci.* Hypotheca quam habeat ille, qui dedit pecuniam ad emendam domum, vel prædium; & præfertur talis hypotheca cuicumque habenti hypothecam generalem: *l. 3. ff. qui potiores &c.* & multo magis si dedit pecuniam ad emendam domum cum pacto ut remaneat hypothecata: *leg. licet C. qui potiores.* Quod si pecunia credita sit ad refectorem domus, navis, prædii, alteriusve rei, qui creditur talem pecuniam supra talem rem habet hypothecam, quæ præferatur omni alteri hypothecæ speciali, & expressæ supra eandem rem; nam sine tali pecunia mutuata, pignus, vel hypotheca non subsistissent: *leg. interdum 5. ff. qui potiores.* Hypotheca comprobata publico instrumento præferatur hypothecæ, de qua solum constat per Scripturam privatam, quia in hac præsumitur fallacia, hinc est quod si absit omnis suspicio fraudis, nulla detur prælatio inter præfatas hypothecas: *Less. l. 2. c. 15. Palau disp. 2. p. 18. §. 12. Laym. l. 3. tr. 2. c. 11. numer. 5.* Dantur aliæ hypothecæ in jure privilegiatæ, quarum notitia potius pertinet ad Jurisperitos, quam ad Theologos.

Q. VI. Quis ordo servandus sit in solvendo Creditorebus Personalibus.

R. I. Primò solvendum est Creditoribus Personalibus privilegiatis. Primi vero creditores personales privilegiati sunt creditores ex causa funeris, & anteponi debent Creditoribus hypothecariis, quamvis privilegiatis: *leg. penult. ff. de veligios. & sumpt. funer.* aliisque juribus. Quamvis autem jura loquantur de expensis dumtaxat necessariis factis in funere, extenduntur communiter ad debitum contractum pro infirmi curatione; ut in solvendo Medicis, Chirurgis &c., in conficiendo Inventario, & Testamento: *Laym. l. 3. tr. 2. c. 12. num. 3. Palau d. 1. p. 18. p. 15. num. 3.* Quoad debita autem cum Pharmacopæo, solummodo privilegiata sunt quæ contracta fuerunt in ultima infirmitate: *Surdus decis. 225. & DD. com-*

munitur. Alter Creditor Personalis privilegiatus est Sponsa, quæ dedit dotem ante matrimonium; licet enim post contractum matrimonium sit creditor hypothecaria privilegiata, nihilominus ante contractum matrimonium est solum creditor personalis privilegiata, & præfertur pro receptione suæ dotis aliis creditoribus personalibus: *leg. quæsitum s. Sponsa ff. de privil. Credit.* Tertio, est Creditor Personalis privilegiatus, qui sine aliquo lucro deposuit suas pecunias apud publicum Depositarium, seu Nummularium. Certè si tales pecuniæ existant in propria specie, sunt omnino restituendæ deponenti; nam tradendo illas Depositario sine lucro, conservavit ipsarum dominium. Si verò Depositarius illas consumpsit, Deponens fit creditor personalis privilegiatus, & præfertur omnibus creditoribus personalibus: *leg. si ventris ff. de privil. Credit., leg. si hominem ff. depositi.* Ultimo, censetur creditor personalis privilegiatus Republica si aliquid illi solvendum sit: *leg. bonis venditis ff. de privil. Credit.* Et observare est, quòd inter hos Creditores personales privilegiatos non attenditur prælatio temporis, sed causa; unde qui habet causam potiorē aliis præfertur: *leg. privil. ff. de privil. credit.*

R. II. Inter creditores personales non privilegiatos, quibus solvendum est post creditores privilegiatos, sequens ordo potest servari. Primo, quòd aliis præferatur, qui potior est tempore; quamvis enim in jure civili illa regula: *Qui potior est tempore, potior est jure*, restringatur ad creditores hypothecarios, in jure tamen canonico sine ulla limitatione approbatur, ut patet ex *regula 54. juris in 6.* Et quidem Creditor anterior, licet tantum personalis, nihilominus habet sibi indirectè obligata bona debitoris ante creditorem posteriorem; ac proinde ipsius juri jam quæsitum non est æquum per posteriorem consulat, simulque Juristas; nam tantum sunt in hac materia exceptiones, sive ex jure communi, sive municipali; ut facillimè possit quis errare. Et de facto in quodam casu, de quo sui interrogatus, si valde meam non fallat opinio, vir in communi estimatione doctus, non bene ordinem inter Creditores servando, cuidam Creditori bis centum nummos aureos non erogandos perperam pronuntiavit.

Secundò, beneficio legum inter Creditores personales præfertur ille, qui in judicio debitum petiit, & obtinuit sententiam, & id in præmium ipsius vigilantia, & diligentia: *leg. in hominem s. Quoties ff. de possess. leg. qui autem s. Sciendum ff. quæ in fraudem Creditorum.* Quòd si interim alter Creditor non solum obtinuit in judicio sententiam, sed etiam executionem, iste præfertur suipradicto, qui dumtaxat sententiam obtinuit; nam si talis executionis remanent ipsa velut oppignio, rata, & hypothecata bona Debitoris.

Tertio, valde probabile est posse à debitore præferri posteriorem creditorem, si aliis non petentibus suum creditum, ipse petat à debitore, etiam extra judicium; nam videntur jura facere eum alius potiorē propter majorem ipsius diligentiam: *leg. qui autem cit. leg. pupillus ibidem, & leg. in her. et ff. de re judicata. Novar. in Man. c. 17. m. 50. & 58. Lessi. l. 2. c. 15. num. 39. Cabasut. in praxi jur. can. 6. c. 22. n. 13.*

Duo alia valde disputant Theologi, volentibus primò non paucis posse debitorem, cujus bona ad solutionem omnium non sufficiunt (semper locutus sum in ista suppositione) posse solvere creditores indigenti, remanente insoluto creditore non indigente. Ratio horum Authorum est quia, cum

obligatio restitutionis respiciat evitare damnum proximi, videtur in restitutione pauper anteponendus, cum plus damni patiatur. Alii è contra dicunt equale esse jus pauperis, & divitis, cum utriusque sit solvendum ex justitia commutativa; ac proinde nullam prioritatem esse ex hoc capite inter eos ponendam: *Lugo disp. 20. sect. 7. num. 161. Azor. l. 3. l. 4. c. 29. q. 4.* Secundò, plures Theologi volunt, quòd licet Debitor peccet integrè solvendo uni ex creditoribus non petenti suum debitum, quando ex hac solutione diminuitur quod dandum esset aliis habentibus jus equale, nihilominus possit tunc conscientia creditor præfatus retinere integram solutionem sui debiti. Id conatur probare quia, bona debitoris non supponuntur hypothecata aliis Creditoribus, hic enim agimus de Creditoribus, mere personalibus, & ex alia parte non accipit supra id quod sibi debetur. Verùm adherendum putato contrarie sententiæ, nam semper cum plures Creditores habent jus equale in bona debitoris, non video quomodo unus possit retinere id, quod supra alios accepit, nam suo juri, quoderat cum aliis equale, non correspondebat tanta quantitas ex bonis debitoris: *Palauus d. 1. p. 18. §. 21. n. 6. Bonac. d. 1. q. 8. p. 2. num. 23. & 27.* Quòd si dentur aliquæ leges, paulò ante etiam à nobis citatæ, quæ denegant revocationem soluti, dicendum est id factum fuisse ad lites vitandas; qua ratione à legibus non datur actio in judicio, dum in emptione, & venditione non fuerit deceptio infra dimidium justii pretii, & tamen certum est deceptorem teneri ad compensandum deceptum.

Regula in praxi observanda.

I. Prima regula sit quòd Confessarius, dum agitur de graduatione Creditorum, non tam facile fidat suæ scientiæ, sed alios etiam consulat, simulque Juristas; nam tantum sunt in hac materia exceptiones, sive ex jure communi, sive municipali; ut facillimè possit quis errare. Et de facto in quodam casu, de quo sui interrogatus, si valde meam non fallat opinio, vir in communi estimatione doctus, non bene ordinem inter Creditores servando, cuidam Creditori bis centum nummos aureos non erogandos perperam pronuntiavit.

II. Notet Confessarius, quòd si suus poenitens sciat non posse omnibus solvere, non potest sua sponte gratificare Amico, vel Consanguineo integrum illorum creditum solvendo in præjudicium anteriorum, nam tunc clarè constat contra istud jus fieri. Id solent facere Debitores, antequam publicetur non esse omnibus solvendo, unde id bene perspectum habeat Confessarius.

III. Notet Confessarius etiam peccare illum, qui in præjudicium Creditorum accipit aliquid à non potente solvere, vel id habeat ex titulo oneroso, vel lucrativo, & id verum puto cum communiori sententiæ, & si ipse non inducat ad dandum Ratio, meo videtur, est satis clara, quia nempe per solam acceptionem cooperatur peccato debitoris, & influit in damnum creditorum, adeoque etiam tenetur ad restitutionem: *Bonac. disp. 1. q. 8. p. 2. m. 7. Anton. à Sp. S. disp. 4. num. 155.* Videat ergo Confessarius omnino peccare uxores inducentes Maritum, quem sciunt impotentem ad solvendum, ad expensas non necessarias; immo ex eo solum quòd aliquid non necessarium acceptum à Marito, adeoque teneri ad restitutionem. Si proinde Uxor non habeat dotem unde vivat, nec filii quomodo aliquid sibi provideant, possunt solummodo ex bonis Mariti, vel Patris, quæ ad ipsorum statum necessaria sunt recipere, quia non datur obligatio restituendi à proprio statu decedendo. Ceterum si quis aliquid accipiat bona fide ab hujusmodi de-

bitore etiam titulo gratuito, potest excusari à restitutione, si intra annum à Creditoribus datum non repetatur, neque etenim tenetur restituere ex injusta acceptione, cum acceperit bona fide, neque ex re accepta, cum illam à vero domino habuerit, & aliunde anno elapso non detur Creditoribus actio ad repetendum: *leg. 1. ff. quæ in fraud. Credit.*

IV. Cum dixerim leges statuente ordinem servandum in solvendo creditoribus, valde probabilis esse obligare etiam pro foro conscientie, ne scire consulere alicui debitori, vel creditori, ut tales leges, vel communes, vel municipales non observaret. Nihilominus, ut verum fatear, si jam ab ipsis aliquid factum esset contra tales leges, quòd tamen esset juxta jus commune, sive jus naturæ, non statim illos in foro conscientie obligare ad restitutionem. Demus e. g. aliquem debitorem, cuius bona non sufficiunt pro solvendo omnibus creditoribus, prius solvisse alicui creditori (non loquor de creditoribus hypothecariis, qui aliquam rem sibi obligatam habent) personali posteriori, quia fuerit diligentior in petendo, sive pauperior, quàm alius, ego ante sententiam Judicis post tale factum non condemnarem ad restitutionem. Ratio mihi est quia, ut vidimus initio superioris capituli, valde probabile quamplures putant tales leges solum obligare pro foro externo, & post sententiam Judicis; unde cum probabile sit licitè possideri quòd solutum est contra tales leges, dum id non adverteretur juri naturali, sequitur talem creditorem posse perseverare in sua possessione usque ad Judicis sententiam, ex illa communi regula, quòd nemo ex delicto incerto debet sua possessione privari.

Ex præfatis exemplis possunt alia inferri juxta doctrinam in superiori articulo explicatam.

C A P U T IX.

Quo tempore faciendæ sit restitutio; & de causis ab eadem excusantibus.

Q. I. QUO tempore faciendæ sit restitutio.

R. I. Qui habet rem alienam ex delicto, vel etiam ex re accepta, tenetur facere restitutionem statim ac commode potest, etiam Domino non petente rem suam: *leg. quoque in dim. ff. de verbor. obligat. & leg. in re furiva ff. de constit. furiva.* His legibus exprimitur detentorem morosum esse, adeoque culpabilem eum, qui non restituit, statim ac commode potest. Ratio est quia, ut vidimus initio hujus Tractatus, præceptum restituendi vel est expressè, & formaliter negativum, vel involvit præceptum negativum, scilicet de non retinenda re aliena invito rationally Domino; præcepta autem negativa semper, & pro semper obligant. Præterea, si non restituatur res creditori, quoties commode fieri potest, injustè privatur usu rei suæ, & ita ipsi injuria irrogatur: *D. Tb. 2. q. 62. n. 8. Bonac. disp. 1. q. 6. p. unie. n. 1. Anton. à Sp. S. disp. 30. à n. 1450.* Dum dicimus tamen restitutionem esse faciendam, statim ac commode fieri potest, id est intelligendum moraliter, ita ut non statim peccati damnandus sit qui, cum posset, per brevem moram restitutionem differt. Ad judicandum igitur an in dilatione solutionis, quæ antea commode fieri poterat, intervenerit peccatum grave, attendenda est & renitentia domini in dilatione talis solutionis, & damnum quòd ex hoc sequi possit. Quamvis autem dominus magnam ostenderit renitentiam etiam pro brevi mora in restituendo, non statim judicarem debitorem esse reum peccati gravis; nam magna renitentia præcisè pro brevi dilatione, non videtur rationalis: secus si debitor

vellet sine justa causa per aliquos dies restitutionem differre, & id creditor valde ægrè ferret. Dum verò ex brevi mora restitutionis sequeretur damnum grave creditori, constat solum ratione talis moræ, grave committi peccatum, & deberet Debitor ita morosus damnum compensare.

R. II. Qui rem debet alteri ex contractu, vel quasi contractu, debet restituere tempore in contractu definito; si verò tempus designatum non fuerit, potest expectare ut admoneatur. Prima pars responsionis de se constat, unde qui debet tempore aliquo determinato restituere rem, quam debet ex contractu, non debet expectare ut admoneatur; nam dies in contractu assignata interpellat pro Domino: *cap. fin. de locat. & conduct. Secunda verò pars probatur quia, licet ex natura contractus etiam diem non designantis, deberet debitor restituere quamprimum posset, nihilominus consuetudine introductum est ut admoneatur, nam creditor non petendo videtur consentire in dilationem. Id autem non esset verum, vel quando creditor oblitus fuisset crediti; vel si deberet rem sibi debitam exposcere à Potente, & non haberet animum petendi: *Bonac. loc. cit.* Idem dicendum, quando contractui adjectum fuisset juramentum, nam juramentum vim habet interpellationis, & obligat ut quamprimum debitum reddatur: *Palauus d. 1. p. 18. §. 7. n. 2.* Verum tamen est, quòd loquendo de debito ex contractu, plures Theologi non sunt ita faciles in condemnando de peccato mortali debitorem, qui sine damno creditoris differt solvere, cum firmo tamen proposito solvendi. Ratio est quia, dilatio solutionis debet ex contractu, v. g. ex mutuo, emptione &c. non reputatur ab ipsis tam injuriosa, quàm si differatur restitutio, dum aliquis possideat rem alienam, sive ex re accepta, sive ex injusta actione, sive restituere teneatur ex damno illato.*

Illud tamen certum est, quòd etiam notabilis dilatio solutionis debet ex contractu, id creditore ægrè ferente, in materia gravi est peccatum mortale, cum non solum fiat contra jus, quòd habet creditor, ut sibi debito tempore solvatur, sed etiam gravi injuria afficiatur, dum differretur debita solutio, quando id ipse fert ægrè. Sicut etiam est peccatum mortale velle in materia gravi solvere per partes, quando debitor posset totum solvere, & solutio ita facta per partes esset cum renitentia creditoris: *Bonac. d. 1. q. 6. p. unie. n. 16.*

Q. II. Qualis impotentia solvendi excuset à restitutione.

R. Non solum impotentia physica, quæ aliquis nullatenus potest solvere, sed etiam moralis excuset à restitutione, seu à dilatione illius. Impotentia autem moralis consurgit, quando restitutio non potest fieri abique gravi incommodo debitoris, & pro tunc cessat obligatio restitutionis, quia etiam si creditor ægrè ferret sibi non fieri solutionem, seu restitutionem, adhuc tamen esset invitatus irrationaliter, ac proinde non esset attendenda ejus renitentia in concedenda dilatione. Ultraquam quod, cum restitutio sit actus justitiæ ordinatus ad servandam æqualitatem, non habet locum, quando restitutio fieri deberet cum gravi incommodo debitoris, nam tunc non servaretur æqualitas.

Tunc autem primò censetur Debitor non posse facere restitutionem absque gravi suo incommodo, quando ex restitutione prudenter posset timere periculum salutis animæ suæ, vel suorum; ut si ex eo, quòd restituendo non possit quis se, vel familiam alere, videat se furaturum, seu alias injurias commissurum, vel futururum uxorem, filias &c. *D. Antonin. 2. p. 2. n. 8. Lugo de Just. disp. 21. à num. 13. Bonac. disp. 1. q. ult. p. 1. num. 12.* Secundò, restitutio non posset fieri sine gravi incommodo

do debitoris, quando ex restitutione pateretur grave damnum in aliis bonis ordinis superioris, puta in honore, & fama, & multo magis si in vita, libertate, membris &c. *Lugo cit. Tolet. l. 5. cap. 24. num. 7. & 10. Rosignol. praxol. 6. num. 6.* Tertio, non tenetur restituere, qui ex restitutione patitur grave damnum in bonis fortunæ, ut si deberet vendere aliquam rem multo vilius quam mereretur; & si deberet se privare instrumentis suæ artis, quibus sustentatur &c. *Lugo disp. 21. num. 10. Anton. à Sp. S. disp. 30. num. 1479.* Non tamen reputatur pati grave damnum debitor, quando ex restitutione privaretur magno lucro, quod speraret ex aliqua negotiatione, nam hoc non est pati damnum in suis bonis; neque æquum est creditorem suis rebus privari, ut debitor ex eis lucrum recipiat, maxime si creditor ex privatione suarum rerum detrimentum patitur: *Palau tr. 32. d. 1. p. 17. s. 4. n. 2. Bonac. disp. 1. q. ult. p. 1. num. 29.* Quod si lucrum quod sperat debitor, sit moraliter certum, & illud quærat ad satisfaciendum etiam aliis creditoribus, quibus aliis non posset satisfacere, tunc ille, qui etiam cum aliquo suo damno nollet pati dilationem restitutionis, videretur irrationabiliter invitus; ac proinde in tali casu debitor posse eandem restitutionem differre.

Duo nihilominus adhuc hic remanent examinanda. Primum, an debitor ad vitandum suum damnum possit differre restitutionem, quando etiam creditor ex tali dilatione simile damnum patitur. Secundum est, an supposito debitorem habere justam causam differendi restitutionem, teneatur ad damnum emergens, vel lucrum cessans, quod ex tali dilatione patitur creditor.

Circa primum communis docent Theologi, existentibus in extrema necessitate tam creditore, quam debitore, ipsum solvere non teneri, quia in illo statu omnia redduntur communia, & res sunt illius, qui apud se eas habet. Si vero uterque existat in gravi necessitate, quamplures volunt meliorem reputandam esse conditionem creditoris, adeoque debitorem teneri ad restitutionem. Sed probabiliter alii sustinent contrarium, supposito debitorem non habere rem, quæ sit sub dominio creditoris, ut eveniret, si illius rem furatus esset, & adhuc extaret; sicut etiam supposito per iniquam ablationem, seu damnificationem non constituisse creditorem in gravi necessitate. Stante ergo debitorem sive ex contractu, sive ex delicto, dicunt isti Authores non habere rem, quæ sit sub dominio creditoris, vel per iniquam ablationem non constituisse creditorem in gravi necessitate, tunc debitor æqualem patiens necessitatem, non videtur cogendus ad statim restituendum. Ratio ipsorum est quia, debitor possidet quod suum est; nemo autem tenetur restitutionem facere ex proprio nisi quando id potest facere sine gravi incommodo, quod incommodum tertio patitur, si est in gravi necessitate. Si vero meam liceat proferre sententiam, semper putarem quod dum restitutio faciendâ est pro delicto, & creditor æqualem patitur necessitatem, sive incommodum, non possit debitor differre restitutionem; quia in pari casu semper reputatur melior conditio Innocentis: *Lugo disp. 20. de just. num. 5. Anton. à Sp. S. d. 31. num. 1479.* Excusata rem ergo tantummodo debitorem, dum ageretur de extrema necessitate, quia scilicet, ut dictum est, tunc omnia sunt communia.

Ex hac doctrina sequitur responsio ad secundum quaesitum, an scilicet debitor teneatur ad lucrum cessans, vel damnum emergens, quod patitur creditor ex dilatione restitutionis. Et respondendum quod si obligatio restitutionis oritur ex delicto, debet debitor prædicta solvere; nam semper tunc verificatur provenire ab iniusta actione debitoris

quidquid damni patitur creditor, & æquum non est ex ipsius culpa creditorem damnum pati: *Less. l. 2. c. 16. d. 2. num. 32. Bonac. disp. 1. q. ult. p. 1. num. 40.* Si vero non oriatur ex delicto, tunc ad ea non tenetur; nam debitor ad ea tenetur, quando est in mora culpabili solvendi, & non est in tali mora, quoties habet justam causam differendi solutionem. Quod si creditor vellet solutionem differre ad lucrum acquirendum, ut dixi paulo ante, tunc putarem solvere debere creditori lucrum cessans, vel damnum emergens; æquitas enim postulat ut ratione lucris sibi acquirendi creditori non præjudicet.

Q. III. An concedenda sit dilatio restitutionis, si debitor restituendo debeat cadere à proprio statu.

R. Differre potest solutionem, si status fuerit iuste acquisitus, secus si iniuste. Ratio primæ partis habetur ex supradictis, nam cum restituere cadendo à proprio statu iuste acquisito afferat magnum incommodum, jam debitor intelligitur moraliter impotens ad restituendum. Advertere tamen debet iste debitor debere removere omnia superflua suo statui, ut possit restituere; ac proinde vir nobilis omnia superflua in vestibus, recreationibus, cibis, famulis &c. removere deberet; nam tenetur adhibere media proportionata ad satisfaciendum creditoribus, qualia sunt remotio omnium, quæ sunt superflua. Ratio secundæ partis est quia, velle conservare non restituendo statum iniuste acquisitum, est velle perseverare in retentione illarum rerum, quas acquisivit per furta, usuras &c. nam his modis iniuste acquiritur status. Qui igitur iniuste acquisiverunt statum altiore, retentis solum iis, quæ sibi sunt necessaria juxta statum, quem habebant, amequm iniuste sublimiorem acquirerent, cetera omnia debent restituere. Non improbabile tamen puto limitationem, quam aliqui faciunt, nempe non teneri ed excidendum à statu etiam male acquisito illum, qui vellet per vires restituere, si interim parcissime vivendo, & accumulando etiam lucra suæ professionis, melius consulere posset suis creditoribus, tametsi cum aliqua dilatione, quam si omnia distrahendo, se privaret facultate deinceps lucrandi: *Laym. l. 3. tr. 2. c. 12. n. 2.*

Q. IV. Quando condonatio Creditoris reddat Debitorem liberum à restitutione; & an sufficiat præsumptio.

R. I. Remissio facta à creditore, si fuit omnino libera, & voluntaria, seu à legibus non reprobata, liberat à restitutione. Ratio est quia, remissio debiti est idem ac gratiosa, & liberalis donatio, ac proinde omnino liberata restitutione. Debet autem, ut dixi, esse omnino libera, & voluntaria, nam alias non intelligitur liberalis, & gratiosa; ut sequeretur quando talis remissio obtineretur à creditore per dolum, ignorantiam, fraudem &c. ut si debitor se fingeret pauperem, impotentem &c. Idem dicendum, si condonatio fiat solum alicuius partis, ita ut creditor sit contentus minoris summe. Si etenim compositio facta fuerit absque dolo, & fraude, quoniam debitor sincerè manifestavit suum statum; tunc dici potest remissionem partis suis se plene voluntariam. Si vero facta fuerit remissio, quia debitor non manifestavit plene suum statum, aut au fugit, seu se recepit in Ecclesiam, ut in minori summa componeretur, cum majorem posset solvere, tunc talis remissio non liberaret Debitorem in foro conscientie, utpote cum fraude & dolo extorta: *Lugo disp. 21. sect. 4. n. 46. Anton. à Sp. S. d. 31. num. 1486.*

Addidi, remissionem non debere esse à legibus reprobata, quia si invalidatur à jure, nullum parit effectum. Ita e. g. se habet remissio, quam obis

obtinere aliquis Canonicus pro retinendis distributionibus correspondentibus temporibus absentia; nam huiusmodi remissio invalidatur à Tridentino *sess. 24. c. 12. de Reform.* Similiter cap. *exigit de cens. s. b. & exaction.* invalidatur remissio, quam obtineret Episcopus pro retinendis iis, quæ temporis visitationis recepisset supra sumptus non necessarios. Immo additur poena de duplo intra mensem restituendo, sub alia poena interdicti ab ingressu Ecclesie ipso facto incurrenda.

R. II. Potest vel differri, vel omitti restitutio, si certò moraliter constet, Creditorem in id consentire. Et quidem si non haberentur rationes positive suadentes Creditorem consentire vel in dilationem, vel in omissionem restitutionis, non posset differri, & multò minus omitti solutio; nam constaret de obligatione restituendi, nullatenus verò de consensu Creditoris in dilationem, vel omissionem restitutionis. Si verò plurima probabilitate constaret, Creditorem vel remittere debitum, vel consentire in dilationem solutionis, tunc tutà conscientia potest debitor vel non solvere, vel differre, ita enim prudenter credit concedere Creditorem. Rationes autem unde possit argui talis voluntas Creditoris, desumi debent ab illius liberalitate, ab amore erga debitorem, à paupertate debitoris, à consanguinitate &c. Non semper tamen satis convincunt; unde valde attendendæ sunt diversæ circumstantiæ, ex quibus vir prudens possit iudicare in Creditore talem voluntatem: *Navar. c. 17. n. 158. Lugo disp. 21. n. 52. Bonac. disp. 1. q. ult. p. 1. n. 2.*

Q. V. Qualiter debitum compensatione extinguatur; & quæ sint conditiones requisitæ ad licitam compensationem.

R. I. In foro conscientie debitum extinguatur compensatione sive proprie, sive improprie tali. In compensatione proprie dicta debitum in omni foro extinguitur exinde probatur quia, talis compensatio intervenit quando quis est simul debitor, & creditor ejusdem summe; unde qua parte est quis Creditor, constat elidere jus sui Creditoris, secundum quod erat debitor, & ita suum debitum extinguit. Hinc compensatio legitime fit de compensatione definitur: *Debiti, & Crediti inter se invicem contrahuntur, & per ipsam debitum extinguitur: leg. cum ambo, leg. cum aliter, leg. idem summi ff. de compensationibus.*

Constat etiam extingui compensationem improprie dicta, quæ melius vocaretur recuperatio debiti, & intervenit quando non datur debitum ex parte utriusque, sed solum ex parte unius, qui cum non sit solvere, dat occasionem Creditori, ut clam surripiat ex bonis illius, quantum ipse debet. Cum igitur in hoc casu Creditor tantum surripiat, quantum ipse debet, idem est ac si ipse debitor satisfecisset, ac proinde non amplius debitum perseverat. In foro externo non admittitur compensatio circa id, quod debetur Rogi, Civitati, alterive Communitati: *l. mea C. de compensat. leg. ob negotium ff. eod. tit.* Item non admittitur compensatio in ordine ad debitum contractum ob injuriam alteri factam; v. g. quia ipsum percussit, ipsius rem furatus fuit &c. *leg. fin. C. de compensat.* Item in debito ex deposito; & hoc ultimum tenent etiam nonnulli Theologi, quia ita videtur clarissime expressum, & sancitum: *cap. bona fides de Deposito.* Sed communius tenent Theologi dari locum compensationi etiam in Deposito; si enim aliquis e. g. non fervet mihi fidem solvendo centum aureos, quos debet, cur & ego non possum ipsi fidem non servare, retinendo rem suam apud me depositam in compensationem mei crediti? Dicunt autem jus positivum id prohibens solum loqui de foro exteriori.

no: *Lugo d. 16. sect. 5. num. 89. Laym. l. 3. tr. 2. c. 9.*

Solum ergo non erit locus compensationi, si aliquis promississet se solviturum debitum, & cedere compensationi; nam ita promittendo cessit juri compensationis, & aliunde promissio fuit de re licita, & possibili. Extra hunc casum non video cur in aliis non sit locus licite compensationi, etiam si aliquis jurasset se debitum solviturum; nam supposito non renuntiasse compensationi, cum juramento sequatur naturam actus, cui adhæret; *cap. quemadmodum de jurament.* tale juramentum de solvendo debitum habet semper imbibitam hanc conditionem, *si debeo solvere*; posita autem compensatione, non est obligatio solvendi: *Molin. disp. 270. Navar. l. 3. c. 1. n. 393. Dian. 3. p. tr. 10. resol. 17.*

R. II. Conditiones ad licitam compensationem sunt plures, Et suppositio non amplius per compensationem auferendum, quam esset debitum, nec in compensatione auferri posse, nisi bona Debitoris, redeuntur ad sequentes. Prima, quod debitum sit certum, & liquidum, nam cum in dubiis melior sit conditio possidentis, nemo expoliandus est jure, quod habet, nisi constet esse debitorem &c. Secunda, quod compensatio non cedat in damnum Debitoris, vel alterius. Hinc Creditor, qui se occultè compensavit, tenebitur ex charitate curare, ne alteri imputetur quod ablatum fuit; & si commode potest, tenebitur monere debitorem de compensatione, ut non amplius maneat in mala fide, credendo se esse debitorem, vel ne iterum solvat &c. Tertia, quod debitum sit ex justitia, quamvis enim aliqui teneant habere locum compensationem etiam in debitis ex charitate, nihilominus id non videtur tenendum, nam admittitur compensatio pro recuperandis iis, quæ alter debet restituere, & restitutio solum oritur ex debito ex justitia: *Bonac. disp. 1. q. ult. p. 2. num. 13. Diana p. 7. tr. 10. resol. 19.* Ultima conditio, quæ ad licitam compensationem desideratur, est, ut interveniat auctoritas Judicis, si commode fieri potest. Ratio est quia, propulsa injuria factam est officium Judicis, unde si aliquis velit sibi propria auctoritate jus dicere, facit injuriam publicæ potestati: *D. Th. 2. 2. q. 66. a. 5. ad 3.*

Hic tamen advertere, quod Judicis auctoritas requiritur in compensatione impropria, quando scilicet occultè surripitur quod debitum est, non verò in compensatione proprie dicta, de qua adum est initio hujus quaesiti. Item notandum, quod licet peccet, qui sibi compensat propria auctoritate, non tamen tenetur restituere, quia surripit quod sibi debetur. Tale verò peccatum non est grave reputandum, eum videatur fieri parvum nocentium publicæ potestati; sive Judici: *Lugo disp. 16. sect. 5. num. 91. Dian. p. 10. tr. 16. resol. 60.* Denique advertendum non esse obligationem utendi Judicis auctoritate, quoties id non possit fieri sine gravi incommodo, ut si quis id quod interitur Judicis auctoritate, timeret à Debitore potenter aliquam injuriam, vel facturam rei familiaris, illius amicitia &c. Idem dicas si creditum aliis tantum non possit probari, nam in talibus casibus occultè surripere, quod sibi debetur, non est usurpare publicam auctoritatem, sed defendere proprium jus, quod alicuius defendere commodum non est: *Lugo cit. Palau tr. 32. d. 1. p. 16. s. 3. n. 6.* & alii quos sequitur *Diana p. 7. tr. 16. resol. 17.*

Inter has conditiones requisitas pro compensatione majus exposcit apud Theologos examen illa, quæ dicitur, compensationem non habere locum, nisi creditum sit certum, unde

Q. VI. An Creditum reputandum sit certum, ad quod probabile sit aliquid deberi.

R. Ante responsum suppono probabilem opi-

nionem aliquid mihi deberi, posse servari circa jus, & circa factum. Tunc versatur circa jus, quando attentis legibus, & placitis DD. redditur probabile aliquid mihi debitum esse, versatur verò circa factum, quando probabile est aliquid factum fuisse, ex quo possit confurgere probabilitas mei crediti; ut si probabile sit initum fuisse aliquem contractum, ex quo confurgere posset meum creditum. His suppositis.

Si probabilitas crediti sit circa jus, & tanta sit ut manifestè longe superet rationes partis contrariae, putò posse habere locum compensationem. Ratio mihi est quia, in tali casu unusquisque iudex deberet sententiam ferre pro Creditore, cum debeat sequi opinionem probabilioris, ut constat ex opinione secunda inter damnatas ab Innocentio XI. Cum ergo in omnium iudicium sententia constaret de tali credito, cur & non potest Creditor sibi compensare, si alià vià non possit illud obtinere? Neque hic habet locum illa communis doctrina, qua dicitur quoddam usquequod non consistit certò de Credito, melior sit conditio possidentis; nam primò plures dicunt tale axioma attendendum in dubio rigorosa, quando scilicet rationes sunt utrinque aequales. Secundò, alii dicunt tale axioma valere in probabilitate facti, ut statim dicemus. Sed melius respondetur dicendo, quòd dum rationes Creditoris sunt longè validiores, quàm rationes Debitoris, illius creditum sit certum, nam pro ipso ab omni iudice deberet proferri favorabilis sententia.

Illud tamen animadvertendum omnino volo, Creditorem non debere à seipso efformare iudicium de probabilitate suarum rationum, Primò etenim, dum agitur de probabilitate juris, sive an potius uni, quàm alteri faveant leges, & rationes, iudicium non potest fieri nisi à viris doctis, & maxime versatis in illis materiis; eò magis quia, quòd saepe ab uno iudicatur probabilius, ab altero minus probabile reputatur: quapropter putò necesse esse communiter rationes Creditoris iudicari probabiliores, Secunda, quia etiam si qui se præsumit esse creditorem, sit vir doctus, potest facilimò ab amore lucri hallucinari, ac proinde suas rationes iudicare probabiliores. Debet ergo expectare iudicium à iudice; si id non possit, à Viris verè doctis, qui debent esse coherentes in iudicando ipsius rationes valde probabiliores.

R. II. Si probabilitas præsumpti Creditoris sit circa factum, non habet locum compensatio, etiam si rationes istius sint probabiles. Ratio est quia, DD. communiter asserunt iudicem non posse disturbare possidentem à re possessa, etiam si majores probationes circa factum sint penes Actorem. Ad autem probant quia, leges non permittunt aliquem damnari, nisi delictum, vel debitum plenè probeatur; unde si Actor non plenè probeat in se talem contractum, vel fecisse tales operas, quarum ratione dicit esse creditorem, non potest iudex pro illo proferre sententiam. Quòd si iudex in tali casu ob probationes etiam majores non potest Actori favere, multò magis neque privatus potest uti occulta compensatione. Juxta doctrinam hanc quae explicatam regulanda sunt, ea, quae forte obiter sibi dicta sunt in hac materia; *Virga in propositis, ex damnatis ab Innoc. XI. à n. 8.*

Q. VII. An habens multa debita possit ingredi in Religionem; & an per talem ingressum extinguantur.

R. I. Si debita sint Domini incerti, ut quando restituendum est pretium rerum inventarum, & Dominus ignoratur, tunc non est necesse differre ingressum in Religionem. Ratio est quia, juxta superius dicta, roganda sunt pauperibus, non tam ex iustitia, quàm ex pietate, & jure Ecclesiastico,

unde non tenebitur quis differre ingressum in Religionem, ut solvat talia debita ex pietate solvenda; nihil enim magis pium, quàm offerre se Deo, & sua omnia in Religionem.

R. II. Si debita fuerint contracta ex liberali promissione, ad ea solvenda nemo tenetur in saeculo manere; nam cum illa contraxerit ex propria liberali voluntate, semper in tali obligatione subintelligitur conditio; nisi transiero ad statum perfectiorem; *Lugo de Just. disp. 21. sect. 6. num. 68. Sanchez, in Decal. l. 4. c. 19. num. 31. & 36.*

R. III. Si quis brevi speret se posse creditoribus solvere, tenetur differre ingressum in Religionem; nam in tali casu aequum non esset ipsum omittere obligationem naturalem iustitiae, ut non differat opus, quòd solum cadit sub consilio, quale est ingressus in Religionem. Excusandus solum esset, quando etiam per breve tempus differendo, esset in extraordinario periculo peccandi &c. Porro tunc intelligeretur brevi tempore posse Creditoribus satisfacere, quando id posset præstare intra biennium, vel etiam triennium; *Sanchez, cit. n. 8. Less. l. 2. c. 41. d. 3. n. 32.*

R. IV. Etiam si debita sint ex contractu oneroso, vel ex delicto, non tenetur debitor in saeculo manere, si non speret se ea solviturum, nisi post longum tempus. Ita docet S. Th. 2. 2. q. 189. art. 6. ad 3. contra plures Theologos contrarium sentientes. Ratio est quia, persona hominis liberi de se & de sua natura non est obligata ad satisfaciendum Creditoribus, semper cum ergo cedat omnibus bonis, quae habet in ipsorum favorem, satisfacti propriae obligationi. Confirmatur quia præceptum naturale de solvendis debitis, obligat semper cum fieri potest sine gravi detrimento proprio, & maxime in bonis altioris ordinis; valde autem gravaretur debitor, & maximum pateretur detrimentum in bonis spiritualibus, si ut solveret creditoribus, deberet abstinere ab ingressu in Religionem, quando nec de presenti, nec ita de proximo habeat spem illis solvendi; *Lugo disp. 21. n. 67. Less. l. 2. c. 15. disp. 8. num. 32. Dian. 2. p. 172. de dub. Regul. resp. 41.* Verum tamen est, quòd ille, qui ingressus fuisset in Religionem à re alieno gravatus, habità licentià à Superiore, teneretur facere, quae facere posset juxta decentiam status & personae, ut illis Creditoribus satisfaceret; *Lugo à num. 81.*

Obiter autem hic notare volo, Sixtum V. per suum motum proprium editum anno 1585. prohibuisse ingressum in Religionem illis, qui ex propria culpa gravati sunt ingentibus debitis, & non possunt de presenti satisfacere; quòd tamen possunt facere in saeculo manendo. Voluit etiam esse nullam ipsorum professionem; sed quoad hoc decretum Sixti, sicut revocatum per alium motum proprium Clementis VIII.

Regulae in praxi observandae.

I. Sit valde cautus Confessarius in impertienda absolutione illi, qui cum commode potuisset restituere, nondum tamen restituit, licet fuerit in alia confessione admonitus de tali obligatione. Nec regulariter credere debet illius verbis, quibus affirmat modò habere firmum propositum restituendi; nam potest prudenter dubitare de tali proposito, cum non adimpleverit promissa jam facta. Prae terea, qui adhuc retinet alienum, cum posset & teneretur restituere, est in actuali peccato, unde si aliqua extraordinaria circumstantia tempore, loci, & causae non satis persuadent per contrariam voluntatem tale peccatum retractasse, non debet illum absolovere.

II. Non statim acquiescat, quando poenitens dicit se

se impotentem ad solvendum; nam si non poterit totum solvere de presenti, poterit solvere partem. Item bene perpendat statum poenitentis; quando affirmat nullatenus neque in futurum habiturum facultatem solvendi. Illum diligenter examinet, an aliquid consumat in ludis, & in carnalibus peccatis; an aliquid in superfluis commensationibus, recreationibus &c.; an in superfluo luxu pro sua persona, uxore, seu familia. Neque refert parum in iis infumere, etenim si id frequenter faciat, quòd parum est respectu unius diei, vel etiam hebdomadae, multum erit respectu unius mensis, & multò magis respectu unius anni; unde verificatur defraudare creditores in re gravi. Id ergo attendere debet Confessarius, sed cum grano salis, ne sit nimis rigidus in prohibendis omnibus honestis recreationibus.

III. Item non statim consentiat poenitenti elegantiam tacitum consensum Creditoris in dilationem solutionis, vel dicenti ex eà nullum incommodum creditoris provenire. Ordinariè loquendo, qui consentit in dilationem, invitè consentit, ne e.g. affligat amicam, ne videatur nimis rigidus cum consanguineo, vel propter alias similes rationes, optando re vera in corde suo sibi fieri solutionem. Item per accidit ex dilata solutione nullum provenire incommodum creditoris. Si igitur creditor sit aliquis artifex, vel indigebit solutione ob familiae inopiam; vel ad comparandas res pro sua arte necessarias, quas si cogatur emere creditò, non nisi pretio summo poterit obtinere, & fortasse ultra summum. Si creditor sit persona nobilis, vel mercator, ex dilata solutione vel non poterit extinguere censum, vel restituere pecuniam ratione cuius solvit interesse, vel aliquid negotium facere &c.

IV. Bene perpendat Confessarius aegroti ipsum, non satisfacere propriae conscientiae, eò quòd iuravit in testamento haeredi restituere. Jam dixi unumquemque debere restituere statim ac commode potest, cum non possit sine iniustitia alienum retinere, unde debet ipse per se restituere. Ex alio etiam capite debet id præstare, quia nempe experientia compertum est multoties haeredes non satisfacere injunctae restitutioni, vel nimis differere. Quòd si ex aliqua justa causa, puta infamia, non potest per seipsum restituere, id secretò præstet vel mediante Confessario, vel alia persona. Solum ergo capax erit absolutionis, quando tales adefsent circumstantiae, ut nec per se, nec per alium posset satisfacere, tunc etenim sufficeret haeredi restitutionem imponere.

V. Quia debitor ex delicto non excusatur à restitutione faciendae etiam cum gravi incommodo, quoties idem incommodum subeat creditor, ideo advertat diligenter Confessarius in similibus casibus non solum ad incommodum poenitentis, sed etiam creditoris; & si iste simile incommodum patitur, non excuset debitorem à restitutione. Id verò attendendum non solum in bonis fortunae, sed etiam, & multò magis in bonis altioris ordinis; ac proinde si aliquis alterum in fama offendat, tenetur ipsam restituere etiam cum jactura proprii honoris, & famae. Si ex eo quòd alter falsò accusatus sit, fuit condemnatus ad mortem, tenetur iniquus accusator manifestare veritatem, etiam si timeat aequale supplicium &c.

VI. Debet etiam Confessarius esse valde cautus, in examinando statu illorum, qui vel omittunt, vel differunt restitutionem, quia affirmant nihil habere super id, quòd est necessarium decentiae proprii status. Facile, si id ad diligens examen revocabitur, non esse omnino verum reperiet; multa etenim superflua vel in cibis, vel in vestibus, vel in famulatu apparebunt.

VII. Ratione præsumptæ condonationis facile possunt excusari famuli, amici, filii, exculenta, aut poculenta occultè surripientes, quia non audent petere ob verecundiam; nam non solet duplicere Domino acceptio, sed modus, scilicet quòd occultè surripiantur. Verum tamen est, neque hoc esse generaliter verum, maxime respectu Dominorum, qui omnibus modis optant locupletari. Attendenda ergo est Domini liberalitas, amor erga filios, famulos &c. Item an ex tali surrptione domus gravetur, & ex his, aliter judicandum, an possit præsumi condonatio. Si verò clam nummi surripiantur, putò difficiliter posse talem condonationem præsumi, nisi ad summum respectu filiorum, neque hoc semper.

VIII. Non rarò evenit audiri confessionem debitoris, qui se composuit cum suis creditoribus, sed conscientiae remorsu agitur, quia cum devenit ad pinguorem fortunam, posset modò aliquid de plus creditoribus tribuere. In hoc casu putò, quòd si talis debitor ingenue manifestaverit suum statum creditoribus, unde ab eis aliquam remissionem acceperit, non debeat Confessarius illum ad ulteriorem restitutionem obligare, quia illa remissio sine fraude obtenta, rationem habet absolutæ, & omnino voluntariae condonationis. Idem dicendum de debitore, qui sine fraude cessit bonis; & si aliquid occultavit, illud omnino necessarium erat ad sui sustentationem. Non ita de eo, qui fraudulenter bonis cessit; nam ultraquam quòd non gaudeat privilegio cessionis bonorum, neque illi suffragatur quæcumque remissio à creditoribus obtenta, utpote fraudulenter extorta.

Illud etiam advertere debet Confessarius ex pura confessione bonorum etiam per actus ignominiosos non extingui obligationem restitutionis, sed solum suspendi usque ad tempus melioris fortunae; *Lugo disp. 21. sect. 3. num. 40. Anton. à Sp. S. d. 31. num. 149. Dian. t. 6. tr. 5. ref. 20. & 21.* Quòd si etiam accedat remissio creditorum, discurrendum est ut paulo ante; & si aliqui creditores nil remittere voluerunt, in statu melioris fortunae illis integre satisfaciendum est, ut bene contra aliquos notat Bonacina *disp. 1. q. ult. p. 2. n. 7.*

IX. Non sint faciles Confessarii in admittendo tanquam iustas, compensationes illas, quas multoties solent facere famuli, rustici &c. Seipsos defendunt dicendo habere stipendium valde inferius suis laboribus; occupari à dominis in aliis ministeriis, ad quae non tenentur; dominum aliquid de plus habuisse in partitione frugum, vini, olei &c. Sed hæc rationes saepe non convincunt, quia etiam stipendium famulatus habet suam latitudinem; & semper cum est intra latitudinem iustitiae, verificatur esse iustum. Item animadvertere est, an alii reperirentur qui etiam necessitate non coacti tali stipendio contenti essent, cum multi sint, qui vellent suam operam locare; an ultro famulatus offeratur, maxime non indigenti, nam ex his omnibus præsumi pro iis velle sibi correspondere, aliquid imponendo ultra ministeria conventa. Denique considerandum quid colonus pro se consumat ivarum, castanearum &c. nam ex hoc capite potest licitum reddi Domino aliquid de plus in partitione exigere. Univerfim semper consideret Confessarius non stantidum esse iudicio ipsorum, ut apparet ex propositione 37. damnata ab Innocentio XI. quae ita se habet: *Famuli, & famula domestica possunt occultè Heris suis surripere ad compensandam operam suam, quam majorem iudicant salario, quòd recipiunt.* Hæc adnotavi etiam agendo de quarto Decalogi præcepto.

X. Ultimo notet Confessarius, quod si lata fuerit excommunicatio contra illos, qui hoc vel illud furati sunt, seu contra illos, qui furati fuerint, non habet locum, dum quis aliquid occultè surripuit in iustam compensationem, nam iste verè non commisit furtum.

CAPUT X.

De Gabellis; & de obligatione restituendi, fraudentur.

Q. I. Quid sit Gabella; & quas condiciones habere debeat, ut sit iusta.

R. I. Nominè Gabellæ rigorosè dicta venit tributum, quod solvi debet pro mercibus, atque ita solet definiti; *Tributum publicum à Principe in communem utilitatem exactum; Tolet. in Sum. l. 5. c. 72.* Quod solvitur pro transitu personæ dicitur *Pedagium*; quod pro rebus, quæ navi deferuntur, dicitur *Portorium*; quod pro securitate viarum, *Guidagium*. Hæc omnia veniunt nominè Gabellæ; & cui non licet imponere Gabellas, neque præfata imponere licet: *Bon. de rest. t. 3. d. 2. q. 9. p. 1.* His accedit taxa, seu collecta, quæ sub gabellæ, seu vestigialis nomine non venit, & est pretium quod solvitur, servata proportione substantiæ cuiuscumque.

R. II. Ut vestigalia iusta sint, sequentes condiciones requiruntur. Primò, legitima potestas ea imponendi, quæ residet in solis Principibus, & Rebus publicis Superiorem non agnoscantibus; necesse est etenim ut à populo iis subministrantur, quæ necessaria sunt ad sustentandam suam dignitatem, ad administrandam iustitiam, ad hostes arcendos &c. Secundò, requiritur ut vestigal imponatur nisi ob iustam causam, ob aliquam nempe necessitatem, cui aliter provideri non possit; aliàs novum vestigal ad opprimendos, & depradandos populos deferretur. Ubi etiam advertendum non posse dici adesse iustam causam, gabellam imponendi, si probabilius sit non esse imponendam; nam subditi expoliandi non sunt possessione suorum bonorum, quoties probabilius est non esse novis gabellis gravandos; *Mend. in epitom. V. gabella num. 2.* Tertio, vestigal excedere non debet necessitatem, quæ urget. Quarto, non est infumendum à Principe in prodigas largitates, vel in sumptus voluptuarios, qui modum excedant; nam sola ratio boni publici, ad quam etiam reducitur conveniens Principis sustentatio, gabellas iustificat. Quintò, cessante causa, cuius ratione imposita fuit Gabella, & ea cessare debet. Quod si nova causa superveniat, ratione cuius imponenda esset nova gabella, præcedens potest continuari, tunc etenim solum commutatur materia; *Sanct. l. 2. conf. c. 4. d. 8. n. 3.*

Illud etiam observandum in imponendis collectis pro necessitate Principis, sive Communitatis, subditos majores habentes facultates, magis esse gravandos, adeoque attendendam æqualitatem geometricam, scilicet faciendam collectam proportionatè ad civium facultates; unde si habens mille solvere debet decem, unum tantum solvendum est ab habente centum; *Graff. l. 2. c. 125. num. 37. ex l. 3. C. de vestigal.*

Q. II. Quando Princeps removeere debeat gabellas; & quando ad restitutionem teneatur.

R. I. Cum Princeps non sit Dominus bonorum suorum subditorum, debet non solum ab excedentibus tributis cavere, sed etiam ab iis multiplicandis; fieri enim potest quancumque particularem gabellam esse iustam, quæ tamen iniusta reddatur ob ipsarum multiplicatam. Hinc semper abstinere omnino debet ab imponendis novis ve-

stigalibus subditis nimis gravatis, sed debet removeere sumptus non necessarios; & si oporteat, removeere etiam pensiones concessas ex causa remunerationis, quia tales concessiones intelligi debent factæ sub conditione, si publica utilitas non exposcat removeeri; *Valenzuol. confil. 99. p. 2. à num. 29.* Multò magis debet in posterum Princeps abstinere ab immoderatis pompis, ludis, luxu &c. quando ex his causis cogitur nova imponere vestigalia, ut ita citius possit eadem vestigalia removeere; neque desunt dicentes non posse Principem imponere nova vestigalia, quoties suâ culpâ in talem necessitatem se redegerit.

R. II. Si Princeps ex sua culpa coactus est novas imponere gabellas, restituere debet statimac potest, quia culpabiliter populus damnus intulit; *Cabafut. in Theor. Jur. can. l. 6. cap. 18. num. 7.* Item restituere debet quando imposuit, vel continuavit gabellas iniustas, nempe sine iusta causa; puta quia imposuit ad prodigaliter impendendam pecuniam in excedentibus recreationibus, pompis, Villarum nimio ornatu, Theatris &c. vel quia imposuit plusquam publica necessitas exigeret; *D. Th. 2. 2. q. 66. art. 8. ad 3.* Demum tenetur restituere, si Princeps non præstet ea, ob quæ gabella fuit imposita, nam tunc cessat, & iniuste exigitur. Nec referret talem gabellam bona fide exactam fuisse, nam bona fides utique excusare potest à formali peccato, non verò à restitutione; *Lugo de Just. d. 36. sect. 4. num. 61. Sanct. Conf. l. 2. c. 4. d. 8. num. 5. Bon. de rest. d. 2. q. 9. p. 1. n. 10.*

Q. III. Super quibus rebus imponi possint gabellæ.

R. Quidam affirmant vestigalia imponi posse solum super ea, quæ causâ negotiationis advchuntur, ut præteribi videtur *l. universis C. de vestigal.* & docet Cajetanus *v. vestigal. vers. reputantur*; nec ab exteris exigi posse idem Cajetanus cum aliquibus aliis docet, quia ipsi non videntur gravandi solum ex causis, quæ tangant civis. Nihilominus primò dicendum est bene etiam posse ab exteris exigi; si etenim illis permittitur negociari & lucrari, æquum etiam est perferre onera Principis, qui hæc illis permittit; atque ita etiam fert communis omnium Principum praxis; *Lugo disp. 36. num. 28. Bon. disp. 2. q. 9. p. 1. n. 4.* Secundò, dicendum vestigalia imponi posse etiam quoad victualia, si tamen hæc regula fervetur; ut nempe major vestigalium pars circa merces imponatur, minima vero circa communia victualia. Ratio est quia, violatur iusta vestigalium forma, si magis, vel etiam æquè onerentur pauperes, quam divites; nam unusquisque contribuere debet iuxta proportionem facultatum, & lucrorum; si autem gravata essent vestigalia circa communia victualia, statim constaret valde gravari pauperes, qui necesse habent illis sibi providere; aliunde autem desunt illis aliæ facultates, ac lucra, quibus compensari possit gravamen vestigalium, quod non sequitur respectu divitum. Dum verò vestigalia prædicta sint valde moderata, non possunt, conqueri pauperes, si cogantur solvere; nam æquum est quodcumque membrum contribuere necessitatibus Reipublice; *Mal. t. 2. d. 674. Lugo d. 36. n. 25. & alii apud ipsum.*

Q. IV. An defraudantes gabellas teneantur ad restitutionem.

R. I. Certum est non teneri ad restitutionem fraudantes gabellas manifestè iniustas, ut de se patet. Unde primò potest esse dubium an teneantur restituere fraudator gabellæ, dum dubitat an sit iusta. Mihi autem dicendum videtur. In dubio negativo non esse obligationem solvendi gabellas, quia in tali dubio incumbit petenti onus probandi se iuste petere; *Lugo d. 36. sect. 6. n. 89. At nihilominus*

lominus in praxi difficile est dari hoc dubium negativum, quo scilicet non appareat ratio pro iustitia, vel iniustitia gabellarum; etenim si vetus sit, & communiter recepta, præsumendum est esse iustam; *Sanct. l. 2. Conf. c. 4. d. 6. à num. 4.* Item præsumendum est esse iustam, si imponatur à Principe verè pio. Idem dicendum, si ipsi imponentes gabellam, ut evenit in Senatoribus Rerumpublicarum, debeant eidem subjacere, & maxime si pro majori parte; neque etenim etiam sibi met imponeret gabellam iniustam. E contra apparere possent iniusta, si constaret imponi pro immoderatis pompis &c.; si viri prudentes, quibus constet status rerum, dicant novum vestigal esse iniquum. Hinc etiam *Lugo num. 19.* & alii apud ipsum dicant etiam in dubio positivo de iustitia, vel iniustitia gabellæ, non esse obligationem eam solvendi, quia possunt subditi ex ratione probabili, quam habent de ipsius iniustitia, putare iniustam, maxime cum melior sit conditio possidentis; nihilominus dicendum in praxi facile haberi posse motiva, quibus iustitia, vel iniustitia gabellarum deprehendatur, ut dictum est. Non pauci autem pro Principe præsumendum dicunt, & præ ejus possessione, quoties ratio valde urgens contrarium non suadeat; *Bon. d. 2. q. 9. p. 1. num. 7. Lexan. V. gabella n. 3.*

R. II. Fraudantes iusta vestigalia ad restitutionem obligantur. Scio non deesse, qui contrariam sequantur opinionem, cui tamen nunquam potui acquiescere. Quia ratione igitur Principi solvenda sunt vestigalia? Ego in hoc manifestè agnosco ex utraque parte obligationem iustitiæ commutativæ. Certè igitur Princeps tenetur ex officio incumbere salutis, & securitati populorum, administrationi iustitiæ, ne desit annona &c. atque in his culpabiliter deficiendo, tenetur de damno, quod populus pateretur. At hæc certè præstare non poterit nisi solvantur vestigalia; unde solvantur ratione contractus facio ut des, præfata etenim præstat Princeps, ut, populus det illi quomodo præstet; & converso dat populus, ut Princeps faciat. Hinc *Matth. 22.* ait Christus; *Reddite quæ sunt Cesaris Cesari.* Et *Apostolus ad Rom. 13. Reddite ergo cui tributum, tributum cui vestigal, vestigal qua ratione loquendi non poena solvenda explicatur, sed quod erat ex iustitia debitum.* Cum igitur, ex dictis, gabellæ sint ex iustitia commutativa solvendæ, consequens est illas fraudantes ad restitutionem teneri; *Sotus l. 4. de just. q. 6. a. 4. Tolet. l. 5. c. 7. num. 3. Less. l. 2. c. 33. d. 8. Laym. l. 3. r. 3. c. 3. n. 5.*

Q. V. An gabellæ sint solvendæ, si non exposcantur.

R. Si consuetudo est non solvendi gabellas, si non exposcantur, tunc liber quisque esset ab iis solvendis, si non petantur, quia tunc talem essentem Principis præsumeretur; *Sanct. l. 2. Conf. c. 4. d. 10. n. 2.* At si ferat consuetudo, ut velit Princeps gabellas etiam non petitas solvi, quapropter muldentur non solventes, inhærendo doctrinæ supra firmatæ, dicendum est esse solvendas; dum etenim iustæ supponantur, ex iustitia solvendæ sunt; *Graff. l. 2. cap. 25. num. 3. Trull. l. 7. Decal. c. 12. d. 4. num. 10.* Id etiam multò magis attendendum, dum gabellarum exactores se remittunt conscientiam merces deferentium; nam tunc isti videntur acceptare onus integrè solvendi pro mercibus, quas deferunt; *Bonac. d. 2. q. 9. p. 1. num. 6.*

Q. VI. An Creditor Principis possit se compensare, non solvendo gabellas.

R. Non pauci docent id fieri non posse, quoties Princeps alicui vendiderit jus exigendi gabellas, nam tunc compensatio fieret cum damno tertii, quod est illicitum; *Sanct. l. 2. Conf. c. 4. dub. 48. num. 3. &c.* At non videtur reprobanda contra-

ria sententia; nulli etenim facit injuriam, qui jus suum prosequitur, quamvis inde per accidens alterius damnum sequatur; *cap. cum Ecclesia Universana de elect. l. injuriarum §. 1. ff. de injuriis l. 2. §. Denique Marcell. ait ff. de aqua plu. ascend.* Hinc neminem teneri ad solvendas gabellas iniustas pro certo tenet *Cabafutius l. 6. in Theor. Jur. can. c. 18. num. 9. & cap. 23.* quamvis exinde damnum emptori gabellarum sequatur. Videtur autem iniuste exiggi gabella à Creditore Principis, quoties aliâ viâ non possit suum creditum obtinere. Altera etiam ratio efficacior est quia, conductores gabellarum bene sciunt iniuste gravatos à Principe velle sibi compensare non solvendo gabellas, unde illas emunt cum hoc præjudicio, contenti se compensare multatis, si fraudatores deprehenderint; *Cabafut. cap. 18. cit.*

Regula in praxi observanda.

I. Confessarii, & Consiliiarii Principum debent illos cum omni libertate admonere, quoties videant gravari populos ratione sumptuum superfluum. Contra illos ita loquitur *S. Th. 2. 2. q. 66. a. 8. ad 3. Tales Reges, ac Principes ad restitutionem tenentur, sicut & latrones, & tantò gravius peccant, quàm latrones, quantò periculosius, & communius contra publicam iustitiam agunt, cujus Custodes sunt positi.* Moneant eos perpetuas esse non debere novas gabellas, sed cessante causa, cuius ratione fuerunt impositæ, esse removendas, ni alia causa emergat. Moneant restituere debere, quæ ratione alicujus rei faciendæ exegerunt, si postea non præstiterunt, ac pro rata ad restitutionem teneri, si non integrè præstent. Dum agitur de novæ gabellæ impositione moneant abstinendum esse quoad fieri potest à communibus victualibus, nam aliàs faciendò facile pauperes iniuste gravantur.

II. Etsi Confessarius in ea esset opinione non dari obligationem restituendi ob fraudatas gabellas, videat nihilominus ne quoad hoc indulgeat Potentibus, qui merces proprias, & aliorum sine solutione gabellarum volunt sæpè introducere. Oritur ex hujusmodi abusu publicum damnum; cum etenim hac ratione gabellarum pretium valde minuatur, hinc est cogi posse Principes ad novas imponendas gabellas, cum priores non amplius sufficiant ad onera Principatus sustinenda. Ex novi autem vestigalis impositione en commune onus, quod omnes tenentur subire ex Potentium multiplici vestigalium fraudatione; ac proinde illos excusare necesse est ab hoc publico damno compensando.

III. Quamvis putem imponi posse vestigalia, valde moderata super communia victualia, nihilominus non obligarem ad restitutionem pauperes, qui semel & iterum hujusmodi vestigalia non solverent. Judicare, meo videri, debet prudens Confessarius non posse esse mentem Principis, ut restituere teneantur pauperes quandoque talia vestigalia fraudantes, sed potius velle illis indulgere.

QUÆSTIO III.

De restitutione faciendâ ratione homicidii; vel ratione stupri, aut adulterii.

DE homicidio, actum est explicando quintum Decalogi præceptum; sicut & de Stupro & Adulterio sextum explicando. Remanet hic agere de obligatione restitutionis, quæ potest ex his delictis confurgere.

CAPUT I.

De obligatione restituendiratione homicidii.

Q. I. AN aliquid sit restituendum præcisè ex injusto homicidio, mutilatione, vulnere &c.

R. Nil est restituendum præcisè ob injustum homicidium, mutilationem &c. Ratio est quia, vita & membra hominis, utpote quia sunt bona ordinis valde superioris, non sunt pretio æstimabilia, ac proinde neque possunt pretio compensari. Et de facto si alicui amputatum esset brachium, omnes dicerent semper magis posse accipere ob offensorem, si offensio esset pretio æstimabilis, quod signum clarum esset numquam esse pretio compensabilem. Hinc *Exod. 21. vulnerans non dicitur condemnandus ob vulnus illatum, sed solum ob lucra amissa, quæ læsus poterat operando acquirere, & ob expensas factas in curatione; Lugo de Just. disp. 11. sect. 1. n. 5. Bonac. disp. 2. qult. sec. 2. p. 1. n. 10. Anton. à Sp. S. 11. 10. d. 8. n. 373. Dian. t. 8. c. 5. resol. 78. Videtur S. Th. 2. 2. q. 62. art. 2. ad 1. docere contrarium, sed dicunt loqui de eo, quod decet, non quod cadit sub obligatione. Et quidem decet Confessarium in foro pœnitentiario imponere offensori obligationem pecuniam erogandi offenso, maxime si non sint personæ nobiles, ita enim facilius inter Personas ordinis inferioris conciliatur pax, & concordia.*

Q. II. Quæ damna temporalia sint compensanda ab occidente, vel mutilante; & in qua quantitate.

R. I. Primò, tenetur satisfacere pro expensis necessariis factis in curatione; *cap. 1. de injur.* Secundò, omne lucrum cessans, & damnum emergens; *leg. ult. de his qui deiecerunt & effuderunt, leg. ex hac lege ff. si quadrupes pauperiem.* Perinde homicida, vel mutilator tenetur compensare quod ratione vulneris &c. non fuit lucratum negotiatione, arte, vel officio &c. Quibus autem personis debeat restituere propter commissum homicidium, videbitur postea. Expensæ funeris non sunt compensandæ, quia faciendæ necessariò erant tempore mortis naturalis. Quòd si propter anticipationem mortis, ob aliquam causam majores factæ fuerint, quam aliàs essent faciendæ, hoc damnum esset omnino compensandum.

R. II. Ad determinandam quantitatem restituendam, attendendum est lucrum in spe, non lucrum in re; item tempus quod sperabatur victurus, qui fuit occisus; ac denique detrahendum quod ipse occisus, vel vulneratus consumpsisset. Certè non est restituendum quantum ipse occisus lucraturus erat, sed quantum æstimari poterat illa spes lucri acquirendi ex officio, arte negotiatione &c. nam cum illud lucrum posset infirmitate, infortunio, aliisque causis impediri, certè non tanti stat, ac lucrum in re; *Lugo disp. 11. sect. 2. à n. 41. Bonac. d. 2. q. ult. sect. 2. p. 1. n. 6.* Deinde faciendum est computum temporis, quo aliquis victurus sperabatur, at non juxta *leg. computationi ff. ad leg. falcid.* ubi tempus futuræ ætatis usque ad sexaginta annos assignatur, nam ibi solum sermo est de alimentis alicui ad vitam legatis. Computum ergo in nostro casu faciendum est juxta prudentum arbitrium, qui attentis valetudine, ætate, applicatione, aliisque circumstantiis, alios nedom ad quadragesimum annum perventuros judicabunt, alios supergressuros sexagesimum, ac septuagesimum; *Lugo loc. cit. Sanchez. l. 1. c. 4. d. 2. num. 10.* Denique non tenetur legens restituere quæ mortuus consumpturus fuisset, si viveret, & mutilatus, seu vulneratus, si sanus esset; nam si lucraturi erant sexaginta annos, & consumpturi viginti quinque, isti non sunt restituendi, ut de se patet.

Quidam volunt in taxanda restitutione faciendâ ab occidore, vel mutilatore detrahendam esse æstimationem laboris, & molestiæ, quam subire debuisset occisus, vel mutilatus in exercenda arte, vel negotiatione. Sed meritò displicet hac doctrina, cum unusquisque habeat loco injuriæ, si à laborando impediatur, unde si per vim, & dolum, impediam nequis labore, restituere debeo totum lucrum, quod ex meo impedimento suo labore non acquisivit; *Sanct. n. 2. Bonac. disp. 2. qult. sect. 2. p. 1. num. 8.*

Q. III. Quæ causæ excusent à restitutione faciendâ ratione homicidii, vulneris, mutilationis &c.

R. I. In omnibus casibus, in quibus capite ultimo superioris questionis debitor ex delicto excusatur à restitutione, excusatur etiam homicida, mutilator &c.

R. II. Cessat obligatio restitutionis, quando certò potest credi heredes occisi, vel vulnerati, aut mutilati eam non admissuros; & ita regulariter loquendo, non habet locum inter nobiles, & divites, qui potius dedecori haberent sibi fieri restitutionem; *Sanct. dub. 11. n. 6. Dian. p. 5. tr. 4. resol. 61.*

R. III. Etiam si homicida, vel mutilator patiantur pœnam legis, nihilominus non excusantur à restitutione damnorum, si ipsi, quorum interest, exposcant. Ratio mihi est quia, per pœnam legis, qua satisficit Reipublicæ, non satisficit damnis causatis personis particularibus. Non defunt qui tenent contrarium, nihilominus propter rationem dictam mihi multò magis probabilior apparet allata sententia; *Sanct. l. 1. Confil. l. 1. c. 4. d. 6. num. 2. Lugo d. 1. sect. 2. n. 48. Bonac. disp. 2. q. ult. sect. 2. p. 1. num. 14.*

R. IV. Excusatur à restitutione ille, qui ab alio provocatur ad pugnam, quamvis vulneret, vel occidat provocatorem, nam ed ipsò, quòd aliquis provocat alterum, tacitè renunciat juri suo, si lædatur. Idem dicas, si duo se vicissim ad pugnam provocent, & pari consensu pugnam aggrediantur, uterque enim cedit juri quod habet, ne ab altero lædatur; semper enim ac quis provocat, vel lubens descendit ad pugnam, dat potestatem alteri ut contra se agat quoad potest; *Lugo sect. 3. n. 66. Laym. l. 3. sect. 3. tr. 3. c. 6. n. 5. Dian. p. 3. tr. 6. resol. 52.* Eadem doctrina probabiliter extenditur ad illum, qui occidit provocatum, quando iste poterat sine dedecore se eximere à pugna, ut si quis provocatus fuerit ad duellum, quod potest semper repudiari absque infamia: ed enim ipsò quod poterat repudiare absque infamia, jam si illud acceptet, plene voluntariè acceptat, atque videtur cedere juri quod habet, ne lædatur. Secus posset dici, si aliquis contumeliosè, ac verbis injuriis alterum ad rixam provocaret, quam iste acceptaret, ne villis, & pusillanimitas haberetur; nam tunc, cum adigeretur ad pugnam veluti coactè, non censetur remittere provocanti restitutionem damnorum, si occidatur, vulneretur &c. *Sanct. l. 1. confil. c. 4. d. 10. n. 1.*

Major difficultas est in casu, quo aliquis absque provocatione alterum invaderet, & invasus excedendo moderamen inculpate tutelæ, occideret, seu vulneraret aggressorem.

In hoc igitur casu, si invasus in sui defensione mortaliter peccet, dum excedit moderamen inculpate tutelæ, non pauci volunt teneri ad integrè compensandum damnum illatum, quia illud causavit actione graviter injuriosa. At alii non minus probabiliter afferunt, non teneri ad compensandum in integrum omnia damna, sed aliquid minus arbitrio prudentum, juxta majorem, vel minorem culpam. Ratio istorum est quia, cum invadens

sciat invasum non facile temperare dolorem, & non facile servare modum debitum in sui defensione, jam invadendo saltem ex parte est sibi ipsi causa damni, & velut tacitè videtur remittere aliquid damnorum, quæ causat invasus, dum non se defendit servando moderamen inculpate tutelæ; *Rebell. p. 2. l. 3. q. 12. num. 7. Bonac. d. 2. q. ult. sect. 2. p. 1. n. 3.* Item si invasus tenebatur fugere, cum id potuisset facere absque dedecore, ut venit respectu Monachi, Clerici &c. tunc dicendum est teneri ad restitutionem eo modo, quo paulo ante dictum est. Ratio est quia, ed quòd fugere posset sine dedecore, jus non habebat occidendi, vulnerandi &c. adeoque si id faciat, violat justitiam computativam, & tenetur ad restitutionem.

Q. IV. Quando homicidium casuale excuset ab obligatione restituendi.

R. I. Homicidium casuale excuset ab obligatione restitutionis, si causa apposita non fuit efficax, vel si homicidium non fuit previsum. Tunc causa homicidii non intelligeretur efficax respectu illius, quando vulgus allatum ex se non erat lethiferum, sed tale evasit incuriâ medicorum, vel vulnerati. In dubio autem an perierit ex vulnere, vel ex ignorantia Medici, seu Chirurgi, potius presumendum est ex vulnere mortuum esse, ni talis sit ignorantia Medici, vel Chirurgi, ut potius in ipso mors sit refundenda. In hoc casu non esse obligationem restituendi probatur quia, vulnerans verè non fuit causa homicidii, sed Chirurgus, vel ipsius negligentia. Hinc vulnerans teneretur solum ad damna, quæ ex vulnere sequuta essent. Secus dicendum, si vulneratus obiit, quia in loco non erat Chirurgus, qui vulnere mederetur, nam re vera mors tunc sequuta fuisset ratione vulneris inflicti. Tunc verò homicidium non fuisset previsum, quando qui dabat operam rei, ex qua sequutum fuit, non prævidit, vel adhibuit omnem cautionem ad illud vitandum, ut si quis commisit homicidium vel in venatione, vel in ebrietate, præmissa omni cautione ne sequeretur. Etiam in hoc casu nulla est obligatio restitutionis, nam re vera homicidium non fuit volitum, nec in se, nec in causa. Quòd si qui commisit homicidium, vel vulneravit, omisit quæ sub mortali tenebatur præcavere ne committeretur, tunc constat teneri ad restitutionem damnorum &c. Hinc tenetur ad talia damna restituenda, qui prævidit se in ebrietate commissurum homicidium, vel vulneratum, & non fecit quantum potuit, ut hæc immineret. Volunt tamen Theologi mitius cum hoc esse agendum, utpote quia vulnus, vel homicidium non fuit ipsius se voluntarium, sed in sola causa; *Diam. p. 5. tr. 4. resol. 46. & 47.*

Q. IV. Quibus Personis sit restituendum quoddam ex homicidio sequuta.

R. I. Homicida tenetur solvere hæredibus defuncti, quicumque illi sint, debita realia, quæ contraxit ante mortem cum eodem defuncto. Hujusmodi debita sunt expensæ factæ ante mortem in curatione; lucrum quod cessavit ed quòd diebus, quibus vixit post vulnus, nil potuit acquirere suo labore; ac denique pecunia, quam homicida promisit erogare, ut illi remitteretur injuria coram Judice. Quòd autem hæc debita sint solvenda hæredibus defuncti, quicumque sint, probatur quia, hæredes succedunt in quocumque jus reale defuncti; unde cum defunctus haberet jus ut hæc sibi solveretur, idem jus transit ad hæredes; *Lugo disp. 11. sect. 4. n. 73. Dian. p. 5. tr. 4. resol. 50.*

R. II. Homicida tenetur compensare damna sequuta ex homicidio, solummodo hæredibus necessariis. Hæredes necessarii intelliguntur Parentes, filii, filiorum filii, nempe Nepotes, & idem in casu nostro dicitur de Uxore; nam licet non sit hæ-

res Mariti, nihilominus pertinet ad ipsius familiam, & est necessariò sustentanda ratione Matrimonii. Quòd autem his debeat homicida compensare damna ex homicidio sequuta, probant communiter DD. quia, censentur moraliter veluti una persona cum Defuncto; unde in occisione defuncti intelliguntur veluti damnificati in propria persona, seu saltem in re sua, quia debebant habere à defuncto alimenta; & proinde homicida, quia intelligitur ipsos damnificasse vel in persona, vel in re sua, tenetur ad compensanda damna ipsis sequuta. Debet ergo ipsis dare alimenta, quæ habebant à defuncto, hoc est, omnia necessaria secundum decentiam status; sicut etiam debet compensare commoda, & lucra, quæ amiserunt propter occisionem defuncti. Id tamen intelligendum est juxta ea, quæ superius dicta sunt. Non est autem improbabile, quòd si uxor æquè commodè vivere possit, quamvis id nolit, vel si habeat qui eam liberaliter aliat, non sit obligatio aliquid ei restituendi, quia tunc non censetur damnificata in rebus pecuniâ æstimabilibus; *Lugo disp. 11. sect. 4. n. 88. Filiuc. 1. 2. tr. 3. c. 8. n. 207.*

Ex ratione supra allata inferendum cum communiqri sententia, homicidam non teneri ad aliquid restituendum fratribus, consanguineis, aliisque, quos defunctus ex sua liberalitate alebat; etenim cum isti non reputentur una persona cum defuncto, non intelliguntur damnificati nec in se, nec in propriis; ac proinde eorum damnum consideratur veluti per accidens obvenire; *Filiuc. loc. cit. Lugo num. 77. Bon. d. 2. q. ult. sect. 2. p. ult. n. 2.* Idem dicas de creditoribus, qui occasione mortis non possunt consequi suum creditum. Id autem non solum probatur ex allata ratione, sed ulterius quia in nullo foro datur actio creditoribus defuncti contra ipsius homicidam, unde signum est ipsis non competere. Præterea jus creditoris non potest se extendere ultra facultates, quas habebat defunctus, vel quas verosimiliter habiturus erat. Supposito ergo homicidam restituere hæredibus lucra, quæ defunctus verosimiliter acquisivisset, jam etiam fecit quantum debet, ut debitis defuncti satisfiat, ac proinde ad nihil ultra tenetur; *Lugo disp. 11. sect. 4. num. 83. Filiuc. num. 209. Bon. loc. cit. p. 1. n. 16.*

Hic tamen advertere est, quòd si Defunctus antequam moreretur, condonavit interfectori damna, quæ sequutura erant ex sua morte, nullum jus remanet hæredibus necessariis petendi restitutionem eorumdem damnorum, nam tale jus principaliter erat in persona defuncti, & ab ipso in filios &c. redundat. Si ergo ab isto remittatur, omnino cessabit respectu aliorum; *Bon. n. 16. Dian. p. 5. tr. 4. resol. 58.*

Tria nihilominus hic sunt adnotanda. Primum est, quòd si hæredes necessarii non habeant aliunde unde vivant, peccabit contra Charitatem, qui ante mortem remittet interfectori restitutionem damnorum, quæ ex sua morte sunt sequutura, nam prius debet consulere hæredibus necessariis, quam extraneis. Secundum est, non intelligi factam remissionem damnorum, ed quòd occisus dixerit Confessario, se libenter remittere injuriam sibi factam, nam, nisi aliud exprimat, hoc intelligi debet in ordine ad deponendum odium, & ad obtinendam absolutionem sacramentalem. Tertium est, quòd etiam si remiserit injuriam quoad forum externum, adhuc non intelliguntur remissa damna, expensæ, & interesse; per remissionem etenim factam, etiam quoad forum externum, solum intelligitur remissio quoad jus deferendi ad Judicem acceptam injuriam.

Regula in praxi observanda.

I. Observet Confessarius quod licet verum sit vitam hominis liberi, vulnus illatum &c. non esse pretio estimabilia, nihilominus homo iniuste laesus potest transigere cum offensore, & ex pacto aliquid accipere in pecuniâ &c. & hoc vel sequendo illam opinionem, qua dicitur vulnera, & mutilationem esse pecuniâ compensabilia; vel quia ita decrevit Iudex in poenam delicti; vel quia vulneratus, vel confanguinei occisi possunt criminaliter agere in iudicio contra offendorem, unde ut desistant à querela, seu accusatione, quod est pretio estimabile, poterunt sumere pecuniam, de qua in transactione convenerunt.

II. Bene advertat Confessarius, qui moribundo assistit, istum monendum, ut ante mortem declaret an provocaverit ad pugnam offendorem; vel pari consensu cum ipso pugnam fuerit aggressus; nam cum in tali casu nulla sit obligatio restitutionis respectu homicidæ, debet ante mortem id declarare moribundus, ne ipsius hæredes ab ipso aliquid exigant. Item debet manifestare, si occisus fuerit ab eo, quem absque provocatione invasit, quamvis invasus excesserit modum in se defendendo; nam ex supradictis probabilissimum est invasum tunc non teneri integrè restituere damna, sed aliquid minus arbitrio prudentum, qui debent considerare invadentem sibi iniuste causam damni, alterum iniuste invadendo; sicut etiam debent perpendere quem excessum commiserit invasus in se defendendo.

III. Advertat demum Confessarius, nullatenus suadendum vulnerato, ut remittat offensori damna sequuta ex vulnere, vel sequutura ex ipsius morte, quoties verum sit ipsius filios, seu alios hæredes necessarios indigere restitutione talium damnorum.

CAPUT II.

De Restitutione ratione stupri, seu adulterii.

Q. I. Quid restituere teneatur, qui defloravit Virginem consentientem absque ulla speconiugii.

R. I. Deflorator nihil restituere debet Virgini defloratæ, liberè consentienti in sui deflorationem. Ratio est quia, si liberè consentiat, nullam patitur injuriam, juxta vulgatum axioma; *Scienti, & consentienti nulla fit injuria*: quoties verò nullam patitur injuriam, neque potest habere locum restitutio.

R. II. Neque teneatur restituere aliquid parentibus præfatæ puellæ. Ratio est quia, nemo dicet ipsam puellam teneri ad aliquid restituendum Parentibus, vel Tutoribus, quia ipsa est domina sui corporis: si ergo non teneatur ipsa, quæ est causa principalis damni, multò minus deflorator. Sicut igitur qui aliquem consentientem in re ipsius damnicat, non teneatur ad restitutionem, licet exinde alicui tertio per accidens damnum sequatur; ita dicendum in casu nostro, quamvis ex defloratione puellæ liberè consentientis aliquod damnum respectu Parentum confurgat: *Laym. l. 3. tr. 3. p. 3. cap. 13. num. 2. Lugo de Just. d. 12. n. 8. Anton. d. Sp. S. tr. 10. d. 8. n. 289.* Si nihilominus ratione talis deflorationis debuissent Parentes dotem augere ad filiam in matrimonio collocandam, cum tunc patiantur hoc damnum ex culpa defloratoris, necessitate aliquid illud excusare ab hujusmodi damno compensandò.

Q. II. Quid restituere teneatur qui vi, aut fraude defloravit virginem, nulla facta promissione matrimonii.

R. Qui vi, fraudibus, aut iniuste defloravit Vir-

ginem, teneatur compensare omnia damna ex tali actione sequuta. Ratio est manifesta, quia iniuste talia damna causavit, adeoque ea compensare teneatur, ut dicitur etiam *cap. 1. si culpa, de iniuriis*. Si autem in poenam criminis non condemnatur ad eam ducendum, non potest condemnari vel ad eam dotandum, vel ducendum; *c. 1. de adulteriis*, sed sufficit in foro conscientiæ ita ipsius augere dotem, ut æquè bene nubat, ac si non vi oppressa fuisset; ita etenim agendo damna causata compensat. Optimum tamen erit, si illam ducat, quando Virgo id exposcat; nam ita plenius damnum ipsi factum compensabit: *Laym. l. 3. p. 3. c. 13. Lugo de Just. d. 12. num. 14. Anton. d. Sp. S. d. 8. num. 290.* Sicut autem iniustus supinator non teneatur ducere puellam quam oppressit, sed satis est si compenset damna dotando; ita nec puella teneatur admittere in damni compensationem matrimonium, quod ipse offerat, sed potest velle ut suum damnum pecuniâ compensetur; aliàs ex iniusta alterius actione cogatur se privare libertate ducendi in maritum quem vellet; *Lugo disp. 12. n. 12. Less. l. 2. c. 10. d. 2. n. 12. Rebell. 1. p. 1. 3. q. 8. n. 9.*

Quod dicitur de virgine vi, & fraudibus oppressa, dicendum pariter est de quacumque muliere honestæ famæ vi, ac fraudibus cognita, si ex iniusto concubitu aliquod damnum patitur; nam cum sequatur ex iniusta actione oppressoris, semper est recompenandum. Si verò Virgini, vel cuicumque honestæ mulieri iniuste cognita, nullum damnum ex hoc sequatur, vel quia peccatum commissum fuit in occulto, vel quia æquè bene nupsit, ac si cognita non fuisset; vel quia ingressa est Religionem, iniustus oppressor ante sententiam Iudicis nihil restituere teneatur, cum nullum damnum causaverit; & aliunde Virginitas ablata, seu copula iniuste extorta non sit pecuniâ compensabilis: *Laym. l. 3. tr. 3. c. 13. n. 4. Anton. d. Sp. S. tr. 10. disp. 8. n. 286.* Idem dicendum, si puella deflorata liberè remittat Amasio omne damnum, ut de se constat.

Cæterùm Tractatu sequenti q. 1. cap. 1. & in Tractatu de Matrimonio, ubi de impedimento coactionis, explicabitur quando verè intercedat coactio, seu metus cadens in constantem virum. Solum hic adverto, respectu foeminae dici posse intercedere coactionem, si preces sint tam extraordinariæ, tam importunæ & frequentes, ut tantam molestiam mulieri inferant, quod quasi invita consentiat. Ita colligitur ex *leg. 2. de raptu Virginis, & ex Glossa in cap. scienti de reguli. juris in 6.* Intelligitur pariter vim inferre mulieri ille, qui vi prius ipsam provocaret amplexibus, tactibus &c.; nam quamvis postea liberè consentiat, id provenit ex antecedenti violentia, qua posita fuit in tali statu, ut non posset nisi difficillimè resistere. Demum dicitur inferre vim ille, qui præstatat mulieri se nolle discedere nisi consentiat, quando esset in tali loco, ut, nisi discederet, remaneret suspicio de peccato, adeoque infamaretur; *Salmant. tr. 13. cap. 2. p. 1. §. 1. a num. 14.* De obligatione violentantis Virginem sub spe matrimonii agam *cap. 2. de sponsal.*

Q. III. Quæ obligatio restitutionis confurgat ratione adulterii.

R. I. Si ex adulterio sequatur partus, quem adulter certò moraliter sciat esse suum, post tertium annum teneatur alere; & si exponatur Hospitali sine iusta causa, compensanda sunt damna eidem Hospitali. Quod teneatur filium ex iure naturæ, & pietatis post tertium annum alere, constat quia, ex tali iure unusquisque debet conservare vitam illi, cui eam dedit: *cap. 2. de conversis infid. & probat ibi Glossa, & leg. nec. filium C. de patria potest.* Quod si vi & fraude copulam extorsisset, tunc neque tribus primis annis teneatur mater alere filium, sed ad id teneatur adulter, quæ

quæ enim causantur per injuriam, debent ex iustitia compensari: *cap. si culpa de injuriis.*

Si verò Hospitali exponatur sine iusta causa, certum apud me est, parentes divites debere restituere ipsi hospitali expensas ab ipso factas pro ipsorum prole nutrienda; nam Testatores, qui reliquerunt propria bona hospitalibus, nunquam intellexerunt iniquitati divitum suffragari, eosque eximere ab onere alendæ prolis: adeoque cum damnum inferant hospitali, in eo proprium filium exponendo, teneatur tale damnum resarcire: *Dian. 2. 8. tr. 7. ref. 47.* Si verò adfuit iusta causa exponendi prolem hospitali, ad vitandam scilicet infamiam, & notam, tunc non nego probabiliter posse dici non dari onus restituendi. Ratio ea videtur esse, quia mens Fundatorum hospitalium non videtur fuisse, ut qui ex iusta causa filios exponunt, ad expensas reparandas teneantur; sicut neque existimatur voluisse Peregrinos, aliàs in patria divites, rescire hospitalibus expensas, quæ faciunt in ipsorum curatione, sed bene iudicavit voluisse providere præstatione eorum necessitatibus: *Laym. l. 3. tr. 3. p. 3. c. 14. num. 4. Ant. d. Sp. S. disp. 8. num. 311.*

R. II. Si adulter certò sciat prolem esse suam, teneatur compensare damna exinde obvenientia aliis legitimis filiis in partitione hæreditatis &c. sive suaserit inter alios filios à matre supponi, sive non. Et quidem quod teneatur restituere damna, si suaserit adulteræ supponere spurium inter alios filios, constat quia fuit causa positiva damni, tum propter alimenta, quæ ipsi tribuerentur sicuti aliis filiis; tum propter portionem hæreditatis, quæ ipsi obveniret. Ubi etiam advertendum in hoc casu æquè principaliter teneri ad restitutionem adulterum, & adulteram; nam licet dum quis præbet consilium in gratiam executoris, primò iste teneatur, & postea consulens, & de contra primò teneatur consulens, dum aliquid consilii faciendum in gratiam sui, nihilominus in casu nostro, cum filius supponatur in commodum utriusque, uterque æquè primò teneatur pro rata, & unus in solidum in defectu alterius.

Quod autem teneatur restituere, etiam si ipsius consilio non fuerit à Matre inter alios filios suppositus probatur quia, eò ipso quod filium habeat ex adulterio, est ex se, & non per accidens causa talis suppositionis, scit enim mulierem nolle revelare suam turpitudinem; ac proinde prolem ex eo susceptam, inter filios mariti suppositoram. Hic igitur potest illud axioma applicari: *Qui est causa causa, est etiam causa causati*; nam eò ipso quod quis generet ex aliena uxore, sequitur Filium generatum inter legitimos supponendum; & ita ista suppositio, ex qua damna aliis oriuntur, propriè provenit tanquam ex causa ex concubitu cum aliena: *Less. de Just. l. 2. c. 10. d. 6. n. 41. Anton. d. Sp. S. disp. 8. n. 307. Dian. t. 2. tr. 6. resol. 235.* Et quamvis aliqui contradicant, omnes tamen in hoc convenire debent, teneri adulterum à tertio anno filio præstare alimenta, vel ea compensare.

R. III. Si adulter non certò moraliter sciat prolem esse suam, sed de hoc dubitet, nihil teneatur restituere. Ratio est quia, nemo est expoliandus re sua propter dubiam obligationem; & dubium est an teneatur aliquid dare, semper cum non est fere moraliter certum prolem ex adulterâ suscepisse. Ulterius leges & DD. semper præsumunt filium esse Mariti, quoties certò non constat de opposito. Infuper propter dubium quod sit spurium, non est Filius expoliandus iure legitimitatis: *Azor. 3. p. 1. 5. c. 6. q. 4. Laym. l. 3. tr. 3. p. 3. c. 14. n. 3. Lugo de Just. d. 13. n. 17.*

Ex hoc inferunt non pauci, quod si mulier ita cum duobus rem habeat, ut non sit ratio cur fi-

lius procreatus sit potius dicendus unius, quàm alterius, nemo istorum teneatur aliquid restituere, nam etiam in isto casu respectu utriusque est incerta obligatio alendi filium; unde tali obligationi incertæ non potest correspondere onus certum dandi aliquid pro ipsius alimentis. Ad eum modum quo, si certum sit, vel Paulum, vel Franciscum aliquem occidisse, & incertum quis eorum determinatè sit homicida, nemo ipsorum est puniendus; nam stante tali incertitudine, si aliquis puniatur, potest innocens puniri. Hæc tamen opinio non mihi videtur admittenda, nam cum certum sit utrumque iniustam actionem patrasse, cui correspondere possit obligatio filium alendi, non video cur non teneantur pro rata satisfacere huic obligationi. Quamvis igitur incertum sit quis filium genuerit, certum est unumquemque potuisse generare: huic autem certo delicto potest sine iniustitia correspondere certa obligatio filium pro rata alendi, & reparandi pro rata omnia damna ex filii procreatione sequuta: *Azor. loc. cit. Molin. de Just. disp. 103. num. 3. Dian. t. 9. tr. 3. resol. 138. & ex parte Lugo disp. 13. n. 19. & 24.*

Q. IV. Ad quid teneatur adultera; & an ad impedienda damna filiis legitimis teneatur proderè suum crimen.

R. I. Si mulier certa moraliter sit suscepisse filium ex adulterio, debet facere quantum potest ut compenset damna, quæ exinde aliis filiis proveniunt, nam re vera fuit causa talium damnorum. Debet ergo cautè procurare, ut Maritus spurio solam legitimam tribuat. Si habeat extradotalia, ea solis legitimis impertietur; vel minuendo sumptus, & laborando quantum patitur decentia sui status, curabit dare legitimis, quæ sibi supersunt. Demum suasionem, & modis licitis inducet spurium, (si tamen liberè id velit facere) ad ingrediendum in Religionem.

R. II. Ordinariè loquendo adultera non teneatur suum crimen revelare. Ratio primò est quia, ista revelatio nihil prodesset, quamvis Mater cum juramento, & in puncto mortis suum crimen revelaret. Nihil, inquam, prodesset, nam præcipuè ubi agitur de proprio præiudicio, nemo teneatur credere dicto unius testis, quamvis qualificati: *cap. per tuas de probat.* Item est notum per regulas juris non habendam esse fidem alleganti propriam turpitudinem cum alterius præiudicio; & maximè in casu nostro, cum sæpe Matres inter ipsos filios alios impensè ament, alios verò odio prosequantur: *Azor. 3. p. 1. 5. c. 6. q. 4. Tambur. l. 7. cap. 3. §. 4. numer. 10. Filius. tr. 32. c. 9. numer. 225. Dian. t. 2. tr. 6. resol. 234.* Tunc solum filius teneatur credere Matri asserenti esse spurium, quando hæc manifestè faceret ipsi cognoscere Maritum abfuisse toto tempore, quo potuit procreari vel ex dicto Medicorum &c. fuisse impotentem ad generationem; ac proinde ipsum tanquam illegitimum semper fuisse reputatum. Ulterius constat bona inferioris ordinis non esse restituenda cum dispendio bonorum ordinis superioris; unde si non possint compensari damna fortunæ, quæ sequuntur ex adulterio, nisi cum periculo vitæ, vel famæ, non datur obligatio talia damna compensandi. Præterea si verum est cessare, vel suspendi obligationem restituendi, quoties non potest fieri sine magno detrimento debitoris, nam tunc creditor non est rationabiliter invitatus, multò magis id valebit in casu nostro, in quo non possent restitui damna, quæ ex adulterio sequerentur, sine gravi detrimento vel vitæ, vel famæ: *D. Anton. 2. p. tit. 1. c. 18. §. 8. & tit. 2. c. 7. §. 4. Less. l. 2. c. 10. d. 7. num. 53. Tolet. l. 2. c. 4. d. 9. Dian. 3. p. tr. 5. resol. 30.*

Præfata nihilominus doctrina aliquas patitur limitationes. Prima est quod si mulier non sit ho-

nesta famæ; sed passim fuerit habitata in inhonestis, tunc, dum speret sibi fore credendum, debet manifestare suum crimen, nam in tali casu illius fama pro nihilo habetur; unde non tanti æstimatur, ut ratione ipsius non teneatur removere damnum filii legitimis obventurum: *Laym. l. 3. tr. 3. p. 3. c. 14. n. 1. Anton. à Sp. S. disp. 8. n. 310.* Idem dico si, licet reputetur honestæ famæ, revelando suum crimen Marito, & Filio, certa sit avertendi damna ex sua culpa causata, & pariter ob Mariti, & filii bonitatem certa sit non esse vexandam, & totum silentio prætereundum; nam in talibus circumstantiis se apud ipsos infamare, non reputaretur grave detrimentum: *D. Antonin. 2. p. 117. c. 7. S. 4. Less. l. 2. c. 10. d. 7. num. 58.* Secunda est, quando ageretur de successione in aliquod Regnum, vel Principatum; nam in tali casu si spurius esset malæ indolis, ita prævideretur non parum nocuementi allaturum bono communiti, tunc propter preponderantiam publici boni deberet mulier manifestare suum crimen ad impediendum spurio successione; & ut loco illius legitimus optimæ indolis substitueretur. Tertia demum limitatio est in casu, quo si legitimus privetur hæreditate, remaneret cum infamia, & dedecore; nam aliquando divitiæ sunt instrumenta ad acquirendum honorem, & ad illum conservandum. Supposito ergo quoddam legitimus, si privetur hæreditate, infamam honore, & famam privetur, tunc cum melior semper sit conditio innocentis, deberet adultera se honore privare, ut eo legitimus non privaretur. Semper tamen advertendum, quod manifestatio criminis sit profutura; nam alias imprudenter proprium crimen absque fructu manifestaret.

Regula in praxi observanda.

I. Quamvis dictum sit Desflorator Virginis consentientis, sine ulla prævia promissione, non esse obligandum ad aliquam restitutionem, nihilominus advertat Confessarius, quod si desflorator sit valde nobilis, & dives, & femina pauper, videtur obligandus ad aliquam restitutionem; nam licet non intercesserit pactum expressum, videtur tamen implicitum intercessisse, eod quod enim mulier pauper consentiat à viro nobili, vel divite desflorari, censetur in id consentire, quia putat desflorator sibi postea provisurum de opportuno remedio &c. Hinc communiter etiam illi Theologi, qui non admittunt dari ex iustitia talem obligationem, nihilominus monent Confessarios ut imponant diviti desfloratori aliquam pœnam pecuniariam solvendam desflorata.

II. Cum extra præfatum casum, desflorator virginis libere consentientis nihil ex iustitia restituere teneatur, debet Confessarius cogere mulierem ad veritatem ducendam, si ipsa, vel ipsius Parentes agerent contra ipsum in iudicio, ut eam dotaret, vel duceret. Verum utique est, quod à Iudice cogetur eam ducere, quia præsumitur fuisse deceptam: *cap. 1. & 2. de Adulter. leg. unic. ff. de raptu*, nihilominus quia hæc leges fundantur in præsumptione deceptionis, sicut non obligant in conscientia, si falsa sit præsumptio, ita tenetur mulier detegere veritatem, ne desflorator propter falsam præsumptionem cogatur à Iudice ad id, ad quod non tenetur.

III. Item advertat in praxi Confessarius non esse excusandum ab obligatione vel dotandi, vel ducendi Puellam illum, qui eam vi, & fraude cognovit, quamvis certo reperiat non esse Virginem, ut communiter iudicabatur. Etenim accedens ad eam vi, & fraude, modo iniusto eam exturbavit ab opinione virginitatis, & consequenter te-

netur compensare damnum, si sequatur, uno ex modis præfatis.

IV. Non solent animadvertere Confessarii virum, vel mulierem laborantes morbo gallico teneri ad reparanda damna, quæ exinde obveniunt illis, cum quibus peccant, quando isti ignorant tali morbo laborare. Id ergo bene notet Confessarius, ut quantum fieri potest obliget maximè divites ad reparationem damnorum, quæ puellis, præcipuè honestæ famæ, ex hac causa obvenere.

V. Solet dici Matres debere suadere filiis conceptis ex adulterio, ut in Religionem ingrediantur. Advertat tamen Confessarius non licere Matribus vim, neque preces adhibere nimis molestas, & importunas, cum unusquisque debeat frui plena libertate in electione sui status. Si ergo adhibitis moderatis precibus, & consiliis, filius nolit Religionem ingredi, neque alia suppetat via ad reparandum malum filii legitimis imminens, ad nihil amplius tenetur.

VI. Non facilis sit Confessarius in obligando mulierem, quæ concepit ex adulterio, ut si præmoriatur Marito, det Confessario, vel alteri licentiam manifestandi post ipsius mortem illius crimen ad avertenda damna, quæ ex illegitimo legitime provenierint. Ut ergo mulier teneatur dare hanc licentiam, debet primò certam esse ex hac manifestatione damna esse reparanda, quod ex dictis valde difficile est. Secundò, debet prudens Confessarius animadvertere, an manifestando moribundæ hanc obligationem, illa facile adnet. Si etenim Confessarius putet fortasse non consenturam, in huiusmodi manifestationem, nec verbum debet de ea facere; nam eod quod manifestata obligationi nollet satisfacere, in peccato moreretur.

QUÆSTIO IV.

De Restitutione ob injurias contra honorem, & famam.

CAPUT I.

De Contumelia, Sufurratio, Derisio, & Maledictione.

Q. I. Quid sit Contumelia, & quot modis sequatur.

R. I. Contumelia est injuria, quæ aliquis in ipsius præsentia dehonatur. Sicut igitur honor est quædam præstatio facta per signa exteriora alterius excellentiæ, & contra contumelia dabitur quando quis aliquam injuriam demonstrabit non agnoscere in altero talem excellentiam, qua sit dignus honore. Si tamen injuria fiat in absentia, non est contumelia, sed detractio, nam tunc solum famæ inferitur præjudicium, ut suo loco videbimus; immo ex eo quod proferatur in absentia, demonstratur personam revereri. Contumelia ergo propriè datur, quando injuria proferatur in præsentia injuriati, nam tunc injurians non reveretur personam.

R. II. Contumelia fit verbis, & factis. Sicut igitur aliquis honoratur illius excellentiam ore pronuntiando, & factis, se inclinando, aliisque signis externis; ita contumelia primò consistit in verbis, exprimendo id quod conducit ad alium honorandum, & deinceps in factis, ut si aliquo signo quis ostendat alterum flocci pendere &c. Facta ergo, si considerentur non ut facta, sed ut sunt signa quibus demonstratur aliquem parvipendendi, induunt naturam contumeliæ.

Prout contumelia verbis proferatur habet diversa nomina.

Si ad aliquem parvipendendum obijciatur defectus culpæ, dicitur contumelia, ut si dicatur: *aves fur*. Si obijciatur defectus pœnæ, dicendo *e. g. Tu es luscus, stultus &c.* dicitur *convicium*. Denique dicitur *improperium*, si obijciatur defectus indigentia, maximè reducendo ad memoriam auxilium præstitum in statu indigentia.

Ex dictis habetur contumeliam esse ex genere suo peccatum mortale, nam per eam deprimitur, seu aufertur honor, qui pluris æstimatur divitiis. Potest esse peccatum veniale, si proferatur verbum modicè inhonorans, vel si ex subita ira proferatur absque intentione dehonorandi; nullam autem erit peccatum si, maximè à Superiore, proferatur verbum contumeliosum ad confusionem, & correctionem peccantis. Melius tamen ordinariè est Superiores in corrigendo à similibus verbis abstinere, ne videantur ex passione, non ex Charitate procedere. Item ex dictis colligi potest contumeliam esse majus peccatum detractio, licet enim fama, cui opponitur detractio, pluris æstimetur, quàm honor, cui opponitur contumelia, nihilominus cum contumelia proferatur in præsentia, & scienter, magis involuntariè toleratur, quàm ipsa detractio, quæ fit in absentia, & insciã personâ læsã.

Q. II. An qui proximum inhonoravit, teneatur honorem læsum restituere, & quomodo.

R. I. Cum unusquisque jus habeat ad suum honorem, consequens est ut qui tale jus lædit, teneatur ad restitutionem, ut de se constat.

R. II. Qui privatè alicujus honorem lædit, non exhibendo scilicet honorem debitum, puta, non salutando, sufficit si postea exhibeat signa sufficientia honoris, & reverentia; nam his signis demonstrat verè dignum esse honore, quem illi negaverat: *Bonac. disp. 2. q. 5. p. 2. n. 3.*

R. III. Qui alterum positivè in honore læsit, obijciendo e. g. contumelias, convicia &c. ita debet restituere honorem, ut juxta æstimacionem virorum prudentum, videatur honori læso satisfecisse. Si e. g. Superior in honoravit subditum, vel vir nobilis plebeum, satis erit si aliquod speciale signum benevolentia, vel honoris erga illos ostendant; nam ita intelligitur ab his sufficienter honori læso satisfecisse. Si verò Subditus inhonoravit Superiorem, vel plebeus nobilem, multoties nec satis erit sola petitio venia, nisi etiam alia humiliationis signa addantur, vel etiam genuflexio. Si demum inhonoratio intercessit inter æquales, non facilè satisfiet honori læso solita exhibendo signa reverentia, nam hæc exhibenda sunt etiam dum non intercessit inhonoratio. Facillimè proinde judicabunt prudentes addendam esse humilem excusacionem, vel petitionem venia. Ita videntur conciliari posse diversa opinioniones in hac materia, & inter alios legendi sunt *D. Antonin. 2. p. 111. c. 2. p. 3. Laym. l. 3. tr. 3. p. 2. c. 7. n. 6. Anton. à Sp. S. tr. 11. disp. 4. à num. 126.* qui bene notat multoties ad restitutionem honoris non sufficere solam familiaritatem cum læso; nam læsus eam aliquando admittit non ad condonandam injuriam, sed ad vitanda scandala, inimicitias &c. Illud etiam notandum puto nunquam mihi placuisse opinionem illorum, qui negant obligationem restituendi honorem, si contumelia illata fuit in occulto; nam etiam ex contumelia occulta remanet aliquid, quod est causa doloris, adeoque est reparandum. Verum tamen est, non tantum exigi ad huiusmodi restitutionem, quantum dum contumelia fuit publica: *D. Anton. 2. p. 1. c. 2. S. 3. Lugo disp. 15. n. 54. Anton. n. 128.*

An verò calumniato ad retundendam calumniam liceat opponere calumniatori crimen verum, sed occultum, sive etiam falsum crimen, videbimus, dum in tractatu de octavo Deca-

logi præcepto, sermo erit de reo opponente accusatori, vel testi aliquod crimen.

Q. III. An Christianus debeat patienter sustinere illatas contumelias.

R. Docet *S. Th. 2. 2. q. 72. a. 3.* præcepta patientia servanda esse in preparatione animi, quatenus nempe unusquisque debet esse paratus ad sustinendas injurias, quoties expediens fuerit. Hinc observat Christum in sua passione non præbuisse alteram maxillam, quamvis ita faciendum dixerit, Primò autem reputatur conveniens retundere injurias, quando ita exposcit bonum injuriantis, ut scilicet emendetur. Secundo, quando necesse est servare famam ad populi ædificationem; ut facillè evenit respectu Superiorum, Religiosorum &c. In his casibus locum habet illud *Prov. 20. Responde stulto juxta stultitiam suam.*

Q. IV. Quid sit sufurratio, & quale peccatum.

R. I. Sufurratio solet definiri: *Verbum seminans discordias inter amicos.* Ita colligitur ex *S. Th. 2. 2. q. 74. arr. 1.* D fert à detractio, quia hæc intendit famam deturbare, sufurratio verò solvere amicitiam. Hinc *sufuro Ecclesiastes 28.* dicitur bilinguis, quia duplici lingua ad duos utitur; ut enim feminet inter eos discordiam, uni de alio maledicit.

R. II. Sufurratio gravior peccatum est ipsa detractio, & contumelia, nam intendit aliquem privare alterius amicitia, quæ est majus bonum famæ, & honore, quibus privant detractio, & contumelia. Et quidem quoddam amicitia sit majus bonum famam probatur quia, fama est medium ad obtinendam amicitiam, appetitur enim fama, ut quis idoneus ad aliorum amicitiam reddatur. Item constat quod majus bonum est amicitia, quàm honor, unde magis optamus amari, quàm honorari. Si verò quis curet dissolvere amicitiam duorum, quia est illis perniciofa, nullum malum est, immo meritorium esse potest; & ad hanc dissolvendam potest quis in medium proferre etiam vitia moralia vera, si opus sit; nam præstat impedire ne Innocens à vitioso amico seducatur. Multi etiam non improbabiler asserunt licere modis licitis curare, non jam aut aliqui fiant inimici, sed alterum excludere ab alicujus familiaritate, ut se in locum ipsius intromittat: ut si quis curet alterum excludere à familiaritate Principis, ut eã ipse fruatur, Ratio istorum est quia, sicut licitè impeditur aliquis precibus, & suasionibus à consequutione alicujus Legati, quod Testator volebat ipsi relinquere, quamvis impediens curet ut sibi relinquatur, ita precibus, aliisque modis licitis potest quis se intromittere in alterius familiaritatem, & amicitiam, quamvis propter hoc alter sit excludendus. Ratio autem à priori est quia, sicut legatum pendet ab alterius libera voluntate, ita & amicitia; unde sicut licet primum modis licitis impedire, ita & amicitiam: *Bonac. disp. 2. q. 6. p. 2. num. 6.* Huic tamen opinioni non acquiesco, nam nemo habet jus ad legatum nondum obtentum, jus verò videtur habere ad amicitiam, & familiaritatem, quam, ut ita dicam, actu possidet; unde non censeo posse sine injuria à tali jure deturbari: *Filuc. tr. 40. c. 5. q. 3. num. 140. Trullenc. l. 8. c. 7. d. 3. num. 7.*

Q. V. Quid sit Derisio, & quale peccatum.

R. I. Derisio dicitur *Ludus verborum ex proximi defectibus, ut erubescat.* Propter motivum igitur & finem diversum differt à peccatis explicatis in præcedentibus questibus; nam derisio non intendit diminuire famam, ut detractio, neque honorem, ut contumelia, neque solvere amicitiam, ut sufurratio, sed solam causare pudorem, & verecundiam.

R. II. Derisio est ex genere suo peccatum grave, à defectu gravis obijciatur, ut docet *S. Tho-*

ma 2. 2. q. 85. art. 2. nam graviter offendit alium, qui ad eum deridendum, & confundendum gravem objicit defectum. Potest esse leve, si levem objicit defectum; nihilominus si aliquis prævideat, quod objiciendo alteri vitium non per se grave, gravissimè feret talem irrisionem, difficiliter excusabitur à peccato gravi contra charitatem. Scio aliquos excusare à peccato gravi illum, qui objicit alteri levem defectum, quamvis cognoscat eggerimè laturum, si id proveniat ob ipsius vile ingenium, & animi pusillanimitatem; nam tunc, dicunt isti, gravis perturbationis & erubescentiæ non est causa irrisio, sed alterius stultitia. Verùm hæc doctrina merito à majori parte Theologorum rejicitur, nam re vera sine causa rationabili causaretur gravis perturbatio, & erubescentiæ in proximo, quamvis id ex ejus pusillanimitate proveniret; unde nescio videre quomodo ita agens non graviter deficiat saltem contra Charitatem: *Molin. disp. 21. num. 4. Trull. l. 8. c. 7. d. 3. num. 10. Bonac. disp. 2. q. 5. p. 1. num. 14.* Nullum è contra erit peccatum, si honestæ recreationis causâ alicui aliquis levis defectus absque contemptu, & dehonoratione objiciatur, ex quo parvo rubore prævideatur suffundendus, nam id benè reduci potest ad virtutem eutrapeliæ.

Q. VI. Quid sit maledictio, & quale peccatum.
R. I. Maledictio potest defini: *Verbum, per quod pronuntiat malum contra aliquem, optando, vel imperando.* Tunc pronuntietur imperando, si quis e. g. contra aliquem diceret: *Mala moriaris morte;* optando verò, si diceret: *Utinam mala moriaris.*

R. II. Maledictio est grave peccatum, si tria concurrant. Primò, si malum imprecetur ex intentione, & animo. Secundò, si id fiat ex perfecta deliberatione. Tertiò, si malum quod imprecatur, sit grave. Si aliquid deficiat ex supradictis, maledictio erit peccatum leve. Limitarem tamen hanc doctrinam in casu quo Parentes, quamvis non ex animo, quasdam scandalosas imprecationes adversus filios pronuntiarent, ut si eos Diabolo committerent; nam verba illa, prout prolata à Parentibus in filios, videntur ex se gravem deformitatem importare, vel saltem in eis apprehendi, quamvis ex animo non pronuncientur. Idem videtur dicendum, si aliquis seipsum Diabolo committat. Dum verò maledictiones includunt desiderium alicujus mali, diversificantur species, nam accipiunt speciem à malo, quod alicui desideratur. Hinc desiderium homicidii pertinet ad homicidium; desiderium furti ad furtum &c. *D. Tb. 2. 2. q. 76. a. 4. ad 2.*

Observare etiam est maledictiones prolatas in creaturas irracionales, non esse nisi peccata venialia, qualia sunt alia verba otiosa. Possent esse peccatum grave, si maledicerentur in ordine ad creaturas, quibus deserviunt; ut si malediceretur equus Petri, optando ut ipsi Diabolo rapiatur. Essent verò peccatum blasphemæ, si maledicerentur ut sunt Creaturæ Dei.

Regula in praxi observanda.

I. Cum omnes contumeliæ tendant ad dehonorem personam, consequens est esse omnes ejusdem speciei; unde non opus est Confessarium interrogare poenitentem quâ contumeliâ aliquem affecerit, quoties confessus est se protulisse in proximum verba graviter contumeliosa. In sententia nihilominus illorum, qui volunt explicandas esse in confessione circumstantias notabiliter aggravantes intra eandem speciem, quædam contumeliæ atrociores viderentur explicandæ; puta si aliquis alterum vocasset proditorem, hæreticum &c.

II. Notet Confessarius gravem esse ignorantiam circa obligationem honorem restituendi, & ita passim videmus illos, qui proximum vel verbis, vel factis dehonorarunt, nil curare de illata irreverentiâ, & contentos esse si communia honoris signa personæ inhonoratæ exhibeant. Videat ergo Confessarius pro qualitate personarum, minori, vel majori excusatione honorem læsum esse restituendum, & juxta judicium prudentum obliget ad satisfaciendum.

III. Cum licitum sit dissolvere per susurationem amicitias perniciosas, advertere debet Confessarius id faciendum esse minori infamia, qua fieri possit. Hinc si ad dissolvendam amicitiam periculosam, quam habet juvenis cum aliqua muliere, satis sit manifestare ipsius defectus naturales, ut quoddam sit turpis, minus gratiosa &c. tunc abstinendum erit à manifestatione defectuum moralium.

IV. Confessarius moneat poenitentem magnam prudentiam esse necessariam, dum causâ recreationis aliquis deridetur; nam facile graviter peccari potest propter magnam tristitiam, & erubescentiâ, quæ prævidetur passurum illum, qui deridetur. Non desinat etiam increpare illum, si derideat qui incumbunt operibus pietatis, & cum aliquo fervore Domino inferiunt; hoc etenim est vitium, maximè perniciosum contra virtutem observantiæ; nam ita homines multoties impediuntur à bene agendo. De hac irrisione dicitur *Job 12. Deridetur Justi simplicitas.*

V. Quia maledictiones, quæ ex animo non pronunciantur, ordinariè non sunt peccatum grave, ideo Confessarius non facile condemnare debet peccati mortalis mulierculas, quæ filiis maledicunt, vel Ancillis, & Rusticos, qui idem præstant sibi, vel aliis; nam id solent facere irâ, & prava consuetudine, & potius ut significent impetum furoris, & impatientiæ, non verò optando malum, quod imprecantur. Semper tamen maximè redarguat Parentes proferentes in filios hujusmodi maledictiones, quamvis non ex animo; quæ si erunt ex atrocioribus, difficiliter excusari poterunt à gravi culpa, quamvis non fuerint ex animo prolata.

VI. Advertat demum Confessarius non esse sufficiens signum, quod maledictio non fuerit ex animo prolata, eò quod statim poeniterit maledicentem eam protulisse. Benè potuit passio iræ, & furoris flectere ad consensum voluntatem maledicentis; & maximè si maledictio prolata fuit in inimicum, seu illum à quo accepimus grave malum.

C A P U T II.

De Detractione.

Q. I. Quid sit detraçtio, & quale peccatum.

R. I. Detraçtio definitur: *Injusta denigratio alienæ famæ facta in absentia.* Cum igitur fama consistat in illa bona opinione, quam de nobis alii habent, qui minuit illam opinionem apud auditores, propalando alterius crimen, dicitur de ipso detrahere, sive ejus famam denigrare. Si sit simplex detraçtio, talia verba profertur in absentia, ut dictum est supra. Quod si verbum infamatorium proferatur in præsentia infamati aliis audientibus, tunc conjunguntur contumelia, & detraçtio; etenim quatenus Detraçtor alloquitur offensum, irreverenter cum eo agendo, dum profert adversus ipsum, verbum inhonorans, dicitur contumeliator, & peccare peccato contumeliæ, Quatenus verò apud audientes per tale verbum minuitur recta opinio illius, contra quem tale verbum profertur, dicitur peccare peccato detractionis. Hinc in confessione explicanda est ista du-

plex malitia; & consurgit obligatio restituendi honorem, & famam.

R. II. Detraçtio est ex genere suo peccatum mortale. Ratio est quia, aufert bonum de se multum æstimabile, nempe bonam famam, quæ magis æstimatur, ac ipsæ divitiæ. Dicitur proinde Proverb. 22. *Melius est bonum nomen, quàm divitiæ multa,* & Ecclesiast. 41. *Curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi, quàm multi thesauri magni & pretiosi.* Potest autem detraçtio esse peccatum veniale, si de proximo narretur aliquod leve crimen, leviter dumtaxat infamans; vel si narretur grave, ex quo tamen levis infamia resultat respectu personæ, de qua dicitur; ut si de Juvene narretur aliqua peccata lasciva, de quibus aliquando potius se jactat; vel de milite, quod fecerit duellum, vulneraverit &c. Et contra si ex levi defectu resultat gravis infamia, erit peccatum grave detractionis: ut si de femina honestissima, vel de gravi viro narretur aliquid minus honestum, quamvis ad grave peccatum non pertingat; vel si de homine, qui in opinione esset sanctitatis, diceretur solitum esse mentiri, licet non in materia gravi.

Q. II. Quot modis fieri possit detraçtio.

R. Ex S. Thoma 2. 2. q. 73. art. 3. ad 1. modi, quibus de proximo detrahimus, reducuntur ad sequentes. Primò, fallum alteri imponendo, quæ detraçtio, cæteris paribus, est detraçtio omnibus peccatorum. Secundò, augendo peccatum. Tertiò, revelando crimen occultum. Quartò, sinistrè interpretando quod bonum est; & si id fiat sine fundamento, cum detractione conjungatur judicium temerarium. Hi modi sequenti versiculo continentur.

Imponens, augens, manifestans, in mala vertens.

Dantur alii quatuor modi, quibus indirecè leditur fama proximi. Primò, negando bonum alterius. Secundò, minuendo idem bonum. Tertiò, malitiosè reticendo, quando ex tacurnitate videtur approbati malum, quod de altero dicitur. Quartò, frigidè laudando. Tibi observandum majorem detractionem esse frigidè laudare, quàm maledicere; nam qui maledicit, habetur pro inimico, & proinde parva ipsi fides adhibetur. Qui verò frigidè laudat, videtur amicus, & reputatur remissè laudare, quia ipsi deficiat materia laudis. Præfati quatuor modi sequenti explicantur versiculo:

Qui negat, aut minuit, reticet, laudatque remissè.

Est etiam observandum fieri detractionem etiam per signa; ut si conspurcetur janua mulieris honestæ famæ, idem enim esset ac dicere, quod est mulier inhonesta. Advertere quoque est, quandoque ledere famam alterius esse tantum contra Charitatem; ut de eo qui reticet, quando non tenebatur ex officio invigilare alterius famæ, & honori. In tali autem casu non datur obligatio restitutionis, cum hæc oritur tantum ex violatione Justitiæ.

Q. III. An sit peccatum detrahere de Defunctis.

R. Cum homo non ratione corporis, sed ratione animæ & juris quod est in voluntate, sit capax famæ, & rectæ opinionis, sequitur quod, cum anima post mortem corporis perseveret, perseveret pariter in ea jus ad famam, ac proinde non posse Defunctis auferri sine injustitia. Verum tamen est, cæteris paribus, minus peccatum esse detrahere de Defunctis, quàm de Vivis; nam Defuncti minus æstimant famam, eaque non indigent ad rectè vivendum: *Lugo disp. 24. sect. 4. num. 44. Bonac. disp. 2. q. 4. p. 2. num. 3.* Sunt qui putent nullum esse peccatum detrahere de Defunctis damna-

tis, quales sunt Pagani, Heretici &c. semper cum de ipsis detrahere non redundet in dedecus familiarum. Ratio istorum est quia, non amplius sunt nostri proximi. Verùm contraria est tenenda sententia; nam sicut non licet eis desiderare duplex tormentum, & id esset contra Charitatem, quia adhuc sunt nostri proximi secundum naturam, ita eadem ratione erit contra Justitiam gravissima crimina illis imponere, vel occulta propalare. Id autem maxime attendere debent Historiographi, dum manifestant Defunctorum crimina, præcipuè si redundent in dedecus familiarum: *Molin. disp. 28. Rebell. l. 4. q. 3.* Non nego tamen, quod si utilitas, quæ resultat ex revelatione criminis defuncti, præponderet damno, ex tali revelatione eventuro profapæ, non liceat Historico illud revelare. Et quidem videtur expedire bono publico, ut quæ non sunt nimis occulta, transcribantur; nam ex illis plurimum possent instrui in consiliis capiendis, & timore infamiæ deterrentur à criminibus patrandis.

Q. IV. Quid sit Libellus famosus, quo de proximo detrahitur; & quale peccatum.

R. I. Libellus famosus definitur: *Scriptura, vel Signum, quo revelatur alterius infamia, ut publica fiat vel statim, vel paulatim.* Ex hac definitione habetis primò censeri authorem libelli famosi etiam illum, qui aliquo signo publicat alterius infamiam, quæ erat secreta; puta, si appendantur cornua ad januam, vel fenestram alicujus, ut videntes judicent ipsius conjugem esse adulteram. Secundo, habetis, quod quamvis hæc vox libellus denotare videatur aliquam scripturam longam; nihilominus verè dicitur libellus famosus quæcumque scriptura etiam parva, qua alterius infamia, aliàs occulta publicetur. Item dicuntur libelli famosi illæ schedulæ, quibus, occultato nomine authoris, detegitur alterius crimen occultum, & simul manifestantur qui de illo crimine possint testificari. *Grass. l. 1. de casib. reserv. c. 19. n. 4. Bonac. disp. 2. q. 4. p. 9. à n. 4.* Ex talibus verò Scripturis non potest Superior ad inquisitionem criminis procedere: *cap. inquisitionis §. Tertia de accusationib. l. unica §. Sane. C. de libellis famosis.* Denique cum libellus famosus dicatur Scriptura &c. quo detegitur alterius crimen occultum, sequitur non esse libellum famosum illam Scripturam, in qua continentur crimina jam publica. Neque pariter esset libellus famosus, si contineret dumtaxat jocosa, & non graviter infamantia. Quinimmo nec author libelli famosi diceretur, qui scripturam aliquam publicam redderet defectum occultum, qui publico bono graviter officeret; & maximè si id faceret zelo correctionis, aut ejusdem publici boni.

R. II. Conscire libellum famosum est peccatum gravius particulari detractione; nam hæc, cum soleat fieri verbis, minus divulgatur, & minus remanet, quæ verò sit per scripturam magis divulgatur, & magis remanet; cum scripta perseveret.

Si quis petat, quæ poene à jure statuta sint contra conscientes libellos famosos, respondendum de jure assignari excommunicationem ferendam: *Canon qui alterius §. q. 11.* Si verò libellus sit contra Papam, aut Cardinalem, Author incurrit ipso facto excommunicationem, ut ex pluribus Extravagantibus, maximè S. Pii V. Item conscientes libellos non contra particularem Religiosum, sed contra Ordines Minorum, vel Prædicatorum, incurrun excommunicationem Papæ reservatam ex quadam Constitutione Alexandri IV.

Q. V. Quale peccatum sit detrahere de Proximo per verba generalia; sive relevare ipsius defectus naturales.

R. I. Ad dignoscendum an peccatum grave sit

fit detrahere de proximo per verba generalia, præcipue id pensandum est ex circumstantiis. Si e.g. persona, quæ loquitur, talis sit, ut non nisi propter causam gravem loqui solita sit, & potius minus, quàm magis dicere, & si audientes propter malam affectionem in pejorem partem sint interpretaturi quæ audiunt, certè in talibus circumstantiis detractio non posset à mortali excusari; *Navar. cap. 17. numer. 24. Bonac. disp. 2. q. 4. p. 2. num. 7.* Si verò aliquis valde loquax dicat de altero esse superbum, iracundum, avarum &c. faciliè talia verba excusari poterunt à gravi detractioe, eò quòd ille non minus solitus sit venialia, quàm gravia dicere; & aliunde talia verba possunt significare etiam defectus leves; *Dian. p. 1. tr. 5. res. fol. 69.*

R. II. Propalare defectus naturales, potest esse peccatum detractiois, si referantur in talibus circumstantiis, in quibus possit alterius fama valde denigrari; ut si e.g. objiciantur defectus natalium, quando id erat occultum, & ob id ille, de quo dicuntur tales defectus aliàs occulti, parvipendatur, ut ordinariè evenire solet. Exemplum item sit, si de aliquo referatur esse filium Clerici fuisse conceptum ex adultério &c. Immo potest alià vià peccari ob hujusmodi revelationem graviter contra justitiam; ut si puella propter revelationem talium defectuum amittat occasionem nubendi; si vir aliquo officio excludatur &c. etenim unusquisque jus habet ut in sui præjudicium non manifestentur ipsius occulti defectus. Ceterùm, ordinariè loquendo, manifestatio naturalium defectuum non excedit culpam venialem, quia graviter non solent officere alterius famæ: ut si de aliquo dicas esse gibbosum, ignarum &c. *Less. l. 2. c. 11. d. 3. n. 14. Dian. p. 5. tr. 5. res. 69.*

Q. VI. An peccet peccato detractiois, qui refert alterius defectus, ut ab alio auditos.

R. I. Ita referre gravissima delicta, ut hæresis, sodomia, proditio in patriam &c. semper est grave peccatum; nam ut graviter deturpetur fama propter similia crimina, fat est, si de eis ingeratur suspicio; & suspicio saltem ingeritur, quoties de ipsis etiam ut auditis ab aliis aliquis culpabilis notetur. Excipe si ita narrentur audita, ut omnino falsa demonstrantur apud eos, apud quos narrantur.

R. II. Narrare gravia crimina audita, & non eadem falsa demonstrare, est gravis detractio, quamvis ut audita narrentur. Ratio est quia, ob pravam nostram inclinationem facillimè malum de proximo creditur; & ita etiam hujusmodi loquutionibus graviter alterius fama remanet vulnerata. Et quidem, si e.g. de foemina honestæ famæ dicat quis se audivisse fuisse fornicatam, quis non videat quantum suæ famæ apud audientes amittat? *Trull. l. 3. c. 10. dub. 5. à n. 2.*

Q. VII. An sit gravis detractio revelare uni, vel alteri viro cordato occultum, sed grave crimen alterius.

R. Ego semper putavi talem detractioem esse gravem; nam licet in præfato casu non reddatur apud omnes infamis ille, de quo tale crimen narratur, nihilominus in parte ejus fama denigratur. Ista autem partialis denigratio grave damnum reputatur; nam apud omnes maximè æstimatur esse in bona opinione apud sapientes; unde apud aliquem ex his alterum infamare, non censenda est levis detractio. Talis igitur infamatio parificanda est furto, quod alicui fieret, non de omnibus, sed de re magni valoris. Ita sentit S. Thomas 2. 2. q. 12. art. 1. ad 2. *Lugo disp. 14. sect. 4. num. 51.* Ceterùm omnes concedunt ad leniendum dolorem offensæ, ad consilium petendum, & ad sui consolationem, licitum esse aliquibus injuriam sibi irrogatam mani-

festare, quia in tali casu obligatio silendi videtur nimis dura; cum maximè valde inclinemus ad dolorem leniendum, inquirendo miferationem amicorum, ut notat S. Th. 1. 2. q. 38. art. 3.

Q. VIII. An sit gravis detractio infamare de novis criminibus illum, qui jam de aliis est diffamatus.

R. Cum unus ex modis quibus detrahimus, sit alicujus infamiam augere, sequitur quòd, si delictum quod de novo revelatur, notabiliter augeat infamiam jam diffamati, revelari non possit sine gravi detractioe, ut de se patet. Porro tunc reputatur nova gravis infamia, quando delictum quod de novo propalatur, non subintelligitur sub alio jam revelato, nec est illi affine. Si e.g. de muliere adultera dicatur fuisse fornicatam, non erit gravis detractio, quia in primo crimine aliud continetur. Quòd si de eadem diceretur furatam fuisse, erit peccatum lethale detractiois; nam ista nova detractio in primo crimine non continetur. Et quidem qui ex uno capite famam amisit, famam ex aliis capitibus magni solet æstimare; *Less. l. 2. c. 11. d. 14. Bonac. disp. 2. q. 4. p. 7.*

Q. IX. An sit grave peccatum detractiois narrare in alio loco delictum, quod est publicum, ubi fuit commissum.

R. Ante resolutionem quæsti supponendum aliquid tripliciter dici publicum. Primò, aliquid dicitur publicum, seu notorium jure, quod scilicet notum factum est per publicam Judicis sententiam. Secundò, aliquid dicitur publicum de facto, quod scilicet factum est in præsentia multorum, ut in foro, in platea &c. vel passim à pluribus videtur; ut si quis inverecundè, & publicè teneat concubinam. Tertio, illud dicitur publicum, quod est famosum, quando scilicet fama alicujus criminis ex sufficienti orta fundamentò, ad multos pervenit. Ubi notandum, quòd ad hoc, ut aliquid publicum dicatur, sufficit innotuisse tot personis, ut brevè credatur perventurum ad communem notitiam; & quia quòd dicitur à majori parte in parvo loco, brevè ad publicam notitiam pervenit, ideo publicum dici potest. Ut autem aliquid publicum dicatur in magna Civitate, vel Oppido, non est necesse ut à majori parte sciatur, nam eò ipsò quòd multis innotescat Personis, absque eo quòd sciatur à majori parte, brevè ad communem notitiam pervenit. His positis.

Loqui de alicujus crimine, quod ex dictis potest dici publicum, coram illud ignorantibus, non est detractio. Ratio est quia, extensio talis infamæ non potest dici gravis; nam cito illud delictum etiam apud ignorantes publicabitur; *Molin. disp. 32. n. 8. Bonac. d. 2. q. 4. p. 6. num. 6.* Si ergo fiat absque causa, ad summum erit peccatum veniale; & si cum causa nullum peccatum. Ex hoc autem inferendum non esse gravem detractioem publicare in aliquo loco delictum alicujus alibi perpetratum, si ad illum locum illius fama brevè esset perventura, quia jam ex supradictis censetur publicum; & id verum est etiam si per injustitiam fuerit publicatum. Quòd si sciretur crimen divulgatum falsum esse, non posset sine gravi injustitia referri ab illis, qui sciunt esse falsum.

R. II. Crimen in aliquo loco publicum publicitate juris simpliciter tali, potest publicari in alio loco, ad quem illius fama non faciliè esset perventura. Ratio est quia, ad terrorem malefactorum talia crimina à Judice taliter publicantur, ut velint ad omnium notitiam pervenire; unde tempore majoris concursus sententia per publicum præconem redditur nota. Hinc talia crimina typis mandantur, & historiis divulgantur; *Lugo disp. 14. sect. 6. n. 72. & 76. Bonac. loc. cit. Quòd si crimen non sit publicum notorietate juris simpliciter tali,*

quia

quia non adhuc prolata est sententia, non potest propalari, quamvis notum sit per depositionem, testium, & confessionem Rei; nam ex sola sententia Judicis amittit quis jus ad famam, si aliàs crimen non esset notum notorietate facti.

Uterius advertendum sententiam debere esse omnino publicam, hoc est, non solum notam intra limites alicujus Congregationis, Monasterii &c. sed etiam in Villa, Civitate &c. nam quando profertur sententia contra aliquem in loco particulari, nolunt Judices publicam fieri extra illum locum. Ita autem faciunt, vel quia putant sufficere ad emendationem Rei, si tantum intra limites particularis loci sciatur ejus infamia; vel quia putant conveniens esse, ut non divulgetur sententia ad removenda scandala, aliæque inconvenientia.

R. III. Delictum famosum, vel publicum publicitate facti in uno loco, potest etiam publicari in alio loco in quo ignoratur, etiam si non credatur ad talem locum perventuram notitiam illius criminis. Ratio est quia, si tale delictum famosum sit, ideo est tale, quia Reus dedit de illo indicia manifesta, si verò sit publicum publicitate facti, ideo tale dicitur, quia illud in publico commisit. Qui autem ita crimen commisit, patet cessasse juri, quod habebat ad famam, nec curasse an suum crimen sciretur nec ne; unde non videtur malum, si illud propalatur etiam ubi notum non est; *Lugo n. 72. & 80. Navar. in Manuali c. 18. num. 26.* & alii quos sequitur *Diana 3. p. 1. r. 5. Missell. res. 17. & alibi.* Limitanda nihilominus est hæc doctrina, ut scilicet non intelligatur habere locum, quando præterita infamia ita est oblivioni mandata, ut illius non amplius extet memoria; nam tunc ille, qui commisit delictum, taliter se habet, ac si nunquam illius crimina fuissent publicata. Quamvis ergo nunquam potuerit acquirere jus, ut diceretur bonus pro eo tempore, quo fuit malus, potuit tamen per emendationem, & omnimodam infamæ abolitionem acquirere jus, ne apud nescientes dicatur aliquando improbum fuisse; *Molin. disp. 33. n. 2. Lugo disp. 14. sect. 6. n. 85.*

Q. X. Quæ cause excusent à peccato detractiois, si alicujus crimen publicetur.

R. I. Prima causa excusans, si manifestetur alterius crimen, est dum delinquens nolit se emendare, postquam fuit secretè correctus. Ratio est quia, ordo charitatis exposcit ut prius consulatur ipsius bono spirituali, quàm temporali; unde expediet illius crimen manifestare, quando id sit necessarium ad illius emendationem.

R. II. Secunda causa excusans à peccato, si manifestetur alterius delictum occultum est, si id sit necessarium ad vitandum grave damnum vel commune, vel proprium, vel aliorum. Ratio est quia, nemo intelligitur rationabiliter velle ut servetur jus, quod habet ad famam, cum aliorum præjudicio. In tali igitur casu non læditur ex intentione alterius fama, sed potius vitatur proprium damnum, vel aliorum. Ad eum modum quo, si quis ob salvandam vitam, vel ob aliud damnum, vitandum fugiat, & fugiendo segetes conculcet, id non facit intentione conculcandi segetes, sed vitandi jure, quod habet, ne grave damnum sibi inferatur. Advertendum tamen, non revelandum esse alterius delictum, nisi hoc necessarium sit ad impediendum malum commune, vel proprium, vel alterius; *Lugo disp. 14. sect. 8. Bonac. d. 2. q. 4. p. 8.*

R. III. Altera causa licitam reddens manifestationem occulti criminis est bonum commune, vel bonum ipsius diffamati. Tunc e.g. id eveniret, quando persona inhabilis concurreret ad Beneficium curatum; nam si tunc non manifestaretur ejus occulta inhabilitas, seu pravi ipsius mo-

res, casu quo ipsi conferendum sit Beneficium, fieret grave nocumentum bono communi, Animabus scilicet, quas regendas assumeret, & ipsimet cui conferretur, nam esset in continuo statu peccati. Si verò vir inhabilis, seu perditos habens mores, vellet promoveri ad Ordines, vel ad Beneficium non curatum, tunc ipsius inhabilitas esset revelanda solum ad vitandum damnum spirituale ipsius. Ceterùm si aliquis indignus ad Ordines promoveri, vel ad assequendum Beneficium bona fide procedat, qui est conscius illius criminis, debet prius illum secretò monere ut desistat; *Bonac. pun. 7. 8.* In hac igitur materia universaliter attendenda est doctrina S. Th. 2. 2. q. 73. art. 2. scilicet quòd si verba, quibus alterius fama minuitur, dicantur ob necessitatem, vel finem honestum, carent malitiâ detractiois, quia diminutio famæ non sequitur per se, sed præter intentionem.

Q. XI. Quale sit peccatum audire, & tolerare detrahentem.

R. I. Si quis non solum audiat detrahentem, sed etiam induxerit ad detractioem, interrogando, urgendo, animum addendo &c. peccat contra Charitatem respectu detrahentis, & contra Justitiam respectu illius, de quo detrahitur. Responsio de se est manifesta; nam cum inducat detrahentem ad malum, illique præbeat occasionem peccandi, clarum est respectu ipsius peccare contra Charitatem. Quòd vero peccet contra justitiam respectu illius, de quo detrahitur, item est manifestum; nam est causa quòd in fama damnificetur, & proinde, non restituente illo, qui detrahit, tenetur ad restitutionem famæ ille, qui induxit ad detrahendum; *D. Th. 2. 2. q. 73. a. 4.*

R. II. Si aliquis non incitet detractorem, sed nihilominus se complaceat in detractioe, quatenus est grave damnum proximi, graviter peccat contra Charitatem, nam in re gravi deficit, se se complaceendo in damno gravi sui proximi; *D. Th. loc. cit.* Quòd si quis audiendo detractorem non se complaceat in detractioe, quatenus est grave proximi damnum, sed solum auscultat detractioem ex curiositate, vanitate, otiositate &c. tunc non peccabit mortaliter.

R. III. Si audiens Detractorem sit Superior, probabilius credo peccare contra Justitiam, si infamatus sit ejus subditus. Ratio mihi est quia, quicumque Superior tenetur ex Justitia promovere, & attendere bono sui subditi, hoc autem per infamiam non parum diminuitur, cum per detractioem bonum nomen amittatur; ex quo etiam fit non valere in aliis bonum spirituale promovere. Si ergo Superior non impediatur detractioem, ipse in defectum detrahentis tenebitur ad famæ restitutionem. Dixi, si infamatus sit ejus subditus, nam si non sit ejus Subditus, solum peccare poterit contra charitatem; nullus enim Superior tenetur ex justitia consulere bono spirituali, vel temporali Personæ sibi non subditæ. Item aliquibus solum peccare videtur contra charitatem, ex eo quòd non impediatur detractorem, quamvis sit illi subditus; nam subditus liberè amplexus est peccatum detractiois, Superior autem ex ipsis non tenetur nisi ex Charitate corrigere subditum jam liberè peccantem.

R. IV. Quamvis audiens detractorem non sit Superior, nihilominus si non habeat causam rationabilem ipsum retrahentem à non impedienda detractioe, peccat graviter contra Charitatem, detractioem non impediendo. Ratio est quia, primo respectu detrahentis peccat contra præceptum correctionis, dum commodè posset illum à detractioe avertere. Respectu verò infamati peccat contra charitatem, quatenus dicitur impediendum esse grave proximi damnum, semper cum id facere commodè possumus. Tenebitur ergo vel cor-

ri-

rigere detractorem; vel ad aliam materiam sermonem divertere; vel saltem tristem vultum ostendere, ut enim dicitur *Prov. 25. Ventus aquilo dissipat pluvias, & facies tristes linguam detrahentem.*

Causæ autem rationabiles, quæ possunt excusare audientem detractionem ab ea impedienda, sunt sequentes. Prima, si nesciatur an crimen, de quo est sermo, sit publicum, nec ne; nam quamvis sit ignotum audienti, potest nihilominus habere talem publicitatem, ut sine peccato possit manifestari. Immo si loquens non sit homo perditus, nec dicat se occulta narrare, vel id certè sciat, præsumendum est loqui de crimine habente dictam publicitatem. Secunda, si non habeatur spes correctionem esse profuturam. Tertia, si impediendo detractionem iam inceptam, potius augeatur infamia illius, de quo est sermo. Id evenire potest, quando jam detractor talia dixit, ut auditores habuerint confusam notitiam gravis criminis. Tunc melius est permittere prosecutionem detractionis, nam postquam auditores rem totam distinctè perceperint, fortasse non tam gravem esse dignoscant; vel advertere poterunt detractorem ex odio, seu passione loqui, & ita fidem non mereri. Quarta, si detractor loquatur de alterius crimine, vel ad consilium capiendum, vel ad proprium leniendum dolorem. Quinta, si audiens detractorem timeat grave damnum sibi adveniendum, ipsi resistendo, nam scit e. g. non sine gravi offensione passurum publicam correctionem; maximè si detractor opinetur non esse saltem grave peccatum loqui uni, quem putat virum secretum, de alterius crimine.

Regula in praxi observanda.

I. Non rarè plures ex libellis famosis, vel epistolis, quæ vulgo dicuntur *cieche*, moventur ad inquirenda crimina illius, qui tanquam Reus in talibus scripturis accusatur. Id advertere debet Confessarius, nam jure prohibitum est ex talibus scripturis moveri ad inquisitionem contra aliquem. Immo id est contra jus naturale, uniusquisque enim jus habet ut contra ipsum non procedatur sine sufficientibus indicis, qualia non sunt, quando notitia de illius crimine non habetur, nisi median-
tibus talibus scripturis.

II. Si Confessarius velit bene cognoscere an gravis, vel levis fuerit detractio, non statim de hoc judicet, audito crimine, quod Pœnitens dicit se propalasse. Bene, ut diximus, potest esse gravis detractio, etiamsi fuerit propalatus defectus levis, si id factum fuerit de honestissima persona; vel de aliquo, qui non exiguae bonitatis haberetur. Potest è contra esse levis detractio gravis peccati propalatio, quando id dictum fuerit de personæ, cujus famæ notabiliter non officiat. Ut si de Juvene solito amoribus feminarum incumbere, dicatur cum femina peccasse, laborare morbo gallico &c. Semper tamen consulendum est Pœnitenti tacere; raro enim, ut dici solet, tacuisse nocerebit.

III. Debet Confessarius increpare Pœnitentem, tanquam Reum gravis detractionis, si adhibeat quasdam generales formulas dicendi, quæ solent innere graves defectus. Hujusmodi se habent illi modi loquendi: *Scit me illum cognoscere. Scit quid fecerit. Scit me posse illum ad tacendum cogere. Non assero bonum non esse, sed sufficit. Habet domi suæ, de quo cogitare debeat, absque eo quod cogitet, & loquatur de me &c.* Hujusmodi confusæ loquutiones multoties aliquid pejus faciunt concipere, quam si in particulari grave quid diceretur.

IV. Est alter modus valde noxius detrahendi, quem omnino corrigere debet Confessarius, scilicet

et narrare alienos defectus ut ab aliis auditos. Hinc solent aliqui multoties dicere: *Ego ita esse non credo, solum narro quæ audivi. Ille, vel illa &c.* Quamvis ita referens aliquod crimen, asserat se illud non credere, nihilominus audientes multoties pravum conceptum concipiunt de eo, de quo tale crimen divulgatur; & ita illius infamia, ut dici solet, vires acquirit eundo.

V. Solent etiam plures loqui de alterius crimine tanquam jam publico notorietate juris, èd quod aliquis fuerit de ipso coram Judice accusatus; & multò magis si illud Reus fuerit confessus. Verùm id tanquam illicitum redarguere debet Confessarius, semper cum non fuerit etiam notum notorietate facti. Solum ergo ratione notorietatis juris licitum est loqui de alterius crimine post sententiæ prolationem; nam tunc volunt Judices publica fieri aliorum crimina ad terrorem malefactorum &c.

VI. Quia ad alterius emendationem licitè publicantur ipsius crimina, quando alia non suppetat via, ideo in tali casu bene potest denunciari Patri Filius delinquens, Servus Domino &c. Item quia licitè ad aliorum malum evitandum manifestatur alterius crimen, bene potest moneri ille, cum quo habitat aliquis fur, ut sibi caveat. Item potest moneri qui habet societatem cum habente perditos mores, ut illum relinquat, si periculum sit, ut & ipse pervertatur. Item potest infirmus moneri de insectia sui Medici, clientulus de ignorantia Advocati, vel alter de imperitia Artificis, quoties his defectibus non manifestatis, potest alteri grave præjudicium inferri. Quàm maximè etiam Charitas exercebitur, si dum videtur aliquis propter ignorantiam sui Confessarii in multis errare, moneatur de illius ignorantia, ne dum uterque cæcus exiit, ambo in tenebras cadant. Alterius falsa apparentia sanctitatis non est detegenda, quoties non est periculum, ut ab illius hypochrissi alii seducantur.

Quòd si ad impediendum malum personæ particularis licitè manifestantur aliorum delicta, quantum magis ad impediendum committitur. Immo tunc etiam cum nostro incommodo essent detegenda, ut constat ex dictis, dum actum est de Charitate, Hac ratione omnino manifestanda est insufficientia Medici, Chirurgi, Advocati, Confessarii, Concurrentis ad publicum officium, Agrimensoris &c.; & idem dicendum, si quamvis essent sufficientes, malitiosè & perversè suum officium exercerent.

Universaliter autem in detegendis aliorum vitiis, èd quòd imminet bono committi, vel innocentibus præjudicium, tria sunt observanda. Primum, quòd talia vitia sint omnino certa. Secundum, quòd non manifestentur plusquam necesse sit ad alterius damnum præcauendum. Tertium, quòd manifestatio non fiat ex odio, vel invidia, ut frequenter evenire solet inter illos, qui sunt ejusdem artis, vel professionis.

VII. Cum tot sint causæ excusantes saltem à gravi culpa audientem detractionem, ideo Confessarius moneat suum pœnitentem, maximè si sit conscientie scrupulosa, ne anxius sit dum audit detrahentem. Suadeat utique illi, quantum potest, ut detractionem impediatur, saltem tristem faciem demonstrando; at ipsum doceat ex doctrina S. Thomæ 2. 2. q. 73. art. 4. omittendo correctionem ex timore, vel ex quadam negligentia, seu verecundia plerumque venialiter peccaturum, si illi non incumbat ex officio corrigere detrahentem, vel non prævideat grave malum ex detractione sequenturum. Doctrina autem S. Thomæ maximè attendenda pro scrupulosis, qui nesciunt discernere, quando verè adfit obligatio impediendi detractionem, & aliunde valde grave illis est superare ill.

illam repugnantiam, quam experiuntur, dum putant adesse corrigendi obligationem.

CAPUT III.

De Restitutione famæ ablata per Detractionem, & de causis excusantibus à tali Restitutione.

Q. I. Quando Detractor teneatur famam restituere; & qualia damna.

R. I. Quoties quis per actionem graviter culpabilem alterum infamavit, tenetur illi famam restituere. Ratio est quia, justitia exigit, ut alteri restituatur, quod ipsi injustè fuit ablatum. Advertere tamen est, quòd si quis peccavit tantum contra charitatem, ut in aliquibus casibus, annotatis in capite superiori, non tenetur ad famæ restitutionem; sicut enim restitutio est actus justitiæ, ita non confurgit ejus obligatio nisi ex violatione justitiæ.

R. II. Quamvis non desint qui dicant detractorem non debere famam restituere, nisi penes auditores immediatè, non verò penes mediatos, illos nempe, qui audierunt ab iis, coram quibus detraxit, ego nihilominus puto omnino distinguendum esse. Si Detractor igitur putavit primos auditores futuros esse secretos, nec crimen ab ipso propalatum vulgaturus, sentio non debere restituere famam nisi apud primos Auditores, nam, ulterior divulgatio nec fuit previsa, nec voluta in sua causa. Si verò bene prævidit primos Auditores iterum detracturos, tunc puto teneri, quantum potest, restituere famam etiam apud eos, apud quos isti detraxerunt. Ratio est quia, cum præviderit illos ulterius detracturos, coram illis detrahendo voluit pariter causam alterius detractionis; unde cum in sua causa detractio istorum sit ipsi imputabilis, confurgit etiam in ipso obligatio restituendi. Ita & tenetur restituere, qui alteri subministravit instrumenta ad novum damnum alicui inferendum: *Anon. à Sp. S. disp. 3. à 288. Tambur. in Decal. l. 9. c. 3. §. 5. n. 1. Dian. t. 8. tr. 7. resol. 64.*

R. III. Ille etiam qui inculpabiliter, attamen graviter alterum infamavit, tenetur ad famæ restitutionem. Ille igitur se habet sicut ille, qui bona fide rem alienam abstulit, & postea esse alienam cognoscit. Sicut ergo iste, statim cognoscit rem esse alienam, & Dominum rationabiliter velle sibi restitui, non potest amplius rem retinere, ita evenit in casu nostro. Et quidem quis negabit retinere alterius famam illum, qui retractando suum dictum posset restituere infamato famam, quamvis innocenter ablatam, & tamen non vult restituere? Præterea justitia non solum obligat ad non inferendum culpabiliter damnum, sed etiam ad illud removendum, & non conservandum, etiam si inculpabiliter ceperit inferri: ita qui inculpabiliter incendit alterius segetes, tenetur ex justitia incendium extinguere, si potest. Pari ergo ratione, qui inadvertenter, vel per actionem ex alio capite solum materialiter injustam alterum infamavit, tenetur illius damnum removere, & non conservare, suum dictum retractando.

Inter illum autem qui alterum infamavit actione formaliter injusta, & eum qui id fecit actione materialiter injusta, assignant DD. sequens discrimen. Primus, quia alium infamavit actione graviter culpabili, tenetur restituere famam etiam cum suo gravi incommodo, cum dispendio scilicet propria famæ, bonorum fortune, & aliquando etiam cum periculo vitæ, ut videbimus postea. Ille verò qui alterum infamavit actione solum ma-

terialiter injusta, quia scilicet graviter non peccavit infamando, non tenetur restituere famam ablatam cum gravi suo incommodo in propria fama, in divitiis, & multò minus in vita. Solum teneretur ad id præstandum cum gravi suo incommodo, sicut dictum est de illo, qui actione formaliter injusta alterum infamavit, quando cum commode potuisset avertere infamiam ab infamato, id præstare neglexisset, & exinde plurima damna infamato accidissent: *Laym. l. 3. sect. 5. tr. 3. p. 2. c. 7. n. 1. Lugo disp. 13. sect. 1. num. 4. Trull. l. 7. c. 10. d. 25.*

R. IV. Si detractor prævidit, vel saltem dubitavit ex sua detractione aliquod damnum sequenturum vel in communi, vel in particulari, tenetur ad compensanda damna, quæ de facto ex tali detractione sequuntur. Ratio est quia, de facto tunc detractor talia damna causavit, & unusquisque tenetur compensare damna, quæ causavit. Dixi, si Detractor prævidit, vel saltem dubitavit &c. nam si talia damna aliquatenus non prævidit, non voluit suam detractionem ut causativam talium damnorum, adeoque ad ea, utpote sibi non voluntaria, compensanda non tenetur: *Laym. num. 4. Lugo sect. 2. num. 31. Molin. disp. 45. n. 3. Reginal. l. 10. num. 335.* Restitutio verò talium damnorum, quando de facto evenierint, integrè facienda est, sive per detractionem alter fuerit infamatus falsi criminis impositione, sive manifestatione criminis veri, sed occulti, semper enim verificatur totum damnum per actionem injustam fuisse causatum. Quòd si detractor moriatur antequam hujusmodi damnis satisfecerit, tunc debent illis satisfacere hæredes, etenim hoc debitum, utpote reale, afficit non solum personam, sed etiam bona. E contra hæredes non habebunt obligationem famæ restituendæ, si id non præstitit defunctus, nam hoc onus est personale, & ideo ad hæredes non transfertur: *Laym. Lugo sect. 2. num. 8. Navar. in Manual. c. 18. n. 45.*

Q. II. Quomodo facienda sit restitutio, si detractor imposuit falsum crimen; vel manifestavit verum, sed occultum.

R. I. Qui imposuit falsum crimen, si alio modo non possit, famam restituere tenetur dicendo se falsum dixisse; & si hoc non sufficiat, tenetur addere juramentum, immo putarem etiam adhibendos testes, si fieri possit, ad manifestandam innocentiam infamati. Ratio horum omnium est quia, hujusmodi non sunt media extraordinaria, & valde difficilia ad restituendam famam injustè ablatam, & consequenter ad ea adhibenda videtur teneri, qui alterum injustè infamavit: *Lugo disp. 15. sect. 2. num. 26. Bonac. d. 2. q. 6. p. 15. n. 4. Dian. p. 2. tr. 5. Miscel. resol. 29.*

R. II. Qui alterum injustè infamavit, occultum, sed verum illius crimen detegendo, debet illi famam restituere omnibus modis, quibus restitui potest absque mendacio. Data ergo opportunitate debet illum; quantum fieri potest, laudare, debet dicere se male fuisse locutum, deceptum fuisse tale crimen detegendo; nam re vera Diabolus illum decepit: vel etiam dicat errasse, nam omnis qui peccat, errat. Credo etiam posse dicere, se nescivisse quod dicebat, quando alterius crimen occultum manifestavit, vel se falsum dixisse, seu mentitum esse. Pro quo sciendum, quòd licet nunquam licita sit restrictio mentalis, adhuc tamen in urgenti necessitate licitum est uti verbis habentibus duplicem sensum, alterum naturalem licet falsum, alterum spirituale verum, si ea proferens intendat secundum hunc sensum proferre. Potest igitur dicere se nescivisse quæ dicebat, nam juxta S. Scripturæ locutionem, quod non potest dici, ignotum reputatur; & in hoc sensu dixit

M m m Chris

Christus *Mat. 14. De die autem illo nemo scit, nec Filius hominis.* Item potest dicere se falsum dixisse, seu mentitum fuisse, nam peccavit in tali detractioe, & peccata in S. Scriptura dicuntur falsitates, & mendacia, juxta illud *Psal. 4. Ut quid diligitis vanitatem, & quaritis mendacium.* Puto autem nullatenus posse dicere re vera crimen illud non fuisse commissum, nam nescio quomodo talis loquutio posset à mendacio excusari. Vide que dixi de juramento amphibologico.

Q. III. Que cause excusare possint à restituenda fama.

R. I. Prima causa excusans à restitutione fame est impossibilitas illam restituendi, ut si infamia sit adeo divulgata, ut moraliter impossibile sit illam dissipare. Advertere tamen est, quod sicut ille qui non potest restituere totum, tenetur ad restitutionem partis, si potest, ita ille qui non potest alterius infamiam à se causatam dissipare, tenetur diminuire, si potest. Ad nihilum autem tenebitur DetraCTOR, si auditores ipsi non crediderint.

R. II. Secunda causa excusans à restitutione fame est, si detraCTOR ob eam restituendam teneatur subire incommodum longè majus, quàm patiatur ipse infamatus. Ratio est quia, tunc infamatus irrationabiliter pretenderet sibi famam restitui. Exemplum sit in eo, qui si deberet restituere famam, se poneret in manifesto vitæ discrimine, vel pateretur damnum longè majus in fama, quàm ipse infamatus; unde in tali casu sufficit si detraCTOR eum honoret, & laudet in eo genere virtutis, in quo ipsum infamavit.

Dixi, si detraCTOR teneatur subire incommodum longè majus, quàm patiatur ipse infamatus, nam si damnum sit inter eos æquale, vel paulò majus respectu detraCTORIS, teneatur ipsum subire; nam in pari causa semper potior est conditio innocentis. Hinc si detraCTOR ob suam detractioem posuit infamatum in periculo vitæ, tenetur se subicere eidem periculo ad eum liberandum; si debeat restituere famam cum detrimento suæ fame non longe majoris, debet restituere, & suæ culpæ imputare, si cum tali detrimento teneatur rescire quod sua detractioe causavit; *Less. l. 2. c. 11. dub. 23. num. 138. Lugo d. 15. sect. 2. num. 29. Reginal. l. 19. num. 45.* Quia autem pecunia reputatur bonum famâ inferius, ideo etiam cum gravi detrimento bonorum fortunæ fama est restituenda, hoc est, non est attendenda ipsorum jactura, si necessaria sit ad fame restitutionem. Hoc autem evenire posset, si ad eam restituendam necesse esset facere aliquam diligentiam, aliquod iter agere, quod fieri non posset sine sumptu pecuniarum.

R. III. Cessat tertio obligatio restituendi famam, si infamatus aliâ viâ ipsam recuperaverit, & si auditores certificati fuerint verum non esse, quod detraCTOR affirmaverat; etenim cum jam fama fuerit restituta, non est bis facienda eadem restitutio. Itâ si Paulus restituat Petro equum, quem Joannes furatus fuerat, non tenetur iste iterum restituere. Idem dicendum si infamia judicetur à prudentibus oblivioni mandata, nam tunc iterum loqui de crimine sive vero, sive falso, de quo aliquis olim fuit infamatus, est potius infamato nocere, & vulnera jam curata aperire. Dixi, si prudenter judicetur infamiam esse oblivioni mandata; nam non convenit interrogare hos, aut illos, si recordentur criminis olim narrati, hoc etenim idem esset ac illud iterum in memoriam revocare, sed satis est, si eò quod non amplius de eodem homines loquantur, judicari possit in oblivionem abiisse. In dubio autem oblivioni, si certum sit innocentem non ledendum, obligandus est detraCTOR ad famam restituendam, & ad com-

pensanda damna, que passus fuit infamatus, usquequedum ejus infamia non fuit oblivioni mandata; *Lugo n. 35. Rebell. l. 4. q. 13. n. 7.*

R. IV. Cessat quarto obligatio restitutionis, si crimen, quod detraCTOR detexit, aliunde factum fuerit publicum, sicut non esset obligatio restitutionis, si ab initio fuisset publicum. Sed hęc etiam adnotare oportet, quod si infamatus passus fuerit aliquod damnum, antequam illius crimen fieret publicum, detraCTOR tenetur illud compensare; *Bonnac. disp. 2. q. 6. p. ult. n. 8.*

R. V. Probabilissimè cessat obligatio restitutionis pro infamia, si infamatus, servata æqualitate, infamavit suum detraCTOREM. Ratio à priori ea videtur esse quia, licet infamatus infamando suum detraCTOREM, non provideat damno sibi in fama, illato, nihilominus videtur remittere detraCTORI debitum, quod habet, ut ipsi famam restituat. Ad eum modum quo, si ille, cui Petrus domum incendit, è contra incendat domum Petri, quamvis incendiando illius domum non reparat suum damnum, nihilominus facto ipso intelligitur remittere Petro obligationem reparandi damnum sibi illatum. Et re vera in quocumque debito temporalis, quando debita sunt paria, si unus non vult alteri servare jus, nec iste tenetur solvere suum debitum; *Lugo disp. 15. num. 31. Anton. à Sp. S. d. 3. à num. 66.*

Debit tamen infamia esse in utroque æqualis; nam si Petrus infamavit Paulum in una materia, & Paulus infamavit Petrum in pluribus materiis, vel in una gravissima, tunc Paulus teneatur ad restitutionem fame, usque dum servetur æqualitas. Preterea observare est, quod etiam si uterque æqualiter se infamaverint, uno volente famam restituere, & alter teneatur restituere; nam compensatio non habet locum, invito alio. Ita si debeo centum aureos Petro, & iste habeat apud se meum adamantem similis valoris, volente me solvere centum, quos debeo, Petrus debet mihi adamantem restituere, aliàs posset me cogere ad vendendam rem meam. Advertendum etiam, quod, licet postquam duo se æqualiter infamaverint, possit habere locum compensatio, si neuter velit famam restituere, nihilominus non licet infamare suum detraCTOREM. Ratio est quia, alterum infamare non est medium proportionatum ad recuperandam propriam famam, unde non esset nisi vindicta. Solum id licitum redderetur, quando defectus aliàs verus, qui objiceretur infamatori, deserviret ad infringendam illius fidem; nam tunc ipsum infamare esset propriæ fame defensio.

Q. III. An qui non potest famam restituere, teneatur illam pecuniis compensare.

R. Affirmant non pauci Theologi, sed non minus probabilis est contraria sententia; etenim Justitia, solum obligat vel ad restitutionem rei ablata, vel ad æquivalens. Dum autem agitur de fama restituenda, pecunia non est res ablata, nec æquivalens; nam cum fama sit bonum ordinis superioris, superat omnem pecuniæ æstimationem, & ita si infamato des mille, adhuc reputare potest plus sibi deberi; *Luzm. l. 3. sect. 5. tr. 5. p. 2. c. 7. num. 3. Reginal. l. 10. num. 242. Navar. cap. 17. num. 92. Filiuc. 2. 2. tr. 32. c. 10. num. 239.* Solum detraCTOR teneatur infamato pecuniam erogare post sententiam Judicis; sicut enim iste posset illum punire exilio, carcere &c. ita & posset obligare ad dandam pecuniam infamato; & cum sententia esset justa, teneatur detraCTOR illi ex justitia obtemperare. Item detraCTOR teneatur dare pecuniam infamato, si cum eo pacifceretur de aliqua pecunia solvenda ut justam querelam deponeret, vel cederet juri de satisfactione petenda; & cum tale pactum esset justum, ex Justitia obligaret.

Alii.

Aliqui etiam admittunt infamatum posse pecuniâ sibi compensare injuriam in fama sibi illatam. Ad id autem probandum admittunt non posse habere locum compensationem, quando creditum est tantum probabile, quia tunc acciperetur coram pro incerto. At volunt posse dari compensationem, quando creditum est certum, & solum probabilitas versatur circa modum se compensandi, an scilicet liceat se hoc, vel illo modo compensare. In casu autem nostro debitum respectu detraCTORIS est certum, quia infamavit, & consequenter est certum creditum infamati; cum ergo probabile sit posse se pecuniâ compensare, cur non poterit id præstare? Et quidem tunc pro credito certo aliquid certum acciperet, quod non videtur importare illam deordinationem, quæ sequitur, quando creditum non est apud omnes probabilius, sed tantum merè probabile, adeoque incertum.

Regula in praxi observanda.

I. Quamvis non improbable multi dicant esse sufficere, si detraCTOR restituat famam apud immediatos auditores, nihilominus ego Confessario aliud in praxi faciendum suaderem, si detraCTOR alterius læsit famam apud viros, de quorum secreto dubitabat, nam re vera apud illos detrahendo fuit causa ulterioris infamati. Ad eum modum quo, qui partem alicujus domus incendit, tenetur de toto damno, si ob combustionem illius partis & aliæ fuerunt combustæ. Posset ergo se retractare saltem in loco publico, ubi sciret esse plures, apud quos pervenerit detractio à se primò facta solum apud aliquos, & ita etiam apud mediatos auditores famam restituere.

II. Quia nostris temporibus summo opere crevit malitia, multoties ex ipsa retractatione augetur infamia illius, de quo fuit facta detractio. Id autem sequitur, quoties ex detractioe potius inferunt auditores detraCTOREM vera dixisse, & modò se retractare potius conscientia stimulante, & ob imperium Confessarii. Hinc necessaria est magna prudentia in Confessario, dum edocere debet suum Pœnitentem de modo se retractandi; nam ille modus, qui posset esse profusus apud rudes, potest potius esse noxius apud doctos, & peritos. Videat ergo Confessarius an potius expediat tacere, & non exprimere retractationem, & solum occasione oblati, ex animo, serio, & sine ullo retractationis signo bene loqui de læso, laudare illius virtutes, agere cum illo honorifice, & asserere esse virum probum, honestum &c.

III. Item observet Confessarius an infamia sit oblivioni mandata, nam rescire memoriam ejus, quod forte fuerat oblitum, potius esset nova injuria infamati. Id autem maxime solet habere locum, dum audiuntur confessiones generales, & pœnitentes se accusant de detractioeibus olim factis sine fame restitutione, vel saltem non recordantur se restituisse. Si igitur præsumi possit infamiam jam abolitam esse, Confessarius non obliget pœnitentem ad se retractandum, ne iterum reviviscat memoria criminis jam oblitæ.

IV. Moneat serio Confessarius suum pœnitentem de obligatione famam restituendi. Edoceat quod si falsum crimen imposuit, tenetur etiam cum juramento se retractare, & si necessarium sit, puto cogendum esse ad adhibendos etiam testes, ut fama restituatur; nunquam etenim satis percept hoc medium esse adeo extraordinarium, ut nulla sit obligatio tali medio utendi ad famam restituendam. Si verò verum crimen dixit, sed quod erat occultum, edoceat quomodo sine mendacio possit etiam dicere: *mendacium dixi: dixi quod nesciebam: falsum protuli.* His modis famam restituendi uti po-

test, quando nulla alia suppetat via restituendi ut si non satis sit dicere: *male loquutus sum: quod dixi, dicere non poteram &c.*

V. Advertat Confessarius alios è contra scrupulosiores esse in detegendis aliorum culpis, quando saltem ex charitate omnino essent detegenda. Hinc videmus multos retrahi à manifestanda infidelitate famulorum, & famularum, vel illorum pravos mores, ne, ut dici solet, panem amittant, quando aliàs Charitas dicitur omnino hæc esse manifestanda ad removendum aliorum damnum vel temporale, vel spirituale. Ita pariter manifestandi sunt pravi mores sociorum, inhabilitas Artificum, Ministrorum, ignorantia Medicorum, Judicum, Advocatorum, & Confessariorum, sicut etiam si hi laxi sint, & palpones; semper etenim magis expedit Innocentium bono consulere, manifestando vitia quæ possunt aliis, & multò magis bono communi officere, quàm illa cum aliorum detrimento occultare ut dixi etiam capite superiori.

VI. Quamvis Confessarius sequi possit illam opinionem, quod scilicet fama non sit pecuniâ compensabilis, nihilominus si personæ infamatae sint pauperes, optimum erit consilium, si pœnitenti detraCTORI imponat in satisfactionem aliquam pecuniam solvere in beneficium infamati.

VII. Ultimò, Confessarius non desinat graviter redarguere suos pœnitentes, si peccatum detractioe non abhorreant; ac ipsos edoceat quàm difficiliter reparentur damna, quæ vel in fama, vel in bonis fortunæ ex detractioe sequuntur. Ipsos etiam dimittat sine absolutione, si postquam prima vice fuerunt moniti, famam, aliæque damna temporalia non restituerint. Item si aliquem libello famoso infamarunt, videat, ut alio libello famam restituant, si obtinere velint absolutionem.

C A P U T IV.

De Secreto, Judicio Temerario, Dubio, Opinione, & Suspensione.

Quia non rarè detractio ortum habet à Secreto non servato, Judicio temerario, Dubio &c. hinc credo Theologos occasione sumptisse de hujusmodi agere in præsentî Tractatu.

Q. I. Quor modis Secretum contingat.

R. Triplex Secretum in præsentî distinguitur. Primum est, si quis casu, vel industria alterius novit secretum, vel ipsi ab aliquo fuit revelatum ex animi levitate, absque promissione ejusdem secreti servandi. Exemplificatur hoc secretum in eo, qui aliquo ex modis prædictis scivit ubi aliquis occultaverit suas pecunias; novit alterius delictum, vel defectum; secretum Principis penetravit &c. Secundum est, quando aliquis, licet non requisitus, promittit servare secretum de re, quæ ex natura sua non inducebat obligationem secreti. Tertium est secretum commissum, & simul promissum, scilicet quando quis mihi manifestavit aliquid sub secreto, & ego promisi me illud servaturum. Istud autem secretum potest committi tacitè, & expressè. Tunc committitur tacitè, quando ex circumstantiis constat alium mihi rem sub secreto committere, quamvis id non exprimat verbis, & ego eodem modo accepto. Tunc verò dicitur expressè commissum, & promissum, quando aliquis verba mihi commendavit secretum, & ego eodem modo promisi illud servare.

Q. II. Quomodo peccet, qui non servat secretum.

R. I. Est peccatum mortale non servare secretum, quod ex natura rei sequitur, quoties ex illius revelatione læditur is, cujus est secretum. Ratio est quia, unusquisque jus habet ut sibi ser-

vetur secretum, quod ex natura rei debet servari; si ergo reveletur, per actionem injustam, leditur jus alterius, & si hoc fiat in materia gravi, non potest non esse peccatum mortale. Ex hoc autem, ut de se patet, oritur obligatio compensandi quæcumque damna, quæ ex tali revelatione sequerentur.

R. II. Si secretum fuit promissum de re, quæ de sui natura non exposcebat secretum, obligat juxta intentionem promittentis. Si ergo aliquis intellexit se obligare ex urbanitate, fidelitate &c. non verò ex justitia, non tenebitur sub gravi ad secretum. Quod si aliquis promisit secretum, intendendo se obligare sub gravi, & talis promissio fuit acceptata, tunc obligatio servandi secreti esset sub gravi. Hoc autem dignosci potest animadvertendo, si dum aliquis promisit secretum, interrogatus fuisset, an intellexisset se obligare sub gravi, adnuisset, vel non. Si adnuisset, & aliunde materia erat gravis, signum est se voluisse obligare sub gravi, adeoque ex justitia. Si verò non adnuisset, judicandum est solum se obligasse sub levi, adeoque ex urbanitate, seu fidelitate: *Lugo disp. 14. sect. 9. n. 140.*

R. III. Si secretum fuit commissum implicitè, vel explicitè, & simul promissum, dum sit de re gravi, obligat ex justitia commutativa ad sui observantiam sub mortali. Ratio est quia, in hujusmodi secreto servando intercedit quasi contractus onerosus hoc pacto. Qui exponit suum secretum subit onus illud revelandi sub conditione, tamen, ut ille cui revelat tale secretum, non manifestet, & iste promittit non relevare; cum ergo primus subierit onus ex parte sua revelandi suum secretum, tenebitur alter ex justitia stare conditioni, sub qua revelatum est: *Lugo num. 139. Sanchez. l. 6. conf. c. 6. d. 1. num. 4. Bonac. disp. 1. q. 2. p. unic.*

Q. III. Quæ sint causæ excusantes à peccato, si reveletur secretum.

R. I. Quando secretum fuit promissum, & non commissum, tenetur quis illud revelare, si juridicè interrogetur, secus si fuit promissum, & commissum. Prima pars probatur quia, si secretum fuit tantum promissum, jam est secretum de re, quam quis tenebatur manifestare, maxime interrogatus à legitima potestate; unde ex sua promissione non potest illud occultare, aliàs faceret rem injustam, & illicitam. Exemplum sit in eo, qui erat presens, dum commissum fuit aliquid delictum, & promisit illud non manifestare. Certè si de hoc legitime interrogetur, tenetur illud manifestare, neque enim vi promissionis factæ, etiam juratæ, potest se eximere ab eo revelando; nam promissio etiam jurata non potest illud obligare ad aliquid injustum, scilicet ad non revelandum quod de sua natura erat revelabile. Ratio secundæ partis est quia, est de jure nature ut servetur secretum commissum, & promissum, unde non potest revelari etiam Judicè, nam Judex non potest abrogare jus nature, neque intelligit interrogare contra id, quod est de jure nature. Hinc etiam prestito juramento de veritate dicenda, qui aliquid scit sub tali secreto potest absolute negare se illud scire, ita respondendo juxta mentem interrogantis, qui non intelligit interrogare de re, quæ ex jure nature non possit revelari. Dixi, esse de jure nature servare secretum commissum, & promissum; nam ratio naturalis dicit, quod, ablata obligatione servandi hujusmodi secretum, infinita incommoda sequerentur, nihil enim manifestaretur vel ad petendum consilium, vel ad levamen magni doloris &c. *Lugo n. 141. Bonac. à num. 9.*

R. II. Quodcumque secretum potest sine pec-

cato manifestari, quoties quis ad id adigeretur metu mortis, vel alterius magni damni. Ratio est quia, nemo censetur se voluisse obligare ad alterius secretum servandum cum gravi suo incommodo. Limita hanc doctrinam, si ex manifestatione secreti bonum publicum periclitaretur. Hinc Secretarii tenentur servare secretum Principis, etiam cum vitæ dispendio, quoties bonum Civitatis periclitaretur; & miles tenetur servare secretum sui Ducis, si ex manifestatione clades exercitus immineret. Secus si manifestatio leviter bono publico officeret, nam nemo censetur se obligasse ad secretum cum tanto incommodo ob leve malum. *removendum; Sanchez. l. 2. conf. c. 6. d. 2. num. 5. Trull. l. 7. c. 10. d. 32. n. 9.*

R. III. Potest non observari secretum, quando justa causa excusat ab ejus observantia. Prima causa est damnum commune, quod sequeretur, nisi manifestaretur secretum; nam tunc Charitas dicit esse manifestandum. Secunda causa est damnum Innocentis; nam si observantia talis secreti cedit in ipsius damnum, tunc non est servandum, quia contrarium exposcit Charitas, etiam si ipse insisteret pro illius observantia. Id maxime habet locum, quando necesse est manifestare secretum, ut evadatur à peccato ille, qui ipsum commisit, nam tunc est manifestandum quantum sat est ut corrigatur: *Molin. d. 36. Reginal. l. 24. num. 112.* Alia causa manifestandi secretum est voluntas præsumpta, seu interpretativa illius, qui secretum commisit. Id autem rationabiliter præsumitur, quoties ille, cui commissum est secretum, est in talibus circumstantiis, ut si postea petere licentiam manifestandi secretum ipsi concederetur.

Q. IV. Quando quis excusetur à peccato gravi, si revelet secretum.

R. Prima causa excusans à gravi culpa est parvitas materiæ, si scilicet res, quæ sub secreto committitur, non est tanti momenti, ut possit inducere gravem obligationem. Secunda causa excusans à gravi culpa est, si reveletur secretum uni, vel alteri viro prudenti, qui religiosè secretum sint servaturi, semper cum ex tali revelatione non sequatur infamia, vel aliud detrimentum illi, qui commisit secretum. Ratio est quia, parum refert, si ab uno, vel altero sciatur, qui illud sub æquali secreto sunt servaturi: *Lugo disp. 14. sect. 9. num. 147. Azor. 3. p. l. 13. c. 31. d. 3. Trull. num. 3.* Hoc tamen intelligendum est, dummodo secretum non reveletur uni illorum, cui certò vel probabiliter credatur velle manifestari ab eo, à quo fuit commissum; si in eo enim concurrant speciales rationes, ob quas noluerit isti manifestari, gravis injuria illi irrogatur revelatione secreti. Tertia causa est imperfecta advertentia, & deliberatio; ut si quis revelet secretum, quia non recordetur sufficienter fuisse sibi sub secreto commissum, vel quia non satis advertit esse rem magni momenti. Si tamen quis dubitet an res sibi commissa fuerit sub secreto, vel an sit parvi momenti, negne, debet servare secretum, ne se exponat periculo irrogandi proximo gravem injuriam.

Q. V. An liceat exquirere alterius secretum; vel alterius literas aperire.

R. I. Inquirere alterius secretum de re gravi est ex genere suo peccatum mortale. Ratio quæ communiter affertur est quia, unusquisque jus habet ut ipse solus sciat suum secretum, vel solum ille, cui voluerit communicare; si ergo violetur tale jus in materia gravi, erit peccatum mortale ex genere suo. Nihilominus illæ causæ, quæ, ut

supra dixi, excusant à peccato mortali revelationem secreti commissi, possunt etiam excusare à tali peccato revelationem istius secreti. Hinc si reveletur uni, vel alteri alterius factum, vel res secreta, qui observabunt quidem, sed tacebunt, non erit peccatum grave; oportet tamen ex revelatione talis secreti non posse illius infamiam derivare, vel grave pati damnum. Item oportet observare, quod aliquis ex istis non sit ex illis, quibus specialiter vellet non manifestari. Positis præfatis conditionibus, neque erit mortale, si aliquis inquirat alterius secretum animo apud se illud retinendi. Licet demum, & laudabiliter exquiratur alterius secretum, quando id exposcit necessitas. Si v. g. agatur de conferendo beneficio, de eligendo Parocho, Governatore &c. de contrahendo matrimonio, licitum est inquirere de mortibus etiam personarum. Cæterum ea, quæ ita de his personis innotescunt, sub secreto servanda sunt.

R. II. Est peccatum mortale contra justitiam aperire literas clausas, & sigillatas, vel legere etiam apertas, si reperiantur in loco secreto, vel etiam in loco publico, dum casu ibi ceciderunt. Ratio est quia, unusquisque jus habet ad suum secretum, sive verbis prolatum, sive scriptis mandatum, sive factis exequutum, unde non potest sine gravi ipsius injuria tale jus in materia gravi violari. Dixi, vel etiam in loco publico &c. nam si præter intentionem ibi ceciderunt, adhuc illius Dominus intendit illas sub secreto manere: *Lugo disp. 14. sect. 9. num. 148. & 150.* Secus si Dominus illas in locum publicum projecerit, quia tunc cedit juri suo. Id etiam plures DD. dicunt verificari, dum Dominus in minutas partes laceraverit, & in locum publicum projecerit, nam tunc etiam videtur cessasse juri suo, & pro derelictis suas literas habuisse: *Lugo loc. cit. Laym. l. 3. sect. 5. n. 3. p. 1. c. 4. n. 4.*

Assignantur plures casus, in quibus non est peccatum mortale, vel etiam nullum peccatum alienas literas legere. Primus est, si Prælati expediens judicet aperire literas subditorum (dummodo ad illum non mittantur ex Superiori Prælati) si illas etenim legat, utitur jure suo. Secundus, si potest præsumi illum, qui mittit literas, vel illum ad quem mittuntur, contentos esse, ut literæ aperiantur. Tertius, si sciatur literas nihil grave continere, tunc etenim saltem ob parvitatem materiæ non erit grave peccatum. Quartus, si ab aliquo interceptantur literæ ad propriam defensionem, quia scilicet valde probabiliter judicatur aliquid in illis posse contineri, quod cedat in proprium damnum. Ita excusatur qui ad suum damnum præcavendum interceptat literas sui inimici; Governator si judicet expedire Reipublicæ, & bono communi aperire literas suorum civium, vel aliorum; & Dux si interceptat literas hostium ad eorum secreta cognoscenda. Verum tamen est, solum legi posse ea, quæ pertinent ad finem, ratione cuius indigatur alterius secretum: *Sanct. l. 2. conf. l. 6. c. 2. d. 3. n. 3. Navar. in Man. c. 18. num. 55. Bonac. d. 2. q. 2. p. unic. n. 5.*

Q. VI. Quid sit, & in quo differant Judicium Temerarium, Dubium, Opinio, & Suspicio.

R. I. Judicium Temerarium illud dicitur, quod ex levibus indicis concipitur de alicujus gravi peccato; neque enim potest dici temerarium illud judicium, quod concipitur ex justis, & sufficientibus causis, tunc enim est rationi consonum. Dantur quandoque aliqui gradus, antequam perveniatur ad judicium. Primus gradus est dubium, seu dubitatio, quando scilicet animus est pendulus inter rationes utriusque partis, & nulli parti adheret. Suspicio, quæ est secundus gradus, non importat

assensum determinatum uni parti, sed nihilominus incipit animus inclinare potius ad unam partem, quam ad aliam. Tertius gradus est opinio, quæ assensum determinatè uni parti, cum formidine tamen quod possumus errare. Hinc ex parte continet dubium; nam cum talis assensus non excludat omnino formidinem de opposito, adhuc dubium habet suum locum dicimur; etenim dubitare de iis, de quibus non sumus certi. Judicium denique, ut dictum est, importat assensum determinatum, & certum, quod certò aliqua res ita se habeat &c.

Quamvis detur aliqua distantia inter dubium, suspensionem, & opinionem, unde majora indicia requirantur ad hoc, ut suspicio, & opinio non sint temerariæ, quam ut non sit temerarium dubium, quod nullum importat assensum, nihilominus DD. promiscuè de his loquuntur propter parvum discrimen, quod inter hujusmodi reperitur; & quod dicunt de suspicione temeraria & peccaminosa, idem dicunt de dubitatione.

Q. VII. Quando Judicium sit temerarium, & graviter peccaminosum.

R. I. Judicium dicitur temerarium, quando formatur ex conjecturis, & indicis, quæ non moverent hominem prudentem ad ita judicandum. Si ergo indicia, & conjecturæ non sint leves, sed tales, quæ, remota passione, movere possent quemcumque virum prudentem ad judicandum, utique tale Judicium non est temerarium, neque ullus conquiri potest, si de illo male judicetur; nemo enim potest dicere violari jus, quod de se non male judicetur, quoties habentur indicia sufficientia ad male de illo judicandum. Notat autem S. Thomas 2. 2. q. 60. art. 3. judicium temerarium præcipuè ex tribus capitibus provenire. Primum quia, ille, qui judicat, malus est, adeoque alios judicet qualis ipse est, dicente Spiritu S. Eccles. 10. *In via stultus ambulat, cum ipse sit insipiens, omnes stultos asimat.* Secundò, ex eo quod aliquis male erga alios afficiatur; sicut enim excusare solemus, quantum possumus, quos diligimus, ita facile male judicare de iis, quos odio habemus. Tertio, judicium provenit ex longa experientia; unde senes, qui plurima peccata, & scelera viderunt, facile suspicantur alios errare. Ex hoc ultimo capite potius minuatur malitia iudicis; ex duobus verò superioribus augetur, quia demonstrant perverstatem affectus.

R. II. Si Judicium sit firmum, & certum respectu determinatæ personæ, si sit de materia gravi cum plena advertentia ex parte intellectus, & plena libertate ex parte voluntatis; si denique sit in judicando arbitrio prudentum gravis temeritas, tale judicium non potest excusari à peccato mortali. Ratio est quia, non potest non esse gravis injuria, & contemptus, aliquem æstimare sine causa improbum; sicut igitur ex hac causa non potest à gravi culpa excusari, qui falsum crimen alteri impingit, licet sit apud unam tantum personam, ita dicendum in casu nostro, nam qui temerariè judicat apud se veluti crimen falsum alteri imponit: *D. Th. 2. 2. q. 60. a. 3.*

Oportet tamen intervenire condiciones enunciatas initio hujus responsionis. Hinc non peccat graviter, qui aliquid crimen in mente sua opponit personæ indeterminatæ; ut si aliquis videndo hominem à longe, nec agnoscendo quis sit, eum judicaret furem; nam semper cum judicium non sit de persona determinata, iudicio prudentum gravis non irrogatur injuria. Excipio, nisi judicium temerarium fieret de aliqua Religiosa Communitate, temerè judicando in ea committi gravia scelera; nam tunc fieret gravis injuria Communitati. Item non est grave peccatum temerè judicare de aliquo defectu, seu culpa parvi momenti. Adver-

tere tamen est, quod sicut aliquando in detractio-
ne materia de se levis, gravis reputatur in ordi-
ne ad aliquam personam, & materia de se gravis
est levis in ordine ad alios, ita eadem regula at-
tendenda in iudicando, quando materia sit levis,
& quando gravis in ordine ad iudicium temera-
rium, adeoque recolenda sunt, quae supra diximus
de detractioe.

Cum pariter iudicium temerarium non sit grave
peccatum, nisi arbitrio prudentum in eo contineat-
ur magna temeritas, hinc non erit peccatum gra-
ve si quis habens indicia sufficientia ad suspican-
dum, ulterius iudicet certum moraliter esse id, de
quo fuit suspicatus; nam habens indicia sufficientia
ad suspicionem, adeoque quae reddant rem verosim-
ilem, & valde probabilem, non iudicat ex mag-
na temeritate, si talem rem reputet certam mor-
raliter; cum maximè certitudo moralis semper con-
iunctam habeat aliquam formidinem. Exemplum
sit in eo, qui videndo puellam in loco secreto,
vel obscuro cum adolescente, certè moraliter iu-
dicaret inter se turpiter agere; iste etenim non iu-
dicat cum gravi temeritate, cum habeat indicia
sufficientia ad reddendum peccatum valde probabile.

Iudicium denique temerarium in materia gravi
definit esse mortiferum, si desit plena advertentia,
vel plenus voluntatis consensus. Ubi notandum,
quod ad grave peccatum non sufficit, si quis ad-
vertat se pravè de alio iudicare, sed ulterius debet
advertere se pravè de alio iudicare in materia gra-
vi sine indicis sufficientibus: *Lugo disp. 14. sect. 2.
n. 26. Bonac. d. 2. q. 7. p. 1.*

Q. VIII. Quale peccatum sit suspicio, dubium,
& opinio temeraria.

R. I. Suspicio, Dubium, seu Opinio temeraria
orta ex malevolentia, odio, invidia &c. sunt pec-
catum mortale, si versentur circa materiam gra-
vem. Ratio est quia, quoad iudicandum de gravi-
tate injuriæ, necne, standum est arbitrio prudentum;
temerariè autem suspicari in materia gravi
ex malevolentia, invidia, & odio, reputatur à
prudentibus gravis injuria; nam qui ita suspi-
catur non suspicatur ex errore, & fragilitate, sed
ex malo animo ut proximum contemnat, pro vili
habeat, & ne cogatur in suo corde illum sibi præ-
ferre: *Less. l. 2. cap. 20. d. 3. n. 21.*

R. II. Suspicio, Dubium, seu Opinio, licet tem-
erè fiant, nihilominus si oriuntur ex errore, vel
humana fragilitate, non sunt peccatum mortale,
quoties non sint de delictis gravissimis, vel ver-
sentur circa personas excellentes, seu valde probas
& religiosas. Ratio responsionis ea est quia, cum
suspicio, vel opinio non certè iudicent malum de
proximo, eò quod qui suspicatur credit aliter esse
posse, non inferunt gravem contemptum, & inju-
riam proximo, adeoque huiusmodi suspensiones sunt
tantum leve peccatum: *S. Th. 2. 2. q. 60. art. 3. E.*
contra quis non videat reputari gravissimam inju-
riam sine sufficienti fundamento suspicari de aliquo
gravissimum crimen; ut si suspicetur esse hæretic-
cum, Patriæ Proditorum &c. Certè homines ceterius
ferunt, ut de ipsis fiant huiusmodi suspensiones,
quam si fieret de ipsis certum iudicium de alio gra-
vi delicto. Pariter quis non videat esse gravem inju-
riam temerè suspicari e.g. de Prælate S. Eccle-
siæ esse fornicarium, ac eandem suspensionem habere
de viro bono, & non exigua probitatis: *Azor.
p. 3. l. 13. c. 11. d. 3. Reginal. l. 24. n. 27. Lugo n. 14.*

Q. IX. Quomodo dubia sint interpretanda; &
tunc maximè quando agitur de aliquo damno vi-
tando.

R. I. Dubia in ordine ad proximum, possunt du-
pliciter interpretari. Primo negativè, suspendendo
scilicet iudicium, & nolendo aliquid iudicare tan-

quam de re ad nos non pertinente. Secundò, po-
sitive, determinatè scilicet iudicando aliquem esse
probum, vel improbum. Primo modo licitum est
quodcumque dubium interpretari; nam semper
cum non habeo rationes certè distantes aliquem
esse probum vel improbum, si aliquem iudicem de-
terminatè probum, vel improbum, me expono
periculo errandi; & ita melius est nil definire de
tali persona, & iudicium quoad eam suspendere.
Neque per hoc aliquis definit se habere, sicuti de-
bet erga proximum; nam ex una parte propter
rationes, quas habeat ipsi faventes, opinaretur esse
probum, at non vult certè iudicare propter ra-
tiones, quas habeat in contrarium. Si verò aliquis
in dubio vult de suo proximo positivè iudicare, du-
bium in meliorem partem est interpretandum. Ra-
tio est quia, unusquisque jus habet ut sine funda-
mento sufficienti non iudicetur improbus; semper
cum autem adsunt rationes aequè distantes esse bo-
num, vel improbum, non adest sufficiens funda-
mentum ad iudicandum improbum, ergo ex suppo-
sitione quod quis velit aliquid certè de suo pro-
ximo iudicare, violat ipsius jus, si certè im-
probum iudicaret; debet proinde potius iudicare
ipsum esse bonum. Juxta hunc sensum intelligen-
dum est illud axioma: *Dubia in meliorem partem
sunt interpretanda: Et in dubio delictum non est præ-
sumendum, ut dicitur leg. meriti ff. pro socio. Et
S. Th. 2. 2. q. 60. art. 4. ait, quod cum pro utraque
parte dubium existit, melius est errare bene iudi-
cando, quam malè iudicando veritatem attingere:*
*Lugo disp. 14. sect. 2. num. 21. Bonac. d. 2. q. 7.
p. 3. n. 2.*

R. II. Quando agitur de aliquo damno vitando
in dubio possumus nos ita externè gerere, ac si
dubia esset alterius bonitas. In his igitur circum-
stantiis utique propter rationes supra allatas non
possumus positivè iudicare proximum esse malum,
at possumus ita nos externè gerere, ut vitemus
quodcumque damnum, quod posset nobis evenire;
nam jus habemus ut cauti simus in præcavendo
quocumque nostro damno, semper cum non sumus
moraliter certi illud non posse nobis accidere. Exem-
plum sit in eo, qui servum, vel advenam domi
reciperet, quorum mores ignoraret. Certè non pos-
set hos iudicare fures, cum non haberet sufficienti
fundamentum ad tale iudicium efformandum. Ex
alia parte posset externè ita se gerere quasi fures
essent, claudendo &c. nam semper cum quis non
est certus damnum aliquod sibi non imminere, habet
jus illud præcavendi. Id significare voluit S. Tho-
mas, dum 2. 2. q. 60. art. 4. ad 3. ait, in prædi-
ctis circumstantiis dubia esse in peiorem partem in-
terpretanda, non iudicando, aut definiendo, sed
supponendo: *Bonac. num. 3. Sanchez in Sum. l. 1. c. 7.
n. 17. Less. l. 2. c. 20. d. 4. n. 43.*

Regula in praxi observanda.

I. Si Confessarius, ut par est, interroget suum
Pœnitentem, frequenter adveniet in prædictis
peccare potuisse etiam graviter. Facilis igitur for-
tasse erit in revelandis etiam rebus gravibus sibi
sub secreto commissis iis, quibus, qui commisit se-
cretum, vellet omnino occultas. Facilis erit in le-
gendo epistolas, ut aliorum sciat secreta. Facilis
erit in investigando interrogationibus, ut dici solet,
suggessivis, quæ scit aliquem habere sub secreto,
cui etiam fortasse tenetur ex juramento. Moneat
ergo ut ab his omnibus absteat. Quod si suus
Pœnitens in iudicio est de aliqua re interrogandus,
edocet non posse eam occultare, si illa res non
fuit illi sub secreto commissæ, sed solummodo ip-
se promiserit non loquatur; & hanc tenetur re-
ve-

velare, quamvis jurasset non revelaturum. E' con-
tra non potest manifestare in iudicio, nisi in ca-
sibus exceptis, quæ habet sub secreto commissæ;
adeoque moneat Confessarius pœnitentem neutiquam
futurum mendacem, & perjurum, si juramento af-
firmet illam rem nescire.

II. Advertat Confessarius nunquam deesse,
qui per rimulas, fenestras, & per insidias, maximè
tempore nocturno, velint omnimodè de aliorum ope-
ribus certiorari; quam ingredientur domum; cum
qua colloquantur muliere &c. Hac omnia utique il-
licitè fiunt, & potest grave intervenire peccatum,
quoties exinde proveniat aliquis gravis infamia.
Videat ergo Confessarius ne huiusmodi fiant à suis
pœnitentibus, & multò magis ne socios adhibeant
ad aliorum facta investiganda.

III. Advertant Confessarii Virorum timorato-
rum, qui nimis torquentur scrupulis propter iudi-
cia, quæ putant temeraria, rarè huiusmodi Vi-
ros graviter saltem peccare. Primò, quia quamvis
ipsis videatur iudicare, revera tamen semper habent
aliquam formidinem de opposito, unde non per-
venerunt ad iudicium. Secundò, quia licet ipso-
rum intellectus per aliquod tempus moratus fuerit
in expendendo cum plena advertentia motiva, &
indicia, quibus videtur inclinari ad pravè de al-
tero iudicando, nihilominus voluntas non consen-
sit, nec simul cum intellectu complexa fuit tale iu-
dicium. Tertiò, quia quamvis iudicent de aliquo
operibus, non reflectunt in eo iudicio adesse posse
peccatum, cuius rei signum est quod statim timent
se posse peccare, conantur intellectum à tali iudi-
cio removere. Demum quia dum ipsis videtur non
posse removere intellectum à iudicando, de facto
non temerariè iudicant propter rationes fere evi-
dentes, quas habent.

IV. In Suspicionibus temerariis non statim ac-
quiescat Confessarius, diiudicando non nisi pecca-
tum veniale intervenisse ex illa fere communi
regula, quod suspensiones temerariæ non excedunt
culpam venialem. Videat, andum sunt de mate-
ria gravi ex odio oriuntur, vel invidia, nam tunc
ex supradictis suspensionibus temerariæ pertingere pos-
sunt ad peccatum mortale; in praxi autem multo-
ties ita solet accidere.

V. Benè edoceat Confessarius suos pœnitentes de
modo, quo absque iudicio, & suspitione temeraria
possunt sibi à malo præcavere, suspendendo scilicet
quancumque suspensionem, & iudicium; sed in-
terea ita se gerendo, quasi damnum immineret, dum
agitur scilicet de personis, quarum probitas non
sit nota. Ita si habeam domi aliquem, cujus pro-
bitatem ignoro, possum ita custodire res meas,
quasi esset fur. Si maritus videat aliquem non se-
mel circumferre ante fores domus, potest impe-
rare uxori, & filiabus, ut saltem rarè ad fene-
stras accedant, simulque prohibere eas ab illius
colloquio; interim tamen positivè iudicare non de-
bet eò ad malum finem transire. Ex his facile est
ad cæteros casus descendere.

QUÆSTIO V.

De Furto.

CAPUT UNICUM.

De Furto, & Rapina.

J Am ex dictis de injusta ablatione rei aliene,
& de ipsius injusta detentione, satis constat
obligatio restituendi res furatas: Remanet ni-
hilominus de ipso furto agere, & examinatur ca-

sus, in quibus revera furtum non intercedit, adeo-
que non est obligatio restitutionis.

Q. I. Quid sit furtum; & in quo differat à ra-
pina.

R. I. Furtum defini solet; *Acceptio occulta
rei aliena invito Domino.* Ed quod furtum sit ac-
ceptio occulta, differt à rapina, nam hæc interve-
nit, dum res surripiuntur veluti sub oculis Do-
mini. Quamvis autem furtum dicatur acceptio, non
proinde sequitur non pertinere ad furtum etiam
iniquam detentionem, seu injustam procrastinatio-
nem solutionis, habent etenim eandem malitiam,
ac si res alterius accipiat. Huiusmodi tamen in
foro externo non subjacent pœnis furti; unde si
lata esset excommunicatio contra furem, non af-
ficeret iniquum detentorem, qui ab initio rem
alienam bona fide habuisset; nec injustè procras-
tinantem restitutionem. Præterea furtum dicitur
acceptio occulta, ad explicandum furem fraudu-
lenter, & dolosè se gerere, ne videatur à Do-
mino, ac proinde etiam multoties quarit tenebras.
Dicitur acceptio occulta rei aliena. Sub nomine
rei, venit etiam usus, & possessio, & ita dicitur
furtum committere, qui privat injustè commo-
datarium usui rei, quam habet sibi commo-
datam, & Depositarium re, quam habet apud se
depositam, nam uterque injustè privat commo-
datate, & possessione rei, ad quas jus habent;
Laym. l. 4. sect. 5. tr. 3. c. 1. num. 1. Additur, *invito
Domino*, idest *rationabiliter*, & quoad substan-
tiam; si enim sit invitatus *irrationabiliter*, ut si nol-
let vel quid minimum sibi auferri ab eo, qui
patitur extremam necessitatem; vel si non sit in-
vitus quoad substantiam, quia scilicet non illi dis-
plicet aliquam rem sibi surripi, sed solum mo-
dus, quo surripitur, non committitur furtum.

Porro dantur diversæ species furti, si attenda-
tur diversitas materiæ. Prima est *peculatus*, scilicet
furtum de rebus Reipublicæ. Secunda *plagiatus*,
furtum scilicet Personæ liberæ venditæ scienter,
vel emptæ, quatenus nempe ven-
ditur, vel emitur propter utilitatem. Tertia est
abigeatus, furtum scilicet pecorum, & jumen-
torum, quæ abiguntur, ut furentur. Hæ species
theologicè non diversificantur, quia omnes habent
rationem furti, sed solum diversificantur juridicè
propter diversas pœnas illis impositas. Ultima
species diversa etiam theologicè est sacrilegium,
dum scilicet furantur res Sacræ; nam tale pecca-
tum ultra malitiam furti continet etiam peccatum
contra Religionem, propter contemptum scilicet
rerum sacrarum. Aliqui volunt furari non Sacrum
de Sacro, non continere præfatam malitiam Sac-
rilegii; at *cap. quisquis inventus 17. q. 4.* hoc fur-
tum dicitur esse sacrilegium, & maximè id ve-
rificatur, si non sacrum erat sub custodia loci
sacri, nam tunc & ipsi loco sacro injuria irroga-
tur; *Bonac. in prim. præcep. Decalogi d. 3. q. 6. p.
unic. num. 17. Suar. tit. 1. de Relig. l. 3. c. 4. n. 7.*

R. II. Rapina definitur; *Ablatio violenta rei
aliena.* Si igitur aliquis injustè, Domino relu-
dante, & repugnante, illius rem ab ipso auferit,
dicitur propriè rapinam committere. Ex hoc vi-
detur rapina specie differre à furto, non solum
quia continet irreverentiam circa personam, sub
cujus oculis, vel ab ejus manibus res ipsius fu-
ratur, sed multò magis quia magis involuntaria
est rapina, quàm furtum; nam cum illa fiat co-
ram, in aperto, & violenter, redditur multò ma-
gis involuntaria, quàm furtum, quod fit in oc-
culto.

R. III. Furtum, & multò magis rapina, sunt ex ge-
nere suo peccatum mortale, adeoque excludunt à
Regno, ut dicitur *ad Cor. 6. Nec fures Regnum
Dei possidebunt.* Et quidem ratio etiam naturalis
di-

dicat non esse auferendum quod alienum est, nec id fieri posse absque iniuria, jus alterius ita laedendo. Nihilominus ex triplici capite furtum potest excusari à peccato mortali, ob necessitatem scilicet, ob voluntatem interpretativam Domini, eum nempe rationabiliter interpretatur non esse in vitium, ut ab eo aliqua res auferatur, & ob parvitatem materiae.

Q. II. Quae necessitas excuset à furto, vel rapina in acceptione rei alienae.

R. I. Ante responsionem quaesiti advertere est triplicem dari necessitatem, extremam scilicet, gravem, & communem. Extrema necessitas ea dicitur, quando quis ita caret necessariis, ut ratione talis carentiae sit in periculo vitae, vel mortalis infirmitatis, vel amittendi membrum &c. Gravis necessitas datur, quando aliquis caret necessariis ad suum statum, ac proinde est in periculo cadendi à proprio statu, amittendi honorem, vel incurrendi gravem calamitatem, ut infamiam, carcerem, captivitatem, longam infirmitatem, licet sine vitae periculo, magnam famem, mendicitatem &c. Ad hanc necessitatem reducitur periculum peccandi ex fragilitate, ut si quis propter talem necessitatem cogitaret de prostituendis filibus &c. Communis necessitas ea est, quam patiuntur communiter pauperes, & alii abjectae conditionis; & cum certum sit in hac necessitate omnino illicitum esse aliena surripere, solum remanet difficultas de gravi, & extrema necessitate.

Addunt alii aliam speciem necessitatis, quam vocant quasi extremam, ut est, quando ea quae constituunt necessitatem gravem, proximè disponunt ad extremam, vel ita molestè feruntur, ut potius mors optaretur, quam malum subire. Ita se habet ille Nobilis, qui potius eligeret mortem quam ad se suosque alendos mendicare, famulari, succumbere arti mechanicæ &c. Eodem modo posset dici pati necessitatem quasi extremam, qui patere captivitatem, maximè cum periculo amittendae Fidei, vel vitae. Demum advertere est ad constituendam necessitatem extremam, seu quasi extremam, non opus esse ut mala, quae illam constituunt, expectentur, & jam opprimant, sed satis esse, ut prudenter, & cum fundamento timeantur. Nam si e.g. expectetur vel mortalis infirmitas, vel proximum mortis periculum, frustra tunc vellet quis sibi subvenire ex re aliena &c. His positis.

In extrema, vel quasi extrema necessitate licitum est rem alienam surripere, quantum necesse est ad eandem necessitatem evadendam. Docent id communiter DD. & probant ratione S. Thomae 2. 2. q. 66. art. 7. quia scilicet cum omnes habeant à jure naturae posse sibi providere in extrema necessitate, & proinde omnia Deus communia creavit, non potuit hoc auferri jure gentium, quo facta est divisio, & introductum *meum*, & *tuum*, alias enim jus gentium positivum potuisset derogari juri naturae, quod est falsum, immò jus gentium fuisset iniquum, si ab eo fuisset ablata facultas sibi providendi in extrema necessitate.

Advertere etiam est idem fieri posse in extrema necessitate proximi, quando non posset id facere à semetipso, quia debemus proximos diligere, sicut nosmetipsos. Si verò ille, à quo volumus in tali necessitate aliquid auferre, sit in eadem extrema necessitate, tunc non licet illi aliquid surripere, nam in pari casu melior est conditio possidentis. Quod si non versetur in tali necessitate, tunc etiam vi licitum est aliquid ipsi surripere. Item observare est, quod si spes sit Dominum daturum necessaria, tunc expedit ab eo petere rem, cujus indigemus, non esset tamen grave peccatum surripere non petendo, immò

nullum, si personam constitutam in extrema necessitate dedecet mendicare: *Lugo disp. 16. sect. 7. num. 240. Laym. l. 3. sect. 5. tr. 3. p. 1. c. 1. n. 7.*

Si denique scire quis velit, an transacta extrema necessitate restituendum sit, quod in casu à Proximo ablatum, respondendum est negativè, si res amplius non extet. Ratio est quia, in tali necessitate non satisfacimus nostrae obligationi mutuando, sed debemus facere eleemosynam proximo in tali necessitate constituto, unde cum id quod habuimus, fuisset nobis tradendum in eleemosynam, non permanet obligatio restitutionis. Dixi tamen, si res non extet, nam si adhuc extet, signum esset ad evadendam extremam necessitatem solum necessarium fuisse usum rei alienae, unde postquam ea usi fuimus, est Domino restituenda. Exemplum sit in eo; qui ad vitandam mortem, usus est equo Sempronii, certè postquam evasit periculum mortis tenetur Domino restituere.

R. II. Gravis necessitas non excusat à gravi culpa, si res aliena surripiatur. Non pauci docuerunt contrarium, sed ipsorum opinionem damnavit Innocentius XI. dum sub n. 36. sequentem damnavit propositionem: *Permissum est furari non solum in extrema necessitate, sed etiam in gravi.* Ratio est quia, lex naturae dicitur esse illicita omnia ea, quae etsi in casu perarè concederentur, aperiretur via multis sceleribus, & valde communis pax perturbaretur. Hinc est illicita simplex fornicatio etiam in casu, quo proles agnosceretur à Parentibus, ut esset probè educanda; nam si in tali casu esset licita, facilè homines prae passione sibi persuaderent semper aliquo modo posse subvenire bono proli, & ita semper, vel ferè semper sibi putarent licitam fornicationem. Pariter hac etiam ratione nunquam licet occidere Judicem, à quo certè injusta imminet sententia, aut calumniatorem, etiam si innocens puer non posse alià vi suum gravissimum damnum vitare, quia scilicet hoc modo prae hominum passione, & malitia via multis homicidiis aperiretur. Opiniones contrarias damnavit Alexander VII. sub num. 17. & 18. Item in una ex rationibus, qua damnatae fuerunt ab Innoc. XI. propositiones 43. & 44. quibus affirmabatur non esse grave peccatum ad propriam defensionem imponere detractori falsum crimen, est quia, magnum osium aperiretur distractionibus, & calumniis, nam facilè unusquisque judicaret id sibi necessarium esse ad propriam defensionem.

Cum igitur lex naturae dicitur nunquam concedendum quod si in aliquo casu admitteretur, aperiretur via multis peccatis, hinc constat etiam distare nequaquam licitum esse furari in gravi necessitate. Ratio est quia, si quandoque licitum esset furari in gravi necessitate, id maximè verificaretur, quando evidenter constaret illum, à quo constitutos in gravi necessitate vellet furari, habere superflua proprio statui, nec alios esse constitutos in eadem gravi necessitate; nam si non habeat superflua proprio statui, vel alter sit cui vellet facere eleemosynam, habet libertatem illam dandi cui vult. At neque debuit esse licitum in isto rarissimo casu furtum, nam facilè multi aliis quibus angustiis pressi sibi persuaderent se esse in gravi necessitate, & divitem ipsis determinatè succurrere debere, ac ita decepti à propria passione quampluribus furis, aliisque proinde inconvenientibus lata via aperiretur.

Q. IV. Quando furtum excusetur à peccato mortali ratione parvitatis materiae.

R. Parvitas materiae in furto non solum est consideranda in se, sed etiam respectu personae, cui aliquis furatur. Et ratio est quia, peccatum est gravius dicitur, quò majus infert nocumentum, quia

quia tunc major est iniuria, & magis est involuntarium respectu illius, qui patitur nocumentum. Cum ergo quod reputatur grave nocumentum respectu pauperis, seu mediocri personae, possit esse valde leve respectu Principis, & magni divitis, hinc est parvitas, vel gravitatem materiae in furto pensandam esse etiam respectu diversarum personarum. Hoc supposito, Theologi quamplures volunt esse peccatum mortale, si personae particulari etiam diviti auferantur quatuor Julii, & Principi unum aureum. Ratio est quia, haec materia in se non est levis, & aliunde est apta afferre grave nocumentum; nam quavis divites, & Principes plures possideant divitias, habent etiam magna onera, & magnas expensas, pro quibus necessariae sunt multae divitiae: *Bonac. disp. 2. q. 8. p. 1. num. 7. Resignol. de res. 1. praenot. 4. num. 83.* Non nego tamen in hac materia Authores diversa opinari, ut videre est apud *Lugo disp. 16. n. 22. & c. Tambur. in Decal. l. 8. tr. 2. c. 2.*

Si verò persona non sit ex pauperibus, neque ex divitibus, grave videtur committi furtum, si ab ipsa auferantur tres Julii: *Donat. 1. 1. p. 2. tr. 5. q. 19. num. 33.* Denique respectu pauperis parvitas materiae pensanda est ratione nocimenti; & cum grave nocumentum possit esse respectu illius ablatio unius Julii, & multò minus, hinc est etiam in parvo furto respectu illius adinveniri non posse parvitatem materiae.

Q. V. Quale peccatum sit repetitis vicibus à pluribus, vel ab uno materia parvam auferre.

R. Peccat graviter, qui per plura furtula pertingit ad materiam gravem. Pro quo advertendum, quòd dum plures res parvae coalescunt in aliquo effectu prohibito ab aliqua virtute, vel adversantur alicui fini à Legislatore intento, tunc quando pertingunt ad materiam gravem, committitur peccatum mortale. Ratio est quia, cum coalescant, jam constituunt materiam gravem, ac proinde confurgit culpa gravis. Dicere e.g. multa mendacia, levia nunquam de se pertingit ad peccatum mortale, nam non coalescunt in aliquo effectu prohibito à virtute veracitatis. At pluries e.g. comedere modicum quid in die jejunii, ita ut tandem quis comederit notabilem quantitatem, est peccatum mortale; nam opponitur graviter fini intento à Legislatore, & à virtute Temperantiae, ut scilicet in die jejunii non comedamus extra prandium, & refectiunculam vespertinam, quantitatem sufficientem ad valde reficiendas vires; quod sit sive unica vice, sive per plures vices eodem die jejunii sumatur quantitas notabilis cibi. Hinc doctrina contraria fuit damnata ab Alexandro VII. dum damnavit propositionem 29.

Hac doctrina supposita, patet esse peccatum grave repetitis vicibus, surripiendo materiam parvam, ad materiam gravem pervenire; nam omnes coalescunt in hoc effectu, qui est graviter laedere jus alterius, quod sub gravi prohibetur à virtute Justitiae: *Laym. l. 3. tr. 3. p. 1. c. 1. n. 6. Resignol. l. 23. c. 1. n. 22. Sanch. in Decal. l. 7. c. 21. n. 6.* Hic tamen duo advertenda sunt. Primum est, quòd si furtum committatur per diversa furtula, ut materia dicatur gravis, debet esse aliquantò major, quam si unica tantum vice surriperetur; & multò magis si furtula fiant relatè ad diversos Dominos. Ratio est quia, Dominus videtur magis invitus, si gravis materia unica vice surripiatur, quam si diversis vicibus; sicut etiam minus invitus videtur Domini, si furtula non facta sint uni soli. Hinc aliqui volunt ad constituendam materiam gravem in his casibus debere esse ferè duplo majorem, quam sit materia gravis, quando unica vice uni soli aliquid surripitur: *Sanch. deit. num. 10. Dian. 1. 7. tr. 3. resol. 41.* Haec tamen doctrina valet, si parva furtula non facta sint ex

industria & animo ditectendi; nam si idem Dominus, vel diversi Domini seirent parum sibi diversis vicibus furari, ut non tam facile sit furtum detegere, & ita major remaneat libertas ex rebus ipsorum surripiendi, certè essent valde invitati, ut ita ipsis pauca per diversas vices surriperentur; adeoque tunc ad constituendam materiam gravem non requireretur major materia, ac si unica vice furtum committeretur. Idem puto dicendum, si qui furatur modica ad eodem Domino, brevi temporis intervallo tam crebrò modica furatus est, ut pervenerit ad materiam gravem; nam idem moraliter est quinquaginta e.g. unica vice surripere, ac eandem summam brevi temporis intervallo furari: *Carden. dissert. 23. c. 3. art. 4. n. 113.*

Secundò, advertendum est, quòd si diversa furtula moraliter interpolentur, non valent materiam gravem constituere. Tunc autem per aliquos talia furtula, non ita facta ex industria, nec animo ditectendi, moraliter interpolantur, quando inter unum, & aliud intercedit spatium 15. dierum; alii verò volunt intercedere debere spatium unius mensis: *Anton. à Sp. S. tr. 10. d. 6. n. 224.* At mihi nunquam placuit haec doctrina, nam videtur posse esse rationabiliter graviter invitus Dominus, quòd sibi ab eodem singulis mensibus duo Julii surripiantur. Melius, meo videri, diceretur, si saltem duorum mensium interpolatio requireretur, dum agatur de materia, quae licet non adhuc sit gravis, nihilominus proxima est materiae gravi.

Q. VI. An sit obligatio restituendi, quae per pauca furta ablata sunt; & quibus restituendum.

R. I. Certum omnino est dari hanc obligationem, si materia furto ablata gravis sit; unde Innoc. XI. sub num. 38. sequentem damnavit propositionem: *Non tenetur quis sub pena peccati mortalis restituere, quod ablatum est per pauca furta, quantumcumque sit magna summa totalis.* Et quidem cum grave damnum illatum sit, ratio dicitur sub gravi esse refarciendum. Puto tamen ad auferendam culpam, gravem sufficere, si fur tantum restituat, ut quòd remanet restituendum, leve sit; nam tunc restitutum reducitur ad statum, in quo non obligat sub mortali: *Sanch. in Decal. l. 7. c. 21. n. 9. Lugo disp. 16. n. 41. Laym. l. 3. tr. 3. p. 1. c. 1. n. 6.*

R. II. Qui per pauca furta summam gravem à pluribus abstulit, tenetur restituere meliori modo quo potest iis, qui damnum passi sunt. Demum e.g. aliquos plures damnificasse minuendo pondera, vel mensuras, si isti non cognoscant in particulari, qui fuerint damnificati, debent emptoribus restituere, augendo pondera, &c. nam ita melius compensatur damnum: certum etenim est illud cives, & emptores passos fuisse: *Tamb. in Decal. l. 8. tr. 4. c. 1. §. 3. n. 19.* & plures alii quos sequitur Diana 2. 4. tr. 3. resol. 172.

Q. VII. Quando furta famulorum judicanda sint peccatum grave.

R. Tunc furta famulorum non judicanda sunt grave peccatum, quando attentà naturà rei, quam surripiunt, & conditione Dominorum, judicari potest istos esse invitos, non quoad substantiam, sed quoad modum, hoc est, solum ipsis displicere quòd res clam surripiatur, non verò quòd surripiatur. Hinc non facile excusari possent famuli, si in materia gravi surriperent exculenta, & poculenta, extraordinaria, & delicatiora, quae sibi Dominus reservavit, & multò magis si surripiant pecunias, & alias res pretio aestimabiles; nam quoad haec Dominus censetur, ordinariè loquendo, invitus & quoad substantiam, & quoad modum. Si verò surripiant exculenta, & poculenta ex his, quae solent famuli, & famulae bibere, & edere, facilius potest judicari Dominos esse invitos non quoad substantiam, sed tantum quoad modum, si tamen

Domini non sint ex tenacioribus, vel premantur angustiis rei familiaris: *Anton. à Sp. S. tr. 8. d. 5. n. 234.* Semper tamen crederem dominos esse invitos etiam quoad substantiam, quando hujusmodi furriperentur à famulis ad vendendum, ludendum, ad metreticandum &c. Item nunquam mihi placuit ea opinio, qua dicitur in furtis famulorum majorem requiri quantitatem, quam in furtis extraneorum. Supposito etenim famulum aliquid furripere, Domino rationabiliter invito, potius censetur magis invitus in furtis famulorum, quam extraneorum; unde non video quare major requiratur quantitas in constituendo materiam gravem in ipsorum furtis. An verò respectu famulorum possit habere locum compensatio, dixi in Tractatu de quarto Decalogi præcepto.

Q. VIII. Quando furta filiorum pertingant ad peccatum mortale.

R. Constat ex dictis, quòd semper cum pater possit judicari invitus non quoad substantiam, sed solum quoad modum circa ea, quæ ipsi à Filiis furripiuntur, isti non peccant mortaliter. Id autem judicandum est attendente tenacitate, vel liberalitate ipsius Patris, attento amore erga filios, attento statu ipsius domus, an scilicet prematur paupertate, vel divitiis abundet, & similibus. Item filius excusatur à furto, si cum non habeat ex se, furripiat necessaria ad suum statum quoad victum, vestitum &c. nam jus habet ut à Patre sustentetur: *leg. si quis à liberis ff. de liber. agros.* Item excusatur, si furripiat quæ more aliorum suæ conditionis expensurus est in licitas, ac honestas recreationes, in aliquas elemosynas &c. vel si aliquid sibi retineat, quia suo labore, & industriâ deservit Patri in aliquo officio, arte &c. quando, ipso non deferviente, necessarium esset dare stipendium extraneo. In hoc igitur casu, si non habeat animum defervendi gratis, & taceat ob reverentiam Patris, potest sibi retinere ex iis, quæ lucraretur, quod superesset suæ congruæ sustentationi: *Less. l. 2. c. 12. d. 13. Bonac. d. 2. q. 10. p. 1. n. 8. Trull. l. 7. c. 5. d. 7.* Denique omnino excusaretur à furto, si aliquid Patri furriperet, eò quòd iste dilapidaret bona castrensia, seu quasi castrensia filii, quorum ipse Filius habet proprietatem, & usumfructum; sicuti si dilapidaret bona ipsius adventitia, cum ipsorum habeat proprietatem, licet non usumfructum, ut suo loco dictum est. Præter hos casus, si filius furripiat ex bonis paternis materiam gravem, graviter peccat, & tenetur ad restitutionem. Quòd si non restituat, debet adducere in partitionem cum aliis fratribus id quod abstulit, nisi debitum fuerit à Patre condonatum, vel fuisset condonaturus, si rogaretur.

Advertere tamen est, in furtis filiorum ad constituendam materiam gravem requiri majorem quantitatem; quam in furtis extraneorum. Sunt qui dicunt non peccare mortaliter filium furantem à Patre prædivite minus quinquaginta aureis. Alii asserunt non peccare mortaliter, si furripiat intra annum 20. vel 30. aureos à Patre habente 1500. aureos annuos. Alii dicunt non esse mortale furari tres aureos à Patre divite, bene verò à Patre mechanico &c. Unum est non posse statui certam regulam, sed Confessarium attendere debere facultates domus, usum ad quem pecunia furripitur, numerum filiorum, ætatem ipsorum, amorem Patris, maximè erga illum, qui furatur &c.

Q. IX. Quid dicendum de furtis Uxorum.

R. Non peccat Uxor furripiendo ex bonis Mariti, si iste vel expressè, vel tacitè consentiat; & si solum invitus sit quoad modum, peccabit venialiter. Non peccat, si furripiat pro faciendis donationibus remuneratoriis, & etiam aliis liberalibus donationibus, & elemosynis, sicut etiam pro lu-

dis, & honestis recreationibus secundum suum statum. Multò magis si furripiat pro comparandis rebus sibi & familiæ necessariis, quando in iis maritus est negligens. Item potest abscondere bona Viri, si sit dissipator, quia potius hoc pacto illius bono consulit. Eadem ratione potest illius bona alienare ad ipsius temporale damnum avertendum; vel etiam dare elemosynas, & facere missas celebrare pro ipsius anima, ut ad poenitentiam reducat, si perditè vivat. Non peccat etiam, si furripiat ex bonis viri, quia prævidet post ejus mortem non consecuturam propriam dotem, vel alia bona, quæ ad ipsam pertineant. Denique potest ex sua dote, vel ex bonis, quæ habet cum Marito communia, succurrere indigentia Patris, Matris, Filiorum ex alio matrimonio, Fratrum, & Sororum &c. In præfatis igitur omnibus casibus potest Uxor furripere de bonis prædictis, quamvis vir contradiceret, quia esset irrationabiliter invitus: *Lugo disp. 16. à num. 71. Rosignol. de restit. 1. p. 1. n. 9. Anton. à Sp. S. tr. 10. d. 6. à num. 228. Tambur. in Decal. l. 8. tr. 1. c. 2. §. 3. n. 11.* Si extra prædictos vel similes casus furripiat ex bonis mariti, utique peccabit, sed in taxanda materia gravi attendendum est id, quod dictum est de furtis Filiorum.

Q. X. Quando peccet Vir, furripiendo de bonis Uxoribus, & filiorum.

R. Peccat graviter, si in materia gravi furripiat de bonis pertinentibus ad uxorem, quæ solent appellari extradotalia, vel paraphernalia. Item si furripiat de bonis pertinentibus ad Filios, de quibus factis locuti sumus, dum egimus de peculio Filiorum. Advvertat etiam Confessarius graviter peccare Virum, dum ita dilapidat bona sua, ut valde præjudicet Filiis legitimis, qui habent jus succedendi in talia bona; sicuti etiam si talia bona dilapidando, non remaneat unde Uxor possit suam dotem recuperare &c.

Regula in praxi observanda.

I. Dum aliquis se accusat de furto patrato, non statim acquiescat Confessarius audita ipsius quantitate; nam ad dijudicandum de gravitate furti, ex dictis, necesse est etiam intelligere, si Dominus rei furatæ erat dives, vel pauper, seu mediocris status.

Item interroget, an si unica vice rem furripuerit, vel pluribus vicibus. Si pluribus vicibus, interroget an ab initio habuerit intentionem pertinendi ad materiam gravem; nam tunc ab initio statim graviter peccavit, sicut etiam singulis vicibus, quibus levia furtula commisit. Si verò postquam pervenit ad materiam gravem, adhuc prosequatur leves res furari, multi non improbabili- ter asserunt, quòd si non habeat animum pertinendi ad novam materiam gravem, ista nova furtula non sint nisi peccatum veniale, & non continentur cum præcedenti materia gravi; quia dum in primis furtulis pervenit ad materiam gravem, consummatum fuit primum peccatum mortale, unde nova furtula sunt principium alterius novi peccati, quod non fit grave, nisi usque dum perveniant ad materiam gravem. Vel etiam dici potest novum furtulum additum quantitati, & furto mortali, solummodo leviter augere damnum jam illatum, adeoque non esse peccatum mortale: *Passer. t. 1. q. 186. n. 480.*, & alii apud ipsum. Si ab initio non habuit animum ad materiam gravem perveniendi, peccabit graviter quando ad eam perveniet. Semper tamen Confessarius interroget suum Pœnitentem, an crederet se peccare leviter, vel graviter; nam sicut ignorantia potest illum multoties excusare, ita ex conscientia erronea posset graviter pec-

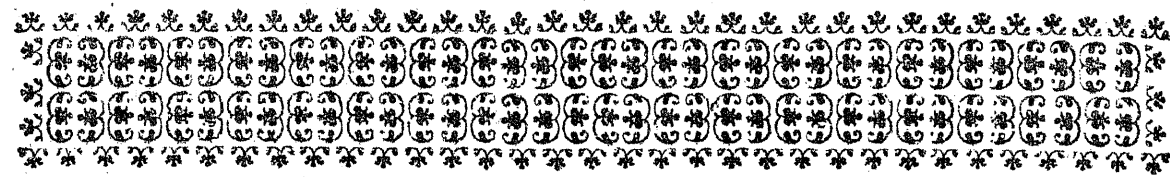
care, etiam ubi non est culpa gravis.

II. Qui damnificavit emptores minuendo pretium, vel mensuras, solent velle restituere dando aliquid pauperibus, vel pro Missis celebrandis. Animadvertat ergo Confessarius communiter docere DD. hujusmodi restitutionem faciendam esse solitis emptoribus, & civibus, nam ita melius damnum reperatur.

III. Animadvertat Confessarius sæpe sæpius uxores, & filios res domesticas furripere, dicendo ita necessarium esse ad decentem vestitum, moderatos ludos, & honestas recreationes. Hi tituli prima facie videntur legitimi; at bene perpendat Confessarius, quòd dum domesticæ facultates vix suppetunt; dum Domus gravatur ære alieno; & dum multi sunt filii, & filia, uxori aliisque minores competunt recreationes, & ludi, minor in vestibus pompa &c. adeoque falsò dicunt furripere pro vestibus sibi convenientibus, vel pro ludis, & recreationibus, quæ ipsis debentur. E contra si injurè mariti prohibeant convenientes elemosynas, aliaque uxori, & filiis debita, non puto debere

Confessarium illos prohibere à furripiendis, quæ ad hujusmodi sunt necessaria; nam ex ipsorum conditione, & statu confurgit jus ad hæc obtinenda, quo jure uxorem, & filios privare non potest Pater-familias.

IV. Quamvis sit certum uxorem, & filios graviter peccare, quoties sine justa causa furripiant notabilem summam, nihilominus Confessarius antequam obliget ad restitutionem, considerare debet an Paterfamilias verè potuerit esse invitus solummodo quoad modum. Item animadvertat si rogatus daturus fuisset. Item si condonaturus restitutionem, postquam fuerunt ablata. Hujusmodi judicium pendet à prudentia Confessarii; qui debet considerare, ut jam dixi, facultates domus, liberalitatem Patrisfamilias, & ipsius amorem erga liberos, & uxorem. Si verò, his prudenter pensatis, Confessarius judicet Patremfamilias daturum fuisse, si fuisset rogatus, seu condonaturus restitutionem &c., tunc liberare potest uxorem, & filios ab onere restituendi.

TRACTATUS XIV. DE CONTRACTIBUS.

Absolutis quaestionibus ad restitutionem pertinentibus, remanet de Contractibus agere. Ex ipsorum natura plura an restituenda sint, nec ne, dignoscitur; unde non satis actum esset, ni & rationem, naturamque contractuum inspiceremus. Hinc etiam fiet plenè quæ ad Iustitiam, & Jus pertinent, fuisse pertractata.

Q U Æ S T I O I.

De Contractibus in Genere.

CAPUT UNICUM.

De Contractibus in genere; de his qui possunt, vel non possunt contrahere; & de restitutione in integrum.

Q. I. Quid sit contractus; & quotuplex.

R. I. Contractus primò definitur: *Duorum, vel plurium in idem placitum, & consensus: leg. x. ff. de pact.* Ex hoc constat non dari contractum, ni saltem duo convenient in idem, scilicet vel ad dandum, vel ad faciendum, vel ad non faciendum. Explicatur etiam contractus per obligationem, quam parit; unde *leg. labeo ff. de verb. sign.* definitur: *Utrò, citroque obligatio.* Melius autem dicitur: *Conventio inter duos, aut plures, ex qua utrimque nascitur obligatio.* Sed adhuc hæc definitio non comprehendit omnes contractus, illos scilicet, in quibus solum ex una parte datur obligatio, uti se habet promissio acceptata; ac proinde ut assignetur definitio comprehendens omnes contractus, ita debet efformari: *Contractus est mutua conventio inter duos, vel plures, ex qua saltem ex una parte oritur obligatio.*

R. II. Contractus multipliciter dividuntur. Primò, dividitur contractus in *nominatum*, illum scilicet, qui habet proprium nomen, ut *emptio*, & *venditio*, &c. & *innominatum*, qui caret nomine proprio, & speciali. Hujusmodi contractus innominati sunt quatuor, scilicet: *do*, ut *des*; *facio*, ut *facias*; *facio*, ut *des*; *do*, ut *facias*.

Secundò, dividitur in *contractum bonæ fidei*, & *contractum stricti juris*. Contractus bonæ fidei sunt illi, in quibus Jurex multa potest arbitrari secundum bonum, & æquum, non attendendo rigorem legis, & juris scripti. Ita se habent *emptio*, *locatio*, *societas*, *depositum*, & *permutatio*. Contra contractus stricti juris sunt illi, in quibus Jurex non potest arbitrari, sed sequi debet rigorem juris, & verba expressa in conventionem. Tales contractus sunt, *promissio liberalis*, *donatio*, *affecuratio*, *stipulatio*: *Gloss. in cap. cum venerabilis §. Bona fidei de excep. Engell. de pact. num. 18. & 19.*

Tertiò, dividitur in *explicitum*, & *implicitum*. Explicitus, seu formalis est ille, in quo expressè aliqua contrahitur obligatio. Implicitus, seu virtualis est ille, in quo obligatio tantum virtualiter contrahitur; ut si quis acceptavit aliquod officium,

e. g. Tutelam, censetur se obligasse ad omnia, quæ tutela de sua natura exposcit.

Quartò, dividitur in *lucrativum*, & *onerofum*. Lucrativus, seu gratuitus est ille, in quo nil rependitur, sed ex pura gratia, & liberalitate una pars tantum gravatur, ut in *donatione*, *deposito* &c. In contractu oneroso datur ex utraque parte obligatio; unde loco rei, quæ datur, aliquid debet reddi, ut in *emptione*, & *venditione*, in *locatione* &c.

Ultimò, dividitur in *nudum*, & *vestitum*. Contractus nudus ille dicitur, qui nihil habet, unde in foro externo pariat obligationem, ut est e. g. *donatio*, antequam de facto impleatur: *vestitum* est contra habet unde in foro externo apparet obligatio, ut si accesserit stipulatio.

Q. II. Quot modis perficiuntur contractus.

R. Contractus quatuor modis perficiuntur. Aliquando perficiuntur solo consensu, aliquo signo externo sufficienter manifestato, ut in *emptione*, *venditione*, *locatione*, *conductione*, *societate* &c. de quibus sit mentio §. 1. & *seqq. Inst. de v. oblig.* & possunt etiam fieri inter absentes per *epistolam*, si ve per *nuntium*; *leg. consensu sunt ff. de action. & oblig.* Aliquando non perficiuntur nisi postquam intervenit traditio rei, ut in *deposito*, *mutuo*, *commodato*, *permutatione*, & *pignore*, de quibus *tot. tit. Inst. quib. mod. re contrahatur obligatio*. De jure antiquo quidam contractus, nempe *stipulatio*, non perficiebantur nisi accedente quadam formula verborum: *leg. §. Stipulatio ff. de verb. oblig.* at de jure novo sufficienter verba satis exprimentia consensum contrahentium: *leg. omnes C. de contrab. stipul.* Demum quidam contractus perficiuntur scripturâ, quando scilicet contrahentes non habent animum se obligandi, nisi post scripturam factam à Notario, ut evenire solet in *Emphyteusi* &c. ac idem videtur dicendum de omnibus contractibus stricti juris.

Q. III. Qualis obligatio oriatur ex contractu.

R. Ultra obligationem civilem, seu legalem, quæ oritur à lege positiva humana, oritur ex contractu naturalis obligatio; nam lex naturalis dicitur debere nos esse fideles in servandis promissis, & conventionibus. Sive ergo contractus sit nudus, si ve vestitus, dummodo ferè factus sit, parit in foro conscientie istam naturalem obligationem, quam

attendere debent etiam Principes Supremi, contrahentes cum propriis subditis.

Q. IV. Quam obligationem pariat contractus ex metu initus.

R. I. Ante resolutionem quaeriti plura observanda sunt circa metum. Metus ergo ita definitur: *Instantis periculi, vel futuri causâ mentis trepidatio, leg. x. de eo quod metus causâ &c.* Distinguitur in *gravem*, & *levem*. Gravis, qui & appellatur *metus cadens in virum constantem*, est de malo gravi, velut si timeatur mors, mutilatio, gravis jactura famæ, vel honorum. Insuper etiam requiritur, quod malum verè judicari possit eventurum, puta quia incutiens metum potest, & solet minas exquiri. Si aliquid ex prædictis deficiat, metus reputabitur levis, ut desinitur *ex cap. cum dilectus §. de his, quæ, vi metus &c.*

Si iste metus non incutiatur à causa libera, sed ab intrinseco, v. g. à morte imminente, vel ab alio periculo, utique non invalidat contractus; nam si metus non omnino perturbet rationem, non impedit necessarium consensum, ut infra videbimus. Hinc validum est votum emissum in mortali infirmitate: *cap. sicut nobis 17. de Regular.*

Item certè validus est contractus initus ex metu gravi à libera causa incusso, sed justè; ut si Jurex minuetur mortem, si aliquis non faciat quod aliunde facere debet. Ratio est manifesta quia, ut dixi, cum metu stare potest sufficiens consensus; & si justè incutiatur, qui illum patitur, nullâ afficitur injuriâ, unde nulla est ratio quare tales contractus non sint validi.

Idem dicendum de metu quamvis injusto, si non incutiatur ad extorquendum consensum. Hinc validum est matrimonium initum ab Adolescente, quem Pater Sponsæ volebat occidere, quia reperit cum Filia impudicè agentem, semper cum non minitatus fuerit mortem ad extorquendum consensum in matrimonium; tunc etenim in ordine ad matrimonium talis consensus non fuit per injuriam extortus: *Sperell. decis. 6. For. Eccles. num. x. & 6. Sanchez. l. 4. de matr. d. 12. à num. 3. Barb. in cap. ventens il 2. num. 4. de Spons.*

Aliud datur genus metus, qui dicitur *reverentialis*, quando nempe aliquis invitatus, & quasi coactus in aliquid consentit, non audens præ reverentia contradicere Superiori; ut si Filius præ reverentia Patris, si Uxor præ reverentia Mariti, si subditus præ reverentia Superioris consentiat, aliàs non consenturi. Hujusmodi metus reverentialis solitarie acceptus non æquiparatur gravi metui cadenti in constantem virum, nec reddit irritos, vel irritabiles contractus, ut *leg. ad invidiam C. de iis, quæ vi metusve causâ, & leg. si Patre cogente ff. de rit. nupt.* Bene verò si accedant sævitia, graveque minæ æquiparatur metui cadenti in virum constantem; vel etiam si addantur preces instantissimæ & sæpius repetitæ; nam iste quamplurimum vexant, & veluti opprimunt personas, maxime subditas. Videantur *Mascardus de probat. conclus. 1055. Menoch. l. 3. de Præsumpt. præsumpt. 127. n. 1. & 5. Sanchez. l. 4. de matr. disp. 6.* apud quos non paucos est reperire asserentes solum reverentiam, erga Superiores, & Parentes posse æquiparari metui cadenti in constantem virum. Idem dicunt de instantissimis, & valde repetitis precibus, de quibus ulterius sermo erit in Tractatu de Matrimonio. His positis.

Quicumque contractus ex quocumque metu initus sua natura sunt validi, quamvis aliqui irritentur jure positivo, & quamvis qui passus est metum, non teneatur facere, vel dare rem promissam. Quod tales contractus sint validi exinde probatur quia, licet metus causet involuntarium secundum quid, nihilominus quæ sunt ex metu, nisi omni-

no ratio perturbetur, sunt absolutè voluntaria; ubi autem adest consensus voluntarius, adest etiam quod necessarium est ad validitatem contractus. Hinc jura non dicunt esse irrita, sed tantum irritabilia, quæ sunt ex metu; *leg. fin. C. de his quæ vi &c., cap. 2. de his quæ vi &c.* Hoc autem verum est, si ve metus incutiatur ab eo, in cujus favorem celebratus fuit contractus, si ve ab alio tertio, ipso ignorante: *l. si cum exceptione §. In hac actione ff. de eo quod met. caus. & favent cap. 1. 2. & 3. & 4. de his quæ vi &c.* Et quidem semper verificatur quod qui fecit aliquid ex metu injusto, fecerit per injuriam, adeoque habet jus vel non tradendi quod promissit, vel repetendi.

Sunt nihilominus quidam contractus, qui jure positivo statim sunt irriti, si ex gravi metu fiant; scilicet matrimonium, *ex cap. cum locum de spons. & professio religiosa, ex cap. 1. de his quæ vi &c.* Quod si hæc fiant ex metu levi non cadente in constantem virum, neque in foro externo, neque in foro conscientie irritantur, cum sint ex sua natura irrefcindibilia, ut in proprio loco declaratur. Item ipso facto est irrita promissio, vel solutio dotis: *leg. si mulier ff. de dot., electio Prælati: cap. periculum §. Caterum de elect. in 6. promissio, vel traditio rerum Ecclesiasticarum: cap. si quando 15. q. 6., cap. pervenit 2. de jurejur., absolutio ab excommunicatione: cap. unic. de his, quæ vi &c. in 6.* Demum quædam vota, ut explicatur in materia de voto.

Quod verò qui passus est metum non teneatur dare rem promissam probatur quia, contractus est rescindendus, & qui passus est metum habet jus petendi restitutionem in pristinum ab injuriam sibi irrogatam: *leg. metum autem presentem 9. §. Sed quod Prætor ff. de eo quod met. caus. ad quid autem saltem pro foro conscientie tradere rem, quam statim possum repetere? Præterea qui metum injustè incussit tenetur ad omnia damna provenientia ex tali metu, unde statim teneatur restituere rem, quæ sibi traderetur, superflue ergo traderetur. Validitas igitur contractus ex metu irriti ad nil aliud deservit, nisi ut contractus subsistat, si ita velit qui metum passus est.*

Quæ dicta sunt attendi possunt in foro conscientie, si ve metus incussus fuerit gravis, si ve levis; etenim etiam consensus præstitus ex metu levi, præstitus fuit ex actione injuriosa, & injusta, adeoque ille, qui ipsum passus est, potest velle non stare promissis: *Molin. disp. 267. Less. l. 2. c. 17. d. 6. num. 46. Rebell. de oblig. just. p. 2. l. 1. q. 5. num. 9.* In foro verò externo ad evitandas frequentes lites non datur actio patienti metum levem: *leg. nec timorem 7. ff. de eo quod metus caus. &c.*

Q. V. Quam obligationem pariat contractus celebratus ex errore, vel dolo.

R. I. Dolus nil aliud est quàm calliditas, fallacia, seu machinatio ad aliquem circumveniendum, seu decipiendum: *leg. dolum ff. de dolo malo: & si talis dolus, vel error versentur circa substantiam rei, contractus est nullus.* Tunc autem interveniret dolus circa rei substantiam, quando quis dicto, vel facto, si ve omitendo quod dicere, vel facere tenebatur, inducit ad faciendum contractum de aliqua re diversæ naturæ ab ea, de qua aliquis intendebat contrahere; ut si quis mendaciis, vel aliquâ aliâ fallaciâ induceret ad emendum vitrum pro adamante. Interventit verò solus error si ne dolo circa substantiam, quando absque culpa contrahentium, putant falsè contrahere de aliqua re; ut si quis credens vitrum esse adamantem, absque sua culpa pro adamante venderet. Quod autem tales contractus sint nulli probatur quia, quando dolus, vel error sunt circa substantiam deficiet consensus; nam ut patet ex exemplo allato,

contrahentes, vel saltem unus ex illis volunt contrahere de adamante, non de vitro, ubi autem deest consensus, neque potest intervenire contractus, ut de se patet; habetque propriè hic locum illud effatum: *nullus est errantis consensus; leg. non idcirco C. de jur. & fact. ignorant.*

R. II. Si dolus, vel error versetur circa solas qualitates, vel extrinsecas circumstantias contractus, non reddit contractum nullum; bene verò est rescindibilis, si dolus, vel error dedit causam contractui.

Tunc dolus, & error non dicuntur dare causam contractui, quando quis adhuc esset contracturus, etiam si cognovisset illas qualitates, circa quas fuit deceptus, vel erravit. Ut si aliquis adhuc empturus fuisset adamantem, quamvis cognovisset non habere illam perfectionem, quam optabat. Hujusmodi autem error, seu dolus dicitur concomitans. Quòd autem interveniente tali dolo, vel errore, contractus sit validus constat quia, datur consensus circa substantiam rei, de qua fit contractus, & ita intervenit quod est necessarium ad substantiam contractus. Habet nihilominus deceptus actionem contra Deceptorem, non ad invalidandum contractum, sed ad refarciendum sibi damnum, quia res, quam habuit, non erat tam perfecta ut volebat: *leg. Julianus §. Si venditor ff. de action. vendit., Zoësius tit. de dolo malo num. 12., Laym. l. 3. sect. 5. tr. 4. c. 5. n. 2.*

Tunc dolus circa qualitatem dat causam contractui, quando, si cognita fuisset talis qualitas, contractus non fuisset initus; ut si v. g. in exemplo supra allato, non emisset quis adamantem, si illius imperfectionem cognovisset. Talis dolus, vel error dicitur antecedens. Probat autem neque per hunc dolum invalidari contractum quia, adhuc datur consensus circa substantiam rei. Neque refert quòd quis non contraxisset, si cognovisset rei imperfectionem; nam hoc non probat non adfuisse consensum, sed solum quòd deceptus non consensisset, si cognovisset imperfectionem. Solent allegari quædam Leges, quibus videntur declarari nulli contractus bonæ fidei, si dolus illis dederit causam. Verùm commodè explicari possunt, si dicitur ideo à talibus legibus hujusmodi contractus dici nullius roboris &c. non quia de facto non sint validi, sed quia ad instantiam decepti sunt rescindibiles omnes contractus, quibus dolus dedit causam: *arg. §. 1. Instit. de except. & leg. dolo vel metu C. de inutil. stipulat.* Dixi, ad instantiam decepti; nam decipiens tenetur stare contractui, cum non ipse, sed solum decepto jura subveniant: *e. Cum universorum §. de rer. permut.* Quòd si dolus dans causam contractui fuisset commissus non à Contrahentibus, sed ab aliquo tertio, ipsis ignorantibus, tunc contractus non esset rescindibilis, quia neuter ex contrahentibus dolum causavit; bene tamen deceptus potest agere contra deceptorem pro damno sibi illato refarciendo: *leg. 2. ff. de proxenitis, & si iste non sit solvendo, tenetur principalis, quatenus ex alterius dolo factus sit locupletior.*

Q. VI. An sit validus contractus celebratus sine solemnitatibus à jure præscriptis.

R. I. Si jus dumtaxat prohibeat celebrari contractum sine præscripta solemnitate, peccare quidem potest illam omittens, at contractus subsistit, ut patet *ex cap. ad Apostolicam de Regular.* Et ratio est quia, aliud est prohibere ne aliquid fiat, aliud irritare ne validè fiat, & bene potest unum ab alio separari. Ita prohibitum est contrahere matrimonium cum impedimento non dirimente, seu non præmissis denunciationibus, & nihilominus validum est, si contrahatur.

R. II. Etiam si omittantur solemnitates Juris, sine quibus contractus declaratur irritus, & nul-

lus, adhuc potest attendi in foro conscientie, si non declaretur à jure nullus pro utroque foro; vel si non intercedat Judicis sententia. Supponit hæc responsio contractum esse validum jure naturæ, quia scilicet intercesserit verus consensus. Hoc flante probatur posse adhuc attendi pro foro conscientie, etiam si leges illum annullent, quia ex communi DD. abrogatio juris præsertim naturalis, est stricte interpretanda, nec est in dubio inducenda; dum ergo jura annullant, & declarant irritum contractum jure naturæ validum, sunt stricte interpretanda, adeoque ita intelligenda, ut removeant obligationem civilem, & pro foro externo, non verò pro foro conscientie. Uterius sumus in dubio an talia jura velint etiam abrogare obligationem naturalem, vel tantum civilem, nam plures DD. sentiunt solum intelligenda esse de abrogatione obligationis civilis; cum ergo sumus in dubio an extendantur etiam ad obligationem naturalem tollendam, dicendum est non extendi. Hoc idem probatur ex alio principio utriusque juris, quia scilicet cum infirmatio contractus sit odiosa, & præjudicans, tenendum est quod est minoris præjudicii, & minoris pœnæ, ex regula 30. & 49. juris in 6.; ac proinde jura infirmantia contractum bene possunt intelligi valere solum pro foro externo: *Reginal. l. 25. n. 105.; Samb. l. 4. Conf. c. 2. d. 14. n. 5., Filiuc. t. 2. tr. 34. c. 7. n. 150. Laym. l. 1. tr. 4. c. 16. n. 6.*

Dixi tamen id verum esse, si leges non plenissime annullent talem contractum, ita ut irritum illum reddant pro utroque foro, ut fecit lex Tridentini, quando declaravit nullum matrimonium contractum sine Parocho, & Testibus. Ratio est quia, dum expedit bono publico, vel necessarium est ad removenda peccata, bene possunt leges vel esse pro utroque foro nullum, quod aliàs esset validum. Et in tali casu neque vult jus naturale esse validos actus, seu contractus, qui lege positiva plenissime infirmantur; nam ipsa ratio, seu lex naturalis dicunt non attendendas esse particulares obligationes, quoties bono publico officiant, vel conducant ad fovenda peccata.

Addidi, *vel si non intercedat Judicis sententia*, nam si Judex vi legum pronuntiet irritum contractum, qui aliàs de jure naturæ erat validus, ipsius sententia etiam pro foro conscientie est attendenda. Ratio est eadem ac illa, quæ supra allata est; quia scilicet non solum jus Divinum, sed etiam jus naturale dicunt expedire, immo necessarium esse bono publico, ut attendatur in quocumque foro, iusta sententia à Judice prolata, aliàs omnia confusionibus replerentur.

Dices pro foro conscientie attendendam esse sententiam Judicis, quando non nititur falsæ præsumptioni; quoties autem annullat contractus aliàs jure naturæ validos, quia in ipsis deest solemnitas à jure præscripta, ipsius sententia nititur falsæ præsumptioni, quia nempe præsumitur interfuisse fraudem, & dolum.

Contra tamen est quia, dum Judex vi legum irritum declarat aliquem ex præfatis contractibus, non ideo semper movetur, quia pateat in tali contractu adfuisse fraudem, sed quia judicat expediens esse bono communi illos declarare irritos, propter periculum, quòd intervenire possint fraudes, dum omittuntur solemnitates à lege præscriptæ. Non igitur nititur in falsa præsumptione, quòd nempe in hoc casu particulari intercedat fraus, sed in vera, quòd scilicet sit periculum ut interveniat, si solemnitates omittantur; quo flante bene potest velle irritos esse tales contractus.

Q. VII. Quando intelligatur validus contractus initus sub conditione.

Hanc materiam susè tractant Theologi, dum agunt

agunt de consensu ad matrimonium requisito. Breviter nihilominus etiam hic explicabo. Igitur.

R. I. Conditiones necessariæ non suspendunt contractum, sed illum absolutum relinquunt, & habentur pro impletis. Ut si dicatur: *contrabo tecum, si sol oriatur, si venerit Anni-Christus*, que conditio necessaria est suppositione divini decreti. Quòd istæ conditiones non suspendant contractum constat quia, cum istæ conditiones nullo pacto possint impediri, non reputantur futuræ, sed veluti præsentis in suis causis, seu in Divino decreto; & proinde cum reputentur præsentis habentur pro impletis. Secus dicendum esset, si apponerentur tales conditiones ad designandum tempus, quo quis vellet contractum valere: *Lugo disp. 22. sect. 3. n. 336.*

R. II. Conditiones generales, quæ insunt omnibus contractibus, illos non suspendunt, quales sunt; *si vixero, si consenseris &c.* Ratio est quia, cum includantur in omni contractu, non intelliguntur appositæ ad suspendendum contractum.

R. III. Conditiones impossibiles, & turpes reddunt nullos contractus. Ita habetur *leg. non solum 31. ff. de action. & oblig., l. impossibile ff. de verb. oblig., & Si impossibilis Instit. de inutil. stipul.* Ratio autem est quia, consensus præfatus sub conditione debet expectari usque ad eventum conditionis, frustra autem expectaretur eventus conditionis impossibilis; sicut etiam non est expectandus eventus conditionis turpis, scilicet peccaminosæ. Ultraquamquod conditio peccaminosa reputatur impossibilis, dicimur enim tantum posse, quod jure possumus: *Lugo sect. 3. num. 368., Bon. d. 3. q. 1. p. 4. numer. 10.* Istæ conditiones impossibiles, & turpes habentur pro non adjectis Matrimonio, & Ultimæ Voluntatis, & ita per eas non invalidantur ex particulari legum dispositione, ut suo loco explicabitur.

R. IV. Aliæ conditiones, si sint de præterito, vel de præsentis non suspendunt contractum, suspenditur verò à conditione honesta de futuro contingenti usque ad adventum ipsius conditionis. Constat igitur non suspendi contractum à conditione de præterito, vel de præsentis; ut si quis diceret: *contrabo tecum, si heri comedisti, vel si modo videras*; nam si conditio vel fuit, vel est, contractus jam existit, & de contra jam est invalidus, si conditio non fuit, vel non est. Bene verò suspenditur à conditione de futuro contingente; nam contrahentes non habent animum se obligandi, seu transferendi rei dominium usque ad adventum illius conditionis; ut si quis diceret: *Contrabo tecum, si cras erit pulchrum tempus; si tale meum negotium commendabis &c.* Verum tamen est neutram partem posse resilire à contractu, si non superveniat aliqua justa causa; quamvis enim contrahendo sub tali conditione non intellexerint statim se obligare ad tradendam rem, vel aliquid aliud faciendum, intelliguntur tamen se obligasse ad expectandum conditionis eventum.

Cæterum non est confundenda conditio appositæ contractui, & modus. Tunc aliquid apponitur veluti conditio, quando ita illi alligatur consensus, ut suspensus remaneat usque ad conditionis adventum. Modus verò contractui appositus non illum suspendit, sed est onus alteri impositum, & explicari solet per *ly ut*, veluti si dicatur: *contrabo tecum, ut mihi famuleris.* Constat hunc contractum statim habere suum valorem, & solummodo obligationem imponi suo tempore adimplendam: *leg. cum ab eo ff. de contrab. empt. & adeoque non desinit contractus habere suum valorem, estsi contrahens non habeat animum onus apponendi, seu postea non apponat.*

Sunt qui putant, adimpletæ conditione, neces-

sarium esse novum consensum, ut contractus fiat absolutus, & purus. Verior nihilominus videtur contraria sententia, nam cum supponatur consensus non fuisse retractatum, adhuc virtualiter existit; & proinde nihil deficit ut contractus dicatur perfectus, & absolutus, cum non amplius expectandus sit conditionis eventus ad ejus perfectionem, & aliunde, ut dixi, consensus adhuc perseveret. Ita etiam sancitum videtur *leg. hac venditio 7. ff. de contrab. empt., & leg. potior 11. ff. qui potior, Lugo n. 386.* Et hoc verum est, etiam si contrahentes ignorent adimpletam fuisse conditionem; nam non alligantur suum consensum cognitioni talis adimpletionis, sed solum ipsius adimpletionis. Id etiam habetur §. *Conditio Instit. de verb. oblig., leg. institutio ff. de condit. & demonstrat.*

Q. VIII. Quid necessarium sit ut aliqui licitè, & validè contrahant.

R. I. Sermo in præsentis est de contractu, qui pariat obligationem civilem, qua scilicet vi legum conceditur actio, & exceptio in foro externo in altero ex contrahentibus adversus obligatum; vel saltem naturalem, qua scilicet quis teneatur in conscientia juxta rei gravitatem, dicente lege naturæ debere nos esse fideles in promissis. Illi igitur possunt licitè, & validè contrahere, qui habent usum rationis, liberam suorum bonorum administrationem, vel à lege non prohibentur. Quòd requiratur usus rationis clarè patet, quia sine ipso non potest dari humanus consensus, necessariò requisitus ad contractum. Item requiritur libera administratio suorum bonorum; nam aliàs illam non habens non potest in alterum transferre dominium rerum suarum, ut fit in contractibus. Hinc postquam Judex interdixit prodigo administrationem suorum bonorum, & dedit illi Curatorem, non potest nec validè sua bona distringere. Denique oportet leges ob bonum commune non reddidisse aliquem inhabilem ad contrahendum. Hac ratione Tutor, & Curator, durante tutelâ, aut curâ, nequeunt contrahere cum Minore, aut Pupillo: *leg. non licet, leg. si empt. de contrab. emptio.* Executores Testamentorum nequeunt in se transferre dominium rerum defuncti, nisi intercedat autoritas Judicis, vel alterius Executoris. Advocatus, durante lite, nequit emere, aut alio contractu habere res sui Clientis: *leg. quisquis Cod. de postulando*; quod idem sancitur de Medico, durante infirmitate: *leg. Medicus ff. de variis, & extr. crimin.*

R. II. Quidam tantum contrahere possunt obligationem naturalem, non civilem, ij nempe qui prohibentur à lege civiliter obligari. Tales sunt servi, qui implere tenentur quòd promiserunt, si id fieri possit sine Domini præjudicio; ut constat *ex leg. quod attinet 32. ff. de reg. juris.* Neque Princeps Supremus potest civiliter proprio subdito obligari, cum sit supra leges; at naturaliter obligatur, si cum ipso contrahat, & Judex potest declarare habere talem naturalem obligationem: *Lugo disp. 22. sect. 10. n. 280.*

Q. IX. Quid dicendum de contractibus Minoris, Pupilli, & Fili-familias.

R. I. Pupillus dicitur, qui nondum natus est pubertatem, quæ in viris completur anno 14. & in foeminis anno 12. Masculus dicitur proximus pubertati, quando complevit annum decimum cum dimidio, & femina quando complevit annum nonum cum dimidio. Pupillo datur Tutor, qui principaliter gerat curam ipsius, secundariò verò ejus bona administrat. Minor dicitur ille, qui nondum complevit annos 25. Huic datur Curator, præcipuè ut administrat ipsius bona.

R. I. Pupillus, & Minor contrahentes sine au-

thoritate Tutoris, vel Curatoris civiliter contrahere possunt in suum commodum. Ita clarè statuitur *Instit. §. 1. de auctor. Tutor.* Hinc sequitur, quòd si pupillus sine auctoritate Tutoris aliquid emerit, & Minor sine auctoritate Curatoris, si ipsum habeant, possint in foro externo obligare Venditorem ad standum contractui, iste verò non; idque jus fancivit in favorem illius ætatis. Bene tamen potest venditor, antequam impleat contractum, cogere Pupillum, vel Minorem ad procurandum consensum Tutoris, vel Curatoris; seu velle quòd intercedat auctoritas Judicis, aut quòd juramento firmet contractum, & id ut se eximat à periculo damni. Quòd si Minor id recuset, convincitur fraudulenter egisse, & non bona fide: *Leff. l. 2. c. 17. d. 8. n. 62., Sanch. l. 6. de matr. d. 38. à n. 9., Bon. d. 3. q. 1. p. 5. n. 5.*

Privilegium concessum Pupillo, vel Minori extenditur ad Ecclesiam; nam instar Minoris consideratur.

R. II. Minor, & Pupillus non possunt civiliter obligari, si alienent bona immobilia, vel mobilia pretiosa, quæ servando servari possunt, sine auctoritate Tutoris, vel Curatoris, & sine Judicis decreto. Ratio est quia, si hæc omnia non intercedant, jus restitit, & annullat tales contractus: *leg. 1. c. plurib. seqq. ff. de reb. eorum qui sub tutela, vel cura sunt, l. 1. lex qua Tutori C. de administr. Tutor., & leg. 7. 11. & 15. Cod. de pradiis minor.* Quòd si Minor careat Curatore, poterit etiam civiliter obligari, si alia bona mobilia alienet, id enim ipsi non prohibetur à lege; non verò Pupillus, cum non habeat administrationem bonorum: *Molin. disp. 224. Sanch. n. 8. & 27. Pal. d. 1. p. 4. §. 5. n. 6.*

R. III. Si Minor & Pupillus contrahant sine auctoritate Tutoris, seu Curatoris, mihi probabilis est naturaliter, & in conscientia obligari. Ratio est quia, obligatio naturalis oritur ex libero consensu, quam bene præstare possunt Minor, & Pupillus. Hanc naturalem obligationem videntur & ipsæ leges innuere: *leg. pupillus 21. ff. ad leg. falcid., l. 1. ff. de novat., leg. cum illud ff. §. 1. quando dies legati cedat.* Ad leges autem, quæ in contrarium afferuntur, respondendum est per eas excludi civilem obligationem, ut dictum est supra de contractibus celebratis sine solemnitatibus juris. Quòd si aliquæ videantur excludere etiam obligationem naturalem, dicendum est loqui de obligatione naturali efficaci, & irrevocabili, non verò excludere absolute obligationem naturalem, aliàs tamen revocabilem, quia Tutor, & Curator possunt ad suum libitum curare rescissionem contractus: *Lugo disp. 22. sect. 10. num. 288. Reginal. l. 25. num. 149. Laym. l. 3. sect. 5. tr. 4. c. 9. n. 7.* Semper tamen excipiendi sunt contractus, in quibus, ut dixi supra, leges volunt debere intervenire Judicis sententiam; ea enim non interveniente tales contractus à legibus plenissimè annullantur, eisque restitunt: *leg. si ad res vendendum 7. l. si quidem, leg. si minor 25. Cod. de pradiis minor.* Idem dicas de contractibus factis à Pupillo, qui nondum est pubertati proximus, vel de contractibus factis à Pupillo, vel Minore cum Tutore, & Curatore: *leg. non licet C. de contrab. emptio., leg. pupillus 5. ff. de auctor. Tutor.* In his ergo contractibus cum certum sit neque dari naturalem obligationem respectu pupilli, seu minoris, poterunt eos non attendere; & si impleverunt, poterunt rem suam repetere absque beneficio restitutionis in integrum, utpote invalidè distractam: *Lugo n. 286.*

R. IV. Filii familias, si sint puberes, aut pubertati proximi, cum tunc habeant liberam administrationem bonorum castrensiū, vel quasi castrensiū, possunt de illis contrahere; secus de bonis adventitiis, & profectitiis, si non intercedat con-

senfus vel expressus, vel tacitus patris, quia profectitiarum non habent dominium, & adventitiarum non habent liberam administrationem. Quòd si bona, quæ vellent alienare, essent immobilia, vel mobilia pretiosa, tunc etiam requireretur sententia Judicis, ut dictum est supra de Minoribus. Cæterum si Filius familias non vivat cum Patre, neque ab eo accipiat alimenta, poterit alteri saltem naturaliter obligari contractu innominato, facio ut facias, facio ut des, locando ipsi suas operas artificiales. Dixi, si à Patre non accipiat alimenta, tunc enim non debet Patri suas operas artificiales, sed solum obsequium, & reverentiam; secus si à patre accipiat alimenta. Beneficio autem Senatus-consulti Macedoniani, & *l. 1. & seqq. ff. & Cod. ad Senat. cons. Maced.* Filius familias non potest civiliter obligari præcipuè ex contractu mutui.

Q. X. Quid sit restitutio in integrum; & quibus competat.

R. I. Restitutio in integrum dici potest: *Remedium juris extraordinarium, quo graviter laesus Judicis auctoritate restituitur in eum statum, seu jus in quo fuerat ante læsionem.* Dicitur, *extraordinarium*, nam non conceditur talis restitutio, si suppetat aliud remedium rescindendi contractum: *leg. in causa 16. ff. de minor.* Additur, *quo graviter laesus &c.* nam non conceditur propter modicam læsionem: unde ait Glossa in *leg. scio illud ff. de restit. in integr. De minimis non curandum.*

R. II. Beneficium restitutionis in integrum conceditur omnibus Minoribus, qui scilicet nondum compleverunt annum 25. *leg. 1. & seqq. ff. de minor. 25. annis,* & hoc etiam si contractus factus sit de consensu Patris, Tutoris, vel Curatoris: *leg. si tutor, vel curator &c.* Et si Majores facti tales contractus non confirmarunt, possunt tale beneficium exposcere etiam post quadriennium, postquam ceperunt esse majores: *l. 1. & 2. Cod. si major factus ratum habuerit.* Hujusmodi privilegio gaudent etiam Ecclesiæ, Hospitalia, & quæcumque alia loca pia, nam ad instar minoris habentur. Quadriennium, quod ipsis competit ut restituantur in integrum, solet computari à die factæ læsionis: *cap. Ecclesia de restit. in integr. in 6.* Si nihilominus eo tempore vixit Prælati, qui malè alienavit, quadriennium ab ejus morte numeratur; nam usque dum vixit, Ecclesiæ reputatur absque legitimo defensore.

Regula in praxi observanda.

Pro praxi advertere debet Confessarius, quòd dum quis retinet aliquid ex aliquo contractu, quem plures Theologi sustinent esse validum, non debet suum Poenitentem obligare ad restitutionem, quamvis ipse Confessarius sequatur opinionem stantem pro invaliditate contractus. Secus si contractus sit rescindibilis, & de facto Judicis sententiâ rescindatur.

Hinc si quis habeat aliquid ex contractu inito ob errorem, sive dolum circa qualitates accidentales, non est cogendus ad restitutionem, etsi error dederit causam contractui, nam, ut diximus, valde probabile est tales contractus esse validos, quamvis rescindibiles à Judice ad petitionem decepti. Bene tamen debet obligare deceptorem ad refarciendum decepto damnum, si forte adfuit.

Item qui habet aliquid ex contractu, in quo non intercesserunt omnes solemnitates juris, non est obligandus ad restitutionem, si aliàs sit naturaliter validus, nec plenissimè à Lege irritatus.

Item habentes aliquid à Pupillo, vel Minore, absque eo quòd intercesserit auctoritas Tutoris, vel Curatoris, poterit illud retinere, dummodo

non sit ex iis, quæ non possunt alienari sine Judicis auctoritate. Quando verò contractus aliàs nulli juramento firmetur, dictum est in primum Decalogi præceptum, dum sermo fuit de juramento.

QUESTIO II.

De Contractu Emptionis, & Venditionis.

CAPUT I.

De Natura Emptionis, & Venditionis; & de iis qui vendere, & emere possunt; & de rebus, quæ emi, & vendi possunt.

Q. I. Quid sit Emptio, & Venditio; & quæ ad eas requirantur.

R. I. Emptio, & Venditio possunt ita definiri: *Contractus bonæ fidei, solo consensu initus, ultrò citròque obligatorius de merce pro pretio, & à contracta de pretio pro merce tradendo.* Dicitur contractus bonæ fidei, quia non est contractus stricti juris; unde in isto contractu licet multa non fuerint verbis expressa, nihilominus Judex potest arbitrari interfuisse secundum bonam fidem contrahentium, ut dictum est capite superiori, agendo de divisione contractuum. Dicitur, *solo consensu initus*, quia iste contractus quoad substantiam perficitur solo consensu contrahentium, quatenus scilicet non possunt amplius recedere à contractu: *leg. ex empto 11. §. 1. ff. de action. empt.* Nihilominus accipit ultimò integritatem per mercem, & pretii traditionem, nam solum sequuta traditioe acquiritur rei empti dominium: *leg. traditionibus 22. Cod. de pactis, leg. nunquam 31. ff. de acquir. domin.* Dicitur, *ultrò citròque obligatorius*, nam ex utraque parte adest obligatio, in emptore nempe ad tradendum pretium, & in venditore ad tradendam mercem: *leg. ex empto cit.*

Porro hic pro merce intelligitur quæcumque res pretio æstimabilis, sive sit immobilis, sive mobilis: *leg. si in emptione 24. §. Omnium 1. ff. de contrab. empt.* Pro pretio intelligitur pecunia, numerata: *§. Item 2. Instit. de empt. & vendit.* Quòd si non interveniat pecunia, sed detur merx pro merce, dici potius debet permutatio. Nihilominus si partim detur pecunia & partim merx, denominatio desumi debet à magis principali; ita ut si res, quæ pro alia datur, notabiliter excedat pecuniam, quæ insimul cum ea datur, contractus dici debet permutatio; si verò notabiliter prævaleat pecunia, dici debet emptio, & venditio. Quòd si valor rei, & pecuniæ, quæ dantur pro pretio alterius rei, sint æqualis, vel fere æqualis valoris, tunc contractus sortitur nomen ab intentione contrahentium, ita ut dicendus sit emptio, & venditio, si intenderunt emere, vel vendere; seu permutatio, si intenderunt permutare. Ratio est quia, contractus legem accipiunt ex intentione, & conventionione contrahentium, si aliud non fuerit determinatum: *leg. 1. ff. de positi, & reg. 85. de reg. Jur. in 6. Lugo disp. 26. sect. 1. num. 6. Molin. d. 336. Bonac. d. 3. q. 2. p. 1. n. 7.* Si verò in tali casu non constet de intentione contrahentium, variant DD.; & melius, meo videri, dicunt illi, qui ducunt esse duplicem contractum, nempe ex una parte permutationem, & ex alia emptionem. Hæc adnotare oportuit, nam alios effectus parit venditio, alios permutatio; ut suo loco videbimus.

R. II. Ad emptionem, & venditionem tria requiruntur, nempe consensus, res, seu merx certa, æstimata, & determinatum pretium. Et quidem pri-

mò commune est omnibus contractibus, ut sine consensu non perficiantur; & quòd saltem non sit erroneus circa substantiam rei, de qua fit contractus. Et cum non sit necesse exprimere in venditione consensum, mediante scriptura: *leg. 4. ff. de pignorat. satis est si exprimat quavis verborum forma,* quæ sufficiat ad exprimendum talem consensum. Ulterius cum in hoc contractu non sit necessarium scripturâ exprimere consensum, sequitur quòd si partes non expressè convenerint de dando consensu nisi per scripturam, meritò præsumatur scripturam postea factam dumtaxat majoris probationis, & assecurationis gratiâ factam fuisse, non verò quòd antea contractus non esset validus. Clarum etiam est non dari emptionem, & venditionem, nisi adsit merx, quæ debet esse certa, & determinata: *leg. in venditione ff. de contrab. empt.* Mercedi correspondet pretium ex parte emptoris, quod pariter debet esse certum, & determinatum; unde invalida esset emptio, si vendens dicit: *vendo justo pretio, quanti valet, quanti æstimaveris*, nam adhuc pretium est indeterminatum: *§. Pretium Instit. de empt. & vendit. leg. quod sape 35. ff. de contrab. empt.* Et contra valida est venditio, si venditor dicit: *Tanti vendo, quanti Judex, vel alter æstimaverit &c.* nam tunc pretium sufficienter intelligitur determinatum, si verò ille, qui nominatus est, rem taxet: *§. 1. Instit. de empt. & vendit. Bon. p. 1. & 2.*

Q. II. Qui possint emere, vel vendere; & qui possint cogi ad emendum, seu vendendum.

R. I. Quicumque qui non caret usu rationis, vel à lege non prohibetur, potest emere, vel vendere. Ratio est quia, emptio & venditio est contractus jure gentium introductus ob vitæ necessitatem, ac prout de se nulli intelligitur interdictus. Oportet tamen ementem, vel vendentem habere usum rationis, aliàs non posset præstare legitimum consensum; unde non sunt capaces ad contrahendum infantes, amentes, & furiosi. Item oportet, quòd non sit legis prohibitio; nam bene propter justum aliquod motivum potuit aliquibus prohiberi emptio, & venditio. Ita jure prohibetur Clericis emptio, & venditio, facta ob finem negociandi, ut suo loco dictum est. Administratores rerum alienarum nec per alium possunt emere res, quas administrant: *leg. non licet 46. ff. de contrab. empt.* Tutores, si administrant bona pupilli, non possunt ea emere, nisi accedat consensus aliorum Tutorum, & auctoritas Judicis: *leg. pupillus 5. §. 2. & seqq. ff. de auctor. Tutor.* Hæc prohibitio extenditur ad Curatores, Procuratores, & ad eos, qui aliena negocia gerunt: *leg. 34. §. fin. ff. de contrab. empt.* Id autem jure cautum est, ne fraudulenter decipiant illos, quorum bona administrant. Eadem prohibitio habetur respectu Judicum, & Officialium ipsorum, qui nec per se, nec per interpositam personam alia præter sibi necessaria emere possunt: *l. aufertur §. Quòd à Præside ff. de jur. Fisc., leg. præsidis ff. si certum petatur, aliisque juribus.*

R. II. Quamvis ordinariè loquendo, nemo cogi possit ad vendendum, nihilominus id fieri potest, si ita exposcat bonum commune, vel favor Religionis. Quòd nemo ordinariè loquendo cogi possit ad vendendum, clarè habetur *leg. invitum 11. C. de contrab. empt. leg. nec emere 16. C. de jur. delib.* nam ut habet *lex in re mandata C. mandati: Sua quisque rei moderator, atque arbiter existit.*

Constat etiam unumquemque cogi posse ad vendendum, si ita exposcat bonum publicum; nam ratio dicitur semper esse præferendum bono particulari. Hinc tempore famis, inopia frumentii, ac aliorum victualium, possunt cogi subditi ad limites res vendendas, sicut etiam possunt emptores pro-

prohiberi, ne plus emant quam illis sit necessarium; *leg. civitatum 2. C. ut nemini liceat, Laym. l. 3. tr. 4. c. 17. §. 5. n. 34. Menoch. conf. 237.* Pariter subditi habentes superflua possunt cogi ad vendendum solis Civibus, & indigenis, vel potius iis, quam exteris, casu quo non sufficiant omnibus; nam semper major ratio habenda est pro Patria, & Civibus, quam pro Exteris; *Laym. loc. cit.* Hoc autem extenditur etiam ad Clericos, ita ut in communi necessitate cogi possint à proprio Superiore ad res suas vendendas, ut decisum fuit in una *Brun- dufina 7. Apr. 1641. apud Pignatellum t. 1. conf. ult. 471.* Et de facto jure Divino, & naturali etiam Clericus tenetur succurrere fame laboranti; *can. pa- sce 21. dist. 86.*

Ratione pariter boni publici cogi potest Dominus ad vendendas res suas, v. g. suam domum, agrum, fundum &c. si id necessarium sit pro facienda via publica; *l. si locus §. Cum via publi- ca &c.* Idem dicas si necessarium sit pro construendo aliquo publico edificio; *Laym. loc. cit. Molin. disp. 341. n. 2.*

Denique cum pro bono, & jure publico intelligatur fieri, quod fit pro religione; *arg. l. 1. ff. de just. & jur. ob ipsius favorem cogi quis potest ad vendendam suam domum, fundum &c. ut sic, g. id necessarium esset ad construendam, vel ampliandam Ecclesiam, Hospitale &c. Pal. de just. disp. 5. p. 19. num. 4.* Si verò domus aliena, fundus &c. non essent necessaria, sed tantum proficua pro favore religionis, aut bono publico, tunc venditor non esset cogendus ad vendendam rem suam, quando id evenire non posset sine ejus notabili detrimento, secus si cum modico damno; *Covarr. l. 3. Var. ref. c. 14. n. 7.*

Dixi etiam, quòd quis cogi potest ad emendum, quando ita bonum publicum exposceret, quia semper bonum publicum est preferendum. Cogi proinde possunt subditi ad emendum frumentum pro publica necessitate servatum, si non amplius possit fervari. Item cogi possunt ad sibi comparanda vitæ necessaria, si prævideatur magna inopia, obsidio Civitatis &c. Plures alii casus possent enumerari, in quibus possent subditi cogi ad vendendum, & emendum, sed satis constare possunt ex supradictis; *Pal. loc. cit. Laym. l. 3. tr. 4. c. 17. §. 5.*

Q. III. Quæ res vendi possint,
R. Nisi lex prohibeat, vendi possunt omnia ea, quæ sunt pretio æstimabilia. Hinc constat non solum vendi posse res immobiles, sed etiam mobiles, & non solum corporales, sed etiam incorporeales; ut sunt nomina, jura, actiones &c. hæc etenim omnia sunt pretio æstimabilia. Item vendi possunt non solum res existentes, sed etiam futurae, quæ tantum sunt in spe. Assignatur autem *leg. ne emptio §. ff. de contrab. empt. no- tabile discrimen inter res, quæ futuræ sperantur ex causa naturali, & eas, quas per accidens, & veluti à fortuna, ut dici solet, speramus.* Prime censentur emi sub tacita conditione, si nascantur; unde si emantur futuri fructus agri, si nascantur; & nulli fructus, aut partus nascantur, emptor ad nihil tenebitur, ipsique pretium est restituendum, immo & interesse, si venditor fuit causa ne fructus nascerentur; *Molin. disp. 340. n. 14.* Secundæ quia sperantur à fortuna, adeoque quandoque eveniunt, quandoque non, non intelliguntur emi sub aliqua conditione; ut si ematur iactus aleæ, aut captus piscium. Hinc emptor tenetur ad dandum pretium, de quo fuit pactum, etsi nil capiatur; *leg. cit. ne emptio.* E contra res capta erit emptoris, etiam si duplo excedat pretium; *l. si factum 12. ff. de action. empt.* Cæterum si contrahentes aliter conveniant, standum est pactis, quæ fecerunt.

Dixi, ni lex prohibeat, nam leges aliqua pro-

hibent vendere, vel emere, puta res litigiosas, res universitatis, & quædam alia, de quibus agunt Juristæ. Hic præcipue adnotare oportet prohiberi à legibus venditionem veneni; *leg. quod sape 33. §. 2. ff. de contrab. empt.* Id autem ita intelligunt Theologi, ut non liceat vendere venena, atque res, quibus communiter homines male uti solent, ut esset clavis falsa &c. ni moraliter certò constet ad bonum usum ab emptore expostulari. Si id certò non constet, utique non possent licite vendi, quia tunc ministraretur emptori materia peccati; *S. Th. 2. 2. q. 169. a. 2. ad 4. Sanchez in Sum. l. 1. c. 7. num. 17. Bon. d. 3. q. 2. p. 2. num. 11.* Licite è contra venduntur res, quibus homines communiter bene uti solent, quamvis aliquando ordinentur in malum usum. Ita se habent chartæ lusoriae, taxilli, arma &c. *D. Th. loc. cit.* Verum tamen est, quòd si hæc & nunc constaret aliquem velle ea emere, ad finem malum, venditor teneretur abstinere à venditione; si etenim ex charitate tenetur impedire peccatum proximi, dum possumus id commodè præstare, multò magis debemus abstinere à subministranda materia ejusdem peccati.

Regula in præxi observanda.

I. Solent multoties Personæ rudes velle recedere ab emptione, & venditione inter ipsas sequuta, quia nondum factus fuit contractus per publicum Notarium. Verum hoc admittitur non debet Confessarius, si non habuerit intentionem præstandi consensum nisi per publicum contractum; ut patet enim ex dictis, emptio, & venditio non expostulatur ad sui perfectionem, ac proinde quando fit scriptura, potius intelligendum est fieri ob contractus firmitatem in foro externo, quam pro ipsius valore.

II. Cum non subsistat contractus emptionis, & venditionis, nisi postquam taxata sunt merx & pretium, advertere debet Confessarius non obligandos esse ad emendum, vel vendendum illos, qui postquam egerunt de aliqua merce vendenda, convenerunt inter se dicendo: *Non ci sarà da dire: Sta per me, e poi ci aggiustiamo del prezzo &c.* His & similibus dicendi formulis cum remaneat saltem pretium indeterminatum, adeoque cum nondum perfectus sit contractus, potest uterque contrahens à contractu resilire. Non sunt pariter cogendi ad vendendum vel emendum, qui pactum fecerunt de aliqua re indeterminata; puta, de aliquo ex agnis gregis, de aliquo panno, nullum determinando inter plures pannos apothecæ &c.

III. Quamvis Tutores, Curatores &c. prohibeantur emere res, quas administrant; nihilominus advertere debet Confessarius, quòd si illas emant eò majori pretio, quo aliis vendidissent, non sunt inquietandi in foro conscientie. Dixi tamen, eò majori pretio; nam cum ex vi sui officii teneantur querere utilitatem pupilli, minoris &c. id utique non facerent, si dum possent aliquid aliis vendere majori pretio, sibi minori pretio, quamvis intra latitudinem infimi, compararent.

C A P U T II.

De iis, qui prohibentur negociari per emptionem, & venditionem.

Q. I. Quid sit negotiatio.

R. Negotiatio proprie & rigorose dicta ea est, qua res aliqua comparatur, ut integra & immutata vendatur ad lucrum acquirendum. Illa ergo non est negotiatio, qua emitur necessarium, & superfluum venditur; sicut nec est negotiatio rigorosa aliquid emere, ut arte, vel in-

dustria immutatam, carius vendatur. Ita colligitur ex *D. Th. 2. 2. q. 77. a. 4.*

Q. II. An Negotiatores licite emere possint magnam copiam mercium, ut postea minutatim carius vendant.

R. Quamvis negotiatio rigorosa de se indifferens sit, & solum possit esse mala ratione fraudum, finis, mendaciorum, perjuriorum &c. nihilominus puto illicitam etiam esse, quoties quis merces ad vitam necessarias in urbe existentes in magna emat quantitate, ut postea cum lucro vendat. Ratio est quia, certè ratione talis emptionis cives damnantur, cum cogantur emere pretio majori; videtur autem jus esse apud Rempublicam, ut nemo ita apud se accumularet merces ad vitam necessarias, ut cogantur cives emere majori pretio, ac si expositæ essent apud plures vendendæ. Accedit illud augmentum pretii non provenire quia aliis tanti illæ merces estimarentur, sed tanti venduntur, quia aliquis illas apud se in magna quantitate coadunavit; unde pretii augmentum, utpote proveniens ex alterius accumulatione illarum mercium, justum non reputandum est. Hinc talis negotiatio dicitur turpe lucrum; *can. quicumque 14. q. 4. & cogi possunt hujusmodi negotiatores ad vendendas merces minori pretio; leg. 2. §. Cum in eadem ff. ad leg. vltiam. Immo videtur satisfacere debere etiam, qui carius emerunt propter ipsorum negotiatio- nem. Ita contra plures alios *Trull. l. 7. c. 20. d. 18. Sotus l. 6. de just. q. 2. a. 2. Navarr. c. 23. num. 91.**

Dixi tamen non licere modo præfato apud se congregare merces existentes in civitate, ne si apud paucos sint, cives cogantur carius emere. Cæterum licite mercator curat merces in magna quantitate apud se ex aliis urbibus asportari; nam tunc non privat cives commode emendi mitiori pretio res, quæ iam sint apud plures in Civitate. Locutus pariter sum de mercibus ad vitam necessariis, merces enim non necessarias licite mercatores apud se accumulunt; neque enim damnificatur Respublica, si hæc pretio rigorosiori vendantur; ultraquam- quod cum non sint necessariae, pretium non solet esse taxatum.

Q. III. An Clericis liceat exercere negotiatio- nem proprie dictam; & quid si illam exerceant per alium.

R. I. Utique negotiatio proprie dicta interdicta est Clericis, & Religiosis, cum valde indecorum sit illos lucro captando incumbere; tum quia negotia valde avocant à spiritualibus, in quibus tam Clerici, quam Religiosi debent occupari; *can. consequens 88. dist. cap. fin. de vit. & honest. Cler. cap. 2. ne Cler. vel Monachi &c.* Nec solummodo prohibentur Clerici & Religiosi ad negociando; sed insuper gravissima pœna adduntur, excommunicatio nempe & suspensio, quæ tamen sunt ferendæ sententia, ut notant *Lugo disp. 26. sect. 3. num. 23. Molin. disp. 342.* Præterea pro rebus, quibus negociantur, solvere debent vestigalia; *cap. ult. de vit. & honest. cler. cap. quinquam de censib. in 6.* Solummodo his est, an teneantur solvere vestigalia: de hujusmodi rebus, antequam ter admoneantur, ut desistant à negociatione. Et quamvis *Barbos. l. 1. Jur. Eccles. univ. c. 40. num. 130.* adhæreat tanquam probabiliori, sententia neganti hujusmodi obligationem ante trinitam monitionem, nihilominus tamen puto in præxi contrariam opinionem; nam dici potest trinitam monitionem prærequiri, antequam priventur immunitate à vestigialibus de bonis quasi patrimonialibus, non verò requiri ut priventur immunitate à vestigialibus quoad res, ex quibus illi teneantur; *Molin. disp. 342. n. 10. Carolus de Grass. de off. Cler. ff. 3. n. 184. Salmant. tr. 14. c. 2. n. 37.*

R. II. Non est illicitum negociari per alium; tamen ut ille totam industriam præstet in negotio,

Ratio est quia, dum Ecclesiasticus nullatenus per se exercet negociationem, dici non potest exercere opus indecens statui Clericali, & distrahatur ab operibus spiritualibus; quibus rationibus voluerunt SS. Canones vetitam Ecclesiasticis negociationem; *Molin. disp. 342. Less. l. 2. c. 21. d. 1. num. 6., Filiuc. tr. 35. c. 1. quæst. 8. num. 25.* Bene autem monet *Lugo d. 26. sect. 3. n. 36.* non excusandum esse ab illicita negociatione illum, qui ita negociaretur per famulum, seu ministrum, ut tota, vel fere tota superintendencia esset apud ipsum; hoc enim verè est negociari per seipsum. Sicut autem hoc, ut infra dicam, est grave peccatum, ita leve esset, si modica tantum sit superintendencia.

Q. IV. An Clericis licita sit negotiatio, non omnino rigorosa.

R. I. Si negotiatio sit œconomica, nempe ad lucrandum ex rebus propriis, dici non debet Ecclesiasticis illicita; etenim Canones prohibent illam negociationem, quæ sit aliena emendo, ut cum lucro vendantur. Hinc potest Clericus fructus recollectos in propriis prædiis aliò mittere, ut carius vendat, vel servare usque ad tempus, quo carius vendatur. Potest greges, aliaque animalia in suis prædiis alere, ut lucrum reportet vel ex fructibus, vel ex ipsis animalibus, dum venduntur adulta, & saginata in propriis pascuis. Potest locare animalia, ut oves, & boves, si habeat ex successione, vel ex decimis. Potest vitam suam minutatim vendere, sicut & ex proprio frumento facere panem coctum, illumque vendere. Reduci potest ad hanc negociationem carius vendere ea, quæ ad proprios usus empta fuerant, non solum si superflua, sed etiam si detur opportunitas carius vendendi; neque etenim vera tunc intercedit negotiatio, cum non empta fuerint animo carius vendendi. Multò magis id verificatur, si Clericus proprios proventus carius vendat, animo illos emendi dum pretium vilius erit; prohibetur enim est emere vilius ad carius vendendum, non carius vendere ad vilius emendum.

R. II. Licita est negotiatio industrialis, si non multum accedat ad negociationem lucrativam, de qua dictum est in superiori quæsitio. Pro negociatione industrialis omnino licita illam intelligo, qua res emptæ propria arte, & industria vel mutantur, vel valde meliorantur, atque ita venduntur. Hanc negociationem, quæ præfert industriam, & artem venditoris, non verò turpe lucrum, non improbant SS. Canones, nec Theologi. Hinc licite Clericus faceret ex auro, argento &c. artefacta ad vendendum; ex coloribus picturas; ex ferico opera acu picta &c. Ita etiam fert communis praxis.

Dixi, si non multum accedat ad lucrativam à SS. Canonibus prohibitam. Hujusmodi reputatur negotiatio, qua emuntur uvæ, ut per famulos postea vinum vendatur; lanæ, ut per operarios conficiatur pannum ad vendendum. Item si conducantur agri, vel aliæ res fructiferae ad vendendos fructus; nam solum licet Clerico proprios agros colere, vel etiam accipere in affectum terrena à locis piis. Præfatæ aliaque similes negociationes cum parum distent à negociatione rigorosa, præferuntur lucri aviditatem, quæ Ecclesiasticos valde dedecet; illosque summo opere à Divinis avertunt, adeoque Clericis omnino prohibita reputantur. Quoad hanc materiam videantur *Bellettus in disquis. Cleric. p. 2. §. 51. de pan. Cler. num. 1. Sperelli in decis. for. Eccles. decis. 94. Barbos. l. 1. Jur. Eccles. c. 40. d. n. 114. Lugo disp. 26. sect. 3. n. 34. Molin. disp. 342.*

Q. III. An omnibus Clericis prohibita sit negotiatio; & quomodo peccent negociando.

R. I. Certum est omnibus Religiosis vetitam esse negociationem, atque omnibus Clericis in-

Sacris constitutis. Quoad Clericos Minoribus Ordinibus initiatos communis opinio est non comprehendendi sub lege prohibente Clericis negotiationem, si non habeant Beneficium; si etenim sint beneficiati, cum tunc ratione Beneficii debeant specialiter vitam Ecclesiasticam gerere, intelligi debent semoti à negociis secularibus, inter quæ non ultimum locum habet negotiatio. Sunt tamen & qui huiusmodi Clericum velint non comprehendendi sub iuribus ab initio citatis; *Molin. disp. 342. Trull. l. 7. in Decal. c. 21. d. 9. n. 7.*

R. II. Omnes, qui comprehenduntur sub prohibitionibus negociandi peccant mortaliter, si negociantur, quia istæ leges sunt iustæ, & de re valde gravi, & sub gravibus penis impositæ; *Barb. de cit. num. 114. & 128. Bellet. de quæst. Cler. p. 2. §. 51. num. 2.* & fere communiter. Excusantur tamen à gravi culpa, si bis, vel ter negociantur, nam hoc intelligitur ad parvitatem materiæ pertinere; & ulterius iura intelliguntur de Clerico exercente negotiationem, non autem si bis, vel ter negocietur; *Barb. num. 120. Lugo d. 26. sect. 3. n. 24.* Item omnino excusatur Religiosus, vel Clericus, si negocietur ad se suosque alendos; *Barb. n. 119. & communiter;* colligitur enim ex cap. dilecti de Decum. & c. pervenit d. 86. aliamque SS. Canonibus.

Regula in praxi observanda.

I. Cum ex opinione verè probabili liceat Ecclesiasticis per alium negociari, quoties ipsi nihil, vel fere nihil negociis superintendant; hinc semper putari Confessarios omnino tutos in conscientia reputare debere illos Ecclesiasticos, qui dant propriam pecuniam ad societatem Negociatoribus, vel contractu, ut dici solet, trium scriptorum, si nullam curam habeant de negociis, quæ sunt à mercatoribus; solummodo suo tempore reportantes lucrum ex negociis ab ipsis peractis. Multò magis id licitè faciunt, dum defunt occasione implicandi in censibus, vel in emptione bonorum frugiferorum propriam pecuniam.

II. Videat Confessarius, quàm gravi culpa inquinantur illi Ecclesiastici, & maxime Animarum Rectores, qui emunt frumentum, vinum &c. pretio viliori, ut postea carius vendant, hæc etenim est negotiatio ipsi omnino illicita. Eodem inquinantur peccato dum emunt ad minutatim vendendum, faciendum panem de frumento. Immo nollem unquam Rectores Animarum proprium vinum minutatim vendere ad illud in ipsorum domibus bibendum; multi etenim, hac oblata occasione, inebriantur cum gravi scandalo, populi que obmurmurationibus; solent etenim dicere in cella vinaria Rectoris consumi à Parribus-familias quæ domum deferre debent ad suos sustentandos; filios de domo surripere ut ibidem bibendo, & comedendo se ingurgitent; vel saltem ibi propria lucra dilapidare, dum interim Parentes, & alii de familia nec habent necessaria; Rectorem nimis lucro inhiantem non curare de tot ebrietatis peccatis &c. Majorem etiam dabit scandali, & detrahendi occasionem, si ludum alearum computatoribus permittat. Hinc nullatenus illi concionanti, vel peccata in confessione redarguenti benignas aures præstabant, & en Animarum ruina. Consideret ergo Confessarius quomodo se gerere debeat cum iis Rectores, qui fere cauponam in propriis sedibus habent. Hæc omnino vitantur absurda, si illis tantum minutatim vendant vinum, qui volunt illud ad propriam domum deferre, vel etiam viatoribus; non verò illuc confluentibus vel ad ludendum, vel ad vinum immoderatè bibendum.

III. Quamvis permittant SS. Canonibus Ecclesiasticis propria bona colere, nihilominus suaderem

Confessario, ne permittat Ecclesiasticis ita exercere agriculturam, seu per se etiam viliora facere, ut populo despicabiles reddantur, ac desiderio detestandi inflammari videantur. Cui quæstio nostris temporibus non vilis appareret Rector ille animarum, qui vel per totam diem, vel majorem ipsius partem ligone terram foderet, ipsamque stercorearet; ac deinde terram, stercoreque fordidatam sacra faceret ministeria? Ego utique illi concederem per se ipsum hortum colere, vites, aliasque arbores amputare; at obtestarer ne alia viliora populo vidente præstaret, ne ipsorum exponatur ludibrio, & ne passim dicerent velle per se ipsum rusticum agere, ne aliquid cogatur solvere Operariis.

IV. Antequam Confessarius prohibeat Ecclesiastico negotiationem, in Domino videat, an satis habeat, ut provideat suis, suorum, & Ecclesiæ necessitatibus. Si non satis illi sit, tunc permittat ei aliquam negotiationem, sed solummodo quantum sua, suorumque necessitas exposcit; & ita illam exerceat, ut quantum fieri potest, secularium detractiones removeat.

V. Denique Confessarius ferèd increpet illum Ecclesiasticum, qui totus est in exercendis aliorum negociis, seu gerit quasi personam, vulgò di Fattore, in domo Nobilium. Hoc utique illum omnino divertit ab applicando rebus spiritualibus, ut præstare teneretur; adeoque male sonat apud SS. Canones, qui non solum generaliter prohibent Ecclesiasticis negotiationem, sed etiam esse Ministros, & Procuratores Laicorum; *cap. 2. ne Clerici vel Mon. ubi communiter Canonistæ.*

C A P U T III.

De Pretio rerum venalium; & ex quibus causis augeri, vel minui possit.

Q. I. Uid sit pretium; & quotplex.

R. I. Pretium est pecunia certa, & determinata, quæ promittitur pro merce. Cur dicatur pecunia certa, & determinata constat ex dictis capitulis superiori. Additur, quæ promittitur, ad inveniendum non esse necessarium quòd illico detur, seu solvatur pretium pro merce, sed satis est si promittatur; *leg. 1. de contrab. empt.*

R. II. Pretium duplex est, legale, & naturale. Legale est illud, quod taxatur pro aliqua merce ab habente potestatem. Id autem multoties fit ad obviandum avaritiæ venditorum, seu etiam præpotentiæ emptorum, ne extorqueant merces pretio nimis vilis.

Pretium naturale est illud, quod absque taxatione legis mensuratur, sed statuitur communi, & prudenti iudicio hominum, attendente rerum necessitate, utilitate, penuriâ, abundantia &c. Ex hoc autem provenit pretium naturale non consistere in indivisibili, seu in aliqua quantitate determinata, sicut legale, sed habet quandam latitudinem; cum etenim hominum iudicia varia sint, consequens est varium esse pretium naturale. Hinc communiter dividitur in infimum, seu primum; in medium; seu moderatum; in rigorosum, seu summum; & quocumque ex his pretis res vendatur, semper iustè venditur. Ubi etiam advertendum, quòd si res sit vilior, minorem habet latitudinem, majorem verò, si pretiosior; *Lugo disp. 26. n. 39. Trull. in Decal. l. 2. c. 20. d. 2. n. 5.*

Q. II. An licitum sit vendere quolibet pretio; maxime si res sint raræ, & non habeant pretium taxatum.

R. I. Non est licitum in foro conscientie vendere res quolibet pretio. Ratio est quia, iustitia

ta exposcit ut servetur æqualitas inter contractantes; hæc autem non servatur quoties merx non venditur intra latitudinem iusti pretii. Præterea, ut dicitur *leg. iure natura 206. ff. de reg. jur. iure natura æquum est neminem cum alterius detrimento, & injuria fieri locupletorem.* Quòd si alique leges venditur concedere emptoribus, & venditoribus se circumvenire (non tamen dolo, & mendaciis) intelligendum est loqui intra latitudinem iusti pretii, ita ut ita liceat venditori circumvenire emptorem, ut vendere possit pretio summo; & è contra emptori, ut emere possit pretio infimo. Item si leges venditur quandoque dicere res tanti valere, quanti valere possunt, intelliguntur eodem modo, intra latitudinem nempe iusti pretii. Facta autem conventionione de pretio, eidem conventioni standum est; unde si convenierunt de supremo, non licet emptori velle dare infimum; & si convenierunt de infimo, non licet venditori aliquo modo procurare supremum. Ratio est quia, post factam conventionem unusquisque jus habet ut attendatur, utpote quia in ea nulla continetur iniustitia; *Salm. de contr. l. 1. c. 2. p. 9. n. 83.*

Non dixerim tamen quòd si excessus, vel defectus iusti pretii sit modicus, emptor vel venditor sint obligandi ad restitutionem. Juxta communem regulam DD. in tali casu rationabiliter præsumitur voluisse sibi ad invicem condonare, seu remittere illum modicum excessum, vel defectum; nam fere impossibile est exactissimam in contractibus servare iustitiam, & æquitatem; *Laym. l. 3. p. 4. c. 17. §. 1. n. 5.*

R. II. Næque merces raræ possunt quocumque pretio, seu pretio excessivo vendi. Ratio est quia, etiam istæ merces habent pretium naturale in hominum peritorum estimatione, quamvis estimari non valeant à communi & rudi plebe. Si ergo habeant suum pretium in estimatione hominum prudentum, tale pretium attendendum est, ut dicitur de aliis mercibus; *Navarr. in man. c. 23. n. 78. Molin. disp. 348. Lugo d. 26. num. 47.* Semper tamen advertendum in his, quòd sunt rariores, èd majorem dari latitudinem in pretio taxando. Hæc autem valent juxta forum conscientie, in quo venditor, vel emptor, qui graviter defecerunt in iusto pretio, tenentur sub gravi vel restituere excessum exactum à venditore, vel gravem defectum quem emptor commisit in emptione, ita ut tantumdem vel restituendum, vel tribuendum sit, ut pretium sit in una ex lineis iusti pretii.

In foro verò externo ad evitandas lites, ni læsio sit ultra dimidium, non datur actio contra legentem, tam de jure civili, quàm canonico; *l. 2. Cod. de rescind. vendit. & leg. si voluntate §. ibid. cap. cum dilecti 3. & cap. cum causa 6. de lesi. ultra dimid.* Si igitur aliquis, qui vendidit rem, quæ juxta pretium infimum æstimabatur 100. nummis aureis, neque 50. aureis illam vendidit, tunc quia fuit læsus ultra dimidium, potest agere vel de rescindenda venditione, vel ut suppleatur pretium saltem usque ad infimum. Si verò vendidit saltem 50., tunc quia non fuit læsus ultra dimidium, nullam habet actionem in foro externo. Idem dicas de emptore; nam in correlativis quod de uno statuitur, censetur statutum de alio, si eadem de utroque ratio militet, ut in casu nostro; *arg. leg. fin. C. de ind. junct. leg. cum emptor ff. de rescind. vendit. & reg. 41. juris.* Unde si quod tantum stabat 100. emit. 152. aureis, in foro etiam externo habet actionem contra venditorem vel pro rescindenda emptione, vel ut illi restituatur quòd solvit ultra pretium rigorosum, quia læsus fuit ultra dimidium; è contra nullam habebit actionem in foro externo, si solvit tantum centum quinquaginta.

Q. II. An licitum sit augere pretium legitimum.

R. Dum pretium est iustè à lege taxatum, non licet illud augere. Ratio est quia, lex iustè lata à legitimo Superiore, ni sit purè pena lis, obligat etiam in conscientia, ut dicitur in Tractatu de legibus. Si proinde violetur in materia iustitiæ, obligatio confurgit restitutionis. Huiusmodi pretium tenentur servare etiam Clerici & Religiosi; nam èd ipsò quòd tale pretium sit iustè taxatum, excessus supra tale pretium erit iniustus, adeoque violaretur iustitia commutativa; *Azor. tom. 1. l. 5. c. 12. q. 4. Guttier. practic. q. 9. q. 180.* Idem pretium servare tenentur peregrini, nam pretium taxatum pro mercibus ad contractum pertinet; unusquisque autem in contractibus se debet conformare foro, in quo est; *cap. fin. de for. compe.*

Dixi, dum pretium est iustè à lege taxatum; nam si iniustè vel ex ignorantia, vel ex errore, vel ex malitia fuit taxatum, non tenentur Venditores se tali legi conformare, cum lex iniusta non obliget in conscientia. Oportet tamen constare pretium esse iniustè taxatum, nam in dubio præsumendum est de iustitia legis; *Molin. d. 364. num. 5. Bon. disp. 3. de rest. q. 2. p. 4. num. 7.* Tunc autem constaret pretium taxatum esse iniustum, quando venditores ex suis mercibus non reportarent lucrum honestum, quod sufficeret ad decentem sui sustentationem; nam æquum est ut unusquisque ex sua merce possit lucrari quantum sufficit ad honestè vivendum juxta suum statum.

Communis doctrina de servando pretio legali, seu à Principe taxato, limitanda est respectu illius, qui venderet mercem multò meliorem eâ, quæ communiter vendi solet; nam taxa Principis respicit merces, quæ communiter venduntur, non verò rariores, & quæ notabiliter excedunt alias in bonitate. Quòd si excessus sit modicus, non potest ratio illius pretium augeri; nam parum, ut dici solet, pro nihilo reputatur; *Lugo disp. 26. sect. 5. num. 65. Reginal. l. 25. c. 16. sect. 3. num. 184. Trull. l. 7. c. 20. d. 2. num. 19.*

Q. IV. Quæ sint causæ augendi pretium.

R. I. Prima causa augendi pretium est lucrum cessans, vel dampnum emergens. Si e. g. vendat quis in gratiam alterius vinum, quòd prævidetur post aliquod tempus plus valiturum, adeoque usque ad illud tempus nolebat illud vendere, potest exigere aliquid de plus supra pretium, quo nunc venditur, cum non solum vendat vinum, sed etiam spem magis in futurum lucrandi, quæ est pretio æstimabilis. Si quis patitur ab amico rogatus vendat equum, sine quo non potest pergere ad Civitatem ad impediendum aliquod damnum prævisum, non solum potest exigere ab emptore valorem equi, sed etiam quanti æstimatur damnum, quod propter venditionem equi non potest impedire. Ut autem propter lucrum cessans, & dampnum emergens venditor aliquid de plus possit exigere, debent verificari sequentes conditiones. Prima, ut lucrum cesset, & damnum emergat præcisè ex vi factæ venditionis; nam si lucrum aliàs etiam cessare debuisset, non potest pretium augeri; ut si e. g. non obstante prævisione quòd vinum in futurum plus esset valiturum, adhuc quis decreverat modò vendere; *cap. fin. de usur.* Idem dicas de damno emergente. Secunda conditio est, ut in determinando augmenta pretii deducantur expensæ, quæ faciendæ erant pro conservanda merce usque ad tempus, quo plus erat valitura. Item si periculum erat ut eo tempore intermedio periret, vel deterior fieret, deducatur quanti æstimari prudenter potest tale periculum. Aha conditio est, ut venditor moveat emptorem de pretii augmento propter lucrum cessans.

cessans, vel damnum emergens; aliàs enim deciperetur, cum putaret pretio currenti emere, quo pretio faciliè reperire esset alios, qui venderent: *Navar. cap. 23. num. 84., Molin. disp. 351., Pal. de just. disp. 5. p. 12. n. 3.*

R. II. Secunda causa augendi pretium est magnus affectus venditoris ad rem, quam vendit; nam lucro æstimabile est se privare in gratiam alterius rei affectus magnam oblectationem, hilaritatem &c. Advertere tamen est, huiusmodi affectum debere esse magnum, & monendum esse emptorem de augmento pretii propter rationem supra allatam: *Lugo disp. 26. sect. 7. num. 89. Trull. l. 7. c. 20. d. 6. num. 4.* In praxi propter istam causam raro augeri poterit pretium, nam sepe quicumque sit affectus ad rem quæ venditur, non minor est affectus ad pretium supremum, quo venditur.

Hic etiam advertendum cum D. Th. 2. 2. q. 77. art. 1. quod si affectus ad rem non est in venditore, sed in emptore, non potest venditor augere pretium rei. Idem dicas si lucrum cessans, vel damnum emergens esset in emptore, quatenus scilicet si rem non emeret, magnum perderet lucrum, vel subiret aliquod damnum. Si propter huiusmodi affectum, necessitatem vel utilitatem emptoris venditor vellet augere pretium supra rigorosum, jam illud augetur propter id, quod suum non est, adeoque injustè ageret.

R. III. Tertia causa augendi pretium est penuria mercium, & multitudo emptorum. Ratio est quia, communis æstimatio pretium iustificat: *arg. leg. pretia rerum ff. ad leg. falcid.* pluris autem æstimantur res, quando raræ sunt, & multi sunt emptores, utpote quia difficilius possunt haberi: *Laym. l. 3. tr. 4. c. 17. §. 1. n. 10. Pal. de just. disp. 12. p. 12. n. 1.*

R. IV. Quarta causa augendi pretium non est dilata solutio, bene tamen periculum amittendi pretium, vel difficultas, molestia, & labor in eo obtinendo. Quod præcisè propter dilatam solutionem non liceat exigere aliquid supra pretium rigorosum, constat *ex cap. consultit 10. de usur.* Ratio etiam suffragatur quia, si quod fiat solum 100. aureis, vendam 110. quia non statim 100. aurei solvuntur, idem est ac si mutuo darem 100. ut post aliquod tempus 110. acciperem, quod constat esse usurarium: *Azor. 3. p. l. 8. cap. 8. §. Vis igitur & communitur.*

Licet verò augetur pretium ob periculum illud amittendi. Et probatur *ex cap. in Civitate 6. de usur.* nam ibi conceditur venditori augere pretium, eò quod speraret merces esse pluris valituras eo tempore, quo decreverat illas vendere. Si ergo periculum amittendi pretii incrementum est iustus titulus tale pretium augendi, multò magis periculum amittendi ipsum pretium vel in toto, vel in parte. Probatur etiam ratione quia, exponere se periculo gravis damni est pretio æstimabile, ut deducitur etiam *ex leg. 5. ff. de nautic. fen.* ergo pro tali periculo poterit aliquid licetè exigere ille, qui se exponit periculo amittendi pretium suæ mercis. Sed de hoc periculo uberius, cum agemus de contractu mutui. Nec puto in ordinariis emptioibus ob augendum pretium ratione veri periculi necesse esse monere emptorem de tali augmento, nam potius offenderetur. Secus in venditionibus majoris momenti; nam sicut in istis sine emptoris offensione exposcitur pignus, vel Fideiussor, ita & potest exponi aliquid de plus exigi ratione periculi, quod prudenter timeatur. In hoc sensu admittendum est quod sine ulla distinctione docet Lessius *l. 2. c. 21. d. 6. num. 55. & Mol. disp. 356.* alique. Eadem ratione probatur licitum esse augere pretium ob difficultates, labores, molestias &c. quæ prævidentur eventuræ in obtinendo

do pretio, dum merx creditò venditur; nam de facto id etiam est pretio æstimabile.

Q. V. Quæ sint causæ minuendi pretium infra infimum.

R. I. Prima causa minuendi modo prædicto pretium est lucrum cessans, vel damnum emergens emptoris. Si quis v. g. emat agrum, domum &c. in gratiam venditoris numeratâ pecuniâ, & ob id omittat aliud negotium sibi proficuum & utile, hac ratione poterit velle emere pretio minus infimo, ut patet ex dictis in superiori quæsto. Idem dicas, si debeat facere expensas in conservanda re, quam emit in gratiam ipsius emptoris: *Navar. c. 23. à num. 84., Less. l. 2. c. 21. dub. 4., Pal. de just. disp. 5. p. 10. num. 3.*

R. II. Altera causa minuendi pretium est copia mercium, & paucitas emptorum; nam tunc minus æstimantur, & ex communi æstimatio augetur, & diminuitur pretium: *arg. leg. pretia rerum ff. ad leg. falcid.*

R. III. Tertia causa minuendi pretium est, si merces in magna copia emantur, nam cum tunc venditor fiat habilior ad novas merces comparandas, & exoneretur molestiis, & curis, quæ necessariæ sunt in conservandis mercibus, sive illis minutatim vendendis, voluntariè accipit aliquid minus pretio consueto. Præterea talis est communis consensus inter vendentes, & ementes: *Laym. lib. 3. tr. 4. c. 17. n. 10. Less. l. 2. c. 21. dub. 4. in fin.*

R. IV. Quarta causa minuendi pretium est, si merx ultroneè offeratur emptori, dummodo concurrat aliqua circumstantia, ratione cuius tunc vilescat. Pro quo observandum, quod præcisè ex hac causa quod à venditore merx offeratur emptori, non puto posse diminui pretium infra infimum. Ratio mihi est quia, eò quod à venditore offeratur, non evadit minus rara, seu minus utilis & bona; ac proinde non est cur pretium solum ex hoc capite sit diminuendum infra infimum. Præterea sicut ob privatam utilitatem, seu necessitatem emptoris non potest venditor ex supradictis pretium augere, ita nec emptor poterit infra justum diminuere propter particularem necessitatem, qua venditor cogitur offerre suas merces. Nec obstat illud vulgare dictum: *merces ultroneè vilescunt*; nam invaluit eò quia sepe adest aliqua circumstantia, unde vilescant. Solent e. g. tales merces adeste in magna copia; vel pauci sunt emptores qui eas requirant; seu tales merces solent esse minus utiles, vel etiam onerosæ emptoribus &c. *Bonar. de Contractib. q. 2. p. 4. n. 28. Salm. tr. 14. c. 2. p. 9. §. 2. n. 105.*

R. V. Ob anticipatam solutionem non licet pretium diminuere, nisi in emptore adsit lucrum cessans, vel damnum emergens, vel periculum non habendæ mercis, vel habendæ minus bonæ. Quod ex vi præcisè anticipatæ solutionis non liceat emere pretio infra justum patet quia, si emam modò pretio decem aureorum mercem stantem quindecim aureis, tradendam tamen post aliquos menses, idem est ac si mutuo dem decem aureos, ut mihi postea quindecim tradantur, quod est manifesta usura. Ita communiter DD. Si verò eò quod anticipatò emam, amittam aliquod lucrum, vel subeam aliquod damnum, vel me exponam periculo amittendi pretium, & non obtinendæ suo tempore mercis, tunc potest minui pretium quantum æstimantur hæc onera, quæ subit emptor.

Q. VI. An quæ voce Præconis publicè subasta venduntur, quocumque pretio emi, vel vendi possint.

R. Iustum pretium rerum, quæ sub hasta venduntur, illud est quod offertur à licitatoribus, si ve rigorosum excedat, sive infimo emantur. Ratio est quia, eò quod ita vendantur, videtur à

publica potestate illud taxari pro pretio iusto in huiusmodi venditionibus quod ab emptoribus offertur. Secus dicendum, si lex ita taxaverit pretium in huiusmodi venditionibus, ut saltem minoris vendi non possit: *Lugo disp. 26. sect. 4. n. 45. Trull. l. 7. c. 20. d. 3. n. 1. & 2., & dub. 6. n. 9. Dian. t. p. tr. 8. resol. 55.* Oportet tamen fraudes abesse ut pretium oblatum iustum intelligatur. Huiusmodi autem sunt, si imittantur emptores pretium exiguum simulatè offerentes, & statim desistant ab ulteriori pretio offerendo; vel si imittantur ficti emptores simulantes velle emere, ut ita carius vendatur; vel si omnes emptores simul conspirent nonnisi vile pretium offerendi, id enim præferret monopolium. Cæterùm nulla iniustitia est rogare aliquos amicos, nè plus certa quantitate offerant, ut possit rogans rem obtinere iusto pretio, quamvis infimo; non intercedit etenim iniustitia circa pretium, nec circa modum, quo impediuntur alii emptores à plus offerendo, cum solummodo deprecetur. Peccaret verò contra iustitiam, si minus, vel importunis precibus uteretur, vel si rogaret ut nec offerrent pretium iustum; *Bon. d. 6. q. 2. p. 5. n. 19., Dian. t. p. tr. 8. resol. 76.*

Regula in praxi observanda.

I. Cum non liceat vendere nisi intra latitudinem iusti pretii, nec pariter liceat emere nisi eodem iusto pretio, advertere debet Confessarius non esse tutos in conscientia illos, qui à venditore ignorante emunt aliquam tabulam pictam, gemmam &c. pretio valde modico, dum aliàs essent multi valoris; nam iustum pretium illius rei non commensurandum est ex particulari æstimatione venditoris ignorantis, sed ex communi æstimatione illorum, qui sunt periti circa illas res.

Nec pariter tutus est in conscientia venditor, qui ex emptoris inconsideratione, passione, animi levitate, seu nimio affectu ad rem, quam emit, exigit aliquid supra pretium rigorosum, nam excedit limites iusti pretii. Neque potest dici præsumendum esse emptorem donare, nam donatio ordinariè non præsumitur, nisi id ex aliquo titulo possit probari; & de facto emptor non intendit donare, sed emere, & venditor exigit pretium non ut donatum, sed ut debitum.

II. Quia nemo tenetur in conscientia stare pretio legali, seu taxato à Principe, quoties est manifestè iniustum, hinc est quod si vel ex prima taxatione pretii, vel si ex eo quoddam illud non fuit mutatum variatis circumstantiis, nullum, vel fere nullum lucrum reportent venditores, tunc non tenentur illud servare. Si ergo tunc alià viâ non possint sibi de honesto lucro providere, poterunt id facere diminuendo pondus, mensuram &c. Poterunt pariter mercibus aliam rem minus bonam immiscere; ut aliquid filiginis optimo frumento, aliquid aquæ vino &c. Hæc mixtio aquæ vino non admittitur ab aliquibus, quia emptor intendit emere vinum purum. Nihilominus si tali mixtione non efficiatur deterius eo, quod communiter venditur tali pretio, non possum id reprobare, quia servatur æqualitas inter contrahentes. Secus si vinum emeretur ad conservandum, nam vinum mixtum aquâ difficilè conservatur.

III. Eò quod res meliores & excellentiores intra eandem speciem vendi possint ultra pretium taxatum. Lege, sequitur venditorem posse meliora separare, & vendere ultra taxam, & quod remanet, vendere pretio taxato, si remaneat ejusdem bonitatis ac id quod illius speciei communiter venditur. Advertere tamen est, quod id quod venditur ultra taxam, non debet excedere tantum modicè alias consimiles merces in bonitate; nam pat-

vus excessus non variat commune pretium.

IV. Confessarii quoque advertere debent, quod quamvis non licetè augeatur pretium ex eo præcisè quod merces creditò vendantur, nihilominus in praxi dum venditio creditò fit, fere semper adest aliquis iustus titulus pretium augendi. Vel enim adert saltem aliquod periculum pretium perdendi; vel adert lucrum cessans, cum Mercatores soleant præsentem pecuniâ negociari; vel saltem aliqua molestia imminet in pretio obtinendo. Quoties enim etiam illi qui possent solvere, nolunt facere, nisi prius malis verbis affligant venditores, vel etiam minus? Advertere tamen oportet in his casibus pretium non esse semper æqualiter augendum, sed augendum, vel minuendum esse juxta proportionem periculi, & molestiarum &c.

V. Quam maximè attendere debent Confessarii, ne emptores venditorum paupertate abutentes, ab illis emant res, quas offerunt vilissimo pretio, memores solam necessitatem venditoris non esse sufficientem rationem ut merx ematur pretio minus infimo. Hinc sepe debent eos cogere ad refarcienda damna illata miseris venditoribus, cum sepe ex eo solum exiguo emant pretio, quod venditores ratione necessitatis vendere coguntur.

VI. In praxi attendere debent Confessarii ne præcisè propter anticipatam solutionem emantur res pretio minus infimo. Id facere solent multi hyeme emendo à Rusticis senum, folia propter bombyces, frumentum tradendum tempore messis &c. & quia anticipatò emunt, pretio tam vili emunt, ut fere semper certi sint se lucraturos.

VII. Non raro iniustitiæ interveniunt in publicis licitationibus. Sciat proinde Confessarius non licere omnibus iis, qui aliquid emere volunt sub hasta, convenire de non offerendo nisi tali pretio. Idem dicas quoad volentes emere vestigalia, vel alios proventus; hoc etenim reducitur ad speciem monopolii, quo iniustitia committitur adversus venditores. Non per hoc tamen illicitum est rogare amicos, ne faciant nimis pretium ascendere, ut ipse rogans possit rem iusto pretio obtinere. Altera iniustitia est, quando alii fraude & dolo prohibentur huiusmodi emere. Ipse etiam preces si proveniant à viro potente in his circumstantiis, in quibus, si quis illi non acquiescat, possit timere aliquod malum, vi æquiparantur.

C A P U T IV.

De quibusdam particularibus venditionibus, videlicet Officiorum, Nominum, Hæreditatis, & Rei alienæ.

Q. I. AN licetè publica officia vendantur. R. Quamvis leges positivæ prohibeant venditionem, & emptionem officiorum temporalium, nihilominus si adest consuetudo legitime introducta, vendi & emi possunt.

Quod hoc prohibeant leges positivæ, constat *ex Novell. 8. cap. 1.* atque id iustis de causis factum est; nam si publica officia venditioni exponantur, valde periculosum est ut indignis & ineptis conferantur. Si verò contraria consuetudo legitime fuerit introducta, validè & licetè venduntur talia officia; quatenus etenim afferunt lucrum & commoditatem, sunt verè pretio æstimabilia. Dudò tamen advertere oportet. Primò, nè vendantur indignis & ineptis, ut de se constat. Secundò, nè vendantur pretio immoderato; nam, ultraquamquod huiusmodi officia habent pretium sibi correspondens juxta majus vel minus lucrum, & commoditatem quam afferunt; adhuc considerare est, quod si vendantur pretio immoderato, qui habent officia huiusmodi pretio solummodo adlaborant per se & ne-

nefas pretium expensum recuperare. Contraria consuetudo utpote fovens peccata, dicenda est corruptela, adeoque legitime non potest introduci: *cap. final. de consuet.*, *Navar. in man. c. 25. num. 7.*, *Pal. de just. d. 5. p. 18. n. 13.*, *Azor. p. 2. l. 8. c. 7.*

Q. II. An Nomina, seu Actiones, Jura, Credita, Debita, Chyographa licite minoris emi possint.

R. I. Quamvis Nomina, seu credita illiquida & litigiosa jure positivo emi non possint, id tamen licite fit, ubi est consuetudo legitime introducta. Hanc utique emptionem & venditionem prohibuit jus positivum, ut constat ex *leg. quicumque 3. C. de litigijsis*. Immo si talia nomina simulatè alicui donarentur, sed revera venderentur pretio valde minori, debitor non teneretur solvere emptori nisi quod ipse principali creditori tradidisset: *leg. ab Anastasio 23. C. mandati*. Ita si quis creditum litigiosum 1000. scutorum emisset 100. scutis, quamvis ipsi tale creditum adjudicaretur, nihilominus debitor non teneretur solvere nisi 100. scuta, quoties probaretur tali pretio, suum debitum emptum fuisse. Stante autem consuetudine legitime introducta, bene talia nomina, seu credita licite venduntur & emuntur, quia sunt pretio æstimabilia; & eò majori sunt digna pretio, quò magis affulget spes, ut talia credita fiant in judicio certa.

R. II. Credita certa minoris emi possunt, si in emptore adfit lucrum cessans, aut damnum emergens; vel si ipsa credita difficiliter obtineri possint, aut futura sint periculosa &c. Et quidem si aliquis emendo alterius creditum anticipatè solvat pecuniam, unde non possit suis negotiis incumbere, vel aliud damnum patiat, clarum est non pati debere hujusmodi, & posse emere creditum tantò minoris, quantum necesse est ut reparantur lucra, quæ omisit, vel damna, quæ passus fuit.

Idem dicendum, si creditum, licet liquidum, attamen sit periculofum, v. g. propter paupertatem debitoris, vel exigi haud possit sine multis incommodis, seu etiam expensis; nam talia credita licet certa in communi æstimatione minoris reputantur: *Less. l. 2. c. 21. d. 8. n. 65.*, *Laym. l. 3. tr. 4. c. 17. §. 5. n. 33.* Nec refert ab emptore fore consequendum creditum absque ulla difficultate & periculo ob suam particularem industriam, amicitiam &c. nam hoc per accidens se habet; & pretium crediti non attenditur penes aliquam circumstantiam, quæ competat uni, aut alteri emptori, sed penes communem æstimationem: *Laym. cit.*, *Lugo d. 26. n. 94.*, *Mol. disp. 361. n. 10.*

Ipsi etiam Debitores possunt minoris emere alterius creditum liquidum quidem, sed periculofum, seu difficilis exactionis, dummodo ipsi causa non sint, ut tale evadat. Possunt, inquam, & ipsi minoris emere; nam semper cum emunt pretio justo, non sunt deterioris conditionis, ac sint alii. Secus dicendum, si ipsi malitiosè redderent alterius creditum periculofum, & difficilis exactionis, nam tenentur sua debita sine difficultate solvere; & aliunde nemo debet cum alterius injuria dutescere, & reportare commodum ex sua malitia, & dolo, ut *ex reg. 168. juris*, & *ex cap. literis 2. de dolo*, & *contum.*

Quod dictum est de debitoribus valet etiam de Officialibus & Ministris, qui Principum, vel aliorum pecuniam administrant. Et ipsi igitur, si non sunt causa periculosa & difficilis solutionis, possunt minoris emere credita, quæ à creditoribus difficilè exiguntur ab illis, quorum pecunias administrant. Id tamen in praxi non caret gravi periculo.

R. III. Creditum certum nulla difficultate ac

molestiâ exigibile in futurum, & quod nullatenus est periculofum, non potest minoris emi. Suppono igitur non intervenire in emptore lucrum cessans, vel damnum emergens. Hoc supposito probatur alata responsio quia, debet intervenire æqualitas inter pretium & mercem; eò autem ipsò quòd creditum 100. aureorum nulla sit difficultate exigibile, & nullo sit periculo expositum, non fiat minus 100. aureis, quamvis sit in posterum solvendum. Nec refert quòd plaris æstimari soleat res præfens, quàm futura, sive plus jus in re, quàm ad rem: *leg. minus 204. ff. de reg. jur.* nam ita dicitur quia, ordinariè loquendo, in acquirenda re futura occurrunt difficultates, & pericula, sive lucrum cessans, & damnum emergens.

Facit ad casum nostrum damnatio propositionis 41. facta ab Inn. XI. quæ ita se habebat: *Cum numerata pecunia pretiosior sit numeranda, & nullus sit qui non majoris faciat pecuniam præfentem, quàm futuram, potest creditor aliquid ultra sortem à mutuatario exigere, & eo titulo ab usura excusari*. Sicut igitur in mutuo pecunia futura nullo periculo, & nullis difficultatibus exposita non potest minoris æstimari, quàm præfens, adeoque non potest mutuatarius ratione pecuniarum in futurum habendæ aliquid exigere supra pecuniam, quam modò dat; ita dicendum creditum certum 100. aureorum, & certò & sine difficultate in futurum exigibile valere etiam modò 100. aureis: *Laym. loc. cit. n. 32.*, *Mol. disp. 361.*, *Less. l. 2. c. 21. d. 8.*

Q. III. An Hæreditas vendi, & emi possit.

R. I. Hæreditas nondum delata certi & viventis Testatoris nec validè, nec licite vendi potest. Ita expressè sancitur *leg. 1. ff. de hæred. vel action. vendit.* & *l. D. Quæstione 30. C. de Pactis*. Ratio autem ita decernendi fuit, quia si alicui vendatur hæreditas Testatoris adhuc viventis, datur causa optandi illius mortem, unde talis venditio reputatur contra bonos mores. Secus esset, si Testator ipse consentiret, ut constat ex *leg. cit. 30. de pact.* nam tunc non esset illi molestum alterum suam hæreditatem sperare.

R. II. Validè & licite venditur hæreditas nondum delata Testatoris incerti, vel Testatoris, qui creditur defunctus. Permittunt igitur leges venditionem hæreditatis Testatoris incerti: *arg. leg. ea verb. 3. §. 2.*, & *leg. si societatem 73. ff. pro socio*. Ratio est quia, si quis e.g. venderet hæreditatem, quæ à quocumque Testatore sibi adveniret, nullo assignato certo Testatore, nullius mors præmaturè desideratur, ut de se constat. Idem sequitur, si ematur hæreditas Testatoris, qui creditur defunctus; ut si quis diceret, vendo tibi hæreditatem mei Patris, qui dicitur defunctus, si forte me instituit hæredem, quòd ignoro: *l. nam hoc 11. de hæred. & action. vendit.*

R. III. Hæreditas jam delata, hoc est, illa quam quis potest cognoscere, & adire sino ullo impedimento, potest pro libito vendi, nam unusquisque est suæ rei moderator & arbiter. Porro nomine hæreditatis non plus intelligitur, quàm quod superesset deductis legatis, ære alieno, & quibusvis debitis defuncti: *arg. leg. subsignatum 36. de verb. sign.* Si proinde emptor hæreditatis plus accepit, tenetur restituere. Dum verò dixi, quòd superest, deductis &c. intellexi sub nomine hæreditatis venire omnes & singulas res, jura, & commoda, sive magna, sive parva Testatoris, quæ hæres acquisivit titulo hæreditatis, vel potius acquirere; sicut omnes actiones activas utiles ad aliquid prosequendum, vel acquirendum. Cum igitur hæc omnia veniant sub titulo hæreditatis, pertinebunt ad emptorem ipsius hæreditatis: *leg. qd filii familias 14. ff. de hæred. vendit.* Actiones verò legatarie ac fideicommissarie, sicut actiones

pas

passive, quas alii habebant contra Defunctum, non transmittuntur in emptorem; illæ etenim actiones propriè non sunt venditoris, sed creditorum in ipsum venditorem, unde, invitis creditoribus, nequit se ab illis eximere: *Pal. de just. disp. 5. p. 18. num. 2.*, *arg. l. actio juris 2. c. de hæred. vendend.* Excipie nî emptor hæreditatis, consentientibus creditoribus, sponte voluerit respondere, & satisfacere: *arg. l. actio juris cit.*, vel nî fiseus venderit hæreditatem; nam tunc omnia onera hæreditatis pertinent ad emptorem: *leg. 1. C. de hæred. vend.*

Q. IV. An valida sit venditio rei alienæ.

R. Quidquid dicant Juristæ de validitate emptionis & venditionis rei alienæ, saltem quando emptor bona fide emit, certum est apud omnes venditorem non posse transferre in emptorem dominium rei alienæ, sive furtivæ, sive non furtivæ. Ratio est quia, juxta *reg. 79. Jur. in 6. Nemo potest plus juris in alium transferre, quàm sibi competere dignoscatur*; consequenter cum venditor nullum habeat dominium rei alienæ, neque illum potest in emptorem transferre: *Sanch. l. 2. Sum. c. 23. num. 25.*, *Reginal. l. 25. num. 254.*, *Less. l. 2. c. 20. num. 162.* Dicunt autem DD. ideo venditionem rei alienæ à jure validam dici, quia dominium pretii transfertur in venditorem, quamvis teneatur de evictione, & ad omnia damna, si vendidit mala fide; & ad id in quo factus est ditior, si vendidit bona fide. Cæterum si emptor emat aliquam rem pecuniâ furtivâ, ista non transit in dominium venditoris. Secus dicendum, si talem pecuniam præscripserit, vel bona fide expendisset, vel ita propriis immiscuisset pecuniis, ut non posset discerni. Dixi, si non posset discerni; nam ita sancitur *leg. si alieni 78. §. De solut.*, unde si posset discerni, ut si pecunia furtiva esset aurea, & pecunia venditoris argentea, tunc nullo modo per mixtionem acquiritur verum dominium.

Regula in praxi observanda.

I. Quamvis juxta dicta in capite superiori non illicitè vendantur publica Officia, servatis ibi adnotatis, nihilominus in praxi difficile est fieri sine peccato. Quoties igitur pretio vendantur, evinere solet ut ex amore pecuniæ judicentur habiles, qui re vera tales non sunt; ut eligantur ii, qui magis proprio lucro, quàm bono publico incumbunt; vel denique qui prævidentur extorsionibus & injustitiis velle recuperare multò plus, quàm erogaverint pro officio obtinendo.

II. Vigilent Confessarii, dum vident creditores contentos esse minori summa, quàm sit pecunia sibi debita, idque propter inopiam, quam credunt in debitore. Si aliqui ex his debitoribus ad ipsos accedant, diligenter examinare debent, an retardaverint solutionem hoc animo ut sibi debitum diminueretur, an plures in solvendo fecerint difficultates ob nimium amorem erga suam pecuniam; an ad vexandos creditores simulaverint se plura, velle opponere in judicio, ut se eximant à solutione; an quamvis modò non essent solvendo, celaverint proximam spem, quam habebant fore brevi tempore solutos. Si his artibus à creditoribus obtinuerint diminutionem debiti, non sunt tati in conscientia; creditores etenim ex errore consenserunt in tali diminutione. Secus esset, si Creditor nullâ fallaciâ circumventus, vellet gratis remittere partem debiti; nam liberalis remissio debiti æquivalet solutioni. Tunc etiam id interveniret, quando nondum elapso tempore ad solvendum determinato, creditor exposceret solutionem debiti, gratis partem ipsius debiti remittendo; nam tunc absque eo quòd aliqua interveniret deceptio,

creditor gratis & liberaliter partem debiti condonaret.

III. Quamvis communis doctrina doceat creditum liquidum, & nulla difficultate exigibile non posse minoris emi anticipata solutione, nihilominus rarissimè continget dari tale creditum, quòd minoris non possit emi. Difficile etenim eveniet, ut in eo in posterum exigendo non intercedat aliqua difficultas, molestia, periculum, lucrum cessans, seu damnum emergens, ex quibus capitibus pecunia futura semper minus valet, quàm præfens.

IV. Rudes, qui res furatas, seu alienas habuerunt vel bona, vel mala fide, solent nolle eas restituere, nisi ipsis à Domino pretium restituatur, quòd expendèrunt, vel nisi aliquid lucrum reportent. In utroque male se gerunt; nam Dominus non tenetur pro re sua aliquid dare, nî forte aliquis modico pretio rem furatam recuperaret, ut illam restitueret, nam tunc utiliter ipsius Domini negotium gessisset. Solùm ergo qui habet rem alienam, potest convenientibus precibus à Domino aliquid expostulare, vel acceptare gratis oblata, non verò ad id ipsum cogere, negando, vel difficultando restitutionem. Id etiam alibi adnotavi.

C A P U T V.

De venditione rerum vitio laborantium; & de aliis fraudibus & dolis, quæ committuntur in emptione, & venditione.

Q. I. Quotplex sit vitium rerum, quæ venduntur.

R. Vitium in mercibus potest esse quatuplex. Primò, in substantia; ut si vendatur vitrum pro gemma, stannum pro argento &c. Secundò, in quantitate; ut si diminuatur mensura, pondus &c. Tertio, in qualitate; ut si vendatur pannum adustum pro bono. Ad hæc vitia reducitur quartum, quando scilicet venditur res, materiâ alienâ adulteratâ, ut vinum mixtum aquâ, cera sebo mixta, frumentum permixtum paleis, vel aliis seminibus &c.

Q. II. Quæ vitia teneatur emptor manifestare.

R. I. Si venditor expressè interrogetur, tenetur quodcumque vitium mercis manifestare. Ratio est quia, semper cum venditor expressè interrogatur de vitio, si illud neget, suo dolo & mendacio dat causam contractui; contractus autem, cui dedit causam doli & mendacium, non solùm est illicitus, sed est vel invalidus, vel invalidandus, ut patet ex dictis capite primo, & habetur *arg. cap. 15. & 16. de rescript.* Verum nihilominus est, quòd si venditor seiat emptorem, manifestato adhuc vitio, esse illam rem empturam, tunc solùm reus est mendacii; at contractus est licitus & validus, cum non dederit illi causam doli & mendacium: *Lugo disp. 26. n. 133.*

R. II. Si vitium rei est manifestum, venditor non tenetur illud manifestare, cum res ipsa loquatur; ac ita expressè habetur *leg. ea qua 43. ff. de contrab. empt.*, & *leg. 1. ff. de adil. edit.* Nihilominus si vitium remaneat occultum, quoniam emptor est rudis & imperitus, debet venditor illud manifestare, cum respectu talis emptoris vitium dici debeat occultum: *Molin. disp. 353.*, *Pal. disp. 4. de just. p. 18.*, *Laym. l. 3. tr. 4. c. 17. n. 14.* Idem probabilis puto dicendum, si vitium non cognoscatur ex aliqua negligentia, seu inadvertentia emptoris, nam etiam respectu istius vitium est occultum. Et quamvis interveniat negligentia emptoris, nihilominus si venditor advertat emptorem vitium non cognovisse, ipsum tacendò videtur dolo dare causam contractui.

Ppp

R. III.

R. III. Si vitium est occultum, & pertineat ad substantiam, omnino est manifestandum, alias contractus non solum est illicitus, sed etiam invalidus. Ratio est quia, deest consensus emptoris, si quoties e. g. velit emere gemmam, detur illi vitium; non fiat autem contractus sine consensu contrahentium, ut patet ex dictis in prima questione.

Limitatur hæc responsio in casu, quo diversa substantia vendatur, & nihilominus æqualis sit valoris, & æquè deserviat ad finem intentum ab emptore; nam tunc licet res sit physice diversa, est tamen moraliter eadem, ac proinde credi potest non abesse consensum emptoris, vel nonnisi irrationabiliter abesse. Hinc Pharmacopola solent dare medicamentum diversum in substantia à petito, quoties apud illos constat illud, quod dant, esse æqualiter proficuum ad finem intentum ab emptore: *Lugo disp. 26. n. 124.*

R. IV. Si vitium circa qualitatem sit occultum & grave, venditor tenetur illud manifestare, secus si modicum. Tunc vitium circa qualitatem grave reputatur, quando reddit mercem vel omnino, vel parùm utilem emptori, vel ipsi, aut alteri nocivam. In hoc casu utique emptor, etiam non interrogatus, tenetur vitium manifestare, nam emptor intendit emere rem sibi utilem, & non nocivam; unde non adest consensus ipsius, si inutilis, vel noxia tradatur. Præterea patet dolum dare causam contractui, quoties huiusmodi vitium non manifestetur à venditore. Ita communiter DD. *arg. l. 1. §. proinde ff. de adilit. edit.*

Si verò vitium sit modicum, hoc est, non reddat mercem vel inutilem, vel parùm utilem, sed solum paulominus utilem ad finem intentum ab emptore, tunc venditor non teneretur vitium manifestare. Ratio est quia, communis consensus vendentium & ementium est, ut talia modica vitia non manifestentur. Et quidem difficile esset invenire, qui vendere merces vellet, si quodcumque vel minimum ipsarum vitium teneretur manifestare; nam difficile est merces ita perfectas habere, ut non laborent aliquo vitio, quod si manifestaretur emptoribus, facillimè sumerent occasionem pretium plus iusto minuendi. Excipe ab hac doctrina casum, in quo emptor protestaretur mercem aliquam in suo genere perfectissimam vellet; nam tunc venditor non posset illi dare mercem aliquo vitio laborantem, ut de se constat.

R. V. Vitium circa quantitatem semper est manifestandum, quoties iniustitia pretii non daret justam causam illud abscondendi. Et quidem quòd, ordinariè loquendo, manifestanda sit minor quantitas, quæ tribueretur, clarum est; nam læderetur iustitia, si solvendo pretium e. g. pro 10. ulnis panni, vel pro decem mensuris alicujus mercis, novem tantum tribuerentur. Secus dicendum, si pretium quod darent venditores, esset manifestè iniustum. Id autem tunc eveniret, quando pretium esset taxatum à Principe, at ita modicam, ut neque pertingeret ad pretium infimum naturale. Cum igitur malè fuisset taxatum, possunt venditores tantum occultè emptoribus detrudere in quantitate, ut superfit pro ipsis aliquod honestum lucrum, sicut etiam diximus supra, agendo de pretio legali, seu legitimo. Id etiam evenire posset, quando emptores iniquè convenirent de non emenda merce nisi tali, vel tali iniusto pretio. Imò in tali casu, cum ex una parte venditores non teneantur deferere sua officia necessaria Reipublicæ, & propriæ sustentationi, & ex alia non teneantur eum isto damno vendere, sibi providere possunt, detrachendo de quantitate, ut jam dictum est: *Lugo disp. 26. n. 125. Laym. tr. 4. c. 17. n. 15. Gihal. de negot. l. 4. c. 4. n. 7.* Neque obstat emptorem e. g. velle 10. non 9. ulnas, seu mensuras, nam si una e. g. oc-

culè subtrahatur à venditore, ut pretium sit iustum & proportionatum, irrationabiliter vult decem; sed contentus debet esse novem ulnis, seu mensuris, quæ in decem exposulatis continentur.

De alio vitio proveniente ex mixtura mercis minus bonæ, satis supra dictum est.

Q. III. Quid restituere teneatur, qui vendit merces cum aliquo occulto vitio.

R. I. Si scienter id faciat, non solum tenetur restituere id, quantum minoris emisisset emptor, si vitium cognovisset, sed etiam deberet compensare omnia damna, quæ exinde emptori provenirent. Ratio est quia, propter tale vitium merx erat minoris valoris; & ulterius venditor, illud occultando, fuit iniusta causa damnorum &c.: *Leg. Julianus 13. in princip. ff. de action. empt., §. l. 1. Cod. de adilit. action. D. Th. 2. 2. q. 77. n. 3., Molin. disp. 302. n. 2.* Neque suffragaretur emptori, si scienter tacendo occultum rei vitium, tempore contractus dixisset nolle teneri de vitio occulto; nam cum hæc teneatur manifestare, non eximitur à tali obligatione, adhibita illà cautela, quæ solum prodest vitium ignorantibus; *leg. quæro 39. ff. de action. empt.* Item non eximitur à culpa, & à damnis reficiendis, si tacendo vitium occultum, quod non ignorat, solum e. g. in genere dicat: vendo tibi hunc equum habentem omnia vitia, scilicet, ferocem, claudum, cæcum &c. nam ita manifestare vitia idem est ac non manifestare; *Molin. n. 26., Navarr. cap. 13. numer. 89.*

R. II. Si venditor ignoraverit vitium mercis, non tenetur ad compensanda damna emptoris, utpote quia non fuit causa culpabilis ipsorum, sed solum ad restituendum quantum minoris emisisset emptor, si vitium cognovisset. Excipe nisi præscripsisset pretium, vel consumpsisset bona fide, exinde non factus ditior; vel si tempore contractus, re vera ignorans mercem esse vitiosam, testatus fuisset velle se vendere tanti, & non aliter, & nolle teneri de vitio occulto, si forte inesset; si enim ita protestetur, intelligitur emptor voluntariè in se suscipere eventum rei, & quodcumque periculum; *arg. l. quæro 39. ff. de act. empt., Molin. loc. cit.*

Q. IV. Ad quid teneatur emptor, si venditor ex ignorantia tradat illi rem alterius substantiæ, sed pretiosioris, ut si traderet gemmam pro vitro.

R. Vel emptor cognoverit errorem venditoris, vel non, certum est statim ac illum cognoscit, teneri augere pretium usque ad limites pretii iusti; alias enim non servaretur æqualitas, quam exposcit iustitia. Nec esset tutus in conscientia emptor, si advertens errorem venditoris, illum moneat ut bene consideraret rem suam, & exposceret an sibi velit condonare majus pretium, quo posset aestimari talis res. Ratio est quia, etiam si venditor dicat se condonare, de facto talis donatio ex errore procedit, neque enim condonaret, si sciret rei valorem; unde non habet talis donatio tantam voluntarietatem, quantum necesse est, ut sit valida; *Lugo disp. 26. sect. 8. num. 137. Pal. disp. 5. p. 22. num. 2., Molin. disp. 353.*

Q. V. An emptor alieni fundi, agri, domus &c. in quibus scit latere thesaurum, lapidinas, venam metalli &c. licitè ac validè emat pretio ordinario, non admonito venditore de talibus rebus.

R. Communis censent DD. licitam ac legitimam esse talem venditionem; nam illud pretium est iustum, quod est iuxta communem aestimationem, ille verò ager &c. communiter non pluris aestimatur. Ita etiam innui videtur in l. fundi 77. ff. de contr. empt. & Card. de Luca de empt. & vendit. disc. 44. refert ita decisum fuisse à S. Rota.

Q. VI.

Q. VI. An peccet contra iustitiam, vel saltem contra charitatem, qui emit vel vendit rem pretio currenti, si sciat postea fore minuendum, vel augendum.

R. I. Huiusmodi ementes vel vendentes non peccant contra iustitiam; nam emunt vel vendunt iusto pretio, cum emant vel vendant pretio currente, ut supponitur. Et de facto, ut habetur *Genes. 41.* Joseph vir iustissimus emit pretio currente magnam copiam frumenti, quamvis sciverit obfuturam sterilitatem pretium frumenti valde augendum. Quòd si absque iniustitia quis emit pretio currenti, dum scit pretium esse valde augendum, non est cur iniuste quis vendat pretio currente, dum scit pretium esse valde minuendum.

Id confirmari potest observando, quòd qui vendere nunc vult, tenetur pretio currente vendere, quamvis sciat merces quas vendit in futurum plus valituras; pari ergo ratione non tenebitur vendere infra pretium modò currentis, etiam si sciat pretium brevi minuendum. Emptor pariter et si sciat pretium mercium brevi minuendum, nihilominus si vult eas modò emere, non potest emere minoris pretio currente; pari ergo ratione et si sciat pretium brevi valde augendum, non tenebitur emere pretio maiori currente; *D. Th. 2. 2. q. 77. ad 4., Less. l. 2. c. 21. d. 5., Pal. de just. d. 5. p. 15. n. 3.*

Neque refert dicere involuntariè emere pretio currente illum, qui nescit pretium mercium brevi minuendum, & involuntariè vendere pretio currente illum, qui ignorat pretium rei, quam vendit, brevi esse valde augendum, adeoque contractum, utpote involuntarium, esse nullum. Contra enim est quia, aliud est quòd quis noluisse emere, vel vendere, aliud quòd hic & nunc nolit emere, vel vendere. Qui ignorans pretium brevi valde minuendum, & emit hic & nunc pretio currente, utique non emisisset, si scivisset, & re vera vult hic & nunc emere. Pariter qui hic at nunc vendit ignorans futurum augmentum pretii, utique non vendidisset si scivisset; at de facto voluit vendere, non ergo deest actualis consensus in tali emptione, vel venditione.

R. II. Qui emunt vel vendunt modo supradicto, neque peccant contra Charitatem. Ratio est quia, quicumque facit actum de se licitum, sibi que utilem, prosequitur jus suum; qui verò jus suum prosequitur nullatenus peccat, et si exinde damnum proximi sequatur, id enim per accidens se habet. Confirmatur quia, si propter alterius damnum deberemus semper omittere actionem aliàs licitam, multos deberemus actus omittere, & multis scrupulis essemus obnoxii; *Less. n. 43. Molin. disp. 354. Pal. cit.*

Plures nihilominus patitur limitationes præfata doctrina. Prima est peccare contra charitatem, qui ex privata notitia pretium brevi fore valde minuendum, movetur ad vendendas suas merces in majori quantitate, aliàs non venditurus, & vendit cum gravi damno emptoris. Et quidem si adhuc fuisset venditurus, certè neque peccat contra charitatem, nam illi non debet obesse sua privata notitia; & ulterius si licitè alii vendunt tali tempore huiusmodi merces in quacumque quantitate pretio currente, non est cur non possit idem facere, qui privatà notitià scit pretium brevi valde minuendum. Item neque peccaret contra charitatem, si emptor adhuc fuisset passurus grave damnum, quia e. g. tantam quantitatem mercium ab alio emisisset; in tali enim casu ex una parte venditor iteretur jure suo vendendo pretio iusto currente, & ex alia charitatem non læderet, cum emptor adhuc tale damnum fuisset passurus. Solum ergo peccaret contra charitatem venditor, quando ex privata notitia moveretur ad venden-

das merces in majori quantitate, quam non vendidisset cum gravi damno emptoris; tunc etenim dum ipse grave damnum non poteratur, faceret manifestè contra illud principium lumine naturæ notum: *quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.*

Secunda limitatio datur in casu, quo quis propter talem venditionem reduceret emptorem ad gravem, vel extremam necessitatem. Si enim ex charitate tenemur succurrere proximo existenti in gravi, vel extrema necessitate, multò magis tenemur illum ad talem necessitatem non reducere.

Tertia limitatio est, quòd peccat contra charitatem qui posset suas merces vendere sine gravi proximi damno, & nihilominus vendit emptori grave damnum passuro. Exemplum sit, quando quis posset vendere, eas dividendo inter plures emptores, & nihilominus uni tantum vendit. Vel si posset vendere alicui, qui statim iterum eas venderet, & nihilominus venderet illi, quem sciret esse servaturum usque ad tempus, quo ipsarum pretium est valde minuendum. In his circumstantiis utique læditur Charitas; nam unusquisque ex tali virtute tenetur removere damnum Proximi, quando commode potest.

Q. VII. An venditor teneatur restituere, si mendacis & perjuriis pertrahat emptorem ad pretium majus.

R. Nil tenetur restituere, si illud pretium non excedat supremum; nam communiter venditores falsò affirmant rem sibi tantum stare, tanto pretio aliis vendidisse &c., ut inducant emptorem ad dandum pretium supremum. Cum igitur hæc sint solitæ artes vendentium, nec illis soleant emptores fidem præstare, non peccant contra iustitiam illis utendo, bene verò sunt mendaces, & perjuri. Accedit quòd si ementes illis fidem præstent, id imputare debent propriæ nimis credulitati; *Salmantic. tract. 14. c. 2. punct. 9. num. 84.*

Regula in praxi observanda.

I. Prima regula sit, quòd Confessarius serio increpare debet penitentes venditores, qui non solum non manifestant vitia suarum mercium, sed omni arte & dolo conantur illa occultare, quamvis aliàs essent manifesta. Increpet, inquam, de sua iniustitia, & moneat de obligatione restituendi saltem excessum illum pretii, qui correspondet merci perfectæ, non verò vitiosæ. Ita solent facere venditores frumenti, aliorumque seminum, ponendo sub oculos frumentum perfectum, dum tamen intra factum est imperfectum, & inferioris conditionis. Item vendentes pannum, vel quid simile offendunt partem, quæ nullo vel modico vitio laborat, occultando alias partes valde deterioris conditionis.

II. Quamvis permittere possit Confessarius venditoribus, ut aliquid diminuant de quantitate, quando pretium taxatum est evidentè iniustum, nihilominus in hoc debet esse valde cautus. Primò, quia multoties dicunt venditores non reportare ex sua merce honestum lucrum, quando de facto sufficienter lucrarentur, ni vellent plus æquo consumere in victu, vestitu, aliisque non convenientibus recreationibus. Secundò, quia dum conceditur aliquid detrudere de pondere, & mensura, eò quòd ex pretio taxato conveniens lucrum non reportant, plus iusto detrachunt; unde doctus Confessarius illis taxare debet quod sine iniustitia possunt detrudere.

III. Pariter advertere debet Confessarius in Nundinis maximè bestiarum invaluissè hunc errorem, quòd putent venditores licitè se posse ad invicem circumvenire, vel satisfacere propriæ conscientie, eò quòd asserant se vendere hanc vel illam rem, hanc vel illam bestiam ut omni vitio laborantem.

Rpp 2

At

At cum de facto multò plus exigant de pretio, quàm estimari possent illa res, quam vendunt, si ut vitiosa manifestaretur, hinc satis patet ipsorum iniustitia; adeoque tenentur ad restitutionem excessus pretii, vel damnorum, quæ passus fuit emptor propter vitium, quod sciebat venditor, & non manifestavit.

IV. Confessarius graviter increpet venditores de tot mendaciis, sicut etiam perjuriis, quæ faciunt ut suas merces vendant, asserendo e. g. ipsas tanti emisse, advenisse de tali regione, esse perfectissimas &c. Et quidem si soleant graviter peccare falsò perjurando, vel differenda, vel deneganda est ipsorum absolutio usque ad emendationem. Si verò non graviter peccent, advertere debent Confessarii mendacia, aliasque non graves fraudes venditorum non esse ordinariè loquendo, materiam sufficientem pro absolutioe, cum in ipsis quoad hæc desit verum propositum emendationis.

C A P U T VI.

De Periculo, Commodo, & Frustribus rei venditæ.

Q. I. AD quem pertineat periculum rei venditæ.

R. I. Si res fuit tradita emptori, ipsi perit, quamvis nondum solutum fuerit pretium. Ratio est quia, perit suo domino; eò autem ipsò quòd res vendita tradita fuerit emptori, in ipsius dominium transit, ut patet ex *leg. traditionibus 20. Cod. de pactis*. Nec refert pretium non fuisse solutum; nam contractus emptionis & venditionis ex hac parte satis completur per cautionem fidejussoriam, aut pignoratitiam præstitam ab emptore, vel si venditor habeat fidem emptori, vendendo rem creditò.

R. II. Si res nondum tradita vendatur in indiviso, v. g. hic equus, hoc pallium, hæc domus &c. totum periculum pertinet ad emptorem, si forte v. g. illa res pereat, vel fiat deterior. Ita, apertè habetur §. 3. *Inst. de empt. & vendit.* Ratio etiam suffragatur quia, cum commoda & fructus talis rei nondum traditæ pertineant ad emptorem, ut statim dicemus, conveniens est ad ipsum pertinere interitum, vel deteriorationem ejusdem; etenim juxta regulam §. 1. *Juris in 6. Qui sentit commodum, sentire debet & onus*; *Less. l. 2. c. 21. num. 93. Molin. disp. 366. n. 11.*

Neque contrarium convincitur, si dicatur rem Domino perire, adeoque rem nondum traditam debere perire venditori, utpote quia adhuc sub eius dominio perseverat. Responderi enim debet hoc verum esse, quando fructus rei adhuc ad Dominum pertinent, non verò si ad alium pertineant fructus rei, quam per accidens venditor nondum tradidit. Vel etiam dici potest, quòd licet res nondum fuerit tradita, nihilominus saltem sictione juris emptor illius Dominus reputetur, ut observat Pirhing, *sub tit. de empt. & vend. n. 11.*

Hæc autem doctrina plures admittit limitationes. Prima est, quando contrahentes velint periculum rei esse penes venditorem, quoadusque non fuerit tradita; etenim ut habetur ex *reg. 85. Juris in 6. Contractus ex conventionem legem accipere dignoscuntur*. Secunda est, si res nondum tradita pereat ex culpa lata, vel levi venditoris; *leg. custodiam 3. leg. si vendita 1. ff. de periculo & commodo rei vendit. & alibi*. Et ratio est quia, venditor debet esse custos rei donec tradatur, consequenter ipse damnum subire debet, si pereat ex ipsius culpabili negligentia. Non tenebitur autem venditor de culpa levissima; nam emptio & venditio sunt in gratiam utriusque; *Molin. cit.*

Tertia limitatio est si res pereat, vel deterior fiat, dum venditor est in mora culpabili ipsam tradendi; tunc enim periculum & deterioratio pertinent ad venditorem, cum ex *reg. 25. Juris in 6. Mora sua cuiuslibet est nociva*; & habetur *leg. illud 17. ff. de pericul. & comm. rei vend.* Si verò non solum venditor, sed etiam emptor fuerint in mora ne res traderetur, tunc periculum pertinet ad illum, qui est in posteriori mora, uti expressè sancitur *est. leg. illud & c.*

Quarta limitatio sit, quòd venditor tenetur subire damnum, si res vendita ante traditionem ex ipsius delicto fisco adjudicetur, ut clarè decernitur *leg. si fundus 32. ff. locati*; ac proinde si pretium jam fuerat solutum, restituendum est emptori.

Ultima limitatio sit, quòd si emptio facta fuit conditionatè, & interim pereat res ante conditionem adimpletam, damno ipsius venditoris pereat; nam ante adimpletam conditionem contractus nondum erat perfectus; & habetur *leg. necessariò 8. ff. de per. & com. rei vend.* Si verò res non pereat, sed tantum evadat deterior, tunc si adimpletur conditio, res ita deteriorata pertinet ad emptorem, nec potest pretium diminui; *arg. leg. cit. necessariò*; Et ratio est quia, retrotrahitur ad tempus conventionis; *Mol. cit. n. 15. Pal. de just. d. 5. p. 24. n. 4. Rebell. de obl. just. p. 2. l. 9. q. 15. n. 4.*

R. III. Si res vendatur ad corpus, periculum rei venditæ, etiam ante traditionem, pertinet ad emptorem, si verò ad mensuram pertinet ad venditorem. Tunc res venditur ad corpus, quando pretium non taxatur juxta numerum mensurarum, seu ponderum, sed venditur per modum unius, absque eo quòd mensuretur, ponderetur, numeretur &c. Si verò taxetur pretium solvendum juxta numerum, pondus, ulnas, aut mensuras rei, quæ venditur, tunc dicitur res vendi ad mensuram. Si e. g. vendatur totus aceruus tritici absque eo quòd pretium reguletur juxta quantitatem sextariorum; doilium vini, absque eo quòd pretium reguletur juxta sarcinas; vas olei, absque eo quòd ipsius mensuræ considerentur ut regula pretii; grex animalium, non taxato pretio juxta numerum ipsorum, tales venditiones dicuntur fieri ad corpus. E contra dicitur venditio ad mensuram, si pretium rerum taxetur, seu reguletur juxta numerum, pondera, mensuras, sive ulnas. His positis.

Responsio constat ex *leg. cum convenit 2. Cod. de per. & com. rei vend.* Ratio etiam suffragatur quia, quando res emitur ad corpus, seu per modum unius, non attentis mensuris, ponderibus &c. mercis, contractus intelligitur perfectus ante mensurationem, numerationem &c. & per consequens periculum mercis stat penes emptorem. Ex hac autem ratione patet à contrario, quòd si res vendatur ad mensuram, periculum mercis pertinet ad venditorem, quoadusque mensuretur. Eò ipsò etenim quòd voluerit aliquis aceruum tritici, taxando pro pretio sex e. g. Julios pro singulis sextariis; seu hunc gregem, taxando aureum pro singulis capitibus bestiarum, intelligitur non velle perficere contractum, usque dum merx non fuerit numerata, mensurata &c. Concordat *lex cum convenit 2. C. de per. & com. rei vend.* Solum periculum ad emptorem pertinet, quando in contractu constitutus fuisset terminus, intra quem res esset mensuranda, numeranda &c. & stetit per emptorem, quominus non facta fuisset mensuratio, numeratio &c. vel si emptor, quamvis nullus constitutus fuisset terminus, noluisse ad instantiam venditoris intra certum tempus advenire ad numerandum, seu mensurandum. Tunc igitur quia contractus non fuit completus ex culpa emptoris, æquum est ut ad ipsum pertineat periculum rei venditæ; *l. si quis vinum 4. ff. de per. & com. rei vend.*

Q. II.

Q. II. Ad quem pertineant commoda, & fructus rei venditæ.

R. I. Si res vendita tradita fuit emptori, ad ipsum pertinent omnes ipsius fructus & emolumenta, quamvis non sit solutum pretium, dum tamen de ipso fides habita sit, vel præstita cautio fidejussoria, aut pignoratitia. Ratio est quia, ubi lex non obstat, res Domino suo semper fructificat; sequuta autem traditione, & habita fide de pretio, res fit emptoris, ac proinde ipsi debet fructificare.

R. II. Si res emptæ tradita fuit, fructus adhuc pendentes pertinent ad emptorem, & hoc est verum, quamvis pretium non fuerit solutum, nec habita fides de illo, nec præstita cautio fidejussoria, aut pignoratitia. Ratio est quia, in traditione rei intelligitur tradi quicquid ad ipsam pertinet, & est veluti pars illius; fructus autem pendentes sive immaturi, sive maturi reputantur pars fundi, sive rei fructiferæ; *leg. 44. ff. de ver. div. adeoque pertinent ad emptorem*; *l. Julianus 13. §. 10. & 18. ff. de action. empti, & aliis legibus, Mol. disp. 368. Pal. de just. disp. 5. p. 25. n. 2. Laym. l. 3. tr. 4. c. 17. num. 17.*

R. III. Etiam fructus primùm nati post absolutum contractum emptionis & venditionis pertinent ad emptorem, quamvis res nondum fuerit tradita, nec præstita cautio fidejussoria, aut pignoratitia, nec habita fides de pretio, seu concessa dilatio ad solvendum. Ista responsio quamvis sit in controversia apud DD. utriusque fori, nihilominus efficaciter probatur ex *leg. Julianus 13. §. 18. ff. de action. empti, & ex leg. 13. & leg. penult. C. de action. empti*; ubi sine ulla distinctione inter pretium solutum, & non solutum, præcipitur tradi emptori fructus rei venditæ, & nondum traditæ; immo *leg. 13. cit.* supponitur pretium nondum fuisse solutum, & tamen fructus emptori adjudicantur.

Confirmatur quia, jure id clarè statuente §. 3. *Inst. de empt. & vendit.*, emolumenta, commoda, accessiones, incrementa rei venditæ, quæ ipsi adveniunt peracta venditione, pertinent ad emptorem, ergo etiam fructus ipsius rei, equiparantur enim prædictis commodis & incrementis; & ulterius de iisdem procedit eadem ratio, ergo & eadem juris dispositio.

Potissima nihilominus ratio conclusionis est quia, quamvis non tradita sit res, nec fides habita de pretio, adeoque juxta communionem opinionem non sit translatum dominium, nihilominus juxta superius dicta, periculum, & incommodum rei venditæ etiam ante traditionem, & pretium non solutum pertinent ad emptorem, ergo & ad ipsum debent pertinere commoda, & fructus ipsius rei; distantes æquitate naturali illius debere esse commodum, ejus est periculum & incommodum. Hæc ratio clarè insinuat §. 3. *Inst. de empt. & vendit.*, & *leg. id quod 7. ff. de per. & com. rei venditæ*. Nec refert dicere compensari periculum, quod emptor subest, rei emptæ, per hoc quòd pretium nondum tradiderit, & apud se retineat; etenim, ultraquamquod pecunia est de se infructuosa, adeoque insufficientis ad compensandum periculum dictum, adhuc emptor, si res vendita pereat, debet pretium solvere, & compensare emptori damna, si quæ ipsi obvernerint ob culpabiliter dilatam solutionem; *Pal. cit. p. 26. à num. 4. Laym. n. 18. Less. l. 2. c. 21. n. 109.*

Non nego tamen, quòd si venditor ob dilatam solutionem pretii lucrum cessans patiat, non possit ipsius compensationem pretendere, sibi etiam retinendo fructus rei venditæ, quantum necessarium est ad talem compensationem; sed hoc non facit quia ad ipsam tales fructus pertineant, sed ut se reddat indem-

nem propter lucrum, quod sibi cessat; *Lugo disp. 26. n. 215*. Et de facto si venditor propter dilationem solutionis nullum damnum emergens, vel lucrum cessans patiat, non potest sibi reservare fructus, vel aliquid accipere sine usura, cum idem esset ac mutuo dare pretium rei venditæ, & postea ex eo velle aliquid supra sortem accipere; *Lugo d. 25. n. 138. S. Anton. 2. p. tit. 1. c. 7. §. 20. Saub. consil. l. 7. d. 2. à num. 2.*

R. IV. Possunt contrahentes specialiter pacisci, & convenire circa perceptionem fructuum, & tunc standum est tali conventioni, si non repugnet legibus, vel rationi. Ratio est quia, ut habetur ex *reg. 85. Juris in 6. contractus ex conventionem legem accipere dignoscuntur*. Hinc si venditor tempore contractus tantum sibi reservet de fructibus, quantum prudenter timet lucri cessantis, vel damni emergentis, standum est tali conventioni. Idem dicitur, si venditor sibi reservet dominium utile, & dominium directum, quoadusque pretium solvatur, dummodo tamen apud ipsum sit periculum rei venditæ; tunc etenim subintrat illa regula: *illius debere esse periculum, ejus est commodum*; §. 3. *Inst. de empt. & vendit.*

Q. III. Cujus sit dominium, & commodum, seu fructus rei venditæ, si una & eadem res successivè in solidum pluribus vendatur.

R. I. Si neutri ementium, res est tradita, illi tradenda est, qui prior emit. Ratio est quia, juxta *reg. 54. Juris in 6. Qui prior est tempore, potior est jure*; unde & ad ipsum reputandum esset pertinere fructus rei venditæ. Idem dicendum est, quando suboriretur dubium an in aliquem ipsorum translatum esset dominium. Quòd si tamen secundus emptor pretium solvisset, tunc in dubio præsumi posset in illum translatum fuisse dominium, & esse apud venditorem, si nondum fuit tradita, loco depositi; *Pal. de just. disp. 5. p. 27. n. 13. Less. l. 2. c. 21. d. 20. n. 140.*

R. II. Si res vendita tradita sit secundo emptori, tunc præferendus est primo emptori, ut clarè habetur *leg. quoties 15. C. de rei vindic.* Ratio est quia, cum ex sæpe dictis dominium completè transferatur per traditionem rei, sequitur secundum venditorem per traditionem acquirere perfectum dominium supra rem venditam; ac proinde posse sibi eam retinere, non obstante prima venditione, in qua nondum fuerat translatum dominium. Verum tamen est, venditorem peccare, & poenâ falsi puniri, ut dicitur *leg. 2. ff. ad leg. Conn. de falsis*. Item primus emptor habet actionem contra venditorem, non solum ad recuperandum pretium, sed etiam ad interesse, ita ut ipsi solvere debeat non solum pretium traditum, sed etiam quantum ejus intererat, ne res jam sibi vendita alteri non venderetur, & traderetur; *l. qui tibi C. de hered. vel action. vend.*

Hæc doctrina limitatur primò in casu, quo primus emptor sit privilegiatus, ita ut acquirit dominium rei venditæ etiam ante traditionem; si enim absque traditione acquirit dominium, jam venditor non poterat illam vendere secundo emptori, utpote quia nemo potest valide vendere rem alienam. Emptores privilegiati sunt Ecclesiæ, Monasteria, Hospitalia, & alia loca Pia, vel qui emunt pro Civitatibus, vel pro redemptione captivorum; *leg. ut inter 23. C. de SS. Ecc. l. Mol. d. 369. Less. l. 2. c. 21. d. 20. n. 141.*

Secunda limitatio est, si primo emptori res non solum fuit vendita, sed etiam hypothecata; nam tunc propter talem hypothecam acquirit jus in re, unde secundus emptor, etsi ipsi fuerit tradita, non acquirit super ipsam tam stabile dominium, ita ut primus emptor non possit ipsam sibi vindicare; *leg. si prior §. fin. ff. qui potior in pignor. Molin. cit. Less. num. 14.*

Ul-

Ultimò limitatur eadem doctrina in casu, quo secundus emptor sciverit alteri jam fuisse venditam; tunc enim primus emptor intra annum numerandum à die notitiæ rem alteri fuisse venditam & traditam, potest eam sibi vindicare: *leg. 1. §. 1. ff. que in fraudem ereditor. & leg. ait Erator. ibid. Mol. disp. 369. num. 9. Laym. 1.3. sect. 5. tr. 4. c. 17. num. 29.* Quamvis autem elapso anno non teneatur secundus emptor rem primo emptori tradere, nihilominus si venditor, utpote principalis damnificator, non compenset primo emptori damna, si que forte passus fuit, ad id tenetur secundus emptor; nam injustè emit, cum sciverit rem jam alteri fuisse venditam.

Regule in praxi observande.

I. Observare debent Confessarii multoties venditores & emptores, postquam inter se conveniunt de re vendenda & emenda, ita ut contractus possit sibi completus, retardare, seu impedire venditionem, vel quia res vendita crevit in pretio, & ita venditores nolunt amplius eam tradere; vel quia res empti deterior facta est, seu ejus pretium diminutum, & ita emptores nolunt tradere pretium, nec curant sibi rem venditam tradi. Tam igitur venditores, quam emptores injustè se gerunt; nam cum post contractum venditionis melioramenta, incrementa, sicut etiam deterioramenta rei venditæ pertineant ad emptorem, non potest venditor nolle tradere rem, eò quòd post venditionem illius creverit pretium; nec potest emptor nolle stare contractui, eò quòd decreverit. Id passim faciunt rustici & rudes, nam posteaquam vinum, oleum, bestias, sive quid aliud vendiderunt, si majus pretium reperiant, statim alteri vendunt; & è converso nolunt sibi tradi rem emptam, si minoris pretio illam emendam reperiant.

II. Aliud quod valde observare debent Confessarii est, quòd postquam fuit res vendita, sed nondum tradita, solent venditores, seu illius familiares ab ea removeere quiddam possunt, & fructus pendentes dilapidare. Nil ergo possunt removeere de re vendita, neque aliquid sibi sumere de fructibus pendensibus, cum etiam ante traditionem ad emptorem pertineant. Ita solent facere, qui aliquem fundum vendiderunt; nam antequam tradatur emptori, sibi sumunt, vel permittunt familiaribus sumere uvas, olivas, castaneas, herbas &c.

C A P U T VII.

De Pluribus Pactis, que emptioni, & venditioni apponuntur: & in specie de Pacto legis commissoria: de Pacto additionis in diem: de Pacto retrovendendi: ubi & de Contractu Mohatra: ac denique de Arrhis.

Q. I. AN contrahentes possint apponere pacta sibi bene visa contractui emptionis, & venditionis.

R. Ex sepe dictis, juxta regulam 58. Juris in 6. Contractus ex conventionem legem accipere dignoscuntur: unde patet etiam contractui emptionis & venditionis posse per contrahentes specialia pacta apponi, & constare ex toto tit. Cod. de Pactis inter emptorem & venditorem.

Q. II. Quid sit pactum legis commissoriae; & quos effectus pariat.

R. I. Pactum legis commissoriae, de quo *leg. 2. §. 5. ff. de lege commiss. & cap. Significante 7. de pignor.* est pactum appositum à contrahentibus emptioni & venditioni, quo fit, ut nisi intra certum

tempus ab emptore solutum fuerit pretium, res intelligatur inempta, & contractus nullus.

R. II. Primus effectus hujus pacti est, quòd si emptor non solverit determinato tempore pretium, illico & ipso jure res vendita intelligatur redire ad venditorem: *l. fin. ff. de leg. commiss.* Neque ad hoc necessarium est venditorem monere, sive interpellare emptorem ad solvendum, ut habetur *leg. si fundus 4. ibid.*, nam quoad hoc dies determinata pro pretio, interpellat pro homine; *leg. magnam 12. C. de contrab. & commut. stipul.* Solum emptor possit se tueri, quando valeret allegare causam, qua impeditus fuerit à solutione, v. g. quia non potuit invenire venditorem &c.: *leg. si fund. citata*: vel quia prohibitus fuit solvere à Fisco; *leg. fin. de leg. commiss.* Secundus effectus est, quòd etiam fructus rei venditæ interim ab emptore percepti redeant ad ipsum venditorem; sicut etiam quòd debeant restitui reliqua commoda, & accessiones rei venditæ; *leg. si fundus cit.* & *l. lege fundo 5. ff. de leg. commiss.* Nec refert emptorem verum acquisivisse dominium supra fructus interim perceptos; nam leges in poenam emptoris, qui fidem non servavit, voluerunt tale dominium esse resolvable, & post rescissionem contractus habendum, ac si nunquam fuisset.

Tertius effectus est, ut si emptor tempore determinato pretium non solverit, possit & sit in libera voluntate venditoris, vel adhuc petere pretium, vel velle contractum pro irritato haberi, & rem sibi cum fructibus restitui. Tenetur tamen se statim determinare, & unum ex duobus eligere; facta autem electione non potest amplius variare, ut habetur *leg. si fundus 4. cit. & leg. 4. C. de pactis inter empt.* Renunciante autem videtur pacto legis commissoriae si post pretium tempore determinato non solutum, petat ipsum pretium, vel partem ipsius; *leg. post diem 7. ff. de leg. commiss.* Et contra emptor non habet libertatem vel pretium solvendi, vel contractum irritandi, sed debet se accommodare voluntati venditoris: *leg. 3. & 4. ff. de leg. commiss.* Et de facto si ita non sanctum fuisset, quod introductum fuerat in favorem venditoris, in ejus odium & in commodum redundaret, quod omnino iniquum est, & irrationabile.

Q. II. Quid sit pactum additionis in diem; & quos effectus pariat.

R. Sicut dum publicè venduntur res sub hasta, illi res addicuntur, qui licitando plus offerunt, ita aliquando fit privata venditio alicujus rei, tradendo facultatem venditori, ut ipsi liceat alteri rem vendere, si intra certum tempus ab ipso offeratur melior conditio. Hec autem venditio dicitur facta cum pacto additionis in diem, quia scilicet res non statim primo emptori irrevocabiliter addicuntur, seu datur, sed in diem, hoc est, intra certum tempus determinatum à contrahentibus, si intra ipsum nullus compareat emptor offerens meliorem conditionem; ea autem tempore elapso, addicuntur irrevocabiliter primo emptori. Tunc autem dicitur offerri melior conditio, quando vel augetur pretium, vel promptior offertur solutio, vel in loco commodiori venditori; vel si emptor non exigit à venditore fidejussionem pro assecuratione pretii &c. *leg. tibi autem 4. §. fin. de in diem addit.* Et universaliter habetur pro meliori conditione quiddam pertinet ad majorem utilitatem venditoris.

R. II. Effectus venditionis factæ cum pacto additionis in diem est, quòd si intra tempus determinatum offeratur ab alio emptore melior conditio, & à venditore acceptetur, statim & ipso jure res vendita redeat ad venditorem; *leg. si quis hac lege 41. ff. de rei vendic.* & omnes ejus fructus, accessiones, & commoda, etiam si ea percepisset primus emptor; *leg. item 6. ibid.* Potest tamen emptor de-

ducere expensas necessarias, quas pro eadem re fecisset; *leg. Imperator 16. ibid.* Denique si primus emptor eo tempore intermedio rem oppignorasset, adveniente secundo emptore cum meliori conditione, ut dictum est, cessat statim pignus; *leg. ubi autem 4. §. 3. ff. de in diem addit.*

Ut tamen pactum additionis in diem sortiatur suum effectum, plura debent verificari. Primò, debet secundus emptor offerre meliorem conditionem absque dolo & simulatione, quia simulata habentur pro infectis; *leg. 6. C. si certum pot.* Quòd si primus emptor, nolens amplius rem emptam, dolose substituat, alium emptorem, qui offerat quidem meliorem conditionem, sed non sit solvendo, valebit utique secunda venditio, at ipse tenebitur ad compensanda damna, quæ propter hoc passus fuerit venditor, qui ignoravit secundum emptorem non esse solvendo. Ultraquamquod id se constat, cum unusquisque teneatur compensare damna à se causata, habetur etiam *ex leg. si venditor 14. ff. de in diem addit.* Secundò, debet venditor acceptare meliorem conditionem sibi oblatam; nam si eam recuset, uti facere potest, subsistet prima emptio. Tertio, si primus emptor velit præstare meliorem conditionem ab alio oblatam, subsistet prima venditio; *leg. licet ff. de in diem addit.* Monendus propterea est primus emptor de meliori conditione ab alio oblata, ut videatur si velit ipse eam præstare; *leg. necesse 8. ibid.* Ultimò, si intra tempus determinatum ad expectandam meliorem conditionem, venditor moriatur, sustinetur venditio pro primo emptore, dummodo tamen intra illud tempus non offeratur melior conditio ipsius hæredi; *leg. si prædium 15. ibid.*

Hic etiam adnotare oportet quandoque hujusmodi venditionem additionis in diem fieri sub conditione resolutive, quandoque sub conditione suspensiva. Tunc conditio est resolutive, quando illa non expectatur ut contractus sit absolutus & perfectus, sed solum valet annullare contractum, si existat talis conditio. Exemplum sit in eo, qui absolute venderet aliquam rem, reservata nihilominus sibi facultate contractum annullandi, quoties intra octo vel plures dies offeratur melior conditio. Tunc verò conditio est suspensiva, quando quis non intelligeret vendere rem suam, nisi intra aliquod tempus determinatum deficiat aliqua conditio; ut si aliquis diceret, vendo tibi hanc rem, si intra octo dies melior conditio mihi non offeratur; vel sit tibi venditum hoc prædium, si intra octo dies melior mihi non offeratur conditio. Exempla harum conditionum habentur *leg. 2. ff. de in diem addit.*

Si conditio fuit tantum resolutive, ita ut emptio & venditio intelligerentur absolute factæ, cum emptor factus fuerit Dominus rei, ad ipsum pertinebunt fructus tempore intermedio percepti, accessiones & commoda rei emptæ, sicut etiam ipsius periculum, ut constat ex supradictis. Adveniente verò conditione resolutive, poterit venditor rem venditam sibi iterum vindicare, & fructus, & incrementa ipsius; *Lessius l. 2. c. 21. dub. 15. n. 124. Bon. disp. 3. q. 2. p. 7. §. 2. num. 3.* Si verò conditio fuit suspensiva, tunc cum non intelligatur venditio completa nisi intra tempus determinatum desit talis conditio, dominium, fructus, commoda, sicut & periculum rei venditæ, pertinebunt ad venditorem, utpote quia remanet Dominus rei venditæ, usquedum non transferit tempus determinatum ad expectandum, si desit conditio suspensiva.

Q. III. Quid sit pactum retrovendendi; & quos effectus producat.

R. Pactum retrovendendi est pactum appositum à contrahentibus emptioni & venditioni, ut emptor vel possit, vel debeat rem emptam venditori

revendere, ut desumitur *ex leg. 2. C. de pact. inter empt.* Primò igitur hoc pactum intercedit, quando fit in gratiam solius venditoris, ita ut, eo postulante, teneatur emptor rem venditam ipsi revendere. Secundò, fit in gratiam solius emptoris, quando scilicet venditor intra aliquod tempus teneatur rem venditam iterum emere. Tertio, fit in gratiam utriusque, quando scilicet emptor se obligat ad revendum, venditore id postulante; & venditor ad emendum, seu redimendum, si postulet emptor.

Quandoque hoc pactum fit sine determinatione temporis, quando scilicet venditor tenetur redimere, quoties placuerit emptori, sive emptor revendere, quoties placuerit venditori. Aliquando fit cum determinatione temporis, & hoc vel quia assignatur tempus determinatum, intra quod emptor teneatur revendere rem emptam, vel quia non possit redimi nisi tempore designato.

R. II. Pactum retrovendendi factum in favorem venditoris facit hunc effectum, quòd emptor teneatur ipsi revendere rem ab ipso venditam, nec possit se ab hoc onere eximere solvendo interesse. Non tamen tenetur fructus interim perceptos restituere. Quòd teneatur emptor rem emptam revendere, probatur quia, ideo à legibus conceditur pactum retrovendendi in favorem venditoris, quia cum soleant vendere necessitate pressi, possint deinde suas res recuperare; impediretur autem hoc privilegium, si, qui emerunt cum pacto retrovendendi, possent se eximere ab hac obligatione offerendo interesse. Ut autem de facto possint sibi venditores rem emptam recuperare, conceditur ipsis contra emptorem actio ex vendito, hoc est, jus ad consequenda ea, quæ ab emptore præstari oportet; *l. 2. C. de pact. inter empt.* Dixi etiam non posse emptorem se eximere à restituenda re emptæ, solvendo interesse; nam ultraquamquod valde incertum est si obligatus ad factum satisfaciat suæ obligationi solvendo interesse, nihilominus certum est non satisfacere, quando obligatio fuit præcisè & determinatè de aliquo facto; unde cum in casu nostro obligatio sit præcisè de faciendâ retrovenditione, non potest emptor ab ea se eximere offerendo interesse.

Dixi demum emptorem non teneri ad restituendos fructus perceptos usque ad revenditionem. Notandum est ergo discrimen, quod intercedit inter pacta legis commissoriae, & additionis in diem ex una parte, & pactum retrovendendi ex alia. Ideo ergo, dum vi pactorum legis commissoriae, & additionis in diem annullatur facta emptio, & venditio, ab emptore restituendi sunt fructus, ut dictum est supra, quia tunc taliter annullatur contractus, ac si nunquam factus fuisset; sicut ergo si nunquam factus fuisset contractus, fructus non pertinerent ad emptorem, ita si vi talium pactorum dissolvatur. Dum verò fit nova emptio propter pactum retrovendendi, non dissolvitur & rescinditur prima emptio, quasi nunquam facta fuerit, sed fit nova emptio & venditio, vi cuius qui erat emptor, fit venditor & è contra; unde patet novum celebrari contractum, & constare etiam *ex leg. ab emptione 58. C. de pactis*. Stante ergo primam emptioem non rescindi, cum ex ea emptor factus fuerit Dominus rei venditæ, & res suo Domino fructificet, sequitur ad eum pertinere fructus ejusdem rei, nec teneri ad restitutionem. Et de facto *leg. cum te fundum 6. Cod. de pact. inter empt. &c.* Emptor non cogitur restituere nisi illos fructus, quos collegit, dum erat in mora retrovendendi.

Quoad fructus immaturos adhuc pendentes, dicendum est in retrovenditione debere compensari ab eo, qui rem jam venditam sibi redimit, & re-

compensationem debere esse juxta valorem, quem habent fructus immaturi tempore retrovenditionis. Quamvis ergo dixerim capite superiori fructus pendentes ad emptorem tanquam partem fundi, qui venditur, pertinere, nihilominus aliter hic discurrendum est. Et ratio est quia, ordinariè in vendendo augetur pretium ob fructus immaturos, ac proinde æquum est ad emptorem absolutè pertinere. At in retrovenditione debet emptor vendere rem eodem pretio, quo prius emit, unde convenit fructus immaturos ipsi aliquo pacto compensare secundum valorem, quem habent tempore retrovenditionis; *Molin. disp. 374. num. 3. Less. l. 2. c. 11. n. 123.* Secus esset, si in retrovenditione passet venditor augere pretium ob fructus immaturos &c.

Sicut qui redimit rem jam ab ipso venditam debet solvere æstimationem fructuum pendentium, ita & debet solvere incrementa & commoda, quæ per alluvionem, vel alio modo rem reddiderunt meliorem, cum pertineant ad illum, qui eam emit. Et de facto si pericula, & incommoda rei venditæ cum pacto retrovenditionis spectant ad emptorem, & ad ipsum debet pertinere lucrum incrementi: *l. si id quod 7. S. Ult. ff. de rescind. vendit. & l. penult. C. de solut.*

Q. IV. An licita sit emptio & venditio cum pacto retrovenditionis.

R. Utrouque Jure licita est emptio & venditio cum pacto retrovenditionis in gratiam venditoris: *leg. si fundum 2. Cod. de pact. int. empt. & cap. cum Joannes de Fide Instrum. & Extr. regimini 1. & 2. de empt. & vendit.* Ratio etiam suffragatur quia, sicut unusquisque habet potestatem vendendi rem suam, ita & habet potestatem apponendi in venditione condiciones & pacta sibi bene visa, dummodo nulla violetur lex humana & divina: cur ergo non poterit & apponere obligationem emptori de re sibi intra aliquod tempus retrovendenda? Hinc *leg. in remandata C. mandati*, unusquisque dicitur rei suæ moderator & arbiter; & *reg. 85. Juris in 6.* habetur quoddam contractus ex conventionis legem accipere dignoscuntur. Aliqua nihilominus adnotanda sunt, ne sub hoc contractu lateat labes usuræ.

Primum est vendentes & ementes habere debere verum animum vendendi & emendi, non verò sub hoc contractu abscondendi mutuum palliatum. Servanda etiam est æqualitas inter rem & pretium; nam si res pretio nimis vili vendatur & ematur, videtur emptor dare mutuum illud vile pretium, ut interim percipiat fructus rei apparenter venditæ; nam certus est emptor venditorem brevi restitutum illud vile pretium, ut redimat rem suam. Ex hoc capite usuraria dijudicatur quædam venditio vili pretio facta; *cap. ad nostram 5. de empt. & vend.* Hic tamen advertere est, quod dum venditur aliqua res cum pacto retrovenditionis minoris æstimatur, quam si non venderetur cum simili onere; unde vile & exiguum pretium, de quo dictum est, non debet considerari, quia minoris vendatur, & ematur, cum de facto minus valeat, sed quia de facto sit valde vile & tenue, ita ut prudenter dijudicari possit pretium tam vile fuisse datum, ut venditor possit facile rem suam recuperare, & interim emptor, palliato mutuo sub hac apparenti venditione, habeat fructus rei apparenter venditæ.

Secundò, observare est, quod dum intercedit pactum retrovenditionis, & res vendita fuit pretio valde vili, crescit suspicio animi usurarii, si emptor vi talis pacti velit determinandum tempus sibi valde proficuum; ut si determinaretur non licere venditori redimere rem emptam nisi post septennium, nec posse post decennium. Hac pariter

ratione reprobatur quædam venditio cum pacto retrovenditionis; *exp. ad nostram &c. cit.* Tertio, dat suspensionem animi usurarii, si emptor renuat dare venditori pecuniam mutuum, offerendo pecuniam solvè si vendat cum pacto retrovenditionis. Hoc tamen signum est fallibile; nam multi ex justa causa renunt dare mutuum pecuniam, parati solùm ad emendum.

Duo alia signa labis usurariæ habentur *cap. illos vos 4. de pignor.* Primum est, si emptor qui offert pactum retrovendendi, solitus sit usuras exercere. Secundum, si paciscatur in retrovenditione majus sibi pretium solvendum, quam ipse dederit in emendo. Cæterum in foro conscientiæ standum est intentioni contrahentium; quamvis in foro fori modicum pretium, maximè unitum cum consuetudine scenerandi, faciat semper judicare hujusmodi venditiones cum pacto retrovendendi esse palliatam usuram. Clarè etiam patet injustitia hujusmodi contractus, si venditor, dum redimit rem venditam, cogatur dare emptori majus pretium, quam ipse emptor solverit; *Azor. 3. p. 1. 7. c. 12. Molin. disp. 375. Less. l. 2. c. 21. n. 113.*

R. II. Licita etiam est venditio facta cum pacto retrovendendi in gratiam emptoris; neque enim apparet qua ratione possit esse injusta. Duo tamen sunt observanda. Primum est, ut dixi, ut emptor non velit à venditore, dum cogitur redimere rem suam, majus pretium, quam ipse dedit. Secundum est, ut emptor, qui vult venditorem teneri ad redimendam rem venditam, quoties ipsi emptori placuerit, det majus pretium, quam ordinarium. Et quidem, si dum venditor vult emptorem teneri ad retrovenditionem, debet minuere pretium, quia res cum tali onere minus valet; ita è contra, dum emptor vult venditorem teneri ad redimendam rem suam, debet dare majus pretium; nam non solùm emit rem, sed ulterius imponit venditori onus pretio æstimabile; *Less. lib. 2. c. 11. n. 17. Covar. l. 3. variar. resolut. c. 9. n. 3.*

Q. V. Quid sit contractus mohatra; & an licitus.

R. Contractus mohatra nil aliud est, nisi vendere alicui rem creditò pretio supremo, vel medio, cum pacto ut emptor illam revendat venditori pretio infimo pecuniâ numeratâ. Statim autem patet injustitia hujus contractus; nam idem est ac si venditor mutuum det e. g. 90. aureos, quando tale sit pretium infimum rei, quæ apparenter venditur, ut postea recipiat 100., si tale sit pretium vel medium, vel supremum illius rei; cum pro tali pretio primò à venditore creditò vendatur. Hinc Innoc. XI. sub num. 40. hanc damnavit propositionem; *Contractus mohatra licitus est etiam respectu ejusdem persona, & cum contractu retrovenditionis prævidè inito cum intentione lucri.* Quod si non intercederet pactum retrovenditionis pretio infimo, non video tunc injustitiam in tali contractu. Demus v. g. Petrus accedere ad mercatorem, ut sibi aliquam mercem creditò vendat, certè talis mercator potest eam vendere pretio rigoroso. Si postea Petrus, nullo antecedente pacto velit iterum revendere mercatori, utique mercator non tenetur illam emere eo summo pretio, quo vendidit, sed bene potest infimo. Usura ergo palliata in hoc contractu consistit in pacto recuperandi pretio infimo rem venditam pretio summo, ut patet ex dictis; *Carden. in Chr. Theolog. in prop. 40. int. damn. ab Innoc. XI. Viva ibid.*

Q. VI. Quid sit Arrha; & quem effectum præstet.

R. I. Arrha est pecunia, vel quid aliud datum ab emptore ante solutionem in confirmationem contractus facti, vel in securitatem faciendam. Ita dum con-

trahentes volunt; ut emptio & venditio perficiantur per scripturam, datur Arrha, donec contractus in scriptis perficiatur. Pariter dum suspensus emptio & venditio, donec alter consentiat, vel taxetur ab aliquo pretium, dari solet Arrha in securitatem ut fiat contractus, quando accesserit consensus, vel taxatum fuerit pretium &c.

R. II. Arrha data in securitatem contractus perficiendi, non impedit quin contrahentes valide & licitè possint resilire à contractu. Si tamen emptor sine justa causa velit resilire, arrham deperdit. Venditor verò sine justa causa resiliens, debet restituere arrham, & infimali dare emptori de propriis bonis, quantum efficit valor acceptæ arrhæ. Ita expressè habetur *Inst. de empt. & vendit. & leg. contractus 17. C. de fid. instrum.* Si demum non perficiatur contractus sine culpa alterutrius, venditor debet restituere acceptam arrham, cum æquum non sit deperdi ab emptore sine ipsius culpa; *leg. ex empto 11. §. 6. ff. de action. empt.*

R. III. Si arrha detur in signum contractus jam facti, quamvis res nondum fuerit tradita, vel pretium solutum, non licet contrahentibus à contractu resilire. Non desunt qui dicant licere emptori non stare contractui jam facti, dummodo arrham relinquat; sicut & venditori, dummodo restituat in duplo; ut supra dictum est; *Molin. disp. 338. Palauus &c.* Verum magis communis est contraria sententia, sicut & magis juxta æquitatem. Si igitur, nullâ datâ Arrhâ, non licet uni ex Contrahentibus recedere à contractu jam facti, altero invito, quamvis venditor vellet reddere duplum pretium emptori; *leg. 6. C. de rescind. vendit.* multò minus id licebit, si data fuerit arrha; nam hæc datur ut contractus habeat majorem, non verò minorem firmitatem. Et quidem omnino absurdum esset, si id quod introductum fuit ad majus robur contractus, deserviret, ut posset infirmari, & rescindi; *Hausold. tr. 10. c. 1. contr. 8. n. 36.*

Regula in praxi observanda.

I. Cum pactum retrovenditionis, factum in favorem venditoris, reddat rem vilioris æstimationis, consideret Confessarius in tali emptione posse licitè diminui quartam partem pretii, si nolint contrahentes stare arbitrio Judicis, seu boni viri, aut rationabili consuetudini Regionis, in qua sunt tales contractus. E contra si apponatur venditori obligatio redimendi rem venditam, debet emptor pretium modo dicto augere, quia tale gravamen appositum Venditori, est lucro æstimabile.

II. Secundò, bene advertat Confessarius ne interveniat mutuum palliatum, dum obligatur Venditor intra tempus determinatum redimere rem jam venditam. Si igitur interceperit vera & sincera voluntas vendendi & emendi, nulla erit ibi usura; & emptor, utpote verus Dominus, poterit percipere fructus rei emptæ, remanente apud ipsum, talis rei periculo, si pereat absque eo, quod possit pretium recuperare. Quod si adveniat non intervenisse sinceram voluntatem vendendi & emendi, constat adfuisse mutuum palliatum, tribuente facto emptore pecuniam, ut sub titulo emptionis fructus rei sibi traditæ percipere possit. Verùm sat est hæc sinceram voluntatem emendi esse in mente, licet in vendente non sit sincera voluntas vendendi, quoties tamen emptor non cognoscat venditorem simulare venditionem. Ratio est quia, dum procedit bona fide, simulatio venditoris non debet illi præjudicium asserere, & justitia vult servandum esse indemnè à venditore.

III. Observet Confessarius sub titulo contractus retrovenditionis non posse reddi licitum illum contractum, qui vulgò dicitur *a godere*, & sit quando

unus dat aliquam summam pecuniæ, & alter illi confert agrum, vel aliam rem fructiferam non restituentam, nisi cum restituatur pecunia. Iste contractus est illicitus, quia non intercedit vera voluntas emendi & vendendi; & ita si res tradita pereat, non perit conferenti pecuniam. Si igitur, qui dedit pecuniam, non patiatur lucrum cessans, vel damnum emergens, idem est ac si mutuum det pecuniam, ut aliquid supra fortem accipiat ex fructibus rei sibi collatæ.

IV. Ultimò advertat Confessarius non posse retineri arrham, nisi qui eam dedit injustè resiliat à contractu. In hoc solent homines multoties peccare, nam semper cum non fiat id, pro quo faciendum data est arrha, vulgò *caparra*, nullatenus volunt eam reddere, quamvis qui dedit arrham, sine sua culpa cogatur recedere à promissis.

CAPUT VIII.

De Monopoliis.

Q. I. Quid sit monopolium; & quotupliciter committatur.

R. I. Hæc vox *monopolium* significat venditionem factam ab uno tantum. Nihilominus comprehendit etiam venditionem factam à pluribus, ut statim dicam.

R. II. Monopolium multipliciter solet committi. Primò, committitur monopolium, quando Mercatores inter se conveniunt, ne quis minoris vendat, seu ne quis eorum majori pretio emat aliquid genus mercium. Secundò, quando duo vel tres conveniunt de emendis omnibus mercibus aliquo generis, ut ipsi soli postea eas vendant juxta suam libitum. Tertio, quando aliquis, ut carius vendat suas merces, impedit ne ipsarum major copia introducatur in Civitatem. Quarto, contingunt monopolia, quando fiunt autoritate Principis.

Q. II. An monopolia sint licita; & quando ex illis oriatur obligatio restituendi.

R. I. Injustum est monopolium, dum aliqui conveniunt de non vendendo, vel emendo nisi tali pretio. Quod injusta sint talia monopolia, primò probatur quia, à jure prohibentur; *leg. unico. Cod. de monopol.* Secundò, quia personæ particulares nullum jus habere possunt cogendi cives ad emendum e. g. pretio summo, & vendendum pretio infimo, quod evenit dum adest conspiratio de non vendendo nisi pretio summo, & de non emendo nisi infimo.

R. II. Ego certum credo hujusmodi monopolias generi ad restitutionem. Ratio est quia, qui alterum actione illicita damnificat, restituere tenetur damnum illatum; in casu autem nostro damnum supra explicatum oritur ex actione injusta, non solum quia à legibus reprobata, sed etiam quia laesiva juris Communitatis, habentis nempe jus, ut non cogatur à personis privatis emere pretio summo, & vendere infimo. Non habet proinde locum hæc ea doctrina, qua dicitur non teneri ad restitutionem illum, qui sine fraude & vi, sed solis precibus divertit collatorem à tribuenda aliqua re. Vera est hæc communis doctrina, quia ille, cui conferre volebat, nullum jus habet, ut illi tribuatur; at Communitas jus habet ne à personis particularibus cogatur emere, vel vendere modo dicto, unde ex violatione talis juris dicendum est confurgere obligationem restituendi; *Laym. de just. l. 3. tr. 4. c. 17. numer. 43. Pal. disp. 5. p. 34. n. 4. Rebell. 2. p. 1. 9. q. 7. n. 5.*

Quod si aliquis sustinere velit non teneri ad restitutionem, si non vendant supra pretium rigorosum, saltem debent advertere tunc justum pretium

tium non esse censendum illud, quod resultat ex penuria mercium introducta per monopolium; nam tale pretium taxatur ab exercentibus monopolium, ac proinde solet esse iniustum. Ut igitur in tali casu cognoscatur quale reputandum sit iustum pretium, advertendum est quo pretio venditæ fuissent illæ merces, si propter monopolium non apparet ipsarum penuria, & juxta illud pretio etiam summo licitum. Effet in tali opinione eas vendere, non verò pretio majori taxato ab exercentibus monopolium.

Ex hoc inferitur quòd etiam qui non fuit causa monopolii non potest vendere merces suas majori pretio, quo aliàs non vendidisset, si non fuisset monopolium, hoc est, non posse excedere pretium supremum, quo sine monopolio venditæ fuissent. Hæc opinio mihi verior videtur contra plures aliter sentientes, quia pretium introductum ratione monopolii, si excedat summum, quo sine monopolio venditæ fuissent merces, re vera est iniustum. Nec refert dicere post monopolium communiter vendi tali pretio; nam in tali casu communis æstimatione de iustitia talis pretii oritur ex errore; quòd scilicet non convenerint monopolæ de ita vendendo, vel emendo: *Rebell. cit.*

R. III. Si committatur monopolium, impediendo ne major copia mercium introducatur in Civitatem, peccatur contra iustitiam, quoties id fiat vi, fraude & dolo. Si verò fiat solis precibus, potest esse peccatum contra Charitatem. Si igitur tale impedimentum vi, fraude &c. apponatur, consurgit peccatum contra Iustitiam Commutativam; nam Cives habent jus ne talibus mediis impediatur ab emendo viliori pretio; cum ergo in tali casu pretium mediis iniustis creverit, adest peccatum contra iustitiam commutativam, ac subinde obligatio restitutionis. Si verò præfatum impedimentum solis precibus apponatur, non violatur iustitia que iustitia commutativa, quia Cives non habent jus iustitiae, ne alii Venditores solis precibus à venditione removeantur: *Pal. disp. 6. p. 34. n. 8. Lugo disp. 26. sect. 12. n. 179. Bon. de Contr. disp. 3. q. 2. p. 5. n. 8.*

R. IV. Iusta interveniente causa licita sunt monopolia, quæ sunt publica autoritate. Ista responsio de se est manifesta; nam si iusta interveniat causa, cessabit omnis iniustitia &c. Porro tunc intelligitur adesse iusta causa, quando conceditur solum aliquibus vendere aliquod genus mercium, dummodo solvant aliquam summam pecuniæ ob subveniendum publicis necessitatibus. Item si id fiat in remunerationem alicujus artis adinventæ. Pariter si ita necesse sit, ut aliqua particulares merces advendant, quas non facile esset reperire qui eas venderet, si non haberet privilegium, ut ipse solus venderet. Demum ne quis cogatur cum suo detrimento aliquid vendere; & ita concedi solet Typographis, ut solum ipsi per aliquod tempus vendant aliquem librum. Quòd si nulla esset iusta causa concedendi alicui ut ipse solus aliquas merces venderet, tunc peccaret Princeps, qui concederet, & peccaret qui expolaret tale privilegium; nam iniuste ageretur contra emptores, qui cogentur carius emere, & contra alios Mercatores, qui tali negotiatione sibi aliquid essent lucraturi.

Advertere etiam est, quòd dum intercedit iusta causa monopolia concedendi, saltem pro rebus ad vitam necessariis, debet publica autoritate pretium taxari, ne pauperes, & cives pretio nimis rigoroso emere cogantur.

Regula in praxi observanda.

I. Ex præallegatis doctrinis potest Confessarius

cognoscere illicitè agere, & veluti monopolium exercere illos Artifices, qui conveniunt de non perficiendo opus ab altero inchoatum, unde id prohibetur *leg. un. C. de monop.*; vel de non locandis suis operibus nisi certo pretio, cum id cedat in detrimentum Civium, & Reipublicæ.

II. Notet Confessarius in praxi difficile valde esse excusare à restitutione exercentes monopolia. Ratio est quia, quamvis dicant non excedere limites iusti pretii, id asserunt non attendendo quale fuisset iustum pretium, si non intervenisset monopolium; sed considerant pretium iuxta incrementum quod habuit, postquam ratione monopolii introducta est penuria mercium.

III. Cum habeat onus restituendi ille, qui vi, vel fraude curat augeri, vel minui pretium, à Confessario obligandi sunt ad restitutionem, qui spargunt falsum rumorem, vel consueunt falsas literas de submersione navium quasdam merces advehentium, ut ita pretium augeatur, vel de eorum adventu, ut minuatur &c.

C A P U T IX.

De Proxenetis.

Nomine proxenetæ venit in præfenti ille, cui aliqua res traditur vendenda, vel emenda.

Q. I. An qui habuit à Domino aliquam rem vendendam pretio determinato, possit sibi retinere excessum pretii, si plaris vendat.

R. I. Semper cum constat aliquo modo de mente Domini rei vendendæ, hæc servanda est, quoties tamen venditori det debitam mercedem. Si igitur aliquo pacto constat Dominum voluisse rem vendi eo meliori pretio, quo fieri potest; vel si determinavit pretium, non ideo determinasse ut excessum illius vellet venditori relinquere, sed solum ne res sua minoris vendatur, tunc clarum est venditorem non posse sibi pretii excessum retinere, quoties habeat suam mercedem, vel gratis se offerat ad vendendum.

R. II. Etiam si non constet clarè de mente Domini rei vendendæ, adhuc regulariter loquendo, non potest venditor excessum pretii pro se retinere. Ratio est quia, ordinariè loquendo, non intelligitur Dominus pretium determinasse, quasi contentus sit rem suam non plaris vendi, sed solum ne minoris vendatur. Secundo, cum donatio non præsumatur, ni clarè de ea constet: *leg. Campanus ff. de operibus liber. & leg. fin. C. de Novat.* neque etiam præsumi debet Dominum excessum pretii supra taxatum venditori condonare. Tertio, neque potest venditor sibi retinere excessum pretii, quia dicat statim pro se emisse rem pretio determinato à Domino, ac deinde illam vendidisse veluti suam pretio majori; ut dictum est etenim Dominus, ordinariè loquendo, pretium designat, non ne plaris, sed ne minoris res vendatur, adeoque non intendere Proxenetam statim vendere pretio à se designato, nullà adhibita diligentia, sed velle ut sufficiens adhibeatur diligentia ad videndum si plaris vendi possit: *Navar. cap. 23. n. 97. Lugo disp. 26. n. 150.* Aliud esset, si post adhibitam sufficientem diligentiam, non inveniret, qui vellet plaris determinato pretio emere, nam tunc potest eam rem sibi pro tali pretio emere, & suo tempore majori pretio vendere: *Laym. l. 3. n. 4. c. 17.*

Hoc autem totum procedit, quando proxeneta habet mercem jam constitutam pro sua industria & labore, vel quando se obtulit gratis rem vendere. Verum tamen est, quòd etiam si se obtulerit gratis rem vendere, si postea retineat pretium conveniens pro venditione rei, peccaret tunc contra

C A P U T X.

De Evictione.

Q. I. Quid sit Evictio.

R. Cum contingat aliquando, infcio & invito Domino, rem ipsius alienari venditione, permutatione &c. jura concesserunt dominos posse Judicis autoritate recuperare rem suam nondum præscriptam, demonstrando rem esse suam, & subinde instando ut sibi restituatur. Id significat evictio, ac proinde definitur: *Recuperatio apud Judicem rei suæ, quam alter iusto titulo acquisierat.* At cum ex hoc sequatur quòd ille, qui iusto titulo rem possidebat, eadem re expolitur, conceditur eidem actio ex empto, hoc est, ut possit agere contra venditorem, & illum cogere ad restituendum pretium & interesse.

Q. II. Ad quid teneatur venditor ratione venditionis, antequam res sit evicta.

R. I. Si venditor mala fide rem alienam vendidit, utique non potest eam defendere contra Dominum instantem pro restitutione; id enim esset velle continuare in sua iniustitia, sed debet eam statim restituere Domino, ut habeatur etiam *reg. peccatum de reg. jur. in 6.* sicut etiam debet restituere emptori pretium, & interesse: *leg. servus 30. §. Si sciens ff. de act. empti;* nam tenetur ad removendum omne damnum, quod illi suâ iniustâ actione causavit.

R. II. Si venditor processit bona fide nesciens rem, quam vendidit, esse alienam, quamprimum movetur his emptori ad rem evincendam, tenetur in se assumere litem, eamque prosecui propriis expensis, neque enim æquum est emptorem, qui iusto pretio emit, tale damnum pati.

Verum tamen est, quòd ut venditor teneatur de evictione, quædam à lege exiguntur. Primum est ut emptor laudaverit emptorem, hoc est, legitime intimaverit, seu denunciaverit litem sibi motam esse de re emptæ: *leg. emptore, & lege empti actio 21. C. de evict.* Neque satis est ad hanc denunciationem simpliciter significare litem motam esse, sed expressè requirendus est venditor ut suam rem defendat, & liti assistat; ita enim leges expressè requirunt, & habetur etiam *cap. final. de empt. & vendit.* Deinde denuntiatio fieri debet venditori tempore apto, quo possit, si ita ipsi placuerit, emptorem & rem litigiosam defendere: *Covar. l. 3. var. resol. c. 17. num. 3. Molin. disp. 380. num. 9.*

Excusantur ab hac denuntiatione facienda Minores; si etenim venditor aliunde sciverit litem motam esse emptori, ipsi non privantur jure agendi contra venditorem in casu evictionis. Idem, quòd de Minoribus, dicitur de Ecclesia, quia fungitur jure Minorum: *cap. requisivit &c. de restit. in integr.* Alii quoque excusant emptorem à denuntiatione, casu quo venditor expressè promiserit defensionem ea moti ratione, quòd scilicet si venditor, habita denuntiatione, tenetur defendere rem venditam, etiam si id non promiserit, dum promisit, tenebitur defendere etiam absque denuntiatione: *Molin. num. 13. Lugo disp. 26. num. 159.*

Q. III. Ad quid teneatur venditor, postquam res fuit evicta.

R. I. Venditor tenetur restituere totum pretium, si res tota fuit evicta, vel partem pretii, si pars tantum evincatur: *l. bonitatis 13. leg. ex mille 64. ff. de evict.* Verum tamen est, quòd si pars solum evincatur, non potest emptor agere ad restitutionem contractus, & ad restitutionem totius pretii, sed tantum ut ipsi solvatur pars pretii proportionata: *arg. l. adiles 38. §. 12. & 14. ff. de evict.*

Solum possit agere ad rescissionem contractus, & restitutionem totius pretii, quando pars, quae remaneret, vel esset inutilis, vel à parte evicta inseparabilis: *leg. adiles §. fin. ff. de adilit. edict.*

R. II. Venditor non solum tenetur post evictionem pretium restituere, sed etiam praestare id, quod interest emptori rem non esse evictam: *leg. Titius 43. ff. de act. empt. & leg. evicta re 70. ff. de evict.* Nomine autem illius quod interest, venit lucrum cessans & damnum emergens, quod patitur emptor: *leg. si herilis 21. §. 3. ff. de act. empt.* Item restituendae sunt expensae, quas ex mandato tacito vel expresso fecisset emptor ratione litis, cum etenim haec faciendae sint à venditore, debet eas emptori refarcire. Denique nomine illius quod interest, venit etiam augmentum rei evictae, quod debet emptor amittere restituendo illam Domino. Hinc si fundus alluvione creverit, illius augmentum emptori praestandum est: *leg. evicta re 16. princ. ff. de evict.* Pato tamen venditorem non teneri ad damnum & interesse, nec ad solvendum augmentum rei, nisi post sententiam Judicis, si bona fide processerit; nam tunc non causavit talia damna per actionem injustam. Quod si processerit mala fide, debet pretium una cum interesse restituere, etiam si expressè convenerit nolle ratione evictionis ad aliquid teneri, nam tunc est injusta causa damni sequuti; & constat etiam ex *leg. tenetur 6. §. fin. ff. de action. empt.* Ultraquamquod fraus & dolus nulli debent patrocinari; *cap. ex tenere de rescript.*

Leges volunt etiam venditorem bonae fidei teneri non solum ad pretium, sed etiam ad interesse, si non vendiderit cum expresso pacto, quod nolit obligari ratione evictionis forsitan futurae: *leg. ex empto 11. §. 18. ff. de act. empt.* quod tamen in foro conscientiae attendendum est solum post sententiam Judicis. Caeterum si venditor bonae fidei expressè convenerit cum emptore in casu evictionis nolle teneri de pretio, liberabitur ab hoc onere, cum tunc intelligatur emptor in se suscipere periculum: *leg. 11. ad fin. ff. de act. empt.* Item si solum vendat quicquid juris possit in re habere; *leg. quod sit 13. §. de hered. & act. vend.* In his tamen casibus minoris res vendenda est, quantum scilicet valere potest periculum, quod in se suscipit emptor.

Q. IV. Quando venditor non teneatur de evictione.

R. Aliqui sunt casus, in quibus venditor non tenetur de evictione, quorum aliquos adnotabo. Primum est, si emptor, quando non manifestè constet rem esse alienam, omisit denunciare Venditori litem motam, ut se posset defendere; nam tunc res evicta remaneret ob culpam emptoris. Secus dicendum, si manifestè constet rem esse alienam, nam tunc inutiliter denunciaret, cum nullatenus posset venditor se defendere. Immo si cut tunc teneretur, etiam postivè invito venditore, litem deserere, cum nunquam liceat causam injustam tueri, & id poterit, ipso ignorante.

Secundò, non tenetur venditor de evictione, si culpa emptoris res fuerit evicta; ut si emptor ex sua culpa possessionem amiserit, & ex reo factus sit actor: *leg. si rem 29. §. 1. ff. de evict.*; vel si potuit praescribere, & non fecit: *leg. si dict. 39. §. 3. ibid.*; vel si non appellavit à sententia, absente venditore, dam alias non cognosceret sententiam esse certò justam: *leg. si bona 11. C. de admin. Tutor. junct. leg. Herennius 63. §. 2. ff. de evict.* Demum venditor excusatur, & non tenetur de evictione, si emptor sciens emat rem alienam, non reservata sibi actione ex empto, hoc est, agendi contra venditorem; si res fuisset evicta. Hoc tamen pro-

cedit pro foro fori, nam in foro conscientiae venditor tenetur pretium restituere, cum etenim vendiderit rem non suam, neque potest illius pretium retinere. Haec pro viris Ecclesiasticis adnotasse, sufficiat de emptione & venditione, cum aliàs optimum sit aliqua & ipsos dignoscere ad forum externum pertinentia.

Regula in praxi observanda.

Cum venditori rei alienae teneatur restituere pretium emptori statim ac res remanet evicta, hinc nunquam satis percepti quod aliqui dicunt, venditor rem, si processit bona fide, & in nihilo ex tali venditione factus sit ditior, nihil restituere debere. Demus e. g. bona fide aliquem rem alienam 100. aureis emisse, ac deinde eadem bona fide aureis 100. vendidisse, ad nihilum teneri dicunt, cum in nihilo factus sit ditior. Verùm quamvis haec regula universaliter vera sit, patitur nihilominus exceptionem, quando ex alio capite oritur obligatio restituendi, sicut evenit in casu nostro; exposcit etenim contractus venditionis, ut à quocumque venditore restituatur pretium, quoties res vendita evicta remaneat, quando nempe retineri non potest ab emptore, quia comparuit verus dominus illius.

Q U A E S T I O III.

De Mutuo, & Usura.

C A P U T I.

Quid sit mutuum; qui possint mutuari; & qui eximantur ab obligatione restituendi mutuum.

Q. I. Quid sit mutuum.

R. Mutuum idem significat quod; *meum fiat tuum: Instit. §. 1. quibus modis re contrahitur obligatio, & leg. 2. in princ. ff. si certum petatur.* Et de facto mutuando conceditur ut id quod meum est, fiat alienum, ita ut ille possit de re sibi tradita pro libito disponere, expendendo, distrahendo, &c. ipsique pariter accrescit, & decrescit. Hoc posito, mutuum bene ita potest definiri.

Contractus, in quo res usu consumptibilis alteri traditur quoad dominium & usum, cum obligatione reddendi similem in specie, & bonitate. Hujusmodi definitio, quae dici potest communis, sumitur ex *leg. mutuum ff. si certum petatur.*

Dicitur, *contractus in quores traditur &c.* neque enim contractus mutui perficitur solo consensu, ut emptio, venditio, locatio & conductio &c. sed traditione rei. Dicitur, *res usu consumptibilis;* nam mutuum in his rebus solet exerceri, ut vino, oleo, frumento, & pecunia. Haec autem quamvis physice non consumuntur, in mutuo consumuntur moraliter, quatenus definit esse mutuantis, ac si non amplius existeret. Et quidem res usu consumptibiles, quae sunt materiae mutui, solent esse aptae mensurari, ut es, argentum, aurum, vinum, oleum &c. seu numerari, ut pecunia. Hujusmodi etiam dicuntur functionem accipere, quatenus scilicet una rectè loco alterius substituitur, ut pecunia pro pecunia, vinum pro vino &c.

Additur, *quoad dominium & usum;* nam in mutuo ita res mutuata sit accipientis, ut tanquam verus illius dominus possit quocumque modo de ea disponere, distrahendo, consumendo &c.

Demum dicitur, *cum obligatione similem reddendi in specie, & bonitate.* Ubi advertendum, quod

quod dum est obligatio non reddendi rem similem in specie, sed satis sit si reddatur alterius speciei, non est mutuum, sed permutatio. Item si reddenda sit eadem res numero, dicitur Commodatum, seu Depositum; quamvis enim etiam in mutuo reddi possit eadem res numero, quae tradita fuit, hoc tamen non est ex vi mutui, cum mutuarius potuerit eam consumere. Dum demum dicitur quod reddenda sit *similis in specie & bonitate*, advertere est in rebus aliam esse bonitatem intrinsecam, aliam extrinsecam. Intrinseca dicitur illa, quae est in ipsa re, ut si reddatur triticum, ita purgatum, & ejusdem perfectionis, quale fuit illud quod fuit acceptum; vel si reddatur pecunia non solum ejusdem valoris, sed ejusdem auri, five aurenti ita perfecti, qualis habita fuit à mutuantem. Bonitas verò extrinseca pendet à valore, quem res habet à Principe, ab usu Mercatorum &c. In mutuo non pecuniario, sed frumenti, olei &c. satis est si reddatur res in specie & bonitate similis illi, quae accepta fuit, quamvis ejus valor decreverit, dummodo debitor non sit in mora, & culpa restituendi. Quid verò dicendum sit in mutuo pecuniario, examinabitur infra.

Q. III. Quotuplex sit mutuum.

R. I. Mutuum aliud est formale & expressum, aliud virtuale & implicitum. Mutuum expressum & formale intervenit, quando de facto datur aliquid alteri, ut transeat in ipsius dominium, ut supra dictum est. Mutuum verò implicitum & virtuale est illud, quod palliatur sub apparentia alterius contractus. Demus e. g. aliquem, dilata solutione ad solvendum, vendere viginti aureis rem, cuius valor sit tantum quindecim aureorum, tunc idem est ac sub apparentia venditionis abscondere mutuum 15. aureorum, ut post aliquid tempus viginti accipiat. Idem est, si quis anticipata solutione solvat 10. quod stat 15. aureis, post aliquid tempus accipiendum; hoc etenim idem est ac palliare sub specie emptionis mutuum decem aureorum, ut quindecim accipiantur.

R. II. Aliud est mutuum licitum, aliud illicitum, seu usurarium. Licitum datur, quando traditur res gratis, ut restituatur alia similis, & equalis bonitatis. Mutuum usurarium est, quando res non traditur gratis, sed ultra obligationem reddendi aliam rem similem, & aequalis bonitatis, aliquid aliud tradendum est pro dilatione temporis.

Q. IV. Qui possint mutuari, & mutuum accipere.

R. Nisi adsit specialis juris dispositio, omnes, qui possunt contrahere, possunt mutuari, & mutuum accipere; si etenim possunt facere alios contractus, poterunt & hunc facere. Porro qui possunt contrahere, videndum est prima quaestione hujus Tractatus. Dixi, ni adsit specialis juris dispositio; nam Civitas, Ecclesia, Monasterium, aliaque loca pia non obligantur ex mutuo; *leg. Civitas ff. si certum petatur, Auth. hoc jus porrectum C. de Sacros. Eccles., leg. 1. C. de solut.* Excipie nisi probetur pecuniam mutuo acceptam ab ipsorum Administratoribus, conversam fuisse in ipsorum utilitatem. Si tamen Gubernator, seu Rector Civitatis, vel Oppidi mutuo acceperunt pecuniam de consensu Civium, adest obligatio restituendi, etsi Creditor non probet conversam fuisse in utilitatem Civitatis, vel Oppidi. Idem dicitur, si Rectores, & Administratores Ecclesiae mutuo acceperunt pecuniam de consensu Praelati, seu Capituli; isti etenim cum liberam habeant administrationem rerum mobilium, potuerunt mutuo accipere pecuniam, & aere alieno obligari. Verùm tamen est, quod si pro satisfaciendo tali aeri alieno necesse esset alienare rem immobilem, sive mo-

ubilem pretiosam, quae servando servari potest, tunc deberet Creditor probare pecuniam mutuam conversam fuisse in Ecclesiae utilitatem; nam non conceditur alienatio praedictarum rerum sine evidenti utilitate Ecclesiae, aut ejus necessitate, & alienatio aliàs facta nulla est; *Molin. disp. 300. Laym. 1.3. sect. 5. tr. 4. c. 16. n. 7.*

Pariter beneficio legis *Si in rem Minoris C. quando ex facto Tutoris*, non tenentur Pupilli, & Minores ratione mutui, quod nomine eorum acceperunt Tutores & Curatores, ni mutuant probet pecuniam conversam fuisse in commodum, sive utilitatem Minoris, seu Pupilli. Id autem factum est ad refranandam facilitatem Curatorum & Tutorum in accipiendo mutuum, & Fœneratorum in concedendo.

Q. V. Quid dicendum de mutuo facto Filiis-familias.

R. I. In foro Externo certum est Filios existentes sub patria potestate eximi ab obligatione restituendi pecuniam mutuo acceptam sine consensu Parentum; unde nec ipsi, nec parentes, nec haeredes post ipsorum mortem tenentur talem pecuniam solvere. Id manifestè patet ex celeberrimo Senatus-Consulto Macedoniano, in quo expressè conceditur Filiis-familias tale privilegium. Id autem non solum in favorem Filiorum, sed etiam Parentum resultat, quatenus scilicet ita non datur locus ut Filii aere alieno gravati insidiantur vitæ Parentum, ob solvenda ipsorum hereditate debita contracta. Videtur etiam tale Senatus-consultum respexisse poenam mutuantium, ut scilicet retraherentur à dando mutuum Filiis-familias.

Excipiuntur tamen aliqui casus, in quibus ratione mutui obligantur Filiis-familias. Primò, si habeant bona castrensia, aut quasi castrensia, quia ex illis tenentur solvere. Secundò, si mutuum perseveret in specie, aut in virtute apud ipsos Filios; nam tunc cum facti sint ditiores, tenentur ex re accepta. Tertio, si Filiis-familias credebantur sui juris communi errore, eò quia e. g. exercebant publicum officium, vel mercatoriam; *l. 1. C. ad Maced., leg. si quis ff. ad Maced., & leg. Zenodorus C. cod. tit.* Quarto, si mutuum non datum fuit in pecunia, sed in aliis rebus, dummodo id non factum sit in fraudem legis. Id eveniret quando darentur res venditione in pecuniam convertendae, ut ita mutuum occultaretur; *leg. sed Julianus §. Mutui ff. ad Macedon.* Quintò, substitit mutuum factum Filiis-familias, sciente & consentiente Patre. Sextò, substitit pariter, si pecunia mutuo accepta à Filio-familias conversa fuerit in utilitatem Patris; ut si debuisset Pater facere aliquas expensas, & pro iis faciendis Filius pecuniam mutuo accepisset; *leg. item si filius-fam. 7. §. Quod dicitur ff. ad Maced.* Denique tenetur Filius-familias de pecunia mutuo accepta, si post mortem Patris aliquo pacto mutuum acceptum ratificaverit, solvendo e. g. partem ipsius. Caeterum in foro externo nil refert si Filius renunciaverit Senatus-Consulto-Macedon. nam cum privilegium inducitur per tale Senatus-consultum primò non respiciat, ut dicunt Juris, favorem filiorum, sed Patrum, & poenam Delinquentium, non sufficit Filium renunciavisse tali privilegio, & poenis inductis in ordine ad alios.

R. II. Quoad forum internum, ita puto se gerere debere Confessarium. Primò, si Filius-familias mutuum accepit in casibus supra non exceptis, & nondum solvit, putarem non esse in conscientia obligandum ad restitutionem; nam practice probabile est per Senatus-Consultum Macedon. non solum liberari ab obligatione civiliter, scilicet pro foro externo, sed etiam naturaliter, contracta, scilicet pro foro interno. Ratio hujus senten-

tenentia est quia, ut dicitur in Tr. de Legib., lex lata ob publicam utilitatem, & ad averianda mala à Republica, obligat etiam pro foro conscientia; talis autem reputatur lex Senatus-Consulti Maced. utpote quæ respicit auferre omnem occasionem machinandi mortem Parentibus, & Fœneratores punire, quod certè respicit publicum bonum, & utilitatem: *Sanch. l.7. Decal. c.31. n.22., Laym. l.3. sect.5. tr.4. c.15. num.4. Pal. de just. disp.4. p.3. n.6.*

Hoc autem stante, Filius-familias nequè teneretur restituere quod mutuo accepit, quamvis jurasset; neque enim est obligatorium juramentum contra bonos mores, & præjudicium Tertii. Hujusmodi autem reputatur prædictum juramentum, utpote quia est contra bonos mores juramentum præstitum de re prohibita à lege, respiciente bonum publicum; & ulterius est in damnum tertii, scilicet Parentum, cum præbeat Filiis occasionem peccandi, hoc est, machinandi, vel saltem optandi mortem ipsi Parentibus.

Si verò filius-familias mutuum solvat, non est obligandus mutuans ad restituendum quod accepit. Et quidem si Filius-familias restituat post mortem Patris, mutuans potest retinere, nam id etiam conceditur: *leg. sed si Pater-familias §. Sed si non ff. ad Maced.* Quando verò mutuum solverit vivente Patre, non est mutuans cogendus ad restituendum; etenim prædictè etiam probabilis est sententia asserens exceptionem Senatus-cons. Maced. solum valere pro excludenda obligatione civili, non verò pro excludenda naturali. Ratio quamplurimum Authorum, qui sustinent hanc sententiam, ea est quia, jura possunt interpretari, quòd liberent ab obligatione non naturali, sed tantum civili, maxime quando licet actionem non concedant, nihilominus non restitunt contractui, ut notavi etiam *q.1. quasit.9.* Præterea cum jura de obligantia Filios-familias à restitutione mutui videantur pœnalia, adeoque odiosa, ac præjudicent naturali obligationi, restringenda sunt quoad fieri potest, adeoque sunt intelligenda removere obligationem forensem, non naturalem: *Bonar. de contr. disp.3. q.2. p.1. n.6. Rebell. l.8. q.1. sect. 2. n.16.*

Doctrina tradita in hoc capite non continet pro praxi aliquam regulam, quæ statim de se non patet.

C A P U T II.

Quid & quotuplex sit usura, & quo jure prohibita.

Q. I. Quid sit Usura.

R. Cum nomen usuræ derivetur ab usu, aliquando significat usum alicujus rei; sed magis communiter usurpatur pro fructu, & commo- modo proveniente ab usu alicujus rei. In hoc sensu usuram sumimus in præsentem; nam intelligimus pro usura illud commodum, quod quis retrahere intendit ex pecunia alicui mutuo tradita, adeo ut obliget mutuatarium non solum ad restituendam pecuniam mutuo traditam, sed etiam aliquid ultra illam. Definitur autem usura hoc modo sumpta: *lucrum immediatè proveniens ex mutuo.* Nomine lucri venit in præsentem non solum pecunia, sed etiam quod cumque commodum temporale pretio æstimabile, quod usurarius retrahit ex mutuo ultra sortem principalem, tanquam sibi debitum ex obligatione justitiæ: *Laym. l.3. tr.4. c.16. num.2.* Dicitur, *immediatè proveniens ex mutuo*, quia usura propriè committitur in contractu mutui; cum enim de sua natura exigat, ut solum reddatur, quod mutuo traditum, est, si aliquid ulterius à mutuante exigatur, & id non fit

ex alio titulo, ut infra dicemus, tunc dicitur usura intervenire. In aliis contractibus, si aliquid exigatur ultra id quod debitum est, non dicitur intervenire usura, sed vel fraus, vel dolus, vel injustitia. Hinc dicitur dolosus, qui vendit rem ultra pretium justum &c.

Ex his infertur, quòd si quis mutuo det pecuniam alteri cum pacto, ut ultra capitale restituendum suo tempore, conferat illi aliquod Beneficium Ecclesiasticum, ille propriè non diceretur usurarius; sed simoniacus, cum beneficium non importet commodum temporale, pretio, seu pecuniâ comparabile.

Ex dictis etiam intelligimus quid sit contractus usurarius, qui definitur potest: *Mutuatio cum pacto recipiendi aliquid supra sortem ratione mutui.*

Q. II. Quotuplex sit usura.

R. I. Usura generaliter dividitur in expressam, & tacitam, seu palliatam. Expressa dicitur illa, quam mutuans expressè petit pro mutuo, puta si mutuet 100. cum pacto expresso, ut post annum sibi reddantur 104. Palliata est illa, ut dixi etiam capite superiori, quæ retrahitur ex contractu mutui non quidem expresso, sed sub specie aliorum contractuum palliato; ut quando emptor alicujus rei præcisè ab anticipatam solutionem solvit pro re empta pretium justominus; tunc enim solvendæ e. g. decem pro merce valoris quindecim auctorem, convincitur mutuisse decem, ut post aliquod tempus quindecim accipiat. Itæ usuræ, quæ ex vi mutui five expressè, five palliatè recipiuntur, dicuntur lucrativæ. De usuris verò compensatoriis ab damnum quod emergat, vel ob lucrum quod cesset mutuanti, dicemus infra; sicut & de usuris punitoriis ob pactum de pœna subeunda.

R. II. Usura etiam dividitur in mentalem & externam. Externa est illa, in qua intercedit pactum expressum, modo jam explicato. Usura mentalis non significat in præsentem solum voluntatem, seu intentionem celebrandi contractum usurarium, sed importat actualem mutationem factam animo lucrandi aliquid supra sortem, qui tamen animus nullo expresso pacto, vel signo exteriori manifestetur.

Q. III. Quo jure usura prohibeatur.

R. I. Omnes DD. Catholici conveniunt usuram esse prohibitam jure divino, & Ecclesiastico. De prohibitione Juris Ecclesiastici constat ex *Clem. unic. §. ult. de usur.* & *cap. super eo de usur.* Prohibitionem Juris Divini probant plures textus tum veteris, tum novi Testamenti: *Levit. 5. Ne accipias usuras ab eo, nec amplius quam deest tibi. Luc. 6. Mutuum date nihil inde sperantes.* Quòd si aliquando Hebræis permittæ videbantur usuræ, dummodo exigenter ab extraneis, iuxta illud Deuteronom. 23. *Non spernabis fratri, sed alieno,* dicendum est cum *D. Th. 2. q. 78. a. 1. ad 2.* hoc non fuisse concessum quasi licitum, sed permittum ad evitandum ne saltem acciperent usuras à Judæis veri Dei cultoribus. Vel dici potest Deum, qui est Dominus omnium, dedisse Judæis dominium supra bona gentium; unde Judæi exigentes ab illis usuras, exigebant quòd suum erat, non quòd alienum.

R. II. Usuræ prohibentur etiam jure naturali. Ratio est quia, jure naturæ prohibentur ea, quæ sunt contra justitiam; quòd autem usuræ sint contra justitiam patet quia, vel lucrum capitur ex ipsa sorte, seu capitali, quod mutuo datur, vel pro usu ejusdem capitalis, qui mutuatarium conceditur, ex utroque autem titulo apparet injustitia. Primo enim mutuans non potest exigere aliquid supra sortem ratione capitalis, quod tradidit mutuatarium, quia aliàs non servaretur æqualitas inter datum & acceptum; daret enim e. g. 100., & reciperet 104. quòd est contra justitiam. Secundo non

non potest recipere lucrum pro usu sui capitalis, quem mutuatarium concedit, quia nemo debet accipere lucrum pro usu rei non sue; cum ergo fors, seu capitale in contractu mutui transeat in dominium mutuatarium, jam utendo pecuniâ mutuo acceptâ, utitur re sua, adeoque pro tali usu nihil alteri debet; consequens proinde est mutuante restituere debere quiddam supra sortem exigat.

Q. IV. An saltem usura mentalis licita sit.

R. I. Si mutuans celebrando contractum mutui non intendat lucrum immediatè ex mutuo sibi dandum ex obligatione justitiæ tanquam pretium, sed solum speret occasione mutui sibi aliquid dandum esse à mutuatarium ex amicitia, gratitudine & liberalitate, tunc nec peccat, nec tenetur ad restitutionem. Ratio est quia, usura est lucrum immediatè proveniens ex mutuo, adeo ut recipiatur tanquam pretium ex justitia debitum ratione mutui: *D. Th. 2. q. 78. a. 2. & q. 13. de malo a. 4. ad 13.*

Si igitur aliquid speraretur à mutuatarium dandum ab ipso ex gratitudine & liberalitate, nulla in eo casu intercedit usura. Ita non dicitur Simoniacus, ille, qui famulatur Episcopo propter stipendium, sperans ulterius se etiam liberaliter accepturum aliquod Beneficium. Et hoc est verum, etiam si qui sperat aliquid accepturum à mutuatarium grato & liberali, aliàs non mutuaturus esset; semper enim verum esse potest illud mutuum esse solum occasione, quâ mutuans utitur ad excitandam liberalitatem mutuatarium, non verò causam immediatam lucri: *Pal. disp. 4. p. 9. n. 2.*

R. II. Illicitum est, & usurarium intendere lucrum immediatè ex mutuo, tanquam sibi debitum ex justitia. Habetur expressum in *cap. consultit de usuris.* Ratio est quia, sicut peccat ille, qui recipit lucrum immediatè proveniens ex mutuo, tanquam pretium ipsius, ita peccat qui illud ex intentione sperat, nam voluntas, seu spes obtinendi aliquid illicitum, illicita est.

Ex his sequitur mutuante non teneri ad restitutionem, quando mutuatarium ex mera gratitudine, & absque ulla obligatione justitiæ illi aliquid donavit. Hoc autem verum est non solum quando mutuatarium ex gratitudine donat, & mutuans sub eodem titulo recipit, sed etiam si ea, quæ mutuatarium ex gratitudine donat, recipiantur à mutuante tanquam debita ex justitia; licet enim peccet mutuans ita recipiens, & quando perseverat conscientia erronea, quòd lucrum illud sibi datum sit tanquam pretium mutui, teneatur ad restitutionem; nihilominus postquam illi constitit de mente mutuatarium, potest sibi tunc pretium retinere; non enim tenetur ad restitutionem ex re accepta, quia per donationem transiit in dominium ipsius, nec ex injusta acceptione, quia justè retinetur, quòd à Domino liberaliter donatum est.

E contra si mutuatarium solvat lucrum animo usurario tanquam debitum ex justitia, tenetur mutuans ad restitutionem, etiam si recipiat tanquam datum ex gratitudine. Ratio est quia, illa solutio censetur esse involuntaria respectu mutuatarium, qui si fecerit se non obligari à mutuante ad aliquid solvendum, de facto nil solveret, cum ideo solverit, quia credit teneri. Verum si mutuans bona fide illud lucrum recepit & consumpsit, non tenetur ad restituendum nisi id, in quo factus est ditior, juxta regulam de possessore bona fidei. Imò si bona fide illud retinuit toto triennio, non tenetur ad ullam restitutionem, juxta regulas de præscriptio- nibus: *Less. l. 2. c. 20. d. 6. n. 42.*

Regula in praxi observanda.

R. I. Ex dictis intelligit prudens Confessarius obli-

gandos esse ad restitutionem illos, qui non solent mutuari, ni aliquid supra sortem à mutuatarium exigant, etiam si nil de hoc in contractu pactum fuerit. Siquidem cum mutuatarium sciat ipsorum consuetudinem exigendi usuras, petendo ab illis mutuum, videtur tacitè promittere se juxta morem usuras soluturum; unde pactum tacitum adesse videtur. Idem dicas de illo, qui in mutuo principaliter intendit amicitiam mutuatarium, minus verò principaliter intendit lucrum tanquam pretium mutui.

R. II. Si nullum intercesserit pactum usurarium inter mutuatarium & mutuante, non solum explicitum, sed neque etiam tacitum, & nihilominus mutuatarium aliquid solvat supra sortem, censetur, ut supra dictum est, ille excessus ex liberalitate, & amicitia datus. Porro tunc intelligitur aliqua res data absque pacto tacito, quando persona dantis est dives, liberalis, grata, seu vinculo amicitia, consanguinitatis, & familiaritatis conjuncta cum donatarium. E contra verò, si dans fuerit pauper, extraneus, avarus &c. præsumitur solvise coactus, & ex vi alicujus pacti taciti, quod in contractu intercesserit. Idem præsumi potest de mutuatarium solvente aliquid supra sortem mutuanti, qui solet dicere nil prætere ratione mutui, at nihilominus sperare mutuatarium sibi futurum gratum, remuneraturum beneficium &c.; si hæc etenim ad aures perveniant mutuatarium, valde timeri potest non dare aliquid supra sortem ex gratitudine, sed veluti coactus ab iis, quæ dixit mutuans, maxime si illius interstet habere gratiam ipsius, posse iterum mutuum petere &c.

R. III. In dubio quando mutuans moraliter certè sibi persuadere non potest id, quod sibi datum est ultra sortem, datum fuisse ex mera liberalitate, tenetur restituere, quia præsumitur datum ex aliqua obligatione, cum donatio non præsumatur, ut supra dictum est.

C A P U T III.

De diversis Partibus mutui, adjectis.

Q. I. AN mutuatarium vi mutui obligari possit ad exhibendam amicitiam Amico, vel ad condonandam injuriam.

R. I. Bene à mutuante deduci potest in pactum amicitia pro mutuo, quia hæc non est lucro æstimabilis, adeoque non verificaretur ratione mutui aliquid pretio dignum obtineri: *D. Th. 2. q. 78. a. 2.* Secus esset si mutuans ratione mutui exigere quædam particularia signa obsequii, & familiaritatis, quæ non nequesset sit inter amicos intercedere, obligatio etenim ad hæc præstanda non potest non dici pretio æstimabilis.

R. II. Si quis aliàs debebat desistere ab offensa, vel quia non poterat privata autoritate ulcisci, vel quia injustè volebat aliquem offendere, potest deduci in pactum ut pro mutuo desistat ab offensa; neque etenim imponitur mutuatarium obligatio, quam aliàs non habeat, unde non exigitur vi mutui aliquid lucro æstimabile. Qui verò nullam habebat obligationem injuriæ remittendæ, & poterat per publicam potestatem vindictam exigere, non potest ratione mutui obligari ad offensam remittendam, quamvis etenim ipsa offensa remissio non sit lucro æstimabilis, bene tamen obligatio ad eam remittendam: *Lugo. disp. 2.5. sect. 5. n. 37. Laym. l. 3. tr. 4. c. 16. num. 2.*

Q. II. An possit deduci in pactum ut mutuatarium vi mutui faciat id, quod aliàs facere tenebatur.

R. I. Nullum peccatum est obligare mutuatarium, ut præstet ea, quæ ex justitia tenetur, ut quòd re-

restituatur alienum; præstet operas, quarum pretium jam habuit; desinat à persecutione &c. Ratio est quia, ex vi talis pacti nullum lucrum resultat mutuantis, quod aliàs non esset debitum, unde ex pacto adjecto contractui mutui potius dicitur redimi injustam vexationem; *Tamb. l. 8. de contr. tr. 3. c. 8. n. 10. Less. l. 2. c. 20. d. 8. n. 159.*

R. II. Quamvis aliquis solummodo ex charitate, vel religione teneatur aliquid præstare, potest etiam ex vi mutui obligari ad illud satisfaciendum. Ratio est quia, non est querere lucrum ex mutuo obligare aliquem ad non committendam injuriam, à qua debet desistere, unde nec erit lucrum querere ex vi mutui obligare mutuatarium, ut adimpleat ea, ad quæ tenetur ex charitate; idem etenim est ac obligare ad non inferendam Deo injuriam. Præterea tunc culpa est querere lucrum ex mutuo, quando lucrum cedit in favorem mutuantis, at in casu nostro mutuatarius utilitatem habet ex vi pacti mutuo adjecti, quia cogitur non deficere à sua obligatione, adeoque tale pactum reputare non debet sibi onerosum; *Lugo. disp. 25. sect. 5. n. 49. Molina. disp. 309. Less. l. 2. c. 20. d. 8. n. 59.* Hinc mutuantis obligare poterit divitem, si mutuum velit, ut pauperi elemosinam largiatur; Medicum, ut quando alius non est, curet infirmum; Mutuatarium, ut die festo audiat sacrum, votum adimpleat &c.

Q. III. An ex mutuo obligari possit mutuatarius ad remutuandum.

R. Certum est me posse à mutuatario expostulante pecuniam, statim petere ut simul mihi remutuet frumentum &c., & si nolit, possum negare pecuniam, sicut possum negare amicitiam nolenti eam mihi exhibere. Oportet tamen non esse mutuatario damnosum frumentum remutuare; ut si deberet emere frumentum ad remutuandum &c. Item certum est posse mutuantem & mutuatarium se obligare ad invicem mutuandum, nam semper cum obligatio est utrimque æqualis, cum se obligent ad invicem mutuandum quoties indigerint, nulla adest injustitia. Difficultas ergo reducitur ad hoc, an mutuantis vi mutui obligare possit mutuatarius ad remutuandum, nam aliqui volunt nullam in tali casu committi usuram.

Sed dicendum est talem obligationem imponi non posse mutuatario, cum ex vi mutui nihil exigi possit supra sortem pretio dignum; talis autem obligatio remutuandi est pretio digna; ac proinde nullam committeret injustitiam, qui pro tali obligatione aliquod pretium acciperet; *Lugo. disp. 25. sect. 5. num. 47. Bon. disp. 3. q. 3. p. 3. n. 10.*

Q. IV. An deduci possit in pactum ut mutuatarius det aliquid mutuantis ex titulo gratitudinis.

R. I. Certum est quod si aliquid detur à mutuatario ex benevolentia & gratitudine, præciso quocumque pacto explicito, vel implicito, illud in conscientia retineri potest, neque ullam usuræ labem continet, ut ex iis, quæ supra diximus, sufficienter colligitur. Difficultas solum est, an ista obligatio gratitudinis, quam ex natura sua mutuatarius subit, possit in pactum deduci, adeo ut mutuantis sceneretur cum pacto, ut mutuatarius ultra sortem conferat illi aliquam summam pecuniam &c. ex gratitudine, & liberalitate.

R. II. Obligatio imposita mutuatario dandi aliquid ultra sortem ex gratitudine, & liberalitate est usuraria. Ratio est quia, licet hoc pactum de conferendo aliquid ultra sortem, videatur includere donationem, nihilominus est vera & rigorosa solutio, & contractus onerosus, Etenim sicut si quis diceret se nolle rem vendere, sed eam donare cum pacto, & non aliàs, ut donatarius item donet illi 50. nummos, is certe diceretur, sub

specie donationis palliare contractum venditionis, ac instituire verum contractum onerosum: do, ut des, facio ut facias; ita ex paritate rationis dicitur celebrare contractum usurarium mutuantis cum pacto ut mutuatarius donet aliquid supra sortem. Et certe si semel hæc via aperiretur, usura facile excusaretur à peccato mortali, & aditus pateret ad omnes simonias, & fraudes jure Divino, & naturali prohibitas. Hinc intelligitur quàm justè ab Innoc. XI. damnata sit ea propositio sub num. 24. *Usura non est, dum ultra sortem aliquid exigitur tanquam ex benevolentia, & gratitudine debitum, sed solum si exigitur tanquam ex justitia debitum.*

Regula in praxi attendenda.

I. Ex dictis colligitur obligandum esse ad restitutionem mutuantem non solum quando pactum est cum mutuatario se aliquid accepturum ab illo titulo gratitudinis & liberalitatis, sed etiamsi verbi tantum excitarerit, & induxerit mutuatarium ad remunerationem exhibendam. Ratio est quia, licet, speculativè loquendo, videatur mutuantis in hoc casu non imponere ullam obligationem, sed relinquere in libertate mutuatarii, si aliquid velit, seu nolit conferre, adeoque si quid dedit, gratis omnino dedisse videatur, nihilominus in praxi obligandus est ad restitutionem, quia non est practice probabile mutuatarium plenè voluntariè removisse ad dandum illi aliquid supra sortem, cum potius censeatur inductus ex aliqua verecundia & timore; quando autem non est certum, quod mutuatarius dederit aliquid omnino liberaliter, nunquam liberatur mutuantis ab onere restitutionis.

II. Hæc doctrina extendi debet etiam ad casum in quo mutuantis verbis alliceret mutuatarium ad remunerationem mutatione jam facta, quia semper videtur mutuatarius dare quasi coacte, & ne in gratitudinis nota inuratur.

III. Cum quæcumque obligatio pretio digna, vi mutui imposita mutuatario, importet labem usuræ, cautè observare debet Confessarius maxime inter personas rudes non paucas interveniente passionis usurarias. Aliquas adnotabo. Usuraria est obligatio imposita mutuatario ut emat ex officina mutuantis; ut eat ad suum molendinum, vel Pristinum; ut solummodo à mutuantem assumat boves, aliasque bestias faginandas; ut teneatur ipsi proprias operas locare &c. Idem dicas de obligatione imposita mutuatario, ut pro mutuantem fidejubeat; ut pecuniam, vel aliam rem mutuatam alibi restituat, si id non possit facere sine suo gravamine; ut mutuum, vel partem mutui recipiat in debito, quod à tertio haberi non possit sine expensis & gravi labore; ut mutuum recipiat in mercibus, dum aliunde mutuatarius indiget pecuniâ, maxime si vendendo merces, debeat eas vendere viliori pretio, ac habuerit à mutuantem.

IV. Dum aliqua ex pactis recensitis intervenere, ut Confessarius bene se gerat in obligando ponentem ad restituendum, quædam debet observare. Si igitur quæ gerit mutuatarius ex obligatione illi imposita justo pretio satisfacta sunt à mutuantem, ex hoc capite nullam illi imponere debet restitutionem; ut si mutuantis satisfecit justo pretio operas mutuatarii; si justo pretio vendidit, dum ex obligatione emit ex ipsius officina, & ita de aliis. Solummodo obligare debet ad aliquid dandum ad recompensandam obligationem ipsi impositam. Idem dicas quoad obligationem ut pro mutuantem fidejubeat. Si verò ex talibus obligationibus aliquid damnum passus est, quia e. g. poterat majori pretio operas suas locare, viliori pretio in alia officina emere, tunc totum damnum est

recompensandum. Idem dicas, si debuit viliori pretio merces vendere, quas mutuo habuit loco pecuniæ. Si verò mutuum recepit in debito ab alio tertio exigendo, tunc si in exigendo non subiit grave commodum, dijudicari potest nil ex tali incommodo velle, ut gratum se ostendat. Secus si incommodum fuit grave, & multò magis si necessè fuit expensas facere ad illud exigendum.

C A P U T IV.

De Titulis, quibus licet exigatur aliquid ultra sortem in contractu mutui.

Q. I. AN liceat exigere aliquid supra sortem ratione lucri cessantis, & damni emergentis.

R. I. Lucrum cessare dicitur mutuantis, quando ratione pecuniæ mutuatæ carere cogitur aliquo fructu, & lucro, quod sibi ex tali pecunia provenerit; puta si eam destinasset emendare alicui rei fructiferæ &c. Damnum emergere dicitur, quando mutuantis damnum aliquid subire cogitur in rebus suis, ex eo quod careat pecuniâ mutuatâ; ut si non possit triticum, vel aliquas merces emere, quas postea cogitur emere carius. Quæstio igitur est utrum ex uno, vel altero ex istis titulis liceat aliquid exigere ultra sortem.

R. II. Non solum ratione damni emergentis, sed etiam ratione lucri cessantis licet aliquid supra sortem exigere. De damno emergente conveniunt omnes DD., cum enim æquum non sit ut aliquis patiatur damnum ex beneficio alteri facto, licet potest de ejusdem damni compensatione pacisci. De lucro verò cessante licet alicui Canonistæ antiqui dubitarent, non minus est certum, quia illa spes lucri, quam habet mutuantis, est pretio æstimabilis, ac vendi potest; si ergo nil posset exigere ratione illius, non servaretur æqualitas, daret enim e. g. mutuatario 100. & alterius in gratiam illius privaretur aliqua re pretio æstimabili, & vicissim ab eo non restitueretur, nisi illi 100. *D. Tb. 2. q. 62. a. 4. & q. 78. a. 2. ad 1.*

Ad hoc tamen ut licet aliquid supra sortem exigatur ex damno emergente, vel lucro cessante, tres conditiones intervenire debent. Prima est, ut damnum emergat, vel lucrum cesset ratione mutui, adeo ut aliâ vi illis occurrere non possit, nec reparari. Hinc si quis retineret domi otiosam aliquam pecuniam summam, non potest ex pecunia mutuo data aliquid exigere ratione lucri cessantis, vel damni emergentis, cum facile hæc omnia reparare posset procurando idem lucrum, & reficiendo damnum cum pecunia, quam domi otiosam retinet. Dixi, si domi otiosam retineret aliquam pecuniam summam, quia si eam conservare intendit, ut habeat paratam ad occurrentes domus necessitates, ad commodum familiaris, ad dotandas filias &c. tunc potest ratione pecuniæ mutuatæ aliquid exigere ratione lucri cessantis, vel damni emergentis; cum enim non teneatur in gratiam alterius se in aliquod discrimen conjicere, nec consequenter teneatur privare se pecuniâ, quam ob tales necessitates apud se conservare intendebat, ut repararet lucrum cessans & damnum emergens proveniens ex pecunia alteri mutuatæ. Addunt aliqui te posse licet lucrum reportare, si mutuo tradas pecuniam, quam negotiationi destinaveras, etiam si aliam habeas otiosam domi, eamque apud te retinere decreveras, etiam absque ulla necessitate; dicunt enim lucrum in casu tibi verè cessare ex pecunia mutuatæ, nec te esse obligatum illud reparare exponendo negotiationi aliam pecuniam, quam reservare decreveras; *Less. l. 2. c. 20. d. 11. num. 86. Pab. tr. 2. d. 4.*

p. 15. num. 7. Trull. l. 7. c. 19. dub. 9. num. 3. Verùm cautè agendum est in hac materia, ne aperiat via usuris & fraudibus.

Secunda conditio est, ut quando celebrari debet contractus mutui moneatur mutuatarius de lucro cessante, & damno emergente, & cum eo paciscendum de interesse solvendo ex hoc titulo. Si enim non præcessit hoc pactum, nil postea exigere potest, etiam si verè cesset lucrum, vel damnum emergat; censetur enim in eo casu mutuantis omnia remisisse, quæ ex hoc titulo exigere poterat. Addatur mutuatario semper respondere posse se non accepturum fuisse pecuniam mutuo, si scivisset à se aliquid ultra sortem solvendum esse. Cæterum, si mutuum extorqueatur vi, fraude &c. compensandum est mutuatario lucrum cessans, vel damnum emergens, etsi non deducta fuerint in pactum, utpote quia illa patitur mutuantis ex causa injusta; *D. Tb. 2. q. 78. a. 4. Lugo. disp. 25. sect. 6. num. 64.* Idem dicas si involuntariè quis mutuaret; ut si mutuo det Principi, cui non potest denegare.

Limitatur quod dictum est de secunda conditione in casu, quo mutuatarius esset in mora culpabili solvendi, si mutuantis ex dilatione hujus solutionis verè damnum emergat, & lucrum cesset; tunc enim mutuatarius admonitus de hoc à mutuantem, dum nolit solvere tenetur ad interesse. Quod si terminus solutioni fuit præfixus, eo elapso, etiam nulla facta interpellatione, mutuatarius negligens culpabiliter solutionem, tenetur de damno, & lucro cessante, quod inde proveniet mutuantis; dies enim in hoc casu interpellat pro homine; *Less. l. 2. c. 20. d. num. 69. Bon. disp. 3. q. 3. p. 4. num. 4.* Dixi, si mutuatarius esset in mora culpabili; nam si fuerit impotens ad solvendum, nullo modo obligatur ad interesse, ut de se patet, cum ad id non teneatur nec ex jure naturæ, nec ex jure positivo, cum jura loquantur solum de debitore moroso; *Less. num. 70. Rebell. 2. p. 18. q. 7. n. 4.*

Tertia conditio est, ut interesse pro lucro cessante, & damno emergente non statim recipiatur quando mutuum traditur, puta si des mutuo 100. non potes statim recipere 10. titulo lucri cessantis, tunc enim videris dare mutuo non 100. sed 90. & ex illis accipere lucrum tanquam si 100. mutuares.

Q. II. An liceat accipere interesse ratione periculi amittendæ fortis, vel molestiarum in ea recuperanda.

R. I. Certum est, quod si mutuatarius pro affectione pecuniæ mutuo acceptæ exhibeat mutuantis pignus, vel fidejussorem, nihil ab eo exigendum est ratione periculi amittendæ fortis, quia istud periculum verè abest. Neque mutuantis potest renuere hoc pignus, suscipiendo in se totum periculum, & ratione hujus exigere aliquid à mutuatario; non potest, inquam, hoc facere invito vel aliquo modo coacto eodem mutuatario, tunc enim imponeret onus indebitum, unde id reprobatur *cap. Naviganti de usuris.*

R. II. Si detur verum periculum amittendæ fortis, vel ad illam recuperandam plures molestiæ verè subeundæ timeantur, potest ex hoc titulo aliquid supra sortem exigere. Cum enim hoc periculum sit pretio æstimabile, & illud subeat mutuantis in gratiam mutuatarii, non video, cur aliquo onere, ex parte ipsius mutuatarii compensandum non sit. Et quidem si mutuatarius daret mutuantis fidejussorem pro assecuratione pecuniæ mutuo datæ, idem fidejussor posset aliquid exigere ratione periculi, quod in se suscipit; quare ergo ex eodem titulo non potest aliquid exigere ipse mutuantis, si suscipiat in se hoc periculum, & ipse sit sibi veluti fidejussor, vel si se exponat pe-

riculo amittendæ fortis, seu difficillimè recupe-
randæ? *Bon. d. 3. q. 3. p. 5. num. 2. Laym. l. 4. tr. 4.
c. 16. n. 13.*

Q. III. An pro carentia pecuniæ, seu obliga-
tione expectandæ mutui usque ad certum tempus,
possit aliquid exigi supra sortem.

R. Cum pecunia præfens pretiosior videatur, quàm
futura, ideo non defuerunt DD. qui in ea fuerunt
sententia, ut concederent mutuanti aliquid exige-
re a mutuatario ex hoc titulo, quòd in gratiam
ipsius carere debebat pecunia præfenti, & recipere
illam in futuro. Et hoc maximè urgebatur in
casu, quo mutuans se obligabat ad expectandam
solutionem ad aliquod certum tempus, puta ad
annum &c. Verùm hæc sententia modò omnem
probabilitatem amisit, postquam prius ab Ale-
xandro VII. dein ab Innoc. XI. inter damna-
tas recensetur. Primus sub num. 42. hanc dam-
navit; *Licitum est mutuanti aliquid supra sor-
tem exigere, si se obliget ad non repetendam sor-
tem usque ad certum tempus.* Secundus sub nu-
mer. 41. hanc inuissit thesim; *Cum pecunia nume-
rata pretiosior sit numerandæ; & nullus sit qui
non minoris faciat pecuniam præsentem, quàm
futuram, potest Creditor aliquid ultra sortem a mu-
tuatario exigere. Et eo titulo ab usura excusari.* Ratio
hujus condemnationis est quia, mutuum per hoc
differt à precario, quòd hoc statim repeti potest,
res enim deprecanti permissa omni tempore repe-
ti potest; è contra verò mutuum non statim repe-
tendum est, sed relinquendum toto eo tem-
pore, pro quo mutuatum est. Cum igitur carentia
pecuniæ sit essentialis, & inseparabilis mutuo, pe-
tere aliquid ex hoc titulo est petere ex mutuo,
quod illicitum est. Et hæc valent etiam pro illo,
qui se obligat ad non repetendum nisi post longum
tempus, quia non videtur esse minus intrinseca
mutuo obligatio non repetendi per aliquod tempus,
quæ in omnibus contractibus mutui imbitur, quàm
obligatio non repetendi nisi post longum tempus,
quæ reperitur in aliquo particulari mutuo. Quòd
si creditor ex tali obligatione subit aliquod novum
onus, ad quod non tenebatur, talis obligatio suffi-
cienter compensatur ex parte mutuatarii per obli-
gationem restituendi intra tempus determinatum;
& dum, si interim res mutuata pereat, ipsi pereat;
Laym. l. 3. tr. 4. c. 16. n. 8. Lugo d. 25. sect. 3. n. 17.

Q. IV. An ratione pœnæ licitum sit aliquid su-
pra sortem exigere.

R. Licet hoc titulo aliquid supra sortem exige-
re, si pœna non addatur ad usuras palliandas.
Hinc potest in mutuo certa pœna imponi solven-
dæ à mutuatario, si præscripto tempore mutuum
non restituat. Ratio est quia, si mutuatarius tem-
pore præscripto culpabiliter non solverit, peccat
contra iustitiam, quapropter iustè punitur, non
quidem pœna legali, quam solus Superior impone-
re potest, sed conventionali, quæ in contractibus
à contrahentibus addi potest ad negligentes stimu-
landos; *l. si pacta C. de pactis, l. transactio ff. de
act. & obligat.* Addatur, quòd si mutuans potest
obligare mutuatarium, ut præscripto tempore sol-
vat, potest etiam uti mediis licitis & efficacibus
ut ille suæ obligationi satisfaciatur, constat autem
nihil esse efficacius ad cogendum mutuatarium,
ut stet promissis, quàm pœna ab illo in casu trans-
gressiois subeunda.

Ad hoc autem, ut ista pœna à debitore solven-
dæ liberetur ab usuris, aliqua observanda sunt.
Primum, ne apponatur in fraudem usurarum, ut
contingeret in casu quo mutuans illam imposeret,
cognoscens mutuatarium fore impotentem ad sol-
vendum tempore præscripto; tunc enim convince-
retur in ea pœna imponenda intendere lucrum,
non verè pœnam, siquidem pœna non injungitur,

ubi culpa non est. Nihilominus tamen in isto ca-
su, transacto tempore præscripto, & debitore exi-
stente in mora culpabili, exigi, & retineri potest
illa pœna, mutata prava voluntate retinendi il-
lam, non ut lucrum proveniens ex mutuo, sed ut
veram pœnam in mutuo impositam, ut diximus
supra agentes de usura mentali.

Secunda conditio est, ne cogatur pœnam sol-
vere debitor non existens in mora culpabili, ne-
mo enim sine culpa puniendus est; *l. Sancimus de
pœnis, & cap. significante de pignor.* Unde non te-
netur solvere pœnam ille, qui est coniectus in vin-
cula, detentus infirmitate &c. E' contra verò te-
netur, qui suâ culpâ effectus est impotens, e. g.
bona sua dilapidando &c. prævidens se futurum
impotentem ad solvendum mutuum tempore de-
bito.

Tertiò, pœna debet esse moderata, seu culpæ
proportionata. Hinc non licet imponere pro pœna
ut si debitor non solvat, fors duplicetur, vel pi-
gnus cedat mutuanti; *cap. signif. de pignor.*

Demum requiritur moram concessam ad solven-
dum esse notabilem pro negotio & temporis qua-
litate juxta regionis consuetudinem. Item minuenda
est pœna pro rata debiti soluti; quæ si pars
debiti extincta sit, pars etiam pœnæ remittenda;
Lugo disp. 25. sect. 6. n. 110. Trull. l. 7. c. 19. d. 13. n. 1.

Disputant aliqui num ista pœna etiam ante Ju-
dicis sententiam debeatur, & licet non desint DD.
qui negent deberi, ea freti ratione, quòd pœnæ
non sint debite ante sententiam; alii tamen pro-
babilius affirmant, eò quòd pœna conventionalis,
cum sit voluntaria, jure naturæ servanda est, un-
de solùm pœnæ judiciales Judicis sententiam re-
quirunt; *Less. l. 2. c. 20. d. 15. n. 135.* Si tamen creditor
illam non exigit vel tacite, vel expressè, tunc
nullo modo obligatur debitor ad ejus solutionem;
qui enim non petit pœnam, cum possit, censetur
condonare.

Q. V. An licitum sit in mutuo pactum legis com-
missoriae.

R. Pactum legis commissoriae datur, quando mu-
tuans pro securitate accipit pignus à mutuatario,
cum pacto ut si ille tempore præscripto mutuum non
restituatur, totum cedat eidem mutuanti. Hoc autem
pactum, ordinariè loquendo, illicitum est, & usu-
rarium, unde reprobatur à jure; *cap. signif. de pign.
l. 1. & ult. C. de pactis pignor.* Et ratio est quia,
cum pignus, ordinariè loquendo, excedat valo-
rem debiti, si illud cederet mutuanti, jam recipe-
ret plusquam dedisset.

Non prohibetur tamen pactum, ut si mutuum
non reddatur statuto tempore, pignus juxta pre-
tio vendatur, & de pretio debitum solvatur, re-
stituto eo, quod superest domino pignoris; *l. si
fundus 16. §. ult. ff. de pignor.*

Dixi, ordinariè loquendo, hujusmodi pactum non
licere, quia datur aliquis casus, in quo hæc re-
gula fallit, ut in causa dotis, in qua si socer pro-
mittat Genero dotem, & interim illi tradat fun-
dum loco pignoris, cum pacto, ut si statuto tem-
pore eam non solvat, fundum sibi retineat loco
dotis, hoc pactum validum est, & licitum, quia
socer liberè & scienter id faciens censetur illum
pro dote assignare.

Q. VI. An creditor possit retinere fructus rei
sibi traditæ in pignus.

R. I. Pactum quo creditor possit uti pignore,
ejusque fructibus frui, usque dum debitum fuerit
perfolutum, dicitur Antichrisesos, & in mutuis
ordinariis non licet, ut clarè constat *ex l. 1. C. de
act. pign. & ex cap. cum contra de pignor.* Et quidem
dominium pignoris non est penes mutuantem, sed
penes mutuatarium, unde ei debet fructificari.
Ex quo deducitur eidem etiam dandos fructus à
cre-

creditor percipere, quos Dominus non percipisset;
ut si quis tradat alteri in pignus agrum sterilem,
& ille suâ diligentia fructiferum reddat, fructus
isti dandi sunt Domino agri, deductis tamen ex-
pensis, & æstimatione laboris in eo colendo. Imò
debentur mutuatario etiam fructus, quos ille ex
re oppignorata percipisset, & mutuans ex culpa
sua non percipit; *l. 2. C. de act. pignorat.* Ratio
est quia, fructus unà cum fundo fructifero cen-
sentur oppignorati, unde sicut restitui debet fun-
dus, ita etiam fructus. Teneatur autem mutuans
ad hanc restitutionem ex culpa lata & levi, non le-
vissima; ea est enim obligatio confurgens ex con-
tractibus factis in gratiam utriusque contrahentis,
qualis est contractus iste, de quo loquimur, ut ex
communis DD. suo loco dictum est.

R. II. Quando Gener, vel alter loco ipsius,
pro assicuranda dote non adhuc soluta, recipit
à Socero fundum fructiferum, ipse sibi retinere
potest fructus percipere. Ita decisum est *in ca-
pit. salubriter de usura.* Quo titulo autem illos
retinere possit, non conveniunt DD. Alii dicunt
titulo lucris cessantis, alii titulo præsumptæ dona-
tionis, alii tandem communis & probabilis ut
onera matrimonii sustinere valeat, nempe ut uxorem
& familiam aliat; sicut propter eandem ratio-
nem illi debentur fructus dotis, licet dominium
illius sit penes uxorem. Isti autem fructus cum
dantur marito in subsidium, ut honestius uxor alatur,
ideo illi debentur, & si non sint absolutè
necessarii ad onera matrimonii. Quin etiam dissoluto
matrimonio per mortem unius ex conjugibus, si
filii remanserint, potest alter conjux superstes
fructus ejusdem pignoris percipere; siquidem susti-
nere debet onera matrimonii, eosdem filios alendo.
Quòd si uxor superstes fuerit sine filiis, potest
illa recipere fructus ejusdem pignoris titulo ali-
mentorum, quia donec illi dos soluta fuerit, ali-
debet ex vi pacti dotalis ab hæredibus defuncti,
unde illi sustinent onera matrimonii loco, & nomi-
ne ipsius defuncti; ac proinde possunt ex hoc titu-
lo retinere fructus pignoris, & tradere uxori vi-
duæ titulo alimentorum.

Ex his inferitur Maritum non posse recipere
fructus pignoris, si non sustineat onera matrimo-
nii, puta quia uxor mansit in domo paterna, nec
ab illo alitur.

Regula in praxi observanda.

I. Ex titulo damni emergentis non ita facilè
interesse exigi potest, maximè in divitiis, qui
etiam si mutuo aliquid dederint, tantum tamen do-
mi retinent, quantum sufficit ad reparandum
damnum, si occurrat. Addatur non omne peri-
culum damni emergentis sufficere ad salvandam
usuram, sed requiritur damnum, quod probabi-
liter eventurum timeatur, & sit in causa proxima,
non verò remota. Hinc si quis haberet domum, quæ
nullam ruinam minaretur, non posset aliquid exi-
gere ratione damni, quod sibi proveniret, si do-
mus ista corrueret; nam hoc periculum est remo-
tum, & non in causa proxima.

II. Ad exigendum interesse ratione lucris ces-
santis non sufficit in praxi ut detur occasio ex-
ponendi suam pecuniam negotiationi lucrosæ, quod
lucrum deperditur, si eadem pecunia mutuo detur;
sed requiritur ut mutuans antea habuerit animum
verè exponendi illam negotiationi; si enim istum
animum dicat se habuisse, quando requisitus fuit
à mutuatario de tradenda sibi pecunia, videtur sub
hoc titulo usuram palliare.

III. Interesse ratione lucris cessantis non potest
esse tantum, quantum sperabatur futurum lucrum,
sed quantum valet spes illa, quam habet mutuans

de lucro in futura negotiatione percipiendo; spes
autem lucris ed minor est ipso lucrò, quòd magis
illud expositum est periculo, laboribus, & incer-
titudini. Hinc si quis habeat spem lucrandi 100.
in negotiatione, non potest exigere 100. ratione
lucris cessantis, sed quantum valet in communi æsti-
matione spes hujus lucris. Hinc vides quòd si occa-
sio exponendi pecuniam negotiationi est immi-
nens, aliquanto plus exigi potest. Si verò non
sit imminens, sed ad futura speretur, minus exigi
potest; immo etiam nihil, si nulla sit probabilis
spes, uti de factò nulla est in civitatibus, quæ
mercantiles non sunt, nec adest facilè occasio pecu-
niam in emptione agri, vel alicujus rei fructi-
feræ collocandi.

IV. Quamvis dixerimus posse aliquid exigi ra-
tione periculi fortis amittendæ, in praxi tamen
iste titulus rarè excusat contrahentes ab usura,
palliata. Siquidem hoc periculum, ordinariè lo-
quendo, vel nullum est, vel leve; nemo enim
sanæ mentis creditur daturus suam pecuniam ali-
cui cum periculo probabili, ut ille postea non sit
solvendo.

V. Notet Confessarius non semper eandem sum-
mam exigi posse à mutuante ratione præfatorum
titulorum, sed quandoque majorem, quandoque
minorem, juxta spem majoris, vel minoris lucris ut
dixi, seu juxta majus, vel minus periculum. Item
notet, quòd si intercedant diversi tituli, potest ra-
tione utriusque aliquid ultra sortem accipere. Hinc
si mutuans non solùm se privet spe lucris acqui-
rendi, sed ulterius suam pecuniam verò periculo
exponat, potest ratione utriusque tituli supra sor-
tem accipere, quanti æstimatur spes, qua se pri-
vat mutuans, & periculum, cui exponit suam
pecuniam.

VI. Animadvertere præterea debet, quòd li-
cèt, mutuans cogere non possit mutuatarium, ut
potius paciscatur aliquid supra sortem dandi pro
damno, si eveniet, vel pro lucro, si cessabit, quàm
pro periculo verò probabili talis damni, vel pro
carentia spei lucris acquirendi; nihilominus, or-
dinariè loquendo, potest accipere aliquid supra
sortem, cisi damnum non eveniat, vel lucrum non
cesset. Ratio est quia, in his mutuis non solet pa-
cifici de accipiendo aliquid supra sortem, nisi pro
periculo quod timeatur vel damni emergentis, vel
lucris cessaturi. Non solet, inquam, pacifici nisi
ratione talis periculi, & ita videmus mutuantem
quamvis speret e. g. lucrari decem pro singulis
centenariis, solummodo de tribus, vel quatuor
aureis obtinendis pacifici. Cæterùm si pactum esset
de solvendo lucrum, si cessabit, vel damnum, si
emergat, non cessante lucro, vel damno non in-
terveniente, nil posset mutuans obtinere, ut de
se patet.

VII. Notet Confessarius quòd quamvis non
possit mutuans aliquid exigere supra sortem pro
obligatione non repetendi mutuum nisi post lon-
gum tempus, nihilominus si prudenter timeat in-
tra hoc tempus damnum emergurum, vel lu-
crum cessaturum, ut de factò facilè intra lon-
gum tempus hæc possunt evenire, poterit ex his
titulis aliquid supra sortem accipere. Debet tamen
de hoc monere mutuatarium, & illum relinquere
in libertate vel compensandi damnum, si emer-
serit, & lucrum, si cessaverit, vel potius dandi
aliquid mutuanti pro tali periculo; hic etenim
aliud jus non habet, nisi ut servetur indemnis.

VIII. Caveat Confessarius ab illa quorundam
crassa ignorantia, qua dicunt mutuantem nil posse
obtinere, semper cum pignus obtinet à mutua-
tario. Utique nihil posset tunc obtinere ratione
periculi fortis amittendæ; at bene posset aliquid
percipere ratione lucris cessantis, vel damni emer-
gen-

gentis, si verè huiusmodi tituli interveniant.
IX. Diligens ex contra sit Confessarius in huiusmodi titulis examinandis. Dantur e. g. casus, in quibus mutuantes pecuniam ex timore illius amittendæ volebant nec negotiationi exponere, nec dare mercatoribus ad societatem &c. nec rusticis ad bestias emendas. Si interim accedat aliquis mutuo pecuniam petens, mutuans pacificus de lucro cessante, dicendo quod poterat eam dare mercatoribus &c. At verè istud lucrum non cessat ratione mutui, cum mutuans verè nollet pecuniam dare mercatoribus, nec exponere alicui negotiationi.

X. Denique semper animadvertat Confessarius, quod ubi cessant iusti tituli aliquid supra sortem exigendi, raro præsumendum est aliquid dari à mutuatario ex liberali donatione; & maxime si præsumptiones sint pro ea excludenda. Tunc præcipue dantur tales præsumptiones, quando mutuatarius vel est pauper, vel non solet esse liberalis; quando aliquid daretur mutuanti, quia notum est non solere mutuari sine interesse; si detur aliquid mutuanti, quando instat tempus solutionis, quia præsumitur dari ad tale tempus prorogandum; quando datur postquam mutuans conqueus est de ingratitude mutuatarii, vel dedit aliqua signa, quibus insinuat se aliquid à mutuatario desiderare; quando mutuatarius, qui aliquid tribuit mutuanti, magnam habebat necessitatem ab eo mutuum obtinendi, nam tunc præsumi potest dare non ex liberalitate, sed ut urgenti provideat necessitati. Ceterum si ex contra præsumptiones pro adituenda liberali donatione sint fortiores, tunc præsumi potest donatio.

CAPUT V.

Ad quid teneatur Mutuatarius in ordine ad solvendum mutuum; & an possit petere mutuum ab Usurario.

Q. I. AN in restituendo mutuo attendendum sit incrementum, & decrementum rei mutuate.

R. I. Ordinariè loquendo in restituendo mutuo non pecuniario nulla ratio habenda est incrementi, vel decrementi quoad valorem rei mutuate. Hinc si quis mutuo tradat 100. libras olei, totidem restituenda sunt, nil curando an oleum sit plurius vel minoris, quæ omnia patent ex definitione mutui tradita supra cap. 1. & clariùs infra.

R. II. In restituendo mutuo pecuniario, ordinariè loquendo, ratio habenda est incrementi, vel decrementi; unde si mutuans tradidit 100. nummos aureos in aliquo specie monetæ, & postea valor ejusdem monetæ minuat, non sufficit totidem monetæ restituere, sed restituendum est mutuum iuxta valorem, quem habebant monetæ tempore dati mutui. Ratio est quia, aliàs non servaretur æqualitas inter datum & acceptum, siquidem cum in pecunia potissimum, & ordinariè loquendo attendatur valor, servanda est hæc æqualitas in valore; *Laym. l. 3. tit. 4. c. 16. num. 14. Bonac. d. 3. q. 3. p. 3. num. 20.* Hinc credo, quod et si bona fide quis mutuatorem 100. nummos aureos, nil curando de incremento, vel decremento futuro in restitutione, attendendus sit præcipue valor, plus restituendo si illorum valor decreverit, & minus si creverit; nam pecuniæ essentia penes ipsius valorem attenditur; *Tolet. l. 5. c. 34. n. 4. Pal. d. 4. p. 1. n. 6.*

Eadem ratione qui accepit mutuo mille scuta in auro, satisfacit reddendo in ære, quia scilicet valor est æqualis. Ceterum mutuans, si mutavit in auro, potest obligare mutuatarium ad solvendum

in auro, quia utrobique est æqualitas. Si verò mutavit in pecunia ærea, obligare non potest ad solvendum in auro, quia esset onus pretio æstimabile; *Bonac. num. 14. & 26.*

Dixi supra, ordinariè loquendo, quia si mutuans, & mutuatarius pacti fuerint inter se, ut totidem monetæ restituantur, nulla habita ratione de augmento & decremento, huic pacto standum est, dummodo æquè probabile sit ut valor ejusdem monetæ crescat, vel decrescat, æqua est enim in eo casu inter contrahentes conditio. Immo si probabile sit, ut valor ejusdem monetæ crescat, neque ullum periculum imminet de ejus diminutione, potest mutuans cogere mutuatarium ad restituendas easdem monetæ in specie, casu quo idem mutuans eas conservaturus esset usque ad tempus ejusdem augmenti, aliàs pateretur damnum ex mutuo. Verum tunc non potest cogi mutuatarius ad non restituendum ante tempus, quo moneta augetur, aliàs imponeretur illi onus supra mutuum; *Bonac. d. 3. q. 3. p. 3. n. 20.*

Q. II. An in casu, quo mutuans credit certò augendas monetæ alicujus speciei, quas tradit mutuatario, possit mutuatarius cogi ad illas in specie restituendas, supposito quod ipse mutuans non esset eas conservaturus usque ad illud tempus.

R. Certum est mutuatarium non teneri solvere, seu restituere mutuum præcisè eo tempore, quo monetæ restituendæ pluri stabunt; & si ad hoc obligaretur ex vi pacti, illud esset usurarium, adeoque nullam obligationem induceret. Si verò solum ex vi pacti obligetur ad restituendas easdem, & tot monetæ in specie, relinquendo in ejus libertate, si ante tempus augmenti monetarum solvere velit, tunc nihilominus dico hoc pactum esse usurarium, adeoque non teneri mutuatarium restituere easdem, & tot monetæ in specie, sed satis esse tantum restituere, quanti stabat pecunia mutua. Ratio est quia, de facto restituendo tot monetæ, quot recepit quo tempore valor earundem monetarum crevit, plus restitueret, quam recepisset. Illud autem augmentum, quod restitueret, non esset debitum titulo lucris cessantis, quia mutuans non erat conservaturus easdem monetæ usque ad tempus, quo valor augendus erat, nec damni emergentis, ut de se patet, adeoque injustè omnino exigeretur.

Hæc omnia non tantum valent pro mutuo pecuniario, sed etiam applicari possunt mutuo non pecuniario, data tamen proportionè. Hinc non potest cogi mutuatarius ad restituendum oleum, triticum &c. mutuum in eadem quantitate, & proportionè, quando non est æquale dubium, ut tempore restitutionis earundem rerum valor cresceret, vel decresceret; *Laym. l. 3. tit. 4. c. 16. à num. 14. Bon. d. 3. q. 3. p. 3. n. 20.* In casu tamen quod mutuans easdem res esset conservaturus usque ad tempus, quo pretium illarum augetur, tunc potest mutuatarius cogere ad restituendum in eadem mensura & pondere, etiam quando tempore dati mutui prævidebatur augmentum illarum, ut constat ex cap. in Civitate, & cap. Naviganti de usur. Quod si contractus fiat bona fide, non assignato tempore restitutionis, adeo ut mutuatarius sit liber ad restituendum quocumque tempore voluerit, tunc cogi potest ad reddendum in eodem pondere & mensura; & si ex hoc contingat mutuatarium damnari, quia forte ante restitutionem valor earum rerum crevit, ipse sibi imputare debet, qui non fuit magis sollicitus in reddendo. Præterea in mutuo non pecuniario, principaliter attenditur æqualitas corporum, unde nulla est injustitia, si non accedat obligatio, qua cogatur mutuatarius restituere, quando major erit valor rei mutuate. Hæc obligatio, cum sit lucro æstimabilis, imponi non potest vi mutui; si proinde hæc non interveniat, nulla

nulla erit injustitia recipere in eadem quantitate res mutuas, quando crevit earum valor; *Laym. c. 15. num. 3. & cap. 16. num. 14. Less. l. 2. c. 20. d. 17. n. 154.*

Q. III. An licitum sit petere mutuum ab usurario, qui non est daturus sine usuris.

R. I. Certum est absque justa, & rationabili causa illicitum esse, & peccatum mortale petere mutuum ab usurario, qui non vult dare sine usura. Ratio est quia, caritas obligat ne præbeamus alteri materiam peccandi. Et quidem si ille non sit paratus ad mutuandum, sed ex alterius petitione excitetur, clarum est illi datam esse occasionem peccandi. Si verò esset paratus, adhuc tamen non esset dispositus ad faciendum tale numero peccatum, & huic mala determinationi causam daret, qui mutuum ab eo peteret absque justa causa. Fateor tamen opinorem causam requiri, ne quis peccet petendo mutuum ab usurario jam parato, quam ab eo, qui non est paratus.

R. II. Si justa & rationabilis causa adsit, puta si pecunia requiratur ad aliquam actionem honestam, quæ sine dedecore omitti non possit, nec pecunia ab alio haberi possit, quam ab usurario, licitum est petere mutuum ab eo, quem scio non esse daturum sine usuris. Et quidem licitum esse, stante prædicta causa, petere mutuum, patet ex illa generali regula, qua dicitur licitum esse ex justa causa petere ab aliquo actionem, quam ille potest facere sine peccato, licet prævideatur non facturum sine illa; tunc enim tota culpa provenit ex mala voluntate peccantis, quam petens non intendit, sed solum permittit; *S. Th. 2. 2. q. 78. art. 4.* Putant aliqui etiam licitum esse mutuum petere dicendo expressè; da mihi mutuum sub usuris. Ratio illorum est quia, talis petitio, hunc sensum conditionatum habet, videlicet: da mihi mutuum, & si non vis dare gratis, paratus sum solvere usuras, quæ loquendi ratio nil mali continet; *Lugo d. 25. sect. 30. n. 228. Sanchez l. 3. Decal. c. 8. n. 26.* Ego tamen non probarem, illum modum petendi mutuum, nam absolute petere mutuum sub usuris, est inducere ad ita mutuandum, quæ inductio nunquam est licita; *Pal. d. 4. p. 17. n. 1. Bon. d. 3. q. 3. p. 12. n. 1.*

Q. IV. An mutuatarius teneatur solvere usuras promissas.

R. Si promissio juramento confirmata non fuerit, nullam parit obligationem, siquidem abrogatur cap. debitorum de jurejur. Si verò juramentum additum sit, nec petita fuerit relaxatio ejusdem, tunc solutio faciendæ est, quia religio, juramenti semper obligat ad præstandam actionem, supra quam cadit, dummodo illa respectu, facientis non sit peccaminosa. Constat autem solutionem usurarium, respectu debitoris licitam esse, & solum peccaminosam, quoad recipientem.

Regula in praxi observanda.

I. Advertat Confessarius in restitutione mutui pecuniarii intervenire posse usuram, ex hoc solum, quod mutuatarius non raro cogatur solvere in pecunia speciei nobilioris, autè nempe, dum argenteam habuit; vel argentæ, dum æream. Item in praxi nunquam satis probabilem credidi illam opinionem, qua dicitur etiam in mutuo pecuniario bene posse attendi ad materiam, non ad valorem; adeoque mutuante e. g. 100. monetæ aureas Hispaniæ, totidem posse exigere, et si creverit ipsarum valor, quia tunc mutuando habita potius est ratio materiæ, quam valoris. Verum huiusmodi distinctio mirè potest deservire ad palliandas usuras; cum etenim in quibuscumque monetis, quod præcipue attenditur, sit ipsarum valor, non videtur

pacisci posse nisi de ipsarum valore restituendo; vel etiam materiæ, si tamen æquè probabile sit valorem augendum, vel minuendum, aut si mutans erat illam servaturus usque ad præfixum incrementum.

II. Debet item Confessarius animadvertere, pecuniam dupliciter mutari, & variari. Prima variatio dicitur intrinseca, quæ consistit in diminutione ponderis, seu variatione materiæ, eò quod per aliquam admixtionem facta sit deterior. Altera variatio dicitur extrinseca, & tunc intervenit, quando licet moneta conservet eandem intrinsecam bonitatem, quam habebat tempore, qua fuit contractum mutuum, nihilominus decreto Principis, vel usu mercatorum auctus, vel diminutus fuit ejus valor. Si mutuatarius velit solvere mutuum pecuniæ, quæ fuerit extrinsece mutata, potest mutuans velle pecuniam, quæ saltem sit ejusdem intrinsece bonitatis, ac ea quam ipse mutuo tradidit, vel quod defectus intrinsece bonitatis, qui est in nova pecunia, aliunde suppleatur. Ita tradi videtur cap. olim, & cap. cum Canonice de censib.; ac ita fuisse decisum à S. Rota, refert Panimollis decis. 44. annot. 1. n. 4. &c. Ratio autem ea potest esse, quod quamvis in mutuo pecuniario, ordinariè loquendo, præcipue attendatur valor, non est quod simul attendi non possit æqualitas corporum, quæ æqualitas deest, si variata fuerit intrinsece pecunia. Dum verò adsit eadem bonitas intrinseca in pecunia, qua solvitur mutuum, mutuans non debet attendere ad incrementum, vel decrementum extrinsecum, sed sufficienter servatur æqualitas in solutione, si attendatur valor monetæ, quem habet tempore solutionis.

III. Debet etiam Confessarius diligenter considerare quo pacto fiat mutuum in aliis rebus, puta frumento, vino, oleo &c. Primò, tale mutuum potest fieri bona fide, nullo assignato tempore restitutionis faciendæ, & etiam facta permissione mutuatario restituendi quo tempore voluerit. Si in hoc casu mutuans petat sibi restitui triticum, oleum &c. mutuum, quo tempore auctum, fuit eorum pretium, nullam committit usuram, non solum quia in isto casu præcipue attenditur æqualitas corporum, sed etiam quia mutuatarius erat in libertate restituendi tempore, quo ejus pretium non fuerat auctum, unde sibi imputare debet, si distulit restitutionem. Secundò, potest fieri tale mutuum obligando mutuatarium ad restitutionem eo tempore, quo probabilius prævidetur augendum pretium frumenti &c. mutui. In tali casu, videtur intervenire labes usuraria, nam apponendo obligationem restitutionis pro tali tempore, clarè constat intendi lucrum ex mutuo. Excusari solum posset mutuans, si re vera erat conservaturus frumentum usque ad tempus incrementi, ut constat ex dictis supra. Tertio, fieri potest hoc mutuum dando frumentum deterius, & imperfectum, cum obligatione facta mutuatario, ut novum frumentum restitueret majoris ponderis, bonitatis &c. In hoc mutuo intervenit usura, ut de se patet, quia ex eo lucrum expectatur. Solum posset excusari hoc mutuum, quando frumentum veteris imperfectum eodem pretio potuisset vendi, quo prævidetur vendendum novum, & in contrahendo tali mutuo consideratus fuisset valor frumenti.

IV. Ultimo notare debent Confessarii multoties peccari petendo mutuum ab usurario, nisi bona fides petentis illum excuset. Id manifestum fiet, si observetur non posse ab usurario mutuum expostulari pecuniam, nisi ad id cogat justa & rationabilis causa. Multoties autem talis causa non intervenit, nam solent petere mutuum ab usurario

riis filii-familias, alique ad ludendum, vitia nutrienda. Hinc peccant petentes ab usurario, & iste mutuans sub usuris.

CAPUT VI.

De Dominio, quod acquirit Usurarius & de obligatione, quam ipse, ejusque cooperatores habent ad restituendum.

Q. I. AN usurarius acquirat Dominium rerum, quas per usuras acquisivit.

R. I. Usurarius non acquirat dominium rerum, quas immediate per usuras acquisivit. Ita communius affirmant Theologi, & jure merito, nam ad transferendum dominium, ut etiam habetur ex leg. nunquam ff. de acquir. rer. Domin., ultra traditionem requiritur iustus titulus, quo aliquis fiat Dominus rei sibi traditæ; isto autem titulo omnino caret usurarius, nam non acquirat rem sibi traditam, nisi vi mutui, quo lege naturali, Divina, & Ecclesiastica iniquum est aliquid supra sortem acquirere. Hinc ad probandum usurarium acquirere dominium rerum, quas per usuras acquisivit, non satis est dicere mutuatarium voluntarie usuras solvere; nam semper cum non intendat donare, convincitur non intendere transferre in alium plus juris quam ipsi debeat, adeoque non intendere transferre in usurarium dominium usurarum, cum illud ipsi non debeat; S. Thom. 2. 2. q. 78. a. 3., Pal. d. 4. p. 25. n. 2., Bon. d. 3. q. 3. p. 14. n. 1.

Hæc doctrina patitur limitationem in casu, quo res usu consumptibiles, per usuras ab usurario acquiruntur, ita ab ipso confundantur cum propriis ejusdem speciei, ut non amplius discerni possint, & separari. Ita introductum est iure Gentium, ut habetur §. Si duorum & seqq. Inst. de rer. div. leg. si alien. 18. ff. de solut. Verum tamen est quod licet usurarius fiat e. g. Dominus totius aceris tritici, in quo commisit alienum; seu totius cumuli pecuniæ, in quo alienam pariter commisit, competit tamen mutuatariorum jus in re ut sibi satisfaciatur, detrahendo ante alios creditores ex aceruo, vel cumulo quantum sibi competit; S. Si duorum Inst. de rer. div. & leg. Marcellus 3. S. Pomponius ff. de rei vindicat. Et quidem id juri naturali omnino consentaneum est; cum enim certum sit in hoc cumulo rem meam contineri, æquum est ut possim ex illo detrahere, quod mihi competit. Sed de his satis Tract. 13. q. 2. c. 2. quest. 7.

R. II. Res acquiruntur ab usurario pecuniæ usuraria transeunt in dominium ipsius usurarii. Ratio est quia, licet pecunia usuraria semper sit aliena, quia non fuit acquisita nec industria, nec jure contractu, attamen res per talem pecuniam acquisita sive negociando, sive emendo &c. considerantur non tanquam fructus pecuniæ, quæ est sterilis, sed tanquam effectus industriae, & negociationis, & ita transeunt in dominium usurarii; leg. 8. Cod. si quis alteri, vel sibi, & leg. si ex ea pecunia 6. Cod. de rei vind. Verum tamen est, quod res de usuris emptæ succedunt loco pecuniæ, quatenus scilicet ita obligata remanet mutuatariorum, ut pro restitutione faciendâ ipsa res sit vendenda, si usurarius ex aliis bonis non restituat.

Sed dices non posse sustineri quæ hucusque dicta sunt; cum etenim usurarius non possit transferre in alium dominium pecuniæ, quam per usuras acquisivit, cum sit aliena, neque ipse vicissim poterit obtinere dominium rei tali pecuniæ emptæ, aliâ contractus omnino claudicaret.

Ad hanc objectionem dissolvendam observare est discrimen, quod intercedit inter res usu consum-

ptibiles, ut sunt pecunia, vinum, oleum &c. & inter res usu non consumptibiles; Ista semper cum existant, eadem numero restitui debent; res vero usu consumptibiles functionem accipiunt, nec eadem numero restituere oportet, sed sufficit si restituantur aliæ similes, & æquivalentes: l. si nummi ff. de solut. Ex hac doctrina habetur, quod si distrahantur res usu non consumptibiles ab eo, qui non est verus ipsarum dominus, neque potest transferre in aliud ipsarum dominium, quia semper eadem numero sunt restituendæ. Si vero ab usurario distrahantur res usu consumptibiles, cum non sint eadem numero Domino obligatæ, ipsarum alienatio valida est, maxime quando per talem alienationem substantia usurarii non fiat minor, sed remaneat sufficiens pro debitis solvendis. Ex his patet ad objectionem.

Sicuti dixi usurarium habere dominium rerum, quas emit &c. pecuniâ usurariâ, ita habet dominium pecuniæ, quam acquirat ex venditione rei, puta frumenti &c. quod per usuras obtinuit: l. 48. quis vas in sine ff. de furtis.

Q. II. Quæ teneatur restituere usurarius.

R. Satis de se constat usurarium non solum debere restituere quod supra sortem obtinuit, sed etiam lucrum cessans, & damnum emergens, si ve quæcumque alia damna, quæ passus est mutuatariorum, qui solvit usuras. Idem restituere debet omnes fructus naturales, quos obtinuit ex re fructifera, quam forte illi tradidit mutuatariorum; non vero fructus industriales, ut suo loco dictum est. Qui vero asserunt usurarium acquirere dominium rei per usuras acquirunt, dicunt usurarium posse sibi retinere fructus præfatos, si mutuatariorum tales fructus non fuisset percepturus, & hujus sententiæ est etiam Lugo disp. 15. sect. 11. num. 209. At in sententia D. Thomæ, & aliorum asserentium usurarium non acquirere tale dominium, sed apud mutuatariorum remanere, dicendum omnes fructus restituendos esse ipsi mutuatariorum.

Q. III. Qui teneatur restituere, non restituentem usurario.

R. Non restituentem usurario, tenentur restituere omnes illi, qui effectivè, & efficaciter concurrunt ad damnum alterius. Secus illi, qui tantum remote concurrunt ad usuras. Quod primi teneantur solvere, & restituere in subsidium, non restituentem scilicet usurario, clarum est; nam efficaciter & cum effectu concurrunt ad damnum mutuatariorum, & qui ita concurrunt ad damnum alterius non potest à restitutione excusari. Porro illi, qui hoc modo concurrunt ad usuras, sunt qui suadent & consulunt ut, non nisi sub usuris mutuum tradatur; Lugo d. 25. sect. 11. num. 216. Bon. d. 3. quest. 3. punct. 15. à n. 11. Item Magistratus, Judices, & alii Domini Temporales, qui lege vel alio modo compellunt ad solvendas usuras, seu impediunt ne restituatur solutæ; immo isti sunt ipso facto excommunicati, ut ex Clem. un. de usur. Solum possent excusari Principes supremi, si ad majora damna præcavenda aliquos usurarios in Principatu permitterent, nullum dantes illis auxilium; Pal. d. 4. p. 26. num. 6.

Eodem modo ac supradicti tenentur ad restitutionem Notarii, qui conscribendo contractum palliant usuras sub nomine alicujus veri contractus; unde postea mutuatariorum coactus est solvere usuras vi talis contractus. Non vero tenentur ad restitutionem quamvis peccent, si fecerint talem contractum de consensu mutuatariorum, quia tunc non lædunt invitum, & aliunde non reportant lucrum ex mutuo ut usurarius, sed ratione sui laboris. Item non tenentur ad restitutionem Notarii, si conscribat contractum aperte usurarium; nam tunc ex eo, utpote aperte nullo, non potest cogi mutuatariorum ad usuras solvendas.

Sicut tenetur ad restitutionem Notarii, ita & Testes assistentes scienter contractui usurario, Excusantur vero & ipsi, si id faciant de consensu, & in gratiam mutuatariorum.

Denique si ipsos non excuset ignorantia, tenentur ad restitutionem Factores, seu Ministri usurariorum, qui nomine istorum conscribunt contractus, & cogunt ad solvendas usuras; nam constat proximè, & effectivè ad illas concurrere.

Illi qui remote concurrunt ad solutionem usurarum, ac proinde non tenentur ad restitutionem, sunt qui numerant, seu simpliciter recipiunt pecuniam à mutuatariorum, aut solum referunt in libros rationem dati & accepti, nullatenus cogendo mutuatariorum ad solvendum. Constat hos nullam injuriam facere solventibus, adeoque nullam contrahere obligationem restituendi.

Q. IV. Quas obligationes contrahant Hæredes usurarii, sive ipsius Legatarii & Donatarii.

R. I. Cum obligatio realis defuncti transeat ad hæredes, unam cum eo personam repræsentantes, sequitur hæredes teneri ad restituendum quod usurarius acquisivit sub usuris juxta vires hæreditatis. Quod si adhuc extet res per usuras acceptæ, istæ ante omnes sunt restituendæ, cum non transferantur in dominium usurarii, sed adhuc perseverent sub dominio mutuatariorum, ut patet ex supra dictis.

Difficultas est, an si plures sint hæredes, & unus nolit solvere pro sua rata, alii teneantur solvere etiam pro nolente solvere, si pars hæreditatis obtentæ sufficiat ad integrè solvendum. In qua difficultate putarem cum communiori sententia unumquemque ex hæredibus sufficienter satisfacere, si solvat pro sua parte; in divisione etenim hæreditatis divisa fuit obligatio restituendi, ita ut unusquisque teneretur solvere debita usurarii juxta portionem, quam habuit hæreditatis. Non est ergo cur non solvente uno ex hæredibus, debeat obligatio aliorum augeri. Contrarium videtur docere Glossa in cap. tua nos de usur. at re vera ex tali capite solum convincitur omnes filios, sive hæredes usurarii debere debita defuncti solvere, non vero quod non satisfaciens post divisionem hæreditatis debeat alii ejus partem satisfacere; Covarr. l. 3. variar. c. 3., Sol. de just. l. 6. q. 1. n. 4., Bonac. d. 3. de contr. q. 3. p. 15. n. 14.

R. II. Si Hæredes habeant bona sufficientia pro integrè satisfaciendo, Donatarii & Legatarii non tenentur solvere debita usurarii, cum ad ipsos non transeat onera Testatoris, nec repræsentent ipsius Personam; l. Hæreditas ff. de reg. jur. Quod si hæreditas non sit sufficiens ad solvendum, tunc debita solvenda sunt etiam ex Legatis, & donationibus, nam ante ista solvendum est id, quod defunctus debebat ex justitia restituere.

Q. V. An excusari possit à restitutione usurarius, vel quivis alter faciens contractum injustum in casu, quo parati fuissent lucrum reportare ex alio iusto titulo, quem habebant, at ex ignorantia, vel inadvertentia omiserunt.

R. Ex prædicta causa possunt excusari rudes & indocti; non vero ii qui cognoscunt injuriam tituli, ratione cujus aliquid exigere intendunt supra sortem. Ratio primæ partis est quia, rudes, & indocti nescientes quo titulo aliquid exigere valeant supra sortem, semper præsumunt velle id exigere eo titulo, quo licitè fieri potest; sive præsumunt velle contrahere quo pacto contrahunt viri docti, & timorata conscientia. Hinc quando verificetur iustum titulum habuisse, convincuntur saltem implicitè valuisse ex tali titulo lucrum reportare. Nec obstat in contractu dici pecuniam fuisse mutuo datam; nam cum ignorent quid significet contractus mutui, talia verba non possunt va-

riare ipsorum intentionem de reportando aliquod lucrum licito & iusto titulo. Insuper etiam ille, cum quo contrahunt, intelligitur saltem implicitè consentire de lucro solvendo propter aliquem iustum titulum, semper cum verificatur bona fide contraxisse.

Ratio secundæ partis est quia, illi, qui cognoscunt naturam injusti tituli, ex quo volunt lucrum reportare, & nihilominus ex tali titulo contrahunt, & apponunt obligationem, ut sibi ex eo aliquid tradatur, convincuntur verè ex tali titulo voluisse contrahere; & proinde cum ratione illius nil possint lucrifacere, tenentur ad restitutionem eo modo, quo supra dictum est. Neque suffragatur potuisse ex alio iusto titulo contrahere, nam id probat, quod si advertissent, ex tali titulo contraxissent; non verò quod ex eodem titulo contraxerint; lucrum verò reportari non potest ex contractu, quem fecissent, sed ex eo quem feci. Ille autem qui fecit contractum mutui, & cognovit ejus injuriam, patet fecisse & voluisse facere contractum, ex quo nil potest lucrari; Laym. l. 3. tr. 4. c. 18. n. 13., Engell. sub tit. de usur. n. fin.

Q. VI. Quæ sint pœnæ Usurarium.

R. I. Contra usurarios occultos nulla reperitur in jure pœna latæ sententiæ.

R. II. Contra usurarios manifestos plurimæ sunt pœnæ tum ex jure civili, tum canonico. Ex autem habent locum, sive sint manifestè notoriæ facti, ut sunt illi, qui publicè tenent mensam expositam ad foenerandum, vel ita frequenter ineunt contractus usurarios, ut id notum sit majori partem Civitatis, Oppidi, vel Parochiæ; sive sint manifestè notoriæ juris, ut illi qui in judicio fuerunt de usura confessi, aut condemnati.

Præfata autem pœnæ contra publicos usurarios sunt sequentes: Primò, incurritur infamia; ex leg. improbor. fanus C. ex quibus caus. infam. irrogatur, & ex cap. inter dilect. de excessib. Pralat., can. infames 6. q. 6. Ex hoc autem sequitur fieri irregulares, & inhabiles ad beneficia, ex cap. cit. inter dilectos. Ut verò notant DD., probabile est talem pœnam infamiæ & irregularitatis auferri per poenitentiam, & restitutionem, sive cautionem restituendi; unde si hæc præcesserint, poterit Episcopus illos promovere ad Ordines &c. Si publicus usurarius sit Clericus, incurrit suspensionem; & dum non respiciat, deponendus est, & privandus Beneficiis. Secunda usurarii pœna habetur cap. quia in omnibus de Usur., & cap. quinquama eod. tit. in 6. & est arcendum esse à Sacramentis, nec permittendum Missæ ministrare, aut interesse, ut etiam dicitur à Trid. sess. 22. in decret. de observ. & vitand. in celebr. Miss. Hæc pœna auferitur, si realiter restituerint usuras, vel dederint idoneam cautionem de restituendo pro viribus Patrimonii.

Tertia pœna recensetur cap. quia in omnibus de usur., & est repellendus esse usurarios à faciendis obligationibus sive in Missa, sive extra Missam, utpote quia considerantur tanquam male acquisitæ. Si verò ipsorum patrimonium sufficiat ad satisfaciendum pro usuris, possunt ab illis accipi obligationes, quæ dantur titulo oneroso, puta pro Missis celebrandis, & pro elemosynis faciendis. Quarta pœna, quæ habetur in supradicta cap. quinquam, & cap. quia in omnibus, est, ut publicus Usurarius, etsi poenitens moriatur, privetur Ecclesiasticâ sepultura, ut dixi tr. 4. q. 2. cap. un. c. quest. 6. Id tamen intelligendum, nisi ante mortem pro sua possibilitate restituerit; vel nisi ipse, aut ejus hæredes dederint cautionem de restituendo quamprimum poterint. Consonat Glossa in Clem. 1. v. manifestos de sepult. Quod si moriatur impoenitens, tanquam publicus peccator debet Ecclesiasticâ

quam Lucæ; nam tunc ad servandam æqualitatem potest campfor recipere Lucæ quantum scutum Romæ valet, & ulterius iustum pretium pro translatione pecunie: *Lugo disp. 28. num. 37.* Ultimus titulus est labor in scribendis literis cambii, in registrandis quæ mittuntur, & recipiuntur &c.

R. II. Idem tituli reddunt licitum lucrum, si Campfor Lucæ det pecuniam Campfario, ut ab eo Roma solvatur, ita enim faciendū, veluti transfert Lucam pecuniam, quam Romæ habebat Campfarius, & iste liberatur ab onere & periculo, quibus poterat subesse, si debuisset Romæ Lucam pecuniam suam transferre.

Hoc autem verum est etiam si campfori utile sit habere Romæ pecuniam, taliter ut necesse habuisset eam illam mittere, si ibi non soluta fuisset à Campfario. Quamvis igitur Campfor commodum sentiat ex hoc cambio, quia aliàs debebat transmittere Romam pecuniam, quam solvit Lucæ Campfario, nihilominus cum faciat respectu Campfarii actionem lucro æstimabilem, potest bene ex ea lucrum reportare, & per accidens est quod exinde & ipse sentiat commodum: *Laym. l. 3. tr. 4. cap. 19. num. 6., Lugo disp. 28. n. 51.*

De titulis iustificandis cambium ad Nundinas, agemus sequenti capite.

Regula in praxi servanda.

I. Accidere potest Famulos, seu Procuratores recipientes monetas aureas, & argenteas à Dominis, ut ipsorum debitum solvant, sibi eas retinere, & aliis monetas æqualis valoris legalis emere, solvere &c. interim verò monetas acceptas permutare cum vilioribus, & exinde reportare aliquod lucrum. Ut autem dignoscatur Confessarius an id licite fiat, debet interrogare hos famulos, seu Procuratores, an Dominus curaverit fieri solutionem monetas aureis, & argenteis, quas dedit; an verò solum velle ipsorum debitum extinguere, nil curandò de qualitate pecunie, qua fieret solutio. Si Dominus volebat solutionem fieri pecunià aurea, tunc famulus eas sibi retinens, & dans pecuniam inferiorem, peccat, & tenetur compensare creditori damnum, quod forte ex carentià monete aureæ reportavit. Si verò dominus de hoc non curavit, tunc famuli, & Procuratores possunt sibi retinere pecuniam acceptam; & si ex ea ob cambium minutum aliquod lucrum reportant, ipsorum est, utpote quia est fructus industrie.

II. Advertat Confessarius iniquè agere illos ministros, vulgo *Casseri*, seu *Camerlinghi*, qui loco monete antiquioris, purioris &c. reponunt in capsa Domini monetas novas, seu cum majori admixtione inferioris metalli. Nec possunt excusari, eò quod loco ipsarum posuerint monetas æqualis valoris legalis; nam licet istæ monete sint æquales, si considerentur prout habent rationem pretii, non tamen sunt æquales prout habent rationem mercis. Secus esset, si Domini nihil curarent de moneta antiquiori, seu puriori.

III. Advertat Confessarius multa fieri cambia ficta, licet localia appellentur, quia dantur literæ alibi solvendæ. Dat e. g. suus Pœnitens Lucæ 100. aureos Titio, à quo recipit literam post aliquod tempus solvendam Liburni, paciscendo proinde de lucro propter cambium. Re vera tamen scit huiusmodi literam nunquam mittendam, & solutionem sibi esse Lucæ faciendam. Difficile est excusare hunc Pœnitentem à mutuo palliato, sub ratione cambii. Si verò Pœnitens bona fide tale cambium fecisset, putans Titium habere pecuniam actu, aut virtute Liburni, tunc Confessarius potest illi permittere ut accipiat quantum damni, seu lucri cessantis habuit ex alterius deceptione, quamvis

contractus cambii fuerit nullus. Videantur dicenda capite sequenti.

C A P U T II.

De Cambio ad Nundinas: de Cambio cum recambia seu cura recurfa: & de conditionibus, quæ solent apponi in Cambiis.

Q. I. **Q**uibus titulis possit lucrum reportari propter cambium ad nundinas.

R. Jam dictum est difficultatem huius cambii ex eo oriri, quia in loco nundinarum non solvuntur literæ cambii, sed earum solutio transigitur, datis & acceptis syngraphis. Nihilominus varii tituli iustificat lucrum, quod campfores ex hoc cambio reportant. Primus est, quia ipsa syngrapha continens creditum, est virtualiter, & æquivalenter ipsa pecunia, cum non minoris æstimetur quam ipsa pecunia, unde transmissio ipsarum syngrapharum est virtualis translatio pecunie ex uno loco ad alium, ex qua translatione vidimus cambium locale iustificari. Alter titulus est labor & expensæ campforis in scribendis, & registrandis literis, in faciendis computis, & in conducendo & habendo correspondentem, cui committat literas cambii. Alii tituli esse possent; si campfor nullum habeat pignus à campfario, ac proinde exponeret periculo suam pecuniam; vel si eò quod det Campfario pecuniam, privet se opportunitate negociandi. Ad di potest, accedente tempore nundinarum, multos esse qui petunt pecuniam ad cambium, & rariores qui dent; ex paucitate autem pecunie crescere potest ejus valor, unde & ex hoc capite campfor illam ad cambium dans potest lucrifacere.

Q. II. Quid dicendum de illa praxi dandi à Campfore pecuniam ad cambium Titio Lucæ, vel Liburni, cum pacto ut à Campfariis solvatur lucrum sicut determinabitur in primis Nundinis; quamvis contrahentes certè sciant literas cambii non esse ad Nundinas mittendas.

R. I. Si Campfor, qui dat Lucæ, vel Liburni pecuniam, accipit literas cambii solum apparenter tales, quia non solum scit non esse mittendas, sed quia etiam cognoscit Campfariis nec pecuniam, nec correspondentem habere in Nundinis, nec habiturum, quia nemo vellet, ipsius literas acceptare; in tali casu hęcio quomodo istud cambium non sit verè fictum; nam literæ, quæ dantur, taliter se habent, ac si non factæ fuissent. Intercedit igitur verum mutuum palliatum. Nec refert in isto casu campforem potuisse alio contractu iusto lucrifacere, propter ea, quæ dicta sunt capite superiori de eo, qui mala fide vult ratione mutui aliquod lucrum, quamvis si advertisset, aliquem alium iustum titulum potuisset habere. Si verò literæ erant solum apparentes propter jam dicta, id tamen ignoravit campfor, tunc respondendum est juxta ea quæ dixi capite superiori reg. 3.

R. II. Si Literæ, quæ dantur à Campfario possent mitti, & habere suum effectum in nundinis, tunc distinguendum est. Si non mittantur, quia Campfor ipse curat Lucæ, vel Liburni fieri solutionem traditæ pecunie, ac proinde impedit transmissionem literarum, tunc nullum lucrum potest recipere; nam lucrum fundatum fuit in cambio, ac proinde si ab ipso campfore impediatur, removetur fundamentum aliquod lucrum acquirendi.

Si verò transmissio literarum impediatur à campfario, qui velit solvere Lucæ pecuniam acceptam cum lucro, prout taxabitur in Nundinis, tunc puto campforem posse verè lucrum reportare, nam in gratiam ipsius campfarii non transmittit literas quas potuisset transmittere, & ita æquum est

ut reportet lucrum, quod acquisivisset, literas mittendo. Nec, meo videri, refert ab initio prævidisse campfarium impediturum transmissionem literarum; cum etenim de facto, eas transmittendo, potuisset lucrum acquirere, se privando tali lucro ad petitionem campfarii, convenit ab ipso Lucæ compensari ratione lucri, quod ipsi cessat.

Q. III. Quid sit cambium cum recurfa; & an sit licitum.

R. I. Cambium cum recurfa ita solet fieri. Titius e. g. indigens Lucæ 100. aureorum, accedit ad Sejum Campforem, illosque ab illo accipit, se obligando ad illos solvendo Liburni cum interesse Cambii. At quia Titius non habet Liburni Correspondentem, dirigit literas cambii Liburnum ad Cajum Procuratorem, seu Ministrum Seji, ut suo nomine solvat Sejo 100. aureos cum interesse cambii; simulque Sejus scribit ad eundem Cajum, ut tanquam suus correspondens, seu Procurator acceptet creditum, quod acquisivit cum Titio, tradendo illi Lucæ 100. aureos. Cajus habitis literis, ut correspondens Titii solvit sibi tanquam Procuratori, seu Ministro Seji 100. aureos, & quatuor e. g. pro interesse cambii, quorum constituit Sejum Creditorem, & Titium Debitorem in Libris dati, & accepti. Et en absolutum primum cambium.

Cum interim Titius non habeat pecuniam Liburni, ut ibi solvat debitum contractum cum Cajo, curat institui novum cambium hoc pacto. Cajus scribit literas Lucam Titio, ut solvat Lucæ Sejo debitum, quod secum contraxit Liburni, atque ita Titius solvit Lucæ Sejo 100. & quatuor aureos pro interesse primi cambii; & iterum novum interesse pro isto secundo cambio, seu recambio.

R. II. Quamvis istud cambium cum recambia videatur quampluribus Theologis cambium fictum, seu mutuum palliatum, nihilominus potest sustineri. Et primò constat primum cambium Lucæ contractum, & Liburni solvendum, habere conditiones veri cambii; nam re vera Campfarius vel pecunià actuali, vel pecunià sibi credità à Procuratore Campforis, solvit Liburni quod sibi traditum fuit Lucæ. Nec obstat fecisse solutionem, mediante procuratore Campforis; si enim poterat eam facere per alium Amicum, cur non potest idem facere per dictum Procuratorem? semper cum tamen non coactus fuerit facere solutionem mediante eodem Procuratore. Præterea non est novum eandem personam secundum diversas considerationes gerere vices Creditoris, & Debitoris. Ita Tutor, qui aliquid debet habere à suo Pupillo, ut Tutor gerit vices Debitoris, & sibi solvit ut Creditori. Ita in casu nostro Campforis Procurator, ut correspondens Campfarii veluti Debitor sibi solvit, quatenus ut Procurator Campforis representat personam ipsius.

Hoc modo verè & realiter extinto primo cambio, potest verè & realiter fieri recambium Liburni contractum, & Lucæ solvendum; eò enim ipsò quod Correspondens Liburni contentus sit, & mandet solvi Lucæ quod Campfarius solvere debebat Liburni, virtualiter transfert Lucam eam pecuniam, eamque liberat ab omni periculo, si mittenda fuisset Liburno, unde confurgit novus titulus solvendi novum interesse pro isto recambio.

Solum non admitterem istud cambium cum recambio cum communiore Theologorum, quoties procurator Campforis non haberet Liburni vel pecuniam propriam, vel aliud creditum distinctum ab illo, quod Campfor Lucæ acquisivit, dum ibi pecuniam dedit Campfario, qui ratione talis crediti solvit pecuniam Liburni. Ratio est quia, ut intelligatur Campfarius extinguere Liburni primum cambium, oportet concipere ibi habere ali-

quam pecuniam sibi traditam vel re, vel virtute à Procuratore Campforis. Si autem iste non habeat, vel nolit dare suam pecuniam, jam de facto non dat Campfario pecuniam qua solvat, & extinguat primum cambium. Ulterius, si non habeat creditum distinctum ab eo, quod Campfor acquisivit Lucæ per primum cambium, non potest istud transferre in Campfarium, & translatione talis crediti cambium extinguere; nam eò ipsò quod verè, & sine fictione transferret in Campfarium tale creditum, illum liberaret ab obligatione contracta Lucæ; & ita non esset vera solutio cambii, sed potius remissio, & donatio pecunie Lucæ habita: *De Lugo disp. 28. de Just. n. 61.*

Q. IV. Quæ sint conditiones, quæ in Bulla S. Pii V. adnotantur pro cambiis.

R. Postquam S. Pontifex in sua Bulla quam edit de cambiis, cujus initium est; *In eam pro nostro pastoralis officio etc.* damnavit cambia ficta, nonnullas assignat conditiones pro cambiis bene instituentis.

Prima conditio est, ne Campfor exigat lucrum, eò quod Campfarius differat solutionem ultra terminum præfixum. Et quidem dilatio temporis in solvendo non dat iustum titulum aliquid lucrificandi, ut dictum est agendo de mutuo. Bene verò poterit exigere lucrum ratione lucri cessantis, vel damni emergentis, quæ facillimè evenire poterunt Campfario, si longius solutio protrahatur, ut de se patet.

Altera conditio est, ut ratione lucri cessantis, seu damni emergentis, ab initio non fiat pactum cum Campfario de certo & determinato lucro, si non solvat tempore constituto. Et quidem in foro externo, non solvete Campfario tempore determinato, non cogitur ad aliquid solvendum ex mora, si non interpelletur judicialiter pro solutione faciendi, cum intimatione, & protestatione reparationis lucri cessantis, seu damni emergentis, ut pluries decisum habemus apud S. Rotam, & videre est apud de Luca in *Fr. de Cambiis disp. 2. 11. & 13.* Quia tamen hæc omnia fundantur in præsumptione fraudis & doli, ideo utum existimo pro foro conscientie posse ab initio pacisci de determinato interesse pro periculo, quod probabiliter timeatur, lucri cessantis, seu damni emergentis, semper cum verè probabiliter timeatur, & interesse seu lucrum non sit excedens; si enim id licitum est in aliis contractibus, cur non in isto? *Tambur. l. 9. de contrac. tr. 3. cap. 5. §. 1. à num. 18.*

Tertia conditio est, quod cambia realia non fiant nisi ad primas nundinas, vel ad primos terminos juxta receptam consuetudinem locorum. Pro primis autem nundinis intelligendæ sunt illæ, ad quas Campfarius commodè mittere potest literas suo correspondenti, ut de facto ibi solvat. Verum tamen est, quod si Campfor sine incremento pretii vult concedere cambium etiam ad secundas, tertias, & posteriores nundinas, non faceret contra Bullam, cum hæc præscripta fuerint in favorem Campfarii, & in ipsius favorem cederet cambium etiam ad sequentes nundinas, semper cum id fieret sine augmento lucri.

Ultima conditio est, ut pro assignando termino competenti pro solutione habeatur ratio longinquitatis, vel propinquitatis locorum. Id statutum est ne præfigendo terminum longiorem solutionis, quam exigat ipsum cambium, exigatur majus pretium cambii præcisè ob dilatam solutionem. Dixi præcisè ob dilatam solutionem non oriri iustum titulum lucrificandi. Ceterum si propter dilationem temporis majora prævideantur pericula, & majus sit lucrum cessans in Campfore, ex hoc capite poterit pretium augeri, dummodo de hoc mo-
neat Campfarium. Hæc ratione multi Theologi

excusant Campsores, qui si primo mense dant pecuniam ad cambium solvendum in primis nundinis, plus lucri exigunt, quam si dent in secundo, vel tertio mense; *Molin. d. 404. Less. l. 2. c. 23. d. 6. §. 12.*

Q. V. Quid dicendum de conditionibus, seu obligationibus continuandi cambia, & recambia usque dum Campfarius solvat.

R. Dum sit contractus cambii solet in eo apponi pactum, ut si campfarius non solvat in primo termino, seu primis nundinis cambium, intelligatur retinere eandem pecuniam ad cambium pro secundo termino, seu pro secundis nundinis, & ita solvat novum interesse. Iterum solet fieri aliud pactum, scilicet quod si postquam litera redierunt à correspondente Liburno e. g. Lucam cum recambio, Campfarius Lucam non solvat, fiat tertium recambium, & ita usque dum Campfarius de facto solvat pecuniam, quam habuit cum interesse decurso &c. His positus.

Dicendum est primum pactum evidentem esse injustum. Ratio est quia, si instituo primum cambium, dando pecuniam Lucæ, solvendam in primis nundinis; jam si Campfarius non solvat in primis nundinis, quomodo fieri potest novum cambium, & propter illud fieri pactum de novo interesse? Certè pro novo cambio requiritur actualis, vel virtualis traditio novæ pecuniæ, & illius virtualis translatio de uno loco ad alium. Stante autem campfarium non solvere in primis nundinis, nec campforem dare novam pecuniam, non fit nova ipsius solutio, sed campfor patitur lucrum cessans, ed quod e. g. possit dare pecuniam ad novum cambium, si illam solveret Campfarius, tunc possit exigere quantum pateretur lucri cessantis.

Pactum iterum de recambiando non continet justum titulum ad aliquid lucrandum, nam cum sit onus superadditum contractui cambii, est injustum. Solummodo ergo campfor possit, obtinere, quantum ex mora campforis ipsi cessat de lucro. Uniliter loquendo advertere est ista & alia pacta cambiis superaddita, de se esse injusta, ac solum posse justificari novum lucrum, quod exigat campfor ultra interesse cambii, ex titulis lucri cessantis, damni emergentis, periculi, aut moræ, de quibus recole quæ dixi agendo de mutuo.

Regula in praxi attendenda.

I. Non sit nimis facilis Confessarius in admitendo adesse justum titulum aliquid lucrificandi in iis cambiis, in quibus dantur e. g. Lucæ litera solvenda Liburni, sed re vera adveniente tempore præfixo solutioni, Liburnum non mittuntur, & pecunia solvitur Lucæ cum interesse cambii. Verum igitur est, quod si litera de facto poterant mitti Liburnum à campfore, & ibi campfarius, qui eas dedit, poterat correspondentem habere, licet campfori non mittenti literas in gratiam campfarium id exposcentis, lucrum cambii reportare, nam poterat tale lucrum obtinere literas mittendo. At non semper ita evenit; cum multoties campfarius, qui pecuniam recipit Lucæ, & dat campfori literas solvendas Liburni, sit ære alieno gravatus, seu valde pauper, unde bene dignoscitur neminem futurum Liburni, qui ipsius literas acceptaret, ac proinde clarum est in iis circumstantiis celebrari contractum cambii, ut mutuum pallietur.

II. Animadvertat item Confessarius dari quandam praxim cambiandi, quæ semper aliquod examen exposcit. Titius v. g. accipiens Lucæ pecuniam à

campfore dat ipsi literas solvendas Liburni à seipso. Hæc praxis utique potest sustineri, si Titius habeat Liburni pecuniam, seu merces, unde ex eis possit Liburni solvere debitum. At de facto non semper ita evenit, nam ultraquamquod non habeat Liburni nec pecuniam, nec merces, pariter neque illi facile esset correspondentem adinvenire, qui nomine ipsius solveret, Ergo quod hic etiam latet merum mutuum.

III. In cambio cum recambio fortasse Confessarius adinveniet falsitatem, & mutuum palliatum. Ut igitur huiusmodi cambium verè & realiter fiat, oportet Campforem hunc animum habere, quod si nempe suus Procurator, qui ut correspondens campfarium sibi solvit, quatenus gerit vices ipsius campforis, non possit postea solvere, & fiat decoctus, ipse campfor patitur damnum, & non campfarius; aliàs solutio fuisset merè apparenter facta, ut de se constat. Si autem Confessarius interrogabit Campforem, cujus verè voluerit esse tale damnum, si suus Procurator non fuisset solvendo, fortasse adinveniet hunc animum defuisse, atque ita cognoscat omnia fuisse apparenter facta.

QUÆSTIO V.

De Censibus.

CAPUT I.

Quid, & quotuplex sit Censuræ & de conditionibus pro iis instituendis.

Q. I. Quid sit Censuræ.

R. Censuræ bene definitur: *Jus percipiendi annuam pensionem ex re aliena utili, & fructifera, vel personâ alterius.* Dum dicitur, *jus percipiendi* &c. designatur propriè censuræ non consistere in illa annua pensione, quæ solvitur, sed in jurè eam percipiendi; & de facto qui vendit censuram, non dicitur vendere pensionem, sed jus eam percipiendi. Oportet autem hanc pensionem deducere ex re aliena fructifera; nam res sterilis non potest dare fundamentum, ut ex ea aliquid solvatur. Dum verò additur, *vel personâ alterius*, significatur quod emi potest etiam jus aliquid annuatim percipiendi ex iis, quæ aliquis lucratur ex sua industria, labore &c. Cæterum observandum, quod ille, qui accipit pecuniam, & ex hoc contrahit obligationem aliquid quotannis solvendi ex re sua, dicitur censuarius; qui verò datâ pecuniâ emit jus illud percipiendi dicitur censuarius.

Q. II. Quotuplex sit censuræ.

R. I. Censuræ primò dividitur in reservativam, & consignativam. Reservativa tunc datur, quando aliquis transfert in alium rem suam & quoad dominium directum, & quoad utile, reservata sibi aliqua pensione solvenda singulis annis, juxta l. fin. C. de rev. perm. Et contra in censu consignativo retinetur dominium rei, super quam constituitur, & solum à Domino rei transfertur in alium jus percipiendi pensionem à tali re.

R. II. Censuræ consignativa, de quo hic sermo est, dividitur in personalem, realem, & mixtum. Personalis est jus exigendi aliquam pensionem ex iis, quæ aliqua persona lucrabitur sua industria, opere, & labore. Dicitur non merè personalis, si addatur aliqua res loco pignoris, & hypothecæ ad affercationem dicti census. Realis, est jus exigendi pensionem ex re aliena, utili, & fructifera, sive ea sit in mobilis, ut sunt prædia, sive mobilis, ut grex, armenta &c. Mixtus fundatur in re fructifera, qua parte dicitur realis, & simul in opere, & industria personæ, qua parte dicitur personalis.

Item

Item dividitur in perpetuum, quando scilicet pensio est in perpetuum solvenda ex re aliqua fructifera; & in temporalem, quando scilicet est solvenda ad aliquod tempus determinatum. Dividitur in irredimibilem, quando scilicet contrahentes paciscuntur ut nunquam redimatur; & redimibilem, dum nempe pactum est ut census intra aliquod determinatum tempus redimatur. An verò census irredimibilis sit licitus, videbitur infra. Aliæ divisiones Censuræ nihil conducunt ad praxim, unde supercedeo ab iis recensendis.

Q. III. Quæ ratione sit licitus contractus censuræ.

R. Justitia huiusmodi contractus ex eo constat quod cum jus percipiendi aliquam partem fructuum vel rei meæ, vel meæ artis, sit aliquod pretio æstimabile, bene possum illud vendere, & alter potest emere, in hoc enim propriè consistit contractus censuræ. Hinc censuræ consignativam realem, sive perpetuam, sive temporalem approbavit Martinus V. & Calixtus III. in suis Extravaganantiis, quæ extant inter communes *subtit. de emp. & vendit.* Nihilominus ut non ledatur justitia in hoc contractu, aliqua in eo celebrando sunt adnotanda.

Primum est, ut ex parte censuarii sit sincera voluntas vendendi jus percipiendi fructus ex sua re fructifera; ex parte verò censuaria sit sincera voluntas illud emendi, nam hoc modo constituitur censuræ consignativa: *Laym. l. 3. tr. 4. c. 8. n. 3.* Secunda est ut res, supra quam censuræ constituitur, verè sit fructifera, aliàs non potest vendi jus ad fructus percipiendos. Quod si postquam emptus est census, res ipsi subjecta pereat vel ex parte, vel in totum, sine culpa censuarii, tunc vel in totum, vel ex parte cessat census, ut explicabitur infra; nam pereunte re, pereunt etiam fructus: *Anton. à Sp. S. de just. & jur. tr. 10. disp. 18. n. 903. Cenc. de cens. p. 3. c. 1. q. 1. a. 1. num. 26.* Si verò solum fiat sterilis aliquo anno, tunc non cessat obligatio ad pensiones solvendas, quoties ubertas annorum antecesserunt, vel subsequenter compenferit talem fertilitatem: *Anton. loc. cit.* Tertium est, ut res, quæ censui subjicitur, sit sub pleno dominio vendentis censuræ; nam si vel non habeat ipsius directum dominium, vel non habeat utile, constat non posse super ipsam imponere, seu tradere alteri jus ex ea annuas pensiones exigendi: *Anton. num. 902.* Ultimum est ut pretium sit justum, & illud justum censetur, quod est juxta legem, vel legitimum consuetudinem, vel arbitrium prudentum. Item justitia pretii exposcit, ut si apponatur vel censuario, vel censuaria aliquid gravamen præter naturam censuræ, istud gravamen compenferit.

Q. IV. Quæ conditiones jure positivo ad censuram requirantur.

R. I. Cum S. Pontifex Pius V. in sua Bolla quæ incipit: *Cum onus Apostolicæ servitutis* &c. aliqua addiderit observanda in creatione censuum iis, quæ decreverunt Martinus V. & Calixtus III., ideo Theologi & Canonistæ toti sunt in examinandis conditionibus censuræ, quæ statuit iste Pontifex. Prima igitur conditio est, ut census non possit creari, & constitui nisi super re immobili & fructifera, vel quæ habeatur pro immobili; & insuper quod sit certis finibus designata.

Vi hujus conditionis statim apparet jure Pontificio damnari censuram personalem, cum persona non sit res immobilis. An verò etiam illicitum sit jure nature, controvertunt DD. Meo videri jure nature potest sustineri, sicut enim licitè in censu reali emitur jus ad annuam pensionem ex aliqua re fructifera percipiendam, ita videtur licitè emi posse in censu personali jus ad annuam pensionem percipiendam ex emolumentis provenientibus: ex alterius artificio, labore &c.: *Palau. disp. 6. p. 11. n. 2.*

Anton. à Sp. S. d. 18. n. 394. Meritò nihilominus fuit à S. Pontifice prohibitus saltem propter presumptionem usurarum; nam facillimè censuaria exigeret pensiones, nisi censuarius ob infirmitatem, vel aliam justam causam non potuisset lucrari. Præterea moriente Censuario Censuaria fundum, seu censum non periisse prætenderet; quid autem dedisset, ut saluum semper esset suum capitale? facile ergo sub nomine census purum mutuum palliaretur; *Molin. disp. 387. Resignol. contr. & praxol. 13.*

Pro re immobili, super qua creari possit census, venit etiam jus, seu redditus perpetui, quos quis e. g. potest detrahere ex aliqua gabella, piscatione &c. nam hæc & similia inter mobilia computantur. Si verò huiusmodi jus, seu redditus non sint perpetui, tunc solum potest super illis constitui census, quoties addatur obligatio, ut si vendantur talia jura, venditor teneatur emere rem æquivalentem, quæ remaneat hypothecata pro fundo census; *Pal. disp. 6. p. 16. Resignol. praxol. 21. sect. 1. n. 7.* Cum hac conditione unus census potest constitui super alio censu æquali, vel majori; nam ex una parte census inter mobilia computantur, & ex alia, si census, super quo secundus census esset fundatus, à venditore redimeretur, adesset obligatio ex ea pecunia alium censum constituendi, vel emendi rem fructiferam, & ita semper remaneret fundamentum secundi census; *Pal. cit.*

Ita etiam debet esse fructifera res censui subjecta, ut fructus, qui ex ea percipiuntur, deductis expensis, sint sufficientes ad pensionem solvendam. Dixi, deductis expensis, nam fructus censentur illi, qui super sunt illdem expensis detractis: *Resignol. praxol. 21. sect. 2. n. 10.*

Denique cum dicitur rem censui subjectam debere esse certis finibus designatam, excluditur, & prohibetur fundari censum in bonis designatis in genere; ut si quis in fundatione census diceret se eum fundare in bonis suis. Non est nihilominus necesse, ut fundus qui subjicitur censui, designetur in individuo; ut quando exprimitur fundus existens in tali loco cum suis individualibus finibus, sed satis est, si designetur in specie; ut si venditor census diceret se illum constituere in fundis suis existentibus in tali via, seu villa; nam ex expressione loci satis constat super quibus fundis constitutus sit census. Hanc designationem fundi in specie sufficere ad constituendum censum, pluries decidit S. Rota Romana, ut apud Clericum in *decis. Miscel. decis. 73. n. 8.*

Si verò postquam designatus est in specie fundus, seu fundi, super quibus constitutus est census, & quibus pereuntibus pereat census, vel it addere emptor generalem obligationem super omnia bona venditoris, non pro fundamento census, sed pro majori securitate, ut sibi solvantur pensiones, id, ut de se constat, non officit validæ constitutioni census; sicut neque obstaret, si emptor ob majorem securitatem ut sibi pensionesolverentur, vel ne res censita esset anteriori censui subjecta, exposceret fidejussorem: *Pal. disp. 6. p. 16. n. 5.*

R. II. Secunda conditio est, ut census fiat pecuniâ numeratâ præsentibus testibus, & Notario. Vi hujus conditionis ad constituendum censum non sufficit, si pretium solvatur ante instrumentum, cum debeat fieri præsentibus testibus, & Notario. Item non satis est, si loco pecuniæ tradatur res æquivalens, ut gemma, vel alia merces; si loco pretii computentur debita censuarii; si ille fateatur pretium sibi esse solutum &c. Neque etiam servaretur hæc conditio, quam exigit S. Pontifex, si pecuniâ, quæ solveretur in celebratione instrumenti, traderetur à Censuario Censuario cum præ-

&c.

do ut statim post instrumentum illam, vel ejus partem ipsi restitueret in extinctionem alicujus debiti, vel ut loco pecuniæ restitute aliquas merces recipiat, id enim fieri in fraudem legis, nec censetur pretium solutum, quod statim redditur, & recuperatur: *l. qui sic solvit ff. de solut., Bon. q. 4. n. 21., Anton. à Sp. S. d. 18. n. 908.*

Bene verò sufficeret ad constitutionem censûs, si in celebratione instrumenti traderetur cedula bancharia, ex qua mensa bancharia debitor fieret; nam S. Pontifex in sua Bulla declaratoria Constitutionis circa censum S. Denique dicit id aequivalere numerationi. Id autem verum non est, si solum traderetur mandatum ad exigendum ab aliqua mensa bancharia, quia potest ibi non esse pecunia, vel potuit præventivè exigi ab eo, qui tradidit mandatum: *Duard. de cens. S. 1. q. 1. n. 233. & communiter. Item ex eadem Bulla declaratoria validus est absque numeratione pecuniæ census creatus ex credito dotali: Cenc. de cens. q. 48. num. 13.*

R. III. In emptione census prohibentur fieri anticipatæ solutiones, & conventiones, ob quas quis teneatur de casibus fortuitis, ad quos non tenetur ex natura contractus, sicut & prohibetur fieri pactum auferens censuario facultatem rem censitam alienandi &c. Non debet igitur cogi censuarius ad anticipatas solutiones, ut e. g. solvat pensionem primi anni, dum celebratur contractus; nam cum tunc nondum aliquid debeat, neque potest deduci in pactum ut solvat anticipatè. In istis proinde solutionibus faciendis standum est conventioni, vel consuetudini, nam aliquando pars census solvitur in fine semestris, aliquando tota solvitur in fine anni: *Rosignol. hie sect. 5. n. 5.*

Item in censu non debent apponi pacta, quibus venditor de casibus fortuitis teneatur. Et quidem, quamvis aliqui dicant solum non posse obligari, si casu fortuito pereat res censita, ego putarem id extendendum, etiam si ex tali casu res censita fieret sterilis, vel fructus perirent. Ratio est quia, in censu emitur jus percipiendi fructus ex re censita, si ergo vel sterilis evadat, vel pereant fructus casu fortuito, non est cur venditor teneatur ad solvendam pensionem: *Molin. disp. 390. Less. l. 2. c. 22. num. 82.* Solum teneatur, quando ex abundantia vel præcedentium, vel subsequentium annorum, compensaretur sterilitas unius, vel alterius anni.

Tertio, removeri debet in creatione census pactum de re censita non alienanda; cum enim permaneat sub dominio censuarii tam quoad dominium directum, quam quoad dominium utile, non potest illi adiri facultas rem censitam alienandi; dummodo tamen transeat ad tertium Possessorem cum obligatione solvendi pensionem censualistæ: *Pal. d. 67. n. 14.*

R. IV. V. Bullæ in emptione & venditione census etiam sequentia sunt observanda. Ut si censuarius vendere velit rem censitam, censualista alius præferatur, dum illam emere velit; & per mensam expectetur. Ut in celebratione census non fiant pacta, quibus venditor ob moram non solvendi pensionis incidat in poenam commissi; seu teneatur ad interesse lucri cessantis, aut aliarum expensarum. Ut novus non creetur census, vel augetur ex pensionibus non solutis, aut in futurum decurrendis.

Debet igitur Censualista admoneri, si velit Dominus vendere rem censitam, an ipse velit eam emere; nam ipsi potest esse valde incommodum exigere censum ab alio, qui illam rem emeret. Si verò non admoనేatur, & tempore debito non expectetur, cum non potuerit ipsi fieri præjudicium per novum contractum, ed quoddam haberet jus præstationis, potest rem venditam repetere: *Molin.*

disp. 372., Bon. disp. 3. q. 4. num. 37. Immo in multorum sententia etiam si nolit repetere rem censitam, ob præjudicium sibi factum poterit in iudicio venditorem, & illius heredes convenire, & ab illis pensionem exigere: *Bon. cit., Anton. à Sp. S. disp. 18. num. 917.* Supposito autem quoddam fuerit monitus, & noluerit rem censitam emere, tunc non potest exigere pensiones nisi ab emptore rei censitæ, cum pensiones deducende sint ex fructibus ipsius rei. Et si res censita divisa sit in plures, debet ab eis exigere pensiones pro rata fundi acquisiti. Nec refert magis incommodum & difficile esse Censualistæ exigere pensiones à novis emptoribus, siquidem hoc sibi imputare debet, ed quoddam noluerit rem censitam emere, & sibi acquirere: *Anton. à Sp. S. n. 916. Rosign. pran. 21. sect. 7. num. 67.*

Prohibetur deinde pactum de solvendo lucrum cessans, si Censuarius fuerit morosus in solvendo, hoc est, de solvendo illud lucrum, quod Censualista acquisivisset negotiatione pecuniæ, si Censuarius non fuisset morosus in solvendo. Ubi advertendum, quoddam licet jure nature Debitor teneatur ad compensandum damnum lucri cessantis, quod ex sua mora culpabili patitur Creditor, nihilominus prohibet Pontifex ne hoc in pactum deducatur, ne sub pretextu huius lucri Censuarius iniuriam à Censualistæ opprimatur: *Bon. n. 38.*

Ceterum licet Pontifex prohibuerit pacta de compensando lucro cessante, quod versatur circa rem acquirendam, non tamen prohibet pactum de compensando damno emergente, quod versatur circa id, quod jam creditori debetur; unde si Censuarius, ob non solutam tempore debito pensionem cogat Censualistam ad carius emendum aliquas merces, sicut debet hoc damnum jure naturali compensare, ita & poterit à principio hæc compensatio in pactum deduci. Idem dicas, si ed quoddam Censuarius non solverit tempore debito pensionem e. g. tritici, obligaverit Censualistam ad vendendum postea vilius, hoc enim lucrum cessans coincidit cum damno emergente, quod etiam solvi debet sine pacto: *l. Sterilis S. Per venditionem ff. de action. empt. Pontifex proinde loquitur de lucro cessante extrinseco, quod acquiritur per negotiationem: Cenc. de Cens. p. 2. c. 1. q. 3. a. 5.*

Prohibetur etiam à Pontifice in censu consignativo pactum amittendi rem censitam, aut partem illius, si non solvantur pensiones, & id ad removendam viam cuicumque injustitiæ. Ceterum in censu reservativo unusquisque potest repetere fundum, si ille, cui datus est sub onere solvendi annuam pensionem, renuat illam solvere.

Voluit pariter Pontifex ex pensionibus decursis non solutis augeri non posse censum. Id quidem jure nature non est prohibitum; attamen id prohibuit S. Pontifex, tum quia ad removendas fraudes jam statuerat non posse creari census, nisi pecunia numerata coram Notario & Testibus; tum quia noluit Censuarium novis censibus opprimi, & in paupertatem redigi: *Bon. d. 3. q. 4. n. 39.* Secus esset, si postquam Censuarius pensiones solvit sine fraude, Censualista ex eis novum crearet censum, etiam super re jam censita, dummodo sit capax novi censûs, sive novi augmenti: *Bon. loc. cit.* Ceterum non posse augeri censum ex pensionibus decurrendis, constat etiam ex jure nature, quia nondum sunt debite.

R. V. Prædictis in creatione censûs S. Pontifex sequentia addidit observanda. Primò, si pereat res censita, vel reddatur infructuosa, & sterilis in totum, vel in partem, debeat perire census in solutum, vel in partem. Secundò, ut onera & solutiones in creatione censûs spectent ad eum, ad quem aliis de jure, & ex natura contractus spe-

parent. Tertio, quocumque tempore, & eodem pretio sit redimibilis ex parte venditoris, non obstante quocumque prescriptione etiam longissimi temporis. Quarto, quando Censuarius vult extinguere censum debet per duos menses antecedentes monere Censualistam, seu Censitorem, ut interim sibi possit consulere. Si verò, transactis duobus mensibus, nolit amplius censuarius redimere censum, licitum erit censualistæ ab illo etiam invito intra annum pretium repetere.

Si res ergo censita pereat, vel reddatur sterilis omnino, perire etiam debet census; nam cum census nil aliud sit, quam jus percipiendi pensiones ex fructibus rei censitæ, constat tale jus cessare, quoties vel res non amplius extet, vel reddita sit infructifera. Notare etiam oportet, ut supra innui, sterilitatem unius, vel alterius anni non præjudicare Censualistæ, semper cum compensatur ubertate annorum antecedentium, vel subsequentium: *Bonac. disp. 3. q. 4. p. unio. num. 27. Cenc. p. 3. c. 1. q. 2. num. 9.* Dicitur proinde infructuosa reddi, quoties vel in perpetuum, vel ad plures annos sit impotens ad fructus ferendos. Quoddam si res censita non pereat in totum, sed in partem, tunc si pars quæ remansit, non est capax producendi fructus sufficientes pro pensione solvenda; census diminuendus est pro rata. Si verò ex fructibus partis, quæ remansit, possit integrè solvi census, tunc non est locus diminutioni, cum omnes partes rei censitæ sint in solidum obligatæ integræ pensioni. & ita servatur etiam in foro externo: *Rosign. sect. 11. num. 8., Duard. de Cens. S. 5. q. 2.* Advertiere etiam est, quoddam si res censita vel in totum, vel in partem pereat culpâ censuarii, tunc quamvis pereat census vel in totum, vel in partem juxta superius tradita, nihilominus tenetur de omni damno & interesse, quod evenit Censualistæ, & tenetur constituere censum in alia re immobili & fructifera: *Less. l. 2. c. 22. num. 88., Bonac. num. 28.*

Notandum etiam est aliquando rem censitam, ut domum & Molendinum, reparari solum successive per partes, aliquando, dum nempe simul totum perit, reedificatur in eodem loco, & ex eadem materia. In primo casu, cum intelligatur perseverare eadem domus, seu Molendinum, nunquam intelligitur census perire. In secundo casu census omnino perit, nam domus reedificata non est eadem ac præcedens, & constat etiam arg. *l. quid tamen ff. quibus modis usufruct. amitt. Mol. d. 394. Rosign. n. 99.*

Insuper in creatione census onera solvenda sunt ab illis, ad quos de jure pertinent; unde gabella solvenda est ab eo, à quo vi legis solvenda est. Quoddam si gabella imposita sit super fundo censito, & fructibus ex eo percipiendis, cum venditor remaneat Dominus fundi, ipse tenetur solvere gabellam; è contra verò si imposita sit super ipso contractu censûs, tunc solutio pertinet ad emptorem, neque potest addi pactum, quo ad venditorem pertineat: *Bon. d. 3. q. 4. p. unio. n. 30., Rosign. pran. 21. sect. 7. n. 93.*

Additur censum semper debere posse redimi à venditore. Et quidem id est iuxta naturam hujus contractus; nam cum loquamur de censu consignativo, loquimur de censu, in quo res censita remanet penes venditorem quoad dominium directum & utile; unde debet posse liberare suum fundum à quocumque onere. Verum tamen est, non deesse Theologos, qui velint per Bullam S. Pii V. non improbari census perpetuos irredimibiles, quoties emanant majori pretio, quam census redimibiles; videtur enim ipsis cessare in censibus perpetuis omne periculum usuræ quod intendit removere S. Pontifex. Nihilominus magis conforme

videtur menti S. Pontificis solum admittendos esse census redimibiles, si bene perpendatur litera Bullæ.

Debet pariter venditor posse redimere census eodem pretio, quo venditi fuerunt. Quoddam si censuarius nolit, seu non possit redimere totum censum, potest illum redimere per partes, & ita diminuire pensionem pro rata; sicut pereunte re censita pro rata, pars census extinguitur. Puto tamen censitorem sive censualistam non teneri recipere partem pretii, quæ sit minor quarta parte; si census etenim, ordinariè loquendo, extinguatur partibus minoribus, censualista grave subit damnum; neque enim multoties potest applicare negotiationi, vel alteri iusto lucro exiguum partem pecuniæ: *Molin. disp. 393. Anton. à Sp. S. disp. 18. num. 92., Bon. d. 3. q. 4. p. unio. num. 40.* Si verò census esset tam magnus, ut neque quarta, neque decima ipsius pars esset tam exigua, quin posset censualista illam commodè negotiationi, vel aliis lucris applicare, tunc exceptionem pareretur doctrina, quam tradidi. Quoddam dictum est de monitione faciendâ à censuario per duos menses antecedentes, & de facultate censualistæ cogendi intra annum censuarium ad redimendum censum, si non amplius velit redimere transactis duobus mensibus, de se clarum est; solum advertio posse censualistam exigere etiam pensionem correspondentem illis duobus mensibus, cum id videatur dispositum in favorem censualistæ, ut interim delibere quid facturus sit de sua pecunia.

R. VI. Denique vult S. Pontifex ne venditor census ex quocumque alia causa, quam supradicta, possit cogi ad restituendum censum; ut quicumque census, celebratus non servatis prædictis, habeatur pro usurario; ut census celebrati post suam Constitutionem non transmittantur ad alios contractum oneroso nisi sub iisdem conditionibus, & oneribus, quibus fuerunt celebrati, & quod non minuat, vel augetur ipsorum pretium.

Primò ergo non licet Censualistæ cogere censuarium ad redimendum censum, nisi in casu supra explicato, scilicet quando post factam denunciacionem, transacto bimestri census non redimit.

Omnes census post Constitutionem creati habendi sunt ut fœnerati, si in ipsorum creatione non fuerint servatæ omnes hucusque explicatæ conditiones. Disputant nihilominus Theologi an illæ conditiones, quæ non sunt de jure nature, non solum attendendæ sint in foro externo, sed etiam in foro conscientie. Et quidem probabilis videtur hanc Bullam fuisse præceptivam, & etiam pro foro conscientie latam, cum per illam voluerit S. Pontifex animarum salutem consulere. Nihilominus non desunt Theologi, qui asserant eas conditiones in ea præscriptas, & quæ non exiguntur à jure nature, solum adinventas esse, ad fraudes evitandas; ac proinde, dum absint fraudes, contractum non posse dici invalidum, & usurarium in foro conscientie, ed quoddam non servatæ fuerint præfatæ conditiones, cum præsumptio cedere debeat veritati: *Molin. disp. 392. Anton. à Sp. S. n. 925. Rosign. pranot. 21. sect. 22. n. 118.* alique plures.

Quoad ultimum, quod præscribit Pontifex, ut scilicet census ad alios transmittatur iisdem conditionibus, quibus primò fuit creatus, intelligi debet de transmissione per venditionem, aut alium contractum onerosum, non verò de transmissione per contractum gratuitum, puta donationis, hereditatis &c. nam tunc Dominus census potest illum alteri donare, &c. additis oneribus sibi bene visis.

Item dum vult Pontifex non posse census jam constitutos vendi majori pretio, nec emi minori ac fuerunt primò constituti, non est intelligendum vo-

voluisse excludere varietatem pretii, quando census factus fuit periculosus, vel difficilis exactionis; nam tunc communiter minoris venduntur, & certum est in his aliisque similibus casibus posse per episcopum Bullam interpretari, cum ex diversis circumstantiis censum pretium variari possit: *Palais tr. 32. d. 6. p. 16. num. 30.*

Regula in praxi observanda.

I. Prima regula sit perpetua præsumi à Notariis observari Constitutionem S. Pii V. in creatione censuum, quoties contenti sint emptorem, seu censualem ostendere crumenam nummorum, absque eo quoddam coram testibus enumerentur, & consignentur Censuario. Multoties nummi contenti in crumena non sunt censuales, seu emptoris, sed ipsos pro illo tempore obtinuit ab Amico ad ostentationem pecunie necessariæ pro creatione census. Ut plurimum etiam non adæquant summam necessariam pro creatione census. Tandem non dantur Censuario nisi ut statim ipsos restituat. Hoc igitur quod fere semper in praxi servatur, non est nisi cludere Pontificiam Constitutionem.

II. Generaliter observare debent Confessarii, quod licet ante creationem census debeant quantum fieri potest curare, ut omnino servetur Pontificia Constitutio, post census creatum non statim debent illum ut hærenatium condemnare, eò quod aliqua in Constitutione contenta non fuerint observata, dummodo servata fuerint, quæ sunt de jure naturæ. Ut vidimus, probabile est pro foro conscientie non esse necessariò attendenda quæ solum sunt de jure Pontificio, semper cum abest fraus & dolus. Conditiones autem, quæ de jure naturæ ad constituendum censum requiruntur, commode reducuntur ad sequentes. Primò ut, supposita sincera voluntate emendi, & vendendi jus ad fructus percipiendos, servetur inter pretium & censum æqualitas. Porro cum emptor census emat non rem censitam, sed jus ex ea percipiendi annuos fructus, illud erit justum pretium census, quo ex communi consuetudine reputatur emi posse tale jus, e. g. ad tot nummos aureos, ad tot sextaria frumenti. Verum tamen est rem censitam debere posse reddere fructus, ad quos percipiendos emptor jus emit; similiter enim emere jus ad percipiendos e. g. 8. sextaria frumenti ex aliquo prædio, si tale frumentum ex eo colligi non possit. Secundò, si apponantur hinc inde gravamina præter naturam contractus, compensanda sunt arbitrio prudentis. Dixi, gravamina, seu pacta præter naturam contractus, nam clarum est non posse apponi pacta destructiva ipsius contractus.

Hinc pro praxi quamplura inferet Confessarius. Primò, non statim damnandum esse censum sine fraude creatum non pecuniâ, sed mercibus, seu pecuniâ antea debitâ; sicut etiam si auctum fuerit pensionibus non solutis. Secundò, idem dicendum est, si census non creatus fuerit coram Notario & Testibus, sed per scripturam privatam. Tertio, jure naturæ videtur licitum in censibus pactum, ut si venditor non redimat censum intra aliquos annos, his elapsis, sit ex parte ipsius irredimibilis; sicut etiam ut non possit illum redimere nisi post aliquos annos: oportet tamen compensari hæc gravamina imposita venditori, vel augendo pretium census, vel pensiones minuendo. Quartò, quamvis multa suspicio usuræ sit, si apponatur pactum ut venditor teneatur redimere censum, quoties voluerit emptor, nihilominus si revera sub nomine census non palliatum fuerit mutuum, non improbabile est de jure naturæ posse tale pactum sustineri. Sicut enim si post creatum

censum, emptor faceret alium contractum cum venditore, quo obligaretur ad eundem redimendum ad natum emptoris, diminuta pro hoc novo gravamine pensione, non videretur hic novus contractus damnandus ut injustus, cur non possunt hoc pactum apponere in ipso contractu creationis census? Certè DD. & jus permittunt simul plures licitos contractus exercere; *cap. un. de commod., leg. 1. ff. de deposito.* Quintò, non videtur contra naturam contractus census pactum de solvenda pensione, etsi pereat res illi subiecta, dummodo hoc onus venditori impositum compensetur vel augmento pretii, vel diminutione pensionis. Ratio est quia, sicut emptor census possit cum alio facere contractum assecurationis, ut scilicet iste teneatur ipsi solvere pensiones, si res censita pereat, cur & non poterit idem facere cum venditore census, dummodo illi det quantum alteri traderet pro pensionum assecuratione? Certè non video disparitatem.

Sextò, sustineri potest, attento jure nature, pactum, quo, si non solvatur pensio, res censita cadat in commissum, dum hoc onus venditori impositum compensetur. Oportet tamen Censuarium culpâ suâ pensionem non solvere, & penam esse culpæ proportionatam, irrationabile enim esset si pro non soluta pensione e. g. 20. aureorum, ad quam percipiendam emptum fuisset jus quingentis aureis, deberet cadere in commissum prædium valoris 1000. aureorum censui subiectum. Septimò, sustineri potest pactum ut census totus simul redimatur; nec desunt DD. qui affirmant id contrarium non esse Constitutioni S. Pii. Et de facto, sicut qui emit cum pacto retrovenditionis non potest cogi ad restituendam rem emptam, venditori, ni iste totum restituat pretium, ita & dicendum simile pactum in censibus non esse illicitum immo neque hoc pactum videtur compensandum venditori census, cum omnino æquum sit, ut qui vult redimere rem quam vendidit, sicut totum habuit pretium in vendendo, ita & totum restituat in redimendo. Octavò, non est contra jus naturæ pactum de rescindendo contractu, si censuarium per duos vel tres annos non solvat pensiones; nam jus naturæ dicitur, ut qui non servare vult obligationem solvendi, quam aliquis emit suâ pecuniâ, eandem pecuniam debeat restituere illi, qui emit hujusmodi obligationem.

Omnia præfata non adverteri juri naturæ in creatione census passim Theologi sustinent; & cum ex alia parte non pauci dicant Bullam S. Pii solummodo pro foro externo valere; non statim ac Confessarii, adveniunt in creatione census aliquid, quod non apparet secundum dictam Bullam, judicare debent contractus esse nullos, pensiones perceptas esse restituendas &c.

III. Advertere etiam debet Confessarius quandoque creati census super aliquo fundo, cujus fructus obligati sunt anterioribus Censualibus. In tali casu utique emptor secundi census non potest ex vi ejusdem aliquid exigere, si fructus fundi censiti non sint adeo pingues, ut sufficientes sint pro primo, & pro secundo censu. Ex his videat Confessarius, quid si emptor secundi census postea sciat fundum jam alteri censui fuisse obligatum, & non superesse fructus pro solvendo novo censu, non potest aliquid vi ipsius percipere, utpote quia secundus census nulliter fuit emptus. Et hoc verum est, etiam si venditor pro solutione obligasset etiam fructus aliorum prædiorum; nam hoc non efficit quin census nulliter fuisset emptus, cum fructus aliorum prædiorum non habeantur pro fundo census, sed solum pro majori securitate percipiendi pensiones. Quomodo ergo se gerere debet Confessarius cum eo, qui plures pensiones exegit ex censu nulliter empto?

Si mala fide percepit, debet omnes restituere. Si bona fide, solummodo id, in quo factus est ditor; vel etiam nihil, si ex censu bona fide male empto passus est damnum, vel lucrum cessans, quæ reputentur æquare id quod percepit, nam venditor dolosus tenetur ad damna & interesse.

IV. Aliam rem sub jectio considerationi Confessariorum. Dantur e. g. quidam antiqui census, ex quibus heredes venditoris adhuc solvant quinque, sex, vel etiam septem pro quolibet centenario hæredibus emptoris. Talium censuum pensiones nescio videre quomodo modò non sint injuste; nam dum creati fuerunt tales census, frumentum, vinum &c. multò majori pretio vendebantur, unde bene concipi potest rem censitam tunc produxisse fructus correspondentes pensionibus census; at cum modò fructus quasi pro mediocritate in pretio decreverint, difficile est rem censitam producere fructus correspondentes talibus pensionibus; & si fructus tantam pensionem non adæquant, quomodo Censualitè possunt illam recipere?

CAPUT II.

De Censu Vitalitio.

Q. I. Uid sit census Vitalitius.

R. Censu vitalitius non est jus percipiendi pensionem ex re fructifera, quo pacto de censu huc usque loquuti sumus, sed bene reduciatur ad contractum fortis, seu alog. Hinc aliqui illum explicant, quasi sit quedam sponsio, quæ vendens dicat emptorem non tandiu victurum, ut annuè accipiendo aliquam pensionem, recepturus sit totam summam; è contra verò emptor spondeat se tandiu, & etiam diutius victurum. Justitia igitur hujus contractus consistit in hoc, ut æquale sit periculum lucri & damni; quæ equalitate posita, nemo dubitat esse licitum; & de hoc censu non loquuntur Pontificie Constitutiones.

Quamvis ordinariè loquendo, creetur iste census duraturus ad vitam emptoris; nihilominus creari etiam potest duraturus ad vitam venditoris. Neque obstat ex censu duraturus ad vitam emptoris dari occasionem optandæ ipsius mortis, quod utrumque Jus abhorret, ut videre est *cap. dispensia, & c. ne captanda extr. de concess. præb., & l. stipulatio hoc modo concepta ff. de verb. oblig.* nam hoc per accidens est, & non ex natura contractus. Et quidem si id deberet semper attendi, deberet etiam non admitti successio Filiorum in paternam hæreditatem; nam ad eam obtinendam possunt illius mortem optare: sicut proprietarius mortem usufructuarii, & Fideicommissarius mortem hæredis gravati.

Q. II. Quale sit justum pretium in censu vitalitio.

R. Non pauci in taxando pretio census vitalitii assignant regulam sequentem. Volunt attendendos esse annos, ad quos moraliter, attentis omnibus circumstantiis Personæ, de qua agitur, pervenire potest illius vita. Demus e. g. posse adhuc vivere 20. annos, dicunt sumendam esse medietatem ipsorum annorum, & ita regulandas esse pensiones, ut illo tempore adæquent pretium census. Secundum hanc doctrinam, si dem 100. aureos ad censum vitalitium illi, qui judicatur adhuc vivere posse annos 20., potero exigere 10. singulis annis. Hanc regulam putant esse omnino æquam; nam si excedat 10. annos lucrabitur qui emit censum; si verò ad illos non pertingat, lucrabitur qui vendidit.

Verùm hanc regulam non omnino æquam meritis alii judicant. Et ratio est quia, qui judicatur adhuc posse vivere 20. annos, facilius eveniet,

si non sit infirmæ valetudinis, ut vivat primis 12., aut 15. annis, quam moriatur nondum expletis primis 10. annis; & ita non apparet æqualis fors lucri, & damni in emente, & vendente. Melius ergo dicunt illi, qui volunt in taxando pretio census vitalitii, attendendum esse arbitrium viri prudentis, qui attentis circumstantiis loci, ministerii, ætatis, fortitudinis, valetudinis &c. ita taxet pretium, ut videatur esse æqua spes lucranda in emente, & vendente censum.

QUÆSTIO VI.

De Locato, & Conducto.

CAPUT I.

De Natura Conductionis, & Locationis; de iis qui locare, & conducere; & de rebus, qua locari, & conducuntur.

Q. I. Uid sit conductio, & locatio.

R. Definitione communiter accepta, conductio potest ita defini: *Contractus bona fidei initus solo consensu, quo præstatur certum pretium pro aliqua re utenda, vel fruenda, seu pro opera alicujus personæ.*

Conductio igitur est contractus bona fidei, ut constat ex §. 28. *Instit. de action.,* & solo consensu perficitur, ut emptio & venditio; *l. 1. ff. locati, & conducti.* In hoc autem contractu, ad differentiam Precarii, in quo res ad usum gratis conceduntur, intervenit pretium certum, & determinatum: §. 1. *Instit. de locat. & cond.* Disputant autem DD. an hoc pretium debeat consistere in pecunia numerata, ut videtur dici §. 2. *Instit. de locat. & cond. & leg. naturalis 5. §. 1. Et cum ff. de præscrip.,* vel etiam consistere possit in aliis rebus, præsertim fungibilibus, sicut innuitur *leg. & hoc 35. in fin. ff. de locat. & cond. & leg. olei 21. Cod. eod.* Ad conciliandas autem has leges, dicunt DD. in locatione & conductione strictè sumpta, pretium consistere debere in pecunia numerata, non verò si largè sumantur; & ita locantur greges ea conditione, ut conductor det lanam, caseum &c., & prædia pro certa quantitate frumenti &c.

Additur in allata definitione, *pro aliqua re utenda, vel fruenda;* quamvis enim in emptio ne & venditione alienetur dominium directum rei, in locatione & conductione solum transfertur usus rei, ut quando locatur domus, equus &c., vel solum fructus, ut quando locantur prædia, vineæ &c. Dicitur denique, *seu pro opera alicujus personæ,* nam etiam operæ & labores personarum conducuntur, ut patet in famulis, Artificibus &c.

Quamvis autem hic contractus modò locatio, modò conductio appetatur promiscuè, re vera tamen sortitur hæc nomina secundum diversas considerationes. Quando datur aliqua res utenda, vel fruenda pro pretio, vel mercede; intervenit *Locatio,* & persona eam dans dicitur *Locator.* Quando verò datur pretium pro re utenda, vel fruenda, dicitur *Conductio,* & persona illud dans dicitur *Conductor.* Speciali nomine conductor prædii urbani, vel domus dicitur *Inquilinus;* sicut vocatur *Colonus* Conductor prædii rustici. Conductor verò Gabellarum vocatur *Publicanus.* Hæc omnia patent ex diversis juribus, quæ superfluum est citare.

Q. II. Quinam possint locare, & conducere.

R. Omnes locare possunt, si non sint à jure prohibiti. Quod omnes possint locare, & conducere patet, quia, cum hic contractus sit de jure

Gentium, unicuique concessum intelligitur illum inire, si non expressè prohibeatur, juxta glossam in cap. inter corporalia v. non invenitur de translat. Episcop. Olim milites & curiales prohibebantur conducere prædia, ne primi distraherentur à militia, & secundi à suis obligationibus. Quid verò dicendum sit de Clericis, jam explicatum est dum egi de negotiatione. Pariter lex arcebat à conducendis vestigialibus, & prædiis fiscalibus Tutores & Curatores, usquedum non reddiderint rationem tutelæ, vel curæ: arg. leg. un. Cod. de Tutor vel Curator. Denique rejiciuntur à conducendis domibus vicinis scholis Publicis exercentes artem strepitofam, ne studio additi à tali strepitu impediuntur: arg. l. un. C. de Liber. Stud. Idem dicunt de talibus Artificibus, volentibus conducere domos vicinas Monasteriis: arg. can. primæm 7. caus. 18. q. 2. In his tamen puto standum esse consuetudini.

Q. III. Quænam possint locari, & conducti.
R. Præciscendo à speciali prohibitione, omnia, quæ possunt vendi, vel emi, possunt locari & conducti, siue sint propria, siue aliena. Ita communiter docent DD. in leg. 1. ff. locati. Dixi, siue sint propria, siue aliena, & ita usufructuarius licitè & validè rem usufructuariam alteri locat: l. arboribus 12. §. 2. ff. de usufr. sicut etiam conductor potest rem à se conductam alteri æquè idoneo locare: leg. si sibi alienam 7. ff. locati, nisi tamen aliter conventum fuerit. Hic tamen observandum, quòd si usufructuarius alteri locet rem usufructuariam, & postea ipse moriatur, antequam expiret tempus locationis, sicut cum ipso expirat usufructus, ita & terminat locatio ab ipso facta. Hinc hæres Defuncti non tenetur attendere locationem ab eo factam, sed solum tenetur dare conductori mercedem pro rata temporis &c. leg. si quis 9. §. 1. ff. de locat. & cond.

Observandum etiam, quòd si quis locet rem profus alienam, in qua scilicet nec habeat dominium utile, nec usum, si talis res à domino evincatur, Locator debet refundere pretium, & quantum interest conductoris, non posse re conducta frui: leg. nos videamus ff. de loc. & cond. Non tenebitur tamen refundere pretium, si rem æquè commodam conductori substituat: l. si quis 9. ibid. neque compensare damna conductoris, si rem alienam locavit ex ignorantia, & bona fide. Dixi etiam ab initio responsionis, præciscendo à speciali prohibitione, nam jus quædam prohibet locare & conducere. Primò ergo prohibetur locatio servitutis prædialis, seu realis, uti se habet iter, via, & jus pascendi: ratio est quia locatio importat ut fiat tantum ad tempus, secus servitus realis: l. servitutes 4. ff. de servit. Nulla autem est prohibitio locandi servitutem personalem. Secundò, locari non possunt res fungibiles, quæ usu assumuntur, ut pecunia, vinum, oleum &c. nam in locatione concessur usus rei locatæ: eo pacto, ut elapso tempore locationis, res eadem restituatur, quod verificari non potest in rebus præfatis, ut de se constat. Possunt nihilominus locari ad pompam & ostentationem, & pretium locationis accipi: leg. sed mihi 3. ff. commodati &c. Denique prohibentur locari res Ecclesiasticæ immobiles ultra triennium, sed de hoc agam in fine hujus Tractatus.

Regula in praxi observanda.

In praxi attendendum est, multoties illum qui aliquam rem siue mobilem, siue immobilem ab altero sibi locatam habet, eandem alteri iterum locare, ex quo deterior redditur cum præjudicio Domini. Exempla habemus in eo, qui boves sibi lo-

catos, alteri ad aliquod opus locat, eosque ob nimium laborem reddit vilioris pretii. Item plura exempla habemus in rusticis, qui non valentes multa prædia à se conducta ferere, aliis sublocant; at interim quia isti brevi tempore talibus prædiis fruendum sciunt, nullam rationem habent terras steriliores reddendi, vites, aliasque arbores fructiferas, modo quo debent, colendi &c. Hæc omnia non sunt licita conductoribus, & tenentur de damno, quod inde Domino evenit; quamvis enim prædia sibi locata aliis valeant sublocare, nihilominus isti debent esse æquè idonei, & exinde nullum præjudicium debet advenire primo Locatori.

C A P U T II.

De Obligationibus, & Juribus Locatoris; & de obligationibus, & Juribus Conductoris rerum.

Q. I. Quæ sint obligationes Locatoris.

R. I. Præciscendo à particularibus conventionibus, & consuetudinibus locorum, quæ omnino sunt observandæ, si non contineant injustitiam: leg. circa locationes 19. ff. locati, primò locator tenetur tradere conductori rem, ita ut eam uti possit juxta modum & tempus conventum: nam ratio dicit adimplendum esse contractum, eo modo quo conventum est, & habetur leg. ex conducto 15. leg. si in legem 24. ff. locati & alibi. Advertere tamen est discrimen, quod intercedit, si conductor non possit frui modo & tempore convento re locata culpa locatoris, aut sine culpa. Si primum, tenetur ad refundendum pretium, & simul interesse conductori; ut si injustè & ante tempus expellat à re locata; si dum poterat, non subtulit impedimentum etiam ab alio proveniens, ne conductor fruatur re locata, si non voluit reficere rem locatam, ita ut eam conductor commodè frui valeret &c. Ratio horum omnium est quia, tunc injustè est causa damnorum conductoris, unde etiam leges in dictis casibus obligant locatores ad pretium & interesse: leg. cit. ex conducto, leg. si in legem, leg. si fundus 33. leg. si merces 25. ff. locati. Si verò prædicta accidant sine culpa locatoris, tenetur tantum ad refundendum pretium pro rata temporis, quo non potuit conductor frui re locata, ut de se patet, & constat etiam ex leg. ex conducto cit., l. si quis 9. leg. qui insulam 30. ff. locati. Quòd si locator removeret conductorem à locatione non ex necessitate, aut alia iusta causa, sed ob sui majorem utilitatem, commoditatem &c. tunc tenetur ad pretium, & interesse: leg. qui insulam cit.

R. II. Altera obligatio locatoris est refundere expensas extraordinarias necessarias, vel utiles, eo modo, quo statim dicam, factas à conductore in re locata. Notare ergo oportet, conductorem prædiorum, si aliud non ferat conventio & consuetudo, teneri per se facere expensas ordinarias, ut prædia fructificent, & deinde fructus colligantur; hæc autem consistunt in arando, fodiendo, metendo, stercoreando &c.; ex his enim sequitur quòd ipse uberioris fructus percipiat. Nihilominus ipse non tenetur ad expensas extraordinarias necessarias, cum non intelligatur voluisse se obligare nisi ad id, quod ordinariè est necessarium: leg. Dominus 55. §. 1. ff. locati; hinc eas tenetur refundere locator. Quoad expensas verò extraordinarias utiles distinguendum est. Si fuerint moderatæ, locator tenetur eas refundere conductori, etiam si sine eius consensu fuerint factæ: leg. Dominus cit., junct. leg. sed addes 19. ibid. quod tamen verificatur, si tales expensæ duraturæ etiam sint in commodum locatoris post tempus locationis, alias

aliàs solveret alterius commodum. Si verò fuerunt immodicæ, & valde graves, tunc quamvis locator non teneatur ad eas restituendas, quia potius incommodum exinde reportat: arg. leg. Paulus 14. ff. de doli mali except. nihilominus id regulandum est juxta ea, quæ dixi in superiori Tract. 13. q. 2. cap. 2. quæst. 5. Juxta etiam doctrinam ibi traditam regulanda est restitutio expensarum, quæ sunt merè voluntariæ.

Duo tamen hæc subjungere oportet. Primum, quòd si locator nolit refundere expensas in casibus, quibus tenetur refundere, potest conductor velle sibi satisfacere, retinendo rem conductam: leg. 5. ff. de impens. in rem dot. Secundum est, quòd si vellet sibi satisfacere auferendo à re locata melioramenta, debet cavere ne eandem rem deteriore reddat: leg. sed addes 19. ff. locati. Item non debet id facere ex rabie & invidia, ut si auferendo melioramenta merè voluntaria nullum commodum reportet: quomodo eveniret si abraderet picturas, si viridarii ornamenta destrueret &c. leg. in fundo 34. ff. de rei vindic.

R. III. Tertia obligatio locatoris est manifestare vitia rei locatæ, in quo tamen etiam distinguere oportet. Si quis ex ignorantia & bona fide locet alteri rem habentem vitium occultum, solum tenetur ad restituendum pretium locationis, secundum quod ex tali vitio res feret minus utilis conductori, non verò teneretur ad damna exinde sequuta, quia non fuisset ipsorum causa culpabilis. Secus dicendum, si culpabiliter locasset rem vitiosam, unde damnum passus fuisset conductor, ut de se patet, & habetur etiam leg. sed addes 19. ff. locati, & leg. tenetur ff. de action. empti. In præfata lege sed addes habetur locatorem teneri ad damna, quæ passus fuerit conductor, etsi ex ignorantia ipsi locata fuissent dolia, & alia vasa vitiosa. Verùm dispositio legis solum fundatur in præsumptione, quòd ignorantia locatoris fuerit culpabilis; ac proinde, supposito non fuisse graviter culpabilem, non est attendenda in foro conscientia: Bon. de contr. d. 3. q. 7. p. 2. n. 3. Solum ergo teneretur ad damna Locator, qui bona fide locasset rem vitiosam, quando expressè pro non vitiosa locasset; tunc enim intelligeretur in se suscepisse onus damni, quod ex vitio etiam ipsi ignoto posse derivare: leg. tenetur §. Sed si vas ff. de act. empti.

R. IV. Locator tenetur ad onera, & tributa rei locatæ imposita. Ita communiter DD. ex clara dispositione leg. Ediles studeant ff. de v. publ. Quòd si talia onera ex particulari conventionne solvenda sint à conductore, debet ea ipsi locator compensare, relinquendo e. g. majorem partem fructuum: Bon. n. 7. Laym. l. 3. tr. 4. c. 22. n. 4.

Q. II. An Locator teneatur remittere mercedem Conductoris, vel totam, si sine sua culpa nullos fructus percipiat ex re locata; vel pro rata, si paucos, aut exiguos.

R. I. Locator tenetur modo dicto remittere mercedem. Ratio est quia, in rei fructifera locatione imponitur merces ad compensandos fructus percipiendos; unde si nulli, vel pauci fructus percipiuntur, pensio vel ex toto, vel ex parte remittenda est. Ita etiam clarissimè jura disponunt: cap. propter sterilitatem de loc. & cond., leg. ex cond. 15. §. 2., leg. si merces 25. ff. locati, & leg. licet C. locat., Less. l. 2. c. 24. n. 15.

Difficultas est in assignando, quando diminutio fructuum, & damnum intelligi debeat notabile, adeoque confurgat in locatore obligatio remittendi saltem ex parte pensionem, cum certum sit ex modo dicto damno non confurgere talem obligationem, ut patet ex leg. si merces cit., ac pariter ex lege ex conducto 39. ff. locati. Quamvis autem hæc habeatur non esse audiendum illum, qui conqueritur

de fructuum exiguitate, certè dispositio hujus legis intelligenda est de Colono se conquerente de modico damno; nam si ibi statutum fuisset non audiendum, etiam stante gravi damno, hæc lex aperitè contradiceret aliis supra citatis; contradictio autem in legibus est pro possibili vitanda: cap. cum expediat de elect. in 6.

Inter diversitatem autem opinionum, & præciscendo à particularibus consuetudinibus locorum, ea opinio videtur magis ad veritatem accedere, quæ asserit tunc damnum esse grave judicandum, quando deducto semine, aliisque expensis conductoris, non collegit fructus, qui valeant adæquere dimidiam partem annuæ pensionis. Hoc damnum videtur ex natura sua grave; & ita etiam leges decidunt graviter damnificatum venditorem, qui deceptus fuit infra dimidium justii pretii: Molin. disp. 493. n. 5. Bene etiam in hac materia attendi possunt consuetudo, seu arbitrium viri prudentis: Laym. l. 3. tr. 4. c. 22. n. 7.

R. II. Dantur aliqui casus, in quibus conductor tenetur ad totam pensionem, non obstante gravi damno, quod passus fuerit in re locata. Primò, tenetur Conductor ad totam pensionem, non obstante quacumque sterilitate, si ita specialiter conventum fuerit, & conductor super se suscepit periculum omnis casus fortuiti, infortunii &c. leg. si quis 9. §. 2. ff. locati. Ratio est quia, tunc cessit juri suo. Oportet tamen compensare hoc onus diminutione pensionis, aliàs daretur inæqualitas inter contrahentes: Anton. à Spir. S. in direct. Conf. p. 3. d. 21. n. 1006. & seqq. Verum tamen est in talibus casibus non comprehendi casus omnino insolitos & extraordinarios, & hi dicuntur, quando accidit aliquid quod nunquam contigit, vel non extat memoria contigisse. Unus ex his casibus fuit exsiccatio olearum, quæ contigit anno 1709. Molin. disp. 493. n. 12. Bon. de contr. d. 3. q. 7. p. 3. n. 13. & communiter Canonistæ: arg. leg. fistulas §. Frumenta ff. de contrah. empti.

Secundò, non tenetur Locator remittere pensionem, si sterilitas unius anni ex abundantia præcedentium, vel subsequentium compensetur: cap. propter sterilitatem 3. de locat. & cond., leg. licet §. C. locat., Molin. cit., Barbosa in cit. cap. propter n. 18. Imò si ob præteritam sterilitatem Locator aliquid de pensione conductori remisit, potest sibi compensare quod remisit, si primo, secundo, vel tertio, & quarto anno ubertas superveniat: leg. ex conducto §. 4. ff. locati. Ex eadem lege colligitur non habere locum remissionem, si sterilitas sit consueta, vel eveniat ex vitio rei locatæ; nam si id cognovit conductor, & tamen voluit talia prædia sibi locari, cessit juri suo: Anton. p. 3. l. 8. c. 10. q. 2.

Tertiò, si Colonus sit partiarus, ut si e. g. solvere debeat pro pensione dimidiam, aut tertiam partem fructuum, non est illi diminuenda pensio propter sterilitatem, quia quasi societatis jure damnum & lucrum cum domino fundi partitur, ut dicitur leg. si merces 25. §. 6. ff. locati, Molin. n. 22. Menoch. consult. 669. n. 12. & seqq.

Quartò, non habet locum diminutio pensionis, si fructus pereant, quando jam erant à solo separati, quia in hoc casu nil disponunt jura; & aliunde tales fructus ita separati, cum pleno jure pertineant ad conductorem, & ipsi dicendum est perire: Navar. in Man. c. 17. n. 187., Rosign. pran. 6. n. 4. Multò minus diminuenda est pensio, si sterilitas, vel damnum proveniant ex culpa conductoris, quia, ut dicitur reg. 36. juris in 6., Damnum quod quis suâ culpâ fecit, sibi debet, non aliis imputare.

Q. III. Quando Locatori competat jus expellendi conductorem à re locata.

T t t a

R. Sup

R. Suppono absque legitima causa non posse locatorem ante finitam locationem expellere conductorem; nam ita se obligavit in contractu locationis, ac proinde ita clarè decernitur *leg. Ades 3. & leg. olei 21. C. locati*. Hinc si expellat illegitimè, teneri ad pretium & interesse jam supra notavi. His suppositis.

Quatuor sunt causæ, quibus locatori licet expellere conductorem ante finitum tempus locationis, & recensentur *leg. ades cit. & cap. propter 3. de loc. & cond.* Prima est, si facta locatione ad longum tempus, hoc est, saltem ad quinquennium, conductor per biennium in solidum non solverit. Quod si in contractu determinetur tempus solutionis totius mercedis, & a conductore non observetur, statim expelli potest. Si verb facta fuerit ad tempus brevius, statim expelli potest, si constituto tempore non solvat, uti docent cum Glossa communiter DD. in *cap. propter cit.* Observandum etiam, quod si pensio integrè una vice solvenda sit, non juvat conductorem, quin à re locata expelli possit, si solvat per partes; nam ita solvere, non est multoties sine gravi incommodo locatoris; *leg. plenè 3. ff. Famil. Heredisund. junctâ Glossâ in leg. Ades v. in solidum*.

Secunda causa est, si locator indigeat re locata; *leg. ades 3. cit.* Id tamen intelligendum, si talis indigentia, vel necessitas non erat, & non poterat prudenter prævideri tempore locationis; nam aliàs locator sibi imputare deberet si rem sibi necessariam locasset; vel si aliter supervenienti necessitati non possit providere. Observare etiam est licere expellere conductorem non solum ob propriam necessitatem, sed etiam ob necessitatem Patris, & Matris, & filii ipsius locatoris; nam hi jure naturali semper præferendi sunt extraneo, facta semper tamen remissione mercedis pro rata temporis, quo conductor privatur re locata; *cap. propter & c. cit. Mol. d. 499. n. 5. Azor. p. 3. l. 8. c. 10. Navar. in Man. c. 17. à n. 193.*

Tertia causa est, si domus locata indigeat reparatione, quæ aliàs fieri non possit, nisi expulso conductore. Si tamen aderat talis necessitas tempore locationis, & nihilominus locata fuit domus conductori id ignoranti, locator tunc non solum tenetur ad diminutionem mercedis pro rata temporis, quam diminutionem semper facere debet; sed etiam ad interesse, utpote quia culpabiliter damnificavit conductorem. Facta autem reparatione, potest cogi locator ut iterum admittat conductorem ad domum inhabitandam; *Gloss. Marg. in leg. 3. cit. vers. cum. Inquilinus ff. uti possidetis*.

Quarta causa est, si conductor male utatur re locata, vel notabiliter damnificet, vel eâ abutatur contra bonos mores, introducendo e. g. in domum lenones, meretrices, fures &c. *Mol. disp. 499. Azor. cit.* In utroque casu si alium inquilinum pro tempore residuo habeat, debet remittere priori mercedem pro rata temporis. Secus si alium inquilinum non habeat, nam locator non debet sentire dampnum ex culpa conductoris; *Molin. cit.* Item in primo casu locator habet actionem ex locato contra conductorem, ut scilicet omne dampnum illatum compenset, ut de se patet, & notat Glossa in *cap. propter cit.* Dum autem locator velit ex præfatis causis expellere conductorem renuentem exire è Domo conductæ, melius erit si id faciat Judicis autoritate; quamvis non desint qui asserant etiam propria autoritate id posse præstare.

Q. III. Quando tacitè cenfatur prorogata locatio, R. Si locator sciens esse finitum tempus locationis, permittat conductori retinere rem locatam, intelligitur prorogata locatio ad illud tempus, quod exigit res locata; *leg. item quaritur 5. Qui impleto ff. locati, & leg. qui ad certum ibid.* Idem

dicendum, si existat lex municipalis, aut consuetudo, ut conductor certo tempore ante finitam locationem admoneatur, non amplius perseverare debere in re locata, & non moneatur.

Dixi, ad illud tempus, quod exigit res locata; nam cum prædia rustica regulariter non soleant offerre fructus nisi per annum, per annum saltem intelligitur prorogata locatio; *leg. cit. item quaritur*. Hac ratione si prædia essent talis naturæ, ut non fructificarent nisi intra triennium, pariter ad tale tempus diceretur prorogata locatio. E contra cum locatio domus fructificet de die in diem, & ad ratam temporis, ipsius locatio intelligeretur prorogata solum quoad usque unus ex contrahentibus vellet à contractu recedere. Excipere nisi esset in tali loco consuetudo non locandi domos nisi de anno in annum; nam tunc locatio ad annum intelligeretur prorogata. Porro prorogatio intelligitur facta cum iisdem conditionibus, & patris primæ conditionis; *Molin. disp. 498. Bonac. d. 3. q. 7. p. 2.*

Q. IV. Quæ sint obligationes conductoris. R. I. Præcindendo modò à particularibus conventionibus, & consuetudinibus locorum, prima obligatio conductoris est ut solvat integram pensionem tempore in contractu præfixo, vel juxta consuetudinem loci; nam in contractu locationis intelligitur talem suscepisse obligationem. Si autem tempus non fuit determinatum pro solutione faciendâ, attendendum est tempus, quo intelligitur ex parte locatoris contractum esse completum; nam tunc solum potest pensionem exigere; *leg. Julianus 5. Off. rri ff. de action. empt. & conductor debet eam solvere, cum tunc & ipsi competat ex parte sua contractum complere; Bon. loc. cit.* Hinc si locatio facta fuerit ad tres menses, vel ad sex, vel ad annum, post hoc tempus est solvenda pensio, quia tunc intelligitur locator satisfecisse suæ obligationi. Post annum pariter solvenda est, ordinariè loquendo, pensio locationis prædiorum; nam solvitur intuitu fructuum, qui non solent integrè colligi nisi saltem intra annum. Nec refert, quidquid aliqui dicant in contrarium, locationem factam fuisse ad plures annos, v. g. ad novem; quamvis enim etiam tunc non fuerit expressa obligatio solvendi pensionem singulis annis, nihilominus ita re vera videtur solvenda, cum locatio plurium annorum æquivalet pluribus locationibus; *Mol. disp. 497. Tamb. l. 9. tr. 4. c. 4. s. 2.*

R. II. Secunda obligatio conductoris est, ne utatur re conductâ ad alium usum, quàm fuerit conventum in locatione; *leg. qui jumenta 40. ff. de furtis*; nisi tamen prudenter præsumat locatorem non esse invitum; *leg. qui re 16. ibid.* Si proinde quis utatur re conductâ contra voluntatem Domini, & ex hoc pereat, vel deterior fiat, conductor tenetur de damno illato, quia fuit causa injusta illius; *Ron. cit. p. 3. n. 1.*

R. III. Tertia obligatio conductoris est non deserere rem conductam, antequam finiat tempus conditionis, ni tamen adit rationalis causa aliter faciendi; *leg. Dominus 55. ff. locati*. Rationalis etiam causa daretur, si domus spectris infestaretur, si immineret periculum corruendi &c.

R. IV. Tenetur quartò conductor ita custodire rem conductam, ut quamvis non teneatur de culpa levissima, si ipsa pereat, vel deterior fiat, teneatur tamen de culpa levi, & lata; *leg. h. quis 8. s. 3. & leg. item quaritur 13. s. 1. ff. locati*, & hoc intervenit in omnibus contractibus, qui sunt in gratiam utriusque, ut dictum est *tr. 13. q. 2. cap. 1. quasi 5.* Teneretur etiam de culpa levissima, sicut & de casu fortuito, si ad hæc conductor se obligasset, quia tunc liberè suscepisset talem obligatio-

tionem, & contractus legem ex conventionem recipiunt, juxta *reg. 85 juris in 6.* Idem dicendum; si suâ culpâ dedisset causam casui fortuito, ex quo res perit; ut si facta fuisset conventio de igne non inferendo in stabulum, & ex non servata tali conditione stabulum fuerit concrematum; *l. videamus 5. Si hoc ff. locati*.

Disputant autem Canonistæ an locatori incumbat probare rem locatam perisse, vel esse factam deteriorem culpâ conductoris. At quidquid sit de foro externo, pro foro conscientie dicendum est, quod si conductor non sit moraliter certus suâ culpâ perisse, vel deteriorem factam fuisse rem locatam, potest expectare ut id demonstretur à locatore, utpote quia actori incumbit probatio; *leg. 2. ff. de probat. & culpa & delictum in dubio non præsumuntur; arg. leg. merito 51. ff. pro socio*. Neque dicitur in casu nostro præsumi posse dampnum evenisse culpâ conductoris, quia re locata utebatur; nam ad summum, ut dicunt quamplures DD., ni aliud constet, præsumi debet culpa levissima, ex qua non tenetur conductor; *Mascard. concl. 457. Menoch. de arbitr. cas. 390. n. 4. Laym. l. 3. tr. 4. c. 22. n. 5.*

Q. V. An conductor teneatur ad solutionem mercedis, casu quo non possit uti re locata.

R. I. Si impedimentum proveniat à conductore, non liberatur ab obligatione solvendi integram mercedem locatori; *arg. leg. habitatores 27. s. 1. & leg. Dominus 55. s. 2. ff. locati*. Et de facto non est æquum locatorem pati dampnum ex impedimento ab ipso conductore posito; sicuti è contra diximus locatorem ponentem impedimentum, quominus conductor uti possit re conductâ, debere mercede privari; *Less. l. 2. c. 24. n. 8. Bon. de contr. d. 3. q. 7. p. 3. n. 6.*

R. II. Si impedimentum quominus conductor frui possit re locata, nulla ratione ab ipso proveniat, non tenetur solvere mercedem pro tempore, quo uti non licuit re conductâ. Ratio est quia, contractus non obligant ultra intentionem contrahentium; & nemo rationabiliter censeri potest se obligasse ad solvendam mercedem pro re, qua sine sua culpa, aut ex apposito impedimento frui non possit. Ita communiter DD.

Q. VI. An propter fertilitatem, seu ubertatem fructuum teneatur conductor augere pensionem debitam locatori.

R. Conductor non tenetur augere pensionem, si copia fructuum provenierit ex ipsius diligentia, siue ex clementia Cœli. Probatur prima pars quia, ubertas, quæ provenit ex diligentia conductoris est fructus suæ industriæ; fructus autem industriales omnino sunt illius, qui industriam apposuit; *Less. num. 21. Molin. d. 495. arg. leg. fin. C. de alluvion. s. 6. ff. locati*, & redditur hujusmodi ratio, quia si conductor debet pati modica damna annis minus fertilibus, consequens est & ad ipsum pertinere lucrum annis ubertatis; *Mol. cit., Barbof. in cap. 3. de locat. & cond. n. 10., Engell. de locat. & cond. num. 6.* Unus recensetur casus quo teneatur augere pensionem *leg. ex conducto 15. s. 4. ff. locati*; & est quando ob præcedentem sterilitatem pensio fuit illi remissa, tunc enim illam augere debet, si superveniat ubertas.

Neque dicas, quod si ob sterilitatem, ut dictum est supra, debet remitti pensio, augenda quoque sit ratione ubertatis, cum contrariorum eadem sit ratio; *l. 1. ff. de his, qui sui, vel alieni jur.* nam hoc verum est, si non militet specialis ratio pro una parte. Potius igitur ratio habenda est, dum agitur de damno vitando, quàm de lucro acquirendo; *arg. reg. 33. ff. de reg. juris*; unde cum in casu sterilitatis agatur de damno vitando, potior ratio

habenda est tunc conductoris, quàm tempore ubertatis locatoris.

Q. VII. An conductor jus habeat contra hæredes locatoris, siue ejus successorem.

R. I. Conductor non solum habet actionem contra locatorem, ut servet ea, ad quæ se obligavit ex vi locationis, sed etiam contra ejus hæredes; *leg. si ades 19. s. 9. ff. locati, & l. 2. viam veritatis 10. C. cod.* Ratio est quia, successor, siue hæres universalis, cum repræsentet personam defuncti, succedit in omnia ipsius jura, & onera realia, ac proinde tenetur stare locationi factæ à prædecessore; *Azor. 3. p. 1. s. c. 6. q. 1. Covarr. l. 2. var. c. 15. Mol. d. 489. n. 4.* Secus dicendum de successore particulari, qui titulo donationis, emptiois, vel legati succedit in re locata, seu conductâ, cum non repræsentet personam defuncti; *Azor. q. 2. Mol. d. 499.*

R. II. Si agatur de Successore Ecclesiastico, distinguendum est. Locatio facta à Prædecessore de bonis & redditibus Beneficii pertinentibus ad suam sustentationem, ipsius morte expiravit. Ratio est quia, successor non est hæres universalis; & alunde supposito quod fructus beneficii à die mortis pertineant ad successorem, jam ad istum pertinet de iis disponere, aliàs antecessor de iis potuisset disponere in præjudicium successoris, contra id quod dicitur *cap. fin. de offic. Jud. Ordin. & cap. relatum de testam., Covarr. l. 2. var. c. 15. num. 6. Mol. d. 492. num. 5.* Si verb bona locata non erant specialiter deputata ad sustentationem Antecessoris, sed pertinebant ad Ecclesiam, Hospitale, Monasterium, tunc successor in administratione talium bonorum stare tenetur locationi factæ ab Antecessore; nam locatio intelligi potius debet facta nomine Ecclesiæ, quàm Antecessoris; *Bon. de contr. d. 3. q. 7. p. ult. n. 10.* Ita etiam statuunt leges pupillum, aut minorem debere stare locationi factæ à Tutore, vel Curatore, cum illorum potius nomine facta intelligatur; *leg. Tutela 8. ff. de administr. Tutor.*

Q. VIII. An jura, & obligationes conductoris transcant ad hæredes.

R. Hæres omnino tenetur subire præfatas obligationes; sicut etenim hæres universalis repræsentat personam antecessoris in iis, quæ ipsi favent, ita & in iis, quæ sunt ipsius incommodi. Concordant Jura, ut videre est *§. fin. Instit. de loc. & cond. leg. via 10. Cod. de locat. & leg. vitæ 13. C. de contr. & commit. stipulat.*

Regula in praxi observanda.

I. In locando rem vitiosam multoties peccatur. Peccant e. g. locatores Bestiarum, locando equum affictum sese in aquam demergere, vel aliud habentem vitium; & tunc certum est hujusmodi locatores teneri ad damna, quæ vel mercibus, vel conductoribus evenerunt. Peccant qui locant paucâ ferentia herbas nocivas. Peccant qui domos locant, in quibus est periculum contagionis, eò quod ibi aliquis obierit ethysi, vel morbo contagioso, insectus &c. Ex his facile est cognoscere cætera.

II. Advertere debet Confessarius multoties valde gravari conductores prædiorum, eò quod non reddiderint annuam pensionem, seu frumentum, de quo in contractu convenerat. Verè ergo in conscientia affictuarii non tenentur in pluribus annis sterilibus totum solvere; nam si detrahant eorum expensæ in fodiendo, arando, stercoreando, alienas operas conducendo, & semina emendo, reperire erit sæpe nec dimidium annuæ pensionis colligere; adeoque etiam juxta SS. Canones pensio esset eis minuenda. Nec refert dicere an-

annis ubertatis compensari damnum, quod passi sunt; nam quandoque tanta est annua pensio, ut annis etiam uberibus non sit quomodo se compensent. Interim miseri conductores in carceribus tabescunt, coacti solvere debitum, quod locatores in conscientia non possunt exigere.

III. Notet pariter Confessarius locatores multoties peccare abutendo suâ præpotentiâ, ac expellendo ante tempus debitum Inquilinos, seu conductores prædiorum. Ultra culpam non servandi contractum locationis, sunt etiam causa plurium damnorum; nam multoties Inquilini non reperiunt statim domum sibi commodam, vel debent magis impendere pro altera domo conducenda: coacti etiam sæpe grave pati dispendium ad mobilia in novam domum valde absentem transferenda. Item conductores quandoque non reperiunt alia prædia quæ conducant, vel reperiunt valde sterilia, seu in regione aeris non valde salubris. Si hæc & alia damna subeant Inquilini, & conductores, quando ante debitum tempus expellantur, certum est locatorem teneri ad ea compensanda, & id bene advertere debet Confessarius, nam non rarò in praxi huiusmodi accidunt.

IV. Pariter notare est multoties conductores uti re conductâ ad alium usum, ac in locatione conventum est. Ita equo conducto ad equitandum, utitur aliquis ad vehendum; & equus conductus ad breve iter, pro majori itinere retinetur. In his & similibus casibus debet Confessarius conductorem obligare ad augendam pensionem, quod magis ultra conventionem usus est re conductâ, & ad compensandum id, in quo ex tali usu res conductâ deterior evasit.

V. Peccant non rarò Potentes volentes ante finitum tempus conductionis restituere rem conductam, quia non amplius deservit ad usum, ob quem illam conduxerunt. Ut si ante dictum tempus relinquunt domum, quam conduxerant ad habitandum; equum, quem conduxerant ad equitandum, &c. Si igitur locator damnum patiatur, quia non statim inveniat cui rem suam eodem pretio locet, Confessarius obliget conductorem ad solvendam mercedem locationis pro toto tempore convento.

C A P U T III.

De Obligationibus, & Juribus Locatoris, & Conductoris Operarum.

Q. I. Quæ sint obligationes Locatoris operarum.

R. I. Locatores operarum sunt illi, qui locant operas, labores, seu suam artem, ut Famuli, Operarii, Artifices, Custodes &c. His positus.

Locatores operarum tenentur ita se gerere, ut in faciendo opus tale adhibeant diligentiam, ut opus sibi injunctum sufficienter agant, nec ex ipsorum culpa conductori damnum obveniat. Ratio est quia, ut huiusmodi præsent, mercedem à Domino, seu conductore recipiunt. Et quidem saltem in foro externo, quamvis non teneantur de levissima, tenentur tamen de culpa levi, & lata, ut communiter dici solet in contractibus factis in gratiam utriusque.

R. II. Locator suarum operarum non debet absque iusta causa ante finitum tempus locationis discedere; & si id faciat, tenetur ad damna; arg. leg. Dominus 55. ff. locati, junct. leg. 1. C. de serv. fugit. Ratio est quia, ita convenerunt in contractu locationis; unde si discedendo ante tempus absque iusta causa damnificet conductorem, patet teneri ad damna compensanda, quia iniuste illa causavit. Si verò non damnificet conductorem,

puta quia statim æquè idoneum reperit, puto ad nihil teneri in foro conscientie; et si ex sua malitia discesserit, quia verè nullum damnum intercessit: Bon. de contr. d. 3. q. 7. p. 4. n. 11.

Q. II. Quæ sint obligationes Conductoris alienarum operarum.

R. Tenentur primò tempore debito integram mercedem solvere; cum etenim tunc locator quod debebat præstitit, debet & conductor ex parte sua solvere mercedem operis. Cum dignus igitur sit operarius mercede sua, proinde dicitur Levit. 19. Non morabitur opus mercenarii tui apud te usque mane, hinc si ex dilacione culpabili in mercede solvenda Locatoribus operarum, veluti famulis, artificibus &c. damna patiantur, tenentur conductores ad ea compensanda, ut de se patet.

R. II. Conductor alienarum operarum non potest ante debitum tempus ipsarum locatores expellere: arg. leg. qui operas 38. ff. locati; unde si iniuste expellat integram mercedem, debet solvere, ut dicitur ibidem, & leg. 2. ff. de his qui sui, vel alieni juris &c. Ratio etiam id suadet quia, si iniuste expellat, damnificat huiusmodi locatores, ac proinde debet mercedem, de qua convenerunt, integrè solvere. Secus dicendum saltem pro foro conscientie, si isti locatores expulsi statim adinveniant cui pro æquali pretio suas operas locarent, nam tunc nullum patiuntur damnum: Less. l. 1. c. 24. n. 11, arg. leg. sed adies 19. §. 9. ff. de loc. & cond.

Q. III. Quid dicendum, si superveniat aliquod impedimentum, ex quo conductor alienâ operâ uti non possit.

R. I. Si impedimentum proveniat culpâ conductoris tenetur integram mercedem solvere, si persona conductâ non locaverit alteri operas suas pro æquali mercede, iniuste etenim ipsam damnificavit, & habetur expressè leg. sed reddes 19. §. 9. ff. locati, Less. n. 8. Nav. in Man. c. 17. n. 197.

R. II. Si impedimentum proveniat ex persona conductâ, tunc conductor non tenetur mercedem nisi pro rata temporis, quo illius operâ usus est; neque enim credi potest se obligasse ad solvendam pensionem pro eo tempore, quo ex impedimento, se tenente ex parte personæ conductæ, non potuit illius operâ uti: Less. n. 7, Nav. n. 197, Covarr. l. 3. var. c. 13. n. 8.

Si proinde famulus diuturna infirmitate à famulando impediatur, nulla est obligatio illi dandi mercedem tali tempore correspondentem, quod non solum suadet pluribus legibus, & præcipuè leg. si pecuniam 5, in princ. ff. de cond. caus. data, sed etiam ratione, merces etenim debetur propter operas conductas; si ergo non præstentur, cessat ratio solvendi mercedem: Navar. in Man. c. 17. n. 108, Covarr. cit., Bon. de contr. d. 3. q. 7. p. 4. n. 13.

Dixi, si diuturna infirmitate &c.; nam nimis durum est subtrahere partem mercedis e. g. famulo ad annum conducto, ed quoddam aliquibus diebus ægrotaret. Et quidem putarem non solum esse contra quandam æquitatem; arg. leg. cum haves 4. §. 5. ff. de stat. liber. sed rigorosè etiam contra iustitiam, quod duæ rationes meo videri evincunt. Prima est quia, contractus regulari debent juxta intentionem contrahentium, irrationabile autem esset credere conductorem intendisse aliquid mercedis detrahere famulo conducto ad longum tempus, ed quoddam paucis diebus impeditus fuisset à famulatu; sicut neque potest credi famulum, dum fuit conductus, contentum fuisse, ut propter hoc aliquid mercedis detraheretur. Secunda est quia, contractus juxta consuetudinem locorum regulandi sunt, etenim juxta illam fieri præsumuntur: leg. circa locationes 19. C. locati; apud omnes au-

tem, seu fere apud omnes credo esse consuetudinem, ut propter breve impedimentum famulis merces non minuat.

Hæc autem non valent de Operariis, qui ad unum, vel alterum diem conducuntur; cum etenim merces pro singulis diebus solvatur, fert praxis ut si uno die, vel etiam per diei medietatem impediatur, pro rata temporis merces diminuat.

Q. IV. Quæ attendenda sint pro taxanda justa mercede, seu salario famulorum, cæterorumque, qui suas operas aliis locant.

R. Primò, attendi debet locorum consuetudo; nam illa est optima mensura justæ pretii, cum faciat dignoscere quanti aliqua res ibi æstimetur: leg. pretia rerum ff. ad leg. falcid. Secundò, attendi debet multitudo, vel paucitas eorum, quorum operas volumus conducere; nam si facile alios adinvenire sit, qui stipendio à conductore oblato suas operas locabit, tale stipendium censendum est iustum: sicut enim ex raritate, seu multitudine mercium pretium crescit, & decrescit, idem dicendum est respectu operariorum. Si verò nullum reperire esset, qui tali pretio operas suas locaret, tunc facile erit iniustum, quamvis aliquis necessitate compulsus pro tali stipendio operas suas locasset. Tertio, attendendum est ad qualitatem, & quantitatem laboris, nam clarum est juxta hæc salarium crescere, & decrescere. Nec refert operarios multoties suas operas offerre; nam illud principium, quoddam merces, seu famulatus ultro-neus vilescat, non verificatur nisi interveniat aliqua circumstantia huiusmodi faciens vilescere, ut diximus agendo de empt. & vend. Carden. in prop. damn. dist. 23. c. 1. a. 3. Videnda etiam quæ dixi in 4. Decalogi præceptum cap. 4.

Regula in praxi observanda.

I. Multoties peccant locatores operarum suarum, quia assuunt facere quod non satis bene ex sua imperitia possunt facere; vel quia adhibent materiam seu in quantitate non sufficientem, seu in qualitate non idoneam. Hinc etiam pluribus quam conveniret diebus ob suam imperitiam opus perficiunt; & cum singulis diebus mercedem accipiant, cogunt conductorem ad subeundum ex hoc capite aliquod damnum. Item illum damnificant, quia opus ab imperito factum, necesse est ut citò reparetur; quod idem verificatur, si adhibita fuerit materia non idonea, seu deterius qualitatis. Hæc bene observent Confessarii, & multoties reperient opifices ad restitutionem teneri. Observet etiam Confessarius famulos, famulas &c. ita teneri laborare, ut ipsorum labor saltem perveniat ad infinitum gradum justæ laboris; unde si frequenter nimis occidentur, tenentur pro rata mercedem remittere.

II. Secundò, ad restitutionem sunt cogendi, qui locant suas operas ad res custodiendas, quando ex defectu convenientis diligentie res vel perit, vel deterior evasit; ut si vinum acefceret, vel omnino fuerit corruptum negligentia famuli, seu Custodis Cella vinaria; si frumentum ebulliret &c. In iis casibus, aliisque similibus negligentia famulorum, seu custodum illos reddit obnoxios restitutioni, cum teneantur ad diligentiam, quam adhibere solent diligentiores. Idem observandum quoad eos, qui assumentur ad custodiendum gregem, aliasque bestias, si ipsorum culpâ deteriores fiant, non saginentur &c.

III. Item observent Confessarii, quod cum in contractibus in gratiam utriusque celebratis, teneantur contrahentes, ut dictum est, adhibere attentionem, & sollicitudinem, quam adhibere so-

lent diligentiores, sæpe etiam ex hoc capite locatores suarum operarum tenentur ad restitutionem, quia nimis tardi sunt in laborando, vel quia nolunt defatigari, vel quia optant opus diutius perdurare, ut magis lucentur. Id maxime evenire solet, quando non pro dominis particularibus, sed pro Republica, seu Communitate laborant.

IV. Aliud peccatum quandoque committunt operarii, & famuli, quod ab oculis Confessariorum effugit, dum scilicet vel fingunt aliquam causam deserendi opus, seu famulatum, vel ita se gerunt ut a Dominis vel invitis dimittantur; & id quia habent præ manibus occasionem aliam magis lucrandi. Si igitur ita præsent ante finitum opus, pro quo fuerunt conducti, vel ante finitum tempus famulatus, v. g. antequam mensis absolvatur, & hac ratione conductor cogatur majori stipendio famulum conducere, five majoribus impensis opus perficere, prædicti tenentur compensare damna illata conductori.

Ad simile est peccatum conductoris, quando postquam operarios conduxit, vel ex sua volubilitate tenuit amplius eis uti; vel ita se gerit, ut operarii cogantur discedere. Certum est quoddam si non adinveniant cui suas operas locent, & eodem pretio, conductores tenentur ipsis dare quantum lucri ex eorum volubilitate, vel malitia amiserunt.

V. Aliud etiam observare debet Confessarius, nimirum conductorem debere solvere pensionem operariis, vel famulis, si ex ipso proveniat, quamvis sine culpa, ut operas suas præstare non possint, dum tamen exinde locatoribus damnum proveniat. Ita dicendum e. g. de Domino, qui ante tempus conventum dimittit famulum, quia cogitur aliò pergere; de eo qui dimittit operarios, quia deest illi pecunia ad opus perficiendum &c.; cum etenim obligatio solvendi conventam pensionem oriatur ex contractu, non potest ab ea solvenda se eximere conductor, ed quoddam sine sua culpa non possit stare locationi.

VI. Videant etiam Confessarii an Domini disferendo mercedem, seu salariam famulis, illos aliquo modo damnificent, quia e. g. cum non habeant promptam pecuniam, debent creditò cariùs emere sibi necessaria &c. Si ex his & similibus capitibus famulos damnificaverunt, cogendi sunt ad restitutionem, seu ad compensationem damnorum &c.

Q U Æ S T I O VII.

De Emphyteusi.

C A P U T I.

De Natura, & Divisione Emphyteusis; de iis qui possunt in Emphyteusim dare, & accipere; & de rebus, quæ possunt esse materia hujus Contractus.

Q. I. Quid sit emphyteusis.

R. Emphyteusis, ut observant DD., idem est ac melioratio, ed quoddam ab initio solum loca sterilia, & inculta in emphyteusim concederentur, eo fine ut diligentia Emphyteutarum fructifera redderentur: arg. l. 2. C. 3. Cod. de jur. emphyt. unde primitus dabantur in emphyteusim communes agri, & fundi, qui inculti jacebant. Successu temporis idem personæ privatae præstiturunt, & non solum loca sterilia, sed etiam fructifera data sunt in emphyteusim. Qui dat rem in emphyteusim, dicitur Dominus directus, Emphytea verò qui illam accipit.

Emphyteusis autem potest ita definiti: Contractus

bus nominatus stricti juris, quo retenta proprietate, seu dominio directo, res immobilis alteri traditur fruenda & colenda in perpetuum, vel ad certum tempus, cum onere prestanda annua pensionis in recognitionem domini directi.

Dicitur, *contractus stricti juris*, nam l. 2. ff. de act. & oblig. & §. Actionum 23. Inst. de action. ubi enumerantur contractus bona fidei, nulla fit mentio emphyteusis. Uterius, ut videbimus, perficitur scriptura, quod est proprium contractuum stricti juris.

Additur, *quo retenta proprietate, seu dominio directo*. His verbis demonstratur differentia hujus contractus ab aliis; nam e. g. in emptione, & venditione, utraque quoad non solum res immobiles, sed etiam mobiles vendantur, utrumque dominium, utile scilicet, & directum venditur; in emphyteusi vero solum utile. Differt etiam à locatione, quia in hoc contractu neque transfertur utile dominium, sed solum usus, & commodus fructuum; unde essentialiter hi contractus distinguuntur, ut dicitur etiam leg. 1. C. de Jur. emphyt.

Dicitur, *quo res immobilis alteri traditur*; nam cum in hoc contractu dentur res ad colendum, vel saltem conservandum, id solum verificari potest de rebus immobilibus, res etenim mobiles tractu temporis, si non omnino destruantur, saltem deteriorantur.

Denique dicitur, *cum onere prestanda annua pensionis &c.* Hæc verba demonstrant aliud discrimen emphyteusis à locatione; in hoc enim contractu annua pensio solvitur pro justa æstimatione fructuum, & usus rei, in emphyteusi vero præcipue solvitur in recognitionem domini directi. Uterius demonstrant differentiam emphyteusis à Feudo; nam in emphyteusi solvitur pensio, in feudo vero adest obligatio obsequii personalis, ad quæ obsequia cum soli masculi censentur idonei, idcirco, ordinariè loquendo, feudum datur solis masculis. Cæterum non nego modò pensionem in emphyteusi etiam pro fructibus dari, maximè dum non est exigua, sed fructibus correspondet: Mol. disp. 445. unde modò emphyteusis, ut observant DD., solet participare de contractu locationis. Datur vero in emphyteusi res immobilis in perpetuum, vel ad tempus, quod non minus esse potest decennio, aliàs erit locatio: sicut locatio ad decennium verè non est locatio, sed potius emphyteusis: Laym. l. 3. tr. 4. c. 23. n. 1., Less. l. 2. c. 24. n. 4.

Q. II. Quotuplex sit emphyteusis.

R. Emphyteusis multipliciter dividitur. Primò, alia est emphyteusis Ecclesiastica, alia laicalis. Ecclesiastica datur, quando proprietates bonorum, quæ conceduntur in emphyteusim, pertinent ad Ecclesiam, Monasterium, sive ad quemcumque alium pium, & religiosum locum; leg. Joannes 14. C. de SS. Eccles., & cap. fin. C. de Jur. emphyt. Contra emphyteusim laicalis intervenit, quando bona in emphyteusim dantur, quoad dominium, & proprietatem pertinent ad laicum, vel potestatem laicalem; leg. 1. C. de Jur. emphyt. juncta Auth. perpetua C. de SS. Eccles. In emphyteusi Ecclesiastica, servantur leges Ecclesiasticæ, & non attenduntur civiles, si fuerint Ecclesiasticis oppositæ. Hinc quamvis lex civilis non excludat ab emphyteusi illegitimos, non debet attendi in emphyteusi Ecclesiastica, semper cum excludantur ab Ecclesia: Mol. disp. 446. Rosign. contr. 4. prænot. 2. num. 7. Dominium vero utile in emphyteusi Ecclesiastica concessa laico sequitur dispositiones legis laicalis; nam cum omnino separatur à dominio directo, non habet hic locum illa regula, quod accessorium sequitur naturam principalis. Hinc pro tali utili dominio debet laicus solvere vectigalia & tributa, si quæ sint; & pro eo potest conveniri coram Jure laico, non solum quia causa sequitur forum rei, sed etiam quia

dominium utile pertinet ad potestatem laicam; Mol. cit. Rosign. n. 3.

Secundò, emphyteusis alia est temporalis, alia perpetua. Prima conceditur ad tempus determinatum, v. g. ad unam, duas, tres generationes, vel quousque durabit aliqua familia. Perpetua conceditur absque temporis præfixione, ita ut jus emphyteuticum transeat ad hæredes in perpetuum. Advertere tamen est hanc emphyteusim, quæ etiam hæreditaria dicitur, aliam esse hæreditariam simpliciter, & conceditur absolute pro omnibus hæredibus etiam extraneis; aliam hæreditariam mixtè, quæ conceditur aliquibus hæredibus, sed non omnibus. Familiaris denique dicitur ea, quæ conceditur iis, qui sunt de familia, quamvis non sint hæredes.

Q. III. An ad valorem emphyteusis necessaria sit scriptura, seu quòd conficiatur instrumentum.

R. Affirmativè, nam leg. 1. Cod. de Jur. emphyt. dicitur in emphyteusi firma habenda esse, quæ conventa sunt, scriptura interveniente; Si ergo nondum efformata sit scriptura, possunt contrahentes semper resiliire; nam quæ faciendi sunt in scriptis, ante expeditionem scripturæ non sunt firma, ut clarè habetur leg. si contractus 17. C. de fid. instrum. Confirmatur ex Novell. 7. in fin. præfat., & Novell. 20. c. 5. & 6. in quibus expressè ad valorem emphyteusis Ecclesiasticæ requiritur scriptura, atque id non ex alia causa videtur requiri, nisi quia emphyteusis est contractus stricti juris, ad quos contractus non solum consensus, sed etiam scriptura requiritur: Mol. disp. 447. n. 4. Azor. p. 3. l. 10. c. 5. q. 3. Laym. l. 3. tr. 4. c. 36. n. 6.

Hinc vides hic non habere locum rationem, qua dicitur contractus perfici solo consensu, & scripturam non ad aliud nisi ad probationem deferri; nam id verum est in contractibus bonæ fidei: l. 2. ff. de act. & oblig. non in contractibus stricti juris, ad quorum valorem leges scripturam exigunt. Cæterum, ut notat Rosignolus prænot. 5. n. 1. bene potuit prævalere consuetudo, ut in emphyteusi, maximè laicali, scriptura non consideretur de substantia contractus, sed solummodo pertineat ad probationem ejusdem.

Q. IV. Quinam dare possint, & accipere in emphyteusim.

R. I. Illi omnes possunt dare in emphyteusim, qui habent liberam administrationem rerum suarum. Ratio est quia, cum per emphyteusim in alium transferatur dominium utile rei, non satis est ut qui dare vult in emphyteusim, habeat dominium illius, ni liberè & plenè etiam possit disponere de illius usufructu. Hinc infertur Pupillis & Minores sub Tutoribus, vel Curatoribus constitutos, non posse dare in emphyteusim; leg. etiam 13. C. de præditi, & c. minor sine decreto, cum de facto non habeant liberam administrationem rerum suarum. Eadem etiam lege caveatur ne Tutores, aut Curatores possint dare in emphyteusim bona pupillarum, seu minorem sine autoritate Judicis. Præterea cum per emphyteusim bona quodammodo alienentur, hinc est non posse in emphyteusim tradi bona fideicommissaria, sive Ecclesiæ, ut dicam quæstione ultima hujus Tractatus.

R. II. Pupilli, & Minores sine autoritate, & consensu Tutorum, aut Curatorum non possunt in emphyteusim accipere; leg. quamvis 32. ff. de acquir. & amit. possess. Idem dicendum de Clericis, quia emphyteusis habet speciem negotiationis, quæ Clericis est prohibita: can. r. caus. 14. q. 4., & can. si quis 4. ead. caus. & quasi. Si autem id faciant non ob lucrandum, sed ob suam, vel suorum necessitatem, tunc non esset illis prohibitum in emphyteusim accipere. Alii omnes sive masculi, sive foeminae possunt accipere in emphyteusim.

De emphyteusi Ecclesiastica agemus postea.

Regula in praxi attendenda.

Unica regula hic ponitur pro praxi, & ea est, quòd cum contractus emphyteusis maximè Ecclesiasticæ non sit firmus, nisi postquam scripturæ, seu instrumento contrahentium conventiones fuerint explicatæ, ut clarè ex Novell. 7. in fin. præfat. hinc sequitur, quòd etiam si aliquis verbo se obligaverit vel ad dandam rem, vel ad eam recipiendam in emphyteusim, & convenerit de obligationibus &c. possit nihilominus tutà conscientia resiliire, si nondum scripto factus fuerit contractus. Idem ex dictis videtur dicendum de omnibus contractibus stricti juris.

C A P U T II.

De Obligationibus, & Juribus Emphyteuta.

Q. I. Quot sint obligationes emphyteutæ.

R. Prima obligatio est servare pacta expressa in contractu emphyteutico, nam ut dicitur reg. 85. jur. in 6. contractus ex conventionem legem accipere dignoscuntur; & in præfati materia habemus textum expressum leg. 2. C. de Jur. emphyt. Secunda est, colere, & conservare rem emphyteuticam. Tertia solvere annum canonem. Quarta præstare laudemium.

Q. II. Quomodo emphyteuta teneatur colere, & conservare rem in emphyteusim traditam.

R. I. Si res erat sterilis, & inculta, emphyteuta teneatur eam propriis expensis fructiferam reddere; hac enim conditione res steriles dantur in emphyteusim. Si vero res data in emphyteusim erat jam fructifera, quando non adsit pactum de aliqua melioratione faciendi, emphyteuta saltem teneatur eam conservare in eo statu, in quo eam accepit; & si usu quotidiano, vel casu deterior fiat, debet eam propriis expensis ad pristinum statum restituere: §. 3. ad fin. de Jur. emphyt., Auth. qui rem C. de SS. Eccles., leg. 1. C. de Jur. emphyt., & Novell. 7. §. 2. Ratione etiam suadet quia, idcirco locator non tenetur rem conductam, quæ sine sua culpa facta est deterior, reparare propriis expensis; quia non habet nisi usum rei, & pro eo quod talis usus æstimatur, solvit annuam pensionem &c. At Emphyteuta acquirit dominium utile, unde æquum est ut conservet rem emphyteuticam in sua bonitate, & eam reparet, si facta sit deterior: Mol. disp. 456.

R. II. Si res emphyteutica totaliter pereat absque culpa emphyteutæ perit domino directo, nam res perit suo domino. Id etiam clarè sancitur Inst. de Jur. emphyt. §. 3., & l. 1. C. de Jur. emphyt. Dixi, si absque culpa emphyteutæ pereat; nam commune est omnibus contractibus factis in gratiam utriusque, ut contrahentes de culpa lata & levi teneantur; ac proinde si domus e. g. periret quia emphyteuta domus ruinam non impedivit, ad totum damnum teneretur.

Q. III. Qualiter emphyteuta teneatur annum canonem solvere; & in qua quantitate esse debeat.

R. Ni aliud determinatum fuerit in contractu, fert consuetudo ut quolibet anno emphyteuta solvat pensionem, seu canonem in recognitionem domini directi, ut patet ex leg. 2. C. de Jur. emphyt. sicut in locatione solvitur pensio juxta æstimationem usus, seu fructuum, quos conductor percepit ex re locata. Verum tamen est, quòd modò annuus canon, juxta ubique vigentem consuetudinem, solvitur etiam in compensationem domini utilis, lucri, & fructuum perceptorum ex remphyteutica, unde juxta eos canon augetur, vel diminuitur.

R. II. Cum ex dictis modò Canon etiam respectu majoris, vel minoris quantitatis fructuum percipiatur, poterit isdem fructibus correspondere, & magnus esse, si fructus magni sint. Patitur tamen diminutionem ex communiter firmatis à DD. & S. Rota, si emphyteuta non parum laborare debeat, vel multa impendere ad rem emphyteuticam meliorandam; si conventum sit in contractu ut suo tempore res emphyteutica ad Dominum directum redeat sine obligatione compensandi, quæ compensanda essent melioramenta; & si Emphyteuta magnum laudemium solvat Domino directo. Extra hos casus canon potest correspondere fructibus, imò ipsi correspondere debet in emphyteusi Ecclesiastica, quæ semper faciendæ est cum Ecclesiæ utilitate; adeoque in hac emphyteusi canonem debere esse æqualem fructibus docet Ciarl. contr. forens. cap. 8. n. 52. alii que apud ipsum: Mol. disp. 452. Rosign. contr. 4. prænot. 6. n. 14.

Quod maximè attendendum omnino censui in casu; quo quidam fundavit Beneficium assignando in ipsius dotem omnia sua bona, quæ tamen voluit in perpetuam emphyteusim quibusdam tradita; cum onere ut pro canone solverent Capellano Beneficii, quod à persona ab ipso designata taxaretur. Ego igitur putavi assignandam esse Capellano integram fructuum medietatem; tum quia nullus concurrebat ex præfatis titulis, quibus minuendus est canon; tum quia non assignata pro canone integra fructuum medietate, non assignabatur portio sufficiens pro satisfaciendis iis, quæ præscriperat Testator; tum quia agebatur de causa pia, quæ juxta notissima juris principia sustinenda est quoad fieri potest, & sustineri sine justitia poterat, assignando Capellano integram fructuum medietatem, cum id fieri posse non pauci doceant DD. cum Ciarl. loc. cit.

Nec mihi videbatur posse dici in favorem emphyteutarum detrahendam sextam partem fructuum, quia ita disponatur in Auth. perpetua C. de SS. Eccles. Respondendum etenim non paucos DD. apud Mansi de emphyt. conf. 33. censere præfatum Authent. omnino abrogatam reputari quoad emphyteusim Ecclesiasticam. Vel dicebam non esse usum receptam, ut docent Barb. in d. Auth. n. 2., Ciarl. contr. for. cap. 8. n. 52. alii que non pauci. Vel demum solum vi ejusdem Authenticæ permillum Ecclesiæ, non verò cogi ad tradendam emphyteutæ sextam partem fructuum ultra medietatem, & hoc ut emphyteuta non possit se eximere à solvendo canone ratione alicujus casus fortuiti: Calder. resol. 64. num. 31.

Cum igitur posset non attendi quòd dicebatur dispositum in præfata Auth., omnino non attendendum dicebam, quia aliàs grave præjudicium piæ causæ inferebatur.

Q. IV. Quæ sit obligatio emphyteutæ, si res emphyteutica pereat, sive propter sterilitatem modicos ferat fructus.

R. I. Si incendio, alluvione, sive aliâ causâ res emphyteutica totaliter pereat, ita ut nulla sit spes amplius illam reparandi, nullus canon est solvendus. Ratio est quia, canon solvitur primariè in recognitionem domini directi, unde cum tale dominium corruat, si res emphyteutica totaliter pereat, nullum manet fundamentum canonem solvendi. Ita communiter DD., & deducitur ex §. 3. Inst. de Jur. emphyt., & leg. 1. de Jur. emphyt.

R. II. Si res emphyteutica non pereat in totum, sed ex parte, canon solvendus est, si fuerit exiguus. Ratio est quia, canon exiguus censetur solvi non ratione fructuum, sed in recognitionem domini directi; si proinde perseveret tale dominium directum, quia res non tota pereat, perseverabit etiam obligatio solvendi canonem, ut etiam habet.

habetur ex iuribus supra citatis. Quod dictum est si res per cat tantum in parte, valet etiam propter eandem rationem, si nulli aut modici colligan- tur fructus.

R. III. Si solvendus sit canon magnus, non tenetur emphyteuta illum integre solvere, quoties ob sterilitatem, aliosque casus ipsi non imputabi- les, modicos percipiat fructus. Id aperte consta- bit, si consideretur magnum canonem non solum solvi in recognitionem domini directi, pro quo antiquitus minima exigebantur pensiones, sed quatenus magnus est, solvitur intuitu fructuum, & in recompensationem ipsorum. Causa igitur solven- di magnum canonem, sunt magni fructus, qui cre- duntur colligendi ex re emphyteutica; ac proinde quoties fructus sint nulli, vel modici, magnus cano- non est solvendus. Attendenda igitur hac do- ctrina, quam supra dedi de locatione, ubi ra- tione sterilitatis, alteriusque casus fortuiti minui- tur annua pensio; & id quia datur intuitu fructuum. Neque difficultatem faciat quod asserunt plures Au- thores, hoc ponentes discrimen inter emphyteusim & locationem, quod scilicet in hac ratione steri- litatis minuat annua pensio, fecus vero in illa. Non, inquam, hoc faciat difficultatem, nam om- nes, vel fere omnes DD. qui ita loquuntur, sup- ponunt canonem, ut antiquitus fiebat, non solvi nisi in modica quantitate intuitu domini directi. Quoties vero canon sit magnus, & solvatur etiam intuitu fructuum, Theologi, & Canonistae ratioci- nantur de emphyteusi eodem modo ac de locatio- ne, ut pluribus citatis observat Mansi de emphy- teusim. c. 41. Navar. in Man. c. 17. n. 190. Less. l. 2. c. 24. n. 49. Laym. l. 3. tr. 4. c. 22. n. 7.

Q. V. Quale jus habeat emphyteuta utendi re emphyteutica, & percipiendi ex ea fructus.

R. Cum emphyteuta acquirat dominium utile rei emphyteuticæ, constat primò posse sibi ven- dicare fructus ejusdem rei etiam adversus domi- nium directum, id enim importat habere domi- nium utile. Secundò, certum est non posse distra- here rem emphyteuticam, sed debere semper ip- sius substantiam salvam servare, cum non habeat ipsius dominium directum.

Disputant nihilominus DD. ad quem pertinere debeant fructus, si res emphyteutica augeatur v- g. per alluvionem, seu alium casum. Et quidem si incrementum sit latens, videtur communis senten- tia fructus incrementi ad usufructuarium, seu em- phyteutam pertinere, cum enim ad ipsum perti- neat incommodum decrementi: leg. 1. C. de iur. emphyt. æquum est ut & habeat commodum incre- menti: leg. 10. ff. de reg. jur. Si vero incrementum sit patens, videtur fundari in jure opinio asse- rentium ad dominum directum pertinere: leg. item fundi 9. ff. de usufr. Et ratio esse potest quia, cum hoc incrementum statim appareat, potest do- minus directus statim illud sibi vindicare, tanquam extra rem emphyteuticam, ut si in flumine prope fundum emphyteuticum insula appareret: Clarus §. Emphyteusim 9. 41. n. 1.

Q. VI. Quid dicendum de melioramentis factis in re emphyteutica, si elapsum sit tempus quo du- rare debebat emphyteusis; vel si emphyteuta ex sua culpa incidat in commissum.

R. I. Si hæc melioramenta talis erant naturæ, ut ea deberet facere emphyteuta, puta reddendo fertilem terram, quam sterilem accepit, restauran- do stabula pro armentis, horrea pro frumento re- condendo &c. ista, inquam, melioramenta nullatenus prætereundum potest emphyteuta, cum illa ex vi contractus emphyteutici teneretur facere, ut lucrifaceret ex suo dominio utili. Hinc leg. 2. de iur. emphyt. & Novell. 120. c. 8. interdicitur emphy- teuta ex sua culpa amittente emphyteusim impe-

nemata exposcere, nam hoc verbum proprie me- lioramenta ordinaria importat, ea nempe, quibus res sterilis in emphyteusim tradita, fertilis reddita est: Mol. disp. 456. num. 1. Alvar. Valesc. de iur. emphyt. q. 26. à num. 1.

R. II. Si melioramenta talia sint, ut ea non teneatur facere emphyteuta, ipsi refundenda sunt, si adhuc extant finita emphyteusi. Id autem com- munitur asseritur à DD. arg. leg. cum ad quem C. de usufr. juncta lege divortio ff. sol. matr. Ratio ea esse potest quia, ut habetur leg. nam hoc 14. ff. de condit. indeb. & ex reg. 206. ff. de reg. jur. jure naturæ æquum non est aliquem cum alterius detrimento fieri locupletiolem: Alvar. Valesc. q. 25. Et adverte est post factum contractum domi- nium directum non posse prohibere quin emphy- teuta faciat quascumque meliorationes utiles in re emphyteutica; nam id jure ei competit, ni face- ret excessivas meliorationes in fraudem, ut ita do- minus directus, qui eas ex sua paupertate refun- dere non potest, non valeat sibi tempore debito rem emphyteuticam recuperare. Neque etiam Do- minus directus ea refundere teneretur, quando in contractu expressè cautum fuisset ne sine ipsius consensu faceret non debitas meliorationes: leg. 2. C. de iur. emphyt. Puto tamen justitiam exposcere, ut hoc pactum aliquo modo compensetur, puta di- minutione canonis.

Quod dictum est de refundendis meliorationi- bus indebitis emphyteuta tempore finitæ emphy- teusis, puto valere etiam emphyteuta sua culpâ emphyteusim amittit. Scio quamplures DD. con- tradicere, nihilominus saltem pro foro conscien- tiæ id sustineri posse credo; nam semper jus na- turæ dicat neminem debere fieri locupletiolem cum alterius detrimento: Valesc. q. 25. num. 3. Mol. d. 453. Et quidem cum Theologi concedant etiam Possessori malæ fidei repetere sumptus utiles, quos fecit in re aliena, multò minùs id negandum non est emphyteuta, qui pleno jure facere potuit eas meliorationes in re emphyteutica.

Q. VII. An emphyteuta competat alienare, oppignorare, locare &c. rem emphyteuticam.

R. I. Si emphyteuta velit vendere jus emphy- teuticum cum suis melioramentis, debet primò si- gnificare Domino directo quo pretio velit illud vendere, & si dederit licentiam, vel nolit ipse emere, potest vendere: cap. fin. de emphyt. Si vero Dominus velit ipse emere eodem pretio, ceteris est præferendus. Si vero taceat, expectandi sunt duo menses, ut deliberet; & post ipsos, etiam ipso re- nuente, potest emphyteuta meliorationes, & jus sibi competens vendere: cit. cap. fin. & leg. fin. C. de iur. emphyt.

Secundò, emphyteuta in venditione tenetur ob- servare, ne conditio domini directi fiat deterior, ut innuitur in leg. fin. cit. ut si venderet Potenti, à quo difficiliter posset exigere pensionem, vel pauperi, vel valde tenaci, & difficili in solvendo &c. vel mulieri, quæ ob non solutum canonem, non potest incarcerari. Eadem ratione sine con- sensu Domini directi non potest vendere rem emphyteuticam Ecclesiis, aliisque locis privilegiatis, eò quòd cum hæc loca (idem dic de venditione facta Communitatibus) non moriantur, difficilìus Dominus directus poterit acquirere novum laudemium, iterum in emphyteusim tradendo: Molin. disp. 450. n. 4.

R. II. Si emphyteuta velit alteri legare, dona- re, vel etiam in dotem dare rem emphyteuticam quoad dominium utile, non necesse habet expos- cere consensum Domini; nam dum leges hunc con- sensum exigunt, loquuntur de venditione. Et deo facto est dispar ratio; nam dum agitur de venden- da re emphyteutica, ideo exposcitur Domini con-

sentus, ut possit deliberare an eodem pretio velit emere, quòd non habet locum dum res emphy- teutica legatur, donatur, in dotem tradatur: Gloss. in l. fin. V. vendere C. de iur. emphyt. Azor. p. 3. l. 10. c. 8. q. 3.

Oportet tamen ut non transferatur in talem personam, quæ reddat deteriorem conditionem do- mini directi, ut dictum est. Ut fiat sine fraude, ut eveniret si tantum apparenter donaretur, & verè venderetur. Ut novus emphyteuta possessionem non capiat sine consensu domini directi, ut valeat considerare, si ex novo emphyteuta deterior red- datur ejus conditio. Quòd si emphyteusis donetur, seu legetur Ecclesiæ, debet hæc intra annum eam vendere, & acquirat pretium correspondens assi- mulationi ipsius emphyteusis: arg. leg. filius fam. l. 14. §. 5. ff. de legat. 1.

R. III. Ex ratione supra allata potest emphy- teuta, irrequisito Domino, rem emphyteuticam permutare, servatis tamen conditionibus antea ex- plicatis. Si tamen potest permutare cum æquali emolumento cum Domino directo, iste semper præ- ferendus est: arg. leg. fin. C. de iur. emphyt. Hinc si quis velit e. g. permutare rem emphyteuticam pro oleo, frumento, & similibus, quæ æquè tri- bui possunt à Domino directo, cum eodem faci- endum est permutatio: Azor. loc. cit. q. 5. Layman l. 3. tr. 4. c. 23. n. 9.

Potest pariter emphyteuta rem emphyteuticam oppignorare Domino irrequisito; nam hoc non est eam alienare, cum pignus permaneat sub potestate oppignorantis: Mol. disp. 462. n. 9.

Denique potest emphyteuta ad breve tempus rem emphyteuticam locare; nam locatio modici tempo- ris non est alienatio. Secus ad longum tempus, quia tunc intelligitur veluti alienari dominium uti- le. Porro tempus decennio minus intelligitur mo- dicum, decennium vero dicitur tempus longum: leg. super longi 11. C. de præscript. longi temp.

De laudemio agam capite sequenti.

Regula in praxi attendenda.

I. Observet Confessarius emphyteutam si pro- pe sit tempus, quo vel relinquere vult, vel de- bet rem emphyteuticam, multoties permittere ut valde deterior fiat, eam non excolendo, ut par est, vel non reparando domum, &c. cum illi satis sit percipere quos potest fructus, eo tem- pore quo eam frui vult, vel debet. In hoc igitur emphyteuta graviter onerare potest suam conscien- tiam, cum teneatur agros, vineas, domus saltem in sua bonitate conservare, ut supra dictum est; adeoque si, ut moris est, rem emphyteuticam de- terioratam relinquat, obliget ad restitutionem.

II. Notet secundò Confessarius etiam in annis sterilibus integrum canonem exigi à Dominis direc- tis, quòd ex dictis facere non possunt tutâ con- scientiâ. Neque Domini directi satis nostris his- ce temporibus possunt se defendere, quia emphy- teuta annis ubertatis potest damnum, quòd passus est compensare; nam annuus canon multoties so- let esse gravis valde, ac proinde etiam annis uber- tatis, si computentur labores, & impensæ emphy- teuticæ, quæ pro eo remanere debent, non satis re- putabuntur ad compensanda, quæ passus est dama- nis annis sterilitatis. Secus dicendum esset, si cano- nem esset moderatus. Videat ergo ne Domini direc- ti, qui solent esse valde potentiores emphyteutis, nimis exigant contra justitiam.

III. In praxi etiam advertendum, Dominos direc- tos, dum emphyteuta ex canone non soluto ca- dit in commissum, nil curare de melioramentis factis in re emphyteutica, quæ cogitur deperde- re emphyteuta ob suam paupertatem. Moneat igitur

Confessarius divites ut juxta conscientiam me- lioramenta indebita compensent, ne ex aliorum labore, & impensæ locupletiores fiant, cum maximè agatur de damno pauperum avertendo.

IV. Magnum demum est inconveniens in eo, quòd emphyteuta, maximè si sint rustici, rem emphy- teuticam ad alios distrahant, vel oppignorando, vel in dotem aliquam partem tradendo &c. Quam- vis enim hæc fieri possint irrequisito Domino, jux- ta doctrinam supra explicatam, nihilominus sem- per fieri debent sine ipsius damno. In praxi au- tem compertum est, quòd ita distrahendo partem rei emphyteuticæ, successu temporis veluti propria ab his, quibus traditur, & præcipue ab eorum successoribus præterditur; ac ita confunduntur res emphyteuticæ, & omnia jurgis, & litibus invol- vuntur. Debet ergo curare Confessarius ut hujus- modi taliter fiant, quòd semper constet quæ sint res emphyteuticæ, qui earum fines &c.

C A P U T III.

De Obligationibus, & Juribus Domini directi; & quando valeat expellere Emphyteutam.

Q. I. Quæ sint Obligationes Domini directi. R. Obligationes Domini directi sunt, ut permittat emphyteuta frui omnibus juribus, quæ ipsi competunt. Qualia autem sint ista jura, explicatum est capite superiori.

Q. II. Quando Dominus directus valeat præten- dere laudemium.

R. I. Quamvis apud nos in usu sit laudemium tradi, quando primò res conceditur in emphyteu- sim, & id licitum sit, ita convenientibus ipsis contrahentibus: Rosign. contr. 4. præv. 3. num. 2. plu- ribus citatis; nihilominus ex communi DD. pro ingressu nil esset solvendum, sed dumtaxat vi con- tractus teneretur emphyteuta conventas pensiones solvere.

K. II. Adest obligatio, ordinariè loquendo, sol- vendi laudemium, quando res emphyteutica quo- cumque titulo ad alium emphyteutam transit. Ra- tio est quia, quamvis ex vi contractus Dominus directus teneatur tradere immissionem, & possessio- nem primo emphyteuta, adeoque propter hoc, se- clusa particulari conventionem, nihil ipsi debitum sit, nihilominus non tenetur possessionem, & inve- stituram dare secundo emphyteuta; cum ergo con- cedere huic investituram sit quid pretio æstimabile, ut habetur etiam leg. 3. C. de iur. emphyt. conse- quens est propter hoc exigi posse laudemium: Less. lib. 16. c. 24. n. 57. Mol. d. 459. n. 21. Porro lau- demium hoc de jure communi esset quinquagesima pars rei emphyteuticæ, ex leg. 3. cit. at univèrsaliter attenditur consuetudo locorum.

Dixi in responsione, ordinariè loquendo; nam plures dantur casus, in quibus non est solvendum hoc novum laudemium. Primò, si novus emphy- teuta habeat rem emphyteuticam jure hæreditariæ successione, ad differentiam illius, qui non succe- deret ab intestato. Iste igitur quia indigeret nova investitura, solvere deberet laudemium; non verò primus, qui sine nova investitura, cum sit hæres necessarius, adit autoritate propria hære- ditatem: Mol. d. 461. n. 8. Bon. de contr. d. 3. q. 8. p. 2. n. 27. Idem dicendum, si sint plures hæredes, qui jure hæreditario adeant emphyteusim, cum omnes inclusi sint in prima investitura. Quinimo docent DD. ante divisionem unum posse alteri cohæredi partem sibi correspondentem vendere, non verò extraneo: Bon. cit. Mol. d. 460. n. 7.

Secundò, non debetur laudemium quando alic- natio non est voluntaria, sed necessaria; ut si pa- ter, qui tenetur filiam dotare, tradat illi pro dote

rem emphyteuticam, ed quod non habeat alia bona: *Bon. loc. cit.*

Tertio, non debetur laudemium, quando sine novo contractu res emphyteutica ad priorem reddit Domium; ut si quis vendidisset rem emphyteuticam cum pacto retrovenditionis, vi cuius rem à se alienatam iterum sibi redimeret: *Mol. d. 459.* Solvendum verò est laudemium, quando nova requiritur investitura; ut si quis rem emphyteuticam sine pacto præfato alienasset, unde necessarius esset novus contractus ad eam sibi comparandam; nec satis esset rescissio prioris contractus, ut evenit quando prædictum pactum intercedit.

Q. III. Quibus ex causis possit Dominus directus emphyteutam expellere.

R. I. De jure communi, si emphyteusis sit laica, & emphyteuta cesset per triennium à solutione, cedit in commissum: *leg. 2. C. de jur. empb. si verò sit Ecclesiastica, si cesset per biennium: cap. fin. de locat.* Oportet tamen Dominum directum velle emphyteusim adeptam esse non solventi, & sibi applicari: *leg. 2. C. de jur. empht., Bon. de contr. d. 3. q. 8. p. 2. n. 8.* qua facta declaratione, etiam non expectata sententiâ Judicis, emphyteuta cadit in commissum: *Mol. d. 453. Rolign. pran. 7. n. 10.* quamvis ad tollenda jurgia, & ex consuetudine expulsio emphyteutæ sine autoritate Judicis non fiat. Conceditur tamen in præfato capite finali emphyteutæ Ecclesiastico ut possit celeri satisfactione moram purgare, quæ autem dicenda sit celeris satisfactio pendet vel arbitrio Judicis, vel à particularibus legibus, seu consuetudinibus locorum. Hæc purgatio moræ de jure communi non conceditur in emphyteusi laicali, quamvis ex æquitate & in ea esse admittendam doceant quamplures DD.

Liberatur nihilominus emphyteuta à pena caducitatis ob canonem non solum ob plures causas. Si v. g. canonem retineat in compensationem, quia tantumdem ipsi debet Dominus directus: *Navar. in man. c. 17. num. 192. Mol. d. 453. num. 10. Azor. p. 3. l. 10. c. 6. q. 4.* Si non stetit per ipsum, quin canonem solveret, sed per dominum directum, qui non curavit, vel renuit illum recipere: *Laym. loc. cit. Mol. num. 9.* Si canonem non solum obtulit, sed etiam deposuit. Si ob gravem necessitatem, vel ob magnam sterilitatem non potuit illumolvere juxta dicta capite superiori. Si ignorabat (ut evenire potest in aliquo hærede rudi, & extraneo) rem esse emphyteuticam, vel solvendum esse canonem &c. *Laym. l. 3. tr. 4. c. 23. num. 8. Molin. d. 453.*

Hic etiam advertere est, quod si plures succedant in rem emphyteuticam, uno non solvente, omnes cadunt in commissum, juxta Glossam in *leg. communi dividendo la 2. v. confundentur ff. de communi dividendo*, quam sequuntur communiter DD. Et re vera, ultraquamquod omnes in solidum representent personam Defuncti, qui si defecisset à solutione, cecidisset in commissum, non est æquum dominum pati damnum ex tali divisione, ut eveniret, si deberet contra omnes divisim agere: *Mol. d. 453. Rolign. pran. 7. num. 12. Bon. de contr. d. 3. q. 8. p. 2. n. 14.* Secus dicendum in casibus superioribus, si Dominus directus convenisset, ut singuli contraherent cum ipso partialem obligationem, eximendo singulos ob obligatione aliorum.

R. II. Si res emphyteutica notabiliter deterioratur in substantia culpâ emphyteutæ, iste cadit in commissum, seu expelli potest ab emphyteusi. Id expressè habetur ex textu *Auth. qui rem C. de SS. Eccl.* qui textus quamvis loquatur de emphyteusi Ecclesiastica, extenditur tamen etiam ad laicalem; cum etenim in quacumque emphyteusi res concedatur ad meliorandum, conveniens est ut iis gravetur, qui eas ex sua culpa notabi-

liter deteriores reddunt in substantia. Ut innuit Aristoteles, debet id evenire culpâ emphyteutæ, aliàs locum non haberet poena; & deterioratio debet esse in substantia, quia emphyteuta habet fructuum perfectum dominium, & potest illo ad sui libitum distrahere. Denique debet esse notabilis, & non modica, Judicis arbitrio declaranda, aliàs non daretur gravis culpa, ratione cuius res emphyteutica esset auferenda: *arg. leg. scio 4. ff. de integr. rest., Mol. d. 457. Azor. p. 3. l. 10. c. 9., Laym. lib. 3. tr. 4. c. 23. n. 7.*

Hic etiam obiter advertere placet ex communi DD. emphyteutam cadere in commissum, si res emphyteutica destruat etiam ut melior reddatur; ut si loco vineæ parùm utilis subrogetur in eodem loco Oliverum magis utile. Ratio ipsorum est quia, si præcisè data fuit vinea in emphyteusim, semper cum destruat, perit res emphyteutica, adeoque & emphyteusis; sicut si data esset domus in emphyteusim, & hæc destrueretur ut ibi plantaretur vinea, omnino prima emphyteusis periret. Possit ergo Dominus directus sibi vindicare rem emphyteuticam ita variatam, vel velle ab emphyteuta novam celebrari emphyteusim.

R. III. Emphyteuta cadit in commissum, si vendat rem emphyteuticam irrequisito domino, & non servatis aliis conditionibus juris, de quibus cap. superiori: *l. 3. C. de jur. empb. & cap. posuit de locato.* Oportet tamen non solum rem emphyteuticam vendi, sed etiam tradi; nam ante traditionem nondum est perfectè completa venditio: *l. alienatum 63 ff. de v. sign. L. 2. c. 24. d. 9. n. 52. Clarus q. 13. d. 1. n. 3.* Non desunt tamen qui concedunt emphyteutam à caducitate, quoties vendiderit rem cum expressa conditione, ut Proprietarius possit sibi eam redimere eodem pretio, vel cum conditione ut non intelligatur subsistere venditionem, quoties Proprietarius non consenserit: *Rolign. pran. 7. num. 35.*

Q. IV. An renuente Domino possit ipse emphyteuta ad sui libitum emphyteusim dimittere.

R. Hic potest habere locum, quod dicitur *leg. sicut C. de act. & oblig. nemp: Quod à principio est voluntatis, ex post facto est necessitatis.* Non potest ergo ad sui libitum emphyteuta dimittere emphyteusim; & si dimittat adhuc obligatur ad canonem, & pensionem; nam hæc obligatio est personalis: *leg. 1. & 2. C. de jur. empb. & obligationes personales, ut dici solet, affixæ sunt nostris offibus: leg. quis ergo ff. de peculio, Bon. d. 3. q. 8. n. 17.* Solum ergo jus expellendi emphyteutam introductum est in favorem Proprietarii.

Regula in praxi observanda.

I. Solent multoties emphyteutæ maximè idiotæ alteri tradere sive totam, sive partem rei emphyteuticæ sine solutione laudemii Domino directo. Hoc omnino repugnat justitiæ; sicut enim alia debita solvenda sunt, etiam si non petantur, ita & laudemium; nam facta alienatione rei emphyteuticæ statim confurgit obligatio solvendi à novo emphyteuta laudemium. Et id verum est etiam si in primo contractu concessum fuisset jus transferendi in quemcumque rem emphyteuticam; nam semper intelligitur id concessum fuisse salvo jure Domini directi. Notet id Confessarius maximè ruralis; nam facile rusticis ab uno ad alium transferunt res emphyteuticas.

II. Notet secundò Confessarius multoties Dominos directos agere ad expulsionem emphyteutæ propter canonem non solum, absque eo quod considerent an emphyteuta cessaverit à solutione propter sterilitatem, aliisque graves necessitates. Monere ergo debet Dominum directum, quod si

ad sui culpa emphyteutæ, neque locum habet ipsius expulsio, sed expectare debet ut emphyteuta possit satisfacere.

III. Emphyteutæ, quasi essent plenissimè Domini rei emphyteuticæ, illam non raro deteriores reddunt in substantia, succidendo e. g. arbores fructiferas, extirpando sylvas, negligendo debitas reparaciones, permittendo ab aquis notabiliter damnicari &c. Moneat ergo illos Confessarius teneri in conscientia ad omnia hæc damna reparanda, imò ad dimittendam emphyteusim, si ita se velle Dominus declaret. Perperam proinde se gerent, si vellent litibus se tueri, & tenerentur ad reficiendas omnes expensas, quas Dominus directus facere cogetur.

IV. Solent etiam emphyteutæ nolentes in emphyteusi perseverare, permittere ut res emphyteutica deterioretur, atque ita Dominus directus adigatur ad eos liberandos ab emphyteusi. Sicut ergo Confessarius graviter debet increpare Dominos directos, qui propter modicam deteriorationem agunt in judicio contra pauperes emphyteutas ad eos expellendos; & ita sepe evenit, quia non habent pecuniam, qua se defendant; ita graviter oburgare debet emphyteutas, qui prædicto modo se gerunt, illosque monere quod non est illi liberum ab emphyteusi recedere, & quod non solum perseverat in illis obligatio annui canonis solvendi, sed etiam refarciendi damna ob deteriorationem. Suadeat ergo illis amicabiliter agere cum Dominis directis.

C A P U T IV.

De Successione in Emphyteusi; & specialiter de Emphyteusi Ecclesiastica.

Q. I. Quando emphyteusis judicanda sit perpetua; & qui in ea succedant.

R. I. Emphyteusis laicalis concessa absque ulla limitatione temporis, & personarum, ut si dicatur: *concedo tibi hoc prædium in emphyteusim &c.* ex communi DD. censetur perpetua, & transire ad omnes heredes, etiam extraneos. Ratio ipsorum est quia, emphyteusis de natura sua potest esse perpetua: *arg. l. 1. in princ. ff. si ager vest. cum de factio translatio domini de; se nullam importet limitationem temporis: leg. fin. C. de leg. & non exigat ut potius in unum, quam in alterum transferatur.* Semper igitur ac in emphyteusi, in qua transfertur dominium utile, nulla apponatur limitatio vel temporis, vel personarum, dicendum est esse perpetuam, & ad quoscumque heredes etiam extraneos, vel etiam ab intestato transire: *Jul. Clar. §. Emphyteusis q. 28. num. 1. Menoch. de præsump. l. 4. præsum. 107. n. 7.* Limitant plures præfata doctrinam in emphyteusi Ecclesiastica, quæ si simpliciter concedatur, dicunt non transire tertiam generationem ex *Novell. 7. c. 3.*

R. II. Emphyteusis tam laicalis, quam Ecclesiastica concessa in perpetuum emphyteutæ, & ipsius heredibus, transit ad omnes heredes etiam extraneos, sive succedant ex testamento, sive ab intestato. De emphyteusi autem laicali nullum dubium est, quia nomen heredis simpliciter prolatum comprehendit heredes tum necessarios, tum extraneos, ut patet ex *princ. Inst. de her. qual. & differ.*

Controversia est quoad emphyteusim Ecclesiasticam, si in investitura non nominati sint heredes etiam extranei, vel omnes heredes, sed dumtaxat concessa sit emphyteutæ, & suis heredibus. Nihilominus verior sententia est, quod si concessa fuit etiam per heredibus emphyteutæ, transeat etiam ad extraneos. Ratio est primò quia, ut di-

sum est, in jure sub nomine heredum etiam extranei comprehenduntur, ut patet etiam ex *l. si pactum 9. ff. de probat.* Secundò, jure canonico id non improbat, sed bene admittitur, & approbatur emphyteusis perpetua: *can. 2. §. Perpetua caus. 10. q. 2., can. ad aures 7. de reb. Eccl. non alien. junctâ Glossâ;* & solum prohibetur ne omittantur solemnitates juris: *cap. nulli eodem tit. in 6. non est ergo quare excludendi sint heredes etiam extranei.* Neque obstat, quod dicitur Novellâ supra citatâ; nam leges civiles disponentes de rebus, & personis Ecclesiæ etiam in ipsius favorem non attenduntur: *cap. Eccl. 10. de const. & ulterius præfata Novella revocata fuit per Novell. 120. cap. 6. §. 1. Jul. Clar. cit. num. 7. & 8. Covar. l. 2. var. c. 17. n. 5., Reinf. l. 3. decretal. tit. 18. à n. 238.*

R. III. Quando emphyteusis concessa est ut transeat ad quoscumque heredes, si in contractu foemina non fuerunt exclusæ, & ipsæ in emphyteusi succedunt. Ratio est quia, nullo jure reperiuntur exclusæ ab emphyteusi; & aliunde ipsæ etiam veniunt nomine hæredis. Quod si, ordinariè loquendo, excludantur à Feudis, id provenit quia feuda dabantur pro servitio personali in bello, quod præstare haud possunt foemina.

Idem dicendum si emphyteusis concessa sit his verbis: *concedo emphyteusim pro te, & filiis tuis*, nam non solum per extensionem, sed propriè in sensu juris nomine filiorum veniunt etiam filia: *leg. pronuntiatio 195. in princ. ff. de verb. sig., junctâ leg. si quis ita 16. in princ. ff. de Testam. tutel. Alvar. Valasc. de jur. empb. q. 41. n. 3. Pal. tr. 32. d. 10. p. 15. §. 4. num. 12. Molin. d. 574. n. 10.* Id autem non verificaretur, si emphyteusis concessa est emphyteutæ, & filiis masculis. Videtur tamen ex probabili sententia etiam in tali casu admittendus ad successionem filius masculus ex filia; & hic non succederet jure materno, sed jure proprio, tanquam descendens à primo instituyente. Multò magis id verificaretur, si concessio facta esset emphyteutæ, & ejus descendentibus masculis; nam etiam masculi ex foemina essent Descendentes à primo emphyteuta: *Anton. à Sp. S. d. 21. n. 1093. Valasc. de jur. empht. q. 41. n. 9.*

R. IV. Filii illegitimi, & naturales possunt succedere in emphyteusi seculari, non verò Ecclesiastica. Ratio primæ partis est quia, eodem jure quo possunt succedere in alia bona defuncti, ita & in emphyteusim, si non fuerunt in concessione exclusi. Ratio secundæ partis est quia, Ecclesia illos abhorret tanquam conceptos ex peccato; unde semper præsumuntur ab ea exclusi, quamvis ex rescripto Principis secularis fuissent legitimi: *Jul. Clar. q. 30. & 31. Mol. dif. 374.* Bene verò sunt capaces talis successionis, si legitimentur per subsequens matrimonium; nam tunc favore matrimonii illos Ecclesia, ut legitimos in omnibus, & per omnia, considerat: *cap. tanta vis qui filii sint. leg.* Idem dicendum quoad successionem, si nati sint ex matrimonio valido in facie Ecclesiæ, sed nullo ob occultum impedimentum, si saltem unus bona fide contraxerit: *cap. 2. qui filii sint legitimi.*

R. V. Monasterium etiam, quod sit capax bonorum stabilium, succedit in emphyteusim; neque enim est potior ratio cur succedere possit in alia bona stabilia, & non in emphyteusim: *Laym. l. 3. tr. 4. c. 23. num. 15., Mol. d. 482. num. 3.* Advertendum tamen, quod si emphyteusis non sit hæreditaria, sed familiaris, seu transiens tantum ad Descendentes, monasterium frui potest fructibus, vivente Religioso talis familiæ, eoque mortuo transit ad quos de jure spectat. Si verò Monasterium sit incapax bonorum stabilium transit ad præfatos statim ac proficitur; nam professio mortis equiparatur. Si verò emphyteusis sit hæreditaria, monasterium non

rium saltem post mortem Religioſitenetur intra annum eam vendere, ex dictis supra.

Q. II. An Pater poſſit alicui ex liberis, vel extraneo emphyteuſim prælegare, aut donare.

R. I. Si emphyteuſis ſit hæreditaria, hoc eſt, tranſiens etiam ad hæredes extraneos, conſtat liberum eſſe emphyteutæ de ea pro libito diſponere: *Mol. d. 478. n. 1. Laym. num. 16.*

R. II. Si emphyteuſis ſit non hæreditaria, ſed familiaris, hoc eſt, acquiſita à Patre pro ſe, & Filiis, tunc primus emphyteuta, qui propriis impenſis eam acquiſivit, poteſt de ea diſponere magis ad favorem unius filii, quàm alterius; nam jus emphyteuticum ære proprio acquiſivit; & aliunde ſtipulando pro ſe, & filiis, non cenſetur voluiſſe ligare ſibi manus. Stante autem quòd primus emphyteuta, cujus intuitu emphyteuſis ſtipulata eſt, vel propriis impenſis ſibi acquiſivit; de ea diſponat in favorem unius præ alio, tunc & ipſe, cum ex vi talis diſpoſitionis habeat plenum jus in emphyteuſim, poteſt de ea pro libito diſponere. Si verò primus acquirens nihil diſpoſuit, non poſſunt ſucceſſores præjudicare vocatis ad emphyteuſim; nam omnes beneficio primo acquirenti, æquale jus fortiſunt: *Jul. Clar. §. Emphyteuſis q. 16. num. 1. Layman lib. 3. tr. 4. c. 23. num. 16.*

Q. III. An ſuccedens in emphyteuſim teneatur de emphyteuſi ſatiſfacere Creditoribus Deſuncti.

R. I. Si emphyteuſis ſit hæreditaria, hæres tenetur ex ea ſatiſfacere Creditoribus deſuncti, nam tenetur ſatiſfacere de quibuſcumque bonis hæreditatis.

R. II. Si emphyteuſis non ſit hæreditaria, ſucceſſor non tenetur de emphyteuſi ſolvere debita. Deſuncti; nam emphyteuſis non reputatur inter bona hæreditaria, ex quibus teneatur hæres ſatiſfacere debitis Deſuncti, ſed in eam ſuccedit vi inveſtituræ, ratione cujus vocatur ad ſucceſſionem in eadem emphyteuſim: *Jul. Clar. §. Feudum q. 43.*

An verò bona Eccleſiæ poſſint in emphyteuſim dari, & quibus ſolemnitatibus, explicabitur in ultima Quæſtione.

QUÆSTIO VIII.

De Precario, Commodato, & Depoſito.

CAPUT I.

De Precario, & Commodato.

Q. I. Quid ſit Precarium; & in quo differat à Commodato.

R. I. Precarium, ut in præſenti ſumitur, rectè deſinitur: *Precarium eſt, quod precibus petenti utendum conceditur tandiu, quandiu is qui conceſſit, patitur: leg. 1. ff. de precar. & cap. 3. de precar.* Nomen ergo precarii deſumptum eſt, quia aliquid ad alterius preces conceditur, ut eodem utatur. Plenè ejus natura intelligetur ſequenti reſponſione.

R. II. Precarium, quamvis conveniat cum commodato, in eo, quod ſicut qui commodat rem ſuam, eam non facit recipientis, ita neque qui precariò tradit; nihilominus differat in pluribus. Primò, differat quia commodatum datur ſolum in gratiam recipientis, unde tenetur etiam de culpa levi, & leviſſima. Precarium verò non ſolum datur in gratiam recipientis, ſed & ipſe dans gratiam habet poſſe ita exercere ſuam liberalitatem: *leg. 1. cit. ff. de prec.* unde qui rem precariò accepit, non tenetur

de culpa ſaltem leviſſima: *l. quæſitum eſt §. Eum quoque ff. de precar. & leg. contractus ff. de reg. jur.* Secundò, commodatum conceditur ad uſum, & tempus determinatum, quæ verò precariò dantur, non conceduntur ad uſum, & tempus determinatum, ſed liberum eſt concedenti rem precariò traditam ad ſui libitum repetere: *cap. ult. de precar. & quamvis etiam ad certum tempus concedatur, adhuc tamen ſi precariò tantum fuit tradita, poteſt etiam ante finitum tempus revocari, nam pacta contra ſubſtantiam contractus non valent: leg. cum precario ff. de precar.* Verum tamen eſt, quòd ſi res precariò tradita ſtatim reputetur ſine neceſſitate, qui eam habuit non teneretur reſtituere, ſed bene exceptionem doli poſſet opponere; nam precarium continere debet liberalitatem, & beneficium concedentis, quod nullatenus verificatur; ſi ſtatim res precariò tradita abſque neceſſitate expoſcatur.

Extra hunc caſum res precariò tradita ad inſtantiam concedentis eſt reſtituenda. Item ſi moriatur ille cui conceſſa eſt, nam ejus morte, expirat beneficium personale ipſi factum: *cap. ult. de precar.* vel ſi res precariò tradita à Domino alienetur, nam tunc ſit alterius Domini, & ab ipſius proinde pendet voluntate.

Obiter autem hic adnotare volo ad tollendam omnem æquivocationem in jure canonico haberi quendam contractum, qui *precaria*, ſeu *precaria*, dicitur. Hujusmodi autem contractus tunc celebrari dicitur, quando ad preces alicujus, & præcipue cauſa remunerationis, ipſi conceditur fruendum aliquod prædium, ſive alia res immobilis Eccleſiaſtica, ad dies vitæ, ſive ad certum tempus; ea tamen lege, ut ſingulis quinquenniis petatur renovatio hujus contractus: *cap. 1. & ſeq. de precar.* In hoc autem contractu non imponitur annua penſio ſolvenda, ut in emphyteuſi, & locatione, ſed res gratis fruenda conceditur. Demum non poteſt fieri iſte contractus ſine ſolemnitatibus requiſitis ad alienationem rerum Eccleſiaſticarum, ut de ſe patet.

Q. II. Quid ſit Commodatum.

R. Hic non ſumitur commodatum pro ipſa re commodata, ut vulgo fieri ſolet, ſed pro contractu commodati, qui ita deſiniri poteſt: *Commodatum eſt conceſſio alicujus rei ad aliquem ſpecialeſ uſum gratuito facta.* Dicitur conceſſio alicujus rei; ſive ea ſit immobilis, ut domus, ſive mobilis, ut equus, veſtis &c. nam omnia hæc poſſunt commodari: *leg. 1. §. Hujus ff. commodati.* Dicitur ad aliquem ſpecialeſ uſum. His verbis primò commodatum differat à pignore, & depoſito, in quibus uſus non conceditur, & veluti fur habetur, qui invito Domino utitur pignore, & depoſito: *§. Furtum autem Inſtit. de oblig. qua ex delicto &c.* Secundò, differat à mutuo; nam ut ſuo loco dictum eſt, in mutuo tranſfertur dominium rei mutuatae, in commodato verò ſolus uſus, remanente dominio, & poſſeſſione penes commodantem: *leg. rei commodata ff. de commod.* Sunt etiam obſervanda illa verba: *ad aliquem ſpecialeſ uſum;* nam licet in precario non ſoleat uſus rei limitari, in commodato verò determinari ſolet uſus, ad quem conceditur, unde non eſt licitum ad alium uſum uti re commodata: *leg. in commodato §. Sicut ff. de comm.*

Additur demum, *gratuito facta.* Per hoc differat commodatum ab emphyteuſi, locatione, aliſque ſimilibus contractibus, in quibus datur uſus rei ſub certa penſione Domino ſolvenda; at in commodato gratuito conceditur: *§. Item 15. Inſtit. quibus modis re contractus oblig.*

Q. III. Quæ res poſſint commodari.

R. I. Jani dictum eſt quacuſcumque res ſive immo-

mobiles, ſive mobiles poſſe eſſe materiam hujus contractus. At advertendum eſt res, quæ uſu conſumuntur, propriè non commodari, ſed potius mutuo tradi. Ratio eſt quia, in commodato traditur uſus rei, quæ poſtea eſt reſtituenda; id autem non evenit ſi tradatur alteri panis ad comedendum, & vinum ad bibendum &c. quæ cum uſu conſumuntur, non videntur tradi poſſe abſque eo quod ſimul tranſferatur dominium, cum non eadem numero reddantur. Hæc igitur, ſicut & pecunia, videntur ſolum commodari poſſe quando alteri traduntur, non ut conſumet, ſed ut utatur ad pompam, vel oſtentationem, ut dicitur *leg. ſed mihi §. ſin. ff. de commod.*

Item commodari poſſunt res ſacræ, e. g. ab una Eccleſiæ alteri Eccleſiæ: *cap. unic. de commod. & revera in hoc nulla intercedit irreverentia.* Vetitum tamen eſt res ſacræ ab uſu profano commodare; id enim continet quandam irreverentiam, & habetur *can. ligna de conſ. diſt. 1. & ex reg. 51. Jur. in 6. Anor. p. 3. l. 7. c. 4.*

Q. IV. Quæ ſint obligationes Commodatarii.

R. Hæ obligationes ſunt ſequentes. Primò, non debet uti re commodata, niſi ad uſum, ad quem conceſſa fuit: *text. in leg. ſicut certo §. Nunc videndum in ſin. ff. de commod.* Et ratio de ſe clara eſt, quia Dominus rei in ea commodanda potuit determinare uſus, ad quos præciſè commodavit. Secundò, debet reſtituere rem commodatam tempore præſcripto; & id vel tacitè, ſi concedatur, e. g. ut reſtituatur ejus uſu expleto; vel expreſſè, ſi præſcribatur dies determinata ad reſtituendum. Ratio eſt eadem ac ſuperior, quia Dominus poteſt velle carere re ſua tanto tempore, & non plus. Uterius cum commodatum ſit beneficium vol untariè præſtitum à commodante, habet plenam libertatem limitandi tempus, quod proinde debet commodatarius exadè obſervare: *leg. in commodato §. Sicut ff. de commod.* Tertio, debet commodatarius reſtituere eandem, quam accepit rem; nam Dominus commodando tranſfert uſum, & non dominium; & res aliena ſemper eſt eadem numero Domino reſtituenda: *leg. rei commodata, & leg. nemo ff. de comm.* Demum tenetur commodatarius rem commodatam diligentiffimè cuſtodire: *leg. 1. §. Itaque quoque ff. de alk. & oblig.* Et quidem in omnibus contractibus factis in gratiam ſolius recipientis, recipient tenetur ad ſervandam rem habitam, ut faciunt diligentiffimi.

Q. V. Ex qua culpa tenetur Commodatarius; & an ex caſu fortuito.

R. I. Si ut communiter evenire ſolet, commodatum ſit in gratiam ſolius recipientis, Commodatarius tenetur etiam de culpa leviſſima, hoc eſt, de omiſſione illius diligentia, quam præſtare ſolent diligentiffimi. Nihilominus quoad forum conſcientiæ attendantur ea, quæ dicta ſunt *Tract. 13. q. 2. cap. 1. quaſ. 4. & 5.*

R. II. Commodatarius ad nihil tenetur, ſi res abſque ſua culpa caſu fortuito pereat, res etenim perit domino ſuo, adeoque commodanti: *cap. unico. de comm. leg. ſi ut certo §. Nunc videndum ff. de comm. & leg. 1. c. ead. Dixi, ſi caſus fortuitus proveniat abſque culpa commodatarii, nam ſi e. g. eſſet in mora reſtitutionis, tunc ſi res caſu fortuito periret, teneretur equidem damnum compenſare, quia caſus ille, quantumvis fortuitus, illius culpâ accidiſſet: *cap. un. cit. de comm. & ulterius, mora ſua cultibet eſt nociva, ut dicitur reg. 26. Jur. in 6.* Limitanda nihilominus eſt hæc doctrina pro caſu, in quo res æquè periit apud Dominum, ut dictum eſt *loc. cit. c. 2. quaſ. 2. reſp. 3.**

Hic etiam advertere eſt, quòd quamvis nulla interceſſiſſet culpa commodatarii, adhuc teneretur compenſare damnum, quoties ipſe in ſe ſuſcepiffet periculum rei, & ſe obligaffet ad reſarciendum.

damnum etiam ex caſu fortuito; nam contractus ex conventionem legem accipiunt, ut dicitur *reg. 85. Jur. in 6.*

Quid verò dicendum ſit ſi res commodata dolo nuntii periret, pariter videndum eſt *Tract. 13. q. 2. c. 7. quaſ. 3.*

Regula in praxi obſervanda.

I. Primò, advertat Confeſſarius contra juſtitiam multos ſolere diſſerre reſtitutionem rei precariò habitæ. Mos eſt enim plurium, qui aliquam rem ad uſum expetierunt, adducere multas excuſationes ad differendam reſtitutionem, quoties Dominus rem ſuam expoſcit. Si ergo res precariò habitæ fuit, ſtatim eſt reſtituenda, quoties Dominus eam expoſcit, quamvis qui ejus uſum obtinuit, adhuc neceſſe haberet illâ uti. Solum ex dictis, diſſerri poſſet reſtitutio, quoties revocatio precarii, nulla cogente neceſſitate, facta eſſet ita intempere, ut ex ea damnum alterius ſequeretur.

II. Item advertere debet in praxi Confeſſarius nequaquam poſſe commodantem contra voluntatem commodatarii, & maxime cum ejus damno rem commodatam repetere, durante uſu vel tempore conceſſo; nam commodatarius jus habet ad uſum, & ad tempus ſibi conceſſum. Hinc ſi commodans autoritate, ſeu vi rem commodatam ante tempus repetit, & exinde commodatarius patiatur damnum, tenetur illud compenſare, utpote actione injuſta cauſatum. Ita poteſt evenire, ſi aliquis ad tempus repetat instrumenta artis alteri commodata, equum commodatum pro aliquo itinere faciundo, boves commodatos pro arando &c. Solum excuſandus eſſet commodans, quando cum non antea prævidiſſet ſuam neceſſitatem, non repetendo poſtea rem ſuam ante tempus conſtitutum, deberet ipſe ſimile damnum ſubire, nam non cenſetur voluiſſe commodare rem ſuam cum proprio detrimento; ut enim dicitur *cap. cum licet 23. q. 5.* quilibet ſibi magis, quàm alteri obligatur.

III. Commodatarii multoties parùm attendunt ad obligationem, quam habent non utendi re commodata niſi ad eum uſum, ad quem conceſſa eſt, & niſi pro tempore ſibi conceſſo; immo rem commodatam aliquando aliis etiam tribuunt utendam. In hoc poſſunt peccare graviter, ni cum fundamento præſumant Dominum non eſſe invitum, vel niſi excuſaret à gravi culpa brevitatis temporis, vel modicus uſus, quo eâ uterentur contra voluntatem Domini. Attendant item Confeſſarii commodatarium ſolvere debere commodanti quanti valet uſus, vel tempus, quo contra voluntatem Domini uſus eſt re commodata, ni iſte remittat, vel rationabiliter præſumatur noſſe pretium talis uſus. Exemplum ſit in eo, qui commodaffet instrumentum ad aliquem determinatum uſum, vel equum ad aliquem determinatum iter. Certè ſi commodatarius ad alia etiam eo utatur instrumento, vel equo ad longius iter, debet ſolvere pretium majoris, ſeu longioris uſus talis instrumenti, & equi.

IV. Cum multoties evenire ſoleat vel quòd pereat, vel quòd deterioretur res commodata, diligenter examinet Confeſſarius quæ culpa interceſſerit Commodatarii. Si deterior facta eſt, vel perit, quia eâ uſus fuit ad alium uſum, quàm conceſſerit commodans, tunc teneretur utique iſtus damna compenſare, quia res culpâ commodatarii perit, vel deterior facta eſt. Ita ſi moriatur equus, quia aliquis eo uſus fuerit ad longius iter, tenetur commodans præſcripſerit, pretium equi tenetur ſolvere. Si verò res commodata perit, vel valde deterior facta eſt propter uſum conceſſum à commodante, tunc videat Confeſſarius, qua diligentia eâ uſus fuerit commodatarius; multoties enim

in re aliena utenda parum diligentiae, & discretio- nis, uti dici solet, adhibetur, quando aliàs magna esset adhibenda, quia gratis res commodatur. Si ergo adveniat rem deteriore factam, vel deper- ditam, quia commodatarius saltem non adhibuerit eam diligentiam, quam adhibuisset respectu rei propriae; vel quam adhibuisset Dominus, si re sua usus esset, certè debet illum ad damna compen- sanda condemnare, utpote quæ ex ipsius culpa evenere.

V. Ultimò in praxi considerandum ipsos com- modantes obligandos esse ad restitutionem ex dam- no, quod passi sunt commodatarii ex re commoda- ta. Id evenit, quando non monuerunt commoda- rios de vitio rei commodatæ, quando id non igno- rabant, nec commodatarius sciebat. Si v. g. com- modent vasa, ex quorum vitio vel vinum, vel oleum corrumpantur, vel fiant deteriora; si com- modent equum effrenem, si bovem corruptetam, si servum non fidelem &c. debent compensare dam- num, quo patiuntur commodatarii.

CAPUT II.

De Deposito.

Q. I. Quid sit Deposito; & quotplex.

R. I. Deposito dupliciter sumi po- test. Primò, pro ipsa re deposita, & juxta hanc acceptionem *leg. 1. §. 1. ff. de positi*, ita definitur: *Deposito est, quod custodiendum alicui datum est*. Secundò, sumitur pro contractu depositi, & in hoc sensu communiter definitur: *contractus, quo aliquid alteri gratis custodiendum datur*. Dicitur gratis cus- todiri res tradita; nam depositum videtur exposcere, ut fiat gratià solius deponentis; & si deposita- rius, ille nempe, qui recipit rem custodiendam, pro custodia exigat aliquam mercedem, contractus depositi potius transit in contractum locationis, qua- tenus scilicet censetur depositarius locare operam suam ad rem custodiendam.

R. II. Deposito aliud est judiciale, aliud pri- vatum. Judiciale contingit, quando res apud Judi- cem controversa deponitur apud tertium custodienda, ut lite finita victori tradatur. Hoc depositum alio nomine *sequestrum* etiam appellatur. Datur etiam depositum judiciale, quando renuente Cre- ditore accipere pecuniam oblatam à Debitore, pecu- nia deponitur, & liberatur decreto Judicis: *leg. licet ff. de positi*, *Azor. p. 3. l. 7. cap. 2.* Deposito privatum intervenit, quando vel sit privata au- thoritate partium, vel quando deponitur res custo- dienda apud aliquem fide dignum. Si hoc depo- situm fiat, nulla cogente necessitate, dicitur vo- luntarium; si verò fiat timore alicujus periculi, puta incendii, tumultus &c. dicitur necessarium.

Q. II. Quæ sint obligationes Depositarii.

R. I. Depositarius tenetur custodire rem depo- sitam ea fide, & diligentia, qua res proprias custo- dit: *leg. quod nerva ff. de positi*.

R. II. Depositarius non potest uti re apud se deposita, illud enim est discrimen inter depositum & commodatum, quòd in hoc contractu concedi- tur usus rei commodatæ; non verò in deposito. In duplici nihilominus casu potest Depositarius uti re apud se deposita. Primò, si adsit præsumpta voluntas Domini; tunc autem præsumitur Dominus usum rei depositæ non interdiceret, quando usus nullum damnum ipsi affert, & aliunde sequitur ex eo aliqua utilitas depositario; ut enim communiter dicitur, quod tibi non nocet, & alteri prodest de facili est concedendum. In hoc igitur casu usus depositi licitus est, nec depositarius teneretur veluti de furto, ut accideret teneretur re de- posita contra voluntatem Domini: *leg. si sacculum ff. de positi &c.*

Ex hac doctrina inferunt DD., quòd si ego apud me haberem unà cum aliis meis mercibus merces alicujus Amici, & data opportunità venditionis, pro majori commoditate, quia e.g. sunt magis ad manus, sumerem merces amici, illi applicando meas æq. ualis bonitatis, non tenerem postea de dam- no, quod pateretur Amicus, si perirent merces, quæ remanserunt. Non teneret, inquam; quia sup- pono quòd si non distraxissem merces amici, ex- periissent. Uterius semper cum solum pro majori mea commoditate commutavi meas merces cum mer- cibus amici, iste præsumitur consensisse, adeoque merces, quæ pereunt; ipsi Amico tanquam vero Domino pereunt: *Lugo d. 33. de just. n. 5.*, *Tamb. l. 9. de contr. tr. 7. c. 5. §. 4. n. 2.*, *Mol. d. 523. n. 6.*

Secundò, Depositarius uti potest re deposita, quando Dominus expressè, vel tacitè concessit tale usum; quamvis tunc potius interveniat mu- tuum, si concedatur usus rei usu consumptibilis; vel commodatum, si concedatur usus rei non con- sumptibilis. Quando usus expressè conceditur, de se patet. Quando verò tacitè concedatur, consideran- dum est ex circumstantiis. Si e.g. tradatur pecunia custodienda in sacculo sigillo munita, vel in arcula clausa, tunc clarum est deponentem nec tacitè con- cedere talem usum: *leg. 1. in sacculum ff. de positi*, & ad ipsum pertinebit incrementum, vel decre- mentum pecuniæ; sicut & ipsi peribit, quando pe- reat sine culpa depositarii. Et ratio horum omnium est; quia semper permanet sub dominio depon- entis.

Si verò consignetur pecunia non clausa, nec ob- signata, nec illius usus interdicitur, tunc tacitè in- telligitur concessus Depositario illius usus. Et re vera in tali casu Dominus nullum patitur damnum, nec incommodum, si Depositarius eà utatur; nam ex tali usu transfertur dominium in Depositarium, & ita non amplius stat periculo Domini, sed Depo- sitarii. Crederem tamen nec tacitè concessus usus talis pecuniæ, quando depositarius tempore restitu- tionis non posset habere paratam similem pecu- niam; nam tunc non posset credi Dominum con- sentire, ut eam sibi applicet, vel distrahat ad ne- gociandum &c. Et in hoc casu graviter etiã peccaret, nam gravem faceret injuriam domino di- strahendo summam notabilem pecuniæ ipsius, quan- do non posset eam tempore debito restituere; sicut etiam teneretur de damno, & interesse, ut de se patet. Et contra non crederem graviter peccare, etsi uteretur pecunià deposita etiam contra volun- tatem Domini, quando certus esset similem pecu- niam habiturum tempore restitutionis, & nullum Domino damnum imminere; nam in talibus cir- cumstantiis non esset rationabiliter graviter invitus: *Tamb. cit. n. 6.*, *Pal. tr. 22. d. 3. p. 3.*

Vel utatur autem pecunià deposita cum tacito consensu Domini, vel sine illo, certum est, quòd si eam exposuit negotiationi, & exinde lucratus est, lucrum pertinet ad depositarium, quia est fructus industriæ. Item certum est, quòd si deposita fuit pecunia cum expressa, vel tacita facultate eà uten- di, si eà depositarius utatur, cum tunc depositum transeat in mutuum, incrementum vel decrementum pecuniæ & ad ipsum depositarium pertinebit: *Tambur. de contr. l. 9. tr. 7. c. 5. §. 3. n. 2.*, *Trull. l. 7. c. 25. d. 1. n. 4.*

R. III. Depositarius tenetur absque mora restituere depositum reposcanti: *cap. bona fides de depof.*, *leg. 1. §. Est autem ff. de positi*. Nec potest depo- sitarius retardare restitutionem, eò quia deponens reposcat depositum suum, antequam finierit tem- pus, pro quo fecerat depositum; nam depositum semper est revocabile ad nutum deponentis, & ten- pus censetur præfixum ad obligandum depositarium ad custodiam, non verò deponentem ad non repo-

scendam rem suam: *leg. 1. cit. §. Si sic deposuero*, *Resign. contr. 9. pran. 11. n. 10.*

Volunt etiam leges non esse negandam restitu- tionem depositi titulo compensationis: *leg. si quis vel pecunias C. de positi*, *l. ult. C. de compens.* At non pauci DD. Morales id pro foro externo atten- dendum dicunt, non verò pro foro interno, quan- do aliàs debitum esset certum, nec alià vi nisi compensatione posset depositarius crediti sui solu- tionem obtinere: *Laym. l. 3. tr. 2. c. 9. n. 10.*

Numerantur etiam aliæ causæ, quibus liceret Depositario negare restitutionem Depositii. Primò, si ex restitutione depositi aliquod spirituale, vel temporale damnum depositori, seu alteri innocenti immineret; ut si quis repeteret gladium deposti- tum ad se ulciscendum: *can. ne quis arbitretur §. Duo sunt 22. q. 2.* Secundò, res deposita tradenda est Fisco, quando bona depositoris ob aliquod ejus crimen fuerunt confiscata: *leg. bona fides §. 1. ff. de positi*. Tertio, si fur deposuerit rem furtivam, tunc Domino comparente, isti est tradenda, non furi eam reposcanti; exigit enim iustitia ut jus suum unicuique tribuatur: *cit. l. bona fides §. Incur- rit*. Quòd si Dominus non compareat, restituenda est furi depositum petenti: *leg. 1. §. Si prado ff. de positi*. Et *cit. §. Incurrit*. Demum si fur deposuerit rem ablatam apud Dominum, & iste postea cog- noscat rem esse suam, non tenetur restituere furi eam repetenti: *cit. leg. bona fides §. Si tamen &c.* Et de facto non patitur ratio, ut quis cogatur rem prop- riam alteri restituere.

Q. III. Ex qua culpa teneatur Depositarius, si res deposita pereat.

R. I. Regulariter loquendo, Depositarius tene- tur tantum de culpa lata, hoc est, si res deposti- ta pereat ex omissione illius diligentiae, quæ com- munitè adhiberi solet. Ratio est quia, regula ge- neralis est, quòd in contractibus, qui gratià so- lius dantis celebrantur, solum attenditur, si res ex culpa lata pereat: hoc autem intercedit in con- tractu depositi, nam Depositarius solum accipit rem conservandam in gratiam deponentis: *l. 1. vers. culpam C. de deposito*, *junctà Glossa*, & *l. 2. §. In conducto*, & *§. fin. ff. de deposito*.

Dixi, regulariter loquendo, nam dantur aliqui casus, in quibus depositarius tenetur de culpa etiam levi, si nempe pereat res deposita ex omissione di- ligentiae, quam adhibere solent diligentiores. Pri- mò, si ita cautum sit, dum factum fuit depositum: *leg. 1. §. Si conveniat*, & *§. Sepe ff. de positi*, & patet ex illa regula generali, quòd *contractus ex conventionem legem accipiunt*. Secundò, si deposti- tarius se ipsum obtulerit pro conservando deposito: *l. 1. cit. & cap. 2. de depof.* & ratio est quia, De- positarius offerendo seipsum ad recipiendum de- positum, censetur se obligasse ad majorem diligen- tiam præstandam. Immo cum aliquibus videatur tunc depositum fieri in gratiam solius depositarii, dicunt teneri etiam de culpa levissima. Tertio, depositarius tenetur de culpa levi, si aliquam mer- cedem recipiat pro re deposita custodienda, nam tunc contractus est in gratiam utriusque; atque ita sancitur *cap. 2. de depof.*, & *leg. 1. §. Si vestimen- ta*, & *§. 1. quis servum ff. de positi*. Uterius, ut di- ctum est supra, tunc contractus potius est locationis & conductionis, quam depositi. Demum deposti- tarius tenetur de culpa levi, quando est in mora red- dendi; immo & tunc ipsi imputabitur casus for- titus, ut expressè habetur *cap. 2. de depof.*

Volui hæc adnotare, quia quamvis ex à me tradi- tis in Tr. de just. & jur. obligatio restituendi in foro conscientie solum infurgat ex culpa theologica gra- vi, nihilominus hæc facilius potest intercedere, quando quis tenetur ad custodiendam rem majori cum diligentia.

Q. IV. An depositarius, seu commodatarius te- neatur salvare potius res depositas, & commoda- tas, quàm proprias, dum non possint utraque salvare.

R. I. Si res depositarii, vel commodatarii sint pretiosiores rebus depositis, & commodatis, pos- sunt suas res pretiosiores salvare præ alienis mi- nus pretiosis: *Glossa in leg. si ut certo v. salvare fa- cere ff. commodati*. Et de facto neque diverso mo- do operaretur diligentissimus, quoties in discrimen venirent res propriae pretiosiores, & alienæ vilio- res: *Azor. p. 3. l. 7. de com. c. 7. q. 6.*, *Laym. l. 3. tr. 4. c. 7. n. 7.*

R. II. Si res depositæ, vel commodatæ æquales sint in pretiositate cum propriis, depositarius po- test proprias præ alienis salvare, secus commodata- rius. Quòd id possit depositarius ex eo probatur quia, accipit depositum in gratiam deponentis, un- de non est æquum ex commo- dato alteri præstito ipsum damnicari. Præterea quando cætera sunt paria, potest quis magis diligere se, & propria, quàm alios, & aliena. Et contra æquitas postulare vide- tur commodatarium propriis rebus alienas sibi com- modatas a quæ pretiosas anteferre debere, nam so- lum in sui commodum res alterius accipit; unde potius consulere debet rebus illius, qui eas ipsi tradi- dit, quàm propriis juxta communem regulam, quòd qui sentit commodum, debet sentire & incom- modum, quòd saltem verificari debet, dum omnia sint paria: *Less. lib. 2. c. 27. num. 19.* *Layman lib. 3. tr. 4. c. 7. num. 7.*

R. III. Depositarius potest anteferre etiam res proprias viliores alienis pretiosioribus. Ratio est quia, cum depositarius acceperit depositum in gra- tiam solius deponentis, non censetur voluisse se obligare ad custodiendam rem alienam cum suo incommodo. Id non verificatur de commodatario, in cuius gratiam factum est commodatum; & si commodatum factum esset in gratiam utriusque, tunc damnum esset dividendum: *Bonac. d. 3. q. 2. p. 6. num. 25.* Quæ tamen dixi de depositario, velim esse intelligenda, quando ex amissione rei suæ grave incommodum sentiret, non verò si ipsius incommodum esset leve, & incommodum depon- entis valde grave, dum facturam rei suæ faciat. In his circumstantiis tenetur depositarius potius salvare res alienas pretiosiores; nam tenetur ad- hibere in custodia rei depositæ communem diligen- tiam, quam certò omitteret, si fineret perire res alienas valde pretiosas, ne dimittat rem suam cum parvo incommodo.

Regula in praxi observanda.

I. Dum in deposito non concedatur depositario usus rei, observet Confessarius, quòd si deposti- tarius eà utatur, debet solvere Domino pretium usum ipsius rei, quando non possit judicare dominum saltem tacitè in eum usum consensisse; vel quòd nil curet de pretio usui, quamvis egrè tulerit de- positarium re sua usum fuisse.

II. Meminisse etiam debet Confessarius, quòd si Depositarius utatur re usu consumptibili apud se deposita, ut pecunià, tritico &c., & proinde pe- reat, minuatur &c., perit, vel minuitur ipsi depo- sitario; per hoc enim quod hujusmodi rebus utatur, ipsarum acquirit dominium, atque ita ipsi pereunt.

III. Observet Confessarius, quòd si perierit res deposita, pro foro conscientie non debet attendere nisi an perierit ex culpa gravi theologica ipsius Depositarii. Hinc si ex mera oblivione in loco pu- blico reliquerit rem depositam, ac proinde fuerit furto sublata, non proinde in foro conscientie ad-

restitutionem tenetur, etiam si res deposita fuisset pretiosissima.

QUÆSTIO IX.

De Pignore, & Hypotheca.

CAPUT I.

Quid, & quotuplex sit Pignus, & Hypotheca.

Q. I. Quid sit Pignus; & in quo differat ab Hypotheca.

R. I. Non sumitur in præsentis pignus pro re ipsa oppignorata, nec pro jure, quod creditor habet in re oppignorata, sed pro contractu, seu conventionione, qua res securitatis gratiã alteri datur, vel obligatur: *leg. 1. §. fin. ff. de Pact. Juxta. hanc acceptionem pignus ita potest definiti: Contractus, quo alteri res datur, vel obligatur in securitatem crediti, ut inde possit satisfactionem accipere, si aliunde ei non fuerit satisfactum.* Constat ergo finem pignoris esse majorem securitatem creditorum, seu aliorum, qui alios sibi obligatos habent; ut enim dicitur *reg. 25. ff. de reg. jur. Plus cautionis in re est, quam in persona.*

R. II. Pignus, & hypotheca quandoque etiam à jure confunduntur: *leg. res 5. §. 1. ff. de pignor.*

Alii dicunt in eo discriminari, quod pignus in mobili constituitur, hypotheca verò in immobili. Mihi autem non satis apparet, cur etiam res immobilis non possit dici pignus, quoties actualiter tradatur creditori ob securitatem sui crediti; & de facto nomen pignoris assignatur etiam rei immobili traditæ in securitatem: *leg. 2. §. fin. de relig. & sumpt. fun.* Potius ergo videtur dicendum pignus intervenire, quando res sive mobilis, sive immobilis actualiter traditur creditori, donec ei debitum solvatur; hypotheca verò, quando absque eo quod tradatur res, vel ipsius possessio, nuda conventionione alteri obligatur. Ita expressè habetur *leg. si rem 9. §. 2. ff. de pignoris.* Quoad effectum pro eodem sumuntur; nam tam rei oppignoratæ, quam hypothecatæ dominium non transfertur, sed solum remanet obligata pro securitate creditoris &c.

Q. II. Quotuplex sit pignus, & hypotheca; & quando ex jure detur hypotheca.

R. I. Pignus aliud est expressum, aliud tacitum. Pignus expressum, seu hypotheca expressa est, quando quis expressa conventionione omnia sua bona, vel aliqua, alteri obligat in securitatem. Tacita intervenit, quando absque expressa conventionione partium bona alicujus remanent alteri obligata.

R. Aliqua de hypotheca dixi *tr. 13. q. 2. cap. 8. quas. 5.* Modò juvat hic repetere plura dari exempla ex jure tacitæ hypothecæ, seu pignoris legalis. Uxor igitur habet tacitam hypothecam pro securitate dotis in bonis mariti: *leg. unic. C. de rei uxoris. ad. §. Ut plenus, & cap. ex liter. 5. de pignor. & id locum habet, etsi maritus ob aliquod delictum bonis esset expoliandus: cap. 5. cit., & leg. 2. nec uxor promarito.* Item habet sibi hypothecata bona mariti, si iste bona ipsius paraphernalia administrat, ut communiter docent DD. *arg. l. ubi 29. C. de sur. dot., & leg. fin. C. de pact. convent.* Verum tamen est, quod quamvis ratione dotis antecedit creditores non privilegiatos, non tamen habet idem privilegium ratione bonorum paraphernalium, ut ex *cit. leg. unic. &c.* E contra maritus ex eadem lege habet sibi tacitè hypothecata bona uxoris pro dote sibi promissa. Fiscus habet tacitam hypothecam in bonis cum eo contractantium, vel aliquam rem ab eo conducentium;

sicut & in bonis suorum officialium, & administratorum: *leg. 1. & 2. C. in quibus causis pignor. tacitè &c.* Pupilli, & Minores habent tacitam hypothecam in cunctis bonis Tutorum, & Curatorum: *leg. pro offic. 20. C. pro admin. tutor. & cur.* Ecclesia, Collegia, aliaque causæ pię habent tacitam hypothecam in bonis Prælati, vel alterius Administratoris rerum pertinentium ad has pias causas. Id quidem expresso juris textu non probatur, sed commune est apud DD., quia nempe Ecclesie gaudent, & fruuntur jure Minoris: *cap. 1. & cap. auditus 3. de in integr. rest., Gloss. in cap. ex litt. v. obligata de pignor., Engell. de Pign. num. 3. Laym. l. 3. tr. 4. c. 30. num. 3.* Id extendunt ad quemcumque Administratorem, & volunt hypothecam incipere à die inceptæ administrationis, sed videndus Merlinus de *pign. l. 3. tit. 1. q. 2. & 4.* Bona Defuncti remanent hypothecata pro legatis ab eo factis: *§. 2. Instit. de legat., & leg. 1. communia de legatis.* Qui dat pecuniam pro reficiendo edificio tacitam in illo habet hypothecam: *leg. 1. ff. in quib. caus. pign. tacit.* sicut & eandem hypothecam habet in re, ad quam conservandam quis dedit mutuo pecuniam: *leg. qui navem 26., & leg. quod quis 36. ff. de reb. auibor. Judic. poss.* Quamvis autem aliqui velint habere hypothecam in re empta, seu acquisita, qui dedit pecuniam ad eam acquirendam, vel emendam, hoc tamen puto non esse verum, si non sit expressè reservata: *Merlin. l. 3. tit. 5. q. 23.; & solum absque controversia admittitur, si aliquid emptum sit pecuniã pupilli: Merlin. q. 25.* Venditor habet hypothecam in re vendita, quoadusque ei fuerit pretium solutum: *leg. Julianus 13. §. 8. ff. de action. empti.* Locator habet tacitam hypothecam in omnibus rebus, quę conductor intulit in domum, vel prædium; & id non solum pro pensione, sed etiam pro deterioratione rei locatę: *leg. 2. ff. in quib. caus. pignus.* In prædiis rusticis, fructus, qui ibi nascuntur, obligantur pro pensione solvenda Domino. Hęc innuere placuit, quia quandoque deservire possunt pro directione conscientię; monendo tamen attendenda esse jura municipalia, ubi hæc aliqua prædictis contraria decernant.

R. II. Pignus aliud est conventionale, aliud prætorium, aliud judiciale. Conventionale est, quod fit sola partium conventionione. Prætorium est, quod ex decreto Judicis fit ante definitivam sententiam, per missionem in possessionem, vel quasi possessionem rerum debitoris ex causâ legatorum, damni illati, propter absentiam, contumaciam vel aliam causam: *leg. 1. & 2. C. de Prator. pignor.* Judiciale est, quod constituitur Judicis decreto, immittendo creditorem in bona Debitoris jam condemnati, adeoque ad exequendam jam latam sententiam.

R. III. Pignus aliud est generale, aliud speciale. Pignus, seu hypotheca generalis est, quando generaliter omnia bona alteri in securitatem obligantur, adeoque tam mobilia, quam immobilia, tam præsentia, quam futura; & hæc generalis hypotheca sufficienter intelligitur, si quis hypothecet vel cuncta sua bona, vel bona sua: *leg. fin. C. qua res pignor.* Insuper ex communiori DD. in generali hypotheca veniunt etiam jura, & actiones.

Quaedam nihilominus excepta intelliguntur è generali hypotheca, & sunt ea, quę verosimiliter quis non fuisset obligaturus: *leg. obligatione 6. ff. de pignoris. ut supellex necessaria, vestis, & quę necessaria sunt ad usum quotidianum &c. leg. 7. & 8. ff. eod. tit., Merlin. de pignor. l. 2. §. 1. q. 54.* Item excepta intelliguntur quę creditor alienare, & in hypothecam dare non potest.

Q. III. Quos effectus pariat hypotheca specialis, & generalis.

R. Hypotheca generalis non impedit quominus

Bona hypothecata vendantur, cum pretium succedat in locum rei venditæ. Hypotheca verò specialis semper afficit rem, quæ remanet obligata apud quemcumque possessorem perveniat, donec vel fuerit solutum debitum, vel condonata obligatio. Loquendo verò de bonis Ecclesiasticis, hoc est discrimen inter hypothecam generalem, & specialem, quod nempe bona Ecclesiastica possunt subdi hypothecæ generali absque solemnitate juris requisita in alienatione rei Ecclesiasticæ, secus verò hypotheca specialis, ut dicam quæst. ult. cap. 1. quæst. 5.

Advertendum tamen est Rectores Ecclesiarum non posse bona Ecclesiæ hypothecæ generali subicere pro propria utilitate, sed solum pro utilitate Ecclesiæ: *cap. ex præsentium 3. hoc tit.* Hinc hæres Rectoris compellitur restituere rem Ecclesiasticam oppignoratam non pro Ecclesiæ utilitate, sed propria, ut ibi explicat Glossa *v. necessitate oppignorata.* Quamvis autem non possit bona Ecclesiæ hypothecæ generali subicere ob necessitatem propriarum rerum patrimonialium, bene tamen id potest facere ob propriam necessitatem personalem, ut bene docet Glossa in *cit. cap. ex præsentium.* Si ergo non haberet unde sustentaretur vel propter hostium incurfionem, vel propter infirmitatem, vel propter magnam sterilitatem &c. posset absque juris solemnitate hypotheca saltem generali oppignorare, seu hypothecare bona Ecclesiæ, ut sibi provideret. Hujusmodi autem debita, sive alia contracta pro Ecclesiæ necessitate, teneretur Successor solvere, & pignus redimere, ut communiter docent Canonistæ; sicut filius tenetur solvere debita Patris.

Regula in praxi attendenda.

Valde expedit Confessarium non ignorare, quando adfit hypotheca, nec ne; cum etenim creditor hypothecarius praelationem habeat quoad alios non hypothecarios, hinc est quod si attendatur sola ratio temporis, accedere potest aliquem Creditorem male numerari inter eos, cui ex hereditate non possit satisfieri. Hinc credidi male collocatum inter Creditores posteriores unum, cui debitor defunctus publico instrumento factus erat illi debere 300. nummos aureos ex mala administratione bonorum ipsius Creditoris. In graduatione Creditorum hic consideratus fuit ut simplex Creditor à die, quo de suo creditor factus fuerat publicum instrumentum, & ita nil ex hereditate obtinuit. Ego verò dicebam considerandum ut Creditorem hypothecarium, & hypothecam inceperit à die susceptę à Defuncto administrationis.

CAPUT II.

De iis, quæ possunt oppignorari, & hypothecari: & de eisdem venditione.

Q. I. Quæ res possunt oppignorari, seu hypothecari.

R. I. Omnia ea, quæ possunt liberè vendi, possunt etiam oppignorari, & hypothecari. Ratio est quia, magis est vendere, quam oppignorare, in venditione etenim transfertur dominium, non verò in pignore, & hypothecæ; quæ ergo vendi possunt, multo magis possunt oppignorari, non verò è contra: *leg. sic & quod 9. ff. de pignor.* Sive ergo res sint mobiles, sive immobiles, corporales, sive incorporales, ut census, jura, nomina debitorum; sive res existant, sive sint futuræ; ut foetus pecorum, fructus pendentes &c. omnia hæc, sicut & omnia quæ sunt in nostris bonis, ut usufructus &c. omnia, inquam, hæc possunt oppignorari.

R. II. Quæ non possunt liberè vendi, nec

alienari aut oppignorari possunt. Ratio est quia, oppignoratio est veluti inchoata venditio, cum creditor possit pignus vendere, & ex eo sibi satisfacere, quoties debitor sit in mora solvendi, ut ex *tit. ff. de distr. pignor.* ex quo etiam sequitur quod quamvis dominium pignoris remaneat apud debitorem, nihilominus etiam Creditor acquirat quoddam veluti jus in re in eodem pignore. Item oppignoratio est veluti quaedam species alienationis latè sumptæ, ut ex *cap. nulli de reb. Eccles. non alien. §. si ergo pignus includat veluti quendam venditionem, & alienationem, consequens est quod ea, quæ non possunt liberè vendi, nec alienari vel oppignorari possint.*

Hinc sequitur quascumque res sacras, Ecclesias, Cameteria &c. aliaque omnia bona, quæ prohibentur alienari sine solemnitate, & facultate Sedis Apostolicæ, neque etiam posse hypothecari, seu oppignorari saltem hypothecæ speciali, ut dictum est: *cap. nulli cit.* Item neque res publicas, & publicis usibus destinatas: *leg. sancimus C. de SS. Eccles. leg. 1. quæ res pignori obligar. non possint, l. si monum. C. eod. tit.* Non possunt pariter oppignorari bona fideicommissaria, feudalia, & Primogenituræ, cum hæc bona non possint alienari. Item ex jure communi oppignorari prohibentur instrumenta aratoria, ut boves destinati ad arandum: *leg. executores G. qua res pignor.* Puto autem hoc non esse amplius in usu.

Supradicta doctrina, quod scilicet possint oppignorari, quæ vendi possunt, limitationem habet in re aliena. Hęc igitur vendi potest: *leg. rem alienam 28. ff. de empt. & vend. neutiquam autem oppignorari: l. 6. C. si aliena res pignori;* quamvis si Dominus postea ratum habeat, valeat pignus, & retrahatur ad tempus factæ pignorationis: *l. si fundus 19. ff. de pignor.* Ratio autem cur res aliena vendi valdè possit, non verò oppignorari est quia, venditio afficit venditorem; unde si res remanet evicta, venditor tenetur de evictione, & emptor habet jus in ipsum, ut sibi solvat quantum sua interest, hoc est, pretium, & si quid detrimenti passus sit. Pignus verò solum afficit ipsam rem, cum tradatur creditori, ut ex ea sibi satisficiat, quoties debitor sit in mora solvendi. Solum ergo poterit quis rem alienam conditionatè oppignorare, v. g. si eam acquisierit, si facta fuerit sua: *leg. si fundus §. Aliena ff. de pignor.*

Q. II. Quid juris de fructibus rei oppignoratæ, seu hypothecatæ.

R. Fructus rei oppignoratæ computandi sunt in sortem, ita ut tantum minuatur debitum, quantum percipitur de fructibus pignoris: *leg. 1. C. de pignorat. action., & cap. cum contra de pignor.* Ratio etiam est manifesta quia, quacumque res Domino suo fructificat; unde pignus fructificabit pro debitore, qui remanet Dominus ejusdem pignoris. Deductis ergo expensis, & lucro cessante, & damno emergente, quod superest ex fructibus pignoris, debet computari in extinctionem debiti. Item in extinctionem talis debiti debent computari fructus, quos percepit Creditor, & Dominus non percepisset, quia semper verum est rem pro Domino fructificare: *Mol. d. 335. Azor. 3. p. l. 7. c. 8. q. 2., Laym. l. 3. tr. 4. c. 30. n. 7.* Hoc tamen limitationem patitur in fructibus perceptis à Marito ex pignore ipsi dato à Socero pro dote promissa, ut dixi agendo de mutuo & usura. Dominus etiam Feudi potest sibi retinere fructus perceptos ex fundo feudali, quoties ipsi datum fuerit in pignus: *c. 1. de feudis, & c. conquestus 8. de usur.* Interim enim, cum Vassallus, ut supponitur, remaneat liber ab obsequiis præstandis, res feudalis ita est apud Dominum, ac si feudalis non esset.

Bene usus etiam pignoris computandus est tanquam fru-

fructus ipsius, si talis usus sit pretio æstimabilis, eoque utatur creditor invito Domino; cum etenim talis usus sit pretio æstimabilis, debet in favorem Domini computari. Dixi tamen si eo utatur invito Domino, nam dum addit illius saltem tacitus consensus, potest debitor pignore uti. Tacitus consensus præsumi potest, quando ex usu res non consumitur; & aliunde Dominus non soleret ex tali usu velle aliquid sibi erogari: *Molina disp. 535. Navarr. in Man. cap. 17. num. 203.*

Nihil hic dicam de pacto *Antichrifeo*, & legis commissoriae, cum satis de iis actum sit, cum de mutuo, & usura actum est.

R. III. An & quando competat Creditori jus vendendi pignus.

R. I. Si factum fuit pactum, ut debitor tempore convenienti non solvente, liceat Creditori pignus distrahere, utique licebit creditori illud vendere, ut sibi creditum suum solvat, consignando quod superesset ex pretio debitoris; etenim tale pactum nullam continet injustitiam: *leg. si convenit 4. ff. de pignori. Observandum tamen est, quod si determinatum fuerit certum tempus pro eo distrahendo, potest creditor eo elapso absque ulla monitione distrahere, eò quod per regulam generalis dies interpellat pro homine: leg. magnam 12. de contrab. & commit. stipul. Si vero non fuit designatum certum tempus pro pignore vendendo, tunc non potest vendi, nisi postquam debitor sit in mora solvendi, quod considerandum est ex circumstantiis, & postquam debitor monitus fuit à Creditore ut solveret: *arg. leg. si ex legat. caus. ff. de v. oblig. Mol. d. 538. & communiter.**

R. II. Si pignus datum fuit in securitatem Creditoris sine ullo pacto de eo distrahendo, tunc etiam potest creditor pignus vendere, si debitor non solvat: *leg. 4. ff. de pignori. sed debet prius monere debitorem ut solvat, & post monitionem biennium expectare: leg. fin. §. 1. C. de jur. domin. impetr. Tempus autem biennii, si debitum sit certum, computandum est à die factæ denunciationis; si vero sit litigiosum, à die latæ sententiæ, & tunc pignus potest vendi præsentem, vel scientem Domino: *Mol. n. 4.**

R. III. Si res data fuit in pignus cum pacto ut non distraheretur, seu venderetur, tunc etiam competit creditori illud vendere, sed debet præmittere trinam denunciationem: *leg. si convenit 4. ff. de pignori.* Inter unam autem & aliam denunciationem debet aliquod intervallum esse, v. g. dierum trium. Ratio autem cur, non obstante pacto de non vendenda re oppignorata, possit vendi, est quia, ita cogente bono communi illud pactum hanc tacitam involvit conditionem, ni trina denuntiatio facta fuerit. His præmissis tribus denunciationibus reditur ad terminos juris communis, vi cuius biennium expectandum est, antequam pignus vendatur: *Mol. num. 7.*

In casu autem, quo quis non promiserit non vendere pignus, puto in foro interno non esse expectandum biennium ad illius venditionem, supposito, quod debitor renuat solvere. Stante igitur promissione non vendendi, ea utique servanda est tempore præfato, quia fides in promissis secundum jus servanda est. At si non intercesserit talis promissio, cum pignus detur in securitatem crediti, cur creditor non poterit ipsius venditione creditum suum sibi solvere, postquam monuit debitorem de solutione sibi faciendâ? Cæterum semper cum vendiderit, servatis servandis, ipse non tenetur de evictione emptori, sed bene debet in ipsum transferre omne jus, quod habet in debitorem: *leg. in creditor. 38. ff. de evict. Observandum tamen est, quod nisi pacto speciali cautum sit, ut creditor possit pro se justo pretio pignus emere,*

jura volunt non posse illud emere nec per se, nec per interpositam personam: *leg. & qui 10. C. de distr. pign., Laym. l. 3. tr. 4. c. 30. n. 6.*

Regula in praxi observanda.

I. Quandoque debitores, eò quod pro suo debito pignus creditori tradiderint, putant retardare posse solutionem faciendam vel tempore determinato, vel quando sine gravi incommodo sunt solvendo. Advertat ergo Confessarius non proinde debitores tutos esse in conscientia; nam pignus datur ob securitatem crediti, non verò ut retardetur solutio, quando fieri debet. Insuper proinde etiam obligatio restitutionis, si ex mora solvendi creditor damnum patiatur, vel ei cesset aliquod lucrum.

II. Aliud, quod in praxi attendere debent Confessarii, est quod multoties habentes pignus, vendendo debitores retardare solutionem, illud quocumque pretio distrahant, ut sibi solvant proprium creditum. Primò ergo possunt peccare contra justitiam, ni prius moneant debitorem de venditione pignoris, ut possit sibi consulere, vel solvendo, si potest; vel ab alio eodem pignore debitam pecuniam comparando. Item possunt creditores peccare contra justitiam, quando ipsis satis est ex pignore pecuniam sufficientem pro suo credito retrahere, non curantes aliquid superesse in favorem debitoris, quod modicâ diligentia assequi possent. Semper cum ergo in hoc casu ipse debitor non consentiat, etsi pignus distrahatur infimo pretio, cum facile possit medio, Creditor tenebitur de damno illaro, ut de se patet. Demum in venditione pignoris potest peccari contra Charitatem, tunc scilicet quando creditor nullum pateretur damnum, nec ullum ipsi cessaret lucrum ex mora aliqua solvendi, & nihilominus, quia tempus advenit solutionis, vult omnino à debitore pignus vendi cum gravi ipsius damno.

QUÆSTIO X.

De Fidejussione, & Assecuratione.

CAPUT I.

De Fidejussione; & ejusque Effectibus.

Q. I. Quid sit Fidejussio, & quotuplex.

R. I. Fidejussio est contractus, quo quis promittit se solviturum id, quod alius debet, si principalis debitor non solvat, eodem principali debitore remanente obligato. Ita communiter DD. *arg. Inst. in princ. de fidejuss.* Inducta ergo est fidejussio ad majorem securitatem crediti, quando nempe debitor principalis, qui remanet semper primò obligatus, non sit solvendo, vel renuat solvere. Hinc fidejussor est, qui propriæ fidei interpositione alienam in se suscipit obligationem, remanente nihilominus principali debitore obligato. Olim ipsa fidejussio non fiebat nisi solemnî stipulatione, per interrogationem nempe unius & responsonem alterius. Modò consuetudine receptum est, ut fiat quovis nudo pacto, & quavis forma verborum, sive ore tenus, sive scriptis, sive epistolâ inter absentes, dummodo satis constet de mente Fidejussoris.

Hæc fidejussio fieri potest quoad quodvis debitum, vel obligationem pecuniariam quomodocumque contractam, sive nempe oriatur ex contractu, sive ex delicto: *leg. 1. ff. de fidejuss. Et mand. §. 1. Inst. de fidejuss.* Potest etiam fieri pro futura obligatione: *leg. stipulatus 6. §. 2. ff. fidejuss.* ita ut postquam

quam principalis se obligaverit, fidejussio antea facta statim obliget fidejussorem: *leg. non quemadmodum 35. ff. de judic.*

R. II. Fidejussio multipliciter dividitur. Primò, alia est voluntaria, alia necessaria. Voluntaria est quæ ab aliquo liberè fit nullo mandante, ut dum quis fidejubeat ab alio rogatus. Necessaria oritur à lege, vel mandato judicis &c. *leg. 13. ff. de usufr.* Secundò, alia est judicialis, alia extrajudicialis. Prima fit in judicio: *leg. gratè 8. §. 3. ff. de fidejuss.* veluti quando quis fidejubeat de reo sitendo, vel de solvendo id, quod judicatum fuerit. Jam autem dictum est fidejussionem respicere tantum obligationem pecuniariam; unde si reus non compareat, non est fidejussor plectendus, cum ipse non potuerit suam vitam, vel membra obligare, sed tantum ad pœnam pecuniariam post sententiam Judicis. Extrajudicialis fidejussio est, quæ intervenit extra judicium inter privatos. Tertio, dividitur in principalem, & accessoriam. Principalis tunc datur, quando quis ita se obligat pro aliquo debitore principali, ut æquè primo cum ipso obligatus remaneat; unde creditor potest ad suum libitum ab utroque exigere debitum. Accessoria è contra est, quando aliquis se obligat ad solvendum solum in defectum principalis. Quartò, dividitur in simplicem, & indemnitatam. Simplex datur, quando quis fidejubeat se solviturum, si non solvat principalis. Fidejussio indemnitatam datur, quando quis fidejubeat servare indemnem ipsum fidejussorem. Alias divisiones ut superfluas pro Theologo morali omitto.

Q. II. Quos effectus pariat fidejussio.

R. Primus & principalis effectus fidejussionis est, quod fidejussor in defectum debitoris principalis solvat, quod iste debet, & etiam usuras, si ita promiserit: *arg. leg. fidejussores 68. ff. de fidejuss. &c.* Non obligatur tamen plus quam principalis, unde si iste liberetur à tota, vel à parte obligationis, etiam fidejussor liberatur, cum non possit esse major obligatio in accessorio, quam in principali: *l. 8. §. 7. ff. de fidejuss. Et §. 5. Inst. de fidejuss.* ex quo etiam sequitur fidejussorem non teneri prius solvere, quam principalem: *cit. §. 5. Inst. Et leg. fidejuss. 57. ff. de fidejuss.* Non per hoc tamen nego fortius obligari potuisse fidejussorem, quam principalem, ut si obligationi naturali, & civili, quas potest habere etiam principalis, addiderit juramentum, hypothecam &c. vel si in casu moræ se obligaverit etiam ad pœnam, & interesse, quam obligationem non habebat principalis: *Leg. l. 2. c. 18. d. 1. n. 4. Laym. l. 3. tr. 4. c. 19. n. 1.*

Dum fidejussio facta sit ad tempus determinatum, eo elapso, cessat obligatio in fidejussore, si creditor prorogat tempus solvendi sine renovatione fidejussionis. Si verò facta fuerit absque temporis determinatione, tunc mora debitoris nocet etiam fidejussori, ita ut ipsius obligatio nec cesset, nec minuatur; intelligitur enim voluisse creditorem tutum servare: *leg. mora 88. ff. de v. obl. leg. servum 91. ibid. Et l. si à Colono 58. ff. de fidejuss.*

Q. III. An pro solutione debiti creditor prius agere debeat contra Principalem, quam contra fidejussorem.

R. Creditor prius tenetur agere contra Principalem, nam obligatio fidejussoris est accessoria, hoc est, pro casu, quo principalis non sit solvendo; debet ergo creditor primùm agere contra eum, qui primò & principaliter est illi obligatus. Ita etiam jure novo statutum est: *Autb. præsentem C. de fidejuss. Novell. 4. cap. 1.*

Hæc nihilominus doctrina in pluribus casibus patitur limitationem. Primò, si notoriè constet principalem non esse solvendo, nam tunc frustra creditor ageret contra eum. Secundò, si principalis absens sit, & non habeat bona in territorio, ex quibus fieri possit solutio: *Autb. præsentem*

cit. Tertio, si difficiliter possit conveniri, nam tunc non minus incommodum est creditori agere contra eum, quam si esset absens. Quarto, si fidejussor neget obligationem; nam tunc mendacium aufert ab eo privilegium, ut prius agatur contra principalem: *leg. penult. C. contra Jus & util.* Quintò, si expressè renunciaverit tali privilegio, vel si in contrahendo obligationem tanquam principalis se obligaverit: nam pacta, quæ non sunt contra leges, omnino servanda sunt: *leg. penult. C. de pactis.* Idem dicas, si dicto privilegio tacitè renunciaverit, solvendo v. g. non opposito tali beneficio.

Q. IV. Quid juris quando de eodem credito plures dantur fidejussores.

R. Certum est quod si plures dentur fidejussores de eodem debito, omnes tenentur in solidum; ac proinde si cæteri solvendo non sint, ille solus, qui est solvendo, ad totum teneatur: *§. 2. Si plures 4. Inst. de fidejuss.* Quod si fidejussor conventus totam summam creditori solverit, tunc potest vel le Creditorem sibi cedere omnes adiones tam reales, quam personales, quam hypothecarias, & pignoratitias adversus debitorem principalem, cæterosque fidejussores; nam solvendo debitum jus ipsius Creditoris acquirere debet: *Less. de just. l. 2. c. 28. d. 3., Mol. d. 544.* Ante cessionem talium actionum nulla ei competit actio neque contra debitorem, neque contra fidejussorem, quia nullo contractu, vel quasi contractu aliquam cum ipso contraxerunt obligationem: *leg. cit. fidejussor. 39. ff. de fidejuss. Et leg. cum alter 11. C. eod.* Postquam verò cessionem præfatarum actionum acquisivit, liberum illi est vel contra principalem debitorem, vel contra alios fidejussores agere ad recuperandum quod solvit pro eis: *arg. leg. cum is 36. ff. de fidejuss.*

Ceterum fidejussor conventus potest excipere, & petere ut creditor conveniat pro suis partibus etiam alios fidejussores, si sint solvendo, exceptis tamen casibus sequentibus. Primò, non valet opponere hanc exceptionem, si huic beneficio expressè renuntiaverit, vel etiam tacitè, tunc nempe quando ad instantiam creditoris totum debitum solvit, quamvis tunc ei competat actio contra alios fidejussores, ut jam dictum est. Secundò, si fidejussor conventus malitiosè neget se esse fidejussorem: *leg. si dubitet 10. §. 1. ff. de fidejuss.* Tertio, etiam si plures fidejusserint in re pupilli, tunc fidejussor conventus tenetur solvere totam summam: *leg. si dubitet 10. §. 1. ff. de fidejuss.*

Hic autem adnotare breviter duxi, multoties competere fidejussori beneficium liberationis, hoc est, petere à debitore, ut liberetur à fidejussione, ut *ex cap. fin. de fidejuss.* Primò, si debitor diu negligat solvere, & sit in culpabili mora solvendi, quod Judicis arbitrio determinandum est. Secundò, si debitor, cum non fuisset prodigus tempore fidejussionis, incepit postea esse prodigus, & dissipare sua, ut dicitur etiam *leg. Lucius ff. mandati.* Tertio, si fidejussor condemnatur ut solvat pro debitore: *cit. c. fin. Et cit. leg. Lucius junctâ lege fidejuss. 45. ff. de fidejuss.* Idem dicas in casu, quo certum sit fidejussorem esse condemnandum. Quarto, ex communi DD. fidejussor petere potest liberationem à fidejussione, si culpâ debitoris inter eos graves exortæ sint inimicitie. Sextò, si fidejussor habeat causam rationabilem proficiscendi, e. g. causâ studiorum, negociationis &c. Hæc summatim adnotare placuit, ut Parochus, vel Confessarius misero fidejussori occurrere possit præbendo consilium, quomodo se liberare possit à vexatione Creditorum. Videatur Barboza in *cap. fin. de fidejuss. Menoch. de arbit. cas. 41., Mol. d. 546., Lug. d. 32. sect. 2. §. 2.*

Regula in praxi observanda.

Frequentem evenire solet ut Creditores, qui habent fideiussorem magis commodum, relicto principali debitore, agunt in iudicio contra eundem Fideiussorem. Advertat ergo Confessarius id iniquum esse, & contra iustitiam, nisi in casibus supra exceptis, & moneat poenitentem de obligatione exigendi suum creditum à Debitore. Id evenire solet, dum debitor est in gradu aequali cum Creditore, & Fideiussor inferioris conditionis; tunc enim potius contra hunc lis movetur, ut vel timore displicendi Creditori cogatur solvere, vel cogatur expensas facere, ut se in iudicio defendat. Moneat ergo Confessarius in hoc casu suum Poenitentem de iniustitia, & de obligatione dampni compensandi.

CAPUT II.

De iis, qui possunt fideiubere.

Q. I. Quinam possint fideiubere.

R. I. Nisi prohibeantur à iure, possunt fideiubere omnes qui valent obligare se & sua, & habent liberam administrationem rerum suarum.

R. II. Milites prohibentur fideiubere; leg. 8. §. 1. ff. qui satis dare cogantur, & leg. miles 31. C. de locato; & id ne à negotiis distrahi, ab armis incipiant vacare. Quia tamen in veteranis, hoc est, in eis, qui honestè dimissi sunt à militia, cessat hæc ratio, ideo neque prohibebantur fideiubere: l. quamvis ff. ad Sen. cons. vell.

R. III. Non possunt fideiubere Pupilli habentes Tutorem, & filii-familias non habentes peculium castrense; aut quasi castrense; & si fideiubeant, saltem civiliter non obligantur, quidquid sit de obligatione naturali, de qua loquuti sumus de contractibus in genere. Minores habentes Curatorem non possunt fideiubere, quia liberam non habent bonorum suorum administrationem. Si verò Minor non habeat Curatorem, poterit quidem fideiubere, sed etiam poterit elidere obligationem beneficio restitutionis in integrum.

R. IV. Mulier regulariter non potest fideiubere, nec etiam pro personis conjuncti simis, puta pro filiis; leg. si cum 3. C. ad S. C. Vellejan. sicut nec filia pro Parentibus; leg. si paternam 8. ibid. nec uxor pro marito; leg. 1. C. ne uxor pro mar. Id autem pluribus legibus sancitum est, ut patet ex toto cit. ff. & C. ad S. C. vell.; & id quia legislatores considerantes imprudentiam mulierum, & quam facile commiseratione fleantur, facillimè etiam fideiubendo, sese cum maxima propria iactura bonis omnibus expollassent.

Nihilominus si mulier fideiubeat instrumento publico tribus testibus obsignato, tunc mulier saltem naturaliter obligabitur, ut patet ex l. antiqua 23. §. fin. C. ad S. C. vell. quamvis elidere possit dictam obligationem, utendo beneficio S. C. Vell. ut ex cit. l. antiqua; & tunc nec civiliter, nec naturaliter obligabitur; Lugo disp. 32. num. 11. Mol. d. 540. Anton. à Sp. S. d. 26. num. 1280. Item dicendum contra non paucos mulieres nullatenus remanere obligatas, fideiubendo sine publico instrumento, & tribus testibus; nam tunc lex eximit mulieres ab omni prorsus obligatione; leg. antiqua 23. §. fi. C. ad Sen. Con. Vellejan. Et quidem quid utilitatis afferret mulieribus privilegium Vellejanum, si eo uti non possent in foro conscientie?

Dantur nihilominus casus in quibus mulier in troque foro fideiussioni stare tenetur. Primò, si

fideiubeat in propriam utilitatem; leg. 8. §. 1. ff. qui satisfacere cogantur. Secundò, si fideiubeat pro libertate alicujus servi; leg. veterum 24. C. ad S. C. vell. Tertio, si pro dote alicujus mulieris; leg. fin. C. eod. Quarto, si fideiubeat pro suo Creditore, & juxta quantitatem debiti fideiubeat; vel si apud creditorem minorem 25. annis pro aliquo fideiubeat; leg. apud minorem ff. de min. Quintò, si accipiat aliquid pro fideiussione sive ab initio, sive post; leg. antiqua 23. C. ad S. C. vell. Sextò, si animo decipiendi, hoc est, sciens se haud teneri ad fideiussionem, fideiubeat; leg. 2. §. 3. ff. ad S. C. vell. Septimò, si juramento confirmet fideiussionem; arg. cap. cum contingat 28. de jur. Et quidem dum egimus de juramento confirmante contractus, diximus quòd dum actus infirmatur à legibus primò & principaliter in favorem jurantis, & secundariò in favorem publicum, tunc si absit vis & dolus, juramentum firmat eundem actum, cum sine detrimento salutis possit observari.

Ultimò mulier tenetur stare fideiussioni, si renuntiet privilegio S. C. Vellejani. Non nego tamen quamplures docere, non posse mulieres tali privilegio renuntiare, sed opinio magis communis & vera est posse eidem renuntiare, utpote in sui favorem concessio; leg. quod favore C. de leg. & iis qua pro se introducta sunt, leg. penult. C. de pactis. Tunc eidem renuntiare non posset, quando primò & principaliter pro publico favore hoc privilegium inductum fuisset, at dicendum est principaliter introductum fuisse in favorem mulierum, prout constat ex textu cap. cum contingat 28. de jurejur. ubi similes renuntiationes mulierum juramento firmate, obligatorie declarantur, quod utique falsum esset, si privilegia ipsis contraria principaliter bonum publicum respicerent.

Oportet tamen mulierem prius certiorari, & informari de privilegio, nam in qualibet renuntiatione requiritur prævia certioratio illius, quod renuntiat, aliàs non esset voluntaria. Item cessio privilegii debet fieri per Notarium coram Magistratu, vel alio viro idoneo, vel saltem confirmari juramento; nam sicut privilegium factum est ad succurrendum mulierum ætati, imbecillitati, ac facilitati, ita cessio taliter ab eis facienda est, ut ex iisdem causis facillimè ad eam faciendam non inducantur; Bon. d. 3. q. 9. p. 2. n. 2. Nihilominus si juraverit adimplere fideiussionem, quamvis non fuerit monita de suo privilegio, tenebitur fideiussionem adimplere, nam ideo addi videtur juramentum, ut præcludatur omnis via ad infirmandam obligationem; Sanchez de matr. l. 4. d. 9. n. 14.

R. V. Ecclesiarum Prælati, & Clerici à Jure prohibentur fideiubere; cap. 2. de solut. & in can. te quidem 39. 11. q. 3. & cap. 1. de fideiuss. Nihilominus aliquæ dantur limitationes. Primò, si Clericus rarè fideiubeat, & multò magis, si id præstet ex causa rationabili, puta necessitatis, pietatis, charitatis &c. arg. cit. cap. 1. junct. Gloss. V. interveniens. Et quidem si rarè fideiubeant, cessat ratio hujus prohibitionis, quæ est ne Clerici nimium se involvant temporalibus, & secularibus negotiis. Porro hæc ratio probat, quòd debet abstinere quantum potest à fideiubendo etiam pro egeno &c., nam frequens hujusmodi fideiussio nimis illum distraheret; quod tamen non obstat quin aliquando necessitatis causâ etiam teneatur fideiubere; arg. canon satis 14. dist. 85. Quòd si contra Canones frequenter Clericus fideiubeat, illicitè quidem agit, sed valida est talis fideiussio; quamvis enim prohibeatur à jure, non tamen irritatur, ut cum Glossa in cap. 1. de fideiuss. v. interveniens, tenet communis opinio DD. Debet ergo Clericus, si principalis non sit solvendo, ex suis bonis, & redditibus, quibus potest disponere, solvere creditori;

CAPUT III.

De Assuratore.

Q. I. Quid sit Assuratio.

R. Iste contractus melius reducitur ad contractum innominatum: *do ut faciat, seu facio ut des*, & ita explicari potest: suscipio in me periculum, ut des pecuniam, quapropter ita definitur potest: *Assuratio est contractus, quo quis habito pretio, suscipit in se periculum rei alienæ, se obligando ad compensationem, si pereat*. Potest etiam dari hic contractus sine pretio, ut si quis gratis tale susciperet periculum; sicut etiam potest quis se obligare non ad compensandum totum damnum, si res pereat, sed solum partem.

Q. II. Quæ sint conditiones hujus contractus. R. Aliquæ requiruntur conditiones ad iustitiam hujus contractus. Prima, quòd sit æqualitas inter pretium datum, & periculum, ita ut augeatur, vel minuatur, quòd majus vel minus sit periculum. Hoc autem debet à prudentibus æstimari, attendente qualitate, & quantitate rei, seu mercis; attendente modo quo asportatur, sive scilicet per mare, sive per terram; considerando insuper an iter expositum sit Piratis, vel Grassatoribus, an breve, an longum &c. Bon. d. 3. q. 9. p. 3. Quòd si nullum sit periculum, vel quia merx jam in tuto posita sit, vel quia jam perierit, tunc non habet locum iste contractus, ut de se patet.

Secunda conditio est, ut verè existat res quæ assuretur, aliàs contractus esset nullus, utpote quia deficeret materia hujus contractus. Tertia, ut assuretor habeat unde possit compensationem facere, si res pereat, aliàs injustè pretium assurancectionis acciperet, inanis enim esset assurectio, si re pereunte non posset eam compensare. Quòd si habebat unde partem pretii rei assurectiæ solveret, si perierit, puta tunc posse pro rata retinere pretium assurectiæ, quia re vera partem rei assurectiæ; Bonac. num. 4.

Hic contractus assurectiæ præcipuè viget in locis maritimis, ubi solent assurectari naves transportantes merces. Decisum autem in Tribunalibus pluries est, ut assurectans navim intelligatur tantum se obligare pro primo itinere, si aliud, vel ex expressa conventionem, vel ex probantibus conjecturis non constet; Rosign. contr. 12. dist. 2. §. 2. Item Assurans satisfecit suæ obligationi, & debetur illi pretium assurectiæ, si navis salva appulit ad portum destinatum, quamvis postea merces demergatur, dum mediane scapha in terram deferebantur. Item si Navis pereat antequam perveniat ad Portum, assurector debet solvere merces, pro quibus fecit contractum assurectiæ, non secundum valorem quo æstimabantur in loco, à quo navis discessit, sed juxta valorem loci, quòd erant deferendæ. Ita pluries decisum refert Sabellus in summ. divers. tract. V. assurectio num. 3. Demum attendendum est qua conventionem, & pactis fiat assurectio, & juxta hæc regulanda est ipsius obligatio. Cæterum si assurectio facta fuerit in ampla forma, assurector tenetur ad omne riscum & periculum undecumque proveniat, v. g. etiam ex facto Principis, quamvis merces non fuerint perditæ; Rota in noviss. p. 6. decis. 24. Si verò facta fuerit limitatè ad pericula, quæ in mare occurrere possunt, non extenditur ad alia pericula.

tori; Fagn. in cap. Clerici de possul. n. 13.

In casu autem, quo Clericus fideiubeat, obligare debet bona sua patrimonialia, vel quasi patrimonialia, non verò bona Ecclesiæ; & si obliget redditus sui beneficii, non potest obligare redditus superfluos. Quòd non potest Clericus fideiussor obligare bona Ecclesiæ, constat quia, illi vetitum est Ecclesiæ debitis gravare; cap. 2. de solut. Ideo autem non potest obligare redditus superfluos, quia non potest hos consumere in causis profanis. Quòd si fideiubeat pro causa pia, v. g. pro egeno, sicut huic applicare, & largiri potest redditus superfluos, ita & potest eos in tali fideiussione obligare.

Secundò, potest Clericus fideiubere pro Clerico, vel ipsa Ecclesia. Ita communis DD. cum Glossa in 4. cap. de fideiuss. v. fideiubeat, & in can. te quidem 29. 11. q. 1. v. fideiussor. Hinc cap. 2. de fideiuss. non improbat fideiussio facta à Clerico pro Clerico, sed mandatur eidem fideiussioni satisfacere. Patet etiam ex cap. 4. de fideiuss. posse pro Ecclesia fideiubere.

Religiosus privatus non potest fideiubere; cap. penult. de fideiuss. Item neque Prælati Regularis sine consensu majoris partis capituli, cæterisque solemnitatibus juris; cap. 2. de fideiuss. Ratio verò est quia, neque Prælati, neque subditi aliquid proprium possident, de quo possint fideiubere. Ut notant tamen DD. pertinet ad liberam facultatem administrandi redditus &c. sui Monasterii, quòd Prælati Regularis possit rarè, & pro modica quantitate fideiubere; Engell. de fideiuss. n. 6. Sylvest. v. fideiuss.

Quòd si contra jus Prælati, vel Religiosi particularis fideiubeant de bonis Monasterii, vel Ecclesiæ, talis fideiussio est invalida, ut ex cap. 2. de solution. & ad nihil tenetur Monasterium, ut ex cap. quod quibusdam 4. de fid. Immo ex tali fideiussione Prælati suspenditur ab administratione spiritualium, & temporalium, ut ex cit. c. 2. de solut., quæ tamen suspensio à spiritualibus mitius interpretatur à DD., ut scilicet non intelligatur de suspensione à Divinis, vel ab Ordine, sed de suspensione, ut non valeat e.g. suscipere ad professionem, corrigere in capitulo &c. Engell. cit.

Regula in praxi attendenda.

Unica regula est hæc in praxi attendenda à Confessariis quoad fideiussionem mulierum. Solent hæc multoties pro liberando Patre, Marito, filiis &c. à vexatione creditorum pro ipsis fideiubere, absque publico contractu, ac deinde solvere. Hæc igitur fideiussio nulla est, ex dictis, in utroque foro, non solum quia multoties fit à muliere ignorante suum privilegium, sed etiam quia irrita est ipsius fideiussio facta sine publico instrumento tribus testibus consignato. Hinc non solum repetere potest quod solvit, utpote solum per errorem, sed Creditor tenetur restituere, etsi mulier non repetat; sicuti teneretur restituere quod habuisset ab aliquo, qui nullam cum eo contraxisset obligationem.

Advertat tamen Confessarius id verum esse, si mulier solvat ex bonis propriis, quæ non sint sub dominio Mariti; non verò si solvat ex bonis suo labore acquisitis, quæ tamen communia sunt ipsi Marito.

QUÆSTIO X.

De Ludo, & Sponſionibus *

CAPUT I.

Quid fit Ludus; quibus licitus; quibus prohibitus; & de conditionibus di.

Q. I. Quid fit Ludus.

R. I. Ludus est contractus, quo conceditur victori res deposita ab utroque. Triplex autem est ludus, alter merè ingeniosus, qui unice pendet ab ingenio, & arte ludentium, ut ludus latrunculorum. Alter merè fortunatus, qui unice pendet à sorte, & fortuna, ut ludus taxillorum, & quidam ludi alearum, ut ille, qui vulgo dicitur *haffeta*. Alter qui simul pendet ab ingenio, & fortuna, ut major pars ludorum, qui fiunt aleis.

Q. II. An ludus sit licitus; & quid si fiat animo lucrandi.

R. I. Servatis debitis conditionibus, de quibus infra, ludus est ex natura sua licitus; sicut enim potest quis sua liberaliter donare, ita & potest velle in alium transferre dependenter ab aliqua conditione, quæ pendeat vel ab industria, vel à sorte, vel ab utraque. Immo si fiat ludus honestæ recreationis gratiâ, pertinet ad virtutem eutrapeliæ, seu affabilitatis, ut docet S. Th. 2. 2. q. 168. a. 2. Potest nihilominus ludus esse malus ob periculum rixarum, blasphemandi, transgrediendi aliquod præceptum Dei, vel Ecclesiæ, vel ex aliis capitibus, quæ innovescunt examinando conditiones ludi.

R. II. Aliqui dixerunt in ludo factio animo lucrandi posse intercedere peccatum mortale, quia animus rem notabilem lucrandi, necessariò videtur conjunctus cum damno gravi proximi. Hæc autem sententia nullatenus est attendenda, quamvis enim verum sit esse peccatum grave modo illicito desiderare rem notabilem proximi, & quatenus id redundat in ipsius grave damnum, non tamen eam desiderare ut mihi afferat commodum, & quatenus illam modo licito habere possum, ut in aliis contractibus lucrativis, consentiente ipso Domino ut in me transferatur, si victor ero in ludo &c. Immo ludere propter lucrum potest etiam immune esse à peccato veniali, si referatur ad finem honestum, v. g. ad sustentandam familiam &c., sicuti potest honestè lucrum desiderari in aliis contractibus. Si verò desiderium lucrandi sit valde excedens, vel non referatur ad finem honestum, saltem erit actus otiosus: *Lugo de iust. d. 31. sect. 1. n. 4., Ant. à Sp. S. d. 24. n. 1189.*

Aliqui item ex antiquis docuerunt irreverenter agere, qui ludunt sacras preces, ut Salutationem Anglicam &c. & etiam simoniacè. Verùm non sunt attendendi, nam nulla est irreverentia, si id fiat ex honestâ recreatione: neque ulla adest Simonia, nam Sacræ preces non intelliguntur debita ex iustitia victori in ludo, sed solum ex quadam convenientia, & charitate: *Lugo n. 5.*

Q. III. Quibus prohibitum sit ludere.

R. I. Ludus alearum, & taxillorum, ille scilicet, in quibus potius fortuna valet, quam ars, olim etiam laicos erat prohibitus, non solum jure civili: *leg. 2. 3. & 4. ff. alea usu, Auth. alear. C. de relig. & sumpt. funer.* sed etiam jure canonico: *can. Episcopus dist. 35.* Nihilominus hæc leges quoad laicos contraria consuetudine abrogatæ fuerunt, & omnes fatentur non amplius obligare: *Lugo d. 31. sect. 1. n. 9., Anton. à Sp. S. d. 34. n. 1191.*

R. II. Idem ludi pluribus SS. Canonibus prohibiti Clericis fuerunt, eandemque prohibitionem renovavit Concilium Trid. *sess. 22. cap. 1. de reform. sub iisdem penis, & majoribus arbitrio Ordinarii imponendis.*

Quando autem Clericus peccat graviter, vel leviter in ludo, pensandum est ex læsione decentiæ, & honestatis Ecclesiasticæ, ad quam videntur attentè disse jura prohibentia Clericis ludos alearum, taxillorum &c. Quoad Clericum secularem in sacris constitutum, ut graviter lædat hanc decentiam, & honestatem, ex communi DD. oportet ut sit consuetudinarius in ludendo, ita enim interpretantur Leges, quibus ipsis prohibentur ludi fortis, & fortune. Porro aliqui dicunt consuetudinarium illum dici posse, qui semel in hebdomada ludit: *Bord. resol. 33. n. 3.* Hoc tamen fortasse nimis est rigorosum. Quoad Regularem verò ludentem puto facilis graviter lædi honestatem Ecclesiasticam, nam ipsum magis dedecet ludere, quam Clericum secularem; unde ex opinione ferè communi DD., si frequenter, etsi sine scandalo, ludat, peccabit mortaliter: *Lexana in Sum. v. ludus quoad Regul. n. 4.* Peccabit etiam graviter, etsi semel in magna quantitate ludat; nam valde dedecet hominem voto paupertatis obstrictum in magna quantitate ludere. Nec illi suffragaretur licentia sui Prælati, cum iste hand possit illi facultatem tribuere contra id, quod est contra essentiam prædicti voti. Cæterùm si sermo esset de Regulari rigidioris Religionis, & qui non sine multa admiratione ludo vacare videretur, graviter peccabit, etsi semel, & non in magna quantitate ludat, utpote qui reputatur graviter lædere decentiam sui status.

Prædictis non obstat contraria consuetudo, qua (proh dolor!) & Clerici Regulares, & Seculares nimis crebrò ludere videntur; nam talis consuetudo, ut bene observant DD., corruptela potius dicenda est, adeoque non potest honestum, & licitum reddere, quod de sua natura dedecet statum Religiosum, & Ecclesiasticum: *Mol. d. 51. 1., Sanchez. l. 1. Conf. c. 8. d. 28. n. 7.* Consuetudo igitur ludendi non est tantùm mala in viro Ecclesiastico quia prohibita, sed prohibita fuit quia de se mala, & valde dedecet Ecclesiæ Ministrum.

Q. IV. Quid dicendum de ludente, qui non habet propriam pecuniam; & maxime si sit filius-familias.

R. I. Ut ludus sit licitus, primò necesse ut ludentes habeant liberam administrationem pecuniæ, quam ludo exponunt; si enim pecuniam perdere non possunt, nec etiam poterunt vincere, aliàs contractus esset inæqualis. Imò peccat etiam qui sciens ludit cum illo, qui non potest pecuniam alienare, nam cooperatur ipsius peccato.

Filius ergo familias, si non habeat bona castrensia, vel quasi castrensia, vel si parè vivendo non reservet pro ludendo aliqua, quæ illi Pater pro alimentis assignavit, non poterit ludere, quia cæterorum bonorum vel non habet liberam administrationem, ut evenit in bonis ipsius adventitiis, vel neque habet dominium, ut in profectitiis. Non nego tamen non posse aliqua exponere honesto ludo recreationis gratiâ juxta suum statum; nam Pater debet illi concedere recreationes statui ipsius convenientes; & si renuat, est irrationabiliter invitus: *Lugo d. 31. n. 20., Anton. à Sp. S. d. 24. n. 1197.* Item juxta plurimorum opinionem non videretur esse rationabiliter invitus pater, si renueret filium iterum ludo exponere quæ ludo acquisivit, maxime si non agatur de notabili quantitate; quamvis etiam usufructus saltem & administratio bonorum, quæ filius ludo acquisivit, pertineant ad Patrem, nihilominus irrationabiliter contradiceret, si nollet filium iterum uti ad lu.

ludendum mediocri quantitate lucrata. Secus dicendum videtur, si quantitas esset magna; nam tunc Pater rationabiliter illius usufructus, & administratio nolle carere. Hæc opinio mihi verior, & amplectenda videtur, quoties præsumi non possit Patrem consentire ut iterum ludo exponat quidquid ludo acquisivit, etsi lucratus fuerit in magna quantitate: *Dicasil. de iust. l. 2. tr. 18. d. 3. n. 23. & 24.*

Cæterùm si Filius-familias non habens proprium, extra prædictos casus ludat, poterit retinere quod lucratus est, casu quòd Collusor sciverit non habuisse proprium, quod posset ludo exponere; nam si id sciat, & nihilominus ludat, videtur cessisse juri suo. Secus si nescivit non habere proprium quo posset ludere.

Q. V. An licitum sit ludere cum Filio-familias ea conditione ut solvat, quæ forte amiserit, ex bonis, quæ erunt propria, post mortem Patris.

R. Id fieri difficiliter potest sine peccato, si ludus sit immoderatus. Ratio est quia, bene potest Pater nolle filium ita ludere, adeoque filius in re gravi contradicens voluntati Patris, graviter peccabit, & collusor item peccabit, ipsius peccato nulla rationabili causa cooperando. Si nihilominus Patri supervivat, habet obligationem solvendi; nam de facto debitum contraxit, & eo tempore Dominus est pecuniæ quam solvit; nec scio adeste aliquam legem, qua impediretur debitum contrahere, quando ludit, vel quæ liberetur à solvendo post mortem Patris.

Ex iis quæ dixi de filiis familias facile est dignoscere quando uxor possit ludere. Poterit igitur ad sui libitum ludere, si habeat bona propria, eorumque liberam administrationem. Item potest ludere, dum ludus sit juxta ipsius statum; neque enim Maritus potest rationabiliter prohibere nisi excessum.

Non est autem hic immorandum quoad ludum Pupilli, & Minoris; nam quando licitum sit, nec ne, & quando possint obligari civiliter, sive naturaliter, facile est dignoscere ex iis, quæ dicta sunt in prima quæstione de Contr. in genere.

Q. VI. Quam obligationem habeat, qui ludit pecuniâ furatâ vel ab alio, vel clam ab ipso Collusore.

R. Si fur (idem dicas de depositario, & famulo) habebat aliam pecuniam propriam, qua posset restituere, licitè, & validè ludit, quia intelligitur sibi applicare pecuniam qua ludit, & loco illius propriam subrogare. Si verò non habebat propriam pecuniam, tunc ludus neque est licitus, neque validus, quia non ludit pecuniâ, quam possit alienare, & ipse Collusor tenetur eam restituere, si non permaneat in bona fide; nam pecunia aliena, & quæ in individuo extat, clamat pro Domino.

Q. VII. An licitè quis compellatur ludere.

R. Id illicitè sit, semper cum fiat per injuriam, & dolum, seu conviciis, verbis injuriis, & precibus nimis importunis, æquivalentibus violentiæ. Et quidem quòd graviter peccet ita alterum compellens ad ludendum non est dubium, quia gravem illi facit injuriam. An verò si vineat teneatur ad restitutionem, variant DD. Non pauci illum obligant ad restitutionem; nam videtur non transferri dominium earum rerum, quæ acquiruntur contractu extorto per injuriam. Nihilominus contraria sententia non caret sua probabilitate, quia ita pertrahens ad ludendum non videtur propriè dici causa damni, si pertractus perdat, nam pertrahit ad aliquid, quo non minus poterat perdere quam lucrari. Potest tamen Judex ob injuriam illatam cogere victorem ad restituendum lucrum: *Mol. d. 516. n. 2., Bon. d. 2. q. 3. p. 2. n. 9., Hurt. disp. 8. diff. 6.*

Q. VIII. Quæ fraudes removendæ sint, ut ludus sit licitus; & quid restituere debeat qui fraude lucratus est.

R. I. Removendæ sunt illæ fraudes, quæ ex natura lucri non sunt licitæ, neque communi ludentium consuetudine approbatæ. Fraudes licitæ, quæ potius industria vocantur, sunt quando quis habet chartas inferiores, fingere habere chartas optimas, ut collusor timeat; sive fingere habere chartas inferiores, quando optimas habet, ut collusor augeat sponſionem. Item si adversarius negligens est, potest illius chartas videre; secus si tali modo se componat, ut eas ex industria videat. Item si adversarius erret in punctis numerandis, non tenetur eum admonere; neque enim ludens habet obligationem admonendi alterum de sua negligentia, & errore, sed solummodo non defraudandi. Secus dicendum esset, si daretur consuetudo admonendi collusorem de sua negligentia, & errore &c. *Lugo d. 31. n. 34. & Sanchez. l. 1. Conf. l. 1. c. 8. d. 12., Anton. à Sp. S. d. 24. n. 1203.* Imò ubi non adest talis consuetudo, non improbabiler defenditur, quòd si quis ex non bene numeratis punctis putet amisisse pecuniam, eamque solvat, possit collusor eandem pecuniam retinere, quia talis videtur esse conditio ludi, & usus ludentium, ut errans de errore non admonetur, & juxta errorem de ludo judicetur: *Lugo cit. n. 36., Bon. d. 2. q. 3. p. 2. n. 2.*

Fraudes illicitæ sunt aliquâ notâ signare chartas, ut possint dignosci. Si verò nullo facto signo per accidens aliqua charta à tergo cognoscatur, non peccat quis eam considerando; si enim uterque æquè potuit à tergo chartas dignoscere, industria & diligentia illius, qui eas considerat, tribuendum est illas observasse, dummodo tamen ex hoc non confurgat notabilis inæqualitas in ludentibus. Item fraus illicita est plura pro se puncta notare, & pauciora pro adversario; ita arte componere chartas ut meliores sibi contingant, & habere aliquem ex circumstantibus, qui per signa unex ludentibus dicat quando acceptare debeat sponſionem, nec ne. Multæ aliæ fraudes interveniunt in ludis, de quorum licito, vel illicito usu potius pertinet ad Peritos ludi judicare: *Anton. à Sp. S. n. 1204., Resign. disquisit. 5. 11.*

R. II. Qui sua fraude non solum lucratus est, sed etiam impeditit socium à lucrando, non debet tantùm restituere quiddam ipse lucratus est, sed etiam quod cognovit colludentem fuisse lucraturum; nam injustè tale damnum causavit. Quòd si non cognovit seclusa fraude fuisse lucraturum, sed dubitat an lucraturus fuisset, vel an potius de sua pecunia amisset, tunc satisfacit suæ conscientiæ restituendo solum quod lucratus est, absque eo quod aliquid tribuat pro lucro sperato à collusore; nam ultraquamquod in dubio melior sit conditio possidentis, collusor sicut poterat lucrari, ita poterat perdere.

Nec liberatur à restitutione, qui fraude lucratus est in ludendo, eò quòd in continuatione ludi amiserit quod prius fraude acquisiverat; nam singulæ fortes sunt contractus distincti, independentes à subsequenti, in quibus uterque ludens novum subit periculum; unde semper verificatur in ea sorte, in qua commissæ est fraus, lucrum acquisitum fuisse per ludum injustum, & ita statim confurgit obligatio restituendi: *Lugo d. 31. n. 39., Anton. à Sp. S. d. 24. n. 1205.*

Q. IX. An ad justitiam ludi necesse sit æqualem esse conditionem ludentium.

R. Utrique necessaria est prædicta æqualitas, aliàs, ut ex se patet, contractus esset injustus. Primò igitur debent esse ita æquales in peritia ludendi, ut unus non valde superet alium, aliàs semper præ-

sumitur v. alde im peritum luisse per errorem dantem causam contractui; & ita semper adest obligatio restituendi lucrum, utpote acquisitum per contractum invalidum: *Lugo d. 31. sect. 2. §. 4. n. 44. Bon. d. 2. q. 3. p. 2. n. 4.* Si tamen aliquis sciat alterum esse peritorem in ludendo; & nihilominus velit ludere, videtur peritior posse lucrum retinere, quia scienti, & consentienti nulla sit iniuria; & ita in tali casu presumitur velle donare, quod suâ imperitiâ in ludo amisit. Merito autem limitatur hæc doctrina, & dicitur attendenda, quando lucrum est moderatum, non verò si sit magnum. In tali casu difficile presumitur donatio; & aliunde lucrum propter inæqualitatem ludentium non fuit iuste acquisitum. Præterea neque in tali casu presumi potest imperitorem juri suo cessisse, sed potius verosimile est non credidisse suam imperitiâ, & peritiam alterius, & exinde magnam pecuniam ludo exposuisse: *Lugo n. 50.*

Altera equalitas attendenda est penes capitale, ut nimirum quis amittere possit, quantum potest lucrari. Id tamen intelligitur in uno jactu, sive ludo, ita ut qui ab initio non habebat nisi quatuor nummos, & quatuor dumtaxat possit lucrari, alias non servaretur equalitas colludentium. Postquam verò primò vicit quatuor, poterit postea lucrari octo &c. *Bonac. d. 2. q. 3. p. 2. num. 19.* Si verò ludat cum pluribus, poterit plus lucrari quam perdere; ut si e. g. unusquisque ex quinque ludentibus ludo duo exponat, poterit victor lucrari octo, quamvis non possit amittere nisi duo: & in hoc non intervenit inæqualitas, quia unusquisque lucrando, cum aliis quatuor exponit suam pecuniam periculo quadruplò majori, quam si cum uno solo luderet.

Regule in praxi observanda.

Nimis faciles sunt Confessarii Ecclesiasticorum Secularium, & Regularium in absolvendis qui frequentissime ludunt. Certè dantur Ecclesiastici tam sæculares, quam regulares, qui nec leviter peccare sibi blandiuntur, etsi quotidie alearum ludis incumbant. Quod si de hujusmodi frequentia se accusant, quasi de levi quodam nævo se putant accusare; & ab indocto Confessario facillimè absolutione donantur. Ego hos Confessarios obtestor, ut attentè legant, quæ Theologi etiam minus rigidi dicunt de Ecclesiastico in sacris constituto, & multò magis de Regulari, frequenter aleis, vel taxillis ludente.

II. Cautus quoque debet esse Confessarius in absolvendo filios-familias ludentes, eosque qui cum ipsis ludunt. Filius igitur familias non habens propria, peccare graviter potest surripiendo in materia gravi quæ sunt Patris; non tradendo Patri notabilem summam, quæ fuerit lucratum, si possit credere Patrem eam velle, tunc etenim administratio & usufructus ad Patrem pertinet; & transgrediendo excessivis ludis præceptum Patris epos prohibentis, nam tunc graviter peccat, etiam si habeat propriam pecuniam, vel pacificatur de solvendo post mortem Patris. Ludentes pariter excessivis ludibus cum Filiis-familias facillimè peccabunt, difficile enim ignorabunt se ipsorum peccato cooperari. Facile etiam incurrent obligationem restituendi, quando scilicet scire possunt filium non ludere pecuniâ propriâ. Advertat etiam Confessarius excessum ludorum mensurandum juxta statum, & divitias filii ludentis; & ita quod respectu unius non erit excessus, erit respectu alterius. Cautus igitur, iterum dico, sit Confessarius in excipiendis confessionibus istorum filiorum-familias, & illorum, qui cum illis ludunt.

III. Solent quandoque ludentes conviciis, pre-

cibusque adeo importunis, ut vi æquiparentur, alium compellere ad ludendum: valde e. g. exprobando illi suam avaritiam, si non ludat; vel illum irridendo, quasi nimis timeat Parentes ægrè ferentes ludum; vel quia velit nimis complacere uxori illum increpanti, si ludat &c. His assidue modis tam importunè se gerunt, ut alter tandem, animo tamen reluctante, inducatur ad ludendum. In his casibus potest Confessarius in praxi ita se gerere. Si ita inducitur ad ludendum nondum solvit, potest illum eximere à solvendo, cum sententia valde probabilis sit non habere obligationem solvendi, utpote quia veluti per vim coactus est ludere. Si verò solvit, non facile debet vidorem obligare ad restitutionem, cum & pro eo sit sententia probabilis excusans à restitutione, quamvis certò peccaverit utendo talibus mediis, ut alium induceret ad ludendum.

IV. Si Confessarius audiatur in confessione aliquem, qui illicitis fraudibus usus est in ludo, interroget statim an dum usus fuit tali fraude, cognoverit impedisse alterum à vincendo. Si ita evenit, non solum ipsum obliget ad restituendum, quod forte vicit, sed etiam ad solvendum, quod alter vicisset, si ipse non usus fuisset fraude, & dolo. Si verò non cognoverit his modis alterum impedisse à vincendo, tunc dumtaxat obliget ad restituendum quod ipse vicit. Semper autem præ oculis habeat Confessarius non considerandum, an Fraudator in sine ludi vicerit necne, sed quod evenit in singulis fortibus, ita ut etiam si fraudator in sine perdat & sua pecunia, ulterius debet solvere quidquid in decursu ludi amisisset, si non adhibuisset illicitas fraudes.

V. Animadvertat demum Confessarius sæpissimè consurgere obligationem restituendi ex inæqualitate peritiæ in ludendo. Mos perditissimus est inter ludores, ut si adveniat aliquis Juvenis lusor dives, alii peritissimi ludores certatim pertrahant ad ludendum, & illum expoliant magnâ pecuniæ summâ; adhibita quandoque etiam hac iniiqua arte, ut initio permittant illi quædam lucrari, ex quo facilius inducatur ad perseverandum in ludo. Neque Confessarius ita facile acquiescat, dum victor respondet bene potuisse illum suam majorem peritiam agnoscere; nam isti juvenes ludores, nescio qua vanitate, nolunt se persuadere imperitos in ludendo, atque ita ex falsa credulitate se aliis non esse impares in peritia ludendi, rem familiarem funditus evertunt.

C A P U T II.

De Ludo Lege Humana vetito.

Q. I. AN victor in ludo lege humana prohibito possit retinere id, quod vicit; & an qui perdidit teneatur solvere.

R. Suppono ludum jure naturali fuisse validum, adeoque quod nulla abfuerit ex illis conditionibus, quæ tali jure necessariae sunt ad validitatem ludi. Hoc supposito coherentè ad ea, quæ diximus in prima quæstione de contractibus, quibus jus resistit, mihi probabilis est leges tales contractus prohibentes, quando jure naturali sunt validi, solum auferre obligationem civilem, non verò naturalem, nisi postquam Judex illos contractus omnino voluit esse nullos. Rationes, quas ibi dedi, sunt, tum quia jura declarantia irritum contractum jure naturali validum, sunt strictè interpretanda, ita ut intelligi debeant de remotione obligationis civilis, non verò naturalis; tum quia etiam infirmitas contractus ex se validi, est ex utroque jure odiosa, unde neque ista inducenda, ni planè constet iura infirmitatis contractum, nullum velle

& pro foro interno, & pro foro externo.

Non nego tamen probable esse amittentem in ludo vetito posse velle non solvere, quia leges illum liberant à solvendo, ut patet ex leg. *alearum usus de aleatoribus*, ubi firmatur amittentem non esse condemnandum, hoc est, non esse cogendum ad solutionem. Ex hac lege non desunt Theologi excusantes à solvendo in utroque foro, quia dicunt quoddam poterat legislator velle nec in foro conscientie esse obligationem solvendi, immo expediebat ita velle in odium ludi, & ob publicum bonum. Hac ratione sunt qui affirmant, quod etsi qui amisit, juraverit se solviturum, adhuc possit velle non solvere, cum judicent tale juramentum irritum, & nullum, utpote factum contra legem latam in favorem boni publici. Communior nihilominus est ea sententia, quæ dicit, stante juramento solvendi, non posse se liberare à solvendo, nisi obtenta relaxatione juramenti. Ratio est quia, leges absolventes eum, qui amisit in ludo vetito à solutione, præcipue considerant favorem perditis, unusquisque autem potest favori, & juri suo renunciare; & censetur de facto renunciaisse, qui juravit se solviturum: *Don. d. 2. q. 3. R. 3. à n. 2.*

Præterea ex eadem lege *alearum usus &c.* qui aliquid amisit ludo vetito, repetere potest quod solvit; & post Judicis sententiam victor deberet restituere quod vicit, utpote quia Judex sententiam diceret juxta leges, adeoque illi parendum esset. Advertendum etiam, quod si qui amisit, intenter recuperare à victore lucrum, vel partem ipsius munitando accusationem, potest ex sententia valde probabiliter retinere quod recuperavit, etsi dolus non habuisset animum accusandi; nam hic dolus ex una parte non est injustus, cum revera munitans facultatem haberet accusandi, & repetendi, & ex alia parte recuperando amissum, cedit juri quod habebat accusandi, qua ratione victor restituit illi totum, vel partem lucri: *Dian. p. 4. tr. 4. resol. 34. & p. 7. tr. 9. resol. 28. Pal. t. 2. tr. 2. d. 1. p. 10. n. 5. Less. l. 2. c. 26. d. 3. n. 22.*

Q. II. An possit retinere lucrum, qui ludit ludo vetito animo repetendi, si perdidisset.

R. Quamvis multi Theologi in hoc ludo considerent inæqualitatem inter ludentes, adeoque illum reputent injustum, nihilominus alii putant posse sustineri justitiam talis ludi. Ratio est quia, justitia hujus contractus, ipsiusque equalitas in eopotissimum videtur consideranda, quod uterque ludens habeat obligationem solvendi, si perdat, quod revera verificatur etiam in eo, qui non renunciat beneficio legis, etsi habuerit animum repetendi; re vera enim, si amisisset, volebat solvere, quamvis postea habuisset animum repetendi solutionem. Hac ratione non desunt Theologi, qui liberent à restitutione illum, qui lucratum est, quamvis, si amisisset, non habuisset animum solvendi. Dicunt etenim bene cum animo non solvendi stare obligationem solvendi, qua stante videtur posse lucrum retineri. Et quidem aliq. etiam obligationes remanent validæ, quamvis deficiat animus exequendi; & ita validum est votum, si sola desit voluntas adimplendi: *Lugo d. 31. n. 53. Sanchez. Consl. t. 1. l. 1. c. 8. d. 5. Ant. à Sp. S. tr. 10. d. 24. n. 1716.*

Mihi nihilominus semper apparet inæqualitas in his ludis. Considero igitur in uno ex ludentibus animum determinatum solvendi, præclusa illi omni via recuperandi solutum; huic autem certè æquiparari non potest ille, qui licet velit solvere, nihilominus vult repetere, vel non vult solvere, quamvis contrahat obligationem solvendi. Et quidem, si quis haberet optionem repetendi suum creditum, vel ab uno quo qui certè vult solvere,

nec potest repetere, vel potius ab alio volente solvere, sed simul repetere, seu nolente satisfacere obligationi solvendi, certè reputaret abique ulla comparatione eligendum primum pro obtinendo credito. Re vera ergo inter præfatos non datur equalitas, & aperitè apparet iniquitas: *Less. l. 2. cap. 26. n. 31. Regim. l. 10. cap. 23. n. 388.*

Regula in praxi servanda.

Pro praxi hic notandum est Confessarium posse absolvere ludentes ludo vetito à solvendo, vel à restituendo quod vicerunt. Si igitur qui amisit nondum solvit, potest illum de obligare à solvendo ex sententia verè probabili, quod non teneatur solvere; & aliunde illi favet possessio. Et contra qui vicit, ante sententiam Judicis non tenetur restituere, quia habet sententiam sibi faventem, quod qui amisit, tenebatur solvere, & quod solum vi legum liberetur à civili obligatione. Aliunde etiam huic favet possessio.

C A P U T III.

De Sponsione, & Sortibus.

Q. I. Quid sit sponsio; & quid requiratur ad justitiam hujus contractus.

R. I. Contractus sponsonis communiter ita definitur: *Contractus, in quo duo, vel plures contententes de eventu, vel veritate rei alicujus, ad invicem sibi aliquid spondent, ut sit illius, quæ veritatem fuerit assequutus: Lugo disp. 31. sect. 6.*

R. II. Ut Sponsio iusta sit, necessaria est equalitas inter spondentes, quod nempe uterque expositus sit periculo lucrandi, & perdendi, quod verificatur, quando pro utroque eventus rei est incertus. Et quidem nullus titulus daretur pro lucro retinendo, si quis sponderet, quando certus esset de rei eventu, cum lucrum iuste acquiri possit in hoc contractu ratione periculi amittendi, cui quis se exposuit. Præterea dum aliquis certus esset de eventu rei, error daret causam contractui; nec enim potest presumi potest spondere velle cum eo, qui certus est de rei eventu.

Quod si quis putaret se esse certum de rei eventu, adhuc tamen sponderet, quia multoties expertus est se fuisse deceptum in iis, quæ illi videbantur certa, potest lucrum retinere, si vincat; nam ex tali reflexione concipit incertitudinem etiam in ea re, quæ certa antea sibi videbatur, & ita re vera se exponit periculo: *Lugo disp. 31. n. 79.* Idem dicendum de eo, qui spondit, credens habere certitudinem rei affirmatæ, si adhuc re vera res erat incerta. Hic igitur peccavit spondendo ratione conscientie erroneæ; at cum propter rei incertitudinem se exposuerit periculo amittendi, potest lucrum retinere, si vincat: *Azor. p. 3. l. 11. c. 1. Navar. in Man. c. 20. n. 18. Mol. disp. 108.*

Uterius advertendum ad inducendam inæqualitatem inter spondentes non esse necessariam omnimodam certitudinem rei affirmatæ, vel negatæ in uno ex spondentibus, sed satis est si habeat pro se rationes, & conjecturas valde notabiliter validiores, quam alter. Ratio est quia, tunc periculum amittendi in eo esset valde tenue, & in altero spondente multò gravius; unde saltem non posset retinere totum lucrum, cum istud correspondere debeat periculo amittendi. Non per hoc tamen asserere intelligo mathematicè mensurandam esse equalitatem periculi inter spondentes, sufficit enim utrumque expositum esse valde probabili periculo amittendi, quamvis fortasse in uno non sit tam grave, sicut in alio.

Quod si quis adhuc velit spondere cum eo, qui

dicit habere certitudinem, vel maximam probabilitatem de re, quam affirmat, vel negat, dicunt communiter istum posse retinere quod vicit, quia censetur amittens cedere juri suo, & condonare quod alter ex ipsius pertinacia lucratus est. Verum ego semper putarem, coherentem ad ea quae supra dixi de ludo, hanc doctrinam habere locum, quando ex parva re quae amittitur, & ex liberalitate amittentis, praesumi potest velle condonare Victori quod lucratus fuit. Si igitur res non sit exigua respectu amittentis, non facile liberarem victorem a restitutione, etenim non posset illum retinere ratione praesumptae donationis, haec enim ordinariè in re gravi non praesumitur; neque ratione sponsonis, quia cum nullum subiisset periculum, neque etiam haberet titulum requisitum in hoc contractu pro lucro retinendo. Nec etiam sufficit dicere alterum liberè consensisse in amissione, nam re vera, ordinariè loquendo, ita spondentes consentiunt in amissionem ex errore dante causam sponsoni, quia scilicet credunt alterum spondentem non habere eam certitudinem quam iactat, aliam certè non sponderent: *Lugo d. 31. n. 81.*

Q. II. An fervetur aequalitas, si ita quis spondeat cum pluribus, ut certus sit lucrandi; spondendo v. g. cum quatuor concurrentibus ad beneficium à nemine ipsorum obtinendum, in quo casu certus est cum tribus lucraturum, & cum uno tantum sponsonem amissurum.

R. Dicit potest bene posse lucrum retinere, quia contractus respectu singulorum aequaliter supponitur expositus lucro, & damno, unde non est cur respectu cujuscumque non dici debeat iustus. Fecisse autem aliquem ita sponsonem cum pluribus, ut certus sit se lucraturum, potius tribuendum est ipsius ingenio, & industriae: *Lugo n. 87., Sanchez in Conf. l. 1. c. 8. d. 16., Anton. à Sp. tr. 10. S. d. 24. n. 1236.*

Q. II. An sponsones in quacumque materia sint licitae.

R. Omnes sponsones, quae adjunctam habeant conditionem peccaminosam, vel valde provocant ad peccatum, patet nedum jure positivo, sed etiam naturali esse illicitas, ut si duo spondeant quis altero plus potaverit; si aliquis item cum altero spondeat non peccaturum, & hic affirmet, nam talis sponso magis confirmat in proposito peccandi, ipsumque gravissimo exponit periculo. Licitae è contra esset sponso, qua ego dicerem alicui ipsum peccaturum, quia lucrum speratum, si vincat sponsonem, ipsum retrahit à peccato. Advertere tamen hic oportet quòd in praefatis illicitis sponsonibus, quamvis victor peccasset spondendo, nihilominus posset lucrum retinere, quia re vera sponsonem vicisset, & aliunde ex nulla lege obligatur ad restitutionem: *Azor. 3. p. l. 11. c. 1. q. 6., Fil. l. 2. tr. 37. c. 2. n. 27.*

R. II. Si sponsones non ita proximè inducant periculum peccandi erunt licitae, ut si quis sponderet Petrum intra annum moriturum; nam licet ex hoc posset ita spondens sumere occasionem optandi mortem Petro, non tamen iudicatur ex vitalis sponsonis induci periculum grave optandae mortis illius. Ita licitus est census vitalitius, quamvis illum salvens posset ex eo occasionem sumere optandi mortem Censualitae: *Lugo disp. 31. n. 74.*

Hic tamen advertas extare constitutionem Gregorii XIV. incip. *Cogit nos &c.* qua prohibentur sponsones tam super electione, quam super vita, & morte S. Pontificis; & id non solum in urbe, vel loco electionis, sed in omni loco, & tempore, etiam ante Sedem vacantem, sub poena excommunicationis latae sententiae ipsi Papae reservatae. Eadem sponsones ibidem prohibentur in ordine ad electiones Cardinalium, & annullantur

in utroque foro, adeo ut quisque teneatur ad restitutionem lucris, quod in his sponsonibus adeptus esset, etiam ante sententiam Iudicis declaratoriam. Ita Gregorius ampliavit prohibitionem, talium sponsonum, quas antea fecerat Pius IV. Const. 81. incip. *In eligendis &c.*

Superesset modò agere de contractu sortium, quae divisoriae appellantur, at non vacat hic repetere quae dicta sunt in Tr. de 1 Decalogi precepto, dum agi de divinatione per sortes. Ad hunc contractum reducitur ille, qui vulgo *lotto* appellatur, qui utique licitus est, semper cum in extrahendis schedulis ex urna, nulla committatur fraus, & dolus; & praemia non taxentur ultra pretium supremum.

Regula in praxi observanda.

Multoties in contractu sponsonis unus ex spondentibus solet simulare ignorantiam eventus alicujus rei de qua spondet, & credit tunc retinere posse lucrum, quia non habet omnimodam certitudinem. In hoc debet esse Confessarius valde cautus, nam ad inducendum in aequalitatem in sponsonibus non est necessaria omnimoda certitudo in uno ex spondentibus, sed satis est si illius conjecturae & rationes valde excedant contrarias; & in hoc casu victor saltem teneatur ad partem lucris restituendam.

QUAESTIO XI.

De Contractu Societatis.

CAPUT I.

Quid, & quotuplex sit Societas: & qui possint contrahere Societatem.

Q. I. Quid sit Societas, & quotuplex.

R. I. Societas ita potest definiti: *Conventio duorum, vel plurium conferentium pecuniam, industriam, seu laborem ad commune lucrum cum, debita proportione distribuendum.* Haec definitio habetur ex *leg. 1. & seqq. ff. pro socio.* Dicitur *conventio duorum, vel plurium*, cum etenim nullus dicatur facere societatem cum seipso, iste contractus duos saltem requirit. Nec requiritur ad hunc contractum scriptura, vel aliqua determinata forma verborum, sed satis est si saltem duo conveniant, vel consentiant. Ut autem ulterius intelligatur contracta societas oportet omnes socios aliquid conferre ad commune negotium, vel pecuniam scilicet, vel laborem, vel instrumenta, ut naves ad asportandas merces; ideo enim dicuntur socii, quia omnes aliquid conferunt ad commune negotium. Denique in hoc contractu, servata tamen debita proportione, lucrum est commune, quia omnes aliquid conferunt, ut lucris sint participes; at quia qui sentit commodum, & incommodum sentire par est, sicut lucrum proportionabiliter est commune, ita & commune debet esse damnum inter socios.

R. II. Societas multiplex esse potest. Aliquando igitur omnes socii conferunt pecuniam, & industriam personalem; aliquando unus confert pecuniam, & alter industriam, quae quandoque magis aestimatur quam pecunia: *l. 1. C. pro socio, l. societas ff. pro socio, Inst. de Societ. S. Deinde*, & haec societas quaestiva, & lucrosa appellatur, quae intervenire solet inter mercatores. Datur etiam societas artis, quando unus exercet artem, & alter facit expensas necessarias; sicut societas animalium, uno haec suppeditante, altero ipsa custodiente, &

gubernante &c. Datur societas Officiorum, dum quis aliquo fungitur officio, & adhibet alios socios cum participatione fructuum ex eo provenientium. Datur societas vectigalium, dum plures emunt communia vectigalia, & in communi faciunt expensas, dividendo postea lucrum, vel iacturam. Initur aliquando societas ad tempus, aliquando ad totam vitam. Aliquando in hoc contractu conficiendo interveniunt verba, seu literae expressae, aliquando contrahitur sine verbis, & literis per solos aequales sociales.

Q. II. Quae conditiones requirantur ad contractum societatis.

R. Prima conditio est ut societas fundetur in negotiatione iusta, & licita, non ad exercendas usuras &c., siquidem malorum nulla est societas: *leg. quod autem ex furto ff. pro socio.* Secundò, cum non possit esse socius, nec participare in lucro, qui nil confert ad societatem, necesse est quemcumque socium ad eam aliquid conferre, vel pecuniam scilicet, vel operam, seu industriam &c. Tertio, lucrum, damnum, & expensae debent esse communes inter socios, servata tamen debita proportione, ut magis explicabitur infra. Quarto, cum pecunia exposita in societate semper remaneat sub dominio exponentis, hinc est, ut si pereat, eidem perire debeat, ut docet etiam *D. Th. 2. q. 78. a. 2. ad 5.* Quia tamen usus ipsius, & commodum pertinet ad societatem, qui pecuniam exposuit, non potest eam à societate amovere durante societate, & divertere ad proprios usus; & id faciendum non solum non potest lucrum reportare, sed etiam tenetur ad damna, quae ex hoc passa fuisset societas.

Q. III. Quot modis finiatur societas.

R. Primò, finiatur societas elapso tempore constituto ad societatem: *leg. actione S. Item qui societatem ff. pro socio*, & si socii prosequantur societatem sicut antea, facto ipso censetur renovata societas: *leg. cit., & leg. verum S. ult. ff. eod.* Secundò, finiatur mutuo consensu, sicut enim mutuo consensu initur, ita & per eum dissolvi potest, juxta regulam quòd res per quas causas nascitur, per easdem dissolvitur; censetur autem adesse consensus tacitus sufficiens ad dissolutionem societatis, quoties unusquisque inciperet separatim negotiari pro se: *leg. itaque cum separatim ff. pro socio.* Quòd si unus tantum ex sociis ante tempus sine iusta causa societati renuntiaverit, reliquos contradicentibus, tunc utique iste non participabit de lucro, si societati adveniat, nam ex parte sua cessit societati, at participare potest de damno; nisi enim ex iusta causa renuntiaverit, possunt socii illum cogere ad damna societatis: *leg. actione S. Hac ita ff. pro socio, Bon. d. 3. q. 6. p. ult. n. 2.* pluribus citatis. Renunciatio autem potest etiam fieri per Procuratorem, ut eadem lege decernitur.

Tertio, finiatur societas si unus ex sociis moriatur, quamvis adhuc plures socii supersint: *leg. act. S. Morie ejus, leg. verum S. Societas solvitur ff. pro socio.* Ratio est quia, in societate intelligitur electa industria personae, unde obligatio personalis Defuncti non transit ad haereditem, ni cautum fuerit, ut aliquo decedente, adhuc societas perseveret; vel ni haeres, forte continuando in societate, intelligatur saltem tacite novum consensum praestare: *leg. nemo potest. & leg. planè si hi ff. eod., Rosig. contr. 7. disquis. 1. S. 6. num. 1.* Advertere tamen est, quòd haeres tenetur stare negotiis inceptis ante mortem defuncti, vel antequam sociis innovaverit, neque enim equum est ut finita intelligatur societas, antequam innotescat causa dissolutionis; & aliunde negotia in societate incepta debent juxta regulas talis contractus abolvi: *l. actione cit. S. Morie ff. pro socio, Pal. tr. 32. disp. 8. p. 11. n. 8. Anton. à Sp. S. d. 25. num. 1268.* Quae autem dicta

sunt valent etiam si sequatur mors civilis alicujus socii, ut si mittatur in longum exilium, si profiteatur in religione: *leg. verum cit. S. Societas solvitur, Bonac. d. 3. q. 6. p. ult. num. 4.*

Quarto, solvitur societas, si pereat materia, in qua fundatur, vel non amplius sit idonea ad societatem; & talis etiam censetur, quando remanet ita modica, ut fere profus inutilis sit ad societatem, adeo ut non possit credi alterum socium voluisse se obligare ad praestandam in tali circumstantia operam suam. Nec refert velle unum rem similem, vel novam pecuniam contribuere; nam semper cum res, vel pecunia ab initio tradita in societatem perit, vel reducta est ad modicam quantitatem, ut dictum est, intelligitur finita societas; unde alter socius non tenetur stare societati, etiam novam pecuniam, vel materiam vellet quis substituere. Item solvitur societas, si unus ex sociis non possit contribuere promissam materiam, vel pecuniam, vel operam, infirmitate, carcere, vel alia causa tempore notabili impeditus; sicut etiam si alterius socii bona publicentur, vel cesserit bonis pressus aere alieno: *leg. actione S. Publicatione ff. pro socio, Bon. d. 3. q. 6. p. ult., Ant. à Sp. S. tr. 25. n. 1270.*

Q. IV. Quam possint contrahere societatem.

R. Ad contrahendam societatem necesse est habere dominium proprium bonorum, & liberam illorum administrationem, aliàs non possent distrahì, & obligari: item non impediti à jure. Hinc Pupilli, & Minores sine autoritate Tutoris, & Curatoris non possent inire societatem, quae tamen valida esset, si in ipsorum cederet utilitatem, eamque approbarent post tutelam. Quòd si per eam notabiliter læsi fuissent, possent petere restitutionem in integrum, ut aliàs dictum est. Non possunt contrahere societatem ebrii, & carentes usu rationis ut de se patet: quòd si contraxerunt societatem, dum erant sanæ mentis, intelliguntur perseverare in societate, usquequum finiat tempus pro ea determinatum; nam superveniens dementia non irritat actum legitime celebratum.

R. II. Sequentes impediuntur à jure contrahere societatem. Medicus, durante infirmitate, non potest contrahere societatem cum infirmo: *l. medicus ff. de var. & extraor. crimin.* nec Advocatus, cum Cliente: *l. quisquis C. de postulat.* nec Tutor, nec Curator cum pupillo, & minore: *leg. si in empt. S. fin. de contr. empt.* nec detentus in carcere potest contrahere in sui perniciem: *l. qui carceres ff. quod metus causa.*

Q. V. An Clerici, & Filii familias possint societatem contrahere.

R. I. Quoad societatem quam contrahere potest Clericus, videnda quae dixi quaestione secunda, dum egi de negotiatione.

R. II. Quantum ad negotiationem filiorum, dicendum est quòd, si negotientur nomine proprio ex peculio castrensi, vel quasi castrensi, tunc & lucrum, & ususfructus ad ipsos pertinet, sicut & ad ipsos pertinet totum periculum: *leg. si unus ex sociis S. Si quid unus ff. pro socio.* Si verò filius ita negotietur cum Patre, ut Pater apponat pecuniam, & ipse industriam, & laborem, ita ut intelligantur veluti duo socii nomine proprio negotiantes, tunc filius acquirit lucrum, quod correspondet ipsius labori, & industriae, nec tenetur illud conferre in partitione haereditaria cum aliis fratribus, quamvis ususfructus talis lucris, quoad usque vivit Pater, ad ipsum pertineat: *leg. cum oportet C. de bon. que lib.* Si demum negotietur nomine Patris, vel ipsius pecuniis, totum lucrum pertinet ad Patrem; & in dubio intelligitur nomine Patris negotiasse: *leg. fin. ff. quando ex factis.* Posset tamen velle sibi dari quod Pater alteri tribueret, &

si non haberet filium, qui ipsum adjuvaret in negotiatione; quamvis & contra Pater posset detrahere quantum impendit in eo alendo, cum non teneatur filium alere, quando habet ex propriis, ut jam alibi dictum est.

Regula in praxi observanda.

Unica regula est hic potissimum attendenda in praxi à Confessario, & hæc est multoties Potentes, & divites sine publico instrumento, & solum verbis quasdam particulares societates inire, tributibus ipsis pecuniam ad emenda animalia, fericum &c. & aliis laborem, & industriam. Interim vendere volunt ad sui libitum, & quando ipsis placet finire societatem, non audentibus contradicere iis, qui posterunt industriam, quamvis videant vendi merces, & finiri societatem cum ipsorum gravi damno. Moneat Confessarius hos divites non ipsis licere ad sui libitum vendere, & finire societatem, etsi necesse habeant uti sua pecunia, vel alia de causa; sed attendendum etiam esse ne socius damnum patiatur. Si ergo vendant mercem emptam, rationabiliter prævidendo majori pretio post aliquod tempus vendendam, Confessarius eos obliget ad compensanda damna illi, qui in societate suam industriam contulit,

C A P U T II.

Quomodo dividenda sint damna, & expensæ societatis, vel lucrum finita societate.

Q. I. Quis teneatur ad damna, quæ passa est Societas, sive unus ex sociis.

R. I. Societas perit culpa unius socii, is tenetur ad compensandum tale damnum societati, vel alteri socio. Quoad forum externum utique tenetur de dolo, culpa lata & levi, quamvis non de levissima; ita enim commune est omnibus contractibus, qui celebrantur in bonum, & commodum omnium contrahentium, & traditur etiam *Instit. de societ. §. ult.*, & *leg. socius socio ff. pro socio*. At juxta aliam dicta pro foro conscientie nulla aderit gravis obligatio restituendi ante sententiam Judicis, ni adfuerit gravis culpa Theologica. Ubi etiam advertendum, quod licet dum socius se constituit dolo malo in tali statu, ut non possit integrè satisfacere societati, cogi possit ad præstandam cautionem de integrè satisfaciendo, si deventerit ad pinguiorem fortunam, id tamen faciendum non est, dum sine dolo factus est impotens ad satisfaciendum. Ratio est quia, inter socios datur quoddam jus fraternitatis, quod exigit mitius agere cum socio non dolo. Debet ergo arbitrio viri prudentis vel Judicis taxari quid relinquendum illi sit pro alimentis, & quid conferre debeat sociis ob damnum, quod passi sunt: *l. verum est §. 1. & seqq. ff. pro Soc. l. sunt qui in id ff. de re jud.*, & *§. Sed & si quis Instit. de action.*, *Rosign. contr. 7. prax. 5. n. 4.*

R. II. Si damna adveniant societati ex casu fortuito absque culpa sociorum, dividenda sunt inter socios proportionabiliter, prout quisque contulit in societatem. Qui igitur de Lucro magis participare debebat, & magis participare etiam debet de damno juxta illam notissimam regulam, illius est commodum, cujus est incommodum, & contra.

R. III. Si unus ex sociis damnum patiatur ex causa proxima societatis, est illi à societate compensandum, secus si illud patiatur occasione societatis. Tunc diceretur pati damnum ex causa proxima societatis, quando ita patitur damnum, ut si lucratus fuisset, debuissent de lucro

socii participare. Ed quod e. g. pergebat ad nundinas, rebus sibi propriis expoliatus fuit à Grafatoribus, vel gravem infirmitatem passus fuit. Hoc damnum compensandum est à tota societate, quia & ipsa participare debebat de lucro, quod acquisivisset ratione talis itineris: *Mol. d. 418.* Si verò in itinere graviter fuisset vulneratus ob particularem inimicitiam, tunc societas ad nihil teneretur; nam non intelligeretur ipsa societas causa talis vulneris, sed mera occasio, & causa talis damni alia non esset nisi ipsius inimicitia, quæ nullatenus pertinet ad societatem: *Mol. d. 418.*, *Tamb. de contr. 19. tr. 8. c. 7. n. 6.*, *Bon. d. 3. q. 6. p. 4.*

Cæterum universaliter loquendo, Societas dicitur solum occasio damni unius ex sociis, & non causa, quando ista patitur damnum ratione societatis, ut si aliunde lucrum proveniret, ad ipsum tantum pertineret: ut si ed quod e. g. perrexerit ad nundinas ratione negotiorum societatis, Lucra non sunt instituta hæres, non obtrinit officium &c. Sicut igitur, si hæc acquisivisset, nullum lucrum reportasset societas, ita neque conviciens est, quod compenset socio tale damnum.

Q. II. Quæ attendenda sint circa expensas.

R. I. Expensæ necessariæ factæ in ordine ad merces societatis communi pecunia sunt faciendæ; nam lucrum dividitur inter socios deductis expensis necessariis: *leg. Mutius ff. pro socio*. Præterea expensæ, quæ respiciunt merces, & pro ipsis fiunt, dividuntur in commune commodum sociorum, ergo & proportionabiliter sentire debent ipsarum incommodum. Verum tamen est aliquando socios aliter se convenire, & tunc standum est ipsorum pactis, quando manifestam non contineant injuriam.

Præfatæ expensæ sunt illæ, quæ fiunt in venturis mercibus, in naulo navigationis, in vestigalibus persolvendis, in domibus pro eis conductis, in mercede servorum, in litibus pro iis defendendis, &c. Ubi observandum quod si uni ex sociis decissent pecuniæ societatis pro conservandis mercibus, sive pro acquisitione lucri desiderati, tenetur nedum ex charitate, sed & ex iustitia vel pecunias mutuo accipere etiam sub usuris, vel proprias impendere. Ratio est quia, vi contractus societatis saltem se obligavit ad exhibendam pro societate eam diligentiam, quam quisque diligens pro rebus suis conservandis adhiberet; nullus autem esset, qui in præfatis circumstantiis vel pro re propria conservanda, vel pro lucro non ita exiguo acquirendo, non mutuo acciperet pecunias etiam sub usuris: *Bon. d. 3. q. 6. p. 4.* aliis ci-tatis. Verum tamen est, quod si proprias erogando pecunias aliquod lucrum illi cessavit, vel damnum passus est, hæc potest repetere: *leg. si unus §. Si unus ff. pro socio*.

R. II. Socius potest integrè in sui favorem detrahere expensas factas in itinere causâ societatis. Notandum igitur est quæstionem esse inter Theologos, an socius pro societate itinerans, possit solum prætere quod de plus impendit supra sumptus, quos domi fecisset, vel universaliter omnes sumptus, quos facit in itinere. Probabilissima autem sententia est ipsi deberi integras expensas, quas fecit absque detractione expensarum, quas domi fecisset. Hæc sententia validum fundamentum habet in jure, quod absolute, & indistincte concedit socio proficiscenti causâ societatis omnia vitia ex bonis societatis, absque eo quod excludantur sumptus, quos domi fecisset: *leg. si fratres §. Si quis ex sociis, & leg. secundum Julianum ff. pro socio*. Solum ergo excludendi sunt sumptus voluptuosi, inutiles, & irrationabiles, incongruum etenim est id quod inutiliter consumitur, in aliorum

rum perniciem transfundi: *Bon. loc. cit. Mol. d. 418.* *Anton. à Sp. §. tr. 10. d. 25. n. 1258.*

Q. III. Qua ratione dividendum sit lucrum finita societate; & an restituenda sit tota pecunia uni, qui eam posuit.

R. I. Divisio faciendâ est ad ratam illius, quod unusquisque contulit in societatem: *leg. si non fuerit ff. pro socio*. Hinc si plures æqualiter contulerunt pecuniam, & industriam, sive laborem, æqualiter inter ipsos dividendum est lucrum, & capitale; si verò inæqualiter contulerunt de industria, sive pecunia, & pro rata etiam industriæ, & pecuniæ capitale dividendum est. Quod si unus contulit pecuniam, alter verò industriam, & laborem, æqualiter lucrum erit dividendum, si labor, & industria ab altero posita tanti æstimetur, quanti pecunia. Ubi advertendum, ut initio capitis notavi, industriam & operam corporalem unius, præcipue in negotiatione, aliquando pretiosior reputari, quam pecuniam. Quæ dicta sunt de divisione lucri, aptanda sunt divisioni damnorum, si quæ passa fuerit societas.

R. II. Finita societate inter duos, quorum unus appositus industriam, alter verò operam, prius restituendum est capitale, si superfit, illi qui appositus pecuniam, & postea dividendum lucrum juxta æstimationem industriæ, & laboris. Ratio est quia, pecunia posita in societate non est communis inter socios quoad proprietatem, sed solum quoad usum, & commoditatem. Quia autem remanet dominium, & proprietatem apud eum, qui eam posuit, si perit vel in totum, vel in partem, illi perit. Ex hoc etiam convincitur integrè illi esse restituendam, quæcumque etenim res suo domino integrè est restituenda.

Neque ex hoc sequitur dari inæqualitatem inter socios, etenim unus tradit pecuniam ut expendantur negotiationi, adeoque alteri concedit ipsius usum, & commoditatem; alter pro commoditate, & usu pecuniæ sibi tradita ponit operam suam. En ergo æqualitas, dum unus concedit usum, & commoditatem pecuniæ, alter verò apponit suam industriam, & laborem. Primo debetur pars lucri, non præcisè pro pecunia, quæ de sua natura est sterilis, sed pro pecunia, ut suo etiam nomine, exposita negotiationi, quo pacto apta est fructificare. Alteri verò debetur pars lucri pro æstimatione suæ industriæ, & laboris, & ita uterque, salvo capitali pro eo, qui illud apponit, potest lucrum reportare. Interventit etiam æqualitas, si nullum sit lucrum dividendum, qui enim appositus pecuniam perdidit ipsius lucrum, & qui industriam, fructum suorum laborum: *Pal. tr. 32. d. 8. p. 3. n. 2.* *Bon. d. 3. q. 6. p. 3. n. 3.* *Rosign. contr. 7. prax. 5. n. 2.* **Q. IV.** An finita societate restituenda sit pecunia secundum valorem, quem habebat initio societatis, vel quem habet in fine ipsius, si forte crevit, vel decrevit.

R. I. Si nondum eâ pecuniâ comparatâ sint merces, vel nondum mixta fuerit cum aliis pecuniis societatis, tunc cum adhuc ea pecunia in individuo perseveret sub dominio illius, qui eam contulit, illi etiam crescit, vel decrevit. Quod si jam alienata sit emptione mercium, vel ita mixta cum aliis pecuniis, ut ab eis discerni haud possit, tunc incrementum, vel decrementum est commune societati. Hac finita, propter pactum societatis restituendâ est Domino secundum valorem, quem habebat, quando ab initio collata fuit; cum, ut dixi, debeat ad illum integrum redire suum capitale.

Regula in praxi observanda.

I. Multoties audiivi eos, qui aliorum negotia gerunt, prætere compensacionem alicujus dam-

ni, vel lucri cessantis, quæ passi sunt, dum talibus negotiis incumbant, & solent ea verba jacere; *Si domi mansissem, tantum lucratus essem; seu tale damnum non passus fuisset*. Cautè se gerat Confessarius, dum hæc audit. Vel igitur iste merè locavit suas operas aliorum negotiis inserviando, vel habet societatem in talibus negotiis. Si locavit operam suam in administrando aliena negotia, jam pretium recipit pro sua industria, & labore; unde non potest petere aliquid de plus, ed quod per accidens aliquod damnum, vel lucrum passus sit, nam hæc imputari non possunt iis, qui illum conduxere; ultraquamquod si ipse non locasset eis suam industriam, & operam, alterum eadem mercede conduxissent, qui talia passus non fuisset. Idem dicas si iste ultroneè se exhibuerit sine mercede ad præstandam operam suam alicui in aliquo negotio &c.

Si verò est socius in negotiatione, jam dictum est non posse prætere nisi compensacionem damnorum, quæ illi intulit societas, ut causa proxima eorumdem; ut si pro defendendis rebus societatis à latronibus vulneratus fuerit; si in itinere causâ societatis assumpto ægotaverit &c. ut dicitur etiam *leg. secundum Julianum ff. pro socio*.

II. Aliud in praxi à Confessario valde observandum est, ut justè dividatur lucrum in societate inita inter divitem, aliumque qui appositus suas operas. Dives ergo qui contulit pecuniam, solet sibi majorem partem lucri appropriare, tradendo alteri, qui multum passus est in emendis mercibus, & multum in vendendis, lucrum valde inferius. Moneat ergo Confessarius divitem operas pro societate impensas, maximè si valde laboriosæ sint, pluris etiam æstimari, quam pecuniam, unde saltem æqualiter lucrum esse dividendum. Nec acquiescat si respondeat alterum minori lucro contentum esse; nam ideo se contentum dicit, quia non vult protectionem divitis amittere, & videt quod si ab eo deferatur, neque illud parvum lucrum acquirat.

III. Facile etiam cognoscet in praxi Confessarius, quod qui in societate solas operas ponunt, itinerando pro societate, & in couponis commorando, non abstinere à nimis computationibus, conviviis &c. à quibus facillimè abstinere, si de lucro solum ad eos pertinente ageretur. Commoneandi ergo sunt ut voluptuosos, & inutilibus sumptibus parcant; & si quos fecerint non tam exiguos, eos detrahant à portione lucri sibi obvenientis.

IV. Denique notet Confessarius, quod si non constet de manifesta injustitia, attendendæ sunt consuetudines regionum, juxta quas intelligitur fieri contractus, cum habeant vim legis; & cum aliunde pacta in contractibus posita sint observanda: *leg. 1. ff. de pactis, & leg. Juris gentium §. Prator ait ff. eod.*

C A P U T III.

De Contractu Societatis, cui additur alter contractus Assuratiōis Capitalis, & alter Assuratiōis Lucri; ubi & de societate circa Animalia.

Q. I. Uid sit contractus societatis, additis duobus aliis contractibus assuratiōis capitalis, & lucri.

R. Ut constat ex *Const. 45. Sixti V. incip. Destabilis avaritia &c.* non est licitum lucrum reportare ex solo titulo societatis, salvo capitali. Ratio etiam suffragatur quia, cum dominium capitalis remaneat apud eum, qui illud appositus, concessio sociis ipsius usu, & ipsi quoque perire debet, si pereat sine gravi culpa sociorum, cum una-

unaquaque res Domino suo pereat.

At quia agrè quis ferret periculum sui capitalis, alterum ineunt contractum, quo unus in se periculum suscipit capitalis, dummodo ipsi relinquatur pars lucri sperati; ac demum alterum ineunt, quo idem se obligat tradere quotannis aliquod lucrum certum, & determinatum, dummodo & altera pars lucri sperati ipsius sit. Consigno e. g. Titio mercatori contractum societatis 100. aureos. Ex vi autem talis contractus sperarem quotannis lucrum 10. aureorum. Interim ut Titius mercator in se suscipiat mei capitalis periculum, relinquo ipsi 4. aureos ex lucro sperato; & dein, ut se obliget ad dandum mihi quotannis certum lucrum 3. vel 4. aureorum, alios 4. aureos vi societatis speratos ipsi remitto. En ergo tres contractus. Primus societatis; secundus affectionis capitalis; tertius affectionis lucri.

Q. II. An tres præfati contractus sint liciti.

R. Quidquid in contrarium aliqui clamitent, praxis præfatorum contractuum, quæ modò in usu est apud omnes gentes, licita omnino est. Et primò videtur approbari leg. si non fuerint ff. pro socio, ubi debita compensatione approbata, ita dicitur iniri posse societas, ut damnus sit unius ex sociis. Hoc idem significari videtur cap. per vestras de Donat. in l. virum, & uxorem, ubi Pontifex vult dotem extrahi à viro inopi ut tuta sit, & tradi mercatori, ut ex illius fructu sustentari possint onera matrimonii. Intentio ergo Pontificis fuit ut dos non esset exposita periculo, & nihilominus quòd ex ea fructus perciperentur. Ratio etiam manifestissima suffragatur, si etenim Titius postquam dedit Sempronio titulo societatis 100. aureos, accedat ad Cajum, ut ipsius periculo stet suum capitale, & se obliget ad præstandum ipsi certum lucrum, certè Cajus pro affectione capitalis, & pro præstando certo lucro poterit exposcere à Titio 8. e. g. aureos speratos ob initam societatem cum Sempronio, ultra lucrum certum trium, vel quatuor aureorum. Si ergo Cajus poterit ob affectionem capitalis, & lucri eisdem octo aureos petere, dum à societate percipiuntur, cur iidem contractus non poterunt à Titio fieri cum Sempronio, cum quo iniri societatem? Lugo d. 30. n. 37. Pal. d. 8. p. 5., Bon. d. 3. q. 3. p. 11. Rofign. contr. 3. de mutuo disp. 6. §. 8.

Neque dicas, quòd si ille cum quo inita est societas, periculum in se capitalis assumat & promittat lucrum certum, destruitur societas, quæ exposcit lucrum esse commune, sicut & pericula, & damna. Videtur insuper hic modus negociandi in purum mutuum resolvi, proprium enim mutuarii est subire periculum pecuniæ, quæ illi traditur, cum ipsius dominium acquirit; & quia ulterius debet restitui capitale cum lucro, videtur lucrum accipi ex mutuo, in quo propriissime consistit usura. Hac etiam ratione dicendum est Sixtum V. damnasæ societates, in quibus reportatur lucrum salvo capitali.

Contra tamen est quia, verum est titulo societatis lucrum, & damnus debere esse communia; at nil impedit quin ex alio iusto contractu possit unus ex sociis in se assumere periculum fortis, & lucri; sicut iustissime posset aliquis tertius id facere, tradendo ipsi iustum pretium affectionis. Ad eum modum quo, vi contractus depositi periculum rei depositatæ remanet apud deponentem, cum sub illius dominio perseveret, at nil obstat quin alio contractu depositarius, habito iusto pretio, illius periculum in se suscipiat. Patet præterea non dari resolutionem in purum mutuum; nam vi contractus mutui mutuarius potest uti ad suum libitum pecuniâ mutuata, in nostro autem casu socius recipit pecuniâ ad esse-

ctum dumtaxat negociationis, remanente dominio & periculo apud tradentem pecuniâ, nisi affecturaretur per alium contractum; sicut in deposito remanet ipsius dominium apud deponentem, quamvis depositarius per contractum affectionis illius periculum in se suscipiat, ut traditur etiam C. unic. de commod. & leg. i. ff. depositi.

Aliqui volunt non cogendum esse socium, cum quo inita est societas, ad celebrandos alios duos contractus, affectionis scilicet capitalis, & lucri. At non video fundamento sufficienti hoc dici, uniusquisque enim potest uni contractui alterum unitum velle, semper cum nulla sit iniustitia. Ita potest quis nolle vendere suam vineam, nisi simul fiat pactum, sive contractus retrovenditionis; sicut potest nolle vendere suum frumentum sibi nollenti vendere vinum. Pari ratione possum nolle dare meam pecuniâ in societatem, si non accedat affectio capitalis & lucri, data tamen iusta compensatione talis affectionis: Lugo num. 46. Quòd si Sixtus V. Bullâ citatâ damnavit societates in quibus reportatur lucrum, salvo capitali, dicendum est damnasæ iniquas societates à classicis DD. damnatas, non verò quæ ab iisdem DD. approbantur. Hinc contractus societatis cum affectione capitalis, & lucri neque à S. Rota reprobat.

Solet etiam opponi Caput Naviganti de usur., ubi mutuator mutans certam quantitatem pecuniæ eunti ad nundinas, dicitur non posse obligare mutuarium, ut secum ineat contractum affectionis, quo scilicet ipse mutuator, certo pretio constituto in se recipiat periculum pecuniæ, aut mercium transferendarum ad nundinas. Hoc igitur verum est, quia ratione mutui nullum onus pretio æstimabile imponi potest mutuatorio, quod onus illi imponeretur, si obligaretur ad affectandam pecuniâ, vel merces. Alii dicunt, & meo videri non sine fundamento, irrepsisse errorem in textu, & defecere particulam non; ita ut ubi dicitur; usurarius est censendus, legendum sit: usurarius non est censendus. Hac de re vide Commentaria in hoc caput.

Q. III. Quomodo ineunda sit societas circa animalia.

R. In contractu societatis circa animalia attendendæ sunt regulæ supra explicatæ pro licita societate. Primò ergo ita contrahi potest societas, ut duo, vel plures æqualiter apponant animalia & industriam, seu laborem, dividendo postea lucrum pro mediæ parte. Q. d. si non inæqualiter apponant animalia, & laborem, lucrum dividendum est pro rata. Secundò, ita potest contrahi, ut unus apponat animalia, alter laborem, & custodiam, cum æquali divisione fructuum, qui certè modus contrahendi omnino licitus est, semper cum periculum animalium sit apud apponentem; cum etenim illorum sit dominus, ipsi debent perire, si pereant, sicut ipsius debet esse illorum decrementum, si in valore deteriorentur. Tertio, iniri potest societas animalium eo contractu, qui dicitur vulgo à capo saldo, & est idem ac societas adiunctis aliis duobus contractibus affectionis capitalis, & lucri, ut supra dictum est. Dantur ergo e. g. 100. oves Pastori titulo societatis, sed quia Pastor subit periculum ipsorum animalium se obligando ad restituendum in fine societatis quot oves recepit, dominus illi remittit unam partem fructuum, quam posset sperare; & ulterius quia Pastor se obligat illi tradere quotannis determinatam portionem casei, dominus illi remittit aliam partem fructuum speratorum. Vi societatis e. g. posset percipere sex libras casei in singulas oves; harum duas permittit Pastori pro affectione ovium, & duas alias pro affectione fructus, & ita Dominus duas tantum libras casei percipit; Bon. d. 3. q. 6.

q. 6. p. 5., Pal. d. 8. p. 6., Anton. à S. S. d. 25. numer. 125.

Regula in praxi observanda.

I. Ne Confessarius, ut vitet in morali Theologia laxitates, incidat in extremum contrarium rigoris, advertat in praxi cum personis simplicibus, & idiotis non oportere has personas, dum traderent suas pecunias mercatoribus, expressam habuisse intentionem tres contractus celebrandi eo modo, quo supra dictum est. Huius rei multoties sunt incapaces, unde in talibus casibus sufficit ipsorum intentio implicita, tradendi scilicet mercatori pecuniâ, ut ex ea lucrum reportent eo modo, quo licitè fieri potest; intentio etenim implicita libera idem operari valet ac expressa, ut habetur etiam arg. leg. cum quid mutuum ff. cum certum petatur. Neque eas inquietet semper cum traderent bona fide pecuniâ mercatori ad negociandum, etiam si postea sciatur eâ non usum fuisse ad negociandum. Nam stetit per accipientem eâ non usum fuisse ad negociandum; & aliunde cum esset mercator, tenebatur observare contractum, eaque uti ad negociandum, & non facere hoc damnus illi, qui tradidit pecuniâ. Legatur Mol. d. 417., Less. l. 2. c. 25. d. 3. n. 29.

II. Advertat contra Confessarius fictas omnino, & damandas esse illas societates, quibus pecuniâ non traditur mercatori, sed alicui alteri, qui eadem pecuniâ utitur ad solvendum æs alienum, vel in ludis &c. Quamvis igitur in his casibus celebratus fuerit contractus societatis, additis etiam aliis duobus contractibus, de quibus supra; revera tamen adfuit purum mutuum palliatum celebratione illorum contractuum, unde nullum lucrum potest licitè reportari. Si tamen id ab aliquo præstitum fuerit bona fide, credens revera accipientem pecuniâ velle cum ea negociari, potest aliquid recipere titulo lucri cessantis, si de facto aliunde lucrum licitè percepturus fuisset, casu quo non dedisset pecuniâ ficto negociatori.

Id in nostris regionibus crebrò verificatur in societate animalium. Accedere multoties solent rustici ad aliquem exposculando pecuniâ, ut emant par boum, vel alia animalia, & paciscuntur correspondere tribuenti pecuniâ eo lucro, quod solet tribui ementi animalia. Revera tamen rustici eâ utuntur pecuniâ vel ad dotandas filias, vel ad solvendum creditoribus &c. Si igitur pecuniâ tradatur huiusmodi personis mala fide, nil ex ea percipi potest, nam est purus contractus mutui titulo societatis palliatus; & qui hoc scienter facit, non potest habere animum eam implicandi in aliis licitis negociationibus, ut de se patet. Qui autem ita ageret bona fide, itaut si scivisset pecuniâ non implicandam in emptione boum &c. illam implicasset alteri licitæ negociationi, hic potest percipere quantum patitur de lucro cessante. Advertat tamen Confessarius non posse percipere totum lucrum conventum; nam ideo totum illud lucrum percipere potuisset, quia se exposcisset periculo totum perdendi, si boves, vituli &c. obiissent, quod periculum cessat, dum de facto boves, vituli &c. non empti fuere.

III. Cautus sit Confessarius quoad multa pacta, quæ apponi solent in societibus animalium. Huiusmodi ab aliquibus censetur pactum, ut si ex grege aliquæ oves pereant, debeant suppleri ex foetibus, qui nascuntur, & interim cæteri foetus & caseus æqualiter dividi; nam cum non minus æstimetur in his societibus industria, ac labor Pastoris, quam grex ab altero ex sociis emptus, fructus, foetus nempe, & caseus, debent æqualiter dividi, si in initum sit purus contractus societatis.

Nihilominus hoc pactum ab aliis non sine fundamento sustinetur; non minus etenim resultat in gratiam ementis oves &c. quam Pastoris; eò etenim ipsò quòd grex in eodem numero conservetur, conservatur etiam pro Pastore eadem quantitas fructuum. Injustum autem certò reputandum pactum, quòd animalia æqualiter pereant apponenti, & Pastori; & si non pereant, capitale remaneat apponenti, & fructus dividantur. Semper cum igitur apponens oves, vacas &c. remanet totaliter Dominus earum, ipsius tantum periculo stare debent, & si pro mediæ parte vult refundere periculum in Pastorem, debet illud compensare relinquendo illi majorem partem fructuum.

Injustum pariter in praxi (quidquid unus, aut alter ex Theologis dicat) reputandum est pactum, quo socius apponens laborem, nil lucri debeat accipere, donec ex foetibus, & fructibus extrahatur prius capitale restituendum apponenti, & dein, quod superest æqualiter dividatur. Meo videri in hoc pacto manifestam habetur iniustitiam; nam apponens capitale habet illud salvum & integrum, qui verò reciperet animalia non ita facile compensabitur pro suis laboribus; antequam enim integrum restituat capitale, facillimè tantum erunt ipsius labores, ut non satis compensentur, eò quòd acquirat dominium mediæ partis gregis.

Injustum pariter iudicet Confessarius pactum, quo alicui traduntur animalia æstimata, ita ut si decreverint in valore finita societate, restitui debeant juxta æstimationem, quam habebant tempore traditionis; & interim tempore societatis apponens labores solam mediæ partem fructuum habere debeat. Iniustitia autem consistit in hoc, quòd socius, qui apponit labores, debet habere mediæ partem fructuum sine ullo gravamine, in pacto autem præfato haberet gravamen compensandi id, in quo deteriorarentur animalia, cum aliunde pro domino tantum deteriorare deberent.

In universum igitur observet Confessarius, quòd in his animalium societibus non minus juris videtur habere ad lucrandum apponens pecuniâ, quam apponens industriam; ac proinde quodcumque gravamen huic imponatur, debet aliunde compensari, aliàs non videtur servari æqualitas in societate.

C A P U T IV.

De Societate inter Fratres.

Q. I. Quando inter Fratres intelligatur adesse societas.

R. Hoc quæsitum apponitur ad investigandum, quando mortuo Patre intelligatur contracta societas inter Fratres, adeoque commune esse debeat inter ipsos lucrum, & damnus. Si ergo expressè non convenerint de societate ineunda in aliquo negotio quod exercent, colligendum est ex conjecturis, an tacitè intelligatur inter eos societas, nec ne; nec enim statim intelligitur inter eos contracta societas in negotiis, eò quòd habeant patrimonium indivisum. Si igitur uterque frater se exercent in aliquo negotio, præsumi potest quoad illud contracta societas. Si unus non negocietur, & nihilominus communicet omnia cum alio fratre negociante, censetur pariter adesse inter eos societas, habita tamen ratione laboris, & expensarum illius, qui negotio iacumbit: Azor. p. 3. l. 9. c. 19. q. 1. Mol. d. 421. num. 6. Eadem societas clarius præsumitur, si uterque conferat omnia bona in commune, ut stipendia, dona, & omnia, quæ ipsis legata fuissent, nam hi sunt actus sociorum.

Si pariter, aliquis frater absens communi nomine, & ex communibus bonis negocietur, quid?

Z z z

quid aliqui in contrarium dicant, intelligitur habere societatem cum aliis fratribus, quoadusque ab illis admonetur se velle divisionem facere, nec continuare in negotiatione; usquequid autem ita non admonetur, adhuc negociatur communi nomine, & intelligitur continuare voluntas fratrum. Neque etiam facta tali monitione, intelligitur statim desinere societas, sed solum finitis negociis inceptis, cum ea communi nomine fuerint incepta: *Girib. tr. 3. de contr. cap. 12. dub. 8. n. 81.*

Q. II. Quæ bona sint in commune adducenda, quando agitur de divisione faciendâ inter fratres.

R. Fratres omnes volentes succedere Patri, & quibus legitima debeatur, tenentur in cumulum conferre omnia, quæ acq̄uerunt ex bonis illius, cui succedere volunt; cum etenim omnia ad hæreditatem pertineant, ex omnibus debet fieri unus cumulus, & ex eis æqua portio inter Successores. Id nihilominus exceptionem patitur in casu, quo ab eo, cui succedere volunt, expressè, vel per concludentes conjecturas, aliquis exemptus fuisset ab obligatione conferendi in commune quod habuit ab eo: *leg. ut liberis C. de collat., auth. ex testam. C. de collat. authent. de triente, & semisse §. Illud quoque collat. 3.* Ita in commune non sunt conferenda, quæ aliquis ex filiis à Patre habuit titulo merx benevolentia, & simplicis donationis; nam ita elargiendo filio intelligitur talia ipsi soli, & in ipsius solum commodum contulisse.

Ex dictis, quamvis Fratres non teneantur in commune conferre bona castrensia, & quasi bona castrensia, nec adventitia, ni quantum ad usufructum eo modo, quo suo loco dictum est; bene tamen conferre debeant in hæreditatem bona profectitia, quæ scilicet ipsis donata fuerunt intuitu Patris, nam omnia erant Patris & quoad proprietatem, & quoad usufructum.

Dixi nihilominus in responsione, fratres volentes succedere Patri; nam si aliquis filius contentus sit iis, quæ accepit à Patre, vel iis quæ sibi debentur ex testamento titulo legati, vel titulo promissionis, seu dotis, vel ad officium consequendum, vel alia convenienti causa, & aliunde renuat succedere ut hæres, iste non tenetur in commune conferre, quæ accepit à Patre, Matre, Avo &c. Advertere tamen est, quod si velit aliquid exigere titulo promissionis, hæc non debuit esse inofficiosa cum detrimento legitima aliis debita: *leg. ult. ff. de collat. dot.*

Addidi, & quibus legitima debeatur, quales sunt omnes fratres legitimi, & etiam filii adoptivi, sicut & forores & nepotes, qui succedunt in bona Avi, ut representantes Fratris personam, & appellari possunt filii mediati: *leg. si nepotes ff. de collat. bon., & leg. si natus C. de collat.* Hi omnes igitur cum ad hæreditatem obtinendam concurrant, debent quicquid pertinet ad ipsam hæreditatem in cumulum conferre, ut eadem hæreditas æquè dividatur.

Quæ dicta sunt verificantur de Descendentibus adire volentibus hæreditatem Ascendentium, non verò de contra. Ratio est quia, si filius det aliquid Patri, seu Nepos Avo &c. non præsumi potest datum in computum legitima, cum ordine naturali per prius reputentur morituri Ascendentes, quam Descendentes. Præsumi ergo semper potest datum simplici, & liberali donatione, adeoque non computandum ab Ascendentibus in legitimam, & eò maxime quia id nullo jure cavetur: *Bon. d. 3. q. 6. p. 6. n. 2.*

Regula in praxi attendenda.

I. Injusta, & iniqua Filiorum praxis est, ut

mortuo Patre, unusquisque portionem hæreditatis acquirere conetur, nil computando quæ unus filius in vita Patris præ aliis habuit. Parochus igitur, vel Confessarius ut consulat justitiæ, & conscientia sui Pœnitentis sequentia præ oculis habeat.

Videat an quæ unus filius præ aliis à Patre habuit, præsumi possint data per simplicem donationem, seu causâ exercendâ liberalitatis, vel potius donatione ob causam, nam quæ data sunt donatione ob causam, data præsumuntur in compensationem legitima, secus quæ dantur ob exercitium puræ liberalitatis.

Ob exercendam liberalitatem præsumuntur data, quæ filius consumpsit in studiis, nisi aliàs habuerit ex seipso bona castrensia &c. quibus potuisset facere tales impensas; quæ consumpsit in ludis, & etiam meretricis, si exigua fuerit; nam tunc Pater potius censetur invitus quoad modum, quam quoad substantiam, secus si magnam consumpsit quantitatem; quæ unus præ aliis fratribus consumpsit in aliquibus extraordinariis commensationibus, & nobiliori vestitu, si non fuerunt in magna quantitate, attento asse hereditario; quæ impendit pater pro emendis libris alicui filio, si tanta in eis non fuerit erogata pecunia, ut exinde confurgat magna inæqualitas inter fratres; quæ data sunt filio à Patre vivente, ut peregrinaretur ad loca pia; quæ Pater impendit occasione delicti alicujus filii, maxime si non fuerunt in magna quantitate, & Pater non expresserit velle in legitimam computari, nam tunc censetur ex paterna pietate condonata.

Potest etiam dari casus, ut quamvis pecunia data uni filio præ aliis, vel quam Pater impendit occasione ipsius delicti, vel ad solvendum æs alienum ab eo contractum, fuerit in magna quantitate, præsumi adhuc possit liberaliter data, seu postea condonata, si filius non habeat ex propriis. Id colligi potest ex prægrandi Patris erga talem filium amore, & si non adnotavit se velle in ipsius legitimam computari, vel si adnotavit, deinde oblitteravit.

Quæ tamen dicta sunt de iis, quæ collata sunt filio simplici donatione, intelliguntur de filio non emancipato; nam filius emancipatus tenetur conferre quicquid accepit à Parentibus in emancipatione, vel post emancipationem: *leg. ult. liberis C. de collat.*

E contra intelliguntur tradita donatione ob causam, quæ Pater tradidit filio, ut traderentur nurui, dum uxorem duxit, puta torquem, vestes pretiosas (quæ viles sunt, & destinata ad usus quotidianos intelliguntur simpliciter donata) munera, arthas, & alias largitiones sponsalicias, nam censetur facta causâ matrimonii; quæ autem habet filius donatione ob causam, ut dictum est, adducenda sunt in cumulum hæreditatis; consideranda tamen sunt juxta pretium, quod habent tempore mortis, sicut tunc faciendâ fit divisio, ante mortem etenim erant Patris, & consequenter ipsius periculo facte sunt deteriores. Dixi tamen, quæ Pater dedit filio, ut nurui traderentur; nam si nomine proprio ipse Parens plura dedisset, cum ea non acquisivisset filius, sed nurus, non essent à filio in partitionem adducenda, cum solum ad hoc teneatur ex bonis, quæ ipse habuit à Patre. Quod dixi de rebus traditis à Patre filio occasione nuptiarum, valet etiam de cæteris bonis mobilibus, & immobilibus tunc collatis pro sustinendis oneribus matrimonii, nam est donatio facta ob causam matrimonii.

II. Alteram regulam habeant præ oculis Parochus, & Confessarius, dum Pœnitentes consulunt ipsos

ipsos quoad res in divisionem adducendas. Ea est, quod quando ex sufficientibus rationibus non potest satis colligi aliqua fuisse à Patre omnino liberaliter filio collata, reputanda sunt donata ob causam, adeoque in divisionem adducenda; nam ordinariè non præsumitur simplex donatio, quoties aliqua subsistat causa rei faciendæ.

III. Ultimo, attendat Confessarius non esse adducenda in divisionem, quæ Pater tradidit filio ex obligatione orta ex justitia, sive jure nature, qualia sunt alimenta necessaria ad ipsius sustentationem, vel etiam ipsius familia; nam cum Pater hujusmodi tradat ad satisfaciendum suæ obligationi, non potest velle ut à filio in legitimam computentur. Hæc tamen vera sunt, si filius non habeat ex propriis bonis, vel arte, unde se suamque familiam sustentet; nam si habeat propria bona sufficientia ad sustentandum se, & familiam, Pater non tenetur ad præstanda ipsi alimenta. Inter alimenta debita filio rationabiliter computantur etiam impensæ, quas Pater fecit occasione convivii nuptialis filii, vel Sacri ab eodem celebrati &c. Ultraquamquod isti sumptus non magis censentur facti in gratiam filii, quam in honorem Patris.

Si tamen Fratres, mortuo Patre, adhuc in communi vivant, & post aliquod tempus velint dividere hæreditatem, qui plus aliis expendit vel occasione nuptiarum, vel in alenda ampliori familia, vel in addiscenda arte, vel in dignitate acquirenda, tenetur has majores expensas in partitionem adducere, & in suam partem computare; nam cæteri fratres nullo jure ad eas expensas tenebantur.

QUESTIO XII.

De Mandato, Compromisso, Arbitris, & Transactione.

CAPUT I.

De Mandato, Compromisso, Arbitris, & Transactione.

Q. I. Quid sit Mandatum; & quales inducat obligationes in Mandante, & Mandatario.

R. I. Mandatum ita definitur potest: *Contractus quo quis gratuitò, & in gratiam alterius exequi suscipit aliquam rem honestam.* Dicitur gratuitò, nam si quis mercede operam suam alteri præstet, non est mandatum, sed locatio: *leg. 2. ff. mandati.* Additur, aliquam rem honestam; nam de re turpi nec dari, nec accipi potest mandatum. Hoc autem mandatum vel expressè fieri potest, ut si quis alteri dicat *volo, mando &c.* vel tacitè; ut si quis sciens, & tacens permittat alteri suum negotium gerere: *leg. qui patitur ff. mandati, & leg. qui fide ff. eod. tit.*

R. II. Si Mandatarius in exequendo mandato aliquod damnum patiatur, quod prævideri potuit, & cogitari, compensandum est à mandante: *leg. Nefennius ff. de negot. gest.* nam non censetur velle gratuitò alteri operam suam præstare cum damno; secus si accidat ex casu fortuito, qui non potuerit prævideri, nam propriè non evenit tunc ratione mandati. Multò magis non sunt compensanda damna iis, qui stipendio conducti aliquid præstant, ex quo ipsi damnnum evenit, ut sunt milites, & alii operarii; vel si aliquid præstent causâ pietatis, & cognationis, nam tunc, si damnum patiantur, non mandato, sed pietati, & cognationi tribuendum est.

R. II. Cum Mandatarius suscipiat aliquid gerere

gratuitò, & in gratiam solius mandantis, tenetur solum de dolo & culpa lata, hoc est, non tenetur nisi ad eam diligentiam, quam communiter adhibere solent homines diligentes. Teneatur verò ad omnem majorem diligentiam, si ita expressè convenisset cum mandante, vel si se spontè ad exequendum mandatum obliisset; censetur etenim tunc tacitè promississe omnem diligentiam, quando mandans alium eligere volebat: *Azor. p. 3. l. 9. c. 6. q. 1., Filiuc. tr. 39. c. 1. q. 8.*

R. III. Obligationes mandatarii sunt nil facere contra, vel præter formam mandati, si aliquid illi præscriptum fuerit sub certa forma; nam aliàs agendo, gerit quod ipse vult, non quod mandans: *leg. diligenter ff. mandati.* Si verò illi impositum fuerit aliquod negotium, non exprimentum modum, quo gerendum est, vel pretium, quod in eo inferere debet, tunc negotium intelligitur commissum prudentia mandatarii. Advertendum etiam, quod si mandans præscripsit aliquid tantum vendendum, mandatum intelligitur ne minoris vendatur, non verò ne pluris; nam ut habetur ex *leg. cit. diligenter*, mandatarius non quidem deterioriorem, sed meliorem facere potest conditionem mandantis: *Bon. d. 1. q. 2. p. 6. n. 13.*

Q. II. Quando intelligatur finitum mandatum.

R. Mandatum primò terminatur per lapsum temporis constituti, ut de se patet. Secundò, per revocationem mandati, si revocatio mandatario innotuit, nam semper liberum est revocare mandatum ante litem contestatam, vel antequam judicium, & negotium ceptum fuerit; & id etiam si mandans jurasset non revocare mandatum, quamvis tunc revocando feret perjurus. Tertio, si moriatur mandans, seu mandatarius, dummodo res sit adhuc integra: *leg. inter causas ff. mandati, leg. & quia ff. de jurisd. omni. judic.* Durat nihilominus adhuc post mortem mandantis, quando fuit datum ad aliquid exequendum post illius mortem: *leg. si vero §. ult. ff. mandati.* Item si fuit concessum non ad purum beneplacitum mandantis, sed in gratiam mandatarii: *leg. si cum fundum ff. de pactis;* & ita etiam mortuo Episcopo, Confessarius absolute delegatus non amittit jurisdictionem. An verò morte Mandantis expiret jurisdictio, iterum in Tractatu de Pœnitentia.

Q. III. Quid sit Compromissum.

R. Compromissum est contractus, quo mutuo consensu litigantium, controversia remittitur dirimenda ab Arbitrio, vel Arbitratore. Quando igitur aliqui volentes litem absolvere, controversiam quam habent de re aliqua alicui dirimendam tradunt, dicuntur facere compromissum. Ex hoc autem patet non posse compromittere, qui non potest alienare; frustra enim quis traderet alteri componere controversiam quoad aliquam rem, de qua non posset disponere. Oportet ergo licentiam in tali casu petere ab eo, cujus consensus necessarius esset pro disponendo de eadem re; atque ita Clericus volens compromittere de rebus Ecclesiæ, deberet licentiam petere ab Episcopo; & Tutor, seu Curator volentes compromittere de bonis pupillarum, & minorum licentiam à Judice.

In compromisso intervenire debet Arbitrator, vel Arbitrator. Ille dicitur Arbitrator, qui eligitur ut velut Judex procedat in substantialibus servato ordine Juris. Arbitrator è contra potest procedere sine ordine judicario, servatis tantum quæ sunt juris naturæ, audiendo tempore quantum satis est utramque partem & expendendo diligenter utramque partis rationes, ut veritatem assequi valeat: *leg. si quis arbitrato ff. de legib. 3. Mol. d. 556.* Quia Religioso prohibetur forma judicialis: *cap. monachi 16. q. 1.* non potest esse Arbitrator, nisi de licentia sui Prælati, & ni id expediret Monasterio: bene verò poterit esse

esse arbitrator. Item arbitri non possunt esse Minores 20. annis: *leg. cum lege ff. de recept. arbitr. nec mulier, nisi ea, quae in aliquo loco exerceret jurisdictionem.*

Q. IV. An Partes compromittentes obligationem habeant Arbitri, seu Arbitratoris sententiam exequendi.

R. In iis casibus, in quibus aperte non apparet iniustitia sententiae, puto omnino adesse obligationem eam exequendi, id enim importare videtur compromissum, ut utraque pars se obliget ad acquiescendum sententiae Arbitri, seu Arbitratoris. Hinc puto jus velle non dari appellationem à sententia Arbitri, siue apposta fuerit poena, siue non: *leg. x. C. de recept. arbitr. Omnino autem rejici possent Arbitri, seu Arbitratoris sententia, quoties excessissent facultatem sibi traditam à Compromittentibus; nam Arbitri &c. nullam aliam habent facultatem, nisi quam compromittentes illi tribuere: leg. non distinguendus §. De offic. ff. de recept. arbitr.*

Hic etiam adnotare volo nullum esse compromissum, dum ita partes in aliquem compromittunt, ut in iudicando omnino teneatur alicuius consilium sequi: *fil. tr. 39. c. 6. num. 82.* Quamvis igitur Arbitri non prohibeantur consulere peritos, debent nihilominus liberi esse in iudicando, quod sibi videtur aequum, & iustum: *leg. item si unus §. Item Pomponius ff. de recept. arbitr.*

Q. V. Quid sit Transactio; & quas pariat obligationes.

R. I. Transactio dicitur: *passio non gratuita de re dubia, lite, seu controversia non finita.* Transactio est veluti transitio actionis; ille enim qui transigit, recedit ab actione sibi competente. Haec autem transactio dicitur *passio non gratuita*; utriusque enim non transigitur imponitur aliquid opus, cum uterque ad dirimendam litem aliquid det, retineat, vel promittat. Advertere tamen est in transactionibus iuxta proportionem dubii uni vel alteri magis, vel minus esse concedendum; exposcit etenim iustitia, ut qui validiores habet rationes magis habeat de re, ratione cuius lis fuit intentata. Transactio autem circa rem dubiam versatur, qua etenim ratione unus ex transigentibus possit aliquid recipere de re, quam clarè cognosceret esse alienam? Item locum habet transactio, quando nondum lis est plenè finita, non verò si lata sit sententia, & transit in rem iudicatam; nam tunc res, de qua lis erat, certò pergit ad illum, pro quo lata est sententia: *leg. si causam C. de transact. & leg. eleganter §. Si post ff. de condit. indebit.* Dixi, si lis sit plenè finita, nam si adhuc detur locus restitutioni in integrum, vel appellationi à lata sententia, & aliunde non clarè constet sententiam latam re vera omnino esse iustam, tunc adhuc datur locus transactioni. Cæterum quamvis transactio fieri soleat lite iam mota, nihilominus potest etiam habere locum quoad rem, circa quam lis moveri iuste possit, non verò si parti timor incutiatur futuræ litis, ad aliquid per transactionem extorquendum.

R. II. Ex vi transactionis transigentes, si velint sine causa rationabili à pactis recedere, vel debent solvere poenam; si quæ apposta sit in contractu transactionis, vel stare debent transactioni. Imò irrationabiliter recedentes possunt cogi ad utrumque, si apposta sit clausula: *rato mihi dominus manente pacto: leg. qui fidem ff. de transact.* Idem dicendum, si transactio fuerit iuramento confirmata; iuramentum etenim vim habet clausulae supradictæ: *Rof. contr. 13. prax. x. §. num. 18.*

Regula in praxi observanda.

I. Solent aliqui se sponte offerre ad alterius mandatum exequendum, ut illius gratiam acquirant &c. Interim sub prætextu suorum laborum, operarum &c. sibi occultè compensant, mercedem sibi tribuendo iuxta labores, & dies quos promandante insumpserunt. Advertat igitur Confessarius, demptis expensis necessariis faciendis in executione mandati, ad quas certò tenetur mandans, mandatarius, maxime si se obtulit, nil posse pro suis operis pretendere, nam, ex dictis, gratuito intelligitur suscepisse executionem mandati; & si hanc non habuit intentionem, habere saltem debebat.

II. Altera regula valde in praxi observanda est, quòd multoties munus arbitri acceptant ii, qui non habent vel scientiam, vel peritiam sufficientem pro hoc munere exercendo. Quòd si adeo non sint cæci, vel temerarii, ut putent bene sibi tale officium tributum, sese excusant apud Confessarium, dicendo in arbitrando alicuius docti, & Periti consilium sequituros. Advertat igitur Confessarius primò, graviter peccare eos, qui sine scientia sufficienti arbitri munus suscipiunt, cum se periculo exponant alterius jus suà ignorantia graviter lædendi. Secundo, teneri restituere damnum, quod ex gravi sua ignorantia alteri intulerunt. Tertio, advertat idem Confessarius multoties non satis arbitros ignorantes propriæ consulere conscientiae, sectando consilium alicuius docti, vel periti; nam potest esse in his particulari affectio erga unam ex partibus, quæ arbitros elegerunt, adeoque magis expendere illius partis rationes, quàm alterius. Videat ergo ne indocti, & imperiti munus arbitri suscipiant, & si forte susceperunt, vel illud renunciant, vel consilium sequantur alicuius, de cuius rectitudine nullatenus sit dubitandum.

III. Tertia regula pro praxi adnotanda à Confessario est, multoties in transactionibus apertas committi iniustitias. Primò enim aliquando sine sufficienti fundamento lis minuitur parti possidenti; unde hæc, ut se redimat à vexatione, & ab expensis litis, transigit cum parte minitante, aliquam pecuniam erogando, quod omnino iniustum est, si non detur prudens fundamentum litem intentandi. Secundo, altera intervenire potest iniustitia in his transactionibus, ut scilicet litem minitendo inducatur pars ad erogandum plus, quàm mereantur rationes illius, qui vult litem intentare. Ut igitur dictum est, in transactionibus non dandum est transigentibus nisi pro rata rationum, quas videntur habere; ita ut si rationes iudicentur hinc inde æquales, res sit dividenda; si majora momenta videantur assistere uni parti, quàm alteri, illi etiam plus sit tribuendum. Si proinde una pars litem minitendo &c. plus extorqueat, quàm videantur mereri ipsius rationes, in tali transactione intervenit iniustitia.

QUESTIO XIII.

De Promissione, & Donatione.

CAPUT I.

Quid sit Promissio; & qualem inducat obligationem.

Q. I. Quid sit Promissio.

R. Promissio est *deliberata, & spontanea fidei obligatio de re bona, & possibili.* Dicitur *deli-*

deliberata, & spontanea, ad significandum faciendam esse sine animi perturbatione, & sufficienti cognitione, quæ aliàs satis esset ad peccatum grave; nemo etenim intelligit etiam sub veniali se velle obligare, nisi habeat sufficientem advertentiam, & usum rationis. Illud autem verbum *spontanea* propriè significat promissionem factam absque ulla prorsus vi, dolo, & fraude; unde credo quòd si ratio faciendæ promissionis fuerit metus etiam levis, nulla exinde oriatur obligatio, cum æquum non sit aliquid ex actione iniuriosa jus acquirere: *Navar. in Man. c. 17. n. 30., Bon. d. 3. q. 11. p. 1. n. 13.*

Admittit *spontanea fidei obligatio*, promittens etenim intelligitur aliquo modo se velle obligare, ad differentiam illius, qui habet merum propositum, licet firmum; nam hic non intelligitur aliquam voluisse contrahere obligationem, neque etiam venialem; propositum ergo solum significat voluntatem, quam quis habet aliquid faciendi, vel promittendi, non verò quòd se ad illud voluerit obligare.

Plura diximus de Promissione agendo de Voto. Q. II. An obliget promissio; & quando intelligatur acceptata.

R. I. Promissio nondum acceptata nullam parit obligationem. Et quidem sermo est de promissione etiam expressa externè; etenim quoadusque in mente retineatur, certum est nullatenus obligare, cum nullatenus humano modo innotescat, scilicet vel per verba, vel per nutum. Item sermo est de obligatione non facta, sed facta cum animo se obligandi; nam promissio est lex particularis, quam aliquis sibi imponit, unde si non adsit animus se obligandi, nec potest esse vera obligatio. Quòd autem est sit externè expressa, & non facta, nullatenus obliget ante acceptationem probatur quia, contractus non subsistit, adeoque non est obligatorius quoadusque accedat utriusque contrahentis consensus, ut constat etiam ex pluribus iuribus, & habetur præcisè de promissione: *l. 1. ff. de pollicit., Lugo d. 23. à n. 35., Pal. d. 2. p. 2. n. 1.* Neque his obstat *cap. 1. Et qualiter de pactis*, ubi præcipitur pacta nuda observari. Ibi igitur non est sermo de pactis ante acceptationem; nam sine ea non fiat pactum, sed sermo est de pactis sine forma stipulationis. Item neque obstat *cap. si tibi absenti de prob. in 6.* ibi enim iuste præscribitur non posse Episcopum etiam ante acceptationem revocare collationem beneficii, nam conferendo beneficium non purè promittit, seu donat, sed exequitur munus suum.

Aliqui dicunt etiam ante acceptationem valere promissiones factas Civitati ad eam, vel aliquam illius partem reparandam, & id probant aliquibus congeitis iuribus. Verùm dicendum est talem promissionem subsistere, quia omnes audientes potuerint nomine Civitatis acceptare; unde, si nullus fuisset, qui potuisset acceptare nomine Civitatis, promissio non esset obligatoria: *Lugo n. 45.*

Item non pauci putant promissiones factas Causæ piæ statim ante acceptationem esse obligatorias. Verùm ego puto in hac materia esse distinguendum, & attendendam maxime esse mentem promittentis. Si igitur qui promisit rem aliquam causæ piæ, intellexerit se obligare per modum voti, hoc est, intellexerit promittere aliquid Deo primò, & principaliter, tunc certè non est expectanda acceptatio alicuius hominis, cum Deus per se ipsum acceptet. Si verò mens promittentis, seu donantis non fuerit primò, & principaliter promittere, & se obligare ipsi Deo, sed solum opulari alicui Ecclesie, Causæ piæ &c., tunc probabilissimum puto hanc promissionem, utpotè factam homini, ante acceptationem Receptoris Ecclesie, Administratoris causæ piæ &c. non esse

obligatoriam: *Lugo n. 50., Sanch. l. 1. de Matr. d. 7. n. 24., Anton. à Sp. S. tr. 10. d. 11. n. 438.*

Demum alii putant promissionem etiam non acceptatam obligare, si firmata fuerit iuramento; & maxime si iuramentum fuerit de promissione, & donatione non revocanda. Verùm alii non sine fundamento se opponunt, nam iuramentum sequitur naturam, & condiciones actus, cui adhaeret: *leg. fin. C. de non numerata pecunia;* unde videtur quis jurasse se non revocaturum promissionem, si acceptetur. Quòd si aliquis absolute omnino jurasset se non revocaturum promissionem, vel donationem, adhuc puto validè, quamvis illicite posse revocari. Illicite quidem, nam violaretur iuramentum, sed validè, quia ante acceptationem promissio, & donatio facta homini invalida est iure naturali, & civili. Ita D.D. citati.

R. II. Si promissio fiat alicui præsentis, ut intelligatur acceptata debet, vel verbis, vel signis, exprimere suam acceptationem; censetur etiam acceptare promissum, si taceat, nam sicut in odio, si silentium potius significat dissentium, quàm consensum, ita in promissione favorabili pro consensu usurpatur, & bene tunc locum habet illa regula juris *in 6. Qui tacet consentire videtur: Bon. d. 3. q. 11. p. 2. n. 9.*

Si verò promissio fiat alicui absentis, debet primò promissio, seu donatio innotescere promissario, vel donatario, per nuncium, seu epistolam, ipsius promittentis &c.; nec sufficit, si innotescat per alium tertium, nam, promittens, & donans solum intelliguntur velle exprimere animum suum, seu voluntatem mediante nuncio ab ipsis destinato, seu propria epistola. Alii addunt etiam promissarium acceptare debere coram eodem nuncio, ut ita coalescant consensus promittentis, & promissarii: *M. l. d. 264., Less. l. 2. c. 18. d. 6. num. 43., Pal. d. 2. p. 3. numer. 4.* Verùm hoc, meo videri, non immeritò rejicitur, nam posita externa acceptatione, statim perficitur promissio, seu donatio, hæc autem coram quovis fieri potest: *Boss. de contr. matr. c. 3. n. 210., & alii apud eundem cit.*

Demum adnotare hic etiam volo quòd mortente promissario, seu donatario non possunt ipsorum hæredes acceptare, nam ni aliud exprimat, potestas acceptandi est personalis ipsorum: *Anton. à Sp. S. tr. 10. d. 11. num. 464.* Mortuo verò promittente, seu donante, mihi probabilius est promissarium, seu donatarium adhuc posse acceptare; nam promissio &c. se habet ut gratia facta, quæ non extinguitur morte donantis. Id autem maxime puto habere locum in donatione ad causas piæ, hæc etenim cum respiciat animam donantis, facit præsumere voluisse etiam post suam mortem posse acceptari: *Less. l. 2. c. 18. d. 2. num. 45., Bon. d. 3. q. 11. p. 4. n. 2.*

Q. III. Qualiter obliget promissio simplex iam acceptata.

R. Non pauci Theologi magnæ etiam auctoritatis sustinent promissionem acceptatam obligare, ex iustitia, & sub peccato mortali, ni excuset parvitas materiæ, fatentes tamen non confurgere talem gravem obligationem, ni promissio sit de re quadruplo majori, quàm illa, quæ in furto sufficit ad peccatum mortale.

Ego tamen puto probabilissimè sustineri posse contrariam sententiam, quæ fundamentum habet in D. Th. 2. 2. q. 88. a. 3. ad 1. Ratio est quia, virtus dictans servanda esse promissa est fidelitas, unde infidelis fuisse dicitur, qui promissa non servavit; fidelitas autem non obligat sub mortali, sed solum ex quadam morali decentia, & honestate, ut dicit S. Thomas loco citato. Neque dicas ex promissis non servatis graviter destrui pacem Reipublicæ, & humanum convictum, adeoque dicendum esse graviter obligare. Ulro etenim concedi-

so necessariam esse ad humanam societatem fidelitatem in promissis, non tamen sequitur ex ipsorum inobservantia graviter lædi, sicut non graviter læditur ex tot mendacis officiosis. Item non inducitur gravis obligatio ex iustitia, quia, ut dicunt aliqui, promissio acceptata transeat in verum pactum, hoc etenim verum est, sed non proinde sequitur esse pactum graviter obligans, ut etenim dicitur *leg. juris gentium §. Sed cum ff. de pactis*, non inducitur obligatio, cum nulla alia subest causa excepta conventionione: *Henriq. lib. 13. c. 17. n. 6., Salamant. tr. 14. de contr. cap. 4. p. 4.*

Quamvis autem per se promissio non inducat obligationem iustitiæ, id tamen limitandum in aliquibus casibus. Obligatur primò ex iustitia, si ex ipsius inobservantia proximus grave damnum patiat; constat enim ex iustitia unumquemque teneri ad non causandum grave damnum proximo; unde sub gravi obligaretur ad servandum promissum, quoties ex illius inobservantia. Proximo grave damnum pateretur. Addendum etiam promissionem simplicem ex iustitia obligare, quoties inducere potest obligationem legalem, si v. g. facta sit coram Notario, & Testibus, ita ut ratione ejusdem promittens possit in iudicio obligari. Et ratio est quia, ita promittens apparet velle se etiam obligare ex iustitia. Demum idem dicendum de promissione onerosa, vel etiam mutua, cò etenim ipso quòd quis se obliget, seu det fidem alicui de aliqua re faciendâ, veluti exhibet pretium, ut ipse vicissim faciat quod promissit.

Q. IV. Quando promissio etiam acceptata desinat omnino obligare.

R. Desinit obligare quando Promissarius renunciat juri suo. Quando promissio fuit mutua, & unus desinit adimplere, quod promissit, nam frangenti fidem iusta compensatione fides frangitur. Quando desinit causa principalis promissionis, ut si aliquid promissit pauperi ad illum sublevandum, & interim fiat dives; vel si alteri aliquid promissit in remunerationem collati beneficii, & interim agnoscam nullum mihi fecisse beneficium. Quando res promissa sit impossibilis, illicita, damnosa, seu inutilis promissario. Demum cessat promissio, quando res notabiliter variantur vel ex parte promittentis, vel ex parte promissarii; ut si e. g. promittens ex divite fiat pauper, si promissarius ex amico fiat inimicus, vel ingratus &c. Ratio est quia, quando res notabiliter mutantur sunt, non censetur promittentem se voluisse pro talibus circumstantiis obligare: *D. Tb. 2. q. 110. a. 3. ad 3.*

Regula in praxi observanda.

Unica regula, valde in praxi à Confessario attendenda, est communiter Promittentes; maxime rudes & indoctos, nullam contrahere obligationem ex promissione etiam acceptata. Id autem convincitur, quia maxime in promissionibus purè gratiosis nullam intenderunt contrahere obligationem, quæ illos adstringat in foro conscientiarum; & ita si à Confessario interrogentur, an dum promississent, voluerint se obligare sub peccato, statim respondebunt negativè. Quidquid ergo juris sit, an promissio acceptata sub gravi obliget; cum certum sit neminem obligari, nisi intendat obligationem contrahere, ac proinde cum rudes præcipuè ex promissione gratiosa nullam intendant contrahere obligationem in conscientia, consequens est verè non obligari.

Advertat etiam Confessarius, quòd etiam si ipse eredit obligationem acceptatam obligare ex iustitia, & sub gravi, nihilominus non facilem esse debere in obligando promittentem ad satisfaciendum promissis sub gravi; contraria etenim sen-

tentia & ratione, & auctoritate est valde probabilis.

C A P U T II.

De Donatione, & de Requisitis ad eam.

Q. I. Quid sit Donatio, & quotuplex.

R. I. Donatio est collatio rei licite facta nullo jure cogente, sed ex mera liberalitate. Ita communiter DD. *arg. leg. donari 82. ff. de reg. jur.* Dicitur collatio rei licite, nulla etenim est donatio, seu venditio rei illicitæ: *leg. quod sapes 35. §. Veneni mali ff. de contrah. empt.* unde donans nec tenetur, nec potest eam tradere. Dicitur, nullo jure cogente, nec naturali scilicet, nec humano; nam vera donatio propriè fit ad exercendam munificentiam, & liberalitatem: *leg. 1. ff. de donat.* Hinc à donatione rigorosa excluditur donatio remuneratoria, quæ est aliquo modo jure naturæ debita, & ita non est vera donatio ea, quam quis facit Magistro suo: *leg. Aquilius 26. ff. de donat.*

R. II. Donatio alia est realis, qua quis gratuito alteri rem tradit, & alia verbalis, qua quis rem alteri donat verbis, sed nondum tradit, unde non est rigorosè donatio, quia non est collatio rei, ut dicitur in definitione. Alia est gratuita, quando scilicet quis absque ulla etiam gratitudinis obligatione, alteri rem tradit ex mera liberalitate, & hæc ex dictis est propriè donatio; alia remuneratoria, quæ & antidotalis dicitur, & fit donatio titulo gratitudinis, ob beneficia scilicet ab ipso præstita. Alia est donatio absoluta, quæ fit absque ulla conditione; alia conditionalis, quæ scilicet fit dependenter ab aliqua conditione. Alia demum est donatio inter vivos, quæ scilicet fit absque mentione, suspitione, aut cognitione mortis; alia causâ mortis, de qua infra, ubi agemus de Testamentis.

Q. III. Quid nam requiratur, ut donatio sit valida.

R. I. Ut donatio sit valida primò requiritur ex parte donantis animus donandi, qui debet esse sufficienter externè expressus, nam ordinariè donatio non præsumitur, cum unufquique potius videatur acquirere velle, quam perdere: *leg. cum de indebito 25. ff. de probat.* Dixi, ordinariè non præsumitur, nam conjecturæ possunt sufficienter donationem probare: ut si vir valde dives det aliquid non valde pretiosum, vel si det alicui, qui multa habeat merita. Ex parte verò donatarii, ut dixi supra de promissione, requiritur acceptatio, nam contractus utriusque consensu perficitur. Quæ autem circa hoc ibi dicta sunt, hic etiam locum habent.

R. II. Quando donatio excedit summam 500. solidorum non est valida nisi fiat insinuatio apud Judicem: *leg. si quis pro redempt. §. ult. C. de donat. & §. Alia autem Inst. de don.* Porro solidus aureo Hungarico, Ungaro nempe, sive Zecchino æquivalet: *Pirhing. de donat. n. 5.* Dum ergo donatio talem summam excedit, necesse est Judici notificari, illamque approbare suo consensu. Id statuerunt leges, ne Cives excessivis donationibus ad ægertatem redigantur, & ut obvietur fraudibus in donatione magnæ quantitatis: *Molin. d. 278. Bonac. d. 3. q. 12. p. 6.* Idem dicitur de remissione debiti liquidi excedentis 500. solidos, nam hæc remissio est donatio. Quia tamen leges non faciunt Donatarium inhabilem ad retinendum quòd accepit, hinc est quòd si excessus supra 500. solidos vel in donatione, vel in remissione debiti liquidi non repetatur à Donatore, vel ejus hæredibus, poterit à Donatorio retineri: *Molin. cit., Bon. n. 6.* Si autem repetatur quòd donatum est sine insinua-

tione, tunc restitutio faciendâ est tantum quoad excessum, nam in rebus dividuis utile per inutile non vitatur: *leg. si sponsus 52. §. 2. ff. de donat. inter virum & mulier. & reg. 37. jur. in 6.*

Quædam tamen dantur donationes, quæ non indigent insinuatione. Primò, si donatio fiat ad reparationem ædium consumptarum ruinâ, vel incendio, vel ad redemptionem captivorum: *leg. penult. in princ. §. Eandemque 2. C. de donat.* Ratio est quia, in iis exercetur opera pietatis. Secundo, propter eandem rationem si donatio fiat ad causas pias, & patet etiam *ex l. Sancimus 34. C. de donat.* Tertio, si donatio sit remuneratoria: *arg. leg. Aquilius 27. ff. de donat., & re vera talis donatio non est verè donatio.* Oportet tamen donationem non excedere merita donatarii, quoad illum enim excessus non valeret. Quarto, si donatio fiat ob aliquam causam, puta ad studia, ad nuptias, ad militum &c. quia non habet rigorosam rationem donationis: *leg. hoc jure 19. §. Sed & hæc ff. de don. Molin. Bon. Less. lib. 2. c. 18. d. 13. num. 94.*

R. III. Ut valida sit donatio necesse est ut donans possit donare. Porro illi solum possunt donare qui habent dominium, simulque liberam administrationem rerum suarum. Primò ergo requiritur donantem habere dominium rei donatæ, nam donatarius non potest acquirere dominium rei alienæ, quæ semper clamatur pro Domino: *leg. 2. & tot. ferme tit. ff. pro donato.* Verum tamen est, quòd si donatarius bona fide accipiat rem alienam, poterit debito tempore eam usucapere, vel præscribere. Item quamvis donans non teneatur de evictione, si res donata evincatur: *leg. Aristo 18. §. fin. ff. de donat. & leg. ad res 62. ff. de adilit. edit.* nihilominus citatis iuribus etiam habetur, quòd si malè fide rem alienam donasset, Donatarius posset contra eum agere ad restitutionem impensarum. Si verò donatio fuit remuneratoria, vel ob causam, tunc donator etiam bona fide donans rem alienam, tenebitur de evictione: *leg. 1. C. de don. qua sub modo, & leg. Aquilius 27. junctâ leg. si pater 34. ff. de donat.*

Secundò, requiritur ut donans habeat liberam administrationem rerum suarum, hæc etenim si deficiat, non potest eas distrahere. Hinc non possunt donare Pupilli, Minores, furiosi, amentes, & prodigi. Prohibentur etiam donare Tutores, & Curatores de bonis, quæ administrant: *leg. contra iuris 38. §. fin. de pactis, & leg. Lucius 46. §. fin. ff. de administ. Tutor. & cap. 3. de offic. Vicar.* Illis tamen non prohibentur donationes remuneratoriæ, & quæ pro morè, & consuetudine fieri solent: *leg. cum plures 12. §. 3. ff. de admin. Tutor. & l. 3. ibid.*

C A P U T III.

De quibusdam Donationibus à Jure reprobatas; & causis revocandi donationem.

Q. I. An valida sit donatio omnium bonorum.

R. Donatio omnium bonorum tam presentium, quam futurorum reprobat à jure, utpote quia est contra bonos mores & noxium Republicæ, quòd quis se privet facultate testandi: *leg. ex eo C. de inutil. stip., l. stipulatio ff. de verb. oblig.*

Valet autem, si fiat donatio presentium, non futurorum: si donans sibi reservet usufructum excedentem necessariâ alimenta, quia tunc remanet unde possit testari: si donet causâ mortis cum facultate revocandi donationem, quia & tunc potest testari: si donatio firmetur juramento, nam tunc juramentum firmat contractum, quod præcipuè irritatur in favorem jurantis: si donatio sit onerosa,

sa, ut si quis donaret alicui omnia bona sua, dum tamen duceret suam filiam, nam hæc non est rigorosa donatio; si donatio fiat ad pias causas, nam causa pia non subiacet dispositioni juris civilis: *arg. c. Ecclesia 10. de constit., Mol. d. 280., Pal. d. 2. p. 24., Less. l. 2. c. 18. n. 102.*

Q. II. An milites donare possint suis focariis, seu concubinis.

R. Id prohibetur *leg. 2. C. de don. int. vir. & uxor.*, cujus rei ratio redditur *leg. donationes in concubinam 31. ff. de donat.* ne scilicet ab ipsis depauperentur. Hoc tamen non obstat quin teneantur illis dare pretium turpitudinis.

Quod dicitur de militibus, DD. extendunt etiam ad Clericos, cum & ipsi militare dicantur, & valde turpe sit blanditiis foeminarum depauperari: *Rot. decis. 46. num. 6. cor. Seraph. Panimol. dec. 59. num. 38., Mantie. de tacit. & ambig. convent. l. 21. tit. 3. n. 13.*

Q. III. An validæ sint donationes inter Conjuges.

R. I. Hujusmodi donationes, si sint puræ liberalitatis, reprobandur tam jure canonico, ut patet *ex cap. fin. de donat.*, quam civili: *leg. 1. ff. de donat.* & id sancitum est ne mutuo amore donationibus invicem se spolient. Hæc tamen donatio primò firmatur juramento propter rationem allatam in primo quaesito, & habetur *cap. cum contingat de jur.* Secundò, firmatur morte naturali Mariti donantis, ut habetur *cit. cap. fin. & leg. cum hic status 32. & l. si stipulata 33. ff. de donat.* sicut etiam morte ejus civili; utraque enim quoad hunc effectum æquiparantur: *Glossa in Clem. 2. v. moriente de elect.* Immo morte donantis ita firmatur donatio rei antea traditæ, ut retrotrahatur ad tempus, quo facta fuit, ita ut fructus ab illo tempore cedant Donatorio: *Bon. d. 3. q. 12. p. 4. n. 2.* Dicitur autem Maritus civiliter obire si deportetur, aut mittatur in exilium; vel si profiteatur in Religione incapaci possidendi bona in communi. Si verò Religio capax sit possidendi bona in communi, tunc professus cum consensu Superioris velle potest ut donatio non sortiatur suum effectum, nisi post mortem naturalem.

Ut tamen donatio facta à Marito Uxori ipsius morte vel naturali, vel civili confirmetur, oportet antea nec expressè, nec tacitè fuisse revocatam, ut dicitur *cap. fin. de donat.* Porro diversis modis intelligitur tacita revocatio. Primò, si à Marito res donata Conjugi legetur, donetur, vel quocumque alio titulo, illius dominium transferatur; vel etiam si speciali hypotheca subjiçatur: *leg. cum hic status 32. §. 5. & 15. ff. de donat., & leg. si Maritus 12. C. de donat.* Secundò, si inter ipsos intercesserit divortium, absque eo quod matrimonium fuerit postea reintegratum: *leg. cum hic status §. 10.* Tertio, si inter conjuges fuerint graves inimicitiae; in dubio tamen donatio non præsumitur revocata: *ibid. §. 4., Sancb. l. 6. de matr. d. 11. n. 2.*

Dixi, ut donatio facta à Marito &c. nam donatio facta ab uxore Marito ipsius morte non confirmatur, quia leges dumtaxat favere voluerunt pudicitiae Uxoris.

R. II. Plures dantur casus, in quibus statim valida est donatio facta à Marito Uxori, non exceptata ipsius morte. Primò, si donatio sit remuneratoria, propter obsequia scilicet insolita, & extraordinaria, quæ Uxor præstitit Marito; hæc enim potius est solutio, quam donatio: *arg. l. Aquilius 27. ff. de donat., & cap. consens. de reb. Eccles. nov. alien.* Censetur etiam remuneratoria donatio, si quæ vir ignobilis, vel senex donet foemine nobili, aut juveni, cum censetur donare vel in remunerationem nobilitatis, vel flo-

Fis juvenutis: *Sanch. n. 22.* Secundò, si ex donatione donans non fiat pauperior, & donatarius non valde locupletior: *cap. fin. de donat.* Tunc autem donans non censetur fieri pauperior, si ex donatione non diminuat substantiam, quam jam habet; & ita non diceretur fieri pauperior Maritus, qui repudiaret legatum, ut ad uxorem, quæ ipso repudiante succedere debet, perveniret: *leg. si sponsus §. si ff. de donat.* Hac ratione sustinentur donationes mutux inter Conjuges, si una alteram non excedat, & habetur *leg. quod autem 7. ibid.* Quòd si Maritus det uxori ad ipsius ornamenta, non proinde censetur fieri pauperior, cum potius sui causâ dedisse judicandum sit. Nec uxor fieri dicitur pauperior, si det Marito ut dignitatem consequatur; nam & ipsa censetur dare propter honorem, qui sibi exinde resultat: *leg. super 42. ibid. junct. leg. femina 8. ff. de Senator.* Tertio, valet donatio, si vir remittat uxori usuras dotis sibi debitas: *leg. vir usuras 54. ff. de donat.,* vel si det ad reficiendas ædes dotales destructas igne, vel alio infortunio: *leg. si vir uxori 18. ibid.* Quarto, si donatio fiat causâ exilii, vel alterius pœnæ, ex qua sequatur bonorum confiscatio: *leg. si §. 43. ibid.* Quintò, si donatio fiat causâ mortis: *leg. si cum 9. §. fin. ibid.* quæ tamen est revocabilis usque ad mortem. Sextò, si donatio sit exigui valoris, ut probat communis consuetudo. Demum si donatio fiat à Principe supremo propriæ uxori: *leg. 26. C. de donat. inter vir. & uxor.*

Q. IV. Quæ censeantur donata à Maritis uxoribus; & quid juris de donationibus, quæ fiunt inter sponfos.

R. I. Quæ villa sunt, & destinata ad usum quotidianum, donata præsumuntur, secus quæ pretiosa, & festiva; nam hæc censetur Maritus tradere non in gratiam præcisè uxoris, sed potius in gratiam suimet, ut scilicet propria uxor ornatio conspicatur. Alter dicendum, si vir expressè dixisset talia se donare: *Bon. d. 3. q. 12. p. 4. num. 2.*

R. II. Donationes, quæ fiunt inter sponfos firmæ non remanent (si aliter non consistit de voluntate tradentium) nisi sequito matrimonio, ipsiusque consummatione, sub hac etenim conditione factæ censentur: *leg. cum veterum C. de donat. ante nupt., Sanch. l. 6. d. 18. n. 2., Mol. d. 290.* Dato autem non sequi matrimonium culpâ donantis, sive sponsus sit, sive sponsa, sponsalitia largitas donatario acquiritur; è contra si non sequatur ex istius culpa, totum quod accepit restituere debet donanti, ex *leg. cum veterum cit.* Quòd si sponsalia sine alicujus culpa rescindantur, puta propter mortem, ingressum in religionem &c. tunc sponsus restituere debet totum, quod accepit, sicut etiam sponsa, si non intercesserit post sponsalia osculum, vel amplexus; nam tunc lucratur medietatem sponsalitiæ largitatis. Hoc autem non valet si mutuo consensu sponsalia dissolvantur, nam tunc censetur tacite pacisci de restituendo omnia, quæ sibi invicem tradiderunt, quantumvis osculum intercesserit: *Sanch. disp. 21. n. 6., Anton. à Sp. S. tr. 10. d. 12. n. 502.*

Q. V. An validæ sint donationes Parentum in Filios.

R. Donatio liberalis facta à Patre Filio non emancipato est invalida: *l. cum donis 11. C. de donat., & l. donationes quas parentes C. de don. int. vir. & uxor.* Hujus autem rei hæc affertur ratio, quia quod filius à Patre accipit, spectat ad peculium profectitium, cujus cum sit Dominus Pater, non tam censetur donare filio, quam sibi. Mater verò libere donare potest filio vel emancipatis, vel

non emancipatis, nam respectu ejusdem cessat ratio prohibitionis, nisi quæ ipsi donare prohibitum est: *arg. leg. sed si ego 43. §. 1. ff. ad S. C. Vellej., Mol. d. 291. n. 4., Laym. l. 3. tr. 4. c. 12. n. 12.*

Validè autem donat Pater filii emancipatis, quia in his cessat ratio peculii profectitii: *leg. sive emancipatis 17. C. de donat.* imò post emancipationem convalidantur etiam donationes antea factæ, si non fuerunt revocata: *leg. donationes 31. §. 2.* Item valet donatio ratione studiorum, vel officii addicendi: *leg. 15. C. de negoci. gest. sive remunerationis gratiâ: leg. cum Pater 77. §. 25. ff. de legat. 2. sive etiam causâ militiæ: leg. si filius fam. C. familia eriscit.* ita enim donatum pertinet ad peculium castrense. Item si filio donec usufructum, quem habet in ipsius bonis adventitiis: *leg. cum oportet §. Sin antea C. de bon. quæ liber.* Demum omnes aliæ causæ, quæ reddunt statim validam donationem inter conjuges, eandem effectum præstant in donatione facta filio, ut bene docet Glossa in *cap. fin. de donat. int. vir. & uxor.* Semper tamen cavendum ne his donationibus minuatur quod titulo legitimæ aliis debetur, vel donans impotens reddatur ad solvendum creditoribus, aliàs quoad excessum donatio esset revocabilis.

Filius donare potest Patri bona castrensia, aut quasi castrensia, cum ipsorum habeat administrationem, & dominium: *leg. cum oportet §. Excepto C. de bon. quæ liber.,* & eadem ratione donare ipsi potest bona adventitia ea conditione ipsi relicta, ut usufructus Patri non acquiratur: *Auth. idem est C. de bon. quæ liber. &c.*

Q. VI. Quando ratione ingratitudinis donatio possit revocari.

R. Quamvis donatio inter vivos legitimè facta, & acceptata, ordinariè loquendo, non possit revocari: *leg. fin. C. de revoc. donat.* nihilominus prima causa revocandi donationem est ingratitudo Donatarii: *cap. fin. de donat. & l. 1. C. de revoc. donation.* Ea autem ingratitudo, ex præfatis juribus, ex triplici capite confurgit. Primò, si donatarius manus in donantem iniecerit. Secundò, si atrocibus injuriis illum offendat, quod potest fieri verbis, & facto; ut si adulterium committeret cum uxore donantis, vel stuprum cum ipsius filia. Tertio, si grave inferat damnum donanti, vel ipsum ponat in vitæ discrimine, quamvis mors non sequatur. Nec desunt DD. qui dicant posse revocari donationem, si Donatarius non alac donatorem inopiâ pressum, nam pariter in hoc casu magna est ingratitudo, & ubi est eadem ratio videtur esse debere eadem legis dispositio: *leg. illud 32. ff. l. aquil.* Verùm contraria opinio est juri conformior, nam solum ex præfatis causis titulo ingratitudinis concedit revocari posse donationem, ut patet ex *leg. fin. C. de revoc. donat.* Ultraquamquod cum agatur de lege pœnali; non est extendenda de casu ad casum etiam ob æqualitatem rationis: *arg. leg. 42. ff. de pœnis junctâ reg. 15. & 49. Jur. in 6., Mol. d. 118. n. 8., Laym. l. 3. tr. 4. c. 12. n. 17.*

Ut autem detur ex hoc capite locus actuali revocationi, oportet Judicem sententiam pronunciare quoad ingratitudinem donatarii: *leg. fin. cit.* nam lex generalis non obligat nisi post sententiam: *Mol. d. 118. n. 5.* Hoc tamen verum est, si res fuerit tradita; si etenim tradita non fuerit, donans potest illam non dare, cui enim competit jus ad repetendum, datur etiam jus ad non solvendum, si nondum solvit: *Salmant. tr. 14. c. 4. num. 108.* Cæterùm si donatarius injustè sententiam impedisset, possit donans sibi compensare, utpote quia damnum passus esset ex alterius injuria actione. Jus

Jus petendi revocationem donationis ob ingratitudinem donatarii pertinet solum ad ipsum donantem: *cap. fin. de donat., & leg. fin. cit.* Id autem verum est, si donans cognovit ingratitudinem donatarii; nam si tunc non revocavit, censetur condonasse; si verò non cognovit, possunt hæredes donantis donationem revocare, non solum contra donatarium, sed etiam contra ipsius hæredes: *Ant. à Spir. S. d. 12. n. 521.*

Si verò donatio facta esset ad causam piam, tunc non est revocabilis donatio ob ingratitudinem Administratoris Monasterii, Ecclesiæ, vel alterius loci pii, cui facta esset donatio; nam tunc censetur facta ob salutem animæ propriæ, & ob sibi Deum gratificandum, qui nunquam potest esse ingratus: *Barbos. in cap. fin. de donat. n. 15.* Item non est revocabilis donatio remuneratoria, quia potius est solutio: *Bon. d. 3. q. 12. p. 3.* Item si res donata postea alteri data sit titulo donationis, venditionis, vel alio simili; contra hujusmodi enim tertios possessores jus non dat facultatem revocandi.

È contra mihi valde probabile est esse revocabilem contra donatarium ingratum, quamvis donans jurasset non revocaturum etiam titulo ingratitudinis. Ratio est quia, lex dans facultatem revocandi donationem ab ingratitudinem donatarii, principaliter, meo videri, respicit punire vitium ingratitudinis, quamvis exinde de secundario sequatur utilitas particularis donantis; juramentum proinde de non revocanda donatione, etiam propter ingratitudinem donatarii, est contra bonos mores, utpote fovens tale vitium, adèque servandum non est.

Q. VII. Quando revocari possit donatio, ed quòd nascantur filii.

R. I. Altera causa revocandi donationem est si illi, qui donavit, non habens filios, filii nascantur: *leg. si unquam §. C. de rev. donat.* nam censetur facta sub hac tacita conditione, ni mihi filii nascantur, semper etenim hi extraneis præferuntur. Neque revivisceret donatio revocata, si filius moriatur, actio etenim semel extincta nunquam reviviscit: *leg. Mevius §. Duobus ff. de leg. Dixi, si qui donavit non habeat filios, nam si habuit filium, & nihilominus donavit, jura illi non favent, quamvis alii filii nascantur: Mol. d. 282. n. 6. Bon. d. 9. p. n. 8.* Quæ tamen dicta sunt verificantur solummodo quoad filios legitimos, vel per subsequens matrimonium legitimatos, non verò quoad filios spurios, & naturales, quibus, jura non favent: *Bon. d. 3. q. 12. n. 16., Anton. à Spir. S. d. n. 524.*

Dum verò potest revocari donatio, ed quia nati sunt filii, non obstat fuisse firmatam juramento, nam istud sequitur naturam actus, cui adhæret; ac proinde dum actus sive ex natura sua, sive ex juris dispositione corrumpit, juramentum etiam corrumpit. Quòd si quis non solum jurasset non revocare donationem, sed etiam non revocare, si nascantur filii, tunc servandum esset juramentum, quia servari potest sine dispendio salutis æternæ; dummodo tamen non sit cum præjudicio legitime filiorum, ut statim dicemus.

R. II. Si donatio facta sit Ecclesiæ, vel Causæ piæ, tunc dicunt DD. non esse revocabilem, nisi quoad portionem legitimæ filiorum deinde nascentium, quomodo revocari potest donatio facta uni filio: *leg. 5. & 7. de inoffic. donat.,* Ecclesia etenim, seu Pia Causa instar filii reputatur. Verùm quædam æquitas, & naturalis pietas exposcit, ut cum debita facultate quidquid donatum fuit restituatur, ut colligitur ex *cap. quicumque 17. q. 4.* cum credi non possit Patrem amplam donationem Ecclesiæ facturum, si potuisset prævidere se filios habiturum.

Q. VIII. Quando revocari possit donatio, ed quòd sit inofficiosa.

R. Tertia causa revocandi donationem etiam ad causam piam est, si sit inofficiosa, hoc est, si ex ea filii suâ legitimâ defraudentur: *leg. 1. & seqq. C. de inoff. don.,* & si facta fuisset extraneo, animo filios defraudandi, esset revocabilis in totum: *l. 1. C. de inoff. don.* Neque firmatur hæc donatio juramento, quia ordinariè loquendo, non fit sine gravi peccato. Quia tamen filii non debetur legitima nisi post mortem Patris, tunc solum ipsis competit agere coram Judice pro revocatione donationis: *Less. l. 2. c. 18. d. 14. n. 104., Mol. d. 283.* È contra quia non minus competit Patri, quam Filio querela inofficiosi testamenti, adeoque & inofficiosa donationis, ideo & locum habet revocatio donationis saltem quoad legitimam, si filius ita excessivè donet, ut Pater privetur legitimâ de jurâ ipsi debitâ.

Regule in praxi observanda.

I. Quando Pœnitens repræsentat Confessario aliquid sibi donatum fuisse donatione à Lege reprobata, non statim illum obliget ad restitutionem, sed sequentia animadvertat. Primò ergo videat an res donata talis sit, ut nullo pacto potuerit alienari, ut sunt res furatæ, vel donationes factæ ab impuberibus, qui non habent liberam suarum rerum administrationem. Res igitur ita donatæ statim sunt restituendæ etiam ante Judicis sententiam; nam cum non potuerint à donante alienari, semper pro Domino suo clamant. Excipe modicas donationes, sive etiam elemosynas, quas etiam filiis-familias, Uxoribus, Impuberibus competit facere secundum suum statum.

Si verò res donatæ potuerint alienari, & solum à jure positivo invalidetur talis donatio, ut sunt donationes factæ inter Conjuges, Parentes, & filios, tunc advertat Confessarius, quòd licet tales donationes prohibeantur à jure, non tamen irritæ ipso facto redduntur, nec faciunt Donatarios inhabiles ad recipiendum, & retinendum. Quoad hæc igitur donationes Confessarius non debet cogere donatarios ad restituendum nisi post sententiam Judicis, & tunc habent etiam restituere fructus perceptos à die litis contestatæ.

II. Debet etiam in praxi Confessarius valde advertere, ne Viduæ sibi conscientiam gravent occultando, & retinendo quidquid à Marito acceperunt. Si ergo maritus expressè donavit aliqua uxori, non sunt hæredibus conferenda, utpote quia morte Mariti donatio fuit convalidata. Quæ verò expressè non fuerunt donata à Marito vel data non fuerunt causâ remunerationis & manifestanda sunt ab uxore Hæredibus Mariti, utpote quia non præsumuntur donata, nisi quæ pertinent ad usus quotidianos.

III. Accidit etiam non rarò in praxi casus, in quo dissolvuntur sponsalia, & restituuntur mutuo tradita inter sponfos, ut abscondantur jurgia, & inimicitia. In his casibus advertat Confessarius illum, sine cujus culpa dissoluta sunt sponsalia, posse retinere quidquid habuit ab eo, cujus culpâ dissolvuntur; & si restituat ad removendas inimicitias, posse sibi occultè compensare. Quòd si casu, & etiam sine culpa sponsi dissolvantur, propter mortem v. g., propter ingressum in Religionem &c. tunc Confessarius secretò interroget sponfam an passa sit ab eo osculari, nam tunc potest tutâ conscientia dimidium sponsalitiæ largitatis sibi retinere.

IV. Notare pariter debet Confessarius, quòd si Donatarius etiam post acceptatam donationem adeo fuerit ingratus, ut sufficientem præbuerit

causam revocandi donationem; tunc donans, si nondum tradidit rem donatam, potest in foro conscientie eam sibi retinere, nam qui jus habet repetendi postquam tradidit, jus habet & retinendi, itaut solvere non teneatur.

QUÆSTIO XIV.

De Testamentis, & Ultimis Voluntatibus.

CAPUT I.

Quid sit Testamentum & de Solemnitatibus ad eum requisitis.

Q. I. Quid sit Testamentum.

R. Testamentum bene definitur: *Ultima voluntas cum directa hæredis institutione*. Dicitur, *ultima voluntas* in hoc sensu, quod non nisi post mortem accipiat irrevocabilem firmitatem, etenim antea semper est revocabilis. Illud autem quod differre facit Testamentum à cæteris ultimis voluntatibus, quæ mortis causâ sunt, quales sunt Legatum, Codicillus, & donatio mortis causâ, est hæredis institutio, ea etenim non fit nisi in Testamento, & sine ipsa testamentum nullum est: *Inst. de fideicommissar. hæred. §. Ante 34. Inst. de Legat. leg. proximè 3. ff. de his qua in Test. de-feruntur, leg. jubemus C. de Testam.*

Q. II. Quotuplex sit Testamentum.

R. Omnis superfluis divisionibus, Testamentum primò dividitur in solemne, & non solemne. Solemne est quod habet omnes solemnitates à jure requisitas. Non solemne, sive privilegiatum est illud, quod speciali juris privilegio subsistit etiam sine solemnitatibus requisitis de jure communi ad Testamentum. De his Testamentis privilegiatis infra. Secundò, testamentum dividitur in scriptum, seu clausum, & nuncupativum. Testamentum scriptum est, quod scripturâ fit, & obsignatum traditur, servatâ formâ juris præscriptâ in *leg. hac consultissima C. de Testam.*, unde & clausum dicitur. Hoc testamentum facere solent illi, qui etiam testibus volunt latere, quod continetur in testamento. Testamentum nuncupativum non exigit scripturam, nam ad illud satis est si Testator nominet coram requisitis testibus hæredem, simulque indicet quid post mortem ipsius velit fieri de bonis suis: *§. fin. Inst. de Testam. ord.* Solet nihilominus & hoc testamentum in scripturam redigi, ne excidat memoriâ, & ad faciliorem probationem, ut in simili dicitur *leg. in re ff. de fide instrum.*

Q. II. Quæ solemnitates requirantur ad validitatem Testamenti.

R. I. Ad solemnitatem testamenti scripti, sive clausi ultra institutionem hæredis, primò requiritur ut scriptum fuerit manu ipsius Testatoris, vel ab altero de ipsius mandato. Secundò, requiritur præsentia septem testium idoneorum; unde inhabiles sunt ad ferendum testimonium in testamento ii, qui in aliis causis testes esse non possunt. Tertio, requiritur ut testes sint ad id specialiter rogati; unde nullum esset testamentum factum coram aliquibus fortuitò præsentibus, vel alia ex causa vocatis. Secus esset, si cum essent fortuitò præsentibus rogentur ut velint esse testes. Quarto, testes debent esse ita præsentibus, ut non solum valeant audire, sed & videre Testatorem. Quintò, debet Testator coram Testibus dicere in ea charta, scriptura &c. contineri suum testamentum. Sextò, requiritur ut testamentum sit subscriptum manu ipsius Testatoris, vel ipso nesciente, seu non valente scribere manu oclavi Testis. Verum

quidem est haud esse necessarium, testamentum esse subscriptum manu ipsius Testatoris, quamvis tutius sit, si Testator nomen suum per se, vel per octavum testem subscribat. Septimò necesse est eodem tempore omnes testes subscribere, & scripturam subsignare proprio annulo, vel sigillo, vel alieno, si proprio careant, immo conceditur ut omnes uno, eodemque sigillo signent. Hac omnia habentur *leg. hac consultissima C. de Testam.* Adderem etiam totum negotium testamenti scripti ita faciendum esse, ut nullo extraneo negotio interrumpatur; solumque posse interrompi ratione necessitatis corporalis, vel causâ sanitatis, si forte Testator esset ægrotus: *leg. cum antiquam 28. C. de Testam.*

R. II. Ad testamentum nuncupativum, ut dictum est, necessarium est instituire hæredem, eoque non instituto omnino corrui etiam quoad legata saltem profana. Quid autem dicendum sit de Legatis piis, dicemus infra. Ulterius hæres debet esse persona certa, & determinata: *§. Incertis Inst. de Legat. leg. in tempus ff. de her. inst. & leg. hac consultissima C. qui Testam. facere possunt, Boff. var. moral. tit. 12. n. 82.* Item quamvis aliqui admittant institui posse hæredem per relationem ad aliquam certam schedulam, in qua Testator dicat coram testibus se scripsisse nomen hæredis revelandi post mortem, nihilominus communis sententia id non admittit, cum pluribus iuribus decernatur in Testamento nuncupativo voluntatem Testatoris, & hæredes testibus debere innoscere: *leg. hac consultissima cit. leg. hæres 21. ff. qui Test. facere &c. non est autem propriè audire, & omni modo scire quis sit hæres, si illius notitia postea sequuta morte per schedulam habeatur.* Id autem confirmatur, quia jura dum præscribunt in Testamento nuncupativo hæredem palam fieri debere testibus, pro sine habuerunt removere omnem fraudem, & dolum; cui fini non satis consulitur, si designetur certa schedula, in qua institutus sit hæres; nam potest e. g. aliqua clave aperiri capsula, ubi esset, vel alia ratione ficta schedula substitui: *Mant. de Testam. tit. 4. q. 16. & seqq.*

Demum non valet institutio hæredis, si hæc pendeat ab alterius arbitrio, ut si Testator diceret: instituo hæredem, quem Petrus nominabit: *leg. illa institutio, leg. captatorias ff. de hæred. inst.* Bene tamen possunt duo se mutuo instituire hæredes: *leg. captatorias cit.* si tamen non fiat sub conditione de futuro, instituendo v. g. hæredem Petrum, si ipse vicissim instituet Testatorem. Id tamen fieri potest sub conditione de præterito, ut si Testator instituat Petrum hæredem, si vicissim ab eo hæres fuit institutus: *leg. ille autem ff. de hæred. inst.*

Ultra hæredis institutionem ad testamentum nuncupativum requiruntur septem testes idonei, qui nulla lege, vel jure sint inhabiles ad testificandum. Inter inhabiles autem ad testificandum non solum habetur ipse hæres, sed etiam Pater ipse, & Fratres: *Inst. de Testam. Ord. §. Sed neque.* Insuper debent esse ad id rogati; sicut etiam debet Testator manifestare coram iisdem suam ultimam voluntatem circa hæredem, & legata, quæ manifestatio fieri potest quavis verborum formula, etiam legendo chartam, in qua Testator eandem suam ultimam voluntatem scripserit, dummodo se protestetur velle condere Testamentum nuncupativum.

Item satis est, si manifestet suam voluntatem ad interrogationem alterius, Notarii v. g. Confessarii &c. dummodo testes agnoscant ita esse factæ mentis, ut seris, & deliberatò respondeat, adnuendo, & negando quando opus fuerit. Quòd si Testator decedat, vel usum mentis deperdat,

antequam sit absolutum Testamentum, nullum remanet quoad omnia: *leg. si quis Testamentum ff. de Testam. Inst. §. Ex eo quibus modis Testamentum infirmetur.* Tunc autem Testamentum non dicitur absolutum, nec perfectum, quando Testator alia erat dicturus, quamvis institutionem jam fecisset, & legata: *leg. si quis cum Testamentum cit.* Sufficitur nihilominus dictum testamentum, si solum dubium sit, nec constet voluisse plures hæredes instituire; sicut etiam si in tali testamento instituisset hæredes, qui venirent ab intestato, quamvis extaret aliud Testamentum perfectum, in quo vocati essent extranei. Quid autem dicendum de Legatis piis infra explicabitur. Videatur celebris *lex hac consultissima C. de Testam.* quæ est veluti norma condendi testamenta.

Q. III. An validum sit Testamentum, cui desit aliqua Juris solemnitas.

R. Quamvis huic quæsitio satis responderi possit ex iis, quæ dixi *q. 1. c. unie. quæst. 7.* nihilominus & hic iterum eandem doctrinam repetendam duxi. Dico ergo, quòd si adsint quæ de jure naturali necessaria sunt, ut constet de voluntate Testatoris, puto in foro conscientie sustinendum esse testamentum, cui desint Juris solemnitates.

Fateor igitur pluribus iuribus latè à contrariis Authoribus congestis annullari, & irritari Testamentum sine solemnitate factum; at hoc non me cogit dicere irritum declarandum esse etiam pro foro interno. Ratio etiam aliàs allata est quia, cum irritatio juris, & obligationis naturalis sit odiosa, non est inducenda nisi plenè constet etiam per jura talem obligationem auferri, ut præstitit Tridentinum quoad matrimonia clandestina. In nostro autem casu licet jura removeant à præfatis testamentis obligationem civilem, non tamen constat removere obligationem naturalem, cum non constet à jure plenè annulari quoad obligationem utriusque fori: & de facto tot Canonistæ, & Theologi sentiunt per præfata jura solummodo removeri obligationem civilem, & voluisse inductas solemnitates ad removendas fraudes, & dolos, ut etiam dicitur *leg. fin. C. de fideicommiss. Fagn. in cap. cum esset de Testam., Mol. d. 81., Less. l. 2. c. 19. d. 3., Laym. l. 1. tr. 4. c. 17.*

Cum igitur nullatenus removenda sit obligatio naturalis, nisi id manifestè constet leges voluisse, cumque in præfatis materia id non plenè constet, adest sufficiens ratio dicendi remanere obligationem naturalem adimplendi voluntatem Testatoris; dicit enim æquitas naturalis ratam habendam esse voluntatem Domini, volentis transferre in alium rem suam, ut dicitur *§. Per traditionem Inst. de ver. divis.* Porro debet de tali voluntate constare, vel quia hæres per seipsum audiverit voluntatem Testatoris, vel quia de ea constet per duos vel tres testes carentes omni suspitione falsitatis, nam in ore duorum, vel trium stat verbum.

Quòd si Testamentum factum sine solemnitate quoad hæredis institutionem sustinetur pro foro interno ut dictum est, multò magis sustineri debet quoad legata, & fideicommissa relicta. Quinimmo, etsi hæres ab intestato excipiat contra testamentum ob defectum solemnitatum, nihilominus si ipse audiverit ab eodem Testatore aliqua institui fideicommissa, & legata, tenetur ea in utroque foro adimplere textu claro *leg. non dubium 16. C. de Testam.* ac ita communiter sentit DD. testatur *Capic. decis. 89. q. 2.* Hinc si ea solvit, ipsi eadem repetere à jure negatur: *leg. etsi 2. C. de fideicommiss. quod verum non esset, si pro foro externo indebitè solvisset.* Idem non tantùm pro foro interno, sed etiam pro eodem foro externo sustinent quamplures DD., si hæres ab intestato proprio Testatoris ore audiverit institui hæredem aliquem ex-

traneum: *Mol. d. 81. n. 17., & cum eo sentiunt omnes illi, qui dicunt solemnitates à jure requisitas non esse de substantia testamenti etiam quoad forum externum, sed solummodo de forma probatoria.*

Q. IV. An post sententiam Judicis declarantis irritum, & nullum testamentum factum sine solemnitatibus, adhuc illud sustineri possit pro foro conscientie.

R. Post sententiam Judicis puto etiam in foro interno non posse retineri quod habitum est ex testamento minus solemniter. Ratio est quia, Judex judicans secundum leges judicat autoritate sibi mediata, sive immediata à Deo tradita, ac proinde ipsi parendum esse, sæpe docet S. Scriptura, ut patet *Deuter. 17.* Quamvis ergo ex testamento minus solemniter oriri possit obligatio naturalis adimplendi voluntatem Testatoris, nihilominus hæc obligatio est inefficax, & elidi potest beneficio legis civilis; cum idem jus naturale dicit cessare omnem obligationem, semper cum Judex attentam legum dispositionem, vult non esse attendendam: *Sotus de just. l. 4. q. 5. a. 3., Menoch. de presum. l. 1. præf. 80. n. 7., Laym. l. 1. tr. 4. c. 17.*

Neque dicas nullatenus obligare sententiam Judicis fundatam in falsa præsumptione, qualis esset in casu nostro; nam prænunderet non esse attendendum testamentum minus solemniter ex præsumptione quod ibi potuerit aliqua fraus, vel dolus intervenire. Contra enim est quia, Judex etsi sciret in aliquo Testamento minus solemniter fraudem non intervenisse, adhuc illud nullum declarare deberet; leges etenim præscribentes solemnitates non præcisè respiciunt an in hoc, vel illo casu intervenit fraus, sed an periculum sit quòd possit intervenire, non servatis solemnitatibus. Ad illud autem periculum removendum, quidquid sit de aliquo casu particulari, volunt leges omnem actum talibus solemnitatibus carentem omnino nullum declarari. Hac ratione dicunt DD. attendendam esse veritatem habentem Legis adminicula, ubi requiruntur à jure: *leg. si veritas 23. C. de fideicommiss., leg. bona fides ff. de pos., & ita contra tractus matrimoniales, & professio religiosa non habentes adminicula, quæ exigit *Trid. sess. 24. c. 1. de reform., & sess. 25. de Regul. cap. 15.* nullum habent valorem, quamvis in eis nulla intervenit fraus, vel dolus. Quòd autem dicitur de iis etiam ante sententiam Judicis, dicendum de aliis contractibus, saltem postquam Judex irritos, & nullos pronunciaverit.*

Putat *Fagnan. in cap. cum esset 10. de Testam.* Solemnitates requisitas à jure civili esse contra jus divinum, utpote quia ex præfato capite constat vix talis juris attendendam esse veritatem, quæ ex duorum constet testimonio. Infert hinc nullatenus attendendam sententiam Judicis, quæ declaret aliquid non subsistere defectu talium solemnitatum. Contra tamen est quia, jus divinum solummodo vult nullum esse condemnandum nisi ex testimonio duorum, seu ex duorum, vel trium testimonio probari veritatem. Cæterùm non vetat quin ad magis vitandas fraudes in quibusdam rebus leges non possint imponere obligationem plusquam duos testes adhibendi, unde tales Leges non essent contra, sed præter jus Divinum: *Covarr. de Testam. c. 17. n. 7. & communiter, arg. cap. licet 23. de Testib.*

Regula in praxi observanda.

I. Confessarius non facilè suadeat Pœnitenti Testamentum scriptum, cum etenim ad illius valorem multæ desiderarentur solemnitates, facile erit in eis errare, atque ita Testatoris dispositiones facillimè à Judice declarabuntur invalidæ.

II. Notet secundò Parochus aliquando Domesticos Moribundi, vel ipsum etiam Moribundum sine fundamento sollicitos esse, quia non reperitur Tabellio, qui ipse excipiat Testamentum. Advertat igitur ad testamentum nuncupativum nullam exigi scripturam, & satis esse si Testator coram sufficienti numero testium exprimat suam voluntatem, præcipue instituendo determinatum heredem, sine qua institutione, ut dictum est, omnino corruit testamentum. Ut tutius etiam rem agat, advertat Confessarius, vel Parochus, cui Testator manifestavit suam voluntatem, ut si timeat tempore quo vult illam conscribere, vel quo advocandi sunt testes, ægrotum semper magis debilitandum, bene faciet si advocet saltem duos domesticos testes, quibus Testator exprimat se Confessario, Parocho, vel alteri manifestasse suam voluntatem, ipsosque rogasse, ut venientibus testibus iisdem communicarent. Hæc adhibita cautela, cum duo testes sufficiant ad legitimam probationem, etiam si Testator interea ita debilis evadat, ut non possit nisi capite annuere Parocho dicenti coram sufficientibus testibus talem, ac talem esse ipsius voluntatem, Testamentum validum erit.

III. Advertat Parochus, & Confessarius inique aliquando excipi à Moribundis testamenta, vix valentibus ad interrogationem alterius respondere ita est, seu capite annuere. Quamvis igitur aliquis Testator prius egerit cum aliquo, ipseque suam manifestaverit voluntatem, simulque mandaverit ut testibus proponeretur, nihilominus si postquam hi advenere, ita debilis factus sit, ut vix ad interrogata possit respondere *volo*, vel capite annuere, facillimè præsumi potest non satis habere sanum intellectum, nec ferè dicere *volo*, seu adnuere, & ita etiam testamentum facillimè nullum erit. Solum sustineretur hoc testamentum, si prius adhibiti essent duo testes, ut explicavi in regula superioriori. Multò minùs validum erit testamentum, si Testator, qui cum nullo antea egerat de eo faciendo, dum postea interrogatur à Parocho, vel Notario etiam coram sufficientibus testibus vix valeat respondere *volo*, ita est, seu capite annuere; nam in hoc casu nullatenus constat de feria ipsius voluntate, & præsumi etiam potest potius ad removendam molestiam eo modo respondere, quàm animo testandi. Et de facto talis Testator in iure mortuo æquiparatur: *leg. jubemus 29. C. de testam.* Communiter ergo huiusmodi testamentum nullum reputatur quoad hæredis institutionem, & idem dicit major pars DD. etiam quoad legata.

Si verò Testator, etsi antea nil egerit de faciendo testamento, nihilominus ad alterius cuiusque interrogationem non solum respondeat *volo*, *annuat capite &c.* sed etiam ad diversa puncta diversis verbis respondeat, quædam affirmando, & quædam negando, tunc ex dictis certum est testamentum valere.

IV. Testamentum à Parocho, vel ab altero conscriptum iterum est legendum coram Testatore, ne opponatur aliquid fuisse conscriptum alienum ab ipsius mente: *leg. fideicom. §. Quoties ff. de legat.* Nihilominus si testes sufficienter audierunt omnem voluntatem Testatoris, & testari possint in scriptura nil esse alienum ab ipsius mente, testamentum erit validum; neque etenim ad testamentum nuncupativum scriptura requiritur, adeoque nec ipsius lectio; sed solum quòd ex sufficienti numero testium constat de Testatoris voluntate.

V. Bene advertat Parochus, qui necesse habet alicuius condere testamentum, quòd testes sint idonei, unde admittere non debet mulieres, impubes, servos, furiosos, mutos, surdos, aliosque, quos propter suam improbitatem Leges repellunt à ferendo testimonio. Neque etiam debet admit-

tere cæcos, qui Testatorem videre non possunt. Religiosi possunt esse testes, etsi Monasterium institutum esset hæres, vel legatarius, quia causa Monasterii non est causa singulorum Religiosorum, sicut causa Ecclesiæ est causa singulorum Clericorum.

VI. Pro praxi advertat Confessarius nullatenus obligandum ad restitutionem ante Judicis sententiam illum, qui aliquid possideret ex testamento minus solemniter, quia est probabilissimum tale testamentum, licet non pariat obligationem civilem, adhuc parere posse obligationem naturalem.

E' contra in praxi neque obligarem ad restitutionem illum, qui tanquam succedens ab intestato, non attendens testamentum minus solemniter, five totam, five partem hæreditatis Defuncti accepisset. Ratio mihi est quia, etiam valde probabilis est sententia, eamque multi docent Theologi, quæ docet solemnitates juris requiri pro forma substantiali, seu validitate testamenti, sicut & iuriscumque alterius contractus; tum quia volunt leges præscribentes earum solemnitates, non præcisè fundari in præsumptione actualis doli, sed in periculo ejusdem, quòd semper adest; tum quia Princeps potest pro bono publico, & ad vitandas fraudes velle pro nullo foro subsistere contractum, five testamentum carens præscriptis solemnitatibus. Cum igitur probabile valde sit heredem ab intestato posse adire hæreditatem contra testamentum minus solemniter, non est expoliandus à Confessario sua possessione, usquequod evidenter demonstraret injullè possidere.

VII. Juxta nostrum Statutum ad valorem Testamenti, de quo appareat publicum Instrumentum, fat est si adfuerint tres testes masculi, & idonei, quamvis non rogati. Et id etiam satis est, si à Cive Lucensi, vel districtuali alibi in Italia sit Testamentum, quamvis, ubi conditum est, ex Statuto loci major numerus exigeretur. Quòd si sibi minor exigeretur, valeret testamentum factum juxta consuetudinem loci. Dum verò Testamentum per publicum Instrumentum extra Italiam factum esset, sufficeret intervenisse duos testes italicos, vel tres alterius nationis, vel minores etiam, si ita ferret consuetudo loci, in quo factum esset Testamentum. Si verò Testamentum fiat sine publico Instrumento, exiguntur quinque testes. Si verò Testamentum fuerit scriptum manu Testatoris, fat est si subscribatur à tribus testibus idoneis, etiam non rogatis, vel etiam ignorantibus quid in Testamento contineatur, & deinde subscribatur ab ipso Testatore asserente Testes de ipsius voluntate subscripsisse. Demum non requiritur Testatorem ore proprio heredem nominare, dummodo de ejus voluntate appareat per scripturam: *Statutor. l. 2. c. 1.*

C A P U T II.

De Testamento, seu Legato ad Pias Causas, aliisque Testamentis Privilegiatis.

Q. I. Quid sit Testamentum, vel Legatum ad causas pias.

R. Cum forma essentialis, quæ dat esse testamento, sit hæredis institutio, tunc testamentum dicitur pium, quando in hærede aliquid contemplatur; idem dicas quoad legatarium, unde dicitur ad causam piam requiri ut interveniat pietas personæ, & ut fiat causa pietatis, & ita pium non esset legatum factum pauperi, non ratione paupertatis, sed amicitie: *Barbof. Jur. Eccles. l. 3. c. 27.* Advertendum igitur hoc verbum *pium* aliquando improprie sumi pro quadam pietate naturali, seu legali, quo pacto pium dici potest quid-

quid

spirituale

quid relictum sit pro gratitudine, amicitia &c. pro quocumque opere publico faciendo, pro quocumque genere studiorum &c. At in præfenti non loquimur de operibus improprie pium, sed de opere rigorosè pio, hoc est, spiritualitè cedente de sua natura in cultum Dei, vel salutem animæ. Ita se habent relicta ad pias causas, quando Testator præscripsit opus spirituale, ut ornatum, vel ædificationem Ecclesiæ, celebrationem Missarum, eleemosynam distribuendam, dotem pro pauperibus Virginibus, alimenta pro pauperibus orphanis, subsidium pro studio Theologiæ, vel etiam SS. Canonum, dummodo ordinetur in Ecclesiæ utilitatem &c. Idem dicas de omnibus aliis operibus, quæ constat esse spiritualia.

Quòd si Testator heredem, seu legatarium nominavit aliquam personam, in qua reperiri possit & motivum verè pium, & non pium, tunc considerandum est quid consideraverit Testator. Instituit e. g. heredem, seu legatarium personam Religiosam, five pauperem, simulque consanguineam. Si Testator contemplatus est consanguinitatem, vel etiam amicitiam, tunc certum est ipsius dispositionem non esse verè piam, quia nil spirituale habuit pro motivo suæ dispositionis; secus si considerasset statum religiosum, vel sublevare paupertatem. Cæterum non nego in dubio præsumendum esse motivum verè pium respicisse, cum semper credi possit velle Testatores consulere animæ suæ quoad fieri possit. Videantur *Mant. de concess. ult. vol. l. 2. tit. 3. n. 22.*, *Card. de Luc. de testam. disp. 19.*, *Sanct. de matr. l. 1. d. 4. n. 9.*, *Mench. l. 4. præsump. 115. a. 2.*, *Rota in Rom. Hæred. 1. Apr. 1658.* & *16. Jun. 1659. cor. Alberg.*

Q. II. An Testamentum ad causas pias sit privilegium; & quæ requirantur ad ipsius validitatem.

R. I. Modò extra controversiam est apud Canonicos, & Theologos pro valore testamenti ad causas pias non esse necessarias solemnitates inducias à jure civili; & de facto *cap. relatum 11. de testam.* quo præscribitur in hujusmodi testamentis, similibusque causis attendendos esse SS. Canones, non leges civiles, nulla recensetur ex iis solemnitatibus, quas leges civiles exposcunt pro testamentis profanis. Non erit ergo necessarium pro testamentis ad causas pias, nisi quòd constat de voluntate Testatoris; unde si de ea constat, vel quia hæres ab intestato, vel duo testes audierunt ex ore ipsius Testatoris quidquid ad causam piam destinaverit, ita est in foro conscientie exequendum: *Barbof. Jur. Eccles. l. 3. c. 27. num. 68.* Idem dicatur si solo nutu alio interrogante Testator expresserit suam voluntatem; licet enim tale testamentum non valeat de jure civili: *leg. jubemus C. de testam.* nihilominus valebit ad causas pias, quoties ex signis sufficienter constat Testatorem esse compotem sui, nam id jure gentium satis est, ut testari valeat: *Laym. l. 3. tr. 5. cap. 2. num. 3.*, *Mench. l. 3. cons. 124.* Item valebit testamentum ad pias causas, si constat de ipsius voluntate, quia e. g. fuerit ipsius manu scriptum, vel subscriptum etiam sine testibus, vel tabellone, etiam non expresso die, mense, & anno: *Fagnan. in cap. relatum 11. num. 9.*, *Pirbing. de testam. n. 20.*, *Covarr. de testam. c. 11. num. 12.*, *Laym. l. 3. tr. 5. c. 2. num. 3.*, *Tiraquel. in tract. de caus. pia 2. privileg.*

Quamvis pariter jure civili invalidum sit testamentum, quo quis heredem incertum instituit, vel committit hæreditatem, seu legata distribuenda arbitrio alterius; nihilominus in testamento ad causas pias hæc non attenduntur, & ita validum esset non solum si quis institueret heredem animam suam, sed etiam si quis generaliter diceret instituo heredem Deum, vel causas pias; Item si dicat insti-

tuo hæres illas causas pias, vel pauperes, quos elegerit Titus, seu Sempronius: *Mol. d. 134. num. 3.*, *Laym. l. 3. tr. 5. c. 2. n. 3.*

Hic etiam notandum reputari validum testamentum, si Testator diceret: *relinquo omnia bona mea dispositioni Titii.* Ratio autem est quia, talis dispositio reputatur respicere causas pias; cum etenim ultima voluntas, quantum fieri potest, ita intelligenda sit, ut potius valeat: *arg. cap. Abbate 25. de verb. sign., & leg. quoties 13. ff. de reb. dub.*, præfata dispositio ita interpretanda est, ut Testator non voluerit respicere causam profanam, secundum quam non posset sustineri, sed causam piam: *Covarr. cap. 18. de testam.*

Q. III. An testamentum ad causas pias validum sit, si nulla fiat hæredis institutio.

R. Testamentum sine ulla hæredis dispositione in vi testamenti neque valet quoad causas pias. Ratio est quia, quamvis ad valorem talis testamenti non requiratur quod solum est de Jure Civili, requiritur nihilominus quod necessarium est jure gentium, quo etiam jure nemo potest succedere in universum jus Defuncti, ut succedit qui est hæres, ni vel talis sit ab intestato, vel talis instituitur in testamento. Et de facto hoc videtur esse discrimen inter testamentum, & cæteras ultimas dispositiones, quòd primum exposcat hæredis institutionem. Sufficit autem si causa pia implicitè hæres instituantur, ut si quis dicat omnia sua bona relinquere alicui Ecclesiæ, pauperibus, vel si factis aliquibus legatis cætera omnia sine exceptione causæ piæ relinquatur. Hoc, inquam, modo causa pia implicitè hæres instituitur, quamvis non nominetur hæres, ille etenim hæres est, qui in universum jus Defuncti succedit: *leg. hæred. ff. de reg. jur.* Quòd si causa pia neque implicitè in universum jus Defuncti succedat, tunc quod in specie illi relinquatur, non valebit in vi testamenti, sed codicilli, & succedet hæres ab intestato.

Q. IV. Qui possint esse testes in Testamento ad pias causas.

R. Ex hoc quòd testamentum ad causas pias sit privilegium, adeoque non exposcat quòd de jure tantum civili requiritur, testes qui interfunt non est necesse esse rogatos: *Fagnan. in cap. relatum num. 12.* Item potest esse testis etiam mulier, quæ de jure Canonico non excluditur à ferendo testimonio in quavis causa civili, qualis etiam est testamentum: *cap. 2. de judic. in 6.*, & *can. ex eo quod caus. 15. q. 3.* *Fagnan. in cap. cum esset 10. de testam.*, *Pirbing. de testam. n. 21.* E' contra, quidquid dicant aliqui in contrarium, cum jure Canonico excludantur à ferendo testimonio servi: *can. testes §. Servi, & §. Liberi caus. 4. q. 3.*, infames infamia juris: *can. nulli caus. 3. q. 4.*, & *cap. præterea 7. de test.*, excommunicati vitandi: *c. decernimus 8. de sent. excomm. in 6.*, criminosi non emendati, si eis crimen objiciatur: *c. testimonium 54. de test.* & pauperes minus honestæ vitæ, puto hos non esse testes idoneos, dum ex eis constare debeat de testamento ad pias causas: *Covarr. de test. cap. 11. num. 11.*

Q. V. Quot testes necessarii sint pro testamento ad pias causas.

R. Jam dictum est, testamentum ad pias causas attendendum esse, etsi illi nullus adfuerit testis, dummodo constat de voluntate Testatoris. Solum ergo testes habent locum, ut dum aliunde de ea non constat, possint facere probationem, & ad hoc duo tantum testes legitimi requiruntur: *cap. relatum 2. de testam.* At quia vigore hujus capituli testes debent esse legitimi, ideo supra dixi non esse quoad hoc testes idoneos illos, qui jure Canonico repelluntur à ferendo testimonio: *Pirbing. de testam. n. 20.*, *Laym. l. 3. tr. 5. c. 2. n. 3.*

Sunt

Sunt qui afferunt hos duos testes esse de substantia talis testamenti, itaut sine ipsis nullum habeat valorem, ut videre est apud *Menoch. l. 3. conf. 124.* Verum communior est contraria sententia, quia in his testamentis non attenduntur solemnitates juris civilis; & aliunde nullibi in iure canonico irritatur testamentum ad causas pias factum sine testibus, ut irritatur contractus matrimonialis à *Trid. sess. 24. de reform. cap. 1.* Præterea valet testamentum Patris factum inter liberos, si nullus adfuerit testis, dummodo ex manu Testatoris constet de ipsius voluntate: *leg. hac consultissima 21. C. de testam. & Auth. seq.* Saltem autem æquè favorabile est testamentum ad pias causas. Demum quod dicitur *cap. relatum* est in favorem piæ causæ, cum autem favores sint ampliandi ex *reg. 15. jur. in 6.*, dicendum est velle testes non esse de substantia, sed tantum necessarios ad probationem, casu quo de voluntate Testatoris non constet: *Menoch. cit.*

Q. VI. An testamentum ad causas pias factum sine solemnitatibus civilibus, validum sit quoad legata profana; vel an si nullum sit testamentum ad causas profanas, defectu civilis solemnitatis, valeat quoad legata pia.

R. I. Communis sententia est, quod si validum est testamentum ad causam piam, sustineantur etiam legata profana in eo inserta, quia accessorium sequitur naturam principalis: *reg. 42. jur. in 6.* unde si testamentum validum erit, valida etiam erunt legata profana: *Covarr. de testam. cap. 11. n. 2., Laym. l. 3. tr. 3. c. 2. n. 10.*

R. II. Discrepant verò Authores in asserendo, an corruente testamento profano sustineri possint legata pia, in eo inserta, si ad sint quæ requiruntur ad valorem piæ dispositionis: & qui negant eo innituntur fundamento, quod corruente principali deficit accessorium. Verum communior sententia affirmat; etenim specialis ratio reperitur in accessorio, quæ non est in principali, favor nempe Religionis, & cum agitur de eo, non attenditur jus civile, sed solum jus canonicum: *Covarr. loc. cit. num. 4., Laym. l. 3. tr. 3. cap. 2.*

Q. V. An valeat testamentum imperfectum, quantum ad causas pias.

R. I. Si testamentum sit imperfectum quoad voluntatem, neque attenditur quantum ad pias causas: *Barbof. de jur. Eccl. l. 3. c. 27. num. 69.* Tunc testamentum dicitur imperfectum quoad voluntatem, quando Testator nondum intendit facere testamentum, sed tantum agit, & explicat quid velit facere; quam causam piam relinquere velit hæredem, seu legatariam &c. Intelligit autem ita potest disponere, quando adveniet Tabellio, seu testes vocati; vel post aliquas horas, quando putat se melius habiturum. Hoc, inquam, testamentum ita imperfectum quoad voluntatem, neque sustinetur quoad causas pias; in eo etenim deest voluntas Testatoris, dum etenim loquebatur de iis, quæ disponere volebat, non intellexit actu disponere, sed solum explicare quid deinde esset facturum, vel dispositurus. Si ergo vel amisso usu rationis, vel morte adveniente, non potuit Testator actu disponere, cum non intelligatur de facto antea disposuisse, sed solum intendisse postea de rebus suis disponere, sequitur neque valere intentionem, quam habuit circa causas pias: *Mol. disp. 134. n. 9.*

R. II. Si testamentum non fuit imperfectum quoad voluntatem, sed solum quoad solemnitatem, quatenus scilicet Testator de pluribus jam disposuerit, quamvis non potuerit absolovere testamentum, tunc valet quoad causam piam. Certum est igitur tale testamentum quoad profana nullum esse: *leg. si is qui 25. ff. de testam. leg. furiosus 9. C. qui testam. facere &c.* at sustinetur quoad causas pias, nam pro pia dispositione nil aliud requiritur,

nisi quod exposcitur de iure naturæ; de iure autem naturæ nihil aliud requiritur nisi quod Testator habuerit actuilem voluntatem, vel omnia, vel aliqua sua in eam piam transferre: *Covarr. de testam. cap. 11. cap. 14., Laym. l. 3. tr. 5. c. 2. n. 6., Mol. d. 134. num. 9., Tiraguel. priv. 7.*

Q. VI. Quæ alia sint testamenta privilegiata, & in quo consistant ipsorum privilegia.

R. I. Testamentum inter liberos est privilegiatum, & est illud, quo non solum Pater & Mater instituunt hæredes filios, seu Nepotes, sed etiam quod in favorem ipsorum faciunt Ascendentes in linea recta, ut Avus, Proavus &c. Avia, Proavia &c. *leg. ul. C. famil. Erciscund., leg. hac consultissima 5. Ex imperf. C. de testam. leg. appellatione 51. ff. de verb. sign.* Pro validitate igitur talis testamenti fat est si serventur quæ sunt de iure naturali, & gentium; hinc satis erunt duo testes non rogati, etiamsi sint feminae. Neque etiam isti erunt necessarii, si per aliquam scripturam, vel subscriptionem constet aperte de Patris voluntate; nam saltem in testamentis privilegiatis testes solummodo requiruntur ad probationem, non ad validitatem, adeoque non erunt necessarii, si aliunde constet de Patris voluntate.

Quamvis autem liberum sit Patri inæqualiter instituire suos filios hæredes, dummodo cuilibet legitima relinquatur: *leg. parentibus C. de inoffic. testam.,* nihilominus ut validum sit testamentum, quemlibet filium debet instituire hæredem in sua legitima portione, vel ex causa exhæredare: *l. inter cetera ff. de liber. & posth. leg. filio praterito ff. de inoffic. testam.* Et quidem nullum certè omnino testamentum est, si prætereantur filii jam nati; si verò prætereantur posthumi, tunc corrumpitur testamentum quando nascuntur, quamvis valeat si non nascantur, vel mulier abortum fecerit: *S. Sed non ita S. Posth. Instit. de exhæred. liber.* Hoc totum locum etiam habet in Nepotibus ex filio, & cæteris Descendentibus ex sexu virili.

Quod si in testamento minus solemnî Patris inter liberos, simul cum filiis instituatur hæres alia persona extranea, v. g. uxor, quoad istam invalida est dispositio ex defectu solemnitatum, & totum accrescit filiis: *leg. hac consultissima 5. Ex imperf. Multi volunt subsistere talem dispositionem, si non fiat titulo institutionis, sed titulo donationis, legati, fideicommissi &c.* Verum sententia contraria videtur communior, etenim *d. S. Ex imperf. indistinctè dicitur voluntatem Patris in testamento minus solemnî non valere quoad personam extraneam liberis permixtam, & istis accrescere quod illi relictum fuerat: Boff. tit. 10. n. 101.*

R. II. Aliud testamentum privilegiatum militis, est non quidem militis, qui est præfidiarius in arcibus non patientibus actualem obfidionem, neque militis destinati ad custodiam Principis, aut commorantis in suis ædibus, vel oppido sine occasione pugnandi: *prin. Instit. de testam. mil.* Sed militis existentis in bellica expeditione, quamvis non esset actualiter in conflictu. Testamentum huius militis sufficit, si habeat quæ necessaria sunt de iure naturæ, & gentium: *l. 1. ff. de milit. test. leg. Lucius ff. eod.* Testamentum igitur taliter factum à milite valet per integrum annum, postquam miles à militia discessit: *prin. Instit. de testam. mil.,* adeoque si intra illum annum moriatur, hæres institutus potest adire hereditatem vi talis testamenti facti sine solemnitatibus.

R. III. Alterum testamentum privilegiatum est testamentum factum tempore pestis; & quamvis varient circa illud opiniones, nihilominus distinguendum videtur quoad testamentum factum tempore pestis, non adeo grassantis, & quoad testamentum factum peste valde sevyente. Dum igitur pestis non

gal-

valde grassetur, adhibendi sunt testes, qui aliàs de iure requiruntur; at non oportet in tali congregari, adeoque quoddam testamentum fiat in tali contextu, ut aliàs de iure esset necessarium: *leg. hæredes 2. S. fin. ff. qui test. facere &c.*, sed satis est, si successivè adhibeantur: *leg. casus majoris 8. C. de testam.* Tempore verò pestis valde sevyentis, ita ut testes etiam successivè ægerimè haberi possint, puto etiam duos testes sufficere, nam ita satis est de iure naturæ. Ratio est quia, causa validitatis testamenti pertinet ad publicam utilitatem: *l. vel negare 5. ff. quem ad testam. aperien.,* unde in casu quo servari haud possint leges positivæ, non potest præsumi voluisse Legislatores contra publicam utilitatem corrumpere testamenta ex ipsorum inobstantia, dum aliàs servatum sit, quod de iure naturæ, & gentium necesse est: *Mol. d. 127. Laym. l. 3. tr. 5. cap. 2. num. 17.*

Regule in praxi observandæ.

I. Cum in testamento ad pias causas satis sit certò scire voluntatem Testatoris, ex hoc potest Confessarius advertere, quod si Testator dedit alicui occultè pecuniam; ut in hoc vel illud opus pium erogat, potest ipse tuta conscientia pecuniam in opus sibi injunctum sumere. In hoc tamen necessaria est prudentia Confessarii, dum ipsi tradita fuerit talis pecunia, si etenim id non fuerit adeo occultum, & penitus scire non possit hæres, Confessarius se exponet multis detractioibus, quasi ipse vel minus iuste egerit, vel saltem ea pecunia negotium suum facere voluerit. Si ergo hæres aliquid scire possit de ea pecunia, optimum erit: si curet ut ipse Testator cum hærede de hoc sermone habeat.

II. Quia dum non constat aliunde de voluntate Testatoris, necessarii sunt duo testes pro valore testamenti ad causas pias, hinc est Confessarium impudenter agere, si assumat onus ipse solus referendi hæredibus post ejus mortem voluntatem Testatoris quoad aliquam causam piam, neque etenim ipsi soli tenentur credere. Vel ergo curet ut Testator subscribat manu propria quæ ad piam causam reliquit; vel quod saltem ad sint duo testes, dum suam manifestat voluntatem.

III. Advertat tertio Confessarius, quod, si aliqua probabiliter sustineri possint tanquam non pia, vel de eis non dispositum fuisse prout de iure necesse erat, non debet cogere hæredem, ut veluti pias dispositiones respiciat, ac excommunicatione in nostra Diocesi lata innodari, si illis non satisfaciatur. Ratio est quia, propter jus alterius non certum haud debet ipse expoliari sua possessione. Exemplum sit in eo, qui aliqua reliquisset pauperi consanguineo, vel alicui consanguineo religioso; & non appareret an Testator habuerit motivum pium, vel profanum, quale esset consanguinitas, seu affinitas. Exemplum autem legati pii, de quo dubitari potest an validum sit nec ne, est legatum pium relictum in testamento aliàs nullo, quamvis dixerim sustineri posse quoad legata pia. Hac de re videndus *Bord. de Legat. c. 5. n. 5. Barbof. de Jur. Eccl. l. 3. c. 27. n. 95., &c.* apud ipsos. Fortasse etiam dubitari posset an testamentum, seu legatum pium validum sit, quoties duo testes pro eodem necessarii, jure civili inhabiles sint ad testificandum; Vide *Fagnanum in cap. cum esset 10. de testam. quamvis ipse sentiat affirmativè. An verò satis probabile sit non esse attendendum testamentum, seu Legatum pium, si non interfuerint duo testes, quamvis aliàs constet de mente Testatoris, videndum est apud Authores, cum non desint qui, videntur duos testes requiri, non solum quoad probationem, sed etiam quoad substantiam testamenti, seu*

legati pii. Ego utique semper reputavi sustinenda esse talia legata, ut dixi supra & affirmat *Rota* ut videre est *part. 8. dec. 166.*

IV. Non præceptum sit Confessarius in iudicando aliquod testamentum, seu legatum factum fuisse ad pias causas, etsi in testamento legatur Testatorem intendisse facere opus pium, vel ad sint alia verba, quæ indicare videantur opus speciale. Cum igitur huiusmodi apponi potuerint ex solitis Notariorum formulis; ut Confessarius bene judicet, attendere debet an verè Testator respexerit opus pium, seu habuerit motivum pium in hærede instituendo, vel in legato faciendo. Hinc certò certius credidi non esse reputandum verè pium quoddam legatum relictum pro nubendis quibusdam determinatis puellis, quod tamen ita distribuendum disposuerat Testator, ut illud promiscuè consequi possent puellæ pauperes, & divites; quin immo accidere poterat quibusdam annis solummodo illud puellas divites insequi. Attenta ergo huiusmodi dispositione, manifestum erat Testatorem non contemplassè pauperes sublevare, sed solummodo favere puellis illius status, pro quibus reliquerat legatum. Quod si non contemplatus fuerat pauperes puellas sublevare, sed talis determinati status, puta puellas nobiles, vel pauperes essent, vel non, remanet ipsius legatum verè non fuisse pium, quamvis pium dixerit Notarius, simulque etiam titulo elemosynæ à Testatore fuisse relictum.

V. Debet etiam diligenter advertere Confessarius, qua ratione fuerit imperfectum testamentum, seu legatum pium; nam si fuit imperfectum propter voluntatem non omnino determinatam Testatoris, omnino corrumpitur. Id evenit, ut supra innui, quando Testator nondum proponit determinatè suam voluntatem ut adimplendam, sed tantum loquitur, & proponit quod expediat ipsi facere. Ut si diceret, dum faciam testamentum opto, cogito hæc, vel illa relinquere, seu legare pauperibus, Ecclesiæ &c., ita enim dicendo non explicat determinatè suam voluntatem modò esse, ut eadentur pauperibus, Ecclesiæ &c. sed exprimit suam intentionem de iis, quæ facere intendit, dum faciet testamentum; fortasse postea non ita fecisset. Dum igitur ita segesit Testator, etsi ad sint duo testes, non satis probatur de facto pium legatum instituisse; adeoque non debet Confessarius hæredis conscientiam torquere, quasi ad illius satisfactionem teneatur.

C A P U T III.

De iis, qui possunt, vel non possunt facere Testamentum.

Q. I. Quinam possint facere Testamentum.
R. Cum iure naturæ & gentium consentaneum sit ut unusquisque de rebus, quarum habet dominium, disponere possit, sequitur eodem jure unicuique competere mediante testamento de rebus suis disponere, ejusque voluntatem esse attendendam. Hinc *leg. ex facto 43. princ. ff. de vulg. & pupill. substit.* dicitur unicuique habenti usum rationis competere testamenti factio-nem; cui concordat *leg. 1. C. de SS. Eccles.*

Q. II. Quinam ab ipsa natura prohibeantur facere testamentum.
R. I. Omnes illi, qui carent usu rationis, à natura prohibentur facere testamentum; neque etenim validè quis potest disponere de aliqua re, nisi per actum humanum, cujus actus sunt incapaces carentes usu rationis. Ita etiam sancitur *Instit. quibus non est permillum facere testam. leg. 1. qui testam. facere &c. & leg. in a dversis 17. ibid.*

a Spirituale
b Spirituale

Ad

Advertere tamen est aliquos ita esse stultos, seu furiosos, ut lucida habeant intervalla, quo tempore si disponant de rebus suis, utpote quia id faciunt per actum humanum, testamentum erit validum: *Instit. quibus non est permittum §. 1. leg. furiosum 9. qui testam. facere &c.* Oportet tamen non solum incipisse facere testamentum tempore serenæ mentis, sed etiam non rediisse ad insaniam, usquedum compleverit ipsum testamentum, aliàs tota dispositio corrumpitur saltem quoad profana: *arg. leg. 20. §. 4. ff. qui testam. facere &c. & leg. furiosum 9. cit.*

Quòd si dubium insurgat an Testator fuerit sanæ mentis, tunc observandum est, an à longo tempore fuerit amens, seu potius à modico tempore & per accidens. Si primo modo, in dubio præsumetur insanus; nam per accidens est huiusmodi stultos ad sanitatem mentis redire, & accidentia non præsumuntur, sed debent probari. Si secundo modo, in dubio præsumetur sanæ mentis, nam natura facit homines sanos; unde qui ad modicum tempus amisit usum rationis, non censetur in illo perseverare.

R. II. Muti simul & surdi à natiuitate sunt incapaces faciendi testamentum, neque enim qui tales sunt, aliquando scire aliquid poterunt de rebus, quæ aliàs ad ipsos pertinerent; & hæret cum loquelâ careant, exprimere haud possunt propriam voluntatem. Si verò tales effectus sint per accidens in decursu vitæ, tunc si scribere valeant, & ita manifestare suam voluntatem, condere possunt testamentum §. *Item surdus 3. Instit. quibus non est permittum facere testam. leg. qui in potestate 6. §. 1. ff. qui testam. facere &c.*, & *l. discretis 10. C. eod. Vi ultime huius legis conceditur facere testamentum nudo à natura, si tamen surdus non sit, & scribere valeat; & de contra surdo à natura, vel per accidens, si mutus non sit, & loquela exprimere possit suam voluntatem, quamvis contrarium antea sancitum fuisset: leg. si mutus, aut surdus 7., leg. filiis familiaris 16. de testament., Laym. l. 3. tr. 5. cap. 3. num. 2.*

Q. III. Quinam à Jure prohibeantur facere testamentum.

R. I. Impuberes sunt incapaces testandi, quia in eis iudicium sufficiens non præsumitur: *leg. si frater 4. C. qui testam. facere &c. leg. à qua atate 5. ff. qui testam. facere &c.* Neque ad valorem testamenti impuberis sufficit autoritas Tutoris, cum ultima voluntas non debeat ab alieno arbitrio pendere: *arg. leg. illa 32. ff. de hered. instit.* Item testamentum factum ab impubere non convalescit, nisi pubes moriatur: *leg. si filius fam. 19. ff. qui testam. facere &c.* attenditur enim tempus, quo fuit factum: *leg. 2. ibid. & ulterius quod ab initio non subsistit tractu temporis non convalescit. reg. 18. de reg. jur. in 6.* Verum tamen est non oportere tempus pubertatis debere esse completum in toto rigore, & de momento in momentum, ut attendi solet in odiosis, in materia e. g. præscriptionis: *arg. leg. in omnibus 5. ff. de divers. temp. præscripti.*, sed sufficit si dies ultima cepta sit: *arg. leg. à qua atate 5. ff. qui testam. facere &c.* & eò maximè quia factio testamenti favorabilis reputatur: *leg. in testamentis 12. ff. de reg. jur. & in favorabilibus dies cepta habetur pro completa: l. 2. ff. de manumiss.*

R. II. Filias familias adhuc constitutas sub patria potestate etiam de consensu Patris testari haud potest de bonis profectitiis, & etiam adventitiis, bene verò de castrensis, aut quasi castrensis: *princ. Inst. quibus non est permittum.* Et hoc verum est etiam de bonis adventitiis, quorum usufructus non pertinet ad Patrem: *leg. penult. & ult. C. qui test. facere &c.*

R. III. Prodigis quibus interdita est administratio bonorum, prohibentur facere testamentum: §. *Item 2. Instit. quibus non est permittum, & leg. is cui 18. ff. qui test. facere.* Ex his tamen iuribus deducitur valere testamentum Prodigis, non solum factum ante prodigalitatē, sed etiam antequam quis prodigus fuerit declaratus, cum inhabilitas ad testandum proveniat ex interdictione judiciali.

R. IV. Jure etiam testari prohibentur, qui quædam crimina commiserunt. Huiusmodi sunt qui damnati fuerunt ob libellum famosum, vulgo *pasquillum*; *leg. is cui 18. §. 1. ff. qui test. facere.* Damnati ad mortem naturalem, vel etiam civilem, ut ejecti in perpetuum exilium, vel damnati ad perpetuum carcerem: *arg. leg. ejus qui 8. §. 1. ff. qui test. facere, leg. si 6. §. 1. ff. de injust. rupt., Auth. relegatus ff. de interd. & releg.* Verum tamen est modò standum esse consuetudini locorum: *Laym. l. 3. tr. 5. c. 3. n. 2.* Item testari prohibentur Rei criminis læsæ majestatis, qui nempe moliantur aliquid hostile contra Principem Supremum, vel ejus Consiliarios: *leg. quisquis 3. C. ad leg. jur. majest.* Publici etiam usurarii Testamentum nullum est, nisi ante mortem faciat restitutionem, vel cautionem præstet de ea faciendâ: *cap. fin. de Usur. in 6.* Item testari prohibentur Hæretici: *l. Manichæos 4. & l. Ariani 5. C. de hæret.* Sicut & eorum receptores, defensores, & fautores: *Auth. credentes C. eod., & cap. excommunicamus 13. §. Credentes de hæret.* Demum testari non possunt, qui Cardinalem hostiliter insequuti sunt, coeperunt, vel percusserunt, seu ad hoc fuerunt cooperati: *cap. felices 5. de pen. in 6.*

Q. IV. An qui jure inhabiles sunt ad testandum, testari valeant ad causam piam.

R. Dummodo à natura ad testandum sint capaces, possunt facere testamentum ad causam piam: *arg. leg. 1. C. de SS. Eccles.*, nam ibi per speciale privilegium conceditur unicuique facultas testandi ad causam piam; non esset autem privilegium si solum talis facultas respiceret eos, qui aliàs jure sunt habiles: *Riccius in praxi resol. 8.* Præterea, ut sæpe dictum est, testamentum ad causas pias non regulatur secundum jus civile: *arg. cap. velatum de testam.* unde nil obstat inhabilitas indicta per legem, ut aliquis possit ad causam piam testari. Oportet tamen Testatorem habere perfectum dominium bonorum, de quibus testatur, aliàs non possit sine præjudicio tertii testari. Ita filius familias neque ad causam piam testari poterit de bonis profectitiis, neque de adventitiis, dum usufructus pertinet ad Patrem. Qui pariter à jure prohibetur testari ob aliquod delictum inducens confiscationem bonorum, ut est delictum hæresis, non potest de iisdem testari etiam ad causam piam in præjudicium fisci; neque enim SS. Canones privilegia concedunt cum præjudicio tertii: *arg. cap. fin. de sepult. in 6.*

Q. IV. An licita, & validâ sint testamenta Clericorum.

R. Supposito Clericum beneficium posse licitè, & validè testari de bonis patrimonialibus, & parimonialibus, de quibus alibi dictum est, tota difficultas reducitur ad hoc, an validè testari possit de bonis beneficalibus, quæ supersunt ipsius congruæ sustentationi. Cæterum apud me certum est illicitè hoc facere ad causas profanas, unde ita facientes dicuntur committere rapinam in pauperes, & sacrilegium; *cap. quantum 16. q. 1., & faciunt contra præceptum Tridentini sess. 25 cap. 1.*

Quamvis igitur non pauci asserant Clericos beneficium posse validè testari ad causas profanas, nihilominus mihi fere evidens est opinio contrariâ, quam teneat DD. magni nominis: *Pirhing. de testam. n. 42. Laym. l. 4. tr. 2. c. 3. n. 7. Engel in Man. Pa.*

Paroch. p. 4. c. 4. n. 26., & de testam. n. 6. Ratio autem est quia, de jure Clerici prohibentur testari de fructibus beneficiorum etiam ad causas pias, cum in talia bona succedere debet Ecclesia: *cap. quia nos, cap. velatum 2., cap. cum in officiis de testam.* Solum ergo contra jus inhabilitans eos ad testandum validè testari possent, quando contra tale jus prævalere potuisset consuetudo in contrarium. Id autem nunquam satis percepi quomodo possit verificari, nam ea sola consuetudo attenditur, quæ est rationabilis: *cap. fin. de consuet., & rejicitur omnis consuetudo præbens occasionem peccandi: arg. cit. cap. fin., cap. ex parte de consuet., cap. extirpanda de præb., cap. cum in Eccles. 9. de sim., & cap. fin. de præscript.* In casu autem nostro, & ipsis adversariis communiter non contradicentibus, consuetudo testandi ad causas profanas, non solum præbet occasionem peccati, sed & ipsa peccatum est; adeoque ex ea Clerici nullam assequi poterunt testandi facultatem.

Neque dictis obstat Clericos beneficiorum dominos esse fructuum superiorum beneficiorum, adeoque posse eos validè testari, quamvis illicitè, utpote quia sunt bona Deo consecrata, & proinde jure divino pauperibus, vel aliis piis operibus debita. Non, inquam, id obstat, transmissio etenim Clericos Beneficiatos dominos esse prædictorum fructuum, de qua re vide *quæ dixi tr. 13. q. 1. c. 6. quæ 2.*, nihilominus à jure inhabiles redduntur testandi. Solum ergo talem facultatem obtinere possent vi consuetudinis prævalentis contra jus, quod licet verificari possit quoad testamenta ad causas pias, quia talis consuetudo non est irrationabilis, minime tamen quoad testamenta ad causas profanas, quia est irrationabilis, immo actu peccaminosa: *Mol. disp. 147. n. 25., Laym. loc. cit.*

Ex his constat etiam non posse habere hinc locum illud commune effatum, multa scilicet valida esse, quamvis illicita; nam id verificatur quando aliquid ex se habet quiddam jure naturali, vel humano requiritur ad sui valorem, quamvis ex alio alio capite contineat peccatum: ut evenit quando quis contra fidem priorum sponsalium, contrahit cum alia matrimonio per verba de præsentibus. At quando validitas actus pendet à consuetudine, nullatenus subsistit, nisi simul sit licita, ut dictum est.

Q. VI. An Religiosi possint testari.

R. Extra controversiam est Religiosos solemniter professos, cum nil proprium possideant ratione voti paupertatis, non posse facere testamentum: *can. quia ingredientibus 7. caus. 19. q. 3. Auth. ingressi C. de SS. Eccles.* Neque etiam testari possunt, accedente consensu Superioris; cum etenim & ipse non possit testari, non potest transferre in alterum plus juris, quam ipse habeat, ut *ex reg. 79. de reg. jur. in 6.* Præterea cum pertineat ad Monasterium quiddam habet Religiosus, & non ad Superiorem, iste non potest dare facultatem de talibus bonis testandi.

Novitii autem ante professionem plenam habent potestatem testandi, utpote qui nondum voto paupertatis sese dominio expoliarunt: *arg. auth. nunc autem C. de Episc. & Cler., can. si qua mulier 9. caus. 19. q. 3.* Neque quoad hoc necessarius est consensus Episcopi, vel Vicarii Generalis; nam quando illum requirit Tridentinum *sess. 25. de Regular. cap. 16.* loquitur de dispositionibus inter vivos, quibus Novitius statim privatur bonis temporalibus, & ita amittit libertatem ad sacculum redeundi.

Si autem Novitius fecit testamentum, observandum est an ingressus sit Religionem capacem bonorum temporalium, nec ne. Si primum, Monasterium frui potest bonis Testatoris usque ad ip-

sus mortem, post quam hæreditas transit ad hæredem institutum. Si secundum, statim post Professionem transit ad eundem hæredem: *Laym. l. 3. tr. 5. c. 3. n. 3., Sanch. l. 7. Sum. cap. 11.*

Regula in praxi observanda.

I. Cum nostræ Municipales leges valde coarctaverint mulieribus facultatem testandi, placuit hic adnotare quæ circa hoc statuerunt, ut Parochus videat quid tutâ conscientia fieri possit.

Si igitur mulier obierit sine filiis infra annum à die, quo cum viro ceperit habitare, Vir lucratur medietatem dotis, & corredorum; si post annum, duas ex tribus partibus tam dotis, quam corredorum. Primò tamen detrahendæ sunt expensæ funeris ex cumulo dotis, & corredorum. Quarta pars eorum, quæ supersunt iis, quæ lucratur vir, danda est hæredibus, qui mulieri succederent ab intestato. De reliquo disponere potest ipsa mulier. Exemplo res fiet clarior. Demum mulierem decedentem sine filiis habuisse pro dote scuta 400. Si expensæ funeris ascenderunt ad decem scuta, hæc detrahenda sunt ex cumulo, atque ita supersunt solum scuta 400. Horum medietatem lucratur vir, si mulier decedat infra annum, ut supra dictum est, adeoque remanent solum scuta 200. Horum scutorum 200. quarta pars, nempe 50., solvenda est iis, qui succederent ab intestato; unde mulieri remanet facultas testandi solum 150., ex quibus solvenda sunt quæ relinquit legata, nisi forte vir patiat ex toto cumulo solvi, ex quo tamen nullum præjudicium inferri potest hæredibus ab intestato, ita ut semper consequi debeant quantum dictum est. Ubi etiam advertas, quòd si quæ dotavit mulierem, stipulatus fuerit post ejus mortem dotem sibi fore restituendam, tale pactum habetur pro non adjecto, si de jure tenebatur dotare. Si verò non tenebatur dotare, tale pactum validum est quoad partem, quam potuisset mulier testari, at quoad Virum nullus est momentis.

Si verò prædicta mulier habeat alia bona extra dotem, poterit de iisdem testari, relicta tamen semper quarta parte hæredibus ab intestato: *l. 2. Statutor. c. 19.*

II. Si mulier decefferit in matrimonio, & filios ex uno tantum matrimonio reliquerit, tunc si reliquit filios tantum ex secundo matrimonio, filii si adint, & in ipsorum defectu filia, consequuntur tres ex quatuor partibus dotis, & corredorum, excluso viro ab omni lucro, qui tamen habere debet usufructum bonorum, quæ consequuntur filii. Matri verò solum relinquuntur potestas disponendi de quarta parte. Quòd si filii, vel filia respuant hæreditatem Matris, tunc considerantur ac si non extarent; unde de Matris hereditate loquendum tunc est, sicuti in regula superiori.

Si verò mulier filios tantum habuerit ex primo matrimonio, Vir supervivens lucratur quantum dixi lucrari Virum in superiori regula. Quod superest, pertinet ad Filios, vel Filias, Neptes, aut Nepotes prioris Matrimonii, servato ordine successione ab intestato. In hoc igitur casu nil remanet dotis, aut corredorum, de quo mulier possit disponere. Solum ergo liberum illi est testari de bonis extradotalibus, si quæ habeat, relicta tamen semper legitima hæredibus ab intestato, ut dicitur in regulis capitis sequentis *l. 2. c. 20.*

III. Cum agatur de muliere, quæ filios habuerit ex diversis matrimoniis, sciendum est, ad filios, seu filias ultimi matrimonii pertinere duas ex tribus partibus dotis, aut corredorum, alteram verò partem pertinere ad filios, seu filios matrimo-

niorum præcedentium, atque ideo nihil superest dotis, & corredorum, de quo mulier possit disponere. Ubi observandum masculos in prædicta successione excludere feminas ex eodem Patre, ac Matre prognatas, non verò ex diverso matrimonio; ac proinde masculus secundi matrimonii non excludit feminam primi matrimonii.

Præfata igitur mulier poterit solum testari de bonis extradotalibus, & de augmento dotis si quod illi factum fuerit in secundo matrimonio. Quia tamen semper relinquere debet legitimam filii, vel filiabus prout capite sequenti, observandum quòd si masculi existant ex diversis matrimoniis, hi tantum numerandi sunt, tanquam essent nati ex eodem conjugio, & juxta ipsorum numerum legitima computanda. Si verò solæ existant feminae ex diversis matrimoniis, considerandæ sunt quasi natæ essent ex eodem conjugio, atque legitima computanda prout dicitur in regulis capituli sequentis. Demum si ex uno matrimonio sint masculi, & ex altero feminae, faming veluti masculi sunt numerandi, atque juxta talem numerum taxanda legitima. Prædicta verificantur, si mulier voluerit testari. Dum verò intestata decedat, filii, & filia plurium matrimoniorum in caput ipsi succedunt, & solummodo fratres excludunt Sorores utrinque conjunctas. Dum verò filius, vel filia in defectu fratris germani succedens prædecesserit, tunc succedunt in stirpem eorum filii Patrem, vel Matrem respectivè repræsentantes: *lib. 2. c. 23.*

IV. Mulier Vidua, quamvis habeat filios, poterit testari de omnibus bonis quocumque modo ad ipsam pertinentibus, ac si esset Vir, relicta filiis convenienti legitima, prout dicitur capite sequenti. Nec refert habuisse filios ex diversis matrimoniis, nam considerandi sunt ac si ex eodem essent nati: *lib. 2. cap. 22.*

Quòd si mulieri viduæ nunquam filii fuerint, vel si fuerint, prædecesserint absque descendentiibus, tunc testari poterit de tribus ex quatuor partibus tam dotis, quam aliorum bonorum, quartam verò obtinebunt præcedentes ab intestato. Prius tamen à cumulo hæreditatis expensæ funeris sunt extrahendæ: *cap. 23.*

V. Quoad bona mulieris in nuptæ prius ex toto cumulo detrahendæ sunt expensæ funeris. Ipsa verò potest tantum de tertia parte testari, si habeat Fratres, vel Sorores, vel Fratrum filios & filias, qui tamen succedere debent in aliis duabus partibus juxta ordinem successione ab intestato. Si non extent prænominate personæ, dicta mulier poterit de medietate testari, succedentiibus in alteram hæreditibus ab intestato: *l. 2. c. 23.*

VI. Evenit multoties, maximè apud nos, mulieres ex municipali nostro statuto, inhabiles ad testandum nisi de tertia, vel quarta parte suorum bonorum, aliqua propter mortem tradere Confessario, vel alteri, ut in suffragium animæ impendantur, & id ultra eam partem, de qua testata est in ejusdem animæ suffragium. Hoc aliquibus injustè fieri visum est, cum ita dimittatur pars, quæ vi statuti debetur succedentiibus ab intestato. Ego autem in hoc casu puto Confessarium distinguere debere. Si igitur ea pars, de qua disponere potuit mulier, tanta sit, ut rationabiliter reputetur, attenta ejusdem mulieris qualitate, consuluisse animæ suæ, tunc puto non posse occultè aliquid tradere Confessario, vel alteri; & attendenda illa ratio, qua SS. Canones non permittunt testari etiam ad causam piam cum præjudicio tertii. Si verò adeo modica sit, ut totum pro anima sua impendat, conveniens esse ut per eam animæ suæ consulat, tunc potest occultare quod habet; si etenim nunquam præsumi potest Leges velle mihi admere, quod meæ sustentationi necessarium est, ita mul-

to minus quæ pro animæ suffragio conveniens judicatur.

Demum aliquam pauperem feminam suâ industria, & labore triginta e. g. scuta sibi comparasse, de quibus, quia innupta, non valeat nisi tertiam partem testari, quis non videat nunquam potuisse intendere legem eam in præjudicium animæ suæ mediocri hac pecunia quoad duas integras partes expoliare? Siquidem demptis expensis funeris, ac medicinalibus, non nisi mediocri superest summa saltem pro majori parte convenientissimè in animæ suffragium impendenda. In similibus igitur casibus non nimis scrupulosè agat Confessarius, sed per justam epikejam interpretetur legem non habere locum, ni prius adimpleatur, quod juxta statum qualitatem judicatur conveniens pro suffragio animæ.

VII. Moneat Confessarius hæredes Ecclesiasticorum maxima probabilitate gaudere eam opinionem, quæ asserit ipsos non posse validè testari de superfluis bonorum beneficiarum. Dum igitur agatur de hæreditate alicujus Plebani, Rectoris, & cujuscumque alterius Clerici beneficiati, qui in elargiendis elemosynis, & in ornanda sua Ecclesia, vel Altari valde fuerint avari, cum tunc præsumi ordinariè non possit hæreditatem de bonis patrimonialibus, vel parsonialibus consistere, monendi sunt hæredes adesse opinionem validis rationibus innixam, nec validè potuisse de superfluis beneficiaribus testari, adeoque ipsos juxta eam teneri ad restitutionem. Quod si adhuc contrariè adherere velint sententiæ, cui etiam multi suffragantur DD., enixè hortandi sunt ut saltem non exigam hæreditatis partem in pauperes distribuant; experientiâ etenim constat similes hæreditates funditus domos evertere. Sed proh dolor! Dum similes Beneficiati &c. igne cruciantur æterno, hæredes ex bonis sibi relictis lætos dies hic transeunt, fortasse & ipsi postea eodem igne concremandi.

C A P U T IV.

De Hæredibus, eorumque Institutione, & obligationibus; & de Legitima, Falcidia, & Trebellianica.

Q. I. Quomodo instituendus sit hæres.

R. Institutio hæredis fieri potest quibuscumque verbis, dummodo ex eis satis constet voluntas Testatoris: *leg. quoniam 45. C. de testam.* Ita Cajus sufficienter intelligeretur instituisse hæres, si dixisset Testator omnia bona sua ipsi relinquere, exceptis certis legatis; vel post suam mortem omnia bona sua ad ipsum spectare. Ad dirimendas nihilominus lites, melius erit si Testator expresso nomine hæredis, designet illum, quem verè vult hæredem instituere.

Q. II. Quinam institui possint hæredes.

R. Ni jure specialiter prohibeantur, omnes homines institui possunt hæredes, & ipsæ etiam integræ Communitates, sicut & Causæ piæ, & profanæ: *arg. leg. non juris 31. ff. de hered. instit. & primo. Instit. ead. Dixi, ni jure specialiter prohibeantur; nam ut passim videre est apud DD., ratione quorundam criminum quidam hæredes institui non possunt. Hujusmodi sunt Communitas Judæorum: Hæretici, eorumque receptores, & defensores: Apostati à Fide Christiana: Liberi rebellium, & perduellium: Percussores, & persecutores Cardinalium: Rei criminis læsæ Majestatis: Spurius ex damnato coitu, ut infra etiam dicitur Occisores Testatoris; & quidam alii de quibus passim Authores. Verum tamen est, quòd qui privantur hæreditate, vel legato ratione alicujus delicti, non tenentur hæreditatem, vel legatum dim-*

mittere ante Judicis sententiam: *Less. l. 2. c. 19. d. 5. n. 51. Sanch. in Sum. l. 2. c. 14. n. 51.*

Sunt quædam Communitates, quæ hæredes institui nequeunt, utpote quia neque Communitas aliquid possidere potest, ut sunt Religiosi S. Francisci proficentes strictissimam paupertatem, Observantes nempe, Reformati, & Capuccini: *Clem. exivi de v. sig. 8. Quia igitur.* Potest tamen illis Testator aliquid relinquere titulo elemosynæ, vel deserviat pro fabrica, ornamento Altaris, vel Ecclesiæ &c. Reliquæ Religiosorum Communitates possunt hæredes institui; & si hæredes instituantur Religiosi particularis, statim jus acquiritur Monasterio, cum Religiosus particularis nullum jus proprium habeat.

Q. III. Qui sint hæredes necessarii.

R. Hæredes necessarii dicuntur illi, quos Testator debet necessariò instituire saltem in legitima, vel eos nominatim exheredare, expressâ causâ exheredationis; quòd si non instituantur saltem in legitima, vel nominatim exheredentur, irritum est Testamentum: *Novella 115. cap. 3.* Isti hæredes necessarii sunt filii legitimi, & in defectu ipsorum Nepotes, Pronepotes, cæterique Descendentes in linea recta. Si adsint isti Descendentes, Ascendentes, nempe Pater Avus, Proavus, non sunt hæredes necessarii: *Novella 118. cap. 1.* bene verò si desint Descendentes.

R. II. Fratres, & Sorores non sunt hæredes necessarii, sed Testator potest omnino illos omittere, neque enim ullo jure sancitur hæredes esse instituendos: *Mol. d. 163. Lugo disp. 24. n. 174.* Quòd si turpis persona instituta sit hæres, possunt fratres, & sorores, dummodo non sint tantum uterini, solummodo testamentum impugnare per quem-relam inofficiosi testamenti: *leg. fratres 27. C. de inoff. testam. & Instit. eod. tit. in princ. v. soror autem.* Persona autem turpis est, persona infamis infamiæ juris: *leg. 1. & seq. ff. qui notantur infamiæ, & l. 2. & tot. tit. C. ex quib. caus. infam. irrog.*, vel infamiæ facti, quam scilicet inquinat turpitudine vitæ, & morum: *leg. ea qua 13. C. eod. & l. 2. C. de Dignit.* Hujusmodi sunt Concubinarii, Meretrices, Mimi, Lenones, bonorum dilapidatores, alique malæ famæ apud probos.

Q. IV. An filii illegitimi sint, vel possint hæredes institui.

R. I. Filii illegitimi alii naturales dicuntur, alii spurii. Qui procreati sunt à Parentibus, inter quos tempore conceptionis non erat impedimentum dirimens matrimonium, licet esse possent impediens, dicuntur illegitimi naturales; qui verò sunt procreati à parentibus, inter quos erat impedimentum dirimens, ut si Pater erat Sacerdos, si erant consanguinei, vel affines intra quartum gradum, dicuntur spurii: *Sanch. l. 9. de matr. d. 38. num. 4. Lugo d. 24. sect. 6. num. 83.* His positis.

Si deficient filii legitimi, possunt naturales institui à Parentibus hæredes universales, relicta legitima Ascendentibus: *leg. licet C. de fil. natural. & Auth. de hered. ab intest. Novell. 118.* Si deficientibus filiis legitimis, illegitimus à Patre non instituitur hæres, succedit in sexta parte: *Auth. de hered. ab intest. Mol. disp. 166. Reginal. l. 25. num. 625.* Si adsint filii legitimi, & Pater moriatur intestatus, tunc illegitimus non succedit in sexta parte, quamvis hæres institui potuisset in duodecima parte: *Less. l. 2. c. 19. d. 6. num. 74.* De naturalibus legitimatis nil dicam; constat etenim ex unanimi DD., esse hæredes necessarios eodem modo ac legitimè natos.

Loquendum autem aliter est in ordine ad materiam hæreditatem. Si igitur Mater non habeat prolem legitimam, filius naturalis ab intestato succedit in tota hæreditate; si verò habeat, æqualiter

succedit cum illis: *leg. si qua illustris C. ad S. C. Orfic.* Si Mater conficiat testamentum, filius naturalis, utpote hæres necessarius ipse, præterea non potest, vel debet nominatim exheredari: *leg. modestinus 8. ff. unde cognat. leg. 1. S. Sed & vulgo ff. ad Tertyll.*

R. II. Filii spurii neque ex testamento, neque quocumque alio modo possunt aliquid ex bonis paternis obtinere: *leg. licet C. de natural. liber. & Auth. ex complexu C. de incest. nupt.* Idem communiter dicitur quoad bona Matris, quamvis non adsit alia proles legitima; leges enim loquuntur de filiis naturalibus, non verò spurii: *Mol. d. 167.* Quamvis autem jure civili spurii etiam alimentis priventur, id tamen utpote contra jus naturæ jure canonico correctum est: *cap. cum haberet 5. de eo, qui duxit in matr.* Et quia dos succedit loco alimentorum, ista danda est filia spuria etiam à Patre Sacerdote: *Navarr. in cap. non liceat 9. 19. num. 11. & 15.*

Alimentis exceptis, spurii nil potest recipere à Patre, quia leges illum inhabilem reddunt; & peccat graviter ipse recipiendo, & Pater tradendo, quia faciunt contra justissimas leges in peccatum tanti delicti id prohibentes. Quòd si aliquid illi relinquatur, vel donetur à Matre, cum Leges expressè id prohibeant Patri, quàm Matri, adeit sententia probabilis posse à spurio retineri, donec expolietur à Judice: *Less. l. 2. c. 19. d. 6. num. 66., Trull. l. 7. c. 18. d. 7. num. 6. Lugo d. 24. sect. 6. n. 92.*

Q. V. Qui sint hæredes ab intestato.

R. Ab intestato prius succedunt filii, postea Nepotes, & descendentes in linea recta. Quando succedunt plures personæ ejusdem gradus, successio fit in capita, ita ut una non plus accipiat de hæreditate, quàm altera; ut quando succedunt plures fratres in hæreditatem Patris decedentis ab intestato. Quando verò succedunt plures diversi gradus, successio fit in stirpem, hoc est, ii qui sunt in gradu remotiori, quamvis multi sint, non habent aliam portionem nisi eam, quam accepisset ille, cujus loco succedunt, quamvis ipsi inter se eandem portionem dividant in capita. Exemplum fit in Patre moriente ab intestato, qui habeat unum filium, & plures nepotes ex altero filio, isti nepotes succedunt in stirpem; quamvis enim multi sint, non habent nisi medietatem hæreditatis, sicut obtinisset ipsorum Pater quem repræsentant: ipsorum vero Patruus, quamvis solus, recipit aliam medietatem. Si non adsint Descendentes in linea recta, succedunt Ascendentes, ita ut gradus proximior excludat remotiorem; Pater e. g. vel Mater excludunt Avum, & Aviam defuncti: *Novell. 118. cap. 2., Auth. de hered. ab intest. Auth. defuncto C. ad S. C. Tertyll., & Item vetustas. Instit. de hered. ab intest. Ubi autem sint Ascendentes in gradu æquali, videntur etiam æqualiter admittendi ad hæreditatem, si sint paterni, si materni; ita tamen ut non succedant in capita, sed in stirpes: *Novell. 118. cap. 2.**

Advertere etiam est cum Ascendentibus æqualiter succedere fratres germanos, ac sorores germanas Defuncti, hoc est, ex eodem Patre, & Matre, & successio fit in capita, sicut nempe tot portiones hæreditatis, quot sunt personæ. Si ergo existant Pater, & Mater Defuncti, vel his deficientibus, ipsius Avus, & Avia, simulque tres fratres, hæreditas dividenda est in quinque portiones: *Novel. cit., Covar. in Epitom. de suc. ab intestat.*

Demum deficientibus Descendentibus, & Ascendentibus, succedunt fratres, & sorores, & his non extantibus, alii propinquiore per capita. Fratri igitur defuncto, primo succedunt fratres ex utroque parente, sive ipsorum filii repræsentantes priores

prios Patres, & ab his excluduntur fratres ex uno tantum parente. Excluduntur etiam ceteri collaterales, nam locum habent in successione, si nulli existant fratres, & sorores Defuncti, nec liberi eorum: *Novell. cit.*

Concurrentibus simul fratribus consanguineis, ex eodem nempe tantum Patre, vel uterinis, ex eodem nempe tantum Matre, ad assequendam fratris hereditatem, volunt aliqui primos preferendos in bonis paternis, & secundos in maternis: *Mol. disp. 164.* Verum quampluribus minimè ardet hæc opinio, cum Novellâ citatâ æqualiter vocentur fratres consanguinei, & uterini ad successione defuncti fratris. Et ratio etiam suffragatur, nam postquam bona pervenerunt in potestatem Defuncti deserunt esse vel paterna, vel materna; unde non est locus quod in successione potius preferantur fratres consanguinei, quam uterini, vel è contra: *Engell. l. 3. tit. 27. n. 12.*

Si verò agatur de successione fratrum spuriorum, & naturalium, si non sint uterini, sibi invicem non succedunt, quamvis sint ex eodem Patre, secus si sint uterini: *leg. 2. C. 4. ff. unde cognati, Covarr. in epit. p. 2. c. 8. §. 5.*

Q. VI. Quæ sint hæredis obligationes.
R. Hæres postquam scit se esse hæredem, habet tres menses ad deliberandum an acceptare velit hereditatem, quo tempore non potest molestari à Creditoribus, & Legatariis: *leg. ult. C. de jure deliber. Si hereditas non sit sufficiens pro solvendis omnibus debitis, & hereditas sit præsens, debet intra 30. dies incipere inventarium, & infra alios 60. terminare; si verò sit absens intra annum: leg. cit. §. 2. & 3.*

Si conficiat inventarium, ultraquamquod non potest molestari, ni postquam fuerit absolutum, etiam hereditas non sit solvendo, potest detrahere falcidiam à legatis: *arg. leg. fin. cit. §. si autem.* Potest solvere cuius Creditorum liquido, nec tenetur inquirere quinam sit præferendus: *leg. fin. §. 5. C. de jure deliber.* Si deficiat pecunia in hereditate, potest cogere Creditores ut accipiant res ipsas hereditatis in solutum: *leg. fin. cit.* His omnibus privilegiis caret, si non conficiat inventarium; & ulterius tenetur solvere Creditoribus & Legatariis, etiam ultra vires hereditatis: *leg. cit.* Id autem solum attendendum pro foro externo sustinent graves Theologi; ideo enim lex obligat hæredem non conscientem inventarium ad solvendum ultra vires, quia præsumit intercessisse fraudem, & dolum, si ergo hæc absint, in foro conscientie non tenentur solvere ultra vires: *Salmant. tr. 14. c. 5. num. 151.*

Altera obligatio hæredis est solvere omnia debita Defuncti, cum succedat in omnia ipsius jura, ipsiusque personam repræsentet: *leg. hæres in omni ff. de acquir. hered.* Si plures sint hæredes, unusquisque tenetur pro rata, ni aliàs Testator disposuerit: *Salmant. cit. n. 152.*

Q. VII. Quid sit legitima, quibus relinquenda, & quo titulo.

R. Legitima est ea portio hereditaria, quæ necessario relinquenda est hæredibus necessariis, de quibus supra dictum est. Illa autem deducenda est ex bonis Testatoris, detractis expensis funeris, & ære alieno; quod enim aliis debetur, computandum non est inter bona Testatoris: *l. 39. §. ff. de v. sign.* Si autem filii non plures sint quam quatuor, illis debetur pro legitima triens, hoc est, tertia pars hereditatis; si plures sint, debetur semis, hoc est, media pars hereditatis: *Novell. 18. c. 1. Auth. novissima C. de inoffic. test.* Si exent nepotes, legitima computanda est juxta numerum parentum ipsorum, ipsi verò succedunt in stirpem, & non in capita. Si verò extarent non

filii, sed tantum nepotes ex filio, vel filia præmorta, in ordinem computandam legitimam, faciunt tantum numerum, quantum si essent filii Testatoris; unde si plures sint quam quatuor debetur semis triens, verò si non excedant hunc numerum. Vide etiam quæ dixi *g. 11. c. 4.*

Hic etiam advertere est quod si unus illorum, cui legitima debetur, aliqua habuerit à Testatore, quæ illi debita non essent, vel dici non possint donata juxta ea, quæ dicta sunt *g. 13. c. 3. quas. 5.* vel condonata si abuterit, aut quæ pro eo Testator solverit, sunt pro legitima computanda.

R. II. Hæc legitima relinquenda est etiam Ascendentibus, si deficient Descendentes, quia tunc sunt hæredes necessarii. Si tamen cum Ascendentibus simul instituantur hæredes fratres vel sorores Defuncti, legitima Ascendentium erit tantum tertia pars illius portionis, quam accepissent ab intestato. Demus e. g. hereditatem continere 900. aureos, quia tunc, si defunctus habeat duos fratres, portio hereditaria Patris illius, qui mortuus est, ab intestato fuisset 300. aurei, hinc sequitur legitimam ipsius non esse nisi tertiam partem 300. aureorum, si defunctus etiam fratres, vel Sorores instituit cum eo hæredes: *arg. Novell. 18., Tufebus concl. 183. n. 28.*

R. III. Legitima relinquenda est titulo institutionis, seu hereditatis; & si relinquere alio titulo legati e. g., vel fideicommissi, possit testamentum annullari, ut constat ex jam dictis, & habetur *Novell. 15. c. 3.* Potest assignari à Testatore in aliqua re certa, dammodo perveniat ad debitam quantitatem, & si non perveniat, exposcere quis potest supplementum legitime: *Novell. cit.* Idem dicendum, si Testator vellet in legitimam computari quod dedit dum viveret, ut de facto potest, computando e. g. dotem pro legitima filie, sicut quod dedit filio, dum viveret. Si igitur hæc non attingant portionem debitam pro legitima, potest agi pro illius supplemento.

Q. VIII. Quid sit Falcidia, & Trebellianica.
R. Si Testator subiciat omnem suam hereditate fideicommissi universali, hæres gravatus potest detrahere quartam partem totius hereditatis, quæ, deducto ære alieno, & expensis funeris, remanere debet hæredi gravato, & hæc dicitur Trebellianica à Trebellio Consule, à quo prodit Senatus-Consultum Trebellianicum ita disponens. Si verò hereditas nimis gravata sit legatis, potest similiter hæres scriptus, deducto ære alieno, & expensis funeris, quartam partem hereditatis detrahere proportionabiliter à singulis legatis in testamento relictis, & hæc dicitur Falcidia à C. Falcidio Tribuno Plebis, à quo primum hæc lex prodit. Videatur *Instit. de leg. Falcidia §. Quantitas autem 2., & §. Cum autem 3.* Cessat falcidia in legatis piis, si tamen non instituta sit hæres causa pia, tunc enim potest falcidiam detrahere; neque etenim causa pia habet privilegium contra aliam: *Covarr. cap. replatum 1. de testam. num. 5. & communiter.* Item cessat, si ita res legata sit, ut in perpetuum non possit alienari: *Auth. sed in ea re Cod. ad leg. fac.*

Lis est an detrahi prius possit in præfatis casibus legitima, ac deinde ex hereditate quæ remanet, Falcidia, & Trebellianica; & multi DD. cum *Glossa in cap. Raynaldus, & cap. Raynaldus* censent affirmativè, eâ ducti ratione quod legitima jure naturæ debetur, Trebellianica verò seu Falcidia jure tantum civili.

De causis quibus filii possunt exhæredari, dictum est in quartum Decalogi præceptum.

Regula in praxi observanda.

I. Bars erit boni Confessarii admojere Testatorem, quod licet fratres, & sorores non sint hæredes necessarii, nihilominus rem Deo valde gratam facturum illis potius opem ferendo, si juxta proprium statum pauperes sint, quam pro piis operibus proprias facultates relinquere. Et quidem cum regulæ charitatis velint etiam attendendum esse ad vinculum sanguinis, quomodo Deo gratius esse poterit proprias facultates in alia pia opera distrahere, quando piissimum esset indigentibus fratribus, sororibus, aliisque proximis consanguineis opitulari? Præcipue autem id suaderet, quando Testator præfatas personas ex quadam animi alienatione prætermitteret. Ceterum sciat Confessarius Testatorem peccare graviter contra charitatem, si prætermittat fratres, & sorores valde graviter indigentes, & saltem venialiter, si non graviter indigeant: *Lugo d. 24. n. 175.*

II. Advertat Confessarius Patrem spurii graviter peccare, si illi præter alimenta aliquid tribuat, vel in vita, vel in morte, ut supra dictum est. Facile hoc peccatum committere potest aliquis Ecclesiasticus, qui sui status obliis aliquid prolem suscepit. Post sacrilegum incontinentiæ peccatum solent hujusmodi filios, vel filias perditæ adamare, iisque, eorumque Matri elargiri, quæ vel Ecclesiæ, vel pauperibus, vel Parentibus indigentibus forent tribuenda. Ita gravissimè onerant propriam conscientiam, ipsorumque spuriorum, qui à multis Theologis, etiam ante Judicis sententiam, obligantur omnia, exceptis alimentis, legitimis hæredibus restituere: *Mol. d. 156., Less. l. 2. cap. 19. n. 58., Lugo d. 24. scilicet. n. 92.*

In aliud extremum incidunt illi Parentes, qui spuriorum obliis, expleta improba libidine, illos sine alimentis jure naturæ debitis, derelinquant. Moneant ergo Confessarii hujusmodi Parentes de alimentorum obligatione, & de dote danda filiabus. Quod si Pater, vel Mater sint mortui proximi, suadeant secretè dare spurio, quod pro alimentis necesse est, vel illum commendent hæredi, exponendo ipsi propriam obligationem. Ceterum potest illi Pater etiam aperte suffragari, relinquendo heredem filium spurii, nam tunc iste Patri conferet alimenta; & hoc suaderi potest, si deessent legitimi: *Lugo d. 24. n. 117.* Vel etiam juxta probabilem sententiam poterit illi suffragari, pupillariem substituendo spurium filio legitimo: *Andr. à Matr. Dei de Cont. cap. 5. n. 65.*

III. Cantus esse debet Confessarius post mortem Patris, qui uni filio reliquit hereditatem, aliis verò solum legitimam; nam hi, qui tunc pro sua legitima clamitant, multoties Patri multa subripuerunt, & multoties illum plura solvere coegerunt suis vitis, ac ludis. Istorum autem nullam faciunt mentionem, & volunt sibi abjudicari integram legitimam ex bonis paternis. Videndum ergo serid est, an præfati possint Patrem illa condonasse, vel potius aliquo modo significaverit velle se in filii portionem computare, nam tunc ista ex sua legitima detrahere filius deberet. Porro ex amore Patris erga filium, & ex ipsius divitiis, si aliud certè non constet, desumi potest prudens argumentum voluntatis ipsius.

IV. Animadvertere etiam debet Confessarius moribundi non posse ipsum relinquere alicui sua bona, cum onere illa postea tradendi spurio. Quidquid igitur sit, an spurius teneatur tradere hæredi, vel sibi possit retinere, qua in re variant Theologorum opiniones, certum est moribundum peccare ita disponendo, & promissarium ita promittendo, quia gravem fraudem committunt ad-

versus justissimas Leges id prohibentes.

V. Juxta nostrum statutum legitima ita est computanda. Si unus tantum Filius superviverit, legitima in tertia parte bonorum omnium constituitur. Si duo filii in dimidia. Si tres, aut numero plures erunt, in duabus partibus bonorum omnium constituitur legitima. Et si alter filius vivat, & ex altero præmortuo Filii (qui respectu ejus deus, cujus agitur hereditate Nepotes erunt) superviverit, eodem modo, quo supra, legitima debita est; hoc addito, quod in dividenda legitima, dicti Filii, ac respectivè Nepotes, uti Patrem repræsentantes, debent partem, quæ Patri obtigisset, dum viveret, tantum obtinere, ut sic eis eadem portio cedat quæ cuicque ex Patris: Notandum, quod si Filiis præcedentibus, Nepotes tantum supervivant, eadem regula servanda sit, quæ de Filiis tradita est. Hinc si ex filio unico præmortuo, tres Nepotes adsint, legitima bes erit, scilicet duæ ex tribus partibus bonorum. At si ex duobus Filiis præcedentibus tres, vel plures superviverint Nepotes, puto legitimam fore semissem, nempe medietatem. Hoc enim inter utrumque casum discrimen intercedit, quod in primo, Nepotes Avo succederent in capita, atque ita uti tres considerandi veniunt; in secundo verò cum ut proprium Patrem repræsentantes succedant, uti duo considerandi videntur. Quod dictum est de Nepotibus, intellige de Pronepotibus, ulterioribusque descendentibus masculis. Hactenus de legitima masculorum.

Si non adfuerint Masculi, sed una tantum Filia, legitima quarta pars bonorum erit: si duæ Filie tertia pars: si tres, vel plures dimidia totius hereditatis erit. In numero Filiarum computanda sunt Neptes ex filio masculino prædefuncto, cum enim succedant in capita insimul cum Filiabus, ac si Filie essent computari debent. Et si ex filia præmorta Neptes sint, hi matrem repræsentantes, in stirpem succedunt, & portionem legitime, Matri debitam, obtinebunt. Si verò ex filia præmorta Nepotes sint, id teneas quod dictum est de nepotibus. Si demum ex filia prædefuncta Nepotes, & Nepotes supervivant, Nepotes tantum, Neptibus exclusis, portionem, quam vivens mater habuisset, consequentur.

Hæc in specie. Modò aliqua generatim animadvertenda. Et primò prædicta locum habere, si qui legitimam consequi debet, ab intestato succederet ei, de cujus hereditate agitur. Re tamen vera, successo in legitima super exposita, responderet successioni ab intestato, propterea dicta limitatio intelligenda est, si aliud præter ordinem non obstat, puta quod non fuerit legitimus & naturalis: quod realem abdicativam, nemine contemplato, renunciationem fecerit, & similia. Secundò, si de hereditate Matris sermo sit, legitima supra statuta, non possit præjudicare lucro, quod Viro in rebus Dotibus competit juxta *c. 19. lib. 2.*, atque idè prius detrahendum sit dictum lucrum, & dein super reliquo metienda legitima. Tertio, supra disposita non militare in prima dote, & corredi secundo Viro collectis, dum filii ex utroque matrimonio suscepti fuerint, & Mater vivo adhuc Viro decesserit, quia cum juxta *cap. 21. lib. 2.* in duabus ex tribus partibus dictæ dotis, & corredorum succedere debeant Filii, seu Filie secundi Matrimonii, sublata Matri disponendi facultate, abest sermo de legitima. Quarto, pari modo supra disposita defecere respectu dotis, si mulieri, secundis nuptiis contractis; Vir superviverit, & Filii primi Matrimonii superviverint, quia cum in tali casu de tota dote disponant statuentes, & mulieri omnis auferatur facultas, ut videre est *cap. 20. lib. 2.*, inutilis est de legitima quælibet questio. Quintò, quod Filia dotem à Patre receptam,

& Filii, seu Filia dotem, quam Mater ab Avo obtinuit, in partem legitimam computare debeant, ita ut si centum pro legitima habiturae forent, & sexaginta data fuerint in dotem, quadraginta tantum postulare valeant. Idem dic de Patrimonio Ecclesiastico, quod Pater Filio constituerit. Sexto demum animadvertendum prius de cumulo hereditatis, quam computetur legitima, detrahendum esse a alienum, & funeris expensas, quae tamen à Viro prudenti, habita ratione conditionis defuncti, iustae, & necessariae reputentur.

CAPUT V.

De Substitutionibus.

Q. I. Quid sit Substitutio, & quotplex.

R. I. Substitutio in praesenti nil aliud est, quam *vocatio unius, vel plurium ad hereditatem, casu quo haeres, vel haeredes instituti à Testatore nolint, vel non possint adire hereditatem*: Covarr. de testam. cap. Rayn. §. 4. Locum etiam habet in Legatis, ut constat ex leg. ut haeredib. 50. ff. de Legat.

R. II. Substitutio multiplex est, nempe: vulgaris, pupillaris, exemplaris, reciproca, fideicommissaria, & compendiosa.

Q. II. Quid sit substitutio vulgaris.

R. Substitutio vulgaris eadem est ac directa, & habet locum, dum Testator testandi capax haeredi instituto, nolenti adire hereditatem, vel impedito à morte, seu à lege illam adire, vel impedire, sive suum nempe, sive necessarium, aut extraneum vocat ad hereditatem. Quod si in hac substitutione expressè non exprimitur impedimentum, quod haeres institutus forte habet à Lege, adhuc tamen & in hoc casu habet locum substitutio vulgaris; semper enim praesumitur Testatorem velle hereditatem transire ad haerem substitutum, quando haeres institutus non valeat eam adire: Mol. d. 183. n. 2.; Covarr. cap. 16. de test. §. 4. n. 5. Extinguitur autem hac vulgaris substitutio, si de facto haeres institutus succedat in hereditate: leg. post aditum C. de impuberib. seu si substitutus moriatur ante Testatorem, vel antequam haeres institutus adeat hereditatem, haereditas etenim non adita ad haeres non transmittitur: Mol. disp. 183. n. 8.

Q. III. Quid sit substitutio pupillaris.

R. Hac substitutio habet locum, quando parentes instituunt filios haeres in aetate pupillari, sive ante annos pubertatis hac conditione, ut si moriantur in tali aetate, in qua non possunt facere testamentum, alter succedat in hereditate, & ita jus tribuit facultatem Patri ut testamentum faciat pro filio: §. Igitur Instit. de pupillar. substit. Haeres autem ita substitutus, decedente filio in aetate pupillari, non solum debet habere bona, quae pupillus habuit à Patre, sed quomodocumque ad eum pertinentia, nempe & quae habuit à Matre, Sorore, donatione &c. leg. sed si plures 10. §. 5. ff. de vulg. Lugo d. 24. sect. 8. n. 146.; Less. l. 2. cap. 19. d. 7. n. 79.

Ut verò valida sit hac pupillaris substitutio, plura sunt necessaria. Primum, ut ille, cui sit substitutio sit in potestate Testatoris: leg. 2. ff. de vulg. Secundum, ut substituens prius faciat pro se testamentum, & deinde pro filio impubere, quem scribere debet haerem in eodem testamento: ibidem. Tertium, ut ille, pro quo sit substitutio, mortuo Testatore, fiat sui juris, & non incidat in alterius potestatem: ibidem. Hinc Avus non potest Nepoti impuberi aliquem substituere, eo enim mortuo, Nepos remanet sub potestate Patris. Eadem ratione Pater non potest aliquem substituere filio, vivente Avo.

Ceterum expirat hac substitutio pupillaris, si pupillus ita adest ad annos pubertatis, ut possit testari; si vivente Patre filius exeat a patria potestate; & si substitutus moriatur ante pupillum.

Q. IV. Quid sit substitutio exemplaris.

R. Hac substitutio adinventum est ad exemplum pupillaris, & tunc intervenit quando Parentes filii furiosis, & mentecapitis alium haerem substituant, casu quo moriantur in tali statu: arg. §. 1. Inst. de pupill. subst. & leg. humanitatis 9. C. de impub. & aliis subst. Quia tamen hac substitutio non fundatur in patria potestate, sed in humanitate, & affectu parentum: arg. cit. leg. humanitatis, hinc eam facere non solum pertinet ad Patrem, sed etiam ad Matrem; sicut etiam vel filius sit impubes, vel pubes, ut patet etiam arg. §. 1. Inst. de pupill. subst. Extenditur etiam à DD. ad quemcumque filium ex aliquo corporali defectu testari impeditum, ut dixi suo loco de surdis, & mutis &c. Oportet autem in hac exemplari substitutione servare ordinem in personis substituendis, ita ut primò substituatur descendentes illius, cui sit substitutio, & in horum defectu ipsius fratres: leg. humanitatis 9. C. de impuber. & aliis subst. Expirat hac substitutio exemplaris, si furiosus, mente captus vel alia infirmitate testari impeditus convalescat: §. 1. Inst. de pupill. Oportet tamen hoc non esse pro brevi tempore, quia tunc substitutio non totaliter expirat. Si tamen tempore lucidi intervalli mente captus faciat testamentum, sicut aliàs dictum est, validum erit, & tunc certè evanescet dicta substitutio: Menoch. l. 4. de Praesumpt. praesumpt. 50. n. 1. Expirat item substitutio exemplaris, si furiosus, vel alteri ut supra impedito, nascantur liberi; potuit enim furiosus, seu mente captus ante hanc infirmitatem contrahere matrimonium: leg. ex facto 43. ff. de vulg. Videantur etiam modi supra notati, quibus expirat substitutio pupillaris.

Q. V. Quid sit substitutio reciproca, & compendiosa.

R. Substitutio reciproca est illa, qua Testator plures instituit haeres, eosque sibi invicem substituit haeres, ut si instituatur haeres Petrus, & Paulus, & ad invicem substituatur: leg. jam hoc iure 4. ff. de vulg. Ab hac reciproca substitutione differt compendiosa, quia prima plures sibi invicem substituuntur; in compendiosa autem non intervenit reciproca substitutio, sed compendio verborum plures continentur substitutiones, ut si Pater instituit Titium filium suum haerem, eique decedenti substituat Cajum. Hac autem substitutio induere potest naturam ceterarum omnium substitutionum. Si igitur filius obeat ante Patrem testatorem, substitutio erit vulgaris; si mortuo Patre ipse in aetate pupillari post aditam hereditatem moriatur, vel hereditatem repudiet, substitutio erit pupillaris; si verò moriatur in amentia, vel alio impedimento naturali impeditus testari, erit exemplaris.

Q. VI. Quid sit substitutio fideicommissaria.

R. Substitutio fideicommissaria dicitur illa, qua quis non accipit hereditatem immediate ab ipso Testatore, sed mediante haere prius instituto, qui gravatur à Testatore, ut alteri restituat suam hereditatem, vel partem ipsius: arg. §. 1. & 2. Inst. de fideicom. haered. Mol. d. 162. n. 2.; Less. l. 2. c. 19. d. 7. n. 85. Quia substitutus obtinere debet hereditatem ab haere prius instituto, hac substitutio dici solet obliqua, seu indirecta, & non solum fieri potest in testamento, sed etiam in Codicillo; quamvis etenim in isto fieri haud possit directa haereditas institutio, bene tamen potest haeres jam institutus gravari. Si haeres directus, & fideicommissio gravatus moriatur ante Testatorem, evan-

escit substitutio fideicommissaria, nam fideicommissarius accipere debet hereditatem ab haere ad id gravato. Eadem ratione evanescit, si dictus haeres non adeat hereditatem, quamvis à substituto fideicommissario moneri possit, & in iudicio vocari, ut hereditatem adeat. Ceterum si substitutio facta sit favore pig causa, hac adit fideicommissus, etsi haeres hereditatem non adeat: Tiraquell. privil. caus. pia 32. & 66.

Hic tamen rursus advertendum posse haerem gravatum trebellianicam detrahere, de qua in superioribus dictum est. Poterit etiam haeres necessarius legitimam detrahere, nisi hoc impediatur à Testatore, de qua re agunt Legittae.

Plenè de his substitutionibus tractant Legittae, & Canonicae, sed mihi satis fuit praedicta adnotasse, ne à Theologo termini ignorentur.

Regula in praxi adnotanda.

Occurrere potest casus, in quo Confessarius facile potest errare, si nempe filius, cui Pater aliquid substituit, moriatur in aetate pupillari. Facile credit Confessarius substituto nil aliud tradendum esse, quam quod filius habuit à Patre, cum tamen demptis expensis, & convenienti animae subsidio, debeat obtinere quidquid pupillus, seu impubes quocumque modo acquisivit. Hoc idem DD. extendunt ad substitutionem exemplarem: arg. §. 1. Inst. de pupill. subst. & leg. 9. Cod. de impub. & aliis subst. Covarr. de testam. c. 10. num. 10.

Fortasse etiam errabit, vel anceps erit Confessarius in iudicando quid iuris, si filius post mortem Patris, vel impubes, vel pubes repudiet hereditatem, quid nempe obtinere debeat substitutus. Sciat ergo hodie communiter, & receptam esse eam sententiam, qua dicitur substitutum ex tacita vulgari substitutione succedere debere in bona Testatoris. Ratio desumitur ex ipsius praesumpta voluntate; si etenim volebat quod dum filius haeres institutus impubes decessisset, & propria, & filii bona ad substitutum devenissent, praesumi certè potest, si filio repudiante hereditatem, voluisse substitutum saltem sua bona obtinere ex tacita vulgari substitutione: arg. leg. haeres mei 57. §. 1. ff. ad S. Conf. Trebell. Covarr. cit.

CAPUT VI.

De Legatis, & Legatariis.

Q. I. Quid sit Legatum.

R. Ut colligitur ex §. 1. Inst. de legat. Legatum, quod confundi solet cum fideicommissio particulari: leg. 1. ff. de legatis 1. ita est definitum: Donatio quadam à Defuncto relicta, & ab haere praestanda. Dum dicitur donatio quadam, significatur legatum non extendi ad totam hereditatem, sed ad aliquam particularem rem ipsius Testatoris. Additur à Defuncto relicta, tum quia res legata ordinariè non obtinetur nisi post mortem Testatoris; tum quia tunc legata accipere solent suam firmitatem, quamvis aliquando ipse Testator ante mortem consignet rem legatam legatario. Verùm in definitionibus inspicendum, quod ordinariè solet evenire, cum contemnant Legislatores quae semel, aut bis accidunt: leg. jura & segg. de legat. Dicitur demum ab haere praestanda; nam, ni aliter praescriperit Testator, vel consenserit haeres, legatum sumendum est de manu ipsius haereditis; imò eo privatur Legatarius, si capiat propria auctoritate: leg. non dubium 5. C. de legat.

Q. II. Quid requiratur ad valorem legati.

R. I. Primum, requiritur ut legatum factum sit

ab eo, qui ius habet testandi; nam omnes & soli illi, qui possunt testari, possunt legare: leg. 2. ff. de legat. 1. Praeterea requiritur, ut instituatur legatarii ii, qui possunt haeres institui: §. Legat. 24. Inst. de legat. Quinam praefati sint, videndum est ex dictis supra cap. 4.

Excipiendi tamen sunt Fratres Minores, qui non possunt esse haeres, bene tamen quoad aliqua legatarii. Et quidem, si legatum sit pro Ecclesia, & Sacrificia, ita ut respiciat ea, quae pertinent ad Divinum cultum, etsi sit annuum, & perpetuum, potest ab illis consequi; in Clementina etenim Exivi &c. de verb. sign. non prohibentur ni legata quoad eorum victum: Sanchez in Dec. tom. 2. l. 7. c. 26. n. 10. Si verò legatum sit quoad victum, vel alias Fratrum necessitates, solum illius capaces sunt Minores, si unica solutione adimpleatur, & dum quantitas legati, non sit immoderata, adeoque laxiva voti paupertatis. Barbosa. jur. Eccles. p. 2. lib. 3. c. 27. num. 76. Hinc annui redditus etiam pro Missis celebrandis sunt interdicti Minoribus; cum enim inter immobilia numerentur. Clem. exivi §. Cumque annui; ledunt ipsorum strictissimam paupertatem: Sanchez. loc. cit.

Q. III. An corrumpat legatum factum in testamento nullo.

R. Quid dicendum sit de legatis piis dixi supra cap. 2. Quod verò corrumpat legata profana habetur l. 1. ff. de jur. Codicill. & leg. ex testam. 29. C. de fideicom. Si nihilominus testamentum habeat clausulam codicillarem, hoc est, quod saltem valeat in valore codicilli, tunc sustinentur legata, si adint quae necessaria sunt ad codicillum. Item sustinentur, si Testamentum dumtaxat nullum sit ex praeteritione haereditis necessarii: Novell. 115. cap. 13. ad fin. Vel si ipsemet haeres fateatur voluntatem Defuncti: leg. non dubium 16. C. de testam.

Q. IV. Quot testes necessarii sint ad valorem legati profani.

R. Si legata profana fiant extra testamentum, de iure communi requirantur quinque testes, sive sint rogati, sive fortuito venerint. Oportet tamen adesse eo tempore, quo sit legatum, & si in scriptis fiat, debent se subscribere; si verò fiat oretenus, ut verè fieri potest, vel etiam nutibus; cap. indicant 4. de test. Ant. à Spir. S. tr. 10. d. 16. num. 731. tunc non est necesse se subscribere: leg. fin. ad fin. C. de Codicill. Ut dictum autem est, non sunt necessarii testes, si ipsemet haeres audivit voluntatem Testatoris. De testibus necessariis ad valorem legati pii dictum est supra cap. 3.

Q. V. Quotplex sit legatum.

R. Alia sunt legata pura, alia in diem, alia conditionata, alia sub modo, alia sub causa, alia sub demonstratione.

Legatum purum, quamvis illud sit, quod sit nulla adjecta conditione, modo, tempore &c. nihilominus communiter accipi solet pro legato facto sine ulla conditione in futurum: leg. haeres meus 79. ff. de cond. & demonst.

Legatum in diem tunc datur, quando Testator aliquid legat tradendum tempore determinato post ipsius mortem, e. g. post mensem, post annum &c. arg. tot. tit. ff. quando dies legat. cedat. Quod si tempus indeterminatè apponatur, e. g. quando talis navis adveniet &c. legatum non in diem, sed potius dicitur conditionatum. Hac est autem natura legati in diem, ut ab haere post aditam hereditatem statim contrahatur obligatio illud solvendi tempore à Testatore determinato; quapropter si post mortem Testatoris moriatur Legatarius antequam adveniat dictum tempus, solvendum est haereditibus legatarii: leg. si post diem 5. princ. & leg. si dies opposita 21. ff. quando dies leg. cedat.

Legatum sub conditione, seu conditionatum proprie

præ non est illud quod factum est sub conditione de præterito; ut *si merces vendita sint*, vel de præterito; ut *si pater meus vivit*; nam cum istæ conditiones jam sint vel veræ, vel falsæ, faciunt contractum, seu legatum statim transire in purum & absolutum, si veræ, & evanescere; si falsæ sint. Hinc nullatenus adum suspenduntur: *leg. cum ad præsentem ff. si certum petat.*, & *S. Conditiones 6. Instit. de verb. obl.* Propriè igitur legatum conditionale illud est, quod fit sub conditione de futuro, v. g. *si navis adveniet*, adeoque suspenditur ejus obligatio usque dum purificetur conditio.

Legatum sub modo valde simile legato conditionato, datur quando Testator legat aliquid cum aliquo gravamine; ut si Titius legat mille aureos Cajo cum onere, ut faciat tot missas celebrare &c. Istud legatum exprimi solet per dictionem *ut*, & conditio per *si*, & statim valet; unde si legatarius moriatur, transmittitur cum onere ad hæredes, dummodo per eos æquè ac per legatarium potuerit adimpleri: *Gloss. in cap. verum 4. de cond. appof.*, & *arg. l. 1. 2. & 3. de donat.*; quæ sub modo; *Mol. d. 208.*

Legatum sub causa, seu ex causa intercedit quando Testator exprimit finem, seu causam præteritam, vel præsentem, ob quam facit legatum; nam si exprimat causam de futuro est potius legatum sub modo. Erit igitur legatum ex causa, si e. g. Testator dicat se legare Cajo aureos 100. quia pauper est, quia sibi affinis &c. *arg. leg. demonstratio falsa 17.*, & *leg. cum tale 72. S. Falsum &c. ff. de cond. & dem. Mol. disp. 209.*

Legatum demum sub demonstratione datur, vel quando Testator, dum aliquid legat, exprimit aliquam circumstantiam personæ cui legat; ut si legat 100. aureos Cajo sibi affini, vel Virgini &c.; vel quando designat in particulari rem, quam legat, ut si legat 100. aureos extantes in tali scrinio, vel sibi debitos à Sempronio &c. *arg. leg. demonstratio falsa 17.*, & *leg. cum tale 72. S. Falsum &c. ff. de cond. & dem. Mol. disp. 209.*

Q. VI. Quandonam præfata legata corrumpantur.

R. I. Cessant omnia legata, si legatarius moriatur ante Testatorem. Si verò moriatur post Testatorem, etsi hæres non adiverit hæreditatem, legatum debetur hæredibus legatarii; ut enim postea dicemus, debetur legatum legatario à die mortis Testatoris.

Altera causa, ex qua cessant legata, est notabilis ingratitude legatarii; & in hoc casu non debent Theologi, qui censent revocatum legatum, etiam si Testator, cum potuisset, expressè non revocaverit: *Ant. à S. B. d. 16. n. 760.* alique apud ipsum. Secus dicendum si tacitè, vel expressè in amicitiam redierit.

R. II. Legatum conditionale expirat, si non adveniat conditio honesta, & possibilis, sub qua relictum fuit à Testatore; nam non adimpleta conditio ne cessat voluntas Testatoris. Dixi; conditio honesta, & possibilis; nam si conditio sit impossibilis, hoc est, à natura non implebilis, vel à lege reprobata, quo casu dicitur etiam *surpis*, sicut habetur pro non adjecta in testamento, ita & in legatis: *S. Impossibilis Instit. de hered. instit.*, & *leg. conditiones 14. ff. de cond. instit.* Tunc igitur legatum consideratur ut absolutum, & purum, ac debetur statim legatario, tanquam si factum fuisset sine ulla conditione.

R. III. Si legatum fuerit ex certa causa, corrumpet, si hæres concludenter probet Testatorem alicui legatum non fuisse facturum, si scivisset falsam esse causam, quam expressit; secus si non sufficienter probet: *S. Longe 31. Instit. de legat.*, *leg. demonstratio falsa 17. S. Falsum 6. ff. de cond. & demonstr. Mol. d. 209. num. 8.* Quod si erretur in per-

sona, puta si quis legaverit 100. aureos Titio, quia putavit suam Nepem, tunc statim corrumpit legatum; quia præsumitur Testatorem non legaturum, si errorem scivisset; & idem dicitur dum erratur circa personam in instituendo hæredem: *leg. quoties 9. ff. de hered. instit.*, & *leg. si Pater 4. ibid.*

Limita præfata doctrinam, quando agitur de legato pio; tunc enim quomodocumque falsa existat causa expressa à Testatore, vel erraverit in persona; adhuc tamen semper adimplendum est; & idem dicendum quamvis legatarius ante Testatorem moreretur. Ratio est quia, in legatis piis Testator principaliter contemplatur suffragium animæ suæ, quod motivum cum semper subsistat, consequens est legatum esse adimplendum. Quod si adimpleri non possit in opere à Testatore designato, in aliud est commutandum, ut dicam infra &c. *Mol. d. 249. num. 7.*, *Laym. l. 3. tr. 5. c. 11. num. 10.*

R. IV. Si legatum factum fuerit cum demonstratione, certum est sustineri legatum, si extet res legata, & constet de persona, cui res fuit legata, quamvis Testator erret in alicujus circumstantiæ demonstratione. Hinc si Titius legaverit decem. Cajo tutori, si extet 10. aurei, & constet Titium voluisse eos Cajo legare, sustinetur legatum, quamvis Cajo non sit tutor: *leg. falsa demonstratio 17. princ.*, & *S. 1. ff. de cond. & demonstr.* Suffragatur etiam aperta ratio, quia constat de voluntate Testatoris. Si verò Testator erraverit in substantia personæ, corrumpit legatum ex didis in superiori responsione. Corruit etiam, si res, quæ demonstratur; omnino non existat; ut si Testator legat 10. aureos sibi debitos à Cajo, qui re vera nihil debeat: *leg. si sic 75. ff. de legat.*, vel si leget pecuniam extantem in tali loco, quæ tamen ibi non reperitur: *leg. 1. S. Sed est dotem 7. ff. de dot. privileg.* Quod si non tota ibi reperitur, sed pars ejusdem, valet legatum quoad hanc partem: *leg. si servus 18. S. Qui quinque 10. ff. de legat. 1.* Idem dicendum quoad cessationem legati, si Testator ipse consumpserit rem, quam legaverat; ut si consumpserit triticum sui horrei Sempronio relictum. Quod si aliud substituerit, vel etiam auxerit, totum istud debetur Legatario, quia talis præsumitur voluntas Testatoris: *Anton. à Spir. S. d. 16. n. 761.*

Q. VII. An sustineatur legatum rei alienæ.

R. De jure civili si Testator scivit rem esse alienam, & adhuc eam legavit, sustinetur legatum, & præsumitur voluisse hæredem de Domino; & si iste vendere recuset, voluisse dandum Legatario quantum res ipsa æstimatur: *S. Non solum 4. Instit. de legat.* ubi tamen innuitur pertinere ad legatarium probare Testatorem scivisse alienam fuisse. Si verò Testator ignoraverit esse alienam, tunc distinguendum est. Si legatum factum sit personæ non tam proximæ Testatori, vel cui non multum teneretur, tunc præsumi potest quod, si scivisset esse alienam, non legasset, & ita corrumpit legatum: *S. Non solum cit.* Si verò legatum factum sit personæ satis proximæ Testatori, ut uxori, vel alteri amicitiæ satis ipsi conjunctæ, seu à quâ multa accepisset beneficia, tunc quia cessaret supradicta præsumptio, legatum subsisteret: *leg. cum rem alienam 10. ff. de legat.*

Quamvis autem putent aliqui hujusmodi legatum rei alienæ jure canonico improbari, re vera tamen etiam tali jure ex communiori opinione subsistit, nam validum supponitur: *can. si Episcopus 5. r. 9. 5.* Nec obstat *cap. filius 5. de testam.*, nam ibidem solum dicendum est improbari, quod voluerit Legatarius rem alienam sibi legatam retinere, invito Domino; non verò quod hæres teneatur Legatario pretium illius erogare, nolente

domino eam vendere, ut supra dictum est: *Pirring. de testam. n. 84.*, *Covarr. in cap. filius 5. de testam. n. 6.*

Q. VIII. Quandonam Legatarius acquirat dominium, & fructus legati sibi facti.

R. I. Si legatum sit purum, & rei certæ, & in individuo determinatæ, Legatarius acquirat dominium legati post aditam hæreditatem ab hærede: *leg. si tibi homo 86. S. 2. ff. de legat. 1.*, *leg. si nemo 181. ff. de reg. jur.*, *leg. nemo 1. ff. de testam. tutel. Mol. d. 181. & 194.*, *Gomez. var. resol. c. 12.* Et ratio est quia, ex didis supra, legata præfanda sunt ab hærede, unde ante acceptationem hæreditatis non potest haberi ipsorum dominium. Verum tamen est, quod post aditam hæreditatem fictione juris retrotrahitur dominium ad diem mortis Testatoris, ab ea die etenim legatum debetur: *leg. si post diem 5. S. 1. ff. quando dies leg. ced. l. cedere 213. ff. de v. sign.* Remanet nihilominus libertas legatario repudiandi legatum, antequam illud acceptet, quamvis acquirerit ipsius dominium, secus postquam acceptavit: *Mol. disp. 181.*

R. II. Fructus, qui sunt pars rei legatæ, ut si legatus fuerit grex, & deinde alia oves nascantur, pertinent ad legatarium: *leg. 20. ff. de leg. 1. S. 10. Instit. de leg.* Idem dicendum de fructibus pendentibus in prædio legato.

Quoad alios verò fructus quamplures sustinent deberi à die mortis, vel saltem aditæ hæreditatis; cum etenim ab eo tempore legatarius acquirat dominium legati, consequens videtur & fructus ipsius ad illum pertinere: *Mol. d. 194. &c.* Alii è contra non improbabiler sustinent hanc doctrinam non habere locum, dum jus aliter disponat, & aliter clarè dispositum contendunt: *leg. fin. C. de usur. & fruct. leg.* Hinc dicunt fructus legati non deberi nisi postquam Legatarius petierit legatum, & hæres fuerit in mora solvendi.

R. III. Si legatum non sit de re determinata, sed in genere, fructus intermedii, antequam scilicet legatarius obtineat legatum, pertinent ad hæredem, si non fuerit in mora solvendi: *Gomez. tom. 1. var. res. c. 12.*, *Mol. disp. 194. n. 13.*

R. IV. Si legatum sit in diem, vel sub conditione, non debentur Legatario fructus legati, nisi postquam advenerit dies legati, vel adimpleta fuerit conditio; nam solum tunc acquirat dominium ipsius legati: *arg. leg. unica S. Si autem 7. C. communia de legibus.*

Q. IX. An legata possint converti in usum divertum ab eo, quem designavit Testator; & à quo fieri possit.

R. I. Si commodè voluntas Testatoris possit adimpleri, ea omnino attendenda est in executione legatorum; nam omnia jura clamant habendam esse pro lege: *leg. verbis 120. ff. de v. sig.*, *Novell. 22. cap. 2.*, *cap. nos quædam 3. de testam.*, & *can. 4. caus. 13. q. 2.* semper cum tamen legibus non repugnet: *Novell. 1. in præfat. S. 1.*, *leg. nemo potest 55. ff. de legat. 1.*

R. II. Etiam si ultima Testatoris voluntas commodè possit adimpleri, nihilominus S. Pontifex etiam relicta ad causam piam valide, & licitè in alium usum potest convertere: *arg. Clem. Quia contingit de relig. domib.*, & *leg. 1. & 4. ff. de admin. rer. ad Civit. pert. n.* Ratio est quia, ultraquam quod quæcumque pia dispositio Testatoris videatur tacitè subordinata dispositioni Capituli Ecclesiæ, constat S. Pontificem utpote Præpositum toti Christianæ Reipublice posse, & debere ordinare quæ magis ei videntur utilia, adeoque & convertere in alium usum, quod disposuit Testator, etiam si voluntas ipsius commodè possit adimpleri.

R. III. Quamvis non pauci Authores denegent Episcopo facultatem commutandi etiam in usum

meliolem voluntatem Testatoris semper cum commodè potest adimpleri, èd quod ex didis, ut lex servanda sit; nihilominus id ei concedendum, etsi voluntas defuncti possit adimpleri, semper cum locum habet epikeja, nempe rationabilis interpretatio, non fuisse alienum Testatorem, ut variatis circumstantiis in alium posset usum converti. Sicut igitur per epikejam recedi potest ab aliarum legum observantia, ita & à voluntate Testatorum. Hinc facillimè concedendum est Episcopo posse commutare Defunctorum voluntates in melius, & etiam in æquale, maxime si adfit iusta causa; nam tunc bene interpretari potest non fieri contra mentem Testatoris. Certum autem omnino est posse hujusmodi voluntates commutare, quando vel de jure, vel de facto non possint adimpleri, vel si quæ reliquit Testator, non sufficiant ad intentum: *Barbosa de off. & potest. Episc. p. 3. alleg. 83. à n. 5.*, *Laym. tr. 5. c. 11. num. 11.* Requirendus tamen est hæredis consensus, si debet ipse expendere pecuniam in extendendo opus commutatum, quamvis non sit attendendus, si irrationabiliter contradicat.

Quæ dicta sunt de autoritate Episcopi quoad commutationem legati pii, idem dicendum de autoritate Principis quoad commutationem legatorum profanorum: *Bon. d. 3. de contr. q. ult. p. ult. num. 33.*

Q. X. Quid agendum, si hæreditas non sufficiat pro omnibus legatis.

R. Cum prius solvenda sint debita Testatoris, utpote quæ debentur ex contractu oneroso, quam legata, utpotè debita ex contractu gratuito, multoties accidit hæreditatem non esse sufficientem pro omnibus legatis solvendis, & tunc maxime quando datur locus heredi ut detrahat falcidiam. In tali casu non desunt qui velint omnia legata tum pia, tum profana solvenda esse pro rata, cum eis videatur esse par jus & ratio pro omnibus; & id est alicui legata sit certa res, & in individuo: *Sanch. in sum. t. 1. l. 4. c. 15. n. 40.*, *Ant. à Spir. S. de just. & jur. tr. 10. d. 16. sect. 14. n. 175.*, *Bon. d. 3. q. ult. p. ult. n. 27.* Verùm cum totum jus & ratio consequendi legata derivet à voluntate Testatoris, ego crederem plenè ante cætera solvenda esse legata, quæ respiciunt suffragium animæ Testatoris, puta de celebratione Missarum, quia talis credenda est fuisse mens Testatoris. Eadem ratione valde probabile est legata magis pia præferenda esse minus piis, ac demum post legata pia solvenda esse profana. Potest etiam dari gradatio inter ipsa legata profana, si rationabiliter præsumi possit quædam magis fuisse volita à Testatore: *Lugo. d. 20. sect. 5. à n. 90.* Sed videnda quæ statim dicam.

Q. XI. Quomodo legata sint interpretanda.

R. I. Supponendum est quod quamvis interpretatio legalis pertineat ad Legislatorem, ejusdem enim est condere legem, illamque interpretari: *l. 1. C. de leg.*, *cap. inter alias 31. de sent. excomm.*, & interpretatio judicialis ad Judicem in controversiis inter actorem, & reum, nihilominus interpretatio doctrinalis, & magistralis pertinet ad Theologos, & Doctores, de qua *Gloss. in cap. sicut enim 30. r. 1. q. 1.* Ea autem adhibenda est non inclaris, sed in dubiis, & obscuris, ut de se constat, & habetur *l. si quis 3. C. de liberis præteritis*, & dixi *tr. 3. q. 4. c. 2. quæst. 1.*

Regula autem omnino magistralis pro interpretanda mente Testatoris, dum dubium insurgit de aliquo legato, est attendere id quod judicari potest Testatorem prædilexisse; cum etenim obligatio dandi legatum, vel plus aut minus oriatur à voluntate Testatoris, eaque non melius innoscere potest ac ex ipsius prædilectione, id enim magis volumus, quod magis diligimus, nescio videre quæ

melior regula servari possit pro interpretando quid faciendum sit in legatis distribuendis. Hanc regulam sæpius inculcat *Card. de Luca in discurs. de Testamentis, & legatis*, & reputat esse Legulejorum inspiduram velle aliquam rem stare pro legato taxativè, si testator eam expresserit eodem contextu verborum, demonstrativè verò, si diverso contextu verborum. Bene proinde vult quòd si legatum præsumi possit prædilectum, debeat omnino integrè solvi ex aliis rebus Testatoris, quamvis res pro eo assignata expressa sit eodem verborum contextu.

Ex hac regula primò inferitur hæredem, saltem quoad legata profana, minus gravandum, quàm sit possibile, quia præsumitur prædilectus, ut ex diversis juribus habetur, & docet: *Rota p. 3. dec. 87. & p. 4. tom. 2. dec. 89. n. 15. & 16.* E' contra ruit regula, si persona, cui factum est legatum, possit præsumi dilecta plusquam hæres, ut evenire potest respectu uxoris, vel aliter legatarii, cui Testator exhibuerit plura argumenta benevolentia, ut innuit *Rota p. 7. dec. 129. à n. 7., & p. 9. dec. 131. n. 1. & 6.* Id etiam puto attendendum, dum aliqua legata facta sunt in remunerationem; nam & ex hac optimè deducitur mens, & voluntas Testatoris: *Mant. de tacit. l. 3. tit. 23. n. 17.*

Ex eadem ratione favendum est magis legato pio, quàm hæredibus, etsi hæres sit filius, quia præsumitur Testatorem animam prædiligere, cujus favorem respicit legatum pium: *Bordon. de leg. c. 4. num. 33.* Nihilominus neque id puto verum in circumstantiis, in quibus filii aliàs dilecti à Testatore nimis gravantur, si in dubio de quantitate legati interpretatio rigorosè ferret contra eos; & id maximè verissimum puto, si Testator non potuit prævidere tale gravamen, quia e. g. putabat locupletiorum suam hæreditatem, vel ex alia causa.

R. II. Aliæ regulæ sunt, quòd in dubio censendum sit Testatorem se voluisse conformare juris dispositioni, seu Statuto suæ Civitatis: ipsius verba esse interpretanda secundum communem modum loquendi, vel juxta consuetudinem regionis: non recedendum ab ipsius verbis, nisi cum manifestum est Testatorem aliter sensisse: non attendendum id, quod disposuisset, si prævidisset, quando de facto non disposuerit; immo subintrat alia regula quòd si voluisset, expressisset, ut observat *Rota p. 6. dec. 249. n. 14.*: in dubio an legatum sit pium, vel profanum, habendum esse pro pio: *Mant. de consuet. ult. vol. l. 3. tit. 3. n. 22., Barbos. l. 3. de jur. Eccles. c. 27. n. 9.*: Demum attendendam esse conditionem Testatoris, & Legatarii.

R. III. Alia regula, qua aliquando limitanda sunt maximè quæ dixi quoad legata pia, est considerare an ipse Testator dotaverit, vel jussit dotari illam piam dispositionem, quam præscripsit. Præscripsit e. g. Testator celebrationem tot missarum vel in perpetuum, vel ad tempus; atque hoc onus faciendi illas celebrare non imposuit hæredi, sed solum illi præscripsit assignare dotem alicui Cappellæ erigendæ, imposita Cappellano obligatione illas celebrandi. In hoc casu etiam si pereat fundus, vel fructus successu temporis non sint sufficientes pro celebrandis Missis præscriptis à Testatore, hæres non tenetur supplere. Ratio est quia, hæres non aliam habet obligationem, nisi quam expressit suis verbis Testator: *l. quidquid adstringenda, l. si ita stipulatus, l. Chrysogonus de V. Obl., dum proinde hæres assignaverit dotem injunctam à Testatore ad nihil amplius tenetur.* Neque refert dicere legatum pium, utpote prædilectum à Testatore, semper esse conservandum ab hærede eo modo, quo fuit ab eodem ab initio præscriptum; hoc etenim verum est, dum Testator non præcisè taxaverit quid faciendum sit ab hærede, nam tunc clarè constat nullam aliam voluisse ipsi imponere

obligationem. Ulterius nil obstat dicere hæredes ita facere aliquando legata pia, ut nolint successu temporum suos hæredes molestari, cum bene dignoscant intolerabile esse gravamen, si semper timere debeant deturbandos à pacifica possessione rerum suarum ex superveniente obligatione iterum e. g. dotandi Cappellam, seu supplendi fructuum diminutioni &c. Quòd si Testator potuit velle hæredem non amplius molestandum, sicut defacto multoties talis est Testatorum voluntas, hanc voluntatem non melius dignoscere possumus, quàm dum non imposuit hæredi obligationem satisfaciendi piis legatis ab ipso factis, sed solum voluit ab hærede assignandam dotem, seu fundum, ex cujus fructibus Ecclesia satisfaceret.

Hinc assignato fundo à quodam Testatore Ecclesie relicto, liberatus fuit hæres à quacunque obligatione, quamvis fructus facti fuissent multò minores iis, quos intellexerat Testator. Ità videre est in *Roman. Camerin. dot. Eccles. impres. p. 11. recent., & in Roman. Supplem. dot. 5. Decemb. 1653. cor. Cerro.* Liberatus pariter fuit hæres à supplendo defuncti fructuum, qui defervire debebant pro dotandis pauperibus puellis, eò quia fundum à Testatore designatum assignaverat: *Roman. dot. cor. Merlin. dec. 55.* Idem dicas de Missarum legatis, quamvis fructus sufficientes non percipiuntur, si hæres assignaverit præscriptum fundum, seu dotem: *Mantic. dec. 242. Brixian. in repertorio Decision. Borgnin. Pasqualig. de legat. pro celebr. Mis. q. 1026. Annotaz. l. 2. de Caus. piis cap. 8. n. 56.* Ac demum hanc doctrinam indubitata judicat de *Fargn. de jur. Patron. tom. 2. p. 2. can. 27. cas. 23. n. 5.* En ejus verba: *Est conclusio indubitata, quòd ubi agitur de dotatione, hæc hanc qualitatem habet, ut legitime ab initio facta in quantitate per Fundatorem expressa, hæres ad nihil amplius teneatur, si ea tractu temporis minuatur, sed detrimentum cedit Ecclesia.*

Ex his fundamentis putavi aliquibus ab hinc annis omnino liberandam quamdam nobilem foemina ab obligatione supplendi diminutionem fructuum, qua rarione celebrari non poterant omnes Missæ præscriptæ à suo Avo. Jam ab initio, dicebam, assignatam fuisse dotem præscriptam à Testatore, adeoque tutam esse in conscientia, si volebat supplere. Non defuerunt Contradictores, an verò jure alii judicent.

Remanet ergo hæredem solum supplere debere diminutionem fructuum, quoties illi injunctum sit à Testatore onus faciendi Missas celebrare. In tali igitur casu, etsi assignaverit Ecclesie fundum, ut ipsa sibi assumeret tale onus, debet supplere, si fructus minuantur; cum etenim Testator tale onus ipsi hæredi imposuerit, apparet annexum voluisse suæ hæreditati, quapropter ex ea supplendum est, si fructus fundi assignati minuantur.

Regula in praxi observanda.

I. Accidit aliquando Domesticos Moribundi, timentes ab ipso fieri aliqua legata, impedire ne accedat ad ipsum Notarius, vel ne loquatur Confessario coram Testibus, ut manifestet ipsi suam voluntatem. Reclamante postea conscientia, detegunt Confessario quàm impie se gesserint, & querunt quid agendum ut tanto crimini satisfaciatur. Confessarius igitur in praxi primò videat quid verosimiliter facturus fuisset Defunctus pro anima sua, quæ semper est prædilecta, & talem verosimilitudinem obtinere potest ex pietate Defuncti, ex divitiis domus, ex numero filiorum, quos reliquit, aliisque circumstantiis, & juxta talem verosimilitudinem taxet hæredem; eò magis quia, cum agatur de favendo animæ Defuncti, ordinariè loquendo, latior interpretatio est attendenda.

Hinc

Hinc cum mihi relatum fuisset, quendam saltem indirectè impedisse Conjugem à faciendo testamento, vel ab explicanda coram Testibus suam voluntatem quoad legatum pro aliqua sua, censui debuisset impendere in suffragium Defunctæ quendam notabilem summam, quam testatus est Confessarius sibi dixisse velle pro suffragio animæ impendi. Ratio mihi erat quia, quamvis etiam quoad legata pia nemo cogatur credere Confessario Defuncti, nihilominus dum Defunctus impeditur à conficiendo Testamento, tunc adimplendum est quod credi debet Testatorem voluisse. In præfato autem casu aderat omne fundamentum credendi Confessario, nam mulier erat piissima, & paucos relinquebat filios ingentibus divitiis affluentes. Præterea neque suspectæ fidei poterat esse Confessarius, cum neque pro se, neque pro suo Monasterio vel unicam Missam celebrandam exposceret.

Quoad alia legata, quæ forte factura fuisset persona moribunda, de qua in præfati regula, Confessarius taxare debet hæredem ut solvat quantum valet spes illorum, qui sperabant sibi faciendum aliquod legatum, quales sunt famuli, & famulæ, vel aliqua alia persona, quam Defunctus proferebat speciali amore.

II. Secundò, advertat Confessarius quandoque ab hærede differri aperitionem Testamenti, ne statim cogatur solvere legata, quæ in eo esse dubitat, vel præsentit. Dum verò, transacto aliquo tempore, aperit testamentum, sufficienter putat suffragium factis facere, si tunc tradat rem legatum. Advertat igitur Confessarius hunc hæredem fuisse in mora culpabili solvendi, quia malitiosè distulit legere testamentum, adeoque non satisfacere propriæ conscientia, si infirmum non tradat fructus rei legatæ, si legatum consistebat in aliquo fundo fructifero; vel lucrum cessans, seu damnum emergens, si legatum consistebat in pecunia, quam Legatarius negotiationi exposuisset, vel si ex eâ aliquem censum e. g. redemisset.

III. Habent quandoque Ecclesie antiqua legata, quæ ex variatione temporum, & morum habent usum vel prosumum inutilem, vel parum conducendum ex Dei gloriam; ut esset legatum, quod habet quædam Ecclesia publicè exponendi tot farcinas vini in publica platea non pro pauperibus, sed pro quocunque, qui etiam vellet se inebriare. Pro his, & similibus legatis adeundus esset Episcopus ut in meliorem usum commutaret. Ad sedandum autem populum Rector, vel Plebanus debent ipsum commonefacere, quàm gratum Deo sit familia legatæ pauperibus distribuere, vel implicare pro dotandis puellis, vel pro aliqua Ecclesie necessitate.

Pariter, si Ecclesie habeant aliqua legata pro aliqua re particulari, qua abundat eadem Ecclesia, autoritate Episcopi commutanda sunt in aliquid aliud, cujus ipsam Ecclesia indigeat.

IV. Dum agitur de satisfaciendo piis legatis, & dubitatur de majori, vel minori quantitate non statim resolvendum est majorem dandam esse. Sed primò videat Confessarius an hæres fuerit valde dilectus à Testatore, & nimis gravetur integrè legatum solvendo; nam tunc bene potest præsumere voluisse aliquam diminutionem in favorem hæredis. Si verò tota prædilectio appareat pro legato, tunc bene judicari potest integrè solvendum, quamvis res quocunque modo assignata à Testatore non sufficiat pro illius solutione. Prædilectio autem ut plurimum præsumi debet quoad legata Missarum pro anima Defuncti adimplenda ab hærede.

V. Aliam regulam attendere debet Confessarius, quod nempe conveniens sit tribuere legatario. Ex hoc bene dignoscere potest qualis esse debeat e. g. calix, & planeta, quæ reliquit Testator;

tor; ditioerem etenim conveniens erat tradi à Testatore divite, & nobili, secus à Testatore non habente hujusmodi conditiones. Item majoris valoris præsumendum est tradi voluisse nobili Ecclesie, minoris verò Ecclesie rurali. Eodem modo discernendum, si Testator præscripsisset in genere aliquam elemosynam pauperibus distribuendam, nam largior tribuenda est, si Testator erat dives.

Hæc regula mihi etiam videtur attendenda in legatis profanis; quamvis etenim dici solet iis satis fieri, viliora tradendo, nihilominus puto attendendam conditionem Testatoris, & legatarii, & juxta eam in casu dubio adimplendum legatum, nam bene ex utriusque conditione dignosci potest voluntas Testatoris.

C A P U T VII.

De quibusdam particularibus Legatis.

Q. I. Quid dicendum de legato alicui facti sub hac conditione: *si non nupserit; vel si non nupserit Titio, Caja &c. vel si nupserit Petro.*

R. I. Præfata conditio de non nubendo, si respiciat vel virum, vel foeminam, qui non sint in statu viduitatis, habetur pro non adjecta, utpote contra favorem matrimonii, & bonum proveniens Reipublicæ ex filiorum generatione: *arg. leg. hoc modo 64. ff. de condit. & demonst.* atque ita aperte jura decernunt: *leg. si hoc 62. & seq. ff. eod.* Hinc præfata personæ, etsi nubant, consequuntur totum legatum. Si verò præfata conditio de non nubendo respiciat personas existentes in statu viduitatis, omnino subsistit, ut constat *Auth. cui relictum C. de indit. viduit. toll. & Novell. 22. cap. 43.* quibus juribus correctæ sunt antiqua, vi quorum ea conditio etiam pro viduis habebatur pro non adjecta.

R. II. Conditio apposita legato de non nubendo alicui particulari personæ, aliàs legatum amittatur, omnino valida reputatur: *leg. cum ita 63. ff. de cond. & demonst.* quia talis conditio non prohibet absolute matrimonium, cum alteri commode possit nubere ea persona, cui legatum sub tali conditione relictum est.

R. III. Conditio pariter de obtinendo legato, si quis nubat particulari personæ, cum honesta sit, non est cur non debeat attendi. In duobus tamen casibus corrumpit; nempe si Pater puellæ, cui legatum relictum est sub tali conditione, nolit illam ducere Petrum; nam consensus Patris requiritur, ut puella honestè nubat: eo ergo renuente, talis conditio ut turpis reputatur, adeoque habebitur pro non adjecta, & puella legatum consequetur: *Ant. à Spir. S. in Direct. p. 1. tr. 10. d. 1. sess. 12. n. 44. ex Sancb. Palao &c.* Secundò, non impediatur consequutio legati, si Petrus nolit ducere puellam; etenim Testator censetur legatum fecisse ea conditione, ut nubat Petro, si Petrus velit; Petro ergo nolente, intelligitur adimpleta mens Testatoris, & ita remanet locus consequutioni legati.

Q. II. An legatum relictum pro nubendis puellis dandum sit Monasterium ingredientibus.

R. I. Si legatum relictum sit alicui determinatæ personæ, communis sententia est eandem consequi posse, etiam si ingrediatur Monasterium, ut expressè habetur *Auth. de SS. Episc. §. Sed & hoc præfati &c., Auth. nisi rogati C. ad Trebell.* Et rationem afferunt Authores, quia scilicet præsumi non potest Testatorem voluisse impedire legatariam ab electione status melioris: *Mol. d. 207., Covarr. x. Var. cap. 9. num. 10.*

R. II. Si constat Testatorem nolle legatarium consequi legatum, si Religionem ingrediatur, tunc attendenda est mens Testatoris; nam cessat præsum.

C. c. c. 2.

sumptio, quod noluerit impedire ab ingresso in Religionem, quoties exprimit suam mentem in contrarium: *Mol. loc. cit. num. 14*. Neque dicendum, eam conditionem; si Religionem non ingrediat, non esse attendendam, utpote turpem; nam quamvis turpis esset, si apponeretur ex odio Religionis, talis non est iudicanda, si apponatur ex iusta causa, ut si fiat ad conservationem familię, ut nempe remanentes in sæculo, magis indigentes quam Religiosi, possint melius ratione legati se sustentare &c. Hinc bene potest Testator excludere à sua hereditate, vel fideicommissio ingredienti in Religionem: *Laym. l. 3. tr. 5. c. 9. n. 7. Sanch. l. 7. Moral. cap. 16. & communis*. Disponere quoque potest, ut ingredienti in Religionem minus consequantur, quam remanentes in sæculo; cum, ut dictum est, Monialis, vel Religiosus minus indigeant: *Sanch. de matr. l. 1. d. 34. num. 14. Covarr. l. 1. var. cap. 19. num. 10.*

R. III. Si legatum non relictum fuerit determinatę personę, sed indefinite pro foeminis nubendis, mihi ea arripit sententia, qua dicitur nullam esse obligationem illud dare Religionem ingredientibus. Ratio mihi est quia, semper cum mens Testatoris observari potest in specifica forma, omnino servanda est, si aliquid jus non obstat. In nostro autem casu nullum obstat jus, quin literaliter servetur mens Testatoris; nam iura citata in prima responsione loquuntur, quando legatum factum est determinatę puellę ut nubat, non verò quando relictum est indefinite pro nubendis puellis: *Sanch. de matr. l. 1. d. 33. num. 32. Lugo d. 24. num. 293. alique multi*. Est etiam dispar ratio in utroque casu; nam si legatum relictum particulari puellę, ut nubat, tradatur ipsi ingredienti in Religionem, nulli damnum inferitur, præcisè etenim illi puellę relictum est. Si verò legatum indefinite relictum pro foeminis nubendis tradatur ingredientibus in Religionem, remanent exclusę tot alie, quę eo legato nubent, & pro quibus militat litera Testamentaria; ed magis quia velle exclusas ingredienti in Religionem est conditio, quę potest omnino cohonestari ex di-
ctis in secunda responsione.

Q. III. An legatum relictum pro nubendis foeminis consequi possit à jam nuptis; vel etiam à Viduis iterum volentibus nubere.

R. I. Dum legatum relictum sit pro determinatis puellis, v. g. talis familię, agnationis &c. potest consequi etiam à jam nuptis; nam intelligitur Testator motus ex affectu ad illas, qui etiam habet locum vel nuptię sint, vel non nuptię.

R. II. Si legatum relictum sit pro dotandis Virginibus, seu foeminis pauperibus, potest pariter consequi à nuptis sine dote, vel cum dote incompetenti; nam adhuc persistit motivum quod habuit Testator relinquendū tale legatum, nempe sublevare eam paupertatem: *Sanch. de Matr. l. 7. d. 91. num. 63. Mant. de conject. ult. vol. l. 12. tit. 1. num. 13.*

R. III. Si legatum relictum sit pro nubendis foeminis in generali, non potest dari jam nuptis; nam præsumitur Testatorem illud reliquisse, ut removeret à periculo foeminas innuptas, adeoque non habet locum respectu earum, quę jam matrimonium contraxerunt.

R. IV. Legatum pro foeminis nubendis ordinariè non confertur viduis, nam censetur voluntatem Testatoris fuisse de foeminis prima vice nubendis. Aliquę nihilominus dantur limitationes. Primò, non servatur hæc communis doctrina, quoties primum matrimonium non fuerit consummatum: *Sanch. de matr. l. 7. d. 91. num. 55*. Secundò, si nullę alie foemine extarent, quę consequi possent legatum. Tertio, si legatum sit pro nubendis foemi-

nis pauperibus; nam tunc tradi potest etiam viduis pauperibus, propter rationem allatam in secunda responsione: *Jo: Bapt. de Thor. in Summ. pro. piar. caus. pro. 84.*

Q. IV. Quid attendendum sit in executione legati facti pro nubendis Virginibus; vel relictū uxori, aliisque foeminis ea conditione: *si castę vixerint.*

R. I. Legatum pro Virginibus nubendis tribuendum est eis, quę tales communiter reputantur; neque enim rationabiliter præsumi potest voluntate Testatoris, quod si aliqua occultè fuerit corrupta, publicè suam turpitudinem, ut ita à legato arceatur. Bene ergo & à tali corrupta puella legatum tutè conscientia potest retineri, si communiter Virgo reputetur: *Lar. l. 1. de Cap. c. 21. n. 90. Dian. part. 2. tr. 16. ref. 52.*

Quod si alicui data sit à Testatore facultas eligendi Virgines pro legato consequendo, & certò sciat aliquam non esse Virginem, nec adit scandalum, si eam non eligat, puto hæc non posse eligere. Ratio est quia, ex notissimis juris principiis mens Testatoris adimplenda est in forma specifica, semper cum fieri potest: constat autem putandum esse Testatorem in legatis pro Virginibus saltem primò, & principaliter favere voluisse veris Virginibus, iis verò quę sunt tantum Virgines putativę, solummodo quando non possint sine scandalo arceri à legato. Supposito ergo adesse veras Virgines, quibus dari possit legatum, puto in præfatis circumstantiis non posse eligi Virgines solummodo tales putativę.

R. II. Uxor, cui legatum relictum est sub conditione, *si castę vixerit*, non illud deperdit transendo ad secundas nuptias, castę enim vivit ea, quę contrahit matrimonium. Verum tamen est ut plurimum patere ex aliis circumstantiis per ea verba Testatorem exprimeret voluisse, nolle uxorem ad secundas nuptias transire, aliàs amittat legatum.

R. III. Juxta valde probabilem sententiam, cum denominatio ab uno, aut altero actu non sumatur, non intelligitur inhonestè vivere eam, quę semel, aut iterum actum lascivium passā est, vel semel, aut iterum est fornicata; unde hæc consequi potest legatum relictum iis, quę castę vivunt. Ceterum si relictum fuerit sub conditione: *si non fuerit fornicata*, unica fornicatio excludit à legato; & quia id non est poena, sed dispositio Testatoris, non est expectanda Judicis sententia: *Sanch. l. 7. d. 91. num. 31. 35. & 40. Mant. de conject. ult. vol. l. 11. tit. 19. num. 35. Bonac. num. 22.*

Q. V. Cui debeatur legatum relictum pro orphanis, vel pro puellis orphanis.

R. I. Quamvis Orphanis dicantur illi, qui utroque parente, nihilominus legatum orphanis relictum credo posse etiam consequi filium, vel filiam habentes parentes inutiles. Ratio est, quia, mens Testatoris fuerit opitulari filiis, qui non habent à quo alantur, & tales sunt habentes parentes inutiles, qui potius alimenta poscunt à filiis: *Dian. p. 4. tr. 4. ref. 140. Hinc cap. inter cetera de translat. Episc. junctā Glossā v. inutilem*, inutilis mortuus reputatur; ac proinde Ecclesia habens Episcopum inutilem dicitur Vidua. Ex præfata ratione non sine fundamento dicitur legatum viduis relictum, consequi etiam posse habentes Maritum inutilem: *Diana. p. 2. tr. 2. ref. 52.*

R. II. Constat ex prædictis legatum relictum puellis orphanis, consequi etiam posse puellas habentes parentes inutiles. Et quia puellę expositę, quamvis Parentes habeant, ordinariè taliter se habent, ac si non haberent, ideò ad effectum legati consequendi, orphanę meritò possunt reputari.

Re-

Reperio quandam limitationem hujus doctrine, scilicet quod semper cum sint filii, & puellę verè parentibus orbatę, præferendę sunt habentibus parentes, sed inutiles. At mihi aon probatur hæc limitatio, quoties tales parentes vel senio, vel infirmitate, vel alia de causa sint prorsus inutiles. Ratio mihi est quia, in exequendis ultimis Testatorum voluntatibus, non purè cortex literę est attendendus, sed ratio, seu motivum quare Testator ita disposuerit. In legatis autem pro orphanis, Testator habuit pro motivo sublevare ipsorum paupertatem, & removere maxime puellas orphanas à periculo. Utrumque autem motivum magis prævalere conjicio in habentibus parentes prorsus inutiles, quàm in iis, qui verè non habent parentes; qui enim tales habet parentes non solum debet subvenire proprię, quàm ipsorum indigentię, sed de magis præmitur à paupertate. Dein, ut experientia constat, majori paupertate impellente, horum filie sunt in majori periculo se prostituendi, & ad id non raro ab iisdem inutilibus parentibus alliciuntur: *Bonac. d. 3. q. 9. & pund. ult. n. 9.*

Q. VI. Quomodo distribuendum sit legatum pauperibus relictum.

R. I. Suppono illum verè & propriè dici pauperem, qui non habet unde decenter vivat juxta suum statum; quapropter etiam de personis nobilibus verificari potest esse verè pauperes. Hoc supposito.

Si Testator expressè voluit relinquere arbitrio sui hæredis, vel executoris electionem pauperum, tunc si verè eligat pauperes, suo muneri satisfaciunt, nam Testator horum electionem voluit ab ipsorum facultate pendere.

R. II. Si Testator reliquerit vel omnia, vel aliqua bona sua pauperibus distribuenda, non tradita Executori præfata facultate, tunc non potest eligere pauperes, quos mavult, sed debet attendere qualis præsumenda sit mens Testatoris, nam hæc est regula satisfaciendi legatis. Primò igitur præsumi debet Testatorem voluisse potius subvenire pauperibus suę Civitatis, seu Oppidi, quàm Exteris, quia hi præsumuntur ab eo minus dilecti: *Gloss. in cap. pauperes de test. & arg. leg. præf. C. de servit. & aqua, Menoch. lib. 4. præf. 125*. Secundò inter pauperes loci præsumendum est voluisse subvenire magis indigentibus, quia credi debet voluisse quod est magis meritorium: *D. Tb. 2. 2. q. 32. a 3. ad 1. Tertio, credendum voluisse, ut dum sibi conjuncti æquali premantur paupertate, aliis præferantur; nam talis est charitas ordinata, quam judicare oportet respexisse Testatorem, & hæc propinquo aliis præfert: arg. leg. præf. cit., sicut & magis conjunctos minus conjunctis: *D. Tb. 2. 2. q. 32. art. 9*. Hinc quamvis conjuncti non tanta premerentur paupertate, quàm non conjuncti, nihilominus censerem posse iis præferri ex præfato ordine charitatis, quæ illos magis respicit. Quarto, cæteris paribus, juxta ordinem charitatis præferri possunt pauperes melioris vitę, utpote magis proficui bono communi: *D. Tb. loc. cit.* Hinc ex legatis relictis pauperibus, dum exemplariter vivunt, & verè indigent, subveniri præ aliis potest Religiosis, qui solummodo vivunt ex Fidei-
lium eleemosynis: *Laym. l. 3. tr. 5. c. 11. num. 8. Menoch. l. 4. præf. 125*. Omnino videndus. Alii Religiosi, alięque quęcumque personę habentes annuos redditus, unde vivunt, non possunt juxta aliquos consequi distribuenda inter pauperes, aliis tamen contradicentibus; quamvis ego primis adhererem, cum ordinariè in similibus legatis Testatores nomine pauperum non intelligant Religiosos habentes unde vivunt. Quantum conveniens est pauperes bonę vitę cæteris antepo-*

ni, tantum necesse est arcere ab his subsidiis pauperes iniquos, & ignavos, quibus eleemosyna potius occasio est, ut in otio, & iniqua vitā marcescant: *Da bono, dicitur Eccles. 12. & non receperis peccatorem: bene fac humili, & non dederis impio: prohibe panes illi dare*. Quintò, præsumi potest Testatorem voluisse saltem in æquali paupertate, foeminas, utpote quarum paupertas est periculosior, masculis præferri. Demum, cum legatum fuerit pluraliter distribuendum inter pauperes, censendum est voluntatem Testatoris in plurali loquentis, fuisse inter plures distribui. Ita autem distribuatur, ut uni non detur plusquam habeat necessitatis, nam tunc excederet rationem purę eleemosynę: *Menoch. loc. cit.*

Solet hic etiam inquiri, an si Executor sit pauper possit sibi aliquid applicare secundum quod tribueret aliis pauperibus ejusdem conditionis. Authores communiter respondent cum distinctione, & dicunt id posse præstare Executorem, si Testator ignoraverit ejus paupertatem, quia non potest præsumi eum facere voluisse peioris conditionis, quàm ceteros pauperes. Se cūs si Testator sciverit, quia verosimile est, quod dum sciebat ejus paupertatem, aliquid illi reliquisset; si voluisset subvenire: *Sanch. l. 2. moral. c. 11. num. 54. Laym. l. 3. tr. 6. c. 11. num. 7*. Ego nihilominus in praxi puto recedendum ab hac limitatione, nam ordinariè Executores testamentarii sunt personę amicitia, vel sanguine valde Testatori conjunctę, quomodo ergo cum sint prædilectę, judicandum est voluisse aliis extraneis pauperibus postponere? Præsumendum ergo est, quod si Testator sciens paupertatem Executoris, illi aliquid non reliquerit, id evenisse ex oblivione, ut multoties accidit testamentibus prope mortem; vel quod noluerit illi veluti exprobrare suam paupertatem; vel quod crediderit non premi tantā inopiā, ut re vera premitur &c. Hinc in praxi nunquam excludendum credo à consequenda ea eleemosyna, quam similes pauperes consequuntur.

Q. VII. An legato principali, conseatur legatum accessorium.

R. Cum principale trahat post se accessorium, eo legato & istud legatum censetur. Si proinde fiat legatum de lecto, & ipsius ornamenta legata intelliguntur; si de domo, & viridarium illi adhaerens; si de veste, & ornamenta ipsius: *Bon. d. 3. q. 9. p. ult. num. 15*. Accessorio non extante, adhuc debetur principale, quia istud ab eo non pendet, ni accessorium taxativè ponatur, itaut designet principale. Hinc si quis fecerit legatum de veste habente tale ornamentum, si non extet tale ornamentum, neque existet vestis, quæ ab eo designatur, & ita non debetur.

Q. VIII. Cui dandum sit legatum, quando sunt duę personę, vel duę Ecclesię ejusdem nominis.

R. Quamvis in foro externo propter incertitudinem personarum, vel locorum, legatum videatur vitari: *leg. cum ex pluribus 32. ff. de manum. testam. l. si ita 11. ff. de reb. dub. & leg. si duo Titii ff. de testam.*, nihilominus dicunt Theologi in foro conscientię esse perfolvendum, quia hæres est certus de debito, & incertitudo personarum non eximit à solutione. Si igitur non appareat cui potius personę, vel loco Testator reliquerit legatum, jam utraque persona, & locum habent æquale jus, adeoque legatum est dividendum; neque est in arbitrio hæredis aliter facere, nam tunc præjudicium inferret æquali utriusque juri: *Molin. disp. 197. Lugo d. 24. a 2. 250.*

In praxi tamen difficile est adesse præfatum incertitudinem: nam vel ex consanguinitate, vel ex acceptis beneficiis &c. dignoscetur quam personam Te-

Testator voluerit designare: *Ricc. p.2. decis. 213.* Pariter ex affectu Testatoris ad aliquem pium locum, vel Ecclesiam; seu quia una fuerit illi parochialis, aut habeat in ea sepulchrum, dignosci poterit cui Ecclesie reliquerit legatum. Quod si cesset omnis alia praesumptio, dandum erit loco pauperiori, quia credendum est Testatorem voluisse opus majoris charitatis: *Barb. ad cap. indicante 4. de testam. n.5.* Si vero nulla inter diversa loca ejusdem nominis appareat differentia, nec dignosci possit quod magis penderet affectus Testatoris, tunc dicunt Episcopum posse, cui mauerit, gratificari: *Barb. loc. cit.* Mihi nihilominus videtur quod cum in tali casu utriusque loci sit equale jus, legatum sit equaliter dividendum. Caeterum advertendum, quod quando duo concurrerent monasteria ejusdem nominis virorum, & mulierum, perfectior videtur charitas istis succurrere, unde has esse praefendas docent *Barb. loc. cit.*, & *Mirand. in Man. r.1. q.32. a.8.* Ego tamen puto id intelligendum esse caeteris paribus; nam si multa esset inopia Monasterii Virorum, major charitas esset huic opitulari, quam Monasterio diviti Mulierum.

Regula in praxi attendenda.

I. Prima regula sit, quod Confessarius, vel Parochus, interrogatus de includenda, vel excludenda aliqua puella a consequutione alicujus legati, non sit tam celer ad respondendum, quia in hac materia non raro haud attenditur cortex literae testamenti. Hinc vidimus legatum relictum pro nubendis aliquando consequi posse etiam jam nuptas; legatum relictum pro orphanis consequi posse habentes parentes; sicut & legatum pro viduis etiam eas, qui superstitem habent Virum &c.

II. Aliud summopere a Confessario in praxi observandum est, nempe quomodo Executores testamentarii distribuunt dividenda inter pauperes. Ut plurimum isti Executores, quanquam non relicta fuerit a Testatore ipsorum arbitrio talium bonorum divisio, quasi essent absolute domini, volunt illa distribuere pro sua voluntate, nil curantes de attendenda praesumpta voluntate Testatoris, vel regulis Charitatis. Si praedilectionem erga aliquam familiam habeant, ipsi majorem elemosynae partem inter pauperes dividendam tribuunt, non curantes an dentur alii pauperiores; an irrationabiliter nimis tribuant aliquibus praeter alios; an dentur familiae, quas pudeat elemosynam quaerere, cum non sint ex communi plebe, quae tamen summa egestate laborant. Fortasse etiam aliquando Executores Ecclesiastici, si sint Confessarii, putant pecuniam in pauperes elargiendam, posse vestes alicui mulieri supra ipsius conditionem emere, vultum etiam exquisitum suppeditare &c. Monendi ergo isti Testamentarii Executores in distribuendis elemosynis non habendam esse voluntatem pro ratione, sed attendendas regulas supra explicatas. Non per hoc tamen intelligi debere esse scrupulosiores in nimis inquirendo, an unus praeter alio sit pauper; an unus praeter alio bonus; sufficit enim moralem intelligentiam adhibere, ut muneri suo satisfecisse intelligantur.

C A P U T VIII.

De Donatione causam mortis, de Codicillis, & Revocatione Testamenti.

Q. I. Quid sit donatio causam mortis; & quid requiratur ad ejus valorem.

R. Donatio causam mortis est ea, quae fit intuitu mortis, & facta mentione ejusdem: *S.1. Instit.*

de donat.; unde etiam si donator donet in periculo mortis, & non exprimat se intuitu ejusdem donare, donatio censetur inter vivos: *arg. leg. Seja 42. S.1. ff. de donat.*, *Mol. d.287.*, *Lugo d.24. sect. 5. n.322.*

Ad valorem vero & perfectionem hujus donationis primo requiritur ut sit acceptata: *leg. absentis 10. ff. de donat.*, se habet enim sicut promissio, quae usquedum non fuerit acceptata, nullam parit obligationem. Hinc si aliquis in testamento utatur verbo *donare*, sed Donatarius nil possit acceptare ob ignorantiam rei, vel pecuniae sibi in testamento donatae, praesumitur non donatio, sed fideicommissum, vel legatum: *leg. 75. ff. de legat. 2.*, & *leg. 77. §.26. ff. eod.* Secundo, non perficitur donatio causam mortis, nisi ipsa morte sequuta; nam etiam si talis donatio ita fieret, ut statim res donata sit accipientis, prout fieri posse dicitur *leg. 2. de mort. caus. donat.*, adhuc tamen semper esset revocabilis, ut statim dicam.

Q. II. An donatio mortis causam semper sit revocabilis; & quando ipso jure intelligatur expirare.

R. I. Donationem mortis causam etiam acceptam communiter docent DD. esse revocabilem, ita ut si donator promiserit non revocare, velint talem donationem non esse dicendam causam mortis, sed mortem solummodo fuisse causam impulsivam, non motivam: *arg. leg. ubi ita 27. ff. de mort. caus. donat.*, *Menoch. l.3. praef. 35. n.21.* *Mascard. de prob. concl. 561. n.6.* Et revera jura volunt naturam hujus donationis esse, quod si illius poeniteat donantem, donatum revertatur: *S.1. Instit. de donat.*, & *l.1. ff. de mort. caus. don.* Item dicunt donatum causam mortis, velle donantem potius suum esse, quam donatarii, adeoque semper censent revocabilem; sicut etiam dicunt hanc donationem non perfici ante mortem: *leg. non videtur 32. ff. de mort. caus. donat.*, ac proinde ante ipsam semper reputant revocabilem.

R. II. Si donatio mortis causam facta sit in infirmitate, seu periculo mortis, cessante periculo, cessat donatio: *S.1. Instit. de donat.*, quia donans censetur donasse hac conditione: *Si in hac infirmitate moriar.* Si vero donatio non facta sit in infirmitate, quamvis facta fuerit mortis contemplatione, tunc non expirat nisi expressè revocetur; eodem tenore quod quis sanus donationem fecerit, non potest praesumi illius valorem pendere voluisse ab hoc, vel illo periculo mortis. Secundo, expirat donatio pro mortem donatarii ante Donantem: *cit. S.1. Instit. de donat.* Tertiò, si donans expressè, vel tacitè declaret poenituisse donationis. Ultimò, si donator poenitentia capitis afficeretur: *leg. si aliquis 7. ff. de mort. caus. donat.*

Q. III. In quo differant donatio mortis causam, a legato, & donatione inter vivos.

R. I. Quamvis in jure donatio mortis causam legato aliquo pacto aequiparetur: *leg. illud 37. de mort. caus. donat.*, nihilominus aliquod discrimen inter ea est reperire. Primò igitur ad donationem requiritur acceptatio, non vero ad legatum. Secundo, ut dictum est, donatio mortis causam expirat cessante periculo mortis, secus legatum. Tertiò, perficitur legatum adita hereditate: *arg. leg. post legat. 5. ff. de his qua ut indig. donatio vero morte donantis.*

R. II. Si donatio mortis causam differt a donatione inter vivos, quia haec postquam fuit acceptata, non est revocabilis, secus illa. Item donatio inter vivos, moriente donatario ante donantem, transmittitur ad heredes, secus donatio causam mortis. Denique donatio inter vivos excedens 500. solidos debet apud Judicem insinuari, ut suo loco dictum est, non item donatio causam mortis: *leg. fin. C. de don. mort. caus.*

So-

Solemnitates requisitae ad hanc donationem exdum sunt, ac quae requiruntur ad Codicillum, de quo statim: *arg. leg. fin. C. de Codicill.*

Q. IV. Quid sit Codicillus; quae ad ejus valorem requirantur; & ad quid deserviat clausula codicillaris.

R. I. Codicillus, quem facere possunt, qui possunt testari: *leg. Dovi. ff. de jur. Codicill.* eumque vel oretenus, vel in scriptis: *leg. fin. C. de Codicill.*, est ultima voluntas, qua licet directè institui non possit haeres, per eum nihilominus fieri possunt donationes mortis causam, legata, fideicommissa, sicut & declarari potest testamentum, si antea fuerit factum &c. Id constat *ex tot. tit. Instit. & Codic.*, sicut & *ex tit. ff. de jur. Cod. In codicillis ergo directè institui non potest haeres, nec hereditas auferri, in quo maximè differt Codicillus a testamento: S.1. Instit. de codicill.*, *l.2. & l. si idem C. eod.* Indirectè potest institui haeres in codicillo per fideicommissum, & tunc contingeret, quando quis sine testamento decedens faceret codicillum, in quo gravaret haereditatem ab intestato, ut partem, vel totam hereditatem alteri restitueret. In hoc casu, deducta pro se trebellianica, parere deberet, & ad alium per modum fideicommissi hereditas transfret: *S.2. Instit. de codicill.*, & *leg. 2. C. eod.*

R. II. Ad valorem codicilli de jure communi requiruntur quinque testes, sive masculi, sive foeminae, sive rogati, sive non, dummodo eodem tempore sint simul praesentes: *Mol. d.131. n.6.* Hi debent se subscribere, si Codicillus fiat in scriptis, secus si oretenus, quamvis reductur in scripturam, ne excidat memoria, ut dicitur de testamento nuncupativo: *l. fin. C. de codicill.* Ad codicillum vero inter liberos, sive ad bias causas sufficiunt duo testes, ut diximus de Testamentis.

R. III. Clausula codicillaris tunc datur, quando in testamento dicitur, quod si valere non potest ut testamentum, valeat ut Codicillus, vel eo meliori modo, quo valere potest. Si adit ista clausula codicillaris, quamvis aliunde testamentum ex aliquo defectu sit nullum, haeres ab intestato vi talis clausulae tenetur solvere omnia fideicommissa particularia contenta in testamento, quamvis nullo: *leg. fin. S.1. C. de Codicill.*, & *leg. ex ea Scrip. 29. ff. qui testam. facere &c.*, *Mol. d.132.*, *Laym. l.3. tr.5. c.8. n.4.* Secundo, si extet clausula codicillaris, haeres extranei debent dare haereditatem per modum fideicommissi haeredi instituto in testamento nullo, quia, ut dixi supra, hoc modo per vim codicilli transferri potest hereditas: *l.1. frater C. de fideic.*, & *l.20. ff. qui test. facere &c.* Observandum tamen est, quod si haeres succedens ab intestato sunt extranei, possunt deducere solum trebellianicam, si vero necessarii, quales sunt filii injustè praeteriti, & indebitè exharedati, possunt deducere trebellianicam, & legitimam, juxta dicta etiam agendo de testamentis. Ut tamen clausula codicillaris hos praefatos operetur effectus, oportet saltem intervepere illas solemnitates, quae necessariae sunt ad valorem codicilli.

Q. V. An testamentum semper possit revocari; & quid requiratur ad ejus revocationem, maximè si fuerit juramento firmatum.

R. I. Cum voluntas hominis sit ambulatoria usque ad mortem, jura volunt neminem aliquo pacto, clausula, vel conditione obligari posse ad non revocandum testamentum: *leg. si quis 22. ff. de legat. 3.*

R. II. Si Testamentum fuerit juramento confirmatum, & non adit gravis causa illud revocandi, illicitè revocatur, quamvis valide. Illicitè, inquam, revocatur, quia juramentum servandum est, semper cum servari possit sine peccato: *cap. si verò 8. de jurejur.* In nostro autem casu suppono nul-

lum intervenire peccatum, si non revocetur testamentum. Neque dicas juramentum sequi naturam actus principalis, adeoque in praesenti materia recedi posse a juramento adhaerenti testamento semper revocabili. Juramentum igitur sequitur conditiones actus, cui adhaeret, quando non fuerint expressè exclusae ab eodem juramento, secus si fuerint exclusae. Multò minus dicendum cum pluribus Jurisperitis tale juramentum esse contra bonos mores, & proinde non obligatorium. Contra enim est quia, ut in foro conscientiae cesset obligatio juramenti, ita oportet esse contra bonos mores, ut ex ejus observantia inducatur peccatum; quale autem, quaelo, peccatum est, si non urgeat justa causa, non revocare testamentum? Et quidem peccatum esset, quando justè leges obligarent ad revocandum, quod non faciunt, quamvis illud velint revocabile.

Dixi tamen, si non adit gravis causa, nam dum quis juramento se ad aliquid obligavit, videtur hanc semper intendere tacitam conditionem, si non superveniat gravis causa, quae aliter suadeat: *cap. quemadmodum 25. de jurejur.* Hinc revocari poterit testamentum juramento confirmatum, si graves oriantur inimicitiae inter testatorem, & haereditem, si Testatori nascantur filii, quos antea non sperabat &c. *Mol. d.151.*, *Lugo d.24. n.25. &c.*

Validè nihilominus, etiam sine causa revocatur, quia superadditum juramentum non variat naturam testamenti, adeoque semper revocabile perseverat, cum talis sit ejus natura. Hinc etiam Apostolus *ad Hebr.9.* dixit confirmari morte Testatoris: *Lugo disp. 24. n.36.*, *Bon. d.3. q. ult. p.6. n.2.*

R. III. Si primum testamentum factum sit cum clausula derogatoria secundi, ut si in primo dixerit Testator: *si aliud testamentum fecero, volo non valere*, tunc in secundo magis communiter docent DD. necesse esse facere mentionem talis clausulae derogatoriae, ut primo per secundum derogatum intelligatur. Videtur autem haec opinio expressum fundamentum habere in *leg. si quis 22. ff. de legat. 3.* Quod si secundum testamentum sit juramento confirmatum, tunc revocatur primum, etsi mentio non fiat clausulae derogatoriae in eo contentae, quia per ipsum juramentum sufficenter praesumitur derogatio prioris voluntatis: *Covar. de testam. p.2. n.50.*, *Mol. d.153.*

E contra si in primo testamento ultra clausulam derogatoriam contineatur juramentum de eo non revocando, tunc si in secundo testamento mentio non fiat praefati juramenti, per illud non derogatur testamento priori; nam juramento, cum sit clausula specialissima, non intelligitur derogari per generalem derogationem. Immo si Testator non faciat mentionem illius, praesumitur ejusdem oblitus, & ita semper sustinetur primum juramentum: *Lugo d.24. n.36.*, *Salman. de testam. c.5. n.134.*

Regula in praxi observanda.

Solent aliquando Testatores inquirere a Confessario, vel Parocho quomodo se gerere possint, optantes uni ex liberis aliquid specialiter legare, vel aliquid disponere pro anima sua, absque eo quod conficiant testamentum. In tali igitur casu suadeat Confessarius ut mediante codicillo faciat tales dispositiones; & cum ad ipsum etiam foeminae possint ut testes interesse; & aliunde pro dispositione, quae respicit filios, vel piam causam, duo tantum testes sufficiant, facile erit hoc modo Testatori suam adimplere voluntatem. Juxta nostrum Statutum ad codicillum requiruntur duo testes, si de eo detur publicum instrumentum, si ne isto vero tres, sed non debent esse mulieres.

CA-

CAPUT IX.

De Executoribus Testamentorum.

Q. I. Quis sit Executor Testamenti, & quotuplex.

R. Ut de se patet, Executor testamenti aliarumque ultimarum voluntatum ille est, cui vel à lege, vel à Testatore, vel à Judice demandatur facultas exequendi ultimam Defuncti voluntatem. Si à Lege demandetur tale munus, Executores dicuntur *legitimi*; si à testamento testamentarii; si à Judice *Dativi*.

Q. II. Quinam de jure sint Executores.

R. I. Dum Testator nullum reliquit executores, ipso jure hæres institutus est universalis executor etiam quoad legata pia: *arg. c. 3. & leg. null. 28. C. de Episc. & Cler. & Nov. 130. c. 10. Mol. d. 247. num. 2. Laym. l. 3. tr. 6. c. 11. q. 1.* Quamvis autem *cap. 11. præfatæ Novellæ* Episcopus constituatur executor legati pro redemptione captivorum, & pro alimentis pauperum, nihilominus moment DD. etiam quoad hæc particularia legata attendendam esse loci consuetudinem: *Laym. loc. cit.*

Quod si hæres, vel alii Executores negligant exequi voluntatem Defuncti, tunc executio devolvitur ad Episcopum: *arg. cap. tua 17. de petit. junctâ Glosâ, leg. hæreditas 50. ad fin. ff. de test. hæred. Idem dicendum, si desint executores; nam tunc pertinet ad Episcopum exequi, maxime, quæ respiciunt causas pias: arg. cit. Novell. 130. c. 11. Mol. d. 247. Laym. l. 3. tr. 6. c. 11. &c.*

Q. III. Quinam possint esse executores.

R. Ab hoc munere semina non excluduntur: *cap. nos quidem 3. de testam. non Clerici: cap. Jo. 19. ibid. non Minor, dummodo excedat annos septemdecim, nam in tali ætate potest esse Procurator ad negotia: cap. quia generaliter 5. §. fin. de procur. in 6. non Religiosi, dummodo obtineant licentiam à suo locali Superiore: cap. 2. de test. execut. in 6. & Clem. un. eod. tit. Sanchez. lib. 6. Moral. num. 15. & 25.*

Porro an Religiosus munus executoris exercens absque præfata licentia validè exercent, disputant DD. Quamplures adhærent sententiæ negativæ; nam *cit. cap. 2. expressè dicitur quod Religiosus non possit esse executor absque licentia sui Superioris; docet autem Glossa in reg. 1. jur. in 6., quod ubi lex dicit, non potest esse, actus in contrarium factus illicitus, & invalidus est. Alii tamen, quibus saltem post factum adhærentem, dicunt quidem peccare Religiosum, qui absque Superioris licentia suscipit ultimam voluntatis executionem, at validè operari. Ratio illorum est quia, ad annullandum actum non sufficit legis prohibitio, sed ulterius requiritur expressa annullatio, quæ non datur in casu nostro: *Laym. l. 3. tr. 6. c. 11. n. 5. Sanc. l. cit. Pirhing. de execut. n. 109. &c.* Caterùm si Superior dedit licentiam, & executio jam cepta sit, non debet eam revocare, aliàs ab iis, quorum interest, cogi potest ad non revocandam talem licentiam: *Sanc. num. 15. & 16.* Advertendum etiam Religiosum, quamvis exemptum, si id exposcat Episcopus, debere ipsi reddere rationem suæ executionis *Clem. un. cit.**

Q. IV. An Executor in testamento nominatus cogi possit ad hoc munus adimplendum.

R. Regulariter loquendo, nemo cogi potest ad hoc munus exequendum, quia id nulla lege caveatur; & aliunde unicuique liberum est quodcumque onus suscipere. Si verò expressè acceptaverit, vel tacitè, incipiendo nempe exequi defuncti voluntatem, tunc cogi potest: *arg. cap. Joannes 19. cit. Mol. d. 244. num. 3. Covarr. de testam. c. 19. num. 3.*

Quod si nihilominus Episcopus ex causa rationabili Clericum compellat ad exequendam Defuncti voluntatem, maxime quoad causas pias, iste tenetur obedire. Episcopus etenim, dum ad illum devolvitur executio, potest munus suum alteri delegare, & si iste subditus sit, tenetur obedire: *arg. leg. un. C. qui pro sua jurisd., Sylv. v. testam. 2. q. 3. Idem dicendum, si Judex laicus ob justam causam Laicum compellat ad suscipiendum munus executoris.*

Q. V. Quandoam exequenda sit ultima voluntas Defuncti; & an possit anticipari illius executio.

R. I. Si Testator certum tempus assignaverit, illud attendendum est in executione ipsius voluntatis: *arg. Novell. 22. cap. 2. nec tamen obstat quod tale tempus præveniatur, nisi adsit specialis ratio cur Defuncti voluntas exequenda sit tempore à Testatore designato: arg. cap. post mortem 12. C. de fideicom., Mol. d. 251. n. 1. & communiter.*

Si igitur legatum generaliter sit distribuendum pauperibus, vel aliam causam, potest anticipatè solvi, quia dilatio concessa à Testatore præsumitur concessa in favorem hæredis, ne citò gravetur solvere legatum, non verò intelligitur voluisse expectare tempus à se designatum: *Covarr. in cap. tua de test. num. 5. Mantio. de con. ult. vol. l. 8. tit. 5. n. 20.* Quid autem dicendum sit quoad legata Missarum, explicabitur in Tractatu de Missa Sacrificio. Quod si hæres reliquit quandam fundum, ut illius redditus quotannis pauperibus distribuenter, puto posse ab hærede, vel executore anticipatè tradi hospitali, vel alteri loco pauperi; nam cum Testator principaliter respexerit salutem animæ suæ, non subsidium pauperum futurorum, videtur satis adimpleta mens Testatoris per quod simul & semel modo dicto applicetur: *Sanchez. l. 2. Consl. l. 4. d. 12. num. 4.* Secus dicendum, si præsumi possit voluisse singulis annis aliquos pauperes sublevare.

R. II. Quamvis in foro externo concedatur annus ad solvenda legata profana, & sex menses ad legata pia: *Auth. hoc §. amplius C. de fideicom. nihilominus in foro conscientie solvenda sunt statim ac fieri potest; unde leg. nulli C. de Episc. & Cler. dicuntur sine cunctatione implenda, quod idem dicitur leg. cum res 47. ff. de legat. 1. cap. si hæres 6. de testam., & can. qui oblationes 1. & 2. 13. q. 2.* Et quidem cum Legatarius evadat Dominus legati à die aditæ hæreditatis, videtur statim ipsi solvendum. Hinc Theologi communiter damnant peccati mortalis hæredes, vel executores per longum tempus solutionem legatorum procrastinantes: *Lug. d. 24. num. 205. & 296. Layman. l. 3. tract. 5. c. 11. n. 12. Salmant. tr. 5. cap. 5. n. 155.*

Quale autem sit istud longum tempus, quod inducit grave peccatum, disputant Theologi; & multi dicunt non dari tale grave peccatum, nisi per sex menses ab incepta obligatione differatur executio. Ego nihilominus universaliter non audeo approbare hæc doctrinam. Primò, quia si appareat Testatorem sollicitum fuisse de solutione alicujus legati, & enixè eam Executoribus mandasse, videtur graviter defraudata ipsius voluntas, si absque ulla causa per sex menses non adimpleatur. Secundò, quia potest dari casus, ut si tandiu differatur solutio alicujus debiti, vel legati mandata à Testatore, Creditor, seu Legatarius grave patiantur damnum, & incommodum. Sicut ergo si in hoc casu debitor per sex menses sine justa causa differret solutionem, graviter censetur peccare, idem dicendum est de executore, vel hærede, cum adita per ipsum hæreditate, Legatarius statim, ut dictum est supra, fiat Dominus legati.

II.

Illud certum est, quod dum persolvendum est legatum pro Missis unica vice pro anima Testatoris celebrandis, dilatio ultra duos menses semper reputatur peccatum mortale: *Salmant. tr. 5. cap. 5. num. 57.* Quod si Testator præscripserit statim velle sibi celebrari, & id hæres, vel executor nullo incommodo facere possint, nescio videre quomodo dilatio etiam multo minor non sit grave peccatum; nam in re gravi sine ulla causa transgrediuntur mentem Testatoris, legam omnia Jura clamant pro lege habendam esse: *leg. verbis 120. ff. de v. sig. & Novell. 22. c. 2.* Præterea talis dilatio potest esse cum gravi damno animæ Testatoris, utpote cui differatur Paradisus ex dilata Missarum celebratione.

Q. VI. Cui competat compellere executores negligentes ad exequendas ultimas voluntates.

R. Hæc causa est mixti fori, unde competit tam Judici Ecclesiastico, quam laico, daturque locus præventioni: *Covarr. in cap. si hæres. Mol. d. 252.* Et quidem quod hæc facultas quoad causas pias competat Episcopo, constat ex *cap. tua 17. cap. nos quidem 3. cap. si hæres. 6. de testam., Mol. d. 250. n. 5. Covarr. in cap. si hæres, ibique Canonista.* Eadem facultas ex communi ipsi tribuitur quoad causas profanas: *arg. cit. cap. si hæres, ubi Episcopo sine distinctione tribuitur facultas compellendi Executores ad suum munus adimplendum.* Suffragatur etiam ratio quia, munus est Judicis Ecclesiastici subvenire personis auxilio destitutis: *cap. super quibusdam 26. de v. s. & talis censetur Defunctus, qui non potest agere, ut sua voluntas adimpleatur.*

Quòd verò eadem facultas competat Judici laico quoad dispositiones ad causam profanam, dubitari non potest, utpote quia talis causa est intra fines suæ jurisdictionis. Extenditur etiam ad causas pias ex *Auth. hoc amplius de fideicom., & Novell. 131. cap. 10.*

Hic etiam advertendum posse Executores à Judice vel Ecclesiastico, vel Laico compelli ad suum munus exequendum, etsi Testator id prohibuerit: *cap. tua 17. de testam.* Ratio etiam est quia, à privata persona non potest immutari constitutio juris Ecclesiastici, aut civilis: *leg. nemo potest 55. ff. de legat. 1. & cap. requisivisti de test., junctâ Glosâ in cit. cap. tua.* Ut vidimus autem jura volunt Executores negligentes esse compellendos ad executionem sui muneris.

Regula in praxi attendenda.

I. Si Confessarius diligens sit in perscrutando statum suorum Pœnitentium, aliquando adveniet Executores testamentarios, qui licet tale munus non recusaverint, nihilominus omnino negligentes sunt in suo munere adimplendo, ac arbitrio hæredis omnia adimplevissent, & actu adimplere, quæ singulis annis debet præstare, graviter ipsos moneat reos esse peccati mortalis, dum ipsorum negligentia per longum tempus differatur solutio legatorum &c. Vel ergo illos dimittat sine absolutione, vel compellat in posterum ad majorem diligentiam.

II. Advertat secundo Confessarius perniciosam dari ignorantiam in hærede, vel executoribus, eò quod censeant propriæ conscientie satisfacere, si intra annum persolvant legata pia, quia intra id tempus sub excommunicatione reservata præscribuntur adimplenda in nostra Diœcesi. Eliminet quantum potest hanc praxim, & moneat quòd licet intra tale tempus solvendo se eximant ab excommunicatione, non tamen à peccato; cum teneantur ex dictis statim ac commode possunt, non solum adimplere legata pia, sed profana etiam.

III. Bene addiscat Confessarius, quando incuratur dicta excommunicatio propter pia legata non soluta. Ea igitur innodantur *Non solventes legata pia intra annum à die scientie, & à tempore, quod Jus, vel Testator præscripsit.* Quamvis Executor, Tutores, Curatores, Administratores teneantur quamprimum ut dixi solvere legata pia, & non effugiant peccatum mortale, si in hoc fuerint graviter negligentes, nihilominus præfata excommunicatio solum afficit hæredes, utpote qui propriè sunt debitores talium legatorum: *Mazzuch. disp. 3. cas. 20. q. 2. à num. 26.* Excommunicatur igitur hæres, si à die aditæ hæreditatis (eo enim tempore incipit ipsius obligatio) effluat annus sine legati solutione. Quòd si post aditam hæreditatem ignoravit pium legatum, tunc annus ad incurrandam excommunicationem numerandus est à die scientie. Quia tamen non dicitur scire etiam ille, qui culpabiliter ignorat, hinc est non innodari excommunicatione hæredem differentem solutionem ex ignorantia culpabili. Denique si jus, vel Testator tempus præscripserint ad illius solutionem, annus ad incurrandam excommunicationem numerandus est à tempore à jure, vel à Testatore præscripto. Hæc omnia constant ex litera.

Liberatur hæres à quacunque poena, si probabile sit legatum non subsistere, uti dicitur ab aliquibus de legato pio contento in testamento irrito ad causas profanas. Item certum esse debet legatum esse pium; nam si de hoc rationabiliter dubitatur, cum certum non sit hæredem non solvere legatum pium, neque subjacere debet excommunicationi. Idem dicendum si habeat aliquam justam causam, qua vel liberetur à solutione, vel possit eam rationabiliter differre. Præterea observandum est excusari hæredem à solvendo legato, si illud solvere non possit sine valde gravi suo incommodo. Semper tamen considerare debet Confessarius an tale incommodum rationabiliter præferri possit satisfactioni legati, quo succurrendum est animæ Testatoris, vel aliorum. Quando verò justam habet causam non solvendi, illud tempus, quo justè non potest solvere, non est numerandum ad complementum anni, quo elapso incurrit excommunicationem; nam talis annus debet intelligi de anno, quo teneatur solvere, unde in eo non est computandum tempus, quo liber est à solvendo.

QUÆSTIO XV.

De Rebus Ecclesiæ non alienandis.

Tractatui de Contractibus necessarium duxi addere quætionem de rebus Ecclesiæ non alienandis, ut sciant Præpositi Ecclesiarum quando omnino sit prohibita, & quando licitè, & validè fieri possit talis alienatio, ac ita bene consulant propriæ conscientie.

CAPUT I.

Quo jure prohibeatur alienatio Rerum Ecclesiæ, & qua alienatio sit prohibita.

Q. I. Quo jure prohibeatur alienatio rerum Ecclesiæ.

R. Cum utroque jure rerum Ecclesiasticarum alienatio prohibebatur, ut constat *leg. jubemus 2. Auth. jur. porrectum C. de SS. Eccles. & §. Nos igitur collat. 2. Auth. de non alien., & tot. tit. de reb. Eccles. non alien. l. 3. Decret. & Clem. 2. eod. tit.* Modò præcipuè attenditur Constitutio incipiens *Ambitiosa cupiditati &c.* quæ est Pauli II. adeoque Paulinè nuncupatur. Quod decrevit Paulus de rebus Eccle-

D d d sig

fiæ non alienandis confirmarunt Concilium Tridentinum *Seff. 22. cap. 11. de reform.*, & *Seff. 25. cap. 11. de reform.*, Julius III. Constat. incip. *Cum sicut accepimus*, Paulus IV. Constat. incip. *Injunctum nobis* &c. S. Pius V. Constat. incip. *Esti de singulis* &c. Clem. VIII. Constat. incip. *Ad Romani Pontificis* &c. Item S. Congregatio Concilii Tridentini iussu Urbani VIII. edidit decretum, quo abrogatis omnibus Regularium privilegiis, & indultis, innovavit prohibitionem intra fines Europæ alienandi res Ecclesiasticas, de quibus in sequentibus. Item novo Decreto, approbante eodem Pontifice, sancivit ne Monasteria accipere possent pecunias ad cambium, vel mutuo cum solutione lucri cessantis, & damni emergentis: *Hyacinth. Donat. in prax. ver. regular. t. 1. p. 2. tr. 24. q. 2. & q. 68.*

Q. II. Quid sit alienatio; & quæ alienatio in præfenti prohibeatur.

R. Alienatio strictè sumpta importat actum, quo aliqua res in alterius dominium transfertur: *leg. unie. C. de fund. dot., leg. alienat. verba de verb. fig. n.* Sufficit autem ad hanc alienationem vel transferatur etiam dominium directum, ut in venditione; vel tantum utile, ut in emphyteusi. In præfenti autem latè sumitur non solum prout importat translationem domini directi, & utilis, sed etiam prout importat translationem alicujus juris in alterum, & via aperitur translationi domini, ut statim videbimus: *Barbof. in Collect. ad cap. nulli & seqq. de rebus Eccles. non alien. Mol. d. 464. Pal. p. 1. tr. 12. secund. part. 15. §. 2.*

Q. III. An & quæ locatio rei Ecclesiasticæ sit prohibita.

R. In celebri Extr. *Ambitiosa, cap. nulli, & Clem. x. de reb. Eccles. non alien.* prohibetur locatio rerum Ecclesiasticarum ultra triennium, quod tamen intelligi debet de triennio utili, de triennio nempe, quo tribus annis ex prædio Ecclesiæ fructus colligantur: *Covarr. 2. var. c. 16. num. 6. Boff. p. 3. tit. 6. numer. 325. Pignattel. t. 4. conf. 223.* Hinc potest Rector Ecclesiæ ad sex annos locare Olivetum, quod alternis tantum annis fructificat; sicut potest locari ad quindecim annos sylva solummodo cædua singulis quinquenniis. Cavere tamen debet Rector à percipiendis anticipatis solutionibus in præjudicium Successoris, ut decernit Tridentinum *seff. 25. c. 2. de ref.*

Lis est autem inter Authores, an locatio facta ultra triennium ita annulletur in Extr. *Ambitiosa*, ut nulla reputari debeat etiam pro primo triennio. Meo autem videri bene dicunt illi DD., qui distinguunt inter contractum locationis individuum, & contractum locationis dividuum. Tunc judicatur individuum, quando pensio locationis est constituta pro toto tempore locationis, ita ut Conductor non conducere voluisset prædium, nisi e.g. per integrum sexennium. Dividuum verò reputatur, quando pensio est separabilis, & correspondet v.g. singulis annis locationis.

Si contractus locationis sit individuum, & excedat triennium, totus nullus est, quia in individuo utile vitatur per inutile. Præterea cum defecerit voluntas contrahentium quoad triennalem locationem, quæ solum valida est, nil validum remanet in tali contractu; ac ita sæpè fuisse decisum assentunt Doctores: *Genues. in prax. c. 75. n. 11 & 15. Riccius p. p. prax. dec. 117.*

Si verò contractus sit dividuus validus est quoad primum triennium, neque quoad tale tempus credendum est invalidatum, sed solum quoad tempus illicitum; nam locatio triennis permittitur à lege, & aliunde leges generaliter loquentes non censentur improbare, quod aliis legibus permittitur: *Boff. Var. mor. t. 3. tit. 6. à n. 242.*

Dubitatur etiam an valida sit locatio ad sexen-

nium, vel novennium, cum clausula ut singulis triennis nova locatio censetur. Communior tamen sententia est eam locationem esse nullam, utpote factam in fraudem legis; parum enim refert ponere illam clausulam, dum Prælatus habet obligationem relinquendi Conductori prædium &c. elapso triennio: de facto proinde est locatio ultra triennium: *Cov. 2. var. c. 16. num. 4.; Barb. de potest. Episc. alleg. 95. n. 17., Boff. cit.* Porro facere contra legem, & in fraudem, sive contra intentionem legis, idem reputatur: *cap. fin. de reg. jur. in 6. Idem dicendum contra aliquos, quando locatio fieret ad triennium, sed cum obligatione illam renovandi, eo elapso, nam & hic clara apparet fraus in legem.*

Propter evitandam eandem fraudem communiter improbat locatio fructuum ultra triennium; inutilis enim redderetur prohibitio locationis bonorum ultra triennium, si ad libitum possent fructus locari: eò magis quia talis locatio fructuum vetita videtur *Clem. x. de reb. Eccles. non alien. Garz. de Benef. 2. p. c. 1. num. 3., Ricc. decif. 114. n. 3. Bon. de reb. Eccles. q. un. part. 2. num. 25.* Quia tamen DD. magni nominis adhærent opinioni affirmativæ, ideo non audeo condemnare tanquam transgressorem Extravagantis *Ambitiosa*, illam sequentem: *Mol. d. 368. Covarr. 2. var. c. 16. n. 6.*

Q. IV. An liceat dare in emphyteusim bona Ecclesiæ.

R. Id pariter in Paulina *Ambitiosa*, & in Decreto supra cit. Urbani VIII. prohibetur, & de facto esset vera alienatio: *leg. ult. C. de reb. alien. & non alien.* Conceditur autem in dicta Paulina rem solitam dari in emphyteusim, & non incorporatam iterum in emphyteusim tradi. Dicitur solita dari in emphyteusim, si semel ita fuerit alienata cum consensu Papæ, aliique solemnitatibus, de quibus infra. Dicitur non incorporata quoties, etsi redierit ad Ecclesiam, animus tamen est iterum illam dare in emphyteusim cum evidenti Ecclesiæ utilitate: *Covarr. var. cap. 17. Mol. d. 648.* Non pauci etiam DD. docent res Ecclesiæ incultas, & nullius vel fere nullius utilitatis posse sine solemnitatibus concedi in emphyteusim ad meliorandum: *Bof. var. mor. tr. 3. t. 6. n. 292.*, aliique apud ipsum.

Q. V. An res Ecclesiæ possint oppignorari, vel hypothecari.

R. Id etiam prohibetur in Paulina *Ambitiosa*. Non desunt qui intelligant etiam de hypotheca generali, sed tunc solum prohibita censetur hypotheca specialis, quando scilicet aliquod particulare prædium, vel mobile pretiosum hypothecatur. Id autem probatur quia, ubi non sit expressa antiquioris juris derogatio, expedit jura iuribus concordare: *cap. 26. de elect. n. 6.* Cum proinde *cap. nulli liceat 5. de reb. Eccles. non alien.* solum prohibeatur hypotheca specialis, & eadem solummodo prohibita censenda est in Extr. *Ambitiosa*, & Decretis S. Congregationis in primo quæsito relatis. Patet etiam ex absurdo, nam Regulares, & Rectores Ecclesiarum nullum contractum à jure permissum inire possent, cum semper in eis apponatur clausula obligatoria bonorum. Hinc pro hac sententia stetit S. Congregatio referunt DD. *Bordon. resol. 27. num. 13., & resol. 126. n. 47. Eagn. l. 3. Decret. in cap. nulli liceat de reb. Eccles. non alienat.*

Q. IV. An res Ecclesiæ possint cum aliis permutari.

R. In præfenti nomine alienationis vetitæ venit etiam quæcumque permutatio, ut patet ex *cap. sine exceptione 12. q. 2., & cap. nulli 5. hoc. tit.*

Quæstio autem est, an etiam intelligatur vetita permutatio bonorum unius Ecclesiæ cum bonis alterius Ecclesiæ, negantibus id pluribus DD., eò quia

ralem hypothecam bonorum Ecclesiasticorum. Verum doctus Confessarius suum Penitentem, qui ita operatur, tutissimum in conscientia judicabit.

CAPUT II.

Quæ bona prohibita sint alienari sine juris solemnitatibus.

Q. I. Quæ bona immobilia corporalia prohibita sint alienari.

R. I. Cum in Extravaganti *Ambitiosa* prohibitum sit alienare bona immobilia, primò sub istorum nomine præcipuè veniunt ea bona fructifera, quæ loco moveri non possunt, ut domus, ager, olivetum, vinea &c., & hæc dicuntur immobilia corporalia.

Si nihilominus sint immobilia exigui valoris, & Ecclesiæ minus utilia, alienari possunt cum solo consensu Episcopi, aut Superioris, juxta can. *Terrulas 12. q. 2.*, cui non fuisse derogatum per Paulinam *Ambitiosa* sæpe respondiisse S. Congregationem referunt DD. *Eagn. in cap. nulli 25. hoc. tit., Barbos. de potest. Episc. alleg. 95. num. 51.* Hinc ad hæc non extendi juramentum factum à Prælati de non alienandis bonis Ecclesiæ, bene probant Theologi; nam tale juramentum debet intelligi de alienatione à jure non permitta: *Molin. disp. 468. Ricc. p. p. prax. dec. 36.* Advertere tamen est, quòd cum dicitur posse alienari bona immobilia exigui valoris, duo verificanda sunt. Primum, quòd tale prædium sit ex se sejunctum, & separatum, non verò pars exigua magni prædii, nam ultra quam quòd pars capit totius naturam, in ipsius alienatione clarè appareret fraus in legem; ita enim paulatim totum magnum prædium sine solemnitate possit alienari. Secundum, quòd istæ terrulæ sine solemnitate alienabiles, sint minus utiles Ecclesiæ, ut dicitur *cit. can. terrulas &c. Ricc. dec. 22. par. 2. Genues. in prax. cap. 60. n. 4.*

Porro valde discrepant Authores in assignando quæ bona dicenda sint exigui valoris; nam alii qui id extendunt ad rem valoris 100. aureorum, alii ad rem valoris aureorum 40., & quamplures docent modicam in casu præfenti dicendam illam rem, quæ non excedit summam aureorum 25. Melius tamen, meo videri, dicunt illi, qui id Judicis arbitrio relinquendum decernunt; nam quod modicum apparebit respectu Ecclesiæ prædii, modicum non erit respectu alterius Ecclesiæ minus divitis: *cap. ceterum 3. de donat., Menoch. de arb. Judic. l. 2. c. 145. n. 4., Card. de Luc. de alien. d. 1. n. 117., Eagn. in cap. nulli num. 26.* Debet etiam attendi in hac re judicanda loci consuetudo.

R. II. Nomine bonorum immobilium corporali-um, quæ vendi nequeant sine juris solemnitatibus, veniunt etiam ipsæ Ecclesiæ materiales, & Oratoria autoritate Episcopi fundata, & destinata ad perpetuum usum Ecclesiarum; si tamen non sint Oratoria, quæ accessoria sint alicui domui privatæ, nam tunc sicut alienari potest principale, ita & cum eo quod est illi accessorium: *Ugol. de potest. Episcop. c. 14., Bonac. de contr. d. 3. q. 8. p. 4. n. 20.* Idem dicendum de Cappellis, & desepulturis, quorum dominium alienari non potest, quia & ipsa sunt loca sacra. Usus nihilominus, & consuetudo invaluit, ut notant DD. quòd pro cappellis, & sepulturis sine juris solemnitate aliquid accipiatur, ratione usûs illarum, sitûs Ecclesiæ, vel loci in ea dignioris; nam tunc potius venditur honor humanus, quàm Cappella, seu sepultura: *Ricc. dec. 42.*

R. III. Arbores non cæduæ veniunt sub nomine immobilium corporali-um, adeoque non possunt sine solemnitatibus juris alienari; cum etenim solo cedant, pars fundi, quod aliàs est inalienabile, judicatur.

D d d d 2

quia *cap. x. de reb. Eccles. non alien.*, de consensu partium permittitur Episcopo permutare terram unius Ecclesiæ cum terra alterius Ecclesiæ; & in Extr. *Ambitiosa* videatur prohibita solum permutatio cum laicis; ea enim redditur ratio hujus prohibitionis, ne res Deo dicata ad profanos usus applicentur. Verum cum communiter asserant etiam DD. contrariæ sententiæ esse de stylo Curie ut etiam in his permutationibus serventur juris solemnitates, de quibus infra, in praxi affirmativam sententiam, quam multi docent, amplecterer: *Sperrell. dec. 154. for. Eccles. num. 22., Card. de Luc. de alienat. d. 1. num. 114.* Præfata negativa sententia magis probabilis mihi apparet in permutationibus, quas faceret Monasterium unius Religionis cum altero Monasterio ejusdem Religionis; nam cum eadem Religio faciat unum corpus, non videtur intercedere rigorosa alienatio, si quod est unius Monasterii alteri tradatur, maxime si hoc fiat per mutationem: *Bordon. t. 2. var. Resol. resol. 62. quæst. 9.*

Q. VII. An liceat transigere sine solemnitatibus juris circa bona Ecclesiæ.

R. Si res, de qua sit transactio, non sit incorporata Ecclesiæ, vel Monasterio, utique fieri potest transactio, quia non intercedit alienatio boni, quod dici possit Monasterii, vel Ecclesiæ: *Passer. de homin. statib. & offic. t. 1. q. 185. art. 7. à num. 249.* Porro res tunc dicitur incorporata, quando acceptata fuit publico instrumento, vel decreto Prælati, & Capituli *Bordon. var. resol. part. 2. resol. 62. num. 33.* Ego etiam puto aliquid acceptatum intelligi, quando Monasterium per suum Procuratorem gereret se tanquam dominum illorum bonorum. Si verò Ecclesia, vel Monasterium acceptaverit, & nihilominus res de qua agitur, sit apud alium, qui ad ipsam habere jus credat, potest Ecclesia per transactionem accipere pecuniam, illique rem relinquere; nam non alienat bonum, quod actu habeat, ut dicunt multi DD. Dum autem Monasterium, vel Ecclesia actu possiderent rem jure dubio, possunt sine solemnitate transigere dando pecuniam quasi emant jus alterius; non verò possunt reddere eandem rem, accipiendo sibi pecuniam, tunc enim alienarent, quod actu possiderent.

Huc usque dicta veniunt intelligenda de bonis, quæ cap. sequenti dicemus non posse sine juris solemnitatibus alienari.

Regula in praxi observanda.

I. Solent aliquando Rectores Ecclesiarum anticipatè accipere pecuniam &c. à Conductoribus, relaxando illis fructus, vel pensiones per plures annos solvendas. Advertat Confessarius multoties id esse tacitè locare bona Ecclesiæ ultra triennium, quando nempe fructus triennii non sufficerent pro restituenda illa pecunia; nam tunc cogentur relinquere Conductoribus res locatas. Id ergo omnino illicitum est.

II. Advertat secundò Confessarius in concessione ad emphyteusim rerum Ecclesiasticarum, adhibitis etiam debitis solemnitatibus, multoties Rectores valde onerare propriam conscientiam. Vel ex nimio ergo affectu erga aliquem Consanguineum, seu erga aliquem sibi amicitia conjunctum, faciunt quantum possunt, ut bona Ecclesiæ ipsi ad emphyteusim tradant; ac non solum, ut necesse esset, sine evidenti Ecclesiæ utilitate, sed potius cum ipsius præjudicio, quod rationibus solummodo apparentibus celare procurant. Remanet ergo Confessarius hujusmodi Rectores sine absolutione dimittere, si promptè Ecclesiæ præjudicium non sint reparaturi.

III. Audiivi aliquando scrupulizzare circa gene-

dicantur: *leg. adeo §. Alienum ff. de acquir. rer. do- min.*, §. Si Trius Instit. de rer. divisi., *Ricc. p. p. prax. dec. 53. Bos. var. moral. t. 3. tit. 6. n. 422. & 439.* Il- læ autem censentur arbores non cædæ, quæ sunt fru- ctiferæ, ut olive, vites, ficus, quercus &c. seu il- lę, ex quarum incisione fundus deterior fit; ut si populi, ulmi, platani, salices, alięque similes ar- bores cædantur. Quod si istę arbores non cædæ sint vetustę, & inutiles, ita ut indigeant renova- ri, vel reddant fundum nimis opacum, unde ipsi noceant, tunc illarum incisio redditur licita. Item licet cædere ipsarum ramos pro usu fundi; sicut etiam illas licet cædere, si ipsarum indigeat Rector Ecclesię pro reparatione suę domus, seu Ecclesię, dummodo tamen ex incisione non sequatur majus damnum, quàm beneficium reparationis.

Quod si Prælatus sine justa causa paucas arbo- res non cæduas faciat incidere, quamvis peccet, nihilominus non incurrit poenas *Extr. ambitiosa*, si deterioratio fundi non sit notabilis. Ratio est quia, tales poenę non nisi notabili detrimento possunt cor- respondere: *Donat. q. 69. num. 16.*

Arbores cæduę, ut sylvæ, nemus &c. tempore convenienti cædi possunt; ideo enim cæduę dicun- tur, ut succisę ex stipite, seu radice renascantur: *l. sylvæ 30. §. de v. sign. Dixi tempore convenienti*, nam si anticipetur earum incisio in damnum Suc- cessorum, reparandum est tale damnum: *Bos. nu- mer. 424.*

Q. II. Quę sint immobilia incorporalia, quę non possunt alienari sine juris solemnitatibus.

R. I. Quamvis bona, de quibus in hoc quęsti- o, proprię immobilia dici non possunt, quia non sunt bona, quę loco moveri non possunt, ut se- habent prædia, neque mobilia, quia incorporalia sunt, adeoque non possunt ab uno loco in alium moveri, nihilominus in præsentia sub immobilium nomine comprehenduntur, quamvis in jure ter- tiam quandam speciem bonorum constituant: *l. de Divo Pio §. In venditione ff. de re judic.*

Primò ergo jura, & actiones ad immobilia veniunt sub nomine istorum bonorum, quę non pos- sunt alienari: *cap. 2. de reb. Eccles. non alien. in 6.* nam immobilibus equiparantur, uti esset jus, & actio ad aliquid immobile recuperandum: *leg. qui action. ff. de reg. jur.* Si verò actio sit ad aliquid mobile, ut ad debitum certę pecunię, & ipsa mobilis dicitur, nec venit sub immobili non alie- nabili: *Bon. de alien. q. univ. p. 2. n. 19.*

Secundò immobilia incorporalia prohibita alie- nari sunt servitutes prædiorum, jura venandi, piscandi, & similia: *l. ult. §. fin. C. de præscript. long. temp., Clem. 1. de reb. Eccles. non alien.* Et quidem cum hæc omnia fixa maneant, afferunt fructum suum instar immobilium.

Tertiò, immobilia eodem modo pariter judican- tur, census, seu annui redditus in perpetuum constituti pro sustentatione Rectoris Ecclesię, vel Monasterii; *Clem. exivi §. Cumque annui de verb. sign.* Hinc pecuniã restituta Monasterio ex extinc- tione alicujus census non potest sine solemnitate alienari; nam cum sit destinata ad fructificationem, æquiparatur juri incorporali exigendi quotannis ex ea certam summam pecunię, adeoque rei im- mobili comparatur. Debet ergo iterum applicari vel ad censum, vel ad emptionem alicujus fundi fructiferi. Volunt etiam aliqui, quod si annuus census sit diminuendus Censuario, id non possit fieri sine assensu Apostolico, cum talis diminutio sit quædam species alienationis: *Ricc. p. p. dec. 134. Donat. q. 58.* Dicitur ergo, quod ut licite fiat talis diminutio, vulgò *calare*, sine assensu Apostolico, debet rescindi prius contractus, & tunc si Mona- sterium, vel Rector non inveniat meliorem con- ditionem, possunt novo contractu emere minoris

novum censum. Verùm hæc opinio recessit ab au- la; nam rescindere primum, & dein facere novum contractum non solum esset quid otiosum, sed etiam præjudiciale ipsi Ecclesię, quæ novis im- pensis gravaretur: *Monacell. in Formular. t. 4. suppl. ad tom. 2. n. 146.*

Q. III. An aliqua bona mobilia prohibitum sit alienare; & quę sint.

R. In sæpe cit. *Extr. ambitiosa* prohibetur alie- natio mobiliū pretiosorum, ut sunt vasa aurea, argentea, vestes pretiosę, gemmę, ornamenta &c. *Barbos. de offic. & potest. Episc. p. 3. alleg. 95. n. 39.* Duo tamen requiruntur: primum, quod servando servari possint, & durent saltem ultra triennium; hinc absque ulla solemnitate vendi possunt vinum, oleum, frumentum &c. in maxima etiam quan- titate. Secundum, quod res verè sit pretiosa; & licet juxta superius dicta id relinquendum sit ar- bitrio viri prudentis, nihilominus commune est nil reputari pretiosum nisi excedat valorem 25. aureorum, & id declarasse S. Congregationem referunt. *Antonell. l. 1. c. 8. n. 6., Dian. p. 4. tr. 4. re- sol. 223.*

Et hæc tamen notanda est doctrina supra insinua- ta, ne aliquid scilicet fiat in fraudem legis; ut si quis ex rebus aliis ex natura sua pretiosis, modò aliquam partem, vel rem non excedentem valorem 25. aureorum alienaret, modò rursus ali- quid simile, & ita paulatim alienaret rem pretio- sam, vel notabilem partem illius. Et id maxime valet in præsentia materia, in qua res pretiosa, utpote ordinatæ ad eundem finem, nempe ad cul- tum Dei, & ornatum Ecclesię, considerantur ut quid moraliter unum: *Donat. q. 54., Bos. n. 401.* Sicut ergo non licet vendere modò unum agnum, modò alium non superfluum, & ita paulatim alie- nare notabilem partem gregis, ita dicendum est respectivè ad calices, lampades, alięque pretiosa. Eadem doctrina applicanda venditioni librorum, alicujus Bibliothecę. Ceterum si quis ex præfatis rebus pretiosis distraheret aliquid non flans 20. aureis, & id non faceret modo præfato in fraudem legis, certè credo excusari ex materia parvitate. Præterea vi consuetudinis, quæ optima est legum interpretis, possunt quæcumque res pretiosę in no- vas saltem æquę bonas commutari absque ulla so- lemnitate; sicut & possunt alienari vestes pretio- sę, quę usu sunt attritę, & quę quotidie magis veterascunt, & fiunt minoris valoris.

Lis autem est inter DD. an etiam dictum est de rebus pretiosis Ecclesię, valeat quod de oblatio- nibus, & votis factis alicui S. Imagini, casu ta- men quo sint pretiosa, nam cerę, elemosynę, alięque similia non pretiosa, certè sine solemnitate possunt alienari. Quamvis autem multi sentiant affirmativè, alii nihilominus non improbabiler negant, nam jura prohibentia alienationem mobi- lium pretiosorum, videntur loqui de iis, quę sunt destinata ad aliquem usum Ecclesię, quo modo non se habent ista donaria quamvis pretiosa; postquam enim reddita sunt à Vovente manent otiosa in testimonium gratię acceptę: *Donat. q. 54. num. 5.*

Secundò, inter mobilia pretiosa inalienabilia numerantur Reliquię, maxime si sint muro clausę, vel perpetuę sepulturę traditę, & pariter si sint insignes: *Ricc. p. p. prax. resol. 60., Donat. q. 56., Pal. t. 2. tr. 11. d. un. p. 15. §. 1. n. 8.* Et quidem pretiosiora utique sunt quàm sacra vasa, & magis illustrent Ecclesię; unde etiam de stylo Curię, non sunt alienabilia sine consensu Apostolico. Quia tamen in *Extr. ambitiosa* sermo solum est de alie- nantibus sine dicto consensu mobilia pretiosa temporalia, ideo, qui alienaret sine eodem Reli- quias non subiaceret poenis talis Constitutionis: *Bor-*

Bordon. decis. reg. t. 1. ref. 27. n. 62., Fagn. cap. cum ex. eo 2. de reliq. n. 35. Excusandus etiam esset il- le Superior, qui personę benemeritę vel Eccle- się, vel Monasterii alicujus reliquię fructulum largiretur; nam si remaneat pars major talis reli- quię, non deficit decor Ecclesię, & pietas au- getur: *Donat. q. 56. n. 8.*

Tertiò, inter mobilia pretiosa numeratur Bi- bliotheca Monasterii. Possunt autem libri vendi, ut in meliores commutentur: *cap. sine except. 12. q. 2.* Item parva esset materia, si unus aut alter liber venderetur, dummodo non fieret in fraudem; ut ita scilicet paulatim Bibliotheca in materia gravi distraheretur: *Donat. q. 50.* Quartò, inter mobilia pretiosa inalienabilia sine consensu computatur grex ovium, caprarum &c. ex earum etenim fructibus Ecclesię, vel Monasteria percipiunt magnum emolumentum. Possunt ergo vendi agni, hædi &c. su- perflui, non tamen distrahi grex, vel graviter de- teriorari: *Mol. de just. d. 465. n. 4.*

Pecunia, utpote de se non fructifera, potest prop- ria autoritate distrahi à Superiore, est etenim res mobilis, & de se non fructifera. Si tamen vel ab aliquo Testatore, vel à Superiore, & Vocalibus Monasterii destinata sit ad emenda mobilia; vel quia de sua natura ad emenda mobilia debet deservire, ut est pecunia recepta ex venditione alicujus immobilis, vel ex redemptione census, tunc participat naturam immobilium. Idem dicunt de pecunia, quę conservatur pro aliqua gravi necessitate. Dos pariter Monialium in em- ptione immobilium est applicanda quamvis multis in locis vigeat consuetudo eam distrahendi pro sol- vendis debitis, & sustentatione Monialium.

Q. IV. An possint sine solemnitate alienari bona mobilia, vel mobilia pretiosa, quę donans, seu Testator voluit esse alienabilia ad libitum Præ- lati, seu Monasterii.

R. Eam conditionem, qua permittitur Præla- to &c. alienare præfata bona, rejiciendam esse ut turpem, communiùs docent DD., utpote quia est contra Pontificias Constitutiones: *Covarr. in cap. tua n. 6. de testam., Bordon. t. 1. ref. 27. n. 44.* Ultraquamquod postquam præfata bona acquisita sunt ab Ecclesiã, adeoque facta sunt Ecclesiastica, videntur omnino subjacere præfatis Constitutioni- bus. Verùm ego etiam in praxi probabilem judico contrariam sententiam; unicuique enim licet adicere rei suę, quę pacta maluerit etiam tradendo Ecclesiã: *cap. verum de condit. appof., Mar. An- ton. var. t. 1. ref. fin. cas. 44., Pyrrh. Corrad. de dispens. l. 9. c. 7. n. 19.* Hinc etiam alienari potest sine solemnitate res relicta Monasterio cum obliga- tione alteri tradendi, quoties iste pretium eroga- verit, ita etenim velle potuit Testator; ultra- quamquod res transit cum suo onere: *Bordon. re- sol. 17. n. 44.*

Q. V. An Prælatus repudiare possit sine solem- nitate rem immobilem, vel nobilem pretiosam re- lictam Monasterio.

R. Quamvis multi sentiant negativè, nihilomi- nus communior, & recepta opinio est affirmativa; nam Paulina *Ambitiosa* intelligenda est de bonis jam incorporatis, seu quę Ecclesia actu possideat, qualis non est hæreditas delata, & nondum in- corporata: quapropter, ut dici solet, Prælatus non potest præjudicare Ecclesię in quæstis, bene tamen in acquirendis: *Sanch. de matr. l. 6. disp. 4. n. 15.; Rebell. l. 18. q. 14. n. 5.* Si nihilominus Præ- latus id faciat sine causa rationabili, peccaret contra justitiam, & contra obligationem sui officii, ac teneretur damnum Ecclesię illatum compensa- re; atque ista uti posset beneficio restitutionis in integrum: *Bon. de alienat. p. 2. n. 33.*

Sunt etiam qui dicunt Prælatum, & Monasterium

sine juris solemnitate posse concedere ei, qui om- nia sua donavit Monasterio, ut de donatis tot ven- dat, quot necessaria sunt ad sui sustentationem, si factus fuerit mendicus, & mendicare erubescat. *Bordon. var. resol. p. 2. resol. 62. n. 3.*

Q. VI. An quę hucusque dicta sunt de bonis Ecclesiasticis aptanda sint bonis Hospitalium, Con- fraternitatum, aliorumque piorum locorum.

R. I. Consentiant omnes DD. Loca Pia autho- ritate Episcopi fundata non posse sua bona sine solemnitate alienare; nam verè sunt loca pia, quo- rum bonorum alienatio interdicitur in *Extr. Am- bitiosa; Barbos. in collect. ad cap. si quis presbytero- rum n. 5. de reb. Eccles. non alien.*

R. II. Si præfata loca non sint autoritate Epi- scopi fundata, opinio tuta est posse sine solemni- tate bona propria alienare, utpote quia in rigore non possunt dici pia, quamvis in eis opera pie- tatis exercentur; & ed maxime quia talem cre- do esse consuetudinem: *Ricc. in prax. Extr. dec. 48., Bon. p. 2. n. 10., Bordon. resol. p. 2. ref. 72. q. 19. n. 31.*

Regula in praxi observanda.

I. Peccant quandoque Rectores Ecclesiarum in alienatione terrularum, vel quia scilicet eas ven- dunt, cum non sint sejunctę ab aliis Ecclesię præ- diis; vel quia in gratiam alicujus Viri nobilis, quem nimium sibi benevolum optant conservare, id præstant non solum sine utilitate, sed potius cum Ecclesię præjudicio, cedendo terrulas e. g. Ecclesię contiguas, adeoque ipsi utiles, & pro- ficuas, & acceptando in compensationem alias ab- sentes, quas invisere non possunt, vel colere. Mo- neat ergo Confessarius hos Rectores de culpa, quam committunt, & multò magis si permutatio esset prædii magni momenti, scio enim quandoque id accidisse cum juris quidem solemnitatibus, at non fideliter omnibus narratis; quapropter permuta- tio inventa deinde est Ecclesię valde onerosa &c.

II. Peccant aliquando Rectores indiscretè cæden- do arbores non cæduas, vel anticipando incisionem cæduarum. Potest id accidere respectu Rectorum jam senescentium, qui ut pinguiores Nepotibus relinquunt hæreditatem, ultimis senectutis annis retrahunt quantum possunt ex prædiis Ecclesiasti- cis, non observando ab ipsis in præjudicium suc- cessorum cædi arbores nondum cæduas &c. Ita cer- tè non bene se disponunt proximę, quam timent, morti.

III. Possunt etiam graviter peccare Rectores Ecclesiarum, vel nimis de grege Ecclesię distra- hendo &c. vel vendendo modo unum, modò alie- terum de utensilibus pretiosis ita renovando, ut no- va sint viliora &c. Consuetudo ergo fert hujusmo- di posse vendi ad renovandum; at renovanda non sunt cum præjudicio Ecclesię; Ita sequeretur quan- do in novis valde minus e. g. esset argenti, vel essent arte valde minori elaborata. Ita etiam eve- niret, si venderetur antiquum vas, seu ornamentum Ecclesię antiquitate, & arte pretiosum, & loco ipsius aliud valde commune subrogaretur.

IV. Moneat Confessarius Rectores Ecclesiarum, seu Superiores Monasteriorum, quod quamvis ma- lè se gererent recusando sine justa causa relicta suis Ecclesiis, vel Monasteriis, laudabiliter tamen id facerent, si Consanguinei Testatoris essent pau- peres; si ipsis relicta converti possent in susten- tationem pauperum, vel in dotem miserabilium puellarum &c. Ita præstiterunt Sancti.

V. Pro nostra Diocesi Lucana adest privilegium Sixti IV., quo conceditur cum licentia Ordinarij permutare, vel dare in emphytheusim bona Ec- clesiastica quorum fructus singulis annis non excedat valorem quatuor florenorum aureorum Camerę; qui

quatuor floreni computantur correspondere fundo scutorum trecentorum. Poterit ergo cum sola licentia Ordinarii permutari, vel dari in emphyteusum fundus talis valoris.

C A P U T III.

De Causis, & solemnitatibus requisitis ad licitam, & validam alienationem.

Q. I. Quot sint causæ licitæ, & validæ alienationis bonorum, quæ sine solemnitatibus non possunt alienari.

R. Prima causa hujusmodi alienationis est necessitas Ecclesiæ, vel Monasterii: *Clem. 1. de reb. Eccles. non alien. & cap. 5. de pignor. ibid.* Si igitur Monasterium, seu Ecclesia aere alieno graventur, indigeant reparatione, vel necessariis ornamentis, atque iis necessitatibus non possit annuis fructibus provideri, tunc licet petere alienationem bonorum, quæ aliàs alienari non possunt: *Barb. 1. 3. jur. Eccles. c. 30. n. 12.* Altera causa est utilitas Ecclesiæ: *can. sine exceptione 12. q. 2. cap. ut super 8. §. fin. de alien.* Non sufficit autem ex alienatione lucrum sperari, sed debet esse evidens utilitas de tempore alienationis, assensus Apostolici, & interpositionis Decreti: *Barb. cit. n. 17., Genues. in prax. c. 107. de util. n. 3.* Hæc autem utilitas potest ex duplici capite provenire, vel quia scilicet de factio Ecclesiæ sit locupletior, vel quia minus patitur damni: ut si prædium alluvionibus subiectum vellet alienare, ut alibi emerget, quamvis non habitura sit ex locatione majores fructus, & fortasse etiam minores, dum tamen non subiaceret majoribus incommodis alluvionis &c. Ad hanc reducitur alienatio facta causâ incommoditatis rei, quam Ecclesia vellet alienare, nam utile est carere tali incommoditate. Quod autem incommoditas sit iusta causa petendi alienationem, patet *arg. can. terrulas 12. q. 2.* Tertia causa est pietas, quæ præcipuè habet locum in necessitate pauperum alendorum, in redimendis captivis, in ædificandis Ecclesiis, vel augendis cœmeteriis pro sepultura Fidelium: *can. aurum 12. q. 2.*

Q. II. Quæ solemnitates requirantur ad alienationem rerum Ecclesiasticarum.

R. Primò requiritur, ut Superior volens alienare proponat suo Capitulo, Canonice nempe, seu Religiosis, an expediat talis alienatio: *can. sine except. 12. q. 2., can. tua de his qua sunt à Prælato, cap. ut super de reb. Eccles. non alien., cap. 1. h. tit. in 6.* Debent ergo omnes, quorum interest, juxta consuetudinem Ecclesiarum, vel Monasteriorum capitulariter congregari. Requiritur deinde consensus expressus totius, seu sanioris & majoris partis Capituli ad evitanda plurima damna, quæ ex nimis facili alienatione possent oriri: *can. sine except., can. ut super cit.* Quod si alienatio exposcatur à Rectore Ecclesiæ non habentis Capitulum, tunc intervenire debet consensus Episcopi: *arg. can. placuit ut Presbyteri 12. q. 2.* Videretur etiam requiri subscriptio singulorum de Capitulo: *can. sine except. &c.* Verùm quoad hoc consentiunt DD. sufficere, si fiat manu Notarii, vel id testificetur Secretarius Capituli exhibendo decretum cum appositione sigilli, si talis sit loci consuetudo: *Bon. de alien. q. univ. p. 4. n. 3.* Demum quidquid fuerit de jure antiquo, modò requiritur consensus S. Pontificis: *cap. 2. hoc. tit. in 6., & ex Paul. Ambitiosa.* Interveniuntibus igitur simul, vel aliqua ex causis præfatis, & hucusque explicatis solemnitatibus, alienari possunt ea bona Ecclesiastica, quæ capitibus præcedentibus diximus esse inalienabilia.

Q. III. Quid faciendum, si post tempus diu-

turnum examinetur aliqua alienatio, & non appareat consensus Apostolicus.

R. Si lapsus fuerit longissimum tempus, quale reputatur tempus 30. vel 40. annorum: *leg. fin. C. de præscr. long. temp. præsumitur interfuisse beneplacitum Apostolicum, quamvis enunciata non fuerit in Instrumento; & id verificatur etiam beneplacitum Apostolicum reservatum fuerit in vim conditionis, ut quando dicitur: Salvo beneplacito apostolico impetratio.* Ut autem ita præsumatur, oportet possessorem toto tempore præfato fuisse in bona fide; nam nulla quantumcumque diuturna possessio favet possessori malæ fidei: *cap. vigilanti de præscr., & ulterius contractum semper fuisse in observantia: si etenim nulla fuerit mota lis in contrarium, omnia legitime facta præsumuntur: cap. cum sicut 16. de sent. & re judic., Boss. p. 3. var. mor. tit. 6. n. 202.*

Q. IV. An possit fieri contractus alienationis rei traditione, antequam adveniat consensus Apostolicus, si in contractu apponatur clausula, quod eo non adveniente, nullus & irritus censeatur.

R. Potest utique ante consensum Apostolicum, fieri tractatus de alienatione facienda, si Papa consenserit, nam id non est verè alienare. Non potest autem celebrari contractus ante talem assensum, quia iste in vi Paulinæ *Ambitiosa*, & aliorum jurium annullantium tales contractus, reputatur de essentia contractus; ac proinde vanum esset illum ante talem consensum celebrare: *Ricc. p. p. prax. resol. 24., Boss. cit. n. 205.* Quod si ultra celebrationem contractus tradatur etiam possessio ante assensum Apostolicum, alienans incidit in censuras, & poenas Extr. *ambitiosa*, quamvis in contractu apponatur clausula, de qua in quæstio; cum etenim per traditionem transferatur dominium, ea clausula contineret protestationem contra factum: *Boss. n. 206. &c. Bon. de alien. q. univ. p. 4. n. 5.* Quod si non tradita fuerit pacifica possessio, alienans immunis erit à censuris; neque enim per solum contractum sine traditione intelligitur translatum dominium. Sed de his iterum cap. sequenti.

Regula in praxi observanda.

I. Potest aliquando evenire, ut in praxi adducatur necessitas alicujus boni Ecclesiastici alienandi, quando re vera non adfit. Tunc autem id eveniret, quando e.g. repræsentaretur annuus fructus non esse sufficientes pro aere alieno solvendo, vel pro Ecclesiæ reparatione, quando de factio sufficerent, si Rector, vel Prælati tot commoditates non exigerent. Debet ergo examinari an annui proventus superint decenti, non superflui, & nimis commodæ sustentationi. Si puræ decenti sustentationi non superint, jure allegatur necessitas; secus si non superint sustentationi excedenti statum, & conditionem Rectoris &c.

II. Multoties etiam Rectores, & Prælati Ecclesiarum gravant suam conscientiam in adducenda causa utilitatis pro obtinenda alienatione facienda in gratiam alicujus Amici &c. Repræsentant exiguam utilitatem, quam habet Ecclesia ex alicujus prædii possessione, quod de facto esset multò magis utile, si illius culturam non negligenter. Hinc fit ut novi possessores illud incolendo non exiguam percipiant utilitatem, dum interim Ecclesia illud permutando, vel in emphyteusum tradendo, non recipiat nisi ad mensuram illius exigui fructus, quem recipiebat, dum prædium alienavit.

Aliquando in adducenda causa utilitatis solum mentio fit de majori copia fructuum, quæ ex alienatione promittitur; at tacetur difficultas eos exigendi ab iis, in quos fit alienatio; incommo-

quod

quod subibunt successores carendo prædiis sibi proximis, & habendo prædia laica Ecclesiæ, & Canonice fere contentina. Hæc, & similia silentio occultantur non sine gravi præjudicio animæ Rectoris alienantis &c.

C A P U T IV.

De Nullitate alienationis factæ sine solemnitatibus, & jusque revocatione, & poenis contra ita alienantes.

Q. I. AN alienatio rerum Ecclesiasticarum, non servatis debitis solemnitatibus, sit ipso jure nulla.

R. I. Præfata alienatio in foro externo est ipso jure nulla, in favorem tamen solius Ecclesiæ: *can. sine except. 12. q. 2., cap. si quis presbyterorum 6. de alien. junctâ Glossâ, cap. 2. §. Contractus autem ibid. Clem. 1. & Extr. Ambitiosa.* His omnibus juribus similes alienationes irritæ, nullæ, viribus carere dicuntur, adeoque communis sententia est saltem pro foro externo ut nullas habendas esse: *Covarr. 1. 2. var. resol. c. 17. n. 2., Azor. p. 2. l. 9. c. 1. q. 8., Card. de Luc. de alien. disc. 1. n. 99.*

Dixi tamen, in favorem Ecclesiæ; nam cum Ecclesia fungatur jure Minoris: *cap. auditis 3. de in integr. rest.,* sicut Pupillus, & Minor contraheutes sine autoritate Tutoris, vel Curatoris contrahunt in sui favorem, non in sui præjudicium: *§. 1. Inst. de autor. Tutor.,* ita dicendum est de Ecclesia. Non tenebitur itaque rescindere contractum ad instantiam emptoris, qui emit sine solemnitatibus, si Ecclesia stare velit contractui; at bene poterit cogere ad ipsius rescissionem.

R. II. Si adfuit causa necessitatis, vel utilitatis Ecclesiæ, alienatio facta ab iis, quorum interest, sine dolo, & fraude, quamvis prætermisâ formulæ juris, probabiliter sustineri potest in foro conscientiæ. Hujus autem responsionis ea adducitur ratio, quod solemnitates introductæ sunt à jure ad evitanda scandala, & deceptiones; unde his cessantibus, & interveniente aliunde vero consensu contrahentium, adest quidquid requiritur de jure naturali, ac proinde contractus potest in foro conscientiæ sustineri: *Abbas in cap. quia plerique n. 31. de Immun. Eccles., & cap. requisivit n. 19. de in integr. rest., Ricc. p. 1. prax. ref. 7. n. 4. Laym. l. 1. tr. de Leg. c. 16. num. 9., Navar. in comm. de alien. rer. Eccles. n. 17., Azor. p. 2. l. 9. c. 1. q. 8. v. secundum est.*

Q. II. Quid agendum dum Ecclesia graviter læsa fuit per alienationem.

R. I. Quamvis contractus alienationis fuerit validus, factus scilicet cum debitis solemnitatibus, & ex causa, quæ videbatur iusta, nihilominus si ex post facto Ecclesia appareat graviter læsa, peti debet restitutio in integrum; hæc etenim est remedium extraordinarium, dum contractus jure subsistit: *cap. ad nostram 11. de alien., & cap. 1. & seq. de in integr. restit.* Quamvis autem Ecclesia hoc beneficio restitutionis in integrum cogere possit possessorem ad restitutionem rei alienatæ, simulque fructuum ipsius: *cap. si quis presbyterorum 6. §. fin. de alien.,* nihilominus emptor bonæ fidei habet adversus Ecclesiam actionem non solum de pretio recuperando, sed etiam de suo interesse, si sibi satisfecerit ex fructibus perceptis: *cap. ad nostram. cit. junctâ glossâ.*

R. II. Si contractus fuit ipso jure nullus, tunc Ecclesiæ subveniendum est, curando ut Juxta pronunciet contractum nullum fuisse, ut de se patet. Primò autem tenetur providere Ecclesiæ læsæ graviter per alienationem idemtem qui alienavit: *cap. si quis presbyterorum 6. cum Glossâ.* Secundò, Successor alienantis. Tertiò, in prædictorum dese-

ctu quis Clericus potest agere pro restitutione rei Ecclesiasticæ malè alienatæ: *cap. si quis presbyter. cit.* Porro Ecclesia læsa agere potest primò contra Prælatum malè alienantem, ut damnum sibi illatum resarciat: *can. monemus 12. q. 2.* eo autem defuncto, agere potest contra ipsius heredem, utpote qui repræsentat personam Defuncti: *auth. de jurisjur. §. 1. collat. 5. & in omne ipsius jus succedit: leg. cum hæres ff. de diversi. & temporal. præscript.* Secundò, agere potest contra possessorem rei malè alienatæ, ut supra dictum est.

Q. III. Quæ sint poenæ contra malè alienantes bona Ecclesiæ.

R. Juribus antiquioribus prætermisâ, referam poenas, quæ continentur in Extr. *Ambitiosa*, nam hæc Constitutio pro regula habetur in præsentia materia. Prima igitur poena est nullitas contractus celebrati sine solemnitate, de qua supra dictum est. Hic solum addo, invitâ etiam Ecclesiâ, posse ab eo, qui cum ea contraxit, opponi defectum solemnitatis, quoties actus alienationis nondum fuerit consummatus.

Secunda poena est excommunicatio latæ sententiæ. Ea autem non solum afficit malè alienantes, sed etiam recipientes, nisi sibi perpexerint celeri restitutione, hoc est, antequam Ecclesia lædatur: *cap. si quis presbyterorum junctâ Glossâ, Barbos. in extr. Ambitiosa num. 24.* Hæc excommunicatio nulli reservatur, unde satisfacta parte potest absolvi à quocumque approbato: *Del Bene de immun. Eccl. p. 2. cap. 17. dub. 22. n. 9. Covarr. in Man. Episc. v. alienatio n. 28.* Nec refert dicere cum aliquibus fuisse reservatam à Tridentino *sess. 22. c. 21.*, dum reservata excommunicatione innodavit vel usurpantes, vel in proprios usus convertentes bona Ecclesiastica; nam simpliciter alienantes, maxime in materia odiosa, sub istorum nomine non comprehenduntur: *Don. q. 92. num. 4., Del Bene n. 11. &c.*

Tertia poena, quæ comprehendit Episcopos, vel Abbates, qui immunes sunt à superiori excommunicatione, est interdictum ab ingressu Ecclesiæ, in quo si obduratè per sex menses perseveraverint, ipso facto suspenduntur ab administratione spirituali, & temporali suæ Ecclesiæ: *Mol. disp. 466. n. 8. Bon. de alien. q. univ. p. 5. num. 1.*

Quarta poena latæ sententiæ contra Prælatos inferiores, & Rectores Ecclesiarum, ultra præfatum excommunicationem, est privatio ipso facto Prælaturarum, & beneficiorum Ecclesiæ, cujus bona alienarunt; unde ab eo, ad quem pertinet, possunt liberè conferri tanquam vacantia. Pro Regularibus autem, ultra excommunicationem, ex Decreto Urbani VIII. *de reb. Regul. non alien.*, est privatio omnium officiorum, vocisque activæ, & passivæ. Hic tamen advertendum poenas, quæ in præfata materia afficiunt Regulares, solum afficere Capitula Generalia, vel Provincialia, & Superiores corandem, non verò Subditos; nam de prædictis loquuntur Pontificiæ Constitutiones, & Decreta S. Congregationis; & de iis, qui habent administrationem. Nec obstat Subditum in Capitulo consentire in alienationem; nam in materia odiosa consentiens in alienationem non dicitur rigorosè alienans, & solum hic innodatur excommunicatione, aliisque poenis; *Filiuc. tr. 44. c. 6. q. 4. num. 4., Bon. p. 5. num. 1.* Ulterius advertendum, quod licet excommunicatio, & quæcumque alia censura incurrat ante omnem Judicis sententiam, nihilominus aliæ poenæ privationis bonorum, beneficiorum, officiorum non afficiunt Delinquentes, nisi post sententiam declaratoriam criminis; adeoque Rector Ecclesiæ malè alienans non teneretur dimittere beneficium nisi post talem sententiam. Consule Tractatum de Legibus q. 2. cap. 2.

Q. IV. Quid excuset à præfatis poenis incurrendis.

R. Cum

R. Cum in Extr. Ambitiosę prefatis pœnis ligentur ij, qui alienare presumpserint, ab iis incurrendis excusat omnis ignorantia juris, vel facti, etiam culpabilis. Ratio est quia, Ecclesia prohibens aliquid sub his formulis, intendit punire delictum formaliter, & expressè volitum, quod non intervenit, si adfuit ignorantia etiam crassa, & supina. Ex dictis autem in Tr. de Legibus quest. 1. cap. 5. ignorantia etiam affectata excusat à censura lata contra presumentes: *Suar. de cens. d. 4. sect. 10. num. 2.*

Secundò, excusatur alienans ex opinione probabili diciente hunc, vel illum casum non comprehendì à juriis prohibentibus alienationem. Et quidem cum iste non credat se peccare, utique ligari non potest censura &c. *Hoff. tit. 3. n. 161. Gr. Reg. in l. 30. num. 69.*

Tertid, ut supra dictum est, excusantur à dictis pœnis ij, qui *celeri restitutione sibi prospexerint: cap. si quis Presbyterorum de reb. Eccles. non alien. hoc est, ut ibi dicit Glossa, antequam latur Eccl. clesia.* Si igitur, quamvis celebratum sit instrumentum alienationis, alienantem ejusdem peniteat, & non det reale, & pacificam possessionem, immunis erit à pœnis: *Cov. l. 2. Var. cap. 16. num. 7. Ricc. resol. 132. num. 3.*

Dantur alię pœnę contra Commissarios, aut Judices iniquę consentientes in alienationem cum Ecclesię detrimento, ut constat ex Const. Pauli II. incip. *Cum omnibus judiciis, & sequentibus verbis exprimuntur: Si autem Commissarius, vel Delegatus conscientia sua prodigus, in gravamen, seu detrimentum Ecclesia per gratiam, aut timorem, vel sortem, hoc est præviâ pecuniâ, vel promissione illius alienationi consenserit, aut decretum, vel auctoritatem interposuerint, inferior quidem Episcopo sententiam excommunicationis incurrat; Episcopus vero, aut Superior ab executione officii per annum noverit esse suspensum.*

Regula in praxi observanda.

I. Accidit aliquando post aliquod tempus ab alienatione facta rerum Ecclesiasticarum, dubitari ab Emptoribus, vel eorum Successoribus, an omnia ritè fuerint facta, vel potius an omnia fuerint aliqua solemnitas &c. Confessarius igitur ut consulat ipsorum conscientię, advertat primò quòd si elapsi fuerint 30. anni à pacifica possessione, omnia presumuntur ritè facta. Si verò nondum elapsum fuerit tale tempus, & aliunde Ecclesia non appareat graviter lesa, potest sequi eam opinionem, qua dicitur talem alienationem, etiam solemnitatibus omissis, in foro conscientię, subsistere, atque ita in foro conscientię suam Pœnitentem tutum esse.

II. Notet Confessarius, Rectores Ecclesiarum non raro, ne displiceant Potentibus, vel ne aliquas faciant expensas, negligere recuperationem bonorum, quę non sine gravi Ecclesię detrimento fuerunt alienata. Hi Rectores facillimè graviter peccant; ne etenim humanos favores amittant, vel ut proprię avaritię, seu ignavię morem gerant, negligunt sibi restitui quę Ecclesię suę sunt. Quis autem, nisi ipsi Rectores, id prestare tenentur?

III. Non statim ac Confessarius novit Rectorem &c. aliquid Ecclesię alienasse, ipsum cogat vel ad rescissionem alienationis, seu pronunciet in excommunicationem incidisse. Quamvis ipse opinetur illicitam fuisse talem alienationem, videat an contra propriam opinionem sit etiam apud DD. opinio probabilis in contrarium; & si esse adveniat, desinat suum Pœnitentem ad aliquid obligare.

APPENDIX.

De Successione ab Intestato.

Quandoquidem non parum utile esse possit Patrocho, & Confessario scire quę juxta nostrum Lucense Statutum l. 2. cap. 9. competant hæredibus ab intestato; & cum suo loco hanc notitiam dare omiserim, non judicavi hic eam prætermittere. Ed magis quia non parum deservire potest pro intelligendis iis, quę dixi in regulis cap. 3. & 4. Cum autem diversa ratio in aliquibus gradibus habeatur de bonis à Patre provenientibus, ac de iis quę à Matre procedunt; ut clarior, quàm possibile sit ordo tradatur, de successione in bonis maternis, in iis gradibus, in quibus diversa est dispositio, per exceptionem in parentem inclusam, sermo instituetur.

Si quis ergo intestatus decedat primum gradum successione occupant filii masculi legitimi, & naturales [sorores enim à Fratribus germanis semper excluduntur] & si filius alter supervivat, & ex altero præmortuo Nepotes sint, aut pronepotes, hi simul cum Patruo succedunt in stirpem, scilicet habituri sunt eam portionem quam obtinisset eorum Pater, si viveret. Hinc, si mortuo Titio sine Testamento, vivat Sempronius filius Titii, & ex Sejo præmortuo, Titii pariter filio, vivant tres, aut quinque filii, Titiique Nepotes; dum hæreditas in mille scutis sistat, quingenta habebit Sempronius, & altera quingenta Titii Nepotes, seu Seji filii masculi. Quid si etiam Sempronius prædecefferit, & ex eo nati filii vivant? Tunc etiam tam filii Sempronii, quàm Seji succedent in stirpem, & consequenter quingenta capient filii Sempronii, etiam si fuerit unus, & quingenta filii Seji, licet quinque fuerint, & è converso.

Secundum gradum tenent filię, quibuscum una succedunt in capita Neptes ex filio præmortuo. Ex quo, si Titius Cajam filiam reliquerit, & ex Sempronio præmortuo, Titii filio, tres filię, seu Titii Neptes superint, hæreditas Titii in quatuor partes dividenda erit; unam habebit Caja, & tres alias filię Sempronii: cuique una.

Tertius gradus competit Nepotibus, & Neptibus ex filiabus præmortuis, quibus successio convenit in stirpem, exclusis tamen, uti dictum est, Sororibus à germanis Fratribus. Puta Titium genuisse Cajam, & Lucretiam, & Cajam genuisse Agrippinam, & Aurelium, Lucretiam verò genuisse Antoniam, & Marium. Mortuis autem Titium Patrem Caję, & Lucretia, eandem portionem hæreditatis Titii consequentur Agrippina, & Aurelia, quam consequetur Marius, Antonia à Mario exclusa. Cum dictis Nepotibus Titii, concurrat pro virili Cęsar. e. g. Titii Pater, vel ipse præmortuo avus Titii, aut alter Masculus ascendens, atque in hoc casu quęlibet filia pro uno stipite computatur. Ita igitur in prædicto casu in tres partes dividenda erit hæreditas Titii. Una ad Agrippinam, & Aureliam spectabit: altera ad Marium: Tertia ad Cęsarem, vel ipso præmortuo ad Patrem Cęsarisi si superstes fuerit, vel præmortuo etiam Patre Cęsarisi ad Avum, & ulteriorem ascendentem Masculum, salva gradus prærogativa. At si neque Cęsar superiveret, neque alter ascendens masculus, tunc eam partem, quę dicto Cęsari, aut ulteriori Masculo ascendenti debita erat, obtinebunt Fratres Titii quotcumque fuerint ex utroque Parente, aut ex latere Patris conjuncti, & eorum defectu ipsorum filii. Tertiam igitur partem hæreditatis Titii, deficientibus ascendentibus, habebunt Titii Fratres; & si unus fuerit, ipsa totam consequetur; & si plures fuerint,

rint, inter eos æque dicta tertia pars dividetur; & si Frater aliquis præmortuus filios reliquerit, hi partem, quam Pater habuisset si viveret, consequi debent. Verùm non extantibus etiam Titii Fratribus Fratrumque filiis, tunc in tota hæreditate succedent Nepotes, & Neptes Titii, & sic dimidiam habebunt Agrippina, & Aurelia, & dimidiam Marius. Nota quòd si Caja Agrippinam solùm genuisset, & non Aureliam, idem dicendum fore. Prædicta intellige, si Pater, puta Titius ex uno Matrimonio prolem susceperit; at si ex pluribus Matrimoniis filios habuerit, tunc quoad bona Titii jam dicta teneas, & quoad bona materna filii proprię matris hæreditatem capient, exclusis Fratribus, vel Sororibus ex latere Patris conjunctis. Hinc si Titius in primo Matrimonio cum Prisca intro genuit Cajam, & Sejum, & in altero cum Emilia Sempronium, & Lucretiam, Sejus totam Priscę matris hæreditatem, exclusa Caję Sorore nancisceretur, & Sempronius totam Emilia matris hæreditatem, exclusa Lucretia Sorore. Idem esset, si in primo Matrimonio solùm genuisset Cajam, hæc enim non excluderetur à Sempronio, quoad bona Priscę, sed ea Caja tantum consequeretur.

Quartus gradus pertinet ad Patrem, puta Titii, & non extante Patre, ad Avum, & hoc pariter deficiente ad ceteros Ascendentes ex ordine. (Hęc quę dicta sunt quoad quartum gradum, intellige respectu ceterorum bonorum, exceptis dote, & bonis, quę Titius à Matre, vel à conjunctis ex linea materna habuisset. Etenim in hisce bonis, excluso Patre, aliique ascendentibus, Fratres Titii utrinque conjuncti & præmortuorum Fratrum filii masculi in stirpem succedent. His autem, Fratribus scilicet, Fratrumque filiis non extantibus, succedent Sorores utrinque Titio conjunctę insimul cum filiabus Fratrum præmortuorum, qui pariter utrinque Titio conjuncti fuerint. Successio vero filiarum erit in stirpem. Proinde si Titius habuerit duas Sorores, & ex Mevio Fratre præmortuo tres Neptes, Mevii filias, dos, & bona Titii ex linea materna provenientia in tres partes dividuntur, una ad filias Mevii attinebit, altera ad Sorores Titii. Non extantibus autem prænomminatis personis, tunc nulla habita distinctione dotis, & bonorum maternorum, Pater in tota Titii filii hæreditate succedet, eoque præmortuo Avus, ac ulteriores Ascendentes masculi per lineam paternam, servata tamen gradus proximitate).

Quintus gradus Fratrum Titii est, si ei utrinque conjuncti fuerint, vel ex latere Patris, qui omnes æque & pro virili succedent. Cum his concurrunt in stirpem præmortuorum Fratrum filii, ideo, quę si Titius Mevium, Servium, & Labeonem fratres habuerit, & prius mortuo relicto filiis Mevio Titius deinde decedat, hæreditas in tres partes dividetur, unâ Servio, alterâ Labeoni, tertiâ filiis Mevis distributâ. Quid si & Servius, & Labeo præmortui fuerint, filiosque reliquerint? Puto tunc in capita Nepotes Titii successuros; unde si Mevius tres filios, Labeo quatuor, Servius quinque habuerit, in duodecim uncias sive partes dividenda hæreditas erit, cuique una parte assignata. Non extantibus verò Fratribus ex utroque, aut ex latere Patris conjunctis, neque dictorum Fratrum filiis, tunc jus successione Sororibus competit, utrinque conjunctis, vel ex latere Patris unâ cum filiabus ex dictis præmortuis Fratribus natis in stirpem. Quapropter filię præmortui Fratris tantum capient, quantum quęlibet ex Sorori-

bus, ut sepius explicatum est. (Hęc dicta quoad v. gradum intelligenda sunt de ceteris bonis, excepta dote, exceptisque bonis, quę à matre, vel ex linea materna obtinuit Titius; in his enim succedent quidem fratres utrinque conjuncti, & Fratrum, qui jam obierint, filii in stirpem, & non concurrent cum eis Fratres ex latere tantum Patris conjuncti. Dictis Fratribus utrinque conjunctis, eorumque filiis non existentibus, admittuntur ad successionem Sorores ex utroque latere conjunctę, & filię præmortuorum Fratrum utrinque conjunctorum in stirpem. Prænomminatis personis deficientibus succedent Fratres ex latere Patris tantum conjuncti, & alicujus ex his Fratrum præmortui filii masculi in stirpem. Hisce etiam Fratribus ex latere Patris conjunctis tantum, eorumque filiis non extantibus, jus adeundi hæreditatem habent Sorores ex Patre tantum conjunctę, & filię Fratrum prædefunctorum, qui ex Patre tantum conjuncti fuerint, tamen in stirpem. Ubi prænominata omnes Personę defecerint, tunc nulla ratio habetur de dote, & bonis ex linea materna obventis, sed in tota Titii hæreditate succedent, qui modò in sexto gradu recensentur).

Sextus gradus pro Patris designatur, & pro filiis Patruorum, qui prædecefferint, in stirpem, tamen.

Septimus gradus spectat ad agnatos masculos ex linea transversa conjunctos usque ad tertium gradum inclusivè, salva tamen gradus prærogativa, ita ut proximior gradus remotiorem excludat, & delatâ successione in capita, ita ut representatio, seu successio in stirpem ablegetur. Ad Agnatos, inquam, scilicet ad eos, qui ex latere sunt per virilem sexum conjuncti, uti Fratres, Patruales &c.

Octavus gradus Matri debitus est, si Vidua permanserit, & in ejus defectu Avię paternę, ceterisque Fœminis ascendentibus, in linea tamen paternâ, servata proximitate gradus. Harum Fœminarum defectu succedunt Amitę, & filię præmortuorum Patruorum, & filii, filięque Sororum præmortuorum, quę utrinque, vel ex Patre tantum fuerint conjunctę. Hęc successio fit in stirpem, ita ut si omnes existant, dividatur hæreditas in tres partes, quarum unam consequentur Amitę, alteram filię Patruorum, & tertiam filii, filięque Sororum. Et si Amitę e. g. non existant, tunc pro medietate dividetur, & una medietas ad filias Patruorum, & altera ad filios, filiasque Sororum attinebit. Idem dic, si filię Patruorum non existant, vel non adessent filii, filięque Sororum. Verùm si duo genera simul deficerent, puta Amitę, & filię Patruorum, ita ut succederent soli filii, vel filię Sororum, tunc successio fit in capita. Nota iterum, quòd superius notatum fuit, existentibus Fratribus Sorores excludi; qua de re, si simul adsint filii, & filię Sororum, filię non succedent, dum velint succedere filii.

Nonus gradus ad Matrem pertinet, quę secundas nuptias contraxerit.

Decimus gradus, sublatâ sexus differentiâ, agnationis, & cognationis, competit prioribus in gradu, sive masculi fuerint, sive Fœminę, sive Agnati, sive Cognati, & successio fit in capita. Hic redit proinde successio juxta jus commune, quod Justinianus sancivit, cujus legem *pen. in C. de legit. hered., Novell. 108. & inst. in tit. de heredit. qua ab intest. deferuntur*, consule.

Pro removenda quacumque difficultate, notandum primò est non posse succedere eos, qui in secundo gradu recensentur, nisi in casu, quo defecerint illi, qui in primo gradu numerantur, aut hæreditatem repudiaverint; idem enim reputatur aliquem non adesse, aut repudiasse hæreditatem. Et

hoc dictum ad ceteros gradus extendas. Secundò, quòd successio in capita idem est, ac quamlibet personam suo jure succedere; successio verò in stirpem, tunc fit cum plures succedunt stirpem representantes, uti explicatum est sæpè sæpiùs, & præcipuè dum actum est de quinto gradu. At si qui aliàs succederent in stirpem, ex quo concurrere debent cum proximioribus media representatione, si dicti proximiores deficerent, tunc successione fieri in capita judico, uti expositum est in dicto gradu quinto *vers. quid si & servus*. Excipe tamen in linea recta descendentes, ut dictum fuit, dum agebatur de primo gradu *vers. quid si etiam*. Tertio, notandum quòd, dum sermo fit de numero graduum, ut in septimo

gradu, eos esse computandos juxta Sacros Canones. Consule igitur Canonistas, & Theologos. Quarto, sermo semper fuit habitus de legitimis, & naturalibus; quoad eos enim, cujus origo aliqua polluitur macula, adeas *cap. 10. lib. 2. Statut.* Quintò, quòd ex successione Fratribus, Fratrumque Filiis, Sororibus, & Neptibus delata, non intelligitur præjudicatum usufructui, qui aliunde Patri jure competeret. Sextò, tandem notandum sancita in dicto capite nono, ac usque adhuc exposita, locum habere, vel si Testamentum factum non fuerit, aut ex quo Testamentum facere quis non poterit, aut ex quo noluerit; vel si Testamentum factum, ex aliquo defectu legis, validum non sit.

* * * * *

TRACTATUS XV.

DE OCTAVO DECALOGI PRÆCEPTO.

HOC octavum negativum præceptum sequentibus verbis traditum fuit *Exod. 20. 26., & Deuter. 5. 20. Non loqueris contra Proximum tuum falsum testimonium*. Postquam igitur in superioribus secundæ tabulæ præceptis Deus prohibuit ea, quibus injuria nostris proximis facta irrogatur, in isto ne verbis offendatur, pariter prohibuit. Duo igitur præcipuè hoc vetantur præcepto. Primum, ne in judicio falsum testimonium dicatur adversus Proximum. Secundum, ne extra judicium mendacium proferatur.

Ut autem observat Concilii Tridentini Catechismus, sicut testium mendacia, & perjuria hoc præcepto prohibentur, ita & Accusatorum, Reorum, Tabellionum, Procuratorum, Advocatorum, & Judicum; cum hi omnes intervenire soleant in judicio constituendo. Hinc multi Theologi de hoc præcepto differentes, differunt pariter de omnibus iis, quæ necessaria sunt, ut præfati munus suum ritè exercent. De his ergo & nos agamus.

Q U Æ S T I O I.

De Falso Testimonio, & Mendacio.

C A P U T I.

De Falso Testimonio, & falso Teste; & quando Testis fateri teneatur veritatem.

Q. I. Quid sit falsum testimonium; & quale peccatum.

R. I. Non est hic sermo de testimonio falso materialiter tali; de teste scilicet, qui putat inculpabiliter dicere veritatem, sed revera falsa profert. Sermo præcipuè est de testimonio falso formaliter tali, quando scilicet testis de facto cognoscit testificari falsum, vel saltem putat testificari.

R. II. Testimonium falsum semper est cum peccato mortali, quia nemo admittitur in judicio ad ferendum testimonium, nisi præmisso juramento de veritate dicenda; ac proinde cum falsus testis sit semper perjurius, semper etiam graviter peccat: *D. Tb. 2. 2. q. 70. a. 4.* Cæterum ipsa falsitas, quam profert, posset non esse peccatum mortale, ut dicemus de mendacio.

Q. II. Ad quid teneatur, qui in judicio falsum testatus est.

R. Si Testis solùm materialiter falsum testatus est, dum scilicet saltem sine gravi culpa putavit dicere verum, tunc cum gravi suo incommodo non tenetur retractare, quod testatus est. Ratio est quia, ipsius actio non fuit formaliter saltem gr-

viter injuriosa, adeoque ex ea non tenetur grave incommodum subire. Si verò tale incommodum non adsit, & possit prodesse, retractare debet testimonium prolatum, nam licet mutatio testimonii non admittatur nisi fiat statim: *Extr. de test. cogend., & cap. præterea de test.*, nihilominus talis mutatio potest debilitare testimonium falsum: *Ser. de just. & jur. l. 5. q. 7. a. 4.* Quòd si incommodum in retractando testimonium non deberet esse grave, & aliunde ex tali testimonio proximus grave pateretur incommodum vel in vita, vel in fama, vel in bonis fortunæ, tunc deberet aliquod incommodum subire propter liberandum proximum à tali damno, ita exigente Charitate, ut diximus in ejus Tractatu.

R. II. Si testis fuit formaliter falsus, & simul causa efficax damni, tunc etiam cum suo gravi detrimento in fama, & bonis fortunæ, tenetur damnum illatum reparare; gravi etenim injuriæ proximo factæ, optimè correspondet obligatio etiam cum gravi damno illam reparandi. Dixi, si fuit causa efficax damni, si scilicet suum testimonium, cum non præcessissent testes sufficientes, causa fuit illum condemnandi. Idem dicitur de eo, qui persuasit aliquibus falsum testificari, debet enim cum gravi damno detegere suam machinationem, si ipsi testes nolint se retractare: *Petr. Navarra r. 1. de resist. l. 2. c. 3. n. 232., Fagund. in Decal. t. 2. l. 8. c. 42. n. 4., Less. l. 2. de just. c. 30. dub. 7. num. 54.* Oportet tamen semper adesse ipem, quòd

quod retractatio sit profutura, aliàs enim superflue fieret.

Q. III. Quando testis teneatur fateri veritatem.

R. I. Duo prius sunt supponenda. Primò, quòd testis iuridicè interrogatus teneatur fateri veritatem; Judex etenim constitutus à Republica, vel Principe est illi superior, adeoque legitime præcipit manifestationem criminis: stante autem quòd legitimum sit præceptum, adest obligatio obediendi: *D. Th. 2. q. 70. a. 1. Azor. 3. p. inf. l. 13. c. 27. d. 1.* Præterea si non adesset obligatio manifestandi veritatem Judici legitime interroganti, intercluderetur omnino via ad delicta puniendâ, quod non posset esse sine discrimine communis boni. Secundò, supponendum est duplici via Judices procedere, per accusationem nempe, & inquisitionem. Per inquisitionem autem tripliciter procedere potest. Primò, per inquisitionem generalem; ut quando nil sciens vel de persona criminosa, vel de aliquo delicto, inquirat generaliter an in aliquo loco sint personæ criminosa, vel an commissum fuerit aliquod delictum. Secundò, per inquisitionem mixtam; ut quando Judex scit commissum fuisse aliquod delictum, at ignoratur Persona, quæ illud commisit, unde nescit de qua particulari persona debeat inquirere; vel quando scit in generali aliquam personam esse criminosa, sed nescit in particulari quod delictum commiserit. Tertio, per inquisitionem specialem; ut quando interrogat in particulari de delicto, & de persona: ut si interroget an Titius commiserit homicidium, sed de his iterum infra. His positis.

R. II. Quando præcessit accusatio, seu denunciatio, testis, etsi unius, teneatur fateri veritatem. Ratio est quia, lex vult ut testis in iudicio vocatus debeat reum manifestare, nam ita exposcit bonum publicum; neque enim multoties accusarentur Rei, si unicus testis in iudicio vocatus occultare posset veritatem: *Bon. 1. 2. d. 10. q. 3. p. 3. n. 5.* Ulterius eò ipsò quòd præcesserit accusatio, vel denunciatio, jam Reus infamatus est de delicto, quia infamia stante, non amplius jus habet, ut ejus fama conservetur; bene verò Respublica acquirit jus, ut ipsius punitione coercerentur malefactores, & bono publico consulatur: *D. Th. 2. q. 70. a. 1.*

R. III. Si Judex procedat per inquisitionem generalem, seu mixtam, testis singularis, hoc est, qui solum novit delictum, non teneatur, nec debet revelare delinquentem. Ratio est quia, si dum non constet Judici ullo pacto nec de delinquente nec de delicto, nihilominus interrogat an persona particularis, Titius e. g., commiserit delictum, non legitime interrogat, unde testis singularis non teneatur veritatem manifestare. Quòd autem Judex non legitime interroget, probatur quia, unusquisque jus habet ad suam famam, ni illud per infamiam amiserit, quòd non intervenit, quando non adest nisi testis singularis de ipsius delicto: *Less. de just. l. 2. c. 29. d. 13. à n. 109. & n. 118. Sanch. in Conf. l. 6. c. 3. d. 36. n. 5. & dub. 37.*

Neque dicas expedire bono publico hujusmodi delinquentes manifestari, & ulterius futuras frustraneas præfatas inquisitiones, si non esset obligatio Reos manifestandi. Contra etenim est magis expedire bono publico ut servetur fama civium, quoties ad illam jus non amiserint. Deinde tales inquisitiones frustraneæ possunt non esse; nam deserviant ad scandalum removendum, dum vident Cives fieri diligentiam ad inquirendos delinquentes, maxime si constet de aliquo delicto. Præterea inquirendo de tempore, de modo, de persona occisa, vel offensa, vel vulnerata, fortasse Judex habeat indicia sufficientia, ut postea procedere possit ad inquisitionem specialem. Cæterum si

aliquem interroget de persona particulari, intelligit interrogare, quando interrogatus non sit unicus testis; nam si alii ab ipso sciant delictum, jam datur infamia, ac proinde daretur obligatio testificandi veritatem: *Sanch. in Conf. l. 6. c. 3. d. 36. n. 8. & cap. 5. d. 4. n. 3.*

Excipienda tamen sunt à superiori doctrina crimina læsæ majestatis, hæresis, prodicionis Civitatis &c. nam semper cum agitur de bono publico vel temporali, vel spirituali, potius illi consulendum est, quam vitæ, vel bonis Civis particularis: *Sanch. l. cit. d. 36. & 37. Less. de just. l. 2. c. 30. d. 6. n. 47.* Ita quamvis dum adest dubium rationabile, an Judex iuridicè procedat, non teneatur testis ferre testimonium contra reum, immò & debeat veritatem celare, maxime in causis gravibus criminalibus, cum reus sit in certa possessione vitæ & bonorum, & Judex habeat jus incertum examinandi; nihilominus propter rationem allatam, dum agitur de criminibus contra bonum publicum, ne istud periculo exponatur, adest obligatio dicendi veritatem: *Sot. de Rat. tegend. secret. memb. 3. q. 2. cond. 2.*

Excipienda quoque sunt ea crimina, quæ machinantur in damnum grave alicujus particularis, nec ab aliis, quam à Judice interrogante possunt impediri; ut si agatur de impediendo homicidio, gravi furto, vel de impedienda etiam continuatione alicujus criminis; ut si alio pacto non possit obtineri restitutio gravis furti. Ratio horum omnium est quia, ex lege charitatis tenetur unusquisque impedire grave damnum proximi, dum id potest sine suo gravi incommodo. Immò hac ratione bene probatur testimonium non requisitum à Judice debere se offerre ad testificandum; nam dum non imminet illi damnum, & ex alia parte sine suo incommodo potest avertere grave damnum proximi, videtur omnino obligari lege Charitatis: *D. Th. 2. q. 70. a. 1.*

R. IV. Dum Judex inquirat inquisitione speciali, testis teneatur fateri veritatem. Ratio est quia, quamvis olim diceretur non esse obligationem manifestandi veritatem, ni Reus laboraret infamiam, hodie nihilominus sufficienter infamiam laborare dicitur, si Judex interroget de delicto, & de delinquente; ex tali enim interrogatione dignoscitur Judicem habere notitiam utriusque. Stante ergo quòd ex interrogatione speciali, ordinariè loquendo, semper præsumatur vel præcessisse accusationem, vel Reum esse de tali delicto infamatum, debet testis manifestare veritatem Judici, utpote suo Superiori legitime interroganti: *Passer. in Trib. quest. 8. art. 7.*

Q. IV. Quod genus Personarum non teneatur manifestare veritatem.

R. Id examinabimus, cum agemus infra de Testibus.

Regula in praxi observanda.

I. Non statim ac Confessarius nescit aliquem in iudicio falsum tulisse testimonium, illum obligat retractandum suum dictum, vel ad damna compensanda. Videat ergo primò an retractatio futura sit aliquo modo profutura Reo præsumpto; & tunc utique dimittere debet falsum testimonium sine absolutione, si nolit se retractare etiam cum gravi suo damno, quando pariter damnus grave intulerit proximo. Secus si ipse damnus ex retractatione futurum esset gravissimum, & aliunde damnus Rei longe minus; nam tunc posset in sententia multorum excusari à retractatione. Cæterum si nullatenus retractatio profutura esset Reo, superflue adigeretur falsus testis ad retractationem, & tunc solum remaneret Confessario perspicere, si esset locus

CAPUT II.

De Mendacio.

Q. I. Quid sit mendacium.

R. S. Thomas 2. 2. q. 110. a. 1. ex S. Augustino ita definit mendacium: *Enunciatio falsi cum voluntate ad fallendum probata.* Eò ipsò quòd dicitur *enunciatio*, explicatur, mendacium ad peccata oris pertinere; at quia etiam scripturâ, nutibus, & signis loquimur, his etiam modis possumus mentiri. Additur *falsi*, quia essentia mendacii consistit in hoc, quòd falsitas proferatur. Si tam en ea à loquente non cognoscatur, & putet dicere verum, mendacium dicitur tantum materiale. Si verò falsitas proferatur cum advertentia, tunc datur mendacium formale, de quo in præfenti; & potest etiam optime definiti: *locutio studiosa contra mentem*, nempe contra veritatem, quam quis cognoscit. Ea verba, quæ adduntur in definitione allata ex D. Aug. *cum voluntate ad fallendum non pertinent*, ut bene advertit S. Thomas, ad essentiam mendacii; nam sufficienter datur mendacium formale, cum quis advertenter profert falsitatem, absque eo quòd habeat voluntatem fallendi. Ista ergo voluntas non pertinet ad essentiam, sed solum ad majorem malitiam mendacii.

Mendacium formale ratione finis intenti dividitur communiter in jocosum, officiosum, & perniciosum: *D. Th. 2. 2. q. 110. a. 2.* Mendacium jocosum ordinatur ad propriam, vel aliorum delectationem, ut facere solent homines garruli, & blaterones. Officiosum ad propriam, vel aliorum utilitatem. Perniciosum ad alteri damnum inferendum, quod communiter est mortale, nisi excuset parvitas materiæ.

Q. II. An in aliquo casu licitum sit mentiri.

R. Nunquam licitè profertur mendacium, unde Eccl. dicitur: *Noli velle mentiri omne mendacium*, & Prov. 3. *Verbum mendax justus detestabitur*; & ad Coloss. 3. *Nolite mentiri invicem.* Ad hoc probandum plura habet S. Augustinus *l. cont. mend. & l. de mend.*, sicut & communiter SS. PP., quos videre est tota causa 22. q. 2. Ratione etiam probatur quia, mendacium de se est ex genere suo malum, unde nunquam potest esse licitum. Quòd autem sit ex genere suo malum exinde probatur quia, ordo, & institutio naturalis est, ut voces deserviant ad manifestandum conceptum mentis; cum ergo mendacio significetur quod in mente non est, sequitur per ipsum destrui ordinem, & institutionem naturalem, adeoque semper malum esse: *D. Th. 2. 2. q. 110. a. 3.* Addatur mendacium semper opponi Dei veritati, & per consequens semper malum esse, utpote oppositum Divino attributo.

Neque potest dici videri consonum rationi fieri posse minus malum ad impediendum gravius; ut si quis mandatarium mendacio illuderet ad salvandam vitam alicujus. Contra etenim est quia, malum in se nec licet facere, nec consulere etiam ad vitandum majus malum; semper cum etenim quis malum consulit, vel facit, peccat, ut de se patet. Potest utique quis determinato inferre grave damnus minus proponere; at tunc non se habet consulendo malum, quia nollit vel minimum malum patrari, sed homini determinato ad malum proponit hanc veritatem: quòd si velit malum facere, melius est ut faciat minus, quam majus. In casu autem quòd quis mentiatur ad vitandum suum, vel alterius grave damnus, de facto eligit quòd malum est, & proinde nunquam potest excusari.

Q. III. Quale peccatum sit mendacium.

R. I. Secluso scandalo, mendacium jocosum, & offi-

eus reparandi damna sequuta ex falso testimonio.

Secundò, inspiciat Confessarius an falsus testis fuerit causa efficax ut condemnaretur Reus præsumptus, & aliqua pertulerit damna. Tunc fuisset causa efficax, quando sine ipsius testimonio non fuissent testes sufficientes ad illum condemnandum, vel quamvis fuissent, ex ejus tamen testimonio Reus fuit condemnatus; ut quando primo, vel secundo loco testificatus est. Tunc verò è contra non fuisset causa efficax, quando ante ipsum sufficientes præcessissent testes pro Reo præsumpto condemnando. Dum igitur fuerit causa efficax damnorum, ad eorum utique reparationem, meliori modo, quo potest, tenetur, secus si non fuerit causa efficax.

II. Non facile liberet Confessarius à manifestanda veritate testem, allegantem pro sua excusatione non esse interrogandum iuridicè à Judice. Animadvertat ergo, quòd, nisi gravibus indicis contrarium probetur, semper præsumendum est Judicem legitime interrogare, cum nemo præsumatur malus nisi probetur.

III. Tertio, Confessarius habeat præ oculis eam excommunicationem, qua in nostra Diocesi excommunicantur *Evanes falsum testimonium, veritatem negantes, aut occultantes legitime interrogati in iudicio in alterius grave damnus.* Sciat igitur Confessarius excommunicationem latam esse solummodo contra testes, non verò contra Reum, Accusatorem, aut Denunciatorem, ni postea Denunciator formaliter adhiberetur ut testis. Item ut locum habeat hæc excommunicatio, debuit testis interrogari in iudicio, non verò in inquisitione generali, seu mixta, quando in hac non fit interrogatio an particularis persona commiserit delictum; nam hujusmodi inquisitiones, vulgò *Discolato*, non sunt iudicium, sed præparatio ad iudicium. Tertio, ad incurrendam hanc excommunicationem debuit testis dicere falsum, vel negare, seu occultare veritatem in alterius grave damnus: puta si aliquis damnetur ad carcerem non ita brevem, vel puniatur aliquòd summa pecuniæ, quæ vel ex se, vel respectu Rei præsumpti sit damnus grave. Advertere etiam est falsum esse testem, qui dicit se vidisse aliquem delinquere, quando de facto solum sciverit ex auditu, quamvis à viris probis; nam testis de auditu solum præbet indicium levissimum, testis verò de visu facti semiplenam probationem. Nec obstat aliquem fuisse Reum; nam unusquisque jus habet ne fraude damnetur, quamvis fuerit Reus. Item dicitur falsus testis, qui legitime interrogatus in iudicio, omnia dicit ut unus absolvatur, & omnia subvertet quæ essent contra illum, & in favorem alterius; nam si etiam de istis interrogetur, & taceat, est falsus testis, sive veritatem occultat.

Demum advertat Confessarius posse incidere in hanc excommunicationem illum testem, qui suo falso testimonio, vel occultando veritatem, causa est ut Reus absolvatur. Consideret igitur an in iudicio agatur solum de punitione Rei, vel etiam de refectione damnorum, ita exigente parte læsæ. Si primum, testis falsus non incurreret in excommunicationem, quia illa testificatio solum per accidens continet cum damno alterius, cum de eo in iudicio non ageretur. Si verò in iudicio simul agatur de reparatione damni jam illati, vel de impediendo damno alicujus imminente, tunc falsus testis incurreret in excommunicationem, quando ex suo testimonio ita liberaretur Reus, ut non compensaretur damnus illarum, vel non impediretur damnus inferendum. Qui plura desiderat consulat P. Mansi agentem de hac excommunicatione.

officium sunt solum peccata venialia, nam iis non legitur saltem graviter Charitas; officioso etenim mendacio pro pria, vel alterius intenditur utilitas, & jocofo propria, vel alterius delectatio: *D. Th. 2. 2. q. 110. a. 4.* Quod autem in his mendaciis Proximus credat rem aliter ac se habet, est quid leve, cum de se parum interfit an res ita, aut aliter se habeat.

R. II. Mendacium perniciosum est ex genere suo mortale. Id autem probatur quia, primò potest contrariari dilectioni Dei, ut si quis mentiretur in materia Fidei, aut morum; & ita non solum graviter peccaretur contra Dei dilectionem, sed etiam contra Virtutes Fidei, & Religionis. Idem dicendum, si proponerentur falsa miracula, falsa indulgentiæ, & falsæ reliquiæ; qui etenim ita mentitur, exponit Christianam Fidem, & Religionem illusionibus &c., adeoque semper graviter peccat. Secundò, mendacium perniciosum potest contrariari Charitati Proximi; ut si quis imponat falsum crimen, vel si mentiendo causa sit ut Proximus graviter damnificetur; & ita fit hoc mendacium non solum esse contra charitatem Proximi, sed etiam contra justitiam. Cæterum potest esse peccatum leve, vel defectu plenæ deliberationis, vel ex materiæ parvitate.

Quia solum mendacium perniciosum est ex genere suo grave, illud per se directè prohibetur in octavo Decalogi præcepto, leve verò solum indirectè.

Q. IV. Qui sint modi liciti ad vitandum mendacium.

R. Hac de re egit *tr. 8. q. 1. c. 4. quest. 2.*, & *reg. 1.*, unde hic breviter dicendum licitè celari veritatem, dum tamen adsit justa causa id faciendi, vel utendo verbis æquivocis, vel respondendo ad mentem interrogantis, vel utendo verbis, quæ habeant sensum verum, attempta tamen circumstantiâ personæ, quæ illa profert, seu attempta actione aliqua externa, quam exercet loquens. Aliqui addunt aliqua verba affirmativa, vel negativa in quibusdam gravissimis circumstantiis non esse mendacia, quia tunc communiter non accipiuntur, neque pro affirmatione, neque pro negatione, sed solum quòd veluti reddant hunc sensum: *nolo dicere*. Ita excusant à mendacio uxorem dicentem non esse adulteratam: filium dicentem Patrem non esse domi, dum scit quæri ad occidendum &c. Et quidem in his gravissimis circumstantiis nemo sensatus credit verba vel affirmantia, vel negantia consonare veritati, sed solum esse veritatis occultativa. Hæc opinio, quæ à P. Cattaneo in suis lectionibus adstruitur, impugnatur à P. Orsi Ordinis S. Dominici; at contra ipsius librum prodit nuper Allegatio Anonymi Scriptoris, qui Cattanei opinionem pluribus defendit, & à Patris Orsi impugnationibus vindicare conatur. Interim creditur ex utraque parte edendos novos libros, ut moris est, dum ex novis opinionibus ingenia excitantur.

Regula in praxi observanda.

I. Cum bene se gerat Confessarius non removendo à suo Pœnitente ignorantiam invincibilem circa aliquod peccatum, quando prævidet admonitionem non profuturam, atque ignorantiam semotà peccatum non materialiter ut prius, sed formaliter; hinc caveat ab admonendo rudes mulierculas, & quosdam alios crassioris capacitatis, qui putant non esse peccatum officiosè mentiri, ne herus, vel hera repleant domum clamoribus, vel aliquem dimittant à famulatu &c. Si admoneantur, nihilominus perseverabunt in suis mendaciis, & ex remotione ignorantie peccabunt.

II. Studere debet quantum potest Confessarius,

ut caveat in hac materia à laxitatibus, quas Summi Pontifices condemnarunt, puta à restrictionibus pure mentalibus &c. ab iisdem damnatis. At è contra videat ne in gravissimas angustias redigat conscientiam sui Pœnitentis, quoties possit eidem consulere, docendo unum ex modis, quo non sine fundamento occultari posse dicunt veritatem. Et quidem quid respondere debent Consultores S. Inquisitionis, quid Confessarii Principum, quid Confessarii interrogati de gravissima veritate, quam omnino debent celare? Quid Famuli interrogati de adulterio Domina, quod alias sciunt? Quid Domina de eodem delicto interrogata &c.? Certè si absolute non possunt negare, ipsum silentium, vel etiam ipsa trepidatio in respondendo pro affirmatione reputabitur; & quæ tunc non orientur mala? Debet ergo Confessarius illos monere, qua ratione possint sine hæsitacione negare.

QUÆSTIO II.

De Judice, Accusatore, & Denunciatore.

CAPUT I.

De Judice, ipsius Jurisdictione, Veritate, Opinione, quam sequi debet in judicando; & de Scientia, quam debet habere.

Q. I. Quid sit Judex, & quotuplex.

R. I. Judex, idem est ac quasi *Juridicus*, unde propriè dicitur ille, qui habet potestatem ad judicandum, sive hoc sit in causa civili, ut quando sententiam profert ad vindicationem alicujus rei, vel ad satisfactionem damni, seu interesse; sive in causa criminali, ut quando sententiam profert quoad pœnam, quam meretur aliquod delictum: *can. super prud. 12. q. 2.*

R. II. Alter est Judex Ordinarius, alter est Delegatus. Judex Ordinarius primò est ille, qui habet dignitatem, vel officium, cui ex jure, sive privilegio, præscriptione, aut consuetudine annexa est jurisdicção: *Covar. 1. 3. var. resol. c. 20. m. 6.* Ita Pontifex Judex est pro tota Ecclesia, Episcopi pro suis Diocesis, Generales pro suis Religionibus, Provinciales pro suis Provinciis, & quicumque Superior pro suo Monasterio. Ita pariter Judex Ordinarius est Princeps Supremus in sua ditione. Secundò, Judex Ordinarius est, qui creatur à Principe Supremo sive Ecclesiastico, sive seculari; aut quando ab habente potestatem eligendi Judicem Ordinarium, confertur electo universalitas causarum. Id tamen non verificaretur, si in literis diceretur causas ipsi delegari, vel debere procedere autoritate eligentis. Judex Delegatus est ille, cui ex mandato Principis, vel alterius Superioris causa committitur: *l. 1. §. Qui mandata ff. de offic. ejus cui mandata est jurisd.* Hinc non dicitur habere propriam jurisdictionem, sed usum jurisdictionis. Si hic usus sit ad omnes causas, tunc potest unam aut alteram causam alteri subdelegare; si verò solum ad certam causam, & litem dirimendam, non potest eam alteri subdelegare. Judex item Ordinarius non potest exercere jurisdictionem contentiosam extra suum territorium, secus Delegatus: *cap. grave de off. Ord. Arbitri* Compromissarii non possunt dici rigorosè Judices, nam hi procedunt publica autoritate: *leg. qui ppè ff. de judic.*, illi verò electi sunt privata autoritate, de consensu nempe collitigantium; *Barbos. Tr. var. appell. v. Judex.*

Q. II. Quot modis acquiratur jurisdicção.

R. Jurisdicção pluribus modis acquiri potest. Pri-

Primò, ratione dignitatis, vel officii. Secundò, ratione delegationis, seu subdelegationis; ut paulò antè dictum est. Tertio, ratione delicti in alieno territorio commissi, quamvis reus non sit subditus; jura etenim volunt forum sortiri ratione delicti: *cap. licet, cap. postulasti de for. com., & ex Glossa in leg. soleat ff. de custod. rer., & leg. à D. Pio §. Sententiam ff. de re judic.* Item ratione contractus, domicilii, & rei, de qua intentatur causa contra possessorem: *cap. fin. de for. compet., Azor. p. 3. l. 13. c. 15. v. 3.* Quarto, acquiritur jurisdicção ob injuriam illatam Subdito alterius Principis; si etenim Princeps illius, qui irrogavit injuriam, interpellatus nolit eam vindicare, id potest Superior ipsius, qui injuriam passus est: *Less. de just. l. 2. c. 29. dub. 6. n. 50., Azor. cit.* Quintò, ex consensu partium; ut quando voluntariè se subdunt alicui ut Arbitratori cum obligatione pendendi ipsius sententiæ.

Sextò, error communis, maximè cum titulo putativo supplet jurisdictionem, & facit valere gesta illius, qui verè Judex non est: *leg. Barbarius Philippus ff. de off. Prætor., & cap. infamis 3. q. 7.* Id autem statutum est quia, si detecto errore omnino invalida habenda fuissent gesta à Judice, qui communiter verus Judex reputabatur, innumera inconvenientia, & scandala sequerentur, unde per jus canonicum, & civile debuit suppleri illius jurisdictioni. Porro tunc datur titulus coloratus, quando facta est collatio alicujus officii, vel beneficii ab habente potestatem ea conferendi, quamvis ex impedimento occulto recipientis non fuerint validè collata; ut si conferretur beneficium parrochiale occultè excommunicato, vel irregulari. Quòd si impedimentum esset de jure divino, tunc nullatenus Ecclesia potest supplere ipsius jurisdictionem, ut si præfatum beneficium conferretur non Sacerdoti. Error verò communis tunc intervenit, quando in loco, in quo quis exercet jurisdictionem, communiter reputatur verus Judex, seu verus Parochus, quamvis unus aut alter e. g. sciret verum Parochum non esse, quia obtinuerit Beneficium, dum erat excommunicatus: *Anton. à Spir. S. in Direct. Conf. p. 1. tr. 5. disp. 11. n. 751.* Sed de hoc iterum in Tr. de Pœnitentia. Cæterum Parochus ita exercens jurisdictionem (idem dicas de Judice, si cognoscat suum defectum) gravissimè peccat, usurpando jurisdictionem, quæ est res gravissima, & quæ debet exerceri licitè & validè per se, hoc est, quia validè habeatur, vel validè sit collata.

Q. III. An sufficiat solus error communis sine titulo colorato ad obtinendam jurisdictionem.

R. Mihi valde probabilis est opinio affirmativa. Et ratio est quia, si collata jurisdictionem non præcipuè ratione tituli, sed ob publicam utilitatem; ac proinde Jurisconsultus in citata lege *Barbarius* non consideravit illum servum, de quo ibi sermo est, habuisse potestatem à Populo Romano, ex quo confurgebat titulus coloratus, sed præcipuè consideravit utilitatem eorum, qui apud eum egerunt, adeoque putandum à Populo Romano illi collatam fuisse potestatem Judicis, ed quòd ab eo talis fieri poterat. Item *in autb. de Tabell. ante §. ult.* reputatur validus contractus factus à Notario, qui carebat titulo. Cum igitur pro publica utilitate, & pro vitandis inconvenientibus non minus expedit non carere jurisdictione Judicem, qui communiter talis reputetur, simulque habeat titulum coloratum, quam Judicem, qui talis solum ex errore communi creditur, dicendum est quòd, cum in utroque casu eadem sit ratio, eadem pariter esse debeat juris dispositio: *Pont. de Matr. lib. 5. c. 20. num. 2. Bordon. t. 1. resol. 86. q. 14. num. 50., Pal. t. 5. tr. 28. d. 2. p. 13. §. 10. num. 9. Passer. q. 187. à num. 350.*

Q. IV. Quæ sint ea, quæ pertinent ad jurisdictionem Ecclesiasticam privativè; & quæ ad potestatem secularem.

R. I. Si agatur de personis Ecclesiasticis, cum gaudeant privilegio fori, de eis cognoscere pertinet ad Judicem Ecclesiasticum privativè quoad alios. Secundò, pertinent ad judicium Ecclesiasticum crimina Ecclesiastica, vel dum agitur de rebus Ecclesiasticis. Crimina Ecclesiastica e. g. sunt: hæresis, schisma, abusus Sacramentorum, & Sacramentalium, profanatio Reliquiarum, & his similia. Res Ecclesiasticæ sunt Reliquiæ, Tempa, & quæcumque loca sacra, Beneficia, decimæ, vota &c. Item dantur pœnæ, quæ solum pertinent ad jurisdictionem Ecclesiasticam, ut sunt censuræ, & Irregularitas.

R. II. Ad Jurisdictionem secularem pertinent ea quæ versantur circa actus humanos, & morales, quatenus necessaria sunt ad bonum regimen Reipublicæ, & ad rectam hominum societatem. Hinc ad eam pertinent causæ, quæ tractant de dominio Laicorum, de contractibus, testamentis, tutela, de non transportando victualia, de solvendis vectigalibus, de armis non deferendis &c.

R. III. Sunt quædam crimina, quæ si à Persona seculari committantur, sunt mixti fori, ita ut in eis cognoscendis detur præventio inter jurisdictionem Ecclesiasticam & laicam. Hujusmodi sunt Executio legatorum piorum, seu ultimarum voluntatum ad pias causas: simplex blasphemia à Christiano prolata, nam si est hæreticalis, illius cognitio pertinet ad solum Judicem Ecclesiasticum: Sacrilegium etiam commissum in persona Clerici, Monachi, aut Monialis, quamvis aliqui contradicant: Delictum Laici offendentis Clericum, vel laicum in Ecclesia: sortilegium quando non sapit hæresim, vel non habet admixtum abusum rerum sacrarum: Concubinitus quatenus non solum jure Canonico, sed etiam civili est prohibitus: Adulterium, incestus, sodomia, perjurium, violentio sponfalium, usuræ &c. *Farinac. l. 1. criminal. tit. 1. q. 8. num. 129., Jul. Clar. l. 5. pract. crim. §. fin. q. 37.*

Q. V. Quam veritatem sequi debeat Judex in judicando.

R. Cum Judex debeat jus suum unicuique dicere, & id non possit facere, nisi cognoscat causæ veritatem; & cum talis veritas ipsi, utpote personæ publicæ, non innotescat nisi ex testibus in judicio examinatis, sequitur veritatem, quam sequi debet Judex, eam esse, quæ ex examine testium sibi constat, eaque ita compertâ, debet postea secundum Leges judicare: *D. Th. 2. q. 67. a. 1.* Ex hac doctrina infert S. Thomas *art. 2.* quòd cum Judex munus suum exerceat non ut persona privata, sed publica anthoritate, debet reum absolvere, qui ex allegatis in judicio apparet innocens; & condemnare innocentem, si ex allegatis noxius sufficienter probetur. Videnda tamen quæ dixi de homic. cap. 2.

Q. VI. An semper Judex judicare debeat secundum leges.

R. I. Cum Judex supremus possit leges ferre, & vigor legum positivarum pendeat ab ipsius voluntate, sequitur posse aliquando in legibus positivis dispensare, maximè aliquâ justâ causâ interveniente: *D. Th. 2. q. 67. a. 4., Lugo de Just. d. 37. num. 88. Less. de just. l. 2. c. 29. d. 5. num. 46., Fragos. de regim. reip. Christ. p. 1. l. 4. d. 11.* Id autem non licitè facit, si crebrò in dictis legibus dispense; nam cum eæ sint ordinatæ ad bonum publicum, non potest in iis, crebrò dispensari, quin ipsum bonum publicum graviter lædatur, & quin Malefactores ex nimia Principis indulgentia in dispensando rigorem legum, anxam sumant delinquendi. Hoc autem præcipuè, ut notant Theologi,

logi, sequeretur, si Princeps parceret homini valde noxio, & facinoroso, non etenim esset sine præjudicio boni publici: *Sot. l. 5. de iust. q. 4. a. 4. Sancl. t. 2. Conf. c. 1. dub. 21.* Advertendum etiam quod semper cum aliquis fuit offensus, vel damnificatus, non potest Judex supremus reum absolvere, ni reparetur offensa, & damnum parti læsæ irrogatum.

R. II. Si Judex sit inferior & subordinatus, debet semper judicare secundum leges, nisi aliqua iusta causa suadeat vel addere pœnam, vel diminueret. Ratio est quia, talis Judex inferior subordinatus est ipsis legibus; unde, ordinariè loquendo, non est in ipsius arbitrio dispensare leges, vel earum vim & pœnas relaxare: *D. Tb. 2. 2. q. 67. art. 4.* Si verò, ut diximus, interveniat iusta causa, poterit id facere, non solum quia interpretari potest ita velle Superiorem, sed etiam quia, cum ex variatione circumstantiarum &c. augeatur, vel minuatur delictum, æquum est augere pœnam, vel minuire.

Quamvis autem semper mitiorem pœnam Judices, & maximè Ecclesiastici debeant eligere, ut conit at ex pluribus Canonibus *caus. 23. q. 6.*, nihilominus causa iusta aggravandi pœnam est, si delictum commissum fuerit modo extraordinario. Causa vero minuendi sunt lapsus longi temporis à crimine patrato; infirmitas ætatis, ut in pueris, & senibus; indeliberatio actus; paupertas Delinquentis, dum agitur de pœna pecuniaria; spontanea confessio criminis; spes correctionis, si mitius agatur cum reo, & aliæ multæ videndæ apud Authores in praxi criminali: *Sancl. l. 6. conf. cap. 1. d. 21. num. 10. Lugo d. 37. num. 91., Farin. in prax. crim. p. 3. tot. lib. 3. de pan. temp.*

Q. VII. Quæ servanda sint à Jūdice habente facultatem procedendi summarie, vel sola facti veritate inspecta, seu ex informata conscientia.

R. Judex in iudicio summarie potest quidem omittere apices, subtilitates, & accidentales solemnitates juris, quæ negotii veritatem non tangunt, non verò omittere potest, quæ pertinent ad substantiam iudicii, non solum juxta jus naturale, divinum, & gentium, sed etiam juxta Jus Canonicum & Civile. Quæ verò solum pertineant ad pompam & ornatum iudicii, quæ ad ejus substantiam explicat *Glossa in Clem. sape de v. 5.* Non poterit proinde Judex in iudicio summarie omittere citationem, & debet admittere necessarias probationes, & defensiones. Item admittere debet juramentum calumpniæ, maximè instante parte, quo nempe accusator jurare debet non animo calumniandi libellum accusationis porrexisse, ita etenim jus exigit: *cap. 1. de jur. calum. in 6.* Admittere pariter debet juramentum veritatis; vult etenim utrumque Jus testes juratos esse debere, & nullam esse ipsorum depositionem non juratam: *Can. in primis 2. q. 2., can. hortamur. 3. q. 9., can. si testes 4. q. 3., cap. fraternitatis, cap. iuris, cap. nuper de test., & l. testium C. de test., & l. jurisjur. C. eod.* Debet ulterius admittere positiones, tanquam necessarias ad probationem, assignare tempus & terminum tam ad positiones dandas, quam ad exhibendos articulos, & omnia acta. Demum citare debet ad sententiam definitivam, eamque in scriptis ferre. Hæc omnia pertinere ad substantiam iudicii summarie habetur ex *cit. Clem. sape*, & observat ibi Glossa. Si ergo præmittantur alia, quæ ad iudicii solemnitatem, & ornatum pertinent, ibique recensentur, nil deest iudicio summarie, sive iudicio commisso sub his formulis: *simpliciter, de plano, sine strepitu, & figura iudicii: Lugo d. 37. n. 162. Barbos. claus. 103.*

R. II. Illa clausula: *sola facti veritate inspecta, seu ex informata conscientia* reducit iudicium ad for-

mam inductam de jure naturali, divino & Gentium, & removet quemcumque ordinem iudicium solo jure positivo præscriptum: *Ricc. dec. part. 2. collect. 699. eff. 1., Barb. claus. 173.* Ad hoc igitur iudicium satis erit, si per duos testes idoneos probetur delictum, & habetoretiam *can. Deut. 2. q. 1.*; & si reus citetur, eique competentes defensiones assignentur, ut ponderat *Farinaccius q. 39. n. 14.*: unde danda est ei copia indiciorum, quæ sunt contra illum, copia libelli accusationis, seu inquisitionis contra ipsum formatæ, copia instrumentorum, & scripturarum, quæ sunt in actis; sicut etiam illi exprimenda sunt nomina testium, hæc etenim omnia necesse est ipsum scire, ut possit se defendere. Hinc passim docent DD. solum in causa Fidei supprimi nomina testium: *cap. fin. de heret. in 6.*, idque in favorem ipsius Fidei, ne scilicet subornentur, vel ob timorem alicujus mali à testificando retrahantur. Unicum puto dari casum, in quo reus possit absque defensione puniri; quando nempe delictum est omnino certum & notorium, simulque notorium est nullatenus posse defendi, ac pariter notorium non esse mitiori pœna puniendum. In hoc casu non tam facilè eventuro inutile omnino esset dare reo defensionem: *Passer. in Trib. Regul. q. 26. n. 11.*

Q. VIII. An Princeps Supremus possit aliquem, quem scit reum esse, damnare, non servatis solemnitatibus Juris.

R. Ordinariè loquendo, non potest ex privata scientia damnari, qui secundum allegata & probata non apparet reus. Ratio est quia, damnatio Rei est actus publicæ potestatis, unde oriri debet à publica scientia, juxta quam eadem publica potestas regulatur. Præterea nemo est damnandus nisi convictus, & pro sui defensione auditus, ita enim exposcit jus naturæ: *can. nullum 30. q. 1., cap. qualiter il. 2. de probat., & Clem. Pastoral. 6. Ceterum de sent. & re iudic.*, ubi dicitur nec Imperatorem defensionem tollere posse. Quantumvis igitur ex privata scientia liberari possit innocens, qui secundum allegata & probata apparet reus, quia si etiam privata auctoritate potest innocens liberari, multò magis auctoritate Principis; non tamen potest ex privata scientia reus damnari, quia hæc damnatio est actus publicæ potestatis, quæ à publica scientia ortum habet: *D. Anton. 3. p. tit. 9. c. 15. §. 3., Navar. cap. 25. à num. 9. Clav. Reg. l. 12. c. 8. num. 22.*

Vel ergo delictum, quod scientiâ privatâ scit Princeps, est probabile, vel non. Si est probabile probandum est; & dum Delinquens citatus non compareat, potest ut contumax damnari. Si verò non est in iudicio probabile, vel probari non possit sine periculo gravis damni vel Principis, vel testis &c., tunc si delictum est omnino præteritum, nec novum imminet delictum contra Reipublicam, vel personam innocentem, omnino impunitum relinquendum est. Si verò delictum durat cum imminente periculo gravis damni, vel Reipublicæ, vel alicujus tertii, tunc si ita necesse sit, reus poterit etiam occidi non ex potestate vindictiva iudicis, sed ex jure privato defendendi innocentem.

Neque dicas posse etiam occidi, si delictum sit omnino præteritum, & novum non imminet in futurum, cum expediat Reipublicæ delinquentes exterminari. Contra etenim est quia, potius expedit Reipublicæ ut non puniantur delicta nisi saltem servato ordine juris naturalis, qui exposcit ut Reus citetur, & audiatur; aliàs daretur occasio multa committendi homicidia, iniustitias &c., possent enim Principes, vel Judices habentes plenam potestatem à Principe, multos esse odio, & privato interesse damnare, afferendo ex privata scientiâ, illos agnovisse reos. Hinc hæc opinio: *omne cre-*

credo veram: *Cajet. v. homicidium, Bannés 2. 2. q. 67. num. 2. d. 3., Anton. à Spir. S. tr. 8. d. 1. à num. 20.*

Q. IX. Quam opinionem sequi debeat Judex in iudicando.

R. I. Judex in iudicando sequi debet sententiam probabiliorum. Id primò constat ex secunda propositione damnata ab Innoc. XI. quæ ita se habebat: *Probabiliter existimo Judicem posse judicare juxta opinionem minus probabilem.* Ratione etiam probatur quia, Judex ex vi sui muneris debet dicere jus suum unicuique secundum merita causæ, nunquam autem intelligeretur secundum merita jus dicere, si proferret sententiam pro ea parte, quæ minus vera appareret. Confirmatur quia; Judex ex vi proprii officii debet se legibus, quoad fieri potest, conformare, adeoque proferre sententiam juxta opinionem magis probabilem, nam illis magis adduntur leges. Hinc si contrarium faciat, peccare contra iustitiam, & teneri ad damna refarcienda merito afferunt non solum plures antiqui: *Less. de iust. lib. 2. c. 13. num. 70. Lugo de iust. d. 37. sect. 10. num. 121.*, sed etiam omnes scribentes in præfatam propositionem; nam suâ injustâ sententiâ alteri damnum afferret.

Hic tamen advertendum, quòd dum agitur de causa criminali, maximè ex graviorebus, probabilis est, immo certum, favendum esse reo, cui adstitit sententiâ verè, quamvis minus probabilis. Ratio est quia, maximè in causa sanguinis probationes debent esse luce clariores: *leg. sciens C. de probat.*, & tales non sunt, dum pro reo ad est sententiâ verè licet minus probabilis. Præterea regula *11. Jur. in 6. generaliter dicit, quòd cum sunt partium iura obscura, reo potius favendum est, quàm Actori;* & certè adhuc obscurum est an aliquis sit condemnandus, quando illi adstitit opinio quamvis minus probabilis: *Pal. tr. 1. d. 3. p. 10. n. 3., Sayr. in Clav. Reg. l. 1. c. 11. n. 15., Biffæus v. conscient. n. 17.*

R. II. In causis civilibus, si, omnibus attentis, opiniones sunt æquè probabiles, & litigantes nolint se componere, res venit inter eos dividenda. Scio non deesse quamplures, & non exigui nominis Theologos, qui docent posse Judicem ferre sententiam præ ea parte, quam maluerit. At ego nunquam suaderem Judici ita se gerere; nam ipsius munus est iudicè declarare quale sit jus partium, si autem, stante æquali jure, pro una tantum parte ferret sententiam, jam factò ipso pronunciatet ipsam majus habere jus quàm aliam, quod omnino falsum esset. Uterius cum Judex non sit Dominus rerum, ad ipsum pertinet eas distribuere secundum jus partium; ita enim verificabitur proferre sententiam secundum merita causæ, sicuti exigit suum officium. Si autem distribuere debet secundum jus partium, jam stante æquali jure, æqualiter res erit dividenda. Quòd si res sit indivisibilis, ut primogenitura, vel curabit dividi auctoritate Principis Supremi, vel fructibus; seu aliqua pecuniæ summa compensari quod uni parti debetur, dum alteri propter ejus indivisibilitatem adjudicatur: *Salm. tract. 20. de Judic. n. 42.* & apud ipsos alii. Ceterum hic iterum juvat in memoriam revocare sententiam damnatam ab Alexandro VII. sub num. 26. *Quando litigantes habent pro se opiniones æquè probabiles, potest Judex pecuniam accipere pro ferenda sententiâ in favorem unius præ alio.*

Q. X. Quâ scientiâ Judex pollere debeat.

R. Judex debet talem scientiam habere, ut probè sciat, quæ ut plurimum in tali tribunali solent agitari; & ulterius saltem valeat dubitare, in casibus difficilioribus, adeoque, si occurrant,

possit studio assequi veritatem. Id autem probatur quia, si saltem talem scientiam non habeat non potest rectè manus suam exercere: *Navar. in sum. c. 25. num. 12. Barbosa in 61. Decret. explicando reg. 19. Jur. qua dicitur: Non est sine culpa, qui rei, quæ ad eum non pertinet, se immiscet.* Quòd si deficiat graviter in suo munere ex ignorantia vincibili, tenebitur ad restituenda damna parti læsæ, utpote qui ea actione graviter culpabili causavit: *Fagund. in 8. Decal. præc. l. 8. c. 26. n. 25.* aliique.

Regula in praxi attendenda.

I. Primò, monendus est Confessarius, ne tam facilè permittat suo Pœnitenti, maximè si sit nobilis, & potens, intercedere apud Judicem pro Delinquentibus. Non nego Judicem multoties licitè pœnam diminueret, maximè si sit Ecclesiasticus: *can. non est iniquitatis 23. q. 5.*, accedente præcipuè causa honesta, ex qua rigor legis possit remitti; vel si crimen sit dubium, aut pœna arbitraria. Nihilominus in praxi cognoscitur ex importunis intercessionibus virorum nobilium, & potentum per sæpe Judices nimis flecti, quia illis complacere cupiunt, cum ab ipsis sperent vel confirmari in officio, vel validam protectionem. Ex hoc autem sequuntur gravissima inconvenientia, vel quòd scilicet non plene reparantur damna illata, vel quòd benignius agatur cum facinorosis, & incorrigibilibus cum communi damno Reipublicæ, ac demque quòd vigor legum omnino pereat. Hi solent esse effectus hujusmodi intercessionum. Accidere etiam potest in causis civilibus Judicem contra jus inclinare in eam partem, quam illi importunè commendarunt viri Potentes, ut aliquando sit evenisse non pauci sciunt. Debet ergo Confessarius ab iis faciendis suum pœnitentem removeret, & ad summum permitteret quòd sine importunitate intercedat, exprimendo se solum quod iustum est petere.

II. Confessarius Principis Supremi, seu illorum qui componunt Senatum, moneat Pœnitentem ne tam facilis sit in relaxando pœnas stabilitas à legibus; nam ipsi sunt custodes legum, & ex nimia ipsarum dispensatione compertum est semper magis augeri homicidia, latrocinia, aliaque delicta. Solum suadeat relaxationem pœnæ, quando adefset aliqua causa iusta, & conveniens; unde ex tali relaxatione non valeant facinorosi aniam sumere peccandi. Ceterum moneat semper inexorabiles esse debere erga insigniter scelestos, ut sunt Sicarii, famosi latrones, lenones &c. Nam cum tales scelesti semper sint graviter nocivi Reipublicæ, non est in potestate Principis eorum pœnam relaxare ut supra notavi.

III. Cum Judex sequi debeat opinionem probabiliorum, videat Confessarius Judicem, ne segnes sint in studendo, nam exiguo studio non tam facile opinio probabilior apparet, quæ maximè ex doctrina, & praxi Tribunalium dignoscitur. Quòd si Judex, cujus confessiones excipit, vel propter rude ingenium, vel debilitatem capitis, vel propter animum additum humanioribus studiis, seu recreationibus non possit, aut nolit sufficienter studere, cogat illum dimittere officium, vel sine absolutione dimittat; nemo etenim potest sine gravi culpa officium exercere, cui non vult, vel non potest, ut par est, animum intendere.

IV. Advertat Confessarius bene posse accidere aliquem non sufficienti doctrina præditum, ex importunis intercessionibus ad iudicis officium eligi. Lucrum quod ex officio sperant causa est cur ita decipiant, & decipiantur. Statim ac ergo Confessarius

farius communiter à Viris doctis de ipsius ignorantia certioratus, qua debet libertate, moneat ipsum teneri officium dimittere, quod, retinere, haud potest sine aliorum damno, & propriae salutis dispendio.

V. Inexorabilis sit Confessarius adversus illos Judices, qui accipiunt munera sibi non debita ex vi sui officii. Ultraquamquod id prohibeant omnia jura, sciat Confessarius, me teste, istos Judices nunquam satis rectè judicare, & muneribus excecatis injustè favere majora offerenti. Hinc Deuter. 16. dicitur: *Non accipies personam, neque munera, quia munera excecant oculos sapientum, & mutant verba iustorum.* Præterea semper illos obliget ad restitutionem, nam talia munera nunquam dantur liberaliter, sed coactè, & invitè, quia scilicet litigantes putant Judices remissè incumbere illorum causis. Quid verò dicendum, dum dantur ad extorquendam sententiam injustam, vel ne Judices aliquid crimen detegant, habes *Tract. 13. quest. 2. c. 6.*

VI. Aliud vitium in Judicibus gravissimè increpandum est, morositas scilicet in causis expediendis. Ita agendo peccant contra leges, quæ exigunt celeritatem in iudicando: *leg. propterandum C. de iudiciis*; contra munus proprium, quia sine causa procrastinant dicere unicuique jus suum; contra Republicam, quam, præcipuè dum agitur de causa criminali, deberent quantocumque à malis hominibus liberare; ac denique contra iustitiam, nam procrastinatione cogunt majores expensas facere. Hanc ergo tarditatem, & incuriam removeat à Judicibus bonus Confessarius: & si ipsorum culpa majores expensas coacti sunt facere litigantes, obliget eosdem Judices ad restitutionem, ut potest qui eas injuria actione causerunt.

C A P U T II.

De Inquisitione, & de modo quo debet Judex procedere ad inquirenda delicta.

Q. I. Quid sit Inquisitio; & quotuplex.
R. I. Cum in præsentis sermo sit de inquisitione criminali, ea bene describitur dicendo quòd sit: *Investigatio criminis, vel criminosis legitime per Judicem facta*: *Gonz. in c. inquisitionis 21. de inquisit.*; *Sanch. l. 2. conf. 1.6. c. 3. d. 16. n. 5.* Hæc definitio quamcumque inquisitionem, sive generalem, sive specialem comprehendit. Dicitur autem investigatio facta per Judicem, ut designaretur distinctio inquisitionis ab accusatione, & denunciatione; nam in iis crimen Judici defertur ab Accusatore, vel Denunciatore, in inquisitione verò ab eodem Judice investigatur.

R. II. Inquisitio triplex est, generalis, specialis, & mixta. Inquisitio generalis, dicta etiam generalissima, tunc datur, quando Judex non querit in particulari nec de aliquo crimine, nec de delinquente, sed generaliter inquit an sint malefactores, ut ita non promoveantur indigni, arceantur peccata, & proscribantur homines scelesti: *leg. congruit de off. Præs.*; *Ausb. de 88. Episc. collat. 9.*; & *cap. grave de præb.* Inquisitio specialis inquit in particulari de delicto, & de delinquente ut plurimum ad punitionem, quamvis & aliquando fieri soleat ad evitandum damnum tertii: ut dum inquitur an aliquis volens inire matrimonium, labore aliquo impedimento; seu analiquis volens aliquid officium sit eo indignus &c. *arg. cap. cum delicti 18.*; *cap. qualiter 24. de inquisit.* *Fagn. ibid. num. 62.* Mixta tunc intervenit, quando inquitur in particulari de delicto, & in generali de persona: ut quando inquitur quoniam patraverit aliquid homicidium, vel quando inquitur

de persona determinata, & in generali de delicto; ut si investigatur an aliquis in suo officio aliquid crimen commiserit.

Q. II. An conveniens sit Inquisitio Generalis.
R. Hujusmodi Inquisitio, etsi nulla præcedat infamia, à jure approbatur: *cap. Romana 1. §. Sumè de cons. in 6.*; *cap. 1. de Offic. Ord., juncto. Trid. sess. 25. de Regul. c. 8.*; & *leg. congruit 13. ff. de Off. Præs.* Absque eo quod ergo Judex certò sciat esse aliqua delicta infamiam notata, sat est si id suspicetur ex communiter contingentibus, & tunc potest inquisitione generali inquirere de delictis, & de criminosis ad hos puniendos, & ad crimina in futurum impedienda.

Neque dicas quòd si non procedat infamia non possunt delicta manifestari. Contra etenim est primò, quod ad manifestanda delicta in inquisitione generali non opus est ipsorum infamiam præcessisse apud Judicem, sed sat est apud alios esse aliquam infamiam notata; & tunc subditus tenetur ea manifestare, nisi prudenter credat vel incuriam Judicis, vel ob alios humanos respectus manifestationem non esse profuturam: *Sanch. in Conf. 1.6. c. 2. d. 8. num. 1.* Secundò, quamvis verum sit, ordinariè loquendo, delicta occulta non esse manifestanda in inquisitione generali, adeoque non desint qui velint Judicem explicare debere, se non inquirere nisi de delictis infamiam laborantibus, id tamen verum non est, si agatur de delicto quod sit contra bonum commune, contra Religionem, qualia sunt hæresis, proditio Civitatis, machinatio in vitam Principis &c. sicut etiam si agatur de delicto committendo in damnum tertii, cui occurrì non possit nisi illud Judici manifestando. Multum ergo ad mores Republicæ reformandos prodesse potest inquisitio generalis: *Fragos. de Regim. Resp. Christi. p. 1. l. 5. disp. 12. num. 165.*

Q. III. Quando Judex possit procedere per Inquisitionem specialem; & quando intelligatur procedere infamia de aliquo delicto.

R. Et si adsint Testes, qui probare possint delictum, nihilominus Judex non debet procedere ad Inquisitionem specialem, ni adsit infamia, vel indicia gravia, & manifesta, quæ æquivalent infamiam. Ira habetur *cap. qualiter & quando, cap. Inquisitionis, cap. cum oportet de Accusatoris.* Ratio autem est quia, nullus damnandus est sine aliquo Accusatore; cum etenim Judex medius sit inter eum qui vim intulit, & eum qui vim passus est, ut contra primum profertur sententiam, jam constat ultra reum debere esse in iudicio aliquem, qui adversus Malefactorem agat, & hic non potest esse nisi Accusator formalis, de quo infra; vel virtualis, nempe infamia, quæ sola gerere potest vicem Accusatoris in Inquisitione, in qua non datur formalis accusator. Neque dicas testes sufficienter agere contra Reum, nam si non petunt iustitiam Judici adversus ipsum, sed solum, instantem aliquo contra Reum, probant ipsius delictum: *D. Th. 2. 2. q. 67. à 3. Sanch. l. 7. Conf. c. 1. d. 20. Fagn. in cap. perniciosum de off. Judic. Ordin.* Tunc autem præcedit infamia, quando adest opinio manifestata non à viris malevolis, sed honestis, & probis, aliquem hoc vel illud crimen commisisse: *cap. qualiter & quando, cap. inquisitionis de accusat.* Sicut ergo fama non sumitur ex eo quod sciunt, & dicunt improbi, sed ex eo quod sciunt, & dicunt viri honesti, ita ex opinione illorum consurgit infamia. Quot autem Viri probi ex Vicinia, Collegio, aut Communitate requirantur, ut eorum dicto & opinione consurgat infamia, potius arbitrio prudentum est relinquendum, dum aliqui majorem partem proborum, alii pauciores requirunt: *Sot. in relect. de regend. secret. mem. 2. q. 6. dub. 2.*; *Suñr. de Relig. l. 4. c. 12. num. 24. Sanch. l. 6. conf.*

conf. c. 3. d. 4. num. 5. Illud certum est quòd quòd graviora sunt crimina, & personæ sunt graviores, major requiritur infamia: *Fagn. in cap. qualiter de accusat.* Cæterum modò consuetudine receptum est, satis esse si Judici constat de infamia, absque eo quòd processum incipiat à probatione ipsius. Huic infamiam æquiparatur clamorosa insinuatio, ex qua Judex potest ex citatis Canonibus specialiter inquirere de crimine, & de Reo. Ea autem est vox ferè totius Populi, aut rumor multorum extrajudicialiter sparsus: *Navar. cap. inter verba. coroll. 62. num. 628. Less. l. 2. de just. c. 29. dub. 12. num. 104. Sanch. l. 6. conf. c. 1. d. 20. n. 5.*

Addi in responsione, vel nisi adsint indicia vera, & manifesta. Certè igitur Judex non potest procedere ad inquirendum specialiter ex indicio levi illum movente ad suspicandum; nam cum à talibus indicis ordinariè absit veritas, non sine injuria moveretur ex eis ad inquirendum contra aliquem cum periculo ipsum infamandi. Debent ergo indicia esse gravia, à quibus ordinariè non abest veritas, & semiplenè probant. Præterea non debent esse occulta, sed manifesta; nam solummodo ex indicis manifestis potest oriri infamia, quæ gerat vices virtualis accusatoris: *Sanch. cit. cap. 3. dub. 17. num. 5. Less. de just. l. 2. c. 29. dub. 15.*

Q. VI. An aliquando Judex procedere possit ad inquisitionem specialem, etsi non præcesserit infamia.

R. Primò, potest procedere Judex ad inquisitionem specialem, si præcedat denunciatio criminis facta à publico Officiali, seu Ministro, ita enim exposcit bonum publicum; cum etenim ordinariè homines abstant ad denunciando, ne exploratores appellentur, nimis crescerent delicta; si Judex non posset procedere ad specialiter inquirendum etiam sine infamia de criminibus, quoties publicus Officialis ea denunciaret: *Fagn. in cap. qualiter de accusat.* Secundò, quamvis multi negent, potest procedi ad inquisitionem specialem, si adsit denunciatio judicialis alicujus privati, exposcentis nempe publicam vindictam de aliquo crimine; si etenim requiritur infamia, ut gerat vicem Accusatoris, jam talem vicem præstat ipsa Denunciatio: *Lezan. l. 1. c. 17. num. 19. Passer. Trib. Regul. q. 8. ar. 4. num. 17. Lugo de just. d. 37. num. 64.* Præterea in denunciatione judiciali denunciator solet indicare testes, & media ad probandum, quæ certè æquivalent indicis, cum quibus diximus supra posse procedi ad inquisitionem specialem.

Quòd si hæc alicui viderentur contraria SS. Canonibus, respondendum non fieri contra SS. Canones, quoties adest aliquod æquivalens ipsi infamiam. Ulterius consuetudo contraria potuit propter bonum publicum, ut paulo ante dixi; ipsi derogare, nam solum est de jure positivo quòd non procedatur ad inquisitionem specialem nisi infamia præcedente: *Less. l. 2. c. 26. num. 172.*; & de jure naturæ solum est vel quòd præcedat infamia, vel aliquid æquivalens. Tertio, non requiritur prævia infamia ad inquirendum de delicto connexo cum eo, de quo Reus est confessus, aut convictus: *Sanch. l. 6. c. 3. dub. 21.* Quarto, non requiritur infamia, si inquiratur de quibusdam criminibus, quæ graviter offiunt bono publico; ut si Judex inquirat de publicis Latronibus; de Falsariis monetæ, de Maleficiis, de Strigibus, Fascinatoribus; Grafatoribus, Hæreticis, de crimine læsæ majestatis &c. nam bonum publicum exposcit, ut hæc crimina citò removeantur, & puniantur: *Less. l. 2. c. 29. d. 15. num. 129.* Verum tamen est non debere Judicem temerè de iis contra aliquid inquisitionem instituire; inquisitus enim semper multum, tamè deperdit, sed debet de eo gravem habere suspicionem. Sicuti non prærequiritur infamia, ut

Judex inquirere possit de his delictis, ita neque requiritur formalis Accusator: *Sayr. lib. 12. cap. 11. num. 9.*

Quintò non prærequiritur infamia, si delictum sit notorium (quamvis impossibile sit non adesse infamiam, si sit tale) commissum nempe cum pluribus, vel in loco publico. Sextò, si committatur crimen coram Judice sedente pro Tribunali: *leg. ea quidem C. de accusat.*; & *cap. tua nos de cohabit. Cler. & mulier.* ut si ibi Tabellio falsitatem committat. Septimò, si quis publicè crimen fateatur: *cap. 1. de accusat. in 6.* Quòd si quis coram duobus vel tribus, seu etiam coram Prælato lapsu linguæ extrajudicialiter crimen fateatur, vel de eo certioretur Prælatus aliquam literam apertendo, non potest ex hoc institui inquisitio specialis, quia non daretur, nec Accusator, nec infamia: *Sanch. l. 6. conf. c. 3. dub. 19. num. 4.*; *Less. de just. c. 19. d. 15. num. 124. Azor. p. 3. l. 13. c. 17. dub. 3.* Solum posset fraternaliter corripi. Septimò, quando delictum committitur in Ecclesia contra Ecclesiasticos: *leg. si quis in hoc genus C. de Episc. & Cleric.*

Octavò, non requiritur infamia, si instituta judiciali inquisitione generali, aliquis in specie denunciatur pro delinquente: *arg. cap. excommunicamus §. Adjicimus de hæret.* Et de facto ita est universalis consuetudo; & aliunde si non liceret tunc specialiter inquirere, frustra esset inquisitio generalis. Quòd si inquisitio generalis fuit paterna, non licet ex ea descendere ad inquisitionem specialem.

Nonò, cum Canones, dum exigunt infamiam, loquantur de delictis præteritis, poterit Judex inquirere sine infamia de delictis in fieri; jus etenim naturæ exigat, ut impediatur damnum innocentis quomodocumque cognoscatur: *Navar. in Sum. cap. 25. n. 26.* Idem dicas, si Judex inquirat ad damnum præcavendum, non ad punitionem; ut si inquirat de merito alicujus, ne indignus ad aliquod officium, seu Beneficium eligatur: *cap. in multis*; & *cap. cum dilectus de elect.*; vel si inquirat an aliquis labore impedimento ad contrahendum matrimonium: *Azor. p. 3. l. 13. cap. 17. dub. 3.* Constat etenim jus naturæ exigere, ut hæc damna omnino removeantur.

Demum non est necessaria infamia, si Judex, vel Prælatus inquirat ad fraternaliter corrigendum, nam Canones solummodo eam exigunt ad punitionem judicialem.

Q. IV. An Judex possit procedere per inquisitionem mixtam.

R. Aliqui dicunt quòd etiam delictum sit publicum non possit Judex inquisitionem facere de malefactore occulto, quia de eo non præcessit infamia, ut exigunt jura; nihilominus sententia contraria est probabilior, & communior, nam ea videtur consona *cap. Romana de censib. in 6.* Præterea si Judex procedere potest ad inquisitionem specialem stante Accusatore, poterit etiam procedere stante evidentia delicti, quæ gerit vices accusationis. Demum probatur quia, quòd prærequiritur formalis infamia est de jure tantum positivo, unde illi potuit derogari per contrariam consuetudinem quæ invaluit in foro Ecclesiastico, & sæculari: *Less. l. 2. de just. cap. 9. dub. 14. n. 114. Sanch. l. 6. conf. c. 3. dub. 20. n. 2.*

Verum nihilominus est, quòd si delinquens sit occultus, nec de eo detur aliqua infamia, testes interrogati non tenentur, nec debent illum manifestare, quoties non esset aliquis valde facinorosus, unde ejus punitio expediens esset pro publico bono: *Filiuc. tr. 40. in 8. præc. cap. 6. num. 184.*; *Fragos. de reg. Resp. Christi. part. 1. leg. 1. d. 12. n. 179.* Ratio est quia, dum delinquens est occultus, jam

est in possessione suæ famæ, quæ expoliandus non est, si ita non expediat pro publico bono. Neque per hoc dicenda est frustranea hujusmodi inquisitio mixta; nam, ut aliàs dictum est, inquirendo de tempore, & modo delicti, Judex potest habere specialem notitiam de Delinquente. Ulterius si delinquens sit occultus Judici, potest laborare infamiam apud eos, qui interrogantur, à quibus proinde esset tunc manifestandus. Demum videns populus inquiri de malefactore, non scandalizatur, & malefactores absterrentur à delictis perpetrandis.

Regula in praxi observanda.

I. Dum sit inquisitio generalis apud rusticos, & rudes, si id non præsent Judices, deberent Parochi monere Populos, ut non manifestent delinquentes occultos, si adeo non sint facinorosi, ut graviter officiant bono publico; nam dum isti sunt in possessione suæ famæ, & non adfit causa præfata, non debent eâ expoliari. Monendi ergo sunt in hujusmodi inquisitionibus solum inquiri de iis, qui aliquam infamiam laborant; vel de iis, à quibus vel publicum bonum, vel Privati grave malum, timent, & hos solum esse manifestandos.

II. Confessarius moneat Judicem, vel Prælatum velle jura; ne tam faciles sint ad sumendam denunciationem contra Ecclesiasticos sive Regulares, sive Sæculares, ni veniat à Viro spectatæ virtutis: *can. si quid verò d. 86. s. neque curandas literas occultas contra eosdem: cap. inquisitionis de accusat.*, quamvis nominarentur testes delicti: *Gloss. in cap. 1. de offic. ordin.*, nam adhuc non intervenit infamia. Dicat proinde illi, quod in tali casu, non judicialiter, seu ad vindictam criminis; sed tantum paternè inquirat contra Reum.

III. Advertat Confessarius aliquando Judices Criminales assuetos agere cum facinorosis, atque poenas infligere, nil magis optare quam à Testibus, vel Reo notitiam extorquere delicti. Videat igitur ne id injustè faciant; ut si in casibus non exceptis interrogarent specialiter contra aliquos de delicto, de quo non præcessit infamia; si minitarentur reo; vel Testi, dum non adest sufficiens fundamentum, torturam, carcerem, sive aliam gravem poenam; si spem immunitatis, dum sunt Judices subalterni, reo promitterent &c. Insuper moneat omnia ex tali notitia habita, utpote contra jus extorta; annullanda esse: *leg. non dubium C. de leg.*, & *leg. fin. ff. de const. pecun.*, nec proinde poenitentem condemnare: quinimmo cum injustè egerint, debere compensare omnia damna, quæ exinde reo causaverint: *Sanct. l. 6. Conf. c. 3. d. 19. num. 8. & dub. 39. Less. de just. l. 2. c. 29. d. 18. à n. 172.*

C A P U T III.

De Accusatore.

Q. I. Quid sit Accusatio judicialis, & quæ requirantur ad legitimam accusationem.

R. I. Accusatio judicialis ita communiter definitur: *Delatio alicujus criminis legitime facta apud Judicem competentem ad publicam vindictam: arg. leg. fin. C. de accusat.*

R. II. Ad legitimam accusationem plura requiruntur. Primum quod si crimen non sit de levioribus, fiat in scriptis: *leg. libellorum 3. ff. de accusat.*, *can. 1. caus. 2. q. 8.*, quamvis moderna praxis & consuetudo ferat, ut oretenus prolata per Notarium in scriptis redigatur, ut communiter docent Canonistæ, & Legistæ. Secundò, requiritur ut accusatio fiat apud Judicem competentem, aliàs processus & sententia, utpote provenientes à

non habente auctoritatem, nulla essent: *leg. 1. & leg. fin. C. si non competens*. Tertio, exprimentum est nomen Judicis, ad videndum si sit competens, nomen accusatoris, & accusati, ad videndum si possint accusare & accusari, species delicti, locus ipsius, & saltem annus & mensis in quo perpetratum est: si etenim hæc non exprimentur, accusatio est incerta, & adimitur reo potestas se defendendi: *can. fin. §. libell. c. 2. q. 8.*, & *leg. libell. 3. ff. de accusat.* Exprimentum etiam esset dies, & hora delicti, si ita exposceret accusatus, quia necessarium reputaret ad sui defensionem: *leg. libellor. cit. Quarto*, vi hujus legis explicanda est dies accusationis; nam ex ea potest probari in Judice non amplius auctoritatem fuisse, vel eo tempore accusatorem fuisse inimicum accusati: *Azor. p. 3. l. 13. c. 19.*, *Less. l. 2. de just. c. 30. n. 2.*, *Ant. à Spir. S. in Direct. Regul. tr. 4. d. 3. sect. 7. n. 166.*

Quintò, debet constare de accusatore. Et quidem jure antiquo id fiebat ipsius subscriptione, qua se obligabat ad probandum crimen, vel ad poenam talionis, hoc est, ad poenam, quam reus pati debuisset, si defuisset in probatione: *cap. super his 16. de accusat.*, *can. quisquis 3.*, & *can. qui crimen 4. caus. 2. q. 8.*, *leg. si cui 7. ff. de accusat.* Verùm sicut subscriptio non amplius est in usu, ita & poena talionis commutata est in poenam arbitrariam, ne cum præjudicio boni publici homines removeantur ab accusando: *Covar. var. resol. l. 2. c. 9. n. 6.* S. Pius V. innovavit poenam talionis contra eum, qui malitiosè accusaret innocentem de criminibus blasphemiam, sodomiam, & concubinitatem; neque desunt qui extendunt eandem Constitutionem ad malitiosam accusationem de aliis criminibus: *Passer. Trib. Regul. q. 7. n. 44.*

Demum ad accusationem judicialem, & criminalem requiritur ut fiat ad publicam vindictam, ut scilicet absterrentur malefactores, videndo Reum expoliari officio, seu dignitate; vel poenâ corporali, aut pecuniaria multari. Quod si accusatio fiat ad utilitatem, & satisfactionem accusatoris, vel alterius, qui damnum passus fuit, dicitur accusatio civilis: *§. In summa 10. Inst. de jurejur.*

Q. II. In quo differat accusatio à denunciatione.

R. Ex dictis Accusator tenetur probare delictum, Denunciator verò; etsi denunciaret judicialiter, intendendo punitionem delicti, non tenetur illud probare; multò minus ad id tenebitur, si fraternè denunciaret, deferendo scilicet delictum Judici non ut tali, sed ut Patri, intendendo non ipsius punitionem, sed emendationem delinquentis, ut videbimus infra.

Q. III. An aliquando sit obligatio accusandi delicta.

R. I. Si delicta sint contra bonum publicum, & in fieri, adest obligatio accusandi, si possint probari, vel ea denunciandi, si probari non possint. Ratio est quia, unusquisque saltem ex charitate tenetur prospicere bono publico; si ergo immineat aliquod crimen contra ipsum, tenebitur ei prospicere, & quidem per accusationem, si crimen probari possit, & ea sit necessaria ad impediendum tale delictum; vel saltem per denunciationem, si non possit probari, vel ea sufficiens sit ad delictum removendum: *D. Th. 2. q. 68. a. 1.*, *Lugo de just. d. 38. sect. 1. à n. 2.*, *Sanct. in Conf. l. 6. c. 2. d. 26. num. 4.* Cæterùm delicta contra bonum publicum sunt rebellio, & conjuratio in Principem, proditio Civitatis, expulsiō publici ararii, falsificatio monetæ, publica furta, assassinia, seu latrocinia, hisque similia.

Dixi, si delicta sint in fieri; nam si jam facta sunt,

sunt, & non adfit periculum quin iterum committantur, nullus tenetur ea accusare, vel denunciare, quia curare vindictam criminis jam patrati ad aliorum exemplar, non est munus personæ privatæ, sed publicæ auctoritatis: *Filiuc. tr. 40. c. 7. num. 216.* An verò denunciandus sit Hæreticus, cujus delictum probari non possit, dixi *Tr. 6. q. 1. c. 6.*

R. II. Si delictum est in fieri, & est in præjudicium innocentis, si alia via non suppetat, accusatio est impediendum; Charitas enim exposcit, ut innocens contra nocentem defendatur, semper cum fieri potest sine gravi præjudicio, juxta ea quæ dicta sunt in Tr. de Charitate: *Tolet. l. 5. Instr. Sacerd. c. 57.* Hæc obligatio non adest, quoties delictum jam est perpetratum, ex dictis paulò ante, & dum nil superest reparandum; quod superesset, si fur e. g. noller ablata restituere, vel detractor famam.

R. III. Officiales destinati à Republica ut aliorum crimina accusent, vel denuncient, omittendo accusationem, vel denunciationem necdum peccant contra Charitatem, sed etiam contra Justitiam. Ratio est quia, accipiendo salarium ut hoc officium præstent, sese contraclau saltem virtuali obligarunt; obligatio autem, quæ oritur ex contractu, non est præcisè Charitatis, sed justitiæ. Eximuntur autem hi ab accusando, quoties cognoscunt aliquem deliquisse vel ex inconsideratione, vel ex necessitate: *Navarr. in Sum. c. 17. n. 22.*, *Filiuc. tr. 40. c. 7. num. 218. & 221.*

R. IV. Quando aliquis passus est aliquam injuriam, licet possit accusare delinquentem, quia dum sine odio exposcit vindictam injuriæ, exposcit actus justitiæ, nihilominus non tenetur accusare. Ratio est quia, unusquisque cedere potest juri suo; & ulterius in Evangelio commendatur dimittere injurias propter Eamorem: *D. Th. 2. q. 68. art. 1.* Id tamen non habet locum, dum injuria accepta redundaret etiam in grave damnus tertii; nam nemo potest cedere juri suo cum gravi damno Proximi, & maximè Domesticorum. Exemplum sit in Patre, cui ablata injustè fuerint plura bona cum gravi damno familia; vel cui falsè impositum sit grave aliquod crimen, unde infamia in familiam etiam resuleret: *Filiuc. tr. 40. c. 7. numer. 210.*, *Sanct. in conf. l. 6. cap. 3. d. 26. n. 4. & 7.*

Q. IV. An accusationi præmittenda sit correctio fraterna.

R. I. Si delictum vel notorietate facti, vel ratione infamiæ sit publicum, non est præmittenda accusatio fraterna correctio. Ratio est quia, ex tali delicto non solum persona privata passa est offensam; sed & ipsa Communitas ex eo scandalizata, cum publicè peccando potuerit delinquens pravo exemplo alios incitare ad similia perpetranda. Offensæ autem factæ Communitati non satisficit per secretam correctionem, ordinatam solum ad emendam delinquentis, sed per publicam punitionem: *D. Th. 2. q. 33. a. 7. 3.*, *Sanct. lib. 6. conf. c. 2. dub. 28. num. 5.*

R. II. Etiam si crimen sit probabile per duos, vel tres testes, nihilominus si speretur fructus, præmittenda est fraterna correctio, antequam Judici deferatur. Supposito igitur non esse necesse reparare alieni scandalo, eò quod aliàs delictum non sit notorium, neque ex eo aliquod damnus imminere, probatur quod dixi, quia Charitas dicitur procurandam emendationem Fratris cum minori damno, quo fieri possit. Si ergo speretur fructus, non expedit publicè accusare fratrem de delicto: *Salm. tr. 29. c. 2. n. 21. Pal. tom. 1. tract. 5. d. 3. p. 15. n. 4.*, *Less. l. 2. c. 36. d. 2.*

Cæterùm observare est ipsam personam offensam non teneri præmittere correctionem fraternam, nam

potest petere satisfactionem injuriæ sibi illatæ per poenam reo imponendam. Item non est præmittenda fraterna correctio, dum agitur de delictis valde Republicæ noxiis, ut sunt hæresis, proditio Civitatis &c. nam compertum est in praxi hujusmodi Delinquentes ex correctione non emendari. Præterea si præmitteretur correctio, in gravi periculo poneretur publicum bonum; nam hujusmodi delinquentes facillimè simularent emendationem, & interim occultè exequi possent, quod machinati fuissent. Videnda quæ dixi *Tr. 6. q. 1. c. 4. quest. 4. & q. 3. c. 6. quest. 2.*

Q. V. Quinam à jure prohibeantur ab accusando.

R. Ratione ætatis accusare non potest impubes, seu pupillus: *can. 14. caus. 2. q. 1.*, *leg. 8. ff. de accusat.* Minores excluduntur à sola accusatione adulterii, ni esset violatum ipsorum matrimonium. Ob sexum repellitur ab accusando mulier: *can. prohibentur 14. cau. 2. q. 1.*, & *leg. 8. cit.* Ratione officii ad accusandum non admittentur milites, sed contraria invaluit consuetudo. Item Supremi Magistratus Superiorem non agnoscentes; cum enim nequeant accusari, seu in jus vocari, nec æquum est ut alios accusare valeant: *leg. 8. cit.* Defectu corporis; vel animi repelluntur ab accusando surdi, & muti à nativitate: *arg. §. 1. §. 3. ff. de postul. sicut furiosi, & mente capti: leg. dummodo 2. §. 1. ff. de Procur.*

Ratione delicti jure civili repelluntur ab accusando infames infamiam juris, hoc est, qui per publicum judicium infamiam incurrerunt; vel qui commiserunt delictum, cui à jure annexa sit infamia: *leg. is qui 4. ff. de accusat.* Jure canonico repelluntur etiam laborantes infamiam facti, ut sunt criminosi, quamvis nec accusati, nec condemnati: *can. si qui sunt 17.*, *can. quarendum 18. c. 1. q. 1. junct. cap. cum in tua 27. de sponsal.* Item ratione delicti post litem contestatam accusatus non valet accusare suum accusatorem, nisi illi objiciat majus crimen eo, de quo ipse fuit accusatus: *leg. 1. C. de his qui accusare &c.*, vel nisi prius se purgaverit: *can. 1. & 3. c. 3. q. 11.*, *cap. fin. de testam.* Demum ratione delicti accusare non valet excommunicatus: *can. 1. & 2. caus. 4. q. 1.*, *cap. intelleximus 7. de judic.*, & *cap. 1. de except.*

Ob suspicionem calumniæ repelluntur ab accusando graves & capitales inimici: *can. 2. c. 3. q. 5.*, *cap. meminimus 13.*, *cap. cum oporteat 19.*, sicut etiam cohabitantes, & frequenter versantes cum eodem inimico: *can. accusatoribus 3. c. 3. q. 5.*, nam amici accusatoris censentur inimici accusati: *caus. 1. dist. 93.* Ob suspicionem pariter calumniæ excluditur accusatio illius, qui aliquando dixit falsum testimonium: *leg. alii 9. ff. de accusat.*, vel qui semel calumniatus est: *leg. si cui §. 6. ibid.*, vel qui recepit pecuniam ad accusandum, vel non accusandum: *leg. is qui 4.*, & *leg. 8. ff. eod.* Eadem suspitione laborare solent valde pauperes, ni sint vitæ tam honestæ, ut meritò Judex credat liberos esse à tali suspitione: *can. si quis, can. quarendum 18. c. 2. q. 1.* Ob suspicionem tandem calumniæ repelluntur Pagani, Hæretici, seu Judæi ab accusandis Christianis: *can. Pagani 24. c. 2. q. 7.*

Ob conjunctionem sanguinis, vel reverentiam filii accusare non possunt Parentes: *Novell. 115. c. 3. §. 3.*, & è contra: *arg. l. 3. C. de pat. potest.*, nec fratres, aut sorores se invicem: *leg. si mag. §. 13. ff. de his qui accusari non possunt.*

Ratione status repelluntur ab accusando servi, cum neque civiliter agere possint in judicio: *leg. servus 6. C. de judic.* Item ratione status Clerici, & Religiosi accusare non possunt criminaliter: *can. Sacerdotes 51. c. 2. q. 7.*, *can. sicut 6. ibid.* & præcipuè si infligenda sit poena sanguinis: *cap. seu.*

sententiam 9. ne Cler. vel Monachi. Caterum Religiosi ab accusatione sui Prælati non sunt repellendi, quia interest Monasterii non habere malum Prælatum: cap. ex parte 1x. de accusat. Duo tamen sunt hic advertenda.

Primo, præfati admittuntur ad accusandum. (excipe furdos & mutos à natura, & mentecaptos) dum agitur de criminibus atrocissimis, & exceptis, qualia sunt quæ directè contra Deum sunt, ut apostasia, hæresis, blasphemia, simonia, magia &c., vel graviter bono publico adversantur, ut crimen læsæ majestatis, rebellionis, lætrocitii, annonæ fraudatæ, falsi testimonii &c. ita enim exposcit ratio boni publici: *Gloss. fin. in tit. C. de accusat. Farinac. l. 1. Crimin. 99. q. 43. num. 57. &c. Passer. in Trib. Regul. q. 12. a. 14. n. 60. Nihilominus & ab accusando in his criminibus repelluntur capitales inimici, quanquam enim valde interfit Republicæ, ne ea impunita remaneant, multum etiam interest, ne quis injuste damnetur, quod facile evenire posset, si admitterentur ad accusandum inimici capitales: *Dacian. tr. crimin. lib. 3. cap. 25.**

Secundò præfati omnes, excommunicatis exceptis, non excluduntur ab accusatione, quoties agunt de propria causa, vel suorum: *leg. si tamen 11. ff. de accusat.* & ita bene admittitur capitalis inimicus ad accusandum illum, qui sibi injuriam, vel damnum irrogavit: *Mascard. de probat. concl. 899. à num. 1.*

Dum Clericus accusat delinquentem pro auferendo propriam injuriam, vel suorum, vel suæ Ecclesiæ, & agatur de delicto, cui correspondeat poena sanguinis, debet præmittere eam protestationem, de qua dixi *tr. 4. q. 7. c. ult. quas. 1. resp. 2.* Si delicto non correspondeat poena sanguinis, possunt sine ulla protestatione accusare criminaliter: *cap. cum sit generale de for. comp. dummodo semper agatur de causa, seu injuria propria, suorum, vel Ecclesiæ, non verò aliorum, si aliàs ita non exposceret jus naturale: cap. sicut sacerdotes 2. q. 7. Cum igitur à jure permittatur Clerico posse accusare, etiam in causa suorum, controvertunt DD. qui nomine suorum sint intelligendi. Volunt quidam non posse accusare etiam in causa, seu injuria illata Parentibus, & Fratribus, nisi simul damnum in ipsam Clericum redundet: *Mol. tom. 4. de just. 27. 3. d. 8. num. 8.* Verum bene nomine suorum etiam omnes Domestici, Consanguinei, & Cognati usque ad quantum gradum intelliguntur, hi etenim omnes rectè Sui dici possunt: *Pal. d. 6. p. 14. §. 2. num. 6., Pelizar. tr. 2. c. 5. sect. 3. n. 181.**

Regula in praxi attendenda.

I. Dum agitur de delictis contra bonum publicum, dictum est cessare obligationem denunciandi, quoties delictum jam patratum est, & non adest periculum ut renovetur. Advertat nihilominus in praxi Confessarius illos facinorosos, qui talia crimina committunt, facilius esse simulare emendationem, quam verè esse emendatos; nam e. g. conjurantes in Patriam, falsificantes monetam, publici latrones, Assassini &c. sunt homines deperditæ omnino conscientiæ, adeoque sine fundamento, si non dentur in contrarium valde graves rationes, speratur emendatio. Hinc raro cessat obligatio eos accusandi.

II. Observet Confessarius difficiliter homines induci ad accusandum, ne in ore aliorum veluti Exploratores traducantur. In casibus ergo in quibus de jure naturæ unusquisque tenetur accusare, moneat sum Penitentem, quòd, si non vult accusare per seipsum, id faciat per alium, e. g. per publicum officialem, vel aliam perso-

nam, dummodo tamen per hos possit sufficienter media edocere ad averendum delictum contra publicum bonum.

III. Quandoque adfuit indoctus Ecclesiasticus, qui sciens grave crimen esse patrandum, nec posse impediri nisi illud Judici deferendo, ab hoc abstinet, quia putavit SS. Canones violare. Hujusmodi non parum ignorantes quam maxime redarguat Confessarius; nam nec valent dignoscere Ecclesiam non velle, nec posse aliquid contra jus naturæ imponere.

IV. Moneat Confessarius Pœnitentes, ut dum non adest obligatio accusandi, ferè semper ab ea desistant. Ut plurimum interveniunt odia, falsa juramenta, subornationes testium, aliaque peccata. Hinc semper prius prospiciendum, an per fraternali correctionem possit delinquens reduci ad bonam frugem; sicut etiam accusatio sit profutura, soppósito quòd Delinquens fraternali correctus non sit emendandus.

C A P U T IV.

De Denunciatore.

Q. I. Quid sit Denunciatio Evangelica; & quotuplex.

R. I. Denunciatio benè in præfati potest ita defini: *Delatio alicujus criminis facta Superiori, ut remedium, aut correctionem, vel poenam ex officio adhibeat.* In accusatione, quæ junctum habet onus probandi delictum, præcisè, & determinatè petitur punitio criminis; at in denunciatione vel correctio, vel punitio ad Judicis arbitrium, neque adest onus probandi delictum. Ex his patet manifestum discrimen inter accusationem, & denunciationem: *Azor. p. 3. Instit. moral. l. c. c. 21., Sanch. in cons. l. 6. c. 2. in prævio.*

R. II. Omnis superfluis divisionibus denunciatio dividitur in Evangelicam, seu Paternam, aut fraternali, & judicialem. Denunciatio Evangelica ea est, quæ fit Superiori tanquam Patri ad emendationem, non ad vindictam Delinquentis. Quòd si fiat instando ut nulli aperiat delictum, sed secreto delinquens corrigatur, dicitur facta Superiori, tanquam Patri privato, Si verò denunciatus velit delinquentem corrigi etiam coram aliis, sed tantum charitativè, & fraternali, dicitur facta Superiori tanquam Patri communi. Denunciatio judicialis ea est, qua crimen deferitur Superiori tanquam Judici, scilicet vel ad illius publicam vindictam, vel ad recompensandum damnum illatum, vel ad arcendum indignum à Dignitate, seu Officio &c. Quamvis autem denunciator non teneatur se subscribere, nec delictum probare, nihilominus, iis exceptis, ad validam denunciationem requiruntur omnia ea, quæ dixi requiri ad accusationem. Tenetur etiam denunciator nominare testes, aliaque requisita ad probationem: *arg. l. ab accusatore 6. §. 3. ff. de S. C. Turpill. saltem eo tempore, quo eis necesse est ad probandum.*

Q. II. An denunciatio præmittenda sit fraternali correctio delinquentis.

R. Generaliter loquendo, ea est præmittenda, ut dixi *tr. 6. q. 3. c. 4. quasit. 4.*, ubi adducuntur plures casus, in quibus hæc regula non est attendenda; & plura alia etiam jam dixeram *quasit. 1. cap. 6. quasit. 2.*

Q. III. An Judex, seu Prælatus, facta denunciatione Evangelica, dum monitio non prodest, possit transire ad ordinem judicialem, mandando e. g. denunciatori, ut faciat denunciationem judicialem.

R. I. Si crimen nequaquam sit probabile per testes, non licet transitum facere ad denunciationem, seu

seu inquisitionem judicialem. Ratio est quia, Judex judicialiter inquirere potest, & punire quæ secundum formam juris possunt probari. Debebit ergo Superior removere ab hoc subditio, si certò sciat ipsum delinquere, occasiones peccandi, quatenus possit hoc facere sine ipsius infamia. Poterit ipsum monere coram Denunciante, sive duobus gravibus, & secretis viris, & minitari se in posterum diligentius ejus vitam exploraturum. Poterit etiam coram eisdem, si tandem necesse sit, præcipere sub pena excommunicationis lætæ sententiæ, ne ad talem domum accedat, ne cum aliqua persona familiariter agat &c. *Suar. l. 4. de relig. l. 10. c. 10. num. 13., Pal. tr. 6. d. 3. p. 2. num. 3.* Quòd si hæc non sufficiant, illum Deo commendat. Si verò agatur de delicto contra bonum publicum, vel in damnum tertii, & non sit certa spes emendatæ, tunc cum nihili faciendæ sit infamia delinquentis, debet Judex meliori, quo fieri potest modo, tale damnum removere, vel monere Tertium, ut sibi caveat &c.

R. II. Etiam si crimen sit probabile per duos testes, nihilominus si sit occultum, & infamia non laboret, & insuper non vergat nisi in damnum Delinquentis, non est judicialiter puniendum, si tantum sit delatum per denunciationem Evangelicam: *Sanch. in Conf. tom. 2. l. 6. cap. 2. d. 11. n. 7.* Scio non paucos contrarium sentire, nihilominus allata responsio videtur rationi conformior; publica etenim judicialis vindicta criminis correspondet crimini judicialiter delato, aut si fit in damnum commune, vel Innocentis; unde non est ita puniendum crimen occultum, soli deloquenti nocivum, etsi per testes probabile: *D. Tb. 2. 2. q. 33. a. 1.* Insuper si Denunciator Evangelicus non potest publicare delictum secretum, vergens tantum in damnum delinquentis, quomodo id facere potest Superior, cui delatum est, ut secreto tantum corrigat? Dum id efficit contra bonum commune, nam Subditi videntes cogi ad judicialiter denunciandum, quod tantum secreto volebant corrigi, absterent ab Evangelica denunciatione, quod non esset sine communi gravissimo damno: *Suar. l. 4. de Relig. l. 10. c. 12. n. 43., Pal. tr. 6. de Char. l. 1. d. 3. p. 11. n. 2.*

Q. IV. Quæ delicta quis denunciare possit, vel debeat.

R. I. Si delictum sit penitus occultum, vergens in solius delinquentis damnum, non est obligatio denunciationis Evangelicæ, vel judicialis, si probabiliter, vel cum monitione, vel sine monitione speretur emendandum; nam tunc cessat finis denunciationis Evangelicæ qui est emendatio delinquentis. Insuper non adest finis denunciationis judicialis, cum delictum supponatur occultum, & non probabile per testes.

R. II. Si delictum, quamvis occultum, vergat in damnum Communitatis, vel Tertii, est obligatio denunciationis etiam judicialis, si non sit certissima spes illud avertendi per denunciationem evangelicam. Ratio constat ex fæpe dictis quia, si adit tantum spes probabilis tale damnum avertendi, damnum quod imminere posset Communitati, vel Tertio, prævaleret infamiae particularis delinquentis. Hæc autem denunciatio dicitur minus strictè judicialis, cum delictum probari non possit, adeoque fiat Judici non ut publice puniat, sed ut generaliter inquirat, & arceat damnum imminens, vel curet satisfactionem damni illati: *Less. l. 2. de just. c. 30. d. 2. n. 13. & dub. 6. n. 43., Pal. de Char. tr. 6. d. 8. p. 13. num. 10.* Advertendum insuper quòd dum agitur de gravi Communitatis damno, est avertendum etiam cum gravi incommodo, ut dictum est in Tr. de Charitate. Vide etiam quæ dixi cap. superiori de Accusatore.

R. III. Delictum, quod sit in damnum solius Delinquentis, etsi per testes probabile, non potest denunciari, quando sit occultum, & spes sit emendationis per secretam monitionem; nam persona privata ad nihil aliud tenetur nisi ad lucrandum fratrem suum, & id cum minori, quantum fieri potest, ipsius præjudicio, ut dixi etiam capite superiori *quasit. 4.* Posset verò vel evangelicè, vel judicialiter denunciari, quando id necesse esset ad ipsius emendationem; & tunc admitto quod docent *Fagn. in cap. qualiter 24. de denunci. n. 72., Passer. in Trib. Regular. q. 7. n. 15., Laym. l. 3. tr. 3. p. 2. c. 4. n. 13.*

R. IV. Delicta publica, & notoria, quamvis emendata, & quamvis soli peccanti videantur nociva, sunt judicialiter denuncianda Superiori eadem ignoranti. Ratio est quia, unusquisque tenetur, ex sæpe dictis, grave damnum Communitatis avertere: quis autem non videat, quòd si ob ignorantiam Superioris publica delicta remaneant impunita, omnes scandalizantur, mali audaciores fiunt in delinquendo, & susdeque omnia vertuntur? *Sanch. l. 6. Conf. cap. 2. d. 5.*

R. V. Non tenetur denunciare, qui denunciando pateretur grave damnum, si forte tale damnum non cogere subire quia, non manifestando, immineret grave damnum Republicæ, vel Religioni. Item non tenetur manifestare delictum, qui illud sub secreto sigillo accepit, ut consilium, vel remedium Delinquenti præberet; nam tunc fortiori vinculo impeditur, cum, valde expediat pro bono communi, ut secretum fideliter servetur. Item qui audivit à personis fide non dignis, quia talis notitia nullam generat fidem; immo qui ipsis credit, ut dicitur *Eccles. 19. levius est corde.* Idem dicas si audivit à personis, quæ delictum non viderunt, sed & ipsæ ab aliis audierunt; nam hæc notitia, experientia teste, est quàm plurimum fallibilis: *Sanch. l. 6. Conf. c. 2. d. 16. n. 20. item dub. 20. &c.* Vide etiam dicam *tr. 19. quasit. 3. resp. 2.*

Q. V. Qualiter delicta Superiorum obligent ad denuncianda delicta.

R. In omnibus casibus, in quibus supra dixi adest obligationem denunciandi, adest eadem obligatio ex vi monitorii, secus in casibus, in quibus diximus non adest talem obligationem.

Regula in praxi observanda.

I. Prima regula notanda à Confessario est, quòd etsi detur Edictum, vel præceptum de denunciando delicto, non est obligatio denunciandi, quando est occultum, etsi per testes probabile. Ratio est quia, Judex non potest, adeoque non intendit inquirere de talibus delictis, semper cum non laborent infamia. Hinc moneat suum Penitentem posse tutà conscientiam reum non manifestare, etsi in Edicto adit poena excommunicationis contra non revelantes. Id tamen verificatur de occulto delicto soli Delinquenti nocivo; vel de delicto jam in damnum tertii perpetrato, cui damno jam satisfactum sit; vel cui Delinquens satisfaciet per solam secretam monitionem. Non tamen verificatur, nisi in casu rarissimo, quoad delicta contra bonum publicum, ut sæpe supra dictum est. Item, si certa non sit spes profuturam secretam monitionem, denuncianda sunt delicta in fieri contra Tertium, non ut puniantur, sed ut Judex possit ea impedire.

II. Secundò, moneat suos Pœnitentes, omnino tacenda delicta illis propalata ad petendum consilium, vel alia ratione sub secreto illis commissam. Taliter se habent multoties Theologi, Consiliiarii, Medici, Obstetrices, & quicumque alii, quibus commissum est secretum, nam illud servare est de jure naturæ.

III. Tertio moneat, ordinariè loquendo, non teneri ad denuncianda delicta, si non possint id præstare sine suo gravi incommodo, quia leges humanæ non obligant cum gravi incommodo. Hinc e. g. non teneretur denunciare rem furatam, quam aliquis apud se haberet, si per hoc Superior, seu Judex veniret in suspicionem & ipsum denunciante participem fuisse furti. Nec si aliquis solus sciat furem, tenetur ex vi edicti denunciare, si fur ex denunciatione poterit cognoscere quis fuerit denunciator, & exinde inter eos oritura sit graves inimicitia &c.

IV. Non adest obligatio denunciandi, quoties delictum non fuit formaliter tale: ut si inquiratur de homicidio, & qui occidit ex sola mera inadvertentia occiderit, vel putaverit esse feram; vel inquiratur de furto, & qui rem abstulit in justam compensationem abstulerit &c.

V. Moneat pariter non esse obligationem denunciandi, quando ea foret omnino inutilis, & delinquens non est obstinatus in peccato. Inquiritur e. g. sub pena excommunicationis, & præcipitur revelatio illius, qui bona allicujus surripuit. Si ergo sciam aliquem surripuisse, sed interim esse impotentem ad restitutionem, nec esse proximam spem, ut fiat potens, abstinebo à denunciatione, cum nemo ad inutile teneatur. Item si Superior inquirat de delicto ad procurandam emendationem, non teneor revelare, si sit emendatum, dummodo non habeat effectum pendente in futurum, ut in simplici fornicatione, ludo prohibito &c. Si verò habeat effectum pendente in futurum, non est denunciandum, quoties illi jam sufficiens remedium appositum sit; ut si quis satisfecerit damno per furtum illato. Quòd si fiat inquisitio de delicto notorio; seu publico, & id non tantum ad emendationem, sed etiam ad punitionem, denunciandum est, quamvis fuerit emendatum.

VI. Ultimo bene advertat Confessarius, quòd si in præfatis casibus non satis instruat Penitentes, vel accusabunt quem non deberent, & aliquando etiam non possent accusare; vel ex ignorantia pluribus mendaciis, & perjuriis inquinabunt propriam conscientiam. Edoceant ergo illos, juxta etiam alias dicta, non teneri ad respondendum nisi juxta mentem Judicis interrogantis, & Judicem e. g. non intendere, ordinariè loquendo, ut denunciatur delicta, quæ non laborant infamia, vel non sunt notoria, seu quæ non possunt ex vinculo fortiori, quale est secretum commissum; revelari, seu quæ fuerunt commissa sine peccato &c. Quòd si Penitens sit tam rudis, ut quandoque mihi accidit, ut hæc percipere non valeat, moneat illum, quòd etiam cum juramento dicat se nescire delictum, habendo intentionem se conformandi illi, quæ illi dixit Confessarius, quamvis percipere non poterit.

QUESTIO III.

De Testibus, Reo, Advocato, Tabellione, & Procuratore.

CAPUT I.

De Testibus.

Q. I. Quis sit Testis, & quotuplex.

R. Cum leges statuerint testes ad iudicium adducendos, ut Judex saltem morali certitudine dijudicare possit, ideo testis dicitur: *Probatorem rei gestæ, ex textu in cap. forum 1. de verb. signif. v. testes.*

R. II. Testes primò alii sunt legitimi, alii il-

legitimi. Primi sunt illi, qui habent omnia requisita à jure ad testificandum, & dicuntur etiam testes omni exceptione majores. Illegitimi sunt illi, qui aliquam à jure patiuntur exceptionem. Secundò, alii dicuntur testes singulares, & hoc nomine appellantur qui discordant ab aliis vel in quantitate rei, vel in deponendo, seu testificando de loco, de tempore &c. ac universaliè loquendo, discrepant ab aliis testibus circa substantiam facti, de quo interrogantur: *D. Tb. 2. q. 70. a. 2. ad 2. Less. l. 2. de just. c. 3. d. 4. n. 33.* Tertio, alii dicuntur testes contestes, quando scilicet concordant circa substantiam facti, deponendo e. g. de eodem delicto, & de loco & tempore, quo fuit commissum.

Q. II. Qui repellantur à jure à testificando.

R. Ex variis juribus plures ad testificandum non admittuntur. Primò, mulieres in Jure Canonico repelluntur à testificando in causis criminalibus, quia in illis præsumitur instabilitas: *cap. forum 10. de v. signif., Sancb. tom. 2. Conf. lib. 6. cap. 5. d. 14. num. 3.* Verùm jure civili in omni causa possunt esse testes; & si sint vitæ probata, potius illis, quàm viris male opinionis credendum est: *Tiraq. de leg. connub. leg. 9. num. 63.* Ordinariè tamen loquendo, ipsorum dictum non sufficit ad torturam, sed ad capiendam informationem. Secundò repelluntur, Minores 20. annorum, quamvis ipsorum dictum, etsi non sufficiat ad torturam; bene tamen ad inquisitionem: *Less. de just. l. 2. c. 30. d. 5. num. 7., Sancb. l. 2. Conf. l. 6. c. 5. d. 14. n. 4.* Item id procedit, quando aliunde veritas haberi non possit; si etenim alii testes non adsint, Minores admittuntur ad testificandum, præcipuè si Judex procedat ex officio: *Mascard. de probat. l. 3. concl. 1246. num. 3.* Cæterum in civilibus admittuntur ad testificandum omnes, qui attigerunt annos pubertatis. Tertio, repelluntur à ferendo testimonio in causis criminalibus infames infamia juris, vel facti, quia non reputantur testes integre fidei: *Less. de just. l. 2. c. 30. d. 5. num. 8.* Inter eos accenseri possunt perjury, qui nempe cum juramento falsum in aliqua causa deposuerunt; ac proinde cum fidem non mereantur, ipsorum testimonium non admittitur. Infames neque admittuntur ad testificandum in civilibus arduis, cum criminalibus equiparentur: *cap. licet. de testib. cap. 1. de rest. spoliat. Quartò, excluduntur à ferendo testimonio inimici, si inimicitia sit gravis: cap. per tuas 32. de Simon., etsi fuerint reconciliati, si reconciliatio sit recens, quia præsumuntur testificari ex odio; & mala voluntate: *Sub Clar. in pract. q. 34. n. 19.**

Quintò, repellitur à testificando socius criminis: *leg. fin. C. de accus.* quia rationabiliter præsumitur, quòd vel spe veniæ, vel ut secum ex odio alterum trahat ad supplicium, accuset innocentem. Hinc accusatus à socio, poterit respondere illum testem commississe crimen, de quo contra ipsum testis est, per consequens non posse esse testem contra ipsum: *Gloss. ord. in cap. 1. de testib. Sancb. l. 2. l. 6. conf. cap. 6. d. 15. num. 1. Less. l. 2. c. 30. d. 5. num. 39.* Sextò, repellitur à testificando persona vilis, & inops, quia facile corrumpitur pecuniâ: *leg. 3. c. 4. ff. de testib. nisi aliter suadeat integritas, & honestas personæ: leg. sed & unus §. interdum ff. de injur., leg. humilem C. de incest. nupt., Mascard. de probat. concl. 1359. num. 14., Farinac. de test. q. 55. num. 169.* Hac ratione quia servi de omni jure sunt viles, excludi debent à ferendo testimonio. Septimò, repelluntur à testificando contra Catholicum omnes, qui non sunt Catholici, ut ex variis juribus passim probant DD. *Sancb. l. 2. Conf. l. 6. c. 5. dub. 14.* Octavo, Laici repelluntur à testificando in criminalibus contra Clericos: *caus. 2. q. 22. per tibi.* quia præsumuntur eis infesti. Quod

Quòd si Prælati cogantur illis uti ad aliquid probandum, curare debent ut sint personæ valde graves. Clerici, & Religiosi possunt esse testes in iudicio, maxime si aliunde veritas haberi non possit. Necessaria tamen est licentia Superioris: *can. quanquam Sacerdotum 14. q. 2.* Quamvis tamen sine illa, maxime quando aliunde veritas haberi poterat, velint aliqui ipsorum testimonium nullum esse, nihilominus pro ejus valore stant communiter DD., quia nullibi irritatur: *Sancb. l. 6. Conf. c. 5. dub. 17. num. 2. Barbos. de jur. univ. Eccles. lib. 1. cap. 43. num. 51.* Non excusatur tamen à peccato Clericus, vel Religiosus, qui testis est in iudicio absque sui Superioris licentia.

Nonò, repelluntur à testificando Domestici, quia præsumuntur nimis affecti Domino: *leg. 1. §. Ad quæst. ff. de quæst. leg. idonei, & leg. testes ff. de testib.* Admittuntur nihilominus si à multo tempore non amplius sint domestici; si sint vitæ valde probata; si intendatur probari consanguinitas, aut impedimentum matrimonii; vel denique pro defensione alterius Domestici: *Mascard. de Prob. lib. 2. concl. 668. numer. 19., lib. 3. concl. 1258. num. 7. Farinac. de test. q. 54. num. 70.* Decimò, Advocati in causis, quas patrocinantur, repelluntur à testificando, quia in eis præsumitur nimia affectio ad Clientem; *c. si testes omnes §. testes 4. q. 3. leg. fin. ff. de test. ff. de test. leg. Parentes C. eod. Admitti nihilominus debent Consanguinei ad probandum alterius innocentiam; sicut etiam Parentes ad probandum ætatem Filiorum: *leg. etiam ff. de prob. Less. de just. l. 2. c. 30. n. 38.,* vel etiam ad probandum si intercedat affinitas, seu consanguinitas inter eos, qui contraxerunt matrimonium; cum in favorem matrimonii admittantur testes etiam alii inhabiles: *cap. videtur qui matr. accus. posuit., Sancb. l. 3. de matr. d. 4. 1.**

Hic tamen tria notanda sunt. Primum, quòd quando veritas aliter haberi non potest, multoties admittuntur ad testificandum etiam inhabiles, ut Minores, Infames, Servi &c. *Mascard. de Probat. l. 3. concl. 1246. num. 3. Less. l. 8. c. 3. d. 4. num. 9.* Secundum est, quòd si excipiantur inimici ob inimicitiam gravem, ceteri admittuntur ad testificandum in criminibus exceptis, & maxime hæresis, & læsæ Majestatis, nam in iis testes etiam inhabiles, & minus idonei admittuntur: *cap. per tuas de sim., Mascard., Less. loc. cit.* Tertium, quòd si testis inhabilis femel in aliqua causa à parte contraria admittatur, tunc ratione puræ inhabilitatis non licet eum repellere: *leg. si quis testibus C. de testam.*

Q. III. Quot testes requirantur ad faciendam plenam probationem.

R. I. Unicus testis non satis est ad probandum sive in causa civili, sive in criminali; neque enim unus affirmatio anteponenda est negationi Rei: *cap. causam de probat., & cap. cum dilect. de accus. Azor. part. 3. l. 13. c. 17. d. 7.* Dantur tamen aliqui casus, in quibus unus testis sat est ad probandum. Primus, si unicus testis juret se certò scire adesse impedimentum matrimonii: *cap. præterea 2. de spons. cap. super eo de test.* Secundò, sufficit ad probandum an Ecclesia sit consecrata; an aliquis fuerit Baptizatus, confessus &c.; vel petierit confessionem in mortis articulo: *cap. parvuli de conf. d. 4. cap. testamentum de testib.* Tertio, si agatur de læsione Minoris: *cap. in omni negotio de testib. ibique DD.*

R. II. Ad plenè probandum, si aliter in quibusdam casibus particularibus non disponatur à jure, sufficiunt duo testes. Ita habetur. *Deuter. 17. v. 6. & ex illo Jo. 8. In ore duorum, vel trium testimonium stabit omne verbum.* Ratio etiam suffragatur quia, duo testes, qui sint legitimi, seu omni exceptione majores, & habeant conditiones, de quibus sta-

tim, si confirmet quod asserit Actor, faciunt moralem certitudinem, adeoque sufficienter probant: *D. Tb. 2. q. 70. a. 2., Less. de just. lib. 2. cap. 30. d. 4.*

Prima igitur conditio est, quòd jurent id, quòd testificantur: *cap. nuper de testib.* Altera conditio, ut sint contestes, nempe ut conveniant in substantia actus, & in proximis circumstantiis actus, quales solent esse persona Delinquentis, locus, tempus, qualitas, & modus delicti: *Less. loc. cit. n. 33.* Non infringitur autem ipsorum testimonium, si discrepent in circumstantiis parum conducentibus ad substantiam rei de qua testificantur; ut si quis diceret crimen fuisse commissum horâ 10., alter horâ 11., vel si quis affirmaret patratum fuisse tempore nubilo, alter tempore sereno.

Tertia conditio est, ut aliquo sensu externo rem perceperint, aliàs non possent esse certi de facto externo: *leg. sola 4. C. de test., & cap. si testes 4. §. Solam caus. 4. q. 3.* Si ergo delicta sint de genere visibilium, ut furtum, homicidium &c. ad probandum requiruntur duo testes contestes, qui viderint: *cap. 2. de conf. junct. Gloss. Sayr. in Clar. Reg. l. 12. c. 21. num. 21.* Si delicta consistant in voce, ut blasphemia, contumelia &c. necessarii sunt duo testes contestes, qui habeant plenam notitiam vocis, & proprio auditu audierint, itemque audierint sine aliquo medio interposito: *Sayr. cit.* Hinc si testes audierint vocem interpositâ cortinâ, tabulatu, pariete &c. non faciunt saltem in criminalibus plenam probationem, nisi postea viderint personas, quarum vocem agnovere, ex illo loco exire, vel antea viderint in illum ingredi &c. *Farin. de testib. q. 69. n. 88.* Ceterum si duo non viderint immediatè per seipos, vel vocem delinquentis non audierint, & si audierint referri delictum à duobus, qui viderint, vel audierint, non possunt facere in iudicio plenam probationem, cum multa falsa referantur.

Advertendum etiam, quòd si adsint duo testes contestes contra reum, & alii duo in ipsius favorem, quamvis dignitate minores, reus esset absolvendus: *Gloss. in cap. Clerici dist. 81.* cum etenim reus sit in possessione suæ famæ, vitæ, bonorum &c. non debet iis expoliari, nisi evidenter constet de delicto.

Q. IV. Quando Judex juridicè interroget, itaut teneatur testis respondere.

R. I. Dum Judex procedit per viam inquisitionis, ut juridicè interroget, debet præcedere infamia delicti, vel indicia sufficientia ad faciendam semiplenam probationem. Ratio constat ex supradictis q. 2. c. 2., nam Judex, cum sit publicus Minister, dumtaxat ex notitia publica potest interrogare, quæ non intervenit nisi adsit infamia, vel prædicta indicia.

R. II. Si Judex procedat per viam accusationis, tunc legitime interrogat, quando accusator offert se rem probaturum per sufficientes, & idoneos testes; vel quando datur semiplena probatio delicti, quia scilicet adest unus testis de visu omni exceptione major, vel de auditu proprio in rebus, quæ auditu percipiuntur, ut sunt blasphemias &c. In his igitur casibus, etsi non adsit infamia, semper cum datur infamia virtualis, quia scilicet accusator se offert ad plenè probandum delictum, vel jam de illo deposuerunt accusator, & unus testis omni exceptione major, Judex juridicè interroget: *Less. l. 2. de just. c. 3. d. 5. & 6., Navar. in Man. c. 17. num. 34. & 35.* Eò autem ipso quòd juridicè interroget, cum interroget ut Superior, illi est obediendum, & testis tenetur respondere: *D. Tb. 2. q. 70. a. 1.*

Quòd maxime controvertitur in præfenti materia est, an testis teneatur respondere, dum Judex procedit per viam accusationis, & accusator unicuique offert testem, qui solus rem scit. Multi dicunt, quòd iste interrogatus potest & debet respondere juxta veritatem, quia putant Judicem legitime interrogare *Sot. l. 5. de just. q. 7. a. 1., Sayr.*

in *Clav. Reg. l. 12. c. 20. n. 6.* At mihi semper valde probabilis apparuit contraria sententia; cum enim Judex non aliâ viâ sciat delictum, quam ex sola accusatoris depositione, non videtur delictum sufficienti virtuali infamia laborare, cum dictum unius, ut dici solet, sit dictum nullius, adeoque non adest obligatio illud denunciandi. Præterea cum ex solo testimonio unius nullus possit condemnari, videtur irrationabiliter à teste infamari ille, cujus delictum certè scit non ab alio, nisi à se sciri. Hinc non desunt qui velint hunc testem debere sub pœna peccati mortalis occultare delictum, ac Judici respondere se nihil scire: *Less. l. 2. c. 30. d. 6. num. 49., Paßer. in Trib. Regul. q. 8. a. 7. num. 31.*

Q. V. In quibus casibus testis non teneatur manifestare delictum, de quo interrogatur.

R. Quamquam responsio pateat ex dictis de denunciatore, nihilominus summam recenseam hic casus, in quibus testis eximitur à testificando. Non tenetur primò respondere testis de auditu alieno, si interrogetur à Judice, an sciat commissum esse aliquod delictum, nam scire importat aliquid per se vidisse, aut audisse: *Sanch. l. 3. Sum. c. 7. n. 5.* Si ex testificatione timeat grave damnum sibi, suisque, dummodo non agatur de bono publico, cui teneatur consulere etiam cum gravi suo damno: *Lugo de just. d. 39. num. 10.* Non tenetur testari de delicto, quod jure fortiori tenetur celare, ut est delictum, quod quis novit ex confessione, nam celandum est jure naturali, divino, & humano; sicut etiam dum quis scit delictum ex secreto explicitè, vel implicitè commissio: *Lugo n. 12.* Id verò non habet locum in secreto promisso, etiam si quis promiserit juramento non revelare delicta, nam talis promissio utpote contraria legitime potestati Superioris interrogantis, non est attendenda. Vide quæ dicta sunt *tr. 13. q. 4. cap. 4.*, ubi recensentur casus, quando etiam liceat non servare secretum commissum. Non tenetur testis testificari, si delinquens non peccaverit in committendo delicto; ut si damnum intulit ex inadvertentia, vel si non restituit ex impotentia. Ratio est quia, Judex intelligit interrogare de delicto formaliter tali: *Lugo disp. 38. num. 32.* Non tenetur manifestare delictum Complicis, quia propter conjunctionem in crimine videretur testificari contra seipsum. Item consanguinei & affines delinquentis intra quartum gradum non tenentur testificari contra ipsum; tum quia ex conjunctione sanguinis viderentur testificari etiam contra se ipsos; tum quia ex hoc, ordinariè loquendo, graves orientur rixæ inter familias: præceptum autem Judicis non intelligitur obligare cum tanto incommodo. *Rainaud. de monitor. p. 1. c. 3. q. 20. Dian. p. 3. tr. 7. resol. 10.* Si nihilominus ageretur de crimine læsæ majestatis, ut proditiōis, & ipse filius ratione boni publici tenetur testificari contra Parentes; & multò magis in crimine læsæ Majestatis Divinæ, quale est hæresis, quia, cum ut cancer serpat, ponit in magno discrimine bonum commune divinum, & humanum: *Mascard. concl. 857. d. num. 18., Bord. in Trib. Fid. c. 31. num. 13.* Quòd si alios testes facilè invenire esset, ut notant aliqui Theologi, durum esset exigere testimonium Filii contra Parentes: *Salmant. tr. 29. in appen. de offic. cap. 2. p. 1. num. 24.* Bene verò Filii, alique conjuncti usque ad quartum gradum excusari possunt à denunciando extra casus hæresis formalis, vel extra casus, in quibus agatur de avertendo gravi publico damno propter rationes supra allatas: *Bordon. cit. n. 13. & 14., & in Man. Consul. sect. 18. num. 46.* Vide etiam quæ dixi *tr. 6. quæst. 1. cap. 6. quæst. 1. resp. 3.*

Q. VI. An testis teneatur se offerre ad testificandum in favorem Innocentis.

R. Si ipsius testimonium sit necessarium pro li-

beratione innocentis à gravi pœna, idque possit præstare sine gravi incommodo, tenetur utique ex Charitate id facere; quomodo enim verificaretur proximum diligere, si dum potest illum liberare à gravi necessitate sine gravi suo incommodo, id non præstat? Verum tamen est posse excusari à restitutione omnium damnorum, etsi in judicio vocatus occultet veritatem. Ratio est quia, licet postquam quis acceptavit officium testis teneatur ex justitia veritatem fateri, secus si detrectet esse testis, & ita veritatem occultet; nam quamvis tunc peccet contra obedientiam, officium testis non acceptando, utique non peccat contra justitiam, veritatem non manifestando. Constat id exemplo illius, qui contra mandatum Superioris falsis pretextibus renunciat officium Tutoris. Hic utique peccat contra obedientiam, at non tenetur ex justitia curam habere bonorum pupilli.

Regula in praxi observanda.

I. Confessarii habeant præ manibus omnes casus, in quibus testis licitè occultat veritatem Judici interroganti. Accidit sæpe ut vocentur in testes à Judice Socii criminis, Consanguinei, & affines, vel qui sciunt delictum ex secreto commissio, & hi omnes quia non habent à quo instruantur, vel ex conscientia erronea fiunt perjuri, vel detegunt delictum, quod vel possent, vel etiam deberent occultare. Hinc inimicitia inter familias, ac odia inter magis conjunctos; vel præcluditur via aperiendi delictum etiam causâ petendi consilii, quia vident in judicio etiam secreta manifestari. Heu quot mala ex ignorantia!

Jam autem explicavi, dum egi de juramento, qua ratione sine restrictione mentali affirmari possit ignorari id, quod scitur, quando aliàs non est propalandum.

II. Meminisse debet Confessarius in nostra Diocesi ipso facto excommunicationem Archiepiscopo reservatam incurere *Feresites falsum testimonium, veritatem negantes aut occultantes legitime interrogati in judicio in alterius grave damnum.* Hunc casum explicavi *q. 1. c. 1. reg. 3.*

C A P U T II.

De Reo.

Q. I. AN Reus teneatur detegere suum crimen Judici interroganti.

R. I. Si Judex non interroget juridicè, Reus non tenetur manifestare suum crimen, quippe tunc non habet auctoritatem interrogandi, & habetur *cap. qualiter & quando, cum oporteat, cap. inquisitionis de accusat.* Porro ex dictis supra de testibus, tunc juridicè procedit, quando vel præcessit infamia criminis, vel indicia manifesta, vel semiplena probatio.

R. II. Si Reus dubitet an Judex servato juris ordine procedat, non tenetur manifestare delictum. Ratio est quia, licet quando constat de auctoritate Superioris, & solùm dubitatur an licitè nec ne aliquid imperet, possessio & præsumptio stet pro Superiore, ipsique parendum sit, nihilominus quando dubitatur de auctoritate præcipientis, possessio stat pro propria libertate, & bona fama, cum æquum non sit Reum debere se privare libertate, bonis, vitâ &c. quousque non constet de legitima potestate præcipientis: *Lugo d. 40. num. 2. &c.* Hinc si reus petat sibi ostendi qua ratione Judex juridicè procedat, debet illi satisfieri, ut sit in eo obligatio respondendi: *Tolet. l. 5. Sum. cap. 18. Lugo cit.*

R. III. Non est obligatio respondendi, si Judex procedat ex falsa præsumptione, v. g. si interroget de homicidio inadvertenter commissio, si de obligatione solvendi, quando aliquid pro justa compensatione retinetur. In his casibus licet negare; nam Judex intelligit interrogare de ho-

mi-

micidio cum culpa patrato, & de vera solvendi obligatione.

R. IV. Si reus, servato juris ordine, interrogetur, debet, ordinariè loquendo, sub mortali fateri veritatem; nam tunc in Judice est legitima auctoritas interrogandi, adeoque correspondet in reo stricta obligatio obediendi. Dixi, ordinariè loquendo, nam valde probabile est, quòd dum ex negatione adest spes salvandi vitam, vel evadendi pœnam tritemium, seu confiscationem omnium bonorum, possit Reus eludere Judicem, & delictum occultare. Ratio est quia, dum agitur de pœna capitali, & adest spes eam evadendi occultando delictum, nimis durum esset velle obligare reum sub mortali ad obediendum, cum præcepta humana non obligent cum tanto incommodo. In tali ergo casu non est in Judice auctoritas obligandi ad culpam, adeoque nec in Reo obligatio obediendi sub mortali. Solùm proinde Judex obligare possit Reum ad respondendum sub pœna. *Less. de just. c. 31. num. 16., Lugo d. 40. num. 16. Roginald. in prax. t. 2. l. 24. c. 3. sect. 3. n. 3.*

Q. II. An si reus negaverit, vel occultaverit veritatem in casibus, quibus tenebatur eam manifestare, debeat se retractare, illamque sincerè fateri.

R. Cum obligatio, quam habet Reus detegendi veritatem, oritur ex justitia legali, & obedientia, tenetur fateri veritatem, quousque urget Judicis præceptum; dum igitur non amplius urget, nec exigit responsum, non adest obligatio se retractandi, & veritatem fatendi: *Sanch. l. 1. in Dec. l. 3. c. 7. Lugo de just. disp. 45.* Quòd si suo mendacio alios damnificaverit, tenetur damnum resarcire, etiam se retractando, si opus sit.

Idem dicas de Reo, qui non obstante de elicti negatione, convictus per testes de suo crimine damnatus fuit ad supplicium; *Sanch. cit. &c.* Ratio est quia, eò ipsò quòd jam damnatus sit, Judex functus est officio suo, nec amplius instat pro detegenda veritate. Ex alia verò parte occultatio delicti non officit nec Judici, nec testibus, quia, præsumptio stat semper pro sententia prolata juridicè, & creditur reus delictum occultasse, vel quia putavit non teneri ad illud manifestandum; vel quia illud occultando speravit pœnam evadere. Aliter dicendum esset, si reus convictus, & damnatus esset de hæresi quam negavit; nam tunc cum ex una parte culpa publica esset, & ex alia, negando delictum, recufaret reconciliationem, & absolutionem, hoc non esset sine gravi crimine, quia recufaret publicè satisfacere Ecclesiæ: *Suar. d. 23. de Fid. sect. 2. n. 5.*

Q. III. Quid dicendum de illo, qui metu tormentorum confessus est crimen, quod non commisit, unde est pœna capitali puniendus.

R. Constat hunc debere se retractare, si retractatione mortem sit evasurus; vel si ex omnia retractatione notabilis infamia in alios redundaret, & se retractando vel tolleretur, vel notabiliter diminueretur; *Sanch. in Dec. l. 3. c. 7. n. 20.*

Q. IV. An Reus in sui defensionem possit opponere accusatori, vel testibus falsos, vel occultos eorum defectus.

R. I. Nullatenus reo fas est opponere falsa crimina. Et quidem opinio contraria damnata fuit ab Innoc. XI. *sub n. 44.*; cum etenim opponere falsum crimen in judicio sit perniciosè mentiri in materia gravi, utique nunquam potest esse licitum: *D. Tb. 2. 2. q. 69. art. 2.*

R. II. Licitè detegitur à reo occultum delictum accusatoris, aut testis, si hoc conducat ad sui defensionem. Ratio est quia, Reus non tenetur grave damnum subire, ut vitet alterius damnum; & ulterius cum id conducat ad se defendendum, nec aliud medium supponatur habere, utitur jure suo. Oportet igitur propalationem alterius delicti esse necessariam ad defensionem Rei, aliàs illud oppo-

nere non esset defensio, sed vindicta. Ulterius necesse est quòd propaletur à Reo ad vitandum grave damnum; nam si ipsi vel non immineret gravis pœna, vel leviter esset minuenda propalatione talis delicti, Charitas non patitur ut pro vitando meo levi incommodo, alterum graviter damnificem, grave ipsius occultum delictum manifestando: *Sotus l. 5. de just. q. 7. a. 3. Sanch. l. 6. Conf. c. 5. d. 20.* Aliqui addunt non esse objiciendum crimen occultum testi non voluntario, sed qui coactus est ad testificandum.

Q. V. An reus possit à sententia appellare.

R. I. Cum appellatio sit provocatio causæ à minori Judice ad Superiorem: *L. 1. §. Si quis de appell. ff. de appell.* tunc utique licita erit appellatio, quando quis injustè fuit damnatus, quia tunc non tenetur obedire; vel quando in nova cognitione causæ apud Superiorem, poterunt exhiberi instrumenta, vel testes aptiores ad se defendendum. In tali casu jus naturale speratæ defensionis factæ apud Superiorem, à quo inferior dependet, excusat à non obediendo istius sententiæ. Si verò sententia fuit justa, tunc appellando violatur obedientia Judici debita, & eidem sit injuria quasi injustè judicaverit, sicuti & parti adversæ, justitiam ejus perturbando: *D. Tb. 2. 2. q. 69. a. 3., Clav. reg. l. 12. c. 17. num. 34.* Hinc tales appellationes non sunt admittendæ, & appellantes puniendi: *cap. quicumque, cap. omnino 1. q. 6.*

R. II. Si prudentum judicio dubitetur, an sententia fuerit justa, vel injusta, tunc in criminalibus semper licitum est appellare; nam dum non judicantur convincentia motiva reum condemnandi, ipsi favendum erat, ex *reg. jur. in 6. Sot. l. 5. de just. q. 6. a. 3.* In civilibus verò distinguendum est. Si Judex inferior judicaverit secundum opinionem, quam omnes dicunt probabilior, non licet à tali sententia appellare, cum ita etiam Judex superior teneatur judicare, & contrarium damnavit Innoc. XI. *num. 2.* Si verò non ita constet quæ sit opinio probabilior, tunc licitum est appellare; nam ea opinio, quæ probabilior potuit apparere Judici inferiori, potest minus probabilis apparere superiori. Videantur Scribentes in præfata propositionem.

Q. VI. An accusatus de crimine vero, sed occulto, & nullo modo probabili, possit in judicio opponere accusatori mentitum fuisse.

R. Quamvis Innoc. XI. *sub num. 44.* eam damnaverit doctrinam, quæ asserat posse opponi accusatori falsum crimen ad se defendendum, nihilominus non deest qui asserat non comprehendi in ea casum, de quo in quæsito. Ratio est quia, accusans de crimine vero, sed ita occulto, ut non sit probabile, habetur ut calumniator: *Gloss. in cap. cum dilectus de cal. & calumniator* habetur in jure veluti mendax: *leg. 48. ff. de abolit. crim.*, unde de hoc juxta sensum legum dici potest fuisse mentitum. Accedit quòd reputatur practicè mentiri ille, cujus verba dissonant à voluntate, quæ dirigatur secundum rectam rationem, & in hoc sensu dicitur *Psal. 115. Omnis homo mendax.* Cum ergo accusator in casu præfato proferat verba dissonantia voluntati secundum rectam rationem, in hoc sensu potest dici fuisse mentitum: *Lugo de just. d. 40. num. 21., Less. l. 2. c. 31. dub. 2.* Ad vitandum autem peccatum sufficit verba in aliquo sensu verificari, etsi à Judice non percipiatur. Quod tamen dictum est habet locum dum id opponere accusatori necessarium esset ad se defendendum; nam aliàs sine causâ infamaretur, & sine causâ accusatus verbis æquivocis uteretur.

Q. VII. An reus ad mortem damnatus debeat parere Judici, ejusque Ministris.

R. I. Si reus sit injustè damnatus, potest licitè se defendere, & resistere Judici. Ratio est quia, Judex injustè damnans se habet ut iniquus Inva-

for; sicuti ergo licite resistitur in favori vitæ, & etiam bonorum, ita & Judici injuste damnanti, dummodo ex hoc non deberet oriri publicum scandalum, & perturbatio; *D. T. 2. 2. q. 69. a. 4.*

Advertere tamen est, quod licet possit se defendere vel fugiendo, vel in loco sacro se occultando, non tamen vulnerando, & occidendo. Ratio est quia, cum multoties Rei sibi possent persuadere injuste esse damnatos, si admitteretur licita defensione occisiva, sequerentur contra publicum bonum quamplura homicidia, & cædes, unde ratio dicitur neque id posse esse licitum in aliquo casu, in quo quis injuste fuisset damnatus. Hac ratione Alex. VII. sub n. 29. eam damnavit opinionem, qua asserbatur licitum esse occidere accusatorem, testes, & Judicem, dum certo imminet iniqua sententia, quæ alia viâ impediri non possit.

R. II. Si reus fuit justè damnatus, dummodo Judex non processerit ex falsa præsumptione, tenetur Judici obedire. Ratio est quia, Judex habet potestatem coactivam ad puniendos, & corrigendos reos, unde ei tenentur obedire; *D. Th. 2. 2. q. 69. a. 4.*

Dixi, dummodo Judex non procedat ex falsa præsumptione, ut sequeretur, quando damnaret aliquem, qui licet secundum allegata & probata appareret reus, verè tamen esset innocens. In hoc casu puto, quidquid plures dicant in contrarium, posse præsumptum reum se defendere adversus Judicem, modo tamen quo dictum est in superiori responsione, quia præsumptio debet cedere veritati, & propria innocentia jus dat ad se defendendum; *Lugo d. 40. n. 39.*

Q. VIII. An reus licite possit fugere à carcere; & quibus mediis uti possit.

R. I. Si reus ex sententia Judicis nondum sit carceri destinatus tanquam ad pœnam, potest à carcere fugere, cum nemo teneatur pœnam subire ante condemnationem, adeoque fugiendo utitur jure suo; *Sayr. in Clav. Reg. l. 12. cap. 18.*

R. II. Si justè fuit damnatus ad carcerem etiam perpetuum, debet in eo permanere. Ratio est quia, Judex justè judicans habet potestatem talem pœnam infligendi, sicut & condemnandi ad exilium, vel intra muros Civitatis; si ergo in Judice sit talis iusta potestas, correspondere debet in reo obediendi obligatio; *Sayr. l. 3. c. 9. n. 4., Navar. in Man. c. 17. n. 101. & 102.* Hac communis doctrina ab aliquibus limitatur, si carcer sit nimis tristis, nam videtur supra vires humanas obligare aliquem ad perseverandum in pœna, quæ dura valde sit & molesta; qua ratione excusantur damnatos ad tritremes, si curent ex eis fugere; *Pal. l. 1. tr. 3. d. 2. p. 4. n. 5.* Item excusari potest, si fugiat damnatus ad carcerem, donec solvat, dum fugiendo speret saltem aliquo modo creditoribus satisfacere, & id nequeat in carcere præstare; nam tunc Judex & Creditores non essent rationabiliter invitati; *Navar. cit.*

R. III. Qui est jam damnatus ad mortem, ad mutilationem, ad flagella, vel etiam ad tritremes, & interim detinetur in carcere per modum custodiae, licite potest ex eo fugere. Id autem probatur quia, tunc peccaret fugiendo, quando, faceret contra aliquod justum præceptum Judicis. Hoc non intervenit in casu nostro; nam Judex pronuntiata mortis, mutilationis &c. sententiâ, jubet utique ministris, ut suo tempore exequantur sententiâ, quibus proinde justè Judici obtemperantibus, non licet resistere; at non solet lex humana, nec Judicis præceptum reo imperare ut maneat in carcere donec suspendatur &c. *D. Th. 2. 2. q. 69. a. 4. ad 2., Lugo de just. d. 40. sect. 4.* Nullum ergo præceptum reus infringeret, dum ob inclinationem, quam quilibet habet ad servandam propriam vitam, à carcere fugeret.

Cum autem jus sit in reo ad mortem, mutilationem &c. damnato à carcere fugere, sequi-

tur & jus habere & carcerem, & compedes infringendi; nam cui licet finis, & media licita sunt, & sicuti nulla fieret injuria Judici, qui damnasset aliquos ad leones, si illos occiderent, ita neque si frangerentur compedes, & carceres ad mortem evadendam; *Lugo loc. cit.*

R. IV. Puto etiam licere subministrare reo instrumenta apta ad carcerem infringendum; exceptis etenim custodibus carceris, aliisque ministris justitiæ, quibus id interdicitur ob suum speciale munus, aliis non interdicitur; & aliunde subministrant instrumenta ad exercendum actum licitum ei, qui debet illum exercere; *Less. de just. cap. 31. d. 6., Lugo d. 40. cit.* Non per hoc tamen concedo licitum esse immediatè optulari reo in infringendo compedes, & carcerem, nam tunc fieret injuria publicæ potestati, unde reus solum jus habet publicum carcerem per se infringendi. Hoc non obstante bene possunt illi subministrari instrumenta ad infringendum; sicut non habens jus immediatè destruendi rem alienam, bene potest tradere instrumenta ad destruendum illi, qui tale jus habet. Hoc tamen verum non est, si ageretur de fuga Rei, qui esset valde Reipublicæ perniciosus, qualis esset hæreticus, insignis latro, graffator viarum &c. quia ratio boni publici exposcit, ut neque mediatè quis cooperetur illi, qui potest graviter tali bono officere.

R. V. Licet etiam reo damnato ad mortem corrumpere pecuniâ Custodem; *Gloss. in cap. inter cetera §. Sed cum his omnibus v. decepti*, nullum etenim adest præceptum id ei prohibens; & aliunde nulla fit injuria Custodi, etsi exinde puniendus sit, nam fuit volens & consentiens. Immo si Custos à reo decipiatur talibus artibus & verbis, ut potuerit fraudem cognoscere, id non erit illicitum; quia ipse utitur jure suo; & aliunde custos sibi imputare debet, si non cognoverit fraudem Rei, secus si nullatenus potuerit advertere, & multò magis si adhibeant mendacia, nam tunc nullo pacto dici potest scientem & lubentem pati damnum, quod illi obvenit ex fuga rei; *Sayr. in Clav. Reg. l. 12. c. 18. n. 16.*

Q. IX. An damnatus ut fame pereat, possit licite respicere cibos sibi oblatos.

R. Quod possit eos comedere non est dubium, quia non prohibetur comedere, sed tantum jubetur fame mori, dum illi cibus non subministratur; *D. Th. 2. 2. q. 69. a. 4. ad 2.* Licite etiam ab omnibus subministrari potest cibus exceptis ministris justitiæ, nam iis & non aliis incumbit sententiæ executio; *D. Th. 2. 2. q. 31. a. 2. ad 3.* Verùm non nego reum posse velle ex honesto motivo non comedere; sicuti enim possum velle non conservare vitam ex motivo cujuscumque alterius virtutis, ut dixi agendo de homicidio, e. g. pro Charitate amicorum; ita & zelo justitiæ, & ad punitionem justam meorum scelerum possem me velle conformare Judicis sententiæ. Hac eadem ratione puto damnatum ad mortem, & interim in carcere detentum non teneri à carcere fugere, etsi videret ostium apertum; neque est hoc seipsum occidere, sed velle pati ab alio mortem, ad quam justè fuit damnatus; *Covar. l. 1. var. resol. c. 2. n. 89., Sol. l. 5. de just. q. 6. a. 4.*

Regula in praxi observanda.

I. Solent Confessarii illorum, qui ad ultimum supplicium sunt damnati, valde eos urgere, ut fateantur veritatem, si illam in judicio negarunt; at de hoc, ex dictis, non debent esse tam solliciti nisi in casu, in quo iterum essent interrogandi; tunc etenim utique deberent esse prompti ad veritatem fatendam. Extra hunc casum vellet adigere ad se retractandum est ponere sine necessitate offendiculum eorum.

II.

II. Alterum crimen, quod neque rei advertunt, neque Confessarii, est credere damnatos ad carcerem in justam criminis pœnam posse fugere, aliosque posse ipsis media ad fugam subministrare. Expellant à suis Pœnitentibus hanc ignorantiam, si non agatur de casibus exceptis, ac suadeant in carcere manere, ut facilius æternum carcerem evadant. Immo Reos moneant, quod si postquam fugerunt è carcere, ubi manebant per modum pœnæ, ad ipsum Judicis præcepto revocentur, ad illum tenentur redire; sicut enim justo præcepto eos damnaverat, ita etiam potest eos revocare ad justam pœnam subeundam.

III. Pauci sunt Confessarii, qui admoneant suos Pœnitentes de gravi culpa, quam committunt, quoties cognita tenui probabilitate suæ causæ, appellatione curant diutius retinere, quod alteri à Judice inferiori fuit judicatum; & obligant partem adversam, potius ex Iracundia, ad novas impensas. Non solum isti litigantes graviter peccant peccato inobediendi, Judici justè judicanti non obtemperando, sed etiam contra justitiam commutatam, damnificando injustè collitigantes. Dum sciunt ergo Confessarii suos pœnitentes litibus implicatos, moneant ut de justitia suæ causæ inquireant à Viris sine passione judicantibus, & id præcipue postquam semel fuit adversus ipsos judicatum; & dum vident non sufficienti probabilitate tueri, cogant eos recedere à lite.

CAPUT III.

De Advocato, Tabellione, & Procuratore.

Q. I. Qui possint esse Advocati.

R. Excluduntur ab officio Advocati furiosi, surdi, & muti; item nondum nati annis 17. quia non reputantur sufficientes ad exprimentum conceptum suæ mentis. Cæci pariter non sunt fati apti ad exercendum officium Advocati, quia gestus & aspectus personæ plurimum valent ad movendos auditores. Item Infideles, Hæretici, & excommunicati; *cap. excommunicatus r. de hæret., cap. nemo de pœnis d. 1., leg. nemo c. de postul. Excluduntur tæmînæ, ni forte mater sit tutrix in causa filii. Excluduntur pariter omnes infames, de quibus *cap. infames 3. q. 7.,* qui tamen pro se, & pro conjunctis poterunt advocare; *leg. quos prohibet ff. de postul. Excluduntur à munere Advocati Monachi, & subinde omnes Regulares, nè à Divinis, quibus debent esse addicti, distrahan- tur; *cap. 2. de postul., can. de presentium, & can. Monachi 16. q. 1.* Bene tamen advocare possunt pro utilitate sui Monasterii, accedente licentia Superioris. Arcentur etiam Episcopi à munere Advocati coram Judice seculari; id enim dedecet ipsorum altissimam dignitatem; *cap. Prælatum d. 88., can. te quidem 11. q. 1.* Ea autem indecentia non consideratur, si Episcopus exerceret munus Advocati coram Judice sibi superiore, ut e. g. coram Nuntio; *Sanct. l. 6. Conf. c. 7. d. 4.***

Non possunt exercere munus Advocati Sacerdotes, ex textu expresso *can. ult. de postul.,* nisi pro seipsis, vel Ecclesia sua, vel pro sibi conjunctis, aut miserabilibus personis, & in causis præfatis, solum dum sunt civiles. Porro in præfatis miserabilibus personis illæ intelliguntur, quæ vel ob paupertatem, vel ob aliud impedimentum, aut impotentiam, non possunt causam suam promoveri, unde utpote carentes propria defensione indigent auxilio Ecclesiastico; *Fagn. in cap. 1. de postul. n. 18.* Poterunt etiam advocare, si ita necessarium sit ad suam suorumque sustentationem; *Barb. l. 1. Jur. Eccles. univ. cap. 40. n. 90.*

Ultimò, arcentur à munere advocandi Clerici in sacris constituti; sicuti etiam Clerici in minoribus, si sint beneficiati; *cap. 1. de postul. quia nequos militans Deo debet se secularibus negotiis*

immiscere. Possunt tamen tale munus exercere coram Judice Ecclesiastico; *cap. Clerici de postul.* etiam quoad negotia secularia. Coram Judice verò seculari possunt esse Advocati in præfatis causis, quibus possunt esse Sacerdotes, & etiam in omnibus negotiis Ecclesiasticis; & hujusmodi dicuntur, quæ talia sunt vel ratione personæ; ut dum Persona Ecclesiastica sequens forum rei litigat coram Judice seculari; vel ratione delicti, quod est Ecclesiasticum, puta sacrilegium; vel ratione rei, quæ est Ecclesia, vel quid pertinet ad Ecclesiam; *Sanct. l. 6. Conf. c. 7. d. 4.*

Non desunt autem Theologi sentientes peccare mortaliter Sacerdotes, aut Clericos, qui non semel, aut bis, sed sæpe, & ex professo exercent munus Causidici extra casus concessos à jure, quia dedecorat munus suum, exercentes quod tam expresse prohibent SS. Canones; *Sanct. l. 6. Conf. c. 7. d. 4. concl. 2.* Cæterùm advertendum non illis prohiberi in uno tantum negotio seculari advocare, eoque expedito aliud assumere, ut pluribus citatis advertit Barbosa de *Jur. Eccl. univ. l. 1. c. 40. n. 88.* Advertit insuper num. 89. nequaquam illis esse prohibitum domi suæ allegationes juris formare, ibique consilium etiam in scriptis dare.

Q. II. Qua scientia, & probitate pollere debeat Advocatus.

R. Cum Clientes pendeant à consilio Advocati in litibus suscipiendis, ea debet esse ipsius scientia, ut valeat cognoscere merita & justitiam causæ secundum jura; quia magis & minus scientiæ requiritur secundum qualitatem causarum, & negotiorum; & ita etiam in causis suscipiendis in eo major & minor scientia requiritur. Hinc in suscipiendis litibus Advocati non debent esse præcipites, & ut melius de ipsis judicare possent, deberent factum in scriptis habere, sicut & probationes Actoris, sive defensionis, & exceptiones, quas reus potest adducere; *S. Anton. p. 3. tit. 6. c. 1. §. 4. & c. 2. §. 2., Navar. in Man. c. 25. n. 28.*

Unà cum scientia talem probitatem debet Advocatus habere, ut non adducat falsas leges, aut abrogatas, sicuti neque reprobaras doctrinas. Item uti non debet falsis cavillationibus, quamvis si defendat justam causam, & Adversarii adversus ipsum malitiosis cavillationibus utantur; poterit aliis cavillationibus, non tamen falsitatibus repellere; sicuti licet insidias hostium aliis insidiis eludere; *Gloss. in cap. cupientes v. malignantium de elect. in 6., Navar. loc. cit., Covar. l. 1. var. resol. c. 2. num. 1.* Caveat etiam omnino à suadendo Clienti ut falsas scripturas, vel falsos testes adducat. Demum probus Advocatus non debet parti contrariæ detegere merita causæ quam defendit, infidelis tunc etenim esset erga suum Clientem; *D. Th. 2. 2. q. 71. a. 3. ad 2.* Excusarem tamen illum, si causa sui Clientis esset aperte injusta, & monitus nollet à lite recedere; nam tunc debet prævalere Charitas, quæ dicitur impediendum damnum Innocentis; *Fagn. in 8. Decal. præc. c. 47. n. 13.*

Hic autem meminisse juvabit teneri ad restitutionem Advocatum, causas amittentem ex defectu scientiæ, vel ob non adhibitam sufficientem diligentiam, & industriam pro causæ qualitate juxta judicium prudentum, & Jurisperitorum, quia ex gravi culpa in suo officio est causa damni Clientis. Item teneretur ad restitutionem parti succumbenti, secundum spem, quam poterat habere, si falsis allegationibus, seu falsis scripturis, & testibus causam non aperte justam pro suo Cliente vicit. Demum teneretur ad restitutionem suo Clienti, si ipsi vel malitiosè, vel ex ignorantia graviter culpabili non manifestat injustitiam, seu debilia fundamenta causæ; sicuti & parti adversæ restituere debet, nam injusto suo patrocinio fuit causa damnorum, quæ utraque pars passa est in lite sustinenda; *D. Th. 2. 2. q. 71. a. 3., Less. de just. l. 2. c. 31. d. 8., Lugo disp. 41. sect. 1.*

Q. III.

Q. III. Quas causas patrocinari possit Advocatus.

R. I. Si Advocatus ex ignorantia invincibili defendat causam injustam, non peccat, neque teneatur ad restitutionem, utpote qui agit sine peccato, cum talis ignorantia tollat omne voluntarium. Tunc autem operatur ex ignorantia invincibili, quando vel errat in iis, quæ scire non teneatur; vel quando adhibita secundum prudentem iudicium sufficienti diligentia ob cognoscenda merita causæ, nihilominus, ut aliquando solent etiam homines doctissimi, erravit. Non diceretur autem invincibiliter ignorare, si dum esset rudis ingenii præsumeret causas difficiliore advocare: *D. Th. cit. ad 2., Navar. in Man. c. 25. n. 28.*

Quod si in decursu causæ ipsius injuriam agnoscat, teneatur illam Clienti manifestare, atque etiam eo invito deferere. Neque potest inducere litigantes ad transactionem, seu compositionem, nam dum jus partis adversæ est certum, illi integra res, de qua agitur, competit. Quod si Clientis nollet à lite cessare, posset Adversario compositionem consulere titulo redimendæ injuste vexationis: *Lugo d. 41. num. 6.*

R. II. Dum utriusque partis causa est in æquæ probabilis, Advocatus licet defendit quam mavult. Ratio est quia, licet in dubio, seu pari probabilitate facti tam in civilibus, quam in criminalibus, potius favendum sit reo, quam Actori, hoc tamen non est verum in dubio, seu pari probabilitate juris. Quamvis igitur Advocatus in primo casu non possit agere contra reum, bene tamen potest vel unam, vel alteram partem defendere in duobus juris; cum enim utriusque jus sit æquale, & utraque pars æquale jus habet sua motiva coram Judice exponendi: *Lugo cit.*

R. III. Etiam si rationes sui Clientis ab eo judicentur minus probabiles, potest illum defendere, dummodo antea illi repræsentet hanc minorem probabilitatem. Quando dixi, etsi judicentur minus probabiles, non intellexi posse Advocatum patrocinari causas communiter reputatas solum speculative probabiles; nam si tales sint ut semper, vel fere semper Judices habeant contrarios, non gaudent probabilitate digna viro prudenti, adeoque in praxi non sunt patrocinandæ. Ulterius dixi, debere manifestare suo Clienti à seipso judicari suam causam minus probabilem; nam cum talis causa sit exposita gravi periculo succumbendi, & aliunde Clientis, dum consulit Advocatum, intelligat velle ab eo scire merita suæ causæ, jam si Advocatus non manifestet Clienti merita causæ, qualia verè sunt, deficit in suo munere, & exponit injustè Clientem multis expensis, cum magno periculo litem amittendi: *Lugo d. 41. sect. 1. n. 8., Sanchez. r. 1. in Decal. l. 1. c. 9. n. 53.* His positis.

Probatur allata responsio, quia quamvis iniquè ageret, quando sciret etiam Judicem probabiliorem judicare opinionem faventem parti adversæ, nam tunc certum est debere in favorem ipsius judicare, ut constat ex propositione damnata sub num. 2. ab Innoc. XI., non tamen iniquè agit, dum id nescit. Quot enim sunt opiniones aliquibus minus probabiles, quæ ab aliis probabiles omnino reputantur? Potest igitur & ipse sperare opinionem faventem suo Clienti, quæ ipsi minus probabilis apparet, à Judice probabiliorem judicandam. Aliunde nullam facit Clienti injuriam, semper cum aperte ipsi merita causæ manifestarit: *Lugo & Sanchez. cit. Sayr. l. 1. cap. 12. n. 21.*

Q. IV. An Advocatus teneatur pauperibus patrocinari.

R. Communis sententia est Advocatum teneri patrocinari pauperibus, dum sunt in necessitate talis patrocinii, nec adest alia via illorum necessitatibus consulendi: *D. Th. 2. 2. q. 71. a. 1., Navar. in Man. c. 25. num. 29., Tolet. l. 5. Instruc. Sacerd. c. 6.* Sed ut melius hæc materia elucidetur, suppono: cum

S. Th. cit. quod cum patrocinari pauperibus sit opus misericordiae, obligatio impendendi hujus patrocinii regulanda sit juxta obligationem largiendæ elemosynæ. Sicut igitur aliquid ex superfluis statui tenentur dare divites in communibus pauperum necessitatibus; ita Advocatus tenetur aliquando quod sibi superest aliis causis infumere in communibus pauperum litigantium necessitatibus. Sicut tamen dives habens superflua statui, non intelligitur graviter peccare, si uni, aut alteri pauperi elemosynam negaret, bene verò si omnibus, ita & dicendum de Advocato in casu nostro.

Multò autem magis tenebitur Advocatus pauperi patrocinari in necessitate gravi; ut si deficiente ipsius patrocinio, aliquis timeat ad mortem, vel grave supplicium damnari, vel amittere honorem, famam, exidere à proprio statu, vel diu in carcere retineri propter debita, ad quæ solvenda damnabitur. Cum igitur unusquisque sub gravi teneatur elemosynam largiri proximo in gravi necessitate constituto ex sibi superfluis, etiam cum aliquo suo incommodo, aliàs convinceretur proximum non diligere, ita pariter dicendum de Advocato in præfatis pauperum necessitatibus, teneri scilicet tempus sibi superfluum in eis patrocinandis infumere, etsi aliquod incommodum subire debeat. Ubi & advertendum, quod cum Advocatus dives minorem habeat necessitatem causas suscipiendi pro se suæque familia sustentanda, ita & plus temporis impertiri debet causis ægenorum, quam Advocatus pauper.

Demum sicut in extrema necessitate adest obligatio dandi elemosynam proximo, etiam de necessitate statui, ita & Advocatus in extrema pauperis necessitate, in qua scilicet sine ipsius patrocinio, ex imputatione e. g. delicti, certè est ad mortem damnandus, vel quia cum non habeat quomodo defendat, est certè expoliandus omnibus, vel fere omnibus suis bonis: in his, inquam, casibus Advocatus tenetur etiam cum suo gravi incommodo pauperi patrocinari. Videantur quæ dixi in *Tr. de Char. Quæ dicta sunt de obligatione Advocati in ordine ad pauperes, applicanda sunt Medico in ordine ad infirmos.*

Q. V. Quale pretium possit recipere Advocatus.

R. I. Non queritur hic de pretio, quando à lege taxatum est, nam tunc non licet illud excedere. Item non est quæritio de pretio, dum Advocatus patrocinatur pauperes in gravi, vel extrema necessitate, nam tunc debet eos patrocinari gratis; nec potest pacisci de pretio, si ad pinguiorem fortunam devenierint, ex dictis de obligatione gratis pauperibus dandi elemosynam.

Ubi autem non extat lex taxans salarium Advocati, in eo taxando aliqua sunt consideranda. Primò, qualitas causæ, nam aliud dandum est pro levi, & facili causa, aliud pro gravi & difficili. Secundò, considerandus est labor Advocati, inqualis enim debetur merces pro inæquali labore. Tertio, scientia & dignitas Advocati, nam parum solet tribui Advocato mediocri scientiæ: *D. Th. 2. 2. q. 71. a. 4., Sol. de Just. l. 5. q. 8. a. 2., Lugo de Just. d. 41. num. 2.* Verum tamen est, quod dignitas & scientia Advocati non sunt ejusdem arbitrio pensandæ; nam quò minori pollent doctrina, aliquando solent se Bartolo comparare. Debet demum considerari consuetudo regionis.

Denique advertendum à jure prohiberi Advocatum pacisci de certa quantitate sub conditione, si litem vicerit: *leg. si qui C. de postulacion., leg. Sumptus ff. de pass., & id ne per fas, & nefas conetur victoriam reportare.* Bene tamen pacisci potest absolute de certa quantitate, si scilicet vicerit, si ve non, tunc enim cessat ratio prohibitionis: *l. 1. §. Si vero ff. de var., & extraord. cog., l. 1. ff. de mand.*

Q. VI. Quæ debeant esse qualitates Notariorum, & Procuratorum.

R. I.

R. Notarius primò debet habere peritiam sufficientem de modo conficiendi instrumenta, testamenta &c., & de clausulis in eis apponendis; & si suâ incertitiâ propter clausulas v. g. confusas, & obscuras, vel omiffas, est causa ut aliquis damnum patiar, ultraquamquod peccat mortaliter, tenetur de damnis, quæ sua culpa causavit: *D. Ant. p. 3. tit. 6. cap. 6. §. fin.* Uno verbo debent sufficienter scire omnia ea, quæ pertinent ad ipsorum munus, quod non est exigui momenti, cum non raro ex ipsorum imperitia multæ oriuntur lites, & conscientiæ in magno discrimine constituantur, de qua re multi conqueruntur DD.

Ultra scientiam sufficientem, debet Tabellio, seu Notarius servare veritatem. Hæc autem primò exposcit ut conficiat instrumenta, fideliter transcribendo verba partium, prout cognoscit ea dixisse; nam uno, aut altero modo prolata valde obesse, & prodesse possunt. Secundò, non debet negare vel occultare instrumenta iis, qui illa exigunt vel ad litem defendendam, vel ad cognoscendum, an aliqua legata in ipsorum favorem fuerint facta &c. Immo debet ipse manifestare legatum, maxime ad pias causas. Ut servetur veritas, debent mulieres, & personas rudiores instrui, ut possint eandem veritatem vel in civilibus, vel in criminalibus, ut par est, deponere. Tertio, debent conficere acta de iis, quæ non solum visu, sed auditu etiam percipi solent; unde non debet in instrumento asserere pecuniam fuisse numeratam, quando re vera ita non est. Si verò ipsi certò moraliter constet pecuniam fuisse numeratam, quamvis tota coram ipso non fuerit numerata, non videtur committere falsitatem. Denique cavere debent Notarii à conficiendis instrumentis injustis, maxime usurariis, & libertatis Ecclesiasticæ læsivis. Verum tamen est non debere sibi fidere in judicando aliquem contractum esse justum, vel injustum, nam experientia constat facile in his errare.

De officiis Notariorum, & de obligatione quam contrahunt restituendi, vel ratione ignorantie in suo munere, vel ob non servatam veritatem, vel ratione alicujus fraudis, aut doli agunt S. Antonius p. 3. tit. 6. cap. 3. *Navar. in Man. c. 25., Tolet. l. 5. Instruc. Sacerd. c. 6.*

R. II. Obligationes Procuratorum correspondent obligationibus Advocati. Debet ergo sufficienter scire, quæ ad ipsorum munus pertinent, ex quo fiet, ut non suscipiant causam injustam procurandam, ac de ea monebunt suos clientulos: non inducent ad injustam concordiam: non suadebunt clientulis juridicè interrogatis negare veritatem: non inducent falsos testes etiam ad probandum quod aliàs esset verum: non repellent testes contrarios ipsorum occulta crimina manifestando: non petent dilaciones superfluas ad litem in longum protrahendas &c. Hæc omnia scire debent, & cauti valde sint in amplectendis causis, nam prius, quantum pertinet ad ipsorum munus, debent ipsarum justitiam examinare.

Exposcitur deinde in Procuratore diligentia, ut omnia nempe tempore opportuno peragat, petendo e. g. justos terminos ad probandum quæ, & quando debet probare, appellando, quando appellare oportet. Hinc oportet Procuratorem non multis litibus intricari, ut possit, qua par est diligentia, susceptis litibus assistere. Quod si ex sua ignorantia, vel negligentia litigantes damnum aliquod patiantur, tunc habet onus restituendi, utpote quia est causa culpabilis damni illati.

Q. VII. Quod pretium pro suo labore recipere valeant Notarii, & Procuratores.

R. Ubi datur lex taxans salarium Notariis, & Procuratoribus, utique hæc servanda est. Si verò non detur hujusmodi lex, tunc debent habere pretium consuetum, & juxta æquitatem. Possent tamen aliquantulum augere ratione extraordi-

narii laboris; ut si longe à civitate eundem fuisset, vel ducere noctem infomnem ad conficiendum instrumenta, scripturas &c.

Solent aliquando Procuratores, quibus singulis annis constitutum est certum salarium ad lites e. g. alicujus Monasterii defendendas, alium Procuratorem sustinere retenta pro se parte salarii sibi assignati. In hoc autem casu puto nullam esse injuriam, si adit consensus partis. Si verò non adit, & substitutus sit æquè idoneus, & diligens, pariter censo nullam committere injuriam, nam pars non potest esse rationabiliter invita. Quod si non sit æquè idoneus, & diligens, puto non posse totum salarium retinere, cum non possit credi partem idem salarium tali soluturam Procuratori. Præterea tunc Procurator principalis obnoxius erit omnibus majoribus expensis, & damnis, quæ ex incertitiâ, vel negligentia Substituti provenirent.

Accidere etiam solet aliquando Procuratores efformare consilia, quæ Clientuli optarent ab Advocato, & tunc non solum retinere mercedem, quæ debetur Procuratori, sed illam etiam quæ Advocato debetur, vel solummodo partem illis tribuere, si se subscribant consilio à Procuratore efformato. In hoc autem casu puto saltem non posse retinere totam mercedem pro consilio à Clientulo datam. Ratio est quia, Clientulus multò majorem mercedem dat quando credit consilium ab Advocato fuisse efformatum, ac proinde totam illam mercedem ex errore tribuit. Item si sciret Advocatum solummodo subscripsisse approbando consilium à Procuratore efformatum, ob solam ipsius subscriptionem multò minus tribueret. Remanet ergo Procuratorem aliquid de plus posse retinere ratione laboris in consilio efformando, sed multò minus mercede tribui solita Advocato. Accidere etiam potest valde decipi in judicando se sufficientem scientiam habere in efformando consilio; in quo casu, ultraquamquod non posset aliquid retinere de mercede, quam Clientulus se putat dare Advocato, tenetur ad omne damnum, quod ex suo consilio possit provenire. Videatur *Toletus in Instruc. Sacerd. l. 5. c. 6. n. 5.*

Illud in universum attendant Notarii, & Procuratores non posse retinere, quæ plus justo habent, maxime à pauperibus personis, dum pecuniam, aliæque dona tribuunt, quia vident ipsos parviferi, ipsorum negotia remisit expediri &c. nam hæc omnia non dant gratis, sed coactè. Neque satis se excusant dicendo ab illis non exigere, nisi quæ ab aliis exigere solent. Ratio est quia, à miserabilibus personis æquum est ut minus exigant, immo quandoque omnino liberaliter debent operam suam pro ipsis præstare, ut dixi supra de Advocatis.

Regula in praxi observanda.

I. Cum negari non possit dari aliquando Advocatos Procuratores, & Notarios verè sui muneris incapaces, & multà ignorantia laborantes, si Confessarius illos non moneat de obligatione à suo exercitio cessandi, uterque Inferni reus erit. Nec satis se excusare potest Confessarius dicendo ipsorum incertitiam sibi compertam non esse; nam aliquando, ut id illi satis innotescat, sufficit aures habere, quidam etenim omnium voce insufficientes judicantur. Sed quid ergo agere ulterius debet Confessarius cum illis Advocatis, qui advocandi munus non exercent, sed quandoque nihilominus eliguntur ad lites dirimendas, puta quia Judicum vota paria fuere pro affirmativa, & negativa? Facilis responsio est. Vel omnino etiam cum proprio dispendio in tali casu remanet judicare, semper etenim id illicitè præstant sine scientia sufficienti, vel renuntiant Doctoratus Dignitati, ut ita se eximant à judicando. Si vel unum vel aliud non præsent, & Confessarius ad id non obli-

obliget, uterque, ut dixi, Reus Inferni est. Non auderem tamen condemnare gravis culpæ, si dum ipse non sit satis doctus, sibi met non fidit; & quia non potest sine sui dispendio se à iudicando eximere, probi, & docti Viri votum, & sententiam sequitur. Videat ergo saltem ne nimis præsumat.

Nec desinat Confessarius animadvertere non solum ratione ignorantia esse in continuo statu peccati mortalis Advocatos indoctos, ac Notarios, & Procuratores in suo munere non satis peritos, sed teneri ulterius ad restitutionem damnorum, quæ ex ipsorum ignorantia, & imperitia derivant.

II. Moneat Confessarius Advocatum suum Pœnitentem, ne statim Clientulo victoriam litis promittat. Tenetur ex vi sui officii, antequam litem aggredi posse pronunciet, aperire Clientulo momenta rationum, quæ illi assistunt, & si minus sint probabilia, ingenuè fateri ei talia apparere.

III. Potest etiam graviter peccare Advocatus dum in causæ decursu ex noviter deductis, quæ in causæ initio latebant, cognoscit causam sui Clientuli non posse amplius sustineri, & nihilominus id occultat, ne ignorantia arguatur, Vide quæ diximus supra pag. 606. quæst. 3.

IV. Dantur etiam Advocati, qui graviter peccant, dum cognita causæ injustitiâ adhuc nihilominus litem assument, ut morem gerant suo Clientulo, qui ex propria oblatione vult in lite persistere. Idem animadvertat, dum lites, plusquam par est, protrahuntur cum gravi alterius dispendio.

V. Cum ex communiori Theologorum sententia Advocati, Notarii, & Procuratores teneantur ex Charitate aliquando patrocinari pauperibus, maxime in valde gravi ipsorum necessitate, videat Confessarius quàm rarè admodum eveniat, ut huiusmodi miserabiles Personæ in gravissimis suis necessitatibus patrocinium à præfatis inveniant: atque ita non rarè evenit ex defectu patrocinii res suas, quas iustissimè possident, amittere. In sui excusationem dicent non suppetere sibi tempus ad huiusmodi causas patrocinandas. Verùm si pro his causis defendendis stipendium sperarent, sæpe & has, & alias defendendas susciperent. Dicunt ulterius adesse pauperum Advocatos, quibus ex iustitia incumbit ipsorum causas patrocinari: verùm notant Theologi aliquando vel ob ipsorum nequitiam, vel quia sunt valdè imperiti, pauperum causas patrocinio destitui, adeoque tunc teneri ex Charitate alios Advocatos pauperibus in valde gravi necessitate opitulari, maxime dum id non grave incommodum ipsi afferret.

VI. Peccare possunt Advocati, Notarii, Procuratores, dum pro suo munere pretium non exiguum exposcunt. Certè iustitia pretii non est pro ipsorum voluntate metienda, sed pro qualitate causæ, & pro necessario labore in ea patrocinanda; & æquitas etiam exposcit ut Clientulus non dives non valde emungatur: unde *S. Thomas 2. 2. q. 71. a. 4.* docet Advocatos posse pretium accipere, dum tamen moderatè accipiant, considerata conditione personarum, & negotiorum, & laboris, & consuetudine patriæ.

VII. Advertat Confessarius sæpe non esse in conscientia tutos Advocatos, & Procuratores, qui dicunt non exiguum pretium à Clientulis, & munera liberaliter data recepisse. Ita poterunt sibi persuadere, si qualitas, & divitiæ Clientuli dent fundamentum adita credendum. At si talis non sit Clientulus; vel cognoscere etiam possit Confessarius tantam liberalitatem derivasse, eò quòd parùm de causa erant solliciti, utique non liberaliter data credere debet, sed coactè, adeoque ad restitutionem teneri saltem partis pretii, vel munerum, quæ acceperunt.

VIII. Peccare solent Advocati, & Procuratores, quia non rarè suadent Clientulis negare, dum interrogantur tam in causis civilibus, quàm criminalibus. Debent ergo scire Judici legitime interroganti veritatem esse manifestandam, & rarè evenit Judicem non legitime interrogare. Si ergo pravo suo consilio, & ipsi graviter nolint peccare, sciant in quibus casibus Clientulus non tenetur veritatem patefacere, & quomodo à mendacio, & perjurio possit excusari, veritatem non manifestando.

IX. Notet etiam, in nostra Diœcesi incurrere ipso facto excommunicationem Archiepiscopo reservatam, *Notarios, aut alios Testamenta scribentes, non transmittentes ad Cancellariam Episcopalem, vel ad alios Deputatos notulam legatorum piorum, aut alterius pia dispositionis, intra duos menses à die scientia obtus Testatoris, etiamsi Testamentum non esset apertum.* Hæc igitur excommunicatio afficit Notarios, aut quoscumque alios scribentes testamenta, ut si Parochus, vel alter scribat testamentum, vel etiam codicillum ad causas pias, intervenientibus duobus Testibus; nam certum est hoc testamentum valere. Si igitur habita notitia mortis Testatoris differant ultra duos menses deferre notulam legati pii ad Cancellariam Archiepiscopalem, vel ad alios ad hoc Deputatos, certum est incidere in excommunicationem, etiamsi apertum non esset testamentum. Nec referret aliâ viâ Ecclesiæ legatum pium innotescere, quia finis legis est, ut Ecclesiæ authenticè constet de legato. Excusandi fortasse solummodo essent, quando certò scirent, vel plenè satisfactum esse Legatis, itaut nulla superfit obligatio; vel si certò constaret legatum factum à Testatore nullum esse, nam tunc videtur finis legis cessare. In praxi tamen semper obligandi sunt ad deferendam præfatam schedulam; nam hæredes errare aliquando possunt, dum putant se plenè satisfecisse, vel iudicant nullum esse legatum. Expediit ergo Ecclesiam posse huiusmodi ad examen revocare.

Oportet etiam adnotare non incidere in censuram Notarium, vel alterum, quando dubium est an legatum sit pium, nam dubium juris, vel facti excusat à censura. Pariter benè animadvertit P. Mansi hic, non esse sermonem nisi de legatis piis, & quæ assequuntur suum robur ex morte Testatoris, uti se habent donationes causa mortis; nam si comprehenderentur etiam dispositiones inter vivos, non esset ratio cur Tabelliones &c. permitterentur expectare duos menses à morte Testatoris ad Schedulam exhibendam.